Nakladnik:	Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb, Ulica Republike Austrije 16
Za nakladnika:	Željko Jozić
Urednik knjige:	Ranko Matasović
Knjiga:	Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 1. svezak. A – Nj.
Autori:	Ranko Matasović Tijmen Pronk Dubravka Ivšić Dunja Brozović Rončević
Suradnici:	Ankica Čilaš Šimpraga Pavao Krmpotić
Recenzenti:	Goran Filipi Marko Snoj
Tehnički urednik:	Damir Ralić
Naslovnica:	Davor Milašinčić
Tisak:	Intergrafika ttž d.o.o.

© Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016.
Nijedan se dio ove knjige ne smije umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez pisanoga dopuštenja autora i nakladnika.

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000945502

ISBN 978-953-7967-51-2

Tiskanje ove knjige financijski je pomoglo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske

Ovaj je rječnik nastao u sklopu projekta „Onomastička i etimologijska istraživanja hrvatskoga jezika“ (šifra projekta 212-2120920-0921) na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, pod vodstvom dr. sc. Dunje Brozović Rončević. Projekt je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta od 2007. do 2013. g.

Etimološki rječnik hrvatskoga jezika

1. svezak

A – Nj

urednik:
Ranko Matasović

autori:
Ranko Matasović
Tijmen Pronk
Dubravka Ivšić
Dunja Brozović Rončević

suradnici:
Ankica Čilaš Šimpraga
Pavao Krmpotić

SADRŽAJ

Predgovor VII
Literatura XIII
Kratice XXVIII
A 1
B 35
C 101
Č 119
Ć 141
D 143
Dž 215
Đ 217
E 219
F 237
G 255
H 315
I 343
J 391
K 413
L 533
Lj 573
M 579
N 647
Nj 727

Predgovor

U svojim nam uspomenama iz djetinjstva irski pisac Frank McCourt pokazuje zašto je teško služiti se rječnikom:

I have to look in the dictionary to find out what a virgin is. I know the Mother of God is the Virgin Mary and they call her that because she didn't have a proper husband, only poor old St. Joseph. In the Lives of the Saints the virgins are always getting into trouble and I don't know why. The dictionary says, Virgin, woman (usually a young woman) who is and remains in a state of inviolate chastity. Now I have to look up inviolate and chastity and all I can find here is that inviolate means not violated and chastity means chaste and that means pure from unlawful sexual intercourse. Now I have to look up intercourse and that leads to intromission, which leads to intromittent, the copulatory organ of any male animal. Copulatory leads to copulation, the union of the sexes in the art of generation, and I don't know what that means and I'm too weary going from one word to another in this heavy dictionary which leads me on a wild goose chase from this word to that word and all because the people who wrote the dictionary don't want the likes of me to know anything (Frank McCourt, *Angela's ashes,* XIII).

„Moram pogledati u rječnik kako bih otkrio što je to djevica. Znam da je Majka Božja Djevica Marija, a tako je zovu jer nije imala pravoga muža, samo sirotog starog sv. Josipa. U „Životima svetaca" djevice uvijek upadaju u nevolje, a ja ne znam zašto. Rječnik kaže: „Djevica, žena (obično mlada žena) koja jest i ostaje u stanju neoskvrnute kreposti". Sada moram pogledati „neoskvrnut" i „krepostan" a jedino što mogu pronaći je da „neoskvrnut" znači „koji nije oskvrnut", a „krepost" znači „krepostan", što znači „čist od nezakonita spolnog odnosa". Sada moram pogledati „spolni odnos" što vodi do „penetracija", a to pak vodi do „udo, kopulatorni organ bilo koje muške životinje". „Kopulatorni" vodi do „kopulacija, sjedinjenje spolova u postupku rasplođivanja", a ja ne znam što to znači i preumoran sam od prelaženja s jedne riječi na drugu u tom teškom rječniku koji me vodi na uzaludnu potjeru od ove riječi do one i sve to zbog toga što ljudi koji su napisali rječnik ne žele da nesretnici poput mene išta znaju."

Kao što McCourt uviđa, riječi su u jeziku povezane svakojakim vezama, i autori rječnika redovito objašnjavaju riječi pomoću drugih riječi. U etimološkom rječniku objašnjava se povijest i podrijetlo riječi, a ujedno se pokazuje koje sve riječi istoga jezika imaju zajednički ili podudaran izvor. Ovaj etimološki rječnik ne sadržava uobičajeno poglavlje pod naslovom „Kako se služiti rječnikom", jer autori duboko vjeruju u inteligenciju njegovih čitatelja, ali ovim predgovorom žele ipak istaknuti po čemu se on razlikuje od drugih rječnika, po čemu je u pristupu nov i kakve se informacije u njemu mogu pronaći.

O rječniku

Rad je na ovom rječniku jedan od autora, Ranko Matasović, započeo još prije gotovo deset godina. U početku je zamisao bila da se objavi novo izdanje *Etimološkoga rječnika* Petra Skoka, te je u suradnji s Dubravkom Ivšić i Dunjom Brozović Rončević izvršena njegova digitalizacija i započet je rad na reviziji Skokovih natuknica. Međutim, uskoro se pokazalo da Skokov rječnik nema smisla ponovno izdavati, jer zbog specifičnoga načina na koji su u njemu organizirane natuknice, kao i zbog obilja građe koju je vrlo teško provjeriti, svaku natuknicu zapravo treba napisati iznova. Stoga je odlučeno da se ide u izradu novog, autorskog rječnika, a autorskom se timu 2010. pridružio i Tijmen Pronk. Od tada je napisan najveći dio teksta ovoga rječnika, a rad na njemu bio je potpuno timski i kolegijalan. Mnoge su polazne etimologije revidirane ili posve promijenjene, i premda autori nisu uvijek imali u svemu podudarna mišljenja, redovito je konačna redakcija etimoloških natuknica bila rezultatom zajedničkoga promišljanja i dogovora. Ankica Čilaš Šimpraga nadopunila je mnoge natuknice dijalektnim oblicima, a Pavao Krmpotić u posljednjoj je fazi izrade rječnika provjerio i nadopunio neke natuknice.

Ovaj rječnik ne može zamijeniti Skokov, a to ni ne pokušava učiniti. Svrha mu je i koncepcija, naime, posve različita. Skokov je rječnik zamišljen kao obuhvatni etimološki rječnik riječi posvjedočenih u srednjojužnoslavenskom dijalektnom kontinuumu, koji se u njegovo vrijeme pripisivao jeziku čiji je službeni naziv bio „hrvatski ili srpski". Skok je u svojim istraživanjima obradio golemu jezičnu građu, ali konačnu redakciju rječnika nije stigao objaviti prije smrti, već je to učinio njegov učenik Valentin Putanec, organizirajući natuknice onako kako ih je nalazio na karticama Skokova rukopisa, s riječima objedinjenim po ne uvijek jasnim kriterijima. Stoga se Skokovim rječnikom nestručnjaku teško služiti, a i stručnjaku je teško bez indeksa. Uz to on sadržava mnoštvo riječi, oblika, pa i etimoloških zaključaka koje njegov autor nije prije objavljivanja stigao još jednom provjeriti. Osim toga, Petar Skok nije bio slavist ni indoeuropeist (premda je odlično poznavao slavističku i indoeuropeističku literaturu svojega vremena), već romanist, što je vidljivo i u odabiru građe i u razini obrade pojedinih riječi u njegovu rječniku. Stoga smo smatrali da je hrvatskomu jeziku danas potreban nov etimološki rječnik u kojem će građa biti organizirana i izložena onako kako je to uobičajeno u suvremenim etimološkim rječnicima slavenskih jezika (npr. u slovenskom etimološkom rječniku Marka Snoja), a obrada je usklađena sa spoznajama suvremene slavistike i indoeuropeistike. Iz toga našeg nastojanja slijedi i većina obilježja po kojima se naš rječnik razlikuje od rječnika našega velikog prethodnika.

Vrela

Dok je količina građe iz hrvatskih, bošnjačkih i srpskih dijalekata koju je kod Skoka moguće pronaći višestruko veća nego u ovom rječniku, mi smo se usredotočili na standardni hrvatski jezik, iz kojega potječe velika većina natuknica. Dijalektni se

oblici (osobito oni koji Skoku još nisu bili dostupni) navode da bi se pokazalo koliko su etimološke podudarnosti standardnih hrvatskih riječi rasprostranjene u hrvatskim dijalektima. Pri tome smo pazili da u dijalektnim potvrdama budu zastupljeni kajkavski i čakavski oblici, ako je obrađivana riječ u njima posvjedočena. Dijalektni oblici navođeni su kao u vrelima, a sustavno su uzimani iz rječnika govora Brača, Vrgade, Senja, Gole, Varaždina. Osim potvrda iz hrvatskih dijalekata, natuknice smo oprimjerivali i potvrdama iz drugih povijesnih izvora koji su relevantni, a osobito često iz „Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika" (RKKJ).

Od načela da su glavne natuknice u rječniku riječi standardnog jezika odstupali smo samo izuzetno, posebice u slučaju razgovornih i regionalnih riječi koje su jako proširene u supstandardnoj komunikaciji na hrvatskom jezičnom prostoru (npr. *ćošak, fešta, frajer*) te dijalektnih riječi koje su dijelom zajedničkoga slavenskog jezičnog naslijeđa, pa stoga etimološki zanimljive i relevantne bez obzira na to što nisu dijelom hrvatskoga standardnog jezika (npr. *gresti, gvozd, hlijev*). Skokov je etimološki rječnik također znatno bogatiji u pogledu broja tvorbenih oblika, izvedenica osnovnih natuknica koje se navode u pojedinim lemama, no te izvedenice nerijetko nisu posvjedočene u standardnom jeziku i ne doprinose tumačenju postanja i povijesti osnovne natuknice. U ovom su rječniku unutar natuknice navedene samo neke produktivne izvedenice, a posebnu natuknicu dobile su one izvedenice kod kojih postoji neki pomak u značenju, koje predstavljaju kalkove prema drugim jezicima i sl. Previše bi opterećivalo tekst rječnika da smo pokušali u popisu izvedenica biti iscrpni, stoga smo se ograničili na one koje nisu tvorbeno i etimološki prozirne (*napon* od *na-* i *-peti,* kao u glagolu *napeti*) i one koje imaju potpune podudarnosti u drugim slavenskim jezicima, pa se može pomišljati da potječu iz praslavenskoga (premda je u takvim slučajevima obično moguće i da je riječ o usporednim i neovisnim tvorbama). Pri objašnjavanju podrijetla riječi nastojali smo formulacijama razlikovati je li neka riječ *postala od* nekog starijeg oblika izravnim jezičnim razvojem (npr. hrv. *mati postalo je od* psl. **mati*, što je pak *postalo od* ie. **meh$_2$tēr*) ili je *izvedena od* nekog oblika produktivnim tvorbenim obrascem (pridjev *materinski izveden je od* osnove *mater-* imenice *mati*). Formulacija *postala od* gdjekad je zamijenjena simbolom <.

Kao osnovni popis natuknica za ovaj rječnik poslužio nam je „Školski rječnik hrvatskoga jezika", no građa je sustavno dopunjavana i riječima iz „Hrvatskog enciklopedijskog rječnika" te iz drugih vrela. Tuđice, koje se još u hrvatskome standardu osjećaju kao strane riječi, kao i mnoge strane riječi koje su dio specifične stručne ili znanstvene terminologije, nisu obuhvaćene ovim rječnikom. Za objašnjenje njihova podrijetla na hrvatskome već postoji nekoliko rječnika stranih riječi (npr. Klaić 2012, Anić – Goldstein 2009).

Za svaku je riječ u rječniku navedeno kako se ona naglašava u standardnom jeziku. Riječi su u pravilu naglašivane prema Školskom rječniku, ali u nekim slučajevima konzultirali smo i druga vrela: Rječnik Leksikografskoga zavoda i Školske knjige (ur. V. Šonje), Hrvatski enciklopedijski rječnik, Akademijin rječnik, Iveković

– Brozov Rječnik hrvatskoga jezika. Kada su navedeni dvojni oblici, prvi je naglašeni oblik prema Rječniku Leksikografskoga zavoda i Školske knjige.

Značenja riječi nismo navodili, osim u slučajevima kada točno značenje neke riječi nije općepoznato, primjerice kod naziva biljaka, ptica i riba, čiji se latinski nazivi po Linnéovoj klasifikaciji redovito navode. Za svaku natuknicu navodi se i prva potvrda, obično prema vrelima u Akademijinu rječniku i Benešićevu rječniku, no u mnogo smo slučajeva mogli navesti i ranije potvrde koje se u tim rječnicima ne navode. Za potvrde do 16. st. navodili smo i vrelo, a za mlađe potvrde vrela su navođena samo kad je to bilo relevantno. Potvrde iz 11. – 15. stoljeća često su iz zbornika u kojima su tiskani najstariji hrvatski spomenici, npr. Monumenta Serbica, Monumenta Croatica, Spomenici srpski (u tom su zborniku tiskani većinom hrvatski tekstovi iz dubrovačkih arhiva). Mnoge su stare potvrde iz vrela koja su nastala pod crkvenoslavenskim utjecajem i ne mogu se uvijek precizno datirati, a gdjekada nije moguće utvrditi ni je li neka potvrda crkvenoslavenski oblik ili se može smatrati starohrvatskim. Kada su postojale takve dvojbe, navodili smo i najstariju potvrdu za koju se nedvosmisleno može pokazati da je iz hrvatskoga teksta (npr. iz jezika dubrovačkih pjesnika).

Obradba

Naslijeđene hrvatske riječi rekonstruiraju se u pravilu na dvije razine, praslavenskoj i indoeuropskoj. Rekonstruirani su oblici riječi označeni zvjezdicom (*). Praslavenske rekonstrukcije navode se u pravilu kada neka riječ ima svoje odraze u barem tri slavenska jezika, po mogućnosti iz triju odvjetaka slavenske grane indoeuropskih jezika. Praslavenske su rekonstrukcije oprimjerene obično s po jednim odrazom iz svake od triju grana slavenskih jezika, najčešće iz slovenskoga, ruskoga i poljskoga, ali navode se odrazi i u drugim jezicima ako su zbog nečega relevantni ili rasvjetljuju neki vid praslavenske rekonstrukcije. Praslavenske smo oblike rekonstruirali u notaciji koja je u slavistici udomaćena, premda nije posve precizna, jer se previše oslanja na uobičajenu transkripciju staroslavenskoga. Primjerice, uobičajeno je da se praslavenski bilježi sa znakovima za poluglasove (ъ i ь), premda je izvjesno da izgovor tih samoglasnika, kao ni mnogih drugih glasova u praslavenskom jeziku nije bio isti kao u staroslavenskome jeziku (o tome vidjeti Matasović 2008 i Holzer 2011).

Mnoge riječi koje imaju usporednice samo u južnoslavenskim jezicima ne mogu se projicirati u praslavenski, no ako je bilo moguće uspostaviti njihov stariji lik – premda on nije praslavenski – taj je lik redovito označen zvjezdicom. Kada je god bilo potrebno navesti i neki drugi lik riječi osim osnovnoga, rječničkoga (u pravilu nominativa jednine za imenice, zamjenice i pridjeve, a infinitiva za glagole), primjerice zbog toga što se mijenja mjesto naglaska, ili dolazi do promjene osnove riječi, oni su navedeni u prelomljenim zagradama.

Praslavenski su oblici, gdje god je to bilo moguće, akcentuirani i pripisani jednoj od triju akcenatskih paradigmi koje se pretpostavljaju za praslavenski jezik. Akcenatska paradigma *a* imala je u osnovi nepomično mjesto naglaska u svim oblicima riječi, a naglašen slog bio je akutiran. Akcenatska se paradigma *b* u ovom rječniku također rekonstruira s fiksnim mjestom naglaska, ali ne na prvom slogu u riječi, prije nego što se raznim retrakcijama nakon praslavenskog razdoblja naglasak ponovno pomaknuo prema korijenu riječi; pri tome naglašeni slog nije bio akutiran. Naposljetku, akcenatska paradigma *c* imala je pomično mjesto naglaska – naglasak je bio na na prvom ili na zadnjem slogu u riječi, no i kod riječi koje su pripadale toj paradigmi naglašeni slog nije bio akutiran. Neki slavisti pretpostavljaju i druge akcenatske paradigme u praslavenskome, no njihovo postojanje nije općeprihvaćeno (Langston 2007). U bilježenju praslavenskih naglasaka koristili smo samo tri dijakritička znaka, (́, ̀, ̂). Akutirani slogovi u praslavenskim rekonstrukcijama bilježeni su akutom (npr. **rýba*), naglašeni kratki slogovi kratkim naglaskom (**bògъ*), a naglašeni dugi neakutirani slogovi (potekli od izvornih dugih samoglasnika i dvoglasa) bilježeni su s cirkumfleksom (**sŷnъ*, **kôlsъ*). Naš sustav bilježi dakle praslavensku akcentuaciju nakon pomicanja naglaska s neakutiranoga na sljedeći slog (tzv. Dyboov zakon), a prije no što je tzv. Ivšićevom retrakcijom i drugim promjenama nastao „novi akut", dobro očuvan u nekim našim dijalektima gdje se obično bilježi odgovarajućim dijakritikom (̃). Kao što je vidljivo, i u bilježenju naglasaka nastojali smo pronaći kompromis između slavističke tradicije i spoznaja suvremene akcentologije (npr. Stang 1957, Dybo 1981, 1993, Holzer 2011, Kortlandt 2011), koje pokazuju da je praslavenski naglasni sustav bio kompliciraniji nego što ga mi ovdje prikazujemo.

Indoeuropski se oblici rekonstruiraju onako kako je uobičajeno u suvremenoj indoeuropeistici, s tri „laringalna" suglasnika čiji izgovor nije siguran, pa se oni bilježe s indeksima (**h*$_1$, **h*$_2$ i **h*$_3$). Premda u indoeuropeistici još nema konsenzusa o svim pitanjima indoeuropske fonologije (npr. o tome je li postojao samoglasnik **a* i je li riječ mogla počinjati sonantom **r*, da navedemo samo neke), u ovom smo rječniku pokušali slijediti one teorije za koje smatramo da predstavljaju razuman kompromis između suprotstavljenih pogleda različitih indoeuropeističkih „škola". Nastojali smo uvijek rekonstruirati oblik indoeuropske riječi iz koje je postala praslavenska riječ obrađivana u danoj natuknici; ako to nije bilo moguće, rekonstruira se osnova ili korijen indoeuropske riječi, redovito s osnovnim vokalizmom (sa samoglasnikom **e* u korijenu). Natuknice često sadržavaju uputnice na druge riječi izvedene iz istoga indoeuropskoga korijena, a kako se podatci ne bi nepotrebno ponavljali, odrazi indoeuropskoga korijena u drugim jezicima navode se samo jednom, u natuknici s onom riječju koja je najizravnije izvedena iz navedenoga indoeuropskog korijena. Na tu natuknicu uvijek upućuju ostale natuknice izvedene iz dotičnog indoeuropskoga korijena.

Riječi koje su posuđene u hrvatski ili praslavenski redovito su etimologizirane do najranijega pouzdano utvrdivoga izvora. Ako je riječ posuđena iz nekog indoeu-

ropskog jezika, nastojali smo pronaći indoeuropski korijen iz kojega je ona postala i navesti odraze toga korijena u hrvatskome, ako je posvjedočen. Kod posuđenica iz neindoeuropskih jezika u pravilu nismo navodili neposvjedočene, rekonstruirane oblike (primjerice, praturkijski korijen iz kojega je postala neka turska riječ). Za mnoge riječi latinskoga i grčkoga podrijetla koje su proširene u mnogim europskim jezicima nije uvijek bilo moguće utvrditi neposredan izvor posuđivanja. U takvim smo slučajevima upozoravali na mogućnost da je riječ u hrvatski ušla preko jednog ili više europskih jezika (npr. *ciklični*, *dijalekt*, *inteligencija, kult*).

Grčke se riječi, koje se navode u ovom rječniku, citiraju na grčkom pismu, kao i riječi iz slavenskih jezika koji se pišu ćirilicom (najčešći su primjeri iz ruskoga i bugarskog jezika), dok su primjeri iz drugih jezika koji se ne pišu latinicom transliterirani ili transkribirani. Za sanskrt i hindski koristili smo standardnu znanstvenu transliteraciju pisma devanagari, a za arapski i perzijski njemačku transliteraciju arapskog pisma (DIN) koju koristi i Klugeov etimološki rječnik njemačkoga jezika. Kineske i japanske riječi također su transkribirane standardnim sustavima transkripcije (*pinyin* i *romaji*), a za hebrejske je primjere korištena tradicionalna znanstvena transliteracija (ISO 259).

Premda je slavenska etimologija predmetom znanstvenog istraživanja već gotovo dvjesta godina, podrijetlo nekih hrvatskih riječi još nije pouzdano otkriveno. Neugodnu činjenicu da se etimologija nekih riječi jednostavno ne zna nismo se trudili prikrivati. U ovom se rječniku donose neke nove etimologije, no u većini slučajeva analiziramo etimologije koje su predložili drugi istraživači, te argumentirano odabiremo onu koju smatramo najvjerodostojnijom. Ne želeći nepotrebno opteretiti tekst pojedinostima koje za nestručnjaka ne bi bile razumljive, u pravilu nismo potanko ulazili u argumente za i protiv pojedinih etimoloških rješenja, niti smo polemizirali s autorima etimologija koje smo odbacili. One etimologije koje smatramo posve neuvjerljivima nismo spominjali u tekstu natuknice, no i one se mogu pronaći u etimološkim priručnicima koje citiramo.

Na kraju natuknice navodi se literatura. Ona je, zbog ograničenosti prostora, nužno ograničena samo na najvažnija vrela, pri čemu smo uvijek navodili konzultirane etimološke rječnike hrvatskoga jezika (Skokov i Gluhakov) i najvažnije slavenske etimološke rječnike (osobito ESSJ, SP, Derksenov i Snojev) u kojima će čitatelj lako pronaći stariju literaturu. Specijalističke radove o etimologiji pojedinih riječi navodili smo samo onda kad se oni ne navode u citiranim etimološkim rječnicima, ili kad se u njima potanko raspravlja o problemima koji su u našoj etimološkoj natuknici samo spomenuti.

Citirana literatura

Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo. 2009. *Rječnik stranih riječi.* Novi Liber. Zagreb.

ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – XXIII.* 1881. – 1970. JAZU. Zagreb.

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku.* HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Beekes, Robert. 2010. *Etymological Dictionary of Greek.* Brill. Leiden – Boston.

Benešić, Julije. 1985. – (2014). *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića I – (XIII).* HAZU. Zagreb.

Benveniste, Emile. 1969. *Le vocabulaire des institutions indo-européennes.* Les Éditions de Minuit. Paris.

BER = Georgiev, Vladimir i dr. 1971. – (1995). *Bălgarski etimologičen rečnik I – (IV).* Bălgarska akademija na naukite. Institut za bălgarski ezik. Sofija.

Bezlaj, France. 1976. – 2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika I – V.* Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana.

Blažek, Václav. 2003. Slavic **ezero* vs. **ozero*. *Studia etymologica Brunensia* 2. 243–257.

Blažek, Václav. 2009. Kam ta slova zmizela? O chybějících kontinuantech indoevropských etymonů. *Studia etymologica Brunensia* 6. 37–57.

Boryś, Wiesław. 2007. *Etymologie słowiańskie i polskie. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej.* Institut Slawistyki PAN. Warszawa.

Boutkan, Dirk; Siebinga, Sjoerd Michiel. 2005. *Old Frisian Etymological Dictionary.* Brill. Leiden.

Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica* 8. 1–44.

Chambers = *Chambers Dictionary of Etymology.* 1988. Ur. Robert K. Barnhart. Chambers. New York – Edinburgh.

Cognomi = Caffarelli, Enzo; Marcato, Carla. 2008. *I cognomi d'Italia. Dizionario storico ed etimologico.* UTET. Torino.

Dauzat, Albert; Dubois, Jean; Mitterand, Henri. 1990. *Nouveau dictionnaire étymologique et historique.* Larousse. Paris.

De Agostini = *Grande Dizionario della Lingua italiana.* 1990. De Agostini. Novara.

de Vaan, Michiel. 2000. The Indo-Iranian animal suffix*-āćá. *Indo-Iranian Journal* 43/3. 279–293.

de Vaan, Michiel. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages.* Brill. Leiden.

de Vries, Jan. ^{2}2012. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch.* Brill. Leiden.

DEI = Battisti, Carlo; Alessio, Giovanni. 1950. – 1957. *Dizionario etimologico italiano I – V.* Casa editrice G. Barbera. Firenze.

Delamarre, Xavier. 1984. *Le vocabulaire indo-européen.* Adrien Maisonneuve. Paris.

Demiraj, Bardhyl. 1997. *Albanische Etymologien.* Rodopi. Amsterdam – Atlanta.

Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon.* Brill. Leiden.

Duden = www.duden.de

Dybo, Vladimir A. 1981. *Slavjanskaja akcentologija.* Nauka. Moskva.

Dybo, Vladimir A.; Zamjatina, G. I.; Nikolaev, S. L. 1993. *Osnovy slavjanskoj akcentologii. Slovar'. Neproizvodnye osnovy mužskogo roda.* Nauka. Moskva.

Egorov, V. G. 1964. *Ètimologičeskij slovar' čuvašskogo jazyka.* Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo. Čeboksary.

EIEC = *Encyclopedia of Indo-European Culture.* 1997. Ur. Mallory, James P.; Adams, Douglas Q. Fitzroy Dearborn. London – Chicago.

Ernout, Alfred; Meillet, Alfred. ⁴2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine.* Klincksieck. Paris.

ERSJ = *Etimološki rečnik srpskog jezika I – (III).* 2003. – (2008). Ur. Loma, Aleksandar. SANU. Beograd.

ESSJa = *Etimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov I – (XXXVII).* 1974. – (2011.). Ur. Trubačev, O. N. Nauka. Moskva.

ESUM = *Etymologičnyj slovnyk ukraïns'koï movi I – (III).* 1982. – (1989.). Naukova dumka. Kijev.

etymologiebank = www.etymologiebank.nl

etymonline = www.etymonline.com

EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen I – III.* 1989. Ur. Pfeifer, Wolfgang. Akademie Verlag. Berlin.

Fraenkel, Ernst. 1962. – 1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch I – II.* Carl Winter. Heidelberg.

Frisk, Hjalmar. 1960. – 1972. *Griechisches etymologisches Wörterbuch I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Furlan, Metka. 2013. *Novi etimološki slovar slovenskoga jezika. Poskusni zvezek.* Založba ZRC – ZRC SAZU. Ljubljana.

Furlan Metka. 2014. Južnoslovansko *letva – star čebelarski termin?. *Studia Borysiana: Etymologica, diachronica, Slavica.* Ur. Mariola Jakubowicz. Instytut Slawistyki PAN. Warszawa.

Gluhak, Alemko. 1990. *Porijeklo imena Hrvat.* Zagreb.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik.* August Cesarec. Zagreb.

Hadrovics, László. 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen.* Akadémiai Kiadó. Budapest.

HE = *Hrvatska enciklopedija.* 1999. – 2009. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik.* 2003. Novi Liber. Zagreb.

Holthausen, Ferdinand. 1934. *Altenglisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Holzer, Georg. 1989. *Entlehnungen aus einer bisher unbekannten Indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen.* Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien.

Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Ivanov, Vjačeslav V. 1983. *Istorija slavjanskix i balkanskix nazvanij metallov.* Akademija nauk SSSR. Moskva.

Iveković, Franjo; Broz, Ivan. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika.* Štamparija Karla Albrechta. Zagreb.

Karulis, K. 2001. *Latviešu etimologijas vardnica.* Avots. Riga.

Kiparsky, V. 1934. *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen.* Suomalainen Tiedeakatemia. Helsinki.

Klaić, Bratoljub. 2012. *Novi rječnik stranih riječi.* Školska knjiga. Zagreb.

Kluge, Friedrich. [20]1967, [22]1989, [24]2002. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* Walter de Gruyter. Berlin.

Kortlandt, Frederik. 2009. *Baltica & Balto-Slavica.* Rodopi. Amsterdam – New York.

Kortlandt, Frederik. 2011. *Selected writings on Slavic and general linguistics.* Rodopi. Amsterdam – New York.

Kroonen, Guus. 2010. Proto-Germanic **krēpja-* and Proto-Slavic **krěpъ* 'strong'. *The Journal of Indo-European Studies* 38/3-4. 402–408.

Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic.* Brill. Leiden – Boston.

Langston, Keith. 2007. Common Slavic Accentual Paradigm (d): A reevaluation of evidence from Čakavian. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology.* Ur. Kapović, Mate; Matasović, Ranko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 121–150.

Levy, Simon. 2009. Quelle est l'étymologie de Fès, capitale historique de tous les Marocains. *Le brassage de la culture amazighe et de la culture arabe. En hommage à l'éminent professeur Ahmed Boukous.* Ur. Ennaji, Moha. IRCAM. Rabat. 155–160.

Ligorio, Orsat. 2014. S.-h. *hobotnica. Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 57/2. 7–12.

LIV = Rix, Helmut i dr. [1]1998., [2]2001. *Lexikon der indogermanischen Verben.* Dr. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden.

Loma, Aleksandar. 2005. Zur Frage der frühesten griechisch-iranischen Sprachbeziehungen: Gr. κασσίτερος. *Sprachkontakt und Sprachwandel, Akten der XI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 17. – 23. September 2000.* Ur. Meiser, Gerhard; Hackstein, Olav. Dr. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden.

Loma, Aleksandar. 2006. Прасл. **mǫž. Studia Etymologica Brunensia* 3. 195–199.

Loma, Aleksandar. 2007. Serbisch-kroatisch *neman* 'Ungeheuer'. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50. 455–457.

Machek, Vaclav. [2]1968. *Etymologický slovník jazyka českého.* Československá akademie věd. Praha.

Martirosyan, Hrach K. 2008. *Etymological dictionary of the Armenian inherited lexicon.* Leiden: Brill.

Matasović, Maja. 2011. *Analiza najstarijih latinskih posuđenica u hrvatskom u kontekstu ranih kontakata Romana i Slavena.* Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.

Matasović, Ranko. 1998. The Proto-Indo-European heteroclita in Balto-Slavic. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44. 121–129.

Matasović, Ranko. 2004. *Gender in Indoeuropean.* Heidelberg: Carl Winter.

Matasović, Ranko. 2005. The Centum Elements in Balto-Slavic. *Sprachkontakt und Sprachwandel. Akten der XI. Tagung der Indogermanischen Gesellschaft.* Ur. Meiser, Gerhard; Hackstein, Olav. Reichert. Wiesbaden. 7–79.

Matasović, Ranko. 2007. Notulae etymologicae. *Folia onomastica Croatica* 15. 159–164.

Matasović, Ranko 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika.* Matica hrvatska. Zagreb.

Matasović, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic.* Brill. Leiden.

Matasović, Ranko. 2010. The loss of *g before *m in Proto-Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2. 299–306.

Matasović, Ranko. 2011. Winter's law and the loss of stops before obstruents in Proto-Slavic. *Sinxronnoe i diaxronnoe v sravnitel'no-istoričeskom jazykoznanii.* Ur. Kočergina, V. A. Studia Academica. Moskva. 154–164.

Matasović, Ranko. 2012. Proto-Indo-European *sk- in Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37(2). 467–478.

Matasović, Ranko. 2013. Substratum words in Balto-Slavic. *Filologija* 60. 75–101.

Matasović, Ranko. 2014. *Slavic Nominal Word-Formation.* Carl Winter. Heidelberg.

Matasović, Ranko. 2015. Proto-Slavic *ędro and *ědro. http://www.academia.edu/8523736/Proto-Slavic_ědro_and_ędro.

Mayrhofer, Manfred. 1986. – 2001. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Mažiulis, Vytautas. 1988. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas.* Mokslas. Vilnius.

Mikl. = Miklošič, Franc. 1862. – 1865. *Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum.* Vindobonae.

Miotto, Luigi. [2]1991. *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata.* Lint. Trieste.

MNTESZ = *A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára I – IV.* 1967. – 1984. Ur. Loránd, Benkő. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Mršić, Dubravko. 2000. *Eponimski leksikon.* Matica hrvatska. Zagreb.

Falk, H. S.; Torp, Alf. 1960. *Norwegisch Dänisches etymologisches Wörterbuch.* Universitetsforlaget. Oslo – Bergen.

Němec, I. 1979. O slovanské expresivní předpone *la-*. *Slavia* 48. 121–122.

NIIL = Wodtko, Dagmar S.; Irslinger, Britta; Schneider, Carolin. 2008. *Nomina im Indogermanischen Lexikon.* Carl Winter. Heidelberg.

Nosić, Milan. 2005. *Rječnik posuđenica iz turskog jezika.* Maveda. Rijeka.

Nussbaum, Alan J. 1986. *Head and horn in Indo-European.* Walter de Gruyter. Berlin – New York.

OED = *Oxford English Dictionary*. www.oed.com

Orel, Vladimir. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Brill. Leiden.

Orel, Vladimir. 2003. *A handbook of Germanic etymology*. Brill. Leiden – Boston.

Picoche, Jacqueline. 1992. *Dictionnaire étymologique du francais*. Le Robert. Paris.

Pirona, Giulio Andrea, Carletii, Ercole; Corgnali, Giovanni Battista. 2001. *Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano.* Società filologica friulana. Udine.

Plet. = Pleteršnik, Maks. 1894. – 1895. *Slovensko-nemški slovar.* Ljubljana.

Poetto, Massimo. 1991. Tocario A *kolye*, B *kolyi*: slavo *golen-. *Studia Etymologica Indoeuropaea. Memoriae A. J. van Windekens Dicata.* Ur: Isebaert, L. Leuven. Peeters. 211–220.

Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Francke Verlag. Bern – München.

Polomé, Edgar. 1990. The Indo-Europeanization of Northern Europe: The linguistic evidence. *Journal of Indo-European Studies* 18. 331–338.

Pronk, Tijmen. 2010. The etymology of the Proto-Slavic **jarьmъ, *jarьmo* 'yoke'. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2. 307–316.

Pronk, Tijmen. 2011. On the accentuation of initial **Hu-*, **Hi-* and diphthongs in Baltic and Slavic. *Accent Matters: Papers on Baltic and Slavic Accentology. Studies in Slavic and General Linguistics 37.* Ur. Pronk, Tijmen; Derksen, Rick. Rodopi. Amsterdam–New York. 309–321.

Pronk, Tijmen. 2012. Odakle su nam emocije? O etimologiji i semantičkom razvoju hrvatskih riječi koje se odnose na emocije. *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka.* Ur. Kapetanović, Amir. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 1–24.

Pronk, Tijmen. 2013. Notes on Balto-Slavic etymology: Russian *norov*, *mjat'*, *ruž'ë*, dialectal *xajat'* 'to care', *xovat'* 'to keep' and their Slavic and Baltic cognates. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 58. 303–312.

Pronk, Tijmen. 2014. Proto-Indo-European *mn*-stems in Balto-Slavic. *Das Nomen im Indogermanischen Morphologie, Substantiv versus Adjektiv, Kollektivum*. Ur. Oettinger, Norbert; Steer, Thomas. Reichert. Wiesbaden. 318 – 326.

Pronk-Tiethoff, Saskia. 2013. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Rodopi. Amsterdam – New York.

Putanec, Valentin. 2002. Etimološki prinosi (21-26). *Rasprave IHJJ* 28. 181–206.

Rédei, Károly. 1988. *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz Verlag.

REW = Meyer-Lübke, Wilhelm. [4]1968, [5]1972. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter. Heidelberg.

RKKJ = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika I – (XII)*. 1984. – (2011.). HAZU – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Rogić, Pavle. 1957. Kras (kraš) – krš – Karst. *Jezik* 5/4. 97–103.

Rovigno = Pellizzer, Antonio; Pellizzer, Giovanni. 1992. *Vocabolario del dialetto di Rovigno*. Centro di Ricerce storiche Rovigno – Unione Italiana Fiume – Università popolare di Trieste. Rovigno – Trieste.

Schelesniker, Herbert. 1987. Slavisch *nevěsta* 'Braut' und Zugehöriges. *Studien zum indogermanischen Wortschatz. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*. Ur. Meid, Wolfgang. Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. Innsbruck. 245–248.

Schrijver, Peter. 1999. On henbane and early European narcotics. *Zeitschrift für celtische Philologie* 51. 17–45.

Schuster-Šewc, Heinz. 2009. Zu den slawischen Bezeichnungen des Hemdes (lat. *camis[iđa*, *indisium*): Eine sprach- und kulturhistorische Betrachtung. *Studia etymologica Brunensia* 6. 295–302.

Schütz, J. 1968. Das präfigierte Element *ka-, ko-, k-* in der Wortbildung des Slavischen. *Die Welt der Slawen* 10. 23–31.

Sevortjan, É. V. 1974. *Etimologičeskij slovar' tjurkskix jazykov*. Nauka. Moskva.

Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – IV*. HAZU. Zagreb.

Sławski, Franciszek. 1952. – 1956. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. PAN. Kraków.

Snoj, Marko. [1]2003, [2]2009. *Slovenski etimološki slovar*. Modrijan. Ljubljana.

Snoj ESSZI = Snoj, Marko. 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Modrijan – Založba ZRC. Ljubljana.

Solta, G. R. 1980. *Einführung in die Balkanlinguistik mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt.

SP = *Słownik prasłowiański I – (VIII)*. 1974. – (2001.). Ur. Sławski, Franciszek. Polska Akademia Nauk. Warszawa.

Stachowski, Stanisław. 1973. *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*. Zakład narodowy imienia ossolińskich. Wrocław – Warsawa – Kraków – Gdańsk.

Stachowski, Marek. 2005. Uwagi o zapożyczeniach ałtajskich w języku prasłowiańskim i kwestie pokrewne. *Studia Turcologica Cracoviensia* 10. 437–454.

Stang, Christian. 1957. *Slavonic accentuation*. Universitetsforlaget. Oslo.

Szemerényi, Oswald. 1960. Etyma Latina. *Glotta* 38. 216–251.

Šivic-Dular, Alenka. 2011. Slovanska nomina appellativa za prometnice in njihova arealna distribucija. *Folia onomastica Croatica* 19. 247–281.

Škaljić, Abdulah. [1]1965, [4]1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku.* Svjetlost. Sarajevo.

Škofic, Jožica. 2008. Besede za krompir v slovenskih in sosednjih hrvaških narečjih. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14. 79–103.

Školski rječnik hrvatskoga jezika. 2012. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.

Šonje, Jure (ur.). *Rječnik hrvatskoga jezika.* 2000. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.

Trubačev, Oleg N. 1959. *Istorija slavjanskix terminov rodstva i nekotoryx drevnejšix terminov obščestvennogo stroja.* Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. Moskva.

Trubačev, Oleg N. 1960. *Proisxoždenie nazvanij domašnix životnyx v slavjanskix jazykax*, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. Moskva.

Vaillant, Antoine. 1958. *Grammaire comparée des langues slaves, Tome II: Morphologie.* IAC. Paris.

Vajs, Nada. 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Vasmer, Max. 1944. *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen.* Akademie der Wissenschaften. Berlin.

Vasmer, Max. 1953. – 1958. *Russisches etymologisches Wörterbuch I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Vendryès, J. i dr. 1959. *Lexique étymologique de l'irlandais ancien.* CNRS – Institute for Advanced Studies. Paris – Dublin.

Vinja, Vojmir. 1998. – 2003. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku I – III.* HAZU – Školska knjiga. Zagreb.

Vinja, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva.* Logos. Split.

Vlajić-Popović, Jasna. 2009. Proto-Slavic **koty, -ъve* 'anchor', 'cat' or something else? *Studia etymologica Brunensia* 6. 377–388.

Vratović, Vladimir. 1977. Rimska književnost. *Povijest svjetske književnosti 2.* Ur. Vratović, Vladimir. Mladost. Zagreb. 189–312.

Vuletić, Nikola. 2006. Etimološke crtice o našem malakonimu kunjka i varijantama. *Čakavska rič* 34/1-2. 185–190.

Vykypěl, Bohumil 2011. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích (druhé, přepracované a rozšířené vydání).* Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Walde, Alois. 1910. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Walde, Alois; Hoffmann, J. B. 1956. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Wanstrat, L. 1937. Zur Bedeutungsentwicklung von slav. beseda. *Zeitschrift für slavische* Philologie 14. 101–103.

wikipedia = www.wikipedia.com

Zsolt, Simon. 2005. Die Etymologie von *caballus*. *Journal of Latin Linguistics* 9/1. 405–416.

Izvori dijalektne građe

Babić, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci – Omiš.

Baldić-Đugum, Radojka. 2006. *Beside kaštelanske*. Muzej grada Kaštela. Kaštela.

Banitević, Božo. 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo.

Baotić, Josip. 1979. Akcenatski sistem sela Kostrča u bosanskoj Posavini. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* 2. 161–267.

Barbić, Ante. 2012. *Rječnik Pitava i Zavale*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje*. Škabrnja.

Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena: dubrovački jezični pabirci*. Humanitarno društvo župe dubrovačke. Čibača.

Belić, Aleksandar. 2000. Beleške o čakavskim govorima. *O dijalektima. Izabrana dela Aleksandra Belića 10*. Priredio Petrović, Dragoljub. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd. 136–186.

Bjažić, Slavko; Dean, Ante. 2002. *Zlarin. Kratka povijest i rječnik / Short dictionary and history*. Prometej. Zagreb.

Blažeka, Đuro; Nyomárkay; István; Rácz, Erika. 2009. *Mura menti Horvát tájszótár. Rječnik pomurskih Hrvata*. Tinta könyvkiadó. Budapest:

Bojanić, Mihailo; Trivunac, Rastislava. 2002. *Rječnik dubrovačkog govora*. Beograd.

Bošnjak Botica, Tomislava; Menac-Mihalić, Mira. 2006. Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32. 25–41.

Bralić, Ivanka. 2014. *Čakavske besede moje i sih mojih z Šmrike i Kraljevice*. Udruga u kulturi „Stol" Kraljevica. Kraljevica – Rijeka.

Cebalo, Roko. 2005. *Razgovori na mrkenti. Stare lumbarajske riči*. Zagreb.

Cronia, Artur. 1927. – 1928. Građa o božavskom narječju. *Južnoslovenski filolog* 7. 69–110.

Čuljat, Marko. 2009. *Ričnik ličke ikavice*. Lik@ press. Gospić.

Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/2. Ur. Moguš, Milan. JAZU. Zagreb.

Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave Instituta za jezik JAZU* 1. 121–220.

Gusić, Ivica; Gusić, Filip. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine*. Zagreb.

Hozjan, Snježana. 1992. Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18. 43–55.

Houtzagers, Peter. 1985. *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres. Studies in Slavic and General Linguistics 5*. Rodopi. Amsterdam.

Houtzagers, Peter. 1999. *The Kajkavian dialect of Hidegség and Fertőhomok. Studies in Slavic and General Linguistics 27*. Rodopi. Amsterdam.

Hamm, Josip; Hraste, Mate; Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. Zagreb, 7–213.

Hraste, Mate; Šimunović, Petar; Olesch, Reinhold. 1979. *Čakavisch–deutsches Lexikon. Teil I.* Böhlau Verlag. Köln–Wien:.

Ivančić-Dusper, Đurđica. 2003. *Crkveniški besedar.* Adamić – Ustanova u kulturi „Dr. Ivan Kostrenčić". Rijeka – Crikvenica.

Ivšić, Stjepan. 1913a. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196. 124–254.

Ivšić, Stjepan. 1913b. Današnji posavski govor (svršetak). *Rad JAZU* 197. 9–138.

Japunčić, Mile. 1998. *Taslak.* Zagreb.

Jardas, Ivo. 1957. *Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 39.* JAZU. Zagreb.

Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. 279–330.

Jelenović, Ive. 1962. Etnološki prilozi iz Dobrinja na otoku Krku. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 40. 221–240.

Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade uporeden s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II. dio: rječnik.* JAZU. Zagreb.

Kalčić, Slavko; Filipi, Goran; Milovan, Valter. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora.* Matica hrvatska. Pazin.

Kalsbeek, Janneke. 1988. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria. Studies in Slavic and General Linguistics 25.* Rodopi. Amsterdam–Atlanta GA.

Klaić, Adolf Bratoljub. 2007. *Bizovačko narječje.* Matica hrvatska, Ogranak Bizovac. Bizovac.

Koschat, Helene. 1978. *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Wien.

Krajač, Josip. 1999. Bosiljevski rječnik (gramatika bosiljevskoga mjesnoga govora). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11. 77–164.

Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnoercegovačkoga govora.* Matica hrvatska, Ogranak Široki Brijeg. Široki Brijeg.

Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavšćine: konpoljski divan.* Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke. Otočac.

Kustić, Nikola. 2002. *Cakavski govor grada Paga s rječnikom.* Društvo Pažana i prijatelja grada Paga. Zagreb.

Kušar, Marcel. 1893. Glavne osobine lastovskog narječja. *Nastavni vjesnik* 1. 319–327.

Kušar, Marcel. 1894. Rapski dijalekat. *Rad JAZU* 118. 1–54.

Kušar, Marcel. 1895. Lumbaradsko narječje. *Nastavni vjesnik* 3. 323–338.

Lastavica, Bogdan. 1906. Korenički govor. *Nastavni vjesnik* 14/10. 752–765.

Lisac, Josip. 2006. *Tragom zavičaja: delnički govor i govor gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora.* Književni krug. Split.

Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora.* Garestin. Varaždin.

Lončarić, Mijo (ur.). 2005. *Mali slikovni rječnik zavičajnog govora Žabna, Odre, Stupna, Sela i Grede.* Osnovna škola Sela. Sela.

Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća.* Katedra Čakavskog sabora Grobništine. Rijeka.

Mahulja, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljskoga govora.* Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj. Rijeka – Omišalj.

Malnar, Slavko. 2008. *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar.

Mardešić-Centin, Pavao. 1977. Rječnik komiškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4. 265–321.

Maresić, Jela. 2010. Govor i rječnik Molvi. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 16. 1–124.

Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Gradska knjižnica Đurđevac. Đurđevac.

Maričić, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*. Zagreb.

Milković, Ivan. 2009. *Lička štokavska ikavica*. Pergamena. Zagreb.

Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. HAZU – Matica hrvatska Senj. Zagreb – Senj.

Neweklowsky, Gerhard. 1989. *Der kroatische Dialekt von Stinatz. Wörterbuch. Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25*. Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien. Wien.

Nikolić, Margila. 2000. *Unije: kuželj vaf sarcu*. Katedra čakavskog sabora Cres–Lošinj. Mali Lošinj.

Novaković, Pavica. 1994. Sumartinski rječnik. *Čakavska rič* 2. 105–145.

Oblak, Vatroslav. 1894. Der Dialekt von Lastovo. *Archiv für slavische Philologie* 16. 426–450.

Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Peruško, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin.

Piccoli, Agostina; Sammartino, Antonio. 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro*. Montemitro – Zagreb.

Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar.

Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima*. Josip Turčinović. Pazin.

Roki–Fortunato, Andro. 1997. *Libar viškiga jazika*. Toronto.

Rožić, Vatroslav. 1893. – 1894. Kajkavski dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115. 68–136. *Rad JAZU* 116. 113–174. *Rad JAZU* 118. 55–115.

Sekereš, Stjepan. 1966. Govor našičkog kraja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2. 209–301.

Sekereš, Stjepan. 1977. Govor Hrvata u južnoj Baranji. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4. 323–484.

Sekereš, Stjepan. 1983. Govor iločkih Hrvata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 26/2. 123–174.

Sekulić, Ante. 2005. *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Katolički institut za kulturu povijest i duhovnost „Ivan Antunović". Zagreb.

Skok, Petar. 1911. Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg) I. *Archiv für slavische Philologie* 32. 363–382.

Skok, Petar. 1912. Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg) II. *Archiv für slavische Philologie* 33. 338–375.

Sokolić-Kozarić Josip; Sokolić-Kozarić, Gojko. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski.

Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Društvo Lovrećana. Zagreb.

Šatović, Franjo; Kalinski, Ivo. 2012. *Riečnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Cerja*. Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina. Zagreb.

Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora. Drugo dopunjeno i popravljeno izdanje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. 317–493.

Takač, Ferdinand. 2004. *Rječnik sela Hrvatski Grob*. Zagreb.

Tentor, Mate. 1909. Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso). *Archiv für slavische Philologie* 30. 146–204.

Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. 200–428.

Tičić, Ante. 2004. *Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu*. Matica hrvatska Zadar. Zadar.

Turčić, Branko. 2002. *Sedmoškojani: prvi čokavski rječnik*. Adamić. Rijeka.

Valčić, Ante Toni. 2012. *Rječnik govora otoka Ošljaka*. Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Velčić, Nikola. 2003. *Besedar bejske tramuntane*. Čakavski sabor – Adamić. Beli – Rijeka.

Vodopić, Nina. 2006. *Kunovske stare riči*. Kuna.

Vranić, Stanko. 2010. *Tak se govori(le) pri nas*. Zagreb.

Belić, Franka. 2005. *Varbuoska u uspomeni mojega ditinstva*. Naklada Bošković. Split.

Vulić, Sanja; Maresić, Jela. 1997. Rječnik klimpuškoga govora. *Pannonisches Jahrbuch*. 370–395.

Žegarac Peharnik, Milan. 2003. *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora*. Samoborfest. Samobor.

Žic, Ivan. 2001. *Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji*. Adamić. Rijeka.

Babin Potok = Lastavica 1906.

bački Hrvati = Sekulić 2005.

Bednja = Jedvaj 1956.

Beli = Velčić 2003.

Bibinje = Šimunić 2013.

Bizovac = Klaić 2007.

Bosiljevo = Krajač 1999.

Božava = Cronia 1927. – 1928.

Brač = Šimunović 2009.

Brusje = Dulčić i Dulčić 1985.; Hraste, Šimunović i Olesch 1979.

Cerje = Šatović i Kalinski 2012.

Cres = Tentor 1909.

Crikvenica = Ivančić-Dusper 2003.

Čabar = Malnar 2008.

Čižići = Turčić 2002.

Dobrinj = Jelenović 1962.
Dubrovnik = Bojanić i Trivunac 2002.; Bego-Urban 2010.
Đurđevac = Maresić i Miholek 2011.
Gacka = Kranjčević 2003.
Gola = Večenaj i Lončarić 1997.
Grobnik = Lukežić i Zubčić 2007.
Hrvatski Grob = Takač 2004.
Ilok = Sekereš 1983.
imotsko-bekijski = Šamija 2004.
Jezera = Vinja 1998. – 2003.
južna Baranja = Sekereš 1977.
Kastav = Jardas 1957.
Kaštela = Baldić-Đugum 2006.
Klimpuh = Vulić i Maresić 1997.
Kolan = Oštarić 2005.
Komiža = Mardešić-Centin 1977.
Kostrč = Baotić 1979.
Kukljica = Maričić 2000.
Kuna = Vodopić 2006.
Lastovo= Kušar 1893.; Oblak 1894.
Lika = Čuljat 2009.; Milković 2009.
Lovreć = Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006.
Lumbarda = Kušar 1895.; Cebalo 2005.
Medulin = Peruško 2010.
Molise = Piccoli i Sammartino 2000.
Molve = Maresić 2010.
Mraclin = Šojat 1982.
Našički kraj = Sekereš 1966.
Nerezine = Ribarić 2002.
Novi = Belić 2000.; Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003.
Odra = Lončarić 2005.
Omišalj = Mahulja 2006.
Orbanići = Kalsbeek 1988.
Orlec = Houtzagers 1985.
Ošljak = Valčić 2012.
Ozalj = Težak 1981.
Pag = Kustić 2002.
Pajngrt = Koschat 1978.
Pitve = Barbić 2012.
Podgorač = Sekereš 1966.

pomurski Hrvati = Blažeka, Nyomárkay i Rácz 2009.
Posavina = Ivšić 1913a, 1913b.
Povljana = Tičić 2004.
Prigorje = Rožić 1893. – 1894.
Rab = Kušar 1894.
Rivanj = Radulić 2002.
Roverija = Kalčić, Filipi i Milovan 2014.
Samobor = Žegarac Peharnik 2003.
Senj = Moguš 2002.
Skradin = Vinja 1998. – 2003.
Slovinci u Istri = Ribarić 2002.
Smokvica = Banitević 2000.
Stinjaki = Neweklowsky 1989.
Studenci = Babić 2008.
Sumartin = Novaković 1994.
Susak = Hamm, Hraste i Gubernina 1956.
Sveti Rok = Japunčić 1998.
Škabrnja = Bašić 2013.
Šmrika i Kraljevica = Bralić 2014.
Trogir = Vinja 1998. – 2003.
Trpanj = Vinja 1998. – 2003.
Turni = Lisac 2006.
Umok = Houtzagers 1999.
Unije = Nikolić 2000.
Varaždin = Lipljin 2002.
Vedešin = Houtzagers 1999.
Vis = Hraste, Šimunović i Olesch 1979.; Roki-Fortunato 1997.
Vodice = Ribarić 2002.
Vrbnik = Žic 2001.
Vrboska = Belić 2005.
Vrgada = Jurišić 1973.
Zablaće = Vinja 1998. – 2003.
Zagorje = Vranić 2010.
zapadna Hercegovina = Kraljević 2013.
Zaton šibenski = Vinja 1998. – 2003.
Zavala = Barbić 2012.
Zlarin = Bjažić i Dean 2002.
Žirje = Finka i Šojat 1968.
Žumberak = Skok 1911.; Skok 1912.; Skok 1971.–1974.

Izvori prvih potvrda riječi

Aleks. Jag. = Jagić, Vatroslav. 1871. Ogledi stare hrvatske proze. IV. Život Aleksandra Velikoga. *Starine* 3. JAZU. Zagreb. 208–331 [po rukopisu 16. st.]

Aleksand. Nov. = Novaković, Stojan. 1878. Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti. Beograd. [rukopis možda iz 15. st.]

Danilo = Daničić, Đuro. 1866. *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih, napisao arhiepiskop Danilo i drugi.* Zagreb. [srpskoslavenski pisac 14. st.]

Deč. hris. = Dečanske hrisovulje. *Glasnik srpskog učenog društva, drugo odeljenje* 12. Ur. Novaković, Stojan; Dučić, Nićifor. [obje iz prve polovine 14. st.]

Doc. hist. = Rački, Franjo. 1877. *Documenta historiae Croaticae periodum antiquam illustrantia.* JAZU. Zagreb.

Domentijan[a] = Daničić, Đuro. 1865. *Život sv. Simeuna i sv. Save, napisao Domentijan.* Beograd.

Domentijan[b] = Daničić, Đuro. 1860. *Život sv. Save, napisao Domentijan.* Društvo srbske slovesnosti. Beograd. [prerađeno prvo djelo; oko polovine 14. st. kaluđer Teodosije]

Dušanov zakonik = Šafařik, Pavel Josef. 1851. Zákonník cáře Štěpána Dušana. *Okázky občanského písemnictví.* Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag. 29–42.
Novaković, Stojan. 1898. *Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349. i 1354.* Beograd.

glag. ruk. 1468. = Jagić, Vatroslav. 1868. Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* IX. 65–151. [ulomci iz „Zbornika" 1520. i iz glagoljskoga rukopisa pisanoga 1468.]

Glasnik = *Glasnik srpskog učenog društva* (do broja 17 = *Glasnik društva srpske slovesnosti*)

Glasnik 10 – 15 = *Glasnik društva srpske slovesnosti*, različiti srpski spomenici 14. – 17. st.

Glasnik 24 = Arhimandrit Leonid. 1868. Stara srpska pisma. Iz ruskog manastira sv. Panteleimona u Svetoj gori. *Glasnik srpskog učenog društva* 24. 231 –295. [nekoliko isprava iz 14. i 15. st.]

Glasnik 25 = Novaković, Stojan. 1869. Pismo svetoga Save od 1193 godine ili ugovor kojim je od Svetogoraca kupio zemlju za vinograd hilandarski. *Glasnik srpskog učenog društva* 25. 307–309. [po rukopisu 14. st.]

Glasnik 27 = Arhimandrit Leonid. 1870. Hrisovulja cara Stefana, data u Skoplju 1347 godine, iz crkvenog i državnog sabora, koji bijaše skupljen u to doba, a kojom se osniva episkopska stolica u manastiru Ljesnovskom. *Glasnik srpskog učenog društva* 27. 287–296.

Glasnik 35 = Šafařik, Josef. 1872. Srbska isprava o prodaji nepokretnog dobra u Prizrenu, iz vremena careva srbskih, ili iz 14.-tog veka. *Glasnik srpskog učenog društva* 35. 119–124.

Glasnik 42 = Jagić, Vatroslav. 1875. Konstantin filosof i njego život Stefana Lazarevića despota srpskog. *Glasnik srpskog učenog društva* 42. 223–327. [po rukopisu 15. st.]

Glasnik 49 = Jastrebov, I. 1881. Hrisovulja dečanskog kralja od godine 1326. *Glasnik srpskog učenog društva* 49. 359–366.

Jireček Spom. = Jireček, Konstantin. 1892. *Spomenici srpski.* Spomenik 11. Srpska kraljevska akademija. Beograd.

Kastavski statut. = Statuta lingua Croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, poljički, vrbanski, a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski. *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium IV.* 1890. Ur. Rački, Franjo; Jagić, Vatroslav; Črnčić, Ivan. JAZU. Zagreb. 181–207. [iz 1490., s kasnijim dodacima]

Kolunićev zbornik = *Kolunićev zbornik. Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. Djela JAZU 12.* 1892. JAZU. Zagreb.

Krčki statut = Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1852. Statut otoka Krka. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 2/2. 277–307.

Lesekörn. šaf. = Šafařik, Pavel Josef. 1833. *Serbische Lesekörner.* Pešta.

Lopašić urb. = Lopašić, Radoslav. 1894. *Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium V/1.* JAZU. Zagreb.

Ljetopis popa Dukljanina = Črnčić, Ivan. 1874. *Popa Dukljanina ljetopis, po prepisu popa Jerolima Kaletića.* Kraljevica. [prijepis iz 1546.]

Magnifica = Leljak, Robert. 2006. *Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru godine 1325. – 1385.* sv. 1. Državni arhiv. Zadar.

Mikl. Lex. Palaeosl. = Miklošič, Franc. 1862. – 1865. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum.* Beč.

Mirakuli = [glagoljska knjižica tiskana u Senju oko 1508. Počinje riječima: »Počinju mirakuli slavne deve Marije«]

Mon. croat. = *Monumenta historica Slavorum meridionalium. Povjestni spomenici južnih Slavena. Knjiga 1. Listine hrvatske. Acta Croatica.* 1863. Ur. Kukuljević Sakcinski, Ivan. Zagreb.

Mon. ep. Zagr. = *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Povjestni spomenici zagrebačke biskupije,* I, II. 1873., 1874. Ur. Tkalčić, Ivan. Zagreb.

Mon. serb. = *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii.* 1858. Ur. Miklošič, Franc. Beč.

Okáz. pam. Šaf. = Okázky občanského písemnictví. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův.* 1851. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag.

Poljički statut = Mesić, Matija. 1859. Poljički štatut. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 5. 225–318. [po rukopisu 16. st.]

Povaljska listina = Rački, Franjo. 1881. Najstarija hrvatska cirilicom pisana listina. *Starine* 13. 196–210. [pisana 1250. na Braču]

Red i zakon = Malić, Dragica. 1977. „Red i zakon" zadarskih dominikanki iz 1345. godine. *Rasprave instituta za jezik* 3. 59-128.

Sava = Život sv. Symeona od sv. Sávy. Z rukopisu XVII. století. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův.* 1851. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag.

Spom. sr. = *Spomenici srbski.... prepisao s dubrovačke arhive knez Medo Pucić.* I., II. Beograd 1858., 1862.

Spom. Stoj. = Stojanović Lj. 1890. *Stari srpski hrisovulji, akti, biografije, letopisi, tipici, pomenici, zapisi i dr. Spomenik 3.* Srpska kraljevska akademija. Beograd.

Sredovj. lijek. = Jagić, Vatroslav. 1878. Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. XVI. Sredovječni lijekovi, gatanja i vračanja. *Starine* 10. 81–126. [po rukopisu 15. st.]

Starine 1 = Daničić, Đuro. 1869. Knjiga Konstantina filosofa o pravopisu. *Starine* 1. 1–43. [po rukopisu 15. ili 16. st.]

Starine 4 = Daničić, Đuro. 1872. Proroštvo despota Stefana Lazarevića. *Starine* 4. 81–85. [po rukopisu s početka 18. st.]

Starine 11 = Rački, Franjo. 1879. Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih častnika. *Starine* 11. 76–152. [pisma su pisana u 17. st. bosanskom ćirilicom]

Starine 22 = Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1890. Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. (Nastavak). *Starine* 22. 221–240.

Starine 23 = Milčetić, Ivan. 1890. Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. *Starine* 23. 39–153.

Stefan kr. = Život sv. Symeona od krále Štěpána. Z rukopisu XIII. století. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*. 1868. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag. [srpskoslavenski pisac 13. st.]

Šulek imenik = Šulek, Bogoslav. 1879. *Jugoslavenski imenik bilja*. Zagreb.

Transit = *Transit svetoga Jerolima* [glagoljska knjižica, ima na kraju bilješku: »Svršene biše knige sije, ke se zovu Transit svetoga Jerolima v Seńi....štampane....v letih gospodńih 1508.«]

Zad. lekc. = Rešetar, Milan. 1894. *Lekcionar zadarski i Ranjinin. Djela JAZU 13*. JAZU. Zagreb. [početak 15. st.]

Zak. vinod. = Mažuranić, Antun. 1843. Zakon vinodolski od ljeta 1280. *Kolo* 3. [rukopis je iz 16. st.]

Žića sv. otaca = Malić, Dragica. 1997. *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*. Institut za hrvatski jezik – Matica hrvatska. Zagreb. [rukopis iz 14. st.]

Živ. jer. star. = Jagić, Vatroslav. 1869. Ogledi stare hrvatske proze. III. Život svetoga Jerolima. *Starine* 1, 226–236. [rukopis iz 16. st.]

Kratice

agr.	agronomija
anat.	anatomija
augm.	augmentativ
biol.	biologija
bot.	botanika
br.	broj
čest.	čestica
dem.	deminutiv
dijal.	dijalektalno
dv.	glagol dvovidni
etnol.	etnologija
fiz.	fizika
geogr.	geografija
geol.	geologija
glazb.	glazba
gram.	gramatika
hip.	hipokoristik
im.	imenica
jd.	jednina
kat.	katolički
knjiž.	književno
kulin.	kulinarstvo
lingv.	lingvistika
m	muški rod
mat.	matematika
mn.	množina
neol.	neologizam
nesvrš.	glagol nesvršeni
pat.	patologija
pejor.	pejorativno
pl. t.	plurale tantum
pov.	povijest
pref.	prefiks
prid.	pridjev
prij.	prijedlog
pril.	prilog
razg.	razgovorno
reg.	regionalno
sg. t.	singulare tantum
sr	srednji rod
suf.	sufiks
svrš.	glagol svršeni
tehn.	tehnika
uzv.	uzvik

vezn.	veznik
zam.	zamjenica
zast.	zastarjelo
zb.	zbirno
zool.	zoologija
ž	ženski rod

Kratice jezika i dijalekata

ags.	anglosaski
akad.	akadski
alb.	albanski
amer. eng.	američki engleski
aram.	aramejski
arap.	arapski
arm.	armenski
arum.	arumunjski
aust.-bav.	austrijsko-bavarski
aust.-njem.	austrijsko-njemački
av.	avestički
avar.	avarski
balk. lat.	balkanski latinski
bizant. grč.	bizantski grčki
brus.	bijeloruski
bsl.	baltoslavenski
bug.	bugarski
clat.	crkvenolatinski
csl.	crkvenoslavenski
čak.	čakavski
češ.	češki
dakorum.	dakorumunjski
dalmat.	dalmatski
dan.	danski
dlužˇ.	donjolužički
dor.	dorski
egip.	egipatski
eng.	engleski
falisk.	faliskički
fin.	finski
fr.	francuski
frig.	frigijski
frnč.	franački
furl.	furlanski
gal.	galski
germ.	germanski
gluž.	gornjolužički
got.	gotski

grč.	grčki
hebr.	hebrejski
het.	hetitski
hind.	hindski
hrv.	hrvatski
hrvcsl.	hrvatski crkvenoslavenski
ie.	indoeuropski
isl.	islandski
istriot.	istriotski
jap.	japanski
kajk.	kajkavski
kalabr.	kalabrijski
kašup.	kašupski
katal.	katalonski
kin.	kineski
kopt.	koptski
krim. tat.	krimskotatarski
ksgrč.	kasnogrčki
kslat.	kasnolatinski
lap.	laponski
lat.	latinski
latv.	latvijski
lit.	litavski
lomb.	lombardijski
mac.	macedonski
mađ.	mađarski
mak.	makedonski
mal.	malajski
meglenorum.	meglenorumunjski
mlet.	mletački
ngr.	novogrčki
niz.	nizozemski
nlat.	novolatinski
nnjem.	niskonjemački
norv.	norveški
njem.	njemački
osk.	oskički
perz.	perzijski
pgerm.	pragermanski
pkelt.	prakeltski
polab.	polabski
polj.	poljski
port.	portugalski
prov.	provansalski
psl.	praslavenski
rcsl.	ruski crkvenoslavenski
rum.	rumunjski
rus.	ruski

sicil.	sicilijanski
sir.	sirijski
skr.	sanskrt
slč.	slovački
sln.	slovenski
slovin.	slovinski
sreng.	srednjoengleski
srir.	srednjoirski
srlat.	srednjovjekovni latinski
srniz.	srednjonizozemski
srnnj.	srednjoniskonjemački
srp.	srpski
srperz.	srednjoperzijski
srvelš.	srednjovelški
srvnj.	srednjovisokonjemački
stav.	staroavestički
stbrus.	starobijeloruski
stcsl.	starocrkvenoslavenski
stčeš.	staročeški
stegip.	staroegipatski
steng.	staroengleski
stfr.	starofrancuski
stfriz.	starofrizijski
sthrv.	starohrvatski
stir.	staroirski
stisl.	staroislandski
stlat.	starolatinski
stlit.	starolitavski
stnord.	staronordijski
stpolj.	staropoljski
stprus.	staropruski
strus.	staroruski
stsas.	starosaski
stvelš.	starovelški
stvnj.	starovisokonjemački
šp.	španjolski
štok.	štokavski
šved.	švedski
tal.	talijanski
tamil.	tamilski
toh. A	toharski A
toh. B	toharski B
tur.	turski
turk.	turkijski
ugarit.	ugaritski
ukr.	ukrajinski
umbr.	umbrijski
ved.	vedski

velš.	velški
veljot.	veljotski
venet.	venetski
vlat.	vulgarnolatinski

Znakovi

*	rekonstruirani oblik
<	postalo od
>	dalo je

A

a[1] *vezn.* (12. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *a* (Brač, Senj), *a* (Varaždin), *a* (RKKJ)

Postalo od psl. priloga i veznika **a* (stcsl. *a*, sln. *a*, rus. *a*, polj. *a*), usp. i lit. *õ* 'a'. U nekim jezicima to je suprotni veznik, ali u nekima može biti i sastavni, npr. u rus. Postoji mišljenje da je polazni oblik ablativ jd. pokazne zamjenice **e-*, tj. ie. **ōd*. Isti je ie. praoblik mogao dati i skr. *āt* 'tada, i', možda i alb. *e* 'i'. Međutim, pokazna zamjenica tvorena od korijena **e-* nema ablativ jd. **ōd* ni u jednom posvjedočenom ie. jeziku, stoga je teza o zamjeničkom podrijetlu veznika *a* nedokaziva. Malo je vjerojatno povezivanje veznika *a* s homonimnim uzvikom ***a***[2].

Lit.: Skok I: 1; Gluhak 113; SP I: 145; ESSJa I: 33f.; Snoj 1.

a[2] *uzv.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *a, ô* (Brač), *ā* 'uzvik za potvrđivanje' (Gola), *a* 'uzvik za potvrđivanje' (RKKJ)

TVORBA *ákati* ⟨prez. *âčēm/âkām*⟩

Uzvik *a* pojavljuje se u mnogim slav. jezicima (npr. sln. *a*, rus. *a*, polj. *a*); riječ je baltoslavenska, što pokazuje lit. uzvik *õ*, a ie. su usporednice lat. *ō*, grč. *ὦ* (uzvik koji redovito stoji ispred imenica u vokativu). Sve te riječi mogle bi se izvesti iz ie. uzvika **ō*, no nije nemoguće ni da je riječ o usporednim, ekspresivnim tvorbama u različitim jezicima.

Lit.: Skok I: 1; SP I: 145; ESSJa I: 33f.; Snoj 1.

a- *pref.*

Ovaj prefiks, koji se pojavljuje u mnogim europskim jezicima, dolazi od grč. prefiksa *ἀ-, ἀν-* kojim se izražava negacija osnovne riječi, u pravilu imenice ili pridjeva; grč. *ἀ-* dolazi od ie. negativnog prefiksa **n̥* (lat. *in-*, got. *un-*) što je prijevojna praznina rečenične negacije **ne*, v. ***ne***.

Lit.: Snoj 1.

a-, ab- (ap-), abs- (aps-) *pref.*

Posuđeno iz lat. *a-, ab-, abs-*, prefiksa koji znači odvajanje, a postao je od lat. prijedloga *a, ab, abs* 'od' < ie. **h*$_2$*ep-* (skr. *ápa* 'od', grč. *ἀπό, ἄπο* 'dalje od, od', latv. *ap* 'ispod', got. *af(-)* 'od'), v. ***po***.

Lit.: HER 1; de Vaan 19f.

àbad *m* (19. st.) *bot. (Sambucus ebulus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *h'ębęt* (Gola), *ápta* (18. st.), *hàbat* ⟨G *hàpta*⟩ (16. st., Dubrovnik), *abad, hebed, hebd* (RKKJ)

Najstariji je lik ove riječi *hàbat* (Dubrovnik, 16. st.). U standardnom je jeziku poopćen lik iz dijalekata u kojima se *h* gubi. Izvorni je lik *hàbat* postao od psl. **хъвъть* (sln. *hebed*, stpolj. *chebd*). Zvučno je *-d-* umjesto *-t-* preuzeto iz kosih padeža, asimilacijom *-bt-* > *-bd-*. Postoji i varijanta ž. r., odražena u rus. dijal. *хобóма*. Dublja je etimologija nejasna. Formalno je moguća veza s lit. *skubùtis* 'plod koji rano dozrijeva', što je izvedeno od *skubùs* 'brz, žuran'. Izvorno je značenje moglo biti 'biljka koja rano cvijeta ili rano daje plodove'. Na sinonimne oblike u slavenskim jezicima (rus. dijal. *хобз, хабз*, češ. dijal. *chebz*, češ. *chabzda*) utjecalo je psl. **bъzъ*, v. ***bazga***.

Lit.: Skok I: 645; ESSJa VIII: 136f.; Matasović 2014: 167.

abecéda *ž* (18. st.)

TVORBA *àbecēdnī*

U hrv. je ova riječ stvorena prema starijem njem. *Abecede*, što je imenica sastavljena od izgovorenih oblika prvih četiriju slova latinske abecede (*a, be, ce, de*).

Lit.: Gluhak 113; Snoj 1.

abecèdārij *m*

Posuđeno iz kslat. *abecedārium* 'abecedarij', v. ***abeceda***.

abecedírati

Posuđeno iz njem. *abecedieren*, što je izvedeno od *Abecede*, v. ***abeceda***.

àblatīv *m*

Posuđeno iz lat. *ablātīvus (casus)*, što je izvedeno od participa *ablātum* glagola *aufero* 'odnositi, odvajati'. Lat. *ablātum* je složeno od *ab*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *lātum* < ie. *$*tlh_2to$-*, od korijena *$*telh_2$-* 'nositi', v. ***tolerantan***. *Ablativ* je naziv dobio jer je to u latinskom padež kojim se označuje 'ono od čega se odvaja'.

abortírati

Posuđeno iz njem. *abortieren*, što je izvedeno od *Abort*, v. ***abortus***.

abòrtus *m*

Posuđeno iz lat. *abortus* 'pobačaj' (usp. i u suvremenim europskim jezicima, njem. *Abort*, tal. *aborto*), što je izvedeno od participske osnove glagola *aborior* 'pobaciti' koji je složen od *ab-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *orior* 'nastati, roditi se' < ie. *$*h_3er$-* 'nastati, uzdignuti se' (het. *arai-^{i}/ari* 'dignuti (se)', skr. *íyarti* 'pokrenuti, staviti u pokret', grč. *ὄρνυμι* 'potaknuti').

Lit.: de Vaan 434f.

àbrāzija *ž*

Posuđeno iz srlat. *abrasio*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *abrādō* 'ostrugati', koji je složen od *ab-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *rādō* 'strugati, grebati' < ie. *$*rasd$-* (srvelš. *rathu* 'grebati, strugati').

Lit.: de Vaan 512.

acètāt *m* 'soli ili esteri octene kiseline'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Acetate*, fr. *acétate*, eng. *acetate*). Riječ je izvedena od lat. *acētum* 'ocat', v. ***ocat***.

ad- *pref.*

Posuđeno iz lat. *ad- pref.* i *ad prij.* 'k, do' < ie. prefiksa i prijedloga *$*h_2ed$* (stir. *ad-*).

adaptácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. star. *Adaptation*, fr. *adaptation*, eng. *adaptation*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *adaptō* 'prilagoditi', v. ***adaptirati***.

adaptírati

Posuđeno iz njem. *adaptieren*, što je posuđeno iz lat. *adaptō* 'prilagoditi'. Latinski je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *aptō* 'prilagoditi, pričvrstiti, pripasati' < ie. *$*h_1ep$-* 'uhvatiti, zgrabiti', v. ***kopula***.

Lit.: de Vaan 47.

àdhēzija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Adhäsion*, fr. *adhésion*, eng. *adhesion*) iz lat. *adhaesiō* ⟨G *adhaesiōnis*⟩ 'priljepljivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *adhaereō* 'prilijepiti se za, držati se čega, prianjati' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *haereō* 'hvatati, držati se čega' nepoznata podrijetla.

Lit.: de Vaan 278.

adícija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Addition*, fr. *addition*, eng. *addition*) iz lat. *additiō* ⟨G *additiōnis*⟩ 'dodavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *addō* 'dodati, pridodati' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *dō* 'dati', v. ***dativ***, ***dati***.

administrácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Administration*, fr. *administation*, eng. *administration*) iz lat. *administrātiō* 1. 'pomaganje, posluživanje'; 2. 'upravljanje, rukovođenje', što je izvedeno od participske osnove glagola *administrō* 1. 'služiti'; 2. 'upravljati, rukovati; obavljati službu' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *ministrō* 'posluživati', v. ***ministrirati***, ***ministar***.

àdministratīvnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *administrativ*, fr. *administratif*) iz lat. *administrātīvus* 'koji može izvršiti zadatak, praktičan', što je izvedeno od participske osnove glagola *administrō*, v. ***administracija***.

adminìstrātor *m*

TVORBA *adminìstrātorica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Administrator*, fr. *administrateur*, eng. *administrator*) iz lat. *administrator* 'upravitelj, rukovoditelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *administrō*, v. ***administracija***.

admìrāl *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *almirõl* (Brač), *admirâl* (Varaždin)

TVORBA *admìrālskī*

Posuđeno preko njem. *Admiral* i fr. star. *admiral* (s neetimološkim *d*, možda pod utjecajem lat. *admirārī* 'diviti se') iz arap. *al-ammīr albahr* 'zapovjednik mora', usp. ***emir***.

Lit.: Skok I: 9, 491; Kluge s. v. ***Admiral***.

admiralitēt *m* 'vrhovno zapovjedništvo mornarice'

Posuđeno iz njem. *Admiralität*, što je izvedeno od *Admiral*, v. ***admiral***.

adolescèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *adolescentia* 'mlado doba, mladost', što je poimeničeni particip prezenta *adolescēns* ⟨G *adolescentis*⟩, v. ***adolescent***.

adolèscent *m*

TVORBA *adolèscentica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Adoleszent*, fr. *adolescent*, eng. *adolescent*) iz lat. *adolēscēns* ⟨G *adolescentis*⟩ 'mlad čovjek (u dobi između *pueritia* i *senectus*, od 17 do preko 30 i 40 godina)', što je poimeničeni particip prezenta glagola *adolescō* 'odrastati, rasti' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i izvedenice od ie. $*h_2el$- 'hraniti' (lat. *alō* 'hraniti', stir. *alid* 'hraniti, podizati', grč. *ἄν-αλτος* 'nezasitan', got. *alan* 'rasti').

Lit.: de Vaan 35.

adrenàlīn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Adrenalin*, eng. *adrenaline*), što je neoklasična složenica od lat. *ad-*, v. ***ad-***, i *rēnālis* 'bubrežni'. Lat. *rēnālis* je izvedeno od *rēnes* 'bubrezi' < ie. $*h_2r$-*ēn* (stir. *áru* 'bubreg, žlijezda', srvelš. *arenn* 'bubreg, testis, kamen', toh. A *āriñc* 'srce', het. *ḫaḫri*- 'pluća, dijafragma').

Lit.: Snoj 3; de Vaan 519.

adrèsa *ž*

TVORBA *àdresnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Adresse*, iz fr. *adresse*. Izvorno značenje fr. *adresse* je 'smjer', usp. glagol *adresser* 'uputiti koga na što' < vlat. **addīrēctiāre*, što je izvedeno od lat. pridjeva *dīrēctus* 'izravan, usmjeren', v. ***direktan***.

Lit.: Gluhak 113f.; Kluge s. v. ***Adresse***; Picoche 435.

àdūt *m* (18. st.)

Posuđeno preko aust.-njem. *Adutt* (usp. njem. *Atout*) iz fr. *atout*. Riječ je o kartaškom izrazu koji je nastao od fr. *jouer à tout* 'igrati na sve'.

Lit.: Snoj 3; Picoche 497.

àdvent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *advènat* (Brač), *agvènat* (Vrgada), *advẹ̀nt* (Varaždin), *adv'ent* (Gola), *advent* (RKKJ)

TVORBA *àdventskī*

Posuđeno iz lat. *adventus* 'dolazak', što je poimeničeni particip perfekta glagola *adveniō* 'doći' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *veniō* < $*g^wm$-*ye*- 'doći' (skr. *gácchati* 'kretati se, doći', grč. *βαίνω* 'ići', got. *qiman* 'doći', toh. B *śman*- 'doći će'). Latinska se riječ od 5./6. st. u kršćanstvu koristi u značenju 'vrijeme pripreme za dolazak Krista'.

Lit.: Kluge s. v. Advent; de Vaan 661.

advòkāt *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *advokàt* (Brač), *advokật* (Varaždin)

TVORBA *advokàtica*, *advòkātskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Advokat*, iz lat. *advocātus* 'pravni pomoćnik, odvjetnik', dosl. 'prizvanik', što je poimeničeni particip perfekta glagola *advocō* 'prizvati, dozvati, pozvati' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *vocō* 'zvati', v. ***vokativ***.

Lit.: Snoj 4; ERSJ I: 63f.

aer-, aero- *pref.*

Prefikosid postao od lat. *āēr*, učenoga izraza koji znači 'zrak', a posuđen je iz grč. *ἀήρ* < $*h_2ews$-*r*- 'zora', v. ***jutro***.

Lit.: Beekes 27.

àerōb *m* 'organizmi kojima je za život potreban slobodan kisik' *biol.*

TVORBA *àerobnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aerobe*, eng. *aerobe*). Riječ je izvedena od grč. *ἀήρ* 'zrak', v. ***aer-, aero-*** sufiksom kao u ***mikrob***.

aeròbik *m*

Posuđeno iz amer. eng. *aerobics*, v. ***aerob***. Riječ je skovao američki liječnik Kenneth H. Cooper (r. 1931.) 60-ih god. 20. st. kao oznaku vježbi koje zahtijevaju umjeren unos kisika i time jačaju srčani i dišni sustav.

aerodinàmika *ž*

TVORBA *aerodinàmičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aerodynamik*, fr. *aérodynamique*). Riječ je složena od prefiksoida ***aer-, aero-*** i ***dinamika***.

Lit.: Snoj 4.

aeròdrom *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. star. *Aerodrom*, fr. *aérodrome*). Riječ je složena od prefiksoida ***aer-, aero-*** i grč. *δρόμος* po uzoru na ***hipodrom***, v. ***-drom, -droman, -dromija***.

Lit.: Snoj 4.

aerostàtika *ž*

TVORBA *aerostàtičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aerostatik*, eng. *aerostatics*). Riječ je složena od prefiksoida ***aer-, aero-*** i ***statika***.

àfāzija (afázija) *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Aphasie*, eng. *aphasia*, fr. *aphasie*) iz grč. *ἀφασία* 'nijemost, nedostatak govora'. Grčka je riječ složena od *ἀ-* 'ne', v. ***a-***, i *φάσις* 'govor', što je izvedeno od glagola *φημί* 'kažem', v. ***bajati***.

aféra *ž*

Posuđeno preko njem. *Affäre* iz fr. *affaire* 'posao, slučaj', što se razvilo iz fraze *(avoir) à faire* 'trebati napraviti' < lat. *ad*, v. ***ad-***, i *faciō* 'činiti', v. ***fakat (fakt)***, ***djenuti***. Značenje 'posao, događaj' razvilo se u eufemizam za '(skandaloznu) romansu' i 'skandalozan događaj'.

Lit.: Snoj 4; Kluge s. v. Affäre.

àfiks *m* 'zbirni pojam za prefiks, infiks i sufiks'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Affix*, eng. *affix*, fr. *affixe*) iz lat. *affixum*, što je poimeničeni particip perfekta glagola *affigō* 'pričvrstiti, spojiti' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *figō* 'učvrstiti', v. ***fiksirati***. Usp. ***prefiks***, ***sufiks***, ***infiks***.

afirmírati

Posuđeno preko njem. *affirmieren* i fr. *affirmer* iz lat. *affirmō* 'potvrditi, pouzdano tvrditi', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *firmō* 'utvrditi, učvrstiti', v. ***firma***.

Lit.: Snoj 4.

aforìzam *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Aphorismus*, iz grč. *ἀφορισμός* 'jezgrovita rečenica', dosl. 'razgraničenje, razlika', što je izvedeno od *ἀφορίζω* 'omeđiti, odijeliti, razlučiti'. Taj je glagol složen od *ἀπ-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *ὁρίζω* 'ograničiti', v. ***horizont***.

Lit.: Snoj 4.

afrikáta *ž*

TVORBA *afrìkātnī*

Posuđeno iz njem. *Affrikate*, što je poimeničeni particip perfekta lat. glagola *affricō* 'trljanjem zalijepiti', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *fricō* 'trti', v. ***frikativ***. Afrikata je fonetski složen konsonant koji nastaje artikulacijom sastavnih elemenata kao cjeline na istom mjestu. Hrvatski je naziv ***slivenik***.

Lit.: Kluge s. v. Affrikate.

afrodìzijak *m* (20. st.)

Posuđeno iz grč. *ἀφροδισιακός* 'Afroditin' preko europskih jezika (eng. *aphrodisiac*, njem. *Aphrodisiakum*, fr. *aphrodisiaque*). Grčki pridjev tvoren je prema imenu Afrodite, grčke božice ljubavi i ljepote.

Lit.: Kluge s. v. Aphrodisiakum; Mršić 24.

àga *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *àga* 'gospodin, gospodar, gazda' (bački Hrvati), *aga* (RKKJ)

TVORBA *àginica* 'agina žena' (19. st.)

Posuđeno iz tur. *ağa* 'gospodin, zapovjednik (civilna i vojna titula)', izvorno 'veliki, stariji'. Riječ je proširena po svim balkanskim i drugim europskim jezicima.

Lit.: Skok I: 12; Škaljić 72.

agáva *ž bot. (Amaryllidaceae)*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Agave*, fr. *agave*) iz grč. *ἀγανός* ⟨ž *ἀγανή*⟩ 'plemenit, vrijedan divljenja', od korijena glagola *ἄγαμαι* 'diviti se' nejasna podrijetla (možda od ie. **meg'h$_2$* 'velik', v. ***mega-***).

Lit.: Snoj 5; Chambers 19.

agèncija *ž*

TVORBA *agèncījskī*

Posuđeno iz tal. *agenzia*, što je izvedeno od *agente*, v. ***agent***.

àgent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *agẽnat, agẽnt* (Brač), *agẽnt* (Varaždin)

TVORBA *àgentica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agent*, tal. *agente*, fr. *agent*). Riječ je poimeničeni lat. particip prezenta *agēns* ⟨G *agentis*⟩ 'koji djeluje, radi' od glagola *agō* 'voditi, tjerati, goniti, raditi' < ie. **h$_2$eg'-* 'tjerati, voditi' (stir. *aigid*, skr. *ájati*, grč. *ἄγω*, stisl. *aka* 'jahati').

Lit.: Snoj 5; de Vaan 30f.

agitácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agitation*, eng. *agitation*) iz lat. *agitatiō* 'gibanje, kretanje, radnja', što je izvedeno od participske osnove glagola *agitō* 'tjerati, goniti, poticati', v. ***agitírati***.

agìtātor *m*

TVORBA *agìtātorica*, *agìtātorskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agitator*, eng. *agitator*, fr. *agitateur*) iz lat. *agitator*, dosl. 'gonič', što je izvedeno od participske osnove glagola *agitō* 'tjerati, goniti, poticati', v. ***agitírati***.

agitírati

DIJALEKTI I POTVRDE *agitȇrati* (Varaždin)

TVORBA *agitírānje*

Posuđeno preko njem. *agitieren* i fr. *agiter* iz lat. *agitō* 1. 'tjerati, goniti, poticati'; 2. 'razmišljati, raspravljati, dogovarati se', što je intenzivni glagol od *agō* 'voditi, tjerati, goniti', v. ***agent***.

aglomerácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agglomeration*, fr. *agglomération*, eng. *agglomeration*). Riječ je u novije doba izvedena od participske osnove lat. glagola *agglomerō* 'pridruživati, pridružiti', dosl. 'na klupko namotati', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *glomerō* 'smotati u klupko; nagomilati', od *glomus* ⟨G *glomeris*⟩ 'klupko', v. ***konglomerat***.

agònija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Agonie*, fr. *agonie*) iz grč. *ἀγωνία* 'borba, boj; (smrtni) strah', što je izvedeno od *ἀγών* 'borba, muka, napor', a to je izvedeno od *ἄγω* 'tjerati, goniti, voditi' < ie. *$*h_2eg'$-*, v. ***agent***.

Lit.: Snoj 5; Kluge s. v. Agonie.

àgora *ž pov.* 'narodna skupština u antičkoj Grčkoj'

Posuđeno iz grč. *ἀγορά* 'skupština; trg', što je izvedeno od *ἀγείρω* 'skupljati (se)' < ie. *$*h_2ger$-*, v. ***grnuti***.

agorafòbija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agoraphobie*, eng. *agoraphobia*). Riječ je složena od grč. *ἀγορά* 'otvoreni prostor', izvorno 'skupština, trg', v. ***agora***, i *φοβία* 'strah', v. ***fobija***.

àgrār *m* 'poljodjelstvo'

Naknadno tvoreno prema ***agrarni***.

àgrārnī *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (usp. njem. *agrarisch*, eng. *agrarian*) iz lat. *āgrārius* 'koji se odnosi na zemlju, polje', što je izvedeno od *ager* 'polje', v. ***agri-, agro-***.

Lit.: Snoj 5.

agregácija *ž*

TVORBA *agregácījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (*Aggregation*, fr. *agrégation*, eng. *aggregation*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *aggregō* 'pridružiti', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *grex* ⟨G *gregis*⟩ 'stado, krdo', v. ***grnuti***.

Lit.: de Vaan 273.

agrègāt *m*

Posuđeno iz njem. *Aggregatum*, što je posuđeno iz lat. *aggregātum*, particip perfekta glagola *aggregō* 'pridružiti', v. ***agregacija***.

Lit.: Snoj 5; Kluge s. v. Aggregat.

agrèsija *ž* (20. st.)

Internacionalizam izveden od lat. *aggressiō*, apstraktne imenice od glagola *aggredior* 'napasti', koji je složen od *ad-* 'uz, prema', v. ***ad-***, i *gradior* 'ići, stupati, koračati', v. ***gresti***; usp. i njem. *Aggression*, fr. *aggression*, eng. *aggression*.

Lit.: Kluge s. v. Aggression.

àgresīvan *prid.*

TVORBA *agresívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *aggressiv*, fr. *agressif*, eng. *aggressive*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *aggredior* 'napasti', v. ***agresija***.

agri-, agro- *pref.*

Oblik prefiksoida posuđen iz latinskih složenica poput *agri-cultura* 'poljodjelstvo', gdje je prvi dio lat. *ager* 'polje' < ie. *$*h_2eg'ros$* 'polje, njiva' (got. *akrs* 'polje', grč. *ἀγρός* 'njiva, polje').

Lit.: de Vaan 29.

agrònom *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Agronom*, fr. *agronome*) iz grč. *ἀγρονόμος* 'koji živi u polju, poljski, seoski', što je složeno od *ἀγρός* 'polje, njiva', v. ***agri-, agro-***,

i *νέμω* 'dijeliti, razdijeliti; nastanjivati', v. ***nomad***. Usp. i ***agronomija***.

agronòmija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Agronomie*, fr. *agronomie*, eng. *agronomy*). Riječ je složena od *agro-*, v. ***agri-, agro-***, i ***-nom, -nomija***.

àgrum *m* 'kiselkasto voće'

Posuđeno iz tal. *agrume* < vlat. **acrūmen*, što je izvedeno od lat. *acer* 'oštar, rezak' < ie. **$h_2$ek'ro-*, v. ***akro-, oštar***.

Lit.: Snoj 5; REW 115.

àh *uzv.* (16. st.)

Uzvik onomatopejskoga postanja. Usp. sln. *àh*, rus. *ax*, njem. *ah*, tal. *ah*.

àhā *uzv.* (19. st.)

Uzvik nastao slaganjem dvaju uzvika, v. ***a²*** i ***ha***. Usp. sln. *ahâ*, njem. *aha*, eng. *aha*.

AIDS *m*

Posuđeno iz eng. *aids*, što je kratica složena od početnih slova opisa bolesti *Acquired Immune Deficiency Syndrome* 'sindrom stečenog gubitka imuniteta'. Usp. ***sida***.

àj *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *àj* (Senj, u svezi *àj ća!*), *aj* (RKKJ)

Onomatopeja.

àjme (âjme) *uzv.* (16. st.)

Uzvik, nastao vjerojatno pod utjecajem tal. uzvika *ahimè (aimè)*, koji je složen od uzvika *ahi*, usp. ***aj*** i proklitičke zamjenice *me*.

Lit.: Skok I: 14; DEI 101.

àjvār *m*

Posuđeno iz tur. *havyar* 'posoljena ikra'. Iz istog je izvora u zapadnoeuropske jezike posuđeno ***kavijar***. Značenje je na Balkanu promijenjeno u 'jelo od mljevenih paprika i patlidžana' zbog sličnosti sjemenki patlidžana i ikre, usp. mak. *ајвар*, hrv. *havijār* 'garum, pasta od fermentirane ribe' (Stulić).

Lit.: Skok I: 650; Snoj 6; Škaljić 301; ERSJ I: 77.

àkācija *ž* (19. st.) *bot. (Acacia)*

DIJALEKTI I POTVRDE *àgācija* (Lika), *ag'acija* (Varaždin)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Akazie*, prema nekim mišljenjima i uz posredovanje mađ. *akacia*, iz lat. *acacia*, što je posuđeno iz grč. *ἀκακία*, a u grč. je riječ dospjela iz nepoznatoga izvora.

Lit.: Kluge s. v. Akazie; Hadrovics 120; Beekes 28.

akadèmija *ž*

TVORBA *akàdemskī*

U suvremenu značenju riječ je internacionalizam posuđen iz nlat. *academia* (usp. i njem. *Akademie*, fr. *académie*, eng. *academy*). Lat. *academia* je posuđeno iz grč. *Ἀκαδήμεια*, što je naziv obrazovne ustanove koju je osnovao Platon u Akademovu gaju u Ateni, u 4. st. pr. Kr. *Akadem* (grč. *Ἀκάδημος*) je po predaji bio grčki junak, poznat iz mita o Tezeju. Značenje 'udruženje učenjaka' riječi su pridali tek talijanski humanisti u 15. st.

Lit.: Mršić 26; Snoj 7; Kluge s. v. Akademie.

akadèmik *m*

TVORBA *akadèmkinja*

Posuđeno preko lat. *academicus* 'koji je u vezi s Akademijom' (sc. *philosophus*) iz grč. *Ἀκαδημικός*, što je izvedeno od *Ἀκαδήμεια*, v. ***akademija***. U značenju 'član Akademije' možda je na hrv. riječ utjecalo rus. *академик*, usp. njem. *Akademiker*, fr. *académicien*.

akcelerácija *ž*

TVORBA *akcelerácījskī*

Posuđeno iz lat. *accelerātiō* 'ubrzanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *accelerō* 'ubrzati', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *celerō* 'žuriti'. Lat. *celerō* je izvedeno od pridjeva *celer* 'brz' < ie. **kel-* (grč. *κέλομαι* 'poticati', got. *haldan* 'pasti stoku').

Lit.: de Vaan 104.

akcelèrātor *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Akzelerator*, eng. *accelerator*, dosl. 'ubrzivač'). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *accelerō*, v. ***akceleracija***.

àkcent *m*

TVORBA *àkcenatskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Akzent*, fr. *accent*, eng. *accent*) iz lat. *accentus* 'naglasak', što je izvedeno od *accinō* 'pjevati komu'. Taj je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *canō* 'pjevati', v. ***kancona***. Lat. *accentus* je kalk prema grč. *προσῳδία*, v. ***prozodija***.

Lit.: Snoj 7.

akcentirati

Izvedeno od ***akcent***. Usp. njem. *akzentuiren*.

àkcija *ž*

TVORBA *àkcījskī*

Internacionalizam posuđen iz lat. *āctiō* (usp. i njem. *Aktion*, fr. *action*, eng. *action*). Lat. *āctiō* je apstraktna imenica izvedena od glagola *agō* 'voditi, raditi', v. ***agent***.

Lit.: Snoj 7; Kluge s. v. Aktion.

àkna *ž*

Posuđeno iz njem. *Akne*, što je učena posuđenica (preko latinskog) iz grč. *ἀκμή* 'vrh, vršak, oštrica' < ie. **h₂ek'-* 'oštar', v. ***akro-***, ***oštar***.

Lit.: Kluge s. v. Akne.

àko *vezn.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ãko* (Brač), *ȁko* (Senj), *'ako, 'ak* (Varaždin), *ako, ak* (RKKJ)

Postalo od psl. **ako* 'kako, ako' (stcsl. *ako, jako*, sln. *ȁko*, rus. *якo*, polj. *jak, jako*). Čini se da je već u psl. ova riječ mogla biti i veznik i prilog, no nije jasno treba li rekonstruirati dvije izvorno različite riječi, s početnim *j-* i bez njega. Ako je početno **j-* izvorno, onda bi riječ mogla biti povezana s odnosnom zamjenicom ie. **(h₁)yo-* > psl. **jь* (stcsl. *i-že* 'koji'), v. ***koji***. Oblici bez početnoga **j-* dovode se u vezu s veznikom **a-*, v. ***a***[1]. Dočetak *-ko* može biti odraz ie. zamjeničke osnove **kʷo-*, v. ***tko***.

Lit.: Gluhak 114; Derksen 28; SP I: 153f.; ESSJa I: 64f.; Snoj 7; Vasmer III: 487.

àkord *m glazb.*

DIJALEKTI I POTVRDE *akôrt* (Varaždin)

Posuđeno preko tal. *accordo* i/ili njem. *Akkord* iz fr. *accord* 1. 'akord, suzvuk' *glazb.*; 2. 'dogovor, suglasje', što je izvedeno od *accorder* < vlat. **acc(h)ordare* 'dovesti u suglasje'. Taj je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-*** i izvedenice od lat. *chorda* 'žica (glazbenog instrumenta)', v. ***kordofonski***. Na vlat. glagol utjecao je i istoznačan lat. *concordō* 'dogovoriti se, složiti se' koji je izveden od pridjeva *concors* ⟨G *concordis*⟩ 'složan'. Taj je pridjev složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *cor* ⟨G *cordis*⟩ 'srce' < ie. **k'rd-*, v. ***srce***.

Lit.: Snoj 7; Dauzat 7; REW 71a.

akreditácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Akkreditation*, eng. *accreditation*, fr. *accréditation*). Riječ je izvedena od fr. *accréditer*, v. ***akreditirati***.

akreditírati

Posuđeno preko njem. *akkreditieren* iz fr. *accréditer* 'povjeriti, opunomoćiti', što je izvedeno od *créditer*, *crédit* < lat. *creditum*, v. ***kredit***, ***kreditirati***.

Lit.: Kluge s. v. akkreditieren; Dauzat 210.

akro- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz prvog dijela grč. složenica tipa *ἀκρό-πολις* 'tvrđava na brijegu, akropola'. Grč. *ἄκρος* 'krajnji, najviši' postalo je od ie. **h₂ek'ros* (lat. *acer* 'oštar', stcsl. *ostrъ* 'oštar'), v. ***oštar***.

akrobácija *ž*

Posuđeno iz fr. *acrobatie*, što je izvedeno od *acrobate*, v. ***akrobat***.

akròbat *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *akrobât* (Varaždin)

TVORBA *akròbatkinja*, *akròbatskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Akrobat*, fr. *acrobate*, eng. *acrobat*) iz grč. *ἀκροβατής* 'akrobat', dosl. 'koji hoda na vršcima prstiju', što je složeno od *ἄκρος* 'krajnji, gornji, šiljast', v. ***akro-***, i izvedenice od *βαίνω* 'koračati, hodati' < ie. **gʷm-ye-*, v. ***advent***.

akrobàtika *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Akrobatik*, eng. *acrobatics*). Riječ je izvedena od ***akrobat***.

akrònīm (akrònim) *m*

Posuđeno iz eng. *acronym*, što je neoklasična složenica od ***akro-*** i ***onim***. *Akronim* je riječ tvorena od početnih ("krajnjih") slova ili slogova niza riječi.

akròpola *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Akropolis*, fr. *acropole*) iz grč. *ἀκρόπολις* 'gornji grad, tvrđava (osobito ona u Ateni)', što je složeno od *ἄκρος* 'gornji', v. ***akro-***, i *πόλις* 'grad', v. ***polis***.

àkrostih *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Akrostichon*, fr. *acrostiche*, eng. *acrostic*) iz grč.

ἀκροστιχίς, što je složeno od *ἄκρος*, v. ***akro-***, i *στίχος*, v. ***stih***. *Akrostih* je pjesma u kojoj početna slova stihova tvore riječ ili poruku. Za značenje usp. i ***akronim***.

aksiōm *m*

Posuđeno preko njem. *Axiom* i lat. *axiōma* iz grč. *ἀξίωμα* 'temeljno načelo, bez dokaza uzeto za istinu', starije 'štovanje, dostojanstvo, ugled', što je izvedeno od pridjeva *ἄξιος* 'primjeren, dostojan, vrijedan'. Taj je pridjev vjerojatno izveden od *ἄγω* u značenju 'težiti' < 'vući (prema dolje na vagi)', v. ***agonija***, ***agent***.

àktīv[1] *m* 'skupina ljudi povezana zajedničkom aktivnošću'

Posuđeno iz njem. *Aktiv* ili rus. *актúв*, v. ***aktiv***[2], ***aktivist***.

àktīv[2] *m* 'radno glagolsko stanje' *gram.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Aktiv*, eng. *active*) iz lat. *(verbum) actīvum* 'radni (glagol)', što je izvedeno od participske osnove glagola *agō* 'voditi, raditi', v. ***agent***.

àktīvan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *aktîvęn* (Varaždin)

TVORBA *aktívnōst*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (njem. *aktiv*, eng. *active*, fr. *actif*) iz lat. *actīvus* 'koji radi, koji djeluje', v. ***aktiv***[2].

aktivírati

DIJALEKTI I POTVRDE *aktivêrati* (Varaždin)

TVORBA *aktivírānje*

Posuđeno preko njem. *aktivieren* iz fr. *activer*, što je izvedeno od *actif*, v. ***aktivan***.

aktìvist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *aktivîst* (Varaždin)

TVORBA *aktìvistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aktivist*, eng. *activist*). Riječ je izvedena od lat. *actīvus* 'koji djeluje', v. ***aktivan***.

àktuālan *prid.*

Posuđeno iz kslat. *actuālis* 'suvremen, stvaran, sadašnji' < 'aktivan, djelotvoran, praktičan', izvorno 'koji se odnosi na čin, djelo', što je izvedeno od *actus* 'čin, djelo', a to je izvedeno od participske osnove glagola *agō* 'raditi', v. ***aktiv***[2], ***agent***.

Lit.: Snoj 8.

àktuēlan *prid.*

Posuđeno preko njem. *aktuell* i fr. *actuel* iz kslat. *actuālis*, v. ***aktualan***.

akumulácija *ž*

TVORBA *akumulácījskī*

Internacionalizam posuđen iz lat. *accumulatio* 'nakupljanje' (usp. i njem. *Akkumulation*, fr. *accumulation*, eng. *accumulation*), što je apstraktna imenica izvedena od glagola *accumulō* 'prikupiti', v. ***akumulirati***.

Lit.: Kluge s. v. Akku.

akumùlātor *m*

Posuđeno preko njem. *Akkumulator* i fr. *accumulateur* iz lat. *accumulātor*, dosl. 'prikupljač', što je izvedeno od participske osnove glagola *accumulō* 'prikupljati, gomilati', v. ***akumulirati***. *Akumulator* je uređaj koji prikuplja i čuva (električnu) energiju.

akumulírati

Posuđeno preko njem. *akkumulieren* iz lat. *accumulō* 'prikupljati, gomilati, zgrtati', što je složeno od prefiksa *ad-*, v. ***ad-***, i *cumulō* 'nagomilati, naslagati', a to je izvedeno od *cumulus* 'hrpa, gomila' < ie. **k'uh$_1$-mo-* (grč. *κῦμα* 'val, talasanje'), v. ***konkavan***.

Lit.: EWD 27f.; de Vaan 152f.

akùstika *ž*

TVORBA *akùstičan* (*akùstičnōst*), *akùstičkī*

Posuđeno preko njem. *Akustik* iz grč. *ἀκουστικός* 'koji se odnosi na slušanje', što je izvedeno od *ἀκουστός* 'koji se može čuti', a ta je riječ izvedena od *ἀκούω* 'čuti, slušati'. U njemačkom je naziv za 'znanost o zvuku' tvoren po uzoru na nazive za druge discipline, usp. npr. ***matematika***, ***mehanika***, ***kritika***, ***logika***.

àkuzatīv *m*

Posuđeno iz lat. *(casus) accūsātīvus*, što je izvedeno od participske osnove glagola *accūsō* 'tužiti, optužiti' koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *causa* '(pravni) posao, parnica'. Latinski je naziv kalk prema grč. *(πτώσις) αἰτιατική* (*αἰτία* 1. 'uzrok, povod'; 2. 'krivnja, tužba'). Grčki naziv izvorno znači '(padež) koji označuje uzrok', no latinski su ga gramatičari preveli sa sekundarnim značenjem 'koji označuje krivnju'.

Lit.: Snoj 8.

akva- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz slóženica s lat. *aqua* 'voda', npr. *aquae-ductus* 'vodovod'. Lat. *aqua* je nepoznatoga postanja, možda posuđeno iz nekog supstratnog izvora (usp. i got. *ahva*, stvnj. *aha* 'voda').

Lit.: de Vaan 48.

akvakultúra *ž*

Složeno od ***akva-*** i ***kultura***.

akvàrel *m*

Posuđeno preko njem. *Aquarell*, fr. *aquarelle* iz tal. *acquarello*, što je izvedeno od *acqua* 'voda', v. ***akva-***.

àkvārij *m*

TVORBA *àkvārijskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aquarium*, fr. *aquarium*, eng. *aquarium*). Riječ je poimeničeni srednji rod lat. pridjeva *aquārius* 'vodeni, koji se odnosi na vodu' koji je izveden od *aqua* 'voda', v. ***akva-***.

Lit.: Kluge s. v. Aquarium.

akvèdukt *m*

Posuđeno iz lat. *aquaeductus*, dosl. 'vodovod', što je složeno od *aqua* 'voda', v. ***akva-***, i *ductus* 'vođenje'. Lat. *ductus* je izvedeno od participske osnove glagola *dūcō* 'voditi', v. ***inducirati***.

akvizìtēr *m*

TVORBA *akvizìtērka*, *akvizìtērskī*

Posuđeno iz njem. *Akquisiteur*, što je tvoreno prema lat. *acquisitiō* 'stjecanje, pribavljanje'. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *acquirō* 'pribaviti, steći, priskrbiti', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *quaerō* 'tražiti', v. ***inkvizicija***.

Lit.: Snoj 9.

àlarm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *alôrm* (Brač)

TVORBA *àlarmnī*

Posuđeno preko njem. *Alarm* i/ili fr. *alarme* iz tal. *allarme* 'uzbuna, alarm'. Talijanska je riječ izvorno uzvik *all'arme* 'na oružje' izveden od *arma* 'oružje' < lat. *arma*, v. ***armija***.

Lit.: Kluge s. v. Alarm; Snoj 9.

alarmàntan *prid.*

Posuđeno iz fr. *alarmant*, što je izvedeno od *alarme*, v. ***alarm***.

àlāt *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *alõt* (Brač), *alât* (Senj), *alât* (Varaždin), *al'āt* (Gola)

TVORBA *àlātnī*

Posuđeno iz tur. *alat*. U turski je riječ dospjela iz arapskoga, usp. arap. *ālāt*, što je množina od *āla* 'oruđe'. Balkanski turcizam, usp. bug. dijal. *anám*, rum. *halát*, alb. *hallat*.

Lit.: Skok I: 25; Gluhak 114; ERSJ I: 112.

àlbatros *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Albatros*. Njemačka je riječ posuđena preko niz. *albatros* iz šp. *alcatraz*, što je vjerojatno posuđeno iz arap. *al-ġaṭṭās* 'ronilac'. Na oblik je riječi prilikom posuđivanja utjecalo lat. *albus* 'bijel' jer su albatrosova krila bijele boje, usp. ***labud***.

Lit.: Snoj 9; Kluge s. v. Albatros.

albíno (àlbīn) *m* 'čovjek ili životinja koja boluje od pomanjkanja pigmenta'

Posuđeno preko njem. *Albino* iz šp. *albino*, dosl. 'bjelkast', što je izvedeno od *albo* 'bijel' < lat. *albus*, v. ***album***.

Lit.: Kluge s. v. Albino; Snoj 9.

àlbūm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *albûm* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Album*, iz lat. *album* 'bijela ploča', što je poimeničeni pridjev *albus* 'bijel' < ie. **h$_2$elb^h-*, v. ***labud***. Latinska je riječ *album* izvorno označavala drvenu posadrenu ploču na koju su upisivani oglasi, edikti, važniji događaji te imena (senatora i sudaca). Kasnije se u njemačkom razvilo značenje 'spomenar' te 'zbirka (imena, slika, fotografija i sl.)'. Značenje 'zbirka glazbenih djela na nosaču zvuka' preuzeto je u 20. st. iz engleskoga.

Lit.: Kluge s. v. Album.

alegòričan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *allegorisch* i kslat. *allegoricus* iz grč. *ἀλληγορικός* 'slikovit', što je izvedeno od *ἀλληγορία*, v. ***alegorija***.

alegòrija *ž*

TVORBA *alegòrījskī*

Posuđeno, možda preko lat. *allēgoria* iz grč. *ἀλληγορία*. Grčka je riječ izvedena od *ἀλληγορέω* 'govoriti alegorički, u prispodobama', izvorno 'govoriti drugačije', što

je složeno od *ἄλλος* 'drugi, drugačiji' < ie. *$*h_2el$-yo-*, v. ***lani***, ***alo-***, ***alteracija*** i *ἀγορεύω* 'govoriti u javnosti' (izvedenica od *ἀγορά*, v. ***agora***).

Lit.: Snoj 9.

aléja *ž*

Posuđeno preko tal. *allea* iz fr. *allée* (usp. i njem. *Allee*), izvorno 'put, prolaz', što je izvedeno od *aller* 'ići, hodati' (možda od lat. *ambulō* 'šetati', v. ***ambulanta***).

Lit.: Snoj 9f.

alèrgičan *prid.*

Izvedeno od ***alergija*** po uzoru na njem. *allergisch*, eng. *allergic*.

alèrgija *ž*

TVORBA *alèrgījskī*

Internacionalizam koji je 1906. skovao austrijski liječnik Clemens von Pirquet (1884. – 1929.). Riječ je složena od grč. *ἄλλος* 'drugi' i *ἔργον* 'rad, djelo' analogijom prema grč. *ἐνέργεια* 'energija', v. ***energija***. Zamisao je bila da je *alergija* reaktivno djelovanje tijela na izvanjske tvari i podražaje, za razliku od energije koja proizlazi iz unutrašnjih, vlastitih procesa u tijelu.

Lit.: Kluge s. v. Allergie.

alfàbet *m*

TVORBA *alfàbetnī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Alphabet*, iz lat. *alphabētum*, što je iz grč. *ἀλφάβητος* 'alfabet'. Grčka je riječ složena od naziva dvaju početnih slova grčkoga slovopisa, *ἄλφα* 'alfa, α' i *βῆτα* 'beta, β' (za tvorbu usp. ***abeceda***, ***azbuka***). Grčki nazivi slova posuđeni su iz semitskih izvora, usp. hebr. *'ālēp̄*, dosl. 'vol, govedo' (najstariji lik slova imao je oblik volujske glave), *bēt̄*, dosl. 'kuća'. Usp. i ***mi***^{3}, ***ni***^{2}.

Lit.: Kluge s. v. Alphabet.

alg-, algo- *pref.*

Prefiksoid nastao apstrahiranjem prvoga dijela grč. složenica s elementom *ἀλγο-*, od grč. *ἄλγος* 'bol' nejasne dublje etimologije.

âlga *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vôga* (Dubrovnik), *vâliga* (Lumbarda), *ậliga* (Unije)

Posuđeno, možda preko njem. *Alge*, iz lat. *alga* 'morska trava' nejasne dublje etimologije.

Lit.: Skok I: 26; Snoj 10.

àlgebra *ž*

TVORBA *àlgebarskī*

Posuđeno preko srlat. *algebra* (usp. i njem. *Algebra*, fr. *algèbre*, tal. *algebra*) iz arap. *al-ǧabr*, dosl. 'sastavljanje, postavljanje na svoje mjesto'. Arapska je riječ izvedena od glagola *ǧabara* 'sastaviti, vratiti na mjesto' i izvorno je dio naslova arapskog udžbenika iz matematike iz 9. st., *Al-ǧabr wa-l-muqābala* 'Sastavljanje i ujednačavanje' koji je napisao matematičar *Al-Ḫwārizmī* (v. ***algoritam***). Sam izraz *al-ǧabr* 'postavljanje na mjesto' odnosi se na prebacivanje negativnog broja na drugu stranu jednadžbe pri čemu dobiva pozitivni predznak. U tom je udžbeniku algebra uspostavljena kao zasebna matematička disciplina, a i pomoću te knjige arapski su brojevi uvedeni u europsku kulturu.

Lit.: Snoj 10; Kluge s. v. Algebra.

algorìtam *m*

TVORBA *algorìtamskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Algorithmus*, fr. *algorithme*, eng. *algorithm*) iz srlat. *algorismus*, što je iz arap. *Al-Ḫwārizmī* (ime arapskog matematičara iz 9. st., autora udžbenika iz algebre, *Abdallāh Muhammad ibn Mūsā al-Ḫwārizmī*, rodom iz Horezma). U europskim je jezicima srednjovjekovnolatinsko *-s-* u *algorismus* promijenjeno u *-th-* pučkoetimološkim povezivanjem s grč. *ἀριθμός* 'broj', v. ***aritmetika***.

Lit.: Snoj 10; Kluge s. v. Algorithmus; Mršić 29.

àli *vezn.* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *àli, àl* (Senj), *ȁl* (Brač) 1. 'suprotni veznik'; 2. 'rastavni veznik', *'ali* (Varaždin) 1. 'suprotni veznik'; 2. 'rastavni veznik', *ali* (RKKJ) 1. 'suprotni veznik'; 2. 'rastavni veznik'; 3. 'za dvojako izražavanje istoga sadržaja'; 4. 'zaključni veznik'

Postalo od psl. veznika **ali, *ale* (sln. *ȁli*, polj. *ale*, češ. *ale*), koji je nastao spajanjem veznika **a*, v. ***a***^{1}, i čestice **li*, v. ***li***.

Lit.: SP I: 154; ESSJa I: 38; Snoj 10.

àlībi *m*

Posuđeno preko njem. *Alibi* i/ili fr. *alibi* iz lat. *alibī* 'drugdje'. Latinska je riječ prilog izveden od *alius* 'drugi (od više njih)' < ie. **h₂el-yo-* 'drugi' (grč. *ἄλλος*, stir. *aile*, arm. *ayl*, got. *aljis*), v. ***alo-***, ***alteracija***.

Lit.: Snoj 10; Kluge s. v. Alibi; de Vaan 34.

alìgātor *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Alligator*, eng. *alligator*, fr. *alligator*) iz šp. *el lagarto (de Indias)*, dosl. '(indijanski) gušter'. Španjolska je riječ postala od lat. *lacertus* 1. 'nadlaktica'; 2. 'gušter', usp. ***letjeti***.

Lit.: Snoj 10; Kluge s. v. Alligator.

alijànsa *ž*

Posuđeno iz fr. *alliance* 'savez', što je izvedeno od *allier* 'povezati' < lat. *alligō*, a to je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *ligō* 'vezati', v. ***legato***.

Lit.: Kluge s. v. Allianz.

alimentácija *ž*

Posuđeno iz srlat. *alimentatio* 'hrana, prehrana', što je izvedeno od participske osnove glagola *alimentare* 'hraniti, prehranjivati', a taj je srlat. glagol izveden od lat. *alimentum* 'hrana, prehrana; hranarina'. U osnovi je latinske riječi glagol *alō* 'hraniti; odgajati' < ie. **h₂el-*, v. ***adolescent***.

Lit.: Kluge s. v. Aliment; Chambers 24.

aliterácija *ž*

Posuđeno iz nlat. *alliteratio* (usp. i njem. *Alliteration*, eng. *alliteration*), što je neoklasična složenica od lat. *ad-*, v. ***ad-***, i *littera* 'slovo', v. ***literatura***.

Lit.: Kluge s. v. Alliteration.

àlka *ž* (19. st.) 'obruč, karika'

Posuđeno iz tur. *halka*, što je iz arap. *ḥalqa*. Balkanski turcizam, usp. bug. *халка*, alb. *halkë*, ngr. *χαλκᾶς*, rum. *halcă*.

Lit.: Skok I: 652; Škaljić 305; ERSJ I: 127.

àlkān *m* 'zasićeni ugljikovodik opće formule C_nH_{2n+2}'

Složeno od *alk-* iz ***alkohol*** i sufiksa *-an*, usp. ***metan***.

àlkār *m*

TVORBA *alkárev*, *àlkārskī*

Izvedeno od ***alka*** u značenju 'tradicionalno viteško natjecanje u kojemu konjanici u trku kopljem gađaju kovinski obruč'.

alkémičār *m*

TVORBA *alkémičārev*, *alkémičārka*

Izvedeno od ***alkemija*** po uzoru na ***kemičar***.

alkémija *ž*

TVORBA *alkémījskī*

Posuđeno preko srlat. *alchemia* iz šp. *alquimia*, što je iz arap. *al-kīmiā*. Arapska je riječ posuđenica iz grč. *χυμεία, χημεία*, v. ***kemija***.

Lit.: Snoj 11.

àlkēn *m* 'nezasićeni ugljikovodik s dvostrukom vezom, opće formule C_nH_{2n}'

Složeno od *alk-* iz ***alkohol*** i sufiksa *-en*, usp. ***alkan***.

àlkīn *m* 'nezasićeni ugljikovodik s trostrukom vezom, opće formule C_nH_{2n-2}'

Složeno od *alk-* iz ***alkohol*** i sufiksa *-in*, usp. ***alkan***, ***alken***.

àlkohōl *m*

TVORBA *àlkohōlnī*

Posuđeno preko njem. *Alkohol* iz šp. *alcohol*, izvorno 'sitni prah', što je posuđeno iz arap. *al-kuḥl* 'antimon, prah od antimona koji se koristio za crnjenje kapaka, obrva i trepavica' (u šp. izgovoru *al-kuḥúl*). U europskim se jezicima dalje razvijalo značenje: 'prah' > 'ono što je sitno' > 'esencija, bit čega'. Iz nlat. sintagme *alcoholum vini* 'bit, esencija vina' apstrahirano je suvremeno značenje 'alkohol'.

Lit.: Snoj 11; Kluge s. v. Alkohol.

alkohòličār *m*

TVORBA *alkohòličārev*, *alkohòličārka*

Izvedeno od ***alkohol*** sufiksom *-ičar* kao u ***mehaničar***, *muzičar*, itd. Usp. i njem. *Alkoholiker*.

alkoholìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Alkoholismus*, eng. *alcoholism*). Riječ je izvedena od ***alkohol***.

àlmanah *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Almanach* i srniz. *almanak* iz šp. *almanaque*. Ta je pak španjolska riječ posuđena iz arap. *al-manāḫ* 'astronomski priručnik, kalendar'.

Lit.: Snoj 11; Kluge s. v. Almanach.

alo- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz prvoga dijela grč. složenica poput *ἀλλό-γλωσσος* 'drugoga je-

zika, stran', usp. grč. *ἄλλος* 'drugi' < ie. **h₂elyos* (lat. *alius* 'drugi', stir. *aile*).

Lit.: HER 30; Kluge s. v. allo-.

àlotrop *m*

TVORBA *àlotropnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Allotrop*, eng. *allotrope*) iz grč. *ἀλλότροπος*, dosl. 'koji je drugačiji', što je složeno od *ἄλλος* 'drugi', v. ***alo-***, i *τρόπος* 1. 'okret, smjer'; 2. 'način, običaj'. Grč. *τρόπος* je izvedeno od *τρέπω* 'vrtjeti, okretati' < ie. **trep-, *trp-* (skr. *trapate* 'srami se, postaje plašljiv', het. *terepp-ᶻⁱ* 'orati').

Lit.: Beekes 1503f.

alotròpija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Allotropie*, tal. *allotropia*, eng. *allotropy*, fr. *allotropie*). Riječ je izvedena od ***alotrop***.

alpìnist *m*

TVORBA *alpìnistica, alpinìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *alpiniste*, tal. *alpinista*, njem. *Alpinist*). Riječ je izvedena od ***alpinizam***.

alpinìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *alpinisme*, tal. *alpinismo*, njem. *Alpinismus*, eng. *alpinism*). Riječ je izvedena od imena srednjoeuropskog planinskog lanca *Alpe*.

àlt *m* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Alt*, iz tal. *alto*. Tal. *alto* postalo je od lat. *altus* 'visok, dubok' prema izrazu *vōx alta* 'duboki glas'. Imenom *alta* isprva su se nazivali samo visoki muški glasovi, a tek od 18. st. duboki ženski glasovi.

Lit.: Kluge s. v. Alt.

alterácija *ž*

Posuđeno iz srlat. *alteratio* 'promjena', što je izvedeno od lat. *alter* 'drugi (od dvojice)' < ie. **h₂el-tero-*, od korijena **h₂el-* 'drugi', v. ***alo-***. Za sufiks *-tero-* usp. ***magistar***.

alternácija *ž*

Posuđeno iz kslat. *alternatiō* 'izmjenjivanje', što je izvedeno od lat. *alternō* 'činiti što naizmjence', a taj je glagol izveden od pridjeva *alternus* 'izmjeničan' koji je pak izveden od *alter* 'drugi', v. ***alteracija***.

alternatíva *ž*

TVORBA *àlternatīvan*

Posuđeno iz njem. *Alternative*, što je poimeničeni ženski rod srlat. pridjeva *alternativus* 'izmjeničan'. Taj je pridjev izveden od participske osnove lat. glagola *alternō* 'činiti što naizmjence', v. ***alternacija***.

Lit.: Snoj 11.

altrùist *m*

TVORBA *altrùistica, altruìstičan* (*altruìstično*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Altruist*, fr. *altruiste*, eng. *altruist*). Riječ je izvedena od ***altruizam***.

altruìzam *m*

Posuđeno preko njem. *Altruismus* iz fr. *altruisme*, što je izvedeno od stfr. *altrui* (fr. *autrui*, množina od *autre* 'drugi') < lat. *alter*, v. ***alteracija***. Termin je skovao francuski filozof Auguste Comte (1798. – 1857.) po uzoru na ***egoizam***.

Lit.: Snoj 11f.; Kluge s. v. Altruismus.

alùmīnij *m* 'kemijski element, *Al*'

TVORBA *alùmīnijev, alùmīnijskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Aluminium*, fr. *aluminium*), što je neoklasična izvedenica od lat. *alūmen* 'stipsa, alaun (aluminijev sulfat)'. Latinska je riječ srodna s grč. *ἀλύδ(ο)μον* 'oštar, gorak', lit. *alùs* 'pivo', rcsl. *олъ* 'fermentirano piće, žestoko piće', stisl. *ǫl* 'pivo'. Element *aluminij* izvorno je engleski kemičar Humphry Davy (1778. – 1829.) nazvao *alumium* po uzoru na *silicium*, usp. ***silicij***, zatim *aluminum* (kako se i danas naziva u amer. eng.) te na koncu *aluminium* da bi izgledao više u skladu s latinskom tvorbom.

Lit.: Snoj 12; Kluge s. v. Aluminium.

àlūvij *m geol.* 1. 'nanos koji nanese rijeka; naplavina'; 2. 'najmlađe geološko razdoblje, dio kvartara, holocen'

Posuđeno iz srlat. *alluvium* 'naplavina' (kl. lat. *alluviō* ⟨G *-ōnis*⟩ 'nanos', *alluviēs* 'poplava'), što je izvedeno od lat. *alluō* 1. 'teći mimo, oplakivati'; 2. 'naplaviti, na obalu nanijeti', a taj je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *luō* 'prati, čistiti, ispirati, oplakivati (valovima)', usp. ***lues***, ***lutati***.

Lit.: Chambers 25.

àluvijālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *alluvial*, fr. *alluvial*). Riječ je izvedena od srlat. *alluvium*, v. ***aluvij***.

alvèola *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Alveole*, fr. *alvéole*) iz lat. *alveolus* 'koritašce', što je deminutiv od *alveus* 1. 'izdubena posuda u obliku korita, korito'; 2. 'šupljina, rupa, jama' < ie. *$*h_2ewlo$*- 'cijev, šupljina', v. ***ulica***.

Lit.: de Vaan 36.

alvèolār *m*

TVORBA *àlveolārnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *alveolar*, eng. *alveolar*, fr. *alvéolaire*). Riječ je novija izvedenica od lat. *alveolus*, v. ***alveola***.

àljkav *prid.*

Oblik *àljkav* postao je disimilacijom i metatezom od *àtljav* (Karadžić). Obično se smatra da je taj pridjev postao od mađ. *hatlatni* 'nemarno raditi', što bi bilo izvedeno od *hat* 'djelovati, činiti'. Druga je, vjerojatnija, mogućnost da je *atljav* izvedeno od tur. *atıl* 'lijen'.

Lit.: Skok I: 31; Gluhak 115; MNTESZ II: 71; Putanec 2002: 182ff.; ERSJ I: 138, 236.

amàndmān *m*

Posuđeno iz fr. *amendement*, dosl. 'popravak, dopuna' (usp. i eng. *amendment*), što je izvedeno od *amender* 'popraviti, poboljšati' < lat. *emendō* 'popraviti, očistiti od pogrešaka'. Latinski je glagol složen od *e(x)*- 'iz, od', v. ***e-, ek-, eks-***, i *mendum* 'pogreška', što je srodno sa stir. *mennar* 'mana, nedostatak', het. *mant*- 'štogod škodljivo'.

Lit.: Snoj 12; de Vaan 372.

amánet *m* (18. st.) 'obveza da se što učini' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *amánet* (zapadna Hercegovina)

Posuđeno iz tur. *emanet*, što je iz arap. *amāna(t)* 'povjerenje, vjernost, povjereni predmet, pohrana'. Balkanski turcizam, usp. bug. *аманет*, rum. *amanet, emanet*, alb. *amanet*, ngr. *ἀμανέτι/ἐμ-, ἀμανάτι*, arum. *amînetè*.

Lit.: Skok I: 33; Škaljić 92.

amàtēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *amatȇr* (Varaždin)

TVORBA *amàtērka, amàtērskī, amàtērski*

Posuđeno, možda preko njem. *Amateur*, iz fr. *amateur*, izvorno 'ljubitelj (umjetnosti)'. Francuska je riječ posuđena iz lat. *amātor* 'ljubitelj, obožavatelj, štovatelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *amō* 'voljeti, ljubiti'. Taj je glagol vjerojatno izveden od prijevojne praznine (*$*h_3mh_3$*-) ie. korijena *$*h_3emh_3$*- 'držati' (stir. *námae* 'neprijatelj', skr. *amīṣi, amánti* 'držati, zaklinjati se', grč. *ὄμνυμι* 'zaklinjati se'). Značenjski bi razvoj latinskoga glagola bio 'biti povezan zakletvom' > 'biti u prijateljskim odnosima'.

Lit.: Snoj 12; de Vaan 39.

amaterìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Amateurismus*, fr. *amateurisme*). Riječ je izvedena od fr. *amateur*, v. ***amater***.

amàzōnka *ž*

Posuđeno preko lat. *Amāzon* ⟨G *-onis*⟩ iz grč. *Ἀμαζών* ⟨G *-όνος*⟩ 'amazonka, pripadnica ratobornog ženskog plemena koje je obitavalo uz rijeku Termodont' nejasnoga podrijetla. Možda je u vezi s iran. ***ha-mazan-*** 'ratnik'. Ovaj se etnonim pučkoetimološki tumačio kao *ἀ-μαζός* 'bez dojke', što je u vezi s pričom da su Amazonkama odstranjivali desnu dojku da bi se lakše služile lukom.

Lit.: Snoj 12; Mršić 31.

ambaláža *ž*

TVORBA *àmbalāžnī*

Posuđeno iz fr. *emballage*, što je izvedeno od *emballer* 'pakirati', a taj je glagol izveden od *balle* 'paket robe' (posuđenica iz franačkoga), v. ***bala***.

Lit.: Dauzat 69.

ambasáda *ž*

Posuđeno iz fr. *ambassade*, što je preko tal. *ambasciata* posuđeno iz prov. *ambaisada* 'poslanstvo'. Provansalska je riječ izvedena od posuđenice iz nekog germanskog izvora (usp. got. *andbahti* 'služba', stvnj. *ambaht* 'službenik'). Germanske su pak riječi posuđene iz keltskoga (možda preko lat. *ambactus* 'sluga, vazal'), pkelt. **ambaxto-* 'sluga' (srvelš. *amaeth*, gal. *ambaktos, ambactus* 'vazal') < ie. *$*h_2ntb^hi$-h_2eg'*- 'voditi okolo',

složenica od *h_2ntb^hi-, v. ***amfi-***, i *h_2eg'-, v. ***agent***.

Lit.: Skok I: 34; Snoj 12; Matasović 2009: 37.

ambàsādor *m*

TVORBA *ambàsādorica, ambàsadorskī*

Posuđeno iz fr. *ambassadeur* (usp. i tal. *ambasciatore*), što je izvedeno od *ambassade*, v. ***ambasada***.

ambi-, ambo- *pref.*

Prefiksoid postao od lat. *ambō* 'oboje, oba' < ie. *$h_2(e)nt$-b^hoH, v. ***oba***, usp. ***amfi-***.

Lit.: HER 33; de Vaan 37f.

ambícija *ž*

Posuđeno iz lat. *ambitiō* (usp. i njem. *Ambition*, fr. *ambition*, eng. *ambition*), što je izvedeno od participske osnove glagola *ambiō* 'obilaziti, obići', koji je složen od *ambi-* 'ob-, o-, okolo' < ie. *h_2ntb^hi, v. ***amfi-*** i od *eo* ⟨*īre*⟩ 'ići', v. ***ići***. Izvorno je značenje latinske riječi 'obilaženje kandidata u Rimu, da dobije glasove od građana na izborima' odakle se razvilo '(nepošteno) ulizivanje', 'častohleplje, taština' te 'snažna volja ili želja da se što postigne'. Posljednje se značenje proširilo u europskim jezicima.

Lit.: Chambers 29.

àmbiciōzan *prid.*

TVORBA *ambicióznōst*

Posuđeno iz lat. *ambitiōsus* 'častohlepan, tašt' (usp. tal. *ambizioso*, eng. *ambitious*, fr. *ambitieux*), što je izvedeno od *ambitio*, v. ***ambicija***.

ambidèkstrija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ambidextrie*, fr. *ambidextrie*, tal. *ambidestria*). Riječ je izvedena od srlat. pridjeva *ambidexter*, koji je složen od *ambi-* 'oba', v. ***ambi-, ambo-***, i *dexter* 'vješt, sposoban', izvorno 'desni' < ie. *$dek's$-, v. ***desni***[1]. Pridjevom *ambidexter* prvotno su se opisivali suci koji su primali mito s obje strane.

ambìjent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ambijènat* (Brač), *ambijẹ̑nt* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *ambiente* < lat. *ambiēns* ⟨G *-entis*⟩, poimeničeni particip prezenta glagola *ambio* 'obilaziti', v. ***ambicija***.

Lit.: Snoj 12.

àmblēm *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *amblẹ̑m* (Varaždin)

Internacionalizam posuđen iz fr. *emblème* 'likovni znak koji simbolizira pripadnost'. Francuska je riječ postala od lat. *emblēma*, što je posuđeno iz grč. *ἔμβλημα* 'mozaik'. Grč. je riječ složena od *ἐν-* 'u' i izvedenice od *βάλλω* 'baciti', v. ***balestra***.

Lit.: Snoj 139; Kluge s. v. Emblem.

àmbōn *m* 'povišeno i istaknuto mjesto u crkvi s kojega se čita Sveto pismo i propovijeda'

Posuđeno iz bizant. grč. *ἄμβων* 'propovjedaonica, pozornica', grč. 'nešto što se ističe: izdignuti rub, izbočina, greben, trbušasta ploha; stepenica, nejasnoga podrijetla.

Lit.: Beekes 85.

ambrózija *ž*

Posuđeno iz lat. *ambrosia* 1. 'hrana bogova'; 2. 'naziv nekoliko biljaka', što je iz grč. *ἀμβροσία*, izvorno 'besmrtnost, eliksir života'. Grčka je riječ složena od prefiksa *ἀ-*, v. ***a-***, i izvedenice od *βροτός* 'smrtnik' < ie. *$mrto$-, v. ***mrtav***.

Lit.: Snoj 12f.; Beekes 242.

ambulànta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ambulônta* (Brač)

TVORBA *àmbulantnī*

Riječ je kovana prema njem. *Ambulanz* i isprva je označivala pokretnu, poljsku bolnicu. Njem. *Ambulanz* je posuđeno iz fr. *ambulance*, što je pak postalo od lat. *ambulāns* 'pokretan, šetajući', particip od glagola *ambulō* 'šetati'. Lat. *ambulō* je postalo od *amb-*, v. ***amfi-***, i ie. *h_2elh_2- 'lutati' (grč. *ἀλάομαι*, latv. *aluôt*).

Lit.: Kluge s. v. ambulant; de Vaan 38.

améba *ž zool. (Amoeba proteus)*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Amöbe*, eng. *amoeba*) iz grč. *ἀμοιβή* 'mijena'. Grčka je riječ izvedena od *ἀμείβω* 'mijenjati, izmjenjivati' < ie. *h_2meyg^w-, v. ***migracija***. *Ameba* je tako nazvana jer joj se oblik neprestano mijenja.

Lit.: Kluge s. v. Amöbe; Beekes 85f.

ámen *uzv.*

Posuđeno preko lat. *amen* i grč. *ἀμήν* iz hebr. *'āmēn* 'doista, tako neka bude (uzvik

potvrđivanja)'. Hebrejska je riječ izvedena od glagola *'āman* 'potvrditi'.

Lit.: Skok I: 35; Gluhak 115; Snoj 13.

amfi- *pref.*

Prefiks posuđen iz grč. *ἄμφι* 's obje strane' < ie. **h₂nt-bʰi* (lat. *ambi-*, stir. *imb-* 'okolo', skr. *abhí* 'prema, nasuprot', stvnj. *umbi* 'okolo', toh. B *āntpi, antapi* 'oba').

Lit.: HER 34; Beekes 94; de Vaan 37.

amfitèātar *m*

Posuđeno preko lat. *amphitheatrum* iz grč. *ἀμφιθέατρον*, izvorno 'koji ima mjesta za gledatelje sve okolo', što je složeno od *ἄμφι-*, v. ***amfi-***, i *θέατρον*, v. ***teatar***.

àmfora *ž*

Posuđeno preko lat. *amphora* iz grč. *ἀμφορεύς* 'ćup s dvije drške', od starijega *ἀμφιφορεύς*, dosl. 'koji je nošen s dvije strane'. Grčka je riječ složena od *ἄμφι-*, v. ***amfi-***, i izvedenice od *φέρω* 'nositi' < ie. **bʰer-*, v. ***brati***.

Lit.: Beekes 96.

aminokiselìna *ž biol.*

Složeno od *amino-* i ***kiselina*** (usp. njem. *Aminosäuren*, eng. *amino acids*). Prefiksoid *amino-* tvoren je prema nazivu *amin* 'spoj u kojem je barem jedan od vodikovih atoma amonijaka zamijenjen ugljikovodičnim radikalom', a taj je naziv izveden od osnove koja je u ***amonijak*** sufiksom *-in*, usp. ***alkin***, ***benzin*** i druge slične kemijske nazive.

àminoskupina *ž*

Složeno od *amino-*, v. ***aminokiselina***, i ***skupina***.

amnèstija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Amnestie* iz lat. *amnestia*, što je iz grč. *ἀμνηστία* 'zaboravljanje (krivice)'. Grčka je riječ složena od *ἀ-* 'ne-', v. ***a-***, i izvedenice od korijena koji je u *μιμνήσκω* 'pamtiti, sjećati se' < ie. **men-* 'misliti', v. ***mniti***.

Lit.: Snoj 13.

amnestírati

Posuđeno iz njem. *amnestieren*, što je izvedeno od *Amnestie*, v. ***amnestija***.

àmniōn *m* 'unutrašnjost embrijske ovojnice'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Amnion*, fr. *amnion*, eng. *amnion*) iz grč. *ἀμνίον*, izvorno 'zdjela (u koju se hvatala krv od žrtve)', što je vjerojatno izvedeno od *ἄμνός* 'janje', v. ***janje***, ili od *ἀμάομαι* 'crpsti', usp. ***jama***.

Lit.: Chambers 30.

âmo *pril.* (16. st.)

Štokavska riječ. Možda postalo kontrakcijom od *ovāmo*, što objašnjava i dugosilazni nastavak na prvom slogu. Manje je vjerojatno izvođenje analoškom preoblikom priloga **samo* tvorenoga od pokazne zamjenice **sъ*, pod utjecajem zamjenica *ovaj*, *onaj*, koje nemaju početnog suglasnika.

Lit.: Skok I: 35f.; ESSJa I: 71.

amònijāk *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Ammoniak*, iz lat. *ammōniācum*, u izrazu *sāl ammōniācum* 'amonovska sol'. Lat. *ammōniācum* je posuđeno iz grč. *ἀμμωνιακόν* što je sr. r. pridjeva *ἀμμωνιακός* 'koji pripada Amonu'. Amon je bio egipatski bog. U blizini Amonova hrama u jednoj oazi u Egiptu proizvodila se sol koja je sadržavala amonijak.

Lit.: Kluge s. v. Ammoniak; Mršić 32.

àmpēr *m* 'mjerna jedinica jakosti električne struje' *fiz.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ampere*, fr. *ampère*, eng. *ampere*). Jedinica za jakost električne struje naziv je dobila po francuskom fizičaru *A. M. Ampèreu* (1775. – 1836.).

Lit.: Snoj 14; Mršić 32.

àmpērmetar *m*

Složeno od ***amper*** i ***metar***.

amplitúda *ž*

Posuđeno preko njem. *Amplitude* iz lat. *amplitūdō* 'širina, obujam, veličina'. Latinska je riječ izvedena od *amplus* 'prostran, opsežan, velik' < ie. **h₃mh₃-* 'uhvatiti, primiti'.

Lit.: de Vaan 40.

amputírati

Posuđeno preko njem. *amputieren* i fr. *amputer* iz lat. *amputō* 'opsijecati; odsjeći, odrezati'. Latinski je glagol složen od *ambi-* 'okolo', v. ***ambi-, ambo-***, i *putō* 1. 'kresati, obrezivati (drveće)'; 2. 'urediti, razmišljati', možda od ie. **peHu-* 'udarati' (grč. *παίω*, *πταίω* 'udariti', lit. *pjáuti* ⟨prez. *pjáuna*⟩

'rezati', latv. *pļaũt* 'kositi, žeti', toh. A, B *putk-* 'podijeliti') ili od korijena koji je u lat. *pūrus* 'čist', v. ***purifikacija***.

àmūr *m zool. (Ctenopharyngodon idella)*

Ova je slatkovodna riba naziv dobila po rijeci *Amur* u istočnoj Aziji u kojoj živi.

Lit.: HER 37.

ànaerōb *m* 'organizam koji za život ne treba kisik' *biol.*

TVORBA *ànaerobnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Anaerob*, eng. *anaerobe*). Riječ je složena od grč. *ἀν-* 'ne', v. ***a-***, *ἀήρ* 'zrak', v. ***aer-, aero-***, i sufiksa kao u ***mikrob***. Usp. i ***aerob***.

anàkōnda *ž zool. (Eunectes murinus)*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *anaconda*, njem. *Anakonda*). Točno podrijetlo riječi nije sigurno. Možda je posuđena iz sinhalskog jezika (koji se govori na JZ Šri Lanke), *henakandayā* 'zmija-bič' ili iz tamilskoga *anaikkonda* 'koji je ubio slona'. Naziv *anakonda* u engleskom je prvi put upotrijebljen za šrilanskog pitona te je pogrešno prenesen na velikog južnoameričkog udava.

Lit.: Chambers 32.

analgètik *m*

Posuđeno iz njem. *Analgetikum*, što je izvedeno od grč. *ἀνάλγητος* 'neosjetljiv, bez boli'. Grčka je riječ složena od *ἀν-*, v. ***a-***, i *ἄλγος* 'bol', v. ***alg-, algo-***.

analìtičār *m*

TVORBA *analìtičārev, analìtičārka*

Tvoreno prema njem. *Analytiker*, izvedeno od grč. *ἀναλυτικός*, v. ***analitički***.

analìtičkī *prid.*

Tvoreno prema njem. *analytisch*, posuđeno preko srlat. *analyticus* (usp. i eng. *analytic*, fr. *analytique*) iz grč. *ἀναλυτικός* 1. 'analitički (koji se odnosi na analizu)'; 2. 'otapajući', što je izvedeno od *ἀναλύω* 'razriješiti, rastvoriti', v. ***analiza***.

analíza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Analyse*, fr. *analyse*) i srlat. *analysis* iz grč. *ἀνάλυσις* 'rješenje; otapanje'. Grčka je riječ izvedena od glagola *ἀναλύω* 'razriješiti, rasparati; osloboditi' koji je složen od prefiksa *ἀνά-*, v. ***an- (am-), ana-***, i *λύω* 'odriješiti, osloboditi' < ie. **leh₁u-* 'odrezati, osloboditi', v. ***lutati***.

Lit.: Snoj 14; Beekes 881.

analizírati

Posuđeno iz njem. *analysieren*, što je izvedeno od *Analyse*, v. ***analiza***.

ànalogan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *analog*, fr. *analogue*) iz grč. *ἀνάλογος* 'razmjeran, primjeren', dosl. 'koji je prema λόγος'. Grčki je pridjev postao od sintagme *ἀνὰ λόγον* 'u skladu s (matematičkim) odnosom', od prijedloga *ἀνά*, v. ***an- (am-), ana-***, i *λόγος*, v. ***-logija, -log***.

an- (am-), ana- *pref.*

Posuđeno iz grč. prefiksa *ἀν(α)-, ἀν-, ἀνα-* 'na, po, uz' < ie. **h₂en-*, v. ***na***[1].

Lit.: HER 37; Beekes 97.

anamnéza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Anamnese*, fr. *anamnèse*) iz grč. *ἀνάμνησις* 'sjećanje, uspomena', što je složeno od prefiksa *ἀνα-*, v. ***an- (am-), ana-***, i korijena koji je u *μιμνήσκω* 'pamtiti, sjećati se', v. ***amnestija, mniti***.

ànanas *m*

Posuđeno preko njem. *Ananas* iz port. *ananás* (izvorno množina), što je posuđeno iz južnoameričkog indijanskog jezika tupi *(a)náná*.

Lit.: Snoj 14; Kluge s. v. Ananas.

anàrhija *ž*

Posuđeno preko srlat. *anarchia* iz grč. *ἀναρχία* 1. 'stanje bez gospodara ili vojske'; 2. 'nezakonito stanje države', što je izvedeno od pridjeva *ἄναρχος* 'bez vođe'. Ovaj je pridjev složen od *ἄν-* 'ne', v. ***a-***, i *ἀρχός* 'vođa', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

Lit.: Snoj 14f.

anàrhist *m*

TVORBA *anàrhistica, anarhìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anarchist*, fr. *anarchiste*, eng. *anarchist*). Riječ je izvedena od ***anarhija***.

anatòmija *ž*

Posuđeno preko kslat. *anatomia* iz grč. *ἀνατομή* 'razrezivanje'. Grčka je riječ izvedena od glagola *ἀνατέμνω* 'razrezati', koji je

složen od *ἀνα-*, v. ***an- (am-), ana-***, i *τέμνω*, v. ***-tom***.

andròīd *m*

Posuđeno iz eng. *android* 'umjetan čovjek, biće nalik čovjeku'. Riječ je neoklasična složenica od grč. *ἀνήρ* ⟨G *ἀνδρός*⟩ 'čovjek' (< ie. **h₂nēr*, usp. skr. *nár-* 'muž, muškarac') sufiksom *-oid*, koji je postao od grč. *εἶδος* 'slika, lik, izgled', v. ***idila***, ***vidjeti***.

Lit.: Kluge s. v. Androide.

anđélak *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *anđèlčić* (19. st.)

Izvedeno od ***anđeo***.

ânđeo *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ônjel* (Brač, Brusje), *°ãnđē* (Vrgada), *ãnđel* (Senj), *angel* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko romanskoga, iz grč. *ἄγγελος*, izvorno 'glasnik'. Etimologija grčke riječi je nepoznata, možda je posuđenica iz nekog orijentalnog izvora, poput *ἄγγαρος* 'perzijski glasnik na konju'. U značenju 'anđeo' riječ je prijevod hebr. *mal'āḵ*. Ta je riječ izvedena od *la'ḵ* 'posjet'. Hrvatsko *-đe-* < **-d'e-* kao zamjena za izvorno *-ge-* može se usporediti s češ. *anděl*, gluž. *jandźel*, polab. *end'él*, usp. i *letùrđija* (17. st.) za ***liturgija***, usp. i ***ćirilica***. Na oblike s *đ* u zapadnim govorima mogao je utjecati i talijanski lik (*angelo*). Kajkavski lik s *g* posuđen je uz posredništvo lat. *angelus*.

Lit.: Skok I: 42f.; Beekes 9; Vasmer 1944: 44; ERSJ I: 165.

anđeòskī *prid.* (16. st.)

Izvedeno od ***anđeo***.

anegdóta *ž*

Posuđeno iz grč. *Ἀνέκδοτα* (usp. i njem. *Anekdote*, fr. *anecdote*, eng. *anecdote*). Grčka je riječ poimenični pridjev *ἀνέκδοτος* 'neobjavljen' koji je složen od *ἀν-* 'ne', v. ***a-***, i glagola *ἐκδίδωμι* 'izdavati', a taj je glagol složen od *ἐκ-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *δίδωμι* 'dati', v. ***dati***. Grč. *Ἀνέκδοτα* izvorno je naziv spisa bizantskog povjesničara Prokopija (6. st.) u kojem on donosi obično negativne intimne crtice iz života cara Justinijana i njegove okoline. Suvremeno značenje 'kratka, često duhovita, priča o zgodi iz društvenog života' razvilo se u europskim jezicima.

Lit.: Kluge s. v. Anecdote.

anèksija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Annexion*, fr. *annexion*) iz kslat. *annexio* 'povezivanje', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *annectō* 'navezati, svezati, spojiti', v. ***anektirati***.

anektirati

Posuđeno preko njem. *annektieren* iz lat. *annectō* 'navezati, svezati, spojiti', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *nectō* 'vezati'. Lat. *nectō* je tvoreno od korijena koji je u *nodus* 'čvor', v. ***internet***.

Lit.: Snoj 15; Kluge s. v. annektieren.

anèmičan *prid.*

Izvedeno od ***anemija***, tvoreno prema fr. *anémique*.

anèmija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anämie*, fr. *anémie*, eng. *anaemia*) iz grč. *ἀναιμία* 'nedostatak krvi'. Grčka je riječ složena od *ἀν-* 'ne', v. ***a-***, i *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***.

Lit.: Kluge s. v. Anämie.

anestètik *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anästhetikum*, eng. *anaesthetic*). Riječ je izvedenica od grč. *ἀναίσθητος* 'bez osjećaja, neosjetljiv, bez bola', v. ***anestezija***.

anestézija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Anästhesie*, fr. *anesthésie*) iz grč. *ἀναισθησία* 'neosjetljivost'. Grčka je riječ složena od *ἀν-* i *αἴσθησις* 'osjećanje', v. ***estet***.

Lit.: Snoj 15.

angažirati

DIJALEKTI I POTVRDE *angažȇrati* (Varaždin)

TVORBA *angàžiranōst*

Posuđeno preko njem. *engagieren* iz fr. *engager*, prvotno 'unajmiti', što je izvedeno od *gage* 'plaća', v. ***gaža***.

Lit.: Snoj 15.

angàžmān *m*

Posuđeno preko njem. *Engagement* iz fr. *engagement*, što je izvedeno od *engager*, v. ***angažirati***.

angína *ž*

Posuđeno iz lat. *angina* 'grlobolja' (usp. i njem. *Angina*, fr. *angine*, eng. *angine*), što

je iz grč. *ἀγχόνη* 'davljenje, gušenje'. Grčka je riječ izvedena od *ἄγχω* 'daviti' < ie. **h₂emgʰ-*, v. ***uzak***.

anglikánac *m*

TVORBA *anglikánčev, anglìkānka, anglìkānskī*

Posuđeno iz srlat. *Anglicanus*, što je izvedeno od *Anglicus* 'engleski', što je izvedeno od lat. imena *Angli*, naziva za jedan od germanskih naroda koji su se u 5. st. naselili u današnjoj Engleskoj.

ànglist *m*

TVORBA *ànglistica*

Eventualno posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anglist*, eng. *anglist*, češće *anglicist*). Izvedeno od osnove koja je u *Angli*, v. ***anglikanac***.

anglìstika *ž*

TVORBA *anglìstičkī*

Eventualno posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anglistik*, eng. *anglistics*). Riječ je izvedena od ***anglist***.

animácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Animation*, eng. *animation*) iz lat. *animātiō* 'živo biće', što je izvedeno od participske osnove glagola *animō* 'oživiti, zadahnuti dušu'. Taj je glagol izveden od korijena koji je u *animus* 'duh', v. ***animalan***.

ànimālan *prid.*

Po uzoru na europske jezike (usp. njem. *animalisch* 'životinjski', eng. *animal prid.*) izvedeno od lat. *animal* 'životinja; živo biće', što je pak izvedeno od *animus* 'duh' < ie. **h₂enh₁-mo-* 'dah' (stir. *anim* 'duša', grč. *ἄνεμος* 'vjetar', arm. *hołm* 'vjetar').

Lit.: de Vaan 43.

anìmātor *m*

TVORBA *anìmātorica*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *animator*, njem. *Animator*) iz kslat. *animātor* 'koji oživljuje, pokreće', što je izvedeno od participske osnove glagola *animō* 'oživiti', v. ***animacija***.

animírati

TVORBA *anìmīrānī*

Posuđeno preko njem. *animieren* iz lat. *animō*, što je denominativan glagol izveden od imenice *anima* 'duša', v. ***animalan***. Izvorno je značenje bilo 'ispuniti dušom, oživjeti'.

Lit.: Kluge s. v. animieren.

animizam *m* 'mnogobožačko vjerovanje da sve u prirodi ima dušu'

TVORBA *anìmist* (*anìmistica*)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *animism*, njem. *Animismus*). Riječ je izvedena od lat. *anima* 'duša', v. ***animalan***.

ànīōn *m* 'ion negativnog naboja' *fiz.*

Posuđeno iz eng. *anion*, v. ***anoda***, ***ion***.

ànis *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Anis*, iz lat. *anīsum*, što je posuđeno iz grč. *ἄν(ν)ησον*, možda supstratnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. Anis; Beekes 107.

ankèta *ž*

TVORBA *ankètār* (*anketárev, anketárov, ankètārka*), *ànketnī*

Posuđeno preko njem. *Enquete* iz fr. *enquête* < vlat. **inquaesita* 'istraga' (usp. lat. *inquīsītus* 'koji je tražen'), što je izvedeno od participske osnove glagola *inquīrō* 'tražiti', v. ***inkvizicija***.

Lit.: Kluge s. v. Enquete.

anketírati

Izvedeno od ***anketa***, usp. i fr. *enquêter*.

anóda *ž* 'pozitivna elektroda' *fiz.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anode*, eng. *anode*). Riječ je tvorena prema grč. *ἄνοδος* 'uzlazak, put prema gore', što je složeno od *ἀνα-*, v. ***an- (am-), ana-***, i *ὁδός*, v. ***katoda***. Nazive *anoda* i *katoda* za pozitivnu i negativnu elektrodu skovao je 1834. g. engleski fizičar i kemičar Michael Faraday (1791. – 1867.).

Lit.: Kluge s. v. Anode.

anomàlija *ž*

Posuđeno preko lat. *anōmalia* 'nepravilnost' iz grč. *ἀνωμαλία* 'neravnost (tla), nejednoličnost, nejednakost', što je izvedeno od *ἀνώμαλος* 'neravan; nejednak, različit'. Ovaj je pridjev složen od *ἀν-*, v. ***a-***, i *ὁμαλός* 'jednak, ravan', izvedenica od *ὅμος* 'isti, jednak', v. ***homo-[1]***.

ànonīman *prid.*

TVORBA *anonímnōst*

Posuđeno iz lat. *anonymus*, što je iz grč. *ἀνώνυμος* 'neimenovan, bezimeni'. Grčka je riječ složena od *ἀν-*, v. ***a-***, i korijena koji je u *ὄνομα*, v. ***onim***, ***ime***.

anorèksija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Anorexia*, eng. *anorexia*) iz grč. *ἀνορεξία* 'nedostatak želje ili teka'. Grčka je riječ složena od *ἀν-*, v. ***a-***, i *ὄρεξις* 'želja, žudnja', što je pak izvedeno od glagola *ὀρέγω* 'pružiti, ispružiti (ruku); težiti (za čim), željeti' < ie. *$*h_3reg'$- 'ispružiti, usmjeriti', v. ***regent***.

Lit.: Chambers 37.

ànorgānskī *prid.*

Složeno od *an-*, v. ***a-***, i ***organski***.

ansàmbl *m*

Posuđeno preko njem. *Ensemble* iz fr. *ensemble* < vlat. *insimul* 'zajedno', varijanta od kl. lat. *simul* 'zajedno', v. ***simulirati***.

antagònist *m*

TVORBA *antagònistica*, *antagonìstičkī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Antagonist*, eng. *antagonist*, fr. *antagoniste*) iz lat. *antagōnista* 'protivnik, suparnik, takmac', što je iz grč. *ἀνταγωνιστής*. Grčka je riječ izvedena od glagola *ἀνταγωνίζομαι* 'boriti se protiv koga, stajati nasuprot koga u borbi; natjecati se' koji je složen od *ἀντι-* 'nasuprot', v. ***anti- (ant-)***, i *ἀγωνίζομαι* 'boriti se, natjecati se (za nagradu)', izvedenice od *ἄγω* 'voditi' < ie. *$*h_2eg'$-, v. ***agent***.

Lit.: Chambers 38.

antànta *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Entente* ili eng. *entente*, iz fr. *entente* 'dogovor, sporazum' < vlat. **intenditus*, što je izvedeno od glagola *intendō* (kl. lat. 'napeti, usmjeriti, namjeravati'), v. ***intenzivan***.

Lit.: HER 45.

ante- *pref.*

Posuđeno iz lat. prefiksa *ante* 'pred, ispred' < ie. *$*h_2enti$* (grč. *ἀντί*), što je jd. imenice *$*h_2ent$-* 'lice' (het. *ḫanza* 'lice').

Lit.: HER 45.

anténa *ž*

TVORBA *àntēnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Antenne*, iz tal. *antenna* < srlat. *antenna* 'ticalo kukaca'; lat. *antenna* 'jedrena motka, jedrenica', starije *antemna*, što je izvedeno od prijedloga *ante* 'ispred', v. ***ante-***. Drugi je dio ili sufiks *-mno-* ili korijen koji je u *tēmō* ⟨G *tēmōnis*⟩ 'rudo, motka na zaprezi'. Riječ *antenna* u današnjem značenju prvi je upotrijebio 1895. tal. fizičar Guglielmo Marconi (1874. – 1937.).

Lit.: Kluge s. v. Antenne; de Vaan 610f.

anti- (ant-) *pref.*

Posuđeno iz grč. prefiksa i prijedloga *ἀντί* 'nasuprot' < ie. *$*h_2enti$*, v. ***ante-***.

Lit.: HER 45.

antibiòtik *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Antibiotikum*, eng. *antibiotic*, fr. *antibiotique*). Riječ je u 20. st. složena od grč. *ἀντί* 'protiv', v. ***anti- (ant-)***, i *βιωτικός* 'koji se odnosi na život' (izvedenica od *βίος* 'život' < ie. *$*g^wiHwo$-*, v. ***živ***). Lijek je tako nazvan jer djeluje protiv živih uzročnika bolesti.

Lit.: Snoj 16; Kluge s. v. Antibiotikum.

anticiklóna *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *anticyclone*, njem. *Antizyklone*). Riječ je složena od ***anti- (ant-)*** i ***ciklona***.

anticipírati

Posuđeno preko njem. *antizipieren* iz lat. *anticipō* 'preduhitriti', dosl. 'unaprijed uzeti', što je složeno od *ante-* 'naprijed, ispred', v. ***ante-***, i *capiō* 'uzeti', v. ***kabel***, ***hapati***.

antifašìzam *m*

Posuđeno iz tal. *antifascismo*, što je složeno od ***anti- (ant-)*** i *fascismo*, v. ***fašizam***.

àntifrīz *m*

Posuđeno iz eng. *antifreeze*, što je složeno od ***anti- (ant-)*** i *freeze* 'smrznuti' < pgerm. **freusanan* < ie. **prews-*, v. ***prskati***.

àntika *ž*

TVORBA *àntičkī*

Posuđeno iz njem. *Antike*, što je pomeničeni pridjev *antik* posuđen preko fr. *antique* iz lat. *antīquus* 'star, starodrevan'. Latinska je riječ

vjerojatno složena od *ante* 'prije, ispred', v. ***ante-***, i korijena koji je u ***oko***[1]. Prvotno je značenje pridjeva *antiquus* bilo 'koji gleda naprijed' > 'koji je prije, pređašnji'.

Lit.: Kluge s. v. antik; de Vaan 45.

àntiknī *prid.*

Posuđeno preko njem. *antik* iz fr. *antique*, v. ***antika***.

antikvarìjāt *m*

Posuđeno iz njem. *Antiquariat*, što je izvedeno od *Antiquar* 'antikvar'. Ta je riječ posuđena iz lat. *antīquārius* 1. 'starinar'; 2. 'proučavatelj starih rukopisa', što je izvedeno od *antīquus* 'star', v. ***antika***.

antilòpa *ž*

Posuđeno preko njem. *Antilope* i fr. *antilope* iz eng. *antelope*. Dublja etimologija nije sigurna. Obično se smatra da je riječ posuđena iz bizant. grč. *ἀνθόλοψ*, preko bestijarija, što bi bilo složeno od *ἄνθος* 'cvijet', v. ***krizantema***, i *ὄψ* 'oko', v. ***kiklop***, ***oko***[1]. Izvorno bi značenje bilo 'životinja s očima poput cvijeta, s jako lijepim očima'. Druga je mogućnost da je riječ posuđena iz nekog afričkog jezika.

Lit.: Snoj 16; Kluge s. v. Antilope.

antipàtičan *prid.*

Izvedeno od ***antipatija***. Tvoreno prema ***simpatičan***, usp. i njem. *antipatisch*.

antipàtija *ž*

Posuđeno preko lat. *antipathia* 'nesklonost, odbojnost, antipatija' iz grč. *ἀντιπάθεια*, što je izvedeno od *ἀντιπαθής* 'protivan, koji protivno djeluje'. Taj je pridjev složen od *ἀντι-*, v. ***anti- (ant-)***, i *πάθος* 'doživljaj, iskustvo, djelovanje', v. ***simpatija***, ***patetika***.

Lit.: Snoj 16; Kluge s. v. Antipathie.

antisemitizam *m*

TVORBA *antisèmītskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Antisemitismus*, eng. *anti-Semitism*). Riječ je složena od prefiksa ***anti- (ant-)*** i etnonima *Semit* 'pripadnik semitskih naroda: židovskog, arapskog, asirskog, aramejskog'. Taj je etnonim izveden od imena jednog od trojice Noinih sinova, *Sema*, hebr. *šēm* 'ime, rod, obitelj', prema predaji – praoca semitskih naroda. Riječ *antisemitizam* prvi je upotrijebio njemački nacionalist Wilhelm Marr (1819. – 1904.).

Lit.: HER 1175.

antitàlent *m*

Složeno od ***anti- (ant-)*** i ***talent***.

antològija *ž*

TVORBA *antològičār* (*antològičārev*, *antològičārka*, *antològičārov*), *antològījskī*

Posuđeno preko njem. *Anthologie* iz grč. *ἀνθολογία*, dosl. 'skupljanje cvijeća', što je složeno od *ἄνθος* 'cvijet', v. ***krizantema***, i *-λογία* 'branje, skupljanje', v. ***-logija, -log***. Suvremeno značenje 'zbirka odabranih (književnih) tekstova' razvilo se preko naslova bizantske zbirke epigrama, *Ἀνθολογία* (oko 1300. g.).

Lit.: Snoj 16; Kluge s. v. Anthologie.

antònīm (antònim) *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Antonym*, eng. *antonym*). Riječ je složena od grč. *ἀντι-*, v. ***anti- (ant-)***, i *ὄνυμα*, v. ***onim***. Tvoreno prema ***sinonim***.

antràcīt *m* 'ugljen najbolje kakvoće'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Anthrazit*, fr. *anthracite*) iz lat. *anthracītis*, što je iz grč. *ἀνθρακῖτις* 'vrsta ugljena'. Grčka je riječ izvedena od *ἄνθραξ* ⟨G *ἄνθρακος*⟩ 'ugljen' predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Beekes 105.

antropo- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz složenica u kojima je prvi dio grč. *ἄνθρωπος* 'čovjek'. Sama grč. riječ *ἄνθρωπος* pojavljuje se još u mikenskom grčkom, *a-to-ro-qo*, ali nema jasnu etimologiju. Pomišlja se na posuđenicu iz predgrčkog supstrata ili na složenicu u kojoj je prvi dio podudaran s het. *antuḫšaš* 'čovjek'.

Lit.: Frisk I: 110f.; Beekes 106.

antropològija *ž*

TVORBA *antropòlog* (*antropòloginja*), *antropòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anthropologie*, fr. *anthropologie*, eng. *anthropology*). Riječ je složena od grč. *ἄνθρωπος* 'čovjek', v. ***antropo-***, i *-λογία*, v. ***-logija, -log***. Usp. i grč. *ἀνθρωπολόγος* 'koji govori o čovjeku'.

antropòmorfan *prid.*

Posuđeno iz grč. *ἀνθρωπόμορφος* 'koji ima ljudski oblik, sličan čovjeku', što je složeno od *ἄνθρωπος*, v. ***antropo-***, i izvedenice od *μορφή* 'oblik', v. ***morfologija***. Usp. i njem. *anthropomorph*.

antropomorfizam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Anthropomorphismus*, fr. *anthropomorphisme*, eng. *anthropomorphism*). Riječ je izvedena od grč. *ἀνθρωπόμορφος*, v. ***antropomorfan***.

àorist *m*

TVORBA *àoristnī*

Posuđeno iz grč. *ἀόριστος (χρόνος)* 'aorist', poimeničeni pridjev u značenju 'neomeđen, neodređen', koji je složen od *ἀ-*, v. ***a-***, i izvedenice od *ὁρίζω* 'ograničavati', v. ***horizont***. U grčkoj gramatičkoj terminologiji *aorist* je naziv dobio kao najmanje obilježen glagolski oblik.

Lit.: HER 50.

àorta *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Aorta*, iz grč. *ἀορτή* 'aorta', dosl. 'ono što je pripojeno, povezano'. Grčka je riječ izvedena od *ἀείρω* 'spojiti, povezati', što je srodno s alb. *vjerr* 'objesiti', možda od ie. *$*h_2$wer-*, v. ***navrijeti***, ***obor***, usp. ***otvoriti***.

Lit.: Snoj 17; Kluge s. v. Aorta; Beekes 24.

ap-, apo- *pref.*

Posuđeno iz grč. prijedloga i prefiksa *ἀπό* 'od' < ie. *$*h_2$epo*, v. ***po***, usp. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***.

Lit.: HER 50; Beekes 117.

apàrāt *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Apparat* iz lat. *apparātus* 'oprema'. Latinska je riječ izvedena od glagola *apparō* 'opremiti', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *parō* 'pripremati' < ie. *$*prh$_3$-o-* (stir. *ernaid* 'dodijeliti', skr. *pṛṇáti* 'dati, dodijeliti', grč. ⟨aor. *ἔπορον*⟩ 'dao je, opskrbio je'). Prvotno je značenje 'priprema, pripremanje', zatim 'oprema teksta, komentar, bilješke uz tekst', značenje 'uređaj' pojavljuje se tek u 19. st.

Lit.: Kluge s. v. Apparat.

àparàtčik *m*

Posuđeno iz rus. *апарáтчик* 'birokrat, sitni činovnik', što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***aparat*** rus. imenskim sufiksom *-чик*. *Aparatčik* je dužnosnik "partijskog aparata".

Lit.: HER 50.

àparthējd *m*

Posuđeno preko eng. *apartheid* iz jezika afrikaans *apartheid* 'razdvojenost'. Ta je riječ izvedena od niz. *apart* 'razdvojiti', što je, poput eng. *apart* 'odvojeno, razdvojeno', posuđeno iz stfr. *à part* 'sa strane', v. ***apartman***.

Lit.: Chambers 41.

apàrtmān *m*

Posuđeno preko njem. *Appartement* iz fr. *appartement*, što je iz tal. *appartamento*, dosl. 'odvojeno mjesto'. Talijanska je riječ izvedena od glagola *appartare* 'odvojiti', koji je pak izveden od *parte* 'dio' < lat. *pars* ⟨G *partis*⟩, v. ***partija***.

Lit.: Snoj 17; Kluge s. v. Appartement.

apàtičan *prid.*

Izvedeno od ***apatija***. Usp. njem. *apathisch*, fr. *apathique*.

apàtija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Apathie*, fr. *apathie*, eng. *apathy*) iz grč. *ἀπάθεια* 'neosjetljivost, stanje bez osjećaja', što je složeno od *ἀ-*, v. ***a-***, i izvedenice od *πάθος* 'doživljaj, iskustvo', v. ***patetika***.

Lit.: Snoj 17; Kluge s. v. Apathie.

apčìha *uzv.*

Onomatopejski uzvik kojim se oponaša kihanje.

àpel *m*

Posuđeno preko njem. *Appel* iz fr. *appel* 'poziv', što je izvedeno od *appeler* 'pozivati' < lat. *appellō* ⟨*appellāre*⟩, v. ***apelirati***.

àpelatīv *m*

Posuđeno iz lat. *(nomen) appellātīvum* 'opća (imenica)' (u opreci prema *nomen proprium* 'vlastita imenica, osobno ime'), što je izvedeno od *appellō* ⟨*appellāre*⟩ 'zvati, nazvati (imenom)', v. ***apelirati***.

apelírati

DIJALEKTI I POTVRDE *apelȇr'ati* (Gola)

Posuđeno preko njem. *appellieren* iz lat. *appellō* ⟨*appellāre*⟩ 'zvati, dozivati', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *pellō* 'udarati, lupati, kucati', v. ***puls***.

Lit.: Kluge s. v. appellieren.

aperîtīv *m*

Posuđeno preko njem. *Aperitif* i fr. *apéritif* iz srlat. *apéritivus*, dosl. 'koji otvara', što je izvedeno od participske osnove kl. lat. glagola *aperiō* 'otvoriti' < ie. *$*h_2wer$-*, v. ***otvoriti***. Značenje je motivirano time što se *aperitivom* "otvara" apetit odnosno započinje obrok.

Lit.: Snoj 17.

apètīt *m*

Posuđeno iz njem. *Appetit*, što je posuđeno preko fr. *appétit* iz srlat. *appetītus cibī* 'žudnja za hranom'. Lat. *appetītus* 'težnja, žudnja' je imenica izvedena od glagola *appetō* 'nastojati, težiti', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *petō* 'tražiti', v. ***peticija***.

Lit.: Kluge s. v. Appetit.

aplaudîrati

Posuđeno preko njem. *applaudieren* iz lat. *applaudō* 'pljeskati, odobravati', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *plaudō* 'udarati, pljeskati' < ie. *$*plh_2$-u-* 'dlan, taban'.

Lit.: de Vaan 470f.

aplàuz *m*

Posuđeno preko njem. *Applaus* iz lat. *applausus* 'pljesak, pljeskanje, odobravanje', što je poimeničeni particip perfekta glagola *applaudō* 'pljeskati', v. ***aplaudirati***.

Lit.: Snoj 17.

apolîtičan *prid.*

TVORBA *apolîtičnōst*

Posuđeno preko njem. *apolitisch* iz grč. *ἀπολιτικός*, što je složeno od *ἀ-*, v. ***a-***, i *πολιτικός*, v. ***politika***.

apològija *ž*

TVORBA *apològījskī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Apologie*, iz lat. *apologia*, što je iz grč. *ἀπολογία* 'obrana, obrambeni govor ili spis'. Grčka je riječ izvedena od *ἀπολογέομαι* 'poricati, braniti se', što je složeno od *ἀπο-*, v. ***ap-, apo-***, i izvedenice od *λόγος* 'riječ', v. ***-logija, -log***.

àpostol *m* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *apȍstol* (Brač), *apȍštō* (Vrgada), *apȍštol* (Senj), *'apoštol* (Varaždin)

TVORBA *àpostolskī*

Posuđeno iz lat. *apostolus*, što je posuđeno iz grč. *ἀπόστολος* 'koji je otposlan, poslanik'. To je imenica izvedena od glagola *ἀποστέλλω* 'odašiljati', koji je složen od *ἀπο-*, v. ***ap-, apo-***, i *στέλλω* 'pripremati, slati', v. ***postelja***.

Lit.: Kluge s. v. Apostel; ERSJ I: 179.

àpostrof *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Apostroph*, fr. *apostrophe*) iz lat. *apostrophus* 'izostavnik, oznaka elizije', što je posuđeno iz grč. *ἀπόστροφος* 'odvraćen'. Grčka je riječ izvedena od glagola *ἀποστρέφω* 'odvraćati, okrenuti', koji je složen od *ἀπο-*, v. ***ap-, apo-***, i *στρέφω* 'vrtjeti, okretati' (nejasnoga podrijetla), usp. ***strofa***.

Lit.: Snoj 18; Kluge s. v. Apostroph.

apotéka *ž*

Posuđeno preko njem. *Apotheke* iz lat. *apothēca* 'skladište, spremište', što je iz grč. *ἀποθήκη* 'sprema, žitnica' (dosl. 'ono što je nagomilano'), usp. ***butik***. Grčka je riječ izvedena od *ἀποτίθημι* 'odlagati, spremati', što je složeno od *ἀπο-*, v. ***ap-, apo-***, i *τίθημι* < *$*d^heh_1$-* 'staviti, položiti', v. ***djenuti***. U srednjem vijeku je značenje 'skladište' suženo na 'trgovina namirnicama', a zatim na današnje značenje 'ljekarna'.

Lit.: Gluhak 117; Snoj 18; Kluge s. v. Apotheke.

apotèkār *m*

TVORBA *apotekàrica*

Posuđeno iz srlat. *apothecarius* 'ljekarnik' (lat. *apothecārius* 'skladištar'), što je izvedeno od *apothēca*, v. ***apoteka***.

apozícija *ž*

TVORBA *apozícījskī*

Posuđeno iz lat. *appositiō*, dosl. 'približavanje, dodavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *appōnō* 'dodati, pridati, pristaviti', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *pōnō* 'staviti, postaviti', v. ***pozicija***.

àprīl *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) 'četvrti mjesec u godini, travanj'

DIJALEKTI I POTVRDE *jàprīl* (Lumbarda), *aprîl* (Brač), *aprîl* (Vrgada, Susak), *aprilj* (17. st. Kašić), *apriliš* (16 st.), *april, aprilis, apriliš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Aprīlis* što je bio naziv za drugi mjesec u starom rimskom kalendaru. Latinska riječ vjerojatno je izvedena od prijedloga *ab* 'od' < ie. **h₂epo*, v. ***po***. Latinska bi imenica izvorno bila pridjev **aperīlis* sa značenjem 'sljedeći, naredni'. Nije uvjerljiva tradicionalna etimologija po kojoj je latinski naziv za mjesec u vezi s imenom grčke božice Ἀφροδίτη (usp. ***afrodizijak***).

Lit.: Skok 1: 48f.; Gluhak 117; de Vaan 48; ERSJ I: 180.

apscìsa *ž*

Posuđeno iz nlat. *abscissa (linea)*, dosl. 'presječena (crta)' (usp. i njem. *Abszisse*, eng. *abscissa*), što je poimeničeni ž. r. participa perfekta lat. glagola *abscindō* 'otrgnuti, otkinuti', koji je složen od *ab-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *scindō* 'razderati, razrezati' < **ski-n-d-*, od korijena **skey-*, v. ***cijediti (se)***.

Lit.: Kluge s. v. Abszisse.

àpsolūtan *prid.*

TVORBA *àpsolūtno*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *absolut*, eng. *absolute*) iz lat. *absolūtus* 'dovršen, potpun, savršen; neograničen', što je particip glagola *absolvō* 'odriješiti; dovršiti', v. ***apsolvirati***.

Lit.: Chambers 5.

apsolùtist *m*

TVORBA *apsolùtistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Absolutist*, eng. *absolutist*, fr. *absolutiste*). Riječ je izvedena od ***apsolutizam***.

apsolutìzam *m*

TVORBA *apsolutìstičkī, apsolutìstički*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Absolutismus*, eng. *absolutism*, fr. *absolutisme*). Riječ je izvedena od ***apsolutan*** (misli se *apsolutna vlast, apsolutan vladar*).

apsòlvent *m*

TVORBA *apsòlventica, apsòlventskī*

Posuđeno preko njem. *Absolvent* iz lat. *absolvēns* ⟨G *-ntis*⟩, što je particip prezenta glagola *absolvō* 'odriješiti; dovršiti', v. ***apsolvirati***.

apsolvírati

Posuđeno preko njem. *absolvieren* iz lat. *absolvō* 'odriješiti; dovršiti', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *solvō* 'riješiti', usp. ***lutati***.

Lit.: Kluge s. v. absolvieren.

apstinèncija *ž*

TVORBA *apstinèncījskī*

Posuđeno iz lat. *abstinentia* 'apstinencija, uzdržljivost', što je poimeničeni particip prezenta glagola *abstineō* 'zadržavati, zaustavljati, usprezati', v. ***apstinirati***.

Lit.: Kluge s. v. Abstinenz.

apstinírati

Posuđeno iz lat. *abstineō* 'zadržavati, zaustavljati, usprezati', što je složeno od *ab(s)-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *teneō* 'držati', v. ***kontinent, tenda***.

apstràkcija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Abstraktion*, eng. *abstraction*, fr. *abstraction*) iz lat. *abstractiō* 'rastavljanje, izdvajanje, izlučivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *abstrahō* 'odvući, odvojiti', v. ***apstraktan***.

àpstraktan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *abstrakt*, eng. *abstract*) iz lat. *abstractus*, što je particip perfekta glagola *abstrahō* 'odvući, odvojiti' koji je složen od *ab(s)-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i *trahō* 'vući', v. ***traktor***.

Lit.: Snoj 2.

àpsurd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *absurd* (rijetko kao imenica), fr. *absurde*), kao poimeničeni pridjev lat. *absurdus*, v. ***apsurdan***.

àpsurdan *prid.*

TVORBA *àpsurdnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *absurd*, eng. *absurd*, fr. *absurde*) iz lat. *absurdus* 'zlozvučan, neskladan; besmislen', što je složeno od *ab-*, v. ***a-, ab- (ap-), abs- (aps-)***, i vjerojatno korijena koji je u ie. **swer-* 'zvučati' (ved. *svárati* 'zvuči, buči'), a usp. i lat. *surdus* 'gluh, neosjetljiv; nijem'.

Lit.: Snoj 2; de Vaan 602.

âr *m*

Posuđeno preko njem. *Ar* iz fr. *are* < lat. *ārea* 'ravnina; slobodan, otvoren prostor', što je možda izvedeno od korijena koji je u *āreō* 'biti suh' < ie. *$*h_2eh_1s$-* (toh. A *asatär* 'suši'). Značenjski bi razvoj bio 'površina očišćena paljenjem' > 'otvoreni prostor'. Mjera za površinu *ar* ozakonjena je potkraj 18. st. u Francuskoj, a u 19. st. u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj.

Lit.: Snoj 18; Kluge s. v. Ar.

aràbeska (arabêska) *ž*

Posuđeno iz fr. *arabesque*, što je posuđeno iz tal. *arabesco* 'ornament u arapskom stilu'.

Lit.: Kluge s. v. Arabeske.

aràbica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *arèbica*

Izvedeno od osnove koja je u *arapski* (tur. *arabi* iz arap. *arabiyy* 'arapski'), usp. ***arabeska***. *Arabica* je oblik arapskog pisma koji su upotrebljavali muslimani u južnoslavenskim krajevima pod osmanskom vlašću.

Lit.: Škaljić 97.

àrak *m* 'jedinica za mjeru papira'

DIJALEKTI I POTVRDE *ârkuš* (18. st. Belostenec)

Posuđeno iz lat. *arcus* 'luk', v. ***arkada***. Učeni kalk prema njem. *Bogen* 1. 'luk'; 2. 'arak', izvorno 'presavinuti papir', usp. i rus. *аркýш*, polj. *arkusz*.

Lit.: Kluge s. v. Bogen; Vasmer I: 25.

arànžmān *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Arrangement*, iz fr. *arrangement*, što je izvedeno od *arranger* 'urediti', a to je pak izvedeno od *rang* 'red, rang', v. ***rang***.

Lit.: Snoj 19; Kluge s. v. arrangieren.

arbitráža *ž*

TVORBA *àrbitrāžnī*

Posuđeno preko njem. *Arbitrage* iz fr. *arbitrage*, što je izvedeno od *arbitrer* 'presuditi, arbitrirati', iz lat. *arbitror* 'misliti, smatrati, suditi'. Latinski je glagol izveden od *arbiter* 'očevidac; sudac', što je možda u vezi s *putō* 'misliti', usp. ***kompjutor***, ***amputirati*** ili s *baetō* 'ići' (nesigurne etimologije).

Lit.: Snoj 19; de Vaan 50.

arborétum *m*

Posuđeno iz lat. *arborētum* 'mjesto zasađeno drvećem; botanički vrt', što je izvedeno od *arbor* 'drvo', v. ***jarbol***.

àrbūn *m zool. (Pagellus erythrynus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *àrbūn* (Dubrovnik), *arbũn* (Brač, Novi Vinodolski)

Posuđeno iz mlet. *arboro* nesigurne dublje etimologije.

Lit.: Skok I: 56; Vinja I: 21.

aréna *ž*

Posuđeno preko njem. *Arena* i tal. *arena* iz lat. *(h)arēna* 'pijesak, pješčano mjesto, borilište prekriveno pijeskom' nepoznate etimologije. Romansko značenje 'pijesak' sačuvano je u dijalektima, *jarîna* 'sipka zemlja; šljunak' (Brač, Hvar, Vrgada), i u toponimima *Jarînovica* (Hvar, Hraste), *Rina vela* (seoce Drvenik).

Lit.: Skok I: 57; Kluge s. v. Arena.

àrgōn *m* 'kemijski element, *Ar*'

TVORBA *argónov*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Argon*, eng. *argon*). Riječ je izvedena od grč. *ἄργος* 'lijen, neaktivan' (od korijena koji je u *ἔργον* 'djelo, rad', v. ***energija***). Plemeniti plin *argon* naziv je dobio jer gotovo uopće ne sudjeluje u kemijskim reakcijama, a naziv su skovali njegovi otkrivači, britanski kemičari William Ramsay i John William Strutt Rayleigh (1894.).

Lit.: Chambers 50.

argùment *m*

Posuđeno preko njem. *Argument* iz lat. *argumentum* 'dokaz, razlog' (< 'sve, čime se što razjašnjuje ili predočuje'), što je izvedeno od *arguō* 'očitovati, dokazati' < ie. *$*h_2erg'$-u-* 'jasan, svijetao, bijel' (skr. *árju-na-* 'bijel, svijetao', toh. B *ārkwi* 'bijel', lat. *argentum* 'srebro', grč. *ἄργυρος* 'srebro').

Lit.: Snoj 19; de Vaan 53.

argumentírati

Posuđeno iz njem. *argumentieren*, što je izvedeno od *Argument*, v. ***argument***.

arh-, arhe-, arheo- *pref.*

Prefiksoid izveden od grč. *ἀρχή* 'početak, počelo', *ἄρχος* 'vođa', *ἄρχω* 'biti prvi, zapovijedati', *ἀρχαῖος* 'star, starinski, starodrevni'.

Glagol *ἄρχω* postao je od ie. *$*h_2r(g^h)$-sk'-* 'započeti, vladati, biti prvi'; što je možda izvedeno od korijena *$*h_2reg^h$-* (srvnj. *ragen, regen* 'ustati, isticati se', možda i lit. *regėti* 'gledati'), v. ***rog***.

Lit.: HER 57; Beekes 146.

arhàičan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *archaisch*, eng. *archaic*, fr. *archaïque*) iz grč. *ἀρχαϊκός* 'staromodan', što je izvedeno od *ἀρχή* 'početak', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

arhaìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Archaismus*, eng. *archaism*) iz grč. *ἀρχαϊσμός* 'staromodnost, zastarjelost', što je izvedeno od glagola *ἀρχαΐζω* 'biti zastario', od *ἀρχή* 'početak', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

àrhānđeo *m*, v. ***arkanđeo***

arheòlog *m*

TVORBA *arheòloginja*

Posuđeno preko njem. *Archäologe* iz grč. *ἀρχαιολόγος* 'starinar', v. ***arheologija***.

arheològija *ž*

TVORBA *arheòloškī*

Posuđeno preko njem. *Archäologie* iz grč. *ἀρχαιολογία*, dosl. 'pričanje starih priča', što je složeno od *ἀρχαῖος* 'star', v. ***arh-, arhe-, arheo-***, i *-λογία*, v. ***-logija, -log***.

Lit.: Snoj 19.

arhi- (arci-) *pref.*

Posuđeno iz grč. prefiksa *αρχι-*, koji je u vezi s *ἀρχος* 'vođa' i *ἄρχω* 'biti prvi, zapovijedati', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

arhiđàkon *m*

Složeno od ***arhi- (arci-)*** i ***đakon***. Usp. i bizant. grč. *ἀρχιδιάκονος*, kslat. *archidiāconus*.

arhipèlāg *m*

Posuđeno preko njem. star. *Archipelagus* iz tal. *arcipelago*, što je složeno od prefiksa *arci-*, v. ***arhi- (arci-)***, i *pelago* 'more'. Tal. *pelago* je posuđeno iz grč. *πέλαγος* (predgrčkoga podrijetla). Izvorno je značenje talijanske riječi 'veliko more' i označavalo je Egejsko more (srlat. *Egiopelagus*), a kasnije se razvilo značenje 'otočje'.

Lit.: Chambers 48f.

arhìtekt *m*

TVORBA *arhìtektica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Architekt*, fr. *architecte*) iz lat. *architectus*, što je iz grč. *ἀρχιτέκτων* '(glavni) graditelj'. Grčka je riječ složena od *ἀρχι-*, v. ***arhi- (arci-)***, i *τέκτων* 'obrtnik, tesar, graditelj, kipar, zidar' < ie. **te-tk'-n-* (skr. *tákṣan-* 'stolar'), od korijena koji je u ***tesati***.

Lit.: Snoj 19.

arhitektúra *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Architektur*, fr. *architecture*) iz lat. *architectūra*, što je izvedeno od *architectus*, v. ***arhitekt***.

àrhīv *m* 'ustanova u kojoj se čuvaju pisani dokumenti iz prošlosti'

DIJALEKTI I POTVRDE *arhîf* (Varaždin), *arkiv* (*zast.*)

TVORBA *arhíva* 'zbirka dokumenata i različitih zapisa koja se čuva u kakvoj ustanovi', *àrhīvskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Archiv*, fr. *archives*) iz kslat. *archī(v)um*, što je iz grč. *ἀρχεῖον* 'gradska vijećnica, poglavarstvo', što je izvedeno od *ἄρχω* 'vladati', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

Lit.: Snoj 19f.

arhivírati

Posuđeno iz njem. *archivieren*, što je izvedeno od *Archiv*, v. ***arhiv***.

àrhont *m pov.*

Posuđeno preko lat. *archōn* ⟨G *-ōntis*⟩ 'najviši državni službenik u Ateni' iz grč. *ἄρχων* ⟨G *-οντος*⟩ 'član vrhovne vlasti, državni činovnik', što je izvedeno od *ἄρχω* 'vladati', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

ârija *ž*

Posuđeno iz tal. *aria*, što je iz fr. *aire* 'način' < lat. *āēr* 'zrak'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *ἀήρ* 'zrak, magla, oblak' < ie. **$h_2$ewser-*, v. ***aureola, jutro***. Značenje 'način' razvilo se u francuskom preko starijega 'vanjski izgled, ozračje'. Za razvoj značenja 'način' > 'način pjevanja' > 'melodija' usp. njem. *Weise* 1. 'način'; 2. 'napjev, melodija'.

Lit.: Snoj 20.

ârijac *m,* v. ***arijevac***

TVORBA *ârijčev, ârījka, ârījskī*

ârijevac *m*

TVORBA *ȁrijēvčev, ârijēvka, ârijēvskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Arier*, eng. *Aryan*) iz skr. *ā́rya-* 'Indijac, pripadnik jedne od triju gornjih kasti' (av. *ariia-*, srperz. *ēr* 'iranski, Iran', od istoga je korijena i današnje ime države *Iran*, het. *arā-* 'prijatelj').

Lit.: Snoj 20.

aristokràcija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Aristokratie*, fr. *aristocratie*, eng. *aristocracy*) iz grč. *ἀριστοκρατία* 'vladavina plemića', izvorno 'vladavina najboljih', što je složeno od *ἄριστος* 'najbolji' (od korijena koji je u lat. *ars*, v. ***artefakt***), i izvedenice od *κράτος* 'snaga, vlast', v. ***demokracija***.

Lit.: Snoj 20.

aristòkrat *m*

TVORBA *aristòkratkinja, aristòkratskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Aristokrat*, eng. *aristocrat*, fr. *aristocrate*) iz grč. *ἀριστοκράτης*, v. ***aristokracija***.

àriš *m bot. (Larix europaea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *àrič* (Dubrovnik), *ãriž* (Brač), *ãrež* (Omišalj)

Posuđeno iz romanskog izvora (usp. tal. *larice*, mlet. *larese*). Romanske su riječi postale od lat. *larix* ⟨G *-icis*⟩, što je posuđenica iz nepoznatoga jezika. Početno *l-* shvaćeno je kao romanski član te je pogrešnim rastavljanjem kao *l-arice* u hrvatskom izgubljeno.

Lit.: Skok I: 58; de Vaan 328.

aritmètika *ž*

TVORBA *aritmètičkī*

Posuđeno preko lat. *arithmētica* iz grč. *ἀριθμητική (τέχνη)* 'računarska vještina, znanost o brojevima', što je poimeničeni pridjev *ἀριθμητικός* 'koji se odnosi na brojenje ili računanje' izveden od *ἀριθμός* 'broj, brojenje' < ie. **h$_2$rey-* 'brojati' (stvnj. *rīm* 'red, broj', stir. *rím* 'broj', lat. *rītus* 'vjerski obred, religijsko promatranje'), v. ***rima***, ***ritual***.

Lit.: Snoj 20; Beekes 131.

arìtmija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Arrhythmie*, fr. *arythmie*, eng. *arrhythmia*) iz grč. *ἀρρυθμία* 'nedostatak ritma ili razmjera', što je složeno od *ἀ-*, v. ***a-***, i izvedenice od *ῥυθμός*, v. ***ritam***.

Lit.: Snoj 20.

ârka *ž*

Posuđeno iz lat. *arca* 'ormar, kovčeg, sanduk' < ie. **h$_2$rk$^{(l)}$-* 'držati, sadržavati' (het. *ḫar(k)-^{zi}* 'držati, imati', grč. *ἀρκέω* 'odvraćati, obraniti', arm. *argel* 'prepreka'), usp. ***raka***.

arkáda *ž*

Posuđeno preko njem. *Arkade* i fr. *arcade* iz tal. *arcata*, što je izvedeno od *arco* 'luk' < lat. *arcus*. S latinskom riječi srodne su got. *arhvazna*, steng. *earh* 'strelica', grč. *ἄρκευθος* 'borovnica', latv. *ērcis* 'smreka', hrv. ***rakita***.

Lit.: Gluhak 117; Snoj 20; de Vaan 52.

arkàdija *ž*

Posuđeno preko lat. *Arcadia* iz grč. *Ἀρκαδία* 'brdovita pokrajina u središnjem dijelu Peloponeza'. Značenje 'blažena zemlja, zemlja sretnih ljudi' razvilo se već u antičko doba.

Lit.: HER 59.

àrkānđeo *m*

Posuđeno preko clat. *archangelus* iz grč. *ἀρχάγγελος*, što je složeno od *ἀρχι-*, v. ***arhi-(arci-)***, i *ἄγγελος*, v. ***anđeo***.

Lit.: Skok I: 60.

àrktičkī *prid.*

Posuđeno preko lat. *arcticus* (usp. i njem. *arktisch*, eng. *arctic*) iz grč. *ἀρκτικός* 'sjeverni', što je izvedeno od *ἄρκτος* 1. 'medvjed'; 2. 'veliki medvjed (zviježđe); sjever' < ie. **h$_2$rtk'o-* 'medvjed' (skr. *ṛ́kṣa-*, lat. *ursus*, arm. *arj*, srir. *art*, het. *ḫartagga-*).

Lit.: Beekes 133.

arlaúkati ⟨prez. *arlàūčēm*⟩

Zabilježeno i u oblicima *arlúkati, àrlati*. Kao ekspresivan glagol preoblično tur. dijal. *ırlamak, yırlamak* 'pjevati'.

Lit.: Skok I: 24.

armatúra *m*

Posuđeno preko njem. *Armatur* i tal. *armatura* iz lat. *armātūra* 'oružje, oprema', što je izvedeno od participske osnove glagola *armō* 'opremiti, naoružati', v. ***armija***.

Lit.: Kluge s. v. Armatur.

àrmija *ž*

Posuđeno preko njem. *Armée* (usp. i rus. *áрмия*) iz fr. *armée* 'vojska', što je izvedeno od *armer* 'naoružati' < lat. *armō* 'naoružati, opremiti'. Latinska je riječ izvedena od *arma* 'oružje, oprema' < ie. **$h_2$er-mo-* 'oprema' (skr. *ṛtá-* 'sporazum, poredak, zakletva', grč. *ἁραρίσκω* 'sastavljati, graditi, opremiti').

Lit.: Gluhak 117; de Vaan 54.

àrmīrānī *prid.*

Izvedeno od *armirati*, što je posuđeno preko njem. *armieren* iz fr. *armer* 'naoružati'. Razvoj je značenja 'naoružati' > 'opskrbiti oružjem (=željezom)' > 'ojačati željezom'.

Lit.: Kluge s. v. armieren.

aróma *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Aroma*, tal. *aroma*) iz lat. *arōma* 'začin', što je iz grč. *ἄρωμα* ⟨G *-ατος*⟩ 'začinsko bilje' (nepoznatoga podrijetla).

Lit.: Skok I: 63; Snoj 21; ERSJ I: 211.

aromàtičan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *aromatisch*, tal. *aromatico*) iz lat. *arōmaticus* 'začinski, aromatičan', što je iz grč. *ἀρωματικός*, izvedenica od *ἄρωμα*, v. ***aroma***.

àrsēn *m*

TVORBA *arsénov*

Posuđeno preko njem. *Arsen* iz lat. *arsenicum*, što je iz grč. *ἀρσενικόν* 'arsen'. Grčka je riječ posuđenica iz orijentalnoga izvora, vjerojatno uz semitsko posredništvo (usp. sir. *zarnīkā*); izvor je srperz. **zarnīk* 'zlatnožut'. Isti je ie. korijen u hrv. ***zelen***, ***zlato***.

Lit.: Kluge s. v. Arsen; Beekes 141.

arsènāl *m*

Posuđeno preko njem. *Arsenal* ili tal. *arsenale* iz arap. *dār as-ṣinā'a* 'radionica'. Arapska je riječ složena od *dār* 'kuća' i *ṣinā'a* 'obrt, vještina'. Riječ je prvotno označavala venecijanski arsenal, kompleks brodogradilišta, oružarnica i skladišta u kojem se proizvodilo i oružje.

Lit.: Kluge s. v. Arsenal; ERSJ I: 213.

artèfakt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Artefakt*, eng. *artifact*). Riječ je složena od lat. *ars* ⟨G *artis*⟩ 'vještina, umjetnost' i *faciō* 'činiti, raditi', v. ***fakat (fakt)***, ***djenuti***. Lat. *ars* je postalo od ie. **h_2r-ti-* 'oprema' (stav. *arəiti-* 'nagrada', grč. *ἄρτι* 'upravo, točno'). Od istoga je korijena i lat. *arma* 'oružje', v. ***armija***.

Lit.: Chambers 53.

àrtērija *ž*

TVORBA *àrtērījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Arterie* iz lat. *artēria* 'žila', što je iz grč. *ἀρτηρία*. Grčka je riječ izvedena od *ἀείρω* 'spojiti', v. ***aorta***.

Lit.: Kluge s. v. Arterie; Beekes 143.

artìkl *m*

Posuđeno iz njem. *Artikel* 'vrsta proizvoda; član, članak', što je iz lat. *articulus* 'članak, zglob'. Latinska je riječ deminutiv od *artus* 'zglob' < ie. **h_2r-tu-* 'spoj, poredak' (skr. *ṛtú-* 'određeno vrijeme, red, pravilo', grč. *ἀρτύω* 'spajati, priređivati').

Lit.: Kluge s. v. Artikel; de Vaan 56.

artikulácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Artikulation*, eng. *articulation*) iz lat. *articulātiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *articulō* 'raščlaniti', v. ***artikulirati***.

artikulírati

Posuđeno preko njem. *artikulieren* iz lat. *articulō* 'raščlaniti', što je izvedeno od *articulus* 'član', v. ***artikl***.

artìzam *m* 1. 'savršeno vladanje tehnikom i formalnom stranom neke umjetnosti; virtuoznost'; 2. 'prenaglašena formalna strana nekoga umjetničkog djela'

Izvedeno od lat. *ars* ⟨G *artis*⟩ 'umjetnost', v. ***artefakt***.

às *m*

Posuđeno, možda preko njem. *As*, iz fr. *as* 'jedinica na kocki, na domino-pločicama' < lat. *as* ⟨G *assis*⟩ 'rimska novčana jedinica' (izvorno četvrtasta brončana pločica, kasnije okrugla). Latinska je riječ možda posuđenica iz etruščanskoga. Značenje 'osoba s izvanrednim sposobnostima' razvilo se pod utjecajem eng. *ace*.

Lit.: Kluge s. v. As; de Vaan 57.

àsfalt *m*

TVORBA *àsfaltnī*

Posuđeno preko njem. *Asphalt* iz lat. *asphaltus*, što je iz grč. *ἄσφαλτος* 'zemljana smola' (možda predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Kluge s. v. Asphalt; Beekes 159.

asfaltirati

Posuđeno iz njem. *asphaltieren*, što je izvedeno od *Asphalt*, v. ***asfalt***.

asimètričan *prid.*

TVORBA *asimètričnōst*

Izvedeno od ***asimetrija***, v. ***simetričan***. Usp. i njem. *asymmetrisch*, eng. *asymétrique*.

asimètrija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Asymmetrie*, eng. *asymmetry*, fr. *asymétrie*) iz grč. *ἀσυμμετρία* 'nerazmjerje', što je složeno od *ἀ-*, v. ***a-***, i *συμμετρία*, v. ***simetrija***.

asimilácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Assimilation*, eng. *assimilation*) iz lat. *assimilātiō* 'izjednačavanje' (češće *assimulātiō*). Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *assimulō* 'činiti slično komu ili čemu, nalik na što učiniti', koji je složen od *ad*, v. ***ad-***, i *simulō*, v. ***simulirati***.

asistèncija *ž*

Posuđeno iz srlat. *assistentia*, što je apstraktna imenica izvedena od glagola *assistō* 'stajati uz, pomoći', v. ***asistent***.

asìstent *m*

TVORBA *asìstentica*, *asìstentskī*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Assistent*, iz lat. *assistēns* ⟨G *assistentis*⟩, što je particip glagola *assistō* 'stajati uz, pomoći', koji je složen od prefiksa *ad-*, v. ***ad-***, i glagola *sistō*, redupliciranoga oblika glagola *stō* ⟨*stāre*⟩ 'stajati', v. ***stati***.

Lit.: Kluge s. v. Assistent.

àskēt *m*

TVORBA *àsketkinja*, *àskētskī*

Posuđeno preko njem. *Asket* iz grč. *ἀσκητής* 'uvježban', što je izvedeno od *ἀσκέω* 1. 'umjetnički obrađivati'; 2. 'vježbati' (nejasne etimologije).

Lit.: Kluge s. v. Asket; Beekes 150.

asketìzam *m*

Posuđeno iz fr. *ascétisme* ili tal. *ascetismo*. Riječ je izvedena od ***asket***.

askéza *ž*

Posuđeno preko njem. *Askese* iz grč. *ἄσκησις* 'vježba, osobito tjelesna', što je izvedeno od osnove koja je u *ἀσκητής*, v. ***asket***.

asocijácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Assoziation*, eng. *association*) iz srlat. *associatio*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *associō* 'spojiti, udružiti'. Taj je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *sociō* 'združiti, svezati', v. ***socijalni***.

Lit.: Chambers 58.

àsocijālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *asozial*, fr. *asocial*). Riječ je složena od grč. *ἀ-*, v. ***a-***, i *socijalan*, v. ***socijalni***.

asonànca *ž*

Posuđeno iz tal. *assonanza* ili fr. *assonance*. Riječ je izvedena od lat. *assonō* 'odjeknuti, ozvučiti', što je složeno od *ad-*, v. ***ad-***, i *sonō* 'zvučati', v. ***sonant***.

Lit.: Chambers 58.

asonàncija *ž*

V. ***asonanca***. Završetak je preobličen prema latinskom *-antia*.

asortìmān *m*

Posuđeno iz fr. *assortiment*, što je izvedeno od *assortir* 'podudarati se, slagati se', što je izvedeno od *sorte*, v. ***sorta***.

Lit.: Dauzat 702.

aspìrīn *m*

Posuđeno iz njem. *Aspirin*. Tvorničko ime tvoreno od *A* (kao u *acetil-*), *Spir(säure)* 'salicilna (kiselina)' i sufiksa *-in*.

Lit.: Chambers 56.

àstāt *m* 'kemijski element, *At*'

Posuđeno iz njem. *Astat*, što je posuđeno iz grč. *ἄστατος* 'nepostojan'. Grčka je riječ složena od *ἀ-*, v. ***a-***, i korijena glagola *ἵστημι*, v. ***stati***. Radioaktivni kemijski element *astat* naziv je dobio zbog svoje nestabilnosti (kratkog vremena poluraspada).

Lit.: HER 65.

asteròīd *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Asteroid*, eng. *asteroid*) iz grč. *ἀστεροειδής* 'koji liči na zvijezdu', što je složeno od *ἀστήρ* 'zvijezda', v. ***astro-, astero-***, i *εἶδος* 'slika, lik', v. ***idila***.

Lit.: Chambers 58.

astigmatìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *astigmatism*, njem. *Astigmatismus*). Riječ je složena od grč. *ἀ-*, v. ***a-***, i *στίγμα* 'znak, točka', v. ***stigma***.

àstma *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Asthma*, eng. *asthma*) iz srlat. *asthma* (usp. kl. lat. *asthmaticus prid.*), što je iz grč. *ἆσθμα* 'teško, kratko disanje'. Formalno je nategnuto izvođenje grčke riječi od ie. $*h_2enh_1$- 'dah', v. ***animalan***. Druga je mogućnost da je grčka riječ onomatopejskoga postanja.

Lit.: Snoj 22; Beekes 148.

astro-, astero- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz složenica u kojima je prvi dio *ἀστρο-*, što je od grč. *ἄστρον, ἀστήρ* ⟨G *ἄστηρος*⟩ 'zvijezda' < ie. $*h_2stēr$ 'zvijezda' (lat. *stēlla*, het. *ḫašterza* 'zvijezda').

Lit.: Beekes 156f.

astròlog *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *astrolôk* (Varaždin)

TVORBA *astròloginja*

Posuđeno preko lat. *astrologus* iz grč. *ἀστρολόγος* 'zvjezdar, astronom', što je složeno od *ἀστήρ* 'zvijezda', v. ***astro-, astero-***, i *-λογος*, v. ***-logija, -log***.

Lit.: ERSJ I: 230f.

astrològija *ž*

TVORBA *astròloškī*

Posuđeno preko lat. *astrologia* iz grč. *ἀστρολογία*, što je izvedeno od *ἀστρόλογος*, v. ***astrolog***.

astronàut *m*

TVORBA *astronàutkinja, astronàutskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Astronaut*, eng. *astronaut*). Riječ je u 20. st. složena od grč. *ἀστήρ* 'zvijezda', v. ***astro-, astero-***, i od *ναύτης* 'mornar', v. ***nautika***.

Lit.: Snoj 22.

astrònom *m*

TVORBA *astrònomkinja*

Posuđeno preko lat. *astronomus* iz grč. *ἀστρονόμος* (s istim značenjem kao *ἀστρόλογος*, v. ***astrolog***), što je složeno od *ἀστήρ* 'zvijezda', v. ***astro-, astero-***, i *-νομος*, v. ***-nom, -nomija***.

astronòmija *ž*

TVORBA *astrònomskī*

Posuđeno preko lat. *astronomia* iz grč. *ἀστρονομία*, što je izvedeno od *ἀστρόνομος*, v. ***astronom***.

atavìzam *m*

TVORBA *atavìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Atavismus*, fr. *atavisme*). Riječ je izvedena od lat. *atavus* 'šukundjed (pradjedov otac), predak', što je, pak, izvedeno od *avus* 'djed' < ie. $*h_2ewh_2$- 'djed (s majčine strane)', v. ***ujak***.

Lit.: Snoj 23; de Vaan 66.

atèist *m*

TVORBA *atèistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Atheist*, eng. *atheist*, fr. *athéiste*). Riječ je izvedena od ***ateizam***.

ateìzam *m*

TVORBA *ateìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Atheismus*, eng. *atheism*, fr. *athéisme*), što je neoklasična izvedenica od grč. *ἄθεος* 'bezbožan'. Grčka je riječ složena od *ἀ-*, v. ***a-***, i *θεός* 'bog', v. ***teologija***.

Lit.: Chambers 60.

atèljē *m*

Posuđeno iz fr. *atelier* 'radionica' < stfr. *astelier* 'mjesto gdje ima puno daščica, stolarska radionica', izvedenica od *astelle* < lat. *astula* 'iver, treščica', var. od *assula*. Latinska je riječ deminutiv od *assis* 'podnica, daska' (nejasne etimologije).

Lit.: Snoj 23; de Vaan 58.

atèntāt *m*

Posuđeno preko njem. *Attentat* iz srlat. *attentatum* 'pokušaj', što je poimeničeni particip perfekta glagola *attentō* 'pokušavati'. Taj je glagol složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *tentō (temptō)* 'dotaknuti; istraživati, iskušati'.

Lit.: Kluge s. v. Attentat.

atèntātor *m*

TVORBA *atèntātorica*

Izvedeno od ***atentat***. Usp. i njem. *Attentäter*.

àtlas *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *atlas*, njem. *Atlas*). Zbirku karata prvi je riječju *atlas* nazvao flamanski kartograf Gerardus Mercator (1512. – 1594.). U predgovoru svom atlasu piše da ju je nazvao po mitskom mauretanskom kralju Atlasu za kojega se tvrdi da je bio astronom. Naziv dakle nema veze s grčkim titanom Atlasom koji nosi nebeski svod na svojim plećima.

Lit.: Mršić 37; Chambers 61.

atlètika *ž*

TVORBA *atlètičār* (*atlètičārev*, *atlètičārka*, *atlètičārov*), *àtlētskī*

Posuđeno iz njem. *Athletik*, što je učena riječ tvorena prema grč. pridjevu *ἀθλητικός* 'atletski' izvedenica od *ἀθλητής* 'atleta', a to je imenica izvedena od glagola *ἀθλεῖν* 'natjecati se za nagradu' < ie. *$*h_2wed^h$*- 'natjecanje'.

Lit.: Chambers 60; Beekes 22f.

atmosfēra *ž*

TVORBA *atmòsfērskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Atmosphäre*, eng. *atmosphere*, fr. *atmosphère*). Riječ je neoklasična složenica od grč. *ἀτμός* 'para, dim' (nejasnoga podrijetla) i *σφαῖρα* 'lopta, kugla', v. ***sfera***.

Lit.: Kluge s. v. Atmosphäre.

àtōl *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Atoll*, iz eng. *atoll*, što je posuđenica iz domorodačkog jezika Maldiva *Atollon, Atoll* 'Maldivi (otočje zapadno od Indije)'. Kao moguć izvor spominje se i malajalamski *aḍalu* 'zatvaranje, sjedinjavanje'.

Lit.: Snoj 23; Chambers 61.

àtōm *m*

TVORBA *àtōmnī*, *àtōmskī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Atom*, iz grč. *ἄτομος* 'nedjeljiv'. Grčka je riječ složena od negativnoga prefiksa *ἀ-*, v. ***a-***, i korijena glagola *τέμνω* 'sjeći', v. ***-tom***.

Lit.: Kluge s. v. Atom.

atràkcija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Attraktion*, fr. *attraction*) iz lat. *attractiō* 'privlačenje, privlačnost', što je izvedeno od participske osnove glagola *attrahō* 'privući, privlačiti', koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *trahō* 'vući', v. ***traktor***.

àtraktīvan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *attraktiv*, eng. *attractive*, fr. *attractif*). Riječ je izvedena od ***atrakcija***.

atrìbūt *m*

TVORBA *atrìbūtnī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Attribut*, iz lat. *attributum* 'pridano, dodijeljeno, pripisano', što je particip sr. roda glagola *attribuō*, koji je složen od *ad-*, v. ***ad-***, i *tribuō* 'dijeliti, pripisati'. Lat. *tribuō* je izvedeno od *tribus* 'pleme, podjela naroda', prvotno 'trećina naroda', usp. srodno umbr. *trifu* 'trojstvo, okrug'. Sve su te riječi izvedene od korijena koji je u ***tri***.

Lit.: Kluge s. v. Attribut; de Vaan 629.

âtrij *m*

Posuđeno iz lat. *atrium* 'atrij, predvorje u rimskoj kući', što je vjerojatno izvedeno od *ater* 'crn' < ie. *$*h_2h_1$-tro-* 'ognjište' (stir. *áith* 'peć, pećnica', av. *ātarš* 'vatra'), v. ***oltar***. Za razvoj značenja latinske riječi pretpostavlja se da je *atrij* prvotno bila prostorija u kojoj se nalazilo ognjište.

Lit.: de Vaan 60.

àu *uzv.*

Onomatopeja.

audìcija *ž*

Posuđeno iz lat. *audītio* 'slušanje, provjera', što je apstraktna imenica izvedena od glagola *audiō* 'slušati'. Taj je glagol složen od *$*h_2ew$-is* 'jasno', v. ***javiti***, i *$*d^hh_1$*- 'činiti', v. ***djenuti***.

Lit.: de Vaan 61.

àudiovizuālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *audiovisual*, fr. *audiovisuel*). Riječ je složena od lat. *audiō* 'slušati', v. ***audicija***, i ***vizualan***.

àuditīvan *prid.*

Posuđeno iz njem. *auditiv*. Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *audiō* 'slušati', v. ***audicija***.

audìtōrīj *m*

Posuđeno iz lat. *audītōrium* 'slušaonica i učionica', što je izvedeno od participske osnove glagola *audiō* 'slušati', v. ***audicija***.

àugmentatīv *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Augmentativ*, eng. *augmentative*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *augmentō* 'povećavati', koji je, pak, izveden od *augmentum* 'povećanje', od osnove koja je u *augeō* 'povećavati', v. ***aukcija***.

Lit.: HER 69.

àugūr *m* 'etrurski i rimski svećenik koji je pogađao volju bogova i proricao budućnost po letu i glasanju ptica' *pov.*

Posuđeno iz lat. *augur* ⟨G *-uris*⟩, što je možda izvedeno od korijena koji je u *augeō* 'povećati', v. ***aukcija***. Izvorno bi značenje bilo apstraktno 'povećanje, rast, jačanje' koje se zatim razvilo u konkretno 'ono što čini da raste' i 'žrtva', usp. venet. *augar* 'žrtva'. Druga je mogućnost da je riječ složena od *avis* 'ptica' i korijena **gews-* 'iskušavati', v. ***kusiti***. Značenje bi bilo 'koji ispituje ptice', ali s tom etimologijom postoje formalne teškoće.

Lit.: de Vaan 61f.

àugust *m* (16. st.) 'osmi mjesec u godini, kolovoz'

DIJALEKTI I POTVRDE *àgos* (Dubrovnik), *agȕst* (Brač, Vrgada, Senj, Cres), *agušt* (17. st.), *agust* (17. st.), *augušt, auguštuš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *augustus*, što je bio šesti mjesec rimskog kalendara. Ime je dobio po Oktavijanu, prvom rimskom caru koji si je pridjenuo naziv *Augustus* 'uzvišen'. Titula *Augustus* izvedena je od ie. **h$_2$ewg'-* 'rasti, povećavati', v. ***aukcija***. Dijalektalni oblici s *ag-* posuđeni su uz posredovanje tal. *agosto*.

Lit.: Skok I: 75; Gluhak 117f.; Mršić 38; ERSJ I: 48.

àukcija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Auktion*, iz lat. *auctio* 'povećavanje', što je apstraktna imenica izvedena od glagola *augeō* 'povećavati' < ie. korijena **h$_2$ewg'-* 'rasti, povećavati' (grč. *ἀυ̃ξάνω* 'rastem', skr. *ójas-* 'snaga'), usp. ***jug***.

Lit.: Kluge s. v. Auktion.

aurèola *ž*

Posuđeno iz lat. *aureola (corōna)* 'zlatna, zlaćana (kruna)', poimeničeni ženski rod pridjeva lat. *aureolus*, koji je izveden od *aureus* 'zlatan'. Taj je pridjev izveden od imenice *aurum* 'zlato' < ie. **h$_2$ewsom* (lit. *áuksas* 'zlato'), što je vjerojatno izvedenica od korijena **h$_2$ews-* 'sjati, svitati' (skr. *uccháti*), v. ***jutro***.

autèntičan *prid.*

TVORBA *autèntičnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *authentisch*, eng. *authentic*) iz lat. *authenticus*, što je iz grč. *αὐθεντικός*. Grčka je riječ izvedena od *αὐθέντης* 'početnik, uzročnik; autor', što je složeno od *αὐτός*, v. ***auto-, aut-*** i korijena koji je u *ἄνυμι* 'postići' < ie. **senH-* 'pobijediti, postići' (skr. *sanóti* 'pobijediti, dobiti').

Lit.: Chambers 65; Beekes 110.

aùtist *m*

TVORBA *aùtistica*

Izvedeno od ***autizam***.

autìzam *m*

TVORBA *autìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Autismus*, eng. *autism*, fr. *autisme*). Riječ je izvedena od grč. *ἀυτός* 'sam, jedini', v. ***auto-, aut-***. Riječ je skovao švicarski psihijatar Paul Bleuler (1857. – 1939.).

Lit.: Chambers 66.

àuto *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Auto*, eng. (amer.) *auto*, fr. *auto*). Riječ je skraćena od ***automobil***.

auto- *pref.*

Prefiksoid apstrahiran iz ***automobil***.

auto-, aut- *pref.*

Grč. prefiksoid postao od zamjenice *αὐτός* 'sam, jedini', od ie. pokazne zamjeničke osnove **h$_2$ew-*, v. ***ovaj***.

Lit.: HER 71; Beekes 173.

autobiogràfija *ž*

TVORBA *autobiògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Autobiographie*, eng. *autobiography*). Riječ je složena od ***auto-, aut-*** i ***biografija***.

autóbus *m*

TVORBA *autóbusnī*

Posuđeno iz fr. *autobus*, što je složeno od ***auto-*** i drugog dijela riječi *omnibus*. *Omnibus*, starija riječ za 'autobus' nastala je ispuštanjem prvoga dijela sveze *voiture omnibus* 'vozilo za sve' u kojoj je *omnibus* ablativ množine lat. pridjeva *omnis* 'sav, svaki'. Razgovorna inačica *bus* nastala je pod utjecajem eng. *bus* (i/ili njem. *Bus*), što je nastalo skraćivanjem starije fr. riječi *omnibus*.

Lit.: Chambers 128.

autocèsta *ž*

Složeno od ***auto-*** i ***cesta***. Usp. njem. *Autobahn*, tal. *autostrada*, fr. *autoroute*.

àutogram *m*

Posuđeno iz njem. *Autogramm*, što je neoklasična složenica od grč. *αὐτός* 'sam', v. ***auto-, aut-***, i *γράμμα* 'slovo, zapis', v. ***-gram***.

Lit.: Kluge s. v. Autogramm.

autòhton *prid.*

Posuđeno preko njem. *autochthon* iz grč. *αὐτόχθων* 'starosjedilac, iz same zemlje potekao', što je složeno od *αὐτο-*, v. ***auto-, aut-***, i *χθών* 'zemlja' < ie. **$d^{h}g'^{(h)}em$-*, v. ***zemlja***.

Lit.: Snoj 25f.

autokèfālan *prid.*

Posuđeno iz bizant. grč. *αὐτοκέφαλος* 'crkveno nezavisan', što je složeno od *αὐτο-*, v. ***auto-, aut-***, i izvedenice od *κεφαλή* 'glava', v. ***cefalo- (kefalo-)***.

Lit.: HER 71.

autòmāt *m*

TVORBA *autòmatskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Automat*, fr. *automate*) iz lat. *automatum* 'stroj koji se sam kreće', što je poimeničeni pridjev posuđen iz grč. *αὐτόματος* 'koji se sam od sebe događa'. Grčka je riječ složena od *αὐτο-*, v. ***auto-, aut-***, i izvedenice od ie. korijena **men-* 'misliti', v. ***pamet***.

Lit.: Gluhak 118; Snoj 26.

automàtika *ž*

Izvedeno od ***automat***. Usp. i njem. *Automatik*, fr. *automatique*.

automatizírati

Posuđeno preko njem. *automatisieren* iz fr. *automatiser*, što je izvedeno od *automate*, v. ***automat***.

automehàničār *m*

TVORBA *automehàničārev, automehàničārka, automehàničārskī*

Složeno od ***auto-*** i ***mehaničar***. Usp. i njem. *Automechaniker*.

automòbīl *m* (20. st.)

TVORBA *automòbīlskī*

Posuđeno iz fr. *automobile*, što je nova kovanica složena od grč. prefiksa *αὐτο-*, v. ***auto-, aut-***, i lat. pridjeva *mobilis* 'pokretan', v. ***mobilan***.

Lit.: Gluhak 118.

automobìlist *m*

TVORBA *automobìlistica, automobilističkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Automobilist*, fr. *automobiliste*). Riječ je izvedena od ***automobilizam***.

automobilìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Automobilismus*, fr. *automobilisme*). Riječ je izvedena od ***automobil***.

autònoman *prid.*

TVORBA *autònomnōst*

Posuđeno preko njem. *autonom* iz grč. *αὐτόνομος* 'koji živi po svojim zakonima, nezavisan, politički slobodan', što je složeno od *αὐτο-*, v. ***auto-, aut-***, i *-νομος*, v. ***-nom, -nomija***.

Lit.: Snoj 26.

autonòmāš *m*

TVORBA *autonomàšica, autonòmāškī*

Izvedeno od ***autonomija***.

autonòmija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Autonomie*, fr. *autonomie*) iz grč. *αὐτονομία* 'politička nezavisnost, samostalnost', što je izvedeno od *αὐτόνομος*, v. ***autonoman***.

autopòrtrēt *m*

Posuđeno iz fr. *autoportrait*, što je složeno od ***auto-, aut-*** i *portrait*, v. ***portret***.

àutopūt *m*

Složeno od ***auto-*** i ***put***[1]. Usp. ***autocesta***.

àutor *m*

TVORBA *àutorica*, *àutorskī*

Posuđeno preko njem. *Autor* iz lat. *auctor* 'stvoritelj, začetnik, osnivač', što je izvedeno od participske osnove glagola *augeō* 'povećavati', v. ***aukcija***.

Lit.: Kluge s. v. Autor; Snoj 26.

autorìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Autorität* iz lat. *auctōritas* ⟨G *-atis*⟩ 'pouzdanost, ugled, uzor, savjet, preporuka, jamstvo (svojstvo onoga koji je *auctor*)', što je izvedeno od *auctor*, v. ***autor***.

Lit.: Kluge s. v. Autorität.

autosèrvīs *m*

Složeno od ***auto-*** i ***servis***. Usp. i njem. *Autoservice* 'usluge na benzinskoj postaji'.

àutostop *m*

Posuđeno iz njem. *Autostopp*, što je složeno od ***auto*** i eng. *stop* 'zaustaviti', v. ***stop***.

autostopírati

Izvedeno od ***autostop***. Usp. njem. *autostoppen*.

àutoškōla *ž*

Složeno od ***auto*** i ***škola***.

àutotrōfan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *autotroph*, eng. *autotroph*). Riječ je složena od grč. *αὐτο-*, v. ***auto-***, ***aut-***, i *τροφός* 'hranitelj', dosl. 'koji se sam hrani'. Grč. *τροφός* je izvedeno od *τρέφω* 'hraniti', što je možda u vezi s korijenom koji je u ***drob***, ***drobiti***.

Lit.: HER 73; Beekes 1504ff.

àvāj *uzv.*

Ekspresivni uzvik, zacijelo složen od ***a***[2] i *vâj* (usp. lat. *vae* 'jao', lit. *vaĩ*, latv. *vaĩ*, got. *wai*, skr. *uvē*, tur. *vay*, alb. *vaj*).

Lit.: Skok III: 560.

avantúra *ž*

Posuđeno iz fr. *aventure* < vlat. *adventura*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *adveniō* 'doći; dogoditi se (neočekivano)', v. ***advent***.

Lit.: HER 74.

avantùrist *m*

TVORBA *avantùristica*, *avanturìstičkī*

Posuđeno iz fr. *aventuriste*, što je izvedeno od *aventure*, v. ***avantura***.

àvēt *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *àvēt* (bački Hrvati)

Riječ nejasne etimologije. Zacijelo nije, kao što se često tvrdi, u vezi s korijenom koji je u ***java***, ***javiti***, s obzirom na to da je riječ kasno posvjedočena i da je nema u drugim slavenskim jezicima. Najvjerojatnije je posuđeno iz tur. *afet* 'nesreća; žena očaravajuće ljepote'. Turska je riječ preko perz. *āfet* posuđena iz arap. *aft* 'nesreća, čudo'. Za zamjenu tur. *-f-* hrvatskim *-v-* usp. ***kavez*** iz tur. *kafes*.

Lit.: Skok I: 77f.; Gluhak 118; Škaljić 106; Stachowski 1973: 118; ERSJ I: 50.

avìōn *m*

TVORBA *avìōnskī*

Posuđeno iz fr. *avion*, što je od korijena koji je u lat. *avis* 'ptica', možda analogijom prema ***balon***.

Lit.: Gluhak 119; Picoche 352.

àzbest *m*

TVORBA *àzbestnī*

Posuđeno preko njem. *Asbest* iz lat. *asbestos*, što je iz grč. *ἄσβεστος (λίθος)* 'neugasiv'. Grčki je pridjev složen od *ἀ-*, v. ***a-***, i izvedenice od *σβέννυμι* 'gasiti, utrnuti' < ie. **(s)g^{w}es-* 'gasiti', v. ***gasiti***. Antički nazivi za minerale nisu bili konzistentni. Grčka je riječ *ἀσβεστος* označavala živo vapno, a 'azbest, nezapaljiv vlaknasti mineral' nazivao se u grč. *ἀμίαντος*. U suvremenom značenju 'azbest' riječ se proširila po europskim jezicima možda pod utjecajem latinskog (iz Plinijeve upotrebe).

Lit.: Snoj 26.

azbestóza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Asbestosis*, eng. *asbestosis*). Riječ je izvedena od ***azbest*** sufiksom kao u npr. ***ciroza***, ***dijagnoza***, ***neuroza***.

àzbuka *ž*, v. abeceda

TVORBA *àzbučnī*

Složeno od početnih slova glagoljičnog i ćiriličnog pisma, *az* i *buky*. Usp. i rus. *áзбука*. Kalk prema grč. *ἀλφάβητος*, v. ***alfabet***. Usp. i ***abeceda***.

Lit.: HER 75.

àzimut *m* 'vodoravna kutna udaljenost od utvrđenog smjera do pozicije objekta na nebu'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Azimut*, fr. *azimut*) iz arap. *as-sumūt, as-simūt*, što je množina od *samt* 'put, smjer', v. ***zenit***.

Lit.: Snoj 26.

ažurírati

Posuđeno iz aust.-njem. *ajourieren*, što je izvedeno od *ajour*, posuđenica iz fr. *à jour* 'trenutno, u toku', dosl. 'do danas'. O fr. riječi *jour* 'dan', v. ***žurnal***, usp. ***dežurati***.

Lit.: HER 76.

B

bàba *ž* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bãba* (Brač), *bàba* (Vrgada, Senj), *b'aba* (Varaždin, Gola), *baba* (RKKJ)

Postalo od psl. **bába* ⟨a. p. *a*⟩ 'stara žena' (stcsl. *baba* 'dadilja', rus. *бáба*, polj. *baba*). Izvorno ekspresivna riječ iz dječjega jezika, s odrazima u svim slav. jezicima i s podudarnostima u baltijskome, lit. *bóba*. Dalje su ie. usporednice nejasne. Srnnj. *bâbe* 'starica' vjerojatno je posuđenica iz slav., no u mnogim jezicima postoje slične riječi iz dječjega jezika, usp. turcizam *bábo* 'otac'.

Lit.: Skok I: 82f.; Gluhak 120; Derksen 32; SP I: 171; ESSJa I: 105ff.; Snoj 27; ERSJ II: 14.

babaróga *ž* (19. st.)

Složenica u kojoj je prvi dio ***baba***. Za drugi dio postoji više tumačenja. Jedno je da je u vezi s ***rog***, u smislu 'rogata baba'. Druga je mogućnost da je u vezi s psl. **rǫgati (sę)*, v. ***rugati se***, no to je formalno nategnuto. Treća je mogućnost da je u vezi s lit. *rãgana* 'vještica', od *regėti* 'vidjeti' (za semantički razvoj usp. ***vještica***). Za složenice slična značenja usp. češ. *ježibaba*, rus. *Бáба-Ягá*.

Lit.: ERSJ II: 29.

babìnjača *ž*

Izvedeno od ***babinje*** sufiksom *-ača*.

bàbīnje *ž, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bàbine* (zapadna Hercegovina, Lika)

Izvedeno od ***baba***. Poimeničen pridjev iz sintagme *babinje (vrijeme)* 'vrijeme neposredno nakon poroda'.

bàbura *ž* 'sorta krupne paprike' *bot.*

Augmentativno-pejorativna tvorba od ***baba***. Podudarno mak. *бабура* 'velika zelena paprika'. U tom značenju riječ *bàbura* možda je i posuđena iz makedonskoga (preko makedonskih trgovaca povrćem). U hrv. je zabilježeno i značenje 'kukac, *Millipeda*'; usp. sln. *babûra* 'crv, *Oniscus*'.

Lit.: ESSJa I: 113.

bàcati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bōcȁt* (Brač), *bºācȁti* (Vrgada), *bȁcat* (Senj), *bacati* (RKKJ)

TVORBA *bàcāč* (19. st.) (*bacàčica*, *bàcāčkī*), *bàcānje*

Postalo od psl. **bacati* < **badьcati* (rus. *бáцать* 'dati zvučan udarac', češ. *bacati* 'udarati', bug. *бацам* 'poljubiti ("baciti poljubac")'), što je možda intenziv od istoga korijena od kojega je ***bosti***; s istim sufiksom postoji bug. *бóцам* 'udarati', rus. dijal. *боцáть* 'udarati'. Značenjska veza između 'udarati' i 'bacati' slična je kao kod glagola ***mesti***. Možda je od istog praoblika i sln. *bacáti* 'puzati, polagano ići' premda se značenje ne slaže dobro. Sufiks *-ьcati* inače nije dobro posvjedočen u slavenskom.

Lit.: Skok I: 84f.; Gluhak 120; SP I: 174; ESSJa I: 118f.; Machek 41; BER I: 70; ERSJ II: 265f.

bàcīl *m*

Ova riječ dio je međunarodne znanstvene (medicinske) terminologije; u hrv. je posuđena, vjerojatno preko njem. *Bazille* iz lat. *bacillus* 'štapić', što je umanjenica od *baculum* 'štap'. Lat. *baculum* je vjerojatno posuđenica iz nekog nepoznatog izvora (usp. i stir. *bacc* 'kuka', grč. *βάκτρον* 'štap', sreng. *pegge* 'klin', lit. *bàkstelėti* 'gurati, bosti'). Naziv je motiviran time što su prvi otkriveni mikrobi izgledali poput štapića.

Lit.: Kluge s. v. Bazille; Snoj 27; de Vaan 67.

báciti ⟨prez. *bâcīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bōcȉt* ⟨prez. *bōcin*⟩ (Brač), *bºācȉti* ⟨prez. *bºācīš*⟩ (Vrgada), *bācȉt* ⟨prez. *bãcin*⟩ (Senj), *baciti* (RKKJ)

Postalo od psl. **baciti* (mak. *бацu* 'poljubiti', rus. dijal. *бáцать* 'raditi nešto', češ. *ba-*

citi 'baciti, udariti'), što je od istoga korijena koji je u **bacati*, v. ***bacati***.

Lit.: ESSJa I: 119; ERSJ II: 266f.

bȁčva *ž* (13. st. (16. st.) Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bãčva* (Brač), *bȁčva* (Vrgada, Senj), *bočȋ* ⟨G *bočvê*⟩ (Čižići), *bačva* (RKKJ)

TVORBA *bȁčvast, bačvètina, bȁčvica, bačvíčak* ⟨G *bačvíčka*⟩, *bačvùrina* ⟨Nmn *bačvùrine*⟩

Postalo od psl. **bъčȋ* ⟨G **bъčьve* a. p. *b*⟩ 'velika (drvena) boca, bačva' (strus. *bъčьvь*, češ. *bečva*), što je rana posuđenica iz vlat. *buttia* 'boca' (v. ***boca***), premda ima i mišljenja da je ta riječ posuđena iz germanskoga, usp. stvnj. *botahha*, njem. *Bottich* 'kaca', što se ne slaže glasovno. Njem. dijal. (bavarski) *Butschen* 'posuda s ručkom' ne zadovoljava ni glasovno ni značenjski. Zamjena romanskoga *tj* slav. *č* je kao u ***račun*** < lat. *rātiōne-*.

Lit.: Skok I: 86; Gluhak 120; Kiparsky 231f.; ESSJa III: 107f.; Pronk-Tiethoff 2013: 174f.; M. Matasović 2011: 135f.; ERSJ II: 270f.

bȁčvār *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁčvār* (Grobnik), *bačvar* (RKKJ)

TVORBA *bȁčvārev, bȁčvarica, bȁčvārov, bȁčvārskī, bačvárstvo*

Postalo od psl. **bъčьvarjь* (sln. *bečvár* (Plet.), češ. *bečvář*), što je izvedeno od **bъčьv-*, v. ***bačva***.

Lit.: ESSJa III: 108.

bȁčvāš (bȁčvara) *m* 'vrsta morskog puža' *zool. (Dolium galea)*

Izvedeno od ***bačva***; tako se naziva zbog karakterističnog oblika.

bàdanj *m* (13. st. Mon. croat.) 'velika drvena posuda'

DIJALEKTI I POTVRDE *badôń* ⟨G *balńà*⟩ (Brač), *bad°ãń* (Vrgada), *bẽdẹ́ń* (Varaždin), *bedejn, beden, bedeń* (RKKJ)

Postalo od psl. **bъdьn(j)ь* 'izdubljeno drvo, drvena posuda' (rus. dijal. *бóдня* 'mala bačva', polj. *bednia*), što je posuđeno, preko germanskoga (usp. steng. *byden*, stvnj. *butin(a)* 'bačva, posuda'), iz vlat. *butina* (usp. lat. *buttis* 'bačva', vjerojatno posuđeno iz grč. *πουτίνη* 'košara pletena oko boce vina', v. ***bačva***).

Lit.: Skok I: 86; ESSJa III: 113f.; Kiparsky 233; Pronk-Tiethoff 2013: 150ff.

bàdar *prid.* (13. st. Sava; 19. st. Karadžić) 'živahan, bodar'

Postalo od psl. **bъdrъ* 'budan, bodar' (stcsl. *bъdrъ*, rus. *бóдрый*) od istoga korijena koji je u ***bdjeti***, usp. lit. *budrùs* 'budan'. Ista je riječ posuđena i preko rus. *бóдрый*, v. ***bodar***.

Lit.: Derksen 69; SP I: 461; ESSJa II: 111; Vasmer I: 100; ERSJ II: 62f.

badàva *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *badàvād, badàva* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *bedava*, starije *bâd-i hava*, što je posuđeno preko perz. *bādihewā* iz arapskoga. Arapska je riječ složena od arap. *bād* 'loš' i *hawā* 'zrak'.

Lit.: Skok I: 87; Škaljić 110; Stachowski 45; ERSJ II: 58.

bádem *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bàjam* (imotsko-bekijski), *bȁjam* (Škabrnja), *bȁjama* (Sumartin), *bâdem* (bački Hrvati)

TVORBA *bádemov*

Posuđeno iz tur. *badem*, što je iz perz. *bādām, bādam*, a to je pak iz skr. *badama-* 'badem'. Balkanski turcizam, usp. bug. *бадем*, rum. *badim*, alb. *badem*. Oblik *bajam* potječe od tur. dijal. *bayam*.

Lit.: Skok I: 87; Škaljić 110; ERSJ II: 66.

bȁdminton *m*

Posuđeno iz eng. *badminton*. Igra je dobila ime po eng. ljetovalištu *Badminton* na imanju Vojvode od Beauforta, gdje je 1872. po prvi put igrana ova igra koju su iz Indije donijeli eng. kolonijalni časnici. U Indiji se jedna varijanta badmintona naziva *puna* (*poona*).

Lit.: Snoj 27; Kluge s. v. Badminton; Chambers 71.

bȁdnjāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bôdńok, bôlńok, badńãk* (Brač), *bȁń°āk* (Vrgada), *Bȁdnjak* (Senj), *B'adńak* (Varaždin), *Badńak, badńak* (RKKJ)

Izvedeno od psl. **bъdьn(j)ь*, v. ***badanj***. Veza je *badnja* i *badnjaka* u običaju paljenja hrastova duba na Badnjak, što predstavlja ostatak poganskoga slavenskog obreda koji je uklopljen u kršćanske svetkovine.

Ta etimološka veza pretpostavlja značenjski razvitak 'drvena posuda' > 'drvo, dub' > 'komad drveta' što je semantički nategnuto. Stoga se pomišlja i na izvođenje iz ie. korijena *d^hewb-, *d^hewb^h- (usp. got. *diups* 'dubok', lit. *dubùs*). U slavenskome bi valjalo pretpostaviti metatezu *dhub- > *bъd- a zatim izvođenje slav. sufiksom *-ьno- (usp. slč. dijal. *bedno* 'dno'). Izvorno bi značenje bilo 'panj, dno odrezanog stabla'. U svakom slučaju neposredna veza između skr. *budhnya-* 'koji leži na dnu' (u Rg-vedi epitet mitološke zmije) i hrv. badnjaka nije vjerojatna, jer bi se psl. *d izgubilo ispred *n. U značenju 'badnja večer, dan prije Božića' na riječ *bȁdnjāk* (kao i sln. *bȃdnik*) zacijelo je utjecao i glagol *bъděti* 'bdjeti', v. ***bdjeti***.

Lit.: Skok I: 86f.; Gluhak 121; ESSJa III: 114.

bȁdnjī *prid.* (17. st. *badnji dan, badnji veče(r)*)

Izvedeno od osnove koja je u ***badnjak***.

bàgarka *ž* 'vrsta morskoga puža' *zool. (Purpura)*

Izvedeno od istog korijena koji je u ***bagra***[1], zbog crvenogrimizne boje (lat. se naziva *purpura*).

Lit.: HER 81.

báger *m*

Posuđeno iz njem. *Bagger(maschine)*, što je složenica čiji je prvi dio izveden od glagola *baggern* 'kopati bagerom'. Taj je pak glagol posuđen iz niz. *baggeren*, što je denominativni glagol od imenice *bagger* 'blato'.

Lit.: Kluge s. v. baggern.

bàgra[1] *ž* (13. st. Domentijan; samo u crkvenim knjigama; 20. st.) 'tvar od borove kore kojom se postiže crvena nijansa; purpur, rumenilo'

Postalo od psl. *bagrъ* 'grimiz' (stcsl. *bagrъ*, rus. *бáгор*, ukr. *бáгор*, riječ postoji samo u istočnoslav. i južnoslav. jezicima, usp. bug. *бáгра* 'crvena boja'). Povezivanje ovih riječi s grč. *φώγω* 'peći', stvnj. *bahhan* 'peći' < ie. *b^heh_3g-/*b^hh_3g- nije nemoguće, ali nije ni posve uvjerljivo, osobito sa značenjske strane.

Lit.: Skok I: 90; SP I: 178f.; ESSJa I: 130ff.; Vasmer I: 37; ERSJ II: 47.

bȃgra[2] *ž* (17. st.) 'najgori soj u društvu; ološ, šljam'

Izvorno je značenje riječi zabilježeno u 18. st. (Reljković) kao 'stado stoke', a u Vojvodini znači i 'vrsta, soj'. S obzirom na to da je riječ kasno posvjedočena i da je nema u drugim slavenskim jezicima, izgleda kao posuđenica u hrvatskom, ali je izvor nepoznat. Mogla bi biti od istog korijena kao ***bagra***[1], ali to je semantički nategnuto. Razvitak bi značenja bio 'crvenilo' > 'boja' > 'krdo stoke iste boje' > 'vrsta, mnoštvo'. Druga je, spekulativnija mogućnost da je značenje 'krdo stoke' prvotno te da je riječ *bagra* povezana s korijenom koji je u riječima ***Bog***, ***bogat***. Dugo *-a-* bilo bi očekivano ispred zvučnoga suglasnika. Za značenjsku vezu, usp. značenja riječi ***blago*** 'imetak, stoka'.

Lit.: Skok I: 90; HER 80.

bàgrem *m* (19. st.) *bot. (Robinia pseudacacia)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bàgrem* (bački Hrvati)

TVORBA *bàgremovac* 'med od bagremova cvijeta' (bački Hrvati)

Postalo od starijega *bàgren*, v. ***bagra***[1]. Ograničeno na južnoslavenski prostor (bug. *бáгрен*, mak. *багрем*).

Lit.: ERSJ I: 54f.

bȁh *uzv.* (16. st.)

Onomatopeja, možda izvorno od istog korijena od kojega je psl. *baxati* 'udarati', v. ***bahat***.

Lit.: Skok I: 91; ESSJa I: 137.

bàhat *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ahati* (Varaždin), *b'ahat* (Gola), *bahat* (RKKJ)

TVORBA *bàhato*, *bàhatōst*

Pridjev tvoren istim sufiksom kao npr. u *bògat* od psl. *baxъ* 'ohol' (hrv. star. *bah*), što je izvedeno od glagola *baxati (sę)* 'hvalisati se' (sln. *báhati se*). Taj je glagol ekspresivnim sufiksom *-xa-* izveden od istoga korijena kao i hrv. ***bajati***, usp. i rus. *бáхарь* 'hvalisavac'. Od toga glagola valja razlikovati homonimno *baxati* 'udarati' (hrv. star. *bàhati* (16. st. Vrančić), rus. dijal. *бáхать*, češ. dijal. *báchati*).

Lit.: Gluhak 121; SP I: 180; ESSJa I: 134; Snoj 27; Bezlaj I: 8; ERSJ II: 261f.

bȁhoriti (16. st.) 'bajati, čarati, vračati'

DIJALEKTI I POTVRDE *bȃhorit* (Brač), *bahoriti* (RKKJ)

Denominativni glagol izveden od psl. **baxorъ* u značenju 'vradžbina' (usp. i sln. *bahoriti* 'čarati', rus. *бáхарь*). Od istog korijena od kojega je i ***bahat***.

Lit.: Skok I: 92; Bezlaj I: 8; ESSJa I: 136f.; ERSJ II: 262f.

bȁjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ajati* (Zagorje, Varaždin), *bajati* (RKKJ)

Postalo od psl. **bájati* 'čarati (riječima)' (stcsl. *bajati*, rus. *баять*, polj. *bajać*) < ie. **b^{h}eh$_{2}$-* (lat. *fāri* 'kazati', grč. *φημί* 'kažem'), što je izvorno bio atematski glagol ⟨prez. **b^{h}eh$_{2}$-mi*⟩. U slavenskom je na korijen dodan sufiks **-ye-*.

Lit.: Skok I: 93; Gluhak 121f.; Derksen 33; SP I: 182; ESSJa I: 138ff.; ERSJ II: 83f.

bâjka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bêjka* (Varaždin)

TVORBA *bajkòvit*

Postalo od psl. **bájьka* '(mitološka) priča, priča čudesnog sadržaja' (rus. *бáйка*, polj. *bajka*), što je izvedeno od glagola **bajati*, v. ***bajati***.

Lit.: Gluhak 122; SP I: 183; ESSJa I: 141; ERSJ II: 86.

Bàjram *m* (18. st.) 'najveći muslimanski blagdan'

TVORBA *bàjramskī*

Posuđeno iz tur. *bayram* '(vjerski) praznik' (usp. i perz. *bayram*).

Lit.: HER 82.

bâjt *m* 'mjerna jedinica za količinu podataka u računarstvu'

Posuđeno iz eng. *byte*. Riječ je navodno skovao američki stručnjak za računala Werner Buchholz (1922.) različitim zapisivanjem eng. riječi *bite* da bi se izbjeglo miješanje s ***bit***^{2}.

bâjta *ž reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bájta* (Lika), *bâjta* (Šmrika i Kraljevica, Gacka), *bâjta* (Zagorje), *bêjta* (Varaždin), *bajta* (RKKJ)

Riječi nema u ARj. Poput sln. *bâjta* posuđeno iz tal. *baita* ili furl. *bàite* 'koliba'. Dalja je povijest te riječi nejasna. Čini se da su romanske riječi poput furlanskoga *bàite* također posuđene, ili iz nekoga nepoznatog izvora (usp. bask. *baita* 'kuća'), ili iz neke germanske riječi srodne sa stvnj. *baitōn* 'čekati'. Usporednice u semitskim jezicima (npr. arap. *baytun* 'kuća') zacijelo su slučajne.

Lit.: Skok I: 94; Snoj 28; Bezlaj I: 9; DEI 409; ERSJ II: 89.

bajùnēt (bajònēt) *m* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Bajonett* iz fr. *baïonnette* prema francuskom gradu *Bayonne* gdje se ta vrsta bodeža počela izrađivati.

Lit.: Skok I: 94; Snoj 28; ERSJ II: 88.

báka *hip., ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *baka* (RKKJ)

Može biti od ranoga psl. **babka*, što je izvedeno od istoga korijena kao i ***baba*** s pravilnim nestankom **-b-* u zatvorenu slogu. Međutim, vjerojatnije je riječ o nepravilno izvedenom hipokoristiku od ***baba*** iz dječjega jezika. Sličan je tvorbeni obrazac u npr. *seka* 'sestra', *striko* 'stric', *zeko* 'zec'.

bakàlār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bakàjār* (Dubrovnik), *bakalȍr* (Brač, Pitve, Zavala), *bakal^{o}ār* (Vrgada), *bakalār* (Senj)

Posuđeno iz starijeg tal. *baccalaro*, što je iz šp. *bacalao* (usp. i port. *bacalhau*). Nejasna je dalja povijest te riječi; nije vjerojatno da je u šp. dospjela iz nizozemskoga (usp. niz. *kabeljauw*), vjerojatnije je da je smjer posuđivanja obrnut, jer se u romanskome ova riječ može dovesti u vezu s lat. *baculum* 'štap' (usp. i njem. *Stockfisch*, dosl. 'riba-štap'). Riječ je zabilježena i kao *bakàlāj* (Karadžić, Boka), što je vjerojatno posuđeno iz drugog romanskog idioma.

Lit.: Skok I: 95; Snoj 29; ERSJ II: 95f.

bàkāndža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *b'akanža* (Varaždin), *bak'anža* (Gola)

Riječi nema u ARj. Posuđeno iz mađ. *bakancs, bokkancs*.

Lit.: HER 83.

bàkar *m* (18. st.)

TVORBA *bàkren* (18. st.), *bàkrov*

Posuđeno iz tur. *bakır* 'bakar, mjed'. Balkanski turcizam, usp. bug. *бакър*, ngr. *μπακρί*, alb. *bakër*, arum. *băcîre*.

Lit.: Skok I: 96; Snoj 28; Škaljić 112; ERSJ II: 99.

bakèlīt *m* 'umjetna smola'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bakelit*, eng. *bakelite*). Riječ je tvorničko ime proizvoda, nazvanog po američkom kemičaru belgijskoga podrijetla *Leu Baekelandu* (1863. – 1944.).

Lit.: HER 83; Mršić 42.

bakláva *ž*

Posuđeno iz tur. *baklava*, što je iz arap. *bāqlawa*. Balkanski turcizam, usp. bug. *баклавá*, rum. *baclavá*.

Lit.: Skok I: 96; Snoj 28; Škaljić 116.

bȁklja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bâkla* (Varaždin)

Poput sln. *bâkla* posuđeno iz srvnj. *vackel* (njem. *Fackel*), što je posuđeno iz vlat. *fac(u)la*, umanjenica od *fax* ⟨G *facis*⟩ 'baklja' (vjerojatno srodno s lit. *žvãkė* 'svijeća'). Zamjena hrv. *b* za njem. frikative *v* (izg. *f*) i *w* (izg. *v*) očekivana je kod starijih posuđenica, u doba dok slavenski još nije imao frikativa *f* (a odraz psl. **v* se izgovarao kao poluvokal *w*), usp. hrv. dijal. *bìrtija* od njem. *Wirts(haus)*.

Lit.: Skok I: 96; Gluhak 122; Snoj 28; Kluge s. v. Fackel; ERSJ II: 106f.

bȁkrorēz *m*

Složeno od ***bakar*** i ***rez***, v. ***rezati***. Usp. i njem. *Kupferstich*.

bàktati se ⟨prez. *bȁkćēm se*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁkćat se, bȁkljat se* (Gacka), *bàkćati se, bàkljati se* (Lika)

Riječ nesigurne etimologije. Formalno je moguće izvođenje od *bakati* 'bučati, vikati' (jedan pisac 16. st.), usp. i *baknuti* 'zahvatiti, zadobiti' (možda od korijena koji je u ***buka***, ***bik***), ali semantički razvoj nije jasan. Povezivanje s romanizmima poput furl. *bagola* 'kretati se', mlet. *balegar*, istriot. *baligare*, *bagolàr* 'lunjati, zabaviti se' nategnuto je i formalno i semantički. Možda je preobličeno od *bavkati se*, analoški prema drugim iterativnim glagolima na *-ktati*. Infinitiv *bakćati* poopćen je iz prezentske osnove ⟨prez. *bakćem se*⟩.

Lit.: Skok I: 96; Miotto 15.

bàktērija *ž*

TVORBA *bàktērījskī*

Riječ iz međunarodne znanstvene (medicinske) terminologije. Posuđeno preko njem. *Bakterie* iz grč. *βακτήριον* 'štapić', što je deminutiv od *βάκτρον* 'štap'. Kao i u slučaju riječi ***bacil***, naziv je motiviran štapićastim izgledom mnogih bakterija.

Lit.: Snoj 28; Kluge s. v. Bakterie.

bakteriològija *ž*

TVORBA *bakteriòloškī*

Riječ je složena od ***bakterija*** i ***-logija, -log***. Usp. i njem. *Bakteriologie*, eng. *bacteriology*.

bâl *m*

Posuđeno preko njem. *Ball* iz fr. *bal*, što je izvedeno od *baler* 'plesati' < kslat. *ballō* 'plesati'. Latinski je glagol srodan s grč. *βαλλίζω* 'slaviti, plesati', *βάλλω* 'bacati', v. ***balestra***.

Lit.: Snoj 29.

bàla *ž* (16. st.) 'svežanj uvijene mekane robe'

DIJALEKTI I POTVRDE *bãla* (Brač), *bàla* (Senj, Lika), *b'ala* (Gola), *bala* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *balla* 'veliki svežanj robe', što je pak posuđeno preko fr. *balle* iz frnč. **balla* 'kugla, lopta' < pgerm. **ballan-* (stvnj. *bal*, stnord. *bǫllr*). Germanske su riječi vjerojatno u vezi s lat. *follis* 'mijeh, mješina', grč. *φαλλός* 'spolni ud', stir. *ball* '(spolni) ud', sve od ie. **b^hol-n-* 'nateći'.

Lit.: Gluhak 122; DEI 415; Orel 2003: 34; Kroonen 50; ERSJ II: 114.

baláda *ž*

Posuđeno preko njem. *Ballade* iz stfr. *balade*. U stfr. je riječ posuđena iz stprov. *balada* 'ples, plesna pjesma', što je izvedenica od glagola *balar* 'plesati' < kslat. *ballō* 'plesati', v. ***bal***.

Lit.: Snoj 29; Chambers 73.

bàlans *m*

Posuđeno preko njem. *Balance* iz fr. *balance* 'ravnoteža, vaga' < vlat. *bilancia*, što je izvedeno od lat. *bilanx (libra)* ⟨G *-lancis*⟩ '(vaga) s dvije zdjelice'. Latinska je riječ

složena od *bi-*, v. ***bi-***, i *lanx* 'zdjelica, plitica' (možda posuđenica iz mediteranskoga supstrata). Vlat. riječ *bilancia* u hrvatski je ušla i uz posredništvo drugih romanskih idioma, v. ***bilanca*** (preko talijanskoga), usp. i dijalektne riječi poput *bal^{o}ãnca, bal^{o}ãnča* 'vaga' (Vrgada) (preko mletačkoga).

Lit.: Skok I: 186; Snoj 29; Kluge s. v. Balance; de Vaan 326.

balansírati

Posuđeno preko njem. *balancieren* iz fr. *balancer* 'ljuljati', što je izvedeno od *balance*, v. ***balans***.

bàlast *m*

Posuđeno iz njem. *Ballast*, što je posuđeno iz srnnj. *ballast* 'vreće s pijeskom koje služe za održavanje ravnoteže broda', nesigurne dublje etimologije. Možda je izvor sjevenogermanska riječ (usp. šved. *barlast*, dosl. 'puko opterećenje'), složena od riječi srodnih s njem. *bar* 'čist, prav, gotov', v. ***bos*** i *Last* 'teret, breme', v. ***kladiti se***.

Lit.: Kluge s. v. Ballast.

bàlav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bãlov* (Brač), *bãlav* (Senj), *b'alavi* (Varaždin), *b'alaf* (Gola)

Izvedeno od ***bale***.

bàlavac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'alavęc* (Varaždin)

TVORBA *bàlāvčev, bàlavica*

Izvedeno od ***balav***.

baldàhīn *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *baldakîn* (Brač), *bāldakîn* (Grobnik)

Posuđeno preko njem. *Baldachin* iz tal. *baldacchino* 'tkanina iz Baldacca', gdje je *Baldacco* tal. ime grada Bagdada. Isprva je *baldacchino* označivalo skupocjenu svilu iz Mezopotamije, a poslije je značenje suženo na osobit komad luksuznoga namještaja. Dijalektalni oblici poput *baldakîn* potječu neposredno iz talijanskoga.

Lit.: Skok I: 100; Snoj 29; Kluge s. v. Baldachin; DEI 412f.

bãle *ž, mn.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bãle* (Brač), *bàle* (Senj), *b'ale* (Gola)

Možda ostatak iz dalmatskoga, u vezi s rum. *bale* 'slina' (usp. i sln. *bala*), od općeromanskoga *baba* 'pjena' (tal. *bava*). Budući da rum. *-l-* nije pravilan odraz labijala *v/b*, pretpostavka o posuđivanju iz dalm. je nesigurna.

Lit.: Skok I: 124; Bezlaj I: 10; REW 853; DEI 468.

bàlega *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bàloga* (Dubrovnik), *bãlega* (Brač), *bàlega* (Senj, Lika)

Općebalkanska pastirska riječ, usp. alb. *bajgë, balëgë*, rum. *balegă, baligă*. Dalje je podrijetlo nejasno; pomišlja se na ilirski ili trački supstrat kao mogući izvor.

Lit.: Skok I: 100; ERSJ II: 127.

balerína *ž*

Posuđeno iz tal. *ballerina* (eventualno preko njem. *Ballerina*), što je izvedeno od *ballare* 'plesati' < lat. *ballō*, v. ***bal***.

bàlestra *ž* 'naprava za bacanje kamenja, katapult'

Posuđeno iz tal. *balestra* < lat. *ballista* 'vojna naprava za bacanje kamenja i drugih projektila', što je posuđeno iz grč. *βαλλιστής* (usp. i *βαλλίστρα* (Prokopije)), izvedenica od *βαλλίζω* 'baciti'. Grčki je glagol izveden od *βάλλω* 'baciti, udariti' < ie. **g^{w}elh$_{1}$-* 'udariti bacanjem' (stir. *at-baill* 'umrijeti < odbaciti život').

Lit.: DEI 414.

bàlēt *m*

TVORBA *balètān m, bàlētnī prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *Ballett* i fr. *ballet*, iz tal. *balletto*; u tal. je to umanjenica od *ballo* 'ples', što je od lat. glagola *ballō* 'plesati', v. ***bal***.

Lit.: Snoj 29; Chambers 73.

bàlista *ž pov.*

Posuđeno iz lat. *ballista*, v. ***balestra***.

balìstika *ž*

TVORBA *balìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ballistik*, eng. *ballistics*). Riječ je izvedena od lat. *ballista* 'vojna naprava za bacanje kamenja', v. ***balestra***.

Lit.: Chambers 73.

bàlkōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *balkon* (RKKJ)

TVORBA *bàlkōnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Balkon*, iz tal. *balcone*, što je augmentativ od *balco* 'skele'. Ta je riječ posuđenica iz nekoga germ. izvora (možda iz langobardskoga), usp. stvnj. *balco, balcho* 'stup, potporanj'.

Lit.: Skok I: 101f.; Gluhak 122; Snoj 30; Chambers 72; DEI 412.

bàlōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *balon* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Ballon*, iz tal. *ballone*, što je uvećanica od *balla* 'kugla'. Riječ *balla* je germ. podrijetla (usp. stvnj. *balla* 'kugla'), v. ***bala***. Značenje 'balon, platnena kugla punjena toplim zrakom' proširilo se nakon leta francuske braće Montgolfier 1783.

Lit.: Gluhak 122; Snoj 30; Chambers 72.

bàlvan *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'alvan* (Cerje, Varaždin), *balvan* (RKKJ) 1. 'isto što bolvan'; 2. 'greda, balvan', *bolvan* (RKKJ) 1. 'mnogobožački bog'; 2. 'idol, kumir'

Postalo od psl. **bal(ъ)vanъ/*bъlvanъ* (rus. *болва́н*, polj. *bałwan* 'idol, kumir'). Riječ je u psl. dospjela iz nekog turk. jezika, možda iz avarskoga. Čini se da je prvotno značenje riječi bilo 'idol' (osobito statua od drveta), usp. strus. *bъlvanъ* 'idol' i mađ. slavizam *bálvány* što je zabilježeno u značenju 'idolum, statua, columna'. Čini se vjerojatnim tumačenje prema kojemu je ishodište turk. *balbal* 'nadgrobni stup' (na staroturkijskim Orhonskim natpisima). Iz sličnoga ili istoga izvora moglo bi biti i hrv. dijal. *balàban* 'roda'; u tur. *balaban* znači i 'velik, golem', ali ta riječ u dijalektima označuje i razne vrste ptica, npr. bukavca.

Lit.: Skok I: 103; Gluhak 123; SP I: 187f.; Škaljić 120; Sevortjan II: 49f.

bàlzam *m*

Posuđeno preko njem. *Balsam* iz lat. *balsamum*. U lat. je ova riječ dospjela iz grč. *βάλσαμον*, a u grč. je posuđena iz nekog semitskog izvora (usp. arap. *bāšām* 'balzamovac', 'drvo od kojega se dobiva balzam').

Lit.: Skok I: 102; Snoj 30; Kluge s. v. Balsam; Chambers 73; ERSJ II: 131.

balzamírati

TVORBA *balzamírānje*

Posuđeno iz njem. *balsamieren*, što je izvedeno od *Balsam*, v. ***balzam***.

bàmbus *m bot. (Bambusa arundinacea)*

Posuđeno preko njem. *Bambus* iz srniz. *bamboe(s)* i port. *bambu*. U port. je riječ posuđena iz mal. *bambu*, a u mal. iz nekog dravidskoga jezika (usp. tamil. *vampu*). Završno *-s* dolazi iz portugalskog množinskog oblika.

Lit.: Snoj 30; Kluge s. v. Bambus; Chambers 73.

bân *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bºân* (Vrgada), *bãn* (Senj), *bận* (Varaždin), *ban* (RKKJ)

TVORBA *bânskī* (16. st.)

Riječ proširena u južnosl. jezicima (sln. *bân*, bug. *бан*, usp. i slavizme mađ. *bán*, rum. *ban*). Izvorno je posuđena iz avar. **bajan* 'zapovjednik horde', a kod Konstantina Porfirogeneta (10. st.) zabilježena je u obliku *βοάνος, βοεάνος* 'gospodar (kod Avara)'. U avarskome je riječ vjerojatno iranizam (usp. av. *bayа-* 'bog') premda ima i mišljenja da je to izvorna turkijska riječ, izvodiva iz praturkijskog korijena **bāy-* 'bogat' (s usporednicama i u drugim altajskim jezicima: mongolskim, tungusko-mandžurskim).

Lit.: Skok I: 104; Gluhak 123f.; Snoj 30; BER I: 30; Sevortjan II: 27ff.; Vykypěl 2011: 216ff.; ERSJ II: 142f.

bànālan *prid.*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *banal*, iz fr. *banal*, što je isprva značilo 'javno, otvoreno za upotrebu cijele zajednice'. U stfr. je pridjev *banal* izveden od imenice *ban*, koja je označavala okupljanje kraljevih vazala u feudalnoj službi. Izvor je germanski (franački) < pgerm. **banna-* (usp. stvnj. *ban* 'zapovijed', stnord. *bann* 'zabrana') < ie. **b^heh_2-* 'kazati', v. ***bajati***.

Lit.: Snoj 30; Kluge s. v. banal; Chambers 74; Kroonen 52.

banalizírati

Posuđeno preko njem. *banalisieren* iz fr. *banaliser*, što je izvedeno od *banal*, v. ***banalan***.

banána *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Banane*, fr. *banane*) iz port. *banana*. U port. je posuđena iz nekoga jezika Gvineje (npr. volof *banäna*).

Lit.: Gluhak 124; Snoj 30; Kluge s. v. Banane; Chambers 74.

bânda *ž*

Posuđeno preko njem. *Bande* i fr. *bande* 'grupa, četa, mnoštvo' (izvorno o vojnicima i glazbenicima) iz tal. *banda*, što je posuđeno iz got. *bandwa* 'znak, zastava' (možda od ie. **b^{h}eh$_{2}$-* 'sjati', v. ***faza***). Značenje se razvilo od 'znak' do 'ljudi okupljeni pod istim znakom, četa'. Značenje 'kriminalna skupina' razvilo se u njemačkom, možda pod utjecajem riječi ***bandit***.

Lit.: Kluge s. v. Bande; REW 929; Kroonen 51; ERSJ II: 149f.

bàndīt *m*

TVORBA *bànditkinja*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Bandit*, iz tal. *bandito*, što je izvedeno od *bandire* 'protjerati, izopćiti'. Talijanski je glagol posuđen iz germanskoga, v. ***banalan***.

Lit.: Kluge s. v. Bandit.

bániti se (16. st.) 'ponositi se, razmetati se'

Izvedeno od ***ban***.

bánka *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *banka* (RKKJ)

TVORBA *bànkār* (*bankárev*, *bankàrica*, *bànkārskī*, *bankárstvo*), *bànkōvnī*

Posuđeno iz tal. *banca* 'stol, tezga', što je iz stvnj. *banc* 'tezga, klupa' < pgerm. **banki-* (nejasne dublje etimologije). Značenje 'banka' razvilo se preko 'tezga, stol na kojem su mjenjači i posuđivači novca obavljali transakcije', slično kao u ngr. *τράπεζα* 'stol, banka'.

Lit.: Skok I: 105; Gluhak 124; Snoj 30; Kluge s. vv. Bank[1], Bank[2]; Chambers 74.

bànkēt *m*

Posuđeno preko njem. *Bankett* i fr. *banquet* iz tal. *banchetto*, što je deminutiv od *banco* 'stol', v. ***banka***. Suvremeno značenje 'svečana gozba s mnogo uzvanika' zacijelo se razvilo od 'obrok' < 'jelo' < 'stolić', s time da se zbog deminutivnoga oblika talijanske riječi može pretpostaviti međukorak 'obrok uz koji se koristi stolić (za serviranje)', ili 'jelo koje se jede s malog stola', ili 'obrok koji se sastoji od malih jela'.

Lit.: Gluhak 124; Snoj 31; Kluge s. v. Bankett.

bankòmāt *m*

Složeno od ***banka*** i drugog dijela riječi ***automat***. Usp. tal. *Bancomat* (ime prvog i najvećeg talijanskog lanca bankomata, koristi se i kao opća imenica), aust.-njem. *Bankautomat, Bankomat*.

bànkrot *m*

Posuđeno preko njem. *Bankrott* iz tal. *banca rotta* 'razbijena tezga', v. ***banka***; tal. *rotta* < lat. *rupta*, što je particip perfekta glagola *rumpō* 'slomiti, razbiti', v. ***erupcija***.

Lit.: Gluhak 124f.; Kluge s. v. Bankrott.

bankrotírati

DIJALEKTI I POTVRDE *bankrọtẹ̄r'ati* (Gola)

Posuđeno iz njem. *bankrottieren*, što je izvedeno od *Bankrott*, v. ***bankrot***.

bánovina *ž* (17. st.)

Izvedeno od *banov*, v. ***ban***.

bànuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bãnut* (Brač, Pitve, Zavala), *bànit* (Studenci), *bânuti* (Zagorje), *bànit* (bački Hrvati)

Postalo od starijega i dijalektalnog *bàhnuti* (Bosna). Malo je vjerojatno da je glagol izveden od onomatopejskog uzvika ***bah***. (Srodna je tvorba primjerice rus. *бáхать* 'udarati'). Vjerojatno je od korijena **bъхъ-* koji je u ***baš***, ***bušiti***. Moguće je i da je riječ o turcizmu, ili je na značenje hrv. riječi utjecalo tur. *basmak* 'udariti, nastupiti, pojaviti se', v. ***basati***. Turski je glagol isprva posuđen kao *basati* 'nailaziti, gaziti', a potom je prema alternacijama u glagola tipa *dahnuti/dihati/disati* oblikovan glagol *bahnuti*.

Lit.: Skok I: 91; ESSJa I: 135; Škaljić 112; ERSJ II: 167.

bànja *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Sredovj. lijek.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bôń* (Brač), *bȁń* (Vrgada), *Bȁnja* (Senj), *banj* 'kupelj' (17. st.), *bańa* 'vrsta posude za močenje' (RKKJ)

TVORBA *banjȁt se* 'kupati se' (Senj)

Postalo od **banja* (stcsl. *banja*, bug. *бáня*, ukr. *бáня*), što je posuđeno iz balkanskog latiniteta. Vulgarnolatinski bi oblik bio **balnia* (usp. i rum. *baie*, alb. *bajë*, mađ. *banya*), od kl. lat. *balneum*. Latinska je riječ vjerojatno posuđena iz grč. *βαλανεῖον* 'kupelj' nejasne etimologije.

Lit.: Skok I: 108; SP I: 189f.; ESSJa I: 151f.; Snoj 30; Beekes 195.

bàobab *m*

Posuđeno preko nlat. *bahobab* iz nekog afričkog jezika u Senegalu.

Lit.: HER 90.

bâr[1] *m* 1. 'ugostiteljski objekt u kojem se poslužuju pića i hladna jela'; 2. 'ormar u stanu ili hotelskoj sobi u kojem se drži piće'

Posuđeno, možda preko njem. *Bar*, iz eng. *bar*, što je iz stfr. *barre* 'daska, stol' < vlat. **barra* 'poprečna šipka' (dublja je etimologija nesigurna, možda u vezi s gal. **barro-* 'glava, vrh'). U eng. je značenje 'noćni lokal' prvo posvjedočeno u izrazu *bar-room* 'soba (u gostionici) sa stolovima ili prečkama za posluživanje'.

Lit.: Kluge s. v. Bar; Dauzat 75.

bâr[2] *m* 'mjerna jedinica za tlak'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Bar*, eng. *bar*) iz grč. *βάρος* 'težak', v. ***-bar, -bara***.

-bar, -bara *suf.*

Posuđeno iz grč. *βαρύς* 'težak', *βάρος* 'težina, tlak' < ie. **$g^{w}rh_2u$-*, v. ***gravitacija***.

bàra *ž* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁra* (Imotsko-bekijski), *bàra* (Vrgada), *b'ara* (Varaždin, Gola), *bara* (RKKJ)

TVORBA *bârskī*

Postalo od psl. **bára* ⟨a. p. *a*⟩ 'plitka vodena površina' (rcsl. *бáра*, bug. *бáра*, usp. i sln. dijal. *barjè*, polj. *barzyna*); dublja etimologija nije jasna. Veza s grč. *βόρβορος* 'blato' je nategnuta, jer slav. jezici upućuju na korijen s laringalom. Pretpostavka o posuđivanju iz "ilirskoga" je *ad hoc* i ne objašnjava zapadnoslav. i istočnoslav. odraze ove psl. riječi (usp. i češ. dijal. *bara, bařina*, polj. dijal. *barzówka*, rus. dijal. *бар*, vjerojatno i polab. *poro* 'blato'). Vjerojatnijim se i formalno besprijekornim čini izvođenje od **$b^{h}eh_2reh_2$*, što je kolektiv (i izvedena imenica ž. roda) od pridjeva **$b^{h}eh_2ro$-*, koji je pravilno izveden od ie. korijena **$b^{h}eh_2$-* 'svijetliti, sjati', v. ***faza***. Semantički razvitak sličan je kao u **$b^{h}olHto$-* 'bijel' (lit. *báltas*) > psl. **bálto*, v. ***blato***. Izvorno je značenje bilo ne samo 'močvara', već i 'rječica, lokva', svaka mala vodena površina (takvo je značenje i danas u bug. dijalektima).

Lit.: Skok I: 109f.; Gluhak 125; SP I: 191; ESSJa I: 153; Vasmer I: 53; Machek 47; BER I: 32; Bezlaj I: 12; LIV s. v. 1. **$b^{h}eh_2$-*; Matasović 2007; ERSJ II: 177f.

baràka *ž*

Posuđeno iz njem. *Baracke*, što je posuđeno iz romanskih jezika (fr. *baraque*, tal. *baracca*). Prvotni je izvor šp. ili katal. *barraca* 'koliba, šator', što je možda izvedeno od *barro* 'blato'.

Lit.: Snoj 31; Kluge s. v. Baracke; Vinja I: 38f.; REW 965; ERSJ II: 184f.

bàran *m* (18. st. u jednoga pisca) 'ovan'

DIJALEKTI I POTVRDE *bàran* (bački Hrvati), *boran* (18. st. Belostenec)

Postalo od psl. **baranъ* (rus. *барáн*, polj. *baran*). Dublja je etimologija nejasna, no vjerojatno je riječ o turkijskoj posuđenici, usp. kazaški *beren* 'janje'. Riječ je u psl. mogla biti posuđena iz bulgarskoga ili avarskoga. Postoji i mišljenje da je riječ posuđena iz predindoeuropskoga supstrata, usp. i alb. *berr* 'ovca', engad. *bar* 'ovca, ovan'.

Lit.: Skok I: 110; SP I: 191; ESSJa I: 155ff.; Stachowski 2005; ERSJ II: 186.

bàrbar (bȁrbarin) *m*

TVORBA *bȁrbarskī, bȁrbarski, barbárstvo*

Općeeuropska riječ, posuđena preko lat. *barbarus* iz grč. *βάρβαρος* 1. 'koji nije Grk, stranac'; 2. 'surov, divlji, neobrazovan'. Riječ je onomatopejskoga podrijetla u grčkome, gdje je isprva označivala onoga tko nerazgovijetno govori, mucavca (usp. i skr. *barbara-* 'mucav'). Značenjski razvitak ('mucav, mutav' > 'stranac') sličan je kao

u hrv. nazivu za Nijemce, koji se izvodi iz istoga korijena kao i pridjev ***nijem***.

Lit.: Snoj 31; Kluge s. v. Barbar; Chambers 76.

barbarìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Barbarismus* 'tuđica, gruba jezična pogreška', fr. *barbarisme*, eng. *barbarism* 1. 'divljački ili nekulturan čin'; 2. 'jezična pogreška') iz lat. *barbarismus* 'jezična pogreška', što je iz grč. *βαρβαρισμός*, a to je izvedeno od *βάρβαρος*, v. ***barbar (barbarin)***.

bȁrd *m*

Učena posuđenica iz europskih jezika (npr. eng. *bard*). Izvor je keltski (gal. **bardos*, riječ zabilježena kod antičkih autora (npr. Strabon), a odražena u otočnokeltskim jezicima, npr. velš. *bardd*), usp. ***grd***. Bardi su kod Kelta bili pjesnici eulogija (pohvalnica), no u europskim se jezicima poopćilo značenje 'tradicionalni pjesnik, učeni pjesnik'.

Lit.: Chambers 76.

bàrem (bȁr) *čest.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *barȅ, barȅn, bãren, bariên* (Brač), *bȁr, bar°ãn* (Vrgada)

Posuđeno iz tur. *barı, barım*, što je iz perz. *bārī* 'barem'. Balkanski turcizam, usp. bug. *бáре, барéм*.

Lit.: Skok 108f.; Gluhak 125; BER I: 33; Škaljić 120.

bàrica *ž bot. (Barbarea vulgaris)*

Nejasno, možda prema *Barica*, što je hipokoristik od *Barbara*, usp. lat. naziv *Barbarea*, njem. *Barbarakraut*, češ. *barborka*. Smatra se da je biljka posvećena sv. Barbari te je po njoj nazvana.

Lit.: HER 92.

bârij *m* 'kemijski element, *Ba*'

TVORBA *bârijev*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Barium*, eng. *barium*). Riječ je izvedena od grč. *βαρύς* 'težak', v. ***-bar, -bara***. Kemijski element *barij* naziv je dobio po *baritu*, mineralu barija (barijev sulfat) koji se javlja u prirodi i velike je gustoće, a time i težine.

Lit.: Chambers 77.

barìjéra *ž*

Posuđeno preko njem. *Barriere* iz fr. *barrière*, što je izvedeno od fr. *barre* 'prečka, zasun', v. ***bar***[1].

Lit.: Snoj 32; Kluge s. v. Barriere.

barikáda *ž*

Posuđeno preko njem. *Barrikade* i fr. *barricade* iz tal. *barricata*, što je izvedeno od *barricare* 'prepriječiti', što je izvedeno od *barra* < vlat. **barra* 'poprečna šipka', v. ***bar***[1].

Lit.: Snoj 32; Kluge s. v. Barrikade.

báriti *dv.* 'prelijevati vrelom vodom; ukuhavati'

DIJALEKTI I POTVRDE *bárit* (bački Hrvati)

Postalo krivim dijeljenjem od **obvariti* (od **ob-variti*), gdje je *ob-* prefiks, a ***variti*** znači isto što i *báriti*.

Lit.: Gluhak 663; ESSJa XXX: 265f.

bàriton *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Bariton*, iz tal. *baritono*, što je poimeničeni pridjev u značenju 's dubokim glasom', posuđen iz grč. *βαρύτονος* 'koji zvuči duboko'. Grčka je riječ složena od *βαρύς* 'težak', v. ***-bar, -bara***, i *-τονος*, v. ***ton***.

Lit.: Kluge s. v. Bariton; Snoj 32.

bàrjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bàrjak* (Dubrovnik), *barjõk* (Brač, Pitve, Zavala), *barjȁk* (Vrgada), *b'arjak* (Gola), *barjak* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *bayrak* (usp. i perz. *bayrak*). Balkanski turcizam, usp. bug. *байрáк*, rum. *bairác*, alb. *bajrák*, ngr. *μπαϊράκι*.

Lit.: Skok I: 94; Gluhak 125; Škaljić 113f.; Stachowski 165; ERSJ II: 206.

barjàktār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *barjaktõr* (Brač), *barjaktar* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *bayraktar*, što je iz perz. *bayrakdār*, što je složeno od *bayrak* 'zastava', v. ***barjak*** i *dār* 'koji ima, drži'. Balkanski turcizam, usp. bug. *байрактáр*, rum. *bairactár*, alb. *bajraktár*, ngr. *μπαϊρακτάρης*.

Lit.: Škaljić 114; ERSJ II: 207f.

bârka *ž* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bôrka* (Brač, Pitve, Zavala), *b°ãrka* (Vrgada), *bãrka* (Senj, Cres), *barka* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *barca* < vlat. *barca*, vjerojatno od **bārica*, što je posuđeno iz grč. *βᾶρις*, a u grčki je riječ dospjela iz egipatskoga (usp. kopt. *barī* 'lađa', stegip. *br*). Prema drugom mišljenju, vlat. *barca* je posuđeno iz nekog od predrimskih jezika Pirenejskog poluotoka.

Lit.: Skok I: 113; Gluhak 125; DEI 436; ERSJ II: 208f.

bàrok *m*

TVORBA *bàroknī*

Posuđeno preko njem. *Barock*, fr. *baroque*, tal. *barocco* iz port. *barroco* 'nepravilan biser' (nejasnoga podrijetla). Riječ *barok* vjerojatno je počela označavati umjetnički stil 17. st. u doba klasicizma u Italiji i Francuskoj, za čiji je ukus *barok* bio manje vrijedan stil.

Lit.: Snoj 32; Kluge s. v. Barock.

bàrometar *m*

TVORBA *bàrometarskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Barometer*, eng. *barometer*). Riječ je složena od *baro-* 'tlako-', v. ***-bar, -bara***, i ***metar***.

bàršūn *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȃršun* (Cerje), *b'ȃršȗn* (Gola), *barsun, baršum, baršun* (RKKJ)

TVORBA *baršȕnast*

Posuđeno iz mađ. *barsóny*. Mađarska je riječ orijentalnoga, vjerojatno turkijskog podrijetla (usp. kipčački *barčïn* 'brokat').

Lit.: Skok I: 114; Snoj 32; MNTESZ I: 225.

bàrūn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bàrūn* (Dubrovnik), *barũn* (Brač, Senj), *barǫ̑n* (Cerje), *baron* (RKKJ)

TVORBA *barùnica*

Posuđeno preko srvnj. *barun* iz fr. *baron*, izvorno 'slobodan čovjek; feudalac', što je vjerojatno posuđeno iz frnč. **barō* 'čovjek, muškarac'.

Lit.: Skok I: 113; Snoj 32; ERSJ II: 213f.

bárut *m* (18. st.)

TVORBA *bárutnī*

Posuđeno iz tur. *barut*, što je iz perz. *bārūd*. U perz. je riječ zacijelo posuđena iz bizant. grč. *πυρῖτης* 'ognjeni (prah)', što je izvedeno od grč. *πῦρ* 'vatra'. Balkanski turcizam, usp. bug. *барýм*, rum. *barut*, alb. *barút*, ngr. *μπαρούτι*.

Lit.: Skok I: 114; Gluhak 125; Škaljić 121; BER I: 34; ERSJ II: 216f.

barutàna *ž* (19. st. Karadžić)

Posuđeno iz tur. *baruthane*, što je iz perz. *bārūdḫāne*, složenica od *bārūd*, v. ***barut***, i *ḫāne* 'kuća', usp. ***kavana***.

Lit.: Škaljić 121.

bàs *m* (18. st.)

Posuđeno iz tal. *basso* 'nizak, dubok' < srlat. *bassus* 'dubok, debeo' (možda oskičkoga podrijetla).

Lit.: Snoj 33; Kluge s. v. Baß.

bàsati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁsat, bàsat* (Imotsko-bekijski), *bàsati* (Lika)

Vjerojatno posuđeno iz tur. *basmak* 'udariti, naići', v. ***banuti***.

Lit.: Skok I: 115f.; Gluhak 126; Škaljić 121; ERSJ II: 221.

bàsist *m*

TVORBA *bàsistica*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *bassist*, fr. *bassiste*, tal. *bassista*). Riječ je izvedena od *bas*, usp. ***kontrabasist***.

bàsna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁsna* (bački Hrvati), *basna* (RKKJ)

Postalo od psl. **básnь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *bâsen*, rus. *баснь, бáсня*, polj. *baśń*), od korijena **ba-* od kojega su i ***bajati***, ***bajka***. U hrv. je najstariji oblik *bȁsan* ⟨G *bȁsni*⟩, no u novijem je jeziku iz *i*-osnova prešla u najčešću deklinacijsku klasu imenica ž. roda (u *a*-osnove). Usp. lat. *fama*, v. ***fama***.

Lit.: Skok I: 115; Gluhak 126; Derksen 34; SP I: 193f.; ESSJa I: 161; Snoj 33; Pronk 2014; ERSJ II: 226.

basnopísac *m*

TVORBA *basnopíščev*

Složeno od ***basna*** i ***pisac***. Usp. rus. *баснописец*.

bȃš *pril., čest.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȃš* (Brač, Vrgada, Senj), *b'aš* (Varaždin), *baš* (RKKJ)

Postalo od psl. **bъšь* (stcsl. *bъšijǫ* 'posve', sln. *bàš*, strus. *бошью*). Ruska je riječ iz cslav., što znači da je ova riječ ograničena na južnoslav. prostor. Riječ je o okamenjenim

oblicima imenice **bъšь*, koja je vjerojatno značila 'udarac' (*i*-osnova), od istoga korijena od kojega je *bȕhnuti* 'udariti' i ***bušiti***. Veza s tur. *baş* 'glava' nije vjerojatna, jer se značenja ne slažu (turska riječ nigdje ne znači 'upravo' kao što se navodi).

Lit.: Skok I: 117; Gluhak 126; Škaljić 122; ERSJ II: 276.

bȁština *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁština* (Dubrovnik), *bȃšćina* (Brač, Pitve, Zavala), *bāšt'ina* (Gola), *baščina* (RKKJ)

Izvedeno od *bȁšta* 'otac' (14. st.), što je zacijelo posuđenica iz csl. (usp. bug. *бащá* 'otac') < psl. **batja* (hrv. dijal. *bata, baća* 'brat', rus. *бáтя, бáтько* 'otac', stčeš. *bát'a* 'brat'). Praslavenska je riječ vjerojatno hipokoristik od **bratrъ*, v. ***brat***.

Lit.: Skok I: 86, 120; Gluhak 126; ESSJa I: 163f.; Vasmer I: 62f.; ERSJ II: 283f.

báštiniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁštinit* (bački Hrvati)

Izvedeno od ***baština***.

bašúriti (se) 'prikrivati, zataškavati'

Riječ nejasne etimologije; nije zabilježena u ARj. Možda *bašúriti* ima veze s glagolom ***bahoriti*** kojemu je osnovno značenje 'čarati'. Suglasnici *h* i *š* često alterniraju u tvorbi i morfologiji (usp. *gluh/zaglušiti, vrh/vršiti, čahura/čaša*, itd.). Možda je u *bašúriti š* zamijenilo *h* analogijom prema takvim parovima. Druga je mogućnost da je (sa sličnom izmjenom *š* umjesto *h*) glagol izveden od psl. **baxurъ* 'trbuh, mijeh, utroba' (polj. star. *bachurowaty* 'trbušast', rus. *бáхур* 'debeo čovjek', bug. dijal. *бáхур* 'grubo životinjsko crijevo'), usp. i varijantu **baxorъ* istoga značenja (polj. dijal. *bachór* 'veliki trbuh', češ. *bachor* 'dio kravljega želudca', **baščuriti*). Prvotno značenje glagola *bašúriti* bilo bi 'spremiti u mijeh'. Prva se pretpostavka čini vjerojatnijom zbog većega podudaranja značenja, jer je prvotno značenje glagola *bašúriti* zacijelo bilo 'obmanuti, prevariti'. Izrečena je i pretpostavka da je riječ turcizam, iz tur. *başur* 'mala glava', ali značenje se ne slaže.

Lit.: Skok I: 91; SP I: 181; ESSJa I: 135ff.; BER I: 36; Vasmer I: 64; Nosić 70.

bȁt *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁt* (Brač, Vrgada, Senj), *bât* (Varaždin), *bat* (RKKJ)

TVORBA *bàtić* (17. st.)

Postalo od psl. **batъ* (sln. *bàt*, rus. *бам*, polj. *bat* 'bič'), što je imenica izvedena od glagola **batati* 'udarati' (rus. dijal. *бамáть, бомáть*). Slavenski korijen **bat-* 'udariti' može biti u vezi s lat. *battuō* 'udarati' i velš. *bathu* 'kovati novac', u oba slučaja s ekspresivnim udvajanjem suglasnika **-tt-*. Svi bi navedeni primjeri mogli potjecati od ie. korijena **b^heh_2t-* 'udarati', ali ta rekonstrukcija nije sigurna (velška bi riječ mogla biti posuđenica iz lat.).

Lit.: Skok I: 120; Gluhak 126f.; SP I: 195f.; ESSJa I: 167f.; Snoj 33; Bezlaj I: 13; Vasmer I: 61f.; ERSJ II: 231f.

bȁtāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bą̄tek* (Cerje), *b'atęk* (Varaždin)

Izvedeno od ***bat***. Na razvitak značenja ('mali bat, štap' > 'noga kokoši (i druge peradi)' možda je utjecala slična turska riječ *bacak* 'noga, goljenica'.

Lit.: Skok I: 120.

batèrija *ž*

TVORBA *batèrījskī*

Posuđeno preko njem. *Batterie* i/ili eng. *battery* iz fr. *batterie*, što je izvedeno od *battre* 'udarati' < lat. *battuō*, v. ***bat***. Izvorno je značenje francuske riječi 'osnovna jedinica artiljerije', tj. 'niz topova'. To se značenje kasnije proširilo na 'niz objekata koji zajedno tvore funkcionalnu cjelinu', a specijalizacija značenja na 'niz spojenih akumulatorskih ili galvanskih članaka' > 'spremnik električne energije' dogodila se najprije u engleskom.

Lit.: Snoj 33; Kluge s. v. Batterie.

bȁtina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'atina* (Varaždin)

Izvedeno od ***bat***. Usp. i sln. *bâtina*.

Lit.: ERSJ II: 245.

batr̀gati se (19. st.)

Glagol vjerojatno postao ukrštanjem starijega glagola *bátati* 'hoditi usiljavajući se, kao što biva od slabosti ili od velikog umora

ili tromosti' (16. st.), koji je u vezi s ***bat***, i glagola ***trgati***.

Lit.: Skok I: 121.

batŕljak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *batŕljak* (bački Hrvati)

Ekspresivno preobličena riječ, povezana s *badŕljica* 'struk trave od zemlje do cvijeta' (Skok) vjerojatno od glagolskoga korijena koji je u ***bosti***, iterativno-durativno *-bádati*.

Lit.: Skok 87f.

bȁūk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁūk* (bački Hrvati)

Izvedeno od glagola *baùkati* koji je izveden od onomatopejskoga uzvika *bȁu bȁu* 'glasovi za plašenje djece kad plaču ili nisu mirna' (onomatopejom se oponaša zavijanje vuka). Usp. ***jauk***, ***jaukati***, ***kukati***. Slične onomatopejske riječi javljaju se i u drugim jezicima, usp. sln. *bavbāv* 'babaroga', tal. *bàu bàu*, lit. *babaũžė* 'čudovište s kojim se plaše djeca'.

Lit.: Skok I: 123; Snoj 34; ERSJ II: 257f.

baùljati (19. st.) 'teturati'

Ekspresivna tvorba; prilog *pobàučkē* 'bauljajući' pokazuje da je u osnovi imenica *bȁūk* 'strašilo, avet', v. ***bauk***. Prvotno je značenje glagola *baùljati* dakle zacijelo 'hodati kao strašilo, avet'.

Lit.: Skok I: 123; ERSJ II: 258f.

bȁviti se ⟨prez. *bȁvīm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȃvit se* ⟨prez. *bȃvin se*⟩ (Brač), *b'aviti* (Varaždin), *bav'iti se* (Gola), *baviti* (RKKJ)

TVORBA *bȁvljēnje*

Postalo od psl. **báviti* (sln. *báviti se*, rus. *бáвить* 'nabaviti', polj. *bawić* 'čekati'); izvorno intenzivno-kauzativna tvorba od glagola ***biti***[1], ie. **b*^{h}*ewh*$_{2}$*-/*b*^{h}*eh*$_{2}$*u-* (skr. kauzativ *bhāvayáti* 'stvara'). Značenje je u psl. vjerojatno bilo 'boraviti, bivati negdje' (intenzivni smisao) ili 'proizvoditi, činiti da što bude' (kauzativni smisao).

Lit.: Skok I: 124; SP I: 197f.; ESSJa I: 168ff.; Snoj 34; Vasmer I: 35f.; ERSJ I: 40.

báza *ž*

TVORBA *bâznī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Basis*, fr. *base*) iz grč. *βάσις* 'stuba, podnožje'; u grč. je *βάσις* apstraktna imenica izvedena od glagola *βαίνω* 'ići' < ie. **g*^{w}*em-*, v. ***advent***.

Lit.: Snoj 34; Kluge s. v. Base.

bàzālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *basal*, eng. *basal*, fr. *basal*). Riječ je izvedena od ***baza***.

bàzdjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bozdȉt* (Brač), *bãzdit* (Gacka), *pazdȉti* (Žumberak)

Postalo od psl. **pъzdě́ti* 'prdjeti' (sln. *pezdéti*, rus. *бздеть* 'prdjeti', polj. *bzdzieć*), usp. i lit. *bezdėti* 'prdjeti' < ie. **pesd-o-* 'prdjeti' (lat. *pedō* 'prdjeti', grč. *βδέω*). Većina je slav. jezika provela asimilaciju **p...d* > *b...d*.

Lit.: Skok I: 125f.; Snoj 511; ERSJ II: 77.

bàzēn *m*

Posuđeno preko njem. *Bassin* iz fr. *bassin* < vlat. **baccin(i)um*; ishodište je vjerojatno galska riječ **bacca* 'velika posuda'.

Lit.: Snoj 34; Kluge s. v. Bassin.

bázga *ž* (19. st.) *bot. (Sambucus nigra)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bázga* (Lika), *bezg, bezeg* (RKKJ)

TVORBA *bàzgov* (18. st.)

Stariji oblik bez sufiksa imamo u *baz* (15. st. ali i npr. kod Vrančića) i *báza*. Taj je oblik izvodiv iz psl. **bъzъ* 'bazga, *Sambucus*' (sln. dijal. *bèz*, rus. *боз*, polj. *bez*). Odatle je izveden pridjev **bъzovъ* 'bazgin' odakle poimeničenjem imamo ***zova***. Sufiks *-gъ, -ga* imamo i u sln. *bezèg* 'bazga', a vjerojatno je dodan analogijom prema fitonimu ***drezga***. Nema općeprihvaćene etimologije; možda je od istog korijena od kojega i ie. **b*^{h}*eh*$_{2}$*g'os* 'bukva' (lat. *fagus*, grč. *φηγός* 'hrast', usp. i alb. *bungë* 'vrsta hrasta'), ali tomu proturječi samoglasnik u korijenu (od ie. **eh*$_{2}$ očekivali bismo psl. *a*). Još je manje utemeljena etimologija po kojoj je u ishodištu onomatopejski korijen kao u glagolu **bъziti*, **bъzati* (usp. hrv. dijal. *bázati* 'lutati').

Lit.: Skok I: 125; SP I: 470; ESSJa III: 144ff.; Snoj 38; Vasmer I: 100; ERSJ II: 76.

bàzičnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *basisch*, eng. *basic*). Riječ je izvedena od ***baza***.

bazìlika *ž*

Posuđeno preko tal. *basilica* i lat. *basilica* iz grč. *βασιλική (οἰκία)* 'kraljeva kuća'. Grčka je riječ poimeničeni pridjev izveden od *βασιλεύς* 'kralj' (predgrčkoga podrijetla). U kasnoj je antici bazilika bila velika zgrada za trgovačke i upravne poslove, a značenje 'vrsta crkve' je sekundarno.

Lit.: Snoj 34; Kluge s. v. Basilik.

bàždār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bàždar* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *bacdar* 'carinik', što je iz perz. *bāğdār*. Perz. je riječ složena od *bāğ* 'porez' i osnove glagola *dāšten* 'imati, držati'.

Lit.: Skok I: 126; Gluhak 127; Škaljić 127.

bdjèti ⟨prez. *bdîm/bdîjēm*⟩ (12. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bdît* ⟨prez. *bdîjen*⟩ (Brač), *bd'ẹti* ⟨prez. *bdệjẹm*⟩ (Varaždin), *bdeti* (RKKJ)

TVORBA *bdjénje* (16. st.)

Postalo od psl. **bъděti* (stcsl. *bъděti*, rus. *бдеть*, češ. *bdíti*); poput lit. *budėti* psl. **bъděti* je stativni glagol izveden sufiksom **-eh$_1$-* iz ie. **b^{h}ud^h-* 'buditi se' (skr. *budhyate* 'budi se, svjestan je', grč. *πεύθομαι, πυνθάνομαι* 'doznajem'), usp. ***buditi***.

Lit.: Skok I: 127f.; Gluhak 127; Derksen 68f.; SP I: 459; ESSJa III: 109; Snoj 35; Vasmer I: 66f.

bê *uzv.*

Onomatopeja, s podudarnostima npr. u polj. *beczeć* i rus. *бéкать* 'blejati, bekati'.

beatificírati

Posuđeno preko njem. *beatifizieren* iz kslat. *beātificō* 'učiniti / postati blaženim', što je složeno od *beātus* 'blažen, sretan' i *faciō* 'činiti, raditi', v. ***fakat (fakt), -fikacija, -ficirati, -fikat, djenuti***. Lat. *beatus* je izvedeno od *beō* 'usrećiti koga, darivati koga', što je možda izvedeno od od istoga korijena kao i lat. *bonus* 'dobar', v. ***bonus***.

Lit.: Chambers 84; de Vaan 70.

beatifikácija *ž*

Posuđeno iz nlat. *beatificatio* (usp. i tal. *beatificazione*, njem. *Beatifikation*), što je izvedeno od participske osnove kslat. glagola *beātificō*, v. ***beatificirati***.

béba *ž* (18. st.)

Izvorno ekspresivna riječ iz dječjeg jezika. Hrvatska riječ može biti i posuđenica iz tur. *bebek* 'dojenče', usp. i bug. *бéбе*, alb. *bebe*. Usp. i eng. *baby* odakle je riječ posuđena u njem. *baby*, fr. *bébé*, tal. *bebè* itd.

Lit.: Skok I: 128f.

béčiti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bēčît se* ⟨prez. *bẽčin se*⟩ (Brač), *bẹ̀čiti* (Cerje), *bẽčiti* (Varaždin)

Ekspresivan glagol izveden od onomatopejske osnove *be-*, usp. također *békāti*, polj. *beknąć* i sl.

Lit.: Skok I: 129; ESSJa I: 175, 183f.; ERSJ III: 202f.

bèćār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bèćār* (Lika)

TVORBA *bećárev, bećárov, bèćārskī*

Posuđeno iz tur. *bekâr* 'neženja, momak', što je posuđenica iz perz. *bīkār* 'bez posla, besposlen'. Balkanski turcizam, usp. bug. *бекяр(ин), бекярлък*, rum. *becher*, alb. *beçár*, ngr. *μπεκιάρις*, arum. *bichiar, bichiarliche*. Usp. i hrv. dijal. *bekrija* (Gola).

Lit.: Skok I: 130; Škaljić 127; ERSJ III: 193f.

bećárac *m*

Izvedeno od ***bećar*** po uzoru na nazive stihova poput ***deveterac***, *deseterac*. Značenjska je veza u tome što bećarce tradicionalno pjevaju neženje, bećari.

Lit.: HER 99.

bèdāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bedâk* (Grobnik), *b'ẹdak* (Čabar), *bẹdâk* (Varaždin), *bed'āk* (Gola), *bedak* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Većina je etimologa smatra izvodivom iz tur. dijal. *bedaf* 'glupan' (usp. i standardno tur. *bedbaht* 'bijedan') pri čemu je posuđenica prilagođena domaćem tvorbenom obrascu imenica na *-āk* (usp. pridjev *bèdast* bez toga sufiksa). Međutim, protiv posuđivanja iz turskoga govori činjenica da riječ postoji i u slovenskome (*bedák, bédast*) i kajkavskome. Zbog toga neki izvode *bèdāk* iz slav. korijena koji je u ***bijeda***, uspoređujući polj. *biedak* 'jadnik'; pomak značenja 'siromah' > 'glupan'

posve je moguć. Samoglasnik *-e-* umjesto *-ije-* značio bi da je riječ kajkavizam, što dobro odražava raspodjelu u dijalektima. Dovođenje spomenutih riječi u vezu s tal. dijal. *bedano* 'lud' ne objašnjava zašto riječi nema u obalnim govorima i ne objašnjava zamjenu sufiksa.

Lit.: Skok I: 128; Snoj 35; DEI 474; Bezlaj I: 15.

bèdast *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bẹ̑dastu̯'ača* (Čabar), *bẹ̑dast* (Cerje), *bèdast* (Gola), *bedast* (RKKJ)

Izvedeno od korijena koji je u ***bedak***.

bèdem *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *bèdem* (bački Hrvati)

Stariji je oblik ove riječi *bẽden* (17. st., Karadžić); posuđeno iz tur. *beden* 'tijelo, zid', što je iz arap. *badan* 'tijelo'. Semantički je razvitak prilično nejasan, no vjerojatno treba poći od međuznačenja 'prepreka' koje nije zabilježeno. Balkanski turcizam, usp. bug. *бедén*, rum. *bedean*, alb. *bedén*, ngr. *μπεδένι*.

Lit.: Skok I: 131; BER I: 39; Škaljić 128; Stachowski 126; ERSJ III: 33.

bèdro *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bedrà* (Brač), *bedrà* ⟨A *bèdru*⟩ (Vrgada), *bedrà, bèdra* (Orlec), *b'ẹ̀dra* (Cerje), *b'ẹ̀dro* (Varaždin), *bedro* (RKKJ)

TVORBA *bèdrenī* (19. st.)

Postalo od psl. **bedrò* i **bedrà* (stcsl. *bedra*, sln. *bédro*, rus. *бедро́*, polj. *biodro*, češ. *bedra*). Dublja je etimologija nesigurna. Usporedba s lat. *femur* 'bedro' omogućuje rekonstrukciju ie. heteroklitske imenice **b*^{h}*ed*^{h}*r-/*b*^{h}*ed*^{h}*n-*. Lat. *femur* izvodivo je disimilacijom *f...b* > *f...m*. Druga je mogućnost da je ie. **b*^{h}*ed*^{h}*no-* > pralat. **fedno-* prvo asimilirano u **febno-*, odakle asimilacijom **femno-*, što je odraženo u kosim padežima ⟨G *feminis*⟩. Iz kosih bi padeža zatim *-m-* prodrlo i u nominativ-akuzativ. U slav. je prvotno **bedra* s prijelazom u *a*-osnove kao kod starih heteroklita **vesna* 'proljeće' (grč. *ἔαρ*) i **voda* (grč. *ὕδωρ* ⟨G *ὕδατος*⟩). Riječi za dijelove tijela često su bile heteroklita u ie. prajeziku, no problem je u tome što je ova riječ posvjedočena samo u slav. i lat. Dovođenje ovih riječi u vezu s ie. korijenom **b*^{h}*ed*^{h}*-*, koji je u glagolu ***bosti*** nije semantički uvjerljivo. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "tememskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika. U tom slučaju bila bi iz istog korijena iz kojeg su lat. *pēs* 'stopalo', skr. *pad-*, v. ***pješice***.

Lit.: Skok I: 131f.; Gluhak 127f.; Derksen 35; SP I: 199f.; ESSJa I: 175ff.; Snoj 35; Matasović 1998; Holzer 1989: 105f.; ERSJ III: 41.

bedùīn *m*

TVORBA *bedùīnka, bedùīnskī*

Posuđeno preko njem. *Beduine* i fr. *bédouin* iz arap. *badawiyyūn*, dosl. 'stanovnici pustinje'. Arapska je riječ izvedenica od *badw* 'pustinja'.

Lit.: Snoj 35.

bèdž *m*

Posuđeno iz eng. *badge*, što je posuđenica iz vlat. *bagea* 'znak' (zacijelo preko stfr.).

Lit.: Chambers 71.

bẽg *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Posuđeno iz tur. *bey* 'titula uglednog čovjeka'. Balkanski turcizam, usp. alb. *bek* ⟨*begu*⟩, bug. *бегли́к, беглия, бегов, бегче*, bug. *бейли́к, бейов, бейче*, rum. *beiu*, ngr. *μπέης*.

Lit.: Skok I: 132; Škaljić 129; ERSJ III: 21f.

bègōnija *ž bot. (Begonia)*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Begonie*, fr. *bégonia*). Biljka je nazvana po *Michelu Bégonu V.* (1638. – 1710.), francuskom pomorskom časniku, guverneru francuske kolonije Saint-Domingue (u Karibima) i sakupljaču biljaka.

Lit.: Snoj 35; Kluge s. v. Begonie; Mršić 46.

bêjzbol *m*

TVORBA *bêjzbolskī*

Posuđeno iz eng. *baseball*, što je složeno od *base* 'baza', v. ***baza*** i *ball* 'lopta' < pgerm. **ballu-* (stvnj. *bal*, stnord. *bǫllr*), v. ***balon***, ***bala***.

Lit.: Chambers 79.

bèkerel *m* 'mjerna jedinica za aktivnost radioaktivnoga izvora' *fiz.*

Mjerna jedinica (kratica Bq) naziv je dobila po *Henriju Becquerelu* (1852. – 1908.), francuskom fizičaru, jednom od otkrivača radioaktivnosti.

Lit.: Mršić 46.

bèkovina *ž* (18. st.) 'žuta vrba' *bot. (Salix vitellina)*

Izvedeno od *beka*, što je, poput sln. *béka* posuđeno iz dalmat. (usp. tal. *vinco* 'vrba') < vlat. **vincus* 'savitljiv' (možda od korijena koji je u kl. lat. *vinciō* 'vezati'). Zamjena *e* za **ę* < *in* pokazuje da je riječ o staroj posuđenici, prije nestanka nazalnih samoglasnika (11. – 12. st.).

Lit.: Skok I: 133f.; DEI 4058.

bȅl *m* 'mjerna jedinica za jakost zvuka' *fiz.*

Mjerna jedinica naziv je dobila po *Alexanderu Grahamu Bellu* (1847. – 1922.), izumitelju telefona.

Lit.: Mršić 47.

beletrìstika *ž*

TVORBA *beletrìstičkī*

Posuđeno iz njem. *Belletristik*, što je tvoreno od fr. *belles-lettres* 'književnost', doslovno 'lijepa slova' (gdje *lettres* 'slova' znači i 'književnost', kao lat. *litterae*, v. ***literatura***). Franc. *belles* (mn.) je postalo od lat. *bellus* 'zgodan, pristao', što je izvorno deminutiv od *bonus* 'dobar', v. ***bonus***.

Lit.: Snoj 36; Kluge s. v. Belletrist; de Vaan 73f.

benediktínac *m*

TVORBA *benediktínčev*, *benedìktīnka*, *benedìktīnskī*

Posuđeno iz clat. *Benedictinus* (usp. i njem. *Benediktiner*), što je izvedeno od imena *sv. Benedikta* (lat. *Benedictus*), osnivača reda. Red benediktinaca najstariji je crkveni red na Zapadu, a sv. Benedikt utemeljio ga je 529. g. u Montecassinu.

Lit.: Mršić 47f.

bènīgnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *benignus* 'dobroćudan, dobrodušan', što je složeno od korijena koji je u *bonus* 'dobar' (usp. prilog *bene* 'dobro'), v. ***bonus***, i sufiksa *-gnus*, usp. ***maligni***.

bènzēn *m*

Izvedeno od osnove koja je u ***benzin*** sufiksom *-en*. Usp. njem. *Benzen* (uz *Benzol*).

bènzīn *m*

TVORBA *bènzīnskī*

Posuđeno iz njem. *Benzin*, što je termin koji je 1833. skovao njem. kemičar Eilhard Mitscherlich (1794. – 1863.) na temelju naziva *Benzoe-Säure* 'benzojska kiselina'. *Benzoe* je naziv za smolu drveta *benzoe*, a naziv je toga drveta preko šp. *benjuí* posuđen iz arap. *lubān ǧāwī* 'javanski miris' (prvi je slog pogrešno protumačen kao romanski član). Smola se stabla *benzoe* upotrebljavala kao miomiris, a uvozila se s Orijenta.

Lit.: Gluhak 128; Kluge s. v. Benzin.

bèrāč *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bęrậč* (Varaždin)

TVORBA *beràčica*

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***brati***. Usp. i sln. *beráč*, bug. *берáч*.

Lit.: ESSJa III: 159f.

bèrba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ęrba* (Varaždin)

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***brati***. Usp. i sln. *bêrba*, bug. *бербá*.

bèrīlij *m* 'kemijski element, *Be*'

TVORBA *bèrīlijev*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Beryllium*, eng. *beryllium*). Riječ je izvedena od grč. *βήρυλλος* 'beril, zeleni dragi kamen'. Riječ je izvorno dravidska (možda izvedena iz imena grada *Bēlūr*), a u grčki je dospjela preko srednjoindijskih jezika.

Lit.: Chambers 90; Beekes 212.

bernardínac *m*

Posuđeno iz njem. *Bernardiner*. Naziv se prvotno odnosio na pse u konačištu u Alpama, na Velikom prijevoju sv. Bernarda, koje su redovnici sv. Bernarda uzgajali kao čuvare.

Lit.: Mršić 50.

bèsanica *ž*

Izvedeno od *besan*, što je složeno od ***bez*** i ***san***. Usp. i bug. *безсъница*, *бессóница*.

Lit.: ESSJa II: 47.

bèscīljan *prid.*

TVORBA *bèscīljnōst*

Složeno od ***bez*** i ***cilj***. Usp. rus. *бесцельный*.

bèscjen *prid.* (13. st. Sava; 16. st. Aleks. Jag.; 19. st. 'vrlo vrijedan')

Složeno od ***bez*** i osnove koja je u ***cijena***. Usp. sln. *brezcẹ̑n*.

bèsjeda *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *besȉda* (Brač, Vrgada, Vodice), *besẽda* (Senj), *besẽda* (Cres), *bèsida, bìsida* (Lika), *beseda* (RKKJ)

Postalo od psl. **besě̀da* 'govor' (stcsl. *besě̀da*, sln. *besẹ̑da*, rus. *бесéда*, polj. *biesiada* 'zabava'). Najvjerojatnije je tumačenje prema kojemu je psl. **besě̀da* isprva značilo 'sastanak, razgovor na sastanku', pri čemu je korijen **sěd-* kao u ***sjesti***, a **be-* je stari, neproduktivni prefiks (usp. u lit. sličan durativni glagolski prefiks *be-*). U strus. *бесѣда* znači i 'mjesto gdje se sjedi'. Izneseno je i mišljenje da je u **besě̀da* prefiks **bez-*, v. ***bez*** u svom prvotnom značenju 'izvan' (usp. skr. *bahiṣ* 'vani'). Značenjska veza između 'sastajati se' i 'govoriti' je kao u imenice ***zbor*** i iz nje izvedenoga glagola ***zboriti***.

Lit.: Skok I: 140f.; Gluhak 128; SP I: 215f.; ESSJa I: 211f.; Snoj 37; Wanstrat 1937: 101f.; ERSJ III: 177f.

beskofèīnskī *prid.*

Složeno od ***bez*** i *kofeinski*, v. ***kofein***. Usp. eng. *decaf.*

bèskonačan *prid.* (13. st. Sava; 16. st. Aleks. Jag.)

TVORBA *bèskonačnōst*

Složeno od ***bez*** i ***konačan***. Usp. i rus. *бесконечный*.

bèskrāj *m*

TVORBA *bèskrājan* (17. st.) (*bèskrajnōst* (18. st.))

Složeno od ***bez*** i ***kraj***[1].

beskrálježnjāk *m*

Složeno od ***bez*** i ***kralježnjak***. Kalk prema lat. nazivu *Avertebrata*.

bèskrupulōzan *prid.*

Složeno od ***bez*** i *skrupulozan*, v. ***skrupula***. Usp. eng. *unscrupulous*.

bèskućnīk *m* (19. st.)

TVORBA *bèskućnica*

Složeno od ***bez*** i ***kućni***. Usp. rus. *бездóмный*.

bèskvasnī *prid.*

Složeno od ***bez*** i ***kvas***.

bèsmislen *prid.*

TVORBA *bèsmisleno, bèsmislenōst*

Složeno od ***bez*** i ***smislen***. Usp. rus. *бессмы́сленный*.

bèsmislica *ž*

Složeno od ***bez*** i ***smisao***. Usp. njem. *Unsinn*, fr. *non-sens*.

bèsmrtan *prid.* (12. st. Sava; 16. st.)

TVORBA *bèsmrtnica, bèsmrtnīk, bèsmrtnōst* (19. st.)

Složeno od ***bez*** i ***smrt***. Usp. rus. *бессме́ртный*. Kalk prema lat. *immortalis*.

bèsplatan *prid.*

TVORBA *bèsplatno*

Složeno od ***bez*** i osnove koja je u ***platiti***. Usp. rus. *беспла́тный*, sln. *brezplácen*.

bèspomoćan *prid.* (14. st. Domentijan; 19. st.)

TVORBA *bèspomoćnōst*

Složeno od ***bez*** i ***pomoć***. Usp. rus. *беспóмощный*.

bèsposlen *prid.* (17. st.)

Složeno od ***bez*** i ***posao***.

bèsposličār *m* (19. st.)

TVORBA *bèsposličārev, bèsposličārka*

Izvedeno od *besposlica* (17. st.), što je složeno od ***bez*** i ***posao***.

besposličáriti

Izvedeno od *besposlica* ili ***besposličar***.

besprijékōran *prid.* (19. st.)

Složeno od ***bez*** i ***prijekor***. Usp. rus. *безупрéчный*.

bẽsrāman *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bęsr'amęn* (Varaždin)

Postalo od psl. **bezsormьnъ* (stcsl. *besramьnъ*, rus. dijal. *бессорóмный*), što je složeno od **bez*, v. ***bez***, i **sormъ*, v. ***sram***.

Lit.: ESSJa II: 44f.

bèstīdan *prid.* (18. st.)

Složeno od ***bez*** i ***stid***. Možda posuđeno iz rus. *бесстыдный*, usp. i češ. *bezstydný*.

bẽstijālan *prid.*

Posuđeno iz lat. *bēstiālis*, što je izvedeno od imenice *bēstia* 'zvijer' (nepoznatoga podrijet-

la). Razg. i dijal. *bèštija* 'gadura' je iz mlet. *bestia*, što je također od lat. *bēstia*.

Lit.: Snoj 37; Kluge s. v. Bestie.

bèstjelesan *prid.* (14. st. Domentijan; 19. st.)

Složeno od ***bez*** i ***tijelo***. Usp. sln. *breztelẹ̑sen*, rus. *бестелéсный*, polj. *bezcielesny*.

bèšćutan *prid.* (19. st.)

TVORBA *bèšćutnōst*

Složeno od ***bez*** i osnove koja je u ***ćutjeti***.

bètōn *m*

TVORBA *bètōnskī*

Posuđeno preko njem. *Beton* iz fr. *béton* < lat. *bitūmen* 'paklina, asfalt', v. ***bitumen***.

Lit.: Kluge s. v. Beton.

betonírati

Posuđeno iz njem. *betonieren*, što je iz fr. *bétonner*, a to je izvedeno od *béton*, v. ***beton***.

bèvānda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *bevônda* (Brač, Pitve, Zavala), *bev°ānda* (Vrgada), *bevãnda* (Senj), *bevónda* (Komiža)

Posuđeno iz tal. *bevanda* 'piće', dosl. 'ono što se pije', što je izvedeno od *bévere* < lat. *bibō* 'piti' < ie. **peh$_3$-*, v. ***piti***.

Lit.: Skok I: 142; ERSJ III: 20.

bez *prij.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bez, brez, prez* (Brač, Senj), *bez, prez* (Vrgada), *brẹz* (Varaždin), *br'ẹz* (Gola), *bez, brez* (RKKJ)

Postalo od psl. **bez* (stcsl. *bez*, sln. *brèz*, rus. *bez*, polj. *bez*) < ie. **b^{h}eg^h-* (skr. *bahiṣ* 'izvan, vani', stprus. *bhe*, lit. *bė̃*). Izneseno je mišljenje da treba poći od ie. složenice **h$_2$b^h-eg^h-* gdje je prvi dio prijevojna praznina istoga korijena kao u ***oba***, a drugi kao u prijedlogu ***iz***. Značenjski pomak bio bi 'iz oba' > 'osim' (> 'bez'). Moguća je i veza s česticom ***bo***.

Lit.: Skok I: 143; Gluhak 128; Derksen 38; SP I: 218f.; ESSJa II: 7ff.; Snoj 57.

bezákōnje *sr* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bęzãkońę* (Varaždin)

Izvedeno od danas zastarjeloga pridjeva *bezákon* (12. st. sv. Sava) < *bezakonьnъ* (usp. *bezakonan* (Vrančić)), što je složeno od ***bez*** i ***zakon***.

bezàzlen *prid.* (19. st.)

TVORBA *bezàzlenōst*

Složeno od ***bez*** i ***zlo***.

Lit.: ERSJ III: 48.

bèzbōjan *prid.* (19. st.)

Složeno od ***bez*** i ***boja***. Usp. njem. *farblos*.

bèzboštvo *sr*

Izvedeno od ***bezbožan*** sufiksom *-stvo*.

bèzbožan *prid.* (12. st. Sava; 18. st.)

TVORBA *bèzbožnica*, *bèzbožnīk* (19. st.) (*bèzbožničkī*), *bèzbožnōst* (19. st.)

Složeno od ***bez*** i ***Bog***. Usp. i češ. *bezbožný*, grč. *ἄθεος*.

bèzbrižan *prid.* (17. st.)

TVORBA *bèzbrīžno*, *bèzbrižnōst*

Složeno od ***bez*** i ***briga***.

bèzbrōj *m, pril.*

TVORBA *bèzbrōjan* (17. st.) (*bèzbrōjnōst*)

Složeno od ***bez*** i ***broj***. Usp. lat. *innumerus*.

bèzdan *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bezdȁn* (Vrgada), *bèzdān* (Lika)

Postalo od psl. **bezdъnъ*, **bezdьna* (sln. *brézden* (Plet.), stpolj. *bezden*, stcsl. *bezdьna*, rus. *бéздна*, polj. *bezdna, bezdnia, bezednia*), što je poimeničen pridjev **bezdъnъ* < **bezdьbnъ* (hrv. *bèzdan* (16. st.) *prid.*, stcsl. *bezdъnъ*, sln. *brezdānji*, ukr. *бездóнный*, polj. *bezedny, bezdny*), složen od **bez*, v. ***bez***, i **dьbno*, v. ***dno***. Usp. i latv. *bezdibens* 'bezdan', toponim *Bezdubens*, lit. *bedùgnis* 'bezdan', hidronimi (jezera) *Bedùgnė, Bedùgnis*.

Lit.: Skok I: 418; SP I: 219f.; ESSJa II: 21ff.; ERSJ III: 50f.

bèzdūšan *prid.* (17. st.)

TVORBA *bèzdušnōst*

Postalo od **bezdušьnъ* (stcsl. *bezdušьnъ*, sln. *brezdūšen*, rus. *бездýшный*, polj. *bezduszny*), što je složeno od ***bez*** i korijena koji je u ***duh***, ***duša***.

Lit.: ESSJa II: 20f.

bèzgrješan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bezgrȉšan* (Brač), *bèzgrišan* (Senj)

TVORBA *bèzgrješnōst*
Složeno od ***bez*** i ***grijeh***. Usp. stcsl. *bezgrěšьnъ*, rus. *безгрешный*, češ. *bezhřišný*.

bèzimen *prid.* (19. st.)
Složeno od ***bez*** i ***ime***. Usp. stcsl. *bezimenьnъ*, sln. *brezîmen*, polj. *bezimienny*.
Lit.: ESSJa II: 28.

bèzizlāzan *prid.*
TVORBA *bèzizlāznōst*
Složeno od ***bez*** i ***izlaz***.

bezìznīman *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***iznimka***.

bèzjāk *m* (16. st.) 'seljak' *reg.*
DIJALEKTI I POTVRDE *bẹ̑zjak* (Varaždin), *bezjak* (RKKJ)
Vjerojatno izvorno pogrdan izraz izveden od *bez jaja*, v. ***bez***, ***jaje***.
Lit.: Skok I: 144.

bèzličan *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *b'ẹzličẹn* (Varaždin)
Složeno od ***bez*** i ***lice***. Usp. rus. *безличный*, lat. *impersonalis*.

bèznačājan *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***značajan***. Usp. eng. *insignificant*.

bèznadan *prid.* (19. st.)
TVORBA *bèznadnōst*
Složeno od ***bez*** i ***nada***. Usp. rus. *безнадёжный*; njem. *hoffnungslos*, lat. *desperatus*.

bèznāđe *sr*
Složeno od ***bez*** i ***nada***.

bezòbrazan *prid.* (17. st.)
TVORBA *bezòbrazno*
Složeno od ***bez*** i ***obraz***. Za semantički pomak usp. šp. *descarado* 'bezobrazan' (*cara* 'lice').

bezrázložan *prid.* (17. st.)
Složeno od ***bez*** i ***razlog***. Usp. latinizam ***iracionalan***.

bezrèzērvan *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***rezerva***. Usp. eng. *unreserved*.

bèzub *prid.* (19. st.)
Složeno od ***bez*** i ***zub***. Usp. sln. *brezzǫ̑bъ*, rus. *беззу́бый*, polj. *bezzęby*.
Lit.: ESSJa II: 53.

bèzūman *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)
Postalo od psl. **bezùmьnъ* (stcsl. *bezumьnъ*, sln. *brezúmen*, rus. *безу́мный*, polj. star. *bezumny*), što je složeno od **bez*, v. ***bez*** i **umъ*, v. ***um***.
Lit.: ESSJa II: 50.

bèzūmlje *sr* (13. st. Domentijan; 15. st. Spom. sr.; 16. st.)
Postalo od psl. **bezùmьje* (stcsl. *bezumije*, sln. *brezûmje*, češ. *bezumí*), što je složeno od **bez*, v. ***bez*** i **umъ*, v. ***um***.
Lit.: ESSJa II: 49f.

bèzvezan *prid.*
TVORBA *bezvèznjāk* (*bezveznjàkinja*)
Složeno od ***bez*** i ***veza***.

bèzvlāšće *sr*
Složeno od ***bez*** i ***vlast***. Djelomični kalk prema grecizmu ***anarhija***.

bèzvōljan *prid.* (19. st.)
TVORBA *bèzvōljnōst*
Složeno od ***bez*** i ***volja***, usp. ***nevoljan***.

bèzvrijēđan *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***vrijedan***. Usp. njem. *wertlos*.

bèzvūčan *prid.*
TVORBA *bèzvūčnōst*
Složeno od ***bez*** i ***zvučan***. Usp. sln. *brezzvǫ̑čen*, rus. *беззву́чный*, port. *bezdźwięczny*.

bẽž *m*
Posuđeno iz fr. *beige* 'bež, boja platna', nejasne dublje etimologije. Malo je vjerojatno da dolazi od tal. *(bam)bagia* 'pamuk'. Druga je mogućnost izvođenje od pridjeva izvedenog od imena pokrajine Betike u jugozap. Španjolskoj (lat. *Baetica*), koja je bila poznata po vuni.
Lit.: Snoj 38f.; Kluge s. v. beige.

bèžičnī *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***žica***. Usp. eng. *wireless*.

bèživotan *prid.*
Složeno od ***bez*** i ***život***.

bi- *pref.*
Posuđeno iz lat. prefiksa *bī-*, što se pravilno razvio od ie. **dwi-* (skr. *dvi-*, *vi-* 'raz-', grč. *δι-*, lit. *dvi-*), iz istoga korijena kao u lat. *duo* 'dva', v. ***dva***, usp. i lat. *bīni* 'po dva'.
Lit.: HER 112.

bȉatlōn *m*

TVORBA *biatlónac* (*biatlónčev*), *biàtlōnka*, *bȉatlōnskī*

Posuđeno iz njem. *Biathlon*, što je neoklasična složenica od lat. *bi-* 'dvo-', v. ***bi-***, i grč. *ἆθλον* 'natjecanje', v. ***atletika***, nastala po uzoru na grč. *πένταθλον*, v. ***pentatlon***.

Lit.: Snoj 39.

bíbati (se)

Izvorno ekspresivna tvorba, no s potpunom usporednicom u sln. dijal. *bíbati* 'njihati se, teturati' i kašup. *bibac* 'ljuljati, njihati'.

Lit.: Skok I: 144; Snoj 39; Bezlaj I: 20; ERSJ III: 218f.

bìber *m reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *biber* (bački Hrvati), *bȉbēr* (Podravina)

Posuđeno iz tur. *biber, büber*, što je posuđeno preko perz. *bābārī* iz srind. *pipparī*. Ista je indijska riječ bila izvor i za grč. *πέπερι*, v. ***papar***.

Lit.: Skok II: 601; Škaljić 141.

Bìblija *ž*

TVORBA *bìblījskī*

Posuđeno iz clat. *Biblia*, što je iz grč. *βιβλία*, dosl. 'knjižice', množina od *βιβλίον* 'knjižica', deminutiv od *βίβλος, βύβλος* 'liko papirusa, papir, knjiga, pismo'. Grč. riječ *βύβλος* navodno je izvorno ime feničke luke iz koje se liko papirusa slalo u Grčku, no moguće je i obrnuto, da je ta luka nazvana po papirusu.

Lit.: Gluhak 128; Snoj 39; Beekes 246f.; ERSJ III: 222.

bibliogràfija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bibliographie*, fr. *bibliographie*). Riječ je složena od grč. *βιβλίον* 'knjiga', v. ***Biblija***, i *-γραφια*, v. ***-graf, -grafija***. U suvremenom značenju 'popis knjiga i radova određenog područja ili autora' riječ se upotrebljava od 17. st. U antici je grč. *βιβλιογραφία* značilo 'pisanje knjiga'.

Lit.: Snoj 40.

bibliotéka *ž* (19. st.)

TVORBA *bibliòtēčnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Bibliothek*, fr. *bibliothèque*) iz lat. *bibliothēca*, što je iz grč. *βιβλιοθήκη* 'zbirka knjiga, knjižnica'. Grčka je riječ složena od *βιβλίον* 'knjiga', v. ***Biblija***, i *θήκη* 'ormar, skladište' (izvedenica od *τίθημι* 'staviti', v. ***djenuti***). Usp. i ***apoteka***, složenica s istim drugim dijelom.

Lit.: Kluge s. v. Bibliothek.

bibliotèkār *m* (18. st.)

TVORBA *bibliotekárev*, *bibliotekàrica*, *bibliotèkārskī*, *bibliotekárstvo*

Posuđeno iz lat. *bibliothēcārius* 'knjižničar', što je izvedeno od *bibliothēca*, v. ***biblioteka***.

bicìkl *m*

Posuđeno iz fr. *bicycle, bicyclette*, što je složeno od *bi-* 'dvo', v. ***bi-***, i *cycle* 'krug', v. ***-cikl***. Francuska je riječ tvorena po uzoru na stariju riječ *tricycle*, v. ***tricikl***.

Lit.: Snoj 40.

biciklìzam *m*

TVORBA *bicìklist* (*bicìklistica*), *biciklìstičkī*

Izvedeno od ***bicikl***. Usp. fr. *cyclisme*.

bȉč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉč* (Brač, Vrgada), *bîč* (Varaždin), *b'ič* (Gola), *bič* (RKKJ)

TVORBA *bȉčast*

Postalo od psl. **bičь* (stcsl. *bȉčь*, sln. *bìč, bîč*, rus. *бич*, polj. *bicz*), što je imenica izvedena od glagola ***biti***[2] rijetkim sufiksom **-čь*, koji se pojavljuje još npr. u ***žuč***. Riječ je iz slavenskih jezika posuđena u njem. *Peitsche*, rum. *biciu*.

Lit.: Skok I: 162; Derksen 41; SP I: 247; ESSJa II: 94; Snoj 40; Vasmer I: 89; Furlan 2013: 115.

bȉčāš *m zool. (Mastigophorea, Flagellata)*

Izvedeno od ***bič***. Kalk prema lat. nazivu *flagellata* (lat. *flagellum* 'bič'), usp. i češ. *bičíkovci*.

Lit.: HER 113.

bȉčevati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉčevot* (Brač), *b'ičuvati* (Cerje), *bičûvati* (Varaždin), *bičovati, bičuvati* (RKKJ)

Postalo od psl. *bičevati* (sln. *bičeváti* (Plet.), rus. dijal. *бичевáть*, polj. *biczować*), što je izvedeno od **bičь*, v. ***bič***.

Lit.: SP I: 247.

bíće *sr* (14. st. Mon. serb. *bytije*; 15. st. *bitje*; 17. st. *biće*)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȋčę* (Varaždin)

Postalo od psl. **bytьje* (stcsl. *bytije*, sln. *bîtje*, rus. *бытьё*, polj. *bycie*), što je izvedeno od osnove koja je u **byti*, v. ***bit***[1].

Lit.: Derksen 71f.; SP I: 484; ESSJa III: 156f.; ERSJ III: 343f.

bigàmija *ž*

Posuđeno iz srlat. *bigamia* (usp. i njem. *Bigamie*, fr. *bigamie*, eng. *bigamy*), što je izvedeno od lat. *bigamus* 'oženjen s dvije žene'. Riječ je hibridna složenica od lat. *bi-* 'dvo-', v. ***bi-***, i grč. *γαμέω* 'ženiti se, udavati se' < ie. **g'em-*, v. ***zet***.

Lit.: Chambers 93.

bijéda *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bjẽda* (Gacka)

Postalo od psl. **bědà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *běda*, rus. *беда́*, češ. *bída*), od apstraktuma **b^hoyd^{h}eh_2* koji je izveden od ie. korijena **b^heyd^h-* (lat. *fīdō* 'vjerovati', grč. *πείθω* 'uvjeravati'). Izvorno je značenje ie. korijena bilo '(društvena) obveza' (usp. alb. *be* 'zakletva', *besë* 'vjera' od **b^hid^h-ti-eh$_2$*)); odatle se razvilo značenje 'ovisnost o drugoj osobi, prinuda', a zatim, u slavenskome, 'nesreća'. Izvorno značenje u slav. čuva denominativni glagol **běditi* 'siliti, prinuđivati' (stcsl. *běditi*, bug. *беда́* 'klevetati'). Taj glagol potpuno odgovara got. *baidjan* 'prinuđivati, siliti'. Druga je mogućnost da je hrv. *bijeda* srodno s lit. *bėdà* 'nesreća', latv. *bẽda* 'nesreća', ali te baltijske riječi možda mogu biti i posuđenice iz slavenskoga, usp. i lit. *bãdas* 'glad', skr. *bā́dh-* 'nesreća'.

Lit.: Skok I: 148f.; Gluhak 129; Derksen 38; SP I: 221f.; ESSJa II: 54ff.; BER I: 39; EIEC 418; Kroonen 47; ERSJ III: 28f.

bijêdan *prid.* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȋdan* (Brač)

TVORBA *bijêdnica* (19. st.), *bijêdnīk* (18. st.)

Postalo od psl. **běděnъ* (stcsl. *běděnъ*, sln. *bẹ́den*, rus. *бе́дный*, polj. *biedny*), što je izvedeno od **běda*, v. ***bijeda***.

Lit.: SP I: 223f.; ESSJa II: 57f.

bijêg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bjêg* (Gacka), *beg* (RKKJ)

Postalo od psl. **bě̋gъ* (sln. *bẹ̑g*, rus. *бег*, polj. *bieg*), što je apstraktna imenica od korijena **běg-* 'bježati' (usp. hrv. *-bjeći*, polj. *biec*), lit. *bė̃gti* 'bježati, trčati'. Te su bsl. riječi postale od ie. korijena **b^heg^w-* (grč. *φόβος*, v. ***fobija***). Duljina je korijenskoga samoglasnika u bsl. pravilna i očekivana ispred zvučnoga suglasnika.

Lit.: Skok I: 166f.; Gluhak 133; SP I: 227; ESSJa II: 61f.; Snoj 38.

bijêl *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȋl* ⟨ž *bīlà* sr *bîlo*⟩ (Brač), *bȋl* ⟨ž *bīlà* sr *bīlò*⟩ (Vrgada), *bêl* (Senj), *bẹ̃li* (Varaždin), *bel* (RKKJ)

Postalo od psl. **bělъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *bělъ*, sln. *bẹ́li*, rus. *бе́лый*, polj. *biały*) < ie. **b^helH-* 'bijel' (lit. *báltas* 'bijel', latv. *bãls* 'blijed', grč. *φαλός* 'bijel' < **b^hlHos*, stisl. *bāl* 'plamen', možda i alb. *ballë* 'čelo' u prvotnom smislu 'svijetli dio lica'). Neočekivana prijevojna duljina u slavenskome (potvrđena i akcentuacijom latv. *bãls*) možda upućuje na izvornu korijensku imenicu **b^hēlHs* 'bijela mrlja, bijela površina' od koje je slav. očuvao osnovu N jd., dok je u drugim jezicima (npr. grč., alb.) očuvana osnova kosih padeža koji su imali prazninu. Isti je korijen vjerojatno i u ***blato***.

Lit.: Skok I: 152ff.; Gluhak 130; Derksen 40; SP I: 238; ESSJa II: 79f.; Snoj 36; Bezlaj I: 16; Vasmer I: 73; ERSJ III: 147f.

bijélac *m* (14. st. antroponim, 'svjetski čovjek', 15. st. 'bjelance', 17. st 'bjeloočnica', 19. st. 'bijeli konj; čovjek bijelac')

DIJALEKTI I POTVRDE *bẽlęc* (Varaždin)

TVORBA *bijélčev*

Izvedeno od ***bijel***. Usp. eng. *white people*.

bijéliti ⟨prez. *bijêlīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bīlȋt* ⟨prez. *bȋlin*⟩ (Brač, Pitve, Zavala, Senj), *bilȋti se* (Vrgada), *bíliti* (Lika), *bẹ̃liti* (Varaždin), *bẹ̃l'iti* (Gola), *beleti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bělìti* ⟨prez. **běljǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *běliti*, sln. *belíti*, *bẹ́liti*, rus. *белúть*, češ. *běliti*), što je izvedeno od **bělъ*, v. ***bijel***.

Lit.: ESSJa II: 67; ERSJ III: 93f.

bijéljeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bẽlęti sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **bělěti (sę)* (sln. *belẹ́ti*, rus. *белéть*, polj. *bieleć*), što je izvedeno od **bělъ*, v. ***bijel***.

Lit.: ESSJa II: 64.

bijenále *m*

Posuđeno iz tal. *biennale* < lat. *biennalis*, što je složeno od ***bi-*** i *annus* 'godina'.

Lit.: Chambers 92.

bijês *m* (12. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bîs* (Brač, Vrgada, Senj), *bę̂s* (Varaždin, Gola), *bes* (RKKJ)

Postalo od psl. **bě̂sъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *běsъ*, sln. *bę̂s*, rus. *бес* 'zao duh', polj. *bies*). U baltijskome postoji usporednica u lit. *baisùs* 'strašan', što je pridjevska *u*-osnova., usp. i latv. *bâis* 'strašan'. Dočetni suglasnik **-s* (umjesto **x* koje bismo očekivali iza **ě*) navodi na rekonstrukciju **b^{h}oyHd$^{(h)}$-s-* ili **b^{h}oyd-s-* (lat. *foedus* 'ružan'). Moguća je veza s korijenom koji je u ***bojati se***, ako je *-d^{h}-* sufiksalno, ili s ***bijeda***, ali u tom slučaju se ne slaže akcentuacija u latvijskom. Značenje je u psl. moralo biti 'ljutnja, gnjev', a riječ je zacijelo igrala ulogu i u slav. mitologiji (rus. *бес* 'demon, zao duh').

Lit.: Skok I: 149; Gluhak 130; Derksen 40; ESSJa II: 88f.; ERSJ III: 172f.

bijésan *prid.* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bîsan* ⟨ž *bīsnà* sr *bîsno*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *bę̄sni* (Varaždin), *bę̄sẹn* (Gola), *besen* (RKKJ)

TVORBA *bijêsno*

Postalo od psl. **bě̂sьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. **běsьnъ*, sln. *bésen, bēsen*, rus. dijal. *бéсный*, češ. *běsný*), što je izvedeno od **běsъ*, v. ***bijes***.

Lit.: ESSJa II: 91; ERSJ III: 175f.

bȉk *m* (14. ili 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁk* (Brač, Grobnik, Orbanići), *bȉk* (Senj), *bîk* (Varaždin), *bʹīk* (Gola), *bik* (RKKJ)

Postalo od psl. **bykъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *bik*, rus. *бык*, polj. *byk*); izvorno onomatopejskoga postanja, ova je psl. imenica od istog korijena koji je u lit. dijal. *bukti* 'zavijati', latv. *bucêt* 'grmjeti', a tvorena je bsl. prijevojnim duljenjem koje nalazimo i u nekim drugim izvedenim imenicama, usp. ***gar***, ***mar***. Od istoga su korijena i imenica ***buka*** i iz nje izveden glagol ***bučiti***. Čakavski oblik *bȁk* 'bik' odražava psl. **bъkъ* s prijevojnom prazninom. Kratko *-i-* u hrvatskom je sekundarno, a izvornu duljinu čuva kajkavski. Moguće je da je na tvorbu imenice **bykъ* utjecala i psl. **bydlo* 'stoka' (polj. *bydło*, strus. *бꙑдло* 'životinja').

Lit.: Skok I: 95; SP I: 473f.; ESSJa III: 147; Snoj 41; Vasmer I: 158; ERSJ III: 241f.

bìlabìjāl *m*

TVORBA *bȉlabijālnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bilabial*, eng. *bilabial*). Riječ je složena od lat. *bi-* 'dvo-', v. ***bi-***, i *labialis* 'usneni', v. ***labijal***.

bìlànca *ž*

Posuđeno preko njem. *Bilanz* iz tal. *bilancia* < lat. *bilanx*, v. ***balans***.

Lit.: Snoj 41; Kluge s. v. Bilanz.

bȉlaterālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *bilateral*, eng. *bilateral*). Riječ je novija složenica od lat. *bi-* 'dvo-', v. ***bi-***, i *lateralis* 'koji je sa strane, bočni, pokrajni', što je izvedeno od *latus* ⟨G *lateris*⟩ 'bok, strana' (nejasne etimologije).

bìljār, biljār *m*

TVORBA *bìljārskī*

Posuđeno preko eng. *billiard* ili njem. *Billard* iz fr. *(jeu de) billard* '(igra) biljar' < stfr. *billart* 'biljarski štap', što je izvedeno od *bille* 'deblo, štap, palica'. Fr. *bille* je postalo od vlat. **bīlia*, što je posuđenica iz galskoga (usp. srir. *bile* 'veliko drvo, stablo') < ie. **b^{h}elh$_{3}$yo-* 'list', v. ***folija***.

Lit.: Snoj 41; Dauzat 88; Matasović 2009: 61.

bìlijūn *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Billion*, iz fr. *billion*, što je složeno od ***bi-*** i drugog dijela riječi ***milijun***, sa značenjem 'milijun milijuna, milijun na drugu potenciju'.

Lit.: Snoj 41.

bìlingvìzam *m*

Posuđeno iz fr. *bilinguisme*, što je izvedeno od lat. *bilinguis* 'dvojezičan'. Latinska je riječ složena od *bi-* 'dvo-', v. ***bi-***, i *lingua* 'jezik', v. ***lingvist***.

bȉlo *sr* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bilȍ* (Brač), *bȉlo* (Lika), *bilo* (RKKJ)

Postalo od psl. **bídlo* ⟨a. p. *a*⟩ (usp. češ. *bidlo* 'batina', možda i bug. *бúло* 'planinski greben'), što je imenica tvorena od osnove glagola ***biti***[2] i sufiksa **-dlo-*. Izvorno je značenje bilo 'udaralo', čime se objašnjava hrv. značenje 'puls'. Značenje 'planinski greben' koje se susreće i u bugarskom moglo se razviti preko značenja 'greda za pokrivanje'.

Lit.: Derksen 41; SP I: 248; ESSJa II: 94f.; BER I: 48.

bìltēn *m* (20. st.)

Internacionalizam posuđen iz fr. *bulletin* 'priopćenje; tiskovina', što je izvedeno od srlat. *bulla* 'pečat,', v. ***bula***, pa bi prvotno značenje bilo 'proglas opremljen pečatom'.

Lit.: Snoj 41; Kluge s. v. Bulletin.

bíljac *m* (18. st.) 'pokrivač od sukane vune'

DIJALEKTI I POTVRDE *bȋjȁc* (Brač), *biļȁc* (Vrgada), *biljãc* (Senj), *biļac* (RKKJ)

Možda izvedeno od korijena **běl-*, v. ***bijel***. Riječ bi izvorno potjecala iz govora u kojima **ě* > *i*.

Lit.: HER 116.

bȋlje *sr* (14. st. Domentijan; 16. st.)

Postalo od psl. zbirne imenice **bylьje* (sln. *bȋl, bȋlka*, rus. *бы́лье*, polj. *byle*), koja je izvedena od psl. **býti* 'biti', v. ***biti***[1]. Ie. korijen **b*^{h}*uh*$_{2}$*-*, od kojega je psl. **býti*, nije značio samo 'biti', već i 'postajati', pa i 'rasti' (grč. *φύω* 'postajem, rastem'), odatle su i u drugim jezicima iz toga korijena izvedene imenice koje znače 'bilje' ili 'biljka' (npr. grč. *φυτόν*).

Lit.: Skok I: 158ff.; Derksen 71; SP I: 476; ESSJa III: 147f.; Snoj 41; Holzer 2011: 94; ERSJ III: 260f.

bìljeg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bilȋg* ⟨G *bilȋga*⟩ (Brač), *bilȋg* (Vrgada), *bìliga* (Lika), *b'ileg* (Cerje), *biļeg* (RKKJ)

Postalo od psl. dijal. **bělěgъ* (bug. *бе́лег*, rus. *беле́г* (vjerojatno iz južnoslavenskog)), što je posuđeno iz nekoga turkijskog izvora, bulgarskoga ili avarskoga (usp. tur. *bilgi* 'znanje, obavijest' < 'znamenje'). Riječ nije zabilježena u zapadnoslav. Standardni oblik *bìljeg* ima ikavski odraz jata; ijekavski je zabilježen u dijalektima i kod Karadžića (*bjèljeg*).

Lit.: Skok I: 150; Gluhak 130f.; BER I: 41; ERSJ III: 83f.

bìlješka *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***bilježiti***. Usp. sln. *belẹ̑žka*.

bìlježit *prid.* (17. st. 'poznat')

Izvedeno od ***biljeg*** ili ***bilježiti***.

bìlježiti (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *biļẹ̑ž'iti* (Gola)

TVORBA *bìlježēnje*

Izvedeno od ***biljeg***. Usp. sln. *belẹ̑žiti*, bug. *белéжа*.

Lit.: ERSJ III: 88f.

bìlježnica *ž*

Izvedeno od ***bilježiti***.

bìlježnīk *m* (19. st.)

TVORBA *bilježnica*

Izvedeno od ***bilježiti***. Usp. lat. *notārius*, v. ***nota***.

bȋljka *ž* (16. st.)

Postalo od psl. **bylьka, *bylъka* (sln. *bȋlka* 'stabljika, travka', strus. *былка* 'trava'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***bilje***. U hrvatskom je *-lj-* uvedeno analoški prema *bilje*.

Lit.: ESSJa III: 149; ERSJ III: 262f.

bȋljnī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***bilje***.

bȉljojēd *m*

Složeno od ***bilje*** i ***jesti***. Usp. ***biljožder***, ***mesojed***.

bȉljoždēr (biljòžder) *m*

Složeno od ***bilje*** i ***žderati***. Kalk prema latinskom nazivu *Herbivora* ili njem. *Pflanzenfresser*. Usp. ***mesožder***, ***svežder***.

bìmètāl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bimetall*, eng. *bimetal*). Riječ je složena od ***bi-*** i ***metal***.

bȉnārnī *prid.*

Posuđeno iz kslat. *bīnārius* 'koji se sastoji od dvoga' (usp. i eng. *binary*), što je izvedeno od lat. *bīnī* 'po dva' < ie. **dwis-no-*, v. ***bi-***, ***dva***.

Lit.: Chambers 94.

bio- *pref.*

Posuđeno iz grč. *βίος* 'život' < ie. **g^{w}ih$_{3}$wo-*, v. ***žīv***.

Lit.: HER 117.

bȉočūg *m* (15. st. Spom. sr.;19 st. Karadžić) 'alka, karika, kolut'

DIJALEKTI I POTVRDE *biočuh* (RKKJ)

Postalo od psl. **bělьčugъ* (strus. *бѣльчугъ*, bug. *белчу́г*), što je posuđenica iz turkijskoga, najvjerojatnije iz bulgarskoga (usp. džagatajski *biläzik* 'narukvica', kalmički *biltsəg* 'prsten').

Lit.: Skok I: 136; BER I: 41f.; Vasmer I: 73f.

biogèneza *ž* 'proces u kojem se živo biće razvija samo iz već postojećeg živog bića'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Biogenese*, eng. *Biogenesis*). Riječ je složena od ***bio-*** i ***geneza***.

biògraf *m*

TVORBA *biògrafkinja*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Biograph*, fr. *biographe*). Riječ je izvedena od ***biografija***.

biogràfija *ž*

TVORBA *biògrafskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Biographie*, eng. *biography*, fr. *biographie*) iz bizant. grč. *βιογραφία*, što je složeno od *βίος* 'život', v. ***bio-***, i *-γραφια* 'pisanje', v. ***-graf, -grafija***.

Lit.: Snoj 42; Kluge s. v. Biographie.

biokémija *ž*

TVORBA *biokémījskī*

Složeno od ***bio-*** i ***kemija***. Usp. njem. *Biochemie*.

biòlog *m*

TVORBA *biòloginja*

Posuđeno iz njem. *Biologe*. Riječ je izvedena od ***biologija***.

biològija *ž*

TVORBA *biòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Biologie*, fr. *biologie*, eng. *biology*). Riječ je složena od grč. *βίος*, v. ***bio-***, i *-λογια*, v. ***-logija, -log***.

bȉootpād *m*

Složeno od ***bio-*** i ***otpad***. Usp. njem. *Bioabfall*.

bȉoplīn *m*

Složeno od ***bio-*** i ***plin***. Usp. eng. i njem. *Biogas*.

biorazgràdiv *prid.*

TVORBA *biorazgràdivōst*

Složeno od ***bio-*** i ***razgradiv***. Usp. eng. *biodegradable*.

biorìtam *m* (20. st.)

Složeno od ***bio-*** i ***ritam***.

biosféra *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Biosphäre*, eng. *biosphere*). Riječ je složena od ***bio-*** i drugog dijela riječi ***atmosfera***, v. ***sfera***.

biotehnològija *ž*

Složeno od ***bio-*** i ***tehnologija***.

bírati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bīrȁt* ⟨prez. *bȉron*⟩ (Brač), *bȉrati* (Lika), *b'irat* (Cerje)

TVORBA *bírānje*, *bíralīšte* (19. st.)

Postalo od psl. **biràti* (sln. *-birati*, bug. *бúрам*, rus. *бирáть*); durativno-iterativni glagol izveden od psl. **bьrati*, v. ***brati***.

Lit.: Skok I: 201; Gluhak 131; SP I: 250; ESSJa II: 97; Snoj 54; ERSJ III: 279f.

bìrō *m razg.*

Posuđeno preko njem. *Büro* iz fr. *bureau* 'ured', izvorno 'gruba tkanina' < kslat. *burra* 'čupava, neuredna odjeća', što je možda supstratna riječ, usp. grč. *βίρρος* 'vrsta ogrtača', lat. *birrus* 'kišni ogrtač'. Značenjski razvoj od 'tkanina' do 'ured' mogao je teći na ovaj način: 'tkanina' > 'stol pokriven tkaninom' > 'pisaći stol' > 'ured, radna soba'. Na stolovima prekrivenim tkaninom provjeravala se autentičnost kovanog novca.

Lit.: Snoj 42; Kluge s. v. Büro; Beekes 216.

birokrácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bürokratie*, eng. *bureaucracy*, fr. *bureaucratie*). Riječ je složena od ***biro*** i drugog dijela riječi poput ***aristokracija***, ***demokracija***, a skovao ju je francuski ekonomist Vincent de Gournay (1712. – 1759.).

Lit.: Snoj 42; Kluge s. v. Bürokratie.

birôkrat *m*

TVORBA *birôkratkinja, birôkratskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bürokrat*, eng. *bureaucrat*, fr. *bureaucrate*). Riječ je izvedena od ***birokracija***.

bîs *m*

Posuđeno iz tal. *bis* < lat. *bis* < ie. **dwi-s* 'dvaput' (skr. *dvíṣ*, grč. *δίς*, srvnj. *zwir*), usp. ***bi-***.

bìsage *ž, pl. t.* (15. st. Starine 4)

DIJALEKTI I POTVRDE *bisãge* (Brač, Pitve, Zavala), *bisȁge* (Vrgada, Žumberak), *bisȁgi* (Orbanići), *bis'age* (Gola)

Posuđeno preko nekog romanskog izvora (usp. tal. dijal. *bisuog*, tal. *bisaccia*) iz lat. *bisaccium* 'dvostruka vreća', što je složeno od *bi-* 'dva', v. ***bi-***, i *saccus* 'vreća', v. ***ruksak***.

Lit.: Skok I: 156; Snoj 42; DEI 528f.

bìser *m* (13. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bîser* (Brač, Vrgada), *b'iser* (Varaždin), *biser* (RKKJ)

TVORBA *bìsērān* (14. st. Spom. sr., 16. st.), *bìsērje*

Riječ je posvjedočena samo u južnoslav. Postalo od psl. dijal. **bisьrъ, *biserъ, *bisъrъ* (usp. stcsl. *bisьrъ*, bug. *бúсер*; rus. *бúсер* i ukr. *бúсер* su iz csl.). U (dijalektalni) je praslavenski ova riječ posuđena iz nekog turkijskog izvora, vjerojatno iz bulgarskoga. Najraniji izvor je arap. *busr* 'biser'.

Lit.: Skok I: 156; Gluhak 131; Vasmer I: 88; BER I: 49; ERSJ III: 306f.

bìsērnica *ž* 'tamburica najvišeg tona'

Izvedeno od *biserni*, v. ***biser***. Djelomični kalk prema tur. *tanbur-sedefli*.

Lit.: HER 120.

bîskati ⟨prez. *bîskām/bîštēm*⟩ (19. st.) *reg., zast.* 1. 'prebirati kome laganim pokretima prstiju po kosi; bištati'; 2. '(što) prebirući prstima tražiti u kosi nametnike; trijebiti'

Postalo od starijega glagola *obîskati* (15. st.) koji je složen od ***ob-*** i ***iskati***, pogrešnim rastavljanjem kao *o-biskati* (usp. ***bariti***).

Lit.: Skok I: 730.

bîskup *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *bîskup* (Brač, Vrgada), *bîškup* (Senj, Gacka), *bĩškup* (Varaždin), *b'iškup* (Gola), *biškup* (RKKJ)

TVORBA *bîskupskī* (16. st.)

Posuđeno, vjerojatno preko stvnj. *biscop, biscof* iz lat. *episcopus*, što je iz grč. *ἐπίσκοπος* 'biskup'. Izvorno je značenje bilo 'nadglednik'. Grčka je riječ izvedenica od glagola *ἐπισκοπεῖν*, koji je složen od *ἐπι-* 'nad-', v. ***ep-, epi-***, i *σκοπέω* 'gledati', v. ***-skop, -skopija***. Usp. i ***episkop***. Dijalekatni oblici poput *biškup, škof* posuđeni su u različitim razdobljima iz različitih izvora. Kajk. *'ęršęk* 'nadbiskup' (Vitezović, Varaždin) posuđeno je preko mađ. *érsek* iz njem. *Erzbischof*.

Lit.: Skok I: 157; Kluge s. v. Bischof; ERSJ III: 309f.

biskùpija *ž* (13. st. Mon. croat.)

TVORBA *biskùpījskī*

Izvedeno od ***biskup***.

bìskvīt *m*

Posuđeno iz fr. *biscuit* < vlat. **biscoctus* 'dvostruko pečeno', što je složeno od *bis* 'dvaput, dvostruko', v. ***bis***, i *coctus*, participa glagola *coquō* 'kuhati, variti, pećí', v. ***pećí***. Usp. i ***piškota***.

Lit.: HER 120; Chambers 95.

bîsta *ž*

Posuđeno preko njem. *Büste* i fr. *buste* iz tal. *busto* < lat. *bustum* 'nadgrobni spomenik, grob', izvorno 'mjesto gdje su se mrtvi spaljivali i pokapali'. Latinska je riječ nastala krivim rastavljenjem participa perfekta glagola *amburō* 'spaliti' kao *am-bustus* umjesto *amb-ustus*. Glagol *amburō* je složen od *ambi-*, v. ***ambi-, ambo-***, i *urō* 'paliti, zapaliti' < ie. **h$_1$ews-* 'paliti' (skr. *oṣati*, grč. *εὕω* 'sprežiti').

Lit.: Kluge s. v. Büste; DEI 643; de Vaan 77, 645.

bîstar *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bîstar* (Brač, Vrgada, Senj), *b'istęr* (Varaždin), *bister* (RKKJ)

TVORBA *bîstro*

Postalo od psl. **bystrъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'brz, hitar' (stcsl. *bystrъ*, sln. *bíster*, rus. *быстрый*, polj. *bystry*). Ie. etimologija nije sigurna, ali vjerojatna je veza sa stnord. *bysia* 'izvirati velikom silom'. U psl. je ovaj pridjev bio čest epitet rijeka i drugih tekućih voda, odatle se razvilo značenje 'koji nije mutan' posvjedočeno osobito u južnoslav. Zbog

toga su imena izvedena iz tog pridjeva česta u hidronimiji, npr. *Bistrica* 'brza rijeka'.

Lit.: Skok I: 157f.; Gluhak 131; Derksen 70; SP I: 480f.; ESSJa III: 153f.; Snoj 43; BER I: 51; ERSJ III: 312f.

bistrìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bistrinȁ* (Brač), *bistrina* (RKKJ)

Postalo od psl. **bystrina* (csl. *bystrina* 'rijeka' (Mikl.), sln. *bistrína* 'bistrina', star. i 'brzi vodeni tok', rus. *быстриná* 'brzac', polj. *bystrzyna* 'brzac, bujica'), što je izvedeno od **bystrъ*, v. ***bistar***.

Lit.: SP I: 478f.; ESSJa III: 151f.

bìstriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉstrit se* (Brač), *b'istriti* (Varaždin)

Postalo od **bystriti* (sln. *bistríti* 'razjašnjavati', rus. dijal. *быстрить* 'žuriti se', češ. *bystřiti* 'brzati, ubrzavati'), što je izvedeno od **bystrъ*, v. ***bistar***.

Lit.: SP I: 479; ESSJa III: 152.

bìstrō (bistrȍ) *m* 'omanja gostionica'

U novije doba posuđeno iz fr. *bistrot, bistro*. Riječ je po prvi put zabilježena u fr. u drugoj polovici 19. st. Dublja je etimologija nepoznata. Moguće je izvođenje iz fr. dijal. *bistrouille, bistouille* 'napitak od kave i vinjaka', od *bis-* (v. ***bis***) i fr. *touiller* 'miješati'. Pučka etimologija koja ovu riječ izvodi iz rus. *быстро* 'brzo' (navodno iz govora Kozaka koji su 1814. okupirali Pariz) sigurno je pogrešna.

Lit.: Picoche 47; Chambers 96.

bȋt[1] *ž* (u dva pisca 16. i 17. st. 'natura') 'suština'

DIJALEKTI I POTVRDE *bît* (Varaždin)

TVORBA *bitak*

Postalo od **byti* (sln. *bît*, rcsl. *бытъ* 'biće'), što je etimološki identično glagolu **byti*, v. ***biti***[1]. Za značenje usp. latinizam ***esencija***.

Lit.: SP I: 483; ESSJa III: 156.

bȋt[2] *m* 'osnovna jedinica za količinu podataka'

Posuđeno iz eng. *bit*, što je tvoreno kraćenjem sintagme *binary digit* 'binarna znamenka', v. ***binarni***, ***digitalni***. *Bit* je jedinica za količinu podataka koja može imati samo dvije vrijednosti, 0 ili 1. Riječ je skovao američki matematičar John W. Tukey (1915. – 2000.), a na sam oblik riječi zacijelo je utjecalo i homonimno eng. *bit* 'komadić'.

Lit.: Kluge s. v. Bit; Chambers 96.

bȋtan *prid.* (18. st.)

Postalo od **bytьnъ* (sln. *bîten*, češ. *bytný*), što je izvedeno od **byt*ь, v. ***bit***[1], ili **byti*, v. ***biti***[1].

Lit.: SP I: 484; ESSJa III: 157.

bìtānga *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bit'anga* (Gola)

Posuđeno iz mađ. *bitang* 'skitnica, besposličar', što je posuđeno iz srvnj. *biutunge* 'pljačka, plijen' (možda uz posredništvo stčeš. *bitunk, bituňk* 'plijen, dijeljenje plijena'). Srvnj. *biutunge* je izvedeno od glagola *biuten* 'plijeniti, pljačkati, iskorištavati', usp. njem. *Beute* 'plijen', što je u vezi sa stir. *búaid* 'pobjeda'.

Lit.: Skok I: 158; Gluhak 131; BER I: 50; Hadrovics 150; MNTESZ I: 306.

bȉti[1] *dv.* ⟨prez. prez. supl. *jèsam,* enkl. *sam,* odrični *nísam/nijésam,* 1.l.jd. *bȕdēm*⟩ (12. st. Spom. sr.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉt* (Brač, Senj), *bȉti* (Vrgada), *b'iti* (Varaždin, Gola), *biti* (RKKJ)

Postalo od psl. **býti* 'biti' (stcsl. *byti*, sln. *bíti*, rus. *быть*, polj. *być*) < ie. **b*^{h}*uh*$_{2}$- (lit. *bū́ti*, lat. *fuī* 'bio sam', grč. *φύομαι* 'postajati, rasti'). Supletivni oblici prezenta također su naslijeđeni: hrv. *jèsam* je postalo od psl. **esmь* (stcsl. *jesmь*, polj. *jestem*) < ie. **h*$_{1}$*esmi* (grč. *εἰμί*, skr. *ásmi*), itd.

Lit.: Skok I: 158; Gluhak 131; Derksen 70; SP I: 482; ESSJa III: 155; ERSJ III: 324f.

bȉti[2] ⟨prez. *bȉjēm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Marulić) 'udarati'

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉt* (Brač), *b'iti* (Varaždin, Gola), *biti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bíti* ⟨prez. **bьjǫ* a. p. *c*⟩ 'udarati' (stcsl. *biti*, rus. *бить*, polj. *bić*) < ie. **b*^{h}*eyH-* (av. *byente* 'bore se', stir. *benaid* 'udara', stvnj. *bīhal* 'sjekira').

Lit.: Skok 161f.; Gluhak 132; Derksen 41f.; SP I: 251f.; ESSJa II: 99f.; Snoj 43; Vasmer I: 88; ERSJ III: 329f.

bȉtka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉtka* (Gacka), *bîtka* (Varaždin)

Postalo od **bitъka* (bug. *бúтка*, češ. *bitka*, polj. *bitka*), što je izvedeno od **biti*, v. ***biti***[2].

Lit.: ESSJa II: 101f.; ERSJ III: 340f.

bitùmen *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Bitumen*, iz lat. *bitūmen* 'paklina, asfalt' < ie. **g^{w}et-u-* 'smola' (stir. *beithe* 'šimšir', srvelš. *bedw* 'breza', skr. *játu-* 'guma', stvnj. *cuti* 'ljepilo').

Lit.: Kluge s. v. Bitumen; de Vaan 72f.

bívati (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bīvȁt* (Senj), *bivati* (RKKJ)

TVORBA *bívānje*

Postalo od psl. **byvàti* (stcsl. *byvati*, sln. *bívati*, rus. *бывáть*, polj. *bywać*), što je iterativno-durativni oblik glagola **byti*, v. ***biti***[1].

Lit.: Derksen 72; SP I: 484f.; ESSJa III: 157f.

bȉvol *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȉvol* (Varaždin), *bívo* (bački Hrvati)

Postalo od **byvolъ* (sln. *bívol*, usp. i rus. *бýйвол*, polj. *bawoł*, češ. *buvol*), što je posuđeno iz lat. *būbalus* 'vrsta afričkog jelena ili gazele'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *βούβαλος* nejasne etimologije, ali možda je na oblik riječi utjecalo pučkoetimološko povezivanje s *βοῦς* 'govedo', v. ***govedo***. Kasnija varijanta latinske riječi, *bufalus*, također je proširena po europskim jezicima, usp. tal. *bufalo*, što je bio izvor za eng. *buffalo* i fr. *buffle*, a francuska je riječ bila izvor za njem. *Büffel*.

Lit.: Skok I: 164; SP I: 485; ESSJa III: 158f.; Beekes 229; REW 1351; ERSJ III: 224f.

bȉvši *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ífši* (Varaždin)

Poimeničeni prilog prošli glagola ***biti***[1]. Usp. rus. *бúвший*, sln. *bívši*.

bȉzāran *prid.* (20. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *bisarr*, iz fr. *bizarre*. U fr. je riječ posuđena iz tal. *bizzarro* što je isprva značilo 'bijesan, mahnit' (usp. tal. dijal. *bizza* 'bijes, ludilo' što je izvedeno od lat. *vitium* 'mana'). Manje je vjerojatno da je talijanska riječ posuđena iz šp. *bizarro* 'hrabar, viteški', što je izvedeno od bask. *bizar* 'brada' (kao simbol muževnosti, hrabrosti).

Lit.: Snoj 44; Kluge s. v. bizarr; DEI 538; REW 1141.

bìzōn *m*

Posuđeno preko njem. *Bison* iz lat. *bison* 'divlje govedo sjevernih krajeva, europski bizon'. Latinska je riječ posuđena iz germanskog izvora (usp. stvnj. *wisant, wisunt*) nejasnoga podrijetla, usp. i stprus. *wis-sambrs* 'europski bizon'.

Lit.: Snoj 44; Kluge s. vv. Bison, Wisent.

bjegúnac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bigūnȁc* (Brač), *bęg'unęc* (Varaždin)

TVORBA *bjegúnčev*, *bjègūnka*

Izvedeno od starijega *bjègūn* (14. – 16. st.) < psl. **běgunъ* (sln. *begûn*, rus. *бегýн*, polj. *biegun*), što je izvedeno od osnove glagola **běgti, *běgati*, v. ***bježati***.

Lit.: ESSJa III: 60f.

bjelánce *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bilônce* (Brač), *belãnce* (Senj)

Izvedeno od ***bijel***, v. ***bjelanjak***.

bjelàn̄čevina *ž*

Izvedeno od ***bjelance***. Djelomični kalk prema njem. *Eiweiss*.

bjelánjak *m* (18. st.)

Izvedeno od ***bijel***.

bjelàsati se (19. st.)

Izvedeno od ***bijel***.

bjèličast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***bijel*** pridjevskim deminutivnim sufiksom *-ičast*, usp. ***plavičast***.

Lit.: ERSJ III: 108.

bjelìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bilinȁ* (Brač), *bjelȋna* (Vrgada), *belȋna* (Senj), *bęl'ina* (Varaždin), *bel'ȋna* (Gola), *belina* (RKKJ)

Postalo od psl. **bělina* (sln. *belína*, rus. dijal. *белúна*, češ. *bělina* 'masna, bijela zemlja'), što je izvedeno od **bělъ*, v. ***bijel***.

Lit.: SP I: 231f.; ESSJa II: 66f.

bjȅlkast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ęlkasti, bęlkȃsti* (Varaždin)

Izvedeno od ***bijel***.

bjȅlkinja *ž*

Izvedeno od ***bijel***.

bjelogòrica *ž*

TVORBA *bjelogòričnī*

Složeno od ***bijel*** i ***gora***, usp. ***crnogorica***.

bjȅlokōst *prid.* (19. st.)

Složeno od ***bijel*** i ***kost***.

bjeloòčnica *ž*

Složeno od ***bijel*** i ***oko***[1].

bjelòput *prid.* (18. st.)

TVORBA *bjelòputan* (18. st.)

Složeno od ***bijel*** i ***put***[2].

bjelòuška *ž zool. (Natrix natrix)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bę̣lo'uška* (Varaždin)

Složeno od ***bijel*** i ***uho***. Zmija je naziv dobila po svijetlim pjegama u obliku polumjeseca na stražnjem dijelu glave s obje strane.

Lit.: ERSJ III: 124f.

bjèsniti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bīsnȉt* (Senj), *bẹ̃sniti* (Varaždin)

Postalo od **běsьněti* (samo južnoslavenski, sln. *besnéti*, bug. *беснея*), što je izvedeno od **běsьnъ*, v. ***bijesan***.

Lit.: ESSJa III: 91.

bjesnòća *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bisnoćȁ* (Brač), *bę̣snôča* (Varaždin)

Izvedeno od ***bijesan***.

bjesòmučan *prid.* (19. st.)

Složeno od ***bijes*** i ***muka***[1].

bjèžati ⟨prez. *bjèžīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bižȁt* ⟨prez. *bižīn*⟩ (Brač, Senj), *bižȁti* (Vrgada), *bìžati* (Lika), *bę̣ž'ati* (Varaždin), *bẹ̃ž'ati* (Gola), *bežati* (RKKJ)

Postalo od psl. **běžàti* < **begě̀ti* ⟨prez. **bě̀žǫ* < **bě̀gjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *běžati*, sln. *bežáti*, rus. *бежáть*, polj. *bieżeć*), što je izvedeno od osnove **běg-*, v. ***bijeg***.

Lit.: Gluhak 133; Derksen 40f.; SP I: 245f.; ESSJa III: 92; ERSJ III: 43f.

blâg *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *blôg* (Brač), *blâgi* (Varaždin), *blag* (RKKJ)

TVORBA *blâgo pril.*

Postalo od psl. **bôlgъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'dobar' (stcsl. *blagъ*, sln. *blâg*, rus. dijal. *бóлогo* 'dobro', polj. *błogi* 'blag'). Dublja je etimologija nejasna. Neki etimolozi izvode **bôlgъ* iz ie. **bʰelg-* 'sjaj' (skr. *bhárgas* 'bljesak', srvnj. *blanch* 'bijel, sjajan'), što pretpostavlja značenjski razvitak 'sjajan' > 'dobar' (> 'blag, ugodan').

Lit.: Skok I: 166f.; Gluhak 133; Derksen 51f.; SP I: 306; ESSJa II: 174; Snoj 44; BER I: 52f.; Vasmer I: 103.

blàgājna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *blagâjna* (Brač), *blag'ę̣jna* (Varaždin)

TVORBA *blàgājnica* (18. st.), *blàgājnīk* (17. st.) (*blàgājničkī*)

Izvedeno od ***blago***. U standardnom je jeziku riječ razmjerno kasno potvrđena; u starijim se izvorima (do 19. st.) pojavljuju samo pridjev *blagajni* i izvedenice kao *blagajnica*, *blagajnik*, a u značenju 'blagajna' pojavljuje se imenica *blagaonica*. Usp. i njem. *Schatzkammer*.

Lit.: HER 124.

blàgdān *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blȁjdan, blãjdon* (Brač), *blȁgdan* (Vrgada, Senj), *blagdan* (RKKJ)

TVORBA *blàgdānskī*

Složeno od ***blag*** i ***dan***.

blâgo *sr* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blôgo* (Brač), *blᵒâgo* (Vrgada), *blâgo* (Senj), *blâgo* (Varaždin), *bl'ãgọ* (Gola), *blago* (RKKJ)

Postalo od psl. **bôlgo* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *blagọ̑*, strus. *болго*, češ. *blaho* 'blagostanje'), što je poimeničeni srednji rod pridjeva **bolgъ*, v. ***blag***. Osnovno je značenje u slav. 'dobar' odakle se razvija značenje 'ugodan' i 'imetak'. Za semantičku vezu usp. lat. *pecu* 'stoka', *pecūnia* 'novac'.

Lit.: Derksen 51; ESSJa II: 173.

blàgodāt *ž* (14. st. Mon. serb.; 19. st. Karadžić)

Složeno od ***blag*** i korijena koji je u **dě̀ti*, v. ***djenuti***. Kalk prema grč. *εὐεργεσία*, lat. *beneficentia* ili stvnj. *wola-tat*.

Lit.: Skok I: 167.

blagonáklon *prid.*

Složeno od ***blag*** i ***naklon***[2].

blagoslívljati (16. st.)

Izvedeno od ***blagosloviti***.

blàgoslōv *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *blãgoslov* (Brač), *blàgoslov* (Vrgada), *blàgosov* (Senj), *bl'agoslof* (Varaždin), *blagoslov* (RKKJ)

Složeno od ***blag*** i korijena koji je u ***sloviti***, ***slovo***. Kalk prema lat. *benedictio* ili grč. *εὐλογία*.

blagoslòviti (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *blagoslovȉti* (Vrgada), *blagosl'oviti* (Varaždin)

Složeno od ***blag*** i korijena koji je u ***sloviti***, ***slovo***, usp. ***blagoslov***. Kalk prema lat. *benedicō*.

blágōst *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blãgost* (Brač), *blâgost* (Varaždin), *blagost* (RKKJ)

Postalo od psl. **bolgostь* (sln. *blāgost*, bug. *блáгост*, češ. *blahost*), što je izvedeno od **bolgъ*, v. ***blag***.

Lit.: SP I: 305f.; ESSJa II: 173.

blagostánje *sr*

Složeno od ***blag*** i ***stanje***. Usp. njem. *Wohlstand*.

blàgotvōran *prid.* (19. st.)

Složeno od ***blag*** i ***tvoriti***. Kalk prema lat. *beneficus*.

blagòvati

DIJALEKTI I POTVRDE *blagovȁt* (Brač), *blagovȁti* (Vrgada), *blagûvati* (Varaždin), *blagovati, blaguvati* (RKKJ)

TVORBA *blagovaònica*

Izvedeno od ***blag***. Doslovno je značenje '(uživajući što) dobro biti', od čega se razvilo 'uživati jelo' i 'jesti'.

blàgovijēst *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Blãgovist* (Brač), *Blagoveščeńe, Blagovešteńe* (RKKJ)

Složeno od ***blag*** i ***vijest***.

blàgozvūčan *prid.*

TVORBA *blagozvúčnōst*

Složeno od ***blag*** i ***zvučan***.

blàgva *ž* (17. st.) *bot. (Boletus regia; Amanita caesarea)*

Možda izvedeno od ***blag***. Usp. i sln. *blâgva*. Usp. kao naziv za tu gljivu i tal. *ovolo buono*, dosl. 'dobro jajašce'.

Lit.: Skok I: 166f.; Bezlaj I: 44.

blànja *ž* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blànja* (Senj), *blańa* (RKKJ)

Postalo od psl. **bolnь* 'kožica, strugotina' (rus. *бóлонь* 'meka koža', *болонá* 'izraslina na stablima', polj. *błona* 'tanka koža'). Dublja etimologija nije jasna. Neki etimolozi povezuju psl. **bolnь* s grč. *φολίς* 'ljuska', no u grč. ta riječ nije dobro posvjedočena. Ako je etimologija točna, grč. i psl. odrazi upućivali bi na ie. **b^{h}oli-*. Druga je mogućnost da riječ dolazi od istoga korijena koji je u ***bijel***, usp. hrv. star. *biòna* 'mrena' < **bělъna*. Izvorno bi značenje bilo 'opna na oku, mrena'.

Lit.: Skok I: 168; Derksen 52; SP I: 307f.; ESSJa II: 178; BER I: 54; Vasmer I: 104; Machek 55.

blànjati

DIJALEKTI I POTVRDE *blanati* (Belostenec), *blanati, blańati* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz njem., usp. stvnj. *blānōn, plānōn* 'ravnati, gladiti, blanjati'. Manje je vjerojatno da je riječ o denominativnom glagolu izvedenom iz iste osnove koja je u ***blanja***.

Lit.: HER 125.

blàtan *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bl'atęn* (Varaždin), *blaten* (RKKJ)

Postalo od psl. **bóltьnъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *bláten*, rus. *болóтный*, polj. *błotny*), što je izvedeno od **bolto*, v. ***blato***.

Lit.: SP I: 312f.; ESSJa II: 182f.

blàtina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blatina* (RKKJ)

Postalo od psl. **bóltina* ⟨a. p. *c*⟩ (hrv. star. *blatina* 'veliko blato, bara, gdje se voda razlijeva', rus. dijal. *болóтина*, češ. *blatina*), što je izvedeno od **bolto*, v. ***blato***. Naziv sorte vinove loze izvorno je vjerojatno toponimskog postanja.

Lit.: SP I: 310; ESSJa II: 179.

blàtiti ⟨prez. *blàtīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bl'atiti* (Varaždin)

Postalo od psl. **boltiti* (sln. *blátiti*, rus. dijal. *болотить*, polj. *błocić*), što je izvedeno od **bolto*, v. ***blato***.

blàto *sr* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blãto* (Brač), *blàto* (Vrgada, Senj), *bl'ato* (Varaždin), *blato* (RKKJ)

Postalo od psl. **bólto* ⟨a. p. *a*⟩ 'vlažno, močvarno zemljište, blato' (sln. *bláto*, rus. *болóто*, polj. *błoto*), srodno s lit. *báltas* 'bijel', *balà* 'blato'. Kao što pokazuje litavski, riječ za blato izvedena je od istoga korijena od kojega je pridjev ***bijel***. Značenjska veza nije očigledna, ali posvjedočena je u mnogim jezicima, npr. u poljskome je jedna od riječi za 'blato, močvaru' upravo *biel*. Motivacija toj vezi možda je u bjelkastoj boji ilovače.

Lit.: Skok I: 168f.; Gluhak 134; Derksen 53; SP I: 311f.; ESSJa II: 179ff.; Snoj 45; BER I: 54f.

blàtobrān *m*

Složeno od ***blato*** i *-bran*, v. ***braniti***. Usp. brit. eng. *mudguard*.

blàvōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blàvōr* (Imotsko-bekijski)

Riječ posuđena iz predslavenskog supstrata (usp. alb. *bullar* 'vrsta zmije, *Pseudopus apus*', što je u vezi s rum. *balaur* 'zmaj'). Praoblik je mogao biti **bolauro-* ili **bulauro-*, pa neki lingvisti uspoređuju grč. *μόλαυρος* 'vrsta zmije' i ime grč. junaka Belerofonta, grč. *Βελλερο-φῶν* što bi značilo 'zmajoubojica'. Sufiks **-auro-* svakako mora biti neslavenski i neromanski.

Lit.: Skok I: 169f.; Solta 1980: 53f.; Walde-Hofmann I: 110.

blâzan *m* (18. st.) 'laska' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *blazen* (RKKJ)

Postalo od psl. **blaznъ*, **blaznь* 'ludost' (stcsl. *blaznъ* 'pogreška, zabluda', sln. *blázen* 'ludost', rus. *блáзень* 'obješenjak', polj. *błazen* 'luđak'). Ova psl. riječ mogla bi biti u vezi s latv. *blāzt* 'blebetati'; razvitak bi značenja bio 'nesuvisao govor' > 'ludost', usp. i onomatopejske glagole poput hrv. ***blebetati***. Psl. **blaznъ-* bi moglo biti izvedeno od onomatopejskoga korijena **bla-* sufiksom kao u ***bojazan***.

Lit.: Skok I: 170f.; Snoj 45; Vasmer I: 90; ESSJa II: 105ff.

blàzina *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *blazìńa* (Brač), *blaz'ina* (Zagorje, Varaždin), *blazina* (RKKJ)

Postalo od psl. **bolzina*, **bolzьno* 'podloga, daska' (sln. *blazína* 'blazina, jastuk', rus. *бóлозно* 'daska', kašup. *błozno* 'daska na sanjkama'), lit. *balžíena* 'greda', stprus. *balsinis* 'jastuk' < ie. **b^{h}el(h$_{2}$)g$^{\prime(h)}$-* (stnord. *bjalki* 'štap', njem. *Balken* 'podloga', možda i grč. *φάλαγξ* 'okrugao panj, valjak', stir. *bolg* 'vreća'). U hrv. ovu riječ potiskuje turcizam ***jastuk***.

Lit.: Skok I: 171; Gluhak 134; Derksen 94f.; SP I: 313f.; ESSJa II: 183f.; Snoj 45; Vasmer I: 103; Matasović 2004: 117.

blàzīrān *prid.* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *blasiert* iz fr. *blasé*, što je izvorno particip glagola *blaser* 'otupiti osjećaje', prvotno 'opiti se' (značenje sačuvano u fr. dijalektima); fr. *blaser* je posuđeno iz niz. *blazen* 'naduti se'.

Lit.: Kluge s. v. blasiert; Picoche 48.

blážen *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blõžẽn* (Brač), *blãžẽn* (Vrgada), *blâžẹni* (Varaždin), *blažen* (RKKJ)

Postalo od psl. **blaženъ* 'blažen' (sln. *blâžen*, stcsl. *blaženъ*), što je pridjev izveden od glagola **blažìti* 'činiti blaženim' (stcsl. *blažiti*, hrv. star. *blážiti*, češ. *blažiti*), v. ***blag***.

bláženīk *m* (15. st. Glasnik 11)

DIJALEKTI I POTVRDE *blažẹnîk* (Varaždin)

TVORBA *bláženica* (16. st.)

Izvedeno od ***blažen***.

blážēnstvo *sr* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

Izvedeno od ***blažen***.

blebètati ⟨prez. *blèbećēm*⟩ (18. st.)

TVORBA *blebètalo* (19. st.), *blebètānje*, *blebètuša* (19. st.)

Onomatopejski glagol s usporednicama u sln. *blebetáti*, rus. dijal. *блебетáть*. Slični se glagoli nalaze i u drugim jezicima, lit. *blebẽti* 'brbljati', lat. *balbūtiō/balbuttiō* 'zamuckivati', njem. *babbeln* 'nerazgovijetno govoriti (o djeci)', skr. *balbalā-karōti* 'muca'.

Lit.: Skok I: 171; Snoj 45; de Vaan 68.

bléjati ⟨prez. *bléjīm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *blējȁt* (Brač), *blējȁti* (Vrgada)

Onomatopeja, podudarna sličnim glagolima u slav. jezicima (usp. bug. *блея́*, rus. *блея́ть*); u balt. skupini imamo latv. *blêt*, a u drugim ie. jezicima uspoređuje se npr. lat. *fleō* 'plakati', usp. ***blenuti***.

Lit.: Skok I: 171; Derksen 43; SP I: 260f.; ESSJa II: 107; Snoj 46; BER I: 56.

blènuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blènut* (Brač), *blénit* (zapadna Hercegovina), *bl'ęnuti* (Varaždin)

Treba poći od praoblika **blenǫti*, što je izvedeno od primarnoga glagola psl. **blęsti* (strus. *бляcтu* 'griješiti'), lit. *blę̃sti* 'spavati' < ie. **b^{h}lend^h-* (njem. *blind* 'slijep'); od istoga su korijena imenice ***blud*** i ***blesan***.

Lit.: SP I: 258; ESSJa II: 115.

blèsača *ž*

Izvedeno od korijena koji je u ***blesan***.

blèsan *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bl'ęsan* (Varaždin)

Postalo od psl. **blesnъ* 'lud, glup' (stpolj. *blesny*, kašup. dijal. *blesni*). Riječ **blesnъ* nema odraza u mnogo slav. jezika. Dovodi se u vezu npr. sa stsas. *blas* 'sjajan, blještav', no semantička motivacija te veze ne zadovoljava. Zbog toga je moguća i druga etimologija, po kojoj je **blesnъ* disimilirano od **blęsnъ* < **blend-snъ*, gdje je korijen isti kao u ***blud***.

Lit.: ESSJa II: 109f.

blèsav *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bl'ęsaf* (Varaždin), *blesav* (RKKJ)

TVORBA *blèsavo*

Izvedeno od osnove koja je u ***blesan***.

Lit.: Gluhak 135.

blijêd *prid.* (15. – 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blîd* (Brač, Vrgada), *blèd* (Senj), *blę̃di* (Varaždin), *bled* (RKKJ)

Postalo od psl. **blędъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *blę̑d*, stcsl. *blědъ*, rus. *блёдный*, polj. *blady*); usporednice postoje u lit. *blaĩvas* 'blijed' (s analoškim **-v-* prema lit. *paĩvas* 'svjetložut', *žeĩvas* 'zelenkast' itd.) i steng. *blāt* 'blijed'. Indoeuropski korijen bio bi **b^{h}loyd-*.

Lit.: Skok I: 172; Gluhak 135; Derksen 42f.; SP I: 260; ESSJa II: 111f.; Snoj 45.

blijéditi, v. ***blijedjeti***

blijédjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blīdȉt* (Brač), *blēdȉt* (Senj), *blīdȉti* (Vrgada), *blę̃deti* (Varaždin), *bledeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **blěděti* (stcsl. *blěděti*, sln. *bledę́ti*, stukr. *блядamu*, češ. *bleděti*), što je izvedeno od **blědъ*, v. ***blijed***.

Lit.: ESSJa II: 110.

blijêsak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blîsk* (Brač), *blîsk* (Vodice), *bl'ęsk* (Varaždin), *blesek, blesk* (RKKJ)

Postalo od psl. **blěskъ* (sln. *blę̑sk, blèsk* 'munja', rus. *блеск*, polj. *blask*), što je izvedeno od **bliskati* (stcsl. *bliskati*, v. ***blistati***). Veze s riječima za 'munju' u drugim jezicima (njem. *Blitz* 'munja' (srvnj. *blitze*), lat. *fulgur* 'munja') glasovno nisu moguće.

Lit.: Skok I: 172f.; Gluhak 135; Derksen 43; SP I: 261; ESSJa II: 113f.; Snoj 46; LIV s. v. **b^{h}leig-*; Vasmer I: 92; Boutkan & Siebinga 52.

blijéštati ⟨prez. *blijéštīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blīšćȉt se* (Brač), *blīšćìti* (Vrgada), *bliśćȁt* (Senj), *blę̃ščati* (Varaždin), *blę̃šč'ati* (Gola), *bleščati* (RKKJ)

TVORBA *blijéštānje*

Izvedeno od osnove koja je u ***blijesak***.

Lit.: Derksen 48.

blìskōst *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***blizak***.

bliskòznačan *prid.*

TVORBA *bliskòznačnica, bliskòznačnōst*

Složeno od ***blizak*** i ***značiti***. Usp. ***istoznačan***.

blìstati (13. st. Domentijan; 19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *blistati se* (RKKJ)

TVORBA *blìstav* (19. st.)

Postalo od psl. **blistati, *bliscati* (stcsl. *bliscati*, rus. *блúcmamь*), usp. lit. *blikšti* 'izblijediti'. Od istoga korijena koji je i u ***blijesak***, usp. i lit. *blaikštytis* 'razvedriti se', latv. *blaiskums* 'pjega', lit. *blyškėti* 'svjetlucati'. Ie. je korijen **b^{h}leyH-* ili **b^{h}leyg-*, dok je **-sk-* sufiks, izvorno pripadajući glagolu **b^{h}li(H/g)-sk'o-*. Najbliže su usporednice u

germanskome, usp. steng. *blīcan* 'svijetliti, postati vidljiv', stfriz. *blika* 'pojaviti se'. Oblici sa *-*sk*- vjerojatno su izvedeni od psl. prezenta **blišt'ǫ*.

Lit.: Skok I:173; SP I: 263; ESSJa II: 116f.

blȉtva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blȉtva* (Brač, Vrgada, Senj), *blȉti, blȉtvi* (Čižići), *blitva* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz lat. *blitum* 'loboda, vrsta špinata', što je posuđenica iz grč. *βλίτον* (nepoznate etimologije). Usp. i sln. *blȋtva*, ukr. *блúтва*. Dočetak *-va* u hrv. i sln. pokazuje da se ova riječ u slav. prilagodila deklinaciji imenica s N jd. *-y*, G *-ъve* (kao **mъrky* 'mrkva', **smoky* 'smokva'). Stariji oblici poput *bȉtva* (16. st., dubrovački pisci) nastali su pod utjecajem romanskih odraza lat. *bēta* 'blitva, cikla (repa)'. Ta je lat. riječ možda keltskoga podrijetla.

Lit.: Skok I: 163f.; Snoj 46; Walde-Hofmann I: 110; M. Matasović 2011: 134f.; Vajs 2003: 313f.

blȉz *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE ⟨komp. *blȉžī*⟩ (Vrgada), *bl'izi* (Varaždin), *bliz* (RKKJ)

Postalo od psl. **blizъ* (stcsl. *blizъ*, sln. *blízu* 'blizu', rus. *близ*, polj. dijal. *blizo* 'blizu'). Ovaj psl. pridjev obično se dovodi u vezu s latv. *blìêzt* 'udarati', lat. *flīgō* 'udarati'; ie. korijen bio bi **b^{h}leyg'*-. Razvitak bi značenja bio sličan kao u fr. *près*, tal. *presso* 'blizu, pored' < lat. *pressus* 'pritisnut' (particip od *premō* 'pritisnuti').

Lit.: Skok I: 173; Gluhak 136f.; Derksen 45; SP I: 267ff.; ESSJa II: 121f.; Snoj 47; Vasmer I: 92.

blȉzak *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blȉzak, blȉzak* (Brač), *bl'izęk* (Varaždin)

Postalo od **blízъkъ* (sln. *blízek*, rus. *блúзкий*, polj. *bliski*), što je izvedeno od **blizъ*, v. ***bliz***.

Lit.: SP I: 269; ESSJa II: 122;.

blizánac *m* (15. st. Sredovj. lijek. *bliznьcь*, 16. st. *blizanac*)

DIJALEKTI I POTVRDE *blizȏnȁc* (Brač), *blizanac* (RKKJ)

TVORBA *blizánčev, blìzānka*

Postalo od psl. **bliznьcь* (stcsl. *bliznьcь*, stpolj. *bliźniec*), što je izvedeno od osnove **blizьn-* (usp. hrv. star. *blȉzan* 'blizanac' (16. st.), sln. *blízen*, strus. *близно* 'blizu'), koja je pak izvedena od **blizъ*, v. ***bliz***. U dijalektima i kod Karadžića postoji i oblik *blȉzne* ⟨G *blȉzneta*⟩ < psl. **bliznę* (polj. *bliźnię*, ukr. *близня́*, bug. dijal. *близне́*).

Lit.: SP I: 266f.; ESSJa II: 123.

blizìna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blizinȁ* (Brač), *bliz'ina* (Varaždin), *bližina, bližińa* (RKKJ)

Sekundarno prema starijem *bližìna* (18. st.); izvedeno od ***bliz***. Usp. sln. *bližína*, gluž. *bližína*, rus. dijal. *ближúна*.

Lit.: ESSJa II: 123.

blízu *prij., pril.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blīzȕ* (Brač, Vrgada), *blȉzu* (Senj), *blīzu* (Cerje, Varaždin), *blizu* (RKKJ)

Okamenjeni lokativ pridjeva ***bliz***. Usp. sln. *blízu*.

Lit.: Derksen 46.

blȉžnjī *prid.* (13. st. Mon. serb., Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *blȉžni* (Varaždin), *bližni, bližńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **bližьnjьjь* (stcsl. *bližьnjii*, sln. *blȋžnji*, strus. *ближнии*, polj. *bliźni*), što je izvedeno od komparativne osnove **bliž-* pridjeva **blizъ*, v. ***bliz***.

Lit.: ESSJa II: 124.

blȍg *m*

Posuđeno iz eng. *blog*, što je skraćeno od *weblog*, dosl. 'internetski dnevnik', složenica od *web* 'Internet', dosl. 'mreža', i *log* 'dnevnik'. Eng. *web* je postalo od pgerm. **web-* 'tkati' < ie. **h$_{1}$web^{h}-* 'tkati' (grč. *ὑφαίνω*, skr. *ubhnā́ti*, stvnj. *weban*, toh. A *wäp-*). Eng. *log* 'dnevnik' razvilo se od starijega 'klada, panj' preko značenja 'brodski dnevnik' (plutajuće klade služile su za mjerenje brzine brodova). Ta je riječ nejasne etimologije.

Lit.: Chambers 607.

blȍk *m* (19. st.)

U značenju 'velika količina neke građe' posuđeno iz njem. *Block*, što je iz srniz. *blok* 'klada'. U značenju 'skupina zgrada, četvrt'

posuđeno iz eng. *(apartment) block*, gdje je riječ *block* etimološki podudarna njem. *Block*, a u eng. je posuđena preko starofrancuskoga iz niskonjemačkoga ili nizozemskoga

Lit.: Snoj 47; Chambers 100.

blokáda *ž*

Posuđeno iz njem. *Blockade*, što je izvedeno od *blockieren*, v. ***blokirati***.

blokírati

Posuđeno preko njem. *blockieren* iz fr. *bloquer*, isprva u značenju 'zapriječiti put kladama, blokovima drveta', što je izvedeno od *bloc*, v. ***blok***.

Lit.: Kluge s. v. blockieren.

blûd *m* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *blũd* (Brač), *blût* (Varaždin), *bl'ūt* (Gola), *blod, blud* (RKKJ)

TVORBA *bludan* (13. st.)

Postalo od psl. **blǫ̂dъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *blǫdъ*, rus. *блуд*, polj. *błąd*), što je apstraktna imenica od istog korijena koji je u glagolu **blǫditi* 'griješiti', v. ***bluditi***.

Lit.: Skok I: 173f.; Gluhak 136; Derksen 47; SP I: 271; ESSJa II: 126f.; Snoj 47; Vasmer I: 95.

blûdan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *blũdan* (Brač), *blûdni* (Varaždin), *bluden* (RKKJ)

TVORBA *blúdnōst* (16. st.)

Postalo od psl. **blǫ̂dьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *blǫdno*, sln. *blóden, blóden*, ukr. *блу́дний*, polj. *błędny*), što je izvedeno od **blǫdъ*, v. ***blud***.

Lit.: SP I: 272f.; ESSJa II: 126f.

blûditi ⟨prez. *blúdīm*⟩ (14. st. Danilo; 15. st. Marulić 'lutati'; 16. st. 'činiti blud')

DIJALEKTI I POTVRDE *blûditi* (Vodice), *blũditi* (Varaždin), *bluditi* (RKKJ)

TVORBA *blúđēnje*

Postalo od psl. **blǫdìti* ⟨prez. **blǫdjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *blǫditi*, sln. *blodīti, blóditi*, rus. *блуди́ть*, polj. *błądzić*), što je kauzativno-iterativni glagol podudaran lit. *blandýtis* 'sramiti se'. Korijen je u psl. **blęsti* 'griješiti' (strus. *бляcти*, sln. *blésti*) < ie. **b^{h}lend^{h}-* 'mračiti se' (lit. *blę̃stis*, got. *blinds* 'slijep').

Lit.: Derksen 47; SP I: 270f.; ESSJa II: 125f.; Kluge s. v. blind.

blûdnica *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *blũdnica* (Brač, Vrgada), *blûdnica* (Varaždin), *blūdn'ica* (Gola), *blodnica, bludnica* (RKKJ)

TVORBA *blûdničiti*

Postalo od **blǫdьnica* (stcsl. *blǫdьnica*, sln. *blodníca*, rus. *блудни́ца*), što je izvedeno od **blǫdьnъ*, v. ***bludan***.

blûdnīk *m* (14. ili 15. st. Glasnik 11; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blûdnik* (Varaždin)

Postalo od **blǫdьnikъ* (stcsl. *blǫdьnikъ*, sln. *blodník*, rus. *блудни́к*), što je izvedeno od **blǫdьnъ*, v. ***bludan***.

blùna (blúna) *ž* (19. st.) 'nerazumna osoba, glupan'

Zacijelo od istoga korijena koji je u ***blud*** (možda ukrašteno s korijenom koji je u ***buniti (se)***) U prenesenom značenju označuje morsku pticu *Morus bassanus*, pri čemu je *bluna* prijevod lat. *mōrus* 'glupan' (usp. i fr. naziv te ptice *fou de Bassan*, polj. *gluptak,* dosl. 'luda, glupan').

Lit.: HER 129.

blúza *ž* (20. st.)

Posuđeno iz njem. *Bluse*, što je iz fr. *blouse*, izvorno značenje 'odjeća'. Podrijetlo fr. riječi nije razjašnjeno.

Lit.: Kluge s. v. Bluse; Picoche 49.

bljȁk *uzv.* (20. st.)

Onomatopeja, usp. ***bljuvati***.

bljȅsak *m,* v. ***blijesak***

bljȅskati ⟨prez. *bljèskā/bljèšćē*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blîskat* (Senj), *bl'ęskati sę* (Varaždin)

TVORBA *bljèskānje*

Izvedeno od ***blijesak***.

bljȅsnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blîsnut* (Senj)

Izvedeno od ***blijesak***.

bljȅštav *prid.*

TVORBA *blještàvilo*

Izvedeno od ***bliještati***.

bljezgàrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *blezgarîja* (Brač), *blęzgarîja* (Varaždin)

Ekspresivna tvorba, usp. ***bljak***, ***bljuvati***, ***bljuzgati***.

bljûšt *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *blȗšć* (Brač), *bl̥ušč* (RKKJ)

Postalo od psl. **bljuščь* (sln. *bljúšč* '*Tamus communis*', rus. arh. *блющ* '*Hedera helix*', polj. *bluszcz*), od istoga korijena od kojega je ***bljuvati***, vjerojatno zbog otrovnih bobica bršljana koje izazivaju povraćanje. Psl. **bljuščь* može biti izvedeno iz prezentske glagolske osnove **bljusk-*, što pretpostavlja postojanje glagola **bljuskati*. Za tvorbu usp. psl. **prišč-*, v. ***prišt***. U nekim slav. jezicima postoji i varijanta **pljuščь* (usp. hrv. dijal. *pljȗšt*, rus. *плющ*), vjerojatno zbog analoškog utjecaja glagola ***pljuvati***.

Lit.: SP I: 279; ESSJa II: 138f.; Vasmer I: 96.

bljùtav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bjùtov* (Brač), *bljùtav* (Senj, Vrgada), *bl̥'utavi* (Varaždin), *bl̥utav* (RKKJ)

Od istog korijena od kojega je glagol ***bljuvati***.

bljùvati ⟨prez. *bljȕjēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bljȕvat* ⟨prez. *bljûje*⟩ (Grobnik), *bl'uvati* ⟨prez. *blûjęm, b'luvlęm*⟩ (Varaždin), *blьv'ati* (Gola), *bluvati, bl̥uvati* (RKKJ)

Postalo od psl. **bljьvàti* ⟨prez. **bljújǫ*⟩ (sln. *bljúvati*, rus. *блева́ть*, polj. *bluć*, stčeš. *blvati* ⟨prez. *bl'uju*⟩), što je postalo od ie. **bʰlewH-* (lit. *bliáuti* 'rikati', grč. *φλεῖν* 'prelijevati se'). Izvorno je značenje ie. korijena bilo 'izlijevati velikom silinom' ili nešto slično.

Lit.: Gluhak 136f.; Derksen 46; SP I: 276; ESSJa II: 140f.; Snoj 47; Vasmer I: 91.

bljùzgati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bljȕzgat* (Cres)

Postalo od psl. **bljúzgati* (rus. *блю́зга́ть*, polj. *bluzgać*), vjerojatno od istoga korijena koji je u ***bljuvati***. Glagol je zabilježen i u značenju 'brbljati', kao i lit. *bliauzgóti* 'brbljati'

Lit.: SP I: 280f.; ESSJa II: 139.

bȍ *vezn.* (18. st.) 'naime' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bo* (RKKJ)

Postalo od psl. **bo*, što je riječca za isticanje i objašnjenje (stcsl. *bo* 'naime', rus. *бо*, češ. *bo, abo* 'ali'), srodna s lit. *ba* 'da, dakle'. Slične sintaktičke riječce postoje i u drugim ie. jezicima, usp. got. *ba*, arm. *ba*, av. *bā* 'dosta'; s prijevojnim stupnjem *e* usp. stprus. *bhe* 'i; bez', lit. *bè* 'i, ili; bez, osim'. V. i ***bez***.

Lit.: Skok I: 176; Derksen 49; SP I: 285f.; Vasmer I: 97.

bȍb[1] *m* (15. st. Marulić) *bot. (Vicia faba)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bǫ̑b* (Brač), *bȍb* (Vrgada), *b'op* (Varaždin), *bob* (RKKJ)

Postalo od psl. **bobъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'bob, *Vicia faba*' (sln. *bȍb*, rus. *боб*, polj. *bób*), usp. stprus. *baba* 'vrsta graha' < ie. **bʰabʰ-* ili **bʰobʰ-* (lat. *faba* 'bob'). Izvedenica iz istoga korijena je stvnj. *bōna* 'grah' (njem. *Bohne*) < **bʰo/a-bʰ-neh₂*. Budući da ova riječ nije posvjedočena na istoku i jugu indoeuropskoga svijeta, moguće je da je riječ o posuđenici iz nepoznatoga srednjoeuropskog supstrata. Dvojbeno je jesu li etimološki povezani grč. *φακός* 'grah' i alb. *bathë* 'bob' koji upućuju na korijen **bʰak'-*, također naizgled neindoeuropske strukture.

Lit.: Skok I: 176f.; Gluhak 137; SP I: 291f.; ESSJa II: 148; Snoj 48; Vasmer I: 97; EIEC 55; Matasović 2013; Holzer 2011: 95.

bȍb[2] *m* 'saonice s upravljačem'

Posuđeno iz eng. *bob*, što je skraćeno od *bobsled* ili *bobsleigh* 'bob-saonice'. Ta vrsta saonica naziv je vjerojatno dobila prema eng. glagolu *bob* 'ljuljati se, pomicati se naprijed-nazad', što je tehnika kojom se povećava brzina saonica.

Lit.: Snoj 48; Chambers 103.

bȍbica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bobȉca* (Brač), *bôbica* (Vrgada), *b'obica* (Varaždin), *bobica* (RKKJ)

TVORBA *bȍbičast*

Deminutiv od *bóba* (19. st.), što je izvedeno od ***bob***[1].

Lit.: ESSJa II: 142f.

bȍca *ž* (17. st.)

Posuđeno iz mlet. *bozza*, što je, poput tal. *boccia*, izvedenica od lat. *buttis*, v. ***bačva***.

Lit.: Skok I: 177f.; Gluhak 137.

bȍckati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍckat* (Senj, Gacka), *b'ockati* (Varaždin)

TVORBA *bȍckānje*

Postalo od **bodьskati*, što je deminutiv od **bosti*, v. ***bosti***.

bȍcnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍcnut* (Senj), *b'ocnuti* (Varaždin)

Izvedeno od ***bockati***.

bȍčat *prid.* 'o vodi, na mjestu gdje se miješaju slana i slatka voda'

DIJALEKTI I POTVRDE *bočȁt* (Brač, Vrgada, Povljana), *bucat* 'slan (o vodi)' (Bella, Stulić)

Riječ nejasne etimologije. Zacijelo posuđenica iz nekog romanskog idioma. Pomišljalo se na dalmatski (usp. *bać* 'bunar pored obale' (srednja Dalmacija)), no vjerojatnija je veza s tal. *boccia* 'pjena na tekućinama', *boscia* 'kožica na mlijeku' (Milano).

Lit.: Skok I: 225f.

bȍčiti se ⟨prez. *bȍčīm se*⟩ (13. st. Sava; 17. st.)

Postalo od psl. **bočiti (sę)* (sln. *bọ̑čiti*, rus. *бочи́ться* 'nasloniti se na bok', polj. *boczyć się* 'mrštiti se'), što je izvedeno od **bokъ*, v. ***bok***.

Lit.: ESSJa II: 151.

bȍčnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'očni* (Varaždin)

TVORBA *bȍčno*

Postalo od **bočьnъ* (sln. *bọ̑čen*, strus. *бочьныи*, polj. *boczny*), što je izvedeno od **bokъ*, v. ***bok***.

Lit.: ESSJa II: 151.

bȍčnīk *m*

Izvedeno od ***bočni***. Kalk prema latinizmu *lateral* (iz lat. *laterālis* 'bočan', v. ***bilateralan***).

bȍća *ž*

Posuđeno iz tal. *boccia* 'drvena kugla'; igra je boćanja podrijetlom talijanska, *gioco delle bocce*. Podrijetlo tal. riječi *boccia* nije posve razjašnjeno, no mogla bi biti izvorno ista riječ kao u ***boca***. Naziv *boccia* mogao je biti prenesen s drvenih boca na kugle prema ulozi boca u kuglanju, gdje se kuglama gađaju drvene boce.

Lit.: DEI 547.

bȍćati se

TVORBA *bȍćānje*, *bȍćār* (*bȍćārev*, *bȍćarica*, *bȍćārskī*)

Izvedeno od ***boća***.

bȏd *m*

Postalo od **bodъ* (bug. *бод* 'ubod; način vezenja', češ. *bod* 'točka; ubod'), što je izvedeno od korijena glagola **bosti*, v. ***bosti***. U značenju 'jedinica za vrednovanje čega' riječ je kalk prema lat. *punctus*. Za značenje 'način ili uzorak šivanja, pletenja, vezenja' usp. njem. *Stich* (od *stechen* 'bosti'), usp. i hrv. reg. *štih* 'bod u kartanju'.

Lit.: ESSJa II: 154.

bȍdar *prid.* (20. st.)

Posuđeno iz rus. *бо́дрый* 'snažan, krepak' < psl. **bъdrъ*, v. ***badar***.

Lit.: Gluhak 137.

bȍdež *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'odęš* (Varaždin), *bodež* (RKKJ)

Postalo od psl. **bodežь* (samo južnoslavenski, bug. *бодéж* 'oštra bol', sln. *bọ̑dež*), što je izvedeno od korijena glagola **bosti*, v. ***bosti***. Sufiks *-ežь* upućuje na to da je izvorno značenje bilo apstraktno, kao što je u bugarskom.

Lit.: ESSJa II: 152f.; Matasović 2014: 130.

bȍdlja *ž* (19. st.)

Izvedeno od psl. **bodьljь* (nalazi se i u hrv. star. *bȏdalj* 'neka bodljikava trava', sln. *bȏdelj* 'ježeva igla' (Plet.), rcsl. *бодль* 'šiljak, bodlja', češ. *bodlí* 'igle'), koja je izvedena od korijena glagola **bosti*, v. ***bosti***.

Lit.: SP I: 293; ESSJa II: 154f.

bȍdljika *ž* (17. st.)

TVORBA *bȍdljikav* (19. st.)

Izvedeno od ***bodlja***.

bodljikāš *m*

Izvedeno od ***bodljika***. Djelomični kalk prema njem. *Stachelhauter*.

bodȍvati

TVORBA *bȍdōvnī*

Izvedeno od ***bod***.

bȍdriti

Izvedeno od ***bodar***.

Lit.: SP I: 460f.

bòēm *m*

TVORBA *bòēmka*, *bòēmskī*

Posuđeno iz fr. *bohème*, što je iz srlat. *bohemus* 'Bohemac, bohemski'. Osim stanovnika Bohemije (povijesna pokrajina na području današnje Češke) riječ se u srednjem vijeku odnosila i na Rome (za koje se u Francuskoj mislilo da su podrijetlom iz Bohemije) i njihov način života. Na širenje termina u europskim jezicima zacijelo je utjecala i opera *La Bohème* Giacoma Puccinija u kojoj je opisan život umjetnika u Parizu u 19. st.

Lit.: Kluge s. v. Bohème; Snoj 49; Mršić 53.

bòfōr *m* 'mjerna jedinica za jačinu i brzinu vjetra'

Mjerna jedinica naziv je dobila po britanskom admiralu *Francisu Beaufortu* (1774. – 1857.) koji je izumio ljestvicu za procjenjivanje jačine vjetra na moru.

Lit.: Mršić 53.

Bôg (bôg) *m* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Bộg* (Brač), *Bog* (Vrgada, Senj), *Bôk, bôk* (Varaždin), *B'ǭk, b'ǭk* (Gola), *Bog, bog* (RKKJ)

Postalo od psl. **bògъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *bộg*, rus. *бог*, polj. *bóg*). Mnogi smatraju ovu riječ posuđenicom iz iranskoga (možda skitskoga), gdje srodne riječi znače 'bogatstvo, udio' pa bi **bogъ* isprva bio bog udjela, dobiti, usp. av. *baγa-* 'bog', skr. *bhága-* 'udio'. Međutim, jednako je vjerojatno i da je riječ naslijeđena, srodna sa spomenutim indoiranskim riječima. Iranska je riječ mogla značenjski utjecati na slavensku. Starije značenje očuvano je u ***bogat***, ***ubog***. Rekonstrukcija ie. korijena je nesigurna (**bʰH/Vg-* 'udio, bogatstvo'), kao i veza s grč. *ἔφαγον* 'pojeo sam' (s pomakom značenja 'dobio sam udio' > 'konzumirao sam' > 'pojeo sam').

Lit.: Skok I: 178ff.; Gluhak 137f.; Derksen 50; SP I: 296f.; ESSJa II: 161; Snoj 48f.; Vasmer I: 98f.; Holzer 2011: 95.

bógac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bôgęc* (Varaždin), *b'ǭgęc* (Gola), *bógec m, bogec* (RKKJ)

TVORBA *bògica* (Belostenec), *bókčev*

Izvedeno od *bog*, v. ***Bog***. Usp. i sln. *bộgec*. Izvorno je bilo *ubogac*, v. ***ubog***, a početno *u-* se u kajkavskim govorima promijenilo u *v-* i otpalo ispred *-b-*.

bògālj *m* (19. st.)

Izvedeno od imenice *bog*, v. ***Bog***, isprva u značenju 'božji čovjek', što je u mnogim jezicima naziv za onemoćalu ili siromašnu osobu (usp. sa sličnom promjenom značenja fr. *crétin* 'kršćanin' > 'mentalno retardirana osoba, kreten').

Lit.: SP I: 295f.

bògat *prid.* (13. st. Sava;16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bogȁt* (Brač, Vrgada, Senj), *b'ogat* (Varaždin), *bogat* (RKKJ)

Postalo od psl. **bogàtъ* (stcsl. *bogatъ*, sln. *bogát*, rus. *богáтый*, polj. *bogaty*), pridjev izveden od imenice *bog*, v. ***Bog***.

Lit.: Derksen 50; SP I: 295f.; ESSJa II: 158.

bogàtāš *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bogatõš* (Brač), *bogat°āš* (Vrgada), *bogatâš* (Senj), *bogatậš* (Varaždin)

TVORBA *bogatàšica*, *bogàtāškī*

Izvedeno od ***bogat***.

bògatiti ⟨prez. *bògatīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bogãtit se* (Brač), *bogȁtit se* (Senj), *bogậtiti sę* (Varaždin), *bogateti, bogatiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bogatiti (sę)* (stcsl. *bogatiti (sę)*, sln. *bogatîti*, rus. *богатúть*, polj. *bogacić*), što je izvedeno od **bogatъ*, v. ***bogat***.

Lit.: SP I: 295; ESSJa II: 157f.

bògatstvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bogãstvo* (Brač), *bogȁctvo* (Senj), *bogậctvo* (Varaždin), *bogactvo, bogastvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **bogàtьstvo* (stcsl. *bogatьstvo*, sln. *bogâtstvo* (Plet.), rus. *богáтство*, polj. *bogactwo*), što je izvedeno od **bogatъ*, v. ***bogat***.

Lit.: ESSJa II: 158f.

bòginja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ogińa* (Varaždin), *bogińa* (RKKJ)

TVORBA *bòginjin*

Postalo od psl. **bogъ̀ni* (stcsl. *bogyni*, sln. *bogínja*, rus. *богúня*, polj. *bogini*), što je

izvedeno od **bogъ*, v. ***Bog*** sufiksom **-yni*, usp. ***kneginja***, ***pustinja***.
Lit.: SP I: 297; ESSJa II: 163.

bòginje *ž, pl. t.*
Posuđeno preko njem. *Pocken* (mn.) iz srvnj. *pocke* (usp. i steng. *pocc*). Vjerojatno je došlo i do ukrštanja s ***Bog***, ***boginja***.
Lit.: Skok I: 182; Gluhak 139; Kluge s. v. Pocke.

bogobòjāzan *prid.* (13. st. Domentijan; 19. st.)
TVORBA *bogobòjāznōst*
Složeno od ***Bog*** i ***bojazan***. Usp. rus. zast. *богобоя́зненный*.

bògohūlan *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *bogoh'ulęn* (Varaždin)
Složeno od ***Bog*** i ***huliti***. Usp. rus. zast. *богохýльный*.

Bogojávljenje *sr* (13. st. Domentijan; 18. st.)
Složeno od ***Bog*** i ***javiti***. Usp. stcsl. *bogojavljenije*. Kalk prema grč. *ἐπιφάνεια*, *θεοφάνεια*.

bogòmolja *ž* (18. st.)
Složeno od ***Bog*** i ***moliti***.

bogòmōljka *ž zool. (Mantis religiosa)*
DIJALEKTI I POTVRDE *bogomôlka* (Varaždin)
Složeno od ***Bog*** i ***moliti***. Kalk prema njem. *Gottesanbeterin*. Prednje noge ovog kukca uzdignute su tako da podsjećaju na sklopljene ruke pri molitvi.
Lit.: HER 132.

Bogoròdica *ž* (12. st. Mon. serb.; 18. st.)
TVORBA *Bogoròdičin*
Složeno od ***Bog*** i ***roditi***. Usp. stcsl. *bogorodica*, sln. *bogorôdica* (*knjiž.*), rus. *богоро́дица*. Kalk prema lat. *deipara*, grč. *θεοτόκος*.

bògoslōv (bogòslov) *m* (14. st. Domentijan; 19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *b'ogoslof* (Varaždin)
TVORBA *bogoslòvija*, *bogòslōvnī*
Složeno od ***Bog*** i *-slov*, v. ***-slovlje***. Usp. stcsl. *bogoslovъ*, rus. *богосло́в*, sln. *bogoslôvec*. Kalk prema grecizmu ***teolog***.

bogòslōvlje (bògoslōvlje) *sr* (13. st. Domentijan; 17. st.)
Složeno od ***Bog*** i ***-slovlje***. Usp. sln. *bogoslôvje*, rus. *богосло́вие*. Kalk prema grecizmu ***teologija***, usp. ***bogoslov***.

bogòslūžje (bògoslūžje) *sr*
Složeno od ***Bog*** i ***služiti***. Usp. sln. *bogoslûžje*. Usp. i njem. *Gottesdienst*.

bogòštōvlje *sr*
Složeno od ***Bog*** i ***štovati***.

bogùmīl *m* (17. st.) 'pripadnik dualističke heretičke sekte osnovane u 10. st. u Bugarskoj pod utjecajem paulikijanaca'
TVORBA *bogùmīlka*, *bogùmīlskī*
Vjerska sekta naziv je dobila po osnivaču, bugarskom svećeniku *Bogumilu* (bug. *Богоми́л*) iz 10. st. Ovo je osobno ime postalo od psl. **bogomilъ/*bogumilъ* (usp. hrv. star. *bogòmio* 'pobožan' (17. st.), i osobna imena češ. *Bohumil*, polj. *Bogumił*, strus. *Богомилъ*), što je složeno od **bogъ*, v. ***Bog***, i **milъ*, v. ***mio***.
Lit.: ESSJa II: 159.

bôj *m* (14. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *bôj* (Brač), *bõj* (Vrgada), *bôj* (Varaždin), *boj* (RKKJ)
Postalo od psl. **bojь* ⟨a. p. *b*⟩ 'borba, boj, bitka' (sln. *bòj*, rus. *бой*, polj. *bój*), što je imenica izvedena od glagola **biti*, v. ***biti***[2].
Lit.: Skok I: 162; Derksen 51; SP I: 299f.; ESSJa II: 167; Snoj 49; Vasmer I: 100.

bòja *ž* (17. st.)
Posuđeno iz tur. *boya* 'boja'. Općebalkanski turcizam, usp. alb. *boië*, rum. *boia*, bug. *боя́*, arum. *buianã*, ngr. *μπογιά*.
Lit.: Skok I: 182; Gluhak 139; Škaljić 147.

bòjānka *ž*
Izvedeno od ***bojati***, za tvorbu usp. ***crtanka***, ***čitanka***, ***kajdanka***.

bòjati
TVORBA *bòjānje*
Izvedeno od ***boja***, v. ***bojiti***.

bòjati se ⟨prez. *bòjīm se*⟩ (13. st. Sava; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *bojȁt se* (Brač, Senj), *bojȁti se* (Vrgada), *boj'ati sę* (Varaždin), *bojati se* (RKKJ)
Postalo od psl. **bojàti sę* ⟨prez. **bòjǫ sę* a. p. *c*⟩ (stcsl. *bojati sę*, sln. *báti se*, rus. *боя́ться*, polj. *bać się*) < ie. **b[h]eyH-* 'bojati se' (skr. *bháyate*, stvnj. *bibēn* 'drhtati', lit. *bijótis* 'bojati se', latv. *bîtiês* 'bojati se'). U slav. je

prezentska osnova nastala od perfekatske, ie. *$b^{h}oyH$- (usp. skr. *bi-bhā́ya* 'boji se').

Lit.: Skok I: 183; Gluhak 139; Derksen 50; SP I: 297f.; ESSJa II: 163ff.; Snoj 33; LIV s. v. *$b^{h}ei\underline{i}h_{2}$-.

bȍjāzan *ž* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bojazen, bojazan* (RKKJ)

Postalo od psl. **bojaznь* (stcsl. *bojaznь*, sln. *bojâzen*, rus. *боя́знь*, polj. *bojaźń*), što je izvedeno od **bojati sę*, v. ***bojati se***. Tvorba ove riječi je vjerojatno arhaična, usp. stprus. ⟨A *biāsnan*⟩ 'bojazan'.

Lit.: Derksen 50; SP I: 298f.; ESSJa II: 165.

bojàžljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bojažjîv* (Brač), *bojažljîv* (Senj), *bojažlîvi* (Varaždin)

TVORBA *bojàžljivo*, *bojàžljivōst*

Postalo od **bojazьlivъ* (sln. *bojazljîv*, rus. *боязли́вый*, polj. *bojaźliwy*), što je izvedeno od **bojaznь*, v. ***bojazan*** sufiksom *-livъ*.

Lit.: ESSJa II: 165f.

bȍjica *ž*

Skraćeno od *drvena bojica*, deminutiv od ***boja***.

bȍjīšnica *ž*

Izvedeno od ***bojište***.

bȍjīšte *sr* (19. st.)

Postalo od **bojišče* (sln. *bojíšče*, rus. *боя́ще*, polj. *boisko*), što je izvedeno od **bojь*, v. ***boj***.

Lit.: ESSJa II: 166f.

bȍjiti

TVORBA *bȍjēnje*, *bȍjilo*

Izvedeno od ***boja***.

bȍjkot *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *boycott*, prema kapetanu *Charlesu C. Boycottu* (1832. – 1897.), zastupniku irskih veleposjednika koji je odbio provesti agrarnu reformu u Irskoj; njegovi su se zakupnici Irci 1880. pobunili protiv njega na miran način odbijajući svaki kontakt s njim i njegovom obitelji, što ga je navelo da se preseli u Englesku.

Lit.: Mršić 54; Snoj 49f.

bojkotírati

Posuđeno iz njem. *boykottieren*, što je izvedeno od *Boykott*, posuđenica iz eng. *boycott*, v. ***bojkot***.

bȍjler *m*

Posuđeno iz eng. *boiler* (možda preko njem. *Boiler*), što je izvedeno od *boil* 'zakuhati, kipjeti, ključati'. Engleski je glagol posuđen iz stfr. *bolir* < lat. *bulliō*, izvedenica od *bulla* 'mjehur na vodi'.

Lit.: Chambers 104.

bôjna *ž*

Poimeničeni ž. r. pridjeva ***bojni***. Usp. sln. *bôjna* 'bitka, rat' (Plet.), rus. dijal. *бо́йна* 'metež, tučnjava'. U značenju 'vojna postrojba' riječ je kalk prema fr. *batallion*, što je izvedeno od od *bataille* 'bitka'. Ta je riječ posuđena i u hrv. *batàljun* (18. st.).

Lit.: ESSJa II: 169.

bôjnī *prid.* (15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍjnī* (Vrgada), *bojni* (RKKJ)

Postalo od psl. **bojьnъ* (sln. *bójen*, rus. dijal. *бо́йный*, polj. *bojny*), što je izvedeno od **bojь*, v. ***boj***.

Lit.: SP I: 300; ESSJa II: 169.

bôjnīk *m* (16. st.)

TVORBA *bôjnica*

Poput sln. *bojník* 'vojnik, borac' (*zast.*) izvedeno od pridjeva **bojьnъ*, v. ***bojni***. Najstarije je hrvatsko značenje 'vojnik, borac', a značenje časničkog čina je od polovice 20. st.

bȍjōvnīk *m* (19. st. Stulić 'ratnik')

TVORBA *bȍjōvnica*, *bȍjōvnīčkī*

Vjerojatno posuđeno iz češ. *bojovník* 'ratnik, vojnik, borac' < psl. **bojevьnikъ* (usp. i sln. *bojȇvnik* (*knjiž.*), strus. *боевьникъ* 'ubojica'), izvedenica od glagola **bojevati*, koji je izveden od imenice **bojь*, v. ***boj***.

Lit.: ESSJa II: 166.

bȍk *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍk* (Brač), *bôk* (Vrgada), *b'ok* (Varaždin), *bok* (RKKJ)

Postalo od psl. **bokъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *bòk* ⟨G *bóka*⟩, rus. *бок*, polj. *bok*). Dublja je etimologija nejasna. Osnovno je značenje u slav. 'strana', sekundarno 'dio tijela', stoga ne izgleda uvjerljivo povezivanje s lat. *baculum* 'štap' (ta bi usporedba pretpostavljala da je temeljno značenje 'kost', potom 'bedro' i naposljetku 'bok'). Druga je mogućnost da je riječ o posuđenici iz germ. **bakan* 'stra-

žnja strana, leđa' (eng. *back*, stvnj. *bah*), ali ni ta pretpostavka semantički nije uvjerljiva; germanska je riječ također nejasne etimologije, bez ie. usporednica, a ne čini se osobito vjerojatnim ni da bi riječ takva značenja bila posuđena. Formalno je moguće i izvođenje iz čestice ***bo*** i elementa **-k*, koji je u ***dok***[1], *nic*, v. ***ničice***, uz pretpostavku da je riječ o poimeničenom prilogu koji je isprva značio 'na stranu'.

Lit.: Skok I: 183; Gluhak 139; SP I: 300f.; ESSJa II: 170; Snoj 50; Chambers 70.

bok (bog) *uzv.* 'neformalni pozdrav'

Postoje dvije osnovne teorije o podrijetlu ovog pozdrava. Prema jednoj, pozdrav *bog!* skraćena je verzija pozdrava poput *Bog daj!*, *Bog s tobom!*, i sl., tj. postao je od imenice ***Bog***. Inačica sa završnim *-k* koja se govori u sjevernoj Hrvatskoj nastala bi u tom slučaju obezvučivanjem završnog samoglasnika, što je često u kajkavskim govorima. Usp. i pozdrave izvedene od imenice *Bog*, dolazni: aust.-njem. *Grüss Gott!*, dosl. 'Bog (te) pozdravi!', i odlazni: hrv. ***zbogom***, fr. *adieu*, šp. *adios* 'zbogom'. Manje je vjerojatno da je pozdrav *bok!* posuđenica iz njemačkog, točnije iz arhaičnog austrijskog pozdrava *mein Bücken!* 'moj naklon' (usp. njem. *bücken* 'sagnuti se'), koji bi u hrvatskoj prilagodbi glasio *(majn) bok(n)*. S obzirom na distribuciju inačica sa završnim *-g* i *-k*, moguće je da su obje teorije točne, tj. da je u krajevima u kojima se govori *bog!* pozdrav u vezi s imenicom *Bog*, a da je u krajevima u kojima se govori *bok!* taj pozdrav posuđenica iz njemačkoga.

Lit.: HER 131.

bȍkocrt *m*

Složeno od ***bok*** i *-crt*, v. ***crtati***. Za tvorbu usp. ***tlocrt***.

bȍks[1] *m* 'borilački sport'

Posuđeno iz eng. *box* 'boriti se šakama' (nejasnoga podrijetla).

Lit.: Chambers 111.

bȍks[2] *m* 'pregrada za smještaj robe ili životinja'

Posuđeno, eventualno preko njem. *Box*, iz eng. *box* 'kutija, sanduk', što je posuđeno iz lat. *buxus/buxum* 1. 'šimšir, šimširovina'; 2. 'predmeti od šimširovine'. Latinska je riječ u vezi s grč. *πύξος*. Možda je latinska riječ posuđena iz grčkoga ili su obje riječi posuđene iz nekog trećeg izvora. Značenje u europskim jezicima postalo je od prenesenog latinskog značenja 'predmeti od šimširovine'.

Lit.: Snoj 50; Beekes 1259.

bȍksati

TVORBA *bȍksāč* (*boksàčica*, *bȍksāčkī*)

Izvedeno od ***boks***[1]. Usp. njem. *boxen*, eng. *to box*.

bȍksīt *m* 'crvenosmeđa ruda od koje se dobiva aluminij' *geol.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bauxit*, fr. *bauxite*, eng. *bauxite*). Ruda je nazvana po mjestu *Baux* u južnoj Francuskoj (danas *Baux-de-Provence*), u blizini kojega je rudu prvi pronašao francuski geolog Pierre Berthier 1821. g.

Lit.: Kluge s. v. Bauxit.

bôl *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bộl* (Brač), *bôl* (Vrgada, Senj), *bȍl* (Varaždin), *bol* (RKKJ)

Postalo od psl. **bôlь* ⟨G *bôli* a. p. *c*⟩ (stcsl. *bolь*, rus. *боль*, polj. *boleć* 'boljeti'); kao što pokazuju slav. podudarnosti, u psl. treba rekonstruirati *i*-osnovu ž. roda. Jedine usporednice su u germ. jezicima (usp. steng. *bealu* 'zlo', got. *balwjan*). Nije jasno od kojega bi ie. korijena valjalo poći, stoga je svaka dublja etimologija nesigurna.

Lit.: Skok I: 184f.; Gluhak 140; Derksen 54; SP I: 315; ESSJa II: 191f.; Snoj 50; Vasmer I: 105; Holthausen 12.

bôlan *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bộlan* (Brač), *bȍlān* ⟨ž *bȍlnā* sr *bȍlno*⟩ (Grobnik), *bȍlan* ⟨ž *bʷõlna* sr *bʷõlno*⟩ (Orbanići), *bolen* (RKKJ)

Postalo od psl. **bȍlьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. **bolьnъ*, sln. *bộlen*, rus. *больно́й*, češ. *bolný*), što je izvedeno od **bolь-*, v. ***bol***.

Lit.: SP I: 315f.; ESSJa II: 195.

bolèsnīk *m* (18. st.)

TVORBA *bolèsnica* (18. st.), *bolèsnīčkī*

Izvedeno od ***bolestan***.

bȍlēst *ž* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍlest* (Brač, Senj), *bȍlēst* (Vrgada), *bȍles* (Orbanići), *b'olęst* (Varaždin), *bolest* (RKKJ)

Postalo od psl. **bòlestь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *bolȇst*, rus. dijal. *болéсть*, polj. *boleść*), što je izvedeno od **bolь*, v. ***bol***.

Lit.: SP I: 302f.; ESSJa II: 186f.

bȍlestan *prid.* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍlestan* (Brač, Vrgada, Senj), *bolesten, bolestan* (RKKJ)

TVORBA *bȍlesno*

Postalo od psl. **bolestьnъ* (sln. *bolȇsten*, ukr. *бóлісний*, polj. *bolesny*), što je izvedeno od **bolestь*, v. ***bolest***.

Lit.: SP I: 303; ESSJa II: 187.

bolèžljiv *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *boležîv* (Brač), *boležĩf* (Orbanići), *boležĵîv* (Grobnik), *bolẹžlîvi* (Varaždin), *boležl̥iv, boležliv* (RKKJ)

Vjerojatno izvedeno od hrv. star. *bòl(j)ezan* 'bolest' (13. – 18. st.) < psl. **bolěznь* (stcsl. *bolězn̥ь*, sln. *bolȇzen*, rus. *болéзнь*), što je izvedeno od **bolěti*, v. ***boljeti***. Za tvorbu usp. ***bojažljiv***. Izvorni je oblik *bolježljiv* (16. st.), a oblik s *-l-* može biti analoški prema *bolest* ili je nastao disimilacijom palatala.

bòlīd *m*

Posuđeno iz fr. *bolide*, izvorno 'meteor', iz lat. *bolis* ⟨G *bolĭdis*⟩ 'vrsta meteora (u obliku strijele)', što je posuđeno iz grč. *βολίς* ⟨G *-ίδος*⟩ 'projektil' (izvedenica od *βάλλω* 'bacati', v. ***balestra***).

Lit.: Dauzat 95.

bólnica *ž* (13. st. Sava; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍlnica* (Brač), *bõlnica* (Vrgada, Senj), *b'olnica* (Varaždin)

TVORBA *bólničkī*

Izvedeno od ***bolan***. Usp. sln. *bȍlnica*, rus. *больница*.

bólničār *m* (19. st.)

TVORBA *bólničārka, bólničārev*

Izvedeno od ***bolnica***.

bolòvati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bolovȁt* (Brač)

TVORBA *bȍlovānje* (17. st.)

Izvedeno od ***bol***. Usp. sln. *bolováti*.

bòljeti (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bolît* ⟨prez. *bolĩ*⟩ (Brač, Senj), *bolîti* ⟨prez. *bolĩ*⟩ (Vrgada), *bolèt* ⟨prez. *bolĩ*⟩ (Orbanići), *bolèt* ⟨prez. *bolĩ*⟩ (Grobnik), *bol'ẹti* ⟨prez. *bolĩ*⟩ (Varaždin), *boleti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bolěti* (stcsl. *boléti*, sln. *bolẹ́ti*, rus. *болéть*, polj. *boleć*), što je izvedeno od korijena koji je u **bolь*, v. ***bol***.

Lit.: Derksen 51; SP I: 303; ESSJa II: 187ff.

bòljī *prid.* (12. st. prilog; 13. st. Stefan kr., Sava; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍji* (Brač), *bȍl̥ī* (Vrgada), *b'olši* (Varaždin, Gola), *bolši, bol̥i* (RKKJ)

Komparativ pridjeva ***dobar***, postalo od psl. **bolьjь, *bolьši* (stcsl. *boli* 'veći', sln. *bȏlji*, rus. *большóй* 'velik') < ie. **bel-* 'snaga' (grč. *βέλτερος* 'bolji', skr. *balam* 'snaga', lat. *dē-bilis* 'slab, nemoćan' < 'bez snage'). Prema novijim mišljenjima, moguće je izvođenje iz komparativa **dbʰelyos*, od korijena koji je u ***dob***, ***dobar***.

Lit.: Skok I: 187; Gluhak 140f.; Derksen 52; SP I: 316; ESSJa I: 193; Snoj 50.

boljítak *m* (19. st.)

Izvedeno od komparativa ***bolji***. Za sufiks usp. ***dobitak***.

boljšèvīk *m* (20. st.)

TVORBA *boljšèvīčkī, boljševìkinja*

Posuđeno iz rus. *большевúк*, što je izvedeno od rus. *бóльше* 'više, veće' < psl. **bolьši*, v. ***bolji***. Doslovno je značenje 'pripadnik većine'. Ruska socijaldemokratska radnička stranka razdvojila se 1903.g. na dva dijela, na umjereniju manjinu, *menjševike*, te na radikalniju većinu, *boljševike*, usp. ***menjševik***.

Lit.: HER 135.

bômba *ž* (17. st.)

TVORBA *bòmbāš* (*bòmbāškī*)

Posuđeno preko njem. *Bombe* iz fr. *bombe*, tal. *bomba*; ishodište je lat. *bombus* 'tutnjava, buka, prasak', posuđenica iz grč. *βόμβος*, što je onomatopejska riječ, usp. ***bubanj***. Oblici u južnoj Dalmaciji s početnim *l-* posuđeni su iz nekog romanskog oblika, usp. alb. *lumbardë*, ngr. *λουμπάρδα*. Početno *l-* moglo je nastati disimilacijom *b – b* > *l – b* ili od romanskog člana.

Lit.: Skok I: 187; Gluhak 141; Snoj 51; Vasmer I: 105; Chambers 105.

bombardírati

TVORBA *bombardírānje*

Posuđeno preko njem. *bombardieren* iz fr. *bombarder*, što je izvedeno od *bombarde* 'ratni stroj' izvedenica od lat. *bombus* 'šuplji zvuk, brenčanje', v. ***bomba***.

Lit.: HER 135; Kluge s. v. Bombe.

bòmbōn *m* (20. st.)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Bonbon*, iz fr. *bonbon*; u fr. je ta riječ postala od izraza kojim se tepa djetetu, *bon bon*, dosl. 'dobar, dobar', udvojeni pridjev *bon* 'dobar' < lat. *bonus*, v. ***bon***, ***bonus***.

Lit.: Snoj 51.

bombonijéra *ž*

Posuđeno iz fr. *bonbonnière* 'kutija s bombonima', što je izvedeno od *bonbon*, v. ***bombon***.

Lit.: HER 135.

bôn *m*

Posuđeno preko njem. *Bon* iz fr. *bon*, što je poimeničeni pridjev *bon* 'dobar' < lat. *bonus*, v. ***bonus***. *Bon* je izvorno bila riječ kojom obveznik plaćanja prihvaća zamjenu, možda u izrazima kao *bon pour...* 'dobro za...' s naznakom novčanog iznosa.

Lit.: Snoj 51; Kluge s. v. bonus; EWD 199.

bònaca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *bonãca* (Pitve, Zavala)

Posuđeno iz mlet. *bonazza* (usp. i tal. *bonaccia*) < srlat. *bonacia*, što je izvedeno od *bonus* 'dobar', v. ***bonus***. Latinska je riječ tvorena po uzoru na posuđenicu iz grčkoga *malacia* 'bezvjetarje, tišina na moru' (iz grč. *μαλακία*, od *μαλακός* 'blag, mekan', v. ***malaksati***) koja je shvaćena kao izvedenica od lat. *malus* 'loš, zao' (v. ***maligni***), pa je eufemistički promijenjena u izvedenicu od *bonus* 'dobar'.

Lit.: Skok I: 236; REW 5254.

bòngo *m* 'dva spojena mala bubnja po kojima bubnjar udara prstima' *glazb.*

Posuđeno preko eng. *bongo* iz amer. šp. Riječ bi izvorno mogla potjecati iz Afrike, odakle dolazi i ovo glazbalo (usp. u bantuskom jeziku lokele *boungu, bongungu* 'bubanj'). Moguće je i onomatopejsko postanje.

Lit.: HER 136; Chambers 106.

bòntōn *m*

Posuđeno iz fr. *bon ton* 'dobar ukus, dobar stil', složeno od *bon* 'dobar', v. ***bon***, ***bonus*** i *ton*, v. ***ton***.

Lit.: HER 136.

bónus *m*

Posuđeno preko njem. *Bonus*, eng. *bonus* iz lat. *bonus* 'dobar' od stlat. *duenos* (usp. i falisk. sr. r. *duenom*). Značenje 'dodatak, nagrada' razvilo se u burzovnom žargonu. Za razvoj značenja usp. i ***bon***.

Lit.: Kluge s. v. bonus; de Vaan 73f.

bôr[1] *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić) *bot. (Pinus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bȏr* (Brač), *bõr* (Vrgada), *bȏr* (Varaždin), *b'or* (Gola), *bor* (RKKJ)

Postalo od psl. **borъ* ⟨a. p. *b*⟩ '(borova) šuma' (stcsl. *borъ*, sln. *bòr*, rus. *бор* ⟨G *бóра*⟩ 'borova šuma', polj. *bór* 'velika, osobito crnogorična šuma'). Psl. je značenje zacijelo 'crnogorična, osobito borova šuma', a izvan slavenskoga najbliže su usporednice u germanskome, usp. steng. *bearu* 'šuma', što je *u*-osnova kao i psl. **borъ* (na izvornu *u*-osnovu ukazuju izvedenice sa sufiksom *-ov-*, npr. *bòrovina, bòrovīšte*). Moguće je povezivanje s ie. korijenom **b^{h}er(s)-* 'oštar' (skr. *bhṛṣti-* 'oštrica', stir. *barr* 'vrh, vrhunac').

Lit.: Skok I: 188; Gluhak 141; Derksen 58; SP I: 335f.; ESSJa II: 216f.; Snoj 51f.; Vasmer I: 106f.

bôr[2] *m* 'kemijski element, *B*'

TVORBA *bôrnī, bôrov*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bor*, fr. *bore*). U europskim jezicima riječ je tvorena prema srlat. *borax*, što je posuđeno iz arap. *būraq* (iz perz. *būrah*).

Lit.: Kluge s. v. Bor, Borax.

bóra *ž* (19. st.)

TVORBA *bȍrast* (Kavanjin) (*zast.*)

Etimologija nije posve razjašnjena, no moguće je izvođenje od psl. **bȏrъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'nakupina' (stčeš. *bor* 'gomila, skup', rus. dijal. *бор* 'zbor'), što je apstraktna imenica od glagola *brȁti* u značenju 'skupljati', v. ***brati***.

Lit.: Skok I: 202; Gluhak 141; ESSJa II: 218.

bòrac *m* (13. st. Sava; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍrȁc* (Brač), *borac* (RKKJ)

TVORBA *bòračkī, bòrčev, bòrkinja*

Postalo od psl. **borьcь* (stcsl. *borьcь*, sln. *bȏrec*, rus. *борéц*, češ. *borec*), što je izvedeno od **borti*, v. ***boriti se***.

Lit.: SP I: 337; ESSJa II: 219.

bórati

DIJALEKTI I POTVRDE *bȏrati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***bora***.

bòraviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *borãvit* (Brač)

TVORBA *bòravak*, *bòravīšte* (*bòravišnī*), *bòravljēnje*

Etimologija nije sigurno utvrđena. Jasna usporednica postoji samo u bug. *борáвя* 'raditi, baviti se čime', mak. *боравu* 'raditi', usp. i izvedeni bug. glagol *заборáвя* 'zaboravljati'. Prvotno je značenje 'baviti se', posvjedočeno u bugarskom. Da je to značenje postojalo i u hrvatskom, proizlazi iz značenja glagola *zabòraviti*, gdje prefiks *za-* ima slično značenje kao u *zàmetnuti*. Najvjerojatnije je *bòraviti* izvedeno iz osnove glagola ***boriti se*** analogijom prema ***baviti se***. Ta pretpostavka podrazumijeva da je u bug. i hrv. došlo do dalekosežnoga pomaka u značenju: 'boriti se oko čega' > 'nastojati oko čega' > 'baviti se čime' (bug.) > 'boraviti, bivati na nekom mjestu' (hrv.). Na razvitak značenja u hrv. mogao je utjecati i glagol ***baviti se***, koji je također značio 'boraviti'.

Lit.: Skok I: 188f.; Gluhak 141f.; SP I: 317; ESSJa II: 195f.; BER I: 67f.

bòrba *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍrba*, *bọ̑rbȁ* (Brač), *bȍrba* (Vrgada)

TVORBA *bòrben* (*bòrbenōst*)

Izvedeno od ***boriti se***. Usp. sln. *bọ̑rba*, rus. *борьбá*.

bòrilac *m* (18. st.)

TVORBA *bòrilačkī*, *bòrilīšte*, *bòriočev*

Izvedeno od ***boriti se***. Usp. sln. *borîlec* (*zast.*).

bòriti se ⟨prez. *bòrīm se*⟩ (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *borȉt se* (Brač), *b'oriti sę* (Varaždin), *boriti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **borìti (sę)* ⟨prez. **bòrjǫ sę* a. p. *c*⟩ (sln. *borīti se*, slč. *borit' sa*, rus. dijal. *борúться*), što je kauzativ-intenziv od glagola **bórti* 'siliti koga, boriti se' (rus. *борóть* 'prisiliti', polj. star. *bróć się*, hrvcsl. *brati* 'boriti se'), što je podudarno s lit. *bárti* 'grditi, kuditi'. Baltoslav. **barH-* sadržava prijevojni stupanj **-o-* ie. korijena **b^herh_3-* 'udariti, raniti' (lat. *feriō* 'raniti, ubosti', stvnj. *berjan* 'udarati', grč. *φαρόω* 'orati'). U hrv. je osim *boriti se* zabilježeno *boriti* (od 16. st.) u značenju 'napadati'.

Lit.: Skok I: 189f.; Gluhak 142; SP I: 323, 331; ESSJa II: 203f.; Snoj 52; BER I: 69; Vasmer I: 110.

bôrov *prid.* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *borov* (RKKJ)

Postalo od psl. **borovъ* (sln. *bórov*, *borọ́v*, rus. *боровóй*, polj. *borowy*), što je izvedeno od **borъ*, v. ***bor***[1].

Lit.: SP I: 239; ESSJa II: 210f.

borȍvica *ž* (19. st.) *bot. (Juniperus communis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *borȍvica* (Žumberak), *borov'ica* (Varaždin), *bọrọv'ica* (Gola), *borovica* (RKKJ)

Postalo od psl. **borovìca* (sln. dijal. *borovíca* 'smreka', polj. *borowica* 'biljka *Myrsine*', češ. *borovice* 'bor'), što je izvedeno od **borovъ*, v. ***borov***.

Lit.: SP I: 327; ESSJa II: 209.

boróvnica *ž bot. (Vaccinium myrtillus)*

Izvedeno od pridjeva *borovan* (Stulić, nepouzdano), v. ***bor***[1]. Usp. sln. *borovníca*. Semantička je motivacija u tome što borovnice rastu u borovoj šumi i u sličnosti s bobicama crnogoričnog drveća.

Lit.: HER 138.

bôs *prid.* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bọ̑s* (Brač), *bôs* (Vrgada, Senj), *bôs* (Varaždin), *bos* (RKKJ)

Postalo od psl. **bòsъ* ⟨G **bòsa*⟩ (stcsl. *bosъ*, sln. *bọ̑s*, rus. *босóй*, polj. *bosy*) < ie. **b^hoso-* 'bos' (lit. *bãsas* 'bos', stvnj. *bar* 'bos, gol', možda i arm. *bok* 'bos').

Lit.: Skok I: 191; Gluhak 142; Derksen 59f.; SP I: 340; ESSJa II: 223; Snoj 52; BER I: 69.

bòsiljak *m*

Rana posuđenica iz lat. *basilicum* (usp. bug. *босúлек*, dijal. *босúляк*), što je posuđeno iz grč. *βασιλικόν* dosl. 'kraljevska (biljka)',

usp. grč. *βασιλεύς* 'kralj'(predgrčkoga podrijetla). Nije jasno zašto se bosiljak u grč. naziva "kraljevskim"; neki misle da je to zbog plemenitog mirisa, a drugi zbog velike osjetljivosti pri uzgoju (potrebno mu je mnogo sunca i redovito zalijevanje). Po odrazima latinskih glasova u hrvatskom vidi se da je riječ posuđena prije 10. st.

Lit.: Skok I: 116; BER I: 69; Kluge s. v. Basilikum.

bòsīlje *sr, zb.*, v. ***bosiljak***

bosònog *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bosonộg* (Brač), *bosonŏg* (Senj), *bosonog* (RKKJ)

Postalo od psl. **bosonògъ* (sln. *bosonộg*, rus. *босоно́гий*, polj. *bosonogi*), što je složeno od **bosъ*, v. ***bos***, i **nog-*, v. ***noga***.

Lit.: SP I: 338f.; ESSJa II: 222.

bȍsti ⟨prez. *bòdēm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȍst* ⟨prez. *bodȅn*⟩ (Brač), *bȍsti* ⟨prez. *bodȅš*⟩ (Vrgada), *bȍst* ⟨prez. *bodẽn*⟩ (Senj), *b'osti* ⟨prez. *b'odẹm*⟩ (Varaždin), *bosti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bosti* ⟨prez. **bòdǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *bosti*, sln. *bósti*, rus. *бостú*, polj. *bość*) < ie. **b^hod^h-*, **b^hed^h-* (lit. *badýti* 'bosti', lat. *fodiō* 'kopati', lit. *bèsti* 'ubadati, kopati', velš. *bedd* 'grob').

Lit.: Skok I: 191f.; Gluhak 142; Derksen 59; SP I: 339f.; ESSJa II: 223.; Snoj 52; Vasmer I: 99; EIEC 159.

boškārīn *m* 'istarsko govedo' *zool., reg.*

Posuđeno iz nekog romanskog govora, vjerojatno furl. *boscarìn* 1. 'grub, neobrađen štap'; 2. 'ime goveda'. Polazište je tal. *bosco* 'šuma' < srlat. *boscus*, što je u vezi s germ. **busk-* 'grm' (usp. stvnj. *busc*, sreng. *busch*); latinska je riječ ili posuđena iz germanskoga ili su i latinska i germanska riječ posuđene iz nekog trećeg izvora (možda galskog). Značenje 'govedo' moglo se razviti izravno iz apelativa ili preko antroponima, usp. *Boscarìn, Boscarini, Boscarino*, dosl. 'šumar'. Usp. i *bȕšak* (Brač), *bȍšak* (Dubrovnik) 'šuma'.

Lit.: Pirona 60, 67; Cognomi I: 279.

botànika *ž*

TVORBA *botàničkī, botàničār* (*botàničārev, botàničārka*)

Riječ iz međunarodnoga znanstvenog nazivlja, usp. njem. *Botanik*. Tvorena je sufiksom za tvorbu naziva znanstvenih disciplina *-ika* od grč. *βοτάνη* 'trava, biljka' (usp. i glagol *βοτανίζω* 'skupljati biljke'). Grčka je riječ izvedena od korijena koji je u *βόσκω* 'hraniti, uzgajati' < ie. **g^weh_3-* (lit. *gúotas* 'stado'). Moguća je veza s ***govedo***.

Lit.: Snoj 53; Kluge s. v. Botanik; Beekes 227f.

botulȉzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Botulismus*, eng. *botulism*). Riječ je izvedena od lat. *botulus* 'kobasica', usp. *botulin* 'otrov koji nastaje djelovanjem bakterije *Clostridium botulinum*, uzrokuje botulizam'. Ta se bakterija često razvija u suhomesnatim proizvodima (kobasice, šunke) koji nisu termički obrađeni.

Lit.: Chambers 109.

božànskī *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***božanstvo*** odbacivanjem sufiksa *-stvo* i dodavanjem sufiksa *-ski*. Usp. sln. *božânski*.

božànstvo *sr* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

TVORBA *božànstven* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

Izvedeno od ***Bog***. Usp. sln. *božánstvo*.

bòžica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Bộžica* (Brač)

TVORBA *bòžičin*

Postalo od **božica* (sln. *bộžica*, ukr. dijal. *божи́ця*), što je izvedeno od **bogъ*, v. ***Bog***.

Lit.: ESSJa II: 227.

Bòžić *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *Božȉć* (Brač, Vrgada, Senj), *B'ožič* (Varaždin), *B'ožič* (Gola), *Božič* (RKKJ)

TVORBA *bòžićnī* (16. st.) (*bòžićnica*)

Poput sln. *bóžič* deminutiv od imenice ***Bog***. Isprva se riječ *Božić* odnosila na Isusa, kao Božjeg sina, a potom je počela značiti blagdan Isusova rođenja. U stpolj. *bożyc* znači i 'božji sin, Isus'.

Lit.: Gluhak 142ff.; SP I: 344; ESSJa II: 228; Snoj 53.

bòžikovina *ž* (19. st.) *bot. (Ilex Aquifolium)*

Izvedeno od korijena koji je u ***Božić***. Značenjska je veza u božićnim običajima: božikovinom se u dijelovima Hrvatske kiti kuća na Badnjak, v. ***Bog***, ***Božić***. Podudarno je (osim sufiksa) sln. *božjakovína*.

Lit.: Gluhak 144.

bòžjī *prid.* (12. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bòžji* (Brač), *bõžjī* (Vrgada), *Bõžji* (Senj), *bõ̩žji* (Varaždin), *b'õ̩žji* (Gola), *božji* (RKKJ)

Postalo od psl. **božьjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *božiji* ⟨ž *božija* sr *božije*⟩, sln. *bóžji*, rus. *бóжий*, polj. *boży*), što je izvedeno od **bogъ*, v. ***Bog***.

Lit.: ESSJa II: 228f.

bòžūr *m* (17. st.) *bot. (Paeonia)*

DIJALEKTI I POTVRDE *bòžūr* (bački Hrvati)

Najvjerojatnije izvedeno od imenice ***Bog***, što možda upućuje na mitološku važnost božurova cvijeta u poganskoj mitologiji i folkloru Slavena. Potpune podudarnosti postoje u drugim južnoslav. jezicima (usp. bug. *божýр*, sln. *božúr*). Usp. i naziv *bogiša* za 'peruniku', ***božikovina***.

Lit.: Gluhak 144; ESSJa II: 228.

bràbonjak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brãboñak* (Brač), *bràboñak* (Vrgada), *brabõ̩ñe̩k* (Varaždin)

Posuđeno iz balkanskog latiniteta (postoji i u bug. u oblicima *барабóнка*, *брабóнка*, *барбóнка*, *бърбóнк*; te riječi znače i 'murva, *Morus alba*'). Ishodište je lat. *vervellia (baca)* 'ovčji izmet', a na oblik je riječi u slavenskome mogla analoški utjecati imenica ***brav***. Glas *n* umjesto *l* postao je zacijelo disimilacijom *r...l* > *r...n* (usp. *bràboljak* zabilježen kod Pavlinovića).

Lit.: Skok I: 195; BER I: 33.

bráco *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brãcȏ* (Senj)

Izvedeno od ***brat***.

bràčić *m bot. (Fucus)*

Izvedeno od *brâk* (16. st., dubrovački pisci, Mljet, Krk) 1. 'neka morska trava, vrsta alge' (Korčula i drugdje u Dalmaciji); 2. 'plitko mjesto u moru gdje raste ta alga' (Krk), što je posuđeno iz nekog romanskog izvora (usp. tal. *brago* 'blato, mulj', sttal. *braco* nejasne etimologije). Uspoređuje se s alb. *brac, bërak* 'močvara', grč. *βράγος* 'močvara', fr. *brai* 'blato' < gal. **bracu-*.

Lit.: Skok I: 197; DEI 587; Vinja I: 65; REW 1258a.

bràća *ž* (13. st. Mon. serb. *bratija*, 14. st. *bratьja*; 16. st. *bratja*; 17. st. *braća*)

DIJALEKTI I POTVRDE *brãća* (Brač), *bràća* (Vrgada), *br'ača* (Varaždin), *brača* (RKKJ)

Postalo od psl. **brátьja* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *bratija*, sln. *brátje*, rus. *брáтья*, polj. *bracia*), što je izvedeno od **bratъ*, v. ***brat***.

Lit.: Derksen 60f.; SP I: 363f.; ESSJa III: 9f.

bráda *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *brõdȁ* (Brač), *br^{o}ādȁ* (Vrgada), *brādȁ* (Senj), *brâda* (Varaždin), *brada* (RKKJ)

TVORBA *bràdica* (17. st.)

Postalo od psl. **bordà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *brada*, sln. *bráda*, rus. *борода́* ⟨A *бо́роду*⟩, polj. *broda*), usp. lit. *barzdà* < ie. **b^{h}ord^{h}eh$_{2}$* 'brada' (lat. *barba*, stvnj. *bart*).

Lit.: Skok I: 195f.; Gluhak 144f.; Derksen 55; SP I: 317f.; ESSJa II: 197; Snoj 53; Vasmer I: 109; Pronk-Tiethoff 2013: 204.

bràdat *prid.* (15. st. Glasnik 10)

DIJALEKTI I POTVRDE *bradȁt* (Senj), *br'adati* (Varaždin), *bradat* (RKKJ)

Postalo od psl. **bordàtъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *bradȁt*, rus. *бородáтый*, polj. *brodaty*), što je izvedeno od **borda*, v. ***brada***. Slična izvedenica nalazi se i u drugim ie. jezicima, lit. *barzdótas*, lat. *barbātus*.

Lit.: Derksen 55; SP I: 319; ESSJa II: 198f.

bràdavica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bradavȉca* (Brač), *bradȁvica* (Vrgada, Senj), *br'adavica* (Varaždin), *bradavica* (RKKJ)

Postalo od psl. **bordavìca* (sln. *bradavíca*, rus. dijal. *бородавúца*), što je izvedeno od pridjeva **bordavъ*, tvorenoga od imenice **borda*, v. ***brada***. Značenjska motivacija nije posve jasna, no neki misle da je veza *brade* i *bradavice* u dugačkim dlakama koje često rastu iz bradavica.

Lit.: SP I: 319f.; ESSJa II: 199f.; Snoj 53.

bradi- *pref.*

Posuđeno iz grč. *βραδύς* 'spor, polagan' < ie. **g^{w}rd-u-* 'spor' (lit. *gurdùs*, latv. *guřds*, možda i lat. *gurdus* 'glupan, bedak, luđak'), usp. ***grd***.

Lit.: Beekes 234.

brȁdva *ž* (16. st.) 'vrsta sjekire'

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁdva* (Brač,Vrgada, Senj), *bradva* (RKKJ)

Postalo od psl. **bórdy* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *brady*, bug. *брáдва*, sln. *brâdva*). Distribucija ove riječi, koja je ograničena samo na južnoslavenski, mogla bi značiti da je posuđena iz balkanskogotskoga, usp. ***smokva***. Međutim u got. korpusu odraz pgerm. **bardō* 'sjekira' nije zabilježen, usp. stvnj. *barta*.

Lit.: Skok I: 196; Gluhak 145; SP I: 321; ESSJa II: 201; BER I: 72f.; Kiparsky 216; Pronk-Tiethoff 2013: 169ff.

brȁhmān *m*

TVORBA *brȁhmānskī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *Brahman*, njem. *Brahman*) iz skr. *bráhman-*.

Lit.: Chambers 112.

brahmanìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Brahmanismus*, eng. *brahmanism*). Riječ je izvedena od ***brahman***.

brâjda *ž* (15. st. Mon. croat.) 'stupovi s poprečnim žicama i sl., po kojima se penje vinova loza'

DIJALEKTI I POTVRDE *brôjda* (Brač), *br^{o}ājda* (Vrgada), *brājda* (Crikvenica), *br'ājda* (Gola)

Posuđeno iz mlet. *braida*, što je iz srlat. *braida*, a to je pak posuđeno iz langobardskoga (usp. njem. *breit* 'širok').

Lit.: Skok I: 197; Gluhak 145; Snoj 53.

brȁjica *ž* 'međunarodna abeceda za slijepe osobe'

Prema izumitelju *L. Brailleu* (1809. – 1852.) francuskom učitelju slijepih koji je 1829. predložio sustav pisma s ispupčenim točkama na papiru koje slijepci mogu prepoznavati prstima.

Lit.: Mršić 57f.

brâk *m* (13. st. Sava; 16. st.)

TVORBA *brâčnī* (13. st. Stefan; 16. st. Budinić)

Postalo od psl. **borkъ* (stcsl. *brakъ*, mak. *брак*) < ie. korijena **b^{h}er-*, v. ***brati***, ***birati***. Riječ je posvjedočena samo u spomenicima dijela južnoslav. jezika (rcsl. *бракъ* očito je preuzeto iz stcsl.) i nije zastupljena u dijalektima. Etimologija pokazuje da je institucija braka barem u dijelu praslavenskoga svijeta predstavljena kao izbor, odnosno uzimanje ženidbenog partnera; u jugozapadnim rus. dijal. *бpaться* znači i 'ženiti se'.

Lit.: Skok I: 197; Gluhak 145; SP I: 323f.; ESSJa III: 162ff.; Trubačev 1959: 147.

brána *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brána* (Lika), *brą̃na* 'drljača', *br'ana* 'riječna pregrada' (Varaždin), *br'āna* (Gola), *brana* 'naprava za usitnjavanje zemlje poslije oranja' (RKKJ)

Postalo od psl. **bornà*, što je posvjedočeno u dva značenja 1. 'drljača'; 2. 'prepreka' (sln. *brána* 1. 'drljača'; 2. 'obrana', rus. *боронá* 'drljača', strus. *борона* 'obrana', polj. *brona* 'drljača', star. 'kapija', češ. *brána* 'ulaz, kapija'), što je izvedeno od korijena koji je u ***braniti***.

Lit.: Derksen 56; SP I: 324f.; ESSJa II: 204ff.; Snoj 54.

brànati (18. st.) 'obrađivati zemlju branom, drljati'

DIJALEKTI I POTVRDE *branȁt* 'drljati' (Orbanići), *branȁt* 'vući što za sobom' (Grobnik), *branati* (RKKJ)

Izvedeno od ***brana*** u značenju 'drljača'.

brànčīn *m zool. (Dicentrarchus labrax)*

DIJALEKTI I POTVRDE *brancîn, brančîn* (Brač)

Posuđeno iz mlet. *bransìn, branzino*, što je vjerojatno izvedenica od lat. *branchiae* 'škrge'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *βράγχια* 'škrge' (u vezi s *βρόγχος*, v. ***bronh***). Druga je mogućnost da je naziv ribe u vezi s mlet. *branzo* 'noge i kliješta rakova'.

Lit.: Skok I: 198; Vinja I: 66.

brànīč *m* (17. st.)

Izvedeno od ***braniti***. Usp. i češ. *branič*.

Lit.: ESSJa II: 206.

brànīk *m* (16. st.)

Izvedeno od ***braniti***.

brànitelj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *branȉtej* (Brač)

TVORBA *branitèljica, brànitelјskī, branitèljstvo*

Postalo od **bornitelь* (sln. *branîtelj*, češ. rijetko *branitel*), što je izvedeno od **borniti*, v. ***braniti***.

Lit.: ESSJa II: 207.

brániti ⟨prez. *brânīm*⟩ (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brõnȉt* (Brač), *brºānȉti* (Vrgada), *branȉt* (Senj), *brą̃niti* (Varaždin), *brān'iti* (Gola), *braniti* (RKKJ)

TVORBA *brànjiv*

Postalo od psl. **bornìti* ⟨prez. **bornjǫ̀* a. p. *b*⟩ 'braniti, ne dopuštati' (sln. *brániti*, rus. *борони́ть*, polj. *bronić*), glagol izveden od imenice **bornь* 'borba, obrana' (stcsl. *branь*, sln. *brân*, hrv. *brân*), od istoga korijena koji je u ***boriti se***. Tvorba imenice **bornь* ima podudarnost u lit. *bařnis* 'svađa'.

Lit.: Skok I: 189f.; Gluhak 145; SP I: 325f.; ESSJa II: 204ff.

brânjenīk *m* (18. st.)

TVORBA *brânjenīca* (19. st.)

Izvedeno od ***braniti***.

brȁšno *sr* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁšno* (Vrgada), *brašno* (RKKJ)

Postalo od psl. **bôršьno* ⟨a. p. *c*⟩ 'brašno, hrana' (stcsl. *brašьno* 'hrana', sln. *brášno* 'hrana, poputbina (*viaticum*)', rus. dijal. *бóрошно* 'raženo brašno'). Ova riječ u nekim jezicima znači 'hrana', u drugima 'vrst brašna ili žita', a usporednice u drugim ie. jezicima pokazuju da je ovo potonje značenje starije, usp. lat. *farīna* 'brašno' što je izvedenica od *fār* 'pir, (krupno) brašno', got. *barizeins* 'ječmeni' i stnord. *barr* 'ječam', stir. *bairgen* 'kruh'; sve ove riječi upućuju na korijen **bʰar-s-* koji je mogao označivati neku žitaricu, vjerojatno ječam. Oblik korijena (vokalizam **a*) i njegova ograničenost na europske ie. jezike upućuju na zaključak da je riječ o posuđenici iz nekog predindoeuropskoga supstrata.

Lit.: Skok I: 198; Gluhak 146; Derksen 57; SP I: 330; ESSJa II: 212f.; Snoj 54; Vasmer I: 110; EIEC 51.

brȁt *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁt* (Brač, Vrgada, Senj), *br'at* (Varaždin), *brat* (RKKJ)

Postalo od psl. **brátrъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *bratrъ*, rus. *брат*, polj. *brat*, češ. *bratr*) < ie. **bʰreh₂tēr* 'brat' (lit. *brólis*, *broterẽlis*, lat. *frāter*, skr. *bhrā́tā*). Kao što pokazuje stsl., u slav. je poopćena osnova kosih padeža ie. **bʰreh₂tr-* (usp. lat. ⟨G *frātris*⟩), a poslije se drugo *-r-* u hrv. i drugim slavenskim jezicima izgubilo disimilacijom, odatle hrv. *brȁt* umjesto stcsl. *bratrъ*.

Lit.: Skok I: 199f.; Gluhak 146f.; Derksen 60; SP I: 361; ESSJa II: 238; Snoj 54; Vasmer I: 118.; Benveniste I: 212ff.; EIEC 84, 479.

brȁti ⟨prez. *bèrēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁt* ⟨prez. *berȅn*⟩ (Brač), *brȁti* ⟨prez. *bèreš*⟩ (Vrgada), *brȁt* ⟨prez. *berẽn*⟩ (Senj), *br'ati* ⟨prez. *b'ẹrẹm*⟩ (Varaždin), *brati* (RKKJ)

TVORBA *bránje*

Postalo od psl. **bьràti* ⟨prez. **bèrǫ* a. p. *c*⟩ 'brati, uzimati' (stcsl. *bьrati*, sln. *bráti*, rus. *брать* ⟨prez. *берý*⟩, polj. *brać* ⟨prez. *biorę*⟩) < ie. **bʰer-* 'nositi' (lat. *ferō*, skr. *bhárāmi*, grč. *φέρω*). Kao što pokazuju značenja primjera iz ie. jezika, u psl. je došlo do promjene značenja ('nositi' > 'ponijeti' > 'uzeti, brati').

Lit.: Skok I: 201f.; Gluhak 147; Derksen 73; SP I: 485ff.; ESSJa II: 162f.; Snoj 54; Vasmer I: 80f.

brȁtić *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brãtić* (Brač), *br'atič* (Varaždin)

Postalo od **bratitjь* (strus. *братичь* 'bratov sin'), što je izvedeno od **bratъ*, v. ***brat***.

Lit.: ESSJa II: 237.

brȁtim *m* (17. st.) 'član crkvene bratovštine'

DIJALEKTI I POTVRDE *brãtim* (Brač)

TVORBA *brȁtimiti se* (15. st. Starine 1)

Poimeničeni pasivni particip prezenta glagola **bratiti (sę)*, v. ***brat***.

Lit.: SP I: 357.

bratoùbōjstvo *sr*

Složeno od ***brat*** i ***ubojstvo***. Usp. lat. *frātricīdium*.

bratóvština *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bratǫ̑všćina* (Brač), *bratǫ̑šćina* (Varaždin)

Izvedeno od ***brat***. Usp. i sln. *brátovščina*. Kalk prema lat. *fraternitas*.

brȁtskī (brȁtskī) *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁcki* (Senj), *br'acki* (Varaždin)

Postalo od psl. **brátьskъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *bratьskъ* (Mikl.), sln. *brâtski*, rus. *брáтский*, polj. star. *bracki*), što je izvedeno od **bratъ*, v. ***brat***.

Lit.: SP I: 364; ESSJa III: 10.

brȁtstvo (brȁtstvo) *sr* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Poljički statut, Marulić, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȁstvo* (Brač), *br'actvo* (Varaždin)

Postalo od psl. **brátьstvo* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *bratьstvo* (Mikl.), sln. *brâtstvo*, rus. *брáтство*, polj. *bractwo*), što je izvedeno od **bratъ*, v. ***brat***.

Lit.: SP I: 365; ESSJa III: 10f.

brâv *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.) 'ovan'

DIJALEKTI I POTVRDE *brôv* (Brač), *br°âv* (Vrgada), *brâv* (Senj, Gacka), *brav* (RKKJ)

TVORBA *bravȉć* (Brač), *brȁvetina* (19. st.)

Postalo od psl. zbirne imenice **bôrvъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'kastrirana sitna stoka i domaće životinje' (sln. *brâv* 'ovca', rus. *боровúк* 'jednogodišnje tele', češ. *brav* 'male domaće životinje'); najbliža je usporednica ovim slav. riječima stvnj. *barug* 'kastrirano svinjče', što upućuje na ie. *u*-osnovu **b^{h}oru-*.

Lit.: Skok I: 202f.; Gluhak 147; Derksen 58; SP I: 331f.; ESSJa II: 214f.; Snoj 55; Kroonen 54.

brȁva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brava* (RKKJ)

TVORBA *brȁvār* (19. st.) (*brȁvārev*, *bravȁrija*)

Od slav. jezika jedina podudarnost postoji u bug. *брáва*, mak. *брава*. Riječ je proširena u balkanskim jezicima, no alb. *bravë* i ngr. *μπράβα* vjerojatno su posuđenice iz slavenskoga. Protiv povezivanja s romanskim riječima poput fr. *barre* 'prečka' govori činjenica da *brava* nije zabilježeno u čakavskom i kajkavskome. Zbog zemljopisne distribucije odraza pomišlja se na predslavensko, možda tračko podrijetlo, no moguća je i slav. etimologija; psl. **bráva* mogla bi biti imenska izvedenica s duljenjem od korijena **bru-/*brъ-* (kao psl. **sláva* od **sluti*, ili **travá*, hrv. *tráva*, od **truti*). Taj korijen imamo možda još u psl. **brъvь* 'klada, brvno', v. ***brvno***. Ipak, neobično je što odrazi riječi **bráva* nisu zabilježeni u sjevernim slav. jezicima, a nema ih ni u čakavskom i kajkavskom.

Lit.: Skok I: 203; Gluhak 148; BER I: 72.

brȁvljī *prid.* (17. st.)

Postalo od **borvьjь* (rus. *боровúй*, češ. *braví (mléko)*), što je izvedeno od **borvъ*, v. ***brav***.

Lit.: ESSJa II: 216.

brȁvo *uzv.*

Posuđeno iz tal. *bravo* 'dobar' (prvotno je značenje 'žestok, divlji'). Dublja je etimologija nejasna. Neki tal. *bravo* izvode iz lat. *barbarus* 'barbar, barbarski', v. ***barbar (barbarin)***, a drugi iz lat. *prāvus* 'pokvaren, zao', no obje su pretpostavke glasovno nategnute. U europskim se jezicima riječ *bravo* proširila preko opere.

Lit.: Skok I: 203; Snoj 55; Chambers 114; DEI 593.

brázda *ž* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brōzdȁ* (Brač), *br°āzdȁ* (Vrgada), *brᾶzda* (Varaždin), *brazda* (RKKJ)

Postalo od psl. **borzdà* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *brázda*, rus. *борозда́*, polj. *brózda*). Psl. poljoprivredni termin za udubinu u zemlji nastalu oranjem. Vjerojatno je od istoga korijena koji je u ***boriti se***, tj. od glagolskoga korijena koji je označivao radnju oštrim oruđem ili oružjem. Od istoga je korijena (ie. **b^{h}erh$_{3}$-*) u grč. *φαρόω* 'orem', *φάρος* 'ralo'. Sufiks podsjeća na *-zda* u **mьzda*, v. ***odmazda***.

Lit.: Skok I: 203f.; Gluhak 148; Derksen 59; SP I: 333f.; ESSJa II: 220; Snoj 55; Vasmer I: 109.

brȁzgotina *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***brazda*** ili *brazdati*, s promjenom *zd* > *zg*. Za sufiks usp. ***pukotina***, ***posjekotina***.

Lit.: Skok I: 204.

bř̀bljati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bř̀bljat* (Senj), *brblȁti* (Žumberak), *b'rblati* (Varaždin)

TVORBA *bř̀bljānje, bř̀bljav* (19. st.) (*bř̀bljavac* (19. st.) (*bř̀bljāvčev*), *bř̀bljavica, bř̀bljavōst*)

Onomatopejski glagol podudaran sln. *brbljáti*. Slične onomatopeje postoje i u drugim jezicima, usp. grč. *βορβορύζω*.

Lit.: Skok I: 204; Gluhak 148; Snoj 55.

bř̀bōt *m*

TVORBA *brbotljivac*

Onomatopejska tvorba sa sufiksom *-ot* kao u ***topot***. Od istog korijena kao u glagolu ***brbljati***. Onomatopejske tvorbe postoje u mnogim slav. jezicima, usp. rus. *борбомáть*, sln. *brbotáti*. U baltijskome tim slav. onomatopejama odgovara npr. lit. *burbėti* 'mrmljati'.

Lit.: Skok I: 204; SP I: 415; ESSJa III: 123f.; Snoj 55.

bř̀cnuti (bř̀knuti) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'rcnuti* (Varaždin), *brcnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **bъrknǫti* 'baciti' (sln. *bŕcniti*, rus. dijal. *бóркнуть* 'udarati'). Glagol je tvoren sufiksom **-nǫ-* od osnove **bъrk*, v. ***brkati***. Glas *-c-* u *brcnuti* analoški je prenesen iz imp. *brci*. Zbog formalnih razloga malo je vjerojatna etimološka veza s ***brisati***.

Lit.: Skok I: 204; Derksen 65; ESSJa III: 127f.

bř̀čkati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brčk'ati* (Gola)

Iterativ-intenziv od ***brkati***, ***brcnuti (brknuti)*** u osnovnom značenju 'baciti'.

Lit.: Skok I: 213.

bř̀dāšce *sr* (16. st. brdačce, 17. st. brdašce)

DIJALEKTI I POTVRDE *brdašce* (RKKJ)

Deminutiv izveden od psl. **bьrdьce* ⟨a. p. *a*⟩ (hrv. star. *bř̀ce*, sln. *bŕdce*, ukr. *берцé* 'dio pluga', češ. *brdce* 'prečka na kolima'), što je pak deminutiv od **bьrdo*, v. ***brdo***.

Lit.: ESSJa III: 166.

bř̀do *sr* (12. st. Glasnik 25; 12. st. (13. st.) Povaljska listina) 1. 'uzvisina'; 2. 'dio tkalačkog stana'

DIJALEKTI I POTVRDE *bř̀do* (Brač, Vrgada), *b'rdo* (Varaždin), *b'rdǫ* (Gola), *brdo* (RKKJ)

Postalo od psl. **bьrdo* ⟨a. p. *a*⟩ 'tkalački češalj' (sln. *bŕdo*, rus. *бёрдо*, polj. *bardo*); u južnoslavenskome riječ znači i 'brijeg, uzvisina', no značenje 'tkalački češalj' je starije i ima potpunu usporednicu u latv. *birds* 'tkalački češalj'. Ove bsl. riječi izvedene su iz ie. korijena **b^{h}erh$_3$-* 'udarati oštrim oružjem', v. ***boriti se***. Pođemo li od ie. **b^{h}rh$_3$d^{h}o-*, najbliža je usporednica u germanskome, usp. stvnj. *bord* 'daska'.

Lit.: Skok I: 204; Gluhak 148; SP I: 429; ESSJa II: 165; Snoj 56; Vasmer I: 75.

brdòvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brdovît* (Brač), *brdovîti* (Varaždin)

Izvedeno od ***brdo***. Usp. sln. *brdovît* (Plet.).

brȅcati (18. st.) 'zvoniti isprekidano, kucati, udarati'

DIJALEKTI I POTVRDE *brȅcot (se)* (Brač), *brę̂cati sę* (Varaždin), *brecati se* (RKKJ)

TVORBA *brȅcnut se* (Brač)

Izvedeno od korijena koji je u **brękǫti*, v. ***nabreknuti***. Za hrv. *-c-* usp. ***micati*** spram *maknuti*.

Lit.: Skok I: 206f.; Gluhak 148; SP I: 372; ESSJa III: 23; Snoj 56; Vasmer I: 132.

brȅđa *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȅja* (Žumberak), *br'eđa* (Cerje), *br'ęja* (Varaždin), *breja* (RKKJ)

Postalo od psl. **bérdja* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *brěžda*, rus. *берёжсая*) < ie. **b^{h}er-* 'nositi', v. ***brati***. Sličan je razvitak značenja u lat. *forda* 'bređa, noseća' od **for(i)dā* (usp. lat. *ferō* 'nositi'). Akut u psl. moguće je protumačiti duljenjem u imenskim izvedenicama ili je korijen proširen laringalom (kao možda u ***breme***). Naposljetku, akut je mogao nastati i pravilno u slogu ispred zvučnoga suglasnika, ako je sufiks **-d-*, usp. i lit. *bergždẽ* 'neplodna krava'.

Lit.: Skok I: 206; SP I: 202; ESSJa II: 188; Snoj 56; Vasmer I: 76f.

brȅkati (20. st.)

TVORBA *brȅka* (16. st.), *brȅkēt*

Postalo od psl. **brękati* 'glasno vikati' (sln. *brę́kati* 'vikati' (Plet.), rus. *бря́кать*, polj. *brząkać, brzękać*), nejasnoga postanja. Možda je isti korijen kao u ***nabreknuti***, ali semantička je veza slaba.

Lit.: Skok I: 206f.; ESSJa III: 22.

brèkinja *ž* (13. st. Mon. ep. Zagr.) *bot. (Sorbus torminalis)*

Poput slč. *brekyňa*, izvedeno sufiksom *-inja* od psl. **berka, *berkъ* (sln. *brę́ka*, rus. *берёка, бе́рек*, polj. *brzęk*). Polj. oblik s nosnim *ę* (*brzęk*) teško je objasniti. Dublja je etimologija nejasna, no riječ bi mogla biti izvedena od korijena koji je u ***brecati, nabreknuti***. Sve druge etimologije, npr. izvođenje iz korijena **b^{h}er-* 'brati', ili povezivanje s germ. **berkō* 'breza' (njem. *Birke*), još su manje uvjerljive.

Lit.: Skok I: 206; Vasmer I: 77; ESSJa II: 194f.

brèktati ⟨prez. *brèkćēm*⟩

TVORBA *brèktānje*

Izvedeno od korijena koji je u ***brekati***.

brême *sr* (12. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîme* (Brač, Vrgada, Žumberak), *br'ęmę* (Varaždin), *breme* (RKKJ)

Postalo od psl. **bérmę* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *brěmę*, sln. *bréme*, rus. *бере́мя*) < ie. **b^{h}erHmen-* ili **b^{h}ērmen-*, od ie. korijena **b^{h}er-* 'nositi', v. ***brati***; *breme* je dakle 'ono što se nosi'. Skr. oblici *bhárīman-* 'nošenje', *bhárman-* 'potporanj', *bhárman-* 'ploča za nošenje' vjerojatno su neovisne, paralelne tvorbe.

Lit.: Skok I: 201; Derksen 37; SP I: 206f.; ESSJa II: 196f.; Snoj 56; Vasmer I: 77.

brẽncati (brẽnčati) (Jambrešić *brenčati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *brẽcot* (Brač), *brẽncati* (Vrgada), *brẽncat* (Senj), *brę̂nčati* (Varaždin), *brenc'ati* (Gola), *brenčati* (RKKJ)

Onomatopejski glagol podudaran sln. *brę̂nkati*, rus. dijal. *беренкáть*, od istoga korijena kao u ***brekati***.

Lit.: Skok I: 206f.; Snoj 56.

brẽnd *m*

Posuđeno iz eng. *brand* dosl. 'vatra, plamen, baklja', što je izvedeno od pgerm. **brenna-* 'paliti' < ie. **g^{wh}er-*, v. ***gorjeti*** ili < **b^{h}er-u-*, v. ***ferment***. Engleska je riječ u 16. st. značila 'žig, znak utisnut usijanim željezom', a značenje 'određena marka robe' je od 19. st. Za razvoj značenja od 'vatra, peći, gorjeti' do 'znak' usp. i hrvatske riječi ***žig***, ***pečat***.

Lit.: Chambers 113.

brẽskva *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̀aska* (Dubrovnik, Vrgada, Gacka), *prãska* (Brač), *pr̀askva* (Korčula, Novi), *prãskva* (Orlec), *brẽska* (Lika), *br'ęskva* (Varaždin), *breska* (RKKJ)

Postalo od psl. **bérs(ь)ky* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *brę́skev*, polj. star. *brzoskiew*), što je posuđeno iz lat. *persica (poma)* 'perzijsko voće'. Breskve su u Europu dospjele preko Perzije, a onamo su uvezene iz Kine. Zamjena *p* za *b* u riječi **bérsky* još je praslavenska, ali nije objašnjena; rus. *népcuк* kasnija je učena posuđenica iz latinskoga. Riječ je posuđena i u germanske jezike, usp. stvnj. *pfersich*. Na varijantu s početnim *p-* upućuje hrv. dijal. *pr̀aska, pr̀askva* i bug. *прáска*; za razliku od oblika **bersky* ta je riječ ograničena na slav. jugoistok.

Lit.: Skok I: 198f.; Gluhak 148f.; SP I: 207f.; Snoj 57; Kluge s. v. Pfirsich; Vasmer I: 78.

brevìjār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brevijõr* (Brač), *brevijar, brevijarijum* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Brevier*, iz lat. *breviārium* 'sažetak, skraćena verzija, kratak popis', što je izvedeno od pridjeva *brevis* 'kratak' < ie. **mrg^{h}u-* (skr. *múhuḥ, múhu* 'iznenada', av. *mərəzu-* 'kratak', stvnj. *murg(i)* 'kratak', lat. *brevis* 'kratak').

Lit.: Snoj 57.

brẽza *ž* (13. st. Mon. ep. Zagr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brẽza* (Gacka, Žumberak), *brẽza* (Cerje), *br'ęza* (Varaždin), *breza* (RKKJ)

TVORBA *brèzīk*

Postalo od psl. **bérza* ⟨a. p. *a*⟩ 'breza, *Betula alba*' (sln. *brę́za*, rus. *берёза*, polj. *brzoza*) < ie. **b^{h}erHg'-* 'breza' (lit. *béržas*, stvnj. *birihha*, skr. *bhūrjá-* 'vrsta breze'). Riječ za brezu bila je u ie. zacijelo korijenska imenica, N jd. **b^{h}erHg's* ⟨G **b^{h}rHg'os*⟩. Bsl. oblici izvode se iz ie. osnove nominativa, dok sanskrtski oblik potječe iz osnove kosih padeža (odakle je zacijelo i osnova lat. *frāxinus* 'jasen'). V. i ***brijest***.

Lit.: Skok I: 207; Gluhak 149; Derksen 38; SP I: 210; ESSJa I: 201ff.; Snoj 57; Vasmer I: 77; EIEC 65ff.; Szemerényi 1960: 225.

brèzov *prid.* (14. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *br'ęzof* (Varaždin)
Postalo od **berzovъ* (sln. *brézov*, rus. *берёзовый*, polj. *brzozowy*), što je izvedeno od **berza*, v. ***breza***.
Lit.: SP I: 211f.; ESSJa I: 205f.

brežúljak *m* (19. st.)
TVORBA *brježùljkast*
Izvedeno od ***brijeg***.

brȇglijēz (brȇgljēz) *m* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *brȇgles* (Samobor), *brȇglęs* (Varaždin), *brglec, brgles, brglez, brglec* (RKKJ)
Postalo od psl. **bьrgъlězъ, *bьrglь* 'vrsta ptice, *Sitta*' (sln. *brȇglez*, rus. *берглéз*, polj. *bargiel* 'vrsta sjenice', stčeš. *brhlec* 'vrsta ptice'). U raznim slav. jezicima ovaj naziv označuje razne vrste ptica, stoga je semantička rekonstrukcija nesigurna. Izvan slav. jezika uspoređuje se lat. *fringilla* 'djetlić', grč. *φρυγίλος* 'vrsta ptice', no glasovne podudarnosti nisu potpune. Možda se može pretpostaviti ie. **b^{h}rg-l-* 'vrsta ptice', ili je riječ posuđena iz nekog neindoeuropskog izvora.
Lit.: Skok I: 208; SP I: 416; ESSJa III: 166; Snoj 57; Vasmer I: 75.

brȇgūd *m* (15. st. Mon. croat.) 'mjesto blizu grada ili sela kamo se goni blago na pašu (može biti i šuma, lug, gaj)' *reg., zast.*
Posuđeno preko dalmat. iz lat. *virgultum* 'grm, grmlje', s prijelazom **v* > *b* kao u *Bol* od lat. *vallum*). Često u toponimiji. Latinska je riječ izvedena od *virgula* 'grančica', što je deminutiv od *virga* 'grančica, šiba' < ie. **wis-g-* (stisl. *visk*, stvnj. *wisc* 'svežanj').
Lit.: Skok I: 208.

bríco *m*
Hipokoristik od ***brijač***. Za sufiks usp. ***braco***.

brîd *m* (18. st.)
Postalo od psl. **brîdъ* ⟨a. p. *c*⟩ (češ. *břid* 'kvar, šteta', strus. *брудый* 'surov'). Izvorno je riječ o pridjevu na **-u-*, koji je u slavenskom pravilno proširen s *-k-*, v. ***bridak***. Korijen je isti kao u glagolu ***brijati***.
Lit.: Skok I: 209; Gluhak 149; SP I: 378f.; ESSJa III: 27; Snoj 58; Vasmer I: 123.

brȉdak *prid.* (14. st. Danilo; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *bridek* (RKKJ)
Postalo od psl. **brîdьkъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'oštar' (stcsl. *bridьkъ*, sln. *brídek*, rus. dijal. *брудкóй*, polj. *brzydki*), što je izvedeno od pridjevske *u*-osnove, v. ***brid***.
Lit.: Derksen 62; SP I: 379f.; ESSJa III: 28f.

bríditi ⟨prez. *brídīm*⟩ (16. st.) 'osjećati gorenje i bol na koži i površinskom dijelu tijela'
DIJALEKTI I POTVRDE *brideti* (RKKJ)
Postalo od psl. **bridìti* 'strizati, svrbjeti' (sln. *bridíti* 'brusiti, oštriti' (Plet.), rus. dijal. *брúдить*), što je izvedeno od **bridъ*, v. ***brid***.
Lit.: ESSJa III: 26.

brȉga *ž* (15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *brîga* (Brač), *brīgȁ* (Vrgada), *br'iga* (Varaždin), *briga* (RKKJ)
Posuđeno iz tal. *briga* 'briga, svađa, neprilika'. Tal. *briga* je možda germ. podrijetla (vjerojatno iz langobardskoga, možda u vezi s njem. *brechen* 'lomiti'), premda ima i mišljenja da je riječ o posuđenici iz keltskoga (galskog) supstrata (uspoređuje se stir. *brí* 'snaga'). Sln. *brîga* vjerojatno je iz hrvatskoga. V. i ***brinuti se***.
Lit.: Skok I: 210f.; Gluhak 149; Derksen 36; Snoj 58; DEI 599.

brigáda *ž*
TVORBA *brìgādnī*
Posuđeno preko njem. *Brigade* i fr. *brigade* iz tal. *brigata* 'vojna postrojba', što je izvedeno od tal. *briga* 'svađa', v. ***briga***.
Lit.: Gluhak 149f.; Snoj 58; Kluge s. v. Brigade.

brìgàdīr *m*
TVORBA *brigàdīrka*
Posuđeno iz njem. *Brigadier*, što je izvedeno od *Brigade*, v. ***brigada***. Usp. i rus. *бригадúр*.

brȉjāč *m* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *brijõč* (Brač), *brijȃč* (Senj), *brijâč* (Varaždin)
TVORBA *brijȁčica, brìjāčkī, brìjāčnica*
Izvedeno od ***brijati***.

brȉjati ⟨prez. *brȉjēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *brȉjot, brȉt* ⟨prez. *brȉjen*⟩ (Brač), *brȉjati* ⟨prez. *brȉješ*⟩ (Vrgada), *brȉjat (se)* (Senj), *br'ijati, brîti* ⟨prez. *brîjęm*⟩ (Varaždin), *brijati* (RKKJ)

TVORBA *brìjāćī, brȉjānje*

Postalo od psl. **bríti* ⟨prez. **brьjǫ* a. p. *c*⟩ 'brijati, strizati' (stcsl. *briti* ⟨prez. *brьjǫ*⟩, sln. *bríti* ⟨prez. *brijem*⟩, rus. *брить* ⟨prez. *бре́ю*⟩) < ie. korijena **b^{h}riH-* 'rezati' (skr. *bhrīṇā́ti* 'reže', stir. *berraid* 'šiša'). U hrv. je inf. *brȉjati* analoški prema glagolima na *-ati*, no u dijalektima je posvjedočeno i starije *brȉti*.

Lit.: Skok I: 209f.; Gluhak 150; Derksen 63; SP I: 389f.; ESSJa III: 31f.; Snoj 58; Vasmer I: 122.

brijêg *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina; 13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîg* (Brač, Vrgada), *brȇk* (Varaždin), *br'ẽk* (Gola), *breg* (RKKJ)

Postalo od psl. **bêrgъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'strma obala' (stcsl. *brěgъ*, sln. *brȇg*, rus. *бе́рег* 'obala', polj. *brzeg*). Zbog primarnosti značenja 'strma obala' nije vjerojatno da je ova riječ posuđena iz germanskoga, već je po svoj prilici riječ o prasrodstvu sa stvnj. *berg* 'brdo' (njem. *Berg*), skr. *bṛhánt-* 'velik, visok', arm. *barjr* 'visok', het. *parku-* 'visok', stir. *brí* 'brdo'. Sve se ove riječi izvode iz ie. **b^{h}erg^{h}-* 'visok', ali zamjena ie. **g^{h}* slavenskim *g* (umjesto očekivanoga *z*) ostaje nejasnom (možda je **g* poopćeno iz položaja ispred **s* u Njd. korijenske imenice). U ie. prajeziku zacijelo treba rekonstruirati korijensku imenicu s Njd. **b^{h}erg^{h}-s* (odatle germ. i slav. osnova) i s kosim padežima od osnove u prijevojnoj praznini **b^{h}rg^{h}-* (G jd. **b^{h}rg^{h}os*). Značenje 'brežuljak, uzvisina' razvilo se u hrvatskome i u nekim drugim slav. idiomima, npr. u ukr. *бе́рег* znači i 'obala' i 'brežuljak'.

Lit.: Skok I: 210; Gluhak 150; Derksen 37; SP I: 203f.; ESSJa I: 191ff.; Snoj 56; Vasmer I: 76; Kiparsky 101, 108; Pronk-Tiethoff 2013: 188f.; EIEC 269.

brijêst *m* (11. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîst* (Brač), *brĩst* (Vrgada), *brêst* (Vodice), *brȇst* (Varaždin), *br'ẽst* (Gola), *brest* (RKKJ)

Postalo od psl. **bêrstъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'brijest, *Ulmus*' (sln. *brẽst*, rus. *бе́ресте*, polj. *brzost*); zacijelo postalo od ie. korijena **b^{h}erHg'-* 'svijetao, sjajan', zbog sjajne boje brijestove kore (usp. stvnj. *beraht* 'sjajan', velš. *berth* 'lijep'). Možda je isti korijen i u ***breza***.

Lit.: Skok I: 207; Derksen 37f.; SP I: 209; ESSJa I: 199f.; Snoj 57; Vasmer I: 78.

brìljant *m*

TVORBA *briljàntan*

Posuđeno, možda preko njem. *Brillant*, iz fr. *brillant*, što je izvedeno od *briller* 'sjajiti se'. Francuski je glagol posuđen iz tal. *brillare*, što je izvedeno od *brillo* 'obrađeni kristal dijamanta', možda od lat. *beryllus*, v. ***berilij***.

Lit.: Snoj 58; Kluge s. v. brillant; Dauzat 110; DEI 601;.

briljàntīn *m*

Posuđeno iz fr. *brillantin* (usp. i tal. *brillantina*), što je izvedeno od *brillant* 'koji sjaji', v. ***briljant***.

brinèta *ž*

Posuđeno preko njem. *Brünette* iz fr. *brunette*, izvedenica od *brun* 'smeđ', što je posuđeno iz germ. **brūn-* (njem. *braun*, stvnj. *brūn*, stnord. *brúnn*), što može biti u vezi s grč. *φρῦνος, φρύνη* 'žaba' ili s korijenom koji je u ***dabar***[1] (usp. skr. *babhrú-* 'smeđ, crvenkasto-smeđ').

Lit.: Kluge s. v. brünett; Dauzat 114; Beekes 1594.

brȉnuti se (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȉnut se* (Brač, Vrgada), *br'inuti sę* (Varaždin), *brinuti se* (RKKJ)

Vjerojatno postalo od **brignǫti sę*, što je izvedeno od ***briga***. Usp. sln. *bríniti se* (Plet.). Neobično je da nigdje nije zabilježen oblik s *-g-*. Zbog toga je moguće i da treba odvojiti glagol *brinuti* i imenicu *briga* i njezine izvedenice; u tom slučaju *brinuti* ne bi bila posuđenica (glagoli sa sufiksom *-nu-* redovito nemaju posuđene korijene), već možda izvedenica od psl. korijena koji je u ***brijati*** i ***bridak***. Psl. **bridnǫti* pravilno bi dalo *brinuti* u hrvatskom, usp. sln. *brídniti* 'postajati gorkim'. Značenje 'brinuti se' moglo je postati od značenja 'mučiti se'.

Lit.: HER 148.

brȉsati ⟨prez. *brȉšēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȉsat* (Senj, Orbanići), *br'isati* (Varaždin), *brisati* (RKKJ)

TVORBA *brìsāč, brȉsānje*

Postalo od psl. **brýsati* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *sъbrysati*, sln. dijal. *brísati*), što je intenziv-

-iterativ od **brъsati* (rus. *бросáть* 'baciti'). Dublja je etimologija nesigurna, ali usp. rus. *брокáть* 'baciti', latv. *brukt* 'otpasti', u kojima se neočekivano pojavljuje *-k-* umjesto *-s-*.

Lit.: Skok I: 211f.; Gluhak 151; SP I: 405; ESSJa III: 65; Snoj 58.

brȉtak *prid.* v. ***bridak***.

brȉtkōst *ž* (16. st.)

Postalo od **bridъkostь* (sln. *bridkôst*, rus. dijal. *бры́дкость*, češ. *břidkost'*), što je izvedeno od **bridъkъ*, v. ***bridak***.

Lit.: ESSJa III: 27f.

brȉtva *ž* (15. st. Starine 1)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȉtva* (Brač, Vrgada, Senj), *br'itva* (Varaždin), *britva* (RKKJ)

TVORBA *brȉtvica* (18. st.)

Postalo od psl. **brítva* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *britva*, sln. *brítev*, rus. *бри́тва*, polj. *brzytwa*, gluž. *britej*, češ. *břitva*), što je izvedeno od **briti*, v. ***brijati***.

Lit.: Skok I: 209; Derksen 63; SP I: 381; ESSJa III: 32.

brȉzgati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîzgot* (Brač), *br'izgati* (Varaždin), *brižž'ati* (Gola), *brizgati* (RKKJ)

Postalo od psl. **brýzgati* ⟨a. p. *a*⟩ 'prskati, rasprskavati' (sln. *brízgati, brîzgati*, rus. *бры́згать*, polj. *bryzgać*). Dublja je etimologija nejasna, ali usp. latv. *brũzgât* 'prskati'. Značenjski i formalno je sličan glagol ***prskati***, ali glasovne podudarnosti nisu pravilne.

Lit.: Skok I: 212; Gluhak 151; SP I: 405; ESSJa III: 66; Snoj 59.

brȉznuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîznuti* (Brač), *br'iznuti* (Varaždin), *brizn'ȍti* (Gola)

Postalo od **brizgnǫti* (sln. *brízgniti*, rus. *бры́знуть*, slč. *bryzgnút'*), što je izvedeno od **brýzgati*, v. ***brizgati***.

Lit.: ESSJa III: 66f.

brȉžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brîžan* (Brač, Vrgada, Senj)

TVORBA *brȉžno*, *brȉžnōst*

Izvedeno od ***briga***. Usp. sln. *brížen*.

brȉžljiv *prid.* (16. st.)

TVORBA *brȉžljivo*, *brȉžljivōst*

Izvedeno od ***briga***.

bŕk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bŕk* (Brač, Vrgada, Senj), *b'rki* (Varaždin), *b'rk* (Gola), *brk, berk* (RKKJ)

TVORBA *bȑkat* (19. st.)

Postalo od psl. **bъrkъ* 'šiljast predmet' (sln. *bŕk*, rus. dijal. *борк* 'drška pera', polj. *bark* 'gornji dio ruke, rame', češ. *brk* 'pero'). Značenja su ove psl. riječi u slav. jezicima prilično različita, no zajednička im je sastavnica 'nešto oštro, šiljasto'. Dublja je etimologija nejasna, no moguća je veza s korijenom **b^{h}erh$_{3}$-* 'stršati, udarati oštrim oružjem', v. ***boriti se***.

Lit.: Skok I: 212; Gluhak 151; SP I: 419f.; ESSJa III: 128f.; Snoj 59.

bŕkati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brk'ati* (Gola), *brkati* (RKKJ)

Postalo od psl. **bъrkati* (sln. *brkati* 'preturati, čeprkati' (Plet.), rus. *бóркать* 'bacati, udarati', češ. *brkati* 'spoticati se'). Hrvatsko značenje 'pobrkati' razvilo se od 'razbacati' ili 'bockati'. Značenjski je malo vjerojatna veza s lit. *burkúoti* 'gugutati (o golubovima)'. Moguća je veza s imenicom ***brk*** koja je izvorno značila 'oštar predmet'.

Lit.: Skok I: 213; SP I: 419; ESSJa III: 125ff.; Vasmer I: 108; Snoj 59.

bŕklja *ž* (19. st.)

Možda izvedeno od *bŕkati*, v. ***brcnuti (brknuti)***. Osnovno je značenje 'prepreka, ono što je bačeno na put'. Za tvorbu usp. ***bodlja***. Druga je mogućnost da je izvedeno od korijena koji je u ***brk***, **bъrk-*, u značenju 'šiljast predmet'.

Lit.: Skok I: 212.

bŕlog *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brlȍg* (Vrgada), *brlog, berlog, barlog* (RKKJ)

Postalo od psl. **bьrlògъ, *bьrlòga* 'spilja, jazbina divljih zvijeri' (sln. *brlòg*, rus. *берло́га*, polj. *barłóg*), vjerojatno haplologijom od **bьrlo-logъ* gdje je prvi dio složenice očuvan u polj. *barło* 'prljav ležaj', a drugi

dio znači 'ležaj, ležište', od korijena **leg-*, v. ***leći***. Psl. **bьrlo* odgovara lit. *buřlas* 'blato'. Veza s germanskom riječi za 'medvjeda' nije uvjerljiva, usp. ***zvijer***.

Lit.: Skok I: 213f.; SP I: 430f.; ESSJa III: 169f.; Snoj 59; Vasmer I: 80.

bř̀meč (bř̀mbeč) *m* (17. st.) *bot. (Eryngium campestre)*

Vjerojatno posuđeno iz nekog romanskog izvora (možda dalmatskog). Riječ bi mogla biti izvedenica od lat. *verbēna* 'grančica'. Neposvjedočeni oblik **verbentiu-* pravilno bi se odrazio kao **brbeč*, što je disimilacijom moglo dati *brmeč*.

bř̀nistra *ž* (16. st.) 'žuka, *Genista*'

DIJALEKTI I POTVRDE *brnȉstra* (Brač)

Posuđeno preko dalmat. iz lat. *genesta, genista* (nepoznatoga podrijetla). Početno *b-* u hrvatskom nije objašnjeno, a nalazi se i u obliku posvjedočenom na Sardiniji, *binistra* (logudorski).

Lit.: Skok I: 107.

bř̀nja *ž* (19. st.)

TVORBA *bř̀njica* (16. st.)

U starijim izvorima *brnjica* znači i 'prsten, kopča', no najstarije je značenje zacijelo ono koje imamo u suvremenom jeziku. Usporednice postoje samo u južnoslavenskom (usp. sln. *bŕna* 'brnjica', bug. *бъ́рна*) i u baltijskom, usp. lit. *burnà* 'usta'. Hrv. riječi *bř̀nja, bř̀njica* bile bi dakle izvedene od **bъrna* u značenju 'usna', kao u bugarskome, ili zbirno 'usnice'. Kao etimološki srodna riječ navodi se još arm. *beran* 'usta', no ta je usporedba nategnuta. Bsl. oblici upućuju na akut u korijenu, tj. na rekonstrukciju **b$^{(h)}$rHno-*

Lit.: Skok I: 215; Derksen 69; SP I: 422; ESSJa III: 130; Snoj 59; BER I: 103.

brȍć *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȍć* ⟨G *broćȁ*⟩ (Brač, Vrgada)

Postalo od psl. **brotjь* ⟨a. p. *b*⟩ 'grimiz, biljka *Rubia tinctorum*' (sln. *brȍč*, polj. *brocz*, češ. *brot*), što je najvjerojatnije rana posuđenica iz lat. *brattea, bractea* 'zlatna pločica, grimiz' (prvo je značenje temeljno, a drugo je nastalo zbog ukrštanja ove riječi s lat. *blatta* 'kap krvi, grimiz').

Lit.: Skok I: 215f.; SP I: 388f.; ESSJa III: 40f.; Walde-Hofmann I: 109, 114f.

brȏd *m* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȏd* (Brač), *brôd* (Vrgada, Senj), *brôt* (Varaždin), *brod* (RKKJ)

TVORBA *brȍdić* (17. st.), *brȍdōvlje* (19. st. u pisaca), *brȍdskī* (18. st.)

Postalo od psl. **brȍdъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'gaz (rijeke)' (sln. *brȏd*, rus. *бро́д*, polj. *brod*), usp. lit. *bradà* 'hod po mulju, gacanje'. Značenje 'lađa' u hrv. je sekundarno, a starije značenje 'gaz' čuva se u toponimima kao *Slavonski Brod*. Bsl. riječi mogu se izvesti iz ie. **b^{h}red^{h}-* 'koračati', v. ***broditi***.

Lit.: Skok I: 216; Gluhak 152; Derksen 64; SP I: 382f.; ESSJa III: 36f.; Snoj 57, 60; Vasmer I: 120, 124; LIV s. v. **b^{h}red^{h}-*; Demiraj 108.

brȍdār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brodȏr* (Brač), *brodȃr* (Varaždin)

TVORBA *brodárev, brodȁrica, brȍdārskī, brodárstvo*

Izvedeno od ***brod***. Usp. i sln. *brodár*.

brȍdica *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***brod***.

brȍditi ⟨prez. *brȍdīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *broditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **brodìti* ⟨prez. **brodjǫ* a. p. *b*⟩ 'gacati po vodi, mulju' (csl. *broditi* 'prelaziti' (Mikl.), sln. *brodíti*, rus. *бродúть* 'lutati', polj. *brodzić*), srodno s lit. *bradýti* 'gacati'. Glagol je kauzativ-iterativ od psl. **brestì* 'polagano ići, gacati' (sln. *brésti*, rus. *брести́* ⟨prez. *бреду́*⟩), što također ima potpunu usporednicu u lit. *brìsti* ⟨prez. *bredù*⟩ 'gacati', usp. i alb. *bredh* 'skakutati'.

Lit.: Derksen 63; SP I: 382f.; ESSJa III: 36; Snoj 60.

brodogràdilīšte *sr*

Složeno od ***brod*** i *gradilište*, v. ***graditi***.

brodográdnja *ž*

Složeno od ***brod*** i *gradnja*, v. ***graditi***. Usp. njem. *Schiffbau*.

brȍdolōm *m*

TVORBA *brodolómac* (*brodolómčev*), *brodȍlōmka*

Složeno od ***brod*** i ***lom***. Kalk prema lat. *naufragium*, njem. *Schiffbruch*.

brôj *m* (15. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *brôj* ⟨G *brȍja*⟩ (Brač), *brôj* ⟨G *brȍja*⟩ (Vrgada), *brõj* ⟨G *brojȁ*⟩ (Senj), *brôj* ⟨G *brojȁ*⟩ (Grobnik), *brôj* ⟨G *br'oja*⟩ (Varaždin), *broj* (RKKJ)

TVORBA *brȍjēvnī*

Postalo od psl. **brojь*, što je imenska izvedenica od glagola **bríti*, v. ***brijati***; prvotno je značenje moralo biti 'rezanje, zarezivanje', a značenje 'broj' razvilo se zbog primitivne tehnike brojanja zarezima na drvu. Na izvorno značenje ukazuje još češ. *broj* 'borba', te denominalni glagol **brojiti*, v. ***brojiti***.

Lit.: Skok I: 209; SP I: 385f.; ESSJa III: 39; Holzer 2011: 96.

brȍjāč *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brojȃč* (Varaždin)

Izvedeno od ***brojiti***.

brȍjalica *ž*

Izvedeno od ***brojiti***.

brôjan *prid.* (16. st.)

TVORBA *brójnōst*

Izvedeno od ***broj***. Usp. sln. *brójen* (Plet.), bug. *бро́ен*. Usp. i lat. *numerosus*.

brojànica *ž* (17. st.)

Izvedeno od ***brojiti***. Usp. rus. *чётки*, njem. *Zählkette*.

brȍjati

TVORBA *brȍjānje*

V. ***brojiti***. Infinitiv na *-ati* naknadno je tvoren prema prezentu *brojim*.

brȍjčanī *prid.*

TVORBA *brojčànīk*

Izvedeno od ***brojka***.

brȍjilo *sr*

Izvedeno od ***brojiti***. Usp. njem. *Zähler*, tal. *contatore*.

brȍjiti ⟨prez. *brȍjīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brojȉti* ⟨prez. *brojīš*⟩, *brojȉt* ⟨prez. *brojīn*⟩ (Brač, Senj), *brojȉti* ⟨prez. *brojīš*⟩ (Vrgada), *brojȉt* ⟨prez. *brojīš*⟩ (Grobnik), *broj'iti* ⟨prez. *br'ojim*⟩ (Varaždin), *brojiti* (RKKJ)

TVORBA *brȍjēnje*, *brȍjidba* (*brȍjidbenī*), *brȍjitelj* (*brȍjiteljev*), *brȍjiv*

Postalo od psl. **brojiti* ⟨prez. **brojǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *brõjiti*, bug. *броя́*, ali rus. dijal. *броить* 'grepsti', polj. *broić* 'biti nestašan'), što je izvedeno od **brojь*, v. ***broj***. U poljskim dijalektima postoji značenje 'govoriti', što je sličan semantički razvoj kao u južnoslavenskom.

Lit.: SP I: 384f.; ESSJa III: 38f.

brôjka *ž*

Izvedeno od ***broj***.

brȍjler *m* 'industrijski uzgojeno pile'

Posuđeno iz eng. *broiler*, što je izvedeno od *broil* 'peći na roštilju', a to je posuđenica iz stfr. *bruller* 'pržiti, peći na roštilju', starije *brusler*, možda postalo od **am-bustulo* od lat. *ustulō* 'spaliti' (od osnove koja je u *urō* 'paliti', v. ***bista***).

Lit.: Chambers 119; Dauzat 114; REW 9097.

brôjnīk *m* 'dio razlomka koji se nalazi iznad razlomačke crte'

Izvedeno od ***broj***. Usp. njem. *Zähler*, eng. *numerator*, rus. *числитель*.

brȍkula *ž* (19. st. mn) *bot. (Brassica oleracea var. botrytis subvar. cymosa)*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Brokkoli*, iz tal. *broccolo*, što je deminutiv od *brocco* 'mladica, izdanak, vršak' < lat. *brocchus* 'isturen, izbočen, koji strši (o zubima)' (nejasnoga podrijetla). Usp. i ***prokulica***.

Lit.: Skok I: 217; Snoj 60; DEI 605, 606; Kluge s. v. Brokkoli.

brȍm *m* 'kemijski element, *Br*'

TVORBA *brȍmov*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Brom*, fr. *brome*) iz grč. *βρῶμος* 'smrad' (nepoznate etimologije). Kemijski element tako je nazvan zbog neugodnog mirisa.

Lit.: HER 151; Chambers 119.

brônca *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brônca* (Brač), *brônc* (Varaždin), *brunza* (16. st.)

TVORBA *brȍnčan*

Posuđeno, možda preko njem. *Bronze*, iz tal. *bronzo*, bez općeprihvaćene etimologije. Jedni je smatraju (preko arapskoga) posuđe-

nom iz perz. *biriⁿǧ* 'mjed, bakar'. Drugi je izvode iz srlat. *(aes) Brundisium* 'bakar iz Brindisija' (Brindisi je luka u južnoj Italiji), a treći, pozivajući se na srlat. *brodum, brundum* 'bronca' polaze od bizant. grč. *βροντεῖον* 'stroj za proizvođenje grmljavine (u dramskim predstavama)'. Veza bila bi u tome što je osnovni dio toga stroja bio izrađen od bronce. Niti jedna etimologija ne zadovoljava u potpunosti, no ova posljednja je s glasovne točke gledišta najprihvatljivija.

Lit.: Skok I: 217; Snoj 60; Kluge s. v. Bronze; Chambers 119; DEI 611.

brònh *m*

Posuđeno preko srlat. *bronchion, bronchia* iz grč. *βρόγχος, βρόγχια* 'grlo, bronh' (predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Snoj 60; Beekes 241.

bronhìtis *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bronchitis*, eng. *bronchitis*). Riječ je izvedena od ***bronh***.

brònhoskop *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Bronchoskop*, eng. *bronchoscope*). Riječ je složena od *bronho-*, v. ***bronh*** i ***-skop, -skopija***.

brȍš *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brôš* (Varaždin), *br'oš* (Gola)

Posuđeno, možda preko njem. *Brosche*, iz fr. *broche* < vlat. *brocca* 'spona, igla, zašiljen predmet', usp. ***brokula***.

Lit.: Snoj 60; Chambers 118; Picoche 61.

brošúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Broschüre* iz fr. *brochure*, što je izvedeno od *brocher* 'prišiti, našiti', a taj je glagol izveden od *broche*, v. ***broš***.

brstìti ⟨prez. *brstī*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brstȉt* ⟨prez. *brstȋn*⟩ (Brač), *brstȉt* ⟨prez. *brstī*⟩ (Senj), *brstȉt* ⟨prez. *brstī*⟩ (Grobnik), *brstiti* (RKKJ)

Denominalni glagol izveden od psl. **brъstъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'list, pupoljak' (hrv. *brȓst* (16. st.), sln. *brȓst*, rus. dijal. *брость*, slč. *brost* 'bukvin pupoljak'), usp. stvnj. *proz* 'pupoljak', steng. *brustian* 'brstiti'. Ie. korijen je **bʰrews-* 'bujati, nadimati se', iz kojega je još i stir. *bruinne* 'grudi', njem. *Brust* 'grudi', rus. *брюхо* 'trbuh'.

Lit.: Skok I: 218; SP I: 400; ESSJa III: 57f.; Snoj 61.

brȓšljan *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brȓšljȁn* (Senj, Žumberak), *brȓšljen* (Lika), *b'ršlan* (Varaždin), *bršlan, beršlan, bršlen, beršlen, bršlan, beršlan, baršlan, bršlen, beršlen* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije; možda ju je moguće izvesti iz **brъstjanъ* (hrv. *brštan* (16. st.)), što bi bila izvedenica od **brъstъ* 'pupoljak, mladica', v. ***brstiti***, no pravilan bi odraz toga praoblika bio **bršćan*, pa *-l-* ostaje neobjašnjeno; *-lj-* je možda postalo disimilacijom od *-nj-*, ako treba poći od **brštanj* ⟨G **bršnja*⟩. Potpune usporednice postoje u sln. *bršljân*, bug. *бръшлян*, a slične riječi za 'bršljan' imaju i drugi slav. jezici, npr. polj. dijal. *brzestan, brzesztan*.

Lit.: Skok I: 218f.; SP I: 409; ESSJa III: 59ff.; Snoj 61; BER I: 84.

brȓtviti ⟨prez. *brȓtvīm*⟩ (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *brtv'iti* (Cerje), *b'rtviti* (Varaždin), *brtviti* (RKKJ)

Glagol *brȓtviti* izveden je od imenice *brȓtva* (20. st.), a ova je pak tvorena od istoga korijena od kojega je psl. **bъrtь* 'duplja, pčelinjak, drvo s pčelinjakom' (sln. *brt*, rus. *борть* 'šumska košnica', češ. *brt* 'šupljina u drvu', polj. *barć*). Izvorno je *brtva* bila drvena šupljina u koju se stavljao zasun; za korijen v. ***boriti se***.

Lit.: Skok I: 219; Gluhak 152; SP I: 423; ESSJa III: 132; Bezlaj I: 49.

brûcoš *m* (19. st.)

TVORBA *brûcošica*

Riječ preuzeta iz studentskoga žargona; tvorena je mađ. sufiksom *-ós-* koji je dodan na osnovu *bruc-* preuzetu iz glagola *brùcati* 'dobivati stidne dlake'. Taj je pak glagol zacijelo isprva značio *uprljati se*, te je od istog korijena kao ***brukati***.

Lit.: Skok I: 219; Snoj 61.

brucošijáda *ž*

Izvedeno od ***brucoš***. Za tvorbu usp. ***olimpijada***.

brùdet *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *brudȅt* (Brač, Vrgada), *brudȉt* (Senj)

Posuđeno iz tal. *brodetto* (*reg.*), što je deminutiv od *brodo* 'juha', a ta je riječ posuđena iz germ. **brod-*, od ie. korijena **b^{h}rew-* 'vreti, ključati', v. ***fermentacija***, ***ferment***.

Lit.: Skok I: 216.

brùh *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *brûh* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Bruch*, dosl. 'prijelom, pukotina', što je izvedeno od *brechen* 'slomiti, puknuti' < ie. **b^{h}reg-*, v. ***fragment***.

Lit.: Kluge s. v. Bruch.

brújati ⟨prez. *brújīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brújiti*

Onomatopejski glagol s usporednicama u drugim slav. jezicima, npr. mak. *брyu* 'šumi (o lišću)', rus. dijal. *бруя́ть* 'zujati'. U baltijskome je slično lit. *bráutis* 'probijati se'.

Lit.: Skok I: 219; Gluhak 152; SP I: 391; ESSJa III: 45f.

brùkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brùkat* (Gacka)

Postalo od psl. **brukati* 'uprljati' (rus. *брукáть*, polj. *brukać*), možda od starijega **brudkati* (usp. polj. *brudzić* 'prljati'). Postoji i homoniman glagol **brukati* (rus. *бру́кать* 'baciti, bosti') s varijantom **bruhati* (sln. *brúhati* 'povraćati, kašljati', bug. *бру́хкам* 'jako kašljati').

Lit.: Skok I: 219; SP I: 391f.; ESSJa III: 46; Snoj 61; Vasmer I: 127.

brùmbulj (brumbúljak) *m zool. (Balanus perforatus)*

Novija posuđenica iz romanskoga, usp. mlet. *bròmbola* 'mjehurić', *brombolar* 'namočiti suhu bačvu', *bròmbolo* 'morsko područje u kojem se pojavljuju mjehurići zraka' (Rovinj).

Lit.: Skok III: 157; Vinja I: 73f.; Rovigno 137.

brùndati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brûndati* (Varaždin), *brūnd'ati* (Gola), *brundati* (RKKJ)

TVORBA *brùndānje*

Onomatopejski glagol podudaran sln. *brûndati*; zacijelo preobličeno od njem. *brummen* (glagol koji označuje glasanje medvjeda).

Lit.: Skok I: 214; Snoj 61.

brûs *m* (14. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brûs* (Brač, Vrgada, Senj), *brûs* (Varaždin), *brūs* (Gola), *brus* (RKKJ)

Postalo od psl. **brûsъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'kamen za struganje, brušenje, brus' (sln. *brûs*, rus. *брус*, polj. *brus*). Zacijelo od istoga korijena od kojega je ***brisati***, s usporednicama u baltijskome, usp. lit. *braũkti* 'brisati'.

Lit.: Skok I: 220f.; Gluhak 153; SP I: 394; ESSJa III: 50; Snoj 61.

brûsiti ⟨prez. *brûsīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brūsìt* ⟨prez. *brũsin*⟩ (Brač, Senj), *brūsìti* ⟨prez. *brūsīš*⟩ (Vrgada), *brũsiti* ⟨prez. *brũsim*⟩ (Varaždin), *brusiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **brusìti* ⟨prez. **brusjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *brusīti* ⟨prez. *brúsim*⟩, ukr. *брусúти*, češ. *brousit*), što je izvedeno od iste osnove koja je u ***brus***.

Lit.: SP I: 393; ESSJa III: 48f.; Snoj 61.

brùsnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brũsnica* (Brač), *brusn'ica* (Varaždin)

Postalo od psl. **brusnica* 'brusnica, *Vaccinium vitis-idaea*' (sln. *brûsnica*, rus. *брусни́ка*, polj. *brusznica*). Usporedba s lit. *brùknė* 'brusnica' pokazuje da treba poći od korijena **b^{h}rewk-* koji je u slav. proširen sufiksom **-sn-*. Postoji i mišljenje da je ime brusnice izvedeno od istoga korijena koji je u ***brusiti*** zato jer se plodovi brusnice lako taru o tvrde površine (to bi mogla biti i pučka etimologija). Kao usporedba navodi se njem. dijal. *Strickbeere* 'brusnica' (što bi bilo u vezi s njem. *streichen* 'brisati, trti, prelaziti rukom preko čega').

Lit.: Skok I: 220f.; Derksen 64; SP I: 394f.; ESSJa III: 51f.; Snoj 61f.; Vasmer I: 128.

brùtālan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *brutal*, iz fr. *brutal*. Izvor je srlat. *brūtālis*, što je izvedeno od lat. *brūtus* 'težak, glup' (dijalektalna riječ u lat., od ie. **g^{w}rh$_2$-*, v. ***gravitacija***, ***žrvanj***).

Lit.: Snoj 62; Kluge s. v. brutal; de Vaan 76.

bȓv *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȓf* (Varaždin), *brv, berv* (RKKJ)

Postalo od psl. **bьrvь/*brьvь* 'klada' (sln. *bȓv*, strus. *бръвь, бервь*, ukr. *бéрва*, stčeš. *břev*). Ie. korijen je vjerojatno **b^{h}rewh$_1$-, *b^{h}reh$_1$u-* 'klada, prepreka, most' (od kojega su i njem. *Brücke* 'most', gal. *brīva* 'most'), v. ***obrva***.

Lit.: Skok I: 222; Gluhak 153; SP I: 400f.; ESSJa III: 63ff.; Snoj 62.

bȓvalj *m* 'vrsta trakavice' *zool. (Taenia Coenurus)*

Riječ nejasne etimologije, možda postalo promjenom *mr* > *br* od **mrvalj*, v. ***mrav***.

Lit.: Skok I: 214.

bȓvnara *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***brvno***. Za tvorbu usp. ***daščara***.

bȓvno *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȓvne* (Cerje), *b'ȓvnọ* (Gola), *brvno* (RKKJ)

Postalo od psl. **bьrvьnò/*brьvьnò* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *brъvьno*, sln. *bȓvno* (Plet.), strus. *бръвьно*, rus. *бревнó*, stpolj. *birzwno*, bug. dijal. *бръвнó*), srodno s lit. *briaunà* 'rub'; izvedeno od korijena koji je u ***brv***.

Lit.: SP I: 401; ESSJa III: 72.

bȓz *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȁrz* (Brač), *bȓz* (Vrgada, Senj), *brz, barz, berz* (RKKJ)

TVORBA *bȓzo*

Postalo od psl. **bȓrzъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'brz, hitar' (sln. *bȓz*, rus. *борзóй*, polj. *bardzo* 'vrlo', češ. *brzý*); vjerojatno je stariji oblik **bъrzdъ* očuvan u hrv. dijal. izvedenici *brzdìca* 'planinski potok', te u brus. dijal. *борздо* 'brzo', što odgovara obliku korijena u lit. *burzdùs* 'živahan, žustar'. Na postojanje stare *u*-osnove u slav. upućuje stčeš. *brzký* 'brz', rus. dijal. *борзкóм* (psl. **bъrzъkъ*, sa sufiksom *-kъ* koji redovito proširuje *u*-osnove). Korijen je možda ie. **b^{h}ers-*, v. ***brstiti***, s promjenom *-rs-* > *-rz-* kao u ***drzak***).

Lit.: Skok I: 222; Gluhak 153; Derksen 70; SP I: 427; ESSJa III: 135; Snoj 62; Vasmer I: 107.

bȓzac *m*

Izvedeno od ***brz***. Usp. eng. *rapid*, njem. *Stromschnelle*.

bȓzati (16. st.)

Postalo od **bъrzati* (samo južnoslavenski, sln. *bržáti* (Plet.), bug. *бъ́рзам*), što je izvedeno od **bъrzъ*.

Lit.: ESSJa III: 135.

brzìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *brzinȁ* (Brač), *brz'ina* (Varaždin)

TVORBA *bȓzīnskī*

Postalo od **bъrzina* (sln. *brzína* (Plet.), bug. *бързинá*, ukr. *борзинá* 'brzac'), što je izvedeno od **bъrzъ*.

Lit.: SP I: 425; ESSJa III: 136.

bȓzinomjēr *m*

Složeno od ***brzina*** i *-mjer*, v. ***mjeriti***. Usp. njem. *Tachometer*, eng. *speedometer*. Električni uređaj za mjerenje brzine konstruirao je hrvatski izumitelj Josip Belušić (2. pol. 19. st.) i izvorno se nazivao *velocimeter* (lat. *velox* ⟨G *velocis*⟩ 'brz').

bȓzojāv *m*

Složeno od ***brz*** i ***javiti***. Djelomični kalk prema ***telegram***.

brzòmetnī *prid.*

Složeno od ***brz*** i ***metati***. Usp. njem. *Schnellfeuer(gewehr)*, eng. *quick-firing*.

brzòplet *prid.* (19. st.)

TVORBA *brzòpleto, brzòpletōst*

Složeno od ***brz*** i ***plesti***.

brzorástūćī *prid.*

Složeno od ***brz*** i priloga sadašnjeg glagola ***rasti***.

bû *uzv.*

Onomatopeja.

bùb *čest.*

Usp. i ***bubnuti***, ***bubati***; ekspresivne-onomatopejske tvorbe koje ne moraju etimološki sve pripadati zajedno, ali koje su zacijelo utjecale jedne na druge. Iz toga je korijena zacijelo i ***bubanj***.

Lit.: SP I: 346f., 432; Snoj 62f.

bùba *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ʉba* (Gola), *buba* (RKKJ)

Postalo od psl. **bǫ́ba* ⟨a. p. *a*⟩ 'oteklina, nešto sitno i okruglo' (sln. *búba*, rus. *бýба*,

dijal. 'jagoda, bobica', češ. *buba*). U lit. se uspoređuje *bámba* 'pupak', a u drugim se ie. jezicima kao usporednica navodi grč. *βουβών* 'žlijezda' (odatle je naziv *bubonska kuga*).

Lit.: Gluhak 153f.; SP I: 346; ESSJa II: 229f.; Snoj 62; Vasmer I: 132.

bûbanj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûbań* (Brač, Vrgada, Senj), *bûbęń* (Varaždin), *buban, bubań, bubejn, buben, bubeń* (RKKJ)

Postalo od psl. **bǫbьnъ* 'bubanj, udaraljka' (sln. *bôben*, rus. *бубен*, polj. *bęben*) imenica tvorena iz onom. korijena ***bub***. Sličan je onom. korijen u lit. *bam̃bti* 'brujati', grč. *βαμβαίνω* 'škrgutati zubima'.

Lit.: Skok I: 223; Derksen 60; SP I: 349f.; ESSJa III: 232f.; Boryś 2007: 154ff.

búbati

DIJALEKTI I POTVRDE *būbȁt* (Brač, Vrgada, Senj), *bûbati* (Varaždin), *bubati* (RKKJ)

TVORBA u hrvatskom đačkom govoru 'učiti na pamet, biflati' (*bubant, búbalo*), *bùbiti* 'udariti padnuvši', *bubalica* 'dječja igra' (Karadžić), *búbac* ⟨G *-pca*⟩ (Srbija), *bùbin* 'bolestan' (Zagreb)

Ekspresivno-onomatopejska tvorba od korijena koji je u ***bub***. U sekundarnom značenju 'boljeti' usp. sln. *búbati*, polj. *buba*.

Lit.: SP I: 432f.

bùbnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕbnut* (Brač, Senj), *b'ubnuti* (Varaždin), *bǫbn'oti* (Gola)

Ekspresivno-onomatopejska tvorba od korijena koji je u ***bub***, usp. ***bubati***. U istom značenju 'udariti' usp. polj. *bąbać* 'udarati'.

bùbnjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bubnjȁt* (Senj), *bûbnati* (Cerje), *bubnati, bubńati* (RKKJ)

TVORBA *bùbnjānje, bùbnjār* (17. st.) (*bubnjárev, bubnjàrica*)

Postalo od psl. **bǫbьnati* 'udarati u bubanj' (polj. *bębnać*), što je izvedeno od **bǫbьnъ*, v. ***bubanj***.

Lit.: SP I: 349f.

bùbnjić *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *bubńȉć* (Brač), *bûbnjić, bubnjȉć* (Senj)

Izvedeno od ***bubanj***. U značenju 'dio uha' riječ je kalk prema lat. *tympanum*, usp. i češ. *bubínek*.

bùbotak *m* (19. st.) 'udarac šakom ili laktom'

Izvedeno od ***bubati*** 'udarati', usp. i *bùbota* 'bičevanje' (Karadžić, u poslovici *Subota đačka bubota.*).

bùbreg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bubrȋg* (Brač), *bubrȋg* (Vrgada, Senj), *bubrȋk* (Vodice, Žumberak), *bûbrękk* (Varaždin), *bubreg, bubrek, bubrig* (RKKJ)

TVORBA *bùbrežnī* (19. st.)

Postalo od psl. dijal. **bubregъ* (bug. *бу́брек*, rus. *бубре́г* 'životinjski bubreg'). Ova je riječ zabilježena samo u južnom i istočnom slavenskom, a smatra se posuđenicom iz nekog turkijskog jezika, zacijelo iz bulgarskoga (usp. tur. *böbrek* 'bubreg').

Lit.: Skok I: 224; Gluhak 154; Vasmer I: 133; BER I: 96.

bùbriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕbrit* (Brač)

TVORBA *bùbrēnje*

Izvedeno od ***bubreg***.

bubùljica *ž* (19. st.)

TVORBA *bubùljičav*

Izvedeno od psl. **bǫbul(j)-* (strus. *бубля* 'kišni mjehurić', rus. dijal. *бу́блик* 'pecivo', polj. *bąbel, bębel* 'mjehurić', češ. *bubel* 1. 'djetešce, čovjek okrugla lica'; 2. 'mjehurić'; 3. 'mrmljanje'), vjerojatno od onomatopejske osnove, usp. ***buba***. Usp. slične riječi u drugim jezicima, grč. *βομβυλίς* 'mjehurić' (Hesihije), eng. *bubble* 'mjehurić', a i ***bomba***, ***bubanj***, ***bumbar***.

Lit.: Skok I: 224; ESSJa II: 231f.

bùcika *ž zool. (Chalcaburnus chalcoides)*

Posuđeno iz mađ. *bucó* 'vrsta ribe'. Usp. i druge nazive ove ribe: *búcov* (Karadžić), *búconja*. Za sufiks usp. i drugi ihtionim mađarskog podrijetla, ***deverika***.

Lit.: Skok I: 225.

bȕcmast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ucmasti* (Varaždin), *b'ꙋcmast* (Gola)

Preobličeno od *buckast* (s nejasnim *-m-*), što je posuđeno iz mađ. *buczkó* 'debeo i nizak', usp. i mađ. *bucka* 'malen brežuljak'.

Lit.: Skok I: 225.

bûčan *prid.* (18. st.)

TVORBA *bûčno*

Postalo od **bučьnъ* (sln. *búčen*, brus. *бучны́* 'velik, snažan', slč. *bučný* 'bujan, neukrotiv'), što je izvedeno od **buk-*, v. ***buka***.

Lit.: SP I: 433f.; ESSJa III: 75f.

búčati ⟨prez. *búčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bũčati* (Varaždin), *bučati* (RKKJ)

Postalo od psl. **bučàti* < **bukěti* (sln. *bučáti*, rus. *бу́чать*, polj. *buczeć* 'rikati; glasno plakati'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***buka***.

Lit.: Derksen 67; Snoj 63; ESSJa III: 74.

búčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bu̶č'iti* (Gola)

Postalo od **bučiti* (sln. *búčiti* 'uzbuniti, stvoriti metež, nemir' (Plet.), bug. *бучи́м* 'glasno plakati', rus. dijal. *бу́чить* 'udarati'), što je izvedeno od osnove koja je u ***bučati***, v. ***buka***.

Lit.: ESSJa III: 75.

bȕć *uzv.*

Onomatopeja, možda nastala uz posredovanje sličnih mađ. riječi iz korijena *bugy-*, usp. *bugyborékol* 'kljućati, stvarati mjehuriće'.

bȕća *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bućȁ* (Brač), *bȕća* (Senj)

Poput sln. *buča*, posuđeno preko nekog romanskog govora iz vlat. *buttia*, v. ***boca***, ***boća***.

Lit.: HER 155.

bȕćkati (19. st.)

TVORBA *bȕćkānje*, *bȕćnuti*

Vjerojatno onomatopejskoga podrijetla, v. ***buć***.

Lit.: Skok I: 226.

budàla *m* (16. st.)

Posuđeno iz tur. *budala*, što je vjerojatno (s metatezom) iz arap. *buladā'*, množina od *belīd* 'budala'. Balkanski turcizam, usp. alb. *budal*, bug. *будала*. Druga je mogućnost da je izvor turske riječi arap. *budala'*, od *badīl, badal* 'zamjena'. Množina ove riječi, arap. *abdāl*, posuđena je preko turskoga u reg. hrv. kao *ábdal* 'glupan, naivčina'.

Lit.: Skok I: 2; Gluhak 154; Škaljić 66, 151; Stachowski 53.

budaláština *ž* (17. st.)

Izvedeno od *budalast*, v. ***budala***.

búdan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bũdan* (Brač), *bûdan* (Senj), *bũdẹn* (Varaždin), *b'u̶dẹn* (Gola)

Postalo od **budьnъ* (sln. *búden*, ukr. *бу́дний*, polj. *budny*), što je izvedeno od osnove **bud-*, v. ***buditi***.

Lit.: SP I: 434f.; ESSJa III: 77f.

bȕd (bȕdi) *vezn.*

Stari imp. *budi*, v. ***biti***[1].

búdilica *ž*

Izvedeno od ***buditi***. Usp. njem. *Wecker* od glagola *wecken* 'buditi'.

bùdist *m*

TVORBA *bùdistica*, *budìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *buddhist*, njem. *Buddhist*). Riječ je izvedena od ***budizam***.

búditi ⟨prez. *bûdīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bū̂dit* ⟨prez. *bũdin*⟩ (Brač, Senj), *bū̂diti* ⟨prez. *bũdīš*⟩ (Vrgada), *bud'iti* ⟨prez. *budîm*⟩ (Varaždin), *buditi* (RKKJ)

TVORBA *búđēnje*

Postalo od psl. **budìti* ⟨prez. **bûdjǫ* a. p. *c*⟩ 'buditi, činiti budnim' (sln. *budīti*, rus. *буди́ть*, polj. *budzić*), izvorno kauzativ od korijena **bъd-/*bud-*, v. ***bdjeti***. Taj je kauzativ potekao iz ie. **b^{h}owd^{h}eyeti* 'budi' (skr. *bodháyati*).

Lit.: Skok I: 127f.; Gluhak 155; Derksen 67f.; SP I: 434; ESSJa III: 76f.; Snoj 63; Vasmer I: 135; Holzer 2011: 96f.

budìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *buddhism*, njem. *Buddhism*). Riječ je izvedena od *Buddha*, dosl. 'probuđeni' odnosno 'prosvijetljeni', što je titula Siddhārthe Gautame

(6./5. st. pr. Kr.), osnivača budizma, koju su mu nadjenuli njegovi pristaše.

Lit.: Mršić 59.

búdnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***budan***.

bùdūćī *prid.*

Popridjevljeni prilog sadašnji glagola ***biti***[1].

budúćnōst *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *budūćnost* (Brač), *bud'učnost* (Varaždin), *budučnost* (RKKJ)

Izvedeno od participa **bǫdǫtje* 'ono što će biti', od osnove **bǫd-* glagola ***biti***[1].

bùdžet *m* (20. st.)

Internacionalizam posuđen iz eng. *budget* 'proračun'. Engleska je riječ posuđena iz fr. *bougette* 'kožna torbica', što je izvedeno od kslat. *bulga*. Latinska je riječ posuđena iz keltskog supstrata (usp. irski *bolg* 'vreća', v. ***blazina***).

Lit.: Snoj 63; Kluge s. v. Budget.

bugàčica (bùgačica) *ž* 'papir koji ima svojstvo upijanja tekućine'

Riječi nema u ARj. Izvedena je od glagola *bugàcati* 'upijati' (Stulić). Zacijelo od mlet. *bugazar* 'upijati'.

Lit.: Skok I: 227.

bugáriti (bùgariti) (16. st.) 'tužno pjevati, jadikovati, tužiti, naricati'

Od imena *Bugarin*. Isprva se riječ odnosila na pastirske pjesme nomadskih Bugara.

bùgārštica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bùgāršćica* (*reg.*)

Izvedeno od ***bugariti***.

Lit.: Skok I: 228.

bùha *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *buhà* (Brač, Vrgada, Senj), *bũva* (Cerje), *b'oha, b'uha* (Varaždin), *buha* (RKKJ)

Postalo od psl. **blъxà* ⟨a. p. *b*⟩ 'buha' (sln. *bọ́lha*, rus. *блоха́*, polj. *pchła*) < ie. **b*^{h}*lews-* ili **plews-* 'buha' (lit. *blusà*, grč. *ψόλλα*, skr. *plúṣi-*, arm. *lu*).

Lit.: Skok I: 229; Gluhak 155; Derksen 47f.; SP I: 273f.; ESSJa II: 129f.; Snoj 50; Vasmer I: 94.

bùhāč *m bot. (Tanacetum cinerariaefolium)*

Izvedeno od ***buha***. Biljka služi kao prirodni insekticid, odakle i naziv.

Lit.: HER 156.

bùjād *ž* (19. st.) 'paprat' *bot. (Pteris)*

Zacijelo zbirna imenica od glagola ***bujati*** s istim sufiksom kao npr. u *tẽlād*.

bûjan *prid.* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûjan* (Brač)

Postalo od psl. **bujьnъ* (sln. *bújen*, rus. *бу́йный*, češ. *bujný*), što je izvedeno od korijena koji je u ***bujati***.

Lit.: Derksen 68; SP I: 439; ESSJa III: 86.

bùjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *būjȁt* (Brač, Pitve, Zavala), *bújati* (Lika)

TVORBA *bùjānje*

Postalo od psl. **bujàti* 'divlje rasti' (bug. *буя́, буя́я*, rus. *буя́ть*, češ. *bujeti*) < ie. **b*^{h}*owh*$_{2}$- 'postajati' (grč. *φύω* 'bivati, postajati'), v. ***biti***[1]. Nepotrebna je pretpostavka o posuđivanju iz tur. *büyümek* 'rasti'.

Lit.: Skok I: 230; Gluhak 156; SP I: 439f.; ESSJa III: 83; Snoj 64; Škaljić 152; Vasmer I: 157.

bùjica *ž* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***bujati***.

Lit.: SP I: 440.

bùka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bùka* (Vrgada), *b'uka* (Varaždin), *b'ūka* (Gola), *buka* (RKKJ)

Postalo od psl. **búka* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *buka*, rus. *бу́ка*, usp. češ. *bukati* 'kričati'). Izvorno onomatopeja, vjerojatno od istoga korijena koji je u ***bik***. Praslavenski su i glagoli **búkati* 'glasno vikati ili udarati' (sln. *búkati*, rus. *бу́кать*, češ. *boukati*) i gotovo istoznačan **bučàti*, v. ***bučati***.

Lit.: Skok I: 225; Gluhak 156; SP I: 443f.; ESSJa III: 87; Snoj 63; Vasmer I: 140.

bùkēt *m*

Posuđeno preko njem. *Bukett* iz fr. *bouquet*, pikardijska varijanta za stfr. *boscet*, deminutiv od *bois* 'šuma' < srlat. *boscus*, v. ***boškarin***. Izvorno je značenje francuske riječi 'malena zbirka drveća i grmlja', koje je poopćeno kao 'stručak cvijeća'.

Lit.: Skok I: 193; Kluge s. v. Bukett.

búknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'uknuti* (Varaždin), *bȗkn'oti* (Gola), *buknuti* (RKKJ)

Postalo od **buknǫti* (samo južnoslavenski, usp. sln. *búkniti*, bug. *бýкна*). Izvedeno od istoga korijena kao u ***buktjeti***.

Lit.: Skok I: 225; Gluhak 156; SP I: 363ff.; ESSJa III: 88; Snoj 64.

bùkoč *m* (18. st.) 'ptica grabljivica' *zool. (Pandion haliaetus)*

Vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***buka*** istim sufiksom koji je u ***lopoč***, ***glavoč***, itd.

Lit.: HER 157.

bukòlika *ž*

Posuđeno iz lat. *Būcolica sr mn.*, što je izvorno naziv zbirke pjesama pastirske tematike rimskog pjesnika Vergilija (1. st. pr. Kr.), nastale po uzoru na Idile grčkog pjesnika Teokrita (3. st. pr. Kr.). Naziv je poimeničeni pridjev *būcolicus* 'pastirski', posuđenica iz grč. *βουκολικός*, što je izvedeno od *βουκόλος* 'pastir' (složeno od *βοῦς* 'govedo', v. ***govedo***, i korijena koji je u *πέλομαι* 'kretati se', v. ***kolonija***).

Lit.: HER 157; Beekes 230.

bȕkov *prid.* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕkov* (Gacka), *bukov* (RKKJ)

TVORBA *bȕkovina*

Postalo od psl. **búkovъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *búkov*, rus. *бýковый*, polj. *bukowy*), što je izvedeno od **buk-*, v. ***bukva***.

Lit.: ESSJa III: 89f.

bùktjeti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕktit* (Gacka), *bukẹ̑t'ati* (Gola)

Postalo od psl. **buxtěti* 'gorjeti' (sln. *buhtẹ́ti*, ukr. dijal. *бухмímu*). Vjerojatno od istog korijena koji je u ***buka***.

Lit.: Gluhak 156; ESSJa III: 82.

bȕkva *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕkva* (Brač, Senj), *bûkva* (Cerje), *b'ukva* (Varaždin), *bukva* (RKKJ)

TVORBA *bùkvīk* (19. st.)

Postalo od psl. **búky* ⟨G **búkъve* a. p. *a*⟩ (sln. *búkev*, rus. *бук*, polj. *bukiew*), što je posuđeno iz germanskoga (možda gotskoga), usp. njem. *Buche* 'bukva' (u prasrodstvu s lat. *fāgus* 'bukva', grč. *φηγός* 'hrast'). Pored praoblika **búky* postojao je u praslavenskome i oblik **búkъ* (na što upućuje hrv. dijal. *bȕk* i rus. *бук*). Stcsl. *buky* ime je drugoga slova glagoljske i ćiriličke azbuke, a u proširenom smislu znači 'slovo'; to se tumači običajem drevnih Germana da tekstove pisane runskim pismom urezuju u bukovu koru.

Lit.: Skok I: 230f.; Gluhak 156f.; SP I: 446f.; ESSJa III: 90f.; Snoj 64; Vasmer I: 139; Kiparsky 217f.; Pronk-Tiethoff 2013: 79ff.

bȕla *ž* (16. st.)

Posuđeno iz srlat. *bulla* 'pečat, isprava s pečatom', kl. lat. 'maleni okrugli predmet; mjehurić, puce', usp. ***bojler***.

Lit.: HER 158.

bulázniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bul'azniti* (Varaždin), *bȗlāzn'iti* (Gola)

U vezi s osnovom koja je u ***blazan***. Između *b* i *l* ubačeno je *u* prema ***budala*** i tur. *bulanmak* 'poludjeti'.

Lit.: Skok I: 170, 233.

bùldog *m* (20. st.)

Internacionalizam posuđen iz eng. *bulldog* što je složenica od *bull* 'bik' i *dog* 'pas'. Buldozi su se prvotno uzgajali za razdraživanje bikova (usp. njem. *Bullenbeißer* 'koji grize bikove').

Lit.: Snoj 65; Kluge s. v. Bulldoge; OED s. v. bulldog.

bùldožer *m* (20. st.)

Posuđeno iz amer. eng. *bulldozer*, što je izvedenica od *bulldoze* 'sravniti sa zemljom', starije 'prisiliti'. Riječ je možda složena od eng. *bull* 'bik', usp. ***buldog***, i *dose* 'određena količina', v. ***doza***, ali semantika složenice nije sasvim jasna. Moguće je da je prvotno značenje bilo 'količina koja pristaje biku'. U Americi se u 19. st. riječ upotrebljavala i u značenju 'premlaćivanje, bičevanje' (< 'dobivati batina kao bik').

Lit.: Snoj 65; OED s. v. bulldose.

bulìmija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *bulimia*, njem. *Bulimie*) iz grč. *βουλιμία* 'velika

glad', vjerojatno složeno od *βοῦς*, v. ***govedo***, i *λιμός* 'glad' (nepoznate etimologije).

Lit.: Beekes 231.

búljiti (19. st.)

Ekspresivna riječ, podudarna sln. *búliti, búljiti*, usp. i češ. *bouliti oči = pouliti*, vjerojatno izvedena od imenice **bula* 'oteklina, izraslina' (usp. sln. *búla*, češ. *boule*). U hrv. je izvorno značenje 'izbečiti oči', potom 'netremice gledati (izbuljenih očiju)'.

Lit.: Skok III: 73f.; SP I: 446f.; ESSJa III: 94; Snoj 64f.

bùm *uzv.*

Onomatopeja. Usp. i njem. *bum*, eng. *boom*.

bùmbār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'umbar* (Varaždin), *bùmbar* (bački Hrvati)

Izvorno onomatopejska tvorba, podudarna sln. *búmbar* 'glupan', ukr. *бомбар* 'hrušt'

Lit.: Skok I: 235f.; Snoj 65.

bùmerang *m*

Posuđeno iz eng. *boomerang*, što je posuđenica iz jezika australskih aboridžina iz Novog Južnog Walesa.

Lit.: Snoj 65; Chambers 106f.

búna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *būnȁ* (Brač), *bũna* (Gacka), *búna* (bački Hrvati), *buna* (RKKJ)

Postalo od **bunà* (bug. *буна*), što je izvedeno od osnove koja je u ***buniti (se)***. Na značenje riječi *bùnōvan, bùncati* možda je utjecala sličnozvučnica ***bunika***.

Lit.: Skok I: 236; Gluhak 157; Vasmer I: 144; BER I: 90; ESSJa III: 95f.

bùnār *m* (17. st.)

Posuđeno iz tur. dijal. *bunar*, usp. tur. *pınar* 'izvor' s promjenom *p* > *b* kao u dijalektizmu *bùsija* 'zasjeda' < tur. *pusu*. Balkanski turcizam, usp. alb. *bunar*, bug. *буна́р*.

Lit.: Skok I: 236, 243; Gluhak 157; Škaljić 154; BER I: 90.

bùncati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bunc'ati* (Zagorje), *bûncati* (Varaždin), *b̶u̶nc'ati* (Gola)

TVORBA *bùncānje*

Izvedeno od ***buniti (se)***, usp. i ***bunika***.

bûnda *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *b'ū̶nda* (Gola), *bunda* (RKKJ)

Poput sln. *bûnda* posuđeno iz mađ. *bunda* 'kaput, krzno'. Mađarsku riječ neki izvode iz njem. *bunt* 'šaren', usp. niz. *bont* 'šaren, krzno'.

Lit.: Skok I: 236; Gluhak 157; Snoj 65; MNTESZ I: 389.

bùndeva *ž* (18. st.)

Riječ nepoznatog podrijetla. Zabilježena i u obliku *bùndava* (ARj). Malo je vjerojatna veza s tal. dijal. *bóndola* (Veneto), što označuje vrst velike kobasice sferoidnog oblika koji podsjeća na bundevu. Formalno je moguće izvođenje iz njem. *Bundhaube* 'vrsta pokrivala za glavu, poput kapuljače', no to pretpostavlja složen semantički razvitak: 'pokrivalo za glavu' > 'glavolik predmet' > 'bundeva', što je vrlo nategnuto.

Lit.: Skok I: 236; DEI 559.

bùnika (bùnjika) *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bunȉka* (Vrgada), *bùnika* (Imotsko-bekijski)

Postalo od psl. **bьlnika* 'bunika, *Hyoscyamus niger*' (usp. bug. dijal. *буни́ка*), varijanta od psl. **belnъ* 'bunika' (bug. *блян*, rus. *белена́*, češ. *blín*), s usporednicama u germ. jezicima (steng. *belene*, stvnj. *bilisa*) i u gal. *belenuntia, belenion*, što upućuje na korijen **b^{h}elHn-*. Moguće je da je riječ o posuđenici iz nekog predindoeuropskog jezika zapadne Europe; biljka ima blago narkotičko i halucinogeno djelovanje, odatle joj kulturna važnost; u Europi je, prema arheološkim nalazima, njezina upotreba poznata od neolitika.

Lit.: Derksen 73; SP I: 202; ESSJa III: 159; BER I: 59; Vasmer I: 72; Delamarre 71; EIEC 267; Polomé 1990: 334f.; Schrijver 1999.

búniti (se) ⟨prez. *bûnīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *būnȉt se* (Brač), *bûnit (se)* (Gacka), *būn'it se* (Cerje), *bũniti (sę)* (Varaždin), *buniti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **buniti* (bug. *бу́ня*, rus. dijal. *бу́нить* 'mukati', ukr. *буні́ти*), možda od istog korijena koji je u ***bujati***. Postoji i mišljenje da je *buniti (se)* u vezi s ***buka***, ali to je manje vjerojatno zbog akutiranoga korijena

potonje riječi. Izvorno je značenje 'dizati buku', a zatim 'bučno protestirati'.

Lit.: Skok I: 236; SP I: 449f.; ESSJa III: 96; Snoj 65; Vasmer I: 144.

bùnker *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Bunker*, iz eng. *bunker*, što je izvorno dijalektalna, škotska riječ, koja je označivala klupu (usp. eng. *bank* 'klupa', v. ***banka***). U 19. st. *bunker* je značilo i prepreku na golfskom igralištu, a u 1. svjetskom ratu riječ je dobila značenje ukopane utvrde u rovovskom ratovanju.

Lit.: Snoj 65f.; Chambers 126.

bùnt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕnt* (Lika), *bûnt* (Varaždin)

Posuđeno preko rus. *бунт* 'pobuna, ustanak' i polj. *bunt* iz njem. *Bund* 'savez'. U poljskom je značenje 'savez' promijenjeno u 'pobuna, urota' preko njem. izraza poput *einen Bund machen* 'napraviti savez (protiv koga), skovati urotu'. Riječ se na Balkanu vjerojatno proširila u 19. st. za balkanskih ustanaka protiv Turaka, koje je podupirala Rusija (usp. i bug. *бунт* 'ustanak').

Lit.: Skok I: 237; Gluhak 157; BER I: 90; Vasmer I: 144.

bùntōvan *prid.* (19. st.)

TVORBA *bùntōvnica*, *bùntōvnīk* (*bùntōvničkī*)

Izvedeno od ***bunt***.

bùnja *ž* (16. st.) *reg., pov.*

Posuđeno iz tal. *bugna* 'koš, košarica', *bugno* 'košnica'.

Lit.: Skok I: 237.

bùra *ž* (13. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bȕra* (Brač, Vrgada, Senj), *b'ura* (Varaždin), *bura* (RKKJ)

Postalo od psl. **búrja* ⟨a. p. *a*⟩ 'oluja, nevrijeme' (stcsl. *burja*, sln. *búrja*, rus. *бýря*, polj. *burza*); psl. **búrja* apstraktna je imenica izvedena od glagola **buríti* (hrv. dijal. *búriti se* 'ljutiti se', rus. dijal. *бурúть* 'udarati, rušiti'), možda od korijena koji je u lat. *furor* 'bijes', v. ***furija***. U hrv. je ova riječ kontaminirana romanskim riječima koje označuju sjeverni vjetar, *buru*, usp. mlet. *bora*, tal. *bora*. Ishodište je tih riječi grč. *βορέας* 'sjeverni vjetar' (odatle lat. pridjev *boreālis* 'sjeverni'). U starijim je tekstovima riječ *bura* zabilježena i u značenju 'sjever'.

Lit.: Skok I: 238, 240; Gluhak 157; Derksen 68; SP I: 450; ESSJa III: 97; Snoj 66.

bùrāg *m* (19. st.) 'trbuh, životinjski trbuh' *anat.*

DIJALEKTI I POTVRDE *bùrāk* (bački Hrvati)

Podudarno rum. *buric* 'pupak', meglenorum. *buris* 'trbuh'; riječ je posuđena iz jezika vlaških nomadskih stočara. Ishodište je lat. *umbilicus* 'pupak'.

Lit.: Skok I: 239.

bûran *prid.* (15. st. Aleks. Jag.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûran* (Brač), *b'ūrẹn* (Gola)

TVORBA *bûrno*

Postalo od psl. **burьnъ* (stcsl. *burьnъ*, sln. *búren* 'jako glasan', star. *bûren* 'pun bure, vjetrovit', rus. *бýрный*, češ. *bouřný*), što je izvedeno od **burja*, v. ***bura***.

Lit.: SP I: 453; ESSJa III: 100f.

bùre *sr* (17. st.) *reg.*

Riječ postoji i u bug. *бýре*, mak. *бупе*, ali dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno posuđeno iz mlet. *boria*, od korijena koji je u tal. *barile* 'bačva'.

Lit.: Skok I: 112f.; BER I: 91; DEI 441; Boerio 92.

bùrek *m*

Posuđeno iz tur. *börek*, što je iz perz. *būrek*. Balkanski turcizam, usp. bug. *бюрéк*, arum. *burecă*, ngr. *μπουρέκι*.

Lit.: Skok I: 240; Snoj 66; Škaljić 154.

bùrīn *m*

Izvedeno od ***bura*** romanskim deminutivnim sufiksom *-in-*. Usp. mlet. *borin*.

burlèska *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Burleske* i fr. *burlesque,* iz tal. *burlesca*, ž. r. od *burlesco* 'šaljiv'; tal. riječ izvedena je od imenice *burla* 'šala', koja vjerojatno dolazi od lat. *burrae* 'trice, beznačajnosti'. U hrv. dijalektima (Dubrovnik) postoji i riječ *burla* 'šala', koja je neposredno posuđena iz tal. *burla*.

Lit.: Skok I: 241; Snoj 66; Walde-Hofmann I: 124; Chambers 127.

bùrza *ž* (19. st.)

TVORBA *bûrzōvnī*

U suvremenom značenju posuđeno iz njem. *Börse* i fr. *bourse*, prvotno prezime niz. obitelji *van der Borse* pred čijom su se palačom u gradu Bruggesu u 16. st. okupljali trgovci. Ta je obitelj mletačkoga podrijetla, a izvorno se nazivala *Della Borsa*, od tal. *borsa* 'novčarka'. Ishodište je riječi *borsa* vlat. *bursa, byrsa*, što je od grč. *βύρσα* 'koža'.

Lit.: Snoj 52; De Agostini 279; DEI 569; etymologiebank s. v. beurs.

buržoázija *ž*

Posuđeno iz fr. *bourgeoisie* 'građanstvo', što je izvedeno od *bourgeois* 'građanin', a to je pak izvedenica od *bourg* 'grad'. Fr. *bourg* je postalo od kslat. *burgus* 'utvrda', što je posuđeno iz germanskoga (usp. got. *baurgs*, stvnj. *burg*) < ie. **bʰrg(ʲ)ʰ-*, v. ***brijeg***, ***briga***.

Lit.: Snoj 66; Kroonen 85.

bùržūj *m*

TVORBA *bùržūjka*, *bùržūjskī*

Posuđeno iz fr. *bourgeois* 'građanin', v. ***buržoazija***.

bûs *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûs* (Brač, Senj), *bũs* (Vrgada), *b'ũs* (Gola), *busa* (RKKJ)

Podrijetlo nije do kraja razjašnjeno. Usporednica postoji samo u bug. *бус, бусер* 'busen' (usp. i zbirnu imenicu bug. *бусье*). Neki pretpostavljaju da je riječ o posuđenici iz tal. *bosso* 'šimšir' < lat. *buxus* 'šimšir', što je iz grč. *πύξις*. Protiv je te pretpostavke značenje (*busen* uvijek označuje komad zemlje zajedno s travom i korijenjem u njoj) i zemljopisna ograničenost riječi *bus, busen* u južnoslavenskome (nema je u sln.).

Lit.: Skok I: 242; BER I: 92.

búsati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûsot se* (Brač), *bũsati sę* (Varaždin)

Možda u vezi s rus. dijal. *бусúть* 'udarati', usp. sln. *bûtati* 'udarati', rus. dijal. *бýмать* 'udaranjem po vodi strašiti ribe'. Slična je onomatopeja i tal. *bussare* 'udarati' tako da u nekim hrv. govorima *búsati* može biti i posuđenica iz tal.

Lit.: Skok I: 243; Gluhak 157; Snoj 66; ESSJa III: 101.

bùsēn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bûsen* (Senj)

TVORBA *bùsēnje*

Izvedeno od ***bus***, sufiksom analoškim prema ***korijen***.

bùsija *ž* (16. st.) 'zasjeda'

DIJALEKTI I POTVRDE *bùsija* (Imotsko-bekijski), *busija* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. dijal. *busi* (usp. tur. *pusu*, arh. *pusı*).

Lit.: Skok I: 243; Škaljić 156; Stachowski 65.

bùša *ž* 'domaće sitno govedo uske glave i kratkih tankih rogova' *zool.*

DIJALEKTI I POTVRDE *b'uša* (Varaždin), *bùša* 'kratak, malen loš vol' (Žumberak), *buša* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *busa* 'zdepast, nabijen', usp. i kajk. *buša* 'trbuh'.

Lit.: Skok I: 244.

bùšīk *m* 'zajednica niskoga grmlja na suhome vapnenačkom tlu, garig' *bot.*, v. ***bušin***

búšilica *ž*

Izvedeno od ***bušiti***. Usp. njem. *Bohrer(maschine)*.

bùšīn *m* (19. st.) 'rod niskih primorskih grmova' *bot. (Cistus)*

Možda iz tal. *busso* 'šimšir, *Buxus*' ili u vezi s tal. *buscione* 'trnovit grm', *buscone* 'grm, makija' (izvedenice od *bosco* 'šuma', v. ***boškarin***).

Lit.: HER 162.

búšiti ⟨prez. *bûšīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bũšît* (Grobnik), *bũšiti* 'udarati' (ARj), *bušiti* (RKKJ)

TVORBA *búšēnje*

Postalo od psl. **bušìti* 'dizati buku, udarati' (bug. *бýша* 'udarati', rus. dijal. *бушúть* 'bučati', češ. *bušiti* 'pucati', dluž. *bušyś* 'udarati čekićem'); usp. i hrv. *buhati* (Belostenec), *buhnuti* 'udarati' (della Bella), rus. *бýхнуть* 'napuhnuti se', ukr. *бýхнути* 'udarati' vjerojatno od istoga korijena koji je u ***buka***.

Lit.: Skok I: 244f.; Gluhak 158; SP I: 454; ESSJa III: 101; BER I: 95.

bùšotina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***bušiti***. Za sufiks usp. ***brazgotina***, ***pukotina***, ***posjekotina***.

bût *m* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *but, bud*. Balkanski turcizam, usp. rum. *but*, bug. *бут*, alb. *but*. Usporedba s rus. dijal. *бут* 'luk sijan pred zimu, obad' izgleda nevjerojatna.

Lit.: Skok I: 245; Gluhak 158; Škaljić 165; BER I: 94.

bùtān *m*

TVORBA *bùtānskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Butan*, eng. *butane*). Riječ je tvorena prema nlat. *(acidum) but(yrricum)* 'maslačna kiselina', v. ***putar***, sufiksom kao u ***metan***.

Lit.: Chambers 129.

butèlja *ž*

Posuđeno iz fr. *bouteille* < srlat. *butticula*, umanjenica od *buttis* 'boca', v. ***boca***.

Lit.: Snoj 67.

bùtik (butïk) *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Boutique*, iz fr. *boutique*, što je posuđeno preko prov. *botica* iz grč. *ἀποθήκη* 'spremište', v. ***apoteka***.

Lit.: Dauzat 105; Snoj 67.

bùzara *ž*

Vjerojatno posuđeno iz mlet. *buzara* 'sitnica, nešto jeftino'. Izvorno je *buzara* bila jednostavna, jeftina seljačka juha od plodova mora.

Lit.: HER 162.

buzdòvān *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *buzdogan, buzdogań, buzdohan* (RKKJ)

Riječ vojne terminologije, koja se iz turkijskoga proširila preko mađ. *buzogány* u istočnim europskim jezicima, usp. polj. *buzdygan*. U hrv. je neposredni izvor tur. *bozdoğan*, što je balkanski turcizam, usp. bug. *боздуган*. Zabilježeno i u obliku *bozdòhān*, što pokazuje da je *v* sekundarno postalo radi uklanjanja hijata.

Lit.: Skok I: 246; Škaljić 157; Snoj 67; BER I: 63; MNTESZ I: 400.

bzíkati ⟨prez. *bzîčēm*⟩ (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *bzîkati* (Varaždin), *bzikati* (RKKJ)

Postalo od psl. **bъzikati, *bъzykati* 'zujati, zvečati; bježati (od insekata)' (sln. *bzikati*, rus. dijal. *бзы́кать* 'bježati (o stoci koju napadaju obadi)', češ. *bzikat*). Onomatopejska tvorba kakve postoje i u drugim jezicima, usp. eng. *buzz* 'zujati'. Usp. i *bzikaljka* 'štrcaljka, siringa' (18. st. Belostenec).

Lit.: SP I: 467f.; ESSJa III: 143; Snoj 67.

C

cȁk *uzv.*

Onomatopeja.

caklènjača *ž bot. (Salicornia)*

Izvedeno od *caklen*, v. ***caklina***, ***staklo***. Usp. i eng. naziv *glasswort*.

Lit.: HER 165.

càklina *ž* (18. st.)

TVORBA *cakliti se* (16. st.)

Metatezom od starijega **stьklina*, što je od istoga korijena koji je u ***staklo***.

cȁp *uzv.*

Onomatopejski korijen, posvjedočen i u rus. *цáпать* 'zgrabiti', polj. *capać* 'teško koračati'. Slična onomatopeja postoji u lit. *càp* 'uzvik pri brzom hvatanju'.

Lit.: SP II: 63; ESSJa III: 171f.; Vasmer III: 282.

cȁr *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cȅsor* (Brač), *cȁr* (Senj), *cesȁr* (Vodice, Žumberak), *cęsą̑r, cȃr* (Varaždin), *cesar, car* (RKKJ)

Postalo od **cěsarjь, *cьsarjь*. Hrv. se oblik podudara sa strus. *цьсарь* i bug. *цар*, što je titula istočnorimskoga, bizantskog cara, a potom (od Ivana IV. "Groznoga") i ruskoga cara. U Bugara je prvi titulu cara uzeo Simeon (917.). Oblik **cьsarjь* je vjerojatno mlađa posuđenica, možda iz bizantskoga. Oblik **cěsarjь* odražen je u stcsl. *cěsarjь*, u starijem hrv. *cȅsar*, sln. *césar* ⟨G *cesárja*⟩, polj. *cesarz*. Hrv. i sln. oblik s *e* umjesto *ě* posuđeni su vjerojatno preko drugih slavenskih jezika, usp. i srp. starije i dijal. *ćesar*, što je iz bizantskoga. Psl. **cěsarjь* je posuđeno preko got. *kaisar* iz lat. *Caesar*, što je bila jedna od titula rimskih vladara (*Imperator Caesar Augustus*) po ugledu na Julija Cezara i rod Julijevaca. Postoji mišljenje da je neposredni izvor bio (poimeničeni) pridjev **kaisāreis* < vlat. *caesareus*, **caesarius* 'carski', ali vjerojatnije je da je sufiks **-arjь* analoški prema sufiksu u riječima poput *ribar* (< lat. *-arius*). Posuđivanje se moralo dogoditi vrlo rano, još prije druge palatalizacija (prijelaza **k* > *c* ispred **ai*), dakle vjerojatno na dunavskom limesu u 5. ili ranom 6. st.

Lit.: Skok I: 258f.; Gluhak 159; SP II: 82f.; Snoj 71; Vasmer III: 283; Vykypěl 2011: 117ff.; Pronk-Tiethoff 2013: 99ff.; M. Matasović 2011: 96f.

cȁrev *prid.* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

TVORBA *cȁrevina* (19. st.)

Izvedeno od ***car***. Usp. rus. *царёв*, bug. *цáрев*.

cȁrevati

TVORBA *cȁrevānje* (16. st.)

Izvedeno od ***car***. Za tvorbu usp. ***kraljevati***.

cȁrević *m* (17. st.)

Izvedeno od ***carev***. Usp. rus. *царéвич*.

cȁrēvna *ž* (19. st.)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *царéвна*, izvedeno od ***carev***.

càrica *ž* (14. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *c'arica* (Varaždin)

TVORBA *cȁričin* (19. st.)

Izvedeno od ***car***. Usp. rus. *царúца*, bug. *царúца*.

càrina *ž* (13. st. Mon. serb; 16. st.)

TVORBA *cȁrinīk* (13. st. Mon. serb.), *cȁrinica* (18. st.), *carinárnica*, *càriniti* (*càrinjēnje*), *cȁrīnskī* (kr. 13. ili poč. 14. st. Mon. serb.)

Poput istoznačnog sln. *carîna*, izvedeno od imenice ***car***; prvotno značenje bilo je 'ono što pripada caru' (carina se plaćala carskoj kruni).

Lit.: Skok I: 258f.; Snoj 68.

carìzam *m*

TVORBA *carìstičkī*

Posuđeno iz rus. *царúзм*, izvedeno od ***car***.

cârski *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cârski* (Senj), *cârski* (Varaždin)

Izvedeno od ***car***. Usp. rus. *цáрский*, bug. *цáрски*.

cârstvo *sr* (13. st. Sava; 16. st.)

Izvedeno od ***car***. Usp. rus. *цáрство*, bug. *цáрство*.

CD *m*

Posuđeno iz eng. *CD*, kratica tvorena od *compact **disc***, v. ***disk***, ***disketa***.

Lit.: HER 168.

cèdar *m* (16. st.)

TVORBA *cèdrov* (18. st.) (*cèdrovina*)

Posuđeno iz lat. *cēdrus*, što je iz grč. *κέδρος* (nepoznatoga podrijetla). Hrv. oblik *čedar* (Mikalja) posuđen je iz talijanskoga. Srp. *kedar, ćedar* posuđeno je izravno iz grčkoga.

Lit.: Snoj 68f.; Vasmer 1944: 77.

cèdulja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cêdula* (Brač), *cêdula* (Vrgada), *čêdula* (Senj), *čèdula* (Lika), *čedula* (Žumberak), *cẹ̑d'ula* (Varaždin), *cedula, ceduļa* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *tsetola*, usp. i tal. *cedola*. Izvorno je vlat. *cedula, schedula*, umanjenica od *scheda*, što je iz grč. *σχίδη* 'odlomak', v. ***shizma***, ***skica***. Početno *c-* u hrv. može biti i zbog ukrštanja s njem. *Zettel* 'cedulja, listić', što je također od vlat. *cedula*. Dijalektni oblici s početnim *č-* posuđeni su iz talijanskoga.

Lit.: Skok I: 255; Kluge s. v. Zettel[2].

cefalo- (kefalo-) *pref.*

Posuđeno iz grč. *κεφαλο-*, *κεφαλή* 'glava' < ie. **g^{h}eb^{h}-l-* (stvnj. *gebal* 'lubanja', toh. A *śpāl* 'glava').

Lit.: Beekes 682f.

cẽh *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cẽh* (bački Hrvati), *c'ẹ̑h* (Varaždin), *ceh* (RKKJ)

TVORBA *cẽhovskī* (18. st.)

Posuđeno iz srvnj. *zech(e)* 'red, slijed, uređenje' i 'družba, bratovština, udruženje obrtnika', što je srodno sa steng. *teoh(h)* 'društvo', stnord. *té* 'odobrenje', možda od ie. korijena **dek'-*, usp. ***desiti se***. Usp. i sln. *cẹ̑h*, rus. *цех*, polj. *cech*.

Lit.: Snoj 69; Kroonen 515.

cèkīn *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cekîn* (Brač, Vrgada, Senj, Žumberak), *cekin* (RKKJ)

TVORBA *cèka m*

Posuđeno iz mlet. i tal. *zecchino* 'zlatnik', što je deminutivna izvedenica od *zecca* 'kovnica novca (u Veneciji)'. U mletačkome je ime kovnice postalo od arap. *dār as-sikka* 'kovnica novca', usp. ***ušićariti***. Oblik *cèka* posuđen je izravno od *zecca*.

Lit.: Skok I: 255; Snoj 69.

cèler *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sèlen* (Brač), *sèlēn* (Grobnik), *c'elar* (Cerje), *c'ẹ̑lẹ̑r* (Varaždin), *celer* (RKKJ)

Posuđeno iz aust.-njem. *Zeller* (njem. *Sellerie*), što je iz sjeverno-tal. dijal. *selleri* (mn.) (usp. tal. *selano* 'celer'). Ishodište je grč. *σέλινον* 'celer', također 'vrsta bršljana' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla). Dijalektni oblik *selen* posuđen je izravno iz talijanskoga.

Lit.: Kluge s. vv. Zeller, Sellerie; Beekes 1319.

celìbāt *m*

Posuđeno iz srlat. *caelibātus* 'neženstvo', što je izvedeno od imenice *caelebs* 'neženjen, samac', možda od ie. **keh$_2$i-lo-*, v. ***cijel (cio)***.

Lit.: Snoj 69; de Vaan 80.

cèlīnščica *ž bot. (Prunella)*

Zacijelo dijalektalna riječ, izvedena od korijena koji je u ***cijeliti***. Za semantiku usp. eng. nazive *self-heals, heal-all, allheal* za istu biljku, a usp. i **cẽlina* u značenju 'neobrađena zemlja', v. ***cjelina***.

Lit.: HER 169.

celòfān *m*

TVORBA *celòfānskī*

Posuđeno preko njem. *Zellophan, Cellophan* iz fr. *cellophane*, što je zaštićeno tvorničko ime proizvoda nastalog 1911. Naziv je tvoren od fr. *cell(ulose)* 'celuloza', v. ***celuloza*** i drugog dijela grč. riječi *διαφανής* 'proziran' (od *δια-*, v. ***dija-***, i korijena koji je u *φαίνω* 'pokazati (se), pojaviti se', v. ***faza***). Riječ je

smislio izumitelj *celofana*, švicarski kemičar Jacques E. Brandenberger (1872. – 1954.).

Lit.: Snoj 70; etymologiebank s. v. cellofaan.

celulóza *ž*

Posuđeno preko njem. *Zellulose* iz fr. *cellulose*, što je izvedeno od nlat. *cellula* 'stanica' (kl. lat. 'malena prostorija, sobica'), deminutiv od lat. *cella* 'sobica, komora', v. ***ćelija***.

Lit.: Snoj 70; Kluge s. v. Zellulose.

cêlzij *m*

Mjerna jedinica za temperaturu naziv je dobila po švedskom fizičaru i astronomu *Andersu Celsiusu* (1701. – 1744.) koji je uveo temperaturnu ljestvicu definiranu kao sto stupnjeva između ledišta i vrelišta vode.

Lit.: Mršić 65.

cèment *m*

TVORBA *cemèntara*, *cèmentnī*

Posuđeno iz njem. *Zement*, što je posuđeno iz stfr. *ciment* < lat. *caementum* 'lomljeni kamen', izvedenica od glagola *caedō* 'udarati, lomiti, sjeći', v. ***-cid***.

Lit.: Snoj 70; Kluge s. v. Zement.

cementírati

Posuđeno iz njem. *zementieren*, što je izvedeno od *Zement*, v. ***cement***.

-cen *suf.*

Posuđeno iz grč. *καινός* 'nov', v. ***kenozoik***.

cèndrati *dv.*

TVORBA *cèndrānje*

Glagol nejasnoga postanja. Možda pripada u skupinu ekspresivno-onomatopejskih glagola poput *čàndrati* 'dosadno moljakati', *cànjati* 'dosađivati', *čànjkati* 'dosađivati prošnjom'. Postoji mogućnost da je posuđen iz nekog njemačkog dijalekta, usp. njem. dijal. *zenern* 'plakati' (Grimm).

Lit.: Skok I: 293.

cènt *m* 'stoti dio dolara i eura'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *cent*, njem. *Cent*). Izvor je lat. *centum* 'sto' < **k'mtom*, v. ***sto***.

Lit.: HER 170.

cênta *ž* 'mjerna jedinica za masu koja ima sto osnovnih jedinica' *zast.*

Posuđeno preko srvnj. *zente, zenten* (njem. *Zentner*) iz srlat. *centenarium*, što je izvedenica od lat. *centum* 'sto', v. ***sto***.

Lit.: Snoj 70; Kluge s. vv. Zent-, Zentner.

cèntar *m*

Posuđeno iz lat. *centrum* 'sredina', što je iz grč. *κέντρον* 'središnja točka (ucrtavanja kruga)', izvedenica od *κεντέω* 'ubosti', možda od ie. **k'ent-* 'ubosti' (latv. *sīts* 'koplje', stvnj. *hantag* 'oštar').

Lit.: Skok I: 256; Snoj 70; Beekes 673.

centi- *pref.*

Posuđeno iz lat. *centi-* od *centum* 'sto', v. ***cent***, ***sto***.

Lit.: HER 170.

cèntilitar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zentiliter*, eng. *centilitre*). Riječ je složena od ***centi-*** i ***litra***.

cèntimetar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zentimeter*, eng. *centimetre*, fr. *centimètre*). Riječ je složena od ***centi-*** i ***metar***.

centrála *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zentrale*, eng. *central*, tal. *centrale*). Riječ je poimenični lat. pridjev *centrālis*, v. ***centralni***.

centralizácija *ž*

TVORBA *centralìstičkī*

Posuđeno preko njem. *Zentralisation* iz fr. *centralisation*, što je izvedeno od *centraliser*, v. ***centralizirati***.

Lit.: EWD 2017.

centralìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zentralismus*, eng. *centralism*, fr. *centralisme*). Riječ je izvedena od fr. *centraliser*, v. ***centralizirati***.

centralizírati

Posuđeno preko njem. *zentralisieren* iz fr. *centraliser*, što je izvedeno od *central*, v. ***centralni***.

cèntrālnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *zentral*, fr. *central*, eng. *central*) iz lat. *centrālis* 'srednji, središnji', što je izvedeno od *centrum*, v. ***centar***.

Lit.: Kluge s. v. zentral.

centralnosimètričan *prid.*

Složeno od ***centralni*** i ***simetričan***. Usp. eng. *centrosymmetric*.

centrifúga *ž* 'stroj ili dio stroja koji djelovanjem centrifugalne sile, od središta prema vani, proizvodi neki učinak'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zentrifuge*, fr. *centrifuge*). Riječ je naknadno tvorena prema pridjevu ***centrifugalan***.

centrifùgālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *zentrifugal*, eng. *centrifugal*). Pridjev je izvorno dolazio u sintagmi njem. *Zentrifugalkraft*, eng. *centrifugal force* kojom se prevodi nlat. *vis centrifuga* 'centrifugalna sila' (Newton 1687.). Nlat. pridjev *centrifugus* je složen od lat. *centrum*, v. ***centar***, i *fugō* 'bježati', v. ***fuga***[1].

Lit.: EWD 2018.

centrifugírati

Posuđeno iz njem. *zentrifugieren*, što je izvedeno od *Zentrifuge*, v. ***centrifuga***.

centripètālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *zentripetal*, eng. *centripetal*). Pridjev je izvorno dolazio u sintagmi njem. *Zentripetalkraft*, eng. *centripetal force* kojom se prevodi nlat. *vis centripeta* 'centripetalna sila' (Newton 1687.). Nlat. *vis centripeta* je tvoreno kao antonim prema *vis centrifuga*, v. ***centrifugalan***, od lat. *centrum*, v. ***centar***, i *petō* 'posezati, težiti (za čim), tražiti', v. ***peticija***.

cènzor *m*

TVORBA *cènzorica*, *cènzorskī*

Posuđeno iz lat. *cēnsor*, što je izvedeno od *cēnseō* 'procijeniti (imutak), misliti, držati za' < ie. **k'ns-eh$_1$-* 'objaviti, cijeniti javno' (skr. *śaṁs-*, av. *sąh-* 'svečano govoriti'). U starom Rimu *cenzor* je bio činovnik zadužen za držanje (imovinskog) cenzusa, nadzor nad javnim moralom i brigu o javnim prostorima.

Lit.: de Vaan 107.

cenzúra *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Zensur*, iz lat. *censūra* 'cenzorova dužnost, cenzorstvo', što je izvedeno od *cēnseō*, v. ***cenzor***.

Lit.: Snoj 70.

cenzurírati

Posuđeno iz njem. *zensurieren* (usp. i fr. *censurer*), što je izvedeno od *Zensur*, v. ***cenzura***, ***cenzor***.

cèpelīn *m*

Posuđeno iz njem. *Zeppelin*. Zrakoplov duguljasta oblika naziv je dobio po njemačkom graditelju letjelica grofu *Ferdinandu von Zeppelinu* (1838. – 1917.), koji je prvi izgradio takvu letjelicu. *Cepelin* se još naziva i *dirižabl*.

Lit.: Kluge s. v. Zeppelin; Mršić 66.

cèptjeti (19. st. *ceptiti*, imenica *cepet* od 17. st.) 'podrhtavati u tijelu (od uzbuđenja ili srdžbe); drhtati'

Riječ nejasne etimologije. Glagol izveden od imenice *cepet* 'cvokotanje zubima, drhtanje' (hapaks, 17. st.) sa sufiksom kao u ***meket***, ***zveket***. Zbog inačica poput *cebati* 'drhtati' (18. st., Stulić), *cevtjeti* (19. st.) čini se da je korijen *ceb-*. Dublja je etimologija nejasna. Možda je posuđena iz njem. dijal. (bavarski) *zäpfert* 'bolestan, slabašan'; semantički bi razvoj bio od 'bolestan' prema 'bolest, groznica' i 'drhtanje'. Ako je izvorno značenje 'coktati zubima' riječ bi mogla biti i onomatopejskog postanja.

Lit.: Skok I: 254.

cȅr *m* (13. st. Mon. croat.) *bot. (Quercus cerris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *cẹ̑r* (Cerje), *cȇr* (Varaždin), *cer* (RKKJ)

Postalo od psl. **cerъ* 'cer' (rus. *цер*, češ. *cer*), što je rana posuđenica iz lat. *cerrus* 'cer'. Za lat. *cerrus* smatra se da je sjevernoafričkoga, možda berberskog podrijetla.

Lit.: Skok I: 256f.; Gluhak 158; Snoj 71; Vasmer III: 290; Walde-Hofmann I: 207.

ceremònija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ceremọ̑n'ija* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Zeremonie* i fr. *cérémonie* iz lat. *caerimōnia* 'religijski obred, sveti čin'. Dublja etimologija nije sigurna, no lat. bi riječ mogla biti u vezi s lat. *sincērus* 'čist, nepovrijeđen, nepokvaren, pošten', ili je izvedena od **caelimonia*, od ie. korijena koji je u hrv. ***cijel (cio)***.

Lit.: Skok I: 257; Snoj 71; de Vaan 81, 565.

cèriti se ⟨prez. *cèrīm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cìrit se* (Brač), *cẹ̑riti sę* (Varaždin), *ceriti se* (RKKJ)

Isprva zabilježeno (u 16. st.) u obliku *cjeriti (zube)*. Oblik *ceriti* je ekavizam. Postalo od psl. **cěriti* 'rastvarati, pokazivati (zube)' (sln. *ceriti*, mak. *цepu ce* 'smijati se'), vjerojatno od korijena **skayr-* bez početnog *s-* (usp. rus. *щéрить*, rus. dijal. *ощери́ться* 'naljutiti se'). Taj se glagol osobito upotrebljavao u izrazu **cěriti zǫby* 'ceriti zube' (slč. *cerit' zuby*), odakle je moguće objasniti razvitak značenja u hrv.

Lit.: Skok I: 270; Gluhak 159f.; SP II: 82; ESSJa III: 188; Vasmer III: 450; Bezlaj I: 62.

certifikāt *m*

Posuđeno preko njem. *Zertifikat* iz lat. *certificātum*, što je imenica izvedena od pridjeva *certus* 'određen, pouzdan, siguran', v. ***dekret***, ***krojiti*** i glagola *faciō* 'činiti', v. ***djenuti***, usp. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

Lit.: Kluge s. v. Zertifikat.

cẽsta (cèsta) *ž* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cẽsta* (Brač, Vrgada, Grobnik), *cẽsta* (Senj), *tèsta, cèsta* (Posavina), *c'ẹsta* (Varaždin), *cesta* (RKKJ)

TVORBA *cèstōvnī*

Postalo od psl. **cěsta* (sln. *cẹ́sta*, rus. *цecmúmь* 'čistiti', stčeš. *cěsta, ciesta*), što je izvedeno od glagola **cěstiti, čistiti*, v. ***čist***. Značenje se psl. riječi 'čista' > 'staza, put' zacijelo oblikovalo pod utjecajem lat. izraza *(via) strata* 'poravnana staza' (od lat. *strata* potječu njem. *Strasse* 'ulica, cesta', eng. *street* 'ulica'). Cesta je izvorno bila očišćena površina, odnosno put očišćen od stabala i drugih većih prepreka, usp. ***draga***. Hrvatski standardni oblik s *-e-* vjerojatno je posuđen iz kajkavskoga, gdje je riječ zabilježena već 1670. (prije štokavskih potvrda).

Lit.: Skok I: 259; Gluhak 160; Derksen 76; SP II: 83; ESSJa III: 188; Snoj 72; Šivic-Dular 2011.

cestàrina *ž*

Izvedeno od ***cestą***.

cêzij *m* 'kemijski element, *Cs*'

TVORBA *cêzijev*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Cäsium, Zäsium, Caesium*, eng. *caesium, cesium*). Naziv elementa je tvoren od lat. *caesius* 'modrosiv' zbog plavih linija u emisijskom spektru.

Lit.: HER 172.

cezúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Zäsur* iz lat. *caesūra* 'presijecanje', što je izvedeno od glagola *caedō* 'sjeći, zaklati, ubiti', v. ***-cid***.

Lit.: Snoj 72.

cȉč *prid.* (19. st.)

Riječ nesigurnoga podrijetla. Najvjerojatnije ovaj pridjev treba izvesti iz istoga korijena koji je u ***cik***, kao u *cik zore* 'praskozorje', tj. *ciča* bi bilo izvodivo od **cikja* 'trenutak najvećeg intenziteta'. *Ciča zima* bilo bi dakle razdoblje kad je zima najintenzivnija. Dublja etimologija nije jasna. Moguća je veza s onomatopejom ***cik***, *cika* 'buka, galama'. Formalno je nemoguće izvođenje od ie. **kayko-* 'slijep' (lat. *caecus*, stir. *cáech*).

Lit.: HER 174.

cȉča *ž* (19. st.) 'najintenzivnija hladnoća' *zast.*, v. ***cič***

-cid *suf.*

Posuđeno iz lat. *-cida* 'ubojica', *-cidium* 'ubojstvo', usp. *occidō* 'ubiti'. Izvedeno od *caedō* 'sjeći, zaklati, ubiti' < ie. **keh$_2$i-d-* (stvnj. *heia* 'drveni čekić', stnord. *hitta* 'udariti').

Lit.: de Vaan 79.

cìferšlus *m*

Posuđeno iz aust.-njem. *Zippverschluss* (njem. *Reißverschluss*), što je složeno od *Zipp* (posuđenica iz eng. *zip*, tvorničko ime, izvorno onomatopeja) i *Verschluss* 'zatvarač' (od *verschließen* 'zatvoriti' < pgerm. **sleutan*).

Lit.: Duden s. v. Zippverschluss.

cîfra *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cîfra* (Varaždin), *cifra* 'tajni zapis; šifra' (Mikalja)

Posuđeno iz njem. *Ziffer* 'cifra, (starije) ništica', što je posuđeno iz srlat. *cifra* 'znamenka; ništica'. Latinska je riječ posuđena iz arap. *ṣifr* 'praznina; ništica'. Semantički razvoj je tekao: 'ništica' > 'znamenka koja označava ništicu' > 'znamenka općenito; suma'. Iz istog je izvora riječ za 'nulu' u

europskim jezicima (usp. eng. *zero*, fr. *zéro*, tal. *zero*). Usp. i ***šifra***.

Lit.: Skok I: 261; Kluge s. v. Ziffer.

cȉganin *m* (17. st. pridjev *ciganski* od 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cȉganin* (Brač), *cînganin* (Božava), *c'igan* (Gola), *cigan, ciganin* (RKKJ)

TVORBA *cìgānčiti, cigániti* (*pejor.*)

Posuđeno iz bizant. grč. *ἀθίγγανος, ἀτσίγγανος* (u csl. su zabilježeni oblici *athinganinъ* i *aciganinъ*). Na oblik hrv. riječi utjecalo je i tal. *Zingaro, Zingano*. Izvorni je oblik očuvan u dijalekatskom *cinganin* (Božava). Oblici bez *-n-* nastali su disimilacijom.

Lit.: Skok I: 261; Vasmer III: 294; Kluge s. v. Zigeuner.

cigára *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *cigõr* (Brač), *cig°ã* (Vrgada), *cigâr* (Senj), *cig'ara* (Varaždin), *cigȃr* (Cerje), *cigara* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Zigarre* iz šp. *cigarro*, v. ***cigareta***.

cigarèta *ž*

Posuđeno preko njem. *Zigarette* iz fr. *cigarette*, što je deminutiv od *cigarre*. Izvor je ove riječi raširene u svim europskim jezicima šp. *cigarro, sigarro*. U šp. je riječ vjerojatno posuđena iz nekog majanskog jezika oko 1570., kada su opisane prve cigare (indijanski smotuljci od duhana). Postoji i mišljenje da šp. *cigarro* zapravo uopće nije posuđenica, već da je postalo od *cigarra* 'skakavac' (navodno zbog oblika toga kukca).

Lit.: Skok I: 261; Kluge s. v. Zigarre; Chambers 273.

cígla *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cĩgla* (Senj), *c'igęl* (Varaždin), *cigla, cigel* (RKKJ)

Posuđeno iz srvnj. *ziegel* (njem. *Ziegel*), što je posuđeno iz lat. *tēgula* 'krovni crijep', od glagola *tegō* 'pokrivati', v. ***detektiv***, ***toga***. Usp. i ***tegla***.

Lit.: Skok III: 467f.; Gluhak 161; Snoj 69.

ciglàna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cigl'ana* (Varaždin)

Izvedeno od ***cigla*** istim sufiksom kao u ***kavana***.

cȉglī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cìglī* (Imotsko-bekijski), *cȉgli* (Lika, Gacka)

Postalo od psl. **cěglъ(jь)* 'sam, jedini' (stcsl. *cěglъ*). Hrvatski je oblik vjerojatno posuđen iz nekog ikavskog govora. Psl. **cěglъ* je od istoga korijena kao i psl. **ščьglъ* (polj. *szczególny* 'osobit'), bez početnog *s-* kao u ***ceriti se***.

Lit.: Skok I: 262; Gluhak 161; Vasmer III: 286; ESSJa III: 176.

cȉh *uzv.*

Onomatopeja.

cijéditi (se) ⟨prez. *cijêdīm (se)*⟩ (14. st. Glasnik 49; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīdȉt* ⟨prez. *cĩdin*⟩ (Brač, Senj), *cīdȉti* ⟨prez. *cīdīš*⟩ (Vrgada), *cęd'iti* ⟨prez. *cędîm*⟩ (Varaždin), *cediti* (RKKJ)

TVORBA *cijéđenje*

Postalo od psl. **cědìti* ⟨prez. **cě̂djǫ* a. p. *c*⟩ 'propuštati kroz sito' (sln. *cedíti*, rus. *цеди́ть*, polj. *cedzić*) < ie. **koyd-*, varijante bez "s-mobile" korijena **skeyd-/*skid-* 'rezati' (lit. *skiesti* 'razrijediti, razlučiti', skr. *chid-*, lat. *scindō*). Vokalizam **-o-* u slav. obliku korijena upućuje na kauzativnu tvorbu ('činiti da nešto bude razrezano, podijeljeno'), usp. lit. *skaidýti* 'dijeliti'.

Lit.: Skok I: 262; Gluhak 162; Derksen 74; SP II: 67f.; ESSJa III: 174f.; Snoj 68; Vasmer III: 286f.

cijêl (cȉo) *prid.* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *cîl* (Brač, Vrgada), *cî* (Vrgada), *cêl* (Senj), *cęli* (Varaždin), *c'ęl* (Gola), *celi* (RKKJ)

TVORBA *cijêlō*

Postalo od psl. **cě̂lъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'zdrav, neoštećen' (stcsl. *cělъ*, sln. *cę̑l*, rus. *цéлый*, polj. *cały*) < ie. **koylo-* 'zdrav, blagoslovljen' (stprus. *kails* 'zdrav', got. *hails* 'zdrav', stvnj. *heil* 'predznak'). Moguća je i veza s lat. *caelum* 'nebo', velš. *coel* 'znak, predznak, sudbina' i rekonstrukcija **kaylo-* ili **keh$_2$ilo-*. U hrv. je pravilan odraz u obliku *cȉo* (s prijelazom *-l* > *-o*), dok je *cijêl* postalo analoškim uvođenjem završnoga *-l-* prema kosim padežima.

Lit.: Skok I: 267f.; Gluhak 163; Derksen 75; SP II: 70, 73f.; ESSJa III: 179f.; Kluge s. v. heil; EIEC 262.

cijéliti ⟨prez. *cijêlīm/cijélīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cẽlẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **cělìti* ⟨prez. **cě̋ljǫ* a. p. *c*⟩ 'činiti cijelim, ozdravljivati' (stcsl. *cěliti*, sln. *celīti*, rus. *ценúть*, polj. *calić*, češ. *celiti*), što je faktitivno-kauzativni glagol izveden od korijena koji je u **cělъ*, v. ***cijel (cio)***.

Lit.: Derksen 74; SP II: 69f.; ESSJa III: 178; Snoj 69.

cijélōst *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cẽlost* (Varaždin)

Postalo od psl. **cělostь* (bug. *ця́лост*, rus. *цéлостъ*, polj. *całość*), što je izvedeno od **cělъ*, v. ***cijel (cio)***.

Lit.: ESSJa III: 179.

cijéljeti, v. ***cijeliti***

cijéna *ž* (14. st. Glasnik II, 13; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīnȁ* (Brač, Vrgada), *cẽna* (Varaždin), *cena* (RKKJ)

Postalo od psl. **cěnà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *cěna*, sln. *cẹ́na*, rus. *цена́*, polj. *cena*), lit. *káina, kainá*, latv. *cìena* 'vrijednost' < ie. **k^{w}oyneh$_{2}$* 'ono plaćeno, cijena, otkupnina' (av. *kaēnā*, grč. *ποινή* 'kazna'), usp. ie. **k^{w}ey-* 'platiti' (grč. *τίνω*, itd.).

Lit.: Skok I: 263; Gluhak 162; Derksen 75; SP II: 76f.; ESSJa III: 182; Snoj 72; EIEC 123; Holzer 2011: 98.

cijéniti ⟨prez. *cijênīm*⟩ (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīnȉt* ⟨prez. *cĩnin*⟩ (Brač), *cẹn'iti* ⟨prez. *cẹnîm*⟩ (Varaždin), *ceniti* (RKKJ)

TVORBA *cijênjen*

Postalo od psl. **cěnìti* ⟨prez. **cě̋njǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *cěniti*, sln. *cẹ́niti*, rus. *ценúть*, polj. *cenić*), što je izvedeno od **cěna*, v. ***cijena***.

Lit.: Derksen 75f.; ESSJa III: 182f.

cijêp *m* (17. st.) 1. 'grančica koja se ucjepljuje (usađuje) na drugu biljku kao podlogu'; 2. 'daščica za mlaćenje žita, mlat'

DIJALEKTI I POTVRDE *cîp* (Brač, Vrgada), *cẹ̑p* (Varaždin), *c'ẹ̑p* (Gola), *cep* (RKKJ)

Postalo od psl. **cě̋pъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'oruđe za rezanje ili mlaćenje' (sln. *cẹ̑p*, rus. *цеп*, polj. *cepy mn.*), što je izvedeno od korijena koji je u **cěpiti*, v. ***cijepiti***.

Lit.: SP II: 79f.; ESSJa IV: 186.

cijépati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīpȁt* (Brač, Senj), *cīpȁti* (Vrgada), *cẽpati* (Varaždin), *cẽp'ati* (Gola), *cepati* (RKKJ)

TVORBA *cijépānje*

Postalo od psl. **cěpati* 'sjeći, koliti' (sln. *cẹ̑pati*, ukr. *цéнамu* 'udariti, ogrebati'), što je izvedeno od korijena koji je u **cěpiti*, v. ***cijepiti***.

Lit.: Gluhak 162; Snoj 71; ESSJa III: 184.

cijépiti ⟨prez. *cijêpīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīpȉt* ⟨prez. *cĩpin*⟩ (Brač, Senj), *cīpȉt* ⟨prez. *cīpīš*⟩ (Grobnik), *c^{i}epȉt* ⟨prez. *c^{i}ẽpi*⟩ (Orbanići), *cẽpiti* ⟨prez. *cẽpim*⟩ (Varaždin), *cepiti* (RKKJ)

TVORBA *cijépljēnje*

Postalo od psl. **cěpìti* ⟨prez. **cě̋pjǫ* a. p. *b*⟩ 'sjeći, cijepiti' (sln. *cepíti*, rcsl. *цѣпиmu* 'sjeći drva'), što je faktitiv-kauzativ srodan s lit. *skiẽpyti* 'cijepiti'. Lit. početno *sk-* omogućuje da se ove riječi izvedu iz ie. **(s)k'eyp-/*(s)k'oyp-* 'štap, bat' (skr. *śépa-* 'penis', alb. *thep* 'vrh, oštra stijena', lat. *scīpiō* 'štap', grč. *σκίπων* 'štap'). Iza "s-mobile" depalatalizacija ie. **k'* je u bsl. očekivana. Značenje 'cijepiti (stabla)' razvilo se zbog tehnike kojom se pri cijepljenju mladice umeću u razrezanu koru drveta.

Lit.: Skok I: 263f.; Gluhak 162; SP II: 78ff.; ESSJa III: 185f.; Snoj 70f.; Vasmer III: 289; Demiraj 395.

cijêv *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cîv* (Brač, Senj), *cẹ̑f* (Varaždin), *c'ẹ̑f* (Gola), *cev* (RKKJ)

TVORBA *cjȅvast* (19. st.)

Postalo od psl. **cě̋vь* ⟨a. p. *c*⟩ 'cijev, cjevčica na tkalačkom stanu' (sln. *cẹ̑v*, rus. *цéвка*), također **cěva* (čak. *cîva*, ukr. *цúва*, polj. *cewa*), što je srodno s lit. *šeivà* 'cijev od trske', lit. dijal. *šaivà* 'komadić trske (na tkalačkom stanu)'. Lit. oblici pokazuju da treba poći od **(s)k'ey-w-/*sk'oy-w-* (s pravilnom depalatalizacijom ie. **k' iza *s-*); u slav. je korijen odražen bez "s-mobile", usp. ***cijepiti***.

Ie. korijen **(s)k'ey-* 'rezati' (ved. *-chyáti* 'reže', stir. *scían* 'nož') u bsl. je vjerojatno proširen rijetkim sufiksom **-w-*.

Lit.: Skok I: 264; Gluhak 162f.; Derksen 77; SP II: 84; ESSJa III: 192f.; Snoj 72; Vasmer III: 286; LIV s. v. *sk$^{(h)}$eh$_2$i̯-.

cijêvka *ž* (19. st. 'rilo')

TVORBA *cjèvčica*

Deminutiv od ***cijev***. Usp. sln. *cêvka*, rus. *цéвка*, polj. *cewka*.

Lit.: ESSJa III: 191f.

cȉjū *uzv.*

Onomatopeja s usporednicama u drugim slav. jezicima (npr. rus. *цыкать* 'glasati se kao ptica', polj. *cykać*).

Lit.: SP II: 89.

cijúkati ⟨prez. *cijūčē*⟩

TVORBA *cijúkānje*

Izvedeno od uzvika ***ciju***. Za tvorbu usp. ***mukati***, ***mijaukati***, ***jaukati***.

cȉk *m* (19. st.)

Onomatopeja.

cȉka *ž* (18. st.)

Onomatopeja, od istoga korijena kao u ***cik***.

cȉk-càk *pril.*

Posuđeno iz njem. *zickzack*, što je možda u vezi s *Zacken* 'zubac, šiljak'. Usp. i fr. *zigzag*.

Lit.: Kluge s. v. zickzack.

-cikl *suf.*

Postalo od grč. *κύκλος* 'krug' od istoga korijena kao u ***kolo***, v. i ***kiklop***.

Lit.: Beekes 798f.

cȉkla *ž* (18. st.) *bot. (Beta vulgaris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *cȉkla* (Pitve, Zavala), *cîkla* (Varaždin), *cikla* (RKKJ)

Srodno sa srpcsl. *svěklъ*, sln. dijal. *cîkla*, rus. *свёкла*, rus. dijal. *цвёкла*, češ. *cvikla*. Riječi za 'ciklu' u slavenskim jezicima posuđene su iz bizant. grč. *σεῦκλον* < grč. *σεῦτλον* '*Beta maritima*' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla), možda uz romansko posredovanje, usp. nlat. *beta vulgaris cicla* '*beta vulgaris*'. Razlozi alternacije početnoga *s-* i *c-* i vokalizam u slav. nisu jasni, ali zacijelo upućuju na to da su razni oblici riječi posuđeni iz različitih izvora.

Lit.: Skok I: 283; Gluhak 163; Vasmer II: 588; Beekes 1474f.

cikláma *ž*

Posuđeno preko aust.-njem. *Zyklame* (njem. *Zyklamen*) iz lat. *cyclamīnos*, što je iz grč. *κυκλάμινος*, *κυκλαμίς*. Grčka je riječ izvedena od *κύκλος* 'krug', v. ***kolo***, zbog okrugloga gomolja.

Lit.: Snoj 72f.; Beekes 798.

cìkličnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *zyklisch*, fr. *cyclique*) i lat. *cyclicus* iz grč. *κυκλικός* 'kružni', što je izvedeno od *κύκλος* 'krug', v. ***-cikl***.

cìklōn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zyklon*, eng. *cyclone*). Riječ je posuđenica iz grč. *κυκλῶν* 'koji se vrti', što je particip glagola *κυκλέω* 'vrtjeti se, kružiti' izvedenog od *κύκλος* 'krug', v. ***kolo***.

Lit.: Kluge s. v. Zyklon.

ciklóna *ž*

Posuđeno iz njem. *Zyklone*, v. ***ciklon***.

cìklop *m*, v. ***kiklop***

cìklus *m*

Posuđeno iz lat. *cyclus*, što je iz grč. *κύκλος* 'krug', v. ***-cikl***.

cìknuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cȉknut* (Brač), *c'iknuti* (Varaždin), *cikn'oti* (Gola), *ciknuti* (RKKJ)

Onomatopeja, usp. ***cik***.

cikòrija *ž*

Posuđeno preko njem. *Zichorie* i tal. *cicoria* iz lat. *cichorium*, što je iz grč. *κιχόριον* (nepoznate etimologije).

Lit.: Kluge s. v. Zichorie; Beekes 706.

cìkūt *m*

Onomatopeja, v. ***ciju***, ***cik***.

cilìndar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *cil'inder* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Zylinder* iz lat. *cylindrus*, što je iz grč. *κύλινδρος* 'valjak', izvedenica od glagola *κυλίνδω* 'valjati', možda od korijena koji je u ***kolo***, sa sufiksom *-λινδω* predgrčkoga podrijetla, prema *ἁλίνδω* 'valjati'.

Lit.: Snoj 73; Kluge s. v. Zylinder; Beekes 800.

cîlj *m* (16. st.)

TVORBA *cîljnī* (*cîljnīk*)

Poput sln. *cîlj*, rus. *цель ž*, posuđeno iz srvnj. *zil* (njem. *Ziel*), što je od istoga korijena kao i srvnj. glagol *zilēn* 'požuriti se', steng. *tilian* 'dostići' i steng. prijedlog *til* 'do'.

Lit.: Skok I: 265; Gluhak 163; Snoj 73; Kluge s. v. Ziel.

cíljati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cīl'ati* (Gola)

TVORBA *cíljānje*

Izvedeno od ***cilj***. Usp. i sln. *cíljati*, rus. *целúть*.

cîmbal *m* (16. st.)

TVORBA *cimbàlist* (*cimbàlistica*)

Posuđeno iz lat. *cymbalum*, što je iz grč. *κύμβαλον*. Grčka je riječ izvedena od *κύμβη* 'zdjela, lonac' nepoznatoga podrijetla, možda u vezi s av. *xumba-* 'lonac'. Usp. i ***čembalo***.

Lit.: Beekes 810f.

cìmet *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *cimet* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. star. *Zimmet* (njem. suvr. *Zimt*) < srvnj. *zinment, zinemin*, stvnj. *zi(na)mīn, zinamomin*, što je posuđeno preko lat. *cinnamum, cinnamōmum* iz grč. *κίνναμον, κιννάμωμον*. Grčka je riječ posuđena iz feničkoga (usp. hebr. *qinnāmōn*).

Lit.: Snoj 73; Kluge s. v. Zimt; Beekes 701.

cȉn (cȉn-cilȉn, cȉn-cȉn) *uzv.*

Onomatopeja, nastala oponašanjem zveckanja kovine ili stakla. Usp. sličnu onomatopeju u sln. *cingljáti* 'zvoncati'.

Lit.: Bezlaj II: 64.

cìnik *m*

TVORBA *cìničan* (*cìnično, cìničnōst*)

Posuđeno, možda preko njem. *Zyniker*, iz lat. *cynicus*, što je iz grč. *κυνικός* 'cinički', prvotno 'pseći'. Ta je pak grč. riječ izvedena od imenice *κύων* 'pas', v. ***kinologija***, zbog predaje po kojoj su prvi cinici prezirali tekovine civilizacije i živjeli "kao psi".

Lit.: Snoj 74; Kluge s. v. zynisch.

cìnizam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Zynismus*, fr. *cinisme*, tal. *cinismo*) iz grč. *κυνισμός* 'ciničko ponašanje, cinička filozofija', što je izvedeno od *κυνικός*, v. ***cinik***.

cìnk *m* 'kemijski element, *Zn*'

TVORBA *cìnčanī, cìnkov*

Posuđeno iz njem. *Zink*, što je izvorno vjerojatno ista riječ kao *Zinken* 'zubac'; dublja etimologija nije sigurna, ali moguća je veza s korijenom koji je u ***desni***[2]. Smatra se da je elementu naziv dao alkemičar Paracelsus (1493. – 1541.).

Lit.: Snoj 74; Kluge s. v. Zink; Kroonen 506.

cinóber *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cin'obẹr* (Varaždin), *cinaber* (18. st. Bjelostenec), *činabar* (18. st. Mikalja), *cinabar, cinaber, cinobar* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Zinnober* iz srlat. *cinnabaris* 'crveni pigment'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κιννάβαρι*, što potječe iz nekog nepoznatog, vjerojatno orijentalnog izvora. Stariji hrvatski oblik potvrđen u Mikalje posuđen je preko nekog romanskog idioma.

Lit.: Kluge s. v. Zinnober; Beekes 700.

cìo *prid.*, v. ***cijel (cio)***

cìpal *m zool. (Mugil cephalus)*

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, od lat. *cephalus*, što je iz grč. *κέφαλος* 'cipal'. Grčka je riječ izvedena od *κεφαλή* 'glava', v. ***cefalo-(kefalo-)***. U dijalektima se pojavljuju i varijante s početnim *ć-*, što je posuđeno iz nekog drugog romanskog izvora, usp. mlet. *tsievolo*.

Lit.: Skok I: 268; Vinja I: 100; Beekes 682f.; REW 1819.

cìpela *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *c'ipel* (Cerje, Gola), *cipel, cipeļ, cepeliš, cipeliš* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *cipellő, cipő*, što je iz srlat. *zipellus*. Riječ je germ. podrijetla (kao i tal. *zipolo* 'drveni zašiljen čep'), usp. njem. *Zipfel* 'vršak, krajičak'. Čini se da je prvotno značenje bilo 'zašiljen predmet', što bi značilo da se *zipellus* izvorno odnosilo na cipele šiljastoga oblika.

Lit.: Skok I: 268f.; Gluhak 163f.; De Agostini 2260; MNTESZ I: 444.

cirkulácija *ž*

Posuđeno iz lat. *circulātio* 'kružno gibanje, kruženje', što je izvedeno od glagola *circulō*, v. ***cirkulirati***.

Lit.: Snoj 74.

cirkùlār *m* 1. 'dopis u više primjeraka upućen većem broju ljudi, okružnica'; 2. 'motorna kružna pila'

Posuđeno iz njem. *Zirkular*, v. ***cirkulacija***.

cirkulírati

Posuđeno preko njem. *zirkulieren* iz kslat. *circulō* 'zaokružiti, kružiti', što je izvedeno od *circulus* 'krug, kružnica; obruč, prsten'. Lat. *circulus* je deminutiv od *circus*, v. ***cirkus***.

Lit.: Kluge s. v. zirkulieren.

cìrkus *m*

TVORBA *cìrkuskī*

Posuđeno iz njem. *Zirkus*, što je iz lat. *circus* 1. 'krug, obruč, cirkus'; 2. 'trkalište za konje i kola'. Izvor je lat. riječi *circus*, grč. *κίρκος* 'krug, prsten', varijanta od *κρίκος* 'prsten' (nejasne etimologije). *Cirkusi* su u rimsko doba bile velike građevine na otvorenom, kružnog ili ovalnog oblika, namijenjene javnim događajima poput utrka kola, konjskih trka itd. Najveći i najpoznatiji bio je *Circus Maximus* u Rimu.

Lit.: Snoj 75; Kluge s. v. Zirkus.

cirkùsant *m*

TVORBA *cirkùsantica*

Izvedeno od ***cirkus***. Za sufiks usp. npr. ***maturant***, *muzikant*.

ciróza *ž* 'bolest oticanja unutarnjih organa, osobito jetre'

Posuđeno preko njem. *Zirrhose* iz fr. *cirrhose*. Ime je ove bolesti 1805. skovao fr. liječnik René Laënnec (1781. – 1826.) prema grč. *κιρρός* 'narančast, crvenkast, žuto-smeđ' (nejasne etimologije), budući da su jetra bolesna od ciroze narančasta.

Lit.: Snoj 75; Chambers 273.

cìsta *ž* 'patološka šupljina ispunjena tekućim ili kašastim sadržajem' *pat.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Zyste*, eng. *cyst*) iz grč. *κύστις* 'mjehur, vreća' (možda od ie. **k'wes-* 'puhati, šištati', usp. skr. *śvas-iti*).

Lit.: Snoj 75.

cìstērna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'ērna* (Orbanići), *štêrna* (Senj, Gacka, Grobnik), *štêrnja* (Orlec, Beli), *štêrnja* (Žumberak, Bosiljevo), *štêrna* (Ozalj, Medulin), *štîrnja* (Omišalj), *št'i:rna* (Čabar), *št'ęrna* (Varaždin), *guštiêrna* (Pajngrt), *guštęrna* (Žirje), *guštêrna* (Kolan), *guštiêrna* (Unije), *gustêrna* (Povljana, Zlarin, Kukljica, Božava), *gustiêrna* (Rivanj), *gustiêrna* (Ošljak), *gustêrna* (Vrgada), *gùstijērna, gùstrijēna* (Dubrovnik), *gustîrna* (Vrboska, Pitve, Zavala, Brač), *gùstīrna* (Sumartin), *gustrîna* (Smokvica), *gùstrīna* (Kuna), *čàtrnja* (zapadna Hercegovina, Lika, Studenci, Kaštela), *štêrna, četêrna* (Samobor), *gùšćērna, gùstjērna* (Lastovo), *gùstērna* (15. st. Bernardin, Marulić), *čàtrnja* (17. st., Karadžić, Mikalja, Stulić, Hercegovina, Trebinje, Ogulin, u narodnoj pjesmi apozicija *voda čatrnja*), kajk. *čètrnja* (1670., Belostenec, Jambrešić, Habdelić), *cišterna* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Zisterne* iz lat. *cisterna* 'spremnik za vodu', što je izvedeno od *cista* 'škrinja (za čuvanje dragocjenosti), sanduk, kovčeg'. U lat. je ta riječ posuđena iz grč. *κίστη* 'košara, kovčeg', što je možda srodno sa srir. *cess* 'koš, košara, košnica', stvelš. *cest* 'košarica'. Grčka i keltske riječi vjerojatno su posuđene iz istog nepoznatog izvora. Različiti dijalektni oblici posuđeni su uz posredovanje različitih romanskih idioma. Na sjevernom Jadranu proširen je oblik *štern(j)a*, od Kvarnera do Lastova i Dubrovnika proširen je **gus/štirna*, u kajkavskome i u kopnenim govorima Zapadne Hercegovine, Imotske i Like glasi *čatrnja, četrnja*, a u Crnoj Gori *bistijerna*. Rana je posuđenica s romanskom palatalizacijom *ci* > *či* kasnopraslavenski **čьtьrnja*, odakle je hrv. dijal. i starije *čàtrnja*. Dijalektno *šterna* postalo je od **čь(s)terna*. Oblici s početnim *gu-* i *bi-* nisu razjašnjeni (usp. ***brnistra*** za lat. *genista*).

Lit.: Skok I: 318f.; Gluhak 164; Snoj 75.

-cit *suf.*

Posuđeno iz grč. *κύτος* 'šupljina' < ie. **(s)kHu-t-*, v. ***kuća***.

citadèla *ž*

Posuđeno preko njem. *Zitadelle* i fr. *citadelle* iz tal. *cittadella*, što je deminutiv od *città*

'grad' < lat. *cīvitās*. Latinska je riječ izvedena od *cīvis* 'građanin', v. ***civil***. Lat. *cīvitās* odraženo je i u hrv. toponimu *Cavtat*.

Lit.: Kluge s. v. Zitadelle.

cìtāt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Zitat*, iz lat. *citātum*, što je particip glagola *citō* 'pozvati', v. ***citirati***.

Lit.: Snoj 75.

citírati

TVORBA *citírānje*

Posuđeno preko njem. *zitieren* iz lat. *citō* 'pozvati', što je intenzivna tvorba od glagola *cieō* 'potjerati, poticati, dozvati', v. ***kinematika***. *Citirati koga* je dakle izvorno 'pozvati se na nekog autora, autoritet'.

Lit.: Snoj 75; Kluge s. v. zitieren.

citoplàzma *ž* 'osnovni, prozirni dio žive stanice u kojem se nalaze jezgra i druge organele'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zytoplasma*, eng. *cytoplasm*, fr. *cytoplasme*). Riječ je složena od nlat. *cytus* 'stanica', v. ***-cit*** i ***plazma***.

Lit.: Chambers 248.

cìtra *ž*

Posuđeno preko njem. *Zither* iz lat. *cithara*, što je pak posuđeno iz grč. *κιθάρα*, v. ***gitara***.

Lit.: Kluge s. v. Zither.

cìvīl *m* (19. st.)

TVORBA *cìvīlnī*

Posuđeno preko njem. *Zivil* iz fr. *civil*, što je od lat. *cīvīlis* 'gradski, građanski', pridjev izveden od *cīvis* 'građanin' < ie. **k'ey-wo-* 'prijateljski, blizak, drag' (skr. *śivá-* 'naklonjen, povoljan', latv. *siẽva* 'supruga', got. *heiwa-frauja* 'kućedomaćin', steng. *hīwan* 'bračni par, članovi kućanstva').

Lit.: Snoj 75; Kluge s. v. zivil; de Vaan 116.

civilizácija *ž*

TVORBA *civilizácījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Zivilisation*, fr. *civilisation*, eng. *civilization*). Riječ je izvedena od lat. *cīvīlis* 'građanski', v. ***civil***.

Lit.: Kluge s. v. zivil.

civilizírati

TVORBA *civilìzīrān* (*civilìzīrānōst*)

Posuđeno preko njem. *zivilisieren* iz fr. *civiliser*, što je izvedeno od *civil*, v. ***civil***.

cizelírati

Posuđeno preko njem. *ziselieren* iz fr. *ciseler*, što je izvedeno od *ciselet* 'malo dlijeto', *ciseau* 'dlijeto' < vlat. *cīsellum*. Ishodište je participska osnova lat. glagola *caedō* 'sjeći, zaklati, ubiti' (particip *caesum*), v. ***-cid***.

Lit.: Kluge s. v. ziselieren.

cjèdilo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cidȉlo* (Brač, Vrgada, Senj), *cẹd'ilo* (Varaždin)

Postalo od psl. **cědìdlo* (sln. *cedílo*, rus. *цеди́ло*, polj. *cedzidło*), što je izvedeno od **cěditi*, v. ***cijediti (se)***.

Lit.: SP II: 66; ESSJa III: 173f.

cjèdīljka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cidȉljka* (Senj)

Izvedeno od ***cjedilo***. Usp. sln. *cedȋlka, cedȋu̯ka* (*rijetko*), rus. *цеди́лка*.

cjelìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cel'ina* (Cerje), *cẹl'ina* (Varaždin), *cilȉna* (Žumberak)

Postalo od psl. **cělinà* ⟨a. p. *c*⟩ 'nedirnuto, neorano polje' (polj. dijal. *celina*, strus. *цѣлина* 'neorana zemlja', bug. *целина́* 'neorano polje', sln. *celína* 'kontinent; neobrađena zemlja; cjelina'), što je izvedeno od **cělъ*, v. ***cijel (cio)***.

Lit.: SP II: 70f.; ESSJa III: 177f.

cjelívati (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *celívat* (Lumbarda), *cjelòvati* (13. st. Sava, 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **cělovàti* (stcsl. *cělovati* 'pozdravljati', rus. *целова́ть* 'ljubiti', hrv. star. *cjelòvati* (13. st.)), od istog korijena koji je u ***cijel (cio)***. Značenja 'pozdrav' i 'poljubac' povezana su zbog slavenskoga običaja ljubljenja pri pozdravu.

Lit.: Gluhak 164; ESSJa III: 179.

cjelòdnēvnī *prid.* (18. st.)

Složeno od ***cijel (cio)*** i ***dnevni***.

cjelòkupan *prid.* (18. st.; prilog cjelokupno od 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cẹlok'upẹn* (Varaždin)

Složeno od ***cijel (cio)*** i ***kup***[1]. Usp. sln. *celokūpen*, rus. *целокýпно pril.*

cjèlov *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *celov* (RKKJ)

Izvedeno od glagola **cělovati* 'ljubiti, pozdravljati', v. ***cjelivati***.

Lit.: Skok I: 268; Gluhak 164; Vasmer III: 288.

cjelovèčērnjī *prid.*

Složeno od ***cijel (cio)*** i ***večernji***.

cjelòvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cilovît* (Brač), *cilòvit* (Lika)

TVORBA *cjelòvitōst*

Izvedeno od ***cijel (cio)***. Usp. i sln. *celovît.*

cjènīk *m*

Izvedeno od ***cijena***. Usp. i sln. *ceník*, rus. *цéнник*, češ. *ceník.*

cjènkati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cę̄nk'ati se* (Gola)

Izvedeno od ***cijena***.

cjepànica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cipanìca* (Brač, Vrgada), *cępan'ica* (Gola)

Izvedeno od ***cijepati***.

cjepìdlaka *m, ž* (19. st.)

TVORBA *cjepìdlačiti*

Složeno od ***cijepati*** i ***dlaka***. Usp. i sln. *dlakocępec*. Kalk prema njem. *Haarspalter*.

cjȅpīvo *sr*

Izvedeno od ***cijepiti***.

cjȅpkati

Izvedeno od ***cijepati***.

cjevànica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *cę̄van'ica* (Gola)

Izvedeno od ***cijev*** sufiksom kao u ***cjepanica***.

cjȅvovōd *m*

Složeno od ***cijev*** i ***voditi***.

cmàriti (se) (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cmȁriti se* (Vrgada), *cmãrit* (Brač), *cm'ariti sę* (Varaždin), *cmariti* (RKKJ)

Ekspresivan glagol podudaran sln. *cmáriti*. Stariji oblik je *cvàriti* 'topiti mast' što je varijanta od istoga korijena koji je u ***čvariti***.

Lit.: Skok I: 284; Snoj 75.

cmekètati ⟨prez. *cmèkećēm*⟩

Nije zabilježeno u ARj. Onomatopeja, usp. *cmȍk* 'onomatopejski zvuk pri ljubljenju', v. ***cmok***.

Lit.: HER 182.

cmȉzdriti

DIJALEKTI I POTVRDE *cmîzdriti* (Varaždin), *cmizdr'iti* (Gola), *cmizdriti* (RKKJ)

TVORBA *cmȉzdrēnje*

Nije zabilježeno u ARj. Ekspresivna tvorba, srodna glagolu ***cmoljiti***, možda s istom promjenom *cv-* > *cm-* kao u ***cmariti (se)***, usp. i sln. *cmẹ́riti*.

Lit.: HER 182; Snoj 75.

cmȍk *uzv.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cmok* (RKKJ)

Onomatopeja, s potpunom podudarnošću u sln. *cmȍk*. Usp. i ***cvokot***.

Lit.: Snoj 76.

cmóljiti

DIJALEKTI I POTVRDE *cmǭl'iti* (Gola), *cmôl̨iti* (Varaždin), *cmȍliti* (19. st., Lika)

Ekspresivna tvorba, vjerojatno s promjenom *cv-* > *cm-*, v. ***cviliti***.

Lit.: HER 182.

cȍktati ⟨prez. *cȍkćēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *c'oktati* (Varaždin)

Onomatopeja. Nije zabilježeno u ARj.

Lit.: HER 182.

crȅt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črę̂t* (Varaždin), *čret* (RKKJ)

Postalo od psl. **čertъ* 'močvarno mjesto u šumi, trstik' (sln. dijal. *črệt*, *črẹ́ta*, rus. *черём* 'trska, *Arundo*'); u nekim slavenskim jezicima ovaj psl. termin za osobitu konfiguraciju tla posvjedočen je samo u toponimiji, usp. stčeš. *Třietež*, kajk. *Čret*. Obično se izvodi od bsl. **kert-* 'rezati' (lit. *kertù, kir̃sti*). Psl. **čertъ* bi izvorno bilo 'iskrčeno mjesto u trstiku'.

Lit.: Skok I: 273; SP II: 167; ESSJa IV: 80; Vasmer III: 324.

crèvlja *ž* (13. st. Sava; 16. st.) 'cipela' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *crèvlja* (Dubrovnik), *črevl̨a* (RKKJ)

Postalo od psl. **červьjь* (stcsl. *črěvii*, sln. *čȇvelj*, češ. *třeví*, usp. i rus. *черевúк* 'seljačka cipela', polj. *trzewik*), što je izvedeno od **červo*, v. ***crijevo***, u značenju 'koža (s trbuha životinje)'. U standardnom hrv. imenicu *crèvlja* već je posve istisnula posuđenica iz mađ. ***cipela***.

Lit.: Skok I: 273f.; Snoj 86, 91; ESSJa IV: 83f.

crijêp *m* (14. st. Mon. serb. antroponim; 16. st. čr-; 17. st. cr-)

DIJALEKTI I POTVRDE *črîp* (Brač), *crîp* (Lika), *črȇp* (Varaždin), *čẹr'ẹ̄p* (Gola), *črep* (RKKJ)

Postalo od psl. **čêrpъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'ljuska, crijep' (sln. *črẹ̑p*, rus. *чépен* 'ljuska, lubanja', polj. *trzop*), što je srodno sa stprus. *kerpetis* 'lubanja' < ie. **ker(H)po-* 'ljuska'. Značenje 'lubanja', koje se razvilo iz značenja 'crijep' ima usporednicu u razvitku fr. *tête* 'glava' od lat. *tēsta* 'opeka, glinena posuda'. Iz formalnih razloga nategnuta je veza s njem. *Scherbe* 'crijep' i ie. korijenom **(s)ker-* 'rezati', v. ***crta***.

Lit.: Skok I: 274; Gluhak 164; Derksen 84; SP II: 159f.; ESSJa IV: 72f.; Snoj 90.

crijêvnī *prid.* (17. st. črêvny)

DIJALEKTI I POTVRDE *čriẹ̑vni* (Cerje), *črẹ̑vni* (Varaždin), *črevni* (RKKJ)

Postalo od psl. **čêrvьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *črěvьnъ*, sln. *črẹ̑ven* (Plet.), rus. dijal. *черевнóй*, polj. *trzewny*), što je izvedeno od **červo*, v. ***crijevo***.

Lit.: ESSJa IV: 84f.

crijévo *sr* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črîvo* (Brač, Vrgada), *crîvo* (Senj), *črẹ̑vo* (Varaždin), *čer'ẹ̄vọ* (Gola), *čerevo, črevo, črivo* (RKKJ)

Postalo od psl. **čêrvo* ⟨a. p. *c*⟩ 'crijevo' (stcsl. *črěvo*, sln. *črevọ̑*, rus. dijal. *черёво* 'trbuh', polj. *trzowo*); u balt. jezicima najbliža je usporednica stprus. *kērmens* 'tijelo', što je vjerojatno od ie. korijena **(s)ker(H)-* 'rezati', v. ***crta***.

Lit.: Skok I: 275; Gluhak 164f.; Derksen 85f.; SP II: 169f.; ESSJa IV: 82f.; Snoj 91.

cr̂knuti (cr̂ći) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cȁrknut* (Brač), *cr̂knuti* (Vrgada), *cr̂knit, cr̂knut* (Senj), *c'rknuti* (Varaždin), *crkn'oti* (Gola), *crknuti* (RKKJ)

Dublja je etimologija nesigurna. Postalo od **cьrknǫti* (samo u južnoslavenskom, usp. sln. *cŕkniti*, bug. *цръкна* 'poginuti'). Moguća je veza s korijenom koji je u ***krkati***, **kъrkъ* 'grlo', v. ***krkače***. Izvorno bi značenje bilo 'ispustiti grleni zvuk pri izdisaju'. Zbog izostanka prve palatalizacije moralo bi se raditi o novijoj tvorbi, iz vremena djelovanja druge palatalizacije.

Lit.: Skok I: 275; Snoj 76; ESSJa XIII: 216.

cr̂kva *ž* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *crîkva* (Brač, Vrgada, Senj), *crîkȁ* (Čižići), *cîrkva* (Žumberak, Varaždin), *c'īrkva* (Gola), *cirkva* (RKKJ)

Postalo od psl. **cьrky, *cerky, *cirъky, *cěrъky* ⟨G *-ъve* a. p. *b*⟩ 'crkva' (stcsl. *crьky*, stcsl. ⟨G *cirъkъve*⟩, sln. *cẹ́rkev*, rus. *цéрковь*, polj. *cerkiew*, češ. *církev*), što je posuđeno preko stvnj. *chirihha* 'crkva' (njem. *Kirche*) iz bizant. grč. *κυρικόν*. Bizantskogrčka je riječ iz grč. *κυριακή (οἰκία)* 'gospodnja (kuća)', što je izvedenica od *κύριος* 'gospodin' (kao u izrazu *κύριε ἔλεισον* 'Gospodine, smiluj se'), usp. ***ćirilica***. Standardni hrv. oblik upućuje na **cьrky*, a dijalektni se mogu izvesti iz **cerky* (> čak. *crikva*), odnosno **cirъky* (> kajk. *cirkva*). Različiti oblici pokazuju da je riječ u slavenske jezike posuđivana više puta i iz više izvora.

Lit.: Skok I: 275; Gluhak 165; SP II: 94f.; ESSJa III: 198f.; Snoj 71; Pronk-Tiethoff 2013: 102ff.

cr̂kvenī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *crkvẹ̑ni* (Varaždin), *cirkven* (RKKJ)

Izvedeno od ***crkva***. Usp. i sln. *cerkvẹ̑n*, rus. *церко́вный*, češ. *církevní*.

crkvènjāk *m* (16. st.)

Izvedeno od ***crkveni***.

crljènica *ž* (13. st. Stefan kr. *črьvl̥enica* 'crvena odjeća'; 17. st. 'crvene riječi u crkvenim knjigama'; 19. st. 'crvena zemlja')

DIJALEKTI I POTVRDE *čŕjenȉca* (Brač), *crljenȉca* (Zlarin, Vodice), *črl̥enica* 'važniji dio teksta istaknut crvenom bojom' (RKKJ)

Izvedeno od *crljen* < **cьrvjen*, v. ***crven***. Usp. i sln. star. *črljenica* 'vrsta crvenih jabuka, šljiva', strus. *чьрвеница, чрьвеница*

'skupocjena tkanina', češ. *červenice* 'crvena zemlja'.

Lit.: ESSJa IV: 167f.

cr̂n *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čr̂n* (Brač), *cr̂n* (Vrgada, Senj), *čr̂ni* (Varaždin), *crn, črn* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьrnъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'crn' (stcsl. *črъnъ*, sln. *čŕn*, rus. *чёрный*, polj. *czarny*) < ie. **krsno-* 'crn, taman' (stprus. *kirsnan* 'crno', skr. *kr̥ṣṇá-* 'crn', možda i norv. *harr* 'pepeo').

Lit.: Skok I: 275f.; Gluhak 166f.; Derksen 92; SP II: 241f.; ESSJa IV: 155ff.; Snoj 91.

cr̀nac *m* (13. st. Mon. serb. *črьnьcь* 'redovnik'; 17. st. 'čovjek tamne puti: Arapin; crnomanjast čovjek')

TVORBA *cr̀načkī*, *cr̀nčev*, *cr̀nkinja*

Izvedeno od ***crn***, usp. ***bijelac***. Usp. i sln. *čŕnec*, usp. ***negroid***.

Lit.: SP II: 245.

cr̀nica *ž* (13. st. Stefan kr. 'redovnica'; 19. st. 'crna zemlja') 'plodno tlo crne boje' *geol.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čarnȉca* (Brač), *crnȉca* (Vrgada), *črn'ica* (Cerje), *črnica* (RKKJ)

Izvedeno od ***crn***. Usp. sln. *črníca* 1. 'crna zemlja'; 2. 'razne vrste crnih biljaka i crnih plodova'; 3. 'modrica', češ. dijal. *černica* 1. 'vrsta šljive; trešnje; kupina; dud'; 2. 'crna zemlja', rus. dijal. *черни́ца* 'kupina'. U starijem značenju, *crnica* je ženski rod od *crnac* u značenju 'redovnik', v. ***crnac***.

Lit.: ESSJa IV: 151f.

cr̀nika *ž* (17. st.) *bot. (Quercus ilex)*

DIJALEKTI I POTVRDE *crnȉka* (Vrgada), *črnika* (RKKJ)

Izvedeno od ***crn***. Za sufiks usp. ***bunika***, ***perunika***. Usp. sln. *črníka*, rus. *черни́ка* 'kupina'.

Lit.: ESSJa IV: 153.

cr̀nilo *sr* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čarnȉlo* (Brač), *črnilo* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьrnìdlo* (stcsl. *črьnilo*, sln. *črnílo*, rus. *черни́ло*, polj. *czernidło*), što je izvedeno od **čьrniti*, v. ***crniti***.

Lit.: ESSJa IV: 152f.

crnìna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čarninȁ* (Brač), *crnīna* (Senj), *črn'ina* (Varaždin)

Izvedeno od ***crn***, usp. ***bjelina***.

cr̂niti ⟨prez. *cr̂nīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črnȉt* ⟨prez. *čr̂nin*⟩ (Brač), *crnìti* ⟨prez. *crnīš*⟩ (Vrgada), *crnȉt* ⟨prez. *crnīn*⟩ (Senj), *črniti* (RKKJ)

TVORBA *cr̂njēnje*

Postalo od psl. **čьrnìti* ⟨prez. **čьrnjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *čŕniti, črnīti*, rus. *черни́ть*, polj. *cziernić*), što je izvedeno od **čьrnъ*, v. ***crn***.

Lit.: SP II: 233; ESSJa IV: 153.

cr̂nka *ž*

Izvedeno od ***crn***.

cr̂nkast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***crn***.

cr̀nkinja *ž*

Izvedeno od ***crn***.

crnogòrica *ž*

TVORBA *crnogòričnī*

Složeno od ***crn*** i ***gora***, usp. ***bjelogorica***. U riječi *crnogorica* čuva se starije značenje riječi *gora* koja je značila 'gorska šuma'.

crnòkos *prid.* (16. st.)

Složeno od ***crn*** i ***kosa***[1].

crnokošùljāš *m*

Složeno od ***crn*** i ***košulja***. Kalk prema tal. *camicie nere mn.* Riječ je izvorno označavala pripadnike paravojnih fašističkih skupina u Italiji, kojima je crna košulja bila dio uniforme, a kasnije se proširila na pripadnike svakog ultradesničarskog pokreta.

Lit.: HER 187.

crnòmanjast *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črnomańast* (RKKJ)

Vjerojatno postalo od starijega **crnomastnjast*, što je složeno od ***crn*** i ***mast*** (u značenju 'boja').

Lit.: Skok I: 277.

crnòok *prid.* (17. st.)

Postalo od psl. **čьrnoòkъ* (sln. *črnoȏk*, rus. *черноо́кий*), što je složeno od **čьrnъ*, v. ***crn***, i **oko*, v. ***oko***[1].

Lit.: SP II: 236.

cŕnjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čŕn'eti* (Cerje), *čŕneti* (Varaždin), *črneti* (RKKJ)

TVORBA *cr̀njēnje*

Postalo od psl. **čьrně̀ti* (sln. *črnéti*, rus. *чернéть*, polj. *czernieć*), što je izvedeno od **čьrnъ*, v. ***crn***.

Lit.: ESSJa IV: 151.

cŕpiti, v. ***crpsti (crpiti)***

TVORBA *cŕpēnje*

cr̃pka *ž*

Izvedeno od ***crpsti (crpiti)***.

cr̃psti (cr̃psti, cŕpsti) (cŕpiti) ⟨prez. *cŕpīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čŕpȉt* (Brač), *čŕpit* (Gacka), *c'rpiti* (Varaždin), *crpati* (14. st. Domentijan, 15. st. Bernardin), *crèpati* (13. st. *čr-*, 16. st. *cr-*), *cerpati, crepati, cripati, crpati* (RKKJ)

Postalo od psl. **čerpti* ⟨prez. *čьrpǫ*⟩ i **čьrpati* 'crpsti' (stčeš. *čřieti*, stcsl. *črъpati*, sln. *čŕpati*, rus. *чéрпать*, polj. *czerpać*), srodno s lit. *kiřpti* 'strići, rezati' < ie. **kerp-/*krp-* 'čupati, uzimati' (lat. *carpō* 'brati', grč. *καρπός* 'plod'). Prijevojna punina očuvana je u starijem obliku *crèpati, črepati* < **čerp-*.

Lit.: Skok I: 278; Gluhak 167; SP II: 159; ESSJa IV: 72f., 158f.; Snoj 91.

cr̃ta *ž* (14. st. Glasnik 49; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cr̃ta* (Vrgada), *č'rta* (Cerje)

TVORBA *cr̃tica*

Postalo od psl. **čьrtà* ⟨a. p. *b*⟩ 'zarez, nešto urezano' (sln. *črta*, rus. *чертá* 'crta'), što je izvedeno od glagolskog korijena koji je u rcsl. *чрестu* 'rezati' < ie. **kert-* 'rezati' (lit. *kiřsti* 'udarati', skr. *kr̥tí-* 'nož', lat. *cortex* 'kora', usp. i lat. *cēna* 'večera' < **kertsnā* 'narezano (meso)').

Lit.: Skok I: 278; Gluhak 167; Derksen 93; SP II: 252; ESSJa IV: 161; Snoj 91; Vasmer III: 328f.

cr̃talo *sr* (15. st. 'željezni nož na plugu, lemeš, ralo')

DIJALEKTI I POTVRDE *čr̃talo* (Orbanići)

Postalo od psl. **čьrtadlo* (sln. *črtálo*, rus. dijal. *чертáло*, češ. *čertadlo*), što je izvedeno od **čьrtati* 'urezivati', v. ***crtati***.

Lit.: ESSJa IV: 161.

cr̃tānka *ž*

Izvedeno od ***crtati***. Za tvorbu usp. ***bojanka***, ***čitanka***, ***kajdanka***.

cr̃tati (19. st.)

TVORBA *cr̀tāč* (*crtàčica*), *cr̀tāći*, *cr̃tānī*, *cr̃tānje*

Izvedeno od ***crta***. Usp. i psl. **čьrtati* (stcsl. *črъtati* 'urezivati', češ. *čertati* 'precrtati', (stukr. *чертамту* 'pisati').

Lit.: ESSJa IV: 161f.

cŕtež *m* (14. st. toponim; 19. st. 'što je nacrtano')

Postalo od **čьrtežь* (sln. *čŕtež*, rus. *чертёж*, češ. *črtež* 'crta'), što je izvedeno od korijena koji je u ***crtati***, ***crta***.

Lit.: SP II: 253; ESSJa IV: 162f.

cr̀tić *m*

Izvedeno od ***crtati***, skraćeno od *crtani film*. Za sufiks usp. ***kafić***.

cr̀tōvlje *sr*

Izvedeno od ***crta***. Usp. njem. *Notenlinien, Notenzeile*.

cr̃v *m* (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čôrv* (Pitve, Zavala), *čr̃v* (Brač, Vrgada), *cr̃v* (Senj), *čŕf* (Varaždin), *carv, cerv, crv, čarv, červ, črv* (RKKJ)

TVORBA *cr̀vić* (17. st.)

Postalo od psl. **čьrvь* ⟨a. p. *b*⟩ 'crv' (stcsl. *črъvь*, sln. *čr̃v*, rus. *червь* ⟨G *червя*⟩, polj. *czerw*); slavenska je riječ u vezi s ie. **krmi-* 'crv' (lit. *kirmìs*, stir. *cruim*, skr. *kr̥mi-*, alb. *krimb*), s **-v* možda analoški prema **morvь*, v. ***mrav***.

Lit.: Skok I: 278; Gluhak 167f.; Derksen 93f.; SP II: 269f.; ESSJa III: 171f.; Snoj 92; Vasmer III: 318; EIEC 649.

cr̀ven *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st. Aleks. Jag.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čr̀jȇn* ⟨ž *čr̀jȅna*⟩ (Brač), *cr̥lẽn* ⟨ž *crljenà*⟩ (Vrgada), *cr̃ljen* (Senj), *cevjẽni* (Orlec), *čr̥lẽni* (Varaždin), *c'rlen* (Gola), *cerlen, crlen, cverven, cvrven, čerlen, črlen, čer̥len, čr̥len, červen, črven, červlen, črvlen* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьrv(j)enъ* 'jarko crven' (stcsl. *črъvenъ, črъvl̥jenъ*, sln. *črljèn* (Plet.), rus. *червлёный*, polj. *czerwony*), od istog korijena kao i ***crv***; značenjska veza je kao u srlat. *vermiculus* 'crven' prema *vermis* 'crv',

usp. i ***grimiz***. Hrv. dijalektalni oblici poput *črljen, crljen* postali su od starijega **črvljen* (s epentetskim *-l-*), gdje je suglasnička skupina *črvlj* pojednostavljena u *črlj*.

Lit.: Skok I: 276; Gluhak 168.f.; Derksen 93; SP II: 262f.; ESSJa IV: 168f.; Snoj 92; Vasmer III: 317.

crvèndāć *m* (19. st.) *zool. (Erithacus rubecula)*

Izvedeno od ***crven***, za sufiks usp. ***srndać***. Ptica je naziv dobila po crvenkastom perju na grlu i grudima. Usp. i latinski naziv, njem. *Rotkehlchen*, eng. star. *ruddock*.

Lit.: HER 188.

crvènilo *sr* (17. st.)

Izvedeno od ***crvenjeti***.

crvèniti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *crvenȉt* (Senj)

TVORBA *crvènjēnje*

Postalo od **čьrveniti* (bug. dijal. *црвнем се*, brus. *чырваніць*, češ. *červeniti*), što je izvedeno od **čьrvenъ*, v. ***crven***.

Lit.: ESSJa IV: 168.

crvènkast *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***crven***.

crvenòkos *prid.*

Složeno od ***crven*** i ***kosa***[1].

crvenokóžac *m*

TVORBA *crvenokóščev*

Složeno od ***crven*** i ***koža***. Kalk prema eng. *redskin*.

crvènjeti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *crvènit* (Gacka)

TVORBA *crvènjēnje*

Postalo od **čьrveněti* (bug. *червенéя*, brus. *чырванéць*, gluž. *čeŕwjenjeć*), što je izvedeno od **čьrvenъ*, v. ***crven***.

Lit.: ESSJa IV: 167.

crvljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čarvjîv* (Brač), *crljîv* (Senj), *črvlîvi, črvîvi* (Varaždin), *črviv, črvliv* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьrv(j)ivъ* (sln. *črvīv*, rus. *червúвый*, češ. *červivý*), što je izvedeno od **čьrvь*, v. ***crv***.

Lit.: SP II: 267; ESSJa IV: 170.

crvotòčina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črvotočina* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьrvotočina* (bug. dijal. *чрвотóчина*, rus. *червотóчина*, češ. *červotočina*), što je složeno od **čьrvь*, v. ***crv***, i korijena koji je u ***točiti***, ***tok***.

Lit.: SP II: 267f.; ESSJa IV: 170f.

crvúljak *m*

Izvedeno od ***crv***, za sufiks usp. ***brežuljak***, ***čovječuljak***. Djelomični kalk prema lat. nazivu *appendix vermiformis*, njem. *Wurmfortsatz*.

cȕp *uzv.*

Onomatopeja s usporednicama u drugim slav. jezicima, npr. polj. *cup* 'uzvik pri naglom pokretu', ukr. dijal. *цуп*.

Lit.: SP I: 97f.

cùpkati

DIJALEKTI I POTVRDE *c'upkati* (Varaždin), *cǫpk'ati* (Gola), *cupkati* (RKKJ)

Onomatopejski glagol, izveden od uzvika ***cup***, usp. polj. *cupkać* 'udarati, stupati nogom o zemlju'.

Lit.: Skok I: 281; SP I: 97f.

cùra *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cȕra* (Brač, Vrgada, Senj), *c'ura* (Cerje), *cura* (RKKJ)

TVORBA *cȕrica* (18. st.) (*cȕričin*), *curîčka* (Varaždin)

Najvjerojatnije je prvotno značenje riječi *cùra* bilo 'žensko spolovilo', a izvedena je od korijena koji je u ***curiti***. Usp. *cuca* 'žensko spolovilo'. Razvitak značenja 'žensko spolovilo' > 'ženska osoba' ima usporednice u drugim jezicima, npr. u skr. *strī-* (zabilježeno u oba značenja). Mišljenje da je riječ o posuđenici iz polj. *córka, dcórka* 'kći' posve je nevjerojatno.

Lit.: Skok I: 179; Gluhak 169.

cúriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cūrȉt* ⟨prez. *cũri*⟩ (Brač, Senj), *curìti* ⟨prez. *curîm*⟩ (Žumberak), *cũrẹti* (Varaždin), *cȗr'ẹti* (Gola), *cureti* (RKKJ)

TVORBA *cúrak* 'kao vir gdje voda izbija'

Ekspresivna tvorba s pododarnostima u drugim slav. jezicima, usp. bug. *цуркам*, sln. *curljáti, cúrniti*, ukr. *цюрыты*, češ. *courati*. Moguća je veza s rus. *щурить* 'stiskati, žmirkati', ukoliko je izvorno značenje bilo 'stiskati, žmirkati', s alternacijom *šč/c* kao u

cmariti (se), spram češ. *škvařiti*. Veza s lit. *čiurénti* 'curiti' malo je vjerojatna.

Lit.: Skok I: 281; Gluhak 169; Snoj 77.

cùvīk *m* (19. st.) 'vrsta vapka za pernatu divljač ili općenito za ptice'

DIJALEKTI I POTVRDE *cuvik* 'ćuk' (RKKJ)

Izvedeno od glagola *cuvikati* 'hukati kao ćuk', što je vjerojatno onomatopejskoga postanja. Slične riječi postoje i u drugim jezicima, usp. mađ. *csuvik, kuvik* 'ćuk'.

Lit.: Skok I: 281.

cvàsti ⟨prez. *cvàte*⟩ (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvàst* ⟨prez. *cvatẽn*⟩ (Brač), *cvȁst* ⟨prez. *cvatẽn*⟩ (Senj), *cv'ęsti* ⟨prez. *cv'ętęm*⟩ (Varaždin), *cv'ęsti* ⟨prez. *cv'ętem*⟩ (Gola), *cvesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvьstì* ⟨prez. **kvitǫ*⟩ (stcsl. *cvisti* ⟨prez. *cvьtǫ*⟩, sln. *cvestí, cvẽsti*, rus. *цвестú*, polj. *kwieść*), srodno s latv. *kvitēt* 'sjati', što je prijevojna praznina korijena koji je u ***cvijet***.

Lit.: Derksen 259; ESSJa XIII: 167f.

cvât *m*

TVORBA *cvàtnī* (18. st.), *cvàtnja*

Izvedeno od osnove glagola ***cvasti***.

cvijêće *sr, zb.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvīće* (Brač), *cvīćē* (Vrgada), *cv'ẽće* (Orbanići), *cvętję* (Varaždin), *cv'ẽtje* (Gola), *cveče* (RKKJ)

Postalo od psl. **květьje* (sln. *cvétje*, bug. *цвеме*, polj. *kwiecie*), što je kolektiv od **květъ*, v. ***cvijet***.

Lit.: ESSJa XIII: 164f.

cvijêt *m* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvît* (Brač, Vrgada), *cvêt* (Senj), *cvęt* (Varaždin), *cv'ẽt* (Gola), *cvet* (RKKJ)

TVORBA *cvjètić*

Postalo od psl. **květъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'cvijet, boja' (stcsl. *cvětъ*, sln. *cvẽt*, rus. *цвет*, polj. *kwiat*) < ie. **k'wit-/*k'woyto-* 'svjetlost, sjaj' (*švetá-* 'bijel'), s pravilnom depalatalizacijom ie. **k'* ispred sonanta i stražnjeg samoglasnika.

Lit.: Skok I: 281f.; Gluhak 169; Derksen 258f.; ESSJa XIII: 162; Snoj 78; Vasmer III: 284f.; Holzer 2011: 99.

cvijétak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvẽtęk* (Varaždin), *cvetek* (RKKJ)

Postalo od psl. **květьkъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *cvẽtek*, rus. *цветóк*, polj. *kwiatek*), što je izvedeno od **květъ*, v. ***cvijet***.

Lit.: ESSJa XIII: 163f.

cviliti (cvíljeti) ⟨prez. *cvílīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvīlît* ⟨prez. *cvīlin*⟩ (Brač, Senj), *cvīlîti* ⟨prez. *cvīlīn*⟩ (Vrgada), *cvīlęti, cvīliti* ⟨prez. *cvīlim*⟩ (Varaždin), *cvīl'ęti* ⟨prez. *cv'īlim*⟩ (Gola) *cvijeliti* (16. st. kod nekih Dubrovačkih pisaca (Vetranović, Menčetić, Nalješković)), *cviliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvilìti* 'jadikovati' (sln. *cvíliti*, polj. *kwilić, kwielić*, strus. *цвилити*, rus. dijal. *квилúть, квéлить*), vjerojatno od iste osnove koja je u ***cmoljiti, cmok***.

Lit.: Skok I: 270; Snoj 78; ESSJa XIII: 166f.

cvjèćār *m* (16. st. *cvjetar*)

TVORBA *cvjećárev, cvjećárica, cvjèćārna, cvjèćārnica, cvjèćārskī, cvjećárstvo*

Izvedeno od ***cvijet***. Usp. polj. *kwiaciarz* (*kwiaciarstwo, kwiaciarnia*).

cvjètača *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***cvjetati, cvijet***. Djelomični kalk prema njem. *Blumenkohl* i ***karfiol***. Usp. i sln. *cvetáča*, češ. *květák*.

cvjètan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvitnî* (Brač), *cvẽtni* (Varaždin), *cveten* (RKKJ)

TVORBA *cvjètnī (cvjètnī)*

Postalo od psl. **květьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *cvětьnъ*, sln. *cvẽten*, rus. *цветнóй* 'obojen', polj. *kwietny*), što je izvedeno od **květъ*, v. ***cvijet***.

Lit.: ESSJa XIII: 165.

cvjètati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvitȁt* ⟨prez. *cvitôn*⟩ (Brač), *cvitâti* ⟨prez. *cvitᵒâ*⟩ (Vrgada), *cvetȁt* ⟨prez. *cvetâ*⟩ (Senj)

TVORBA *cvjètānje*

Postalo od psl. **květàti* (sln. *cvétati* (Plet.), rus. *цветáть* (*rijetko*), dluž. *kwitaś* 'napredovati, uspijevati'), što je izvedeno od korijena koji je u ***cvasti, cvijet***.

Lit.: ESSJa XIII: 161.

cvjȅtīšte *sr* 'dio cvijeta, vrh cvjetne stapke na kojemu su pričvršćeni cvjetni dijelovi' *bot.*

Izvedeno od ***cvijet***.

Cvjètnica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Cvętn'ica* (Varaždin), *cvetnica* (RKKJ)

Izvedeno od ***cvjetan***. Usp. sln. *cvetnica*. U europskim se jezicima ta nedjelja većinom zove 'nedjelja palmi', usp. clat. *dominica palmarum*, njem. *Palmsonntag*. U hrv. je ime blagdana možda motivirano (zacijelo pretkršćanskim) običajem da se žene i djevojke na taj dan umivaju vodom s cvjetnim laticama.

Lit.: HER 190.

cvjètnjača *ž bot.*

Izvedeno od ***cvijet***. Za sufiks usp. npr. ***kritosjemenjača***.

cvòkōt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *cȍkōt* (19. st.)

Izvedeno od onomatopejskoga glagola *cvokati* (usp. *cmokati*, v. ***cmok***). Za tvorbu usp. ***klopot***, ***topot***.

Lit.: HER 190.

cvokòtati ⟨prez. *cvòkoćēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvokoćȁt* (Senj), *cvokotȁt* (Brač), *cvok'otati* (Varaždin), *cvǫkǫt'ati* (Gola), *cokòtati* (16. st.), *cokotati* (RKKJ)

TVORBA *cvokòtānje*

Izvedeno od ***cvokot***.

Lit.: Skok I: 281.

cvòlina *ž* (18. st.) *bot. (Biasolettia cynapioides)*

Vjerojatno postalo od starijega **stvolina* < psl. **stъvolъ* 'trska, prut, stabljika' (rus. *стéбл*, češ. *stvol* 'prut') s metatezom **st* > *ts* > *c* kao u ***caklina***. Usp. i rus. dijal. *цвол* 'prut'. Moguće je da je praslavenski oblik glasio **stъbolъ*, a da je *-v-* postalo disimilacijom iza *-t-* nakon ispadanja poluglasa. U tom je slučaju riječ o istom korijenu koji je u ***stablo***, ***stabljika***.

Lit.: Skok I: 283; Vasmer III: 6.

cvŕčak *m* (19. st.) *zool. (Cicadidae)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čŕčāk* (Senj)

Izvedeno od **svьrčь-* (sln. *cvŕček*, rus. *сверчóк*, polj. *świerszcz*, češ. *svrček, cvrček*), od korijena koji je u ***cvrčati***.

Lit.: SP II: 100; Vasmer II: 590.

cvŕčati ⟨prez. *cvŕčī*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *cvȓčati* (Varaždin), *čvȓč'ati* (Gola), *čvrčati* (RKKJ)

TVORBA *cvŕčānje*

Vjerojatno postalo od psl. **svьrčàti* (sln. *cvrčáti*, rus. *сверчáть*, češ. *svrčeti, cvrčeti*), srodno s lit. *švirkšti* 'kričati', latv. *svirkstêt, svirkšķet* 'pucketati, cvrčati, zujati' < ie. **swer-* 'zvučati, odjekivati', v. ***svirati***. Druga je mogućnost onomatopejsko postanje, usp. ***cvrkut***.

Lit.: Skok I: 284; Gluhak 169; SP II: 300; Snoj 78; Vasmer II: 590.

cvȓkūt *m*

Izvedeno od *cvŕkati* 'cvrčati' (18. st.) (usp. sln. *cvȓkati* 'praskati, zujati, škripati', rus. *цвúркать* 'cvrkutati', polj. *ćwierkać* 'cvrčati'), vjerojatno od istoga korijena kao ***cvrčati***.

Lit.: Skok I: 284; Snoj 78; Vasmer III: 285.

cvrkùtati ⟨prez. *cvȓkućēm*⟩ (18. st.)

TVORBA *cvrkùtānje*

Izvedeno od ***cvrkut***.

Lit.: SP II: 100.

Č

ča *zam.*, v. ***što***

čàbar *m* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽbẹr* (Varaždin), *č'ẹbẹr* (Gola), *čabar, čeber* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьbьrъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *čьbьrъ*, sln. *čebèr*, polj. *ceber*, češ. *žber*), što je srodno s lit. *kibìras* 'posuda'. Sličan se korijen nalazi u psl. **čьbanъ* 'posuda' (hrv. *žbân* (*reg.*), rcsl. *чьбанъ*, polj. *dzban*, češ. *džbán*). Dublja je etimologija nejasna, možda je riječ o posuđenici iz nekog supstratnog izvora. Mišljenje da je riječ o izvedenici iz korijena koji je u lit. glagolu *kìbti* 'visjeti' nije uvjerljivo iz formalnih razloga (lit. je glagol sekundarna tvorba prema *kabėti* 'visjeti').

Lit.: Skok I: 284; Gluhak 170; SP II: 306f.; ESSJa IV: 139f.; Snoj 81; Pronk-Tiethoff 2013: 205.

čáčak *m* (18. st.) 'grude, kamenje na putu'

Postalo od **čьčьkъ*, od korijena koji je u psl. glagolu **čьkati* 'bosti, udarati' (rus. *чкать*, češ. *čkáti*), v. ***čačkati***.

Lit.: Skok I: 285f.; SP II: 309f.

čȁčkalica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***čačkati***.

čȁčkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ačkati* (Varaždin), *čačk'ati* (Gola)

Ekspresivna tvorba od korijena koji je u psl. **čьkati* 'bosti, udarati', v. ***čačak***; oblik *čkati* je zabilježen kod Karadžića. Lako je moguće da je hrv. *čȁčkati* djelomično i onomatopejskog postanja, usp. polj. *ciaćkać się* 'zabavljati se', bug. dijal. *чя́чкам* 'zabavljati se'.

Lit.: Skok I: 286; SP II: 104.

čȁđa *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȁđa* (Vrgada), *čâđ* (19. st.)

TVORBA *čadav, čanǧav* (RKKJ), *č'ānǧaf* (Gola)

Postalo od psl. **čadъ, *čadjь* 'dim koji nastaje pri spaljivanju' (sln. *čâd*, rus. *чад*, polj. *czad*); u hrv. je posvjedočeno i *čad* (ARj), no taj je oblik vjerojatno iz ruskoga. Izvorna akcentuacija ovih slavenskih oblika nije jasna. Hrv. oblik ž. roda *čađa* nastao je ukrštanjem sa starijom i dijalektalnom riječi *sàđa* 'čađa', usp. *sãja* (Brač), *sàji* (Orbanići), od psl. **sádja* (rus. *сáжа*, sln. *sája*), od korijena koji je u ***sjediti***. Dublja je etimologija psl. **čadъ, *čadjь* sporna. U balt. jezicima usporednica je stprus. *accodis* 'dimnjak', s istim prijevojnim stupnjem *-ō-* < **-oh$_1$-* kao u hrv. ***kaditi***. Etimološka veza sa skr. *kadrú-* 'smeđ', grč. *κέδρος* 'cedar' nije sigurna, jer čini se da je bsl. oblike najlakše izvesti iz ie. **keh$_1$d-* (u prijevoju s **koh$_1$d-*). Zbog toga se može pomišljati na vezu sa stir. *cáid* 'svet, čist' < **koh$_1$di-*, pođe li se od temeljnoga značenja 'obredno pročišćen dimom'. Iz istoga bi korijena moglo biti i irski *cáide* 'prljavština' (od starijega značenja 'dim, čađa'). Psl. **čadъ* bi mogla biti korijenska imenica izvedena iz toga korijena.

Lit.: Skok I: 287; Gluhak 170; Derksen 77; SP II: 105f.; ESSJa IV: 9f.; Snoj 79; Frisk I: 808; Pokorny 537; Vendryès C-9f.

čȁgalj *m* (17. st.) *zool. (Canis aureus)*

Posuđeno iz tur. *çakal*, što je iz perz. *šāgāl*. U perzijski je riječ posuđena iz skr. *śṛgālá-*. Ista je turska riječ posuđena u hrvatski i preko europskih jezika kao ***šakal***.

Lit.: Skok I: 287; Škaljić 159; Vasmer III: 366.

čàhura *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȁura* (Gacka)

Postalo od **čaxura* (slč. dijal. *čachor* 'posuda u kojoj kosac čuva bruseve'), što je od istog korijena od kojega je i ***čaša***. Semantička je veza u izdubljenom, konkavnom obliku čaše i čahure.

Lit.: Skok I: 288; SP II: 118.

čȁj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čaj* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *çay*, što je posuđeno preko mongolskoga iz kin. *chá yè* 'čajni list'. Prema drugom mišljenju riječ *čȁj* posuđena je iz rus. *чай*, što je također iz nekog turkijskog jezika (zacijelo tatarskoga). U zapadnim je govorima zabilježen i oblik *te*, usp. *tȇ* (Brač), *têj* ⟨G *tȇha*⟩ (Varaždin), što je iz tal. *tè*, odnosno njem. *Tee*. Poput fr. *thé*, eng. *tea* i talijanska i njemačka su riječ posuđene iz kineskoga *chà yè*.

Lit.: Skok I: 288; Gluhak 170; Škaljić 159; Snoj 79.

čajàna *ž*

Izvedeno od ***čaj***. Za sufiks usp. ***kavana***.

čàjānka *ž*

Izvedeno od ***čaj***. Za sufiks usp. ***pijanka***.

čȁjevac *m bot. (Thea/Cammelia sinensis)*

Izvedeno od ***čaj*** (riječ je o biljci iz koje se dobiva čaj, usp. i češ. *čajovník*).

Lit.: HER 192.

čȁjnīk *m*

Izvedeno od ***čaj***. Usp. sln. *čâjnik*, rus. *чайник*, polj. *czajnik*.

čȁk *pril.* (17. st.)

Posuđeno iz tur. *çak* 'sve do'. Balkanski turcizam, usp. alb. *çak*, bug. *чак*.

Lit.: Skok I: 289; Gluhak 171; Škaljić 159.

čákavskī *prid.*

TVORBA *čákavac*, *čakavìzam*, *čákāvka*, *čákavština*

Izvedeno od *ča* 'što', što je postalo od psl. **čь*, v. ***što***. Hrvatsko narječje tako je nazvano jer u većini čakavskih govora upitna zamjenica 'što' glasi *ča*.

čáma *ž* (19. st.) 'prazno raspoloženje, nemoć da se razbije dosada, stanje bez akcije; čamotinja, potištenost, tjeskoba'

Izvedeno od ***čamiti***.

Lit.: Skok I: 292; Gluhak 171; SP II: 312f.

čámac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȃmec* (Cerje)

TVORBA *čàmčić*

Imenica izvedena od turcizma *čȁm* 'jela', iz tur. *çam* 'bor'. Isprva je *čámac* označivalo malo riječno plovilo od drveta, posebice od jelovine, no danas je gotovo posve istisnulo stariju riječ *čûn* za manje plovilo u općenitom smislu.

Lit.: Skok I: 292; Gluhak 171; Škaljić 162.

čámiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȃmit* (Brač), *čȃmęti* (Varaždin), *čameti* (RKKJ)

Postalo od **čьměti* (sln. *čemẹ́ti* 'sjediti tiho, nepomično', polj. *ćmić* 'lagano boljeti'), od korijena koji je u ***čest***[2], *komiti*, v. ***okomiti se***, ***učmao***. Izvorno bi značenje bilo 'otupjeti, utrnuti, ukočiti se'.

Lit.: Skok I: 292; Gluhak 171; SP II: 312, IV: 15f.; Snoj 83.

čànčara *ž* (19. st. Karadžić) *zool. (Testudo graeca)*

Izvedeno od *čanak* 'drvena zdjela' (18. st.), što je posuđeno iz tur. *çanak* 'zemljana posuda'. Kornjača je tako nazvana jer joj oklop podsjeća na zdjelu.

Lit.: Skok I: 293; Škaljić 162.

čandȓkati

Ekspresivna tvorba kao i polazno *čàndrati* 'dosadno moljakati' (ARj), usp. i *tandȓljati* 'pričati koješta'.

Lit.: Skok I: 293.

čangrìzati (18. st.)

Vjerojatno preobličeno na temelju ngr. *τζίγγρα* 'svađa', *τζιγκρίζω* 'ljutiti, podbadati'. Slične riječi postoje i u drugim balkanskim jezicima, usp. meglenorum. *cingrîşire* 'svađati se', a u hrv. je posuđenica ukrštena s domaćim glagolom ***gristi (se)***.

Lit.: Skok I: 293.

čȁpati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȃpati* (Varaždin)

Postalo od psl. **čápati* ⟨a. p. *a*⟩ 'snažno, naglo hvatati' (sln. *čápati*, rus. dijal. *чáнать*, polj. dijal. *czapić*), što je vjerojatno izvedeno od onomatopeje **čаръ* 'uzvik pri naglom hvatanju' (sln. *čàp*, kašup. *čap*), usp. i sličnu onomatopejsku tvorbu u lit. *čiópti* 'zgrabiti'; malo je vjerojatna veza s lat. *capiō* 'uzeti, uhvatiti', v. ***hapati***.

Lit.: Skok I: 294; SP II: 109f.; ESSJa IV: 16f.; Snoj 79.

čȁplja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȃpja* (Brač), *čȃpļa* (Varaždin), *č'apla* (Gola), *čapla, čapļa* (RKKJ)

Postalo od psl. **čápja* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *čȃplja*, rus. *цáпля*, rus. dijal. *чáпля*, polj. *czapla*), što je imenica izvedena od osnove glagola ***čapati***. Naziv je ptice isprva značio nešto kao 'hvataljka', zacijelo zbog dugog kljuna kojim hvata ribu. U hrv. dijalektima zabilježeno je i značenje 'nokat, pandža', što zacijelo odražava prvotno značenje, usp. i ***čaporak*** 'ptičja pandža'.

Lit.: Skok I: 294; SP II: 111f.; ESSJa IV: 19f.; Snoj 79.

čȁplјan *m bot. (Erodium cicutarium)*

Izvedeno od ***čaplja***. Za semantičku motivaciju usp. nazive biljaka iz iste porodice: njem. *Storchschnabel* (*Storch* 'roda'), lat. *geranium* 'geranija' iz grč. *γεράνιον*, dosl. 'mali ždral'. Kod nekih vrsta iz te porodice čaška koja drži sjeme podsjeća na ptičji kljun.

čȁporak *m* (19. st.)

Kao i srp. dijal. *čápak* 'nokat ptica i životinja' i ***čaplja***, izvedenica od ***čapati*** 'hvatati'.

Lit.: Skok I: 294.

čȃr *ž, m* (16. st. ž. r., 20. st. m. r.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȏr m* (Brač), *čȃr* (Varaždin), *čar* (RKKJ)

Postalo od psl. **čarъ, *čarь* 'čarolija, bajanje' (rus. *чáры m mn.*, polj. *czar m)* < ie. **k^{w}er-* 'činiti, spravljati' (skr. *karóti* 'čini', velš. *peri* 'uzrokovati', lit. *kẽras* 'čar, čarolija', usp. i lit. *kùrti* 'činiti'). Slav. oblici korijena (**čar-*) upućuju na korijensku imenicu (**k^{w}ēr-*), koja je pravilno odražena kao *i*-osnova u hrvatskome. Prijevojna duljina očekivana je u ie. korijenskoj imenici, a one su u bsl. u pravilu odražene kao *i*-osnove. Odraz bi iste korijenske imenice moglo biti av. *čārā* 'sredstvo'. Izvorno značenje ie. korijena **k^{w}er-* moglo je već imati magijske konotacije, odnosno označivati djelovanje na udaljenost (magijskim sredstvima).

Lit.: Skok I: 295; Gluhak 171f.; Derksen 78f.; SP II: 114f.; ESSJa IV: 26; Snoj 79f.; EIEC 362.

čȁrapa *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čeràpa* (Vrgada), *čàrāpa* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *çorap*, što je iz arap. *ǧawrab*, a to je iz perz. *gūrāb* 'čarapa'. Balkanski turcizam, usp. ngr. *τσουράπι*, bug. *чóрап*. Hrv. oblik s *ča-* umjesto *čo-* postao je asimilacijom samoglasnika, no u dijalektima postoji i *čorapa*, npr. *čòrapa* (imotsko-bekijski). Ženski je rod u hrv. zbog toga što je starija riječ za čarapu, *bjèčva* (iz dalmat. **vittea* < lat. *vitta* 'vrpca') bila ž. roda.

Lit.: Skok I: 295f.; Gluhak 172; Škaljić 164.

čárati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čōràt* (Brač), *č^{o}āràti* (Vrgada), *čā̃rati* (Varaždin), *čār'ati* (Gola), *čarati* (RKKJ)

TVORBA *čáralac, čaralica, čaravac, čaravka*

Postalo od **čarati* (češ. *čarati*), što je izvedeno od **čarъ*, v. ***čar***.

Lit.: ESSJa IV: 23.

čȁrdāk *m* (17. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čȁrdak, čȁrdāk* (Lika), *čȁrdāk* (bački Hrvati) 1. 'drvena ili zidana zgrada'; 2. 'spremište za kukuruz', *čardak* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *çardak*, što je iz perz. *čārṭaq*, dosl. 'zgrada na četiri svoda'. Balkanski turcizam, usp. bug. *чардáк, чердáк, чордак, чърдак*, rum. *ceardac, cerdac, çardák*, arum. *cirdache*, ngr. *τὸ σαρδάκι* 'šator'.

Lit.: Skok I: 296; Gluhak 172; Škaljić 164.

čȁroban *prid.*

TVORBA *čaròbnica, čaròbnjāk* (*čaròbnjāčkī*)

Izvedeno od *čaroba*, što je izvedeno od **čarъ*, v. ***čar***, sufiksom *-oba* kao u ***grdoba***, ***hudoba***, ***zloba***.

čaròlija *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čarolȋja* (Brač), *čar'olija* (Varaždin)

Izvedeno od ***čar***, ***čarati***.

čȁršija *ž* (19. st. Parčić)

Posuđeno iz tur. *çarşı*, što je iz perz. *čāršū*, prvotno je značenje 'trg s četiri strane'. Perzijska je riječ složena od *čār* 'četiri', v. ***četiri***, i *šū* 'strana'. Balkanski turcizam, usp. bug. *чаршия*, rum. *cirşie*.

Lit.: Skok I: 297; Snoj 80; Stachowski 39.

čȁrter *m* (20. st.)

Nova posuđenica iz eng. *charter*, što je isprva značilo 'povelja, ugovor o najmu'. U

eng. je ta riječ posuđena iz stfr. *chartre* < lat. *chartula*, deminutiv od *charta* 'papir', v. ***karta***.

Lit.: Snoj 80; Chambers 161.

čȁs *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȁs* (Brač, Vrgada), *č'as* (Varaždin, Gola), *čas* (RKKJ)

TVORBA *čásak* (18. st.)

Postalo od psl. **čásъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'vrijeme, vremensko razdoblje' (stcsl. *časъ*, sln. *čȁs*, rus. *час*, polj. *czas*), stprus. *kīsman* 'vrijeme'. Naizgled potpuna podudarnost postoji u alb. *kohë* 'vrijeme' no u alb. valja pretpostaviti drugi sufiks (**kēs-kā*). Usporedba bsl. i alb. oblika upućuje na ie. **kēso-* ili **keh₁so-*. Potonja je rekonstrukcija vjerojatnija, jer omogućuje izvođenje psl. **čásъ* iz osnove koja je u glagolu **čájati* 'čekati' (sln. dijal. *čájati*), v. ***čekati***. Manje je vjerojatno da je **časъ* izvedenica s prijevojnim duljenjem iz korijena **kes-* 'ići', v. ***kas***, s razvitkom značenja kao u lat. *annus* 'godina' < **atnos* (skr. *átati* 'ide').

Lit.: Skok I: 297f.; Gluhak 172; Derksen 79; SP II: 116f.; ESSJa IV: 27ff.; Snoj 80; Demiraj 221f.

čȁsnīk *m* (16. st.)

TVORBA *čȁsnica*, *čȁsničkī*

Poput sln. *čȁstnik* izvedeno od ***častan***. Imenica *čast* imala je i značenje 'služba, dužnost' jer se javne službenike smatralo *časnima*. Za takav značenjski razvoj usp. lat. *honor* 1. 'čast'; 2. 'dužnost, služba'. Za razvoj značenja 'službenik' > 'vojni zapovjednik' usp. ***oficir*** (lat. *officium* 'služba').

Lit.: HER 194.

čȁsopīs *m* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *časopis*, gdje je riječ složena od *čas* 'vrijeme', v. ***čas***, i *psát* 'pisati', v. ***pisati***, kalk prema njem. *Zeit-schrift*.

Lit.: Skok I: 297.

čȁsoslōv *m*

Složeno od ***čas*** i *-slov*, v. ***sloviti***. Kalk prema grč. *ὡρολόγιον*, izvorno 'sat' (tj. 'uređaj koji kazuje vrijeme'), a zatim 'knjiga koja sadrži molitve za određene sate'.

Lit.: HER 194.

čâst *ž* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čôst* (Brač), *čºâst* (Vrgada), *čâst* (Senj), *čậst* (Varaždin), *čast, čest* (RKKJ)

Postalo od psl. *čьstь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *čâst*, rus. *честь*, češ. *čest*). Potpuna podudarnost postoji u skr. *cítti-* 'uvid, misao', što je izvedeno iz glagolskog korijena *cet-* 'primijetiti'. Ie. je korijen **kʷeyt-* 'smatrati, misliti', v. ***čitati***.

Lit.: Skok I: 298f.; Gluhak 172f.; Derksen 94; SP II: 316f.; ESSJa IV: 175f.; Snoj 80; LIV s. v. **kʷeit̯-*.

čȁstan *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'astęn* (Varaždin), *časten* (RKKJ)

TVORBA *čâsno*

Postalo od psl. **čьstьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *čьstьnъ*, sln. *částen*, rus. *чéстный, честнóй*, polj. *czesny*), što je izvedeno od **čьstь*, v. ***čast***.

Lit.: SP II: 318; ESSJa IV: 176f.

čàstiti ⟨prez. *čàstīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *častȉt* ⟨prez. *častȋn*⟩ (Brač), *častìti* ⟨prez. *častīš*⟩ (Vrgada), *č'astiti* (Varaždin), *častiti* (RKKJ)

TVORBA *čàšćēnje*

Postalo od psl. **čьstìti* ⟨prez. **čьstǫ* a. p. *c*⟩ 'častiti' (stcsl. *čьstiti*, sln. *častíti*, strus. *чьстumu*, rus. *чтuть*, češ. *ctíti*), što je izvedeno od **čьstь*, v. ***čast***, usp. ***štovati***[1].

Lit.: SP II: 315; ESSJa IV: 175.

čàstohlēpan *prid.*

TVORBA *čàstohlēplje*, *čàstohlēpnōst*

Složeno od ***čast*** i *-hlepan*, v. ***hlepiti***, ***pohlepan***.

čáša *ž* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'aša* (Varaždin), *čaša* (RKKJ)

TVORBA *čàšica*

Postalo od psl. **čáša* ⟨a. p. *a*⟩ 'posuda od izdubljenog komada drveta, čaša' (stcsl. *čaša*, sln. *čáša*, rus. *чáша*, polj. *czasza*), srodno sa stprus. *kiosi* 'pehar'. Čini se da je psl. **čáša* izvedenica dobivena duljenjem korijenskog samoglasnika od korijena koji je u **česati* 'češati, grepsti', v. ***češati***. Radilo bi se o

primitivnoj izdubljenoj posudi, izrađenoj od drva.

Lit.: Skok I: 299; Gluhak 173; SP II: 118; ESSJa IV: 30f.; Snoj 80.

čäška *ž* (18. st. 'školjka')

Postalo od psl. **čášьka* ⟨a. p. *a*⟩ 'mala čaša' (sln. *čáška* (*rijetko*), rus. *чáшка*, češ. *číška*), što je deminutiv od **čaša*, v. ***čaša***. Za značenje 'vanjski ovoj cvijeta' usp. njem. *Kelch*.

Lit.: ESSJa IV: 31.

čȁvao *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȃval* (Brač, Pitve, Zavala), *čȃv°ā* (Vrgada), *čȃval* (Senj), *čȃvāl* (Grobnik), *č'avẹ̄l* (Varaždin), *č'avẹl* (Gola), *čavel* (RKKJ)

TVORBA *čȁvlić* (17. st.)

Posuđeno iz tal. *chiavello*, što je deminutiv od *chiavo* < lat. *clāvus* 'klin, čavao' < ie. **kleh$_2$u-*, v. ***ključ***, usp. ***klavir***.

Lit.: Skok I: 300; DEI 896.

čâvka *ž* (16. st.) *zool. (Corvus monedula)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čâvka* (bački Hrvati), *čȃvka* (Grobnik), *čâ̄fka* (Varaždin), *čavka* (RKKJ)

Postalo od psl. **čavь̀ka, *kavь̀ka* 'ptica *Coloeus monedula*' (stčeš. *čavka*, ukr. dijal. *чóвка*, polj. *kawka*). Izvorno onomatopejska tvorba prema glasanju ptice.

Lit.: Skok I: 300; SP II: 119; ESSJa IV: 31f.

čavr̀ljati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čavrl'ati* (Gola)

TVORBA *čavr̀ljānje*

Ekspresivna tvorba, slična kao sln. *čebljáti*.

Lit.: Skok I: 300f.; Snoj 81.

čȅdan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȅdan* (Brač), *čẹ̄dẹn* (Varaždin), *čeden* (RKKJ)

TVORBA *čȅdnōst*

Postalo od **čędьnъ* (sln. *čẹ́den*), što je izvedeno od **čędo*, v. ***čedo***; prvobitno je značenje bilo 'nevin kao dijete'.

Lit.: Gluhak 173; Snoj 81.

čȅdo *sr* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čedo* (RKKJ)

Postalo od psl. **čędo* ⟨a. p. *a*⟩ 'malo dijete' (stcsl. *čędo*, rus. *чáдо*, stpolj. *czędo*), što je najvjerojatnije posuđeno iz germ. **kinda-* 'dijete' (njem. *Kind*)); slaganje je s germ. riječi potpuno, čak i u gramatičkom rodu, no mora biti riječ o vrlo ranoj posuđenici, iz vremena prije prve palatalizacije. Postoji i mišljenje da je **čędo* naslijeđena riječ, izvedena od korijena **čęti* 'začeti', v. ***začeti***, no u tom slučaju nisu jasne akcentuacija (podrijetlo akuta) i tvorba riječi (sufiks **-do* je rijedak, usp. *stado*). Još je u psl. od riječi **čędo* nastala zbirna imenica **čędь* 'djeca' (stcsl. *čędь* 'obitelj', strus. *чадь*, mak. dijal. *чем*).

Lit.: Skok I: 302; Gluhak 173; Derksen 88; SP II: 191; ESSJa IV: 102ff.; Snoj 81; Kiparsky 22f.; Pronk-Tiethoff 2013: 189f.

čedomórstvo *sr*

Složeno od ***čedo*** i ***moriti***.

čegr̀tāljka *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***čegrtati (čagrtati)***.

čegr̀tati (čagr̀tati) (19. st.)

Ekspresivna tvorba nejasnog podrijetla, usp. slično tvorenu onomatopeju ***škrgutati***.

Lit.: Skok I: 287.

čegr̀tuša *ž zool. (Crotalus)*

Izvedeno od ***čegrtati (čagrtati)***. Ova zmija repom proizvodi zvuk sličan čegrtanju, odakle naziv, usp. i lat. naziv *crotalus* (prema grč. *κρόταλον* 'čegrtaljka, klepetalo'), njem. *Klapperschlange*.

Lit.: HER 195.

čȅhulja *ž* (18. st.) 'grančica sa zrnima na grozdu'

DIJALEKTI I POTVRDE *čȅhja, čȅhńa, čehȕja* (Brač), *čefûļa* (Vrgada), *čeh'ula* (Cerje), *čehula, čehuļa* (RKKJ)

Etimologija nije posve razjašnjena; možda je postalo od psl. **čexъlь* ⟨a. p. *b*⟩ 'pokrivalo' (rus. *чехóл*, stčeš. *čechl* 'krpa, plahta'), sa sekundarnim sufiksom *-ulja*, usp. ***košulja***. Možda je etimološki podudarno i ime biljke *čȅhulja* '*Myrrhis odorata*' iz porodice štitarki (nakupine bijelih cvjetova te biljke podsjećaju na bijele krpe, usp. češ. *čechřice*). Može biti i izvedeno od korijena koji je u ***češati***.

Lit.: Skok I: 312; ESSJa IV: 35f.

čȅk *m* (20. st.)

TVORBA *čȅkōvnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Check*, iz eng. *check*. U eng. je osnovno značenje bilo 'kon-

trola, provjera' (jer su čekovi kao sredstvo plaćanja podložni kontroli banke). Eng. *check* posuđeno je iz stfr. *eschec, eschac*, što je riječ orijentalnog podrijetla, a značila je 'šah' (o starijoj povijesti te riječi v. ***šah***). Iz značenja 'šah' razvio se smisao 'napad, nezgoda', potom 'naglo zaustavljanje' i 'provjera' (u 18. st., kada su banke počele izdavati čekove i kontrolirati njihovu vjerodostojnost).

Lit.: Gluhak 173; Snoj 82; Chambers 162.

čȅkati (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȅkot* (Brač), *čȅkati* (Vrgada), *čȅkat* (Senj), *č'ẹkati* (Varaždin), *čak'ati* (Gola), *čakati, čekati* (RKKJ)

TVORBA *čȅkānje, čekaònica*

Postalo od psl. **čekàti* (rus. *чекáть*, polj. *czekać*), što je intenzivni glagol od **čekti* (stčeš. *čkati*), koji je možda srodan sa stprus. *kackint* 'dobiti', lit. *kàkti* 'biti dovoljno', grč. *τέκμαρ* 'znak', skr. *kāś-* 'pojaviti se' < ie. **k*^{w}*ek'-* 'dočekati' (s neočekivanom depalatalizacijom ie. **k'*). Dijalektni oblik **čákati* (sln. *čákati*, bug. *чáкам*, polj. dijal. *czakać*, dluž. *cakaś*) ima vokalizam analoški prema *čajati*, v. ***očaj***.

Lit.: Skok I: 288f.; Gluhak 173; Derksen 79f.; SP II: 123; ESSJa IV: 36f.; Snoj 79; Stang 1961: 68f.

čekètati ⟨prez. *čèkećēm*⟩ (20. st.) 'proizvoditi grub, jednoličan šum s modulacijama (kao žrvanj); klepetati, kloparati'

Vjerojatno onomatopeja, usp. i rus. *чóкать* 'zvečati (kao staklo)', polj. dijal. *czokać*, usp. u Stulića *čéknuti*. U ARj nije zabilježeno. Moguće je i da je glagolski korijen *ček-* apstrahiran iz imenice ***čekić***, za sufiks usp. ***klepetati***.

Lit.: SP II: 123.

čèkić *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čekȉć* (Vrgada), *čekič* (ARj)

Posuđeno iz tur. *çekiç*. Završno *-ć* u hrvatskom vjerojatno je analoško prema deminutivnom sufiksu *-ić*.

Lit.: Skok I: 303; Gluhak 174; Škaljić 168.

čèkinja *ž* (19. st.)

TVORBA *čèkinjast* (19. st.)

Postalo od starijega *četina* 'gruba dlaka', v. ***četina***, ***četka***.

Lit.: Skok I: 316f.

čèkrk *m* (17. st.) 'kolotur' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čèkrk* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *çıkrık*. Balkanski turcizam, usp. bug. *чекрък*, rum. *cicric*, alb. *çikrik* (toskijski), *çekërk* (gegijski), arum. *cicricã*, ngr. *τζικρίκι*.

Lit.: Skok I: 303f.; Škaljić 169.

čelèsta *ž* 'udaraljkaško glazbalo, glasovir koji umjesto žica ima čelične pločice' *glazb.*

Posuđeno iz tal. *celèsta*, iz lat. *caelestis* 'nebeski', što je izvedeno od *caelum* 'nebo' < ie. **keh*$_{2}$*i-lo-* 'cijel', v. ***celibat***, ***cijel (cio)***. Glazbalo *čelesta* izumio je 1886. g. pariški graditelj harmonija Auguste Mustel, a nazvano je po zvuku koji podsjeća na zvuk orguljskog registra "glas nebeski" (fr. *voix céleste*, tal. *voce celeste*).

Lit.: DEI 843.

čèlik *m* (17. st.)

TVORBA *čèličan* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *çelik*. Balkanski turcizam, usp. bug. *челúк*, ngr. *τσελίκι*. Starija hrvatska riječ za *čelik* je ***ocal (ocao)***.

Lit.: Skok I: 304; Stachowski 142.

čêlnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čệlni* (Varaždin), *čèonī* (18. st.), *čelni* (RKKJ)

Postalo od psl. **čelьnъ(jь)* 'koji se odnosi na čelo' (sln. *čêlen*, rus. *чéльный*, polj. *czelny* 'drzak, nagao', starije 'glavni'), što je izvedeno od **čelo*, v. ***čelo***.

Lit.: ESSJa IV: 51.

čêlnīk *m* (14. st. Stat. tragur.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čệlnik* (Varaždin)

TVORBA *čêlnica* (17. st.)

Postalo od psl. **čelьnikъ* (sln. *čêlnik*, rus. dijal. *чельник*, češ. *čelník*), što je izvedeno od **čelьnъ*, v. ***čelni***.

Lit.: ESSJa IV: 939.

čèlo *sr* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čelò* (Brač, Vrgada, Senj, Grobnik), *č'ẹlo* (Varaždin), *čelo* (RKKJ)

Postalo od psl. **čelò* ⟨a. p. *b*⟩ 'čelo, dio glave iznad očiju' (stcsl. *čelo*, sln. *čélo*, rus. *чело́*, polj. *czoło*) < ie. **kelh*$_{3}$- 'brežuljak' (lat. *collis*, grč. *κολωνός* 'stup', steng. *hyll*, lit. *kálnas* 'brežuljak').

Lit.: Skok I: 304; Gluhak 174; Derksen 80; SP II: 127f.; ESSJa IV: 45ff.; Snoj 82; EIEC 270.

čẽljād *ž, zb.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽjod* (Brač), *čẽl'āad* (Vrgada), *čẽljād* (Lika), *čeļad* (RKKJ)

Postalo od psl. **čẽljadь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *čeljadь*, rus. *чéлядь* 'dvorski sluge', dijal. 'velika obitelj', 'djeca', polj. star. *czeladź* 'kućna posluga, služinčad'), srodno s lit. *kiltìs* 'pleme', latv. *kìlts* 'pleme, podrijetlo', vjerojatno od istoga korijena kao i ***čovjek***, ***koljeno*** (usp. grč. *τέλος* 'odred').

Lit.: Skok I: 305f.; Derksen 80; SP II: 133f.; ESSJa IV: 40f.

čeljáde *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čejadîn* (Brač), *čeľ°ādè* (Vrgada), *čeļade* (RKKJ)

Psl. singulativ **čeljadę* od zbirne imenice **čeljadь*, v. ***čeljad***.

čẽljūst *ž* (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čelust, čeļust* (RKKJ)

TVORBA *čẽljūsnī*

Postalo od psl. **čẽljustь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *čeljustь*, sln. *čeljûst*, rus. *чéлюсть*, češ. *čelist*); vjerojatno stara složenica od psl. **čelь* (možda stara zbirna imenica od ***čelo***) i ***usta***.

Lit.: Skok I: 305; Gluhak 174f.; SP II: 136f.; ESSJa IV: 43f.; Snoj 82f.

čembàlist *m*

TVORBA *čembàlistica*

Posuđeno iz europskih jezika (tal. *cembalista*, njem. *Cembalist*). Riječ je izvedena od ***čembalo***.

čèmbalo *sr*

Posuđeno iz tal. *cembalo*, što je skraćeno od *clavicembalo*, iz srlat. *clavicymbalum*. Latinska je riječ složena od *clavis* 'poluga', v. ***klavir***, i *cymbalum*, v. ***cimbal***.

Lit.: DEI 848, 977.

čẽmēr *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽmer* (Brač, Vrgada), *č'ęmęr* (Varaždin), *č'emer* (Gola), *čemer, čmer* (RKKJ)

TVORBA *čẽmēran; čemèrika* 'Veratrum'

Postalo od psl. **čèmerъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'čemerika, *Veratrum album*' (sln. *čemẽr* 'bijes', *čemerika* 'čemerika', strus. *чемеръ* 'otrov', rus. dijal. *чéмер* 'glavobolja', polj. *czemierzyca* 'čemerika'), srodno s lit. *kẽmeras* 'konoplja, *Eupatorium cannabinum*'. Ove bsl. riječi srodne su sa stvnj. *hemera* 'čemerika', što upućuje na korijen **kemero-*; sigurno je taj korijen isprva označivao biljku (čemeriku, *Veratrum album*), potom je u dijelu slav. jezika značenje prošireno na tjelesne simptome koje izaziva ta biljka, a zatim je, metaforom, postalo značenje 'otrov' i 'tuga'. Oblik korijena **kemero-* navodi na zaključak da je riječ o posuđenici iz nekog predindoeuropskog supstrata u srednjoj i istočnoj Europi.

Lit.: Skok I: 306; Gluhak 175; Derksen 81; SP II: 137f.; ESSJa IV: 52f.; Snoj 82f.; Matasović 2013.

čèmpres *m* (17. st.) *bot. (Cupressus sempervirens)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čempr̂iš* (Pitve, Zavala), *cimprès* (Kukljica), *cempreš, cipres, cipreš* (RKKJ), *kumparis* (15. st. Pril. jag. ark.), *cepris* ili *čepris* (Marulić), *čepres* (16. st.)

Posuđeno iz dalmatskoga odraza lat. riječi *cypresssus*, što je iz grč. *κυπάρισσος*. Grč. riječ vjerojatno je predgrčkoga podrijetla. Istoga bi podrijetla moglo biti i hebr. *gōper*.

Lit.: Skok I: 56; Gluhak 175; Beekes 803f.

čèonī *prid.*, v. ***čelni***

čẽp *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽp* (Brač, Vrgada, Senj), *č'ęp* (Gola), *čep* (RKKJ)

TVORBA *čẽpić* (18. st.)

Postalo od psl. **čepъ* ⟨a. p. *b*⟩ i **čapъ* 'čep, zatvarač' (sln. *čẽp* ⟨G *čépa*⟩, rus. dijal. *чон*, češ. *čep*), vjerojatno u vezi s latv. *cępure* 'pokrivalo, kapa', lit. *kepùrė* 'kapa'; hrv., sln. i češ. oblici upućuju na psl. **čepъ*, no na varijantu **čapъ* upućuju slč. *čap*, bug. dijal. *чап*. Ako je izvorno značenje bilo 'odrezani komad drveta' (takvo je značenje zabilježeno npr. u bug. dijal. *чен*), tada može biti od istoga korijena koji je u ***štap***.

Lit.: Skok I: 307; Gluhak 175; SP II: 147; ESSJa IV: 56f.; Snoj 83; Karulis 166f.

čépati (se) ⟨prez. *čêpām/čêpljēm (se)*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čépat* 'gaziti nogama satirući' (zapadna Hercegovina), *dočêpat se* 'domoći se čega teškom mukom' (Gacka)

Postalo od **čępati, *čepati* 'naglo hvatati, kidati' (rus. dijal. *ченáть*, bug. dijal. *чéня* 'lomiti', polj. *czepiać* 'prilijepiti se, hvatati se'). Ekspresivna tvorba koja vjerojatno potječe od istoga korijena koji je u ***čapati***.

Lit.: SP II: 140; Vasmer III: 316.

čépiti ⟨prez. *čépīm*⟩ (19. st.) 1. 'uzalud dugo čekati, biti na nekom mjestu u iščekivanju'; 2. 'dosađivati svojom kontrolom, suvišnom prisutnošću, bezobraznom znatiželjom'

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽpẽt* 'čučati' (Grobnik), *čẽp'eti* 'čučati' (Cerje), *čẽpẹti* (Varaždin), *čẽp'ẹti* (Gola), *čepeti* (RKKJ)

U ARj. ima *čépiti se* u značenju 'maziti se', no nije sigurno je li to isti glagol. Postalo od psl. **čepẽti* 'klečati, čučati' (sln. *čepẹ́ti*, ukr. *ченúму*). Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: SP II: 144f.; ESSJa IV: 18; Snoj 83.

čèpljez *m* (16. st.) 'biljka brden' *bot. (Asphodelus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽpljẽs* (ARj)

Vjerojatna je veza s vlat. **cepulla* 'luk', v. ***luk²*** (izvedeno od lat. *caepa*), usp. eng. naziv *onionweed* za *Asphodelus fistulosus*. Sufiks *-ez* nije razjašnjen.

Lit.: Skok II: 44.

čepŕkati *dv.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čepŕkot* (Brač), *čẹp'rkati* (Varaždin), *čaprk'ati* (Gola), *čeprl̥ati, čeprk-l̥ati* (RKKJ)

Ekspresivna tvorba, izvedena iz glagolskoga korijena koji je u ***čepati (se)***, možda pod utjecajem ekspresivnih glagola poput ***trkati***, ***tandrkati***.

Lit.: Skok I: 308.

čepùšati (se) (19. st.) 1. 'čupati perje; čepurati, čerupati'; 2. '(ublaženo) tući se (ob. o djeci)'

DIJALEKTI I POTVRDE *čepušȁt* (Brač)

Ekspresivnim sufiksom *-ušati* izvedeno od korijena koji je u ***čepati (se)***, usp. i ***čupati***.

Lit.: Skok I: 308.

čẽrga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ẹrga* (Varaždin)

Posuđeno iz tur. *çerge* 'mali šator', što bi mogla biti riječ romanskog podrijetla (izvor bi bio lat. *sērica* 'svila'). Riječ je isprva značila 'pokrivač, veliki komad tkanine'. Balkanski turcizam, usp. bug. *чéрга*, alb. *çergë* 'prostirač od vune'.

Lit.: Skok I: 310; Škaljić 172.

čerùpati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẹr'upati* (Varaždin)

Vjerojatno slična tvorba kao u ***čupati*** ili ***čeprkati***, ***čepušati (se)***. Moguće je i ukrštanje s njem. *zerrupfen* 'čehati, kidati'.

Lit.: Skok I: 308.

čèsmina *ž* (19. st.) 'crnika' *bot. (Quercus ilex)*

DIJALEKTI I POTVRDE *česmȉna* (Brač), *česvina* (15. st.), *česmigovina, češmigovina* (RKKJ)

Postalo od psl. **česmina* 'grm ili stablo s bodljikavim listovima' (sln. *češmîn, česmína*, rus. *чесмина́*), izvedeno od **česm-*, što je od istoga korijena koji je u *čèsati*, v. ***češati***.

Lit.: Skok I: 314; Snoj 85; Vasmer III: 330; ESSJa IV: 88.

čêst¹ *ž* (12. st. Mon. serb.; 16. st.) 'dio' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čest* (RKKJ)

Postalo od psl. **čę̂stъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'dio' (stcsl. *čęstъ*, rus. *частьь*, češ. *část*) < ie. **kend-ti-*, gdje je korijen **kend-* 'gristi, odlomiti' (lit. *kandù* 'grizem'), usp. i psl. **kǫsъ*, v. ***kus***, ***kusiti***.

Lit.: Skok I: 298; Gluhak 175f.; Derksen 88; SP II: 194; ESSJa IV: 107f.; Snoj 85.

čêst² *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čę̂st* (Brač), *čêsto pril.* (Senj), *čest* (RKKJ)

TVORBA *čêsto*

Postalo od psl. **čę̂stъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'gust, čest' (stcsl. *čęstъ*, sln. *čę̂st*, rus. *частый*, polj. *częsty* 'čest'). Izvorno je značenje zacijelo 'gust', usp. lit. *kim̃štas* 'napunjen, natrpan' < ie. **kem-* 'pritisnuti' (arm. *kʿamel*, srvnj. *hemmen* 'zadržati'). Tvoreno istim sufiksom koji je u ***gust***. Isti je korijen u prijevojnom stupnju *-o-* (iz perfekta) u *komiti* 'navaliti', v. ***okomiti se***.

Lit.: Skok I: 313; Derksen 88; SP II: 194; ESSJa IV: 106; Snoj 84; Pokorny 555.

čèstica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽstica* (Brač)

Deminutiv od ***čest¹***.

čèstit *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čestȉt* (Brač), *čestit* (RKKJ)

TVORBA *čèstitōst* (16. st.)

Postalo od psl. **čęstitъ* (samo južnoslavenski, sln. dijal. *čestit*, bug. *честúм* 'sretan'), što je izvedeno od imenice **čęstь* 'dio', v. ***čest***[1]; 'čestit' bi dakle bio onaj koji 'ima udjela (u vrlini, blagostanju)'. Najstarije je značenje 'sretan, dobar' odakle se razvilo 'vrijedan pohvale' > 'častan, pošten, neporočan'. Na takav razvoj značenja mogao je utjecati i pridjev ***častan***.

Lit.: Skok I: 298; SP II: 192; ESSJa IV: 105; Snoj 85.

čestitati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čestītȁt* (Brač)

TVORBA *čestítānje*

Izvedeno od ***čestit***; glagol ima usporednice u južnoslav. sln. *čestítati*, bug. *честумя́*. Prvotno je značenje bilo 'željeti da je komu što čestito' = 'sretno, dobro'. Za razvoj značenja usp. fr. *féliciter* 'čestitati' (*félicité* 'sreća').

Lit.: HER 197.

čèstītka *ž*

Izvedeno od ***čestitati***.

čestòća *ž* (16. st.)

Postalo od psl. **čęstotà* (mak. *честота*, rus. *частотá*, češ. *častota*), što je izvedenica od **čęstъ*, v. ***čest***[2], sa zapadnojužnoslavenskim sufiksom **-otja*.

Lit.: SP II: 193; ESSJa IV: 106.

čèšalj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽšaj* (Brač), *čẽšalj* (Senj, Vrgada), *č'ęšęl* (Varaždin), *češel, češeļ* (RKKJ)

TVORBA *čèšljār* (18. st.) (*češljárev, češljàrica*), *čẽšljast*

Postalo od psl. **česlјь* 'češalj, četka' (sln. dijal. *čẽšelj*, gluž. *česeł*), usp. i latv. *kaslis* 'četka, češalj', izvedenica od glagola **česati*, v. ***češati***.

Lit.: Skok I: 312; Gluhak 176; SP II: 174; ESSJa IV: 87f.

čèšanj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽsan, čẽsań, česân* (Brač), *čẽsan* (Orbanići), *češãnj* (Senj), *česàn* ⟨G *čẽsna*⟩ (Žumberak), *čẽšęń* (Varaždin), *čɛ:sən* (Turni), *česan, češen, češeń* (RKKJ)

Postalo od psl. **česnь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *čésen*, bug. *чéсън*), poimeničenog pridjeva izvedenog iz glagola **česáti*, v. ***češati***, usp. ***češnjak***. Izvorno je značenje 'odlomljeni, otrgnuti dio (češnjaka)'.

Lit.: Skok I: 312; Snoj 84; ESSJa IV: 89f.

čèšati ⟨prez. *čẽšēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *češȁt se* (Brač, Senj), *češȁti se* (Vrgada), *č'ęsati sę* (Varaždin), *čɛ:sat (sɛ)* (Turni), *česati* (16. st.), *česati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **česàti* ⟨prez. **češǫ* < **česjǫ* a. p. *b*⟩ 'grepsti, strugati, češati, čupati' (stcsl. *česati*, sln. *česáti*, rus. *чecáть*, polj. *czesać*). Vjerojatno je od istoga korijena u prijevojnom stupnju **-o-* lit. *kàsti* 'kopati' i *kasýti* 'strugati'. Ove su bsl. riječi izvodive iz ie. **kes-/*kos-/*ks-* 'češati, češljati' (het. *kišzi* 'češlja', grč. *ξέω* 'strugati'), v. ***kosa***[1]. Suglasnik *-š-* je u hrv. zamijenio **-s-* pod utjecajem prezenta, gdje je **š* pravilno nastalo od **sj*.

Lit.: Skok I: 312; Gluhak 175; Derksen 86; SP II: 172f.; ESSJa IV: 85ff.; Snoj 84; Pokorny 585f.; LIV s. v. **kes-*.

čẽšēr *m* (20. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***češati***. Za sufiks usp. ***pleter***.

čèšlika (čèšljika) *ž* (18. st.) *bot. (Scandix Pecten)*

Izvedeno od ***češalj***. Djelomični kalk prema lat. nazivu *Scandix pecten* (*pecten* 'češalj'), usp. i njem. *Venuskamm*, eng. *Venus' comb*, dosl. 'Venerin češalj'. Biljka je naziv dobila po duguljastom plodu s čekinjama koje podsjećaju na češalj.

Lit.: Skok II: 311; ESSJa IV: 87.

čèšljati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *češȷ̑ȁt* (Brač), *češl̑ȁti* (Vrgada), *č'ęšlati* (Varaždin)

TVORBA *čèšljāč* (*češljàčica*), *čèšljānje*, *češljaònica*

Postalo od **česljati* (sln. *češljáti*, mak. *чешла*), što je izvedeno od **česlјь*, v. ***češalj***.

Lit.: SP II: 174; ESSJa IV: 87.

čèšljugār *m* (19. st.) *zool. (Carduelis carduelis)*

Izvedeno od *češljuga* 'bodljikava biljka, *Dipsacus silvester*' (usp. i *češljiga*), što je izvedeno od ***češalj***. Ptica je naziv dobila jer se hrani sjemenjem čička i *češljuge*.

čèšnjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ęšńęk* (Gola), *čęšńâk* (Varaždin), *češnak, češńak* (RKKJ)

Postalo od psl. **česnъkъ* '*Allium sativum*' (rus. *чеснóк*, polj. *czosnek*), što je izvedeno od **česnь*, v. ***češanj***, usp. ***češati***. Značenjska je veza u tome što se režnjevi češnjaka mogu trgati, "česati". Izvođenje naziva za "češnjak" iz ovoga korijena ima usporednicu u keltskom, usp. stir. *cainnen* 'češnjak' < kelt. **kasninā*. Za semantički razvoj usp. i njem. *Knoblauch* 'češnjak' (od korijena koji je u *klieben* 'cijepati (se), kalati'). U hrvatskom je *-šnj-* uvedeno prema ***češanj***, a sufiks *-ъkъ-* djelomično je zamijenjen sufiksom *-ak*.

Lit.: Skok I: 312; Gluhak 176; Derksen 86; SP II: 175f.; ESSJa IV: 90; Snoj 84; Matasović 2009: 193.

čèta *ž* (15. st. Glasnik 11; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽta* (Brač), *č'ęta* (Varaždin), *četa* (RKKJ)

Postalo od psl. **četa* 'par, odred' (sln. *čę́ta*, rus. *чемá* 'par', strus. *чема* 'odred', češ. *četa* 'postrojba'). Najstarije je značenje bilo 'skupina osoba', a zatim 'odred'. Dublja je etimologija nejasna. Veza s lat. *caterva* 'odred' (usp. i umbr. *kateramu* 'okupljamo se, *congregamini*') formalno je nategnuta, a izvođenje od korijena **k*^{w}*et-*, koji je u ie. **k*^{w}*etwores* 'četiri' vrlo je spekulativno. Veza s korijenom koji je u **čisti*, **čitati* 'brojati', v. ***čitati***, preko prvotnog značenja 'skupina određene količine', formalno je nemoguća.

Lit.: Skok I: 314f.; Gluhak 176; SP II: 178; ESSJa IV: 92f.; Snoj 85; Vasmer III: 330; Vendryès C-58.

čètina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćetȉna* (Brač, Žumberak), *ščęt'ina* (Gola, Varaždin), *čètina, čętna* 'iglice crnogorice' (Lika), *čẽkinja* 'oštra životinjska dlaka' (Lika), *čètina, čẽkinja* (bački Hrvati), *četina, ščetina* (RKKJ)

Postalo od starijeg *šćetȉna, štetȉna* < psl. **sъčetìna* (sln. *ščetína*, rus. *щети́на*, polj. *szczecina*), od korijena koji je u ***četka***. Usp. i ***čekinja***.

Lit.: Skok I: 316f.; Gluhak 176f.

četȉnār *m* (19. st.)

Izvedeno od ***četina***, usp. ***četinjača***.

četȉnjača *ž*

Izvedeno od ***četina*** u značenju 'tanak i šiljast list nalik na četinu, iglica'. Usp. i njem. *Nadelholz*, sln. *íglavec*.

Lit.: HER 198.

čètiri *br.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četȉri* (Brač, Vrgada), *četȉre* (Senj), *čęt'iri* (Varaždin), *štȉri* (Bednja), *štȉri* (Orbanići, Umok, Vedešin), *četeri, četiri, čtiri, štiri* (RKKJ)

Postalo od psl. **četyre, *čьtyre* (stcsl. *četyre*, sln. dijal. i star. *četírje*, rus. *четы́ре*, polj. *cztery*) < ie. **k*^{w}*etwores, *k*^{w}*etwōr* (lit. *keturì*, lat. *quattuor*, grč. *τέτταρες*, skr. *catvā́ras*, perz. *čār*). Hrv. oblik dolazi od psl. **četyre*, dok je varijantu **čьtyre* potrebno pretpostaviti zbog polj. *cztery*, sln. *štírje*, kajk. *štiri*, itd.

Lit.: Skok I: 317f.; Gluhak 177f.; Derksen 87; SP II: 179f.; ESSJa IV: 97f.; Snoj 741; Pokorny 643f.; EIEC 401.

čètiristō *br.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četȉresto* (Senj), *čęt'iristo* (Varaždin), *četiristo* (RKKJ)

TVORBA *četiristotínjak*

Postalo od psl. **četyri sъta* (sln. *štíristo*, rus. *четы́реста*, polj. *czterysta*), što je složeno od ***četiri*** i ***sto***. Usp. i lit. *keturì šimtaĩ*.

Lit.: SP II: 188; ESSJa IV: 99.

čètka *ž* (19. st.)

TVORBA *čètkati, čètkica*

Postalo od psl. **sъčetьka*, izvedenica od **sъčetь* 'četka' (rus. *щётка*, polj. *szczotka*, usp. sln. *ščetína*, polab. *såcit ž)*. Polapski oblik pokazuje da je psl. riječ sadržavala poluglas, stoga je vrlo vjerojatna usporedba s lit. *šùkos* 'češalj' (pl.), latv. *suka* 'češalj'. Dalja usporedba sa skr. *śūka-* 'bodljika' nije vjerojatna zbog razlike u vokalizmu. Oblik s početnim *š-* zabilježen je u hrv. *ščetina* i prezimenu *Šćetinec*. U većini je hrv. govora početno *š-* nestalo disimilacijom ispred *č* (slično u bug. *четúна*).

Lit.: Skok I: 316f.; Snoj 721; Vasmer III: 450f.; Karulis 954f.

čẽtnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ętnik* (Varaždin), *četnik* (RKKJ)

TVORBA *čẽtničkī*

Izvedeno od *četni*, v. ***četa***. Izvorno je značenje 'član čete', a riječ je posuđena u mađ. *csetnek* 'pandur'.

Lit.: Skok I: 314.

četrdèsēt *br.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četrdesẽt* (Brač), *četrdesẽt* (Vrgada, Senj), *č'ętrdęsęt* (Varaždin), *četardeset, četerdeset, četrdeset* (RKKJ)

TVORBA *četrdesétak, četrdèsetero, četrdèsētī* (16. st.), *četrdesetòrica*

Postalo od psl. **četyre desęte* (stcsl. *četyri desęti*, sln. *štîrîdeset*, ukr. dijal. *чомурдéсять*, polj. *czterdzieści*), što je složeno od **četyre*, v. ***četiri***, i **desętь*, v. ***deset***. Usp. i lit. *kẽturias-dešimt*.

Lit.: SP II: 179ff.; ESSJa IV: 98; Snoj 741.

četȓnaest *br.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *četrnȁest* (Vrgada), *četrnâjst* (Senj, Žumberak), *čętrnêjst* (Varaždin), *četirinajst, četrnadeset* (RKKJ)

TVORBA *četȓnaestero, četȓnaestī* (17. st.), *četrnaestòrica*

Postalo od psl. **četyre na desęte* (sln. *štîrnajst*, rus. *четы́рнадцать*, češ. *čtrnáct*), što je složeno od **četyre*, v. ***četiri***, ***na***[1] i **desętь*, v. ***deset***. Za formalni razvoj usp. ***jedanaest***.

Lit.: SP II: 179ff.; ESSJa IV: 98f.; Snoj 741.

četvérac *m*

Izvedeno od ***četveri***, v. ***četvero (četvoro)***.

četvèri *br., prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽtvȏri* (Bizovac), *četveri* (RKKJ)

Množina od *četver* 'četiri, četiri stavljena u jedno' (15. st.) < **četverъ*, v. ***četvero (četvoro)***.

čẽtvero/čẽtvero (čẽtvoro) *br., sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽtvero* (Brač, Vrgada, Senj), *čẽtvero* (Žumberak), *č'ętvęro* (Varaždin), *četvero* (RKKJ)

Postalo od psl. **četvero, *četverъ, *četvorъ* (stcsl. *četvorъ*, sln. *četvệr, četvệro*, rus. *чéтверо*, strus. i *четворо*, polj. *czworo*), što je izvedeno od korijena koji je u **četyre*, v. ***četiri***; srodno s lit. *ketverì m, kẽtverios ž* 'četvero' < ie. **k*^{w}*etwer-*. Oblici sa sufiksom *-er-* učestaliji su na zapadu, a s *-or-* na istoku srednjojužnoslavenskog područja.

Lit.: Derksen 86f.; SP II: 181; ESSJa IV: 93f.

četveròdnēvnī *prid.* (13. st. Domentijan; 18. st.)

Složeno od *četvero-*, v. ***četvero (četvoro)***, i *-dnevan*, v. ***dnevni***.

četveròkut *m*

TVORBA *četveròkutan*

Složeno od *četvero-*, v. ***četvero (četvoro)***, i ***kut***. Usp. njem. *Viereck*.

četverònoškē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čętvęron'oškę* (Varaždin)

Izvedeno od *četveronožan*, v. ***četvero (četvoro)***, ***noga***.

četveròstih *m*

Složeno od *četvero-*, v. ***četvero (četvoro)***, i ***stih***. Usp. lat. *tētrasctichos* (iz grč. *τετράστιχος*).

četveròstruk *prid.*

Složeno od *četvero-*, v. ***četvero (četvoro)***, i ***struk***. Usp. lat. *quadruplex*.

četvòrica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četvèrica* (Dubrovnik), *četvorȉca* (Brač, Senj), *čętv'ęrica* (Varaždin), *četverica* (RKKJ)

Postalo od psl. **četverica/*četvorica* (stcsl. *četverica*, sln. *četvệrica*, rus. *четверúца*, slč. *štvorica*, češ. *čtvěřice*), što je izvedeno od **četver-/*četvor-*, v. ***četvero (četvoro)***.

Lit.: ESSJa IV: 93.

četvòrina *ž*

TVORBA *čẽtvōrnī*

Izvedeno od osnove koja je u ***četvero (četvoro)***. Kalk prema latinizmu ***kvadrat***.

čẽtvōrka *m*

Izvedeno od osnove koja je u ***četvero (četvoro)***.

čẽtvrt *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četvrt* (RKKJ)

Postalo od **četvьrtъ* (sln. *četȓt*, rus. *чéтверть*, polj. *ćwierć*), što je izvedeno od osnove koja je u **četvьrtь*, v. ***četvrti***. Usp. i njem. *Viertel*, tal. *quarto*, v. ***kvart***.

Lit.: Derksen 87; SP II: 184; ESSJa IV: 96.

četvŕtak *m* (13. st. Sava; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četvrtȁk* ⟨G *četvr̃ka*⟩ (Brač), *četvrtȁk* ⟨G *četvr̃tka*⟩ (Vrgada), *četrtȃk* ⟨G *četr̃tkā*⟩ (Senj), *četrtȁk* ⟨G *četr̃tka*⟩ (Novi), *čętr̃tęk* ⟨G *čętr̃tka*⟩ (Varaždin), *čet'rtęk* ⟨G *čet'rtka*⟩ (Gola), *četvrtak* (RKKJ)

Postalo od psl. **četvьrtъkъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *četvrьtъkъ*, sln. *četŕtek*, rus. star. *четвертóк*, polj. *czwartek*), što je izvedeno od **četvьrtъ*, v. ***četvrti***. Nazivanje dana u tjednu po brojevima osim u slavenskim jezicima postoji još i npr. u grčkom i portugalskom te u crkvenolatinskom, hebrejskom i arapskom, no u tim se jezicima kao prvi dan u tjednu uzima nedjelja, pa se četvrtak naziva 'peti dan' (usp. clat. *feria quinta*, grč. *πέμπτη*), usp. i ***utorak***, ***petak***. U većini ostalih europskih jezika *četvrtak* ima naziv po vrhovnom poganskom božanstvu, usp. u romanskim jezicima prema lat. *dies Iovis* 'Jupiterov dan' (npr. tal. *giovedì*), u germanskim jezicima 'Torov dan' (npr. eng. *Thursday*, njem. *Donnerstag*).

Lit.: Gluhak 629, 657; SP II: 183f.; ESSJa IV: 96.

čẽtvrtast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***četvrti***.

četvrtfinále *m*

Složeno od ***četvrt*** i ***finale***. Djelomični kalk prema eng. *quarter-final*, njem. *Viertelfinale*.

čẽtvrtī *br.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četvr̃ti* (Brač), *četvr̃tī* (Vrgada), *četr̃ti* (Senj), *četr̃tī* (Grobnik), *čętr̃ti* (Varaždin), *četvrti* (RKKJ)

Postalo od psl. **četvьrtьjь* (stcsl. *četvrьtyi*, sln. *četŕti*, rus. *четвёртый*, polj. *czwarty*) < ie. **k^{w}etwrto-* (lit. *ketvir̃tas*, latv. *cętuŗtais*, lat. *quārtus*, grč. *τέταρτος*, stvnj. *fiordo*), v. ***četiri***.

Lit.: ESSJa IV: 95.

četvŕtica *ž*

Izvedeno od osnove koja je u ***četvrti***.

četvŕtina *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *četvrtȉna* (Brač), *četvrtina* (RKKJ)

Postalo od psl. **četvьrtìna* (sln. *četrtína*, strus. *четвьртина, четвертина*, češ. *čtvrtina*), što je izvedeno od **četvьrtъ*, v. ***četvrti***, usp. ***četvrt***.

Lit.: SP II: 320.

četvŕtinka *ž*

Izvedeno od ***četvrtina***. Djelomični kalk prema njem. *Viertelnote*.

četvrtzávršnica *ž*

TVORBA *četvrtzávr̃šnī*

Složeno od ***četvrt*** i ***završnica***. Kalk prema eng. *quarter-final*, njem. *Viertelfinale*, v. ***četvrtfinale***.

čẽznuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽznut* (Brač)

Postalo od psl. **čeznǫti* 'nestajati, oslabjeti, osjećati čežnju' (stcsl. *čeznǫti*, bug. *чézна* 'sahnuti', rus. dijal. *чéзнуть* 'nestati', polj. *czeznąć*), vjerojatno od istoga korijena od kojega je kauzativ **kazíti*, v. ***kazna***. Rekonstrukcija značenja glagola *čeznuti* nije sigurna, budući da se posvjedočeni jezici ne slažu dobro.

Lit.: Skok I: 320f.; Gluhak 178; Derksen 87; SP II: 188; ESSJa IV: 100f.

čeznùtljiv *prid.*

TVORBA *čeznùtljivo*, *čeznùtljivōst*

Izvedeno od ***čeznuti***.

čẽžnja *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čẽžńa, čẽžńȁ* (Brač)

Izvedeno od osnove koja je u ***čeznuti***.

čičak *m* (?15. st. Aleksand. Nov.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čīčȁk* (Brač, Vrgada), *čīčȁk* (Povljana), *čičȃk* (Senj), *čīčak* (Gacka), *číčak* (bački Hrvati), *čīčęk* (Varaždin), *č'ičęk* (Gola), *čiček* (RKKJ)

Obično se smatra posuđenicom iz tur. *çiçek* 'cvijet'. Međutim, značenje se ne podudara, a i riječ je posvjedočena u čakavskom s naglaskom koji se ne očekuje u turcizmu. Stoga je moguće izvođenje iz korijena koji je u glagolu *čkati* 'bosti' < **čьkati* (usp. ***čačak***, ***čačkati***), ali je formalno nejasno *-i-* u prvom slogu, usp. i mak. *чичка*.

Lit.: Skok I: 286; Škaljić 173; Stachowski 142.

čȉgra *ž zool. (Sterna hirundo)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉga* (bački Hrvati), *čígra, čȉga* (ARj)

Riječ nejasne etimologije. Može biti posuđeno iz mađ. *csiga* 'vitlo, svijutak' (također 'puž'), zbog toga što se ta ptica u letu vrti poput vitla. Usp. i sln. *čígra*.

Lit.: Skok I: 322; Snoj 86.

čijī *zam.* (13. st. Mon. serb.; 15. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *čigõv* (Senj, Vrgada), *čihộv* (Brač), *č'iji* (Gola), *čȉji* (Varaždin), *čij, čiji* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьjь* (sln. dijal. *čij*, rus. *чей*, polj. *czyj*), odnosna zamjenica tvorena od osnove upitne zamjenice **čь* (usp. čak. *čȁ*, stcsl. *čь-to* 'što'), v. ***što***, ***tko*** i osnove odnosne zamjenice **jь* (skr. *ya-*), v. ***koji***.

Lit.: Gluhak 178; SP II: 308f.; ESSJa IV: 140f.

čijīgod *zam.*

Složeno od ***čiji*** i ***-god***.

čȉk *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉk* (Brač), *čȉka* (zapadna Hercegovina), *č'ik* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Tschick*, što je iz tal. *cicca* 'opušak' (usp. i fr. *chique*) < vlat. **cicc-* 'malen' (vjerojatno onomatopejskog postanja, iz dječjeg jezika). Usp. ***šik***.

Lit.: DEI 925; Dauzat 163; REW 9653; Duden s. v. Tschick.

čȉm *vezn.*

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉn* (Vrgada, Orbanići), *č'īm* (Gola)

Postalo od psl. **čimь* (stcsl. *čimь*, sln. *čím*, rus. *чем*, polj. *czym*), što je okamenjeni instrumental upitne zamjenice ***što***.

čȉmbenīk *m*

Izvedeno od hrv. star. *čimba*, što je pak izvedeno od ***činiti***. Kalk prema latinizmu ***faktor***.

čimpànza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *chimpanzee*, njem. *Schimpanse*, fr. *chimpanzé*) iz afričkog bantuskog jezika kikongo.

Lit.: Snoj 726; Kluge s. v. Schimpanse.

čȉn *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉn* (Brač), *čȉn* (Senj), *čȉn* (Varaždin), *čin* (RKKJ)

Postalo od psl. **čînъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'djelo, poredak' (stcsl. *činъ*, rus. *чин* 'obred', polj. *czyn* 'djelo'). Izvor je ie. **k^{w}ey-/*k^{w}oy-* 'činiti, slagati' (grč. *ποιέω* 'činiti', skr. *cáyati, cinóti* 'uređuje, spravlja, skuplja'). Izgleda da je prvotno značenje slav. riječi 'poredak'.

Lit.: Skok I: 325f.; Gluhak 178; SP II: 200; ESSJa IV: 113ff.; Snoj 87.

činčìla *ž*

Posuđeno preko eng. *chinchilla* iz šp. *chinchilla*, što bi mogao biti deminutiv od *chinche* 'kukac' < lat. *cīmex* ⟨G *-icis*⟩ 'stjenica' (nepoznate etimologije). Moguće je i da se šp. riječ ukrstila s nekom riječi iz nekog autohtonog južnoameričkog jezika (usp. kečuanski *č'ičíla*).

Lit.: Snoj 87; Chambers 166.

činele *ž, mn.*

Posuđeno iz tal. *cinèlle*, što je možda postalo odbacivanjem početnog sloga u *bacinelle*, što je deminutiv od *bacino* 'posuda za umivanje' (posvjedočeno je i značenje 'posude na vagi') < **baccīnum*, v. ***bazen***.

Lit.: Snoj 87; DEI 398, 943.

čìni *ž, pl. t.* (17. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***čin***. Za razvoja značenja usp. tal. *fattura* 1. 'čin, djelo'; 2. 'čarolija'.

čìniti ⟨prez. *čînīm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *činȉt* ⟨prez. *činîn*⟩ (Brač), *činìti* ⟨prez. *činîš*⟩ (Vrgada), *čin'iti* ⟨prez. *činîm*⟩ (Varaždin, Gola), *činiti* (RKKJ)

TVORBA *čìnjēnje*

Postalo od psl. **činìti* ⟨prez. **činjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *činiti*, sln. *číniti* 'činiti, raditi' (*zast.*), *činīti* 'činiti žito', rus. *чини́ть* 'ispraviti, popraviti', polj. *czynić*), što je izvedeno od **činъ*, v. ***čin***.

Lit.: SP II: 199f.; ESSJa IV: 112f.

činòvnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *činovnīk* (Brač), *činovnȉk* (Varaždin), *činọvn'īk* (Gola), *činovnik* (RKKJ)

TVORBA *činòvnica, činòvnīčkī, činòvnīčki, činovníštvo*

Zacijelo posuđeno iz rus. *чинóвник* 'naziv za državne namještenike do 1917.', izvorno iz istoga korijena koji je u ***čin***.

Lit.: Gluhak 178.

čînjenica *ž* (19. st., činjénje je posvjedočeno od 17. st.)

TVORBA *čînjeničnī*

Izvedeno od glagolske imenice *čînjenje* od glagola *činiti*, v. ***čin***, ***činiti***. Kalk prema lat. *factum* i njem. *Tat*.

Lit.: Skok I: 326.

čĭo (čĭl) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čîli* (Varaždin), *čil* (RKKJ)

Postalo od psl. **čilъ* 'zdrav' (sln. *čîl*, ukr. *чúлы*, češ. *čilý*). Obično se smatra da je prvotno značenje 'odmoren', a da je **čilъ* tvoreno kao particip glagola **čiti* 'odmoriti se', v. ***počinuti*** < ie. korijena **k^{w}ey-* 'odmarati se' (lat. *quiēs* 'odmor', itd.).

Lit.: Skok I: 323; Gluhak 179; SP II: 199; ESSJa IV: 112; Snoj 87.

čĭopa *ž* (18. st.) *zool. (Apus, Cypselus Apus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *čiȍpa* (Brač)

Riječ nejasnoga podrijetla. Izvodi se preko dalmat. **celpa* iz grč. *κύψελος* '*Hirundo riparia*', što je formalno nategnuto. Moguće bi bilo izvođenje od grč. *κυλλόπους* 'krivonog, šepav', uz posredovanje nekog romanskog jezika (usp. lat. naziv *Apus* iz grč. *ἄπους* 'beznog').

Lit.: Skok I: 327.

čĭp *m*

Posuđeno iz eng. *chip*, izvorno značenje 'iverak, komadić', što je izvedeno od glagola *chip* 'odlomiti, sjeći' (možda onomatopejskoga postanja).

Lit.: Snoj 87; Kluge s. v. Chip.

čĭpka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čîpka* (Povljana), *čĭpka* (bački Hrvati), *ć'ipka* (Gola)

TVORBA *čîpkast*

Posuđeno iz mađ. *csipke*, usp. i sln. *čîpka*.

Lit.: Skok I: 327; Gluhak 179; Snoj 87.

čĭps *m*

Posuđeno iz eng. *chips*, skraćeno od *potato chips* 'ploške krumpira, komadići krumpira', množina od *chip* 'komadić, iverak', v. ***čip***.

Lit.: Snoj 87; Chambers 166.

čîr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čîr* (Brač), *cĭrjak, čîr* (Senj), *čîr, čîrāj* (Grobnik), *čîr* (Varaždin), *čir, čirjak* (RKKJ)

Postalo od psl. **čirъ* (sln. *čîr*, rus. *чúрей*, polj. *czyrek*); dublja je etimologija nesigurna, ali moguća je veza s grč. *σκιρρός* 'tvrd', *σκῖρρος* 'tumor, oteklina', ili s tatar. *čir* 'čir'. U potonjem slučaju bila bi riječ o ranoj posuđenici iz nekog turkijskog jezika. Izvođenje iz korijena **k^{w}ey-* 'činiti, slagati' (v. ***čin***) manje je vjerojatno jer pretpostavlja složen značenjski razvitak ('ono što je nastalo' > 'izraslina' > 'čir').

Lit.: Skok I: 327; Gluhak 179; SP II: 203f.; ESSJa IV: 116; Snoj 87; Vasmer III: 341; Beekes 1357.

čĭslo (čĭslo) *sr* (12. st. Mon. serb. – 17. st. 'broj'; 17. st. 'brojanica') 'brojanica, krunica' *reg., etnol., zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *č'islo* (Varaždin), *č'īslọ* 'krunica' (Gola), *čĭslo* 'krunica' (RKKJ)

Postalo od psl. **čislò* ⟨a. p. *b*⟩ 'broj' (stcsl. *čislo*, sln. *čîslo* (*zast.*), rus. *числó*, češ. *číslo*), što je izvedeno od **čisti* 'brojati', v. ***čitati***, s pravilnim razvojem *čislo* < **čit-s/tlo*.

Lit.: SP II: 205; ESSJa IV: 117f.

čĭst *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čĭst* (Brač, Vrgada, Senj), *čĭsti* (Varaždin), *čist* (RKKJ)

TVORBA *čĭsto*

Postalo od psl. **čistъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *čistъ*, sln. *čîst*, rus. *чúстый*, polj. *czysty*), što je srodno s lit. *skýstas* 'tekući', *skáistas* 'sjajan', stprus. *skīstan* 'čisto'. Vjerojatno od participa **skid-to-* (s pravilnim duljenjem samoglasnika ispred zvučnog suglasnika) od ie. glagolskog korijena **skeyd-/*skid-* 'lomiti, sjeći' (lat. *scindō* ⟨*scindere*⟩, grč. *σχίζω* ⟨*σχίζειν*⟩ 'cijepati'). Razvitak je značenja jasniji ako se pođe od poljoprivredne prakse čišćenja površina za uzgoj žitarica sječom, krčenjem šume, usp. hrv. *čistìna* u značenju 'proplanak u šumi', ili od značenja 'cijediti', usp. lit. *skýstas* 'tekući' (isti je korijen u ***cijediti (se)***).

Lit.: Skok I: 328; Gluhak 179; Derksen 90; SP II: 204f.; ESSJa IV: 121f.; Snoj 88; Vasmer III: 342.

čìstilīšte *sr*

Izvedeno od ***čìstiti***, usp. i starije *čistilo* (17. st.). Kalk prema srlat. *purgatorium*.

čìstīna *ž* (15. st. 'čistoća'; 19. st. 'otvoreno polje')

DIJALEKTI I POTVRDE *čistĩna* (Cerje), *čist'ina* (Varaždin), *čistina* 'čistoća' (RKKJ)

Postalo od psl. **čistinà* (stcsl. *čistina* 'čistoća', sln. *čístína* 'čistina, čistoća', ukr. *чистиня́* 'čisto, nezaraslo mjesto', češ. rijetko, dijal. *čistina* 'proplanak'), što je izvedeno od **čistъ*, v. ***čist***.

Lit.: SP II: 209; ESSJa IV: 119f.

čìstiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉstit* (Brač, Senj), *čìstiti* (Vrgada), *č'istiti* (Varaždin)

TVORBA *čìstāč* (*čistàčica*), *čistiònica*, *čȉšćēnje*

Postalo od **čistiti* (stcsl. *čistiti*, sln. *čístiti*, rus. *чи́стить*, polj. *czyścić*), što je izvedeno od **čistъ*, v. ***čist***.

Lit.: Derksen 90; SP II: 209f.; ESSJa IV: 120.

čistòća *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čistoćȁ* (Brač, Vrgada, Senj), *čistôča* (Varaždin), *čistoča* (RKKJ)

Postalo od psl. **čistotà* (stcsl. *čistota*, sln. *čistóta*, rus. *чистота́*, polj. *czystota*), sa zapadnojužnoslavenskim sufiksom **-otja*, što je izvedeno od **čistъ*, v. ***čist***.

Lit.: ESSJa IV: 121.

čìstokŕvan *prid.*

TVORBA *čistokŕvnōst*

Složeno od ***čist*** i ***krv***. Usp. fr. *pur-sang*, rus. *чистокро́вный*.

čistúnac *m* (19. st.)

TVORBA *čistúnčev*, *čistùnica*, *čistùnstvo*

Izvedeno od ***čist***. Za sufiks usp. ***bjegunac***.

čȉtak *prid.*

TVORBA *čȉtkōst*

Izvedeno od ***čitati***. Za sufiks usp. ***pitak***.

čìtānka *ž*

Izvedeno od ***čitati***. Za sufiks usp. ***bojanka***, ***crtanka***, ***kajdanka***.

čìtati (18. st.; oblik *čisti* zabilježen je od 13. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉtat* (Senj), *čȉtati* (Vrgada), *č'itati* (Varaždin), usp. i *štȉt* ⟨prez. *štȉjen*⟩ (Brač), *štȉti* (Zlarin), *štỳt* (Turni), *čtẽti* ⟨prez. *čtẽm*⟩ (Mraclin), *čteti, čitati* (RKKJ)

TVORBA *čìtāč* (*čitàčica*), *čìtānje*, *čitaònica*, *čìtatelj* (*čitatèljica*, *čitatèljstvo*), *čìtljiv* (*čitljivōst*)

Postalo od psl. **čitàti* (sln. *čítati*, rus. *чита́ть*, polj. *czytać*), što je srodno s lit. *skaitýti* 'brojati'. Lit. primjer pokazuje izvorno značenje, jer psl. **čitati* je intenzivno-iterativna tvorba od glagola **čisti* ⟨prez. **čьtǫ*⟩ 'brojati, računati' (strus. *чистu* ⟨prez. *чьту*⟩ 'brojati', usp. hrv. *štívo* < **čьtivo*, v. ***štivo***) < ie. **(s)k*^{w}*eyt-* (skr. *cétati* 'opaža', usp. i latv. *šķist* 'misliti').

Lit.: Skok I: 329f.; Gluhak 179f.; Derksen 90; SP II: 206f.; ESSJa IV: 123; Snoj 88; Vasmer III: 343.

čȉtav *prid.* (14. st. Mon. serb. prilog; 15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉtav* (Vrgada), *čitav* (RKKJ)

Postalo od psl. **čítavъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'zdrav, cio' (ukr. dijal. *чи́тавый*, mak. *читав*), što je izvedeno od **čitъ* (hrv. star. *čȉt* 'cijeli, sam' (16. st.), rus. dijal. *чи́тый* 'trijezan'), a to je srodno s lit. *kíetas* 'tvrd, čvrst', od istoga korijena koji je u ***čio (čil)***.

Lit.: Skok I: 329; Gluhak 180; SP II: 217f.; ESSJa IV: 123ff.

čȉvkati

Nije zabilježeno u ARj. Onomatopeja, podudarna sln. *čívkati*.

Lit.: Snoj 88.

čìzma *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȉzma* (Brač, Grobnik, Našički kraj), *čȉžma* (Vrgada, Senj), *č'ižma* (Varaždin), *čizma, čižma* (RKKJ)

TVORBA *čizmètina* (19. st.), *čȉzmica* (18. st.)

Posuđeno, možda u nekim govorima preko mađ. *csizma*, iz tur. *çizme*. Balkanski turcizam, usp. bug. *чизъм*, alb. *çizmë*.

Lit.: Skok I: 331; Gluhak 180; Škaljić 178; Snoj 88.

člân *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *člôn* (Brač), *čl'an* (Varaždin), *čjẽn* 'pokoljenje' (Orlec), *čljẽn, šljẽn* (Vodice), *člen* (RKKJ)

TVORBA *člànica*, *člànstvo*

Postalo od psl. **čelnъ* 'ud, dio neke cjeline, zglob' (sln. *člèn, člẹ̑n*, rus. dijal. *чéлень*, strus. *членъкъ*, polj. *człon*), što je izvedeno od korijena koji je u lit. *kelỹs* 'koljeno' i psl. **koléno*, v. ***koljeno***. Možda od istoga korijena kao i grč. *κῶλον* 'ud' (< ie. **kelH-*, v. ***klanac***).

Lit.: Skok I: 331f.; Gluhak 180; SP II: 125f.; ESSJa IV: 44f.; Snoj 88; Vasmer III: 345; Frisk II: 60f.

članak *m* (16. st. 'zglob, ud')

DIJALEKTI I POTVRDE *čl'ẹ́nẹ̑k* (Gola), *členk* (RKKJ)

TVORBA *člankòvit*

Postalo od psl. **členъkъ* 'zglob' (sln. *člẹ̑nek*, ukr. *членок* 'kost, zglob', polj. *członek* 'član; zglob'), što je izvedeno od **čelnъ*, v. ***član***. U značenju 'tekst objavljen u novinama ili časopisu' riječ je kalk prema lat. *articulus* 1. 'zglob'; 2. 'dio teksta', usp. i češ. *článek* 'dio teksta'.

Lit.: ESSJa IV: 45.

članàrina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *članarȉna* (Brač), *članar'ina* (Varaždin)

Izvedeno od ***član***. Za sufiks usp. ***cestarina***.

člankonóžac *m*

Složeno od *članak*, v. ***član***, i ***noga***. Kalk prema nlat. nazivu *Arthropoda*, njem. *Gliederfüßer*.

člànjiv *prid.*

TVORBA *člànjivōst*

Izvedeno od ***član***.

čmâr *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čmõr* ⟨G *čmōrà*⟩ (Brač), *čmȁr* (ARj), *čmar* (RKKJ)

Podudarno sln. *čmȃr*, a dublja je etimologija nejasna. Povezivanje s njem. *Schmer-bauch* 'trbušina' ne izgleda vjerojatnim. Možda je u vezi s korijenom koji je u ***čvarak***, v. ***čvariti***, sa sličnom smjenom suglasnika kao u *cvariti* i ***cmariti (se)***. Izvorno bi značenje bilo 'stisnuti (mišić)', usp. ***sfinkter***.

Lit.: Skok I: 332; Gluhak 180; Bezlaj I: 84.

čòban *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čobôn* (Brač), *čobºãn* (Vrgada), *č'oban* (Varaždin), *čóban, čóbanin* (bački Hrvati), *čòbanin* (Arj)

TVORBA *čòbanica*

Posuđeno iz tur. *çoban*, što je iz perz. *šubān*. Balkanski turcizam, usp. alb. *çoban*, bug. *чобáн*.

Lit.: Skok I: 332; Škaljić 178.

čobánac *m* 'pikantno jušno jelo od najčešće dviju vrsta mesa'

Izvedeno od ***čoban*** (radi se o izvorno pastirskom jelu).

čokoláda *ž* (19. st.)

TVORBA *čȍkolādnī*

Posuđeno preko njem. *Schokolade* i tal. *cioccolata* iz šp. *chocolate*, kamo je riječ dospjela iz jezika nahuatl kojim su govorili Asteci. U tom jeziku *chocolatl (xocolatl)* je značilo 'napitak od kakaa' (riječ za 'kakao' glasila je *choco*, a *latl* znači 'gorka voda').

Lit.: Snoj 89; Chambers 167; Kluge s. v. Schokolade.

čȍkōt *m* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *çotuk* 'korijen stabla na površini zemlje', možda ukršteno sa slav. **čokъ* 'komad drveta' (sln. *čok*, rus. *чок*).

Lit.: Skok I: 334; Gluhak 180; Škaljić 180; Snoj 89.

čòpōr *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čòpor* (Gacka), *čõpŏr* (Cerje), *č'opọr* (Gola)

Posuđeno iz mađ. *csoport* 'krdo', prvotno 'krdo svinja'.

Lit.: Skok I: 335; Gluhak 181; MNTESZ I: 554.

čórba *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *čõrba* (Vrgada), *čorba* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *çorba, şorba*, što je iz perz. *šūrbā, šūrbağ*. Balkanski turcizam, usp. bug. *чорбá*.

Lit.: Skok I: 335; Škaljić 180; Snoj 90.

čòvječan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čovȉčan* (Brač), *človẹ̑čẹn* (Varaždin), *človečen* (RKKJ)

TVORBA *čòvječnōst* (19. st.)

Postalo od psl. **čьlověčьnъ, *čelověčьnъ* (stcsl. *člověčьnъ*, sln. *človẹ̑čen*, rus. dijal. *человéчный*, češ. *člověčný*), što je izvedeno od **čьlověkъ, *čelověkъ*, v. ***čovjek***.

Lit.: ESSJa IV: 48f.

čovječànstvo *sr* (16. st.)

Postalo od **čьlověčьnьstvo* (sln. *človečânstvo* (*knjiž., zast.*), polj. *człowieczeństwo*, češ. *člověčenstvo*), što je izvedeno od **čьlověčьnъ*, v. ***čovječan***, ***čovjek***.

Lit.: SP II: 130f.

čòvječjī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čovìčji* (Brač), *čovȅčji* (Varaždin), *človeči* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьlověčь(jь), *čelověčь(jь)* (stcsl. *člověčь*, sln. *človéčji*, rus. *человéчий*, polj. *człowieczy*), što je izvedeno od **čьlověkъ, *čelověkъ*, v. ***čovjek***.

Lit.: SP II: 129; ESSJa IV: 47f.

čovječúljak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***čovjek***.

čòvjek *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čovȉk* (Brač, Vrgada, Senj, Žumberak), *čl'ovęk, č'ovęk* (Varaždin), *č'ovęk* (Gola), *človek, človik, čovek* (RKKJ)

Postalo od psl. **čьlověkъ, *čelověkъ* (sln. *človek*, rus. *человéк*, polj. *człowiek*). Ova je psl. riječ svakako složenica, ali nije posve jasno što su joj sastavni dijelovi. Početni je dio vjerojatno isti kao u ***čeljad***, ali dublja je etimologija toga elementa **čel-* nejasna. Neki u tome morfemu vide ie. korijen **k^{w}elh$_{1}$-* 'okretati', v. ***kolo***, ***pokoljenje*** (grč. *τέλος* 'odred'), a drugi **kelH-* 'podizati', v. ***čelo***. Drugi je dio, psl. **-věkъ*, možda podudaran lit. *vaĩkas* 'dijete', možda i psl. **věkъ*, v. ***vijek***, no dublja etimologija tih riječi nije poznata.

Lit.: Skok I: 336f.; Gluhak 181; Derksen 80f.; SP II: 131f.; ESSJa IV: 48ff.; Snoj 89.

čovjekòlik *prid.*

Složeno od ***čovjek*** i ***lik***. Usp. njem. *menschenartig*.

čovjekoljúbac *m* (13. st. Domentijan – 16. st.; 19. st.)

TVORBA *čovjekoljúpčev*

Složeno od ***čovjek*** i *-ljubac*, v. ***ljubiti***. Usp. stcsl. *člověkoljubьcь*. Kalk prema grecizmu ***filantrop***.

čovjekoljùbiv *prid.*

Složeno od ***čovjek*** i *-ljubiv*, v. ***ljubiti***. Usp. stcsl. *člověkoljubivъ*, rus. *человеколюби́вый*. Kalk prema grecizmu ***filantropija***.

čovjekòljūblje *sr* (13. Mon. serb. – 15. st.; 19. st.)

Složeno od ***čovjek*** i *-ljublje*, v. ***ljubiti***. Usp. stcsl. *člověkoljubije*, rus. *человеколю́бие*. Kalk prema grecizmu ***filantropija***.

čŕčkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *črčk'ati* (Cerje), *č'rčkati* (Varaždin), *črčkati* (RKKJ)

Ekspresivna tvorba, vjerojatno iz korijena koji je u ***crta***; usp. i rus. *черка́ть* 'brzo pisati', bug. *чóркам* 'dupsti, grepsti'. Za tvorbu usp. ***brčkati***, ***čačkati***.

Lit.: Skok I: 278; Snoj 91.

čreda *ž*, v. ***krdo***

črȅt *m* (18. st.) 'močvarno mjesto, osobito u šumi', v. ***cret***

čũba *m* (18. st.) 'usta, gubica'

DIJALEKTI I POTVRDE *čũba* 'čuperak kose' (Cres), *č'oba, č'uba* (Varaždin), *č'oba* (Gola), *čuba* (RKKJ)

Kajkavizam. Postalo od psl. **čuba, *čubъ* 'krijesta' (rus. dijal. *чуб*, polj. *czub*, polj. dijal. *czuba*), što su ekspresivne tvorbe koje se ne podudaraju sasvim u slav. jezicima. Postoji mišljenje da je u vezi s germanskim riječima poput srvnj. *schopf* 'krijesta, čuperak kose' (njem. *Schopf*, usp. i njem. *Schaub* 'snop (slame)'), ali to je formalno teško. Značenje 'usta' u hrvatskome razvilo se preko 'jako istaknuta, izbočena usta'.

Lit.: Skok I: 346; SP II: 292; ESSJa IV: 126; Kluge s. v. Schopf; EIEC 262; Kroonen 449.

čúčati ⟨prez. *čúčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čūčȉti, čũčati* (Vrgada), *čūčȉt* (Brač), *čūčȁt* (Senj), *čučati* (RKKJ)

TVORBA *čûčanj, čũčnuti*

Postalo od psl. **čučàti* 'stajati svinutih koljena, čučati' < **čukȅti* (bug. *чуча*, sln. dijal. *čúčati*, češ. *čučeti*), što je ekspresivna tvorba nesigurne dublje etimologije. Moglo bi se povezati s imenicom ***kuka***, uz pretpostavku da je riječ o asimilaciji od starijega **kučati* u značenju 'biti savijen (kao kuka)', usp. polj. *kuczeć* 'čučati', usp. i lit. *kiũksóti* 'čučati', srvnj. *hũchen* 'čučati', što bi upućivalo na ie. korijen **kewk-*.

Lit.: Skok I: 301; Gluhak 181; SP II: 278; ESSJa IV: 126f.; Bezlaj I: 90.

čúčavac *m*

Izvedeno od ***čučati***. Usp. njem. *Hocktoilette*.

čùdāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *čudâk* (Varaždin)

TVORBA *čudàkinja*

Izvedeno od ***čudo***. Usp. sln. *čudák*, rus. *чудáк*, polj. *cudak*.

Lit.: SP II: 278.

čùdan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȕdan* (Brač, Senj), *čȕdān* (Grobnik), *č'udẹn* (Varaždin), *č'ȗdẹn* (Gola), *čuden* (RKKJ)

TVORBA *čȕdno*

Postalo od psl. **čúdьnъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'čudan, zadivljujući' (stcsl. *čudьnъ*, sln. *čúden*, rus. *чудно́й*, polj. *cudny*), što je izvedeno od **čudo*, v. ***čudo***.

Lit.: ESSJa IV: 129f.

čùdesan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *čȕdesnōst*

Postalo od psl. **čúdesьnъ* 'čudan, zadivljujući' (stcsl. *čudesьnъ*, sln. *čudẹ́sen*, rus. *чудéсный*, polj. dijal. *cudośny*), što je izvedeno od **čudo* ⟨G **čudese*⟩, v. ***čudo***.

Lit.: SP II: 278ff.

čùditi se ⟨prez. *čȕdīm se*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȕdit se* (Brač, Senj), *čȕditi se* (Vrgada), *č'uditi sę* (Varaždin), *čuditi se* (RKKJ)

TVORBA *čȕđēnje*

Postalo od psl. **čúditi sę* 'biti zadivljen' (stcsl. *čuditi sę*, sln. *čudīti se*, *čúditi se*, strus. *чудитися*, češ. dijal. *čudit' sa*), što je izvedeno od **čudo*, v. ***čudo***.

Lit.: Derksen 90f.; SP II: 280; ESSJa IV: 127f.

čudnòvat *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čudnovȁt* (Brač), *čudnovàt* (Grobnik), *čudnovâti* (Varaždin), *čudnovat* (RKKJ)

Izvedeno od ***čudan***.

čȕdo *sr* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȕdo* (Brač, Vrgada, Senj), *čudà pril.* 'neobično mnogo' (Orbanići), *č'udo* (Varaždin), *čudo* (RKKJ)

Postalo od psl. **čúdo* ⟨G **čúdese* a. p. *a*⟩ (stcsl. *čudo*, sln. *čúdo*, rus. *чýдо*, polj. *cud*) < ie. **kew(h$_1$)-d-es-* 'ono što je dostupno osjetilima' (strus. *кудесъ* 'čari, vradžbine', grč. *κῦδος* 'slava, uspjeh', *κυδρός* 'slavan'). Korijen **kewh$_1$-* vjerojatno je isti kao u glagolu ***čuti***. Usp. i ***kuditi***. Trag je osnove *čudes-* očuvan i u prilogu *čudesȍ* 'neobično mnogo' (Brač).

Lit.: Skok I: 339f.; Derksen 91; SP II: 278ff.; ESSJa IV: 128f.; Snoj 92; Vasmer III: 351f.; Pokorny 587; EIEC 361, 418; Beekes 796.

čudotvórac *m* (13. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čudotvȍrac* (Brač)

TVORBA *čudotvórčev*, *čudòtvōrka*

Složeno od ***čudo*** i ***tvorac***. Usp. stcsl. *čudotvorьcь*, rus. *чудотвóрец*. Kalk prema grč. *θαυματουργός*.

čudòtvōran *prid.* (18. st.)

Složeno od ***čudo*** i *-tvoran*, v. ***tvoriti***. Usp. ***čudotvorac***.

čȕdovīšte *sr* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čudòvīšte* (bački Hrvati), *čudovišče* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *чудóвище*, što je izvorno augmentativ od *чýдо*, v. ***čudo***. Usp. i bug. *чудóвище*.

Lit.: SP II: 282.

čûjan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ujẹn* (Varaždin)

TVORBA *čújnōst*

Postalo od **čujьnъ* (sln. *čújen* 'koji čuje', ukr. *чуйни́й* 'osjetljiv', češ. rijetko *čujný* 'osjetljiv'), što je izvedeno od **čuti* ⟨prez. **čujǫ*⟩, v. ***čuti***.

Lit.: SP II: 284; ESSJa IV: 131.

čùka *ž* 1. 'brdo ili brdašce s jedne strane izrazito strmo, s druge blaže nagnuto'; 2. 'vrh brda'

DIJALEKTI I POTVRDE *čȕka* (Gacka)

Postalo od psl. **čuka, *čukъ* 'gora, stjenovita uzvisina' (rus. dijal. *чук* 'vrh'). Iz istog su korijena bug. dijal. *чукáра*, srp. dijal. *čùkara* 'oštra stijena', a lit. *čiùkuras* 'oštra stijena' je slična ali nesrodna riječ. Ie. korijen mogao bi biti **kewk-* (isl. *haugr* 'brdo', lit. *kaukarà*

'brdo'). Premda ima mišljenja da je riječ *čùka* posuđena iz predslavenskog supstrata (nema je na slav. zapadu), alb. *çukë* 'čuka' ne mora biti ilirski ostatak, već može biti posuđenica iz slavenskoga.

Lit.: Skok I: 340; SP II: 285; ESSJa IV: 131.

čùkati (18. st.) 'lagano udarati po površini čega tvrdog; kuckati'

DIJALEKTI I POTVRDE *č'ukati* (Varaždin), *čukati* (RKKJ)

Onomatopejski glagol s usporednicom u bug. *чýкать*. U drugim slav. jezicima postoje slični glagoli koji znače 'proizvoditi nagle zvukove' (sln. *čûkati*, ukr. dijal. *чýкamu*), usp. u hrv. dijal. *čukati* 'pozivati kokoši glasom *ću*' (Skok). Izvorno bi *čùkati* mogao biti denominalni glagol od imenice **čukъ* 'mlat' (usp. srp. dijal. *čûk* 'mlat', bug. *чук* 'mlat'), što je možda od korijena koji je u ***kovati***.

Lit.: Skok I: 340f.; SP II: 286; ESSJa IV: 131f.

čukun- *pref.* v. ***šukun-***

čûlan *prid.*

TVORBA *čúlnōst*

Izvedeno od ***čulo***.

Lit.: SP II: 288.

čúlo *sr* (19. st.)

Riječ je kasno zabilježena i nema je u dijalektima. Zacijelo novija tvorba od glagola ***čuti***, kao ***osjetilo*** od ***osjetiti***. Ista tvorba postoji i u drugim slavenskim jezicima, usp. sln. *čúlo* 'organ sluha' (Plet.), rus. dijal. *чýло* 'organ sluha', češ. *čídlo*.

Lit.: Skok I: 344f.; SP II: 287f.; ESSJa IV: 128.

čûn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čũn* (Senj), *čûn* (Samobor, Ozalj), *čùnək* 'čunak' (Ozalj), *č'ǫ̑n* (Gola), *čun* (RKKJ)

TVORBA *čùnak* (Lika)

Postalo od psl. **čьlnъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'plovilo iz izdubljenog drva' (sln. *čǫ̑ln*, rus. *чёлн*, polj. *czełn*), od istog korijena kao lit. *kéltas* 'trajekt', usp. i lit. dijal. *kelnas* 'lađa'. Čini se da treba poći od osnove **(s)kel-* koja je značila 'panj, komad drveta' (usp. sa sufiksom **-m-* umjesto **-n-* lit. *kélmas* 'panj, stablo', stvnj. *scalm* 'lađa'). Ie. korijen je vjerojatno **kelh$_2$-* 'sjeći', v. ***klati***.

Lit.: Skok I: 342; Gluhak 182; SP II: 219f.; ESSJa IV: 142; Snoj 89f.

čûnj *m* (19. st.)

TVORBA *čûnjast*

Najstariji oblik je *cunj* (Marin Držić). Vjerojatno posuđeno iz nekog romanskog govora, od lat. *cōnus* 'čunj' (obično se spominje mlet. *zono*). Latinska je riječ posuđenica iz grč. *κῶνος* 'čunj, stožac, češer', što je vjerojatno predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Skok I: 280f.; Beekes 815.

čùpati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čùpot* (Brač), *čùpati* (Vrgada), *čùpat* (Senj), *čupati* (RKKJ)

TVORBA *čùpkati* (19. st.)

Podudarno sa sln. dijal. *čûpati*, ukr. dijal. *чýнamu* 'teško hodati, vući se', češ. rijetko *čupati* 'vući, raščupati'. Moguće je da se u hrv. taj glagol ukrstio s odrazom **čьlpti* 'udarati' (ukr. *чoвпмú* 'udarati').

Lit.: Skok I: 342f.; Gluhak 182; SP II: 221f., 289; ESSJa IV: 143f.

čùpav *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***čupati***.

čupérak *m* (19. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***čupati***. Usp. ukr. *чупер* 'čuperak'.

Lit.: Skok I: 342.

čùti *dv.* ⟨prez. *čȗjēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čût* (Brač), *čûti* (Vrgada), *čût se* (Senj), *č'uti* (Varaždin), *čuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **čúti* ⟨prez. **čújǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *čuti*, sln. *čúti*, rus. *чутьь*, polj. *czuć*) < ie. **(s)kewh$_1$-* 'opažati' (lat. *caveō* 'paziti, čuvati', grč. *κοέω* 'opažati', stvnj. *scouwōn* 'gledati', got. *hausjan* 'čuti'). Usp. i ***čudo***. Manje je vjerojatna veza s grč. *ἀκούω* 'čuti', v. ***akustika***.

Lit.: Skok I: 344f.; Gluhak 182; Derksen 91; SP II: 295f.; ESSJa IV: 134ff.; Snoj 93; LIV s. v. *(s)keu̯h$_1$-; Pokorny 587f.; EIEC 361, 418.

čùtura *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'utura* (Varaždin), *čut'ura* (Gola), *čutura* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *çotra* 'mala drvena posuda za vodu', možda uz posredovanje nekog balkanskog jezika. Turska je riječ možda posuđena iz grč. *κοτύλη* 'lončić, vrčić', v. ***kotao***. Balkanski turcizam, usp. rum. *ciutură*, bug. *чомура* = *чутура*, *чомра*, alb. *çotrë, çuturë* (gegijski), ngr. *τσίοτρα*.

Lit.: Skok II: 248; Škaljić 182; Snoj 93.

čùvār *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čuvõr* (Brač), *čuv°ār* (Vrgada), *čuvār* (Senj), *čuvậr* (Varaždin), *čuvar* (RKKJ)

TVORBA *čuvárev*, *čuvàrica*

Izvedeno od ***čuvati (se)***. Usp. sln. *čuvár*.

čuvàrkuća *ž* (19. st.) *bot. (Sempervivum tectorum)*

Složeno od *čuvar*, v. ***čuvati (se)*** i ***kuća***. Usp. tal. *guardacasa*.

čúvati (se) (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *čūvȁt* (Brač, Senj), *čūvàti* (Vrgada), *čūvati* (Varaždin), *čuvati* (RKKJ)

TVORBA *čúvānje*

Postalo od psl. **čuvàti* (sln. *čūvati*, ukr. *чувáму*, polj. *czuwać* 'bdjeti'), što je iterativno-intenzivna tvorba od **čuti*, v. ***čuti***. Razvoj značenja je: 'opetovano čuti' > 'slušati' > 'paziti, čuvati', usp. sličnu značenjsku vezu u lat. *tueor* 'opažati', *tūtus* 'siguran, očuvan'.

Lit.: Skok I: 344; SP II: 298; Snoj 93.

čùven *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***čuti***.

čùvstvo *sr* (13. st. Domentijan; 16. st.)

Posuđeno iz csl. *čuvьstvo*, što je glagolska imenica izvedena od glagola ***čuti***, usp. i sln. *čûstvo*, rus. *чу́вство*, češ. *čivstvo*.

Lit.: Skok I: 344; SP II: 298; ESSJa IV: 137; Snoj 93.

čvákati

DIJALEKTI I POTVRDE *čvàkati* (ARj)

Onomatopeja, izvedena od uzvika *čvȁk* 'zvuk koji nastaje pri udaranju'.

Lit.: Skok I: 345.

čvárak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *čvõr* ⟨G *čvōrȁ*⟩ (Brač), *škvôrka* (Brač), *ọcv'irẹk* (Gola), *ùcvrljak* (Lika)

Izvedeno od ***čvariti***.

čvàriti (19. st.)

Ekspresivna tvorba postala od glagola *cváriti* 'vrijeti, topiti mast', v. ***cmariti (se)***; usp. i češ. *škvařiti* 'topiti mast', rus. dijal. *шквáрить* 'peći'.

Lit.: Skok I: 284; Snoj 75; Vasmer II: 635, III: 406.

čvôr *m* (18. st.)

Postalo od psl. **čьvorъ* (samo južnoslavenski, usp. sln. *čvòr*, bug. *чвор*). Prema nekim mišljenjima sln. *čvòr* je posuđenica iz hrv. Dublja je etimologija nesigurna. Ako je početno **čь-* nastalo redukcijom od **če-* kao u psl. **čьtyre* od **četyre*, v. ***četiri***, tada je moguće da je *čvôr* od korijena **kew-* koji je u ***kvaka***, ***kuka***. Moguća je veza s rus. *шкворень* 'zavoranj, klin', polj. *sworzeń* 'zavoranj'. Početno *č-* je možda analogijom prema ***čvrst***. Izvorno značenje bilo bi 'ono čime se zatvara'. Postoji mišljenje da su te riječi od korijena koji je u ***otvoriti***, ali početak riječi nije objašnjen. U značenju 'mjerna jedinica za brzinu, nautička milja/sat' riječ je kalk prema eng. *knot*.

Lit.: Skok I: 345; Gluhak 182f.; SP II: 322; ESSJa IV: 179.

čvórak *m* (18. st.) *zool. (Sturnus)*

Naziv ptice vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. ***cvrkut***, ***cvrčati***. Usp. rus. *скворéц*, sln. *škórec*.

čvòrīšte *sr*

Izvedeno od ***čvor***.

čvòrnat *prid.*

Izvedeno od ***čvor***.

čvŕga *ž* (19. st.)

Možda ekspresivno preobličeno prema ***kvrga***.

čvŕljati 'pisati, šarati na brzinu, bez smisla'

Nije zabilježeno u ARj. Ekspresivna tvorba, zacijelo od istog korijena kao rus. *черкнуть* 'podcrtati', v. ***crtati***. Za sufiks usp. ***žvrljati***, ***švrljati***.

čvȓst *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čvȓst* (Brač, Vrgada), *čvarst, čverst, čvrst* (RKKJ)

TVORBA *čvȓsto, čvrstòća*

Postalo od psl. **čȇrstvъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'snažan, tvrd, gust' (sln. *čvȓst*, rus. *чёрствый* 'tvrd', polj. *czerstwy*). Zacijelo treba poći od *u*-osnove **krt-tu-*, od ie. korijena **kret-/*krt-* (skr. *kṛtsná-* 'čitav', *krátu-* 'snaga', lat. *crassus* 'grub, gust', grč. *κράτος* 'snaga', možda i got. *hardus*, njem. *hart* 'tvrd'). Manje je vjerojatna veza s korijenom **kert-* 'rezati' (lit. *kiřsti*, itd.), v. ***crta***. U hrv. i sln. dogodila se metateza *črstv-* > *čvrst-*, očigledno još prije hrv. promjene **čr-* > *cr-* (kao u hrv. ***crv*** spram sln. *čȓv*).

Lit.: Skok I: 346; Gluhak 183; Derksen 92; SP II: 251f.; ESSJa IV: 159ff.; Snoj 94; Kluge s. v. hart; Kroonen 211.

Ć

ćàkula *ž reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ćãkula* (Brač), *ćâkula* (Pitve, Zavala), *ćàkule mn.* (Vrgada)

TVORBA *ćakùlati*

Posuđeno iz tal. dijal. (*ciàcola, ciàcula* (Giuliano), *ciàcola* (Veneto-Dalmato)), onomatopejskoga podrijetla (usp. tal. *chiacchierare* 'čavrljati').

Lit.: Skok I: 348; Vinja I: 113.

ćàp *uzv.*

Onomatopeja.

ćàpiti (19. st.)

Ekspresivna tvorba nastala ukrštanjem mlet. *chiapàr*, tal. *chiappare* 'ugrabiti, uhvatiti' i hrv. ***čapati***.

Lit.: Skok I: 349; DEI 892.

ćèlav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćèlov* (Brač), *ćèlav* (Vrgada, Senj), *ć'ęlaf* (Varaždin)

TVORBA *ćèlavjeti, ćèlavōst*

Posuđeno iz tur. *kel* 'ćelav'. Balkanski turcizam, usp. rum. *chel*, mak. *ќелав*. Starija hrvatska riječ za *ćelav* je ***plješiv***.

Lit.: Skok I: 351; Gluhak 185; Škaljić 187.

ćèlija *ž* (13. st. Sava kelia; 16. st.)

Posuđeno preko srp. iz bizant. grč. *κέλλιον*, što je deminutiv od *κέλλα* 'soba', posuđenica iz lat. *cella* 'soba, spremnica, komora' (možda od ie. **k'el-* 'sakriti', v. ***okultni***).

Lit.: Skok I: 255; Gluhak 184; de Vaan 105.

ćèvāp *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćèvāp* (bački Hrvati)

TVORBA *ćevàpčić*

Posuđeno iz tur. *kebap* 'na komade izrezano meso', što je iz arap. *kabāb*. Balkanski turcizam, usp. rum. *kebap*, alb. *qebap*, bug. *кебап*, ngr. *κεμπάπι*. U novije doba ista je turska riječ preko europskih jezika posuđena kao *kebab*.

Lit.: Skok 356f.; Škaljić 192; Stachowski 116.

ćilim *m* (17. st.) 'orijentalni tepih'

DIJALEKTI I POTVRDE *ćìlim* (bački Hrvati), *ćîlim* (ARj)

Posuđeno iz tur. *kilim*, što je iz perz. *kilīm*. Balkanski turcizam, usp. rum. *chilim*, alb. *qilim*, bug. *килúм*.

Lit.: Skok I: 358; Gluhak 185; Škaljić 193.

ćirìlica *ž* (19. st.)

TVORBA *ćirìličnī*

Pismo nazvano prema *Sv. Ćirilu* (826./827. – 869.), propovjedniku kršćanstva u Moravskoj, koji je zajedno s bratom Metodom začetnik slavenske pismenosti. Pismo *ćirilicu* osmislili su Ćirilovi učenici po uzoru na grčki alfabet. Osobno ime *Ćiril* podrijetlom je iz grč. *Κύριλλος*, što je izvedeno od *κύριος* 'gospodin', usp. ***crkva***.

Lit.: Skok I: 269; Gluhak 185; Vasmer I: 560.

ćivríkati ⟨prez. *ćìvrīčēm*⟩

Nije zabilježeno u ARj. Onomatopeja.

ćòšak (ćòšak) *m* (19. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ćòšāk* (bački Hrvati), *ćòšak, ćòšak* (Lika)

Posuđeno iz tur. *köşk* 'čardak, kula, ljetnikovac', usp. ***kiosk***.

Lit.: Skok I: 361; Stachowski 195.

ćùba *ž* (19. st.)

TVORBA *ćùbast*

Ekspresivno preoblikovano od bliskoznačnog ***čuba***.

Lit.: Skok I: 361f.

ćùćuriti (ćùćoriti)

Nije zabilježeno u ARj. Ekspresivno preoblićeno od korijena koji je u ***čučati***.

ćûd *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćûd* (Brač, Senj), *ćūd* (Vrgada), *ćût* (Varaždin), *č'ūt* (Gola), *čud* (RKKJ)

Postalo od psl. **tjûdь* ⟨a. p. *c*⟩ 'narav, običaj' (rcsl. *цѹдъ* 'običaj', sln. *čûd*, rus. *прuчýда* 'raspoloženje', češ. *cud* 'običaj'). Prvotno značenje zacijelo je bilo 'običaj, narav', od korijena koji je u ***tuđ***.

Lit.: Skok I: 367f.; Bezlaj I: 90; Vasmer II: 436.

ćùdljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćudjîv* (Brač), *čudlîvi* (Varaždin)

Izvedeno od ***ćud***.

ćùdorēdan *prid.* (18. st.)

TVORBA *ćùdorednōst*, *ćùdorēđe*

Složeno od ***ćud*** i ***red***, ***urediti***.

ćûk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćūk* (Brač, Vrgada, Senj), *čûk* (Vodice, Varaždin), *ćuk* (RKKJ)

Imenica onomatopejskog postanja, s usporednicama samo u južnoslav. jezicima, usp. sln. *čuk*, bug. dijal. *чук*. Slične onomatopeje za nazive ptica usp. pod ***kukavica***.

Lit.: Skok I: 362f.; Gluhak 185; Snoj 92; Bezlaj I: 91.

ćúliti (19. st.)

Podudarno s mak. *чули (yuuu)* 'ćuliti', rum. *a ciuli urechile* 'načuliti uši'. Balkanizam, vjerojatno pastirska riječ. Formalno je teško izvođenje od tur. *kulak* 'uho'. U vezi su i hrv. star. *ćûlav, čûlav* 'u koga su malene uši (o ovnu)', mak. *чулав*, alb. *çullë* 'čulav, čulast'.

Lit.: Skok I: 339; SP II: 287; ESSJa IV: 132.

ćùp *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćûp* (Lika, bački Hrvati), *čup* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *küp* 'zemljani lonac', što je iz arap. *kūb* 'posuda za vodu'. Balkanski turcizam, usp. rum. *chiup*, alb. *qyp*.

Lit.: Skok I: 365; Gluhak 185; Škaljić 200.

ćurlíkati ⟨prez. *ćùrlīkām/ćùrlīčēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćurlīkȁt* (Brač)

Onomatopeja; u osnovi je dijal. imenica *ćùrlika* 'pastirska svirala' (Lika).

Lit.: Skok I: 366.

ćùška *ž* (19. st., glagol *ćûškati* od 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *č'uška* (Varaždin), *č'u̱ška* (Gola)

Izvedeno od *ćušati* 'udarati po uhu' (18. st.), bez jasnih podudarnosti u drugim jezicima. Moguće je da je riječ o posuđenici iz njemačkoga; izvor bi bilo njem. *Schuss* 'udarac, hitac' (usp. *einen Schuss geben* 'zadati udarac'). S tom se pretpostavkom slaže što je riječ posvjedočena u kajk. govorima, no zamjena njem. *sch-* hrvatskim *ć-* je neočekivana. Sufiks *-ka* mogao bi biti analoški prema ***pljuska***.

Lit.: Skok I: 367.

ćútjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ćūtît* (Brač), *ćūtîti* (Vrgada), *čūtiti* (Varaždin), *ču̱t'iti* (Gola), *čuteti, čutiti* (RKKJ)

Postalo od **tjutěti* 'osjećati' (stcsl. *štutiti*, polj. *cucić*, ukr. *оцуцати*); dublja je etimologija sporna. Prema jednom mišljenju, psl. **tjutěti* je dobiveno pogrešnim dijeljenjem od glagola **ot-jutěti* (s prefiksom **ot-*); usporednica bi bila lit. *jùsti* ⟨prez. *juntù*⟩ 'osjećati', ali u slav. jezicima glagol **jutěti* nije posvjedočen. Druga je mogućnost da slav. osnovu **tjut-* treba posve pravilno izvesti iz ie. korijena **tewt-* (lit. *tautà* 'narod', stir. *túath* 'pleme'), v. ***tuđ***. Premda je ta usporedba semantički nategnuta, psl. **tjutěti* moglo je isprva značiti 'ponašati se po običajima plemena (naroda)', usp. lit. *taũsti* 'dobiti narodni značaj'.

Lit.: Skok I: 367f.; Gluhak 185; Snoj 95.

D

dà *vezn.* (11. st.)

Postalo od psl. **da* (stcsl. *da*, rus. *да*, polj. *da*). Moguće su usporednice stvnj. *zuo* 'do', lat. *dō-nec* 'do, dok ne', vjerojatno postale od ie. **(h$_2$)doH* ili **(h$_2$)dō*, od korijena koji je u hrv. ***do***[1]. Iz adpozicije je najvjerojatnije prvo nastao zavisni veznik, a zatim jesna čestica koju ima većina slavenskih jezika. Postoji i mišljenje da su spomenuti oblici okamenjeni glagolski oblici (imperativi glagola ***dati***).

Lit.: Skok I: 369f.; Gluhak 186; SP II: 323ff.; ESSJa IV: 180f.; Snoj 94; Vasmer I: 325; de Vaan 160.

dàbar (dàbar)[1] *m* (17. st.) *zool. (Castor fiber)*

DIJALEKTI I POTVRDE *breber, dabar* (RKKJ), *bȍbr* (Mikalja, Stulić)

Nastalo od psl. **bobrъ, *bebrъ* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *бебрꙋ, бобрꙋ*, sln. *bóber, béber*, rus. *бобр, бобёр*, polj. *bóbr*) < ie. **b^{h}eb^{h}r-* 'dabar' (lit. *bẽbras, bebrùs*, lat. *fiber*, steng. *beofor*, av. *baβra-*, skr. *babhrú-* 'smeđ'). U hrv. *dabar* došlo je do disimilacije **b...b* > *d...b*. Vokalizam hrv. riječi upućuje na psl. **bьbrъ*, a s tim je vokalizmom riječ možda zabilježena i u staroruskom. Obično se smatra da je riječ koja je značila 'dabar' u ie. tvorena reduplikacijom.

Lit.: Skok I: 370; Gluhak 186; Derksen 34; SP I: 290f.; ESSJa I: 174f., II: 145f.; Snoj 48; Vasmer I: 97; Kroonen 56.

dàbar[2] *m* (12. st. u toponimiji) 'provalija'

Postalo od psl. **dьbrъ, *dьbrъ* (stcsl. *дьбрꙑ*, sln. *debèr* 'klanac', rus. *дебрь* ⟨G *дéбри*⟩, brus. *добрь* 'provalija', stpolj. *debrz*), što je u vezi s lit. *dùburas* 'od vode isprano mjesto u potoku', od istoga korijena koji je u ***dubok***, ***dno***. Lit. pokazuje da je izvoran poluglas *ъ* od ie. **u*.

Lit.: Skok I: 370; Derksen 132; ESSJa V: 176f.; Vasmer I: 333.

dabòme (dabògme) *pril.*

Izvorno početak kletve *da Bog me*, v. ***da***, ***Bog***, ***me***.

dȁča *ž* (20. st.)

Posuđeno iz rus. *дáча*, što je izvedeno od glagola *дать*, v. ***dati***. Prvotno je značenje ove riječi bilo posjed koji bi car dao nekom velikašu.

Lit.: Vasmer I: 329.

dȁća[1] *ž* (16. st.) 'davanja kojima je kmet ispunjavao obveze prema feudalcu'

DIJALEKTI I POTVRDE *dȁća* (Gacka)

Postalo od psl. **dátja* ⟨a. p. *a*⟩ 'davanje' (sln. *dáča*, rus. *дáча*, slovin. *dȃu̯cä*), što je apstraktna imenica izvedena od glagola **dati*, v. ***dati***.

Lit.: SP II: 358f.; ESSJa IV: 195f.; Vasmer I: 329.

dáća (dâća)[2] *ž* 'gozba u čast pokojnika'

Izvorno ista riječ kao ***daća***[1]. Značenje se razvilo preko 'žrtveni prinos'.

dàdīlja (dàdilja) *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dàdija, dàdīlja* (bački Hrvati), *dàdija* (19. st. Karadžić)

Posuđeno iz tur. *dadı*, što je posuđenica iz perz. *dādā*. Sufiks je u hrv. možda analoški prema ***dojilja***.

Lit.: Škaljić 203.

dàgnja *ž* (19. st.) *zool. (Mytilus gallo-provincialis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *dàgńa* (Vrgada)

Vjerojatno postalo od psl. **dьg(ъ)na* (strus. *дегна, дьгна* 'oživljak', polj. *dzięgna* 'skorbut', češ. *dehna* 'zloduh'). Značenjska veza bila bi u tome što nakupine dagnji izgledaju kao oživljci. Riječ je kasno posvjedočena i slabo zastupljena u hrvatskim govorima, koji obično imaju mletacizam *mušula*.

Lit.: Skok I: 372; Vinja II: 161; ESSJa V: 205.

dâh *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dôh* (Brač), *d^{o}âh* (Vrgada), *dâh* (Senj), *dẹ̑h* (Varaždin), *d'ah* (Gola), *deh, dah* (RKKJ)

TVORBA *dášak* (19. st. Stulić)

Postalo od psl. **dъ̀xъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'dah' (stcsl. *dъxъ*, ukr. *dox*, polj. *dech*), što je srodno s lit. *dùsas* 'teško disanje', od korijena koji je u ***duh***, usp. ***dahnuti***, ***disati***.

Lit.: Skok I: 372f.; Gluhak 187; Derksen 129; SP V: 154f.; ESSJa V: 178; Snoj 95; Vasmer I: 365; Holzer 2011: 100.

dàhnuti (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dahnȕt* (Brač), *dahnùti* (Vrgada), *d'ẹhnuti* (Varaždin), *dehnoti, dehnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъxnǫ̀ti* (stcsl. *dъxnǫti*, sln. *dehnīti*, rus. *дохнýть*, polj. *tchnąć*) < ie. **dus-* (lit. *dùsti* 'gušiti se', latv. *dusêt* 'disati, počivati, spavati', eng. *doze* 'drijemati'), što je praznina korijena od kojega je ***duh***.

Lit.: Derksen 129; ESSJa V: 177; Snoj 95.

dàhtati ⟨prez. *dȁšćēm*⟩

Ekspresivno-iterativan glagol na *-tati* izveden od glagolskoga korijena koji je u ***dahnuti***.

dakàko *pril.*

Složeno od ***da*** i ***kako***.

dȁklē *vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dāklȅn, dâklen* (Vrgada), *daklę daklem, dakle* (RKKJ)

Složeno od psl. **dakъ* 'dakle, pak' (čak. star. *dak*, bug. dijal. *дак*, rus. dijal. *дак*) i psl. čestice **lě, *le*, v. ***li***. Ta je čestica možda poudarna s latv. *lai* 'neka' i možda stari imperativ neke glagolske osnove u značenju 'pusti, neka' (usp. stcsl. *lětь jestь* 'dopušteno je'). Prvi element **dakъ* vjerojatno je složen od veznika **da*, v. ***da***, i osnove upitne zamjenice **kъ*, v. ***tko***, ili od prijedloga **kъ*, v. ***k, ka***.

Lit.: Skok I: 367; Gluhak 373; SP II: 329f.; Snoj 347f.

daktilògraf *m*

TVORBA *daktilògrafkinja*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Daktylograf*, fr. *dactylographe*), složeno od grč. *δάκτυλος* 'prst' (nepoznatoga podrijetla) i ***-graf, -grafija***.

daktiloskòpija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Daktyloskopie*, eng. *dactyloscopy*), složeno od *daktilo-*, v. ***daktilograf*** i ***-skop, -skopija***.

dàlāj-làma *m*

Posuđeno iz tibet. *dalai lama*. *Lama* je tibetska titula za svećenike, a *dalai* mongolska riječ za 'ocean'.

Lit.: etymologiebank s. v. dalai lama.

dàlek *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dalȅk* ⟨ž *dalekà* sr *dalekò* komp. *dàljī*⟩ (Brač, Vrgada), *dalȅk* ⟨ž *dalekà* sr *dalekò* komp. *dãji*⟩ (Vrgada, Brač), *dȁlek* (Senj), *dal'ẹki* (Varaždin), *d'ālko* (Gola), *dalek* (RKKJ)

TVORBA *dalèko, nadalèko, nàdaljē*

Postalo od psl. **dalekъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'dalek' (csl. *dalekъ*, sln. *dálek*, rus. *далёкий*, polj. *daleki*), što je izvedeno od korijena koji je u **daljь*, v. ***dalj***. Komparativ *dȁljī* (16. st.) stvoren je od korijena bez sufiksa *-ek-*.

Lit.: Gluhak 187; Derksen 95; SP II: 333; ESSJa IV: 184f.

dalekòmetan *prid.*

Složeno od ***dalek*** i korijena koji je u ***metati***.

dalekòsēžan *prid.*

TVORBA *dalekòsēžnōst*

Složeno od ***dalek*** i korijena koji je u ***sezati***.

dalekòvidan *prid.*

TVORBA *dalekòvidnōst*

Složeno od ***dalek*** i korijena koji je u ***vidjeti***.

dalekòvod *m*

Složeno od ***dalek*** i korijena koji je u ***voditi***.

dalekòzor *m* (20. st.)

Nova kovanica. Složeno od ***dalek*** i ***zor***, v. ***zreti***[1]. Kalk prema grecizmu ***teleskop***.

dâlija *ž*

Posuđeno iz nlat. *dahlia*, prema imenu švedskog botaničara *Andersa Dahla* (1751. – 1789.).

Lit.: Mršić 74.

dalmatínac *m*

Pseća pasmina nazvana po hrvatskoj pokrajini *Dalmaciji*, odakle izvorno potječu psi *dalmatinci*.

Lit.: Mršić 75.

daltonìzam *m*

TVORBA *daltònist* (*daltònistica, daltonìstičkī*)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *daltonism*, fr. *daltonisme*). Prema engleskom fi-

zičaru i kemičaru *Johnu Daltonu* (1766. – 1844.), koji je pokušavao znanstveno objasniti *daltonizam*.

Lit.: Mršić 75f.

dâlj *m* (19. st. Karadžić)

Imenica okamenjena u prilogu *ùdālj*, postala od psl. **dalь ž* 'daljina' (sln. *dálja*, rus. *дальˊ ž*, polj. *dal ž)*. Ova je imenica nekako u vezi s korijenom koji je u psl. **dьliti* 'duljiti' (rus. *длитьˊ*), psl. **dьlgъ* 'dug', v. ***dug***[1], ali formalni odnos između tih oblika nije objašnjen. Za psl. **dalь* vjerojatno treba rekonstruirati korijensku imenicu s prijevojnom duljinom u korijenu (ie. **dōlh$_1$-*); druga je mogućnost da je došlo do ukrštanja korijena koji je u ***dug***[1] i ie. **teh$_2$l-* (lat. *tālis* 'takav', lit. *tolùs* 'udaljen', latv. *tâls*), v. ***tolik***.

Lit.: Skok I: 376ff.; Gluhak 187; SP II: 333f.; Snoj 95; Vasmer I: 327.

dàljē *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ale* (Cerje), *d'alę* (Varaždin), *daļe, deļe* (RKKJ)

Prilog tvoren od komparativa pridjeva ***dalek*** (stcsl. *dalje*, češ. *dále*, sln. *dālje*). Oblik *deļe*, koji je potvrđen kod Habdelića i Belostenca uz *daļe*, postao je od psl. **dьlje* 'dulje' (csl. *dьlje*, sln. *dljȅ* 'dulje, dalje', češ. *déle*), što je izvorno prilog komparativa pridjeva ***dug***[1].

Lit.: Bezlaj I: 104; ESSJa IV: 185.

daljìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dajinà* (Brač), *daļīnà* (Vrgada), *daljīna* (Senj), *daļ'ina* (Varaždin), *daļina* (RKKJ)

TVORBA *dàljīnskī*

Poput sln. *daljína* izvedeno od *dàljī*, v. ***dalek***, usp. i neovisne izvedenice od istoga korijena strus. *далина*, češ. *dálina* (*rijetko*).

Lit.: ESSJa IV: 186.

dàljinomjēr *m*

Složeno od ***daljina*** i ***mjeriti***.

dâljnjī *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dâlni* (Varaždin)

Postalo od psl. **daljьnjьjь* (stcsl. *daljьnjii*, sln. *dâljnji*, rus. *дальˊний*), što je izvedeno od komparativa *dàljī*, v. ***dalek***, usp. ***bližnji***. Oblik *daon(j)om* u Poljičkom statutu možda upućuje na praoblik **dalьnjь*. Oblici s odrazom **-lj-* u tom su slučaju postali asimilacijom **-lnj-* > **-ljnj-*. Danas se upotrebljava samo određeni pridjev, ali u starijem hrv. zabilježeni su i neodređeni oblici.

Lit.: ESSJa IV: 187; Vaillant 1958: 575.

dáma *ž*

Posuđeno iz fr. *dame* < lat. *domina* 'gospodarica', što je izvedeno od *domus* 'kuća', v. ***dom***, ***dominacija***.

Lit.: Snoj 95; Picoche 138.

dân *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dôn* (Brač), *d^{o}ân* (Vrgada), *dân* (Senj), *dận, dện* (Varaždin), *d'ẹ̄n* (Gola), *dan, den, dien* (RKKJ)

TVORBA *dának*

Postalo od psl. **dьnь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *dьnь*, sln. *dân*, rus. *деньˊ*, češ. *den*) < ie. **deyno-/*dino-* (lit. *dienà*, skr. *dína-* 'dan'), što je izvedeno od korijena **dey-/*di-* 'dnevna svjetlost' (lat. *diēs* 'dan', stir. *día* 'dan'); iz istoga je korijena i ie. **dyēw-*, **deywos* 'bog nebesnik' (lat. *deus*, skr. *devá-*, grč. *Zεύς*), v. ***diviti se***, ***dnevni***. Stari genitiv čak. *dnê* pokazuje da se u psl. ova imenica izvorno deklinirala kao konsonantska osnova.

Lit.: Skok I: 379; Gluhak 187f.; Derksen 134; SP V: 221f.; ESSJa V: 213f.; Snoj 95f.; Vasmer I: 339.

dànak *m* (16. st.)

Postalo od psl. **dánъkъ* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *дáнък*, stčeš. *dánek*, ukr. *дáнок*), izvedeno od pasivnog participa glagola ***dati***.

Lit.: SP II: 339; ESSJa IV: 187f.

dànas *pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *danàs* (Brač, Vrgada, Orbanići, Grobnik), *danās* (Senj), *d'ẹnęs* (Varaždin), *danas, denes* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьnьsь* (stcsl. *dьnьsь*, sln. *dánes*, rus. *днесь*, češ. *dnes*), što je složeno od **dьnь* 'dan' i pokazne zamjenice **sь* (usp. i *nòćas* 'ove noći', *ljètos* 'ovog ljeta'). Od istih su elemenata složeni npr. rus. *сегóдня* i lit. *šiañdien* 'danas'.

Lit.: Skok I: 380; Derksen 135; SP V: 225f.; ESSJa V: 215; Snoj 96.

dànašnjī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *danãšńi* (Brač), *danȁšńī* (Vrgada), *danášnji* (Senj), *d'ẹnęšńi* (Varaždin), *današńi* (RKKJ)

TVORBA *dànašnjica*

Postalo od psl. **dьnьsьnjь* (stcsl. *dьnьsьnjii, d(ь)nešnjii*, bug. *днéшен*, sln. *današnji*, Gjd. m. *diniznigo* (brižinski spomenici), strus. *дьнешьнии*, češ. *dnešní*), što je izvedeno od ***danas***. Skupina *-šnj-* pravilno se razvila iz **-snj-* < **-sьnj-*.

dàngubiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dangȕbit* (Brač), *dangȕbiti* (Vrgada)

TVORBA *dànguba* (17. st.)

Složeno od ***dan*** i ***gubiti***.

dániti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d°ānȉti se* (Vrgada), *dẹn'iti sę* (Varaždin), *dẹn'ẹti se* (Gola), *dnȉti* (18. st.)

Poput sln. *danīti se* i češ. starije *deniti se* izvedeno od ***dan***.

Lit.: SP V: 221.

dànomicē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȁnimicē* (19. st.)

Izvedeno od instrumentala *danom*, v. ***dan***, usp. ***djelomice***.

dȁnonoćnī *prid.* (18. st.)

Složeno od ***dan*** i ***noćni***.

dânju *pril.*

Izvedeno od ***dan*** analogijom prema ***noću***.

dapàče *pril.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dap'ačę* (Varaždin), *dap'ače* (Gola), *dapače* (RKKJ)

Složeno od ***da*** i psl. **pače* 'više' (starije hrv. *pače* (12. st. Mon. serb., 15. st. Mon. croat.), stcsl. *pače*, rus. *náче*), što je izvorno komparativ priloga **pakъ*, v. ***pak***.

Lit.: Vaillant 1958: 694f.

dâr *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dôr* (Brač), *d°âr* (Vrgada), *dâr* (Senj, Orbanići), *dậr* (Varaždin), *dar* (RKKJ)

Postalo od psl. *dârъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *darъ* ⟨G *dara, daru*⟩, sln. *dâr* ⟨G *darû*⟩, rus. *дар*, polj. *dar*) < ie. **deh$_3$-r-* 'dar' (grč. *δῶρον*, arm. *towr*), od korijena koji je u ***dati***. Psl. **darъ* zacijelo je bilo *u*-osnova. Usporedba oblika **deh$_3$-r-* s ie. **deh$_3$-n-* (stcsl. *danь ž* 'danak', lat. *dōnum* 'dar', stir. *dán* 'dar, nadarenost, pjesma', skr. *dā́na-* 'dar') vjerojatno upućuje na ie. heteroklitsku imenicu s NAjd. **deh$_3$-r*, Gjd. **dh$_3$-n-os*.

Lit.: Skok I: 382ff.; Gluhak 188f.; Derksen 96; SP II: 346f.; ESSJa IV: 191f.; Snoj 96.

darèžljiv *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *darežîv* (Brač), *darežljîv* (Senj), *darẹžlîvi* (Varaždin)

TVORBA *darèžljivōst* (17. st.)

Izvedeno od ***dar***, za tvorbu usp. ***sramežljiv***.

darivati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *darīvȁt* (Brač, Senj), *darīvȁti* (Vrgada)

TVORBA *darívānje, darìvatelj* (*darivatèljica, darìvateljskī*)

Nesvršeni glagol izveden od ***darovati***.

daròvati (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *darovȁt* (Brač, Senj, Grobnik), *darovȁti* (Vrgada), *darûvati* (Varaždin), *daruvati* (RKKJ)

Postalo od psl. **darovàti* ⟨prez. **darùjǫ*⟩ (stcsl. *darovati*, sln. *daróváti*, rus. *дарова́ть*, polj. *darować*), što je izvedeno od ***dar***.

Lit.: SP II: 344; ESSJa IV: 190f.

daròvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *darovȉt* (Brač), *darovîti* (Varaždin), *darovit* 'darežljiv' (RKKJ)

TVORBA *daròvitōst* (18. st.)

Postalo od psl. **darovìtъ* (sln. *darovît* 'darežljiv', bug. *дарови́т*, rus. *дарови́тый*), izvedeno od ***dar***.

Lit.: SP II: 345; ESSJa IV: 191.

dàrōvni *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *darõvẹn* (Varaždin), *darovni* (RKKJ)

TVORBA *daróvnica* (18. st.)

Postalo od psl. **darovьnъ(jь)* (csl. *darovьnъ*, bug. *дарóвен*, strus. *даровьныи*, češ. *darovný*), izvedeno od ***dar***.

Lit.: SP II: 346.

dàska *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dãska* ⟨A *dãsku*⟩ (Brač), *daskȁ* ⟨A *dȁsku*⟩ (Vrgada), *daskȁ* ⟨mn. *dȁske*⟩

(Senj), *d'ęska* (Varaždin, Gola), *daska, deska* (RKKJ)

TVORBA *dàščara* (19. st. Karadžić), *dàskati se* (*dàskānje, dàskāš, daskàšica*)

Postalo od psl. **dъskà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *dъska*, sln. *dáska, déska, deskà*, rus. *доскá*, polj. *deska*), što je posuđeno iz lat. *discus* 'disk, tanjur, ploča' (ženskog roda u vulgarnolatinskome); riječ je možda posuđena preko nekog germanskog posrednika (usp. stvnj. *tisc*, steng. *disc* 'stol'), ali značenje i rod slavenske riječi se bolje slažu s lat. izvorom. U lat. je ta riječ posuđena iz grč. *δίσκος*, v. ***disk***. Nije razjašnjena zamjena očekivanoga poluglasa *ь* (od **i*) poluglasom *ъ* u psl.

Lit.: Gluhak 189; SP V: 167f.; Snoj 99; Vasmer I: 365; Kiparsky 112ff.; Pronk-Tiethoff 2013: 175f.

dàščara *ž* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od ***daska***.

dàščica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štȉca* (Dubrovnik, Kuna), *ščȉca* (Lumbarda), *dašćȉca* (Vrgada, Brač), *dašćȉca* (Senj), *dešć'ica* (Cerje), *d'ęščica* (Varaždin), *dašćica* (16. st.), *daštica* (17. st. Kašić), *štica* (17. st. Kanavelić)

Postalo od psl. **dъščìca* (stcsl. *dъštica*, bug. *дъсчúца*, bug. dijal. *цмуца*, strus. *дъщица*, sln. *deščíca*), umanjenica od ***daska***. Južni dijalektni oblici *štȉca* i *ščȉca* postali pravilnim gubitkom poluglasa u prvom slogu psl. **dъščica*.

Lit.: ESSJa V: 185.

dàti ⟨prez. *dâm/dádem/dàdnēm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȁt* ⟨prez. *dõn*⟩ (Brač), *dȁti* ⟨prez. *dᵒãš*⟩ (Vrgada), *dȁt* ⟨prez. *dãn*⟩ (Senj), *dȁt* ⟨prez. *dâš*⟩ (Grobnik), *d'ati* ⟨prez. *d'ām*⟩ (Gola), *dati* (RKKJ)

Postalo od psl. **dáti* ⟨prez. *1. l. jd.*damь, 3. l. mn. *dadętъ*⟩ (stcsl. *dati*, sln. *dáti*, rus. *дать*, polj. *dać*) < ie. **deh$_3$-* 'dati' (lit. *dúoti*, skr. *dā-*, lat. *dō* ⟨inf. *dare*⟩, grč. *δίδωμι*). Hrv. prez. *dádem* (15. st. Marulić) tvoren je od osnove 3. l. mn. *dádū*, za starije *dade* (do 16. st., Ranjina), usp. i stcsl. *dadętъ*. Prez. *dàdnēm* prvi put je zabilježen u 19. st.

Lit.: Skok I: 382ff.; Gluhak 189f.; Derksen 96; SP II: 356; ESSJa IV: 194; Snoj 96.

datírati

Posuđeno preko njem. *datieren* iz fr. *dater*, što je izvedeno od *date* 'datum' < lat. *datum*, v. ***datum***.

Lit.: etymologiebank s. v. dateren.

dàtīv *m*

Posuđeno iz lat. *datīvus (casus)*, što je izvedeno od glagola *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati'; lat. je gramatički termin kalk prema grč. *δοτική (πτῶσις)*. Grci su *dativ* tako zvali jer često dolazi uz glagol koji znači 'dati'.

Lit.: Snoj 96; Kluge s. v. Dativ.

datotéka *ž*

Složeno od lat. *data* 'podatci' i ***-teka***, usp. ***apoteka***, ***biblioteka***. Latinska je riječ množinski oblik participa srednjeg roda *datum* 'dano', v. ***datum***. Za semantički razvoj 'dano' > 'podatak' usp. ***podatak***.

dȁtulja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dãtula* (Brač), *dȁtula* (Senj)

Posuđeno iz njem. *Dattel* 'datulja' ili tal. dijal. *dattola* (usp. tal. *dattero*, fr. *datte*) uz dodavanje hrv. sufiksa *-ulja*. U njem. je riječ posuđena iz srlat. *dactylus*, a u lat. je riječ za datulju dospjela iz grč. *δάκτυλος* 'datulja; prst', v. ***daktilograf***. Grč. je riječ za 'datulju' vjerojatno posuđenica iz nekog semitskog izvora, usp. arap. *daqal*, prilagođena grč. riječi za 'prst' zbog formalne sličnosti i zbog oblika kojim plodovi datulje podsjećaju na prste.

Lit.: Kluge s. v. Dattel; Beekes 300.

dátum *m*

TVORBA *dátumskī*

Posuđeno iz srlat. *datum* 'dano', što je particip glagola *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati', v. ***dati***. Značenje 'dan u godini' postalo je zbog običaja da se lat. službena pisma započinju izrazom *datum* te dana u godini kada je pismo predano, odnosno sastavljeno. Usp. i lat. izraz *litteras dare* 'napisati, sastaviti pismo'.

Lit.: Snoj 96; Kluge s. v. Datum.

dávati ⟨prez. *dâjēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dõvȁt* ⟨prez. *dõjen*⟩ (Brač), *dᵒāvàti* ⟨prez. *dᵒãješ*⟩ (Vrgada), *dāvȁt* ⟨prez. *dãjen*⟩ (Senj), *dāvȁt* ⟨prez. *dājȅn*⟩

(Orbanići), *dậvati* ⟨prez. *dậvlem*⟩ (Varaždin), *dāv'ati* ⟨prez. *d'ājem*⟩ (Gola), *davati* (RKKJ)

TVORBA *dávānje* (17. st.), *dàvalac* (16. st.) (*dàvaočev*, starije *davalica* (18. st. Della Bella)), *dàvatelj* (17. st.) (*davatèljica* (19. st.), *dàvateljev*, *dàvateljskī*)

Postalo od psl. **davàti* ⟨prez. **dàjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *dajati* ⟨prez. *dajǫ*⟩, rus. *дава́ть* ⟨prez. *даю́*⟩, polj. *dawać* ⟨prez. *daję*⟩), što je srodno s latv. *dãvât* i izvedeno od korijena glagola ***dati***. Sufiks *-v-* vjerojatno je naslijeđen iz ie., ali nije sasvim jasno iz kojeg oblika. Zabilježen je u lit. *daviaũ* 'dao/dala sam', *dovanà* 'dar', grč. dijal. (Cipar) *δοϝεναι* 'dati', lat. *duim* 'dao/dala bih', skr. *dāváne* 'dati', *dadáu* 'dao/dala sam'.

Lit.: Derksen 96f.; SP II: 360; ESSJa IV: 197; Vasmer I: 325.

dáviti ⟨prez. *dâvīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dõvît* ⟨prez. *dõvin*⟩ (Brač), *d°āvîti* ⟨prez. *d°ãvīš*⟩ (Vrgada), *dāvît* ⟨prez. *dãvin*⟩ (Senj), *dậviti* ⟨prez. *dậvim*⟩ (Varaždin), *daviti* (RKKJ)

TVORBA *dávež*

Postalo od psl. **davìti* ⟨prez. **davjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *daviti*, sln. *dáviti*, rus. *давúть*, polj. *dawić*) < ie. korijena **d^{h}ewH-* (het. *tuḫḫuszi* 'završiti', stvnj. *touwen* 'umrijeti', usp. i eng. *die*, lat. *fūnus* 'pogreb'). U psl. treba poći od kauzativno-iterativnog glagola s prijevojnom duljinom **d^{h}ōwH-eye-*. Postoji i mišljenje da je glagol postao od ie. korijena **d^{h}ewH-* 'tresti, brzo se kretati' (ved. *dhūnóti* 'tresti', stnord. *dýja* 'tresti', grč. *θύω* 'juriti, žuriti') tabuističkim pomakom značenja 'činiti da se netko trese, grči' > 'daviti, ubiti', što je manje vjerojatno.

Lit.: Skok I: 384f.; Gluhak 190; Derksen 97; SP II: 364f.; ESSJa IV: 198; Snoj 97; LIV s. v. **d^{h}eu̯H-*; Kroonen 90.

dâvnī *prid.* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dãvni* (Gacka), *davni* (RKKJ)

TVORBA *dávno* (*nèdāvno*), *davnìna*

Postalo od psl. **davьnъ* (sln. *dáven*, rus. *дáвный*, polj. *dawny*), što je pridjev izveden od istoga korijena od kojega je prilog **davě* 'davno' (stcsl. *davě*, sln. dijal. *dáve*) < ie. **deh$_2$u-* 'davno' (lat. *dū-dum* 'odavno', grč. *δήν*). Od istog je korijena i lat. *dūrus* 'tvrd', v. ***dur***.

Lit.: Skok I: 384; Derksen 97; SP III: 23f.; ESSJa IV: 200; Snoj 97.

dážbina *ž*

Izvedeno od srp. *dažba* 'danak, daća' (19. st.), što je postalo od **dadьba* (bug. *дажба* 'obrok; (starije) danak'), a to je izvedeno od korijena **dad-* 'dati', v. ***dati***.

Lit.: HER 217.

dážd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dôž* (Brač), *dàž* (Vrgada), *dẽš* (Orlec), *dàš* (Turni), *d'ęšč, d'ęžž* (Varaždin), *d'ẹ̄šč* (Gola), *dešč, dežž* (RKKJ)

U suvremenom stand. jeziku riječ je arhaizam. Potekla je od psl. **dьždjь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *dъždь*, sln. *dẽž*, mak. *дожд*, rus. *дождь*, polj. *deszcz*). Ova je psl. riječ stara složenica, potekla od **dus-dyu-* 'loše vrijeme', od ie. **dus-* 'loš' (skr. *duṣ-*, grč. *δυσ-*, stir. *do-*) i **dyew-* 'nebo, bog neba' (skr. *dyáuḥ* 'nebo, bog neba', het. $^{(d)}$*šiu-* 'bog sunca', grč. *Ζεύς* 'Zeus', lat. Gjd. *Iovis* 'Jupiter').

Lit.: Skok 285f.; Gluhak 190; Derksen 131; SP V: 194f.; ESSJa V: 195ff.; Snoj 107.

daždènjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *držděnjāk, daždènjak, dažđenjak* (zapadna Hercegovina), *dežževńak* (RKKJ)

Izvedeno od starijeg hrv. *dažev* 'kišan' (Poljički statut, Divković), usp. i dijal. *dažêv* 'kišan' (Brač), *dažjẽvno* 'kišovito' (Grobnik), *dežđ'ęven* 'kišovit' (Cerje) < psl. **dьždjevъ* 'kišovit' (stcsl. *dъždevъ*, rus. *дождевóй*, polj. *deszczowy*), što je izvedeno od **dьždjь*, v. ***dažd***.

Lit.: SP V: 191f.; ESSJa IV: 194.

de- *pref.*

Posuđeno iz lat. prefiksa (i prijedloga) *dē* 'od(-), raz-, iz(-)', vjerojatno od ie. **h$_2$deh$_1$*, od istoga korijena koji je u ***do^{1}***, ***da***.

Lit.: HER 217.

debàta *ž* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Debatte* iz fr. *débat*, što je izvedeno od glagola *débattre* 'diskutirati', od *de-*, v. ***de-***, i lat. *battuō* 'udarati', što je posuđenica iz nekog keltskog izvora.

Lit.: Snoj 97; Kluge s. v. Debatte.

dèbeo *prid.* (15. st. Sredovj. lijek., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *debêl´* ⟨ž *debelà* sr *debelȍ*⟩ (Brač), *dèbē* ⟨ž *debelà* sr *dèbelo*⟩ (Vrgada), *dèbel* (Senj), *debiẽl* ⟨ž *debèla* sr *debẽlo*⟩ (Orbanići), *dębẽli* (Varaždin), *d'ębel* (Gola), *debel* (RKKJ)

TVORBA *debèlo*, *dèbljati* (18. st.) (*dèbljānje*)

Postalo od psl. **debelъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'debeo' (sln. *débel*, rus. *дебéлый*) < ie. **dʰebʰ-* 'velik, jak' (stcsl. *doblьjь* 'jak', stprus. *debīkan* 'velik', *depsis* 'mali debeli dečko', srnnj. *dapper* 'težak', stnord. *dapr* 'tužan', možda i toh. B *tapre* 'visok'), v. ***dobar***. Komparativ je tvoren od korijena *deb-* sufiksom **-jь* (**debjь* > hrv. *dȅbljī*).

Lit.: Skok I: 387; Gluhak 191; Derksen 97; SP III: 29; ESSJa IV: 201f.; Snoj 97; Kroonen 89.

dèbīl *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *debil* 'debilan' i fr. *débile* 'slab' iz lat. *dēbilis* 'sakat, slab', što je složeno od lat. *dē* 'od(-), raz-, iz(-)', usp. ***de-***, i ie. **bel-* 'dobar, jak', v. ***bolji***.

Lit.: Snoj 97; etymologiebank s. v. debiel; de Vaan 162f.

dȅblo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dēblȍ* (Brač, Povljana, Grobnik), *dẽblo* (Gacka), *d'ębloˌ* (Varaždin), *d'ębl̨o* (Gola), *deblo* (RKKJ)

Postalo od **dębl̀ȍ* (sln. *débloˌ dębloˌ*) < **d(e)mb-* (možda srodno s lit. *demblỹs* 'vlat'). Isti je korijen možda u ***dub***, a za sufiks usp. ***stablo***. Zbog nazalnog samoglasnika u korijenu nije vjerojatno tradicionalno mišljenje da je riječ izvedena od psl. **debelъ* 'debeo', v. ***debeo***.

Lit.: SP III: 32; Snoj 97; Furlan 2013: 125.

dèbljati (18. st.)

Izvedeno od ***debeo***.

debljìna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *debelìna* (Dubrovnik, zapadna Hercegovina), *debjinȁ*, *debelinȁ* (Brač), *debl̨īnȁ*, *debelīnȁ* (Vrgada), *debljīna* (Senj), *debjīna, debejīna* (Grobnik), *dębl'ina* (Varaždin), *debeļina, deblina* (RKKJ)

Izvedeno od ***debeo*** za starije *debelìna* (16. st.) < **debelinȁ* (bug. *дебелинá*, sln. *debelína*, ukr. *дебелинá*).

Lit.: ESSJa IV: 201.

dècēmbar *m* (15. st. Spom. sr.; 17. st.) *zast., reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *decębmbar* (Brač), *dęc'ębmbęr* (Varaždin), *december* (RKKJ), ⟨G *dečebra*⟩ (12. st. (13. st.) Starine 13)

Posuđeno iz lat. *december* 'deseti mjesec po ranom rimskom kalendaru', usp. lat. *decem* 'deset', v. ***deci-***, ***deset***.

Lit.: Gluhak 191.

decèntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *dezent* iz lat. *decēns* ⟨G *decentis*⟩, što je particip glagola *decet* 'dolikuje, pristoji se', v. ***desiti se***.

Lit.: Kluge s. v. dezent.

decentralizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dezentralisation*, eng. *decentralization*, fr. *décentralisation*), složeno od ***de-*** i fr. *centraliser*, v. ***centralizirati***.

dȅci *m*

Skraćeni oblik riječi ***decilitar***.

deci- *pref.*

Posuđeno preko njem. *dezi-* iz lat., usp. *decimus* 'deseti (dio)', od *decem* 'deset', v. ***deset***.

Lit.: Kluge s. v. dezi-.

dècibel *m*

Posuđeno iz eng. *decibel*, t. j. deseti dio *bela*, v. ***bel***.

Lit.: etymologiebank s. v. decibel; Mršić 79.

decìdīran *prid.*

Posuđeno iz njem. *dezidiert*, što je particip glagola *dezidieren* 'odlučiti', a to je iz lat. *dēcīdō* 'odrezati, odlučiti'. Lat. je glagol složen od ***de-*** i glagola *caedō* 'sjeći, zaklati, ubiti', v. ***-cid***.

Lit.: Kluge s. v. dezidiert.

dècilitar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Deziliter*, fr. *décilitre*), složeno od ***deci-*** i *litar*, v. ***litra***.

decimála *ž*

Posuđeno iz srlat. *decimālis*, što je izvedeno od lat. *decimus* 'deseti (dio)', odnosno *decem* 'deset', v. ***deci-***, ***deset***.

Lit.: Kluge s. v. dezimal-.

dècimetar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dezimeter*, fr. *décimètre*), složeno od ***deci-*** i ***metar***.

dèčko *m* (19. st.)

Kajkavizam, v. ***dječak***.

deducírati

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *dēdūcō* 'odvoditi', što je složeno od ***de-*** i *dūcō* 'voditi', v. ***inducirati***.

dedùkcija *ž*

TVORBA *dedùkcījskī*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *dēductiō* 'odvođenje, smanjivanje', što je izvedeno od glagola *dēdūcō* 'odvoditi', v. ***deducirati***.

dèfekt (defèkt) *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Defekt*, iz lat. *dēfectus* 'greška, slabost', što je particip perfekta glagola *dēficiō* 'uzmanjkati, oslabiti, pogriješiti'. Taj je glagol složen od ***de-*** i korijena glagola *faciō* 'činiti, raditi', v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

Lit.: Kluge s. v. Defekt.

defektològija *ž*

TVORBA *defektòlog* (*defektòloginja*, *defektòloškī*)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *дефектолóгия*, usp. i polj. *defektologija*, složeno od ***defekt*** i ***-logija, -log***.

defètist (defetìst) *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Defätist*, iz fr. *défaitiste* 'greška, slabost', što je izvedeno od imenice *défaite* 'poraz' < lat. *dēfectus* 'greška, slabost', v. ***defekt***.

Lit.: Kluge s. v. Defätismus.

dèficit *m*

Posuđeno preko njem. *Defizit* iz lat. *dēficit* 'nedostaje', 3. l. jd. prezenta glagola *dēficiō* 'oslabiti, uzmanjkati, propasti', v. ***defekt***.

Lit.: Kluge s. v. Defizit.

definícija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēfīnitiō*, što je izvedeno od gagola *dēfīniō* 'staviti granice, ograničiti, definirati', a to je složeno od ***de-*** i *fīnis* 'međa, granica', v. ***finale***.

definírati

TVORBA *definírānje*

Posuđeno preko njem. *definieren* i fr. *définir* iz lat. *dēfīniō* 'staviti granice, ograničiti, definirati', v. ***definicija***.

dèfinitīvan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *definitiv* i fr. *définitif*, iz lat. *dēfīnitīvus* 'koji određuje, razjašnjava', što je izvedeno od glagola *dēfīniō* 'staviti granice, ograničiti, definirati', v. ***definicija***.

deflácija *ž*

TVORBA *deflácījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Deflation*, eng. *deflation*, fr. *déflation*), tvoreno prefiksom ***de-*** kao antonim od ***inflacija***.

dèflatōran *prid.*

Posuđeno iz njem. *deflatorisch*, što je izvedeno od *Deflation*, v. ***deflacija***.

deflorácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēflorātiō* 'branje cvijeća' (preko metafore kojom se nevinost poistovjećuje s cvijetom). Lat. je glagol izveden od latv. *flōs* 'cvijet', v. ***flora***.

Lit.: Kluge s. v. deflorieren.

deformácija *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz lat. *dēformātiō*, što je izvedeno od lat. *dēformō*, v. ***deformirati***.

deformírati

TVORBA *deformírānje*

Posuđeno preko njem. *deformieren* iz fr. *déformer* < lat. *dēformō*, što je složeno od ***de-*** i lat. *formō*, v. ***formirati***.

degenerácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Degeneration* iz fr. *dégénération*, što je izvedeno od lat. *dēgenerō*, v. ***degenerirati***, usp. ***generacija***.

degenerírati

Posuđeno preko njem. *degenerieren* i fr. *dégénérer* iz lat. *dēgenerō*, što je složeno od ***de-*** i glagola *generō* 'roditi, stvoriti', v. ***generirati***, ***generacija***.

dègēnija *ž*

Prema mađarskom botaničaru *Árpádu von Degenu* (1866.–1934.), koji je 1907. otkrio i opisao *degeniju*.

Lit.: Mršić 79.

degradácija *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz vlat. *degradatio*, što je izvedeno od glagola *degrado*, v. ***degradirati***, usp. ***gradacija***.

degradirati

Posuđeno preko njem. *degradieren* i fr. *dégrader* iz vlat. *degradare*, što je složeno od ***de-*** i lat. *gradī* 'koračati', v. ***gresti***, ***gradacija***.

degutàntan *prid.*

Posuđeno iz fr. *dégoûtant*, što je izvedeno od *de-*, v. ***de-***, i fr. *goût* 'ukus' < lat. *gustus* 'okus' < ie. **g'ews-* 'kusiti', v. ***kusiti***. Usp. i hrv. reg. *gȕšt* 'užitak', što je posuđeno iz mletačkoga.

Lit.: Kluge s. v. degoutieren.

dehidrácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dehydration*, eng. *dehydration*), složeno od ***de-*** i izvedenice od grč. *ὕδωρ* 'voda', v. ***voda***, usp. ***hidratacija***.

deìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Deismus*, fr. *déisme*, eng. *deism*), što je u 17. st. izvedeno od lat. *deus* 'bog', v. ***dan***.

Lit.: OED s. v. deism.

dèka[1] *ž reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ęka* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Decke*, što je imenica izvedena od glagola *decken* 'pokrivati' < pgerm. **þakjan-* < ie. **teg-* 'pokrivati', v. ***detektiv***, ***toga***.

Lit.: Kluge s. v. decken.

dèka[2] *ž*

Skraćeni oblik riječi ***dekagram***.

deka- *pref. fiz.*

Posuđeno preko njem. *deka-* iz grč. *δεκα-* 'deset', v. ***deset***.

Lit.: HER 222.

dekáda *ž*

TVORBA *dèkādnī*, *dèkādskī*

Posuđeno preko njem. *Dekade* i fr. *décade* iz grč. *δεκάς* ⟨G *δεκάδος*⟩ 'grupa od 10', što je izvedeno od *δέκα* 'deset', v. ***deka-***, ***deset***.

Lit.: Kluge s. v. Dekade.

dekadèncija *ž*

Posuđeno preko fr. *décadence* iz srlat. *decadentia*, što je tvoreno od prefiksa *dē-*, v. ***de-***, i lat. glagola *cadō* 'pasti, posrnuti', v. ***kaskader***.

Lit.: Kluge s. v. Dekadenz.

dèkagram *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dekagramm*, fr. *décagramme*), složeno od ***deka-*** i ***gram***.

dèkān *m* (18. st.)

TVORBA *dekànica*, *dèkānskī*

Posuđeno iz kslat. *decānus* 'voditelj skupine od deset ljudi', što je izvedeno od broja *decem* 'deset', v. ***deci-***, ***deset***, vjerojatno pod utjecajem grč. *δεκανός* 'zapovjednik desetine'. Izvorno je titula *decānus* označivala zapovjednika desetine (u vojsci) ili predstojnika skupine od deset redovnika (u samostanima).

Lit.: Snoj 100; Kluge s. v. Dekan; OED s. v. dean.

dekànāt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dekanat*, fr. *décanat*) iz clat. *decanatus*, što je izvedeno od ***dekan***.

Lit.: Dauzat 222.

dekantírati

Posuđeno preko njem. *dekantieren* i fr. *décanter* iz srlat. *decanthare*, što je riječ iz alkemičarskog žargona. Riječ je izvedena od lat. *canthus* 'rub, naplatak kotača', v. ***kanton***. Izvorno je značenje lat. glagola *decanthare* 'prelijevati preko ruba posude'.

Lit.: Kluge s. v. dekantieren; OED s. v. decant.

deklarácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Deklaration* i fr. *déclaration*, iz lat. *dēclārātiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *dēclārō* 'razjasniti, obrazložiti, izjaviti', v. ***deklarirati***.

dèklaratīvnī *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *deklarativ* i fr. *déclaratif*, iz lat. *dēclārātīvus*, što je izvedeno od participske osnove glagola *dēclārō* 'razjasniti, obrazložiti, izjaviti', v. ***deklarirati***.

deklarírati

Posuđeno preko njem. *deklarieren* i fr. *déclarer* iz lat. *dēclārō* 'razjasniti, obrazložiti, izjaviti', što je izvedeno od pridjeva *clārus* 'jasan, glasan'. Taj je pridjev izveden od ie. **kelh$_1$-* 'zvati', v. ***eksklamacija***.

Lit.: Snoj 100; de Vaan 117f.

deklinácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēclīnātiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *dēclīnō* 'kliziti, skretati, odvratiti', v. ***deklinirati***.

deklinírati

Posuđeno preko njem. *deklinieren* i fr. *décliner* iz lat. *dēclīnō* 'kliziti, skretati, odvratiti'. Latinski je glagol složen od *dē-*, v. ***de-*** i *-clīnō*, v. ***nasloniti***.

dekòltē *m* (20. st.)

Posuđeno iz fr. *décolleté*, što je složeno od fr. *dé-* 'od', v. ***de-***, i *collet* 'ovratnik', od lat. *collum* 'vrat'. Lat. je riječ srodna s njem. *Hals* 'vrat', vjerojatno od korijena koji je u ***kolo***, usp. lit. *kãklas* 'vrat' od istoga korijena.

Lit.: Snoj 100; de Vaan 125.

dekomprèsija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dekompression*, eng. *decompression*, fr. *décompression*), složenica od ***de-*** i lat. *compressiō* 'stiskanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *comprimō* 'stiskati, stisnuti', v. ***komprimirati***.

dèkōr *m*

Posuđeno preko fr. *décor*. Francuska je imenica ili izvedena od glagola *décorer* < lat. *decorō*, ili posuđena iz latinskoga, usp. lat. *decor* 'pristojnost, ljepota', *decus* ⟨G *decoris*⟩ 'ures'. Latinski su oblici izvedeni od korijena koji je u *decet* 'dolikuje', v. ***decentan***, ***desiti se***.

dekorácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Dekoration* i fr. *décoration* iz kslat. *decoratio*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *decorō* 'ukrašavati', v. ***dekor***.

dèkoratīvnī *prid.*

Posuđeno preko njem. *Dekorativ* iz i fr. *décoratif*, što je izvedeno od participske osnove glagola *decorō* 'ukrašavati', v. ***dekor***.

dèkrēt *m* (16. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Dekret*, iz lat. *dēcrētum* što je particip perfekta glagola *dēcernō* 'odlučiti', što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *cernō* 'razlučiti', v. ***krojiti***.

Lit.: Snoj 100; Kluge s. v. Dekret.

delegácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Delegation* i fr. *délégation*, iz lat. *dēlēgātiō*, što je izvedeno od glagola *dēlēgō* 'naručiti, poslati, odrediti, povjeriti, doznačiti novac', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *lēgō* 'poslati kao poslanika'. Taj je glagol izveden od korijena koji je u *lēx* ⟨G *lēgis*⟩ 'zakon', v. ***legalan***.

delègāt *m*

TVORBA *delègātskī*, *delègatkinja*

Posuđeno, možda preko njem. *Delegat* i stfr. *delegat*, iz lat. *dēlēgātus*, što je particip glagola *dēlēgō* 'naručiti, poslati', v. ***delegacija***.

Lit.: OED s. v. delegate.

dèlfīn *m*

Novija posuđenica preko europskih jezika (njem. *Delphin*, tal. *delfino*) iz grč. *δελφῖς*, v. ***dupin***.

Lit.: Kluge s. v. Delphin.

dèlikātan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *delikat* i fr. *délicat*, iz lat. *dēlicātus* 'zamaman, ugodan, profinjen', što je izvedeno od lat. *laciō* 'mamiti' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. delikat; de Vaan 321f.

delikatèsa *ž*

Posuđeno iz fr. *délicatesse*, što je izvedeno od fr. *délicat*, v. ***delikatan***.

Lit.: Kluge s. v. delikat.

dèlikt *m* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Delikt* 'kažnjivo djelo' iz lat. *dēlictum*, što je izvedenica od *dēlinquō* 'pogriješiti, propustiti dužnost'. Lat. je riječ složena od *dē-* 'iz', v. ***de-***, i *linquō* 'ostaviti', v. ***lihi***.

Lit.: Snoj 101; Kluge s. v. Delikt.

delìnkvent *m* (20. st.)

TVORBA *delìnkventica*

Posuđeno preko njem. *Delinquent* iz lat. *dēlinquēns* 'onaj koji čini prijestup'. Lat. je

riječ participska izvedenica od *dēlinquō* 'pogriješiti, propustiti dužnost', v. ***delikt***.

Lit.: Kluge s. v. Delikt.

dèlīrij *m* (20. st.)

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *dēlīrium* 'poremećeno stanje svijesti, ludilo', što je imenica nastala od glagola *dēlīrō* 'zabrazditi; skrenuti s pravog puta'. Lat. je riječ složena od *dē-* 'od', v. ***de-***, i *līra* 'brazda', v. ***lijeha***.

Lit.: Snoj 101; de Vaan 345.

deložírati

TVORBA *deložácija*

Posuđeno preko njem. *delogieren* iz fr. *déloger*, što je izvedeno od *loger* 'stanovati', a to je izvedeno od *loge* 'loža', v. ***loža***.

Lit.: Picoche 293; Dauzat 427.

dèlta *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *δέλτα* 'četvrto slovo grčkog alfabeta; delta rijeke Nil'. Grčki je povjesničar Herodot (484.(?) – 424. pr. Kr.) nazvao područje ušća rijeke Nila prema velikom slovu Δ zbog toga što ima oblik trokuta. Grčki je naziv za slovo *delta* posuđen preko feničkog iz hebr. *dāleṯ*.

Lit.: Kluge s. v. Delta.

demàgog *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Demagoge* iz grč. *δημαγωγός*, što je složenica od *δῆμος* 'narod', v. ***demokracija***, i izvedenice od *ἄγω* 'voditi', v. ***agent***. Riječ je u početku označavala predstavnika naroda. Međutim već u antičko doba došlo je do promjene značenja te se njome označavalo političkog huškača, onog koji manipulira narodom radi vlastitih interesa.

Lit.: Kluge s. v. Demagoge.

demagògija *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Demagogie* iz grč. *δημαγωγία* 'upravljanje ljudima', što je izvedeno od *δημαγωγός* 'demagog', v. ***demagog***.

Lit.: Snoj 101.

dèmanti (demànti) *m*

TVORBA *demantírati*

Posuđeno iz fr. *démenti*, što je izvorno particip glagola *démentir* 'opovrgnuti', v. ***dementan***.

Lit.: Picoche 313.

demarkácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Demarkation* iz fr. *démarcation*, što je izvedeno od glagola *marquer* 'označiti, obilježiti', v. ***markirati***.

Lit.: Picoche 307.

demèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēmentia* 'bezumlje, ludost', usp. njem. *Demenz, Dementia* 'demencija', fr. *démence* 'demencija, ludilo', v. ***dementan***.

demèntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *dement* i fr. *dément* 'dementan, lud' iz lat. *dēmēns* 'bezuman, lud', što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *mēns* ⟨G *mentis*⟩ 'um, pamet, duša koja misli', v. ***pamet***.

Lit.: etymologiebank s. v. dement.

demi- *pref.*

Posuđeno iz fr. *demi-* < lat. *dīmidius* 'polovičan', dosl. 'razdijeljen po sredini', što je složeno od *dī-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *medius* 'sredina', v. ***međa***.

Lit.: Picoche 319.

dèminutīv *m*

Posuđeno iz lat. *(nomen) dīminutīvum, dēminūtīvum* 'umanjena (imenica)', što je izvedeno od participske osnove glagola *dēminuō, dīminuō* 'umanjiti', a to su izvedenice od *minus* 'manje', v. ***minus***, ***manji***. Usp. i njem. *Deminutiv* pored *Diminutiv*.

Lit.: Kluge s. v. Diminutiv.

demìžōn *m reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *damijôna, demijôna, domijôna* (Brač), *damj̀āna* (Vrgada), *damijȁna* (Povljana), *damižâna* (Orbanići), *dẹmižôn* (Varaždin), *demèjāna, demìjāna, demižâna, dimìžāna* (HER)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Demijohn*, iz eng. *demijohn*, dosl. 'pola-John', što je posuđenica iz fr. *dame-jeanne*, dosl. 'gospođa Jeanne', prilagođena pučkom etimologijom od prov. *dama-jano, demeg* 'polovica' < lat. *dīmidius*, v. ***demi-***. Dio je hrv. potvrda posuđen preko tal. *damigiana*. Dovodi se u vezu i s arap. *damaġān* 'glinena posuda', što je dobilo ime prema perzijskom gradu *Damaġān*, ali arapska riječ je posvjedočena vrlo kasno te bi i sama mogla biti romanizam.

Lit.: OED s. v. demijohn; REW 2733.

demo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *δημο-*, prefiksoid apstrahiran iz imenice *δῆμος* 'narod, puk', što je postalo od ie. **deh$_2$-m-* (stir. *dám* 'pratnja').

demogeogràfija *ž*

Složeno od ***demo-*** i ***geografija***, usp. rus. *демогеогра́фия*.

demogràfija *ž*

TVORBA *demògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Demographie*, eng. *demography*, fr. *démography*), složeno od ***demo-*** i ***-graf, -grafija***.

Lit.: HER 227.

demokràcija *ž*

TVORBA *demòkratskī*

Posuđeno preko europskih jezika i kslat. *democratia* iz grč. *δημοκρατία*, što je složeno od *δῆμος* 'narod, puk' i izvedenice od *κράτος* 'snaga, vlast' < ie. **kret-* 'snaga', v. ***čvrst***.

Lit.: OED s. v. democracy; Kluge s. v. Demokratie.

demòkrat *m*

TVORBA *demòkratkinja*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Demokrat*, eng. *democrat*) iz fr. *démocrate*, što je izvedeno od ***demokracija***, možda analogijom prema ***aristokrat***.

Lit.: OED s. v. democrat.

demolírati

Posuđeno preko njem. *demolieren* iz fr. *démolir*, što je postalo od lat. *dēmōlior* 'uništiti', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *mōlior* 'truditi se'. Lat. je glagol možda srodan s ***mahati***, usp. rus. *мя́ть* 'zamoriti; mahati'.

Lit.: Kluge s. v. demolieren; de Vaan 386; Derksen 299.

dèmōn *m* (14. st. Domentijan; 17. st.)

TVORBA *dèmōnskī*

Posuđeno preko njem. *Dämon* i fr. *démon* iz srlat. *daemon*, što je posuđeno iz grč. *δαίμων* 'biće božanske prirode, sudbina'. Grč. je riječ izvedena od glagola *δαίομαι* 'razdijeliti, podijeliti', v. ***dijeliti***. Izvorno je značenje grč. *δαίμων* 'onaj koji razdjeljuje'. Ista je motivacija u razvoju značenja hrv. ***Bog***. Kod židovskih i kršćanskih pisaca *δαίμων* je značilo 'zao duh'.

Lit.: Kluge s. v. Dämon; Beekes 297.

demonstrácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Demonstrant* iz lat. *dēmonstrātiō* 'pokazivanje', što je izvedeno od participa glagola lat. *dēmōnstrō* 'pokazati, ukazati', v. ***demonstrirati***.

demònstrant *m*

TVORBA *demònstrantica*

Posuđeno iz njem. *Demonstrant*, što je izvedeno od lat. *dēmōnstrō* 'pokazati, ukazati', v. ***demonstrirati***.

demonstrírati

Posuđeno preko njem. *demonstrieren* iz lat. *dēmōnstrō* 'pokazati, ukazati', što je izvedeno od korijena koji je u lat. *moneō* 'podsjetiti, ispričati' < ie. **men-* 'misliti, spomenuti', v. ***pamet***.

Lit.: Kluge s. v. demonstrieren.

dèndrīt *m*

Posuđeno iz grč. *δενδρίτης* 'koji se odnosi na drvo', što je izvedeno od *δένδρον* 'drvo', usp. ***dubrava***.

Lit.: HER 229.

denotácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēnotātiō*, što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *notātiō* 'obilježavanje', v. ***notirati***, usp. ***konotacija***.

Lit.: OED s. v. denotation.

dènotatīvan *prid.*

Izvedeno od ***denotacija*** prema ***konotativan***, usp. i njem. *denotativ*, eng. *denotative*.

Lit.: OED s. v. denotative.

dèntāl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dental*, eng. *dental*), izvedeno od lat. *dentālis* 'zubni', v. ***dentalan***.

dèntālan *prid.*

Posuđeno iz lat. *dentālis* 'zubni', što je pridjev izveden od imenice *dēns* 'zub', v. ***desni***[2].

Lit.: Kluge s. v. Dental.

denuncijácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēnūntiātio*, što je izvedeno od lat. *nūntius* 'glasnik, poruka', v. ***nuncij***.

Lit.: Kluge s. v. denunzieren.

dènzimetar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Densimeter*, eng. *densimeter*, fr. *densimètre*); slo-

ženo od lat. *dēnsus* 'gust', što je vjerojatno srodno s grč. *δασύς* 'kosmat', i grč. *μέτρον* 'mjera', v. ***metar***.

Lit.: HER 230.

depàrtmān *m*

Posuđeno iz fr. *département* 'odjel', što je imenica izvedena od glagola *départir* 'razdvojiti', a to je izvedeno od lat. *partiō* 'dijeliti', v. ***partija***.

Lit.: Picoche 371.

deplàsīran *prid.*

Posuđeno iz njem. *deplasiert*, što je particip glagola *deplasieren*, posuđenice iz fr. *déplacer* 'izmjestiti' (izvedenica od *placer*, v. ***plasirati***).

Lit.: Picoche 392.

dèpō (depô) *m*

Posuđeno iz fr. *dépôt* < lat. *dēpositum*, što je particip glagola *dēpōnō* 'položiti, odložiti, smjestiti'. Taj je glagol složen od *dē-*, v. ***de-***, i *pōnō* 'staviti', v. ***pozicija***. Usp. i ***depozit*** od istog latinskog glagola.

Lit.: HER 230.

dèpōnij *m*

Posuđeno iz njem. *Deponie*, što je izvedeno od lat. *dēpōnō* 'položiti, odložiti, smjestiti', v. ***depo***.

depopulácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz *dēpopulātiō* 'pustošenje', što je izvedeno od participa glagola *dēpopulor* 'pustošiti, harati', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *populus* 'narod', v. ***popularan***.

Lit.: HER 230.

deportácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēportātiō*, što je izvedeno od participa glagola *dēportō* 'premjestiti, preseliti'.

Lit.: Picoche 401.

deportírati

Posuđeno preko njem. *deportieren* iz fr. *déporter* < lat. *dēportō* 'premjestiti, preseliti', što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *portō* 'nositi', v. ***porto***.

dȅpozīt *m*

Posuđeno preko fr. *déposit* 'ono što je uplaćeno' < lat. *depositum*. Latinska riječ tvorena je od participa glagola *dēpōnō* 'odložiti', v. ***depo***.

Lit.: Snoj 103.

deprèsija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēpressiō*, što je izvedeno od participa glagola *dēprimō* 'pritiskati', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *premō* 'tiskati, gnječiti', v. ***impresija***.

deputácija *ž* 'izaslanstvo, delegacija'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Deputation*, fr. *députation*, tal. *deputazione*). Te su riječi izvedene od lat. *dēputō* 'odrediti', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *putō* 'urediti, misliti; orezati', v. ***pitati***.

Lit.: OED s. v. deputation.

dèrati ⟨prez. *dȅrēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *derȁt* (Brač, Senj), *derȁti* (Vrgada), *d'rti* (Gola), *d'ęrati, drę̑ti* (Varaždin), *derati, dreti, drti* (RKKJ)

TVORBA *dèran*

Postalo od psl. **dьràti* ⟨prez. **dèrǫ* a. p. *c*⟩ 'drati' (sln. *dŕ̥ti*, rus. *драть*, polj. *drzeć*) < ie. **der(H)-* 'drati, derati' (lit. *dìrti* 'derati', grč. *δέρω* ⟨*δέρειν*⟩, steng. *teran*). U psl. je postojalo nekoliko bliskoznačnih glagola: primarno **derti* (> sln. *dŕ̥ti*, polj. *drzeć*, hrv. *-drijeti*, v. ***drijeti***), faktitivno **dьrati* (> hrv. *drȁti*), te intenziv **dirati* (> hrv. *dírati*, v. ***dirati***). U hrv. je prema prezentu glagola **dьrati* prijevojnom puninom *der-* napravljen novi infinitiv *dèrati* uz naslijeđeni *drȁti* < **dьrati*.

Lit.: Skok I: 436ff.; Gluhak 191; SP V: 231; ESSJa V: 218; Snoj 123; LIV s. v. *der-.

deratizácija *ž*

Posuđeno iz fr. *dératisation*, što je izvedeno od *dératiser* 'deratizirati', v. ***deratizirati***.

deratìzātor *m*

TVORBA *deratìzātorica*

Izvedeno od ***deratizacija***, ***deratizirati***, usp. fr. *dératisateur* 'deratizator'.

deratizírati

Posuđeno iz fr. *dératiser*, što je složeno od *dé-*, v. ***de-***, i *rat* 'štakor' < lat. *rattus* 'štakor' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Picoche 428.

dȅrbi *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *derby*, što je nastalo prema imenu lorda *Edwarda Derbyja* (1752. – 1834.), osnivača najpoznatije konjske utrke koja se od 1780. svake godine održava u Epsonu u Engleskoj. Od konkretne utrke riječ je naknadno počela označavati svaku konjsku utrku, a potom i svaku drugu važnu športsku utakmicu.

Lit.: Mršić 81; Kluge s. v. Derby; Chambers 268.

derivácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dērīvātiō* 'odvođenje, izvođenje', što je izvedeno od participa glagola *dērīvō* 'odvratiti, odvesti', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *rīvus* 'potok', v. ***rijeka***.

Lit.: HER 231f.; Chambers 268.

-derm, -derma *suf.*

Posuđeno iz grč. *-δερμος* od imenice *δέρμα* ⟨G *δέρματος*⟩ 'koža', što je izvedeno od *δέρω* 'oderati', v. ***derati***.

Lit.: HER 232.

dermatòlog *m*

TVORBA *dermatòloginja*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dermatolog*, fr. *dermatologue*); izvedeno od ***dermatologija***.

dermatolȍgija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dermatologie*, fr. *dermatologie*, eng. *dermatology*), složeno od grč. *δέρμα* 'koža', v. ***-derm, -derma***, i ***-logija, -log***.

Lit.: HER 232; Chambers 268.

deruralizácija *ž*

Posuđeno iz eng. *deruralization*, složeno od ***de-*** i ***ruralizacija***.

Lit.: HER 232.

dȅrvīš *m*

Posuđeno preko tur. *derviş* 'derviš' iz perz. *darvīš* 'prosjak, siromah'. Za razvoj značenja 'siromah' > 'monah' usp. ***fakir***.

Lit.: HER 232.

des-, dez- *pref.*

Dolazi u posuđenicama iz fr. *dés-* < lat. *dis-* 'raz-', što je srodno s grč. *δια-* 'raz-, preko' < ie. **d(w)is-* od korijena koji je u ***dva***.

Lit.: HER 232.

dèsant *m*

TVORBA *dèsantnī*

Posuđeno iz fr. *descente*, što je izvedeno od glagola *descendre* 'spuštati se' < lat. *dēscendō* 'silaziti'. Lat. je glagol složen od ***de-*** i *scandō* 'penjati se', v. ***skela***.

Lit.: Snoj 103; Dauzat 230; de Vaan 542f.

dèsert *m*

Posuđeno iz fr. *dessert*, što je izvedeno od glagola *desservir* 'raspremiti (stol)', što je složeno od ***de-*** i *servir* 'servirati', v. ***servirati***.

Lit.: Snoj 103f.; Picoche 457.

dèset *br.* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *dèset* (Brač, Vrgada, Senj), *dęsęt* (Varaždin), *deset* (RKKJ)

Postalo od psl. **dèsętь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *desętь*, sln. *desẹ̑t*, rus. *дéсять*, polj. *dziesięć*) < ie. **dek'm* (lit. *dẽšimt*, skr. *dáśa*, lat. *decem*). Psl. **dèsętь* predstavlja imensku *i*-osnovu podudarnu s lit. *dešimtìs* 'desetica'; u hrv. je ta imenica izgubila deklinaciju i postala indeklinabilnim brojem. Oblik *-dèsēt* u brojevima od 40 do 90 postao je od psl. gen. mn. **desętъ*.

Lit.: Skok I: 394; Gluhak 191f.; Derksen 100; SP III: 71f.; ESSJa IV: 216f.; Snoj 104.

desétak *pril.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *desẽtȁk* (Brač, Vrgada), *dęsętâk* (Varaždin), *desetek* (RKKJ)

Postalo od psl. **desętъkъ* (rcsl. *десятъкъ*, sln. *desẹ̑tek, desêtek*, rus. *деся́ток*, stčeš. *desátek*), izvedeno od ***deset***.

Lit.: SP III: 70f.; ESSJa IV: 216.

dèsetero *br., sr* (16. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dèsetero* (Brač, Vrgada), *d'ęsętęro* (Varaždin)

TVORBA *desetero- (desetoro-)*

Postalo od **desętero* (stcsl. *desętoro*, rus. *дéсятеро*, češ. *desatero*), izvorno oblik srednjeg roda pridjeva **desęterъ* 'desetostruki', usp. *deseteru prominu odiće* (15. st. Bernardin). Taj je pridjev izveden od ***deset*** analogijom prema **četverъ* 'četverostruki', v. ***četvero (četvoro)***.

Lit.: SP III: 66f.; ESSJa IV: 214f.

desètica *ž* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *desẽtica* (Brač), *dęsęt'ica* (Varaždin)

TVORBA *desètičnī*

Postalo od **desętìca* (usp. sln. *desetíca*, bug. *десетúца*, rcsl. *десятúца*), što je izvedeno od ***deset***.

Lit.: ESSJa IV: 215.

desètina *ž* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *desetîna* (Brač), *dęsęt'ina* (Varaždin), *desetina* (RKKJ)

Postalo od psl. **desętìna* (stcsl. *desętina*, sln. *desetína*, rus. *десятúна*, stčeš. *desatina*), što je izvedeno od ***deset***.

Lit.: SP II: 68f.; ESSJa IV: 215;.

dèsētka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *desètka* (Senj), *d'ęsętka* (Varaždin), *desetka* (RKKJ)

Postalo od psl. **desętьka* (sln. *desêtka*, bug. *десéтка*, rus. *деся́тка*, češ. *desítka*), što je izvedeno od ***deset***.

Lit.: SP III: 70.

dèsetkovati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *desetiti* (16. st. Dalmatin), *desetkìvati* (18. st. Leaković), *desetovati* (19. st. Stulić, svi kod samo jednog autora) *desetinovati* (19. st. Stulić)

Izvedeno od ***desetak***, kalk prema lat. *decimō* 'desetkovati', što je izvedeno od *decimus* 'deseti', usp. ***decimala***.

dèsetljēće *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *desetoljeće* (19. st. Stulić)

Složeno od ***deset*** i ***ljeto***, skovano prema ***stoljeće***, usp. i njem. *Jahrzehnt* 'desetljeće', tal. *decennio* 'desetljeće'.

dèsetnīk *m* (13. st. Domentijan; 16. st. Dalmatin)

DIJALEKTI I POTVRDE *desetnik* (RKKJ)

TVORBA *dèsetnica*

Postalo od psl. **desętьnikъ* (strus. *десятьникъ*, rus. *деся́тник*, polj. *dziesiętnik*), što je izvedeno od psl. **desętьnъ* 'koji se odnosi na deset', a to je izvedenica od ***deset***. Praslavenska je riječ možda kalk prema lat. *decuriō* 'desetnik' (što je izvedeno od *decem* 'deset', v. ***deset***) ili prema grč. *δεκανός*, v. ***dekan***

Lit.: SP III: 72f.

desetòrica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *deseterica* (17. st. Radnić)

Štokavska riječ, izvedena od ***desetero***. Tvorba je vjerojatno stara, usp. sln. *desetêrica* 'skupina od deset ljudi', i slične izvedenice u stcsl., npr. *četvorica* 'četiri puta'.

designácija (dezignácija) *ž*

Posuđeno iz lat. *dēsignatiō*, što je izvedeno od glagola *dēsignō* 'označiti, odrediti', što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *signum* 'znak', v. ***signal***.

Lit.: Kluge s. v. designieren.

dèsiti se ⟨prez. *dèsīm se*⟩ (18. st. Kanižlić, Rosa)

DIJALEKTI I POTVRDE *desiti se* (RKKJ)

Glagol posvjedočen uglavnom u štokavskim govorima i kod štokavskih pisaca. Postao od psl. **desiti* 'naći' (stcsl. *desiti (sę)*, strus. *decumu*, češ. star. *po-desiti* 'dobiti') < ie. **dek'-* 'primiti' (lat. *decet* 'dolikuje', *decus* 'ures', grč. *δέκομαι* 'prihvatiti', skr. *dāś-* 'žrtvovati, obožavati').

Lit.: Skok I: 394f.; Gluhak 192; Derksen 100; SP III: 74ff.; ESSJa IV: 217f.; BER I: 347.

deskrìpcija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēscriptiō*, što je izvedeno od participa glagola *dēscrībō* 'opisivati', koji je složen od *dē-*, v. ***de-***, i *scrībō* 'pisati' < **skreyb*^{h}- 'grebati' (umbr. *screhto* 'pisano', lit. *skriẽbti*).

Lit.: Kluge s. v. deskribieren.

dèskriptīvnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *deskriptiv*, fr. *descriptif*) iz lat. *dēscriptīvus* 'koji sadržava točan opis', što je izvedeno od participa glagola *dēscrībō* 'opisivati', v. ***deskripcija***.

dèsnī[1] *prid.* (15. st. Marulić, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *dêsni* (Brač), *dẽsni* (Senj), *desnî* (Vrgada), *dę̂sni* (Varaždin), *desni* (RKKJ)

TVORBA *dèšnjāk* (19. st.) (*dešnjàkinja* (19. st.)

Južnoslavenska riječ postala od psl. **dèsnъ*, **desnъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *desnъ*, sln. *dę́sni*, bug. *дéсен*) < ie. **dek's-* 'desni' (lit. *dẽšinas*, lat. *dexter*, grč. *δεξιτερός*, stir. *dess*). Moguće je da je pridjev 'desni' u ie. izveden od istoga korijena **dek'-* 'primiti', koji je u ***desiti se***. Značenjska bi veza bila u tome da je desna ruka ona koja prima. Drugi slavenski jezici

većinom imaju oblik **pravъ* u značenju 'desni' (rus. *прáвый* 'desni').

Lit.: Skok I: 395; Gluhak 193; Derksen 100; SP III: 77f.; ESSJa IV: 218f.; Snoj 114.

dêsni² *ž, pl. t.* (16. st. Vetranović, Pelegrinović) 'zubno meso'

DIJALEKTI I POTVRDE *dę̑sne* (Brač), *dẽsne mn.* (Vrgada), *desna* (Vrančić, Della Bella, Stulić), *desni* (RKKJ)

Postalo od psl. **dęsno, *dęsnь* (sln. *dlésna, dlę̑sen*, češ. *dáseň*, stčeš. *dásno*, strus. *дясна*); ova imenica izvedena je sufiksom **-sn-* iz ie. imenica koja je značila 'zub', **$h_{1/3}$dent-* (lat. *dēns*, grč. *ὀδούς*, lit. *dantìs*). Postoji mišljenje da je ta imenica stari particip glagola **$h_1$ed-* 'jesti', v. ***jesti***.

Lit.: Skok I: 395; Gluhak 193; Derksen 106f.; SP III: 98ff.; ESSJa V: 26f.; Snoj 114.

dèsnica *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *desnica* (RKKJ)

TVORBA *dèsničār* (*dèsničārka*, *dèsničārov*, *dèsničārev*, *dèsničārskī*)

Južnoslavenska riječ, postala od psl. **desnìca* 'desna ruka' (stcsl. *desnica*, sln. *desníca*, bug. *дeсниúца*), izvedena od ***desni¹***.

Lit.: SP III: 76f.; ESSJa IV: 218.

dêsnīk *m* 'glas koji se izgovara tako da jezik dodiruje desni'

TVORBA *dêsničkī*

Izvedeno od ***desni²***, kalk prema ***alveolar***.

dèspik *m* (17. st. Tanzlingher, Mikalja) 'lavanda' *bot. (Lavandula spica)*

DIJALEKTI I POTVRDE *despić* (17. st. Tanzlingher), *dešpik* (18. st. Della Bella), *špikinarda* (18. st. Belostenec)

Posuđeno iz tal. *di spico* 'od lavande', što je vjerojatno apstrahirano iz *olio di spico* 'ulje od *Lavandule spice*'. Dijalektni oblik *špikinarda* posuđen je preko njem. *Spikenarde* i stfr. *spicanarde* iz kslat. *spica nardi*, što je kalk prema grč. *νάρδου στάχυς* dosl. 'klas narda', v. ***nard***. Usp. i hrv. *àspik* (*reg.*) od fr. *gelée d'aspic*.

Lit.: Vajs 2003: 206ff.; OED s. v. spikenard.

dèspot *m* (14. st. Mon. serb., Glasnik 27, 49; 15. st. Mon. croat.)

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *δεσπότης* 'gospodar, despot' dosl. 'gospodar kuće', što je stara složenica od ie. korijena **dem-* 'kuća', v. ***dom***, i **pot-i-* 'gospodar', v. ***Gospod***, usp. skr. *dámpati-* 'gospodar'.

Lit.: Snoj 104.

destilácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Destillation*, iz lat. *dēstillātiō*, što je izvedeno od glagola *dēstillō* 'destilirati', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *stillō* 'kapati'. Lat. je glagol izvedenica od lat. *stilla* 'kap', što je možda nekako u vezi s grč. *στίλη* 'kap'.

Lit.: Snoj 104; Kluge s. v. destilieren.

destìlāt *m*

Posuđeno iz lat. *dēstillātus*, participa glagola glagola *dēstillō* 'destilirati', v. ***destilacija***.

destilírati

Posuđeno preko njem. *destilieren* iz glagola *dēstillō* 'destilirati', v. ***destilacija***.

destinácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēstinātiō*, što je izvedeno od glagola *dēstinō* 'odrediti, utvrditi', od korijena koji je u lat. *stō* ⟨*stāre*⟩ 'stajati', v. ***stati***.

Lit.: Snoj 104; Kluge s. v. Destination.

destrùkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *dēstructiō*, što je izvedeno od glagola *dēstruō* 'razrušiti', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i lat. *struō* 'graditi, slagati', v. ***struktura***.

Lit.: Snoj 104; Kluge s. v. destruktiv.

dètālj *m*

TVORBA *dètāljan*

Posuđeno iz fr. *détail*, što je izvedeno od glagola *détailler* izvornoga značenja 'rezati na sitne komadiće'. Fr. je glagol složen od *dé-*, v. ***de-***, i *tailler* 'rezati', što je izvedeno od lat. *tālea* 'grana, mladica' (nejasne dublje etimologije).

Lit.: Gluhak 193; Snoj 104; Picoche 478.

dètant *m*

Posuđeno iz fr. *détente*, što je izvedeno od *détendre* 'odriješiti' < lat. *dētendō* 'opustiti'. Lat. je glagol složen od *dē-*, v. ***de-***, i *tendō* 'napeti, rastegnuti', v. ***tenda***.

Lit.: Dauzat 739.

detèktīv *m*

TVORBA *detèktīvka*, *detèktīvskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Detektiv* iz eng. *detective*, što je izvedeno od glagola *detect* 'otkriti', a to je posuđenica iz participske osnove lat. glagola *dētegō* 'otkriti'. Lat. je glagol složen od *dē-*, v. ***de-***, i *tegō* 'pokrivati', v. ***toga***.

Lit.: Snoj 105; Kluge s. v. Detektiv; OED s. v. detective.

detèrdžent *m*

Posuđeno iz eng. *detergent*, što je posuđeno iz participske osnove lat. glagola *dētergeō* 'brisati, čistiti brisanjem', a to je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *tergeō* 'brisati'.

Lit.: OED s. v. detergent.

detonácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Detonation*, fr. *détonation*, eng. *detonation*), izvedeno od ***detonirati***.

detonírati

Posuđeno preko njem. *detonieren* iz fr. *détoner* < lat. *dētonō* 'odozgo grmjeti', što je složeno od *dē-*, v. ***de-***, i *tonō* 'grmjeti' < ie. **tenh$_2$-* 'grmjeti' (steng. *þunor* 'grmljavina', skr. *tanyati* 'grmi').

Lit.: Kluge s. v. detonieren; de Vaan 623.

déva (dèva) *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dẽva* (Brač), *d'ẹva* (Varaždin)

Posuđeno iz tur. *deve* 'deva'.

Lit.: Skok I: 397; Gluhak 194; Škaljić 214.

devedèsēt *br.* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *devedesẽt* (Brač), *devedesẽt* (Vrgada, Senj), *d'ẹvẹdẹsẹt* (Varaždin), *devedeset* (RKKJ)

Složeno od ***devet*** i ***deset***. Stariji je obrazac za tvorbu slavenske riječi za devedeset vjerojatno sačuvan u rus. *девяно́сто*.

devèrika *ž zool. (Abramis brama)*

Posuđeno iz mađ. *dévér* nejasnoga podrijetla. Za sufiks usp. i drugi ihtionim mađarskog podrijetla, ***bucika***.

Lit.: HER 236; MNTESZ I: 625.

devèsīlje *sr* (19. st. Karadžić) *bot. (Inula Helenium)*

DIJALEKTI I POTVRDE *devesinj* (16. st. Čubranović), *devesilj* (18. st. Della Bella)

Izvedeno od psl. **devęsilъ*, **nevęsilъ* 'devesilje' (rus. *девясил*, stčeš. *devěsil*, stpolj. *dziewięsił*), stara složenica od broja ***devet*** i ***sila***. Biljci se pripisivao čarobni učinak "devet silā", usp. njem. *Neunkraft* 'biljka *Achillea millefolium*'. Postoji mišljenje da češ. dijal. *nevěsil*, srp. dijal. *nevesilj* (Karadžić) čuva izvorno početno **n-*, usp. ***devet***.

Lit.: Skok I: 398; SP III: 81f.; ESSJa IV: 221; Vasmer I: 334.

dèvet *br.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dẽvet* (Brač, Vrgada, Senj), *dẽvẹt* (Varaždin), *devet* (RKKJ)

Postalo od psl. **dèvętь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *devẽt*, rus. *дéвять*, polj. *dziewięć*) < ie. **(h$_1$)newn* 'devet' (lit. *devynì*, skr. *náva*, lat. *novem*, grč. *ἐννέα*, got. *niun*). Dočetak *-tь* u slavenskom i početno *d-* u slavenskom i litavskom su analogijski prema 'deset', v. ***deset***. Na izvorni oblik brojke "devet", psl. **nevę*, možda upućuje složenica **nevęsilь*, v. ***devesilje***.

Lit.: Skok I: 398f.; Gluhak 194; Derksen 101; Snoj 105f.; ESSJa IV: 222f.

devètati (19. st. Karadžić)

Vjerojatno izvedeno od broja ***devet***. Prvotno je značenje glagola bilo 'komadati na devet dijelova'.

Lit.: HER 236.

devetérac *m*

Izvedeno od ***devetero***.

dèvetero *br., sr* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dẽvetero* (Senj)

Postalo od **devętero* (rus. *дéвятеро*, polj. *dziewięcioro*, češ. *devatero*), izvorno oblik srednjeg roda pridjeva *dẽveter* 'devetostruki' (17. st. Mrnavić), usp. ***desetero***.

Lit.: SP III: 84f.; ESSJa IV: 221f.

devètica *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***devet***, usp. ***desetica***.

devètina *ž* (15. st. Sredovj. lijek.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *devetîna* (Brač), *dẹvẹt'ina* (Varaždin), *devetina* (RKKJ)

Postalo od psl. **devętìna* (sln. *devetína*, rus. dijal. *девятúна*, stpolj. *dziewięcina*), izvedeno od ***devet***.

Lit.: SP III: 87f.; ESSJa IV: 222.

dèvētka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *devẽtka* (Senj), *dẹv'ẹtka* (Varaždin)

Postalo od psl. **devętьka* (sln. *devêtka*, bug. *дeвéтка*, rus. *дeвя́тка*, češ. *devítka*), izvedeno od ***devet***.

Lit.: SP III: 89f.

devètnaest *br.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *devetnãste* (Brač), *devetnâjst* (Senj), *devetnãest* (Vrgada), *dęvętnẽjst* (Varaždin) *devetnadeste* (16. st.), *devetnaeste* (17. st. Mikalja), *devetnajst, devetnajest, devetnadeste* (RKKJ)

TVORBA *devètnaestero* (19. st. Karadžić), *devetnaestòrica*, *devètnaestī* (18. st.) (Njd.sr. *deveto na deste* (15. st. Mon. serb.), Njd.ž. *devetanadesta* (16. st. kod jednog čakavskog pisca), Djd.m. *devetnadestomu* (17. st. Alberti))

Postalo od psl. **devętь na desęte* (sln. *devetnájst*, rus. *дeвятнáдцать*, polj. *dziewiętnaście*), što je složeno od **devętь*, v. ***devet***, ***na***[1] i **desętь*, v. ***deset***. Za formalni razvoj usp. ***jedanaest***.

Lit.: SP III: 92f.; ESSJa IV: 224f.

devetòrica *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *deveterica* (17. st. Kašić)

Izvedeno od ***devetero***, v. ***desetorica***.

devíza *ž*

TVORBA *dèvīznī*

Posuđeno iz fr. *devise*, što je imenica izvedena od glagola *deviser* izvornoga značenja 'narediti'. Fr. je glagol postao od vlat. *divisare*, što je frekventativna izvedenica od lat. *dīvidō* 'dijeliti', v. ***divizija***. Značenje 'naredba, odredba' prvo je u trgovačkom žargonu promijenjeno u 'odredba o prenošenju novca u stranu zemlju', a zatim se razvilo značenje 'strana valuta' u doba velike inflacije 20-ih godina 20. st. *Deviza* u smislu 'životno pravilo' čuva starije značenje.

Lit.: Snoj 107.

dèvōn *m* 'četvrto razdoblje paleozoika' *geol.*

Geološko je razdoblje *devon* dobilo naziv prema grofoviji *Devonu* u Engleskoj, gdje je nađeno stijenje iz toga razdoblja.

Lit.: HER 237.

dezavuírati

Posuđeno iz fr. *désavouer*, što je složeno od *dés-*, v. ***des-, dez-***, i *avouer* 'priznati' < lat. *advocō* 'prizvati, dozvati', a to je složeno od ***ad-*** i *vocō* 'zvati', v. ***vokativ***.

Lit.: Picoche 522; Dauzat 62.

dezèrtēr *m*

Posuđeno iz fr. *déserteur*, v. ***dezertirati***.

dezertírati

Posuđeno preko njem. *desertieren* iz fr. *déserter*, isprva 'odvojiti se od koga, napustiti'. Francuski je glagol izveden od participske osnove lat. glagola *dēserō* 'napustiti', koji je složen od *dē-*, v. ***de-***, i *serō* 'svezati, nizati', v. ***disertacija***.

Lit.: Picoche 146.

dezinfèkcija *ž*

TVORBA *dezinfèkcījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Desinfektion*, fr. *désinfection*), složeno od ***des-, dez-*** i ***infekcija***.

dezinficírati

Posuđeno iz njem. *desinfizieren*, složeno od ***des-, dez-*** i ***inficirati***.

Lit.: Kluge s. v. desinfizieren.

dezodòrans *m*

Posuđeno iz njem. *Desodorant*, što je postalo ukrštanjem istoznačnog *Deodorant* i fr. *désodorisant*. Riječ je složena od ***des-, dez-*** i fr. *odorant* 'mirisan' < lat. *odōrāns*, particip glagola *odōrō* 'nanijeti miris'. Lat. je glagol izveden od *odor* 'miris' < ie. **$h_3$ed-* 'mirisati' (grč. *ὄζω*, lit. *úosti*).

Lit.: Kluge s. v. Deodorant.

dežùrati

TVORBA *dežúrstvo*

Prema fr. izrazu *être de jour* 'biti u službi (toga dana)', v. ***žurnal***.

Lit.: Snoj 107.

di-[1] *pref.*

Posuđeno iz lat. *dis-, dī-*, što je postalo od ie. **dwi-*, v. ***bi-***. Početno se *d-* umj. *b-* objašnjava disimilacijom **dwi-* u **di-* ispred labijala ili ukrštanjem s ie. **dus-* 'loše', v. ***dažd***.

Lit.: HER 238; de Vaan 171f.

di-[2] *pref.*

Posuđeno iz grč. *δι-, δις* 'dvaput', *δύο* 'dva', v. ***dva***.

Lit.: HER 238.

dȉći, v. ***dignuti (se)***

didàktika *ž*

TVORBA *didàktičkī*, *didàktičār* (*didàktičārka*, *didàktičārev*, *didàktičārov*), *didàktičan*

Posuđeno preko njem. *Didaktik* i fr. *didactique* iz grč. *διδακτική (τέχνη)* 'umijeće poučavanja', što je izvedeno od glagola *διδάσκω* ⟨*διδάσκειν*⟩ 'poučavati' < ie. **dens-* 'učiti' (grč. *δαῆναι*, av. *dīdaiŋhē*).

Lit.: Snoj 109.

didaskàlija *ž*

Posuđeno iz grč. *διδασκαλία* 'pouka; uputa', što je izvedeno od glagola *διδάσκω* 'poučavati', v. ***didaktika***.

Lit.: HER 239.

diferèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *differentia* 'razlika, različitost', što je izvedeno od glagola *differō* 'raznijeti, raširiti, razlikovati', a to je složeno od *dis-*, v. ***di-***[1], i *ferō* 'nositi', v. ***brati***.

Lit.: Kluge s. v. Differenz.

diftèrija *ž*

Posuđeno iz nlat. *diphtheria*, što je od fr. *diphthérite*, a to je izvedeno od grč. *διφθέρα* 'strojena koža' nejasne etimologije. Francusku je riječ skovao liječnik Pierre-Fidèle Bretonneau (1778. – 1862.).

Lit.: Kluge s. v. Diphtherie.

dȉftong *m*

Posuđeno preko lat. *diphtongus* iz grč. *δίφθογγος* 'koji ima dva glasa', što je složeno od *δι-*, v. ***di-***[2], i *φθόγγος* 'zvuk, glas' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 109; Beekes 1568.

dȉfūzan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *diffus*, fr. *diffus*) iz lat. *diffūsus* 'difuzan, rasut', v. ***difuzija***.

Lit.: Kluge s. v. diffus.

difúzija *ž*

Posuđeno iz lat. *diffūsio*, što je izvedeno od *diffūsus* 'difuzan, rasut', a to je particip perfekta glagola *diffundō* 'rasipati'. Taj je glagol složen od *dis-*, v. ***di-***[1], i *fundō* 'liti', v. ***fuzija***, ***gejzir***.

Lit.: Kluge s. v. diffus.

digitalizácija *ž*

Posuđeno iz eng. *digitalisation*, v. ***digitalni***.

digitalizírati

TVORBA *digitalizírānje*

Izvedeno od ***digitalizacija***, usp. i njem. *digitalisieren*.

dȉgitālnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *digitālis*, što je pridjev izveden od imenice *digitus* 'prst'. U novijim značenjima ('brojčani, koji se može predstaviti brojkama') posredovala je pri posuđivanju eng. riječ *digit* 'znamenka', također iz lat. *digitus*. Tradicionalna veza lat. *digitus* s korijenom **deyk'-* 'pokazati' (v. ***dikcija***) formalno je nategnuta (lat. *g* od ie. **k'* je neočekivano).

Lit.: Chambers 278; Kluge s. v. digital.

dignìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Dignität* iz lat. *dignitās* ⟨G *dignitātis*⟩ 'vrijednost, dostojnost', što je izvedeno od pridjeva *dignus* 'vrijedan', od starijega **deknos*, od istoga korijena koji je u ***decentan***, ***dekoracija***.

dȉgnuti (dȉći) (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *d(v)ȉgnut* (Brač), *dȉgnuti (se)* (Vrgada), *dȉgnut* (Senj, Orlec, Orbanići), *dvȉgnut* (Susak), *dȉć se* ⟨prez. *dȉgneš se*⟩ (Grobnik), s početnim *dv-* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić), s početnim *d-* (16. st.), osnova preterita *d(v)ig-* (15. st. Mon. croat.), osnova preterita *d(v)ignu-* (15. st. Marulić), *dići, digniti, dignuti, dvignuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dvígti* 'pokrenuti, maknuti' (> hrv. *dȉći*), **dvígnǫti* (> hrv. *dignuti*) (stcsl. *dvignǫti* 'pokrenuti, maknuti', sln. *dvígniti* 'dignuti', rus. *двúнуть* 'pokrenuti, maknuti', polj. *dźwignąć* 'dignuti'). Oblici s početnim *dv-* zabilježeni su u štokavskom do 17. st., a danas postoje u nekim čakavskim govorima. Izvorno je značenje slavenskoga glagola zacijelo 'pokrenuti, maknuti'. Značenje 'maknuti' sačuvano je u starijem hrv., a značenje 'dignuti' razvilo se pod utjecajem izvedenice ***uzdignuti***. Dublja etimologija nije jasna. Semantički nije uvjerljiva veza sa steng. *twiccian* 'čupati', stvnj. *gizwicken* 'pričvrstiti, stisnuti', a formalno je nemoguća i semantički nategnuta veza sa stvnj. *zwīg* 'grana' (njem. *Zweig*). Korijen **dvig-* možda je složen od ie. **dwi-* 'raz-' (skr. *ví-*, lat. *di-*, v. ***di-***[1]) i nekoga glagolskoga korijena, možda **$g^{w}eh_2$-* 'ići, hodati', v. ***gaće***, ili **Heyg-* 'micati se', v. ***igra***, ali i ta je etimologija vrlo spekulativna.

Lit.: Skok I: 401; Gluhak 195; SP V: 124f.; ESSJa V: 168f.; Snoj 130.

dìgram *m*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *digramme*, eng. *digram*), složeno od grč. *δι*, v. ***di-***[2], i *γράμμα* 'slovo', v. ***-gram***.

Lit.: HER 241.

digrèsija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Digression*, iz lat. *dīgressiō* 'zastranjivanje', što je izvedeno od glagola *dīgredior* 'skrenuti', a to je složeno od *dī-*, v. ***di-***[1], i *gradior* 'ići, stupati, koračati', v. ***gresti***.

Lit.: Chambers 278.

díhalica *ž*

Izvedeno od hrv. dijal. *dihati* 'disati', v. ***disati***.

dija- *pref.*

Posuđeno iz grč. *δι(α)-, διά* 'kroz, između, raz-' < **d(w)is-*, što je srodno s lat. *dis-, dī-*, v. ***di-***[1], ili grč. *δι-, δις* 'dvaput', v. ***di-***[2].

Lit.: HER 241.

dijabètes *m*

TVORBA *dijabètičār* (*dijabètičārka, dijabètičārov, dijabètičārev*), *dijabètičkī*

Posuđeno iz grč. *διαβήτης* 'krug, šestar, sifon, (kasno) šećerna bolest', što je složeno od *δια-* 'kroz', v. ***dija-***, i korijena glagola *βαίνω* 'ići', v. ***advent***. Izvorno je značenje grčke riječi vjerojatno 'protok (urina)'. Šećerna je bolest dobila taj naziv jer je jedan od znakova te bolesti obilno mokrenje. Usp. i srlat. naziv šećerne bolesti *diabetes mellitus* 'slatki protok urina' zbog slatkog okusa urina dijabetičara (usp. hrv. *šećerna bolest*).

Lit.: Kluge s. v. Diabetes; etymologiebank s. v. diabetes.

dijabòličan *prid.*

Posuđeno preko lat. *diabolicus* 'vražji' iz grč. *διαβολικός*. Polazište je grč. imenica *διάβολος*, v. ***đavao (đavo)***.

Lit.: Picoche 36.

dijadéma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *dijàdēm*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Diadem* i lat. *diadēma*, iz grč. *διάδημα* 'vrpca, osobito oko krune perzijskoga kralja'. Grčka je riječ izvedena od glagola *διαδέω* 'svezati', što je složeno od *δια-* 'kroz', v. ***dija-***, i *δέω* 'vezati' < ie. **deh*$_1$- 'vezati' (skr. *dā-*).

Lit.: Beekes 321.

dijafilm *m*

Složeno od ***dija-*** i ***film***, usp. rus. *диафи́льм*, mađ. *diafilm*.

Lit.: HER 241.

dijafràgma *ž*

Posuđeno preko lat. *diaphragma* iz grč. *διάφραγμα* 'pregrada, ošit', što je izvedeno od glagola *διαφράσσω* 'odijeliti', a taj je glagol složen od *δια-*, v. ***dija-***, i *φράσσω* 'ograditi'. Taj je grčki glagol nejasnoga podrijetla, možda je u vezi s lat. *farciō* 'ispuniti', v. ***farsa***. U značenju 'uređaj koji regulira ulaz svjetlosti u objektiv' hrvatska je riječ posuđena preko europskih jezika (eng. *diaphragm*, fr. *diaphragme*).

Lit.: OED s. v. diaphragm.

dijagnosticírati

Posuđeno iz njem. *diagnostizieren*, što je izvedeno od ***dijagnoza***.

dijagnòstika *ž*

TVORBA *dijagnòstičkī*

Posuđeno iz grč. *διαγνωστική*, usp. njem. *Diagnostik*, fr. *diagnostique*, v. ***dijagnoza***.

dijagnóza *ž*

Posuđeno preko nlat. *diagnosis* iz grč. *διάγνωσις* 'razlikovanje, konstatacija, dijagnoza', što je izvedeno od glagola *διαγιγνώσκω* 'razlikovati', a to je složeno od *δια-*, v. ***dija-*** i *γιγνώσκω* 'znati', v. ***znati***.

Lit.: etymologiebank s. v. diagnose.

dijagonála *ž*

Posuđeno iz *diagōnālis* 'dijagonalan', što je izvedeno od grč. *διαγώνιος* 'od kuta do kuta, dijagonalan'. Grčka je riječ složena od *δια-*, v. ***dija-***, i *γωνία* 'kut', što je izvedeno od *γόνυ* 'koljeno', v. ***gnjat***.

Lit.: OED s. v. diagonal; Beekes 294.

dijagram *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Diagramm*, fr. *diagramme*) i lat. *diagramma* iz grč. *διάγραμμα* 'geometrijski crtež', što je složeno od *δια-*, v. ***dija-***, i *γράμμα* 'crtež, slovo, spis', v. ***-gram***.

Lit.: Kluge s. v. Diagramm.

dijakrìtičkī *prid.*

Posuđeno preko srlat. *diacriticus* iz grč. *διακριτικός* 'koji razlikuje'; polazište je grč.

glagol *διακρίνω* 'razlikovati'. Taj je grč. glagol složen od *δια-*, v. ***dija-***, i *κρίνω* 'izdvojiti', v. ***krojiti***.

Lit.: OED s. v. diacritic.

dijàlekt *m*

TVORBA *dijàlektnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dialekt*, fr. *dialecte* 'dijalekt') iz grč. *διάλεκτος* 'govor, jezik, naglasak', što je izvedeno od glagola *διαλέγω* 'razgovarati, pričati'. Taj je glagol složen od *δια-*, v. ***dija-***, i *λέγω* 'pričati', v. ***lekcija***, ***lagoda***.

Lit.: Kluge s. v. Dialekt; OED s. v. dialect.

dijalèktika *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Dialektik*, iz lat. *dialectica*, što je iz grč. *διαλεκτική (τέχνη)* '(vještina) raspravljanja'; polazište je grč. glagol *διαλέγω* 'raspravljati', v. ***dijalekt***.

Lit.: Kluge s. v. Dialektik.

dijalektìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dialektismus*, fr. *dialectisme*), izvedeno od ***dijalekt***.

dijalektològija *ž*

TVORBA *dijalektòlog*

Posuđeno iz njem. *Dialektologie* ili nlat. *dialectologia*, što je izvedeno od ***dijalekt***.

Lit.: OED s. v. dialectology.

dijalíza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dialyse*, fr. *dialyse*, eng. *dialysis*) iz grč. *διάλυσις* 'razdvajanje, raspuštanje', što je složeno od *δια-* 'raz-', v. ***dija-***, i *λύσις* 'puštanje, otpuštanje'. Grč. *λύσις* izvedeno je od glagola *λύω* 'odriješiti, osloboditi', v. ***lutati***. Riječ *dijaliza* u značenju 'proces razdvajanja niskomolekularnih spojeva iz otopina' izmislio je 1861. škotski kemičar Thomas Graham (1805. – 1869.).

Lit.: Chambers 275; etymologiebank s. v. dialyse.

dijàlog *m*

TVORBA *dijàloškī*

Posuđeno preko lat. *dialogus* iz grč. *διάλογος*, što je imenica tvorena od glagola *διαλέγω* 'razgovarati, pričati', v. ***dijalekt***.

Lit.: Kluge s. v. Dialog.

dijàmant *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *dijamônt* (Brač), *dijam'ant* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika iz kslat. *diamas* ⟨G *diamantis*⟩. Kasnolatinska je riječ nekako postala od lat. *adamas* 'najtvrđi metal, dijamant', možda metatezom od vlat. **adimas* ili pod utjecajem riječi s prefiksom *dia-*, v. ***dija-***. Lat. *adamas* je posuđeno iz grč. *ἀδάμας* ⟨G *ἀδάμαντος*⟩ 'najtvrđi metal, dijamant', a to je možda složeno od *ἀ-* 'ne-', v. ***a-***, i korijena glagola *δάμνημι* 'ukrotiti' < ie. **demh$_2$-* 'ukrotiti, podčiniti' (stir. *damnaid*, skr. *damāyáti*, lat. *domō*).

Lit.: Kluge s. v. Diamant; REW 142; Beekes 19, 301.

dìjametar *m*

Posuđeno, zacijelo preko europskih jezika i latinskoga, iz grč. *διάμετρος*, što je složeno od *δια-* 'kroz', v. ***dija-***, i *μέτρον* 'mjera', v. ***metar***.

dijapàzōn *m*

Posuđeno preko srlat. *diapaso* 'čitava oktava' iz grč. *ἡ διὰ πασῶν (χορδῶν συμφονία)* 'sklad kroz sve (note ljestvice)'.

Lit.: HER 242.

dijàspora *ž*

Posuđeno preko srlat. *diaspora* iz grč. *διασπορά* 'raštrkanost, raspršenost', što je izvedeno od grč. glagola *διασπείρω* 'rasijati, raspršiti', a to je složeno od *δια-* 'raz-', v. ***dija-***, i grč. *σπείρω* 'sijati', v. ***sperma***, usp. ***spora***.

Lit.: Kluge s. v. Diaspora.

dijecéza *ž*

Posuđeno iz lat. *dioecēsis*, što je iz grč. *διοίκησις* 'gospodarstvo, upravljanje', a to je složeno od *δια-*, v. ***dija-***, i *οἶκος* 'kuća, dom', v. ***vas^1***, usp. ***ekonomija***.

Lit.: HER 243.

dijéliti ⟨prez. *dijêlīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dīlît* ⟨prez. *dīlin*⟩ (Brač, Senj), *dīlîti* ⟨prez. *dīlīš*⟩ (Vrgada), *dīlît* ⟨prez. *dīlīš*⟩ (Grobnik), *dẹl'iti* ⟨prez. *dẹlîm*⟩ (Varaždin), *deliti* (RKKJ)

TVORBA *dijéljēnje* (16. st.), *djèlitelj* (16. st. Vrančić), *djèljiv* (*djèljivōst*), *djêljenīk*

Postalo od psl. *dělìti* ⟨prez. *dě̀ljǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. ⟨prez. *dělitъ*⟩, sln. *delíti* ⟨prez. *delím*⟩, rus. *дели́ть*, polj. *dzielić*) < ie. **d*ʰ*oyl-* 'dijeliti' (lit. *dailýti*, got. *dailjan*), v. ***dio***. Postoji i mišljenje da je psl. glagol izveden od ie. **deh*$_2$*i-* sa sufiksom **-l-* (skr. *dáyate* 'dijeli', grč. *δαίομαι* 'dijelim'), ali protiv toga govori akcentuacija u baltoslavenskom.

Lit.: Derksen 102; SP III: 135f.; ESSJa IV: 233f.; Pronk-Tiethoff 2013: 206f.

dijéta *ž*

TVORBA *dȉjētnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Diät*, iz lat. *diaeta*, što je iz grč. *διαίτα* '(propisan) način življenja' (u medicinskom značenju 'oskudna ili zdrava prehrana' još od Hipokrata). Grčka je riječ izvedena od *διαιτάομαι* 'hraniti se, boraviti', što je složeno od *δια-* 'raz-', v. ***dija-***, i korijena glagola *ἄνυμαι* 'uzeti' < ie. **h*$_2$*ey-* (toh. B *ai-* 'dati').

Lit.: Kluge s. v. Diät; Beekes 327.

dijéte *sr* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉtè* (Brač, Vrgada, Senj), *d'ẹ̑te* (Gola), *dẹ̑tę* (Varaždin), *dete* (RKKJ)

TVORBA *djètēnce* (16. st.), *djètēšce* (17. st.), starije *djetečce* (16. st.)

Postalo od psl. **dětę* (sln. *dẹ́te*, rus. *дитя́*, polj. *dziecię*), što je izvedeno sufiksom koji je u ***janje*** od psl. **dětь* 'djeca' (stcsl. *dětь*) < ie. **d*ʰ*eh*$_1$*(y)-* 'dojiti, sisati' (lat. *fēmina* 'žena', *fēlō* 'sisati, činiti *fellatio*', skr. *dhenu-* 'krava muzara'), v. ***dojiti***.

Lit.: Skok I: 402f.; Gluhak 195; Derksen 104; SP III: 161f.; ESSJa V: 12f.; Snoj 105.

díka *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉkà* (Brač, Vrgada), *dȉka* (Varaždin), *d'īka* (Gola)

TVORBA *dȉčan* (16. st.), *dȉčiti se* (16. st.)

Riječ nejasne etimologije; moguća je veza sa sjevernoslavenskim pridjevom **dikъ* 'divlji' (rus. *дúкий*, polj. *dziki*, usp. ***dikica***), usp. i lit. *dỹkas* 'prazan, beskòristan' (možda posuđenica iz slavenskoga); taj je pridjev vjerojatno izveden od istoga korijena koji je u ***divlji*** (usp. tamo za razvitak značenja). Usp. i mađ. *dicső* 'slavan' (možda stara posuđenica iz slavenskoga).

Lit.: Skok I: 403f.; Derksen 107; SP III: 206f.; ESSJa V: 29f.; MNTESZ I: 631.

dìkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *dictiō* 'govorenje, riječ', što je apstraktna imenica izvedena od glagola *dīcō* 'reći, govoriti'. Taj je lat. glagol postao od ie. **deyk'-* 'pokazati' (grč. *δείκνυμι*, skr. *diś-*, stvnj. *zīhan*).

Lit.: Snoj 109.

dìkica *ž* (19. st. Karadžić) *bot. (Xanthium spinosum)*

Vjerojatno izvedeno od psl. **dikъ* 'divlji' (rus. *дúкий*, polj. *dziki*), v. ***dika***.

dìkla *ž* (16. st.) 'djevojka'

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉkla* (Brač, Pitve, Zavala) (samo u poslovici), *d'ẹ̑kla* (Gola, Varaždin), *dekla* (RKKJ)

Posuđeno iz ikavskih govora, postalo od psl. **dětьk-la* (sln. *dẹ́kla*), v. ***dijete***, ***djeca***.

Lit.: Snoj 100.

dìkobrāz *m* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz češ. *dikobraz*. U češ. riječ nije narodna, već je posuđena iz rus. *дикообра́з*. U ruskom je riječ tvorena od korijena koji su u ***dikica*** i ***obraz***

Lit.: Machek 117.

dìktāt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Diktat*, iz lat. *dictatum* 'ono što je izgovoreno', što je izvedeno od participske osnove glagola *dictō* ⟨*dictāre*⟩ 'kazivati (u pero), govoriti, opetovano govoriti', koji je pak izveden od glagola *dīcō* 'reći, govoriti', v. ***dikcija***.

Lit.: Kluge s. v. diktieren.

dìktātor *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Diktator*, iz lat. *dictātor*, što je izvedeno od glagola *dictō* 'opetovano govoriti, narediti', v. ***diktat***. Lat. *dictātōr* je u Rimu bila titula koju je senat dodjeljivao uglednim vojskovođama i političarima, za zasluge ili u kriznim situacijama.

Lit.: Kluge s. v. Diktatur.

diktatúra *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Diktatur*, iz lat. *dictātūra*, što je apstraktna imenica tvorena od glagola *dictō* 'opetovano govoriti, narediti', v. ***dikcija***, usp. ***diktator***.

Lit.: Snoj 109.

diktírati

Posuđeno preko njem. *diktieřen* iz lat. *dictō* ⟨*dictāre*⟩ 'opetovano govoriti, narediti', v. ***dikcija***.

Lit.: Kluge s. v. diktieren.

dìléma *ž*

Posuđeno iz lat. *dilēmma*, što je složeno od grč. *δι-* 'dvo-', v. ***di-***[2], i *λῆμμα* 'potvrda, argument, pretpostavka'. Potonja je imenica izvedena od korijena glagola *λαμβάνω* 'uzeti', v. ***epilepsija***.

Lit.: Kluge s. v. Dilemma.

dìlètant *m*

TVORBA *dìlètantica*, *diletantìzam*, *diletàntskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Dilettant*, iz tal. *dilettante*, što je imenica izvedena od glagola *dilettare* 'zabavljati se' < lat. *delectō* 'uživati, veseliti se'. Lat. je glagol izveden od *laciō* 'mamiti', usp. ***delikatan***.

Lit.: Kluge s. v. Dilettant.

dìlūvij *m*

Posuđeno iz lat. *dīluviēs* 'potop, poplava', što je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i korijena koji je u glagolu *lavō* 'prati, umivati', v. ***lavanda***.

Lit.: Chambers 279.

dȋljem *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dìljem* (RKKJ)

Izvedeno od star. hrv. *dilji*, inačice komparativa ***dalje***, poput ***širom*** od *širi*. Vokalizam komparativa *dilji* (15. st. Mon. croat., Poljički statut, Marulić) (za starije **dьlje* ili **dalje*, v. ***dalje***) vjerojatno je analoški prema staroj imenici psl. **dyl*ь, v. ***udilj***, usp. i star. hrv. *dìljina* 'daljina' (16. st.).

dȋm *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȋm* (Brač), *dīm* (Vrgada), *dȋm* (Senj), *dȋm* (Varaždin), *dim* (RKKJ)

Postalo od psl. **dýmъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *dymъ*, sln. *dȋm*, rus. *дым*, polj. *dym*) < ie. **d*^{h}*uh*$_2$*mo-* 'dim' (lit. *dūmai mn.*, lat. *fūmus*, grč. *θυμός* 'duh'), usp. i het. *tuḫḫui-* 'dim' izravno od korijena **d*^{h}*uh*$_2$-, koji je možda u vezi s korijenom koji je u ***disati***, ***duh***.

Lit.: Skok I: 404; Gluhak 196; Derksen 132; SP V: 207f.; ESSJa V: 203; Snoj 110.

dimènzija *ž*

Posuđeno iz lat. *dīmēnsiō* 'mjerenje', što je imenica izvedena od glagola *dīmētior* 'mjeriti'. Lat. je glagol složen od *dī-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *mētior* 'mjeriti', v. ***menzura***.

Lit.: Snoj 110.

dìmije *ž, pl. t.* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *dimi*, što je iz grč. *δίμιτος* 'dvostruko tkan', a to je složeno od *δι-* 'dvo-', v. ***di-***[2], i *-μιτος* 'nit' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Škaljić 218.

dȋmiti ⟨prez. *dȋmīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȋmit* (Brač), *dȋmiti* (Vrgada), *dīmęti* (Varaždin), *dimiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dýmiti* (sln. *dímiti*, rus. *дымúть*, polj. *dymić*), što je izvedeno od ***dim***.

Lit.: SP V: 205f.; ESSJa V: 202.

dȋmnī *prid.* (18. st.)

Postalo od psl. **dýmьnъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *dímen*, rus. *дымнóй*, polj. *dymny*), što je izvedeno od ***dim***.

Lit.: SP V: 210f.; ESSJa V: 204.

dȋmnjāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȋmljak* (zapadna Hercegovina), *dīmljak* (Senj, Orbanići), *dȋmnjāk* (Grobnik), *dȋmńak* (Varaždin), *dimljak* (17. st.), *dimnjak* (RKKJ)

TVORBA *dȋmnjačār* (*dimnjačàrica*, *dȋmnjačārov*, *dȋmnjačārev*)

Izvedeno od ***dimni***, usp. slične izvedenice hrv. dijal. *dȋmań* ⟨G *dȋmńa*⟩ (Brač), sln. *dȋmnik*.

dína *ž*

Posuđeno preko njem. *Düne* iz niz. *duin* 'dina', što je vjerojatno posuđenica iz keltskoga, usp. stir. *dūn* 'opkopana utvrda'.

Lit.: Kluge s. v. Düne; etymologiebank s. v. duin.

dinàmika *ž*

TVORBA *dinàmičan*, *dinàmičkī*

Posuđeno, možda preko njem. *Dynamik*, iz grč. *δυναμικός* 'pokretljiv', što je izvedeno od *δύναμις* 'sila, snaga', v. ***dinamo-***.

Lit.: Kluge s. v. dynamisch.

dinàmīt *m*

TVORBA *dinàmītnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dynamit*, fr. *dynamite*, eng. *dynamite*), izvedeno od grč. *δύναμις* 'sila, snaga', v. ***dinamo-***.

Riječ je skovao švedski kemičar i izumitelj dinamita Alfred Bernhard Nobel (1833. – 1896.).

Lit.: Kluge s. v. Dynamit.

dinamo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *δύναμις* 'sila, snaga', što je izvedeno od glagola *δύναμαι* 'moći, biti u stanju'. Grčki je glagol možda u vezi s toh. B *tsuwa* 'spojio je', got. *taujan* 'napraviti' < ie. **dewh$_2$-*.

Lit.: Kluge s. v. Dynamo; Beekes 358.

dȉnamometar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dynamometer*, eng. *dynamometer*, fr. *dynamomètre*), složeno od ***dinamo-*** i ***metar***.

dȉnār (dìnār) *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dnȁr* (Dubrovnik), *denári mn.* (Lastovo), *dȋnar* (Brač, Vrgada), *dînar* (Varaždin), *dinar, denar* (RKKJ)

Poput stcsl. *dinarjь* 'dinar' posuđeno preko bizant. grč. *δηνάριον* iz lat. *dēnārius* 'novčana jedinica'. Latinska je riječ izvedena od *dēni* 'po deset', a to je izvedeno od *decem* 'deset', v. ***deset***. Dijalektni oblici *denar* i *dnar* (usp. sln. *denár*, sln. dijal. *dnár* 'novac uopće') posuđeni su izravno iz lat. *dēnārius*. U mnogim hrvatskim govorima i u starijem jeziku riječ znači 'novac' uopće.

Lit.: Skok I: 405f.; Gluhak 196; Snoj 102.

dinàstija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Dynastie*, iz srlat. *dynastia*, što je iz grč. *δυναστεία* 'moć, vlast', a to je izvedenica od glagola *δύναμαι* 'moći, biti u stanju', v. ***dinamo-***.

Lit.: Kluge s. v. Dynastie.

dinosàur *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dinosaurus*, eng. *dinosaur*, fr. *dinosaure*), što je neoklasična složenica od grč. *δεινός* 'strahovit, užasan', usp. ***dvojiti*** i *σαῦρος* 'gušter' (predgrčkoga podrijetla). Riječ je skovao engleski paleontolog Richard Owen 1841. g.

Lit.: Chambers 280; Beekes 1313.

dȉnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉńa* 'lubenica' (Brač), *dińa* (RKKJ)

Postalo od psl. **(kъ)dy̏nja* (sln. *dínja*, rus. *ды́ня*, češ. *dýně*), što je najvjerojatnije još u praslavenskome, možda preko lat. *cydōnea*, posuđeno iz grč. *κυδώνια (μᾶλα)* 'dunja', dosl. *kidonska jabuka* (po gradu *Κυδωνία* na Kreti). Čini se da je ista riječ posuđena još jednom u praslavenski kao **kъdunja*, v. ***dunja***; zamjena grč. i lat. *ō* > psl. **y* je kao u *Salōna* > **Solynъ* > hrv. *Solin*, dok je zamjena *ō* praslavenskim *u* kao u *Thessalōnícē* > psl. **Solūnъ*, hrv. *Solun* (ta je zamjena starija, te se stoga čini da je oblik *dùnja* posuđen prije oblika *dȉnja*).

Lit.: Skok I: 406; Gluhak 196; Snoj 110.

dȉo *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȋl* (Brač, Vrgada), *dī* (Vrgada), *dȇl* (Senj), *dȇl* (Varaždin), *d'ȇl* (Gola), *del* (RKKJ)

Postalo od psl. **dělъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *dél*, rus. *дел*, polj. *dział*), što je od istoga korijena kao u ***dijeliti*** < ie. **d^{h}oylo-* ili **deh$_2$i-lo-* (stvnj. *teil* 'dio'); možda je od istog korijena (bez sufiksa **-lo-*) skr. *dáyate* 'dijeli', grč. *δαίομαι* 'dijelim'.

Lit.: Skok I: 406f.; Gluhak 197; Derksen 103; SP III: 144; ESSJa V: 8f.; Snoj 100; Pronk-Tiethoff 2013: 205ff.; LIV s. v. **deh$_2$i-*.

dìoba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉlba* (Brač), *delba* (RKKJ)

TVORBA *dȉobenī*

Postalo od psl. **dělьbà* (bug. *делбá*, sln. *dȇlba*, rus. dijal. *дельбá*, češ. *dělba*), što je izvedeno od ***dijeliti***.

Lit.: ESSJa V: 10.

dióda *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Diode*, eng. *diode*). Riječ je složena od grč. *δι-* 'dvo-', v. ***di-^{2}***, i *ὁδός*, v. ***katoda***, usp. ***anoda***. Naziv *dioda* skovao je 1919. engleski fizičar William Henry Eccles (1875. – 1966.).

Lit.: HER 246.

dȉoksīd *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dioxid*, fr. *dioxyde*). Riječ je složena od grč. *δι-* 'dvo-', v. ***di-^{2}***, i fr. *oxyde* 'oksid', v. ***oksid***, usp. ***monoksid***.

dȉonica *ž*

TVORBA *dȉoničār* (*dȉoničārka*, *dȉoničārov*, *dȉoničārev*), *dȉoničkī*

Izvedeno od ***dio***, zacijelo kalk prema njem. *Anteil.*

diòptrija *ž*

Posuđeno preko njem. *Dioptrie* iz fr. *dioptrie*, što je izvedeno od lat. *dioptra*, a to je posuđenica iz grč. *διόπτρα* 'optički instrument za mjerenje'. Grčka je riječ složena od *δια-* 'kroz', v. ***dija-***, glagolskog korijena *ὀπ-* 'vidjeti', v. ***oko***[1], i sufiksa *-τρα*.

Lit.: OED s. v. diopter.

dipl-, diplo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *διπλο-, διπλόος* 'dvostruk', što je složeno od *δι-* 'dvo-', v. ***di-***[2], i *-πλόος* < ie. **-plo-* '-struk' (lat. *-plus*, stir. *día-bul* 'dvostruk'), v. ***duplikat***, usp. ***pola***.

Lit.: HER 246.

dȉple *ž, pl. t.* (17. st.) *glazb., etnol.*

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉple* (Brač), *dipli* (15. st. Marulić)

TVORBA *dȉplāš* (*diplàšica*), *dȉpliti* (*dȉpljēnje*)

Posuđeno iz ngr. *δίπλα*, što je izvedeno od *διπλόος* 'dvostruk', v. ***dipl-, diplo-***. Grecizam koji su po Balkanu proširili vlaški nomadski pastiri, usp. bug. *дúпла*.

Lit.: Skok I: 407; Gluhak 197.

dȉploīdan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *diploid*, njem. *diploid*), složeno od grč. *διπλόος* 'dvostruk', v. ***dipl-, diplo-***, i *εἶδος* 'oblik', v. ***vid***, usp. ***haploidan***.

diplóma *ž*

TVORBA *dìplōmskī*

Posuđeno iz lat. *diplōma* 'pismo s preporukom, službeni dokument', što je iz grč. *δίπλωμα* 'dvostruko, savijeno pismo' (službeni su dokumenti sastavljani na presavijenom papiru), od glagola *διπλοῦν* 'udvostručiti', a to je izvedeno od *διπλόος* 'dvostruk', v. ***dipl-, diplo-***.

Lit.: Gluhak 197; Kluge s. v. Diplom.

diplomácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Diplomatie* iz fr. *diplomatie*, što je izvedeno od imenice *diplomat* 'diplomat', usp. i fr. pridjev *diplomatique* čije je izvorno značenje 'koji se odnosi na službenu prepisku (među državama)'. Sve su te fr. riječi izvedene od lat. *diplōma* 'službeni dokument' odnosno grč. *δίπλωμα*, v. ***diploma***.

Lit.: Kluge s. v. Diplom.

diplòmat *m*

TVORBA *diplòmatkinja*, *diplòmatskī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Diplomat* iz fr. *diplomate*, što je izvedeno od pridjeva *diplomatique*, v. ***diplomacija***.

diplomírati

Posuđeno iz njem. *diplomieren*, što je izvedeno od *Diplom*, v. ***diploma***.

dȉptih *m* 'dvije spojene preklopive pločice iznutra premazane voskom na kojima se piše (u antici)'

Posuđeno iz grč. *δίπτυχος*, što je složeno od *δι-* 'dvo-', v. ***di-***[2], i korijena glagola *πτύσσω* 'preklopiti' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Beekes 1251.

díralīšte *sr*

Izvedeno od ***dirati***, kalk prema njem. *Berührungspunkt*, usp. i ***tangens***.

dírati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dīrȁt* (Brač, Senj), *dīrȁti* (Vrgada), *dirati* (RKKJ)

TVORBA *dírnuti* (18. st.) (*dìrljiv*, *dȋrnūtōst*)

Postalo od psl. **diràti* 'guliti, drati' (sln. *o-dȋrati*, polj. zast. *dzierać*), što je intenzivno-iterativna tvorba od **dьrati*, v. ***derati***. Neobična je promjena značenja koja se dogodila u hrv., gdje nesloženi glagol od prvih potvrda ne znači 'drati', već 'doticati, dodirivati'; izvorno se značenje još vidi u ***zadirati***, ***odirati***, te je moguće da je nesloženi glagol postao prema takvim složenicama.

dìrektan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *direkt*, iz lat. *dīrēctus* 'izravan', što je particip perfekta glagola *dērigō, dīrigō* ⟨*dērigere, dīrigere*⟩ 'redati, ispraviti, voditi'. Lat. je glagol složen od *dē-*, v. ***de-***, i *regō* 'usmjeravati, voditi', v. ***regent***.

Lit.: Gluhak 197; Kluge s. v. direkt.

direktíva *ž*

Posuđeno preko njem. *Direktive* iz fr. *directive*, što je od istoga korijena kao u ***direktan***.

dìrektor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *dir'ẹktọr* (Gola)

TVORBA *dìrektorica*

Posuđeno, možda preko njem. *Direktor* iz kslat. *director* 'upravitelj', što je izvedeno od lat. glagola *dīrigō* 'redati, ispraviti, voditi', v. ***direktan***.

Lit.: Kluge s. v. Direktor.

dirèktōrij *m*

Posuđeno iz srlat. *directorium*, što je izvorno srednji rod lat. pridjeva *dīrectōrius* 'koji upućuje', a to je izvedenica od glagola *dīrigō* 'redati, ispraviti, voditi', v. ***direktan***. U značenju 'popis datoteka u memoriji računala' riječ je posuđena preko eng. *directory*.

Lit.: Chambers 281.

dirìgent *m*

TVORBA *dirìgentica*, *dirìgentskī*

Posuđeno iz njem. *Dirigent*, što je formalno lat. particip prezenta *dīrigēns* od glagola *dīrigō* 'redati, ispraviti, voditi', v. ***dirigirati***, ***direktan***.

Lit.: etymologiebank s. v. dirigent.

dirigírati

TVORBA *dirigírānje*

Posuđeno preko njem. *dirigieren* iz lat. *dīrigō* 'redati, ispraviti, voditi', v. ***direktan***.

Lit.: Kluge s. v. dirigieren.

dis- *pref.*

Postalo od grč. *δυς-*, prefiks koji izražava negaciju ili znači 'loše, slabo'; odgovara prefiksu **dъ-* u psl. **dъždь* 'kiša', izvorno 'loše vrijeme', v. ***dažd***.

Lit.: HER 248.

disahàrīd *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Disaccharide*, eng. *disaccharide*). Riječ je složena od *δι-* 'dvo-', v. ***di-***^{2}, i od izvedenice od grč. *σάκχαρ* 'šećer', v. ***saharid***, usp. ***monosaharid***.

Lit.: HER 248.

dísati ⟨prez. *dîšēm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dîhàt, dîsàt* (Brač), *dîhati* (Vrgada), *dìhat, dìsat* (Senj), *dîsati* (Žumberak), *dîhati* (Varaždin), *dih'ati* (Gola), *dihati* (16. st.), *dihati* (RKKJ)

TVORBA *dísānje*, *dîšnī*

Postalo od psl. **dyxàti* ⟨prez. **dyšǫ̀* < **dyxjǫ̀* a. p. *b*⟩ 'disati, puhati' (stcsl. *dyxati* ⟨prez. *dyšǫ*⟩, sln. *díhati*, strus. *дыхамu*, češ. *dýchati*), iterativno-intenzivni glagol tvoren od **dъxati*, što je izvedeno od imenice *dъxъ*, v. ***dah***. U hrv. je *s* zamijenilo izvorno *x* na temelju prezentskih oblika sa *š* prema glagolima poput *pisati*, *pišem*.

Lit.: Gluhak 198; Snoj 109; ESSJa V: 199.

disciplìna *ž*

TVORBA *dîsciplīnskī*

Posuđeno iz lat. *discīplīna* 'nauk, nastava', što je izvedeno od *discipulus* 'učenik', a to je vjerojatno složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***^{1}, i korijena glagola *capiō* 'uhvatiti, uzeti', v. ***hapati***. Razvitak je značenja 'onaj koji hvata, razumije' > 'učenik', usp. tal. *capisco* 'razumjeti' < starijega 'hvatati' (od istoga lat. korijena).

Lit.: Kluge s. v. Disziplin; de Vaan 172.

disciplinírati

Posuđeno iz njem. *disziplinieren*, što je izvedeno od *Disziplin* 'disciplina', v. ***disciplina***.

disertácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dissertātiō*, što je apstraktum izveden od glagola *dissertō* ⟨*dissertāre*⟩ 'raspravljati', usp. i *disserō* ⟨*disserere*⟩ 'raspravljati', od *dis-*, v. ***di-***^{1}, i *serō* 'nizati'. Taj je lat. glagol od ie. **ser-* 'nizati' (grč. *εἴρω*, stlit. *sėris* 'nit').

Lit.: Snoj 111.

disgràfija *ž*

TVORBA *disgràfičan*, *disgràfičār* ⟨*disgràfičārka*⟩

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *dysgraphia*, fr. *dysgraphie*), složeno od ***dis-*** i ***grafija*** prema ***disleksija***.

disìdent (disidènt) *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Dissident*, iz lat. *dissidēns* 'koji se odvaja', što je particip prezenta glagola *dissideō* ⟨*dissidēre*⟩ 'sjediti odvojeno', a taj je latinski glagol složen od *dis-*, v. ***di-***^{1}, i *sedeō* 'sjediti', v. ***sjediti***.

Lit.: Snoj 111.

dîsk *m*

Posuđeno preko lat. *discus* iz grč. *δίσκος*, što je izvedeno od glagola *δικεῖν* 'bacati', usp. ***daska***. *Disk* je isprva bila ovalna pločica koju su bacali grčki atletičari. U značenju

'sredstvo za pohranjivanje podataka' riječ je posuđena preko eng. *disc*.

Lit.: Snoj 111f.

diskèta *ž*

Posuđeno iz eng. *diskette*, što je umanjenica imenice *disc* 'disk', v. ***disk***.

Lit.: etymologiebank s. v. diskette.

dìsko *m*

Posuđeno iz eng. *disco*, što je pak postalo kraćenjem iz fr. *discothèque* 'spremište gramofonskih ploča; klub u kojem se glazba reproducira s gramofonskih ploča', v. ***disk***. Za drugi dio fr. riječi usp. ***biblioteka***.

Lit.: Kluge s. v. Disko.

diskont *m*

TVORBA *dìskontnī*

Posuđeno preko njem. *Diskont* iz tal. *disconto*, što je izvedeno od srlat. *discomputo* ⟨*discomputare*⟩ 'obračunati, oduzeti', a to je složeno od lat. *dis-*, v. ***di-***[1], i lat. *computō* ⟨*computāre*⟩ 'izračunati', v. ***kompjutor***.

Lit.: Kluge s. v. Diskont.

diskontinuìtēt *m*

Složeno od *dis-*, v. ***di-***[1] i ***kontinuitet***, usp. njem. *Diskontinuität* 'diskontinuitet' i kslat. *discontinuo* 'prekinuti'.

diskrécija *ž*

TVORBA *diskrécījskī*

Posuđeno iz lat. *discrētiō*, što je izvedeno od *discrētus* 'izdvojen', v. ***diskretan***.

Lit.: Kluge s. v. diskret.

diskrètan *prid.*

Izvedeno od lat. *discrētus* 'raspoznat, razdvojen', što je particip glagola *discernō* ⟨*discernere*⟩ 'raspoznati, razdvojiti', a to je složeno od *dis-*, v. ***di-***[1], i *cernō* ⟨*cernere*⟩ 'razlučiti', v. ***krojiti***.

diskriminácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Diskrimination*, eng. *discrimination*) iz lat. *discrīminātiō*, što je izvedeno od participa glagola *discrīminō* ⟨*discrīmināre*⟩ 'odvojiti, razlikovati', v. ***diskriminirati***.

diskriminírati

Posuđeno preko njem. *diskriminieren* iz lat. *discrīminō* ⟨*discrīmināre*⟩ 'odvojiti, razlikovati', što je izvedenica od imenice *discrīmen* 'razlika, razlikovanje', a to je izvedeno od *discernō* ⟨*discernere*⟩ 'raspoznati, razdvojiti', v. ***diskretan***. Značenje 'razlikovati na osnovi rase (vjere, spola itd.)' se razvilo u engleskome jeziku.

Lit.: Kluge s. v. diskriminieren; etymologiebank s. v. discriminatie.

dìskurs *m*

Posuđeno iz lat. *discursus* 'trčkaranje; rasprava, razgovor', što je izvedeno od *discurrō* ⟨*discurrere*⟩ 'raštrkati se', a to je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *currō* ⟨*currere*⟩ 'trčati', v. ***kurs***.

Lit.: Kluge s. v. Diskurs.

diskùsija *ž*

Posuđeno, možda preko fr. *discussion* 'diskusija' i njem. *Diskussion* 'diskusija', iz lat. *discussiō* 'drmanje, istraga, rasprava', što je izvedeno od glagola *discuttō* ⟨*discuttere*⟩ 'razbiti, stresti', v. ***diskutirati***.

diskùtant *m*

TVORBA *diskùtantica*

Posuđeno iz fr. *discutant*, što je izvedeno od *discuter* 'diskutirati', v. ***diskutirati***.

diskutírati

TVORBA *diskutírānje*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *diskutieren*, fr. *discuter*) iz lat. *discuttō* ⟨*discuttere*⟩ 'razbiti, stresti', što je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i glagola *quatiō* ⟨*quatere*⟩ 'drmati, tresti' koji je možda od ie. **(s)kwot-* 'tresti' (stvnj. *scutten*).

Lit.: Kluge s. v. diskutieren; de Vaan 504f.

diskvalificírati

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *disqualifizieren*, eng. *disqualify*), složeno od lat. *dis-*, v. ***di-***[1], i ***kvalificirati***.

diskvalifikácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Disqualifikation*, eng. *disqualification*), složeno od lat. *dis-*, v. ***di-***[1], i ***kvalifikacija***.

dislèksija *ž*

TVORBA *dislèksičan*, *dislèksičār* (*dislèksičārka*)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *dyslexia*, fr. *dyslexie*), složeno od ***dis-*** i *-leksija*, v. ***leksikon***.

dispèrzija *ž*

Posuđeno iz lat. *dispersiō*, što je izvedeno od *dispergō* ⟨*dispergere*⟩ 'rasprsnuti', a to je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i lat. *spargō* ⟨*spargere*⟩ 'prskati', v. ***sperma***.

distanca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *distàncija*

Posuđeno preko njem. *Distanz*, iz lat. *distantia*, što je izvedeno od glagola *distō* 'stajati po strani', a to je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *stō* ⟨*stāre*⟩, v. ***stajati***, ***stati***.

Lit.: Kluge s. v. Distanz.

distancírati se

Posuđeno iz njem. *distanzieren*, što je izvedeno od *Distanz*, v. ***distanca***.

dìstih *m*

Posuđeno preko lat. *distichum* iz grč. *δίστιχον*, što je složeno od *δι-* 'dvo-', v. ***di-***[2], i *στίχος* 'red, redak, spis', v. ***stih***.

distìnkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *distīnctiō*, što je izvedeno od glagola *distinguō* 'razlikovati, odvojiti', od *dis-*, v. ***di-***[1], i *stinguō* 'ugasiti' < ie. **steng*^{w}- 'otjerati, odbiti' (lit. *sténgti* 'truditi se, opirati se', got. *stingqan* 'sudariti se', stvnj. *stinkan* 'smrdjeti').

Lit.: Kluge s. v. Distinktion; de Vaan 588.

distribúcija *ž*

TVORBA *distribúcījskī*

Posuđeno iz lat. *distribūtiō*, što je izvedeno od glagola *distribuō* 'razdijeliti', što je složeno od *dis-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *tribuō* 'dijeliti, pripisati', v. ***atribut***. *Distribucija* je isprva bila čin razdiobe na rimske tribuse, odnosno plemena.

Lit.: Kluge s. v. Distribution.

distribuírati

Posuđeno preko njem. *distribuieren* iz lat. *distribuō* 'razdijeliti', v. ***distribucija***.

dȉv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dîv* (bački Hrvati)

TVORBA *dîvovskī* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *dev*, što je iz perz. *dew* 'zao duh, đavo'. Moguće je da se posuđeni turcizam u hrv. ukrstio s poimeničenim psl. pridjevom **divъ* (hrv. *div* 'čudesan, božanski' (16. st.), strus. *дивъ* 'čudo, čudesno biće (grifon)'), usp. ***divan***[1], ***diviti se***.

Lit.: Skok I: 409; Gluhak 198; SP III: 225f.; ESSJa V: 35; Škaljić 220.

dîva *ž*

Posuđeno iz tal. *diva* prvotno 'božanska', usp. lat. *dīvus* 'bog, božanski', v. ***diviti se***.

Lit.: Kluge s. v. Diva.

dîvan[1] *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.) 'krasan'

DIJALEKTI I POTVRDE *dîvan* (Brač)

Postalo od psl. **dîvьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'divan, čudesan' (rus. *дúвный*, polj. *dziwny*), što je izvedeno od istog korijena koji je u ***diviti se***.

Lit.: Gluhak 198; Derksen 109; SP III: 233; ESSJa V: 36f.; Snoj 113.

divān[2] *m* 1. 'carsko ili vezirsko vijeće u istočnim zemljama; prijestolje'; 2. 'vrsta sofe; otoman'

Posuđeno preko tur. *divan*, možda i perz. *dīwān*, iz arap. *dīwān* 'vijećnica, divan'. Značenje 'divan, sofa' se razvilo u arapskome, prema sofama s jastucima duž zidova vijećnica. Arapska je riječ i sama posuđena iz perz. *dīwān* 'vijeće, vijećnica, registar', što je izvedeno od glagolskoga korijena koji znači 'govoriti'. Kod nekih autora 16. st. (Baraković, Kavanjin) zabilježeno je i značenje 'vijeće'. Preko značenja 'ured' razvilo se i značenje 'carinarnica', što je sačuvano u posuđenici hrv. star. *divana* (16. st. Vetranović), *dìvōna* 'carinarnica' (17. st., Dubrovnik).

Lit.: Skok I: 410f.; Gluhak 199; Škaljić 220; etymologiebank s. v. divan.

divergèncija *ž*

Posuđeno iz nlat. *divergentia* (usp. njem. *Divergenz*, eng. *divergence*), što je izvedeno od kslat. *divergo* 'razilaziti se', v. ***divergentan***.

divergèntan *prid.*

Posuđeno iz participa kslat. glagola *divergo* 'razilaziti se' (usp. njem. *divergent*, eng. *divergent*), što je složeno od lat. *dī-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *vergō* 'skrenuti', v. ***konvergencija***.

Lit.: Kluge s. v. divergent.

divertìmento *m*

Posuđeno iz tal. *divertimento*, što je izvedeno od glagola *divertire* < lat. *dīvertō* 'okrenuti, odvojiti', v. ***diverzija***.

Lit.: DEI 1366.

divèrzant *m*

TVORBA *divèrzantica*, *divèrzańtskī*

Tipičan komunistički termin posuđen iz rus. *диверса́нт*, usp. i mađ. *diverzáns*, lit. *diversántas*, (ist.) njem. *Diversant*. Ruska je riječ izvedena od lat. *dīvertō* 'okrenuti, odvojiti', v. ***diverzija***.

Lit.: HER 253.

divèrzija *ž*

Posuđeno iz srlat. *diversio* (usp. njem. *Diversion*, eng. *diversion*), što je izvedeno od lat. *dīvertō* 'okrenuti, odvojiti', a to je složeno od *dī-* 'raz-', v. ***di-***[1], i *vertō* 'okretati, vrtjeti', v. ***vrtjeti***.

Lit.: Kluge s. v. divers.

divìdend *m* 'djeljenik' *mat.*

Posuđeno iz lat. *dīvidendum*, što je gerund glagola *dīvidō* ⟨*dīvidere*⟩, a to je izvedeno prefiksom *dī-* 'raz', v. ***di-***[1], od ie. korijena **(d)wi-d^{h}h$_{1}$-* 'razdvojiti, rastaviti' (stav. *vīda-* 'posvetiti se nečemu', toh. B *wätk-* 'razdvojiti, razlikovati'). Isti je korijen možda u ***udova***.

Lit.: Kluge s. v. Dividend; de Vaan 174.

dividènda *ž*

Posuđeno preko njem. *Dividende*, fr. *dividende* iz lat. *dīvidendum*, v. ***dividend***.

Lit.: Kluge s. v. Dividende.

diviti se ⟨prez. *dîvīm se*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dīvît se* ⟨prez. *dīvin se*⟩ (Brač), *d'iviti sę* (Varaždin)

TVORBA *dívljēnje*

Postalo od psl. **divìti sę* ⟨prez. **dîvjǫ sę* a. p. *c*⟩ (stcsl. *diviti sę*, rus. *дивúться*, polj. *dziwić się*), što je denominativni glagol izveden od psl. **divo* 'čudo' (strus. *дивo*, polj. *dziwo*) < ie. **deywo-* 'bog, nebesnik' (skr. *devá-*, lat. *deus*, lat. *dīvus* 'bog, božanski', lit. *diẽvas*).

Lit.: Skok I: 409f.; Gluhak 198f.; Derksen 108; SP III: 218f.; ESSJa V: 32f.; Snoj 113.

dìvīzija *ž*

Posuđeno preko njem. *Division* i fr. *division* 'divizija' iz *dīvīsiō* 'razdioba', što je izvedeno od lat. *dīvidō* 'dijeliti', v. ***dividend***. Značenje 'vojna postrojba' razvilo se u francuskom u 18. st.

Lit.: Kluge s. v. Division.

dìvīzor *m*

Posuđeno iz europskih jezika njem. *Divisor*, eng. *divisor* iz srlat. *divisor*, usp. lat. *dīvīsor* 'djelitelj'. Lat. je riječ izvedena od *dīvidō* 'dijeliti', v. ***dividend***.

dîvljāč *ž, zb.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dîvjoč* (Brač), *divj^{o}ãč* (Vrgada)

TVORBA *dìvljāčkī*

Izvedeno od ***divljak***, usp. bug. arh. *дúвяч* 'divljač', sln. *divjáčina* 'divljač'.

Lit.: SP III: 232.

dìvljāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divjõk* (Brač), *divlj^{o}ãk* (Vrgada), *divják* (Novi), *divjậk* (Varaždin), *divj'ãk* (Gola), *divjak* (RKKJ)

TVORBA *divljáštvo* (18. st.), *divljàkinja* (19. st.), *divljàkuša*

Postalo od **divjakъ* (strus. *дивьякъ*, sln. *divják*, mak. *divjak*, slč. *diviak* 'divlja svinja'), što je izvedeno od ***divlji***. Značenje 'divlja svinja' koje je potvrđeno u slovačkome, potvrđeno je i u starijem hrvatskome (Gundulić, Belostenec), usp. ***divljač***.

Lit.: SP III: 214f.

dìvljati (14. st. Glasnik 11; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divjȁt* (Brač), *d'ivjati* (Varaždin)

Izvedeno od ***divlji***, usp. sln. *divjáti*.

Lit.: SP III: 232.

dìvljī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divjî* (Brač), *divlî* (Vrgada), *dîvlji* (Senj), *d'ivji* (Varaždin), *divj'ī* (Gola), *devji, divji, divli* (RKKJ)

TVORBA *divljìna* (19. st.)

Postalo od psl. **divьjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *divii*, sln. *dívji*, rus. arh. *дúвий*, stčeš. *diví*); isprva je značenje moralo biti 'posvećen bogu' ili 'obdaren božanskom silom', jer ovaj je psl. pridjev izveden od ie. korijena **deyw-* 'bog, nebesnik' od kojega je i psl. **divo* 'čudo', v. ***diviti se***.

Lit.: Skok I: 409f.; Gluhak 198; Derksen 108f.; SP III: 230f.; ESSJa V: 35f.; Snoj 113.

dîvokoza *ž* (18. st.)

Složeno od korijena koji je u ***divlji*** i od ***koza***.

divòta *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divotȁ* (Brač, Senj), *div'ota* (Varaždin), *divoća* (16. st.)

Postalo od **divota* (sln. arh. *divóta*, polj. dijal. *dziwota*, ukr. dijal. *дивóма*), što je izvedeno od korijena koji je u ***diviti se***.

Lit.: SP III: 223; ESSJa V: 34.

dìzajn *m*

TVORBA *dizajnírati* (*dizajnírānje*)

Posuđeno preko eng. *design* iz srfr. *dessing, desseing*, što je izvedeno od glagola *desseigner* 'oblikovati' < lat. *dēsignō* ⟨*dēsignāre*⟩ 'označiti'. Lat. je glagol složen od *dē-*, v. ***de-***, i *sīgnō* 'označiti', v. ***signal***.

Lit.: Kluge s. v. Design; OED s. v. design; Dauzat 231.

dizàjner *m*

TVORBA *dizàjnerica*, *dizàjnerskī*

Posuđeno iz eng. *designer*, što je izvedenica od *design* 'dizajn', v. ***dizajn***.

dȉzati ⟨prez. *dȉžēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *d(v)ȉzot* ⟨prez. *d(v)ȉžen*⟩ (Brač), *dȉzati* (Vrgada), *dȉzat* (Senj), *dvȉzati* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.; 15. st. Marulić, Pril. jag. ark. 9), *dȉzati* (16. st.), *dizati* (RKKJ)

TVORBA *dȉzānje*, *dìzāč* (*dizàčica*), *dȉzalo*, *dȉzalica*

Postalo od psl. **dvídzati* (stcsl. *dvidzati* 'micati, pokretati', sa sekundarnim *-g-* sln. *dvígati*, rus. *двúгать* 'micati, pokretati', polj. *dźwigać*), što je izvedeno od korijena koji je u ***dignuti (se)***.

Lit.: SP V: 121ff.; ESSJa V: 168.

dízel *m*

TVORBA *dízelskī*

Posuđeno iz njem. *Diesel*. Prema imenu njemačkoga inženjera *Rudolfa Diesela* (1858. – 1913.) koji je izumio dizelski motor 1892. godine.

Lit.: Mršić 83.

dizentèrija *m*

Posuđeno, vjerojatno preko lat. *dysenteria*, iz grč. *δυσεντερία*, što je složeno od *δυσ-* 'loš', v. ***dažd***, usp. ***dis-***, i *ἔντερα* 'crijeva, utroba', v. ***jetra***.

Lit.: OED s. v. dysentery.

djèca *ž, zb.* (13. st. Mon. serb.; 15. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dicȁ* (Brač, Vrgada, Senj), *d'eca* (Varaždin, Gola), *deca* (RKKJ)

TVORBA *djèčjī* (18. st.), *djèčica* (15. st. Mon. serb., 16. st.)

Postalo od psl. **dětьcà* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *dẹ̑ca*, bug. *дeцá*), što je potvrđeno samo u južnoslavenskim jezicima, ali usp. i jedninske oblike stčeš. *dietce*, strus. hapaks ⟨G *дѣтьца*⟩. Riječ je izvedena od psl. **dětь* 'djeca', v. ***dijete***.

Lit.: SP III: 173; ESSJa V: 16.

djèčāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dìčāk* (Lika), *dẹčȃk* (Varaždin), *dẹč'ōk* (Gola), *dečak, dečko* (RKKJ)

TVORBA *dječáštvo*, *djèčāčkī*

Izvedeno od ***dijete*** sufiksom **-(j)akъ*. Kajkavski *dẽčko* je postalo od **dětj-ъko*, usp. i sln. *dẹ́čko*, polj. *dziecko*.

Lit.: Snoj 98.

djȅd *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉd* (Vrgada), *dîd, dîda* (Brač), *dèd* (Senj), *d'eda, d'ẹdẹk* (Varaždin), *ded, deda, dedek* (RKKJ)

TVORBA *djèdovina* (18. st.)

Postalo od psl. **dědъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *dědъ*, sln. *dẽd*, rus. *дед*, polj. *dziad*) < ie. **$d^{h}eh_{1}d^{h}$-* 'stariji član obitelji' (lit. *dėdis* 'stric', grč. *τήθη* 'baka'). Ie. je riječ možda izvedena od korijena koji je u ***dojiti***, ***dijete***. Postoji i mišljenje da je *djed* izvorno riječ iz dječjega jezika, kao i *mama*, *tata*.

Lit.: Skok I: 411f.; Gluhak 199; Derksen 101f.; SP III: 120f.; ESSJa IV: 227f.; Snoj 98.

djȅlātan *prid.* (18. st.)

TVORBA *djȅlatnīk* (18. st.) (*djȅlatnica*), *djȅlatnōst*

Izvedeno od hrv. star. *djȅlati* 'raditi' (16. st.), v. ***djelovati***.

djȅlo *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉlo* (Brač, Vrgada), *dȅlo* (Senj), *d'ẹlo* (Varaždin), *delo* (RKKJ)

Postalo od psl. **dělo* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *dẹ́lo*, rus. *дéло*, polj. *dzieło*) što je izvorno particip

izveden sufiksom *-*l*- od korijena koji je u **děti*, v. ***djenuti***.

Lit.: Skok I: 414f.; Gluhak 199; SP III: 139f.; ESSJa V: 7f.; Snoj 101.

djèlokrūg *m*

Složeno od ***djelo*** i ***krug***. Zacijelo kalk prema njem. *Wirkungskreis*.

djèlomicē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *djèlimicē* (19. st.)

TVORBA *djèlomičan*

Izvedeno od instrumentala *dijelom*, v. ***dio***, usp. ***danomice***. Za adverbijalni sufiks *-icē* usp. ***pješice***, ***nemilice***.

djèlotvōran *prid.*

TVORBA *djelotvórnōst*

Složeno od ***djelo*** i ***tvoriti***.

djèlovati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉlovot* (Brač)

TVORBA *djèlovānje*

Postalo od **dělovati* (sln. *delováti*, polj. *-działywać*, gluž. *-dźěłować*), što je iterativna izvedenica od hrv. star. *djèlati* 'raditi' (16. st.), usp. čak. *dȉlot* (Brač), *dȉlati* 'rezati (drvo, kamen)' (Vrgada), *dèlat* 'raditi, činiti' (Orbanići), kajk. *delati* (RKKJ), *d'ẹlati* (Varaždin), *dẹl'ati* (Gola), štok. *dèlati* 'tesati' (Bizovac). Taj je glagol postao od psl. **dělati* 'raditi' (stcsl. *dělati*, češ. *dělati*, rus. *дéлать*, sln. *dẹ́lati*), što je izvedeno od psl. **dělo*, v. ***djelo***.

Lit.: SP III: 131f., 142.

djènuti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE 1. l. jd. prez. *dȉn* 'kažem' (Vrgada), *dȉti* ⟨prez. *dènen*⟩ 'staviti, metnuti, položiti' (Vodice), *d'ẹnuti* (Varaždin), *denuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **děti* (stcsl. *děti*, sln. *dẹ́ti*, rus. *дeть*, polj. *dziać*) < ie. **$d^{h}eh_{1}$-* 'činiti' (lat. *faciō*, grč. *τίθημι*). U hrv. je stariji infinitiv *djèti* u 19. st. zamijenjen oblikom na *-nuti*, no nazalni je sufiks u prezentu ovoga glagola možda već bio prisutan u praslavenskome **dę́nǫ* (usp. rus. *дéну*), uz prezente **dedjǫ* i **dějǫ* (usp. stcsl. *deždǫ* i *dějǫ*); neki smatraju tvorbu prezenta nazalnim sufiksom arhaizmom i uspoređuju arm. *dnem* 'postavljam' (< ie. **$d^{h}(e)h_{1}$-n-*).

Lit.: Skok I: 414f.; Gluhak 199f.; SP III: 163f.; Snoj 105; LIV s. v. **$d^{h}eh_{1}$-.

djètao *m* (19. st.) *zool. (Picus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ẹtẹl* (Varaždin), *d'ẹtel* (Gola), *dẹ̑tel* (Cerje), *detel, deteḷ* (RKKJ)

TVORBA *djètlić* (19. st.), *djètlōvka*

Postalo od psl. **dętelъ* ⟨a. p. *a*⟩ (rus. *дя́тел*, polj. *dzięcioł*, slč. *d'atel*). Hrv. standardni oblik upućuje na **dętelъ* sa sekundarnim **ě*. Slično sekundarno **ě* ima riječ ***djetelina***. Budući da je *djetao* zabilježeno tek u 19. st. postoji mogućnost da riječ uvedena u standardni jezik iz kajkavskoga s hiperkorektnim odrazom jata. Na to upućuje i sekundarni odraz poluglasa u drugom slogu. Vjerojatno je naziv za ovu pticu izveden od korijena **dent-* 'zub', ie. **$h_{1/3}$dent-*, v. ***desni***[2], usp. ***djetelina***. Značenjska bi motivacija bila u tome što djetao kao da "glođe" koru stabala zubima, te se stoga naziva "zubatom" pticom. Prema drugom mišljenju **dętelъ* je disimilirano od **deltelъ* < **delbtelъ*, a potječe od korijena koji je u ***dupsti***. Na tvorbu i akcentuaciju mogla je utjecati riječ ***pijetao***.

Lit.: Skok I: 413; Derksen 107; SP III: 102; ESSJa V: 27f.; Snoj 105.

djètelina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉtelina* (Brač, Vrgada, Senj), *dȁteljo* (Bednja), *d'ẹtẹla* (Varaždin), *detela, detelina, deteḷa* (RKKJ)

Postalo od psl. **dętelь, *dętelina* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *dẹ́telja*, rus. dijal. *дя́тлина*, stčeš. *dětel*). Vjerojatno je naziv za ovu biljku izveden od korijena **dent-* 'zub', ie. **$h_{1/3}$dent-*, v. ***desni***[2], zbog oblika listića, ali time nije objašnjen akut na prvom slogu. Formalno je moguće, ali semantički nategnuto mišljenje da je *djetelina* izvedenica od ***djetao***. Štok. i čak. oblici upućuju na prvotno **děteljina* sa sekundarnim **-ě-*, a kajk. čuva izvorno **-ę-*, usp. ***djetao***.

Lit.: SP III: 100f.; ESSJa V: 27; Snoj 105.

djetinjàrija *ž*

Izvedeno od ***dijete*** prema ***svinjarija***.

djètinjī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ditȉ̄ñī* (Vrgada)

TVORBA *djètinjast*

Postalo od psl. **dětĭnъjь* (strus. *дѣтиныи*, stčeš. *dětiný*, sln. *detînji*), što je izvedeno od, v. ***dijete***.

Lit.: SP III: 167; ESSJa V: 14.

djètīnjstvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ditînstvo* (Brač), *ditĩnstvō* (Vrgada), *dẹt'instvo* (Varaždin), *detinstvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **dětĭnьstvo* (stčeš. *dětinstvo*, ukr. *дитúнство*, sln. *detînstvo*), što je izvedeno od ***djetinji***.

Lit.: SP III: 169.

djéva (djèva) *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Dīvȁ* (Brač), *dîva* (Vrgada), *d'ẹva* (Varaždin), *deva* (RKKJ)

Postalo od psl. **děva* (rus. *дéва*, polj. *dziewa*), što je izvedeno od ie. korijena **dʰeh₁i-* 'sisati, dojiti', v. ***dojiti***, ***dijete***.

Lit.: Derksen 105; SP III: 176; ESSJa V: 17f.

djèvēr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dîver* (Vrgada), *dẽver* (Orbanići), *d'ẹvẹr* (Varaždin), *djeverak* (16. st.), *dever* (RKKJ)

TVORBA *djevèruša* (18. st.)

Postalo od psl. **děverъ* (stcsl. *děverъ*, sln. *devẹ̑r*, rus. *дéверь*, stpolj. *dziewierz*) < ie. **deh₂iwēr* 'djever' (lit. *dieveris*, lat. *lēvir*, grč. *δαήρ*, stvnj. *zeihhur*). Rekonstrukcija akcenta u psl. nije sigurna; rus. i hrv. upućuju na akut na korijenu (**děverъ* ⟨a. p. *a*⟩, podudarno lit. *dieveris*), dok sln. upućuje na cirkumfleks (**dě̂verъ* ⟨a. p. *c*⟩, što se slaže s lit. dijal. *dievẽris*).

Lit.: Gluhak 200f.; Derksen 105; SP III: 179; ESSJa V: 179f.; Trubačev 1959: 133.

djèvica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divȉca* (Brač, Vrgada, Senj), *d'ẹvica* (Varaždin), *devica* (RKKJ)

TVORBA *djèvičin* (18. st.)

Postalo od psl. **děvĭca* (stcsl. *děvica*, sln. *devíca*, rus. *дéвица*), što je deminutiv od **děva*, v. ***djeva***.

Lit.: Derksen 105f.; SP III: 182f.; ESSJa V: 19f.; Snoj 106.

djèvōjka *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *divôjka* (Brač), *divõjka* (Vrgada, Senj), *dẹvôjka, divôjka* (Varaždin), *devojka, divojka* (RKKJ)

TVORBA *djèvōjčin* (17. st.), *djevòjčica* (15. st. Starine 1), *djèvojačkī* (16. st.), *djèvojaštvo* (17. st.)

Postalo od psl. **děvojьka* (mak. *девојка*, polj. dijal. *dziewojka*, rus. dijal. *девóйка*), što je deminutiv od psl. **děvoja* (stčeš. *děvoje*, stpolj. *dziewoja*), a to je tvoreno od osnove koja je u **děva*, v. ***djeva***.

Lit.: Skok I: 415f.; Gluhak 200f.; SP III: 185; ESSJa V: 20f.; Snoj 106.

dlȁka *ž* (13. st. samo u Mikl. Lex. Palaeosl.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dlãka* (Brač), *dlãka, dlȁka* (Senj), *dl'aka* (Varaždin), *dlaka* (RKKJ)

TVORBA *dlȁčica* (16. st.), *dlȁkav* (17. st.) (*dlȁkavōst*)

Ova je riječ posvjedočena samo u južnoslav. jezicima (sln. *dláka*, bug. *длака*). Dublja je etimologija nejasna. Neki ovu riječ povezuju s pridjevom ***dug***[1] (psl. **dól(g)-ka*, s akutom kao u **dъ̀lgъ* 'dug'), no značenja se ne slažu dobro. Druga je mogućnost izvođenje od ie. **dok'lo-*, **dok'leh₂* 'dlaka' (got. *tagl*, skr. *daśā-* 'resica, traka', stir. *dúal* 'uvojak') s pravilnom depalatalizacijom **k'* ispred **l* i stražnjeg samoglasnika; od **doklā* bi potom metatezom postalo **dolkā*, a odatle južnoslav. riječi. Međutim, protiv potonje etimologije govori naglasak hrvatske riječi. Formalno je teška i veza s lit. *lokỹs* 'medvjed' i stprus. *clokis* zbog početne skupine *dl-* u južnoslavenskom.

Lit.: Skok I: 417; Gluhak 201; SP III: 236; ESSJa V: 63; Snoj 114; Pokorny 191; Mažiulis 432f.

dlȁn *m* (14. st. Stefan kr., Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dlôn* (Brač), *dl°ãn* (Vrgada), *dlȁn* (Senj), *dlan, dlen* (RKKJ)

Postalo od psl. **dólnь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *dlanь*, sln. *dlân*, starije *dlȁn*, strus. *долонь*, polj. *dłoń*), što je srodno s lit. *délnas*. Dublja je etimologija nejasna. Možda disimilacijom postalo od **dʰonh₂-n-* od korijena koji je u grč. *θέναρ* 'dlan', stvnj. *tenar* 'dlan' < ie. **dʰen(h₂)-r*. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od ***dol***, a treća da su baltoslavenske riječi u vezi s korijenom koji je u ***dalj***. U tom bi slučaju *dlan* izvorno bila mjera za duljinu. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska

riječ posuđena iz "temematskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika (tada bi bila izvodiva iz korijena koji je u ***tlo***). U hrv. je stara *i*-osnova zamijenjena *o*-osnovom, no do 16. st. posvjedočeno je *dlan* ⟨G *dlani*⟩.

Lit.: Skok I: 417; Gluhak 201; Derksen 111; SP IV: 65f.; ESSJa V: 63f.; Snoj 114; Vasmer II: 5f.; Holzer 1989: 145f.

dlȁnōvnīk *m*

Djelomičan kalk prema eng. *palmtop*.

dlijéto *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dlītò* (Brač), *lītò* (Vrgada), *lētò* (Senj), *glīētvě* (Bednja), *dlȇto* (Varaždin), *gl'ẹ̄tva* (Gola), *dleta, dleto, dletva, dletvo, gletva* (RKKJ)

Postalo od psl. **deltò, *doltò* ⟨a. p. *b*⟩ < **delbto* (sln. *dlẹ́to*, rus. *долото́*, polj. *dółto*), što je srodno s stprus. *dalptan*. Kao što pokazuje stprus. oblik, ove su riječi potekle od korijena **d^{h}elb^{h}-*, koji je u ***dupsti***.

Lit.: Skok I: 417; Derksen 98f.; SP IV: 185; ESSJa V: 205; Snoj 114; Furlan 2013: 126f.

dnêvnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dnȇvni* (Brač), *dnệvni* (Varaždin), *dnevni* (RKKJ)

TVORBA *dnévnica*

Postalo od psl. **dьnevьnъjь* (stcsl. *dьnevьnyi*, sln. *dnệvni*, rus. *дневно́й*, gluž. *dnjowny*), što je izvedeno od (vjerojatno izvorno pridjevske) osnove **dьnev-*, koja je potvrđena i u starijem hrv. i u dijalektima u kosim padežima imenice *dan* ⟨G *dnêvi, dnêva* itd.⟩ (već od 13. st.), usp. i sln. ⟨G *dnệva*⟩ 'dan'. Podrijetlo morfema*-*ev-* nije jasno. Možda je izvorni oblik bio **djevьn-* (< **dyew-in-*) od korijena koji je u ***dan***.

Lit.: SP V: 220f.; ESSJa V: 212.

dnêvnīk *m* (18. st.)

TVORBA *dnêvničkī*

Djelomičan kalk prema njem. *Tagesbuch*, lat. *diarium*, grč. *ἐφημερίς*, izveden od ***dnevni***.

Lit.: HER 213f.

dnò *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dnȏ* (Brač, Vrgada, Senj), *dnô* (Varaždin), *deno, dno* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьnò* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *dъno*, rus. *дно*, polj. *dno*), što je srodno s lit. *dùgnas* (od **dubnas*). U psl. treba poći od **dъbno* < ie. **d^{h}ewb^{h}-* 'dubok' (got. *diups*, stir. *domain*, lit. *dubùs* 'šupalj, dubok', toh. B *tapre* 'visok', alb. *det* 'more'), v. ***dubok***, s nazalnim infiksom kao u lit. *dumbrà* 'duboko mjesto u rijeci, lokva', usp. ***dubrava***. Baltoslavenska je riječ vjerojatno dalje u vezi s ie. **b^{h}ud^{h}-no-* 'dno', v. ***fond***.

Lit.: Skok I: 418; Gluhak 201f.; Derksen 130; SP V: 162; ESSJa V: 174f.; Snoj 114.

dȍ[1] *prij.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *do* (Brač, Senj, Vrgada), *do* (Varaždin), *dọ* (Gola), *do* (RKKJ)

Postalo od psl. **do* (stcsl. *do*, sln. *do*, rus. *до*, polj. *do*) < ie. **h$_2$do* 'do, k' (stlit. *da*, eng. *to*, stir. *do*); u ie. je ovaj prijedlog iz istoga korijena koji je (s drugim prijevojem) u **h$_2$ed* (lat. *ad*, v. ***ad-***).

Lit.: Skok I: 419; Gluhak 202; Derksen 109; SP III: 277; ESSJa V: 37f.

dô[2] *m* 'prva nota u solmizacijskoj ljestvici' *glazb.*

Glasovi solmizacije izvorno su bili *ut, re, mi, fa, sol, la*. Složio ih je Guido Aretinski (oko 991. – oko 1050.), uzevši prve slogove stihova himne svetom Ivanu ***Ut** queant laxis **re**sonare fibris // **Mi**ra gestorum **fa**muli tuorum // **Sol**ve polluti **la**bii reatum // Sancte Iohannes* 'Da bi tvoje sluge mogle slobodnim glasom pjevati o čudesima tvojih podviga, oslobodi krivice nečistih usana, Sveti Ivane'. U 17. st. *do* je zamijenio *ut* kao prvi glas solmizacije prema prvom slogu riječi *Dominus* 'Gospod', v. ***dominacija***.

Lit.: etymologiebank s. v. do.

doàjēn (doajên) *m*

Posuđeno iz fr. *doyen*, isprva 'predstojnik skupine od deset redovnika' < lat. *decānus*, v. ***dekan***.

Lit.: Picoche 155.

dôb *ž, sg. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȏb* (Brač), *dȍba* (Vrgada), *dobà* (Senj), *dôp* (Varaždin), *d'ọ̄p* (Gola), *dôba (dȍba) sr* ⟨indecl.⟩ (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Mon. croat., Marulić) (u starijim čakavskim tekstovima ženskoga roda), *dob* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobь, *dobà* ‘vrijeme, doba’ (sln. *dóba*, rus. *дóба* ‘vrijeme’, polj. *doba*) < ie. **dʰobʰ-* ‘biti umješan, prikladan’ (lit. *dabà* ‘narav, značaj’, got. *gadaban* ‘odgovarati’). Možda je od istoga korijena, s prijevojnim stupnjem **-e-*, psl. **debelъ*, v. ***debeo***. U značenju ‘vremenska jedinica mjere glazbenog takta’ riječ je vjerojatno posuđena iz češ. *doba*.

Lit.: Skok I: 419f.; Gluhak 202; Derksen 109; SP III: 283; ESSJa V: 49f.; Snoj 115.

doba *ž*, v. ***dob***

dȍbar *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍbar* ⟨dobrä, dobrȍ⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *d'obęr* (Varaždin), *dobar, dober* (RKKJ)

TVORBA *dòbro*

Postalo od psl. **dobrъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *dobrъ*, sln. *dóber*, rus. *дóбрый*, polj. *dobry*), što je od istoga korijena od kojeg je psl. **dobá*, v. ***dob***; ‘dobar’ je onaj koji se zbiva u pravo doba.

Lit.: Skok I: 420f.; Gluhak 202; Derksen 110; SP III: 310f.; ESSJa V: 45f.; Snoj 115; Holzer 2011: 102.

dȍbaviti ⟨prez. *dȍbavīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobãvit* (Brač), *dobȁviti* (Vrgada), *dobȁvit* (Senj), *dob'aviti* (Varaždin), *dobaviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobàviti* (sln. *dobáviti*, rus. *добáвить*, polj. dijal. *dobavić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **baviti*, v. ***baviti se***. Izvorno je značenje vjerojatno bilo kauzativno ‘učiniti da što bude do čega’, usp. ***nabaviti***.

Lit.: SP III: 287f.; ESSJa V: 39.

dȍbavljati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobãvlati* (Varaždin)

TVORBA *dobȁvljāč* (*dobavljàčica*)

Postalo od **dobavjati* (sln. *dobávljati*, rus. *добавля́ть*), što je izvedeno od **dobaviti*, v. ***dobaviti***.

Lit.: SP III: 288.

dȍberman *m* (20. st.)

Posuđeno iz njem. *Dobermann* prema imenu njemačkoga uzgajivača pasa *Ludwiga Dobermanna* (1834. – 1894.) koji je uzgojio novu pasminu kratkodlakog, srednje velikog psa kratka repa.

Lit.: Mršić 84; Kluge s. v. Dobermann.

dȍbīt *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍbīt* (Grobnik), *dobit* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobytь* (sln. *dobît* (*knjiž.*), polj. dijal. *dobyt*, usp. i rus. *добы́ча* ‘plijen’), što je apstraktna imenica izvedena od glagola **dobyti*, v. ***dobiti***.

Lit.: SP III: 322f.; Snoj 115.

dobítak *m* (13. st. Mon. serb.; 17. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobītȁk* (Brač, Vrgada), *dobitãk* (Senj), *dobĩčęk, dobĩtęk* (Varaždin), *dọb'ĩčęk* (Gola), *dobičak, dobiček, dobit, dobitak, dobitek* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobytъkъ* (sln. *dobîtek*, ukr. *добы́ток*, polj. *dobytek*), što je izvedeno od glagola **dobyti*, v. ***dobiti***.

Lit.: ESSJa V: 49.

dȍbiti ⟨prez. *dȍbijēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobȉt* (Brač, Senj), *dobȉti* (Vrgada), *dob'iti* (Varaždin), *dọb'iti* (Gola), *dobiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobyti* (sln. *dobíti*, rus. *добы́ть*, polj. *dobyć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **byti*, v. ***biti***[1].

Lit.: SP III: 291f.; ESSJa V: 47f.

dȍbītnī *prid.* (16. st.)

TVORBA *dȍbitnīk* (17. st.) (*dȍbitnica*)

Postalo od psl. **dobytьnъ(jь)* (sln. *dobîten*, rus. dijal. *добытно́й, добы́тный*, polj. star. *dobytny*), što je izvedeno od **dobytь*, v. ***dobit***.

Lit.: SP III: 327f.

dobívati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobīvȁt* (Brač, Senj), *dobīvàti* (Vrgada), *dobĩvati* (Varaždin), *dobīvati* (RKKJ)

TVORBA *dobívānje*

Postalo od psl. **dobyvàti* (sln. *dobívati*, rus. *добыва́ть*, polj. *dobywać*), što je iterativ od **dobyti*, v. ***dobiti***.

Lit.: SP III: 322; ESSJa V: 47f.

dȍbnī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *doba* ili ***dob***. Usp. sln. *dōben*.

dobrìčina *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobričîna* (Brač, Vrgada)

Izvedeno od *dobrica*, v. ***dobar***.

dòbro *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrò* (Brač, Vrgada), *dobro* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobrò* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *dóbro* (*zast.*), rus. *дóбро*, polj. *dobro*), što je poimeničeni srednji rod pridjeva **dobrъ*, v. ***dobar***. Za razvoj konkretnog značenja 'imanje, posjed' usp. ***blago***.

dòbrobīt *ž* (19. st.)

Složeno od ***dobar*** i ***biti***[1]. Možda posuđeno iz češ. *dobrobyt*, usp. i sln. *dobrobît*.

dobročìnitelj *m* (17. st.)

TVORBA *dobročinitèljica* (18. st.)

Složeno od ***dobar*** i *činitelj*, v. ***činiti***. Kalk prema lat. *benefactor* odnosno njem. *Wohltäter*.

dobročînstvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobročînstvo* (Brač), *dobroč'instvo* (Varaždin)

Složeno od ***dobar*** i ***čin***. Kalk prema lat. *beneficium* odnosno njem. *Wohltat*.

dòbroćūdan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobroćûdan* (Brač), *dobroč'udęn* (Varaždin)

TVORBA *dobroćúdnōst* (18. st.)

Složeno od ***dobar*** i ***ćud***. Usp. sln. *dobročûden*.

dobrodòšao *prid.*

Pridjev postao od uzvika *dobro došao!*; složeno od ***dobar*** i *došao*, v. ***doći***. Slični uzvici dobrodošlice nalaze se i u drugim jezicima, usp. eng. *welcome*, tal. *benvenuti*.

dobrodòšlica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobròdošlica* (bački Hrvati), *dobrodošlica* (RKKJ)

Izvedeno od uzvika *dobro došao* ili pridjeva ***dobrodošao***.

dobròdušan (dòbrodūšan) *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrodûšan* (Brač), *dobroď'ušęn* (Varaždin)

Složeno od ***dobar*** i ***duša***.

dobròhotan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrohòtan* (Brač)

TVORBA *dobròhotnōst* (18. st.)

Složeno od ***dobar*** i *hotjeti*, v. ***htjeti***. Usp. sln. *dobrohóten*, rus. dijal. *доброхотный*. Vjerojatno kalk prema lat. *benevolus*.

Lit.: ESSJa V: 42.

dobronámjēran *prid.*

TVORBA *dobronámjērnōst*

Složeno od ***dobar*** i ***namjera***.

dobròstiv *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrostîv* (Brač), *dobrostîvi* (Varaždin), *dobrostiv* (RKKJ)

Izvedeno od danas zastarjele imenice *dòbrost* (16. st., 18. st., 19. st.) < psl. **dobrostь* (stcsl. *dobrostь*, sln. *dóbrost, dobrôst*, rus. dijal. *дóбрость*, češ. *dobrost'*), što je izvedeno od **dobrъ*, v. ***dobar***.

Lit.: SP III: 305; ESSJa V: 43.

dobrostòjēćī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrostojęćí* (Brač)

Složeno od ***dobar*** i *stojeći*, v. ***stajati***. Usp. njem. *Wohlstand* 'blagostanje'.

dobròta *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrotà* (Brač, Vrgada, Senj), *dobròta* (Orbanići), *dobrôta* (Varaždin), *dobrota* (RKKJ)

Postalo od psl. **dobròta* (stcsl. *dobrota*, sln. *dobrôta*, rus. *дóброма*, polj. *dobrota*), što je izvedeno od **dobrъ*, v. ***dobar***.

Lit.: SP III: 305f.; ESSJa XII: 43f.

dòbrotvor *m* (19. st.)

TVORBA *dòbrotvōrka*, *dòbrotvōrnī*

Složeno od ***dobar*** i ***tvoriti***. Usp. istoznačno ***dobročinitelj***.

dobrovóljac *m* (19. st. 'amater')

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrovojȁc* (Brač), *dobrov'olęc* (Varaždin)

TVORBA *dobrovòljačkī*, *dobrovóljčev*, *dobrovōljka*

Složeno od ***dobar*** i ***volja***. Usp. ***dobrovoljan***.

dòbrovōljan *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dobrov'olęn* (Varaždin), *dobrovolen, dobrovoļen; dobrovoleń* (RKKJ)

TVORBA *dòbrovōljno*

Postalo od psl. **dobrovoljьnъ* 1. 'koji je dobre volje'; 2. 'koji ima (dobru) volju' (sln. *dobrovóljen*, rus. *добровóльный*, polj.

dobrowolny), što je složeno od **dobrъ*, v. ***dobar***, i **volja*, v. ***volja***.
Lit.: SP III: 308f.

dòcent (docẽnt) *m*
Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Dozent*, iz lat. *docēns* ⟨G *docentis*⟩ 'koji podučava', što je particip prezenta glagola *doceō* 'Podučavati' < ie. **dok'-eye-* 'učiniti da netko prihvati nešto' (grč. *δοκέω* 'činiti se, smatrati', možda het. *dākki, takkanzi* 'činiti se, biti sličan').
Lit.: Snoj 115; de Vaan 176.

dočárati
DIJALEKTI I POTVRDE *dočā̧rati* (Varaždin)
TVORBA *dočarávati*
Izvedeno od ***čarati***. Usp. sln. *dočârati*.

dòčāsnik *m*
TVORBA *dòčāsnica*
Izvedeno od ***časnik***.

dòčekati (15. st. Mon. serb.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dočèkot* (Brač), *dočẽkati* (Vrgada), *dočẽkat* (Senj), *doč'ẹkati* (Varaždin), *dočekati* (RKKJ)
TVORBA *dòček* (19. st.), *dočekívati*
Postalo od psl. **dočekati/*dočakati* (sln. *dočákati*, ukr. rijetko *дочекáму*, polj. *doczekać*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **čekati*, v. ***čekati***.
Lit.: SP IV: 12f.

dočèpati se (18. st.)
Izvedeno od ***čepati (se)***.

dòčẽti ⟨prez. *dȍčnēm*⟩ (19. st.)
Složeno od prijedloga ***do***[1] i psl. **čęti* 'početi', v. ***načeti***. Usp. češ. star. *dočíti* (Kott).
Lit.: ESSJa V: 50.

dòčīm *vezn.* (15. st. Marulić *dočima*; 16. st.)
Složeno od ***do***[1] i ***čim***. Usp. i sln. *dočím*.

dočitati (19. st.)
TVORBA *dočitávati*
Izvedeno od ***čitati***.

dôći ⟨prez. *dôđēm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *dõć* (Brač, Senj), *dõjti* (Vrgada), *dõjti* (Varaždin), *d'ọ̃jti* (Gola), *dojči, dojti* (RKKJ)
Postalo od psl. **dojьti* (stcsl. *doiti*, sln. *dóiti*, bug. *дóйда*, rus. *дoймú*, polj. *dojść*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **jьti*, v. ***ići***. Glagolski pridjev radni *došao* < psl. **došьdl-* (sln. *došèl*, rus. *дouёл*) tvoren je od iterativa **doxoditi*, v. ***dohodak***. Uz standardnu paradigmu *doći* ⟨prez. *dođe*⟩, u starijem jeziku i dijalektima postoji i paradigma *dojti* ⟨prez. *dojde*⟩. Obje su paradigme posvjedočene od 14. st.
Lit.: SP IV: 29f.; ESSJa V: 57.

dodátak *m* (19. st.)
Izvedeno od ***dodati***. Usp. sln. *dodâtek*, rus. dijal. *дoдáмoк*, polj. *dodatek*.
Lit.: SP IV: 16.

dòdati ⟨prez. *dòdām*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dodȁt* (Brač, Senj), *dodȁti* (Vrgada), *dod'ati* (Varaždin), *dodati* (RKKJ)
TVORBA *dȍdātnī*
Postalo od psl. **dodàti* (sln. *dodáti*, rus. *дoдáмь*, polj. *dodać*), što je složeno od **do-*, v. ***do***[1], i **dati*, v. ***dati***.
Lit.: SP IV: 15f.

dodávati ⟨prez. *dòdājēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dodōvȁt* (Brač), *dodᵒāvȁti* (Vrgada), *dodāvȁt* (Senj), *dodā̧vati* (Varaždin), *dodavati* (RKKJ)
TVORBA *dodávānje*
Postalo od psl. **dodavati* (sln. *dodávati* (Plet.), polj. *dodawać*), što je izvedeno od ***dodati***, usp. ***davati***.
Lit.: SP IV: 16.

dòdijati ⟨prez. *dòdijēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dodȉjot* (Brač) *dodȉjati* (Vrgada) *dodijȁt* (Senj), *dọdij'ati* (Gola), *dodejati, dodihati, dodijati* (RKKJ)
TVORBA *dodijávati*
Postalo od starijega **dodějati* (samo južnoslavenski, usp. sln. *dodejáti* 'dodati', bug. *дoдéя* 'dosađivati'), što je sekundarna tvorba od psl. **doděti* dosl. 'do-djenuti, do-činiti' (sln. *dodẹ́ti* 'dodati', rus. dijal. *дoдéмь* 'dosađivati'), v. ***djenuti***. Izvorno je značenje, dakle, 'pretjerati', pa onda 'dosađivati nekomu pretjerivanjem'.
Lit.: Skok I: 414; SP IV: 17.

dȍdīr *m* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dȍdir* (Brač)
TVORBA *dȍdīrnī*
Izvedeno od ***dodirnuti***.

dodírnuti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dodīrnȕt* (Brač, Senj)
TVORBA *dodirívati*, *dodȉrljiv*
Izvedeno od *dirnuti*, v. ***dirati***.

dodúšē *pril.*
Složeno od ***do***[1] i ***duša***.

dodvòriti se (19. st.)
TVORBA *dodvorávati se*, *dòdvorica*
Izvedeno od ***dvoriti***. Za razvoj značenja v. ***dvoriti***.

dogáđati se (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogōdjȁt se* (Brač), *dog°āđȁti se* (Vrgada), *dogā̧jati se* (Varaždin), *dogaǧati se, dogajati se* (RKKJ)
TVORBA *dȍgađāj* (17. st.)
Postalo od psl. **dogadjati* (sln. *dogājati se*, polj. *dogadzać*), što je izvedeno od **dogoditi*, v. ***dogoditi se***.
Lit.: SP IV: 22f.

dogégati se (19. st.)
Izvedeno od ***gegati se***.

dògledati (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doglẽdati* (Varaždin), *dogledati* (RKKJ)
Izvedeno od ***gledati***. Usp. sln. *doglẹ́dati*, češ. *dohledati*.
Lit.: SP IV: 20; ESSJa V: 50f.

dȍgma *ž*
TVORBA *dȍgmatskī*
Posuđeno iz lat. *dogma*, što je posuđeno iz grč. *δόγμα* 'mišljenje, sud, zaključak', a to je pak izvedeno od glagola *δοκέω* 'priviđati se, misliti, birati najbolje', v. ***docent***.
Lit.: Snoj 116.

dȍgnati ⟨prez. *dȍgnām*⟩ (16. st.) 'goneći dotjerati'
DIJALEKTI I POTVRDE *dȍgnat* (Dubrovnik), *dognȁt* ⟨prez. *dorȅnen*⟩ (Pitve, Zavala, Orbanići), ⟨prez. *dȍgnen*⟩ (Brač), *dōgnȁti* ⟨prez. *dõgneš*⟩ (Vrgada), ⟨prez. *dognâš*⟩ (Grobnik), *dogn'ati* ⟨prez. *d'ognam*⟩ (Varaždin), *dogn'at* ⟨prez. *dogn'å:*⟩ (Stinjaki), *dognati* (RKKJ)
Postalo od psl. **dogъnàti* (sln. *dognáti*, rus. *догна́ть*, polj. *dogniać*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **gъnati*, v. ***gnati***.
Lit.: SP IV: 25f.; ESSJa V: 51f.

dògodinē *pril.*
Složeno od ***do***[1] i ***godina***.

dogòditi se ⟨prez. *dògodī se*⟩ (15. st. Mon. serb.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogodȉt se* (Brač, Senj), *dogodîti se* (Vrgada), *dogod'iti sę* (Varaždin), *dogodati sę dogoditi se* (RKKJ)
Postalo od psl. **dogodìti (sę)* (sln. *dogodīti se*, rus. *догоди́ть* 1. 'osvetiti se'; 2. 'zadržati se', češ. *dohoditi* 'dobaciti'), tvoreno od ***do***[1] i ***goditi (se)***
Lit.: SP IV: 22f.; ESSJa V: 51; Snoj 116.

dogodóvština *ž* (19. st.)
Izvedeno od ***dogoditi se*** sufiksom kao u ***bratovština***.

dogòniti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogonȉt* (Brač)
Postalo od **dogonìti* (stcsl. *dogoniti*, sln. *dogonīti*, rus. dijal. *догони́ть*, češ. *dohoniti*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **goniti*, v. ***goniti***.
Lit.: SP IV: 24; ESSJa V: 51.

dogòrjeti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogorȉt* (Brač, Senj), *dogor'ẹti* (Varaždin), *dogoreti* (RKKJ)
TVORBA *dogorijévati*
Postalo od psl. **dogorě̀ti* (sln. *dogoréti*, ukr. *догоріти*, polj. rijetko *dogorzeć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **gorěti*, v. ***gorjeti***.
Lit.: SP IV: 25.

dogòtoviti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogotȏvit* (Brač, Senj), *dogotôviti* (Varaždin)
TVORBA *dogotávljati* (18. st.), *dogotovljávati*, *dogotovljívati*
Izvedeno od ***gotoviti***.

dogovárati (se) (15. st. Mon. serb.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dogovōrȁt se* (Brač), *dogov°ārȁti se* (Vrgada)
Izvedeno od ***dogovoriti (se)***. Usp. i sln. *dogovârjati se*.

dȍgovōr *m* (15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dȍgovor* (Brač, Vrgada), *d'ogovor* (Varaždin), *dogovor* (RKKJ)
Postalo od psl. **dògovorъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *dogȏvor*, rus. *договóр*, češ. *dohovor*), što je izvedeno od **dogovoriti*, v. ***dogovoriti (se)***.

dogovòriti (se) ⟨prez. *dogòvorīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dogovõrȉt se* (Brač), *dogovorȉti se* (Vrgada), *dogovorȉt se* (Senj), *dogov'oriti (sę)* (Varaždin), *dogovoriti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **dogovorìti (sę)* (sln. *dogovorīti (se)*, rus. *договори́ть(ся)*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **govoriti*, v. ***govoriti***.

dògrabiti (19. st.)

Izvedeno od ***grabiti***.

dográditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dogrõdȉt* (Brač), *dogrãdȉt* (Senj)

TVORBA *dograđívati*

Izvedeno od ***graditi***. Usp. sln. *dogradîti*.

dogŕdjeti ⟨prez. *dògrdīm*⟩ (19. st.)

Izvedeno od *grdjeti*, v. ***grditi***, ***grd***.

dogúrati (19. st.)

Izvedeno od ***gurati (se)***.

dòhodak *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dohòdak* (Brač), *d'ohodęk* (Varaždin), *dohodak, dohodek* (RKKJ)

Izvedeno od hrv. star. *dohoditi* 'dolaziti' < psl. **doxodìti* 'dolaziti' (stcsl. *doxoditi*, sln. *dohodīti*, rus. dijal. *доходи́ть*, polj. *dochodzić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **xoditi*, v. ***hoditi***. Za semantički razvoj 'dolazak' > 'dohodak, zarada' usp. njem. *Einkommen* 'dohodak' od *kommen* 'doći'.

Lit.: ESSJa V: 52.

dohrániti (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *dohrõnȉt* (Brač), *dohrãnȉt* (Senj), *dohrą̃niti* (Varaždin)

TVORBA *dohranjívati* (16. st.)

Izvedeno od ***hraniti***.

dòhvatiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovȁtit* (Senj)

TVORBA *dòhvaćati* (18. st.), *dȍhvāt* (19. st.), *dohvàtljiv*

Izvedeno od korijena koji je u ***hvatati***.

doigrávānje *sr*

Izvedeno od ***igrati***. Djelomični kalk prema eng. *playoff*.

dòimati se ⟨prez. *dòimām se/dòimljēm se*⟩ (19. st.)

Zbog kasne posvjedočenosti vjerojatno posuđeno iz češ. *dojímati se* 'impresionirati', što je nesvršeni vid od *dojmouti se* 'dojmiti se, dirnuti, ganuti', a to je izvedenica od *dojem*, v. ***dojam***.

dòista *pril.*

Složeno od ***do***[1] i korijena koji je u ***istina***.

dojáditi (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dojãdit* (Brač), *dojãdȉt* (Senj), *doj'aditi* (Varaždin)

Izvedeno od sintagme *do jada*, v. ***do***[1], ***jad***.

dòjahati ⟨prez. *dòjašēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doj'ahati* (Varaždin), *dojahati* (RKKJ)

Postalo od psl. **dojàxati* (sln. *dojāhati*, rus. *доéхать*, polj. *dojechać*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **jaxati*, v. ***jahati***.

Lit.: SP IV: 31.

dójam *m* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz češ. *dojem* (i adaptirano zamjenom *e* za hrv. *a*), što je tvoreno po uzoru na riječi poput *nájem*, *zájem*, *pojem*, v. ***najam***, ***zajam***, ***pojam***. Sve su ove riječi izvedene od glagola **jьmati* ⟨prez. **jьmǫ*⟩, v. ***imati***, različitim prefiksima.

Lit.: Snoj 116; Machek 231.

dòjedriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dojȉdrit* (Brač), *doȉdriti* (Vrgada)

Izvedeno od ***jedriti***. Usp. sln. *dojâdrati*.

dòjēnče *sr*

TVORBA *dòjēnčād*

Izvedeno od pridjeva trpnog glagola ***dojiti***.

dòjilja *ž* (16. st.)

Postalo od psl. **doji(d)lьja* (samo južnoslavenski, usp. sln. *dojílja*, bug. dijal. *доúл'а*), što je izvedeno od **dojiti*, v. ***dojiti***. Za tvorbu usp. ***pralja***.

Lit.: SP IV: 34f.; ESSJa V: 53.

dòjiti ⟨prez. *dòjīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dojȉt* ⟨prez. *dojȉn*⟩ (Brač, Senj), *dojȉti* ⟨prez. *dojȉš*⟩ (Vrgada), *doj'iti* ⟨prez. *dojîm*⟩ (Varaždin), *doj'iti* (Gola), *dojiti* (RKKJ)

TVORBA *dôjka*, *dòjēnje*

Postalo od psl. **dojìti* ⟨prez. **dòjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *dojiti*, sln. *dojíti* ⟨prez. *dojím*⟩, rus. *дои́ть*, polj. *doić*) < ie. **d^{h}eh$_{1}$-* 'sisati' (latv. *dêt*, skr. *dháyati*, lat. *fēlō*, grč. *θῆλυς* 'ženski'). Psl. **dojiti* tvorbeno je kauzativ od korijena **dě-* 'sisati', v. ***dijete***, dakle 'dojiti' je 'činiti da (dijete) sisa'.

Lit.: Skok I: 420; Gluhak 195; Derksen 110; SP IV: 36f.; ESSJa V: 53f.; Snoj 116; LIV s. v. **d^{h}eh$_{1}$(i̯)-*.

dôjka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dõjka* 'žena koja doji tuđe dijete' (Vrgada), *dojka* (RKKJ)

TVORBA *dôjkińa* (Brač), *dôjkińa* 'žena koja doji' (Varaždin)

Postalo od psl. **dojьka* (sln. *dõjka*, rus. *до́йка* 'dojenje', polj. *dójka* 'muzna krava'), što je izvedeno od **dojiti*, v. ***dojiti***.

Lit.: SP IV: 39f.; ESSJa V: 55f.

dójmiti se (19. st. Pavlinović)

DIJALEKTI I POTVRDE *dõjmȉt se* (Brač)

TVORBA *dòjmljiv*

Izvedeno od ***dojam***.

dojúriti (19. st.)

Izvedeno od ***juriti***.

dȍk[1] *vezn.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dok* (Vrgada), *d'ok* (Varaždin, Gola), *dok* (RKKJ)

Postalo od **do kъ* (usp. sln. *dôkaj*, rus. dijal. *дока́* 'do sada'), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i prijedloga **kъ*, v. ***k, ka***.

Lit.: Snoj 116.

dȍk[2] *m* 'plovni ili suhi objekt za dizanje brodova iz vode radi čišćenja i popravaka'

Posuđeno, možda preko njem. *Dock*, iz eng. *dock* (usp. i srnnj. *docke*). Dublja je etimologija nejasna. Riječ je možda posuđena iz vlat. **ductia* 'vodovod', usp. ***tuš*** (izvedenica od *dūcō* 'voditi', v. ***dužd***). Druga je mogućnost da je eng. riječ posuđena iz skandinavskih jezika (usp. norv. *dokk* 'udolina', što je vjerojatno posuđenica iz latv. *danga* 'blato, močvarno tlo, raka', usp. ***duga***[1]).

Lit.: Snoj 116; Chambers 293; Kluge s. v. Dock; NDEW I: 146.

dòkad *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *dokȁd* (Brač), *dokàda* (ARj)

Složeno od ***do***[1] i ***kad***[1].

dòkasna (dòkasno) *pril.* (18. st. dokasno)

Složeno od ***do***[1] i ***kasan***.

dòkaz *m* (19. st.)

Izvedeno od ***dokazati***. Usp. sln. *dokȁz*, češ. *důkaz*. Slična je tvorba i njem. *Beweis* 'dokaz' (od *weisen* 'pokazati').

dokázati ⟨prez. *dòkāžēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dokōzȁt* (Brač), *dok^{o}āzàti* (Vrgada), *dokāzàt* (Senj), *dokȃzati* (Varaždin), *dokazati* (RKKJ)

TVORBA *dòkāzānōst*, *dokàziv* (*dokàzivōst*)

Postalo od psl. **dokazàti* (sln. *dokázati*, rus. *доказа́ть*, češ. *dokázati*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **kazati*, v. ***kazati***.

Lit.: SP IV: 44f.; ESSJa V: 57.

dokazivati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dokazīvȁt* (Brač)

TVORBA *dokazívānje*

Izvedeno od ***dokazati***. Usp. rus. *доказывать*.

dóklē *pril.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍkli*, *dȏkli* (Brač), *dokle* (Vrgada), *dôklen* (Senj, Vrgada), *doklam*, *dõkli* (Varaždin), *d'ǫ̃kle* (Gola), *doklam*, *dokle*, *doklem* (RKKJ)

Srodno sa sln. *doklẹ̑j*, *doklẹ̑j*, možda i ukr. dijal. *докля*. Vjerojatno postalo od **do kъle*, **do kъlě* ili **do kъli*, v. ***dokolica***. Druga je mogućnost da je *dokle* postalo od **do kъ lě*, što bi bilo složeno od **do*, v. ***do***[1], **kъ*, v. ***k, ka***, i čestice **lě*, **le*, v. ***dakle***.

Lit.: Skok II: 113; Gluhak 373; Snoj 277; ESSJa V: 58.

dòknaditi (18. st.)

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *knȁditi* 'skladati', koji je složen od prijedloga **kъ*, v. ***k, ka***, i **nadíti*, glagola izvedenoga iz **nádъ*, od ***na***[1] i korijena koji je u glagolu **děti*, v. ***djenuti***.

Lit.: Skok II: 108; ESSJa XIII: 198, XXII: 8f.

dòkolica *ž* (19. st., prilog dokoli od 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dòkolica* (bački Hrvati, Lika)

Izvedeno od priloga *dokoli* (17. st.) < psl. **do koli*, **do kolě* (stcsl. *dokolě*, rus. *доко́ль*, *доко́ле*), što je složeno od prijedloga **do*, v. ***do***[1], i **koli*, **kolě* (rus. *коли*, *коль* 'kad, koli-

ko', stcsl. *koli*, hrv. star. *koli* 'vrijeme kad tko nema posla' (Marulić)), v. ***kolik***. Značenje 'besposlen' razvilo se od 'koji ima previše vremena' < 'koji ima kad što uraditi'.

Lit.: Skok II: 113.

dòkoljenica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dokol'ẹnica* (Varaždin)

Složeno od ***do***[1] i ***koljeno***.

dòkoljēnka *ž*, v. ***dokoljenica***

dòkon *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *dōkõn* (Vrgada), *dókon* (Lika)

TVORBA *dòkonōst*

Postalo od starijega *dokolan*, što je izvedeno od priloga *dokoli*, v. ***dokolica***. Suvremeni nominativ *dokon* poopćen je iz oblika u kojima *l* > *o* (npr. G *dokolna* > *dokona*). Za razvoj značenja v. ***dokolica***.

Lit.: HER 261.

dokòpati se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dokopȁt se* (Brač), *dok'opati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***kopati***. Usp. sln. *dokopáti se*, rus. *докопáться*.

dòkrājčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dọkrājč'iti* (Gola)

Izvedeno od *dokrajak* 'kraj' (19. st.), što je složeno od ***do***[1] i ***kraj***[1].

dòktor *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dojtũr* ⟨G *-ūrȁ*⟩ (Brač), *dȍjtor* 'liječnik, *likȏr*' (Pitve, Zavala), *dojtũr* 'seoski kicoš koji se lijepo oblači i pravi važan' (Pitve, Zavala), *d'oktor* (Varaždin), *doktor* (RKKJ)

TVORBA *dòktorica*, *dòktorskī*

Posuđeno iz lat. *doctōr* 'učitelj', što je imenica izvedena od glagola *doceō* 'poučavati', v. ***docent***. Značanja 'najviši stupanj akademskog obrazovanja' i 'liječnik' potvrđena su od kraja 14. st. Značenje 'liječnik' potječe iz izraza *doctor medicinae*. Oblici na *-ur* starije su posuđenice iz nekog romanskog izvora.

Lit.: Skok I: 423; Snoj 116.

doktòrāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *doktorȃt* (Varaždin), *doktorat* (RKKJ)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Doktorat*, fr. *doctorat*) iz srlat. *doctoratus*, što je izvedeno od srlat. glagola *doctorare* 'steći stupanj doktora', v. ***doktorirati***.

doktorírati

Posuđeno preko njem. *doktorieren* iz srlat. *doctorare* 'steći stupanj doktora', što je izvedeno od lat. *doctōr*, v. ***doktor***.

doktrína *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dojtrîna, doltrîna, dotrîna* 'vjeronauk' (Brač)

Posuđeno iz lat. *doctrīna* 'nauk', što je izvedeno od glagola *doceō* 'poučavati', usp. ***doktor***, v. ***docent***.

dokúčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dokūčȉt* (Brač), *dọkūč'iti* (Gola), *dokučiti* (RKKJ)

TVORBA *dokùčiv*

Postalo od **dokučiti*, što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i glagola izvedenog od korijena koji je u ***kuka***. Prvotno je značenje konkretno 'dohvatiti kukom', a zatim je preneseno na apstraktno 'dohvatiti umom' > 'shvatiti'.

Lit.: ESSJa V: 59.

dòkud *pril.*, v. ***dokuda***

dokùdā *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dôkud* (Gacka)

Postalo od psl. **do kǫda* (sln. *dokọ̄d*, rus. *доку́да*, polj. *dokąd*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **kǫda*, v. ***kud, kuda***.

Lit.: ESSJa V: 59.

dokùment *m*

Posuđeno preko njem. *Dokument* iz lat. *documentum* 'primjer, pouka, dokaz', što je izvedeno od osnove glagola *doceō* 'poučavati', v. ***docent***.

Lit.: Snoj 117.

dokumentácija *ž*

Posuđeno iz njem. *Dokumentation*, što je izvedeno od *Dokument*, v. ***dokument***.

dokumentárac *m*

Izvedeno od ***dokumentarni***, usp. njem. *Dokumentarfilm*, fr. *film documentaire*, eng. *documentary*.

dòkumentārnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *documentaire*, eng. *documentary*). Riječ je izvedena od ***dokument***.

dokumentírati

Posuđeno iz njem. *dokumentieren*, što je izvedeno od *Dokument*, v. ***dokument***. Usp. i fr. *documenter*.

dokúpiti (18. st.)

TVORBA *dokupljívati*

Izvedeno od ***kupiti***[1].

dôl *m* (14. st. Aleks. Jag.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dǫ̑l* (Brač), *dǫ̑l* (Varaždin), *dol* (RKKJ)

Postalo od psl. **dòlъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *dol*, sln. *dǫ̑l*, rus. dijal. *дол*, polj. *dół*) < ie. **$d^{h}olh_{2}$-o-* 'dolina, udubina' (grč. *θόλος* 'kupola', got. *dals* 'dolina', velš. *dôl* 'livada, dolina'). Grč. *θαλάμη* 'ležaj, krevet' pokazuje da je ie. korijen završavao na **-h_{2}*.

Lit.: Skok I: 419; Gluhak 202f.; Derksen 112; SP IV: 72; ESSJa V: 64f.; Snoj 117; Holthausen 20.

dòlār *m*

Posuđeno iz eng. *dollar*, što je preko nnjem. *daler* posuđeno iz njem. *Taler* (starije *Thaler*). Njemačka je riječ skraćena od *Joachimsthaler* 'srebrnjak', izvorno 'kovanica od srebra iz Joachimstala', što je izvedenica od *Joachimstal* (njem. *Tal* 'dolina' < pgerm. **dala-*, v. ***dol***). *Joachimstal* (češ. *Jáchymov*) je dolina u Rudnoj gori na granici današnje Češke i Njemačke. Ondje su se od 16. st. kopale srebrne rude od kojih se kovao novac. Od iste njemačke riječi potječe i naziv bivše slovenske valute *tolar* te naziv za starinski srebrni novac u raznim europskim zemljama, *talir*.

Lit.: Skok III: 437; Gluhak 619.

dòlaziti (18. st.)

TVORBA *dòlazak* (18. st.), *dòlaznī*, *dòlažēnje*

Izvedeno od danas zastarjela glagola ***laziti***.

dolètjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doletȉt* (Brač), *doletȉti* (Vrgada), *doletȉt* (Senj), *dolẹ̑t'ẹti* (Varaždin), *doleteti* (RKKJ)

Postalo od psl. **doletěti* (sln. *doletẹ́ti*, rus. *долете́ть*, polj. *dolecieć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **lětěti*, v. ***letjeti***.

dòličan *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***doličiti***.

Lit.: SP IV: 61.

dòličiti

Postalo od **doličiti* (usp. strus. *доличити* 'pokazati, dokazati', češ. *dolíčiti* 'opisati, pokazati, dokazati'), što je složeno od ***do***[1] i ***lik***, ***ličiti***. Razvitak je značenja bio 'pokazuje se' > 'smije se pokazati' > 'pristojno je'.

Lit.: SP IV: 61.

dolijétati ⟨prez. *dòlijēćēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dolẹ̑tati* (Varaždin), *doletati* (RKKJ)

Postalo od psl. **dolětati* (sln. *dolẹ̑tati*, rus. *долета́ть*, češ. *dolétati*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **lětati*, v. ***lijetati***.

dolijévati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dolīvȁt* (Brač, Senj), *dolẹ̑vati* (Varaždin)

Izvedeno od ***lijevati***.

dòlikovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dolȉkovot* (Brač)

Izvedeno od ***lik*** prefiksom ***do***[1]. Za tvorbu usp. ***nalikovati***. Izvorno je značenje moglo biti 'pokazivati', v. ***doličiti***, usp. ***priličiti se***.

dolìna *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dolinȁ* (Brač), *dol'ina* (Varaždin), *dolina* (RKKJ)

TVORBA *dòlīnskī*

Postalo od psl. **dolina* (sln. *dolína*, rus. *доли́на*, polj. *dolina*), što je izvedeno od **dolъ*, v. ***dol***.

Lit.: SP IV: 61; ESSJa V: 61f.

dòliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dolȉt* (Brač), *dolīt* (Senj)

Izvedeno od ***liti***.

Lit.: SP IV: 63f.

dolòmīt *m* 'kalcijev magnezijev karbonat; sedimentna stijena koja je sastavni dio krških predjela'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dolomit*, fr. *dolomite*, tal. *dolomite*). Mineral je nazvan po francuskom mineralogu *Déodatu de Dolomieuu* (1750. – 1801.), koji je prvi opisao dolomitske stijene. Oronim *Dolomiti* (ili *Dolomitske Alpe*) izveden je od naziva stijena.

Lit.: Snoj 117f.; Mršić 84f.

dolútati (18. st.)

Izvedeno od ***lutati***.

dȍlje *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍli* (Brač), *dȍli* (Vrgada), *dȍli* (Gacka), *dȍli* (Senj), *dȍle* (Orbanići), *d'oli* (Varaždin), *dole* (RKKJ)

Postalo od psl. **dolě* (stcsl. *dolě*, sln. *dólę* (Plet.), ukr. *дóлі*, češ. *dole*), što je okamenjeni lokativ imenice **dolъ*, v. ***dol***, usp. ***gore***[1].

Lit.: SP IV: 57.

dôm (dȍm) *m* (12. st.?; 13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dǫ̑m* (Brač), *dôm* (Vrgada), *dôm* (Varaždin), *dom* (RKKJ)

Postalo od psl. **dȍmъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'kuća' (stcsl. *domъ*, rus. *дом*, polj. *dom*) < ie. **domh*$_2$- 'dom, kuća' (lit. *nãmas* (s asimilacijom *d...m* > *n...m*), skr. *dáma-*, lat. *domus*, grč. *δόμος*). U psl. je ova imenica još bila *u*-osnova (imala je ⟨G **domu*⟩ kako je i u stsl.).

Lit.: Skok I: 424f.; Gluhak 203; Derksen 113; SP IV: 98f.; ESSJa V: 72f.; Snoj 118.

dȍmāći *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domõći* (Brač), *dom°ãći* (Vrgada), *domãći* (Senj, Orlec), *domáći* (Žumberak), *domą̑či* (Varaždin), *domači* (RKKJ)

Postalo od psl. **domatjь(jь)* (stcsl. *domaštь*, sln. *domȃč*, polj. star. *domaczy*, usp. i rus. *домáшний*), što je izvedeno od osnove koja je u **domъ*, v. ***dom***. Sufiks je možda kao u ***bogat*** + ***-jь***.

Lit.: Gluhak 203f.; ESSJa V: 68.

domàćica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domaćîca* (Brač)

Izvedeno od ***domaći***. Usp. sln. *domâčica* (*zast.*).

domàćin *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domaćîn* (Brač), *domaćĩn* (Vrgada), *domač'ina* (Varaždin)

TVORBA *domaćînstvo*

Izvedeno od ***domaći*** sufiksom kao u ***gospodin***. Usp. i mak. *домáк'ин*.

Lit.: SP IV: 87.

domàknuti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

TVORBA *dòmak*

Izvedeno od ***maknuti***. Usp. sln. *domaknīti*.

domámiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domōmît* (Brač), *dom°āmîti* (Vrgada), *domāmît* (Senj), *domą̄miti* (Varaždin)

Izvedeno od ***mamiti***.

dòmār *m* (17. st. 'domaće čeljade')

TVORBA *domárev*, *domàrica*, *domárov*

Izvedeno od ***dom***.

Lit.: SP IV: 84f.

doména *ž*

Posuđeno preko njem. *Domäne* 'posjed; oblast' iz fr. *domaine* 'imanje, posjed, područje' < lat. *dominium* 'vlasništvo; pravo vlasništva', v. ***dominij***.

Lit.: Snoj 118.

dómet *m* (19. st.)

Izvedeno od ***dometati*** u značenju 'dobaciti'. Usp. sln. *domèt*.

dòmetati ⟨prez. *dòmećēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domę̑tati* (Varaždin)

TVORBA *dòmetnuti* (17. st.)

Izvedeno od ***metati***. Usp. sln. *dométati* (Plet.), rus. *дометнýть*.

dȍmina *ž*, v. ***domino***

dominácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dominātiō* 'gospodarenje, vlast', što je imenica izvedena od glagola *dominor* 'gospodariti, vladati', odnosno *dominus* 'gospodar', isprva 'gospodar doma' (lat. *domus*, v. ***dom***).

Lit.: Snoj 118.

dominàntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *dominant* iz lat. *domināns* ⟨G *dominantis*⟩, participa prezenta glagola *dominor*, v. ***dominacija***.

dòmīnij (domînij) *m* 'teritorij ili područje nad kojim postoji kontrola, vlast ili utjecaj'

Posuđeno iz lat. *dominium* 'vlasništvo, pravo vlasništva', što je izvedeno od *dominus* 'domaćin, gospodar, vlasnik', od *domus* 'kuća', v. ***dominacija***, ***dom***.

dominikánac *m*

TVORBA *dominikáncev*, *dominìkānka*, *dominìkānskī*

Poput njem. *Dominikaner*, fr. *dominicain*, izvedeno od imena osnivača Reda Propovjednika

(*dominikanaca*), *sv. Dominika* (*Dominic de Guzmán*, 1170. – 1221.).

Lit.: Snoj 118; Mršić 85.

dominìōn *m*, v. ***dominij***

domínirati

Posuđeno iz njem. *dominieren*, što je iz lat. *dominor*, v. ***dominacija***.

dȍmino *m*

Posuđeno preko njem. *Domino*, tal. *domino* iz fr. *domino*. Igra je izmišljena u Francuskoj. Nije posve jasno zašto se tako naziva, no često se povezuje s nazivom crnoga ogrtača koji se također zove *domino* (u vezi s lat. *dominus* 'gospodar', v. ***dominacija***).

Lit.: Snoj 118; Chambers 295.

dòmisliti ⟨prez. *dòmislīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domìslit se* (Brač), *domìsliti se* (Vrgada), *dom'isliti* (Varaždin), *domisliti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **domỳsliti* (stcsl. *domysliti (sę)*, sln. *domísliti*, rus. *домы́слить*, polj. *domyśleć się*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **mysliti*, v. ***misliti***.

Lit.: SP IV: 101f.; ESSJa V: 74.

domíšljati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domīšjȁt se* (Brač), *domīšl̓ȁtise* (Vrgada), *domīšlatisę* (Varaždin), *domišlati se, domišl̓ati se* (RKKJ)

TVORBA *dòmišljat* (17. st.) (*dòmišljatōst* (18. st.))

Postalo od psl. **domysljàti (sę)* (sln. *domíšljati (se)*, rus. star. *домышля́ть(ся)*, polj. *domyślać*), što je izvedeno od **domysliti*, v. ***domisliti***.

Lit.: SP IV: 101f.

dòmjenak *m* (19. st. Šenoa)

TVORBA *domenkuvati* 'razgovarati' (RKKJ), *dòmjenkati se* 'dolaziti na domjenak, sastanak' (Benešić)

Vjerojatno posuđeno iz sln. *domẹ́nek* 'sastanak', što je izvedeno od *domenīti se, domẹ́niti se* 'dogovoriti se' (usp. kajk. *domeniti se* 'dogovoriti se' (RKKJ)). Taj je glagol izveden od *menīti, mẹ́niti* 'misliti' < psl. **měniti*; od istoga je korijena i ***spomenuti*** i **mьněti*, v. ***mniti***.

Lit.: Snoj 392f.

dòmobrān *m*

TVORBA *dòmobrānskī, domobrànstvo*

Složeno od ***dom*** i ***braniti***. Kalk prema mađ. *honvéd* 'domobran' (*hon* 'dom, domovina', *véd* 'braniti'), usp. i njem. *Landwehr* (dosl. 'zemljo-bran').

dòmoći se ⟨prez. *dòmognēm se*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *dom'oči sę* (Varaždin)

Složeno od ***do***[1] i ***moći***. Usp. sln. *domóči se*, rus. dijal. *домо́чься*, češ. *domoci*. Kalk prema njem. *sich bemächtigen*.

Lit.: SP IV: 89f.; ESSJa V: 69.

dȍmoljūb *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *domoľ'ubęc* (Varaždin), *domoľub* (RKKJ)

TVORBA *dȍmoljūblje, dȍmoljūbnī, dȍmoljūpka*

Složeno od ***dom*** i ***ljubiti***. Usp. i sln. *domoljúb*.

domoródac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domorȍdac* (Brač), *domorǫ̑dęc* (Varaždin), *domorodec* (RKKJ)

TVORBA *domorȍdačkī, domoródčev, domȍrotkinja*

Složeno od ***dom*** i ***roditi***, zacijelo pod utjecajem njem. *Eingeborene*. Usp. i sln. *domorǫ̑dec*, češ. *domorodec*.

domòvina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *domȍvina* (Brač), *domov'ina* (Varaždin), *domovina* (RKKJ)

TVORBA *domȍvīnskī*

Postalo od psl. **domovìna* (sln. *domovína*, rus. dijal. *домови́на*, češ. *domovina*, gluž. *domowina*), što je izvedeno od pridjeva **domovъ*, v. ***dom***.

Lit.: SP IV: 93f.; ESSJa V: 71.

domóvnica *ž* (15. st. Mon. croat. i 17. st. 'domaćica'; 19. st. 'dokument o stalnom prebivalištu')

Izvedeno od danas zastarjeloga pridjeva *domovan* (16. i 19. st.) < psl. **domovьnъ* (stcsl. *domovьnъ*, sln. *domǫ̑ven*, rus. star. *домо́вный*, češ. *domovní*), koji je izveden od **domъ*, v. ***dom***.

Lit.: SP IV: 97f.; ESSJa V: 71f.

dȍn *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȗm* (Dubrovnik)

Posuđeno iz šp. i mlet. *don* < vlat. *domnus* < lat. *dominus* 'gospodar', v. ***dominacija***. Za dubrovački oblik *dum* usp. ***drum***.

Lit.: Gluhak 204; Chambers 295.

donácija *ž*

Posuđeno iz lat. *dōnātio*, što je izvedeno od glagola *dōnō* 'darovati', koji je pak izveden od imenice *dōnum* 'dar' < ie. **deh$_3$no-*, v. ***dar***.

Lit.: Chambers 295.

dònātor *m*

TVORBA *dònātorica*, *dònātorskī*

Posuđeno iz lat. *dōnātor* 'darivatelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *dōnō*, v. ***donacija***.

dòneklē *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *donȉkle* (Brač), *don'ęklę* (Varaždin), *donjekle* (15. st. Marulić), *doneklę*, *donikle* (RKKJ)

Postalo od **do ně kъ le*, gdje je **do* prijedlog, v. ***do^1***, *ně kъ* neodređena zamjenica tvorena od *ně*, v. ***ne-***, i upitne zamjenice **kъ*, v. ***tko***, a **le* čestica koja se pojavljuje i u ***dakle***.

dònijēti (dònesti) ⟨prez. *donèsēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *donȉt* (Brač, Senj), *donīti* (Vrgada), *dùnīti* (Lika), *don'ęsti* (Varaždin), *donesti*, *doneti* (RKKJ)

Postalo od psl. **donestì* (stcsl. *donesti*, sln. *donésti*, rus. *донестú*, polj. *donieść*), što je složeno od **do*, v. ***do^1***, i **nesti*, v. ***nesti***. Infinitiv *donijeti* je analoški prema aoristu *donijeh*.

Lit.: SP IV: 103f.

dónlē *pril.* (16. st.)

Tvoreno prema ***dokle***, ***dotle*** od pokazne zamjenice **onъ*, v. ***onaj***.

donòsiti ⟨prez. *dònosīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *donosȉt* (Brač), *donosìti* (Vrgada), *don'ositi* (Varaždin), *donositi* (RKKJ)

TVORBA *dònošēnje*

Postalo od psl. **donosìti* (sln. *donosīti* 'nositi dijete do poroda', rus. *доносúть*, polj. *donosić*), što je složeno od **do*, v. ***do^1***, i **nositi*, v. ***nositi***.

Lit.: SP IV: 104f.

dônjī *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dǫ̑lńi* (Brač), *dõlńi* (Senj), *dõńī* (Vrgada), *dôlńi* (Varaždin)

Postalo od psl. **dolьnjьjь* 'niži, donji' (stcsl. *dolьnjii*, sln. *dǫ̑lnji*, ukr. *дóльний*, polj. *dolny*), što je izvedeno od **dolъ*, v. ***dol***. U hrvatskom je (tvrdo) *l* nestalo analogijom prema ***dol***.

Lit.: SP IV: 78f.; ESSJa V: 65f.

dòpadati (15. st. Mon. croat. 'postajati čijim, pripadati'; 18. st. ~ *se* 'sviđati se')

DIJALEKTI I POTVRDE *dopȁdot* (Brač), *dopȁdat se* (Senj), *dopą̑dati (sę)* (Varaždin)

Izvedeno od ***dopasti***. Usp. sln. *dopādati (se)* 'sviđati se', polj. *dopadać*.

dopàdljiv *prid.*

Izvedeno od ***dopadati*** u značenju 'sviđati se'.

dòpasti ⟨prez. *dòpadnēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dopȁst* (Brač), *dopȁsti* (Vrgada), *dopȁst* (Senj), *dop'asti* (Varaždin), *dopasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dopàsti* (stcsl. *dopasti* 'pasti, napasti, zapasti', sln. *dopásti se* 'svidjeti se', polj. *dopaść*), što je složeno od **do*, v. ***do^1***, i **pasti*, v. ***pasti^1***. U značenju 'sviđati se' riječ je kalk prema njem. *gefallen*.

Lit.: HER 266.

dòpīng *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *doping*, što je izvedeno od imenice *dope* 'umak', koja je posuđena iz niz. *doop* star. 'umak'. Niz. je riječ izvedena od glagola *dopen* 'umakati' (usp. njem. *taufen* 'krstiti'). Imenica *dope* se koncem 19. st. počela upotrebljavati u prenesenom smislu za označivanje opijuma (koji izgleda kao gusti umak dok se priprema u smjesu za pušenje), a potom za označivanje svih opijata.

Lit.: Chambers 296.

dòpirati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dopȉrot* (Brač), *dopȉrati* (Vrgada)

Postalo od psl. **dopirati* (rus. dijal. *донupámь*, polj. *dopierać*), što je nesvršni vid od **doperti*, v. ***doprijeti***.

Lit.: ESSJa IV: 106.

dòpis *m*

TVORBA *dòpisnī*

Možda posuđeno iz češ. *dopis*, izvedeno od ***dopisati***, usp. i sln. *dopîs*. Češka je riječ vjerojatno kalk prema njem. *Zuschrift*.
Lit.: HER 266.

dopísati ⟨prez. *dòpīšēm*⟩ (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dopīsȁt* (Brač), *dopîsati* (Varaždin)
TVORBA *dopisívati (se)* (18. st.; 19. st. 'primati i slati pisma') (*dopisívānje*), *dòpisnī*
Izvedeno od ***pisati***.

dopisivati (se), v. ***dopisati***

dòpisnīk *m*
TVORBA *dòpisnica*
Izvedeno od *dopisni*, v. ***dopis***.

dopješáčiti
Izvedeno od ***pješačiti***.

doplátiti ⟨prez. *dòplātīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doplōtȉt* (Brač), *doplat'iti* (Varaždin)
TVORBA *doplaćívati* (19. st.), *dȍplata* (19. st.)
Postalo od psl. **doplatìti* (sln. *doplátiti*, rus. *доплати́ть*, polj. *dopłacić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **platiti*, v. ***platiti***.
Lit.: SP IV: 108f.

dòplivati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doplivȍt* (Brač), *doplîvati* (Vrgada), *doplîvat* (Senj), *doplîvati* (Varaždin)
Postalo od **doplyvati* (rus. *доплыва́ть*, polj. *dopływać*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **plyvati*, v. ***plivati***.

dopódnē *pril.*
DIJALEKTI I POTVRDE *dopǭdnȇ* (Brač), *dopõdne* (Senj)
Složeno od ***do***[1] i ***podne***.

dòpratiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doprãtit* (Brač), *doprȁtiti* (Vrgada), *doprȁtit* (Senj), *dopr'atiti* (Varaždin)
TVORBA *dòpraćati* (19. st.)
Izvedeno od ***pratiti***.

doprémiti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doprēmȉt* (Brač)
TVORBA *dòprema*, *doprémati* (*doprémānje*)
Izvedeno od osnove koja je u ***spremiti***.

dòprijēti ⟨prez. *dȍprēm*⟩ (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *doprȋt* (Brač), *doprîti* (Vrgada), *doprẽti, doprijẽti* (Varaždin)
Postalo od psl. **dopèrti* (bug. *допра́*, rus. *донепе́мь*, polj. *doprzeć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **perti* 'pritisnuti' (rus. *непе́мь*, polj. *przeć* 'pritisnuti') < ie. **per-* 'proći' (got. *faran* 'proći', grč. *πείρω* 'probosti', skr. *píparti* 'prevesti'). Nije jasan odnos prema ie. korijenu **(s)perH-* 'udariti (nogom)' (lat. *spernō* 'odbacivati, prezirati', skr. *sphuráti* 'udarati, odgurnuti'); usp. ***uprijeti***. Isti je korijen možda (s drugim prijevojem) u ***zapor***, ***otpor*** i ***prati***.
Lit.: Derksen 396; SP IV: 106; Snoj 571; LIV s. vv. *sp^{h}erH, 1. *per-.

doprìnijēti ⟨prez. *doprinèsem*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *doprinȋt* (Brač), *dopri-n'ęsti* (Varaždin)
TVORBA *doprinòsiti* (19. st.) (*doprínos*)
Izvedeno od ***prinijeti***. Usp. sln. *doprinésti*.

dòpuniti ⟨prez. *dòpunīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dopùnit* (Brač), *dop'uniti* (Varaždin), *dopuniti* (RKKJ)
TVORBA *dȍpuna* (*dòpunskī*), *dopunjávati* (18. st.), *dopunjívati* (18. st.)
Postalo od psl. **dopъlniti* (sln. *dopólniti*, rus. *дополни́ть*, polj. *dopełnić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **pъlniti*, v. ***puniti***.

dopúnjati (18. st.)
TVORBA *dopunjávati* (18. st.)
Postalo od **dopъlnjàti* (rus. *дополня́ть*, polj. *dopełniać*), što je izvedeno od **dopъlniti*, v. ***dopuniti***.

dòpust *m* (19. st.)
Izvedeno od ***dopustiti***. Kalk prema njem. *Urlaub* 'odmor, dopust' (od *erlauben* 'dopustiti, dozvoliti').
Lit.: Snoj 119.

dopùstiti ⟨prez. *dòpustīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *dopūstȉt* (Brač), *dopust'iti* (Varaždin), *dopustiti* (RKKJ)
TVORBA *dòpusnī* (*dòpusnica* (19. st.)), *dopùstiv*, *dopušténje* (15. st. Mon. croat.)
Postalo od psl. **dopustìti* (sln. *dopustīti*, rus. *допусти́ть*, polj. *dopuścić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **pustiti*, v. ***pustiti***.
Lit.: SP IV: 109.

dopúštati (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dopūšćȁt* (Brač), *dopūšćȁt* (Senj), *dopȗšćati* (Varaždin), *dopuščati* (RKKJ)

TVORBA *dopúštānje*

Postalo od psl. **dopuščàti* (sln. *dopúščati*, rus. *дoпycкáть*, polj. *dopuszczać*), što je izvedeno od **dopustiti*, v. ***dopustiti***.

Lit.: SP IV: 109f.

dòpuzati ⟨prez. *dòpužēm*⟩ (19. st.)

Izvedeno od ***puzati***. Usp. i rus. *дoпoлзáть*, bug. *дoпълзя́*.

dorádіti (17. st.)

TVORBA *dȍrada*, *dòradba*, *doradívati*

Izvedeno od ***raditi***.

dorástati (19. st. Stulić)

Posuđeno iz rus. *дopacтáть*, što je izvedeno od *дopacтú*, v. ***dorasti***.

dòrāsti ⟨prez. *dorástem*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dorȇst* (Brač), *dorȃsti* (Varaždin)

Izvedeno od ***rasti***. Usp. sln. *dorásti*, rus. *дopacтú*.

dorèčen *prid.*

TVORBA *dorèčenōst*

Naknadno tvoreno od ***nedorečen*** odbacivanjem prefiksa.

dòručak *m* (18. st.)

TVORBA *dòručkovati* (19. st.)

Složeno od ***do***[1] i ***ručak***.

dòsad *pril.*

Složeno od ***do***[1] i ***sad***.

dȍsada[1] *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'osada* (Varaždin), *dosada* (RKKJ)

Postalo od psl. **dosada* (bug. *дocáдa* 'neugodan osjećaj, dosada', rus. *дocáдa* 'gnjev'), što je izvedeno od **dosaditi*, v. ***dosaditi***.

Lit.: SP IV: 128; ESSJa V: 80; Vasmer I: 364; BER I: 414.

dosàda[2] *pril.*, v. ***dosad***

dȍsādan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dòsadan* (Brač), *d'osaden* (Varaždin), *dosaden* (RKKJ)

TVORBA *dosadnjìkav*

Postalo od psl. **dosadьnъ* (bug. *дocáдeн*, rus. *дocáдный* 'neugodan', polj. *dosadny* 'izrazit, snažan'), što je izvedeno od ***dosaditi***.

Lit.: SP IV: 129f.

dosàdašnjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dosadȃšńi* (Brač), *dosadášnji* (Senj)

Izvedeno od ***dosad***. Za sufiks usp. ***današnji***, ***jučerašnji***.

dosáditi ⟨prez. *dòsādīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dosōdȉt* (Brač), *dosādȉt* (Senj), *dosad'iti* (Varaždin), *dosaditi* (RKKJ)

TVORBA *dosađívati* (17. st.)

Postalo od psl. **dosadìti* (stcsl. *dosaditi*, rus. *дocaдúть* 'ometati, uznemiravati'), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **saditi*, v. ***saditi*** u značenju 'postavljati'. Značenjski je razvitak glagola morao biti, otprilike, 'nametati nešto nekomu' > 'smetati nekomu' > 'dosađivati'. Za sličan razvoj značenja usp. njem. *zusetzen* 'gnjaviti koga, navaljivati na koga' (*zu* 'do', *setzen* 'postaviti'). U neprenesenom značenju 'dovršiti sađenje' riječ je u hrv. posvjedočena od 18. st., a u tom značenju postoji i u zapadnoslavenskim jezicima te slovenskom, usp. sln. *dosadīti* 'dodatno posaditi', polj. *dosadzić*.

Lit.: SP IV: 128f.; ESSJa V: 80f.

dòsēći ⟨prez. *dòsēgnēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dosȇć* (Brač), *dosȇći* (Vrgada), *dosȇći* (Varaždin), *doseći* (RKKJ)

TVORBA *dóseg*

Postalo od psl. **dosègti*, **dosęgnǫti* (stcsl. *dosęšti*, sln. *dosẹ́či*, rus. *дocягнýть*, rus. dijal. *дocя́(г)ну, дocя́(г)чи, дocя́чь*, polj. *dosięgnąć*, polj. star. *dosiąc*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **sęgti*, **sęgnǫti* 'posegnuti (za), dosegnuti', v. ***sezati***.

Lit.: Skok III: 214; SP IV: 130f.; ESSJa V: 81f.

doségnuti, v. ***doseći***

dosèliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doselȉt se* (Brač, Senj), *dos'ẹliti sę* (Varaždin)

TVORBA *doseljávati* (19. st.) (*doseljávānje*), *doseljénje*

Izvedeno od ***seliti***.

doseljènīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *doseljenīk* (Brač), *dosę̣lẹnîk* (Varaždin)

TVORBA *doseljènica*

Izvedeno od ***doseliti***. Usp. sln. *dosẹ́ljenec*.

dòsézati ⟨prez. *dòsẽžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dos'ẹzati* (Varaždin), *dosegati* (RKKJ)

TVORBA *dosézānje*

Postalo od psl. **dosęgàti, *dosędzàti* (strus. *досязаmu*, sln. *dosẽgati*, ukr. *досягámu*, polj. *dosięgać*), što je izvedeno od **dosęgti*, v. ***doseći*** ili je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **sęgati, *sędzati*, v. ***sezati***.

Lit.: SP IV: 131f.; ESSJa V: 81f.

dosízati ⟨prez. *dòsīžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dosȉzot* (Brač), *dosȉzati* (Vrgada), *dos'ẹzati* (Varaždin)

TVORBA *dosízānje*

Izvedeno od korijena koji je u ***doseći***, ***dosezati***. Vokalizam *-i-* vjerojatno je analoški prema intenzivno-iterativnim glagolima poput ***birati***.

dòsjē *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Dossier*, iz fr. *dossier*, što je izvedeno od *dos* 'leđa' < lat. *dorsum, dossum* 'hrbat', što je postalo od **devorsum*, od *dē* 'od', v. ***de-***, i *versus* 'okrenut', v. ***verzija***. Mape sa službenim papirima tako su nazvane jer su na poleđini imale naljepnicu sa sadržajem spisa. Druga je mogućnost razvoj značenja 'dosje' < 'omot, mapa' < 'ono čime se omata' < 'ono što se stavlja na leđa (plašt, oklop, sedlo)', usp. srlat. *dorsarium, dorserium* 1. 'zavjesa u pozadini oltara'; 2. 'sedlo', fr. *dossière* 'oklop'.

Lit.: Snoj 119; Kluge s. v. Dossier; de Vaan 180; Dauzat 244.

dòsjetiti se (18. st.)

Izvedeno od ***sjetiti se***.

dòsjetka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***dosjetiti se***, s pomakom značenja.

dosjètljiv *prid.* (19. st.)

TVORBA *dosjètljivōst*

Izvedeno od ***dosjetiti se***, s istim pomakom značenja kao u ***dosjetka***.

doskákati ⟨prez. *dòskāčēm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doskōkàt* (Brač), *doskạ̃kati* (Varaždin)

TVORBA *doskakùtati*

Izvedeno od ***skakati***. Usp. rus. *доскакáть*, češ. *doskákati*.

doskítati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doskītàt se* (Brač), *doskĩtati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***skitati se***.

dòskočica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***doskočiti***. Za razvitak značenja usp. njem. *Einfall* 'dosjetka, doskočica', što je izvedeno od *einfallen* 'upasti' > 'pasti na pamet'.

doskòčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doskočȉt* (Brač), *dosk'očiti* (Varaždin)

TVORBA *dòskok*

Izvedeno od ***skočiti***. Usp. sln. *doskočīti*, ukr. *доскочúmu*, češ. *doskočiti*.

dòskora *pril.*

Složeno od ***do***[1] i *skoro*, v. ***skori***.

dóslōvan *prid.*

Izvedeno od sintagme *do slova*, v. ***slovo***. Usp. i sln. star. *doslọ̑ven*, rus. *дослóвный*, polj. *dosłowny*. Zacijelo kalk prema lat. *litterālis*, usp. i njem. *wörtlich*.

dòslūh *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *dòsluk* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *dostluk* 'prijateljstvo' (izvedenica od *dost* 'prijatelj') i pučkoetimološki preinačeno prema ***posluh***, ***sluh***. Turski je *dost* posuđeno iz perz. *dust* 'prijatelj'.

Lit.: Skok I: 427; Škaljić 224.

dòsljedan *prid.*

TVORBA *dòsljednōst*

Izvedeno od ***slijed***, ***slijediti***. Usp. i sln. *doslẹ̑den*. Zacijelo kalk prema lat. *consequēns*.

dospijévati (12. st. Glasnik 25; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dospīvàt* (Brač), *dospīvàti* (Vrgada), *dospẹ̑vati* (Varaždin)

TVORBA *dospijévānje*

Postalo od **dospẽvàti* (sln. *dospẹ́vati*, rus. *доспевáть*, polj. star. *dośpiewać*), što je izvedeno od ***dospjeti***.

Lit.: SP IV: 136f.

dòspjeti ⟨prez. *dòspijēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dospȉt* (Brač), *dospìti* (Vrgada), *d'ospẹti* (Varaždin), *dospeti* (RKKJ)

TVORBA *dospijéće* (18. st.)

Postalo od psl. **dospě̀ti* (stcsl. *dospěti*, sln. *dospẹ́ti*, rus. *дocнéмь* 'sazreti', polj. *dośpieć, dośpiać*), što je složeno od **do*, v. ***do*[1]**, i **spě̀ti*, v. ***uspjeti***.

Lit.: Skok I: 427; Gluhak 204; SP IV: 135f.; ESSJa V: 83f.

dòsta *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍsta* (Brač, Vrgada), *dȍsti* (Vrgada), *dȍst* (Senj), *d'ost, d'osta, d'osti* (Varaždin), *dost, dosta, dosti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dosta,* (sln. *dósti*, dijal. *dósta*, rus. *дócma*). Oblik *dosta* zacijelo je 3. l. jd. aor. glagola **dostati*, v. ***dostajati***. U tom slučaju oblici *dosti, dostь* moraju biti mlađi, analogijom prema drugim prilozima. U hrv. dijalektima i nekim drugim slav. jezicima (npr. sln. *dósti*, polj. *dość*) došlo je do ukrštanja s izrazom **do sytь* (rus. dijal. *дócumь*, sthrv. *dosit(i)*, polj. *dosyć*), što je sintagma složena od **do*, v. ***do*[1]**, i imenice izvedene iz korijena koji je u ***sit***, sa značenjem 'do sitosti'.

Lit.: Skok I: 427; SP IV: 142f.; ESSJa V: 86f.; Snoj 119.

dòstajati ⟨prez. *dòstajē*⟩ (15. st. Poljički statut; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dostajati* (RKKJ)

Postalo ukrštanjem *dostòjati* (16. st.) i psl. **dostàti* (hrv. star. *dòstati* (16. st.), sln. *dostáti*, stcsl. *dostati*, rus. *дocmámь*, polj. *dostać*), a to je složeno od **do*, v. ***do*[1]**, i **stati*, v. ***stati***.

Lit.: ESSJa V: 84.

dòstatan *prid.*

TVORBA *dòstatno, dòstatnōst*

Postalo od **dostatьnъ* (ukr. *дocmámнiй*, polj. *dostatni* 'uspješan, imućan'), što je izvedeno od **dostati*, v. ***dostajati***.

Lit.: SP IV: 141f.

dòstaviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dost'aviti* (Varaždin)

TVORBA *dȍstava* (*dȍstāvnī* (*dòstāvnica*))

Izvedeno od ***staviti***. Usp. sln. *dostáviti*, rus. *дocmáвumь*, polj. *dostawić*.

dòstavljati

TVORBA *dostàvljāč* (*dostavljàčica*)

Izvedeno od ***dostaviti***. Usp. sln. *dostávljati*, rus. *дocmaвля́mь*, polj. *dostawiać*.

dòstići ⟨prez. *dòstīgnēm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dostȉć* (Brač), *dost'iči* (Varaždin), *dostiči* (RKKJ)

TVORBA *dostignúće* (16. st.)

Postalo od psl. **dostìgti, *dostignǫti* (ukr. *дocmúгmu*, sln. *dostígniti* (Plet.), polj. *dośćignąć*), što je složeno od **do*, v. ***do*[1]**, i **stigti, *stignǫti*, v. ***stići***.

Lit.: SP IV: 145; ESSJa V: 85.

dòstignuti, v. ***dostići***

dòstizati ⟨prez. *dòstižēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dostȉzot* (Brač), *dostȉzati* (Vrgada), *dost'izati* (Varaždin), *dostigati* (RKKJ)

Postalo od psl. **dostidzati, *dostigati* (rcsl. *дocmuзamu*, rus. *дocmuгáть*, polj. *dościgać*), što je izvedeno od **dostigti, *dostignǫti*, v. ***dostići***.

Lit.: SP IV: 145f.

dòstižan *prid.* (18. st.)

TVORBA *dòstižnōst*

Izvedeno od ***dostići***. Usp. rus. *дocmuжú-мый*.

dóstōjan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dostȍjan* (Brač, Vrgada), *dost'ojẹn* (Varaždin), *dostojan* (RKKJ)

Postalo od psl. **dostojьnъ* (stcsl. *dostoinь*, sln. *dostọ́jen*, rus. *дocmóйный*, polj. *dostojny*), što je tvoreno od **do*, v. ***do*[1]** i korijena koji je u ***stajati, stati***. Prvotno je značenje bilo 'koji je dostajao, zreo', odatle 'vrijedan, dostojan'.

Lit.: Skok III: 325; SP IV: 146; ESSJa V: 85f.; Snoj 119.

dostojànstvo *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dostoj'anstvo* (Varaždin), *dostojanstvo* (RKKJ)

TVORBA *dostojànstven* (19. st.) (*dostojànstvenīk*)

Postalo od psl. **dostojьnьstvo* (stcsl. *dostoiньstvo*, rus. *дocmóинcmво*, češ. *důstojenství*), što je izvedeno od **dostojьnъ*, v. ***dostojan***.

dòstupan *prid.* (19. st. Parčić)

TVORBA *dòstupnōst*

Vjerojatno posuđeno iz drugih slavenskih jezika (usp. rus. *достýпный*, češ. *dostupný*, usp. i sln. *dostópen*, polj. *dostępny*). Riječ je složena od ***do***[1] i osnove glagola ***stupiti***. Može biti kalk prema njem. *zugänglich* i/ili kslat. *accessibilis*.

Lit.: HER 269.

došàpnuti

DIJALEKTI I POTVRDE *došapnȕt* (Brač)

TVORBA *došaptávati* (*došaptávānje*)

Izvedeno od ***šapnuti***.

došášće *sr* (15. st. Spom. sr. 'dolazak'; 18. st. 'Advent')

DIJALEKTI I POTVRDE *došā̃šće* (Brač), *došą̑šče* (Varaždin)

Postalo od **došьd-tьje*, što je izvedeno od osnove **došьd-* glagola ***doći*** (usp. stcsl. *došьstije* 'dolazak', hrv. star. *došast* 'koji će doći, budući' (16. st.) *prid.*, *došastan* (15. st. Marulić)). U značenju 'razdoblje od četiri tjedna prije Božića', riječ je kalk prema latinizmu ***advent***.

Lit.: Skok I: 676.

došétati ⟨prez. *dòšētām/dòšēćēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *došētȁt* (Brač), *došę̃tati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***šetati***.

dòšljāk *m* (19. st.)

TVORBA *došljàkinja*

Postalo od osnove pridjeva radnog, *došl-*, glagola ***doći***. Usp. lat. *advena*, njem. *Ankömmling*.

dotácija *ž*

Posuđeno iz nlat. *dotātio* (usp. i fr. *dotation*), što je imenica izvedena od participske osnove glagola *dotō* 'dati miraz, opremiti', od *dos* ⟨G *dotis*⟩ 'miraz', od istoga korijena od kojega je glagol *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati', v. ***dati***.

dòtaći, v. ***dotaknuti***

dotàdašnjī *prid.*

Izvedeno od ***dotad (dotada)***. Za sufiks usp. ***današnji***, ***jučerašnji***.

dòtad (dòtada) *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *dotȁd* (Brač, Vrgada)

Složeno od ***do***[1] i ***tad***.

dotàknuti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotaknȕt* (Brač, Senj), *dotaknȕti* (Vrgada), *dotaknuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dotъknǫ̀ti* (sln. *dotaknīti se*, *dotákniti se*, rus. dijal. *доткнýться*, polj. *dotknąć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **tъknǫti*, v. ***taknuti***.

Lit.: SP IV: 154.

dòteći ⟨prez. *dotèčēm/dòteknēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotȅć* (Brač), *dotȅći* (Vrgada), *dotȅć* (Grobnik), *dot'ęći* (Varaždin), *doteći* (RKKJ)

TVORBA *dòtok*

Postalo od **dotekti* (sln. *dotéči*, rus. *дóмечь*, polj. *dociec*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **tekti*, v. ***teći***.

Lit.: SP IV: 149f.

dòtepsti se ⟨prez. *dotèpēm se*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotępẽnęc m* ⟨G *-nca* Nmn *-nci* Gmn *dotepénācā*⟩ *dotępûh m* ⟨G *dotepúha*⟩, *dot'ępsti sę* (Varaždin), *dọt'ępsti sę* (Gola)

Izvedeno od psl. **teptì* 'udarati' (stcsl. *teti*, rus. *menmú*, češ. *tepati*), v. ***tepati***. U hrv. je *s* sekundarno, usp. ***dupsti***, ***grepsti***.

dòticati ⟨prez. *dòtičēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotîcat (se)* (Gacka), *dot'ikati* (Varaždin), *doticati* (RKKJ)

TVORBA *dȍticāj*

Postalo od psl. **dotykati* (sln. *dotîkati se*, rus. dijal. *дотыкáть*, polj. *dotykać*), što je nesvršeni vid od **dotъknǫti*, v. ***dotaknuti***. Za *-c-* u hrv. usp. ***micati***.

Lit.: SP IV: 153f.

dòtjecati ⟨prez. *dòtječē*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotîcat* (Gacka), *dotekati* (RKKJ)

TVORBA *dòtjecānje*

Postalo od psl. **dotěkati* (sln. *dotę̑kati*, rus. *дотекáть*, polj. *dociekać*), što je nesvršeni vid od **dotekti*, v. ***dotećī***.

Lit.: SP IV: 150f.

dòtjerati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotîrot* (Brač), *dotîrat* (Senj), *dotę̑rati* (Varaždin)

TVORBA *dotjerávati* (19. st.) (*dotjerávānje*), *dotjerívati* (18. st.) (*dotjerívānje*)

Izvedeno od ***tjerati***.

dótlē *pril.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȍtle, dǫ̑tle* (Brač), *dôtlen* (Vrgada), *dôtle* (Senj), *d'otlam* (Varaždin), *dotle, dotļe, dot, dotam, dotlam, dotlek, dotemar, dotmar* (RKKJ)

Srodno sa sln. *dotlêj, dotlèj*. Vjerojatno postalo analoški prema ***dokle*** (usp. ***kolik*** spram ***tolik***) ili je postalo od **do tъ lě*, što je složeno od **do*, v. ***do***[1], psl. pokazne zamjenice **tъ*, v. ***taj*** i čestice **lě*.

Lit.: Snoj 768; ESSJa V: 87.

dòtrajati ⟨prez. *dòtrajē*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dǫtraj'ati* (Gola)

Izvedeno od ***trajati***. Usp. i sln. *dotrâjati*.

dotr̀čati ⟨prez. *dòtrčīm*⟩ (16. st.)

Izvedeno od ***tr̀čati***.

dòtūći ⟨prez. *dotúčem*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dotũć* ⟨prez. *dotūčẽn*⟩ (Brač), *dotũć* ⟨prez. *dotučẽn*⟩ (Senj), *dotǫ̃či* ⟨prez. *dotǫ̃čęm*⟩ (Varaždin), *dotući* (RKKJ)

Izvedeno od ***tući***. Usp. i češ. *dotlouci*.

dòušnīk *m* (glagol *doušiti* od 19. st.)

Izvedeno od *doušiti* 'javiti, prišaptati' (19. st.), što je složeno od ***do***[1] i ***uho***.

dovábiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovą̃biti* (Varaždin), *dǫvāb'iti* (Gola)

Izvedeno od ***vabiti***.

dováljati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovõjȁt* (Brač), *dov°ā[ļ]àti* (Vrgada), *dovą̃lati* (Varaždin)

Izvedeno od ***valjati***[1].

dóvdē *pril.* (19. st.)

Za starije *dovle* (16. st.), s *-d-* umjesto *-l-* prema ***ovdje***. *Dovle* je tvoreno prema ***dokle***, ***dotle*** od osnove zamjenice ***ovaj***. Usp. i ***donle***.

dòvesti[1] ⟨prez. *dovèdēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovȅst* (Brač), *dovèsti* (Vrgada), *dovesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dovesti* (stcsl. *dovesti* ⟨prez. *dovedǫ*⟩, sln. *dovésti* ⟨prez. *dovédem*⟩, rus. *довестú* ⟨prez. *довéдý*⟩, polj. *dowieść* ⟨prez. *dowiodę*⟩), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **vesti*, v. ***navesti***[1].

Lit.: SP IV: 154f.

dòvesti[2] ⟨prez. *dovèzēm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovèsti* (Vrgada), *dovesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dovesti* (bug. dijal. *довезá*, rus. *довезтú* ⟨prez. *довезý*⟩, polj. *dowieźć* ⟨prez. *dowiozę*⟩), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **vesti*, v. ***navesti***[2].

Lit.: SP IV: 157f.

dovézati (18. st.)

Izvedeno od ***vezati***.

doviđénja *uzv.* (20. st.)

Složeno od ***do***[1] i *viđenje*, v. ***vidjeti***. Usp. i slično tvorene odlazne pozdrave sln. *nasvîdenje*, rus. *до свидáния*, polj. *do widzenia*, te njem. *Auf Wiedersehen*, tal. *arrivederci*, fr. *au revoir* dosl. 'do ponovnog viđenja'.

dovíjati se (19. st.)

TVORBA *dovínuti se*

Izvedeno od ***doviti se***.

dòvijēka *pril.*

Složeno od ***do***[1] i ***vijek***.

dovíknuti (19. st.)

TVORBA *dovikívati* (19. st.)

Izvedeno od ***viknuti***.

dòviti se (18. st. 'saviti do kraja', 19. st. 'domisliti se')

Izvedeno od ***viti***.

dovláčiti (18. st.)

TVORBA *dovláčēnje*

Izvedeno od ***dovući***. Usp. ***navlačiti*** prema ***navući***.

dóvlē *pril.* (16. st.)

Tvoreno prema ***dokle***, ***dotle*** od osnove zamjenice ***ovaj***. Usp. i ***donle***.

dòvod *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ovot* (Varaždin)

Postalo od **dovòdъ* (sln. *dovȍd*, rus. *дóвод* 'dokaz, razlog', polj. *dowód* 'dokaz'), što je izvedeno od **dovoditi*, v. ***dovoditi***.

Lit.: SP IV: 161.

dovòditi ⟨prez. *dovòdīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovodȉt* (Brač), *dovoditi* (RKKJ)

TVORBA *dòvođēnje*

Postalo od psl. **dovodìti* (bug. *довóждам, довóдям*, rus. *доводúть*, polj. *dowodzić*), što je nesvršeni vid od **dovesti* ⟨prez. **dovedǫ*⟩, v. ***dovesti***[1].

dȍvōljan *prid.* (13. st. Sava; 16. st. Aleks. Jag.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovọ̑len* (RKKJ)

TVORBA *dȍvōljno, dȍvōljnōst*

Postalo od psl. **dovolьnъ* (stcsl. *dovolьnъ*, sln. *dovọ́ljen*, rus. *довóльный* 'zadovoljan', polj. *dowolny*), što je izvedeno od sintagme **do voli, *do voljě* (hrv. star. *dovolj* 'dosta, dovoljno', sln. *dovȍlj*, rus. dijal. *доволя́, дóволи*), a to je složeno od **do*, v. ***do***[1] i osnove koja je u ***volja***, ***voljeti***.

Lit.: SP IV: 162f.; ESSJa V: 87f.

dòvoz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ovos* (Varaždin)

Postalo od **dovozъ* (sln. *dovȍz*, rus. dijal. *довóз*, polj. *dowóz*), što je izvedeno od **dovoziti*, v. ***dovoziti***.

Lit.: SP IV: 164.

dovòziti ⟨prez. *dòvozīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovȍzit* (Gacka)

TVORBA *dòvožēnje*

Postalo od psl. **dovozìti* (rus. *довозúть*, polj. *dowozić*), što je nesvršeni vid od **dovesti* ⟨prez. **dovezǫ*⟩, v. ***dovesti***[2].

Lit.: SP IV: 157f.

dòvratak *m* (19. st.)

Složeno od ***do***[1] i ***vrata***.

dovŕšiti ⟨prez. *dòvŕšīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovŕšit* (Brač), *dovŕšiti* (Vrgada), *dov'ŕšiti* (Varaždin), *dovršiti* (RKKJ)

TVORBA *dovršávati*

Postalo od **dovьršìti* (sln. *dovršíti*, rus. *довершúть*, češ. *dovršiti*), što je složeno od psl. **do*, v. ***do***[1], i **vьršiti*, v. ***vršiti***[1], ***vrh***.

dòvūći ⟨prez. *dovúčem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dovūć* ⟨prez. *dovūčȅn*⟩ (Brač), *dovūći* ⟨prez. *dovūčȅš*⟩ (Vrgada), *dovūć* ⟨prez. *dovučȅn*⟩ (Senj), *dovl'ęći* ⟨prez. *dovl'ęčęm*⟩ (Varaždin), *dovleći* (RKKJ)

Postalo od psl. **dovelkti* ⟨prez. **dovьlkǫ*⟩ (sln. *dovlẹ́či*, rus. *доволóчь*, češ. *dovleci*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **velkti*, v. ***vući***.

dóza *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Dose* iz lat. *dosis* 'odmjerena količina (lijeka)', što je iz grč. *δόσις*. Grčka je riječ isprva značila 'davanje' (apstraktna imenica od korijena koji je u *δίδωμι* 'dati', v. ***dati***).

Lit.: Snoj 117.

dozídati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozīdati* (Varaždin)

TVORBA *dozidávati*

Izvedeno od ***zidati***.

dozívati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozīvȁt* (Brač), *dozīvati* (Varaždin)

TVORBA *dozívānje*

Izvedeno od ***dozvati***.

dozlogŕditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozlogŕdit* (Brač)

Složeno od ***do***[1], *zlo*, v. ***zao***, i ***grditi***.

dȍznaka *ž* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'oznaka* (Varaždin)

TVORBA *doznáčiti* (*doznačávati, doznačívati*)

Izvedeno od ***znak***, ***značiti*** prefiksom ***do***[1], vjerojatno pod utjecajem njem. *Anweisung* i/ili tal. *assegnazione*.

Lit.: HER 270.

dòznati ⟨prez. *dòznām*⟩ (16. st. Aleks. Jag.)

DIJALEKTI I POTVRDE *doznȁt* (Brač), *doznȁti* (Vrgada), *doznȁt* (Senj), *dozn'ati* (Varaždin), *doznati* (RKKJ)

Postalo od psl. **doznàti* (sln. *doznáti*, rus. *дознáть*, polj. *doznać*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **znati*, v. ***znati***.

Lit.: SP IV: 165f.; ESSJa V: 89.

doznávati (18. st.)

TVORBA *doznávānje*

Izvedeno od ***doznati***. Usp. sln. *doznȃvati*, rus. *дознавáть*, polj. *doznawać*.

dòzreti ⟨prez. *dȍzrēm/dȍzrijēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozrȉt* (Brač), *dozrīt* (Senj), *dozr'ęti* (Varaždin), *dozreti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dozьrěti* (bug. *дозре́я*, rus. *дозре́ть*, polj. *dojrzeć*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **zьrěti*, v. ***zreti***[2].

Lit.: SP IV: 168f.; ESSJa V: 90.

dozrijévati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozrīvȁt* (Brač), *dozrẽvati* (Varaždin)

TVORBA *dozrijévānje*

Izvedeno od ***dozreti***. Usp. bug. *дозря́вам*, rus. *дозревáть*, polj. *dojrzewać*.

Lit.: SP IV: 169.

dòzvati ⟨prez. *dozòvem*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozvȁt* (Brač, Senj), *dozvȁti* (Vrgada), *dozv'ati* (Varaždin)

Izvedeno od ***zvati***. Usp. rus. *дозвáться*.

dozvòliti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dozvolȉt* (Brač), *dozv'oliti* (Varaždin)

TVORBA *dòzvola*, *dozvoljávati*

Postalo od **do-jьzvoliti* (bug. dijal. *дозволя́*, rus. *дозво́лить* (*razg.*), polj. *dozwolić*), što je složeno od **do*, v. ***do***[1], i **jьzvoliti*, v. ***izvoljeti***.

Lit.: SP IV: 162.

dožívjeti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dožīvȉt* (Brač, Senj), *dožívẽti* (Varaždin), *doživljeti* (ARj)

TVORBA *dòživljāj*, *doživljávati* (*doživljávānje*)

Izvedeno od ***živjeti***. Vjerojatno kalk prema njem. *erleben*.

Lit.: SP IV: 171.

dòživotan *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***život*** prefiksom ***do***[1].

drȁč *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drȁča* (Brač), *drȁča* (zapadna Hercegovina), *dr'ač* (Varaždin, Gola), *drača* (16. st.), *drač* (RKKJ)

Postalo od **dьračь* (usp. sln. *drâč, drâčje*), što je izvedeno od glagola **dьrati*, v. ***drati***, rijetkim sufiksom **-čь* (usp. ***bič***). Prvotno je značenje 'ono što se trga, čupa'. Ova je tvorba zabilježena samo u južnoslavenskome. Oblik *drȁča* (naglasak prema ARj) posvjedočen je u većem broju govora (tu je sufiks *-ača*).

Lit.: Skok I: 428; Snoj 120; ESSJa V: 215f.

drȁča *ž*, v. ***drač***

drâg *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drôg* (Brač), *dr°âg* (Vrgada), *drâg* (Senj), *drãgi* (Varaždin), *drag* (RKKJ)

TVORBA *drâgo*

Postalo od psl. **dôrgъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *dragъ*, sln. *drâg*, rus. *дорогóй*, polj. *drogi*), u vezi s latv. *dàrgs* 'mio, skup' (ova latv. riječ možda je posuđena iz slav.). Čini se da je ovaj psl. pridjev izveden od korijena koji je u **dьržati*, v. ***držati***. Možda je **dorgъ* isprva značilo 'imutak, ono što se ima, drži', potom 'skup, dragocjen', a tek potom 'drag, mio' (usp. i sličan značenjski razvitak eng. *dear* 'drag', njem. *teuer* 'skup'). Ako je tako, ovaj bi psl. pridjev bio denominalnoga postanja.

Lit.: Skok I: 428f.; Gluhak 204f.; Derksen 113; SP IV: 119ff.; ESSJa V: 77; Snoj 120; Matasović 2013.

drȁga *ž* (14. st. u toponimiji)

DIJALEKTI I POTVRDE *drȁga* (Senj), *dra:ga* (Turni), *draga* (RKKJ)

Postalo od psl. **dórga* ⟨a. p. *a*⟩ 'put, staza, uska dolina' (sln. *drága* 'zaljev, uska dolina', rus. *дорóга* 'put', polj. *droga* 'put'); riječ je o imenici izvedenoj iz korijena glagola **dьrgati* 'trgati, čupati' (rus. *дёргать*, češ. *drhati*). Dublja etimologija toga slavenskoga glagola nije jasna. Veza s korijenom koji je u ***dražiti*** formalno je nemoguća, a veza s korijenom koji je u ***drati*** moguća je samo ako se pretpostavi da je korijenu dodan sufiks **-g-* nejasne funkcije. Možda je **-g-* dodano analogijom prema korijenu glagola ***trgati***. Prvobitno je značenje moralo biti 'iskrčeni put, staza' kao u ruskome, usp. za sličan razvitak značenja psl. **cěsta*, v. ***cesta***. U hrv. je potom značenje prošireno na uske doline i morske zaljeve.

Lit.: Skok I: 429; Derksen 113; SP IV: 115; ESSJa V: 221; Snoj 120; Vasmer I: 363f.

dragòcjen *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dragoc'ẹni* (Varaždin), *dragocen, dragoceńen, dragocjen* (RKKJ)

TVORBA *dragòcjenōst*

Postalo od **dorgocěnьnъ*, što je složeno od ***drag*** i **-cěnьnъ*, v. ***cijena***. Usp. sln.

dragocẽn, rus. *драгоцéнный*, polj. *drogocenny*.

drȁgoljūb *m* 'južnoamerička ukrasna biljka žutog cvijeta' *bot. (Tropaeolum maius)*

Složeno od ***drag*** i *-ljub*, v. ***ljubiti***. Motivacija naziva je nejasna. Zabilježeno je i da se *dragoljub* upotrebljavalo i za đurđicu (*Lilium convallium*), usp. i sln. *dragoljûbec* 'đurđica', te je vjerojatno naziv prenesen s te biljke iako nisu slične.

Lit.: Vajs 2003: 364f.

drágōst *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *drōgȍst* (Brač), *drᵒāgȍst* (Vrgada), *drą̄gost* (Varaždin), *dragost* (RKKJ)

Postalo od psl. **dorgostь* (sln. *dragôst, drágost*, strus. *дорогость* 'skupoća', polj. *drogość* 'skupoća'), što je izvedeno od **dorgъ*, v. ***drag***.

Lit.: SP IV: 118f.; ESSJa V: 76.

drȁgovōljan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dragovȍjan* (Brač), *dragovȍļan* (Vrgada), *dragovolen, dragovoļen* (RKKJ)

TVORBA *dragovóljac* (*dragovòljačkī*, *dragovóljčev*), *dragòvōljka*, *drȁgovōljno*

Složeno od ***drag*** i ***volja***. Djelomični kalk prema njem. *freiwillig*.

drȁgūlj *m* (19. st.)

TVORBA *dragùljār* (*draguljárev*, *draguljàrica*, *dragùljārka*, *dragùljārnica*, *draguljárov*, *dragùljārskī*, *draguljárstvo*)

Poput sln. *dragûlj* izvedeno od ***drag*** rijetkim psl. sufiksom **-uljь* (kao u hrv. dijal. *bùbūlj* 'okrugao kamen', *pàhūlj*, usp. ***pahulja***). Riječ nije zabilježena u ARj., ali usp. m. ime *Draguljь* (zabilježeno u 14. st).

drȁgūn *m* (18. st.) 'vojnik lake konjice' *pov.*

Posuđeno iz fr. *dragon* 1. 'dragun'; 2. 'zmaj' < lat. *dracō* 'zmaj', što je iz grč. *δράκων* 'zmija, zmaj'. Grčka je riječ izvedena od *δέρκομαι* 'gledati' (zbog zmajeva ubojita pogleda) < ie. **derk'-* (skr. *darś-*, got. *gatarhjan* 'otkriti, objaviti', stir. *a-t-chondarc* 'vidio sam'). Draguni kao vrsta konjice dobili su ime po oružju koje su nosili, kratkoj puški koja se također nazivala *dragon*.

Lit.: Snoj 120; Vasmer I: 366.

drȁkula *m*

Posuđeno iz rum. *dracul* 'vrag, sotona' < lat. *dracō* 'zmaj', v. ***dragun***. *Dracul* je bio nadimak zloglasnoga transilvanskog vojvode Vlada Tepeşa u 15. st.

drȁma *ž*

TVORBA *drȁmskī*

Posuđeno preko njem. *Drama* i lat. *drāma* iz grč. *δρᾶμα* 'radnja', što je izvedeno od glagola *δράω* 'činiti' < ie. **derh₂-* (lit. *darýti* 'činiti, raditi').

Lit.: Snoj 121.

dramàtičan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *dramatisch*, eng. *dramatic*, fr. *dramatique*) iz grč. *δραματικός* 'dramski', što je izvedeno od *δρᾶμα* 'radnja, drama', v. ***drama***.

dramàtičār *m*

TVORBA *dramàtičārev*, *dramàtičārka*, *dramàtičārov*

Tvoreno prema ***dramatičan*** i njem. *Dramatiker*.

dramatizírati

TVORBA *dramatizácija*

Posuđeno iz njem. *dramatisieren*, što je izvedeno od *dramatisch*, v. ***dramatičan***, ***drama***.

dramàturg *m*

TVORBA *dramàturginja*, *dramàturškī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dramaturg*, fr. *dramaturge*) iz grč. *δραματουργός* 'sastavljač drama', što je složeno od *δρᾶμα*, v. ***drama***, i korijena koji je u *ἔργον* 'rad, djelo', v. ***energija***, usp. ***kirurg***.

Lit.: EWD 303.

dramatùrgija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Dramaturgie*, fr. *dramaturgie*) iz grč. *δραματουργία* 'sastavljanje, prikazivanje drame', što je izvedeno od *δραματουργός*, v. ***dramaturg***.

drȁp *prid.*

Posuđeno iz aust.-njem. *drapp* 'drap, boje pijeska' (usp. njem. *Drap* 'teška vunena tkanina'), što je posuđeno iz fr. *drap* 'plahta' < kslat. *drappus* 'tkanina, krpa' (možda posuđenica iz galskoga). Prvotno značenje

pridjeva *drap* je 'boje sirove vune'. Sličan je značenjski pomak i u nazivu boje ***bež***.

Lit.: Snoj 121.

drápati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drãpati* (Varaždin), *drãp'ati* (Gola), *drapati* (RKKJ)

Postalo od psl. **drapàti* 'strugati' (sln. *drápati*, rus. *драна́ть*, polj. *drapać*) < ie. korijena **drep-* 'rezati' (grč. *δρέπω* 'rezati', lit. *drãpanos* 'odjeća' < 'odrezani komad tkanine'); usp. i hrv. dijal. *drpati*, *drpiti* 'ukrasti'. Neobičan vokalizam u psl. **drapati* može se objasniti ako je riječ o intenzivnom glagolu kao u *ganjati* od ***goniti***, usp. ***drpati (se)***.

Lit.: Skok I: 445; Derksen 115; SP IV: 204ff.; ESSJa V: 101f.; Vasmer I: 367; LIV s. v. *drep-.

dràstičan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *drastisch*, iz grč. *δραστικός* 'učinkovit', što je izvedeno od glagola *δράω* 'djelovati, činiti', v. ***drama***.

Lit.: Snoj 121.

dràti, v. ***derati***

drâž *ž* (19. st.)

TVORBA *dràžesnōst*, *dràžēst ž*, *dràžestan*

Postalo od **dôržь*, što je apstraktna imenica iz istoga korijena koji je u ***drag*** ili je postverbal glagola ***dražiti***. Ove riječi nema u ARj, usp. i sln. *drâž* (*knjiž.*).

dràžba *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *dražbà* (Vrgada), *dr'ažba* (Varaždin, Gola), *dražba* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz češ. *dražba* (usp. i sln. *drážba*), što je izvedeno od *dražiti* 'skupjeti, povisivati cijenu' < psl. **doržìti* (sln. *dražíti*, rus. *дорожи́ть* '(visoko) cijeniti koga/što', polj. star. *drożyć*). Češka je riječ izvedenica od **dorgъ*, v. ***drag***.

Lit.: Snoj 121.

dražèja *ž*

Posuđeno iz fr. *dragée*. Za tu se fr. riječ misli da je (preko provansalskoga) posuđena iz grč. *τραγήματα* 'poslastica'.

Lit.: Snoj 121.

dràžestan *prid.*

TVORBA *dràžesno*

Izvedeno od *dražest*, što je izvedeno od ***dražiti***.

dràžica *ž* (14. st. Mon. croat.) 'mala draga'

DIJALEKTI I POTVRDE *dràžica* (Gacka), *dražica* (RKKJ)

Postalo od psl. **dóržica* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *drážica*, polj. dijal. *drożyca*, češ. *dražice*), što je deminutiv od **dorga*, v. ***draga***.

Lit.: SP IV: 124f.

dražíti ⟨prez. *dràžīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drōžît* ⟨prez. *drõžin*⟩ (Brač), *dr°ãžîti* ⟨prez. *dr°ãžîš*⟩ (Vrgada), *drãžît* ⟨prez. *drãžin*⟩ (Senj), *drậžiti* ⟨prez. *drậžim*⟩ (Varaždin), *dražiti* (RKKJ)

TVORBA *dràžica*

Postalo od psl. **dražìti* ⟨prez. **dražǫ̀* < **dragjǫ̀* a. p. *b*⟩ 'uznemiravati' (sln. *dražíti*, rus. *раз-дража́ть*, stčeš. *drážit*); čini se da je ovo stari iterativ od ie. korijena **$d^{h}reh_{2}g^{h}$-* (skr. *drãghate* 'muči', steng. *dreccan* 'mučiti').

Lit.: Skok I: 431; Derksen 115f.; SP IV: 213; ESSJa V: 104f.; Snoj 121f.; Vasmer I: 366; LIV s. v. **$d^{h}reh_{2}g^{h}$-.

dréčati ⟨prez. *dréčīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drẽčati* (Varaždin), *drečati* (RKKJ)

TVORBA *dréknuti* (19. st.)

Izvedeno od ***dreka***.

Lit.: Skok I: 431f.

drȅk *m* (18. st. Belostenec) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *drệk* (Varaždin), *dr'ẹk* (Gola), *drek* (RKKJ)

Izvorno kajkavska riječ, posuđena iz njem. *Dreck* 'blato, prljavština' < pgerm. **þrekka-* (stnord. *þrekkr*), što se dovodi u vezu s ie. **(s)terk'-* 'izmet' (lat. *stercus* 'životinjski izmet', velš. *trwnc* 'urin', lit. *teršti* 'prljati').

Lit.: Skok I: 432; Snoj 122; de Vaan 585; Kluge s. v. Dreck.

drȅka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drèka* (Brač)

Ekspresivna tvorba srodna češ. *dřěčeti* 'plakati'; korijen je vjerojatno isti kao u ***drati***, ***derati***.

Lit.: Skok I: 431f.

drenírati (20. st.)

Posuđeno preko njem. *dränieren* iz eng. *drain* 'isušiti' < steng. *dréahnian*, što je

izvedeno od *drȳge* 'suh', od istoga korijena koji je u njem. *trocken* 'suh'.

Lit.: Kluge s. v. dränieren; OED s. v. drain.

drènjina *ž* (16. st.) 'drenov plod'

DIJALEKTI I POTVRDE *drenina* (RKKJ)

Postalo od psl. **dernìna* (sln. *drenína* (Plet.), bug. dijal. *дрениúна*, polj. *derenina* 'grm drijena'), što je izvedeno od **dernъ*, v. ***drijen (dren)***.

Lit.: SP III: 42.

drès *m*

Posuđeno iz eng. *dress* 'haljina', izvorno 'odjeća' (*sport dress* 'sportska odjeća'), što je izvedeno od glagola *dress* 'obući (se)' < 'urediti (se), pripremiti (se)', koji je pak posuđen iz fr. *dresser*, v. ***dresirati***.

Lit.: Gluhak 205; Snoj 122; Chambers 301.

dresírati

Posuđeno preko njem. *dressieren* iz fr. star. *dresser* 'urediti, pripremiti' < vlat. glagola **dirēctiāre* 'navesti', v. ***direktan***.

Lit.: Snoj 122f.; Kluge s. v. dressieren.

dresúra *ž*

Posuđeno iz njem. *Dressur*, što je izvedeno od *dressieren*, v. ***dresirati***.

drêvan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drêvan* (Gacka), *drevni* (RKKJ)

Postalo od psl. **drêvьnь* ⟨a. p. *c*⟩ 'star, drevan' (stcsl. *drevьnь*, rus. *дрéвний*, češ. *dřevný, dřevní, dřívní*), pridjev izveden od priloga **drevě* 'davno' (rus. *дрéвле*, polj. *drzewiej*, sln. *drêvi* 'večeras'). Dublja je etimologija nejasna. Neki ove riječi izvode iz starijega **zdrevě, *zdrěvě* i dovode u vezu s het. *kāru-* 'prije' < ie. **g'eru-*. To je moguće samo ako je riječ rezultat krivoga dijeljenja u sintagmi **jьz zdrev-* > **jьz drev-*, ali ishodišni oblik s početnim *zdr-* nigdje nije zabilježen. Isti bi korijen bio u ***zora***. Postoji i mišljenje da je psl. **drevьnь* izvedeno od ie. **dr-ew-* 'drvo', v. ***drvo***. Razvoj značenja bio bi 'drven' > 'čvrst'> 'trajan'. Za sličnu semantičku promjenu v. ***zdrav*** od istoga korijena. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "tememskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika. U hrvatskom je riječ vjerojatno posuđenica iz drugih slavenskih jezika.

Lit.: Skok I: 434; Derksen 116f.; SP IV: 219; ESSJa V: 107; Snoj 123; Vasmer I: 368; Holzer 1989: 102f.

drèzga (drêzga) *ž* (18. st.) *bot. (Nasturtium officinale)*

Postalo od psl. **dręzga* 'drvo, šiblje' (stcsl. *dręzga* 'drvo', rus. *дрязг* 'naplavljeno drvo', polj. *drzęzg* 'iverica', usp. i njemački toponim *Dresden*, gluž. *Drježdźany*), što je najvjerojatnije izvedeno od **dręg-zga*, u vezi s psl. **drǫgъ* (hrv. zast. *drug* 'motka', rus. *друк*) < **d^{h}rong^{h}-* (lit. *drañgas, dránga* 'poluga', stisl. *drangr* 'samostojeći kameni stup'). Postoji i slična imenica psl. **drězga* (polj. *drzazga* 'iver', češ. star. *dřězha* 'treska, iver').

Lit.: Skok I: 434; Derksen 121; SP IV: 225, 233f.; ESSJa V: 113f.,111; Vasmer I: 376.

dréždati¹ ⟨prez. *dréždīm*⟩ (18. st.) 'neugodno i pretjerano jako se oglašavati; bučati (o strojevima, muzici iz jakog izvora zvuka i sl.)'

DIJALEKTI I POTVRDE *drẽždîti* (Vrgada) 1. 'gledati željno očekujući'; 2. 'derati se (plakati)', *drèzgat se* 'drmusati se, u vožnji se truskati' (bački Hrvati), *drẽžd'ati* 'dreždati, kreštati, kričati' (Cerje), *drežǧati* 'plakati, jadikovati' (RKKJ), *drezgetati* 'zveketati' (RKKJ)

Postalo od psl. **drężdžàti* < **dręzgěti* (sln. *drežáti* 'mrmljati, gunđati', rus. dijal. *дрязжáть* 'gunđati, zvocati, zanovijetati', polj. dijal. *zadrzężdżeć* 'zvečati, čegrtati'), što je izvedeno od **drézgati* (hrv. dijal. *drèzgati* 'plakati, drhtati, cvokotati zubima', sln. *drẹ̑zgati* 'gnječiti, stiskati', rus. dijal. *дрáзгаться* 'vući, trgati, trzati, ritati se, udarati (nogama)', polj. dijal. *drzęzgać* 'lomiti'), a to je možda onomatopejskoga postanja. Usp. i ***treskati***, glagol sličnog značenja i strukture.

Lit.: Skok I: 434; SP IV: 225ff., 234; ESSJa V: 111, 114f.; Snoj 122;.

dréždati² ⟨prez. *dréždīm*⟩ 'čekati dugo na jednom mjestu u neizvjesnosti; čamiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *drẽždîti* (Vrgada) 'gledati željno očekujući', *dréždit* 'stajati i uzaludno čekati' (bački Hrvati)

Postalo od psl. **drężdžàti/*dręždžàti* < **drężgěti/*drężgěti* (bug. dijal. *дрéжда* 'stajati i drhtati', sln. *drežáti* 'čekati, tiho sjediti, vrebati', rus. dijal. *дрезжáть* 'dosađivati zveckanjem', češ. star. *dřežděti* 'buljiti, zuriti u koga/što'), što je izvedeno od **drężga/*drężga*, v. ***drezga***.

Lit.: SP IV: 226f.; ESSJa V: 111.

dȓhtati (dȓhtjeti) ⟨prez. *dȓšćēm/dȓhtīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drćȁti, dršćȁti* ⟨prez. *dȓćeš, dȓšćeš*⟩ (Vrgada), *drćȁt* ⟨prez. *dȓćen*⟩ (Senj), *d'rhtati* ⟨prez. *d'rhčęm*⟩ (Varaždin), *drft'ati* ⟨prez. *d'rfčem*⟩ (Gola), *drhtati* (RKKJ)

TVORBA *dȓhtāj, dȓhtānje, dȓhtav* (17. st.) (*dȓhtavica* (18. st.))

Postalo od psl. **drъgъtàti* (sln. *drgetáti*, strus. *дрогъмамu* 'tresti se od užasa', kašup. *dĕrgotac*, usp. i sln. *drhtéti*, ukr. *дригмíму* 'pretvarati se u želatinoznu tvar; tresti se kao želatina'), što je intenziv od **drъgati* 'tresti se, drhtati' (sln. *drgáti*, rus. dijal. *дрóгать*, polj. *drgać*, usp. i rus. *дры́гать* 'ritati se, udarati'). Od istog je korijena lit. *drugỹs* 'groznica; leptir, moljac', latv. *drudzis* 'groznica'. Za glasovni razvitak usp. ***kći***.

Lit.: Skok I: 434f.; Derksen 122f.; SP V: 11ff.; ESSJa V: 137ff.

drhtúriti

Izvedeno od ***drhtati (drhtjeti)***. Za sufiks usp. ***ćućuriti, šušuriti***.

drȉblīng *m*

TVORBA *drȉblati*

Posuđeno iz eng. *dribbling*, od glagola *dribble* (starije *drib* 'voditi koga malo pomalo' < pgerm. **drib(b)ōn* 'gurati malo pomalo' (niz. *dribbelen* 'hodati brzo (s malim koracima)', stvnj. *tribōn* 'voditi, gurati').

Lit.: Snoj 124; Kluge s. v. dribbeln; Chambers 301; Kroonen 103.

drijémati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *drīmȁt* (Brač, Senj), *drīmȁti* (Vrgada), *drę̄mati* (Varaždin), *drę̄m'ati* (Gola), *dremati* (RKKJ)

TVORBA *drjemȕckati*

Postalo od psl. **drěmàti* (sln. *drémati*, rcsl. *дремáть*, polj. *drzemać*) < ie. **drem-/*drm-* 'drijemati, spavati' (lat. *dormiō* 'spavati', usp. i skr. *drā́ti* 'spava').

Lit.: Skok I: 435; Gluhak 205; Derksen 117; SP IV: 229; ESSJa V: 108 Snoj 122; LIV s. v. 2.*drem-.

drijémovac *m* (19. st. dremovac) *bot. (Leucoium)*

Izvedeno od ***drijemati***. Semantička veza je možda to što cvijet ove biljke visi poput glave kod drijemanja. U drugim se slavenskim jezicima naziva uglavnom po boji, usp. polj. *śnieżca*, češ. *bledule*.

Lit.: HER 274.

drijȇn (drȅn) *m* (od 14. st. u toponimiji) *bot. (Cornus mas)*

DIJALEKTI I POTVRDE *drenjȕla* (Senj, Gacka), *drîn* ⟨G *drína, drîna*⟩ (Lika), *drẽn* ⟨G *drẽna*⟩ (Orbanići), *drên* ⟨G *drēnā*⟩ (Grobnik), *drēnȁk* (Žumberak), *drę̄n, dr'ę̄nęk* (Varaždin), *dr'ę̄nę́k* (Gola), *dren, drenek, drin* (RKKJ)

Postalo od psl. **dernъ* (sln. *drèn*, rus. *дерён*, stpolj. *drzon* 'žutika', češ. *dřín*). Dublja etimologija nije sigurno utvrđena. Moguća je veza s grč. *τέρχνος* 'grančica', stir. *draigen* 'trnina', stvnj. *dirn-baum* 'dren', možda od ie. **dʰergʰno-*. Slavenska bi riječ mogla biti i posuđena iz germanskoga. Naglasak u *drȅn* može biti sekundaran prema *drenovina*.

Lit.: Skok I: 435f.; Derksen 99; SP III: 45f.; ESSJa IV: 208; Snoj 122; Matasović 2008: 104.

drijéšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dríšiti* 'vezati čvor; odvezivati' (Lika), *drìšit* 'razvezivati, odvezivati' (bački Hrvati)

Postalo krivim rastavljanjem glagola s prefiksom poput *odriješiti* (*od-riješiti* > *o-driješiti* ili *razdriješiti*, v. ***riješiti***.

drijéti (dȓti) ⟨prez. *dȅrēm/drēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drẽti* (Varaždin), *dreti, drti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dertì* ⟨prez. **dьrǫ* a. p. *c*⟩ 'derati' (sln. *drẽti*, polj. *drzeć* ⟨prez. *drę*⟩, češ. *dříti* ⟨prez. *dru*⟩) < ie. **der(H)-* 'drati, derati' (lit. *dérti*, grč. *δέρω*, steng. *teoran*), v. ***derati***. U starijem jeziku rijetko bez prefiksa. Kajk. i starije hrv. *drti* izvedeno je od prezentske osnove **dьr-*, usp. starije hrv. 3. l. prez. *dre*.

Lit.: Derksen 99; ESSJa IV: 209.

drípac *m* (19. st. Matoš) 'mladić ili dječak ružna ponašanja; neuglađen, nepristojan, sirov; neotesanac, klipan' *pejor.*

Izvedeno od *dripiti* 'raskidati', usp. i *drpiti* 'ukrasti' (*razg.*), što je vjerojatno u vezi s ***drapati***.

Lit.: HER 274.

dȓkati (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȓkot* (Brač), *d'rkati* (Varaždin), *drk'ati* (Gola)

Postalo od psl. **dьrkati* 'trzati se, micati se' (sln. *dȓkati* 'klizati (se)', ukr. *дéркamu* 'pucketati, praskati', češ. *drkati* 'trzati se, micati se, kretati se'). Usp. i hrv. star. *drčati* 'trčati', ukr. *дерчáмu* 'zveckati'. Korijen može biti isti kao u ***drijeti*** sa sekundarnim *-k-*, možda prema ***trkati, trčati***.

Lit.: Skok I: 435; ESSJa V: 222.

dȓljati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drljȁt* (Senj), *derļati, drļati* (RKKJ)

TVORBA *dȓljača*

Izvorno je značenje 'ravnati zemlju (drljačom)', a preneseno 'nemarno pisati'. Ovaj glagol srodan je s bug. *дърля се* 'psovati', češ. *drliti* 'drobiti', što je možda izvedeno od glagolskog pridjeva radnog korijena koji je u ***drijeti.***

Lit.: Skok I: 440f.; ESSJa V: 222f.

dȓmati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȓmati* (Vrgada), *drmati* (Varaždin), *dermati, drmati* (RKKJ)

Postalo od psl. **drьmati* (sln. *dȓmati*, slč. *drmať* 'vući, trzati'), što je srodno s latv. *drìmêt* 'tresti se'. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Skok I: 441; Gluhak 205f.; SP V: 34f.; ESSJa V: 223f.; Snoj 124f.

dȓmeš *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'rmeš* (Gola)

Izvedeno od ***drmati***. Izvorni je sufiks zacijelo *-ež*, a riječ je u standardni jezik posuđena iz govora u kojem se *-ž* na kraju riječi obezvučuje. Ovaj ples dobio je naziv po pokretima koji podsjećaju na 'drmanje'.

dȓndati

DIJALEKTI I POTVRDE *dȓndati* (Varaždin), *dȓndr'ati* (Gola)

Ekspresivna tvorba, zacijelo od istog korijena koji je u ***drmati***.

Lit.: SP V: 42.

drôb *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drǫ̑b* (Brač), *drôb* (Senj, Vrgada), *drǫ̑p* (Varaždin), *dr'ǫ̑p* (Gola), *drob* (RKKJ)

Postalo od psl. **drôbъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'utroba' (sln. *drǫ̑b*, rus. *дробь*, polj. *dróbь*), od istoga korijena koji je u ***drobiti***. Izvorno je ova riječ bila *i*-osnova. Prvotno je značenje 'sitnež, komadići'.

Lit.: Skok I: 441f.; Derksen 119; SP IV: 248f.; ESSJa V: 119f.; Snoj 125.

dròbiti ⟨prez. *dròbīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drobȉt* (Brač), *drobìti* ⟨prez. *drobȉš*⟩ (Vrgada), *drobȉt* ⟨prez. *drobȉn*⟩ (Senj), *drob'iti* ⟨prez. *drobîm*⟩ (Varaždin), *drǫb'iti* (Gola), *drobiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **drobìti* ⟨prez. **dròbjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *drobiti*, sln. *drobīti*, rus. *дробúть*, polj. *drobić*), što je kauzativni glagol od korijena koji je u **drobь* 'sitnež', v. ***drob***, od ie. **d^{h}reb^{h}-* 'mrviti, usitnjavati; zgrušnjavati' (stvnj. *truoban* 'postati mutan', lit. *drìbti* 'padati u pahuljama', možda i grč. *τρέφω* 'zgrušnjavati').

Lit.: Skok I: 441ff.; Derksen 118; SP IV: 243f.; ESSJa V: 119; Snoj 125; LIV s. vv. **d^{h}reb-*, **d^{h}reb^{h}-*; Beekes 1504f.; Kroonen 98.

dróga *ž*

Posuđeno preko njem. *Droge* i fr. *drogue* iz niz. *droog* 'suh'. Isprva se taj pridjev odnosio na sušene začine i biljke s medicinskim djelovanjem; od konca 19. st. *Droge* i srodni izrazi u europskim jezicima počinju se upotrebljavati za opojna sredstva.

Lit.: Snoj 125; Chambers 303.

drogèrāš *m*

TVORBA *drogeràšica, drogèrāškī*

Izvedeno od osnove koja je u ***drogerija***, v. ***droga***.

drogèrija *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Drogerie*, fr. *droguerie*, tal. *drogheria* 'trgovina živežnim namirnicama'). Riječ je izvedena od ***droga***.

drogírati

Izvedeno od ***droga***.

drȍlja *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dr'ola* (Gola)

U vezi s bug. *дрóла, дрóл'о* 'prljavko', zacijelo pogrdna tvorba poput *sroljo, žgoljo* (v. ***žgoljav***), možda od istoga korijena koji je u ***dronjak***, sa značenjem 'odrpana žena'. Dovodi se u vezu i s rus. dijal. *дроль* 'draga, voljena žena', rus. dijal. *дрóля* 'dragi, voljeni, ljubavnik'. Razvitak bi značenja bio 'draga' > 'ljubavnica' > 'prostitutka', a na osobit razvitak značenja zacijelo je utjecalo fr. *drôlesse* 'djevojčura, prostitutka'.

Lit.: Skok I: 436; Gluhak 205; SP IV: 255f.; ESSJa V: 124f.

-drom, -droman, -dromija *suf.*

Posuđeno iz grč. sufiksoida *-δρομος*, usp. *δρόμος* 'trčanje, utrka, trkalište', što je izvedeno od *δραμεῖν* 'trčati' < ie. **drem-* (usp. skr. *dramati*).

Lit.: Beekes 351, 354f.

drónjak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drǫ̑ńęk* (Varaždin)

Vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***drijeti***, ***derati***. Usp. i bug. *дрóне, дрониґ́*. Možda od istoga korijena koji je u ***drolja***.

Lit.: Skok I: 436; BER I: 431.

drȍp *m* (16. st.) 'ostaci tiještenja grožđa; drožđe, kom, komina, trop'

DIJALEKTI I POTVRDE *drȍp* (Vrgada), *drop* (RKKJ)

U hrvatskoj riječi vjerojatno su se ukrstila dva formalno slična korijena, korijen koji je u ***drobiti*** (u vezi s germanskim riječima za 'talog', usp. stvnj. *trebir* 'talog', stnord. *draf* 'talog, ljuske') i korijen **trep-* 'gaziti, gnječiti', v. ***trop***[1].

Lit.: Skok III: 506; SP IV: 245f.; Beekes 1499; Vasmer I: 370, III: 141; Kroonen 98f.; Snoj 787.

drȍplja *ž* (17. st.) *zool. (Otis tarda, Tetrax tetrax)*

DIJALEKTI I POTVRDE *dropļa* (RKKJ)

Postalo od **dropja, *dropь, *dropy* '*Otis tarda*' (sln. *drôplja*, stpolj. *dropia*, polj. *drop*, češ. *drop*, rus. *дрофá, дрохвá*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda je riječ izvorno složenica **dro-pъty* ⟨*-pъtъv-*⟩ u kojoj je prvi dio od korijena **der-*, v. ***derati***, s pomakom značenja na 'brzo trčati', a drugi dio od korijena koji je u ***ptica***[1], ***patka***, no to je formalno teško. Ponekad se navodi da je *drop* posuđenica iz njem. *Trappe*, no vjerojatnije je da je njemačka riječ posuđena iz slavenskih jezika.

Lit.: Skok I: 443; SP IV: 257f.; ESSJa V: 125f.; Kluge s. v. Trappe.

drȍzd *m* (17. st.) *zool. (Turdus merula)*

DIJALEKTI I POTVRDE *drǫ̑zgȍ, drozgę̑j* (Brač), *drȍzak, drȍzgo* (Orbanići), *dr'ost* (Varaždin), *drozd* (RKKJ)

Postalo od psl. **drozdъ* (sln. *drǫ̑zg, drǫ̑zd*, rus. *дрозд*, polj. *drozd*) < ie. **(s)trosdos/ *(s)trsdos* (lit. *strãzdas*, latv. *strazds*, stprus. *tresde*, lat. *turdus*, njem. *Drossel*, stir. *truit*). Točna je indoeuropska rekonstrukcija nesigurna, a kako je riječ ograničena na europske jezike, pomišlja se na predindoeuropski supstrat.

Lit.: Skok I: 443f.; Derksen 120; SP IV: 259f.; ESSJa V: 127f.; Snoj 126.

drȍzga (drȍzga) *ž* (19. st.) 'ono što otpadne pri taljenju rudače; troska, zgura'

DIJALEKTI I POTVRDE *drȍzga* (Lika), *drǫ̑žđe* (Žumberak), *drǫ̑žžę* (Varaždin), *dr'ǫ̑žže* (Gola), *drožže* (RKKJ)

Postalo od psl. **drozga* (sln. *drozga*), usp. i psl. **droždža, *droždžьje* 'kvasac, talog' (hrv. *drȍžda* (19. st.), *drǫ̑žđe* (17. st.) 'talog', stcsl. *droždьję* 'talog, ostatci', sln. *drožî* 'zamjena za kvasac', rus. *дрóжжи* 'kvasac', polj. *drożdże* 'kvasac'), što je srodno s lit. *drãgės* 'talog, drop', latv. *dradži* 'talog (od rastopljene masti)', stprus. *dragios* 'talog, drop', stisl. *dregg* 'talog, kvasac', možda i lat. *fracēs* 'komine od maslina'. Indoeuropska je rekonstrukcija nesigurna, ali oblici upućuju na korijen **dʰreghʰ-*.

Lit.: Skok I: 444; SP IV: 260f.; ESSJa V: 128; Snoj 126; de Vaan 238; Kroonen 99.

dŕpati (se) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drpȍt se* 'hvatati se' (Brač), *d'rpati* (Varaždin)

Postalo od psl. **dьrpati* (sln. *dŕpati* 'grebati', bug. *дъ́рпам* 'vući', češ. star. *drpati*

'grebati, drobiti'), od istoga korijena koji je u ***drapati***.

Lit.: Skok I: 444f.; SP V: 36f.

dŕška *ž*

Izvedeno od ***držati***, v. ***držak***.

drûg *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *drûg* (Brač), *drûk* (Varaždin), *drug* (RKKJ)

Postalo od psl. **drûgъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'pratilac, prijatelj' (stcsl. *drugъ*, rus. *дpyг*, polj. *drug*) < ie. **dʰrowgʰo-* (lit. *draũgas*, got. *ga-drauhts* 'vojnik'). Ie. korijen je **dʰrewgʰ-* 'biti zajedno' (stlit. *su-drugti* 'sprijateljiti se', steng. *drēogan* 'djelovati', možda i stir. *drong* 'odred'). Izvedenica je od ove imenice pridjev ***drugi***. V. i ***drugarica***.

Lit.: Skok I: 446f.; Gluhak 206; Derksen 121f.; SP IV: 269; ESSJa V: 131f.; Snoj 127; LIV s. v. 2. **dʰrewgʰ-*; Matasović 2008: 106.

drugàčijī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drugačȉji* (Brač), *drugačijī* (Vrgada), *drugačej, drugači* (RKKJ)

TVORBA *drugàčijē*

Izvorno komparativ starijega pridjeva *drȕgāk* (17. st.) (*drȕgāko pril.* (14. st. Stat. krč. ark.)), što je izvedeno od osnove koja je u ***drug***, ***drugi*** sufiksom *-ak*, usp. ***inače***, ***jednak***, ***dvojak***, ***trojak***. Usp. i sln. *drugâčen, drugâče*.

Lit.: Skok I: 446f.

drȕgamo *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drȕgamo* (Senj), *dr'ugam* (Varaždin), *drugam, drugamo* (RKKJ)

Izvedeno od osnove koja je u ***drugi***, sufiksom kao u ***kamo***, ***tamo***.

drugàrica *ž* (17. st.) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *drugarȉca* (Brač, Vrgada)

TVORBA *drugàričin*

Izvedeno od danas zastarjeloga *drùgār* 'drug' (Mikalja, Bella), što je pak izvedeno od ***drug***. U komunističkom razdoblju *drugarica* i *drug* bili su službeni termini obraćanja.

Lit.: HER 276.

drȕgdje *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drugdȉr* (Senj), *dr'ugdi* (Varaždin), *dr'ūgdi* (Gola), *drugdę, drugdi* (RKKJ)

Postalo od psl. **drugъde* (sln. *drûgdę, drugdêj*, strus. *дpyгдe*, polj. star. *drugdzie*), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drugi***, ***drug***, sa sufiksom kao u ***gdje***.

Lit.: SP IV: 272f.

drȕgī *br.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drȕgi* (Brač, Senj), *drȕgī* (Vrgada), *drûgi* (Varaždin), *drugi* (RKKJ)

Postalo od psl. **drugъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *drūgi*, stcsl. *drugyi*, rus. *дpyгóй*), denominalni pridjev izveden od psl. **drûgъ* 'pratilac', v. ***drug***; redni broj *drȕgī* isprva je dakle bio pridjev u značenju 'koji je pratilac'.

Lit.: Skok I: 446f.; Gluhak 206f.; Derksen 122; SP IV: 269f.; Snoj 126f.

drugorázredan *prid.*

Složeno od ***drugi*** i ***razred***. Usp. i sln. *drūgorazrę̑den*.

drugòvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drugȍvat* (Gacka)

Postalo od **drugovati* (sln. *drugováti*, rcsl. *дpyгoвamu*), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drug***.

Lit.: SP IV: 269; ESSJa V: 131.

drȕgud (drȕguda) *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dr'ugut* (Varaždin), *drugud, drugut* (RKKJ)

Izvedeno od ***drugi*** sufiksom kao u ***kud, kuda***.

drùkčijī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drùkčī* (Lika)

TVORBA *drùkčijē*

Postalo od ***drugačiji*** ispadanjem *-a-*. Riječ nema potvrda u starijim hrvatskim izvorima, a u standardni je jezik ušla preko Karadžićeva rječnika.

drùm *m* (kr. 13. ili poč. 14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić) 'cesta' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *drûm* (Žumberak), *dr'ūm* (Gola)

Riječ je potvrđena i u starijem liku *drom*, što je potvrđeno kod Marulića, kao i noviji lik *drum*. Posuđeno iz grč. *δρόμος* 'trk; trkalište, put, staza', što je izvedeno od *δραμέω* 'trčati' < ie. **drem-* 'trčati' (skr. *dramati*). Za promjenu *-om* > *-um* usp. *dum* (Dubrovnik) u značenju 'gospodin', usp. ***don***.

Lit.: Skok I: 442f.; Beekes 351.

drùskati (17. st.) 'drndati na lošem terenu u vožnji ili jašući; tresti se'

Deminutiv glagola *drusati* 'kasati' (17. st.), što je možda ekspresivno preobličeno od osnove koja je u ***tresti***, usp. ***truckati (se)*** i ***drmati***.

Lit.: Snoj 127.

drûštvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drûštvo* (Brač), *društvô* (Vrgada), *drûštvo* (Varaždin), *dr'ȕštvọ* (Gola), *društvo* (RKKJ)

TVORBA *društvánce* (19. st.), *drùštven* (19. st.) (*drùštvenōst*)

Postalo od psl. **družьstvo* (sln. *drûštvo*, rus. *дру́жество* 'prijateljstvo' (*zast.*), češ. *družstvo*), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drug***.

Lit.: SP IV: 286f.; ESSJa V: 137.

drùžba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drûžba* (Brač), *družbȁ* (Vrgada), *družba* (RKKJ)

Postalo od psl. **družьba* (stcsl. *družьba* 'prijateljstvo, društvo', sln. *drûžba* 'društvo', rus. *дру́жба* 'prijateljstvo', polj. *drużba* 'prijateljstvo, prijatelji'), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drug***.

Lit.: SP IV: 281; ESSJa V: 135f.

druželjùbiv *prid.*

TVORBA *druželjùbivōst*

Složeno od ***družiti se*** i ***ljubiti***. Usp. rus. *дружелю́бный*.

drùžina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *družinȁ* (Brač), *družîna, družīnȁ* (Vrgada), *družīna* (Grobnik), *druž'ina* (Varaždin), *dr̄ž'ina* (Gola), *družina* (RKKJ) 1. 'ukućani, posluga'; 2. 'narod'

Postalo od psl. **družina* (stcsl. *družina*, sln. *družína*, rus. *дружи́на*, polj. *drużyna*), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drug***. U psl. **družina* je zbirna imenica koja je označavala kneževu ratničku pratnju.

Lit.: Derksen 122; SP IV: 278f.; ESSJa V: 134f.; Snoj 127.

drúžiti se ⟨prez. *drûžīm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drūžȉt se* ⟨prez. *drūžin se*⟩ (Brač, Senj), *drûžiti sę* ⟨prez. *drûžim sę*⟩ (Varaždin), *družiti se* (RKKJ)

TVORBA *drúžēnje*

Postalo od psl. **družiti (sę)* (sln. *družíti, drúžiti*, rus. dijal. *дружи́ть*, polj. star. *drużyć*, češ. *družiti se*), što je izvedeno od **drugъ*, v. ***drug***.

Lit.: SP IV: 279f.; ESSJa V: 135.

dȓvārnica *ž* (18. st.)

Izvedeno od *dȓvār* 'trgovac drvom' (17. st.) (*zast.*), v. ***drvo***.

dȓvce *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȓvce* (Gacka), *drvacȅ* (Grobnik)

Postalo od **drъvьcè* (sln. *dȓvce*, bug. *дръвцé*, stpolj. *drewce*), što je deminutiv od **drъvo*, v. ***drvo***.

Lit.: SP V: 26f.; ESSJa IV: 213.

dȓvēće *sr, zb.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drvēće* (Gacka)

Kolektiv izveden od ***drvo***, od osnove kosih padeža *drvet-*.

dȓven *prid.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drvẹ̑n* (Brač), *dȓvenī* (Vrgada), *dȓven* (Senj), *drvẹ̑ni* (Varaždin), *d'rven* (Gola), *drẹvêni* (Umok, Vedešin), *drȅven* (14. st. Glasnik 15; 15.st. Bernardin), *drven, dreven* (RKKJ)

TVORBA *dȓvenast*

Postalo od psl. **drъvěnъ* (sln. *drvẹ̑n*, rus. *дровяно́й*, polj. dijal. *drewiany*), što je izvedeno od **drъvo*, v. ***drvo***.

Lit.: SP V: 20f.; ESSJa V: 140f.

dȓvlje *sr, zb.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȓvlje* (Gacka)

Postalo od **drъvьje* (bug. dijal. *дърв(ь)е*, rus. dijal. *дровье́* 'šindra'), što je izvedeno od **drъvo*, v. ***drvo***.

Lit.: SP V: 27; ESSJa V: 143.

dȓvnī *prid.* (18. st.)

Postalo od **drъvьnъ* (bug. *дървен*, rus. dijal. *дровно́й, дро́вный*, polj. *drewny* (*zast.*)), što je izvedeno od **drъvo*, v. ***drvo***.

Lit.: SP V: 29; ESSJa V: 143f.

dȓvo *sr* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *drîeve* 'stablo, drvo za građu', *drijevo* 'brod' (Dubrovnik), *dārvo, drîvo* (Brač), *drîvo* (Vrgada), *drvȏ* (Senj), *dērvẽ* 'drvo za gorivo' (Bednja), *drẹ̑vo* (Varaždin), *darvo, dervo, drevo, drvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **dêrvo* ⟨a. p. *c*⟩ 'drvo' (stcsl. *drěvo*, sln. *drevọ̑*, rus. *дéрево* 'drvo koje raste', polj. *drzewo*), što je ukršteno sa zbirnom imenicom **drъvà* 'drvo kao gorivo' (sln. *dŕva*, rus. *дровá*) < ie. **drew-/*drw-* 'drvo' (lit. *dervà*, grč. *δρῦς* 'hrast', steng. *trēow*, alb. *dru*).

Lit.: Skok I: 438ff.; Gluhak 207; Derksen 122f.; SP V: 18f.; ESSJa IV: 211ff., V: 141f.; Snoj 123f.

drvòdjelac (drvodjélac) *m* (17. st. *drvodjeljac*, 18. st. *drvodjelac*)

DIJALEKTI I POTVRDE *drvod'ẹlẹc* (Varaždin), *dervodelec, dervodelavec, drvodelavec, drvodelec, drevodeļa, drvodeļa* (RKKJ)

Postalo od **drъvodělьcъ* (samo južnoslavenski, sln. *drvodẹ̑lec, drẹvodẹ̑lec* (Plet.), bug. *дърводелец*, usp. i češ. *dřěvodělník*), što je složeno od **drъvo*, v. ***drvo***, i **dělati*, v. ***djelo***.

Lit.: SP V: 22.

drvòdjelja *m* (16. st.)

TVORBA *drvòdjeljskī*

Postalo od **drъvodělja* (stcsl. *drěvodělja*, ukr. star. *drevodělja*, usp. i rus. dijal. *дереводе́л*), što je složeno od **drъvo*, v. ***drvo***, i **dělati*, v. ***djelo***.

Lit.: SP V: 22.

dȓvorēd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dervored, drevored, drvored* (RKKJ)

Složeno od ***drvo*** i ***red***.

dȓvorēz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dervorez, drvorez* (RKKJ)

Složeno od ***drvo*** i *-rez*, v. ***rezati***. Kalk prema njem. *Holzschnitt*.

drvòsječa *m* (19. st.)

Složeno od ***drvo*** i ***sjeći***. Usp. sln. *drvosẹ̑k, drvosẹ́k*, rus. *дровосе́к*.

Lit.: SP V: 24f.

dȓzak *prid.* (19. st.)

TVORBA *dȓsko* (*dȓskōst*)

Posuđeno iz stcsl. *drьzъ* < psl. **dьrzъ* 'drzak' (sln. *dŕzek, dŕzen*, rus. *дéрзкий*, polj. *dziarski*) < ie. **dʰrsu-* 'odvažan' (lit. *drąsùs* 'hrabar', grč. *θρασύς* 'hrabar', skr. *dhṛṣṇu-*). Glas *-z-* u slavenskom umjesto očekivanoga *-s-* nije objašnjen, iako postoji mišljenje da je postao od *s* iza *r*, usp. ***krzno***. Riječ se ne pojavljuje kod starih hrv. pisaca, a nema je ni u dijalektima, te je sigurno crkvenoslavenizam. Pri posuđivanju je mogao posredovati i rus. oblik sa sufiksom *-k-*.

Lit.: Skok I: 441; Gluhak 207; Derksen 137; SP V: 60; ESSJa V: 229; Snoj 127; LIV s. v. **dʰers-*.

dȓžak (dȓžak) *m* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

TVORBA *drščić* (Karadžić)

Postalo od **dьržьkъ*, umjesto psl. **dьržakъ* (sln. *držák*, ukr. *держа́к*, polj. *dzierżak*, češ. *držák*) sa sekundarnim sufiksom **-ьkъ*. Riječ je izvedena od **dьržati*, v. ***držati***.

Lit.: SP V: 63; ESSJa V: 230.

dȓžati ⟨prez. *dȓžīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *držȁt* ⟨prez. *držȋn*⟩ (Brač, Senj), *držȁti* ⟨prez. *držȋš*⟩ (Vrgada), *drž'ati* ⟨prez. *držȋm*⟩ (Varaždin), *drž'ati* ⟨prez. *drž'im*⟩ (Gola), *daržati, deržati, držati* (RKKJ)

TVORBA *dȓžāč, dȓžānje*

Postalo od psl. **dьržàti* ⟨prez. **dьržǫ* < **dьrgjǫ* a. p. *c*⟩ < **dьrgěti* (stcsl. *drьžati*, rus. *держа́ть*, češ. *držeti*) < ie. **dregʰ-* 'držati' (av. *dražaite*, grč. *δράσσομαι* 'hvatam', stir. *dringid* 'penjati se').

Lit.: Skok I: 448ff.; Gluhak 207f.; Derksen 137f.; SP V: 63ff.; ESSJa V: 230f.; Snoj 127f.; LIV s. v. **dregʰ*.

dȓžava *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *držȃva* (Brač), *držȁva* (Vrgada), *d'ržava* (Varaždin), *daržava, deržava, država* (RKKJ)

TVORBA *dȓžāvnī* (13. st. Mon. serb., 19. st.) (*držávnōst*)

Postalo od psl. **dьržàva* (sln. *držâva*, rus. *держа́ва*, češ. *država*), izvorno 'posjed'; izvedeno od korijena koji je u ***držati***.

Lit.: Skok I: 449; Gluhak 208; SP V: 68f.; ESSJa V: 231f.; Snoj 128.

dȓžavljanin *m* (18. st.)

TVORBA *dȓžavljānka, državljànstvo* (19. st.)

Izvedeno od ***država***. Usp. sln. *državljȃn, državljȃn*.

dȓžāvnīk *m* (?15. st. Mon. croat.; 18. st.)

TVORBA *dȓžāvnica* (18. st. 'ženska osoba iz (neke) države'), *dȓžavnīčkī*

Izvedeno od *državni*, v. ***država***.

dȓžavotvōran *prid.*

Složeno od ***država*** i ***tvoriti***.

dùāl *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Dual*, iz lat. *duālis* 'koji se sastoji od dva, koji se odnosi na par', usp. lat. *duo* 'dva', v. ***dva***, usp. ***dvojina***.

Lit.: Snoj 129.

dualìzam *m*

TVORBA *dualìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Dualismus*, eng. *dualism*, fr. *dualisme*). Riječ je izvedena od lat. *duālis* 'koji se sastoji od dva', v. ***dual***.

dûb *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dûb* (Brač), *dub* (RKKJ)

TVORBA *dùbina* 'veliki, stari hrast'

Postalo od psl. **dǫ̑bъ* (a. p. *c*) 'hrast, *Quercus robur*' (stcsl. *dǫbъ*, sln. *dǫ̑b*, rus. *дуб*, polj. *dąb*). Dublja etimologija nije sigurna, ali je zacijelo od istoga korijena koji je u ***deblo***. Možda je prvotno značenje bilo 'drvena građa', pa bi ova psl. riječ bila izvedena od korijena **demh$_2$-* 'graditi, zidati' (usp. ***dom***), ali je sufiks nejasan. Druga je mogućnost da je **dǫbъ* u vezi s ***dno***, s metatezom **dub-n-* > **dunb-*, usp. i ***dubrava***.

Lit.: Skok I: 449f.; Gluhak 208; Derksen 114; SP IV: 185f.; ESSJa V: 95ff.; Snoj 114f.

dubìna *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *dubinȁ* (Brač), *dub'ina* (Varaždin), *dunbljīna* (Senj)

TVORBA *dùbīnskī* (19. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***dubok***.

dubinòmjer *m*

Složeno od ***dubina*** i ***mjeriti***.

dùbīzan *prid.*

Posuđeno iz lat. *dubiōsus* 'sumnjiv', što je izvedeno od *dubium* 'sumnja' (od *duo* 'dva', kao hrv. *dvôjba* od glagola *dvojiti* od istoga korijena kao u *dva*).

Lit.: Chambers 305.

dúbiti[1] (19. st.) 'dupsti'

DIJALEKTI I POTVRDE *dūbȉt* (Brač), *dũbiti* (Varaždin), *dubiti* (RKKJ)

TVORBA *dúbljēnje*

Postalo od **dьlbìti* (rus. *долби́ть*), od korijena koji je u ***dupsti***.

Lit.: Derksen 133; ESSJa V: 206.

dúbiti[2] (18. st.) 'stajati na glavi'

TVORBA *dúbljēnje*

Izvedeno od ***dub***. Prvotno je značenje 'stajati uspravno (poput duba)'.

dublèta *ž*

Posuđeno preko njem. *Dublette* iz fr. *doublet*, što je izvedeno od *double* 'dvostruk' < lat. *duplus* < ie. **dwi-pl(H)-o-* 'dva puta, dvostruk' (stir. *díabul* 'dvostruk', got. *tweifls* 'sumnja, dvojba', usp. i grč. *διπλόος, διπλοῦς* 'dvostruk'). Riječ je složena od osnove koja je u **duHoh$_1$* 'dva', v. ***dva***, i **-pl(H)-* 'put, puta', koji je u njem. *falten* 'presavinuti' (usp. hrv. *falta* 'svitak na tkanini' (*reg.*)).

Lit.: Dauzat 245; de Vaan 475.

dùbok *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dubȍk* (Brač), *dumbȍk* (Vrgada), *dunbôk* (Kukljica), *dūmbȍk* (Grobnik), *dȕnbok* (Senj), *dunbȍk* (Novi), *dlìbok* (Turni), *dimbȍk* (Orbanići), *glibõki, globõki, glubõki* (Varaždin), *gl'ibǫk* (Gola), *dubok, glubok, glibok* (RKKJ)

TVORBA *dubòko*

Postalo od psl. **glǫbokъ*, **glybokъ* (sln. *globȍk*, rus. *глубо́кый*, polj. *głęboki*, hrv. dijal. *glubok*) s početnim *d* prema ***dupsti*** (usp. bug. *дълбок*). Korijen je pridjeva **glъbokъ* isti kao u ***glib***, a sufiks **-okъ* je kao u ***visok***, ***širok***. Druga je mogućnost da treba rekonstruirati **dǫb-okъ* od korijena koji je u ***dno***. Komparativ *dùbljī* stvoren je od korijena bez sufiksa *-ok-*.

Lit.: Skok I: 450f.; Gluhak 209; Derksen 166; ESSJa VI: 141f., 160; Matasović 2008: 107; Kroonen 94.

dùbrava *ž* (14. st. Mon. serb; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dubrȃva, dubrȍva* (Brač), *dubrava* (RKKJ)

Postalo od psl. **dǫbràva*, **dǫbròva* (sln. *dobrâva*, rus. *дубро́ва*, polj. *dąbrowa*), što je srodno s lit. *dumbravà* 'vlažno, zgaženo mjesto', latv. *dubra* 'močvarno mjesto', a to je izvedenica od korijena iz kojega je ***dub***. Prvotno je značenje ove psl. riječi, dakle, 'dubov (hrastov) lug'.

Lit.: SP IV: 181f.; ESSJa V: 93f.; Snoj 115.

dùćān *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dučą̑n* (Varaždin), *dȕč'an* (Gola), *dučan* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *dükkân*, što je (preko perzijskoga) posuđeno iz arap. *dukkān*. Balkanski turcizam, usp. rum. *dughianǎ*, arum. *duchiane*, bug. *дукя́н, дъ́укя́н*, alb. *dyqán*, ngr. *ντουκάνι*.

Lit.: Skok I: 451; Gluhak 209; Škaljić 225f.; Stachowski 53.

dùd *m* (17. st.) '*Morus*'

TVORBA *dȕdov* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *dut*, što je iz perz. *tut*. Balkanski turcizam, usp. rum. *dud* pored *dudă*, bug. *дуд*, alb. *dudë*, mađ. *dud*.

Lit.: Skok I: 452; Gluhak 209; Škaljić 226.

dùda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *duda* (RKKJ)

TVORBA *dùdati*

Vjerojatno istog postanja kao psl. **duda* 'svirala', v. ***dude***, s prenesenim značenjem. Usp. i sln. *dúda*, češ. dijal. *dudat* 'sisati', rus. dijal. *дудо́лить* 'sisati'.

Lit.: Skok I: 452; ESSJa V: 146.

dùde *ž, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'udę* (Varaždin), *d'ȕde* (Gola), *dude* (RKKJ)

TVORBA *dùdāš* (*dùdašica*)

Postalo od psl. **duda* (sln. *dúda* 'duda, svirala', rus. *дуда́* 'svirala', polj. *duda* 'gajde'), što je onomatopejskoga postanja; usp. lit. *daudýtė* 'svirala, gajde', mađ. *duda* 1. 'mijeh, gajde'; 2. 'duda'; 3. 'truba' (iz slavenskoga), tur. *düdük* 'svirala'. Izvorno instrument sličan gajdama. Sastojao se od kožnoga mijeha u koji je svirač puhao i dviju zviždaljki koje su proizvodile zvuk.

Lit.: Skok I: 452; ESSJa V: 146; MNTESZ I: 681f.; Boryś 2007: 154ff.

dùēt *m*

Posuđeno preko njem. *Duett* (usp. i fr. *duet*, eng. *duet*) iz tal. *duetto*, što je deminutiv od *duo* (poimeničeni sttal. broj 'dva') < lat. *duo*, v. ***dva***.

Lit.: Snoj 128; Kluge s. v. Duett.

dùg[1] *prid.* (13. st.; 14. st. toponimija; 15. st. Mon. croat., Marulić) 'dugačak'

DIJALEKTI I POTVRDE *dȕg* (Brač, Vrgada), *dǫ̑gi, dûgi* (Varaždin), *d'ȕk* (Gola), *dog, dug* (RKKJ)

TVORBA *dȕgo*

Postalo od psl. **dъ̀lgъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *dlъgъ*, sln. *dǫ̑lg*, rus. *до́лгий*, polj. *długi*) < ie. **dlh*$_1$*g*^{h}*os* 'dug' (lit. *ilgas*, skr. *dīrghá-*, lat. *longus*, grč. *δολιχός*), usp. ***longituda***.

Lit.: Skok I: 452f.; Gluhak 209f.; Derksen 133; SP III: 265f.; ESSJa V: 208f.; Snoj 117.

dûg[2] *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.) 'ono što se duguje'

DIJALEKTI I POTVRDE *dûg* (Brač, Vrgada, Senj), *dǫ̑k, dûk* (Varaždin), *d'ȕk* (Gola), *dug* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъ̀lgъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'dug, pozajmljeni novac' (stcsl. *dlъgъ*, sln. *dǫ̑lg*, rus. *долг*, češ. *dluh*), što je najvjerojatnije posuđeno iz got. *dulgs* < ie. **d*^{h}*elg*^{h}- (stir. *dliged* 'dužnost'), no postoje i mišljenja da je psl. riječ naslijeđena.

Lit.: Skok I: 453; Gluhak 210; Derksen 129f.; SP III: 237; ESSJa V: 179f.; Snoj 117; Pronk-Tiethoff 2013: 148f.

dúga[1] *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dūgȁ* (Brač), *dùga* (Vrgada, Senj), *dȍga* (Orbanići), *dūga* (Varaždin), *duga* (RKKJ)

Postalo od psl. **dǫgà* ⟨a. p. *b*⟩ 'luk, duga' (sln. *dǫ́ga*, rus. *дуга́* 'luk', polj. dijal. *dęga*), što je srodno s lit. *dangà* 'ovojnica, odjeća', usp. i *dangùs* 'nebo'. Dublja je etimologija nesigurna. Moguća je veza s lit. *deñgti* 'pritiskati'. Izvorno bi značenje u tom slučaju bilo 'ono što pritišće (nebeski svod)'. Druga je riječ *dùga* ⟨a. p. *a*⟩ 'dugačka daščica (na bačvi)', što može biti izvorno ž. r. pridjeva *dug*, ali usp. i lit. dijal. *dánga* 'poklopac na peki'.

Lit.: Skok I: 453f.; Gluhak 210; Derksen 114; SP IV: 192f.; ESSJa V: 98f.; Snoj 115f.

dùga[2] *ž* (17. st.) 'daska na bačvi', v. ***duga***[1]

dùgačak *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dùgačak* (Senj), *dȕg'ačęk* (Gola)

Deminutiv od ***dug***[1].

dùgme *sr* (18. st.)

Posuđeno iz staroosmanskoga *dügme* (usp. tur. *düğme*), što je iz perz. *tukme*. Balkanski turcizam, usp. bug. *дюгме́, дъгме́*.

Lit.: Skok I: 454; Gluhak 211; Škaljić 226; Stachowski 157.

dugòdnevica *ž* 'vrijeme kad je dan najduži u godini, a noć najkraća (21. lipnja); ljetni solsticij'

Složeno od ***dug***[1] i osnove *-dnev-*, v. ***dan***, ***kratkodnevica***.

dugònog *prid.* (18. st.)

Složeno od ***dug***[1] i ***noga***. Usp. sln. *dolgonôg*, polj. *długonogi*.

dugòvati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dugovàt* (Brač), *dugovati* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъlgovàti* (sln. *dolgováti*, rus. dijal. *долговáть*, češ. *dluhovati*), što je izvedeno od **dъlgъ*, v. ***dug***[2].

Lit.: SP III: 237.

dugòvječan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dọgov'ẹčni* (Varaždin), *dugovečen* (RKKJ)

TVORBA *dugòvječnōst*

Postalo od psl. **dьlgověčьnъ* (sln. *dolgovẹ̑čen*, rus. *долговéчный*, usp. i češ. *dlouhověký*). Složeno od ***dug***[1] i ***vijek***.

dȕguljast *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***dug***[1] sufiksom *-uljast* deminutivnoga značenja, usp. ***patuljast***.

dùh (dûh) *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *dûh* (Brač, Vrgada, Senj, Varaždin), *d'ьh* (Gola), *duh* (RKKJ)

Postalo od psl. **dûxъ* (a. p. *c*) (stcsl. *duxъ*, sln. *dûh*, rus. *дух*, polj. *duch*) < ie. **dʰowso-*, isprva 'biće koje diše', od ie. korijena **dʰews-*, **dʰwes-* (lit. *daũsos mn.* 'zrak', stvnj. *tior* 'životinja', lit. *dvasià* 'duh, dah', grč. *θεός* 'bog'). Inačice korijena **dʰews-* i **dʰwes-* možda upućuju na stariji korijen **dʰew-* sa sufiksom **-s-*. U tom bi slučaju *duh* mogao biti u vezi s ***dim***. Usp. i ***disati***, ***dah***.

Lit.: Skok I: 372; Gluhak 211; Derksen 124; SP V: 108ff.; ESSJa V: 153f.; Snoj 129.

dùhān *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *duv°ãn* (Vrgada), *duhận* (Varaždin), *duhán, dùvān* (bački Hrvati), *duhan* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *duhan*, što je iz arap. *duḫān* 'dim'. Balkanski turcizam, usp. alb. *duhan*, mađ. *dohány*, bug. dijal. *духáн*.

Lit.: Skok I: 454; Gluhak 212; Škaljić 226.

duhòvit *prid.* (17. st.)

TVORBA *duhòvito, duhòvitōst*

Postalo od **duxovitъ* (sln. *duhovît*, rus. dijal. *духови́тый* 'mirisan, aromatičan', češ. *duchovitý* 'bestjelesan'), što je izvedeno od **duxovъ* 'koji je prožet duhom', v. ***duhovni***. Za sličan semantički pomak 'koji ima duha' > 'koji ima smisla za humor' usp. njem. *geistreich*, fr. *spirituel*.

Lit.: ESSJa V: 152.

dùhōvnī *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *duhovnî* (Brač), *duhõvnī* (Vrgada), *duhõvni* (Varaždin)

Postalo od psl. **duxovьnъ* (sln. *duhọ̄ven*, rus. *духóвный*, polj. *duchowny*), što je izvedeno od **duxovъ* (sln. *dúhov* (Plet.), rus. dijal. *духовóй*, češ. *duchowy*), a to je izvedeno od **duxъ*, v. ***duh***.

Lit.: ESSJa V: 152f.

dùkat *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

Posuđeno iz srlat. *ducatus* ili tal. *ducato*, izvorno 'vojvodstvo', tj. 'ono što pripada vojvodi', što je izvedeno od lat. *dūx* ⟨G *ducis*⟩ 'vojvoda, vođa'. Dukati su isprva bili zlatnici koje je kovao mletački *dužd*, što je etimološki upravo lat. *dūx*, v. ***dužd***.

Lit.: Skok I: 463; Snoj 128.

dùljī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dùgljī* (zapadna Hercegovina), *dùljī* (Lika), *dùglji* (Žumberak)

Komparativ pridjeva ***dug***[1]; postalo od psl. **dьljьjь* (hrv. star. *dlji* (do 16. st.), *dilji* (14. st. Mon. croat.), strus. *долии*, sln. *dljẹ̑ pril.*, dluž. *dlej pril.*), od korijena koji je u **dьlgъ*, v. ***dug***[1], i/ili u ***dalek***, ***dalj***. Odnos komparativa **dьljьjь* i pozitiva psl. **dьlgъ* nije sasvim jasan. Obično se smatra da je psl. **-gъ* shvaćeno kao sufiks, pa da je komparativ tvoren od osnove **dьl-*. Moguće je da je došlo do

ukrštanja s osnovom koja je u ***dalj***, ***dalek***, ako nije riječ o istoj osnovi. U suvremenom hrv. komparativu *dulji* samoglasnik *u* analoški je prema pozitivu *dug*.

Lit.: Skok I: 376; 452f.; SP V: 220.

duljìna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dugljîna* (Senj), *dul'ina* (Varaždin), *dljina* (16. st.), *dulina* (RKKJ)

Stariji je oblik *dljina* < psl. **dьlina* (rus. dijal. *длина́*). Noviji oblik *duljina* izveden je od komparativa ***dulji***.

Lit.: SP V: 219; ESSJa V: 209.

dúljiti ⟨prez. *dûljīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dljîti* (16. st.)

TVORBA *dúljēnje*

Stariji je oblik *dljiti* < psl. **dьliti* (rus. *длить*, polj. *dlić*). Noviji oblik *duljiti* izveden je od komparativa ***dulji***.

Lit.: SP V: 219; ESSJa V: 210.

dùm *uzv.*

Onomatopeja.

dùmān *m* (19. st. Lika) 'duboka vodom izrovana dolina'

DIJALEKTI I POTVRDE *dùman* 'velika dolina u šumi' (Lika), *dùmān* 'zamišljenost, stanje onoga koji ima brige' (zapadna Hercegovina)

Zacijelo u vezi s *dùmača* 'duboka dolina' (18. st.), ali etimologija nije jasna. Povezivanje s ***dubok*** formalno je nategnuto, a posuđivanje iz tur. *duman* 'dim, magla, prašina; briga' semantički ne odgovara. U značenju 'dim, magla, prašina' riječ je zabilježena u dijalektima.

Lit.: Skok I: 456; Škaljić 227.

dùnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dùńa* (Brač), *kùnja* (Orlec), *kàtunja* (Omišalj), *tùnja* (Žumberak), *k'utina* (Varaždin), *d'ьńa, d'ьla* (Gola), *gùnja* (zapadna Bačka), *tkunja* (15. st. Marulić), *gdunja* (15. st. Sredovj. lijek.), *kunja* (16. st. Vrančić), *gunja* (19. st.) *duńa, kutina* (RKKJ)

Postalo od starijega *gdunja* < psl. **kъdùnja* (bug. *дýня*, strus. *гдуня* 'vrsta kruške'), a to je pak posuđeno iz lat. *cydōnia (māla)*, od grč. *κυδώνεια* dosl. 'kidonska (jabuka)' prema gradu Kidonu na Kreti. Usp. i ***dinja***, što je vjerojatno izvorno od iste grčke riječi. Dijalektalni oblici poput *katunja* posuđeni su iz romanskih idioma, usp. tal. *cotogno*, a oblici poput *kutina* posuđeni su preko stvnj. *kutina, quitina* (njem. *Quitte*), što je također posuđeno iz lat. *cydōnia*.

Lit.: Skok I: 557; Gluhak 212; Holzer 2011: 103.

dùpe *sr* (19. st.)

Postalo od **dupę*, što je izvedeno od psl. **dúpa* ⟨a. p. *a*⟩ (polj. *dupa* 'stražnjica', rus. dijal. *дýна* 'stražnjica', češ. *doupa* 'jama, udubina', sln. *dúpa* 'jama' (Plet.)), od istoga korijena koji je u ***duplja*** 'udubina, rupa na stablu'. Dublja etimologija nije jasna. Povezivanje s ie. **d^hewb^h-* 'dubok', v. ***dubok*** (usp. got. *diups* 'dubok') problematično je jer psl. **-p-* ne može potjecati od ie. **b^h*. Moguće je da je psl. **dupa* izvedeno od **duba* s analoškim *p* prema ***rupa***.

Lit.: Skok I: 459; Gluhak 213; SP IV: 98; ESSJa V: 157f.; Snoj 129.

dùpīn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dupîn* (Brač, Pitve, Zavala), *dȕpin* (Vrgada, Senj), *dȅlpin* (Orlec), *dȁlpin* (Susak)

Posuđeno, vjerojatno preko dalmat., iz grč. *δελφῖς* ⟨G *δελφῖνος*⟩. U grč. je ova imenica izvedena od istoga korijena kao i *δελφύς* 'maternica' < **g^welb^hu-* (skr. *gárbha-*, njem. *Kalb* 'tele'); dupin je sisavac, kao 'riba s maternicom'.

Lit.: Skok I: 459; Gluhak 213; Beekes I: 314; Holzer 2011: 103.

dùpkom (dùpkē) *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'upkom* (Varaždin), *dьpk'ǭm* (Gola)

Okamenjeni instrumental imenice *dúbak* 'mali dub' (16. st.) < psl. **dǫbъkъ* (rus. dijal. *дубóк*, polj. *dąbek*), što je deminutiv od **dǫbъ*, v. ***dub***. Izvorno je značenje priloga 'stajati uspravno (kao dub)' (usp. ***dubiti***[2]), a značenje 'do vrha (pun)', što se kaže o prostorijama, razvilo se od 'tako pun da ljudi unutra moraju stajati uspravno'.

Lit.: Skok I: 449; SP IV: 188.

dùplati

Posuđeno iz njem. *doppeln* 'umnožiti, udvostručiti', što je izvedeno od pridjeva *doppelt*

(starije *doppel, duppel*), koji je posuđen iz fr. *double* (stfr. *doble*) < lat. *duplus*, v. ***dubleta***.

Lit.: EWD 299f.

duplìkāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *duplik'āt* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Duplikat* iz lat. *duplicātus* 'udvostručen', što je izvedeno od *duplicō* 'udvostručiti', a to je pak izvedeno od *duplex* 'dvostruk'. Lat. *duplex* je postalo od ie. **dwi-plek-* (grč. *δίπλαξ*), što je složeno od korijena koji je u ***dva***, i vjerojatno korijena **plek-* 'plesti, uvijati; preklopiti', v. ***plesti***.

Lit.: Snoj 128f.; de Vaan 473.

dûplja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dúplje sr* (Žumberak), *d'ūpla* (Gola), *duplje sr* (16. st.), *duplo* (RKKJ)

Postalo od psl. **dupьl(j)a* (sln. *dûplja*, rus. dijal. *дупля́*, usp. i polj. *dziupla*), što je izvedeno od **dupьlo* (sln. *dúplo*, rus. *дуплó*, usp. i polj. star. *dziupło*), a to je pak izvedeno od **dupa*, v. ***dupe***.

Lit.: Gluhak 213; Derksen 125; Snoj 129; ESSJa V: 159f.

dûpsti ⟨prez. *dúbem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dũsti* ⟨prez. *dūbẽš*⟩ (Vrgada), *dũpsti* ⟨prez. *dũbẹm*⟩ (Varaždin), *dúpsti* (ARj), *dupsti* (RKKJ)

TVORBA *dúbēnje*

Postalo od psl. **dьlbtì* ⟨prez. **dȕlbǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *dọ́lbsti*, strus. *дълбстu*, češ. *dlbsti*) < ie. **$d^{h}elb^{h}$-* 'kopati, dupsti' (samo germ. i baltoslav. stvnj. *bi-telban* 'kopati', lit. *nudeĩbti* 'oboriti (npr. oči)'). Usp. i ***dlijeto***. U slavenskim je glagolima *s* sekundarno, usp. ***dotepsti se***, ***grepsti***.

Lit.: Skok I: 460; Gluhak 213; SP III: 36; ESSJa V: 206; Snoj 117; LIV s. v. **$d^{h}elb^{h}$-*; Furlan 2013: 127f.

dûr *m*

TVORBA *dûrskī*

Posuđeno, možda uz posredovanje njem. *Dur*, iz srlat. *(b) durum* 'tvrdi (b)', što je srednji rod lat. pridjeva *dūrus* 'tvrd' < ie. **du(e)h_2-* (skr. *dūrá-* 'udaljen, dalek', grč. *δηρός* 'dug'), od korijena koji je u ***davni***. U srednjovjekovnom su se notnom sustavu oznakom *b* označavala dva različita tona (današnji *b* i *h*), pa su se počele razlikovati i oznake. Oznaka za ton *b* bila je zaobljena (od nje se kasnije razvio znak snizilice ♭) pa se ton zvao *b rotundum* 'okrugli b' ili *b molle* 'meki b', a oznaka za ton *h* bila je uglasta (od nje su se kasnije razvili znak povisilice ♯ i razrješilice ♮), pa se ton zvao *b quadratum* 'četvrtasti b' ili *b durum* 'tvrdi b'. Današnji su nazivi tonskih rodova *dur* i *mol* prema kvintakordima koji sadrže ton b (*b molle*) odnosno h (*b durum*).

Lit.: Kluge s. v. Dur.

dùriti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȕrit se* (Brač), *dũrẹti sẹ* (Varaždin), *dur'iti se* (Gola), *duriti se* (RKKJ)

Postalo od **duriti* (rus. *дурúть* 'raditi gluposti'), što je deadjektivalni glagol izveden od **durъ* 'ružan' (rus. *дурнóй*, polj. *durak* 'glupan'), usp. hrv. ***oduran***. Izvorno je značenje 'praviti grimase'.

Lit.: Skok I: 460f.; Derksen 126; SP V: 104f.; ESSJa V: 161.

dúša *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dūšà* (Brač, Vrgada, Senj), *dûša* (Varaždin), *d'ūša* (Gola), *duša* (RKKJ)

TVORBA *dùšica* (15. st. Spom. sr., 16. st.) (*dùšičin*)

Postalo od psl. **dušà* < **duxjà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *duša*, sln. *dúša*, rus. *дyшá*, polj. *dusza*), što je izvedenica od **duxъ*, v. ***duh***.

Lit.: Skok I: 373; Derksen 127; SP V: 108f.; ESSJa V: 164; Snoj 129.

dûšēvan *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dûševan* (Brač), *duševen* (RKKJ)

Postalo od psl. **duševьnъ* (stcsl. *dušевьnъ*, sln. *dušẽven*, rus. *дyшéвный*, češ. *duševní*), što je izvedeno od **duša*, v. ***duša***.

dùšīk *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *dušíkov*

Posuđeno iz češ. *dušik*, što je izvedeno od glagola *dušiti* 'gušiti', zbog svojstva dušika da 'guši' plamen. Usp. i njem. *Stickstoff*.

Lit.: Skok II: 85.

dúšiti ⟨prez. *dûšīm*⟩ (16. st.) 'gušiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *dūšît* ⟨prez. *dũšin*⟩ (Brač), *dūšîti* ⟨prez. *dūšīš*⟩ (Vrgada), *dúšit* (imotsko-bekijski), *dûšit* ⟨prez. *dušîm*⟩ (Cerje), *duš'iti* (Varaždin), *dušiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dušìti* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *dušíti*, rus. *души́ть*, polj. *dusić*, češ. *dusiti*), što je kauzativ izveden od korijena koji je u ***dahnuti***. Postoji mišljenje da zapadnoslavenski jezici čuvaju arhaičniji oblik, psl. **dusiti*, ali oblici sa *-s-* zacijelo su sekundarni, postali u prezentu.

Lit.: SP V: 112f.; ESSJa V: 164f.

dûšmanin (dûšman) *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dûšmanin* (Vrgada), *dùšman* (Lika), *dùšmān* (bački Hrvati), *dušmanin* (RKKJ)

TVORBA *dûšmanica*, *dûšmanskī*

U suvremenom standardu riječ je jako stilski obilježena, zastarjela. Posuđeno iz tur. *düşman*, što je iz perz. *dušmen*. Perzijska je riječ složena od ie. **dus-* 'zao, loš', v. ***dažd***, i **men-* 'misliti', v. ***mniti***, ***pamet*** (srodne su složenice av. *duš-manah* 'koji misli loše, neprijateljski', grč. *δυσ-μενής* 'neprijateljski', skr. *dur-mánas-* 'pakostan'). Balkanski turcizam, usp. rum. *duşman*, bug. *душма́нин*, alb. *dushmën*, arum. *duşman*.

Lit.: Skok I: 462; Beekes 359.

dûšnī *prid.* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *d'ušni* (Varaždin), *dušni* (RKKJ)

Postalo od psl. **dušьnъ(jь)* (sln. *dûšen*, rus. *ду́шный* 'zagušljiv', polj. *duszny* 'zagušljiv; dušni'), što je izvedeno od korijena koji je u **duxъ*, v. ***duh*** i ***disati***.

Lit.: SP V: 115; ESSJa V: 165f.

dûšnica *ž* 'cijev koja dovodi zrak u pluća'

Izvedeno od ***dušni***.

dùšnīk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dušnîk* (Brač)

Izvedeno od ***dušni***. Starije je značenje i 'otvor za zrak', usp. sln. *dušník* 1. 'otvor za zrak'; 2. 'traheja' *rijetko*, rus. *душни́к* 'otvor za zrak'.

duž *prij.* (19. st.)

Prijedlog postao od starije imenice *dûž ž* 'duljina' (18. st.) < psl. **dьlžь ž* (sln. *dôlž*, rus. dijal. *долж*, polj. *dłuż*), što je izvedeno od **dьlgъ*, v. ***dug***[1].

Lit.: ESSJa V: 211f.

dûžan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dûžan* (Brač, Vrgada, Senj), *dôžęn* (Varaždin), *dužan, dužen* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *dlъžьnъ*, sln. *dólžen*, rus. *до́лжный*, polj. *dłużny*), što je izvedeno od **dьlgъ*, v. ***dug***[2].

Lit.: SP III: 243; ESSJa V: 181.

dùžd *m* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

TVORBA *dûždev*

Posuđeno iz mlet. *doge, dogio* < lat. *dūx* 'vođa, vojskovođa' (tal. *duce* 'vođa'). Latinska je riječ izvedena od *dūcō* 'voditi' < ie. **dewk-* (srvelš. *dygaf* 'voditi, nositi', got. *tiuhan* 'vući', alb. *nduk* 'izvući').

Lit.: Skok I: 463; Snoj 120; de Vaan 181.

dužìna *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dužinà* (Brač), *dužīnà* (Vrgada), *duž'ina* (Varaždin), *dužina* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžinà* (sln. *dolžína*, rus. dijal. *должина́*, češ. *dlužina*), što je izvedeno od **dьlgъ*, v. ***dug***[1].

Lit.: SP III: 271; ESSJa V: 210f.

dúžiti ⟨prez. *dûžīm*⟩ (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dūžît (se)* ⟨prez. *dũžin (se)*⟩ (Brač), *dūžîti se* ⟨prez. *dūžīš se*⟩ (Vrgada), *dužiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžìti* (mak. *должи*, rus. *должи́ть*, češ. *dloužiti*), što je izvedeno od **dьlgъ*, v. ***dug***[1].

Lit.: ESSJa V: 211.

dùžnica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dužnicà* (Brač), *dužn'ica* (Varaždin), *dužnica* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžьnìca* (sln. *dolžníca*, rus. dijal. *должни́ца*, polj. *dłużnica*), što je izvedeno od **dьlžьnъ*, v. ***dužan***.

Lit.: SP III: 242.

dùžnīk *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dužnîk* (Brač, Vrgada, Senj), *dužnîk* (Varaždin), *dužnik* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžьnikъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *dlъžьnikъ*, sln. *dolžník*, rus. *должник*, polj. *dłużnik*), što je izvedeno od **dьlžьnъ*, v. ***dužan***.

Lit.: ESSJa V: 181.

dùžnosnīk *m* (20. st.)

TVORBA *dùžnosnica*

Izvedeno od ***dužnost***. Za razvoj značenja usp. njem. *Beamte* 'činovnik' (*Amt* 'služba, dužnost'), eng. *official*, fr. *officiel* 'državni službenik' (prema lat. *officium* 'dužnost, služba', v. ***oficir***).

Lit.: HER 284.

dúžnōst *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dūžnòst* (Brač), *dũžnost* (Varaždin), *dužnost* (RKKJ)

Postalo od psl. **dьlžьnostь* (sln. *dolžnôst*, rus. *дóлжность*, polj. star. *dłużność*), što je izvedeno od **dьlžьnъ*, v. ***dužan***.

Lit.: SP III: 243.

dvâ *br.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvô* (Brač), *dv°â* (Vrgada), *dvâ* (Senj), *dvậ* (Varaždin), *dv'ā* (Gola), *dva* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъva* (stcsl. *dъva*, sln. *dvâ*, rus. *два*, polj. *dwa*) < ie. **duHoh$_1$* 'dva' (lit. *dù*, skr. *d(u)vā*, lat. *duo*, grč. *δύω*, stir. *dáu*, got. *twai*).

Lit.: Skok I: 463; Gluhak 214; Derksen 130; SP V: 170f.; ESSJa V: 185f.; Snoj 129f.

dvádesēt *br.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvôdeset* (Brač), *dv°ādesẽt* (Vrgada), *dvãjset* (Senj), *dv'ejsti* (Varaždin), *dvadeset, dvajset, dvajst* (RKKJ)

TVORBA *dvadesétak* (19. st.), *dvádesetero*, *dvádesētī* (14. st. Mon. serb.; 16. st.), *dvadesetòrica*

Postalo od **dъva desęte* (sln. *dvâjset*, rus. *двáдцам*, polj. *dwadzieścia*), što je složeno od **dъva*, v. ***dva***, i **desętь*, v. ***deset***.

Lit.: SP V: 172f.; ESSJa V: 186.

dvánaesnīk *m anat.*

Izvedeno od ***dvanaest***. Kalk prema srlat. *duodenum* (lat. *duodēnī* 'po dvanaest') odnosno grč. *δωδεκαδάκτιλος (ἔκφυσις)*, dosl. '(izraslina) od dvanaest prstiju'. Naziv prvom dijelu crijeva dao je grčki liječnik Herofil (4./3. st. pr. Kr.) zbog duljine od otprilike dvanaest širina prstiju. Usp. i sln. *dvanājstnik*, češ. *dvanáctník*, njem. *Zwölffingerdarm*.

Lit.: Kluge s. v. Zwölffingerdarm.

dvánaest *br.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvonãdestę, dvonãste* (Brač), *dv°ānãest* (Vrgada), *dvanâjst* (Senj), *dvanệjst* (Varaždin), *dvanadestę, dvanaest, dvanajstę, dvanajest, dvanajst, dvanist* (RKKJ)

TVORBA *dvánaestero*, *dvánaestī* (17. st.), *dvanaestòrica* (18. st.)

Postalo od psl. **dъva na desęte* 'dvanaest' (sln. *dvânajst*, rus. *двенáдцать*, polj. *dwanaście*, češ. *dvanáct*), što je složeno od **dъva*, v. ***dva***, ***na***[1] i **desętь*, v. ***deset***. Za formalni razvoj v. ***jedanaest***.

Lit.: SP V: 175; ESSJa V: 186 Snoj 130.

DVD *m*

Posuđeno iz eng., kratica od ***Digital Video Disc***, v. ***digitalni***, ***video***, ***disk***.

Lit.: HER 285.

dvêri *ž, pl. t.* (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvệri* (Varaždin), *dver, dviri* (RKKJ)

U standardnom hrvatskom riječ je ili posuđenica iz ruskog (preko rus. csl.), ili je ušla iz kajk. *dveri* < psl. **dvьrъ* ⟨mn. **dvьri*⟩ (stcsl. *dvьrь*, sln. *dúri pl. t.*, rus. *дверь*, polj. *drzwi pl. t.*) < ie. **d^{h}wer-* 'vrata' (lit. *dùrys mn.*, skr. *dvár*, lat. *fores pl. t.*, grč. *θύρα*, eng. *door*, stir. *dorus*). Usp. od istoga korijena i ***dvor***.

Lit.: Skok I: 466f.; Derksen 128; SP V: 140f.; ESSJa V: 171f.; Snoj 129; Vasmer I: 330; de Vaan 233.

dvîca *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***dva***.

dvîje *ž, br.* (13. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvệ* (Varaždin)

Postalo od psl. **dъvě* (stcsl. *dъvě*, sln. *dvệ*, rus. *две*, polj. *dwie*) < ie. **du(H)oyh$_1$* (skr. *duvé*, stir. *dí*). Slavensko je početno **dъv-* umjesto **dv-* analoški prema muškom obliku **dъva*, v. ***dva***.

dvjèsto (dvjèsta) *br.* (16. st. *dvesto*, *dvisto*; ?13. st. Mon. serb. *dve sta*; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvîsta* (Vrgada), *dvîsta, dvîsti, dvîsto* (Brač), *dvîsto* (Senj), *dvêsto* (Varaždin), *dvestę dvesto, dvista, dvisto* (RKKJ)

TVORBA *dvjèstōtī* (17. st.), *dvjestotínjak*

Preobličeno od psl. **dъvě sъtě* 'dvije stotine' (stcsl. **dъvě sъtě*, sln. *dvêsto*, rus. *двéсти*, polj. *dwieście*), što je složeno od **dъva*, v. ***dva***, i **sъto*, v. ***sto***; u hrvatskom je drugi dio ove složenice preuzeo nastavak pod utjecajem broja *sto*, usp. i sln. *dvêsto*, rus. *двéсти*. Stariji je oblik *dvjèsta* postao analogijom prema N dvojine *o*-osnova m. roda.

Lit.: Vasmer I: 330; ESSJa V: 187.

dvo- *pref.*

Prefiks postao od **dъvo-* (stcsl. *dъvo-*, sln. *dvo-*, strus. *дво-*) v. ***dva***. Produktivan prefiks, usp. npr. ***dvoglasnik***, ***dvojajčani***, ***dvojezičan***.

dvòcijēvan *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *cijevan*, v. ***cijev***. Usp. sln. *dvôcêven*.

dvòcijēvka *ž* (19. st.)

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***cijevka***, v. ***cijev***. Usp. sln. *dvôcêvka*.

dvodíhalica *ž zool. (Dipneusti)*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *dihalica*, v. ***disati***. Kalk prema nlat. *dipnoi* (usp. grč. *δίπνοος* 'sa dva otvora za disanje'), usp. i češ. *dvojdyšní*.

dvòdimenzionālan *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i izvedenice od ***dimenzija***. Tvoreno prema drugim europskim jezicima (eng. *two-dimensional*, njem. *zweidimensional*).

dvòdomnī *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *domni*, v. ***dom***. Usp. njem. *zweihäusig*.

dvòglasnīk *m*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***glas***. Kalk prema grecizmu ***diftong***

dvòglēd *m* 'dalekozor'

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *-gled*, v. ***gledati***. Usp. eng. *binoculars* 'dalekozor'.

dvójac *m*

Izvedeno od *dvoj-*, v. ***dvoje***. Usp. ***trojac***.

Lit.: SP V: 184.

dvojàjčanī *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *jajčani*, v. ***jaje***. Usp. njem. *zweieiig*, nlat. *dizygoticus*.

dvòjāk *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvojak* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъvojakъ* (sln. *dvoják*, rus. *двояки́й*, češ. *dvojaký*), što je izvedeno od **dъvojь*, v. ***dvoje***.

Lit.: SP V: 178f.; ESSJa V: 190.

dvòjba *ž* (18. st.)

TVORBA *dvòjben* (*dvòjbenōst*)

Izvedeno od ***dvojiti***. Za razvoj značenja 'sumnja' od broja 'dva' usp. lat. *dubium*, njem. *Zweifel*.

dvòjčanī *prid.*

Izvedeno od ***dvojak***. Kalk prema latinizmu ***binarni***.

dvòje *br., prid.* (16. st.)

Poimeničeni srednji rod pridjeva *dvôj* ⟨ž *dvòja* sr *dvòje*⟩ 'dvostruk, od dva', v. ***dvoji***.

Lit.: SP V: 180f.

dvojèzičan *prid.* (18. st.)

TVORBA *dvojèzičnōst*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***jezični***. Kalk prema latinizmu *bilingvalan*, v. ***bilingvizam***.

dvòji *br., prid.*

Množina pridjeva *dvôj* ⟨ž *dvòja* sr *dvòje*⟩ 'dvostruk, od dva' (14. st. Spom. sr.; 16. st. – 18. st. u jednini) < psl. **dъvojь* ⟨ž **dъvoja* sr **dъvoje* mn. **dъvoji*⟩ (stcsl. *dъvoji* ⟨ž *dъvoja* sr *dъvoje*⟩, sln. *dvôj* ⟨ž *-a* sr *-e*⟩ i *dvôje* (*indecl.*), rus. *двóе* ⟨G *двоúх*⟩ 'par, dva', polj. *dwoje* 'dvoje') < ie. **du(H)oy-o-* (lit. *dvejì*, grč. *δοιοί*, skr. *dvayá-*, got. *twaddje*), izvedenica od **duHoh$_1$*, v. ***dva***.

Lit.: ESSJa V: 192; Beekes 344.

dvòjica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvojîca* (Brač, Senj)

Postalo od **dъvojica* (sln. *dvojica, dvôjica*, rus. dijal. *двоúца*, češ. *dvojice*), što je izvedeno od **dъvojь*, v. ***dvoji***.

Lit.: SP V: 181f.; ESSJa V: 191.

dvojìna *ž*

Izvedeno od osnove koja je u ***dvoji***, sufiksom kao u ***jednina***, ***množina***. Kalk prema latinizmu ***dual***.

dvòjiti ⟨prez. *dvòjīm*⟩ (16. st. 'razdvajati', 'sumnjati', 'udvajati')

DIJALEKTI I POTVRDE *dvojȉt* ⟨prez. *dvojȉn*⟩ (Brač), *dvoj'iti* ⟨prez. *dv'ojim*⟩ 'sumnjati' (Varaždin), *dvǫj'iti* (Gola), *dvojati, dvojiti* (RKKJ)

TVORBA *dvojnja* (Belostenec) = *dvojna* (Habdelić)

Postalo od psl. **dъvojìti (sę)* ⟨prez. **dъvòjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *dъvojiti* 'udvajati', sln. *dvojīti* 'udvajati; razdvajati', rus. *двои́ть* 'razdvajati; udvajati', polj. *dwoić* 'razdvajati'), što je izvedeno od **dъvojь*, v. ***dvoji***.

Lit.: SP V: 182f.; ESSJa V: 191.

dvójka *ž*

Izvedeno od *dvoj-*, v. ***dvoji***. Usp. sln. *dvǫ̑jka*, rus. *двóйка*, češ. *dvojka*.

Lit.: SP V: 184f.; ESSJa V: 192.

dvôjnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvôjni* (Varaždin)

Postalo od psl. **dъvojьnъ(jь)* (sln. *dvǫ̑jen*, rus. *двойно́й*, polj. *dwójny*), što je izvedeno od **dъvojь*, v. ***dvoji***.

Lit.: SP V: 186f.; ESSJa V: 193.

dvójnice *ž, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvójnice* (Lika, bački Hrvati)

Izvedeno od ***dvojni***.

dvôjnīk *m* (19. st.)

TVORBA *dvôjnica*

Izvedeno od ***dvojni***.

Lit.: SP V: 185f.

dvòkovina *ž*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***kovina***. Kalk prema posuđenici ***bimetal***.

dvòličan *prid.* (18. st.)

TVORBA *dvòličnōst, dvòličnjāk, dvoličnjàkinja*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***lik***. Moguće je da je riječ posuđena iz rus. *двули́чный*. Usp. i sln. *dvolíčen*.

Lit.: Snoj 130.

dvònožac *m* (19. st.)

Izvedeno od *dvonog* (17. st.), što je složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***noga***.

dvònožan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *dvonog*, što je složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***noga***.

dvòpek *m*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva*** i korijena glagola ***peći***. Riječ je tvorena na isti način kao i stfr. *biscuit* 'dvopek' < vlat. **biscoctus* 'dvostruko pečeno', v. ***biskvit, piškota***.

dvôr *m* (14. st. Glasnik 49; 16. st. 'dvorac'; 13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat. 'sudište')

DIJALEKTI I POTVRDE *dvǫ̑r* (Brač, Pitve, Zavala), *dvõr* (Vrgada, Senj, Orlec), *dvôr* 'staja' (Vodice), *dvôr* (Varaždin), *dv'ǫ̑r* (Gola), *dvor* (RKKJ)

Postalo od psl. **dvorъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'dvorište, ograđeni prostor pred dverima, vratima' (stcsl. *dvorъ*, sln. *dvòr*, rus. *двор*, polj. *dwór*) < ie. **dʰworom* 'prostor pred vratima, dverima' (lit. *dvãras*, lat. *forum* 'trg', skr. *dvā́ram*); korijen je isti kao u **dʰwōr* ⟨G **dʰuros*⟩ 'vrata', v. ***dveri***. Prvotno značenje je 'ograđen prostor, prostor unutar dveri', od kojega su se razvila značenja 'sudište' (15. st.), 'dvorac' (16. st.) i 'dvorište' (16. st.).

Lit.: Skok I: 465f.; Gluhak 214f.; Derksen 128; SP V: 130f.; ESSJa V: 169f.; Snoj 130; Holzer 2011: 104.

dvórac *m* (16. st. Menčetić – Držić; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Dvorãc* (Senj), *dvorȁc, dvòrac* (Grobnik), *Dvorȁc* (Orbanići), *dvorac* (RKKJ)

Postalo od psl. **dvorьsь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *dvǫ̑rec, dvórec*, rus. *дворе́ц*, polj. star. *dworzec*), što je izvedeno od **dvorъ*, v. ***dvor***. S obzirom na to da riječ nije potvrđena u vrelima u današnjem značenju, već samo kao deminutiv od ***dvor***, moguće je da je posuđena iz ruskoga.

Lit.: SP V: 136f.

dvorànа *ž* (19. st.)

TVORBA *dvòranskī*

Izvedeno od ***dvor*** sufiksom *-ana*, v. ***kavana***.

dvòranin *m* (?14. st. Glasnik 15; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvòrjanin* (Akj)

TVORBA *dvòrānka* (17. st.), *dvòrjānka*

Izvedeno od ***dvor*** sufiksom *-janin*, usp. ***građanin***.

dvòrīšte *sr* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dvorȉšće* (Brač), *dvorīšće* (Senj), *dvor'išče* (Varaždin), *dvǫr'išče* (Gola), *dvorišče* (RKKJ)

TVORBA *dvòrīšnī*

Postalo od psl. **dvorìšče* (sln. *dvoríšče*, ukr. *дво́рище*, polj. *dworzyszcze* 1. 'veliki dvor'; 2. 'zemljište'; 3. 'seosko imanje'), što je izvedeno od **dvorъ*, v. ***dvor***. Izvorno je značenje 'zemlja na kojoj se nalazi dvor'.

Lit.: SP V: 128f.; ESSJa V: 169.

dvòriti (15. st. Mon. serb.; 16. st.) 'služiti, posluživati'

DIJALEKTI I POTVRDE *dvorȉt* (Brač, Senj), *dv'oriti* (Varaždin)

Izvedeno od ***dvor***. Prvotno je značenje možda bilo 'živjeti u čijem dvoru'. Daljnji razvoj značenja 'služiti' > 'biti uslužan (prema ženi)' > 'udvarati se' vidljiv je u sln. *dvọ̑riti*, češ. *dvořiti se*, pod utjecajem njem. *den Hof machen* (usp. hrv. *hofirati* (*reg.*)) i fr. *faire la cour*, usp. ***kurtoazija***.

Lit.: Snoj 131.

dvòrkinja *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***dvoriti***.

dvòrskī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 13. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dv'orski* 'dvorski', *dvôrski* 'upravitelj dvora' (Varaždin), *dvorski* (RKKJ)

Postalo od psl. **dvorьskъ(jь)* (sln. *dvọ̑rski*, rus. *дво́рский*, polj. *dworski*), što je izvedeno od **dvorъ*, v. ***dvor***.

Lit.: SP V: 139f.

dvòsjeklī *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i korijena koji je u ***sjeći***. Usp. njem. *zweischneidig*.

dvòslov *m*

TVORBA *dvòslovan* (18. st.)

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***slovo***. Kalk prema posuđenici ***digram***.

dvòsmislen *prid.*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***smislen***. Usp. sln. *dvọ̑smîseln*, rus. *двусмы́сленный*.

dvòstih *m*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***stih***. Djelomični kalk prema grecizmu ***distih***.

dvòstruk *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *dvostrùk* (Brač)

TVORBA *dvòstruko*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i ***struk***.

dvòtōčje *sr*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i korijena koji je u ***točka***. Usp. rus. *двоето́чие*.

dvòtočka *ž*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, ***točka***. Kalk prema njem. *Doppelpunkt*.

dvòumiti se (17. st.)

TVORBA *dvòuman* (17. st.), *dvòumica* (Srbija)

Složeno od ***dva*** i ***um***.

dvòusnenī *prid.*

TVORBA *dvòusnenīk*

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, ***usneni***. Kalk prema posuđenici ***bilabijal***.

dvožènstvo *sr* (17. st.)

Složeno od *dvo-*, v. ***dva***, i *ženstvo*, v. ***ženiti se***, ***žena***. Kalk prema latinizmu ***bigamija***.

Dž

džámija *ž* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *cami*, što je iz arap. *ǧāmi*, a to je particip glagola *ǧama'a* 'udružiti se' (za značenjski pomak usp. grč. *ἐκκλησία* 'skupština' > 'crkva'). Balkanski turcizam, usp. bug. *джамúя*, alb. *xhamia*, grč. *τζαμί*.

Lit.: Skok I: 470; Snoj 131; Stachowski 132; Škaljić 232.

džèlāt *m* (18. st.) 'krvnik' *reg.*

Posuđeno preko tur. *cellat* iz arap. *ǧallād*.

Lit.: Stachowski 165; Škaljić 236.

džȅm *m*

Posuđeno iz eng. *jam*, što je izvedeno od glagola *jam* 'stisnuti, iscijediti, gnječiti' nejasne etimologije (u pripremi džema voće se gnječi ili pasira).

Lit.: Chambers 550; OED s. v. jam.

džèmper *m*

Posuđeno iz eng. *jumper*, što je izvedeno od starijega *jump* 'kratki ogrtač'. Dublja je etimologija nesigurna, no dovodi se u vezu s fr. *jupe* 'suknja, ženski ogrtač'.

Lit.: Chambers 559; OED s. vv. jump, jumper.

džèntlmen *m*

TVORBA *džèntlmenskī*

Posuđeno iz eng. *gentleman* 'gospodin', što je složeno od *gentle* 'dobrog roda' i *man* 'čovjek' prema fr. *gentilhomme* i tal. *gentiluomo*.

Lit.: OED s. v. gentleman.

džȅp *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȅp* ⟨G *žepȁ*⟩ (Brač, Vrgada, Orbanići), *žȇp* (Varaždin), *ž'ep* (Gola)

TVORBA *džèpār (džèpār)* (*džepàrica*, *džepárac*, *džepárev*, *džepárov*, *džepáriti*), *džȅpnī*

Posuđeno iz tur. *cep, ceb*, što je iz arap. *ǧayb* 'torba, vreća'.

Lit.: Skok I: 472; Gluhak 216; Stachowski 134; Škaljić 238.

džȇz (džèz) *m*

TVORBA *džèzist* (*džèzistica*)

Posuđeno iz eng. *jazz* nejasnoga podrijetla. Pomišlja se da je riječ izvorno iz nekog afričkog jezika (usp. u jeziku mandingo *jasi* 'ekstaza').

Lit.: Chambers 551.

džȅzva *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *džezma* (19. st. Pavlinović)

Posuđeno iz tur. *cezve* 'džezva', što je posuđenica iz arap. *ǧadva* 'baklja'. Balkanski turcizam, usp. alb. *xhézve*, bug. *джезвé*.

Lit.: Skok I: 473; Škaljić 240; Stachowski 167.

džȉgljast *prid.*

Riječ nejasnoga podrijetla. Ista je osnova potvrđena u srp. *iždžȉgljati* = *iždžȉkljati* = *ìždīkati* 'naglo, visoko izrasti', usp. bez prefiksa *đíkati* 'rasti u visinu, skakati' (19. st., Karadžić, Parčić). Sve su te riječi vjerojatno izvedene od ekspresivnog uzvika *đik, džik* 'hop!'.

Lit.: Skok I: 480.

džȉhād *m*

Posuđeno preko tur. *cihad* iz arap. *ǧihād* 'borba, rat'. Danas je riječ proširena u europskim jezicima preko engleskoga *jihad*, što je također iz arapskoga.

Lit.: Škaljić 241.

-džija *suf.*

Posuđeno iz tur. sufiksa *-cı*.

džȉn *m*

Posuđeno iz eng. *gin*, što je skraćenica od *geneva* 'žestoko piće od žita i slada'. Engleska je riječ posuđena iz niz. *jenever*, što je posuđeno iz stfr. *genevre* < lat. *iūniperus* 'borovica'. Latinska je riječ vjerojatno izvedena od ie. **Hey(H)-n-* 'borovica' (stnord. *einir* 'borovica', het. *eįan-* 'neko zimzeleno stablo'), što je možda srodno s korijenom

koji je u ***iva***. *Džin* je prvotno označavao piće od borovice.

Lit.: Snoj 131; Kluge s. v. Gin; de Vaan 313; Kroonen 12.

džîns *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *jeans*, što je množinski oblik od *jean* 'vrsta pamučne tkanine'. Naziv je skraćenica od *Je(a)ne fustian* 'đenovska tkanina' po starijem engleskom imenu za grad Genovu preko kojega se stoljećima u Europu uvozio pamuk.

Lit.: Snoj 131f.; OED s. v. jean.

džîp *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *jeep*, što je vjerojatno nastalo prema imenu lika iz stripa, *Eugene the Jeep* (autora E. C. Segara) koji je bio iznimno snažan. Kasnije je naziv vozila povezan s američkom kraticom *GP*, *general purpose (car)* '(vozilo) opće namjene' iz doba 2. svjetskog rata.

Lit.: Snoj 132; OED s. v. jeep; Mršić 90.

džòkēj *m*

Posuđeno iz eng. *jockey*, što je izvorno hipokoristik od škot. eng. imena *Jock* = eng. *Jack*, a to je hipokoristik imena *John* 'Ivan'. U eng. se od osobnog imena razvilo značenje 'čovjek iz puka, sluga', zatim 'čovjek koji se bavi konjima' > 'džokej'.

Lit.: Snoj 132; OED s. v. jockey.

džùdo *m*

TVORBA *džùdāš* (*džudàšica*)

Posuđeno iz jap. *jūdō*, što je složeno od *jū* 'nježnost' i *dō* 'put', dakle dosl. 'nježni put'. Vještinu *džudo* izmislio je 1882. Kanō Jigorō (1860. – 1938.).

Lit.: OED s. v. judo.

džûl *m*

Posuđeno iz eng. *joule*, prema prezimenu engleskog fizičara *Jamesa Prescotta Joulea* (1818. – 1889.), koji je bio poznat zbog svojih otkrića o prirodi topline.

Lit.: OED s. v. joule; Mršić 90.

džùngla *ž*

Posuđeno preko eng. *jungle* iz hind. *jangal* 'pustoš, ledina' < skr. *jaṅgala-* 'suh, pust'.

Lit.: OED s. v. jungle.

Đ

đâk *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Dubrovnik *dijakъ*; 15. st. Mon. serb. *djak*; 16. st. *djak*)

DIJALEKTI I POTVRDE *đ°ãk* (Vrgada), *djâk* (Lika), *ʒ̑âk* (Varaždin), *dij'āk* (Gola), *dijak* (RKKJ)

TVORBA *đâčkī*

Postalo od starijega *dijak*, što je iz srlat. *diacus*, v. ***đakon***. *Diacus* je isprva bio pomoćnik u izvođenju mise, ministrant, a značenje 'učenik' razvilo se zbog običaja da dječaci školske dobi služe kao ministranti. Usp. stcsl. *dijakъ*, sln. *diják*.

Lit.: Gluhak 217; Snoj 109; Vasmer 1944: 52.

đàkon *m* (16. st.)

Postalo od starijega *dijakon, djakon*, što je posuđeno iz lat. *diāconus*, što je iz grč. *διάκονος* 'službenik'. Grčka je riječ složena od prefiksa *δι(α)-* (v. ***dija-***) i korijena koji je u ***kaniti***.

đàvao (đàvo) *m* (14. st. Mon. serb. *dijavolъ*; 16. – 18. st. *djavol*)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãval* (Brač), *đàv°ā* (Vrgada), *djàvo* (Lika), *ʒ̑'avol* (Varaždin), *djavol, ǧaval, dijab(e)l* (RKKJ)

TVORBA *đavòlskī, đàvoljī*

Postalo od starijega **d(ъ)jav(ъ)lъ*, usp. csl. *dijavolъ*, što je posuđeno iz grč. *διάβολος*. Izvorno je značenje grčke riječi 'klevetnik' > 'protivnik' > 'đavao', izvedena je od *διαβάλλω* 'prebaciti, klevetati, napadati', v. ***balestra***, ***hiperbola***.

Lit.: Gluhak 217; Vasmer 1944: 52.

đéram *m* (19. st. Karadžić) 'stup s motkom kojoj je na jednoj strani uteg, a na drugoj kabao za izvlačenje vode iz bunara' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *đérma, đéram* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *germe* 'istezanje'.

Lit.: HER 292.

đèrdān *m* (19. st.) *reg.*

Posuđeno iz tur. *gerdan*, što je iz perz. *gerdān* 'vrat'.

Lit.: Škaljić 249.

đíkati (19. st. Karadžić, Parčić)

Nejasnoga podrijetla, usp. ***đip***.

đȉp *uzv.*

Ekspresivna tvorba bez jasne etimologije.

đòn *m razg., reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *đòn* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *gön* 'učinjena koža'; standardna riječ je ***potplat***.

Lit.: Gluhak 217; Škaljić 252.

đùmbīr *m* (19. st. Karadžić, Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *ʒ̑umbȇr* (Varaždin), *đumber* (18. st. Belostenec, Jambrešić), *đunđiber* (18. st. Belostenec), *đinđiber* (19. st. Šulek), *ǧumber, ǧumbier, ǧumbir* (RKKJ)

Posuđeno preko mađ. *gyömbér* (posvjedočeno od 14. st.), usp. i slč. *ďumbier*, iz srlat. *gingiber* < lat. *zingiberi*. Lat. je riječ posuđena preko grč. *ζιγγίβερι* iz nekog srednjeindijskog izvora, usp. pali *singivera*. Indijska je riječ posuđena iz nekog dravidskog jezika, usp. tamilski *iñji* 'đumbir' i *vēr* 'korijen'. Oblici *đinđiber, đinđer* posuđeni su preko drugih europskih jezika, usp. tal. *zinzero*, stfr. *gingebre*.

Lit.: MNTESZ I: 1134; Kluge s. v. Ingwer; etymologiebank s. v. gember.

đùrđica *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *đurđic* (19. st. Parčić), *đurđev cvet* (18. st Belostenec), *đurđić* (19. st. Stulić), *đurđevac* (19. st. Šulek)

Izvedeno od imena *Đurđe* 'Juraj'. Biljka je vjerojatno naziv dobila jer cvate u doba Jurjevdana (23. travnja). Ne čini se vjerojatnim da je riječ o kalku prema njem. *Georgine* 'dalija, georgina', v. ***georgina***, jer je to sasvim druga biljka.

Lit.: Skok I: 559; Vajs 2003: 364f.

đùveč *m* (19. st. Karadžić)

Posuđeno iz tur. *güveç* 'zemljana tava ili posuda'.

Lit.: Škaljić 259.

E

e-, ek-, eks- *pref.*

Posuđeno iz lat. *ē-, ex-* i grč. *éξ-, éκ-*, v. ***iz***. U lat. ovaj prefiks dolazi u osnovnom liku *ex-*, ali ispred zvučnih suglasnika u liku *ē-*, dok se s početnim *f-* asimilira u *eff-* (usp. npr. lat. *effectus* 'efekt, učinak').

Lit.: HER 294.

e-adrèsa *ž*

Skraćeno od *elektronička adresa*. Djelomičan kalk prema eng. *email* 'elektronička pošta'.

èdīcija (edícija) *ž*

Posuđeno iz fr. *édition* 'izdanje', što je iz lat. *ēditiō*, apstraktne imenice izvedene od glagola *ēdō* 'izdati, iznijeti, proizvesti', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *dō* 'dati', v. ***dati***.

Lit.: Snoj 133.

èdikt *m*

Posuđeno iz lat. *ēdictum* 'proklamacija ili naredba magistrata', što je poimeničeni particip glagola *ēdīcō* 'narediti', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *dīcō* 'reći', v. ***dikcija***.

Lit.: Chambers 315.

èditor *m*

Posuđeno preko eng. *editor*, što je iz kslat. *ēditor*, a to je izvedeno od participa glagola *ēdō* 'izdati, iznijeti, proizvesti', v. ***edicija***.

Lit.: Chambers 315.

edukácija *ž*

Posuđeno iz fr. *éducation*, što je iz lat. *ēducātio*, apstraktne imenice od glagola *ēducō* 'odgajati', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *dūcō* 'voditi, vući', v. ***inducirati***, usp. njem. *er-ziehen* 'odgajati' od *ziehen* 'vući'.

Lit.: Chambers 315.

èfekt *m*

TVORBA *èfektan*

Posuđeno preko njem. *Effekt* i srfr. *effect* iz lat. *effectus* 'izvođenje, rezultat, postignuća', što je poimeničeni particip glagola *efficiō* 'proizvesti, provesti', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *faciō* 'činiti, tvoriti' < ie. **$d^{h}eh_{1}$-* 'činiti, staviti', v. ***djenuti***.

Lit.: Kluge s. v. Effekt; OED s. v. effect.

efikasan *prid.*

TVORBA *efikasnōst*

Posuđeno iz fr. *efficace* < lat. *efficax*, što je izvedeno od glagol *efficiō* 'proizvesti, provesti', v. ***efekt***.

Lit.: Dauzat 255.

egòist *m*

TVORBA *egòistica, egoìstičan*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Egoist*, iz fr. *égoïste*, v. ***egoizam***.

egoizam *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Egoismus*, iz fr. *égoïsme* (18. st.), što je izvedeno od lat. *egō* 'ja', v. ***ja***.

Lit.: Dauzat 256.

ègzaktan *prid.* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *exakt* iz lat. *exāctus* 'točan', što je izvedenica od *exigō* 'istjerati'. Lat. je riječ složena od *ex-* 'iz', v. ***iz***, i *agō* 'voditi; tjerati', v. ***agent***.

Lit.: Snoj 134; Kluge s. v. exakt.

egzaltácija *ž*

Posuđeno iz lat. *exaltātio*, što je izvedeno od glagola *exaltō* 'podići'. Taj je glagol složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *altus* 'visok' < ie. **h_{2}el-to-* (stir. *alt* 'visok', srvnj. *alt* 'star').

Lit.: Chambers 350; de Vaan 35.

ègzīl *m*

Posuđeno preko njem. *Exil* iz lat. *ex(s)ilium* 'izgnanstvo', izvedenice od *ex(s)ulō* 'izgnati', od *ex*, v. ***e-, ek-, eks-***, i korijena koji je u ***slati***.

Lit.: Snoj 134f.; de Vaan 196.

egzistèncija *ž*

TVORBA *egzistènc̄ijskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Existenz*, iz srlat. *existentia*, što je apstraktna imenica izvedena od lat. glagola *exsistō* 'pojaviti se', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *sistō* 'stati, opstati', v. ***stati***.

Lit.: Snoj 135.

ẽgzistencijālnī *prid.*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika, iz kslat. *existentiālis*, v. ***egzistencija***.

egzódus *m*

Posuđeno iz lat. *exodus*, što je iz grč. *ἔξοδος* 'izlaz', od *ἔξ-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *ὁδός* 'put', v. ***hod***.

Lit.: Chambers 355.

egzòrcist *m*

TVORBA *egzorcìstičkī*

Posuđeno preko lat. *exorcista* iz grč. *ἐξορκιστής*, v. ***egzorcizam***.

egzorcìzam *m*

Posuđeno preko *exorcismus* iz grč. *ἐξορκισμός*, što je izvedeno od *ἐξορκίζω* 'istjerivati zle duhove, zazivati', a to je izvedeno od *ὅρκος* 'zakletva'.

Lit.: Kluge s. v. Exorzismus.

egzòtičan *prid.*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *exotisch*, iz grč. *ἐξωτικός* 'izvanjski, strani'. Grčka je riječ izvedena od *ἔξω pril.* 'vani, izvan', što je pak izvedeno od prijedloga *ἐξ* 'iz', v. ***iz***.

Lit.: Snoj 135; Kluge s. v. exotisch.

egzòtika *ž*

Izvedeno od ***egzotičan***, možda po uzoru na njem. *Exotik* 'egzotika' od *exotisch* 'egzotičan'.

Lit.: Kluge s. v. exotisch.

ẽh *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *eh* (RKKJ)

Ekspresivna tvorba. Poput većine uzvika, nema potpune usporednice u drugim jezicima.

ékavica *ž*

TVORBA *ékavskī*

Tvoreno prema karakterističnom izgovoru odraza praslavenskoga samoglasnika **ě* ("jata"), koji se u "ekavskim" dijalektima izgovara kao *e*.

èkcēm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ègzēm*

Posuđeno preko njem. *Ekzem* iz grč. *ἔκζεμα*, što je izveden od glagola *ἐκζέω* 'prekipjeti', složenice od grč. *ἐκ-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *ζέω* 'kipjeti' < ie. **(H)yes-* 'kipjeti' (skr. *yasati*, toh. A *yäs-*, stvnj. *jesan* 'fermentirati').

Lit.: Kluge s. v. Ekzem; Beekes 499.

ekípa *ž*

TVORBA *èkīpnī*

Posuđeno iz fr. *équipe* 'tim', izvedenice od glagola *équiper* 'opremiti, ukrcati se (u brod)' < stfr. *eschiper* 'opremiti, pripremiti (brod)', što je posuđeno iz stnord. *skipa* 'opremiti, pripremiti (brod)', v. ***skiper***.

Lit.: Snoj 133f.; etymologiebank s. v. equipage; Dauzat 272.

eklatàntan *prid.*

Posuđeno iz fr. *éclatant* 'jasan', što je izvedeno od fr. *éclat* 'sjaj' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Picoche 10.

eklìpsa *ž* 'pomrčina'

Posuđeno preko fr. *éclipse* (< lat. *eclipsis*) iz grč. *ἔκλειψις*, v. ***ekliptika***.

Lit.: Chambers 313.

eklìptika *ž*

Posuđeno iz srlat. *ecliptica*, što je izvedeno od pridjeva *eclipticus*, a to je posuđenica iz grč. *ἐκλειπτικός* 'koji se odnosi na pomrčinu; ekliptični'. Grčki je pridjev izveden od glagola *ἐκλείπω* 'izostaviti, napustiti; pomračiti, prekinuti', što je složeno od *ἐκ*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *λείπω* 'ostaviti', v. ***lihi***.

Lit.: Chambers 313.

eko- *pref.*

Posuđeno iz grč. *oiko-*, *οἶκος* 'dom, kuća, boravište', v. ***vas***[2]. Značenje 'u vezi s ekologijom' apstrahirano je iz riječi ***ekologija***.

Lit.: OED s. v. eco.

èkocīd *m*

Vjerojatno posuđeno iz europskih jezika (eng. *ecocide*, njem. *Ökozid*), složeno od ***eko-*** i ***-cid***.

ekològija *ž*

TVORBA *ekòloškī*, *ekòlog* (*ekòloginja*)

Posuđeno iz njem. *Ökologie*, što je složeno od ***eko-*** i ***-logija, -log***, možda ukrštanjem

riječi ***ekonomija*** i ***biologija***. Njemačku je riječ 1866. skovao njemački zoolog Ernst Heinrich Haeckel (1834. – 1919.).

Lit.: Kluge s. v. Ökologie.

ekònīm (ekònim) *m*

Složeno od ***eko-*** i ***onim***.

ekonòmija *ž*

TVORBA *ekonòmičan* (*ekonòmičnōst*), *ekònomskī*

Posuđeno preko europskih jezika i lat. *oeconomia* iz grč. *οἰκονομία* 'upravljanje kućanstvom', što je složeno od *οἶκος* 'dom, kuća', v. ***eko-***, i *-νομία*, v. ***-nom, -nomija***.

Lit.: Gluhak 218; Kluge s. v. Ökonomie.

ekonòmist *m*

TVORBA *ekonòmistica*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *economist*, fr. *économiste*), izvedeno od ***ekonomija***.

ekosústav *m*

Kalk prema eng. *ecosystem*, složeno od ***eko-*** i ***sustav***.

èkrān *m*

Posuđeno iz fr. *écran*, od stfr. *escran*, što je posuđeno iz niz. *scherm* 'paravan' ili iz srvnj. *schranke* 'rešetka, zaslon'.

Lit.: Snoj 134; Dauzat 254.

eks- *pref.*

Posuđeno preko eng. *ex* iz lat. *ex-* 'iz', usp. ***e-, ek-, eks-***. Značenje 'bivši' ovaj je prefiks stekao u engleskome, npr. eng. *ex-president*.

Lit.: Chambers 350.

ekscelèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *excellentia*, izvedenice od participa prezenta glagola *excellō* 'nadmašivati'. Glagol *-cellō* < **keln-* postao je od ie. **k'elH-* (lit. *kélti* 'dići', toh. B *käl-* 'voditi'), usp. ***čelo***, ***čovjek***.

Lit.: Chambers 351; de Vaan 105.

ekscèntričan *prid.*

TVORBA *ekscèntričnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *exzentrisch*, fr. *excentrique*, eng. *eccentric*) i kslat. *ecc̣entricus* iz grč. *ἔκκεντρος* 'koji nije u središtu'. Grčka je riječ složena od ***e-, ek-, eks-*** i *κέντρον* 'središte', v. ***centar***. Značenje 'koji odstupa od norme' prvo je zabilježeno u francuskome.

Lit.: Kluge s. v. exzentrisch; etymologiebank s. v. excentriek.

èksces *m*

Posuđeno iz lat. *excessus*, što je izvedeno od glagola *excēdō* 'prekoračiti', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *cēdō* 'ići, koračati' < ie. **k'yesd^h-* (skr. *sedhati* 'otjerati').

Lit.: Snoj 131; Chambers 351; de Vaan 103.

ekscitírati

Posuđeno iz lat. *excitō* 'pokrenuti', što je iterativna tvorba od glagola *excieō* 'dozvati' < ie. **k$^{(i)}$eyh$_2$-* 'pokrenuti', v. ***kinematika***.

Lit.: Chambers 352.

eksklamácija *ž*

Posuđeno iz lat. *exclāmātio*, što je apstraktna imenica izvedena od glagola *exclāmō* 'glasno zvati', koji je složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-*** i *clāmō* 'zvati' < ie. **klh$_1$-m-*, od korijena **kelh$_1$-* 'zvati' (lat. *calō*, grč. *καλέω*, stvnj. *hellan* 'odjeknuti').

Lit.: Chambers 352; de Vaan 117.

èkskluzīvān *prid.*

Posuđeno preko njem. *exclusiv* i eng. *exclusive* iz srlat. *exclusivus*, što je izvedeno od lat. *exclūdō* 'isključiti', a taj je latinski glagol izveden od korijena koji je u ***ključ***.

Lit.: Kluge s. v. exklusiv; OED s. v. exclusive.

èkskurs *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Exkurs*, iz lat. *excursus* 'odstupanje, izlet', što je izvedeno od *excurrō* 'istrčati', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *currō* 'trčati, teći', v. ***kurs***.

Lit.: Snoj 135; Chambers 353.

ekskùrzija *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika (njem. *Exkursion*, eng., fr. *excursion*) iz lat. *excursiō* 'istrčavanje, izlet', što je izvedeno od *excurrō* 'istrčati', v. ***ekskurs***.

ekspandírati

Posuđeno, možda preko njem. *expandieren*, iz lat. *expandō* 'proširiti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *pandō* 'širiti'. Potonji je glagol postao od ie. **pt-n-* 'širiti' (grč. *πίτνημι*).

Lit.: Snoj 135; Kluge s. v. Expansion.

ekspànzija *ž*

Posuđeno iz lat. *expānsiō*, izvedenice od *expandō* 'proširiti', v. ***ekspandirati***.

ekspedícija *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Expedition*, fr. *expedition*) iz lat. *expedītiō*, što je apstrakna imenica izvedena od *expediō* 'pustiti, pripremiti, otpremiti', izvedenice od *pēs* 'stopalo', v. ***pješice***.

eksperìment *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Experiment*, iz lat. *experīmentum*, što je izvedenica od glagola *experior* 'pokušati, iskusiti'. Taj je glagol izveden od *pariō* 'roditi' < ie. **perh$_3$-* (skr. *pṛṇáti* 'daje', grč. *πορεῖν* 'pokloniti'). U suvremenom značenju riječ *eksperiment* je prvi upotrijebio eng. filozof Francis Bacon (1561. – 1626.) u 17. st.

Lit.: Snoj 135; Kluge s. v. Experiment.

eksperimèntālnī *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz srlat. *experimentalis*, v. ***eksperiment***.

eksperimentírati

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz srlat. *experimentare*, v. ***eksperiment***.

èkspert *m*

TVORBA *èkspertica*

Posuđeno, preko njem. *Experte*, fr. *expert* iz lat. *expertus* 'iskusan', što je izvedeno od glagola *experiō* 'pokušati, iskušati', v. ***eksperiment***.

Lit.: Snoj 135; Kluge s. v. Experte.

ekspertíza *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Expertise*, iz fr. *expertise*, što je izvedeno od ***ekspert***.

Lit.: Dauzat 289.

eksplìcitan *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz lat. *explicitus*, što je particip glagola *explicō* 'razmotati, razvijati', a to je srodno s glagolom *plectō* 'plesti', v. ***plesti***.

eksploatácija *ž*

Posuđeno iz fr. *exploitation*, što je izvedeno od glagola *exploiter* 'eksploatirati', v. ***eksploatirati***.

eksploatírati

Posuđeno iz fr. *exploiter* < vlat. **explicitare*, što je izvedeno od lat. *explicitus*, v. ***eksplicitan***. Značenje 'iscrpljivati' postalo je od starijega značenja 'razvijati se'.

Lit.: Picoche 394.

eksplodírati

Posuđeno preko njem. *explodieren* iz lat. *explōdō* 'otjerati bukom', što je postalo od starijega *ex-plaudō*, od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *plaudō* 'udarati', v. ***aplaudirati***.

Lit.: Snoj 135f.; Kluge s. v. explodieren.

eksplózija *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz lat. *explōsiō*, što je izvedeno od lat. *explōdō* 'otjerati bukom', v. ***eksplodirati***.

eksplòzīv *m*

TVORBA *èksplozīvan*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Explosiv*, eng. *explosive*) od pridjeva izvedenog od lat. *explōdō* 'otjerati bukom' (usp. njem. *explosiv*, eng. *explosive*, fr. *explosif* 'eksplosivan'), v. ***eksplodirati***.

ekspònāt *m*

Posuđeno iz rus. *экспонáт* ili njem. *Exponat*, što je iz nlat. *exponatus* 'što je izloženo' od lat. *expōnō* 'izložiti, prikazati', v. ***eksponirati (se)***.

Lit.: Kluge s. v. exponiert.

ekspònent *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Exponent*, eng. *exponent*) izvedeno od participa lat. glagola *expōnō* 'izložiti, prikazati', v. ***eksponirati (se)***.

eksponírati (se)

Posuđeno, možda preko njem. *exponieren*, iz lat. *expōnō* 'izložiti, prikazati', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *pōnō* 'postaviti', v. ***pozicija***.

Lit.: Snoj 136; Kluge s. v. exponiert.

èksport *m*

Posuđeno iz eng. *export*, što je izvedeno od lat. *exportō* 'iznositi, izvoziti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i glagola *portō* 'nositi' < ie. **per-* 'donijeti preko, ići preko', v. ***doprijeti***.

Lit.: Chambers 358.

ekspozícija *ž*

Posuđeno, možda preko fr. *exposition*, iz lat. *expositiō*, što je izvedeno od lat. *expōnō* 'izložiti, prikazati', v. ***eksponirati (se)***.

eksprèsija *ž*

Posuđeno, možda preko fr. *expression*, iz lat. *expressiō* 'istiskivanje', što je apstraktna imenica od glagola *exprimō* 'prikazati, jasno

izraziti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *premō* 'pritiskati', a to je izvedeno od ie. korijena koji je u ***doprijeti***.

Lit.: Snoj 136; Kluge s. v. expreß.

ekspresiònist *m*

TVORBA *ekspresiònistica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Expressionist*, eng. *expressionist*, fr. *expressionniste*), što je izvedeno od fr. *expression*, v. ***ekspresija***, ***ekspresionizam***, usp. ***impresionist***.

ekspresionìzam *m*

TVORBA *ekspresionìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *expressionnisme*, eng. *expressionism*, njem. *Expressionismus*), riječ je izvedena od fr. *expression*, v. ***ekspresija***. Naziv *ekspresionizam* vjerojatno je skovan po uzoru na naziv ***impresionizam***.

èkspresnī *prid.*

Posuđeno iz njem. *expreß* 'namjerno, brzo' ili eng. *express* 'namjeran, brz', što je posuđeno iz lat. *expressus*, participa glagola *exprimō* 'prikazati, jasno izraziti', v. ***ekspresija***. Značenje se razvilo od 'namjeran' u 'brz' u izrazima poput *ekspresni dostavljač*, *ekspresna pošiljka* i *ekspresni vlak*.

Lit.: Kluge s. v. expreß; OED s. v. express.

ekstáza (èkstaza) *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Ekstase*, iz grč. ἔξτασις 'izmještaj', od ἐξ-, v. ***e-, ek-, eks-***, i στάσις 'stajanje' od ie. korijena koji je u ***stati***.

Lit.: Snoj 136.

èkstazi *m*

Posuđeno iz eng. *ecstasy* 'ekstaza', v. ***ekstaza***.

Lit.: Chambers 314.

ekstènzija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Extension*, iz lat. *extensiō*, što je apstraktna imenica izvedena od glagola *extendō* 'proširiti, rastegnuti, ispružiti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *tendō* 'napeti, rastegnuti', v. ***tenda***.

Lit.: Kluge s. v. Extension.

èkstenzīvan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *extensiv*, fr. *extensif*); riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *extendō* 'produžiti', v. ***ekstenzija***, usp. ***intenzivan***.

eksterìjēr *m*

Posuđeno iz fr. *extérieur*, što je iz lat. *exterior* 'izvanjski', v. ***ekstreman***.

eksterminírati

Posuđeno iz lat. *exterminō* 'istrijebiti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *terminō* 'okončati', v. ***termin***.

Lit.: Chambers 360.

ekstra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *extra-*, *extrā prij.* 'izvan', v. ***ekstreman***.

ekstravagàntan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *extravagant* iz srlat. *extravagans*, što je složeno od lat. *extrā* 'izvan', v. ***ekstra-***, i *vagāns*, particip glagola *vagor* 'lutati', v. ***vagabund***.

èkstrēman *prid.*

Posuđeno iz lat. *extrēmus* 'koji se nalazi na kraju, zadnji', što je izvedeno od *ex* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***. Usp. i lat. *exter(us), externus* 'vanjski'. Slične su izvedenice osk. *ehtrad* 'izvan', stir. *echtar* 'izvan' < ie. $*h_1eg^h$-*tr*- 'izvan, vanjski'.

Lit.: Chambers 362.

ekstrèmist *m*

TVORBA *ekstrèmistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Extremist*, eng. *extremist*), izvedeno od ***ekstreman***, usp. ***ekstremizam***.

ekstremìzam *m*

TVORBA *ekstremìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Extremismus*, eng. *extremism*), izvedeno od ***ekstreman***.

ekstrovèrtīrān *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ekstravèrtīrān*

TVORBA *ekstrovèrtīrānōst*

Posuđeno iz njem. *extrovertiert, extravertiert*, dosl. 'okrenut prema van', što je učena složenica od lat. *extrā*, v. ***ekstra-***, i *vertō* ⟨*vertere*⟩ 'okrenuti', v. ***verzija***. Riječ je skovao švicarski psiholog i psihijatar C. G. Jung (1875. – 1961.), v. ***introvertiran***.

Lit.: HER 305.

ekuména *ž*

TVORBA *èkumēnskī*

Posuđeno preko srlat. *oecumene* 'sav naseljeni svijet', što je iz grč. οἰκουμένη, što je

izvedeno od glagola *οἰκέω* 'stanovati, nastavati', v. ***vas***[2], ***eko-***.

Lit.: Snoj 137.

ekumenìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ökumenismus*, eng. *ecumenism*), izvedeno od ***ekumena***.

èkvātor *m*

TVORBA *èkvātorskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Äquator*, iz srlat. *aequator* 'izjednačitelj', od glagola *aequō* ⟨*aequāre*⟩ 'izjednačivati', usp. i *aequus* 'jednak'. Riječ je prvotno bila astronomski termin, koji je isprva glasio *circulus aequator diei et noctis* 'krug izjednačitelj dana i noći' jer su dan i noć jednako dugi kad sunce stoji iznad ekvatora, usp. ***ekvinocij***. Iz toga se poslije razvio geografski termin koji označuje zamišljeni krug na kojem su sve točke na jednakoj udaljenosti od polova Zemlje.

Lit.: Snoj 137; Kluge s. v. Äquator.

ekvi- *pref.*

Posuđeno iz lat. *aequi-*, usp. i *aeque* 'podjednako', *aequus* 'jednak'. Dublja je etimologija latinske riječi nejasna.

Lit.: HER 306.

ekvidistàncija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ekvidìstanca*

Izvedeno od lat. *aequidistāns* 'na jednakoj udaljenosti', što je složeno od ***ekvi-*** i ***distanca***.

ekvìnōcij *m*

Posuđeno iz lat. *aequinoctium*, što je složeno od ***ekvi-*** i lat. *nox* 'noć', v. ***noć***.

ekvivalèncija *ž*

Posuđeno iz njem. *Äquivalenz*, što je izvedeno od pridjeva *äquivalent* 'ekvivalentan', v. ***ekvivalentan***.

ekvìvalent *m*

Posuđeno iz njem. *Äquivalent*, što je izvedeno od pridjeva *äquivalent* 'ekvivalentan', v. ***ekvivalentan***.

ekvivàlentan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *aequivalens*, particip latinskoga glagola *aequivaleō* 'imati jednaku moć', koji je složen od ***ekvi-*** i *valeō* 'biti jak, snažan' < ie. **(h₂)ulh₁-* 'imati moć, vladati', v. ***vladati***.

Lit.: Chambers 338; de Vaan 651.

elabòrāt *m*

Posuđeno iz njem. *Elaborat*, što je izvedeno od lat. *ēlabōrātus* 'sastavljen, razrađen', particip glagola lat. *ēlabōrō* 'razraditi', v. ***elaborirati***.

elaborírati

Posuđeno, možda preko njem. *elaborieren*, iz lat. *ēlabōrō* 'razraditi', što je složeno od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *labor* 'trud, muka' nejasne etimologije.

Lit.: Kluge s. v. elaboriert.

èlān *m*

Posuđeno iz fr. *élan* 'zanos, polet', što je izvedeno od glagola *élancer* 'vinuti se, jurišati', a to je izvedeno od *lance* 'koplje' < lat. *lancea*. Latinska je riječ vjerojatno posuđenica iz nekog keltskog izvora.

Lit.: Kluge s. v. Elan; Dauzat 413; Walde-Hofmann 757f.

elàstičan *prid.*

TVORBA *elàstičnōst*

Posuđeno iz fr. *élastique* 'koji se spontano rasteže', što je tvoreno na temelju grč. *ἐλαστήρ* 'gonič', od glagola *ἐλαύνω* 'tjerati'.

Lit.: Kluge s. v. elastisch.

elastòmēr *m* 'elastični polimer'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *elastomer*, njem. *Elastomer*), izvedeno od ***elastičan*** prema ***polimer***.

elegàncija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Eleganz*, fr. *élégance*, iz lat. *ēlegantia*, što je izvedeno od lat. *ēlegans* 'probirljiv, ukusan, fin', v. ***elegantan***.

elegàntan *prid.*

TVORBA *elegàntno*

Posuđeno, možda preko njem. *elegant* i/ili fr. *élégant*, iz lat. *ēlegans* 'probirljiv, ukusan, fin', što je izvedeno od korijena glagola *ēligō* 'izabrati'. Latinski je glagol složen od *e-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *legō* 'skupljati, čitati, promatrati', v. ***lekcija***.

Lit.: Kluge s. v. elegant; etymologiebank s. v. elegant.

elègija (èlēgija) *ž*

TVORBA *elègičan, elègījskī (elḗgījskī)*

Posuđeno iz lat. *elegīa*, što je iz grč. *ἔλεγεῖον* nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. Elegie.

elektràna *ž*

Izvedeno od osnove koja je u ***elektrika*** sufiksom koji je u *dvorana, oružana* itd.

elektricìtēt *m*

Posuđeno iz njem. *Elektrizität*, što je izvedeno od nlat. *electrica*, v. ***elektrika***.

Lit.: Kluge s. v. elektrisch.

elektrificírati

Posuđeno iz njem. *elektrifizieren*, složeno od ***elektrika*** i ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

elektrifikácija *ž*

Posuđeno iz njem. *Elektrifikation*, izvedeno od ***elektrificirati***.

elèktrika *ž*

TVORBA *elèktričār (elèktričārka, elèktričārskī, elèktričārov, elèktričārev), elèktričnī*

Postalo od nlat. *attractio electrica* dosl. 'jantarsko privlačenje'; tako je 1600. g. engleski fizičar William Gilbert (1544. – 1603.) opisao svojstvo jantara da privlači sitne predmete kad ga se trlja. Lat. *electricus* izvedeno je od *ēlectrum* 'jantar', što je posuđenica iz grč. *ἤλεκτρον* 'jantar' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. elektrisch.

elektrizírati

TVORBA *elektrizírānje*

Posuđeno iz njem. *elektrisieren*, izvedeno od ***elektrika***.

elektro-, elektri- *pref.*

Prefiks izveden od ***elektrika***.

elektróda *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektrode*, eng. *electrode*). Riječ je složio engleski fizičar Michael Faraday (1791. – 1867.) od osnove koja je u ***elektrika*** i drugog dijela riječi ***anoda*** i ***katoda***.

Lit.: Kluge s. v. Elektrode.

elektrodinàmika *ž*

TVORBA *elektrodinàmičkī*

Posuđeno preko njem. *Elektrodynamik* iz fr. *électrodynamique* 'elektrodinamika, elektrodinamički', što je složeno od ***elektro-, elektri-*** i *dynamique* 'dinamički', v. ***dinamika***, usp. ***elektrostatika***.

elektrolíza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektrolyse*, eng. *electrolysis*), složeno od osnove koja je u ***elektrika*** i drugog dijela riječi ***analiza***.

elektromàgnēt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektromagnet*, eng. *electromagnet*), složeno od ***elektro-, elektri-*** i ***magnet***.

elektromagnetìzam *m*

TVORBA *elektromàgnētskī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *electromagnetism*, fr. *électro-magnétisme*, njem. *Elektromagnetismus*), složeno od ***elektro-, elektri-*** i ***magnetizam***.

elektromòtōr *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektromotor*, eng. *electromotor*, fr. *électromoteur*), složeno od ***elektro-, elektri-*** i ***motor***.

elèktrōn *m*

TVORBA *elèktrōnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Elektron*, iz eng. *electron*, što je izvedeno od osnove koja je u ***elektrika*** sufiksom *-on* prema ***ion***. Riječ je 1891. prvi upotrijebio irski fizičar George J. Stoney (1826. – 1911.).

Lit.: Kluge s. v. Elektron; OED s. v. electron.

elektrònika *ž*

TVORBA *elektròničār (elektròničārka, elektròničārov, elektròničārev), elektròničkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektronik*, eng. *electronics*), izvedeno od ***elektron***.

elèktronvolt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektronvolt*, eng. *electronvolt*), složeno od ***elektron*** i ***volt***.

elektròskop *m* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Elektroskop*, eng. *electroscope*), složeno od ***elektro-, elektri-*** i ***-skop, -skopija***.

elektrostàtika *ž*

TVORBA *elektrostàtičkī*

Posuđeno preko njem. *Elektrostatik* iz fr. *électrostatique* 'elektrostatika, elektrostatički', što je složeno od ***elektro-, elektri-*** i

statique 'statički', v. ***statika***, usp. ***elektrodinamika***.

elektrotèhnika *ž*

TVORBA *elektrotèhničār* (*elektrotèhničārka*, *elektrotèhničārov*, *elektrotèhničārev*), *elektrotèhničkī*

Posuđeno iz njem. *Elektrotechnik*, što je složeno od ***elektro-***, ***elektri-*** i ***tehnika***.

elèment *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *elemenat* (u starijih pisaca)

Posuđeno iz lat. *elementum* 'početo, abeceda', što je vjerojatno postalo prema poretku slova abecede *l, m, n – el, em, en*. Nije uvjerljivo izvođenje lat. riječi iz etruščanske imenice koja bi označivala pločicu za pisanje od slonovače, srodnu grč. *ἐλέφας* 'slonovača'. Izvorno se značenje 'abeceda' u latinskome razvilo preko 'početak učenja čitanja i pisanja' u 'početo'.

Lit.: Gluhak 218; Snoj 138; Kluge s. v. Element; Chambers 320; Walde-Hofmann 398.

èlementārnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *elementārius*, što je izvedeno od *elementum* 'početo, abeceda', v. ***element***.

elìksīr *m*

Posuđeno preko srlat. *elixir(ium)* iz arap. *al-iksīr* 'alkemijsko sredstvo za pretvaranje kovina u zlato'. Arapska je riječ posuđenica iz grč. *ξηρίον* 'isušujući prašak za liječenje rana' (*al-* je arapski član), što je izvedeno od *ξηρός* 'suh'. Značenje 'ljekovito piće' vjerojatno se razvilo iz srlat. izraza *elixir vitae* 'eliksir života', usp. ***viski***.

Lit.: Kluge s. v. elixir.

eliminácija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēlīminātio*, što je izvedeno od *ēlīminō* 'otjerati preko praga', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *līmen* 'prag', v. ***limes***.

Lit.: Kluge s. v. eliminieren.

eliminirati

Posuđeno preko njem. *eliminieren* i fr. *éliminer* iz lat. *ēlīminō*, v. ***eliminacija***.

elìpsa *ž*

Posuđeno iz lat. *ellīpsis*, što je iz grč. *ἔλλειψις* 'nedostatak', od *ἐξ-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i glagola *λείπω* 'pustiti, ostaviti', v. ***lihi***.

Lit.: Kluge s. v. Ellipse.

elìptičan *prid.*

Posuđeno iz grč. *ἐλλειπτικός*, što je izvedeno od *ἐλλείπω* 'izostaviti', v. ***elipsa***.

Lit.: OED s. v. elliptic.

elìsa *ž*

Posuđeno iz fr. *hélice*, što je preko lat. *helicē* posuđeno iz grč. *ἑλίκη* 'zavoj', usp. ***helikopter***.

Lit.: Picoche 524.

elìta *ž*

TVORBA *èlitnī*

Posuđeno iz fr. *élite* 'elita, izbor', što je izvedeno od glagola *élire* 'izabrati' < lat. *ēligō* 'izabrati', v. ***elegantan***.

Lit.: Snoj 138; Kluge s. v. Elite; Chambers 321.

elokvèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēloquentia*, što je apstraktna imenica izvedena od glagola *ēloquī* 'izgovarati', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *loquī* 'govoriti' < ie. **tlok^{w}-* (stir. *do-tluchedar* 'zahtijevati', rus. *молк* 'značenje').

Lit.: Kluge s. v. Eloquenz; de Vaan 348f.

èm *vezn.*

Posuđeno iz tur. *hem* 'skupa', što je iz perz. *hem* 'skupa, zajedno'. Perzijska je riječ od istog ie. korijena kao i hrv. ***sam***.

Lit.: Škaljić 326.

èmajl *m*

Posuđeno iz fr. *émail*, što je izvedeno od starofranačkoga glagola **smeltan* 'topiti' (usp. njem. *schmelzen*), a to je srodno s ***mlad***.

Lit.: Snoj 138; Kluge s. v. Email.

emajlírati

TVORBA *emajlírānje*

Izvedeno od ***emajl***, usp. njem. *emaillieren*.

emancipácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *ēmancipātiō* 'oslobođenje sina iz očinske odgovornosti', što je izvedeno od lat. *ēmancipō* 'pustiti na slobodu', v. ***emancipirati (se)***.

emancipírati (se)

Posuđeno, možda preko njem. *emanzipieren*, iz lat. *ēmancipō* 'pustiti na slobodu', što je složeno od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i glagola *mancipō* 'prodati' < **'učiniti nekoga robom'. Taj je glagol potekao od pravnoga izraza

manum capere, dosl. 'hvatati ruku' kojim se prisvajalo roba, v. ***manualan, hapati***.

Lit.: Kluge s. v. Emanzipation.

embàrgo *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz šp. *embargo*, što je izvedeno od glagola *embargar* 'zaplijeniti, uhapsiti, spriječiti', a taj je glagol izvedenica od vlat. **barra* 'poprečna šipka', v. ***barikada***, ***bar***[1]. Španjolska riječ *embargo* prvobitno je značila 'zadržavanje stranih brodova u domaćim lukama'.

Lit.: Kluge s. v. Embargo.

èmbrij *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *èmbrio*

TVORBA *èmbrījskī*

Posuđeno iz grč. *ἔμβρυον* 'mlado, zametak', od grč. *ἐν-* 'u' i *βρύω* 'nabreknuti' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 139; Kluge s. v. Embryo.

emigrácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Emigration*, eng. *emigration*, fr. *émigration*) iz lat. *ēmīgrātiō*, što je izvedeno od lat. *ēmigrō* 'preseliti se', v. ***emigrirati***.

emìgrant *m*

TVORBA *emìgrantica*, *emìgrantskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Emigrant*, eng. *emigrant*, fr. *émigrant*), izvedeno od ***emigrirati***.

emigrírati

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *emigrieren*,) iz lat. *ēmigrō* 'preseliti se', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *migrō* 'seliti se, lutati', v. ***migracija***.

Lit.: Kluge s. v. emigrieren.

eminèncija *ž*

Posuđeno, možda preko fr. *éminence*, iz lat. *ēminentia*, usp. i *ēminēns* 'istaknut', što je particip glagola *ēmineō* 'isticati se, stršati'. Taj je glagol izveden od ie. **men-* 'izviriti' (lat. *mōns* 'gora', skr. *mányā-* 'vrat', srvelš. *mynydd* 'gora', *mwn* 'vrat').

Lit.: Kluge s. v. eminent; de Vaan 380.

eminèntan *prid.* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *eminent* iz fr. *éminent* 'izvrstan' < lat. *ēminēns*, što je particip glagola *ēmineō* 'isticati se, stršati', v. ***eminencija***, usp. ***prominentan***.

Lit.: Snoj 139; Kluge s. v. eminent.

èmīr *m* (19. st.)

Posuđeno preko tur. *emir* iz arap. *amīr* 'vođa', što je izvedeno od *amara* 'narediti'.

Lit.: etymologiebank s. v. emir.

emìrāt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Emirat*, fr. *émirat*, eng. *emirate*); riječ je izvedena od ***emir***.

emìsija *ž*

Posuđeno preko njem. *Emission* i fr. *émission* iz lat. *ēmissiō* 'odašiljanje', što je izvedeno od lat. *ēmittō*, v. ***emitirati***.

Lit.: Kluge s. v. Emission.

emitírati

TVORBA *emitírānje*

Posuđeno iz lat. *ēmittō*, što je od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *mittō* 'slati, pustiti' < ie. **meyth*$_2$- 'ići prema, protiv', v. ***misa***.

Lit.: Kluge s. v. Emission.

emócija *ž*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Emotion*, iz fr. *émotion*, što je izvedeno od *émouvoir* 'uzbuditi, pokrenuti' < lat. *ēmoveō* 'maknuti, pokrenuti, uzbuditi'. Latinski je glagol složen od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *moveō* 'micati, pokretati', v. ***mobilan***.

Lit.: Kluge s. v. Emotion.

èmocionālnī *prid.*

TVORBA *emocionálnōst*

Posuđeno iz njem. *emotional*, što je izvedeno od ***emocija***, usp. i eng. *emotional*, fr. *émotionnel*.

emotìkōn *m*

Posuđeno iz am. eng. *emoticon*, složeno od ***emocija*** i ***ikona***.

èmotīvan *prid.*

TVORBA *emotívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *emotiv*, eng. *emotive*), izvedeno od ***emocija***.

empìrija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Empirie*, srlat. *empiria*, iz grč. *ἐμπειρεία* 'iskustvo', što je složeno od grč. *ἐν-*, *ἐμ-* 'u', v. ***en-***,

em-, i osnove glagola *πειράω* 'pokušati' < ie. **per-* 'proći', v. ***doprijeti***.

Lit.: Kluge s. v. empirisch.

èmu *m*

Posuđeno preko eng. *emu* iz port. *ema* 'nandu, emu', što je vjerojatno posuđenica iz nekog jezika Molučkih otoka.

Lit.: OED s. v. emu.

emulácija *ž*

Posuđeno iz lat. *aemulātiō*, što je izvedeno od glagola *aemulor* 'imitirati, nadmetati se' < ie. **h₂eym-* 'imitacija' (het. *ḫimma-* 'oponašanje'), usp. ***imitirati***.

Lit.: de Vaan 26.

emùlgātor *m*

Posuđeno iz njem. *Emulgator*, što je izvedeno od lat. *ēmulgeō* 'isušiti', a taj je glagol složen od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *mulgeō* 'musti', v. ***musti***.

emùlzija *ž*

Postalo od nlat. *emulsio*, što je izvedeno od lat. *ēmulgeō* 'isušiti', v. ***emulgator***.

Lit.: OED s. v. emulsion.

en-, em- *pref.*

Posuđeno iz grč. *én-, ém-, én prij.* 'u', v. ***u***. U grčkom oblik *ém-* dolazi ispred usnenih suglasnika, npr. u *ém-peiría* 'empirija, iskustvo'.

Lit.: HER 313.

encefalògraf *m*

Složeno od grč. *enképhalos* 'mozak' i *-graf*, v. ***-graf, -grafija***. Grč. *enképhalos* je složeno od ***en-, em-*** i ***cefalo- (kefalo-)***.

enciklika *ž*

Posuđeno iz srlat. *(epistula) encyclica*, dosl. 'cirkularno pismo, okružnica', usp. i srlat. *encyclia* 'okružnica, poslanica', što je izvedeno od grč. *enkýklios* 'kružni; opći', a to je složeno od *én-*, v. ***en-, em-***, i *kýklos* 'krug', v. ***-cikl***.

Lit.: Kluge s. v. Enzyklika.

enciklopèdija *ž*

TVORBA *enciklopèdijskī*

Posuđeno preko fr. *encyclopédie* iz nlat. *encyclopaedia* 'opći nauk znanosti i umjetnosti' < grč. *enkýklios paideía* 'opće obrazovanje', v. ***enciklika, -pedija***.

Lit.: Kluge s. v. Enzyklopädie.

èndēm *m*

TVORBA *èndēmskī*

Posuđeno iz grč. *éndēmos* 'domaći', što je složeno od ***en-, em-*** i *dêmos* 'narod, pokrajina', v. ***demokracija***.

Lit.: Chambers 329.

endèmičan *prid.*

Posuđeno iz lat. *endēmicus* 'domaći', što je izvedeno od grč. *éndēmos* 'domaći', v. ***endem***.

energètika *ž*

TVORBA *energètičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Energetik*, eng. *energetics*), izvedeno od grč. *enérgētikós* 'aktivan', v. ***energija***, usp. ***energetski***.

enèrgetskī *prid.*

Posuđeno iz grč. *enérgētikós* 'aktivan', v. ***energija***.

enèrgičan *prid.*

TVORBA *enèrgičnōst*

Izvedeno od ***energija***, usp. njem. *energisch* 'energičan'.

enèrgija *ž*

TVORBA *enèrgījskī*

Posuđeno preko lat. *energīa* iz grč. *enérgeia* 'djelovanje', što je složeno od ***en-, em-*** i korijena koji je u *érgon* 'rad' < ie. **werg'-* (stvnj. *werc* 'rad', av. *vərəziieiti* 'radi', velš. *gwery* 'živahan', arm. *gorc* 'rad').

Lit.: Chambers 330.

enìgma *ž*

Posuđeno preko lat. *aenigma* iz grč. *aínigma* 'zagonetka', što je izvedeno od *aînos* 'bajka, zagonetka, pohvala' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Chambers 331.

enklâva *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Enklave*, iz fr. *enclave*, što je izvedeno od glagola *enclaver* 'uključiti', a to je izvedeno od lat. *clāvis* 'ključ', v. ***ključ***.

Lit.: Kluge s. v. Enklave.

enklìtika *ž*

TVORBA *enklìtičkī*

Izvedeno od grč. *enklitikós* 'enklitički' dosl. 'koji naslanja svoj naglasak na prethodnu

riječ', što je složeno od *én-*, v. ***en-, em-***, i participa glagola *κλίνω* 'naginjati, naslanjati', v. ***klima***.

Lit.: OED s. v. enclitic.

èno *čest.* (16. st.)

Tvoreno analoški prema ***evo***, ***eto***, od čestice *e-* i osnove koja je u pokaznoj zamjenici ***onaj***.

ènōrman *prid.*

Posuđeno, eventualno preko njem. *enorm*, iz lat. *ēnōrmis*, što je od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *nōrma* 'obrazac, norma', v. ***norma***.

Lit.: Kluge s. v. enorm.

entìtēt *m*

Posuđeno iz srlat. *entitas*, što je izvedeno od lat. *ēns* 'biće', particip glagola *esse* 'biti', v. ***biti***[1].

Lit.: Chambers 333.

entomològija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *entomology*, njem. *Entomologie*), što je složeno od grč. *ἔντομον* i ***-logija, -log***. Grčka riječ dosl. znači 'razrezana (životinja)', zbog oblika tijela koje kao da je razrezano na dijelove. Izvedena je od $*h_1en$- 'u', v. ***u***, i *τόμος* 'odrezani dio' < ie. $temh_1$- 'rezati', v. ***tmeza***.

Lit.: Chambers 333.

entuzìjast *m*

TVORBA *entuzìjastica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Enthusiast*, fr. *enthousiaste*, eng. *enthusiast*), izvedeno od ***entuzijazam***.

entuzijàzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Enthusiasmus*, fr. *enthousiasme*, eng. *enthusiasm*) iz grč. *ἐνθουσιασμός*, što je izvedeno od *ἔνθεος* 'koji je pun boga, opsjednut', složenice od $*h_1en$- 'u', v. ***u***, i *θεός* 'bog', v. ***teologija***.

Lit.: Kluge s. v. Enthusiasmus.

ènzīm *m*

Posuđeno iz njem. *Enzym*, što je njemački fiziolog Wilhelm Kühne (1837. – 1900.) 1877. skovao od ***en-, em-*** i grč. *ζύμη* 'kvasac', v. ***juha***.

Lit.: Kluge s. v. Enzym.

èocēn *m* 'druga epoha tercijara'

Posuđeno, eventualno preko drugih europskih jezika, iz eng. *eocene*. Riječ je složena od grč. *ἕως* 'zora' i ***-cen***. Grč. *ἕως* je postalo od ie. $*h_2ews$-*ōs*, v. ***jutro***.

Lit.: Chambers 335.

èōn *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Äon*, iz grč. *αἰών* 'vijek' < ie. $*h_2eyw$-, v. ***jun***.

Lit.: Kluge s. v. Äon.

êp *m*

TVORBA *êpskī*

Posuđeno iz grč. *ἔπος* 'riječ, junačka pjesma', što je apstraktna imenica izvedena od *εἶπον* 'rekoh' < ie. $*wek^w$- 'reći', v. ***vokativ***.

Lit.: Snoj 141; Kluge s. v. Epos.

ep-, epi- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἐπι-* 'na, nad, pri, kod' < ie. $*h_1epi$ (skr. *ápi* 'također; uz', arm. *ew* 'i').

Lit.: HER 317.

epèntetskī *prid.*

Posuđeno iz grč. *ἐπενθετικός* 'umetnut', v. ***epenteza***.

epentéza *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Epenthese*, iz grč. *ἐπένθεσις* 'umetanje', što je složeno od *ἐπ-*, v. ***ep-, epi-, en-, em-*** i *θέσις* 'stavljenje' < ie. $*d^heh_1$- 'činiti', v. ***djenuti***.

Lit.: HER 317.

èpicentar *m*

Posuđeno iz nlat. *epicentrum*, što je izvedeno od grč. *ἐπίκεντρος* 'koji je u sredini', a to je složeno od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *κέντρον* 'bod, središna točka', v. ***centar***.

Lit.: OED s. v. epicentrum.

epidèmija *ž*

TVORBA *epidèmījskī*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika (njem. *Epidemie*, fr. *épidémie*) i srlat. *epidemia* iz grč. *ἐπιδημία* 'pretežnost, rasprostranjenost', usp. *ἐπιδημία νουσήματος* 'rasprostranjenost bolesti' (Hipokrat). Grčka je riječ složena od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *δῆμος* 'narod, puk', v. ***demo-***.

Lit.: Snoj 141; Kluge s. v. Epidemie.

epidèrma *ž*

Posuđeno preko nlat. *epiderma, epidermis* iz grč. *ἐπιδερμίς*, što je složeno od grč. *ἐπί-* 'na,

nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *δέρμα* 'koža', v. ***-derm, -derma***.

Lit.: OED s. v. epidermis.

epìgraf *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Epigraph*, fr. *épigraphe*) iz grč. *ἐπιγραφή*, što je složeno od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *γραφή* 'crtanje, pisanje', v. ***-graf, -grafija***.

Lit.: OED s. v. epigraph.

epigram *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Epigraph*, fr. *épigraphe*) i lat. *epigramma* iz grč. *ἐπίγραμμα*, što je složeno od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *γράμμα* 'slovo, spis', v. ***-gram***.

Lit.: OED s. v. epigram.

èpika *ž*

Poput njem. *Epik* izvedeno od lat. *epicus*, što je posuđenica iz grč. *ἐπικός* 'epski', a to je izvedeno od *ἔπος* 'riječ, junačka pjesma', v. ***ep***.

Lit.: etymologiebank s. v. epiek.

epilèpsija *ž*

Posuđeno preko lat. *epilēpsia* iz grč. *ἐπίληψις* 'hvatanje, epileptički napadaj', izvedenice od glagola *ἐπιλαμβάνω* 'uzeti, uhvatiti'. Taj je glagol složen od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *λαμβάνω* 'uzeti', možda od ie. **(s)leh$_2$g^w-* (steng. *læccan* 'uzeti, hvatati'). Značenje 'padavica' razvilo se preko 'uzetost'.

Lit.: Kluge s. v. Epilepsie; Beekes 828.

epilèptičnī *prid.*

Posuđeno preko lat. *epilēpticus* iz grč. *ἐπιληπτικός*, što je izvedeno od grč. *ἐπίληψις* 'hvatanje, epileptički napadaj', v. ***epilepsija***.

epìlog *m*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Epilog*, fr. *épilogue*) i lat. *epilogus* iz grč. *ἐπίλογος*, što je složeno od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *λόγος* 'govor, riječ; istraživanje; računanje, račun; razmišljanje, razum', v. ***-logija, -log***.

Lit.: Kluge s. v. Epilog.

èpiskop *m* (18. st. Kanižlić) 'dostojanstvenik pravoslavne crkve'

Posuđeno preko csl. *(j)episkopъ* iz grč. *ἐπίσκοπος* 'biskup', v. ***biskup***.

Lit.: HER 318.

episkòpija *ž*

Posuđeno iz csl. *(j)episkopija*, izvedeno od ***episkop***.

epìstola *ž* (16. st.)

Posuđeno preko lat. *epistula, epistola* iz grč. *ἐπιστολή* 'poruka, naredba', što je izvedeno od glagola *ἐπιστέλλω* 'poslati', a to je složeno od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *στέλλω* 'pripremati, slati (po)', v. ***postelja***, usp. ***apostol***.

Lit.: Kluge s. v. Epistel; Beekes 1397.

epìtaf *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Epitaph*, fr. *épitaphe*) iz lat. *epitaphium* 'nadgrobni govor', što je izvedeno od grč. pridjeva *ἐπιτάφιος*, usp. *ἐπιτάφιος λόγος* 'nadgrobni govor'. Grčki je pridjev složen od grč. *ἐπί-* 'na, nad, pri, kod', v. ***ep-, epi-***, i *τάφος* 'grob, grobnica, pogreb', što je izvedenica od glagola *θάπτω* 'pokopati' nejasnoga podrijetla (možda nekako u vezi s arm. *damban* 'grobnica').

Lit.: OED s. v. epitaph; Martirosyan 2008: 232.

epìtēt *m*

Posuđeno iz grč. *ἐπίθετον*, što je sr. rod pridjeva *ἐπίθετος* 'dometnut', a to je od *ἐπι-*, v. ***ep-, epi-***, i *τίθημι* 'staviti', v. ***djenuti***. Značenje se razvilo od 'ono što je dometnuto (uz imenicu)', usp. ***pridjev***.

Lit.: Snoj 141.

epizóda *ž*

TVORBA *ẽpizōdnī*

Posuđeno preko njem. *Episode* iz grč. *ἐπεισόδιον* 'ono što dolazi izvana, umetak, dodatak', izvedenice od pridjeva *ἐπισόδιος* 'koji dolazi u nastavku', koji je složen od *ἐπι-*, v. ***ep-, epi-***, *εἰς* 'u', v. ***u***, i *ὁδός* 'put', v. ***hod***. U grč. kazalištu *ἐπεισόδιον* je isprva označivalo dijalog koji je pridodan korskoj pjesmi, a odatle se razvilo značenje 'sporedna radnja'.

Lit.: Snoj 141; Kluge s. v. Episode.

epóha *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Epoche*, iz grč. *ἐποχή* 'zastoj', što je izvedeno od

ἐπι-, v. ***ep-, epi-***, i glagola *ἔχω* 'držati, imati' < ie. **seg^{h}-* (skr. *sah-* 'nadjačati', got. *sigis* 'pobjeda', srir. *seg* 'snaga'). Kao termin, grč. *ἐποχή* je označavalo 'čvrst položaj zvijezda na nebu', a iz toga se astrološkog značenja razvio smisao 'razdoblje određeno nekim položajem zvijezda'.

Lit.: Snoj 141; Kluge s. v. Epoche.

èpohālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *epochal*, eng. *epochal*), izvedeno od ***epoha***.

epolèta *ž*

Posuđeno iz fr. *épaulette*, što je izvedeno od *épaule* 'rame' < vlat. *spatula* 'žlica, lopatica (skapula)'. Vlat. je riječ izvedena od lat. *spatha* 'lopatica, mač sa širokom oštricom, palmin list', a to je posuđenica iz grč. *σπάθη* 'lopatica, oštrica, palmin list' < ie. **sep-h$_2$-* (steng. *spade* 'lopata, kopača', skr. *sphyá-* 'lopatica (skapula)', hotansko-sakski *phvai* 'lopata'); iz istoga je korijena možda lat. *sepulcrum* 'grob'.

Lit.: Kluge s. v. Epaulett; REW 8130; Beekes 1374.

epopéja *ž*

Posuđeno preko nlat. *epopoeia* iz grč. *ἐποποιία*, što je složeno od grč. *ἔπος* 'riječ, junačka pjesma', v. ***ep***, i *ποιέω* 'činiti, stvarati (među ostalim pjesmu, poemu)', v. ***poema***.

Lit.: OED s. vv. epopee, epopoeia.

e-pȍruka *ž*

Kalk prema eng. *email*, što je skraćeno od *electronic mail* 'elektronička poruka, elektronička pošta', usp. ***e-pošta***.

e-pȍšta *ž*

Kalk prema eng. *email*, što je skraćeno od *electronic mail* 'elektronička poruka, elektronička pošta', usp. ***e-poruka***.

epruvèta *ž*

Posuđeno iz fr. *éprouvette*, što je izvedeno od glagola *éprouver* 'provjeriti, kušati', što je složeno od *é-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *prouver* 'dokazati' < lat. *probō* 'odobriti, dokazati', v. ***probati***.

Lit.: Snoj 141f.

éra *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Ära*, iz lat. *aera*, što je izvorno množina od *aes* ⟨G *aeris*⟩ 'mjed, novac, plaća' < ie. **h$_2$ey-s-* 'metal' (got. *aiz* 'mjed', skr. *áyas-* 'metal'). Značenje 'razdoblje' razvilo se preko značenja 'mjesto u računu (pri zbrajanju novca)' > 'mjesto pri računanju vremena'. Moguće je da se riječ proširila iz vojničkog žargona kao 'razdoblje između dvije plaće'.

Lit.: Snoj 142; Kluge s. v. Ära; de Vaan 27.

erèkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *ērectio*, što je apstraktna imenica izvedena od glagola *ērigō* 'uspraviti, podići', a to je složeno od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *rigeō* 'ukočiti se, stršiti' < ie. **Hreyg'-* (stir. *rigid* 'rastezati', stvnj. *reihhōn* 'pružati, dosezati', lit. *réižti* 'rastezati').

Lit.: Snoj 142; Kluge s. v. Erektion; de Vaan 523.

erèmīt *m*

Posuđeno iz lat. *erēmīta*, što je iz grč. *ἐρημίτης* 'pustinjak', od *ἔρημος* 'osamljen, pust', što je možda srodno s hrv. ***rijedak*** i/ili lat. *rārus* 'rijedak', v. ***raritet***.

Lit.: Kluge s. v. Eremit; Beekes 456.

ergèla *ž* (18. st. Reljković)

Posuđeno iz tur. *hergele*, što je iz perz. *har* 'magarac' i *gele* 'stado'.

Lit.: Stachowski 144.

eritròcīt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Erythrozyt*, fr. *érythrocyte*, eng. *erythrocyte*). Riječ je neoklasična složenica od grč. *ἐρυθρός* 'crven', v. ***hrđa***, i ***-cit***, usp. ***leukocit***.

èrogēn *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Erogen*, fr. *érogène*). Riječ je složena od grč. *ἔρος, ἔρως* '(putena) ljubav', usp. ***erotika***, i ***-gen***.

êros *m*

Posuđeno iz grč. *ἔρος, ἔρως* '(putena) ljubav', što je izvedeno od glagola *ἔραμαι* 'voljeti' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. erotisch.

eròtičan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *erotisch*, fr. *érotique*) iz grč. *ἐρωτικός* 'ljubavni', što je izvedeno od grč. *ἔρος, ἔρως* '(putena) ljubav', v. ***eros***.

eròtika *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Erotik*, iz fr. *érotique* 'erotika, erotičan', v. ***erotičan***.

erózija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Erosion*, iz lat. *ērōsiō*, što je izvedeno od glagola *ērōdō* 'izgristi, izglodati', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *rōdō* 'glodati', što je vjerojatno u vezi s lat. *rādix* 'korijen', v. ***radikalan***, i steng. *wrōtan* 'kopati'.

Lit.: Kluge s. v. Erosion; de Vaan 526.

erudícija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēruditiō*, što je izvedeno od glagola *ērudiō* 'poučavati', što je izvedeno od *rudis* 'neobrađen' nejasne dublje etimologije.

Lit.: Chambers 340.

erùdīt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *erudit*, fr. *erudit*, iz lat. *ērudītus*, pasivnog participa glagola *ērudiō* 'poučavati', v. ***erudicija***.

erùpcija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēruptiō*, što je izvedeno od glagola *ērumpō* 'izbiti, provreti, provaliti', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i *rumpō* 'probiti, razbiti', od ie. korijena **Hrewp-* (skr. *rop-* 'imati bol u želudcu, jako boljeti', stnord. *rjúfa* 'probiti'). Oblici s *-m-* postali su od prezentske osnove **Hru-n-p-*.

Lit.: Kluge s. v. Eruption.

èsēj *m*

Posuđeno iz fr. *essai*, izvorno 'pokušaj', zatim 'ogled'. Izvor je srlat. *exagium* 'teret', od *ex-*, v. ***e-, ek-, eks-***, i glagola *agō* 'voditi; tjerati', usp. ***akcija***.

Lit.: Snoj 142; Chambers 343.

esèncija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Essenz* i fr. *essence*, iz srlat. *essentia* 'bît', što je izvedeno od lat. *esse* 'biti', usp. ***entitet***.

Lit.: Snoj 142; Kluge s. v. Essenz.

eskadrìla *ž*

Posuđeno iz fr. *escadrille* 'osnovna jedinica ratnog zrakoplovstva', što je umanjenica od *escadre* 'veća pomorska ili zrakoplovna vojnička jedinica', a to je posuđeno iz tal. *squadra* 'posada; četa'; prvotno 'skupina vojnika raspoređenih u obliku četverokuta'. Ta je riječ postala od vlat. glagola **exquadro* sastavljenog od lat. *ex* 'iz', v. ***iz-***, i *quadrō*, v. ***kvadrirati***.

Lit.: Snoj 142; Dauzat 274.

eskalírati

Posuđeno preko njem. *eskalieren* iz fr. *escalader* 'penjati se, uspinjati se'. Fr. je glagol izveden od *escalade* 'penjanje', što je posuđenica iz tal. *scalata*. Tal. je riječ izvedenica od *scalare* 'penjati se', što je po svoj prilici izvedeno od *scala* 'ljestve', v. ***skela***.

Lit.: Kluge s. v. Eskalation; Chambers 341f.; Dauzat 274; DEI 3364.

esperànto *m*

TVORBA *esperàntskī*

Riječ je prvobitno bila pseudonim (*dr. Esperanto*, dosl. 'dr. nada') židovskog okulista Lazara Ludviga Zamenhofa (1859. – 1917.), izumitelja jezika esperanta. Taj je pseudonim upotrebljavao za prvi udžbenik jezika esperanta da ne bi naštetio svojoj reputaciji okulista. Preko izraza poput *lingvo de Esperanto* 'jezik Esperanta' riječ je postala i naziv jezika.

Lit.: etymologiebank s. v. esperanto; Mršić 97.

estàblīšment *m*

Posuđeno preko eng. *establishment* iz stfr. *establissement* 'osnivanje', što je izvedeno od lat. glagola *stabiliō* 'učvrstiti, odrediti', a to je izvedeno od ie. korijena koji je u ***stati***. Značenje 'vladajući sloj' razvilo se tek u 20. st.

Lit.: Chambers 344; Dauzat 279.

èster *m* 'organski spoj koji nastaje iz kiselina i alkohola uz izdvajanje vode'

Posuđeno iz njem. *Ester*, što je složeno od prvog dijela riječi *Essig* 'ocat', posuđenice iz lat. *acētum* 'ocat', v. ***ocat***, i drugog dijela riječi *Äther* 'eter', v. ***eter***. Riječ je 1848. skovao njemački kemičar Leopold Gmelin (1788. – 1853.).

Lit.: etymologiebank s. v. ester.

esterifikácija *ž*

Složeno od ***ester*** i ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

èstēt *m*

TVORBA *èstetkinja, èstētskī*

Posuđeno iz grč. *αἰσθητής* 'onaj koji osjeća, zapaža', što je izvedeno od glagola *αἰσθάνομαι* 'opažati', kao i *αἴσθησις* 'osjet, znanje' < ie. *$*h_2ew$-i-d^h- od korijena koji je u ***javiti***, ***um***.

Lit.: Snoj 142; Kluge s. v. Ästhetik; Beekes 43.

estètika *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Ästhetik*, fr. *esthétique*) iz nlat. *aesthetica*, što je 1750. skovao njemački filozof Alexander Gottlieb Baumgarten (1714. – 1762.) od grč. *αἰσθητικός* 'koji se odnosi na osjet', v. ***estet***.

Lit.: Kluge s. v. Ästhetik.

estivácija *ž* 'slabljenje tjelesnih funkcija za vrijeme dugotrajnih vrućina i suše; ljetni san'

Posuđeno, možda preko europskih jezika (fr. *estivation*, eng. *aestivation*, tal. *estivazione*), iz nlat. *aestivatio*, što je izvedeno od lat. *aestās* 'ljeto', a to je izvedeno od ie. korijena *$*h_2eid^h$- 'paliti', v. ***iskra***. Suprotnog je značenja ***hibernacija***.

estráda *ž*

Posuđeno iz fr. *estrade* 'podij', što je posuđenica iz šp. *estrado* 'dio sobe pokriven tepihom', a to je od lat. *strātum* 'pokrivač' < ie. *$*sterh_3$- 'prostirati', v. ***prostrijeti***. U značenju 'zabavna glazba, priredba' riječ je posuđena uz posredovanje rus. *эстра́да* ili (ist.) njem. *Estrade*.

Lit.: Snoj 143; Kluge s. v. Estrade.

èstragōn *m*

Posuđeno iz fr. *estragon*, što je od stfr. *targon*. U stfr. je ova riječ posuđena iz arap. *ṭarḫūn*, što se pak izvodi od grč. *δρακόντιον* 'mali zmaj, mala zmija', v. ***dragun***. Nije jasno zašto je ova biljka u grčkome dobila naziv po zmaju ili zmiji.

Lit.: Kluge s. v. Estragon; Dauzat 279.

èstrogēn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (*Östrogen*, eng. *oestrogen*, fr. *œstrogène*), složeno od grč. *οἶστρος* 'obad, (preneseno) ubod, nešto što izluđuje, žestoka želja, strast' i ***-gen***. Grčka je riječ postala od ie. *$*h_3eys$- (lit. *aistrà* 'žestoka želja, strast', lat. *īra* 'ljutnja', av. *aešma-* 'gnjev'). Ovaj hormon nazvan je tako zbog vjerovanja da pobuđuje spolni nagon kod žena.

Lit.: Beekes 1062.

estùārij *m*

Posuđeno iz lat. *aestuārium* 'obala koja je za plime pod vodom', što je izvedeno od *aestus* 'vrućina, vatrenost, plima' i u vezi s *aestās* 'ljeto', v. ***estivacija***.

Lit.: OED s. v. estuary.

etablírati

Posuđeno, možda preko njem. *etablieren*, iz fr. *établir* < lat. *stabiliō*, v. ***establišment***.

Lit.: Kluge s. v. etablieren.

ètān *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethan*, fr. *éthane*), složeno od osnove koja je u ***eter*** i lat. sufiks *-ānus*, usp. ***oktan***, ***metan***.

Lit.: HER 324.

etànōl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethanol*, fr. *éthanol*), složeno od ***etan*** i ***-ol***.

etápa *ž*

Posuđeno iz fr. *étape* 'etapa, konak, trgovište' < stfr. *estaple* 'poslovno skladište', što je posuđeno iz srniz. *stapel* 'skladište, hrpa'. Niz. je riječ postala od pgerm. **stapala* /**stapula-* 'potporanj, stup' (stvnj. *staffal* 'postolje, temelj', stnord. *stǫpull* 'stup'). Značenje se 'etapa' razvilo preko 'prekid putovanja' i 'odmorište i skladište za vojsku na putu' iz 'skladište'.

Lit.: Kluge s. v. Etappe; etymologiebank s. v. etappe.

etatìzam *m*

Posuđeno iz fr. *étatisme*, što je izvedeno od *état* 'država' < lat. *status* 'položaj', v. ***status***.

Lit.: Kluge s. v. Etat.

etáža *ž*

TVORBA *ètāžnī*

Posuđeno iz fr. *étage* < stfr. *estage* 'prebivalište', što je izvedenica od korijena lat. *stō* ⟨*stāre*⟩ 'stajati', v. ***stati***.

Lit.: Snoj 143; Kluge s. v. Etage; Dauzat 279; etymologiebank s. v. etage.

éter *m*

Posuđeno preko lat. *aether* iz grč. *αἰθήρ* 'najviše nebo, čisti zrak', što je izvedeno

od glagola *αἴθω* 'zapaliti', v. ***iskra***. U staroj grčkoj kozmologiji eter je sjajna, goruća nebeska sfera.

Lit.: Snoj 143.

etèričan *prid.*

Posuđeno iz njem. *ätherisch*, što je izvedeno od ***eter***. Izraz *eterična ulja* je od kslat. *oleum aethereum*, dosl. 'eterska, nebeska ulja'.

ètika *ž*

TVORBA *ètičkī*

Posuđeno iz grč. *ἠθικός* 'moralan, ćudoredan', što je izvedeno od *ἦθος* 'običaj, narav, karakter' < ie. **swe-$d^h(h_1)$-*, v. ***svoj***.

Lit.: Snoj 143; Kluge s. v. Ethik.

etikèta *ž*

Posuđeno iz fr. *étiquette*, što je izvorno označivalo značkicu za pribadanje, usp. stfr. *estichier* 'ubosti' iz srniz. *steeken*, v. ***šteker***.

Lit.: Kluge s. v. Etikette.

ètīl *m*

TVORBA *ètīlnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethyl*, fr. *éthyle*), složeno od osnove koja je u ***eter*** i sufiksa *-il*, v. ***metil***.

Lit.: HER 324.

etīlēn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethylen*, fr. *éthylène*), izvedeno od ***etil*** sufiksom *-en*, usp. ***benzen***. *Etilen* se još naziva i *eten*.

etimòlog *m*

TVORBA *etimòloginja*

Posuđeno iz grč. *ἐτυμόλογος* 'koji proučava etimologiju, etimolog', što je složeno od *ἔτυμος* 'pravi, istiniti', v. ***etimon***, i ***-logija, -log***.

etimològija *ž* (19. st.)

TVORBA *etimòloškī*

Posuđeno iz grč. *ἐτυμολογία*, što je složeno od *ἔτυμος* 'pravi, istiniti', v. ***etimon***, i ***-logija, -log***.

ètimōn *m*

Posuđeno iz grč. *ἔτυμος* 'pravi, istiniti', što je srodno s grč. *ἐτεός* 'pravi, istiniti', *ἐτάζω* 'ispitati', možda i arm. *stoyg* 'pravi'; značenje 'podrijetlo riječi' postalo je od shvaćanja da se etimologija bavi proučavanjem 'izvornoga smisla i oblika' riječi.

Lit.: Kluge s. v. Etymologie; Beekes 474.

ètničkī *prid.*

Posuđeno iz grč. *ἐθνικός*, što je izvedeno od *ἔθνος* 'narod', v. ***etno-***.

Lit.: Kluge s. v. ethnisch.

ètnik (ètnīk) *m*

Posuđeno iz grč. *ἐθνικός*, v. ***etnički***, usp. ***ktetik***.

etno- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἔθνος* 'skupina (ljudi, životinja), narod'. Etimologija grčke riječi nije jasna, možda je izvedena od *ἔθος* 'običaj', usp. ***etika***, ali semantička je veza problematična. Slična semantička veza mogla bi postojati između hrv. riječi ***ćud*** i ***tuđ***.

Lit.: HER 324.

etnogràfija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethnografie*, eng. *ethnography*, fr. *ethnographie*), složeno od ***etno-*** i ***-graf, -grafija***.

Lit.: OED s. v. ethnography.

etnològija *ž*

TVORBA *etnòlog* (*etnòloginja*), *etnòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethnologie*, fr. *ethnologie*, eng. *ethnology*), složeno od ***etno-*** i ***-logija, -log***.

Lit.: OED s. v. ethnology.

etnomuzikològija *ž*

TVORBA *etnomuzikòlog* (*etnomuzikòloginja*), *etnomuzikòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ethnomusikologie*, fr. *ethnomusicologie*, eng. *ethnomusicology*), složeno od ***etno-***, ***muzika*** i ***-logija, -log***.

etnònīm (etnònim) *m*

Složeno od ***etno-*** i ***onim***, usp. ***toponim***.

ẽto *čest.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

Tvoreno analoški prema ***evo***, od čestice *e-* i osnove koja je u pokaznih zamjenica ***ovaj***, ***taj***, ***onaj***. Na sličan je način složena rus. pokazna zamjenica *э́тот* 'taj'.

etùī *m* (20. st.)

Posuđeno iz fr. *étui*, što je postalo od stfr. *estuier* 'zatvoriti', od korijena koji je u lat. *tueor* 'čuvati', v. ***tutor***.

Lit.: Snoj 143; Kluge s. v. Etui.

eu- *pref.*

Posuđeno iz grč. *εὖ* 'dobro', usp. *εὖς* 'dobar' < ie. **h₁su-* 'dobar', v. ***zdrav***.

Lit.: HER 325.

e-ùčēnje *sr*

Kalk prema eng. *e-learning*.

eufemìstičkī *prid.*

Izvedeno od ***eufemizam*** (usp. njem. *euphemistisch*, eng. *euphemistic*).

eufemìzam *m*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika (*Euphemismus*, fr. *euphémisme*) iz grč. *εὐφημισμός*, što je složeno od *εὖ*, v. ***eu-***, i korijena glagola *φημί* 'kažem', v. ***bajati***.

Lit.: Kluge s. v. Euphemismus.

euforija *ž*

Posuđeno iz grč. *εὐφορία* 'svojstvo da nešto lako podnosi, blagostanje, plodnost', što je složeno od *εὖ*, v. ***eu-***, i korijena glagola *φέρω* 'nositi', v. ***brati***.

Lit.: Snoj 144; Kluge s. v. Euphorie.

eugléna *ž* 'rod jednostaničnih, zelenih alga'

Posuđeno iz nlat. *euglena*, što je složeno od ***eu-*** i grč. *γλήνη* 'očna jabučica' nejasnoga podrijetla. Riječ je složio njemački mikrobiolog Christian Gottfried Ehrenberg (1795. – 1876.). Naziv upućuje na očnu pjegu koju ima ova vrsta alga.

Lit.: OED s. v. euglena.

euharìstija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *euharistija* (RKKJ)

TVORBA *euharìstījskī*

Posuđeno preko lat. *eucharistia* iz grč. *εὐχαριστία*, što je od *εὖ*, v. ***eu-***, i *χάρις* 'milost, zahvalnost' < ie. **gʷʰer-* (skr. *háryati* 'uživati', stvnj. *gerōn* 'željeti', arm. *jir* 'dar, usluga', lat. *horior* 'poticati').

Lit.: Snoj 144; Beekes 1606.

eukalìptus *m*

Posuđeno iz nlat. *eucalyptus*, što je složeno od ***eu-*** i grč. *καλυπτός* 'pokriven' nejasnoga podrijetla. Drvo se zove 'dobro pokriveno' jer je cvijeće pokriveno posebnom čahurom prije procvata.

Lit.: OED s. v. eucalyptus.

eukarióti *m, mn.* 'organizmi u kojima stanice imaju staničnu jezgru'

TVORBA *eukarìōtskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Eukaryoten mn.*, fr. *eucaryotes mn.*). Riječ je složena od ***eu-*** i grč. *κάρυον* 'orah' nejasnoga podrijetla, usp. ***prokarioti***.

Lit.: Chambers 346.

èunuh *m*

Posuđeno preko lat. *eunūchus* iz grč. *εὐνοῦχος* 'koji čuva krevet', što je složeno od *εὐνή* 'krevet', nejasnoga podrijetla, i *ἔχω* 'držati', v. ***epoha***. *Eunuh* je izvorno bio čuvar harema. Budući da su čuvari harema bili uškopljeni, riječ je također dobila značenje 'škopac'.

Lit.: Snoj 144; Kluge s. v. Eunuch.

èuro *m* 'valuta'

Kratica apstrahirana iz imena *Europa*, v. ***euro-***. Naziv *euro* izmišljen je 1995. g.

euro- *pref.*

Apstrahirano iz imena *Europa*, što je iz grč. *Εὐρώπη* 'područje u sjevernoj Grčkoj' i 'žensko ime'.

Lit.: Mršić 97f.

eutanázija *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko nlat. *euthanasia*, iz ksgrč. *εὐθανασία* 'lagana smrt, dobra smrt', što je složeno od *εὖ*, v. ***eu-***, i *θάνατος* 'smrt', što je možda u vezi sa skr. *ádhvanīt* 'je nestao' < ie. **dʰwenh₂-*.

Lit.: Beekes 533.

evakuácija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēvacuātiō*, što je izvedeno od glagola *ēvacuō*, koji je složen od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *vacuō* 'postati praznim' < ie. **h₁weh₂-* (skr. *vā́yati* 'nestati', *ūná-* 'prazan', grč. *ἐάω* 'pustiti', got. *wans* 'nestao').

Lit.: Kluge s. v. evakuieren; de Vaan 649, 653.

evaluácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *évaluation*, eng. *evaluation*). Riječ je složena od ***e-, ek-, eks-*** i lat. *valeō* 'biti jak, dobar, vrijediti', v. ***valencija***, ***vladati***.

Lit.: OED s. v. evaluation.

evalùātor *m*

TVORBA *evalùātorica*, *evalùātorskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Evaluator*, eng. *evaluator*). Riječ je izvedena od ***evaluirati, evaluacija***.

evaluírati

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *evalurieren*, fr. *évaluer*). Riječ je složena od ***e-, ek-, eks-*** i lat. *valeō* 'biti jak, dobar, vrijediti', v. ***valencija, vladati***.

evanđèlist *m*

Posuđeno iz grč. *εὐαγγελιστής*. Riječ je izvedena od ***evanđelje***.

evanđelìstār *m*

Posuđeno iz srlat. *evangelistarium*, što je izvedeno od lat. *ēvangelium*, v. ***evanđelje***.

evànđēlje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ivanđẽļē* (Vrgada), *evanđelije* (16. st.)

TVORBA *evanđeòskī*

Posuđeno iz grč. *εὐαγγέλιον* 'radosna, dobra, blaga vijest', što je od *εὖ*, v. ***eu-***, i *ἀγγέλλω* 'javiti', v. ***anđeo***. Glas *-đ-* koji zamjenjuje grč. *-γ-* upućuje na to da je riječ rana posuđenica iz grčkoga, usp. ***anđeo***. Na ranu posuđenicu upućuje i početno *j-* srp. inačice *jevànđēlje* (19. st. Karadžić).

Lit.: Snoj 144.

evangèličkī *prid.*

TVORBA *evangèlik* (*evangèlikinja*)

Posuđeno iz njem. *evangelisch*, što je izvedeno od *Evangelium*, v. ***evanđelje***.

evangelizírati

TVORBA *evangelizácija*

Posuđeno iz njem. *evangelisieren*, što je izvedeno od *Evangelium*, v. ***evanđelje***.

èventuālan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *eventualis* 'slučajno, moguće' (usp. njem. *eventuell*, fr. *éventuel*), što je izvedeno od lat. *ēventus* 'slučaj', participa glagola *ēveniō* 'pojaviti se, dogoditi se'. Lat. je glagol složen od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *veniō* 'doći', v. ***advent***.

Lit.: Kluge s. v. eventuell.

evidèncija *ž*

TVORBA *evidentírati*

Posuđeno iz lat. *ēvidentia*, što je izvedeno od *ēvidēns* 'očigledan', a to je složeno od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *videō* 'vidjeti', v. ***vidjeti***.

Lit.: Kluge s. v. Evidenz.

èvo *čest.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *èvo* (Brač, Vrgada), *'ẹvo* (Varaždin), *'ẹvọ* (Gola), *evo* (RKKJ)

Postalo od psl. **(j)evo* (rus. *éва, э́ва*, polj. dijal. *hajwa*, kašup. *hevo*), usp. i lit. *eva*. Ishodište je ie. čestica **e-* (kao u stcsl. *(j)ese* 'evo', lat. *ecce* 'evo', grč. *ἐ-κεῖ* 'ondje'). Ista je čestica sačuvana i u starijem hrv. *e* 'jer, da', usp. i današnji izraz *e sad*. Praslavenski oblik bez protetskog *j-* vjerojatno se razvio kada je riječ bila na početku rečenice ili se upotrebljavala samostalno.

Lit.: SP VI: 72; Snoj 144; Vasmer I: 388, III: 456f.

evokácija *ž*

Posuđeno iz lat. *ēvocātiō*, što je izvedeno od glagola *ēvocō* 'evocirati, prizivati', od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *vocō* 'zvati', v. ***vokativ***.

Lit.: Kluge s. v. evozieren.

evolúcija *ž*

TVORBA *evolúcījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Evolution*, iz lat. *ēvolūtiō*, što je izvedeno od glagola *ēvolvō* 'odmotati, razviti', od *ē-* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-***, i *volvō* 'motati, okretati', v. ***val***.

Lit.: Snoj 144; Kluge s. v. Evolution.

ezotèričan *prid.*

TVORBA *ezotèrija*

Posuđeno, možda preko njem. *esoterisch* i fr. *ésotérique*, iz grč. *ἐσωτερικός* 'unutrašnji', što je izvedeno od priloga *ἔσω* 'prema unutra', od *εἰς* 'u' < ie. **h₁en* 'u', v. ***u***. Značenje 'skriven, mističan' razvilo se preko filozofskog smisla 'koji je ograničen na unutrašnji krug (pripadnika filozofske škole)'.

Lit.: Kluge s. v. esoterisch.

F

fâ *m* 'četvrta nota u solmizacijskoj ljestvici' *glazb.*

Naziv dolazi od početnog sloga četvrtog stiha himne svetom Ivanu, ***famuli tuorum***, v. ***do***[2].

fàbula *ž* (18. st.)

Posuđeno iz lat. *fābula* 'pripovijest, razgovor', što je izvedeno od glagola *fāri* 'reći, pripovijedati', što je postalo od ie. *$*b^heh_2$-*, v. ***bajati***.

Lit.: Snoj 145.

fagòcīt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Phagozyt*, eng. *phagocyte*, fr. *phagocyte*). Riječ je složena od glagola *φαγεῖν* 'jesti, žderati, gutati' i nlat. *cytus* 'stanica', v. ***-cit***. Grč. *φαγεῖν* je možda postalo od ie. *$*b^heh_2g$- 'podijeliti', v. ***Bog***, ***bogat***.

Lit.: Chambers 784f.

fàgot *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Fagot* iz tal. *fagòtto*, što je možda postalo od *fagòtto* 'svežanj, snop'. Semantička je veza možda u načinu izgrađivanja fagota.

Lit.: DEI 1583; etymologiebank s. v. fagot.

fagòtist *m*

TVORBA *fagòtistica*

Posuđeno iz europskih jezika, usp. njem. *Fagottist*, tal. *fagottista*, izvedeno od ***fagot***.

fàjānsa (fajànsa) *ž* (19. st. Šulek) 'tehnika izrade predmeta od glazirane pečene gline'

DIJALEKTI I POTVRDE *faenca* (Mikalja, Della Bella) (iz talijanskoga)

Posuđeno iz fr. *faïence*, što je od imena grada *Faenza* u sjevernoj Italiji.

Lit.: HER 331.

fàkat (fàkt) *m*

Posuđeno iz lat. *factum* 'ono što je učinjeno, djelo, postupak', što je izvedeno od glagola *faciō* 'činiti', usp. ***djenuti***.

Lit.: Kluge s. v. Faktum; Chambers 364.

-fakcija *suf.*

Posuđeno iz lat. *-factio*, što je izvedeno od glagola *faciō* 'činiti', v. ***djenuti***.

fàkīr *m* 'islamski ili indijski asket'

Posuđeno preko europskih jezika (eng., fr. *fakir*, njem. *Fakir*) iz arap. *faqīr* 'siromah', što je izvedeno od *faqr* 'siromaštvo'. Usp. od istoga korijena i *fukara* 'pogrdna riječ za siromaha' (*reg.*).

Lit.: Snoj 146; etymologiebank s. v. fakir.

fàks *m*

Posuđeno iz eng. *fax*, što je skraćeni lik za *fax machine*. Eng. *fax* je akronim riječi *facsimile* 'vjerna kopija', v. ***faksimil***.

Lit.: etymologiebank s. v. fax.

faksìmīl *m*

Poput njem. *Faksimile* tvoreno prema lat. izrazu *fac simile* 'učini slično', v. ***fakat (fakt)***, ***simulirati***.

Lit.: Snoj 146; Kluge s. v. Faksimile.

fàktor *m*

Posuđeno iz lat. *factor*, što je izvedeno od glagola *faciō* 'činiti', v. ***djenuti***.

Lit.: Snoj 146; Kluge s. v. Faktor.

faktúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Faktur* i tal. *fattura* iz lat. *factūra* 'učinak', što je izvedeno od glagola *faciō* 'činiti', v. ***djenuti***. Značenje 'račun' ova je riječ dobila u talijanskom.

Lit.: Snoj 146.

fàkultatīvan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *fakultativ*, iz fr. *facultatif*, što je izvedeno od *faculté* 'znanje, mogućnost' < lat. *facultās* 'sposobnost, moć', v. ***fakultet***.

Lit.: Snoj 146; etymologiebank s. v. facultatief.

fakùltēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *fakulta* (Šulek) (iz talijanskoga)

TVORBA *fakùltētskī*

Posuđeno preko njem. *Fakultät* iz lat. *facultās* 'sposobnost, mogućnost, vještina' < 'lakoća', što je izvedeno od starijega priloga *facul* 'lagano', odnosno od korijena glagola *faciō* 'činiti'. U srednjovjekovnim sveučilištima *collegium facultātis* je označavalo skup učenjaka (profesora) koji su se bavili jednom od temeljnih disciplina (*facultās*). Odatle se razvilo suvremeno značenje riječi *fakultet*.

Lit.: Snoj 146; Kluge s. v. Fakultät.

falsificírati

Posuđeno iz njem. *falzifizieren*, v. ***falsifikat***.

falsifikāt *m*

Posuđeno preko njem. *Falsifikat* iz srlat. *falsificatum*, što je particip glagola *falsificere*, a to je složeno od lat. *falsus* 'lažan', v. ***falš***, i glagola *faciō*, v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat, djenuti***.

Lit.: Snoj 146f.; Chambers 367.

falsifikātor *m*

TVORBA *falsifikātorica*

Posuđeno iz srlat. *falsificator*, v. ***falsifikat***.

fâlš *prid., pril. reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *fãlši prid.* (Senj), *f'alš pril.* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *falsch* 'pogrešan, krivi', što je iz stfr. *fals* < lat. *falsus* 'lažan, kriv'. Lat. je pridjev postao od participa perfekta glagola *fallō* 'učiniti da što padne; prevariti' < ie. **(s)g^{wh}h$_2$(e)l* 'spotaknuti se' (skr. *skhalate* 'spotaknuti se, ne uspjeti', grč. *σφάλλω* 'srušiti, uništiti').

Lit.: Kluge s. v. falsch; de Vaan 199.

fáma *ž*

Posuđeno iz lat. *fāma* 'glas, priča, glasina, slava', od istoga korijena koji je u ***basna***. Usp. i ***fabula***.

Lit.: HER 333; de Vaan 231.

fàmīlija *ž* (16. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Familie*, iz lat. *familia*. U lat. je ova riječ izvedena od osnove koja je u *famulus* 'sluga' (stlat. *famul*), tj. isprva je označivala sveukupnost služinčadi i ostalih ovisnih ukućana u domu jednoga gospodara (lat. *pater familiās* 'otac obitelji'). Lat. *famul(us)* je srodno s grč. *θεμείλια mn.* 'temelji', v. ***temelj***.

Lit.: Snoj 147; Kluge s. v. Familie.

fanàtik *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *fanàtikinja, fanàtičan, fanatìzam*

Posuđeno iz lat. *fānāticus* 'obuzet orgijastičkim ritualom', isprva 'onaj koji pripada svetištu'. Riječ je izvedena od lat. *fānum* 'svetište' (usp. *prō-fānum* 'profano', isprva 'ono što je izvan svetišta', v. ***profan***). Latinska je riječ postala od ie. **d^{h}h$_1$-s-* 'svet', usp. ***teologija***.

Lit.: Snoj 147; Kluge s. v. fanatisch.

fànfara *ž*

Posuđeno preko njem. *Fanfare* iz fr. *fanfare* 'fanfara', starije 'hvastanje', što je srodno s šp. *fanfarrón* 'hvastavac', port. *fanfa* 'hvastavac' i možda posuđeno iz arap. *farfār* 'brbljav'.

Lit.: Dauzat 296; etymologiebank s. v. fanfare.

fantàstičan *prid.*

Posuđeno preko eng. *fantastic*, fr. *fantastique*, i lat. *phantasticus* 'zamišljen, izmaštan' iz grč. *φανταστικός* 'koji može stvoriti sliku'. Grčka je riječ izvedena od *φαίνω* 'pokazati se', v. ***faza***. Pomak značenja 'izmaštan' > 'prekrasan' dogodio se u francuskom u 19. st.

Lit.: Chambers 368.

fantàstika *ž*

Stvoreno kao prijevod eng. *fiction* u nazivu žanra *znanstvena fantastika* = eng. *science fiction*, usp. i slični kalkovi rus. *научная фантастика*, polj. *fantastyka naukowa*, tal. *fantascienza*. Riječ je izvedena od ***fantastičan***.

fàntāzija *ž* (16. st.)

Posuđeno preko lat. *phantasia* iz grč. *φαντασία* 'prikaza, privid', a to je pak izvedenica od glagola *φαντάζω* 'učiniti vidljivim', usp. iz istoga korijena i *φαίνω* 'pokazati se', v. ***faza***.

Lit.: Snoj 147; Kluge s. v. Phantasie.

fantazírati

TVORBA *fantazírānje*

Posuđeno preko njem. *fantasieren* iz fr. *fantasier*, što je izvedeno od *fantasie* 'fantazija', v. ***fantazija***.

fàntōm *m*

TVORBA *fàntōmskī*

Posuđeno preko njem. *Phantom* iz fr. *fantôme*. Francuska je riječ posuđena iz grč. *φάνταομα* 'prikaza', što je izvedeno od *φαίνω* 'pokazati se', v. ***faza***.

Lit.: Dauzat 296; etymologiebank s. v. fantoom.

fâr *m*

Posuđeno iz tal. *faro* 'far, svjetionik', što je postalo od kslat. *pharus* 'svjetionik'. Latinska je riječ postala od imena otočića *Φάρος* u blizini antičke Aleksandrije. Na tom je otoku stajao najveći svjetionik klasičnog doba te je ime otoka postalo sinonim za 'svjetionik'.

Lit.: HER 334.

fàrad *m* 'mjerna jedinica električnog kapaciteta' *fiz.*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. eng. *farad*, njem. *Farad*). Izvedeno od prezimena engleskog fizičara i kemičara *Michaela Faradaya* (1791. – 1867.) koji je znatno doprinio poznavanju elektriciteta.

Lit.: Mršić 100.

faràōn *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *faràōnskī*

Posuđeno iz lat. *pharao* i grč. *Φαραώ* iz stegip. *per-'o* 'uzvišena kuća'. Prvotno je ova riječ označivala faraonovu palaču, a od vremena Akenatona (ili Eknatona; 14. st. pr. Kr.) metonimijom je prenesena na samoga faraona.

Lit.: Snoj 147.

farìzēj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *farisej* (15. st. Marulić)

TVORBA *farìzējskī*, *farizéjstvo*

Posuđeno iz grč. *Φαρισαῖος*, što je iz hebr. *pərūšīm* 'odvojeni', odnosno aram. *perišayyā* 'odvojeni'. Farizeji su u starom Izraelu bili sekta koja je strogo poštovala vjerske zakone i u tom smislu bila "odvojena" od ostaloga svećenstva.

Lit.: Chambers 785.

fârma *ž*

Posuđeno iz eng. *farm*, što se izvodi iz stfr. *ferme* 'zakup' < lat. *firma* 'utvrđena cijena', od glagola *firmō* 'utvrditi', v. ***firma***.

Lit.: Chambers 369.

farmacèut *m*

TVORBA *farmacèutkinja*

Posuđeno preko kslat. *pharmaceuticus* iz grč. *φαρμακευτικός* 'koji se odnosi na lijekove', usp. *φαρμακευτικός ἰατρός* 'koji liječi lijekovima, liječnik', v. ***farmacija***.

fàrmācija *ž*

Posuđeno preko kslat. *pharmacia*, iz grč. *φαρμακεία* 'upotrebljavanje lijekova', što je izvedeno od *φάρμακον* 'lijek, ljekovita biljka'. Ta je riječ vjerojatno supstratnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. Pharmazie.

fàrmer *m*

TVORBA *fàrmerica*, *fàrmerskī*

Posuđeno iz eng. *farmer*, što je izvedeno od *farm* 'farma', v. ***farma***.

fârsa *ž*

Posuđeno iz fr. *farce*, što je izvedeno od stfr. glagola *farcir* 'ispuniti' < lat. *farciō* 'ispuniti'. Isprva je *farce* označivalo smiješne scenske igre kojima se "ispunjavalo" vrijeme između činova dramske predstave, odatle neobičan razvitak značenja te riječi. Lat. je glagol možda u vezi s grč. *φράσσω* 'ograditi', v. ***dijafragma***.

Lit.: Gluhak 221; Picoche 210; Chambers 369.

fasáda *ž*

TVORBA *fàsādnī*

Posuđeno iz fr. *façade*, što je izvedeno od *face* 'lice' budući da je fasada prednji dio kuće (metaforički 'lice kuće'). Riječ za 'lice' izvedena je od lat. *faciēs* 'izgled, lice', a to je izvedenica od *faciō* 'činiti', v. ***djenuti***. Za semantičku vezu usp. *lik – oblikovati*, v. ***lice***.

Lit.: Snoj 148; Picoche 207.

fascìkl *m*

Posuđeno preko njem. *Faszikel* iz lat. *fasciculus* 'snopić, svežnjić', što je deminutiv od *fascis* 'snop, svežanj', usp. ***fašizam***.

Lit.: Kluge s. v. Faszikel.

fascinácija *ž*

Posuđeno iz lat. *fascinātio* (usp. i *fascināns* 'fascinantan'), što je izvedeno od glagola *fascinō* 'opčiniti'. Taj je pak denominativni glagol izveden od imenice *fascinum* 'zlo, urok, začaranost', koja je posuđena iz nepoznatog predrimskog izvora (slično kao i grč. *βασκάνιον* 'čarolija').

Lit.: Kluge s. v. faszinieren.

fascinàntan *prid.*

Posuđeno iz fr. *fascinant* ili lat. *fascināns*, v. ***fascinacija***.

fascinírati

Posuđeno preko njem. *faszinieren* i fr. *fasciner* iz lat. *fascinō*, v. ***fascinacija***.

fasèta *ž*

Posuđeno iz fr. *facette* 'malo lice, mala ploha, mala ploča', što je umanjenica imenice *face* 'lice', v. ***fasada***.

fàšist *m*

TVORBA *fàšistica, fašìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika, usp. tal. *fascista*, njem. *Faschist*, v. ***fašizam***.

fašìzam *m*

Posuđeno iz tal. *fascismo*, što je izvedeno od imenice *fascia* 'svežanj, svezak, omot'. Ta se pak imenica razvila iz lat. *fascis* 'snop, svežanj'. U starom su Rimu *fasces* bili svežnjevi pruća omotani oko sjekire, a nosili su ih liktori kao simbol moći rimskih dužnosnika. Latinska je riječ možda u vezi sa stir. *basc* 'ogrlica', velš. *beich* 'teret'.

Lit.: Snoj 148; Kluge s. v. Faschismus; de Vaan 203.

fàšnīk *m*

Posuđeno iz bavarskog njem. *Fasching*, što je postalo od srvnj. *vaschanc, vaschang*, složenice od *vas-* 'post', v. ***post***, i *-gang* 'hod', v. ***gangster***.

Lit.: Kluge s. v. Fasching.

fàtālan *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz lat. *fātālis*, što je izvedeno od *fātum* 'sudbina', a to je particip glagola *fāri* 'reći, pripovijedati', dosl. 'to, što je bilo rečeno'. Za lat. glagol v. ***fabula***, ***bajati***.

Lit.: Snoj 148; Kluge s. v. fatal.

fatamorgàna *ž*

Posuđeno iz tal. *fatamorgana, fata Morgana*, dosl. *Vila Morgan*. Talijanska je riječ prvo označavala optičke pojave u Mesinskom tjesnacu kod Sicilije, poslije se počela odnositi na slične optičke pojave na drugim mjestima. Tal. *fata* 'vila' postalo je od lat. *fāta* 'boginja sudbine', što je množinski oblik riječi *fātum* 'sudbina', v. ***fatalan***. *Vila Morgan* je čarobnica *Morgan le Fay* iz keltskih legenda o kralju Arturu. Smatra se da su fatamorgane u Mesinskom tjesnacu povezali s tom čarobnicom Vikinzi, koji su u 11. st. osvojili Siciliju od Arapa. Manje se vjerojatnim čini mišljenje da je *Morgana* bila arapska čarobnica, čije bi ime bilo izvedeno od arap. *margān* 'koralj'.

Lit.: Kluge s. v. Fata Morgana; DEI 1604; etymologiebank s. v. fata morgana; Mršić 101.

fàun (fāūn) *m*

Posuđeno iz lat. *Faunus* 'bog šuma i pašnjaka'. Latinski je teonim u vezi s lat. *favōnius* 'blagi i vlažni zapadni vjetar', umbr. *fons* 'milosrdan', možda i stir. *búan* 'postojan', a izveden je od korijena koji je u lat. *faveō* 'ugrijati se za, biti sklon', v. ***favorit***.

Lit.: HER 336; Chambers 372.

fàuna *ž*

Posuđeno iz lat. *fauna* 'fauna', što je postalo od imena rimske boginje *Fauna*, koja je bila ženski parnjak (prema izvorima kći ili sestra i/ili žena) boga šuma i pašnjaka koji se zvao *Faunus*, v. ***faun***.

favòrīt *m*

TVORBA *favòritkinja*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Favorit* i fr. *favori*, iz tal. *favorito*, što je izvedeno od *favore* < lat. *favor* 'naklonost'. Lat. je imenica izvedenica od glagola *faveō* 'ugrijati se za, biti sklon', koji je postao od ie. **b^heh_2w-* (stir. *báe* 'dobit, korist', skr. *bhūṣ-* 'potruditi se za nekoga') ili **$g^{wh}ew$-*, v. ***govjeti***.

Lit.: Snoj 149; de Vaan 206.

fáza *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Phase* i fr. *phase*, iz grč. *φάσις* 'pojava', što je izvedeno od glagola *φαίνω* 'pokazati se'. Grčki je glagol izveden od ie. **b^heh_2-* 'sijati' (skr. *bhā́ti*, gluž. *bać so*).

Lit.: Snoj 149.

fàzān *m* (17. st.)

Posuđeno iz lat. *avis phāsiāna*, *phāsianus*, što je iz grč. *φασιανός*, izvorno od imena rijeke *Φᾶσις* u Armeniji, odakle potječe ta ptica. Pri posuđivanju hrv. riječi moglo je posredovati i njem. *Fasan*, *Fasanhahn* iz istoga izvora.

Lit.: Snoj 149.

fèbruār *m* (13. st. Mon. serb.; 16. st.) 'drugi mjesec u godini, veljača'

DIJALEKTI I POTVRDE *fèbrār* (Dubrovnik), *febrȍr* (Brač), *f'ebruar* (Varaždin), *februarij* (16. st. Vrančić), *prevar* (14. st. Mon.serb.), *privar* (16. st. Mon. croat.), *pervar* (14. st. Mon. serb., 15. st. Mon. croat.), *prvar* (15. st. Mon. croat.), *fèbrār* (14. st. Mon. serb., 16. st.), *fevrar* (15. st. Mon. serb.), *fervar* (13. st. Mon. serb.), *frevar* (14. st. Mon. serb., 17. st. Palmotić), *febrar, februar* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Februārius*, što je izvedeno od glagola *februō* 'čistiti'. Latinski je glagol izveden od ie. korijena **d^{h}wes-* 'puhati, disati', v. ***duh***, ili od ie. **d^{h}eg^{wrh}-* 'gorjeti', v. ***žeći***. Mjesec je ime dobio po tome što su se na kraju tog mjeseca u Rimu održavala žrtvovanja za pročišćenje. Oblici poput *prvar* i *frevar*, potvrđeni u starijem jeziku, posuđeni su iz bizant. grč. *φεβράριος* > *φερβρι(ος)*, što je također posuđeno iz latinskoga.

Lit.: Skok I: 508f.; Gluhak 221; de Vaan 208; Kluge s. v. Februar.

federácija *ž*

Posuđeno iz lat. *foederātio*, što je izvedeno od *foedus* ⟨G *foederis*⟩ 'savez', a to je izvedenica od korijena koji je u *fīdō* 'imati povjerenja', v. ***bijeda***.

Lit.: Snoj 149.

federalìzam *m*

Posuđeno iz fr. *fédéralisme* ili eng. *federalism*, što je izvedeno od fr. *fédéral*, eng. *federal*, v. ***federalni***, ***federacija***.

Lit.: Dauzat 300; OED s. v. federalism.

fèderālnī *prid.*

Posuđeno iz fr. *fédéral*, ili eng. *federal*, što je izvedeno od lat. *foedus* ⟨G *foederis*⟩ 'savez', v. ***federacija***.

Lit.: Dauzat 300; OED s. v. federal.

fèderatīvnī *prid.*

Posuđeno iz fr. *fédératif*, što je izvedeno od fr. *fédération*, lat. *foederātio*, v. ***federacija***.

Lit.: Dauzat 300.

feфèrōn *m*

Posuđeno iz aust.-njem. *Pfefferone*, što je iz tal. *peperone* 'paprika'. Talijanska je riječ postala dodavanjem sufiksa za augmentative *-one* na osnovu koja je u lat. *piper* 'papar', v. ***papar***.

Lit.: Snoj 149.

fèkālije *ž, mn.* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Fäkalien* iz fr. *fécal*, što je izvedeno od lat. *faex* 'talog' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 150; Kluge s. v. Fäkalien; Dauzat 300.

felácija *ž*

Posuđeno iz kslat. *fēllātio*, što je izvedeno od glagola *fēllō* 'sisati, vršiti felaciju', a to je izvedeno od *fēlō* 'sisati mlijeko', v. ***dojiti***.

fèlāh *m reg.* 1. 'zemljoradnik u arapskim zemljama'; 2. 'onaj koji je tamnije puti (u Bosni naziv ob. za onoga koji je s Orijenta)'; 3. 'onaj koji je živ; nemiran'

Posuđeno preko tur. *fellah* iz arap. *fallāḥ* 'zemljoradnik', osobito u Egiptu, što je izvedeno od *falaḥa* 'obrađivati (zemlju)'.

Lit.: Škaljić 278f.; OED s. v. fellah.

fèljtōn *m*

TVORBA *fèljtōnski*

Posuđeno iz fr. *feuilleton*, što je izvedeno od *feuillette* 'listić'. To je pak deminutiv od *feuille*, što je postalo od lat. *folium* 'list', v. ***folija***. *Feuilleton* je isprva označivalo listove koji su dodavani časopisima, a imali su većinom neslužben, zabavan sadržaj.

Lit.: Kluge s. v. Feuilleton.

femìnist *m*

TVORBA *femìnistica*, *femìnističkī*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *féministe*, eng. *feminist*). Izvedeno od ***feminizam***.

feminìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *féminism*, eng. *feminism*). Riječ je skovao francuski filozof François Fourier (1772. – 1837.). Izvedena je od lat. *fēmina* 'žena', što je

izvedenica od pasivnog participa prezenta ie. glagola *$d^heh_1(i)$- 'dojiti', v. ***dojiti***.

Lit.: OED s. v. feminism; de Vaan 210.

femto- *pref.*

Posuđeno iz dan. *femten* 'petnaest', što je složeno od *fem* 'pet' i *-ten* 'deset'. Prefiks se koristi u fizici za mjerne jedinice, npr. *femtosekunda* (10^{-15} dio sekunde).

Lit.: HER 338; Chambers 375.

fȅn *m*

Posuđeno preko bavarskog ili standardnog njem. iz švicarskog njem. *Föhn* 'topli, suhi vjetar (gornjak) u alpskim dolinama', što je posuđenica iz romanskoga, usp. lat. *favōnius* 'blagi i vlažni zapadni vjetar', v. ***faun***.

Lit.: Kluge s. v. Föhn; etymologiebank s. v. föhn.

fènīks *m*

Posuđeno preko lat. *phoenix* iz grč. *φοῖνιξ*. Prema starogrčkim autorima tu su mitološku pticu obožavali u starom Egiptu.

Lit.: OED s. v. phoenix.

fenòmēn *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Phänomen*, iz lat. *phaenomenon*, što je iz grč. *φαινόμενον* 'pojavnost', usp. *φαίνω* 'pojaviti se', v. ***faza***.

Lit.: Kluge s. v. Phänomen.

fènomenālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *phänomenal*, fr. *phénoménal*), izvedeno od ***fenomen***.

fènjer *m* (18. st. Blagojević, Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *fener* (18. st. Della Bella, Belostenec)

Posuđeno preko tur. dijal. *fener* iz ngr. *φανάρι*, što je izvedeno od grč. *φᾶνός* 'baklja' < ie. *b^heh_2*- 'sijati', v. ***faza***.

Lit.: Skok II: 598; Škaljić 205.

fèrāl *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ferõl* ⟨G *ferõlā*⟩ (Brač), *fer^{o}ā* ⟨G *-^{o}ālā*⟩ (Vrgada)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, usp. mlet. *feràl*, furl. *ferâl*, srlat. *ferale*. Romanska je riječ izvedena od kslat. *pharus* 'svjetionik', v. ***far***. Dubrovački oblik *ofèrao* (19. st.) postao je od krivo rastavljenog dalmatskog **lu feral* > **l'uferal*. Nije vjerojatno mišljenje da je *feral* posuđenica iz ngr. *φανάρι*, usp. ***fenjer***.

Lit.: Skok II: 598; DEI 1619.

fèredža *ž*

Posuđeno iz tur. *ferace*, što je iz arap. *farāğiyya*, izvedenica od *faraǧ* 'utjeha, tješenje, razveseljavanje'.

Lit.: Škaljić 279.

fêrije *ž, pl. t.*

Posuđeno preko njem. *Ferien* iz lat. *fēriae pl. t.* 'religiozni festival, praznik', što je izvedeno od ie. *d^heh_1-s-*, v. ***fanatik***, ***festival***, ***teologija***.

Lit.: Kluge s. v. Ferien.

fèrment *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Ferment*, iz lat. *fermentum*, što je izvedeno od glagola *ferveō* 'vreti, ključati', koji je postao od ie. *b^her-u-* (stir. *berbaid* 'ključati').

Lit.: Snoj 150; Kluge s. v. Ferment; de Vaan 215f.

fermentácija *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika, iz kslat. *fermentātiō*, izvedenice od glagola *fermentō* 'kisati', a to je izvedeno od *fermentum* 'kvasac', v. ***ferment***.

fermentírati

TVORBA *fermentírānje*

Posuđeno iz njem. *fermentieren*, što je izvedeno od ***ferment***.

fèròmōn *m biol.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Pheromon*, eng. *pheromone*). Riječ je složena od korijena grčkoga glagola *φέρω* 'nositi', v. ***brati***, i drugoga dijela riječi ***hormon***. Riječ su 1959. skovali švicarski zoolog Martin Lüscher (1917. – 1979.) i njemački kemičar Peter Karlson (1918. – 2001.).

fèrtīlan *prid.*

Posuđeno iz lat. *fertilis*, što je izvedeno od lat. *ferō* 'nositi' (dosl. 'koji nosi plod(ove)'), v. ***brati***.

Lit.: Chambers 377.

fês *m* (19. st. Karadžić)

Posuđeno iz tur. *fes*. Šešir je nazvan po sjevernomarokanskom gradu Fesu, gdje su prvobitno izrađivali fesove, usp. fr. *bonnet*

de Fez (17. st.), dosl. 'šešir iz Feza'. Ime je grada vjerojatno postalo od berberskog *afasi* 'desna (ruka)', tj. 'naselje na desnoj obali rijeke'.

Lit.: etymologiebank s. v. fez; Levy 2009.

festìvāl *m*

TVORBA *festìvālskī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Festival*, iz eng. *festival*, što je iz stfr. *festival* 'svetkovina', od kslat. *fēstīvālis*, izvedenice od pridjeva *fēstīvus* 'blagdanski' od *fēstum* 'blagdan'. Potonja je riječ postala od ie. **$d^{h}eh_{1}$-s-*, v. ***ferije***, ***fešta***, ***teologija***, ***fanatik***.

Lit.: Snoj 150; Chambers 377.

fèšta *ž reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *fèšta* (Brač, Pitve, Zavala, Vrgada, Grobnik, Orbanići)

Posuđeno iz mlet. *festa* 'svečanost', što je postalo od lat. *fēstum* 'svetkovina', v. ***festival***, usp. i ***ferije***.

Lit.: Snoj 150.

fètiš *m*

Posuđeno iz fr. *fétiche*, što je posuđeno iz port. *fetico*, starije *feitiço* 'čarolija'. Ishodište je vlat. pridjev *facticius*, usp. lat. *factum* 'čin, djelo', v. ***fakat (fakt)***.

Lit.: Chambers 378; Dauzat 302.

fètus *m*

Posuđeno iz lat. *fētus* 'dojenče', od istoga korijena koji je i u *fēmina* 'žena', *fēlō* 'sisati', v. ***dojiti***, ***dijete***.

Lit.: Chambers 378.

fèud *m*

Posuđeno iz srlat. *feodum, feudum*, što je posuđenica iz frnč. **fehu* 'stoka', usp. i srlat. *feum, fevum* 'feud'. Dodatak suglasnika **-d-* u latinskom obliku nije objašnjen. Možda su na lat. oblik utjecali srlat. *alodum, allodium* 'imovina' (feudalni legalni termin) i/ili lat. *foedus* 'savez, ugovor'. Frnč. je riječ **fehu* postala od ie. **pek'-u-* 'stoka' (skr. *paśú-*, lat. *pecu* 'stado', stprus. *pecku*). Značenjska je veza između 'stoka' i 'posjed, imetak' kao u lat. *pecu* i *pecūnia* 'novac, imetak'.

Lit.: OED s. v. fee; Kluge s. v. feudal; etymologiebank s. v. feodaal.

feudalìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Feudalismus*, eng. *feudalism*), izvedeno od ***feud***.

fèudālnī *prid.*

TVORBA *feudálac, feùdālka*

Posuđeno iz srlat. *feodalis, feudalis*, v. ***feud***.

fìbula *ž* 'antička kopča' *pov.*

Posuđeno iz lat. *fibula*, što je izvedenica od glagola *fīgō* 'pripojiti, pribosti', v. ***fiksirati***.

fićùkati (18. st.)

Zacijelo postalo ukrštanjem glagola ***fućkati*** i ***zvižđukati***.

fìgūra *ž* (15. st. Mon. croat.)

TVORBA *figùrica* (18. st.)

Posuđeno iz lat. *figūra* 'lik, oblik, slika', usp. i *figūrātiō* 'oblikovanje'; latinske su riječi izvedene od korijena koji je u glagolu *fingō* 'oblikovati' < ie. **$d^{h}eig^{h}$-* 'mijesiti, oblikovati' (skr. *deh-* 'mazati, žbukati', got. *digan* 'oblikovati', toh. B *tsik-* 'oblikovati', čak. *dīža, dīžva* 'drvena posuda od 3 do 5 l' (Brač), rus. *дежа́* 'naćve'), usp. ***zid***.

Lit.: Snoj 151; Chambers 381.

fijáker *m*

Posuđeno preko bav. njem. *Fiaker* iz fr. *fiacre*. *Fijakeri* su dobili ime po hotelu *Saint Fiacre* u Parizu gdje su se u 17. st. takva kola mogla iznajmiti. Hotel je dobio ime po irskom svecu iz 7. st. (sv. *Fiachra*).

Lit.: Snoj 151; Dauzat 303; Kluge s. v. Fiaker; OED s. v. fiacre; Mršić 104.

fijàsko (fijàsko) *m*

Posuđeno iz tal. *fiasco*, isprva prema izrazu iz kazališnog žargona *fare fiasco* 'propasti', doslovno 'napraviti bocu', usp. tal. *fiasco* 'boca'. Potonja je riječ posuđenica iz germanskog **flaska-* 'boca', v. ***flaširati***. Značenje 'fijasko' umj. 'boca' možda je kalk prema fr. *bouteille* 'boca, (žarg.) pogreška, fijasko'.

Lit.: Chambers 379; Dauzat 303; etymologiebank s. v. fiasco.

fijūk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *fijū*

TVORBA *fijúkati* (19. st. Karadžić)

Onomatopeja.

-fikacija, -ficirati, -fikat *suf.*

Posuđeno iz lat. *-ficatiō* 'činjenje', *faciō* 'činiti, načiniti', v. ***djenuti***.

fikcija *ž*

Posuđeno iz lat. *fictiō* 'izmišljotina, umišljanje' (usp. eng. *fiction*), od lat. *fictus* 'izmišljen, preobražen', što je particip glagola *fingō* 'oblikovati', v. ***figura***.

Lit.: Snoj 151; Chambers 379.

fìksan *prid.*

Posuđeno iz lat. *fīxus* 'utvrđen, učvršćen', v. ***fiksirati***.

fiksírati

Posuđeno iz njem. *fixieren*, što je iz srlat. *fixare*, izvedenica od lat. *fīgō* 'pripojiti, pribosti', (usp. i lat. *fīxus* 'utvrđen, učvršćen') < ie. **dʰei(H)gʷ-* 'pribosti' (lit. *diegti* 'saditi, bosti', latv. *dìegt* 'nanizati, šiti, pribosti', možda i toh. B *tsāk-* 'probušiti, gristi (o zmiji)').

Lit.: Snoj 151; Kluge s. vv. fixieren[1], fixieren[2], fix[1]; de Vaan 219.

fìktīvan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *fiktiv*, fr. *fictif*, eng. *fictive*). Postalo od kslat. **fictīvus*, što je izvedeno od lat. *fictus* 'izmišljen, preobražen', v. ***fikcija***.

Lit.: Dauzat 304.

fìkus *m*

Posuđeno iz nlat. *ficus*. Taj je naziv za biljni rod skovao švedski botaničar Carl Linnaeus (1707. – 1778.) na temelju latinske riječi *ficus* 'smokva'. Ta je pak lat. riječ posuđena iz nekog nepoznatog izvora, kao i istoznačno grč. *σῦκον*

Lit.: Snoj 151; OED s. v. ficus.

-fil, -fìlija *suf.*

Posuđeno iz grč. *φίλος* 'prijatelj, drag', *-φιλια* 'ljubav', *φιλεῖν* 'ljubiti'. Etimologija je korijena grčkih riječi nejasna.

fil-, filo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *φιλο-*, *φίλος* 'voljen, drag', *φιλεῖν* 'ljubiti'.

filàntrop *m*

TVORBA *filàntropkinja*

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *φιλάνθρωπος* 'koji voli ljude', v. ***filantropija***.

Lit.: Snoj 151.

filantròpija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *φιλανθρωπία*, što je složeno od *φίλος* 'voljen, drag', v. ***-fil, -filija***, i *ἄνθρωπος* 'čovjek', v. ***antropo-***.

Lit.: OED s. v. philantropy.

filatèlija *ž*

Posuđeno iz fr. *philatélie*, što je složeno od grč. *φιλο-* 'sklonost, ljubav' ***fil-, filo-***, i grč. *ἀτέλεια* 'oslobođenje od dažbina' (< ie. **telh₂-* '(pod)nositi', v. ***tolerantan***). Uvođenjem poštanskih marki poštarinu više nije plaćao primatelj, pa je poštanska marka znak da je pošiljku unaprijed platio pošiljatelj, tj. da je 'oslobođena od dažbina'. Francusku je riječ prvi upotrebio skupljač poštanskih maraka George Herpin u časopisu *Le Collectionneur de Timbres-poste* (15. studenoga 1864.).

Lit.: Snoj 151f.; OED s. v. philately; Beekes 1463.

filatèlist *m*

TVORBA *filatèlistica, filatelìstičkī*

Posuđeno iz fr. *filatéliste*, v. ***filatelija***.

fildžān *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *finčān* (Karadžić), *findžān* (18. st.), *finžan* (17. st), *vildžan* (Karadžić)

Posuđeno preko tur. dijal. *filcan* i arap. *finǧan* iz perz. *pingān* 'plitka zdjela'. Balkanski turcizam, usp. bug. *филджán*, alb. *filxhan*, arum. *filigeane*, ngr. *φλιτζάνι*.

Lit.: Skok I: 518; Škaljić 283.

filharmònījskī *prid.*

TVORBA *filharmònija, filharmòničār* (*filharmòničārov, filharmòničārev, filharmòničārka*)

Posuđeno, možda preko njem. *philharmonisch*, iz fr. *philharmonique*, što je složeno od ***fil-, filo-*** i grč. *ἁρμονία* 'sklad', v. ***harmonija***.

Lit.: Kluge s. v. philharmonisch.

filìgrān *m* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz tal. *filigrana*; riječ je tvorena od tal. *filo* < lat. *filum* 'nit', v. ***žila***, i tal. *grano* < lat. *grānum* 'zrno', v. ***zrno***.

Lit.: Snoj 152; Chambers 383.

filijála *ž*

Posuđeno iz njem. *Filiale* ili fr. *filiale*, što je iz srlat. *fīliālis* 'sinov, kćerin', pridjev izveden od *fīlius* 'sin', odnosno *fīlia* 'kći' < ie. **dʰeh₁i-l-*, v. ***dijete***, ***dojiti***. Riječ je prvo pripadala u crkvenu terminologiju, a označivala je samostane koje su, kao filijale, osnivali

drugi samostani, odnosno crkveni redovi. U svjetovnu je sferu riječ prenešena u 19. st.

Lit.: Snoj 152; Kluge s. v. Filiale.

filìpika *ž*

Posuđeno iz lat. *Philippica*, grč. *Φιλιππικά*, oštri politički govori starogrčkog govornika Demostena (384. – 322. pr. Kr.) protiv makedonskog kralja *Filipa II.* (grč. *Φίλιππος*, 382. – 336. pr. Kr.).

Lit.: Mršić 104.

filistar *m* 'čovjek ograničenih pogleda; malograđanin, licemjer'

Posuđeno iz njem. *Philister*, što je preoblikovano od lat. *Philistīnus* 'Filistejac' iz hebr. *pəlištīm* 'Filistejci' (pleme koje je ratovalo sa Židovima u biblijsko doba). Riječ se proširila iz studentskog žargona, u kojem su "Filistejcima" bili nazivani svi koji nisu pripadnici akademske zajednice.

Lit.: Snoj 152; Kluge s. v. Philister; Mršić 105.

fìlm *m*

TVORBA *filmskī*

Posuđeno iz eng. *film*, što je isprva značilo samo 'kožica, opna, membrana', a onda je preneseno na celuloidnu traku. Engleska je riječ postala od ie. **pel-mn-* (grč. *πέλμα* 'taban', stfriz. *filmene* 'koža').

Lit.: Snoj 152; Kluge s. v. Film; OED s. v. film; Kroonen 135.

filo- *pref.*

Posuđeno iz grč. prefiksoida *φυλο-*, usp. *φῦλον* 'rod, pleme', što je izvedeno od korijena koji je u ***biti***[1].

Lit.: Beekes 1595.

filodèndrōn *m bot.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *philodendron*, njem. *Philodendron*), složeno od ***fil-, filo-*** i grč. *δένδρον* 'stablo' od korijena koji je u ***drvo***. Riječ je skovao austrijski botaničar Heinrich Wilhelm Schott (1794. – 1865.). Naziv je motiviran time što filodendron prianja uz drveće.

Lit.: Chambers 787.

filòzof *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *filosof* (15. st. Marulić)

TVORBA *filòzofkinja*, *filòzofskī* (18. st. Della Bella)

Posuđeno iz grč. *φιλόσοφος* 'filozof, koji voli mudrost', što je složeno od *φίλος* 'voljen, drag', v. ***fil-, filo-***, i *σοφός* 'mudar, vješt' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 153; Beekes 1373.

filozòfija *ž* (16. st. Hektorović)

DIJALEKTI I POTVRDE *filosofija* (17. st.)

Posuđeno iz grč. *φιλοσοφία*, v. ***filozof***.

Lit.: Snoj 153.

filtar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *filter*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Filter*, iz srlat. *filtrum* 'filtar (od pusta)', što je posuđenica iz frnč. **filta-* 'pust', usp. njem. *Filz* 'pust, netkano sukno' (iz čega je hrv. razg. *filc* 'pust'), v. ***pust***[2].

Lit.: Snoj 153; Kluge s. v. Filter, Filz.

filtrácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Filtration* iz fr. *filtration*, što je izvedeno od srlat. *filtrāre* 'filtrirati', v. ***filtrat***.

Lit.: Dauzat 306; OED s. v. filtration.

filtrāt *m*

Posuđeno preko njem. *Filtrat* iz nlat. *filtrātum*, što je particip glagola *filtrāre* 'filtrirati', izvedenice od srlat. *filtrum* 'filtar', v. ***filtar***.

Lit.: OED s. v. filtrate.

filtrirati

TVORBA *filtrírānje*

Posuđeno iz njem. *filtrieren*, što je izvedeno od *Filter* 'filtar', v. ***filtar***.

fȉn *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *fȉn* (Brač, Vrgada), *fī̏n* (Gola)

TVORBA *finòća*

Posuđeno iz njem. *fein* i ukršteno s istoznačnim tal. *fino*; oba su pridjeva (njem. i tal.) izvorno iz lat. *finis* 'kraj, međa', v. ***finale***. Razvitak je značenja bio 'granični, rubni' > 'izvanredan' > 'fin'.

Lit.: Gluhak 222; Snoj 153; Kluge s. v. fein.

finále *m*

TVORBA *finālnī*

Posuđeno iz tal. *finale* 'finale glazbene kompozicije' i fr. *finale* 'finale sportske utakmice'. Talijanska i francuska riječi izvedene su

od lat. *fīnālis* 'koji se odnosi na kraj, zadnji', a to je izvedeno od lat. *fīnis* 'kraj, međa'. Dublja je etimologija nejasna, ali moguća je veza s korijenom koji je u ***zid***.

Lit.: etymologiebank s. v. finale; de Vaan 222.

finàlist *m*

TVORBA *finàlistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Finalist*, eng. *finalist*, fr. *finaliste*), izvedeno od ***finale***.

finàncije *ž, pl. t.*

TVORBA *finàncījskī*

Posuđeno preko njem. *Finanzen* iz fr. *finances*, što je izvedeno od srlat. *financia*, od srlat. glagola *finare* 'platiti', od lat. *fīnis* 'kraj, međa', v. ***finale***. U razvitku značenja moglo je posredovati i grč. *τέλος* što znači 'kraj' i 'izdatak'.

Lit.: Snoj 153; Kluge s. v. Finanzen.

financírati

Posuđeno iz njem. *finanzieren*, što je izvedeno od ***financije***.

fingírati

Posuđeno preko njem. *fingieren* iz lat. *fingō* 'umišljati, oblikovati'; isti je korijen i u ***figura***, ***fikcija***. Kolokvijalizam *finta* posuđen je iz tal. *finta*, što je izvorno particip od *fingō*.

Lit.: Kluge s. v. fingieren.

fírma *m*

Posuđeno preko njem. *Firma* 'firma' iz tal. *firma* 'potpis', što je izvedeno od *firmare* 'utvrditi' < lat. *firmō* 'utvrditi'. Latinski je glagol izvedenica od *firmus* 'čvrst' < ie. **dʰer-* 'učvrstiti' (skr. *dhar-* 'držati, podržati', lit. *deréti* 'kladiti se, složiti'), usp. ***mudar***. Značenjski je razvoj bio 'potpis ispod komercijalnog ugovora' > 'firma, oznaka tvrtke'.

Lit.: Snoj 153; de Vaan 223.

fitīlj *m* (17. st.)

Posuđeno preko tur. *fitil* iz arap. *fatīl*.

Lit.: Škaljić 284.

fítnes *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *fitness*, što je izvedeno iz pridjeva *fit* 'čvrst, zdrav' nepoznate etimologije.

Lit.: Snoj 153; Chambers 385.

fito- *pref.*

Posuđeno iz grč. sufiksoida *φυτο-*, usp. *φυτόν* 'biljka', što je izvedeno od korijena koji je u ***biti***[1].

fitònīm (fitònim) *m*

Složeno od ***fito-*** i ***onim***, usp. ***toponim***.

fizika *ž* (16. st.)

TVORBA *fizičār* (*fizičārka*, *fizičārov*, *fizičārev*), *fizikālnī*, *fizičkī*

Posuđeno preko lat. *physica* 'prirodna znanost' (srlat. 'medicinska znanost') iz grč. *φυσική* 'znanost o prirodi', što je izvedeno od *φύσις* 'priroda'. Grčka je riječ apstraktna imenica izvedena od glagola *φύομαι* 'postajati, bivati', v. ***biti***[1].

Lit.: Snoj 154; Kluge s. v. Physik.

fiziològija *ž*

Posuđeno preko lat. *physiologia* iz grč. *φυσιολογία* 'prirodna znanost', složeno od *fizio-*, v. ***fizika***, i ***-logija***, ***-log***.

Lit.: Snoj 154.

fizioterapèut *m*

TVORBA *fizioterapèutkinja*, *fizioterapèutskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Physiotherapeut*, fr. *physiothérapeute*), usp. ***fizioterapija***.

fizioteràpija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Physiotherapie*, fr. *physiothérapie*, eng. *physiotherapy*), složeno na početku 20. st. od *fizio-* (v. ***fizika***) i ***terapija***.

fjȍrd *m*

Posuđeno iz norv. *fiord* < stnord. *fjǫrðr* < ie. **per-tu-* 'brod, gaz' (velš. *rhyd*, av. *pərətu-*). Indoeuropska je riječ izvedena od korijena koji je u ***prije***, usp. i ***pratiti***.

Lit.: Kroonen 160.

flàster *m*

Posuđeno preko njem. *Pflaster* 'flaster' iz grč. *ἔμπλαστρον* 'melem', što je izvedeno od glagola *πλάσσω* 'gnječiti, oblikovati', v. ***plazma***, ***plastika***.

Lit.: Kluge s. v. Pflaster.

flašírati

Izvedeno od *flàša* 'boca' (*reg.*), što je posuđeno iz njem. *Flasche*. Njem. je riječ vjerojatno izvorno označavala opletenu posudu.

Možda je izvedena od pgerm. **flaht-* 'plesti', v. ***plesti***. Iako *flašírati* izgleda kao posuđenica iz (bavarskog) njemačkoga, njemački glagol **flaschieren*, koji bi bio izvor za hrv. riječ, ne postoji. Riječ je, dakle, vjerojatno hrvatska tvorba, usp. i sln. *flašírati*.

Lit.: Snoj 155; Kluge s. v. Flasche.

flȁuta *ž* (19. st. Šulek)

Posuđeno preko tal. *flauto* iz prov. *flaüta*. Provansalska je riječ možda nastala ukrštanjem riječi *flaujol* 'flauta' i *laüta* 'lutnja', v. ***lutnja***.

Lit.: Snoj 155; DEI 1664.

flaùtist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *flautista* (Šulek)

TVORBA *flaùtistica*

Posuđeno iz tal. *flautista*, usp. ***flauta***.

flègma *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

Učena posuđenica iz grč. *φλέγμα* 'sluz', *φλεγματικός* 'sluzav', preneseno 'flegmatičan'. U starogrčkoj medicini držalo se da je sluz uzrok vrsti temperamenta koji je prema njoj dobio ime, usp. ***melankolija***, ***humor***.

Lit.: Snoj 155.

flegmàtičan *prid.*, v. ***flegma***

flìper *m*

Posuđeno iz eng. *flipper* 'fliper; prednja peraja kitova, dupina, morskih kornjača, tuljana itd.', što je izvedeno od glagola *to flip* 'lako udariti, okrenuti lakim udarom' nejasnoga podrijetla.

Lit.: OED s. v. flipper.

flomàster *m*

Pohrvaćeno od *Flowmaster* što je izvorno komercijalno ime proizvoda koji je 70-ih godina 20. st. prodavala tvrtka Faber-Castell. Riječ je tvorena od eng. *flow* 'teći', v. ***plaviti***, i *master* 'gospodar', v. ***majstor***.

Lit.: Snoj 156.

flôra *ž*

Posuđeno iz lat. *Flora* 'boginja cvjetova', što je izvedeno od *flōs* 'cvijet' < ie. **b^{h}leh$_3$-ōs* od korijena **b^{h}leh$_3$-* 'cvasti' (stvnj. *bluowen* 'cvasti', got. *bloma* 'cvijet', stir. *bláth* 'cvijet').

Lit.: Snoj 156; de Vaan 227.

flòret *m* 'tanak mač s kuglicom na vrhu'

Posuđeno preko njem. *Florett* i fr. *fleuret* iz tal. *fioretto* dosl. 'mali cvjetić'. *Floret* je dobio taj naziv zbog kuglice na vrhu koja sliči na pupoljak. Talijanska je riječ izvedena od lat. *flōs* 'cvijet', v. ***flora***.

Lit.: Snoj 156; Kluge s. v. Florett.

flòskula *ž*

Posuđeno iz njem. *Floskel* 'lijepa fraza', što je posuđeno iz lat. *flōsculus* 'cvjetić; duhovita misao', a to je izvedenica od *flōs* 'cvijet', v. ***flora***. Riječ potječe iz retoričke terminologije.

Lit.: Snoj 156; Kluge s. v. Floskel.

flòta *ž* (18. st.)

Posuđeno iz tal. *flotta*; talijanska je riječ germanskoga (možda langobardskoga) podrijetla (usp. npr. njem. *Floss* 'splav'). Korijen je germanske riječi isti kao u ***plaviti***, ***plivati***.

Lit.: Snoj 156; Kluge s. v. Flotte.

flùīd *m*

Poput njem. *Fluidum* i eng. *fluid* izvedeno od lat. *fluidus* 'tekući', što je izvedenica od glagola *fluō* 'teći', v. ***bljuvati***.

Lit.: Kluge s. v. Fluidum.

flùōr *m*

TVORBA *flùōrov*

Izvedeno od lat. *fluor* 'tekući', što je izvedenica od *fluō* 'teći', v. ***bljuvati***. *Fluor* je dobio naziv kad je otkriveno da se dodavanjem minerala koji sadržavaju *fluor* olakšava taljenje metala.

Lit.: Kluge s. v. fluor.

fluorescèncija *ž*

TVORBA *fluorescèntnī*

Posuđeno iz eng. *fuorescence*, izvedeno od ***fluor*** sufiksom *-escence* prema *opalescence* 'pokazujući više boja', v. ***opalescencija***. Englesku je riječ 1852. skovao fizičar i matematičar George Stokes (1819. – 1903.).

Lit.: OED s. v. fluorescence.

foàjē *m*

Posuđeno iz fr. *foyer* 'foaje, ognjište' < vlat. **focarium*, što je izvedenica od lat. *focus* 'ognjište', usp. ***fokus***. Semantički se razvoj 'ognjište' > 'foaje' objašnjava činjenicom da u kazališnim dvoranama u prošlosti nije

bilo grijanja i da su se gledatelji zagrijavali u foajeu.

Lit.: Dauzat 319; etymologiebank s. v. foyer.

fòbija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Phobie*, iz grč. *φοβία*, *φόβος* 'strah', što je izvedenica od *φέβομαι* 'bojati se', v. ***bijeg***.

Lit.: Snoj 157; Kluge s. v. Phobie.

fôkus *m*

Posuđeno iz nlat. *focus* 'žarište' < lat. *focus* 'ognjište', vjerojatno od korijena ie. **$d^{h}eg^{wh}$-* 'gorjeti', v. ***žeći***.

Lit.: Snoj 156f.; OED s. v. focus.

fokusírati

Posuđeno iz njem. *fokussieren*, što je izvedeno od *Fokus* 'fokus', v. ***fokus***.

fôlija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *folijuš, foļuš* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Folie*, iz srlat. *folia* 'metalni listić', što je izvorno nominativ množine od lat. *folium* 'list'. Ta je riječ vjerojatno izvedena od ie. **$d^{h}elh_{1}$-* (grč. *θάλλω* 'cvjetati, rasti', velš. *dail* 'lišće', arm. *dalar* 'zelen, svježe'). Druga je mogućnost da je lat. *folium* srodno s grč. *φύλλον* 'list', možda od ie. **$b^{h}el$-*. Međutim, grčka riječ može biti mlađa izvedenica od glagola *φύομαι* 'rasti', v. ***biti***[1].

Lit.: Kluge s. v. Folie; de Vaan 230; Beekes 1596.

fòlklōr *m*

TVORBA *fòlklōrnī*

Posuđeno iz eng. *folklore*, što je složeno od *folk* 'narod', v. ***puk***, i *lore* 'nauk', od korijena koji je u ***lijeha***. Riječ je kao termin 1846. skovao engleski povjesničar William John Thoms (1803. – 1885.).

Lit.: Snoj 157; Chambers 397.

-fon *suf.*

Posuđeno iz grč. *-φωνος* 'koji zvuči', *-φωνια* 'zvučenje', usp. *φωνή* 'glas' < ie. **$b^{h}oh_{2}$-(s)n-*, izvedeno od korijena **$b^{h}eh_{2}$-* 'kazati', v. ***bajati***.

Lit.: HER 352.

fònd *m*

Posuđeno iz fr. *fond* < lat. *fundus* 'temelj, dno' < ie. **$b^{h}ud^{h}$-no-* 'dno' (skr. *budhná-*, grč. *πυθμήν*, stvnj. *bodam*), što je vjerojatno postalo metatezom od ie. **$d^{h}ub^{h}$-no-* 'dno', v. ***dno***.

Lit.: Snoj 157; de Vaan 250.

fònēm *m*

TVORBA *fònēmskī*

Posuđeno, kao lingvistički termin iz fr. *phonème*, što je tvoreno prema grč. *φώνημα* 'glas'.

Lit.: Snoj 157; Kluge s. v. Phonem.

fonètika *ž*

TVORBA *fonètičār* (*fonètičārka*)

Posuđeno kao termin iz njem. *Phonetik*, što je tvoreno prema grč. *φωνητικός* 'glasovni', a to je pridjev izveden od *φωνή* 'glas', v. ***-fon***.

Lit.: Snoj 157; Kluge s. v. Phonetik.

fonològija *ž*

TVORBA *fonòloškī*

Posuđeno preko njem. *Phonologie* iz fr. *phonologie*, što je složeno od grč. *φωνή* 'glas', v. ***-fon***, i ***-logija, -log***.

fonotéka *ž*

Poput njem. *Phonothek* i fr. *phonothèque* složeno od grč. *φωνή* 'glas', v. ***-fon*** i ***-teka***.

fònt *m*

Posuđeno iz eng. *font*, starije *fount*, što je iz fr. *fonte*, particip glagola *fondre* 'taliti, lijevati' < lat. *fundō* 'liti', v. ***fuzija***. Naziv je motiviran time što su se tiskarska slova lijevala iz olova.

Lit.: OED s. v. font; Dauzat 313.

fòntāna (fontâna) *ž* (15. st. Marulić)

Posuđeno iz tal. *fontana*, što je od *(aqua) fontana* 'izvorska (voda)', usp. *fōns* ⟨G *fontis*⟩ 'izvor', što je izvedeno od ie. **$d^{h}enH$-* 'teći' (skr. *dhan-*, toh. A *tsän-*). Smatra se da je od istoga ie. korijena i hidronim *Dùnav*.

Lit.: Snoj 157; Kluge s. v. Fontäne; de Vaan 230f.

forènzika *ž*

TVORBA *forènzičnī, forènzičār* (*forènzičārka, forènzičārov, forènzičārev*)

Izvedeno od lat. *forēnsis* 'pripadajući forumu, javni, forenzičan', izvedenice od lat. *forum* 'trg', v. ***forum***.

Lit.: Chambers 400.

fôrma *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Posuđeno iz lat. *fōrma*, što je vjerojatno srodno s grč. *μορφή* 'lik, oblik', usp. ***morfologija***, i lit. *mergà* 'djevojka'. Ie. korijen bio bi **merg^{wh}-*.

Lit.: Gluhak 222; Snoj 157; Kluge s. v. Form; Beekes 969; de Vaan 233f.

formácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *formātiō*, što je izvedeno od glagola *formō* 'oblikovati', v. ***formalan***.

fòrmālan *prid.*

TVORBA *formálnōst*

Posuđeno, zacijelo preko europskih jezika (njem. *formal*, fr. *formel*, tal. *formale*), iz lat. *fōrmālis* 'koji se odnosi na formu', od glagola *fōrmō* 'oblikovati', v. ***formirati***, ***forma***.

formírati

TVORBA *formírānje*

Posuđeno preko njem. *formieren* iz fr. *former* < lat. *fōrmō* 'oblikovati', što je izvedenica od *fōrma*, v. ***forma***.

Lit.: Kluge s. v. formieren.

fôrmula *ž*

Posuđeno iz lat. *fōrmula* 'ljepota; propis, pravilo, obrazac', što je izvedeno od *fōrma* 'oblik, ljepota', v. ***forma***.

Lit.: Snoj 157.

formùlār *m*

Posuđeno preko njem. *Formular* iz lat. *fōrmulārius* 'koji se odnosi na pravila', što je izvedeno od lat. *fōrmula*, v. ***formula***.

Lit.: Kluge s. v. Formular.

formulírati

Posuđeno preko njem. *formulieren* iz fr. *formuler*, što je izvedeno od lat. *fōrmula*, v. ***formula***.

Lit.: Kluge s. v. Formel.

forsírati

Posuđeno preko njem. *forcieren* iz fr. *forcer*, što je postalo od vlat. **fortiare* 'siliti' prema *fortis* 'jak, silan', a to je vjerojatno u vezi s korijenom koji je u ***držati***, ili s korijenom koji je u ***brijeg***.

Lit.: Snoj 157f.; Kluge s. v. forcieren; de Vaan 236f.

fórum *m*

Posuđeno iz lat. *forum* 'trg, javno mjesto', što je postalo od ie. **d^{h}wor-om* 'vrata', v. ***dvor***. Semantički je razvoj latinske riječi vjerojatno bio 'ono što je ispred vrata' > 'dvorište' > 'javno mjesto, trg'.

Lit.: de Vaan 237.

fòsfāt *m* 'sol fosforne kiseline'

Posuđeno, možda preko njem. *Phosphat*, iz fr. *phosphate*, što je složeno od prvog dijela riječi ***fosfor*** i sufiksa *-ate*, koji označava soli i estere, usp. ***nitrat***, ***karbonat***. Francusku je riječ 1782. skovao kemičar Louis-Bernard Guyton de Morveau (1737. – 1816.).

Lit.: etymologiebank s. v. fosfaat.

fòsfor *m* (19. st. Šulek) 'kemijski element, *P*'

TVORBA *fòsfōrnī*, *fòsforov*

Posuđeno preko njem. *Phosphor*, iz grč. *φώσφορος* 'koji nosi svjetlo'. Kao naziv za kemijski element uvēden je u 17. st. Grčka je riječ složena od *φῶς* 'svjetlo', v. ***foto-***, i *-φορος* 'nosač', što je izvedeno od glagola *φέρω* 'nositi', v. ***brati***. Usp. i *lucifer*, latinska složenica od *lūx* 'svjetlo' i *ferō* 'nositi'.

Lit.: Snoj 158.

fòsīl *m*

TVORBA *fòsīlnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Fossil*, eng. *fossil*, fr. *fossile*) iz nlat. *fossilium*, što je izvedeno od lat. *fossilis* 'iskopan, pridobiven kopanjem'. Taj je pridjev izveden od glagola *fodiō* 'bosti, kopati', v. ***bosti***. Novolatinsku je riječ vjerojatno 1546. uveo njemački prirodoslovac Georgius Agricola (1494. – 1555.).

Lit.: Snoj 158; etymologiebank s. v. fossiel; OED s. v. fossil.

fosilizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fossilisation*, fr. *fossilisation*), v. ***fosil***.

fosilizírati se

Posuđeno preko njem. *fossilisieren* iz fr. *fossiliser*, što je izvedeno od *fossile* 'fosil', v. ***fosil***.

fotèlja *ž*

Posuđeno iz fr. *fauteuil* < stfr. *falde-stoel* što je izvorno frnč. složenica koja je značila 'sklopivi stolac'.

Lit.: Snoj 158; Kluge s. v. Fauteuil; Dauzat 299.

foto- *pref.*

Posuđeno iz grč. *φῶς* ⟨G *φωτός*⟩, starije *φάος* ⟨G *φάεος*⟩ 'svjetlo' od ie. korijena **b^heh_2-* 'sijati', v. ***faza***.

Lit.: Beekes 1551.

fotoapàrāt *m*

Posuđeno iz njem. *Fotoapparat*, što je složeno od ***foto-*** i ***aparat***.

fotoćèlija *ž*

Složeno od ***foto-*** i ***ćelija***, usp. eng. *photocell*, njem. *Photozelle*.

fotogèničan *prid.*

TVORBA *fotogèničnōst*

Posuđeno iz eng. *photogenic*, što je složeno od ***foto-*** i ***-gen***. Najstarije je značenje engleske riječi 'fotografski', a značenje 'koji dobro izgleda na fotografiji' razvilo se u Americi.

Lit.: OED s. v. photogenic.

fotògraf *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *fotògrafskī, fotògrafkinja*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fotograf*, fr. *photographe*), v. ***fotografija***.

fotogràfija *ž* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fotografie*, fr. *photographie*, eng. *photography*); riječ je složena od ***foto-*** i ***-graf, -grafija***. Riječ je skovao engleski astronom John Herschel (1792. – 1871.).

Lit.: Snoj 158; Kluge s. v. Fotografie.

fotografírati

TVORBA *fotografírānje*

Posuđeno iz njem. *fotografieren*, v. ***fotografija***.

fotokòpija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fotokopie*, eng. *photocopy*), složeno od ***foto-*** i ***kopija***.

fotokopírati

TVORBA *fotokopírānje, fotokòpīrnī, fotokopiraònica*

Zacijelo posuđeno iz njem. *fotokopieren*, v. ***fotokopija***. Postoji i mogućnost da je riječ hrvatska izvedenica od *fotokopija*.

fotomòdel *m*

Složeno od ***foto-*** i ***model***, usp. njem. *Fotomodell*.

fotomontáža *ž*

Složeno od ***foto-*** i ***montaža***, usp. njem. *Fotomontage*, eng., fr. *photomontage*.

fòtōn *m* 'elementarna čestica elektromagnetskog zračenja' *fiz.*

Posuđeno iz eng. *photon*, što je složeno od ***foto-*** i sufiksa ***-on***, usp. ***elektron***, ***proton***. Riječ je 1926. prvi upotrijebio američki kemičar Gilbert Lewis (1875. – 1946.) kao naziv za česticu elektromagnetskog zračenja.

Lit.: OED s. v. photon.

fotorepòrtēr *m*

TVORBA *fotorepòrtērka*

Složeno od ***foto-*** i ***reporter***, usp. njem. *Fotoreporter*, tal. *fotoreporter*.

fotosintéza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *photosynthesis*, njem. *Photosynthese*, fr. *photosynthèse*), složeno od ***foto-*** i ***sinteza***. Naziv je predložio američki botaničar Charles Reid Barnes (1858. – 1910.), ali sam je dao prednost nazivu *photosyntax*.

Lit.: OED s. v. photosynthesis.

frȁgīlan *prid.*

Posuđeno iz lat. *frāgilis* 'lomljiv' (usp. njem. *fragil*, fr. *fragile*), što je pridjev izveden od korijena glagola *frangō* 'lomiti', usp. ***fragment, frakcija***.

Lit.: Chambers 405.

frȁgment *m*

Posuđeno iz lat. *frāgmentum* 'razlomljen komad, ostatak' (usp. njem. *Fragment*, fr. *fragment*), što je izvedeno od korijena glagola *frangō* 'lomiti'. Lat. je glagol postao od ie. korijena **b^hreg'-* 'lomiti' (got. *brikan*).

Lit.: Gluhak 223; Snoj 158; Kluge s. v. Fragment.

frȁgmentārnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *fragmentarisch*, fr. *fragmentaire*). Izvedeno je od ***fragment***.

frȁjer *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *fr'ajęr* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Freier* 'zavodnik; kicoš', što je izvedenica od *freien* 'snubiti', od korijena koji je u ***prijatelj***.

Lit.: Snoj 158; Kroonen 155.

frȁk *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *frak* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Frack* i eng. *frock* iz stfr. *froc* 'svećenička mantija', što je posuđeno iz frnč. **hrokk-* (usp. stsas. *hrok*, stvnj. *rock*) pravilnom zamjenom **hr- > fr-*.

Lit.: Snoj 158; Kluge s. v. Frack; Kroonen 250.

frȁkcija *ž*

TVORBA *frȁkcījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Fraktion*, iz fr. *fraction*, postalo od clat. *fractio* 'razbijanje, razlamanje, razdjeljivanje', što je izvedeno od participa glagola *frangō* 'lomiti', usp. ***fragment***.

Lit.: Snoj 158.

frȁktāl *m*

TVORBA *frȁktālnī*

Posuđeno iz eng. *fractal*, što je izvedeno od lat. *fractus*, particip glagola *frangō* 'lomiti', v. ***fragment***. Riječ je 1975. skovao američki matematičar Benoît Mandelbrot (1924. – 2010.).

Lit.: OED s. v. fractal.

frankírati

Posuđeno iz njem. *frankieren* 'platiti poštarinu', što je iz tal. *francare* 'osloboditi dažbina', a to je izvedeno od *(porto di) franco* 'oslobođeno (od dažbine)'. Za razvoj značenja usp. ***filatelija***. Tal. *franco* 'slobodan' posuđeno je iz germanskog **franka-* 'slobodan', što nalazimo i u imenima poput *Franak*, *Francuska*, *Franjo* itd.

fránjevac *m*

TVORBA *fránjevačkī*, *fránjevčev*, *frànjēvka*

Izvedeno od imena osnivača franjevačkog reda *Franje Asiškog*, tal. *Francesco d'Assisi* (1181. ili 1182. – 1226.). Franjo Asiški se zapravo zvao *Giovanni di Pietro di Bernardone*, ali dobio je nadimak *Franciscus* 'Francuzić', možda zbog toga što je njegova majka bila Francuskinja. Usp. i ***frankirati***.

Lit.: Mršić 109.

frapàntan *prid.*

Posuđeno iz fr. *frappant*, što je izvorno particip prezenta aktivni glagola *frapper* 'udariti'. Fr. je glagol posuđenica iz frnč. **hrappan-* 'udariti' (sreng. *rappe*, donjonjem. *rappeln*) pravilnom zamjenom **hr- > fr-*, usp. ***frak***.

Lit.: Kluge s. v. frappieren.

frâtar *m* (14. st. Mon. croat.)

TVORBA *fratàrskī*, *frâtrov*

Posuđeno iz srlat. *frater* 'brat, redovnik' < lat. *frāter* 'brat', v. ***brat***.

Lit.: Snoj 159.

fráza *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Phrase* i fr. *phrase* iz grč. *φράσις* 'izražavanje, stil, govor, izričaj', što je izvedeno od korijena glagola *φράζομαι* 'razmotriti, opaziti', koji je možda srodan s *φρήν* 'duša', v. ***shizofrenija***.

Lit.: Snoj 159; Beekes 1590.

fràzēm *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *phraseme*, njem. *Phrasem*), izvedeno od ***fraza*** analogijom prema ***leksem***.

frazeològija *ž*

TVORBA *frazeòloškī*

Posuđeno iz kslat. *phraseologia*, što je složeno od grč. *φράσις* 'izražavanje, stil, govor, izričaj', v. ***fraza***, i ***-logija***, ***-log***.

frȓcati

Vjerojatno onomatopeja. Usp. i hrv. reg. (kajk.) *frknuti* 'baciti, pasti' (18. st.), *hvrkne* (Stulić), sln. *frkati* 'vrlo brzo letjeti', bug. *хвъркам* 'letim'.

fregàta *ž* (19. st.)

Posuđeno iz europskih jezika (usp. tal. *fregata*, njem. *Fregatte*, fr. *frégate*, eng. *frigate*) nejasne etimologije. Uspoređuje se s grč. *(ναῦς) ἀφράκτη* 'nenaoružana lađa'.

Lit.: Snoj 159; Kluge s. v. Fregatte; Chambers 409.

frekvèncija *ž*

TVORBA *frekvèncījskī*

Posuđeno iz lat. *frequentia* 'čestotnost', što je izvedeno od *frequēns* 'čest, višekratan' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 159; Kluge s. v. Frequenz; de Vaan 242.

frèōn *m*

Tvorničko ime, vjerojatno složeno od eng. *freeze* 'zamrznuti' i drugog dijela riječi za plinove poput ***ozon***.

Lit.: OED s. v. freon i -on.

frèska *ž*

Posuđeno iz tal. *affresco* < *a(l) fresco*, dosl. 'svježe', jer se freske slikaju na svježoj (još mokroj) žbuci. Tal. *fresco* 'svježe' posuđeno je iz germ. **friska-* 'svježe' (stvnj. *frisc*, steng. *fersc*).

Lit.: Snoj 159f.

fŕfljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *fŕflati, fŕfrati* (Varaždin), *frfr'ati* (Gola), *frflati, frfrati, frfuriti* (RKKJ)

Ekspresivno-onomatopejska tvorba, usp. *frfrati, frfravac* u Jambrešićevu rječniku.

frȉkatīv *m*

TVORBA *frȉkatīvnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Frikativ*, eng. *fricative*), iz nlat. *fricātīvus*, što je izvedeno od lat. *fricō* 'trti' < ie. **bʰriH-*, v. ***brijati***. Frikativ je suglasnik koji nastaje trenjem zračne struje kroz tjesnac, usp. i hrv. prevedenicu za frikativ *tjesnačnik*.

Lit.: OED s. v. fricative; de Vaan 243f.

frȉvōlan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *frivol* i fr. *frivole*, iz lat. *frīvolus* 'lomljiv, mrvljiv', što je izvedenica od glagola *friō* 'mrviti' < ie. **bʰriH-*, v. ***brijati***.

Lit.: Kluge s. v. frivol; de Vaan 243f.

frìzēr *m*

TVORBA *frìzērka*

Posuđeno iz njem. *Friseur*, što je izvedenica od glagola *frisieren* 'šišati' posuđenog iz fr. *friser* 'kovrčati'. Francuski je glagol vjerojatno posuđen iz frnč. **hrīs-*, usp. stvnj. *hris* 'šiba, šiblje', stsas. *hrissan* 'drhtati' < ie. **kreys-* (lat. *crīnis* 'kosa', *crispus* 'kovrčav', srvelš. *crych* 'kovrčav', stprus. *crays* 'sijeno'), usp. ***krijesta***, što je možda izvedeno od korijena koji je u hrv. ***kriv***.

Lit.: Snoj 160.

frizúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Frisur* 'frizura' iz fr. *frisure* 'kovrčasta frizura', što je izvedeno od *friser* 'kovrčati'.

Lit.: Kluge s. v. frisieren.

frižìdēr *m*

Posuđeno iz fr. *frigidaire*, što je izvedeno od lat. *frīgidus* 'hladan' < ie. **sriHg⁽ʲ⁾-* 'mraz' (lat. *frīgus*, grč. *ῥῖγος*).

Lit.: Snoj 160; de Vaan 243.

fŕk *uzv.*

Onomatopeja.

fŕkati ⟨prez. *fŕčēm*⟩ (18. st. Belostenec)

Etimologija nije posve razjašnjena. Sličan glagol nalazi se u sln. *fŕkati* 'frkati'. Može biti u vezi s onomatopejom ***frk***, no značenjska je veza u tom slučaju nejasna. Potvrde ovoga glagola u kajk. i sln. upućuju da bi mogao biti posuđen iz njem. *furchen* 'brazdati, borati', no zamjena hrv. i sln. *-k-* za njem. *-ch-* bila bi neočekivana.

Lit.: Skok I: 527; Snoj 160.

frȍnta (frònta) *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *frȍnt*

Posuđeno preko njem. *Front* ili tal. *fronte* iz fr. *front* 'prednji dio, front', što je postalo od lat. *frōns, -ontis* 'čelni, koji je na pročelju, prednjoj strani'. Latinska riječ nema razjašnjenu etimologiju, ali moguća je veza s korijenom koji je u ***obrva*** (značenjska bi veza bila u tome što se obrve nalaze na prednjem dijelu lica). Muški je oblik *frȍnt* vjerojatno posuđen preko njem. *Front*.

Lit.: Snoj 161; Kluge s. v. Front; de Vaan 244.

fruktóza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fruktose*, fr. *fructose*, eng. *fructose*), izvedeno od lat. *frūctus* 'uživanje, plod'. Lat. je riječ srodna s glagolom *fruor* 'uživati' < ie. **bʰruHg⁽ʲ⁾-* 'uživati, upotrebljavati' (got. *brukjan* 'upotrebljavati').

Lit.: de Vaan 244f.

frùla *ž* (19. st.)

TVORBA *frùlāš* (*frulášica*)

Izvorno riječ iz pastirskoga jezika; posuđeno iz rum. *fluier*, možda iz ngr. *φλογέρα* 'svirala'.

Lit.: Skok I: 533; Snoj 161.

frustrácija *ž*

Posuđeno iz lat. *frūstrātio* 'razočaranje, izjalovljenost', što je izvedeno od glagola *frūstror*, odnosno od priloga *frūstrā* 'uzalud'.

Lit.: Kluge s. v. frustrieren.

fȕćkati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *f'učkati* (Varaždin), *fȕčk'ati* (Gola), *fučkati* (RKKJ)

TVORBA *fȕćnuti*

Izvorno onomatopejski glagol s usporednicama u sln. *fûčkati* (usp. i *fûčkati se* 'ne mariti') < starijega **fučьkati* 'zviždati' (češ. *foukati*). Meko *ć* u hrvatskome možda upućuje na varijantu **futjьkati*, ali može i biti sekundarno budući da su najstarije potvrde sve iz područja u kojima se govori *č* umj. *ć*.

Lit.: Snoj 161.

fúga[1] *ž* 'glazbeni komad' *glazb.*

Posuđeno iz tal. *fuga* < lat. *fuga* 'bijeg'. Isprva je fuga označivalo "bježanje" glasova u kanonu, a suvremeno se značenje pojavljuje tek u baroknoj glazbi 17. st. Lat. je riječ postala od ie. **b^{h}ewg-* 'bježati' (grč. *φεύγω* 'bježati', av. *bu(ŋ)j-* 'osloboditi').

Lit.: Snoj 162; Kluge s. v. Fuga[2].

fúga[2] *ž* 'spoj između pločica'

Posuđeno iz njem. *Fuge* 'spojka, fuga', što je izvedeno od glagola *fügen* 'sastavljati' < ie. **peh$_2$k'-*, v. ***pakt***.

Lit.: Snoj 162; Kluge s. v. Fuga[1].

fȕj *uzv.*

Posuđeno iz njem. ekspresivnog uzvika *pfui*.

Lit.: HER 363.

fùksija *ž*

Posuđeno iz nlat. *Fuchsia* prema njemačkom botaničaru *Leonhartu Fuchsu* (1501. – 1566.).

Lit.: Snoj 162; Mršić 110.

fundȁment (fundamȅnt) *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *fundamenat* (16. st.), ⟨G *fundomenta*⟩ (15. st. Pril. jag. ark. 9)

Posuđeno iz lat. *fundamentum* 'temelj' (usp. i pridjev *fundamentālis* 'temeljni'), što je izvedeno od imenice *fundus* 'dno', v. ***fond***.

Lit.: Snoj 162; Kluge s. v. Fundament.

fùndamentālan *prid.*

TVORBA *fundamentálnōst*

Posuđeno iz nlat. *fundamentalis*, što je izvedeno od ***fundament***.

fundamentàlist *m*

TVORBA *fundamentàlistica, fundamentalìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fundamentalist*, eng. *fundamentalist*), izvedeno od ***fundamentalan***, usp. ***fundamentalizam***.

fundamentalìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fundamentalismus*, eng. *fundamentalism*), izvedeno od ***fundamentalan***. Riječ se prvobitno odnosila na razne protestantske organizacije u SAD-u, osnovane na nekim načelima koja su smatrana neospornima, poput nepogrešivosti Biblije.

Lit.: OED s. v. fundamentalism.

fungìcīd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Fungizid*, eng. *fungicide*), složeno od lat. *fungus* 'gljiva', v. ***spužva***, i ***-cid***.

fùnkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *fūnctio* 'izvedba, provedba', što je izvedeno od glagola *fungor* 'vršiti (službu)' < ie. **b^{h}ung-*, nazalni prezent korijena **b^{h}ewg-* 'vršiti, koristiti' (stir. *bongaid* 'slomiti, žeti', skr. *bhoj-* 'koristiti', arm. *bowcanem* 'hraniti').

Lit.: Snoj 162.

fùnkcionālan *prid.*

TVORBA *funkcionálnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *functional*, njem. *funktionell*, fr. *fonctionnel*). Riječ je izvedena od ***funkcija***.

funkcìonírati

TVORBA *funkcionírānje*

Posuđeno iz njem. *funktionieren* (usp. i fr. *fonctionner*), što je izvedeno od njem. *Funktion*, v. ***funkcija***.

fûnta *ž* (18. st.?; 19. st.) 'stara jedinica za masu'

DIJALEKTI I POTVRDE *fûnta* (Varaždin), *funt, funta* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Pfund*, srvnj. *pfunt*, što je posuđenica iz lat. *pondus* 'određena težina, uteg'. Latinska je riječ izvedena od korijena koji je u *pendō* 'težiti, cijeniti' < ie. **pend-*, v. ***pedalj***.

Lit.: Skok I: 536; Kluge s. v. Pfund; Snoj 162; de Vaan 457.

fûrija *ž* (16. st.)

Posuđeno, djelomično preko tal. dijal. *furia* 'bijes', iz lat. *Furia* 'božica osvete', što je

iz istog korijena kao i *furor* 'bijes'. Dublja je etimologija lat. riječi nejasna, možda su u vezi s hrv. ***bura***, ***buran***.

Lit.: Snoj 162.

fùrnīr *m*

Posuđeno iz njem. *Furnier*, što je izvedeno od glagola *furnieren*, a to je pak posuđeno iz fr. *fournir* 'opremiti'. Značenje 'prekriti tankim listićima drva' razvilo se u njemačkome.

Lit.: Snoj 163; Kluge s. v. furnieren.

fùtūr *m*

TVORBA *fùtūrskī*

Posuđeno iz lat. *futūrum (tempus)* 'buduće (vrijeme)'; ishodište je lat. glagolski pridjev *futūrus* 'budući, koji će biti' od istoga korijena koji je u *fuī* 'bio sam' (perfekt glagola *esse* 'biti'), v. ***biti***[1].

Lit.: Kluge s. v. Futur; Snoj 163.

futùrist *m*

TVORBA *futùristica*, *futurìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika njem. *Futurist*, eng. *futurist*, izvedeno od ***futur***.

futurìzam *m*

Posuđeno iz tal. *futurismo*, što je izvedeno od ***futur***. Termin je skovao 1909. talijanski pjesnik Filippo Tommaso Marinetti (1876. – 1944.), začetnik pokreta.

Lit.: HER 364.

fûzija *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Fusion*, iz lat. *fūsio* 'stapanje, slijevanje', što je izvedeno od glagola *fundō* 'liti' < ie. *$g^{h}ew$- 'liti', v. ***gejzir***.

Lit.: Kluge s. v. Fusion; de Vaan 249.

G

ga[1] *zam.* Enklitički oblik genitiva i akuzativa osobne zamjenice on, v. njega[1].

gâ (gâ-gâ)[2] *uzv.*
Onomatopeja.

gácati (19. st. Karadžić 'gaziti')
Vjerojatno nastalo ukrštanjem glagola ***gaziti*** i *koracati*, što je stariji oblik (16. st.) glagola ***koračati***.
Lit.: ESSJa VI: 77.

gàčac *m* (19. st.) *zool. (Corvus frugilegus)*
Umanjenica od starijega *gak* 'vrsta ptice', npr. '*cornix cinerea*' (Mikalja), *gȁk* 'gačac' (Pag). Ta je riječ onomatopeja, izvedena od ***gakati***.
Lit.: Skok I: 541.

gȁće *ž, pl. t.* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *gȃće* (Brač), *gȁće* (Vrgada), *gȁće* (Senj), *g'ačę* (Varaždin), *gače* (RKKJ)
TVORBA *gaćice*
Postalo od psl. **gátje* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *gaštę*, sln. dijal. *gâče*, rus. *гáчи*, stpolj. *gace*). Oblici s *-t-* poput sln. *gâte*, češ. dijal. *gatě*, slč. *gate*, stpolj. *gat* 'pojas' upućuju na izvorni psl. oblik **gatь*, što bi formalno mogla biti apstraktna imenica **g^weh_2-ti-* izvedena od korijena **g^weh_2-* 'ići, hodati' (skr. *jí-gā-ti* 'ide', lit. *góti* 'ići', grč. *ἔ-βη* 'išao je'), no značenjska je veza nategnuta (izvorno bi značenje moralo biti 'odjeća za hodanje'). Od istoga je praoblika ***gat***. Prvotno je značenje psl. riječi bilo 'hlače', odnosno bilo koji komad odjeće s dvije nogavice.
Lit.: Skok I: 542; Gluhak 224; Snoj 168; Vasmer I: 262; ESSJa VI: 106ff.

gȁd *m* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *gȁd* (Brač, Vrgada), *g'at* (Varaždin), *gad* (RKKJ)
TVORBA *gȁdōst*
Postalo od psl. **gádъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'zmija, gmaz' (stcsl. *gadъ*, rus. *гад*, polj. *gad*) < ie. **$g^woh_1d^h$-* od korijena **$g^weh_1d^h$-* (stprus. *gīdan* 'stid', njem. *Kot* 'blato'). Veza s ie. **g^weh_3-u-s* (ili **$g^wō$w-s*) 'govedo' (pri čemu bi značenjski razvitak bio kao u riječi ***govno***) čini se glasovno nemogućom.
Lit.: Skok I: 542f.; Gluhak 224; Derksen 160; SP VI: 19f.; ESSJa VI: 81f.; Snoj 164; Vasmer I: 249.

gȁdan *prid.* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *gȁdan* (Vrgada), *g'adęn* (Varaždin), *g'adęn* (Gola)
Postalo od **gádьnъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *gadьnъ*, sln. *gáden*, strus., rcsl. *гадьныи* 'gmazovski'), što je izvedeno od **gadъ*, v. ***gad***. S obzirom na značenje ruski su oblici mogli nastati nezavisno od južnoslavenskih oblika.
Lit.: SP VII: 22; ESSJa VI: 83.

gȁditi ⟨prez. *gȁdīm*⟩ (15. st. Lucić gaditi se)
DIJALEKTI I POTVRDE *gȃdit (se)* (Brač), *gȁditi se* (Vrgada), *gad'iti* (Varaždin)
TVORBA *gȁdljiv* (*gȁdljivōst*)
Postalo od psl. **gáditi* (sln. *gáditi* 'gaditi', rcsl., strus. *гадити*, rus. *гадить* 'prljati, poganiti, pakostiti', češ. *haditi* 'huliti'), što je izvedeno od psl. *gadъ*, v. ***gad***.
Lit.: Skok I: 542f.; Derksen 160; SP VII: 17f.; ESSJa VI: 79f.

gáđati (se) (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *g^{o}āđȁti* (Vrgada), *gą̄žati* (Varaždin)
TVORBA *gáđānje*
Postalo od starijega **gadjati* što je iterativno-intenzivna tvorba od korijena koji je u ***goditi (se)*** u značenju 'raditi stvari u pravo vrijeme'. Podudarna je tvorba u sln. *na-gájati* (usp. hrv. *nagađati*).
Lit.: ESSJa VI: 80.

gàelskī *prid.* 'naziv za porodicu keltskih jezika kojoj pripadaju irski, škotski i manski jezik'
Posuđeno iz eng. *Gaelic*. Engleska je riječ izvedena od *Gael* 'Kelt', što je posuđenica

iz škotskoga *Gaidheal.* Na sličan je način nastao naziv *goidelski* 'gaelski', koji se temelji na irskoj riječi *Goídhel* 'Irac', od stir. *Goídel.* Irska je riječ posuđena iz velš. *Gwyddel* 'Irac', što je izvedeno od *gwydd* 'šuma'; izvorno je *Gwyddel* značilo 'stanovnik šume, divljak'.

Lit.: Chambers 417.

gâj *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏj* ⟨G *gȏjà*⟩ (Brač), *gᵒãj* ⟨G *gᵒãjà*⟩ (Vrgada), *gãj* ⟨G *gãjà*⟩ (Senj), *gâj* (Varaždin), *gaj* (RKKJ)

Postalo od psl. **gajь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *gáj*, rus. *заи́*, češ. *háj*). U formalnom smislu, psl. **gajь* je sigurno izvedeno od istoga korijena koji je u glagolu ***gojiti (se)***. Tvorbeno je *gajь* vjerojatno korijenska imenica. Moguće je da je **gajь* izvorno bio 'uzgojeni' šumarak, odnosno lug koji se nije smjelo sjeći. Možda se u tome odražava dio praslavenskoga religijskog svjetonazora, u kojem su gajevi mogli biti bogovima posvećena mjesta. Semantički paralelna je tvorba hrv. dijal. *mlâje* 'mlada makija' (Rivanj), *mladjẽ, mladjã* 'mlada šuma, šikara' (Kastav).

Lit.: Skok I: 544; SP VII: 27f.; ESSJa VI: 85f.; Snoj 164.

gâjba *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏjba* (Brač), *gãjba* (Senj), *gêjba* (Varaždin)

Poput sln. *gâjba* posuđeno iz istriot. *gaiba*, što je, poput tal. *gabbia*, postalo od lat. *cavea* 'krletka', dosl. 'šupljina'. Latinska je riječ izvedena od *cavus* 'šupalj', v. ***konkavan***.

Lit.: Snoj 165.

gâjde *ž, pl. t.* (19. st.)

TVORBA *gàjdāš, gajdàšica*

Posuđeno preko tur. *gayda* iz arap. *qāida.*

Lit.: Gluhak 225; Škaljić 288.

gàjeta *ž* (18. st.) 'ribarski jedrenjak s pokrivenim pramcem'

DIJALEKTI I POTVRDE *gajȅta* (Brač, Kolan, Kukljica), *gajêta* (Unije)

Posuđeno iz srlat. *gayetana*, što je poimeničan pridjev izveden od toponima *Gaeta* (Italija).

Lit.: Skok I: 544.

gàjica *ž*

Hrvatska latinica koja je nazvana po *Ljudevitu Gaju* (1809. – 1872.), koji ju je reformirao 1830. u knjizi "Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja poleg mudroljubneh, narodneh i prigospodarneh temeljov i zrokov".

Lit.: Mršić 112.

gákati ⟨prez. *gâčē*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gą̑kati* ⟨prez. *gą̑čęm*⟩, *gą̑knuti* (Varaždin) *gakati, gagati* (RKKJ)

TVORBA *gáknuti, gákānje*

Postalo od **gakati* (sln. *gâkati*), što je izvedeno od onomatopeje ***ga***[2]. Za tvorbu usp. ***mukati, mijaukati***. Drugo je *-g-* u kajkavskome *gagati* nastalo pod utjecajem početnoga *g-*.

Lit.: SP VII: 32; ESSJa VI: 89.

galàktika *ž*

TVORBA *galàktičkī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Galaktik*, iz grč. *γαλακτικός* 'galaktički, koji se odnosi na mliječni put' (usp. *γαλαξία* 'mliječni put'), što je pridjev izveden od grč. *γάλα* ⟨G *γάλακτος*⟩ 'mlijeko', v. ***laktacija***. Grčki naziv *γαλαξία* za 'mliječni put' potječe iz mitologije gdje je nakupina zvijezda poistovjećena s mlijekom koje je prosula Hera dojeći Herakla.

Lit.: Snoj 165.

galáma *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *galãma* (Brač), *gal'ama* (Varaždin), *gal'ãma* (Gola)

TVORBA *galámiti* (19. st.), *galàmdžija*

Poput alb. *gallamë, gallatë* 'galama' vjerojatno posuđeno iz tur. *ağlama* 'plač, kuknjava' metatezom **agl-* > *gal-*. Manje je vjerojatno da je ova riječ onomatopeja.

Lit.: Skok I: 454, 455; Gluhak 225; Škaljić 289.

galàntan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gal'antẹn* (Gola)

Posuđeno, možda preko tal. *galante*, iz fr. *galant* što je particip glagola *galer* 'zabavljati se'. Taj je glagol posuđen iz frnč. **wālа-* 'ključati'. Franačka riječ potječe od istoga ie. korijena od kojeg je hrv. ***val***.

Lit.: Skok I: 545; Chambers 419.

galantèrija *ž*

Posuđeno iz njem. *Galanterié-waren*, izvorno 'luksuzna roba, ukrasi na odjeći'. Prvi je dio te složenice posuđen iz fr. *galanterie* 'galantnost', što je izvedenica od fr. *galant* 'galantan', v. ***galantan***.

Lit.: Snoj 165.

gȁlēb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gãleb, kãleb* (Brač), *kãleb* (Pitve, Zavala), *kȁlēb* (Vrgada), *gàleb* (Senj)

Postalo od **gâlębъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *galẹ̑b*). Riječ je vjerojatno posuđenica iz nekog neindoeuropskog izvora na koju su utjecale domaće riječi poput ***golub***. Varijacija između početnog *k* i *g*, koja je rasprostranjena u južnom čakavskom, podsjeća na varijaciju između početnih velara u lat. *columba* 'golub' i hrv. ***golub***. Varijanta je s početnim *g-* mogla postati analogijom prema ***golub*** ili povezivanjem s onomatopejom *gâ*, v. ***ga***[2]. Postoji i mogućnost etimološkoga povezivanja korijena s hrv. ***galica***[1], rus. *галка* 'vrsta ptice, *corvus monedula*', koja je pak dobila ime prema crnoj boji (od psl. **galъ* 'crn'). Jedina sličnost tih dviju ptica je u prodornom glasu. Slavenski sufiks **-ębь-* nalazi se i u imenima drugih ptica (v. ***jastreb***, ***jarebica***).

Lit.: Skok I: 546, 551; Gluhak 225; SP VII: 34f.; ESSJa VI: 91f.; Snoj 165.

galèrija (gàlērija) *ž*

TVORBA *galèrījskī*, *galèrist*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Gallerie*, iz tal. *galleria* < srlat. *galeria*, preobličenoga imena zemlje *Galilaea* 'Galileja'. Tako je nazivan prostor u vestibulu pred srednjovjekovnim samostanima i crkvama, namijenjen nekrštenima.

Lit.: Snoj 165.

gȁlica[1] *ž* (19. st.) 'rod ptica crnog perja iz porodice vrana' *zool. (Corvus monedula)*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȁlica* (Vrgada), *gãlica* (Brač), *g'alica* (Varaždin), *galic, galica* (RKKJ)

Postalo od psl. **galica, *galъka* 'ptica *corvus monedula*' (bug. *галица*, rus. *галка*). Dublja etimologija nije jasna. Za isti semantički odnos usp. ***vrana***, ***vran***.

Lit.: Skok I: 547, 551; Snoj 165; Vasmer I: 255; ESSJa VI: 92, 96.

gâlica[2] *ž* 'naziv za sulfate'

Poput sln. *gâlica*, posuđeno iz njem. *Galitzenstein* 'galicijski kamen' (u srednjem se vijeku galica nabavljala iz španjolske pokrajine Galicije, v. ***galski***).

Lit.: Skok I: 547; Snoj 165.

galicìzam *m*

Posuđeno iz njem. *Gallizismus*, što je izvedeno od lat. *gallicus* 'galski', v. ***galski***.

gàlija *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *galȉja* (Brač, Pitve, Zavala, Vrgada), *golija* (16. st.), *galija* (RKKJ)

TVORBA *galȉjāš*

Posuđeno iz tal. *galèa* < vlat. *galia, galea, galaea*, što je posuđeno iz bizant. grč. *γαλαία*.

Lit.: Skok I: 547; Chambers 419.

galijot *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *galijȍt* (Brač, Vrgada), *galjȍt* (Pitve, Zavala), *galijot* (RKKJ)

Poput sln. *galijọ̑t*, *galjọ̑t*, posuđeno preko mlet. *galioto* iz srlat. *galiot(t)us*. Srlat. je riječ izvedena od vlat. *galia*, v. ***galija***, grčkim sufiksom *-οτης* kojim se tvore radne imenice.

Lit.: Skok I: 547.

galimàtijas *m* 'zbrkan, smušen i nejasan pismeni sastav ili govor'

Posuđeno iz fr. *galimatias*, što je posuđeno iz srlat. *gallimathias*, možda iz studentskog latinsko-grčkog žargona, *galli mathias* 'pijetlov nauk'. Riječ je prvi put posvjedočena u djelima fr. filozofa Michela de Montaignea u 16. st.

Lit.: Vasmer I: 254.

gáliti se ⟨prez. *gâlīm se*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gâlit se* (Gacka)

Postalo od psl. **galiti* 'smijati se' (rus. *галить*, polj. *gałusyzć*); ovaj je glagol najvjerojatnije u vezi sa stvnj. *galan* 'pjevati', got. *gōljan* 'pozdraviti', što znači da ga treba izvoditi iz (dijalektnog) ie. korijena **$g^{h}eh_{2}l$-*. U slavenskom se zacijelo ukrstio s kauzativnom tvorbom, psl. **galìti*, izvedenom od pridjeva **golъ* 'gol', v. ***gol***[1], što je isprva značilo 'činiti golim', potom 'čistiti' i 'razvedravati', odatle *gáliti se* znači i 'razvedravati se'.

Lit.: Skok I: 547f.; Vasmer I: 254; ESSJa VI: 92ff.

gàlop *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Galopp*, iz fr. *galop*, što je izvedeno od glagola *galoper* 'galopirati'. Francuski je glagol vjerojatno posuđen iz frnč. **wala hlaupan* 'dobro trčati'.

Lit.: Dauzat 332.

galopírati

Posuđeno iz njem. *galopieren*, što je izvedeno od *Galopp*, v. ***galop***.

galòša *ž*

Posuđeno iz njem. *Galosche*, što je posuđeno iz fr. *galoche*. Francuska je riječ vjerojatno postala od vlat. *gallicula* 'vrsta obuće', što je deminutiv od *(solea) gallica* 'galska (sandala)', v. ***galski***. Manje je vjerojatno da je fr. riječ postala od vlat. **galopia*, što bi bilo posuđeno iz grč. *καλόπους*, v. ***kalup***.

Lit.: Snoj 166; Kluge s. v. Galoche; Dauzat 332; REW 1525; Mršić 114.

gâlskī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *gallisch*) iz lat. *gallicus*. Latinski je pridjev izveden od naziva za Francusku, *Gallia*, i za stanovnike Francuske, *Gallus*. Korijen **Gal-* često nalazimo u riječima koje označe keltska plemena i područja gdje su živjeli Kelti, npr. u toponimu *Galicija* i u etnonimu *Galati*. Taj korijen nije u vezi s pridjevom ***gaelski***. Vjerojatno ga treba izvoditi iz keltskoga korijena **gal-* 'moći, biti snažan' (velš. *gallu*), što je vjerojatno u vezi s lit. *galiù* 'mogu'.

Lit.: Chambers 419; Matasović 2009: 149f.

galvanizácija *ž*

Prema talijanskom fizičaru i liječniku *L. Galvaniu* (1737. – 1798.) po kojem su nazvane istosmjerne električne struje i mnogobrojni električni procesi, naprave i postupci.

Lit.: Mršić 115.

gȁmād *ž, zb.* (16. st. Vetranović 'sitna riba', kasnije i općenito za zvijeri koje gmižu)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȁmad* 'nametnici' (Povljana, Pag), *g'amat* (Varaždin)

S obzirom na to da je riječ zabilježena kod čakavskih pisaca i da pokazuje tzv. punu vokalizaciju poluglasa u prvom slogu, riječ je zacijelo čakavska varijanta riječi **gъmьzъ*, v. ***gmaz***. Sufiks je *-d* analoški prema zbirnim imenicama na *-ād* poput *tèlād*, *dòjenčād* itd.

Lit.: HER 370.

gamèta *ž* 'ženska ili muška spolna rasplodna stanica'

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *γαμετή* 'supruga', *γαμέτης* 'suprug' koje su izvedene od glagola *γαμεῖν* 'ženiti se', v. ***zet***.

Lit.: Chambers 420.

ganati (19. st., samo Stulić i Parčić) 'zadavati zagonetke; govoriti' *zast.*

Postalo od psl. **ganati* < **gad-nati* (stcsl. *gananie* 'zagonetka', sln. dijal. *gánati* 'gatati', rus. dijal. *ганáть* 'pogađati, pretpostavljati'), što je izvedeno od **gonǫti*, v. ***goneta-ti***. U hrvatskome taj je glagol potvrđen kao *ganati na planide* 'proricati po zvijezdama' (1452., Poljane), *(u)ganȁt* 'gatati, proricati' (Pag), *gânati* 'rješavati zagonetku, gonetati' (Vodice), *gânat* 'gatati, pogađati', *ugânat* 'pogađati', *zagânat* 'praviti budalu od koga' (Orbanići), *ganȁt* 'govoriti' (Parčić, Cres, Vrbnik, Krk).

Lit.: ESSJa VI: 99f.

gánga *ž*

TVORBA *gàngati* (*gàngānje*)

Vjerojatno posuđeno iz tal. *gànga* 'grupa mladića', što je posuđenica iz eng. *gang* 'banda, skupina', v. ***gangster***.

Lit.: DEI 1760; Miotto 87.

gànglij *m* 'nakupina živčanih stanica izvan središnjeg živčanog sustava'

Vjerojatno preko medicinskoga lat. *ganglion* posuđeno iz grč. *γάγγλιον* 'tumor ispod kože' nejasnoga podrijetla. Latinski je oblik kasnije preuzet i kao medicinski izraz hrv. *gangliōn* 'mala cistična oteklina'.

Lit.: Beekes 254.

gangréna *ž*

Posuđeno preko lat. *gangraena* iz grč. *γάγγραινα* nejasnoga podrijetla.

Lit.: Beekes 254.

gàngster *m*

TVORBA *gàngsterica*, *gàngsterskī*

Posuđeno iz amer. eng. *gangster* (19. st.), što je izvedeno od eng. *gang* 'skupina', v. ***ganga***.

Engleska je riječ izvedenica od glagolskoga korijena pgerm. **gang-* 'ići' <ie. **g^{h}eng$^{(w)-h}$-* 'koračati, stupati' (lit. *žeñgti* ⟨prez. *žeñgia*⟩ 'koračati', skr. *jáṅghā-* 'gležanj').

Lit.: Chambers 421.

gànuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gãnut* (Brač), *g'anuti* (Varaždin), *ganuti* (RKKJ)

TVORBA *ganúće*, *gànūtōst*, *ganùtljiv* (18. st.)

Prvotno značenje glagola *gànuti* je 'potaknuti', potom preneseno 'dirnuti, potaknuti osjećaje'; stoga je najvjerojatnije izvođenje iz psl. **gъ(b)nǫti*, od istog korijena koji je u *gíbati se*, v. ***gib*** i ***nagnuti*** (usp. i rus. *гнýть* 'svijati'). Usporedba s lit. *dvìgubas* 'dvostruk' (prvotno 'dvaput savijen') i *gaũbti* 'pokriti' pokazuje da treba poći od ie. korijena **g$^{(w)h}$ewb^{h}-* 'svijati' (koji je možda i u grč. *κύπτω* 'svijati se').

Lit.: Skok I: 576f.; Vasmer I: 281; Snoj 171f.; ESSJa VII: 188f.

gànjak, gànak *m* (18. st. Jambrešić) 'hodnik; prolaz pod lozom do kućnih vrata kroz dvorište' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gę́ńk*, *g'ank* (Čabar), *gànək* (Ozalj), *ganàk* (Žumberak), *g'ajnęk* (Đurđevac), *gànak* (Našički kraj), *gànk* (južna Baranja), *gânk* (Varaždin), *g'ańęk* (Gola), *gang, gank, gańk* (RKKJ)

U dijalektima čest je i oblik bez sekundarnog poluglasa, koji se nalazi i u Belostenca: *gank*. Poput sln. *gànk* 'drven hodnik' posuđeno iz njem. *Gang* 'hodnik'. Za dublju etimologiju v. ***gangster***.

Lit.: HER 371.

gâr *m* (18. st.), ž (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gâr* 'čađ, ugljen' (Gacka)

TVORBA *gàrav* (18. st.) 1. 'koji je crne kose ili dlake'; 2. 'čađav' (*gàravōst*), *gàrīšte (gãrīšte)*

Postalo od **garъ* i(li) **garъ* (strus., rus. *гарь* 'spaljeno mjesto u šumi', rus. dijal. *гар* 'paljenje', ukr. *гар* 'paljevina'), što su deverbalne imenice izvedene od korijena koji je u ***gorjeti***. Samoglasnik *-a-* upućuje na prijevojnu duljinu (**g^{wh}ōr-*), slično kao u *žâr* (**g^{wh}ēr-*), što je očekivano kod izvedenih imenica.

Lit.: Skok I: 591f.; SP VII: 53ff.; ESSJa VI: 102f.; Snoj 167; Vasmer I: 261.

garàncija *ž*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Garantie*, iz fr. *garantie*, što je izvedeno od imenice *garant* 'jamac'. Francuska je riječ particip glagolskoga korijena **war-*, koji je posuđen iz frnč. **war-* 'zaštititi' (usp. njem. *wahren* 'čuvati'). Germanski je glagol od ie. korijena **wer-*, v. ***garaža***.

Lit.: Picoche 524; Snoj 166.

garantírati

Posuđeno iz njem. *garantieren*, što je izvedeno od *Garantie*, v. ***garancija***.

gàrantnī *prid.*

Izvedeno od korijena koji je u ***garancija***.

garáža *ž*

Posuđeno iz fr. *garage*, što je izvedeno od glagola *garer* 'skloniti' koji je posuđen iz frnč. **warōn* (usp. njem. *wahren* 'čuvati'). Germanski je glagol izveden od ie. **wer-* 'opažati' (grč. *ὁράω* 'vidjeti, motriti', latv. *vērtiês* 'opažati').

Lit.: Picoche 458; Snoj 167; Dauzat 334.

gârda *ž*

TVORBA *gàrdījskī*

Posuđeno preko njem. *Garde* iz fr. *garde* 'straža, nadzor'. Francuska je riječ izvedena od glagola *garder* 'čuvati', što je posuđeno iz frnč. **wardōn* (usp. njem. *warten* 'čekati, čuvati'). Germanski je glagol izveden od participa glagolskoga korijena **war-* 'čuvati', v. ***garaža***.

Lit.: Gluhak 225f.; Snoj 167; Picoche 458; Kluge s. vv. Garde, warten.

garderóba *ž*

Posuđeno preko njem. *Garderobe* iz fr. *garde-robe*, što je složeno od glagola *garder* 'čuvati', v. ***garda***, i *robe* 'odjeća', v. ***roba***.

Lit.: HER 372.

gàrdist *m*

TVORBA *gàrdistica*

Posuđeno iz njem. *Gardist*, što je izvedeno od *Garde*, v. ***garda***.

gàrīšte (gãrīšte) *sr* (16. st.)

Izvedeno od ***gar***. Usp. bug. dijal. *гарúште* 'garište u šumi', rus. dijal. *гáрищe*.

garnírati

Posuđeno preko njem. *garnieren* iz fr. *garnir* 'opremiti, ukrasiti; braniti'. Taj je glagol

posuđen iz frnč. **warnan* (usp. njem. *warnen* 'upozoriti'). Germanski je glagol od ie. korijena **wer-*, v. ***garaža***.

Lit.: Snoj 167; Picoche 458f.

garnitúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Garnitur* iz fr. *garniture*, što je izvedeno od glagola *garnir* 'opremiti, ukrasiti', v. ***garnirati***. Prvotno je značenje 'oprema'.

Lit.: Snoj 167.

garnìzōn *m* 1. 'vojska stalno razmještena u gradu, vojarni ili tvrđavi, posada'; 2. 'kompleks zgrada gdje je vojska trajno smještena'

Posuđeno preko njem. *Garnison* iz fr. *garnison* 'posada, postrojba za zaštitu; grad koji štiti vojna posada', što je izvedeno od *garnir* 'opremiti', v. ***garnirati***.

Lit.: Snoj 167f.; Kluge s. v. garnieren.

garsonijéra *ž*

Posuđeno iz fr. *garçonnière*, isprva 'stan za samce', što je izvedeno od imenice *garçon* 'momak, dječak'. Potonja je riječ prvotno značila 'vojnik' i posuđena je iz frnč. **wrekjo-* (usp. njem. *Recke* 'hrabar borac'). Germanska je imenica zacijelo izvedena od istoga korijena od kojega je ***vrag***.

Lit.: Snoj 168; Picoche 233; Dauzat 333.

gâs *m*

Posuđeno iz eng. *gas (pedal)* 'papučica za ubrzanje' < 'papučica za dodavanje goriva' (usp. njem. *Gaspedal*), što je izvedeno od *gas* 'benzin, plin'. Ta je riječ posuđena iz grč. *χάος*, v. ***kaos***. Naziv *gas* izmislio je flamanski liječnik i kemičar J. B. van Helmont (1577. – 1644.), možda pod utjecajem radova švicarskoga liječnika, alkemičara i prirodoslovca Paracelsusa (1493. – 1541.). U hrvatskom je značenje 'papučica za ubrzavanje (u vozilu)', a u srpskom standardu *gas* se koristi u značenju 'plin'. Izraz *biti pod gasom* je prema njem. *Gas haben* 'biti pijan'.

Lit.: Skok I: 554; Kluge s. v. Gas.

gásiti ⟨prez. *gâsīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gōsȉt* ⟨prez. *gõsin*⟩ (Brač), *gᵒāsȉt* ⟨prez. *gᵒāsīš*⟩ (Vrgada), *gāsȉt* ⟨prez. *gãsin*⟩ (Senj), *gas'iti* ⟨prez. *gasîm, gậsim*⟩ (Varaždin), *gasiti* (RKKJ)

TVORBA *gàsitelj* (*gasitèljica*)

Postalo od psl. **gasìti* ⟨prez. **gâsjǫ* a. p. *c*⟩ 'gasiti' (stcsl. *ugasiti*, sln. *gasíti* ⟨prez. *gasím*⟩, rus. *гасúть* ⟨prez. *гашý, гáсишь*⟩, polj. *gasić*), što je srodno s lit. *gèsti*. Baltoslavenske su riječi postale od ie. **(s)gʷes-* 'gasiti' (grč. homerski *σβέσσαι*, toh. B *ksetär* 'gasi se'). U slavenskome treba pretpostaviti prijevojnu duljinu (**gʷōs-*), odnosno intenzivno-iterativnu ili kauzativnu tvorbu.

Lit.: Skok I: 554; Gluhak 225; Derksen 161; SP VII: 56f.; ESSJa VI: 104; Snoj 168.

gastrìtis *m*

Posuđeno iz nlat. *gastritis* (usp. i njem. *Gastritis*, eng. *gastritis*), što je izvedeno od grč. *γαστήρ* 'želudac, trbuh', v. ***gastro-, gastero-***, sufiksom *-itis*, usp. ***meningitis***.

Lit.: Chambers 424.

gastro-, gastero- *pref.*

Posuđeno iz grč. *γαστρο-, γαστήρ* ⟨G *γαστρός/ γαστέρος*⟩ 'želudac, trbuh' nejasnoga podrijetla.

Lit.: HER 373.

gastronòmija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Gastronomie*, fr. *gastronomie*, eng. *gastronomy*) iz grč. *γαστρονομία*, što je složeno od *γαστήρ* 'trbuh, želudac', v. ***gastro-, gastero-***, i *-νομία*, v. ***-nom, -nomija***. Grčka se riječ, uz *γαστρολογία*, upotrebljavala kao naslov djela grčkog pjesnika Arhestrata (4. st. pr. Kr.) koje opisuje gastronomski put oko svijeta.

Lit.: Snoj 168; Kluge s. v. Gastronomie; EWD 507f.

gàstroskop (gastròskop) *m* 'naprava za pregled želudca'

Posuđeno iz europskih jezika (usp. njem. *Gastroskop*, eng. *gastroscope*). Riječ je složena od ***gastro-, gastero-*** i ***-skop, -skopija***.

gât (gât) *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gat, gata* (RKKJ)

Postalo od psl. **gatь* (sln. *gât m ž* 'nasip', rus. *гать* 'polaganje stabala ili granja (preko močvare); put ili nasip od stabala', polj. *gać* 'nasip od drva', stčeš. *hat'* 'put preko močvarnoga područja'), što može potjecati od apstraktne imenice **gʷeh₂-ti-* koja je izvedena od korijena **gʷeh₂-* 'ići, hodati', v. ***gaće***.

Prvotno je značenje u slavenskome vjerojatno 'drveni put ili nasip preko močvare'.

Lit.: Vasmer I: 262; Bezlaj I: 140; ESSJa VI: 108f.

gatàlīnka *ž zool. (Hyla arborea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *gatalînka* (Varaždin), *gatal'īnka* (Gola), *gatalinka* (RKKJ)

Riječ nejasnoga podrijetla. Neki misle da je riječ o onomatopejskoj tvorbi i navode varijantu *katalinka* i nazive koji su nastali iz toga pučkom etimologijom poput *katoličanka* i *kraljevka*. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od ***gatati***, usp. *gátal, gátalica*, kajk. *gatal* 'gatalac' (RKKJ), ali semantička veza nije sasvim jasna. Usp. i kajk. *gatalinec štrok* 'roda koja se hrani gatalinkama' (RKKJ).

Lit.: Skok III: 102.

gátati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏtȁt* (Brač), *gātȁt* (Senj), *g^{o}ātàti* (Vrgada), *gãtati* (Varaždin), *gatati* (RKKJ)

TVORBA *gàtār* (*gatárev, gatárov*), *gàtara*

Postalo od psl. **gatati* (rcsl. *гамамu*, bug. *гамам се* 'zadajem zagonetke'). Dublja je etimologija nejasna. Povezivanje s av. *gāthā* 'pjesma' posve je nesigurno, a veza sa sličnoznačnim glagolom *gadati* (v. ***gađati***) formalno je nemoguća zbog razlike u završnom suglasniku. Moguće je izvođenje iz ie. **g^{w}et-* 'reći' (got. *qiþan*, arm. *koč^{c}em* 'zovem'). U tom bi slučaju *gatati* bio intenzivni glagol s prijevojnom duljinom u korijenu (**g^{w}ōt-*).

Lit.: Skok I: 555f.; Gluhak 226; Derksen 161f.; SP VII: 60; ESSJa VI: 105.

gȁučo (gàučo) *m* 'čuvar goveda u južnoameričkim pampama'

Posuđeno iz šp. *gaucho*. Španjolska je riječ vjerojatno posuđena iz nekog južnoameričkog jezika (aravačkog ili kečuanskoga).

Lit.: Chambers 424.

gàvan (gàvān) *m* (17. st.) 'u narodnoj predaji bogat čovjek, ali grub i nemilosrdan prema siromašnima, neznabožac'

DIJALEKTI I POTVRDE *gàvan* (Brač, Kukljica, Kolan), *gàvān* (imotsko-bekijski), *g'avan* (Gola, Varaždin)

Zacijelo od istoga korijena koji je u ***ogavan*** i u glagolu *gaviti se* 'gnušati se' (češ. starije *haviti* 'kvariti', sln. *gábiti se*). Neki etimolozi izvode ove riječi od ie. riječi za 'kravu', usp. ***gavez*** i ***govno***. Moguća je i veza s rus. *гáвеdь* 1. 'grozota'; 2. 'neotesanac', polj. *gawiedź* 'mala djeca, domaće životinje, gamad', lit. *gaujà* 'hrpa, mnoštvo', za koje se, međutim, također smatra da su izvedene od ie. riječi za 'kravu'.

Lit.: Skok I: 555; Snoj 164; Vasmer I: 248.

gȁvēz *m* (17. st. Mikalja) *bot. (Cynoglossum officinale)*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȁvēz* 'symphytum officinale' (imotsko-bekijski), *gâvez* (Povljana), *gậvęs* 'symphytum' (Varaždin), *g'āvez* (Gola), *gaves, gavez* (RKKJ)

Postalo od psl. **gavęzъ* (sln. *gâvez*, rus. *гавя́з*, češ. *havez*), što je vjerojatno stara složenica od **gav-*, v. ***govedo***, i **ęz-*, v. ***jezik***. Prvotno bi značenje bilo 'goveđi jezik'. Za značenje usp. eng. *houndstongue*, *dog's tongue*, njem. *Hundszunge*, grč. *βούγλωσσον* za istu biljku. Biljka se zacijelo zove po jeziku zbog oblika lišća.

Lit.: Skok I: 555; ESSJa VI: 111f.

gȁvrān *m* (16. st. Zoranić) *zool. (Corvus corax)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kàvran* (Orbanići), *kȁvrān* (Grobnik, Novi), *kãvran* (Orlec), *gậvran, kậvran* (Varaždin), *gàvrān* (imotsko-bekijski), *gàvran* (Kolan, južna Baranja), *g'âvrun* (Stinjaki), *gâvran* (Mraclin), *g'avran* (Hrvatski Grob), *gàrvān* (Žumberak), *g'ārvan* (Molve, Đurđevac), *grȁvrān* (Vodice), *grȁvron* (Ošljak), *grȁvran* (Kukljica), *grȁv^{o}ān* (Vrgada), *grãv(j)on* (Brač), *gavran, kavran* (RKKJ)

Postalo od psl. **gavornъ, *kavornъ* (sln. *gavrân*, dijal. *kâvran, gâvran*, polj. *gawron*), što je zacijelo složenica u kojoj je drugi dio psl. **vornъ*, muški rod od **vorna*, v. ***vrana***. Usporedba s lit. *kóvarnis* pokazuje da je oblik **kavornъ* vjerojatno stariji, dok oblik **gavornъ* ima sekundarno početno **ga-*, usp. sličnu pojavu i kod ***galeb***. Psl. **kavornъ* vjerojatno je složenica od dvaju naziva za ptice, 'čavka' i 'vrana', **kavo-vornъ*, što je haplologijom dalo psl. **kavornъ*. Prvi dio te složenice zabilježen je u lit. *kóvas* 'čavka'. S obzirom na ograničenu distribuciju južnoslavenskih oblika s *k-* druga je mogućnost da su oblici s početnim *k-* nastali analogijom prema *kavka* 'čavka' (RKKJ), a lit. *kóvarnis*

'gavran' analogijom prema *kóvas* 'čavka'. U tom je slučaju prvotni oblik **ga-vornъ*. Početno je psl. **ga-* onda zacijelo onomatopejskoga podrijetla, v. ***ga***^{2}, usp. ***galeb***. Hrvatski su dijalektni oblici s *-rv-* nastali metatezom. Istu metatezu nalazimo i u bugarskome, makedonskome i u južnosrpskim dijalektima.

Lit.: Skok I: 556; Gluhak 226; SP VII: 74f.; ESSJa IX: 166; Snoj 169; Bezlaj I: 141.

gàvūn *m* (17. st.) *zool. (Atherina hepsetus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *agũn* (Vrbnik), *agûn* ⟨G *agūnà*⟩ (Rab), *gavûn* (Unije), *gaûn, gavûn* (Kukljica), *gaûn* (Pag), *gaũn* ⟨G *gaūnà*⟩ (Vrgada, Brusje), *gavũn* ⟨G *gavūnà*⟩ (Brač), *gàvūn* (Dubrovnik). Usp. i crnog. *gavûn* (Prčanj). Vinja navodi i dijalektne oblike *angũn, vagũn, jagũn* ali ostaje nejasno gdje se tako govori.

TVORBA *gavùnara* 'mreža za lov gavuna'

Posuđeno iz mlet. *agòn*, što je izvedeno od lat. *acus* 'igla' sufiksom **-ōn-*. Latinska riječ potječe od ie. korijena od kojeg je ***oštar***. Naziv dakle znači 'šiljata riba' (usp. njem. *Ährenfisch* 'gavun', što je izvedeno od *Ähre* 'klas'). Oblik *ga(v)un* nastao je metatezom iz *agun*. Postoji mišljenje da su oblici bez metateze kasnije posuđenice iz mlet., ali s obzirom na to da ih nalazimo isključivo u sjeverozapadnim čakavskim govorima, gdje nema oblika s metatezom, čini se vjerojatnije da je ta metateza inovacija ostalih čakavskih govora. Postoji i riječ *gàvūn* 'brodska prostorija gdje se nalazi krmilo; spremište za ugljen u brodovima' (15. st. Marulić), što je iz tal. *gavone* nejasnoga podrijetla.

Lit.: Skok I: 13f.; Vinja I: 176.

gâz *m* (14. st. Mon. serb.;16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gâs m* (Varaždin), *gaz* (RKKJ)

Postalo od psl. **gazъ* (sln. *gâz m ž*, brus. dijal. *газ* 'gaz'), što je deverbalna imenica od glagola ***gaziti***.

Lit.: Skok I: 557; SP VII: 80; ESSJa VI: 113f.; Snoj 169.

gáza *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Gase* iz fr. *gaze*, što je iz šp. *gasa*. Španjolska je riječ posuđena iz arap. *qazz* 'sirova svila', što je iz perz. *kaz* 'sirova svila'.

Lit.: Snoj 169.

gàzda *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'azda* (Varaždin), *gazda* (RKKJ)

TVORBA *gàzdarica* (18. st.)

Posuđeno iz mađ. *gazda* 'seljak, vlastelin', što je posuđeno iz slavenske zbirne imenice **gostьpoda*, v. ***gospodin***.

Lit.: Skok I: 594; Gluhak 227; Snoj 169.

gazèla *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Gazelle*, fr. *gazelle*, eng. *gazelle*) iz šp. *gacela*, što je posuđeno iz arap. *ġazāla*.

Lit.: Chambers 425.

gazírati

Posuđeno preko njem. *gasieren* iz fr. *gazer*, što je izvedeno od *gaz* 'gas', v. ***gas***.

Lit.: Snoj 169.

gàziti ⟨prez. *gàzīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gãzit* (Brač), *gàziti* (Vrgada), *gàzit* (Senj, Grobnik), *g'aziti* ⟨prez. *gâzim*⟩ (Varaždin), *gaziti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gáziti* (samo crkvenoslavenski i južnoslavenski: rcsl. *изгазити* ⟨prez. *изгажу*⟩ 'upropastiti', sln. *gáziti* ⟨prez. *gâzim*⟩, bug. *газя*). Nameće se usporedba sa skr. glagolom *gā́hate* 'korača' < ie. **g^{w}eh$_2$-g^{h}-*, što je izvedeno od korijena **g^{w}eh$_2$-* 'ići, koračati', v. ***gat, gaće***. Manje je sigurna veza s baltijskim riječima poput lit. *gõžti* 'širiti se (o korovu), nezgrapno koračati', ili s lit. *góžti* 'prevraćati, obarati, izlijevati', latv. *gâzt* 'izlijevati, prevraćati, tući', *gâza* 'slap', zbog semantičke udaljenosti.

Lit.: Skok I: 557; Gluhak 227; Derksen 162; SP VII: 78f.; ESSJa VI: 113; Bezlaj I: 141.

gazofilacij (gazofilâcij) *m*

Posuđeno iz lat. *gazophylacium*, što je iz grč. *γαζοφυλάκιον* 'riznica'. Grčka je riječ složena od *γάζα* 'riznica', što je posuđenica iz perzijskoga, i *φύλαξ* 'čuvar, stražar' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Beekes 1595.

gáža *ž* 'periodična naplata za neki rad; rad na određeno vrijeme po ugovoru, obično umjetnika'

Posuđeno preko njem. *Gage* 'umjetnički honorar' iz fr. *gages* 'plaća', što je množina od *gage* 'polog, jamstvo'. Francuska je riječ posuđena iz frnč. **waddi* (usp. got. *wadi* 'polog, jamstvo') < ie. **wod^{h}-*, v. ***voditi***. Usp. i ***angažirati***.

Lit.: HER 374.

gdjȅ *vezn., pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *dȉ* (Brač, Vrgada), *kadȉ* (Senj), *dę̂, gdę̂, gdȉ* (Varaždin), *d'ę* (Gola), *kadę, gde* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъde* (stcsl. *kъde*, rus. *gde*, polj. *gdzie*, sln. *kjȇ*) < ie. **k^{w}u-dhe* 'gdje' (lat. *ubi*, apstrahirano iz složenica poput *alicubi*, umbr. *puf*, skr. *kuhā*). U više slavenskih jezika, između kojih je i hrvatski, dočetno je **-e* nadomješteno s **-ě* iz imeničkog nastavka lokativa jednine. Oblici s početnim **ka-* u čak. i kajk. (zabilježeni od 14. st.) nastali su tzv. punom vokalizacijom poluglasa, usp. ***gamad***.

Lit.: Skok II: 115f.; Gluhak 227; Derksen 259; ESSJa XIII: 173f.

gdjègod (gdjȅgod) *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gdjegodje, gjegodi, gdjegodijer, gdjegodir* (RKKJ)

Složeno od ***gdje*** i ***-god***.

gdjèkad (gdjȅkad) *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gjekade* (jednom u 16. st.)

Složeno od ***gdje*** i ***kad^{1}***.

gdjèkojī (gdjȅkojī) *zam.* (18. st.)

Složeno od ***gdje*** i ***koji***.

gdjèšto (gdjȅšto) *zam.* (18. st.)

Složeno od ***gdje*** i ***što***.

gdjètko (gdjȅtko) *zam.*

Složeno od ***gdje*** i ***tko***.

gȅg *m*

Posuđeno iz eng. *gag* 'šala, izmišljena priča', što je izvedeno od glagola *gag* 'zagušiti', koji je zacijelo onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Chambers 417.

gégati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gę̂gati sę* (Varaždin), *gégat se* (bački Hrvati)

Novija tvorba nepoznatog podrijetla. Riječ ne može biti naslijeđena zbog odsutnosti palatalizacije prvoga *g-*. Možda je nepravilno preobličeno od njem. *gehen* 'ići' s udvojenim korijenom zbog izbjegavanja hijata (umjesto **geati*). Usp. sln. *gúgati* 'gegati se'.

Lit.: Skok I: 558; Gluhak 227.

gȇj *m*

U značenju 'homoseksualac' posuđeno iz eng. *gay*, izvorno 'veseo, prpošan'; u eng. je ta riječ posuđena iz stfr. *gai* 'veseo', a izvor je u franačkome (usp. stvnj. *gāhi* 'živahan'). U engleskom je riječ *gay* u značenju 'homoseksualac' najvjerojatnije postala kraćenjem izraza *gay cat* 'veseli mačak', što je u slangu značilo 'homoseksualac'; pedesetih godina 20. st. proširila se u homoseksualnoj zajednici u kojoj su pripadnici tako nazivali sami sebe.

Lit.: Chambers 425.

gȇjša *ž*

Posuđeno iz japanskoga. Japanska je riječ složenica od *gei* 'umjetnost' i *sya* 'osoba'. *Gejša* je članica drevne profesionalne klase žena u Japanu čije je zanimanje zabavljanje muškaraca.

Lit.: Chambers 426.

gèjzīr *m* 'vrelo iz kojega povremeno izbija vruća voda'

Posuđeno iz isl. *Geysir*, ime jednog islandskog gejzira. To je ime izvedenica od glagola *geysa* 'šiktati' < ie. **g^{h}ew-* 'lijevati' (grč. *χέω*, lat. *fundō*, skr. *juhóti*).

Lit.: Chambers 430.

gȅl *m*

Posuđeno iz eng. *gel*. Engleska je riječ skraćeni oblik riječi *gelatine*, v. ***želatina***, koji je izmislio škotski kemičar Thomas Graham (1805. – 1869.). Značenje 'gel za kosu' nastalo je u šezdesetim godinama 20. st. Početno je *g-* u hrvatskome nastalo prema pisanom obliku (u engleskome se izgovara [džel]).

Lit.: Chambers 426.

gȅler *m* (20. st.)

Posuđeno iz *Geller* (*rijetko*), što je od korijena koji je u njem. *gellen* 'ječati, odzvanjati' (usp. eng. *yell* 'vikati').

gȅm *m* 'dio teniskog seta'

Posuđeno iz eng. *game* 'gem; igra', što je izvedeno od pgerm. **gaman* (stnord. *gaman* 'veselje', stvnj. *gaman* 'veselje, igra') bez uvjerljive dublje etimologije.

Lit.: De Vries 154.

gȅma *ž* 'nakit koji se obično rezbari u poludragom kamenu'

Posuđeno iz lat. *gemma* 'pupoljak, gemma'. Latinska je riječ možda postala od ie. **g'emb-* 'klijati' (stcsl. *prozębnǫti*, strus. *зябнути*, lit. *žémbėti*).

Lit.: de Vaan 257.

gȅn *m*

TVORBA *gênskī*

Riječ iz međunarodne znanstvene terminologije, usp. njem. *Gen*, eng. *gene*; tvorena je prema lat. *genus* i grč. *γένος* 'rod, vrsta', v. ***generacija***. Skovao ju je danski botaničar Wilhelm Ludwig Johannsen (1857. – 1927.).

Lit.: Snoj 169.

-gen *suf.*

Posuđeno iz lat. *genus*, grč. *γένος* 'rod' (usp. i grč. *γένεσις* 'rađanje, postajanje'), v. ***generacija***.

Lit.: HER 376.

generácija *ž*

TVORBA *generácījskī*

Posuđeno iz lat. *generātio* 'rođenje, naraštaj', što je izvedeno od pasivnog participa glagola *generō* ⟨*generāre*⟩ 'roditi, stvoriti', a to je izvedeno od imenice *genus* ⟨G *generis*⟩ 'rod'. Ta imenica potječe od ie. korijena **g'enh$_1$-* 'roditi', v. ***zet***.

Lit.: Snoj 170.

genèrāl *m* (17. st.)

TVORBA *generàlica* 'generalova žena' (Stulić).

Posuđeno preko njem. *General* iz fr. *(capitaine) général* 'vrhovni zapovjednik' i tal. *generale*, usp. lat. *generālis* 'glavni, opći', v. ***generalni***. Značenje 'vrhovni vojni zapovjednik' isprva je zabilježeno u talijanskom u 15. st.

Lit.: Snoj 170; Chambers 426.

generalizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Generalisation*, fr. *généralisation*, eng. *generalization*). Riječ je izvedena od lat. *generālis* 'opći', v. ***generalni***, usp. ***generalizirati***.

generalizírati

Posuđeno preko njem. *generalisieren* iz fr. *généraliser*, što je izvedeno od *général*, v. ***generalni***.

gènerālnī *prid.*

Posuđeno, zacijelo preko starijeg njem. *general* (danas *generell*), i fr. *général* iz lat. *generālis* 'opći', što je pridjev izveden od *genus* 'rod', usp. ***generacija***. Značenje pridjeva *generālis* bilo je isprva 'koji se odnosi na rod' u opreci spram *speciālis* 'koji se odnosi na vrstu' (v. ***specijalan***); rod je u srednjovjekovnom tumačenju aristotelovske filozofije viši stupanj poopćavanja u odnosu spram vrste, odatle se razvilo značenje 'općenit, opći'.

Lit.: Snoj 170; Chambers 426.

gènerātīvnī *prid.*

Posuđeno iz eng. *generative*, fr. *génératif*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *generō* 'roditi, stvoriti', v. ***generacija***.

genèrātor *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *generātor* 'roditelj, stvoritelj', što je izvedeno od pasivnog participa glagola *generō* 'roditi, stvoriti', v. ***generacija***. Generator je dakle 'stvoritelj' struje.

Lit.: Chambers 427.

generírati

Posuđeno preko njem. *generieren* i fr. *générer* iz lat. *generō* 'roditi, stvoriti', v. ***generacija***.

genètika *ž*

TVORBA *genètičkī*, *genètičār* (*genètičārka*)

Novolatinska apstraktna imenica koja je izvedena od pridjeva *geneticus*, v. ***genetski***.

gènetskī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *genetisch*, fr. *génétique*) iz nlat. *geneticus*. Prvotno je značenje tih riječi bilo 'povezan s podrijetlom'. Nakon otkrića gena razvilo se i značenje 'uvjetovan genima'. Latinska je riječ izvedena od *genus* 'rod', v. ***generacija***.

gèneza *ž*

Posuđeno preko lat. *genesis* iz grč. *γένεσις*, izvedeno od *γένος* 'rod', v. ***generacija***.

Lit.: Snoj 170.

gênij (gênīj) *m*

Posuđeno preko njem. *Genié* i fr. *génie* iz lat. *genius* 'duh, zaštitničko božanstvo', što je izvedeno od istog korijena od kojega su *genus* 'rod' i *gens* 'pleme', usp. ***generacija***.

Lit.: Snoj 170; Dauzat 338; Kluge s. v. Genie.

gènijālan *prid.*

TVORBA *genijálac, genìjālka, genijálnōst*

Posuđeno preko njem. *genial* i fr. *génial* iz lat. *geniālis* 'povezan s rodom'. Značenje 'povezan s genijem', međutim, nastalo je tek u 18. st. u njemačkome.

Lit.: Kluge s. v. Genie.

genitàlije *ž, pl. t.*

Posuđeno iz lat. *genitālia*, što je poimeničeni pridjev *genitālis* 'plodan, rodan', v. ***genitalni***.

gènitālnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. fr. *génital*, eng. *genital*) iz lat. *genitālis* 'plodan, rodan, oplođujući', što je izvedeno od korijena koji je u ***generacija***.

Lit.: Chambers 427.

gènitīv *m*

Posuđeno iz lat. *genitīvus (genetīvus) casus*, što je kalk prema grč. *πτώσις γενική*, dosl. 'padež roda', usp. i rus. *родúтельный падéж*. Latinski je pridjev *genetīvus* 'rodan' izveden od korijena koji se nalazi u ***generacija***.

Lit.: Snoj 170.

geno- *pref.*

Skovano prema lat. *genus*, grč. *γένος* 'rod, vrsta', v. ***generacija***.

Lit.: HER 377.

gènocīd *m*

TVORBA *gènocīdnī*

Posuđeno iz europskih jezika. Riječ je složena od prefiksa ***geno-*** i sufiksa *-cid*, koji je izveden od lat. glagola *caedō* 'sjeći, zaklati, ubiti', v. ***-cid***. Riječ *genocid* skovao je 1944. godine poljski židov Raphael Lemkin (1900. – 1959.) analogijom prema lat. *homicīdium* 'ubojstvo'.

Lit.: HER 377.

gènōm *m* 'sveukupnost gena u haploidnom kromosomskom sustavu'

Posuđeno iz njem. *Genom*, što je sastavljeno od ***gen*** i završetka riječi ***kromosom***. Tu je složenicu izmislio njemački botaničar Hans Winkler (1877. – 1945.).

Lit.: HER 377.

geo- *pref.*

Posuđeno iz grč. prefiksoida *γεω-* (usp. grč. *γῆ* 'Zemlja'), v. ***zemlja***.

Lit.: HER 377.

geocentrìstičnī *prid.*

Nastalo na sličan način kao ***geocentrizam***, usp. njem. *geozentrisch*.

geocentrìzam *m* 'učenje o Zemlji kao nepomičnom središtu svemira'

Učena složenica, vjerojatno posuđena iz europskih jezika, usp. eng. *geocentrism*, fr. *géocentrisme*. Složena je od prefiksa ***geo-***, riječi ***centar*** i sufiksa ***-izam***.

geòdēt *m*

TVORBA *geòdetkinja*

Posuđeno iz njem. *Geodät* (ili, manje vjerojatno, iz eng. *geodete*). Ta je imenica izvedena od pridjeva *geodätisch* 'geodetski', koji je izveden od *Geodäsie*, v. ***geodezija***.

Lit.: Chambers 428.

geodézija *ž*

TVORBA *geòdetskī*

Posuđeno preko europskih jezika i latinskoga iz grč. *γεωδαισία*. Grčka je riječ složena od *γεω-* 'zemlja', v. ***geo-***, i korijena *δαι-* 'dijeliti', koji potječe od ie. korijena od kojega je vjerojatno i hrv. ***dio***.

geogràfija *ž*

TVORBA *geògraf, geògrafkinja*

Posuđeno, vjerojatno preko europskih jezika, ali sigurno preko lat. *geōgraphia* iz grč. *γεωγραφία*. Ta je riječ složena od *γεω-* 'zemlja', v. ***geo-***, i korijena *γραφ-* 'grebati, pisati', v. ***-graf, -grafija***.

Lit.: Snoj 171; Kluge s. v. Geographie.

geològija *ž*

TVORBA *geòloškī, geòlog (geòloginja)*

Posuđeno preko europskih jezika iz srlat. *geōlogia*, što je učena složenica od grč. *γεω-*

'zemlja', v. ***geo-***, i *-λογία* 'riječ, govor', v. ***-logija, -log***.

Lit.: Snoj 171.

geomètrija *ž*

TVORBA *geomètrijskī*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *geōmētrīa*, što je posuđenica iz grč. *γεωμετρία*. Grčka je riječ složena od *γεω-*, v. ***geo-***, i *μέτρον* 'mjera', v. ***metar***.

Lit.: Snoj 171.

geopolìtika *ž*

TVORBA *geopolìtičkī*, *geopolìtičār*, *geopolìtičārka*

Posuđeno iz europskih jezika, složeno od ***geo-*** i ***politika***. Riječ je izmislio švedski politolog Rudolf Kjellén (1864. – 1922.).

georgína *ž bot. (Dahlia variabilis)*

Posuđeno iz njem. *Georgine*. Njemački je botaničar Carl Ludwig Willdenow (1765. – 1812.) nazvao tu srednjoameričku biljku po njemačkome geografu i botaničaru *Johannu Gottliebu Georgiju* (1729. – 1802.). Drugi je naziv za istu biljku ***dalija***.

Lit.: Kluge s. v. Dahlie.

geostratègija *ž*

TVORBA *geostràteškī*

Posuđeno iz europskih jezika, složeno od ***geo-*** i ***strategija***. Riječ je 1942. godine skovao američki povjesničar Frederick Lewis Schuman (1904. – 1981.) analogijom prema ***geopolitika***.

geotèrmālnī *prid.*

Učena složenica, posuđena iz europskih jezika (usp. eng. *geothermal*, fr. *géothermal*). Složena je od ***geo-*** i pridjeva *thermal*, koji je izveden od grč. *θερμός* 'topao', v. ***termalni***.

gȅpard (gȅpārd) *m zool. (Acinonyx jubatus)*

Posuđeno preko fr. *guépard* iz tal. *gattopardo*, dosl. 'mačka-leopard', v. ***leopard***.

Lit.: HER 379.

gèrber *m bot. (Gerbera)*

Nizozemski je botaničar Jan Frederik Gronovius (1686. – 1762.) nazvao tu afričku biljku po njemačkome liječniku i botaničaru *Traugottu Gerberu* (1710. – 1743.).

Lit.: Mršić 119.

gerìla *ž*

TVORBA *gèrīlskī*

Posuđeno iz šp. *guerilla* 'mali rat', deminutiv od *guerra* 'rat'. Španjolska je riječ posuđena iz stvnj. *werra* 'konfuzija, nesloga, svađa' < pgerm. **werz-* 'zaplesti, miješati', što je izvedeno od korijena od kojega je ***vrtjeti***.

Lit.: Chambers 454; Snoj 197.

germànist *m*

TVORBA *germànistica*

Izvedeno od osnove koja je u lat. *Germānus* 'Nijemac', izvorno 'pripadnik germanskih plemena', sufiksom *-ist*. Taj je sufiks posuđen preko europskih jezika (usp. njem. *-ist*, fr. *-iste*), i lat. *-ista* iz grčkog sufiksa *-ιστής*, kojim se izvode *nomina agentis* od glagola na *-ίζω*, usp. ***germanizacija***.

germanìstika *ž*

TVORBA *germanìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. njem. *Germanistik*, tal. *germanistica*). Riječ je izvedena od ***germanist*** sufiksom *-ika* koji je posuđen preko latinskoga iz grč. *-ικά*.

germanizácija *ž*

Izvedeno od osnove koja je u lat. *Germānus* 'Nijemac', izvorno 'pripadnik germanskih plemena', sufiksom *-izacija* 'pretvaranje u nešto ili nekoga, dodavanje svojstava nečega ili nekoga'. Taj je sufiks od kasnolatinskoga *-īzātiō* kojim se izvode apstraktne imenice od glagola sa sufiksom *-īzāre*. Glagolski je sufiks *-iz-* došao u latinski iz grčkih glagola na *-ίζω*, usp. ***-izam***.

Lit.: HER 379; Chambers 429.

germanìzam *m*

Izvedeno od osnove koja je u lat. *Germānus* 'Nijemac', izvorno 'pripadnik germanskih plemena', sufiksom ***-izam***.

geronto- *pref.*

Posuđeno iz grč. *γέρων* ⟨G *γέροντος*⟩ 'starac', što je poimeničen particip glagolskoga korijena od kojega je i hrv. ***zreti***[1].

Lit.: HER 379.

gèslo (gȅslo) *sr* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *heslo* (usp. stčeš. *heslo* 'geslo, naziv, poslovica'); češka je riječ u vezi s polj. *hasło*, služ. *hesło, hasło* 'geslo'. Budući da se vokalizam u zapadnoslavenskim jezici-

ma ne slaže teško je utvrditi ishodišni oblik. Ukoliko je izvorno **a*, moguća je veza s korijenom koji je u ***gađati***, a češ. *heslo* imalo bi *-e-* analogijom prema oblicima poput ***veslo***. Malo je vjerojatna tradicionalna etimologija češke riječi koja ju izvodi iz starijega **gъslo* i povezuje s korijenom od kojega je ***govor***.

Lit.: Skok I: 561; Gluhak 227; Sławski 1952-1956: 410; Snoj 171; ESSJa VII: 215; Machek 165f.

gȅsta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȅst*

Posuđeno preko njem. *Geste* iz lat. *gestus* 'čin', što je prvotno part. pas. od glagola *gerō* 'raditi, vršiti' (usp. i lat. *gesticulātio* 'gestikulacija'). Latinski je glagol postao od ie. **h_2g'-es-*, što je izvedenica od korijena **$h_2$eg'-* 'voditi', v. ***akcija***.

Lit.: Snoj 171.

gȅto *m*

Posuđeno iz tal. *ghetto*, što je najvjerojatnije iz mlet. *getto*. Isprva se riječ odnosila na otok u blizini Venecije gdje su Židovi prisilno bili smješteni u 16. st.

Lit.: Snoj 171; Chambers 430.

gȋb *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȋb* (Brač), *gȋp* (Varaždin)

Izvedeno od ***gibati***.

Lit.: Skok I: 576ff.; Snoj 171.

gȉbak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'ibȅk* (Gola)

TVORBA *gȉpkōst*

Postalo od psl. **gybъkъ* (sln. *gíbek*, rus. *гибкий* ⟨neodr. *гибок*, *гибка́*, *гибко*⟩, češ. *hybký*). Taj je praslavenski pridjev izveden od korijena koji je u ***gibati***.

Lit.: ESSJa VII: 219.

gìbanica *ž*

Izvedeno od ***gibati***. Usp. sln. *gibānica*, bug. dijal. *гибáница*, rus. dijal. *гúбаница*. Naziv je ovo jelo dobilo po tome što se priprema od tijesta koje se savija, lomi, giba.

Lit.: Gluhak 227f.

gíbati ⟨prez. *gîbām/gîbljēm*⟩ (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȉbāt se* ⟨prez. *gȉbo se*⟩ (Brač), *gȉbāt se* ⟨prez. *gȉbāš se, gȉbješ se*⟩ (Grobnik), *gìbat, gȉbat* ⟨prez. *gȉbjȩ*⟩ 'pognuti se' (Vedešin, Umok), *gȉbati* ⟨prez. *gȉblęm, gȉbam*⟩ (Varaždin), *gīb'ati* ⟨prez. *g'ȉblem*⟩ (Gola), *gibati* ⟨prez. *gibljem, rjeđe gibam*⟩ (RKKJ)

TVORBA *gíbānje, gìbanica*

Postalo od psl. **gybàti* (sln. *gíbati*, rus. *гибáть*, češ. *hýbati*), što je prijevojnim duljenjem izvedeno od istoga korijena koji je u ***prignuti se*** (< **pri-gъ(b)-nǫti sę*) < ie. **$g^{(w)h}$ewb^h-*, v. ***ganuti***. Od istoga korijena s prijevojnim stupnjem **-o-* su lit. *gaũbti* 'pokriti, presvoditi' i hrv. ***gubiti***.

Lit.: Gluhak 228; Derksen 200; Snoj 171; ESSJa VII: 216f.; LIV s. v. **g$^{(u)}$eu̯b^h-*.

gìbōn *m zool. (Hylobates)*

Posuđeno, možda preko njem. *Gibbon*, iz fr. *gibbon*, što je vjerojatno posuđenica koju je u francuski unio francuski kolonijalni službenik u Indiji Joseph François Dupleix (1697. – 1763.) iz nekog istočnoazijskog jezika.

Lit.: Dauzat 341.

gȉc (gȉc-gȉc) *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *g'ic-g'ic* (Varaždin)

Onomatopeja.

giga- *pref.*

Posuđeno iz grč. *Γίγας* 'Gigant, div', usp. ***gigant***.

gìgant *m*

TVORBA *gìgantskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Gigant*, iz lat. *Giga(n)s*, što je iz grč. mitološkog imena grč. *Γίγας* ⟨G *Γίγαντος*⟩ 'Gigant, div', usp. ***giga-***.

Lit.: Skok I: 561; Snoj 172.

gȉlda (gȋlda) *ž* 'udruženje trgovaca, obrtnika, seljaka nastalo u srednjem vijeku radi zaštite zajedničke koristi'

Posuđeno iz njem. *Gilde*, što je izvedeno od pgerm. **geldan* 'vrijediti'. Podrijetlo germanskoga glagola nije jasno; možda je izveden od pgerm. **gulþa-* 'zlato', v. ***zlato***.

Lit.: Kluge s. v. Gilde; Derksen 556f.

gìljotina *ž*

Posuđeno iz fr. *guillotine*, prema francuskom liječniku *J. Guillotinu* (1738. – 1814.),

koji se netočno smatra izumiteljem giljotine (sprava je već u 16. st. bila poznata u Italiji). Guillotin se u doba francuske revolucije zalagao za jednak način pogubljenja za pripadnike svih staleža, te je kao sredstvo pogubljenja predlagao giljotinu.

Lit.: Mršić 120.

gimnasticírati

Izvedeno od ***gimnastika*** prema *evocirati, klasificirati, provocirati* itd. Manje je vjerojatno da je riječ posuđena iz njem. *gymnastizieren*, jer se njemački glagol upotrebljava isključivo za tjelovježbu konja.

Lit.: Skok I: 562.

gímnàstika *ž*

TVORBA *gimnàstičkī, gimnàstičār* (*gimnàstičārka, gimnàstičārev*)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Gymnastik*, iz grč. *γυμναστική*, što je izvedeno od pridjeva *γυμνός* 'gol', jer su atletičari u antičkoj Grčkoj vježbali goli. Grčki je pridjev u vezi s hrv. ***nag***.

Lit.: Skok I: 562; Snoj 172; Beekes 291.

gìmnāzija *ž*

TVORBA *gìmnāzījskī, gimnazijálac* (*gimnazijálčev*), *gimnazijālka*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Gymnasium*, iz lat. *gymnasium*, što je posuđeno iz grč. *γυμνάσιον* 'vježbalište'. Grčka je riječ prvobitno označavala prostor gdje su se goli muškarci bavili tjelovježbom. Izvedena je od *γυμνός* 'gol', usp. ***gimnastika***. Kasnije se razvila u 'opće vježbalište', 'okupljalište filozofa' i 'škola'. U suvremenom značenju riječ se proširila u renesansi, prvotno u Italiji, a zatim kod protestanata u Njemačkoj i Nizozemskoj. Oblici *gimnazijalac* i *gimnazijalka* temelje se na njem. pridjevu *gymnasial* 'gimnazijski'.

Lit.: Skok I: 562; Snoj 172; Kluge s. v. Gymnasium.

ginekòlog *m*

TVORBA *ginekòloginja, ginekòloškī, ginekològija*

Složeno od *gineko-* i *-log*, v. ***-logija, -log***. Prefiksoid *gineko-* je posuđen iz grč. prefiksoida *γυναικό-* 'ženski' (usp. grč. *γυνή* ⟨G *γυναικός*⟩ 'žena'), v. ***žena***.

gìngiva (gingíva) *ž*

Posuđeno iz lat. *gingīva* 'desni'. Podrijetlo je latinske riječi nesigurno. Možda potječe od ie. korijena **geng'-* 'izbočina, čvoruga', v. ***guz***.

Lit.: Walde 601; de Vaan 262.

gínko *m*

Posuđeno preko europskih jezika i jap. *ginkyo* iz stkin. *yín guǒ*, dosl. 'srebro-marelica'.

Lit.: HER 282; Chambers 433.

gìnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȉnut* ⟨prez. *gȉnen*⟩ (Brač), *gȉnut* (Senj), *gȉnuti* (Vrgada), *gînuti* (Varaždin), *ginuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gýbnǫti* (rus. *гúбнуть*, polj. *ginąć*, sln. *gíniti* ⟨prez. *gînem*⟩ 'prolaziti, nestajati; čeznuti'), što je izvedeno od **gybati*, v. ***gibati*** i nadomjestilo stariji svršeni lik **gъ(b)nǫti*, v. ***nagnuti***, ***ganuti***. Prvotno je psl. glagol značio 'saviti se', a značenje 'ginuti, umrijeti' je eufemizam (slično kao *pàsti* u značenju 'poginuti').

Lit.: Skok I: 576ff.; Derksen 200; Snoj 172; ESSJa VII: 218f.

gȉps *m*

Posuđeno preko njem. *Gips* i lat. *gypsum* iz grč. *γύψος* 'gips, kreda'. Grčka je riječ posuđena iz nekog semitskoga jezika, možda feničkoga, usp. hebr. *gāḇīš* 'kristal'.

Lit.: Snoj 172; Kluge s. v. Gips.

gȉroskop *m*

Složeno od *giro-* i ***-skop, -skopija***. Prefiksoid *giro-* je posuđen iz grč. *γυρο-* (usp. grč. *γῦρος* 'krug'), v. ***žiroskop***, ***žiro***.

Lit.: HER 382.

gitára *ž*

Posuđeno preko njem. *Gitarre* iz šp. *guitarra*, što je preko arap. *qīṯāra* posuđeno iz grč. *κιθάρα*. Grčka je riječ predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Gluhak 228; Kluge s. v. Gitarre.

gitàrist *m*

TVORBA *gitàristica*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. eng. *guitarist*, njem. *Gitarrist*), v. ***gitara***.

gízda *ž* (15. st. Marulić) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȉzda* (Gacka), *g'izda* (Varaždin), *gizda* (RKKJ)

Postalo od psl. **gyzdà* 'kićenje' (samo južnoslavenski: sln. *gízda* 'sjaj, raskoš'), v. ***gizdati (se)***.

Lit.: Gluhak 228f.

gìzdati (se) (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'izdati sę* (Varaždin), *gizdati se* (RKKJ)

TVORBA *gȉzdav* (15. st. Sredovj. lijek.) (*gȉzdavōst* (18. st.)), *gizdelin*

Postalo od **gyzdàti* (sln. *gízdati*), što je denominativna tvorba od psl. **gyzdъ*, **gyzda* 'blato' (stčeš. *hyzd* 'gnusoba', polj. dijal. *gyzd* 'blato', hrv. *gízda*, sln. *gízda* 'sjaj, raskoš'); razvitak značenja može se objasniti ako se pretpostavi da je prvotno riječ označivala crvenu glinu za bojadisanje i ukrašivanje. Vjerojatno u vezi s rus. dijal. *звáздать* 'ukaljati'. Dalja je etimologija nejasna. Čini se mogućim da **gyzd-* potječe od **gyd-d-* i da je izvedeno od psl. **gydъ* 'odvratnost, gadost', **gyditi* 'prouzročiti gađenje, unakaziti' (češ. *hyd* 'gađenje', ukr. *зуд* 'gadost', *зудúму* 'ukaljati', rus. dijal. *зúдумъ* 'prouzročiti gađenje, zgaditi', gluž. *hidźić* 'mrziti', češ. *hyditi* 'unakaziti'), što je u vezi sa stvnj. *quāt, chwāt* 'prljavština', steng. *cwéad* 'gnojivo, prljavština', srvelš. *budyr* 'prljav' < ie. **g^{w}ewH-d^{h}-*. Ie. je korijen možda isti kao u ***govno***. Povezivanje s korijenom koji je u ***gad*** glasovno je nemoguće, iako je ta riječ možda utjecala na značenje ili tvorbu psl. korijena **gyd-* i(li) **gyzd-*.

Lit.: Skok I: 543; Snoj 172; ESSJa VII: 181, 220f., 223.

glàcijālan *prid.* 'koji se odnosi na ledeno doba, led ili ledenjake'

Posuđeno iz lat. *glaciālis*, što je izvedeno od *glaciēs* 'led' nejasnog podrijetla.

Lit.: HER 382; Chambers 434.

glàčati

TVORBA *glàčalo*, *glàčānje*

Postalo od **gladъčati*, što je izvedeno od **gladъkъ* 'gladak', v. ***gladak***.

glâd *ž, m* (15. st. Marulić m., od 18. st. također ž., ali uglavnom izvan Hrvatske)

DIJALEKTI I POTVRDE *glôd* (Brač), *glôd ž m* (Pitve, Zavala), *gl^{o}âd m* (Vrgada), *m* (Grobnik, Vedešin, Umok), *glâd ž m* (Senj), *glât m* (Orlec), *glật m* (Varaždin), *gl'å:d m* (Stinjaki), *glad m* (RKKJ)

TVORBA *gladòvati*, *gladòvānje*

Postalo od psl. **gôldъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gladъ*, *gladъ*, rus. *зóлод*, polj. *głod*) < ie. **h$_{1}$g^{wh}el-d^{h}h$_{1}$-*, što je i u ***žudjeti*** (usp. skr. *gardh-* 'biti željan, pohlepan', grč. *ἐθέλω* 'željeti'). Izvorno je značenje psl. **goldъ* zacijelo bilo 'žudnja (za hranom)'.

Lit.: Skok I: 563f.; Gluhak 229; Derksen 173f.; SP VII: 88; ESSJa VI: 199f.; Snoj 173.

glàdak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glãdak* ⟨ž *glalkà* sr *glalkò*⟩ (Brač), *glàdak* ⟨G *glàtka*⟩ (Senj), *glàdak* ⟨ž *glatkà* sr *glàtko*⟩ (Vrgada, Grobnik), *gl'adęk* (Varaždin), *gladek* (RKKJ)

TVORBA *glàtko*, *glatkòća* (17. st.)

Postalo od psl. **gládъkъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *gladъkъ*, sln. *gládek*, rus. *глáдкий*, polj. *gładki*), pridjevska *u*-osnova koja je pravilno dobila sufiks **-kъ*, < ie. **g^{h}leh$_{2}$d^{h}-* 'gladak' (lit. *glodùs*, lat. *glaber*, stvnj. *glat*).

Lit.: Gluhak 229; Derksen 162f.; SP VII: 85; ESSJa VI: 115f.

glâdan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *glõdan* ⟨ž *glõdna, glõlnà* sr *glõdno, glõlno*⟩ (Brač), *gl^{o}âdan* ⟨ž *gl^{o}ãdna, gl^{o}ādnà* sr *gl^{o}âdno*⟩ (Vrgada), *glâdan* ⟨ž *glādnà* sr *glâdno*⟩ (Senj), *glậdęn* ⟨ž *glậdna* sr *glậdno*⟩ (Varaždin), *gladen* (RKKJ)

TVORBA *glàdnjeti* (16. st.), *gládniti*

Postalo od psl. **gôldьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gladьnъ*, sln. *glâden*, rus. *голóдный*, polj. *głodny*), što je izvedeno od psl. **goldъ* 'glad', v. ***glad***.

Lit.: SP VII: 33f.; ESSJa VI: 200f.

gladìjātor *m*

TVORBA *gladìjātorskī*

Posuđeno iz lat. *gladiātor* 'mačevalac'. Latinska je riječ izvedena od *gladius* 'mač', što je vjerojatno posuđenica iz istoga neindoeuropskog jezika iz kojeg je velš. *cleddyf* 'mač', a možda je srodna s ***kladivo***.

Lit.: de Vaan 263.

glàditi ⟨prez. *glàdīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *glãdit* (Brač), *glàditi* (Vrgada), *glàdit* (Senj), *gl'aditi* (Varaždin), *gladiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gláditi* (rus. *гладить*, polj. *gładzić*), što je faktitivni glagol izveden od korijena koji je u ***gladak*** < ie. **g^{h}leh$_{2}$d^{h}-* 'gladak', usp. lit. *glósti, glóstyti* 'gladiti'.

Lit.: Skok I: 564; SP VII: 83f.; ESSJa VI: 114f.; Snoj 173.

glàgol *m* (12. st. Mon. serb.; 19. st. Stulić)

TVORBA *glàgolskī*

Posuđeno iz stcsl. *glagolъ* 'riječ' < psl. **golgolъ* 'zvuk, glas' (starosln. *glagol* 'riječ' (brižinski spomenici), češ. *hlahol* 'zvonjava', usp. i rus. *гологóлить* 'cvokotati'), od istoga korijena od kojega je ***glas***. Značenjski razvoj 'zvuk, glas' > 'riječ' sličan je kao u lat. *vōx*, v. ***vokativ***. Značenjski pomak 'riječ' > 'glagol' proveden je pod utjecajem lat. *verbum* 'riječ; glagol'. Slična je reduplikacija korijena kao u psl. **golgolъ* posvjedočena u psl. **tortoriti* 'brbljati' (rus. *мopoмópить*, češ. *trátořiti*), usp. lit. *tarti* 'govoriti'.

Lit.: Skok I: 564; Gluhak 229 f.; SP VIII: 38f.; ESSJa VI: 205; Snoj 173.

glagòljāš *m* (18. st.)

TVORBA *glagòljāškī, glagoljáštvo, glagoljàšica*

Izvedeno od ***glagoljati***. Glagoljaše su nazvali ovako zbog činjenice da su umjesto glagola *govoriti* upotrebljavali glagol ***glagoljati***. Manje je vjerojatno da je naziv po četvrtom slovu glagoljice (**ⱁ**) kojemu je naziv 'glagol'.

Lit.: Snoj 173.

glagòljati (12. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glagoliti* (u dva pisca 16. i 18. st.)

U hrvatskom je ova riječ crkvenoslavenizam, usp. stcsl. *glagolati* ⟨prez. *glagoljǫ́*⟩, što je poput psl. **golgoliti* (rus. *гологóлить* 'cvokotati', češ. *hlaholiti* 'zvučati') izvedeno od psl. **golgolъ*, v. ***glagol***.

Lit.: Skok I: 564; SP VIII: 37f.; ESSJa VI: 204; Snoj 173.

glagòljica *ž*

TVORBA *glagòljičnī, glagòljičkī, glagolitički* (RKKJ)

Izvedeno od ***glagoljati***, usp. ***glagoljaš***.

glàmūr *m*

Posuđeno iz eng. *glamour*. U engleskom je riječ nastala izobličenjem riječi *grammar* 'gramatika', usp. ***gramatika***, isprva u jeziku škotskih pjesnika 18. st. Značenjska je veza u tome što je gramatika shvaćana kao 'okultna znanost'. Za sličan razvitak značenja usp. i eng. *charm* 1. 'magijska formula'; 2. 'šarm', v. ***šarm***.

Lit.: Chambers 435; OED s. v. grammar.

glâs *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glôs* (Brač), *gl^{o}âs* (Vrgada), *glâs* (Senj), *glą̂s* (Varaždin), *glas* (RKKJ)

TVORBA *glàsāč* (*glasàčica, glàsāčkī*)

Postalo od psl. **gôlsъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *glasъ*, rus. *гóлос*, polj. *głos*), što je u vezi s lit. *galsas* 'zvuk' (također *balsas* 'glas, zvuk' s **b-* prema sinonimnome korijenu **bel-*, npr. u lit. *bylà* 'riječ, govor') < ie. **gol-s-*. Ie. korijen je **gel-/gol-* 'zvati' (eng. *call*, velš. *galw* s prijevojnom prazninom, eventualno i lat. *gallus* 'kokot'), koji je redupliciran u ***glagol***.

Lit.: Skok I: 565; Gluhak 230; Derksen 176; SP VIII: 55f.; ESSJa VI: 219f.; Snoj 173.

glàsan (glásan) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glâsan* ⟨ž *glāsnà* sr *glâsno*⟩ (Grobnik), *glâsęn* (Varaždin), *glasen* (RKKJ)

TVORBA *glàsno, glasnòća* (19. st., Šulek)

Postalo od psl. **gôlsьnъ* (sln. *glásen*, rus. dijal. *голóсный*, polj. *głośny*, češ. *hlasný*), što je izvedeno od ***glas***.

Lit.: Skok I: 565; SP VIII: 57f.; ESSJa VI: 220.

glàsati (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gl^{o}āsàti* (Vrgada), *gl'asati* (Varaždin)

TVORBA *glàsānje, glàsāč* (*glasàčica, glàsāčkī*), *nadglasávati*

Izvedeno od ***glas***, usp. češ. *hlásati* 'proglasiti'. Značenje 'davati svoj glas' razvilo se u 19. st., usp. ***glasovati***.

Lit.: SP VIII: 54f.

glàsīljka *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *glasilo* u starijem značenju 'sprava kojom se čini glas' (Šulek), v. ***glasiti***, ***glas***.

glásiti ⟨prez. *glâsīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glōsìt se* ⟨prez. *glōsin se*⟩ (Brač), *glą̄siti (se)* ⟨prez. *glą̄sim (se)*⟩ (Varaždin), *glasiti* (RKKJ)

TVORBA *glàsina* (18. st.), *glàsilo* 'novine koje služe za objavljivanje stavova neke stranke ili druge organizacije, udruženja i sl.' (19. st., Šulek 'sprava kojom se čini glas'), *glâsnīk (glàsnīk)* (16. st.) (*glâsnica (glàsnica)* (17. st.))

Postalo od psl. **golsìti* (stcsl. *glasiti*, sln. *glasīti* ⟨prez. *glasím*⟩, rus. dijal. *голосúть*, polj. *głosić*, češ. *hlásiti*), što je izvedeno od **golsъ*, v. ***glas***.

Lit.: ESSJa VI: 218f.

glàsnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***glas***, usp. ***glasiljka***. Usp. i eng. *vocal cords*, njem. *Stimmlippe*.

glàsovati (glasòvati) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glasovàt* ⟨prez. *glasȕjen*⟩ (Brač), *glasovȁti* ⟨prez. *glasȕješ*⟩ (Vrgada), *glasovati* (RKKJ)

Izvedeno od ***glas***, usp. sln. *glasováti* 'davati glas', rus. *голосовáть* 'davati glas', polj. *głosować* 'davati glas'. Do 19. st. glagol je imao značenje 'javljati se glasom'. Značenje 'davati glas' nastalo je u 19. st., vjerojatno pod utjecajem sličnih glagola u ostalim slavenskim jezicima prema njem. *(ab)stimmen*.

glàsovīr *m*

TVORBA *glasovìrāč* (*glasoviràčica*)

Riječ je skovana u 19. st. (Šulek) ukrštanjem riječi ***glas*** i ***klavir***.

Lit.: HER 384.

glasòvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glasovȉt* (Brač), *glasovîti* (Varaždin), *glasovit* (RKKJ)

Izvedeno od ***glas***. Za razvitak značenja usp. lat. *fāmōsus* 'slavan, glasovit', *fāma* 'glas, slava'.

Lit.: HER 384.

glàsōvnī *prid.*

Izvedeno od ***glas***. Od 16. st. rijetko zabilježeno sa značenjem 'glasan, naglas', od 19. st. (Šulek) zabilježeno s današnjim značenjem.

gláva *ž* (12. st. Mon. serb.; 13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glōvȁ* (Brač), *gl^{o}āvȁ* (Vrgada), *glāvȁ* (Senj), *glậva* (Varaždin), *glava* (RKKJ)

TVORBA *glavar*, *glavètina* (18. st.)

Postalo od psl. **golvà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *glava*, rus. *головá*, polj. *głowa*), srodno s lit. *galvà*. Praslavenska se riječ dovodi u vezu s arm. *glowx* 'glava' no podudarnost nije potpuna. Najvjerojatnijim se čini da je riječ o izvedenici iz istoga korijena koji je u ***gol***^{1}, tj. da je riječ isprva značila 'nepokrivena glava' ili 'gola, ćelava glava', usp. lat. *calvus* 'ćelav', *calva* 'ćelava glava, lubanja', v. ***kalvarija***.

Lit.: Skok I: 566ff.; Gluhak 230; Derksen 174; SP VIII: 58f.; ESSJa VI: 221f.; Snoj 173f.

glàvat *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glavȁt* (Brač, Senj, Grobnik), *glavat* (RKKJ)

Postalo od psl. **golvàtъ* (sln. *glavàt* (Plet.), rus. dijal. *головáтый*, češ. *hlavatý*), što je izvedeno od **golva*, v. ***glava***.

Lit.: SP VIII: 61f.; ESSJa VII: 8.

glavèšina *m*

Izvedeno od ***glava***. Usp. ***starješina***.

glàvica *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *glavȉca* (Brač, Vrgada, Senj, Grobnik), *glậvica* (Varaždin), *glavica* (RKKJ)

Postalo od psl. **golvica* (sln. *glávica*, rus. dijal. *голóвица, головúца* 'sjeme lana, konoplje', polj. *głowica*), što je izvedeno od **golva*, v. ***glava***.

Lit.: SP VIII: 63f.; ESSJa VII: 8f.

glàvīć *m anat.*

Deminutiv od ***glava***. Usp. sln. *glavȉč* 'zadebljani kraj predmeta (palice)'.

glavìnjati (17. st.)

Izvedeno od ***glava***. Prvotno je značenje bilo 'teturati kimajući glavom'.

glàvnī *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glôvni* (Brač), *glāvni* (Senj, Orbanići), *glāvnī* (Orbanići), *glậvni* (Varaždin), *glavni* (RKKJ)

TVORBA *glavnìna* (18. st.)

Postalo od psl. **gôlvьnъ, *golvьnъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *glavьnъ*, sln. *glâven*, rus. *головнóй*, polj. *główny*), što je izvedeno od **golva*, v. ***glava***.

Lit.: SP VIII: 68f.; ESSJa VII: 13f.

glàvnica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *glavn'ica* (Gola)

Izvedeno od ***glavni***. Kalk prema tal. *capitale*, usp. ***kapital***.

glávnja (glàvnja) *ž* (15. st. Marulić) 'panj, klada'

DIJALEKTI I POTVRDE *glõvńā* (Vis), *glãmja, glõvńā* (Brač), *glamńā* ⟨A *glàmńu*⟩ (Vrgada), *glàvnja* (Kolan, Kukljica), *glậvńa* (Varaždin), *glavńa* (RKKJ)

TVORBA dem. *glàvnjica* (17. st.)

Postalo od psl. **golvьnjà* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *glâvnja*, rus. *головня́*, polj. *głownia*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda izvedeno od psl. **golvà* 'glava', v. ***glava***, ali semantička veza nije jasna. Druga je mogućnost da je riječ *glavnja* izvedena od korijena **g^{h}elH-* 'zelen', usp. lit. *želvỹs* 'mlado zeleno stablo', iako ni ta etimologija semantički nije očigledna. Malo je vjerojatno da je psl. riječ u vezi s velš. *glo* 'ugao' < pkelt. **glowo-*, ili sa stnord. *glōa*, stvnj. *gluoan* 'sijati se' < pgerm. **glō(w)-*.

Lit.: Skok 568; ESSJa VII: 12f.

glavòbolja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *glavobôla* (Varaždin), *glavobol, glavobola, glavoboļa* (RKKJ)

Složeno od ***glava*** i ***bol***.

glàvoč *m* (16. st.) *zool. (Gobiidae)*

Izvedeno od ***glava***.

glavòčika *ž bot. (Asteraceae ili Compositae)*

DIJALEKTI I POTVRDE *glavoč* 'sikavica *(Echinops)*' iz porodice glavočika.

Izvedeno od ***glavoč***, sufiksom *-ika* zabilježenim i kod drugih biljaka, usp. *čemerika*, v. ***čemer***, *mlječika*, v. ***mlijeko***, itd. Motivacija je naziva da su cvjetovi glavočike skupljeni u glavicama. Podrijetlo sufiksa *-oč* nije sasvim jasno. Za sličan sufiks u nazivima za biljke usp. češ. *hlavoš* 'naglavica', *hvězdoš* 'žabovlatka *(Callitriche)*'. Moguće je da je češka riječ bila obrazac za tvorbu hrvatske riječi. Naziv glavočike nema veze s ihtionimom *glàvoč*.

Lit.: Vinja JF I: 198.

glavonóžac *m zool. (Cephalopoda)*

Složeno od ***glava*** i ***noga***. Kalk prema nlat. *Cephalopoda*.

glávonja *m* (19. st.)

Izvedeno od ***glava***. Sufiks je isti kao u *brádonja, nósonja* itd.

glavopŕšnjāk *m* 'gornji dio tijela u rakova i paučnjaka sastavljen od sraslih članaka glave i prsišta'

Složeno od ***glava*** i ***prsa***. Kalk prema nlat. *cephalothorax*.

glàvūrda *ž* (19. st. Karadžić)

Augmentativ od ***glava***, usp. *bàbūrda, glàsūrda* itd.

glavùrina *ž* (18. st.)

Augmentativ od ***glava***, usp. *brčùrina, knjižùrina* itd.

glàzba *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *glazbà* (Vrgada), *gl'azba* (Varaždin)

Apstraktna imenica izvedena sufiksom **-ьba* od glagola *glásiti* (usp. sln. *glâsba*, slč. *glásba*), od istog korijena koji je u ***glas***.

glàzbalo *sr* (19. st.)

TVORBA *glazbàlār* (*glazbàlārka, glazbalárev*)

Izvedeno od ***glazba*** prema ***gudalo***. Usp. i starije *glazbilo, glazbovilo* 'glazbalo' (19. st., Šulek).

glàzbār *m* (20. st.) 'član limene glazbe'

TVORBA *glazbàrica, glàzbārka, glazbárev*

Izvedeno od ***glazba***.

glàzbenī *prid.* (19. st., Šulek)

TVORBA *glàzbenīk* (*glàzbenīkov*), *glàzbenica*

Izvedeno od ***glazba***, usp. sln. *glâsben, glâsbenik, glâsbenica*.

glȅ *uzv.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glȅ, glȅj* (Brusje), *gl^{i}ẽj* (Orbanići), *gl'iej* (Stinjaki)

Riječ se razvila iz **ględь* (rus. *глядь*), ili **ględjь* (sln. *glẽj*), imperativa glagola **ględĕti*, v. ***glédati***. Konačni se suglasnik izgubio u brzom govoru. S obzirom na to da je u dijalektima i u starijem jeziku (Glavinić) zabilježen imperativ *glej*, da je gubitak *-j* na kraju riječi fonetski razumljiv i da bi **ględjь* dalo *glej* u čakavštini i u kajkavštini, čini se vjerojatnim da je riječ o obliku čakavskog ili kajkavskog podrijetla.

Lit.: HER 385.

glèdalīšte *sr* (17. st.)

Izvedeno od ***gledati***, usp. sln. *gledališče* 'kazalište'. Za tvorbu usp. ***kazalište***, ***glumište***.

glèdati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *glèdot* (Brač), *glȅdat* (Senj, Novi), *gléditi* ⟨prez. *gledîš*⟩ (Ozalj), *gledẹ̀ti* ⟨prez. *gledîm*⟩ (Mraclin), *glę̑dati*, *glę̑dẹti* ⟨prez. *ględîm*⟩ (Varaždin), *glę̑d'ẹti* ⟨prez. *gled'im*⟩ (Gola), *gledati, glẹdati* (RKKJ)

TVORBA *glèdānje*, *glèdatelj* (*gledatèljica*, *glèdateljev*, *gledatèljstvo*), *glèdalac* (*glèdaočev*)

Postalo od psl. **ględati* (stcsl. *ględati*, sln. *glẹ́dati*, rus. dijal. *глядáть*, polj. *glądać*, češ. *hledati* 'tražiti') < ie. **g*^{h}*lend-* 'pokazati, sjajiti' (latv. *glenst* 'opaziti', stvnj. *glinzen* 'sjajiti se', stir. *as-gleinn* 'pokazuje'). Uspoređuje se i alb. *gjas* 'sličan sam'. U starijem jeziku i u kajkavštini nalazimo također odraz psl. neprijelaznoga glagola **ględẽti* ⟨prez. **ględjǫ* a. p. *c*⟩ (csl. *ględẽti*, rus. *глядéть*, češ. *hleděti*) : *gledeti, glediti, glẹdeti* (RKKJ), *gledeti* ⟨prez. *gledim*⟩ (17. st., Gundulić).

Lit.: Skok I: 568f.; Gluhak 230; Derksen 164; SP VII: 94f.; ESSJa VI: 122f.; Snoj 174; LIV s. v. *g^{h}lend^{h}-; Matasović 2009: 159.

glède *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glède* (Brač)

Stari particip prezenta (u N jd.) glagola psl. **ględẽti*, v. ***gledati***.

glèdīšte *sr* (19. st., Šulek)

Tvoreno prema češ. *hlediště*, što je izvedeno od korijena od kojega je ***gledati***.

glẽžanj (glẽžanj) *m* (16. st. Vetranović)

DIJALEKTI I POTVRDE *glêžanj* (Senj), *gl'ẹžẹ́ń* (Varaždin), *gležań, gležen, gležeń* (RKKJ)

Postalo od psl. **glezьnъ, *glezьno* (csl. *gleznĕ* (N dvojine), rus. *глёзна*, polj. *glozna*, češ. *hlezno*). U psl. se skupina **-zьn-* rekonstruira na osnovi akcentuacije hrv. i sln. riječi. Dublja je etimologija nesigurna. Sličan se sufiks nalazi u lit. *slẽsna* 'svod stopala'. Slične riječi za 'gležanj' postoje u latinskom i litavskom (lat. *calx* 'peta', lit. *kulkšnìs*), v. ***kuk***, ali slavenski ima neočekivane zvučne odraze velarnih samoglasnika, što može upućivati na supstratnu riječ. Izvođenje *gležanj* iz **leksno-* (od korijena **h$_{1}$lek-* koji je u ***lakat***) izgleda nemogućim jer bi **-ks-* u ovom položaju dalo **-x-*. Povezivanje ove psl. riječi sa stnord. *klakkr* 'gruda' ne zadovoljava semantički. Formalno je moguće izvođenje iz korijena **g*^{wh}*leg*^{h}*-* koji je u lat. *flectō* 'svijati', lit. *glèžti* 'omekšati' < 'biti savitljiv'. Za značenjsku vezu usp. eng. *ankle* od korijena koji je u lat. *angulus* 'kut'.

Lit.: Skok I: 569; Gluhak 231; Derksen 163; SP VII: 93f.; ESSJa VI: 118; Snoj 174; Holzer 1989: 105.

glȋb *m* (16. st. Nalješković)

DIJALEKTI I POTVRDE *glîb* (Brač, Vrgada), *glîp* (Varaždin), *glib* (RKKJ)

Postalo od starijega **glibъ* 'blato, glina' (usp. i bug. *глиб* 'močvara'). Možda je od istoga korijena kao i **glьjь* (rus. *глей*, polj. *glej*) i **glina*, v. ***glina*** < ie. **gleyH-* 'glina' (grč. *γλία*, steng. *claeg*). Tvorba riječi **glibъ* nije jasna, jer se čini nevjerojatnim da je sufiks *-b-*, ali usp. srvnj. *klebēn* 'lijepiti' < **gleyH-b*^{h}*-*. Moguće je i da je *b* dodano pod utjecajem pridjeva *glubok* 'dubok'.

Lit.: Skok I: 569f.; Gluhak 231; SP VII: 103; ESSJa VI: 125; Brozović Rončević 1999: 12f.

glicèrōl *m* 'trovalentni alkohol, $C_3H_5(OH)_3$'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *glycerol*, njem. *Glycerol*). Postalo od *glicer-*, što je od grč. *γλυκερός* 'sladak', v. ***glukoza***, i ***-ol***. Stariji je naziv za istu tekućinu *glicèrīn*, što je također posuđeno iz europskih jezika (eng. *glycerin(e)*, njem. *Glycerin*) i izvedeno od grč. *γλυκερός* 'sladak'.

Lit.: Chambers 438.

gliko- *pref.*

Posuđeno iz grč. *γλυκύς* 'sladak', vjerojatno od ie. **dlku-* 'sladak' (lat. *dulcis* 'sladak'), usp. ***glukoza***.

Lit.: Beekes 277f.; Chambers 438.

glìkogēn *m* 'polisaharid glukoze'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *glycogen*, njem. *Glycogen*); složeno od ***gliko-*** i ***-gen***.

glìkōl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *glycol*, njem. *Glycol*), postalo od ***gliko-*** i ***-ol***.

glina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gn̂ila* (Brač, Vrgada), *gnjîla* (imotsko-bekijski, Povljana, Kukljica), *glĩna* (Mraclin), *gnjíla (gnjila)* (16. st.)

TVORBA *glìnen* (19. st. Šulek)

Riječ nalazimo u toponimima i rijetko u hrvatskim govorima. U standardni je jezik vjerojatno došla iz ruskoga. Postala je od psl. **glina* (rus. *глúна*, polj. *glina*) < ie. **gleyH-* 'glina' (grč. *γλία, γλίνη*, stir. *glenaid* 'lijepi'). Stariji je odraz te psl. riječi hrv. *gnjila*, što je postalo metatezom od *glina*, možda samo u zapadnim govorima. Razvoj je **gn-* > **gnj-* pravilan.

Lit.: Skok I: 569f.; Gluhak 231; Derksen 164; SP VII: 103f.; ESSJa VI: 125f.; Snoj 174f.; Matasović 2009: 160f.

glìnica *ž* 'aluminijev oksid'

Izvedeno od ***glina***. *Glinica* je sastavni dio gline.

Lit.: SP VII: 105f.

glìser *m*

Posuđeno, vjerojatno uz posredovanje rus. *глúссер*, iz fr. *glisseur*, dosl. 'klizač', što je izvedeno od *glisser* 'klizati', od stfr. *glier*. Fr. je glagol posuđen iz frnč. **glīdan* < pgerm. **glīdan* 'klizati' (usp. njem. *gleiten*), što je možda srodno s lit. *glitùs* 'sklizak'. U francuskom je *glisseur* u značenju motornog čamca skraćenica od *hydroglisseur*, usp. ***hidrogliser***.

Lit.: Dauzat 344; Kroonen 181.

glísta *ž* (16. st. Vrančić)

DIJALEKTI I POTVRDE *glìstina* (imotsko-bekijski), *glīstà* (Senj, Vrgada, Kukljica), *glĩsta* (Varaždin), *gl'ĩsta* (Gola), *gljísta* (Posavina), *glista* (RKKJ)

Postalo od psl. **glistà* ⟨a. p. *b*⟩ (rus. *глистá*, polj. *glista*, češ. *hlísta*), usp. lit. *glitùs* 'ljepljiv', od istoga korijena koji je u ***glina***.

Lit.: Skok I: 570; Gluhak 231; Derksen 164; SP VII: 109f.; ESSJa VI: 128f.; Snoj 175.

glòbālan *prid.*

Posuđeno preko njem. *global* iz fr. *global*, što je izvedeno od *globe* 'globus', a to je posuđeno iz lat. *globus*, v. ***globus***.

Lit.: Snoj 175.

globalizácija *ž*

Posuđeno iz eng. *globalization*, što je izvedeno od pridjeva *global*, v. ***globalan***.

glòbiti ⟨prez. *glòbīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *globȉt* ⟨prez. *glȍbin*⟩ (Brač), *glòbiti* (Vrgada), *gl'obiti* (Varaždin), *globiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **globìti* 'sklapati, spajati' (sln. dijal. *z-globíti*, polj. *głobić* 'sklapati'), usp. isti korijen sa sekundarno dugim samoglasnikom i akutom u lit. *glẽbti, glóbti* 'obuhvatiti', možda i u lat. *glēba* 'gruda', v. ***globus***. Izvan slavenskoga sličan se korijen **glewb^h-* nalazi u lit. *glaũbti* 'zagrliti', srnnj. *klave* 'ovratni jaram za krave', steng. *clyppan* 'obgrliti', ali je formalna veza teška. Druga je mogućnost da je **globiti* denominativ od **globà* 'prut, šiba, duga daska' (rus. *глобá* 'šiba, prut'). U tom je slučaju **globìti* isprva značilo 'konstruirati nešto od pruća ili dasaka'; značenje 'kazna' razvilo se zacijelo preko 'kazna udarcima šibom ili prutom'.

Lit.: Skok I: 563; Gluhak 232; Derksen 165f.; SP VII: 119f.; ESSJa VI: 131ff.; Snoj 175; Vasmer I: 274.

globulíni *m, mn.* 'bjelančevine netopljive u vodi, nalaze se u krvi, mlijeku i mahunarkama' *biol.*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *globline*, njem. *Globulin*). Izvedeno od lat. *globulus*, umanjenice lat. *globus* 'kugla', v. ***globus***.

Lit.: HER 387.

glóbus *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Globus*, iz lat. *globus*, isprva 'kugla'. Dublja je etimologija nejasna. Korijen **glob-* može biti u vezi s korijenom od kojeg je ***globiti***.

Lit.: Gluhak 232; Snoj 175; Chambers 436.

glòdati (se) ⟨prez. *glòđēm (se)*⟩ (16. st. Ranjina)

DIJALEKTI I POTVRDE *glodȁt* ⟨prez. *glȍjen*⟩, *glojȁt* ⟨prez. *glojôn*⟩ (Brač), *glođȁti* ⟨prez. *glȍđeš*⟩ (Vrgada), *glođȁt* (Senj), *gl'odati* (Varaždin), *glọd'ati* (Gola), *glodati* (RKKJ)

TVORBA *glòdalica, glòdnjāk*

Postalo od psl. **glodàti* (sln. *glọ́dati*, rus. *глодáть*, polj. *głodać*). Dublja etimologija nije utvrđena. Možda je izvedeno od korijena koji je u ***gladak***, ***gladiti***, a vokalizam je analoški prema glagolima koji znače fizičke

radnje, npr. ***kopati, bosti***. Manje je vjerojatna veza sa stnord. *glata* 'uništiti', što je semantički nategnuto. Treća je mogućnost da treba poći od **dlogati*, denominativnoga glagola izvedenog od **dlogъ*, v. ***glog***; metatezom **d...g* > **g...d* je moglo nastati **glodàti*, usp. rus. *глод* '*Crategus Oxyacantha*, glog'. Semantička bi veza bila u velikoj tvrdoći glogova drveta.

Lit.: Skok I: 571; Gluhak 232; SP VII: 121f.; ESSJa VII: 135; Snoj 175; Vasmer I: 275.

glòdavac *m* (19. st., Šulek)

Izvedeno od ***glodati (se)*** (usp. sln. *glodâvec, glọ́davec*, češ. *hlodavec*).

Lit.: HER 387.

glòdnjāk *m* 'parni prednji gornji i donji sjekutić koji služi za glodanje' *zool.*

Izvedeno od ***glodati (se)***.

glȍg *m* (14. st.? Glasnik 15; 18. st. Della Bella, Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *glȍk* (Molve), *glôk* (Varaždin), *glog* (RKKJ)

TVORBA *glògov*

Postalo od psl. **glogъ* ⟨a. p. *b*⟩ '*Cornus sanguinea*' (sln. *glȍg*, rus. *глог*, polj. *głóg*). Dublja etimologija nije sigurna. Tradicionalno povezivanje s grč. *γλωχίς* 'osje', *γλῶσσα* 'jezik' nije uvjerljivo zbog semantičke razlike i formalnih teškoća. Ako se pođe od ie. **gleh$_3$g^h-*, tada bismo u psl. očekivali ***glagъ* ili ***žьlg-*. Ukoliko treba poći od ie. **glōg^h-/*glog^h-*, tada prijevojna duljina u grčkom nije ničim motivirana. Druga je mogućnost izvođenje asimilacijom iz **dlogъ* od ie. korijena **delg^h-* 'cijepati' (stir. *as-dloing*, stnord. *telgja*), usp. i lit. *dal̃gis* 'kosa', usp. ***glodati (se)***, ali je i u tom slučaju vokalizam u slavenskom neočekivan. Moguće je da je riječ o posuđenici iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Skok I: 571; Gluhak 232; Derksen 166; SP VII: 125f.; ESSJa VI: 166f.; Snoj 175; LIV s. v. **delg^h-*; Van Wijk "Anlautendes idg. *dl* im Germanischen", *IF* 23: 369.

glogòtati ⟨prez. *glògoćēm/-ām*⟩

Onomatopeja.

Lit.: SP VII: 123.

glòmāzan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gl'omazẹn* (Varaždin), *glọm'azẹn* (Gola)

Riječ nejasne etimologije, povezana s dijalektalnima *glòmōt*, bug. *глóмот* 'buka', hrv. dijal. *glomotati* (Parčić). Slične tvorbe imaju i drugi slav. jezici, npr. brus. *глóмозд* 'starudija', češ. *hlomoz* 'buka', usp. i rus. *громóздкий* 'glomazan' s *-r-* prema ***gromada***.

Lit.: Skok I: 566; ESSJa VI: 137f.

glorificírati

Posuđeno iz lat. *glōrificō*, što je izvedeno od imenice *glōria* 'slava', a to je zacijelo postalo od **gnōria* < ie. **ǵneh$_3$-* 'znati', v. ***znati***.

Lit.: Snoj 176.

glȍsa *ž*

Posuđeno preko srlat. *glossa* 'objašnjenje, bilješka' iz grč. *γλῶσσα* 'jezik'. Značenje 'bilješka' razvilo se od 'dijalektalna, rijetka ili strana riječ (koja zahtijeva objašnjenje)' koje je postojalo već u grčkom. Grčka je riječ nepoznatog podrijetla, usp. ***glog***.

Lit.: Snoj 176; Chambers 437f.

glûh *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *glûh* (Brač, Vrgada, Senj, Cres, Grobnik), *glûv* (imotsko-bekijski, Lika, Našički kraj, južna Baranja,), *gljûh* (Orbanići), *glũhi* (Varaždin), *gl'u:* (Stinjaki), *gluh, gl̩uh* (RKKJ)

TVORBA *oguhnuti* (Divković)

Postalo od psl. **glûxъ* ⟨a. p. *c*⟩ (rus. *глухóй*, polj. *głuchy*), srodno s lit. *glusnùs* 'poslušan', *glùšas* 'budalast'. U baltijskome postoje i oblici s početnim *k-*, usp. lit. dijal. *klusnùs* 'poslušan, pažljiv', latv. *kluss* 'miran', koji su nastali analogijom prema korijenu od kojeg je lit. *klausýti* 'slušati', v. ***slušati***. Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatna je veza s riječima ***glup***, ***gluma***. Značenjska je veza između 'gluh' i 'budalast' kao u stvnj. *tumb* 'gluh' > njem. *dumm* 'glup'. Divkovićevo *oguhnuti* postalo je od psl. **oglьhnǫti* 'postati gluhim' s prijevojnom prazninom (rus. *оглóхнуть*, stčeš. *ohlechnuti*).

Lit.: Skok I: 572f.; Gluhak 233; Derksen 167; SP VII: 142f.; ESSJa VI: 146f.; Snoj 176.

gluhòća *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gluhoćâ* (Brač, Senj), *gluvòća* (imotsko-bekijski), *gluhôča* (Varaždin), *gluhota*, *gluhoča* (RKKJ)

Za arhaičnije *gluhòta* (15. st., poslije toga tek od 18. st.). Riječ je izvedena od psl. **gluhotà* (stcsl. *gluhota*, sln. *gluhóta*, rus. *глухота́*, polj. *głuchota*), v. ***gluh***.

Lit.: ESSJa VI: 146f.

glȕhonijēm *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *glȕhonijēmōst*

Postalo od *gluho-*, v. ***gluh*** i *-nijem*, v. ***nijem***. Riječ je kalk prema njem. *taubstumm*.

glȕhoslijēp *prid.*

TVORBA *gluhosljepòća*

Postalo od *gluho-*, v. ***gluh*** i *-slijep*, v. ***slijep***. Riječ može biti kalk prema njem. *taubblind* ili je skovana prema ***gluhonijem***.

glukàgōn *m* 'hormon gušterače koji potiče na povišenje koncentracije glukoze u krvi'

Posuđeno iz europskih jezika, usp. eng. *glucagon*, njem. *Glucagon*. Riječ je složena od grč. *γλεῦκος* 'slatko vino' ili *γλυκύς* 'sladak', v. ***gliko-***, ***glukoza***, i korijena *ἀγ-* 'voditi', v. ***akcija***, ***gesta***, ***sugestija***.

Lit.: HER 388.

glȕkotest *m*

Složenica od *gluko-*, v. ***glukoza***, i *-test*, v. ***test***.

glukóza *ž* 'najrašireniji monosaharid u prirodi, $C_6H_{12}O_6$'

Posuđeno, možda preko eng. *glucose* ili njem. *Glucose* iz fr. *glucose*, a francuska je riječ vjerojatno posuđena iz grč. *γλεῦκος* 'slatko vino'. Pretpostavlja se da je francuski sufiks *-os* odraz grčkoga nastavka *-ος*. Grčka je riječ u vezi s grč. *γλυκύς* 'sladak', v. ***gliko-***, i dalje možda s lat. *dulcis* 'sladak' unatoč formalnim teškoćama.

Lit.: OED s. v. glucose; de Vaan 182.

glúma *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gl'uma* (Varaždin)

Poput sln. *glúma* 'šala' apstraktna imenica iz istoga korijena od kojega je psl. **glumъ* 'šala' (rus. *глум*, polj. *głum*) < ie. **g^{h}low-m-*, usp. i rum. posuđenicu *glumă* 'šala'. Slavenska je riječ u vezi s germanskim riječima poput stnord. *glaumr* 'bučno veselje' i steng. *glēam* 'veselost', a postala je od ie. korijena **g^{h}lew-* od kojeg su i lit. *gláudoti* 'šaliti se' i grč. *χλεύη* 'šala', v. ***gluh***, ***glup***.

Lit.: Skok I: 573; Gluhak 233; Derksen 167; SP VII: 147; ESSJa VI: 147f.; Snoj 176; Vasmer I: 276; Pronk-Tiethoff 2013: 207; Pokorny 451.

glúmac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glumač* (RKKJ)

TVORBA *glùmačkī*, *glúmčev*, *glùmica*

Postalo od **glumьcь* (rcsl. *глумьць*, bug. *глумéц*, sln. *glûmec*), što je izvedeno od psl. **glumiti*, v. ***glumiti***.

Lit.: SP VII: 150; ESSJa VI: 150.

glumàtati

Izvedeno od ***glumiti*** sa sufiksom koji je u *klimàtati*, *lomàtati*.

glùmīšte *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***glumiti*** istim sufiksom kao u ***kazalište***, sln. *gledališče*, srpski *pozorište* 'kazalište' itd.

glúmiti ⟨prez. *glúmīm*⟩ (16. st. ~ *se* 'šaliti se', 17. st. 'glumiti')

DIJALEKTI I POTVRDE *gl'umiti* (Varaždin)

Postalo od psl. **glumìti* (stcsl. *glumiti sę* 'prazno govoriti, lupetati', sln. *glúmiti se* 'šaliti se', rcsl., strus. *глумити* 'zabavljati', rus. *глуми́ться*, polj. dijal. *głumić* 'ismijavati, rugati se'), što je izvedeno od psl. **gluma*/**glumъ*, v. ***gluma***.

Lit.: Derksen 167; SP VII: 147f.; ESSJa VI: 148f.

glûp *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glûp* (Brač, Orbanići), *glumpâk*, *gl'umpęš*, *gl'upan* (Varaždin), *gl'ȗp* (Gola), *glumpak*, *glumpeš*, *glumpak*, *glumpalo* (RKKJ)

TVORBA *glùpan* (19. st.), *glùpača*

Postalo od psl. **glûpъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *glupъ*, sln. *glûp*, rus. *глу́пый*, polj. *głupy*, češ. *hloupý*), vjerojatno od istoga korijena kao i ***gluma***, ***gluh***. Postoji i mišljenje da je psl. **glupъ* posuđenica iz germanskoga (usp. stnord. *glópr* 'luda'). S obzirom na to da su hrvatski pridjev i njegove izvedenice zabilježeni relativno kasno, možda su posuđeni iz crkvenoslavenskoga.

Lit.: Skok I: 574; Gluhak 233; Derksen 167; SP VII: 152f.; ESSJa VI: 151f.; Snoj 176; Vasmer I: 277; Pronk-Tiethoff 2013: 207f.

glȕpav *prid.*

TVORBA *glȕpavōst*

Izvedeno od ***glup***, usp. bug. *глупав*, polj. *głupawy*.

Lit.: SP VII: 151; ESSJa VI: 150.

glúpōst *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *glũpost* (Gacka), *gl'upost* (Varaždin)

Postalo od **gluposть* (usp. csl. *gluposть*, rus. *глýпость*, češ. *hloupost*), što je vjerojatno neovisno od ostalih slavenskih oblika izvedeno od ***glup***.

Lit.: SP VII: 152; ESSJa VI: 151.

gljȉva *ž* (15. st.; 17. st. Mikalja)

DIJALEKTI I POTVRDE *gl'iva* (Varaždin), *gliva*, *gļiva* (RKKJ)

TVORBA *gljȉvica* (*gljȉvičnī*)

Postalo od psl. **glíva* ⟨a. p. *a*⟩ 'gljiva' (rus. dijal. *глúва*, češ. *hlíva*), od istoga korijena koji je u ***glina*** i hrv. dijal. *glȇj* 'vrsta gline' (rus. dijal. *глей*, polj. *glej*). Prvotno je značenje bilo 'sluzasta (izraslina)', usp. lit. *gléivos* 'sluzi', grč. *γλοιός* 'ljepljiv'. Početno *glji-* je kao u dijalektalnom *gljista*, v. ***glista***.

Lit.: Skok I: 569f.; Gluhak 233; Derksen 165; SP VII: 112f.; ESSJa VI: 129f.; Snoj 175; Vasmer I: 273.

gmâz *m* (19. st., Šulek)

Imenica izvedena od psl. glagola **gъmьzàti* 'gmizati' (rus. *гомзáть*, polj. *giemzić*, češ. *hemzati*), usp. i ***gmizati*** < **gъmyzati*. Od istoga korijena koji je u ***gamad*** < **gъmadь*. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Skok I: 548f.; Gluhak 233f.; Vasmer I: 290f.; ESSJa VII: 193, 195.

gmȉzati ⟨prez. *gmȉžēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gamižȁt* 'puzati, polako se kretati', *gamȉžit* 'polako ići, puziti' (Brač), 'početi rasti (odnosi se na travu)' (Kolan), *gamizȁti* 'micati ekstremitetima' (Kukljica), *gamižȁt* 'sporo hodati, vući se' (imotsko-bekijski), *gm'izáti* ⟨prez. *gmîžẹm*⟩, *gm'izavẹc* 'gmaz' (Varaždin), *gàmizati* ⟨prez. *gàmižēm*⟩ (18. st.), *gmazeti* (RKKJ)

TVORBA *gmȉzavac* 'gmaz' (Parčić) (*gmȉzāvčev*), *gmȉzānje* (Karadžić)

Postalo od psl. **gъmyzati* (sln. *gmízati* 'glodati', *gomízati, gomizljáti* 'gmizati', stčeš. *hmyzati* 'puzati, gmizati'), što je intenzivna tvorba od psl. **gъmъzati* (rcsl., strus. *гъмъзаmu*, rus. *гомзáть*, sln. *gomázati*, češ. *hemzati*). Od **gъmyzati* je izvedena imenica **gъmyza*: hrv. *gmíza* 'sitna sačma' (Stulić), 'staklena perla' (Karadžić), usp. stčeš. *hmyza* 'gmaz', rus. dijal. *гмы́за* 'gomila'. U starijem jeziku i u dijalektima nalazimo i glagole *gàmziti* ⟨prez. *gàmzīm*⟩ 'gmizati' (18. st., Karadžić) < psl. **gъmъziti* (sln. *gomáziti*, polj. *giemzić*) i *gmazjeti* (18. st., Belostenec), *gmāz'ẹti* ⟨prez. *gmāz'īm*⟩ 'puzati' (Gola) < psl. **gъmъzěti* (sln. *gomezéti, gomzẹ́ti*, rus. dijal. *гимзéть*, češ. *hemzeti*). Svi su ti oblici od psl. korijena **gъmъz-* bez dublje etimologije, usp. ***gmaz***. Oblici sa samoglasnikom *-a-* u prvom slogu nastali su tzv. punom vokalizacijom poluglasa, usp. ***gamad***.

Lit.: Skok 548f.; ESSJa VII: 193ff.

gnȁti ⟨prez. *žȅnēm*⟩ (15. st. Mon. serb.; 19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugnȁt* ⟨prez. *ȕgnen*⟩ (Brač), ⟨prez. *pognâš*⟩ (Grobnik), *gnȁt* ⟨prez. *gȍnīš*⟩ (Grobnik), *vegnȁt* (Orlec), *pognȁt* ⟨prez. *porȅnen*⟩ (Orbanići), *pogn'ati* ⟨prez. *p'ognam*⟩ (Varaždin), *prign'ati* ⟨prez. *pr'ignam*⟩ (Varaždin), *gnati* (RKKJ)

Postalo od psl. **gъnàti* ⟨prez. **žènǫ* a. p. *c*⟩ 'tjerati, progoniti' (sln. *gnáti*, rus. *гнать*, polj. *gnać*) < ie. **g^{wh}en-/*g^{wh}n-* 'udariti, ubiti' (lit. *giñti* 'tjerati, goniti', latv. *dzît*, skr. *hánti* 'udariti', grč. *θείνω* 'ubiti', lat. *of-fendō* 'napasti', het. *kuenzi* 'ubija'). U slavenskom se dogodio razvitak značenja preko 'udarati' > 'udaranjem tjerati (stoku)' > 'gnati', usp. ***goniti***, ***žeti***. Dijalekatski prezentski oblici poput *renem* postali su rotacizmom od *ženem* prema glagolima s prefiksom u kojima *ž* > *r* između samoglasnika, usp. ***nagnati***. Ovaj glagol pojavljuje se u starijim tekstovima uvijek i u dijalektima skoro uvijek s prefiksom.

Lit.: Skok I: 574; Derksen 197; SP VIII: 326f.; ESSJa VII: 196f.; Snoj 176; LIV s. v. **g^{wh}en-*.

gnijézditi se ⟨prez. *gnijêzdīm se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńīzdȉt se* ⟨prez. *gńīzdin se*⟩ (Brač), *gnẽzditi sę* ⟨prez. *gnẽzdim sę*⟩ (Varaždin), *gnezditi se, gńezditi se* (RKKJ)

TVORBA *gnijéždēnje* (Karadžić)

Postalo od psl. **gnězdìti (sę)* ⟨prez. **gnězdjǫ (sę)* a. p. *b*⟩ (stcsl. *gnězditi sę*, sln. *gnẹ́zditi, gnezdīti*, rus. *гнездúться*, polj. *gnieździć się*, češ. *hnízditi se*), što je izvedeno od psl. **gnězdo*, v. ***gnijezdo***.

Lit.: SP VII: 180f.; ESSJa VI: 171.

gnijézdo *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńīzdȍ* (Brač, Vrgada), *gnjāzdȍ* (Rab), *gńâzdo* (Gacka), *njāzlȍ* (Senj, Novi, Crikvenica, Grobnik), *njezlȍ* (Orlec), *gnjīzlȍ* (Orbanići), *gnjīzd'o* (Stinjaki), *gnjízdo* (Lika), *gnjézdo* (Žumberak), *gnẽzdo* (Varaždin), *gnezdo, gńezdo* (RKKJ)

TVORBA *gnjezdášce, gnjẽzdīšte*

Postalo od psl. **gnězdò* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *gnězdo*, rus. *гнездó*, polj. *gniazdo*) < ie. **ni-sd-o-* 'gnijezdo' (lat. *nīdus*, stvnj. *nest*). Ie. riječ obično se tumači kao sastavljena od prefiksa **ni-* 'dolje' i korijena **sed-* 'sjediti', v. ***sjediti***, ali to nije sigurno. Praslavenska se riječ **gnězdó* pojavljuje s nerazjašnjenim početnim **g-* i samoglasnikom **ě* umjesto očekivanoga **i*, usp. lit. *lìzdas* s početnim *l-* umjesto očekivanoga *n-*.

Lit.: Skok I: 576; Gluhak 234; Derksen 169; SP VII: 181f.; ESSJa VI: 171ff.; Snoj 177.

gnôj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńôj* ⟨G *gńòja*⟩ (Brač), *gńôj* ⟨G *gńòja*⟩ (Vrgada, Senj), *gn"ôj* ⟨G *gnȍja*⟩ (Orbanići), *gnôj* ⟨G *gń'oja*⟩ (Varaždin), *gnoj, gńoj* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnòjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gnoi*, sln. *gnôj*, rus. *гнóй*, polj. *gnój*), što je imenica izvedena od istoga korijena koji je u ***gnjiti***.

Lit.: Skok I: 580f.; Derksen 170; SP VII: 194f.; ESSJa VI: 175f.

gnôjan (gnòjan) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńôjan* ⟨ž *gńôjnȁ* sr *gńôjno*⟩ (Brač), *gn'ojni* (Varaždin), *gnojen* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnòjьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gnoinъ*, sln. *gnójen*, rus. *гнóйный*, češ. *hnojní, hnojný*), što je izvedenica od psl. **gnojь*, v. ***gnoj***.

Lit.: ESSJa VI: 180.

gnòjiti (se) ⟨prez. *gnòjīm (se)*⟩ (16. st., Vrančić, ~ *se* 17. st., Mikalja)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńojȉt (se)* ⟨prez. *gńojīn, gńojī se*⟩ (Brač), *gńojȉti (se)* ⟨prez. *gńojīš (se)*⟩ (Vrgada), *gnjojȉt* ⟨prez. *gnjojīn*⟩ (Senj), *gnoj'iti* ⟨prez. *gn'ojim*⟩ (Varaždin), *gnojiti* (RKKJ)

TVORBA *gnòjidba* (19. st. Šulek)

Postalo od psl. **gnojìti (sę)* ⟨prez. **gnòjǫ (sę)* a. p. *c*⟩ (csl. *gnoiti*, sln. *gnojíti (se)* ⟨prez. *gnojím*⟩, rus. *гноúть(ся)*, polj. *gnoić* 'gnojiti (se)', gluž. *hnojić (so)*), što je izvedeno od psl. **gnojь*, v. ***gnoj***. Semantička je diferencijacija između povratnoga *gnojiti se* i aktivnoga glagola (*gnojiti*) nastala već u praslavenskome.

Lit.: SP VII: 193f.; ESSJa VI: 178.

gnòjīvo *m* (19. st., Šulek)

Postalo od **gnojivo* (sln. *gnojîvo*, češ., slč. *hnojivo*), što je izvedeno od psl. **gnojiti*, v. ***gnojiti (se)***.

Lit.: SP VII: 194; ESSJa VI: 178f.

gnójnica *ž* (18. st., Della Bella) 'prljava i smrdljiva tekućina koja se stvara na gnojištima'

DIJALEKTI I POTVRDE *gnōjn̂ica, gńōjn̂ica* (Grobnik), *gnojn̂ica* (Orbanići), *gnojn'ica* (Gola), *gnojnica, gńojnica* (RKKJ)

Postalo od **gnojьnica* (sln. *gnôjnica*, češ. *hnojnice*, slč. *hnojnica*), što je izvedeno od psl. **gnojьnъ*, v. ***gnojan***. U starijem je jeziku zabilježeno i značenje 'gnojni čir', usp. bug. dijal. *гнойни́ца* 'gnojni čir'.

Lit.: SP VII: 196; ESSJa VI: 179.

gnôm *m* 'demonsko biće, patuljak (bradati starac) koji čuva podzemna blaga (u sjevernoeuropskoj mitologiji)'

TVORBA *gnômskī*

Posuđeno iz njem. *Gnom*. Dublje je podrijetlo nejasno. Riječ je prvi put zabilježena kod Paracelsusa (1493. – 1541.), gdje se pojavljuje samo u množini i označuje duhove elemenata – vatre, vode, zraka i zemlje.

Lit.: Kluge s. v. Gnom.

gnóma *ž*

TVORBA *gnômskī*

Učena riječ posuđena iz grč. *γνώμη* 'misao, pamet', što je izvedeno od korijena koji je u *γιγνώσκω* 'znati', v. ***znati***.

gnûs (gnjûs) *m* (15. – 16. st.) 1. 'izmet životinje; nečistoća, prljavština' zast., rijetko; 2. 'moralna nakaza; gad'

DIJALEKTI I POTVRDE *gńûs* (Brač, Grobnik, Varaždin), *gń'ȗs* (Gola), *gnus, gńus ž* (u dva pisca 18. st.), *gnus, gńus* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnûsъ* ⟨a. p. *c*⟩ < starijega **gnaws-* < **gnows-* (sln. *gnûs m,* rus. *гнус m* 'gamad', češ. *hnus* 'mrskost, gnus'). Unutar slavenskoga potvrđene su i imenice **gnjьsь* (stcsl. *gnesь* 'prljavštine' (< **gnьsь*), strus. *gnьsь ž* 'podlost'), i možda oblici koji su odraz psl. **gnjusъ* (češ. *hnis* 'gnoj, trulež', dijal. *hńus* 'otpaci, sjeckana slama'). Sve to upućuje na ie. prijevoj **gnew-C-s-/ *gnow-C-s-/*gnu-C-s-* (valja pretpostaviti neki suglasnik ispred sufiksalnog **-s-*, jer bismo inače očekivali psl. **x* na kraju korijena). Možda u vezi s lit. *gniũsas* 'parazit', ako ta riječ nije posuđenica iz brus. Dublje su etimološke veze nejasne, ali isti je korijen vjerojatno u ***gnjaviti (se)*** i ***gnjev***.

Lit.: Skok I: 580; Derksen 170; SP VII: 200f.; ESSJa VI: 183f.; Snoj 178; Vasmer I: 281.

gnȕsan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńûsan* (Brač), *gń'usęn* (Varaždin)

Postalo od **gnusьnъ* (stcsl. *gnęsьnъ*, sln. *gnúsen*, rus. *гнýсный*, polj. *gnuśny* 'polagan, bezvoljan'), što je izvedeno od **gnusъ*, v. ***gnus***.

Lit.: SP VII: 202f.; ESSJa VI: 184.

gnusòba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńusobȁ* (Brač), *gńusôba* (Varaždin)

Postalo od **gnusoba* (sln. *gnusóba*, češ. *hnusoba*), što je izvedeno od **gnusъ*, v. ***gnus***.

Lit.: SP VII: 199; ESSJa VI: 182.

gnȕšati se (gnùšati se) (15. st. Marulić)

TVORBA *gnȕšānje (gnùšānje)*

Postalo od psl. **gnušati (sę)* (stcsl. *gnušati sę, gnǫšati sę*, rus. *гнушáться*), što je izvedeno od **gnusiti (sę)* (hrv. star. *gnúsiti* 'prljati' (15. st. Marulić), sln. *gnúsiti se*, češ. *hnusiti se*), a to je izvedeno od **gnusъ*, v. ***gnus***.

Lit.: ESSJa VI: 182.

-gnuti

Prvobitno svršen oblik glagola ***gibati***. Postalo od psl. **gъbnǫti*, v. ***nagnuti, prignuti se***.

gnjât *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńôt* ⟨G *gńôtȁ*⟩ (Brač), *gńᵒât* (Vrgada), *gnjât* (Senj), *gnat* (Belostenec, Voltić), *gnat* (RKKJ)

Postalo od psl. **g(ъ)natъ* (sln. *gnjât ž,* polj. *gnat*, češ. *hnát*); dublje su etimološke veze nesigurne. Najvjerojatnijim se čini izvođenje iz ie. **g'onu* 'koljeno' (lat. *genu*, grč. *γόνυ*, got. *kniu*), pri čemu bi trebalo pretpostaviti da je slavenska osnova poopćena iz kosih padeža (ie. **g'new-* > got. *kniu*), s depalatalizacijom ie. velara. Možda treba poći od mn. **gn̥weh$_2$* > **gъnwā*, a sufiks **-t-* mogao bi biti dodan analogijom prema imenici **olkъtь*, v. ***lakat***. Pritom ostaje nejasan gubitak *-w-*.

Lit.: Skok I: 577f.; Gluhak 234; Snoj 177; ESSJa VI: 164f.

gnjàvātor *m*

TVORBA *gnjàvātorica*

Izvedeno od ***gnjaviti (se)*** sufiksom kao u ***agitator, diktator, manipulator*** i sl.

gnjavȁža *ž*

Izvedeno od ***gnjaviti (se)*** sufiksom kao u ***arbitraža, sabotaža*** i sl.

gnjáviti (se) ⟨prez. *gnjâvīm (se)*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńāvȉt, gńōvȉt* ⟨prez. *gńãvin, gńõvin*⟩ (Brač), *gńãvit* (Brusje), *gńãviti* (Varaždin), *gńāv'iti* (Gola), *gńaviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnjavìti* (sln. *gnjáviti*, češ. *hńaviti*), što je iterativno-intenzivni glagol od korijena koji je vjerojatno u ***gnjev*** i ***gnus***. Možda u vezi s lit. *gniáužti* 'zgnječiti, stisnuti' i/ili stnord. *gnúa* 'trti' < **g$^{(h)}$neh$_1$u-*.

Lit.: Skok I: 578; Gluhak 234; SP VII: 203f.; ESSJa VI: 180f.; Snoj 177f.

gnjéčiti ⟨prez. *gnjêčīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńēčȉt* (Brač, Senj), *gńẽčiti* (Varaždin)

Tradicionalno se misli da je *gnječiti* izvedeno od *gnjȅcati*. Taj bi glagol bio izveden od ***gnjesti (se)*** sufiksom *-cati*. To nije uvjerljivo zbog činjenice da je *gnječiti* zabilježeno od 15. st., dok se *gnjecati* nalazi tek kod Karadžića. Usp. i dijal. *gnjȅcat se* 'lijepiti se pod prstima ili inače' (Dubrovnik). Uz to dugi je samoglasnik u *gnječiti* neobjašnjen. Na temelju duljine samoglasnika i čakavskih oblika poput *njaška* 'glib' (Lumbarda

(Skok)) = *gnjȅčkavina* (Dubrovnik) možda treba rekonstruirati **gnęčiti*. Psl. **gnęčiti* vjerojatno je nastalo ukrštanjem psl. **gnesti* i semantički bliskih glagola sa sufiksom **-ęk-* poput psl. **d(ь/ъ)vęčiti* (čak. *dvȅčiti* 'razmekšati hranu djetetu u svojim ustima, žvakati' (Istra: Orbanići; Hum, Golac (Skok)), sln. *dvę́čiti, dvečíti* 'žvakati', rus. dijal. *двя́чить* 'žvakati', bug. *дъвча* 'žvakati'); psl. **žьvękati*, svrš. **žьvęčiti* (čak. *žvȅkjat* 'valjati što u ustima' (Grobnik), *žvēčȉt* (Liburnija (Skok)), sln. *žvę́čiti*, ukr. *жвя́кати* 'žvakati'), v. ***žvakati***; **k(ь/ъ)vęčiti, *k(ь/ъ)vękŋǫti* (crnogorski *nakvȅčiti* 'nagnuti se' (ARj: "govori se u riječkoj nahiji"), čak. *kvȅknuti* 'naglo sjesti' (Grobnik), sln. *kvę́čiti* 'spuštati, savijati'). Izvor psl. sufiksa nije siguran; možda je riječ o drugom dijelu korijena glagola ***klečati*** i ***klecati***.

Lit.: Skok I: 465, 578; Bezlaj II: 116f., IV: 471, 491; ESSJa V: 188.

gnjèsti (se) ⟨prez. *gnjètēm (se)*⟩ (16. st., Dalmatin) 'nabijati tako da ono što je rahlo ili rastresito dobije oblik čvršće oblikovane cjeline'

DIJALEKTI I POTVRDE *gnȇst* (Brač), *gn'ęsti* (Varaždin), *gnesti, gnesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnestì* ⟨prez. **gnètǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *gnesti* ⟨prez. *gnetǫ*⟩ 'stiskati, stezati', rus. *гнести́* ⟨prez. *гнету́*⟩ 'gnječiti', polj. *gnieść* ⟨prez. *gniotę*⟩ 'tiještiti, tlačiti', sln. *gnésti* ⟨prez. *gnétem*⟩) < ie. **gnet-* (stvnj. *knetan*, steng. *cnedan* 'mijesiti'), usp. ***gnječiti***.

Lit.: Skok I: 578; Gluhak 235; Derksen 168; SP VII: 171f.; ESSJa VI: 165f.

gnjètao *m* (18. st.) 'fazan' *zool. (Phasanius colchinus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *gnjeteo* (Della Bella, Stulić, Šulek), *gnjetao* ⟨G *gnjetela*⟩ (19. st.)

Ime ove ptice nema podudarnosti u drugim jezicima. Sufiks **-elъ*, današnji *-ao*, zacijelo je analogan prema ***djetao***, ***pijetao***. Početno **gnj-* možda potječe od istoga korijena koji je u ***gnjiti***; naime, fazanovo meso se ostavlja da gnjije prije kuhanja.

Lit.: Skok I: 578f.

gnjêv *m* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gnjiv* (kod ikavaca)

Postalo od psl. **gnêvъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gněvъ*, rus. *гнев*, polj. *gniew*). U dijelu štokavskih govora psl. **ě* iza palatalnog suglasnika razvilo se u *-ē-*, v. ***jed***. Početno je *gnj-* pravilno nastalo od **gn-*, usp. ***dagnja***, ***gnjesti (se)***. Polapski *gnevoi mn.* 'žlijezda' i rcsl. *гнѣв* 'trulež' možda pokazuju da psl. riječ dolazi od istoga korijena koji je u ***gnjiti***. Razvitak bi značenja bio 'trulež' > 'nadražaj' > 'bijes'. Druga je mogućnost da je psl. **gněvъ* izveden od korijena od kojeg je ***gnjaviti (se)***.

Lit.: Skok I: 579; Gluhak 235; Derksen 168; SP VII: 178f.; ESSJa VI: 169f.; Snoj 177; Vasmer I: 279.

gnjêvan *prid.* (15. st. Marulić)

Postalo od **gněvьnъ* (stcsl. *gněvьnъ*, sln. *gnẹ̑ven*, rus. *гне́вный*, polj. *gniewny*), što je izvedeno od ***gnjev***.

Lit.: SP VII: 179; ESSJa VI: 170f.

gnjȉda *ž* (16. st., Vrančić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gn̂ida* (Brač, Vrgada, Senj), *gn'ida* (Varaždin, Gola), *gnida, gnida* (RKKJ)

Postalo od psl. **gnída* ⟨a. p. *a*⟩ (rus. *гни́да*, polj. *gnida*), usp. lit. *glìnda*. Usporednice u germanskim jezicima (šved. *gnet*, njem. *Gnitze, Gnitte*) upućuju na ie. korijen **gnid-*, što je vjerojatno varijanta od ie. **k(ʲ)onid-*, **k(ʲ)nid-* 'uš' (eng. *nit*, grč. *κονίς*, velš. *nedd*, arm. *anic*, alb. *thenë*).

Lit.: Skok I: 579; Derksen 169; SP VII: 185; ESSJa VI: 173f.; Snoj 177; Vasmer I: 280.

gnjíležˇ *ž* (19. st.)

Nova tvorba, izvedena od ***gnjio*** analogijom prema ***trulež***. Na tvorbu je možda utjecala starija riječ *gnjȋlād ž* 'gnjilina' (16. st.), usp. čak. *gn̂ȋl°ād* (Vrgada), *gn̂ȋlod* (Brač). U drugim slavenskim jezicima nalazimo slične izvedenice, usp. sln. *gnilâd ž*, stčeš. *hnilet m ž*, rus. dijal. *гни́леть*.

Lit.: ESSJa VI: 174.

gnjȉlōst (gnjílōst) *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gn'ilost* (Varaždin)

Postalo od psl. **gnîlostь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *gnilôst*, rcsl., strus. *гнилость*, rus. *гни́лость*, polj. *gniłość*), što je izvedeno od psl. **gnilъ*, v. ***gnjio***. Prema Stuliću hrvatska je riječ posuđena iz ruskoga. U dijalektima češće nalazimo usporednice hrv. *gnjilòća* (18. st.) (*gnjilоćȁ*

(Brač, Vrgada), *gnilôča* (Varaždin)), što je novija izvedenica od ***gnjio***, usp. sln. *gnilǫ̑ča*.

Lit.: SP VII: 186f.; ESSJa VI: 174f.

gnjȉo (gnjȋl) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńîl* ⟨ž *gńīlȁ* sr *gńîlo*⟩ (Brač), *gńî(l)* ⟨ž *gńīlȁ* sr *gńîlo*⟩ (Vrgada), *gnjîl* ⟨ž *gnjīlȁ* sr *gnjîlo*⟩ (Senj), *gńīlẹti* (Varaždin), *gń'īl* ⟨ž *gń'īla*⟩ (Gola), *gńileti* (RKKJ)

TVORBA *gnjíliti* (18. st.) (*gnjíljēnje*), *gnjíljeti*, *gńīlīt* (Senj), *gńīl'ẹti* (Gola)

Postalo od psl. **gnîlъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *gnilъ*, sln. *gnîl*, rus. *гнилóй*, češ. *hnilý*), što je izvedenica od ***gnjiti***. Sufiks je **-l-* isti kao u pridjevu radnome.

Lit.: Derksen 169; SP VII: 188f.; ESSJa VI: 175f.

gnjȉti ⟨prez. *gnjîm/gnjȉjēm*⟩ (16. st., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gńît* (Brač), *gnjîti* (Lika), *gńiti* (RKKJ)

TVORBA *gńijȁti* (Vrgada)

Postalo od psl. **gníti* ⟨prez. **gnìjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *gniti*, rus. *гнить* ⟨prez. *гнём*⟩, češ. *hnít*), vjerojatno od ie. **g^{h}niH-* (latv. *gnīde* 'oštra, gruba koža', steng. *gnídan* 'mljeti, ribati' < ie. **g^{h}niH-d^{h}-*); isti je korijen zacijelo u ***gnoj***.

Lit.: Skok I: 579; Gluhak 235; Derksen 169; SP VII: 190f.; ESSJa VI: 175f.; Snoj 177; Vasmer I: 280.

gnjúriti ⟨prez. *gnjúrīm*⟩ (19. st., Parčić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gń'uriti* (Varaždin)

TVORBA *gnjúrac* (19. st., Karadžić), usp. *žnjorȅc* (Orlec)

Etimologija je nejasna. Neki izvode ovu riječ iz psl. **nьrěti* (stcsl. *nьrěti* 'roniti'), **noriti* (hrv. starije *noriti* 'roniti, tonuti' (16. st.), čak. *njorȉt* 'roniti' (Orlec), *njorȉti* 'roniti' (Povljana, Ošljak), češ. *nořiti* 'tonuti'), v. ***ponor***, što je formalno teško (pretpostavlja se da je došlo do ukrštanja s ***gurati (se)***).

Lit.: Skok I: 580f.

gòblēn *m* (20. st.) 'tapiserija, vez u tehnici polukrižića kojim se izrađuju slike i ukrasni predmeti'

Izvedeno od imena pariške *Manufacture des Gobelins*, nazvane po bojadisarskoj obitelji *Gobelins*. Ta je obitelj od 1662. g. pod vodstvom slikara Charlesa Le Bruna (1619. – 1690.) bila vrlo utjecajna na europskom tržištu tapiserija.

Lit.: Mršić 121.

gôd *m* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gǫ̑d* (Brač), *gôd* (Vrgada, Grobnik), *gôt* (Varaždin), *god* (RKKJ)

Postalo od psl. **gôdъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'povoljno doba' (stcsl. *godъ* 'povoljno doba, čas, god, godina', sln. *gǫ̑d* 'povoljno doba, god', rus. *год* 'godina', polj. *gody mn.* 'gozba'), postalo od ie. **g^{h}od^{h}-* 'pogodan' (lit. *guõdas* 'čast', latv. *gadîtiês* 'događati se', stvnj. *guot* 'dobar'). Psl. **godъ* označivalo je 'pravilan tijek vremena', odatle denominativ **goditi* 'raditi stvari u pravilno vrijeme, usklađivati se s pravilnim vremenom', v. ***goditi (se)***. *God* je danas u standardnom jeziku sačuvano samo u marginalnim značenjima: *godovi drveta* i *crkveni god*.

Lit.: Skok I: 583ff.; Derksen 172; SP VIII: 18f.; ESSJa VI: 191f.

-god *čest.* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

V. ***god***. Za značenjski razvoj usp. lat. neodređenu zamjenicu *quīlibet* 'kojigod, koji mu drago' < 'koji je po volji, koji godi'.

gȍdina *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍdina* 'vršnjak, kalendarska godina u smislu uroda u polju i prihoda za domaćinstvo' (Kaštela), *gǫ̑dina* 'vršnjak' (Susak), *gȍdina* (Vrgada, Kukljica, Senj), *gȍdina* 'kiša' (Novi, Mraclin, Bosiljevo, Ozalj), *god'ina* (Đurđevac), *gọd'ina* 'godina' (Molve), *g'odina* 'urod, prirod, ljetina' (Varaždin), *g'odina* 'kiša' (Stinjaki, Vedešin, Umok), *gụ̑dina* 'kiša' (Pajngrt); u starijem su jeziku zabilježena i značenja 'vrijeme; nevrijeme, nepogoda, kiša' (16. st.) i 'ljetina, godišnji urod' (18. st.), *godina* (RKKJ)

Postalo od psl. **godina* (stcsl. *godina* 'vrijeme, čas', polj. *godzina* 'vrijeme, čas', rus. *годúна* 'doba, vrijeme; (dijal.) godina, (meteorološko) vrijeme, lijepo vrijeme'), što je izvedeno od psl. **godъ*, v. ***god***. Tvorbeno *godina* predstavlja augmentativ od psl. **godъ*, a izvorno je značenje bilo 'duže povoljno doba'.

Lit.: Gluhak 235; Derksen 172; SP VIII: 12f.; ESSJa VI: 187f.

gòdišnjāk *m*

Izvedeno od ***godišnji***. Usp. i njem. *Jahrbuch*, eng. *yearbook*.

gòdišnjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *godîšnji* (Gacka), *godišnji, godišńi* (RKKJ)

TVORBA *gòdišnjāk, gòdišnjica*

Postalo od **godišč̑ьnъ(jь)* (bug. *годúшен*, rus. *годичный*), što je izvedeno od psl. **godišče*, v. ***godište***.

Lit.: ESSJa VI: 188.

gòdišnjica *ž*

Izvedeno od ***godišnji***. Usp. i srlat. *anniversarius* (i *anniversarium*) 'rođendan, godišnjica'.

gòdīšte *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *godîšće* (Brač, Vrgada), *g'odišćę* (Varaždin), *godišče* (RKKJ)

Postalo od **godišče* (bug. *годúще* 'god', rus. (rijetko) *годúща* 'god'), što je izvedeno od psl. **godъ*, v. ***god***.

Lit.: ESSJa VI: 188.

gòditi (se) ⟨prez. *gòdīm (se)*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏdit* (Brač), *gôditi* (Vrgada), *gôdit* (Senj), *god'iti* ⟨prez. *godîm*⟩ (Varaždin), *goditi* (RKKJ)

Izvedeno od psl. **godìti (sę)* ⟨prez. **gòdjǫ (sę)* a. p. *c*⟩ (stcsl. *goditi* 'ugađati, zadovoljavati', sln. *godīti* ⟨prez. *godím*⟩ 'ugađati, dozrijevati', strus. *goditi* 'ugađati', rus. dijal. *годúть* 'ugađati, čekati, gađati', polj. *godzić* 'miriti, spajati, gađati'), što je izvedeno od psl. **godъ*, v. ***god***.

Lit.: Gluhak 236; Derksen 172; SP VIII: 13f.; ESSJa VI: 188f.

gȍjāzan *prid.* (19. st. Karadžić 'koji se lasno ugoji (o marvinčeta)', od druge polovice 19. st. (Tomić) 'ugojen')

TVORBA *gȍjaznōst*

Riječ je izvedena od korijena glagola ***gojiti (se)*** sufiksom koji je u ***glomazan***. Za razvoj značenja usp. *ugojen*.

gòjiti (se) ⟨prez. *gòjīm (se)*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gojît* ⟨prez. *gojîn*⟩ (Brač, Senj), *gojîti* ⟨prez. *gojîš*⟩ (Vrgada), *gojît* ⟨prez. *gojî se*⟩ (Grobnik), *g'ojiti* (Varaždin), *gojiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gojìti (sę)* ⟨prez. **gòjǫ* a. p. *c*⟩ 'gajiti' (sln. *gojíti* ⟨prez. *gojím*⟩, strus. *ѕoumu* 'oživljavati', polj. *goić* 'liječiti', češ. *hojiti* 'liječiti'). Psl. je glagol izveden od psl. **gojь* (stariji hrv. *gȏj* ⟨G *gȍja*⟩ 'mir' (12. st. Mon. serb., 16. st.), sln. *gȍj* 'odgoj' (Plet.), strus. *ѕou* 'mir, prijateljstvo', rus. *ѕoй uzv.* 'zdravo', češ. *hoj* 'mnoštvo, obilje') < **g^{w}oyh$_3$-u-* (lit. *gajùs* 'zdrav', usp. skr. *gáya-* 'kuća, dom'), od korijena koji je u ***živ***.

Lit.: Skok I: 585; Gluhak 236; Derksen 173; SP VIII: 25f.; ESSJa VI: 197; Snoj 179.

gòjzerica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏjzerice* (Dobrinj), *gòjzerica* (Lika), *g'ojzęrica* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Goiserer*, što je izvedeno od toponima *Bad Goisern* u Gornjoj Austriji gdje su od 19. st. proizvodili gojzerice, usp. i sln. *gȏjzar(ica), gȏjzer(ica)*.

Lit.: Snoj 179f.; Furlan 2013: 131.

gȏl[1] *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȏl* ⟨ž *golà* sr *golȍ*⟩ (Brač), *gõ* ⟨ž *golà* sr *golȍ*⟩ (Vrgada), *gõl* ⟨ž *golà* sr *golȍ*⟩ (Senj), *gǫ̃li* (Varaždin), *gô* (16. st.), *gol* (RKKJ)

Postalo od psl. **golъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *golъ*, sln. *gòl*, rus. *гóлый*, polj. *goły*) < ie. **gol(H)-* (stvnj. *kalo* 'ćelav', steng. *calu*), v. ***glava***. Lat. *calvus* 'ćelav' i skr. *kulva-* 'ćelav' vjerojatno su također etimološki povezani, premda imaju neobjašnjen bezvučni velar umjesto očekivanoga **g-*. U hrv. *gȏl* završno je *-l* ponovno uvedeno analogijom prema kosim padežima; stariji je i glasovno očekivani oblik *gô*.

Lit.: Skok I: 582; Gluhak 236f.; Derksen 176; SP VIII: 72f.; ESSJa VII: 14f.; Snoj 180.

gȏl[2] *m*

Posuđeno iz eng. *goal*, izvorno 'cilj (utrke)' nesigurnoga podrijetla, možda od stfr. *gaule* 'motka' (pretpostavlja se da se cilj označavao motkom).

Lit.: Snoj 180; Chambers 439f.

gòlāć *m* 1. 'koji je gol ili nedovoljno obučen'; 2. 'onaj koji ništa nema'; 3. 'kopneni puž bez kućice, Arion empiricorum' zool.

Izvedeno od ***gol***[1]. Za naziv puža usp. i njem. *Nacktschnecke*, dosl. 'goli puž'.

Lit.: HER 391.

gòlem *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *golem* (RKKJ)

Postalo od psl. **golěmъ* (starosrp. *golěmъ* (14. st. Mon. serb.), bug. *голя́м* 'velik i jak', strus. *голѣмый* 'velik, visok', stpolj. *golemy* 'golem'). Hrvatska se riječ ne nalazi u dijalektima. Neočekivani se oblik s **-e-* umjesto **-ě-* možda proširio iz Dalmacije (zabilježen je u Ljetopisu Popa Dukljanina i kod dubrovačkih pisaca). Usporedba s lit. *gãlimas* 'moguć', *galėti* 'moći' pokazuje da treba poći od korijena **gol-* 'moći' (velš. *gallu*, lit. *galėti*).

Lit.: Skok I: 586f.; Gluhak 237; Derksen 174; ESSJa VI: 202ff.; Matasović 2009: 149f.

gȍlēt *ž* (17. st.) 'krajolik bez biljnoga pokrova'

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍlet ž* (Brač), *gȍleta* (Brusje)

Izvedeno od psl. **golъ*, v. ***gol***[1] nepoznatim sufiksom, možda istim kao u ***vrlet***. Prema RSA postoji i dijalektni oblik *golijet*, što bi upućivalo na izvorno **golětь*

Lit.: ESSJa VI: 204.

gȍlf *m*

Posuđeno iz eng. *golf* nejasne etimologije. Možda je u vezi sa stnord. *golf* 'rupa (udubina) u bačvi', usp. ***žlijeb*** ili sa stvnj. *kolbo* 'motka, toljaga'. Igru su izmislili Škoti u 15. st.

Lit.: Vasmer I: 429; Chambers 441.

golȉcati (19. st. Karadžić)

TVORBA *golȉcav* (*golȉcavōst*)

Možda onomatopejskoga postanja. Izvorno je vjerojatno *gilicati*, što bi bilo izvedeno od uzvika *gili-gili* pri škakljanju, usp. njem. *kille kille machen*, niz. *kiele* 'uzvik pri golicanju'. Lik *golicati* nastao je zacijelo analogijom prema ***gol***[1].

Lit.: Skok II: 561.

gȍlijēn *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *gol'ẹno* (Varaždin), *golẹn'ica* (Gola), *golen, goleno* (RKKJ)

TVORBA *gȍljenica*

Postalo od psl. **gòlěnь, *gòlenь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *golěnь*, sln. *golẹ̑n*, strus. *голень, голѣнь*, rus. *го́лень*, polj. *goleń*); ova je praslavenska riječ izvedena od **golъ*, v. ***gol***[1], istim sufiksom koji je u ***koljeno***, a prvotno značenje bilo je zacijelo 'gola kost'. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "temematskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika. U tom bi slučaju bila od istoga korijena koji je u ***koljeno***.

Lit.: Skok I: 587; Gluhak 237; Derksen 174; ESSJa VI: 201f.; Poetto 1991; Holzer 1989: 105.

golȉšav *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***gol***[1].

gȍlman *m*

Posuđeno iz njem. *Goalmann*, što je složeno od *Goal* (posuđenica iz engleskog, v. ***gol***[2]) i *Mann* 'čovjek', v. ***muž***.

Lit.: HER 392.

golòbrad *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *golobrȃdi* (Varaždin), *golobrad* (RKKJ)

Postalo od psl. **golobòrdъ* (bug. *голобра́д*, sln. *golobrȁd*, strus. *голобородыи*, češ. *holobradý*). Praslavenska je riječ složena od **golъ*, v. ***gol***[1], i **borda*, v. ***brada***.

Lit.: SP VIII: 43; ESSJa VI: 210.

golòća *ž* (16. st.), v. ***golota***

gològlav *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gologlôv* (Brač), *gȍlоglav* (Vrgada), *gologlãf* (Orbanići), *gologl'af* (Varaždin), *gologlav* (RKKJ)

TVORBA *gològlavōst*

Postalo od psl. **gologòlvъ* (bug. *гологла́в*, sln. *gologlȃv*, rus. *гологоло́вый*, češ. *holohlavý*). Praslavenska je riječ složena od **golъ*, v. ***gol***[1], i **golva*, v. ***glava***, usp. ***golobrad***.

Lit.: SP VIII: 43f.

golòruk *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *golorȕk* (Brač, Vrgada, Orbanići), *gorolȕk* (Novi, Vrgada), *golorǫ̑ki* (Varaždin), *gọlọr'ʉk* (Gola), *goloruk* (RKKJ)

Složeno od ***gol***[1] i ***ruka*** analogijom prema ***golobrad***, ***gologlav***. Na sličan način nastali su hrv. *gològuz*, čak. *gologȕz* (Brač, Vrgada), *golovrȁt* (Novi), *golognjȁt*, *golonǫ̑g* (Brač), kajk. *golonog, goloput* (RKKJ), *golovrȃti* (Varaždin), *gọlọkr'ak* (Gola).

golosjemènjača *ž*

Složeno od ***gol***[1] i izvedenice od ***sjeme***. Riječ je kalk, možda preko njem. *Nacktsamer*, prema stručnom nazivu nlat. *Gymnosperma*, što je složeno od grč. *γυμνός* 'gol', v. ***gimnastika***, ***nag***, i grč. *σπέρμα* 'sjeme', v. ***sperma***.

Lit.: HER 392.

golòta *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gol'ota* (Varaždin), *golota, goloča* (RKKJ)

TVORBA *golòća* (16. st.), *golòtinja* (16. st.), usp. čak. *golotîńa* 'goloća' (Brač, Vrgada)

Postalo od psl. **golota* (sln. *golọ̑ta*, bug. *голота́*, strus. *голота*, rus. dijal. *голота́* 'bijeda, siromaštvo', češ. *holota* 'siromasi, sirotinja'), što je izvedeno od psl. **golъ*, v. ***gol***[1].

Lit.: SP VIII: 47; ESSJa VI: 213f.

golòtinja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *golotîńa* (Brač), *golotînja* (Senj)

Izvedeno od ***golota***.

gȍlūb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍlub* (Brač, Senj), *gȍlūb* (Vrgada), *g'olop, g'olup* (Varaždin), *g'oloṗ* (Gola), *golob, golub* (RKKJ)

TVORBA *golùbinjāk* (16. st.), *golùpčić* (19. st., Stulić)

Postalo od psl. **gòlǫbъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *golǫbъ*, rus. *го́лубь*, polj. *gołąb*). Dublja je etimologija neizvjesna, no veza sa stprus. *gulbis* 'labud', lat. *columba* 'golub' izgleda vjerojatnom (usprkos nepravilnom lat. *c-* umjesto očekivanoga **g-*). Usp. i psl. **kъlpъ*, **gъlbъ* 'labud' (rus. *колпь*, kašup. *kwłṕ*, hrv. dijal. *kûp* (Hercegovina)). Vjerojatno su riječi za razne ptice analoški utjecale jedna na drugu. Psl. **golǫbъ* bilo bi izvodivo iz ie. **gol-(o)mb^h-*, gdje je korijen **gol-* isti kao u rus. *голубо́й* 'plavo-siv', stprus. *golimban* 'plav'. Premda je sufiks **-mb^h-* čest u imenima ptica (v. ***jastreb***, ***jarebica***), alternacija početnoga **g-* i **k-* možda upućuje na to da je ova riječ posuđena iz nekog neindoeuropskog izvora. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "temematskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika. Struktura slavenske riječi dalje sliči na strukturu riječi za 'goluba' u nekim drugim indoeuropskim jezicima, usp. lat. *palumbēs*, lit. *balañdis*, možda i arm. *aławni* 'golub', *salamb* 'frankolin'.

Lit.: Skok I: 587f.; Gluhak 237; Derksen 175; SP VIII: 51f.; ESSJa VI: 215f.; Snoj 180f.; Matasović 2013; Holzer 1989: 161f.

golùbica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *golubȉca* (Senj), *gọlọb'ica* (Gola), *golubica* (RKKJ)

Postalo od psl. **golǫbìca* (bug. *гълъбúца*, sln. *golobíca*, strus. *голубица*, polj. *gołębica*), što je izvedeno od psl. **golǫ́bъ*, v. ***golub***.

Lit.: SP VIII: 48f.; ESSJa VI: 215.

golùždrav *prid.* (19. st., Karadžić)

TVORBA *golùždravōst*

Vjerojatno izvedeno od starijeg *golušav* (18. st., Reljković), *golužav* (19. st.), što je izvedenica od **golušъ/a* (usp. slč. *holúša* 'goluždravac', bug. *го́луша* 'uboga, siromašna žena').

Lit.: ESSJa VI: 220f.

gòmbati se (gômbati se) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gonjba* 'gonjenje' (19. st., Pavlinović)

TVORBA *gòmbānje (gômbānje)* (17. st.)

Izvedeno od psl. **gonьba* (sln. *gǫ̑nba, gǫ̑mba* 'gonjenje, progon, lov', rus. dijal. *гоньба́* 'kočijašenje, prevoženje (tereta)', polj. *gońba* 'spreg lovačkih pasa', češ. *honba* 'lov, trčanje'), što je izvedenica od psl. **goniti*, v. ***goniti***.

Lit.: Skok I: 549.

gòmila *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *gomȉla* (Brač, Vrgada, Senj), *gom'ila* (Varaždin), *gomila, gomuḷa* (RKKJ)

Postalo od starijega **gomyla* (usp. sln. *gomīla*), što je preobličeno od psl. **gomola* 'hrpa' (strus. *гомола*, polj. *gomóła*), usp. i lit. *gãmalas*. Sufiks **-yla* dodan je valjda pod utjecajem sličnoznačnoga psl. **mogyla* 'nadgrobni humak', v. ***mogila***. Od istoga je korijena i ***gomolj***.

Lit.: Skok I: 588; Gluhak 237f.; SP VIII: 81f.; ESSJa VI: 18f.; Snoj 181.

gomìlati (19. st. Karadžić)

TVORBA *gomìlānje*

Izvedeno od ***gomila***.

gòmolj *m* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gomȍjá* 'okrugli sir' (Brač)

TVORBA *gòmoljast*

Postalo od psl. **gomolь, *gomola* 'hrpa' (rus. *гомóла*, polj. *gomoła*), lit. *gãmalas* 'hrpa'. Moguća je i veza s alb. *gamule* 'hrpa zemlje', ukoliko ta riječ nije posuđena iz slavenskoga, usp. ***gomila***.

Lit.: Skok I: 588f.; Derksen 177; SP VIII: 78f.; ESSJa VII: 18f.

gôndola *ž* (18. st. Belostenec)

Posuđeno iz tal. *gondola*, što je postalo od kslat. *gondula*, a to je možda posuđeno iz srednjovjekovnog grč. *κονδύλιον* 'mali brod'.

Lit.: DEI 1843.

gonẽtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odgon'ẹtati* (Varaždin), *gonetati* (RKKJ), *gonotati* (Belostenec, Stulić)

TVORBA *zȁgonētka, izganjati* 'izgatati' (Belostenec), *ùganjati* 'spravljati šale' (Žumberak U.)

Glagol je izveden sufiksom *-etati* ekspresivnoga postanja (usp. npr. ***klepetati***, ***blebetati***) od psl. glagola **-gonǫti* < **-god-nǫti* (csl. *zagonǫti* 'pogoditi', *ugonǫti* 'nagađati, pogoditi', sln. *ugóniti* 'pogoditi', strus. *угонити* 'pogoditi', rus. *загонýть* 'postaviti zagonetku', stčeš. *hodnúti* 'ispričati, priznati') koji je zabilježen i u starijem hrv. *ugoniti* 'proreći, pogoditi' (16. st., Dalmatin, Habdelić, Vitezović), *zagoniti* (17. st., Vitezović, Habdelić), *pogoniti* 'pogađati' (Belostenec), i dijal. *zagọn'iti, zagãñ'ati* 'pogoditi, pogađati' (Gola). Psl. **d* pravilno bi se izgubilo ispred **n* po zakonu otvorenih slogova. Psl. je glagol **-gonǫti* izveden od korijena **god-*, koji je u ***godina***, ***pogoditi*** i ***gađati***. Nije jasna veza s ***gatati***. Od **-gonǫti* je izvedeno i psl. **ganati*, v. ***ganati***.

Lit.: Skok I: 550f.; Bezlaj IV: 257f.

gòng *m*

Posuđeno iz eng. *gong*, što je preko šp. ili port. posuđeno iz malajskoga ili javanskoga *gong*.

Lit.: Chambers 441.

gònīč *m*

Izvedeno od ***goniti*** sufiksom kao u ***branič***, ***vodič***.

Lit.: SP VIII: 83; ESSJa VII: 22.

gòniti ⟨prez. *gȍnīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gonȉt* ⟨prez. *gȍnin*⟩ (Brač), *gonȉti* ⟨prez. *gȍnīš*⟩ (Vrgada), *g'oniti* (Varaždin), *goniti* (RKKJ)

TVORBA *gȍn* (Karadžić)

Postalo od psl. **gonìti* ⟨prez. **gonjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *goniti*, sln. *gonīti*, rus. *гонúть*, češ. *honiti*), što je intenziv od **gъnáti*, v. ***gnati***. Isti se oblik nalazi u lit. *ganýti* 'pasti stoku'.

Lit.: Skok I: 575f.; Gluhak 238; Derksen 177; SP VIII: 84f.; ESSJa VII: 23; Snoj 181f.

gonorẽja *ž*

Posuđeno preko europskih jezika i kslat. *gonorrhoea* iz grč. *γονόρροια* 'ejakulacija', što je složeno od *γόνος* 'sperma', v. ***generacija***, i *ῥοία* 'tok', v. ***struja***. Bolest je tako nazvana zbog pogrešnoga vjerovanja da je sluz koja nastaje kao jedan od simptoma zapravo sperma.

Lit.: HER 393; Chambers 441.

gòra *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gorȁ* ⟨A *gȍru*⟩ (Brač, Vrgada), *g'ora* (Varaždin), *gora* (RKKJ)

TVORBA *gòranin* (*gòrānka*)

Postalo od psl. **gorà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gora*, rus. *гора́*, polj. *góra*, sln. *góra*) < ie. **g^{w}er(H)-* 'šumovita planina' (lit. *girià* 'šuma', skr. *girí-* 'šuma', alb. *gur* 'kamen').

Lit.: Skok I: 589f.; Gluhak 238; Derksen 177f.; SP VIII: 94; ESSJa VII: 29f.; Snoj 182.

gôrak (górak) *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍrak* ⟨ž *gǭrkȁ* sr *gôrko*⟩ (Brač), *gȍrak* ⟨ž *gōrkȁ* sr *gôrko*⟩ (Vrgada), *gȍrak* ⟨ž *gōrkȁ* sr *gōrko*⟩ 'vruć, vreo' (Kastav, Grobnik), *gorek, gork, gorkek* (RKKJ)

TVORBA *gôrko*

Postalo od psl. **gòrьkъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gorьkъ*, sln. *górek, gorâk* 'topao, vruć', rus. *гóрький* ⟨ž *горькá* sr *гóрько*⟩, polj. *gorzki*, češ. *hořký* 'gorak', *horký* 'vruć'). Taj je pridjev izveden od korijena **gor-*, koji je u ***gorjeti***. Promjena značenja 'vruć' > 'snažno-

ga okusa' vrlo je česta kod riječi koje znače okus, usp. eng. *hot* 1. 'vruć'; 2. 'ljut'.

Lit.: Skok I: 591ff.; Gluhak 238f.; Derksen 180; SP VIII: 129f.; ESSJa VII: 55f.; Snoj 182.

gòrčica *ž* (19. st. Šulek) 'gorušica' *bot. (Sinapis alba, Brassica nigra, Gentiana lutea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *gorščȉca* 'poljska gorušica' (Brač), *gorčȉca* 'neka biljka; metla napravljena od te biljke' (Orlec)

Postalo od psl. **gorьčȉca* (sln. *gorčíca* 'toplota; senf, gorušica', rus. *горчи́ца* 'gorušica', polj. *gorczyca* 'gorušica', češ. *horčice*), što je izvedeno od psl. **gorьkъ*, v. ***gorak***, usp. ***gorušica***. Riječ je kasno zabilježena i u standardnom je jeziku vjerojatno posuđenica iz drugih slavenskih jezika.

Lit.: ESSJa VII: 52f.

gorčìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gorčinȁ* (Brač), *gorč'ina* (Varaždin), *gorčina* (RKKJ)

Postalo od psl. **gorьčina* (sln. *gorčína*, češ. *hořčina*, strus., mak. *горчина*), što je izvedeno od psl. **gorьkъ*, v. ***gorak***.

Lit.: SP VIII: 127; ESSJa VII: 53.

gôrd *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gordost* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *го́рдый*, iz istog psl. korijena od kojega je u hrv. ***grd***, ***grdan***.

Lit.: Skok I: 613f.

gòrē[1] *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍre* (Brač), *g'oršę* (Varaždin), *gore* (RKKJ)

Supletivni komparativ od priloga *loše* i *zlo*, a prvobitni komparativ srednjeg roda od pridjeva ***gorak***. Postalo od psl. **gorьjь m* ⟨ž **gorьši* sr **gorje*⟩ (stcsl. *gorii* ⟨ž *gorьša* sr *gorje*⟩, polj. *gorszy* ⟨prilog *gorzej*⟩, stčeš. *hoří* ⟨ž *horši*⟩, češ. *horší*).

Lit.: SP VIII: 134f.; ESSJa VII: 54.

gȍre[2] *pril.* (13. st. Povaljska listina, Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍri* (Senj, Vrgada), *gȏr, gȍr, gȏre, gȍri* (Brač), *gôr, g'ori* (Varaždin), *gor, goreka, gorę gori* (RKKJ)

Postalo od psl. **gorě* (usp. stcsl. *gorě*, sln. *gór(i)*, češ. arh. *goře*), što je L jd. imenice **gora*, v. ***gora***.

Lit.: SP VIII: 108f.

gòrica *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gorȉca* (Brač), *gor'ice mn.* 'vinograd' (Zagorje), *gor'icę mn.* 'vinograd' (Đurđevac, Varaždin), *gọr'ice mn.* 'vinograd' (Molve, Gola)

Postalo od psl. **gorìca* (bug. *горúца*, sln. *goríca*, strus., rcsl. *горица*, češ. toponim *Hořice*), što je deminutiv od psl. **gora*, v. ***gora***. Kao toponim blizu Biograda spominje se već 1059. g. u latinskom spomeniku.

Lit.: ESSJa VII: 45.

gorìla *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Gorilla*, eng. *gorilla*) i nlat. *gorilla* iz grč. *Γόριλλαι* 'rasa kosmatih žena'. Ovaj izraz nalazi se prvi puta u prikazu putovanja duž obale zapadne Afrike kartaškog istraživača Hanona (5. st. pr. Kr.). Za vrstu čovjekolikih majmuna ovo je ime prvi upotrijebio američki misionar i prirodoslovac T. S. Savage 1847.

Lit.: Kluge s. v. Gorilla; Chambers 442.

gȍrīvo *sr* (19. st. Pavlinović)

Postalo od **gorivo* (usp. sln. *gorívo, gorîvo*, bug. *горúво*, češ. rijetk. *hořivo*), što je izvedeno od psl. **goréti*, v. ***gorjeti***. Usp. i njem. *Brennstoff* (*brennen* 'gorjeti').

Lit.: ESSJa VII: 46.

gôrje *sr, zb.* (17. st.)

Kolektiv na **-ьje* od ***gora***, usp. sln. *-gôrje*.

Lit.: SP VIII: 127f.

gòrjeti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gorȉt* ⟨prez. *gorî*⟩ (Brač, Senj), *gorìti* ⟨prez. *gorî*⟩ (Vrgada), *gor'ẹti* ⟨prez. *gorî*⟩ (Varaždin), *goreti* (RKKJ)

TVORBA *gòrēnje* (14. st. Glasnik 15, 15. st. Bernardin)

Postalo od psl. **gorěti* ⟨prez. **gòrjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *gorěti* ⟨prez. *goritъ*⟩, sln. *gorẹ́ti* ⟨prez. *gorí*⟩, rus. *гореть* ⟨prez. *горю́т*⟩, polj. *gorzeć, goreć*), što je u vezi s lit. *garėti* 'isparavati' < ie. **g^{wh}er-/*g^{wh}or-* 'gorjeti, biti vreo' (skr. *gharmá-* 'vrućina', lat. *formus* 'toplina', grč. *θέρος* 'ljeto', lit. *gãras* 'para'). Po tvorbi je praslavenski glagol zacijelo ie. perfekt, proširen stativnim sufiksom **-eh$_1$-*.

Lit.: Skok I: 591ff.; Gluhak 239; Derksen 178f.; SP VIII: 109; ESSJa VII: 42f.; Snoj 182; Matasović 2008: 274.

gòrljiv *prid.* (19. st.)

TVORBA *gòrljivōst*

Izvedeno od ***gorjeti***. Za semantički razvoj usp. *vatren* u značenju 'zdušan, gorljiv, pun zanosa'.

Lit.: SP VIII: 117f.

gôrnjī *prid.* (12. st. (13. st.) Povaljska listina; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gôrńi* (Brač), *gõrńī* (Vrgada, Grobnik), *gõrńi* (Senj), *gôrńi* (Varaždin), *gorńi, goreńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **gorьnjьjь* (stcsl. *gorьnjii*, sln. *gôrnji*, strus. *горьниu*, češ. *horní*), što je izvedeno od psl. **gora*, v. ***gora***.

Lit.: SP VIII: 131f.; ESSJa VII: 57.

gorȍpadan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gọrọp'adẹn* (Gola)

TVORBA *gorȍpadnīk* (18. st.) (*gorȍpadnica* (19. st.))

Izvedeno od starijega *goropad* 1. 'padavica, epilepsija'; 2. 'bjesnoća, mahnitost', što je složeno od ***gore***[2] i ***padati***.

Lit.: Skok I: 591; Gluhak 239.

gȍrostāsan *prid.* (17. st.)

TVORBA *gorȍstas* (19. st.)

Složeno od ***gora*** i ***stas***.

gȍrskī *prid.* (14. st. Glasnik 15; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gorskî* (Brač), *g'orski* (Varaždin), *gorski* (RKKJ)

Postalo od psl. **gorьskъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *górski*, strus. *горьскыu*, polj. *górski*), što je izvedeno od psl. **gora*, v. ***gora***.

Lit.: SP VIII: 133f.; ESSJa VII: 58.

gorȕšica *ž* (17. st.) 'skupina biljnih vrsta iz sjemenja od kojih se dobiva senf'

DIJALEKTI I POTVRDE *goručica* (RKKJ)

Postalo od **gorušica*, što je umanjenica od psl. **goruxa* (strus. *гоpyха*, bug. *гopýха*, srp. *gòruha*, sln. *gorúha* '*Bunias Erucago*'), a to je sufiksom **-uxa* izvedeno od korijena koji je u ***gorak***, v. ***gorjeti***, usp. ***gorčica***.

Lit.: ESSJa VII: 50.

góspa *ž* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Gọ̑spȁ* 'majka Božja' (Brač), vok. *Gōspȅ* 'majka Božja' (Vrgada), *gospâ* (Novi), *gospâ, gospã* (Orbanići), *gospậ* 'gospođa', *Gõspa* 'majka Božja' (Varaždin)

TVORBA *Góspin, góspin* 'Bogorodičin' (17. st.), *gọ̑spîn, gọspĩn* (Brač), *Gōspĩn* (Vrgada), *gọsp'ĩn* (Varaždin), *gospĩca* (Novi)

Postalo od psl. **gospodja*, v. ***gospođa***, kontrakcijom u zadnjim slogovima u čakavskim i kajkavskim govorima koji imaju **j* < **dj*. Takvi su oblici iz čakavskoga ušli i u štokavski. U značenju 'majka Božja' riječ je kalk prema kslat. *Domina*.

Lit.: HER 396.

Gòspod *m* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Gòspod* (Grobnik), *gospod* (RKKJ)

Crkvena riječ, svjetovna je inačica ***gospodin***. Postalo od psl. **gòspodъ m* ⟨a. p. *c*⟩ (*i*-osnova) (stcsl. *gospodь*, rus. *гocпóдь*, stčeš. *hospod*, sln. *gospộd*), što je složeno od psl. **gostь* 'gost', v. ***gost***, i **podь*. Drugi dio složenice je nepravilno preoblikovan od ie. **potis* 'gospodar' (grč. *πόσις* 'suprug', skr. *pati-* 'gospodar', lat. *potis* 'sposoban', i u složenicama poput grč. *δεσ-πότης* 'gospodar', dosl. 'gospodar kuće', skr. *viś-páti-* 'gospodar', dosl. 'gospodar prebivališta'), s **-d-* umjesto **-t-* u praslavenskom. Slična ili srodna tvorba nalazi se u lat. *hospes* 'gost; domaćin'. *Gospod* u smislu 'Bog' predstavlja u slavenskome kalk prema lat. *dominus*, grč. *κύριος*.

Lit.: Skok I: 593f.; Derksen 180; SP VIII: 139f.; ESSJa VII: 184; Snoj 183f.

gospòda *ž, zb.* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gospodà* (Brač, Vrgada), *gosp'oda* (Varaždin), *gospoda* (RKKJ)

TVORBA *gòspodskī, gòspodski*

Postalo od psl. **gospodà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gospoda* 'krčma', sln. *gospóda* 'plemići, (dijal.) gosti', rus. *гocпoдá mn.*, polj. *gospoda* 'krčma, konak', češ. *hospoda* 'krčma'), što je prvobitno bilo kolektiv od psl. **gospodь*, v. ***Gospod***.

Lit.: SP VIII: 137f.; ESSJa VII: 58f.

gospòdār *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *gospodõr* ⟨G *gospodõrā*⟩ (Brač) (*gospodarȉca, gospodõrīt*), *gospod°ār* ⟨G *gospod°ārā*⟩ (Vrgada) (*gospodarȉca*), *gospodâr* ⟨G *gospodârā*⟩ (Senj), *gospodậr* (Varaždin) (*gospodậriti*), *gospodar* (RKKJ)

TVORBA *gospodàrica* (16. st.), *gȍspodāran (gospòdāran)* (18. st.), *gospodárev* (13. st. Mon. ser., 17. st. Kašić), *gospodárov* (16. st.), *gospòdārskī* (16. st. rukopis, od 19. st. kao posuđenica iz rus.), *gospodáriti* (17. st.)

Postalo od psl. **gospodarjь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *gospodár*, strus. *zocnoдарь*, polj. *gospodarz*, češ. *hospodář*), što je izvedeno od psl. **gospodь*, v. ***Gospod***, produktivnim sufiksom **-arjь* (izvorno *jo*-osnova) iz lat. *-ārius*.

Lit.: Skok I: 593ff.; SP VIII: 138; ESSJa VII: 184; Snoj 183.

gospodárstvo *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gospodarstvo* (RKKJ)

TVORBA *gospodàrstvenī* (19. st.) (*gospodàrstvenīk, gospodàrstvenica*)

Izvedeno od ***gospodar***. Izvorno značenje bilo je 'upravljanje posjedom, vlast'. Za razvitak značenja usp. i njem. *Wirtschaft*, mađ. *gazdaság*.

gospòdīčna (gospodìčna) *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Riječ postoji i u sln. *gospodȋčna*. Izvedeno od **gospodìčь* (usp. deminutiv *gospodičić* (13. st. Mon. croat.)), što je sufiksom *-ičь* (kao u ***vodič***) izvedeno od ***Gospod***. Sufiks *-n-* možda je isti kao u ***boginja***.

gospòdin *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gospodȋn* (Brač), *gospodȋn* (Vrgada, Senj), *gospodȋn, g'ospon* (Varaždin), *g'ospọn* (Gola), *gospodin, gospon* (RKKJ)

TVORBA *gospodòvati (gòspodovati)* ⟨prez. *gospòdujēm (gòspodujēm)*⟩ (13. st. Mon. croat.), *gospòdstvo* (13. st. Mon. serb., 15. st. Mon. croat., Marulić)

Postalo od psl. **gospodìnъ* (stcsl. *gospodinъ*, rus. *zocnoдúн*, češ. *Hospodin* 'Bog', polj. arh. *Gospodzin* 'Bog'), što je izvedeno od psl. **gospodь*, v. ***Gospod***, sufiksom **-inъ*, usp. ***gospoda***. Taj je sufiks možda postao od broja "jedan", ie. **Hoy(H)no-*, v. ***jedan***, ***ini***.

Lit.: Skok I: 593ff.; Gluhak 239f.; SP VIII: 139; ESSJa VII: 184; Snoj 183.

gȍspodskī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

TVORBA *gòspodskī (gȍspodskī)* (15. st.), *gospojskî, gospȍjski* (Brač), *gospȍskī* (Vrgada), *gospôskī, gospȍskī* (Grobnik), *gọsp'ọ̄cki* 'bogat, raskošan' (Gola)

Postalo od psl. **gospodьskъ(jь)* (stcsl. *gospodьskъ*, sln. *gospôski*, rus. *zocnóдcкий*, češ. *hospodský*), što je izvedeno od **gospodь*, v. ***Gospod***.

gȍspođa *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍspoja* (Brač), *gȍspoja* (Vrgada), *gospojȁ* (Novi), *gȍspođa* (Orbanići), *gospojà* (Orlec), *Gȍspoja* 'majka Božja' (Grobnik), *gọsp'ā, gọsp'oža* (Gola), *gospoja* (12. st. (13. st.) Starine 13), *góspa* (15. st. Pril. jag. ark. 9, Mon. croat.)

TVORBA *gȍspođica* (18. st.), *gȍspojica* (Brač)

Postalo od psl. **gospodjà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gospožda*, rus. *zocnoжá*, sln. *gospá*), što je izvedeno od psl. **gospodь*, v. ***Gospod***. Naglasak na prvom slogu u nominativu preuzet je iz vokativa. Stariji naglasak na nastavku potvrđen je u nekim čakavskim govorima i neposredno u Dubrovniku. Usp. i ***gospa***.

Lit.: Skok I: 593ff.; SP VIII: 148; ESSJa VII: 60.

gôst *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍst* (Brač), *gȍst* ⟨G *gȍsta*⟩ (Vrgada), *gôst* (Senj), *gôst* (Varaždin), *gost* (RKKJ)

Postalo od psl. **gòstь m* ⟨a. p. *c*⟩ (*i*-osnova) (stcsl. *gostь*, rus. *zocmь*, polj. *gość*, sln. *gȍst* ⟨G *gósta*⟩, *gôst* ⟨G *gostû*⟩) < ie. **g^{h}ost-i-* 'stranac' (lat. *hostis* 'neprijatelj', got. *gasts* 'gost'). Suprotna značenja ove riječi u ie. jezicima ('gost' i 'neprijatelj') najlakše je pomiriti pođe li se od općenitijeg značenja 'stranac' u ie. prajeziku. Izvođenja ove riječi iz ie. korijena **g^{h}es-* 'jesti' (ved. *ághas* 'pojeo je') semantički nisu uvjerljiva. Genitiv množine *gostiju* čuva trag *i*-osnove.

Lit.: Skok I: 595f.; Gluhak 240; Derksen 180; SP VIII: 146f.; ESSJa VII: 67; Snoj 184.

gòstīnskī *prid.* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

Izvedeno od **gostinъ*, što je izvedeno od **gostь*, v. ***gostionica***, ***gost***.

Lit.: SP VIII: 145.

gostióna *ž*, v. ***gostionica***

gostiònica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gostilnica* (RKKJ)

TVORBA *gostióna*, *gostiòničār* (*gostiòničārka*, *gostiòničārev*), *gostijóna* (imotsko-bekijski)

Postalo od **gostiľьnica*, dolazi od 16. st. (Vrančić) umjesto starijeg *gostinica* (od 15. do 18. st.) < psl. **gostinica*, **gostiňьnica* (stcsl. *gostinica*, *gostiňьnica*, češ. *hostinice*, rus. *гостúница* 'hotel'), što je izvedeno od psl. **gostь*, v. ***gost***.

Lit.: ESSJa VII: 64.

gòstiti ⟨prez. *gòstīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gostît* ⟨prez. *gostîn*⟩ (Brač), *g'ostiti* (Varaždin), *gọst'iti* (Gola), *gostiti* (RKKJ)

TVORBA *gòšćēnje* (16. st.), *gostòvati* (16. st.) (*gostòvānje*)

Postalo od psl. **gostìti* ⟨prez. **gòstjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *gostiti*, sln. *gostíti* ⟨prez. *gostím*⟩, strus. *гостити*, rus. *гостúть* ⟨prez. *гостúм*⟩, polj. *gościć*), što je izvedeno od psl. **gostь*, v. ***gost***.

Lit.: SP VIII: 145f.; ESSJa VII: 66.

gostoljùbiv *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gostoḷ'ubẹn* (Varaždin), *gostoḷuben*, *gostoḷub*, *gosturad* (RKKJ)

TVORBA *gostoljùbivōst*

Crkvenoslavenska riječ složena od ***gost*** i ***ljubiti***.

gostoprímstvo *sr* (19. st.)

TVORBA *gostoprìmljiv*, usp. ***gostoljubiv***

Tvoreno prema rus. *гостеприúмство*, što je složeno od korijena koji se nalaze u ***gost*** i ***primiti***.

gostòvati (16. st.)

TVORBA *gostòvānje*

Izvedeno od ***gost***.

gȍšća *ž* (17. st. gostija, 19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'ošča* (Đurđevac), *gostica* (17. Mikalja)

Postalo od psl. **gosti* (*ī*-osnova) (stčeš. *hosti*, sln. *góstja*, *góstija*, rus. *гóстья*), što je izvedeno od psl. **gostь*, v. ***gost***.

Lit.: ESSJa VII: 64.

gòtika *ž*

TVORBA *gòtičkī*

Posuđeno preko drugih europskih jezika iz tal. pridjeva *gotico* 'gotski' < lat. *gothicus*. U 16. st. Talijani su pogrdno nazivali srednjovjekovnu umjetnost iz država sjeverno od Alpa tim pridjevom, kao da su je stvorili Goti.

Lit.: Mršić 122f.

gòtov *prid.* (15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gotọ̑v* ⟨ž *gotòva*⟩ (Brač), *gotõv* ⟨ž *gotòva*⟩ (Vrgada, Senj), *g'otof* (Varaždin), *gotov* (RKKJ)

TVORBA *gòtovo*, *gotùvyna* 'brašno' (Delnice)

Postalo od psl. **gotòvъ* ⟨ž **gotòva*⟩ 'gotov, spreman' (stcsl. *gotovъ*, rus. *гомóвый*, polj. *gotowy*, sln. *gotòv*), što je posuđenica iz germanskoga, usp. got. *gataujan* 'napraviti, ostvariti', runski *tawide* 'napravio je'. Germanske su riječi postale od ie. **dewh$_2$-* (grč. *δύναμαι* 'moći, biti dorastao', toh. B *tsu-* 'slagati'), a izvedene su prefiksom **ga-* perfektivnoga značenja. Manje je vjerojatno da je riječ naslijeđena, u vezi s alb. *gat* 'spreman'.

Lit.: Skok I: 596; Gluhak 241; Snoj 184; Vasmer I: 301; Pronk-Tiethoff 2013: 192f.; LIV s. v. *dewh$_2$-; ESSJa VII: 70f.

gotòvān *m*

TVORBA *gotòvānka*, *gotòvānskī*

Izvedeno od ***gotov***, u smislu 'koji sve želi dobiti gotovo'.

gotovìna *ž* (19. st.)

TVORBA *gotòvīnskī*

Izvedeno od ***gotov*** u smislu 'gotov novac', tj. 'spreman novac'. Usp. češ. *hotovost*, polj. *gotówka*, *gotowizna* 'gotovina'.

Lit.: SP VIII: 150f.

gòtoviti ⟨prez. *gòtovīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gotôviti* ⟨prez. *gotôvim*⟩ (Varaždin), *gotoviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gotòviti* (stcsl. *gotoviti*, sln. arh. *gotọ́viti* ⟨prez. *gotọ̑vim*⟩, rus. *гомовúть*, češ. *hotoviti*), što je izvedeno od psl. **gotovъ*, v. ***gotov***. Druga je mogućnost da je glagol posuđen izravno iz got. *gataujan* 'napraviti, ostvariti'.

Lit.: SP VIII: 149f.; ESSJa VII: 69f.

gòvedina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *govȅdina* (Brač, Vrgada, Senj), *govę̑dina* (Varaždin), *gòvedina* (Mraclin), *govedina* (RKKJ)

Postalo od psl. **govędina* (sln. *govę̑dina*, rus. *говя́дина*, češ. *hovědina*), v. ***govedo***.

Lit.: SP VIII: 152f.; ESSJa VII: 73.

gòvedo *sr* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *govȅd^{o}ā mn. sr* (Vrgada), *govedo* (RKKJ)

TVORBA *gòvedskī* (18. st.), *gòvedār* (17. st.) (*govedàrica*, *govedárstvo*, *gòvedārev*, *gòvedārov*)

Postalo od psl. **govędo* (strus. *говѧдо* 'bik', češ. *hovado*, sln. *govę́do*) < ie. **g^{w}h$_{3}$-ew-* ili **g^{w}ow-* 'krava' (latv. *gùovs*, grč. *βοῦς*, skr. *gau-*, eng. *cow*). Podrijetlo je slavenskog sufiksa **-ęd-* nejasno. Suglasnik **-d-* možda treba uspoređivati sa sufiksom u grč. *δεκάς* ⟨G *δεκάδος*⟩ 'grupa od 10', v. ***dekada***, ili u lat. *pecus* ⟨G *pecudis*⟩ 'grlo stoke, ovca'.

Lit.: Skok I: 596f.; Gluhak 241; Derksen 181; SP VIII: 153; ESSJa VII: 74f.; Snoj 185; Furlan 2013: 133.

gòvеđī *prid.* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *govȅji* (Brusje)

Postalo od psl. **govędjь(jь)* (stcsl. *govęždь*, sln. *govę́ji*, rus. *говя́жий*, češ. *hovězí*), što je izvedeno od psl. **govędь*, **govędo*, v. ***govedo***.

Lit.: ESSJa VII: 74.

gòvjeti ⟨prez. *gòvijēm*⟩ (17. st.) 'ugađati, podavati se' *zast.*

Postalo od psl. **gověti* ⟨prez. **govějǫ*⟩ (stcsl. *gověti* 'biti pobožnim', češ. *hověti* 'zadovoljavati, povlađivati, popuštati', strus. *говѣти* 'duboko poštovati'). Etimologija slavenskoga glagola nije sasvim jasna. Najčešće se izvodi iz ie. **g^{wh}ow-*, usp. lat. *faveō* 'ugrijati se za, biti sklon' (usp. ***favorit***), ali etimologija latinskoga glagola također je sporna. Druga je mogućnost da je slavenski glagol u vezi s grč. *γάνυμαι* 'radovati se', lat. *gaudeō* 'radovati se', možda toh. A, toh. B *kātk-* 'radovati' (ie. **geh$_{2}$u-*), ali to je manje vjerojatno zbog formalnih poteškoća. Treća je mogućnost da je glagol od istoga korijen kao i ***govor***. Ta je veza, međutim, semantički nategnuta ('zvati' > 'prizivati' > 'obožavati').

Lit.: Skok I: 597; de Vaan 206; ESSJa VII: 72f.; Boryś 2007: 200ff.

góvno *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gómno* ⟨Gmn *gòvānā*⟩ (Dubrovnik), *gǭvnȍ* (Brač), *gōvnȍ* (Vrgada, Senj), *g^{u}õmno* ⟨Gmn *gȍvan*⟩ (Orbanići), *g'ǭvnǫ* (Gola), *govno* (RKKJ)

Postalo od psl. **govьnȍ* ⟨a. p. *b*⟩ (rus. *говно́*, polj. *gówno*), što je izvedeno od korijena *gov-* koji je u ***govedo***. Prvotno značenje bilo je zacijelo 'kravlji izmet, balega'. Usp. i skr. *gū́tha-* 'izmet' od istoga korijena.

Lit.: Skok I: 597, Gluhak 241; Derksen 182; SP VIII: 158f.; ESSJa VII: 77; Snoj 185.

gȍvōr *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍvor* (Brač, Pitve, Zavala, Vrgada), *gȍvōr* (Grobnik), *g'ovor* (Varaždin), *g'ovor* (Gola), *govor* (RKKJ)

Postalo od psl. **gȍvorъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *govorъ* 'buka, mrmor', rus. *го́вор* 'žamor, razgovor', češ. *hovor* 'razgovor', sln. *gǫ́vor*), vjerojatno od ie. **gew(h$_{2}$)-* 'zvati, glasati se' (skr. *jóguve* 'zaziva', grč. *γοάω* 'jecati', steng. *ciegan* 'zvati'). Od istog je korijena možda hrv. ***gudjeti***.

Lit.: Skok I: 597; Derksen 181f.; SP VIII: 157f.; ESSJa VII: 76f.; Snoj 185; Holzer 2011: 105.

govòriti ⟨prez. *gòvorīm*⟩ 12. st. (13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *govōrȉt* ⟨prez. *govõrin*⟩ (Brač), *govorìti* ⟨prez. *govȍrīš*⟩ (Vrgada), *govorȉt* ⟨prez. *govȍrin*⟩ (Senj), *gov'oriti* ⟨prez. *gov'orim*⟩ (Varaždin), *govoriti* (RKKJ)

TVORBA *govòritelj*, *govòrljiv*

Postalo od psl. **govorìti* ⟨prez. **gòvorjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *govoriti* 'bučati', sln. *govoríti* ⟨prez. *govorím*⟩, rus. *говори́ть*, češ. *hovořiti*), što je izvedeno od psl. **govorъ*, v. ***govor***.

Lit.: Gluhak 241 f.; Derksen 181; SP VIII: 156f.; ESSJa VII: 75f.

gȍvōrnī *prid.* (18. st.)

TVORBA *g'ovorni* (Varaždin)

Izvedeno od ***govor*** (usp. sln. *gǫ́voren* (Plet.)).

gȍvōrnica *ž* 'mjesto s kojega se govori'

DIJALEKTI I POTVRDE *gov'ornica* (Varaždin)

Izvedeno od ***govor*** (usp. sln. *govǫ́rnica* (Plet.)).

gȍvōrnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *govornȋk* (Brač), *govȏrnik* (Brusje), *g'ovornik* (Varaždin)

TVORBA *gȍvōrnica (gȍvōrnica)* (17. st.) *g'ovornica* (Varaždin), *gȍvōrništvo (gȍvōrnīštvo)*, *govȍrnīčkī (gȍvōrnīčkī, gȍvōrnīčkī)*

Izvedeno od ***govor*** ili ***govoriti*** (usp. sln. *govȏrnik*).

gȍzba *ž* (15. st. srp.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȍzba* (Brusje), *gozbȁ* ⟨A *gȍzbu*⟩ (Brač), *gozdba* (Kašić, Radnić), *gozba* (RKKJ)

Izvedeno od psl. **gostьba* (sln. *gôstba, gȏstba*, bug. *гóзба*, strus. *гостьба*), što je izvedeno od psl. **gostь*, v. ***gost***.

Lit.: SP VIII: 148; ESSJa VII: 68f.

grȁb *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) *bot. (Carpinus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *grȃbęr* (Varaždin), *grab, graber* (RKKJ)

TVORBA *grȁbov*

Postalo od psl. **grabrъ* (bug. *гáбър*, srp. *gȁbar, grȁbar*, sln. *gâber, grâber*, rus. *граб*, polj. *grab*, češ. *habr*). Sufiks *-r-* nestao je disimilacijom u nominativu jednine na isti način kao u ***brat*** < **bratrъ*, ali očuvan je u nekim toponimima i u dijalektima. Tradicionalno se psl. riječ povezivalo sa stprus. *wosi-grabis* 'kurika, *Evonymus Europaeus*' (dosl. 'kozji grab'). Zbog odsutnosti sufiksa **-r-* u pruskom obliku moguće je da je on posuđen iz nekog slavenskog izvora. Dublje veze nisu sigurno utvrđene. Ova se riječ često povezuje s umbr. pridjevom *Grabovius* što je Jupiterov epitet na "Iguvinskim pločama", no ta je usporedba podjednako nesigurna kao i ona sa staromakedonskim *γράβιον*, što označava neko drvo. Slične nazive za isto stablo nalazimo u lit. *skrõblas* 'grab' i lat. *carpinus* 'grab'. Te su riječi vjerojatno posuđene iz istog supstratnog jezika kao i psl. **grabrъ*.

Lit.: Skok I: 598f.; Gluhak 242; SP VIII: 182f.; ESSJa VII: 99; Vasmer I: 301f.; Matasović 2013.

grȁba *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'aba* (Gola)

Najstarije su potvrde s kajkavskoga područja, usp. sln. *grába*. Zacijelo rana posuđenica iz njem. *Graben* 'jarak, rov', što je izvedeno od glagola *graben* 'kopati', a taj je glagol možda u vezi s hrv. ***grepsti***. Manje je vjerojatna veza s alb. *gropë* 'jarak, graba', jer odnos slavenskoga *b* prema alb. *p* ostaje nejasan.

Lit.: Gluhak 242.

grábež *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'abęš* (Varaždin), *grabeš* (RKKJ)

TVORBA *grabèžljiv* (18. st.) (*grabèžljivōst, grabèžljivac*)

Postalo od psl. **grabežь* (strus. *грабежь*, rus. *грабёж*, polj. *grabież*, sln. *grâbež*), što je izvedeno od psl. **grabiti*, v. ***grabiti***.

Lit.: SP VIII: 178f.; ESSJa VII: 96.

grȁbiti ⟨prez. *grȁbīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȃbit* (Brač), *grȁbiti* (Vrgada), *grȁbit* (Senj), *gr'abiti* (Varaždin), *grabiti* (RKKJ)

TVORBA *grȁbilica*

Postalo od psl. **grábiti* (stcsl. *grabiti*, sln. *grábiti* ⟨prez. *grâbim*⟩, rus. *грáбить* ⟨prez. *грáблю*⟩, polj. *grabić*) < ie. **g^{h}reb(h$_2$)-* 'uhvatiti' (stisl. *grápa*, lit. *gróbti* 'hvatati'). Ukoliko su ie. usporednice ispravne, slavenski glagol ima dug samoglasnik pravilno ispred zvučnoga suglasnika (ishodišni je oblik zacijelo ie. kauzativ **g^{h}robh$_2$-eye-*). Nije jasna veza sa sličnim glagolom ***grepsti***.

Lit.: Skok I: 599ff.; Derksen 185; SP VIII: 179f.; ESSJa VII: 97; Snoj 185; LIV s. v. **g^{h}rebh$_2$-*.

grȁblje *ž, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȏbja* (Brač), *grȁblje* (Lika), *grabļę grebla, greblica* (RKKJ)

TVORBA *grȁbljati* (18. st.), dijal. *grȁbljati* (Lika)

Postalo od psl. **grábja* ⟨a. p. *a*⟩ (strus. *грабля*, rus. *грáбли*, polj. *grabie*, sln. *gráblje*), što je izvedeno od psl. **grabiti*, v. ***grabiti***.

Lit.: SP VIII: 180f.; ESSJa VII: 97f.

grȁbljivica *ž*

Kalk prema nlat. *raptator*, usp. tal. *rapace*, njem. *Greifvogel* 'sokolovka'.

grâcija (grȁcija) *ž* (jednom 15. st. Mon. croat.)

Posuđeno iz tal. *grazia* ili lat. *grātia* 'milina, dražest, ljupkost; zahvalnost', što je izvedeno od ie. **g^{w}erH-* 'hvaliti', v. ***žrtva***.

Lit.: de Vaan 271.

gràciōzan *prid.*

TVORBA *gracióznōst*

Posuđeno iz tal. *grazioso*, što je izvedeno od tal. *grazia*, v. ***gracija***.

grâd[1] *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.) 'veće naseljeno mjesto'

DIJALEKTI I POTVRDE *grôd* (Brač), *grâd* (Senj), *gr^{o}âd* (Vrgada), *grật* (Varaždin), *grad* (RKKJ)

TVORBA *gràdīć* (17. st.)

Postalo od psl. **gôrdъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'ograđeno mjesto, naselje' (stcsl. *gradъ*, sln. *grâd* 'dvorac', rus. *zópod*, polj. *gród*). Ishodišna je ie. korijenska imenica **g^{h}ōrd^{h}-s/*g^{h}rd^{h}-os* 'ograđen prostor, utvrda' (lit. *gařdas* 'vrt', skr. *gṛhá-* 'kuća', lat. *hortus* 'vrt', *cohors* 'ograda', eng. *garden* 'vrt'). U baltoslavenskome je ova imenica postala *o*-osnova, a oblici sa suglasnikom **-t-* (npr. u lat.) objašnjavaju se obezvučivanjem ispred nominativnoga **-s*.

Lit.: Skok I: 602ff.; Gluhak 242; Derksen 178; SP VIII: 103f.; ESSJa VII: 37f.; Snoj 185f.; Matasović 2004: 99, 137; Pronk-Tiethoff 2013: 208.

grâd[2] *m* (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić) 'tuča'

DIJALEKTI I POTVRDE *grad* (RKKJ)

Postalo od psl. **grádъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *gradъ*, rus. *zpad*, polj. *grad*) < ie. **g$^{(h)}$reh$_{3}$d-* (lit. *grúodas* 'smrznuta zemlja', lat. *grando* 'grad, tuča', skr. *hrādúni-* 'tuča', možda i arm. *karkowt* 'tuča').

Lit.: Skok I: 604; Derksen 185; SP VIII: 184; ESSJa VII: 101.

-grad, -gradan *suf.*

Posuđeno iz lat. *-gradus* '-hodan, -stupanj'; *gradior* 'ići, stupati, koračati', *gradus* 'stupanj', usp. ***gresti***.

Lit.: HER 399.

gradácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *gradātio*, što je izvedeno od glagola *gradī* 'koračati', v. ***gresti***.

gràdina *ž* (14. st. Glasnik 13; 17. st. Mikalja)

DIJALEKTI I POTVRDE *gradîna* (Brač), *gradina* (RKKJ)

Postalo od psl. **gordìna* (bug. *zpadúna* 'vrt', sln. *gradína* 'ograda, dvorište', rus. dijal. *zopodúna* 'ograđeni dio staje'), što je izvedeno od psl. **gordъ*, v. ***grad***[1]. Najstarija su zabilježena značenja u hrv. '(živa) ograda' i 'vrt'. U suvremenom jeziku ostalo je samo značenje 'nekadašnja utvrda na povišenom mjestu'.

Lit.: SP VIII: 101; ESSJa VII: 33.

gráditi ⟨prez. *grâdīm*⟩ (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grõdît* ⟨prez. *grõdin*⟩ (Brač), *gr^{o}ādîti* ⟨prez. *gr^{o}ādîš*⟩ (Vrgada), *gr'aditi* (Varaždin), *graditi* (RKKJ)

TVORBA *gráđēnje*, *gràditēlj* (17. st.), *gràditelj* (17. st.) (*graditèljica* (19. st.), *graditèljstvo* (19. st.)), *grádnja* (19. st.)

Postalo od psl. **gordìti* ⟨prez. **gòrdjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *graditi*, sln. *gradīti* ⟨prez. *gradím*⟩, rus. *zopodúmь* ⟨prez. *zopódum*, *zopodúm*⟩, češ. *hradit*), što je denominativni glagol izveden od psl. **gordъ*, v. ***grad***[1].

Lit.: SP VIII: 102f.; ESSJa VII: 35; Snoj 186.

gràdīvo *sr* (19. st.)

TVORBA *gràdīvni*

Izvedeno od ***graditi*** sufiksom kao u ***cjepivo***, ***gnojivo***, ***tkivo***.

gradonáčēlnīk *m* (19. st., Stulić)

TVORBA *gradonáčēlnica*

Vjerojatno preuzeto iz zast. rus. *zpadonačálьnik* 'glavni činovnik većega grada u ruskom carstvu', što je složeno od ***grad***[1] i rus. *načálьnik*, v. ***načelnik***.

gràdskī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gràskī* (Vrgada), *gràcki* (Senj), *gr'acki* (Varaždin), *gradski* (RKKJ)

Postalo od psl. **gordьskъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gradьskyi*, sln. *grâdski*, rus. *zopodskój*, polj. *grodzki*), što je izvedeno od psl. **gordъ*, v. ***grad***[1].

Lit.: SP VIII: 107; ESSJa VII: 40.

grâđa *ž* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *grâja* 'divlja živica' (Grobnik), *grãja* 'divlja živica' (Orbanići),

grâja 'ograda, živica' (Vodice), *gráža* (Slovinci u Istri), *graža, graja* (RKKJ)

TVORBA *grȁđēvnī*

Postalo od psl. **grãdja* < **gradjâ, *gradjь* 'ograda' (stcsl. *graždь* 'staja', sln. *grája*, rus. *городжа*, polj. *grodza*, češ. *hráz* 'brana'), što je izvedeno od psl. **gordъ*, v. ***grad***[1]. Najstarije je značenje 'ograda', novija su značenja 'zgrada' (17. st.) i 'ono što se gradi' (14. st. Hrisovulja, 17. st.), a suvremeno značenje 'ono od čega se gradi, materijal' potvrđeno je od 19. st.

Lit.: SP VIII: 107f.; ESSJa VII: 36.

grȁđanin *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grãjanin* (Brač), *Grȁjān* 'stanovnik mjesta Grobnika' (Grobnik), *gr'ažan* (Varaždin), *graǧanin* (RKKJ)

TVORBA *grȁđānka* (18. st.), *grȁđanskī* (17. st.), *građànstvo* (17. st.)

Postalo od psl. **gordjàn(in)ъ* (stcsl. *graždaninъ*, rus. *горожáнин*, sln. *grajàn*, gluž. *hrodźan*), što je izvedeno od imenice **gordъ*, v. ***grad***[1]. Najstarije je značenje 'čovjek koji živi u ograđenom naselju'.

Lit.: SP VIII: 100f.; ESSJa VII: 36.

grȁđevina *ž* (19. st.)

TVORBA *grȁđevīnskī*

Izvedeno od ***graditi***.

građevìnār *m*

TVORBA *građevìnār* (*građevìnārskī, građevinárstvo, građevìnārka, građevínārev, građevínārov*)

Izvedeno od ***građevina***. Stariji je termin *graditelj*.

grȁf *m*

Posuđeno iz njem. *Graph* i(li) fr. *graphe*, koji su izvedeni od grč. *γράφω* 'urezivati, pisati'. Grčka je riječ izvedena od ie. **gerbʰ-* 'grebati' (steng. *ceorfan* 'rezati'), v. ***ždrijeb***, usp. ***grepsti***.

Lit.: HER 399; Chambers 446.

-graf, -grafija *suf.*

Posuđeno iz grč. *-γραφος* 'koji piše', *-γραφια* 'pisanje', *γραφικός* 'pismeni', od osnove koja je u *γράφω* 'urezivati, pisati' < ie. **gerbʰ-*, v. ***-gram***, ***ždrijeb***, usp. ***grepsti***.

Lit.: HER 399.

grȁfēm *m*

Posuđeno iz grč. *γράφημα* 'slovo', što je izvedeno od *γράφω* 'pisati', v. ***graf, -graf, -grafija***.

grȁfija *ž*

TVORBA *grȁfijskī*

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *γραφία* 'pismo', v. ***graf***.

grȁfika *ž*

TVORBA *grȁfičkī, grȁfičār* (*grȁfičārka, grȁfičārev, grȁfičārov*)

Posuđeno preko njem. *Graphik* iz grč. *ἡ γραφική* 'slikarstvo, slikarska umjetnost', što je poimeničeni pridjev *γραφικός* 'koji pripada slikanju ili pisanju' izveden od *γράφω* 'urezivati, pisati', v. ***graf, -graf, -grafija***.

Lit.: Snoj 186.

grȁfikon *m*

Nova izvedenica od grč. *γραφικός* 'koji se odnosi na pisanje', usp. fr. *graphique*, tal. *grafico* 'grafikon'. Grčka je riječ izvedena od glagola *γράφω* 'urezivati, pisati', v. ***graf***.

grȁfīt *m*

Posuđeno iz tal. *graffito*, što je postalo od participa glagola *graffiare* 'grebati', a taj je pak posuđen iz grč. *γράφω* 'pisati', v. ***graf***.

Lit.: Snoj 186.

grafològija *ž* 'znanost koja proučava rukopise'

TVORBA *grafològijskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Graphologie*, iz fr. *graphologie*, što je složeno od grč. *γράφω* 'pisati', v. ***-graf, -grafija*** i *-λογια* '-slovlje', v. ***-logija, -log***. Francusku je riječ skovao svećenik Jean-Hippolyte Michon (1806. – 1882.).

Lit.: HER 400.

grȁfoskop *m*

Složeno od grč. *γράφω* 'pisati', v. ***-graf, -grafija***, i *σκοπέω* 'gledati', v. ***-skop, -skopija***. Usp. sln. *grafoskôp*, polj. *grafoskop*.

grȁh *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȁh* 'grašak' (Brač, Vrgada), *grȁh* 'vrsta sočiva' (Vrgada), *grȁ* (Lika), *grah* (RKKJ)

TVORBA *grȁhovica* (19. st.), *grȁševina* (19. st. Šulek)

Postalo od psl. **górxъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'grašak' (sln. *grȁh*, rus. *zopóx*, polj. *groch*, češ. *hrách*), što je možda u vezi s lit. *garšvà, gáršva, gařšas*, latv. *gãrsa* 'jarčevac, *Aegopodium podagraria*' unatoč činjenici da nema zajedničkih svojstava graška i biljke *Aegopodium podagraria*. Izvan baltoslavenskoga povezuje se s njem. *Giersch* 'jarčevac, *Aegopodium podagraria*'. Ako slavenska riječ nije u vezi s baltijskim i germanskim riječima, možda je u vezi s indoeuropskim riječima za ječam: het. *karaš* 'obični krupnik', lat. *hordeum*, stvnj. *gersta*, grč. *κριθή*, arm. *gari*, alb. *drithë* < ie. **g$^{(\mathrm{y})\mathrm{h}}$er(H)(s)(-d$^{(\mathrm{h})}$)-*, no postoje formalne poteškoće. Za razvoj značenja 'grašak' < 'ječam' usp. lit. *žìrnis* 'grašak', što je od istoga korijena kao hrv. ***zrno***. Bez obzira na to koja je etimologija točna, riječ je supstratnoga podrijetla. I u hrvatskom je starije značenje 'grašak', koje je sačuvano u dijalektima, primjerice na Braču.

Lit.: Skok I: 604f.; Gluhak 243; Derksen 179; SP VIII: 114f.; ESSJa VII: 45; Snoj 187; Kluge s. v. Gerste.

gràhorica *ž* (18. st.) 'jednogodišnja ili trajna zeljasta krmna biljka iz porodice leptirnjača' *bot. (Vicia)*

Izvedeno od hrv. star. *gràhor* 'neke vrste divljeg i pitomog variva' (17. st.) < **gorxorъ* (samo južnoslavenski, usp. sln. *gráhor*, bug. *грахóр*), što je izvedeno od **gorxъ*, v. ***grah***.

Lit.: ESSJa VII: 43.

gràhovica *ž* 'skupina uzgajanih mahunastih biljaka'

Izvedeno od ***grah***.

Lit.: SP VIII: 112.

grája (grãja) *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'ãja* (Gola)

Postalo od psl. **graja* (sln. *grãja*, polj. *zgraja* 'rulja'), apstraktna imenica izvedena od glagola **grájati* 'bučati, vikati' (hrv. *grájati, gràjati* (19. st. Stulić, Karadžić), dijal. *grájati* (Lika), sln. *grājati*, rus. *грáять*); kao i lit. *gróti* 'kreketati' izvorno od onomatopejskoga korijena **greh$_2$-* (usp. stvnj. *krãen* 'graktati', lat. *grãculus* 'čavka').

Lit.: Skok I: 605; Derksen 185f.; ESSJa VII: 102; Snoj 187.

grákati ⟨prez. *grâčēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'aktati* (Varaždin), *grakati* (RKKJ)

TVORBA *gráknuti* (19. st. Karadžić), dijal. *gráknuti, gràknuti* (Lika), *gràktati* (17. st.) (*gràktānje*), dijal. *gràkćati* (Lika)

Postalo od **grakati* (rus. *грáкать*, polj. *grakać*), u osnovi isti onomatopejski korijen koji je u *grajati*, v. ***graja***.

Lit.: Skok I: 605f.; Gluhak 243; Derksen 186; SP VIII: 185f.; ESSJa VII: 102.

gràktati v. ***grakati***

grâl *m*

Eventualno preko njem. *Gral* posuđeno iz stfr. *Graal*, što je iz srlat. *gradalis* 'plitica'. Dublja je etimologija nejasna, no dovodi se u vezu s lat. *crātēr* (preko dvojbenoga vlat. **cratalis*), v. ***krater***.

Lit.: Kluge s. v. Gral; Chambers 444f.

gràm *m*

Posuđeno preko njem. *Gramm*, fr. *gramme* iz lat. *gramma* 'mala težina', a to je iz grč. *γράμμα* 'slovo', v. ***-gram***. Značenje 'mala težina' razvilo se preko značenja 'oznaka, slovo na utegu'.

Lit.: Snoj 187; Kluge s. v. Gramm.

-gram *suf.*

Sufiks posuđen iz grč. *γράμμα* 'slovo', dosl. 'ono što je urezano, zapisano'. Grčka je riječ izvedena od *γράφω* 'grebati, pisati' < ie. **gerb^{h}-*, v. ***ždrijeb***, ***graf***, usp. ***grepsti***.

Lit.: HER 400.

gramàtika *ž* (16. st.)

TVORBA *gramàtičkī*, *gramàtičār* (*gramàtičārka, gramàtičārev, gramàtičārov*)

Preko lat. *grammatica* posuđeno iz grč. *γραμματική (τέχνη)* '(vještina) pisanja, pismenost, gramatika', što je izvedeno od grč. *γράμμα* 'slovo, pismo, spis', v. ***-gram***.

Lit.: Snoj 187; Kluge s. v. Grammatik.

grämofōn *m*

TVORBA *grämofōnskī*

Posuđeno iz eng. *gramophone*, što je inverzijom nastalo od ranijeg *phonogram* 'gramofonska ploča'. Riječ je složena od grč. *γράμμα*, dosl. 'ono što je urezano, zapisano', v. ***-gram***, i od *φωνή* 'glas' ***-fon***.

Lit.: Chambers 445.

gràmziti (19. st. Karadžić) 'pohlepno težiti za čim, htjeti steći svim sredstvima'

TVORBA *gràmzljiv* (*gràmzljivōst*), *gràmziv* (*gràmzivōst*)

Etimologija nije sigurna. Vjerojatna je veza s glagolom ***grabiti***, no zamjena *-m-* umjesto *-b-* i tvorba nisu razjašnjeni, usp. rus. *грабáздать* 'oteti', *грамáздать* 'zgrabiti'.

Lit.: Vasmer I: 302f.

grána *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grõnȁ* ⟨A *grônu*⟩ (Brač), *gr°ānȁ* ⟨A *gr°ânu*⟩ (Vrgada), *grānȁ* (Senj), *gr'ana* (Varaždin), *gr'āna* (Gola), *grana* (RKKJ)

TVORBA *grânje* (17. st.), *grànati se* (18. st.), *grànčica* (18. st.)

Postalo od psl. **granà* ⟨a. p. *c*⟩, **granь* (sln. *grâna* 'grana', rus. *грáнка* 'buket', češ. *hraň* 'grana'), vjerojatno u vezi s psl. **grana*, **granь* 'rub, granica' (rus. *грань* 'granica, rub', polj. *grań*, stčeš., gluž. *hrana* 'oštri rub'), v. ***granica***. Dublja je etimologija nesigurna. Često se pretpostavlja veza sa stvnj. *grana*, njem. *Granne* 'osje (iglice na klasu), čekinja', srir. *grend* 'brada' uz pretpostavku da je prvotno značenje slavenske riječi bilo 'vrh, oštrica' (značenje 'granica' moglo se razviti preko značenja 'rub', a značenje 'grana' u hrv. preko značenja 'oštrica, šiljak'). Možda treba poći od korijenske imenice, ie. **g*^{h}*rō-n-*, što bi objasnilo alternaciju između *i-* i *a*-osnova u slavenskom, dok su keltski i germanski poopćili prijevojnu prazninu.

Lit.: Gluhak 243f.; SP VIII: 186f.; ESSJa VII: 106f.; Snoj 188; Vasmer I: 304; Matasović 2009: 166.

grànat *prid.* (17. st.) 'koji ima grane, razgranat'

Postalo od psl. **granatъ* (mak. *гранат*, češ. *hranatý*, rus. dijal. *гранáтый*), što je izvedeno od **grana*, v. ***grana***.

Lit.: ESSJa VII: 106.

granáta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *granata* (RKKJ)

TVORBA *granatírati*

Posuđeno iz njem. *(Hand)granate*, što je iz tal. *granata*. Prvotno je značenje bilo 'mogranj, šipak' (od lat. *mālum grānātum* dosl. 'zrnata jabuka'), usp. ***mogranj***. Značenjska je veza u tome što se granata pri eksploziji rasprskava na zrnaste dijelove, šrapnele.

Lit.: Snoj 187; Kluge s. v. Granate.

grândiōzan *prid.*

Posuđeno iz tal. *grandioso*, što je izvedeno od *grande* 'velik' < lat. *grandis* 'velik' nejasne dublje etimologije.

Lit.: Kluge s. v. grandios.

grànica *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *granìca* (Brač), *gr'anica* (Varaždin), *granica* (RKKJ)

TVORBA *gràničār* (17. st.) (*gràničārka*, *gràničārov*, *gràničārev*, *gràničārskī*), *gràničiti* (18. st.), *gràničnī* (18. st.)

Izvedeno od psl. **granìca* (rus. *грани́ца*, polj. *granica*), što je izvedeno od **grana*, **granь* 'rub, granica', v. ***grana***.

Lit.: Gluhak 244; SP VIII: 188f.; ESSJa VII: 106f.

grànīt *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *grànītnī*

Posuđeno preko njem. *Granit* iz tal. *granito*, što je iz srlat. *granitum (marmor)* 'zrnasti mramor' (zbog zrnastog izgleda granita). Srlat. *granitum* je izvedeno od lat. *grānum* 'zrno', v. ***zrno***, usp. ***mogranj***.

Lit.: Snoj 188; Kluge s. v. Granit.

grànuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grãnut* (Brač), *granȕti* (Vrgada), *granût* (Senj), *gr'anuti* (Varaždin), *granuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gornǫti*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***gorjeti*** nazalnim prezentskim sufiksom *-nǫ-*, usp. sln. *granẹ́ti* 'granuti'. Psl. je tvorba možda postala od ie. nazalnog prezenta **g*^{wh}*r-n-* (skr. *ghṛṇoti* 'granuti', arm. *jerṅowm, jeṙanim* 'postati toplim, gorjeti', got. *brinnan* 'gorjeti').

Lit.: Skok I: 592; ESSJa VII: 47f.; LIV s. v. *g^{uh}er-.

grášak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȃšęk* (Varaždin), *grašek* (RKKJ)

Postalo od psl. **goršъkъ* (rus. *горóшек*, polj. *groszek* '*Lathyrus*', češ. *hrášek*), što je izvedeno od psl. **gorxъ*, v. ***grah***.

Lit.: SP VIII: 122f.

gràševina *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***grah***.

gratinírati

Posuđeno, možda preko njem. *gratinieren* iz fr. *gratiner* 'peći tako da nastane kora'. Ishodište je fr. *gratter* 'strugati', što je posuđenica iz frnč. **krattōn*, usp. njem. *kratzen* 'strugati'.

Lit.: Snoj 188; Dauzat 352.

gravírati

Preko njem. *gravieren* posuđeno iz fr. *graver*, a to je iz srniz. *graven* 'kopati'. Niz. je riječ postala od ie. **gerbʰ-* 'grepsti', v. ***grepsti***.

Lit.: Kluge s. v. gravieren.

gravitácija *ž*

TVORBA *gravitácījskī*

Posuđeno preko europskih jezika iz kslat. *gravitatio*, što je izvedeno od lat. *gravis* 'težak'. Ta je lat. riječ postala od ie. **gʷrh₂-u-* (skr. *gurú-*, grč. *βαρύς*, got. ž. mn. *kaurjos*), što je isti korijen kao i u hrv. ***žrvanj***.

Lit.: de Vaan 272.

gr̂b (gr̂b) *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grb* (RKKJ)

TVORBA *gr̂bōvlje (gr̀bōvlje)*

Poput sln. *gr̂b* posuđeno iz srvnj. *erbe* 'nasljedstvo' preko rus. *герб* 'grb' i polj. *herb* (grbovi su bili nasljedni znakovi plemićkih obitelji). Usp. i češ. *erb* 'grb', što je na sličan način posuđeno iz njemačkoga. Početno je *g-* nastalo u ruskome kao nadomjestak za poljsko početno *h-*. Srvnj. *erbe* je postalo od ie. **hₑerbʰ-* 'biti lišen, biti siroče', v. ***rob***.

Lit.: Skok I: 610; Gluhak 244; Snoj 188; Vasmer I: 266; Kluge s. vv. Erbe[1], Erbe[2].

gr̂ba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'rba* (Varaždin, Gola), *grba* (RKKJ)

Postalo od psl. **gъrbъ*, **gъrba* (rus. *горб*, polj. *garb*), što je srodno sa stprus. **garbis* 'brdo' (u toponimima poput *Gailgarben*, *Geylegarben* 'bijelo brdo'), možda i s lit. *gárbana* 'pramen'. Baltoslavenske se riječi povezuju sa sličnim tvorbama u germanskom (stisl. *korpa* 'nabor'), ali i s korijenom koji je u ***grub***. Ova je potonja etimologija malo vjerojatna, jer u psl. **gъrbъ* poluglas stoji ispred sonanta **r*.

Lit.: Skok I: 610; Gluhak 245; Derksen 198; ESSJa VII: 199ff.; Snoj 189.

gr̂bav *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'rbaf* (Gola), *grbav* (RKKJ)

TVORBA *gr̂bavac* (17. st.) (*gr̂bāvčev*), *gr̂bavica* (18. st.)

Postalo od psl. **gъrbavъ* (srbug. *грьбавъ*, rcsl. *гърбавыи*, sln. *gŕbav*), što je izvedeno od psl. **gъrba*, v. ***grba***.

Lit.: ESSJa VII: 199.

gr̂biti se ⟨prez. *gr̂bīm se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr̂bit se* (Gacka), *g'rbiti sę* (Varaždin), *grbiti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **gъrbiti* (sln. *gŕbiti*, rus. *горбить*, polj. *garbić*), što je izvedeno od psl. **gъrba*, v. ***grba***.

Lit.: ESSJa VII: 199.

grbòslōvlje *sr* (19. st. Šulek)

TVORBA *grbòslōvnī*

Šulekov neologizam složen od ***grb*** i ***-slovlje***.

gr̂cati (gr̀cati) (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grc'ati* (Gola), usp. *gr̂cnut* (Brač)

Postalo od starijega **gъrtьcati*, v. ***grtati***.

Lit.: Gluhak 245.

gr̂č *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gàrč* (Brač), *gr̂č* (Vrgada), *gr̂č* (Varaždin), *grč* (RKKJ)

TVORBA *grčèvit*

Kao i bug. *грьч* postalo od psl. **kъrčь* 'spazam, grč' (hrv. dijal. *kŕč* (Istra), bug. *крьч* 'kolike (kod ovaca)', sln. *kŕč*, rus. *кóрчи mn.*, češ. *kŕč*), što je od istoga korijena kao hrv. ***krčiti***. Podrijetlo početnoga **g-* nije sasvim jasno, možda se psl. riječ ukrstila s psl. **gъrčь*, **gъrča* 'čvor, izraslina' (sln. *gŕča* 'čvor na grani, izraslina', češ. *hrče* 'žlijezda').

Lit.: Skok 611f.; Gluhak 245; Snoj 189; BER IV: 304; ESSJa VII: 202, XIII: 210f.

gr̂d *prid.* (13.–14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr̂d, gr̂d* (Grobnik), *gr̂di* (Varaždin), *g'r̄t* (Gola), *grd* (RKKJ)

Postalo od psl. **gr̂dъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *грьдъ* 'ponosan, ohol', sln. *gr̂d* 'ružan', rus.

zórdъıй 'ponosan', češ. *hrdý* 'ponosan'). Značenje 'grd, opasan, ružan' u hrvatskome razvilo se iz starijega, praslavenskog, koje je očuvano u rus. *zórdъıй*, v. ***gord***. Dublje su veze nesigurne. Vjerojatno ovu riječ treba izvesti iz ie. *$*g^wrH$-d^hh_1-o-*, što bi bila složenica od *$*g^wrH$- 'hvaliti' i *$*d^heh_1$- 'činiti' (usp. gal. *bardos* 'vrsta svećenika, bard', skr. *gíras dhā-* 'hvaliti'). Druga je mogućnost da je slavenska riječ u vezi s lit. *gurdùs* 'slab, spor, ukočen', latv. *guřds* 'umoran', ali razlika je u značenju znatna. Ove je baltijske usporednice moguće povezati i s grč. *βραδύς* 'spor' (< ie. *$*g^werd$-). Znatno su manje vjerojatne veze s ie. *$*g^werH$- 'težak' (grč. *βαρύς*), v. ***gravitacija***.

Lit.: Skok I: 613; Gluhak 245; Derksen 198; ESSJa VII: 206f.; Snoj 189; Matasović 2014: 80f.

gȓdan (gŕdan) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȓdan* (Brač), *gȓdi* (Varaždin), *grden* (RKKJ)

Postalo od psl. *gъrdьnъ ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *gŕden* 'gnusan', rus. dijal. *горнóй, гóрдный* 'ponosan', služ. *hordny* 'ponosan, gord'), što je izvedeno od psl. *gъrdъ, v. ***grd***.

Lit.: ESSJa VII: 208.

gȓditi ⟨prez. *gȓdīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grdît* ⟨prez. *grdîn*⟩ (Brač), *grdèt, gȓdèt* ⟨prez. *grdîš, gȓdîš, grdîješ*⟩ (Grobnik), ⟨prez. *gȓdīn*⟩ 'postati ružnim' (Orbanići), *grditi* (RKKJ)

Postalo od psl. *gъrdìti ⟨prez. *gъrdjǫ a. p. *c*⟩ 'ponositi se' (csl. *gъrditi*, sln. *grditi* 'grditi', strus. *zopòumu*, polj. *gardzić* 'podcjenjivati, prezirati'), što je izvedeno od psl. *gъrdъ, v. ***grd***.

Lit.: ESSJa VII: 202f.

grdòba *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grdobȁ* (Brač, Grobnik), *grdǫ̑ba* (Varaždin, Gola), *grdoba* (RKKJ)

Postalo od psl. *gъrdobà ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *grdóba* 'grdoba', češ. *hrdoba* 'gordost'), što je izvedeno od psl. *gъrdъ, v. ***grd***.

Lit.: ESSJa VII: 205f.

grdòbina *ž* (19. st.) *zool. (Lophius piscatorius)*

Izvedeno od ***grdoba***. U 18. je st. riječ zabilježena sa značenjem 'grdoba'.

Lit.: Vinja I: 114.

grèbati (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grèbat* (Gacka)

Postalo od psl. *grebàti* (sln. *grẹ̑bati* 'kopati', rus. dijal. *гребáть*, polj. *grzebać* 'kopati, čeprkati'), što je iterativ od *grebti*, v. ***grepsti***.

Lit.: SP VIII: 207; ESSJa VII: 108f.

grȅbēn *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grèben* (Brač), *gr'ę̣ben* (Gola), *greben* (RKKJ)

Postalo od psl. *greby ⟨G *grebene a. p. *c*⟩ (sln. *grebẹ̑n*, rus. *гребéнь*, polj. *grzebień*), od istog korijena koji je u ***grepsti***, ***grebati***. Greben je isprva ono čime se grebe, češalj.

Lit.: Skok I: 600; Gluhak 245f.; Derksen 186; SP VIII: 194f.; ESSJa VII: 112f.; Snoj 189.

grècist *m*

TVORBA *grècistica*

Posuđeno iz njem. *Gräzist*, a to je od srlat. *graecista*, što je izvedeno sufiksom *-ista* (< grč. *-ιστής*) od lat. *Graecus* 'Grk'.

grecìtēt *m*

Posuđeno iz njem. *Gräzität*, što je iz srlat. *Graecitas*, od lat. *Graecus* 'Grk', usp. ***grecist***.

grecìzam *m*

Posuđeno iz njem. *Gräzismus*, što je izvedeno od lat. *Graecus* 'Grk' sufiksom ***-izam***.

gréda *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grēdȁ* ⟨A *grêdu*⟩ (Vrgada, Senj), *grēdȁ* ⟨A *grêdu*⟩ (Brač), *grẹ̑da* (Varaždin), *gr'ę̣da* (Gola), *greda* 'greda; gredica' (RKKJ), *greda* 'gredica' (Belostenec, Jambrešić)

Postalo od psl. *grędà ⟨a. p. *c*⟩ (bug. *греда́* 'greda', sln. *gréda* 'greda; gredica', strus., rcsl. *гряда*, rus. *грядá* 'gredica', polj. *grzęda*) < ie. *$*g^hrend^h$- (lit. *grindà* 'podna daska', latv. *grìda* 'pod, gumno', njem. *Grund* 'tlo', stir. *grindell* 'dno jezera, tlo', stvnj. *grintil* 'štap' (što je posuđeno u psl. *$*grędèljь$ > hrv. *grédelj* 'središnji dio pluga' (19. st. Karadžić))).

Lit.: Skok I: 614; Gluhak 246; Derksen 187; SP VIII: 198f.; ESSJa VII: 122f.; Snoj 189.

grèdica *ž* (16. st.)

Umanjenica od ***greda*** u kojoj je sačuvano psl. značenje 'gredica, lijeha', usp. kajk. *greda* 'gredica' i rus. umanjenica *гря́дка* 'gredica'.

gregorìjānskī *prid.*

Izvedeno od srednjolatinskoga pridjeva *Gregorianus* 'Grgurov', koji je izveden od imena pape Grgura, *Gregorius*. Gregorijanski je napjev dobio ime po papi Grguru I., a gregorijanski kalendar po Grguru XIII.

Lit.: Mršić 124f.

grêjp *m*

Skraćeni oblik od *grèjpfrut*, što je posuđenica iz eng. *grapefruit* 'grejp', dosl. 'grozd-voće'. Naziv je dobio jer ovo voće raste u grozdu. Eng. *grape* 'boba grožđa' je posuđeno preko stfr. *grape* 'grozd; kuka' iz frnč. **krappa* 'kuka', v. ***krafna***. Eng. je riječ *fruit* 'voće' posuđena preko francuskoga iz lat. *frūctus*, v. ***fruktoza***.

Lit.: Dauzat 352; Chambers 446.

grêmīj *m* 'radno tijelo koje odlučuje, oni koji su najvažniji u donošenju konačnih odluka u upravljanju poduzećima i službama, "trust mozgova"'

Posuđeno iz lat. *gremium* 'krilo', v. ***gromada***.

Lit.: Kluge s. v. Gremium.

grèpsti ⟨prez. *grèbēm*⟩ (16. st. Nalješković)

DIJALEKTI I POTVRDE *grẽpsti* (Varaždin), *grepsti* (RKKJ)

TVORBA *grèbati*

Postalo od psl. **gretì* ⟨prez. **grèbǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *greti* ⟨prez. *grebǫ*⟩ 'veslati', rus. *грести́* ⟨prez. *гребу́*⟩ 'veslati, grabljati', stpolj. *grzebę*) < bsl. **grebti* (latv. *grebt* 'strugati, ribati'), a baltoslavenski je glagol zacijelo postao ukrštanjem indoeuropskih korijena **gerbʰ-* 'urezati', v. ***graf***, i **gʰrebʰ-* 'hvatati' (lit. *grẽbti* 'grabljati', got. *graban* 'kopati', možda i skr. *grabh-, gṛbhṇāti* 'hvatati, uzimati'). Akut u litavskome nije jasan; mogla bi biti riječ o baltoslavenskome prijevojnom duljenju ili o utjecaju korijena koji je u ***grabiti***.

Lit.: Skok I: 600; Gluhak 246; Derksen 186; ESSJa VII: 109f.; Snoj 189.

grèsti (grésti) ⟨prez. *grêm/grédēm* 2. l. *grêš*, 3. l. *grê*, 3. l. mn *grédu*⟩ (13. st. Mon. croat.; 15. st. Marulić) *zast., reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE ⟨prez. *grẽn*, 1. l. mn. *grẽmõ*⟩ (Brač), ⟨prez. *grẽden, grẽn*⟩ (Vrgada), ⟨prez. *grẽn*, 1. l. mn. *grẽmo*⟩ (Senj), ⟨prez. *ré*, 1. l. mn. *rẽmõ*⟩ (Novi), *gresti* (RKKJ)

Postalo od psl. **grę̀stì* ⟨prez. **grę̃mь* < **grędmь* a. p. *c*⟩ 'ići, koračati' (sln. *grẽm, grẹ́m* 'idem', strus. *єпѣсти*, rus. *грясти́* ⟨prez. *грядý*⟩) < ie. **gʰridʰ-* 'koračati' (lit. *grìdyti* 'lutati', got. *grid* 'korak', lat. *gradior* 'ići, stupati, koračati' (s neobjašnjenim vokalizamom)). U južnoslavenskim su jezicima samo prezentski i imperfekatski oblici stari; infinitiv i aorist naknadno su stvoreni. U slavenskom je poopćena osnova s infiksom **-n-* za tvorbu prezenta, ie. **gʰri-n-dʰ-*.

Lit.: Skok I: 615; Gluhak 246; Derksen 188; SP VIII: 203f.; ESSJa VII: 123f.; Snoj 190; de Vaan 269.

grèznuti *dv.* (16. st. Menčetić) 'propadati u što'

DIJALEKTI I POTVRDE *grẽznuti* (Varaždin), *greznuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gręznǫti* 'tonuti (u blato)' (stcsl. *pogręznǫti*, sln. *grẹ́zniti*, rus. *грязну́ть*, polj. *grzęznąć*), što je u vezi s lit. *grimžti*, latv. *grimt* 'tonuti' < pbsl. **grimź-*. Dublja je etimologija nejasna. Bsl. je korijen možda postao nazalnim infiksom i metatezom od ie. **gʷgʰer-* (skr. *kṣárati* 'teći, rastopiti', grč. *φθείρω* 'uništiti'), što se povezuje s korijenom koji je u hrv. ***gaziti***.

Lit.: Skok I: 615; Gluhak 246f.; Derksen 188; ESSJa VII: 125; Snoj 190; LIV s. v. **gᵘgʰer-*.

grȇgēč *m zool. (Perca fluviatilis)*

Posuđeno iz mađ. *görgicse*.

Lit.: Skok I: 615.

grȇgljatī (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *grẽglati, grẽgrati* (Varaždin), *grgr'ati* (Gola), usp. *grgoćât* (Brač), *grglati, grgrati* (RKKJ)

Onomatopeja, usp. sln. *grgljati, krkljati*, lit. *gorgaliúoti*, njem. *gurgeln*, usp. i lat. *gurguliō* 'grlo, grkljan'.

Lit.: Skok I: 615.

grgùtati ⟨prez. *grgućēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *grg'otati* (Varaždin)

Onomatopeja, usp. sln. *grgráti*, rus. dijal. *zopzomámь*, češ. dijal. *hrgotat*, usp. ***gugut***.

Lit.: Skok I: 615; Snoj 190.

grîč *m* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grîč* (Varaždin), *gričˇ* (RKKJ)

Najvjerojatnije postalo od psl. **gъričь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *gríč*), što je izvedeno od istog korijena od kojega je i ***gora***. Riječ je u tom slučaju postala od **g^{w}rH-ih$_{2}$-* (lit. *girià* 'šuma', latv. *dziņa* 'šuma') s prijevojnom prazninom korijena, s rijetkim sufiksom *-čь* (usp. psl. **bičь*, hrv. ***bič***, psl. **bričь* 'britva').

Lit.: Skok I: 616; Gluhak 247; SP VIII: 215; ESSJa VII: 128; Snoj 190.

grìfōn *m* 'antička mitska životinja, krilati lav s orlovskom glavom i pandžama'

Posuđeno preko fr. *griffon* i lat. *gryps, gryphus* iz grč. *γρύψ* ⟨G *γρυπός*⟩. Dalja je etimologija grčke riječi nejasna, ali možda je posuđena iz nekog semitskog izvora, usp. akadski *kāribu* 'div', *kurību* 'duh, kerubin', *karūbu* 'blažen', hebr. *kərūḇ* 'kerubin', v. ***kerubin***.

Lit.: Beekes 289; Chambers 449.

grȉjati (se) ⟨prez. *-jēm (se)*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉjot* (Brač), *grȉjati* (Vrgada), *grȉjat* (Senj), *grêjati* (Varaždin), *gr'ẹ̀ti* (Gola), *greti, grijati* (RKKJ)

TVORBA *grȉjānje* (17. st.), *grȉjāč*

Postalo od psl. **grěti, *grějati* ⟨prez. **grějǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *grějati*, sln. *gréti* ⟨prez. *grêjem*⟩, rus. *zpemь* ⟨prez. *zpéю*⟩, polj. *grzać*), što je izvedeno stativnim sufiksom **-ě-* < **-eh$_{1}$-*, od istoga korijena od kojega je i psl. **gorěti*, v. ***gorjeti***.

Lit.: Derksen 187; SP VIII: 211f.; ESSJa VII: 116f.

grijêh *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grîh* (Brač, Vrgada, Senj), *grî* (Lika), *grệh* (Varaždin), *gr'ệh* (Gola), *greh* (RKKJ)

Postalo od psl. **grěxъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *grěxъ*, sln. *grẹ́h* ⟨G *grẹ́ha*⟩, rus. *zpex* ⟨G *zpexá*⟩, polj. *grzech*). Dalja je etimologija nejasna. Možda je u vezi s rcsl. *(cъ)zpьza* 'zabuna', latv. *grèizs* 'kriv', lit. *graĩžas* 'savijen' < **groyg'-* 'kriv'. Psl. je riječ u tom slučaju postala od korijena **groyg'-* proširenoga sufiksom **-s-*. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od istoga korijena od kojega je **gorěti*, v. ***gorjeti***, ali u tom slučaju tvorba nije objašnjena. Semantički je teška treća etimologija prema kojoj bi riječ bila u vezi s grč. *χρίω* 'mazati', srnnj. *grēme* 'prljavština', steng. *grīma* 'maska', lit. *griẽti* 'pokupiti vrhnje s mlijeka' < ie. **g^{h}rey-* 'mazati', v. ***krizma***. Izvorno bi značenje moralo biti 'prljavština, smola', v. ***pakao***.

Lit.: Skok I: 617; Gluhak 247; Derksen 187; SP VIII: 207f.; ESSJa VII: 114f.; Snoj 190.

grijéšiti ⟨prez. *grijéšīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grīšȉt* ⟨prez. *grîšin*⟩ (Brač, Senj), *grīšȉti* ⟨prez. *grîšīš*⟩ (Vrgada), *grẹš'iti* ⟨prez. *grệšim*⟩ (Varaždin), *grešiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **grěšìti* ⟨prez. **grěšǫ* < **grěxjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *grěšiti*, sln. *grešíti*, rus. *zpeuúmь* 'činiti grijehe', polj. *grzeszyć*), što je izvedeno od **grěxъ*, v. ***grijeh***.

Lit.: SP VIII: 210; ESSJa VII: 118f.

grimàsa *ž* (20. st.)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Grimasse* iz fr. *grimace*, što je izvedeno od frnč. **grima* 'maska', usp. stsas. *grīma*, stnord. *gríma*, a germanske su riječi možda izvedene od ie. **g^{h}rey-* 'mazati', v. ***grijeh***.

Lit.: Snoj 190; Picoche 247.

grȉmīz *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉmīz* (imotsko-bekijski), *grimiz* (RKKJ)

TVORBA *grȉmīzan* (16. st.)

Posuđeno preko tur. *kırmızı* 'crven' iz arap. *qirmiz*, što je pak vjerojatno iz sanskrta (usp. skr. *kṛmi-* 'crv', v. ***crv***). U dijalektima je ova riječ posvjedočena i s početnim *k-*, *krimez, krmez*, što je izvorno.

Lit.: Skok I: 618.

grȉnja *ž* (16. st.)

Riječ nejasnoga podrijetla. Neki dovode u vezu romanske riječi sa sličnim oblikom i značenjem poput istro-rom. *greiña* 'insekt u žitu', tal. dijal. l'Aquila (Abruzzo) *grigna, gregna* 'insekt koji jede povrće, žito itd.'. Druga je mogućnost da je riječ posuđena iz lat. *tinea* 'moljac', a da je početno *gr-* analoški prema ***gristi (se)***.

Lit.: Skok I: 618.

grȉpa *ž* (20. st.)

Posuđeno, možda posredstvom njem. *Grippe*, iz fr. *grippe* 'gripa' (18. st.), što je u starijem jeziku značilo 'kuka, pandža' i izvedeno je od *gripper* 'hvatati'. Francuska je riječ posuđena iz frnč. **grīpan* 'uhvatiti', a to je postalo od ie. **g^{h}reyb^{h}-* (got. *greipan*, lit. *griẽbti*). Gripa je dakle dobila naziv jer ljude naglo hvata, tj. zarazna je. Postoji i mišljenje da je riječ za gripu izvorno slavenska (usp. rus. *хпун* 'promuklost', v. ***hripati***), a da se u europskim jezicima proširila uz njem. posredovanje (dakle s početnim *g-*).

Lit.: Snoj 191; Dauzat 356; Kluge s. v. Grippe; LIV s. v. *g^{h}reiḅb^{h}-.

grȉsti (se) ⟨prez. *grízēm (se)*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉst* ⟨prez. *grīzȅn*⟩ (Brač), *grȉst* ⟨prez. *grizẽn*⟩ (Senj), *grȉsti* ⟨prez. *grīzȅš*⟩ (Vrgada), *gr'isti* ⟨prez. *grīzẹ̃m*⟩ (Varaždin), *gr'isti* ⟨prez. *gr'īzem*⟩ (Gola), *gristi* (RKKJ)

TVORBA *grȉskati* (16. st.), *grîz* (18. st.)

Postalo od psl. **grýzti* ⟨prez. **grȳzǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *gryzti* ⟨prez. *gryzetъ*⟩, sln. *grísti*, rus. *грызть* ⟨prez. *грызёт*⟩, češ. *hrýzti*) < ie. **g^{w}ruHg^{h}-* (lit. *gráužti* 'glodati', grč. *βρύχω* 'škripati zubima', stir. *brón* 'tuga, bol').

Lit.: Skok I: 619; Gluhak 247; Derksen 194; SP VIII: 260f.; ESSJa VII: 160f.; Snoj 191; Furlan 2013: 134.

grȉva *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉva* (Brač), *gr'iva* (Varaždin, Gola), *griva* (RKKJ)

Postalo od psl. **gríva* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *gríva*, rus. *грúва*, polj. *grzywa*) < ie. **griHweh$_{2}$* 'kosa, griva' (latv. *grīva* 'ušće', skr. *grīvā́* 'vrat, zatiljak').

Lit.: Skok I: 620; Gluhak 247; Derksen 189; SP VIII: 216; ESSJa VII: 129f.; Snoj 191.

grȉvna *ž* (16. st.) 1. 'narukvica' reg.; 2. a. 'obruč manje veličine koji služi da što učvrsti, pritegne; okov'; b. 'karika na pušci'; c. 'karika koja služi kao ukras na tijelu (npr. kad se provuče kroz nos)' etnol.

DIJALEKTI I POTVRDE *grîvna* (Lika), *grivna* 'vrsta srebrnog novca' (RKKJ)

Postalo od psl. **grívьna* ⟨a. p. *a*⟩ (rus. *грúвна* 'stari kovani novac, tri kopejke', polj. *grzywna* 'mjera težine'), što je izvedeno od istog korijena od kojega je i psl. **griva*, v. ***griva***. Riječ je isprva označavala ogrlicu.

Lit.: Derksen 189f.; SP VIII: 218f.; ESSJa VII: 130f.

grîz *m*

Posuđeno iz njem. *Grieß*. Prvotno je značenje njem. riječi 'šljunak, zrnca pijeska' (usp. srvnj. *griez* 'šljunak, zrnca pijeska', stnord. *grjōt* 'stijenje'), a značenje 'griz' apstrahirano je iz složenice *Grießmehl* 'brašno od krupice'. Njemačka je riječ postala od ie. **g^{h}rewd-*, v. ***gruda***.

Lit.: Skok I: 620; Kluge s. v. Grieß.

grizòdūšje *sr* (18. st.)

Složeno od *griz*, v. ***gristi (se)*** i ***duša***. Možda djelomični kalk prema srlat. *remorsus conscientiae*, njem. *nagendes Gewissen*, *Gewissensbisse*, usp. ***griža***.

grȉža *ž* (16. st.) 'srdobolja, dizenterija'

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉža* (Gacka), *grîža* (Varaždin), *griža* (RKKJ)

Postalo od psl. **grýža* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *грúжа* 'briga', sln. *grîža* 'griža', rus. *грыжа* 'kila'), što je izvedeno od ***gristi (se)***. Značenje 'proljev, srdobolja' možda je nastalo zbog prisutnosti krvi u proljevu, što je čest simptom te bolesti. *Griža* je, dakle, shvaćena kao 'izjedanje organizma iznutra'. U značenju 'grizodušje', riječ je možda djelomični kalk prema njem. *nagendes Gewissen* 'griža', dosl. 'grizuća savjest'.

Lit.: ESSJa VII: 161f.

grjȅšan *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grîšan* (Brač), *grîšan* (Senj), *grīšân* (Grobnik), *grẹ̄šẹn* (Varaždin), *gr'ẹ̄šẹn* (Gola), *grešan* (Ranjina, Nalješković), *grjēscan (= grȉješan)* (Stulić), *grešen* (RKKJ)

TVORBA *grjȅšnōst* (20. st.)

Postalo od psl. **grěšьnъ* (stcsl. *grěšьnъ*, sln. *grẹ́šen*, rus. *грéшный*, polj. *grzeszny*), što je izvedeno od psl. **grěxъ*, v. ***grijeh***.

Lit.: SP VIII: 210f.; ESSJa VII: 119.

grjȅška *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *greška* (Vitezović)

Izvedeno od ***griješiti***.

grjȅšnica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉšnica* (Brač), *grîšnica* (Vrgada), *grę̑šnica* (Varaždin), *grę̑šn'ica* (Gola), *grešnica* (Divković), *grešnica* (RKKJ)

Postalo od psl. **grěšьnica* (stcsl. *grěšьnica*, sln. *gréšnica*, rus. *грéшница*, polj. *grzesznica*), što je izvedeno od psl. **grěšьnъ*, v. ***grješan***, ***grješnik***.

grjȅšnīk *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȉšnik* (Brač), *grîšnīk* (Vrgada), *grę̑šnik* (Varaždin), *gr'ę̑šnik* (Gola), *grešnik* (Ranjina, Naljeković), *grešnik* (RKKJ)

Postalo od psl. **grěšьnikъ* (stcsl. *grěšьnikъ*, sln. *gréšnik*, rus. *грéшник*, polj. *grzesznik*), što je izvedeno od psl. **grěšьnъ*, v. ***grješan***.

gȓkljan *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grkjôn* (Brač), *grkl^{o}ān* (Vrgada), *grkljȁn* (Senj), *g'rkl̨an* (Varaždin), *g'rklan* (Gola), *gerkl̨an*, *grkl̨an*, *grkl̨ańek* (RKKJ)

Riječ je posvjedočena samo u južnoslavenskom, a upućuje na psl. **gъrkljanъ* (bug. *гáрклян*), od istoga korijena koji je u psl. **gъrdlo*, v. ***grlo*** i **gъrtanъ* 'grlo' (rus. *гортáнь*, češ. *hrtan*, sln. *grtàn*) s velarnim sufiksom. Možda je postala od potonje riječi nejasnim sufiksom s obzirom na identičan zadnji slog i komplementarnu distribuciju riječi **gъrkljanъ* i **gъrtanъ* u slavenskim jezicima. Vjerojatno ne sadrži isti sufiks kao u lit. *gurklỹs* 'grlo' < ie. **g^{w}rh$_3$-tlo-*.

Lit.: Skok I: 621; Vasmer I: 298.

grkokàtolik *m*

TVORBA *grkokàtolkinja*, *grkokàtolikinja*, *grkokàtoličkī*

Riječ je složena od *Grk* i ***katolik***. Prvi su hrvatski grkokatolici nastali priznavanjem pape u 16. stoljeću.

gȓlat *prid.* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'rlat* (Gola)

TVORBA *gȓlatōst*

Izvedeno od ***grlo***. Usp. stčeš. *hrdlatý*, rus. dijal. *горлáтый* 'grlat'.

Lit.: ESSJa VII: 203.

gȓlica *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȓlica* (Brač, Senj), *g'rlica* (Varaždin), *grlica* (RKKJ)

Postalo od psl. **gьrdlica* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *grъlica*, sln. *gŕlica*, rus. *зóрлица*, polj. *gardlica*), od istog korijena koji je u **gъrdlo*, v. ***grlo***. Grlica se glasa snažnim grlenim glasom, odatle semantička veza.

Lit.: Skok I: 621f.; Snoj 191; ESSJa VII: 203.

gȓliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȓlit* (Brač), *gȓliti* (Vrgada)

Izvedeno od ***grlo***. Usp. sln. *grliti* (*zast.*), češ. dijal., star. *hrdliti* 'gušiti'.

gȓlo *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȓlo* (Brač, Vrgada, Senj), *g'rlo* (Varaždin), *g'rlǫ* (Gola), *gerlo*, *grlo* (RKKJ)

TVORBA *gȓliti* (16. st.) (*gȓljēnje* (16. st.)), *gȓlīć* (*gȓlić*) (16. st. Hektorović), *gȓlen* (20. st.)

Postalo od psl. **gьrdlo* ⟨a. p. *a*⟩ (rus. *зóрло*, polj. *gardło*, sln. *gŕlo*) < ie. **g^{w}rh$_3$-t/d^{h}lo-* (lit. *gurklỹs* 'guša', stprus. *gurcle* 'grlo'), od ie. korijena **g^{w}erh$_3$-* 'progutati, proždrijeti', v. ***žderati***, ***ždrijelo***. Veza s grč. *βάραθρον*, hom. *βέρεθρον* 'ždrijelo' nije vjerojatna zbog formalnih teškoća.

Lit.: Skok I: 621f.; Gluhak 247f.; Derksen 198; ESSJa VII: 204f.; Snoj 191; Holzer 2011: 106.

grlòbolja *ž* (18. st.)

Složeno od ***grlo*** i ***bol***, usp. ***glavobolja***.

gȓm (gȓm) *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȓm* (Brač, Vrgada, Senj), *gȓm*, *gȓm* ⟨G *gȓmā*, *grmȁ*⟩ (Grobnik), *gȓm* (Varaždin), *germ*, *grm* (RKKJ)

TVORBA *gȓmić* (16. st.), *gȓmēnje* (17. st.), *gŕmak* (16. st.) (*gŕmčić* (18. st.)), *grméčak*, *grmíčak*, *grmúšak*, *grméljak*, *grmòvit*

Postalo od psl. **grъmъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. ⟨L *grъmu*⟩, strus. *грьмъ*, sln. *gŕm*). Riječ je možda izvedena od osnove sa sufiksom *men*, usp. hrv. star. zbirna imenica *gȓmēnje* (17. st.) i crnogorski *gȓmēn* 'grm'. Manje je vjerojatno da su ti oblici nastali ukrštanjem riječi *grumen* i *grm*. Slavenske su riječi vjerojatno u vezi s lit. *griáumenys*, *graũmenys* *mn.* 'gusta šuma' i *grùmutas* 'grm'. Dublja je etimologija nejasna. Neuvjerljiva je etimologija koja povezuje *grm* s ***grumen*** <

*g^hrowd-men- zbog slavenskog vokalizma i zbog litavskih usporednica bez *-d-*.

Lit.: Skok I: 622; Gluhak 248; ESSJa VIII: 159f.; Snoj 191f.; Vasmer I: 313.

gr̀mjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grmȉt* ⟨prez. *grmȋ*⟩ (Brač), *grmȉt* (Senj), *grmìti* ⟨prez. *grmȋ*⟩ (Vrgada), *grmẽt* ⟨prez. *grmȋ*⟩ (Grobnik), *grm'ẹti* ⟨prez. *grmȋ*⟩ (Varaždin), *germeti, grmeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **grъmě̀ti* ⟨prez. **grь̀mjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *grъměti*, sln. *grmẹ́ti* ⟨prez. *grmí*⟩, rus. *гремéть* ⟨prez. *гремúм*⟩, polj. *grzemeć*) < ie. **g^hrem-* 'glasan zvuk' (lit. *grumẽti* 'grmjeti', grč. *χρεμετίζω* 'rzati', stvnj. *grim* 'bijesan', steng. *grimman* 'bjesnjeti'). Isti korijen je i u psl. **gromъ*, v. ***grom***. U baltoslavenskom je glagol tvoren od korijena u prijevojnoj praznini **grim-/*grum-*.

Lit.: Skok I: 623; Derksen 195; SP VIII: 265f.; ESSJa VII: 163f.; Snoj 193.

gr̀mljavina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grmjãvina* (Brač), *grmjavĩna* (Grobnik), *g'rmļavina* (Varaždin), *grmļavina, grmlavina* (RKKJ)

Izvedeno od ***grmjeti***. Usp. sln. *grmljâva* (*rijetko*), *grmljâvica*.

gr̂mlje *sr, zb.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr̃mję* (Varaždin), *grmje* (16. st. Zoranić, 18. st. Kanizlić), oblici s *-lj-* zabilježeni su od 18. st. (Pavić), *grmļe* (RKKJ)

Postalo od **grъmь̀je* (usp. sln. *gŕmje*, strus. *гръмие*), što je kolektiv izveden od psl. **grъmъ*, v. ***grm***.

grmȍlik *prid.*

Složeno od ***grm*** i *-lik*, v. ***lik***.

gr̀muša *ž* (16. st.) *zool. (Sylviidae)*

Izvedeno od ***grm***.

gr̀nac (gr̃nac) *m* (17. st.) 'lonac od pečene gline'

Postalo od psl. **gъrnь̀cь* (bug. *гърнéц*, sln. *gŕnec*, strus. *гърньць*, polj. *garniec*), što je deminutiv od psl. **gъrnъ* '(kovačka) peć' (rus. *горн*, polj. *garn*) < ie. **g^{wh}r-no-* (lat. *fornus* 'peć', skr. *ghṛṇá-* 'žar'), a to je izvedeno od korijena koji je u ***gorjeti***.

Lit.: Skok I: 592f.; Gluhak 248; Derksen 199; ESSJa VII: 210f.

gŕnuti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *grnȕti* ⟨prez. *gr̃neš*⟩ (Vrgada), *g'rnuti* (Varaždin), *gernuti, grnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gъrnǫ̀ti* < **gъrtnǫ̀ti* ⟨prez. **gъr(t)nǫ̀* a. p. *b*⟩ 'skupiti' (sln. *gŕniti* ⟨prez. *gr̃nem*⟩, rus. dijal. *горнýть*, polj. *garnąć*), vjerojatno od ie. **$h_2$ger-* 'skupljati' (lat. *grex* 'stado', grč. *ἀγείρω* 'skupljati'). Od istog korijena kao i psl. **gъrstь*, v. ***grst***, i **gъrtati*, v. ***grtati***. Podrijetlo sufiksa *-t-* nije jasno; možda je poopćen iz pasivnog participa **$h_2$gr-to-*.

Lit.: Skok I: 601f.; Derksen 199; ESSJa VII: 214f.; Snoj 192.

grȍb *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grę̑b* (Brač), *grẽb* (Vrgada), *grȍb* (Senj, Vrgada), *grôp* (Varaždin), *gr'op* (Gola), *grẽb* (15. st. Marulić), *greb, grob* (RKKJ)

TVORBA *grȍbak* (18. st.), *grȍbār* (*grȍbārev, grȍbārov*), dijal. *grebȍder* 'grobar' (Dubrovnik, 17. st. Mikalja, Della Bella)

Postalo od psl. **grobъ* ⟨a. p. *b*⟩ (rus. *гроб*, polj. *grób*), od istoga korijena kao u ***grepsti***. Dijalektalni oblici s *-e-* analoški su prema *grepsti*.

Lit.: Skok I: 601; Gluhak 248f.; Derksen 190; SP VIII: 220f.; ESSJa VII: 112f.; Snoj 192.

grôblje *sr* (13. st. Sava; 16. st. Vetranović)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȍblje* (Senj), *grȍbjī* (Grobnik), *grộbję* (Varaždin), *gr'ộbje* (Gola), *grobje, grêblje, grebje* (18. st.), *grobje* (RKKJ)

Poput sln. *grộbje* postalo od **grobьje*, što je zbirna imenica izvedena od ***grob***.

grȍbnī *prid.* (13. st. Sava; 16. st. Ranjina)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'obni* (Varaždin), *grobni* (RKKJ)

Postalo od psl. **grobьnъ(jь)* (stcsl. *grobьnyi*, sln. *gróben*, ukr. *гробний*, polj. rijetko *grobny*), što je izvedeno od psl. **grobъ*, v. ***grob***.

Lit.: SP VIII: 221f.; ESSJa VII: 134.

grȍbnica *ž* (16. st. Nalješković)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȍbnica* (Senj), *grobnica* (RKKJ)

Postalo od psl. **grobьnica* (bug. *гробница*, sln. *grobníca*, rus. *гробни́ца*, slč. rijetko *hrobnica*), što je izvedeno od psl. **grobьnъ*, v. ***grobni***.

Lit.: SP VIII: 221; ESSJa VII: 134.

grȍf *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grof* (RKKJ)

TVORBA *grȍfica* (18. st.), *grȍfovskī* (19. st. Šulek)

Posuđeno, možda preko mađ. *gróf*, iz njem. *Graf*. Njemačka se riječ dovodi u vezu s grč. *γραφεύς* 'pisar', što je u Bizantu označavalo i titule nekih dostojanstvenika, usp. ***graf***.

Lit.: Skok I: 623; Snoj 193.

grofȍvija *ž* (20. st. Fran Mažuranić)

Izvedeno od ***grof***. Nova riječ koja je zamijenila starije *grȍfija* (19. st.) i *grȍfovina* (19. st.) s istim značenjem.

grȍhnuti (grȍhnuti) (18. st.) 'ruknuti, srušiti se, strmoglaviti se'

Postalo od psl. **groxnǫti* (bug. *срóхна* 'stropoštati se', rus. *срóхнуть* 's trijeskom baciti, lupati', stčeš. *hrochnuti* 'stropoštati se'), što je izvedeno od korijena koji je u psl. **groxotъ*, v. ***grohot***.

Lit.: ESSJa VII: 135.

grȍhōt (grȍhot) *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȍhot* (Brač), *gr'ohot* (Varaždin), *grohot* (RKKJ)

TVORBA *grȍhōtan (grȍhotan)* (18. st.)

Postalo od psl. **groxotъ* (sln. *grohòt*, rus. *срóхот* 'lupa', polj. *grochot* 'lupa'), izvorno ekspresivna tvorba bez jasnih usporednica u drugim ie. jezicima.

Lit.: Skok I: 623 Gluhak 249; SP VIII: 224; ESSJa VII: 135f.

grohȍtati ⟨prez. *grȍhoćēm*⟩ (16. st. Vrančić)

DIJALEKTI I POTVRDE *groh'otati sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **groxotàti* (strus. *срохотамъ*, sln. *grohotáti*, polj. *grochotać*), što je izvedeno od psl. **groxotъ*, v. ***grohot***.

Lit.: SP VIII: 223f.; ESSJa VII: 135.

grȍktati (grȍktati) ⟨prez. *grȍkćēm*⟩ (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'oktati* (Varaždin)

Onomatopeja, tvorena slično kao ***grohot***, ***grohotati***.

Lit.: Skok I: 623f.; ESSJa VII: 136.

grôm *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grộm* ⟨G *grȍma*⟩ (Brač), *grôm* ⟨G *grȍma*⟩ (Vrgada, Senj, Novi), *grôm* (Varaždin), *grom* (RKKJ)

Postalo od psl. **grȍmъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *gromъ*, sln. *grȍm*, sln. dijal. *grộm*, rus. *гром* ⟨G *гро́ма*⟩, polj. *grom*). Psl. **gromъ* tvoreno je kao tematska imenica, *nomen actionis* glagola **grьměti*, v. ***grmjeti***.

Lit.: Skok I: 623; Gluhak 249; Derksen 190; SP VIII: 228f.; ESSJa VII: 138; Snoj 192.

grȍmača *ž* (13. st. Mon. croat.) 'ograda od nabacanoga kamenja podignuta u kršu između manjih komada obradive zemlje'

DIJALEKTI I POTVRDE *gromȁča* (Vrgada, Senj), *gromača* (RKKJ)

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***gromada***; izvorno je značenje 'hrpa kamenja'.

Lit.: Skok I: 606.

gromáda *ž* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gromą̑da* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *громáда*, što je postalo od psl. **gromàda* (bug. *громáда*, sln. *gromāda*, polj. *gromada*). Slavenska je imenica u vezi sa sinonimnim psl. **gramada* (csl. *gramada*, srp. *gramàda* (14. st. Mon. serb.), sln. *gramáda*, strus. *грамада*) i **gъrmada* (stariji hrv. *grmada* (17. st. Belostenec, Jambrešić, Vitezović), bug. dijal. *гръмáда*, sln. *grmáda*). Korijen je slavenskih riječi izveden od ie. **grem-* 'puno naručje' (skr. *grā́ma-* 'gomila (ljudi)', lat. *gremium* 'krilo', lit. *grùmulas* 'hrpa', stvnj. *krimman* 'pritiskati, grabiti'), što je možda u vezi s ie. korijenom **$h_2$ger-* 'skupljati', v. ***grnuti***.

Lit.: Skok I: 606; Gluhak 249; Derksen 190; SP VIII: 224f.; ESSJa VII: 103, 136; de Vaan 272.

grȍmak *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***grom***, usp. rus. *гро́мкий* 'glasan, zvučan'.

grȍmobrān *m*

Složenica od ***grom*** i korijena koji je u ***braniti***, usp. ***kišobran***.

grȍmoglasan (gromȍglasan, gromȍglāsan) *prid.* (14. st. Domentijan; 19. Stulić)

Složenica od ***grom*** i ***glasan***. Riječ je prvobitno crkvenoslavenska, usp. stcsl. *gromъglasъ*, a crkvenoslavenska je riječ kalk prema grč. *βροντόφωνος* 'gromoglasan'. U današnjem je hrvatskom jeziku riječ posuđenica iz rus. *громогла́сный*.

grȍmōvnīk (gromȍvnīk) *m* (19. st. Mažuranić)

Izvedeno od ***grom***. *Gromovnik* je nadimak vrhovnog božanstva u nekoliko indoeuropskih kultura, počevši od grčkog Zeusa (*Ζεὺς βροντα῀ος*), rimskog Jupitera (*Iuppiter tonans*), germanskog Thora te u slavenskoj mitologiji Peruna. Perun je u kršćanstvu interpretiran kao sveti Ilija, pa je i njegov nadimak *Gromovnik*.

grȍš *m* (16. st.)

Posuđeno iz njem. *Groschen*, što je posuđenica iz srlat. *(denarius) grossus* 'debeli (dinar)'. Etimologija je latinske riječi nejasna.

Lit.: Kluge s. v. Groschen.

grȍteska *ž*

Posuđeno iz tal. *grottesca*, možda preko fr. *grotesque*. Talijanska je riječ izvedena od *grotta* 'špilja' (usp. čak. *grȍta* 'kameni greben' (Brač), 'oveći kamen' (Senj, Grobnik)) < lat. *crypta* 'podzemni prolaz, komora', što je posuđenica iz grč. *κρυπτή*. Grčka je riječ izvedena od participa glagola *κρύπτω* 'kriti', v. ***kripto-***. *Groteska* je prvobitno bio naziv za umjetnički stil koji se u 15. st. u Rimu temeljio na ekstravagantnim dekoracijama u dvorcu Domus Aurea rimskog cara Nerona. Ostatci su toga dvorca nađeni u 15. stoljeću u špilji u brdu za koju je ustanovljeno da je zapravo bila jedna od dvorana Neronova dvorca.

Lit.: DEI 1876; Snoj 193.

grȍtlo *sr* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od psl. **grotъ* 'posuda' (hrv. star. *grôt* 'posuda u kojoj stoji žito te se iz njega malo po malo posiplje i pada u mlin' (16. st. Zoranić, 18. st. Belostenec), čak. *grȍt* ⟨G *grotȁ*⟩ 'bunar s kablicom za grabljenje vode; rupa u gornjem kamenu ručnog mlina' (Cres), *grȍt* 'drveni sud za gnječenje grožđa, kaca' (Grobnik), sln. *grȏt* 'lijevak, rupa u gornjem kamenu ručnog mlina', rcsl. *гротъ* 'posuda', češ. dijal. *hrot* 'čabar'). Sufiks je *-lo* u hrv. analoški prema ***grlo***. Psl. se riječ izvodi od istoga korijena koji je u ***grlo***, no ie. **g^{w}rh$_{3}$t-* bi u praslavenskom dalo **gъrt-*, a prijevojna punina korijena dala bi psl. **gort-*. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od korijena koji je u ***grnuti***.

Lit.: Skok I: 625; ESSJa VII: 140f.; Snoj 193.

gróza (grȍza) *ž* (14. st. Danilo; 16. st. Menčetić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'oza* (Varaždin), *groza* (RKKJ)

Postalo od psl. **grozà* ⟨a. p. *c*⟩ 'prijetnja, strah' (stcsl. *groza*, sln. *gróza*, rus. *гроза́* 'oluja, prijetnja', polj. *groza*), što je izvedeno od istoga korijena od kojeg su lit. *gražóti* 'prijetiti', latv. *grę̃zuôt*, usp. ***groziti se***. Dalja je etimologija nejasna. Dovodi se u vezu s grč. *γοργός* 'strašan' (usp. i ime čudovišta Gorgone, grč. *Γοργώ*), eventualno i sa srir. *garg* 'grub', arm. *karcr* 'tvrd'. Za te bi se usporednice moglo rekonstruirati ie. ekspresivni korijen **gorg'-*, no iz njega se ne mogu izvoditi baltoslavenske riječi zbog njihovog odstupajućeg vokalizma.

Lit.: Skok I: 608; Gluhak 249f.; Derksen 191; SP VIII: 232f.; ESSJa VII: 141f.; Snoj 193; Matasović 2009: 151.

grôzan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȏzan* (Brač), *grôzẹn* (Varaždin), *grozen, grozan* (RKKJ)

TVORBA *grôzno*

Postalo od psl. **grozьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *grozьnъ*, sln. *grózen*, rus. *гро́зный*, polj. *groźny*), što je izvedeno od korijena koji je u psl. **groza*, v. ***groza***.

Lit.: SP VIII: 237f.; ESSJa VII: 144.

grȍzd (grôzd) *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȏzd* ⟨G *grozdȁ*⟩ (Brač), *grûzd* (Komiža), *grȍzd* (Vrgada, Grobnik, južna Baranja), *grôst* (Varaždin), *gr'ost* (Gola), *grozd* (RKKJ)

Postalo od psl. **grozdъ* ⟨a. p. *b/c*⟩ (stcsl. *grozdъ*, rus. *гроздь*, *гроздь*, sln. *grȍzd* 'boba grožđa', usp. i stcsl. *groznъ*, češ. *hrozen* 'grozd'). Dublje su usporednice nesigurne. Ova se riječ uspoređuje s germanskom riječju za 'travu' (stvnj. *gras*, got. *gras*, itd.) i lat. *grāmen* 'trava' ali semantička je veza slaba.

Druga je mogućnost veza s ie. riječju za 'ječam', ie. *$g^{(\prime)h}er(H)(s)(-d^{(h)})$- (grč. *κρίθη*, lat. *hordeum*, het. *karaš-*, stvnj. *gersta*), usp. ***grah***. U tom bi slučaju prvotno značenje psl. **grozdъ* bilo 'plod, zrno', a poslije je preneseno na 'plod vinove loze'.

Lit.: Skok I: 608; Gluhak 250; Derksen 191; SP VIII: 234; ESSJa VII: 142; Snoj 194.

gròziti se (gróziti se) ⟨prez. *gròzīm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grozìt se* ⟨prez. *grozîn se*⟩ (Brač, Senj), *grozìt se* ⟨prez. *grozîš se*⟩ (Grobnik), *groz'iti sę* ⟨prez. *grozîm se*⟩ (Varaždin), *grọz'iti se* (Gola), *groziti se* (RKKJ)

TVORBA *grožeńe* (RKKJ)

Postalo od psl. **grozìti (sę)* ⟨prez. **gròzjọ (sę)* a. p. *c*⟩ (sln. *grozīti* ⟨prez. *grozím*⟩, rus. *запугáть* ⟨prez. *запугáю*⟩, polj. *grozić*), što je izvedeno od **groza*, v. ***groza***.

Lit.: Derksen 191; SP VIII: 235f.; ESSJa VII: 143;.

gròznica *ž* (15. st. Mon. croat., Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *groznìca* (Vrgada), *gr'oznica* (Varaždin)

TVORBA *gròzničav* (18. st.)

Izvedeno od ***grozan***. Za tvorbu usp. sinonimne *vrućica* i *ognjica*.

gròzomōran *prid.*

Složeno od ***groza*** i korijena koji je u ***moriti***. Za tvorbu usp. ***ljubomora***.

grozòta *ž* (19. st. Trnski)

DIJALEKTI I POTVRDE *groz'ota* (Varaždin)

Poput sln. *grozóta* izvedeno od ***groza***. Za sufiks usp. ***strahota***, ***ljepota***, ***divota***, ***dobrota***.

gròžđe *sr, zb.* (15. st. Bernardin, Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grộzje, grộžje* (Brač), *gròzjē* (Vrgada), *grõzje* (Senj), *gròzjī* (Grobnik), *grộzdję* (Varaždin), *gr'ọ̄zdje* (Gola) *grozdje*, štokavski oblici sa *-žđ-* zabilježeni su od 18. st., *grozdje, grozje, groğe, grožğe* (RKKJ)

TVORBA *gròžđanī*

Postalo od psl. **grozdьje* (csl. *grozdije*, bug. *грóздe*, sln. *grọ́zdje*), što je zbirna imenica izvedena od psl. **grozdъ*, v. ***grozd***.

Lit.: Derksen 191; SP VIII: 234f.; ESSJa VII: 142;.

gròžnja *ž* (16. st.) 'prijetnja'

DIJALEKTI I POTVRDE *grožna, grožńa* (RKKJ)

Izvedeno od ***groziti se***. Usp. i sln. *gróžnja*.

gr̂st *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.) 'svežanj' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gr̂c* (Brač), *gr̂s* (Orbanići)

Danas samo u dijalektima, v. ***pregršt***.

Lit.: Skok I: 625; Derksen 199; ESSJa VII: 212f.; Furlan 2013: 136.

grstiti se (17. st.) 'gaditi se, gnušati se', v. ***grustiti se***

gr̂tati ⟨prez. *gr̂ćēm*⟩ (19. st.)

Vjerojatno izvedeno od prefigiranih glagola poput *zgrtati*, *odgrtati* koji su izvedeni od korijena koji je u ***grnuti***.

Lit.: Gluhak 250;.

grûb *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *grûb* ⟨ž *grūbā* sr *grûbo*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *grũbi* (Varaždin), *grub* (RKKJ)

TVORBA *grúbjeti* (17. st.), *grûbo*

Postalo od psl. **grộbъ*, **grûbъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *grọbъ*, bug. *грýб*, sln. *grộb*, rus. *грýбый* ⟨ž *грýбá* sr *грýбо*⟩, polj. *gruby* 'gust, grub', polj. dijal. *gręby* 'naboran, tvrd'). Slavenski je pridjev u vezi s lit. *grubùs* 'tvrd', *grùbti* ⟨prez. *grumba*⟩ 'postati krutim, neravnim, stegnuti se'. Kao što pokazuju baltijske usporednice i supostojanje polj. *gręby* i *gruby*, u psl. valja rekonstruirati dvije varijante istoga korijena ili dvije bliskoznačne riječi s nazalnim samoglasnikom i s **u*, usp. ***guz***, ***gruda***. Prva je varijanta izvodiva iz starijega **grumb-*, a druga iz **growb-*. Izvan baltoslavenskoga ovaj se korijen može usporediti sa stvnj. *grob* 'grub'. Manje je vjerojatno da je u vezi sa stisl. *kryppa* 'grba, nabreklina' i srodnim germanskim riječima (stvnj. *kropf* 'nabreklina na vratu ptica', *krimfan* 'stegnuti se, skupiti se', *kramph(o)* 'grč', usp. ***krafna***) zbog vokalizma germanskih riječi, koji upućuje na pragermanski korijen **kre(m)p-*, **kru(m)p-*.

Lit.: Skok I: 626; Gluhak 250f.; Derksen 192; SP VIII: 239f.; ESSJa VII: 145f.; Snoj 192; Furlan 2013: 137.

grubìjān *m* (19. st.)

TVORBA *grubìjānka*

Posuđeno iz njem. *Grobian* s analoškim *-u-* prema ***grub***. Njemačka je riječ izvedena od *grob* 'grub', v. ***grub***, vjerojatno šaljivo prema imenima svetaca poput *Cassian, Cyprian, Damian*.

Lit.: Kluge s. v. Grobian.

grúbōst *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od psl. **grǫ̑bostь, *grûbostь* ⟨a. p. *c*⟩ (bug. *дрýбост*, sln. *grobôst*, rus. *дрýбость*, polj. *grubość* 'debljina'), što je izvedeno od psl. **grǫ́bъ, *grubъ*, v. ***grub***.

Lit.: SP VIII: 238f.; ESSJa VII: 144.

grùda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grùda* (Brač, Senj), *gr'uda* (Varaždin), *gruda* (RKKJ)

TVORBA *grùdica* (16. st. Držić) (*grùdičast*), *grùdati se* (19. st.) (*grùdānje*)

Postalo od psl. **grúda* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *grúda*, rus. *дрýда*, polj. *gruda*). Na postojanje psl. varijante s nazalnim samoglasnikom, **grǫda*, možda upućuje stpolj. *grąda* 'suho mjesto među močvarama'. Ova je riječ izvedena od korijena od kojeg su lit. *grūsti* 'lomiti, mrviti', latv. *graûds* 'žito', njem. *Grütze* 'kaša' < ie. **g^{h}rowd-* 'mrviti'. Prvotno bi značenje bilo 'smrvljena smjesa', v. i ***grumen***.

Lit.: Skok I: 626; Gluhak 251; Derksen 192; SP VIII: 248f.; ESSJa VII: 148f.; Snoj 194.

grûdi *ž, pl. t.* (14. st. Lesekörn. šaf. 129; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grudi* (RKKJ)

TVORBA *grûdnjāk*

Postalo od psl. **grǫ̑dь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *grǫ̑d*, rus. *друдь*, polj. *grędzi mn.*). Slavenska riječ za 'grudi' dovodi se u vezu s lat. *grandis* 'velik, odrastao' no to je značenjski nategnuto (slavensko bi značenje bilo izvodivo iz 'velik, nabreknut dio (ženskog) tijela'). Druga je mogućnost da je **grǫdь* u vezi s **gruda, *grǫda*, v. ***gruda***, ali u tom je slučaju veza s lat. *grandis* teška zbog različitog vokalizma. Treća je i najvjerojatnija mogućnost da je psl. **grǫdь* u vezi sa steng. *grēada* 'grudi', stir. *grūad* 'obraz' < ie. **g^{h}rowd^{h}n-*. Slavenska bi riječ bila izvodiva pravilnom metatezom od prijevojne praznine **g^{h}rud^{h}n-*, usp. ***voda***.

Lit.: Skok I: 627; Gluhak 251; Derksen 193; ESSJa VII: 148ff.; Snoj 194.

grudòbolja *ž* 'tuberkuloza, sušica'

Složeno od ***grudi*** i ***bol***.

grùdobrān *m*

Složenica od ***grudi*** i korijena koji je u ***braniti***, usp. ***kišobran***, ***lukobran***.

grùg *m zool. (Conger conger)*

DIJALEKTI I POTVRDE *grôngo* (Skradin), *grangũn* (Trogir), *grûnda* (Trpanj)

Posuđeno iz vlat. *grongus* (lat. *conger, gonger, congrus*, usp. tal. *grongo*, juž. fr. *grunc*), što je iz grč. *γόγγρος* (predgrčkoga podrijetla). Dijalektalni oblici poput *grangun* posuđeni su uz mletačko posredništvo. Dijalektalni oblici sa završnim *-j* (*gruj*) posuđeni su iz sinonimnog grč. *γρῦλος*, kasnije *γρύλλος* (starije je značenje 'prasac').

Lit.: Skok I: 627; REW 2144; Vinja I: 190f.; Beekes 281; M. Matasović 2011: 105.

grúhati (17. st.) 'lupati, udarati s bukom' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *grùhati* 'drmati, stresati' (Dubrovnik) (u ARj posebna natuknica), *grùhot* (Brač), *grũhati* (Varaždin), *grúvati* (19. st.)

TVORBA *grùh* 'tucano kamenje' (19. st.)

Postalo od psl. **gruxàti* (bug. *дрýхам* 'mlatiti, usitniti udarima', rus. dijal. *дрýхать* 'drljati', češ. *hrouchati* 'gruhati'), što je vjerojatno postalo od ie. **g^{h}reHu-* (lit. *griáuti* 'grmjeti, kloparajući se prevrnuti', *griūti* 'srušiti se', *grūsti* ⟨prez. *grūdžia, grūda*⟩ 'udariti', lat. *ingruō* 'napadati', grč. *χραεῖν* 'napadati'). U slavenskim je jezicima došlo do semantičkog i formalnog miješanja tog indoeuropskoga korijena s osnovom koja je u ***grohot***, ***grohnuti***, ***grohotati***, usp. sln. *gróhati* 'gruhati', polj. *gruchotać* 'treskati, lupati, razbijati'. Izvorno značenje glagola *gruhāti* bilo je 'snažno udarati, mrviti, lomiti'. Razgovorni i dijalektalni oblik *gruvati* potječe iz dijalekata u kojima *h* ispada, a *v* se umeće radi izbjegavanja hijata.

Lit.: SP VIII: 252f.; ESSJa VII: 154; Vasmer I: 465.

grùmēn *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *grùmen* (Brač), *grumen* (RKKJ)

TVORBA *grùmēnje* (17. st.)

Postalo od psl. **grúdmy* ⟨G **grúdmene*, a. p. *a*⟩ (bug. dijal. *грýмик*, rus. *грум*), od istoga korijena koji je u ***gruda***.

Lit.: Skok I: 626; Gluhak 251; SP VIII: 253f.; ESSJa VII: 152; Vasmer I: 313.

gruntóvnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od hrv. dijal. *grȕnt* 'parcela', što je posuđenica iz njem. *Grund* nejasnoga podrijetla. Riječ *gruntovnica* vjerojatno je kao *zemljišna knjiga* (djelomičan) kalk prema njem. *Grundbuch*.

Lit.: Kroonen 192.

grȕnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *grȕnut* (Gacka), *gr'unuti* (Varaždin), *grȕhnuti*

Postalo od psl. **grúxnǫti* (rus. *грýхнуться* 'glasno se raspasti', polj. *gruchnąć* 'grunuti, puknuti'), što je svršeni glagol izveden od korijena koji je u ***gruhati***.

Lit.: Vasmer I: 465; ESSJa VII: 135, 154.

grȕpa *ž*

TVORBA *grȕpnī*

Posuđeno preko njem. *Gruppe* iz tal. *gruppo*, što je isprva bio tehnički termin za skupinu ljudi na umjetničkoj slici. Ta je pak riječ vjerojatno germanskog podrijetla (možda langobardska), od istoga korijena koji je u njem. *Kropf* 'guša'. Prvotno je vjerojatno značila 'mnoštvo, masa' ili nešto slično.

Lit.: Gluhak 252; Snoj 194f.; Kluge s. v. Gruppe; Chambers 452.

grupírati

Posuđeno iz njem. *gruppieren*, što je izvedeno od *Gruppe* 'grupa', v. ***grupa***.

grústiti se ⟨prez. *grûstīm se*⟩ (15. st. Marulić) 'gaditi se'

DIJALEKTI I POTVRDE *grūstȉt se* ⟨prez. *grūstīš se*⟩ (Grobnik), *grûstiti sę* ⟨prez. *grûstim sę*⟩ (Varaždin), *grusteti se, grustiti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **grustìti* ⟨prez. **grûstjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *grustīti se* ⟨prez. *grustím se*⟩, rus. *грустúть* ⟨prez. *грустúм*⟩). Denominativni glagol izveden od psl. **grûstь* 'tuga' (rus. *грусть*, sln. *grûst* 'odbojnost'), lit. *grūstìs* 'tuga, šteta'. Istoznačni je hrv. glagol *grstìti se* (17. st.) (usp. sln. *grstīti se*) vjerojatno izveden od prijevojne praznine istoga psl. korijena. Veza obaju glagola s pridjevom ***grd*** malo je vjerojatna jer je u tom pridjevu poluglas ispred sonanta **r* (psl. **gъrdъ*) i jer ne objašnjava skupinu *-st-*. Izglednija je veza s psl. **gruditi* 'svađati se, kuditi' (sln. *grúditi*, polj. dijal. *grudzić*) i s lit. *graudìnti* 'dirnuti, ražalostiti'.

Lit.: Skok I: 613; Derksen 193; ESSJa VII: 155.

grùšati se (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gr'ušati sę* (Varaždin)

TVORBA *grùševina* 'ugrušak mlijeka', *grùšalina* 'kravlje mlijeko neposredno nakon teljenja'

Izvedeno od **gruša* (srp. *grúša* 'prvo mlijeko nakon poroda, mljez', sln. *grúša* 'šljunak'), što je od korijena koji je u ***gruhati***. Prvotno je značenje bilo 'mrvice', a razvilo se od 'usitniti, udarati', usp. ***kruh***, ***kršiti***. U suvremenom hrvatskom standardu glagol se upotrebljava samo za zgrušavanje mlijeka i krvi.

Lit.: Skok I: 624; SP VIII: 257; ESSJa VII: 156f.; Vasmer I: 324.

gùba *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûba* (Brač, Senj, Vrgada), *g'uba* (Varaždin), *g'ѣba* (Gola), *guba* (RKKJ)

TVORBA *gùbav* (15. st. Bernardin) (*gùbavac* (14. st. Glasnik 15, 15. st. Bernardin) (*gȕbavica* (17. st.), *gùbāvčev*), (usp. sln. *gǫ́bav, gǫ́bavec*), *gȕbavōst*), *gȕbār* (19. st.) (usp. sln. *gǫ̑bar*)

Postalo od psl. **gǫ́ba* ⟨a. p. *a*⟩ 'gljiva, gljivice (na stablu)' (stcsl. *gǫba*, sln. *gǫ́ba*, rus. *губá, гýба*, češ. *houba*), što je postalo od **gumb-* ili **gm̨b-* (lit. *gumbas* 'čvor', latv. *gumba* 'izraslina', stnord. *kumbr* 'gruda, čvor'). Veza s grč. *σπόγγος* 'spužva' malo je vjerojatna zbog glasovnog nepodudaranja. Izvorno je značenje 'oteklina, nabreknuće', odakle se razvilo 'gljiva' i 'usna', usp. ***gubica***.

Lit.: Skok I: 628; Gluhak 252; Derksen 182; SP VIII: 159f.; ESSJa VII: 78; Snoj 178.

gùbica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gùbica* (Brač), *g'ubica* (Varaždin), *gѣb'ica* (Gola), *gubica* (RKKJ)

Deminutiv od psl. **gǫ́ba* ⟨a. p. *a*⟩ 'gubica, usta' (hrv. *guba* 'njuška' (Voltić), ukr. *гýба*

'usna', rus. *zyбá* 'usna', polj. *gęba* 'usta, gubica', usp. sln. *gôbec* 'gubica'), što je vjerojatno stari dvojinski oblik *o*-osnove od istoga korijena od kojeg je ***guba***. S obzirom na to da neizvedene riječi *guba* nema u dijalektima, Voltićev oblik nije sasvim pouzdan.

Lit.: ESSJa VII: 78ff.; Vasmer I: 486.

gùbiti ⟨prez. *gùbīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gubȉt* ⟨prez. *gubĩn*⟩ (Brač), *gubȉti* ⟨prez. *gubĩš*⟩ (Vrgada), *gūbȉt* (Senj), *gub'iti* ⟨prez. *gubîm*⟩ (Varaždin), *gubiti* (RKKJ)

TVORBA *gùbljēnje* (17. st.), *gubítak* (17. st.), *gùbitnīk* (*gùbitnica*)

Postalo od psl. **gubìti* ⟨prez. **gûbjǫ* a. p. *c*⟩ 'uništavati, ubijati' (stcsl. *gubiti*, sln. *gubīti* ⟨prez. *gubím*⟩, rus. *zyбúmь* ⟨prez. *zyбum*⟩, polj. *gubić* 'gubiti', češ. *hubiti*), kauzativna tvorba od istog korijena koji je u ***gib***, ***gibati***, ***ginuti***, usp. i steng. *geap* 'savijen'. Izvorno je značenje 'činiti da netko pogine, bude posječen', usp. ***pogubiti***. Značenje 'doživjeti poraz' vjerojatno se razvilo iz povratne konstrukcije *gubiti se* 'bivati poražen' odbacivanjem povratne čestice.

Lit.: Skok I: 577; Derksen 195; ESSJa VII: 166; Snoj 195.

gùdāč *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gudâč* (Varaždin), *gudec* (RKKJ)

TVORBA *gudàčica* (18. st.), *gùdāčkī* (20. st.)

Vjerojatno naknadno tvoreno prema *gudačica*. Starije je *gúdac* (16. st.) (usp. i čak. *gūdȁc* ⟨G *gūcā*⟩ (Vrgada), *gūdȁc* ⟨G *gūtcā*⟩ (Novi), *gūdȁc* ⟨G *gũlca*⟩ (Brač), kajk. *g'odęc* (Varaždin), *gudec* (RKKJ)) < psl. **gǫdьcь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *gǫdьcь*, sln. *gódec*, rus. dijal. *zyдéц*, polj. *gędziec*), što je izvedeno od psl. **gǫsti*, v. ***gudjeti***.

Lit.: ESSJa VII: 81.

gùdāćī *prid.* (20. st.)

Možda postalo od participa slabo posvjedočenog hrv. glagola *gudati*, v. ***gudalo***, ali zbog kasne prve potvrde vjerojatnije je da je ovaj pridjev izveden od ***gudjeti*** analogijom prema pridjevima poput *stajaći*, *pisaći*, i *brijaći*.

gùdalo (gúdalo) *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gudãlo* (Brač), *g'udalo* (Varaždin), *gudalo* (RKKJ)

Možda izvedeno od psl. **gǫdàti* 'gudjeti' (slč. *húdat'*, polj. arh. *gądać*, rus. dijal. *zyдámь*), što je intenzivni glagol izveden od korijena od kojeg je ***gudjeti***. Glagol *gudati* zabilježen je u hrvatskome u jednom nepouzdanom izvoru 18. st. i kod jednog kajkavskog pisca 19. st. Druga je mogućnost da je imenica izravno izvedena od *gudjeti*, ali sufiks *-alo* bi tada trebao biti analoški prema sličnim riječima, npr. *kuhalo*, ***glazbalo***.

Lit.: ESSJa VII: 80.

gúdjeti (gúditi) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gūdȉt* ⟨prez. *gũdin*⟩ (Brač), *gūdȉti* ⟨prez. *gũdīš*⟩ (Vrgada), *gūdȉt* (Senj), *gũditi* ⟨prez. *gũdim*⟩ (Varaždin), *gúdjet* ⟨prez. *gūdî*⟩ (Kostrč), *gudati* (RKKJ), *guditi* ⟨prez. *gudem*⟩ (Belostenec)

Postalo od psl. **gǫdìti* 'svirati na žičanom glazbalu' (strus. *zyдumu* 'huliti', služ. *gudźić* 'svirati na žičanom glazbalu', polj. dijal. *gędzić* 'huliti', usp. sln. *godljáti* 'brundati, gunđati'), što je izvedeno od psl. **gǫsti* 'svirati na žičanom glazbalu' (hrv. star. *gústi* (do 18. st.), sln. *gósti* ⟨prez. *gódem*⟩, češ. *housti*). U slavenskom je zacijelo poopćena nazalizirana osnova iz prezenta, a usporedba s lit. *gaũsti* 'odzvanjati' upućuje na korijen **g$^{(h)}$ewd^{h}-*. Veza s grč. *γόος* 'jadikovka', skr. *jóguve* 'doziva' nije sigurna, budući da su te riječi vjerojatno izvedene iz korijena s laringalom, ie. **gewh$_2$-*, v. ***govor***. Druga je mogućnost da je baltoslavenski glagol u vezi sa skr. *ghóṣati* 'začuti se' < ie. **g$^{(w)h}$ow-s-*. Hrvatska infinitivna osnova s odrazom jata u drugom slogu (*gúdjeti*) potvrđena je samo u štokavskim govorima, a prvi put je zabilježena u 19. stoljeću kod Karadžića (ostali su oblici u ARj izvedeni od prezenta) te se čini najvjerojatnijim da je oblik s jatom sekundarna tvorba i da nije izravno u vezi s rus. *zyдéть*.

Lit.: Skok I: 637; Derksen 183; SP VIII: 162f.; ESSJa VII: 80, 85f.; Snoj 184.

gùdura *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gud'ura* (Gola), *gudura* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz mađ. *gugyor* 'gudura' i/ili *gödör* 'jama'. Za sufiks usp. ***klisura***. Manje je vjerojatno mišljenje da je riječ posuđenica iz romanskog **ganda* 'naslaga

odronjenoga kamenja' (tal. dijal. *ganda*), zbog semantičke razlike i zbog toga što je tada *-r-* u hrvatskom obliku neočekivano.

Lit.: Skok I: 629f.; MNTESZ I: 1082f., II: 596f.; REW 3670.

gùgūt *m*

Onomatopeja izvedena od korijena **gu-* koji oponaša glasanje goluba.

Lit.: Skok I: 628.

gúja *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gūjȁ* (Brač, Vrgada), *g'ūja* (Gola)

TVORBA *gujîna* (Brač, Vrgada)

Riječ je možda postala ukrštanjem ***guž*** i ***zmija***.

Lit.: Skok I: 631; Gluhak 252; ESSJa VII: 168.

gùjavica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gùjina* 'gujavica' (Lika)

Izvedeno od ***guja***, ali tvorba je nejasna.

gúkati ⟨prez. *gûčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gūkȁt* (Brač), *gūkati* (Varaždin)

TVORBA *gúkānje* (18. st.), *gúknuti* (19. st.)

Postalo od onomatopeje *gu* sa sufiksom *-k-* koji je u ***jaukati***, ***mukati*** i sličnim glagolima.

Lit.: SP VII: 168; ESSJa VII: 169.

gùlāg *m*

Kratica od rus. ***Глáвное упрáвлéние испрáви́тельно-трýдовы́х лагерéй*** 'Glavna uprava popravnih radnih logora', sustav logora osnovan dekretom Josifa Staljina 26. lipnja 1929.

Lit.: Snoj 195.

gùlāš *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *gu̯laš* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Gulasch* iz mađ. *gulyás*. Mađarska je riječ prvobitno značila 'čobanin, pastir', a kao naziv za jelo kraćen je oblik od *gulyáshús*, dosl. 'meso na pastirski način'. Mađ. *gulyás* 'čoban, pastir' je izvedeno od *gulya* 'stado (goveda)', iz kojeg je hrv. dijal. *gulja* 'stado' (Slavonija), a to je nejasnoga podrijetla. *Gulaš* je tradicionalno jelo mađarskih pastira, a popularizacija gulaša dogodila se u bečkoj kuhinji 19. stoljeća.

Lit.: MNTESZ I: 1105; etymologiebank s. v. goulash.

gúliti (se) ⟨prez. *gûlīm (se)*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gūlȉt* ⟨prez. *gũlin*⟩ (Brač, Senj), *gūlîti* ⟨prez. *gūlīš*⟩ (Vrgada), *gūlȉt* ⟨prez. *gũlīš*⟩ (Grobnik), *gũliti* ⟨prez. *gũlim*⟩ (Varaždin), *gūl'iti* ⟨prez. *g'ūlim*⟩ (Gola), *guliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **gulìti* ⟨prez. **guljǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *gúliti* 'brusiti, trljati', češ. *houliti*, rus. dijal. *гулúть*, usp. rus. *гýля* 'izraslina'). Dublja je etimologija nesigurna, no dovodi se u vezu sa stnord. *kúla* 'kugla', skr. *gola-* 'kugla', možda i grč. *γόαλον* 'udubina'. Ie. bi korijen bio **gewl-*, zacijelo isti kao i u ***žulj***. Prvotno je značenje slavenskoga glagola vjerojatno bilo 'odirati kožu zaklane životinje'.

Lit.: Skok I: 631; Gluhak 252; ESSJa VII: 170f.; Snoj 195; Vasmer I: 320.

gùma *ž*

TVORBA *gùmār* (*gùmarica*, *gùmārskī*, *gumárstvo*, *gùmārev*, *gùmārov*), *gùmara*, *gùmen*, *gùmica*, *gumírati*

Posuđeno, možda preko njem. *Gummi*, iz srlat. *gummi* < lat. *cummi*, što je pak posuđeno iz grč. *κόμμι*. Grčka je riječ posuđena iz stegip. *kmj* 'smola iz drveta'.

Lit.: Gluhak 252; Snoj 195.

gùmb *m* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *g'omp* (Gola), *gomb*, *gumb* (RKKJ)

Poput sln. *gùmb* posuđeno iz mađ. *gomb*, što je nejasnoga podrijetla. Postoji mišljenje da je mađarska riječ posuđena iz ngr. *κόμβος* 'uzao'.

Lit.: Gluhak 253; Snoj 195f.; MNTESZ I: 1071.

gúmno *sr* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *gũvno* (Brač), *gūnò* (Orbanići), *g'ūvnọ* (Gola), *jûgno* (Vodice), *gumno*, *guvno* (RKKJ)

Postalo od psl. **gumьnò* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *gumьno*, rus. *гумнó*, polj. *gumno*), možda izvorno složenica iz korijena **gu-*, koji je u ***govedo*** i glagolskoga korijena koji je u csl. *męti* ⟨prez. *mьnetъ*⟩ 'stisnuti', lit. *mìnti* 'koračati'. Prvotno bi značenje bilo 'mjesto gdje goveda hodaju po žitu'. Za tip složenice v. ***hipodrom***.

Lit.: Skok I: 633; Gluhak 253; Derksen 195; ESSJa VII: 173ff.; Snoj 196.

gùnđati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȗnj'ati* (Gola), *gùńđati* (Karadžić)

Ekspresivna tvorba od korijena **gung-* (koji je i u dijalektnoj riječi *gunga* 'žena koja govori kroz nos'), usp. psl. **gǫgati, *gǫgnǫti, *gǫgnati* 'govoriti kroz nos' (stcsl. *gǫgnǫti* 'mrmljati', sln. *gognjáti*, brus. *гугнáць*, polj. *gęgać*).

Lit.: Skok I: 633; ESSJa VII: 81f.

gûnj *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) 'grubi vuneni pokrivač'

DIJALEKTI I POTVRDE *g'ȗń* (Gola), *gûń* (Varaždin), *guń* (RKKJ)

Postalo od psl. **gunjь* ⟨a. p. *b*⟩, **gũnja* < **gunjâ* (sln. *gúnj*, bug. *гúня*, rus. *гýня*, polj. *gunia*). Neki etimolozi ovu riječ smatraju posuđenicom iz iranskoga (usp. av. *gaona-* 'kosa, dlaka'), možda preko bizant. grč. *γούνα* i srlat. *gunna* 'kožuh'. Međutim, jednako je vjerojatno i da je riječ naslijeđena iz ie. prajezika. Rekonstruira se ie. **gewr* ⟨G **gunos*⟩ 'životinjska dlaka' (skr. *guṇá-* 'konac, pramen', srir. *gúaire* 'životinjska dlaka', lit. *gauraĩ* 'dlaka na tijelu'). Slavenski je mogao poopćiti osnovu s nazalom iz kosih padeža.

Lit.: Skok I: 634; Gluhak 253; ESSJa VII: 175f.; Matasović 2009: 165f.

gúrati (se) (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûrat (se)* (Gacka)

TVORBA *gùrnuti* (19. st. Karadžić), *gùrav* (18. st.), usp. kajk. *g'ȗraf* 'mršav' (Gola)

Postalo od psl. **guràti* (sln. *gúrati* 'trošiti, previše naprezati', češ. *hourati* 'njihati'). Značenje češkoga glagola upućuje na vezu s latv. *gūrāties* 'njihati se', što je u vezi s *guôrîtiês* 'provlačiti se, rastegnuti se'. Teško je odvojiti te riječi od *gùriti se* (19. st. Karadžić), *gùrav* (18. st.), *gùra* 'grba' (Karadžić), rus. *гурять́ся* 'biti drzak', *гурьбá* 'hrpa', usp. ***grba***. Te usporednice potvrđuju vezu s njem. *kauern* 'čučati', povremeno 'zguriti se', isl. *kūra* 'zgureno ležati', što upućuje na ie. korijen **gewr-/*gowr-* 'stezati, skupljati'. Dalje su veze manje jasne. Osnovno značenje imenice **gura* bilo bi 'hrpa', a od nje se mogao isprva tvoriti denominalni glagol **gurati* 'stavljati na hrpu' > 'gurati'. Moguća je veza sa šved. *köra* 'loviti, žuriti se'. Možda je isti korijen i u hrv. ***žuriti se***. Pođe li se, pak, od imenice **gura* 'hrpa', moguća je i veza s iranskim glagolskim korijenom **gaw-* 'povećavati' (av. *gūnaoiti*).

Lit.: Skok I: 634f.; Gluhak 253; ESSJa VII: 177; Karulis 305; Kluge s. v. kauern; Vasmer I: 322f.

gùrman (gùrmān) *m*

Posuđeno iz fr. *gourmand*, nesigurne dublje etimologije. Može biti povezano s fr. *gourmet* što je isprva značilo 'sluga trgovaca vinom' od sreng. *grom* 'sluga, dečko' (eng. *groom*).

Lit.: Picoche 243; Snoj 196.

gùru *m*

Posuđeno preko eng. *guru* iz hind. *gurū*, što je od skr. *gurú-* 'učitelj', a ta je riječ izvedena od skr. *gurú-* 'težak', što je postalo od ie. **g^{w}rh$_2$-u-*, v. ***gravitacija***, ***žrvanj***.

Lit.: Chambers 457.

gùsār *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kus^{o}ār* (Vrgada)

TVORBA *gùsārstvo* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.), *gùsārskī* (17. st.), *gusáriti* (17. st.), *gusarica* (17. st.), *gùsārev, gùsārov*

Postalo od starijega **gursar*, što je posuđeno preko ngr. *γουρσάρης* iz tal. *corsaro* 'gusar'; ta je tal. riječ postala od srlat. *corsarius*, što je izvedeno od lat. *cursus* 'tijek, utrka', v. ***kurs***, ***karijera***. Izvorno je *corsarius* značilo 'gusarski brod'. Usp. i starije hrv. *gusa* 'gusarenje' (13. st. Mon. serb., 15. st. Marulić) i *gùsa* 'gusar' (17. st. Gundulić).

Lit.: Gluhak 253; Snoj 196; REW 2417.

gùsjenica (gùsjenica) *ž* (15. – 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gusìnica* (Brač), *gusìna* (Vrgada, Vodice), *gusènica* (Orbanići), *gõsęnica, gũsęnica* (Varaždin), *gusenica* (RKKJ)

Postalo od psl. **gǫsěnica* (stcsl. *gǫsěnica*, sln. *gosẹ̑nica*, rus. *гýсеница*, polj. *gąsienica*). Riječ se često izvodi od **ǫsěnica*, što bi bilo izvedeno od **ǫsъ* 'brk' (rus. *ус*, polj. *wąs*), s početnim *g-* možda analogijom prema **guščerъ*, v. ***gušter***, ili ***guž***. Na to

upućuju i varijante s početnim **(v)ǫ-* (sln. *vosẹ̑nica*, ukr. *усеньиця*, polj. *wąsienica*).

Lit.: Skok I: 635; Gluhak 254; SP VIII: 166f.; Vasmer I: 323; Furlan 2013: 132.

gùska *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûska* (Brač, Vrgada, Senj), *gǫ̑ska* (Varaždin), *g'ūska* (Gola), *goska, guska* (RKKJ)

TVORBA *gûščjī* (16. st.), *gúsak (gùsak)* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od psl. **gǫ̑sь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *gǫ̑s*, rus. *гусь*, polj. *gęś*) < ie. **g^{h}eh$_2$ns-* (lit. *žąsìs*, lat. *ānser*, grč. *χήν*, srvnj. *gans*). U hrvatskom je riječ proširena deminutivnim sufiksom **-ьka*. Zbog neočekivanog početnog **g-* u slavenskoj riječi često se smatra da je posuđena iz germanskoga. Protiv toga govore tvorba i akcentuacija slavenskih riječi, kao i oblici poput polj. *gąsior* i sln. *gosẹ́r* 'gusak'. Ti su oblici vjerojatno etimološki identični lat. *ānser* i neće biti posuđenice iz germanskoga. Početno se **g-* inače objašnjava utjecajem germanskih riječi ili depalatalizacijom ie. **g^{h}-*.

Lit.: Skok I: 635f.; Gluhak 254; Derksen 184; ESSJa VII: 88f.; Snoj 183; Pronk-Tiethoff 2013: 193f.; Trubačev 1960.

gùslār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *guslâr* (Varaždin), *guslar* (RKKJ)

TVORBA *gûslarica*, *gûslārev*, *gûslārov*

Postalo od psl. **gǫsl(j)arjь* (sln. *goslár*, rus. *гусля́р*, polj. *gęślarz*, češ. *houslař*), što je izvedeno od psl. **gǫslь* 'gusle', v. ***gusle***. Srednjojužnoslavenska i slovenska riječ izvedene su od psl. **gǫslarjь*, a ostali su oblici postali od oblika s palataliziranim **-lj-*.

Lit.: SP VIII: 168; ESSJa VII: 84f.

gùsle *ž, pl. t.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûsle* (Brač, Vrgada, Senj), *gôsli, g'uslę* (Varaždin), *guslę gusli, gusļa* (RKKJ), *gûsla jd.* (15. do 18. st.), *gûsli mn.* (od 17. st.)

TVORBA *gûslati (gùslati)* (18. st.) (*gùslāč (gusläčica)*)

Postalo od psl. **gǫslь* < **gund-sl-* ili **gund-dl-* (stcsl. *gǫsli mn.*, sln. *gǫ̑sli*, rus. *гу́сли mn.*, češ. *housle mn.* 'violina'), što je izvedeno od korijena koji je u ***gudjeti***. Izvorno je ova riječ označavala žičani instrument, ali se njegov izgled i način sviranja kod pojedinih slavenskih naroda razlikuje.

Lit.: SP VIII: 167; ESSJa VII: 84; Snoj 196; Boryś 2007: 154ff.

gûst *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûst* ⟨ž *gūstà* sr *gûsto*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *gǫ̑sti, gûsti* (Varaždin), *g'ūst* (Gola), *gost, gust* (RKKJ)

TVORBA *gùstīš* (18. st.), *gùstīk* (20. st.)

Postalo od psl. **gǫstъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *gǫstъ*, sln. *gǫ̑st*, rus. *густо́й*, polj. *gęsty*), što je u vezi sa stlit. *ganstus* 'bogat', latv. *guosts* 'masa'. Usporedba s rus. dijal. *гутъ* 'gustiš' pokazuje da je *-st-* postalo od **-tt-*, tj. da valja poći od korijena **g$^{(w)(h)}$ont-*. Dublja je etimologija nesigurna. Moguće je da je riječ izvedena od ie. korijena **gem-* 'stisnuti' (usp. grč. *γέμω* 'biti pun'), v. ***gomila*** ili od **g^{wh}en-* 'dostajati, biti čvrst' (stcsl. *goněti* 'dostajati', lit. *ganà* 'dosta', skr. *ghana-* 'čvrst').

Lit.: Skok I: 636f.; Gluhak 254; Derksen 183; SP VIII: 170f.; ESSJa VII: 87; Snoj 184; LIV s. v. **gem-*.

gustòća *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gustoća* (Brač), *gustôča* (Varaždin), *gustoča* (RKKJ)

Postalo od psl. **gǫstotà* ⟨a. p. *c*⟩ (bug. *гъстомá*, sln. *gostóta*, rus. *густомá*, češ. *hustota*), što je izvedeno od psl. **gǫstъ*, v. ***gust***.

Lit.: SP VIII: 170; ESSJa VII: 86.

gùša *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûša* (Brač), *g'uša* (Varaždin)

TVORBA *gûšav* (*gûšavōst*)

Riječ posvjedočena samo u balkanskim jezicima, usp. bug. i mak. *гуша*, alb. *gushë* 'brada', rum. *guşă*. Izvorom tih riječi se često smatra vlat. *geusiae* 'grlo', usp. i mlet. *gosso*, furl. *gose* 'ždrijelo', bask. *gusu* 'grlo'. U tom slučaju samoglasnik *-u-* u korijenu balkanskih riječi bio bi analoški prema lat. *guttur* 'grlo, ždrijelo', v. ***guturalan***.

Lit.: Skok I: 637f.; Gluhak 255; Snoj 181; REW 3750.

gúšiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûšit* (Gacka)

TVORBA *gúšēnje*

Postalo od ***dušiti*** analoškim početnim *g-* prema ***guša***.

gušòbolja *ž* (19. st.)

Složeno od ***guša*** i ***boljeti***, v. ***bol***, usp. ***grlobolja***, ***glavobolja***.

gȕštēr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gȕšćer* (Brač, Orbanići, južna Baranja), *gȕšćeri* 'bolest u vratu' (Vrgada), *g'uščẹr, g'uščẹr* (Varaždin), *guščar, guščer* (RKKJ)

Postalo od psl. **guščerъ* (bug. i mak. *гушмер*, sln. *gúščer*, slovin. *gȗščora*). Izvorno praslavenska riječ sačuvana samo na krajnjem jugu i sjeveru slavenskoga područja. Nije razjašnjen odnos spram psl. **ašćerъ* (stcsl. *ašterъ* 'gušter', rus. *я́щер* 'ljuskavac', češ. *ještěr* 'gušter', usp. hrv. hapaks *jašćer* 'bolest u grlu' (17. st. Kašić)), usp. ***gušterica***. Na stariju složenicu **gu* + **ščer* možda upućuju baltijske riječi poput lit. *skėrỹs* 'skakavac'

Lit.: Skok I: 638; Gluhak 255; Bezlaj I: 187; ESSJa I: 87ff., VII: 179.

guštèrača *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***gušter*** zbog sličnosti tog organa i guštera.

gȕšterica *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.) 'ženka guštera, (mn.) porodica guštera'

DIJALEKTI I POTVRDE *gȕšćerica* 'mali gušter' (Brač), 'gmizavac' (Vrgada), *gȕšćerica* (Lumbarda, Senj), *gȕščerica* (Kukljica), *guščerica* (RKKJ)

Postalo od **guščerica* (bug. *гушмерица* 'ženka guštera'), što je izvedeno od **guščerъ*, v. ***gušter***. Značenje u starijem hrvatskom teško je odrediti. Mikalja i Della Bella razlikuju *gušter* '*lacertus viridis*' od *gušterica* '*lacerta*', usp. dijal. *gȕšćer* 'zeleni gušter, zelembać *Lacerta viridis*', *gȕšćerica* '*Podarcis melisellensis*' (Kolan). Prema ARj *gušterica* znači manje vrste. Tvorba riječi sugerira da možda prvobitno označava ženku guštera. Nije razjašnjen odnos spram psl. **ašćerica* (rus. *я́щерица*, češ. *ještěřice* 'gušter', usp. hrv. star. *jȁšterica* (18. st. Della Bella), čak. *jȁšćerica* 'sitna izraslina na jeziku' (Vrgada)), usp. psl. **guščerъ* ~ **ašćerъ* 'gušter', v. ***gušter***.

Lit.: ESSJa I: 87, VII: 179.

gùtati (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *gucȁt* (Brač), *gȕcat* (Senj), *gucȁti* (Vrgada), *g'utati* (Varaždin), *gu̶t'ati* (Gola), *gȕcati* (18. st. Della Bella), *gutati* (RKKJ)

TVORBA *gùtānje* (19. st.), *gùtljāj* (19. st.), *gùtāč* (*gutàčica*)

Postalo od psl. **glъtàti* (rus. *глота́ть*, polj. *kłtać*, češ. *hltati*, sln. *goltáti* ⟨prez. *goltâm*⟩) < ie. **glew-t-* 'gutati' (lat. *glutiō*, arm. *klanem* 'progutati'). Manje je vjerojatna veza sa stir. *gelid* 'pasti', njem. *Kehle* 'grlo' zbog slavenskog vokalizma.

Lit.: Skok I: 638f.; Gluhak 255f.; Derksen 168; SP VII 160f.; ESSJa VI: 157f.; Snoj 181; Matasović 2009: 145.

gùturālan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika iz nlat. *gutturālis* 'grleni', što je izvedeno od lat. *guttur* 'grlo' nejasnoga podrijetla.

Lit.: de Vaan 276f.

guvernànta *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Gouvernante*, iz fr. *gouvernante*, a to je izvorno ženski oblik prezentskog participa glagola *gouverner* 'upravljati' < lat. *gubernō* 'kormilariti', v. ***guverner***.

Lit.: Kluge s. v. Gouvernante.

guvèrnēr *m*

TVORBA *guvèrnērskī*, *guvèrnērka*

Posuđeno iz fr. *gouverneur* 'upravitelj' < lat. *gubernātor* 'kormilar', a to je izvedeno od *gubernō* 'kormilariti', izvorno iz grč. *κυβερνάω* 'kormilarim', predgrčkoga podrijetla. Taj je glagol zabilježen i u hrv. dijalektima: *guvernȁt* (Brač, Pag), *governȁt* (Senj), *guvèrnāt* (Dubrovnik), *guvèrnat* 'upravljati' (Split, Kaštela), *guvernȁt* 'dvoriti, paziti, čuvati' (Unije) iz tal. *governare* < lat. *gubernō* 'kormilariti'. Usp. i sthrv. *guvernatur* (15. st. Mon. croat., Držić), hrv. *guvernàdūr* (Karadžić, Dubrovnik), *governàtūr* (18. st.), dijal. *guvernadūr* (Kaštela), *guvernatūr* (Brač) itd. iz tal. *governatore* < lat. *gubernātor* 'kormilar'.

Lit.: Snoj 196.

gûz *m* (19. st. Stulić, Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *guzȉca* (Brač, Vrgada, Senj), *gûs* (Varaždin), *gu̶z'ica* (Gola), *gùzica* (16. st.), *gúza* (19. st.), *guza, guzica* (RKKJ)

Zacijelo posuđeno iz drugih slavenskih jezika. Naslijeđeni je oblik *guzica*, koji je izveden od psl. **gǫz-/*guz-* (sln. *gǫ́za, gúza*, rus. dijal. *гуз*, polj. *gąz, guz* 'grba'), srodno s lit. *gūžỹs* 'glava kupusa'. Kao što pokazuju odrazi, u psl. moramo pretpostaviti dvije varijante, s nazalnim samoglasnikom **ǫ* < **-un-* i s **-u-* < **-ow-*. Od istoga korijena zacijelo je i **gyža* < **gūzyā* (stpolj. *giża* 'šunka', bug. *гúжа* 'batrljak, odrezani trs vinove loze', rcsl. *гыжа* 'nedozreli grozd'), a dugi samoglasnik može se objasniti baltoslavenskom prijevojnom duljinom ili duljenjem ispred zvučnoga suglasnika. Izvorno svakako treba pretpostaviti korijen **gu(n)g'-* (možda odražen i u stnord. *kǫkkr* 'kugla'). Nije jasna veza s hrv. star. *gûka* 'grumen', v. ***kuga***.

Lit.: Skok I: 640f.; Gluhak 256; Derksen 184, 200; SP VIII: 175f.; ESSJa VII: 91;.

gûž *m* (18. st. Belostenec) 'neotrovna zmija'

DIJALEKTI I POTVRDE *gûž* (Gacka), *guž* (RKKJ)

Postalo od psl. **ǫžь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *gǫ́ž*, rus. *уж* ⟨G *ужá*⟩, polj. *wąż*) < ie. **ng^{wh}is* (skr. *áhi-*, lat. *anguis*, možda i grč. *ὄφις*). U hrvatskome početno *g-* nije etimološko; slično kao i u riječi ***gusjenica*** moglo je biti dodano analogijom prema ***gušter***.

Lit.: Skok I: 640f.; Gluhak 256; Snoj 185.

gûžva *ž* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *gûžva* (Vrgada), *gûžva* (Varaždin), *gužva* (RKKJ)

TVORBA *gùžvati (gùžvati)* (19. st. Karadžić)

Postalo od psl. **gǫžьva* 'petlja spletena od prutova' (bug. *гъжва*, mak. *гужва*, sln. *gǫ́žva* 'vrbov prut', ukr. *гужвá*, polj. *gążwa* 'remen'), što je izvedeno od psl. **gǫžь* 'uže' (sln. *gǫ́ž* 'remen koji povezuje mlatilo s držalom', rus. *гуж* 'kožnata petlja, omča na homutu', češ. *houž* 'svitak'). Ta riječ nema dublju etimologiju. Veza s korijenom koji je u ***uže*** nije jasna.

Lit.: Skok I: 641; Gluhak 256f.; Vasmer I: 318; ESSJa VII: 94f.

gvàlja *ž* (20. st.) 'klupko'

DIJALEKTI I POTVRDE *gvàla* (18. st.)

Posuđeno iz njem. *Gewölle* 'gvala, izbljuvak ptica grabljivica'. Pojavljuje se isprva u jeziku slavonskih pisaca.

Lit.: Skok 641.

gvàrdijān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *gvārdijon* (Brač), *gv'ardijan* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *guardiano* 'čuvar, nadglednik', što je izvedeno od *guardare* 'čuvati'. Taj je pak glagol germanskoga podrijetla, v. ***garda***.

Lit.: Snoj 196.

gvâš *m*

Posuđeno iz fr. *gouache*, što je posuđeno iz tal. dijal. *guazzo*, a to je postalo od lat. *aquatio* 'vodopoj', v. ***akva-***.

Lit.: Picoche 164; Dauzat 348.

gvòzd *m* (15. st. Marulić 'gvožđe') *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *gvôzd* ⟨G *gvòzda*⟩ 'željezo' (Brač), *gozd, gvozd* (RKKJ)

TVORBA *gvòzden* (14. st. Glasnik 15, 15. st. Bernardin, Marulić)

Postalo od psl. **gvozdь m* ⟨a. p. *b*⟩ 'klin, čavao' (stcsl. *gvozdь*, rus. *гвоздь* ⟨G *гвоздя*⟩ 'čavao', češ. *hvozděj* 'daska', stpolj. *gwozd*). Još starije značenje ove riječi je možda '(oštra) grana', jer je vjerojatno u vezi s psl. **gvozdъ* 'šuma' (hrv. star. *gvozd* (od 14. st. Mon. croat. do 16. st. Zoranić i u toponimima), sln. *gòzd*, rus. dijal. *гвоздь*, stpolj. *gozd*, češ. *hvozd*) < ie. **gwosd^{h}o-* (srvnj. *quaste* 'čuperak, svežanj', stnord. *kuistr* 'grana', alb. *gjethe* 'lišće', možda i stir. *bos* 'šaka').

Lit.: Skok I: 643; Gluhak 257; Derksen 196; ESSJa VII: 185f.; Snoj 185; Matasović 2009: 71.

gvôžde *sr* (14. st. Deč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *gvôžje* (Brač), *gòzjē* (Vrgada), *gòžđe* (zapadna Hercegovina), *gvozdje* (RKKJ, kod svih starijih pisaca) (štokavski oblik sa *-žđ-* zabilježen je od 18. st.)

Postalo od psl. **gvozdьje*, što je izvorno nom. mn. psl. **gvozdь m*, usp. stcsl. *gvozdije mn.*, v. ***gvozd***. Isprva je **gvozdьje* značilo 'hrpa željeznih klinova, čavala'.

H

hȁ *uzv.*

Ekspresivna riječ, s usporednicama u drugim slav. jezicima, u uzvicima koji izražavaju smijeh, usp. sln. *hahâ*, češ. *chaha*, rus. *xa* itd.

Lit.: Skok I: 645; Snoj 198.

hàbati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hậbati sę* (Varaždin), *hāb'ati* (Gola), *habati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **xabiti* 'habati, kvariti' (hrv. starije *habiti* 'kvariti' (13. st. Mon. serb., 18. st.), *pohabiti* 'pokvariti, uprljati' (16. st. Vetranović), rus. *no-хáбить* 'upropastiti', češ. *o-chabiti* 'oslabiti'), možda u vezi s lit. *skóbti* 'postati kiseo'. Početno bi **x-* bilo posljedica razvoja **sk-* > **x-*. U hrv. je, čini se, izvorna tvorba na *-iti* zamijenjena tvorbom na *-ati*, no usp. i (starije) češ. *chabati* 'ugrabiti'.

Lit.: Skok I: 645f.; Gluhak 258; Derksen 201; ESSJa VIII: 8f.; Snoj 197; Matasović 2012.

habilitácija *ž*

Posuđeno iz srlat. *habilitatio* 'vještina, sposobnost' što je izvedeno od lat. *habilis* 'vješt', a ta je riječ izvedena od lat. *habeō* 'imati, držati' < **g^{h}Hb$^{(h)}$-* 'imati, uzeti' (stir. *gaibid* 'uzeti').

Lit.: Snoj 197; de Vaan 277.

hàbit *m* (14. st. Red i zakon)

Posuđeno, u novijem jeziku možda preko fr. *habit* 'habit', iz lat. *habitus* 'držanje, stil, djelovanje, odjeća', što je izvedeno od *habeō* 'imati, držati', v. ***habilitacija***.

Lit.: Chambers 459.

habìtāt *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *habitus* 'držanje, stil, djelovanje, odjeća', što je izvedeno od *habeō* 'imati, držati', v. ***habit***, ***habilitacija***.

Lit.: Chambers 459.

hâd *m*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Hades*, iz grč. *Ἅιδης* 'bog podzemlja' što u prenesenom smislu označuje i podzemlje samo. Grčki je teonim vjerojatno postao od ie. **ṇ-wid-* 'nevidljiv, neviđen', v. ***ne***, ***vidjeti***.

Lit.: Snoj 198; Beekes 34.

hagio- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἅγιος* 'svet, posvećen' < **yeh$_2$g'-* ili **yag'* 'činiti svete obrede, žrtvovati' (skr. *yajñá-* 'žrtva').

Lit.: HER 416.

haìku *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz jap. *haiku*, što je složeno od *hai* 'zabava' i *ku* 'rečenica, stih', a te su riječi posuđene iz kin. *pái* i *jù*.

Lit.: Chambers 461.

hàjati ⟨prez. *hàjēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hãjot* (Brač), *hȁjati* (Vrgada), *h'ajati* (Varaždin), *hāj'ati* (Gola), *hajati* (RKKJ)

Postalo od psl. **xájati* 'brinuti se' (rus. dijal. *хáять*, sln. *hájati*). Zacijelo od istoga korijena kao u ***nehat***, rus. *ховáть* 'čuvati', polj. *chować* 'čuvati, skrivati'. Dublja je etimologija nesigurna. Moguća je veza s ie. **keh$_2$-* (skr. *kāma-* 'žudnja', lat. *cārus* 'drag'), na što upućuju i oblici s *-k-* poput ***neka***.

Lit.: Skok I: 648f.; Gluhak 258; Vasmer III: 234; ESSJa VIII: 11; Pronk 2013.

hàjde *uzv.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *àjde*, *(h)àjde*

Posuđeno iz tur. *hayde!*, *haydi!*

Lit.: Škaljić 299.

hàjdūk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hajdũk* (Brač), *hȁjdūk* (Vrgada), *ȁjdūk* (Lika), *hęjdûk* (Varaždin), *hajduk* (RKKJ)

TVORBA *hàjdūčkī* (17. st.), *hajdùčica* (19. st.)

Posuđeno iz mađ. *hajdúk*, što je množina od *hajdú* 'pripadnik plaćeničke vojske', izvorno 'pastir'. Etimologija je mađarske riječi nesigurna; možda je izvedena od *hajt* 'goniti, pokretati', ali *-d-* umjesto *-t-* nije objašnjeno.

Lit.: Skok I: 649; Snoj 198; MNTESZ II: 23f.

hâjka *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'ājka* (Gola), *hajka* (RKKJ)

Vjerojatno izvedeno od *hâjkati (hàjkati)* (19. st. Karadžić), što je izvedeno sufiksom koji je u ***nijekati***, ***mijaukati*** itd. od uzvika *haj!* za naganjanje stoke. Manje je vjerojatno da je riječ postala od starijega **xajьka*, što bi bilo u vezi s rus. *хáять* 'grditi, psovati'. Razvitak je značenja bi bio od 'žudjeti za čim' prema 'loviti' i 'tjerati', te 'grditi' (u ruskom). U tom je slučaju moguća i veza s ***kajati se***.

Lit.: Skok I: 647; Snoj 198; Vasmer III: 234.

hàla (hála) *ž* 'velika prostorija s određenom namjenom'

Posuđeno iz njem. *Halle* < pgerm. **hallō* 'dvorana, pretprostor' (usp. eng. *hall* 'hodnik'), od ie. **k'el-* 'sakriti, pokriti', v. ***okultni***, usp. ***ćelija***.

Lit.: Snoj 198; Kluge s. v. Halle.

halàpljiv *prid.*

TVORBA *halàpljivōst*

Nepravilno preobličeno od **hlapljiv* od istog korijena koji je u ***hlapiti***, usp. *hlàptati* 'jesti što žitko' (Karadžić).

Lit.: Skok I: 672.

hàlō (halô)[1] *uzv.*

Posuđeno iz njem. *hallo*, što je izvorno imperativ od stvnj. *halōn* 'dovesti, dovijeti'. Uzvik *hallo* upućivao se splavarima i predstavlja pokraćeni oblik fraze *hol über* 'prevezi prijeko'.

Lit.: Snoj 198; Kluge s. v. hallo.

hàlō[2] *m* 'optički fenomen u obliku svijetlih krugova oko Sunca ili Mjeseca'

Posuđeno preko lat. *halōs* iz grč. *ἅλωή* 'gumno, halo'. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Chambers 462.

hàlogēnī *prid.* 'koji se odnosi na elemente fluor, klor, brom, jod i astat, koji spojeni s vodikom daju kiseline, a s metalima soli'

Posuđeno iz europskih jezika (usp. eng. *halogen*). Riječ je skovao švedski kemičar Jöns Jakob Berzelius (1779. – 1848.). Složena je od *halo-* iz grč. *ἅλς* 'sol' < ie. **sh$_2$l-*, v. ***sol***, i *-gen*, v. ***-gen***.

Lit.: Chambers 462.

halucinácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *hallucinātio*, što je izvedeno od *(h)allucinārī* 'razgovarati prazno, sanjati'. Lat. je glagol složen od grč. *ἀλύω* 'biti izvan sebe' i korijena koji je u lat. *canō* 'pjevati', prema lat. *vāticinārī* 'proreći', što je izvedeno od lat. *vātēs* 'prorok'. Grč. *ἀλύω* je možda postalo od ie. **h$_2$elh$_2$-*, korijena koji je u lat. *ambulō* 'šetati', v. ***ambulanta***.

Lit.: etymologiebank s. v. hallucinatie; Snoj 199; Chambers 462.

halucinírati

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *(h)allucinārī* 'razgovarati prazno, sanjati', v. ***halucinacija***.

hàlucinogēn *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika. Riječ je složena od korijena koji je u ***halucinacija*** i od ***-gen***.

hàluga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *haluga, haļuga* (RKKJ)

Postalo od psl. **xalǫ̀ga* (sln. *halǫ́ga* 'alga', rus. *халу́га* 'živica'). Dublja je etimologija nepoznata.

Lit.: Skok I: 652; Snoj 198f.; ESSJa VIII: 14f.

hâlja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hàļa* (Brač, Vrgada, Senj), *àlja* (Lika), *hãla* (Varaždin), *h'ala* (Gola), *hajla, hala, haļa* (RKKJ)

TVORBA *haljétak* (18. st.)

Postalo od psl. **xalja*, **xalъ* (rus. *хал* 'jeftina roba', sln. *hálja* 'prostrana odjeća', slovinski *χałə̈* 'odjeća'). Dublja je etimologija nejasna. Tradicionalno se povezuje s korijenom **kes-* 'česati', v. ***češati***, što nije uvjerljivo. Praoblik bi bio ie. **ksōl-*, a prvotno značenje 'češljana tkanina'. Veza s rus. *холя́ва*, polj. *cholewa* 'nogavica', rus. *холст* 'jednostav-

na, gruba tkanina' nije jasna. Zbog zapadno- i istočnoslavenskih srodnih riječi, *halja* neće biti posuđenica iz tur. *halı* 'sag'.

Lit.: Skok I: 652f.; Snoj 198; ESSJa VIII: 12.

hàljina *ž* (16. st.)

Vjerojatno izvedeno od ***halja***. Zbog srodnih slavenskih riječi neće biti posuđeno iz grč. *χλαῖνα* 'gornja odjeća, plašt'.

Lit.: Skok I: 652f.

hàmburger *m*

Posuđeno iz eng. *hamburger*, što je skraćeni oblik starijega *hamburger beefsteak* 'hamburški biftek'. Engleska je riječ *hamburger* postala od njem. pridjeva *hamburger* 'hamburški'.

Lit.: Chambers 463.

hàmeticē *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *àmetice, àmetom* (bački Hrvati)

Izvedeno od danas zastarjele i slabo potvrđene imenice *hàmet, àmet* 'propast' (17. st.). Izvorno je *àmet* značilo 'potpuno, posve', a posuđeno je iz starijeg tur. *ammet* (suvremeni tur. *amme* 'opći, javni'), od arap. *ʾāmmat* 'opće'. Početno *h-* u *hametice* je neetimološko (često se dodaje u turcizmima).

Lit.: Skok I: 35.

hàngār *m*

Posuđeno preko njem. *Hangar* iz fr. *hangar*, što je iz frnč. **haimgard*, a to je složeno od *haim* 'kuća', što je izvedeno od ie. **k'ey-*, v. ***sijeno***, i *gard* 'vrt', v. ***grad***[1].

Lit.: Snoj 199.

hàpati *prid.* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'apati* (Varaždin)

Postalo od psl. **xapàti* 'zgrabiti' (rus. *хапáть*, polj. *chapać*, češ. *chápati*), zacijelo od ie. **keh$_2$p-/*kh$_2$p-* 'primiti, uzeti' (lat. *capiō* 'uzeti, uhvatiti', got. *haban* 'imati'). Početno **x-* u slavenskome (umjesto očekivanoga **k-*), uz metatezu **sk-* > **ks-* možda upućuje na varijantu sa "s-mobile" (ie. **skeh$_2$p-*). Druga je mogućnost da je **x-* nastalo od početnog **kh$_2$-* u oblicima s prijevojnom praznином.

Lit.: Derksen 202; ESSJa VIII: 18f.

haplo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἁπλόος* 'jednostavan' < ie. **sm̥-plo-*, v. ***simplificirati***, usp. ***dubleta***.

Lit.: HER 420.

hàploīdan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *haploid*, njem. *haploid*), složeno od grč. *ἁπλόος* 'jednostavan', v. ***haplo-***, i *εἶδος* 'oblik', v. ***vid***, usp. ***android***.

hàpsiti (19. st. Karadžić) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vhàpsiti* (Varaždin)

Izvedeno od *hâps* 'zatvor' (19. st.) (*reg.*), što je posuđeno iz tur. *hapis*, a to je iz arap. *ḥabs*. Balkanski turcizam, usp. bug. *хапъ́з, хапъз, абсан*, alb. *haps, (h)apsane*, arum. *hapse, hapseane*, ngr. *χάψι*. Riječ se koristi u suvremenom razgovornom jeziku, a podrijetlom je srbizam.

Lit.: Skok I: 654; Škaljić 311.

hàrāč *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *àrāč* (Lika)

TVORBA *haráčiti* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *harç* 'prisilni rad', što je posuđenica iz arap. *ḫarāǧ*. Balkanski turcizam, usp. bug. *харч*, rum. *hargiuri*, alb. *harxh*, ngr. *χαρτζιλίκι*.

Lit.: Skok I: 655f.; Škaljić 312; ERSJ I: 219f.

harakìri *m* (20. st.)

Posuđeno preko europskih jezika iz jap. *harakiri*. Složenica od jap. *hara* 'trbuh' i *kiri* 'rezati'.

Lit.: Kluge s. v. Harakiri.

hàrati (hárati) (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hârati* (Varaždin), *hār'ati* (Gola), *hariti* (RKKJ)

Postalo od **harati* (sln. *hárati* 'šibati, tući', možda bug. *хáрам* 'lutati'), usp. i **hariti* (kajk. *hariti* 'tući; uništavati', *hariti se* 'tući se' (RKKJ), sln. dijal. *háriti* 'šibati'). Dublja je etimologija nesigurna. Vjerojatno u vezi sa sln. *harẽ* 'kljuse', češ. *charý* 'trošan, ruševan', bug. *харъ́й* 'pokvaren' (Gerov). Postoji mišljenje da su te riječi posuđene iz stvnj. *herjōn, harjōn* 'opustošiti', ali to je problematično zbog vokalizma slavenskih oblika. Manje je vjerojatno da je *harati* u vezi s češ. *hárati (se)*, slč. *horovat'* 'tjerati se (o životinjama)', ili da je kasnija tvorba na

osnovi imenice *harac* 'boj, bitka' (17. st., u sjeverozapadnim govorima), što je posuđeno iz mađ. *harc* 'boj' (usp. i stčeš., slč. *harc*).

Lit.: Skok I: 657, 655; Gluhak 259; ESSJa VIII: 20f.; Bezlaj I: 191f.

hàrdver *m*

Posuđeno iz eng. *hardware* 'hardver; (starije) željeznarije'. Engleska je riječ složena od eng. *hard* 'tvrd', što je možda u vezi s hrv. ***čvrst*** ili ***kratak***, i eng. *ware* 'roba', što je izvedeno od korijena koji je u ***garaža***.

Lit.: Chambers 465.

hárem *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *hàrem* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *haram* 'zabranjen vjerom', što je iz arap. *ḥaram* 'nedopušteno, vjerom zabranjeno'. Opće značenje 'ono što je vjerom zabranjeno' suženo je na konkretno 'zabranjen prostor'.

Lit.: Skok I: 656; Snoj 199.

hârfa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'ārfa* (Gola), *arfa* (18. st., Belostenec)

TVORBA *hàrfist* (*hàrfistica*)

Posuđeno iz njem. *Harfe* < pgerm. **harpōn-* nejasne etimologije. Možda u vezi s lat. *corbis* 'košara', v. ***krabulja***.

Lit.: Gluhak 259; Snoj 199; Kluge s. v. Harfe.

hàrīnga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *haring* (RKKJ)

Posuđeno iz srnnj. *hārinc*, njem. *Hering*. Dublja je etimologija nepoznata.

Lit.: Skok I: 657; Kluge s. v. Hering.

harlèkīn *m*

Posuđeno iz njem. *Harlekin*, što je iz fr. *arlequin*, a to je pak posuđeno iz tal. *arlecchino* što je označivalo lik iz *Commedie dell'arte*. Izvorno je i ova tal. riječ posuđena iz stfr. legende *la maisnie Helequin* 'veseli vražji odred', što je bila skupina vragova pod vodstvom Helequina koji lutaju noću. Možda je taj naziv srodan s lat. *Herla rex* 'kralj Herla' za steng. **Herla cyning*, ime mitskoga, britskoga kralja u rukopisu iz 12. st.

Lit.: Kluge s. v. Harlekin; etymologiebank s. v. harlekijn.

hàrmica *ž* (16. st.) 'mitarina, carina koja iznosi trideseti dio vrijednosti robe kod uvoza i izvoza; tridesetnica' *pov.*

DIJALEKTI I POTVRDE *harmica* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *harmincad* 'trideseti', što je od 13. st. bio naziv za carinu od jedne tridesetine na međunarodnu trgovinu. Mađarska je riječ izvedena od *harminc* 'trideset', što je izvedeno od *három* 'tri'.

Lit.: Skok 658; MNTESZ II: 61.

hàrmōnija *ž*

TVORBA *harmòničan*, *harmònījskī*

Eventualno posredovanjem njem. *Harmonie* posuđeno iz lat. *harmonia*, što je iz grč. *ἁρμονία* 'sklad', usp. i pridjev *ἁρμονικός* 'skladan'. Grčka je riječ izvedena od *ἅρμα* 'kola' < ie. **ser-* 'slagati, redati' (lat. *sermo* 'govor'). Druga je mogućnost da je grčka riječ izvedena od ie. **h₂er-* 'spojiti, slagati', na što bi upućivao mikenski oblik *a-mo* 'kotač' bez početne aspiracije.

Lit.: Skok I: 658; Snoj 199; Kluge s. v. Harmonie; Beekes 133.

harmònika *ž glazb.*

DIJALEKTI I POTVRDE *armònika* (Brač), *harm'onika* (Varaždin), *harmonika* (RKKJ)

TVORBA *harmonìkāš* (*harmonikāšica*, *harmonikāškī*)

Posuđeno preko njem. *Harmonika* iz eng. *harmonica*. Englesku je riječ skovao Benjamin Franklin (1706. – 1790.) koji je 1762. izumio staklenu harmoniku. Izvedena je od lat. *harmonicus* 'harmonični', što je izvedeno od ***harmonija***. Nakon izuma usne harmonike (u Njemačkoj početkom 20. godina 19. st.) i ručne harmonike (Cyrill Demian u Beču 1829.) naziv je bio prenesen i na ta druga glazbala.

Lit.: Skok 658; Snoj 199f.; Kluge s. v. Harmonika.

hàrpūn *m*

Preko njem. *Harpune* posuđeno iz niz. *harpoen*, a to je pak iz starijeg fr. *harpon* 'spona, karika'.

Lit.: Snoj 200; Kluge s. v. Harpune; Chambers 466.

hàšiš *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz arap. *ḥašīš* (od arap. *ḥašša* 'osušeno je'). Hašiš se

dobiva iz smole indijske konoplje. Redovita je konzumacija hašiša u Europi počela u 19. st. Prije toga se hašiš već tisućljećima konzumirao u Aziji, npr. kod starih Indijaca i kod Skita. U europskim se jezicima arapska riječ spominje prvi put u 16. st.

Lit.: Snoj 200; etymologiebank s. v. hasjiesj; Chambers 467.

hàtār *m* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hatar* 'predio, kotar' (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *határ* 'granica', što je vjerojatno izvedeno od mađ. *hat* 'utjecati, djelovati'. Prvotno bi značenje bilo 'crta do koje kralj ili država imaju utjecaj'.

Lit.: Skok 660; MNTESZ I: 74.

hàubica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *haubica* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Haubitze* iz češ. *houfnice*. Ta je češ. riječ izvedenica od stčeš. *houf* 'gomila, hrpa', što je posuđeno iz stvnj. *hūfe* 'kup', v. ***kup***[1]. Riječ je prvotno označavala oružje koje odjednom može ispaliti više kugli.

Lit.: Snoj 200; Kluge s. v. Haubitze.

hàvārija *ž*

Posuđeno preko njem. *Havarie* i tal. *avaria* iz arap. *'awārīya* 'oštećena roba', što je izvedenica od arap. *'awār* 'oštećenje'.

Lit.: Kluge s. v. Havarie.

hedònist (hedonìst) *m*

TVORBA *hedònistica, hedonìstičkī*

Posuđeno iz njem. *Hedonist* i fr. *hédoniste*, što je tvoreno od grč. *ἡδονή* 'zadovoljstvo' < ie. **sweh$_2$d-* 'sladak' (lat. *suāvis* 'sladak').

Lit.: Picoche 473.

hedonìzam *m*

Posuđeno iz njem. *Hedonismus* i fr. *hédonisme*, v. ***hedonist***.

hegemònija *ž*

TVORBA *hegemònist* (*hegemònistica*), *hegemònističkī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Hegemonie*, iz grč. *ἡγεμονία* 'vrhovno zapovjedništvo', što je izvedeno od *ἡγεμών* 'vođa', od glagola *ἡγέομαι* 'voditi' < ie. **seh$_2$g'-* 'tražiti' (lat. *sāgiō* 'osjećati', got. *sokjan* 'tražiti'), usp. ***sezati***.

Lit.: Snoj 200; Kluge s. v. Hegemonie.

hèklati *reg.*

Posuđeno iz njem. *häkeln*, što je izvedeno od srnnj. *häkel* 'kukica', deminutiv od *Haken* 'kuka' < pgerm. **hakan* (eng. *hook*). Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Kluge s. v. häkeln; Kroonen 203.

heks-, heksa- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἕξ* 'šest' < ie. **swek's* 'šest', v. ***šest***.

Lit.: HER 426.

heksàmetar (hèksametar) *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz grč. *ἑξάμετρος*, što složen od *ἕξ* 'šest', v. ***heks-, heksa-***, i *μέτρον* 'mjera', v. ***metar***.

Lit.: HER 426.

hèksān *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *hexane*, njem. *Hexan*), složeno od, v. ***heks-, heksa-*** i lat. sufiks *-ānus*, usp. ***oktan***, ***metan***.

Lit.: HER 426.

hekt-, hekto- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἑκατόν* 'sto' < ie. **dk'mtom* 'sto', v. ***sto***.

Lit.: HER 426.

hèktār *m*

Posuđeno preko njem. *Hektar* iz fr. *hectare*, što je složeno od ***hekt-, hekto-*** i ***ar***.

Lit.: Snoj 201.

hèktolitar *m*

Posuđeno preko njem. *Hektoliter* iz fr. *hectolitre*, što je složeno od ***hekt-, hekto-*** i ***litra***.

hektopàskāl *m*

Posuđeno preko njem. *Hektopascal* iz fr. *hectopascal*, što je složeno od ***hekt-, hekto-*** i ***paskal***.

helenizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *hellenisation*, eng. *hellenization*). Riječ je izvedena od *Ἑλληνίζω* 'govoriti grčki, napraviti grčkim', v. ***helenizam***.

helenìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Hellenismus*, fr. *hellenisme*) i lat. *helleni-*

smus iz grč. *Ἑλληνισμός* 'oponašanje Grka' (Septuaginta). Grčka je riječ izvedena od *Ἑλληνίζω* 'govoriti grčki, napraviti grčkim', što je izvedenica od antroponima *Ἕλλην*, što je bilo ime tesalskoga kralja, mitskoga pretka Grka.

Lit.: HER 427.

hêlij *m* 'kemijski element, *He*'

TVORBA *hêlijev*

Posuđeno iz nlat. *helium*, što je izvedeno od grč. *ἥλιος* 'Sunce', v. ***sunce***. Novolatinsku su riječ skovali engleski astronom Joseph Norman Lockyer (1836. – 1920.) i kemičar Edward Frankland (1825. – 1899.). Izvedena je od riječi za Sunce jer je prvi dokaz za postojanje helija bila žuta spektralna linija u spektru Sunca.

Lit.: Snoj 201; Kluge s. v. Helium; OED s. v. helium.

helikòpter *m*

Preko njem. *Helikopter* posuđeno iz eng. *helicopter*, fr. *hélicoptère*, što je složeno od grčkih riječi *ἕλιξ* 'zavoj', v. ***valjati***[1], i *πτερόν* 'pero', v. ***pero***.

Lit.: Kluge s. v. Helikopter.

heliocèntrīčnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika, usp. fr. *héliocentrique*, njem. *heliozentrisch*. Složeno od grč. *ἥλιος* 'sunce', v. ***helij*** i izvedenice od ***centar***.

hèlōt *m*

Posuđeno iz grč. *Εἵλωτες mn.* 'državni robovi u gradu-državi Sparti' nejasne etimologije. Postoji mišljenje da je grčka riječ izvedena od grč. *ἁλίσκομαι* 'biti zarobljen', ali to je formalno nategnuto.

Lit.: Frisk I: 462.

hêljda (hèljda) *ž*

TVORBA *heldav, hèldin prid., hèldovan prid.*, složenica *hèldopita, hâjden prid., hajdenica* 'hljeb od hajde', *hajdina* (Belostenec)

Posuđeno iz tur. *helda*, možda ukrštanjem s njem. *Heide-(korn)* (usp. i *hajda* (Voltić, RKKJ), hrv. star. *hajdina* (Belostenec, RKKJ), sln. *âjda*, također iz njemačkoga). Tu su žitaricu u Europu donijeli Križari s Bliskog Istoka, stoga je u njem. nazvana 'poganskom' (njem. *Heide* 'poganin', eng. *heath* 'neobrađena, pusta zemlja'). Izvor je predindoeuropska riječ **kayto-* koja je značila 'neobrađena zemlja' (velš. *coed* 'šuma').

Lit.: Skok I: 649; Snoj 6.

hema-, hemato-, hemo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *αἷμα* ⟨G *αἵματος*⟩ 'krv'. Etimologija je grčke riječi nejasna.

Lit.: Beekes 38.

hemàtīt *m*

Posuđeno iz lat. *(lapis) haematītes*, što je posuđenica iz grč. *(λίθος) αἱματίτης* 'kao krv crveni (kamen)'. Grčki je pridjev izveden od grč. *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***.

hematològija *ž*

TVORBA *hematòlog* (*hematòloginja*), *hematòloškī*

Posuđeno iz nlat. *haematologia*, što je složeno od ***hema-, hemato-, hemo-*** i ***-logija, -log***.

hemi- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἡμι-* < ie. **sēmi* 'pola' (lat. *sēmi-*, skr. *-sāmi*, stvnj. *sāmi-*), v. ***sam***.

Lit.: HER 428.

hemisfêra *ž*

Posuđeno preko europskih jezika i lat. *hēmisphaerium* iz grč. *ἡμισφαίριον*, što je složenica od *ἡμι-* 'pola', v. ***hemi-***, i *σφαῖρα* 'kugla', v. ***atmosfera***.

Lit.: Kluge s. v. Hemisphäre.

hemofilija *ž*

TVORBA *hemofiličār* (*hemofiličārka, hemofiličārev, hemofiličārov*)

Posuđeno iz nlat. *haemophilia*, što je složeno od grč. *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***, i *φιλία* 'prijateljstvo, naklonost', v. ***-fil, -filija***.

Lit.: Snoj 201; Chambers 476.

hemoglòbīn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *hemoglobin*, njem. *Hämoglobin*). Riječ je skraćen oblik za starije nlat. *haematoglobulin*, što je složeno od grč. *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***, i *globulin*, v. ***globulini***.

Lit.: Snoj 201; Chambers 476.

hemoràgija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika i lat. *haemorrhagia* iz grč. *αἱμορραγία*, što je slo-

ženo od grč. *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***, i deverbalne izvedenice od grč. *ῥήγνυμι* 'kidati, pustiti', v. ***rezati***.

hemoròīd *m*

Posuđeno preko lat. *hæmorrhoida* iz grč. *αἱμορροΐς* 'puštajući krv', što je složenica od *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***, i deverbalne izvedenice od *ῥέω* 'teći', v. ***struja***.

Lit.: Snoj 201; OED s. v. haemorrhoid.

hèndikep *m*

TVORBA *hendikèpīrān*

Posuđeno iz eng. *handicap*, što je vjerojatno postalo od *hand in cap* 'ruka u kapi'. Engleska se riječ prvotno odnosila na igre u kojima je jedna osoba ponudila određeni predmet za predmet u vlasništvu druge osobe. Treća je osoba služila kao sudac. Sva trojica dala su novčani zalog. Sudac je odredio koliko novaca treba dati uz predmet manje vrijednosti. Natjecatelji su držali ruku u kapi i ako su se slagali s odlukom sudca vadili su ruku iz kape držeći kovanicu ili praznu ruku. Ako je samo jedan natjecatelj držao kovanicu taj je dobio cijeli zalog, inače ga je dobio sudac. Kasnije se u konjskim utrkama služilo sličnim sustavom za određivanje dodatnog tereta koji mora nositi bolji konj. Takve su se utrke zvale *handicap race*. Iz toga se dalje razvilo značenje 'otežavajuća okolnost'.

Lit.: OED s. v. handicap.

hènri *m* 'mjerna jedinica induktiviteta' *fiz.*

Posuđeno iz eng. *henry*, što je izvedeno od prezimena prezimena američkog znanstvenika *Josepha Henryja* (1797. – 1878.) koji je otkrio elektromagnetsku indukciju.

Lit.: HER 429.

hepat- (hepato-) *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἧπαρ* ⟨G *ἥπατος*⟩ 'jetra' < ie. **(H)iēk^{w}r̥*, v. ***ikra***.

Lit.: HER 429.

hepatìtis *m*

Posuđeno iz nlat. *hepatitis*, što je izvedeno od grč. *ἧπαρ* ⟨G *ἥπατος*⟩ 'jetra'.

hèptān *m* 'zasićeni ugljikovodik, C_7H_{16}'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *heptane*, njem. *Heptan*). Riječ je izvedena od grč. *ἑπτά* 'sedam' (< ie. **septm̥*, v. ***sedam***) lat. sufiksom *-ānus*, usp. ***oktan***, ***metan***.

Lit.: HER 429.

heràldika *ž*

TVORBA *heràldičkī*

Posuđeno, možda preko njem. *Heraldik*, iz fr. *héraldique*. Riječ je izvedena od stfr. *héraut* 'glasnik', jer su na turnirima glasnici isprobavali štitove s grbovima plemića. Francuska je riječ posuđena iz frnč. **hariwald* 'vojskovođa', što je složenica od pgerm. **harja-* 'vojska', v. ***korist***, i **waldan-*, v. ***kobalt***, ***vladati***.

Lit.: Kluge s. v. Heraldik; etymologiebank s. v. heraut.

hèrbārij *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *hèrbār*

Posuđeno iz srlat. *herbarium*, što je izvedeno od *herba* 'trava'. Latinska riječ nema etimologije; ponekad se uspoređuje s lat. *grāmen* 'trava', v. ***grozd***.

Lit.: Kluge s. v. Herbarium.

herbìcīd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Herbizid*, eng. *herbicide*), što je složeno od lat. *herba*, v. ***herbarij***, i sufiksa ***-cid***.

hèrc[1] *m* 'mjerna jedinica frekvencije' *fiz.*

Posuđeno iz eng. *hertz* ili njem. *Hertz*. Naziv je već bio u upotrebi u 20-im godinama 20. st., a kao standardni stručni termin od 1948. Izveden je od prezimena njemačkog fizičara *Heinricha Rudolfa Hertza* (1857. – 1894.), istraživača elektromagnetskih valova.

Lit.: OED s. v. hertz; etymologiebank s. v. hertz; Mršić 133.

hèrc[2] *m* 'boja u igraćim kartama s oznakom srca'

Posuđeno iz njem. *Herz*, što je postalo od ie. **k'erd-*, v. ***srce***.

Lit.: HER 430.

hèrceg *m* (14. st. Mon. serb. *hercegu splêtskomu*)

DIJALEKTI I POTVRDE *herceg* (RKKJ)

Posuđeno preko mađ. *herceg* iz njem. *Herzog* < pgerm. **harjatugan-* 'vojskovođa', što je složenica od pgerm. **harja-* 'vojska', v. ***korist***, i **tugan-* 'vući' < ie. **dewk-*, v. ***inducirati***.

Lit.: Skok 664; Kluge s. v. Herzog.

herètik *m* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *herètikinja*, *herètičan*

Posuđeno preko lat. *haereticus* iz grč. *αἱρετικός* 'koji može izabrati, koji izabere', što je izvedeno od glagola *αἱρέω* 'primati, pridobiti koga', bez dublje etimologije.

Lit.: HER 431; Chambers 478.

hèreza *ž*

Posuđeno preko lat. *haeresis* iz grč. *αἵρεσις* 'biranje, sljedba', usp. ***heretik***.

Lit.: Snoj 201.

hermafròdīt *m*

Posuđeno preko lat. *hermaphrodītus* iz grč. *ἑρμαφρόδιτος*, prema imenu dvospolnog božanstva, *Ἑρμαφρόδιτος*, kojega su začeli Hermo i Afrodita. Prema antičkom mitu u *Hermafrodita* se zaljubila nimfa Salmakida koja je, zbog neuzvraćene ljubavi, zamolila bogove da njezino tijelo zauvijek združe s Hermafroditovim, pa tako Hermafrodit ujedinjuje oba spola.

Lit.: Snoj 201; Mršić 134.

hermèlīn *m* 'vodena lasica' *zool. (Mustela erminea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *hermelin* (RKKJ)

TVORBA *hermèlīnskī*

Posuđeno iz njem. *Hermelin*, što je umanjenica od stvnj. *harmo* < **harmōn-* (steng. *hearma*, stsas. *harmo*) < **k'erH-men-* (lit. *šarmuõ, šermuõ* 'hermelin, lasica'). Te su riječi za hermelina vjerojatno izvedene od **k'er(H)-* 'inje', v. ***strìješ***, zbog bijele boje dlake hermelina.

Lit.: Snoj 201; Kluge s. v. Hermelin.

hermètičan *prid.*

TVORBA *hermètičnōst*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz nlat. *hermeticus*, što je apstrahirano iz *sigillum Hermetis* 'hermetička brtva', dosl. 'brtva Hermesa'. Prema mišljenju novoplatonista, egipatski je bog Thot izmislio hermetičke brtve, a novoplatonsko ime za Thota je *Ἑρμῆς τρὶς μέγιστος* 'Hermes triput najveći'. *Ἑρμῆς* je izvorno starogrčki bogglasnik.

Lit.: Snoj 201f.; Kluge s. v. hermetisch; OED s. v. hermetic, Hermes; Mršić 134.

heròīn *m*

TVORBA *heròīnskī*

Posuđeno iz njem. *Heroin*, što je prvotno bilo zaštićeno tvoričko ime, tvoreno od grč. *ἥρως* 'junak', v. ***heroj***. *Heroin* se prvobitno upotrebljavao kao analgetik, a proizveo ga je njemački kemičar Felix Hoffmann (1868. – 1946.). Navodno je kemijski spoj nazvan tako zbog osjećanja snage i poleta koje potiče.

Lit.: Snoj 202; Kluge s. v. Heroin.

heroína *ž*

Posuđeno iz grč. *ἡρωΐνη*, što je ž. r. od *ἥρως* 'junak', v. ***heroj***.

hèrōj *m*

TVORBA *hèrōjskī*, *herójstvo*

Posuđeno iz grč. *ἥρως* 'junak'. Završno *-j* poopćeno je iz kosih padeža gdje se razvilo zbog izbjegavanja hijata (N **hero*, G **heroa* > *heroj, heroja*).

Lit.: Snoj 202.

hèrpes *m*

Posuđeno preko lat. *herpes* iz grč. *ἕρπης* 'herpes zoster', dosl. 'osip koji se širi po koži', što je izvedeno od *ἕρπω* 'puzati, šunjati se' < ie. **serp-*, v. ***serpentina***.

Lit.: Snoj 202; Beekes 463.

heter-, hetero- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἕτερος* 'jedan od dva' < ie. **sm̥-tero-* (dor. *ἅτερος* 'jedan od dva', stvelš. *hanther* 'sredina, polovica'), v. ***sam***. Grčko je početno *ἑ-* vjerojatno analoški prema *εἷς* 'jedan', v. ***jedan***.

Lit.: HER 431; Beekes 475.

hèterogēn *prid.*

Posuđeno preko njem. *heterogen* iz grč. *ἑτερογενής*, što je složeno od ***heter-, hetero-*** i ***-gen***.

hèteroseksuālan *prid.*

TVORBA *heteroseksuálac* (*heteroseksuálčev*), *heteroseksùālka*, *heteroseksuálnōst*

Posuđeno iz njem. *heterosexual* (možda preko eng. *heterosexual*), što je složeno od ***heter-, hetero-*** i ***seksualan***. Naziv je zajedno s nazivom ***homoseksualan*** 1869. izmislio austrougarski novinar Karl-Maria Kertbeny (1824. – 1882.).

hȅterotrōfan *prid.* 'koji se hrani gotovim organskim spojevima'

Posuđeno iz europskih jezika, gdje je riječ novija složenica od grč. *ἕτερος* 'jedan od dva', v. ***heter-, hetero-***, i *τροφή* 'hrana', v. ***drobiti***. Usp. i ***autotrofan***.

hibernácija *ž*

Posuđeno iz lat. *hībernātiō*, što je izvedeno od *hībernō* 'zimovati', a to je izvedenica od *hiems* 'zima', v. ***zima***.

Lit.: HER 433.

hìbrīd *m*

TVORBA *hìbrīdan*

Posuđeno iz lat. *hybrida* 'mješanac, dijete Rimljanina i strankinje'; latinska se riječ izvodi iz grč. *ὕβρις* 'oholost, razuzdanost', no to nije posve sigurno.

Lit.: Snoj 202; Chambers 499.

hidr-, hidro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὕδωρ, ὑδρο-* 'voda', v. ***voda***.

Lit.: HER 434.

hȉdra *ž*

Posuđeno preko lat. *hydra* iz grč. *ὕδρα* 'vodena zmija' < ie. **udr-h_2-*, v. ***vidra***.

Lit.: HER 434.

hìdrant *m* (20. st.)

Posuđeno iz amer. eng. *hydrant* 'ulični priključak za vodu'. Novotvorenica prema grč. *ὕδωρ* 'voda', v. ***voda***.

Lit.: Kluge s. v. Hydrant.

hìdrāt *m*

Posuđeno iz europskih jezika, usp. eng. *hydrate*, njem. *Hydrat*, izvedeno od ***hidr-, hidro-*** sufiksom *-at* kao u ***fosfat, nitrat*** itd.

Lit.: HER 434.

hidratácija *ž*

TVORBA *hidratácījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydratation*, tal. *idratazione*), izvedeno od ***hidrat***.

Lit.: HER 434.

hidràulika *ž*

TVORBA *hidraùličkī, hidraùličnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydraulik*, eng. *hydraulics mn.*). Riječ se temelji na lat. pridjevu *hydraulicus*, koji je posuđen iz grč. *ὑδραυλικός*, a to je izvedeno od *ὕδραυλις* 'vodene orgulje', složenice od *ὕδωρ* 'voda', v. ***voda***, i *αὐλός* 'cijev', v. ***ulica***. Došlo je do prenošenja značenja pridjeva od 'pripadajući vodenim orguljama' do 'pripadajući uređajima sa sličnim cijevnim sustavom'.

Lit.: Kluge s. v. hydraulisch.

hidrodinàmika *ž*

TVORBA *hidrodinàmičkī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz nlat. *hydrodynamica*, što je složenica od ***hidr-, hidro-*** i ***dinamika***.

hȉdrofīlan *prid.*

Složeno od ***hidr-, hidro-*** i *-filan*, v. ***-fil, -filija***.

hȉdrofōban *prid.*

Složeno od ***hidr-, hidro-*** i *-foban*, v. ***fobija***.

hȉdrofōr *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydrophore*, eng. *hydrophore*), izvedeno od grč. *ὑδρόφορος* 'noseći vodu'.

hidrogenácija *ž* 'reakcija dodavanja vodika nekom spoju'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *hydrogenation*, fr. *hydrogénation*), izvedenica od eng. *hydrogen*, fr. *hydrogène* 'vodik'. Ta je riječ složena od grč. *ὕδωρ*, v. ***hidr-, hidro-***, i sufiksa ***-gen***.

hidroglìser *m*

Posuđeno iz fr. *hydroglisseur*, složenice od ***hidr-, hidro-***, i izvedenice od fr. *glisser* 'skliznuti', v. ***gliser***.

Lit.: Snoj 202; Dauzat 344.

hidrogràfija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (fr., eng. *hydrography*, njem. *Hydrographie*), složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***grafija***. Riječ je nastala analogijom prema ***geografija***.

hidroizolácija *ž*

Složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***izolacija***.

hidrokrílac *m*

Složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***krilo***, možda djelomičan kalk prema fr. *hydroptère*, usp. i njem. *Tragflügelboot*.

hȉdroksīd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydroxide*, eng. *hydroxide*), složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***oksid***.

hidrolíza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydrolyse*, eng. *hydrolysis*), složeno od ***hidr-, hidro-*** i grč. *λύσις* 'rješenje'. Grčka je riječ izvedenica od *λύω* 'odriješiti, osloboditi' < ie. **leh$_1$u-*, **lh$_1$u-*, v. ***lutati***.

Lit.: HER 435.

hidrometeoròlog *m*

TVORBA *hidrometeoròloginja*

Složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***meteorolog***.

hidrometeorològija *ž*

TVORBA *hidrometeoròloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydrometeorologie*, eng. *hydrometeorology*), složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***meteorologija***.

hidrònīm (hidrònim) *m*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *hydronymie*, eng. *hydronymy*), što je složenica ***hidr-, hidro-*** i ***onim***, usp. ***toponim***.

hidrosféra *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hydrosphäre*, eng. *hydrosphere*). Složeno od ***hidr-, hidro-*** i ***sfera***, analogijom prema ***atmosfera***, usp. ***litosfera***.

hidrostàtika *ž*

TVORBA *hidrostàtičkī*

Posuđeno iz nlat. *hydrostatica*, što je izvedeno od grč. *ὑδροστάτης* 'hidrostatička ravnoteža', a to je složenica od grč. *ὕδωρ* 'voda', v. ***voda***, i *στατός* 'stajaći', usp. ***status***, ***statistika***.

hȉfa *ž* 'dugačka bezbojna nit s mnoštvom stanica od koje se sastoji steljka gljiva'

Posuđeno iz nlat. *hypha*, što je posuđeno iz grč. *ὑφή* 'mreža' < ie. **h$_1$web^h-* 'tkati' (grč. *ὑφαίνω*, skr. *ubhnáti*, stvnj. *weban*, toh. A *wäp-*). Latinsku je riječ skovao njemački botaničar Carl Ludwig Willdenow (1765. – 1812.).

Lit.: OED s. v. hypha.

higijéna *ž*

TVORBA *hȉgijēnskī*, *higijèničār* (*higijèničārev*, *higijèničārov*, *higijèničārka*)

Preko njem. *Hygiene* i fr. *hygiène* posuđeno iz grč. *ὑγιεῖνος* 'zdrav', što je pridjev izveden od *ὑγίεια* 'zdravlje' < ie. **h$_2$yu-g^{w}ih$_3$-*, dosl. 'vječno živjeti', v. ***junak***, ***živjeti***.

Lit.: Snoj 203; Kluge s. v. Hygiene.

higr-, higro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὑγρός* 'vlažan, mokar, voden' < ie. **wog-ro-* (lat. *ūvidus* 'vlažan', stnord. *vǫkr* 'vlažan').

Lit.: HER 436.

hȉhōt *m*

TVORBA *hihòtati*

Onomatopeja, tvorena slično kao rus. *xóxom* 'gromoglasan smijeh', sln. *hihitáti se, hohotáti se*.

Lit.: ESSJa VIII: 55f.

hȉjāt *m*

Posuđeno iz lat. *hiātus* 'zijev', što je izvedeno od glagola *hiō* 'zijevati', v. ***zijevati***.

Lit.: Chambers 480.

hijéna *ž*

Posuđeno preko lat. *hyaena* 'hijena' iz grč. *ὕαινα* 'krmača; hijena', što je izvedeno od *ὗς* 'svinja', v. ***svinja***. Nije jasno kako je došlo do semantičkog pomaka od 'krmače' do 'hijene'.

Lit.: Snoj 203; Beekes 1523.

hijer-, hȉjero- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἱερός* 'svet' < ie. **(H)ish$_1$-ro-* (skr. *iṣirá-* 'jak, moćan, svjež').

Lit.: HER 437.

hijeràrhija *ž*

TVORBA *hijeràrhījskī*

Posuđeno preko kslat. *(h)ierarchia* iz grč. *ἱεραρχία*, što je složenica od *ἱερός* 'svet, snažan, sjajan', v. ***hijer-, hijero-***, i *ἄρχω* 'voditi', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

Lit.: Snoj 202.

hijeròglīf *m*

Posuđeno preko fr. *hiéroglyphe*, što je izvedeno od *hiéroglyphique* 'hieroglifski', a to je posuđeno iz grč. *ἱερογλυφικός*. Grčka je riječ složena od *ἱερός* 'svet, snažan, sjajan', v. ***hijer-, hijero-***, i *γλύφω* 'urezati', v. ***dubok***.

Lit.: Snoj 203; OED s. v. hieroglyph.

hȉljada *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hȉljada* (Brač, Senj), *ȉljada* (Vrgada), *ȉljeda* (Lika), *h'ilada* (Varaždin), *hiļada* (RKKJ)

Posuđeno iz ngr. *χιλιάς* ⟨A *χιλιάδα*⟩, što je apstraktna imenica izvedena od grč. *χίλιοι* 'tisuću' < ie. **g^{h}eslo-*, v. ***milja***.

Lit.: Skok I: 666f.; Gluhak 259f.; Beekes 1633.

hìmba (hîmba) *ž* (14. st. Žića sv. otaca; 15. st. Poljički statut, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *himbȁ* (Brač), *h'imba* (Varaždin), *himba* (RKKJ)

TVORBA *hìmben (hîmben)* (15. st. Marulić) *(hìmbenōst (hîmbenōst)* (15. st. Živ. kat. star. 1, 219))

Postalo od **hinьba*, usp. hrv. star. pravopis *hinjba* (Poljički statut, Divković), što je izvedeno od ***hiniti***.

hîmen *m*

Posuđeno iz lat. *hymen*, što je iz grč. *ὑμήν* 'kožica, opna' < ie. **syuH-men-*, od istoga korijena koji je u ***šiti***. Druga je mogućnost da je grčka riječ u vezi s hrv. ***usmina***.

Lit.: Snoj 203.

hîmna *ž*

Posuđeno preko njem. *Hymne* i lat. *hymnus* iz grč. *ὕμνος* 'svečana pjesma', što je možda od istoga korijena kao u grč. *ὑμήν* 'kožica, opna' (potvrđeno i u značenju 'svadbena pjesma'), v. ***himen***. Semantička je veza, međutim, nategnuta.

Lit.: Gluhak 260; Snoj 203.

hìndùist *m*

Izvedeno od ***hinduizam*** (usp. ***budist*** od ***budizam***).

hìnduìzam *m*

TVORBA *hindùist* (*hinduìstičkī*, *hindùistica*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hinduismus*, eng. *hinduism*, fr. *hindouisme*). Riječ je izvedena od eng. *hindu* 'hinduist' sufiksom ***-izam***. Engleska je riječ posuđena iz perz. *hindu* 'indijski', što je izvedeno od staroperzijskog toponima *Hindu-* 'indijska pokrajina ahemenidskoga carstva', a to je izvedeno od naziva za indijsku rijeku Indus, usp. skr. *Sindhu-* 'Indus'.

Lit.: OED s. v. Hindu; Mayrhofer II: 729f.

hìniti ⟨prez. *hînīm*⟩ (Žića sv. otaca; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hīn̂ît se* (Brač), *hiniti* (RKKJ)

Postalo od psl. **xyniti* (rus. *хи́нуть*, sln. *híniti*, srpcsl. *hyniti*), nejasnoga podrijetla. Izvodi se iz ie. **skuH-n-* 'bockati, mrljati' (het. *iškunant-* 'umrljan', skr. *skunāti* 'bockati, čačkati'), no značenja se ne poklapaju osobito dobro (valja pretpostaviti razvitak 'oštećivati, mrljati' > 'pokrivati' > 'prikrivati' > 'hiniti, pretvarati se'). Vjerojatnije je da je glagol u vezi s arm. *sowzanem* 'sakriti', velš. *cudd* 'skriven', grč. *κεύθω* 'sakriti' < ie. **(s)keh$_1$u-*, v. ***kuća***.

Lit.: Skok I: 667; Gluhak 260; Bezlaj I: 197; ESSJa VIII: 157f.

hîp *m* (15. st. Marulić) 'trenutak, čas'

DIJALEKTI I POTVRDE *hĩp* (Brač, Vrgada), *hîp* (Varaždin), *h'ip* (Gola), *hip* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Možda postalo od psl. **xyrъ* 'mah, udarac' (sln. *hîp*, usp. i rus. dijal. *хыпáться* 'žuriti se', češ. *chyplati* 'tresti se'), što bi bilo onomatopejskoga podrijetla. Prema drugom mišljenju, slovenska i hrvatska riječ su germanizmi (usp. njem. *Hieb* 'udarac', što u bavarskim govorima znači i 'trenutak', od istoga korijena koji je u hrv. ***kovati***.).

Lit.: Skok I: 667f.; Gluhak 261; Snoj 203; ESSJa VIII: 158.

hip-, hipo-[1] *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὑπό* 'ispod, niže, pod', v. ***visok***, ***sub-***.

Lit.: HER 438.

hip-, hipo-[2] *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἵππος* 'konj' < ie. **h$_1$ek'-u-* (lat. *equus* 'konj', skr. *áśva-* 'konj', lit. *ešva* 'kobila').

Lit.: HER 438; Beekes 597.

hiper- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὑπέρ*, v. ***super***.

Lit.: HER 438.

hipèrbola *ž*

Posuđeno preko lat. *hyperbole* 'pretjerivanje' iz grč. *ὑπερβολή* 'bacanje preko nečega, (fig.) pretjeranost', što je složeno od grč. *ὑπέρ*, v. ***super***, i izvedenice od glagola *βάλλω* 'bacati, udarati bacanjem' < ie. **g^{w}elh$_1$-* (stir. *a-t-baill* 'umrijeti'). Veza grčkoga glagola s korijenom **g^{w}elH-* 'boljeti', v. ***žalost***, nesigurna je.

Lit.: Chambers 501.

hìperveza *ž*

Kalk prema eng. *hyperlink*, v. ***hiper-***, ***veza***.

hȉpi *m* (20. st.)

Posuđeno iz amer. eng. *hippie*, što je izvedeno iz amer. eng. *hip* 'upućen; informiran' nepoznate etimologije. Riječ je u žargonu označavala mlade koji su eksperimentirali s drogama, a naknadno je postala ime masovnog pokreta mladih druge polovice šezdesetih godina.

Lit.: Kluge s. v. Hippie; Chambers 483.

hipnotizírati

Posuđeno preko njem. *hypnotisieren* iz eng. *hypnotize*. Engleska je riječ izvedena od pridjeva *hypnotic* 'uspavljujući', što je posuđeno preko lat. *hypnōticus* iz grč. *ὑπνωτικός* 'sklon spavanju'. Grčka je riječ izvedena od *ὕπνος* 'san', v. ***san***. Škotski je liječnik James Braid (1795. – 1860.), jedan od pionira hipnoze, skovao engleske riječi *hypnotize*, *hypnosis*, v. ***hipnoza***, i *hypnotism*.

Lit.: Chambers 501.

hipnóza *ž*

Posuđeno iz iz eng. *hypnosis*, v. ***hipnotizirati***.

hȉpocentar *m* 'žarište potresa unutar Zemlje'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hypozentrum*, eng. *hypocentre*), složeno od, v. ***hip-, hipo-[1]*** i ***centar***, usp. ***epicentar***.

hipòdrom *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Hippodrom*, fr. *hippodrome*) iz grč. *ἱππόδρομος* 'trkalište za konje', što je složeno od *ἵππος* 'konj', v. ***hip-, hipo-[2]***, i *δρόμος* 'trkalište', v. ***-drom, -droman, -dromija***.

Lit.: Snoj 203f.

hipofíza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hypophyse*, fr. *hypophyse*, eng. *hypophysis*). Riječ je u 19. st. složena od grč. *ὑπο-*, v. ***hip-, hipo-[1]***, i izvedenice od *φύομαι* 'rasti, postati', v. ***biti[1]***, u smislu 'izraslina ispod (mozga)'.

Lit.: HER 441.

hipohòndrija *ž*

TVORBA *hipòhōndar*

Posuđeno preko lat. *hypochondria* 'mekani dio tijela od rebara do prepone' iz grč. *ὑποχόνδριος* 'ispod prsne kosti', što je složeno od ***hip-, hipo-[1]*** i grč. *χόνδρος* 'hrskavica (prsne kosti); zrnce' nejasne etimologije. U antičko doba mislilo se da se u abdomenu (tj. 'ispod prsne kosti') nalaze uzročnici poremećaja raspoloženja.

Lit.: OED s. v. hypochondria.

hipokorìstik *m*

Posuđeno iz grč. *ὄνομα ὑποκοριστικόν* 'odmilica, umanjenica' od *ὑποκορίζομαι* 'obratiti se nekomu odmilicom', *κορίζομαι* 'milovati', što je izvedeno od *κόρη* 'djevojka', *κόρος* 'dječak' < ie. **k'erh$_3$-* 'hraniti', v. ***krma[1]***, ***hrana***.

Lit.: HER 441.

hipotéka *ž*

Posuđeno preko europskih jezika i lat. *hypothēca* iz grč. *ὑποθήκη* 'savjet; zalog', što je složeno od grč. *ὑπό* 'ispod, niže, pod', v. ***hip-, hipo-[1]***, i izvedenice od glagola *τίθημι* 'staviti', v. ***djenuti***.

Lit.: Snoj 204.

hȉpotekārnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika iz kslat. *hypothēcārius* 'hipotekarni', što je izvedenica od *hypothēca*, v. ***hipoteka***.

hipotenúza *ž*

Posuđeno iz kslat. *hypotēnūsa*, što je postalo od grč. *ὑποτείνουσα*, a to je particip ženskog roda od glagola *ὑποτείνω* 'protezati se pod čim'. Taj je particip izvorno bio dio fraze *γραμμή ὑποτείνουσα* 'crta koja se proteže ispod (pravoga kuta)' ili *πλευρά ὑποτείνουσα* 'strana koja se proteže ispod (pravoga kuta)'. Gr. *ὑποτείνω* složeno je od *ὑπό* 'ispod', v. ***hip-, hipo-[1]***, i *τείνω* 'rastegnuti' < ie. **ten-* 'rastegnuti', v. ***tenda***, ***težak***.

Lit.: OED s. v. hypotenuse.

hipotètičan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hipotètičkī*, *hipotetski*

Posuđeno preko lat. *hypotheticus* 'matematičar koji radi hipotezama' iz grč. *ὑποθετικός* 'hipotetičan', v. ***hipoteza***.

hipotéza *ž*

Posuđeno preko srlat. *hypothesis* iz grč. *ὑπόθεσις* 'prijedlog, sugestija, savjet, hipoteza', što je složeno od grč. *ὑπό* 'ispod, niže, pod', v. ***hip-, hipo-[1]***, i *θέσις* 'stavljanje, teza', izvedenice od glagola *τίθημι* 'staviti', v. ***djenuti***.

Lit.: Snoj 204.

hîr *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *hîr* (Brač), *hir* (RKKJ)

TVORBA *hiròvit*

Deverbal od psl. **xyrati* 'dugo bolovati' (hrv. dijal. *hîrati* (Vodice), sln. *hîrati*, polj. dijal. *chyrać* 'bolovati'), **xyrěti* 'dugo bolovati' (hrv. dijal. *zahirẽt* (Cres), sln. *zahirẹ́ti* 'oslabjeti', rus. *хупéть*, polj. dijal. *chyrzeć*), usp. i rus. dijal. *хúрый* 'slab, bolestan'. Zbog kasnih potvrda hrvatske imenice možda je *hir* novija tvorba prema sličnim oblicima u drugim slavenskim jezicima. Glagolski korijen **xyr-* je praslavenskim prijevojnim duljenjem tvoren od praznine **sur-* ie. korijena **swer-* (stvnj. *svëro* 'bolest', av. *xvara* 'rana'). Usp. i psl. **xvorъ* (rus. *хвóрый* 'bolestan', stčeš. *chvorý* 'oskudan', polj. *chory* 'bolestan'). Početno **x-* može biti poopćeno iz slučajeva kada se u rečenici početno *s-* nalazilo iza glasova *u*, *i*. Druga je mogućnost da moramo za ie. rekonstruirati **ksu-r-*, što bi bila izvedenica od ie. **ksu-* 'strugati, ogrebati' (grč. *ξύω*). O tom je slučaju psl. **x-* odraz ie. početnog **ks-*.

Lit.: Skok I: 668; Gluhak 261; Snoj 204; LIV s. v. 2. *sụer-; ESSJa VIII: 131f., 158.

hir-, hiro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *χείρ* 'ruka' < ie. **g^{h}esr* 'ruka' (het. *keššar*, toh. A *tsar*).

Lit.: HER 442.

histèrija *ž*

TVORBA *histèričan*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Hysterie*, fr. *hystérie*, eng. *hysteria*). Riječ se temelji na lat. pridjevu *hystericus* 'histeričan', što posuđenica iz grč. *ὑστερικός* 'histeričan, koji je bolestan u maternici', izvedenice od *ὑστέρα* 'maternica'. Ta je riječ vjerojatno izvorno značila 'trbuh' i izvedena od ie. **ud-*, usp. ***vjedro***. Od klasičnog se doba mislilo da je histerija u ženama izazvana pokretima maternice.

Lit.: Beekes 1539; OED s. v. hysteric.

histo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἱστός* 'tkalački stan, konac na tkalačkom stanu, tkanje', što je izvedeno od korijena koji je u *ἵστημι* 'stojim', v. ***stati***. Za semantički razvoj grčke riječi usp. hrv. *(tkalački) stan*, što je izvedeno od korijena koji je u *stati*.

Lit.: HER 443.

histògram *m* 'grafički prikaz distribucije frekvencija'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *histogram*, njem. *Histogramm*). Složeno od ***histo-*** i grč. *γράμμα* 'slovo', v. ***-gram***.

histològija *ž* 'znanost koja se bavi mikroskopskom anatomijom bioloških tkiva'

TVORBA *històloškī*

Posuđeno iz njem. *Histologie*, što je složeno od ***histo-*** i ***-logija, -log***. Njemačku je riječ 1819. skovao njemački anatom August Franz Josef Karl Mayer (1787. – 1865.).

Lit.: OED s. v. hystologie.

historicìzam *m* 'historizam; primjena povijesnih stilova u arhitekturi'

Posuđeno iz njem. *Historizismus* 'historizam', što je izvedeno od *Historie*, v. ***historija***. U hrv. su se pobrkala značenja riječi *historicizam* i *historizam*. Značenje 'primjena povijesnih stilova u arhitekturi' u njem. ima riječ *Historismus*, v. ***historizam***.

històrija *ž*

TVORBA *hìstōrījskī*

Posuđeno preko lat. *historia* 'povijest' iz grč. *ἱστορία* 'ispitivanje, znanje dobiveno ispitivanjem', što je izvedenica od *ἵστωρ* 'onaj koji zna (zakon), sudac, svjedok'. Ta je imenica postala od ie. **wid-tōr*, od korijena koji je u ***vidjeti***.

Lit.: HER 443; Chambers 483.

historìzam *m* '1. historijsko prilaženje pojavama prirode i društvenog života, njihovo promatranje u procesu postanka i razvitka. 2. riječ koja označava pojavu ili stvar koja je nestala u današnjem životu'

Vjerojatno posuđeno iz njem. *Historismus* 'historizam; primjena povijesnih stilova u arhitekturi', što je izvedenica od njem. *Historie*, v. ***historija***.

hìt *m*

Posuđeno iz amer. eng. *hit* 'hit; udar', izvedenice od eng. *hit* 'udariti', što je posuđeno iz stnord. *hitta* 'naći, pogoditi' < **keyd-* (velš. *cwyddo* 'pasti'). Značenje 'uspješnica' razvilo se iz 'uspješan udar'.

Lit.: Snoj 204f.; Chambers 484.

hȉtar *prid.* (14. st. Danilo; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'itẹr* (Gola), *hiter, hitar* (RKKJ)

TVORBA *hȉtro*

Postalo od psl. **xýtrъ* ⟨a. p. *a*⟩ (hrv. *hȉtar*, sln. *híter*, rus. *хи́трый*, češ. *chytrý*), što je vjerojatno postalo od ie. **skuHt-ro-*, a to je pridjev izveden od korijena **skuHt-* (steng. *scūdan* 'žuriti se', s nazalnim infiksom steng. *skyndan* 'žuriti se; nagoniti', stnord. *skunda* 'žuriti se', stvnj. *scuntan* 'nagoniti'). Od istoga su korijena psl. **hytati, *hytiti*, možda i **hvatati, *hvatiti*, v. ***hitati***, ***hvatati***.

Lit.: Skok I: 669f.; Snoj 205; ESSJa VIII: 162.

hȉtati (15. st. Poljički statut, Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hȉtit* (Brač), *h'itati, h'itati* (Varaždin), *hit'ati* (Gola), *hitati* (RKKJ)

TVORBA *hȉtac* (15. st. Bernardin), *hȉtan (hîtan)* (15. st. Marulić) (*hȉtno*), *hȉtānje* (16. st.), *hítnja* (17. st.)

Postalo od psl. **xýtati* (strus., rcsl. *хытать, хытать* 'uhvatiti', češ. *chytati* 'uhvatiti, loviti', bug. *хи́там* 'žuriti se'). Psl. je glagol intenzivna izvedenica od korijena koji je u ***hitar***, ***hvatati***.

Lit.: Skok I: 669f.; Gluhak 261; Snoj 205; ESSJa VIII: 160.

hìtīn *m* 'polisaharid od kojeg se sastoji vanjski oklop mnogih životinja' *biol.*

TVORBA *hìtīnskī*

Posuđeno iz fr. *chitine*, što je izvedeno od grč. *χιτών* 'tunika' sufiksom *-ine*, usp. ***margarin***, ***inzulin***, ***globulini***. Taj se sufiks u fr. proširio od riječi *gélatine* 'želatina', v. ***želatina***. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz semitskoga, usp. fenički *ktn* 'vrsta lanene odjeće'. Motivacija je naziva *hitin* činjenica da su vanjski kosturi člankonožaca građeni od hitina.

Lit.: HER 443; Beekes 1635.

hȉtiti ⟨prez. *hȉtīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'itiiti* (Varaždin), *hititi* (RKKJ)

Postalo od psl. **xýtiti* (sln. *hítiti* 'baciti', rus. *по-хи́мить* 'ugrabiti', češ. *chytiti* 'uhvatiti', dluž. *chyśiś* 'baciti'), v. ***hitati***.

Lit.: ESSJa VIII: 161.

hȉtrōst *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'itrost* (Varaždin), *hitrost* (RKKJ)

Postalo od psl. **xýtrostь* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *hitrôst* 'brzina', rus. *хи́трость* 'lukavost', polj. *chytrość* 'lukavost'), što je izvedenica od ***hitar***.

Lit.: ESSJa VIII: 162.

HIV

Posuđeno iz eng. *HIV*, akronim za *human immunodeficiency virus* 'virus humane imunodeficijencije', koji je prvi put zabilježen 1986. g.

Lit.: HER 444.

hȉža *ž* (14. st. Žića sv. otaca; 15. st. Mon. croat., Marulić) *zast., reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hȉža* (Molise, Vodice, Grobnik, Pajngrt, Vedešin, Umok), *hȉs* 'klijet (u vinogradu)' (Ozalj), *ȉs* 'klijet u vinogradu' (Žumberak), *hȉža, hîža* (Molve), *îža* (Mraclin), *'iža* (Đurđevac), *h'iža* (Varaždin), *h'īža, 'īža* (Gola), *hiša, hiža* (RKKJ)

Postalo od psl. **xýža* ⟨a. p. *a*⟩ 'kuća' (stcsl. *хыжа*, starije sln. *hiža* 'kuća, soba', stpolj. *chyż, chyża* 'koliba', češ. *chýže*, gluž. *chěža*, rus. dijal. *хи́жа* 'koliba'), psl. **xýša* ⟨a. p. *a*⟩ 'kuća' (sthrv. *hiša* (13. st. Mon. croat., 14. st. Vrbnički statut), sln. *híša*, češ. *chýše*), što je izvedeno od psl. **hyzъ, *hyza* (stcsl. *хызъ* 'kuća', usp. i *xyzina* 'kuća', sln. *hȉz, hȉs* 'mala drvena klijet') sufiksom **-ja-* prema ***kuća***. Ta je psl. riječ posuđena iz germ. **xūs-* (stvnj. *hūs*). Zamjena *z* za *ž* možda je kao u kajk. *žaga* 'pila' od njem. *Säge*. Podrijetlo akutirane intonacije korijena slavenske riječi nije jasno. Manje je vjerojatno da je psl. **xýža* postalo od ie. **kh₁u-g'(h)-*, što bi bila izvedenica od ie. **kh₁ew-* 'pokrivati', v. ***kuća***. U tom slučaju završno **-g'(h)-* moglo bi biti analoški prema **gʰewHgʰ-* 'pokrivati' (lit. *gūžti* 'pokrivati s nečim toplim'), v. ***guz***. Slavenski oblici sa *-š-* poput kajk. *hiša* postoje isključivo u dijalektima i jezicima koji su dulje vrijeme bili u dodiru s njemačkim. Glas *š* < **sj* zbog toga je vjerojatno uveden pod utjecajem srvnj. *hūs*.

Lit.: Skok I: 668f.; Snoj 204; ESSJa VIII: 159f., 165f.; Pronk-Tiethoff 2013: 84f.

hlȁče *ž, pl. t.* (16. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hl'ačę* (Varaždin), *l'ače* (Gola)

Riječ je zabilježena i u jednini kao *hlȁča* 'čarapa' (Vrančić, Jambrešić, Voltić, Karadžić); postalo od **xólča* (sln. *hláče pl. t.*, ukr. *холóша* 'hlačnica'), što je posuđeno iz lat. *calcea* 'obuća'. Smatra se da je riječ posuđena iz nekog lat. dijalekta u kojemu lat. **c* > **x*, možda iz alpskoga latiniteta. Do posuđivanja je svakako došlo prije metateze likvida (početak 9. st.).

Lit.: Skok I: 670f.; Gluhak 262; Snoj 205; ESSJa VIII: 56.

hlâd *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hlôd* (Brač), *hl^{o}âd* (Vrgada), *hlâd* (Senj), *hlật* (Varaždin), *l'āt* (Gola), *hlad* (RKKJ)

TVORBA *hladòvina* (17. st.)

Postalo od psl. **xôldъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *hlâd*, rus. *хóлод* 'hladnoća', polj. *chłód*), u vezi s lit. *šáltas* 'hladan' i latv. *salts*. Dalja su izvođenja nategnuta. Formalno teškim čini se izvođenje iz ie. **gel(H)-* (lat. *gelidus* 'leden', stvnj. *kalt* 'hladan', grč. *γελανδρóν* 'hladnoća' (Hesihije)) jer nejasnim ostaje početno slav. *x-* i balt. *š-*, *s-*; možda treba poći od oblika korijena s neočekivanim "s-mobile", ie. **sgol-* > **skol-* > (metatezom) **ksel-* > **xol-*, no to je, naravno, vrlo spekulativno.

Lit.: Skok I: 671; Gluhak 262; Derksen 203; ESSJa VIII: 57f.; Snoj 205.

hládan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hlõdan* ⟨ž *hlōdnà* sr *hlôdno*⟩ (Brač), *hl^{o}âdan* ⟨ž *hl^{o}ādnà* sr *hl^{o}âdno*⟩ (Vrgada), *ládan* (Lika), *hladen* (RKKJ)

TVORBA *hladnòća* (19. st. Karadžić), *hládnjeti* (18. st.), *hlâdnjāk*, *hlàdnjāča*

Postalo od psl. **xôldьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *xladьnъ*, sln. *hláden*, polj. *chłodny*, rus. *холóдный*), što je izvedeno od ***hlad***.

Lit.: Derksen 204; ESSJa VIII: 59.

hlàdetina *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hladẽtina* (Brač), *ladlę̄t'ina* (Gola)

TVORBA *hlàdetinast*

Za starije *hlàdnetina* (17. st.), izvedeno od ***hladan***. Sufiks je vjerojatno prema ***janjetina***, ***puretina*** itd.

hláditi (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hlōdît* (Brač), *hl^{o}ādìti* (Vrgada), *hlādît* (Senj), *hlad'iti* (Varaždin), *lād'ẹti* (Gola), *hladiti* (RKKJ)

TVORBA *hlàdilo*, *hlâđēnje* (17. st.)

Postalo od **xoldìti* (sln. *hladíti*, rus. *холоди́ть*, polj. *chłodzić*), što je izvedeno od ***hlad***.

Lit.: ESSJa VIII: 56f.

hlàdnokŕvan *prid.* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *hladnokrvnost* (RKKJ)

TVORBA *hladnokŕvnōst*

Kalk prema njem. *kaltblütig*, složen od ***hladan*** i ***krv***.

hlâp[1] *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) 'kmet, težak, sluga' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hlập* (Varaždin), *hlàpac* (Vodice), *hlapec* (RKKJ)

Postalo od psl. **xólpъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'momak' (stcsl. *xlapъ*, sln. *hlâpec*, rus. *холóн*, polj. *chłop*). Oblici poput strus. *холокъ* 'momak', češ. *pacholek*, polj. *pachołek* 'sluga', csl. *xlakъ* 'neoženjen', rus. *холостóй* 'neoženjen' možda upućuju na psl. korijen **xol-*. Taj je korijen bio glagolski korijen, što pokazuje prefiks češke i poljske riječi, usp. ***pamet***. Moguća je veza s lit. *šel̃pti* 'pomagati' (ali ne slaže se akcentuacija), got. *hilpan* 'pomoći' (s neočekivanim *p*). Stariji tekstovi možda upućuju na kratki naglasak, *hlàp*, a na akut u korijenu upućuju i podudarnosti u istočnoslavenskim jezicima. Početno *x-* u psl. nije objašnjeno, no ukoliko stoji usporedba s lit. *šel̃pti*, može upućivati na praoblik **sk'ōlpo-*.

Lit.: Skok I: 671f.; Snoj 205f.; Smoczyński 629; ESSJa VIII: 62f.

hlàp[2] *m* 'morski rak deseteronožac' *zool. (Homarus vulgaris)*

Smatra se da je riječ izvorno identična s *hlap* 'sluga', v. ***hlap***[1], ali prijenos značenja nije objašnjen.

Lit.: Skok I: 671.

hlápiti (hlápjeti) ⟨prez. *hlápīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hl^{o}āpìti* (Vrgada), *hlậpẹti* (Varaždin), *hlapeti, hlapiti se* (RKKJ)

TVORBA *hlàptati* (19. st. Karadžić), *hlápljēnje*, *hlàpljiv*

Postalo od psl. **xlapàti* (sln. *hlápati* 'pohlepno jesti', češ. *chlápati* 'gutati', usp. i hrv. *hlàptati*), intenzivni glagol izveden od psl. **xlopati* (sln. *hlópati* 'teško disati; zgrabiti; udariti', rus. *хлóпать* 'udarati; (dijal.) lagati, lupetati', češ. *chlopiti* 'skrivati'). Značenje se razvilo od 'pohlepno jesti, proždirati' prema 'činiti da nestane' (usp. češ. *chlopiti* 'skrivati') i 'nestati, ispariti'. Od istoga su korijena psl. **xlipati* (hrv. starije *hlipati* 'hlepiti' (17. st. Mikalja), sln. *hlípati* 'teško disati', strus. *хлипать*, polj. *chlipać* 'jecati'), psl. **xlipěti* (hrv. starije *hlipjeti* 'hlepiti' (16. – 17. st. Vetranović, Držić, Gundulić, Mrnavić), sln. *hlipẹ́ti* 'puhati', stčeš. *hlipěti* 'veseliti se') i psl. **xlep-*, v. ***hlepiti***, ***pohlepan***. Slični se glagoli nalaze u lit. *kleptóti*, latv. *klept* 'pohlepno jesti'. Baltoslavenski su glagoli vjerojatno izvorno postali od ekspresivnoga korijena **klep-* 'udariti, lupati, klepetati', usp. ***klepati***, ***klopati***, lit. *klapsėti* 'klepetati', njem. *klappern* 'klepetati' itd.

Lit.: Skok I: 672; Snoj 206; ESSJa VIII: 24; Bezlaj I: 196f.

hlépiti (hlépjeti) ⟨prez. *hlépīm*⟩ (15. st. Marulić) 'žudjeti'

DIJALEKTI I POTVRDE *hlẽpȉt* (Brač), *hlẽpẹti* (Varaždin), *hlepeti, hlepiti* (RKKJ)

Postalo od **xlepěti/xlepiti* (sln. *hlepẹ́ti* 'hlepiti', rcsl. *хлепити* 'prosjačiti'), usp. psl. **xlepati* (hrv. starije *hlepati* 'hlepiti, teško disati' (17. st. Mikalja), rus. dijal. *хлéпаться* 'zaljubljivati se', sln. *hlẹ́(m)pati* 'pljuskati, brljaviti' (Plet.), bug. dijal. *хлéпъм* 'prskati', usp. i rcsl. *хлепътамъ* 'gasiti veliku žeđ'), od korijena koji je u ***hlapiti***, ***pohlepan***.

Lit.: ESSJa VIII: 26; Bezlaj I: 196f.

hlijêv *m* (16. st.) 'staja' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hlĩev* (Bednja), *hlêf* (Varaždin), *hlev* (RKKJ)

Postalo od psl. **xlěvъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'staja' (stcsl. *хлѣвъ*, sln. *hlẹ́v*, rus. *хлев*, polj. *hlew*, češ. *hlév*). Obično se smatra da je psl. riječ posuđena iz got. *hlaiws* 'mogila'. Ta je veza formalno besprijekorna, ali semantički nategnuta. Gotska je riječ postala od ie. **k'ley-u-* (lat. *clīvus* 'brdo', lit. *šlaĩvas* 'kos'), izvedenice od korijena **k'ley-*, v. ***nasloniti***. Vjerojatnijim se čini da je psl. riječ posuđena iz zapadnogerm. **hlēw-* (stsas. *hlēu, hlēo* 'zaklon', steng. *hlēo(w)* 'zaklon', srvnj. *lie(we)* 'sjenica'). Dublja je etimologija germanskih riječi nejasna.

Lit.: ESSJa VIII: 30f.; Pronk-Tiethoff 2013: 107f.

hljèb *m* (13.–14. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca; 14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *hl̂ib* (Vrgada), *hl̂ib* (Vodice), *hl'ẹp* (Varaždin), *hleb, hlep* (RKKJ)

Postalo od psl. **xlěbъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *хлѣбъ*, (starije) sln. *hlẽb*, rus. *хлеб*, polj. *chleb*), što je posuđenica iz germanskoga, vjerojatno iz got. *hlaifs* 'kruh' (eng. *loaf* 'štruca'). Podrijetlo je germanske riječi nepoznato.

Lit.: Skok I: 673f.; Gluhak 262f.; Derksen 202; Snoj 206; ESSJa VIII: 27f.; Pronk-Tiethoff 2013: 83f.

hmèlj *m* (18. st.) *bot. (Humulus lupulus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *hmêl̩* (Varaždin), *hmel, hmeļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **xъmeljь* (sln. *hmêlj*, rus. *хмель*, polj. *chmiel*). Možda posuđeno iz germanskoga u praslavenskom razdoblju (st-eng. *hymele*, stnord. *humli*). Pomišlja se i na posuđivanje iz nekoga iranskog izvora (možda skitskoga), usp. osetski *xumællæg* 'hmelj', što je izvedeno od iste osnove kao i av. *haoma-* 'sveto piće indoiranske religije', od korijena **hu-* 'tiještiti' < ie. **sew-*, v. ***sisati***. Ista je riječ za *hmelj* posvjedočena i u turkijskim jezicima, pa i u čuvaškome jeziku, koji je potekao od drevnoga bulgarskoga (usp. čuvaški *χumal*). Stoga se ne može isključiti ni da je riječ o praslavenskoj posuđenici iz turkijskoga.

Lit.: Skok I: 674; Gluhak 263; Snoj 207; ESSJa VIII: 141ff.

hòbi *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *hobby*, što je pokraćeno od *hobbyhorse* 'vrsta malog irskog konja' (koji nije podoban za vojnu službu).

Lit.: Chambers 484f.

hòbotnica *ž* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *hȍbōt* 'vrsta morskog glavonošca s pet krakova' (Dubrovnik), *hubȍtnica* (Brač), *hobodnica, hobotnica* (RKKJ)

Obično se, kao i sln. *hobọ̑tnica*, izvodi od psl. **xobotъ* 'rep' (rus. *хóбот*, češ. *chobot*

'okrajak, rilo'). Dublje je podrijetlo psl. **xobotъ* nejasno, no moguća je veza s lit. *kabėti* 'visjeti'. Prema drugom mišljenju, riječ *hobotnica* je posuđena, uz dalmatoromansko posredovanje, iz grč. *ὀκτώπους* 'hobotnica'. Izvorni bi hrv. oblik bio **htobod* (preko dalmatoromanskoga **ktoβodo*), a potvrde da je riječ posuđena bile bi hrv. dijalektne varijante *hobodnica* (Novalja), *kobotnica* (Susak), *hubodnica* (Iž), itd. (postojanje takvih varijanti tipično je za riječi koje su posuđene iz dalmatoromanskoga).

Lit.: Skok I: 675; Gluhak 263; Snoj 207; ESSJa VIII: 46f; Ligorio 2014.

hôd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hôd* (Vrgada), *hôt* (Varaždin), *hod* (RKKJ)

Postalo od psl. **xòdъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'put' (stcsl. *xodъ* 'put', sln. *hòd, hǫ̑d*, rus. *xod*, polj. *chód*) < ie. **sod-o-* 'put' (grč. *ὁδός*), što je vjerojatno apstrahirano iz iterativno-kauzativnoga glagola **sod-eye-* (skr. *sādáyati* 'postavlja'), usp. ***hoditi***, od ie. korijena **sed-* 'sjesti', v. ***sjesti, sjediti***. Druga je mogućnost da je **sodo-* 'put' izvorno označivalo put prijeđen sjedeći, u kolima ili u sedlu. Isti je korijen u glagolskom pridjevu radnom *išao*, v. ***ići***. U psl. je početno **x-* poopćeno na temelju oblika s prefiksima iza kojih se pravilno razvilo, npr. **pri-*, **u-*, itd.

Lit.: Skok I: 675; Derksen 203; ESSJa VIII: 51f.; Snoj 207; LIV s. v. **sed-*.

hódati (14. st. Spom. sr.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hõdati* (Varaždin), *hǫ̑d'ati* (Gola), *hodati* (RKKJ)

TVORBA *hódalica*, *hódānje* (18. st.)

Postalo od psl. **xodàti*, što je od korijena koji je u ***hod***, ***hoditi***. Glagol se može rekonstruirati za praslavenski zbog izvedenice psl. **xodatajь* 'posrednik' (hrv. star. *hodataj* (14. st. Mon. serb., 16. st. Budinić), stcsl. *xodatajь*, rus. *xodátaй*, češ. *chodataj*). Tvorba je iterativnoga glagola *hodati* arhaična, sačuvana je samo u srednjojužnoslavenskome, usp. ***nosati, vodati***.

Lit.: Kortlandt 2009: 177.

hòditi ⟨prez. *hòdīm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *hodît* (Brač, Senj, Grobnik), *hodîti* (Vrgada), *hod'iti* (Varaždin), *hǫ̑d'iti* (Gola), *hoditi* (RKKJ)

TVORBA *hòdnīk* (19. st.)

Postalo od psl. **xodìti* ⟨prez. **xodjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *xoditi*, sln. *hodīti*, rus. *xodítь*, polj. *chodzić*), što je vjerojatno iterativni glagol izveden od glagolskoga korijena koji je u **xodъ*, v. ***hod***. Postoji i mišljenje da je denominativan glagol prema istome psl. **xodъ*, što je manje vjerojatno zbog neslaganja akcentuacije imenice i glagola.

Lit.: Gluhak 263f.; Derksen 202; ESSJa VIII: 48f.; Snoj 207.

hodočàstiti (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *hodočãstit* (Brač), *hodoč'astiti* (Varaždin)

TVORBA *hodòčāsnīk* (19. st. Stulić) (*hodòčāsnica* (19. st. Šulek)), *hodòčāšće* (19. st. Stulić), *hodočàšćēnje*

Stara složenica od ***hod***, ***hoditi*** i od **čьstiti* 'sudjelovati', v. ***čest***[1], ***čestica***. Stulić je u 19. st. ponovno uveo složenicu *hodočast-* u hrvatski jezik.

Lit.: Skok I: 676; ARj III: 646.

hòdža *m*

Posuđeno iz tur. *hoca* 'učitelj', što je posuđenica iz perz. *hāğe*.

Lit.: Škaljić 332.

hòkēj *m*

TVORBA *hokèjāš* (*hokejàšica*)

Posuđeno iz eng. *hockey*. Etimologija engleske riječi nije sasvim jasna. Misli se da je riječ izvorno označavala hokejsku palicu. U ovom je slučaju eng. riječ možda posuđena iz stfr. *hocquet* 'pastirska palica', što je umanjenica od *hoc* 'kuka', posuđenice iz franačkoga, usp. stvnj. *hako* 'kuka'.

Lit.: Snoj 208; OED s. v. hockey.

hol-, holo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὅλος* 'čitav, cijeli' < ie. **sol(H)-wo-* (lat. *solus* 'sam', skr. *sárva-* 'cio').

Lit.: HER 446.

hòlocēn *m* 'najmlađe geološko razdoblje, posljednja epoha kvartara' *geol.*

Posuđeno, možda preko drugih europskih jezika, iz fr. *holocène*. Francuska je riječ

složena od, v. ***hol-, holo-*** i ***-cen***, skovao ju je francuski paleontolog Paul Gervais (1816. – 1879.).

Lit.: OED s. v. holocene.

holokàust *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *holocaust*, fr. *holocauste*). Izvorno je značenje tih riječi 'žrtva paljenica'. Tijekom 2. svjetskog rata riječ se počela upotrebljavati kao naziv za genocid nad Židovima. Posuđene su preko kslat. *holocaustum* iz grč. *ὁλόκαυστον*, složenice od grč. *ὅλος* 'čitav, cijeli', v. ***hol-, holo-***, i *καυστός* 'spaljen', što je izvedeno od glagola *καίω* 'paliti'.

Lit.: OED s. v. holocaust.

homeopàtija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *homöopathie*, eng. *homeopathy*, fr. *homéopathie*) iz grč. *ὁμοιοπάθεια* 'sličnost stanja'. Grčka je riječ složena od *ὅμοιος* 'sličan, jednak, isti', v. ***sam***, i *πάθος* 'doživljaj, iskustvo, stanje', v. ***patetika***, ***simpatija***.

hòmīlija *ž*

Posuđeno iz lat. *homilia*, što je iz grč. *ὁμιλία* 'općenje, druženje', nejasne etimologije.

Lit.: Chambers 488.

homìnīd *m*

Posuđeno iz nlat. *hominidae*, što je izvedeno od lat. *homo* ⟨G *hominis*⟩ 'čovjek', v. ***muž***. Novolatinsku je riječ 1825. skovao engleski zoolog John Edward Gray (1800. – 1875.).

Lit.: HER 447.

homo-[1] *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὅμος* 'isti', *ὁμοῦ* 'zajedno', v. ***sam***.

Lit.: HER 447.

homo-[2] *pref.*

Posuđeno iz lat. *homo* 'čovjek', v. ***muž***.

Lit.: HER 447.

homòfōn *prid.*

TVORBA *homòfōnskī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *ὁμόφωνος*, što je složeno od *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *φωνή* 'zvuk', v. ***zvon***.

homofònija *ž*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *ὁμοφωνία*, što je izvedeno od *ὁμόφωνος*, v. ***homofon***.

hòmogēn *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *ὁμογενής* 'istoga roda', što je složeno od *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *γένος* 'rod', v. ***generacija***.

homògraf *m*

TVORBA *homògrafskī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *ὁμόγραφος*, što je složeno od *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *γραφή* 'crtanje, pisanje', v. ***zvon***.

homogràfija *ž*

Složeno od grč. *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *γραφία* 'pisanje', usp. eng. *homography*, njem. *Homographie*, fr. *homographie*, v. ***homograf***.

homològija *ž*

TVORBA *hòmologan*

Posuđeno, možda preko europskih jezika, iz grč. *ὁμολογία* 'suglasnost, slaganje', što je složeno od *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *λόγος* 'iskaz, riječ', v. ***logika***.

homònīm (homònim) *m*

TVORBA *homònīman*

Posuđeno preko kslat. *homōnymum* iz grč. *ὁμώνυμον*, od *ὁμώνυμος* 'homoniman'. Složeno od *ὁμο-* 'isto, zajedno', v. ***homo-***[1], i *ὄνομα* 'ime', v. ***ime***, usp. ***anoniman***.

homonìmija *ž*

Posuđeno preko kslat. *homōnymia* iz grč. *ὁμωνυμία*, što je izvedeno od od *ὁμώνυμος* 'homoniman', v. ***homonim***.

hòmoseksuālan *prid.*

TVORBA *homoseksuálac* (*homoseksuálčev*), *homoseksùālka*, *homoseksuálnōst*

Posuđeno iz njem. *homosexual* (možda preko eng. *homosexual*), što je složeno od ***homo-***[1] i ***seksualan***. Naziv je zajedno s nazivom ***heteroseksualan*** 1869. izmislio austrougarski novinar Karl-Maria Kertbeny (1824. – 1882.).

Lit.: Snoj 209.

honòrār *m*

TVORBA *honorárac* (*honorárčev*), *honòrārka*, *hònorārnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Honorar*, iz lat. *honorārium* 'nagrada za časno djelo', što

je izvedeno od *honor* 'čast'. Dublja je etimologija latinske riječi nepoznata.

Lit.: Snoj 208; Kluge s. v. Honorar.

hònorārnī *prid.*

U značenju 'počasni' posuđeno iz lat. *honōrārius* 'počasni', što je izvedenica od *honor* 'čast'.

honorírati

Posuđeno iz njem. *honorieren*, što je izvedeno od lat. *honor* 'čast', v. ***honorar***.

hòp *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hòpā*

Ekspresivni uzvik, vjerojatno posuđen iz njem. *hopp!*, v. ***hopsati***.

hòpsati

DIJALEKTI I POTVRDE *hops'ati* (Gola)

Poput sln. *hòp*, *hôpsati*, posuđeno iz njem. *hopsen*, što je ekspresivni glagol izveden od korijena koji je u njem. *hüpfen* 'skakutati', *hoppeln* 'skakutati' < pgerm. **hupjan-*, **huppōn-* (stnord. *hoppa*, steng. *hoppian*).

Lit.: Snoj 209; etymologiebank s. vv. hop, huppelen.

hôrda *ž*

Preko njem. *Horde* posuđeno iz rus. *ordá*. U ruski je ova riječ dospjela iz turkijskoga izvora (vjerojatno tatarskoga), usp. tur. *ordu* 'vojska'.

Lit.: Snoj 209; Vasmer III: 150.

horìzont *m*

Možda preko njem. *Horizont* posuđeno iz lat. *horīzon* ⟨G *horīzontis*⟩, što je iz grč. *ὁρίζων (κύκλος)* '(krug) koji dijeli, ograničenje'. U grčkom je ova riječ particip prezenta glagola *ὁρίζω* 'ograničavati', što je izvedeno od *ὅρος* 'granica'.

Lit.: Snoj 209.

hòrizontālan *prid.*

TVORBA *horizontála*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *horizontal*, fr. *horizontal*), izvedeno od lat. *horīzon*, v. ***horizont***.

Lit.: OED s. v. horizontal.

hòrmōn *m*

TVORBA *hòrmōnskī*

Preko njem. *Hormon* posuđeno iz grč. *ὁρμῶν* 'koji potiče, koji draži'. U grčkom je ova riječ particip prezenta glagola *ὁρμᾶν* 'pokretati, pobuđivati'. Taj je glagol vjerojatno izveden od ie. korijena **ser-* 'teći', v. ***struja***.

Lit.: Snoj 209; Beekes 1104.

hòrmonālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *hormonal*, njem. *hormonal*), izvedeno od ***hormon***.

horo-[1] *pref.*

Posuđeno iz grč. *χώρα* 'prostor, mjesto, zemlja'. Grčka je riječ možda izvedena od ie. **g^{h}eh$_{1}$-* (grč. *κιχάνω* 'dostići', stvnj. *gān* 'ići', skr. *jáhāti* 'ostaviti, napustiti'), ali semantička veza nije sasvim jasna.

Lit.: HER 449.

horo-[2] *pref.*

Posuđeno iz lat. *hora*, što je iz grč. *ὥρα* 'vrijeme, doba', v. ***jari***.

Lit.: HER 449.

hòroskop *m*

TVORBA *hòroskopskī*

Posuđeno preko lat. *hōroscopus* iz grč. *ὡροσκόπος* 'gatara pri rođenju, astrolog', što je složeno od grč. *ὥρα* 'vrijeme, doba', v. ***horo-***[2], ***jari***, i *-σκόπος* 'promatrač', v. ***-skop, -skopija***.

Lit.: Snoj 209; OED s. v. horoscope.

hortikultúra *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *horticulture*, fr. *horticulture*), složeno od lat. *hortus* 'vrt', v. ***vrt***, i *cultūra* 'kultura', v. ***kultura***.

Lit.: HER 450.

hòspīcīj (hòspīcij) *m*

Posuđeno iz lat. *hospitium* 1. 'gostoprimstvo'; 2. 'prenoćište', što je izvedeno od *hospes* 'gost', v. ***hotel***. Latinska je riječ prvotno označavala srdačnost između domaćina i gosta, a zatim i mjesto gdje se taj ugođaj ostvarivao. U srednjem vijeku riječ je označavala građevine uz samostan koje su primale hodočasnike, putnike namjernike i bolesnike. U značenju 'dom za skrb neizlječivih i umirućih' riječ je prvi put upotrijebila Jeanne Garnier, koja je 1842. osnovala prvu takvu modernu ustanovu. Usp. fr. *hospice*, njem. *Hospiz*, eng. *hospice*.

Lit.: HE IV: 638.

hospitalizácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Hospitalisation* iz fr. *hospitalisation*. Francuska je riječ izvedena od glagola *hospitaliser* koji je izveden od lat. *hospitālis* 'gostinski, gostoljubiv', v. ***hotel***.

hòstel *m*

Posuđeno iz eng. *hostel*, što je iz stfr. *hostel* < srlat. *hospitale*, v. ***hotel***.

Lit.: Chambers 493.

hostèsa *ž* (20. st.)

Posuđeno preko eng. *hostess* iz stfr. *ostesse* 'krčmarica', što je izvedenica od *oste* 'krčmar' < lat. *hospes* 'gost; gostoprimac', v. ***gost***, ***hotel***.

Lit.: Kluge s. v. Hosteß.

hòstija *ž*

Posuđeno iz lat. *hostia* 'žrtva' < ie. korijena **g^{h}es-* 'razmjenjivati', koji je i u lat. *hostis* 'neprijatelj', izvorno 'stranac', v. ***gost***. Riječ je značenje 'hostija' dobila tek u crkvenom latinitetu (Kristovo tijelo shvaćeno je kao žrtva).

Lit.: Snoj 210; de Vaan 291f.

hòtel *m*

TVORBA *hòtelskī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Hotel*, iz fr. *hôtel*. Francuska je riječ postala od srlat. *hospitāle* 'soba za goste', što je poimeničeni pridjev *hospitālis* 'gostinski, gostoljubiv' izveden od lat. *hospes* 'gost', a to je složeno od ie. **g^{h}osti-*, v. ***gost***, i **pot-*, usp. ***Gospod***.

Lit.: Gluhak 264; Snoj 210; OED s. v. hospital; de Vaan 291.

hotelijēr *m*

TVORBA *hotelijērka*, *hotelijērskī*, *hotelijérstvo*

Posuđeno, možda preko njem. *Hotelier*, iz fr. *hotelier*, što je izvedeno od ***hotel***.

hòtimicē *pril.* (19. st.)

TVORBA *hòtimičan*

Izvedeno sufiksom *-ice*, v. ***nehotice***, od pasivnog participa prezenta **xotimъ* glagola **xъtěti*, v. ***htjeti***. Od istoga su participa hrv. star. *hotim* 'preljubnik' (16. – 18. st.), *hòtimica* 'preljubnica, prostitutka' (16. – 18. st.).

hrábar *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrãbar* (Gacka), *hraber, hrabren* (RKKJ)

Postalo od psl. **xorbrъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *xrabъrъ*, sln. *hráber*, rus. dijal. *хоро́брый*, polj. *chrobry*). Dublja je etimologija nejasna. Moguće je da je u vezi s latv. *skarbs, šķerbs* 'oštar' i s germ. riječima poput steng. *scearp* 'oštar' (usp. i steng. *sceorfan, sceorpan* 'strugati'), ali to pretpostavlja složen semantički razvitak ('oštar' > 'žestok' > 'hrabar').

Lit.: Skok I: 683; Gluhak 264; Derksen 204; ESSJa VIII: 71f.; Snoj 211; Kroonen 440f.

hrábriti ⟨prez. *hrâbrīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrãbrit* (Gacka)

Postalo od psl. **xorbrìti* (sln. *hrabrīti*, rus. *хоро́бриться*, češ. *chrabřiti*), što je izvedeno od **xorbrъ*, v. ***hrabar***.

Lit.: ESSJa VIII: 71.

hrábrōst *ž* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrãbrost* (Gacka)

Postalo od psl. **xorbrostь* (sln. *hrábrost*, ukr. *хоро́брість*, polj. *chrobrość*), što je izvedeno od **xorbrъ*, v. ***hrabar***.

Lit.: ESSJa VIII: 71.

hrákati ⟨prez. *hrâčēm*⟩ (17. st.) 'šumno istiskivati zrak kroz stisnuto grlo i odstranjivati sluz'

DIJALEKTI I POTVRDE *hr'ačkati* (Varaždin), *hrakati* (RKKJ)

Postalo od psl. **xrakati* ⟨prez. **xračǫ*⟩ (sln. *hrákati*, rus. *хра́кать*, stslč. *chrákat'*). Ekspresivan glagol onomatopejskoga postanja. Slične glagole nalazimo u lit. *krõkti*, latv. *krãkât* 'hrakati', usp. i hrv. *krakati* 'graktati' (Belostenec, Jambrešić, Voltić, Stulić), češ. *kráka*ti 'graktati', lat. *crōciō* 'graktati', stvnj. *hruoh* 'vrana' < **krōk-*, usp. i ***grakati***.

Lit.: Skok I: 682 ESSJa VIII: 89f.

hrâm *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrôm* (Brač), *hr^{o}âm* (Vrgada)

Postalo od psl. **xormъ* (stcsl. *xramъ*, sln. *hrâm, hrâm*, češ. *chrám*). Izvorno je značenje bilo 'drvena građevina' (usp. rus. dijal. *хоро́ма* 'krov' i *хоро́мы* 'velika, drvena zgrada'), odatle je izgledno izvođenje iz ie. **skor(H)-mo-* (stvnj. *scirm* 'zaklon'), gdje je korijen **(s)ker(H)-* 'ono odrezano, koža' (skr. *cárman-* 'koža', grč. *κείρω*, lat. *caro* 'meso'). Prvotno bi značenje bilo 'šator' ili sl.

Lit.: Skok I: 683; Gluhak 265; Snoj 210; ESSJa VIII: 74ff.

hrámati (hràmati) ⟨prez. *hrâmām/hrâmljēm*⟩ (14. st. Domentijan; 16. st.) 'naginjati tijelo pri hodu više na jednu nogu'

DIJALEKTI I POTVRDE *hramati* (RKKJ)

Postalo od psl. **xramàti* (sln. *hrâmati*, csl. *xramati*, strus. *храмати*, stpolj. *chramać*, češ. dijal. *chrámati*), iterativni glagol izveden od psl. **xromъ*, v. ***hrom***.

Lit.: ESSJa VIII: 90.

hrána *ž* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrõnà* (Brač), *hrᵒãnà* (Vrgada), *hrānà* (Senj), *hrą̃na* (Varaždin), *hrana* (RKKJ)

Postalo od psl. **xornà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *xrana*, sln. *hrána*, rus. *хорóна*, polj. dijal. *charna*), što bi bilo izvedeno od ie. **sor-no-* od korijena **ser-* 'paziti, čuvati' (grč. *ὁρᾶν* 'vidjeti', lat. *servus* 'sluga, rob' < 'čuvar'). Za semantičku vezu usp. ***hraniti***. Početno **x-* umjesto **s-* moralo bi biti sekundarno, kao u **xodъ*, v. ***hod***. Prema drugom mišljenju, psl. **xorna* je iranizam (usp. av. *xᵛarəna* 'hrana'). Postoji i mišljenje da je od istoga korijena koji je u lit. *šérti* 'hraniti', v. ***krma***[2].

Lit.: Skok I: 684; Gluhak 265; Derksen 204f.; ESSJa VIII: 76ff.; Snoj 210; LIV s. v. 1. *ser-.

hranàrina *ž*

Izvedeno od ***hrana***, poput *cestàrina*, *mostàrina* analogijom prema ***carina***.

hrániti ⟨prez. *hrânīm*⟩ (13./14. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrõnȉt* ⟨prez. *hrõnin*⟩ (Brač), *hrᵒānȉti* ⟨prez. *hrᵒānīš*⟩ (Vrgada), *hrānȉt* ⟨prez. *hrānin*⟩ (Senj), *hrą̃niti* ⟨prez. *hrą̃nim*⟩ (Varaždin), *hraniti* (RKKJ)

TVORBA *hránjēnje* (13. st. Sveta Sava, 16. st.), *hrànjiv* (*hrànjivōst*), *hrànidba* (18. st.) (*hrànidbenī* (19. st.)), *hrànilīšte* (16. st.), *hrànitelj* (14. st. Mon. serb., 16. st.) (*hranitèljica* (17. st.))

Postalo od psl. **xornìti* ⟨prez. **xornjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *xraniti*, sln. *hrániti*, rus. *хорони́ть* ⟨prez. *хорóнишь*⟩ 'pokopati, sakriti', češ. *chrániti* 'zaštititi', polj. *chronić* 'čuvati'), što je izvedeno od **xorna*, v. ***hrana***.

Lit.: Derksen 205; ESSJa VIII: 78f.

hràpav *prid.* (15. st. Glasnik 42 'škripljući'; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrãpov* (Brač), *hràpav* (Vrgada, Senj), *hr'apaf* (Varaždin), *hrapav* (RKKJ)

TVORBA *hràpavōst*

Postalo od psl. **xórpavъ* (sln. *hrápav*, češ. dijal. *rapavý*, *chrapatý*, polj. *chropawy*, usp. i ukr. *коропáвый* 'hrapav'), što je izvedeno od psl. **xorpa* (sln. *hrápa* 'grbavost', dluž. dijal. *chropa* 'hrapavost'). Dublje etimološke veze nisu sigurne. Možda u vezi s lit. *kárpa*, latv. *kãrpa* 'bradavica', i/ili srvnj. *scorf* 'krasta'. Moguće je da valja poći od korijena **(s)ker(H)-*, od kojega je i ***kora***; usp. i ***crijep***.

Lit.: Skok I: 682; Snoj 211; Vasmer I: 632; ESUM III: 41; ESSJa VIII: 82f.

hrâst *m* (14. st. Glasnik 13; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrᵒãst* (Vrgada), *hrâst* (Vodice), *hrą̂st* (Varaždin), *hrast* (RKKJ)

TVORBA *hràstov* (16. st.) (*hràstovina* (17. st.)), *hràstīk*

Postalo od psl. **xvorstъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'granje' (sln. *hrást* 'hrast', rus. *хво́рост* 'pruće', polj. *chrust* 'šipražje'). Od temeljnoga značenja 'granje' razvilo se značenje 'krošnja' i potom, metonimijski, 'hrast'. Dublja je etimologija neizvjesna. Malo se vjerojatnom čini veza sa stir. *crann* 'stablo' < ie. **kʷresno-*, budući da psl. oblik upućuje na ie. korijen **skwor-* ili **kswor-*; malo je vjerojatna i veza sa stvnj. *hurst* 'grmlje'; u obzir bi došlo izvođenje iz ie. korijena **ksew-* 'rezati, strugati' (grč. *ξύω*, skr. *kṣurá-* 'nož'). Valjalo bi poći od imenice **ksw-or-s-to-* 'nasječeno granje', no i ta je konstrukcija nategnuta.

Lit.: Skok I: 684f.; Gluhak 265; Derksen 206; ESSJa VIII: 130f.; Snoj 211.

hrâšće *sr, zb.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrą̂stję* (Varaždin)

Postalo od psl. **xvorstьje* (sln. *hrástje*, rus. *хворóстье*, češ. *chrastí*), što je kolektiv izveden od **xvorstъ*, v. ***hrast***.

Lit.: ESSJa VIII: 131.

hřbat (hřbat) *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrbȁt* (Vrgada), *hřbęt* (Varaždin), *h'rbęt* (Gola), *hrbat, hrbet* (RKKJ)

Postalo od psl. **xrъbъtъ* (stcsl. *xrъbъtъ*, sln. *hŕbet*, rus. *хребéм*, polj. *chrzebiet*), v. ***hrib***.

Lit.: Skok I: 685; Gluhak 266; Snoj 211; ESSJa VIII: 108.

hŕčak *m* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕčęk* (Varaždin), *hŕček* (Molve), *hrček* (RKKJ)

Umanjenica od psl. **xrъčъ* (sln. *hrčèk*, slč. *chrček*, stčeš. *křeč*, polj. *skrzeczek*), što je izvedeno od glagolskoga korijena koji je u ***hrkati***.

Lit.: Snoj 211; ESSJa VIII: 91.

hŕđa *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rjȁ* (Brač), *ᵉrđȁ* (Vrgada), *h'rža* (Varaždin), *hrđa* (RKKJ)

TVORBA *hŕđati* (19. st.) (*hŕđajūćī*, *hŕđānje*)

Postalo od psl. **rъdjà* (sln. *rjȁ*, rus. *рожа*, polj. *rdza*). Početno *h-* u standardnom je hrv. neetimološko, kao i u kajkavskome. Izvedeno od ie. **h₁rudʰ-* 'crven' (lit. *rùdas* 'tamnožut, crvenosmeđ', grč. *ἐρυθρός*, lat. *ruber*), a značenjski pomak razumljiv je zbog crvenkaste boje hrđe, v. ***ruda***, ***riđ***.

Lit.: Skok III: 118; Snoj 211.

hŕđav *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rjôv* ⟨ž *rjãva*⟩ (Brač), *rđᵒãv* ⟨ž *rđãva*⟩ (Vrgada), *hržȃvi* (Varaždin), *hrđav* (RKKJ)

Postalo od psl. **rъdjàvъ* 'riđ' (sln. *rjȁv* 'smeđ', rus. *ржáвый*, češ. *rezavý*), što je izvedeno od **rъdja*, v. ***hrđa***.

Lit.: Bezlaj III: 186.

hrȅn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrȅn* (Senj), *hr'ẹn* (Varaždin), *hren, kren* (RKKJ)

TVORBA *hrènōvka* izvorno 'kobasica koja se jede s hrenom'

Postalo od psl. **xrě̋nъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *hrèn*, rus. *хрен*, polj. *chrzan*, češ. *křen*), vjerojatno posuđeno iz istoga neie. izvora iz kojega je i grč. hapaks *κεράιν* 'hren' (Teofrast).

Lit.: Skok I: 686; Gluhak 266; Snoj 211; ESSJa VIII: 91ff.

hrestomàtija *ž* 'zbirka biranih proznih tekstova iz književnih ili znanstvenih djela; antologija'

Posuđeno preko lat. *chrestomatia* iz grč. *χρηστομάθεια*, što je tvoreno od *χρηστός* 'koristan' i *μανθάνω* 'učiti', usp. ***matematika***

hr̃ga *ž* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *r̃ga* (Žumberak), *hr'ga* (Varaždin), *hrga* (RKKJ)

Postalo od **x(v)ъrga* (sln. *hŕga* 'kvrga', bug. star. *врѣга* 'izraslina na drvetu ili životinji'). Dublja je etimologija nejasna. Možda u vezi s **h(v)ъrgъ* 'tikvica (*Lagenaria siceraria*), posuda za vodu napravljena od osušene tikvice' (hrv. *vr̃g (vr̃g)* (19. st. Karadžić), *hrg* (18. st. "po sjevernijem krajevima"), sln. *hrg*). Veza s ***kvrga*** nije jasna.

Lit.: Snoj 212; Bezlaj I: 203.

hrîb *m* (18. st.) 'brežuljak' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hrîb* (Brač), *hrib* (RKKJ)

Postalo od psl. **xribъ* 'brežuljak' (sln. *hríb*, rus. dijal. *хрúн* 'konjski hrbat', češ. *chřib*). Dublja je etimologija nejasna. Možda od ie. **skreybʰ-* 'grebsti' (lat. *scribō* 'pisati'). Semantička je veza u tom slučaju ista kao u *greben – grepsti*.

Lit.: Skok I: 685; Snoj 212; Matasović 2012; ESSJa VIII: 96.

hrîd *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrid* (RKKJ)

TVORBA *hrìdina* (18. st.)

Riječ nejasna podrijetla. Kod nas je u starijoj literaturi zabilježena samo kod štokavaca. Postoji i u mak. *pùdo* i u toponimu *Ohrid*. Zacijelo je posuđena iz nekog predslav. jezika Balkana. Sličnost s bliskoznačnim slav. riječima kao *hrib* može biti i slučajna. Moguća je, ali malo vjerojatna veza s got. *dis-skreitan* 'razbiti'.

Lit.: Skok I: 687; Gluhak 266; ESSJa VIII: 97.

hrípati ⟨prez. *hrîpljēm/hrîpām*⟩ (18. st. Reljković)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrīpȁt* (Brač), *hrīpȁti* (Vrgada), *hrîpati* (Varaždin), *hrpūt'ati* (Gola), *hriputati* (RKKJ)

TVORBA *hrípavac* (usp. *ríkavac*)

Postalo od psl. **xripàti* (sln. *hrīpati*, rus. *хрúпать* 'biti slaboga zdravlja', gluž. *chripać* 'snažno kašljati'). Vjerojatno ekspresi-

van glagol od istoga korijena kao u *škripati*, v. ***škripati***.

Lit.: Snoj 212; ESSJa VIII: 97.

hŕk *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕk* (Brač), *herk, hrk* (RKKJ)

Poput većine uzvika, ekspresivno-onomatopejska tvorba, v. ***hrkati***.

hŕkati ⟨prez. *hŕčēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕkot* (Brač), *herkȁti* (Vrgada), *hŕkati* (Varaždin), *hrk'ati* (Gola), *herkati, hrkati* (RKKJ)

TVORBA *hŕkānje* (17. st.)

Postalo od psl. **xъrkati* (sln. *hŕkati*, rus. *хóркать*, polj. *charkać*), izvorno onomatopejska tvorba, v. ***hrakati***, ***hrk***.

Lit.: Skok I: 682f.; Gluhak 266; Snoj 212; ESSJa VIII: 147.

hŕliti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕliti* (Brač), *poh'rlęti* (Varaždin), *hrliti* (RKKJ)

Postalo od starijega **xvrъliti* (usp. bug. *хвъ́рля* 'baciti', češ. *chrleti, chrliti* 'bacati'), od istoga korijena kao u ***švrljati***, možda i u ***srljati***; gubitak *-v-* je kao u ***hrast***.

Lit.: Skok I: 698 ESSJa VIII: 135.

hrȍm *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrȍm* (Vrgada), *hrom* (RKKJ)

Postalo od psl. **xromъ̀* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *xromъ*, sln. *hrȍm*, rus. *хромóй*, polj. *chromy*), možda od ie. **sromo-* (skr. *srāmas* 'hrom'); prijelaz **s* > **x* bio bi analoški prema pravilnim slučajevima iza prefiksa koji su završavali na *r, u, k* i *i*, kao u ***hod***. Druga je mogućnost da je psl. **xromъ* u vezi s njem. *Schramme* 'ogrebotina' < **skromo-*. Izvorno bi značenje bilo 'onaj kojem je odrezan ud'.

Lit.: Skok I: 688f.; Gluhak 266f.; Derksen 205; ESSJa VIII: 101f.; Snoj 212.

hrȍptati ⟨prez. *hrȍpćēm*⟩ (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hropȁt* (Brač), *hr'optati* (Varaždin), *hropsti* (16. st.), *hropeti, hropotati* (RKKJ)

Ekspresivno-iterativan glagol na *-tati*, usp. ***dahtati***, ***drhtati (drhtjeti)***, ***šaptati***, podudaran sln. *hrópsti*, češ. *chropěti*, ukr. *xponmú*, i možda rus. *хóнать* 'jako udarati'. Možda u vezi sa ***škropiti*** (lit. *skreplénti* 'iskašljavati').

Lit.: Skok I: 689; Snoj 212; ESSJa VIII: 103.

hŕpa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕpa* (Brač), *vrpȁ* (Vrgada), *v'rpa* (Gola), *v'(e)rpa* (Stinjaki), *hrpa* (RKKJ), *rpa* (Parčić), *vrp* (Voltić), *krpa* (Marulić)

Riječ nejasna podrijetla; varijante s *v-* upućuju na moguće srodstvo s polj. *warpa* 'gomila zemlje', možda i sln. *vŕpati* 'kopati, grepsti'. Početno *h-* je neetimološko, kao u ***hrđa***.

Lit.: Skok I: 689; Gluhak 267.

hŕskati (19. st. Karadžić), v. ***hrustati***.

TVORBA *hŕskav*, *hŕskavac*, *hŕskavica* (*hŕskavičnī* (*hŕskavičnjače*))

hŕt *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *hŕt* (Varaždin), *hart, hert, hrt* (RKKJ)

Postalo od psl. **xъrtъ* (sln. *hŕt*, rus. *хóрт* ⟨G *хóрта*⟩, polj. *chart*). Dublja je etimologija nejasna. Možda u vezi s grč. *σκαίρω* 'skakati', velš. *cerddaf* 'lutati' < ie. **(s)ker-*. Psl. **xъrtъ* bio bi izvorno 'skakač', ali postojanje ie. korijena nije sigurno i slavenske bi riječi imale nejasan sufiks **-t-*.

Lit.: Snoj 212; ESSJa VIII: 148.

hrùpiti ⟨prez. *hrùpīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nahr'upiti* (Varaždin), *hrūpȉt* (Brač), *hrupjeti* (16. st.), *hrupati, hrupeti* (RKKJ)

Ekspresivan glagol, od psl. **xrupati, *xrupěti* 'dizati buku' (sln. *hrupẹ́ti*, rus. *хрýпать* 'glasno udarati', češ. *chrupati*, polj. *chrupać*).

Lit.: Skok I: 682f.; Snoj 213; ESSJa VIII: 106.

hrùstati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrȍstati* (Vodice), *hr'ustati* (Varaždin), *hrȕskati* (19. st. Karadžić), *hŕstati* (18. st.), *hrustati* (RKKJ)

Postalo od psl. **xrǫstati/*xrǫskati* 'hrskati' (bug. *хрýскам*, polj. *chrustać*, rus. *хрустéть*, rus. dijal. *хрýстать* 'drobiti nešto zubima uz lagano krckanje', *хрýскать* 'jesti'), što je prijevojna varijanta onomatopejskoga glagola **xrękstati* 'zujati' (sln. *hreščáti*, rus. dijal. *хря́стать* 'udarati'). Oblici sa **-sk-* vjero-

jatno su izvedeni od psl. prezenta **xrǫšt'ǫ* < **xrǫstjǫ*. Nije jasno podrijetlo slogotvornog *-r-* u varijantama *hr̂stati, hr̂skati*.

Lit.: ESSJa VIII: 103f.

hrûšt *m* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *hrûst* (Brač), *hrǫ̂šč, hrûšč* (Varaždin), *hrošč, hrušč* (RKKJ)

Postalo od psl. **xrǫstjь* (sln. *hrȍšč*, rus. dijal. *хрущ*, slovin. *χrǫ́ųšč*), što je poput psl. **xrǫstъ* 'hrušt' (strus. *хрустъ*, češ. *chroust*, slovin. *χrǫ́ųst*) onomatopejska tvorba od psl. **xrǫstati*, v. ***hrustati***.

Lit.: Skok I: 690; Gluhak 267; Snoj 212; ESSJa VIII: 105f.

Hr̀vāt *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *Hrv°ât* (Vrgada), *Hrvȏt* (Brač), *Hrvât* (Grobnik), *Hrvật* (Varaždin), *Hrvatin* ⟨mn. *Hrvate*⟩ (16. st. čak.: Korizmenjak, Vetranović, Dalmatin, Zoranić), kao prezime *Hrvatin* (11. st. kao lat. *Chroatinus*), *Hrvatinić* (14. st.), *Hrvat, Harvat, Hervat, Horvat* (RKKJ)

TVORBA *hrvàtica* (16. st.), *hr̀vātskī* (13. st. Mon. croat.), *hrvátstvo*

Latinska se inačica imena Hrvata spominje prvi put u rukopisu kao *Trepimirus dux Chroatorum* 'Trpimir vladar Hrvata' iz 9. st. Etnonim je naslijeđen iz praslavenskoga doba. Postao je od **xъrvatъ, *xъrvatinъ* (sln. *hrvàt*, bug. *хърва́тин*, strus. *хрвaты, хрвaте mn.*, češ. *chorvát, charvát*, slč. *chorvát*). U Hrvatskoj se etnonim najprije (do 10. st.) odnosio na područje koje je obuhvaćalo Liku i Krbavu, Bosnu do rijeke Plive i zadarsko, trogirsko i splitsko zaleđe. Isti etnonim postoji u srednjovjekovnoj literaturi za druga, zapadnoslavenska plemena (grč. *Χρωβάτοι, Βελοχρωβάτοι* 'bijeli Hrvati' (10. st. Konstantin VII. Porfirogenet), strus. *хрвате, хрвати, хрвате бѣлии, хрвати бѣлии* 'bijeli Hrvati' (12. st. Nestor), lat. *Chrowati et altera Chrowati* 'Hrvati i drugi Hrvati' (12. st. Kozma Praški)). Kao toponim široko je rasprostranjen, npr. grč. *Χαρβάτι* (u Atici), stpolj. *Charwaty*, stčeš. *Charvaty*. Dublja je etimologija nejasna, a sve su predložene etimologije nategnute. Najuvjerljivija povezuje ime *Hrvat* s antroponimima *Χορούαθ[ος], Χοροάθος, Χορόαθος* na tzv. Tanajskim pločama, grčkim natpisima iz 3. st., nađenim blizu Rostova na Donu u današnjoj Rusiji. Smatra se da su to skitsko-sarmatska imena, a Skiti su govorili iranskim jezikom. Neki etimolozi tumače iranski antroponim **Harvat-* kao izvedenicu od prairanskog **harvat-* 'pastir, čuvar' (usp. slično av. *pasuš.haurva-* 'koji čuva stoku (o psu)', *niš-hauruuaiti* 'pase') < ie. **ser-u-* 'čuvar' (lat. *servus* 'sluga'), v. ***hrana***, ***servirati***. Prema drugom mišljenju taj je antroponim postao od prairanskog **har-vat-* 'u kojega su žene' i bio bi identičan s etnonimom *Sarmata*. To je nemoguće zbog neslaganja početnog suglasnika, nepostojanja indoiranske imenice **sar-* 'žena' (nema veze s av. *strī-* 'žena') i zbog toga što sufiks sa značenjem 'u kojega su' sadrži nazal u iranskome, usp. av. *amauuaṇt-* 'snažan, moćan' od *ama-* 'snaga, moć'.

Lit.: Skok I: 690ff.; Gluhak 267ff.; ESSJa VIII: 149ff.; Gluhak 1990; Vasmer III: 261.

hr̂vati se (14. st. Žića sv. otaca; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *rvȁti se* ⟨prez. *°rv°âš*⟩ (Vrgada), *h'rvati sę* ⟨prez. *h'rvam sę*⟩ (Varaždin), *r̀vati se* ⟨prez. *r̀vēm se, r̀vām se*⟩, *hervati se, hrvati se* (RKKJ)

TVORBA *hr̀vāč* (*hrvàčica, hr̀vāčkī*), 'hr̀vānje'

Postalo od psl. **rъvàti* ⟨prez. **rъvǫ* a. p. *c*⟩ 'trgati' (sln. *rváti* ⟨prez. *rújem*⟩ 'prepirati se', rus. *рвать* ⟨prez. *рву*⟩ 'trgati', polj. *rwać* ⟨prez. *rwę*⟩), vjerojatno < ie. **(H)rewH-* (latv. *râuju* 'trgam', lat. *ruō* 'provaliti', skr. *rav-* 'slomiti, razoriti', toh. B *ru-* 'trgati (ispod)'), v. ***riti***, ***rov***. U hrvatskom je standardu *h-* neetimološko kao u ***hrđa***.

Lit.: Skok III: 178; Snoj 635.

hr̂zati ⟨prez. *hr̂žēm*⟩ (14. st. Danilo *rъžušte*; 15. st. Marulić *rzahu*)

DIJALEKTI I POTVRDE *r̂zati* (Vrgada), *h'rzati* (Varaždin), *hrz'ati* (Gola), *herzati, hrzati* (RKKJ)

TVORBA *hr̂zānje* (16. st. Starine 3, 322 (*rzanja*))

Postalo od psl. **rъzati* ⟨prez. **rъzjǫ*⟩ (stcsl. *rъzati*, sln. *hr̄zati, rzáti* (Plet.), rus. *ржáть*, polj. *rżać*), što je postalo od ie. **h$_1$rewg'-*

'rikati' (grč. *ἐρεύγομαι*, lat. *rūgiō*), a to je možda srodno s korijenom od kojeg je ***rigati*** i, s drugim velarom, s korijenom od kojeg je ***rikati***. Za početno *h-* usp. ***hrđa***.

Lit.: Skok III: 178; Snoj 213; Vasmer III: 480f.

htjȅti ⟨prez. *hòću, enkl. obl. ću, prez. svrš. htjȅdnēm, odrični prez. néću*⟩ (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉt* (Brač, Senj), *hoȉti, ȉti* (Vrgada), *hot'ẹti, št'ẹti* (Varaždin), *št'ẹti* (Gola), *hoteti, hteti, htiti* (RKKJ)

TVORBA *htijénje* (16. st.)

Postalo od psl. **xъtě̀ti* ⟨prez. **xotjǫ̀*, a. p. *b*⟩ (stcsl. *xotěti*, sln. *hotẹ́ti*, rus. *xomémь*, češ. *chtít*), dublja je etimologija nejasna. Obično se izvodi od istog korijena koji je u ***hvatati***. Gubitak **-v-* u **xvot-* > **xot-* bio bi analoški prema prazninskom obliku korijena koji je u **xъtě̀ti*. Međutim, ako je *hvȁtati* od istoga korijena koji je u *hȉtar*, v. ***hitar***, etimološka veza s *htjeti* nije vjerojatna zbog neslaganja vokalizma i naglasaka. U hrv. je zabilježeno i *hòtjeti* i *htjȅti* od najranijih vremena, no u suvremenom jeziku prevladalo je ovo potonje. Druga je mogućnost da je slavenski glagol u vezi s lit. *skàsti* ⟨prez. *skañta*⟩ 'sa žarom poduzeti, namjeriti; skočiti', *įskàsti* 'udubiti se u posao, radnju', *skãtinti* 'potaknuti, natjerati', latv. *skatît* 'razmatrati' < **skot-* (možda i lat. *scatō* 'šikljati, vrvjeti', usp. lit. značenje 'skočiti'). U tom su slučaju slavenske inačice korijena **xot-* i **xъt-* odrazi baltoslavenskog prijevoja.

Lit.: Skok I: 680f.; Gluhak 270f.; Snoj 210; ESSJa VIII: 83; Fraenkel 798; Holzer 2011: 107.

hûd *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *hûdo pril. prid.* (Brač), *hûd* 'trošan, pohaban, poderan' (Grobnik), *hũdi* 'ljut (okus), zlonamjeran, opak' (Varaždin), *h'ūt* 'zao, opak, ružan' (Gola), *hud* (RKKJ)

TVORBA, *hȕdit* 'koriti, ružiti' (Brač), *hudȉna* 'zla žena' (Vrgada)

Postalo od psl. **xûdъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'slab, loš' (stcsl. *xudъ*, sln. *hûd*, rus. *xyдóй*, polj. *chudy*), srodno s lit. *skaudùs* 'bolestan' < ie. **ksewd-/*ksud-* (skr. *kṣudrá-* 'malen', *kṣódati* 'drobiti').

Lit.: Skok I: 692f.; Derksen 205; ESSJa VIII: 111f.; Snoj 213.

hudòba *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *hudobȁ* (Brač, Vrgada, Grobnik), *hȕdoba* 'đavao, zao čovjek' (Orbanići), *hudôba* (Varaždin), *hudoba* (RKKJ)

TVORBA *hȕdoban* (15. st. Bernardin, Marulić)

Postalo od psl. **hudobà* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *hudóba* 'hudoba', rus. *xyдóбá* 'mršavost', dijal. 'bijeda, bolest', polj. *chudoba* 'imovina', starije 'bijeda', *chudoba* 'bijeda'), što je izvedeno od **xudъ*, v. ***hud***.

Lit.: ESSJa VIII: 110f.

húјati ⟨prez. *húјī*⟩ (19. st. Karadžić)

TVORBA *húјānje* (19. st. Karadžić)

Onomatopejski glagol, v. ***huk***, usp. i sln. *hȗjati se* 'jaukati' (Plet.).

hûk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hûk* (Varaždin)

TVORBA *hȕka* (16. st.), *húčati* (18. st.) (*húčānje* (18. st.)), *húčiti* (19. st.), *húknuti* (16. st.), *hùktati* (18. st.)

Postalo od **hukъ* 'huk' (sln. *hûk* (*hûkati* 'hukati', *húka* 'huka'), stčeš. *chuk*), što je onomatopejskoga podrijetla. Usp. lit. *šaũkti* 'vikati', *kaũkti* 'zavijati', stvnj. *hūwilōn* 'ridati', *hūwila* 'sova' i ***hujati***.

Lit.: Bezlaj I: 206.

hȕla (húla) *ž* (13. st. Sava; 14. st. Domentijan; 18. st. Rosa)

DIJALEKTI I POTVRDE *hũla* (Varaždin)

Postalo od psl. **xula* (stcsl. *xula*, bug. *хýла*, rus. *хулá*). Dublja je etimologija nesigurna. Smatra se da je riječ izvedena od korijena koja je u ***hvala***, ali to je formalno nategnuto. Semantička bi veza bila kao između got. *holon*, steng. *hōlian* 'ogovarati, klevetati', stvnj. *huolan* 'varati' i srodnog stnord. *hœla* 'hvaliti'. Druga je mogućnost da je *hula* posuđenica iz germanskoga, v. ***huliti***.

Lit.: Gluhak 271; ESSJa VIII: 114f.; Pronk-Tiethoff 2013: 156f.

hȕligān *m*

TVORBA *hȕligānka*

Posuđeno iz eng. *hooligan*, možda prema prezimenu *Hooligan*, inačici irskoga *Houlihan*. Naziv je možda nastao prema Patricku

Houlihanu, irskom razbojniku koji je djelovao u Londonu krajem 19. stoljeća. Prema drugom tumačenju, potječe od stripovskog junaka Houlihana popularnog u osamdesetim i devedesetim godinama 19. stoljeća.

Lit.: Snoj 214; OED s. v. hooligan; Mršić 141.

húliti ⟨prez. *hûlīm*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *hūlît* (Brač), *hũliti* (Varaždin)

TVORBA *hùlja* (19. st.)

Postalo od psl. **xulìti* 'huliti, kuditi' (stcsl. *xuliti*, sln. *húliti*, rus. *хули́ть*), što je vjerojatno posuđeno iz nekog germanskog izvora (usp. steng. *hōlian* 'klevetati, ogovarati', stvnj. *huolian* 'varati'), usp. ***hula***.

Lit.: ESSJa VIII: 116; Pronk-Tiethoff 2013: 156f.

hûm *m* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *hûm* (Brač, Varaždin)

TVORBA *húmak* (19. st.), *hûmlje* (18. st.)

Postalo od psl. **хъlmъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *hǫ̑lm*, strus. *хълмъ*, rus. *холм*, slč. *chlm*), što je posuđeno iz germanskog **xulma-* (stsas. *holm* 'hum', njem. *Holm* 'otočić', stnord. *holmi* 'otok'). S obzirom na rani prijeglas **xulma-* > **xolma-* u zapadnogermanskim jezicima, germanski bi izvor za *hum* mogao biti gotski **xulm-*, ali riječ u gotskome nije potvrđena. Germanska je riječ izvedena od ie. **kelH-* 'uzdizati se', v. ***klanac***.

Lit.: Gluhak 271f.; ESSJa VIII: 138f.; Pronk-Tiethoff 2013: 109ff.

hùmān *prid.*

TVORBA *hùmānōst*

Posuđeno iz lat. *hūmānus*, što je vjerojatno izvedeno od lat. *homō*, v. ***muž***, ***homo-²***, ali vokalizam nije objašnjen. Druga je mogućnost da je *hūmānus* izvedeno od **hūm* 'zemlja', što bi bio neposvjedočen nominativ riječi za zemlju < ie. **dʰǵʰ(h)-ōm*, v. ***zemlja***. Treća je mogućnost da je latinska riječ u vezi sa stir. *doíni* 'ljudi' (< **dʰoyn-*).

Lit.: de Vaan 287f.

humànist *m*

TVORBA *humànistica*, *humanìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (nlat. *humanista*, fr. *humaniste*, njem. *Humanist*), što je izvedeno od lat. *hūmānus*, v. ***human***. Riječ je izvorno označavala osobu koja se bavi humanističkim znanostima (tj. proučavanjem biti čovjeka), osobito klasičnom filologijom.

Lit.: OED s. v. humanist.

hùmanitārnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *humanitaire*, njem. *humanitär*), izvedeno od lat. *hūmānitas* 'čovječnost', izvedenice od *hūmānus*, v. ***human***.

humanìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (*Humanismus*, fr. *humanisme*), izvedeno od ***humanist***.

hùmor *m*

Posuđeno iz eng. *humor* 'raspoloženje, humor', što je posuđeno preko fr. iz lat. *ūmor* 'tekućina, vlaga'. Riječ se izvorno odnosila na četiri tjelesna soka (krv, sluz, žuta žuč i crna žuč), za koje su antički i srednjovjekovni liječnici smatrali da određuju fizičko i mentalno zdravlje čovjeka, usp. ***flegma***, ***melankolija***. U engleskome se značenje 'raspoloženje' razvilo u 'dobro raspoloženje, humor'. Lat. *ūmor* je srodno s lat. *ūvidus* 'vlažan', grč. *ὑγρός* 'vlažan', v. ***higr-***, ***higro-***, ili s korijenom koji je u ***urin***.

Lit.: Snoj 214; OED s. v. humour; de Vaan 639f.

humòreska *ž*

Posuđeno iz njem. *Humoreske*, što je izvedeno od ***humor***. Njemačka se riječ prvo odnosila na literaturu, a od 30-ih godina 19. st. upotrebljavala se i kao glazbeni termin (Joseph Küffner, opus 276, 1838., Robert Schumann, opus 20, 1839.).

Lit.: Chambers 496f.

humòrist *m*

TVORBA *humòristica*, *humorìstičan*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *humorist*, njem. *Humorist*), izvedeno od ***humor***.

húmus *m*

TVORBA *húmusnī*

Posuđeno iz lat. *humus* 'zemlja' < ie. **dʰgʰ(h)-om-o-*, v. ***zemlja***, usp. ***human***.

Lit.: HER 456.

hûnta *ž*

Posuđeno iz šp. *junta*, što je postalo od lat. *iuncta* 'spojena, ujedinjena', pasivni particip ženskoga roda glagola *iungō* 'povezati,

upregnuti u jaram', v. ***igo***. Značenje 'hunta' se razvilo kad su 1808. osnovana lokalna španjolska vijeća za rat protiv Napoleona s nazivom *junta*.

Lit.: Snoj 215; OED s. v. junta.

hùnjavica (húnjavica) *ž* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *hȕnjkavica* (19. st. Karadžić), usp. i *hunkati* 'govoriti kroz nos' (17. st. Mikalja)

Riječ nema etimologiju, vjerojatno je onomatopejskoga postanja.

hùškati (18. st.)

TVORBA *hùškāč* (*huškàčica*, *hùškāčkī*)

Srodno sa sln. *hûškati* 'kretati se kratkim brzim pokretima (o šišmišima, zečevima), izdisati topao zrak u ruke'. Glagol izvorno opisuje nekakav zvuk. Vjerojatno onomatopejska tvorba, postala analogijom prema ***šuškati***.

Lit.: Snoj 215; Bezlaj II: 207.

hvála *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *fõlà* (Brač), *f'ālà* (Vrgada), *hvalà* (Orlec), *hvālà* (Grobnik), *fāõlõ* (Bednja), *fą̃la, f'ala* (Varaždin), *f'āla* (Gola), *fala, hvala* (RKKJ)

Postalo od psl. **xvalà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *xvala*, sln. *hvála*, rus. *хвала́*, polj. *chwała*) nejasnoga podrijetla. Dovodi se u vezu s *hula*, v. ***hula***, no to je formalno nategnuto (valjalo bi pretpostaviti prijevoj **kswōl-/*ksowl-*, što nije ničim motivirano). Nisu uvjerljive hipoteze da je riječ u vezi s hrv. *slava*, v. ***slava***, skr. *svárati* 'zvučati', ili sa stnord. *skvala* 'vikati'.

Lit.: Gluhak 272; Snoj 215; ESSJa VIII: 118f.; Vasmer III: 234f.

hváliti ⟨prez. *hvâlīm*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *fõlît* ⟨prez. *fõlin*⟩ (Brač), *f'ālît* ⟨prez. *f'ālīš*⟩ (Vrgada), *fālît* ⟨prez. *fālin*⟩ (Senj), *hvālît* ⟨prez. *hvālīš*⟩ (Grobnik), *fą̃liti* ⟨prez. *fą̃lim*⟩ (Varaždin), *fāl'iti* (Gola), *hvaliti* (RKKJ)

TVORBA *hvalìsati se* (19. st. Šulek) (*hvalìsānje*, *hvalìsav* (*hvalìsavōst*))

Postalo od psl. **xvalìti* ⟨prez. **xvaljǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *xvaliti*, sln. *hváliti*, rus. *хвали́ть*, polj. *chwalić*), što je izvedeno od psl. **xvalà*, v. ***hvala***.

Lit.: ESSJa VIII: 119f.

hvàlospjēv *m*

Složeno od ***hvaliti*** i ***spjev***, kalk prema njem. *Lobgesang*.

hvàstati se (15. st. Bernardin)

TVORBA *hvàstānje* (16. st.), *hvàstav* (17. st.)

Postalo od psl. **xvastati* (sln. (Plet.) *hvastáti*, rus. *хва́стать*, češ. *chvástati*). Dublja je etimologija nejasna. Postoji mišljenje da je od korijena od kojeg je **xvostati* 'išibati' (rus. *хвостáть*, češ. *chvostati*), izvedenice od psl. **xvostъ* 'rep' (rus. *хвост*, polj. *chwost*, češ. *chvost*). Semantički bi razvoj bio 'udarati se po grudima' > 'hvastati se', usp. i hrv. starije *hlastati* 'brbljati' (18. st. Belostenec), polj. *chłastać* 'udariti', sln. (Plet.) *hlastáti* 'hvastati'.

Lit.: ESSJa VIII: 121f.; Vasmer III: 235.

hvàtati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vàtati* (Lika), *fat'ati* (Gola)

TVORBA *hvât m* (18. st.) (u 18. st. i *ž*), *hvàtīšte* (19. st.), *hvàtāljka*

Postalo od psl. **xvatati* (stcsl. *xvatati* 'hvatati', rus. *хвата́ть* 'hvatati, biti dovoljan', sln. *hvátati* 'hvatati' (Plet.), češ. *chvátati* 'žuriti'), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***hitar***.

Lit.: Skok I: 669f.; ESSJa VIII: 123.

hvója (hvòja) *ž* (15. st. Marulić) 'izdanak, mlada grančica biljke'

DIJALEKTI I POTVRDE *hvôja* (Varaždin), *hvoja* (RKKJ)

Postalo od psl. **xvoja* 'grana ili igle crnogorice' (sln. *h(v)ǭja* 'crnogorica', rus. *хво́я*, *хвоя́*, polj. *choja*). Srodno s lit. *skujà* 'grana crnogorice', latv. *skuja* 'igla crnogorice', možda i sa stir. *scé* 'glog', stvelš. *ispidattenn* 'glog' < pkelt. **skwiyat-* < ie. **sku-y-, *skw-oy-*.

Lit.: Gluhak 272; Derksen 206; ESSJa VIII: 125f.; Matasović 2009: 339.

I

i *vezn.* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *i* (Brač, Senj, Vrgada), *i* (Gola, Varaždin), *i* (RKKJ)

Postalo od psl. **i* ili **jь* (stcsl. *i*, sln. *ì*, rus. *u*, polj. *i*) < ie. **h$_2$r* (lit. *ir̃* 'i', grč. *ἄρα, ῥα* 'baš, upravo') ili < ie. **h$_1$ey* (grč. *εἰ* 'ako').

Lit.: Skok I: 702; Derksen 207; ESSJa VIII: 167; Matasović 2008: 249.

ià *uzv.*

Onomatopeja glasanja magarca.

ìako *vezn.*

DIJALEKTI I POTVRDE *iȁko* (Brač), *iako* (RKKJ)

Složeno od ***i*** i ***ako***.

ȉčijī *zam.* (17. st.)

Složeno od ***i*** i ***čiji***.

ȉći ⟨prez. *ȉdēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉć* (Senj), *ȉti* (Varaždin), *'ȉti* (Gola), *iti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьtì* ⟨prez. **jьdǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *iti* ⟨prez. *idǫ*⟩, sln. *ìti* ⟨prez. *grȇm*⟩, rus. *uдmú* ⟨prez. *uдý*⟩, polj. *iść, ić*) < ie. **h$_1$ey-* 'ići' (lit. *eĩti*, latv. *iêt*, skr. *éti*, grč. *εἶμι*, lat. *eō* ⟨*īre*⟩). Prezentska osnova **jьd-* tvorena je prema ie. imperativu **h$_1$i-d^{h}i*. U hrvatskom je infinitiv s *-ć-* nastao analogijom prema složenicama ***doći***, ***naći*** i sl., u kojima je skupina *-jt-* dala *-tj-* > *-ć-*, a oblik s *-t-* sačuvan je u starijem jeziku i u dijalektima. Čakavski govori u prezentu umjesto glagola *ići* imaju oblike prezenta od glagola ***gresti***.

Lit.: Skok I: 707f.; Gluhak 273; Derksen 216; ESSJa VIII: 247f.

idèāl *m*

TVORBA *ȉdeālan*

Posuđeno preko njem. *Ideal*, što je poimenični pridjev *ideal* posuđen iz lat. *ideālis* 'koji odgovara ideji, koji postoji u ideji', kslat. 'idealan', a to je izvedeno od *idea*, v. ***ideja***.

Lit.: Snoj 216; EWD 724f.

ideàlist *m*

TVORBA *ideàlistica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Idealist*, fr. *idéaliste*), što je izvedeno od lat. *ideālis*, v. ***ideal***.

idealizírati

Posuđeno iz njem. *idealisiren*, što je izvedeno od *Ideal*, v. ***ideal***.

Lit.: EWD 725.

idéja (idèja) *ž*

Posuđeno iz lat. *idea* 'ideja, misao, arhetip', što je iz grč. *ἰδέα* 'izgled, oblik, vrsta', u Platonovoj filozofiji 'idealan oblik, arhetip'. Grčka je riječ izvedena od *ἰδεῖν* 'vidjeti, prepoznati, spoznati' < ie. **weyd-* 'vidjeti', v. ***vidjeti***.

Lit.: Skok I: 709; Snoj 216; Beekes 577.

identificírati

TVORBA *identifikácija*

Posuđeno iz njem. *identifizieren*, što je, po uzoru na slične složenice, složeno od kslat. *identitās*, v. ***identitet***, i lat. *-ficō*, v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

identitēt *m*

Posuđeno preko njem. *Identität* iz kslat. *identitās* ⟨G *identitātis*⟩ 'istovjetnost', što je izvedeno od *īdem* ⟨ž *eadem* sr *idem*⟩ 'isti', a to je pak izvedeno od zamjenice *is* ⟨ž *ea* sr *id*⟩ < ie. **(h$_1$)i-*, v. ***koji***.

ideològija *ž*

TVORBA *ideòloškī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Ideologie*, iz fr. *idéologie*, što je složeno od grč. *ἰδέα*, v. ***ideja***, i *-λογια* 'znanje, znanost', v. ***-logija, -log***. Riječ je 1796. g. skovao francuski filozof Destutt de Tracy (1754. – 1836.) u značenju 'znanost o idejama'.

Lit.: Snoj 216.

idìla *ž*

TVORBA *idìličan*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Idylle*, iz lat. *īdyllium* 'pastirska pjesma', što je iz grč. *εἰδύλλιον* 'kraća epska pjesma, obično s pastirskim motivom'. Grčka je riječ deminutiv od *εἶδος* 'izgled, slika, oblik' < ie. **weyd-s-*, v. ***vid***. U helenističkom pjesništvu idile su bile kratki prikazi, sličice iz pastirskog života.

Lit.: Snoj 216; Beekes 379.

idio- *pref.*

Prefiksoid posuđen iz grč. *ἴδιος* 'sam, vlastit' (usp. i dor. *ἴδιος*) < ie. **swe-*, v. ***svoj***.

Lit.: HER 460; Beekes 577f.

ìdiofōnskī *prid.* 'koji proizvodi zvuk titranjem elastične materije od koje je načinjen (metal, drvo)'

Izvedeno od **idiofon*, posuđenica iz europskih jezika (usp. eng. *idiophone*, njem. *Idiophon*). Riječ je neoklasična složenica od ***idio-*** i *-fon*, v. ***-fon***. Doslovno je značenje 'samozvučeći'.

idiòlekt *m* 'govor pojedinca, individualni oblik jezika'

Posuđeno iz eng. *idiolect*, što je složeno od grč. *ἴδιος*, v. ***idio-***, i drugoga dijela *dialect*, v. ***dijalekt***. U engleskom je riječ prvi put zabilježena 1948. g.

Lit.: Kluge s. v. Idiolekt.

idiōm *m*

TVORBA *idiōmskī*

Posuđeno preko srlat. *idiōma* iz grč. *ἰδίωμα* 'specifičnost, osobitost, istaknuto svojstvo', što je izvedenica od glagola *ἰδιόομαι* 'činiti svojim, prisvajati', koji je izveden od *ἴδιος* 'vlastit, svoj', v. ***idio-***.

Lit.: Kluge s. v. Idiom.

idìot *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *idijot* (RKKJ)

TVORBA *idìotskī*, *idìotkinja*

Posuđeno, možda preko njem. *Idiot*, iz lat. *idiōta* 'neobrazovan čovjek, neuk, nevješt', što je iz grč. *ἰδιώτης* 1. 'privatnik, individualac (u odnosu prema državi)'; 2. 'laik, nestručnjak'. Grčka je riječ izvedena od *ἴδιος* 'vlastit, svoj', v. ***idio-***.

Lit.: Snoj 216.

idiòtija *ž*

Posuđeno iz njem. *Idiotie*, što je izvedeno od *Idiot*, v. ***idiot***.

ìdōl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *idôl* (Varaždin), *idol* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Idol*, iz lat. *īdōlum*, što je iz grč. *εἴδωλον* 'prilika, slika, kumir'. Grčka je riječ izvedena od *εἴδομαι* 'izgledati, činiti se, sličiti', v. ***idila***, ***vidjeti***, usp. ***ideja***.

Lit.: Skok I: 709; Snoj 216; Beekes 379.

idolàtrija *ž* (16. st.)

Posuđeno preko tal. *idolatria* (s haplologijom) iz lat. *īdōlolatrīa*, što je iz grč. *εἰδωλολατρεία* 'idolopoklonstvo', dosl. 'služenje idolu'. Grčka je riječ složena od *εἴδωλον*, v. ***idol***, i *λατρεία* 'služba', izvedenica od glagola *λατρεύω* 'služiti, robovati', koji je izveden od *λάτρον* 'plaća, najam' predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Skok I: 709; Beekes 837.

idolopoklònstvo *sr* (19. st.)

Složeno od ***idol*** i ***pokloniti***. Djelomični kalk prema ***idolatrija***.

ìdūćī *prid.*

Particip prezenta glagola ***ići***.

ìgdje *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'igdi* (Gola), *igde* (RKKJ)

Složeno od ***i*** i ***gdje***.

ìgla *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jaglà*, *jôgla* (Brač), *jaglà* (Pitve, Zavala), *jàgla*, *iglà* (Vrgada, Senj), *'igla* (Varaždin), *igla* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьgъlà* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *igla*, sln. *îgla*, *ígla*, *iglà*, rus. *игла́*, polj. *igła*), srodno sa stprus. *ayculo* 'ražanj', možda od **h$_2$eyk'-d^{h}lo-*, što je izvedeno od ie. korijena **h$_2$eyk'-* 'probosti' (lit. *iẽšmas* 'ražanj, koplje', lat. *īcō* 'pogoditi (udarcem), tući, udariti', grč. *αἰχμή* 'vršak koplja, koplje').

Lit.: Gluhak 274; Derksen 210; ESSJa VIII: 213f.; Snoj 216.

ìglica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iglîca* (Vrgada), *'iglica* (Varaždin), *iglica* (RKKJ)

TVORBA *ìgličast*

Postalo od psl. **jьgъlica* (csl. *iglica* (Mikl.), sln. *iglíca*, polj. *iglica*, rus. *игли́ца*), što je izvedeno od **jьgъla*, v. ***igla***.

Lit.: Skok I: 710; ESSJa VIII: 214f.

ìglū *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Iglu*, eng. *igloo*) iz inuitskog jezika *iglu* 'kuća'.

Lit.: Snoj 216.

îgo (ígo, ȉgo) *sr* (12. st. Mon. serb., samo u knjigama pisanim crkvenim ili miješanim jezikom) 'jaram'

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉga* (Gola), *iga, igo* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьgo* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *igo*, sln. *igọ̑* ⟨G *ižẹ̑sa*⟩, rus. *úzo*, polj. dijal. *jugo*) < ie. **(H)yugom* (skr. *yugá-*, grč. *ζυγόν*, lat. *iugum*, got. *juk* 'par', srvelš. *iau, yeu*). U psl. je riječ bila *s*-osnova, usp. ***kolo***.

Lit.: Skok I: 710; Gluhak 274; Derksen 209; ESSJa VIII: 206ff.

ìgra *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *igrȁ* (Brač, Vrgada, Senj), *'igra* (Varaždin), *igra* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьgra* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *igrь*, sln. *îgra, ígra, igrȁ*, rus. *uzpá*, polj. *gra*, stpolj. *igra*). Dublja je etimologija nejasna. Neki izvode od ie. korijena **Heyg-* 'micati se, pokretati se' (skr. *éjati* 'miče se, trese se'), no u tom slučaju nije jasno zašto se samoglasnik nije produljio ispred zvučnoga **g* (očekivali bismo psl. **igra*).

Lit.: Skok I: 711; Gluhak 274f.; Derksen 209; ESSJa VIII: 208ff.; Snoj 217.

ìgrāč *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *igrõč* (Brač), *igrãč* (Senj), *igrač* (RKKJ)

TVORBA *igràčica*, *ìgrāčnica* (Šulek)

Postalo od **jьgračь* (csl. *igračь* (Mikl.), sln. zast. *igráč*, ukr. *zpaч, izpáч*, polj. *gracz*, stpolj. *igracz*), što je izvedeno od **jьgrati*, v. ***igrati***.

Lit.: ESSJa VIII: 210.

ìgračka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***igrati***. Usp. sln. *igráčka*, češ. *hračka*.

ìgrāći *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***igrati***.

ìgrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *igràt* (Brač), *igràti* (Vrgada), *igràt se* (Senj), *igr'ati* (Varaždin, Gola), *igrati* (RKKJ)

TVORBA *ìgralīšte* (19. st.), *ìgrānje*, *ȉgrānī*, *igraònica*

Postalo od psl. **jьgràti* (stcsl. *igrati*, sln. *igráti*, rus. *uzpámь*, polj. *grać*, stpolj. *igrać*), što je izvedeno od **jьgra*, v. ***igra***.

Lit.: Skok I: 711; Derksen 209f.; ESSJa VIII: 210f.

ȉgrokāz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *igrokaz* (RKKJ)

Složeno od ***igra*** i ***kazati***.

iguàna *ž*

Posuđeno preko eng. *iguana* iz šp. *iguana*, što je iz aravačkoga *iwana*.

Lit.: Kluge s. v. Leguan; Chambers 507.

ih[1] *zam.* Enklitički oblik genitiva i akuzativa osobne zamjenice ***oni***.

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉh* (RKKJ)

Postalo od psl. **ixъ* (stcsl. *ixъ* (G, L), sln. *jih, njih* (G, A), rus. *ux, ниx* (G, A), polj. *ich, nich* (G)), što je dativ i lokativ pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***.

ȉh[2] *uzv.*

Onomatopeja.

ihtiosàur *m*

Posuđeno iz nlat. *ichthiosaurus*, što je složeno od grč. *ἰχθύς* 'riba' i *σαῦρος* 'gušter' predgrčkoga podrijetla, v. ***dinosaur***. Grč. *ἰχθύς* postalo je od ie. **$d^{(h)}g^{h}$uH-* 'riba' (arm. *jowkn*, lit. *žuvìs*).

Lit.: Beekes 607.

ȉjedan *zam.* (16. st.)

Složeno od ***i*** i ***jedan***.

ijékavica *ž*

TVORBA *ijékavskī*

Tvoreno prema karakterističnom izgovoru odraza praslavenskoga samoglasnika **ě* ("jata"), koji se u "ijekavskim" dijalektima izgovara kao *(i)je*, usp. ***ekavica***, ***ikavica***.

ȉkad *pril.* (16. st.)

Složeno od ***i*** i ***kad***[1].

ȉkakav *zam.* (17. st.)

Složeno od ***i*** i ***kakav***.

ȉkāko *pril.* (16. st.)

Složeno od ***i*** i ***kako***.

íkavica *ž*

Tvoreno prema karakterističnom izgovoru odraza praslavenskoga samoglasnika **ě* ("jata"), koji se u "ikavskim" dijalektima izgovara kao *i*, usp. ***ekavica***, ***ijekavica***.

ikebàna *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *ikebana*, njem. *Ikebana*) iz jap. *ikebana*. Japanska je riječ složena od *ikeru* 'živjeti' i *hana* 'cvijet'; doslovno je značenje 'živo cvijeće'.

Lit.: Snoj 217.

ìkojī *zam.* (16. st.)

Složeno od ***i*** i ***koji***.

ìkona *ž* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Ikone*, iz lat. *īcon* ⟨G *īconis*⟩ 'slika', što je iz grč. *εἰκών* 'slika, prilika, lik', možda od ie. korijena **weyk'-* 'ući' (ved. *viśáti* 'ulazi, spušta se'), s razvojem značenja 'ući' > 'doći blizu' > 'izjednačiti se' > 'sličiti'.

Lit.: Snoj 217; Beekes 382; LIV s. v. **u̯eiḱ'.

ìkra *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉkra* (Brač), *îkra* (Varaždin), *ikra, ikre* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьkrà* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *ikra*, sln. *íkra*, rus. *икра́*, polj. *ikra*) < ie. **yekʷ-r/n-* 'jetra' (lit. *jēknos* 'jetra', stir. *iuchair* 'mrijest', skr. *yákar-* ⟨G *yaknás*⟩ 'jetra', grč. *ἧπαρ* 'jetra', lat. *iecur* ⟨G *iecinoris*⟩ 'jetra'). U slavenskom je poopćena osnova na *-r-* iz N, A indoeuropske heteroklitske imenice. Na temelju nje tvorena je nova zbirna imenica na *-a*.

Lit.: Skok I: 713; Gluhak 275; Derksen 210; ESSJa VIII: 217ff.; Snoj 217.

ȉks *m*

Kao naziv za slovo *x* u latinici posuđeno iz lat. Latinično slovo *x* preuzeto je iz etruščanskoga, a u etruščanski je dospjelo iz zapadnih grčkih dijalekata, gdje je označavalo digraf /ks/. U istočnim grčkim dijalektima slovo *x* označavalo je /kʰ/.

Lit.: HER 463.

ȉkud *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉkudā*

Složeno od ***i*** i ***kud, kuda***.

ȉlegālan *prid.*

TVORBA *ȉlegālno*

Posuđeno iz srlat. *illegalis*, što je složeno od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *legalis* 'legalan', v. ***legalan***.

ìli *vezn.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉl, ȉli* (Brač), *ili* (RKKJ)

Postalo od psl. **ili* (stcsl. *ili*, rus. *или*, polj. dijal. *ili*), što je složeno od **i*, v. ***i***, i **li*, v. ***li***.

Lit.: Skok I: 701; ESSJa VIII:168.

ilírac *m* 'pripadnik Ilirskog pokreta'

TVORBA *ilírčev, ìlīrskī*

Izvedeno od *Ilir*, iz lat. *Illyrius* 1. 'pripadnik etničke skupine u antičko doba naseljene na zapadnom dijelu Balkanskog poluotoka'; 2. 'stanovnik rimske provincije Ilirik'. Pripadnici ilirskoga pokreta smatrali su da su Slaveni na području zapadnog Balkanskog poluotoka potomci antičkih Ilira.

Lit.: HER 464.

ȉlovača *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉlovača* (Senj), *ilov'ača* (Varaždin), *ilovača, ilovica* (RKKJ)

TVORBA *ȉlovast*

Izvedeno od danas zastarjeloga pridjeva *ilov* < psl. **ilovъ* (csl. *ilovъ* (Mikl.), sln. *ílov*, rus. dijal. *иловый*, polj. *iłowy*), koji je izveden od **ílъ* 'blato' (csl. *ilъ* (Mikl.), sln. *íl*, rus. *ил*, polj. *ił*) < ie. **(H)iHl-u-* (latv. *īls* 'vrlo taman', grč. *ὑλύς* 'blato, glina, mulj, glib, talog, nečistoća').

Lit.: Skok I: 714; Gluhak 275f.; Derksen 211; ESSJa VIII: 220ff.

ilustrácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Illustration*, iz lat. *illustratio*, što je izvedeno od participske osnove glagola *illustrō* 'osvijetliti', v. ***ilustrirati***.

Lit.: Snoj 217.

ilùstrātor *m*

TVORBA *ilùstrātorica*

Posuđeno preko europskih jezika u značenju '(umjetnik) koji radi ilustracije' (usp. eng. *illustrator*). Izvor je kslat. *illustrator* 'osvjetljivač', izvedenica od participske osnove glagola *illustrō* 'osvijetliti', v. ***ilustrirati***.

ilustrírati

Posuđeno preko njem. *illustrieren* iz lat. *illustrō* ⟨*illustrāre*⟩ 'osvijetliti, rasvijetliti'. Latinski je glagol izveden od *illustris* 'osvijetljen, svijetao, jasan', što je pak izvedeno od *lūx* ⟨G *lucis*⟩ 'svjetlo' < ie. **lewk-*, v. ***luč***.

ilúzija *ž*

Posuđeno iz kslat. *illusio* 'prevara', lat. 'ruganje, ironija', što je izvedeno od participske osnove glagola *illūdō* 'šaliti se, rugati se, izigrati, prevariti', koji je složen od *in-*, v. ***in-***[1], i *lūdō* 'igrati se, šaliti se' < ie. **leyd-* 'pustiti, igrati se' (lit. *léisti* 'pustiti', srir. *laídid* 'poticati, natjeravati').

Lit.: Snoj 217f.; de Vaan 350f.

im *zam.* Enklitički oblik dativa osobne zamjenice ***oni***.

Postalo od psl. **jьmъ* (stcsl. *imъ*, sln., rus. *им*), usp. ***koji***, ***njega***[1].

imaginácija *ž*

Posuđeno iz lat. *imāgināti̯o* 'utvara, priviđenje', što je izvedeno od *imāgō* ⟨G *imāginis*⟩ 'slika' < ie. **h$_2$im-* 'slika' (het. *ḫimma-* 'imitacija, zamjena'), v. ***emulacija***.

Lit.: de Vaan 298.

ìmām *m* (19. st.) 'islamski vjerski službenik'

DIJALEKTI I POTVRDE *iman* (RKKJ)

Posuđeno preko tur. iz arap. *imām* 'vođa', što je izvedeno od glagola *amma* 'prethoditi'. Balkanski turcizam, usp. bug. *имám*, alb. *imam*, rum. *imam*.

Lit.: Skok I: 715.

imánje *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **jьměnьje* (stcsl. *iměnije*, sln. *iménje, imẹ̑nje* (*zast.*), rus. dijal. *имéнье*, polj. *imienie*), što je izvedeno od **jьmẽti*, v. ***imati***.

Lit.: ESSJa VIII: 226.

ìmati (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *imȁt, jemȁt* ⟨prez. *ȉmon, jȅmon*⟩ (Brač), *imȁti* ⟨prez. *ȉm^{o}āš*⟩ (Vrgada), *imȁt* ⟨prez. *ȉman*⟩ (Senj), *imȉt* ⟨prez. *ȉmān*⟩ (Novi), *imȅt* ⟨prez. *ȉmāš*⟩ (Grobnik), *im'ẹ̀ti* ⟨prez. *'imam*⟩ (Varaždin), *imati, imeti, imiti* (RKKJ)

TVORBA *ìmānje*

Postalo od psl. **jьmẽti* ⟨prez. **jьmamь* a. p. *c*⟩ (stcsl. *iměti* ⟨prez. *imamь*⟩, sln. *iméti* ⟨prez. *imâm*⟩, rus. dijal. *имáть* 'uhvatiti; imati, posjedovati', polj. zast. *imać* 'uzeti, imati'), što je izvedeno od ie. korijena **h$_1$em-* 'uzeti' (lat. *emō* 'kupiti', lit. *ìmti* 'uzeti', stir. *ar-foim* 'primiti, dopustiti'), v. ***uzeti***, usp. ***uzimati***. Prezent **jьmamь* vjerojatno je postao od nazalnog prezenta **h$_1$m-neh$_2$-mi*. Sufiks *-a-* u hrv. infinitivu je analoški prema prezentskim oblicima.

Lit.: Skok I: 716; Gluhak 276; Derksen 211, 158; ESSJa VIII: 224f.; LIV s. v. **h$_1$em-*.

imbècīl *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *imbecile*, fr. *imbécile*) iz lat. *imbēcillus* 'slab, nemoćan' nejasne etimologije. Pomak značenja od 'fizički slab' do 'mentalno slab' zabilježen je u fr. i eng. u 18. st.

Lit.: Dauzat 382; de Vaan 298f.

ȉme *sr* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉme* (Brač, Vrgada, Senj), *'imę* (Varaždin), *ime* (RKKJ)

TVORBA *ȉmenskī*

Postalo od psl. **jьmę* ⟨G **jьmene* a. p. *c*⟩ (stcsl. *imę* ⟨G *imene*⟩, sln. *imẹ̑*, rus. *úмя*, polj. *imię*) < ie. **h$_3$nh$_3$-men-* ili **h$_3$nm-en-* (stprus. *emmens*, skr. *nā́man-*, grč. *ὄνομα*, lat. *nōmen*, got. *namo*, stir. *ainm*, arm. *anown*, frig. *onoman*). U slavenskom je poopćena osnova kosih padeža indoeuropske imenice, čiji je NAjd. bio **h$_3$neh$_3$mn* ili **h$_3$nomn*.

Lit.: Skok I: 718; Gluhak 276f.; Derksen 212; ESSJa VIII: 227f.; Snoj 218; Holzer 2011: 108.

ìmela *ž* (17. st.) *bot. (Viscum album)*

DIJALEKTI I POTVRDE *imȅla* (Brač), *omela* (16. st. Vrančić), *omelj* (18. st. Della Bella), *mela* (19. st. Karadžić), *imela, omela* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьmèla, *emèla, *omèla* (sln. *omẹ̑la, imẹ̑la, jemẹ̑la, mẹ̑la*, rus. *омéла*, polj. *jemioła*). Srodno je i lit. *ãmalas, ẽmalas*, latv. *amuols, ęmuols*. Obično se ova riječ izvodi od ie. korijena **h$_1$m-* 'uzeti', v. ***imati***, s obzirom na to da imela služi kao ljepilo za hvatanje ptica, no moguće je da je to samo pučkoetimološko objašnjenje, te da izvor ove riječi treba tražiti u nekom neindoeuropskom supstratnom jeziku.

Lit.: Skok I: 718; Gluhak 277; Derksen 141; SP VI: 55f.; ESSJa VI: 26f.

ìmendān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìmendon* (Brač), *ìmendan* (Senj), *'imęndan* (Varaždin)

Složeno od ***ime*** i ***dan***. Usp. njem. *Namenstag*.

ìmenica *ž*

TVORBA *ìmeničkī*

Izvedeno od ***ime***. Djelomični kalk prema gramatičkom terminu lat. *nōmen*, grč. *ὄνομα*.

ìmenīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *imenik* (RKKJ)

Izvedeno od ***ime***.

ìmenovati (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìmenovot* (Brač), *imęnûvati* (Varaždin), *imenuvati, imenavati, imenovati, imeńuvati* (RKKJ)

TVORBA *ìmenovānje*

Postalo od psl. **jьmenovati* (stcsl. *imenovati*, sln. *imenováti*, rus. *именовáть*, polj. *mianować*), što je izvedeno od osnove **jьmen-*, v. ***ime***.

Lit.: ESSJa VIII: 225f.

ìmenjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *imenjãk* (Senj)

TVORBA *imenjàkinja*

Izvedeno od ***ime***.

ìmidž *m*

Posuđeno iz eng. *image* 'slika', što je posuđeno iz stfr. *image* < lat. *imāgō* 'slika', v. ***imaginacija***.

Lit.: Snoj 218.

imigrácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Immigration*, eng. *immigration*, fr. *immigration*). Riječ je izvedena od participske osnove glagola *immīgrō* 'ući, useliti se', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *migrō* 'seliti (se)', v. ***migracija***, ***emigracija***.

Lit.: Chambers 510.

ìmigrant *m*

TVORBA *ìmigrantica*, *ìmigrantskī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *immigrant*, fr. *immigrant*) iz lat. *immigrāns* ⟨G *immigrantis*⟩, što je particip prezenta glagola *immīgrō*, v. ***imigracija***.

imitácija *ž*

Posuđeno iz lat. *imitātiō* 'nasljedovanje, oponašanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *imitor* 'nasljedovati, nalikovati, oponašati', v. ***imitirati***.

imitírati

TVORBA *imitírānje*

Posuđeno preko njem. *imitieren* iz fr. *imiter* < lat. *imitor* 'nasljedovati, nalikovati, oponašati'. Latinska je riječ izvedena od istog korijena kao i lat. *imāgō* 'slika', v. ***imaginacija***.

Lit.: de Vaan 298.

ìmovina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***imati***. Usp. njem. *Haben* 'imovina' (*haben* 'imati').

ìmperatīv *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Imperativ*, iz lat. *(modus) imperātīvus* 'zapovjedni (način)', što je pridjev izveden od participske osnove glagola *imperō* 'zapovijedati', v. ***imperator***.

Lit.: HER 467.

impèrātor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *imperator* (RKKJ)

TVORBA *impèrātorskī*

Posuđeno iz lat. *imperātor* 'zapovjednik', što je izvedeno od participske osnove glagola *imperō* 'zapovijedati', koji je pak izveden od *parō* 'spremati, namjeravati' < ie. **perh$_3$-* 'nabaviti' (skr. *pṛṇáti*, grč. *ἔπορον* 'nabavio je, dao je', stir. *ernaid*).

Lit.: Skok I: 719; de Vaan 446f.

ìmperfekt *m*

TVORBA *imperfektnī*, *ìmperfektīvnī*

Posuđeno iz lat. *imperfectus* 'nesvršen, nepotpun', što je složeno od *in*, v. ***in-***[2], i *perfectus*, v. ***perfekt***.

ìmpērij *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *imperiom* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *imperium* 1. 'zapovijed, nalog'; 2. 'vlast, moć'; 3. 'velika, moćna država, carstvo', što je izvedeno od glagola *imperō* 'zapovijedati', v. ***imperator***.

Lit.: Snoj 218.

imperijalìzam *m*

TVORBA *imperijalističkī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *imperialism*, fr. *imperialisme*, njem. *Imperialismus*),

što je neoklasična izvedenica od lat. *imperiālis* 'carski'. Latinska je riječ izvedena od *imperium*, v. ***imperij***, ***imperator***.

implementírati (20. st.)

Posuđeno iz eng. *implement* 'izvršiti', što je izvedeno od srlat. *implementa* 'izvršenje', imenice izvedene od lat. *impleō* 'ispuniti'. Latinska je riječ složena od *in-* 'u', v. ***in-***[1], i *pleō* 'puniti', v. ***pun***.

Lit.: Snoj 218.

implìcitan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *implizit*, iz lat. *implicitus*, što je particip perfekta glagola *implicō* 'zaplesti, saviti, omotati'. Taj je glagol složen od *in*, v. ***in-***[1], i *-plicō* 'složiti, smotati, saviti' < ie. **plek'-*, v. ***plesti***, usp. ***kompleks***.

Lit.: de Vaan 471f.

imponírati

Posuđeno preko njem. *imponieren* iz lat. *impōnō* 'postaviti, staviti na, nametnuti', što je složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *pōnō* 'staviti' od starijega **po-sino*, v. ***pozicija***. Značenje 'dojmiti se, izazivati divljenje' potječe iz fr. *imposer*, v. ***impozantan***, ali je taj glagol u njemačkome relatiniziran.

Lit.: Snoj 219; EWD 732f.

ìmport *m*

Posuđeno iz eng. *import* 'uvoz', što je imenica postala od glagola *import* 'uvoziti', koji je posuđen iz lat. *importō* 'unositi, uvoziti'. Taj je lat. glagol složen od *in*, v. ***in-***[1], i *portō* 'nositi' < **per-* 'proći', v. ***pro-***, ***porta***, ***doprijeti***.

Lit.: Chambers 514; de Vaan 482f.

impotèntan *prid.* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *impotent* iz lat. *impotēns* 'nemoćan'. Lat. je riječ složena od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *potēns* 'moćan', što je izvedeno od *potis* 'sposoban', v. ***Gospod***, ***potencijalan***.

Lit.: Kluge s. v. impotent.

impozàntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *imposant* iz fr. *imposant*, što je izvedeno od *en imposer* 'dojmiti se, ostaviti utisak, imponirati' u frazi *en imposer par le respect* 'nametnuti ugled'. Fr. glagol *imposer* izveden je od *poser* 'staviti' < vlat. *pausare* 'zastati, zaustaviti, odmoriti se'. Značenje 'staviti' razvilo se ukrštanjem s lat. *pōnō* 'staviti, položiti' zbog podudaranja perfektne osnove, v. ***imponirati***, ***pozicija***.

Lit.: Snoj 219; EWD 732f.

impregnírati (20. st.)

Posuđeno preko njem. *imprägnieren* iz kslat. *impraegnō* 'zatrudnjeti'. Latinska je riječ složena od *in-* 'u', v. ***in-***[1], i *praegnāns* 'trudna', što je izvedeno od korijena koji je u ***generacija***, ***zet***. Značenje 'učiniti vodootpornim' razvilo se od 'ispuniti (rupe da voda ne ulazi)'.

Lit.: Kluge s. v. imprägnieren.

imprèsija *ž*

Posuđeno (možda preko njem. *Impression*, fr. *impression*) iz lat. *impressio* 'utisak', dosl. 'utiskivanje, napadaj, navala', što je izvedeno od participske osnove glagola *imprimō* 'utisnuti, otisnuti', koji je pak složen od *in*, v. ***in-***[1], i *premō* 'tiskati, gnječiti' < ie. **per-*, v. ***doprijeti***.

Lit.: Snoj 219; de Vaan 487f.

impresiònist *m*

TVORBA *impresiònistica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Impressionist*, eng. *impressionist*, fr. *impressionniste*), što je izvedeno od fr. *impression*, v. ***impresija***, ***impresionizam***.

impresionìzam *m*

TVORBA *impresionìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *impressionnisme*, eng. *impressionism*, njem. *Impressionismus*); riječ je izvedena od fr. *impression*, v. ***impresija***. Umjetnički smjer *impresionizam* naziv je dobio prema slici C. Moneta *Impression soleil levant* ('Impresija – izlazak sunca').

Lit.: Chambers 514.

improvizírati

TVORBA *improvizácija*

Posuđeno preko njem. *improvisieren* i fr. *improviser* iz tal. *improvvisare*, što je izvedeno od *improvviso* 'iznenadan, neočekivan' < lat. *improvīsus* 'nepredviđen, nenadan'. Lat. je riječ složena od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i participa perfekta glagola *prōvideō* 'gledati pred sobom, predviđati', koji je složen od *prō-*, v. ***pro-***, i *videō* 'vidjeti', v. ***vidjeti***.

Lit.: Snoj 219.

ìmpuls *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Impuls*, iz lat. *impulsus* 1. 'udarac'; 2. 'nagon, poticaj', što je izvedeno od participske osnove glagola *impellō* 'udarati o što'. Taj je glagol složen od *in*, v. ***in-***[1], i *pellō* 'udarati, lupati, kucati', v. ***puls***, ***peljati***.

Lit.: Snoj 219.

ȉmūćan *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȉmūćnōst*

Izvedeno od *imuć*, danas zastarjeloga priloga sadašnjega glagola ***imati***.

Lit.: Skok I: 716.

ȉmūn *prid.*

TVORBA *ȉmūnōst*

Posuđeno, možda preko njem. *immun*, iz lat. *immūnis* 'slobodan od službe, poreza, daće', što je složeno od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *mūnus* 'djelo, posao, dužnost, služba' < ie. **moyn-* 'razmjena', v. ***mijena***.

Lit.: Snoj 219; de Vaan 395.

imunìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Immunität* iz lat. *immūnitas* ⟨G *immūnitātis*⟩ 'oprost od javnih dužnosti i daća', što je izvedeno od *immūnis*, v. ***imun***. Latinska je riječ termin koji se odnosi na stanovnike rimske države koji su bili izuzeti od plaćanja poreza. Današnje značenje 'otpornost na bolesti' razvilo se u 19. st. pomakom značenja 'izuzetost od čega lošega' > 'izuzetost od bolesti'.

in-[1] *pref.*

Posuđeno iz lat. *in prij. pref.* 'u, na' < ie. **h₁n-*, v. ***u***. U novije vrijeme prijedlog *in* s pridjevskim značenjem 'koji je u modi' ušao je u razgovorni jezik preko engleskoga, iz izraza poput *to be in fashion* 'biti u modi'.

Lit.: HER 469; de Vaan 300.

in-[2] *pref.*

Posuđeno iz lat. *in- pref.* 'ne' < ie. **n̥-*, v. ***a-***.

Lit.: HER 469; de Vaan 301.

ȉnāče *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉnačiję ȉnakiję ȉnakje* (Brač), *'inačę* (Varaždin), *inače, inačeje* (RKKJ), *inako* (14. st.)

Prilog postao od danas zastarjeloga pridjeva *ȉnāk* 'različit, drugačiji' (15. st. Marulić) < psl. **jьnakъ* 'drugačiji' (stcsl. *inako pril.*, sln. *ínâk*, strus. *инакый*, češ. *jinaký*), što je izvedeno od **jьnъ*, v. ***ini***.

Lit.: ESSJa VIII: 230.

ìnàčica *ž* (19. st.)

Izvedeno od danas zastarjeloga pridjeva *ȉnāk* 'drugačiji, različit', v. ***inače***. Usp. i latinizam ***varijanta***.

Lit.: Snoj 220.

ìnāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ìnād* (Dubrovnik), *ìnād, ìnāt* (bački Hrvati)

Posuđeno preko tur. *inat* iz arap. *i'nād*. Balkanski turcizam, usp. rum. *inat*, alb. *inat*, bug. *инат*, ngr. *ινάτι*. Oblici s *-d* posuđeni su izravno iz arapskoga, ili iz turskih dijalekata koji nemaju obezvučivanje okluziva na kraju riječi, ili iz kosih padeža turske riječi.

Lit.: Skok I: 723; Gluhak 277; Škaljić 346.

ìncest *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Inzest*, iz lat. *incestum* 'blud, nečistoća, rodoskvrnuće', što je poimeničeni pridjev *incestus* 'moralno nečist, grješan, bludan'. Taj je lat. pridjev složen od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *castus* 'čist, neoskvrnjen, neokaljan, pošten', v. ***kasta***.

Lit.: Snoj 220; de Vaan 92f.

incìdent *m* (20. st.)

Posuđeno preko europskih jezika iz lat. *incidēns* 'nemio slučaj'. Latinska je riječ izvedena od participa glagola *incidō* 1. '(slučajno) pasti u'; 2. 'dogoditi se', što je složeno od *in-* 'u', v. ***in-***[1], i *cadō* 'pasti', v. ***kaskader***.

Lit.: Snoj 220.

ìnćūn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ìnćūn* (Brač, Senj)

Posuđeno preko nekog romanskog idioma (usp. mlet. *inchiò*, đenoveški *anciöa*). Dublji je izvor nepoznat, a veza s grč. *ἀφύη* 'mala riba' nije sigurna.

Lit.: Skok I: 41; Vinja I: 15; Beekes 180; REW 520.

ìndeks *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *indeks* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *index* 'pokazivač; kazalo, popis', što je izvedeno od *indicō* 'obznaniti, otkriti, pokazati', v. ***indikator***.

Lit.: Snoj 220; de Vaan 169f.

indiferèntan *prid.*

TVORBA *indiferèntnōst*

Posuđeno, možda preko eng. *indifferent* 'ravnodušan', iz lat. *indifferēns* ⟨G *-ntis*⟩ 'ravnodušan, ni dobar ni zao', što je složeno od *in-* 'ne', v. ***in-***[1], i participa prezenta glagola *differō* 'raznijeti, raširiti, razlikovati', v. ***diferencija***.

ìndikatīv *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Indikativ*, iz kslat. *(modus) indicātīvus* '(način) koji kazuje', što je pridjev izveden od participske osnove glagola *indicō* 'pokazati, objaviti', v. ***indikator***.

Lit.: Snoj 221.

indìkātor *m*

Posuđeno iz kslat. *indicātor* 'pokazivač', što je izvedeno od participske osnove glagola *indicō* 'pokazati, objaviti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *dīcō* 'govoriti, reći, kazati', v. ***dikcija***.

ìndirektan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *indirect*, fr. *indirect*). Riječ je složena od lat. *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *dīrectus* 1. 'prav, uspravan'; 2. 'izravan', v. ***direktan***.

Lit.: Chambers 522.

ìndividuālan *prid.*

TVORBA *individualìzam*, *individuàlist*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *individual*, njem. *individuell*, fr. *individuel*) iz srlat. *individualis*, što je izvedeno od lat. *indīviduus* 'nedjeljiv'. Latinska je riječ složena od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *dīviduus* 'djeljiv', što je izvedeno od *dīvidō* 'dijeliti', v. ***divizija***.

Lit.: Chambers 522.

indìvidualizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *individualisation*, eng. *individualization*). Riječ je izvedenica od srlat. *individualis*, v. ***individualan***.

indúcírati

Posuđeno preko njem. *induzieren* iz lat. *indūcō* ⟨*indūcere*⟩ 'uvesti, dovesti', što je složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *dūcō* 'voditi' < ie. **dewk-* (srvelš. *dwc* 'voditi, nositi', got. *tiuhan* 'vući'). Usp. od istoga lat. korijena ***dužd***.

Lit.: de Vaan 181.

indùkcija *ž*

TVORBA *indùkcījskī*

Posuđeno iz lat. *inductiō* 'navođenje', što je izvedeno od participske osnove glagola *indūcō* 'uvesti, dovesti', v. ***inducirati***.

ìnduktor *m*

Posuđeno iz lat. *inductor* 'navlačilac', što je izvedeno od participske osnove glagola *indūcō* 'uvesti, dovesti', v. ***inducirati***.

indulgèncija *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *indulgencija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *indulgentia* 'popustljivost, milost, blagost', što je izvedeno od participa prezenta glagola *indulgeō* 'biti obziran, blag, prema komu, popuštati, ugoditi komu'. Taj je lat. glagol možda složen od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i ie. korijena **delg^{h}-* 'biti čvrst, tvrd' (srvelš. *deily* 'drži (čvrsto)', ved. *dṛ́hya* ⟨ipv.⟩ 'biti čvrst, postati čvrst', got. *tulgjan* 'učvrstiti') u prvotnom značenju 'ne biti tvrd prema komu'.

Lit.: de Vaan 302.

indùstrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *indûštrija* 'veliki obrt' (Vrgada), *induštrija* (RKKJ)

TVORBA *indùstrījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Industrie*, eng. *industry*, fr. *industrie*) iz lat. *industria* 'marljivost, radinost, zaposlenost, prometnost', što je vjerojatno (prefiksom **endo-*) izvedeno od korijena koji je u *struō* 'slagati, graditi', v. ***struktura***. Suvremeno značenje 'proizvodnja, trgovina; gospodarska grana' pojavljuje se u francuskom u 18. st.

Lit.: Snoj 221; de Vaan 592f.

industrijalizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *industrialization*, fr. *industrialisation*). Riječ je izvedenica od lat. *industria*, v. ***industrija***.

inèrcija *ž*

Posuđeno iz lat. *inertia* 'tromost, nespretnost; lijenost', što je izvedeno od lat. *iners* 'trom, lijen, nespretan', v. ***inertan***. Kao fizikalni termin riječ *inercija* prvi je upotrijebio njemački fizičar i astronom Johannes Kepler (1571. – 1630.).

Lit.: Chambers 524; de Vaan 55.

inèrtan *prid.*

Posuđeno iz lat. *iners* ⟨G *inertis*⟩ 'trom, lijen, nespretan', što je složeno od *in-* 'ne', v. ***in-²***, i korijena koji je u *ars* 'vještina', v. ***artefakt***, u osnovnom značenju 'nevješt'.

ìnfarkt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Infarkt*, iz nlat. *infarctus*, što je izvedeno od participske osnove glagola *infarciō* 'trpati, puniti, nagurati, začepiti', koji je složen od *in* 'u', v. ***in-¹***, i *farciō* 'nabiti, napuniti'. Lat. je glagol možda u vezi s grč. *φράσσω* 'ograditi', usp. ***farsa***, ***frekvencija***.

Lit.: Snoj 221.

infèkcija *ž*

TVORBA *infèkcījskī*

Posuđeno iz kslat. *infectio*, što je izvedeno od participske osnove glagola *inficiō* 'zaraziti', v. ***inficirati***.

inficírati

Posuđeno preko njem. *infizieren* iz lat. *inficiō* ⟨*inficere*⟩ 'okužiti, zaraziti', prvotno 'umočiti, staviti u', zatim 'bojati, umrljati'. Latinski je glagol složen od *in*, v. ***in-¹***, i *faciō* 'činiti, raditi', v. ***-fikacija***, ***-ficirati***, ***-fikat***.

Lit.: Snoj 221.

ìnfiks *m*

Gramatički termin tvoren po uzoru na ***sufiks***, ***prefiks***, od participa perfekta lat. glagola *infīgō* 'usaditi, ubosti', koji je složen od *in*, v. ***in-¹***, i *fīgō* 'pripojiti, pričvrstiti', v. ***fiksirati***.

ìnfinitīv *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Infinitiv*, iz kslat. *(modus) infīnītīvus* 'neodređeni (način)', što je pridjev izveden od *infīnītus* 'beskrajan, neograničen'. Taj je pak pridjev složen od *in-* 'ne', v. ***in-²***, i participske osnove glagola *finiō* 'ograničiti, omeđiti, odrediti', koji je izveden od *fīnis* 'međa, granica, kraj', v. ***finale***.

inflácija *ž*

TVORBA *inflácījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Inflation*, eng. *inflation*, fr. *inflation*) iz lat. *inflātiō* 'nadimanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *inflō* 1. 'puhati u'; 2. 'ispuniti zrakom, nadimati, naduti'. Taj je glagol složen od *in*, v. ***in-¹***, i *flō* 'puhati' < $*b^hleh_1$-, v. ***blejati***. Današnje značenje 'pad vrijednosti novca' < 'povećanje količine novca' prvi je put zabilježeno u amer. eng. u 19. st.

Lit.: Snoj 221; EWD 738f.

ìnflātōran *prid.*

Posuđeno iz njem. *inflatorisch*, što je izvedeno od *Inflation*, v. ***inflacija***.

influènca *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Influenza*, iz tal. *influenza* < srlat. *influentia* 'utjecanje, utjecaj', što je izvedeno od participa prezenta lat. *influō* 'utjecati, teći u', koji je složen od *in*, v. ***in-¹***, i *fluō* 'teći' < ie. $*b^hlewH$-, v. ***bljuvati***. Talijanska se riječ proširila po Europi potkraj 18. st. u doba velike epidemije gripe koja je počela u Italiji. Značenje 'bolest, gripa' potvrđeno je u tal. od 16. st. To se značenje vjerojatno razvilo jer je pojava epidemije gripe bila neobjašnjiva i pripisivana je "utjecaju" zvijezda.

Lit.: Chambers 526f.

informácija *ž*

TVORBA *informácījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Information*, eng. *information*, fr. *information*) iz lat. *informātiō* 'predodžba, pojam', što je izvedeno od participske osnove glagola *informō* 'oblikovati, obrazovati; predstaviti (sebi)', v. ***informirati***.

Lit.: HER 474.

informàtika *ž*

TVORBA *informàtičkī*, *informàtičār* (*informàtičārev*, *informàtičārka*)

Posuđeno preko njem. *Informatik* iz fr. *informatique*. Riječ je skovao 1962. francuski informatičar Philippe Dreyfus slaganjem *information*, v. ***informacija***, i *automatique*, v. ***automatika***, u smislu "automatska obrada podataka".

Lit.: HE V: 112.

informírati

Posuđeno preko njem. *informieren* i fr. *informer* iz lat. *informō* 'oblikovati, obrazovati; predstaviti (sebi)'. Lat. je glagol složen od *in*, v. ***in-¹***, i *formō* 'oblikovati, urediti', što je izvedenica od *fōrma* 'oblik', v. ***forma***.

Lit.: Snoj 221.

infra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *infrā* 'dolje, niže, ispod', što je izvedeno od pridjeva *īnferus* 'donji, niži', lat. star. *infer* < ie. **nd^{h}ero-* 'niži' (skr. *ádhara-*, stvnj. *untar* 'ispod', možda i gal. *anderon* ⟨Gmn.⟩ 'bogovi podzemlja'). U mnogim složenicama *infra* je kao prefiks apstrahiran iz ***infracrven***.

Lit.: HER 474; de Vaan 302f.

infracr̀ven *prid.*

Složeno od ***infra-*** i ***crven***. Djelomični kalk prema eng. *infrared* (*red* 'crven'), njem. *infrarot* (*rot* 'crven').

infrastruktúra *ž*

TVORBA *infrastrùktūrnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Infrastruktur*, eng. *infrastructure*, fr. *infrastructure*). Riječ je složena od ***infra-*** i ***struktura*** u značenju 'ono što leži ispod' > 'što tvori osnovu nekog sustava'.

infúzija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Infusion*, iz lat. *infūsiō* 'ulijevanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *infundō* 'ulijevati, sipati u', koji je složen od *in*, v. ***in-***^{1}, i *fundō* 'liti, lijevati, sipati', v. ***fuzija***.

Lit.: Snoj 221.

inhalírati (20. st.)

Posuđeno preko njem. *inhalieren* iz lat. *inhālō* 'udisati'. Lat. je riječ složena od *in-* 'u', v. ***in-***^{1}, i *hālō* 'disati'.

Lit.: Kluge s. v. inhalieren.

ìnī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ini* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьnъ* ili **ínъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *inъ* 'neki, drugi', rus. *иной* 'različit, drugi', polj. *inny* 'drugi, različit') < ie. **Hi(H)-no-/ *Hoy(H)no-* 'jedan' (lit. *vienas*, latv. *viêns*, lat. *ūnus*, grč. *οἴνη* 'jedan (na kocki)', got. *ains*). Ie. osnova **Hoy(H)no-* označavala je 'jedan kao pojedinačnost, u opreci prema mnoštvu', iz čega se i moglo razviti slavensko; naizgled kontradiktorno, značenje. Za značenje usp. i hrv. *jedan* 'neki', usp. ***jedan***, ***jedini***. Bsl. bi oblici bili konzistentni s rekonstrukcijom **Hoyn-/*Hino-* > **iHno-*; balt. oblici s početnim *v-* mogu biti od prefigiranog veznika **we* 'ili'.

Lit.: Skok I: 720f.; Gluhak 277; Derksen 212f.; ESSJa VIII: 233f.; Pronk 2011.

inicijácija *ž*

Posuđeno, možda preko eng. *initiation*, iz lat. *initiātiō* 'sudjelovanje u tajnim religijskim obredima, uvođenje u tajne obrede', što je izvedeno od participske osnove glagola *initiō* ⟨*initiāre*⟩ 'uvesti, uputiti (u tajno bogoslužje)', a taj je glagol izveden od *initium* 'početak, uvođenje', v. ***inicijal***.

inicìjāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *inicijal* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Initiale* (skraćeno od *Initialbuchstabe* 'početno slovo') iz lat. *initiālis* 'početni', što je izvedeno od *initium* 'početak, uvođenje, ulazak'. Ta je riječ izvedena od participske osnove glagola *ineō* 'ući', koji je složen od *in*, v. ***in-***^{1}, i *eō* 'ići' < ie. **h$_{1}$ey-* 'ići', v. ***ići***.

inicijatíva *ž*

TVORBA *ìnicijatīvnī*

Posuđeno preko njem. *Initiative* iz fr. *initiative* 'poticaj, povod, početak', što je izvedeno od *initier* < lat. *initiō*, v. ***inicijacija***.

Lit.: Snoj 222; EWD 740.

inkarnácija *ž*

Posuđeno iz clat. *incarnātiō* 'utjelovljenje', što je izvedeno od glagola *incarnārī* 'utjeloviti se, postati čovjekom', koji je izveden od lat. *carō* ⟨G *carnis*⟩ 'meso' < ie. **(s)ker(H)-* 'razdvojiti, dijeliti' (stir. *-scaraid* 'odvojiti', lit. *skìrti* 'odvojiti, razlikovati').

Lit.: EWD, 741; de Vaan 94.

inkarnírati se

Posuđeno preko njem. *inkarnieren* i fr. *incarner* iz clat. *incarnārī*, v. ***inkarnacija***.

inkontinèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *incontinentia* 'nemogućnost zadržavanja ili suzdržavanja', što je izvedeno od *incontinēns* 'koji ne drži, ne zadržava', a to je složeno od *in-*, v. ***in-***^{2}, i *continēns* 'koji se drži (zajedno)', v. ***kontinent***.

Lit.: HER 476.

inkùbātor *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Inkubator*, eng. *incubator*). Riječ je izvedena od lat. *incubō* 'ležati na, sjediti na', što je

složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *cubō* 'ležati, spavati', možda od ie. **kewb$^{(h)}$-* 'ležati' (srvelš. *kyscu*).

Lit.: Snoj 222; de Vaan 152.

inkunàbula *ž* 'knjiga iz prvog doba tiskarstva, objavljena prije 1500.'

Posuđeno preko njem. *Inkunabel* iz lat. *incūnābula* 'pelene, kolijevka', što je izvedeno od *cūnae* 'kolijevka, zipka' < ie. **k'oy-no-*, izvedenica od korijena **k'ey-* 'ležati' (grč. *κεῖμαι* 'ležim', skr. *śaye* 'ležim', možda i stir. *cóim* 'drag, ljubazan', rus. *семья́* 'obitelj', stvnj. *heim* 'kuća, dom'), usp. ***civil***, ***sijeno***. U značenju 'početak tiskarstva' riječ je prvi put upotrijebio Bernhard von Mallinckrodt u djelu *De ortu et progressu artis typogaphicae* (1639.).

Lit.: de Vaan 153; EWD 741.

inkvizícija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *inkvizicija, inkvižicija* (RKKJ)

TVORBA *inkvizícījskī*

Posuđeno iz lat. *inquīsītio* 'istraživanje, ispitivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *inquīrō* 'tražiti, istraživati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *quaerō* 'tražiti, pitati', vjerojatno od ie. **kweh$_2$-* (grč. *πέπᾶμαι* 'dobiti, steći', možda i stprus. *quoi* 'želim, želiš', lit. *kviẽsti* 'pozvati').

Lit.: Snoj 222; de Vaan 503; LIV s. v. **k$^{(u)}$u̯eh$_2$-*.

inkvìzītor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *inkvižitor, inkvisitor* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *inquīsītor* 'koji traži osumnjičenika, istražitelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *inquīrō* 'tražiti, istraživati', v. ***inkvizicija***.

inostrànstvo *sr* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *inostranac* (RKKJ)

Tvoreno prema drugim slavenskim jezicima (usp. rus. *иностра́нный*, hrv. *inòstran* (16. st., Vetranović)), složenica od ***ini*** i ***strana***. U suvremenom je hrv. standardu ova riječ srbizam.

inovácija *ž*

Posuđeno iz lat. *innovātiō* 'novost, obnavljanje, promjena', što je izvedeno od participske osnove glagola *innovō* 'obnoviti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *novō* 'obnoviti, popraviti'. Lat. je glagol *novō* izveden od *novus* 'nov', v. ***nov***.

Lit.: HER 477.

inozémstvo *sr* (19. st.)

Tvoreno prema rus. zast. *иноземецъ*, što je složeno od *иной*, v. ***ini***, i osnove koja je u ***zemlja***.

ìnsekt *m*

Posuđeno preko njem. *Insekt* iz lat. *insectum*, što je poimeničeni particip perfekta glagola *insecō* 'rezati, zarezati, urezati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *secō* 'sjeći, rezati', v. ***sekcija***, ***sjeći***. Lat. *insectum* Plinijev je kalk prema grč. *ἔντομον*, v. ***entomologija***. Doslovno je značenje 'razrezana (životinja)', zbog oblika tijela koje kao da je razrezano na dijelove.

Lit.: Snoj 222; EWD 742.

insektìcīd *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *insecticide*, njem. *Insektizid*, fr. *insecticide*). Riječ je složena od ***insekt*** i ***-cid***.

insolácija *ž*

Posuđeno iz lat. *insōlātiō* 'izloženost suncu', što je izvedeno od participske osnove glagola *insōlō* 'izložiti suncu', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *sōl* 'sunce', v. ***solarni***, ***sunce***.

Lit.: HER 478.

ìnspektor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *inšpektor, inspektor* (RKKJ)

TVORBA *ìnspektorica*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *inspector*, njem. *Inspektor*, fr. *inspecteur*) iz lat. *inspector* 'promatrač, istraživač', što je izvedeno od participske osnove glagola *inspiciō* 'pogledati u, istražiti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *speciō* 'gledati', v. ***spektar***.

Lit.: HER 478; Chambers 532.

inspirácija *ž*

Posuđeno iz kslat. *inspīrātiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *inspīrō* 'puhati u; udahnuti', v. ***inspirirati***.

inspirírati

Posuđeno preko njem. *inspirieren* i fr. *inspirer* iz lat. *inspīrō* 'puhati u; udahnuti', što je

složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *spīrō* 'puhati, piriti; disati', v. ***spirant***.

Lit.: Snoj 223.

instalirati

DIJALEKTI I POTVRDE *inštalerati, instalerati, inštalirati, instalirati* (RKKJ)

TVORBA *instalácija, instalírānje*

Posuđeno preko njem. *installieren* i fr. *installer* iz srlat. *installare* 'postaviti u službu', što je izvedeno od srlat. *stallum* 'stolac (kao znak službe, časti)'. Ta je srlat. riječ posuđena iz germanskoga, vjerojatno franačkog izvora (usp. stvnj. *stala* 'mjesto, stajanje'), v. ***štala***, ***stalež***.

Lit.: Snoj 223.

ìnstinkt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Instinkt*, iz lat. *instinctus* 'podbadanje, poticanje; nagon', što je izvedeno od participske osnove glagola *instinguō* 'poticati, potaknuti, podbosti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *stinguō* 'ugasiti; uništiti' < ie. **steng*^{w}- 'gurati, tiskati, bosti' (got. *stigqan* 'gurati').

Lit.: Snoj 223; de Vaan 588.

ìnstinktīvan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *instinktiv*, eng. *instinctive*, fr. *instinctif*); riječ je izvedena od lat. *instinctus*, v. ***instinkt***.

institúcija *ž*

TVORBA *institúcījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Institution*, fr. *institution*, eng. *institution*) iz lat. *institūtiō* 1. 'uređivanje, način slaganja, sustav'; 2. 'uspostava (ustanove, odnosa)'; 3. 'običaj'; 4. 'pouka, nastava'. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *instituō* 'staviti, postaviti, osnovati', v. ***institut***. Značenje 'zgrada u kojoj se obrazuje' zabilježeno je u francuskom u 17. st.

Lit.: Chambers 533.

ìnstitucionālnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *institutional*, njem. *institutionell*, fr. *institutionel*); riječ je izvedena od lat. *institūtiō*, v. ***institucija***.

instìtūt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *inštitut, institut, inštitutum, institutum* (RKKJ)

TVORBA *instìtūtskī*

Posuđeno preko njem. *Institut* iz lat. *institūtum* 1. 'uredba, naredba'; 2. 'ustaljena praksa, običaj'; 3. 'učenje, nauk, uputa', što je izvedeno od glagola *instituō* 'staviti, postaviti, osnovati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *statuō* 'staviti, postaviti'. Lat. glagol *statuō* izveden je od *status*, v. ***status***.

Lit.: Snoj 223f.; EWD 744; de Vaan 589f.

instrùkcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *inštrukcija, instrukcija* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Instruktion*, iz lat. *instrūctiō* 'pouka', izvorno 'gradnja, zidanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *instruō* 'graditi, urediti, poučavati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *struō*, v. ***struktura***.

ìnstruktor *m*

TVORBA *ìnstruktorica*

Posuđeno, možda preko njem. *Instruktor*, iz srlat. *instructor* 'učitelj' (lat. 'onaj koji priprema ili uređuje'), što je izvedeno od *instruō* 'poučavati', v. ***instrukcija***.

instrùment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *štrumènat* (Pitve, Zavala), *inštrumènat* (Brač), *inštrument, instument, inštrumentum* (RKKJ)

TVORBA *ìnstrumentālnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Instrument*, iz lat. *instrūmentum* 'oruđe, sprava, pomagalo, oprema', što je izvedeno od *instruō* 'graditi, urediti', v. ***instrukcija***.

Lit.: Snoj 223.

ìnstrumentāl *m*

TVORBA *ìnstrumentālnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Instrumental*, iz nlat. *(cāsus) instrūmentālis* '(padež) koji traži oruđe', što je izvedeno od lat. *instrūmentum* 'oruđe, sredstvo', v. ***instrument***.

ìntegrácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Integration*, iz lat. *integrātiō* 'obnova, novi početak', što je izvedeno od participske osnove glagola *integrō* 'obnoviti', v. ***integrirati***.

intègrāl *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Integral*, fr. *intégral*) iz srlat. *integrālis* 'cjelovit, cjelokupan', što je izvedeno od *integer*

'cijel, čitav', v. ***integrirati***. Riječ je u 17. st. u matematičku terminologiju uveo švicarski matematičar Jakob Bernoulli (1654. – 1705.).

Lit.: EWD 745f.

integrírati

TVORBA *integrírānje*

Posuđeno preko njem. *integrieren* i fr. *intégrer* iz lat. *integrō* ⟨*integrāre*⟩ 'obnoviti, učiniti cijelim', što je izvedeno od pridjeva *integer* 'netaknut, čitav, cijel', koji je složen od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i osnove koja je u *tangō* 'taknuti', v. ***tangenta***.

Lit.: Snoj 224; de Vaan 606.

ìntelekt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Intellekt*, iz lat. *intellectus* 'razumijevanje, poimanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *intellegō* 'opaziti, vidjeti, razumjeti', koji je složen od *inter*, v. ***inter-***, i *legō* 'skupljati, čitati, promatrati', v. ***lekcija***.

Lit.: Snoj 224.

ìntelektuālnī *prid.*

TVORBA *intelektuálac*, *intelektuálčev*, *intelektùālka*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *intellektuell*, fr. *intellectuel*, eng. *intellectual*) iz kslat. *intellectuālis* 'koji se odnosi na poimanje', što je izvedeno od lat. *intellectus* 'razumijevanje, poimanje', v. ***intelekt***.

inteligèncija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Intelligenz*, eng. *intelligence*) iz lat. *intelligentia* 'razboritost, razum, pamet' (obično *intellegentia*), što je izvedeno od participa prezenta glagola *intellegō* 'razumjeti', v. ***intelekt***.

Lit.: Chambers 535.

inteligèntan *prid.*

TVORBA *inteligèntno*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *intelligent*, eng. *intelligent*) iz lat. *intellegēns* ⟨G *intellegentis*⟩ 'razborit, razuman', što je particip prezenta glagola *intellegō* 'razumjeti', v. ***intelekt***.

intèncija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Intention*, iz lat. *intentiō* 'napinjanje, nastojanje, nakana', što je izvedeno od participske osnove glagola *intendō* 'napeti, usmjeriti'. Taj je glagol složen od ***in-***[1], i *tendō* 'napeti, rastegnuti', v. ***tenda***.

intenzìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Intensität* iz nlat. *intensitas* 'napetost, snaga, jačina', što je izvedeno od participske osnove glagola *intendō* 'napeti, napinjati', v. ***intenzivan***.

ìntenzīvan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *intensiv*, fr. *intensif*); riječ je izvedena od fr. *intense* 'moćan, velik', što je postalo od participske osnove lat. glagola *intendō* 'napeti, rastegnuti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *tendō* 'napeti, rastegnuti', v. ***tenda***.

Lit.: Snoj 224.

inter- *pref.*

Posuđeno iz lat. *inter* 'među, sred, u' < ie. **h_1(e)nter* 'među, unutar', v. ***jetra***.

Lit.: HER 480; de Vaan 306.

interàkcija *ž*

TVORBA *interàktīvan*

Posuđeno iz eng. *interaction* 'međusobno djelovanje, međusobni odnosi', što je složeno od *inter*, v. ***inter-***, i *action*, v. ***akcija***.

ìnteres *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *interès* 'dobit, korist, kamate' (Brač, Vrgada), *'intęręs* (Varaždin), *intereš* 'korist; kamati' (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Interesse* ⟨sr. r.⟩ ili tal. *interèsse* ⟨m. r.⟩ iz srlat. *interesse* 'obveza naknade štete; kamata', što je poimenični infinitiv lat. glagola *intersum* ⟨*interesse*⟩ 'imati udio u čemu, biti komu stalo do čega', v. ***interesirati***. Današnje najčešće značenje 'zanimanje za što, radoznalost' razvilo se u europskim jezicima vjerojatno pod utjecajem fr. *intérêt*. Ta je riječ u značenju 'kamate' preuzeta iz srlat., a u značenju 'zanimanje' iz lat. *interest* 'važno je, zanimljivo je' (3. l. sg. od *intersum*) i ostalih izvedenica od istoga latinskog glagola, v. ***interesirati***, ***interesantan***. Oblik sa završnim *-š* u kajk. preuzet je iz mađ. *interes*.

Lit.: Skok I: 726; Snoj 224; EWD 747.

interesàntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *interessant* iz fr. *intéressant*, što je izvedeno od *intéresser* 'zanimati', v. ***interesirati***.

interesírati

Posuđeno preko njem. *interessieren* iz fr. *intéresser* 'zanimati', što je postalo od lat. *intersum* ⟨*interesse*⟩ dosl. 'biti između', a zatim 'biti prisutan, sudjelovati, imati udio u čemu, ticati se koga', koji je složen od *inter*, v. ***inter-***, i *sum* ⟨*esse*⟩ 'biti' < ie. *$*h_1s$-*, v. ***esencija***, ***biti***[1].

interìjēr *m*

Posuđeno preko njem. *Interieur* iz fr. *intérieur* 'unutrašnjost, unutarnje uređenje', što je poimeničeni pridjev *intérieur* 'unutarnji' postao od lat. *interior* 'unutarnji', a to je komparativni oblik od osnove koja je u prilogu *intrā* 'unutra' i prijedlogu *inter* 'među', v. ***inter-***.

Lit.: EWD 747.

ǐnternacionālnī *prid.*

TVORBA *internacionalìzam*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *international*, eng. *international*, fr. *international*), riječ je složena od ***inter-*** i ***nacionalni***.

Lit.: Chambers 538.

intèrnāt *m*

Posuđeno preko njem. *Internat* iz fr. *internat* 'odgojno-obrazovna ustanova s priključenim domom', što je pod utjecajem glagola *interner* 'zatvoriti u ustanovu' izvedeno od *interne* 'unutarnji' < lat. *internus* 'unutarnji' (izvedenica od *inter* 'među', v. ***inter-***).

Lit.: Snoj 225; EWD 748.

ǐnternet *m*

TVORBA *ǐnternetskī*

Posuđeno iz eng. *Internet* skraćenica od *internetwork*, izvorno 'povezane računalne mreže američkog Ministarstva obrane', što je složeno od *inter*, v. ***inter-***, i *network* 'konci, žice, cijevi složeni tako da liče na mrežu; mreža'. Eng. *network* je složeno od *net* 'mreža' < ie. **nHd-i* (lat. *nassa* 'vrša', *nōdus* 'čvor', stir. *nascaid* 'vezati') i od *work* 'rad' < ie. **werg'-*, v. ***energija***. U engleskom je riječ *Internet* prvi put potvrđena 1974. g.

Lit.: HE V: 138; de Vaan 401; OED s. v. Internet.

interpretácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *interpretacija* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Interpretation*, iz lat. *interpretātiō* 'tumačenje', što je izvedeno od glagola *interpretor* ⟨*interpretārī*⟩ 'tumačiti', v. ***interpretirati***.

ǐnterpretatīvan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *interpretative*, fr. *interprétatif*); riječ je izvedenica od lat. *interpretārī* 'tumačiti', v. ***interpretirati***.

interprètātor *m*

TVORBA *interprètātorica*

Tvoreno analoški prema drugim izvedenicama na *-ator* (usp. ***diktator***, ***donator***, ***generator*** i sl.), od osnove glagola ***interpretirati***.

interpretirati

TVORBA *interpretírānje*

Posuđeno preko njem. *interpretieren* i fr. *interpréter* iz lat. *interpretor* ⟨*interpretārī*⟩ 'tumačiti, objasniti, razumijevati, shvaćati'. Latinski je glagol izveden od *interpres* ⟨G *interpretis*⟩ 'posrednik, tumač, prevoditelj', što je vjerojatno složeno od *inter* 'među', v. ***inter-***, i ie. korijena **per-* 'preći, proći', v. ***import***, ***doprijeti***, u značenju 'onaj koji ide između, koji posreduje'.

Lit.: Kluge s. v. interpretieren; de Vaan 307.

interpùnkcija *ž*

TVORBA *interpùnkcījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Interpunktion*, iz lat. *interpunctiō* 'rastavljanje riječi točkama', što je izvedeno od participske osnove glagola *interpungō* 'razlučivati, rastavljati riječi točkama', koji je složen od *inter*, v. ***inter-***, i *pungō* 'bosti', v. ***punkcija***.

Lit.: HER 483.

intèrvāl *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Intervall*, iz lat. *intervallum* 'međuprostor, udaljenost, razlika', što je složeno od *inter*, v. ***inter-***, i *vallum* 'opkop, palisada, ograda od kolaca', možda od ie. **w(e)h$_2$l-s-o-* (grč. *ἧλος* 'čavao').

Lit.: Snoj 225; de Vaan 652.

intervèncija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *intervencija* 'vojničko posredovanje; miješanje jedne države u poslove druge' (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Intervention*, iz kslat. *interventiō* 'posredovanje', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *interveniō* 'doći među, posredovati, miješati se u što', koji je složen od *inter*, v. ***inter-***, i *veniō* 'doći', v. ***advent***.

Lit.: HER 483.

intèrvjū *m*

TVORBA *intervjuírati*

Posuđeno iz eng. *interview*, što je posuđeno iz fr. *entrevue* 'sastanak', a to je izvedeno od glagola *entrevoir* 'vidjeti se, posjetiti se nakratko'. Taj je glagol složen od *entre* < lat. *inter*, v. ***inter-*** i od *voir* 'vidjeti' < lat. *videō* ⟨*vidēre*⟩, v. ***vizija***, ***vidjeti***.

Lit.: Snoj 225; Dauzat 798.

intíma *ž*

Naknadna tvorba apstraktne imenice na temelju pridjeva ***intiman***, usp. sln. *ȋntima*.

Lit.: HER 483.

ȉntīman *prid.*

TVORBA *ȉntīmnī*

Posuđeno, možda preko njem. *intim*, iz lat. *intimus* 'najunutarnjiji, prisan', što je superlativni oblik od osnove koja je u prilogu *intrā* 'unutra' i prijedlogu *inter* 'među', v. ***inter-***.

Lit.: HER 483.

intonácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Intonation*, iz srlat. *intonātiō*, što je izvedeno od *intonō* 'dati ton', v. ***intonirati***.

intonírati

Posuđeno preko njem. *intonieren* iz srlat. *intonō* ⟨*intonāre*⟩ 'davati ton', u klasičnom latinskom 'grmjeti, oriti', što je složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *tonō* 'grmjeti' < ie. **(s)tenh$_2$-* 'grmjeti' (skr. *stanáya-*, steng. *þunor* 'grom'). Latinski je glagol u srednjovjekovnom latinitetu pučkoetimološki povezan s *tonus* 'ton' (iz grč. *τόνος*), v. ***ton***.

intra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *intrā* 'unutra, unutar', što je okamenjeni ablativ od pridjevske osnove koja je i u *inter* 'među', v. ***inter-***.

ȉntranet *m* 'područna računalna mreža'

TVORBA *ȉntranetskī*

Posuđeno iz eng. *Intranet*, što je složeno od *intra*, v. ***intra-***, i *net* 'mreža', v. ***internet***.

Lit.: HER 484.

intríga (ìntriga) *ž*

Posuđeno preko njem. *Intrige* iz fr. *intrigue*, što je izvedeno od *intriguer* 'spletkariti'. Francuski je glagol posuđen iz tal. *intricare* < lat. *intrīcō* 'zaplesti, smesti', što je izvedeno od *trīcae* 'besposlice, budalaštine; neprilike, spletke', v. ***trik***.

Lit.: Snoj 225.

ìntro- *pref.*

Posuđeno iz lat. *intrō* 'unutra', prilog izveden od pridjevske osnove koja je i u *inter* 'među', v. ***inter-***.

Lit.: HER 484.

introvèrtīrān *prid.*

TVORBA *introvèrtīrānōst*

Posuđeno iz njem. *introvertiert*, dosl. 'okrenut prema unutra', što je učena složenica od lat. *intrō*, v. ***intro-***, i *vertō* ⟨*vertere*⟩ 'okrenuti', v. ***verzija***. Riječ je skovao švicarski psiholog i psihijatar Carl Gustav Jung (1875. – 1961.), v. ***ekstrovertiran***.

Lit.: HER 484.

intuícija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Intuition*, iz srlat. *intuitio* 'prizor, izgled' što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *intueor* ⟨*intuērī*⟩ 'uprijeti oči u što, promatrati, razmišljati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *tueor* 'gledati, motriti' < ie. **tuH-*, v. ***tisuća***, ***tikva***, ***tutor***.

invàlīd *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *invalid* (RKKJ)

TVORBA *invàlīdskī*, *ȉnvalīdan*, *invalídnōst*

Posuđeno preko njem. *Invalide* iz fr. *invalide*, što je poimeničeni pridjev postao od lat. *invalidus* 'slab, nejak, nemoćan', a to je složeno od *in-* 'ne', v. ***in-***[2], i *validus* 'jak, čvrst, zdrav'; lat. je pridjev izvedenica od *valeō* 'biti jak, zdrav', v. ***valencija***, ***vladati***.

Lit.: Snoj 225.

invalidìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Invalidität* iz fr. *invalidité*, što je izvedeno od *invalide*, v. ***invalid***. Standardna je hrvatska riječ *invalidnost*.

invázija *ž*

Posuđeno preko njem. *Invásion* iz kslat. *invāsiō* 'napad, navala', što je izvedeno od participske osnove glagola *invādō* ⟨*invadere*⟩ 'stupati na što, provaliti u, navaliti na', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *vādō* 'ići, koračati, stupati' < ie. **weh₂dʰ-* 'napredovati, gurati' (stvnj. *watan* 'gaziti').

Lit.: Snoj 225; de Vaan 650.

invèrzija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Inversion*, iz lat. *inversiō* 'obrat', što je izvedeno od participske osnove glagola *invertō* 'izvrnuti, obrnuti', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *vertō* 'okretati, vrtjeti', v. ***verzija***, ***vrtjeti***.

investícija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *investition*, njem. *Investition*) iz srlat. *investitio*, što je izvedeno od lat. *investiō* 'odjenuti', v. ***investirati***.

investírati

Posuđeno preko njem. *investieren* i (možda) fr. *investir* iz tal. *investire* < lat. *investiō* 'odjenuti u, ogrnuti'. Lat. je glagol složen od *in*, v. ***in-***[1], i *vestiō* 'odijevati', izvedenica od *vestis* 'odijelo, haljina', v. ***vesta***. Značenje 'uložiti novac' zabilježeno je prvi put u talijanskom u 14. st., a razvilo se možda preko značenja 'dati novcu nov izgled'. Druga je mogućnost razvitak značenja preko 'staviti novac u posao' od srednjovjekovnog latinskog, gdje *investire* znači i 'uvesti u službu, uvesti u posjed' (< 'odjenuti odijelom koje je simbol službe, statusa').

Lit.: EWD 751f.; DEI 2083; Kluge s. v. Investition.

invèstītor *m*

TVORBA *invèstītorica*

Posuđeno iz srlat. *investitor*, što je izvedeno od *investire*, v. ***investirati***.

invokácija *ž*

Posuđeno iz lat. *invocātiō* 'zaziv, zazivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *invocō* 'prizivati', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *vocō* 'zvati, dozivati', v. ***vokativ***.

inzistírati

Posuđeno preko njem. *insistieren* i fr. *insister* iz lat. *insistō* ⟨*insistere*⟩ 'stati na, nepomično stajati; svojski nastojati oko čega', što je složeno od *in*, v. ***in-***[1], i *sistō* 'stati, postaviti (se)', v. ***asistent***, ***stati***.

inzùlīn *m*

Posuđeno iz njem. *Insulin* (usp. i eng. *insulin*, fr. *insuline*); riječ je izvedena od lat. *insula* 'otok', v. ***izolirati***. Ovaj je hormon tako nazvan jer ga luče β-stanice *Langerhansovih otočića* gušterače.

Lit.: Snoj 226; HE V: 146.

inžènjēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *inžinêr* (Varaždin), *inženir, ingenijer, inžinir* (RKKJ)

TVORBA *inžènjērka, inženjérstvo*

Posuđeno, možda preko njem. *Ingenieur*, iz fr. *ingénieur*, prvotno 'graditelj ratnih strojeva' (fr. star. *engeignor*, usp. i srlat. *ingeniarius*, tal. *ingegnère*), što je izvedeno od *engin* 'stroj, mehanizam' < lat. *ingenium* 'prirođena ćud; oštroumlje, dosjetljivost'. Lat. *ingenium* izvedeno je od osnove glagola *ingignō* 'usaditi porodom', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *gignō* 'roditi' (od istog korijena v. ***generacija***). Latinsko se značenje u francuskom razvilo iz 'dosjetljivost, lukavost' u 'ono što je smišljeno, promišljeno' > 'promišljena naprava, stroj, mehanizam'. Usp. i grč. *μηχανάριος* 'inženjer', što je izvedenica od *μηχανή* 'stroj', v. ***mehanika***.

Lit.: Snoj 226; EWD 739; DEI 2027.

înje *sr* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *īmje* (Gola), *îńę* (Varaždin) *inj* (18. st., jedanput), *imje* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьńьjь, *jьńьje* ili **ińьjь, *ińьje* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *inii*, sln. *înje*, rus. *úней*, češ. *jíní*), vjerojatno je srodno i lit. dijal. *ýnis, ỹnis* (ako nije posuđeno iz slavenskoga). Dublja etimologija nije jasna. Možda je postalo od ie. **HiH-n-iHo-*, što bi bila izvedenica od istoga korijena, samo s drugim sufiksom, od kojega su i stvnj. *īs* (njem. *Eis* 'led'), av. *aēxa* 'led' (< **HeyH-s-*). U slavenskom postoji i inačica **jьv(ь)ńьje* 'inje' (sln. *îvje*, rus. dijal. *úвень*), što bi bilo izvedeno od **jьvь-*. Formalno je moguće i izvođenje iz **ig-sni-*, od korijena **yeg-* 'hladan, led' (srir. *aig*, stnord. *jaki* 'komad leda', het. *eka* 'hladan'). Postoji i mogućnost da

je baltoslavenska riječ za 'inje' posuđena iz uralskoga (usp. lap. *jieŋŋ* 'led').

Lit.: Skok I: 727; Gluhak 277f.; Derksen 213; ESSJa VIII: 235f.; Snoj 222; Rédei 93.

injèkcija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Injektion*, iz lat. *iniectiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *in(i)iciō* 'baciti, metnuti, položiti (u ili na što)', koji je složen od *in*, v. ***in-***[1], i *iaciō* 'baciti, pustiti' < ie. **Hyeh*$_1$*-* 'baciti' (grč. *ἵημι* 'baciti, poslati', het. *pe-i̯ezi* 'šalje').

Lit.: Snoj 222; de Vaan 293.

ìōn *m*

TVORBA *ìōnskī*

Posuđeno preko njem. *Ion* iz eng. *ion*, što je iz grč. *ἰών* 'koji ide, koji hoda', a to je particip prezenta glagola *εἶμι* ⟨*ἴέναι*⟩ 'ići' < ie. **h*$_1$*ey-* 'ići', v. ***ići***. Termin je smislio engleski fizičar Michael Faraday (1791. – 1867.), jer pri elektrolizi ioni putuju prema suprotno nabijenoj elektrodi.

Lit.: Chambers 543.

ionàko *pril.*

Složeno od ***i*** i ***onako***.

ìpāk *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ipak* (RKKJ)

Složeno od ***i*** i ***pak***.

ìracionālan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *irrational*, iz kslat. *irratiōnālis* 'bez razuma, nerazuman', što je složeno od *in-*, v. ***in-***[2], i *ratiōnālis* 'razuman', v. ***racionalan***, ***račun***.

Lit.: Snoj 226.

iritácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Irritation*, iz lat. *irrītātiō* 'draženje, podbadanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *irrītō* 'dražiti, poticati, podbadati', v. ***iritirati***.

iritírati

Posuđeno preko njem. *irritieren* i fr. *irriter* iz lat. *irrītō* ⟨*irrītāre*⟩ 'dražiti, poticati, podbadati', što je vjerojatno složeno od *in*, v. ***in-***[1], i ie. korijena **h*$_3$*reyH-* 'izvirati, vreti; vrtložiti se, kovitlati se', v. ***rijeka***.

ìrōničan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *ironisch* i fr. *ironique*, iz kslat. *īrōnicus*, što je iz grč. *εἰρωνικός* 'varalica, koji govori manje nego što misli', što je izvedeno od *εἴρων* 'varalica, koji govori manje nego što misli, koji se pravi da ne zna', v. ***ironija***.

ìrōnija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Ironia*, iz lat. *īrōnīa*, što je iz grč. *εἰρωνεία* 'ironija', a to je izvedeno od *εἴρων* 'varalica, koji govori manje nego što misli, koji se pravi da ne zna', nejasne dublje etimologije. Vjerojatno je poimeničeni particip glagola *εἴρω* 'reći' < ie. **werh*$_1$*-* '(svečano) govoriti', v. ***vrač***, usp. ***retor***, ***verbalni***. Prvotno bi značenje bilo 'brbljavac', pa odatle 'varalica'.

Lit.: Snoj 226; Beekes 393f.

iscijéditi (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iscīdȉt* (Brač, Senj), *iscīdȉti* (Vrgada), *iscediti* (RKKJ)

TVORBA *ìscjedak*

Izvedeno od ***cijediti (se)***. Usp. i sln. *izcedīti*.

iscijéliti ⟨prez. *ìscijēlīm*⟩ (16. st.)

TVORBA *iscjeljívati*

Postalo od psl. **jьzcělìti* (stcsl. *icěliti, iscěliti, istcěliti, izcěliti*, sln. *scelīti, scẹ́liti*, rus. dijal. *исцелúть*, češ. *zceliti*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **cěliti*, v. ***cijeliti***.

Lit.: ESSJa IX: 22.

iscijépati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iscīpȁt* (Brač, Senj), *iscīpȁti* (Vrgada)

Izvedeno od ***cijepati***.

iscjèlitelj *m* (19. st.)

TVORBA *iscjelitèljica*, *iscjèliteljskī*

Izvedeno od ***iscijeliti***, možda po uzoru na rus. *исцели́тель*.

ìscrpan (ìscŕpan) *prid.*

TVORBA *ìscrpno*, *ìscrpnōst*

Izvedeno od ***iscrpiti***. Usp. i sln. *izčŕpen*.

iscŕpiti (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìscrepati* ⟨prez. *ìscrepljēm, ìscrepām*⟩ (18. st.), *iščŕpiti* (Vitezović)

TVORBA *ìscrpljenōst*, *iscrpljívati*

Noviji oblik za *iscrpsti* (17. st.), na osnovi nesvršenog oblika *iscrpati* (18. st.), usp. i sln. *izčŕpati*, rus. *исчéрпать*, v. ***crpsti (crpiti)***.

ìscr̄psti ⟨prez. *iscŕpēm*⟩ (17. st.)
Izvedeno od *cr̄psti*, v. ***crpsti (crpiti)***.

isèliti ⟨prez. *ìselīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iselȉt* (Brač), *iselȉt se* (Senj), *is'ęliti sę* (Varaždin), *iseliti (se)* (RKKJ)
TVORBA *iseljénje*, *iseljávati* (19. st.), *iseljávānje*, *isèljiv*
Postalo od psl. **jьzse(d)lìti* (stcsl. *iseliti*, sln. *izséliti*, strus. *uselumu*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **se(d)liti*, v. ***seliti***.
Lit.: ESSJa IX: 73.

iseljènīk *m* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iseljenīk* (Brač), *iselnik* (RKKJ)
TVORBA *iseljènica*, *iseljènīčkī*, *iseljeníštvo*
Izvedeno od ***iseliti***.

ìshitren *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *ishitren* (RKKJ) 1. 'rukom rađen'; 2. 'nedovršen'
Izvedeno od ***ishitriti***.

ìshitriti ⟨prez. *ìshitrīm*⟩ (17. st.)
Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *hȉtriti* 'žuriti se' (16. st.), koji je postao od psl. **xytriti* (stcsl. *xytriti*, rus. *хытрúть*, polj. *chytrzyć*), što je izvedeno od **hytrъ*, v. ***hitar***.
Lit.: ESSJa VIII: 161f.

ishlápiti (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ishlāpit* (Brač), *ishlᵒāpȉti* (Vrgada), *ishlāpȉt* (Senj), *ishlápjeti*, *ishlapeti* (RKKJ)
Izvedeno od ***hlapiti***. Usp. i sln. *izhlapéti, shlapéti*.

ìshod *m* (14. st. Glasnik 11)
DIJALEKTI I POTVRDE *ishȍd* (Brač), *ĩshot* (Varaždin), *ishod* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzhòdъ* 'izlaz, kraj' (stcsl. *ishodъ*, sln. *izhòd*, rus. dijal. *исхóд*, češ. *schod*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **xodъ*, v. ***hod***. Usp. i istovjetnu grč. tvorbu *ἔξοδος*, v. ***egzodus***.
Lit.: ESSJa IX: 34.

ìshodīšte *sr* (13. st. Sava; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ishodišče* (RKKJ)
Izvedeno od ***ishod*** ili ***ishoditi***. Usp. i stcsl. *ishodište*, sln. *izhodíšče*.

ishòditi ⟨prez. *ìshodīm*⟩ (15. st. Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *ishodȉt* (Brač), *ishoditi* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzhodìti* 'izlaziti, izaći' (stcsl. *ishoditi*, sln. *izhodīti*, rus. dijal. *исходúть*, polj. *schodzić* 'silaziti, odlaziti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **xoditi*, v. ***hoditi***.
Lit.: ESSJa IX: 34.

ishrániti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ishraniti* (RKKJ)
TVORBA *ĩshrana*
Izvedeno od ***hraniti***.

isijávati (19. st. Lika)
Varijanta starijega glagola *isijèvati* (16. st.), koji je izveden od ***sijevati***. Svršeni oblik *ìsijati* naknadno je tvoren prema nesvršenom *isijávati*.

ìsisati ⟨prez. *ìsisām/isišēm*⟩ (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *isĩsot* (Brač)
TVORBA *isisávati*
Izvedeno od ***sisati***.

ìsječak *m* (19. st.)
Izvedeno od ***isjeći***.

ìsjeći ⟨prez. *isijéčēm*⟩ (14. st. Danilo; 15. st. Poljički statut)
DIJALEKTI I POTVRDE *isĩći* (Vrgada), *isĩć* (Senj), *iseći* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzsěkti* (stcsl. *izsěšti*, sln. *izséči* (Plet.), strus. *uccѣчu, uccѣцu*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **sěkti*, v. ***sjeći***.
Lit.: ESSJa IX: 74.

iskášljati ⟨prez. *ìskašljēm*⟩ (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iskašjȁt* (Brač), *iskašljȁt se* (Senj), ⟨gl. im. *iskašļaće*⟩ (RKKJ)
Izvedeno od ***kašljati***.

ìskati ⟨prez. *ĩštēm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *iskȁt, iškȁt* ⟨prez. *ĩšćem, ĩšken*⟩ (Brač), *īskȁti* ⟨prez. *ĩšćeš*⟩ (Vrgada), *iskȁt* ⟨prez. *ĩšćen*⟩ (Senj), *īskȁt* ⟨prez. *ĩšćen*⟩ (Orbanići), *ĩskati* ⟨prez. *ĩščem*⟩ (Varaždin), *īsk'ati* ⟨prez. *'īskam*⟩ (Gola), *iskati* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьskàti* ⟨prez. **jьskǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *iskati* ⟨prez. *iskǫ*⟩, sln. *iskati* ⟨prez. *íščem*⟩, rus. *искáть* ⟨prez. *ищý*⟩) < ie. **h₂is-sk'-e-* (lit. *ieškóti* 'tražiti', latv. *iẽskât* 'tražiti uši', skr. *icchắti* 'željeti, tražiti',

stvnj. *eiscon* 'istraživati, tražiti', umbr. *eiscurent* 'tražit će').

Lit.: Skok I: 729f.; Gluhak 278; Derksen 214; ESSJa VIII: 238.

ìskaz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskaz* (RKKJ)

Izvedeno od ***iskazati***. Usp. njem. *Aussage*.

iskázati ⟨prez. *ìskāžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskâzat* (Gacka), *iskazati* (RKKJ)

TVORBA *iskazívati*

Postalo od psl. **jьzkazàti* (sln. *izkázati, skázati*, strus. *исказати* 'ispričati', rus. *сказáть* 'reći', polj. *skazać* 'osuditi', češ. *zkázati* 'izjaviti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **kazati*, v. ***kazati***.

Lit.: ESSJa IX: 36f.

ìskaznica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***iskazati***. Djelomični kalk prema njem. *Ausweis*.

iskídati[1] *nesvrš.* (16. st.)

Izvedeno od ***iskidati***[2].

ìskidati[2] *svrš.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskȉdot* (Brač), *iskidati* 'iščupati, izvući' (RKKJ)

Izvedeno od ***kidati***. Usp. i sln. *skîdati, izkîdati* 'odstraniti gnoj, blato iz čega'.

ìsklesati (19. st.)

Izvedeno od ***klesati***.

isklìjati (19. st.)

Izvedeno od ***klijati***.

isključíti

TVORBA *isključénje, isključívati, isključívānje*

Izvedeno od ***ključ***. Kalk prema njem. *ausschliessen*, lat. *excludō*. Usp. i sln. *izključíti*, rus. *исключúть*.

Lit.: Skok II: 105.

isključìv *prid.* (19. st.)

TVORBA, *isključívo, isključívōst*

Izvedeno od ***isključiti***. Kalk prema njem. *ausschliesslich*.

isključnī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***isključiti***. Kao gramatički termin zacijelo kalk prema njem. latinizmu *exklusiv*, usp. ***ekskluzivan***.

iskoláčiti (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***koliti***, ***kolac***, na sličan način kao ***razrogačiti*** od *rog*. Manje je vjerojatno da je izvedeno od ***kolač***, usporedbom dva oka s dva kolača (okruglo pečeno tijesto s rupom u sredini) kad se izbulje oči ili usporedbom bjeloočnice s kolačem.

Lit.: Skok II: 126.

ìskon *m* (19. st.)

TVORBA *ìskonskī*

Nastalo prilagodbom starijega priloga *ìskoni* 'iz početka, od početka' (12. – 14. st. Mon. serb.), koji je posuđen iz stcsl. *iskoni* (usp. i rus. dijal. *исконú*, brž. spom. *izconi*) < psl. **jьz koni*, prilog složen od **jьz*, v. ***iz***, i genitiva imenice **konь* 'početak', v. ***konac***. Prilog *iskoni* s vremenom je izgubio doslovno značenje *iz koni*, te se počeo upotrebljavati u sintagmi *od iskoni* koja je zatim preoblikovana u *od iskona*.

Lit.: ESSJa IX: 8.

iskòpati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskopȁt* (Brač, Senj), *iskopȁti* (Vrgada), *iskopati* (RKKJ)

TVORBA *iskápati* (18. st.), *iskopávati*

Postalo od psl. **jьzkopàti* (stcsl. *iskopati*, sln. *izkopáti*, ukr. *скопáму*, polj. *skopać*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **kopati*, v. ***kopati***.

Lit.: ESSJa IX: 37f.

iskòpčati (19. st.)

TVORBA *iskápčati, iskopčávati*

Izvedeno od ***kopčati***.

iskoráčiti (19. st.)

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *koráčiti* 'učiniti korak' (17. st.), koji je izveden od ***korak***.

ìskorāk *m*

Izvedeno od ***iskoračiti***.

iskorijéniti ⟨prez. *iskòrijēnīm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 16. st. Transit)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskorênit* (Gacka), *iskoreniti* (RKKJ)

TVORBA *iskorjenjívati* (17. st.)

Postalo od psl. **jьzkorenìti* (stcsl. *iskoreniti*, sln. *izkorenīti*, ukr. *скорени́му*), što je slože-

no od **jьz*, v. ***iz***, i **koreniti*, v. ***korijeniti se***. Usp. i lat. *eradicō*.

Lit.: ESSJa IX: 38.

iskòristiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskorìstit* (Senj)

TVORBA *iskorìstiv*, *iskorìstivōst*, *iskorišćívati*, *iskorištávati*

Izvedeno od ***koristiti***.

ìskra *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìskra* (Brač, Vrgada, Senj), *'iskra* (Varaždin), *iskra* (RKKJ)

TVORBA *ìskrica*

Postalo od psl. **jьskra* ili **iskra* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *iskra*, sln. *iskra*, rus. *úскра*, polj. *iskra*, gluž. *škra*), što je vjerojatno postalo od ie. **Hisk-r-* (tvorbeno je blisko stnord. *eiskra* 'divljati, bjesnjeti'), a to je poimenični pridjev izveden od **Heysk-* 'svijetao, svjetleći' (lit. *áiškus*, dijal. *ýškus*, *éiškus* 'jasan'). Baltoslavenski je akut možda rezultat metateze **Hi* > **iH*, usp. ***jutro***. Nije sasvim sigurno s kojim ie. korijenom treba povezati, ali moguća je veza sa stir. *éscae* 'mjesec' (< ie. **$h_1$eysk-* 'sjajiti') ili s ie. **$h_2$eyd^h-* 'zapaliti' (grč. *αἴθω* 'paliti', ved. *édh-* 'paliti', stvnj. *eit* 'lomača', stir. *áed* 'vatra', lat. *aedēs* 'ognjište, hram'). Usp. i ***jasan***.

Lit.: Skok I: 730; Gluhak 278f.; Derksen 214; SP VI: 140; ESSJa VIII: 239f.; Snoj 227; LIV s. v. **$h_2$ei̯d^h-*.

ìskrasti se ⟨prez. *iskrádem se*⟩ (19. st.)

TVORBA *iskrádati se* (16. st.), *iskrédati se* (16. st.)

Izvedeno od ***krasti***.

iskŕcati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskrcàt* (Brač), *iskrcàti* (Vrgada), *iskrcàt se* (Senj)

TVORBA *ìskrcāj*, *ìskrcājnī*, *iskrcávati*

Izvedeno od ***krcati***. Usp. i sln. *izkŕcati* (posuđenica iz hrv.).

iskŕčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskrčiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***krčiti***. Usp. i sln. *izkŕčiti*.

ìskren *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìskren* (Brač), *i'skrẹni* (Varaždin), *iskrni*, *iskrńi* (RKKJ)

TVORBA *ìskreno*, *ìskrenōst*

Posuđeno iz rus. *úскренный* < psl. **jьskrьnьnъ* 'blizak, bližnji' (hrv. star. *ìskrnjī* (16. st.), *iskrn* (17. st.), stcsl. *iskrьnьnъ*, sln. dijal. *ískrnji*, polj. dijal. *skierny* 'svadljiv, tvrdoglav, uporan'), što je izvedeno od **jьskrь* 'blizu' (hrv. star. *iskr*, stcsl. *iskrь*, sln. *isker*, strus. *искрь* 'sljedeće'). Psl. je prilog **jьskrь* možda složen od **jьz*, v. ***iz***, i drugoga dijela koji je vjerojatno postao od ie. **(s)ker-* 'rezati', v. ***kraj***[1], ***krojiti***, ***škare***.

Lit.: Skok I: 730; Derksen 217; ESSJa IX: 38, 39 Snoj 227.

ìskričav *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *iskrica*, v. ***iskra***.

ìskriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìskrit* (Brač), *îskriti sę* (Varaždin), *iskriti* (RKKJ)

TVORBA *ìskrēnje*

Postalo od **jьskriti* (sln. *iskrīti*, rus. *искрúть*, polj. *iskrzyć (się)*, *skrzyć*), što je izvedeno od **jьskra*, v. ***iskra***.

Lit.: SP VI: 140; ESSJa VIII: 240.

iskríviti ⟨prez. *iskrīvīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskrīvìt* (Brač, Senj), *iskrīvìti* (Vrgada), *iskriviti*, *iskriveti* (RKKJ)

TVORBA *iskrivljívati* (17. st.), *iskrivljávati*

Postalo od psl. **jьzkrivìti* (sln. *izkrivíti*, rus. *скривúть*, polj. *skrzywić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **kriviti*, v. ***kriviti***.

ìskrsnuti ⟨prez. *ìskrsnēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskŕsnuti* (Vrgada), *iskrsnuti* (RKKJ)

Složeno od ***iz*** i psl. **krьsnǫti*, v. ***uskrsnuti***.

ìskuhati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskuhati* 'kuhanjem dogotoviti' (RKKJ)

TVORBA *iskuhávati*, *iskuhávānje*

Izvedeno od ***kuhati***. Usp. sln. *izkúhati* 'kuhanjem izdvojiti iz čega', lat. *excoquō* 'kuhajući ukloniti'.

ìskūsan *prid.* (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskûsan* (Brač)

Vjerojatno posuđeno iz stcsl. *iskusьnъ* < psl. **jьzkusьnъ* (usp. i sln. *izkûsen*, *izkúsen*, češ. *zkusný*, strus. *искусьный*), što je izvedeno od **jьzkusъ* (hrv. star. *iskus*, stcsl. *iskusъ* 'iskušenje, iskustvo', sln. *izkûs*, strus. *искусъ*

'iskušenje', češ. rijetko *zkus* 'kušnja'), a to je izvedeno od **jьzkusiti*, v. ***iskusiti***.

Lit.: ESSJa IX: 40.

iskúsiti ⟨prez. *ìskūsīm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskȕsit* (Brač), *iskusiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzkusìti* (stcsl. *iskusiti*, sln. *izkúsiti*, rus. dijal. *искусúть*, polj. *skusić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **kusiti*, v. ***kušati***.

Lit.: ESSJa IX: 39f.

iskústvo *sr* (19. st. Stulić)

Izvedeno od ***iskusiti*** prema rus. *искýсство* 'umjetnost, vještina'.

ìskušati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskȕšot* (Brač), *iskušati* (RKKJ)

TVORBA *iskušénje*, *iskušávati*, *iskušávānje*

Izvedeno od ***kušati***. Usp. ***iskusiti***.

iskváriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iskvōrȉt* (Brač), *iskvariti* (RKKJ)

Izvedeno od ***kvariti***. Usp. i sln. *skváriti*.

islām *m*

TVORBA *ìslāmskī*

Posuđeno preko tur. *islam* iz arap. *islām*, što je izvedeno od *aslama* 'predati se (bogu)'; doslovno je značenje 'predanost (bogu)'.

Lit.: Skok I: 730; Gluhak 279; Snoj 227.

islamizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *islamization*, njem. *Islamisation*, fr. *islamisation*); riječ je izvedena od ***islam***.

islamizírati

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *islamisieren*, fr. *islamiser*); riječ je izvedena od ***islam***.

ismìjati ⟨prez. *ìsmijem*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *ismijati se* (17. st.), *ismejati* (RKKJ)

TVORBA *ismijávati*, *ismijávānje*

Izvedeno od ***smijati se***.

ìspad *m* (19. st.)

Izvedeno od ***ispasti***[1]. Usp. i sln. *izpàd*.

ìspadati (14. st. Mon. serb.; 16. st. Vetranović)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȁdot* (Brač), *ispàdati* (Vrgada), *ispȁdat* (Senj), *ispa̍dati* (Varaždin), *ispadati* (RKKJ)

TVORBA *ìspadānje*

Postalo od psl. **jьzpadati* (stcsl. *ispadati*, sln. *izpādati*, rus. *спадáть* '(od)padati'), što je izvedeno od **jьzpasti*, v. ***ispasti***[1].

Lit.: ESSJa IX: 57.

ispáliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispº ālīti* (Vrgada), *ispaliti* (RKKJ)

TVORBA *ispaljívati*

Izvedeno od ***paliti***.

ìspariti (19. st.)

TVORBA *isparávati*, *isparávānje*, *isparívati*, *isparívānje*

Izvedeno od ***pariti***.

ìspasti[1] ⟨prez. *ìspadnēm*⟩ (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȁst* ⟨prez. *ispōdȅn*⟩ (Brač), *ispȁsti* ⟨prez. *ispȁdeš*⟩ (Vrgada), *ispȁst* ⟨prez. *ispȁden*⟩ (Senj), *isp'asti* (Varaždin), *ispasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzpàsti* ⟨prez. **jьzpadǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *ispasti*, sln. *izpásti*, rus. *испáсть*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pasti*, v. ***pasti***[1].

Lit.: ESSJa IX: 57.

ìspāsti[2] ⟨prez. *ispásēm*⟩ (16. st.)

TVORBA *ȉspaša* (16. st.)

Izvedeno od ***pasti***[2].

ispatiti (16. st.)

TVORBA *ìspaćen*

Izvedeno od ***patiti***.

ìspeći ⟨prez. *ispèčem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȅč* (Brač), *ispȅći* (Vrgada), *ispȅć* (Senj), *ispeći* (RKKJ)

Postalo od **jьzpekti* (sln. *izpéči*, rus. *испéчь*, polj. *spiec*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pekti*, v. ***peći***. Usp. i lit. *iškèpti* 'ispeći', latv. *izcept* 'ispeći'.

Lit.: ESSJa IX: 57.

ispíjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispijati* (RKKJ)

Izvedeno od ***ispiti***. Usp. sln. *izpíjati*, polj. *spijać* 'otpiti'.

ispȉjen *prid.*

TVORBA *ispȉjenōst*

Izvedeno od ***ispiti***.

ìspirati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȉrot* (Brač), *ispirati* (RKKJ)

TVORBA *ìspirānje*

Izvedeno od ***isprati***.

ìspis *m* (15. st. Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉspis* (Vrgada), *'ispis* (Varaždin)

Izvedeno od ***ispisati***. Usp. i sln. *izpís*.

ispisati ⟨prez. *ìspīšēm*⟩ (13. st. Sava; 16. st. dubrovački pjesnici, Hektorović)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispīsȁt* (Brač), *ispīsȁti* (Vrgada), *ispīsati (sę)* (Varaždin), *ispisati* (RKKJ)

TVORBA *ispisívati*, *ìspisnica*

Postalo od psl. **jьzpisàti* (sln. *izpísati, izpisáti*, rus. *ucnucámь*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pisati*, v. ***pisati***.

ìspit *m* (14. st. Danilo 'iskušenje'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȉt* (Brač), *'ispit* (Varaždin)

Izvedeno od ***ispitati***. Usp. i stcsl. *ispytь ž* 'ispitivanje, iskušenje', sln. *izpȉt* (vjerojatno po uzoru na hrv.). U starijim tekstovima riječ je vjerojatno posuđena iz csl.

ispítati (13. st. Domentijan; 16. st. dubrovački pjesnici, Hektorović)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispītȁt* (Brač), *ispītȁti* (Vrgada), *ispîtati* (Varaždin), *ispitati* (RKKJ)

TVORBA *ispitívati* (16. st.), *ispitívānje*

Postalo od psl. **jьzpytàti* (stcsl. *ispytati*, sln. *izpîtati, spîtati*, rus. *ucnытámь*, polj. *spytać się*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pytati*, v. ***pitati***.

Lit.: ESSJa IX: 64f.

ìspiti ⟨prez. *ȉspijēm*⟩ (14. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉspit* (Gacka), *ispiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzpìti* (stcsl. *ispiti*, sln. *izpíti*, rus. *ucnúmь*, polj. dijal. *spić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **piti*, v. ***piti***.

Lit.: ESSJa IX: 58.

isplátiti (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isplōtȉt* (Brač), *isplatiti* (RKKJ)

TVORBA *isplaćívati* (17. st.), *ȉsplata* (19. st.)

Izvedeno od ***platiti***.

ìsplaziti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isplãzit* (Brač), *isplȁzit* (Senj), *isplaziti* (RKKJ)

Izvedeno od ***plaziti***.

ìsplesti ⟨prez. *isplètem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isplȅst* (Brač, Senj), *isplȅsti* (Vrgada), *isplesti* (RKKJ)

Postalo od **jьzplesti* (stcsl. *isplesti*, polj. *spleść*, češ. *splésti*, usp. ***splesti***), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **plesti*, v. ***plesti***.

ìspljunuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispjȕnut* (Brač), *ispļunuti* (RKKJ)

Postalo od **jьzplunǫti* (sln. *izpljúniti*, rus. razg. *сплюнýть*, polj. *splunąć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pljunuti*, v. ***pljunuti***.

ispočétka *pril.*

Složeno od ***iz*** i ***početak***.

ȉspod *prij.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉspod, ȉspol* (Brač), *ȉspod* (Vrgada), *ispȍd* (Senj), *sp'ot* (Varaždin), *ispod* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzpodъ* (sln. *izpod, spod*, rus. *ucnóд*, polj. *z pod, spód*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pod*, v. ***pod***[1].

Lit.: ESSJa IX: 10f.

isporúčiti (19. st.)

TVORBA *isporučívati*, *ȉsporuka*

Izvedeno od ***poručiti***.

ìsposnīk *m* (19. st. Karadžić)

TVORBA *ìsposnica*, *ìsposničkī*, *ìsposnīštvo*

Izvedeno od danas rijetkoga glagola *ispòstiti* 'svršiti post' (18. st.) (*ispòstiti se* 'dovoljno dugo postiti; oslabiti' (HER), *ispostiti* 'postiti određeno vrijeme' (RKKJ)), koji je izveden od ***postiti***.

ispòstaviti (19. st. Stulić)

TVORBA *ispòstavljati*

Izvedeno od ***postaviti***. Prvotno je značenje 'izložiti, staviti tako da bude vidljivo'; usp. latinizam ***eksponirati (se)***.

ìspovijēd *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìspovid* (Brač, Senj), *ìspovīd* (Vrgada), *spòvid* (Gacka), *spòvit* (Kolan), *spòvet* (Orbanići), *'ispovẹt* (Varaždin), *sp'ovât* (Gola), *ispoved* (RKKJ), *spovied* (Parčić)

Postalo od psl. **jьzpověďь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *ispověďь*, sln. *izpôved, spôved*, rus. *úcnoведь*, polj. *spowiedź*), što je izvedeno od **jьzpověděti*, v. ***ispovjediti***.

ispovijédati (13. st. Sava; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispovīdât* (Brač), *ispovīdàti* (Vrgada), *ispovīdât* (Senj), *ispovẹ̑dati* (Varaždin), *ispovedati* (RKKJ), *spovidati* (Marulić)

TVORBA *ispovijédānje*

Postalo od psl. **jьzpovědati* (stcsl. *ispovědati nesvrš.*, sln. *izpovédati svrš.* 'ispripovjediti', polj. *spowiadać się*), što je izvedeno od **jьzpověděti*, v. ***ispovjediti***. Usp. i grč. *ἐξομολογεῖν* 'ispovijedati'.

ìspovijēst *ž* (16. st.)

Postalo od **jьzpověsťь*, što je izvedeno od osnove glagola **jьzpověděti*, v. ***ispovjediti***, sufiksom *-ťь* za *nomina actionis*, usp. ***povijest***, ***vijest***.

ispovjedaònica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***ispovijedati***.

ispòvjediti (13. st. Sava *ispovêmь*; 16. st. Kožičić *ispovestь*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispovesti, ispovisti* (RKKJ)

Postalo od **jьzpověděti*, što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pověděti*, v. ***zapovjediti***.

ìspovjednī *prid.* (17. st.)

Postalo od **jьzpověďьnъ* (stcsl. *ispověďьnъ*, sln. *izpôveden, spôveden*), što je izvedeno od **jьzpověďь*, v. ***ispovijed***.

ispovjèdnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ispovidnīk* (Brač, Senj), *ispovednīk* (Vrgada), *ispovẹdnîk* (Varaždin)

Postalo od **jьzpověďьnikъ* (stcsl. *ispověďьnikъ*, sln. *spovednik*, rus. *исповéдник*, polj. *spowiednik*), što je izvedeno od **jьzpověďьnъ*, v. ***ispovjedni***.

ìspraćati (19. st. Voltić)

TVORBA *ìspraćāj, ispraćānje*

Izvedeno od ***ispratiti***.

ìsprati ⟨prez. *ìsperēm*⟩ (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprȁt* (Brač), *isprȁti* (Vrgada), *isprȁt* (Senj), *isprati* (RKKJ)

Postalo od **jьzpьrati* (sln. *izpráti*, polj. *sprać*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pьrati*, v. ***prati***.

ìspratiti (13. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprãtit* (Brač), *isprȁtit* (Senj)

Izvedeno od ***pratiti***.

ìsprava *ž* (15. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ĩsprava* (Varaždin)

Postalo od psl. **jьzprava* (bug. *изпрáва*, rus. dijal. *испрáва* 'oprema, odjeća', polj. *sprawa* 'djelo'), što je izvedeno od **jьzpraviti*, v. ***ispraviti***. Pomak značenja na 'ovjereni dokument kojim se dokazuje pravo na nešto' možda je kao u lat. *instrumentum* 'oruđe' > 'oprema' > 'dokument, isprava', v. ***instrument***.

Lit.: ESSJa IX: 62.

ìsprāvan *prid.* (16. st.)

TVORBA *ìsprāvno, ìsprāvnōst*

Izvedeno od ***ispraviti***. Usp. i bug. *изпрáвен*, rus. *испрáвный*, polj. *sprawny*.

ìspraviti ⟨prez. *ìspravīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprãvit* (Brač), *isprȁvit* (Senj), *ispr'aviti* (Varaždin)

TVORBA *ìspravak*

Postalo od psl. **jьzpràviti* (stcsl. *ispraviti*, sln. *izpráviti*, rus. *испрáвить*, polj. *sprawić* 'prouzročiti, izazvati'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **praviti*, v. ***praviti***.

Lit.: ESSJa IX: 62f.

ìspravljati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprõvjât* (Brač), *isprã̂vlati* (Varaždin)

TVORBA *ìspravljānje*

Izvedeno od ***ispraviti***. Usp. stcsl. *ispravljati*, sln. *izprávljati* 'smještati; miriti', možda i polj. *sprawiać* 'uzrokovati, izazivati, stvarati'.

ìsprāzan *prid.* (13. st. Sava; 16. st. Vetranović)

TVORBA *ìsprāznōst*

Izvedeno od ***ispraznīti***.

isprázniti ⟨prez. *ìsprāznīm*⟩ (15. st. Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprōznȉt* (Brač), *isprᵒāznìti* (Vrgada), *isprāznȉt* (Senj), *sprą̄zniti* (Varaždin), *isprazniti* (RKKJ)

TVORBA *ispražnjívati* (16. st.), *ispražnjávati* (18. st.)

Postalo od psl. **jьzporzdьnìti* (stcsl. *isprazniti*, sln. *izprázniti*, češ. rijetko *zprazdniti*, usp. rus. dijal. *испорóзнить*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **porzdьniti*, v. ***prazniti*** ili je izvedeno od **porzdьnъ*, v. ***prazan***, usp. lat. *evacuō*, v. ***evakuacija***.

Lit.: ESSJa IX: 61.

isprebíjati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispribījȁt* (Brač), *ispribījȁti* (Vrgada), *isprebījȁt* (Senj)

Izvedeno od ***prebijati***.

ìspred *prij.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉsprid* (Brač), *isprid* (Vrgada), *spręd* (Varaždin), *ispred* (RKKJ)

Postalo od **jьzperdъ* (sln. *izpred* (obično uz kretanje)), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **perdъ*, v. ***pred***.

Lit.: Snoj 230.

isprekídati (17. st.)

TVORBA *isprèkīdanōst*

Izvedeno od ***prekidati***.

isprèplesti ⟨prez. *ispreplètem*⟩ (19. st.)

TVORBA *isprèpletati se*, *isprèplitati*

Izvedeno od ***preplesti***.

ispríčati (16. st. 'opravdati'; 19. st. 'ispripovijedati')

DIJALEKTI I POTVRDE *ispričati se* (15. st. Marulić), *ispričati* (RKKJ)

TVORBA *ȉsprika* (16. st.), *ispričávati*, *ìspričnica*

Izvedeno od ***pričati***. Usp. i sln. *izprīčati*.

ispríjéčiti

DIJALEKTI I POTVRDE *ispriječiti se* (16. st.), *isprečiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***priječiti***.

ispripovijédati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispripovȉdȁt* (Brač), *ispripovȉdat* (Senj)

TVORBA *ispripòvjediti* (19. st.)

Izvedeno od ***pripovijedati***.

ispróbati

TVORBA *isprobávati*

Izvedeno od ***probati***.

ispròsiti ⟨prez. *ìsprosīm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isprosȉt* (Brač, Senj), *isprosìti* (Vrgada), *isprositi* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzprosìti* (stcsl. *isprositi*, sln. *izprosīti*, rus. dijal. *испросúть*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **prositi*, v. ***prositi***.

Lit.: ESSJa IX: 63f.

ìsprsiti se (19. st.)

Izvedeno od ***prsa***. Djelomični kalk prema njem. *sich brüsten* 'hvalisati se, busati se u prsa'.

ìspružiti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispr̀ùžit* (Brač), *ispr̀ùžit se* (Senj)

TVORBA *isprúžati*

Izvedeno od ***pružiti***. Usp. i sln. *izprožīti*, *sprožīti*.

ìsprva *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉsprva* (Gacka)

Postalo od psl. **jьz pьrva* (stcsl. *isprva*, sln. *izpŕva*, *spŕva*, strus. *испьрва*, *испрва*, rus. *спервá*, polj. star. *zpierwa*, *zpierwu*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i genitiva rednoga broja **pьrvъ*, v. ***prvi***.

Lit.: ESSJa IX: 11f.

ìspržiti (16. st.)

Izvedeno od ***pržiti***. Usp. i sln. *sprážiti*.

ìspucati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispùcot* (Brač), *ispùcati* (Vrgada), *ispùcat* (Senj), *ispucati (se)* (RKKJ)

TVORBA *ispucávati*

Izvedeno od ***pucati***.

ispúhati ⟨prez. *ìspūšēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispūhȁt* (Brač), *ispūhȁti* (Vrgada), *ispuhati* (RKKJ)

TVORBA *ispuhívati*, *ìspušnī*

Izvedeno od ***puhati***. Usp. i sln. *izpūhati*.

ispúhnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispuhnuti* (RKKJ)

Izvedeno od ***puhnuti***. Usp. i sln. *izpúhniti*.

ìspuniti ⟨prez. *ìspunīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispȕnit* (Brač, Senj), *ispȕniti* (Vrgada), *ispuniti, isponiti* (RKKJ)

TVORBA *ìspuna* (19. st.), *ispunjávati* (18. st.), *ispunjávānje, ispunjívati* (17. st.)

Postalo od psl. **jьzpьlniti* (stcsl. *isplьniti*, sln. *izpolnīti, izpǫ́lniti*, polj. *spełnić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pьlniti*, v. ***puniti*** ili je izvedeno od **pьlnъ*, v. ***pun***. Usp. i lat. *expleō* 'ispuniti' od *ex-* 'iz' i *pleō* 'puniti'.

Lit.: ESSJa IX: 65.

ispúnjati (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *ispúnjānje*

Postalo od **jьzpьlnjati* (stcsl. *isplьnjati*, bug. *изпълням*, polj. *spełniać*), što je izvedeno od **jьzpьlniti*, v. ***ispuniti***.

ìspupčiti (19. st.)

TVORBA *ìspupčen*

Izvedeno od ***pupak***.

ispùstiti ⟨prez. *ìspustīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispūstȉt* (Brač), *ispustiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzpustìti* (stcsl. *ispustiti*, sln. *izpustīti*, strus. *испустити*, polj. *spuścić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **pustiti*, v. ***pustiti***.

ispúštati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ispūšćȁt* (Brač), *ispušćȁt* (Senj), *ispuščati* (RKKJ)

Postalo od **jьzpustjati* (stcsl. *ispuštati*, sln. *izpúščati*, bug. *изпúскам, изпúщам*, polj. *spuszczać*), što je izvedeno od **jьzpustiti*, v. ***ispustiti***.

ìstaći, v. ***istaknuti***

istákati (14. st. samo u Mikl. Lex. Palaeosl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istōkȁt* (Brač)

Izvedeno od ***istočiti***. Usp. sln. *iztâkati*.

ìstàknuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istaknȕt* (Brač)

TVORBA *ìstaknūt*

Postalo od **jьztъknǫti* (stcsl. *istъknǫti* 'izbiti, iskopati', sln. *iztaknīti*, strus. *истъкнути, изткнути* 'izbaciti, izrezati'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **tъknǫti*, v. ***taknuti***.

Lit.: ESSJa IX: 83.

ìstančān *prid.*

Izvedeno od ***istančati***.

ìstànčati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istančȁt se* (Brač), *istenčati (se)* 'stanjiti' (RKKJ)

Izvedeno od ***tančati***.

ìsteći ⟨prez. *istèče/ìsteknē*⟩ (14. st. Deč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istȅć* (Brač), *istȅći* (Vrgada), *isteči (se)* (RKKJ)

TVORBA *ìstek*

Postalo od psl. **jьztekti* (stcsl. *istešti*, sln. *iztéči*, rus. dijal. *истечь* 'smršaviti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **tekti*, v. ***teći***.

Lit.: ESSJa IX: 76.

istégnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istēgnȕt* (Brač), *istēgnȕti* (Vrgada), *istegnuti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztęgnǫ̀ti* (sln. *iztegnīti*, češ. *stáhnouti*), što je izvedeno od psl. **tęgnǫti* (hrv. star. *tegnuti*), v. ***nategnuti***. Usp. ***istezati***.

istézati ⟨prez. *ìstēžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istēzȁt* (Brač), *istēzȁti* (Vrgada), *istezati* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztędzàti, *jьztęgàti* (stcsl. *istęzati* 'tražiti natrag', sln. *iztẽgati, iztẽzati*, strus. *истязати*, češ. zast. *ztázati*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, **tędzati*, v. ***natezati***.

Lit.: ESSJa IX: 77f.

ìstī *prid.* (15. st. Marulić, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìsti* (Brač, Senj), *ìstī* (Vrgada), *īšti* (Varaždin), *isti* (RKKJ)

TVORBA *ìstō*

Postalo od psl. **jьstъjь* ili **ístъjь* (a. p. *a*) (stcsl. *istyi* 'istinit, pravi', sln. *îsti*, rus. *истый* 'istinit, pravi', polj. *isty* 'istinit, siguran, isti'); srodno je i latv. *īsts* 'istinit, pravi'. Prema jednom mišljenju riječ je složena od zamjeničkih osnova **jь*, v. ***koji***, **sь*, v. ***danas***, i **tь*, v. ***taj*** (usp. lat. *iste* 'taj', *idem* 'isti'), u značenju 'točno taj, upravo taj'. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od korijena koji je u ***jasan***, s nejasnom tvorbom. Treća je mogućnost da je riječ složena od zamjeničke osnove **jь-*, v. ***koji***, i korijena koji je u ***stati***, s razvojem značenja 'koji stoji uz

njega' > 'koji stoji uz prvoga, koji je jednak prvomu' > 'isti'.

Lit.: Skok I: 732f.; Gluhak 279; Derksen 215; ESSJa VIII: 246f.; Snoj 227.

ìsticati ⟨prez. *ìstičēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istícȁt se* (Brač), *ist'icati sę* (Varaždin)

Postalo od **jьztykati* (sln. *iztíkati* 'izgurivati, prekopavati', rus. *истыка́ть* 'izbosti, izbušiti', češ. star. *ztykati* 'izbosti, prekriti točkicama'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, **tykati*, v. ***ticati***, ili je izvedeno od **jьztъknǫti*, v. ***istaknuti***, usp. ***naticati***[2].

Lit.: ESSJa IX: 84.

ȉstina *ž* (15. st. Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉstina* (Brač, Vrgada, Senj), *'istina* (Varaždin), *istina* (RKKJ)

TVORBA *ȉstīnskī* (18. st.)

Postalo od psl. **jьstina* ili **ístina* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *istina*, sln. zast. *îstina*, rus. *и́стина*, polj. *iścina* 'stvarnost, zbilja'), što je izvedeno od **jьstъjь*, v. ***isti***.

Lit.: Skok I: 733; ESSJa VIII: 242.

ìstinit *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉstina* (Brač), *'istina* (Varaždin), *istinit* (RKKJ)

TVORBA *ȉstinitōst* (17. st.)

Izvedeno od ***istina***.

istinoljúbac *m*

TVORBA *istinoljúpčev*

Složeno od ***istina*** i *-ljubac*, v. ***ljubiti***.

istinoljùbiv *prid.*

TVORBA *istinoljùbivōst*

Složeno od ***istina*** i *-ljubiv*, v. ***ljubiti***.

ìstiskati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istīskȁt* (Brač), *istīskȁt* (Senj), *istiskati* (RKKJ)

TVORBA *istiskívati*

Izvedeno od ***tiskati***. Usp. stcsl. *istiskati*, sln. *iztískati*.

ìstisnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istȉsnut* (Brač, Senj), *istisnuti* (RKKJ)

Izvedeno od ***tisnuti***. Usp. sln. *iztísniti*.

ìstjecati ⟨prez. *ìstječē*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *istȉcat* (Gacka), *istekati, istecati* (RKKJ)

Postalo od **jьztękati* (stcsl. *istękati*, sln. *iztę́kati*, polj. *ściekać* 'slijevati se, otjecati'), što je izvedeno od **jьztekti*, v. ***isteći***.

ìstjerati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istȉrot* (Brač), *istȉrat* (Senj), *istirati* (RKKJ)

TVORBA *istjerávati*, *istjerívati*

Izvedeno od ***tjerati***. Usp. i sln. *iztę́rjati*.

ìstkati

Izvedeno od ***tkati***.

istòčiti ⟨prez. *ìstočīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istočȉt* (Brač), *istočȉti* (Vrgada), *st'očiti* (Varaždin), *istočiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztočiti* (stcsl. *istočiti*, sln. *iztočīti, stočīti*, rus. *источи́ть* 'istrti, stanjiti brušenjem', polj. *stoczyć* 'skotrljati; izgristi, izjesti, rastočiti'), što je kauzativ izveden od **jьztekti*, v. ***isteći***.

Lit.: ESSJa IX: 78.

ìstočnī *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉstočni* (Gacka), *'istočni* (Varaždin), *istočni* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztočьnъ* (stcsl. *istočьnъ* 'izvorski', sln. *iztǫ́čen* 1. 'koji se odnosi na istjecanje'; 2. 'istočni (zast.)', rus. dijal. *истóчный* 'neobičan; izvorski; iskusan'), što je izvedeno od **jьztokъ*, v. ***istok***.

Lit.: ESSJa IX: 79.

ìstočnjāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istočńak* (RKKJ)

TVORBA *ìstočnjačkī*

Izvedeno od ***istočni***.

istòdoban *prid.* (19. st. Stulić)

TVORBA *istòdobno*, *istòdobnōst*

Složeno od ***isti*** i ***dob***.

ìstòimen *prid.* (19. st. Stulić)

Složeno od ***isti*** i ***ime***.

ìstok *m* (13. st. Domentijan 'mjesto odakle što istječe'; 15. st. Bernardin 'strana svijeta s koje Sunce izlazi')

DIJALEKTI I POTVRDE *istȍk* (Brač), *ȉstok* (Vrgada), *ístok* (Varaždin), *istok* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztòkъ* (bug. *úзmoк*, sln. *iztòk* 'izvor; otjecanje; ušće', rus. *ucmók* 'izvor, vrelo, početak', polj. *stok* 'izvor, vrelo, potočić'), što je izvedeno od **jьztekti*, v. ***isteći***. Pomak značenja 'mjesto gdje što istječe' > 'mjesto gdje Sunce istječe; strana svijeta na kojoj Sunce izlazi' zabilježen je u južnoslavenskom (hrv., bug., stariji sln.). U ruskome riječ za 'istok' ima drugi prefiks, rus. *вocmók*, a u ostalim slavenskim jezicima i drugi korijen, polj. *wschód*, češ. *východ*, sln. *vzhòd*.

Lit.: ESSJa IX: 79f.

ìstom *čest.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'istom* (Varaždin), *istom* (RKKJ)

Izvedeno od ***isti***, možda izdvojeno iz sintagme poput *u istom trenutku*.

istòmišljenīk *m* (19. st.)

TVORBA *istòmišljenica*

Složeno od ***isti*** i *-mišljenik*, v. ***misliti***.

istoòbličan *prid.*

TVORBA *istoòbličnica*, *istoòbličnōst*

Složeno od ***isti*** i *-obličan*, v. ***oblik***. Zacijelo kalk prema grecizmu ***izomorfan***. Usp. i njem. *gleichförmig*.

istopísnica *ž*

Složeno od ***isti*** i *-pisnica*, v. ***pisati***. Kalk prema grecizmu ***homograf***.

istòpiti (13. st. Domentijan; 18. st.)

TVORBA *istápati*

Izvedeno od ***topiti***.

istòrodnī *prid.* (19. st. Šulek)

Složeno od ***isti*** i *rodni*, v. ***rod***. Kalk prema grecizmu ***homogen***.

istòsmjērnī *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *istosmjérnōst*

Složeno od ***isti*** i *smjerni*, v. ***smjer***.

istòvariti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istovoriti se* (RKKJ)

TVORBA *ìstovār*, *istovárati* (19. st.), *istovarívati*

Izvedeno od ***tovariti***.

istòvjetan *prid.* (19. st.)

TVORBA *istòvjetnōst*

Složeno od ***isti*** sufiksom za pojačavanje *-v(j)etan*. Usp. druge složenice s istim sufiksom *ciglovetan*, *bogovetan*, *dragovetan*. Sve su ove složenice zabilježene tek u 19. st. Tradicionalna etimologija povezuje ovaj sufiks sa sufiksom u ***razgovijetan***, međutim sufiks *-vjetan* vjerojatno ima sekundarni odraz *ě*, analogijom prema ***vijećati***. Formalno je i semantički moguće povezati ovaj sufiks s korijenom **vęt-*, koji je u ***veći***, no to ostaje spekulativno s obzirom na to da su sve navedene složenice kasno posvjedočene. Usp. i ***rukovet***, gdje je *-vet* od **jęti* 'uzeti'.

Lit.: Skok I: 733; Snoj 227.

istòvremen *prid.*

TVORBA *istòvremeno*, *istòvremenōst*

Složeno od ***isti*** i ***vrijeme***. Usp. njem. *gleichzeitig*.

istòvrijēdan *prid.*

TVORBA *istovrijédnica*, *istovrijédnōst*

Složeno od ***isti*** i ***vrijedan***. Kalk prema njem. *gleichwertig* i latinizmu ***ekvivalent***.

ìstòvrstan *prid.* (19. st.)

Složeno od ***isti*** i ***vrsta***. Kalk prema njem. *gleichartig*.

istòznačan *prid.* (19. st.)

TVORBA *istòznačnica*, *istòznačnōst*

Složeno od ***isti*** i ***značiti***. Kalk prema njem. *gleichbedeutend* i grecizmu ***sinonim***.

istòzvūčan *prid.*

TVORBA *istòzvūčnī*, *istozvúčnica*, *istozvúčnōst*

Složeno od ***isti*** i ***zvučati***. Kalk prema njem. *gleichlautend* i grecizmu ***homofon***.

istrážiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrāžît* (Senj)

TVORBA *ìstraga* (19. st.), *istràžitelj* (18. st.) (*istražitèljica*), *istražívati* (18. st.) (*istražívānje*, *istraživāč* (*istraživàčica*, *istraživāčkī*))

Izvedeno od ***tražiti***.

istrésati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrēsàt* (Brač), *istresati* (RKKJ)

Izvedeno od ***istresti***. Usp. sln. *iztrésati*.

ìstrēsti ⟨prez. *istrésem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrẽst* (Brač), *istrẽsti* (Vrgada), *istrẽst* (Senj), *strẽsti* (Varaždin), *istresti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztręsti* (stcsl. *istręsti*, sln. *iztrésti*, rus. dijal. *исmрясmú* 'potrošiti (novce)'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **tręsti*, v. ***tresti***.

Lit.: ESSJa IX: 82.

ìstrgati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istr̂got* (Brač), *istr̂gati* (Vrgada), *st'rgati* (Varaždin), *istrgati* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztьrgati* (stcsl. *istrъgati*, sln. *iztŕgati*, strus. *истъргаmu, исторгаmu, истьргаmu* 'iščupati, istrgati', polj. *stargać* 'rastrgati, uništiti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **tьrgati*, v. ***trgati***.

Lit.: ESSJa IX: 83f.

ìstrgnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'rgnuti* (Varaždin), *istrgnuti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztьrgnǫti* (stcsl. *istrъgnǫti*, strus. *истъргнути, истрьгнути, исторгнути*, usp. i polj. *stargnąć*), što je izvedeno od **jьztьrgati*, v. ***istrgati***.

Lit.: ESSJa IX: 84.

istrijébiti ⟨prez. *ìstrijēbīm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrîbît* (Brač, Senj), *strębiti* (Varaždin), *istrebiti* (RKKJ)

TVORBA *istrjebljívati* (18. st.), *istrjebljénje*

Postalo od psl. **jьzterbiti* 'očistiti' (stcsl. *istrěbiti*, sln. *iztrébiti*, rus. *истребúmь* 'čupkanjem istrošiti, ištipati', polj. dijal. *strzebić* 'očistiti od lošega zrna'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **terbiti*, v. ***trijebiti***.

Lit.: ESSJa IX: 77.

istrȍšiti (19. st. Karadžić, Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrošît* (Brač), *istrošît se* (Senj), *stroš'iti* (Varaždin)

Postalo od **jьztrošiti* (bug. *истрошá*, sln. *iztrošíti*, rcsl. *истрошuмu*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **trošiti*, v. ***trošiti***.

ìstruliti

DIJALEKTI I POTVRDE *ìstruhliti* (19. st.)

Izvedeno od ***truliti***.

ìstrunuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istrûnît* (Brač), *istrūnîti* (Vrgada)

Postalo od starijega *ìstruhnuti*, što je izvedeno od *truhnuti*, v. ***trunuti***.

ìstūći ⟨prez. *istúčem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istûć* ⟨prez. *istūčȅn*⟩ (Brač), *istûći* ⟨prez. *istūčȅš*⟩ (Vrgada), *istûć* ⟨prez. *istučȅn*⟩ (Senj), *stǫ̑ći* ⟨prez. *stǫ̑ćem*⟩ (Varaždin), *istući* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьztelkti* ⟨prez. **jьztьlkǫ*⟩ (stcsl. *istlěšti*, sln. *iztólči*, rus. *истолóчь* 'istucati, izdrobiti', polj. *stłuc* 'razbiti, natući, istući'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **telkti*, v. ***tući***.

Lit.: ESSJa IX: 76f.

istúpati (18. st.)

Izvedeno od ***istupiti***. Usp. sln. *izstǫ̑pati*.

istúpiti ⟨prez. *ìstūpīm*⟩ (15. st. Spom. sr.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *istūpît* (Brač), *istūpîti* (Vrgada), *istûpiti* (Varaždin), *istupiti* 'zahvaliti se na časti' (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzstǫpìti* (stcsl. *istǫpiti*, sln. *izstopīti*, strus. *иступити*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **stǫpiti*, v. ***stupiti***.

Lit.: ESSJa IX: 75.

ìsusovac *m* (na dva mjesta 16. i 18. st.)

TVORBA *ìsusovačkī, ìsusōvčev*, isusōvka

Izvedeno od *Isus*, prema nlat. *Iesuita*, v. ***jezuit***.

Lit.: Mršić 144.

isúšiti (14. st. Danilo; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *isūšît* (Brač), *isušiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *isušívati* (*isušívānje*)

Postalo od **jьzsušiti* (stcsl. *isušiti*, sln. *izsušíti*, rus. *иссушúmь*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **sušiti*, v. ***sušiti***.

ìščašiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iščasiti* (17., 18. st.)

TVORBA *iščašénje*

Možda izvedeno od ***čaša***, s obzirom na to da kod iščašenja zglobna glavica izlazi iz zglobne čašice. Usp. sličnu metaforu fr. *déboîter* 'iščašiti, uganuti', *boîte* 'kutija'. Ako je izvorni oblik *iščasiti*, etimologija nije sasvim jasna. Tada je riječ vjerojatno u vezi s korijenom **kes-* (usp. *iščesnuti* 'pomaknuti s mjesta' (RKKJ)), v. ***češati***, ali neobično je da nije potvrđena u drugim slavenskim jezicima. Smjena *s* – *š* u glagola kao *kositi* – *košen* mogla je poslužiti kao obrazac za analogiju,

po kojoj je sekundarno nastao ili oblik *-čašiti* ili oblik *-časiti*.

Lit.: Skok I: 299.

iščekívati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iščekīvàt* (Brač)

Izvedeno od hrv. zast. *ìščekati* (17. st.), što je izvedeno od ***čekati***.

ìščeznuti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iscẽznuti* (Vrgada), *ìščẽznut* (Brač)

TVORBA *iščezávati* (18. st.)

Postalo od psl. **jьzčeznǫti* (stcsl. *išteznǫti*, rus. *ищéзнуть*, polj. star., dijal. *szczeznąć, sczeznąć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **čeznǫti*, v. ***čeznuti***.

Lit.: ESSJa IX: 23.

ìščlániti (19. st.)

TVORBA *ìščlanjívati*

Izvedeno od ***član***, usp. ***učlaniti***.

ìščuditi se (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìščũdit se* (Brač, Senj)

TVORBA *ìščuđávati se, ìščuđívati se*

Izvedeno od ***čuditi se***.

ìščùpati (17. st.)

Izvedeno od ***čupati***.

ìšétati (16. st.)

Izvedeno od ***šetati***.

ìšibati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìšîbot* (Brač), *ìšîbati* (Vrgada), *ìšîbat* (Senj)

Izvedeno od ***šibati***.

ìšijās *m*

Posuđeno preko njem. *Ischias* iz lat. *ischias*, što je iz grč. *ἰσχιάς (νόσος)* '(bolest) kuka'. Grčka je riječ izvedena od *ἰσχίον* 'kuk', nepoznate etimologije.

Lit.: Snoj 227; Beekes 602f.

ìšta *zam.*

Složeno od ***i*** i ***što***, usp. ***ništa***.

itekàko *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *itękâk* (Varaždin)

Složeno od ***i***, ***te*** i ***kako***.

itekòliko *pril.*

Složeno od ***i***, ***te*** i *koliko*, v. ***kolik***.

ìtko *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ìko, ìkor* (Brač), *ìkō* (Vrgada), *'igdo, 'itko* (Varaždin), *igdo* (RKKJ)

Složeno od ***i*** i ***tko***.

ìva *ž* (13. st. Mon. ep. Zagr.) 'vrsta vrbe' *bot. (Salix caprea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *îva* 'vrsta trave' (Brač, Vrgada), *iva* 'vrsta vrbe' (RKKJ)

Postalo od psl. **jьva* ili **íva* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *íva*, rus. *úва*, polj. *iwa*, češ. *jíva*) < ie. **Hey(H)-weh$_2$* (lit. *ievà* 'sremza, divlja trešnja', latv. *iẽva* 'sremza, divlja trešnja', stvnj. *iwa*, njem. *Eibe* 'tisa', grč. *ὄα, ὄη, οἴη* 'oskoruša', lat. *ūva* 'grozd', arm. *aygi* 'vinova loza', stir. *eó* 'tisa').

Lit.: Gluhak 281; Derksen 216; ESSJa VIII: 248f.; Snoj 228; de Vaan 648.

ìvànčica *ž* (19. st.) *bot. (Leucanthemum vulgare)*

DIJALEKTI I POTVRDE *iv'ančica* (Varaždin)

Izvedeno od osobnog imena *Ivanka*, usp. ***margareta***.

ìver (ìvēr) *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iver'ǭvje* 'iverje' (Gola), *iver* (RKKJ)

Postalo od **jьverъ* (sln. *ivẹ́r, ivȇr*, rus. dijal. *úвер* 'sječa drva, oznaka na kladi koju učini kupac', polj. *wiór*, polj. dijal. *wier, jewir, iwer* 'strugotina, iver'). Dublja etimologija nije jasna. Možda je moguće ovu riječ izvesti iz ie. korijena **(H)yew(H)-* 'žito' (lit. *jãvas*, skr. *yáva-* 'žito'), sa sufiksom **-erъ* kao u ***stožer***. Semantički bi razvoj bio 'žito' > 'pljeva' > 'iver'.

Lit.: Skok I: 738; Gluhak 281; Derksen 216; ESSJa VIII: 250f.; Snoj 228; Matasović 2014: 126.

ìverak (ivérak) *m* (18. st.)

Izvedeno od ***iver***.

ìvērje *sr, zb.* (17. st.)

Izvedeno od ***iver***.

ìvica *ž* (19. st.)

Deminutiv od **iva*, što je vjerojatno posuđeno iz tur. *yiv* 'brazda, žlijeb, oluk, urez, utor, spoj, šav, rub'. Usp. bug. *úва, ивá, úвица* 'rub tkanine', alb. *ivë* 'vez'. Manje je vjerojatno da je u vezi s rus. dijal. *úвá* 'vrsta luka' i lit. dijal. *ievà* 'remen/omča na

konjskoj opremi' i da je riječ praslavenskoga podrijetla.

Lit.: Skok I: 738f.; Gluhak 281; BER II: 3; ESSJa VIII: 249.

iz *prij.* (14. st. Deč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iz* (Brač, Senj, Vrgada), *z* (Gola, Varaždin), *iz* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьz* (stcsl. *iz*, sln. *ìz*, rus. *из*, polj. *z(e)*) < ie. **h₁eg^{h}(s)* (lit. *iš*, latv. *iz*, stprus. *is, assa, assae*, grč. *ἐξ*, lat. *ex*, stir. *ess-, ass-, a*). Bsl. **i-* nije objašnjeno. Možda je analoško prema bsl. prijedlogu **in* 'u' (lit. *į*), v. ***u***. Kao prefiks, *iz* se u složenicama javlja i u varijanti *iza-* < **izъ-*, sa sekundarnim jerom. U tim slučajevima korijen osnovne riječi također sadrži jer (npr. u *izabrati* < **jьzъbьrati*).

Lit.: Skok I: 739; Derksen 217; ESSJa IX: 6ff.

iza *prij.* (15. st. Marulić)

Postalo od **jьz za* (sln. *izza*, rus. *из-за* 'zbog'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **za*, v. ***za***.

Lit.: Snoj 231.

izàbirati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izabīràt* (Brač), *izabȉrati* (Vrgada), *izbirati, izebirati* (RKKJ)

Izvedeno od ***izabrati***. Usp. sln. *izbīrati*, rus. *избирáть*.

izàbrati ⟨prez. *izàberēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbràt, izabràt* (Brač, Senj), *izbràti, izabràti* (Vrgada), *zȉbrat* (Grobnik), *zbr'ati, zębr'ati* (Varaždin), *zębr'ati* (Gola) *ìzbrati* (14. st. Mon. serb.; 16. st.), *izìbrati* (14. st. Mon. croat.); *izbrati, izebrati* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzbьràti* (stcsl. *izbьrati*, sln. *izbráti*, rus. *избрáть*, češ. *zebrati*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **bьrati*, v. ***brati***.

Lit.: ESSJa IX: 21f.

ìzāći ⟨prez. *ìzāđēm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìzīti* ⟨prez. *ìzīđēn*⟩ (Dubrovnik), *izõć* ⟨prez. *izõjden*⟩ (Brač), *iz^{o}ājti* ⟨prez. *iz^{o}ājdeš*⟩ (Vrgada), *izãć* ⟨prez. *izãjden*⟩ (Senj), *zȉć* ⟨prez. *zȉjdeš*⟩ (Grobnik), *zīti, izīti* ⟨prez. *zīđẹm, iz'iđẹm*⟩ (Varaždin), *z'īti* ⟨prez. *z'ījem*⟩ (Gola) *izíći* (17. st., štokavci), *izajti, iziti* (RKKJ)

Suvremeni hrv. oblik *izaći* postao je od **izajti* < **jьzъ-jьti*, što je analoški oblik prema *najti, pojti*, v. ***naći, poći***. Na sličan način nastao je i štokavski oblik *izići*. Dijalektni i stariji oblik *iziti* postao je od psl. **jьziti* (stcsl. *iziti*, sln. *izíti*, strus. *изити*, polj. *zejść*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **jьti*, v. ***ići***.

Lit.: ESSJa IX: 35f.

izàgnati (14. st. Spom. sr.; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *izagnȁt* ⟨prez. *izrȅnen*⟩ (Pitve, Zavala), ⟨prez. *izagnôn*⟩ (Brusje), ⟨prez. *izãgnen*⟩ (Brač), *iz^{o}āgnȁti* ⟨prez. *iz^{o}ãgneš*⟩ (Vrgada), *zȉgnat* ⟨prez. *zȉgnāš*⟩ (Grobnik), *zęgn'ati, zgn'ati* ⟨prez. *z'ęgnam*⟩ (Varaždin) *ìzgnati*

Postalo od psl. **jьzgъnàti* (stcsl. *izgъnati*, sln. *izgnáti*, rus. *изгнáть*, polj. *zegnać*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **gъnati*, v. ***gnati***. Stariji i dijalektni prezent *izrene-* postao je od **jьzъžene-* sa sekundarnim poluglasom koji je također u infinitivu *izagnati* < **jьzъgъnati*. Prezent *iždene-* koji je postao od psl. **jьz-žene-* zabilježen je kod štokavskih pisaca.

Lit.: ESSJa IX: 32.

-izam *suf.*

Sufiks *-izam* posuđen je preko europskih jezika (usp. njem. *-ismus*, fr. *-isme*) i lat. *-ismus* iz grčkog sufiksa *-ισμός*, kojim se izvode apstraktne imenice od glagola na *-ίζω* (usp. grč. *ἀφορισμός* od *ἀφορίζω* 'ograničiti'), usp. ***germanizacija***.

Lit.: HER 502.

izaslànīk *m* (19. st.)

TVORBA *izaslànica, izaslànīčkī*

Izvedeno od ***izaslati***.

izàslati ⟨prez. *izàšaljēm*⟩ (16. st.)

Postalo od psl. **jьzsъlàti* (polj. *zesłać*, strus. *исслати* 'istjerati, prognati'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **sъlati*, v. ***slati***.

Lit.: ESSJa IX: 75.

izazìvāč *m*

TVORBA *izazìvačica, izazìvāčkī*

Izvedeno od ***izazivati***. Usp. sln. *izzíváč*.

izazívati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izazīvȁt* (Brač, Senj), *izaz'ivati* (Varaždin)

Izvedeno od ***izazvati***. Usp. sln. *izzívati*.

ìzazōv *m*

TVORBA *ìzazōvan*

Izvedeno od ***izazvati***.

ìzàzvati ⟨prez. *izazòvem*⟩ (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izazvȁt* (Brač, Senj)

Izvedeno od ***zvati***. Usp. sln. *izzváti*. Usp. i lat. *provocō*, v. ***provocirati***.

ìzba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìzba* (Brač)

Postalo od psl. **jьstъbà* ⟨a. p. *c*⟩ 'soba' (csl. *jьstъba*, sln. *îzba*, rus. *изба́*, polj. *izba*), usp. i latv. *istaba* 'soba'. Obično se smatra da je riječ posuđenica iz vlat. **istuba, *istuva* 'grijana kupaonica, parna komora' (usp. fr. *étuve* 'kupka, kupaonica'). Vlat. bi se riječ izvodila od glagola **extufāre* 'isparavati, grijati', koji bi bio složen od *ex*, v. ***e-, ek-, eks-*** i posuđenice iz grč. *τῦφος* 'dim, para', v. ***tifus***. U nekoj su vezi i germanske riječi poput njem. *Stube* 'soba, odaja', v. ***soba***. Druga je mogućnost da je slavenska riječ posuđena iz germanskoga, eventualno uz romansko posredovanje (zbog početnog **jь*). U oba je slučaja formalno izvođenje problematično.

Lit.: Skok I: 562f.; Gluhak 281f.; Derksen 215; ESSJa VIII: 243ff.; Snoj 228; REW 3108; Pronk-Tiethoff 2013: 176ff.; M. Matasović 2011: 239f.

izbáciti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbōcȉt* (Brač), *izbᵒācȁti* (Vrgada)

TVORBA *izbacívati* (18. st.)

Izvedeno od ***baciti***.

ìzbaviti ⟨prez. *ìzbavīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbãvit* (Brač), *izbȁviti* (Vrgada), *izbȁvit* (Senj), *zb'aviti* (Varaždin), *zbav'iti* (Gola), *izbaviti* (RKKJ)

TVORBA *izbavljívati* (na dva mjesta 16. i 17. st.)

Postalo od psl. **jьzbàviti* (stcsl. *izbaviti*, sln. *izbáviti*, rus. *избáвить*, polj. *zbawić*), što je izvorno kauzativ od **jьzbyti*, v. ***izbiti***.

Lit.: ESSJa IX: 13f.

ìzbavljati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbāvljȁt* (Senj), *zbȃvlati* (Varaždin), *zbāvl'ati* (Gola), *izbavl̨ati* (RKKJ)

TVORBA *izbavljénje, izbavljívati*

Postalo od psl. **jьzbavjàti* (stcsl. *izbavljati*, sln. *izbávljati* (Plet.), rus. *избавля́ться*, polj. *zbawiać*), što je iterativ-durativ od **jьzbaviti*, v. ***izbaviti***.

Lit.: ESSJa IX: 14.

izbéčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbēčȉt* (Brač)

Izvedeno od ***bečiti (se)***.

izbezúmiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbezūmȉt se* (Brač)

TVORBA *izbezumljívati*

Izvedeno od slabo potvrđenoga glagola *bezumiti*, koji je izveden od ***bezuman***. Usp. i lat. *dēmentō* 'izbezumiti, izluditi', v. ***dementan***.

ìzbičevati (izbičèvati) (16. st.)

Izvedeno od ***bičevati***. Usp. i češ. *zbičovat*.

izbíjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbījȁt* (Brač, Senj)

Izvedeno od ***izbiti***. Usp. i sln. *izbíjati*, polj. *zbijać* 'razbijati, rušiti'.

izbìrljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbirjîv* (Brač)

TVORBA *izbìrljivōst*

Izvedeno od *izbirati*, v. ***izabirati***.

ìzbiti ⟨prez. *ìzbijēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbȉt* (Brač, Senj), *izbìti* (Vrgada), *zbȉt* (Grobnik), *zb'iti* (Varaždin, Gola), *izbiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzbìti* (stcsl. *izbiti*, sln. *izbíti*, rus. *изби́ть*, polj. *zbić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **biti*, v. ***biti***[2]. U značenju 'nastati' *izbiti* je vjerojatno kalk prema njem. *ausbrechen*.

Lit.: ESSJa IX: 15f.

ìzbjeći ⟨prez. *ìzbjegnēm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbȉgnut* (Brač), *zb'ęći, zb'ęgnuti* (Varaždin), *zbęgn'oti* (Gola), *ìzbjegnuti* (Arj)

TVORBA *izbjegávati* (19. st.)

Postalo od psl. **jьzbě̀gti* (polj. *zbiec*, rus. *избе́чь*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **běgti*,

v. ***bježati***. U hrvatskom je najstarije zabilježeno značenje 'pobjeći'.

Lit.: ESSJa IX: 15.

ìzbjeglica *ž* (19. st.)

TVORBA *ìzbjegličin, ìzbjegličkī*

Izvedeno od ***izbjeći*** u starijem značenju 'pobjeći'.

izblijéditi

TVORBA *izblјeđívati*

Izvedeno od ***blijediti***. Usp. i sln. *zbledíti*.

izblijédjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izblēd̄ît* (Senj)

Izvedeno od ***blijedjeti***. Usp. i sln. *zbledéti*.

ìzblīza (izbliza) *pril.* (19. st.)

Složeno od ***iz*** i prijedloga ili pridjeva ***bliz***.

izbóčiti (se) (19. st.)

TVORBA *ìzbōčen, izbočénje, ìzbočina*

Izvedeno od ***bočiti se***. Usp. i sln. *izbȍčiti, zbȍčiti*, polj. *zboczyć* 'skrenuti (s kursa)', rus. *избочúться* 'podbočiti se, iskriviti se, razvući se'.

ìzbojak *m* 'mlada grančica na stablu ili grani koja tek izbija i još nema otvrdlu koru' (19. st.), 'igra slična biljaru' (Della Bella, Voltić, Stulić, Parčić)

Izvedeno od starijega *izboj* 'mladica' (18. st.), što je izvedeno od ***izbiti***.

ìzbor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbȏr* ⟨G *izbòra*⟩ (Vrgada), *izbor* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzbòrъ* (stcsl. *izborъ*, sln. *izbȏr*, strus. *изборъ*, stpolj. *Izbor* (osobno ime)), što je izvedeno od **jьzbьrati*, v. ***izabrati***.

Lit.: ESSJa IX: 17f.

ìzbōrnī *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***izbor***. Usp. i stcsl. *izborьnъ*, sln. *izbȏren*.

ìzbōrnīk *m* (17. st.)

TVORBA *ìzbōrnica*

Izvedeno od ***izborni***. Usp. i sln. *izbȏrnik*.

ìzbosti ⟨prez. *izbòdem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbȍst* ⟨prez. *izbodȅn*⟩ (Brač, Senj), *izbȏsti* ⟨prez. *izbodȅš*⟩ (Vrgada), *zbȍst, zȉbost* ⟨prez. *zbodȅš*⟩ (Grobnik), *zb'osti* (Varaždin, Gola), *izbosti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzbosti* (stcsl. *izbosti*, sln. *izbósti*, strus. *избостu*, polj. *zbość*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **bosti*, v. ***bosti***.

Lit.: ESSJa IX: 18.

izbrisati (18. st.)

Izvedeno od ***brisati***. Usp. i sln. *izbrísati*.

izbròjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbrojȉt* (Brač, Senj), *izbrojȉti* (Vrgada), *zbr'ojiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***brojiti***. Usp. i polj. razg. *zbroić* 'našaliti se, biti nestašan, pogriješiti'.

izbrúsiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izbrūsȉt* (Brač, Senj), *zbrūsiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***brusiti***. Usp. i sln. *(i)zbrusíti, (i)zbrúsiti*.

izdàhnuti (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdahnȕt* (Brač, Senj), *izdahnȕti* (Vrgada), *zd'ẹhnuti* (Varaždin), *zdẹhn'oti* (Gola)

TVORBA *ȉzdāh* (19. st.)

Postalo od **jьzdъxnǫti* (stcsl. *izdъxnǫti*, sln. *izdahnīti*, rus. *издóхнуть* 'uginuti', polj. *zdechnąć* 'uginuti, poginuti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **dъxnǫti*, v. ***dahnuti***.

Lit.: ESSJa IX: 25.

ìzdaja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzdaja* (Brač), *i'zdaja* (Varaždin)

Izvedeno od ***izdati***. Usp. i sln. *izdâja* 1. 'izdanje'; 2. 'izdaja'.

ìzdajica *m* (16. st.)

TVORBA *ìzdājičin*

Izvedeno od ***izdaja***.

ìzdājnīk *m* (17. st.)

TVORBA *ìzdājnica, ìzdājnīčkī*

Izvedeno od ***izdaja***. Usp. i sln. star. *izdâjnik*.

izdalèka *pril.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdalekȁ* (Brač, Senj), *zdal'ẹka, zdȃlka* (Varaždin), *zdal'ẹč* (Gola), *izdaleka* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьz daleka* (sln. *zdāleka, zdalẹ̑ka*, rus. *издалекá, издалёка*, češ. *zdaleka*, usp. i stcsl., hrvcsl. *izdaleče*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **dalekъ*, v. ***dalek***.

ìzdanak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdãnak* (Brač)

Postalo od **jьzdьnъkъ* < **jьzdьbnъkъ* (usp. bug. *издъ́нка*, polj. dijal. *zdenki*), što je izvedeno od **dьbno*, v. ***dno***. Usp. i hrv. zast. *ìzdan* 'mjesto gdje voda izvire, izvor' (Karadžić).

Lit.: ESSJa IX: 25.

ìzdánje (ìzdānje) *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdâńę* (Varaždin)

Postalo od **jьzdánje* (bug. *издáние*, sln. star. *izdânje*, rus. *издáние*), što je izvedeno od **jьzdati*, v. ***izdati***. Najstarije zabilježeno značenje je 'izdaja'; značenje 'količina primjeraka neke tiskovine' zabilježeno je od 19. st. (usp. njem. *Ausgabe*).

ìzdāšan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***izdati*** neproduktivnim sufiksom *-ašan*, usp. ***nestašan***.

ìzdati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdȁt* (Brač, Senj), *'izdati* (Varaždin), *izdati* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzdàti* (stcsl. *izdati*, sln. *izdáti*, rus. *издáть*, polj. *zdać* 'predati, vratiti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **dati*, v. ***dati***.

Lit.: ESSJa IX: 23.

izdávati (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdōvȁt* (Brač), *izdãvati, zdą̃vati* (Varaždin)

TVORBA *izdàvāč* (*izdavàčica*), *izdávānje*

Postalo od **jьzdavàti* (bug. *издáвам*, rus. *издавáть*, polj. *zdawać* 'davati, donositi natrag, vraćati'), što je izvedeno od **jьzdati*, v. ***izdati***.

ìzdāvna *pril.* (13. st. Stefan kr.; 18. st.) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *zdą̃vńa* (Varaždin), *zd'āvńa* (Gola), *zdavna, zdavno* (17. st.), *izdavńa* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьz davьna* 'odavno' (stcsl. *izdavьna*, strus. *из давна*, rus. *úздавна*, sln. *zdávnaj*), v. ***davni***.

izdèrati ⟨prez. *ìzderēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izderȁt* (Senj)

Izvedeno od ***derati***. Usp. i bug. *издерá*.

ìzdići ⟨prez. *ìzdignēm*⟩ (15. st. Marulić)

Izvedeno od *dȉći*, v. ***dignuti (se)***.

ìzdignuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdȉgnuti* (Vrgada), *zd'ignuti* (Varaždin)

Izvedeno od ***dignuti (se)***. Usp. i bug. *издúгам, издúгна*.

ìzdisati ⟨prez. *ìzdišēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdȉsati* (Vrgada), *izdihati* (do 17. st.), *izdihati* (RKKJ)

TVORBA *ìzdisāj*, *ìzdisānje*

Postalo od **jьzdyxàti* (stcsl. *izdyxati*, sln. *izdíhati*, rus. *издыхáть*, polj. *zdychać*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **dyxati*, v. ***disati***.

Lit.: ESSJa IX: 25f.

izdȓžati ⟨prez. *ìzdržīm*⟩ (15. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdȓžat* (Gacka)

TVORBA *izdržávati*, *izdržljiv* (*izdržljivōst*)

Postalo od **jьzdьržàti*, v. ***držati*** (sln. *(i)zdržáti*, rus. *издержáть* 'izdati, potrošiti (mnogo, sve)'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **dьržati*, v. ***držati***.

izdúbiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdūbȉt* (Brač), *zdūbiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***dubiti***[2], v. ***dupsti***. Usp. i rus. *издолбúть*, polj. *zgłebić* 'produbiti, prokopati'.

ìzdūpsti ⟨prez. *izdúbem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdūsti* (Vrgada)

Izvedeno od ***dupsti***. Usp. sln. *izdọ́lbsti*.

izdúžiti 'učiniti dužim'

TVORBA *ìzdūžen* (*ìzdūženōst*), *izdužívati*

Izvedeno od ***dužiti***, v. ***dug***[1].

izdvòjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izdvojȉt* (Brač)

TVORBA *izdvájati*

Izvedeno od ***dvojiti***, u starijem značenju 'dijeliti'. Usp. i sln. *izdvojíti*.

ìzgárati (16. st.)

TVORBA *izgárānje*

Izvedeno od ***izgorjeti***. Usp. i sln. *zgaráti*.

izglàdniti

TVORBA *izgladnjívati*

Izvedeno od *gladniti*, v. ***gladan***.

izglàdnjeti (17. st.)

Izvedeno od *gladnjeti*, v. ***gladan***.

ȉzglēd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzgled* (Brač), *'izglęt* (Varaždin)

Izvedeno od ***izgledati***. Usp. sln. *izglȇd*, bug. *úзглед*.

izglédati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izglēdȁt* (Brač), *izgljēdȁt* (Senj), *zgl'ędati* (Varaždin)

Izvedeno od ***gledati***. Usp. sln. *izględati*, bug. *изглéждам*, rus. *выгледéть*, polj. *wyglądać*. Ove izvedenice mogu biti kalkovi prema germanskom obrascu (usp. njem. *aussehen*).

ìzgnati, v. ***izagnati***

ìzgon *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'izgon* (Varaždin)

Postalo od **jьzgonъ* (sln. *izgȍn*, rus. dijal. *изгóн* 'izgon (stoke na pašu)', polj. dijal. *zgon*), što je izvedeno od **jьzgъnati, *jьzgoniti*, v. ***izagnati***, ***izgoniti***.

Lit.: ESSJa IX: 29f.

izgòniti ⟨prez. *ìzgonīm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgonȉti* (Vrgada), *zg'oniti* (Varaždin)

Postalo od psl. **jьzgonìti* (stcsl. *izgoniti*, sln. *izgonīti se*, strus. *изгонити*, gluž. *zhonić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **goniti*, v. ***goniti***.

Lit.: ESSJa IX: 29.

izgòrjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgorȉt* (Brač, Senj), *izgorȉti* (Vrgada), *zgor'ęti* (Varaždin), *izgoreti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzgorěti* (stcsl. *izgorěti*, sln. *izgorę́ti*, polj. zast. *zgorzeć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **gorěti*, v. ***gorjeti***.

izgovárati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgovōrȁt* (Brač), *izgovᵒārȁti* (Vrgada), *zgovą̄rati* (Varaždin)

Izvedeno od ***izgovoriti***. Usp. i sln. *izgovârjati*, bug. *изговáрям*.

ȉzgovōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzgovor* (Brač), *zg'ovor* (Varaždin)

TVORBA *ȉzgovōrnī*

Izvedeno od ***izgovarati***. Usp. i sln. *izgǫ̑vor*. Za značenje 'isprika' usp. njem. *Ausrede*.

izgovòriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgovorȉt* (Brač, Senj), *izgovorȉti* (Vrgada), *zgov'oriti* (Varaždin)

Izvedeno od ***govoriti***. Usp. i sln. *izgovorīti*, bug. *изговóря*.

izgráditi (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgrōdȉt* (Brač), *zgr'aditi* (Varaždin)

TVORBA *izgrádnja*, *izgrađívati*

Izvedeno od ***graditi***. Usp. sln. *izgradīti*, bug. *изградя́*.

izgŕdìti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgrdȉt* (Brač)

Izvedeno od ***grditi***, v. ***grd***. Usp. i sln. *(i)zgrdīti*.

izgrèbati

Izvedeno od ***grebati***, v. ***grepsti***. Usp. i sln. *izgrẹ̄bati*, bug. *изгребá*.

ìzgred *m* (19. st.)

Izvedeno od osnove glagola ***gresti***. Možda kalk prema lat. *excessus*, v. ***eksces***.

Lit.: Snoj 229.

ìzgrednīk *m* (19. st.)

TVORBA *ìzgrednica*, *ìzgredničkī*

Izvedeno od ***izgred***.

ìzgrepsti ⟨prez. *izgrèbem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgrêpst* (Gacka)

Postalo od psl. **jьzgrebti* (sln. *izgrébsti*, rcsl. *изгрести*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **grebti*, v. ***grepsti***.

Lit.: ESSJa IX: 30.

ìzgristi ⟨prez. *izgrízem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgrȉst* ⟨prez. *izgrīzȅn*⟩ (Brač), *izgrȉsti* ⟨prez. *izgrīzȅš*⟩ (Vrgada), *izgrȉst* ⟨prez. *izgrizẽn*⟩ (Senj), *zgr'isti* ⟨prez. *zgrîzęm*⟩ (Varaždin), *izgristi* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzgrызti* (sln. *izgrísti*, rus. *изгрызть*, polj. *zgryźć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **gryzti*, v. ***gristi (se)***.

izgrízati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgrîzat* (Gacka)

Postalo od **jьzgryzati* (rus. *изгрызáть*, polj. *zgryzać*), što je izvedeno od **jьzgryzti*, v. ***izgristi***.

izgùbiti ⟨prez. *ìzgubīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izgubȉt* ⟨prez. *izgubĩn*⟩ (Brač), *izgubȉti* ⟨prez. *izgũbīš*⟩ (Vrgada), *izgũbȉt* ⟨prez. *izgũbin*⟩ (Senj), *zgũbȉt* ⟨prez. *zgũbīš*⟩ (Grobnik), *zgub'iti* ⟨prez. *zgubîm*⟩ (Varaždin), *izgubiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzgubìti* (stcsl. *izgubiti*, sln. *izgubīti*, ukr. *згубúти*, polj. *zgubić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **gubiti*, v. ***gubiti***.

Lit.: ESSJa IX: 32.

ìzīći ⟨prez. *ìzīđēm*⟩, v. ***izaći***

ìzìgrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izigrȁt* (Brač), *iz'igrati* (Varaždin)

Izvedeno od ***igrati***. Usp. sln. *izigráti*, bug. *изиграя*.

izigrávati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izigrȃvati* (Varaždin)

Izvedeno od ***izigrati***. Usp. sln. *izigrâvati*, bug. *изигравам*.

ìzjadati se (16. st.)

Izvedeno od ***jadati se***.

ìzjaloviti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izjãlovit se* (Brač), *izjȁloviti se* (Vrgada), *zjal'oviti sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***jaloviti***. Usp. i sln. *izjalovīti se* 'ne dati uspjeha, rezultata', polj. *zjałowieć* 'postati jalov, isušiti se'.

izjàsniti se ⟨prez. *ìzjasnīm se*⟩ (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izj'asniti sę* (Varaždin)

TVORBA *izjašnjávati se* (19. st.)

Postalo od psl. **jьzěsnìti* (stcsl. *izъjasniti*, sln. *izjásniti se*, rus. *изъясни́ть*, polj. *zjaśnieć* 'posvijetliti, postati svjetliji, jasniji'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ěsniti*, v. ***jasniti (se)***. Oblik *izjasniti se* umjesto **izjesniti se* je analoški prema oblicima bez prefiksa, v. ***jasan***, ***pojasniti***. Možda je u novije vrijeme riječ posuđena iz ruskoga, jer nema potvrda između 14. i 19. st.

izjáviti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izjōvȉt* (Brač), *izj'aviti* (Varaždin)

TVORBA *ȉzjava* (*ȉzjāvnī*), *izjavljívati* (18. st.)

Posuđeno iz rus. *изъяви́ть*, što je posuđeno iz crkvenoslavenskoga (usp. hrvcsl. *izъjaviti* (15. st. Koprivnički ljetopis)). Riječ je složena od **jьz*, v. ***iz***, i **avìti*, v. ***javiti***.

izjédati (16. st. Aleks. Jag.)

Postalo od psl. **jьz-jědàti* (sln. *(i)zjédati*, rus. *изъеда́ть*, polj. *zjadać*), što je izvedeno od **jьzěsti*, v. ***izjesti***. Dugo *e* u hrvatskom pokazuje da su poopćeni jotirani oblici, a odraz s *-je-* umjesto *-ja-* je analoški prema ***jesti***.

izjednáčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izjednōčȉt* (Brač), *zjęднãčiti* (Varaždin)

TVORBA *izjednačávati*, *izjednačívati* (18. st.)

Izvedeno od ***jednačiti***. Usp. polj. *zjednoczyć* 'ujediniti, udružiti'.

ìzjelica *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìzȉlica* (Brač)

TVORBA *ìzjeličin*

Izvedeno od ***izjesti***.

ìzjesti ⟨prez. *ìzjedēm*⟩ (15. st. glag. ruk. 1468., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *izȉst* (Brač), *izȉsti* (Vrgada), *izȉst* (Senj), *zj'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **jьzěsti* (stcsl. *izěsti*, sln. *(i)zjésti*, rus. *изъ́есть*, polj. *zjeść*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ěsti*, v. ***jesti***, usp. ***izjedati***.

Lit.: ESSJa IX: 26.

izlágati ⟨prez. *ìzlāžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlōgȁt* (Brač), *izlagȁt* (Senj), *izl'agati* (Varaždin)

TVORBA *izlágānje*

Postalo od psl. **jьzlagàti* (stcsl. *izlagati* 'istiskivati', sln. *izlâgati*, rus. *излага́ть*), što je izvedeno od **jьzložiti*, v. ***izložiti***.

ìzlaz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzlas* (Varaždin)

Izvedeno od ***izlaziti***. Usp. i bug. *úзлаз*, rcsl. *излазъ*.

Lit.: ESSJa IX: 41.

ìzlaziti ⟨prez. *ìzlazīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlȁzit* (Senj), *zl'aziti* 'ispuzati, izmiljeti' (Varaždin), *izlaziti* (RKKJ)

TVORBA *ìzlazak* (17. st.)

Postalo od psl. **jьzlàziti* (stcsl. *izlaziti*, sln. *izláziti*, rus. *излáзить* 'pretražiti, obići'

(*razg.*), polj. *złazić* 'obilaziti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **laziti*, v. ***laziti***.

Lit.: ESSJa IX: 41.

ìzlēći (se) ⟨prez. *izléže se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlȇć* (Brač), *izlēći se* (Vrgada), *izlẽć se* (Senj), *zl'ęči (sę)* (Varaždin), *izleči* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzlegti* (sln. *(i)zlẹ́či*, strus. *излечи* 'leći, rasprostrijeti se nad čim', polj. *zlec*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **legti*, v. ***leći***.

Lit.: ESSJa IX: 41.

ìzlet *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlȅt* (Brač), *'izlęt* (Varaždin)

TVORBA *ìzletnīk* (*ìzletnica*, *ìzletničkī*)

Izvedeno od ***izletjeti***. Kalk prema njem. *Ausflug*. Usp. i sln. *izlẽt*, bug. *úзлет* i češ. *výlet*.

izlètjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izletȉt* (Brač, Senj), *izletȉti* (Vrgada), *zȉletet* (Grobnik), *zlęt'ęti* (Varaždin), *izleteti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzletěti* (stcsl. *izletěti*, sln. *izletẹ́ti*, rus. *излете́ть* (*zast.*), polj. *zlecieć* 'proletjeti, proći (o vremenu)'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **letěti*, v. ***letjeti***.

Lit.: ESSJa IX: 41.

izležávati se (20. st.)

Izvedeno od star. *izlèžati* (16. st.), što je izvedeno od ***ležati***, usp. i ***izleći (se)***.

izlijéčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlīčȉt* (Brač), *izlīčȉti* (Vrgada), *izlīčȉt se* (Senj), *zlẽčiti* (Varaždin)

TVORBA *izlječénje*, *izlječénje* (17. st.)

Postalo od **jьzlěčiti* (sln. *izlẹ́čiti* (*zast.*), rus. *излечи́ть*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **lěčiti*, v. ***liječiti***.

izlijégati se (18. st.)

Izvedeno od ***izleći (se)***. Usp. sln. *izlẽgati*.

izlijétati ⟨prez. *ìzlijēćēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlíćat* (Gacka)

Postalo od **jьzlětati* (rus. *излета́ть*), što je izvedeno od **jьzletěti*, v. ***izletjeti***.

izlijévati (14. st. Mikl. Lex. Palaeosl.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlīvȁt* (Senj)

TVORBA *ìzljev*

Izvedeno od ***izliti***. Usp. polj. *zlewać*.

ìzlika *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'izlika* (Varaždin), *izlika* 'izgovor; obmana,varka' (RKKJ)

Vjerojatno izvedeno od ***lik***, po uzoru na ***razlika***, ***prilika***. Usp. njem. *Ausrede*, tal. *scuso*, s prefiksom koji odgovara hrv. *iz-*.

ìzliti ⟨prez. *ìzlijēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st. Dalmatin)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlȉt* (Brač), *izlȉti* (Vrgada), *izlȉt* (Senj), *zȉlēt* (Grobnik)

Postalo od psl. **jьzlìti* (stcsl. *izliti*, sln. *izlíti*, strus. *излиmu*, češ. *zlíti*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **liti*, v. ***liti***.

Lit.: ESSJa IX: 42.

ìzlog *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *'izlok* (Varaždin)

Izvedeno od ***izložiti***. Vjerojatno kalk prema njem. *Auslage*.

izlòmiti ⟨prez. *ìzlomīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izlomȉt* (Brač), *izlomȉti (se)* (Vrgada), *zl'omiti* (Varaždin), *izlomiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzlomìti* (stcsl. *izlomiti*, sln. *izlomīti*, strus. *изломиmu*, polj. star. *złomić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **lomiti*, v. ***lomiti***.

Lit.: ESSJa IX: 43.

ìzložba *ž* (19. st.)

TVORBA *ìzložbenī*

Izvedeno od ***izložiti***. Usp. njem. *Ausstellung*, fr. *expositio*.

izlòžiti ⟨prez. *ìzložīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izložȉt se* (Brač), *zȉložit* 'iskrcati' (Grobnik), *izl'ožiti* (Varaždin)

TVORBA *ìzložak*

Izvedeno od psl. **jьzložiti* (stcsl. *izložiti*, sln. *izložīti*, rus. dijal. *изложи́ть*, polj. *złożyć* 'izraziti, iskazati'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ložiti*, v. ***ložiti***.

Lit.: ESSJa IX: 44.

izlúčiti (18. st.)

TVORBA *ìzlučina*, *izlučívati* (*izlučívānje*)

Izvedeno od ***lučiti***. Usp. sln. *izločīti*, *izlọ́čiti*.

izlúditi (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *izlūdȉt* (Brač)
TVORBA *izluđívati*
Izvedeno od ***luditi***. Usp. i polj. *złudzić* 'obmanuti, dovesti u zabludu'.

izlúdjeti (18. st.)
Izvedeno od ***ludjeti***.

izljúbiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izjūbȉt se* (Brač), *izljūbȉt* (Senj), *zl'ubiti se* (Varaždin)
Izvedeno od ***ljubiti***. Usp. i sln. *izljubīti, izljūbiti*.

ìzmaći, v. ***izmaknuti***

ìzmaglica *ž* (18. st.)
Izvedeno od *maglica*, v. ***magla***.

izmàknuti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmaknȕt* (Brač, Senj), *izmaknȕti* (Vrgada), *zmaknȕt* (Grobnik), *zm'ęknuti* (Varaždin), *zmękn'oti* (Gola), *izmaknuti se* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzmъknǫ̀ti* (stcsl. *izmъknǫti*, sln. *zmáкniti* (Plet.), strus. *измъкнути*, češ. star. *zemknouti*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **mъknǫti*, v. ***maknuti***.
Lit.: ESSJa IX: 50.

izmámiti ⟨prez. *ìzmāmīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmōmȉt* (Brač), *izmºāmȉti* (Vrgada), *izmāmȉt* (Senj), *zmą̄miti* (Varaždin), *izmamiti* (RKKJ)
TVORBA *izmamljívati* (18. st.)
Postalo od psl. **jьzmamìti* (sln. *(i)zmamīti, (i)zmámiti*, bug. *измáмям* 'obmanuti', polj. *zmamić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **mamiti*, v. ***mamiti***.
Lit.: ESSJa IX: 44f.

ȉzmeđu *prij.* (15. st. Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmȅd* (Senj), *zmęd* (Varaždin), *izmed, izmeğ, izmej* (RKKJ)
Složeno od ***iz*** i ***među***. Usp. i sln. *izmed*, bug. *измеждý*. Kalk prema balk. lat. *dēinter* (rum. *dintre*, velj. *drante*).
Lit.: REW 2526.

ìzmet *m* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmet* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzmètъ* (sln. *izmèt*, strus. *изметъ*, možda češ. *změť, změty* 'crveni osip na koži, upala'), što je izvedeno od **jьzmetati*, v. ***izmetati***.
Lit.: ESSJa IX: 45f.

izmètati (izmetati) ⟨prez. *ìzmećēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *zmȇtati* (Varaždin)
Postalo od psl. **jьzmetàti* 'izbacivati' (stcsl. *измемаmu*, sln. *zmetáti*, češ. *zmetati* '(o životinjama) izbacivati, prijevremeno roditi'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **metati*, v. ***metati***.
Lit.: ESSJa IX: 47f.

ìzmicati ⟨prez. *ìzmičēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmȉcot* (Brač)
Izvedeno od ***micati***. Usp. i sln. *izmîkati*, polj. *zmykać* 'bježati, trčati' (*razg.*).

izmijéniti ⟨prez. *ìzmijēnīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmīnȉt* ⟨prez. *izmīnin*⟩ (Brač, Senj), *zmęn'iti* ⟨prez. *zmęnîm*⟩ (Varaždin), *zmęn'iti* ⟨prez. *zmęn'īm*⟩ (Gola), *izmeniti* (RKKJ)
TVORBA *izmjenjívati* (*izmjenjívānje*)
Postalo od psl. **jьzměnìti* (stcsl. *izměniti*, sln. *izmenīti, izmẹ̄niti*, rus. *изменúть*, polj. *zmienić*), što je izvedeno od **jьzměna*, v. ***izmjena***.
Lit.: ESSJa IX: 46f.

izmijéšati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmīšȁt* (Brač, Senj), *zmẹ̄šati* (Varaždin)
Izvedeno od ***miješati***. Usp. polj. *zmieszać* 'smiješati, promiješati; pomiješati, pobrkati', bug. *измéся*.

ìzmisliti ⟨prez. *ìzmislīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmȉslit* (Brač, Senj), *izmȉsliti (se)* (Vrgada), *zmȉslet* (Grobnik), *zm'isliti* (Varaždin), *izmisliti* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzmỳsliti* (sln. *(i)zmísliti si*, rus. *измы́слить*, polj. *zmyślić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **mysliti*, v. ***misliti***.
Lit.: ESSJa IX: 50f.

izmíšljati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmīšjȁt* (Brač), *izmīšljȁti* (Vrgada), *izmīšljȁt* (Senj), *zmīšlati* (Varaždin)
Postalo od psl. **jьzmysljàti* (sln. *(i)zmíšljati si*, rus. *измышля́ть*, polj. *zmyślać*), što je izvedeno od **jьzmysliti*, v. ***izmisliti***.

izmišljòtina *ž* (18. st.)
Izvedeno od ***izmišljati***. Za sufiks usp. ***brazgotina***, ***pukotina***.

ìzmjena *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ìzmina* (Brač), *izmena* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzměna* (sln. *izmẹ̑na*, rus. *измéна*, polj. *zmiana*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **měna*, v. ***mijena***.
Lit.: ESSJa IX: 46.

ìzmjenicē *pril.* (17. st.)
Izvedeno od ***izmjena***.

ìzmjeničan *prid.*
Izvedeno od ***izmjenice***.

ìzmjeriti ⟨prez. *ìzmjerīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmȉrit* (Brač, Senj), *izmȉriti* (Vrgada), *zmȉrit* (Grobnik), *zm'ẹriti* (Varaždin), *izmeriti* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzměriti* (stcsl. *izměriti*, sln. *izmẹ́riti*, rus. *измéрить*, polj. *zmierzyć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **měriti*, v. ***mjeriti***.
Lit.: ESSJa IX: 47.

izmòtati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmõtȁt* (Brač), *izmotȁt se* (Senj), *zm'otati* (Varaždin)
Izvedeno od ***motati***. Usp. sln. *izmọ̑tati*, bug. *измотáя*.

izmotávati se (19. st. Stulić)
Izvedeno od ***izmotati***. Usp. sln. *izmotâvati (se)*, bug. *измотáвам*.

izmrcváriti (19. st.)
Izvedeno od ***mrcvariti***. Usp. i sln. *zmrcváriti*.

ìzmrviti (17. st.)
Izvedeno od ***mrviti***.

ìzmučiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izmȕčit* (Brač, Senj), *izmȕčiti* (Vrgada), *zm'učiti* (Varaždin)
Postalo od **jьzmǫčiti* (sln. *(i)zmúčiti*, rus. *измýчить(ся)*, polj. *zmęczyć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **mǫčiti*, v. ***mučiti***.

ìznāći ⟨prez. *ìznāđēm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iznõć* (Brač)
Izvedeno od ***naći***. Usp. sln. *iznájti* i njem. *ausfinden*.

ìznad *prij.* (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iznad/iznal* (Brač), *znad* (Varaždin)
Složeno od ***iz*** i ***nad***. Usp. i sln. *(i)znad*. Možda kalk prema balk. lat. *dēsŭper* (rum. *spre, pre, preste*, arum. *dispră*).
Lit.: REW 2607a.

iznadpròsječan *prid.*
TVORBA *iznadpròsječnōst*
Složeno od ***iznad*** i ***prosječan***.

iznájmiti (19. st.)
TVORBA *ìznajmljívati* (*iznajmljívānje*)
Izvedeno od ***najmiti***.

iznèmoći ⟨prez. *iznèmognēm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iznemȍć* (Brač), *znẹm'oči* (Varaždin)
TVORBA *iznèmogao*
Postalo od psl. **jьznemogti* (stcsl. *iznemošti*, sln. *iznemóči*, rus. *изнемóчь*, gluž. *znjemóc so*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, **ne*, v. ***ne***, i **mogti*, v. ***moći***. Moguće je da je riječ posuđena iz crkvenoslavenskoga.
Lit.: ESSJa IX: 51f.

iznèmoglōst *ž*
DIJALEKTI I POTVRDE *iznemȍglost* (Brač, Senj)
Izvedeno od *iznemogao*, v. ***iznemoći***. Usp. i sln. *(i)znemóglost, (i)znemọ̑glost*.

ìznenāda *pril.* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iznenōdȁ* (Brač), *znẹnȃda* (Varaždin), *iznenad* (16. st.), *iznenadi* (16. st.), *iznenade* (17. st.)
Postalo od psl. **jьz nenada* (sln. *(i)znenâda*, bug. *изненáда*, češ. dijal. *znenadaja*, usp. i rus. dijal. *изненачки*, polj. *znienacka*, star. *znienadzka*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **nenadъ*, v. ***nenadan***.
Lit.: ESSJa IX: 9.

ìznenādan *prid.* (18. st.)
TVORBA *ìznenadnōst*
Izvedeno od ***iznenada***. Usp. i sln. *iznenâden*.

iznenáditi (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *iznenōdȉt* (Brač), *iznenādȉt* (Senj), *iznẹn'aditi, znẹn'aditi* (Varaždin)
TVORBA *iznènāđeno*, *iznenađívati* (*iznenàđujūćī* (*iznenàđujūće*))
Izvedeno od ***iznenada***. Usp. i sln. *(i)znenáditi*, bug. *изненáдам*.

iznenađénje *sr*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***iznenaditi***.

iznèvjeriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iznevȉrit* (Brač), *iznevèrit* (Senj), *znęv'ęriti* (Varaždin)

Izvedeno od ***nevjera***. Usp. i sln. *iznevériti* 'prevariti, izdati, pronevjeriti', bug. *изневеря́*.

ìznicati (16. st.)

Izvedeno od ***izniknuti***, usp. ***nicati***.

ìznijēti ⟨prez. *iznèsem*⟩ (13. st. Mon. serb. *iznesti*; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iznīt* (Brač), *iznẽti* (Vrgada), *iznẽst* (Senj), *izn'ęsti* (Varaždin), *iznesti, izneti* (RKKJ)

Izvedeno od **-nijeti*, v. ***donijeti (donesti)***, usp. ***nesti***.

ìzniknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iznȉknut* (Brač, Senj), *iznȉknuti* (Vrgada), *zn'iknuti* (Varaždin)

Izvedeno od **jьzniknǫti* (sln. *izníkniti*, strus. *изникнути*, polj. *zniknąć* 'nestati, izgubiti se, iščeznuti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **niknǫti*, v. ***niknuti***.

Lit.: ESSJa IX: 52f.

iznīman *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *iznimati* (15. st. Mon. croat.), što je nesvršeni vid od *ìznēti* (15. st. Bernardin, Marulić), varijanta od *ìzeti* (14. st. Mon. serb., 15. st. Marulić) < **jьzęti* (stcsl. *izęti*, sln. *izéti* (Plet.), rus. dijal. *изня́ть* 'uhvatiti (bolest)', češ. dijal. *zjat'*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ęti*, v. ***uzeti***, ***imati***. U hrv. je *-n-* umetnuto analogijom prema glagolima u kojima je ono očekivano, npr. ***snimati***. Usp. ***iznimka***.

ìznīmka *ž*

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *iznimati*, v. ***izniman***. Kalk prema njem. *Ausnahme*, lat. *exceptiō*, usp. i češ. *výjimka*.

ìznos *m* (17. st., 19. st. Stulić 'suma')

Izvedeno od ***iznositi***. Usp. i sln. *iznòs*, rus. *изно́с* 'istrošenost, iznošenost', bug. *и́знос* 'izvoz'.

iznòsiti ⟨prez. *ìznosīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iznosȉt* (Brač), *zn'ositi* (Varaždin), *iznositi* (RKKJ)

TVORBA *ìznošēnje*

Postalo od psl. **jьznosìti* (stcsl. *iznositi*, sln. *iznosīti*, rus. *износи́ть*, polj. *znosić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **nositi*, v. ***nositi*** ili je izvedeno od **jьznesti*, usp. ***iznijeti***.

ìznuditi

DIJALEKTI I POTVRDE *iznȕdit* (Brač), *zn'uditi* (Varaždin)

TVORBA *ȉznuda*, *iznuđívati* (*iznuđívānje*)

Izvedeno od ***nuditi***. Usp. bug. *изну́дя* 'ucijeniti koga', polj. *znudzić* 'dodijati, dosaditi'.

ìznūtra *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iznũtra* (Brač), *iznũtᵊār* (Vrgada), *zn'utra* (Varaždin)

Složeno od ***iz*** i *nutra*, v. ***unutra***, usp. ***nutarnji***. Usp. rus. *изнутри́*.

ìznutrica *ž* (19. st.) 'unutrašnji organi kod životinja' starije značenje 'unutrašnja bolest'

Izvedeno od ***iznutra***.

izo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ἴσος* 'jednak', što je vjerojatno od ie. glagolskoga pridjeva **wid-to-* 'viđen, upoznat', a to je izvedeno od ie. korijena **weyd-* 'vidjeti, znati', v. ***vidjeti***.

Lit.: HER 509; Beekes 600.

izobára *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (tal. *isobara*, njem. *Isobar*, fr. *isobare*). Riječ je posuđenica iz grč. *ἰσοβαρής* 'jednake težine', što je složeno od *ἴσος* 'jednak', v. ***izo-***, i izvedenice od *βαρύς* 'težak', v. ***-bar***, ***-bara***, ***gravitacija***.

Lit.: HER 509.

izobáta *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (tal. *isobata*, fr. *isobathe*). Riječ je posuđenica iz grč. *ἰσοβαθής* 'jednake dubine', što je složeno od *ἴσος* 'jednak', v. ***izo-***, i izvedenice od *βαθύς* 'dubok, visok' nejasne etimologije.

Lit.: HER 509; Beekes 161.

izòbīlje *sr* (19. st. Stulić)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *изоби́лие*, što je izvedeno od korijena koji je u *обильный* < psl. **obilьnъ*, v. ***obilan***. Usp. i sln. *izobílje*, bug. *изоби́лие*.

izobličiti (13. st. Stefan kr.; 19. st.)

TVORBA *izobličávati, izobličívati*

Izvedeno od ***oblik***, možda kalk prema lat. *deformō*. Usp. i sln. *izoblíčiti* 'oblikovati; iskriviti', rus. *изобли́чить* 'raskrinkati, razobličiti'.

ìzobrazba *ž*

Izvedeno od *izòbraziti*, što je izvedeno od ***obraz***. Oblik glagola posuđen je iz rus. *изобрази́ть* 'prikazati, opisati', značenjem je kalk prema njem. *Ausbildung, ausbilden*, usp. ***naobrazba***.

ìzočan *prid.*

TVORBA *ìzočnōst*

Tvoreno po uzoru na ***nazočan***.

izohìpsa *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Isohypse*, fr. *isohypse*, tal. *isoipse*). Riječ je složena od grč. *ἴσος* 'jednak', v. ***izo-***, i izvedenice od *ὕψος* 'visok', od istoga korijena kao u ***super***, ***visok***.

Lit.: HER 509.

izolácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *izolą̑cija* (Varaždin)

TVORBA *izolácījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Isolation*, fr. *isolation*, tal. *isolazione*, eng. *isolation*). Riječ je izvedena od tal. glagola *isolare* 'izolirati, osamiti', v. ***izolirati***.

Lit.: Chambers 546.

izolacionìzam *m*

TVORBA *izolacionìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *isolationism*, njem. *Isolationismus*, fr. *isolationnisme*). Riječ je izvedena od eng. *isolation*, v. ***izolacija***.

izòlātor *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Isolator*, eng. *isolator*, fr. *isolateur*, tal. *isolatore*). Riječ je izvedena od tal. glagola *isolare* 'izolirati, osamiti', v. ***izolirati***.

izolínija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Isolinie*, eng. *isoline*). Riječ je složena od ***izo-*** i ***linija***.

izolírati

Posuđeno preko njem. *isolieren* i fr. *isoler* iz tal. *isolare* 'izolirati, osamiti', što je izvedeno od *isola* 'otok' < lat. *īnsula* nejasne etimologije, usp. ***inzulin***.

Lit.: Snoj 229; DEI 2116; de Vaan 306.

ìzomēr *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Isomer*, fr. *isomère*, eng. *isomer*, tal. *isomero*). Riječ je posuđena iz grč. *ἰσομερής* 'jednako raspodijeljen', što je složeno od *ἴσος*, v. ***izo-***, i izvedenice od *μέρος* 'dio, udio', v. ***monomer***. Kao kemijski termin ovu riječ je prvi upotrijebio šved. kemičar Jöns Jakob Berzelius (1779. – 1848.).

Lit.: Chambers 546.

izomòrfān *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *isomorph*, fr. *isomorphe*, eng. *isomorph*, tal. *isomòrfo*). Riječ je složena od ***izo-*** i izvedenice od grč. *μορφή* 'oblik', v. ***morfologija***.

izopáčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izopōčìt* (Brač), *zop'ačiti sę* (Varaždin)

TVORBA *izòpāčen* (*izòpāčenōst*), *izopačívati* (18. st.)

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *opáčiti*, koji je izveden od ***opak***. Usp. bug. *изопача́*.

izòpćiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *iz'opčiti* (Varaždin)

TVORBA *izopćívati*

Izvedeno od ***općiti***. Vjerojatno kalk prema clat. *excommūnicō*. Usp. i češ. *vyobcovati*.

izòstajati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izost'ajati* (Varaždin)

Izvedeno od ***izostati***. Usp. sln. *izostājati*.

izòstanak *m*

Izvedeno od ***izostati***. Usp. sln. *izostânek*.

izòstati ⟨prez. *izòstanēm*⟩ (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izost'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **jьzostàti* (sln. *izostáti*, bug. *изостана* 'ostati iza', polj. *zostać* 'ostati, zadržati se'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **o(b)stati*, v. ***ostati***. U hrvatskom su starija značenja 'ostati, ostati izvan, ostati iza, preostati'; značenje 'ne biti prisutan' zabilježeno je od 19. st., usp. njem. *ausbleiben*.

izòstaviti (15. st. Glasnik 11; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izost'aviti* (Varaždin)

Postalo od **jьzostàviti* (bug. *изостáвя* 'ostaviti, napustiti', polj. *zostawić* 'ostaviti, odložiti'), što je kauzativ od **jьzostati*, v. ***izostati***, usp. ***staviti***.

izòstavljati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izostậvlati* (Varaždin)

Izvedeno od ***izostaviti***. Usp. bug. *изостáвям* 'ostavljati, napuštati', polj. *zostawiać* 'ostavljati, napuštati'.

izòstāvnīk *m* (20. st.)

Izvedeno od ***izostaviti***. Djelomični kalk prema njem. *Auslassungszeichen*.

izòštriti (15. st. Glasnik 13; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izoštrȉt* (Brač), *z'oštriti* (Varaždin)

TVORBA *izoštrávati*, *izoštrívati* (18. st.)

Postalo od psl. **jьzostrìti* (stcsl. *izostriti*, sln. *(i)zostrīti*, rus. *изострúть*, češ. *zostřiti*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ostriti*, v. ***oštriti***.

ȉzotōp *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Isotop*, fr. *isotope*, eng. *isotope*, tal. *isotopo*). Riječ je složena od ***izo-*** i izvedenice od grč. *τόπος* 'mjesto', v. ***topo-***. Kao termin ju je prvi upotrijebio eng. kemičar Frederick Soddy (1877. – 1956.).

Lit.: Chambers 546.

izrábiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrābȉt* (Senj)

TVORBA *izrabljívati* (*izrabljìvač* (*izrabljivàčica*), *izrabljìvāčkī*, *izrabljívānje*)

Postalo od **jьzorbìti* (sln. *izrabīti, izrábiti*, polj. *zrobić* 'napraviti, izraditi, izvršiti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **orbiti*, v. ***rabiti***.

izračùnati

DIJALEKTI I POTVRDE *izračunȁt* (Brač, Senj), *izračunȁti* (Vrgada), *zrač'unati* (Varaždin)

TVORBA *ȉzračūn*, *izračunávati* (*izračunávānje*)

Izvedeno od ***računati***.

ȉzradak *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***izraditi***. Kalk prema njem. *Ausarbeitung* i latinizmu *elaborat*, v. ***elaborirati***.

izráditi (18. st.)

TVORBA *ȉzrada* (19. st.), *ȉzradba*, *izrađívati* (18. st.)

Izvedeno od ***raditi***. Možda kalk prema njem. *ausarbeiten*, lat. *ēlabōrō*, v. ***elaborirati***.

ȉzraslina *ž* (20. st.)

Izvedeno od ***izrasti***.

ȉzrāsti ⟨prez. *izrástem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrȇst* (Brač), *zrâst se* (Grobnik), *zrȃsti* (Varaždin), *izrasti* (RKKJ)

TVORBA *izrástati* (18. st.)

Postalo od psl. **jьzorsti* (sln. *izrásti*, rus. dijal. *изpacmu*, polj. *zrość*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **orsti*, v. ***rasti***.

Lit.: ESSJa IX: 56.

ȉzrāvan *prid.* (19. st. Parčić)

TVORBA *ȉzrāvno*

Izvedeno od ***ravan***. Vjerojatno kalk prema tal. *diretto*, lat. *dīrēctus*, v. ***direktan***.

izràvnati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izravnȁt* (Brač, Senj), *zr'avnati* (Varaždin)

Postalo od **jьzorvьnati* (sln. *izrávnati*, polj. *zrównać*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **orvьnati*, v. ***ravnati***.

izravnávati (18. st.)

Izvedeno od ***izravnati***. Usp. sln. *(i)zravnâvati*, polj. *zrównywać*.

ȉzrāz *m* (19. st.)

TVORBA *ȉzraznī*

Izvedeno od ***izraziti***. Usp. češ. *výraz*. Djelomični kalk prema njem. *Ausdruck*, tal. *espressione*.

Lit.: ESSJa IX: 66.

ȉzrazit *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***izraz***.

izráziti (16. st. 'pokazati', 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izr'aziti sę* (Varaždin)

TVORBA *ȉzražāj* (*ȉzražājan* (*ȉzražājno*, *izražájnōst*)), *izražávati* (*izražávānje*)

Starija je hrvatska riječ postala od **jьzraziti* (bug. *изразя́* 'pokazati', strus. *изразити* 'istrgnuti, izvući'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **raziti*, v. ***poraziti***. U novije je vrijeme hrvatska riječ tvorena prema rus. *выразить*,

odnosno kao kalk prema njem. *ausdrücken*, lat. *exprimō*, v. ***ekspresija***.

Lit.: ESSJa IX: 65f.

ìzreći ⟨prez. *izrèčem, ìzreknēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrȅć* (Brač, Senj), *izrȅći* (Vrgada), *zr'ęči* (Varaždin), *izreči* (RKKJ)

TVORBA *izrèciv* (19. st. Stulić)

Postalo od psl. **jьzrekti* (stcsl. *izrešti*, sln. *izréči*, strus. *изрєчи*, polj. *zrzec się* 'odreći se'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **rekti*, v. ***reći***.

Lit.: ESSJa IX: 66.

ìzrezati ⟨prez. *ìzrežēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrȉzot* (Brač), *izrȉzati* (Vrgada), *zȉrizat* (Grobnik), *zr'ęzati* (Varaždin), *izrezati* (RKKJ)

TVORBA *ìzrezak* (19. st. Karadžić), *izrezívati*

Postalo od psl. **jьzrězati* (sln. *izrézati*, rus. *изрéзать*, češ. *zřezati*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **rězati*, v. ***rezati***.

Lit.: ESSJa IX: 67.

izríbati (18. st.)

Izvedeno od ***ribati***. Usp. njem. *ausreiben*.

ìzricati ⟨prez. *ìzričēm*⟩ (17. st.)

TVORBA *ìzricānje*, *ȉzričāj* (19. st.)

Izvedeno od ***izreći***, usp. ***naricati***.

ìzričit *prid.*

Izvedeno od ***izricati***. Usp. njem. *ausdrücklich*.

ìzričnī *prid.*

Izvedeno od ***izricati***.

ȉzrjeka *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***izreći***. Usp. sln. *izrêka*.

ìzrod *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzrod* (Brač), *'izrot* (Varaždin), *izrod* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzròdъ* (sln. *izrȍd*, strus. *из(ð)родъ*, češ. *zrod* (*knjiž.*)), što je izvedeno od **jьzroditi*, v. ***izroditi***.

Lit.: ESSJa IX: 69.

ìzròditi ⟨prez. *ìzrodīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrodȉt* (Brač, Senj), *zrod'iti* (Varaždin), *izroditi se* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzrodìti* (sln. *izrodîti se*, strus. *изродимися*, polj. *zrodzić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **roditi*, v. ***roditi***.

Lit.: ESSJa IX: 69.

izròniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izronȉt* (Brač, Senj), *izronìti* (Vrgada), *zr'oniti* (Varaždin)

TVORBA *izránjati*

Izvedeno od ***roniti***.

izrúčiti ⟨prez. *ìzrūčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zrūčȉt* (Grobnik), *izručiti* (RKKJ)

TVORBA *izručívati* (18. st.)

Postalo od psl. **jьzrǫčìti* (stcsl. *izdrǫčiti* 'zaručiti se', sln. *izročîti*, rus. dijal. *изручúть* 'izbaviti', polj. star. *zrączyć* 'pripremiti'), što je izvedeno od sveze **jьz*, v. ***iz***, i **rǫka*, v. ***ruka*** ili je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **rǫčiti*, usp. ***naručiti***.

Lit.: Snoj 230; ESSJa IX: 71f.

izrúgati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izrūgȁt se* (Brač)

TVORBA *izrugívati se* (*izrugívānje*)

Izvedeno od ***rugati se***. Usp. rus. *изругáть* 'izgrditi, ispsovati', bug. *изругáя* 'psovati, vikati'.

izùčiti ⟨prez. *ìzučīm*⟩ (14. st. Deč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zȉučit, zȕčit* ⟨prez. *zȉučīš, zȕčīš*⟩ (Grobnik), *zvuč'iti* ⟨prez. *zvučîm*⟩ (Varaždin), *izučȉt* ⟨prez. *izučîn*⟩ (Brač)

TVORBA *izučávati*

Postalo od psl. **jьzučìti* (sln. *izučîti*, rus. *изучúть*, polj. rijetko *zuczyć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **učiti*, v. ***učiti***.

Lit.: ESSJa IX: 85f.

izùmiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izumȉt* (Brač, Senj) *izùmjeti* ⟨prez. *ìzumīm, izùmijem*⟩

TVORBA *ìzum*, *izùmitelj* (*izumitèljica*)

Postalo od **jьzuměti* (sln. *izuméti* (Plet.)), što je izvedeno od **jьz uma*. Hrv. i sln. riječ vjerojatno su nastale neovisno od stcsl. *izuměti* 'sići s uma', strus. *изумѣти* 'razumjeti, znati', polj. *zdumieć*, star. *zumieć* 'začuditi, iznenaditi'.

Lit.: ESSJa IX: 86.

izùmrijēti ⟨prez. *ȉzumrē*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izumrȉt* (Brač, Senj), *iz'umrẹ̀ti* (Varaždin)

TVORBA *izùmirati* (19. st. Šulek) (*izùmirānje*)

Izvedeno od ***umrijeti***. Usp. sln. *izumrẹ́ti*. Zacijelo kalk prema njem. *aussterben*.

izústiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izūstȉt* (Brač), *izūstȉti* (Vrgada)

Postalo od **jьzustiti* (sln. *izûstiti*, strus. *изустити*), što je izvedeno od sveze **jьz ustъ*, v. ***naizust***, ili je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **ustiti*, v. ***usta***.

Lit.: ESSJa IX: 87.

ìzuti ⟨prez. *ȉzujēm*⟩ (16. st.) ⟨prez. *ìzujēm*⟩ (Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ìzuti* ⟨prez. *ìzujēm*⟩ (Dubrovnik), *izȕt* ⟨prez. *izȕjen*⟩ (Brač), *izùti (se)* ⟨prez. *ȉzuješ*⟩ (Vrgada), *sezȕt* (Cres), *zȕt* ⟨prez. *zûješ*⟩ (Orbanići, Grobnik), *(zę)z'uti* ⟨prez. *(zę)zûję̇m*⟩ (Varaždin), *z'ūti* ⟨prez. *z'ūjem*⟩ (Gola), *izuti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzùti* ⟨prez. **jьzujǫ*⟩ (stcsl. *izuti* ⟨prez. *izujǫ*⟩, sln. *izúti* ⟨prez. *izûjem*⟩ (Plet.), rus. dijal. *изу́ть*, stpolj. *zuć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i glagolske osnove **-uti* posvjedočene u slavenskim jezicima samo s prefiksima, usp. ***obuti***. Ta je osnova postala od ie. **$h_{2/3}$ew-* (lit. *aũti* 'obuti', latv. *àut* 'obuti', lat. *ex-uō* 'izuti', arm. *aganim* 'obući', het. *unu-* 'prostrti stol'). Neki sjeverni hrvatski govori imaju odraz oblika **sъzuti*, koji je nastao od **(j)ьzuti* dodatkom dodatkom prefiksa **sъ*, v. ***s***, usp. sln. *sezúti* ⟨prez. *sezûjem*⟩.

Lit.: Derksen 218; ESSJa IX: 87; LIV s. v. **$h_2$euH-*.

izúvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izūvȁt* ⟨prez. *izȗjen*⟩ (Brač), *izūvȁti* ⟨prez. *izȗv°āš*⟩ (Vrgada), *zūvȁt* ⟨prez. *zȗvāš*⟩ (Grobnik), *zȗvati* ⟨prez. *zȗvl̥ęm*⟩ (Varaždin), *izuvati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzuvàti* ⟨prez. **jьzuvajǫ*⟩ (csl. *izuvati*, sln. *izúvati* (Plet.), rus. dijal. *изувáть*, češ. *zouvati*), što je nesvršeni vid od **jьzuti*, v. ***izuti***.

Lit.: ESSJa IX: 87f.

izùzēti (19. st.)

TVORBA *izuzéće*, *izuzétak* (19. st.), *ȉzuzētan*

Izvedeno od ***uzeti*** Usp. sln. *izvzẹ́ti*. Možda kalk prema njem. *ausnehmen*.

izùzimati (19. st.)

Izvedeno od ***uzimati***, nesvršeni vid od ***izuzeti***.

ìzvadak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***izvaditi***. Kalk prema njem. *Auszug*, srlat. *extractum*.

ìzvaditi ⟨prez. *ìzvadīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvãdit* (Brač), *izvàditi* (Vrgada), *izvàdit* (Senj), *zv'aditi* (Varaždin), *izvaditi* (RKKJ)

Vjerojatno postalo od psl. **jьzvàditi* (polj. *zwadzić* 'zavaditi', strus. *извадити* 'imati kakvu naviku', sln. star. *izváditi* 'dresirati, izučiti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vaditi* 'vući'. Ako su u psl. postojala dva homonimna glagola **vaditi*, ostali su slavenski oblici (čije se značenje ne slaže s hrvatskim) izvedeni od onoga koji je značio 'naviknuti', v. ***vaditi***.

Lit.: ESSJa IX: 88.

izváliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvōlȉt* (Brač)

TVORBA *izvaljívati* (17. st.)

Postalo od psl. **jьzvalìti* (stcsl. *izvaliti* 'izbaciti, povraćati, isprazniti', sln. *izvalīti* 'izleći se (iz jajeta)', rus. dijal. *извали́ть* 'izbaciti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **valiti*, v. ***navaliti***.

Lit.: ESSJa IX: 88f.

ìzvan *prij.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzvan* (Brač), *ȉzv°ān* (Vrgada), *izvanȁ* (Senj), *izvan, izvana, izvun, izvuna* (RKKJ)

Postalo od **jьz vъnъ* (sln. *îzven* 'osim', *izvun, zvùn, zvúna* (Plet.), strus. *извонъ*, slč. *zvon*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vъnъ*, v. ***van***.

Lit.: ESSJa IX: 12.

izvàna *pril.* (16. st.), v. ***izvan***

ȉzvanbračnī *prid.*

Složeno od ***izvan*** i *bračni*, v. ***brak***.

ȉzvanmatērničnī *prid.*

Složeno od ***izvan*** i *maternični*, v. ***maternica***.

izvànredan *prid.* (18. st.)

Izvedeno od sintagme *izvan reda*, v. ***izvan***, ***red***. Kalk prema njem. *außerordentlich*, lat. *extraordinārius*.

izvanzemáljac *m*

TVORBA *izvanzemáljčev, izvanzèmāljka*

Složeno od ***izvan*** i izvedenice od ***zemlja***. Kalk prema eng. *extraterrestrial*, usp. i njem. *Außerirdischer*.

izvedènica *ž*

Izvedeno od ***izvesti***[2]. Gramatički termin za lat. *dērīvātīvus*, usp. ***derivacija***.

ìzvesti[1] ⟨prez. *izvèzēm*⟩ (18. st.) 'vozeći udaljiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *izvȅsti se* (Vrgada), *izvesti* (RKKJ)

Izvedeno od star. *vèsti* ⟨prez. *vèzēm*⟩, v. ***navesti***[2]. Usp. strus. *извезти*.

Lit.: ESSJa IX: 91f.

ìzvesti[2] ⟨prez. *izvèdēm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvȅst* (Brač), *izvesti* (RKKJ)

TVORBA *ìzvedba*

Postalo od psl. **jьzvesti* ⟨prez. **jьzvedǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *izvesti* ⟨prez. *izvedǫ*⟩, sln. *izvésti* ⟨prez. *izvédem*⟩, rus. *извести́* 'potrošiti, uništiti, iscrpsti', češ. star. *zvésti*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vesti*, v. ***navesti***[1], ***voditi***.

Lit.: ESSJa IX: 91.

ìzvēsti (izvésti)[3] ⟨prez. *izvézēm*⟩ (17. st.) 'ukrasiti vezom'

Izvedeno od ***vesti***[2]. Usp. sln. *izvésti*, bug. *извéза*.

ìzvidjeti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvȉdit* (Brač), *zvẹ̑dẹti* 'saznati' (Varaždin), *izvideti, izviditi, izvedeti* (RKKJ)

TVORBA *ìzvidnīk*

Postalo od psl. **jьzvěděti* (stcsl. *izvěděti* 'doznati', sln. *izvẹ́deti* ⟨prez. *izvẹ́m*⟩ 'saznati', strus. *извѣдѣти* 'saznati', polj. *zwiedzieć się* 'doznati, raspitati se' (*razg.*)), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **věděti*, v. ***vidjeti***. Samoglasnik *-i-* u korijenu je analoški prema *vidjeti*. Manje je vjerojatno da se proširio iz ikavskih govora. Izvorni je *ě* zabilježen u starijem jeziku, usp. *izvě* (3. l. jd., 15. st.), i u kajkavskome.

Lit.: ESSJa IX: 92.

izvídnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***izvidjeti***.

ìzvíđati (17. st.)

TVORBA *izvìđāč* (*izviđàčica, izvìđāčkī*)

Izvedeno od ***izvidjeti***.

izvijèstiti ⟨prez. *ìzvijēstīm*⟩ (13. st. Domentijan; 19. st.)

TVORBA *izvjèstitelj* (*izvjestitèljica*), *izvješćívati* (19. st.), *ȉzvještāj* (*izvještājnī*), *izvještávati*

U starijem je jeziku vjerojatno posuđeno iz csl. *izvěstiti* < psl. **jьzvěstiti* (stcsl. *izvěstiti*, rus. *извести́ть*, polj. rijetko *zwieścić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i glagola izvedenoga od iste osnove kao i **věstь*, v. ***vijest***, ***obavijestiti***. U novije vrijeme riječ je posuđena iz ruskoga, budući da nema potvrda između 13. i 19. st., a ne pojavljuje se ni u dijalektima.

Lit.: ESSJa IX: 93.

izvíkati ⟨prez. *ìzvīčēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvīkȁt se* (Brač)

TVORBA *izvikívati, izvíknuti* (19. st.)

Izvedeno od ***vikati***. Usp. bug. *извúкам*.

ìzvirati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvȉrot* (Brač), *izvȉrati* (Vrgada), *izv'irati, zv'irati* (Varaždin), *izvirati* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzvìrati* (csl. *izvirati* (Mikl.), sln. *izvîrati*, rcsl. *извирамися*, češ. *zvírati* (Kott.)), što je izvedeno od **jьzvьrěti* (hrv. star. *ìzvreti, izàvreti* (od 16. st.), sln. *izvrẹ́ti*, polj. *zewrzeć*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vrěti*, v. ***vreti***.

Lit.: ESSJa IX: 101.

izvíriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvīrȉt* (Brač)

TVORBA *izvirívati* (18. st.)

Izvedeno od ***viriti***.

ȉzvjestan *prid.* (do 15. st., kao posuđenica od 18. st.)

Riječ nije zabilježena u dijalektima, stoga je zacijelo posuđena iz stcsl. *izvěstьnъ* 'siguran, čvrst, određen' < **jьzvěstьnъ* (rus. *извéстный* 'poznat', češ. rijetko *zvěstný* 'poznat'), što je izvedeno od **jьzvěstiti*, v. ***izvijestiti***.

Lit.: ESSJa IX: 94.

ìzvjēšće *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***izvijestiti*** prema rus. *извéстие*.

izvještāčen *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***vještak***, v. ***vješt***. Za značenje usp. srbizam *vještački* 'umjetan' (Šulek).

izvláčiti ⟨prez. *ìzvlāčīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *zȉvlāčit* (Grobnik), *zvlą̃čiti* (Varaždin), *izvlačiti* (RKKJ)
TVORBA *izvláčēnje*
Postalo od psl. **jьzvolčìti* (stcsl. *izvlačiti*, sln. *izvlačīti*, strus. *изволочити*, polj. *zwłoczyć*), što je izvedeno od **jьzvelkti*, v. ***izvući***.
Lit.: ESSJa IX: 98.

ìzvod *m* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *'izvot* (Varaždin), *izvod* 'čin, akt u dramskom tekstu' (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzvòdъ* (sln. *izvòd* 'primjerak', rus. *изво́д* 1. 'trošenje, traćenje'; 2. 'recenzija, redakcija (teksta)', češ. *zvod* 'upravljanje, rukovodstvo'), što je izvedeno od **jьzvesti*, v. ***izvesti***[2].
Lit.: ESSJa IX: 97.

izvòditi ⟨prez. *ìzvodīm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izvodȉt* (Brač), *zv'oditi* (Varaždin), *izvoditi* (RKKJ)
TVORBA *izvòđāč* (*izvođàčica*), *ìzvođēnje*
Postalo od psl. **jьzvodìti* (stcsl. *izvoditi*, sln. *izvóditi* (Plet.), rus. *изводи́ть* 'trošiti', polj. *zwodzić* 'varati, obmanjivati'), što je nesvršeni vid od **jьzvesti*, v. ***izvesti***[2].
Lit.: ESSJa IX: 96f.

ìzvodnica *ž mat.*
Izvedeno od ***izvoditi***. Usp. galicizam *generatrisa*.

izvòljeti (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izv'oliti* (Varaždin), *izvọ̀liti* (RKKJ)
TVORBA *izvolijévati* (19. st.)
Postalo od psl. **jьzvolìti* (stcsl. *izvoliti*, sln. *izvolīti*, rus. *изво́лить*, polj. *zwolić*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **voliti*, v. ***voljeti***.
Lit.: ESSJa IX: 98.

ìzvor *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)
TVORBA *ìzvōran* (19. st.) (*izvōrnīk* (19. st.), *izvórnōst* (19. st.)), *ìzvorskī*
Postalo od **jьzvorъ* (csl. *izvorъ* (Mikl.), sln. *izvȏr* (posuđenica iz hrv. ili csl.), strus. *изворь* (hapaks), polj. dijal. *zwor* 'suho korito potoka među gorama u Karpatima'), što je izvedeno od **jьzvьrěti*, v. ***izvirati***. U toponimiji, na čitavom prostoru Hrvatske i Bosne nema odraza ove riječi, već samo lik *zvir*. S obzirom na to da riječi nema ni u dijalektima, u standardni je hrvatski vjerojatno posuđena iz crkvenoslavenskoga.
Lit.: Snoj 230f.; ESSJa IX: 100f.

ìzvoz *m* (19. st.)
TVORBA *izvozek* (RKKJ)
Izvedeno od ***izvoziti***. Usp. sln. *izvòz*, rus. *изво́з* 'vozarenje, prevoženje'. Kalk prema njem. *Ausfuhr* i latinizmu ***eksport***.
Lit.: ESSJa IX: 101.

izvòziti (18. st. Vitezović)
DIJALEKTI I POTVRDE *izvozȉt* (Brač), *zv'oziti* (Varaždin), *izvoziti* (RKKJ)
TVORBA *zvą̃žati* (Varaždin)
Izvedeno od ***voziti***, nesvršeni vid od ***izvesti***[1]. Usp. sln. *izvozīti*, strus. *извозити*. U novije vrijeme zacijelo kalk prema njem. *ausführen* i latinizmu *eksportirati*, v. ***eksport***.
Lit.: ESSJa IX: 101.

ìzvrgnuti (15. st. Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *izvȓć* ⟨prez. *izvȓžen*⟩ (Brač), *izvȓći* ⟨prez. *izvȓžeš*⟩ (Vrgada), *zv'rči, zv'rgnuti* ⟨prez. *zvȓgnęm*⟩ (Varaždin), *zv'rči* ⟨prez. *zv'rgnem*⟩ (Gola), *izvrgnuti, izvrči, izvreči, zvrči* (RKKJ)
TVORBA *izvrgávati*
Postalo od psl. **jьzvьrgnǫti* (češ. *zvrhnouti* 'prevrnuti', rus. *изве́ргнуть* 'izbaciti'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vьrgnǫti*, v. ***vrgnuti***.
Lit.: ESSJa IX: 102.

izvȓnuti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *izvrnȕt* (Brač), *zv'rnuti* (Varaždin), *izvrnuti, zvrnuti* (RKKJ)
Postalo od psl. **jьzvьrtnǫti* (sln. *zvrnīti, zvȓniti*, rus. *изверну́ться* 'izmaknuti se'), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **vьrtnǫti*, v. ***vrnuti***.

ìzvrstan *prid.* (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *ȉzvrsan* (Vrgada)
TVORBA *ȉzvrsno*
Izvedeno od sintagme *iz vrste*, v. ***iz***, ***vrsta***. Usp. sln. *izvȓsten*. Za sličan razvoj značenja usp. ***izvanredan*** i lat. *ēgregius* 'odličan,

izvrstan', što je složeno od *ex* 'iz' i *grex* ⟨G *gregis*⟩ 'stado; četa'.

izvŕšiti[1] (15. st. Marulić) 'provesti, obaviti'

DIJALEKTI I POTVRDE *izvršȉt* (Brač), *izvršîti* (Vrgada), *zvŕšiti* (Varaždin), *izvršiti, zvršiti* (RKKJ)

TVORBA *izvršénje*, *ìzvŕšnī* (19. st.)

Izvedeno od ***vršiti***[1]. Usp. sln. *izvršíti*, bug. *извр̀ша*. Usp. i njem. *ausüben*.

izvŕšiti[2] 'obaviti vršidbu'

Izvedeno od ***vršiti***[2].

ìzvūći ⟨prez. *izvúčem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *izvũć* ⟨prez. *izvūčȅn*⟩ (Brač), *izvũći* ⟨prez. *izvūčȅš*⟩ (Vrgada), *izvũć* ⟨prez. *izvučẽn*⟩ (Senj), *zȉvūć* (Grobnik), *zvl'ęći* ⟨prez. *zvl'ęčęm*⟩ (Varaždin), *izvleći, izvući* (RKKJ)

Postalo od psl. **jьzvelkti* ⟨prez. **jьzvьlkǫ*⟩ (stcsl. *izvlěšti*, sln. *izvlẹ́či*, rus. *извóлочь*, polj. *zwlec*), što je složeno od **jьz*, v. ***iz***, i **velkti*, v. ***vući***.

Lit.: ESSJa IX: 90.

J

jâ *zam.* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *jã* (Senj), *j°ã* (Vrgada), *jõ* (Brač), *jậ* (Varaždin), *j'ā* (Gola), *jȁ* (Novi, Orlec), *jȁ, jȁst* (Grobnik), *jã*, emfatički *jãs* (Orbanići), *ja* (RKKJ)

Postalo od psl. **a, *azъ* (rus. *я*, polj. *ja*, stčeš. *jáz, já*, stcsl. *azъ*, sln. *jȁz*, dijal. *jȁst*) < ie. **h$_1$eg'H, *h$_1$eg'Hom* (lit. *àš*, latv. *es*, het. *uk, ugga*, ved. *ahám*, lat. *egō*, grč. *ἐγώ*). Za psl. se rekonstruiraju dvije varijante ove osobne zamjenice. Pretpostavlja se da je **azъ* < **h$_1$eg'Hom* bio pragmatički obilježen oblik za isticanje. Ie. varijanta **h$_1$eg'H* rekonstruira se na temelju bsl. i het.

Lit.: Gluhak 283; Derksen 31; SP I: 166f.; ESSJa I: 100ff.; Matasović 2008: 232.

jàblān *m* (13. st. Mon. ep. Zagr.) *bot. (Populus pyramidalis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jablôm* (Brač), *jȁblan* (Vrgada), *j'ablan* (Varaždin) *jablan* (RKKJ)

Postalo od psl. **ábolnь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *jáblan ž*, rus. *я́блонь*, polj. *jabłoń*) < **h$_2$ebol-n-* (stprus. *wobalne*, stir. *aball* 'drvo jabuke'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***jabuka***. Prvotno je značenje 'drvo jabuke'. Značenje 'jablan' zabilježeno je od 19. st., a razvilo se zbog jednake boje drveta.

Lit.: Skok I: 742f.; Gluhak 283f.; Derksen 25; SP I: 146; ESSJa I: 47; Snoj 231.

jàbučica *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***jabuka***. Usp. sln. *jábolčica*.

jàbučnī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jậbučni* (Varaždin)

Postalo od psl. **áblъčьnъ* (sln. *jábolčen*, rus. *я́блочный*, polj. *jabłeczny*), što je izvedeno od **ablъka, *ablъko*, v. ***jabuka***.

Lit.: ESSJa I: 44.

jàbuka *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãbuka* (Brač), *jȁbuka* (Vrgada, Senj), *j'abuka* (Varaždin), *jab'ka* (Gola), *jabuka* (RKKJ)

TVORBA *jȁbukov* (19. st.) (*jȁbukovača* (19. st.))

Postalo od psl. **áblъka, *áblъko* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *я́бълка*, sln. *jábolka, jábolko*, stcsl. *ablъko*, rus. *я́блоко*, polj. *jabłko*), što je izvedeno od ie. **h$_2$eb-l-* 'jabuka' (lit. *obuolỹs*, latv. *ābõls* 'jabuka, djetelina', stprus. *woble*, stvnj. *apful, afful*, stir. *ubull*). U južnoslavenskim jezicima riječ pripada *a*-osnovama, što se razvilo ili pod utjecajem riječi za druge voćke (npr. ***kruška***) ili je Nmn. srednjeg roda shvaćen kao Njd. ženskog roda. Riječ za jabuku u europskim ie. jezicima možda potječe iz nekog predindoeuropskog supstrata. U lat. i grč. nalazimo slične riječi koje imaju *m-l* (lat. *mālum*, grč. *μῆλον*), što glasovno ne odgovara ostalim riječima u ie. jezicima.

Lit.: Skok I: 742f.; Gluhak 284; Derksen 25, 26; SP I: 146f.; ESSJa I: 44; Snoj 231f.

jàčati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jačiti* (RKKJ)

TVORBA *jàčānje, nadjačávati* (19. st.)

Izvedeno od ***jak***[1]. Usp. sln. *jáčati*.

jȁd (jâd) *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȁd* (Brač, Vrgada), *jâd* (Senj), *jật* (Varaždin), *j'āt* (Gola), *jîd ž m* 'ljutnja' (Vodice), *jad* (RKKJ)

Postalo od psl. **ědъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'otrov' (stcsl. *jadъ* 'otrov', sln. *jâd* 'žalost, patnja, bol', rus. *яд* 'otrov', polj. *jad* 'otrov, toksin, ljutnja, pakost'), što može biti izvedeno od ie. korijena **h$_1$ed-* 'jesti'. Za semantički razvoj usp. fr. *poison* 'otrov' < lat. *potiō* ⟨G *potiōnis*⟩ 'napitak'. Druga je mogućnost da je psl. riječ izvedena od ie. **h$_2$eyd-* 'nateći', v. ***jedro***. Usp. ***jed***.

Lit.: Skok I: 743f.; Gluhak 284f.; Derksen 150; ESSJa VI: 45ff.; Snoj 232.

jàdan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãdan* (Brač), *jȁdan* (Senj), *j'adẹn* (Varaždin, Gola)

TVORBA *jȁdnīk* (*jȁdnica*)

Postalo od **ědьnъ* (sln. star. *jáden* 'nesretan', bug. *я́ден* 'tužan'), što je izvedeno od **ědъ*, v. ***jad***.

Lit.: ESSJa VI: 49.

jȁdati se (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jad'ati se* (Gola), *jȁdati* (Vrgada), *j'adati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***jad***.

jȁdikovati (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jadikȗvati* (Varaždin)

TVORBA *jȁdikovānje*, *jȁdikōvka*

Izvedeno od ***jad*** pojedinačnim sufiksom *-ikovati*.

jȁganjac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jagãńac* (Brač), *jãgńęc* (Varaždin) *jaganac* (RKKJ)

Postalo od psl. **ágnьcь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *agnьcь*, sln. *âgnec*, *jâgnec*, *jâgnjec*, *jânec*, *jânjec*, rus. dijal. *ягунец*, češ. *jehnec*), što je deminutiv od **agne*, v. ***janje***. Drugo je *-a-* u hrv. odraz naknadno dodanog jera (**agьnьcь*).

Lit.: Derksen 26; SP I: 151; ESSJa I: 57.

jàgla (jágla) *ž* (19. st. Karadžić) *reg.* 'jelo od ukuhanog kukuruznog brašna, kaša' (HER), 'kukuruzovo zrno što je puklo kod kokanja; kokica' (ARj)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãgli* 'kaša kukuruzna od krupice' (Cerje), *jagli* (RKKJ), *jagli, jaglo* (Vitezović)

Postalo od psl. **ag(ъ)la* (sln. *jâgla, jâglo* 'zrnje prosa', rus. *ягла́* 'kaša', polj. *jagła* 'proso'). Dublja je etimologija nepoznata. Možda je u vezi s ***jagoda***, ako je prvotno značenje bilo 'zrno prosa'. Nije vjerojatna veza s lit. *uõglis* 'danica, izdanak', *uoglus* 'neka biljka' od *áugti* 'rasti', v. ***aukcija***. Usporedba s korijenom koji je u ***igla*** nije moguća. Psl. se rekonstrukcija temelji na etimološkome povezivanju s *jagoda*. Druge su moguće psl. rekonstrukcije **jag(ъ)la* i **ěg(ъ)la*.

Lit.: Skok I: 746; Vasmer III: 480; Boryś 2007: 202; ESSJa VIII: 168f.

jàglac *m* (18. st.) *bot. (Primula columnae)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jàglac* ⟨G *jàglāca*⟩ (bački Hrvati), *jaglac, jaglece, jaguc* (RKKJ)

Vjerojatno izvedeno od ***jagla*** 'kaša', zbog žute boje cvijeta. Manje je vjerojatno da je izvedeno od čak. riječi za 'iglu', *jagla*, v. ***igla***. U tom bi slučaju poticaj za razvoj značenja bio busen s drščima i pupoljcima koji poput "igala" izbijaju iz zemlje. Usp. sln. dijal. *jeglȅc, jáglec, iglȅc*.

Lit.: Skok I: 745; Vajs 2003: 355ff.; Snoj 238.

jàgma *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãgma* (Brač), *j'āgma* (Gola), *jȁgma* (bački Hrvati)

TVORBA *jãgmit se* 'otimati se oko čega' (Brač)

Balkanski turcizam ratničke terminologije (usp. rum. *iamă*, bug. *яма*, ngr. *διαγουμίζω* 'pljačkati'). Posuđeno preko tur. *yağma* iz perz. *yaġmā*.

Lit.: Gluhak 285; Škaljić 358.

jàgnjēd (jàgnjēd) *m* (15. st. Mon. croat.) 'vrsta topole' *bot. (Populus nigra)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jagńed, jagned* (RKKJ)

Postalo od psl. **agnędъ* (sln. *jāgned*, rcsl. *агнядъ*, češ. *jehněda*, rijetko *jehněd*), što je možda izvedeno od **agnę*, v. ***janje***. Semantička bi poveznica bila pahuljasto sjeme koje ovo stablo ima i koje podsjeća na vunu. Sufiks bi bio isti kao u ***govedo***. Manje je vjerojatna mogućnost da je u vezi s grč. *ἄγνος* 'konopljika, *Vitex agnus-castus*', odnosno da su grčka i slavenska riječ posuđene iz nekog europskog supstrata.

Lit.: Derksen 26; ESSJa I: 55f.; Beekes 13.

jàgoda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãgoda* (Brač), *jȁgoda* (Vrgada), *j'agoda* (Varaždin), *jag'oda* (Gola), *jagoda* (RKKJ)

Postalo od psl. **ágoda* ⟨a. p. *a*⟩ 'bobica' (stcsl. *agoda* 'voće', sln. dijal. *jágoda* 'bobica', rus. *я́года* 'bobica', polj. *jagoda* 'bobica'), možda od ie. **$h_2$og-eh$_2$* (lit. *úoga*, latv. *uôga*, got. *akran* 'plod', stir. *áirne* 'gloginja, trnjina').

Lit.: Skok I: 747; Gluhak 285; Derksen 27; SP I: 152; ESSJa I: 57ff.; Snoj 233.

jàgodica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jagọd'ica* (Gola)

Postalo od **agodica* (sln. *jágodica* 1. 'mala jagoda'; 2. 'gornji dio prsta, nasuprot noktu', mak. *јагодица* 'jagodica na licu', rus. *я́годица* 'guz, debelo meso'), što je izvedeno

od psl. **agoda*, v. ***jagoda***. Najstarije je značenje u hrv. 'izbočeni dio lica pod okom'.

Lit.: ESSJa I: 59.

jȁguār *m*

Posuđeno preko njem. *Jaguar* iz port. *jaguar*, što je iz brazilskog jezika tupi *jagwár(a)* 'životinja mesojed'.

Lit.: Snoj 233; Kluge s. v. Jaguar.

jȁhati ⟨prez. *jȁšēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãhot* (Brač), *jȁhati* (Vrgada), *j'ahati* (Varaždin), *jahati* (RKKJ)

TVORBA *jȁhāč* (19. st.) (*jahàčica*, *jàhāčkī*), *jàhāćī* (*jahàćica* 'životinja koja se može jahati, služi za jahanje'), *jȁhānje*

Postalo od psl. **ě̋xati* 'ići na kolima, jahati' (stcsl. *jaxati* ⟨prez. *jadǫ, jaxajǫ*⟩, sln. *jâhati* ⟨prez. *jâham, jâšem*⟩ 'jahati', rus. *éxamь* ⟨prez. *éду*⟩, polj. *jechać*), što je postalo od ie. korijena **yeh$_2$-* (lit. *jóti* 'jahati', latv. *jât* 'jahati', skr. *yā́ti* 'voziti se, putovati'). Usp. ***jato***, ***jezditi***. Supletivne paradigme u stsl. i rus. pokazuju da je korijen **ěx-* u ostalim jezicima poopćen iz aorista. Početno *e-* u rus. i polj. je sekundarno. Na isti je način izveden slavenski glagol **maxati*, v. ***mahati***.

Lit.: Skok I: 747; Derksen 151, 154; ESSJa VIII: 169ff.; Snoj 233.

jȁhta *ž*

TVORBA *jȁhtāš* (*jahtàšica*, *jȁhtāškī*)

Posuđeno preko eng. *yacht* ili njem. *Jacht* iz niz. *jacht*, što je skraćeno od srniz. *jachtschip* 'lađa za lov', a to je pak složeno od *jacht* 'lov' i *schip* 'lađa, brod'. Niz. *jacht* je izvedeno od *jagen* 'loviti' < germ. **jagojan*. Od istog je germanskog korijena postalo i njem. *Jäger*, v. ***jeger***.

Lit.: Snoj 233; Kluge s. v. Jacht.

jajášce *sr* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***jaje***. Usp. sln. *jājčece*.

jájce *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'ęjcę* (Varaždin), *jajce* (RKKJ)

Postalo od psl. **ajьcè* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *aice*, sln. *jájce*, rus. *яйцó*, češ. *vejce*), što je izvedeno od **aje*, v. ***jaje***.

Lit.: Derksen 27; SP I: 153; ESSJa I: 63.

jáje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jôje* (Brač), *j°âje* (Vrgada), *jâje* (Senj), *jaje* (RKKJ)

Postalo od psl. **âje* ⟨a. p. *c*⟩ (polj. *jajo, jaje*) < ie. **h$_2$ōw(y)om* (grč. *ᾠόν*, lat. *ōvum*, stvnj. *ei*, srvelš. *wy*, av. *aēm*, arm. *jow*), što je izvedeno iz istoga korijena kao i ie. **h$_2$ewi-* 'ptica', v. ***avion***.

Lit.: Skok I: 749; Gluhak 285f.; Derksen 27; SP I: 153; ESSJa I: 61f.

jâjnī *prid.* (15. st. nema u ARj)

Postalo od psl. **ajьnъ(jь)* (sln. *jájen* (Plet.), polj. *jajny*), što je izvedeno od **aje*, v. ***jaje***.

Lit.: ESSJa I: 64.

jâjnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *jệjnik* (Varaždin)

Izvedeno od ***jajni***, v. ***jaje***. Kalk prema nlat. *ovarium*. Usp. polj. *jajnik*, sln. *jâjčnik*, njem. *Eierstock*. U starijem jeziku *jajnik* označuje 'jelo od isprženih jaja' i 'uskršnji kolač s jajem'.

Lit.: HER 519.

jajòlik *prid.*

Složeno od ***jaje*** i ***lik***. Usp. ***ovalan***.

jȁjovōd *m*

Složeno od ***jaje*** i ***voditi***. Kalk prema njem. *Eileiter*, nlat. *oviductus*.

jâk[1] *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić) 'snažan'

DIJALEKTI I POTVRDE *jôk* (Brač), *j°âk* (Vrgada), *jâk* (Senj), *jãki* (Varaždin), *j'ậk* (Gola), *jak* (RKKJ)

TVORBA *jačìna* (15. st. Marulić), *jâko*

Postalo od psl. **ě̂kъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'kakav, vrstan' (stcsl. *jakъ* 'poput', polj. *jaki* 'kakav, koji', sln. *jâk* 'jak, snažan', bug. *якъй*, gluž. *jakni* 'izuzetan, moćan, snažan'), što je izvedeno od zamjeničke osnove **jь-*, v. ***koji***, sufiksom **-akъ*, koji se nalazi i u ***kako***, ***tako***. Za značenjski razvoj 'kakav' > 'snažan', koji se nalazi u južnoslavenskom i gornjolužičkom, usp. rum. *tare* 'snažan, jak' < lat. *tālis* 'takav' (vjerojatno pod utjecajem slavenskog), usp. i grč. *οἵός τε* 'koji može, koji je sposoban' i latinizam ***kvaliteta*** 'vrlina', od lat. *quālis* 'kakav'.

Lit.: Skok I: 18, 702; II: 112f.; Gluhak 286; Derksen 28; ESSJa IX: 171.

jȁk² *m zool. (Poephagus grunniens, Bos grunniens)*

Posuđeno preko njem. *Jak* i eng. *yak* iz tibet. *gyak* 'govedo'.

Lit.: Snoj 233.

jàkna *ž*

Poput sln. *jâkna* posuđeno iz njem. *Jacke*, što je preko fr. *jacque* 'kratak, uzak gornji dio muške odjeće', star. *jaque* 'gornji dio vojnog odjela' i šp. *jaco* vjerojatno posuđeno iz arap. *šakk* 'zaštitni prsluk'. Postoji mogućnost da je francuska riječ izvedena od nadimka za seljake, osobnog imena *Jacques* 'Jakov' i da je prvotno označavala dio seoske nošnje.

Lit.: Snoj 233; Kluge s. v. Jacke; EWD 755.

jakobínac *m* 'član radikalne političke skupine u doba Francuske revolucije'

TVORBA *jakobínčev*

Posuđeno, možda preko njem. *Jakobiner*, iz fr. *Jacobins*, što je izvedeno od osobnog imena *Jacob* 'Jakov'. Jakobinci su ime dobili po dominikanskom samostanu sv. Jakova u kojem su se sastajali.

Lit.: Mršić 147.

jákōst *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jōkȍst* (Brač), *ją̑kost* (Varaždin)

Izvedeno od ***jak***[1]. Usp. sln. *jākost*, polj. *jakość* 'kakvoća, kvaliteta'.

jâl *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ją̑l* (Varaždin), *j'āl* (Gola), *jal* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Nalazi se u kajk. i u sln. *jâl*, možda i csl. *alъ* 'nesreća' (Mikl. iz neodređenog glagoljskog rukopisa). Možda je izvedena od istoga korijena kao i ***jalov*** (usp. rus. *я́лый* 'jalov'). Druga je mogućnost da je posuđena iz mađ. *ál* 'varljiv'. Manje je vjerojatno da je preko avarskoga posuđena iz turkijskoga korijena odraženog u tur. *āl* 'prijevara'. Postoji i mogućnost da je riječ srodna s grč. ζῆλος 'gorljivost, nadmetanje, ljubomora', stir. *áil, ál* 'zahtjev, molba' < **(H)yeh₂lo-* 'gorljivost', od ie. **(H)yeh₂-* 'goniti, osvetiti'.

Lit.: Skok I: 750f.; Gluhak 286; Bezlaj I: 218; Matasović 2009: 433.

jàlov *prid.* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *jālov* (Brač), *jàlov* (Senj), *j'alof* (Varaždin), *j'alǫf* (Gola), *jalov* (RKKJ)

TVORBA *jālovica* 'životinja koja ne može dati plod' (Brač), *jalovȉca* 'neplodna žena' (Senj)

Postalo od psl. **álovъ* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *alova, jalovъ* (Mikl.), sln. *jálov*, rus. *я́ловый*, polj. *jałowy*), vjerojatno srodno s lit. dijal. *olaus* 'neoženjen, neudana', latv. *ālava* 'krava koja ne daje mlijeka', vjerojatno od ie. **yoh₁l-u-* (latv. *jêls* 'sirov, nezreo', lit. *jẽlas* 'neukiseljen, neusoljen, sirov', srvelš. *an-ial* 'pustopoljina'). Od istog je korijena i rus. *я́лый* 'jalov' < **ye/oh₁l-o-*. Nije moguće tradicionalno povezivanje bsl. riječi s korijenom **alu-* 'gorak', v. ***aluminij***.

Lit.: Gluhak 286f.; ESSJa I: 67; Snoj 233f.; Vasmer III: 488; Matasović 2009: 432f.

jàloviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jàlovit* 'kastrirati' (Gacka)

Postalo od **(j)aloviti* (sln. *jalovīti*, rus. *яловиться* 'odmarati se (o zemlji)', gluž. *jałowić*), što je izvedeno od **(j)alovъ*, v. ***jalov***.

Lit.: ESSJa I: 67.

jàma *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jāma* (Brač), *jàma* (Vrgada, Senj), *j'ama* (Varaždin, Gola), *jama* (RKKJ)

TVORBA *jàmica* (17. st.), *jàmskī* (19. st.)

Postalo od psl. **áma* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *jama*, sln. *jáma*, rus. *я́ма*, polj. *jama*), nejasne dublje etimologije. Možda od istoga korijena kao lat. *egeō* < ie. **h₁eg-* 'nedostajati'. Psl. oblik bio bi izvodiv iz **h₁og-meh₂*, a značenjski bi razvitak bio 'manjak, nedostatak' > 'praznina, rupa'. Manje je vjerojatno da je psl. riječ u vezi s grč. ἄμη 'vjedro, lopata', ἀμάομαι 'crpsti, skupljati (vodu)'.

Lit.: Skok I: 752; Gluhak 287; Derksen 28; ESSJa I: 70; Snoj 234; Matasović 2010.

jàmac (jȁmac, jámac) *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jōmȁc* (Brač), *jºāmàc* (Vrgada), *jamac* (RKKJ)

Postalo od **jьmьcь* (usp. csl. *jemьcь* (Mikl.), sln. *jemec* (Plet.) (možda iz csl.), rus. dijal.

емéц 'brz, bistar, spretan, oštrouman, podmitljivac'), što je izvedeno od **ęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩, v. ***uzeti***, usp. ***imati***. Možda je srodno i polj. *jeniec* 'zarobljenik' < **jьmьcь* ili < **ętьcь*, usp. strus. *ятьць* 'onaj koji privodi na sud', češ. *jatec* 'zarobljenik'. U hrv. je vjerojatno stariji lik **ętьcь* preoblikovan u **jьmьcь* prema prezentu **jьmǫ*. Postoji mišljenje da je kalk prema dalmat. *manupriso*, tal. *mallevadore* < lat. *manum levatore* 'koji uzima, diže, daje ruku, uzima što na se'. Prvotno je značenje bilo 'onaj koji preuzme obvezu koju glavni dužnik ne može ispuniti'.

Lit.: Skok I: 777; ESSJa VIII: 229f.; Snoj 234; Boryś 212.

jàmačno (jàmačno) *pril.* (16. st.)

Prilog izveden od pridjeva *jàmačan, jàmačan* 'jak, čvrst, pouzdan, siguran' (16. st.), koji je izveden od ***jamac***.

jàmčiti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

Izvedeno od ***jamac***.

jàmstvo (jàmstvo) *sr* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jamstvo* (RKKJ)

TVORBA *jàmstvenī*

Poput ***jamac*** izvedeno od korijena koji je u psl. glagolu **ęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩, v. ***uzeti***.

jàntār *m* (19. st.)

TVORBA *jàntārnī*

Posuđeno iz rus. *янтáрь*, starije *енmарь*, što je iz lit. *gintãras, gentãras* nepoznate etimologije.

Lit.: Gluhak 287; Vasmer III: 491; Snoj 234.

jànuār *m* (14. st. Mon. serb.; 17. st. Divković) 'prvi mjesec u godini, siječanj'

DIJALEKTI I POTVRDE *jenõr* (Brač), *jẽnar* (Senj), *januarij* (19. st.), *jenvar* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.), *dženar* (15. st. (Mon. serb., zapisano *čenar*), 16. st.), *đenar* (14. st. Mon. serb.), *januar* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Jānuārius*. Latinski je naziv izvorno pridjev izveden od imena boga *Jānusa*. Jānus je bio bog ulaza i izlaza, vrata i početaka. Mjesec siječanj dobio je naziv *Jānuārius mēnsis*, dosl. 'Janusov mjesec', jer je prvi mjesec nakon zimskog suncostaja. Manje je vjerojatno mišljenje da je mjesec dobio taj naziv jer je prevrtljiv. Ime *Jānus* izvedeno je od lat. *iānus* 'vrata', što je od korijena koji je u ***jahati***. Oblici poput *đenar, dženar*, potvrđeni u starijem jeziku, posuđeni su iz nekog romanskog izvora, usp. tal. *gennaio*, furl. *dzenar*.

Lit.: Skok I: 754; Gluhak 287f.; REW 4576; Mršić 149; Kluge s. v. Januar; etymologiebank s. v. januari.

jànje *sr* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãńac* (Brač), *jàńe* (Vrgada), *jãnjčić* (Senj), *j'ańę* (Varaždin), *janac, janec, jańę, jańec* (RKKJ)

TVORBA *jànjād*

Postalo od psl. **ágnę* ⟨G **ágnęta* a. p. *a*⟩ (stcsl. *agnę* ⟨G *-ęte*⟩, srp. *jàgnje*, sln. *jágnje*, ukr. *ягня́*, polj. *jagnię*) < ie. **$h_2$eg^{w}-n-* (lat. *agnus*, grč. *ἀμνός*, stir. *úan*). U psl. je na ie. korijen dodan sufiks **-ę-* < **-ent-*, uobičajen u nazivima za mladunčad, usp. ***tele***, ***štene***. Standardno hrvatsko *-nj-* nastalo je asimilacijom skupine *-gnj-*, što je pravilni odraz starijega *-gn-* (usp. ***dagnja***). Druga je mogućnost da je nastalo analogijom prema deminutivu *jánjac* < **agnьcь*, v. ***jaganjac***, u kojem je u kosim padežima pojednostavljena skupina *-gnjc-* u *-njc-* ⟨G **agnьca*⟩ > ⟨G **jagnjca*⟩.

Lit.: Skok I: 746; Gluhak 288; Derksen 26; SP I: 150f.; ESSJa I: 54f.; Snoj 232f.; Matasović 2008: 160.

jànjećī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jànjeći, janjẽći* (Gacka)

Postalo od **agnętjьjь* (srp. csl. *agnęšťь*, sln. *jāgnječji*, rus. *ягня́чий*, češ. *jehněcí*), što je izvedeno od **agnę*, v. ***janje***.

Lit.: ESSJa I: 56.

jànjetina *ž* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãńetina* (Brač), *jańẽtina* (Vrgada), *jànjetina* (Senj), *j'ańętina* (Varaždin), *jańetina* (RKKJ)

Postalo od psl. **agnętina* (sln. *jágnjetina, jagnjetína*, rus. *ягня́тина*, češ. *jehněčina*), što je izvedeno od **agnę*, v. ***janje***.

Lit.: ESSJa I: 56.

jànjičār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jàničār, jànjičār* (bački Hrvati)

TVORBA *jànjičārev, jànjičārskī*

Posuđeno iz tur. *yeniçeri*, što je složeno od *yeni* 'nov' i *çeri* 'vojska'. Balkanski i europski turcizam, usp. bug. *яни́чарин, еничарин*, alb. *jeniçer*, njem. *Janitschar*, tal. *giannìzzero*. *Janjičari* su bili vojnici uglavnom prisilno unovačeni od djece pokorenih kršćanskih naroda.

Lit.: Skok I: 753; Stachowski 112.

jȁo *uzv.*

Onomatopeja.

jâr *prid.* (19. st.) 'vruć'

Vjerojatno izvedeno od istoga korijena koji je u ***jari*** (v. tamo za raspravu o etimologiji), usp. ***jarki***.

Lit.: Skok I: 756f.; Gluhak 288.

jàra *ž* (15. st. Glasnik; 19. st.) 'velika vrućina, žega'

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***jari***. Značenje se vjerojatno razvilo od 'toplo doba (godine)' u 'vrućina'.

jàrac *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãrac* (Brač), *jȁrac* (Vrgada, Senj), *j'arẹc* (Varaždin), *jarac, jarec* (RKKJ)

TVORBA *jârčev* (17. st.)

Postalo od **ěrьcь* (sln. *jārec* 'neuškopljeni ovan, jare rođeno u proljeće, jaro žito', rus. dijal. *ярéц* 'jednogodišnje mladunče dabra', polj. dijal. *jarzec, jarec* 'jari ječam'), što je izvedeno od **jaro*, v. ***jari***.

Lit.: Gluhak 289; Derksen 153; ESSJa VIII: 181; Snoj 235.

járak (jârak) *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *járak* (Lika), *jãrẹk* (Varaždin), *j'ārẹk* (Gola)

Poput sln. *jārek*, ukr. *я́рык*, posuđeno iz nekog turkijskog izvora. Usp. sj. tur. *yar* 'strma obala, provalija', južnoturski (osmanlijski) *yarık* 'rascijep', čag. *yaruɣ*, izvedenice od *yarmak* 'rascijepati'. Možda je došlo do ukrštanja s tur. (osmanl.) *arik* 'kanal', kirg. *arïk*.

Lit.: Skok I: 757; Gluhak 289; Snoj 235.

járam *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jōrôm* (Brač), *j°ār°ām* (Vrgada), *jarām* (Senj), *jãrẹm* (Varaždin), *j'ârâm* (Gola), *jaram, jarem* (RKKJ)

Postalo od psl. **arьmъ, *arьmò* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *jarьmъ*, sln. *járem*, rus. *ярмó*, polj. *jarzmo*) < ie. **h₂er-mn-H*, što je stari kolektivni ili dualni lik imenice **h₂er-mn-* 'rame', v. ***rame***. Semantička je poveznica oblik jarma koji je isti kao oblik dvaju ramena.

Lit.: Skok I: 757; Gluhak 289f.; Derksen 28; SP I: 158; ESSJa I: 76ff.; Snoj 235; Pronk 2010.

jârbol *m* (16. st. čakavci)

DIJALEKTI I POTVRDE *jôrbul* (Brač, Pitve, Zavala), *j°ārbū* (Vrgada), *jārbul* (Senj), *jȁrbol* ⟨G *jàrbōla*⟩ (bački Hrvati)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora (usp. veljot. *juarbul*, furl. *arbul* 'drvo') < lat. *arbor* ⟨G *arboris*⟩ 1. 'drvo, stablo'; 2. 'jarbol', možda od ie. **h₃rdʰ-* 'visok, uspravan', v. ***orto-***. Usp. i sln. *járbol*.

Lit.: Skok I: 56; Gluhak 290; Snoj 235; de Vaan 52.

jârd *m*

Posuđeno iz eng. *yard* < pgerm. **gazdaz* 'šiba, prut', možda srodno s lat. *hasta* 'motka, štap', srir. *gat* 'prut, šiba'. Vjerojatno je riječ o posuđenici iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: de Vaan 280; Matasović 2009: 155.

jàre *sr* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jàre* (Vodice, bački Hrvati)

TVORBA *jàrād, jàrećī* (19. st.)

Postalo od **ěrę* ⟨G **ěręte*⟩ (sln. *jarè* 'janje', strus. *ярꙗ* 'janje', usp. i češ. *jeřatko* 'jednoipolgodišnja ovca'), što je izvedeno od **jarъ*, v. ***jari***, sufiksom **-ę-* kao u ***janje***, ***tele***.

Lit.: Derksen 151; ESSJa VIII: 172.

jarèbica *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ōreb* (Lumbarda), *jarebìca* (Brač, Vrgada), usp. i *ōreb, ōrieb* 'jarebica grivnja' (Brač), *õrebica* (Orlec), *orebìca* (Šmrika i Kraljevica, Omišalj), *j'arẹbica* (Varaždin), *jârep* (Pajngrt), *jarebica, jerebica* (RKKJ)

TVORBA *jarèbičica, jarèbičjī, jerèbičjī, jarèbinjī, jarebinjak* 'biljka', *rebuša, rēbȁc* 'Vrgada', *jarebac* (Pakoštane, Dalmacija), *jarebiti se* ⟨prez. *-ī*⟩ (subjekti *kokoš* i *ptica* kad gubi perje)

Postalo od psl. **erębìca* (sln. *jerebíca, jarebíca*, bug. *еребица, яребица*, slč. *jarabica*), što je izvedeno od **èrębъ, *èrębь* ⟨a. p. *c*⟩ (hrv. star. *jârēb*, sln. *jerêb, jarêb*, strus. *ерябь, орябь*, polj. dijal. *jarząb* 'drvo oskoruše') < ie. **Her(m)b$^{(h)}$-* (lit. dijal. *jerubẽ, jerumbẽ, ìrbė* 'lještarka', latv. *ierube* 'jarebica', *irbe* 'lještarka', stisl. *jarpi* 'lještarka'). Možda je korijen isti kao u stisl. *jarpr* 'smeđ', steng. *eorp* 'crnomanjast'. Sufiks je isti kao u ***galeb***, ***jastreb***, ***golub***. Alternacija *(j)e-/(j)a-* u slavenskim jezicima nije sasvim jasna. Možda je *ja-* analoško prema *jastreb* ili treba pretpostaviti i varijantu s početnim **ě-*.

Lit.: Skok I: 758; Derksen 142; SP VI: 133f.; ESSJa I: 73.

jàretina *ž* (14. st. Magnifica; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jàretina* (Gacka), *j'arętina* (Varaždin)

Postalo od **jarętina* (rus. *ярятина*), što je izvedeno od **jarę*, v. ***jare***.

Lit.: ESSJa IX: 172.

jârī *prid.* (17. st.) 'koji se sije u proljeće, proljetni'

DIJALEKTI I POTVRDE *j°ârī* (Vrgada), *jąri* (Varaždin), *jar* (RKKJ)

Postalo od psl. **ěrъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'proljetni' (sln. *jâr*, ukr. *ярый* 'proljetni, mlad', polj. dijal. *jary*), što je izvedeno od imenice **ěrъ* 'proljeće ili ljeto' (hrv. star. *jâr* 'vrućina' (18. st. Kavanjin), ukr. *яр*, polj. dijal. *jar*) < ie. **(H)yeh$_1$-r-* (lit. dijal. *jéras* 'janje', latv. *jęrs* 'janje', stprus. *eristian* 'janje', grč. *ὥρα* 'vrijeme, doba', stvnj. *jār* 'godina', av. *yārə* 'godina'). Postoji i mogućnost da je *jar* u značenju 'vruć, žestok' srodno s grč. *ζωρός* 'žestok, snažan', što je postalo od drugog ie. korijena **(H)yeh$_3$-r-*.

Lit.: Skok I: 755f.; Gluhak 288; Derksen 151f.; ESSJa VIII: 178.

jârkī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jârki* (Varaždin)

Postalo od **ěrъkъ* (sln. *járek*, rus. *яркий*, polj. *jarki* 1. 'proljetni; nježan, osjetljiv'; 2. 'žestok (o čovjeku)'), što je izvedeno od **ěrъ*, v. ***jari***.

Lit.: ESSJa VIII: 180.

jàruga *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jàruga* (Lika), *jar'uga* (Gola)

TVORBA *jarùžati*

Poput rus. *ярýга*, ukr. *ярýха*, polj. *jaruga*, sln. *jarúga*, posuđeno iz nekog turkijskog izvora, v. ***jarak***.

Lit.: Skok I: 757; Vasmer III: 494; Bezlaj I: 220.

jâsan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'asęn* (Varaždin), *jasen* (RKKJ)

TVORBA *jàsno, jasnòća*

Postalo od psl. **ěsnъ* ⟨a. p. *a*⟩ < **ěsknъ* (stcsl. *jasnъ*, sln. *jásen*, rus. *ясны*, polj. *jasny*) < ie. **Heysk-no-*, što je izvedenica od istoga korijena od kojega je i ***iskra***.

Lit.: Skok I: 758f.; Gluhak 290; Derksen 153; SP VI: 148f.; ESSJa VI: 51f.; Snoj 235.

jâsēn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãsen* (Brač), *j'âsen* (Vrgada, Senj, Gacka, Mraclin), *jèsēn* (Omišalj, Novi, Grobnik), *jęsen* (Ozalj), *jèsen* (Orbanići), *j'ęsen* (Odra), *jęsen* (Cerje), *j'asęn* (Varaždin), *j'asęn* (Varaždin), *j'ęsen, j'ọsen* (pomurski Hrvati), *jasen, jesen* (RKKJ)

Postalo od psl. **asenь, *esenь* (sln. *jésen* ⟨G *jesẹ́na*⟩, *jásen* ⟨G *jasẹ́na*⟩ (Plet.), bug. *óсень*, rus. *ясень*, polj. *jesion*, polj. dijal. *jasień*, češ. *jasaň, jasan*, češ. dijal. *jeseň*). Ie. rekonstrukcija je nejasna; bsl. akut upućuje na ie. **Heh$_3$-s-n-/*Hh$_3$-es-n-* (lit. *úosis*, latv. *uôsis*, stprus. *woasis*), ali lat. *ornus* 'crni jasen', stir. *uinnius*, stvnj. *asc*, arm. *hac'i* i slavenska varijanta **esenь, *esenъ* su lakše izvodivi iz ie. **h$_3$es-n-*. Možda je u ovoj riječi akut nastao sekundarno na bsl. dugom samoglasniku.

Lit.: Skok I: 759; Gluhak 290; Derksen 29; SP I: 159; ESSJa I: 79f.; Snoj 240.

jàsle *ž, pl. t.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãsle* (Brač), *jàsle* (Vrgada), *jąsli, j'aslę* (Varaždin), *j'asle* (Gola), *jasla, jasle, jasli, jaslo* (RKKJ)

TVORBA *jàslice*

Postalo od psl. **ědsla, *ědslo, *ědsli* ⟨a. p. *a*⟩ 'žlijeb ili korito iz kojega se hrani stoka' (csl. *jasli* (Mikl.), sln. *jâsli ž mn.*, polj. *jasła*, rus. *ясли mn.*), što je izvedeno od korijena **ěd-* 'jesti', v. ***jesti*** sufiksom *-sl-*.

Lit.: Skok I: 776f.; SP VI: 142f.; ESSJa VI: 44f.

jàsmīn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jelšamîn* (Brač), *jasmîn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Jasmin* i šp. *yasmin* iz arap. *yāsamīn*, što je iz perz. *yāsaman*. Dijalektno *jasamin* je balkanski turcizam, tur. *yasemin*, usp. ngr. *γιασεμί*, alb. *jasemin, jesemin*. Oblici s *-el-* posuđeni su preko tal. *gelsomino*, što je iz istog orijentalnog izvora.

Lit.: Skok I: 759; Snoj 235.

jàsniti (jàsniti) (se) (17. st.)

Postalo od **ěsniti (sę)* (sln. *jasnīti*, rus. *яснить*, polj. *jaśnić*), što je izvedeno od **ěsnъ*, v. ***jasan***.

Lit.: SP VI: 145; ESSJa VI: 51.

jàstog *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãstog* (Brač, Pitve, Zavala), *jàstrog* (Vrgada), *jàstog* (Senj)

TVORBA *jãstožić* (Pitve, Zavala)

Posuđeno iz dalmatskog (usp. tal. *astaco*) < lat. *astacus*, što je iz grč. *ἀστακός*, vjerojatno supstratnog podrijetla.

Lit.: Snoj 235; Beekes 154f.

jàstrēb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãstreb* (Brač), *jàstreb* (Senj), *jàstrēb* (Vrgada, Posavina), *lãštreb* (Susak), *jậstręp* (Varaždin), *jastreb'ậc* (Gola), *jastreb* (RKKJ)

Postalo od psl. **ás(ъ)trębъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *jâstreb*, rus. *ястреб*, polj. *jastrząb*), možda < **$h_1$oh$_1$k'u-pt-ro-* 'brzi letač' (lat. *accipiter* 'jastreb, sokol', grč. *ὠκύπτερος* 'koji ima brza krila', skr. *āśu-pátvan-* 'koji ima brza krila'; grč. i skr. riječ su epiteti uz ptice poput jastreba), što je složeno od **$h_1$oh$_1$k'u-* 'brz' (skr. *āśú-* 'brz', grč. *ὠκύς* 'brz', lat. *ōcior* 'brži', srvelš. *diawg* 'lijen', dosl. 'nebrz') i **pt-* 'letjeti', v. ***pero***. Slavenska bi riječ bila izvedena sufiksom **-ębъ*, koji se nalazi u imenima ptica, usp. ***galeb***, ***jarebica***.

Lit.: Skok I: 760; Gluhak 291; Derksen 29; SP I: 159f.; ESSJa I: 83ff.; Snoj 236.

jàstuk *m* (18. st.)

TVORBA *jàstučić*

Posuđeno iz tur. *yastık* (*yazdık*). Balkanski turcizam, usp. bug. *ястък* 'krevet', alb. *jastëk*. Sinonimi su hrvatska riječ ***blazina*** i mađarski germanizam *vanjkuš* (kajk.).

Lit.: Skok I: 760; Gluhak 291.

jàto *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãto* (Brač), *jàto* (Vrgada, Senj), *j'ato* (Varaždin), *jata, jato* (RKKJ)

Postalo od psl. **ěto* ⟨a. p. *a*⟩ 'jato (ptica, riba)' (csl. *jato*, sln. *játo*, rus. dijal. *ят*, polj. rijetko *jato*) < ie. **yeh_2-tom* 'ono što ide' (skr. *yātá-* 'tijek, napredak'), što je izvedeno od **yeh_2-* 'ići, voziti se', v. ***jahati***.

Lit.: Gluhak 291; Derksen 154; ESSJa VIII: 182f.

jatrokémija *ž*

TVORBA *jatrokémičār, jatrokémičārev*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Iatrochemie*, eng. *iatrochemistry*). Riječ je složena od grč. *ἰατρός* 'liječnik' i ***kemija***. Grč. *ἰατρός* je izvedeno od *ἰάομαι* 'iscjeljivati, liječiti', nejasne etimologije. *Jatrokemija* je smjer u kemiji i medicini u 16. i 17. st. kojemu je glavna zadaća bila priprava lijekova, jer je sve životne procese i bolesti tumačio kemijskim reakcijama u organizmu.

Lit.: HE V: 45; Beekes 573.

jàūk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãuk* (Brač), *jafk, jauk, javk* (RKKJ)

Izvedeno od ***jaukati***.

jaúkati ⟨prez. *jàūčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jaūkȁt* (Brač), *jàukati* (Vrgada), *jậfkati* (Varaždin)

TVORBA *jaúkānje, jaúknuti* (18. st.)

Izvedeno od uzvika ***jao***. Za tvorbu usp. ***mijaukati***, ***mukati***. Usp. i sln. *jâvkati*, usp. ***jecati***.

jáva *ž* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'ava* (Varaždin), *java* (RKKJ)

Imenica nastala vjerojatno iz sveze *na javi* 'u budnom stanju' (16. st.). Tada je oblik *javi* shvaćen kao lokativ jd. imenice *a*-osnova (usp. rus. *на яву́* 'u budnosti, u stvarnosti', polj. *na jawie* 'bdijući', *na jaw, na jawie* 'javno, očito', stcsl. *(j)avě* 'javno, očito'). Vjerojatno je *javi* lokativ psl. imenice **avь* 'budno stanje' (hrv. star. *jâv* (18. st.), rus. *явь*, polj. *jaw* 'java, javnost, svjetlo dana'), što je izvedeno od istoga korijena kao i ***javiti***. Psl. imenica može se usporediti sa stlit. *ovyje* 'u stvarnosti' (prilog postao od lokativa imenice *i*-osnove). Usp. i mak. *јава* 'java,

stvarnost, istinitost', kašup. *java* 'bdijenje, suprotnost snu', ukr. *я́ва, явá* 'stvarnost, java'.

Lit.: Skok I: 762f.; Derksen 30; ESSJa I: 93f.

jáviti ⟨prez. *jâvīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jōvȉt* ⟨prez. *jõvin*⟩ (Brač), *j°āvȉti se* ⟨prez. *j°āvīš se*⟩ (Vrgada), *jāvȉt se* ⟨prez. *jāvin se*⟩ (Senj), *j'aviti* ⟨prez. *j'avim*⟩ (Varaždin), *javiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **avìti* ⟨prez. **avljǫ̀* a. p. *b*⟩ 'pokazati, učiniti javnim, poznatim' (stcsl. *javiti, aviti* 'pokazati, otkriti', sln. *jáviti* 'najaviti, objaviti', rus. *явúть* 'pokazati', polj. rijetko *jawić* 'pokazati'), što je izvedeno od **avě* (hrv. star. *javi* 'javno, otvoreno' (16. st.), stcsl. *javě, avě*, bug. *áве, я́ве* 'u stvarnosti') < ie. **h₂ēw-ey-* (stlit. *ovyje* 'u stvarnosti', skr. *āvíṣ* 'očito, zamjetljivo'). Od istoga je ie. korijena i ***um***.

Lit.: Skok I: 762f.; Gluhak 292; Derksen 30f.; SP I: 165; ESSJa I: 94f.; Snoj 236.

jávljati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jōvjȁt* (Brač), *j°āvl̓ȁti* (Vrgada), *jāvljȁt* (Senj), *jā̧vlati* (Varaždin)

TVORBA *jávljānje*

Izvedeno od ***javiti***. Usp. i sln. *jávljati*.

jâvnī *prid.* (18. st. Rajić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jâvni* (Gacka), *jâvni* (Varaždin)

TVORBA *jávnōst* (19. st.)

Postalo od **avьnъ* 'javan, očit' (sln. *jáven*, strus. *явьныи*, polj. *jawny*), što je izvedeno od **avě* 'javno, otvoreno', v. ***javiti***. Moguće je da je hrvatska riječ posuđena iz drugih slavenskih jezika.

Lit.: Derksen 31; ESSJa I: 99f.

jàvōr *m* (14. st. Glasnik; 16. st.) *bot. (Acer pseudoplatanus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jãvor* (Brač), *jàvor* (Vrgada), *j'avor* (Varaždin), *javor* (RKKJ)

TVORBA *jàvorov*

Postalo od psl. **ávorъ* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *avorъ* (Mikl.), sln. *jávor*, rus. *я́вор*, polj. *jawor*), što je vjerojatno posuđeno iz nekog germanskog izvora, usp. stvnj. **āhor* (od čega je njem. dijal. *Acher*) < ie. **h₂ek'ŗ* (lat. *acer*, njem. *Ahorn*, možda grč. *ἄκαστος*). Slavenski je oblik vjerojatno posuđen iz nekog njemačkog dijalekta u kojem je *h* ispalo između samoglasnika, usp. njem. dijal. *ǭr* (Koruška).

Lit.: Skok I: 763; Gluhak 292; SP I: 166; ESSJa I: 96f.; Snoj 236; Pronk-Tiethoff 2013: 185ff.

jâz *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j°âz* (Vrgada), *jâz* 'prostor pod slapom, vodopad, pregrada u vodotoku' (Grobnik), *jâs* 'brana', *jâža* 'plitak jarak za odvođenje' (Gacka, Lika), *jȃs* 'jaz, ponor' (Varaždin), *jez* (18. st. Kavanjin), *jâža* (17. st. Mon. serb.; 18. st.), *jaz* (RKKJ)

Postalo od psl. **ězъ* 'nasip, brana, prepreka' (sln. *jȇz* 'brana', polj. *jaz* 'brana, ustava, nasip; pokretna pletena ograda za lovljenje riba', strus. *ѣзъ*) < **h₁ēgʰ-* (usp. rus. *ёз* 'pregrada za lov ribe', lit. *ežià* 'rub, granica', latv. *eža* 'rub, granica', stprus. *asy* 'rub, granica' < **h₁egʰ-*), od istoga ie. korijena v. ***jezero***. Značenje 'ponor, provalija' možda je nastalo ukrštanjem s ***jazbina***.

Lit.: Skok I: 763f.; Gluhak 292; Derksen 155; ESSJa VI: 59f.

jàzavac *m* (16. st.) *zool. (Meles meles)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jàz°āvac* (Vrgada), *jàzovac* (Lika), *jàzbac* ⟨G *-aca*⟩ (ŽK, Vodice), *j'azavęc, jā̧zbęc* (Varaždin), *j'āzavęc* (Gola), *jazavec, jazbec, jazvec* (RKKJ)

Postalo od psl. **ězvьcь* (sln. *jâzvec, jâzbec*, rus. dijal. *язвéц*, polj. *jaźwiec*), što je izvedeno od **ězva*, v. ***jazbina***.

Lit.: Gluhak 292; SP VI: 165f.; ESSJa VI: 58.

jàzavčār *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***jazavac***. Kalk prema njem. *Dachshund*, dosl. 'jazavac-pas'. *Jazavčari* su prvotno uzgajani za lov jazavaca i drugih manjih životinja koje žive u jamama.

Lit.: HER 524.

jàzbina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'azbina* (Varaždin), *jazvina* (RKKJ)

Postalo od starijega *jàzvina* (17. st.), usp. i kajk. *jazbec* 'jazavac' od starijega *jazvec*. Riječ je postala od psl. **ězvina* ⟨a. p. *a*⟩ 'jama, rupa u zemlji' (stcsl. *jazvina*, sln. *jâzvina, jâzbina*, ukr. *я́звина*, češ. *jizvina*),

što je izvedeno od **ězva* ⟨a. p. *a*⟩ 'rana' (hrv. *jȁzva* (*zast.*), stcsl. *jazva*, rus. *я́зва* '(gnojna) rana, čir', češ. *jizva* 'ožiljak, ogrebotina'); srodno je i stprus. *eyswo* 'rana', lit. *áiža*, latv. *aĩža* 'pukotina'. Dublja je etimologija nejasna. Semantički se psl. **ězva* 'rana' i **ězvina* 'rupa u zemlji' mogu povezati preko 'dubok trag na nekoj površini'. Za sličan semantički odnos usp. ***brazda*** i ***brazgotina***.

Lit.: Skok I: 764; Gluhak 292f.; Derksen 155; ESSJa VI: 56f.

jèbati (13. st. (16. st.) Zak. vinod.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jebȁt* (Brač), *jebȁti* (Vrgada), *jẹb'ati* (Varaždin), *jeb'ati se* (Gola)

Postalo od psl. **jebàti, *jěbàti* (sln. *jébati*, polj. *jebać*, bug. *еба́*, usp. i rus. *ему́* ⟨prez. *ебу́*⟩ < psl. **jeti* < **jebti*) < ie. **h₃yebʰ-e-* 'spolno općiti' < 'ulaziti' (skr. *yábhati*, grč. *οἴφω, οἰφέω*, toh. B *yäp-* 'ulaziti').

Lit.: Skok I: 765; Gluhak 293; Derksen 147; ESSJa VIII: 188; Snoj 237; Beekes 1063f.

jècati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jècot* (Brač), *jècati* (Vrgada), *jècat* (Grobnik), *jecati, jektati* (RKKJ)

TVORBA *jècāj, jècānje*

Postalo od psl. **ękati, *ęcati* (sln. *jẹ̑kati, jẹ̑cati*, stpolj. *jąkać*), vjerojatno onomatopejskog postanja, usp. ***jaukati***, grč. *ὀγκάομαι* 'njakati (kao magarac)', lat. *uncō* 'rikati (poput medvjeda)', srnnj. *anken* 'jecati, uzdisati'. Slična je tvorba rus. *вя́кать* 'jecati', sln. dijal. *vẹ́kati* 'jecati', hrv. dijal. *vékati* (onomatopeja glasanja koze). Usp. i ***ječati***. Slične tvorbe postoje i u drugim ie. jezicima (lit. dijal. *inkštėti* 'mucati', lit. *ùngti*, srir. *ong* 'jaukati', alb. *nëkon*).

Lit.: Skok I: 765f.; Gluhak 293; Derksen 157f.; ESSJa VI: 69; Beekes 1044.

jèčam *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jèčim* (zapadna Hercegovina), *jãšmik* (Brač), *jȁčmer* (Vrgada), *jȁčmik* (Senj, Orbanići), *jačmẽn* (Žumberak), *j'ęčmęn* (Varaždin), *j'ačmen* (Gola), *jačmen, ječmen* (RKKJ)

TVORBA *jèčmenī* (18. st.)

Postalo od psl. **ęčьmỳ* ⟨G **ęčьmène*⟩, **ęčьmъ* (sln. *jẹ́čmen* ⟨G *ječmẹ́na*⟩, rus. *ячме́нь*, polj. *jęczmień*), što je vjerojatno izvedeno od ie. korijena **h₂enk-* 'savijati', v. ***pauk***. Semantička bi motivacija bili klasovi ječma koji vise (savinuti su) kad su zreli. Slična semantička motivacija je i u riječi *kuka* (samonikla biljka slična šparogi). Standardni hrv. oblik *ječam* vjerojatno je stari kolektiv, poput ***jaram***.

Lit.: Skok I: 766; Gluhak 293f.; Derksen 156; SP VI: 90f.; ESSJa VI: 63f.; Snoj 237; Pronk 2010: 312.

jẹčati ⟨prez. *jẹčīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jẹ̄čȉt* (Brač), *jẹčati* (Varaždin), *ječati* (RKKJ)

Postalo od psl. **ęčàti* 'jecati, jadikovati' < starijega **ękěti* (sln. *ječáti* 'stenjati', rus. *ячáть* 'jecati, jadikovati', polj. *jęczeć*), što je izvedeno od istoga korijena kao i ***jecati***. Najstarije zabilježeno značenje u hrv. je 'jecati, uzdisati', a značenje 'odjekivati' zabilježeno je od 17. st. Usp. ***jeknuti, jeka***.

Lit.: Derksen 156; SP VI: 84f.; ESSJa VI: 61.

ječménac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *jačm'ẹ̄nęc* (Gola)

Izvedeno od *ječmeni*, v. ***ječam***. Kalk prema lat. *hordeolus*, grč. *κριθή*, njem. *Gerstenkorn*. Semantička je motivacija u sličnosti simptoma ove bolesti sa zrnom ječma.

Lit.: SP VI: 87.

jêd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jîd* (Brač), *jed* (RKKJ)

Postalo od psl. **ědъ*, v. ***jad***. Oblik s *-e-* vjerojatno je nastao analogijom prema izvedenicama s prefiksom, poput ***objed***, u kojima je *-e-* pravilno, usp. ***jesti***. Za značenjsku vezu v. ***jad***.

jèdak (jêdak, jédak) *prid.* (15. st. Marulić)

Postalo od psl. **ědьkъ* (sln. *jẹ́dek*, rus. *е́дкий*, polj. dijal. *jedki*), što je izvedeno od **ědъ*, v. ***jed***.

Lit.: ESSJa VI: 47.

jèdan *br.* (13. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedôn* (Brač), *jedᵒãn* (Vrgada), *jedãn* (Senj), *j'ẹdęn* (Varaždin), *j'ẹdẹn* (Gola), *jedin* (13. st. Mon. serb.; 16. st. Korizmenjak), *jedan, jeden* (RKKJ)

TVORBA *jèdno*

Postalo od psl. **edьnъ* (stcsl. *jedьn-*, sln. *éden*, polj. *jeden*), varijanta od psl. **edìnъ* (hrv. do 16. st. *jedin*, stcsl. *jedinъ*, sln. *(j)edín* 'sam, jedini', rus. *одúн* ⟨G *одногó*⟩), što je složeno od neke nepoznate čestice **ed-* i ie. **Hi(H)-no-*, v. ***ini***. Čestica **ed* možda je u vezi sa skr. *ádha* 'stoga'. Možda je psl. Njd m.r. glasio **edinъ*, a u ostalim oblicima **edьn-*. Inače je distribucija ovih dviju varijanata nejasna.

Lit.: Skok I: 766f.; Gluhak 294; Derksen 138f.; ESSJa VI: 11ff.

jedànaest *br.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedanãest* (Brač, Vrgada), *jednãdeste, jednãste* (Pitve, Zavala), *jedanâjst* (Senj), *jẹdẹnêjst* (Varaždin), *jedanajst* (RKKJ)

TVORBA *jedànaestero, jedanaestòrica* (18. st.)

Postalo od psl. **edinъ/*edьnъ na desęte/ dьsęte* dosl. 'jedan nad deset' (stcsl. *jedinъ na desęte, jedьnonadesętь*, sln. *enájst*, rus. *одúннадцать*, polj. *jedenaście*), što je složeno od **edinъ/*edьnъ*, v. ***jedan***, i **desętь*, v. ***deset***. Hrvatski oblik postao je od **edьnъ na dьsęte*. Nepravilni glasovni razvitak rezultat je poopćavanja oblika u brzom govoru (tzv. *allegro* oblik) ili disimilacije dvaju suglasnika **d*.

Lit.: Skok I: 767; SP VI: 27f.; ESSJa VI: 13; Snoj 140; Pronk 2013: 132.

jedanaestérac *m*

Izvedeno od ***jedanaest***. Vjerojatno kalk prema njem. *Elfer, Elfmeter*. Udarac u nogometu koji se izvodi s točke udaljene približno 11 m ispred gola.

jedànaestī *br.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedanãjsti* (Senj), *jedenaẽstī* (Vrgada), *jẹdẹn'ẹjsti* (Varaždin)

Izvedeno od ***jedanaest***. Usp. sln. *enájsti*, rus. *одúннадцатый*, polj. *jedenasty*.

jedànpūt *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jedãnput* (Senj)

Složeno od ***jedan*** i ***put***[1].

jẽdar *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jãdar, jẹ̑dar* (Brač), *jêdar* (Vrgada), *j'ẹdẹr* (Varaždin), *jeder, jederen, jedren* (RKKJ)

Postalo od **ędrъ* (stcsl. *ędri* 'brz', bug. *édьp* 'velik, jak'). Dublja etimologija nije sigurna. Obično se smatra da je od istoga korijena kao i psl. **ędrò* ⟨a. p. *b*⟩ 'jezgra, srž', v. ***jezgra***. Semantička veza između 'jezgra' i 'jedar' je kao u njem. *Kern* 'jezgra', *kernig* 'jedar, snažan, čvrst'. Druga je mogućnost da je psl. riječ postala od ie. **$h_2$nr-o-* 'muški', v. ***android***. Psl. **-d-* bilo bi umetnuto između *-n-* i *-r-*, usp. grč. *ἀνήρ* ⟨G *ἀνδρός*⟩.

Lit.: Skok I: 768; Derksen 157; ESSJa VI: 66f.; Vasmer III: 482f.

jedínac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedīnãc* (Brač, Vrgada), *jedinãc* (Senj), *jẹd'inęc* (Varaždin), *jed'īnęc* (Gola)

TVORBA *jedínčev*

Postalo od **edinьcь* (sln. *edînec*, ukr. *одинéць* 'jedini sin; samac, samotnjak', češ. *jedinec* 'samac, osamljenik'), što je izvedeno od **edinъ*, v. ***jedan***.

Lit.: SP VI: 29f.; ESSJa VI: 13f.

jèdīnī *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedĩni* (Brač), *jedĩnī* (Vrgada), *jẹd'ini* (Varaždin), *jedini* (RKKJ)

TVORBA *jèdīno*

Izvedeno od psl. **edinъ*, v. ***jedan***, pridjevnim sufiksom. Usp. sln. *edîni*, polj. *jedyny*.

jedìnica *ž* (16. st. Okáz. pam. Šaf. 58)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedinĩca* (Brač, Vrgada, Senj), *jẹd'inica* (Varaždin)

TVORBA *jedìničin, jedìničnī*

Postalo od psl. **edinica* (stcsl. *jedinica* 'jedinstvo', sln. *edînica* 'dio cjeline; jedina kći', ukr. *одини́ця* 'brojka jedan; dio cjeline; jedina kći', slč. dijal. *jedinica* 'jedina kći'), što je izvedeno od **edinъ*, v. ***jedan***. Najstarije zabilježeno značenje je 'jedinstvo' (može biti posuđenica iz crkvenoslavenskoga). U značenju 'jedina kći' zabilježeno je od 17. st. Značenja 'mjerna jedinica' i 'brojka jedan' zabilježena su od 19. st., a nastala su po uzoru na ruski i na druge europske jezike, usp. ***jedinka***.

Lit.: SP VI: 17; ESSJa VI: 10.

jèdīnka *ž* (19. st. Šulek)

Tvoreno prema ***jedinica*** sufiksom *-ka*. Kalk prema njem. *Einheit*, tal. *unità*.

jedînstven *prid.* (19. st.)
Posuđeno iz rus. *единственный* 'jedini, jedinstven', što je izvedeno od *еди́нство*, v. ***jedinstvo***.

jedînstvo *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *jedînstvo* (Brač), *jęd'instvo* (Varaždin), *jedinstvo* (RKKJ)
Vjerojatno posuđeno iz stcsl. *jedinьstvo* (usp. sln. *edînstvo*, rus. *еди́нство*), što je izvedeno od *jedinъ*, v. ***jedan***.

jednáčiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *jędnãčiti* (Varaždin)
TVORBA *jednáčēnje* (16. st.)
Izvedeno od ***jednak***. Usp. polj. *jednoczyć się* 'ujedinjavati se'.

jednàdžba *ž* (19. st. Šulek)
Izvedeno od ***jednačiti***. Usp. njem. *Gleichung*, tal. *equazione*, eng. *equation*.

jèdnāk *prid.* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *jèdnok* (Brač), *jèdn°āk* (Vrgada), *jèdnak* (Senj), *jędnąk* (Varaždin), *jednak* (RKKJ)
TVORBA *jednákōst* (18. st.)
Postalo od psl. **edьnakъ/*edinakъ* (stcsl. *jedinako, jedьnako pril.*, sln. *enák*, polj. *jednaki*, usp. i rus. *одина́ковый*), što je izvedeno od **edьnъ/*edinъ*, v. ***jedan***.
Lit.: ESSJa VI: 9f.

jèdnakokrāčan *prid.*
Složeno od ***jednak*** i *-kračan*, v. ***krak***. Kalk prema njem. *gleichschenklig*, grč. *ἰσοσκελής*.

jednakostràničan *prid.*
Složeno od ***jednak*** i *-straničan*, v. ***stranica***. Kalk prema njem. *gleichseitig*, tal. *equilatero*.

jèdnakovrijēdan *prid.*
Složeno od ***jednak*** i ***vrijedan***. Kalk prema latinizmu *ekvivalentan*, v. ***ekvivalent***

jèdni *br., prid.*, v. ***jedan***

jednìna *ž* (19. st.)
Izvedeno od ***jedan***. Hrvatski termin za latinizam ***singular***.

jedno- *pref.*
Prefiks postao od **edьno-* (stcsl. *jedino-, jedьno-*, sln. *eno-*, rus. *одно-*), v. ***jedan***, usp. ***dvo-***. Produktivan prefiks, usp. npr. ***jednodušan, jednoglasje, jednojezičan***.

jednobóštvo *sr* (19. st.)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan*** i *-boštvo*, v. ***Bog***, usp. ***mnogoboštvo***. Kalk prema ***monoteizam***.

jednobóžac *m*
TVORBA *jednobóščev, jednobòžačkī*
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-božac*, v. ***Bog***, usp. ***mnogobožac***. Kalk prema ***monoteist***, v. ***monoteizam***.

jednòčlan *prid.* (19. st. Šulek)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-član*, v. ***član***. Kalk prema njem. *eingliederig*, tal. *unimembre, monomio*.

jèdnōć *pril.* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *jednoč* (RKKJ)
Postalo od psl. **edьnojьtji* (sln. *jednóč*, brus. *адно́йчы*, stpolj. *jednąc, jenąc*), što je izvedeno od **edьnъ*, v. ***jedan***, sufiksom **-jьtji*, koji je izveden od osnove glagola **jьti*, v. ***ići***, usp. i ***nekoć***.
Lit.: SP VI: 19f.; ESSJa VI: 16.

jednòdnēvnī *prid.* (18. st.)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *dnevni*, v. ***dan***. Kalk prema njem. *eintägig*, grč. *ἐφήμερος*.

jednòdomnī *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *jednodom* (19. st. Šulek)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-domni*, v. ***dom***. Kalk prema njem. *einhäusig*, odnosno nlat. grecizmu *monoecus, monoicus*.

jednòdušan *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)
Vjerojatno posuđeno iz stcsl. *jedьnodušьnъ* (usp. i rus. *единодушный*), što je složeno od ***jedan*** i ***duša***. Kalk prema grč. *ὁμόψυχος*, lat. *unanimus*.

jednòglāsje *sr* (19. st.)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-glasje*, v. ***glas***. Usp. stcsl. *jedьnoglasije*. Kalk prema *grecizmu* ***monotonija***.

jednòglasnī *prid.* (16. st. prilog, 19. st. pridjev)
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-glasan*, v. ***glas***. Usp. grecizam ***monoton*** i njem. *einstimmig*.

jednogòdišnjī *prid.*
TVORBA *jednogòdišnjāk(jednogodišnjàkinja), jednogòdišnjica*
Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i ***godišnji***.

jednojàjčanī *prid.*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *jajčani*, v. ***jajce***, ***jaje***.

jednojèzičan *prid.*

TVORBA *jednojèzičnōst*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i ***jezični***, v. ***jezik***. Usp. eng. *monolingual*.

jednòkratan *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jednokrat* (15. st. Bernardin), *jednokrat* (RKKJ)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *kratan*, izvedenica od danas zastarjeloga *krat* 'put (uz riječi koje znače mnoštvo)' (15. st. Marulić) < psl. **kortъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *kratъ m pril.* 'jedanput, puta', sln. *krát* 'puta, put', češ. *krát m pril.* 'jedanput, puta') < ie. **(s)kort-o-m* (lit. *kařtas*, skr. *kṛ́tvas* '-put'), od korijena **kert-* 'rezati', od kojega v. ***kratak***, ***crta***.

Lit.: Derksen 236.

jednòličan *prid.* (19. st.)

TVORBA *jednòličnōst*

Izvedeno od ***jednolik***. Usp. sln. *ēnolíčen*.

jednòlik *prid.* (18. st.)

TVORBA *jednòlikōst*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i ***lik***, usp. ***raznolik***. Usp. sln. knjiž. *enọ̑lik*.

jèdnōm *pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jèdnom* (Bački Hrvati)

Okamenjeni lok. jd. m. r. od ***jedan***, iz sintagmi poput *u jednom trenutku*, v. ***istom***, ***netom***. Druga je mogućnost da je od instr. jd. ž. r. Usp. stcsl. *jedьnojǫ*, češ. *jednou*.

jednọ̀mjesečnī *prid.* (19. st.)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i ***mjesečni***, v. ***mjesec***. Usp. polj. *jednomiesięczny*.

jednòrodnī *prid.* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *jednorod* (Šulek)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-rodan*, v. ***rod***. Usp. sln. *ēnorọ̑den*, polj. *jednorodny*. Kalk prema grecizmu ***homogen***.

jednòsložan *prid.* (19. st.)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-složan*, v. ***slog***. Kalk prema grč. *μονοσύλλαβος*.

jednòsmjērnī *prid.* (19. st. Šulek)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-smjerni*, v. ***smjer***. Usp. sln. *ēnosmẹ́ren*.

jednòsoban *prid.*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-soban*, v. ***soba***. Usp. sln. *ēnosōben*.

jednòspōlnī *prid.* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *jednospol* (Šulek)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *spolni*, v. ***spol***. Kalk prema njem. *eingeschlechtig*, tal. *unisessuale*.

jẽdnostāvan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jędnost'avęn* (Varaždin)

TVORBA *jẽdnostāvno*, *jednostávnōst*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i izvedenice od glagola ***staviti***. Južnoslavenska složenica, usp. sln. *enostáven*, bug. *едностáвен*.

Lit.: ESSJa VI: 17f.

jednòstih *m*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i ***stih***. Djelomični kalk prema grecizmu ***monostih***.

jednòstran *prid.* (19. st.)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-stran*, v. ***strana***. Usp. polj. *jednostronny* 's jednim licem, jednosmjeran'. Kalk prema njem. *einseitig*, tal. *unilaterale*.

jednòstruk *prid.* (16. st.)

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i izvedenice od psl. **strǫkъ*, v. ***struk***.

jednòznačan *prid.*

TVORBA *jednòznačnōst*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *značan*, v. ***znak***, ***značenje***.

jednožẽnstvo *sr*

Složeno od *jedno-*, v. ***jedan***, i *-ženstvo*, v. ***žena***, usp. ***mnogoženstvo***. Kalk prema ***monogamija***.

jẽdnjāk *m* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***jesti***.

jẽdrenīk (jedrènīk) *m*

Izvedeno od ***jedro***. Kalk prema latinizmu ***velar***.

jedrènjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ĭdreńºāk* (Vrgada), *jadrenjāk* (Senj), *jędrẹńâk* (Varaždin)

Izvedeno od *jedren*, v. ***jedro***, ili od ***jedriti***.

jȅdrilica *ž* (20. st.)

TVORBA *jȅdriličār* (*jȅdriličārev*, *jȅdriličārka*, *jȅdriličārskī*)

Izvedeno od ***jedriti***.

jȅdriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȉdrit* (Brač), *ȉdriti* (Vrgada), *jȁdrit* (Senj)

TVORBA *jȅdrēnje*

Izvedeno od ***jedro***.

jȅdro *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȉdro* (Brač), *ȉdro*, *jȁdro* (Vrgada), *jȁdro* (Senj), *j'ẹdro* (Varaždin), *jedro* (RKKJ)

Postalo od psl. **ědro* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *jadra* 'zagrljaj, njedra', sln. *jādro*, polj. *jadro* 'mreža') < ie. **$h_2$eyd-* 'nateći' (grč. *οἰδέω* 'nateći', arm. *aytnowm* 'nateći', stvnj. *eiz* 'čir, upala'). Prvotno je psl. značenje vjerojatno bilo 'ono što je nabujalo, nateklo'; iz toga se razvilo 'grudi, njedra' i 'zagrljaj', v. ***njedra***.

Lit.: Skok I: 768f.; Gluhak 294f.; Derksen 150; SP VI: 123; ESSJa VI: 43f.; Snoj 232; Matasović 2015.

jȅdva *pril.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jedvȁ* (Brač, Vrgada), *jȅdva* (Senj), *j'ẹdva* (Varaždin), *j'ẹdva* (Gola), *jedva, jedvaj* (RKKJ)

Postalo od psl. **edъvà* (stcsl. *jedъva*, sln. *jêdva*, rus. *едва́*, rus. dijal. *одва́*, stpolj. *jedwo, jedwa*). Slavenska je riječ vjerojatno složena od iste početne čestice **ed-* koja je i u **edьnъ*, v. ***jedan***, i od drugog dijela, *-va*, koji je srodan s lit. *võs* 'jedva'.

Lit.: Skok I: 769; Gluhak 295; Derksen 139f.; SP VI: 35f.; Vasmer I: 391.

jȅftin *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȅftin* (Senj), *j'ẹftin* (Gola), *jȅptin* (bački Hrvati)

TVORBA *jeftinòća, jȅftino*

Posuđeno iz ngr. *εὐθηνός* 'jeftin' < grč. *εὐθηνός* 'uspješan', nejasne etimologije. Možda srodno s lat. *fēnus* 'kamata' < ie. **d^heh$_1$-no-s* 'dobit, korist'. Balkanski grecizam, usp. rum. *éftin, eftín, eftinătate, a eftini*, bug. *евтин, ефтиния́*, arum. *eftinie, eftineață, eftinipsire*.

Lit.: Skok I: 498; Gluhak 295; Beekes 478f.

jéger *m pov., reg.* 1. 'lovac'; 2. 'lovačka kobasica'

Posuđeno iz njem. *Jäger* 'lovac', što je izvedeno od *jagen* 'loviti, goniti', nejasnoga podrijetla, v. ***jahta***.

Lit.: Kluge s. v. jagen.

jègulja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *jegȕja* (Pitve, Zavala), *aŋgȕja* (Brač), *angȕļa* (Vrgada), *jeguļa* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog ranog romanskog izvora, od lat. *anguīlla*, deminutiv od *anguis* 'zmija' < ie. **h_2(e)ng^{wh}-i-*, v. ***ugor***. Početno *je-* < *ę-* < *an-* pokazuje da je riječ posuđena jako rano, u doba djelovanja prijeglasa iza *j-*. Oblici s početnim *an-* mlađe su posuđenice. Za zamjenu *-l-* slavenskim *-lj-* usp. ***kralj***.

Lit.: Skok I: 770; Gluhak 295f.; Snoj 238; Vinja II: 33.

jȇk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȇk* (Gacka), *jek, jeka* (RKKJ)

Postalo od psl. **ękъ* (sln. *jȇk*, bug. *ек*, polj. *jęk*), što je izvedeno od **ękati*, v. ***jecati***, ***jeknuti***.

jȅka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȅka* (Brač), *j'ẹka* (Varaždin), *jeka* (RKKJ)

Izvedeno od korijena koji je u ***jek***, ***jeknuti***. Na značenje 'odzvanjanje zvuka' (zabilježeno prvi put kod Gundulića) utjecalo je tal. *èco*.

jékavica *ž*

Tvoreno prema karakterističnom izgovoru odraza praslavenskoga samoglasnika **ě* ("jata"), koji se u "jekavskim" dijalektima izgovara kao *je*, usp. ***ekavica***, ***ikavica***, ***ijekavica***.

jéknuti (19. st.)

Izvedeno od onomatopejske osnove **ęk-* koja je u ***jecati***. Usp. sln. *jékniti*, polj. *jąknąć*, rus. dijal. *я́кнуть*.

Lit.: SP VI: 97; ESSJa VI: 70.

jéla *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) *bot. (Abies alba)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jelȁ* (Brač), *jȅlā* (Senj), *jȅla* (Vrgada), *jȅlva* (Gacka), *jȅlva* (Novi,

Grobnik), *j'ęla* (Varaždin), *jalva, jela, jelva* (RKKJ)

TVORBA *jèlov, jèlovina*

Postalo od psl. **èdlь, *edlà* ⟨a. p. *c*⟩ 'smreka, jela' (sln. *jẹ̑l, jẹ̑la*, rus. *ель*, polj. *jodła, jedla*) < ie. **h₁ed^{h}-l-* (lit. *ẽglė*, latv. *egle*, stprus. *addle*, lat. *ebulum* 'abad, abdovina').

Lit.: Skok I: 770f.; Gluhak 296; Derksen 139; SP VI: 30f.; ESSJa VI: 14, 15.

jèlen *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jèlen* (Brač, Senj), *jèlēn* (Grobnik), *j'ęlęn* (Varaždin), *jelin* (15. st. Bernardin, Marulić), *jelen* (RKKJ)

TVORBA *jèlenjī*

Postalo od psl. **elènь* (stcsl. *jelenь*, sln. *jélen*, rus. *олéнь*, polj. *jeleń*) < ie. **h₁el-n-* (stlit. *elenis*, lit. *élnis*, grč. *ἔλαφος*, arm. *eln*, srvelš. *elain*), usp. ***lane***.

Lit.: Skok I: 771; Gluhak 296; Derksen 140; SP VI: 43f.; ESSJa VI: 20; Snoj 238.

jelénak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***jelen***. Kalk prema njem. *Hirschkäfer*, usp. i nlat. naziv toga kukca *Lucanus cervus*. *Jelenak* ima povećane donje čeljusti koje podsjećaju na jelenje rogove.

Lit.: HER 529.

jélka (jẽlka) *ž* (20. st.)

Izvedeno od ***jela***, vjerojatno pod utjecajem rus. *ёлка* (usp. i sln. *jẹ́lka*, polj. dijal. *jełka*)

Lit.: Snoj 238.

jèlo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'ęlo* (Varaždin), *jelo* (RKKJ)

Postalo od **ědlo* (sln. *jẹ́lo*, rus. *éло*, polj. dijal. *jedło*), što je izvedeno od korijena koji je u **ěsti*, v. ***jesti***. Usp. lat. *ellum* 'žlica' < **edlo-*.

Lit.: SP VI: 118f.; ESSJa VI: 41.

jelòvnīk (jèlōvnik) *m* (19. st. u jednoga pisca)

Izvedeno od ***jelo***.

jèr *vezn.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jèr* (Brač), *jèrbo* (Senj, Vrgada), *j'ęr* (Varaždin), *jer* (RKKJ)

Postalo od **je že*, što je složeno od odnosne zamjenice **jь*, v. ***koji***, i čestice **-že* (hrv. *-r* u ***jur***, ***također***, sln. *-r*, npr. u *kdộr*, stcsl. *že*, rus. *жe* 1. 'ali, i, ipak'; 2. 'čestica za isticanje', polj. *że* 1. 'jer, budući da'; 2. 'čestica za isticanje') < ie. **g^{h}e*. Ie. **g^{h}e* je varijanta od **g^{h}o*, v. ***nego***.

Lit.: Skok I: 581; Derksen 554.

jèrbo *vezn.* (16. st.) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jèrbo* (Brač), *jèrbo* (Senj, Vrgada), *j'ęrbo* (Gola), *jerbo* (RKKJ)

Složeno od ***jer*** i psl. **bo* 'naime, jer' (hrv. star. *bo* (12. st. Mon. serb., 16. st.), stcsl. *bo*, stčeš. *bo*, polj. *bo*, ukr. *бо* 'jer'), što je u vezi s lit. *bà* 'jer', a to je možda izvedeno od korijena koji je u ***bajati***, usp. i grč. *φῆ* 'kao', av. *bā* 'doista'.

jèsam, v. ***biti***[1]

jèsēn *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jèsen* (Brač, Senj), *jèsēn* (Vrgada), *jẹ̑sęn* (Varaždin), *jesen* (RKKJ)

TVORBA *jèsēnskī* (17. st.)

Postalo od psl. **èsenь* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *esenь*, sln. *jesẹ̑n*, rus. *óсень*, polj. *jesień*) < ie. **h₁os-r/n-* (stprus. *assanis*, got. *asans* 'žetva, vrijeme žetve', grč. *ὀπ-ώρα* 'kasno ljeto, rana jesen').

Lit.: Skok I: 775; Derksen 144; SP VI: 60f.; ESSJa VI: 28f.; Snoj 240.

jesènas *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jesenãs* (Senj)

Postalo od **esenьsь* (sln. *jesẹ̑nes* (Plet.), rus. dijal. *óсенесь, осенéсь*), što je složeno od **esenь*, v. ***jesen***, i pokazne zamjenice **sь*, v. ***danas***, ***noćas***, ***zimus***.

Lit.: Skok I: 775; ESSJa VI: 29.

jèsēnjī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jęsẹ̑ńi* (Varaždin), *jeseni* (RKKJ)

Postalo od psl. **esenьnjьjь* (sln. *jesẹ̑nji* (Plet.), rus. *осéнний*, polj. *jesienny*), što je izvedeno od **esenь*, v. ***jesen***.

Lit.: ESSJa VI: 29.

jèsetra *ž* (19. st. Karadžić)

Postalo od psl. **esètrъ, *esètra* (rus. *осётр*, polj. *jesiotr*); srodno je i lit. *eršķētas* 'jesetra', dijal. *eršķētras*, stprus. *esketres*, vjerojatno i stnord. *styrja* 'jesetra', stvnj. *sturio* < **stŕyo-*. Dublja etimologija nije sigurna. Možda izvedeno od ie. korijena **h₂ek'-* 'oštar', v. ***oštar*** (usp. i lat. *acipēnser/acupēnser* 'jesetra' <

acu- 'oštar'). Semantička je motivacija u tome što jesetrina glava izgleda zašiljena, oštra.

Lit.: Skok I: 776; Derksen 145f.; SP VI: 63f.; ESSJa VI: 30ff.

jèstan *prid.*

Izvedeno od naglašenog oblika 3. l. jd. glagola "biti", *jest*, v. ***biti***[1]. Usp. antonim ***niječan***.

jèsti ⟨prez. *jȅdēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić) ⟨prez. *ȋjem*⟩ (zast.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȅsti* ⟨prez. *jȅdēn*⟩ (Dubrovnik), *ȉst* ⟨prez. *jȋn*⟩ (Brač), *ìsti* ⟨prez. *īdȅn*⟩ (Vrgada), *ìst* ⟨prez. *ȋn*⟩ (Senj), *jȅs* ⟨prez. *jȋn*⟩ (Orbanići), *j'ęsti* ⟨prez. *jȇm*⟩ (Varaždin, Gola), *jèsti* ⟨prez. *jȋm*⟩ (Posavina) *jesti* (RKKJ)

TVORBA *jèdāćī*, *jȅdēnje*, *jèstiv* (18. st.) (*jèstivōst*)

Postalo od psl. **ěsti* < **ěd-ti* ⟨prez. 1. jd. **ěmь*, 1. mn. **ěmò*⟩ < **ěd-m-* (stcsl. *jasti* ⟨prez. 1. jd. *jam*, 3. jd. *jast*⟩, sln. *jésti* ⟨prez. *jém*⟩, rus. *ecmь* ⟨prez. *ем*⟩, polj. *jeść*) < ie. **$h_1$ed-* (lit. *ėsti*, latv. *ēst*, stprus. *īst*, lat. *edō*, grč. *ἔδω*, skr. *átti*, got. *itan*, stir. *ithid*, het. *ed-^{zi}/ad-*). U psl. je glagol 'jesti' pripadao atematskim glagolima, s nastavcima dodanim neposredno na korijen. Tematski prezentski nastavci uvedeni su u hrvatski u 15. st. analogijom prema drugim takvim glagolima, usp. ***nesti***. Stariji atematski nastavci očuvani su u dijalektima.

Lit.: Skok I: 776; Gluhak 299; Derksen 154; SP VI: 153f.; ESSJa VI: 53f.; Matasović 2008: 254f.

jètra (jêtra) *sr, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jõtra jd.* (Brač), *jãtra jd.* (Senj), *jětra mn.* (Cres, Grobnik, Mraclin), *jȇtra mn.* (Varaždin), *jetra sr pl. t.* (RKKJ), *jetre ž pl. t.* (RKKJ)

TVORBA *jètrenī*

Postalo od psl. **ętrò* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *jétra mn.*, rus. *ямро*, češ. *játra mn.*) < ie. **$h_1$en-tr-o-m* 'unutrašnjost, utroba' (stprus. *instran* 'salo', ved. *ántara-* 'unutrašnji', grč. *ἔντερα* 'crijeva, utroba', arm. *ənderk'*), v. ***utroba***, ***unutra***. Dio slavenskih jezika, uključujući hrv. standardni jezik, ima odraz množinskog oblika kao u ***leđa***, ***pluća***, itd., a u nekim hrvatskim dijalektima je nom. mn. sr. r. shvaćen kao nom. jd. ž. r.

Lit.: Skok I: 779; Gluhak 299f.; Derksen 158; SP VI: 104f.; ESSJa VI: 72f.; Snoj 241.

jètrēnka *ž* (19. st.) *bot. (Anemone hepatica)*

Izvedeno od ***jetra***. Djelomični kalk prema lat. nazivu, usp. i njem. *Leberblümchen*. Listovi ove biljke oblikom podsjećaju na jetru.

Lit.: HER 530.

jètrva (jêtrva) *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jotřva* (Brač), *jêtrva* (Vrgada), *jetrvȁ* (Novi), *jètrva* (Vodice), *jatrva, jetrva* (RKKJ)

Postalo od psl. **jętry* ⟨G **jętrъve*⟩ (csl. *jętry* ⟨G *jętrъve*⟩, sln. *jêtrva* (*zast.*), rus. dijal. *ямровь*, polj. *jątrew* ⟨G *jątrwi*⟩ (*zast.*)) < ie. **(H)yenh$_2$-ter-* 'žena muževa brata' (lit. *jentė, ìntė*, latv. *ìetere, iētaļa*, skr. *yātar-*, grč. *εἰνατέρες* 'žene braće ili muževe braće, šogorice', kslat. *ianitrīcēs* 'žene braće', arm. *nēr*). Ie. riječ je tvorena sufiksom *-ter-* koji se nalazi i u drugim riječima za srodstvo, v. ***mati***, ***brat***, ***kći***. U praslavenskom je riječ prešla u *ū*-osnove, usp. ***svekrva***.

Lit.: Skok I: 779; Gluhak 300; Derksen 158f.; ESSJa VIII: 188ff.; Trubačev 1959: 118.

jéza *ž* (13. st. Sava; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'ęza* (Varaždin)

TVORBA *jèziv* (16. st.) (*jèzivo*), *jezîv* (Brač)

Postalo od psl. **ędzà* ⟨A **ędzǫ*⟩ (stcsl. *jędza* 'bolest', sln. *jéza* 'ljutnja', rus. *яга́* 'Baba Jaga', polj. *jędza* 'vještica') < ie. **Hng-eh$_2$* (lit. *éngti* 'daviti, stiskati, mučiti', latv. *îgt* 'žudjeti, čeznuti', stisl. *ekki* 'bol, patnja, muka').

Lit.: Skok I: 780; Derksen 157; SP VI: 95f.; ESSJa VI: 68f.; Snoj 241.

jézditi ⟨prez. *jézdīm*⟩ (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jizdȉt* (Brač), *jezditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **(j)ězditi* (csl. *jazditi*, sln. *jézditi*, rus. *ездить*, polj. *jeździć*), što je izvedeno od **ězda* 'jahanje, vožnja' (hrv. star. *jezda*, csl. *jazda*, sln. *jézda*, rus. *езда́*, polj. *jazda*) nejasne tvorbe. Možda je povezano s **jaxati*, v. ***jahati***, što je formalno teško, ili izvedeno od **$h_1$oy-*, v. ***ići***, nejasnim sufiksom *-zd-*. Sličan je sufiks možda u ***brazda***.

Lit.: Skok I: 780; Derksen 154f.; ESSJa VII: 184f.; Snoj 241.

jèzero *sr* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jèzero* (Brač, Vrgada, Senj), *j'ęzęro* (Varaždin), *jezerišče, jezero* (RKKJ)

TVORBA *jezérce* (19. st.), *jèzērskī*

Postalo od psl. **èzero* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *jezero*, sln. *jȇzero*, rus. *óзepo*, polj. *jezioro*) < ie. **h_1eg^{h}-(e)r-o-* (lit. *ẽžeras*, latv. *ęzęrs, ęzars*, stprus. *assaran*, arm. *ezr* 'rub, granica, nasip'), usp. ***jaz***.

Lit.: Skok I: 781; Gluhak 300; Derksen 148; SP VI: 73f.; ESSJa VI: 33f.; Snoj 241f.; Blažek 2003.

jézgra *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *j'ęzgra* (Varaždin), *jadrica, jadrka* (RKKJ)

Postalo od psl. **ędrò* ⟨a. p. *b*⟩ 'jezgra, srž' (kajk. *jādrȅ* 'jezgra' (Bednja), sln. *jédrọ*, rus. *ядро́* 'jezgra', polj. *jądro* 'zrno, jezgra, koštica'), što je možda postalo od ie. **h_1(e)n-d-ro-* 'unutrašnji', a to bi bio pridjev izveden od **$h_1$endo-* (het. *anda* 'u', lat. *endo* 'u', grč. *ἔνδον* 'unutra'), usp. **h_1ṇ* 'u', v. ***u***. Manje je vjerojatna veza sa skr. *āṇḍá-* 'jaje, testis'. Postoji i mišljenje da je psl. **ędro* izvedeno od istoga korijena kao **ědro*, v. ***jedro***. Nazal bi bio iz kosih padeža heteroklitske imenice (**$h_2$eydr* ⟨G *$h_2$idnos*⟩ 'oteklina'). U hrvatskom je psl. skupina **-dr-* zamijenjena sa *-zgr-* vjerojatno zbog ukrštanja s *mezg(r)a* 'sok u drvetu, bjeljika'.

Lit.: Skok I: 768; Derksen 157; ESSJa VI: 65f.; Matasović 2015.

jèzgričav *prid.*

Izvedeno od *jezgrica*, v. ***jezgra***

jezgròvit *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jezgrovȉt* (Brač)

TVORBA *jezgròvito*

Izvedeno od ***jezgra***.

jezíčac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jazȉčac* (Brač), *jezȉčac* (Senj), *jęzîčęc* (Varaždin)

Izvedeno od ***jezik***.

jezíčak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***jezik***. Usp. sln. *jezíček*, rus. *язычóк*, polj. *języczek*.

jèzičnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jazȉčan* ⟨*-zīšna, -zīšno*⟩ 'jezičav' (Brač)

Postalo od psl. **ęzyčьnъ(jь)* (stcsl. *językъ*, sln. *jezíčen*, rus. *язычный*, stpolj. *języczny*), što je izvedeno od **ęzykъ*, v. ***jezik***.

Lit.: SP VI: 109.

jèzik *m* (12. st. Mon. serb. 'narod'; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jazȉk* (Brač, Vrgada), *jezȉk* (Senj), *j'ęzik* (Varaždin, Gola), *jazik, jezik* (RKKJ)

TVORBA *jèzičav* (19. st.)

Postalo od psl. **ęzykъ* (stcsl. *językъ*, sln. *jézik*, rus. *язы́к*, polj. *język*) < ie. **dng^{h}-uh$_2$-* (lit. *liežùvis*, stprus. *insuwis*, skr. *jihvā́-*, lat. *lingua*, starije *dingua*, stvnj. *zunga*, stir. *tengae*, toh. B *kantwo*). U baltoslavenskom je izgubljeno početno **-d-*, a u praslavenskom je dodan sufiks **-kъ*, usp. *kamik*, v. ***kamen***.

Lit.: Skok I: 781; Gluhak 300f.; Derksen 159; SP VI: 110f.; ESSJa VI: 74f.; Snoj 242.

jezikòslōvlje *sr*

TVORBA *jezikoslóvac* (*jezikoslóvčev*), *jezikòslōvka* (*jezikòslōvkin*), *jezikòslōvnī*

Složeno od ***jezik*** i ***-slovlje***. Kalk prema njem. *Sprachwissenschaft*.

jezùīt *m* (19. st.)

TVORBA *jezùītskī*

Posuđeno iz nlat. *Iesuita*, što je izvedeno od imena *Iesu* 'Isus', prema *Societas Iesu* 'Družba Isusova'. Katoličku redovničku zajednicu Družba Isusova osnovao je u 16. st. sv. Ignacije Lojolski. Usp. ***isusovac***.

Lit.: HER 532.

jȇž *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȇž* (Brač), *jêž* (Vrgada, Senj), *jȇš* (Varaždin), *jež* (RKKJ)

TVORBA *jèžić* (15. st. prezime, 16. st.)

Postalo od psl. **ežь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *jȇž*, rus. *ёж*, polj. *jeż*) < ie. **h_1eg^{h}-yo-* (lit. *ežỹs*, latv. *ezis*, grč. *ἐχῖνος*, stvnj. *igil*, arm. *ozni*). Dugo je *-e-* možda nastalo duljenjem ispred *ž*, usp. ***nož***.

Lit.: Skok I: 781f.; Gluhak 301; Derksen 149; ESSJa VI: 37; Snoj 242.

jèžinac *m*

Izvedeno od ***jež***. Usp. ukr. dijal. *їжинець*.

jéžiti se ⟨prez. *jȇžīm se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȇžīt se* (Brač), *jēžìti se* (Vrgada), *jȩ̑ž'iti sę* (Varaždin), *ježiti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **ežìti (sę)* (sln. *jẹ̑žiti, ježīti*, rus. *ёжиться*, polj. *jeżyć*), što je izvedeno od **ežь*, v. ***jež***.

Lit.: SP VI: 79f.; ESSJa VI: 36f.

jôd *m* 'kemijski element, *I*'

TVORBA *jôdnī, jôdov*

Posuđeno preko njem. *Jod* i fr. *iod* iz grč. *ἰοειδής* 'ljubičast', dosl. 'koji izgleda kao ljubičica'. Grčka je riječ složena od *ἴον* 'ljubičica', v. ***violetan***, i *εἶδος* 'oblik, izgled', v. ***idila***. Kemijski element *jod* otkrio je 1811. francuski kemičar Bernard Curtois (1777. – 1838.), a naziv mu je dao Louis-Joseph Gay-Lussac (1778. – 1850.), po ljubičastoj boji jodovih para.

Lit.: Snoj 242; Kluge s. v. Jod.

jòdlati

Posuđeno iz njem. *jodeln*, što je vjerojatno izvedeno od uzvika *jo*.

Lit.: Snoj 242; Kluge s. v. jodeln.

jóga *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *yoga*, njem. *Yoga*) iz skr. *yóga-* 'meditacija', što je izvedeno od *yunákti* 'meditirati' < 'uprezati'. Skr. glagol izveden je od istoga korijena koji je u hrv. ***igo***.

Lit.: Snoj 242; Kluge s. v. Yoga.

jògunast *prid.* (18. st.)

Izvedeno od *jogun*, što je posuđeno iz tur. *yoğun* 'debeo, gust, nezgrapan'.

Lit.: Skok I: 782; Stachowski 154.

jògurt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *yogurt*, njem. *Joghurt*) iz tur. *yoğurt* 'kiselo mlijeko'. Turska je riječ u vezi s *yoğun* 'gust, zgusnut', v. ***jogunast***.

Lit.: Snoj 243; Stachowski 154.

jóha *ž* (16. st.) *bot. (Alnus glutinosa)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jášva* (Ozalj), *j'alša* (Odra, Varaždin), *ją̑lša* (Cerje), *j'ālsa* (Đurđevac, Gola), *j'o̧lsa* (Pomurje), *jóšić* (Podgorač), *jélša* (Vodice) *jèlša* (19. st.), *jelha* (14. st. Mon. serb.), *jalša* (18. st. Belostenec), *jalša, joha* (RKKJ)

Postalo od psl. **olьxà, *elьxà* (bug. *елхá*, rus. *ольхá*, dijal. *ёлха*, polj. *olcha, olsza*, češ. *olše*) < ie. **$h_2$eliseh$_2$* (lit. *alksnis, elksnis*, latv. *àlksnis, èlksnis*, lat. *alnus*, stvnj. *elira, erila*). Riječ je vjerojatno predindoeuropskoga podrijetla, s odrazima samo u europskim granama indoeuropske porodice. Hrv. dijalektni oblici sa *-š-* postali su od psl. **olьša, *elьša* (usp. sln. *jélša, ólša*), što je izvedeno od **olьxa, *elьxa* sufiksom **-ja*. Hrv. dijalektni oblici sa **-s-* (usp. i toponime poput *Jelsa*) pokazuju djelovanje općeslavenske progresivne palatalizacije.

Lit.: Skok I: 772; Derksen 370f.; ESSJa VI: 23f.

joj[1] *zam.* (17. st.) Enklitički oblik dativa ž. r. osobne zamjenice on.

Postalo od psl. **jej* (stcsl. *jeji*, sln. *ji, nji, njej*, rus. *eй, нeй*, polj. *jej* (G, D), *niej* (L)), izvorno dativ i lokativ pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***. U hrvatskom je oblik *joj* umjesto **jej* analoški prema pokaznim zamjenicama s nepalatalnom osnovom (*toj*, *onoj*).

Lit.: Matasović 2008: 238.

jôj[2] *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jôj* (Varaždin), *joj* (RKKJ)

Ekspresivno-onomatopejska tvorba.

jòrgan *m* (17. st.) 'deblji pokrivač, poplun' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jȍrgan* (Gacka), *jòrgan* (Bački Hrvati), *jorgan* (RKKJ)

TVORBA *jorgȁnčina, jȍrganić, jȍrganina* (Gacka), *jorgàndžija* 'onaj tko izrađuje jorgane' (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *yorgan*. Balkanski turcizam, usp. rum. *iorgan, iorgangiu*, bug. *юpгáн*, alb. *jorgán, jergán*.

Lit.: Skok I: 783; Stachowski 138.

jȍrgovān *m* (19. st.) *bot. (Syringa vulgaris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jȍrgovān* (bački Hrvati)

Posuđeno preko tur. *erguvan* iz perz. *erġewun*. Balkanski turcizam, usp. rum. *iergovan, iorgovan*, alb. *jargaván*, usp. i mađ. *orgovány-fa*.

Lit.: Skok I: 783; Gluhak 301; Stachowski 38, 55.

jȍš *pril., čest.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȍš* (Brač, Senj, Orlec), *jošćè, jȍš* (Vrgada), *j'oš, j'oščę, 'ošče* (Varaždin), *'išče* (Gola), *jȍšte* (13. st. Mon. serb., 14. st. Mon. croat.), *jȍšter* (16. st.) < **jošče-že, jȍšt* (14. st. Mon. serb., 18. st.), *još* (RKKJ)

Postalo od **jošče* < psl. **ešče* (stcsl. *ješte*, sln. *še, šče*, rus. *eщё*, polj. *jeszcze*) < ie. **h$_1$esk$^{(w)}$e* (skr. *áchā* 'do, k', arm. *c'-* 'do'). Druga je mogućnost da je psl. riječ postala od ie. **h$_1$esk^{w}e*, što bi bilo složeno od imperativa (ili nekog drugog oblika) glagola "biti" i veznika **-k^{w}e* 'i' (lat. *-que* 'i', grč. *-τε*, got. *-uh*, skr. *-ca*). Za početno *jo-* < **e-* usp. ***joha***.

Lit.: Skok I: 783; Gluhak 301f.; Derksen 146; ESSJa VI: 32f.

jotácija *ž*

Posuđeno iz eng. *iotation* (usp. i njem. *Jotierung*), što je tvoreno prema nazivu grčkoga slova *ι, ἰῶτα*. Grčka je riječ posuđenica iz semitskoga (usp. hebr. *yōḏ*).

Lit.: HER 535; Beekes 609.

ju[1] *zam.* Enklitički oblik akuzativa ž. r. osobne zamjenice ***on***.

Postalo od psl. **jǫ* (stcsl. *jǫ*, sln. *jo, njo*, polj. *ją*), izvorno akuzativ pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***.

jû[2] *uzv.*

Ekspresivno-onomatopejska tvorba.

jubìlēj *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Jubiläum*, iz kslat. *iūbilaeum, iūbilaeus* 'jubilarna godina kod Židova', što je iz hebr. *jōḇēl* 'ovnov rog'. Kod Židova je, po Mojsijevu zakonu, svaka 50. godina bila godina oprosta, a početak takve godine najavljivao se puhanjem u ovnov rog. U latinskom je vjerojatno došlo do ukrštanja hebrejske riječi s lat. *iūbilō* 'klicati od radosti' (nejasnoga podrijetla).

Lit.: Gluhak 302; Snoj 243; Kluge s. v. Jubel.

jùčēr *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jučȇr, jučȇra, učȇr* (Brač), *učēr, učēra, jučēr* (Vrgada), *čēr, čēra* (Senj), *učēr, jučēr, fč'ęra, fčęrâj, šč'ęra* (Varaždin), *fč'ęra* (Gola), *jùčēra* (15. st. Mon. serb., Spom. sr.; 16. st.), *jučere* (18. st. Reljković), *jučeri* (18. st. Katančić), *jùčē* (19. st.)

Postalo od psl. **vьčera* (stcsl. *vьčera*, sln. *včéraj, včéra* (Plet.), rus. *вчерá*, polj. *wczoraj*), što je okamenjeni instrumental imenice **večerъ*, v. ***večer***. U prvom nenaglašenom slogu *e* je postalo *ь*, a početno *j-* u standardnom obliku *jučer* je vjerojatno analoški prema *jutro*.

Lit.: Derksen 536.

jučèrašnjī *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***jučer*** sufiksom *-ašnji* koji je poopćen iz pridjeva u kojima je pravilan, npr. ***današnji, jutrošnji***.

judaìzam *m*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (eng. *Judaism*, fr. *judaïsme*), iz kslat. *Jūdaismus*, što je tvoreno prema grč. *Ἰουδαῖος* 'Židov'. Grčka je riječ izvedena od *Ἰουδαία* 'Judeja'.

Lit.: HER 535.

jùg *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕg* (Brač), *jûk* (Varaždin), *jug* (RKKJ)

Postalo od psl. **júgъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'jug, južni vjetar' (stcsl. *jugъ*, sln. *jûg, jȕg*, rus. *юг*, češ. *jih*), što je možda srodno s grč. *αὐγή* 'zraka', alb. *agim* 'zora' < ie. **h$_2$ewg-* 'svijetliti'.

Lit.: Gluhak 302; Derksen 207f.; ESSJa VIII: 192f.; Snoj 244.

jùgo *sr, m* (16. st.)

Postalo od psl. **jugъ*, v. ***jug***; završno *-o-* dodano je vjerojatno analogijom prema istoznačnim romanskim posuđenicama ***oštro*** i ***široko***.

Lit.: Skok I: 784.

jugoìstok *m* (19. st.)

TVORBA *jugoìstočnī* (19. st.)

Složeno od ***jug*** i ***istok***.

jugozápad *m*

TVORBA *jugozápadnī*

Složeno od ***jug*** i ***zapad***.

júha *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūhȁ* ⟨A *jûhu*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *jūhȁ* ⟨A *jûho*⟩ (Orbanići), *jūha* (Varaždin), *juha* (RKKJ)

TVORBA *jȕšnī* (17. st.)

Postalo od psl. **juxà* (csl. *juxa*, sln. *júha*, rus. *yxá* ⟨A *yxý*⟩, polj. *jucha*) < ie. **(H)y(e/o)w(H)-s-* (lit. *jūšė*, stprus. *juse*, lat. *iūs*, skr. *yū́ṣ-*, grč. *ζύμη* 'kvasac'). Možda je riječ za 'juhu' izvedena od korijena **(H)yew(H)-* 'miješati' (lit. *jáuti, jaũti*, skr. *yáuti*).

Lit.: Skok I: 785; Gluhak 302; Derksen 208; ESSJa VIII: 193; Snoj 244.

jûli *m* (15. st. Mon. croat.) 'sedmi mjesec u godini, srpanj'

DIJALEKTI I POTVRDE *julj* (14. st. Mon. serb.), *ljulj* (14. st. Dubrovnik), *luj* (16. st.)

Posuđeno iz lat. *Iūlius (mēnsis). Juli* je bio peti mjesec u rimskom kalendaru, nazvan prema rimskom generalu, državniku i konzulu *Gaju Juliju Cezaru* (100. – 44. pr. Kr.) koji je rođen u tom mjesecu.

Lit.: Skok I: 330; Gluhak 302; Mršić 153.

jûn *m* (13. st. Stefan kr., Sava, Domentijan; 15. st. Mon. serb.) 'mlad' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jun* (RKKJ)

Postalo od psl. **jûnъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'mlad' (stcsl. *junъ*, rus. *юны́й*, češ. pjesnički *juný*) < ie. **h_2y-ew-Hn-o-* (lit. *jáunas*, latv. *jaûns* 'mlad, nov', lat. *iuvenis* 'mladić', skr. *yúvan-* 'mlad, mladost', stvnj. *jung*). U ie. je riječ vjerojatno izvedena od apstraktne *u*-osnove **$h_2$oyu-* 'život, životna sila' (skr. *āyu-*, usp. *āyurveda*) posvojnim sufiksom **-Hn-*.

Lit.: Skok I: 785f.; Derksen 208; ESSJa VIII: 195f.

júnac *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūnȁc* (Brač, Vrgada), *jūnęc* (Varaždin), *junec* (RKKJ)

Postalo od psl. **junьcь* ⟨a. p. *b*⟩ 'mladi bik ili vol' (stcsl. *junьcъ*, sln. *júnec*, strus. *уньць*, polj. *juniec*), što je izvedeno od **junъ*, v. ***jun***. Za semantički razvoj usp. lat. *iuvencus* 'mladi bik', od istoga ie. korijena.

Lit.: Skok I: 786; ESSJa VIII: 197f.

jùnāčkī *prid.* (16. st.)

Izvedeno od ***junak***. Usp. sln. *junáški*, polj. *junacki*.

jùnāk *m* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *junõk* (Brač), *jun^{o}ãk* (Vrgada), *junãk* (Senj), *junậk* (Varaždin), *junak* (RKKJ)

TVORBA *junàčina* (18. st.), *junáčiti (se)* (18. st.), *junàkinja* (19. st.)

Postalo od psl. **junakъ* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *junakъ*, sln. *junák*, ukr. *юна́к*, polj. *junak*), što je izvedeno od **junъ* 'mlad', v. ***jun***.

Lit.: Skok I: 785f.; Gluhak 303f.; ESSJa VIII: 193f.; Snoj 244; Holzer 2011: 109.

junáštvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *junõštvo* (Brač), *jun^{o}ãštvō* (Vrgada), *junậčtvo* (Varaždin)

Izvedeno od ***junak***. Usp. sln. *junâštvo*, bug. *юна́чество*.

júne *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jûne* (Gacka)

TVORBA *jùnād zb.* (19. st.), *jùnećī* (19. st. Karadžić)

Postalo od psl. **junę* (samo južnoslavenski: sln. *junè*, bug. dijal. *юне́*), što je izvedeno od **junъ*, v. ***jun***, usp. ***junac***, sufiksom **-ę-* kao u ***janje***, ***tele***, ***jare***.

Lit.: ESSJa VIII: 194.

jùnetina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *j'unętina* (Varaždin)

Izvedeno od ***june***. Usp. sln. *junętina*.

jûni *m* (15. st. Mon. serb.; 17. st.) 'šesti mjesec u godini, lipanj'

DIJALEKTI I POTVRDE *jûn, júni* (bački Hrvati), *ijunij* (Spom. sr. 15. st.), *džunj* (15. st. Dubrovnik), *junj* (18. st.), *junijuš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Iūnius (mēnsis)* 'Junonin mjesec'. *Juni* je u starom rimskom kalendaru bio četvrti mjesec u godini. Ime je dobio po Junoni, rimskoj božici plodnosti, braka i majčinstva. Latinsko je ime *Iūnō* izvedeno od ie. **h_2y-ew-Hn-o-* 'mlad', v. ***jun***.

Lit.: Skok I: 786; Gluhak 303f.; Mršić 153f.

jùnica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *junȉca* (Gacka), *junica, juńica* (RKKJ)

Postalo od psl. **junìca* (stcsl. *junica* 'djevojka', sln. *junica* 'mlada krava', strus. *уница* 'djevojka', polj. dijal. *junica* 'mlada krava'), što je izvedeno od **junъ*, v. ***jun***. Za psl. se mogu pretpostaviti oba značenja, 'mlada djevojka' i 'mlada krava', a slična polisemija zabilježena je i u drugim ie. jezicima.

Lit.: ESSJa VIII: 194.

jȕr (jûr) *pril.* (15. st. Mon. croat.) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕr, jûr* 'tek, tek što' (Brač), *jȗr* 'već, zar' (Senj, Orlec, Orbanići), *jure* (15. st. Mon. croat., Pril. jag. ark. 9), *jurve* (16. st.), *jur* (RKKJ)

Postalo od psl. **juže* (stcsl. *uže, juže*, sln. *žȇ, žè*, star. i dijal. *užȅ, vžȅ, vrȅ*, rus. *ужé, уж*, polj. *już*, usp. i rcsl. *ю*, polj. dijal. *ju* 'već'), što je složeno od **ju* i **že*, v. ***jer***. Psl. **ju* je postalo od ie. **(h$_1$)yow-* (lit. *jaũ* 'već', latv. *jàu* 'već', stvnj. *ju* 'već'), što je možda lokativ zamjeničke osnove **(h$_1$)yo-*, v. ***koji***, usp. i lat. *iam* 'već', od akuzativa slične zamjeničke osnove. Druga je mogućnost da su bsl. riječi postale od **(h$_1$)i-h$_2$ew*, gdje je prvi dio zamjenički, v. ***koji***, a drugi dio čestica, v. ***u***.

Lit.: Skok I: 786; Derksen 207; Snoj 865; Vasmer III: 176.

júra *ž* 'drugo razdoblje mezozoika, između trijasa i krede' *geol.*

Posuđeno iz njem. *Jura*, što je nastalo prema imenu švicarskog gorja *Jura*, koje se sastoji od naslaga iz razdoblja *jure*.

Lit.: Snoj 244.

jȕričica *ž zool. (Acanthis cannabina)*

DIJALEKTI I POTVRDE *juričica* (RKKJ)

Nejasna etimologija. Možda u vezi s osobnim imenom *Juraj* (usp. u fitonimiji *đurđica*, njem. *Georgine*). Usp. sln. *jûrka, júrščica, jurijčica* '*Fringilla cannabina*', češ. *jiřice, jiřička* '*Fringilla spinus*'.

Lit.: HER 538; Bezlaj I: 234.

jȕrīš *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕriš* (bački Hrvati), *juriš* (RKKJ)

TVORBA *jurišati* (19. st.) (*jurišānje*)

Posuđeno iz tur. *yürüyüş*, što je izvedeno od *yürümek* 'ići, hodati, napredovati'. Balkanski turcizam, usp. bug. *юрю́ш*, rum. *iuruș, iureș*, arum. *iuruṣe*, alb. *yrysh*, ngr. *γιουρούσι*.

Lit.: Skok I: 787.

júriti (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūrȉt* (Brač), *jȗr'iti* (Gola)

TVORBA *júrnuti* (19. st. Karadžić), *jùrcati*

Obično se povezuje sa slavenskim glagolima rus. *юри́ть* 'žuriti, požurivati, gurati' i 'biti objestan, igrati se', bug. *юрвам се, юрна се* 'žuriti, hitati', polj. *jurzyć* 'uznemiravati, dražiti, podbadati', možda i češ. dijal. *juřiti* 'sniježiti'. Možda je u vezi i latv. *aũrôt* 'zavijati, zvati, puhati u lovački rog, mamiti u vrijeme parenja', ili su slavenske riječi posuđene iz nekog turkotatarskog izvora (usp. džagat. *jürük* 'brz' *üjür* 'krdo'). Možda je na razvitak značenja u hrvatskom utjecala i posuđenica iz turskoga ***juriš***.

Lit.: Skok I: 787; Gluhak 306f.; Vasmer III: 471.

jȗrta *ž* 'kožnati šator azijskih nomada' *etnol.*

Posuđeno preko rus. *ю́рта* iz turkotatarskoga (usp. osman. *jurt* 'prebivalište, naseobina', kazanjskotatarski *jort* 'dvor sa sporednim zgradama').

Lit.: Vasmer III: 473.

jȕta *ž bot. (Corchorus capsularis, C. olitorius)*

TVORBA *jȕten*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Jute*, eng. *juta*) iz hind. *jūṭ* 'vlakna dobivena od jute', vjerojatno od skr. *jaṭā* 'pletenica (u kosi)'.

Lit.: Snoj 245; Kluge s. v. Jute.

jȕtārnjī *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *jùtarńi* (Brač), *jùt^{e}rńī* (Vrgada), *j'utęrńi* (Varaždin), *jùtrnjī* (13. st. Sava; 17. st.), *jùtrenjī* (18. st.), *jutrinji* (15. st. Marulić), *jutarńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **útrьnjьjь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *jútranji*, rus. *ýтренний*, polj. *jutrzenny*), što je izvedeno od **jutro*, v. ***jutro***.

Lit.: Skok I: 788; ESSJa VIII: 202f.

jȕtro *sr* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕtro* (Brač, Vrgada, Senj), *j'utro* (Varaždin), *jutro* (RKKJ)

Postalo od psl. **útro* ⟨a. p. *a*⟩ 'jutro, zora' (stcsl. *utro, jutro*, sln. *jútro*, rus. *ýmpo*, polj. *jutro*), možda od ie. **h$_2$ews-os-* 'zora' (lit. *aušrà, aũštrà* 'zora', latv. *àustra, aũstra* 'zora', lat. *aurōra*, skr. *uṣás-*). Bsl. riječi izvedene su sufiksom *-*r*- (usp. grč. *αὔριον* 'sutra', njem. *Ostern* 'Uskrs'). Praslavenski akut nije objašnjen, možda je nastao metatezom **h$_2$u-* > **uh$_2$* u bsl. prijevojnoj praznini u kosim padežima. Gubitak psl. *-*s*- nije sasvim jasan. Obično se objašnjava disimilacijom u složenici **ustro-sъ* > **utro-sъ*, v. ***jutros***. Usp. oblike u kojima je -*s*- očuvano:

stcsl. *zaustro* (hapaks), bug. *зacmpa* 'ujutro', csl. *riza ustra* 'vestis aestiva', stpolj. *justrzejszy* 'jutarnji'. Riječ je u značenju 'mjera za površinu zemljišta, ral' zabilježena od 18. st. i u tom značenju je kalk prema njem. *Morgen* 1. 'jutro'; 2. 'ral'.

Lit.: Skok I: 477f.; Gluhak 307; Derksen 510f.; ESSJa VIII: 200ff.; Snoj 245; Bezlaj I: 234f.; Pronk 2011.

jȕtrōs *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕtros* (Brač), *jȕtrōs* (Vrgada), *jutrõs* (Senj), *jutros* (RKKJ)

Postalo od psl. **útro se* (sln. *jútros* (Plet.), rus. dijal. *ýmpocь*, češ. *jitros* (Kott.)), što je složeno od **jutro*, v. ***jutro***, i pokazne zamjenice **sь*, v. ***danas***. Završno *-e* zamijenjeno je sa *-s* pod utjecajem *danas*, usp. ***noćas***.

Lit.: ESSJa VIII: 202.

jȕtrošnjī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕtrošńi* (Brač), *jutrȍšńī* (Vrgada), *jutrõšnji* (Senj)

Izvedeno od ***jutros***.

jȕžina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȕžina* (Brač)

Izvedeno od ***jug*** u značenju 'južni vjetar'. Usp. slč. rijetko *južina* 'južni vjetar', usp. ***užina***.

Lit.: Snoj 245; ESSJa VIII: 203.

jȕžnī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jȗžni* (Brač), *jȗžni* (Varaždin)

TVORBA *jȕžnjāk* (19. st. Šulek) (*jȕžnjāčkī*)

Postalo od psl. **júžьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *južьnъ* (Mikl.), sln. *júžen*, rus. *ю́жный*, češ. *jižní*), što je izvedeno od **jugъ*, v. ***jug***.

Lit.: ESSJa VIII: 204.

K

k *prij.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъ(n)* (stcsl. *kъ*, sln. *k*, rus. *к(о)*, polj. *ku*, bug. *към*), što je vjerojatno srodno sa skr. *kám* (čestica iza dativa), stir. *co* 'do, k' < ie. **kom*, usp. i lit. *ikì* 'do'.

Lit.: Skok II: 7; Derksen 259; ESSJa XIII: 170f.

kabànica *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kab'anica* (Varaždin), *kaban'ica* (Gola), *kabanica* (RKKJ)

Posuđeno iz romanskog izvora (tal. *gabbano, gabbana* 'ogrtač, plašt', *gabbanella*), što je iz arap. *qabāja*, perz. *kabā*, usp. i srp. turcizam *ćebe* 'pokrivač'. Početno *k-* u hrv. nije jasno, možda je nastalo ukrštanjem s ***kaput*** ili ***kapa***, usp. i sln. *gabân, gabanica* 'vrsta plašta'.

Lit.: Skok II: 8.

kàbao *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kabôl* (Brač), *kab°ã* (Vrgada), *kabãl* (Senj), *kãbęl* (Varaždin), *kabal, kabel, kebel* (RKKJ)

TVORBA *kàblić* (16. st.)

Postalo od psl. **kъbьlь* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *kъblь*, sln. *kebȅl* ⟨G *keblā*⟩, stpolj. *gbeł*, rus. *кобел, кобл*), što je posuđeno preko germ. izvora (usp. stvnj. *kubilo*) iz lat. *cūpella* 'bačvica', deminutiv od *cūpa* 'bačva'. Lat. *cūpa* je vjerojatno posuđenica iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: Skok II: 8f.; Gluhak 308; ESSJa XIII: 171f.; Vasmer II: 582; Pronk-Tiethoff 2013: 132ff.

kabārē *m*

Posuđeno, možda preko eng. *cabaret*, iz fr. *cabaret* 'gostionica, krčma'. Francuska je riječ vjerojatno posuđena iz niz. *kabaret, kameret* 'krčma', što je pak posuđeno iz fr. dijal. *cambrette* 'sobica', deminutiv od *cambre* 'soba' (fr. stand. *chambre*) < lat. *camera* 'svod', v. ***kamera***.

Lit.: Snoj 246; Dauzat 118.

kabàret *m*

Posuđeno preko njem. *Kabarett* iz fr. *cabaret*, v. ***kabare***. Usp. i sln. *kabarẹ̑t*.

kábel *m*

Posuđeno iz njem. *Kabel*, što je preko nizozemskoga i fr. *câble* posuđeno iz prov. *cable* 'debelo uže' < lat. *capulum* 'konop, uže, laso' < 'ono što se drži'. Lat. je riječ izvedena od *capiō* 'uhvatiti, držati' < ie. **kh$_2$p-i-*, v. ***hapati***.

Lit.: Snoj 246.

kabína *ž*

Posuđeno preko njem. *Kabine* i eng. *cabin* iz stfr. *cabane* 'koliba, drvenjara', što je posuđeno iz prov. *cabana* < kslat. *capanna*.

Lit.: Snoj 246; Kluge s. v. Kabine.

kabìnēt *m*

TVORBA *kabìnētskī*

Posuđeno preko njem. *Kabinett* iz fr. *cabinet*, što je deminutiv od *cabane* 'soba', v. ***kabina***. Usp. i tal. *gabinetto*, star. *cabinetto*.

Lit.: Snoj 246; REW 1624.

kàciga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàciga* (Senj), *k'aciga* (Varaždin), *kacida* (16. st.), *kaceta* (17. st.)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, unatoč formalnim poteškoćama (usp. tal. *càsside*) < lat. *cassis* ⟨G *cassidis*⟩ i *cassida* 'kaciga, šljem', nepoznatoga podrijetla (možda posuđenica iz etruščanskoga). Usp. furl. *cazzaròle* < *cassaròle*.

Lit.: Skok II: 9f.; DEI 795; de Vaan 97.

kȁča *ž* (16. st.) 'zmija' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kȁča* (Vodice), *ka:ča* (Turni), *k'ača* (Varaždin), *k'ača* (Gola), *kača* (RKKJ)

Riječ potvrđena samo u kajkavskom, sjevernočakavskom i slovenskom *káča*, nejasne etimologije. Postoji mišljenje da je posuđenica iz nekog romanskog izvora, usp. **captiare* 'loviti', od kojega je možda sln. *káčiti* 'dražiti, ljutiti' (*knjiž.*), v. ***kačiti***. Postoji i mišljenje da je izvedeno od ***gad*** 'zmija, gmaz'. Glasovni razvoj bio bi *gad-jь-ka* > *gačka* > *kačka* > *kača* (odbacivanjem sufiksa *-ka*). Prvotni bi oblik bio sačuvan u dijalektnom *gačka* (Kaštel na Rabu), *gaška* (okolina Raba, gdje je *gad* 'muška zmija').

Lit.: Skok I: 543; Vinja II: 42f.; Bezlaj II: 8.

kȁčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ačiti* (Varaždin), *kač'iti* (Gola)

Južnoslavenska riječ (sln. *káčiti* 'dražiti, ljutiti' (*knjiž.*), bug. *кáча* 'podignuti, staviti više'). Glagolski je korijen prvi put zabilježen kod Karadžića. Dublja etimologija nije jasna. Možda nepravilno preoblikovano od ***kvačiti***. Druga je mogućnost da je riječ o posuđenici iz balkanskog latiniteta, usp. rum. *a acăță*, *cață* 'pastirski štap s kukom' < vlat. **adcaptiare*, što je izvedeno od vlat. **captiare* 'hvatati', iterativ od lat. *capiō* 'uhvatiti, uzeti' < ie. **kh₂p-*, v. ***hapati***, ***kabel***. Moguće je da su slovenski, hrvatski i bugarski neovisno posuđivali iz različitih romanskih izvora. Postoji i mišljenje da je *kačiti* u vezi s hrv. star. i dijal. *kȁča* 'zmija' (16. st.), v. ***kača***. Zbog akutiranoga korijena nije vjerojatno da su te riječi u vezi s korijenom koji je u ***skočiti***.

Lit.: Skok II: 10f.; Gluhak 309; BER II: 290f.; ESSJa IX: 107f.; Snoj 247.

kȁ̀čūn (kȁ̀čūn) *m* (19. st.) 'vrsta divlje orhideje' *bot. (Orchis morio)*

Posuđeno iz tur. *kakun*. Balkanski turcizam, usp. bug. *качун*.

Lit.: Skok II: 12.

kȁd¹ *vezn., pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kad* (Vrgada), *kȁd* (Senj), *kȁd, kȁda* (Brač), *gdȃ* (Varaždin), *gda* (13. st. (16. st.) Zak. vinod., 15. st. Mon. croat., Pril. jag. ark. 9), *kade* (15. st. Mon. serb.; 16. st.), *kadi* (13. st. Mon. serb.; 16. st. Korizmenjak), *kad* (RKKJ), *gda, kad, kada* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъda* (csl. *kъda*, sln. *kdāj*, dijal. *kdā*, strus. *гда*, stčeš. *kda*) < ie. **kodoH* (lit. *kadà*, skr. *kadā́*, stav. *kadā*). Slavenski oblici imaju analoško *ъ* iz drugih zamjenica poput **kъto*, v. ***tko***, **kъde*, v. ***gdje***.

Lit.: Gluhak 309; ESSJa XIII: 173.

kȃd² *m* (19. st.) 'dim i miris zapaljenog tamjana i drugih mirisavih tvari'

DIJALEKTI I POTVRDE *kad* (RKKJ)

Izvedeno od ***kaditi***. Usp. i sln. *kȃd* 'dim, tamjan', bug. star., dijal. *кад* 'dim', gluž. *kad* 'dim'.

Lit.: ESSJa IX: 111.

kàda¹ *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãda* (Gacka), *k'ada* (Varaždin), *kad* 'vinska posuda, badanj, kaca, bačva' (RKKJ) *kȃd ž* (17. st.)

Postalo od psl. **kadь* (sln. *kȁd*, rus. dijal. *кадь*, polj. *kadź*), što je posuđeno iz grč. *κάδιον*, deminutiv od *κάδος* 'vrč, vjedro, posuda za tekućine'. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz nekog semitskog izvora (usp. hebr. *kaḏ* 'vjedro'). U standardnom je hrvatskom riječ prešla iz *i*-osnova u *a*-osnove, možda analogijom prema ***bačva*** ili ***banja***.

Lit.: Skok II: 12; Gluhak 309; Snoj 247; ESSJa IX: 112.

kàda² *pril.* v. ***kad¹***

kádar (kȁdar)¹ *m* 'jedinica filma'

Posuđeno iz fr. *cadre* 'kadar', starije 'okvir slike', što je posuđeno iz tal. *quadro* < lat. *quadrus* 'četvrtast', što je izvedeno od *quattuor* 'četiri', v. ***kvadar***, ***četiri***.

Lit.: Dauzat 121; REW 6921.

kádar² *m* 'kvalificirana radna snaga'

Posuđeno iz njem. *Kader* 'stalno osoblje', star. 'časnička jezga vojničke jedinice', što je posuđeno iz fr. *cadre* 'vodeće osoblje', metaforički preneseno sa značenja 'okvir', v. ***kadar¹***. U početku se riječ odnosila na časnike u vojsci, a nakon Drugog svjetskog rata, prema ruskom uzoru, na osoblje u poduzećima i vodstvo Partije. Osoblje je shvaćeno kao 'okvir' koji daje uporište cjelini.

Lit.: Snoj 247; Kluge s. v. Kader.

kádar³ *prid.* (18. st.) 'sposoban'

DIJALEKTI I POTVRDE *kádar* (bački Hrvati), *kader* (RKKJ)

Posuđeno preko tur. *kadır* iz arap. *kadir* 'biti u stanju nešto učiniti, moći'. Balkanski turcizam, usp. alb. *kadër*, bug. *кадър*.

Lit.: Skok II: 12; Škaljić 378.

kàdēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kadȅt* (Brač), *kadȇt* (Varaždin), *kad'ẹ̄t* (Gola)

TVORBA *kadètkinja*

Posuđeno preko njem. *Kadett* iz fr. *cadet* 'kadet', star. 'mlađi brat', što je iz gaskonjskoga *capdet* 'šef, kapetan', usp. i prov. *capdel* < kslat. *capitellum*, deminutiv od *caput* 'glava', v. ***kapetan***, ***kapital***. Na francuskom su dvoru služili kao časnici mlađi sinovi iz gaskonjskih plemićkih obitelji.

Lit.: Snoj 247; REW 1636.

kàdgod *pril.* (17. st.)

Složeno od ***kad***[1] i ***-god***.

kadífa *ž* (17. st.) 'baršun, samt, velur, pliš' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kadífa, kadíva* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *kadîfe*, što je iz arap. *qaṭīfa* 'vrsta tkanine'. Balkanski turcizam, usp. rum. *cadifea, cadifeluță dem.*, bug. *кадифе*.

Lit.: Skok II: 13; Stachowski 39, 140.

kadìfica *ž* (19. st.) *bot. (Tagetes)*

Izvedeno od ***kadifa***. Usp. tur. *kadife çiçegli*, dosl. 'cvijet od svile', i sličnu motivaciju u nazivu istog cvijeta njem. *Sam(me)tblume*, šp. *damasquina*.

Lit.: Skok II: 13; Škaljić 378.

kàdija *m* (14. st. Spom. sr.; 17. st.) 'šerijatski sudac' *pov.*

Posuđeno iz tur. *kadı*, što je iz arap. *qāḍī*, particip od glagola *qaḍā* 'suditi'. Balkanski turcizam, usp. rum. *cadiu*, bug. *кадия*, alb. *kadi*, arum. *cati, catiluche*.

Lit.: Skok II: 13; Škaljić 378.

kadìluk *m* (17. st.) 'sudsko i upravno područje u Osmanskom Carstvu' *pov.*

Posuđeno iz tur. *kadılık*, što je izvedeno od *kadı* 'sudac', v. ***kadija***.

Lit.: Skok II: 13; Škaljić 378f.

káditi ⟨prez. *kâdīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kõdît* ⟨prez. *kõdin*⟩ (Brač), *kᵒadîti* ⟨prez. *kᵒãdīš*⟩ (Vrgada), *kādît* (Senj), *kad'iti* ⟨prez. *kadîm*⟩ (Varaždin), *kād'ẹti* ⟨prez. *kadîm*⟩ (Gola), *kaditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **kadìti* ⟨prez. **kâdjǫ* a. p. *c*⟩ 'paliti tamjan' (stcsl. *kaditi*, sln. *kadīti* 'pušiti', rus. *кадúть* ⟨prez. *кадúм*⟩, polj. *kadzić*, češ. *kaditi*), što je od istoga korijena koji je u ***čađa***.

Lit.: Skok II: 13; Gluhak 309; Derksen 218f.; ESSJa IX: 109f.; Snoj 247.

kàdšto *pril.* (Parčić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàšto* (19. st. Karadžić)

Složeno od ***kad***[1] i ***što***.

kàdulja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kadùja* (Brač), *kaduļa* (RKKJ)

Poput sln. *kadúlja*, izvedeno od glagola ***kaditi***.

Lit.: Skok II: 13; Snoj 247.

kafetèrija *ž*

Posuđeno preko amer. eng. *cafeteria* iz šp. *cafetería*, što je izvedeno od *cafetero* 'prodavač kave', a to je izvedeno od *café* 'kava', v. ***kafić***.

Lit.: Kluge s. v. Cafeteria.

kàfić (kâfić) *m* (20. st.)

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***kafeterija*** deminutivnim sufiksom *-ić* kao u *penzić* ili je istim sufiksom izvedeno od posuđenice (preko njem.) iz fr. *café* 'kafić'. U francuskom je značenje metonimijski preneseno s *café* 'kava' na 'mjesto u kojem se služi kava'. Fr. *café* je posuđeno preko tal. *caffè* iz arap. *qahvah*, v. ***kava***.

Lit.: Kluge s. v. Café; Dauzat 121.

kaj *zam.*, v. ***što***

kàjāk *m*

TVORBA *kajàkāš* (*kajakàšica, kajakáštvo*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kajak*, eng. *kayak*) iz inuitskog jezika *qajaq*.

Lit.: Snoj 248; Kluge s. v. Kajak.

kàjati se ⟨prez. *kàjēm se*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãjot se* (Brač), *kàjati se* (Vrgada), *kàjat se* (Senj), *k'ajati sę* (Varaždin), *kaj'ati se* (Gola), *kajati se* (RKKJ)

TVORBA *kàjānje*

Postalo od psl. **kájati (sę)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kajati sę* ⟨prez. *kajǫ sę*⟩, sln. *kájati se* ⟨prez. *kájam, kájem se*⟩, rus. *кáяться*, polj. *kajać się*) < ie. **k^{w}ōy-* (av. *kāii-*), što je izvedeno od korijena **k^{w}ey-* 'opaziti', koji je u ***očaj***, ili je izvedeno od drugoga korijena **k^{w}ey-* 'kazniti, platiti', koji je u ***cijena***. Glagol *kajati se* dovodi se i u vezu s korijenom koji je u ***kazna***. U tom slučaju *-j-* pripada sufiksu, a ne korijenu.

Lit.: Skok II: 15; Gluhak 309f.; Derksen 219; ESSJa IX: 115f.; LIV s. v. 1. *kuey-.

kàjdānka *ž*

Izvedeno sufiksom *-anka* (kao u *čitanka, pisanka*) od *kàjda (kâjda)* 1. 'melodija'; 2. 'nota', što je posuđeno preko tur. *kaide* iz arap. *qā'ida* 'pravilo, načelo, red, melodija'. Riječ *kajda* je balkanski turcizam, usp. alb. *kaid* 'način', bug. *каúд*, arum. *caide* 'putna isprava'.

Lit.: Skok II: 16; Škaljić 383.

kàjgana *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàjgana* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *kaygane*, što je iz perz. *hāygene*. Perzijska je riječ od istoga ie. korijena koji je u ***jaje***. Balkanski turcizam, usp. bug. *кавгaнá*, alb. *kaikaná*.

Lit.: Skok II: 16; Stachowski 143.

kájkavskī *prid.*

TVORBA *kájkavac, kájkāvka, kajkavìzam, kájkavština*

Izvedeno od *kaj* 'što', što je postalo od psl. **kájь* (kajk. *kaj*, sln. *kāj*, polj. dijal. *kaj*, češ. dijal. *kaj*), što je složeno od ie. zamjeničkih osnova **k^{w}o-*, v. ***što***, ***tko***, i **(H)yo-*, v. ***koji***. Za početno *ka-* usp. ***kako***, ***kamo***. Za sufiks *-ka-* usp. ***ikavica***, ***nijekati***.

Lit.: Snoj 248.

kàjmak *m* (20. st.)

Posuđeno iz tur. *kaymak* 'skorup', što je izvedeno od korijena *kay-* 'čvrst'.

Lit.: Snoj 248; Škaljić 383.

kàkao *m*

TVORBA *kàkaovac*

Posuđeno iz njem. *Kakao*, što je preko šp. *cacao* posuđeno iz astečkoga jezika nahuatl *cacahuatl* 'mahuna kakaovca', usp. ***čokolada***.

Lit.: Kluge s. v. Kakao.

kàkati (kȁkati) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kâkit svrš.* (Brač), *k'akati* (Varaždin)

Vjerojatno izvedeno od *kaka* iz dječjeg jezika. Usp. i u drugim jezicima: sln. *kākati*, rus. *кáкать*, polj. *kakać*, lat. *cacō*, grč. *κακάω*, njem. *kacken*, srir. *cacc*, tur. *kaka*, alb. *kakë*.

Lit.: Skok II: 17; Gluhak 310; Snoj 249; ESSJa IX: 117; Kluge s. v. kacken.

kàkav *zam.* (14. st. Dušanov zakonik)

DIJALEKTI I POTVRDE *kakộv* (Brač), *kakõv* (Vrgada, Senj), *kak'ōf* (Đurđevac), *kȃkof* (Varaždin), *kak'ǭf* (Gola), *kàkov* (Vedešin), *kakov* (RKKJ)

Postalo od psl. **kakъvъ*, **kakovъ* (bug. *какъв*, stcsl. *kakovъ*, sln. *kakǫ́v, kākov*, rus. *какóв*), što je izvedeno od **kakъ*, v. ***kako***.

Lit.: ESSJa IX: 117.

kàkavgod *zam.* (19. st.)

Složeno od ***kakav*** i ***-god***.

kàki *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *khaki*, eng. *khaki*) i urdskoga iz perz. *ḫākī* 'boje prašine', što je izvedeno od *ḫāk* 'prašina, zemlja'.

Lit.: Snoj 249; Kluge s. v. khaki.

kàko (kȁko) *vezn., pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kakȍ* (Brač, Vrgada, Senj), *k'ak* (Varaždin, Gola), *kak, kakano, kako, kakono, kaku* (RKKJ)

Postalo od psl. **kako* (sln. *kakǭ*, stpolj. *kako*, strus. *како*), prilog izveden od pridjeva **kakъ* (hrv. star. i dijal. *kàk* , stcsl. *kakъ*, sln. *kāk, kȁk*, polj. star. *kaki*, rus. *какóй*), što je u vezi s lit. *kõks* 'kakav', možda i stir. *cách* 'svatko', velš. *pawb* 'svatko'. Ove su riječi izvedene od upitne osnove **k^{w}o-*, v. ***koji***, ***tko***. Moguće je da u ie. treba pretpostaviti složenicu **k^{w}o-h$_{3}$k^{w}o-*, gdje je drugi dio složenice ie. riječ za 'oko', usp. skr. *prátīka-* 'lice, lik' < **proti-h$_{3}$k^{w}o-*. Ako je tako, značenjski je razvitak bio od 'koji je u očima, viđen' do 'svatko' i 'koji ima (vidljivo) svojstvo, kakav'.

Lit.: Derksen 219; ESSJa IX: 118f.

kàkogod *pril.* (16. st.)

Složeno od ***kako*** i ***-god***.

kàktus *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kaktus*, eng. *cactus*) iz lat. *cactus*, što je iz grč. *κάκτος*. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz nekog predgrčkog izvora.

Lit.: Snoj 250; Chambers 133.

kakvòća *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***kakav***. Vjerojatno kalk prema lat. *qualitas*, v. ***kvaliteta***.

kâl *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kôl* (Brač), *kậl* (Varaždin), *kão* ⟨G *kâla*⟩, *kal* (RKKJ)

Postalo od psl. **kâlъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'blato' (stcsl. *kalъ*, sln. *kâl*, rus. *кал*, polj. *kał*), nejasne dublje etimologije. Možda postalo od ie. **keh$_2$l-* (grč. *κηλίς* 'madež, mrlja', lat. *cālīgō* 'tama'). Druga je mogućnost da je postalo od ie. **k^{w}eh$_2$lo-* (grč. *πηλός* 'blato').

Lit.: Gluhak 310; Derksen 220; ESSJa IX: 127ff.; Snoj 250.

kálati (kâlati) (18. st.) 'rascijepiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *kàlat* (Gacka), *kậlati* (Varaždin)

Postalo od **kalati* (sln. *kâlati*, usp. polj. dijal. *kalać*, češ. *kálati*, slč. *kálať*), što je izvedeno od **kolti*, v. ***klati*** ili od **koliti*, v. ***koliti***.

Lit.: Skok II: 92; ESSJa IX: 119.

kàlavac *m* 'suhi plod koji se u zrelom stadiju uzdužno kala u dva ili više manjih plodova (sljezovi itd.)' *bot.*

Izvedeno od ***kalati***.

kalcifikácija *ž*

TVORBA *kalcificírati*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *calcification*, fr. *calcification*, tal. *calcificazione*), što je, po uzoru na druge slične složenice, složeno od ***kalcij*** i *-fikacija*, v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

kâlcij *m* 'kemijski element, *Ca*'

TVORBA *kâlcijev*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kalzium*, eng. *calcium*) iz nlat. *calcium*, što je izvedeno od lat. *calx* ⟨G *calcis*⟩ 'vapno'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *χάλιξ* ⟨G *-ικος*⟩ 'kamenčić, šljunak', ili iz nekog drugog, predindoeuropskog jezika, iz kojega je riječ neovisno posuđena u lat. i grč. Kemijski element *kalcij* otkrio je Humphry Davy 1808. g.

Lit.: Snoj 250.

kaleidòskop *m*

Posuđeno iz njem. *Kaleidoskop*, što je u 19. st. složeno od grč. *καλός* 'lijep', usp. ***kalu-đer***, *εἶδος* 'slika', v. ***idila***, i *σκοπέω* 'gledati', v. ***-skop, -skopija***.

Lit.: Snoj 250.

kalèndār *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolendôrij* (Brač), *kolendâr* (Senj)

TVORBA *kalèndārskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kalender*, iz srlat. *kalendarium, calendarium* 'kalendar', lat. 'knjiga dugova', što je izvedeno od lat. *calendae, kalendae* 'prvi dan u mjesecu'. Lat. *kalendae* je poimeničeni gerundiv od ie. korijena **kelh$_1$-* 'zvati, dozivati', v. ***eksklamacija***. Prvotno bi značenje riječi *calendae* bilo '(dani) koji se izvikuju', jer su prvoga dana u mjesecu rimski pontifeksi objavljivali početak novog lunarnog ciklusa i ostale dane novog mjeseca. *Calendarium* je u antičko doba bila knjiga u koju je zajmodavac upisivao dugove i dospijeće kamata, koje su se obračunavale na *kalende*. Usp. ***koleda***.

Lit.: Snoj 291.

kálež *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãlež* (Brač), *kàlež* (Vrgada, Senj, Vodice), *kãlęš* (Varaždin), *k'āleš* (Gola), *kalež* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog sjevernog romanskog dijalekta (usp. mlet. star. *càlese*, istriot. *caleğe*) < lat. *calix* ⟨G *calicis*⟩, što je u vezi s grč. *κύλιξ* ⟨G *-ικος*⟩. Vjerojatno su i lat. i grč. riječ posuđene iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Skok II: 20; REW 1519; de Vaan 83f.; Beekes 800.

kalíbar (kàlībar) *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kaliber*, fr. *calibre*, tal. *calibro*) i srednjovjekovnog latinskog, iz arap. *qalīb* 'model, kalup', što je iz grč. *καλοπόδιον* 'kalup'. Grčka je riječ izvedena od *καλόπους* 'kalup', v. ***kalup***.

Lit.: Snoj 250; Kluge s. v. Kaliber.

kâlif *m* (18. st.) 'nositelj najviše svjetovne i duhovne vlasti u arapskim zemljama'

Posuđeno preko njem. *Kalif* iz arap. *ḫalīfa* 'nasljednik', što je skraćeno od *ḫalīfatu rasūlillāh* 'nasljednik božjega poslanika (Muhameda)'.

Lit.: Skok II: 20 Snoj 251; Škaljić 304.

kalìfāt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kalifat*, eng. *caliphate*). Riječ je izvedena od arap. *ḫalīfa*, v. ***kalif***.

kalìgram *m* 'oblik slike ili crteža koji nastaje tako da pisani tekst vodi liniju i oblikuje imenovani predmet (npr. tekst lirske pjesme predstavlja kao crtež damu sa šeširom)'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *calligram*, fr. *calligramme*, tal. *caligramma*), što je složeno od grč. *καλός* 'lijep, dobar' i *γράμμα* 'slovo', v. ***-gram***.

Lit.: Chambers 136.

kâlij *m* 'kemijski element, *K*'

TVORBA *kâlijev*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kalium*, fr. *kalium*) iz nlat. *kalium*, što je tvoreno prema arap. dijal. *al-qalī* 'pepeljika, kalijev karbonat'. Kemijski element *kalij* otkrio je Humphry Davy 1807. g.

Lit.: Snoj 251; Kluge s. v. Kalium.

kàlina *ž* (17. st.) *bot. (Ligustrum vulgare)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kal'ina* (Cerje), *kalina* (RKKJ)

Postalo od psl. **kalìna* (sln. *kalîna* '*Ligustrum vulgare*', rus. *калúна* '*Viburnum*', polj. *kalina* '*Viburnum*'), što je izvedeno od **kalъ*, v. ***kal***, zbog crne boje ploda. Za tvorbu usp. ***kupina***, ***malina***.

Lit.: Gluhak 310; Snoj 251; ESSJa IX: 120.

káliti ⟨prez. *kâlīm*⟩ (18. st.) 'davati željezu veliku čvrstoću zagrijavanjem na visoke temperature i brzim hlađenjem'

DIJALEKTI I POTVRDE *kal'iti* ⟨prez. *kalîm*⟩ (Varaždin), *kal'iti* (Gola), *kaliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kalìti* ⟨prez. **kâljǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *kalíti*, rus. *калúть* 'zagrijavati', češ. *kaliti*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda srodno s lat. *calleō* 'otvrdnuti, otupiti', stir. *calad* 'tvrd, čvrst'. Ie. korijen za sve ove riječi mogao bi biti **k'elH-* 'topao', v. ***slana***, ali je u slavenskome tada neočekivan odraz ie. velara. Druga je mogućnost da je psl. **kaliti* postalo od istoga korijena koji je u **kalъ*, v. ***kal***. Značenjski bi razvoj bio od 'pretvarati se u blato' preko 'omekšavati, topiti se' do 'zagrijavati se'.

Lit.: Skok II: 21; Derksen 219; ESSJa IX: 123f.; Snoj 251.

kalkùlātor *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *calculator*, fr. *calculateur*) iz kslat. *calculātor* 'onaj koji računa', što je izvedeno od participske osnove glagola *calculō* 'računati'. Glagol *calculō* izveden je od *calculus* 'račun' (dosl. 'kamenčić, oblutak', pa 'kamenčić na računskoj daščici'), što je deminutiv od *calx* 'vapno, vapnenac', v. ***kalcij***.

Lit.: Snoj 251.

kalòričan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *kalorisch*, fr. *calorique*, eng. *caloric*, tal. *calorico*). Riječ je izvedena od ***kalorija***.

kalorìfer *m*

Posuđeno iz fr. *calorifère*, što je složeno od lat. *calor* 'toplina', v. ***kalorija*** i *ferō* 'nositi', v. ***brati***.

Lit.: Snoj 251.

kàlōrija *ž*

Posuđeno preko njem. *Kalorie* iz fr. *calorie*, što je izvedeno od lat. *calor* 'toplina'. Latinska je riječ izvedena od glagola *caleō* 'biti topao' < ie. **k'lH-eh$_1$-* (velš. *clyd*, lit. *šil̃tas*, latv. *sìlts* 'topao'), v. ***slana***, usp. ***kaliti***.

Lit.: Snoj 251; de Vaan 83.

kàlota *ž* 'kapica priljubljena uz glavu i bez oboda'

TVORBA *kàlotnī*

Posuđeno iz tal. *calotta* ili preko njem. *Kalotte* iz fr. *calotte* 'vrsta kape'. Podrijetlo francuske riječi nije sasvim jasno. Možda je izvedena od *cale*, što bi bilo iz frnč. **skala*, od istoga korijena od kojega je i germanizam ***šalica***. Zbog formalnih razloga malo je vjerojatno izvođenje iz grč. *καλύπτρα* 'veo, pokrivalo za glavu'.

Lit.: Dauzat 124; REW 1536.

kàluđer *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

TVORBA *kàluđerica*

Posuđeno iz bizant. grč. *καλόγερος, καλόγηρος*, dosl. 'dobar starăc', usp. strus., srbug. *калугеръ, калогеръ*, bug. *калуґер*. Grčka je riječ složena od *κάλος* 'dobar, plemenit' i izvedenice od *γῆρας* 'starost', v. ***zreo***. Dijalektalni oblici s *-dr-* i vokalizmom *o* posuđeni su neovisno od oblika s *-đ-*, vjerojatno preko dalmatskoga, usp. *kolùdrica* (Studenac), *kolùdrica* (Brač, Senj). Oblici s *-đ-* na mjestu grčkoga *-γ-* vjerojatno odražavaju bizantinski izgovor.

Lit.: Skok II: 129; Vasmer 1944: 72.

kàlup *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kalȕp* (Brač, Senj), *kalȍp* (Vrgada), *k'alup* (Varaždin), *k'alʉp* (Gola)

Posuđeno preko tur. *kalıp* i arap. *qālib* iz grč. *καλάπους, καλόπους* 'postolarski kalup, drvena noga', što je složeno od *κᾶλον* 'drvo' i *πούς* 'noga', v. ***pješice***, usp. ***kalibar***, ***galoša***. Balkanski turcizam, usp. rum. *calăp, calîb, calîp, calăpciu*, bug. *калъп*, alb. *kallup, kallëp*, arum. *călupe*, ngr. *καλούπι*.

Lit.: Skok II: 23; Gluhak 310; Snoj 251; BER II: 179; Škaljić 389.

kàlvārija *ž*

Posuđeno iz lat. *Calvāria* 'brijeg kraj Jeruzalema na kojem je razapet Isus Krist', što je izvedeno od *calva* 'ćelava glava, lubanja', *calvus* 'ćelav' < ie. **klH-e/owo-* (skr. *kulva-* 'ćelav, rijetke kose'). Lat. *Calvāria* je kalk prema grč. *Κρανίου (τόπος)* '(mjesto) lubanje', odnosno aram. *gulgulta*, hebr. *gulgōleṯ*, izvornom imenu brežuljka koji je tako nazvan jer je ondje po predaji zakopana Adamova lubanja. Značenje riječi *kalvarija* proširilo se i na 'križni put', tj. 'teške muke, velika patnja, simbol trpljenja i ispaštanja'.

Lit.: HER 547.

kalvìnist *m*

TVORBA *kalvìnistica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kalvinist*, eng. *calvinist*, fr. *calviniste*). Riječ je izvedena od ***kalvinizam***.

kalvinìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kalvinismus*, eng. *calvinism*, fr. *calvinisme*). Riječ je tvorena prema imenu *Jeana Calvina* (1509. – 1564.), švicarskog vjerskog reformatora, na čijem se učenju ova grana protestantizma temelji.

Lit.: Mršić 157.

kàljača *ž*

Izvedeno od ***kal*** ili ***kaljati***.

Lit.: Gluhak 310f.

káljati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kaļati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kaljàti (sę)* 'prljati (se)' (stcsl. *kaljati sę*, sln. *káljati* 'zamastiti' (Plet.), rus. dijal. *калять* 'zamastiti', stpolj. *kalać*), što je izvedeno od **kaliti* 'zaprljati, ukaljati (blatom)' (hrv. star. *káliti*, sln. *kalīti*, ukr. dijal. *калити*, polj. *kalić*), a to je izvedeno od **kalъ*, v. ***kal***.

Lit.: Derksen 220; ESSJa IX: 124f.

kàljuža *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kalȕža* (Brač), *kàluža* (17. st.), *kaļuža* (RKKJ)

Postalo od **kaluža* (sln. *kalúža*, rus. dijal. *калюжа*, polj. *kałuża*), što je izvedeno od **kalъ*, v. ***kal***. Možda je *-lj-* umjesto *-l-* u standardnom hrvatskom pod utjecajem glagola ***kaljati***.

Lit.: Skok II: 37; Snoj 251f.; ESSJa IX: 126f.

kàmata *ž* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãmata* (Pitve, Zavala), *k'amati mn.* (Varaždin), *kamata* (RKKJ)

Termin posuđen iz srednjogrčkog, usp. grč. *κάματος* 'trud, težak rad; ono što je stečeno uz velik trud', što je izvedeno od glagola *κάμνω* 'raditi, truditi se, umarati se' < ie. **k'emh$_2$-* 'mučiti se, umarati se' (skr. *śamnīte* 'naprezati se, mučiti se').

Lit.: Skok I: 549; Beekes 632.

kàmbij (kàmbīj, kâmbīj) *m* 'sloj biljnih stanica između kore i drvenastoga dijela stabljike koji stabljici omogućuje rast u debljinu' *bot.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kambium*, eng. *cambium*) iz nlat. *cambium*, što je izvedeno od kslat. *cambiō* 'mijenjati, izmjenjivati'. Taj je latinski glagol posuđen iz keltskoga (gal. *cambion* 'promjena', stir. *camm* 'nakrivljen, svinut') < **(s)kambo-* 'nakrivljen' (usp. grč. *σκαμβός* 'krivonog'), možda neindoeuropskog supstratnog podrijetla.

Lit.: Matasović 2009: 186; Chambers 137.

kàmbrij *m* 'najstarije razdoblje paleozoika' *geol.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kambrium*, eng. *cambrian*). Riječ je izvedena od latinskog imena Walesa, *Cambria*, jer su tamo pronađene naslage iz *kambrija*.

Lit.: HER 548.

kamelèōn *m*

Posuđeno preko njem. *Chamäleon* i lat. *chamaeleōn* iz grč. *χαμαιλέων*, dosl. 'niski lav, lav uz zemlju'. Grčka je riječ složena od *χαμαί* 'na zemlji', v. ***kamilica***, ***zemlja***, i od *λέων* 'lav', v. ***lav***, vjerojatno po uzoru na neki semitski izvor.

Lit.: Snoj 252; Kluge s. v. Chamäleon.

kàmēn *m* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãmen* (Brač), *kãmik* (Brusje), *kàmen* (Vrgada, Senj), *kàmīk* (Vrgada, Grobnik), *kàmi* (Babin Potok), *kàmik* (Orbanići), *k'amęn* (Varaždin), *kȁm* (16. st. i u južnim krajevima), *kamen* (RKKJ)

TVORBA *kamènčić* (18. st.)

Postalo od psl. **kámy* ⟨G **kámene* a. p. *a*⟩ (stcsl. *kamy* ⟨G *kamene*⟩, sln. *kámen*, rus. *кáмень* ⟨G *кáмня*⟩, polj. *kamień*, kašup. *kamy*) < ie. **h$_2$ek'-mōn* (lit. *akmuõ* ⟨G *akmeñs*⟩, latv. *akmens*, skr. *áśman-* 'kamen, stijena', grč. *ἄκμων* 'nakovanj, meteorski kamen'). Indoeuropski je korijen vjerojatno isti kao u ***oštar***. U bsl. se ie. **k'* depalatalizirao u **k* ispred sonanta i stražnjeg vokala. Slavenski je oblik nastao metatezom **Hak-* > **kaH-*. U standardnom hrvatskom je oblik za Njd. preuzet iz Ajd. **kamenь*. Iz starog Njd. **kamy*, potvrđenoga u starijem jeziku i rijetko u dijalektima kao *kami* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.), izveden je dijal. i arh. *kàmīk* 'kamen' (13. st. Stefan, Domentijan; 14. st. Mon. croat.) < psl. **kamykъ* (stcsl. *kamykъ*, sln. *kâmik*, rus. star. *камы́к*, polj. *kamyk*).

Lit.: Skok II: 26f.; Gluhak 310; Derksen 220; ESSJa IX: 137ff.; Snoj 252; Matasović 2008: 86.

kaménac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kamẽnac* (Gacka), *kam'ęnęc* (Varaždin), *kamenac, kamenec* (RKKJ)

Postalo od **kamenьcь* 'kamenčić' (csl. *kamenьcь* (Mikl.), sln. *kámenec* (Plet.), rus. dijal. *каменéц*, češ. *kamenec* 'stipsa'), što je deminutiv od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***. Za pomak značenja 'mali kamen' > 'kamenac' usp. lat. *calculus* 1. 'kamenčić'; 2. 'kamenac', v. ***kalkulator***.

Lit.: ESSJa IX: 134f.

kàmenī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàmeni* (Senj), *kameni* (RKKJ)

Postalo od psl. **kámenьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kamenьnъ*, sln. *kamnę̑n, kamenę̑n*, rus. *кáменный*, polj. *kamienny*), što je izvedeno od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***.

Lit.: ESSJa IX: 135f.

kàmenica *ž* (16. st.) *zool. (Ostrea edulis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kamenȉca* (Gacka)

Postalo od **kamenica* (sln. *kâmenica*, usp. rus. dijal. *кáмениця* 'kamena cesta; kamena peć; kamena kuća', polj. *kamienica* 'kamena kuća'), što je izvedeno od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***. *Kamenica* je naziv dobila zbog sličnosti s kamenom.

Lit.: ESSJa IX: 130f.

kamènit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kamenȉt* (Brač), *kamęnîti* (Varaždin), *kamenit* (RKKJ)

Postalo od psl. **kamenitъ* (sln. *kamnît, kamenît*, rcsl. *каменитый* 'strašan, nemilosrdan', polj. dijal. *kamienity*), što je izvedeno od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***.

Lit.: ESSJa IX: 132.

kamenòlom *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'amęnolom* (Varaždin)

Složeno od ***kamen*** i ***lom***. Usp. sln. *kamenolom*, polj. *kamieniołom*, rus. *каменóломня*. Kalk prema njem. *Steinbruch*, usp. i lat. *saxifragus* 'stijenolomni'.

kàmenovati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãmenovot* (Brač), *kamęnȗvati* (Varaždin)

TVORBA *kàmenovānje*

Postalo od psl. **kamenovati* (stcsl. *kamenovati*, sln. *kamenováti* (Plet.), ukr. *каменувáти*, polj. rijetko *kamionować, kamienować*), što je izvedeno od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***. Usp. lat. *lapidō* 'kamenovati' od *lapis* 'kamen'.

Lit.: ESSJa IX: 133.

kàmēnje *sr, zb.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kamẹ̑ńe* (Brač), *kamẹ̑ńę* (Varaždin)

TVORBA *kamènjār*

Postalo od psl. **kámenьje* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kamenije*, sln. *kámenje*, strus. *кáменье*, polj. star. *kamienie*), što je izvedeno od **kamy* ⟨G **kamene*⟩, v. ***kamen***.

Lit.: ESSJa IX: 135.

kàmera *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kamera*, eng. *camera*) iz nlat. *camera (obscura)* '(tamna) komora', što je od lat. *camera* 'svod, strop od sobe'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *καμάρα*, v. ***komora***.

Lit.: Snoj 252.

kamikáza *m*

Posuđeno preko eng. *kamikaze* iz jap. *kamikaze*, što je složeno od *kami* 'bog' i *kaze* 'vjetar', dosl. 'božanski vjetar'.

Lit.: Snoj 252.

kamìlica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *kamomȉlica* (Brač), *kamomȉla, kakamîla* (Vrgada), *kamamȉlica* (Senj), *kamumȉla* (Rab), *kam'ilica* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Kamille* iz lat. *chamomilla, chamaemēlon*, što je iz grč. *χαμαίμηλων*. Grčka je riječ složena od *χαμαί* 'na zemlji, uz zemlju' < ie. **$d^{h}g^{\prime(h)}em$-*, v. ***zemlja*** i *μῆλον* 'jabuka', v. ***mogranj***. Grčka riječ za kamilicu značila bi dosl. 'zemaljska jabuka', a semantička motivacija je vjerojatno u mirisu cvijeta kamilice koji je sličan mirisu jabuke. Dijalektalni oblici poput *kamumila* posuđeni su iz različitih romanskih idioma.

Lit.: Skok II: 29; Snoj 252.

kamìōn *m*

TVORBA *kamìōnskī*

Posuđeno iz fr. *camion*, star. 'vozilo na tri kotača' nepoznatoga podrijetla. Francuska je riječ možda izvedena od lat. *cama* 'ležaj, niski krevet', što je iz grč. *χαμαί* 'uz zemlju', v. ***kamilica***.

Lit.: Snoj 252f.

kàmo *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàmo* (Vrgada, Senj), *k'am* (Gola, Varaždin), *kam, kamo* (RKKJ)

Postalo od psl. **kamo, *kamъ* (stcsl. *kamo*, sln. *kām, kàm*, rcsl. *камо*, stpolj. *kamo, kam*), što je složeno od ie. upitne zamjenice **$k^{w}eh_{2}$-*, od osnove **$k^{w}o$-*, v. ***tko***, i sufiksa **-mo-*, v. ***tamo***.

Lit.: ESSJa IX: 136f.

kàmp *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kamp*, eng. *camp*, fr. *camp*) iz tal. *campo* < lat. *campus* 'polje, ravnica'. Latinska je riječ možda srodna s grč. *κάμπτω* 'svinuti, zavijati', stvnj. *kamf* 'hrom' i hrv. ***kut***. Latinska je riječ značila i 'polje za vojne vježbe', a u talijanskom se razvilo značenje 'mjesto gdje vojska privremeno boravi', odakle je riječ dospjela u ostale europske jezike. U značenju 'turistički kamp' proširila se iz engleskog.

Lit.: Snoj 253; de Vaan 86.

kampírati

Posuđeno iz njem. *kampieren*, što je izvedeno od *Kamp*, v. ***kamp***.

kànāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kon°ā̃* (Vrgada), *kanā̃l, kolā̃n* (Senj), *konā̃l* (Šmrika i Kraljevica), *kanȃl* (Varaždin), *kanal* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Kanal*, što je iz tal. *canale* < lat. *canālis* 'žlijeb, cijev'. Lat. je riječ možda izvedena od *canna* 'trska, cijev', što je posuđeno iz grč. *κάννα*, a grč. je riječ posuđena preko asirsko-babilonskoga *qanū* iz sumerskoga *gin*. Dijalektalni oblici s *o* u prvom slogu starije su posuđenice iz dalmatoromanskog, od istoga latinskog izvora.

Lit.: Skok II: 30; Snoj 253; Beekes 636.

kanalizácija *ž*

TVORBA *kanalizācījskī*

Posuđeno iz njem. *Kanalisation*, što je izvedeno od *Kanal*, v. ***kanal***.

kanarínac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kanarîn, kàńerin* (Brač), *kańarîn* (Vrgada), *kanarînac* (Senj), *kanárac* (Šulek), *kanàrīn* (Dubrovnik)

Posuđeno iz tal. *canarino, canario* ili iz njem. *Kanari, Kanarienvogel*, što je iz šp. *canario* 'kanarinac', dosl. 'kanarski'. Španjolska je riječ izvedena od toponima *Canarias (Islas)* 'Kanarski otoci', odakle potječu kanarinci.

Lit.: Snoj 254.

kancèlār *m*

TVORBA *kancelárev, kancèlārka*

Posuđeno iz kslat. *cancellārius* 'vratar; tajnik, pisar', što je izvedeno od *cancelli mn.* 'rešetka, ograda', a to je deminutiv od *cancri mn.* 'mreža, rešetka', v. ***kancerogen***. *Cancellārius* je u kasnom Rimskom Carstvu i u Ostrogotskom kraljevstvu bila titula za službenika koji je stajao uz pregradu koja je odvajala sud od publike. Kasnije se titula odnosila i na službenog pisara ili tajnika, odakle se razvilo današnje značenje.

Lit.: Snoj 254; de Vaan 86, 92; Kluge s. v. Kanzler.

kàncerogēn *prid.*

Posuđeno iz fr. *cancérigène*, što je složeno od *cancer* 'rak' i *-gène* 'koji stvara', v. ***-gen***. Fr. *cancer* je postalo od lat. *cancer*, što je srodno s grč. *καρκίνος*, skr. *karkaṭa* istoga značenja. U latinskoj se riječi dogodila disimilacija *cancer* < **carcer*, usp. *carcer* 'zatvor, tamnica', *cancri* 'rešetke', usp. ***kancelar***. Semantička je veza između raka i tamnice u rešetkama koje podsjećaju na račje krake.

Lit.: de Vaan 86f.; Chambers 139.

kancóna *ž*

Posuđeno iz tal. *canzone* < lat. *cantio* ⟨G *cantiōnis*⟩ 'popijevka', što je izvedeno od participske osnove glagola *canō* 'pjevati' < ie. **kh$_2$n-e-* 'pjevati' (stir. *cainid*, grč. *ἠκανός* 'pijetao', stvnj. *hano* 'pijetao').

Lit.: HER 550; de Vaan 87f.

kancònijēr *m*

Posuđeno iz tal. *canzoniere* 'zbirka pjesama', što je izvedeno od *canzone*, v. ***kancona***.

kàndela *ž* (15. st. 'svijeća'; 20. st. 'jedinica svjetlosne jakosti')

DIJALEKTI I POTVRDE *kandȅla* 'svijeća na ulje' (Pitve, Zavala)

Posuđeno iz lat. *candēla* 'svijeća', što je izvedeno od *candeō* 'svijetliti, sjajiti' < ie. **(s)kend-* (skr. *candrá-* 'koji sjaji, mjesec', alb. *hënë* 'mjesec', velš. *cann* 'bijel, svijetao'). U značenju 'jedinica svjetlosne jakosti' riječ je u novije vrijeme posuđena iz suvremenih europskih jezika.

Lit.: Skok II: 33; de Vaan 87.

kândida (kàndida, kandída) *ž bot. (Candida albicans)*

Posuđeno iz nlat. *candida*, što je poimenični ženski rod lat. pridjeva *candidus* 'bijel, svijetao', koji je izveden od *candeō* 'svijetliti', v. ***kandela***.

Lit.: HER 550.

kandìdāt *m*

TVORBA *kandidàtica, kandìdātkinja*

Posuđeno, možda preko njem. *Kandidat*, iz lat. *candidātus* 'kandidat za državnu službu', starije 'u bijeloj togi, obučen u bijelo', što je izvedeno od *candidus* 'bijel', v. ***kandida***. U starom su Rimu kandidati za magistrate nosili kredom zabijeljene toge.

Lit.: Snoj 254.

kandidírati

Posuđeno iz njem. *kandidieren*, što je izvedeno od *Kandidat*, v. ***kandidat***.

kàndža (kândža) *ž* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *kanca*, što je možda iz grč. *γαμψός* 'svinut, iskrivljen', nejasnoga podrijetla. Balkanski turcizam, usp. rum. *cange, cance*, bug. *кáнджа*, arum. *cange*, ngr. *κάντζα, γάντζα*.

Lit.: Skok II: 33; DEI 1760.

kànibal *m* (20. st.)

Posuđeno preko europskih jezika iz starijeg šp. *canibal* 'stanovnik Kariba', što je iz karipskoga *galibi* 'hrabri ljudi'. Stanovnici Kariba su u vrijeme španjolskih osvajanja navodno bili ljudožderi.

Lit.: Mršić 158; Chambers 140.

kànistar (kanistar) *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *konȉstra* 'plitka okrugla pletena košara s uškama sa strane' (Brač), *konȉstra* (Vrgada), *kanȉster* (Gacka), *kan'istȅr* (Varaždin), *konístra* (15. i 16. st.), *konístra* (15. st. Bernardin), *konjestra* (16. st. Ranjina), *koneštrá* (17. st. Lika, Istra)

Posuđeno, možda preko njem. *Kanister*, iz lat. *canistrum* 'košarica (od trske)', što je iz grč. *κάναστρον, κάνιστρον*. Grčka je riječ izvedena od *κάννα* 'trska', v. ***kanal***. Oblici s *o* u prvom slogu, zabilježeni u dijalektima i u književnosti, starije su posuđenice iz dalmatoromanskoga.

Lit.: Skok II: 144; Snoj 254.

kániti ⟨prez. *kânīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kânit* (Gacka), *kq̃niti* (Varaždin), *kān'iti* (Gola), *kaniti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **kanìti* ⟨prez. **kanjǫ̀* a. p. *b*⟩ (sln. *kániti, kanīti* 'namjeravati', bug. *кáня* 'pozvati, predložiti', stčeš. *kaniti sě, kaněti sě* 'laskati, umiljavati se'), možda < ie. **ken(h$_1$)-* 'truditi se, mučiti se' (lat. *cōnor* 'pokušati, odlučiti se na', grč. *ἐγ-κονέω* 'žuriti, biti brz i aktivan', možda i srvelš. *digoni* 'moći, činiti, djelovati'), usp. ***đakon***. Ako je od toga korijena, u slavenskom je, kao u italskom i keltskom, očuvana prijevojna duljina **ō*. Druga je mogućnost da je slavenska riječ izvedena od osnove **kon-* koja je u ***konac***. Prvotno bi značenje bilo 'početi, biti spreman'.

Lit.: Skok II: 34; Snoj 254; ESSJa IX: 141f.; de Vaan 130f.; LIV s. v. *kenh$_1$-.

kànōn *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

Posuđeno, vjerojatno preko lat. *canon*, iz grč. *κανών* 'mjera, standard, pravilo, propis', dosl. '(mjerači) štap', što se obično izvodi od *κάννα* 'trska', v. ***kanal***.

Lit.: Skok II: 34f.; Snoj 255; Beekes 637.

kanonáda *ž* (20. st.) 'topovska paljba'

Posuđeno preko njem. *Kanonade* i fr. *cannonade* iz tal. *cannonata*, što je izvedeno od *cannone* 'top'. Tal. *cannone* je augmentativ od *canna* 'cijev' < lat. *canna* 'trska, cijev', v. ***kanal***.

Lit.: Dauzat 130.

kànonīk *m*

Posuđeno preko clat. *canonicus* 'svećenik, pripadnik klera (u odnosu na puk)', što je poimeničeni pridjev *canonicus* 'kanonski' posuđen iz grč. *κανονικός* 'koji se odnosi na pravilo'. Grčki je pridjev izveden od *κανών* 'pravilo', v. ***kanon***. Crkveno značenje 'svećenik' razvilo se preko 'koji živi prema kanonu, crkvenim pravilima'.

Lit.: Snoj 255.

kanonizácija *ž*

Posuđeno iz clat. *canonizatio*, što je izvedeno od glagola *canonizare* 'proglasiti svetim', 'staviti na popis svetaca'. Latinski je glagol posuđen iz grč. *κανονίζω* 'odmjeriti prema pravilu', što je izvedeno od *κανών*, v. ***kanon***. Crkveno značenje 'proglasiti svetim' vjerojatno se razvilo od 'uvrstiti u kanon (= popis) svetaca'.

kánta *ž*

Posuđeno iz njem. dijal. *Kante* < stvnj. *canneta, chanta*, što je vjerojatno posuđeno iz vlat. **cannata* 'vrč' (usp. tal. dijal. *kannata* 'mali glineni vrč', hrv. *kònata* 'mjera za vino' (Karadžić)), a to je izvedenica od *canna* 'cijev' u značenju 'posuda s cijevi', v. ***kanal***.

Lit.: Skok II: 138f.; Snoj 255; Kluge s. v. Kanne; REW 1602a.

kantáta *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Kantate*, iz tal. *cantata*, što je izvedeno od *cantare* 'pjevati' < lat. *cantō*, izvedenica od *canō* 'pjevati', v. ***kancona***.

Lit.: Snoj 255; Kluge s. v. Kantate.

kantína *ž*

Posuđeno preko njem. *Kantine* i fr. *cantine* 'krčma, menza, kantina' iz tal. *cantina* 'podrum'. Etimologija talijanske riječi nije sasvim jasna. Možda je izvedena od *canto* 'ugao, kut' < lat. *canthus* 'rub, ugao', v. ***kanton***, ***kut***, ali razvoj značenja nije jasan.

Lit.: Snoj 255; Kluge s. v. Kantine.

kàntōn *m*

Posuđeno preko njem. *Kanton* iz fr. *canton* 'predio, područje', star. 'ugao zemlje', što je posuđeno iz tal. *cantone*, augmentativ od *canto* 'ugao, kut' < lat. *canthus* 'rub, ugao', star. 'naplatak kotača'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κανθός* 'kut oka, oko', nejasnoga podrijetla, usp. ***kut***. Dijalektalni oblici poput *kantũn* 'ugao, kut' (Brač, Vrgada), *kàntūn* (Dubrovnik) posuđeni su izravno iz talijanskoga.

Lit.: Snoj 255; Kluge s. v. Kanton; REW 1616.

kànū *m*

TVORBA *kanùist* (*kanùistica*)

Posuđeno preko njem. *Kanu* i eng. *canoe* iz šp. *canoa*, što je posuđeno iz aravačkoga (karipski indijanski jezik) *canoa, canaua* 'korito, čamac jednosjed'.

Lit.: Snoj 255f.; Kluge s. v. Kantine.

kànuti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãnut* (Brač)

Postalo od psl. **kánǫti* < **kapnǫti* (stcsl. *kanǫti*, sln. *kániti*, rus. *кáнуть, кáпнуть*, polj. star. *kanąć*), što je izvedeno od **kapati*, v. ***kapati***. Promjena *-pn-* > *-n-* pravilna je u praslavenskom, usp. ***san***. U nekim je slavenskim jezicima kasnije izveden novi glagol, sa skupinom *-pn-* prema *kapati*, v. ***kapnuti***.

Lit.: ESSJa IX: 147f.

kànjōn *m*

Posuđeno preko eng. *canyon* iz šp. *cañon*, što je najvjerojatnije augmentativ od *caña* 'cijev, kanal' < lat. *canna* 'trska', v. ***kanal***. Budući da je šp. riječ u 16. stoljeću zabilježena i kao *callón*, moguće je da je izvedena od *calle* 'put, ulica' (izvorno bi značenje riječi *callón* tada bilo 'uzak put, uska staza').

Lit.: Snoj 255; Chambers 141.

kȁo *pril., vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ka, kâ* (Brač), *kao* (RKKJ)

Nejasno. Možda u vezi sa sln. vremenskim veznikom *ko* 'kada', a moguće je i da je *kao* postalo od ***kako*** nepravilnim ispadanjem drugoga *k*. Za slično postanje veznika usp. njem. *wie* 'kako, kao', šp. *como* 'kako, kao'.

Lit.: Skok II: 112f.; Bezlaj II: 49f.

kaòlīn *m* 'glina bijele boje, porculanača'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *kaolin*, njem. *Kaolin*, fr. *kaolin*) iz kin. *Kao-ling, Gao ling*, dosl. 'visoki brijeg', mjesto na kojem je *kaolin* pronađen.

Lit.: Dauzat 407; Chambers 561.

kȁos *m*

Posuđeno iz lat. *chaos*, što je iz grč. *χάος* 'prvotno stanje svemira; prazan prostor, bezlična pratvar', nepoznatoga podrijetla, možda od korijena **g^{h}eh$_2$i-* 'zijevati', v. ***zijevati***.

Lit.: Snoj 256; Beekes 1614.

kaòtičan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *chaotisch*, eng. *chaotic*, fr. *chaotique*) iz nlat. *chaoticus*, što je izvedeno od osnove grč. *χάος*, v. ***kaos***.

kâp *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kôp* (Brač), *k^{o}âp* (Vrgada), *kập* (Varaždin), *kap* (RKKJ)

Postalo od **kapь* (sln. *kâp ž* 'moždani ili srčani udar', rus. *капь*), što je izvedeno od osnove koja je u **kapati*, v. ***kapati***. U značenju 'moždani udar' riječ je možda kalk prema tal. *goccia* 'kaplja; moždani ili srčani udar'. Semantički bi razvoj mogao biti 'kapati' > 'udariti naglo kao kap'.

Lit.: Snoj 256; ESSJa IX: 151, 146f.; Furlan 2013: 141.

kàpa *ž* (14. st. Glasnik 15 'ogrtač s kapuljačom'; 17. st. 'kapa')

DIJALEKTI I POTVRDE *k'apa* (Gola), *kapa* (RKKJ)

Posuđeno preko tal. *cappa* 'ogrtač s kapuljačom, kapa' i njem. *Kappe* 'kapa' iz kslat. *cappa* 'ogrtač s kapuljačom', nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 38; Gluhak 311f.; Snoj 256; Kluge s. v. Kappe.

kapacìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Kapazität* iz lat. *capācitas* ⟨G *capacitātis*⟩ 'obujam, prostor, sposobnost držanja', što je izvedeno od *capax* ⟨G *capācis*⟩ 'koji mnogo uzima, prostran'. Latinski je pridjev izveden od korijena glagola *capiō* 'uzeti, uhvatiti', v. ***kabel***, ***hapati***.

Lit.: Snoj 256; Kluge s. v. Kapazität.

kápak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapãk* (Senj), *kàpak* (Lika), *kápak* ⟨G *kàpka*⟩ (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *kapak* 'poklopac, zaklopac'. Balkanski turcizam, usp. rum. *capac*, bug. *капак*, alb. *kapák*.

Lit.: Skok II: 39.

kàpar *m* (16. st.) *bot. (Capparis spinosa)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kapar, kapara, kaper, kapera* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *capparis*, što je posuđeno iz grč. *κάππαρις*. Grč. je riječ posuđenica iz nekoga orijentalnog izvora (usp. perz. *kabar*, burušaski *čopuri, čopəri*).

Lit.: Skok II: 40; Beekes 639; M. Matasović 2011: 142.

kàpati ⟨prez. *kàpām/kàpljēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãpot* (Brač), *kàpati* (Vrgada), *kàpat* (Senj), *k'apati* (Varaždin), *kapati* (RKKJ)

TVORBA *kàpāljka*, *kàpānje*, *kàpljevina*

Postalo od psl. **kápati* (stcsl. *kapati*, sln. *kāpati*, rus. *кáнамь*, polj. *kapać*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda srodno s lit. *kópti* 'kretati se, micati se', latv. *kâpt* 'kretati se, ići'. Moglo bi biti od istoga korijena koji je u **kopati* u prvotnom značenju 'udarati', v. ***kopati***, ali je u tom slučaju sporno podrijetlo akuta na glagolu **kapati*.

Lit.: Skok II: 40; ESSJa IX: 144f.; Snoj 255.

kàpavac *m* 'gonoreja'

Izvedeno od ***kapati***. Kalk prema germanizmu ***triper***.

kàpela *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapẹ̑la* (Varaždin), *kapela* (RKKJ)

TVORBA *kàpelica* (16. st.)

Posuđeno iz srlat. *cap(p)ella* 'mala crkva', deminutiv od *cappa* 'ogrtač', v. ***kapa***. *Capella* je izvorno označavala crkvicu u Toursu u kojoj se kao relikvija čuvao plašt sv. Martina. Sveti Martin je, prema legendi, prepolovio svoj ogrtač i pola dao prosjaku.

Lit.: Skok II: 41; Snoj 256; Kluge s. v. Kapelle.

kapèlān *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapelõn* (Brač), *kapẹlận* (Varaždin), *kapelan, kaplan* (RKKJ)

TVORBA *kapèlānskī*

Posuđeno iz srlat. *cap(p)ellanus*, što je izvedeno od *capella*, v. ***kapela***.

kapètān *m* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapitôn* (Brač), *kapito̯ân* (Vrgada), *kapìtan* (Lika), *kapẹtận* (Varaždin), *kapetan, kapitan* (RKKJ)

TVORBA *kapetànica*

Posuđeno iz tal. *capitano* 'zapovjednik broda; satnik' < vlat. **capitānus*, što je izvedeno od lat. *caput* ⟨G *capitis*⟩ 'glava; vođa'. Latinska je riječ srodna s got. *haubiþ* 'glava', njem. *Haupt* 'glava'. Možda su obje posuđene iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: Skok II: 41; Snoj 257; de Vaan 91.

kapetànija *ž* (17. st.)

Izvedeno od ***kapetan***.

kapilára *ž*

TVORBA *kapilárnōst*

Posuđeno preko njem. *Kapillare* iz srlat. *capillāris (vena)*, što je poimeničeni lat. pridjev *capillāris* 'koji se odnosi na vlas, koji je tanak poput vlasi'. Taj je pridjev izveden od *capillus* 'vlas, dlaka', nejasnoga podrijetla (dovodi se u vezu s *caput* 'glava', v. ***kapetan***, no to je i formalno i semantički nategnuto).

Lit.: EWD 788; Snoj 256f.; de Vaan 89.

kapìtāl *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kapital*, iz tal. *capitale* 'kapital, glavnica, bogatstvo' < lat. *capitālis* 'koji se odnosi na glavu, glavni', što je izvedeno od *caput* ⟨G *capitis*⟩ 'glava', v. ***kapetan***. Talijanska je riječ u početku označavala broj odraslih goveda, u odnosu prema prirastu novih životinja; za semantički razvoj usp. lat. *pecūnia* 'novac' od *pecus* 'stoka'.

Lit.: Snoj 257; DEI 734; Kluge s. v. Kapital.

kapitàlist *m*

TVORBA *kapitàlistica, kapitalìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kapitalist*, eng. *capitalist*, fr. *capitaliste*). Riječ je izvedena od ***kapitalizam***.

kapitalìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kapitalismus*, eng. *capitalism*, fr. *capitalisme*). Riječ je izvedena od ***kapital*** sufiksom ***-izam***.

kapìtel *m*

Posuđeno iz lat. *capitellum* 'glava stupa', dosl. 'glavica', što je deminutiv od *caput* ⟨G *capitis*⟩ 'glava', v. ***kapetan***.

Lit.: Chambers 142.

kapitulácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Kapitulation* iz fr. *capitulation*, što je izvedeno od *capituler*, v. ***kapitulirati***.

Lit.: EWD 789.

kapitulírati

Posuđeno preko njem. *kapitulieren* iz fr. *capituler*, što je iz srlat. *capitulare* 'dogovoriti uvjete (mira)'. Taj je glagol izveden od lat. *capitulum* 'poglavlje, stavak zakona', što je deminutiv od *caput* ⟨G *capitis*⟩ 'glava', v. ***kapetan***.

Lit.: Snoj 257; EWD 789.

kàplār *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapurõl* (Brač), *kàpulār* (Lika), *k'aplar, kaprậl* (Varaždin), *korporal* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno preko mađ. *káplár* iz dijal. njem. *Kapral* 'desetnik'. Stariji je njem. oblik *Kaporal* posuđen iz tal. *caporale*, što je izvedenica od lat. *caput* 'glava', v. ***kapetan***. Oblik *korporal* u kajk., kao i fr. *corporal*, ima prvo *r* analogijom prema lat. *corpus*, v. ***korpus***.

Lit.: Snoj 257; Kluge s. v. Korporal.

kàplja *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãpja* (Brač), *kàpļa* (Vrgada), *kàplja* (Senj), *k'apla* (Varaždin), *kapla, kapļa* (RKKJ)

TVORBA *kàpljica* (16. st.)

Postalo od psl. **kápja* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kaplja*, sln. *káplja*, rus. *капля*, polj. star. *kapia*), što je izvedeno od **kapati*, v. ***kapati***.

Lit.: Snoj 257; ESSJa IX: 147.

kàpnuti (15. st. dva puta; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàpnuti* (Vrgada), *kâopnuti* (Bednja), *k'apnuti* (Varaždin), *kapnuti, kvapnuti* (RKKJ)

Izvedeno od ***kapati***, usp. ***kanuti***; usp. i csl. *kapnǫti*, sln. *kápniti*, polj. *kapnąć*, rus. *капнуть*, usp. ***kanuti***.

kàpsula *ž*

Posuđeno iz lat. *capsula* 'kutijica, sandučić, kovčežić', što je deminutiv od *capsa* 'kovčeg za knjige, kutija', v. ***kasa***.

Lit.: Snoj 258.

kàptol *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'aptol* (Varaždin), *kaptol, kaptolom, kapitul, kapitulum* (RKKJ)

TVORBA *kàptolskī*

Posuđeno (možda i preko mađ. *kaptalan*) iz srlat. *capitulum* 'zbor kanonika', starije 'poglavlje, stavak', v. ***kapitulirati***. Riječ *capitulum* imala je i značenja 'poglavlje Biblije' i 'stavak (redovničkog) zakona', odakle se razvilo značenje 'sastanak redovnika ili svećenika na početku kojega se čita stavak iz redovničkog zakona ili poglavlje iz Biblije', a odatle 'zbor kanonika stolne crkve'. Za oblike s *-pt-* < lat. *-pit-* pretpostavlja se mađarsko posredovanje, što se objašnjava činjenicom da je zagrebačku biskupiju 1094. g. uspostavio ugarski kralj Ladislav. Oblici s *-pit-* preuzeti su izravno iz romanskih dijalekata.

Lit.: Skok II: 42.

kapùcīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kapucîn* (Brač), *kapucîn* (Varaždin), *kapucin, kapučin* (RKKJ)

TVORBA *kapùcīnskī*

Posuđeno iz mlet. *capuzzin* (usp. tal. *capuccino*), što je izvedeno od *capuzzo* 'kapuljača' (tal. *cappuccio*), a to je izvedeno od *cappa* 'ogrtač s kapuljačom', v. ***kapa***. Franjevački red kapucina osnovan je u 16. st., a ime su dobili po šiljastoj kapuljači koja je bila simbol pustinjačkog načina života koji su propovijedali.

Lit.: Skok II: 39; Snoj 258.

kapučīno *m*

Posuđeno iz tal. *cappuccino* 'kava s pjenom od mlijeka', što je preneseno od *cappuccino* 'redovnik kapucin', zbog boje njihova odijela, v. ***kapucin***.

Lit.: Snoj 258.

kapùljača *ž*

Izvedeno od ***kapa***, možda po uzoru na *kukùljača* 'kapuljača' (19. st.).

kàpura *ž* (19. st.) 'drugi odjeljak želuca u preživača' *anat., zool.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kapulja* (19. st. Pančić)

Riječ nejasne etimologije. Možda je posuđena iz jezika vlaških nomadskih stočara, poput ***burag***. Budući da se zbog svojega oblika u nekim jezicima *kapura* naziva 'kapom' (polj. *czepiec* 1. 'kapa'; 2. 'kapura') moguće je izvođenje iz ***kapa*** (usp. tal. *cappa* 'ogrtač s kukuljicom, kapa') sufiksom *-ura* koji je u *babura* (od ***baba***), *gadura* (od ***gad***), usp. i ***mjehur*** od ***mijeh***, sa sličnim sufiksom.

Lit.: HER 554.

kàpūt *m* (19. st. Karadžić, Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapȍt* (Pitve, Zavala), *kapût* (Varaždin), *kaput* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *cappotto* 'ogrtač', što je izvedeno od *cappa*, v. ***kapa***.

Lit.: Skok II: 39; Gluhak 312;.

karàkter *m* (16. st. 'slovo'; 19. st. 'narav')

DIJALEKTI I POTVRDE *karãter* (Brač)

TVORBA *kàraktēran*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Charakter*, fr. *caractère*, eng. *character*) iz lat. *character* 'oznaka (obično utisnuta); značajka', što je iz grč. *χαρακτήρ* '(uklesana, utisnuta) oznaka'. Grčka je riječ izvedena od glagola *χαράσσω* 'naoštriti, urezati, uklesati', nejasnoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 47; Snoj 258; Beekes 1614f.

karakterìstika *ž*

TVORBA *karakterìstičan*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Charakteristik*, eng. *characteristic*). Riječ je poimeničeni grč. pridjev *χαρακτεριστικός* 'karakterističan', koji je izveden od *χαρακτήρ*, v. ***karakter***.

karakterizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *caractérisation*, eng. *characterisation*). Riječ je izvedena od fr. *caractériser*, v. ***karakterizirati***.

karakterizírati

Posuđeno preko njem. *charakterisieren* iz fr. *caractériser*, što je iz grč. *χαρακτερίζω* 'uklesati, upisati; označiti karakterističnom oznakom'. Grčki je glagol izveden od *χαρακτήρ*, v. ***karakter***.

karamèla *ž* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Karamel* i fr. *caramel* iz šp. *caramelo* 'pečeni šećer, karamela' < srlat. *callamellus* 'šećerna trska'. Riječ je izvedenica od lat. *calamus* 'trska', što je posuđeno iz grč. *κάλαμος*, v. ***slama***.

Lit.: Snoj 259; Kluge s. v. Karamel.

karànfīl *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *garîful, garòful* (Brač), *garôfū* (Vrgada), *garôful* (Povljana, Šmrika i Kraljevica), *gar^{u}ôful* (Pag), *garǔfōl* (Grobnik), *kalòmper, kalòper* (Lika), *kolòper* (bački Hrvati), *kaloper* (RKKJ), *karanfilj* (17. st. Mikalja)

Posuđeno preko tur. *karanfil* i arap. *qaranful* iz grč. *καρυό-φυλλον*. Grčka je riječ složena od *κάριον* 'orašasti plod', vjerojatno predgrčkoga podrijetla, i *φύλλον* 'list', v. ***folija***. Moguće je da je grčka riječ pučkoetimološki prilagođena prema skr. *kaṭuka-phala-*, jer se karanfil uvozio preko Indije. Oblici bez nazala posuđeni su izravno iz grčkog, usp. alb. *karanfil, karafil, kairafil*, rum. *carofil*. Oblici s početnim *g-* posuđeni su preko talijanskoga *garofalo*.

Lit.: Skok II: 22; Beekes 651; Vasmer 1944: 75.

karanténa *ž* (20. st.)

Posuđeno iz fr. *quarantaine*, što je izvedenica od *quarante* 'četrdeset'. Mornare za koje se sumnjalo da imaju kakvu zaraznu bolest zadržavalo se u izolaciji četrdeset dana.

Lit.: Snoj 259; Dauzat 621.

karaòke *ž, pl. t.*

Posuđeno preko eng. *karaoke* iz jap. *karaoke*. Japanska je riječ složena od *kara* 'prazan' i *oke* 'orkestar'.

Lit.: Snoj 259.

kàrat *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Karat* ili tal. *carato*, što je iz arap. *qīrāṭ*. Arapska je riječ posuđena iz grč. *κεράτιον* 'naziv težine i kovanice', dosl. 'rogač', što je deminutiv od *κέρας* 'rog' < ie. **k'erh$_2$-* 'rog, glava', v. ***srna***. Sjeme rogača koristilo se kao uteg za mjerenje malih težina, zlata i dragog kamenja.

Lit.: Snoj 259; Kluge s. v. Karat.

karàte *m*

TVORBA *karàtāš* (*karatàšica*)

Posuđeno preko eng. *karate* iz jap. *karate*. Japanska je riječ složena od *kara* 'prazan' i *te* 'ruka'. *Karate* je borilačka vještina u kojoj se bori praznim rukama.

Lit.: Snoj 259.

kárati (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kōrȁt se* 'svađati se' (Brač), *k^{o}ārȁti (se)* (Vrgada), *k'arati* (Varaždin), *kār'ati* (Gola), *karati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **karàti* 'kazniti' (sln. *kārati*, rus. *карáть* 'kazniti', polj. *karać* 'kazniti', češ. *kárat*), što je intenzivni glagol izveden od korijena koji je u **koriti*, v. ***koriti***.

Lit.: Skok II: 156; Derksen 221; ESSJa IX: 152f.; Snoj 259.

karàula *ž* (18. st.) 'stražarnica'

Posuđeno iz tur. *karavulhane, karakolhane*

Lit.: Škaljić 397.

karavàna *ž* (16. st.)

TVORBA *karàvānskī*

Posuđeno iz tal. star. *caravana*, što je iz perz. *kārwān*. Oblici s *-rv-* umjesto *-rav-* posuđeni su preko turskoga *kervan*.

Lit.: Skok II: 55; Snoj 259.

karavèla *ž* 'vrsta jedrenjaka'

Posuđeno preko njem. *Karavelle* i fr. *caravelle* iz port. *caravela*, što je izvedeno od *caravo* < lat. *cārabus* 'mali brod od vrbova šiblja'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κάραβος* 'lagani brod', dosl. 'ljuskar, rak', v. ***korablja***, ***skarabej***.

Lit.: Snoj 259; Kluge s. v. Karavelle.

kàrbōn *m* 'peto razdoblje paleozoika' *geol.*

Posuđeno preko njem. *Karbon* iz lat. *carbō* ⟨G *carbōnis*⟩ 'ugljen', što je možda izvedeno od istoga korijena koji je u *cremō* 'spaliti', v. ***kremirati***, usp. ***kuriti***[1]. Geološko razdoblje nazvano je po ugljenu zato što je većina ugljena nastala u karbonu.

Lit.: Snoj 260; Kluge s. v. Karbon.

karbònāt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Karbonat*, fr. *carbonate*, eng. *carbonate*). Riječ je izvedena od fr. *carbone* 'ugljik', što je iz lat. *carbō* ⟨G *carbōnis*⟩ 'ugljen', v. ***karbon***.

Lit.: Snoj 260.

karbonizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Karbonisation*, fr. *carbonisation*, eng. *carbonization*). Riječ je izvedena od fr. *carboniser*, v. ***karbonizirati***.

karbonizírati

Posuđeno preko njem. *karbonisieren* iz fr. *carboniser*, što je izvedeno od *carbone* 'ugljik', v. ***karbon***.

Lit.: Dauzat 135.

karcinōm *m*

Posuđeno preko njem. *Karzinom* iz lat. *carcinōma* 'rak-rana', što je iz grč. *καρκίνωμα* 'rak (bolest)'. Grčka je riječ izvedena od *καρκίνος* 'rak (životinja)', što je srodno s lat. *cancer*, v. ***kancerogen***.

Lit.: Snoj 260; Kluge s. v. Karzinom; Beekes 646.

kardìnāl *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kardinôl* (Brač), *kardinâl* (Varaždin), *kardenao* (16. st.), *kardinal* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Kardinal*, iz clat. *(episcopus) cardinālis* 'kardinal', dosl. 'glavni biskup', što je poimeničeni lat. pridjev *cardinālis* 'oko kojega se što vrti, o kojemu što visi'. Taj je pridjev izveden od *cardo* ⟨G *cardinis*⟩ 'stožer (u vrata), os', nepoznatoga podrijetla. Možda je u vezi s grč. *κράδη* 'grančica, šiba, prut', stvnj. *scerdo* 'šarka, zglob'. Oblici s *-en-* < *-in-* posuđeni su preko mletačkoga.

Lit.: Skok II: 50; Snoj 260; de Vaan 92.

karfiōl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *karfijôl* (Brač), *karfijôl* (Gacka)

Posuđeno iz aust.-njem. *Karfiol*, što je iz tal. *cavolfiore*. Talijanska je riječ složena od *cavolo* 'kelj' i *fiore* 'cvijet', dosl. 'cvjetni kelj', usp. ***cvjetača***, njem. *Blumenkohl*. Tal. *cavolo* postalo je od lat. *caulis*, v. ***kelj***, a *fiore* od lat. *flōs* ⟨G *flōris*⟩ 'cvijet', v. ***flora***.

Lit.: Snoj 260; Kluge s. v. Karfiol.

karijatída *ž*

Posuđeno iz grč. *Καρυάτιδες* 'kipovi žena koji služe kao stupovi', starije 'svećenice Artemide iz Karije', što je izvedeno od *Καρύαι* 'Karija', pren. 'Artemida'. *Karija* je naselje na Peloponezu sa slavnim hramom posvećenim Artemidi. Najpoznatije karijatide, one koje nose trijem Erehteiona, prikazuju Artemidine svećenice.

Lit.: HER 557.

karijéra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *karij'ęra* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Karriere* i fr. *carrière*, iz tal. *carriera*, što je iz prov. *carreira* < vlat. *carraria* 'cesta, kolni put'. Latinska je riječ izvedena od *carrus* 'kola (na četiri kotača)', što je posuđeno iz galskog (usp. gal. toponim *Carrodunum*, stir. *carr*) < ie. **krso-* 'trčati', v. ***kurs***.

Lit.: Skok II: 49; Gluhak 312; Snoj 260; REW 1718.

kârijes *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Karies*, iz lat. *cariēs* 'trulost, gnjilost', što je vjerojatno

izvedeno od *careō* 'nedostajati, biti bez' ili od ie. korijena **k'erh$_2$-* 'slomiti' (grč. *κεραΐζω*, skr. *śṛṇáti* 'lomi').

Lit.: Snoj 260; Kluge s. v. Karies.

kàrika *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kar'ika* (Varaždin, Gola), *karika* 'prsten, obruč' (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *karika*, što je izvedeno od *kerek* 'zaobljen', a to je izvedeno od praural. **kerä-* 'zaobljen; vrtjeti' (fin. *kiereä*, ist. hantijski *körək*).

Lit.: Skok II: 51; Rédei 147; MNTESZ II: 382, 454.

karikatúra *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Karikatur*, iz tal. *caricatura*, dosl. 'pretovarivanje, pretrpavanje; pretjerivanje', što je izvedeno od *caricare* 'natovariti, nakrcati', v. ***karikirati***.

Lit.: Gluhak 312; Snoj 260; REW 1719.

karikatùrist *m*

TVORBA *karikatùristica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Karikaturist*, tal. *caricaturista*, fr. *caricaturiste*). Riječ je izvedena od tal. *caricatura*, v. ***karikatura***.

karikírati

Posuđeno preko njem. *karikieren* iz tal. *caricare* 'pretjerivati, prikazivati iskrivljeno', dosl. 'natovariti, nakrcati' < vlat. *carricāre*, što je izvedeno od lat. *carrus* 'kola', v. ***karijera***.

Lit.: EWD 795.

kàrīrān *prid.*

Posuđeno preko njem. *kariert* iz fr. *carré* 'kariran; četvrtast' < lat. *quadrātus*, v. ***kvadrat***.

Lit.: EWD 795.

karìzma *ž* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Charisma* iz srlat. *charisma*, što je posuđeno iz grč. *χάρισμα* 'Božji dar; milost', što je izvedeno od *χάρις* 'milost, zahvalnost', v. ***euharistija***. U srednjem vijeku *charisma* se odnosila na pomazanje koje su primali kraljevi, što im je davalo božansku milost i moć. Riječ je naknadno počela označavati skup ljudskih osobina koje čovjeka čine sposobnim da utječe na druge ljude.

Lit.: Snoj 261.

karizmàtičan *prid.*

Posuđeno iz njem. *charismatisch*, što je izvedeno od *Charisma* 'karizma', v. ***karizma***.

kàrma *ž* (20. st.)

Posuđeno preko europskih jezika iz skr. *kárman-* 'djelo', iz korijena *kar-* 'činiti' < ie. **k^{w}er-* 'činiti', v. ***čar***. Riječ je izvorno u budizmu, hinduizmu i džainizmu označavala djela iz prijašnje inkarnacije koja utječu na čovjekovu sudbinu.

Lit.: Snoj 261.

karmelićanin *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *karmelítanin* (17. st.)

TVORBA *karmelićānka*, *karmelìćānskī*

Posuđeno iz tal. *carmelitano*, pridjev izveden od *carmelita*, što je iz clat. *Carmēlītes* ⟨G *-ae*⟩ 'stanovnik gore Karmel', a to je izvedeno od *Carmēlus* 'gora Karmel'. Katolički crkveni red *karmelićana* osnovan je u 12. st., a ime je dobio po gori Karmelu u Izraelu, gdje je bila njihova prva pustinjačka kolonija.

Lit.: HER 558.

kârmine (kàrmine) *ž, pl. t.* (18. st.) 'gozba u čast pokojnika; daća'

DIJALEKTI I POTVRDE *kôrmine* (Brač), *haromȉne* (Brusje), *krmȉne* (Vrgada), *kārmine* (Senj), *karm'ine* (Varaždin), *kārm'ina* (Gola), *karmina* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Postoji i u sln. *kármina*. Obično se smatra da je posuđeno iz lat. *carmĭna*, što je množina od *carmen* ⟨G *carmĭnis*⟩ 'pjesma'. Možda je posuđena preko germanskog izvora (usp. srvnj. *karmen* 'žaliti, jadikovati', *karmîne* 'jadikovka'). Postoji i mišljenje da je najstariji oblik *krmina*, što bi bila izvedenica od ***krma***^{2} 'hrana', a oblici s *-ar-* bili bi analoški prema lat. *carmina*.

Lit.: Skok II: 53; Bezlaj II: 20.

karnèvāl *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *karnevôl* (Brač), *karnovôl* (Pitve, Zavala)

TVORBA *karnèvālskī*

Posuđeno iz tal. *carnevale*. Talijanska je riječ postala od starijega *carnelevale, carnelevare*, što je složeno od *carne* 'meso' < lat. *carō* ⟨G *carnis*⟩ 'meso', v. ***inkarnacija*** i od *levō* 'dignuti, uzeti' < lat. *levō* 'dignuti,

skinuti; olakšati, oprostiti' < ie. *$*h_1leg^{wh}$-*, v. ***lak***[1]. Usp. i druge istoznačne srlat. složenice *carnelevarium*, *carnislevamen*, *carnisprivium*, i hrv. ***mesopust***.

Lit.: Skok II: 53; Snoj 261; DEI 774.

kàro *m*

Posuđeno preko njem. *Karo* iz fr. *carreau* 'četvrtasta pločica' < vlat. **quadrellus*, što je deminutiv od lat. *quadrus* 'četverokutni', v. ***kvadar***.

Lit.: Snoj 261.

karosèrija *ž*

Posuđeno preko njem. *Karosserie* iz fr. *carrosserie*, što je izvedeno od *carrosse* 'kočija'. Ta je francuska riječ posuđena iz tal. *carrozza*, što je izvedeno od *carro* 'kola' < lat. *carrum*, v. ***karijera***.

Lit.: Snoj 261; Kluge s. v. Karosserie; Dauzat 139.

karòtēn *m*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *carotène*, eng. *carotene*, njem. *carotine*). Riječ je izvedena od lat. *carōta* 'mrkva', što je posuđeno iz grč. *καρωτόν*, nepoznatoga podrijetla. *Karoten* je narančastožuti biljni pigment zaslužan za narančastu boju *mrkve* i drugog voća i povrća.

Lit.: Chambers 146.

kârta *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kôrta* (Brač), *k°ãrta* (Vrgada), *kãrta* (Senj), *kȃrta* (Varaždin), *hàrtija, àrtija* (bački Hrvati), *karta* (RKKJ)

TVORBA *kàrtica*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (usp. njem. *Karte*, tal. *carta*, fr. *carte*), iz lat. *charta* 'papir', što je iz grč. *χάρτης*. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz egipatskoga. Oblici s početnim *h-* posuđeni su izravno iz grčkoga, bez latinskoga posredovanja.

Lit.: Skok I: 658; Gluhak 312f.; Snoj 261; Beekes 1615f.

kârtati se (19. st.)

TVORBA *kârtānje*, *kàrtāš* (19. st.) (*kartàšica*)

Izvedeno od ***karta*** u značenju 'igraća karta'.

kartogràfija *ž*

TVORBA *kartògraf* (*kartògrafkinja*), *kartògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kartografie*, tal. *cartografia*, fr. *cartographie*, eng. *cartography*). Riječ je neoklasična složenica od ***karta*** 'zemljovid', i grč. *γραφία* 'pisanje', v. ***-graf, -grafija***.

kàrtōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kartôn* (Varaždin), *kartũn* (Brač)

TVORBA *kàrtōnskī*

Posuđeno preko njem. *Karton* i fr. *carton* iz tal. *cartone*, što je augmentativ od *carta* 'papir', v. ***karta***.

Lit.: Snoj 261.

kâs *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kâs* (Varaždin), *kas* (RKKJ)

Izvedeno od ***kasati***. Usp. i sln. *kâs*.

kàsa *ž* (18. st.)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Kasse*, iz tal. *cassa* 'blagajna; sanduk, kovčeg' < lat. *capsa* 'kovčeg (za knjige), kutija', što je možda izvedeno od *capiō* 'uhvatiti, uzeti', v. ***kabel***, ***hapati***.

Lit.: Snoj 262; Kluge s. v. Kasse.

kàsan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãsan* ⟨ž *kãsna* sr *kãsno*⟩ (Brač), *kàsan* ⟨ž *kàsna* sr *kàsno*⟩ (Vrgada), *kàsan* ⟨ž *kàsna*⟩ (Senj), *k'ęsęn* ⟨ž *kęsna* sr *kęsno*⟩ (Varaždin), *kasan, kasen, kesen* (RKKJ)

TVORBA *kàsno* ⟨komp. *kàsnijē*⟩ (16. st.)

Postalo od psl. **kъsьnъ* 'spor' (csl. *къsnъ* 'spor', sln. *kásen* 'spor, trom, kasan', rus. *кóсный* 'trom, lijen'). Dublja etimologija nije sasvim sigurna. Vjerojatno je srodno s lit. dijal. *kùšlas* 'slab, slijep, malen', latv. *kusls* 'slab, malen', latv. *kust* 'topiti, iscrpsti', *kusinât* 'izmoriti'. Bsl. oblici upućivali bi na korijen **kuk'*-, a razvitak bi značenja bio od 'slab, malen' preko 'umoran' do 'kasan'.

Lit.: Skok II: 55f.; Gluhak 313; Derksen 263f.; ESSJa XIII: 246f.; Snoj 262.

kàsārna *ž* (18. st.)

Posuđeno preko njem. dijal. *Kassarn* (njem. *Kaserne*) iz fr. *caserne*, što je iz prov. *cazerna* 'stražarnica za četiri vojnika' < vlat. *quaternus* ⟨ž *quaterna*⟩ 'po četiri'. Latinski

je pridjev izveden od *quattuor* ‘četiri’ < ie. **k^{w}etwōr*, v. ***kvadar, četiri***.

Lit.: Skok II: 250; Snoj 262.

kàsati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kasati (se)* (RKKJ) 1. ‘tresti, trusati, drmusati, drmati (o konju)’; 2. ‘doticati se, odnositi se na’ (u drugom značenju možda iz ruskoga)

Etimologija nije posve sigurna. Hrvatski je glagol u vezi sa sln. *kasati* ‘ići tresući glavom (o konju)’, možda i češ. *česati* ‘žuriti, trčati’, s drugim prijevojnim stupnjem. Dalje su vjerojatno srodni češ. *kasati* ‘opasati se, žuriti se’, polj. dijal. *kasać* ‘grabiti, težiti (čemu), penjati se’, stpolj. *kasać* ‘preklopiti’. Ti su glagoli postali od psl. **kasati*, što je vjerojatno intenzivni glagol izveden od korijena koji je u ***češati***. Prvotno bi značenje hrv. glagola bilo ‘hodati kao da grabi’. Na slično značenje upućuju srodne baltijske riječi, lit. *kasýti* ‘stalno grebati’, latv. *kasît* ‘grebati’. Nisu u izravnoj vezi s hrv. glagolom stcsl. *kasati sę* ‘doticati’, rus. *касáться* ‘ticati se’, koji su postali od intenzivnoga glagola izvedenog od **kosnǫti* ‘dotaknuti’, v. ***kosnuti***. Manje je vjerojatna mogućnost da je hrvatski glagol postao od drugog psl. glagola **kasati* ‘brzo ići’, koji bi bio izveden od istoga korijena koji je u ***čas***.

Lit.: Skok II: 57; Gluhak 313; Derksen 221; ESSJa IX: 155f.

kasèta *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kassette*, tal. *cassetta*, fr. *cassette*). Riječ je deminutiv od tal. *cassa* ‘kutija, sanduk, kovčeg’, v. ***kasa***.

Lit.: Snoj 262.

kasetòfōn *m*

Složeno od ***kaseta*** i *-fon*, v. ***-fon***.

kàsīno *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kasino*, iz tal. *casino* ‘kuća za druženje, igru’, što je deminutiv od *casa* ‘kuća’ < lat. *casa* ‘koliba, kućica, daščara’, nesigurne etimologije.

Lit.: Kluge s. v. Kasino; de Vaan 96.

kaskàdēr *m*

TVORBA *kaskàdērka, kaskàdērskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kaskadeur*, iz fr. *cascadeur*, što je izvedeno od *cascader* ‘živjeti lakomisleno’, dosl. ‘padati u slapovima’. Fr. *cascader* je izvedeno od *cascade* ‘slap’, što je posuđeno iz tal. *cascata*, a to je izvedeno od *cascare* ‘padati’ < vlat. **casĭcāre*. Taj je glagol izveden od participske osnove lat. *cadō* ⟨ptcp. *casum*⟩ ‘pasti’ < ie. **k'h$_2$d-* (skr. *śad-* ‘pasti’).

Lit.: Snoj 262; DEI 790; de Vaan 78.

kàskati (19. st. Karadžić)

Izvedeno od ***kasati***.

kàsniti (kàsniti) ⟨prez. *kàsnīm/kàsnīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kasnȉt* ⟨prez. *kasnȉn*⟩ (Brač, Senj), *kasnìti* ⟨prez. *kasnīš*⟩ (Vrgada), *kasnȉt* ⟨prez. *kàsnīš*⟩ (Grobnik), *kęsn'iti* ⟨prez. *k'ęsnim*⟩ (Varaždin, Gola), *kasniti* (RKKJ)

TVORBA *kàšnjēnje*

Postalo od psl. **kъsьnĕti* ⟨prez. **kъsьnjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *kъsьnĕti*, sln. *kasnẹ́ti, kasnīti*, rus. *коснéть* ‘biti nepokretan, kočiti se, krutiti se’), što je izvedeno od **kъsьnъ*, v. ***kasan***. Sufiks *-i-* se u hrv. proširio iz prezenta u ostale oblike.

Lit.: ESSJa XIII: 246.

kàsta *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Kaste* i fr. *caste* iz port. *casta* ‘rasa, podrijetlo’, što je poimeničeni lat. pridjev *castus* ‘čist’. Taj je lat. pridjev izveden od istoga korijena koji je u glagolu *careō* ‘nedostajati, biti bez’, usp. ***karijes***. Portugalska se riječ u početku odnosila na pripadnike bijelih stanovnika iberskog poluotoka u odnosu na Maure. Od 16. st. označuje i društvene slojeve u Indiji.

Lit.: Snoj 262; de Vaan 92f.

kastanjète *ž, pl. t.*

Posuđeno iz šp. *castañeta*, što je deminutiv od *castaña* ‘kesten’ < lat. *castanea (nux)*, v. ***kesten***. Oblik kastanjeta podsjeća na plod kestena.

Lit.: Snoj 262.

kastrírati

Posuđeno iz njem. *kastrieren*, što je iz lat. *castrō* ‘škopiti’ < ie. **k's-tro-* ‘nož’ (skr. *śástra-* ‘nož, bodež’, usp. grč. *κεάζω* ‘razdijeliti’), usp. ***kosa***^{2}.

Lit.: Snoj 262f.; de Vaan 97.

kàstrum *m*

Posuđeno iz lat. *castrum* 'vojnički tabor, logor' < ie. **k's-tro-*, v. ***kastrirati***. Prvotno je značenje lat. *castrum* vjerojatno bilo 'odrezani, odvojeni dio', od čega se razvilo 'ograđeno područje, posjed' > 'logor'.

Lit.: de Vaan 97f.

kȁša *ž* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȃša* (Brač), *kȁša* (Vrgada, Senj), *k'aša* (Varaždin, Gola), *kaša* (RKKJ)

Postalo od psl. **káša* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *káša*, rus. *кáша*, polj. *kasza*), što je možda srodno s lit. *kóšti* 'cijediti', latv. *kãst* 'cijediti, sijati'. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Skok II: 59; Snoj 263; ESSJa IX: 158f.

kȁšalj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȃšaj* (Brač), *kȁšalj* (Vrgada, Senj), *k'ašęl* (Varaždin), *kašel, kašeļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **kášьljь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kášelj*, rus. *кáшель*, polj. *kaszel*) < ie. **k^{w}eh$_{2}$s-* (lit. *kosulỹs*, latv. *kãsulis*, alb. *kollë*, skr. *kā́sikā-*, stvnj. *huosto*, velš. *pas*).

Lit.: Skok II: 59; Gluhak 313; Derksen 221f.; ESSJa IX: 160f.; Snoj 263.

kàšljati ⟨prez. *kàšljēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȃšjot* (Brač), *kašļȁti* (Vrgada), *kašljȁt* (Senj), *kȃšlati* (Varaždin), *kašļati* (RKKJ)

TVORBA *kàšljānje*

Postalo od psl. **kášьljati* (csl. *kašьljati*, sln. *kâšljati*, rus. *кáшлять*, polj. *kaszlać*), što je izvedeno od **kašьljь*, v. ***kašalj***.

Lit.: Derksen 221; ESSJa IX: 160.

kašljùcati (18. st.)

TVORBA *kašljùcānje*, *kašljúcnuti*

Izvedeno od ***kašljati***.

kàštel *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàštio* ⟨G *kàšćela*⟩ (Dubrovnik), *kaštīl* (Brač), *kàštelj* (bački Hrvati), *kastilo, kastio* (15. st. Marulić), *kostio* ⟨G *-stjela*⟩ (Ranjina: *od Betanije od kostjela Marije i Marte* = lat. *de castello Mariae et Marthae*; u Karadžićevu prijevodu: *iz Vitanije iz sela Marije i Marte*), *kaštio* (17. st. Mikalja), *kaštelo* (17. st.), *kaštiļ* (18. st. Kavanjin)

Kasna posuđenica iz mletačkog (usp. tal. *castello*) < lat. *castellum*, što je deminutiv od *castrum* 'tabor, utvrda', v. ***kastrum***. Oblici poput *kostio*, s *o* u prvom slogu i *ě* u drugom starije su posuđenice.

Lit.: Skok II: 57f.

kȁt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàt, kât* (bački Hrvati)

TVORBA *kàtnī* (*kàtnica*)

Posuđeno iz tur. *kat* 'redovi jedan na drugom i svaki od njih', što je izvedeno od *katmak* 'nanizati, naredati, dodati'. Balkanski turcizam, usp. rum. *cat*, bug. *кам*, alb. *katë*.

Lit.: Skok II: 60; Gluhak 314; Škaljić 400.

kata- *pref.*

Posuđeno iz grč. *κάτα* 'niz, nadolje, prema, protiv, preko, kroz, po' < ie. **km̥t-m̥* 'dolje, s, uz' (het. *kattan* 'dolje, ispod', stir. *cét-* 's').

Lit.: HER 561; Beekes 656.

katàkōmba *ž* (19. st.)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Katakombe*, iz tal. *catacomba* < kslat. *catacumba*, što je vjerojatno posuđeno iz grč. *κατὰ τύμβας* 'kod grobova'. Grčka je sintagma složena od *κατά* 'uz, pri, kod', v. ***kata-***, i od *τύμβος* 'grob'. Ta je grčka riječ vjerojatno u vezi s arm. *t'owmb* 'zemljani zid', srir. *tomm* 'brežuljak', a može biti i supstratna. U latinskom je došlo do asimilacije *k...t* > *k...k*. Kasnolatinski toponim *ad Catacumbas* označavao je vjerojatno podzemnu spilju na *Via Appia* u Rimu, na mjestu današnje bazilike sv. Sebastijana.

Lit.: Snoj 263; DEI 803; Beekes 1517.

katalìtičkī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *catalytic*, njem. *katalytisch*, fr. *catalytique*, tal. *catalitico*) iz grč. *καταλυτικός* 'koji može razriješiti ili zaustaviti', što je izvedeno od *κατάλυσις* 'razrješenje, rastvaranje, otapanje', v. ***kataliza***.

katalíza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Katalyse*, eng. *catalysis*, fr. *catalyse*, tal. *catalisi*) iz grč. *κατάλυσις* 'razrješenje, razlaganje, rastvaranje', što je izvedeno od glagola *καταλύω* 'rastaviti, uništiti, dokrajčiti'. Grčki je glagol složen od *κάτα*, v. ***kata-***, i *λύω*

'odriješiti, osloboditi' < ie. **leh₁u-* 'odsjeći', v. ***hidroliza, lutati***.

Lit.: Snoj 263; Beekes 881f.

katalìzātor *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Katalysator*, eng. *catalysator*). Riječ je izvedena od *κατάλυσις* 'razrješenje, rastvaranje, otapanje', v. ***kataliza***.

katàlog *m* (18. st.)

Posuđeno iz kslat. *catalogus* 'popis imena', što je iz grč. *κατάλογος* 'registar, broj upisanih', a to je izvedeno od *καταλέγω* 'nabrojati, prepričati', dosl. 'skupljati priče'. Grčki je glagol složen od *κάτα* 'dolje', v. ***kata-***, i *λέγω* 'skupljati, sabirati; govoriti', v. ***-logija, -log***.

Lit.: Snoj 263.

katàpult *m*

Posuđeno preko njem. *Katapult* iz lat. *catapulta*, što je iz grč. *καταπέλτης, καταπάλτης*. Grčka je riječ izvedena od *καταπάλλομαι* 'stresti, ljuljati, zavitlati', što je složeno od *κάτα*, v. ***kata-***, i *πάλλω* 'njihati, lebdjeti', možda od ie. **pelh₁-*, v. ***plah***.

Lit.: Snoj 263; Beekes 1148.

kàtār *m* (18. st.) 'pripadnik srednjovjekovne dualističke sljedbe'

TVORBA *kàtārev*

Posuđeno iz europskih jezika (tal. *cataro*, njem. *Katharer*). Riječ je tvorena prema grč. *καθαρός* 'čist', nepoznate etimologije. Katarska se sljedba širila po Europi od 11. st., a ugašena je u 13. st. Katari su sebe nazivali "pravim kršćanima" (lat. *veri christiani*) i "dobrim ljudima" (fr. *Bonhommes*), a naučavali su, među ostalim, i kako da kao *čisti* uđu u nebo.

Lit.: Snoj 263f.; Beekes 614f.

kàtarza *ž*

Posuđeno iz grč. *κάθαρσις* 'čišćenje, pročišćenje', što je izvedeno od *καθαρός* 'čist', v. ***katar***.

kàtastar *m*

Posuđeno preko njem. *Kataster* i tal. (dijal.) *catastro* iz mlet. *catastico*, što je iz bizant. grč. *καρτάστιχον* 'popis, bilježnica'. Grčka je riječ složena od *κατά*, v. ***kata-***, i *στίχος* 'red, redak, spis', v. ***stih***.

Lit.: Skok II: 62; Snoj 264; DEI 810.

katastrófa *ž* (19. st.)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Katastrophe*, tal. *catastrofe*) iz lat. *catastropha*, što je iz grč. *καταστροφή* 'pad, rušenje, prevrat'. Grčka je riječ izvedena od *καταστρέφω* 'srušiti', što je složeno od *κατά* 'dolje', v. ***kata-***, i *στρέφω* 'okrenuti', nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Snoj 264; Beekes 1413.

kàtastrofālan *prid.*

Posuđeno iz njem. *katastrophal*, što je izvedeno od *Katastrophe*, v. ***katastrofa***.

kàtedra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *katrîga* (Brač), *katrîda* (Pitve, Zavala), *katrîda* (Grobnik, Vrgada, Omišalj), *kantrîda* (Senj), *kàntrīga* (Lika), *katedra* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *cathedra* 'učiteljski stolac, učiteljski ili biskupski položaj', starije 'stolac', što je iz grč. *καθέδρα* 'stolac, sjedalo'. Grčka je riječ složena od *κατά* 'dolje', v. ***kata-***, i *ἕδρα* 'sjedište, sjedalo', što je izvedeno od *ἕζομαι* 'sjediti' < ie. **sed-*, v. ***sjesti***. Oblici s metatezom *t...dr* > *tr...d* starije su posuđenice iz dalmatoromanskoga. Ostali su oblici nastali pod utjecajem različitih romanskih dijalekata.

Lit.: Skok II: 63f.; Snoj 264.

katedrála *ž* (17. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Kathedrale*, iz srlat. *cathedralis (ecclesia)* 'stolna (crkva)', tj. 'crkva u kojoj je biskupova stolica', što je izvedeno od *cathedra* 'stolac', v. ***katedra***.

Lit.: Snoj 264.

kategòrija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Kategorie*, iz kslat. *categoria* 'razred, vrsta', što je iz grč. *κατηγορία*, dosl. 'tvrdnja, optužba'. Grčka je riječ izvedena od *κατηγορέω* 'govoriti protiv, optužiti', što je složeno od *κατά* 'protiv', v. ***kata-***, i *ἀγορεύω* 'govoriti javno'. Grč. *ἀγορεύω* je izvedeno od *ἀγορά* 'skup, skupština', v. ***agora***. Suvremeno je značenje riječi *kategorija* nastalo u Aristotelovoj filozofiji.

Lit.: Snoj 264.

katehéta *ž*

Posuđeno preko srlat. *catecheta* iz grč. *κατηχητής* 'vjeroučitelj', što je izvedeno od

κατηχέω 'podučavati', dosl. 'odzvanjati, odjekivati'. Grčki je glagol složen od *κατά*, v. ***kata-***, i *ἠχέω* 'zvučati', što je izvedeno od *ἠχή* 'zvuk, buka', a to je možda postalo od ie. **(s)weh$_2$g^h-* 'zvuk' (stnord. *sægr* 'zvuk').

Lit.: EWD 809.

katekìzam *m*

Posuđeno iz kslat. *catēchismus* 'knjiga o osnovama kršćanstva', što je izvedeno od *catēchizō* 'podučavati u vjeri' sufiksom *-ismus* grčkoga podrijetla, v. ***-izam***. Latinski je glagol posuđen iz grč. *κατηχίζω* 'podučavati', što je izvedeno od *κατηχέω*, v. ***kateheta***.

katèta *ž*

Posuđeno preko njem. *Kathete* iz lat. *cathetus* 'okomit, uspravan', što je iz grč. *κάθετος* 'okomit, pušten dolje'. Grčki je pridjev izveden od *καθίημι* 'pustiti dolje, baciti, poslati dolje', što je složeno od *κατά* 'dolje', v. ***kata-***, i *ἵημι* 'ispustiti, odaslati' < ie. **(H)yeh$_1$-*, v. ***injekcija***.

Lit.: Snoj 264.

kàtiōn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kation*, eng. *cation*, fr. *cation*). Riječ je složena od *kat-* iz ***katoda*** i ***ion***.

Lit.: HER 564.

kàtkad *pril.* (18. st.)

Složeno od udvojenoga ***kad***[1].

katóda *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kathode*, eng. *cathode*). Riječ je tvorena prema grč. *κάθοδος* 'pad, silazak, put prema dolje', što je složeno od *κατά* 'dolje', v. ***kata-***, i *ὁδός* 'put' < ie. **sod-*, v. ***hod***. Usp. ***anoda***.

Lit.: Snoj 265.

katolicìzam *m* (19. st.)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Katholizismus*, tal. *cattolicismo*, fr. *catholicisme*). Riječ je izvedena od clat. *catholicus*, v. ***katolik***, ***-izam***.

kàtolik *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kàtulik* (Senj), *kat'olik* (Varaždin), *katolik* (RKKJ)

TVORBA *kàtoličkī* (19. st.), *kàtolkinja*, *katoličànstvo* (19. st.)

Posuđeno iz clat. *catholicus*, što je iz grč. *καθόλικος* 'sveopći'. Grčka je riječ izvedena od priloga *καθόλου* 'cjelokupno, općenito', koji je složen od *κατά* 'dolje', v. ***kata-***, i *ὅλος* 'cijel, sav' < ie. **sol(H)-wo-*, v. ***saluti-rati***, ***hol-***, ***holo-***. Riječ je prvotno označavala opću, zajedničku Crkvu, nasuprot pojedinačnim Crkvama, a zatim zajednicu vjernika. Za izvedenicu *katolkinja* usp. *akademkinja*.

Lit.: Skok II: 63; Snoj 265.

kàtran *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *katrȁm* (Senj), *kàtrān*, *kàtrānj* (bački Hrvati)

TVORBA *katramȁt* 'nanositi katran' (Senj)

Posuđeno iz tur. *katran*, što je iz arap. *qaṭrā*, a to je izvedeno od glagola *qaṭra* 'teći, kapati'. Balkanski turcizam, usp. rum. *catran*, bug. *катран*, alb. *katrán*.

Lit.: Skok II: 63; Škaljić 400.

kàtrēn *m*

Posuđeno iz fr. *quatrain* 'četverostih', što je izvedeno od *quatre* 'četiri' < lat. *quattuor*, v. ***kvadar***, ***četiri***.

Lit.: Dauzat 621.

kàtūn *m* (13. st. lat. spomenici; 14. st. Spom. sr.; 16. st.) 'povremeno pastirsko stanište'

DIJALEKTI I POTVRDE *kàtūn* 'čobansko naselje' (bački Hrvati)

Riječ postoji i u rum. *cătun* 'zaselak', bug. *катýн* 'ciganski šator', ngr. *κατούνα* 'prtljaga, šator, noćište'. Etimologija nije sasvim sigurna. Vjerojatno je preko balkanskoromanskoga posuđeno iz alb. *katund* 'selo', što je možda izvedeno od glagola *ndej* 'ispružiti, prostrti' < ie. **ten-d-*, v. ***tenda***. Manje je vjerojatno da je izvor romanski **cantone*, izvedenica od lat. *canthus* 'kut', v. ***kanton***.

Lit.: Skok II: 64; Demiraj 214.

kàuboj *m*

TVORBA *kàubojskī*

Posuđeno iz eng. *cowboy*, što je složeno od *cow* 'krava' < pgerm. **kwō-* < ie. **g^w(h$_3$)ow-*, v. ***govedo***, i *boy* 'dječak' nejasnoga podrijetla. Prvotno je značenje engleske riječi 'dječak koji čuva krave'.

Lit.: Snoj 265; Chambers 229.

kàūcija *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Kaution* iz lat. *cautiō* 'jamstvo'. Lat. riječ je izvedena od *caveō* 'paziti, čuvati', v. ***čuti***, ***čuvati (se)***.

Lit.: Snoj 266.

kȁuč *m*

Posuđeno iz eng. *couch*, što je iz stfr. *couche* 'ležaj', a to je izvedeno od *coucher* 'ležati, položiti' < lat. *collocō*. Latinska je riječ složena od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *locō* 'smjestiti, namjestiti', što je izvedeno od *locus* 'mjesto', v. ***lokacija***.

Lit.: Snoj 266; Chambers 225.

kȁučuk *m*

TVORBA *kȁučukovac*

Posuđeno preko njem. *Kautschuk* i fr. *caoutchouc* iz šp. star. *cauchuc*, što je posuđeno iz nekog peruanskog indijanskog jezika.

Lit.: Snoj 266.

kàur *m* (18. st.) 'kršćanin, nevjernik'

Posuđeno iz tur. dijal. *kâ(v)ur* (tur. *gâur, gâvur* 'nemusliman, nevjernik, kršćanin'), što je posuđeno iz arap. *kāfir*, izvedenica od *kafara* 'negirati, biti nevjernik'; moguće je i da je turska riječ posuđena iz perz. *gebr* 'pristalica zoroastrizma, nevjernik, pogan'. Balkanski turcizam, usp. rum. *ghiaur*, bug. *каўр, гяўрин*, alb. *kaurr, xhaurr*.

Lit.: Skok II: 65; Stachowski 162.

kàva *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kafȁ* (Brač, Vrgada), *kāfȁ* (Senj), *kafȅ* (Grobnik, Medulin), *kạ̑va* (Varaždin), *kàva, kàfa* (bački Hrvati), *kafa* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *kahve*, što je iz arap. *qahvah* 'kava (piće)', starije (vjerojatno) 'vino'. Današnje značenje možda dolazi od ukrštanja s imenom etiopske pokrajine *Qafa*, u kojoj je domovina grmova kave. Europski i balkanski turcizam, usp. njem. *Kaffee*, fr. *café*, tal. *caffè*; rum. *café, cafea*, bug. *кахвé, кашвé, кафé*, ngr. *καφές*.

Lit.: Skok II: 14; Gluhak 314; Snoj 265; EWD 773.

kavàlīr *m* (18. st.)

Posuđeno preko njem. *Kavalier* i fr. *cavalier* 'uglađen gospodin', starije 'vitez, konjanik', iz tal. *cavaliere*, što je iz prov. *cavalier* < vlat. *caballārius* 'konjanik, jahač'. Latinska je riječ izvedena od *caballus* 'mali konj, radni konj, kljuse', v. ***kobila***.

Lit.: Skok II: 66; Snoj 265; REW 1440.

kavàna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kafᵊānȁ* (Vrgada), *kav'ana* (Varaždin), *kavàna, kafàna* (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *kahvehane*, što je složeno od *kahve*, v. ***kava***, i *hane*. Drugi dio turske složenice, *hane*, posuđen je iz perz. *ḫāne* 'kuća' i služi kao sufiks u brojnim složenicama, od kojih su neke posuđene i u hrvatski, usp. *barutana, topana*. Iz takvih je riječi apstrahiran hrvatski sufiks *-ana*.

Lit.: Skok II: 14, I: 39; Škaljić 310, 379.

kàvez *m* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *kafez* 'krletka, drvene rešetke na prozorima', što je iz perz. *qafez* ili arap. *kafas*. Balkanski turcizam, usp. rum. *cafas*, bug. *кафéз*, alb. *kafas, -zi; kafes*, arum. *căfasă*, ngr. *καφάσι*.

Lit.: Skok II: 68; Gluhak 314; Škaljić 380.

kâvga *ž* (17. st.)

Posuđeno iz tur. *kavga, gavga* 'velika svađa, bitka', što je iz perz. *ǧawǧā* 'bitka, boj, prepirka' ili arap. *gawgā* 'vika, galama'.

Lit.: Skok II: 68; Škaljić 402.

kàvijār *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Kaviar* i tal. *caviaro*, možda i preko tur. *havyar*, iz bizant. grč. *χαβιάριον* (9. st.). Podrijetlo grčke riječi nije jasno. Postoji mišljenje da je riječ izvorno izvedenica od perz. *hāya* 'jaje', v. ***jaje***, ali to je nesigurno.

Lit.: Skok I: 650; Snoj 266; Kluge s. v. Kaviar; etymologiebank s. v. kaviaar.

kâvka *ž* (18. st.), v. ***čavka***

kàzalīšte *sr* (17. st. 'kazalo', 19. st. 'teatar')

DIJALEKTI I POTVRDE *kazal'ïščę* (Varaždin), *kazalïšče* (RKKJ)

TVORBA *kàzališnī*

Izvedeno od ***kazati***, u značenju 'mjesto na kojem se kazuju (predstave)'. Neologizam iz 19. st. za grecizam ***teatar***. Na sličan su način tvorene i kajk., sln. *gledališče* 'kazalište', srp. *pozorište*.

kàzalo *sr* (16. st.)

Izvedeno od ***kazati***. Usp. i sln. *kazálo*. Kalk prema lat. *index*, v. ***indeks***.

kàzāljka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***kazati***. Vjerojatno kalk prema njem. *Zeiger*.

kázati ⟨prez. *kâžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kōzȁt* (Brač), *kᵒāzȁti* (Vrgada), *kāzȁt* (Senj), *ką̄zati* 'pokazivati' (Varaždin), *kazati* (RKKJ)

TVORBA *kazivati* ⟨prez. *kàzujēm*⟩ (17. st.) (*kazívānje*)

Postalo od psl. **kazàti* 'pokazati' (stcsl. *kazati*, sln. *kazáti*, rus. *казáть*, polj. *kazać*) nesigurne etimologije. Možda je kauzativ **k*^{w}*ōg*$^{r(h)}$*-ye-* od varijante ie. korijena **k*^{w}*ek'-* 'vidjeti, ugledati' (skr. *cáṣṭe, cákṣate* 'vidjeti', grč. *τέκμαρ* 'znak, znamen'), ali je zvučni velar u slavenskom neobjašnjen.

Lit.: Gluhak 314; Derksen 222; ESSJa IX: 168f.; Snoj 266f.

kàzna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ką̄zna* (Varaždin), *kazan ž* (13. st. Stefan)

TVORBA *kàznenī* (19. st. Šulek)

Postalo od psl. **kaznь* (stcsl. *kaznь*, sln. *kâzen*, rus. *казнь* 'smrtna kazna, pogubljenje', polj. *kaźń* 'mučenje, pogubljenje'), što je vjerojatno izvedeno od **kazati*, v. ***kazati***, u značenju 'ono što je izrečeno'. Moguća je i veza s glagolom ***kajati se*** sa sufiksom koji je u ***bojazan***. U hrvatski je riječ vjerojatno ušla prvo iz crkvenoslavenskoga, a zatim iz ruskoga. U suvremenom hrvatskom riječ je prešla iz *i*-osnova u *a*-osnove.

Lit.: Gluhak 315; ESSJa IX: 172f.; Snoj 267.

kàzniti (kázniti) (19. st.)

TVORBA *kazniònica* (19. st. Šulek), *kažnjávati*, *kȁžnjenīk* (*kȁžnjenica*), *kȁžnjiv* (*kȁžnjivost*)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *казни́ть* 'pogubiti, izvršiti smrtnu kaznu' < **kazniti* (bug. *казня́*, češ. *kázniti* 'držati u strogosti'), što je izvedeno od **kaznь*, v. ***kazna***.

Lit.: ESSJa IX: 171f.; Vasmer I: 504.

kȁžiprst *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȁžiprst* (Senj)

Složeno od imperativa glagola ***kazati*** i ***prst***. Vjerojatno kalk prema njem. *Zeigefinger*.

kćérka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *čȩ̄rka*, *kčȩ̄rka* (Varaždin), *kčerka* (RKKJ)

Izvedeno od osnove kosih padeža imenice ***kći***. Usp. i sln. *hčȇrka*, bug. *чéрка*, polj. *córka*.

Lit.: SP V: 156.

kćî *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *čî*, *čȇr* ⟨G *čerȇ*⟩ (Brač), *čêr* ⟨G *čerẽ, čẽri*⟩ (Vrgada), *čêr* ⟨G *čerê*⟩ (Senj), *hčî*, *hčêr* ⟨G *hčerê*⟩ (Grobnik), *čî*, *čȇr* ⟨G *čȇri*⟩ (Varaždin), *č'ī* ⟨G *č'ẹ̄ri*⟩ (Gola), *hčer*, *kčer*, *kči* (RKKJ)

Postalo od psl. **dъ̀kti* ⟨G **dъ̀ktere* a. p. *c*⟩ (stcsl. *dъšti* ⟨G *dъštere*⟩, sln. *hčî* ⟨G *hčêre*⟩, rus. *дочь* ⟨G *дóчери*⟩, stčeš. *dci* ⟨G *dceře*⟩) < ie. **dʰugh*$_2$*-ter-* (lit. *duktẽ* ⟨G *dukteřs*⟩, stprus. *duckti*, skr. *duhitár-*, grč. *θυγάτηρ*, got. *dauhtar*, osk. *futír*, gal. *duxtir*). Indoeuropska je riječ tvorena sufiksom **-ter-*, čestim u terminima za srodstvo, usp. ***brat***, ***jetrva***, i pripadala je *r*-osnovama, v. ***mati***. U standardnom je hrvatskom početna skupina **dć* (<**dъkt-*) dala *kć-*, a u dijalektima je dala *hć-* ili *šć-*, odnosno pojednostavljena je u *ć-*.

Lit.: Skok II: 71; Gluhak 315; Derksen 129; SP V: 157f.; ESSJa V: 178f.; Holzer 2011: 111.

kècelja *ž* (19. st.) *reg.*

Posuđeno iz mađ. *kecele*, što je možda posuđeno iz bizant. grč. *κα(τ)σοῦλα*, a to je pak iz lat. *casula*, v. ***košulja***.

Lit.: Skok II: 72; MNTESZ II: 418.

kèčap *m* (20. st.)

Posuđeno preko amer. eng. *ketchup* i malezijskog *ketjap* iz kin. dijal. *kê* 'narezana riba' i *chiap* 'umak'.

Lit.: etymologiebank s. v. ketshup, ketjap.

kȅčiga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kečiga* (RKKJ)

Riječ nejasnoga podrijetla. Postoji i u rum. *căciugă*, ukr. *чечуга*, polj. *czeczuga*, ngr. *κέτσιγα*. Postoji mišljenje da su sve ove riječi posuđene iz mađ. *kecsege*, no ni u mađarskome riječ nema razjašnjenu etimologiju.

Lit.: Skok II: 72; MNTESZ II: 470.

kȅčka *ž* (17. st., samo kajk.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ẹ̄čka* (Gola)

Postalo od **kъčьka* (sln. dijal. *kę̑čka*, češ. dijal. *kečka* 'pramen kose, kosa'), što je izvedeno od **kъka* (sln. dijal. *kę̑ka*, usp. i srp. csl.

kъkъ 'kosa'), a to je prijevoj od korijena koji je u **kyka*, v. ***kika***. Iz kajkavskoga se riječ proširila i u razgovornom supstandardu.

Lit.: ESSJa XIII: 172f., 177; Vasmer I: 556.

kèfīr *m*

Posuđeno iz rus. *кефи́р*, što je posuđeno iz nekog nepoznatog kavkaskog izvora (usp. mingrelski *kipuri* 'kiselo mlijeko', osetski *k'æpu* 'kefir').

Lit.: Snoj 268.

kèks *m*

Posuđeno iz njem. *Keks*, što je iz eng. *cakes* 'kolačići'. Engleska je riječ množina od *cake* 'kolač', što je vjerojatno posuđeno iz stnord. *kaka* < pgerm. **kakon-* nejasnoga podrijetla.

Lit.: Snoj 268; Kluge s. v. Keks, Kuchen.

kèlvīn *m* 'mjerna jedinica termodinamičke temperature'

Posuđeno iz eng. *Kelvin*. Jedinica je dobila naziv po *Williamu Thomsonu, lordu Kelvinu* (1824. – 1907.), koji je prvi pisao o potrebi definiranja apsolutne temperaturne skale.

Lit.: Mršić 161.

kèlj *m* (18. st.)

Posuđeno iz aust.-njem. *Kel* (njem. *Kohl*), što je rana posuđenica iz lat. *caulis* 'vrsta kupusa', starije 'kocen, stabljika' < **keh$_2$wlo-* 'držak' (grč. *καυλός* 'korijen, stabljika, držak', lit. *káulas* 'kost').

Lit.: Skok II: 73; Gluhak 315f.; Kluge s. v. Kohl; de Vaan 100.

kémičār *m*

TVORBA *kémičārev, kémičārka*

Izvedeno od ***kemija*** sufiksom *-ičar* kao u ***mehaničar***, *muzičar*, *genetičar*, itd. Usp. i njem. *Chemiker*.

kémija *ž*

TVORBA *kémījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Chemie*, fr. *chimie*), iz grč. *χημεία* 'crna magija'. Stariji su oblici u europskim jezicima posuđeni iz lat. *chimia*, što je posuđeno iz spomenute grč. *χημεία, χυμεία* 'alkemija'. Na europske oblike utjecala je i kslat. *alchemia*, što je posuđenica iz iste grčke riječi preko arap. *al-kimiya*. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz staroegipatskoga *kēmi* 'Egipat' (dosl. 'crna zemlja'), a prvotno bi značenje bilo 'egipatska magija'. Grčki je oblik s *-υ-* analoški prema grč. *χύμα* 'ono što se lije', a to je od ie. korijena koji je u ***fuzija***.

Lit.: Snoj 268; Dauzat 21; etymologiebank s. v. chemie.

kemikàlija *ž*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Chemikalie*, iz nlat. *chemicalia*, što je izvorno plural pridjeva izvedenog od kslat. *chemia, chimia*, v. ***kemija***.

Lit.: EWD I: 242.

kemoteràpija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chemotherapie*, eng. *chemotherapy*). Riječ je složena od *kemo-*, sufiksa apstrahiranog iz ***kemija***, i od ***terapija***.

kenozòik *m* 'posljednja era u geološkome razvoju Zemlje' *geol.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Känozoikum*, eng. *cenozoic*, fr. *cénozoïque*). Riječ je složena od grč. *καινός* 'nov' < ie. **ken-*, v. ***načeti***, i grč. *ζωή* 'život' < ie. **g^{w}eyh$_3$-*, v. ***živ***.

Lit.: HER 568.

kénjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ẹ́ńati* (Varaždin)

Riječ nepoznate etimologije. Možda u vezi s *kénjac* 'magarac', što se uspoređuje s grč. *γῖννος* i lat. *hinnus*, onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: HER 568.

keràmika *ž*

TVORBA *keràmičkī*, *keràmičār* (*keràmičārev, keràmičārka*)

Posuđeno preko njem. *Keramik* i fr. *céramique* iz grč. *κεραμικός* 'glineni, lončarski', što je izvedeno od *κέραμος* 'glina', bez sigurne etimologije.

Lit.: Snoj 269; Beekes 674.

kerùbīn *m* (16. st.)

Posuđeno iz clat. *cherubim, cherubin*, što je, zacijelo preko grčkoga, posuđeno iz hebr. *kərūḇīm*, množina od *kerūb*, v. ***grifon***.

Lit.: Snoj 269.

kȅsa *ž* (17. st.) 'vrećica' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kèsa* (zapadna Hercegovina, Lika, bački Hrvati)

TVORBA *kèsāroš* 'džepar', *kèsat* 'koji ima puno novaca' (bački Hrvati)

Posuđeno iz tur. *kese*, što je iz perz. *kīse*. Balkanski turcizam, usp. rum. *chise*, bug. *кесúя*, alb. *qesé*. U suvremenom standardu riječ se više ne upotrebljava. U govorima je češća u značenju 'vrećica za novac'.

Lit.: Skok I: 355; Stachowski 141.

kèsōn *m* 'zatvorena čelična ili armirana komora bez dna za podvodne radove'

Posuđeno iz fr. *caisson*, što je iz tal. *cassone*, a to je augmentativ od *cassa* 'sanduk', v. ***kasa***.

Lit.: Dauzat 123; DEI 796.

kèstēn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kostȁnj* (Medulin), *k'ostań* (Varaždin), *kostanj* (16. st.), *kostań* (RKKJ), *koštanj* (12. st. Glasnik 25)

TVORBA *kèstēnje zb.* (19. st.), *kestènjār* (*kestenjárev*, *kestènjārka*), *kèstenjast*

Posuđeno preko tur. *kestane* iz grč. *κάστανον*, što je možda posuđeno iz anatolijskog izvora. Oblici s početnim *ko-* rane su posuđenice iz različitih romanskih idioma. Izvor im je lat. *castanea*, što je posuđeno iz iste grčke riječi.

Lit.: Skok II: 164; Gluhak 316; Beekes 655.

kibernètika *ž*

TVORBA *kibernètičār* (*kibernètičārev*, *kibernètičārka*), *kibernètičkī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kybernetik*, iz eng. *cybernetics*. Engleska je riječ posuđena iz grč. *κυβερνητική (τέχνη)* '(vještina) upravljanja, kormilarenja', što je izvedeno od glagola *κυβερνάω* 'upravljati, kormilariti', v. ***guverner***. Naziv *kibernetika* uveo je američki matematičar Norbert Wiener (1894. – 1964.).

Lit.: Snoj 269; HE V: 638.

kȋcoš *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ȋcọš* (Gola)

TVORBA *kȋcošica*

Možda izvedeno od korijena koji je u ***kika*** ili ***kititi*** i ukršteno s mađ. *kócos* 'raščupanko'.

Lit.: Skok II: 79; HER.

kȋč *m*

TVORBA *kȋčast*

Posuđeno iz njem. *Kitsch*, nesigurne etimologije. Njemačka je riječ prvi put zabilježena u 19. st. u slikarskim krugovima. Možda je posuđena iz eng. *sketch* 'skica', v. ***skica***, ili je izvedena od njem. dijal. *kitschen* 'namazati'. Najmanje je vjerojatna mogućnost da je riječ u njemački dospjela iz jezika južnoslavenskih umjetnika koji su djelovali u Münchenu i da je u vezi s hrv. star. *kȉčiti se* 'ponositi se, razmetati se', usp. ***kika***.

Lit.: Snoj 270; Kluge s. v. Kitsch.

kȋčma (kȋčma) *ž* 'kralježnica' (18. st.), 'vlasi na glavi, kosa' (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȋčma* (Varaždin)

Postalo od starijega **kyčьma* (usp. i sln. dijal. *kȋčma* 'čuperak dlake na konjskom čelu'), što je od istoga korijena koji je u ***kika***. Usp. i ***kukma***. Na razvitak značenja mogao je utjecati tur. *kıç* 'stražnja strana'.

Lit.: Skok II: 77; 79; Gluhak 316; ESSJa XIII: 251f.; Bezlaj II: 30; Škaljić 407.

kȉdati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉdot* (Brač), *kȉdati* (Vrgada), *kȉdat* (Senj), *k'idati* 'bježati' (Varaždin), *kīd'ati* 'bježati' (Gola), *kidati* 'čistiti' (RKKJ)

TVORBA *kȉdānje*

Postalo od psl. **kýdati* 'bacati' (sln. *kídati* 'odstranjivati, bacati', rus. *кидáть* 'bacati', polj. dijal. *kidać* 'bacati', češ. *kydati*) < ie. **(s)kud-* 'goniti' (skr. *códati* 'natjerati, prisiliti', stnord. *skjóta* 'gurati, pomicati, pucati').

Lit.: Skok II: 77; Gluhak 316f.; Derksen 264f.; ESSJa XIII: 252f.; Snoj 270.

kífla (kȋfla) *ž* (19. st.)

TVORBA *kȉflica*

Posuđeno iz njem. *Kipfel*, što je deminutiv od *Kipf* 'duguljasti bijeli kruh'. Ta je riječ posuđena iz lat. *cippus* 'stećak, oklesan kamen; kolac', nesigurne etimologije.

Lit.: Skok II: 77; Kluge s. v. Kipf.

kíhati ⟨prez. *kȉšēm*⟩ (16. st.) ⟨prez. *kȉhām, kȉšēm*⟩ (Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉhȁt* ⟨prez. *kȉhon*⟩ (Brač), *kȉhàti* ⟨prez. *kȉšeš*⟩ (Vrgada), *kihȁt* ⟨prez. *kȉšeš*⟩ (Cres), *kȉhati* ⟨prez. *kȉšęm*⟩ (Varaždin), *kihati* (RKKJ)

TVORBA *kíhānje*, *kíhnuti* (17. st.)

Postalo od psl. **kyxàti* (sln. *kíhati*, strus. *кuxamu*, polj. *kichać*), što je izvedeno od istoga korijena kao psl. **kъxnǫti* (hrv. star.

kahnuti (17. st.), stpolj. *kchnąć*, usp. stčeš. *kšíti*). Taj glagol upućuje na korijen **kus-*, koji je možda u vezi s korijenom koji je u ***kašalj*** ili je onomatopejskoga podrijetla (usp. sln. *číhati*, rus. *чихáть*, gluž. *čichać*).

Lit.: Skok II: 77; Gluhak 317; Derksen 256; ESSJa XIII: 254f.; Snoj 270.

kìjača *ž* (18. st.) 'batina koja na jednom kraju ima zadebljanje, toljaga'

DIJALEKTI I POTVRDE *kihača, kijača* (RKKJ)

Izvedeno od starijega *kij* 'čekić, malj' (15. st. Spom. sr.), što je postalo od psl. **kyjь* 'štap, palica' (sln. *kȋj* 'palica, čekić', rus. *кий* '(biljarski) štap', polj. *kij* 'štap'), a srodno je i lit. *kū́jis* 'čekić', stprus. *cugis* 'čekić' < ie. **kuh$_2$-*, v. ***kovati***.

Lit.: Skok II: 78; Derksen 265; ESSJa XIII: 257f.

kȉka *ž* 'dio kose vezan ili spleten' (15. st. Glasnik 42; 17. st.), 'peršin' (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉka* (Brač), *kika* (RKKJ)

Postalo od psl. **kýka* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kyka, kykъ* 'čuperak, kosa', sln. *kíka* 'čuperak' (Plet.), rus. *кúка* 'ukras na glavi (udatih žena)', češ. *kyka* 'ženska noćna kapa, pletenica ispod noćne kape'). Od istoga su korijena i ***kukma***, ***kičma***. Dublja je etimologija nejasna. Ove su riječi možda u vezi s lit. *kúokštas* 'grm, čuperak'. Obično se smatra da je *kika* srodno s ***kuka***, ali to je semantički nategnuto. Možda je prvotno značenje bilo 'svinut, kriv (čuperak kose)'.

Lit.: Skok II: 79; ESSJa XIII: 259f.

kikirìki *m*

Posuđeno iz tal. *chicchirichi* 'jezgra oraha', što je izvorno uzvik kojim se oponaša glasanje pijetla, usp. ***kukuriku***. Neravna površina jezgre oraha podsjeća na krijestu pijetla.

Lit.: DEI 897.

kìklop *m*

Posuđeno iz grč. *Κύκλωψ* ⟨G *-ωπος*⟩ 'Kiklop', dosl. 's okruglim okom', što je naizgled složeno od *κύκλος* 'krug, kolo' < ie. **k^{w}e-k^{w}l-o-*, v. ***kolo***, i od *ὤψ* ⟨G *ὠπός*⟩ 'oko, lice, lik' < ie. **h$_3$ek^{w}-*, v. ***oko***[1]. Druga je mogućnost da ovo ime dolazi od ie. **pk'u-klōp-* 'kradljivac stoke', od ie. **pek'u-* 'sitna stoka' (v. ***feud***) i **klep-* 'krasti' (v. ***kleptomanija***).

Lit.: Beekes 798, 1684; Mršić 162f.

kȉla *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉla* (Brač, Vrgada, Senj), *k'ila* (Varaždin, Gola), *kila* (RKKJ)

Postalo od psl. **kýla* ⟨a. p. *a*⟩ 'izraslina' (csl. *kyla, kila*, sln. *kíla*, rus. *кила́*, polj. *kiła*) < ie. **kuh$_2$-l-eh$_2$* (lit. *kū́la* 'izraslina, čvoruga, kila', stvnj. *hōla* 'kila'), što je od korijena **keh$_2$u-l-* (usp. i grč. *κήλη* 'izraslina, napuklina, kila').

Lit.: Skok II: 79f.; Gluhak 317; Derksen 265f.

kȉlav *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ilaf* (Gola), *kilav* (RKKJ)

TVORBA *kȉlavac* ⟨G *-āvca*⟩ (*kȉlāvčev*), *kȉlavica*

Postalo od psl. **kýlavъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kílav* 'slabašan, boležljiv, loš', ukr. dijal. *кúлавий* 'koji ima kilu', polj. *kiławy* 'koji ima kilu'), što je izvedeno od **kyla*, v. ***kila***.

Lit.: ESSJa XIII: 263.

kilo- *pref.*

Posuđeno preko europskih jezika iz fr. *kilo-*, što je iz grč. *χίλιοι* 'tisuća', v. ***hiljada***. U francuskom je potkraj 18. st. prefiksoid *kilo-* određen kao modifikator sa značenjem 'tisuću'.

Lit.: Kluge s. v. kilo-.

kȉlobajt *m*

Posuđeno iz eng. *kilobyte*, što je složeno od *kilo-*, v. ***kilo-***, i *byte*, v. ***bajt***.

kȉlogram *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kilogramm*, fr. *kilogramm*). Riječ je složena od ***kilo-*** i ***gram***. Kolokvijalno je obično skraćeno u *kila*.

kȉlometar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kilometer*, fr. *kilomètre*). Riječ je složena od ***kilo-*** i ***metar***.

kȉlovāt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kilowatt*, fr. *kilowatt*). Riječ je složena od ***kilo-*** i ***vat***.

kȉlovātsāt *m*

Složeno od ***kilovat*** i ***sat***. Kalk prema njem. *Kilowattstunde*, fr. *kilowatt-heure*.

kȉlt *m*

Posuđeno iz eng. *kilt*, što je izvedeno od sreng. glagola *kilten* 'nabrati, naborati', koji

je posuđen iz nordijskog izvora (usp. dan. *kilte op* 'zavrnuti, zasukati', stnord. *kjalta, kelta, kilting, kjǫlting* 'pregača (kao mjesto čuvanja)'). Prvotno je značenje nordijskih riječi možda 'krilo, skut' i možda su u vezi s got. *kilþei* 'utroba', eng. *child* 'dijete'.

Lit.: NDEW I: 508; Chambers 565.

kȉm *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kimlin, kimļen, kimļin* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz njem. *Kümmel*, što je preko nekog romanskog jezika posuđeno iz lat. *cumīnum, cymīnum*, v. ***kumin***. Na oblik riječi moglo je utjecati i tur. *kimyon* 'kim, kumin'.

Lit.: Gluhak 317; HER 572.

kȉmati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉmot* (Brač), *kȉmat* (Senj), *kîmati* (Varaždin), *kimati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kýmati* (sln. *kîmati*, bug. *кúмам*, polj. *kimać* 'spavati'), što je varijanta od **kyvati* 'kimati' (stcsl. *kyvati*, rus. *кивáть*, polj. *kiwać*) < ie. **keh₁u-* (lat. *cēveō* 'micati bokovima'). Varijanta s *-m-* umjesto *-v-* u nekim slavenskim jezicima nastala je prema svršenom vidu **kymnǫti* < **kyvnǫti* (s asimilacijom *vn* > *mn*), v. ***kimnuti***, usp. i ***kunjati***.

Lit.: Skok II: 81; Gluhak 317f.; Derksen 267; ESSJa XIII: 263f.

kȉmnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'imnuti* (Varaždin)

Postalo od **kymnǫti* < **kyvnǫti* (sln. *kímniti, kíniti*, polj. *kiwnąć, kinąć*, rus. *кивнýть*), što je izvedeno od **kyvati*, v. ***kimati***.

kimóno (kìmōno) *m*

Posuđeno preko njem. *Kimono* iz jap. *kimono*. Japanska je riječ složena od *ki* 'obući' i *mono* 'stvar'.

Lit.: Snoj 271.

kinemàtika *ž* 'grana mehanike, proučava gibanje tijela neovisno o silama koje uzrokuju to gibanje' *fiz.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kinematik*, eng. *kinematics*, fr. *cinématique*). Riječ je izvedena od grč. *κίνημα* ⟨G *-ατος*⟩ 'pokret', što je izvedeno od *κινέω* 'pokrenuti' < ie. **k⁽ʲ⁾eyh₂-* (lat. *cieō* 'pokrenuti, dati poticaj'). Riječ je u francuski uveo André-Marie Ampère (1775. – 1836.) u prvoj pol. 19. st.

Lit.: Beekes 700; LIV s. v. **k⁽ʲ⁾eih₂-*.

kinematògraf *m*

TVORBA *kinematògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kinematograph*, fr. *cinématographe*, eng. *cinematograph*). Riječ je složena od grč. *κίνημα* ⟨G *κινήματος*⟩ 'pokret', v. ***kinematika***, i izvedenice od *γράφω* 'pisati', v. ***-graf, -grafija***. Izumiteljima kinematografa, sprave koja projicira filmove na platnu, smatraju se braća Lumière (1895. g.).

Lit.: Dauzat 167.

kinematogràfija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *cinématographie*, eng. *cinematography*). Riječ je izvedena od ***kinematograf***.

kinètika *ž* 'dio mehanike, proučava tijela u pokretu, obuhvaća dinamiku i kinematiku' *fiz.*

TVORBA *kinètičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kinetik*, fr. *cinétique*, eng. *kinetics*). Riječ je posuđena iz grč. *κινητικός* 'koji stavlja u pokret', što je izvedeno od *κινέω* 'pokrenuti', v. ***kinematika***.

kíno *sr*

Posuđeno iz njem. *Kino*, što je skraćeno od *Kinematograph* 'dvorana u kojoj se prikazuju filmovi', prvotno 'sprava za projiciranje filmova', v. ***kinematograf***.

Lit.: Snoj 272.

kinodvoràna *ž*

Složeno od ***kino*** i ***dvorana***.

kinòlog *m*

TVORBA *kinòloginja*

Posuđeno iz njem. *Kynologe*, što je izvedeno od *Kynologie*, v. ***kinologija***.

kinològija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kynologie*, fr. *cynologie*, eng. *cynology*). Riječ je složena od grč. *κύων* ⟨G *κυνός*⟩ 'pas' i *-λογια* 'znanje, znanost', v. ***-logija, -log***. Grč. *κύων* postalo je od ie. **k'won-* 'pas' (skr. *śvā́*, lit. *šuõ*, lat. *canis*, got. *hunds*, rus. *сýка* 'kuja').

Lit.: HER 573; Beekes 811.

kinotéka *ž*

Složeno od ***kino*** i ***-teka***.

kìosk *m*

Posuđeno preko njem. *Kiosk* iz fr. *kiosque* 'kiosk', starije 'vrtni paviljon, vrtna kućica', što je posuđeno iz tur. *köşk* 'ljetnikovac, kula, vila; prostrana soba koja ima pogled na sve strane', v. ***ćošak***.

Lit.: Snoj 272.

kȋp *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȋp* (Brač), *kȋp* (Senj), *kîp* (Varaždin), *k'ȋp* (Gola), *kip* (RKKJ)

Možda posuđeno preko crkvenoslavenskoga (usp. rcsl. *купь* 'slika', bug. *кип*) iz nekog turkijskog izvora (možda avarskoga ili bulgarskoga, jezika neslavenskih Bugara) (usp. čuvaški *päk* < **käp*, ujgurski *kep* 'oblik, slika', stosman. *gib* 'slika'). Iz turkijskoga je izvora posuđeno i mađ. *kép* 'slika, lik', što se ponekad smatra izvorom hrvatske riječi.

Lit.: Skok II: 38; Vasmer I: 522; BER II: 375; Snoj 272.

kȉpār *m* (19. st.)

TVORBA *kȉpārev*, *kȉparica*, *kȉpārskī* (19. st.), *kipárstvo* (19. st.)

Izvedeno od ***kip***.

kípjeti ⟨prez. *kípīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kīpȉt* ⟨prez. *kȋpi*⟩ (Brač), *kīpȉt* ⟨prez. *kȋpin*⟩ (Senj), *kīpȅt* ⟨prez. *kīpî*⟩ (Grobnik), *kȋpęti* ⟨prez. *kipîm*⟩ (Varaždin), *kīp'ęti* (Gola), *kipiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kypěti* ⟨prez. **kỹpjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *kypěti*, sln. *kipéti*, rus. *кипéть*, polj. *kipieć*), srodno s lit. *kūpėti* 'iskipjeti, prekipjeti'. Ovi su baltoslavenski glagoli vjerojatno postali od ie. **kup-* (skr. *kupyati* 'kljućati od bijesa ili emocija, ljutiti se', lat. *cupiō* 'željeti', stir. *ad-cobra* 'željeti'), no valja pretpostaviti sekundarni bsl. prijevoj (**u*/**ū*). Uspoređuje se i lit. *kvãpas* 'dim', latv. *kûpêt* 'dimiti se' i lat. *vapor* 'para'.

Lit.: Skok II: 82f.; Gluhak 318; Derksen 266; ESSJa XIII: 265; Snoj 272.

kìpūći *prid.* (16. st.)

Pridjev postao od priloga sadašnjega glagola ***kipjeti***.

kìrurg *m*

TVORBA *kìrurginja*, *kìrurškī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Chirurg*, iz lat. *chīrūrgus*, što je iz grč. *χειρουργός* 'kirurg', starije 'koji radi rukama, zanatlija, obrtnik'. Grčka je riječ složena od *χείρ* 'ruka', v. ***hir-, hiro-***, i od *ἔργον* 'rad, djelo', v. ***energija***. Grčka je riječ u početku označavala onoga koji liječi pomoću ruku, a ne pomoću lijekova. Do 19. st. kirurge se smatralo 'obrtnicima' za razliku od akademski obrazovanih liječnika.

Lit.: Snoj 272.

kirùrgija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Chirurgie*, fr. *chirurgie*) iz lat. *chīrurgia*, što je iz grč. *χειρουργία* 'obavljanje operacija', starije 'obrtništvo, zanat, vještina'. Grčka je riječ izvedena od *χειρουργός*, v. ***kirurg***.

kìsati (17. st. Baraković, 18. st. Belostenec) 'uzdizati se (o tijestu), kiseliti se' *rijetko*

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉsat* (Gacka), *kísjeti* (18. st.), *kisati (se)* 'kiseliti se, vreti, fermentirati' (RKKJ)

Postalo od psl. **kysati* (sln. *kísati* 'kiseliti (se)', polj. star. *kisać* 'kiseliti se', češ. *kysati* 'kiseliti se, fermentirati, gnjiti'), što je srodno s latv. *kûsât* 'kljućati, vreti', od istoga korijena koji je u ***kvas***. Dublja je etimologija nesigurna. Veza sa skr. *kváthant-* 'kljućanje', got. *haþo* 'pjena' < ie. **kuth$_2$-* problematična je zbog baltoslavenskog vokalizma.

Lit.: Skok II: 84f.; Derksen 267; ESSJa XIII: 269.

kȉselica *ž* (14. st. Glasnik 27, toponim; 17. st. 'drožđe od grožđa')

DIJALEKTI I POTVRDE *k'isęlica* (Varaždin), *kiselica* 'kiselo vino' (RKKJ)

Postalo od psl. **kýselica* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kíselica* 'mineralna voda; kiselo vino; biljka kiselica' (Plet.), rus. dijal. *кúселица* 'biljka kiselica', polj. dijal. *kisielica* 'kisela juha'), što je izvedeno od **kyselъ*, v. ***kiseo***.

Lit.: ESSJa XIII: 269f.

kiselìna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉselina* (Senj), *kisęl'ina* (Varaždin)

Postalo od **kyselina* (sln. star. *kiselína*, češ. *kyselina*, rcsl. *киселины* 'kiseli plodovi'), što je izvedeno od **kyselъ*, v. ***kiseo***.

Lit.: ESSJa XIII: 270.

kȉseliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kisẹl'iti* (Varaždin)

TVORBA *kȉseljēnje*

Postalo od **kyseliti* (sln. *kiselíti* (Plet.), bug. *кыселя́*, češ. *kyseliti*), što je izvedeno od **kyselъ*, v. ***kiseo***.

Lit.: ESSJa XIII: 270.

kȉseo *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉsel* (Brač, Senj), *kȉsē* (Vrgada), *kisẽli* (Varaždin), *kisel* (RKKJ)

TVORBA *kȉselkast*, *kȉselo*

Postalo od psl. **kýselъ, *kýsělъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kysělъ*, sln. *kísel*, češ. *kyselý*), što je izvedeno od korijena koji je u ***kisati***.

Lit.: Skok II: 84; Gluhak 318; Derksen 267; ESSJa XIII: 271.

kȉsīk *m* (19. st. Šulek) 'kemijski element, *O*'

TVORBA *kisíkov*

Izvedeno od korijena koji je u ***kiseo***, analoški prema ***dušik***. Kalk prema nlat. *oxygenium*, usp. ***oksid***, usp. i njem. *Sauerstoff*, češ. *kiselik*. Prije se smatralo da je kemijski element *kisik* sastavni dio svih kiselina.

Lit.: Snoj 272f.

kȉsnuti[1] (18. st.) 'postati kiseo'

DIJALEKTI I POTVRDE *k'isnuti* (Varaždin), *kisnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kýsnǫti* (sln. *kísniti* 'ukiseliti se' (Plet.), rus. *кúснуть* 'kiseliti se', polj. *kisnąć* 'fermentirati, kiseliti se'), što je izvedeno od korijena koji je u **kysati*, v. ***kisati***.

Lit.: ESSJa XIII: 273.

kȉsnuti[2] (15. st. Mikl. Lex. Palaeosl.; 18. st.) 'postajati mokrim od kiše'

Izvedeno od korijena koji je u ***kiša*** (usp. bug. *кúсна* 'namakati se, kvasiti se', usp. i ukr. *кúснути* 'kiseliti se; dugo se vlažiti').

Lit.: ESSJa XIII: 273.

kȉst *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kist* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *кистьь* < psl. **kystь* 'grančica, čuperak' (polj. *kiść* 'pramen, čuperak', slč. *kyst'* 'kist, metlica, pramen'), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u **kyta*, v. ***kita***.

Lit.: Skok II: 85; Vasmer I: 562; ESSJa XIII: 276.

kȉstac *m* 'rod gljiva mješinarki' *bot. (Penicillium)*

Izvedeno od ***kist***. Kalk prema lat. nazivu *penicillium*, usp. ***penicilin***.

kȉša *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉša* (Vrgada, Senj), *k'iša* (Đurđevac, Varaždin), *kiša* (RKKJ)

TVORBA *kȉšan* (17. st.), *kišètina*, *kȉšica*, *kȉšiti*, *kišòvit* (18. st.)

Postalo od psl. **kýša* ⟨a. p. *a*⟩ < **kysja* (bug. *кúша* 'kišovito, ružno vrijeme', rus. dijal. *кúша* 'kvas', češ. *kyše* 'kiselina'), što je izvedeno od korijena koji je u **kysati*, v. ***kisati***. Značenje 'kiša' zabilježeno je samo u južnoslavenskom. U hrv. dijalektima i u drugim slavenskim jezicima očuvana je starija riječ za *kišu*, ***dažd***. Riječ *kiša* proširila se iz štokavskih dijalekata, odakle je većinom preuzeta u čakavskim i kajkavskim govorima koji je imaju. Obično se smatra da je semantički razvoj 'ono što kiseli, uzrokuje kiseljenje' > 'kiša' nastao iz opažanja fermentacije. Za semantičku vezu između kiseljenja, fermentacije i vlage usp. ukr. *кúснути* 'kiseliti se; dugo se vlažiti', hrv. *kvàsiti* 'vlažiti', v. ***kvasiti***.

Lit.: Skok II: 85; Gluhak 318; ESSJa XIII: 277.

kȉšnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***kiša***.

kȉšobrān *m* (19. st. Šulek)

Složeno od ***kiša*** i ***braniti***. Kalk prema njem. *Regenschirm*.

kȉt *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉt* (Senj)

Posuđeno preko stcsl. *kitь* (usp. i rus. *кúтъ*) iz grč. *κῆτος*, nepoznate etimologije.

Lit.: Skok II: 85f.; Vasmer I: 562; Vasmer 1944: 78.

kȉta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉta* (Brač, Vrgada), *k'ita* (Varaždin, Gola), *kita* (RKKJ)

Postalo od psl. **kyta* ⟨a. p. *a*⟩ 'svežanj, čuperak, ono što je skupljeno' (sln. *kíta* 'pletenica u kosi', rus. dijal. *кúта* 'stabiljka biljke puzavice; svežanj, snop; starinski ukras za glavu udatih žena', polj. *kita* 'čuperak'). Dublja etimologija nije sasvim sigurna. Vjerojatno

je izvedeno od istoga korijena koji je u ***kist***. Moguća je veza s ie. korijenom **kewH-t-*, koji je zabilježen u značenju 'koža' (lat. *cutis* 'koža', grč. *σκῦτος* 'koža', lit. *kiáutas* 'kora'), uz pretpostavku da je izvorno značenje toga korijena 'rezati'. Druga je mogućnost da je prvotno značenje slavenske riječi bilo 'ono što se njiše', te da je praslavenska riječ izvedena od korijena koji je u glagolu **kyvati*, v. ***kimati***.

Lit.: Skok II: 86; Gluhak 319; Snoj 273; ESSJa XIII: 280.

kȉtica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉtica* (Brač,Senj), *k'itica* (Varaždin), *kitica* (RKKJ)

Postalo od psl. **kýtica* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kítica*, rus. dijal. *кумýха* 'stabljika biljke puzavice; snop trava, cvijeća; kist', češ. *kytice* 'buket'), što je izvedeno od **kyta*, v. ***kita***. Značenje 'strofa' razvilo se od 'skupljene pjesme, molitve', a možda je na značenje u hrv. utjecalo i tur. *kıta* 'odred' (iz arap. *qit'a*, od glagola *qata'a* 'rezati').

Lit.: Skok II: 86; ESSJa XIII: 281.

kȉtiti ⟨prez. *kȉtīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȉtit* (Brač, Senj), *k'ititi* (Varaždin), *kititi* (RKKJ)

TVORBA *kȉćen*

Postalo od psl. **kýtiti* (sln. *kítiti* 'ukrašavati, uljepšavati', bug. *кúтя* 'ukrašavati', ukr. *кумúти* 'raditi kićanke'), što je izvedeno od **kyta*, v. ***kita***.

Lit.: Skok II: 86; ESSJa XIII: 281.

kȉtnjāk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***kititi***.

kȉtnjast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *kitnja*, v. ***kititi***.

kîvi *m*

Posuđeno iz eng. *kiwi*, što je iz maorskoga *kiwi* 'ptica kivi', vjerojatno onomatopejskoga postanja. Naziv voća nastao je od komercijalnog naziva *kiwi fruit* (iz 1959.). Tom je voću naziv dala jedna novozelandska tvrtka zbog sličnosti s novozelandskim nacionalnim simbolom, pticom *kivi*.

Lit.: Snoj 273; etymologiebank s. v. kiwi.

kìvika *ž*

Izvedeno od ***kivi***.

klàda *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'ada* (Varaždin, Gola), *klada* (RKKJ)

Postalo od psl. **kólda* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. ⟨A *gladǫ*⟩, sln. *kláda*, rus. *колóда*, polj. *kłoda*) < ie. **kold-eh$_2$* (grč. *κλάδος* 'grana, izdanak', stvnj. *holz* 'drvo').

Lit.: Skok II: 87; Gluhak 319; Derksen 228; ESSJa X: 122f.; Snoj 273.

kladiònica *ž*

Izvedeno od ***kladiti se***.

klàditi se ⟨prez. *klȁdīm se*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klãdit se* (Brač), *klàdit se* (Senj), *klàditi se* (Vrgada), *kl'aditi se* (Varaždin)

TVORBA *klàđēnje*

Izvedeno od danas zastarjeloga *klàsti* ⟨prez. *kládēm*⟩ 'stavljati, metati' (16. st.) (*klàst* ⟨prez. *klādẽn*⟩ (Novi), *klàst* ⟨prez. *klãden*⟩ (Brač), *klàst* ⟨prez. *klādèš*⟩ (Grobnik)) < psl. **klásti* ⟨prez. **klâdǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *klasti* ⟨prez. *kladǫ*⟩, sln. *klásti* ⟨prez. *kládem*⟩, rus. *класть* ⟨prez. *кладý*⟩, polj. *kłaść*) < ie. **kleh$_2$-* (lit. *klóti* 'pokriti', latv. *klât* 'pokriti', stvnj. *hladan* 'napuniti', *hlast* 'teret'). Slavensko *-d-* u osnovi ovoga glagola moglo bi potjecati od imperativa, usp. *idem*, v. ***ići***. Značenje 'kladiti se' razvilo se od starijega 'stavljati, bacati (uloge, ždrijeb)'.

Lit.: Skok II: 90; Derksen 222f.; ESSJa IX: 187ff.

klàdīvo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klad'ivo* (Varaždin), *kladivo* (RKKJ)

Postalo od psl. **kládivo* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kládivo, kladívo*, rus. dijal. *клáдиво*, češ. *kladivo*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda je praslavenska riječ u vezi sa stir. *claideb* 'mač', lat. *gladius* 'mač'. Druga je mogućnost (koja ne isključuje prvu) da je izvedena od korijena koji je u ***klada*** ili **klasti*, v. ***kladiti se***. Najmanje je vjerojatno da je u vezi s lat. *clādēs* 'šteta, nesreća, poraz', od korijena koji je u ***klati***.

Lit.: Gluhak 319; ESSJa IX: 177f.; Snoj 274; Matasović 2009: 205.

klàmerica (klámerica) *ž reg.*

Posuđeno iz njem. *Klammer* < pgerm. **klambr-* (stnord. *klǫmbr* 'kovačev škrip',

eng. *clammer* 'zagrada, kvačica'), što je izvedeno od ie. **glemb^h-*, usp. ***konglomerat***.

klàmīdija *ž* 'bakterija, uzročnik mnogih infektivnih oboljenja' *biol.*

Posuđeno iz nlat. *chlamydia*, što je izvedeno od lat. *chlamys* ⟨G *-ydis*⟩ '(grčki ratni) plašt', a to je posuđeno iz grč. *χλαμύς* ⟨G *-ύδος*⟩ 'plašt, ogrtač', predgrčkoga podrijetla.

Lit.: HER 575; Beekes 1635.

klân *m* (20. st.)

Posuđeno preko eng. *clan* iz škotskog *clann* 'potomstvo; rodbina' < stir. *cland* 'djeca' (usp. velš. *plant* 'djeca'). Keltska je riječ vjerojatno rana posuđenica iz lat. *planta* 'mladica', v. ***plantaža***.

Lit.: Kluge s. v. Clan; OED s. v. clan.

klánac *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *klą̃nęc, klą̃ńęc* (Varaždin), *klanac, klańec* (RKKJ)

Vjerojatno postalo od psl. **kolnьcь* (samo hrv. i sln. *klánec* 'strm brijeg'). Dublja etimologija nije sigurna. Ako je izvorno značenje 'strma padina, brdo' (kao u slovenskom), onda može biti izvedeno od ie. **kolH-n-* 'brdo' (lit. *kálnas* 'brdo', latv. *kaĺns* 'planina', lat. *collis* 'brdo', grč. *κολώνη* 'brdo, uzvisina, nasip', steng. *hyll* 'brdo'), od ie. korijena **kelH-* 'uzdizati se'. Ako je izvorno značenje 'usjeklina između dvije strmine' (kao u hrvatskom), onda može biti izvedeno od korijena koji je u ***klati***.

Lit.: Skok II: 88f.; Gluhak 319; ESSJa X: 140; Snoj 275.

klànjati se (15. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klą̃ńot se* (Brač), *klą̃ńati se* (Vrgada), *klànjat se* (Senj), *kl'ańati sę* (Varaždin), *klańati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **klánjati sę* (stcsl. *klanjati (sę)*, sln. *klânjati se*, rus. *кла́няться*, polj. *klaniać się*), što je iterativ od **kloniti*, v. ***kloniti se***.

Lit.: Snoj 275; ESSJa IX: 183f.

klánje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klą̃nje* (Senj, Gacka), *klánje* (Lika), *klą̃ńę* (Varaždin), *klańe* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolnьje* (sln. *klânje*, rus. dijal. *колóнье*, češ. *klání*), što je izvedeno od glagola **kolti*, v. ***klati***.

Lit.: ESSJa X: 141.

klaònica *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***klati***.

klàpa[1] *ž* 'vokalni sastav; društvo'

Nejasnoga podrijetla. Možda kolektiv izveden od psl. **xolpъ* 'momak', v. ***hlap***[1] (usp. *klápac* 'odrastao momak' (Lika)). U tom je slučaju neočekivano početno *k-* umjesto *h-*.

Lit.: HER 576; Snoj 275.

klàpa[2] *ž* 'tablica na koju se kredom ispisuju podatci o filmskom kadru'

Posuđeno iz njem. *Klappe* (usp. i eng. *clapper*, fr. *clap*), što je izvedeno od *klappen* 'poklopiti; lupnuti, tresnuti' < pgerm. **klappōn* (stnord. *klappa*), vjerojatno onomatopejskoga postanja.

Lit.: Kluge s. v. Klappe.

klarìnēt *m*

Posuđeno iz tal. *clarinetto*, što je deminutiv od tal. *clarino* 'vrsta trube', a to je posuđeno iz fr. *clarine*. Francuska je riječ izvedena od korijena koji je u *clair* 'svijetao, sjajan, jasan' < lat. *clārus* 'glasan; jasan, sjajan, čist', što je postalo od ie. **klh$_1$-ro-* 'glasan, zvučan', v. ***kalendar***, ***eksklamacija***. Prvi klarineti imali su viši, svjetliji registar od puhaćih instrumenata *clarino*, koji su bili u upotrebi u baroku, odatle naziv 'mali *clarino*'.

Lit.: Snoj 275; Dauzat 170.

klarinètist *m*

TVORBA *klarinètistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Klarinettist*, tal. *clarinettista*, fr. *clarinettiste*, eng. *clarinetist*). Riječ je izvedena od tal. *clarinetto*, v. ***klarinet***.

klarìsa *ž*

Posuđeno iz tal. *clarisse*, što je izvedeno od lat. imena *Clara* 'Klara'. Katolički kontemplativni ženski red *klarisa* osnovala je, uz pomoć sv. Franje Asiškoga, sv. Klara Asiška u 13. st., te je po njoj red dobio ime.

Lit.: HE V: 692, 693; Mršić 163f.

klâs *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *klôs* (Brač), *kl^{o}âs* (Vrgada), *klą̂s* (Varaždin), *klas* (RKKJ)

TVORBA *klȁsast* (18. st.)

Postalo od psl. **kôlsъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *klasъ*, sln. *klâs*, rus. *колос*, polj. *kłos*) < **kolH-so-*, što je izvedeno od ie. **kolH-* 'udarati', v. ***klati***. Prvotno je značenje riječi *klas* 'ono što se udara ili žanje' pri vršidbi ili žetvi.

Lit.: Skok II: 89f.; Gluhak 319; Derksen 230; Snoj 275.

klàsa *ž*

Posuđeno preko njem. *Klasse* ili tal. *classe* iz lat. *classis* 'razred (građana); vojska', što je možda izvedeno od ie. korijena **kelh$_1$-* 'zvati', v. ***kalendar***, u značenju 'razred vojnika koji se proziva'.

Lit.: HER 576; de Vaan 118.

klàsati (18. st.) 'davati cvat (o žitu)'

DIJALEKTI I POTVRDE *klậsati* (Varaždin), *klasati se* (RKKJ)

TVORBA *klàsānje*

Izvedeno od ***klas***. Usp. i sln. *klasáti* (Plet.).

klasìcist *m*

TVORBA *klasìcistica*, *klasicìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Klassizist*, fr. *classiciste*, eng. *classicist*). Riječ je tvorena prema ***klasicizam***.

klasicìzam *m* (19. st.)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Klassizismus*, fr. *classicisme*, eng. *classicism*). Riječ je tvorena prema lat. *classicus* 'klasičan', v. ***klasik***. *Klasicizam* je naziv za stil u europskim umjetnostima kojemu je središnji uzor klasična umjetnost Grčke i Rima.

klàsičan *prid.*

Izvedeno od *klasik*, v. ***klasik***. Usp. i njem. *klassisch*.

klasificírati

Posuđeno iz njem. *klassifizieren* (usp. i fr. *classifier*), što je, po uzoru na slične riječi, izvedeno od *Klassifikation*, v. ***klasifikacija***.

klasifikácija *ž*

TVORBA *klasifikácījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Klassifikation*, fr. *classification*, eng. *classification*). Riječ je neoklasična složenica od lat. *classis*, v. ***klasa***, i lat. *-ficatio*, v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

klàsik *m*

Posuđeno iz lat. *classicus* (u *classici scriptores* 'dobri, uzorni pisci'), starije 'građani prvoga razreda', što je poimeničeni pridjev *classicus* 'koji se odnosi na razred, klasu', a taj je pridjev izveden od *classis* 'razred', v. ***klasa***. Riječ *classicus* kao pojam 'uzoritoga pisca' prvi je upotrijebio Aulo Gelije (*Aulus Gellius*, 2. st.) u svom djelu *Noctes Atticae*, primjenjujući kriterij gramatičke ispravnosti tekstova. Termin je Gelije preuzeo iz rimskoga ustava, po kojem su najugledniji građani pripadali prvome od pet razreda i nazivali su se 'prvorazrednima', *classici*.

Lit.: HER 576; Vratović 1977: 283.

klàsika *ž*

Izvedeno od ***klasičan***, ***klasik***, po uzoru na ***romanika***, ***gotika*** i sl.

klâsje *sr, zb.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *klᵒãsjē* (Vrgada), *klãslje* 'klipovi' (Orbanići), *klậsję* (Varaždin), *klasje* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolsьje* (sln. *klásje*, rus. dijal. *колóсье*, polj. *kłosie*), što je izvedeno od **kolsъ*, v. ***klas***.

Lit.: ESSJa IX: 153f.

klàti ⟨prez. *kòljēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *klȁt* ⟨prez. *kòjen*⟩ (Brač), *klȁt* (Senj), *klàti* ⟨prez. *kȍļeš*⟩ (Vrgada), *kl'ati* (Varaždin), *klati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kólti* ⟨prez. **koljǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *klati* ⟨prez. *kolję*⟩ 'ubijati', sln. *kláti* ⟨prez. *kóljem*⟩, rus. *колóть* ⟨prez. *колю*⟩ 'sjeći, tući; bosti', polj. *kłuć* 'bosti, ubadati; rezati') < ie. **kolH-* (lit. *kálti* 'udarati, kovati', latv. *kal̃t* 'udarati, kovati', lat. *calamitās* 'šteta, gubitak, nesreća'), od korijena **kelH-* (lat. *per-cellō* 'udariti, oboriti', možda grč. *κλάω* 'slomiti').

Lit.: Skok II: 91f.; Gluhak 320; Derksen 230; ESSJa X: 154ff.; Snoj 276.

klátiti se ⟨prez. *klátīm se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klātȉt se* ⟨prez. *klãtin se*⟩ (Senj), *klậtiti sę* ⟨prez. *klậtim sę*⟩ (Varaždin), *klāt'iti se* (Gola), *klatiti, klatiti se, klatit se* (RKKJ)

Postalo od psl. **koltìti* ⟨prez. **koltjǫ* a. p. *b*⟩ 'tresti, udarati' (stcsl. *klatiti* ⟨prez. *klaštǫ*⟩, sln. *klátiti* 'stresti, srušiti', rus. *колоти́ть* 'udarati, tresti', polj. *kłocić* 'mutiti, zavađivati'), što je izvedeno od **koltъ*, **kolta*, **kolto* ⟨a. p. *b*⟩ (hrv. star. *kláto* 'nešto što

visi i ljulja se' (19. st.), *klata, klato* 'drvo oko vrata svinje' (RKKJ), rus. dijal. *кóлом* 'drveni bat', češ. dijal. *kłota* 'košnica; drvo oko vrata psa'), srodno je i lit. *káltas* 'dlijeto', latv. *kaĩts* 'dlijeto, mali čekić'. Ove su riječi izvedene od participa glagola **kolti* 'udarati', v. ***klati***. Današnje značenje 'njihati se' razvilo se od 'udarati ovamo-onamo'.

Lit.: Skok II: 92; Gluhak 320f.; Derksen 231; ESSJa X: 156ff.; Snoj 276.

klátno *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klãtno* (Varaždin)

Izvedeno od ***klatiti se***.

klàun *m*

Posuđeno iz eng. *clown* 'klaun; nespretnjaković', starije 'seljak, kmet', nesigurnoga podrijetla. Vjerojatno u vezi s isl. *klunni* 'nespretnjaković, glupan', friz. dijal. *klönne* 'nespretnjaković, glupan'. Germanske su riječi možda posuđene iz lat. *colōnus* 'ratar, seljak, zakupnik', v. ***kolonija***.

Lit.: Snoj 284; OED s. v. clown; Chambers 182.

klàuzula *ž* (20. st.)

Posuđeno iz lat. *clausula* 'završno poglavlje'. Lat. riječ izvedena je od *clausus* 'zatvoren' < ie. **kleh$_2$u-d-* 'zatvoriti', v. ***ključ***.

Lit.: Snoj 276; de Vaan 118.

klavijatúra *ž*

TVORBA *klavijatùrist* (*klavijatùristica*)

Posuđeno iz njem. *Klaviatur*, što je izvedeno od *Klavier*, v. ***klavir***, po uzoru na riječi poput *Armatur*, v. ***armatura***.

Lit.: Snoj 276.

klàvīr *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Klavier* iz fr. *clavier* 'klavijatura', prvotno 'nosač tipki', što je izvedeno od lat. *clāvis* 'ključ, poluga'. Latinska je riječ postala od ie. **kleh$_2$u-* 'zatvoriti, zaključati', v. ***ključ***. Francuska je riječ u početku označavala samo klavijaturu, a zatim je prenesena na cijeli instrument. Latinska je riječ vjerojatno označavala i zasun kao ključ, iz čega se razvilo značenje 'poluga' > 'tipka'.

Lit.: Snoj 276; de Vaan 119; EWD 845.

klàvirist (klavìrist) *m*

TVORBA *klavìristica*

Izvedeno od ***klavir*** po uzoru na ***pijanist***.

klècati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *klècat* (Dubrovnik), *klècot* (Brač), *kljècat* (Senj), *kjècat* (Grobnik), *klęcati* (Varaždin), *klecati* (RKKJ)

Postalo od psl. **klękati* (bug. *клéцам* 'hramati', češ. *klecać* 'hramati, šepati', polj. *klękać* 'klečati, padati na koljena', ukr. *клякáти* 'padati na koljena'), što je izvedeno od korijena koji je u ***klečati***. Za varijaciju *c* – *k* v. ***micati***.

Lit.: ESSJa X: 32f.

klẽčati ⟨prez. *klẽčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klečȁt* ⟨prez. *klečĩn*⟩ (Brač), *klječȁt* ⟨prez. *klječĩš*⟩ (Vrgada), *kljẽčȁt* ⟨prez. *kljẽčin*⟩ (Senj), *klẽčati* ⟨prez. *klečîm*⟩ (Varaždin), *klečati* (RKKJ)

TVORBA *klẽčānje*

Postalo od psl. **klęčàti* ⟨prez. **klę̀čǫ* < **klękjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *klęčati*, sln. *klečáti*, rus. dijal. *клячеть* 'nijemjeti', polj. *klęczeć*), vjerojatno srodno s lit. *klénkti* 'teško hodati', latv. *klencêt* 'šepati'. Dublja je etimologija nepoznata.

Lit.: Skok II: 93f.; Derksen 225; ESSJa X: 28f.; Snoj 277.

klèk (klèka) *m, ž* (19. st.) *bot. (Juniperus communis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *klèka* (bački Hrvati)

TVORBA *kl'ękovača* 'rakija od kleke' (Varaždin)

Vjerojatno postalo od **klękъ*, **klęka* (sln. *klẹ̑k* 'drvo Thuja', rus. dijal. *кляка* 'dio kolnog vijenca', *кляк* 'gornji dio bedra', polj. *klęk* 'nakrivljeno drvo, npr. ralo'), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u **klęknǫti*, **klęčati*, v. ***klečati***. Prvotno bi značenje praslavenske riječi bilo 'zakrivljeno drvo'.

Lit.: Skok II: 93f.; Snoj 277; ESSJa X: 31f.

klèknuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klèknut* (Brač), *kl'ęknuti* (Vrgada), *kljèknut* (Senj), *kl'ęknuti sę* (Varaždin), *klekn'oti* (Gola), *kleknuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **klękнǫti* (sln. *klẹ́kniti*, bug. *клéкна*, polj. *klęknąć*), što je izvedeno od korijena koji je u **klęčati*, v. ***klečati***.

Lit.: Gluhak 321; ESSJa X: 33f.

klèkovina *ž* (19. st.)

Izvedeno od *klekov*, v. ***klek (kleka)***.

klèmpav *prid.* (19. st.)

TVORBA *klèmpavōst*

Vjerojatno ekpresivna tvorba, izvedeno od korijena koji je u ***klepati***.

Lit.: Skok II: 95.

klèn[1] *m* (19. st.) *bot. (Acer campestre)*

DIJALEKTI I POTVRDE *klên* (Vodice), *klẹ̑n* (Varaždin), *kl'ẹn* (Gola), *kl(i)jen* (16. st. Vetranović), *klen* (RKKJ)

Postalo od psl. **klenъ* (sln. *klẹ̀n*, rus. *клён*, polj. *klon*). Dublja etimologija nije sigurna. Uspoređuju se mac. *κλινό-τροχον* 'vrsta klena' (Teofrast), grč. *γλῖνος, γλεῖνος*, stnord. *hlynr* 'javor', stir. *cuillen* 'božikovina', lit. *klẽvas* 'javor'. Oblik *kl(i)jen* vjerojatno je sekundaran i ne pokazuje praslavenski prijevoj, a crnogorski oblik *kûn* 'klijen' nije objašnjen.

Lit.: Skok II: 94f.; Bezlaj II: 40; Vasmer I: 567; ESSJa X: 194f.

klèn[2] *m* (18. st.) *zool. (Leuciscus cephalus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *klẹ̀n* (Gacka), *klẹ̑n* (Varaždin)

Postalo od starijega **klenь, *klěnь* (sln. *klẹ̀n*, rus. *клень ž*, polj. *kleń*). Etimologija nejasna. Neki dovode u vezu s korijenom koji je u ***klin***, v. ***klati***, a drugi s korijenom koji je u ***klepati***, no nijedna od tih etimologija nije motivirana.

Lit.: Skok II: 94; ESSJa IX: 195f.

klèpati ⟨prez. *klèpām/klèpljēm*⟩ (14. st. Starine 4)

DIJALEKTI I POTVRDE *klepȁt* ⟨prez. *sklèplje*⟩ 'brusiti' (Orbanići), *kl'ẹpati* ⟨prez. *kl'ẹplẹm*⟩ (Varaždin), *klep'ati* ⟨prez. *kl'ẹpam*⟩ (Gola), usp. i *klèpnut* (Brač), *klèpnuti* (Vrgada), *klepati* (RKKJ)

Postalo od psl. **klepàti* ⟨prez. **klepjǫ̀* a. p. *b*⟩ 'udarati' (stcsl. *klepati* ⟨prez. *klepljǫ*⟩ 'označavati', sln. *klepáti* ⟨prez. *klẹ́plje*⟩ 'brusiti', rus. *клепáть* ⟨prez. *клепáю*⟩ 'zakivati (zakovice)', polj. *klepać* ⟨prez. *klepię*⟩ 'tapkati, udarati'), onomatopejskoga postanja. Za sličnu onomatopeju u germanskim jezicima usp. ***klapa***[2].

Lit.: Skok II: 95ff.; ESSJa X: 7ff.

klepètati ⟨prez. *klèpećēm*⟩ (17. st.)

Izvedeno od onomatopejskoga korijena koji je u ***klepati***.

Lit.: Skok II: 95.

kleptomànija *ž*

TVORBA *kleptòmān, kleptòmānka, kleptòmānskī*

Posuđeno iz njem. *Kleptomanie*. Riječ je složena od grč. *κλέπτω* 'krasti' i od *μανία*, v. ***manija***. Grč. *κλέπτω* postalo je od ie. **klep-* 'krasti' (lat. *clepō* 'krasti', got. *hlifan* 'krasti', stprus. *auklipts* 'skriven').

Lit.: Snoj 278; Beekes 713, 714.

klêr *m* (15. st.)

Posuđeno iz clat. *clērus* 'svećenstvo', što je posuđeno iz grč. *κλῆρος* 'svećenstvo', starije 'nasljedstvo' < 'ždrijebom dodijeljena parcela, imanje, zemlja', nejasnoga podrijetla (možda u vezi sa stir. *clár* 'daska, ograda'). Crkveno značenje 'svećenstvo' razvilo se od 'nasljedstvo, nasljedovatelji (Gospodina)'.

Lit.: Skok II: 97; Snoj 278.

klèrik *m* (17. st.)

Posuđeno iz clat. *clēricus* 'pripadnik klera, svećenik', što je posuđeno iz grč. *κληρικός* 'pripadnik klera'. Grčka je riječ poimeničeni pridjev izveden od *κλῆρος*, v. ***kler***.

Lit.: Skok II: 97.

klèsati ⟨prez. *klèšēm*⟩ (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'ẹsati* (Varaždin)

TVORBA *klèsār* (*klèsārev, klèsarica, klèsārskī, klesárstvo*), *klesarȉja* (Brač)

Novija riječ, nejasne etimologije. Postoji i u sln. *klesáti* ⟨prez. *klẹ́šem*⟩. Vjerojatno nastalo ukrštanjem korijena koji je u psl. **klěščiti*, v. ***kljast***, s glagolima poput ***kresati***, ***tesati***.

Lit.: Skok II: 97; Snoj 278; Vasmer I: 568; ESSJa X: 22f.

klêti ⟨prez. *kùnēm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *klẹ̑t* ⟨prez. *kunẽn*⟩ (Brač), *kl̨ẽti* ⟨prez. *kunẽš*⟩ (Vrgada), *kljẽt* ⟨prez. *kljenẽn*⟩ (Senj), *klẹ̑ti* ⟨prez. *kǫ̑nẹm*⟩ (Varaždin), *kl'ẹ̑ti* (Gola), *kleti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **klęti (sę)* ⟨prez. **klǫ̀nǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *klęti* ⟨prez. *klьnǫ*⟩, sln. *klẹ́ti* ⟨prez. *kọ́lnem*⟩, rus. *клясть* ⟨prez. *кляну́*⟩, polj. *kląć*), a srodno je i latv. star. *klentēt* 'proklinjati', stprus. *klantemmai* 'proklinjemo'. Vjerojatno je izvođenje od korijena koji je u ***klanjati se***, v. ***kloniti se***. Semantička bi veza bila u saginjanju i dodirivanju zemlje

pri zaklinjanju. Sličan je semantički razvoj i u ***prisega***. Manje je vjerojatno da je praslavenski glagol postao od ie. **kelh$_1$-* 'zvati, dozivati' (lat. *calō* 'zvati', grč. *καλέω* 'zvati', stvnj. *hellan* 'odzvanjati'), jer korijen nije akutiran.

Lit.: Skok II: 97f.; Gluhak 321; ESSJa X: 37ff.; Snoj 279.

klêtva *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klẽtva* (Brač), *kl̃ẽtva* (Vrgada), *kljẽtva* (Senj), *kjêtva* (Čižići), *kl'ẽtva* (Orbanići), *klẽtva* (Varaždin), *kletva* (RKKJ), *kletav* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Pril. jag. ark. 9, Starine 23 (*klatav*))

Postalo od psl. **klętva* (stcsl. *klętva*, sln. *klêtev*, rus. *кля́тва*, polj. *klątwa, klątew*), što je izvedeno od **klęti*, v. ***kleti***.

Lit.: Skok II: 97; ESSJa X: 39.

klèveta *ž* (15. st. Mon. serb.; 19. st.)

Vjerojatno posuđeno iz stcsl. *kleveta* (usp. i sln. *klevẽta*, rus. *клевета́*, češ. *kleveta*, slč. *klebeta*), nejasne etimologije. Malo je vjerojatna veza s korijenom koji je u ***slovo*** (zbog značenja i odraza velara), ali moguće je izvođenje iz korijena koji je u ***kljuvati***. Semantički bi razvitak bio 'kljucanje' > 'zadirkivanje' > 'kleveta', usp. eng. *peck* 'kljucati, zadirkivati'. Za sufiks v. ***sujeta***.

Lit.: Skok II: 98; Gluhak 321; Snoj 279; ESSJa X: 14ff.

klevètati ⟨prez. *klèvećēm*⟩ (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klęv'ẹtati* (Varaždin), *klevetati* (RKKJ)

TVORBA *klèvetnīk*, *klèvetnica*

Posuđeno iz stcsl. *klevetati* (usp. i sln. *klevetáti*, rus. *клевета́ть*, češ. star. *klevetati*), što je izvedeno od *kleveta*, v. ***kleveta***.

Lit.: Skok II: 98; ESSJa X: 17.

klȉca *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl̃ica* (Brač), *kl̃ica* (Vrgada), *kl'ica* (Varaždin), *klica* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъlica* (samo južnoslavenski, usp. sln. *klíca*, bug. *клúца* 'korijen, podrijetlo'), što je izvedeno od korijena koji je u **kъliti*, v. ***klijati***.

Lit.: Skok II: 101; Gluhak 321f.; Snoj 279; ESSJa XIII: 186.

klȉcati ⟨prez. *klȉčēm*⟩ (13. st. Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klicati* (RKKJ)

TVORBA *klȉcāj*, *klȉcānje*

Postalo od psl. **klíkati, *klícati* (stcsl. *klicati* ⟨prez. *kličǫ*⟩ 'jadikovati', sln. *klícati* ⟨prez. *klíčem*⟩ 'vikati, dozivati', rus. *клúкать* 'zvati, dozivati, dovikivati', stčeš. *kličeti* 'zvati'), srodno je i lit. *klỹkti*, *klýkoti* 'vrištati, vikati', latv. *klīkât* 'glasno vrištati (u šumi)', vjerojatno onomatopejskoga postanja.

Lit.: Skok II: 98f.; Derksen 225; ESSJa X: 41; Snoj 279.

klȉf *m*

Posuđeno iz njem. *Kliff* ili eng. *cliff*. Izvor je vjerojatno neki niskonjemački oblik (usp. srnnj. *klif*) < pgerm. **klifan* (usp. i stsas. *klif*, stnord. *klif*, stvnj. *kleb*), nejasnoga podrijetla. Možda je supstratna riječ ili je u vezi s pgerm. **klīban-* (stnord. *klífa* 'penjati se', steng. *clífan* 'prijanjati') < ie. **gley-*, v. ***glib***, ***glina***.

Lit.: Kluge s. v. Kliff; etymologiebank s. v. klif; Chambers 179.

klìjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'ẹti* (Varaždin), *klijati* (RKKJ)

TVORBA *klìjānje*

Izvedeno od hrv. star. *klîti* (18. st.) < psl. **kъlìti* (sln. *klíti*, rus. dijal. *клúться*, polj. *klić się*), što je izvedeno od **kъlъ* (sln. *kâl* 'klica, izdanak', češ. *kel* 'zametak, klica; očnjak, kljova', ukr. *кло* 'rub, rebro; očnjak; izdanak, mladica'). Ta je riječ vjerojatno izvedena od prijevojne praznine korijena koji je u glagolu **kolti* 'udarati', u značenju 'probijati se'.

Lit.: Skok II: 101f.; ESSJa XIII: 192f.; Snoj 250, 280f.

klìjent *m*

TVORBA *klìjentica*

Posuđeno, možda preko njem. *Klient*, iz lat. *cliēns* ⟨G *clientis*⟩ 'podanik, štićenik' < ie. **k'li-ent-* 'koji se naslonio' (skr. *áśret* 'naslonio je'), što je izvedeno od korijena **k'ley-*, v. ***nasloniti***, ***klinika***, ***kloniti se***.

Lit.: Snoj 279; de Vaan 120.

klijéšta *sr, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klīšćà, kīšćà mn.* (Brač), *klīšć°ā* (Vrgada), *klīšća* (Senj), *klīšćè* ⟨mn. *kljīšća*⟩ (Novi), *klʲẽšća* (Orbanići), *klę̄šča, klę̄šče mn.* (Varaždin), *klʲę̄šče* (Gola), *klešča, klešče* (RKKJ)

Postalo od psl. **klěščà jd.* (sln. *klẹ́šče mn.*, rus. *клéщи mn.*, polj. *kleszcze mn.* 'krpelj'), u vezi s **klěščiti*, v. ***kljast***. Srodno je i lit. *klišė* 'rakova kliješta'. Dublja je etimologija nepoznata. Malo je vjerojatna usporedba sa skr. *kleś-* 'muka, mučenje' < ie. **k$^{(w)}$leyk'-*.

Lit.: Skok II: 99; Gluhak 322; Derksen 224; ESSJa X: 20ff.; Snoj 279.

klijêt *ž* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *klę̂t* (Varaždin), *klʲę̄t* (Gola), *klet* (RKKJ)

Postalo od psl. **klětь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *klětь* 'izba, šupa, prebivalište', sln. *klẹ́t* 'ostava, podrum', rus. *клеть* 'ostava, smočnica, spremište', polj. star. *kleć* 'baraka, koliba, ostava'), možda je srodno i lit. *klėtis* 'žitnica, hambar', latv. *klẽts* 'žitnica, hambar'. Ako baltijske riječi nisu srodne sa slavenskim, već posuđene iz slavenskoga izvora, tada se praslavenska riječ može izvesti od ie. **k'loyt-* (stir. *cliath* 'plot, ograda od pletena šiblja', got. *hleiþra* 'šator, daščara'), od korijena **k'ley-* 'nasloniti, nagnuti', v. ***nasloniti***.

Lit.: Skok II: 99; Gluhak 322; Derksen 224f.; ESSJa X: 25ff.; Snoj 279.

klijêtka *ž* (19. st. Stulić 'gajba')

Izvedeno od ***klijet***, usp. psl. **klětьka* (stcsl. *klětьka* '(samostanska) ćelija', sln. *klẹ́tka* 'kavez', rus. *клéтка* 'krletka, gajba, kavez', polj. *klatka* 'kavez, krletka'). U današnjem značenju 'srčana komora' riječ je kalk prema njem. *Herzkammer*.

Lit.: HER 578; ESSJa X: 24f.

klȋk (klȉk) *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klȉč* (Orbanići), *klʲ'ič* (Varaždin)

Postalo od psl. **klikъ* 'uzvik, povik, krik' (sln. *klík*, rus. *клик*), što je izvedeno od **klikati*, v. ***klicati***.

Lit.: Skok II: 99; Derksen 226; ESSJa X: 43.

klȋkati

Izvedeno od onomatopejskog uzvika *klik* (usp. eng. *click*).

klȋknuti (16. st.)

Postalo od psl. **klíknǫti* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *klíkniti*, rus. *клúкнуть*), što je izvedeno od **klikati*, v. ***klicati***.

Lit.: Derksen 225f.; ESSJa X: 42.

klȋktati ⟨prez. *klȋkćēm*⟩ (18. st.)

TVORBA *klȋktāj, klȋktānje*

Izvedeno od korijena koji je u ***kliknuti***, ***klicati***.

Lit.: Skok II: 99.

klíma *ž*

TVORBA *klìmatskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Klima*, iz kslat. *clima*, što je iz grč. *κλίμα* 'zemljopisna širina, pojas, područje', starije 'nagib, kosina'. Grčka je riječ izvedena od glagola *κλίνω* 'naginjati se' < ie. **k'ley-*, v. ***nasloniti***. Riječ *klima* odnosi se na zakrivljenost Zemlje, odnosno na spoznaju da se kretanjem sjever-jug uočavaju različite atmosferske prilike. *Klima* u značenju 'klima-uređaj' nastalo je prema njem. *Klimaanlage*.

Lit.: Snoj 280.

klimàktērij *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Klimakterium*, iz nlat. *climactērium*, što je izvedeno od lat. *clīmacter* 'kritično razdoblje u ljudskom životu'. Ta je riječ posuđena iz grč. *κλιμακτήρ*, starije 'prečka na ljestvama', što je izvedeno od *κλῖμαξ* ⟨G *-ακος*⟩ 1. 'ljestve, stepenice'; 2. 'stilska figura koja se sastoji u gradiranju sve ekspresivnijih elemenata', a to je izvedeno od *κλίνω* 'naginjati se, naslanjati se', v. ***klima***, ***nasloniti***.

Lit.: Snoj 280.

klȋmati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klȋmot* (Brač), *klȋmat se* (Senj), *klȋmati* (Varaždin), *klim'ati se* (Gola), *klimati se* (RKKJ)

TVORBA *klȋmnuti, klȋmav*

Postalo od psl. **klímati* (sln. dijal. *klímati*, rus. dijal. *клемáться*, češ. *klímati*). Dublja je etimologija nejasna. Možda je izvedeno od korijena koji je u glagolu ***kloniti se***

(eventualno ukrštanjem s korijenom koji je u ***kimati***) ili je onomatopejskoga postanja.

Lit.: Skok II: 89; ESSJa X: 43f.

klimatizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *climatization*, fr. *climatisation*). Riječ je izvedena od fr. glagola *climatiser*, v. ***klimatizirati***, ***klima***.

klimatizirati

Posuđeno iz njem. *klimatisieren* (usp. i fr. *climatiser*), što je izvedeno od *Klima* (u *Klimaanlage* 'klima-uređaj'), v. ***klima***.

klȉn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klîn* (Brač), *kl̃în* (Vrgada), *kl̃în* (Senj), *klîn* (Varaždin), *kl'in* (Gola), *klin* (RKKJ)

TVORBA *klînast* (19. st.)

Postalo od psl. **k(ъ)lìnъ* (stcsl. *klinъ* 'kopča, spona', sln. *klîn*, rus. *клин*, polj. *klin*), što je vjerojatno postalo od **k(ъ)lipnъ* (usp. rus. dijal. *клúпень, клипéнь* 'drveni klin na splavi'), v. ***klip***, no postoji razlika u duljini korijenskoga *-i-* u *klip* i *klin*. Manje je vjerojatno da je izvedeno od korijena koji je u **kolti* 'udarati', v. ***klati***, u značenju 'sredstvo kojim se kala'.

Lit.: Skok II: 100; Gluhak 322; ESSJa X: 44ff.; Snoj 280.

klȉnac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl̃înac* (Senj), *klînęc* (Varaždin), *kl'înęc* (Gola) 1. 'drveni čavlić'; 2. 'dječačić', *klinec* (RKKJ)

TVORBA *klînčev*

Postalo od psl. **k(ъ)lìnьcь* (sln. *klînec*, rus. dijal. *клúнец*, polj. *kliniec*), što je izvedeno od **k(ъ)lìnъ*, v. ***klin***. Za novije preneseno značenje 'dječačić, dečkić' usp. sln. *klînec* 'bezvrijedan čovjek, slabić'. Možda je na razvitak značenja utjecalo i njem. *der Kleine* 'maleni, dječak'.

Lit.: ESSJa X: 46f.

klînčić *m* (19. st. Šulek) *bot. (Eugenia caryophyllata)*

Deminutiv od ***klinac***. Usp. u istom značenju izvedenice s drugim sufiksom *klinčac* (Vitezović), *klinčec* (Belostenec, Jambrešić), *klînčęk* (Varaždin). Cvijet i začin naziv su dobili po sličnosti s klinom, usp. i drugi naziv *gvozdika* i tal. naziv *chiodo di garofano*.

Lit.: Skok II: 100; Vajs 2003: 321.

klìnika *ž* (19. st.)

TVORBA *klìničkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Klinik*, fr. *clinique*) iz lat. *clīnicē* 'znanost o ozdravljanju bolesnika koji leže u krevetu', što je posuđeno iz grč. *κλινική (τέχνη)*. Grčka je riječ izvedena od *κλινικός* 'liječnik koji svoje pacijente posjećuje u njihovim krevetima', što je poimenični pridjev izveden od *κλίνη* 'postelja, ležaj', *κλίνω* 'naginjati se', v. ***klima***.

Lit.: Snoj 280.

klînka *ž*

Izvedeno od ***klinac*** u značenju 'dečkić, dječačić'.

klîp *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klîp* (Varaždin), *klip* (RKKJ)

Postalo od **klipъ* (sln. *klíp*, bug. *клип* 'prizma', rus. dijal. *клипа* 'kliješta, štipaljka'), što je vjerojatno srodno s **klinъ*, v. ***klin***. Dublja je etimologija nepoznata. Veza s lit. *sklỹpas* 'zakrpa, komad' je nesigurna.

Lit.: Skok II: 100; ESSJa X: 47; Bezlaj II: 43.

klìpan *m* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od ***klip***.

klìsura *ž* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

Balkanska riječ, usp. bug. *клисýра*, alb. *klisyrë* 'klanac, prolaz između dvije gore', bizant. grč. *κλεισοῦρα* 1. 'klanac, prolaz između dvije gore'; 2. 'tvrđava'. Dublje je podrijetlo nejasno. Možda je izvor balkanski latinitet (iako vokalizam ne odgovara), usp. lat. *clausūra* 1. 'zasun'; 2. 'tvrđava' (mlet. *chiesura*, *chisúra* (Sardinija)), ali odrazi latinske riječi u romanskim jezicima nisu zabilježeni u značenju 'klisura'. Budući da se smatra da je grč. *κλεισοῦρα* preobličeno prema *κλείω* 'zatvoriti', v. ***ključ***, u ostalim balkanskim jezicima izvor bi mogao biti i grčki. Hrvatski se toponim *Klis* objašnjava na sličan način iz lat. *clausus* 'zatvoren', s vokalizmom pod grčkim utjecajem.

Lit.: Skok II: 100f.; Beekes 711; BER II: 459; REW 1974.

klîšēj *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Klische*, iz fr. *cliché*, što je izvedeno od glagola *clicher* 'otisnuti, kliširati'. Taj je glagol izveden od

posuđenice iz njem. dijal. *Klitsch* 'glina, kašasta masa', možda ekspresivnoga postanja.

Lit.: Snoj 280; Dauzat 172.

klìtika *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Klitikon*, eng. *clitic*, tal. *clitico*). Riječ je tvorena prema grč. *κλιτικός* 'koji se naslanja', što je izvedeno od *κλίνω* 'naginjati se, naslanjati se', v. ***klima***.

klȉzak *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***klizati se***, usp. ***sklizak***. Usp. češ. *kluzký, klouzek*.

klízati se ⟨prez. *klȉžēm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klȉzat se* (Gacka)

TVORBA *klìzāč* (*klizàčica*), *klìzalīšte* (19. st.), *klìzāljka*, *klízānje*

Postalo od ***sklizati se***, gdje je početno *s* shvaćeno kao prefiks. Usp. i češ. *klouzati*, slč. *kĺzat' (sa)*.

Lit.: Skok III: 261f.; Machek 259f.

kliziti (19. st. Karadžić)

TVORBA *klízēnje*, *klìzīšte*, *klíznuti* (19. st.)

Izvedeno od ***klizati se***.

klòbūk *m* (14. st. Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *klobȗk* (Brač, Vrgada), *klobûk* (Varaždin), *klobuk* (RKKJ)

TVORBA *klobùčār* (13. st. Mon. serb., 15. st. Mon. croat. prezime, 17. st.), *klobučárev*, *klobučàrica*, *klobùčārka*

Postalo od psl. **klobukъ* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *klobukъ*, sln. *klobúk*, strus. *клобук*, rus. dijal. *клобу́к*, polj. *kłobuk*), što je vjerojatno posuđeno iz nekog turkijskog izvora (usp. krim. tat. *kalpak* 'kapa').

Lit.: Skok II: 22f.; Gluhak 322; Snoj 282; ESSJa X: 61f.

klòkan *m zool. (Macropus giganteas)*

Posuđeno iz češ. *klokan*, što je tvoreno prema *skokan* 'skakač'.

Lit.: HER 581; Machek 258.

klòkōt *m* (19. st.)

Postalo od **klokotъ* (sln. *klokòt*, češ. *klokot*, rus. *клóкот*), što je izvedeno od **klokotati*, v. ***klokotati***.

Lit.: Snoj 282; ESSJa X: 65.

klokòtati ⟨prez. *klòkoćē*⟩ (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klok'otati* (Varaždin), *klokati, klokotati* (RKKJ)

Postalo od psl. **klokotàti* 'bučati (o vodi)' (stcsl. *klokotati*, rus. *клокотáть*, češ. *klokotati*), onomatopejskoga postanja.

Lit.: ESSJa X: 64f.

klómpa *ž*

Posuđeno, možda uz posredovanje njem. dijal. *Klumpen*, iz niz. *klomp* 'drvena cipela', 'bezoblična masa, grumen' < pgerm. **klump-* (steng. *clympre* 'grumen'), u vezi sa stnord. *klubba*, v. ***klub***.

Lit.: etymologiebank s. v. klomp.

klôn *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Klon*, iz eng. *clone*, što je iz grč. *κλών* 'grančica, izdanak, mladica'. Grčka je riječ izvedena od *κλάω* 'odlomiti', što je možda postalo od ie. **kelh$_2$-*, v. ***klati***.

Lit.: Snoj 283; Chambers 181.

klonírati

TVORBA *klonírānje*

Posuđeno iz njem. *klonieren* (češće *klonen*), što je izvedeno od *Klon*, v. ***klon***.

klòniti se ⟨prez. *klȍnīm se/klònīm se*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'oniti sę* ⟨prez. *kl'onim sę*⟩ (Varaždin)

Postalo od psl. **klonìti (sę)* (stcsl. *kloniti*, sln. *klonīti*, rus. *клони́ть*, polj. *kłonić*), što je vjerojatno postalo od ie. **k'ley-*, v. ***nasloniti***, s pravilno depalataliziranim velarom ispred sonanta i stražnjeg samoglasnika.

Lit.: Skok II: 103; Gluhak 322f.; ESSJa X: 66f.; Snoj 283.

klònuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klȍnut* (Brač), *klonȕt* (Senj), *kl'onuti* (Varaždin)

Izvedeno od korijena koji je u ***kloniti se***, usp. i sln. *klonīti* ⟨prez. *klónem*⟩.

klópa *ž* 'hrana, jelo'

Izvedeno od ***klopati***.

klópati (18. st. 'klopotati, lupati')

DIJALEKTI I POTVRDE *klȏpati* (Varaždin), *klopati* 'lupati' (RKKJ)

Postalo od **klopàti* (sln. *klópati* 'udarati' (Plet.), češ. *klopati* 'udarati, kucati'), što je vjerojatno u vezi s psl. **xlopati* (rus.

хлóпать 'udarati', sln. *hlópati* 'zgrabiti, duboko disati, udarati', stčeš. *chlopati* 'zatvoriti'), vjerojatno onomatopejskoga podrijetla, usp. ***klopiti***, ***klopotati***. Za sličnu onomatopeju u germanskim jezicima usp. ***klapa***[2].

Lit.: ESSJa X: 69.

klòpiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'opiti* (Varaždin), *klopiti* (RKKJ)

Ekspresivna tvorba, usp. ***klopati***, ***klopotati***.

klòpka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'opka* (Varaždin)

Postalo od **klopъka* (bug. *клóпка*, dluž. *kłopka* 'ovratnik, manšeta'), što je izvedeno od korijena koji je u ***klopiti***, ***klopati***, ili od korijena koji je u ***poklopiti***.

Lit.: ESSJa X: 72.

klòpōt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'opot* (Varaždin), *klopot* (RKKJ)

Postalo od psl. **klopotъ* (stcsl. *klopotъ*, sln. *klopòt*, češ. *klopot* 'žurba', zacijelo i rus. *хлóпоты mn.* 'brige', polj. *kłopot* 'briga, nevolja'), što je izvedeno od **klopati*, v. ***klopati***. Značenjski razvoj u ruskom i poljskom bio je od 'udaranje, pritisak' do 'briga, nevolja'.

Lit.: ESSJa X: 70f.

klopòtati ⟨prez. *klòpoćē*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klǫpọ't'ati* (Gola), *klopotati* (RKKJ)

Postalo od psl. **klopotàti* (sln. *klopotáti*, rus. dijal. *клопотáть* 'brinuti se', polj. *kłopotać się* 'brinuti se'), što je izvedeno od **klopotъ*, v. ***klopot***.

Lit.: ESSJa X: 70.

klôr *m* 'kemijski element, *Cl*'

TVORBA *klôrov*

Posuđeno iz nlat. *chlorus*, što je iz grč. *χλωρός* 'zelen, zelenkast', a to je izvedeno od *χλόη* 'zeleni izdanak, mladica' < *$g^{h}elh_{3}$-* 'zelen, žut', v. ***zelen***. Klorovi spojevi boje plamen u zelenkasto.

Lit.: Snoj 283.

klòrīd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chloride*, eng. *chloride*). Riječ je izvedena od nlat. *chlorus*, v. ***klor***.

klòrofīl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chlorophyll*, fr. *chlorophylle*, eng. *chlorophyll*). Riječ je složena od grč. *χλωρός* 'zelen', v. ***klor***, i *φύλλον* 'list', v. ***karanfil***, ***folija***.

Lit.: Snoj 283.

klòroplast *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chloroplast*, fr. *chloroplaste*, eng. *chloroplast*). Riječ je složena od grč. *χλωρός* 'zelen', v. ***klor***, i *πλάστης* 'koji oblikuje', *πλαστός* 'oblikovan', v. ***plastika***. *Kloroplasti* su tjelešca u biljnoj stanici koja daju biljci zelenu boju.

Lit.: HER 581.

klorovòdīk *m*

Složeno od ***klor*** i ***vodik***. Usp. njem. *Chlorwasserstoff*, eng. *Hydrogen chloride*.

klûb *m*

Posuđeno preko njem. *Klub* iz eng. *club* 'društvo, udruženje', također 'palica', što je posuđeno iz stnord. *klubba* 'klupko, batina, palica' < pgerm. **klubba-*, usp. ***klompa***. Semantički razvoj u engleskom od 'palica' do 'udruženje' nije sasvim jasan. Možda je imenica u značenju 'palica' izvedena od glagola *to club* 'oblikovati (okruglu) masu' > 'ujediniti se, udružiti se', ili se značenje razvilo iz običaja da se u zatvorena društva poziva slanjem rovaša, koji je mogao biti i u obliku palice.

Lit.: EWD 857; Kluge s. v. Klub; Snoj 284; OED s. v. club.

klúpa *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *klǫ̃p, klǫ̃pa* (Varaždin), *kl'ǫ̃pa* (Gola), *klup, klupa* (RKKJ)

Postalo od **klǫpa, *klǫpъ, *klupa* (sln. *klôp ž*, bug. *клúна*), vjerojatno srodno sa stprus. *clumpis* 'stolac'. Dublja je etimologija nejasna. Vjerojatno u vezi s lit. *klùpti* 'kleknuti', stprus. *kluptis* 'koljeno' Manje je vjerojatno da je u vezi s korijenom koji je u ***klepati***.

Lit.: Skok II: 103; Gluhak 323; Snoj 283; ESSJa X: 76f.

klùpko *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *klûko* (Brač), *klùko* (Vrgada), *klûpko* (Senj), *kl'opka* (Varaždin), *kl'opkọ* (Gola), *klupka, klupko* (RKKJ)

Postalo od psl. **klǫbъ̀kъ, *klǫbъ̀ko* (csl. *klǫbъkъ* 'kamenčić', sln. *klóbko, klobkȍ*, rus. *клубо́к*, polj. *kłębek*), što je izvedeno od **klǫbъ* 'smotuljak, svežanj' (csl. *klǫbo* (Mikl.), sln. *klȍb*, rus. *клуб*, polj. *kłąb*). Možda je u vezi s latv. *klambars* 'gomila'. Dublja etimologija nije jasna. Slične riječi postoje u germanskom (stnord. *klumba* 'batina', njem. *Klumpen* 'gruda'), v. ***klub***, ali posuđivanje iz germanskog izvora formalno je teško, jer je oblik s *-b-* ograničen na staronordijski.

Lit.: Skok II: 104; Gluhak 323; ESSJa X: 74ff.

kljȁst *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kjȁst* (Brač), *knjȁpav* 'sakat' (Senj), *kl̨ast, kńast* (RKKJ)

TVORBA *kljȁstiti* (18. st.)

Vjerojatno postalo od **klěstъ* (usp. sln. *klȇstje* 'odrezane grane', češ. *klest* 'odrezak drveta'), što je izvedeno od korijena koji je u psl. **klěščiti* (stcsl. *sъklěštati sę* 'stisnuti se', gluž. *klěšćić* 'obrezati, potkresati', sln. *klẹ́stiti*, rus. *клестúть* 'stiskati, gnječiti', češ. *klestiti* 'klesati, obrezivati', usp. hrv. star. *klijéstiti* 'stiskati kliještima' (Della Bella)), v. ***kliješta***. Za povremen razvoj jata u hrvatskom u *-ja-* iza sonanta usp. *gnjazdo*, v. ***gnijezdo***, *njadro*, v. ***njedra***.

Lit.: Skok II: 104.

kljȏva *ž* (19. st. Babina Greda)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'ova* (Varaždin)

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***kljuvati***, ***kljun***.

kljȕcati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl̨ȕcati* (Vrgada), *kl'ucati* (Varaždin)

TVORBA *kljȕcānje*, *kljȕcnuti* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***kljuvati***, ***kljun*** (usp. ukr. *клю́кати* 'kljucati, kljuvati', polj. *klukać* 'kvocati, gunđati').

Lit.: Skok II: 106; ESSJa X: 56f.

kljȕč *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kjȕč* (Brač), *kl̨ȕč* (Vrgada, Senj), *klûč* (Varaždin), *kl'ȗč* (Gola), *kluč, kl̨uč* (RKKJ)

TVORBA *kljȕčić* (18. st.)

Postalo od psl. **ključь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *ključь*, sln. *ključ́*, rus. *ключ*, polj. *klucz*), što se tradicionalno izvodi od ie. **kleh$_2$u-* (grč. *κλείς* 'zasun, poluga, ključ', lat. *clāvis* 'ključ'), ali postoje formalne poteškoće, jer bismo od **kleh$_2$u-k-* očekivali **kluk-*. Izvođenje je moguće jedino pretpostavi li se laringalna metateza (**kleh$_2$u-* > **klewh$_2$-*) ili prijevojna duljina (**klēh$_2$u-*). Laringal se možda pravilno izgubio u glagolskoj osnovi prezenta ispred *j*, usp. *kljujǫ*, v. ***kljuvati***. Veza s glagolom *kljuvati* moguća je samo ako se značenje 'kljuvati' razvilo od 'kvačiti, hvatati kukastim oruđem', usp. ***kljuka***. Za sufiks usp. ***bič***.

Lit.: Skok II: 104f.; Gluhak 323f.; Derksen 226; ESSJa X: 50ff.

kljȕčan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl̨ȕčn'ī* (Gola)

Postalo od **ključьnъ* (sln. *ključ́čen*, rus. *ключно́й* 'ključni, za ključ', polj. *kluczny*), što je izvedeno od **ključь*, v. ***ključ***. Termin *ključna kost* je kalk prema njem. *Schlüsselbein*, usp. i lat. *clāvicula*, sln. *ključ́nica*.

Lit.: ESSJa X: 53.

ključȁnica *ž* (17. st.)

Izvedeno od ***ključ***.

kljȕčati (17. st.)

TVORBA *kljȕčānje*

Srodno s rus. *ключ* 'izvor', usp. i hrv. dijal. *kljûč* 'kovitlac provrele tekućine' (Dubrovnik), *kl̨ûč* 'ključanje, vrenje' (Vodice). Dublja je etimologija nejasna. Postoji mišljenje da je *ključati* u vezi s ***ključ*** 'zasun' (semantički bi razvitak bio od 'otvarati se' preko 'izvirati, bujati' do 'ključati').

Lit.: Skok II: 105; Vasmer I: 576.

kljùka *ž* (16. st. 'kuka') 'štap, štaka'

DIJALEKTI I POTVRDE *kjùka* (Brač) 1. 'petlja, uzica'; 2. 'kukica, kuka, drvena hvataljka u obliku kuke i brojke 1'; 3. 'fig. loša ocjena', *kljùka* 'kvaka' (Senj), *kl'uka* 'kuka' (Varaždin), *kl̨uka* 'kvaka, kuka' (RKKJ)

Postalo od psl. **kljúka* ⟨a. p. *a*⟩ 'kuka' (sln. *kljúka* 'kvaka, kuka', rus. dijal. *клюка́* 'štaka', ukr. *клю́ка*, stpolj. *kluka* 'kuka'), što

je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***kljuvati***.

Lit.: Skok II: 105; Derksen 226; ESSJa X: 55f.

kljùkati (15. st. Marulić) 'šopati'

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'ukati* (Varaždin), *kļukati* 'stvarati buku, kucati' (RKKJ)

Postalo od psl. **kljúkati* (sln. *kljûkati*, rus. *клю́кать* 'lokati, piti', polj. *klukać*, brus. *клю́каць* 'kljucati, dupsti, udarati oštricom'), što je vjerojatno izvedeno od korijena **kljuk-*, od kojega su izvedeni različiti slavenski glagoli koji označavaju iterativno kretanje, usp. ***kljucati***, ***kucati***. Ti su glagoli izvedeni od korijena koji je u ***kljuvati***.

Lit.: Skok II: 105; Vasmer I: 575.

kljûn *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kjûn* (Brač), *kļûn* (Vrgada, Senj), *klûn* (Varaždin), *klun.ļun* (RKKJ)

Postalo od psl. **kljûnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *kljûn*, rus. dijal. *клюн*, slč. *kl'un*), što je izvedeno od **kljunǫti* (hrv. star. *kljȕnuti* 'kljucnuti, udariti kljunom, uzeti (zrno) kljunom' (19. st.), sln. *kljúniti*, rus. *клю́нуть*, češ. *klinouti*), a to je izvedeno od **klьvati* ⟨prez. **kljujǫ*⟩, v. ***kljuvati***.

Lit.: Skok II: 106; Snoj 281; ESSJa X: 58f.

kljùnāš *m*

Izvedeno od ***kljun***, kalk prema njem. *Schnabeltier*.

kljúse *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kl'usę* (Varaždin), *kļuse* (RKKJ)

TVORBA *kljȕsād zb.*

Postalo od psl. **kljusę* ⟨G **kljusęte*⟩ (stcsl. **kljusę* ⟨G *kljusęte*⟩, sln. *kljúse, kljusẽ*, strus. *клюся*, stpolj. *klusię*), što je vjerojatno izvedeno od **kljusati* (hrv. star. *kljȕsati* 'kasati' (18. st.), sln. *kljúsati* 'polako hodati', rus. dijal. *клюса́ть* 'ići okolnim putovima', polj. *kłusać* 'trčati, kasati'), možda od ie. **klewb^{h}-s-* (lit. *klùbti* 'klečati, klecati, spoticati se, posrtati', got. *us-hlaupan* 'poskočiti'), i/ili u vezi s lit. *klušinėti* 'spoticati se, posrtati'.

Lit.: Skok II: 106; Snoj 281; ESSJa X: 59ff.

kljùvati ⟨prez. *kljȕjēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kjūvȁt* ⟨prez. *kjȕjen*⟩ (Brač), *kl'uvati* ⟨prez. *klûjęm*⟩ (Varaždin), *kļuvati* (RKKJ)

Postalo od psl. **klьvàti* ⟨prez. **kljûjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *kljuváti* ⟨prez. *kljúvam, kljújem*⟩, rus. *клева́ть* ⟨prez. *клюёт*⟩, polj. *kluć, (starije) kłwać* ⟨prez. *kluję*⟩), srodno s lit. *kliūti* 'zakvačiti, zapeti, hvatati se', *kliáutis* 'spojiti se, uklapati se', latv. *kļaût* 'nagnuti', *kļũt* 'nehotice postati', možda i stvnj. *sliozan* 'zatvoriti', toh. B *klutk-* 'vrtjeti, postati'. Praindoeuropski korijen može se rekonstruirati kao **kleh$_2$u-*, v. ***ključ***. Od istoga su korijena vjerojatno ***kljuka***, ***kljukati***, ***kljucati***, ***kucati***. Hrvatski infinitiv *kljuvati* poopćen je iz prezentske osnove. Za značenje 'udarati kljunom, uzimati (zrno) kljunom' usp. lit. *kliūti* 'hvatati, kvačiti'.

Lit.: Skok II: 106; ESSJa X: 82f.; Snoj 281f.; Fraenkel 74.

kmẽčati ⟨prez. *kméčīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kmẽčȃt* (Brač), *kmẽčati* (Varaždin)

TVORBA *kméčānje*

Glagol onomatopejskoga postanja.

kmèt *m* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kmèt* (Vrgada), *kmẽt* (Varaždin), *kmet* (RKKJ)

TVORBA *kmètskī, kmètstvo*

Postalo od psl. **kъmètь* (sln. *kmèt*, strus. *къметь, кметь* '(iskusni) vojnik, vitez', polj. *kmieć* 'seljak; veleposjednik', bug. *кмет* '(seoski) starješina, župan'), što je vjerojatno posuđeno iz kslat. *comes* ⟨G *comitis*⟩ 'državni službenik, dostojanstvenik' < kl. lat. 'drug, pratitelj'. Latinska je riječ složena od ie. **k'om-* 's, zajedno', v. ***s***, i **h$_1$ey-* 'ići', v. ***ići***. Najstarije je slavensko značenje bilo 'velikaš, vlastelin', a u njemu je sadržana podložnost kmeta vladaru. Moguće je da je došlo i do ukrštanja s lat. *committō* 'povjeriti, prepustiti', v. ***komisija***, ***komitet***, tj. da se značenje 'kmet' razvilo od 'onaj kome je vladar ili zemljoposjednik povjerio izvjesnu dužnost, upravu sela ili grada, suđenje ili obrađivanje zemlje'.

Lit.: Skok II: 170; Gluhak 324; ESSJa XIII: 196f.; Snoj 284; Vykypěl 2011: 168ff.

knèginja *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *knegina* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъnęgy̏nji* (csl. *kъnęgyni* (Mikl.), sln. *knẽginja, knegínja*, rus. *княги́ня*,

češ. star. *kněhyně*), što je izvedeno od **kъnędzь*, v. ***knez***, prije prijelaza *g* > *dz* po trećoj palatalizaciji.

Lit.: Skok II: 108; ESSJa XIII: 199f.

knêz *m* (12. st. Mon. serb.; 12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *knȇz* (Brač), *knȇs* (Varaždin), *knez* (RKKJ)

TVORBA *knéževina* (19. st.)

Postalo od psl. **kъnędzь* (stcsl. *kъnędzь*, sln. *knȇz*, rus. *князь*, češ. *kněz*, polj. *ksiądz*), što je posuđeno iz germ. **kuninga-* 'vođa plemena, plemić' (stvnj. *kuning*, steng. *cyning*, stnord. *konungr* 'kralj'). Germanska je riječ izvedena od **kuni-* 'pleme' (got. *kuni* 'rod, pleme') < ie. **g'enh$_1$-* 'roditi', v. ***generacija***, ***zet***.

Lit.: Skok II: 108f.; Gluhak 325; ESSJa XIII: 200f.; Snoj 285; Vykypěl 2011: 128ff.; Holzer 2011: 112; Pronk-Tiethoff 2013: 134f.

knjȉga *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *knȉga* 'pismo, list' (Vrgada), *knjȉga* (Senj), *kn'iga* (Varaždin), *kniga, knìga* (RKKJ)

TVORBA *knjȉžica* (16. st.)

Postalo od psl. **kъnìga* (stcsl. *kъniga* 'slovo, knjiga', sln. *knjíga*, rus. *кни́га*, polj. *księga*, češ. *kniha*), što je vjerojatno posuđeno iz nekog turkijskog izvora, možda avarskoga (usp. stturk. *äküünig*, odakle je i mađ. *könyv* 'knjiga', mordv. *końov* 'papir'), a tamo je dospjelo iz kin. *k'üen, k'üjən* 'svitak'. Manje je uvjerljivo povezivanje sa stnord. *kenning* 'bilješka, znak; metafora' i izvođenje iz psl. **kъnъ* 'panj' (slično kao u germanskom, usp. got. *bōkōs* 'knjiga', stvnj. *buohha* 'bukva', v. ***bukva***).

Lit.: Skok II: 110; Gluhak 325; Snoj 285; ESSJa XIII: 204.

knjigòveža *ž* (19. st. Šulek)

Složeno od ***knjiga*** i *-veža*, v. ***vezati***. Kalk prema njem. *Buchbinder*.

knjigovòdstvo *sr* (19. st. Šulek)

TVORBA *knjigovòdstvenī*

Složeno od ***knjiga*** i *vodstvo*, v. ***voditi***. Kalk prema njem. *Buchführung*.

knjigòvođa *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *knjigòvòtkinja*

Složeno od ***knjiga*** i ***vođa***, v. ***voditi***. Kalk prema njem. *Buchführer*.

knjìžār *m* (18. st.)

TVORBA *knjižárev, knjižàrica*

Izvedeno od ***knjiga***. Usp. sln. *knjigár*, češ. *knihař*.

knjìžara *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***knjiga***.

knjìžavac *m* (19. st. Šulek) 'treći odjeljak želudca u preživača'

Izvedeno od ***knjiga***. Kalk prema njem. *Blättermagen, Buch(magen)*. *Knjižavac* na sluznici ima stotinjak nabora koji izgledaju poput stranica knjige.

Lit.: HER 583.

knjìžēvnī *prid.* (16. st.)

TVORBA *knjìžēvnīk* (16. st.), *knjìžēvnica* (18. st.), *knjìžēvnōst* (19. st.)

Izvedeno od ***knjiga***. Usp. sln. *knjižȇven*.

književnoùmjetničkī *prid.*

Složeno od ***književni*** i ***umjetnički***.

knjìžiti

Izvedeno od ***knjiga***., usp. i sln. *knjížiti*. Kalk prema njem. *buchen*.

knjìžnī *prid.* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *knȉžni* (Varaždin), *knižni* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъnìžьnъ(jь)* (stcsl. *kъnižьnъ*, sln. *knjížen*, rus. *кни́жный*, češ. *knižní*), što je izvedeno od **kъniga*, v. ***knjiga***.

knjižnica *ž* (17. st.)

TVORBA *knjížničār* (19. st.) (*knjížničārev, knjížničārka, knjížničārskī, knjížničārstvo* (19. st. Šulek)), *knjížničkī*

Izvedeno od ***knjižni***. Usp. sln. *knjížnica*, češ. *knižnice*.

ko-, kom-, kon- *pref.*

Posuđeno iz lat. *com-, con-, co- pref., cum prij.* 's, sa; zajedno' < ie. **k'om* 's, sa', v. ***s***.

Lit.: HER 584; de Vaan 128.

koagulácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Koagulation*, eng. *coagulation*, fr. *coagulation*) iz lat. *coāgulātio* ⟨G *-ōnis*⟩ 'zgrušavanje', što je izvedeno od *coagulō*, v. ***koagulirati***.

koagulírati

Posuđeno preko njem. *koagulieren* i fr. *coaguler* iz lat. *coāgulō* 'uzrokovati grušanje,

zgrušati se, usiriti se'. Latinska je riječ izvedena od *coāgulum* 'sirište, sredstvo za grušanje; ono što povezuje ili drži zajedno', što je izvedeno od *cōgō* 'skupiti, sjediniti' < *co-agō*, a to je složeno od *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *agō* 'voditi; tjerati', v. ***akcija***.

Lit.: HER 584.

koàla *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *koala*, njem. *Koala*) iz danas izumrlog australskog domorodačkog jezika dharuk *koola*.

Lit.: Snoj 285; etymologiebank s. v. koala.

koalícija *ž*

TVORBA *koalícījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Koalition*, fr. *coalition*, eng. *coalition*). Riječ je izvedena od lat. *coalitus* 'združen, svezan s', što je particip perfekta od glagola *coalescō* 'srasti, srastati s, svezati se' koji je složen od *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *alēscō* 'rasti, odrasti'. Taj je glagol izveden od *alō* 'hraniti', v. ***alimentacija***.

Lit.: Snoj 285f.

kôb *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kob* (RKKJ)

Postalo od psl. **kobь* (stcsl. *kobь* 'sudbina', rus. dijal. *кобь* 'zlo, upornost, nitkov', stčeš. *koba* 'želja, uspjeh'). Dublja je etimologija nejasna. Ako se pretpostavi da je najstarije značenje 'dobra sudbina', vjerojatna je veza sa stisl. *happ* 'uspjeh', srir. *cob* 'pobjeda'.

Lit.: Skok II: 116f.; Gluhak 325f.; Derksen 227.

kòbac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòbac* (bački Hrvati)

Postalo od **kobьcь* (sln. *skóbec*, rus. *кóбец* 'jastreb osičar', polj. *kobiec*). Dublja je etimologija nesigurna. Uspoređuje se i stisl. *haukr*, stvnj. *habuh* 'jastreb' < pgerm. **habuk-*. Na vezu s germanskim riječima upućuje polj. *kobuz* 'sokol grlaš', starije i *kobz*. Možda izvedeno od **kobь*, v. ***kob***, a semantička bi veza bila u običajima proricanja budućnosti na temelju leta ptica (augurij).

Lit.: Skok II: 116; Gluhak 326; Derksen 227; SP X: 92f., 101f.; Matasović 2013.

kòbalt *m* 'kemijski element, *Co*'

TVORBA *kòbaltov*

Posuđeno iz njem. *Kobalt*, što je dijalektni oblik od *Kobold* '(kućni) đavolak, vilenjak'. Smatra se da je ta riječ složenica u kojoj je prvi dio od korijena koji je u *Koben* 'svinjac, obor', usp. ***župa***. Drugi dio složenice možda je isti kao u *Unhold* 'zloduh, neman' (dosl. 'nemio', od *hold* 'mio, dražestan' < pgerm. **hulþa* 'naklonjen'), ili je od korijena koji je u *walten* 'vladati, gospodariti' (< pgerm. **wald-* < ie. **weld^{h}-*, v. ***vladati***). Prvotno je značenje složenice moglo biti 'kućni duh' ili 'kućni vladar'. Kemijski element *kobalt* naziv je dobio po praznovjerju rudara da zloduh krade srebrnu rudu i na njezino mjesto stavlja bezvrijednu (kobaltnu).

Lit.: Snoj 286; Kluge s. vv. Kobalt, hold, walten; EWD 871.

kôban *prid.* (17. st.)

Postalo od **kobьnъ* (bug. *кóбен*, rus. dijal. *кóбен* 'koji se inati'), što je izvedeno od korijena koji je u **kobь*, v. ***kob***.

Lit.: ESSJa X: 103.

kobása *ž* (15. st. Marulić) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kob'ās* (Đurđevac), *kub'asa* (Prigorje), *klob'asa* (Varaždin), *kọb'ās* (Gola), *klobasa, kobasa* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъlbasà, *klobasà* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *klъbasa*, bug. *колбáса*, rus. *колбасá*, polj. *kiełbasa*, gluž. *kołbasa*, slč. dijal. *klbása*, sln. *klobása*, češ. *klobása*, slč. *klobása*), usp. ***kobasica***. Čak., sj. kajk., sln., češ. i slč. oblici potječu od psl. **klobasa*, a csl., bug., rus., polj., gluž., slč. dijal. i vjerojatno już. kajk. od psl. **kъlbasa*. Izvor štok. i čak. lika *kobasa* vjerojatno je **klobasa*, za gubitak *-l-*, usp. ***čovjek***. Dublja je etimologija nejasna. Zbog nepodudaranja *-ъl-* i *-lo-* i zbog neslavenskog sufiksa pomišlja se na posuđivanje, možda iz turskotatarskoga (usp. osman. *külbasty* 'meso pečeno na tavi', dosl. 'dimljeno i tučeno (meso)', usp. *đulbastija* 'bosansko mesno jelo'), ili iz hebr. *kol-bāśār* 'sve meso'. Na oblik s *-ъl-* možda je utjecao psl. **kъlb-* (češ. *kloub* 'zglob', ukr. dijal. *ковб* 'svinjski želudac', rus. dijal. *кóлбик* 'domaća kobasica', ukr. dijal. *кóвбик* 'životinjski želudac'), što je u vezi s korijenom koji je u **kolbъ-* (rus. *кóлоб* 'gruda', rus. *колобóк* 'okrugao hljepčić'). Postoji i mišljenje da je *kobasa* izvedenica od toga psl. korijena. Prvotno bi značenje

bilo 'gruda mesa' ili 'želudac punjen mesom', ali je u tom slučaju nejasna tvorba, odnosno kojim je sufiksom riječ izvedena.

Lit.: Skok II: 117; Gluhak 326; ESSJa XIII: 178ff.; Snoj 282; Škaljić 254.

kobàsica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kobasȉca* (Brač), *klobasȉca* (Senj), *klobas'ica* (Varaždin), *klebasȉco* (Bednja), *klobasica, kobasica* (RKKJ)

Izvedeno od ***kobasa***. Usp. sln. *klobásica*.

kòbila *ž* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kobȉla* (Brač, Vrgada, Senj), *kob'ila* (Varaždin), *kobila* (RKKJ)

Postalo od psl. **kobỳla* (stcsl. *kobyla*, sln. *kobíla*, rus. *кобы́ла*, polj. *kobyła*), što je u vezi s lat. *caballus* 'kljuse', grč. *καβάλλης* 'radni konj'; riječ je možda posuđenica iz supstratnog izvora, usp. ***konj***. Uspoređuje se i tur. *käväl*, epitet uz *at* 'konj', perz. *kaval* 'konj miješane krvi, druge klase', što bi bile riječi iz nekog prednjoazijskog supstrata.

Lit.: Skok II: 143; Gluhak 326f.; ESSJa X: 93ff.; Snoj 286; Beekes 612.

kòbilica *ž* (15. st. Marulić 'skakavac')

DIJALEKTI I POTVRDE *kobȉlica* (Gacka), *kob'ilica* (Varaždin), *kobilica* (RKKJ)

Postalo od psl. **kobỳlica* (csl. *kobylica* 'skakavac, šaška', sln. *kobílica* 'skakavac; mala kobila; greda u brodskom dnu', rus. *кобы́лица* 'mlada kobila, ždrebica', polj. *kobylica* 'klada; postolje, nogari'), što je izvedeno od **kobyla*, v. ***kobila***. Značenje 'mala kobila' preneseno je na kukca zbog sličnosti pokreta. Za ostala značenja usp. fr. *chevalet* 'mali konj; drveni konj' > 'stalak, nogari, klupa; kozlić (za preskakivanje); kobilica (na instrumentu)'.

Lit.: ESSJa X: 98f.

kòbra *ž*

Posuđeno preko njem. *Kobra* iz port. *cobra* < lat. *colubra* 'zmijica, guja', što je vjerojatno postalo od **kolos-ro-*, a to bi bilo izvedeno od ie. **k^{w}elh$_{1}$-*, v. ***kolo***, u značenju 'životinja koja se uvija'. Dovodi se u vezu i s grč. *χέλυδρος* 'vodozemna zmija; vrsta kornjače', usp. ***želva*** (latinska bi riječ mogla biti posuđena iz grčkog preko nekog nepoznatog posrednika).

Lit.: Snoj 286; de Vaan 126.

kòcen *m* (18. st.), v. ***kočanj***

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ocen* 'klip kukuruza očišćen od zrnja' (Gola)

kòcka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ocka* (Varaždin, Gola), *kocka* (RKKJ)

TVORBA *kòckast* (19. st.), *kòckica*

Postalo od psl. **kostьka* (csl. *kostьka* 'koštica' (Mikl.), sln. *kȏcka*, rus. dijal. *костóк* 'zglob palca', polj. *kostka* 'gležanj, kocka'), što je izvedeno od **kostь*, v. ***kost***. U južnoslavenskim je jezicima došlo do metateze **-stk-* > **-tsk-*. Prve igraće kocke izrađivane su od kosti gležnja nekih životinja, usp. lat. *tālus* 1. 'gležanj'; 2. 'kocka'.

Lit.: Gluhak 327; ESSJa XI: 166f.; Snoj 287.

kòckati (18. st.)

TVORBA *kòckānje, kòckārnica, kòckār* (18. st.) (*kòckārev, kòckarica, kòckārskī*)

Izvedeno od ***kocka***. Usp. sln. *kȏckati*.

kòckavica *ž bot. (Fritillaria)*

Izvedeno od ***kocka***. Biljka je ime dobila po kockastoj teksturi latica. Usp. njem. *Schachblute*, nlat. *fritillaria* (lat. *fritillus* 'kutija za kocke').

Lit.: HER 585.

kòčānj *m* (19. st.)

Riječ postoji i u sln. *kocẹ̑n*, rus. *кочáн, кóчень* 'glavica (kupusa); klip (kukuruza)', polj. dijal. *koczan, kaczan*. Izvorno je značenje slavenske riječi zacijelo bilo 'klip', odatle i 'debela peteljka krupnih plodova (kupusa, kukuruza)'. Dublja je etimologija nejasna. Možda postalo od **kočanъ* < **kokénъ*, što je možda srodno sa srvnj. *hagen* 'rasplodni bik' (značenjska veza bila bi u falusoidnom obliku klipa i biku kao simbolu plodnosti). Zbog slavenskih usporednica i nepodudaranja značenja, nije vjerojatno da je hrvatska riječ posuđena iz tur. *çokal* 'posuda za vodu i za alkoholna pića' (s metatezom *č–k* > *k–č*), odakle zacijelo dolaze dijalekatski oblici poput *čòkānj* 'čašica za rakiju' (Lika).

Lit.: Skok I: 333f.; ESSJa X: 104f.; Škaljić 179; Snoj 287.

kòčija *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kočija* (RKKJ)

TVORBA *kočijāš* ⟨G *-áša*⟩ (17. st.)

Posuđeno iz mađ. *kocsi*, što je vjerojatno izvedeno od imena mađarskog mjesta *Kocs*, u kojem je prvi put izgrađeno takvo vozilo. Riječ se iz mađarskog proširila i po drugim europskim jezicima, usp. tal. *cocchio* 'kočija', njem. *Kutsche* 'kočija', eng. *coach* 'kočija, kola, autobus', usp. i tur. *koçu*.

Lit.: Skok II: 118; Snoj 287.

kóčiti (19. st.) *kočiti se* (18. st.)

TVORBA *kóčēnje*, *kóčnica*

Može biti izvedeno od korijena koji je u ***kočanj*** (usp. rus. *коченéть* 'kočiti se, krutiti se'). Formalno i semantički moguća je i veza s ***čekati*** (*kočiti* bi bio kauzativni glagol od istoga korijena), ali zbog kasne posvjedočenosti i nedostatka slavenskih usporednica to nije sigurno. Manje je vjerojatno da je postalo od starijega ***kolčiti**, što je izvedeno od ***kolac**, pri čemu bi prvotno značenje bilo 'stajati uspravno, nepomično kao kolac' od čega se razvilo 'ukrutiti se, zaustaviti se' i 'zaustavljati vozilo'.

Lit.: Skok II: 122, I: 333f.

kȍčopēran *prid.* (19. st. Karadžić)

Vjerojatno složeno od ***kočiti*** i ***pero***. Semantički bi razvoj bio 'kočiti perje' > 'pokazivati oholost', preneseno s ptica na ljude.

Lit.: Skok I: 333f.

kočopériti se (19. st.)

Izvedeno od ***kočoperan***.

kȍća *ž* 'dvokrilna povlačna mreža za ribolov'

TVORBA *kȍćār* (*kȍćārev*), *kȍćarica*, *kȍćēnje*

Posuđeno iz mlet. *cochia*, što je vjerojatno postalo od lat. *coc(h)lea* 'puž, puževa kućica' (usp. tal. *coccia* 'morski puž; ovoj, omot'). Latinska je riječ posuđena iz grč. *κοχλίας* 'puž sa spiralnom kućicom', predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 220; Vinja II: 87.

kod[1] *prij.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od starijega *kon* (14. st. Mon. serb. 15. st. Marulić), što je prijedlog postao od imenice *kon* 'kraj', v. ***konac***, na isti način kao i prijedlog *kraj* od imenice ***kraj***[2]. Završno *-n* bilo bi zamijenjeno s *-d* analogijom prema prijedlozima poput, v. ***nad***, ***pod***[1], ***pred***.

Lit.: Skok I: 316.

kôd[2] *m* 1. 'sustav znakova kojim se oblikuje poseban jezični izraz'; 2. 'šifra'

Posuđeno preko njem. *Kode* ili eng. *code* iz fr. *code* 'ključ, šifra', starije 'zakonik, kodeks'. Francuska je riječ posuđena iz lat. *cōdex* 'knjiga, popis', v. ***kodeks***.

Lit.: Snoj 288.

kôda *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Koda*, iz tal. *coda* 'završni dio skladbe', starije 'rep' < lat. *cauda* 'rep'. Latinska je riječ postala od ie. **keh$_2$u-d-* 'odcijepiti, odsjeći', što je vjerojatno od istoga korijena koji je u ***kovati***.

kòdeks *m*

Posuđeno iz lat. *cōdex* ⟨G *-icis*⟩ 'knjiga, popis', starije i *caudex* 'panj, klada', što je izvedeno od korijena koji je u *cauda* 'rep', v. ***koda***. Prvotno je značenje lat. *caudex* 'ono što je odsječeno', a značenje 'knjiga' razvilo se jer su prve knjige činile ispisane daščice povezane tako da se mogu listati.

Lit.: Snoj 288; de Vaan 99.

kodírati

TVORBA *kodírānje*

Posuđeno iz njem. *kodieren*, što je iz fr. *coder*, a to je izvedeno od *code* 'ključ, šifra', v. ***kod***[2].

koeficijent *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Koeffizient*, eng. *coefficient*, fr. *coefficient*). Riječ je složena od lat. *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *efficiēns* ⟨G *-tis*⟩ 'djelatan', što je particip prezenta glagola *efficiō* 'činiti, djelovati', v. ***efikasan***.

kofēīn *m*

TVORBA *kofēīnskī*

Posuđeno iz njem. *Koffein*, što je izvedeno od eng. *coffee* 'kava', v. ***kava***.

Lit.: Snoj 288.

koherèntan *prid.*

TVORBA *koherèntnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *kohärent*, fr. *cohérent*, eng. *coherent*) iz lat. *cohaerēns* ⟨G *-tis*⟩ 'koji se drži skupa, svezan, skladan', što je particip prezenta glagola *cohaereō* 'držati se skupa'. Taj je glagol složen od *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *haereō*

'visjeti, držati se čega, hvatati se', nepoznate etimologije.

Lit.: de Vaan 278.

kohézija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kohäsion*, fr. *cohésion*, eng. *cohesion*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *cohaereō* 'držati se skupa', v. ***koherentan***.

Lit.: Chambers 187.

kòhōrta *ž*

Posuđeno iz lat. *cohors* ⟨G *-tis*⟩ 'kohorta, 1/10 legije', starije 'ograda, tor, obor', što je složeno od *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i izvedenice od ie. **g^{h}r-ti-* 'ograđeni prostor, svežanj' (skr. *hárati* 'uzima, nosi'), možda od istoga korijena koji je u *hortus* 'vrt', v. ***grad***[1].

Lit.: Snoj 289; de Vaan 123.

kojekàkav *prid.* (18. st.)

Složeno od ***koji*** i ***kakav***.

kojekàko *pril.*

Složeno od ***koji*** i ***kako***.

kojekàmo *pril.*

Složeno od ***koji*** i ***kamo***.

kojekùdā *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kojèkud* (18. st.)

Složeno od ***koji*** i *kuda*, v. ***kud, kuda***.

kojèšta *zam.* (18. st.)

Složeno od ***koji*** i ***što***, usp. ***ništa***.

kòjī *zam.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kî* (Brač, Vrgada, Senj), *kôj* (Varaždin), *koji* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъjь* (stcsl. *kъi* ⟨ž *kaja* sr *koje*⟩, rus. dijal. *кой*, polj. star., dijal. *ki* ⟨ž *ka* sr *kie*⟩), što je složeno od upitne zamjenice **kъ-*, v. ***tko***, i od odnosne zamjenice **jь* < (stcsl. *i* ⟨ž *ja* sr *je*⟩ 'onaj, on, koji', strus. *o-же vezn.* 'kako, da, zato', češ. star. *jenž* ⟨ž *jež* sr *jež*⟩ 'koji') < ie. **(h$_1$)i-* (lit. *jìs* ⟨ž *jì*⟩ 'on', lat. *īs* 'on, onaj', got. *is* 'on', stir. *é, hé* 'on', skr. *ya-*). U standardnom je hrvatskom osnova *ki* zamijenjena analoškom *koji*. Naslijeđeni oblik *ki* (s kontrakcijom samoglasnika) čuva se u dijalektima.

Lit.: Skok II: 112; Gluhak 327; Derksen 208, 260; ESSJa XIII: 176f.; Matasović 2008: 241.

kòjot *m*

Posuđeno iz eng. *coyote* 'kojot, prerijski vuk', što je posuđeno iz astečkoga jezika nahuatl *coyotl*.

Lit.: Snoj 289; Chambers 229.

kóka[1] *ž* (19. st.)

TVORBA *kókica, kókin*

Hipokoristik od ***kokoš***.

kòka[2] *ž* 'južnoamerički grm, lišće sadrži kokain' *bot. (Erythroxylon cocai)*

Posuđeno preko eng. *coca* iz šp. *coca*, što je posuđeno iz južnoameričkoga kečuanskog jezika *coca, cuca*.

Lit.: Snoj 289; Chambers 185.

kokàīn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *cocain*, njem. *Kokain*). Riječ je izvedena od eng. *coca*, v. ***koka***[2].

Lit.: Snoj 289.

kokodákati ⟨prez. *kokòdāčē*⟩

TVORBA *kokodákānje*

Izvedeno od uzvika ***kokoda (kokodak)***.

kokòdā (kokòdāk) *uzv.*

Onomatopeja glasanja kokoši. Usp. sln. *kokodâk*, češ. *kokodák*.

kòkos *m*

TVORBA *kòkosov*

Posuđeno preko njem. *Kokos-* (*Kokosnuß* 'kokosov orah', *Kokospalme* 'kokosova palma') iz port. *cocos*, što je množina od *coco* 'kokosov orah', 'lubanja, zatiljak, grimasa, strašilo' < lat. *coccum* 'koštica, jezgra'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κόκκος* 'koštica, zrno', nepoznate etimologije. U portugalskom se značenje razvilo od 'grimasa' do 'kokosov orah' zbog tri rupe na dnu kokosova oraha koje podsjećaju na lice.

Lit.: Snoj 290; REW 2009.

kòkōš *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòkọš* (Brač), *kòkōš* (Vrgada), *kokošà* (Senj), *k'okoš* (Varaždin), *kokoš, kokoša, kokoška* (RKKJ)

Postalo od psl. **kòkošь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *kokošь*, sln. *kokọ̑š*, ukr. *кокош* 'pijetao', polj. *kokosz*), što je vjerojatno izvedeno od onomatopejskoga korijena **kok-*, usp. ***koko-da (kokodak)***.

Lit.: Derksen 228; ESSJa X: 115f.; Snoj 290.

kokošínjac *m* (20. st.)

Izvedeno od *kokòšinjī* (16. st.), v. ***kokoš***.

kokòšjī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

Izvedeno od ***kokoš***. Usp. sln. *kokȏšji*, bug. *кокóuu*.

kòkōt *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòkot* (Brač), *k'okot* (Varaždin), *kokot* (RKKJ)

Postalo od psl. **kòkotъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *kokotъ*, sln. *kokȏt*, stčeš. *kokot* 'pijetao, penis'), što je vjerojatno izvedeno od onomatopejskoga korijena **kok-*, usp. ***kokoš***, ***kokoda (kokodak)***.

Lit.: Derksen 228; ESSJa X: 117f.

kòks *m*

Posuđeno iz njem. *Koks*, što je iz eng. *cokes*. Engleska je riječ množina od *coke* 'ugljen', nesigurnoga podrijetla. Može biti u vezi sa steng. *colc* 'jama', dan. *kulk* 'grlo' ukoliko je značenje preneseno od 'ugljenokop, rudarska jama' na 'ugljen'.

Lit.: Snoj 290; Chambers 188.

kòktel *m*

Posuđeno iz eng. *cocktail*, što je složeno od *cock* 'pijetao' i *tail* 'rep', dosl. 'pijetlov rep'. Eng. *cock* postalo je od pgerm. **kukkaz* (stnord. *kokkr*), onomatopejskoga postanja, usp. ***kokot***. Eng. *tail* postalo je od pgerm. **tagla-* 'rep, kosa, dlake' (stnord. *tagl* 'konjski rep', got. *tagl* 'kosa') < ie. **dok'l-*, v. ***dlaka***. Semantički razvoj 'pijetlov rep' > 'miješano alkoholno piće' nije jasan. Možda se značenje 'miješano piće' razvilo prema konjima koji se nazivaju *cocktail*, po repu koji strši tako da podsjeća na pijetlov. To su konji mješanci, pa je moguće da je značenje preneseno i na 'miješana pića (koja nisu čista alkoholna)'.

Lit.: Snoj 290; Kluge s. v. Cocktail.

kòla *sr, pl. t.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòlᵒā* (Vrgada), *kòla* (Senj), *kǫ̃la* (Varaždin), *kola* (RKKJ)

TVORBA *kôlnī* (18. st.)

Postalo od psl. **kolà* (sln. *kóla*, bug. *колá*, strus. *кола*), što je (uz *s*-osnovu *kolesa*) množina od **kolo*, v. ***kolo***.

Lit.: Skok II: 126.

kòlac *m* (14. st. Glasnik 13)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolȁc* (Brač), *kōlȁc* (Vrgada), *k'olęc* (Varaždin), *k'olęc* (Gola), *kol, kolac, kolec* (RKKJ)

Deminutivnim sufiksom *-ac* izvedeno od starijega *kol* (Belostenec), što je postalo od psl. **kolъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *kolъ*, sln. *kȏl*, rus. *кол*, polj. *kół*), a to je srodno s lit. *kuõlas* 'kolac', možda i grč. *σκῶλος* 'kolac; bodlja'. Ove su riječi izvedene od ie. korijena **kolH-* 'cijepati, sjeći', v. ***klati***.

Lit.: Skok II: 122; Derksen 231; ESSJa X: 160f.

kòlāč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolõč* 'kolut umiješan od tijesta' (Brač), *kolᵒãč* 'mornarski bijeli dvopek ili drugo kakvo jelo koje se umijesi u obliku kola' (Vrgada), *kolậč* (Varaždin), *kolač* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolačъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *koláč*, rus. dijal. *колáч*, polj. *kołacz*), što je izvedeno od **kolo*, v. ***kolo***. *Kolač* je izvorno 'tijesto u obliku kola'.

Lit.: Skok II: 126; Gluhak 327f.; ESSJa X: 118f.; Snoj 290.

kòlājna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolȏjna* (Brač), *kolᵒãjna* (Vrgada), *kǫl'ājna* (Gola), *kolajna* (RKKJ)

Posuđeno iz istriot. *kolaña* (usp. i tal. *collana* 'ogrlica'), što je izvedeno od lat. *collum* 'vrat'. Latinska je riječ vjerojatno srodna s got. *hals* 'vrat' i izvedena od ie. korijena **k^{w}elh$_{1}$-* 'okretati se', v. ***kolo***.

Lit.: Skok II: 123; Snoj 290; REW 2053; de Vaan 125.

kòlan *m* (19. st.) 'kožni pojas koji se veže konju pod trbuh i tako učvršćuje sedlo'

Posuđeno iz tur. *kolan*. Balkanski turcizam, usp. rum. *colan* 'ženski pojas', bug. *колан* 'pojas', alb. *kollan*.

Lit.: Skok II: 123.

kólati (19. st.)

TVORBA *kólānje*

Izvedeno od ***kolo***. Za razvoj značenja usp. ***kružiti***, *cirkulirati*.

kòlāž *m*

Posuđeno iz fr. *collage*, dosl. 'lijepljenje', što je izvedeno od *coller* 'lijepiti'. Taj je

glagol izveden od *colle* 'ljepilo' < vlat. *colla*, što je posuđeno iz grč. *κόλλα*, možda < ie. **kol-* (rus. *клей* 'ljepilo').

Lit.: Snoj 290.

kolèbati se (14. st. Domentijan; 15. st. Starine 22)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolīmbȁti se* (Vrgada)

TVORBA *kolèbānje*, *pokolebȁt se* (Brač), *kolèbljiv* (19. st.)

Postalo od psl. **kolěbàti (sę)* (stcsl. *kolěbati*, sln. *kolẹ̑bati*, rus. *колебáть*, polj. *kolebać, kolibać* 'ljuljati se, zibati se'). Vjerojatno u vezi s psl. **kolyxati, *kolysati* (rus. *колыхáть*, polj. *kołysać* 'kolebati', usp. i ukrštene oblike strus. *колыбатися*, sln. *kolẹ́hati (se)*), ali sufiksi nisu jasni. Standardni hrvatski oblik *kolebati* i čakavski *kolimbati* upućuju na varijantu s nazalnim samoglasnikom, **kolębati*. Dublja je etimologija nejasna. Često se navodi malo vjerojatna pretpostavka da je složeno od navodnog ekspresivnog prefiksa **ko-* i riječi izvedene od korijena koji je srodan s lit. *láibas* 'vitak, tanak', *liebas* 'tankonog', latv. *laîbs* 'tanak, slab', usp. ***libiti se***. Druga postojeća etimologija povezuje ovu riječ s **kolo*, v. ***kolo***, ali tvorba je nejasna.

Lit.: Skok II: 125; Snoj 291; ESSJa X: 129f., 164ff.; Snoj 291; Vasmer I: 605; Schütz 1968.

kòleda *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *koleda* 'novogodišnji dar' (RKKJ)

TVORBA *kolèdati* (*kolèdānje*, *kolèdār* (*koledárev*, *koledàrica*))

Postalo od psl. **kolęda* (stcsl. *kolęda*, bug. *кóледа* 'Božić', sln. *kolẹ̑da* 'božićna pjesma', rus. *колядá* 'koleda, koledna pjesma', polj. *kolęda* 'božićna pjesma, običaj čestitanja Božića obilaženjem dječaka po kućama'), što je posuđeno iz neke kslat. riječi sa značenjem 'Božić', koja je postala od lat. *kalendae* 'prvi dan u mjesecu', v. ***kalendar***. Najstarije je slavensko značenje 'obred vezan uz početak godine'. Nakon pokrštavanja Slavena, nova godina počinjala je Božićem.

Lit.: Skok II: 124; Gluhak 328; ESSJa X: 134f.; M. Matasović 2011: 97f.

koléga *m* (18. st.)

TVORBA *kolègica*

Posuđeno, možda preko njem. *Kollege* ili tal. *collega* iz lat. *collēga* 'drug u službi', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena koji je u *lēgō* 'poslati koga kao poslanika s javnim nalogom; učiniti koga legatom', v. ***delegacija***, ***legalan***. Da bi se ograničila moć i samovolja pojedinca, u manja mjesta i provincije rimska je država slala dvojicu ili više službenika jednakih kompetencija. Oni su bili *kolege*, 'suposlanici'.

Lit.: Snoj 291; de Vaan 337.

kòlēgij *m*

Posuđeno iz lat. *collēgium* 'društvo, zajednička služba; zbor, tijelo', što je izvedeno od *collēga*, v. ***kolega***.

Lit.: Skok II: 125.

kòlektīv *m*

Posuđeno iz rus. *коллектúв*, što je poimenični pridjev posuđen iz fr. *collectif* 'zajednički' < lat. *collectīvus* 'skupljen zajedno'. Latinski je pridjev izveden od participske osnove glagola *colligō* 'sabrati, skupiti, sastaviti' koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *legō* 'brati, sabirati, skupljati; čitati', v. ***lekcija***.

Lit.: Snoj 291.

kolektivizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *collectivization*, fr. *collectivisation*). Riječ je tvorena prema rus. *коллектúв*, v. ***kolektiv***.

kòlektor *m*

TVORBA *kòlektorskī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *collector*, njem. *Kollektor*, fr. *collecteur*). Riječ je neoklasična izvedenica od participske osnove glagola *colligō* 'skupiti', v. ***kolektiv***.

Lit.: Kluge s. v. Kollektor.

kòlera *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'olęra* (Varaždin), *kọl'ęra* (Gola), *kolera* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *cholera*, što je iz grč. *χολέρα* 'žučana bolest koja izaziva povraćanje i proljev'. Grčka je riječ možda izvedena od *χόλη* 'žuč', ili je postala od ie. **g^{h}elh$_{3}$-(e)ro-* (het. *kallar-* 'nepovoljan, zloslutan', stir. *galar* 'bolest, bol'). U oba je

slučaja polazište ie. *$*g^{h}elh_{3}$- ‘žut; žuč’, v. ***žuč***.

Lit.: Skok II: 125; Snoj 291f.; Beekes 1641; Matasović 2009: 149.

kolestèrōl *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *cholesterol*, fr. *cholésterol*). Riječ je složena od grč. *χόλη* ‘žuč’, v. ***kolera***, ***žuč***, i od *στερεός* ‘čvrst, krut’, v. ***stereo-***. *Kolesterol* je prvo pronađen u žučnim kamencima.

Lit.: HE VI: 41.

kòlhoz *m*

Posuđeno iz rus. *колхо́з*, što je složeno od početnih slova *кол(лектиⷡвное) хоз(я́йство)* ‘kolektivno gospodarstvo’. Riječ *коллектиⷡвное* je pridjev izveden od *коллектиⷡв*, v. ***kolektiv***, a *хозя́йство* imenica izvedena od *хозя́ин* ‘gospodin, gospodar, vlasnik’, strus. *хозя* ‘gospodin’, što je posuđeno iz turkijskog izvora (čuvaš. *хуҫа*, tur. *hoca*), usp. ***hodža***. *Kolhoz* je bio kolektivističko poljoprivredno gospodarstvo (u SSSR-u) koje je objedinjavalo zemlju predviđenu za veliku, uglavnom monokulturnu proizvodnju, usp. ***sovhoz***.

Lit.: Snoj 292; Vasmer III: 254.

kòliba *ž* (14. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolîba* (Brač), *kol'iba* (Varaždin), *kọl'iba* (Gola), *koliba* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolỳba* ili **kolìba* (sln. *kolíba*, češ. dijal. *koliba* ‘šator’, bug. *колиⷡба*), što je posuđeno, možda preko grč. *καλύβη* ‘koliba, kućica’, iz iste supstratne riječi kao i psl. **xalupa* ‘kućerak, trošna kućica, koliba’ (hrv. dijal. *halupa* ‘mala, niska kuća pokrivena slamom’ (Kastav), sln. *halúpa*, rus. dijal. *халýна*, polj. *chałupa*), možda i **xlěvъ*, v. ***hlijev***.

Lit.: Skok II: 124; ESSJa VIII: 15ff., X: 162f.; Snoj 292; Beekes 628; Matasović 2013; Vasmer 1944: 79.

kòlibrić *m*

Posuđeno preko njem. *Kolibri* iz fr. *colibri*. Riječ je u francuski dospjela preko francuskih naseljenika na Karipskom otočju i vjerojatno potječe iz jezika domorodaca.

Lit.: Kluge s. v. Kolibri.

kolíca *sr, pl. t.* (18. st.)

Deminutiv od ***kola***.

količìna *ž* (17. st.)

Izvedeno od ***kolik***. Vjerojatno kalk prema lat. *quantitas*, v. ***kvantiteta***.

kòličnīk *m* (19. st.)

Izvedeno od *količan*, što je pridjev izveden od ***kolik***. Kalk prema lat. *quotus, quotiens*, v. ***kvota***, ***kvocijent***.

kòlijēvka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòlijepka* (16. st.), *kolibka* (u rječnicima od 16. st.)

Postalo od psl. **kolěbъka* (bug. *колéбка*, stpolj. *kolebka*, dluž. *kólebka*), što je izvedeno od **kolěbati*, v. ***kolebati se***. Za promjenu *b* > *v* ispred *k* usp. ***zipka***.

Lit.: Skok II: 125; ESSJa X: 130f.

kòlik *zam.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolîk* (Brač, Vrgada), *kulîk* (Senj), *kòlkī* (Lika), *kolik* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolikъ* (sln. *kọ́lik*, rus. dijal. *колькóй*, *кóлький*, češ. *kólik*), što je u vezi s grč. *πηλίκος* ‘koliko velik?, koliko star?’, lat. *quālis* ‘kakav’ (bez sufiksa **-ko-*) < ie. **$k^{w}eh_{2}li$-*. Od istog su praoblika možda lit. *kelì* ‘koliko’, psl. **kolь*, **koli pril. vezn.* ‘koliko’ (hrv. star. *kol, koli, kolje* ‘kolik, koliko’ (15. st.), stcsl. *koli* ‘kad’, sln. *kọ̑li* ‘kako, koliko’, rus. dijal. *кóли*). Na vokalizam baltoslavenskih riječi utjecala je zamjenica **$k^{w}e$-*, **$k^{w}o$-*, v. ***tko***.

Lit.: Skok II: 113f.; Derksen 229; ESSJa X: 85f., 135f.

kòliko *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kulîko* (Senj), *kul'ikọ* (Gola)

Postalo od psl. **koliko* (stcsl. *koliko*, sln. *kọ̑liko*, rus. star. *колико, колько*, češ. *koliko*), što je izvedeno od **kolikъ*, v. ***kolik***.

Lit.: ESSJa X: 135f.

kòlineāran *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *kollinear*, eng. *collinear, colinear*, fr. *colinéaire*). Riječ je izvedena od lat. *collīneō* ‘upraviti, uperiti, postaviti u ravnu liniju’, što je složeno od *con-*, v. ***ko-***, ***kom-***, ***kon-***, i *līneō* ‘uravniti’. Taj je glagol izveden od *līnea* ‘lanena nit, crta, potez’, v. ***linija***.

kòliti ⟨prez. *kòlīm*⟩ (18. st.) ‘cijepati’

DIJALEKTI I POTVRDE *k'oliti* (Varaždin), *koliti, kọliti* (RKKJ)

Izvedeno od starijega *kol* 'kolac' < psl. **kolъ*, v. ***kolac***. Prvotno bi značenje bilo 'cijepati kolce'. Slične izvedenice nalazimo u rus. dijal. *колúть* 'sjeći, cijepati', glužˇ. *kolić* 'sjeći, cijepati', sln. *kolīti* 'postavljati kolce'. Zbog tvorbe je manje vjerojatno da je *koliti* izravno izvedeno od **kolti*, v. ***klati***.

Lit.: Skok II: 91f.; ESSJa X: 136f.

kôlnīk *m* (12. st. Daničić; 14. st. Glasnik 15; 17. st.)

Izvedeno od *kolni*, v. ***kola***.

kòlo *sr* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolȍ, kòlo* (Brač), *kòlo* (Vrgada, Senj), *k'olo* (Varaždin), *k'olọ* (Gola), *kolo* (RKKJ) ⟨mn. *kolesa*⟩ (Vramec)

Postalo od psl. **kòlo* ⟨G **kolese* a. p. *c*⟩ 'kotač' (stcsl. *kolo* ⟨G *kolese, kola*⟩, sln. *kolọ̑* ⟨G *kolẹ̑sa*⟩, rus. *колесó*, polj. *koło*) < ie. **k^{w}elh$_{1}$-* (lit. *kãklas* 'vrat', latv. *kakls* 'vrat, grlo', stprus. *kelan* 'kotač', skr. *cakrá-* 'kotač, kolo', grč. *κύκλος* 'krug, kolut, kotač', steng. *hwēol* 'kotač'). Riječ je u baltoslavenskome *s*-osnova, usp. latv. *duceles mn.* 'dvokolica', analogijom prema psl. **oje* ⟨G **ojese*⟩ 'rudo, poluga na kolima' (sthrv. *óje*, sln. *ojẹ̑* ⟨G *ojẹ̑sa*⟩, rus. *вое*, polj. dijal. *oje*).

Lit.: Skok II: 126f.; Gluhak 329; Derksen 229; ESSJa X: 141ff.

kòlodvōr *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *kọl'odvọr* (Gola), *kolodvor* (RKKJ)

TVORBA *kòlodvōrskī*

Složeno od ***kolo*** i ***dvor***. Djelomični kalk prema njem. *Bahnhof*, usp. i mađ. *pályaudvar*.

kolòkvīj *m* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Kolloquium* iz lat. *cŏlloquium* 'razgovor', što je izvedeno od *colloquor* 'razgovarati'. Lat. je riječ složena od *con-* 's', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *loquor* 'govoriti', v. ***elokvencija***.

Lit.: Snoj 294.

kòlōn (kòlon)[1] *m* 1. 'u antičkoj retorici, dio rečenice spojen jednim ritmičkim akcentom'; 2. 'u interpunkciji, dvotočka'

Posuđeno preko lat. *cōlon* 'član, dio, ud; dio rečenice' iz grč. *κῶλον* 'ud, član', nejasne etimologije. Možda u vezi s korijenom koji je u ***član***, ***koljeno***, pri čemu bi dugo *ō* u grčkom moglo biti preuzeto iz zbirne imenice, ie. **k^{w}ōlh$_{2}$-*.

Lit.: Beekes 813.

kòlōn (kòlon)[2] *m* 'debelo crijevo'

Posuđeno preko lat. *cōlon* 'debelo crijevo' iz grč. *κόλον*, nepoznate etimologije. U mlađem se grčkom ova riječ ukrstila s *κῶλον* 'član, ud', v. ***kolon***[1].

Lit.: Beekes 739.

kolóna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolộna* 'ukrasni stup potpornjak' (Brač), *kolȍna* (Vrgada), *kol'ona* (Varaždin), *kolona* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Kolonne* iz fr. *colonne* (ili tal. *colonna*) < lat. *columna* 'stup, potporanj', v. ***kolumna***. U romanskim su se jezicima razvila značenja 'stupac, okomit redak' i 'vojnička formacija u obliku stupa' > 'vojnička kolona', odakle je značenje preneseno i na 'kolona vozila' i sl.

Lit.: EWD 879; Snoj 294.

kòlōnija *ž* (16. st.)

Posuđeno iz lat. *colōnia* 1. 'imanje, seoski posjed'; 2. 'naseobina, naselje, kolonija', što je izvedeno od *colōnus* 1. 'težak, zakupnik'; 2. 'naseljenik, stanovnik', a to je izvedeno od *colō* 'obrađivati zemlju; boraviti, stanovati' < ie. **k^{w}elh$_{1}$-* 'ići okolo, okretati se' (skr. *cárati* 'kretati se, hodati', grč. *πέλομαι* 'postati, biti', alb. *sjell* 'donijeti, dovesti; okrenuti (se)'). Isti se korijen nalazi i u hrv. ***kolo***.

Lit.: Snoj 294; de Vaan 125.

kolonijalìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *colonialism*, njem. *Kolonialismus*, fr. *colonialisme*). Riječ je neoklasična izvedenica od lat. *colōnia*, v. ***kolonija***, po uzoru na slične izvedenice, usp. ***imperijalizam***.

kolonizácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *colonisation*, njem. *Kolonisation*, fr. *colonisation*). Riječ je izvedena od eng. *colonize*, v. ***kolonizirati***

kolonizirati

TVORBA *kolonìzātor*

Posuđeno preko njem. *kolonisieren* iz eng. *colonize*, što je izvedeno od lat. *colōnia*, v. ***kolonija***.

kòloplēt *m* (19. st. Karadžić 'preslica')

Složeno od ***kolo*** i ***plesti***.

koloratúra *ž* 'u solističkom pjevanju, poljepšavanje melodijske linije efektnim ukrasima koji se izvode'

Posuđeno iz tal. *coloratura*, što je izvedeno od *colorare* 'bojati' < lat. *colōrō*, što je izvedeno od *color* 'boja', v. ***kolorist***.

Lit.: DEI 1020.

kolòrist *m*

TVORBA *kolòristica*, *kolorìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *coloriste*, tal. *colorista*, eng. *colorist*). Riječ je izvedena od lat. *color* 'boja' < ie. **k'el-es-* 'pokrov, navlaka, omot' (skr. *śáras-* 'kožica na mlijeku', stvnj. *hulis(a)* 'omotač, ljuska').

Lit.: Chambers 191; de Vaan 126.

kòlos *m* (19. st.) 1. 'kip ili predmet iznimne veličine'; 2. 'osoba natprosječne veličine; div, gorostas'

Posuđeno preko lat. *colossus* 'gorostasan kip, gorostas, kolos' iz grč. *κολοσσός*, vjerojatno predgrčkoga podrijetla. Najpoznatiji *kolos* je *Kolos s Rodosa*, brončani kip boga Helija, visok 30-ak metara koji je raširenih nogu stajao na dva postolja na ulazu u luku Rodos i ubraja se u Sedam svjetskih čuda staroga vijeka.

Lit.: Snoj 295.

kòlosālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *kolossal*, eng. *colossal*, fr. *colossal*). Riječ je izvedena od lat. *colossus*, v. ***kolos***.

kòlosijēk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolosêk* (Varaždin), *kolosek* (RKKJ)

Složeno od ***kolo*** i ***sjeći***.

kolòtūr *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *kolòtūrje* 'kombinacija užadi i kolotura koji smanjuju silu potrebnu za dizanje tereta' (19. st. Šulek), *kolòtūrnīk* 'sustav kolotura za prijenos energije; koturača' (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***kolo*** ili ***kolut***, po uzoru na ***kotur***.

Lit.: Skok II: 126.

kolòvođa *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'olovoža*, *kolovoga* (RKKJ)

TVORBA *kolòvođica* (Karadžić)

Složeno od ***kolo*** i ***voditi***. Usp. sln. *kolovôdja*, polj. rijetko *kołowódz*.

Lit.: Skok II: 126; ESSJa X: 148.

kòlovōz *m* (14. st. 'put kojim idu kola'; 17. st. 'mjesec august')

DIJALEKTI I POTVRDE *k'olovos* (Varaždin), *kolovoz* (RKKJ)

Složeno od ***kolo*** i ***voziti***. Osmi mjesec kalendarske godine naziv je dobio po tome što se poslije žetve žito vozi na kolima.

Lit.: Skok II: 126; ESSJa X: 149f.

kòlovrāt *m* (16. st.) 'sprava za predenje' *zast., etnol.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kòlovrat* (Senj), *kolôvrat* (Varaždin), *kọl'ovrat* (Gola), *kolovrat* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolovortъ* (sln. *kolôvrat*, rus. *коловорóм*, polj. *kołowrót, kołowrot*), što je složeno od **kolo*, v. ***kolo***, i korijena koji je u ***vrtjeti***, ***vratiti***, usp. ***vrat***.

Lit.: Skok II: 126; ESSJa X: 149.

kòlumna *ž* (19. st.)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kolumne*, eng. *column*) iz srlat. *columna* 'stupac teksta', kl. lat. 'stup, potporanj', što je možda izvedeno od *columen* 'vrh, sljeme, zabat, potporanj' < ie. **kelH-men-* (stsas. *holm* 'brdo'), a to je izvedenica od **kelH-* 'uzdizati se', v. ***ekscelencija***. Druga je mogućnost da je *columna* u vezi s lat. *culmus* 'stabljika', v. ***slama***. Moguće je i da su se ukrstili korijeni iz *culmus* i *columen*.

Lit.: Kluge s. v. Kolumne; de Vaan 127.

kolùmnist *m*

TVORBA *kolùmnistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kolumnist*, eng. *columnist*). Riječ je izvedena od ***kolumna***.

kòlūt *m* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od ***kolo*** rijetkim sufiksom *-ut*.

Lit.: Skok II: 126 Snoj 295.

kolùtati (19. st. Karadžić 'igrati se bacanjem koluta')

Izvedeno od ***kolut***.

kolùtićav *prid.*

Izvedeno od *kolutić*, v. ***kolut***.

kolùtićavac *m* 'koljeno beskralješnjaka' *zool. (Annelida)*

Izvedeno od ***kolutićav***. Djelomični kalk prema lat. nazivu *annelida*.

kòljāč *m* (19. st.)

TVORBA *koljàčica*

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***klati***.

kôlje *sr, zb.* (17. st.)

Izvedeno od *kol*, v. ***kolac***.

kòljeno *sr* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kolîno* (Brač, Vrgada), *kolȅno* (Senj), *kol'ęno* (Varaždin), *kolěno* (ŽK), *koleno* (RKKJ)

Postalo od psl. **kolě̀no* (stcsl. *koléno*, sln. *kolę́no*, rus. *колéно*, polj. *kolano*), srodno s lit. *kẽlis*, latv. *celis*. Dublja etimologija nije sigurna. Možda je izvedeno od ie. **k^{w}elh$_{1}$-* 'okretati', v. ***kolo***, za tvorbu usp. psl. **polě̀no* 'klada, cjepanica' (hrv. dijal. *polẽno* 'komad drveta' (Cres), *poleno* 'cjepanica koja gori' (RKKJ), sln. *polę́no*, rus. *полéно*, polj. *polano*), što je izvedeno od korijena koji je u ***paliti***. Druga je mogućnost da je izvedeno od ie. korijena **kelH-* 'ustati, dići', v. ***klanac***.

Lit.: Skok II: 129f.; Gluhak 329f.; Derksen 228; ESSJa X: 132ff.; Snoj 291.

kòm *m* (17. st.) 'ostatak od iscijeđenoga voća, koji se vrenjem priprema za pečenje rakije, drop'

Riječ je posvjedočena i u bug. *кóмина* 'kom', češ. *kominy* 'kom'. Uspoređuje se s rus. *ком* 'gruda', lit. *kamuolỹs* 'klupko', latv. *kams* 'gruda'. Glagolski korijen mogao bi biti posvjedočen u lit. *kamuoti* 'mučiti', arm. *kamel* 'stiskati', a značenjski razvoj bio bi od 'stiskati' prema 'tiještiti', 'oblikovati u grudu', v. ***čest***[2]. Veza s grč. *κώμυς* ⟨G *-υθος*⟩ 'svežanj, snop' manje je vjerojatna. Druga je mogućnost da je *kom* u vezi s ***komuška***. Prvotno značenje moglo je biti 'ljuska' tj. 'ono što se čisti, ono što se uklanja'. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Skok II: 130f.; ESSJa X: 179f.; BER II: 572; Pokorny 555.

kòma *ž*

Posuđeno iz grč. *κῶμα* 'duboki san', nesigurne etimologije. Tradicionalno se izvodi od ie. **k'ōy-mn-*, korijena koji je u grč. *κεῖμαι* 'ležati', ali dugo je *ō* neočekivano, v. ***civil***, ***sijeno***.

Lit.: Snoj 295.

kòmād *m* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòm^{o}ād* (Vrgada), *kòmad* (Senj), *komât* (Varaždin), *kòmad* (bački Hrvati), *komad* (RKKJ)

TVORBA *komàdić* (18. st.), *kọmad'īč, kọmač'ọ̄k* (Gola)

Posuđeno iz grč. *κομμάτιον* 'komad, mali dio', što je deminutiv od *κόμμα* 'udarac, otisak; ono što je odrezano, komad', a to je izvedeno od *κόπτω* 'udarati' < ie. **kop-*, v. ***kopati***. Završno *-d* (umjesto *-t*) u standardnom hrvatskom posljedica je krive analize nominativa *komat* kao *komad* u govorima u kojima su završni suglasnici obezvučeni. Riječ postoji i u bug. *комám*, arum. *cumată* 'komad kruha'.

Lit.: Skok II: 132; Gluhak 330; Snoj 295; Vasmer 1944: 80.

kòmānda *ž* (18. st.)

Posuđeno preko njem. *Kommando* iz fr. *commande* (usp. i tal. *commando*), što je izvedeno od *commander* 'zapovijedati, upravljati' < vlat. **commandare* (kl. lat. *commendō*). Latinska je riječ složena od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *mandō* 'naložiti, povjeriti komu što da obavi', dosl. 'staviti u ruku', što je složeno od *manus* 'ruka', v. ***manualan*** i *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati', v. ***dati***.

Lit.: Skok II: 132; Snoj 296.

komàndant *m* (19. st.)

TVORBA *komàndantica*

Posuđeno preko njem. *Kommandant* iz fr. *commandant* (usp. i tal. *comandante*), što je izvedeno od *commander*, v. ***komanda***.

komárac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *komõr, komõrȁc* (Brač), *kòmarica* (Vrgada), *kumãrac* (Senj), *komậr, komãręc* (Varaždin), *komar* (RKKJ)

Postalo od **komarьcь* (sln. *komárec* (Plet.), bug. *комáрец*), što je izvedeno od **komarъ* (hrv. star. *kòmār* (16. st.), csl. *komarъ* (Mikl.), sln. *komár*, rus. *комáр*, polj. *komar*). Dublja etimologija nije sigurna. Obično se izvodi od ie. korijena **kem-* 'zujati' (stprus. *camus* 'bumbar', lit. *kamãnė, kamìnė* 'divlja pčela', njem. *Hummel* 'bumbar', usp. i rus.

шмель, polj. *czmiel* 'bumbar', možda i hrv. star. *čmolj* 'crv', v. ***pčela***).

Lit.: Skok II: 132; Gluhak 330; ESSJa X: 169ff.; Snoj 296.

kòmārča *ž* (16. st.) 'morska riba, orada' *zool. (Sparus aurata)*

Riječ nejasne etimologije. Možda je izvedena od neke neposvjedočene dalmatoromanske riječi koja je posuđena iz grč. *κομαρίς* 'vrsta ribe' (nepoznate etimologije). Takva je pretpostavka, naravno, posve spekulativna.

Lit.: Skok II: 132; Vinja II: 93; Beekes 742.

kòmbajn *m* 'stroj za više mehaniziranih radnji u poljoprivredi i rudarstvu' *tehn.*

Posuđeno iz eng. *combine* (skraćeno od *combine harvester* 'kombinirani sakupljač'). Engleski je pridjev *combine* 'kombiniran' postao od glagola *combine* 'kombinirati', koji je posuđen iz fr. *combiner*, v. ***kombinirati***.

Lit.: Snoj 296.

kòmbi *m*

Posuđeno iz njem. *Kombi*, što je skraćeno od *Kombinationskraftwagen* 'kombinirano vozilo', v. ***kombinacija***. Njemački se naziv odnosi na tip vozila koji se u hrvatskom naziva *karavan*.

Lit.: Snoj 296.

kombinácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kombination*, eng. *combination*, fr. *combination*). Riječ je izvedena od kslat. *combīnō*, v. ***kombinirati***.

kombìnāt *m* 'spoj poljoprivrednih i industrijskih poduzeća raznih proizvodnih grana u kojem jedna poduzeća proizvode sirovine, a druga ih prerađuju'

Posuđeno iz rus. *комбинáт*, što je izvedeno od kslat. *combīnō*, v. ***kombinirati***.

kombinírati

Posuđeno preko njem. *kombinieren* i fr. *combiner* iz kslat. *combīnō* 'spojiti, složiti', što je složeno od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena koji je u lat. *bīnī* 'po dva', v. ***bi-***.

Lit.: Snoj 296f.

kòmēdija *ž* (16. st.)

Posuđeno, možda preko tal. *comedia*, iz lat. *comoedia*, što je posuđeno iz grč. *κωμῳδία*, a to je složeno od *κῶμος* 'veselo društvo, povorka u čast Dionizija, veselje, gozba', v. ***komičan***, i od *ᾠδή* 'pjesma', v. ***oda***.

Lit.: Snoj 297.

komediògraf *m*

TVORBA *komediògrafkinja*

Složeno od ***komedija*** i *-graf*, v. ***-graf, -grafija***.

komemorácija *ž* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Kommemoration* iz lat. *commemorātiō* 'prisjećanje', što je izvedeno od *commemorō* 'prisjetiti se'. Lat. je riječ složena od *con-* 's', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *memorō* 'sjetiti se; pamtiti', v. ***memorija***.

Lit.: Snoj 297.

komèntār *m*

Posuđeno preko njem. *Kommentar* iz lat. *commentārius* 'spis, nacrt; bilješke, zapisnik', što je izvedeno od glagola *commentor* ⟨inf. *commentari*⟩ 'promisliti, promozgati; promozgano napisati, sastaviti', v. ***komentirati***.

komèntātor *m*

TVORBA *komèntātorica*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Kommentator*, iz lat. *commentātor* 'izumitelj, izlagač; tumač', što je izvedeno od glagola *commentor* 'promisliti', v. ***komentirati***.

komentírati

Posuđeno preko njem. *kommentieren* iz lat. *commentor* ⟨inf. *commentārī*⟩ 'promisliti, promozgati; promozgano napisati, sastaviti', što je izvedeno od participske osnove glagola *comminiscor* ⟨ptcp. *commentus*⟩ 'izmisliti, izmišljati, izumjeti'. Taj je glagol složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i od korijena koji je u *mēns* ⟨G *mentis*⟩ 'um', v. ***mentalni, pamet***.

Lit.: Snoj 297.

komèsār *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st. Mon. croat.)

TVORBA *komesárev, komèsārskī*

Posuđeno iz tal. star. *commessario* < kslat. *commissārius*, što je izvedeno od participske osnove glagola *committō* 'predati, prepustiti, povjeriti', v. ***komisija***.

Lit.: Skok II: 133; DEI 1031, 1032.

komèšati se (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *komẽšati sę* (Varaždin), *kọmẽš'ati se* (Gola), *komèšat se* 'ići u svim smjerovima' (bački Hrvati)

Riječ nepoznate etimologije. Možda izvedeno od ***miješati*** prefiksom *ko-* prema ***kolebati se***, usp. ***kovitlati***, ali kratko *e* u korijenu nije jasno.

Lit.: Skok II: 133.

kòmēt *m*

Posuđeno preko njem. *Komet* iz lat. *comētes*, *comēta*, što je iz grč. *κομήτης (ἀστήρ)* 'komet, zvijezda repatica', dosl. 'dugokosa zvijezda'. Grč. pridjev *κομήτης* 'dugokos, dugovlas' izveden je od *κόμη* 'kosa, vlasi'; ta grčka riječ možda je izvedena od ie. korijena **kem(H)-* 'pokriti' (stvnj. *hemidi* 'košulja', steng. *homa* 'pokrivalo, odijelo'), usp. ***kuća***.

Lit.: Skok II: 133; Snoj 297; Beekes 743.

kòmičan *prid.*

Izvedeno od *kòmika* (usp. i njem. *komisch*), što je posuđeno iz grč. *κωμικός* 'koji se odnosi na komediju, komičan', a to je izvedeno od *κῶμος* 'veselo društvo, povorka u čast Dionizija, veselje, gozba', nejasne etimologije.

Lit.: Beekes 814.

kòmičār *m*

TVORBA *kòmičārev*, *kòmičārka*

Izvedeno od *komika*, v. ***komičan***.

komìsija *ž* (19. st.)

TVORBA *komìsījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kommission*, iz lat. *commissio*, što je izvedeno od participske osnove glagola *committō* 'predati, povjeriti, prepustiti', koji je složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *mittō* 'poslati, pustiti', v. ***misija***, ***misa***.

Lit.: Skok II: 133; Snoj 297; EWD 884f.

komìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Komitee* i fr. *comité* iz eng. *committee*, što je izvedeno od *commit* 'izvršiti, učiniti, obvezati se'. Taj je eng. glagol posuđen iz lat. *committō*. u značenju 'počiniti', v. ***komisija***.

Lit.: Snoj 297; Kluge s. v. Komitee.

komòda *ž*

Posuđeno preko njem. *Kommode* iz fr. *commode*, što je poimeničeni ženski rod pridjeva *commode* 'ugodan, pogodan' < lat. *commodus* 'primjeren, zgodan, udoban'. Latinska je riječ složena od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *modus* 'mjera', v. ***moda***. Francuska se riječ prvotno odnosila na 'prikladan, priručan komad namještaja'.

Lit.: Snoj 298.

komòdōr *m* 'zapovjednik sastava brodova'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *commodore*, fr. *commodore*, tal. *commodòro*, njem. *Kommodore*). Riječ se proširila preko engleskoga, kamo je dospjela preko nizozemskog iz fr. *commandeur* 'zapovjednik, kapetan'. Ta je franc. riječ izvedena od *commander* 'zapovijedati, upravljati', v. ***komanda***. Pojam *komodora* nastao je u nizozemskoj mornarici potkraj 17. st. i označavao je časnika koji je zapovijedao skupinom brodova, a nije imao čin admirala.

Lit.: etymologiebank s. v. commandeur; Chambers 195.

kòmora *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kãmara* (Brač), *komôra* (Varaždin), *komora* (RKKJ)

Rana posuđenica preko balk. lat. iz grč. *καμάρα* 'prostor sa svedenim stropom, soba', nesigurne dublje etimologije. Možda posuđenica iz nekog istočnog jezika. Oblici s *-a-* posuđeni su preko talijanskog i njegovih dijalekata, usp. ***kamera***.

Lit.: Skok II: 24; Snoj 298; Beekes 630.

kòmōrnīk *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Izvedeno od ***komora***.

kòmotan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòmodan* (Senj), *komõtęn* (Varaždin)

TVORBA *kòmotnōst*

Posuđeno preko njem. *kommod* iz fr. *commode* 'ugodan, udoban', v. ***komoda***.

kompànija *ž*

Posuđeno preko eng. *company* iz fr. *compagnie* 'veća skupina ljudi, društvo' < vlat. **compania* 'društvo'. Latinska je riječ složena od *com-* 's-', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *panis* 'kruh'.

Lit.: Snoj 298; REW 2092.

komparácija *ž*

Posuđeno iz lat. *comparātio* 'usporedba', što je izvedeno od participske osnove glagola *comparō* 'usporediti', v. ***komparirati***.

kòmparatīv *m*

Posuđeno iz lat. *comparātīvus (gradus)* 'usporedan (stupanj)', što je izvedeno od participske osnove glagola *comparō* 'usporediti', v. ***komparirati***.

komparírati

Posuđeno preko njem. *komparieren* i fr. *comparer* iz lat. *comparō* 'usporediti; staviti u parove', što je izvedeno od pridjeva *compār* 'jednak, drug, sudrug'. Taj je pridjev složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *pār* 'jednak, ravan', v. ***par***.

kòmpas *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ompas* (Varaždin), *kompas* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Kompaß* iz tal. *compasso* 'šestar, magnetna igla', što je izvedeno od *compassare* 'obilaziti sa svih strana, odmjeriti' < vlat. **compassāre*. Latinska je riječ složena od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *passus* 'korak', v. ***pasus***.

Lit.: Snoj 298.

kòmpatibīlan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *kompatibel*, eng. *compatible*, fr. *compatible*). Riječ je izvedena od fr. *compatir* 'suosjećati, slagati se, podnositi' < lat. *compatior* 'patiti zajedno s, suosjećati', što je složeno od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *patior* 'trpjeti, podnositi', v. ***pasija***.

Lit.: Kluge s. v. kompatibel.

kompenzácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kompensation*, fr. *compensation*) iz lat. *compensātiō*, što je izvedeno od glagola *compensō* 'izravnati', a to je složeno od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena glagola *pendō* 'težiti', v. ***pedalj***.

Lit.: Kluge s. v. kompensieren.

kompìlātor *m*

TVORBA *kompìlātorskī*

Posuđeno iz lat. *compīlātor*, dosl. 'kradljivac (o književnoj krađi)', što je izvedeno od *compīlō* 'grabiti, pljačkati, pokrasti', v. ***kompilirati***.

kompilírati

Posuđeno preko europskih jezika njem. *kompilieren* i fr. *compiler* iz lat. *compīlō* 'grabiti, pljačkati, pokrasti' nejasne etimologije.

Lit.: Kluge s. v. Kompilation.

kòmpjutor *m*

TVORBA *kòmpjutorskī*

Posuđeno iz eng. *computer* (usp. i njem. *Computer*), što je izvedeno od *compute* 'računati', a to je, preko fr. *computer*, posuđeno iz lat. *computō* 'izračunati'. Latinska je riječ složena od **com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *putō* 'misliti, smatrati', starije 'čistiti (rezanjem), obrezivati, kresati (grane)' < ie. **ph₂u-to-* od korijena **peh₂w-* (lat. *pavīō* 'udariti', grč. *παίω* 'udariti, sjeći', možda i lit. *piáuti* 'piliti, rezati'), usp. ***amputirati***. U standardnom je hrvatskom sufiks *-er* preobličen prema latinskom sufiksu za tvorbu vršitelja radnje *-tor*, usp. ***motor***.

Lit.: Kluge s. v. Computer; de Vaan 502; Chambers 200.

kompjutorizírati

Posuđeno iz njem. *computerisieren*, što je izvedeno od *Computer*, v. ***kompjutor***.

kòmpleks *m*

TVORBA *kòmpleksan*

Posuđeno iz njem. *Komplex*, što je poimeničeni pridjev posuđen iz lat. *complexus*. Latinska je riječ particip perfekta glagola *complector* 'obuhvatiti, obujmiti', koji je složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *plectō* 'plesti' < ie. **plek'-t-*, v. ***plesti***.

Lit.: Snoj 299; de Vaan 472.

kòmplementāran *prid.*

Posuđeno preko njem. *komplementär* iz fr. *complémentaire* 'dopunski', što je izvedeno od *complément* 'dopuna' < lat. *complēmentum*. Latinska je riječ izvedena od glagola *compleō* 'ispuniti, napuniti', v. ***komplet***. *Komplementarne* su boje one koje se optički nadopunjuju. *Komplementarna* su dva kuta čiji je zbroj 90°.

Lit.: Kluge s. v. komplementär.

kòmplet *m*

TVORBA *kòmpletan*

Posuđeno iz njem. *Komplet*, što je poimeničeni pridjev posuđen iz fr. *complet* < lat. *complētus*. Latinska je riječ particip perfekta glagola *compleō* 'ispuniti, napuniti', koji je složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *-pleō* 'puniti' < ie. **pleh₁-*, v. ***pun***.

Lit.: Snoj 299.

komplìcīrān *prid.*

Posuđeno iz njem. *kompliziert*, što je tvoreno prema (kasnije potvrđenom) glagolu *komplizieren*, koji je posuđen iz fr. *compliquer* < lat. *complicō* 'smotati, saviti'. Latinski je glagol složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *-plicō* 'složiti, smotati, saviti', v. ***implicitan***, usp. ***kompleks***.

Lit.: Kluge s. v. kompliziert.

komplikácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Komplikation*, eng. *complication*, fr. *complication*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. *complicō* 'smotati, saviti', v. ***kompliciran***.

komplìment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *komplimẹ̑nt* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Kompliment*, iz fr. *compliment* 'izraz uljudnosti i poštovanja', što je iz šp. star. *complimiento*, prvotno 'ispunjavanje dužnosti pristojnosti' (danas *cumplimiento*). Španjolska je riječ izvedena od *cumplir* 'ispuniti' < lat. *compleō*, v. ***komplet***.

Lit.: Snoj 299.

komponènta *ž*

Posuđeno iz njem. *Komponente*, što je poimeničeni lat. particip prezenta *compōnēns* ⟨G *componentis*⟩, od glagola *compōnō* 'sastaviti, složiti', v. ***komponirati***.

Lit.: Chambers 198.

komponírati

Posuđeno preko njem. *komponieren* iz lat. *compōnō* 'sastaviti, složiti', što je složeno od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *pōnō* 'staviti, postaviti', v. ***pozicija***.

kòmpost *m*

TVORBA *kòmpostīšte*, *kompostírati*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kompost*, fr. *compost*, eng. *compost*). Izvor je stfr. *compost* 'sastavljen, miješan' < lat. *compositus* 'sastavljen, složen', što je particip perfekta lat. glagola *compōnō* 'sastaviti, složiti', v. ***komponirati***, usp. ***kompozicija***. Suvremeno značenje proširilo se iz engleskoga, gdje je riječ prvotno označavala 'miješano gnojivo'.

Lit.: Kluge s. v. Kompost; Chambers 199.

kòmpōt *m*

Posuđeno preko njem. *Kompott* iz fr. *compote* < stfr. *compost* 'složen, miješan', v. ***kompost***. Riječ je prvotno označavala 'nešto miješano, kompot od miješanog voća'.

Lit.: Snoj 299.

kompozícija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Komposition*, eng. *composition*, fr. *composition*) iz lat. *compositio* ⟨G *compositiōnis*⟩ 'sastavak, spoj', što je izvedeno od participske osnove glagola *compōnō* 'sastaviti, složiti', v. ***komponirati***.

kompòzītor *m*

TVORBA *kompòzitorica (kompòzītorica)*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kompositor*, fr. *compositeur*) iz lat. *compositor* ⟨G *compositiōnis*⟩ 'sastavljač, uređivač', što je izvedeno od participske osnove glagola *compōnō* 'sastaviti, složiti', v. ***komponirati***.

kòmpresor *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kompressor*, eng. *compressor*) iz lat. *compressor* 'onaj koji stišće', što je izvedeno od participske osnove glagola *comprimō* 'stiskati, stisnuti', v. ***komprimirati***.

komprímírati

Posuđeno preko njem. *komprimieren* i fr. *comprimer* iz lat. *comprimō* 'stiskati, stisnuti', što je složeno od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *premō* 'tiskati, gnječiti', v. ***impresija***.

kòmpromis *m*

TVORBA *kòmpromisnī*

Posuđeno iz lat. *comprōmissum* 'dogovor', što je izvedeno od participske osnove glagola *compromittō* 'uzajamno obećati (da će se pokoriti odluci suca)', koji je složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *prōmittō* 'obećati'. Glagol *promittō* složen je od prefiksa *pro-*, v. ***pro-*** i *mittō* 'slati', v. ***emitirati***.

komúna *ž*

Posuđeno preko njem. *Kommune* iz fr. *commune* < srlat. *communia*, što je poimeničeni lat. pridjev *commūnis* 'zajednički, opći'. Latinska je riječ složena od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena koji je u *mūnus* 'dužnost, služba', v. ***imun, mijena***.

Lit.: Snoj 299f.

komunìcírati

TVORBA *komunicírānje*

Posuđeno preko njem. *kommunizieren* iz lat. *commūnicō* 'dijeliti što s kim, priopćiti komu što', što je izvedeno od *commūnis* 'zajednički, opći', v. ***komuna***.

komunikácija *ž*

TVORBA *komunikácījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kommunikation*, iz lat. *commūnicātio* 'saopćivanje, podjela; razgovor', što je izvedeno od participske osnove glagola *commūnicō*, v. ***komunicirati***.

Lit.: Chambers 195.

kòmunikatīvan *prid.*

TVORBA *komunikatívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *kommunikativ*, fr. *communicatif*, eng. *communicative*). Riječ je tvorena prema lat. *communicatio*, v. ***komunikacija***.

komùnist *m*

TVORBA *komùnistica*, *komunìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kommunist*, fr. *communiste*, eng. *communist*). Riječ je tvorena prema ***komunizam***.

komunìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kommunismus*, fr. *communisme*, eng. *communism*). Riječ je tvorena prema lat. *commūnis* 'zajednički, opći', v. ***komuna***. Riječ je prvi put posvjedočena 1840. g. u djelu francuskog socijalista É. Cabeta.

Lit.: HER 597; Chambers 195.

kòmuška *ž* (18. st.) 'plod s većim brojem sjemenaka koje su odijeljene u dva pretinca, mahuna' *bot.*

DIJALEKTI I POTVRDE *komuška* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Zacijelo u vezi s hrv. dijal. *komùšina* 'ovojno lišće kukuruznog klipa', *komùšat* 'otkidati komušine s kukuruznog klipa' (Bačka), usp. i naziv za vrstu trske *komuš* '*Acorus calamus*, iđirot' (Šulek), *komuškovice* 'mahunarke' (Parčić). Budući da su ove riječi ograničene na hrvatski, malo je vjerojatno izvođenje od korijena koji je u ***kom*** ili od **kem-* 'pokrivati' (stnord. *hams* 'ljuska'), v. ***komet***. Najvjerojatnije valja poći od mađ. *kálmos* 'trska, *Acorus calamus*', ali detalji glasovne prilagodbe u hrv. nisu jasni (od lat. *calamus*).

Lit.: Skok II: 130f.

komutácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *commutation*, njem. *Kommutation*, fr. *commutation*) iz lat. *commūtātio* 'promjena', što je izvedeno od participske osnove glagola *commūtō* 'promijeniti, preokrenuti', koji je složen od *com-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *mūtō* 'mijenjati', v. ***mutirati***.

komutatívnōst *ž*

Izvedeno od *komutativan*, prema drugim europskim jezicima (usp. eng. *commutative property*, njem. *Kommutativgesetz*). Pridjev *komutativan* izveden je od osnove koja je u lat. *commūtātio* 'promjena', v. ***komutacija***.

kònac *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina) 1. 'kraj, svršetak'; 2. 'nit pamuka, svile i sl.'

DIJALEKTI I POTVRDE *konȁc* ⟨G *kǫ̑nca, koncā*⟩ (Brač), *kǫ̑nce* (Pitve, Zavala), *konȁc* ⟨G *koncā*⟩ (Vrgada), *k'onęc* (Varaždin), *konac, konec* (RKKJ)

TVORBA *kònčan* 'od konca', *končeni* (Belostenec)

Postalo od psl. **konьcь* ⟨a. p. *b*⟩ 'kraj' (stcsl. *konьcь*, sln. *kónec* 'svršetak, dijal. početak', rus. *конéц* 'svršetak, dijal. početak', polj. *koniec*), što je izvedeno od **konъ* (hrv. star. *kȍn* 'kraj (na početku i svršetku)', rus. dijal. *кон* 'početak, kraj', stčeš. *kon* 'kraj') < ie. **kon-o-*, od istoga korijena koji je u ***načeti***. Početak neke stvari (niti, područja...) gledano s druge strane je svršetak te iste stvari, odatle naizgled kontradiktorna značenja 'početak' i 'svršetak'. Usp. značenja u sln., rus. i u polj. dijal. *pirsy koniec* 'početak', *drugi koniec* 'svršetak'. U značenju 'nit' riječ je zabilježena od 13. st. (Mon. serb.).

Lit.: Skok I: 316; Derksen 232; ESSJa XI: 5f.; Snoj 301.

kònačan *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'onačni* (Varaždin), *konečni* (RKKJ)

TVORBA *kònačno*, *kònačnōst*

Postalo od psl. **konьčьnъ* (stcsl. *konьčьnъ* 'posljednji', sln. *kóncen*, rus. *конéчный* 'završan, krajnji', polj. *konieczny* 'nužan'), što je izvedeno od **konьcь*, v. ***konac***. Hrv. oblik poopćen je iz kosih padeža.

kònačīšte *sr*

Izvedeno od *kònačiti*, što je izvedeno od ***konak***.

kònak *m* (16. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùnak* (Lika)

Posuđeno iz tur. *konak* 'nastamba', što je izvedeno od glagola *konmak* 'odsjesti, biti gost'. Balkanski turcizam, usp. rum. *conac*, *conăcar*, bug. *конáк*, alb. *konak*.

Lit.: Skok II: 136f.; Stachowski 140.

koncentrácija *ž*

TVORBA *koncentrācījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Konzentration*, eng. *concentration*, fr. *concentration*), v. ***koncentrirati***.

koncèntrāt *m*

Posuđeno iz njem. *Konzentrat*, što je izvedeno od osnove koja je u *konzentrieren*, v. ***koncentrirati***.

koncèntričan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *konzentrisch*, fr. *concentrique*) iz srlat. *concentricus*, što je složeno od lat. *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i grč. *κεντρικός* 'središnji'. Grčka je riječ izvedena od *κέντρον* 'središnja točka', v. ***centar***.

koncentrírati

Posuđeno preko njem. *konzentrieren* iz fr. *concentrer* 'ujediniti u jednoj točki', što je izvedeno od *centre* 'centar, središnja točka' < lat. *centrum*, v. ***centar***, prefiksom *con-* < lat. *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***.

Lit.: Snoj 300.

kòncern *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *concern* 'udruženje više vlasnika kapitala'. Engleska je riječ posuđena iz stfr. *concerner* < srlat. *concerno* 'pripadati, ticati se', od kslat. *concerno* 'prosijavati, miješati', što je složeno od *con-* 's', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *cernō* 'razlučiti', v. ***krojiti***.

Lit.: Snoj 300; Kluge s. v. Konzern; Chambers 201.

kòncert *m*

TVORBA *kòncertnī*

Posuđeno preko njem. *Konzert* iz tal. *concerto*, dosl. 'natjecanje', što je izvedeno od *concertare* 'natjecati se, boriti se' < lat. *concertō* 'prepirati se, nadmetati se'. Latinska je riječ složena od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *certō* 'boriti se, natjecati se', što je izvedeno od participske osnove glagola *cernō* 'odlučiti (borbom), razlučiti', v. ***dekret, krojiti***. Glazbenu vrstu *koncert* karakterizira kontrast ("nadmetanje") između solističkog instrumenta i pratećeg ansambla ili između različitih skupina unutar ansambla. Od kraja 17. st. riječ označuje zajedničko sviranje solista i ansambla, odakle se razvilo i značenje 'zajednički nastup glazbenika uživo'.

Lit.: Snoj 300; HE VI: 86.

kòncīl *m*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Konzil*, iz lat. *concilium* 'sastanak', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena koji je u *calō* 'sazivati' < ie. **kelh$_1$-*, v. ***kalendar, eksklamacija***.

Lit.: HER 598; de Vaan 84f.

kònčast *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***konac*** 'nit'.

kondenzácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kondensation*, fr. *condensation*, eng. *condensation*) iz lat. *condensātio* 'zgušnjavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *condensō* 'zgusnuti', v. ***kondenzirati***.

Lit.: Chambers 203.

kondènzātor *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kondensator*, fr. *condensateur*). Riječ je izvedena od participske osnove glagola *condensō* 'zgusnuti', v. ***kondenzirati***.

kondenzírati

TVORBA *kondenzírānje*

Posuđeno preko njem. *kondensieren* i fr. *condenser* iz lat. *condēnsō* 'zgusnuti, zbiti', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *dēnsus* 'gust, čest, zbijen', a to je vjerojatno srodno s grč. *δασύς* 'gusto obrastao, kosmat', *δαυλός* 'dlakav', het. *daššu-* 'jak, težak'.

Lit.: de Vaan 167; Chambers 203.

kondiciònāl *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Konditional*, eng. *conditional*, fr. *conditionell*) iz lat. *condiciōnālis* 'pogodben, uvjetan'. Latinska je riječ izvedena od *condicio* 'pogodba, zahtjev, uvjet' (mlađe *conditio*), što je izvedeno od *condīcō* 'dogovoriti, ugovoriti', a to je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *dīcō* 'govoriti', v. ***dikcija***.

Lit.: Chambers 204.

kòndōm *m*

Posuđeno iz eng. *condom*, nepoznate etimologije. Možda je izvor tal. *guantone* 'rukavica'. Tradicionalno povezivanje s imenom navodnog londonskog liječnika *Condoma* odbačeno je jer nema dokaza da je postojao.

Lit.: Snoj 301; Mršić 165; Chambers 203.

kòndor *m zool. (Vultur gryphus, Gumnogyps caliphornianus)*

Posuđeno preko njem. *Kondor* ili eng. *condor* iz šp. *condor*, što je iz južnoameričkoga kečuanskog jezika *cuntur*.

Lit.: Chambers 204.

kondùktēr *m*

TVORBA *kondùktērka*

Posuđeno preko aust.-njem. *Kondukteur* iz fr. *conducteur*, prvotno 'vozač', što je izvedeno od *conduire* 'voziti, upravljati vozilom' < lat. *condūcō* 'skupljati, združiti', dosl. 'voditi zajedno'. Latinska je riječ složena od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *dūcō* 'voditi', v. ***inducirati***.

Lit.: Snoj 301.

konfederácija *ž*

TVORBA *konfederácījskī*

Posuđeno iz lat. *confoederātio* 'savez', što je izvedeno od *confoederō* 'ujediniti se', a to je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i glagola izvedenoga od *foedus* ⟨G *foederis*⟩ 'savez, pogodba, ugovor', v. ***federacija***.

Lit.: Chambers 204.

konferèncija *ž*

Posuđeno iz srlat. *conferentia* (usp. njem. *Konferenz*, eng. *conference*, fr. *conférence*), što je poimeničen particip prezenta lat. glagola *conferō* 'okupiti, sabrati, združiti', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *ferō* ⟨*ferre*⟩ 'nositi', v. ***brati***.

Lit.: Snoj 301.

konfigurácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *configuration*, njem. *Konfiguration*) iz lat. *configūrātio* 'postava, oblik, struktura', što je izvedeno od *configūrō* 'oblikovati iz čega ili prema čemu', v. ***konfigurirati***.

Lit.: Chambers 205.

konfigurírati

Posuđeno preko njem. *konfigurieren* i fr. *configurer* iz lat. *configūrō* 'oblikovati iz čega ili prema čemu', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i glagola izvedenog od *figūra* 'oblik, slika, prilika', v. ***figura***.

konfucionìzam *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *konfucijanìzam*

TVORBA *konfucionìstičkī*, *kònfūcijevac* (*kònfūcijēvčev*, *kònfūcijēvka*)

Izvedeno od osobnog imena *Konfucije*, lat. *Confucius* (latinizirani oblik prema kin. *Kong Fuzi* 'učitelj Kong'). *Konfucionizam* je sustav filozofskih, religijskih i političkih načela i životnih pravila koja su naučavali Konfucije (6./5. st. pr. Kr.) i njegovi sljedbenici.

Lit.: HER 600.

konglomèrāt *m*

Posuđeno preko njem. *Konglomerat* iz lat. *conglomerātum*, što je particip perfekta glagola *conglomerō* 'nagomilati, smotati u klupko, pomiješati zajedno', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i glagola izvedenog od *glomus* ⟨G *glomeris*⟩ 'klupko' < ie. **glem-* (srir. *glomar* 'uzda, brnjica', lit. *glomóti* 'obuhvatiti, zagrliti', stvnj. *klamma* 'klopka, stupica, klanac'), usp. ***klamerica***.

Lit.: Snoj 301f.; de Vaan 265.

kòngres *m*

Posuđeno iz lat. *congressus* 'sastanak', što je izvedeno od participske osnove glagola *congredior* 'zajedno ići, sastati se', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *gradior* 'ići, stupati, koračati', v. ***agresija***, ***gresti***.

Lit.: Snoj 302.

kongruènčija *ž*

Posuđeno iz lat. *congruentia* 'podudaranje, skladnost', što je poimeničeni particip prezenta glagola *congruō* 'podudarati se, slagati se, biti nalik', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i ie. **g^{h}reHu-* 'navaliti u' (grč. *ἔχραον* 'napadnut', lit. *griáuti* 'uništiti'), v. ***gruhati***.

Lit.: de Vaan 274.

kònkāvan *prid.*

Posuđeno iz lat. *concavus* 'šupalj', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *cavus*

'šupalj, izduben' < ie. **k'owh$_1$-o-* 'šupalj' (stir. *cúa* 'šupalj', grč. *κοῖλος* 'šupalj, izduben, dubok', arm. *soyz* 'šupljina', rus. *в сýе* 'uzalud'), usp. ***sujeta***.

Lit.: Snoj 303; de Vaan 101.

konkláva *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Konklave*, iz srlat. *conclave* 'zatvorena prostorija u kojoj kardinali biraju papu', što se razvilo od lat. *conclāve* 'soba koja se može zaključati', a to je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *clāvis* 'ključ', v. ***klavir***.

Lit.: Snoj 303.

kònkretan *prid.*

Posuđeno preko njem. *konkret* iz lat. *concrētus* 'srastao, zgušten', što je particip perfekta glagola *concrēscō* 'srasti se, zgusnuti se', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *crēscō* 'rasti' < **k^{w}reh$_1$-* 'postati veći, jači' (rus. dijal. *крея́ть* 'izliječiti').

Lit.: Snoj 303; de Vaan 114.

konkurèncija *ž*

Posuđeno iz lat. *concurrentia*, što je particip prezenta glagola *concurrō* 'strčati se, sastati se, sukobiti se', v. ***konkurirati***.

konkurírati

TVORBA *konkùrent* (*konkùrentica*, *konkurèntan* (*konkurèntnōst*)), *konkurèncija*

Posuđeno preko njem. *konkurrieren* iz lat. *concurrō* 'strčati se, sastati se, sukobiti se', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *currō* 'trčati', v. ***kurs***.

Lit.: Snoj 303.

konkvìstādor *m*

Posuđeno iz šp. *conquistador* 'osvajač', što je izvedeno od *conquistar* 'osvojiti' < vlat. **conquistare*, a to je izvedeno od participske osnove lat. glagola *conquirō* 'tražiti od koga, tražeći dobiti', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *quaerō* 'tražiti', v. ***inkvizicija***.

kònoba *ž* (15. st. Kastavski statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *konȍba* (Brač, Pitve, Zavala, Vrgada, Senj, Grobnik)

Rana posuđenica iz lat. *canaba* 'krčma, koliba', nepoznate etimologije. Možda posuđeno iz istoga izvora kao grč. *κάναβος* 'drveni okvir'.

Lit.: Skok II: 32; Beekes 633f.

kònobār *m* (15. st. Mon. croat. prezime; 16. st.)

TVORBA *kònobārev*, *kònobarica*

Posuđeno iz vlat. *canabārius* (usp. tal. *canovaio*), što je izvedeno od *canaba*, v. ***konoba***.

kònop *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *konȍp* (Brač, Vrgada, Senj, Vodice), *konop* (RKKJ)

Postalo od psl. **konorь* 'konoplja' (sln. *konȏp*, bug. *конóн*, rus. dijal. *кóноть*, *конóпь*, stpolj. *konoṕ*, gluž. *konop*), što je vjerojatno posuđeno iz istog supstratnog izvora kao i grč. *κάνναβις*, stvnj. *hanaf*, usp. ***konoplja***. Manje je vjerojatno da je riječ rana posuđenica iz kslat. *canapus*, *canapis* (usp. tal. *canapo*), što je varijanta od *cannabis* 'konoplja', posuđenice iz grč. *κάνναβις*. Dijalektni oblici poput *kānaf* 'konop' (Orlec), *kànava* 'konoplja' (Vrgada, Pag), *kānava* 'kudjelja' (Brač) kasnije su posuđenice iz nekog romanskog izvora.

Lit.: Skok II: 30f.; Gluhak 330; ESSJa X: 188f.; M. Matasović 2011: 140f., 249; Schuster-Šewc 611; Holzer 2011: 113.

kònopac *m* (15. st. Živ. jer. star. 1)

Izvedeno od ***konop***. Usp. i sln. *konópec*.

kònoplja *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *konopjȋca* 'konoplja' (Brač), *kon'opla* (Varaždin), *konopļa* (RKKJ)

Postalo od psl. **konopjà* (sln. *konóplja*, rus. *конопля́*, polj. *konopia*), što je kolektiv od **konorь*, v. ***konop***

Lit.: Skok II: 30; Gluhak 330; ESSJa X: 188ff.; Snoj 303; M. Matasović 2011: 249.

konotácija *ž*

TVORBA *konotácījskī*

Posuđeno iz srlat. *connotatio*, što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *notātio* 'obilježavanje', v. ***notirati***, usp. ***denotacija***.

Lit.: Kluge s. v. Konnotation.

kònotatīvan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *connotativus*, što je izvedeno od *connotatio* 'konotacija', v. ***konotacija***.

konsònant *m*

Posuđeno iz lat. *consonans (littera)*, što je particip prezenta glagola *consonō* 'oriti se, razlijegati se'. Taj je glagol složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *sonō* 'zvečati, ječati', v. ***sonant***.

konstànta *ž*

Posuđeno iz njem. *Konstante*, što je izvedeno od *konstant*, v. ***konstantan***.

Lit.: Kluge s. v. konstant.

konstàntan *prid.*

Posuđeno, eventualno preko njem. *konstant*, iz lat. *cōnstāns* ⟨G *constantis*⟩ 'postojan', što je pridjev postao od participa prezenta glagola *cōnstō* 'biti postojan, ustrajati', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *stō* 'stajati', v. ***stati***.

Lit.: Snoj 305; Kluge s. v. konstant.

konstatírati

Posuđeno preko njem. *konstatieren* i fr. *constater* iz lat. *cōnstat* 'poznato je', dosl. 'stoji čvrsto' (bezlična konstrukcija glagola *cōnstō* 'biti postojan', v. ***konstantan***).

Lit.: Kluge s. v. konstatieren; Snoj 304.

kònstitutīvnī *prid.*

Posuđeno preko njem. *konstitutiv* iz fr. *constitutif*, što je izvedeno od glagola *constituer* < lat. *constituō* 'postaviti, sagraditi, osnovati'. Latinski je glagol složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *statuō* 'postaviti, sagraditi', v. ***statut***.

konstruírati

Posuđeno preko njem. *konstruieren* iz lat. *construō* 'sagraditi, stvoriti', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *struō* 'slagati, zidati, graditi', v. ***struktura***, ***struja***.

konstrùkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *constructio* 'sklop', što je izvedeno od participske osnove glagola *construō*, v. ***konstruirati***.

kònstruktor *m*

TVORBA *kònstruktorica*, *kònstruktorskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Konstrukteur*, fr. *constructeur*, eng. *constructor*). Riječ je izvedena od lat. *construō* 'sagraditi, stvoriti', v. ***konstruirati***.

Lit.: Chambers 211f.

kòntakt *m*

Posuđeno preko njem. *Kontakt* iz lat. *contactus* 'doticaj', što je izvedeno od participske osnove glagola *contingō* 'dotaknuti, primiti', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *tangō* 'taknuti', v. ***tangenta***.

Lit.: Snoj 304.

kontaktirati

Posuđeno iz njem. *kontaktieren*, što je izvedeno od *Kontakt*, v. ***kontakt***.

kontèjner *m*

Posuđeno iz eng. *container*, što je izvedeno od glagola *contain* 'sadržavati', koji je preko stfr. posuđen iz lat. *contineō* 'zajedno držati', v. ***kontinent***.

kontìnent *m*

TVORBA *kontìnentskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Kontinent*, iz lat. *continēns* ⟨G *continentis*⟩ 'suha zemlja, kopno', što je poimeničeni particip prezenta glagola *contineō* 'zajedno držati, vezati', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *teneō* 'držati, imati' < ie. **tn-eh$_1$-* 'držati'. Isti ie. korijen nalazi se i u ***tenda***.

Lit.: Snoj 304.

kontinèntālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *kontinental*, eng. *continental*, fr. *continental*). Riječ je izvedena od ***kontinent***.

kontinùīrān *prid.*

Tvoreno prema njem. glagolu *kontinuieren* 'nastavljati se, trajati', koji je posuđen iz lat. *continuō* 'priključiti, nastaviti se bez prekida', v. ***kontinuitet***.

kontinuìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Kontinuität* iz fr. *continuité*, što je izvedeno od *continuer* < lat. *continuō* 'priključiti, nastaviti bez prekida'. Lat. je glagol izveden od pridjeva *continuus* 'neprekidan, neprekinut', koji je pak izveden od glagola *contineō* 'zajedno držati', v. ***kontinent***.

Lit.: Chambers 214.

kônto *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Konto*, iz tal. *conto* < kslat. *computus* 'račun', što je izvedeno od *computō* 'izračunati', v. ***kompjutor***.

Lit.: Snoj 305.

kontra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *contrā* 'prema, protiv, nasuprot', od starijega **kom-tero-* 'drugi od dvojice koji se susreću > suprotan', što je izvedeno od **k'om-* 's', v. ***s***.

Lit.: HER 605; de Vaan 132.

kòntrabas *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kontrabaß*, iz tal. *contrabasso*, što je složeno od *contra-* u značenju 'dubok', v. ***kontra-***, i *basso* 'nizak' < kslat. *bassus* 'nizak, debeo, gust', nejasne etimologije, možda oskičkoga podrijetla. Uspoređuje se i s grč. *βάθυς* ⟨komp. *(rijetko) βάσσον*⟩ 'dubok, visok' i grč. *πάχυς* ⟨komp. *πάσσων*⟩ 'debeo, gust'. Moguće je da je lat. riječ posuđena iz grč. *βάθυς*.

Lit.: Snoj 305; DEI 453; LEW 85.

kontrabàsist *m*

TVORBA *kontrabàsistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kontrabassist*, tal. *contrabassista*, fr. *contrebassiste*). Riječ je izvedena od ***kontrabas***.

kontracèpcija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kontrazeption*, eng. *contraception*, fr. *contraception*). Riječ je složena od lat. *contrā* 'protiv', v. ***kontra-***, i drugoga dijela lat. *conceptiō* 'začeće'. Ta je riječ izvedena od participske osnove glagola *concipiō* 'začeti', dosl. 'zahvatiti, primati u se', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *capiō* 'uhvatiti, uzeti', v. ***kabel***, ***hapati***.

Lit.: Snoj 305.

kòntrast *m*

Posuđeno preko njem. *Kontrast* iz tal. *contrasto*, što je izvedeno od *contrastare* 'biti u suprotnosti, stajati nasuprot' < lat. *contrā stāre*, v. ***kontra-***, ***stati***, ***asistent***.

Lit.: Snoj 305.

kontróla *ž*

Posuđeno preko njem. *Kontrolle* iz fr. *contrôle* 'kontrola, nadzor' < stfr. *contre-rôle*, prvotno 'proturegistar (kod orgulja) za provjeru osnovnog registra' < srlat. *contrarotulus*, što je složeno od *contrā*, v. ***kontra-***, i *rotulus* 'kotačić', izvedenica od lat. *rota* 'kotač', v. ***rotacija***.

Lit.: Snoj 305.

kontrolírati

Posuđeno preko njem. *kontrollieren* iz fr. *contrôler*, što je izvedeno od *contrôle*, v. ***kontrola***.

kontròlōr *m*

TVORBA *kontròlōrka*

Posuđeno preko njem. *Kontrolleur* iz fr. *contrôleur*, što je izvedeno od *contrôle*, v. ***kontrola***.

kontúra *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kontur* i fr. *contour*) iz tal. *contorno*, što je izvedeno od *contornare* 'obrubiti, crtati obrise, okružiti'. Tal. je glagol složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *tornare* 'vratiti se, poslati natrag' < lat. *tornō* 'okrenuti se, zaokružiti'. Lat. je glagol izveden od *tornus* 'kolac, strugalo', što je posuđeno iz grč. *τόρνος* 'kružni klinčić zaboden u drvo, s pričvršćenom uzicom za risanje kružnice', a to je izvedeno od ie. korijena $*terh_1$-, v. ***trti***.

Lit.: Kluge s. v. Kontur; Beekes 1495f.

konurbácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Konurbation*, eng. *conurbation*, fr. *conurbation*). Riječ je složena od lat. *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *urbs* 'grad', v. ***urbanizacija***, a skovao ju je škotski biolog i urbanist Patrick Geddes (1854. – 1932.).

Lit.: Chambers 215.

konvèkcija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *convection*, njem. *Konvektion*) iz lat. *convectiō* 'prevoženje, prenošenje', što je izvedeno od participske osnove glagola *convehō* 'voziti zajedno', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *vehō* 'voziti' < ie. $*weg^h$-, v. ***voziti***.

Lit.: Chambers 216.

kònveksan *prid.*

Posuđeno, eventualno preko njem. *konvex*, iz lat. *convexus* 'sveden, zakrivljen', što je pridjev postao od participa perfekta glagola *convehō* 'voziti zajedno', v. ***konvekcija***.

Lit.: Snoj 305.

konvèncija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Konvention*, eng. *convention*, fr. *convention*) iz lat. *conventiō* 'dogovor', što je izvedeno od participske osnove glagola *convenio* 'sastati se, skupiti se', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *veniō* 'doći', v. ***advent***.

Lit.: Snoj 305f.

kònvent *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Konvent*, eng. *convent*, fr. *convent*) iz lat. *con-*

ventus 'sastanak, skupština, zbor', što je izvedeno od participske osnove glagola *conveniō* 'sastati se, skupiti se', v. ***konvencija***.

Lit.: Chambers 216.

konvergèncija *ž*

TVORBA *konvergèntan*

Posuđeno iz nlat. *convergentia*, što je poimeničeni particip prezenta glagola *convergō* 'naginjati zajedno', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *vergō* 'naginjati se' < ie. **$h_2$werg-* 'okrenuti' (het. *ḫurki-* 'kotač', skr. *vṛ̥ṇákti* 'okrenuti (se)', steng. *wrencan* 'okrenuti, zavrtiti').

Lit.: de Vaan 665.

kònvoj *m* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Konvoi* iz fr. *convoi* 'pratnja', što je izvedeno od *convoyer* < vlat. **convio* 'pratiti'. Latinska je riječ složena od *con-* 's', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *viō* 'putovati', što je izvedeno od *via* 'cesta', v. ***vijadukt***.

Lit.: Snoj 306; Kluge s. v. Konvoi.

kònzērva *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *konšȇrva* 'konzervirani sok od rajčice' (Pitve, Zavala), *konzȇrva* (Senj)

Posuđeno iz njem. *Konserve*, što je izvedeno od *konservieren*, v. ***konzervirati***.

kònzervatīvan *prid.*

TVORBA *konzervatívac* (*konzervatívčev*, *konzervàtīvka*)

Posuđeno preko njem. *konservativ* iz eng. *conservative*, što je iz srlat. *conservativus* 'koji čuva (stare navike)'. Taj je pridjev izveden od participske osnove lat. glagola *conservō* 'sačuvati, zadržati', v. ***konzervirati***.

Lit.: Snoj 306; EWD 899f.

konzèrvātor *m*

TVORBA *konzèrvātorica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Konservator*, fr. *conservateur*) iz lat. *conservātor* 'onaj koji čuva, čuvar, spasitelj', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *conservō* 'sačuvati, zadržati', v. ***konzervirati***. U suvremenim jezicima značenje se specijaliziralo na 'onoga koji čuva umjetnička djela'.

Lit.: Snoj 306.

konzervàtōrij *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Konservatorium*, iz tal. *conservatorio* 'glazbena škola', što je izvedeno od *conservare* 'sačuvati, zadržati' < lat. *conservō*, v. ***konzervirati***. Prve javne glazbene škole u Italiji bile su priključene sirotištima, koja su smatrali 'ustanovama za spašavanje'. Kasnije je shvaćeno kao 'ustanova za čuvanje i promicanje glazbene kulture'.

Lit.: Kluge s. v. Konservatorium; EWD 900.

konzervírati

Posuđeno preko njem. *konservieren* iz lat. *conservō* 'sačuvati, zadržati, spasiti', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *servō* 'paziti, čuvati' < ie. **ser-*, usp. ***hrana***.

Lit.: Kluge s. v. konservieren.

kònzīlij (kònzīlij) *m*

Posuđeno iz lat. *cōnsilium* 'savjet, vijećanje, vijeće', što je izvedeno od *cōnsulō* 'vijećati, savjetovati se', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *-sulō*, od ie. korijena **selh$_1$-* 'predati, izvršiti razmjenu', v. ***slati***.

Lit.: HER 609; de Vaan 131.

konzistèntan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *konsistent*) iz lat. *consistēns* ⟨G *consistentis*⟩, što je particip prezenta glagola *consistō* 'stati, postaviti (se)', koji je složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *sistō*, v. ***asistent***, ***stati***.

Lit.: Kluge s. v. konsistent.

kônzul *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kônšul* (Brač), *konzûl* (Varaždin), *konsul, konžul* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *cōnsul*, što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *-sul*, od ie. korijena **selh$_1$-* 'predati, izvršiti razmjenu', v. ***slati***. U antičkome su Rimu dvojica *konzula* bili najviši državni službenici. Titula je isprva zacijelo značila 'savjetnik', usp. *consilium* 'savjet', v. ***konzilij***.

Lit.: Skok II: 141; Snoj 306; de Vaan 131.

konzùlāt *m*

Posuđeno iz lat. *cōnsulātus*, što je izvedeno od *consul*, v. ***konzul***.

Lit.: Chambers 212.

kònj *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kọ̀ń* (Brač), *kõń* (Vrgada), *kònj* (Senj), *kùnj* (Lika), *kôń* (Varaždin), *k'oń* (Gola), *koń, kojn, kojń* (RKKJ)

TVORBA *kònjīć* (18. st.)

Postalo od psl. **konjь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *konjь*, sln. *kònj*, rus. *конь*, polj. *koń*). Dublja je etimologija nesigurna. Vjerojatno izvedeno od istoga korijena koji je u ***kobila*** (**kob-n-jo*). Uspoređuje se također sa strus. *комонь*, češ. *komoň* 'konj', stprus. *camnet* 'konj' i možda lit. *kumẽlė* 'kobila'. Ishodište bi riječi za konja i kobilu moglo biti i vlat. *cabo* ⟨G *cabonis*⟩ 'radni konj', ali ta riječ je slabo potvrđena i tek u 7. st. U latinski je zacijelo također posuđena, možda iz nekog jezika prednje Azije (uspoređuje se hotansko-sakski *kabä* 'vrst konja'). U slavenskom bi bila očuvana osnova kosih padeža **kobn-* > **kon-*. Pomišlja se i da bi riječi za konja i kobilu bile posuđene iz keltskoga, usp. pkelt. **kanxsman-* 'korak, skok' (stir. *céimm* 'korak'), ali je s formalne točke gledišta ta pretpostavka vrlo komplicirana.

Lit.: Skok II: 142f.; Gluhak 330f.; Derksen 231f.; ESSJa X: 197f.; Matasović 2009: 189; Zsolt Simon 2005; Holzer 2011: 114.

kònjāk *m*

Posuđeno preko njem. *Kognak* iz fr. *cognac*. Piće je nazvano po mjestu *Cognac* u francuskoj pokrajini koja je poznata po proizvodnji ovoga pića.

Lit.: Snoj 302.

kònjanīk *m* (17. st.)

Izvedeno od ***konj*** rijetkim sufiksom *-anīk*.

kònjīc *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

Izvedeno od ***konj*** rijetkim sufiksom *-īc*.

kònjica *ž* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *кóнница*, što je izvedeno od *конь*, v. ***konj***. Riječ je zamijenila starije *konjaništvo*.

kònjskī *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kõnjski* (Senj), *k'oński* (Varaždin), *konski, koński, kojnski* (RKKJ)

Postalo od psl. **konjьskъ(jъ)* (stcsl. *konjьskyi*, sln. *kọ́njski*, rus. *кóнский*, polj. *koński*), što je izvedeno od **konjь*, v. ***konj***.

Lit.: ESSJa XI: 10.

konjugácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Konjugatio* iz lat. *coniugātiō* 'veza', što je izvedeno od participske osnove glagola *coniugō* 'povezati', v. ***konjugirati***.

konjugírati

Posuđeno preko njem. *konjugieren* iz lat. *coniugō* (češće *coniungō*) 'povezati', dosl. 'zajedno upregnuti', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i izvedenice od *iugum* 'jaram' < ie. **(H)yugom*, v. ***igo***. Kao gramatički termin glagol su počeli upotrebljavati kasnoantički gramatičari. Motivi za izbor ovoga termina su vjerojatno višestruki, može se odnositi na 'vezu' glagolskoga korijena i nastavka, ili na 'vezu' riječi (glagola) koji se sklanjaju na isti način.

Lit.: Snoj 302; EWD 896f.

konjùšār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *końuhar* (RKKJ)

TVORBA *konjušárev, konjušàrica*

Izvedeno od hrv. star. *kònjūh* 'čovjek koji čuva, hrani, timari konja ili konje' (15. st. Marulić) < psl. **konjuxъ* (sln. star. *konjūh*, rus. *кóнюх*, polj. *koniuch*), što je izvedeno od **konjь*, v. ***konj***.

Lit.: ESSJa X: 185f.

kònjūšnica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *końušnica* (RKKJ)

Postalo od psl. **konjušnica* (samo južnoslavenski, usp. sln. *konjúšnica*, bug. *конюшница*), što je izvedeno od **konjuxъ*, v. ***konjušar*** (usp. rus. *конюшня* 'konjušnica').

Lit.: ESSJa X: 187.

koordináta *ž*

TVORBA *koordìnātnī*

Posuđeno iz njem. *Koordinate*, što je složeno od lat. prefiksa *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *Ordinate*, v. ***ordinata***.

Lit.: Kluge s. v. Koordinate.

kôp *m* (16. st.) 'iskopano mjesto'

DIJALEKTI I POTVRDE *kộp* (Brač), *kộp* (Cerje)

Postalo od **kopъ* (usp. rus. dijal. *кол* 'iskopana rupa u zemlji', stčeš. *kop* 'gora'), što je izvedeno od **kopati*, v. ***kopati***. Hrv. *kôp* 'kopanje', *i*-osnova ž. r., neovisno je izvedeno od istoga korijena, usp. sln. *kộp* 'kopanje'.

Lit.: ESSJa XI: 28.

kòpāč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kopõč* (Brač), *kopãč* (Senj), *kopᵒãč* (Vrgada), *kopậč* (Varaždin), *kopač* (RKKJ)

TVORBA *kopàčica*

Postalo od psl. **kopačь* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *kopačь*, sln. *kopáč*, rus. dijal. *кóпач, копáч*, polj. *kopacz*), što je izvedeno od **kopati*, v. ***kopati***.

Lit.: ESSJa XI: 12f.

kòpačka *ž*

Vjerojatno posuđeno iz češ. *kopačky* 'obuća za nogomet' (usp. i sln. *kọ̑pačka*, slč. *kopačka (obuv)*), što je izvedeno od korijena koji je u ***kopati***.

Lit.: HER 610.

kopàćica *ž* 'motika kojom se kopa'

Izvedeno od ***kopati***.

kòpar *m* (17. st.) *bot. (Anethum graveolens)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍpar* (Brač), *k'opęr* (Varaždin), *kopar, koper* (RKKJ)

Postalo od **koprъ* (stcsl. *koprъ*, sln. *kọ́per*, rus. dijal. *конёр*, polj. *kopr, koper*). Možda je posuđeno iz nepoznatoga supstratnog izvora (usp. grč. *κύπειρον* 'aromatična biljka *Cyperus longus, rotundus*'). Druga je mogućnost da je biljka dobila naziv po bodljikavom lišću, te da je izvedeno od istoga korijena koji je u ***koplje***, usp. ***kopriva***. Zbog semantičkog nepodudaranja nije vjerojatno da je posuđeno iz lat. *capparis* 'kapar', v. ***kapar***. Formalno je teško izvođenje od korijena **kwep-* 'isparavati, ispuštati miris', usp. ***kipjeti***.

Lit.: Skok II: 145; Gluhak 331; Derksen 233; ESSJa XI: 26f.; M. Matasović 2011: 142; Beekes 804.

kòpati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kopȁt* ⟨prez. *kòpon*⟩ (Brač), *kopàti* ⟨prez. *kòpᵒāš*⟩ (Vrgada), *kopȁt* ⟨prez. *kòpljen*⟩ (Senj), *k'opati* ⟨prez. *k'opam, k'oplęm*⟩ (Varaždin), *kọp'ati* (Gola), *kopati* (RKKJ)

TVORBA *kòpānje*

Postalo od psl. **kopàti* (stcsl. *kopati* ⟨prez. *kopajǫ*⟩, sln. *kopáti* ⟨prez. *kópljem, kopâm*⟩, rus. *конáть* ⟨prez. *конáю*⟩, polj. *kopać*) < ie. **kop-* (lit. *kapóti*, latv. *kapât* 'cijepati, sjeći', stprus. *enkopts* 'zakopan', grč. *κόπτω* 'udarati').

Lit.: Skok II: 146; Gluhak 331f.; Derksen 233; ESSJa XI: 18ff.; LIV s. v. 1. *(s)kep-.

kòpča *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kapča, kopča* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *kopça*. Balkanski turcizam, usp. rum. *copceă*, bug. *копча*, alb. *komçë, kopsë*.

Lit.: Skok II: 146; Gluhak 332; Stachowski 183.

kòpčati

TVORBA *kòpčānje*

Izvedeno od ***kopča***.

kòpija *ž* (16. st.)

Posuđeno preko njem. *Kopie* ili tal. *copia* iz srlat. *copia*, što se razvilo od lat. *cōpia* 'obilje, mnoštvo, bogatstvo'. Lat. je riječ složena od prefiksa *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i korijena koji je u *ops* 'moć, snaga' < ie. **h₃ep-* 'sposobnost, moć' (het. *ḫappina-* 'bogat', skr. *ápnas* 'imetak, posjed', možda i grč. *ὄμπνη* 'hrana, zrno'). Značenje 'preslika' < 'umnožavanje' riječ je dobila u pisarskom žargonu.

Lit.: Snoj 307; de Vaan 431.

kòpile (kòpīle) *sr* (17. st.)

Riječ nejasne etimologije. Postoji i u bug. *кóпеле, кóпиле*, slč. dijal. *kopyl'*, ukr. *кóпил, копи́л*, i izvan slavenskoga u alb. *kopíl* 'sluga; kopile', rum. *cópil*, ngr. *κόπελος*. Tradicionalno se smatra da je riječ posuđenica iz alb. *kopíl* ili da su albanska i slavenske riječi posuđene iz istoga supstratnoga izvora. Ako je riječ izvorno albanska, bila bi složenica od prefiksa *ko-* 'loše' (usp. skr. *ká-* 'loše') i korijena koji je u alb. *pjell* 'rađati'. Prvotno bi značenje bilo 'loš porod, izrod'. Albansko je podrijetlo nesigurno zbog formalnih poteškoća u albanskome i zbog neslaganja naglasaka. Neki etimolozi smatraju da je riječ izvorno slavenska i da je u vezi sa sjevernoslavenskim **kopylъ* (usp. strus. *копылъ* 'vrsta lopate, udubljena greda na sanjkama', rus. dijal. *копы́л* 'stup, motika, ručka sjekire, kalup', dluž. *kopéło, kopoło* 'motika za gnojivo', polab. *t'üpâl* 'motika'), što bi bilo izvedeno od korijena koji je u **kopati*, v. ***kopati***. Alb., grč. i rum. riječ u tom

su slučaju posuđene iz slavenskoga. Ta je etimologija nesigurna zbog značenjske razlike, ali usp. ***klipan***, sa sličnim značenjskim pomakom. Činjenica da su značenja 'motika' i 'kopile' u komplementarnoj distribuciji u jezicima govori u prilog te etimologije. Nije vjerojatno da je riječ posuđenica iz tur. *kahpe oğlu* 'kurvin sin'.

Lit.: Skok II: 147f.; BER II: 613ff.; ESSJa XI: 30ff.; Orel 1998: 190; Škaljić 415.

kopírati

TVORBA *kopírānje*

Posuđeno preko njem. *kopieren* iz srlat. *copiare*, što je izvedeno od *copia*, v. ***kopija***.

kòpitār *m* (19. st.)

Izvedeno od ***kopito***. Usp. njem. *Unpaarhufer* 'neparnoprstaši' (od *Huf* 'kopito'), *Paarhufer* 'parnoprstaši'.

Lit.: HER 611.

kòpito *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kopȉto* (Brač, Vrgada, Senj), *kop'ito* (Varaždin), *kopita, kopito* (RKKJ)

Postalo od psl. **kopỳto* (csl. *kopyto* (Mikl.), sln. *kopíto*, rus. *копы́то*, polj. *kopyto*). Vjerojatno je srodno sa stvnj. *huof* 'kopito' < ie. **kōp-*, v. ***kopati***. Prvotno bi značenje bilo 'ono čime se udara'. Manje je vjerojatna veza sa skr. *śaphá-* 'kopito' < ie. **sk'epH-*.

Lit.: Skok II: 148; Snoj 308; ESSJa XI: 35ff.; Boryś 2007.

kòpkati (19. st.)

Izvedeno od ***kopati***.

kòpljača *ž zool. (Branchiostoma lanceolatum)*

Izvedeno od ***koplje***.

kòplje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍpje* (Brač), *k'opję* (Varaždin), *kopje, kopļe* (RKKJ)

Postalo od **kopьje* (stcsl. *kopije*, sln. *kǫ̑pje*, rus. *копьё*, češ. *kopí*), što je izvedeno od **kopati*, v. ***kopati***.

Lit.: Skok II: 148; Derksen 234; ESSJa XI: 40f.

kopnènjāk *m* 'primorski vjetar koji puše s kopna prema moru'

Izvedeno od ***kopno***.

kòpnica *ž*

Izvedeno od ***kopnjeti*** 'tjelesno slabjeti, postajati slab i neotporan'. Hrvatska tvorenica za internacionalizam ***sida***.

kòpno *sr* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍpno* (Gacka), *kopno* (RKKJ)

Postalo od psl. **kopьno* (csl. *kopьno* (Mikl.), sln. *kǫ̑pno*, ukr. *кіпно* 'otapanje, topljenje', stpolj. *kopno* 'zemlja nepokrivena snijegom'), što bi mogao biti poimeničen pridjev **kopьnъ* 'koji se može kopati' (usp. hrv. star. *kòpan* 'koji se lako kopa' (18. st.), sln. *kópen* 'na kojem se snijeg otopio') izveden od **kopati*, v. ***kopati***. Formalno je nemoguće izvođenje od korijena koji je u ***kipjeti***. Značenjski bi razvoj bio 'ispariti' > 'otopiti se'.

Lit.: Skok II: 145; ESSJa XI: 42ff.; Snoj 307.

kòpnjeti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòpnit* ⟨prez. *kòpnim*⟩ (bački Hrvati), *kòpniti* (Lika), *kopneti se* (RKKJ)

TVORBA *okopnȉt* (Brač)

Postalo od psl. **kopьně̀ti* (sln. *kopnéti*, slč. dijal. *kop(n)iet'*, ukr. *кіпні́ти*), što je izvedeno od osnove koja je u **kopьno*, v. ***kopno***.

Lit.: ESSJa XI: 44.

kopŕcati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kopŕcot se* (Brač), *kop'rcati sę* (Varaždin), *kǫprc'ati se* (Gola)

Glagol postoji i u sln. *kopŕcati*. Početno *ko-* vjerojatno je kao u ***kolebati se***, ***komešati se***. Zabilježeni su i glagoli poput *kopòrati* 'micati se (najčešće ne ostavivši mjesto gdje se stoji)' (15. st., zapadni krajevi, Marulić, Baraković, Dubrovnik), *kopìrati* 'vrvjeti' (Karadžić), *kopŕljati se* (Bosna, Lika). Ako su u vezi s *koprcati se*, to bi ukazivalo na korijen **(ko)pVr-*. Vjerojatnija je veza s ***prcati se*** 'pariti se (o kozama)', v. ***prč***.

Lit.: Skok II: 149.

kòprena *ž* (16. st.)

Postalo od **koprěna* 'svila' (usp. bug. *копри́на*, rcsl. *коприна* < **koprina*). Dublja je etimologija nejasna. Možda je izvedeno od korijena koji je u ***kopriva***, od čijih su se vlakana prele hrapave niti i njima tkale tkanine. Međutim, semantički je pomak 'tka-

nina od grubih niti' > 'fina, tanka tkanina' neočekivan. Druga je mogućnost da je posuđeno iz balk. lat. **cooperīmen* 'pokrivalo' (tal. *coprime* 'pokrivalo, krov'), što bi bilo izvedeno od lat. *cooperiō* 'pokrivati'.

Lit.: Skok II: 149f.; ESSJa XI: 24f.

kòpriva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *koprȉva* (Brač, Senj), *kòprva* (zapadna Hercegovina), *kopr'iva* (Varaždin), *kopriva* (RKKJ)

Postalo od psl. **koprìva* (csl. *kopriva* (Mikl.), sln. *kopríva*, rus. *крапúва*, polj. *koprzywa*). Dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno u vezi s **koprъ*, v. ***kopar***. *Kopriva* bi bio poimeničeni pridjev, 'biljka koja je poput kopra'. Veza između koprive i kopra su iglice na lišću koprive i bodljike kod kopra. Tada bi oba naziva mogla biti izvedena od korijena koji je u ***koplje***.

Lit.: Skok II: 150; Gluhak 332; ESSJa XI: 25f.; Snoj 308.

kòpt *m* 'potomak hamitskih Egipćana, koji su ostali kršćani monofiziti'

TVORBA *kòptkinja*, *kòptskī*

Posuđeno preko arap. *quft* ili *qift* iz grč. *Αἰγύπτιος* 'Egipćanin'.

Lit.: HER 612.

kòpula *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Kopula*, iz lat. *cōpula* 'veza', što je složeno od *co-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i ie. korijena **h₁ep-* 'uhvatiti, zgrabiti' (het. *epp^zi-* 'uzeti, uhvatiti', skr. *ā́pa* 'dohvatio je').

Lit.: HER 612; de Vaan 47.

kôr *m* (15. st. Marulić)

Posuđeno preko tal. *coro* ili srvnj. *kōr* iz lat. *chorus*, što je iz grč. *χορός* 'ples, kolo; skupina plesača i pjevača, zbor'. Grč. je riječ možda postala od ie. **g^her-* 'željeti, svidjeti se', v. ***euharistija***, ili od homonimnoga ie. **g^her-* 'uzeti, ići po' (skr. *hárati* 'donijeti, nositi').

Lit.: Snoj 308; Beekes 1644.

kòra *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍra* (Brač, Senj, Vrgada), *kôra* (Varaždin), *kora* (RKKJ)

Postalo od psl. **korà* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *kora*, sln. *kóra*, rus. *корá*, polj. *kora*, češ. *kůra*, slč. *kôra*), srodno s lit. *karnà* 'liko' < ie. **(s)ker(H)-* 'rezati' (grč. *κείρω* 'odrezati, brijati', stnord. *skera* 'odrezati', arm. *k'erem* 'grebati, brijati'). Naglasak hrvatskih oblika i vokalizam češkog i slovačkog oblika analoški su prema ***kožа***.

Lit.: Skok II: 151; Gluhak 332; Derksen 234; ESSJa XI: 44f.

korába *ž* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz njem. *Kohlrabi*, što je složeno od *Kohl* 'kupus, zelje', v. ***kelj***, i varijante od *Rübe* 'repa', v. ***repa***. Njemačka je riječ stvorena prema tal. *cavolo rapa*, dosl. 'kupus repa'.

Lit.: Kluge s. v. Kohlrabi.

kòrablja *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *korôbja* (Brač), *kòrȁblja* (Vrgada)

Postalo od **korabjь* (stcsl. *korabljь*, rus. *корáбль*, polj. star. *korab* ⟨G *-bia*⟩). Zacijelo posuđeno iz grč. *καράβιον* 'brodić', što je izvedeno od *κάραβος* 'ljuskar, rak, kukac', predgrčkoga podrijetla. Samoglasnik *-a-* u drugom slogu slav. riječi pravilan je odraz grč. naglašenog *-á-*. Slavensko *-b-* na mjestu grč. *-β-* (bilabijalni frikativ [β]) upućuje na rano posuđivanje (u vrijeme kad je slavenski još imao poluvokal *u̯* na mjestu kasnijega *v*, te je najbliži ekvivalent grčkom frikativu bio slav. *b*).

Lit.: Skok II: 152; ESSJa XI: 45ff.; Beekes 642; M. Matasović 2011: 99f.; Vasmer 1944: 82.

koràčati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kerãõcȍti* (Bednja), *kor'ačati* (Varaždin), *koračati* (RKKJ)

Izvedeno od ***korȁk***.

kòrāčnica *ž*

Izvedeno od ***koračati***. Djelomični kalk prema internacionalizmu ***marš***[1].

kòrāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'orak* (Varaždin), *kȍrak* (Orbanići), *koračaj, korak* (RKKJ)

TVORBA *koráknuti* (19. st.)

Postalo od **korakъ* (sln. *korâk, korák*, usp. i rus. dijal. *корáчить* 'gurati natrag, povlačiti se', *корáчки* '(kretati se) na sve četiri'), što

je u vezi s **korkъ*, v. ***krak***, i **krokъ*, v. ***kročiti***, ali prijevojni odnosi nisu jasni.

Lit.: Skok II: 177; ESSJa XI: 50f.; Snoj 308; Vasmer I: 622.

kòrāl *m*

Posuđeno preko njem. *Choral* iz srlat. *choralis*, što je pridjev izveden od *chorus*, v. ***kor***.

Lit.: Snoj 308.

kòrālj *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kurâj* (Brač), *korâl* (Varaždin), *koral, koraļ, koraluš* (RKKJ)

TVORBA *koraljárstvo*

Posuđeno iz lat. *cōrālium, corallum*, što je iz grč. *κοράλλιον*. Grčka je riječ možda posuđenica iz nekog semitskog izvora (usp. hebr. *gōrāl* 'maleni kamen').

Lit.: Skok II: 241; Gluhak 333; Beekes 749f.

kòrdofōnskī *prid.*

Izvedeno od *kordofon*, što je posuđeno iz europskih jezika (usp. tal. *cordofoni*, eng. *chordophone*). Riječ je složena od *kordo-* iz lat. *chorda* 'žica' i *-fon*, v. ***-fon***. Lat. *chorda* je posuđeno iz grč. *χορδή* 'crijevo, žica' < ie. **gʰorH-* 'crijeva, utroba' (lit. *žárna (žarnà)*, stnord. *gǫrn*, lat. *haru-spex* 'vrač (koji vrača iz utrobe zaklane životinje)', skr. *hirā́* 'žila').

Lit.: HER 613; Beekes 1643.

kòrektor *m*

TVORBA *kòrektorica, kòrektorskī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Korrektor*, iz lat. *corrector* 'ispravljač', što je izvedeno od participske osnove glagola *corrigō* 'ispravljati', v. ***korigirati***.

korektúra *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Korrektur*, iz lat. *correctura* 'ispravljanje, dužnost korektora', što je izvedeno od participske osnove glagola *corrigō* 'ispravljati', v. ***korigirati***.

koreògraf *m*

TVORBA *koreògrafkinja*

Posuđeno iz njem. *Choreograph*, što je složeno od grč. *χορός* 'ples', v. ***kor***, i izvedenice od *γράφω* 'pisati', v. ***-graf, -grafija***.

koreogràfija *ž*

Posuđeno iz njem. *Choreographie* ili eng. *choreography*, v. ***koreograf***.

kòrica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòrica* (Senj), *kôrica* (Varaždin), *korica* (RKKJ)

Postalo od psl. **korica* 'tanka kora' (bug. *корúца*, sln. *kǫ̑rica*, rus. *корúца* 'cimet', češ. *kořice* 'cimet'), što je izvedeno od **kora*, v. ***kora***.

Lit.: Derksen 235; ESSJa XI: 69f.

korída *ž*

Posuđeno iz šp. *corrida (de toros)* 'borba bikova', što je izvedeno od glagola *correr* 'trčati' < lat. *currō* 'trčati', v. ***kurs***.

kòrīdōr *m* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Korridor*, iz mlet. *coridór* 'hodnik, prolaz' (tal. *corridóio*), što je izvedeno od *corer* < lat. *currō* 'trčati', v. ***kurs***.

Lit.: Snoj 309f.

korigírati

TVORBA *korigírānje*

Posuđeno preko njem. *corrigieren* i fr. *corriger* iz lat. *corrigō* 'ispraviti, popraviti', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *regō* 'upravljati', v. ***regent***.

Lit.: Snoj 310.

korijàndar *m bot. (Coriandrum sativum)*

Posuđeno iz lat. *coriandrum*, što je iz grč. *κορίανδρον, κορίαννον*, predgrčkoga podrijetla.

Lit.: HER 614; Beekes 754.

kòrijēn *m* (13. st. Mon. serb. *korên*; 15. st. Marulić *koren*)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòren* (Brač, Vrgada, Senj), *kòrēn* (Lovreć, Lika, Posavina), *kòrīn* (Lika), *kerân* (Bednja), *k'oręn* (Varaždin), *koren, korenika* (RKKJ)

TVORBA *kòrijēnskī* (17. st.), *korjènčić* (18. st.)

Postalo od psl. **koren-* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *korenь, korę, kory*, sln. *kǫrẹ̑n*, rus. *кóрень*, polj. *korzeń*, češ. *kořen*). Povezuje se s psl. **čьrnъ, *čьrnjь* 'držak, ručka' (hrv. star. *crȅn* (14. st. Starine 10 *crên*), sln. *čŕẹ̑n*, rus. dijal. *чéрень*, polj. *trzon* 'osnovica, temelj; držak, ručka; stručak gljive', češ. *třeň m* 'stručak gljive') i lit. *kìrna* 'šikara uz vodu, vlažna šikara, grmlje' < **kerH-n-*. Za značenjsku vezu usp. poljska značenja 'osnovica' i 'držak'. Isti je korijen u psl. **kъrjь m* 'grm' (polj. *kierz*,

češ. *keř*, strus. *кърь* 'čistina, grmlje'), lit. *kẽras* 'panj, deblo, stablo, grm', latv. *cęrs* 'grm'. Možda su sve ove riječi izvedene od ie. korijena koji je u ***kora***. Oblik s *-ije-*, koji nalazimo u dijelu štokavskih govora, neobjašnjen je, a možda čuva prijevojnu duljinu u sufiksu u nominativu *n*-osnove.

Lit.: Skok II: 154; Gluhak 333; Derksen 83, 237; ESSJa XI: 62ff.

korijénak *m* (16. st.)

Izvedeno od ***korijen***.

korijéniti se ⟨prez. *kòrijẽnīm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korẹ̑n'iti sę* (Cerje)

Postalo od psl. **korenìti (sę)* (sln. *korenīti se*, rus. *корени́ться*, polj. rijetko *korzenić się*), što je izvedeno od **koren-*, v. ***korijen***.

Lit.: ESSJa XI: 61f.

kòrijẽnje *sr, zb.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korẹ̑ńe* (Brač), *korẽnje* (Senj), *kor'ẹńę* (Varaždin), *koreńe, kereńe* (RKKJ)

Postalo od psl. **korenьje* (stcsl. *korenije*, sln. *korénje*, rus. *коре́нья pl. t.*, češ. *koření*), što je izvedeno od **koren-*, v. ***korijen***.

Lit.: ESSJa XI: 66.

kòrisnīk *m* (18. st.)

TVORBA *kòrisnica, kòrisničkī*

Izvedeno od ***korist***.

kòrist *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korȉst* (Brač, Vrgada, Senj), *k'orist* (Varaždin), *korest, korist* (RKKJ)

Postalo od psl. **korìstь* 'dobit, korist' (stcsl. *koristь*, sln. *korîst*, rus. *корысть*, polj. *korzyść* 'prihod, dobit'). Dublja je etimologija nesigurna. Ako je prvotno značenje 'plijen', možda je u vezi s **koriti*, v. ***koriti*** (za značenjsku vezu usp. *pokoriti*). Mogla bi biti i rana posuđenica iz vlat. *caristia* 'poskupljenje' (tal. *carestia*), što je vjerojatno izvedeno od *cārus* 'skup, drag', usp. ***hajati***. Manje je vjerojatno da je apstraktna imenica **korih$_2$-d^{h}h$_1$-ti-* ili **korih$_2$-sti-* izvedena od ie. **korih$_2$-* 'skupina ratnika' (lit. *kãrias* 'vojska', got. *harjis* 'vojska', stir. *cuire* 'četa, skupina, pleme', grč. *κοίρανος* 'zapovjednik', stperz. *kāra-* 'vojska, narod'). Značenje 'plijen' razvilo bi se od 'ono što je postavljeno u oblast vojske'.

Lit.: Skok II: 155; Gluhak 333f.; ESSJa XI: 71ff.; Snoj 310; Vasmer I: 638.

kòristan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korȉstan* (Brač, Vrgada), *korȉsan* (Senj), *k'oristęn* (Varaždin), *koristen* (RKKJ)

Postalo od psl. **korìstьnъ* (csl. *koristьnъ* (Mikl.), sln. *korísten*, rus. *коры́стный* 'koristoljubiv, pohlepan', polj. *korzystny*), što je izvedeno od **koristь*, v. ***korist***.

Lit.: ESSJa XI: 73f.

kòristiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korȉstit* (Brač), *korȉstiti* (Vrgada), *kor'istiti* (Varaždin)

TVORBA *kòrištēnje*

Postalo od **koristiti* (sln. *korístiti*, rus. *корыститься* 'goniti, loviti', polj. star. *koryścić*), što je izvedeno od **koristь*.

Lit.: ESSJa XI: 70f.

koristoljùbiv *prid.* (18. st.)

TVORBA *koristoljùbivōst*

Složeno od ***korist*** i *-ljubiv*, v. ***ljubiti***, prema rus. *корыстолюби́вый*.

koristòljūblje *sr* (19. st.)

Složeno od ***korist*** i *-ljublje*, v. ***ljubiti***, prema rus. *корыстолю́бие*.

kòriti ⟨prez. *kòrīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kọ̑r'iti* (Gola), *koriti* (RKKJ)

Postalo od psl. **korìti* ⟨prez. **kòrjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *koriti*, sln. *korīti*, rus. *кори́ть*, polj. *korzyć się* 'pokoravati se, biti ponizan') < ie. **k$^{(\prime)}$erH-* 'štetiti, vrijeđati' (lit. *įkìrti* ⟨prez. *įkỹra*⟩ 'gaditi se', latv. *kaĩrinât, karinât* 'zadirkivati, izazvati', lat. *carinō* 'grditi, vrijeđati', stvnj. *harawēn* 'ismijavati, rugati se', stir. *caire* 'krivnja, greška', možda i toh. A *kā̃rn-* 'udariti', skr. *śṛṇā́ti* 'slomiti, srušiti', grč. *κεραίζω* 'uništiti').

Lit.: Skok II: 155f.; Gluhak 334; Derksen 235, 237; ESSJa XI: 74ff.

kòrito *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *korȉto* (Brač, Vrgada, Senj), *kor'ito* (Varaždin), *kọr'itọ* (Gola), *korito* (RKKJ)

Postalo od psl. **korỳto* (csl. *koryto*, sln. *koríto*, rus. *корыто́*, polj. *koryto*). Sufiks

je kao u **kopyto*, v. ***kopito***. Dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno srodno s lit. *prãkartas*, stprus. *pracartis* 'korito', što bi moglo biti izvedeno od ie. korijena **(s)ker(H)-* 'rezati', v. ***kora***. Prvotno bi značenje bilo 'izduben, izrezan dio drveta'. Već je u praslavenskom značenje prošireno na 'korito rijeke'.

Lit.: Skok II: 156; Gluhak 334; Derksen 237; ESSJa XI: 121ff.; Snoj 310.

kòrizma *ž* (15. st. Živ. jer. star. 1)

DIJALEKTI I POTVRDE *korîzma* (Brač), *korìzma* (Vrgada), *korîzma* (Senj), *kor'izma* (Varaždin), *korizma* (RKKJ)

Rana posuđenica iz vlat. **carisma* (fr. *carême*, veljot. *coresma*, istriot. *kuarízma*) < lat. *quadragēsima (dies)* 'četrdeseti (dan)'. Izvorno je to redni broj izveden od *quadrāgintā* '40', što je složeno od ie. **k^{w}etwor-*, v. ***četiri*** i **dek'mt*, v. ***deset***. Latinska je riječ crkveni termin koji označuje početak posta četrdeseti dan prije Uskrsa. Termin se kasnije proširio na cijelo razdoblje posta.

Lit.: Skok II: 154ff.; Gluhak 334f.; M. Matasović 2011: 230f.; Furlan 2013: 144f.

korjènit *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***korijen*** (usp. sln. *korenît*, češ. *kořenitý*). U značenju 'temeljit, sustavan, potpun' kalk prema latinizmu ***radikalan***.

Lit.: ESSJa XI: 62.

kòrjenovati

TVORBA *kòrjenovānje*

Izvedeno od ***korijen***. Usp. njem. *radizieren*, *wurzelziehen*.

kòrmilo *sr* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kormilo* (RKKJ)

TVORBA *kormìlār* (*kormilárev*)

Posuđeno iz rus. *кормúло*, što je postalo od psl. **kъrmìdlo* (hrv. star. *kȓmilo* (14. st. Danilo, 19. st. Zore), sln. *krmílo*), a to je izvedeno od **kъrmiti* 'upravljati brodom', v. ***krma***[1].

Lit.: ESSJa XIII: 223.

kormòrān *m zool. (Phalacrocorax pygmaeus, Ph. aristotelis)*

Posuđeno iz fr. *cormoran* < lat. *corvus marinus*, dosl. 'morski gavran', v. ***svraka***, ***marina***.

Lit.: Snoj 310.

kòrnjača *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ornača* (Varaždin), *kornača* (RKKJ)

Izvedeno od ***kora***. Usp. lat. *testūdō* 'kornjača', *testa* 'ljuska, kora'.

Lit.: Skok II: 151.

kòrnjāš *m zool. (Coleoptera)*

Izvedeno od ***kora***.

koròmāč *m* (15. st. mlet. rukopis) *bot. (Foeniculum vulgare)*

DIJALEKTI I POTVRDE *koromàč* (Brač, Vrgada), *konmorač* ⟨G *-ača*⟩ (Mikalja, Stulić)

Najstariji je oblik *mòrač* (16. st.) (usp. i sln. *moráč*, bug. *морáч*, alb. *moraç, mëraçë*). Oblik *koromač* postao je metatezom od *komorač* (od 16. st.). Dublja je etimologija nejasna. Vjerojatno je posuđenica iz grč. *μάραθ(ρ)ον* 'koromač' ili *ἀμάρακον* 'mažuran'. Ove su obje riječi predgrčkoga podrijetla. Oblici s početnim slogom *ko-*, *kon-* (u Mikalje i Stulića) možda su složenice kojima je prvi dio *konj* prema grč. *ἱππο-* u *ἱππομάραθον* '*Prangos ferulacea*', dosl. 'konjski koromač'.

Lit.: Skok II: 134f.; Bezlaj II: 62.

kòrota *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *korȗt* 'crna odjeća koja se nosi u znak žalosti za pokojnikom' (Brač), *korot* (16. st. Dubrovnik)

Posuđeno iz tal. *corrótto*, vjerojatno < lat. *corruptum* 'pokvaren', što je particip perfekta glagola *corrumpō* 'pokvariti', v. ***korumpirati***. Druga je mogućnost da je latinska riječ postala od *cor ruptum* 'slomljeno srce' (usp. rum. *cu inima ruptă* 'tužan', dosl. 'sa slomljenom dušom'), v. ***srce***, ***erupcija***.

Lit.: Skok II: 158; DEI 1124; REW 2262.

kòrov *m* (18. st.)

Posuđeno iz mađ. *kóró*, što je posuđenica iz nekog turkijskog izvora (usp. baškirski *quray*, hakaski *qobraq* 'trska', čuvaški *χura* 'suha trava').

Lit.: Skok II: 158; MNTESZ II: 578.

korózija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Korrosion*, iz srlat. *corrosio*, što je izvedeno od participske osnove glagola *corrōdō* 'oglodati. nagristi', koji je složen od *con-*, v. ***ko-***, ***kom-***, ***kon-***, i *rōdō* 'glodati, gristi'. Taj je glagol postao od

ie. **Hreh$_3$d-* 'glodati, gristi, orati' (het. *ardu-* 'piliti', skr. *rádati* 'kopati, orati'), ili od ie. **wreh$_3$d-* 'kopati' (steng. *wrōtan* 'kopati, izvlačiti', stvnj. *ruozen* 'izvlačiti, čeprkati').

Lit.: Snoj 310; de Vaan 526.

kòrpus *m*

Posuđeno iz lat. *corpus* 1. 'tijelo'; 2. 'cjelina' < ie. **krp-os-* (srir. *crí* 'tijelo', skr. *kṛp-* 'pojava', steng. *hrif* 'trbuh, utroba'). U značenju 'računalni skup tekstova' riječ je posuđena preko engleskoga *corpus*.

Lit.: de Vaan 137f.

kòrugva (hòrugva) *ž* (15. st. Marulić) 'zastava, barjak' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *korȕgva* (Brač)

Postalo od psl. **xorǫgy* ⟨G **xorǫgъve*⟩ (stcsl. *xorǫgy*, bug. *хоръгва*, strus. *хоругы, хоругъвъ*, polj. *chorągiew*, sln. *karóg(l)a*, češ. *korouhev*), što je, uz turkijsko posredovanje, posuđeno iz mongol. *oruŋgo, oruŋga* 'znak, zastava'. Riječ je isprva označavala zastave koje su nosili mongolski jahači. Hrv. oblici s početnim *h-* možda su posuđeni iz nekog drugog slavenskog jezika.

Lit.: Skok I: 680; Gluhak 264; ESSJa VIII: 81f.; Vasmer III: 266.

korumpírati

TVORBA *korùmpīrān* (*korùmpīrānōst*)

Posuđeno preko njem. *korrumpieren* iz lat. *corrumpō* 'pokvariti, podmititi', što je složeno od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *rumpō* 'slomiti, razbiti', v. ***erupcija***.

korùpcija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Korruption*, iz lat. *corruptiō* 'pokvarenost, podmićivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *corrumpō*, v. ***korumpirati***.

kòrzo *m*

Posuđeno iz tal. *corso* 'glavna ulica' < lat. *cursus* 'put', v. ***kurs***.

Lit.: HER 616.

kôs[1] *m* (16. st.) 'ptica pjevica' *zool. (Turdus merula)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kôs* (Senj), *kôs* (Varaždin), *kos, kosovič* (RKKJ)

TVORBA *kosȉć* (Brač)

Postalo od psl. **kòsъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *kọ̑s*, rus. star., dijal. *кос*, polj. *kos*). Dublja je etimologija nejasna. Uspoređuje se grč. *κόψιχος, κόσσυφος*, što bi bila posuđenica iz istoga supstratnog izvora. Formalno je moguće i izvođenje iz korijena **kes-* 'češati, grepsti', v. ***češati***. *Nomen agentis *kosó-* značio bi '(ptica) koja češe, grebe'. Za motivaciju usp. *češljugar*.

Lit.: Skok II: 160; Gluhak 335; Derksen 239; ESSJa XI: 175ff.; Beekes 760; Matasović 2013.

kôs[2] *prid.* (19. st.) 'kriv, nagnut, strm'

DIJALEKTI I POTVRDE *k'osi* (Varaždin)

TVORBA *kosìna*

Postalo od **kòsъ* (bug. dijal. *кос* 'kos, strm, uspravan', rus. *косóй*, polj. *kosy*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda izvedeno od **kes-* 'grepsti, češati', v. ***češati***. Semantički razvoj bi bio od 'otesan, ogreban' prema 'zakošen, kos'.

Lit.: Skok II: 160; Gluhak 335; ESSJa XI: 177ff.; Vasmer I: 641;.

kòsa[1] *ž* (16. st.) 'vlasi na glavi čovjeka'

DIJALEKTI I POTVRDE *kòse mn.* (Brač, Vrgada), *kosà* (Pitve, Zavala), *kosà* (Senj), *kosa* (RKKJ)

Postalo od psl. **kosà* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *kosa*, rus. *кocá* 'pletenica', stčeš. *kosa*), srodno s lit. *kasà* 'pletenica', stprus. *kexti* 'spletena kosa'. Ove su riječi izvedene od ie. **kes-* 'grepsti, češati', v. ***češati*** (usp. i stisl. *haddr* 'ženska kosa' < pgerm. **hazda-*, stvnj. *hār* < pgerm. **hēz-*).

Lit.: Skok II: 161; Gluhak 335; Derksen 238; ESSJa XI: 131ff.

kòsa[2] *ž* (13. st. Mon. serb.; 19. st.) 'blaga strana brijega ili planine; padina'

DIJALEKTI I POTVRDE *kosà* ⟨G *kosę̑*⟩ (Brač), *kosà* (Senj), *k'osa* (Varaždin), *kosa* (RKKJ)

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***kos***[2].

kòsa[3] *ž* (16. st.) 'ukrivljen dug nož na držalu, oruđe kojim se, držeći ga s obje ruke, kosi trava, korov'

DIJALEKTI I POTVRDE *kosà* ⟨G *kosę̑*⟩ (Brač, Pitve, Zavala), *kosà* (Grobnik)

Postalo od psl. **kosà* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *kosa*, sln. *kósa*, rus. *кocá*, polj. *kosa*), možda od ie. **k'es-* 'rezati', v. ***kositi***. Druga je mogućnost da je istoga postanja kao **kosa* 'vlasi', v. ***kosa***[1], uz pretpostavku da se dogodio

značenjski pomak od 'ono što je izgrebano (začešljano)' do 'ono što je zaoštreno'.

Lit.: Skok II: 161f.; Gluhak 335f.; Derksen 238; ESSJa XI: 133ff.

kòsac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kyēsèc* (Bednja), *k'osęc* (Varaždin), *kosac, kosec* (RKKJ)

TVORBA *kosàčica, kòščev*

Postalo od psl. **kosьcь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *kósec*, rus. *косéц*, polj. dijal. *kosiec*), što je izvedeno od **kositi*, v. ***kositi***.

Lit.: ESSJa XI: 181.

kòsati (kósati) ⟨prez. *kòsām/kôšēm*⟩ (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'osati* (Varaždin), *kosati* (RKKJ)

TVORBA *kôsānī (kôsanī)*

Možda izvedeno od korijena koji je u ***kositi***. Druga je mogućnost da je standardna hrvatska riječ izvorno kajkavska riječ postala od psl. **kǫsati* 'gristi' (usp. sln. *kǫ̑sati* 'rezati, dijeliti, sjeći'), v. ***kusati***.

Lit.: Skok II: 162; Snoj 311.

kòsilica *ž*

Izvedeno od ***kositi***.

kòsinus *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kosinus*, iz nlat. *cosinus*, što je skraćeno od *complementi sinus* 'sinus komplementarnog kuta', v. ***komplementaran, sinus***. Termin je 1620. skovao engleski matematičar Edmund Gunter (1581. – 1626.).

Lit.: Chambers 224.

kòsitar *m* (15. st. Mikl. Lex. Palaeosl.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kosȉter* (Vrgada)

TVORBA *kòsitren* (18. st.), *kòsitrov, kòsitērnica*

Rana posuđenica, vjerojatno preko lat. *cassiterum* iz grč. *κασσίτερος* (usp. i csl. *kositerъ*, bug. *косúмpа*, sln. *kosíter* ⟨G *kosít(e)ra*⟩). Grčka je riječ nesigurnoga podrijetla. Vjerojatno je posuđenica iz iranskoga **ka-tsviθra* (usp. i stperz. posuđenice u skr. *sī́sa* 'olovo', *kāsīsa-* 'zelena galica'). Pomišljalo se na elamski izvor **kassi-ti-ra* 'koji je iz zemlje naroda *Kassi*'. Usporedba s keltskim imenima poput *Cassi-velaunus* manje je vjerojatna. U najstarijim izvorima zabilježen je lik *kositer* ⟨G *kositera*⟩, a današnji standardni *kositar* ⟨G *kositra*⟩ javlja se od 18. st.

Lit.: Skok II: 162f.; Snoj 311f.; Beekes 654f.; M. Matasović 2011: 143f.; Loma 2005; Vasmer 1944: 83.

kòsiti ⟨prez. *kòsīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kosȉt* ⟨prez. *kòsin*⟩ (Brač), *kosȉti* ⟨prez. *kòsiš*⟩ (Vrgada), *kosȉt* ⟨prez. *kosȋn*⟩ (Senj), *kęsȉti* ⟨prez. *kesēīmȁ*⟩ (Bednja), *kos'iti* ⟨prez. *k'osim*⟩ (Varaždin), *kositi* (RKKJ)

TVORBA *kòsidba* (17. st.), *kòšnja* (19. st.)

Postalo od psl. **kosìti* ⟨prez. **kòsjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *kosīti*, rus. *косúть*, polj. *kosić*), što je vjerojatno izvedeno od imenice **kosa*, usp. ***kosa***[3]. Dublje je podrijetlo sporno. Moguće je izvođenje od ie. korijena **k'es-* 'rezati' (grč. *κεάζω* 'razdvojiti', skr. *śas-* 'rezati', lat. *castrō* 'škopiti'), uz pretpostavku da se početni velar depalatalizirao. Druga je mogućnost da je u ishodištu korijen **kes-* 'češati, grepsti', v. ***češati***, uz značenjski pomak od 'grepsti' prema 'strugati, oštriti'.

Lit.: ESSJa XI: 142.

kòsmat *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kosmȁt* (Senj), *kosmâti* (Varaždin), *kosmat* (RKKJ)

Postalo od psl. **kosmàtъ* (csl. *kosmatъ*, sln. *kosmȁt*, rus. *космáтый*, polj. *kosmaty*), što je izvedeno od **kosmъ* 'čuperak kose, pramen' (sln. *kósem, kǫ̑sem*, rus. *кóсмы mn.* 'griva', polj. *kosm*). Ta je riječ izvedena od istoga korijena koji je u **kosa*, v. ***kosa***[1].

Lit.: Gluhak 336; ESSJa XI: 144f.

kòsnuti (13. st. Domentijan; 16. st. Aleks. Jag.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'osnuti* (Varaždin), *kosnuti* (RKKJ)

Postalo od **kosnǫti* 'dodirnuti' (stcsl. *kosnǫti sę*, rus. *коснýться*), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u **česati*, v. ***češati***. Suvremeni je glagol vjerojatno posuđen iz crkvenoslavenskoga ili iz ruskoga.

Lit.: Skok II: 160f.; Derksen 239; ESSJa XI: 147f.

kôst *ž* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kǫ̑st* (Brač), *kôst* (Vrgada, Senj), *kôst* (Varaždin), *k'ǫ̑st* (Gola), *kost* (RKKJ)

TVORBA *kòščica* (< **kostъk-ica*), *kòšćica* (< **kostjica*), *kòštan* (19. st.)

Postalo od psl. **kòstь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *kostь*, sln. *kȏst*, rus. *кость*, polj. *kość*), vjerojatno od istoga korijena kao i lat. *costa* 'rebro', stir. *cos* 'noga' (< ie. **kos-t-*). Pomišlja se i na izvođenje od ie. **$h_3$est-* (skr. *ásthi*, grč. *ὀστέον*, lat. *os* ⟨G *ossis*⟩, het. *ḫaštāi/ḫašti-*), no razvoj ie. **HV-* > slav. *kV-* nije pravilan. Postoji i mogućnost da je prvotno značenje riječi **kostь* 'ono što je oštro', usp. vjerojatno srodne riječi pod ***kostriš***. U tom je slučaju riječ izvorno apstraktna imenica izvedena od korijena koji je u ***kosa***[3], ***kositi***.

Lit.: Skok II: 163f.; Gluhak 336f.; Derksen 239; ESSJa XI: 167ff.; Snoj 312; de Vaan 140.

kòstīm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kostîm* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Kostüm* i fr. *costume* iz tal. *costume* 'odijelo, odjeća' < lat. *consuētūdō* 'običaj, navika' (ili **cōnsuētūmen*), što je izvedeno od participske osnove glagola *cōnsuēscō* 'naviknuti (se)'. Taj je glagol složen od *con-*, v. ***ko-, kom-, kon-***, i *suēscō* 'naviknuti se' < ie. **suē/eh$_1$-d^{h}h$_1$-* 'prisvojiti, naviknuti se', v. ***etika***. Talijanska se riječ od 16. st. upotrebljavala u značenju 'narodna nošnja', tj. 'odjeća koje se nosi iz običaja', a zatim su se pod francuskim utjecajem razvila značenja 'povijesna odjeća', 'odjeća u kojoj nastupaju glumci', 'maska' i dr.

Lit.: de Vaan 597; Snoj 312.

kostimogràfija *ž*

TVORBA *kostimògraf* (*kostimògrafkinja*)

Složeno od ***kostim*** i *-grafija*, v. ***-graf, -grafija***.

kostòbolja *ž* (18. st.)

Složeno od ***kost*** i *-bolja*, v. ***boljeti, bol***.

kostrijéšiti se (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kostrušiti se* (17. st.)

Izvedeno od **kostriješ*, v. ***kostriš***.

kòstrijet (kòstrijēt) *ž* (16. st. *kostret*, 19. st. Karadžić *kostrijet*) 'koža nekih životinja oštre dlake'

DIJALEKTI I POTVRDE *kòstret* (Brač), *kòstrēt* (Vrgada), *kostrēt* (Lika), *kostrina* (RKKJ)

Vjerojatno postalo od **kostrętь*, što je izvedeno od korijena koji je u psl. **kostra*, v. ***kostriš***. Sufiksalno *-ije-* je sekundarno, prema oblicima s kratkim drugim slogom *kostret-*, u kojima je kratko *e* protumačeno kao odraz kratkog jata iza *r*.

Lit.: Skok II: 165.

kòstrīš *m* (17. st.) *bot. (Senecio)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kostrîč* (Brač), *kostriš* (RKKJ)

Riječ se koristi kao naziv za neke vrste biljaka čupavog lišća i za neke vrste riba čupavih peraja, hrv. *kòstreš* '*Perca fluviatilis*' (*zool.*) < psl. **kostrežь/*kostrižь* 'grgeč, okun' (bug. *кóстреж*, dijal. *кóстружж*, polj. dijal. *kostryż*, ukr. dijal. *кóстрижж, кóстружж*). Sve su ove riječi vjerojatno izvedene od psl. pridjeva **kostrъ* 'oštar' (*костéрь* 'ovsik; pozder; vrsta jesetre', rus. *костра* 'pozder', polj. *kostra* 'pozder'), koji je možda izveden od korijena koji je u **kostь*, v. ***kost***, ili je postao ukrštanjem između **kostь* i **ostrъ* (usp. *ostreš, ostriš, oštreš* '*Perca fluviatilis*' (RKKJ) (*zool.*), sln. *ostrîž* '*Percidae*', sln. dijal. *ȏstrež, ostrẽž*), v. ***oštar***. Iz toga su pridjeva izvedeni i hrv. *kòstrava* (16. st., Menčetić), *kòštrava* '*Sorghum halepense*' (16. st.) (*bot.*), *kòstrika* '*Crataegus oxyacantha*, crveni glog' (17. st., Mikalja) (*bot.*), *koštrika* '*ruscus aculeatus*, veprina' (Stulić) (*bot.*). U oblicima poput *kostriješ* u sufiksu je *-ije-* sekundarno.

Lit.: Skok II: 165f.; ESSJa XI: 158ff., 161f.; Vajs 2003: 98f.

kòstūr *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ostur* (Varaždin)

Postalo od **kosturъ* (mak., bug. *кóстур* 'kostur', usp. i rus. dijal. *кóстур* 'veliki štap', polj. *kostur, kosztur* 'štap od kosti'), što je vjerojatno izvedeno od **kostь*, v. ***kost***, sufiksom **-urъ* kao u ***mjehur***. Zbog kasne potvrde i odsutnosti riječi u dijalektima, nije vjerojatno da je stara, iako je izvedena neproduktivnim sufiksom. Za rusku dijalektnu i poljsku riječ, usp. ***kustura***.

Lit.: Skok II: 163; ESSJa XI: 165f.

kòš *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍš* (Senj), *k'oš* (Varaždin, Gola), *koš* (RKKJ)

Postalo od psl. **košь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *košь*, sln. *kòš*, rus. dijal. *кошу* 'košara za ribolov, zamka za ptice, košnica', polj. *kosz*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda postalo od **kosyo-*, što bi bilo izvedeno od ie. **kes-* 'grepsti', v. ***češati***, no to je semantički problematično. Usporedba s lat. *quālus* 'pletena košara' formalno je komplicirana.

Lit.: Skok II: 166f.; Gluhak 337; Derksen 240; ESSJa XI: 195ff.; Snoj 312; de Vaan 504.

kòšara *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *košâra* (Varaždin), *košara* (RKKJ)

TVORBA *kòšarica* (17. st.)

Postalo od psl. **košàra* (sln. *košâra*, rus. dijal. *кошápа*, polj. *koszara* 'tor, obor'), što je izvedeno od **košь*, v. ***koš***.

Lit.: Skok II: 166; Derksen 239f.; ESSJa XI: 183ff.

kòšārka *ž* (20. st.)

TVORBA *košàrkāš* (*košarkàšica*, *košàrkāški*)

Izvedeno od ***košara***. Djelomični kalk prema eng. *basketball*.

kòščica *ž*, v. ***košćica***

kòšćica *ž* (18. st. 'mala kost', 'koštica')

Izvorno ista riječ kao ***koštica***.

kóšer *m*

Posuđeno iz jidiš *koscher*, što je iz hebr. *kāšēr* 'prikladan, ispravan'.

Lit.: Kluge s. v. koscher.

kòšnica *ž* (14. st. Glasnik 24 'koš'; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòšnica* (Brač), *k'ošnica* (Varaždin), *košnica* (RKKJ)

Postalo od psl. **košьnica* (stcsl. *košьnica* 'košara', sln. *košnica* 'košara', rus. dijal. *кошнúца* 'košara', češ. *košnice* 'košnica'), što je izvedeno od **košь*, v. ***koš***. Najstarije značenje zabilježeno u hrv. je 'koš, košara', a od 17. st. zabilježeno je današnje značenje.

Lit.: ESSJa XI: 197.

kòštati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòštati* (Senj), *k'oštati* (Varaždin), *kọšt'ati* (Gola)

Posuđeno iz srvnj. *kosten*, što je posuđeno iz stfr. *co(u)ster* < lat. *cōnstō* 'stajati (o cijeni)', v. ***konstatirati***, ***konstantan***.

Lit.: Snoj 312f.

kòštica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *koščica* (Senj)

TVORBA *kòštičav* (*kòštičavōst*)

Izvedeno od ***kost***. Usp. i sln. *koščica*.

koštùnica *ž* 'plod koji sadrži jednu košticu s jednom sjemenkom (orah itd.)' *bot.*

DIJALEKTI I POTVRDE *koštùnica* (bački Hrvati)

Izvedeno od **koštunъ* 'koji ima koštice' (usp. hrv. dijal. *kòštunj* 'tvrd orah' (narodna pjesma)), od korijena koji je u ***koštica***.

koštùnjača *ž* 'plod voća s velikim sjemenkama ili košticama koje se teško dijele od jestivog tkiva (naranča, breskva)' *bot.*

Izvedeno od korijena koji je u ***koštica***.

kòšulja *ž* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *košùja* (Brač), *košùļa* (Vrgada, Senj), *k'ošuļa* (Varaždin), *košula*, *košuļa* (RKKJ)

TVORBA *kòšuljica* (15. st. Marulić)

Postalo od psl. **košùlja* (sln. *košúlja*, rus. dijal. *кошýля* 'kratki krzneni kaput', polj. *koszula*), što je rana posuđenica iz vlat. *casula*. Ta je riječ deminutiv od lat. *casa* 'kućica, koliba', usp. ***kasino***, ili od posuđenice iz grč. *κασᾶς* 'pokrivalo za konja' (posuđenica iz orijentalnog izvora, usp. hebr. *kissē'*, *kəsūṯ* 'pokrivalo, gornja haljina'). Neočekivano *-š-* potjecalo bi od *-sį-* (možda od oblika *caseola* zabilježenog u srednjovjekovnom latinskom), a *-lj-* u sufiksu moglo je nastati pod utjecajem slav. sufiksa *-ulja* ili je slav. *-lj-* pravilan odraz lat. *-l-* u ranim posuđenicama, usp. ***jegulja***.

Lit.: Skok II: 58f.; Gluhak 337; ESSJa XI: 191ff.; Beekes 653; M. Matasović 2011: 100f.

kòšuta *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *košùta* (Gacka), *košʼuta* (Varaždin), *košuta* (RKKJ)

Postalo od psl. **košùta* (csl. *košuta* (Mikl.), sln. *košúta*, bug. *кошýма*, rcsl. *кошуma* 'koza', usp. i češ. *košut* 'jarac'), što je možda izvedeno od **kosewt-*, a to bi bilo od istoga korijena kao i **šutъ* 'bezrog' (< **ksewt-*), v.

šut. Vokalna je alternacija u prvom slogu, međutim, neobjašnjena.

Lit.: Skok II: 167f.; Gluhak 337f.; ESSJa XI: 193ff.; Snoj 313.

kóta *ž*

Posuđeno iz fr. *cote*, što je posuđeno iz lat. *quota (pars)* 'koliki (dio)', v. ***kvota***.

Lit.: Snoj 313.

kòtac *m* (17. st.) 'mjesto u kojem se drže i hrane domaće životinje (svinje)'

DIJALEKTI I POTVRDE *kotȁc* (Brač), *k'otęc* (Varaždin), *k'otęc* (Gola), *kotec* (RKKJ)

Postalo od psl. **kotьcь* (csl. *kotьcь* 'kavez', sln. *kȏtec* 'ograđen prostor u kutu svinjca', rus. dijal. *komét* 'pregrada za lov ribe', stpolj. *kociec* 'ograđeni prostor za domaće životinje'), što je izvedeno od **kotъ* 'svinjac, staja' (hrv. star. *kôt* (19. st. Karadžić, Osijek), stčeš. *kot* 'tezga, pregrada (tržnica)'). Moguće je da je prvotno značenje bilo 'opletena ograda ili pregrada', na što upućuje i poslovica "Pleti kotac ka(k)o ti i otac" (19. st.). Dublja etimologija nije sasvim jasna. Možda posuđeno iz germanskoga izvora (usp. stnord. *kot* 'koliba, daščara, baraka', steng. *cot* 'štala, koliba, kuća'). Uspoređuje se i av. *kata-* 'spremište, podrum'.

Lit.: Skok II: 168; Derksen 241; ESSJa XI: 211f., 214f.

kòtāč *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kotậč* (Varaždin), *kọt'āč* (Gola), *kotač* (RKKJ)

TVORBA *kotàčić*

Postalo od **kotačь* (sln. *kotáč* ⟨a. p. *b*⟩), što je izvedeno od korijena koji je u psl. **kotìti (sę)* 'valjati (se), kotrljati' (ukr. *komúmu*, češ. rijetko *kotiti*, polj. dijal. *kocić*). Taj je glagol možda srodan sa stir. *caithid* 'bacati, koristiti' < **kat-* ili **kh$_2$t-*. Usp. i ***kotiti***. Sufiks je kao u ***kolač***.

Lit.: Skok II: 169; Gluhak 338; ESSJa XI: 198, 205ff.; Matasović 2009: 195f.

kòtangens *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kotangens*, iz nlat. *cotangens*, što je skraćeno od *complementi tangens* 'tangens komplementarnog kuta', v. ***komplementaran***, ***tangens***, usp. ***kosinus***.

Lit.: Snoj 750.

kòtao *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kotôl* (Brač), *kotºã* ⟨G *kotlà*⟩ (Vrgada), *kotãl* (Senj), *k'otęl* (Varaždin), *kotel, kotęl* (RKKJ)

Postalo od psl. **kotьlъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *kotьlъ*, sln. *kótel*, rus. *komën*, polj. *kocioł, kocieł*), što je posuđeno iz germ. (vjerojatno got.) **katils, *katilus* (njem. *Kessel*, stnord. *ketill*, steng. *cytel*). Germanska je riječ rana posuđenica iz lat. *catīllus*, što je deminutiv od *catīnus* 'posuda za pripremanje hrane'. Ta bi latinska riječ mogla biti posuđena iz istoga supstratnog izvora kao grč. *κοτύλη* 'zdjela, posuda'.

Lit.: Skok II: 169f.; Gluhak 338; ESSJa XI: 217ff.; Snoj 313; Pronk-Tiethoff 2013: 131f.; de Vaan 98.

kòtār *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kotºãr* (Vrgada), *kotậr* (Varaždin), *kotar* (RKKJ)

TVORBA *kòtārskī* (15. st. Mon. serb., 19. st.)

Postalo od **kotarъ* (samo južnoslavenski, usp. csl. *kotarъ* 'granica' (Mikl.), bug. *komáp* 'ugao u kući; tor', sln. *kotár* 'okrug'), što je izvedeno od **kotъ*, v. ***kotac***. Druga je mogućnost da je u vezi s mađ. *határ* 'granica', v. ***hatar***. Uspoređuje se i sa stvnj. *gataro* (njem. *Gatter* 'vrata, ograda, rešetka').

Lit.: Skok II: 168; Gluhak 338f.; ESSJa XI: 198f.; Bezlaj II: 73.

kotàrica (kòtarica) *ž* (18. st.)

Etimologija nije sasvim jasna. Možda izvedeno od korijena koji je u ***kotar*** i(li) ***kotac***, ako je prvotno značenje bilo 'nešto pleteno' (usp. i slč. dijal. *kotarica* 'posuda za brašno'). Sufiks je isti kao u *košarica* (17. st.), v. ***košara***.

kòtiti ⟨prez. *kòtī*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kotîti* ⟨prez. *kotîn*⟩ (Brač, Senj), *kotîti* ⟨prez. *kotîš*⟩ (Vrgada), *k'otiti* ⟨prez. *k'otim*⟩ (Varaždin), *kotiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kotìti (sę)* ⟨prez. **kòtjǫ* a. p. *c*⟩ 'imati mlade (o životinjama)' (sln. *kotīti*, rus. *komúmьcя*, polj. *kocić się*). Tradicionalno se psl. riječ izvodi od **kotъ* 'mačak' (bug. dijal. *kom*, polj. *kot*, rus. *kom*), što je vjerojatno posuđeno iz istoga neindoeuropskoga izvora kao i kslat. *cat(t)us*, stvnj. *kazza*, stir. *catt*. Druga je mogućnost da se psl. **kotiti* 'imati

mlade' razvilo od homonimnoga **kotiti* 'valjati (se)', v. ***kotač***. Za semantički razvoj usp. hrv. ***izvaliti*** 'izleći se (o piletu)'.

Lit.: Skok II: 170f.; Gluhak 339f.; Derksen 240f.; ESSJa XI: 209ff.; Snoj 314.

kòtlēt *m*

Posuđeno preko njem. *Kotelett* iz fr. *côtelette*, što je deminutiv od *côte* 'rebro' < lat. *costa*, usp. ***kost***.

Lit.: HER 619.

kòtlina *ž* (17. st. 'veliki kotao', 19. st. 'prostrana dolina')

DIJALEKTI I POTVRDE *kotl'ina* (Varaždin)

Postalo od **kotьlìna* (sln. *kotlína*, rus. dijal. *котлина*, *котлúна* 'jama', polj. *kotlina* 'jama, jarak, šupljina'), što je izvedeno od psl. **kotьlъ*, v. ***kotao***. Za semantički razvoj usp. njem. *Kessel* 'kotao; kotlina'.

Lit.: Skok II: 170; ESSJa XI: 216.

kotŕljati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kọtrl'ati* (Gola)

TVORBA *kotŕljān*

Postalo od **kotьrljati* (sln. *kotrljáti*, češ. *kotrleti*), što je izvedeno od korijena koji je u **kotiti* 'valjati, kotrljati', v. ***kotač***. Za sufiks usp. ***trljati*** spram ***trti*** (možda je taj glagol i utjecao na tvorbu glagola ***trljati***).

Lit.: Skok II: 169; ESSJa XI: 213.

kòtūr *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kotur* (RKKJ)

Izvedeno od ***koturati (se)***.

kotùrāljka *ž*

TVORBA *koturàljkāš* (*koturaljkàšica*)

Izvedeno od ***koturati (se)***. Djelomični kalk prema njem. *Rollschuh*.

kotùrati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kot'urati (sę)* (Varaždin)

Postalo od psl. **koturàti (sę)* (sln. *kotúrati*, mak. *кутурам*, rus. dijal. *котурáться*), što je izvedeno od korijena koji je u **kotiti* 'valjati, kotrljati', v. ***kotač***.

Lit.: ESSJa XI: 209.

kòtva *ž* (19. st.) 'sidro'

DIJALEKTI I POTVRDE *kotva* (RKKJ)

Postalo od psl. **kotỳ* ⟨G **kotьve*⟩ (csl. *kotva* (Mikl.), sln. *kọ̑tva*, ukr. *кíтва*, polj. *kotwa*, češ. *kotva*), što je izvedeno od **kotъ* 'mačak', v. ***kotiti***. Semantička su poveznica mačje kandže. Usp. i sln. star. *máček* 'mačak; sidro'. S obzirom na to da je u hrv. riječ kasno posvjedočena, moguće je da je posuđena iz nekog slavenskog jezika (možda češkog).

Lit.: Skok II: 170; Gluhak 340; ESSJa XI: 213f.; Vlajić-Popović 2009.

kòvāč *m* (13./14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kovõč* (Brač), *kov^{o}ãč* (Vrgada), *kovâč* (Senj), *kovậč* (Varaždin), *kovač* (RKKJ)

TVORBA *kovàčica*, *kòvāčkī*

Postalo od psl. **kovačь* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *kovačь*, sln. *kováč*, rus. dijal. *ковáч*, češ. *kovač*), što je izvedeno od **kovati*, v. ***kovati***. Naziv za ribu *kovač* vjerojatno je prevedenica latinskog naziva *(Zeus) faber*. Izvorna motivacija naziva nije sasvim jasna.

Lit.: ESSJa XII: 5; Vinja 1986: 253.

kovànica *ž*

Izvedeno od ***kovati***. Za značenja usp. eng. *coin* 1. 'kovani novac'; 2. 'novotvorenica'.

kòvati ⟨prez. *kȕjēm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE ⟨prez. *kújēm*⟩ (Dubrovnik), *kovȁt* ⟨prez. *kȕjen*⟩ (Brač), *kovàti* ⟨prez. *kȕješ*⟩ (Vrgada), *kovȁt* (Senj), ⟨prez. *kȗjén, kȗjemȍ*⟩ (Novi), ⟨prez. *kujȅ*⟩ (Cres), *kovȃt* ⟨prez. *kūjȅn*⟩ (Orbanići), *kovȁt* ⟨prez. *kûješ*⟩ (Grobnik), *k'ovati* (Varaždin), *kovati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kovàti* ⟨prez. **kûję* a. p. *c*⟩ (stcsl. *kovati* ⟨prez. *kovǫ*⟩, sln. *kováti* ⟨prez. *kújem*⟩, rus. *ковáть* ⟨prez. *куёшь*⟩, polj. *kuć*, dijal. *kować*) < ie. **kowh$_2$-* (lit. *káuti* 'ubiti, tući, sjeći', latv. *kaût* 'boriti se', lat. *cūdō* 'udarati; kovati', stvnj. *houwan* 'udarati, sjeći').

Lit.: Skok II: 171f.; Gluhak 340; Derksen 242; Snoj 314.

kòvčeg *m* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

TVORBA *kòvčežić* (17. st.)

Riječ postoji i u csl. *kovьčegъ*, bug. *ковчéг*, rus. *ковчéг* 'arka, okovana škrinja', sln. *kọ́pček* (posuđenica iz hrv.). Etimologija nije sasvim jasna. Vjerojatno je posuđeno iz nekog turkijskog ili mongolskog izvora (usp.

džagat. *kopur* 'posuda', *koburčak* 'kutija', mongol. *qagurčaq* 'jama, okno'). Od istoga je korijena i turcizam ***kubura***.

Lit.: Skok II: 147; Gluhak 340; Snoj 314; Vasmer II: 586.

kòvīlje *sr* (16. st.) *bot. (Stipa)*

Postalo od **kovylьje*, što je kolektiv od psl. **kovylьjь* ⟨a. p. *b*⟩ (bug. *ковúл*, češ. *kovyl*, rus. *ковы́ль*), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u **kovati*, v. ***kovati***, usp. **metylьjь*, v. ***metilj*** od **metati*. Srodno je i got. *hawi* 'sijeno', stvnj. *hewi* 'sijeno' < **kowh$_2$-*. Prvotno je značenje moglo biti 'odrezana trava'.

Lit.: Skok II: 172; Vasmer I: 587; ESSJa XII: 15ff.

kòvina *ž* (19. st.) 'metal'

TVORBA *kòvīnskī*

Izvedeno od ***kovati***. Usp. sln. *kovína*, češ. (star.) *kovina*.

kovìtlati (19. st.)

TVORBA *kovìtlac*

Vjerojatno izvedeno od ***vitlati*** prefiksom *ko-*, usp. ***komešati se***.

kóvnica *ž* (15. st. Spom. sr.; 18. st. 'medalja, novac', 19. st.)

Izvedeno od pridjeva *kôvan* (19. st.) < psl. **kovьnъ* 'koji se lako kuje' (sln. *kóven*, češ. *kovný*), što je izvedeno od korijena koji je u **kovati*, v. ***kovati***.

Lit.: ESSJa XII: 18.

kòvrča *ž*

TVORBA *kovȑčati*, *kovȑčav* (*kovȑčavōst*)

Postalo odbacivanjem deminutivnog sufiksa u *kòvrčica* (19. st.). Riječ je vjerojatno posuđena iz tur. *kavırcık* 'kuštrav, kudrav, loknast'. Druga je, manje vjerojatna mogućnost da je prefiksom *ko-* (v. ***kovitlati***) izvedena od korijena koji je u hrv. star. *vȑkoč* 'gizdavac, kicoš', rus. *воркоч* 'pletenica', polj. *warkocz* 'pletenica'.

Lit.: Skok II: 172f.; Škaljić 417; Vasmer I: 227; Schütz 1968.

kòza *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kozȁ* (Brač, Vrgada, Senj), *k'oza* (Varaždin), *koza* (RKKJ)

TVORBA *kozárstvo*

Postalo od psl. **kozà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *koza*, sln. *kóza*, rus. *коза́*, polj. *koza*). Dublja etimologija nije sasvim jasna. Vjerojatno posuđeno iz nekog turkijskog izvora (usp. čuvaški *kačaka*, tatarski *kəžə*). Malo je vjerojatno da je riječ izvedena od ie. **h$_2$eg'os* 'koza' (lit. *ožỹs* 'jarac', skr. *ajá-*, toh. A *ās*), usp. i fonetski sličnu riječ ie. **h$_2$eyg's* 'koza' (grč. *αἴξ* ⟨G *αἰγός*⟩, arm. *ayc*). Izvođenje od **h$_2$eg'os* moguće je samo uz pretpostavku da je početni laringal dao u slavenskom *k-*, kako se ponekad pretpostavlja za riječ ***kost***, i da je izostalo duljenje koje nalazimo u lit. *ožỹs* < **āž-*.

Lit.: Skok II: 173; Gluhak 340f.; Derksen 242; ESSJa XII: 19ff.; EIEC 229; Egorov 1964: 95.

kòzica *ž* (16. st.) 'nekoliko vrsta morskih rakova iz podreda plivača' *zool.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍzica* (Gacka), *k'ozica* 'mala koza' (Varaždin), *kozica* (RKKJ)

Postalo od psl. **kozìca* (sln. *kozíca*, rus. dijal. *козúца* 'koza; vrećica za novce', polj. dijal. *kozica* 'koza, divlja koza'), što je izvedeno od **koza*, v. ***koza***. Najstarije zabilježeno značenje u hrv. je 'mala koza'. Kao 'vrsta raka' zabilježeno je od 17. st. Poveznica između *koze* i *kozica* su skakutavi pokreti.

Lit.: ESSJa XII: 22f.

kòzice *ž, pl. t.* (18. st.) 'male boginje'

Poimeničena množina od ***kozica***. Možda kalk prema njem. *(Wasser)pocken*, s time da je njem. *Pocken* krivo analizirano kao izvedenica od njem. *Bock* 'jarac', što se u visokonjemačkim govorima izgovara s početnim *p-*.

Lit.: HER 621.

kòzjī *prid.* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȏzji* (Brač), *kȍzjī* (Vrgada), *kòzji* (Senj), *kôzji* (Varaždin), *kozji* (RKKJ)

Postalo od psl. **kozьjь* (sln. *kȏzji*, *kôzji*, rus. *ко́зий*, polj. *kozi*), što je izvedeno od **koza*, v. ***koza***.

Lit.: Skok II: 173.

kòzle *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kozle* (RKKJ)

TVORBA *kòzlād zb.* (19. st.)

Postalo od psl. **kozьlę* ⟨G *-ęte*⟩ (stcsl. *kozьlę*, sln. *kozlẽ*, rus. dijal. *кóзля, козля́*, polj. *koźlę*), što je izvedeno sufiksom **-ęt-* kao u ***janje***, ***tele*** od **kozьlъ* 'jarac' (hrv. star. *kozao* (18. st.), stcsl. *kozьlъ*, sln. *kózel*, rus. *козёл*, polj. *kozioł, kozieł*). Ta je riječ izvedena od **koza*, v. ***koza***.

kòzlećī *prid.* (17. st.)

Postalo od **kozlętjь* (sln. *kozléčji*, rus. dijal. *козля́чий*, polj. *koźlęcy*), što je izvedeno od **kozlę*, v. ***kozle***.

Lit.: ESSJa XII: 29f.

kòzletina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòzletina* (Gacka)

Izvedeno od ***kozle***. Usp. sln. *kozlêtina*, rus. *козля́тина*.

kòzlić *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kozlȉć* (Brač), *kòzlić* (Vrgada)

Izvedeno od **kozlъ*, v. ***kozle***. Usp. sln. *kozlíč*.

Lit.: ESSJa XII: 31.

kozmètika *ž*

TVORBA *kozmètičkī, kozmètičār* (*kozmètičārev, kozmètičārka*)

Posuđeno preko njem. *Kosmetik* i fr. *cosmétique* iz grč. *κοσμητική (τέχνη)* 'vještina odijevanja i ukrašavanja'. Grčka je riječ pridjev izveden od *κοσμέω* 'urediti, ukrasiti', što je izvedeno od *κόσμος* 'red; ukras', v. ***kozmos***.

Lit.: Snoj 315.

kòzmičkī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *kosmisch*, eng. *cosmic*, fr. *cosmique*) iz grč. *κοσμικός* 'koji se odnosi na svijet ili svemir', što je izvedeno od *κόσμος* 'svijet, svemir', v. ***kozmos***.

kòzmos *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kosmos*, iz grč. *κόσμος* 'red, poredak (u svijetu), uređeni svijet, svemir'. Dublja je etimologija nejasna. Možda postalo disimilacijom nazala od ie. **k'oms-mo-*, od korijena **k'eNs-* (lat. *cēnseō* 'procijeniti', stcsl. *sętъ* 'reče', skr. *śaṃs-* 'slaviti'), v. ***cenzor***. Prvotno bi značenje toga korijena bilo 'urediti (govorom)'.

Lit.: Snoj 316; Beekes 759f.

kòzorōg *m* (18. st.) 'divlji jarac' *zool. (Capra ibex)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kozi rog* (16. st.), *kozorog* (RKKJ)

Složeno od ***koza*** i ***rog***. Usp. i sln. *kozorôg*, češ. *kozoroh*, rus. *козеро́г*. Kalk prema lat. *capricornus*, grč. *αἰγοκέρως*.

Lit.: ESSJa XII: 25f.

kòža *ž* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòža* (Brač, Vrgada, Senj), *kôža* (Varaždin), *koža* (RKKJ)

TVORBA *kòžara*, *kòžast* (19. st.), *kòžnat* (19. st.)

Postalo od psl. **kóža* < **kožâ* (stcsl. *koža*, sln. *kǫ́ža*, rus. *кóжа*, stpolj. *koża*), što je izvedeno od **koza*, v. ***koza***.

Lit.: Skok II: 174; Gluhak 341; Derksen 242; ESSJa XII: 35f.; Snoj 316; Holzer 2011: 115f.

kòžica *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòžica* (Brač, Senj), *kôžica* (Varaždin), *kožica* (RKKJ)

Postalo od psl. **kožica* (csl. *kožica*, sln. *kǫ́žica*, strus. *кóжица*), što je izvedeno od **koža*, v. ***koža***.

Lit.: ESSJa XII: 39.

kòžnī *prid.* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kòžni* (Gacki), *kôžni* (Varaždin)

Postalo od psl. **kožьnъ* (stcsl. *kožьnъ*, sln. *kǫ́žen*, rus. *кóжный*, češ. *kožní, kožný*), što je izvedeno od **koža*, v. ***koža***.

Lit.: ESSJa XII: 42.

kràbulja *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *krabȕja* (Grobnik)

Vjerojatno postalo od **korbulja* (sln. *krabúlja* 'čahura ličinke', rus. dijal. *коробу́ля* 'košarica od šindre'), što je izvedeno od psl. **korbъ, *korba* 'košara' (sln. *krába* 'kutija', rus. *кóроб* 'kutija, košara', polj. *kroba* 'kutija od šiblja'). Ta je psl. riječ u vezi s lit. *kařbas* 'košara', lat. *corbis* 'košara', usp. i lat. deminutiv *corbula* 'košarica'. Bsl. riječi mogle bi biti rane posuđenice iz stvnj. *korb* 'košara', što je pak posuđenica iz latinskoga, ili su bsl. riječi naslijeđene, usp. ***škrabica***. Značenje 'maska' moglo se razviti uz pretpostavku da su maske izrađivane pletenjem

šiblja kao i košare i da su oblikom podsjećale na košare.

Lit.: Skok II: 158; Gluhak 341; Derksen 234; ESSJa XI: 52.

kràčūn *m* (15. st. samo u SZ krajevima; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kračũn* (Senj, Vrgada), *krakũn* (Brač)

TVORBA *kračunati*

Etimologija nije sasvim jasna. Možda postalo od psl. **korčunъ* ⟨a. p. *b*⟩ (bug. dijal. *крачýн* 'velika noga', rus. *корочýн* 'zimski suncostaj', slč. *kračun* 'Božić'), što bi bilo izvedeno od psl. **korčiti* (bug. *крáча*, možda polj. *kroczyć*, gluž. *kročić*, usp. ***kročiti***, možda i hrv. star. *kráčiti* (19. st.)), deverbalnim sufiksom *-un-*, v. ***bjegunac***. Taj je glagol izveden od **korkъ*, v. ***krak***. Značenje 'suncostaj', koje se pojavljuje u drugim slavenskim jezicima, moglo se razviti uz pretpostavku da je suncostaj mitološki shvaćen kao 'zadnji korak Sunca u godini'. Manje je vjerojatno da je hrv. riječ posuđena iz grč. *χαράκιον* 'zašiljeni kolac, stup' (možda uz vlat. posredovanje), što je izvedeno od *χαράσσω* 'zašiljiti, zaoštriti', usp. ***karakter***. U tom slučaju postoje formalne poteškoće.

Lit.: Skok II: 175; Gluhak 342; ESSJa XI: 56ff.; M. Matasović 2011: 147; Vasmer I: 633.

kràdljiv *prid.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kradlîvi* (Varaždin), *kradliv* (RKKJ)

TVORBA *kràdljivac* (18. st.) (*kràdljīvčev*), *kràdljivica*

Postalo od psl. **kradьlìvъ* (sln. *kradljīv*, rus. dijal. *краδлúвый*, polj. star. *kradliwy*), što je izvedeno od korijena koji je u **krasti*, v. ***krasti***.

Lit.: ESSJa XII: 85.

krâdom *pril.* (16. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***krasti***. Usp. bug. dijal. *крáδом*, bug. *крадешкóм*.

kràđa (krâđa) *ž* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kràđa* (Senj), *krâža* (Varaždin), *krẽža* (Slovinci u Istri), *krađa* (RKKJ)

Postalo od psl. **krádja* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *kražda*, sln. *krája*, rus. *кpáжa*, slovin. *kraʒ'â*), što je izvedeno od korijena koji je u **krasti*, v. ***krasti***.

Lit.: ESSJa XII: 84.

kráfna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *kraflin* 'vrsta okruglog kolača od dizanog tijesta' (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Krapfen* < stvnj. *krapfo* 'pandža, kuka; pecivo u obliku kuke'. U početku krafne nisu bile okrugloga oblika, već je tijesto, pržeći se u ulju, stvaralo oblik pandže. Etimologija njemačke riječi nije jasna. Možda je izvedena od korijena koji je u njem. *Krampf* 'grč', v. ***grub***.

Lit.: Snoj 326f.; Kluge s. v. Krapfen, Krampf.

krágna *ž*

Posuđeno iz njem. *Kragen*, srvnj. *krage* 'vrat, odjeća za vrat', što je izvedeno od ie. **g^{w}rog^{h}-* 'gutati' (usp. stir. *brágae* 'vrat, grlo', grč. *βρόξαι* 'gutati', možda i grč. *βρόγχος* 'grlo', v. ***bronh***). Unatoč formalnoj i semantičkoj sličnosti s ie. **g^{w}erh$_{3}$-* 'gutati', teško je povezati ova dva korijena, v. ***grlo***.

Lit.: Kluge s. v. Kragen.

kràgūj (kràgūlj) *m* (15. st. Marulić) 'kobac'

DIJALEKTI I POTVRDE *kragũj* (Brač), *kragul, kraguļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **korgujь* (csl. *kragui*, sln. *krágulj*, češ. *krahuj*, polj. *krogulec*), što je posuđeno iz nekog turkijskog izvora (usp. uzbečki *qirgiy*, karaimski *kyrgyj* 'kobac').

Lit.: Skok II: 176; Snoj 317; ESSJa XI: 68f.

krâj[1] *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr^{o}ãj* (Vrgada), *krãj* (Senj), *krẽj* (Varaždin), *kr'aj* (Gola), *kraj* (RKKJ)

TVORBA *krajíčak* (19. st.)

Postalo od psl. **krájь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *krai*, sln. *krȁj*, rus. *кpaй*, polj. *kraj*), što je izvedeno od korijena koji je u ***krojiti***.

Lit.: Skok II: 176f.; Gluhak 342; Derksen 244f.; ESSJa XII: 88f.

kraj[2] *prij.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kraj* (Brač), *krãj* (Senj), *kraj* (RKKJ)

Prijedlog postao od imenice ***kraj***[1].

kràjem *prij.*

Okamenjeni instrumental imenice ***kraj***[1].

kràjina *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kràina* (Gacka), *krajina* (RKKJ)

TVORBA *kràjīnskī* (19. st)

Postalo od psl. **krájina* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *kraina*, sln. *krájina*, ukr. *краíна*, polj. *kraina*), što je izvedeno od **krajь*, v. ***kraj***[1].

Lit.: ESSJa XII: 87f.

kràjiškī *prid.* (18. st.)

Postalo od starijega *krajički*, što je izvedeno od ***krajina*** ili je izvedeno od *krajište*, v. ***krajišnik***.

kràjišnīk *m* (14. st. Dušanov zakonik; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krajišnik* (RKKJ)

TVORBA *kràjiškinja*

Izvedeno od danas zastarjeloga *krajište* (14. st. Mon. serb., 16. st.) < psl. **krajistje* (csl. *kraište*, sln. *krajíšče*, polj. rijetko *kraiszcze*), što je izvedeno od **krajь*, v. ***kraj***[1].

Lit.: ESSJa XII: 88.

krâjnīci *m, mn. anat.*

Izvedeno od *krajni*, v. ***krajnji***.

krâjnjī *prid.* (14. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krajni* (RKKJ)

TVORBA *krájnōst* (18. st.), *krâjnjē pril.*

Postalo od psl. **krájьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *krainь*, sln. *krâjen*, rus. *крáйний*, stpolj. *krajny*), što je izvedeno od **krajь*, v. ***kraj***[1].

Lit.: ESSJa XII: 91f.

kràjolik *m* (19. st. Šulek)

Složeno od ***kraj***[1] i ***lik***. Djelomični kalk prema njem. *Landschaft*.

krâk *m* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'ak* 'žablja noga' (Varaždin)

TVORBA *kràča* 'svinjska plećka' (ŽK), *kràčica* 'odvojena svinjska potkoljenica'

Postalo od **korkъ* (csl. *krakъ*, sln. *krâk*, rus. dijal. *кóрок, корóк* 'bedro', polj. *krok* 'korak'). Vjerojatno srodno s lit. *kárka* 'svinjska noga (donji dio), prednja svinjska noga', ali prijevojni odnosi nisu jasni. Obično se uspoređuje i sa slav. **korakъ*, v. ***korak***, i **krokъ*, v. ***kročiti***.

Lit.: Skok II: 177f.; Gluhak 342; ESSJa XI: 77ff.; Snoj 317.

kràlješ *m* (16. st. 'brojanica, krunica', od 17. st. 'kralježnica', od 19. 'kralježnica i kralježak')

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'ālѣš* 'ogrlica od nanizanih (staklenih) zrnaca' (Gola), *kràlješ, kràljež* (Benešić) 1. 'brojanice, krunica'; 2. 'kralježak, pršljen', *kràljēš* ⟨G *-a*⟩ 'kralježak, pršljen' (HJP); Šonje nema

Riječ nesigurne etimologije. Možda posuđeno iz dalmat. **kerlesu, *krialesu* (usp. aret. *kriäleso*, bergam. *krioles* 'čegrtaljka na Veliki petak', fr. *kyrielle* 'litanija'), što bi bilo prilagođeno *Kyrie eleison* 'Gospodine, smiluj se' (grč. *Κύριε ἐλέησον*, v. ***ćirilica***). Na kraju molitve krunice mole se litanije u kojima je čest zaziv *Kyrie eleison*, što bi mogla biti veza između tog zaziva i krunice. Semantička bi veza mogla biti i u tome da se i u litanijama i u krunici više puta ponavlja isti zaziv (usp. fr. *kyrielle* 'litanija', pejorativnoga postanka). Razvoj značenja 'krunica' > 'kralježnica' razvio bi se zbog sličnosti zrna krunice s pršljenima kralježnice. Možda je vjerojatnije da je *kralješ* u vezi s osnovom koja je u ***koralj*** (uspoređuje se kajk. *kraluš, kraļuš, klaruš, klariš* 'ukrasni kamen; niska, ogrlica od koralja, stakla ili dragulja', iz mađ. *klaris, kaláris*). Riječ je možda posuđena preko mađarskoga, ili izravno iz neposvjedočenoga dalmatskog odraza lat. *coralium*. Ako je iz dalmatskoga, sufiks je nejasan.

Lit.: Skok II: 83; Gluhak 343f.; REW 4799; Dauzat 409.

krâlj *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *krôj* (Brač), *kr^{o}ãļ* (Vrgada), *krãļ* (Senj), *krậl* (Varaždin), *kral, kraļ* (RKKJ)

TVORBA *kràljić* (16. st.)

Postalo od psl. **korljь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *králj*, rus. *корóль*, polj. *król*), što je posuđeno iz germ. *Karl*. Opći slavenski naziv za *kralja* najvjerojatnije potječe od imena franačkog vladara *Karla Velikog* (747. – 814.), prvoga kralja s kojim su Slaveni došli u kontakt. Pomišlja se i da potječe od imena njegova djeda *Karla Martela* (686. – 741.), a to je manje vjerojatno jer taj vladar nije bio u izravnom doticaju sa Slavenima. Zamjena glasa *-l-* slavenskim *-lj-* česta je u posuđenicama, usp. lat. *palude-* 'močvara' > *Poljud*, *anguilla* > ***jegulja***.

Lit.: Skok II: 47f.; Gluhak 342f.; ESSJa XI: 82ff.; Snoj 317; Vykypěl 2011: 122ff.;

Holzer 2011: 116; Pronk-Tiethoff 2013: 111f.

králjev *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krõjȇv* (Brač), *kr°ā̧lẽv* (Vrgada), *krā̧lof* (Varaždin), *kraļev* (RKKJ)

TVORBA *králjevina* (16. st. Okáz. pam. šaf, oko 1554. g.)

Postalo od psl. **korljèvъ* (csl. *kraljevъ* (Mikl.), sln. *králjev*, rus. *Королёв*, polj. *królowy*), što je izvedeno od **korljь*, v. ***kralj***.

Lit.: ESSJa XI: 80.

kraljèvati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krajevȁt* (Brač), *kraļevȁti* (Vrgada), *kraljûvati* (Varaždin)

Izvedeno od ***kralj***. Usp. sln. *kraljeváti*, polj. *królować*, češ. *kralovati*.

králjević *m* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krõjȅvić* (Brač), *kr'aļęvič* (Varaždin), *kraļevič* (RKKJ)

Postalo od psl. **korljèvitjь* (sln. *králjevič*, rus. *королёвич*, polj. *królewicz*), što je izvedeno od **korljevъ*, v. ***kraljev***.

králjēvna *ž*

Izvedeno od *kraljev*, v. ***kraljev***. Usp. polj. *królewna* 'kraljeva kći, princeza', rus. *королёва* 'kraljica'.

králjevskī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'aljęfski* (Varaždin), *kraļev* (RKKJ)

TVORBA *králjevski pril.*

Postalo od psl. **korljèvьskъ(jь)* (csl. *kraljevьskъ* (Mikl.), sln. *kraljȇvski*, rus. *королёвский*, polj. *królewski*), što je izvedeno od **korljevъ*, v. ***kraljev***.

Lit.: ESSJa XI: 80f.

králjēvstvo *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krajȇstvo* (Brač), *kr°ā̧ļèstvō* (Vrgada), *kr'aljęfstvo* (Varaždin), *kraļevstvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **korljèvьstvo* (csl. *kraljevьstvo* (Mikl.), sln. *kraljȇvstvo*, rus. *королёвство*, polj. *królewstwo*), što je izvedeno od **korljevъ*, v. ***kraljev***.

Lit.: ESSJa XI: 81.

králježak *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***kralješ***, usp. ***kralježnica***. Nominativni lik sa *ž* umjesto *š* naknadno je postao iz oblika kosih padeža poput ⟨G *kralješka*⟩.

králježnica *ž*

Izvedeno od pridjeva *králježnī*, koji je izveden od ***kralješ***. Za *ž* umjesto *š* v. ***kralježak***.

králježnjāk *ž*

Izvedeno od *kralježni*, v. ***kralježnica***.

kràljica *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krajȋca* (Brač), *kraļȋca* (Vrgada), *kraljȋca* (Senj), *kr'aljica* (Varaždin), *kraļica* (RKKJ)

TVORBA *kràljičin*

Postalo od psl. **korljìca* (csl. *kralica* (Mikl.), sln. *kraljíca*, rus. dijal. *королúца*, češ. *Kralice*), što je izvedeno od **korljь*, v. ***kralj***. U hrv. i sln. *-lj-* je analoško prema *kralj*.

Lit.: ESSJa XI: 81.

kráma (kràma) *ž* (16. st. 'sitna trgovina')

DIJALEKTI I POTVRDE *krâma* (Varaždin), *kr'āma* (Gola), *krama* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Kram* 'starudija, bezvrijedne stvari' (srvnj. *krām* 'prodavaonica, štand, šator, rasprostrto platno; trgovačka roba', stvnj. *krām* 'trgovina, šator'). Etimologija njemačke riječi nije sigurna. Dovodi se u vezu sa slav. **xramъ*, v. ***hram***. Njemačku su posuđenicu na jugu proširili dubrovački *kramari*, koji su dolazili u unutrašnjost prodavati svoje izrađevine za sitnu stoku i sir.

Lit.: Skok II: 178; Snoj 317; Kluge s. v. Kram; EWD 922.

kràmp *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'amp* (Varaždin, Gola), *kramp* (RKKJ)

Posuđeno iz aust.-bav. *Krampen* 'pijuk, trnokop' (njem. *Krampe* 'zavinuti čavao, kuka'), što je preuzeto iz niskonjemačke riječi koja odgovara visokonjemačkom *Krampf* 'grč', usp. ***grub***, ***krafna***.

Lit.: Skok II: 178; Kluge s. v. Krampe.

krân *m*

Posuđeno iz njem. *Kran* 'dizalica', što je starija riječ za *Kranich* 'ždral' < $*g'rh_2$-*n*-,

od istoga korijena koji je u ***ždral***. Značenje 'dizalica' razvilo se zbog sličnosti sa ždralovim dugačkim vratom.

Lit.: Kluge s. v. Kran.

kràp[1] *m* (18. st.) 'šaran' *zool., reg. (Cyprinus carpio)*

DIJALEKTI I POTVRDE *krâp* (Varaždin), *krap* (RKKJ)

Postalo od psl. **korpъ* (sln. *kràp*, rus. dijal. *кópon*), što je vjerojatno posuđeno iz germanskoga (usp. stvnj. *karpfo*). Iz germanskoga je posuđeno i lat. *carpa*, lit. *kárpa*, češ. *kapr*, rus. *карп*. Etimologija je germanske riječi nejasna. Pomišlja se na supstratno podrijetlo. Manje je vjerojatno da je u vezi s grč. *κυπρῖνος*, skr. *śaphara-*, lit. *šãpalas* 'klen'.

Lit.: Skok II: 179; ESSJa XI: 90ff.; Snoj 318; Beekes 805.

kràp[2] *m* (18. st.) 'broć' *bot. (Rubia tinctorum)*

Posuđeno preko njem. *Krapp* iz srniz. *crappe*, što je možda izvedeno od korijena koji je u stvnj. *krapfo* 'kuka', v. ***krafna***. Veza bi bilo trnje na stabljici biljke *krap*. Od korijena te biljke proizvodila se crvena boja za tkanine.

Lit.: Kluge s. v. Krapp.

krâs (krâs) *m* (15. st. Mon. croat. toponim na Krku) 'krš'

DIJALEKTI I POTVRDE *krȁs* (Vodice)

Posuđeno iz vlat. *carsus* 'stijena, krš', što je vjerojatno supstratnoga podrijetla (usp. južnofrancuski toponim *Gars*, možda i antički oronim *τῷ Καρουσαδίῳ ὄρει* (Ptolemej III 1, 1, vjerojatno današnji *Kras* u Istri)). Riječ je kao termin za specifičnu geološku formaciju proširena i u drugim europskim jezicima, usp. njem. *Karst*, tal. *carso*, sln. *krâs, krȁs*. Malo je vjerojatno da je riječ nastala apelativizacijom toponima *Kras* (područje na sjeveru istarskog poluotoka). Usp. i ***krš***.

Lit.: Skok II: 179f.; Snoj 318; Snoj ESSZI 211f.; M. Matasović 2011: 142f.; Rogić 1957.

krâsan (krásan) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krâsān* (Grobnik), *krâsan* (bački Hrvati), *krasan, krasen* (RKKJ)

TVORBA *krâsno*

Postalo od psl. **krasьnъ* 'lijep' (stcsl. *krasьnъ*, sln. *krâsen*, rus. *крáсный* 'crven', star. 'lijep', polj. (poet.) *krasny, kraśny* 'crven, lijep'), što je izvedeno od korijena koji je u **krasa* (hrv. star. *krása* 'zmija', izvorno možda 'šarena', stcsl. ⟨I *krasojǫ*⟩ 'ures, ukras', rus. *красá* 'ljepota', polj. *krasa* 'boja, ljepota'). Dublja etimologija nije sigurna. Možda u vezi s lit. *krósnis* 'peć', stnord. *hrós* 'slava', možda i ***krijes***, što bi upućivalo na korijen **kreh$_1$s-* u prijevoju s **kroh$_1$s-*, no u tom slučaju nije moguća veza između *krijes* i ***kresati***. Prvotno bi značenje bilo 'svjetlost od vatre', zatim '(crvena) boja, ljepota'. Formalno je nemoguća veza psl. **kras-* s lit. *gražùs* 'lijep'.

Lit.: Skok II: 180f.; Gluhak 344; Derksen 245, 246; ESSJa XII: 95ff.; Snoj 318.

krásiti ⟨prez. *krâsīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krasiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krasìti* (stcsl. *krasiti*, sln. *krasīti*, rus. *крáсить*, polj. *krasić*), što je izvedeno od **krasa*, v. ***krasan***.

Lit.: ESSJa XII: 99f.

krasnoslòviti (20. st.) 'na javnom mjestu, pred gledateljima ili namijenjeno slušateljima izgovarati tekst pjesme, himne i sl. po običajima intonacije i izgovora za svečane prilike; deklamirati, recitirati'

TVORBA *krasnòslov* 'javno kazivanje pjesme, recitacija', *krasnoslóvac* (*krasnoslóvčev*), *krasnòslōvka*, *krasnoslòvljēnje*

Složeno od *krasno*, v. ***krasan*** i ***sloviti***. Usp. neologizam *krasoslovac* (Šulek), kalk prema *beletrist*, v. ***beletristika***.

krâsopīs *m* (19. st. Šulek)

Složeno od *kraso-*, v. ***krasan***, i *-pis*, v. ***pisati***. Kalk prema grč. *καλλιγραφία*.

krasòta *ž* (12. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krasotȁ* (Brač), *kras'ota* (Varaždin), *krasota* (RKKJ)

TVORBA *krasòtica*

Postalo od psl. **krasotà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *krasota*, sln. *krasóta*, rus. *крacомá*, polj. dijal. *krasota*), što je izvedeno od **krasa*, v. ***krasan***.

Lit.: ESSJa XII: 100f.

krȁsta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krãsta* (Brač), *krȁsta* (Vrgada, Senj), *kr'asta* (Varaždin), *kr'âsta* (Gola), *krasta* (RKKJ)

Postalo od psl. **kórsta* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *krasta*, sln. *krásta*, rus. *корóста*, polj. *krosta* 'osip, krasta'). Dublja je etimologija nejasna. Možda je izvedeno od istoga korijena koji je u ***kora***, ali onda je tvorba neobjašnjena. Sličnost s lat. *crusta* 'kora' vjerojatno je slučajna. Druga je mogućnost da je u vezi s njem. *Harsch* 'kora na snijegu', *harsch* 'zaleđen, grub' (usp. njem. *verharschen* 'skorjeti se, dobiti koru, skrutiti se'), eng. *harsh* 'grub, surov', što je onda odraz ie. **korH-sk-* ili **kord-sk-*. Germanska se riječ, međutim, obično povezuje s lat. *carrō* 'grebenati vunu', lit. *kãršti* 'grebenati, češljati', skr. *kaṣati* 'grebati' < ie. **kers-*. U tom slučaju bi imenica **kórsta* morala biti izvedena prijevojnim duljenjem (zbog akutske intonacije).

Lit.: Skok II: 181; Gluhak 344; Derksen 235f.; ESSJa XI: 93ff.; Snoj 318; Kluge s. v. Harsch.

krȁstača *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***krasta***.

krȁstav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȁstav* (Senj), *kr'astaf* 'prljav' (Varaždin, Gola), *krastav* (RKKJ)

Postalo od **kórstavъ* (csl. *krastavъ*, sln. *krástav*, ukr. *корóставий*, polj. *krostawy*), što je izvedeno od **korsta*, v. ***krasta***.

Lit.: ESSJa XI: 95f.

krȁstavac *m* (18. st.) *bot. (Cucumis sativus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *krãstovac* (Brač), *kr'astavẹc* (Varaždin), *krastavac, krastavec* (RKKJ)

Postalo od **korstavьcь* (sln. *krástavec* 1. 'krastav čovjek'; 2. 'krastavac', bug. dijal. *крастáвецъ* 'biljka *Anchusa officinalis*', stpolj. *krostawiec* 'biljka *Senecio Jacobaea L., Sanicula Europaea L.*'), što je izvedeno od **korstavъ*, v. ***krastav***. *Krastavac* je naziv dobio po krastavoj kori.

Lit.: ESSJa XI: 96.

krȁsti ⟨prez. *krádem*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȅst* ⟨prez. *kredȅn*⟩ (Brač), *krȅsti* ⟨prez. *krȅden*⟩ (Vrgada), *krȁst* ⟨prez. *krādén*⟩ (Novi), *krȁs* ⟨prez. *krādȅn*⟩ (Orbanići), *krȁst* ⟨prez. *krādȅš*⟩ (Grobnik), *kr'asti* ⟨prez. *krãdem*⟩ (Varaždin), *krasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krásti* ⟨prez. **krâdǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *krasti* ⟨prez. *kradǫ*⟩, sln. *krásti*, rus. *красть*, polj. *kraść*) < **kreh$_2$-d$^{(h)}$-* (latv. *krât* 'skupljati'). Slavenski sufiks *-d-* vjerojatno je prema imperativnom nastavku *-d^{h}i*, v. ***ići*** ⟨prez. *idem*⟩.

Lit.: Skok II: 181f.; Gluhak 344f.; Derksen 245; ESSJa XII: 102ff.; Snoj 318.

krátak *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krõtak* (Brač), *kr^{a}âtak* (Vrgada), *krâtak* (Senj), *krâtẹk* (Varaždin), *kratek, kratki* (RKKJ)

TVORBA *krátko, kratkòća* (17. st.)

Postalo od psl. **kortъkъ* (csl. *kratъkъ*, sln. *krátek*, rus. *корóткий*, polj. *krótki*), srodno s lit. *kartùs* 'gorak' (< 'oštar' < 'koji reže') < ie. **kert-* 'rezati', v. ***crta***, ***jednokratan***.

Lit.: Skok II: 182; Gluhak 345; Derksen 236; ESSJa XI: 101ff.

kráter *m*

Posuđeno preko njem. *Krater* iz lat. *crater*, što je iz grč. *κρατήρ* 'miješalica, zdjela za miješanje'. Grčka je riječ izvedena od *κεράννυμι* 'miješati' < ie. **k'erh$_2$-* 'miješati' (skr. *śśīrta-* 'miješan', av. *sar-* 'ujediniti').

Lit.: Snoj 319; Beekes 675.

krȁtica *ž* (19. st. Stulić)

Izvedeno od ***kratiti***. Usp. njem. *Abkürzung*.

krátiti ⟨prez. *krâtīm*⟩ (15. st. Marulić 'uskratiti')

DIJALEKTI I POTVRDE *krõtīt* ⟨prez. *krõtin*⟩ (Brač), *krãtiti* (Varaždin), *krât'iti (se)* (Gola), *kratiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kortiti* ⟨prez. **kortjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *krátiti*, rus. *корóмить*, polj. *krócić*), što je izvedeno od **kortъ-*, v. ***kratak***.

Lit.: Skok II: 98; ESSJa XI: 98.

kratkòdnevica *ž* 'vrijeme najkraćeg dana i najduže noći u godini, zimski solsticij (21. prosinca)'

Složeno od ***kratak*** i drugoga dijela ***ravnodnevica***.

kratkòročan *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *kratkòročnōst*

Složeno od ***kratak*** i *-ročan*, v. ***rok***.

kratkòvidan *prid.* (19. st. Stulić)

TVORBA *kratkòvidnōst*

Složeno od ***kratak*** i *-vidan*, v. ***vidjeti***. Kalk prema njem. *kurzsichtig*.

kràul *m*

Posuđeno iz europskih jezika njem. *Kraul* iz eng. *crawl*, što je poimeničeni glagol *crawl* 'puzati', a to je posuđeno iz nekog sjevernogermanskog izvora (usp. norv. *kravle* 'puzati'). *Kraul* je način plivanja u kojem pokreti ruku podsjećaju na pokrete pri puzanju.

Lit.: OED s. v. crawl; Chambers 232.

kràva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krãva* (Brač), *kràva* (Vrgada, Senj), *kr'ava* (Varaždin, Gola), *krava* (RKKJ)

Postalo od psl. **kórva* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *krava*, sln. *kráva*, rus. *корóва*, polj. *krowa*) < ie. **k'orh$_2$-w-eh$_2$* (lit. *kárvė* 'krava', stprus. *curwis* 'vol', grč. *κεραός* 'rogat', av. *sruuā-* 'rog, nokat', lat. *cervus* 'jelen', srvelš. *carw* 'jelen'), od korijena **k'erh$_2$-* 'rog' (grč. *κέρας* 'rog'), usp. ***srna***. U baltoslavenskim riječima za 'kravu' neočekivan je odraz ie. palataliziranog velara, što neki tumače posuđivanjem iz nekog kentumskog izvora (možda keltskoga), a neki depalatalizacijom ispred *r* (usp. polj. *karw* 'krava').

Lit.: Skok II: 183f.; Gluhak 345f.; Derksen 236; ESSJa XII: 106ff.; Snoj 319; Nussbaum 1986; Trubačev 1960; Matasović 2005.

kravàta *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Krawate* iz fr. *cravate*, što je posuđeno iz hrv. etnonima *Hrvat*. Hrvatski plaćenici u francuskoj vojsci u 17. st. nosili su oko vrata marame, na koje je onda preneseno njihovo ime. Francuski časnici preuzeli su i proširili tu modu, te je od 18. st. *kravata* sastavni dio muškog odijela.

Lit.: Gluhak 346; Snoj 319; EWD 926; Mršić 168.

kŕc *uzv.*

TVORBA *kr'ckati* (Varaždin), *kŕcati* ⟨prez. *-ām*⟩ 'hrskati' (Karadžić, objekt *orahe*)

Onomatopeja.

Lit.: Skok II: 185.

kŕcat *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krcȁt* (Brač, Senj)

Izvedeno od ***krcati***.

kŕcati (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *karcȁt* (Brač, Pitve, Zavala), *krcȁti* (Vrgada), *karcati* (17. st. Mikalja), *krcati* (RKKJ)

Etimologija nije sigurna. Možda posuđeno iz nekog romanskog izvora (usp. tal. *caricare* 'natovariti') < vlat. *carricāre*, v. ***karikirati***, no pritom je nejasno podrijetlo glasa *c* u sufiksu, koji je možda prilagođen intenzivnim glagolima na *-cati*.

Lit.: Skok II: 186; Gluhak 346; Snoj 320; REW 1719; Vinja II: 65.

kŕčāg *m* (17. st.)

Postalo od **kъrčagъ* (stcsl. *krъčagъ*, rus. *корчáга*, slč. *krčah* 'veliki vrč s uskim grlom'). Dublja je etimologija nejasna. Vjerojatno posuđeno iz nekog turkijskog izvora (formalno je usporedivo s tur. *korčak* 'cijev', altajski *kurčuk*, *karčak* 'sanduk, lijes' unatoč razlici u značenju; formalno je teško usporedivo s tur. *kolčak* 'posuda za piće'). Manje je vjerojatno da je izvedeno od **kъrkъ* 'grlo' (v. ***krkače***), zbog neslavenskog sufiksa.

Lit.: Skok II: 159; Vasmer I: 637; ESSJa XIII: 207f.

kŕčevina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krčev'ina* (Gola), *kŕčevina* (Lika), *krčevina* (RKKJ)

Postalo od **kъrčevina* (sln. *krčevína*, rus. dijal. *корчевúна, корчéвина* 'panj iščupan s korijenom; busen s korijenjem starog drveća', stpolj. *karczewina*), što je izvedeno od korijena koji je u ***kŕčiti***.

Lit.: ESSJa XIII: 209.

kŕčiti ⟨prez. *kŕčīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rčiti* ⟨prez. *kŕčim*⟩ (Varaždin), *kŕč'iti* (Gola), *kerčiti, krčiti* (RKKJ)

TVORBA *kŕčēnje*

Postalo od psl. **kъrčiti* ⟨prez. **kъrčǫ* < **kъrkjǫ*⟩ (csl. *krъčiti* 'vrtjeti, okretati' (Mikl.), sln. *kŕčiti* 'krčiti, grčiti', rus. *корчúть*, češ. *krčiti* 'grbiti se, slijegati ramenima, naježiti se', polj. *kurczyć* 'stezati, kratiti, grčiti'), što je izvedeno od **kъrčь* (hrv. star. *kŕč* 'krčevina' (od 15. st.), sln. *kŕč* 'krčevina' (Plet.), rus. dijal. *корч, корчь* 'panj, panj iščupan s korijenom', polj. *karcz* 'panj'). Dublja je etimologija nejasna. Uspoređuje se i psl.

kъrkъ* 'vrat', v. ***krkače*. Možda postoji veza s korijenom **ker-* 'rezati', v. ***crta***, sa sufiksom kao u ***bič***.

Lit.: Skok II: 186; ESSJa XIII: 209ff.; Snoj 320.

kř̀čma *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kř̀čma* (Vrgada), *k'rčma* (Varaždin), *k'rčma* (Gola), *karčma, kerčma, krčma* (RKKJ)

TVORBA *kř̀čmār* (*kř̀čmārev, kř̀čmarica, kř̀čmārskī*)

Postalo od psl. **kъrčьma* (sln. *kr̄čma*, rus. star. *корчмá*, polj. *karczma*, usp. i stcsl. *krъčьmaljavati* 'krčmariti'). Dublja je etimologija nepoznata. Nije uvjerljivo izvođenje od **kъrčiti*, v. ***krčiti***. Prvotno bi značenje bilo 'građevina na iskrčenoj zemlji'. Jednako je neuvjerljiva veza s korijenom koji je u ***krčag***, odnosno izvođenje od **kъrčiti* 'davati piti' (samo u *krčmarica Mara krči vinom i rakijom* (narodna pjesma)).

Lit.: Skok II: 187; ESSJa XIII: 211ff.; Snoj 320.

kř̀do *sr* (18. st. *krd*)

DIJALEKTI I POTVRDE *čr̄dà* (Vrgada) (*zast.*), *čerêda* (Vodice), *čr̄dà* (Nerezine), *kerdelo, krdelo* (RKKJ)

Postalo od **kъrdo* (usp. sln. *krdẹ̑lo*, češ. dijal. *krdel, krděl* 'gužva, mnoštvo', usp. i kašup. *karno* 'krdo' < **kъrdьno*), što je drugi prijevojni stupanj od psl. **čerdà* ⟨a. p. *b*⟩ (čak. *črida* (16. st.), rus. *чередá*, polj. *trzoda*) < **(s)kerd^{h}-eh$_{2}$* (got. *haírda*, skr. *śardha-*, lit. *(s)keřdžius* 'pastir'). Prijevojna praznina u *krdo* možda je analoška prema *krdelo* (Belostenec).

Lit.: Skok I: 337; Gluhak 346; SP II: 150; ESSJa XIII: 213; Snoj 320.

kreácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kreation*, fr. *création*, eng. *creation*) iz kslat. *creātio* 'stvaranje, stvor' (kl. lat. *creātio* 'izbor, izabiranje'), što je izvedeno od particpske osnove glagola *creō* 'stvoriti'. Taj je glagol izveden od istoga korijena koji je u *crēscō* 'rasti', v. ***konkretan***. U značenju 'Božje stvaranje svijeta' riječ je posuđena izravno iz latinskog.

Lit.: Chambers 232.

krèatīvan *prid.*

TVORBA *kreatívnōst*

Posuđeno preko njem. *kreativ* iz eng. *creative*, što je izvedeno od glagola *create* 'stvoriti'. Taj je glagol posuđen iz lat. *creō*, v. ***kreacija***.

Lit.: Kluge s. v. kreativ.

krèātor *m*

TVORBA *krèātorica, krèātorskī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *créateur*, eng. *creator*) iz lat. *creātor* 'stvoritelj, autor, izumitelj', što je izvedeno od particpske osnove glagola *creō* 'stvoriti', v. ***kreacija***.

kréda *ž* (18. st.)

Posuđeno preko nekog romanskog izvora (iz kojega je i srvnj. *krīde* > njem. *Kreide*) iz lat. *crēta*. Dublja etimologija nije sigurna. Možda je u vezi sa stir. *cré*, velš. *pridd* 'ilovača, glina'. Druga je mogućnost da je izvorno značenje 'kretska zemlja, bijela zemlja', prema imenu grčkog otoka *Crēta* (grč. *Κρήτη*). Postoji i mišljenje da je *crēta* poimeničeni particip (*terra crēta*) glagola *crescō* 'rasti', ili *cernō* 'razlučiti'; u prvom slučaju temeljno bi značenje bilo 'sraštena zemlja', a u potonjem 'prosijana zemlja'.

Lit.: Snoj 320; Kluge s. v. Kreide; Matasović 2009: 182.

krèdīt *m* (19. st.)

TVORBA *krèdītnī, kreditírati*

Posuđeno, možda preko njem. *Kredit*, fr. *crédit*, iz tal. *credito* < lat. *crēditum* 'zajam'. Latinska je riječ poimeničeni particip glagola *crēdō* 'vjerovati' < ie. **k'red-d^{h}h$_{1}$-*, dosl. 'postaviti (u) srce' (stir. *creitid*, skr. *śraddhā-* 'pouzdanje, odanost').

Lit.: Snoj 321; de Vaan 141f.

kreditírati

Posuđeno preko njem. *kreditieren* iz fr. *créditer*, što je izvedeno od *crédit*, v. ***kredit***.

krêdnjāk *m* 'red jednostaničnih, sićušnih morskih praživotinja' *zool. (Foraminifera)*

Izvedeno od ***kreda***.

krekètati ⟨prez. *krèkećē*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krẹk'ętati* (Varaždin), *krečati* 'kreketati' (RKKJ)

Izvedeno od onomatopejskog uzvika *kre* kojim se oponaša glasanje žába. Za tvorbu usp. ***meket***.

Lit.: Skok II: 188.

krekírati

Posuđeno iz eng. *crack*, izvorno 'slomiti' < pgerm. **krak-* (njem. *krachen*), vjerojatno onomatopejskoga podrijetla.

kréma *ž*

Posuđeno preko njem. *Kreme* iz fr. *crème* < clat. *chrisma* 'ulje, pomast', v. ***krizma***. Na francusku je riječ možda utjecala i supstratna (možda gal.) riječ **crama* 'vrhnje' (samo u posuđenicama u romanskom, piem. *krama*).

Lit.: Snoj 321; Dauzat 210; REW 2294.

kremàtōrij *m*

Posuđeno iz njem. *Krematorium*, što je neoklasična izvedenica od lat. *cremō*, v. ***kremirati***.

krȅmēn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȅmen* (Brač, Vrgada, Senj), *kr'ęmęn* (Varaždin), *kr'ęmęn* (Gola), *kremen* (RKKJ)

Postalo od psl. **kremy* (csl. *kremy* ⟨G *kremene*⟩, sln. *krémen* ⟨G *kremę́na*⟩, rus. *кремéнь*, polj. *krzemień*). Sufiks je analoški prema psl. **kamy*, v. ***kamen***. Srodno s latv. *krę̃ms, krams*. Dalje je vjerojatno srodno s psl. **kroma* (strus. *кромa* 'komad kruha', polj. dijal. *kroma* 'komad kruha', rus. dijal. *кромa* 'kraj', gluž. *kroma* 'kraj'), ⟨L **kromě*⟩ 'osim, bez' (csl. *kromě* 'osim, bez', rus. *кро́ме*, stpolj. *kromie*) < ie. **krem-*, što bi moglo biti od korijena **(s)ker-* 'rezati', v. ***kraj***[1], ***krojiti***. Za semantički razvoj usp. ***oštar***, ***kamen***.

Lit.: Skok II: 189; Derksen 246; ESSJa XII: 118ff.; Snoj 321.

kremenjàšica *ž* 'jednostanične alge, žive u moru i slatkoj vodi' *bot. (Diatomeae)*

Izvedeno od ***kremen***.

kremírati

Posuđeno preko njem. *kremieren* iz lat. *cremō* 'spaliti; spaljivanjem žrtvovati', nejasnoga podrijetla. Malo je vjerojatna veza s keltskim riječima za 'pivo', gal. *curmi*, stir. *cuirm*.

Lit.: de Vaan 142.

krèmšnita *ž*

Složeno od ***krema*** i ***šnita***. Usp. i njem. *Cremeschnitte*.

Lit.: Snoj 321.

krénuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krēnùt* (Brač), *krēnùti* (Vrgada), *krę̄nuti* (Varaždin), *krenuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krę̨nǫ̀ti* < **krętnǫ̀ti* (stcsl. *krę̨nǫti*, sln. *krenīti*, rus. dijal. *кря́нуть, крянýть* 'premjestiti, pomaknuti (se)', češ. *křátnouti* 'uganuti, nategnuti; ići gegajući'), što je izvedeno od korijena koji je u ***kretati***.

Lit.: ESSJa XII: 147f.

krèōl *m* 'potomak europskih doseljenika romanskoga podrijetla u Americi'

TVORBA *Kreólac*, *Krèōlka*, *krèōlskī*

Posuđeno iz fr. *créole*, što je posuđeno iz šp. *criollo* (ili port. *crioulo* 'urođenik'). Ta je riječ izvedena od *criar* 'uzgojiti' < lat. *creō* 'stvoriti', v. ***kreacija***.

Lit.: Snoj 322.

krȅp *m*

Posuđeno preko njem. *Krepp* iz fr. *crêpe*, starije *cresp* < lat. *crispus* 'kudrav, kovrčav'. Latinska je riječ vjerojatno srodna s srvelš. *crych* 'kovrčav, naboran', v. ***frizer***.

Lit.: Kluge s. v. Krepp; de Vaan 145.

krȅpak *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȉpan* (Brač, Vrgada), *krȉpak* (Senj, Grobnik), *kr'ępki* (Varaždin), *krijepan* (18. st. Della Bella), *krepek* (RKKJ)

Postalo od psl. **krě̑pъkъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'jak' (stcsl. *krěpъkъ*, sln. *krépek, krepâk*, rus. *крéпкий, крéпок* ⟨ž *крепкá* sr *крéпко*⟩, polj. *krzepki*), što je izvedeno od **krěp-* < ie. **kreh₁p-o-* (stisl. *hræfa* 'podnositi, izdržati'). Postoji i mišljenje da je slavenska riječ posuđenica iz germanskoga **krefia-* 'snažan' (stnord. *krǣfr*)

Lit.: Skok II: 190; Gluhak 347; Derksen 246f.; ESSJa XII: 135ff.; Kroonen 2010; Pronk-Tiethoff 2013: 195f.

krȅpōst *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȉpost* (Brač), *krȉpōst* (Vrgada), *kripōst* (Senj), *krâpost* (Varaždin), *krepost, kreposnost* (RKKJ)

Postalo od psl. **krȇpostь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *krěpostь* 'vrlina, snaga', sln. *krepôst* 'vrlina; snaga (zast.)', rus. *крéпость* 'utvrda; snaga', češ. *křepost'* 'snaga'), što je izvedeno od korijena **krȅp-*, v. ***krepak***.

Lit.: ESSJa XII: 133f.

krȅp-pàpīr *m*

Posuđeno iz njem. *Krepppapier*, što je složeno od *Krepp*, v. ***krep***, i *Papier*, v. ***papir***.

krèsati (krèsati) ⟨prez. *krèšēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kresȁt* ⟨prez. *krèšen*⟩, *krȅsot* ⟨prez. *krȅson*⟩ (Brač), *kr'ęsati* ⟨prez. *kr'ęšęm*⟩ (Varaždin), *kres'ati* (Gola), *kresati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kresàti* ⟨prez. **kresjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *kresáti*, rus. dijal. *крecáть*, polj. *krzesać*). Dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno je od istoga korijena kao i ***krijes***, ***Uskrs***. Ako je prvotno značenje 'stvarati vatru', tada je možda izvedeno od ie. **k$^{(w)}$er(H)-* 'gorjeti', v. ***kuriti***[1]. Manje je vjerojatno da je postalo od ie. **krek'-* (grč. *κρέκω* 'tkati; udarati u liru'), usp. ***krosna***, uz pretpostavku da je prvotno značenje 'udarati'. Iz formalnih razloga nije moguća etimologija koja povezuje *kresati* s lat. *creō* 'stvarati, rađati', *crēscō* 'rasti', v. ***konkretan***.

Lit.: Skok II: 191f.; Gluhak 347f.; ESSJa XII: 124f.; Snoj 322; Vasmer I: 660; LIV s. v. **krek'-*.

krétati ⟨prez. *krêćēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krēćȁt* (Brač), *krēćàti se* (Vrgada), *krętati* (Varaždin), *kretati se* (RKKJ)

TVORBA *krétānje*, *krétnja* (19. st.)

Postalo od psl. **krętàti (sę)* (csl. *krętati* (Mikl.), sln. *krętati*, rus. dijal. *кря́мать, крямáть*, polj. *krzątać się* 'vrtjeti se, komešati se'). Prvotno je značenje vjerojatno 'vrtjeti (se)'. Dublja je etimologija nesigurna. Vjerojatno u vezi s korijenom koji je u ***krut***, ie. **kert-* 'vrtjeti' (skr. *kṛ́ṇátti* 'presti, sukati').

Lit.: Skok II: 191f.; Gluhak 348; ESSJa XII: 145ff.; Snoj 323.

krètēn *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kretin*, iz fr. *crétin*, što je dijalektalni razvoj od stfr. *crestien* 'čovjek', izvorno 'kršćanin' (*cretin* 'slabouman' (Valais, Savoie), *creitin* 'slabouman, gušav, slab' (Savoie, Dauphiné)) < lat. *Chrīstiānus*, v. ***kršćanin***. Suvremeno značenje 'budala, glupan' razvilo se od izvornoga 'slaboumna osoba, duševni bolesnik'. U izvornom značenju riječ potječe iz alpskih francuskih dijalekata. O razvitku značenja od 'kršćanin' do 'duševni bolesnik' postoji nekoliko mišljenja. Prema jednome, razvoj je 'kršćanin' > 'ljudsko biće, čovjek'. Sličan razvoj značenja nalazimo i u strus. *крьстьянинъ* 'kršćanin, čovjek', kasnije i 'kmet'. Prema drugome mišljenju *kršćanin* je eufemistični naziv za duševnog bolesnika, zbog njegove nemogućnosti da sagriješi. U alpskim je predjelima bolest *kretenizam* bila osobito česta zbog nedostatka joda u prehrani.

Lit.: Snoj 323; Kluge s. v. Kretin; EWD 930; Mršić 168.

kretenìzam *m*

Posuđeno preko njem. *Kretenismus* iz fr. *crétinisme*, što je izvedeno od *crétin*, v. ***kreten***, neoklasičnim sufiksom *-ismus*, v. ***-izam***.

krevéljiti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krevę̄l'iti se* (Gola)

Vjerojatno izvedeno od istoga korijena koji je u sln. *krę̑velj* 'štap sa zakrivljenim krajem (za oslanjanje)', starije 'kuka, kvaka, nešto zakrivljeno' (usp. sln. *krę̑vlja* 'grbavac, šepavac', hrv. star. *krevljast* 'šepav'). Prvotno je značenje hrvatske riječi 'iskriviti lice'. Hrv. i sln. riječi posuđene su iz srvnj. *krǒuwel, krewel, krǒul* 'kuka za uzimanje lonca iz peći' (njem. *Kräuel, Krähl* 'vile sa zakrivljenim bodljama'), što je izvedeno od srvnj. *krǒuwen* 'češkati, grebati' (možda od istoga korijena koji je u njem. *krumm* 'zakrivljen, iskrivljen', v. ***grub***).

Lit.: Snoj 323; Bezlaj II: 91.

krèvet *m* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *kerevet*, što je iz ngr. *κράβατι*, grč. *κραβάτιον*. Grčka je riječ deminutiv od *κράββατος* 'krevet, počivaljka' nejasne etimologije. Balkanski turcizam, usp. bug. *кревет, кревáм*, alb. *krevet*. Izvorna slavenska riječ bila je ***postelja***, a *krevet* je prvotno označavao drveni okvir s nogama.

Lit.: Skok II: 192; Gluhak 348; Beekes 284.

krèzub *prid.* (17. st.)

Složenica u kojoj je drugi dio ***zub***, a prvi je dio vjerojatno nastao od *kreso-*, v. ***kresati*** (haplologijom *sozu* > *zu*, usp. *kresòzub* (Dubrovnik)).

Lit.: Skok II: 191 Gluhak 348.

kŕhak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rhęk* (Varaždin), *karhak, krhak, kerhek, krhek* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъxъkъ* (csl. *krъxъkъ* (Mikl.), sln. *kŕhek*, rus. dijal. *крóхкий*, polj. star. *krechki*), što je izvedeno od **krъx-*, korijena koji je u **krъšiti*, v. ***kršiti***, **kruxъ*, v. ***kruh***.

Lit.: Gluhak 348f.; ESSJa XII: 52.

kŕhkōst *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rhkost* (Varaždin)

Postalo od **krъxъkostь* (sln. *kŕhkost*, ukr. *крúхкість* ⟨G *-кости*⟩, polj. star. *krechkość*), što je izvedeno od **krъxъkъ*, v. ***krhak***.

Lit.: ESSJa XII: 52.

kŕhotina (kŕhotina) *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *krhȍtina* (Brač), *krhotina* (RKKJ)

Izvedeno od korijena koji je u ***krhak***, ***kršiti***, prema ***pukotina*** i sl.

kríčati (kričati) ⟨prez. *kríčīm/kričīm*⟩ (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīčȁt* (Brač), *krîčati* (Varaždin), *krīč'ati* (Gola), *kričati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kričàti* < **krikěti* ⟨prez. **krîčǫ* < **krîkjǫ* a. p. *c*⟩ 'plakati, vrištati' (stcsl. *kričati*, sln. *kríčati*, rus. *кричáть*, polj. *krzyczeć*), što je izvedeno od korijena koji je u **krikъ*, v. ***krik***.

Lit.: Derksen 247; ESSJa XII: 149f.

kŕ̏čav *prid.*

TVORBA *kŕ̏čavōst*

Izvedeno od ***kričati***. Usp. njem. *schreiend* 'kričav, drečav' (*schreien* 'vikati, derati se').

krígla *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'igl* (Varaždin), *krigla* (RKKJ)

Posuđeno iz aust.-njem. *Krügel*, što je izvedeno od njem. *Krug* 'vrč, bokal' (usp. i steng. *cruce*, srnnj. *kruke*). Dublja je etimologija nejasna. Malo je vjerojatna usporedba s grč. *κρωσσός* 'vrč, posuda; urna', srir. *crocán*. Možda su sve ove riječi posuđene iz istoga supstratnog izvora.

Lit.: Kluge s. v. Krug; Beekes 788.

krijépiti ⟨prez. *krijêpīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīpȉt* ⟨prez. *krîpin*⟩ (Brač, Senj), *krīpȉti* ⟨prez. *krîpiš*⟩ (Vrgada), *krẽpiti sę* ⟨prez. *krẽpim sę*⟩ (Varaždin), *krẽp'iti* ⟨prez. *kr'ẽpim*⟩ (Gola), *krepiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krěpìti* ⟨prez. **krě̂pjǫ* a. p. *c*⟩ 'jačati, snažiti' (stcsl. *krěpiti*, sln. *krepīti*, rus. *крепúть*, polj. *krzepić*), što je izvedeno od korijena koji je u **krěpъkъ*, v. ***krepak***.

Lit.: ESSJa XII: 132f.

krijês *m* (15. st. Marulić 'najvrući dio ljeta'; 17. st. 'obred na Ivanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *krîs* (Brač), *krîs* 'jaka ljetna pripeka, žega' (Pitve), *krẽs* (Varaždin), *kr'ẽs* (Gola), *kres* (RKKJ)

Postalo od psl. **krě̂sъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *krẽs* 'blagdan sv. Ivana, početak ljeta; ivanjski krijes', strus. *крѣсъ* '(ljetni) suncostaj', rus. dijal. *крес, крёс* 'oživljenje, uskrsnuće'), što je možda postalo od starijega **krěpso-*, **krъpso-* (usp. lit. *kreipiù, kreĩpti* 'okretati'), od ie. **(s)krey-* 'vrtjeti, kriviti', v. ***kriv***. Semantički razvoj bio bi 'okret' > 'doba kad se Sunce okreće, suncostaj', odatle i 'vatra koja se pali u doba suncostaja' (izvorno poganski običaj, koji je u kršćanstvu povezan s Ivanjdanom). Usp. i ***Uskrs***. Druga je mogućnost da je psl. riječ u vezi s korijenom koji je u ***krasan***.

Lit.: Skok II: 194; Gluhak 349; ESSJa XII: 140; Vasmer I: 660f.; Snoj 322.

krijésiti se (18. st.)

Izvedeno od ***krijes*** u značenju 'vatra, iskra'.

krijésnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krẽsnica* (Varaždin), *krẽsn'ica* (Gola), *kresnica* (RKKJ)

Izvedeno od danas zastarjeloga pridjeva *krîjesan* 'koji se odnosi na krijes, koji je poput krijesa' (19. st.) < psl. **krěsьnъ* (sln. *krẽsen* 'koji se odnosi na ljetni suncostaj, živahan, snažan', strus. *крѣсьный* 'koji se odnosi na trenutak kad se bolest okreće', slovin. *křesn'i* 'koji okrepljuje, osnažujući'), što je izvedeno od **krěsъ*, v. ***krijes***.

Lit.: ESSJa XII: 140.

krijésta (krésta, krèsta) *ž* (19. st. *kresta*, 20. st. *krijesta*)

Posuđeno iz tal. *cresta* < lat. *crista* < **kris-* (usp. lat. *crīnis* 'kosa' < **crisnis*, *crispus* 'kovrčav'). Dublja je etimologija nejasna. Ponekad se povezuje s germanskim riječima poput steng. *hrissan* 'tresti', *hrīs* 'grana, grm'. Standardnohrvatsko *-ije-* hiperkorektno je.

Lit.: HER 627; de Vaan 145.

krijéštati (kréštati) ⟨prez. *kréštīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krẽščati* (Varaždin), *krẽšč'ati* (Gola), *kreščati* (RKKJ)

Postalo od psl. **krěščati* < **krěskěti* (bug. *крещя*, usp. i bug. *кряскамь*), što je vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. ***krik***, ***kričati***.

Lit.: Skok II: 189; ESSJa XII: 140.

krìjumčār *m* (19. st. Karadžić)

TVORBA *krìjumčārev*, *krìjumčārka*, *krijumčáriti* (*krijumčárēnje*)

Izvedeno od priloga ***kriomice***, odnosno od korijena koji je u ***kriti***, a drugi je dio preobličen možda prema *zulumčar* 'nasilnik'. Za semantiku usp. njem. *Schleichhandel* 'krijumčarenje' (*razg.*), *schleichen* 'šuljati se, prikradati se'.

Lit.: Skok II: 199.

krîk *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krîk* (Brač), *kr'ič* (Varaždin), *krič*, *kričańe*, *kričeńe*, *krik*, *krika*, *krikneńe* (RKKJ)

Postalo od psl. **krîkъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *krikъ*, sln. *krîk*, rus. *крик*, polj. *krzyk*), srodno s lit. *krỹkti* 'kričati (o pticama)', *krỹkšti* 'kričati, vikati, plakati', vjerojatno od onomatopejskoga korijena **kreyk-*. Usp. i grč. *κρίζω* 'vikati, škripati', stnord. *hríka* 'škripati' < **krig-*.

Lit.: Skok II: 188; Derksen 247f.; ESSJa XII: 155f.; Snoj 323.

kríknuti (19. st.)

Postalo od **kriknǫti* (sln. *krîkniti*, rus. *крúкнуть*, polj. *krzyknąć*), što je izvedeno od korijena koji je u **krikъ*, v. ***krik***.

Lit.: ESSJa XII: 155.

krílce *sr* (16. st. Zoranić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīlcẽ* (Senj), *kr'ilcę* (Varaždin), *krilce* (RKKJ)

Postalo od psl. **kridlьcě* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *krîlce*, rus. *крыльцó*, slč. *krídelce*), što je izvedeno od **kridlo*, v. ***krilo***.

Lit.: ESSJa XII: 154.

krílo *sr* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīlȍ* (Brač, Senj), *hrelȍ* ⟨Gmn *hrél*⟩ pored ⟨Gmn *hrèleh*⟩ (Brusje), *krīlȍ* (Pitve, Zavla), *krelȍ* (Vrgada), *kr'ilo*, *krę̃lut* (Varaždin), *kreļut*, *krilo* (RKKJ)

Postalo od psl. **kridlò* ⟨a. p. *b*⟩ 'krilo' (stcsl. *krilo*, sln. *krílo*, rus. *крылó* s analoškim *ы* prema *крыть* 'pokrivati', polj. dijal. *krzydło*, gluž. *křidło*), što je izvedeno od ie. **(s)krey-* 'vrtjeti, vraćati, kriviti' > 'kružno se kretati' (lit. dijal. *skriẽti* 'kružiti, letjeti', latv. *skrìet* 'ići, letjeti'), sufiksom za oruđa **-dlo* < ie. **-d^{h}lom*. Prvotno je značenje slavenske riječi 'ono čime se leti'. Značenje 'skut, *gremium*' razvilo se zbog sličnosti ženske suknje i ptičjih krila.

Lit.: Skok II: 195f.; Gluhak 349; Derksen 247; ESSJa XII: 152ff.; Snoj 324.

krìmić (krìmić) *m*

Posuđeno iz njem. *Krimi* 'kriminalistički (žanr romana, filmova)' i izvedeno sufiksom *-ić*, usp. ***kafić***. Njemačka je riječ skraćena od *Kriminal-* (u *Kriminalfilm*, *Kriminalroman*), što je posuđeno iz lat. *crīminālis* 'kriminalan', v. ***kriminal***.

Lit.: HER 629.

krimìnāl *m* (15. st. Kastavski statut 'kazneni sud')

TVORBA *kriminálac* (*kriminálčev*), *krìminālan*, *krimìnālka*

Kao i u drugim slavenskim jezicima (sln. *kriminâl*, rus. *криминал*, češ. *kriminál*), poimeničen lat. pridjev *crīminālis* 'koji se odnosi na zločin, kriminalni' (možda iz *causa crīminālis* 'kazneni predmet'). Latinski je pridjev izveden od *crīmen* ⟨G *-inis*⟩ 'zločin; optužba, krivnja', a to je izvedeno od korijena koji je u *cernō* 'razlučiti' < ie. **kreh$_1$y-* 'razdvajati, izabirati', v. ***kroj***.

Lit.: Skok II: 196; Snoj 324; de Vaan 110.

krimìnālist *m*

TVORBA *krimìnālistica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kriminalist*, fr. *criminaliste*). Riječ je izvedena od lat. *crīminālis* 'kriminalan', v. ***kriminal***.

kriminalìstika *ž*

TVORBA *kriminalìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kriminalistik*, fr. *criminalistique*, eng. *criminalistics*). Riječ je tvorena prema fr. *criminaliste*, v. ***kriminalist***.

krȋn *m* (16. st.) 'ljiljan' *bot. (Lilium candidum)*

Vjerojatno posuđeno preko stcsl. *krinъ* (usp. i rus. *крин*) iz grč. *κρίνον*. Grčka je riječ posuđenica iz nepoznatog izvora.

Lit.: Skok II: 196; Vasmer I: 664; Beekes 780.

krȋnka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krinka* (RKKJ)

Etimologija nije sigurno utvrđena. Vjerojatno izvedeno od ***kriti***, ali tvorba nije sasvim jasna. Možda je sufiks uzet analogijom prema ***stanka***. Druga je mogućnost da je postalo od psl. **krinъka* 'vrsta (glinene) posude' (rus. dijal. *кринка, крынка* 'glinena, staklena ili drvena posuda za mlijeko', češ. *křínka* 'slamnata posuda, košarica', dluž. *kśinka* 'lončić', usp. i hrv. star. *krînica* 'zemljana zdjela', *krinčica* 'posudica' (Parčić), *krina* 'mjera za žito', sln. *krínja* 'posuda za brašno'), što je možda izvedeno od ie. **(s)krey-* 'vrtjeti, okretati', v. ***kriv***. U tom slučaju, 'maska' se prvotno označavala kao '(glinena) posuda'. Za značenje usp. ***krabulja***.

Lit.: Skok II: 196; Derksen 248; ESSJa XII: 156ff.; Snoj 324.

krȉomicē *pril.* (18. st.)

Izvedeno od glagola ***kriti***, možda sa sufiksom prema *kradomice*, v. ***kradom***.

kripto- *pref.*

Posuđeno iz grč. *κρυπτός* 'skriven, tajan', što je izvedeno od *κρύπτω* 'sakriti, pokriti'. Tradicionalno se taj grčki glagol povezuje s hrv. ***kriti***, no to je formalno malo vjerojatno. Moguća je veza s hrv. ***strop***, ili s toh. B *krop* 'skupljati', ili je riječ predgrčkoga postanja.

Lit.: HER 629; Beekes 786f.

krìstāl *m* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krištal* (17. i 18. st.), *krištao* (Banovac), *kristao* (Mikalja)

TVORBA *krìstālan*

Posuđeno, možda preko lat. *crystallum*, iz grč. *κρύσταλλος* 'led; kristal', predgrčkoga postanja. Oblici sa *š* posuđeni su preko mletačkoga, možda i njemačkoga.

Lit.: Skok II: 198; Beekes 787.

kristalizácija *ž*

TVORBA *kristalizācījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Kristallisation*, eng. *crystallization*, fr. *cristallisation*). Riječ je izvedena od fr. glagola *cristalliser*, v. ***kristalizirati***.

kristalizírati

TVORBA *kristalizírānje*

Posuđeno preko njem. *kristallisieren* iz fr. *cristalliser*, što je izvedeno od *cristal*, v. ***kristal***.

krȉška *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krîška* (Vrgada), *kr'iška* (Varaždin), *kriška* (RKKJ)

Izvedeno od glagola ***križati*** u značenju 'rezati (što oblo na kriške)' < 'činiti križ'.

Lit.: Skok II: 201.

krȉšom *pril.* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od **kryšь* (srp. star. *krîš* 'tajna, skrivanje', bug. *крúшом pril.* 'tajno', usp. i *kriš* 'zalaz sunca' (jednom u 18. st.), rus. *крыша* 'krov'), što je izvedeno od korijena koji je u **kryti*, v. ***kriti***. Sufiks je analoški prema ***kradom***.

Lit.: Skok II: 199; Gluhak 349; ESSJa XIII: 70f.

krìtērij *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kriterium* i/ili lat. *criterium*, iz grč. *κριτήριον* 'razlikovni znak; mjesto suda', što je izvedeno od glagola *κρίνω* 'razlikovati, razlučiti, izabrati' < ie. **kreh$_1$y-* 'razdvajati', v. ***krojiti***.

Lit.: Beekes 780f.

krȉti ⟨prez. *krȉjēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȉt* ⟨prez. *krȉjen*⟩ (Brač), *kriti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krýti* ⟨prez. **krýjǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *kryti* ⟨prez. *kryjǫ*⟩, sln. *kríti*, rus. *крыть* ⟨prez. *крóю, крóет*⟩, polj. *kryć*) < ie. **krewH-* 'pokrivati' (lit. *kráuti* 'nagomilati', latv. *kraũt* 'nagomilati', steng. *hrēodan* 'pokriti', vjerojatno i stir. *crúach* 'hrpa', stnord. *hraukr* 'hrpica', usp. ***križ***).

Lit.: Skok II: 199f.; Gluhak 349; Derksen 254; ESSJa XIII: 71f.

krìtičan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***kritika***.

krìtika *ž*

TVORBA *krìtičār* (*krìtičārev*, *krìtičārka*), *krìtičkī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Kritik*, fr. *critique*), iz grč. *κριτική (τέχνη)* '(vještina) prosuđivanja', što je pomeničeni ž. r. pridjeva *κριτικός* 'koji se odnosi na prosuđivanje', a taj je pridjev izveden od *κρίσις* 'prosuđivanje, odluka, rasprava, svađa', v. ***kriza***.

Lit.: Skok II: 200; Snoj 325; Beekes 780f.

kritizírati

Posuđeno iz njem. *kritisieren*, što je izvedeno od korijena koji je u *Kritik*, v. ***kritika***.

kritosjemènjača *ž bot. (Angiospermae)*

Složeno od ***kriti*** i ***sjeme***, usp. ***golosjemenjača***. Kalk prema njem. *Bedecktsamer*.

Lit.: HER 631.

krîv *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *krîv* (Brač, Vrgada, Senj), *krîf, kriv'ičęn, krîvi* (Varaždin), *kriv, kriven, krivičen, krivļast, krivļiv* (RKKJ)

TVORBA *krîvo*

Postalo od psl. **krîvъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *krivъ*, sln. *krîv*, rus. *кривóй*, polj. *krzywy*), što je srodno s lit. *kreĩvas* 'iskrivljen, kos', možda i grč. *κροιός* 'boležljiv, slab' < ie. **(s)krey-* 'vrtjeti, okretati' (lit. *skriẽti* 'kružiti, kružno se kretati', latv. *skrìet* 'ići, trčati, letjeti'). Prvotno je značenje bilo konkretno 'iskrivljen, zakrivljen', a moralno se značenje razvilo uz konkretno još u praslavenskome.

Lit.: Skok II: 200; Gluhak 349f.; ESSJa XII: 171ff.; Vasmer I: 663; LIV s. v. *(s)k$^{(u)}$rei̯-.

krívac *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīvȁc* ⟨G *krīvca*⟩ (Brač), *krīvȁc* ⟨G *krīvcȁ*⟩ (Vrgada), *krīvāc* ⟨G *krīfcȁ*⟩ (Senj), *krīvęc* (Varaždin), *krivec, krivac* (RKKJ)

TVORBA *krívčev*

Postalo od psl. **krivьcь* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *krīvec*, stčeš. *křivec*, rus. dijal. *кривéц* 'zakrivljena obala rijeke ili jezera'), što je izvedeno od **krivъ*, v. ***kriv***.

Lit.: ESSJa XII: 174f.

krivìca *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krivȉca* (Brač, Grobnik), *kriv'ica* (Varaždin), *krivica* (RKKJ)

Postalo od psl. **krivìca* (csl. *krivica* (Mikl.), sln. *krivíca*, usp. i gluž. *křiwica* 'štogod zakrivljeno', polj. *krzywica* 'rahitis', rus. dijal. *кривýля* 'izmlaćena i ispremiješana slama nakon vršidbe'), što je izvedeno od **krivъ*, v. ***kriv***. U hrvatskome, za razliku od drugih slavenskih jezika, značenje riječi 'krivica' razvilo se prema moralnom značenju riječi 'kriv'.

Lit.: ESSJa XII: 162f.

krivìna *ž* (13. st. Mon. serb. 'krivica'; 17. st. 'ono što je zakrivljeno') 'okuka, zavoj (ceste)'

DIJALEKTI I POTVRDE *krivinȁ* (Brač), *krivĩna* (Grobnik), *krivina* (RKKJ)

Postalo od psl. **krivinà* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *krivina* 'zavoj; krivica' (Mikl.), sln. *krivína* 'ono što je zakrviljeno', rus. dijal. *кривúна, кривúна, кривинá* 'zakrivljenje', češ. *křivina* 'zakrivljenje'), što je izvedeno od **krivъ*, v. ***kriv***.

Lit.: ESSJa XII: 162f.

kríviti ⟨prez. *krîvīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīvȉt (se)* ⟨prez. *krĩvin (se)*⟩ (Brač), *krīvìti se* ⟨prez. *krĩvīš se*⟩ (Vrgada), *krīvȉt se* ⟨prez. *krĩvin se*⟩ (Senj), *kriv'iti* ⟨prez. *krivîm*⟩ (Varaždin), *kriviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krivìti* ⟨prez. **krîvjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *krivīti* 'iskrivljavati; okrivljavati', rus. *кривúть* 'iskrivljavati', polj. *krywić* 'iskrivljavati'), što je izvedeno od **krivъ*, v. ***kriv***.

Lit.: ESSJa XII: 163f.

krívnja *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***kriviti***.

krivòklētnīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krivokletnik* (RKKJ)

TVORBA *krivòklētnica*, *krivòklētničkī*

Složeno od ***kriv*** i izvedenice od ***kleti***.

krivoklétstvo *sr*

Složeno od ***kriv*** i izvedenice od ***kleti***, usp. ***krivokletnik***, ***prokletstvo***.

krȉvolōv *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'ivolof* (Varaždin)

TVORBA *krivolóvac* (*krivolóvčev*)

Složeno od ***kriv*** i ***lov***.

krìvònog *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krivonog* (RKKJ)

Složeno od ***kriv*** i izvedenice od ***noga***. Usp. sln. *krivonǫ̑g*, rus. *кривоно́гий*, polj. *krzywonogi*.

krivotvòriti (18. st.)

TVORBA *krivotvòrina*, *krivotvòritelj* (*krivotvoritèljica*)

Složeno od ***kriv*** i ***tvoriti***. Kalk prema *falsificirati*, v. ***falsifikat***.

krivòvjērje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *krivovȇrję* (Varaždin)

TVORBA *krivovjérac* (18. st.) (*krivovjérčev*), *krivovȉrac* (Brač)

Složeno od ***kriv*** i izvedenice od ***vjera***.

krivùdati (19. st.)

Izvedeno od ***kriv***. Za sufiks usp. ***vrludati***.

krìvūlj *m* 'planinski bor u obliku polegnutih grmova'

Izvedeno od ***kriv***. Usp. bug. *кривýл* 'štogod zakrivljeno; zakrivljeno drvo; zavoj'.

krìvulja *ž* (19. st.)

Postalo od **krivùlja* (sln. *krivúlja* 1. 'zakrivljena linija'; 2. 'biljka *Anthriscus silvestris*', ukr. *кривýля* 'svaka zakrivljena, prelomljena, zavojita linija ili traka; zakrivljeni komad drveta', polj. *krzywula* 'zakrivljeni štap'), što je izvedeno od **krivъ*, v. ***kriv***.

Lit.: ESSJa XII: 170f.

kríza *ž* (19. st.)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Krise* iz lat. *crisis*, što je iz grč. *κρίσις* 'odluka, presuda, sud'. Grčka je riječ izvedena od korijena koji je u *κρίνω* 'razlikovati, razlučiti, izabrati', v. ***kriterij***, ***krojiti***. Grčka se riječ koristila u medicinskom smislu kao 'odlučujući trenutak u razvoju bolesti (nakon kojega se bolest okreće na bolje ili na gore)'. To je značenje preuzeto i u europske jezike, a u njima se dalje razvilo značenje 'opasan trenutak' > 'opasnost'.

Lit.: Snoj 325; EWD 934.

krizantéma *ž*

Posuđeno preko njem. *Chrisanteme* iz lat. *chrȳsanthemum*, što je iz grč. *χρυσάνθεμον*, dosl. 'zlatni cvijet'. Grčka je riječ složena od *χρυσός* 'zlato' (posuđenica iz semitskog izvora, možda feničkoga, usp. hebr. *ḥāruṣ*, akad. *ḫurāṣu*, ugarit. *ḥrṣ*) i *ἄνθεμον* 'cvijet, rozeta' < ie. **h$_2$end^h-* 'izdanak' (skr. *ándhas-* 'izdanak biljke soma', možda i alb. *endë* 'cvjetati, nicati, klijati', arm. *and* 'polje'), usp. ***antologija***.

Lit.: Snoj 325; Beekes 104, 1652.

krȉzma *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krîzma* (Brač), *kr'izma* (Varaždin), *krizma* (RKKJ)

Posuđeno preko srlat. *chrisma* 1. 'pomast'; 2. 'sakrament potvrde'; 3. 'krštenje' (clat. *chrisma* 'pomast') iz grč. *χρῖσμα* 'mast, pomast, ulje', što je izvedeno od *χρίω* 'mazati, namazati, pomazati'. Etimologija je grčke riječi nesigurna. Možda postalo od ie. **g^{h}rey(H)-* 'premazati' (lit. *griẽti* 'obrati vrhnje s mlijeka', steng. *grīma* 'maska, šljem'), v. ***grijeh***, ***grimasa***. U hrvatskim tekstovima 16. st. zabilježeno je i značenje 'pomast kod nekih sakramenata (krštenja i potvrde)' i 'sakrament potvrde'.

Lit.: Skok II: 196f.; Beekes 1650.

krȉzmati (15. st. Marulić)

TVORBA *krȉzmanīk*, *krȉzmanica*

Izvedeno od ***krizma***.

krȉzmenī *prid.* (16. st.)

Izvedeno od ***krizma***.

krȋž *m* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȋž* (Brač, Vrgada, Senj), *krîš* (Varaždin), *kr'īš* (Gola), *križ* (RKKJ)

TVORBA *krìžić* (18. st.), *krȋžnī* (18. st.), *križêra* 'raskršće' (Šapjane), *križȉna* 'raskršće' (Rupa)

Postalo od psl. **križъ* ⟨a. p. *b*⟩ (prošireno uglavnom u slav. jezicima zapadnog kršćanstva, usp. csl. *križъ*, sln. *kríž*, češ. *kříž*, polj. *krzyż*). U jezicima istočnoga kršćanstva proširena je riječ *krst* 'križ', v. ***krst***. Rana posuđenica iz nekog romanskog idioma na sjeveru Italije u kojem se *-c-* pravilno ozvučilo između vokala, kao u ***kalež*** (usp. furl. *kroz*, mlet. *croše*) < lat. *crux* ⟨G *crucis*⟩ 'drveni okvir, križ'. Riječ je mogla biti posuđena

kroz djelovanje akvilejske misije u ranom srednjem vijeku. Postoji mišljenje da je riječ u slavenski posuđena posredovanjem zapadnogermanskoga, što bi objasnilo slav. *i*, usp. stvnj. *chriuze*. Latinska riječ *crux* nema jasnu etimologiju. Povezuje se sa stnord. *hraukr* 'hrpica', srir. *crúach* 'plast, stog, hrpa, gomila, uzvisina', velš. *crug* 'brežuljak', možda i ags. *hruggi* 'leđa, hrbat', stvnj. *hrucci, ruggi, rucke* 'leđa, hrbat' < ie. **krewk-*, međutim semantička je veza nategnuta.

Lit.: Skok II: 201f.; Gluhak 350; Snoj 325; Snoj 325; de Vaan 147f.; REW 2348; Schuster-Šewc 703f.; Pronk-Tiethoff 2013: 179; M. Matasović 2011: 222f.

kríža *sr, pl. t.* (19. st.)

Izvedeno od ***križ***. Djelomični kalk prema njem. *Kreuzbein*. Usp. i češ. *křížová kost*, hrv. *krsta* (*reg.*).

Lit.: HER 632.

krìžalina *ž* (19. st. Šulek) 'ciklama' *bot. (Cyclamen)*

DIJALEKTI I POTVRDE *skrižàlina* (HJP)

Etimologija nejasna. Izvođenje od ***križ*** ili ***križati*** teško je zbog sufiksa i zbog značenja. Usp. i *križalj* '*Prunella vulgaris*' (Dubrovnik).

Lit.: Skok II: 201f.; Vajs 2003: 358f.

krìžāljka *ž*

Izvedeno od ***križati***. Usp. sln. *krížanka*, češ. *křížovka*, eng. *crossword*, njem. *Kreuzworträtsel*.

križánac *m*

TVORBA *krìžānka*

Izvedeno od ***križati***. Za sufiks usp. ***mješanac***.

krìžār *m* (18. st.)

TVORBA *križárev, krìžārskī*

Izvedeno od ***križ***. *Križari* su bili vojnici koji su pod znakom križa sudjelovali u ratovima oko svetih mjesta i Kristova groba u Jeruzalemu s islamskim dinastijama, od kraja 11. do druge pol. 13. st.

Lit.: HER 632.

krížati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krīžȁt* (Brač), *krīžȁti* (Vrgada), *krīžȁt se* (Senj), *krížati* (Varaždin)

TVORBA *krížānje*

Izvedeno od ***križ***. Usp. i sln. *križati*. U suvremenom značenju 'pariti jedinke različitih vrsta ili pasmina' riječ je kalk prema njem. *kreuzen*.

Lit.: ESSJa XII: 178.

kŕkače (kŕkačē) *pril.* (18. st.) '(nositi dijete) za vratom, na ramenima'

DIJALEKTI I POTVRDE *kargãče ž mn.* 'leđa', *krkače* (RKKJ), *krk* 'vrat' (Jambrešić)

TVORBA *kŕkača* 'leđa, hrbat' (18. st.) (*na krkače*), *nȁkrkače* (Vrgada)

Izvedeno od psl. **kъrkъ* 'vrat, grlo' (hrv. star. *krk* (14. st. crkveni jezik), stukr. *коркъ*, polj. *kark* 'stražnji dio vrata, zatiljak', češ. *krk* 'vrat'). Dublja je etimologija nejasna. Ponekad se uspoređuje sa skr. *kṛ́kāṭa-* 'vratni kralježak', ali tvorba te sanskrtske riječi nije jasna. Usporedba s germ. **hrugja-* 'leđa, hrbat', v. ***križ***, formalno je nategnuta.

Lit.: Skok II: 203; ESSJa XIII: 218f.; Kluge s. v. Rücken.

kŕkačiti (19. st.) 'tovariti nakrkače'

Izvedeno od priloga *krkače*, v. ***krkače***.

kŕkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rkati* (Varaždin)

Postalo od psl. **kъrkati* 'glasno jesti' (sln. *kŕkati* 'ispuštati karakterističan zvuk' (Plet.), češ. *krkati*), vjerojatno u vezi s **kъrk-* 'grlo, vrat', v. ***krkače***.

Lit.: ESSJa XIII: 216.

kŕkljati (19. st.) 'ispuštati mukle, neartikulirane glasove'

DIJALEKTI I POTVRDE *kŕklati* (Varaždin)

Vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. ***grgljati***.

kŕlētka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krlẹ̑tka* (Varaždin), *kerletka, krletka* (RKKJ)

Izvorno kajkavska riječ. Najvjerojatnije postalo od psl. **klětъka*, v. ***klijetka***, s neobjašnjenim *-r-*. Nije vjerojatno da je posuđeno preko mađ. *kalitka* 'kavez, ćelija'.

Lit.: Skok II: 99; Bezlaj II: 95; MNTESZ II: 325f.

kŕljūšt *ž* (19. st.) 'sitne ljuske na vanjskom tkivu ribe'

Vjerojatno postalo od starijega **kъrljuščь*. Riječ nije posvjedočena u dijalektima. Etimologija je nejasna. Možda je u vezi sa sličnim riječima u slavenskim jezicima, usp. rus. dijal. *корлю́шина* 'krasta', brus. dijal. *каралю́шчо* 'ljuska jajeta', rcsl. *чрѣлюшна, чрелюшна* 'škrge' i hrv. star. *krȅlje* 'škrge', češ. *skřele*, polj. *skrzele* (vjerojatno od korijena koji je u ***krilo***). Formalno je teško povezati te riječi. Nije uvjerljivo mišljenje da je riječ izvorno složenica **skoro-lušča* (gdje bi prvi dio bio isti kao u ***skorup***, a drugi u vezi s ***ljuska***).

Lit.: Skok II: 189; ESSJa IV: 66, XIII: 219.

kŕma (kř̀ma)[1] *ž* (16. st.) 'zadnji dio broda'

DIJALEKTI I POTVRDE *krmȁ* (Brač, Senj, Vrgada), *k'rma* (Gola), *karmȁ* (Pitve, Zavala), *karma, kerma, krma* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъrmà* ⟨a. p. *b*⟩ (južni i istočni slavenski: stcsl. *krъma*, sln. *kŕma*, rus. *корма́*), što je možda izvedeno od ie. korijena **(s)ker-* 'rezati', v. ***crta***. U tom je slučaju sufiks **-m-* isti kao u ***kremen***, usp. i grč. *κορμός* 'odsječen komad, panj, klada, deblo'. Značenje 'zadnji dio lađe, s kojega se upravlja' moglo se razviti od 'odrezan dio lađe', tj. 'kraj lađe', ili od '(upravljačko) veslo' < 'odrezana prečka'. Sličan je značenjski pomak u sln. star. *kř̀nj* 'krma'.

Lit.: Skok II: 205; Gluhak 350; Derksen 262; ESSJa XII: 220ff.; Snoj 326.

kŕma[2] *ž* (13. st. – 16. st. 'hrana', od 16. st. 'hrana za stoku')

DIJALEKTI I POTVRDE *kř̀ma* (Medulin), *kŕma* (Varaždin), *k'rma* (Gola), *karma, kerma, krma* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъrma, *kъrmъ* (stcsl. *krъma* 'hrana', sln. *kŕma* 'stočna hrana', rus. *корм* 'stočna hrana', polj. zast., dijal. *karm* 'hrana, stočna hrana'). Vjerojatno izvedeno od ie. **k'erh$_3$-* 'hraniti, uzgajati' (grč. *κορέννυμι* 'sititi, nasititi', lit. *šérti* 'hraniti', arm. *ser* 'podrijetlo, rod, potomak', možda i lat. *Cerēs* 'Cerera, božica poljodjelstva'). Početno **k* u slav. nastalo bi depalatalizacijom ie. palatovelara ispred *-r-*. Manje je vjerojatno da je izvedeno od ie. **(s)ker-* 'rezati', v. ***crta***, usp. ***krma***[1] u značenju 'odrezan dio hrane, komad'. Dovodi se u vezu i sa stir. *cuirm* 'pivo', velš. *cwrw* 'pivo', što bi upućivalo na korijen **kur-*.

Lit.: Skok II: 205; Derksen 262; ESSJa XIII: 222f.; Beekes 751f.

kř̀mača *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kř̀mača* (Lika, bački Hrvati)

Izvedeno od ***krmiti***.

kř̀mēlj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krmẽj* (Brač), *karmẽj* (Pitve, Zavala), *krmẽļî, krmẽļiậ* (Vrgada), *krmẽž* (Senj), *kř̀mežalj* (Orbanići), *krm'ậžl* (Varaždin), *krm'ęžli* (Gola), *kermežel, kermežeļ, krmežel, krmeželj* (RKKJ)

Hrvatske su riječi u vezi sa sln. *krmẽželj*, rcsl. *грьмѣждь, гремѣждь, громѣждь*. Južnoslavenski ima inačice **krъmẽžljь* i **krъmeljь*. Sufiks **-lj-* apstrahiran je iz pridjeva koji nalazimo u hrv. dijal. *krmežljîv* (Žumberak: katolici, Vodice), kajk. *krmežliv* (RKKJ), rcsl. *грѣмѣжливыи*, usp. i *грьмѣждивыи*. Najstariji oblik čuva ruskocrkvenoslavenski. Slavenska bi riječ mogla biti složenica u kojoj je drugi dio psl. **mězgà* 'sok (obično biljni)' (hrv. starije *mézga* (18. st. Belostenec), *mézgra* (19. st.), čak. *mẽzgrȁ* (Brač) (prema ***jezgra***), sln. *mẹ́zga*, rus. *мезга́*, polj. *miazga*). U južnim hrvatskim govorima završetak **-ẽždlj-* zamijenjen je sufiksom *-elj*. U prvom dijelu složenice nije jasno koji je bio početni suglasnik niti koji je bio poluglas. Tradicionalno se povezuje s lat. *grāmiae* 'krmelj', got. *qrammiþa* 'vlaga', ponekad i grč. *γλάμων* 'krmeljiv', ali nemoguće je rekonstruirati zajednički praoblik. Kolebanje početnog velara kao u riječi ***kruška*** možda ukazuje da je riječ o ukrštanju korijena koji su u ***kršiti*** i ***gruhati***. U tom je slučaju psl. oblik bio **g/krъxměždь*. Za značenje usp. ***grušati se***.

Lit.: Skok II: 206; Gluhak 350f.; Derksen 194; ESSJa VII: 158f.; Snoj 326; Matasović 2013.

kŕmiti ⟨prez. *kŕmīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.) 'hraniti (krmom)' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rmęti* ⟨prez. *k'rmim*⟩ (Varaždin), *krmiti* (RKKJ)

TVORBA *krmȁk m* 'prasac' (Vrgada)

Postalo od psl. **kъrmìti* ⟨prez. **kъrmjǫ̀* a. p. *b*⟩ 'hraniti' (stcsl. *krъmiti*, sln. *kŕmiti*, rus. *кормúть*, polj. *karmić*), što je izvedeno od **kъrma*, v. ***krma***[2].

Lit.: ESSJa XIII: 226.

kȓnj *prid.* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓńi* (Brač), *kȓń* (Senj), *k'rńasti* (Varaždin), *k'rń* (Gola), *kerńast, krńast* (RKKJ)

Postalo od hrv. star. *kȓn* (14. st. Glasnik 15; 16. st.) < psl. **kȍrnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *krъnъ* 'kojemu su uši odsječene' (Mikl.), sln. *kŕn* 'nerazvijen, zakržljao', rus. dijal. *корнóй* 'zdepast', slovin. *kȃrn* 'urez, zasjek, rana'), što je izvedeno od ie. **k$^{(w)}$r-no-* (latv. *kuŗns* 'gluh', skr. *karṇá-* 's dugim ušima, s potkresanim ušima'). Ako je izvorno značenje bilo 'koji je podrezanih ušiju' kao u sanskrtu, moguća je veza s ie. **ker-* 'rezati', v. ***kraj***[1], ***crta***.

Lit.: Skok II: 206f.; Gluhak 351; Derksen 262f.; ESSJa XIII: 236f.; Snoj 326.

kroatìstika *ž*

TVORBA *kroàtist* (*kroàtistica*), *kroatìstičkī*

Izvedeno od osnove koja je u srlat. *Croatia* 'Hrvatska', *Croata* 'Hrvat'.

Lit.: HER 633.

krȍcanj (krȍcanj) *m* 'rod vodenih biljaka, listovi fino rasperjani, često se uzgaja u akvarijima' *bot. (Myriophyllum)*

Vjerojatno posuđeno iz njem. *Grotzen* 'izbojak na vršici crnogorice'.

Lit.: HER 633.

krȍčiti ⟨prez. *krȍčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krǭč'iti* (Gola), *kročiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kročìti* (stcsl. *okročiti* 'opkoračati', slč. *kročit'*, polj. *kroczyć*, gluž. *kročić*, brus. *крочíць* (možda posuđenica iz polj.)), što je izvedeno od **krokъ* 'korak' (hrv. star. *krôk* '(dugi) korak' (17. st.), češ. *krok*, slč. *krok*, možda i polj. *krok*, v. ***krak***). Za psl. možemo rekonstruirati **krokъ*, **korkъ* (v. ***krak***), i **korakъ* (v. ***korak***), usp. i ***kračun***. Prijevojni su odnosi među tim riječima nejasni. Izvan slavenskoga uspoređuje se lit. *kárka* 'svinjska noga (donji dio), prednja svinjska noga'. Moguće je da su se ukrstila dva korijena, **krok-* 'korak' i **kor(H)k-* 'noga, dio noge'. Zbog formalnih razloga nije vjerojatna veza sa skr. *kiṣku-* 'držak; prednja strana ruke', grč. *σκαίρω* 'skakati', alb. *krah* 'ruka, rame, krilo', niti sa skr. *kart-* 'presti', *cart-* 'vezati' < ie. **kert-* 'vrtjeti', v. ***kretati***.

Lit.: Skok II: 177; ESSJa XII: 178f.

krôj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krǫ̂j* ⟨G *krǫ̀ja*⟩ (Brač), *krõj* ⟨G *krojȁ*⟩ (Senj), *krôj* ⟨G *krôja*⟩ (Varaždin)

Postalo od psl. **krojь* (sln. *krȍj*, rus. *крой*, polj. *krój*), što je izvedeno od korijena koji je u **krojiti*, v. ***krojiti***.

Lit.: ESSJa XII: 182.

krȍjāč *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krojõč* (Brač), *krojȃč* (Varaždin)

TVORBA *krojàčica*, *krȍjāčkī*

Postalo od **krojãčь* (sln. *krojáč*, bug. *кроя́чь*, stčeš. *kroječ*), što je izvedeno od **krojiti*, v. ***krojiti***.

Lit.: ESSJa XII: 179.

krȍjiti ⟨prez. *krȍjīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krojît* (Brač, Senj), *krojîti* ⟨prez. *krojîš*⟩ (Vrgada), *kr'ojiti* (Varaždin), *krojiti* (RKKJ)

TVORBA *krȍjēnje*

Postalo od psl. **krojìti* ⟨prez. **krȍjǫ* a. p. *c*⟩ 'rezati' (sln. *krojîti* 'krojiti', rus. *кроúть* 'rezati', polj. *kroić* 'rezati'), srodno s latv. *krijât* 'oderati kožu'. Baltoslavenske riječi možda odražavaju iterativ od ie. **kreh$_1$(y)-* 'razdvojiti' (lat. *cernō* 'razlučiti', grč. *κρίνω* 'razdvojiti').

Lit.: Skok II: 207; Gluhak 351; Derksen 248; ESSJa XII: 180ff.; Snoj 327.

krokòdil *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kukudrilj* (17. st., Mikalja), *kokodril*, *kokodrio* ⟨G *-ila*⟩ (17. i 18. st.), *kukudril* (16. i 17. st., Stulić), *kukudrio* ⟨G *-ila*⟩ (Voltić)

TVORBA *krokòdilskī*

Posuđeno preko njem. *Krokodil* iz lat. *crocodīlus*, što je iz grč. *κροκόδιλος* 'gušter'. Grčka riječ nema etimologiju. Oblici s *-dr-* poput *kokodril, kukudril*, koje nalazimo u

starijem jeziku, potječu iz srlat. *cocodrillus*, odnosno tal. *coccodrillo*.

Lit.: Snoj 327; Beekes 782.

krȍm *m* 'kemijski element, *Cr*'

TVORBA *krȍmov*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chrom*, fr. *chrome*). Kemijski je element naziv dobio po grč. *χρῶμα* 'boja' jer su njegovi spojevi intenzivnih boja. Grč. *χρῶμα* je izvedeno od *χροΐζω, χρῴζω* 'bojati; doticati (površinu)', od *χρόα* 'površina tijela, koža, boja kože' nejasnoga podrijetla.

Lit.: HER 634; Beekes 1650f.

kromanjónac *m*

TVORBA *kromanjónčev*

Tvoreno prema fr. *Cro-Magnon*, što je izvorno ime spilje u jugozapadnoj Francuskoj u kojoj su prvo pronađeni ostatci te paleolitske vrste.

Lit.: HER 634.

kromòsōm *m*

TVORBA *kromòsōmskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chromosom*, eng. *chromosome*). Riječ je neoklasična složenica od grč. *χρῶμα* 'boja', v. ***krom***, i *σῶμα* 'tijelo', v. ***somat-, somato-***. *Kromosomi* su stanična tjelešca koja se lako oboji i tako vidi pod mikroskopom.

Lit.: Snoj 328.

krònīčan *prid.*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *chronisch*, iz lat. *(morbus) chronicus* 'dugotrajna (bolest)', što je posuđeno iz grč. *χρόνικος* 'koji se odnosi na vrijeme, vremenski', v. ***kronika***.

krònika *ž*

TVORBA *krònīčār* (*krònīčārev, krònīčārka*)

Posuđeno preko lat. *chronica* iz grč. *χρονικὰ (βιβλία)* 'povijesne knjige, anali', što je poimenični ž. r. pridjeva *χρονικός* 'koji se odnosi na vrijeme, vremenski'. Taj je pridjev izveden od *χρόνος* 'vrijeme', v. ***krono-***.

Lit.: Snoj 328.

krono- *pref.*

Posuđeno preko latinskog iz grč. *χρόνος* 'vrijeme', nejasnoga podrijetla.

Lit.: HER 634; Beekes 1651f.

kronològija *ž*

TVORBA *kronòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chronologie*, eng. *chronology*, fr. *chronologie*). Riječ je složena od ***krono-*** i *-logija*, v. ***-logija, -log***.

krònometar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Chronometer*, eng. *chronometer*, fr. *chronomètre*). Riječ je složena od ***krono-*** i *-metar*, v. ***metar***.

krȍsna *ž* (15. st. Marulić) 'tkalački stan, razboj'

DIJALEKTI I POTVRDE *krosnȁ, krȍsna* (Brač), *krȍsn°ā* (Vrgada), *krosnȁ* (Dobrinj), *kros, krosno, krošna* (RKKJ)

Postalo od psl. **krȍsno* ⟨mn. **krosnà* a. p. *c*⟩ 'tkalački stan, razboj' (sln. *krosná* 'razboj', bug. *кросно́* 'tkalačka greda', rus. *кро́сна* 'razboj, niti', rus. dijal. *кро́сно*, polj. *krosna* 'razboj'). Dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno postalo od ie. **krek(ʲ)-* 'tkati' (grč. *κρέκω* 'tkati, udarati u liru', stnord. *hrœll* 'neka greda na tkalačkom stanu', steng. *hrœgl* 'tkanina, odjeća', lit. *krẽklės* 'krpa'). Druga je mogućnost da je u vezi s lit. dijal. *krãsė, krẽsė* 'stolac', latv. *kreslis* 'sanjke' < **kres-*. Nije jasna veza baltijskih riječi s lit. *krẽslas* 'fotelja', stprus. *creslan* 'fotelja', psl. **krěslo* (rus. *кре́сло*, bug. *кресло́*, polj. *krzesło*) < **kreh₂s-*. Značenjski nije uvjerljiva veza s lit. *krẽsti* 'tresti'.

Lit.: Skok II: 209; Derksen 249f.; ESSJa XIII: 13ff.; Beekes 775.

krȍšnja *ž* (17. st. 'košarica')

DIJALEKTI I POTVRDE *krȍšńa* (Brač), *krošna* 'košara' (RKKJ)

TVORBA *krošnat, krošńast* (RKKJ)

Postalo od psl. **krosnja* (sln. *krȏšnja* 1. 'krošnja'; 2. 'drveno postolje za prenošenje sitnih predmeta' *zast.*, rus. dijal. *кро́шня, крошня́* 'velika košara spletena od pruća ili krupne šindre', slč. *krošňa* 'košara ili koš za rame'), što je izvedeno od **krosno*, v. ***krosna***. Prvotno je značenje vjerojatno bilo 'isprepleteno pruće', odakle se u hrvatskom i slovenskom razvilo značenje 'krošnja', a u drugim slav. jezicima 'košara'. Usp. i sln. *kȏš* 1. 'koš, košara'; 2. 'krošnja'.

Lit.: Skok II: 209f.; Gluhak 351f.; ESSJa XIII: 12f.; Snoj 328.

krȍtak (kròtak) *prid.* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krõtak* (Brač), *kr'otęk* (Varaždin), *krotak, krotek* (RKKJ)

TVORBA *krȍtko, krȍtkōst*

Postalo od psl. **krotъkъ* (stcsl. *krotъkъ*, sln. *krótek*, rus. *крóткий*, *кромóк*, češ. *krotký*). Dublja etimologija nije sigurna. Vjerojatno u vezi sa skr. *śrathnāti* 'popuštati', steng. *hreddan* 'spasiti' < ie. **k'retH-*, uz pretpostavku da je u slavenskome došlo do depalatalizacije ie. **k'*. Druga je mogućnost da je izvedeno od ie. **kret-* 'tresti' (lit. *krẽsti* 'tresti', stvnj. *redan* 'sijati', grč. *κροτέω* 'kucati, udarati'), ali semantička veza je nategnuta. Polazi se od značenja 'kastrirati', tj. 'udaranjem, kastriranjem primiriti'. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "tememathskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika. U tom bi slučaju bila od istoga korijena koji je u ***grad***[1], a izvorno bi značenje bilo 'koji je ograđen'.

Lit.: Skok II: 210; Gluhak 352; Derksen 250; ESSJa XIII: 18f.; Snoj 329; Vasmer II: 668f.; Holzer 1989: 76f.

krȍtiti ⟨prez. *krȍtīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'otiti* ⟨prez. *kr'otim*⟩ (Varaždin), *krotiti* (RKKJ)

TVORBA *krȍtitelj* (*krotitèljica, krȍtiteljskī*)

Postalo od psl. **krotìti* ⟨prez. **krȍtjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *krotiti*, sln. *krotīti*, rus. *кромúть*, stpolj. *krocić*), što je izvedeno od korijena koji je u **krotъkъ*, v. ***krotak***.

Lit.: Derksen 250; ESSJa XIII: 17.

krȍv (krôv) *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krǫ̑v* (Brač), *krõv* (Vrgada, Senj), *krôf* (Varaždin), *kroh, krov* (RKKJ)

Postalo od psl. **krovъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *krovъ* 'krov, sklonište', sln. *krȍv* ⟨G *króva*⟩ 'paluba, krov', rus. *кров* ⟨G *крóва*⟩, češ. *krov* 'krov, sklonište'), što je izvedeno od **kryti*, v. ***kriti***.

Lit.: Skok II: 199; Gluhak 352; Derksen 250; ESSJa XIII: 20f.

krȍvīšte *sr* (15. st. 'ono što pokriva ili krije; ono što je pokriveno ili skriveno')

DIJALEKTI I POTVRDE *krȍvišće* (Gacka)

Postalo od **krovišče* (sln. *krovíšče*, strus. *кровище* 'spremište, riznica'), što je izvedeno od **krovъ*, v. ***krov***.

Lit.: ESSJa XIII: 20.

krôvnī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *krȍvni* (Gacka)

Postalo od **krovьnъ* (sln. *króven*, rcsl. *кровьный*, češ. *krovní*), što je izvedeno od **krovъ*, v. ***krov***.

Lit.: ESSJa XIII: 21.

krovopokrìvāč *m*

Složeno od ***krov*** i ***pokrivač***.

kroz *prij.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kroz* (Brač, Senj, Vrgada), *krez* (Božava), *čez* (Grobnik), *čes* (Turni), *č'ęz, čr'ęz* (Varaždin), *č'ez* (Gola), *krę̄z* (Umok, Vedešin), *krez, črez* (Stinjaki), *čez, črez, kroz(a)* (RKKJ)

Postalo od psl. **krozъ* (sln. *krèz* (Plet.), slč. star. *kroz*, rus. dijal. *кроз, крозь*, ukr. *крізь*), što je vjerojatno nastalo ukrštanjem **skrozě/*skrъzě*, v. ***skroz***, **skvozě* i **čerzъ* 'kroz' (csl. *črěsъ*, sln. dijal., star. *črę̑z*, rus. *чéрез*). Psl. **čerzъ* je postalo od ie. **(s)ker(t)so-m* (lit. *(s)keršas* 'poprečan', latv. *šķẽrs* '(po)prijeko, kroz', usp. i grč. *ἐπικάρσιος* 'nagnut naprijed; poprijeko, na stranu'), što je izvedeno od ie. **(s)kert-* 'rezati', v. ***crta***. U slavenskom je *-z* zacijelo analoško prema prijedlozima poput ***iz***, ***uz***, ***niz***[1], itd. Dijalektno *krez* nastalo je ukrštanjem starijeg **kroz* i **črěz*.

Lit.: Skok I: 338; ESSJa XIII: 21.

krp̑a *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krp̑a* (Brač, Senj, Vrgada), *k'rpa* (Varaždin, Gola), *karpa, kerpa, krpa* (RKKJ)

Postalo od psl. **kьrpa* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *krъpa* 'tkanina', sln. *krp̑a*, bug. *кърпа* 'komad tkanine, ručnik', slč. *krpa* 'glinena posuda'), što je srodno s lit. *kùrpė* 'cipela', latv. *kurpe* 'cipela', stprus. *kurpe* 'cipela', grč. *κρηπίς* 'poluvisoka čizma' < **krh$_1$p-*, stir. *cairem* 'postolar', velš. *crydd* 'postolar' < ie. **kerh$_1$p-*. Za značenje 'cipela' usp. ***krplja*** od istoga korijena. Mišljenje da je taj ie. korijen izveden od **(s)kerH-* 'rezati', v. ***crta***, nategnuto je. Veza sa stnord. *hriflingr* 'cipela', možda i grč. *καρβατίναι* 'cipele od neštav-

ljene kože', *καρπάτινον* '*id.*' i izvođenje od ie. **(s)kerp-* 'odrezati, otrgnuti, otkinuti', v. ***crpsti (crpiti)***, formalno su nemogući.

Lit.: Skok II: 210f.; Gluhak 352; Derksen 263; ESSJa XIII: 237; Snoj 329; Matasović 2009: 189.

kŕpati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kŕpit* (Brač), *kŕpati* (Vrgada), *kŕpat* (Senj), *k'rpati* (Varaždin), *krpati* (RKKJ)

TVORBA *kŕpānje*

Postalo od psl. **kŕpati* (sln. *kŕpati*, polj. dijal. *karpać* 'krpati, popravljati', rus. dijal. *корпáть* 'raditi štogod; raditi sporo; kopati'), što je izvedeno od **kъrpa*, v. ***krpa***.

Lit.: ESSJa XIII: 237f.

kŕpelj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krpẽj* (Brač), *krpẽļ* (Vrgada)

Postalo od **kъrpeljь* (sln. *krpèlj, krpêlj* 'crvena grinja, *Dermanyssus galinae*'). Dublja etimologija nije sigurna. Ponekad se povezuje i polj. dijal. *karpiel* 'repa, biljka *Carlina acaulis*'. Obično se izvodi od istoga korijena koji je u ***krpa***, ***krpati*** (usp. i polj. dijal. *karpa* 'panj i korijenje srušenoga drveta'). Semantička bi veza bila u sličnosti krpelja i zakrpe, odnosno pričvršćivanja krpelja za kožu poput zakrpe za platno, usp. *prikrpati se* 'prilijepiti se kome'. Riječ *krpelj* zabilježena je i u značenju '*Setaria verticillata*', što je biljka koja se prilijepljuje za odjeću ili krzno. Od istoga korijena s drugim sufiksom nalazimo i *kŕpuša* (Dubrovnik, Boka, Bakar), *krpůša* (Vodice, Istra), *kŕpuža* (Slunj, Rakovica), *kŕpuća* (Stulić, nepouzdano), što postoji i u rum. *căpuşă* i alb. *këpushë*. Izneseno je mišljenje da je ova riječ prvobitno pastirski termin. Izvorno bi bila romanskoga podrijetla, možda izvedena od lat. *caput* 'glava', v. ***kapetan***, ali je rum. sufiks *-(u)şă* nejasan, kao i odnos između hrvatskog *-r-* i romanskog *-a-*. Vjerojatnije je da je rumunjska riječ posuđena iz slavenskoga.

Lit.: Skok II: 204, 211; ESSJa XIII: 238f.

krpènjača *ž* 'lopta od krpe'

Izvedeno od ***krpa***.

kŕplja *ž* (19. st.) *zast.*

Postalo od **kъrpja* (sln. *kŕplja*, polj. dijal. *karpie* 'vrsta obuće na drvenom potplatu', stčeš. *krpě*, usp. i sln. *karp* 'krplja' (Plet.), češ. dijal. *krp* 'čizma', polj. *karp* 'panj iskopanoga drva; sadnica hmelja'), što je izvedeno od korijena koji je u **kъrpa*, v. ***krpa***

Lit.: Skok II: 211; Gluhak 352f.; ESSJa XIII: 240; Snoj 329f.

kŕsnī *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kŕsni* (Brač), *kŕsnī* (Vrgada), *k'rsni* (Varaždin)

Postalo od **krъstьnъ* (sln. *krsten*, rus. *крестный*, polj. *chrzestny*), što je izvedeno od **krъstъ*, v. ***krst***.

kŕst *m* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kŕst* (Brač, Vrgada, Senj), *kŕst* ⟨G *krstȁ*⟩ 'čeljade' (Novi), *kŕst* (Varaždin), *karst, kerst, krst* (RKKJ)

Postalo od psl. **krьstъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *krьstъ* 'križ', rus. *крест* 'križ', srp. *kŕst* 'križ', sln. *kŕst, kŕst* 'krštenje; ljudska duša', polj. *chrzest* ⟨G *chrztu*⟩ 'krštenje', češ. *křest* 'krštenje'), što je posuđeno iz lat. *Christus* 'Krist', možda uz germansko posredništvo. Latinska je riječ posuđena iz grč. *Χριστός* 'Krist', dosl. 'pomazanik', što je izvedeno od *χρίω* 'mazati, namazati, pomazati', v. ***krizma***. Grčka je riječ kalk prema hebrejskoj, v. ***mesija***. Značenje 'krštenje, prvi sakrament' vjerojatno se razvilo iz sveze poput 'primiti krst'='primiti Krista'.

Lit.: Skok II: 197f.; Gluhak 353; ESSJa XIII: 76; Pronk-Tiethoff 2013: 130f.

krstáriti (19. st.)

TVORBA *krstárēnje, krstàrica*

Izvedeno od ***krst*** u značenju 'križ' prema obrascu eng. *cruise*, njem. *Kreuzfahrt*. Izvedenica *krstarica* 'vrst ratnog broda' kalk je prema njem. *Kreuzer,* eng. *cruiser*.

Lit.: HER 636; Chambers 238.

krstàšica *ž* 'biljna porodica dvosupnica sa četiri krunična listića, latice cvjetova postavljene su ukriž, plodom je komuška ili komuščica; kupusnjače' *bot. (Cruciferae ili Brassicaceae)*

Izvedeno od ***krst*** u značenju 'križ'. Djelomični kalk prema nlat. nazivu *Cruciferae*.

Lit.: HER 636.

krstiònica *ž* (13. st. Domentijan; 17. st.)

Izvedeno od ***krstiti***. Usp. sln. *krstílnica*, rus. *крестильня*.

kr̀stiti ⟨prez. *kr̀stīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st. 'krstiti'; 14. st. Mon. croat. 'blagosloviti')

DIJALEKTI I POTVRDE *karstît* ⟨prez. *karstîn*⟩ (Pitve, Zavala, Brač), *krstîti* ⟨prez. *kr̂stīš*⟩ (Vrgada), *krstît* ⟨prez. *krstî*⟩ (Senj), *krstît* (Grobnik, Orbanići), *krst'iti* (Varaždin), *k(e)rst'it* ⟨prez. *k(e)rst'i:*⟩ (Stinjaki), *kerstiti, krstiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъstìti* ⟨prez. **krъstjǫ*⟩ (stcsl. *krъstiti*, sln. *krstīti*, rus. *крести́ть*, polj. *chrzcić*), što je izvedeno od **krъstъ*, v. ***krst***.

Lit.: Snoj 330; ESSJa XIII: 75f.

kr̀stitke *ž, pl. t.* (19. st.)

Izvedeno od ***krstiti***, sufiks možda prema *čestitka*, v. ***čestitati***.

krstòkljūn *m zool. (Loxia curvirostra)*

Složeno od ***krst*** 'križ' i ***kljun***. Djelomični kalk prema njem. *Fichtenkreuzschnabel*, usp. i eng. *red crossbill*.

Lit.: HER 636.

kr̂š *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *kršèvit* (18. st.), *kr̂škī*

Postalo od **krъšь* (sln. *kr̂š, kr̀š* 'stijena, oštro kamenje', mak. *кри* 'krhotine, kamenito tlo'), što je izvedeno od **krъšiti*, v. ***kršiti***. Ponekad se smatra da je *kr̀š* u značenju specifičnog reljefa istoga podrijetla kao i ***kras***, no tada su formalne veze nategnute. U značenju 'ono što je skršeno, lom, nered' riječ je potvrđena od 19. st.

Lit.: Skok II: 180; 193; Snoj 330; ESSJa XIII: 54f.

kr̀šan *prid.* (16. st. 'pun krša', 19. st. 'snažan, krepak, junačan')

TVORBA *kr̀šnōst*

Izvedeno od ***kr̀š***.

kr̀šćanin *m* (15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *karšćânin* (Pitve, Zavala), *kršćànin* (Kukljica, Vrgada), *kršćân* (Medulin), *k(e)ršć'u:n* (Stinjaki), *k'ršćan* (Mraclin, Varaždin), *kr̀šćanin* (Ilok)

Postalo od psl. **krъstьjàn(in)ъ* (stcsl. *krъstijanъ, krъstijaninъ*, sln. star. *krščân* (Plet.), polj. *chrześcijanin*, rus. *крестья́нин* 'seljak'), što je posuđeno iz lat. *Christiānus*. Latinska je riječ poimeničeni pridjev izveden od *Christus* 'Krist', v. ***krst***. Skupina *-šć-* postala je od psl. **-stьj-* u velikom dijelu hrvatskih govora. U čakavskim govorima riječ često ima i šire značenje 'čovjek'.

Lit.: Skok II: 197f.; Mršić 169.

kr̀šćānka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kršćônka* (Brač), *karšćônka* (Pitve, Zavala), *kršćãonka* (Vrgada), *kršćą̂nka* (Kukljica), *krščanka* (RKKJ)

Postalo od **krъstьjànъka* (sln. star. *krščânka* (Plet.), polj. *chrześcijanka*, rus. *крестья́нка* 'seljanka'), što je izvedeno od **krъstьjan-*, v. ***kršćanin***.

kr̀šćānskī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kršćônski* (Brač), *kršćãonskī* (Vrgada), *krščą̂nski* (Varaždin), *krstjanski, krščanski* (RKKJ)

Postalo od **krъstьjànьskъ(jь)* (stcsl. *krъstijanьskъ*, sln. star. *krščânski* (Plet.), polj. *chrześcijański*, rus. *крестья́нский* 'seljački'), što je izvedeno od **krъstьjan-*, v. ***kršćanin***.

kršćànstvo, kršćànstvo *sr* (15. st. Mon. serb., 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kršč'anstvo* (Varaždin)

Postalo od **krъstьjanьstvo* (stcsl. *krъstijanьstvo*, sln. star. *krščânstvo* (Plet.), polj. *chrześcijaństwo*, rus. *крестья́нство* 'seljaštvo'), što je izvedeno od **krъstьjan-*, v. ***kršćanin***.

kr̀šiti ⟨prez. *kr̀šīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kršît* ⟨prez. *kr̀šin*⟩ (Brač), *kršîti* ⟨prez. *kršīš*⟩ (Vrgada), *kr̀šiti* ⟨prez. *kr̀šin*⟩ (Medulin), *kršiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъšìti* (csl. *krъšiti* (Mikl.), sln. *kr̀šiti*, rus. *крошúть* 'sjeckati, usitniti', polj. dijal. *krszyć* 'sjeckati, pomalo razbijati'), što je izvedeno od **krъxa* (csl. *krъxa* 'mrvica, zrno' (Mikl.), rus. *крохá* 'mrvica', polj. *krech* 'komad, gruda') < ie. **krows-/*krus-* 'udarati, gurati, lomiti' (lit. *krušà* 'tuča', latv. *krusa* 'tuča', grč. *κρούω* 'udarati'). Od istoga ie. korijena je i ***kruh***. Preneseno značenje 'ne pridržavati se (zapovijedi, pravila)' potvrđeno je također od 16. st.

Lit.: Skok II: 193f.; Derksen 253; ESSJa XIII: 51, 53f.

krštènica *ž* (19. st. Karadžić) 'isprava s podacima o krštenju; krsni list'

Izvedeno od pridjeva trpnog glagola ***krstiti***.

krštênje *sr* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȓšćēnje* (imotsko-bekijski), *kršćę̑ńe* (Brač), *karšćę̑ńe* (Pitve, Zavala), *kršćéńe* (Vrgada), *kršćênje* (Senj), *kršćʲênje* (Orbanići), *krščę̑ńę* (Varaždin), *krštênje* (Kostrč)

Postalo od psl. **krьščenьje* (stcsl. *krьštenije*, sln. star. *krȓščenje* (Plet.), rus. *крещéние*, polj. *chrzciny*), što je izvedeno od **krьstiti*, v. ***krstiti***.

krȓt *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȓt* (Kostrč), *krt* (RKKJ)

Postalo od **krъxъtъ* (hrv. star. *krȓhat* ⟨G *krȓhta*⟩ 'krhak' (17. st.), usp. i sln. star. *krhèt* ⟨G *-htà*⟩ 'komad, dio' (Plet.), rus. dijal. *крóхоть* 'komadić, mrvica', polj. dijal., star. *krta* 'mrvica'), što je izvedeno od **krъxa*, v. ***kršiti***. Standardno hrvatsko *krt* potječe iz govora u kojima se *h* ne izgovara. Značenje 'nemastan (o mesu)' razvilo se od 'koji se lako raspada'. Izvorno je riječ bila imenica sa značenjem 'komad', što je sačuvano u dijalektima.

Lit.: Skok II: 193f.; Gluhak 353; ESSJa XIII: 52f.; Snoj 330.

krȓtica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krȓt, k'rtica* (Varaždin), *krȓt* (Mraclin, Orbanići), *krȓt* ⟨G *krȓta*⟩ (Pajngrt), *k'(e)rt* (Stinjaki), *krtina* (Ilok), *krtȋna* (južna Baranja), *kart, kert, krt* (RKKJ)

TVORBA *krtičnjāk* (19. st. Karadžić), *kertina, kertińak, kertorovec, kertorovina, kertovina, krtina, krtińak, krtorovec, krtorovina, krtovina* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъtica* (sln. *krtica*, bug. *кръти́ца*, ukr. *кертúця*, češ. *krtice* 'ženska krtica'), što je izvedeno od **krъtъ* 'krtica' (sln. *krȓt, krt*, rus. *крот* ⟨G *кротá*⟩, ukr. *кріт*, polj. *kret*, gluž. *krot*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda srodno s lit. *krutùs* 'živahan, gibak', *krutėti* 'meškoljiti se'. Manje je vjerojatno da je srodno s lit. *kertùs* 'rovka', jer je ta riječ vjerojatno posuđenica iz ukrajinskog. U ukrajinskom je na oblik utjecao glagol *кертити* 'rovati zemlju'.

Lit.: Skok II: 213; Gluhak 353; ESSJa XIII: 55, 57ff.; Snoj 330.

krûg *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *krûg* (Brač, Vrgada), *krǫ̑k, krûk* (Varaždin), *krog, krug* (RKKJ)

TVORBA *krùžić*

Postalo od psl. **krǫ̑gъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *krǫgъ*, sln. *krǫ̑g*, rus. *круг*, polj. *krąg* ⟨G *kręgu*⟩) < ie. **krongʰ-o-* 'zaobljen, okrugao', što je izvedeno od korijena **krengʰ-* 'kriviti se' (stvnj. *(h)ring* 'prsten, obruč', stnord. *hringr* 'prsten, obruč', možda i umbr. *krenkatrum, krikatru, cringatro* 'predmet koji svećenik nosi preko ramena, možda pojas').

Lit.: Skok II: 213f.; Gluhak 353f.; Derksen 251; ESSJa XIII: 25ff.; Snoj 327.

krùh *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krùh* (Brač, Vrgada), *krùh, krûv* (Senj), *krȕ* (Lika), *krûh* (Varaždin), *kruh, kruk* (RKKJ)

Postalo od psl. **krúxъ* 'komad' (csl. *kruxъ* 'komad' (Mikl.), sln. *krùh* ⟨G *krúha*⟩ 'kruh', rus. dijal. *крух* 'kriška, grumen', polj. *kruch* 'komad, grumen', slč. dijal. *kruch* 'komad kruha') < ie. **krows-*, što je prijevojna punina korijena koji je u ***kršiti***, ***krhak***. Južnoslavenski akut možda je postao ukrštanjem s korijenom koji je u ***gruhati***. Za slično ukrštanje v. ***kruška***.

Lit.: Skok II: 193; Gluhak 354; Derksen 252; ESSJa XIII: 41; Snoj 331.

krùmpīr *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kompȋr, kumpȋr* (Brač), *kumplȋr* (Vrgada), *konpȋr, kunpȋr* (Senj), *kùmpīr* (Lika), *krompȇr, krumpȇr* (Varaždin), *kòmpīr, kùmpīr, kùmpēr* (Našički kraj), *krumpir, krumper* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. dijal. *gruntpirn, grumper, krumpir, grundbir* 'krumpir', dosl. 'zemljana kruška'. Riječ je složena od *Grund* 'zemlja', v. ***gruntovnica***, i *Birne* 'kruška' (posuđenica iz lat. *pirum* 'kruška', vjerojatno supstratnoga podrijetla). U njemačkom je riječ djelomični kalk prema fr. *pomme de terre* 'krumpir', dosl. 'zemljana jabuka'.

Lit.: Skok II: 215; Gluhak 354; Snoj 328; Škofic 2008.

krûna *ž* (13. st. Mon. croat.)

TVORBA *krûnskī* (19. st.)

Rana posuđenica iz lat. *corōna* (možda uz germansko posredovanje). Latinska je riječ posuđena iz grč. *κορώνη* 'kruna'. Grčka je riječ izvedena od *κορωνός* 'svinut', što je možda postalo od ie. **k'or(h$_2$)-n-* 'rog', v. ***srna***. U grčkom postoji i homonim *κορώνη* 'vrana', koji vjerojatno nije u vezi s riječju za 'krunu', usp. ***svraka***.

Lit.: Skok II: 157f.; Beekes 758; de Vaan 136.

krùnica *ž* (15. st. Marulić 'mala kruna'; 16. st. 'rozarij')

Izvedeno od ***kruna***.

krùniti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *krùnidba* (19. st.), *krùnjēnje*

Izvedeno od ***kruna***.

krùp *m* 'naglo upalno suženje grkljana u manjeg djeteta' *pat.*

Posuđeno, možda preko njem. *Krupp*, iz eng. *croup*, što je izvedeno od glagola *croup* 'gakati, hripati', što može biti onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Chambers 237.

krúpa *ž* (15. st. Marulić) 'oborina u obliku zrna leda; grâd, tuča'

DIJALEKTI I POTVRDE *krũpa* (Senj, Vrgada), *krupa* (RKKJ)

Postalo od psl. **krupà* ⟨a. p. *b*⟩ 'zrnata tvar, griz, tuča' (csl. *krupa* 'zrno, griz', sln. *krúpa* 'prekrupa od ječma', rus. *крупá* ⟨A *крупý*⟩ 'griz', polj. *krupy mn.* 'griz') < ie. **krowpeh$_2$*, od ie. **krewp-* (latv. *kr̨aũpa* 'bradavica', stisl. *hrýfi, hrufa* 'svrab').

Lit.: Skok II: 215; Derksen 252f.; ESSJa XIII: 43ff.

krúpan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krûpan* (Senj), *krupan, krupen* (RKKJ)

TVORBA *krupnòća* (19. st.)

Postalo od psl. **krupьnъ* 'hrapav' (bug. *крупен* 'velik', rus. *крупный* 'visok, velik', polj. *krupny* 'hrapav') < ie. **krowp-* (lit. *kraupùs* 'hrapav, grub', stisl. *hrjúfr*), isti korijen koji je u ***krupa***.

Lit.: Skok II: 215; Gluhak 355; Derksen 253; ESSJa XIII: 46f.

krùpica *ž* (15. st. Starine 22; 19. st.)

Postalo od psl. **krupica* (csl. *krupica* 'mrvica', polj. *krupica* 'kaša', rus. *крупúца* 'dijelić, komadić'), što je izvedeno od **krupa*, v. ***krupa***.

Lit.: ESSJa XIII: 45.

krùščić *m* (18. st.)

Izvedeno od ***kruh***.

krùška *ž* (15. st. Marulić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krùška* (Brač, Vrgada), *rùšva* (Senj), *hrûška* (Varaždin), *r'ūška* (Gola), *hruška* (RKKJ)

Postalo od psl. **krúšьka* (bug. *крýшка*, polj. dijal. *kruszka*, dluž. *kšuška*, slovin. *krȃška, krẽška*), što je izvedeno od **kruša* (hrv. star. *kruša*, bug. *крýша*, polj. dijal. *krusza*, slovin. *krẽša*, strus. *крушa*). Postoji i varijanta **grúša, *grúšьka* (sln. dijal. *hrûška*, polj. *grusza, gruszka*, rus. *грýша*). Srodno je i lit. *kr(i)áušė*, latv. *krausis*, latv. dijal. *grauše*, stprus. *crausy* 'drvo kruške'. Dublja etimologija nije sigurna. Različiti početni suglasnici (*k/g*) nisu objašnjeni. Postoji i mišljenje da je riječ posuđenica iz nekog istočnog izvora. U vezi s time često se spominje kurd. *korêshi, kurêshi* 'kruška', što je nategnuto i nepouzdano. Druga je mogućnost da je varijacija u početnom suglasniku nastala analogijom. Obrazac za tu analogiju bilo bi postojanje dva glagolska korijena **kruš-*, v. ***kršiti***, i **gruš-*, v. ***gruhati***, koja su oba imala značenje 'razbijati'. Ukrštanje korijena vjerojatno se dogodilo već u baltoslavenskom, osim ako je latv. *grauše* nastalo pod utjecajem ruskoga. Riječ za 'krušku' mogla bi biti i izvedena od jednog od spomenutih glagolskih korijena, ali semantička veza nije sasvim jasna. Možda je značenjska motivacija bila u nepravilnom obliku ploda, usp. ***kruh***. Druga je mogućnost da naziv upućuje na to da kruške treba brati sa stabla (jer inače istrunu), usp. ***gruhati*** u značenjima 'tresti' i 'lupati'. Moguće je i da je motivacija u mekosti ili mrvičastoj strukturi ploda.

Lit.: Skok II: 215f.; SP VIII: 255f.; ESSJa VII: 156f., XIII: 47, 50; Snoj 213; Vasmer I: 314.

kruškò**lik** *prid.* (19. st.)

Složeno od ***kruška*** i *-lik*, v. ***lik***.

krût *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kr'ūt* (Gola), *krut* (RKKJ)

Postalo od psl. **krộtъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *krǫtъ* 'zakrenut', sln. *krột* 'žestok, nasilan' (Plet.), *крутóй* 'strm, oštar, težak, naporan', polj. *kręty* 'zakrenut, svinut'). Dublja etimologija nije sigurna. Može biti u vezi s lit. *krañtas* '(strma) obala', usp. i stnord. *hrinda* 'gurnuti, baciti'. Prvotno je značenje u tom slučaju 'strm', usp. i rus. *крутоберёгий* 'sa strmom obalom', što se moglo razviti od 'zakrenut', usp. ***kretati*** (skr. *kṛṇátti* 'presti, sukati'). Manje je vjerojatno izvođenje od **kert-* 'rezati', v. ***crta***, kao i veza s grč. *κρεμάννυμι* 'visjeti, objesiti' < ie. **kremh$_2$-*.

Lit.: Skok II: 192; Gluhak 355; Derksen 252; ESSJa XIII: 33ff.; Snoj 331; Fraenkel 288.

krùtina (krùtina, krutìna) *ž*

Izvedeno od ***krut***. Usp. ***tekućina***.

krùtīšte *sr*

Izvedeno od ***krutiti***. Usp. ***talište***, ***vrelište***.

krútiti ⟨prez. *krûtīm*⟩ (16. st.)

Postalo od **krǫtiti* (usp. gluž. *kručić* 'jačati'), što je izvedeno od **krǫtъ*, v. ***krut***. Postoji i psl. **krǫtiti*, što je kauzativ od **krętati* (sln. *krotiti* 'zavijati, okretati' (Plet.), polj. *kręcić* 'okretati, vrtjeti', rus. *крути́ть* 'okretati, vrtjeti').

Lit.: Derksen 251f.; ESSJa XIII: 30f.

krûtōst *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krutost* (RKKJ)

Postalo od psl. **krǫtostь* (sln. *krotộst* 'bijes, nasilje', rus. dijal. *крýмость* 'strmina, nagib', polj. *krętość* 'zavojitost'), što je izvedeno od **krǫtъ*, v. ***krut***.

Lit.: ESSJa XIII: 33.

krûžiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krūžît* (Brač, Senj), *krûžiti* (Varaždin), *kružiti* (RKKJ)

TVORBA *krúžēnje*

Postalo od **krǫžiti* (csl. *krǫžiti* (Mikl.), sln. *krožîti, krǫ́žiti*, rus. *кружи́ть*, polj. *krążić*), što je izvedeno od **krǫgъ*, v. ***krug***.

Lit.: ESSJa XIII: 38f.

krûžnī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krûžni* (Varaždin)

Postalo od **krǫžьnъ* (csl. *krǫžьnъ* (Mikl.), sln. *krǭžen*, rus. *кружны́й*, češ. *kružný*), što je izvedeno od **krǫgъ*, v. ***krug***.

Lit.: ESSJa XIII: 40.

krúžnica *ž* (20. st.)

Izvedeno od ***kružni***. Usp. sln. *krǫ̑žnica*, češ. *kružnica*.

kružnòūsta *ž* 'razred najprimitivnijih kralješnjaka, parazitiraju na ribama; sljepulje, paklare' *zool. (Cyclostomata)*

Složeno od ***kružni*** i ***usta***. Kalk prema nlat. nazivu *Cyclostomata* i/ili njem. *Rundmäuler*.

Lit.: HER 637.

kȓv *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓv* (Brač, Vrgada, Senj), *krîj* (Orlec), *kȓf* (Varaždin), *karv, kerv, krv* (RKKJ)

Postalo od psl. **krỳ* ⟨G **krъve*⟩, ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *kry*, *krъvь* ⟨G *krъve*⟩, sln. *krî* ⟨G *krvî*⟩, rus. *кровь* ⟨G *крóви*⟩, polj. *krew* ⟨G *krwi*⟩) < ie. **kruh$_2$-*, **krewh$_2$-* (lit. *kraũjas*, stprus. *krawian, crauyo*, skr. *kravíṣ-* 'sirovo meso', grč. *κρέας* 'meso', lat. *cruor* 'krv (izvan tijela)', stir. *crú* 'krv'). Hrvatski oblik *krv* poopćen je iz kosih padeža. Izvorno indoeuropsko značenje bilo je 'krv na rani, krv izvan tijela' (kao u latinskom). Izvorna je riječ za 'krv u žilama' sačuvana u lat. *sanguis*, v. ***sangvinik***.

Lit.: Skok II: 216f.; Gluhak 355f.; Derksen 254; ESSJa XIII: 67f.

krvàriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krvȍrît* (Brač), *krvą̑riti* (Varaždin)

TVORBA *krvárēnje*

Izvedeno od ***krv***.

kȓvāv *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓvov* (Brač), *kȓv^{o}āv* (Vrgada), *kȓvav* (Senj), *krvą̑vi* (Varaždin), *krvav* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъvavъ* (stcsl. *krъvavъ*, sln. *krvâv*, rus. *кровáвый*, polj. *krwawy*), što je izvedeno od **krъv-*, v. ***krv***.

Lit.: ESSJa XIII: 60f.

krvàvica *ž* 1. 'kobasica koja se nadijeva smjesom koje je glavni dio krv' kulin.; 2. 'biljka *Alkanna tinctoria*, korijen se rabi za bojenje u crveno' bot.

DIJALEKTI I POTVRDE *krvavȉca* (Senj), *krvav'ica* 'krvlju punjena kobasica' (Varaždin), *krvavica* (RKKJ)

Postalo od **krъvavìca* (sln. *krvavíca* 'vrsta kobasice', bug. *кръвавúца* 'vrsta kobasi-

ce', usp. i polj. *krwawica* 'teški rad', ukr. *кpівавúця* 'dobiveno teškim radom'), što je izvedeno od **krъvavъ*, v. ***krvav***.

Lit.: ESSJa XIII: 59.

kȓviti se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓvit se* (Gacka), *kȓviti sę* (Varaždin)

Postalo od **krъviti (sę)* (usp. bug. *кръвя́* 'krvariti (o rani)', češ. *krviti* 'bojati u boju krvi', rus. dijal. *кро́вить*, *кровúть* 'krvariti'), što je izvedeno od **krъv-*, v. ***krv***. Hrvatsko značenje 'biti u velikoj svađi' razvilo se od 'tući se do krvi'.

Lit.: ESSJa XIII: 62.

kȓvnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓvni* (Gacka), *kȓvni* (Varaždin), *krven, kerven* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъvьnъ(jь)* (stcsl. *krъvьnъ*, sln. *krȃven*, rus. *кро́вный*, polj. *krewny*), što je izvedeno od **krъv-*, v. ***krv***.

Lit.: Derksen 253; ESSJa XIII: 67.

kȓvnīk *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȓvnik* (Varaždin), *krvnik* (RKKJ)

Postalo od psl. **krъvьnikъ* (csl. *krъvьnikъ* (Mikl.), sln. *krvník*, češ. *krevník* 'krvoždan čovjek' *zast.*, rus. dijal. *кро́вник* 'rođak'), što je izvedeno od **krъvьnъ*, v. ***krvni***.

Lit.: ESSJa XIII: 65.

krvòlok *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rvolok* (Varaždin), *karvolok, kervolok, krvolok* (RKKJ)

TVORBA *krvòločan, krvolȍčan* (Brač)

Postalo od **krъvolokъ* (sln. *krvolȏk, krvolǫ́k*, bug. *кръволо́к*), što je složeno od **krъv-*, v. ***krv***, i korijena koji je u ***lokati***. Zbog vokalizma je manje vjerojatno da je drugi dio u vezi s korijenom koji je u ***lakom*** (usp. češ. *krvolačný*). Postoji i naziv *krvòloka* za biljku, što je prevedenica od lat. *sanguisorba*.

Lit.: ESSJa XIII: 63.

krvòpija *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krvopȉjac* (Brač), *krvȍpija* (Gacka), *kervopitnik, krvopitnik* (RKKJ)

Postalo od **krъvopija, *krъvopijьcь* (rus. dijal. *кровопúя*, sln. *krvopíja, krvopîjec* (Plet.), rus. *кровопúйца*, stčeš. *krvopijec*), što je složeno od **krъv-*, v. ***krv***, i korijena koji je u **piti*, v. ***piti***.

Lit.: ESSJa XIII: 63.

krvoprolíće *sr* (13. st. Domentijan; 19. st. Karadžić)

Složeno od ***krv*** i ***proliti***.

kȓvotōk *m* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *karvotok, kervotok, krvotok* (RKKJ)

Postalo od **krъvotokъ* (sln. *krvotȏk, krvotǫ́k* 'krvarenje', rus. dijal. *кровотóк* 'krvarenje', polj. *krwiotok, krwotok* 'jako krvarenje'), što je složeno od **krъv-*, v. ***krv***, i **tokъ*, v. ***tok***. Najstarije zabilježeno značenje u hrv. je 'tečenje krvi', tj. 'krvarenje'.

Lit.: ESSJa XIII: 64f.

krvòžēdan (kȓvožēdan) *prid.* (18. st. Belostenec)

DIJALEKTI I POTVRDE *krvožeđen* (RKKJ)

Složeno od ***krv*** i ***žedan***.

krvòžīlnī *prid.*

Složeno od ***krv*** i *žilni*, v. ***žila***.

kȓzati se (19. st.) 'trošiti se na krajevima i rubovima (o odjeći, zastorima itd.)'

DIJALEKTI I POTVRDE *k'rzati sę* (Varaždin)

Postalo od **kъrzati* (sln. *kŕzati* 'rezati tupim nožem' (Plet.), češ. dijal. *krzat'* 'škripati', rus. dijal. *кóрзать* 'odsjeći grane i ukloniti koru s odsječenog stabla'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***krzno***.

Lit.: Skok II: 217f.; ESSJa XIII: 243.

kȓznār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krznâr* (Varaždin)

TVORBA *krznárev, krznàrica, krznàrija, kȓznārskī*

Izvedeno od ***krzno***. Usp. i sln. *krznár*.

kȓznāš *m*

Izvedeno od ***krzno***. Usp. njem. *Pelztier*.

kȓzno *sr* (15. st. 'skupo tkanje; skupa, dragocjena haljina'; 18. st. 'krzno')

DIJALEKTI I POTVRDE *krznȏ* (Senj), *k'rzno* (Varaždin), *karzno, kerzno, krzno* (RKKJ)

Postalo od psl. **kъrzьno* (csl. *krъz(ь)no* 'odjeća od krzna', sln. *kŕzno* 'životinjska koža, krzno', strus. *корзно, кързно, корьзно, кръзно, корозно* 'plašt', češ. *krzno* 'vojnički plašt'), što je vjerojatno izvedeno od **kъrzъ*

istim sufiksom kao u ***platno***, ***sukno***, ***vlakno***. Riječ **kъrzъ* mogla bi biti posuđenica iz nekog istočnog izvora (usp. oset. *kœrc* 'krzno'). Druga je mogućnost da je psl. **kъrzъ* postalo od ie. **kr-so-* 'oderana, odrezana koža', što je izvedeno od **(s)ker-s-* 'rezati', v. ***crta***. Razvoj *s* > *z* može se usporediti sa sličnim razvojem u ***nozdrva***, ***drzak***, usp. i ***prazan***. Veza s het. *kurēššar-* 'komad tkanine' formalno je problematična.

Lit.: Skok II: 218; Gluhak 356; Derksen 263; ESSJa XIII: 244; Snoj 331.

kr̂žljav *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ržlaf* (Gola), *kržļav* (RKKJ)

TVORBA *kr̂žljavōst*, *kr̀žljati*

Postalo od **kъržavъ* (sln. *kr̂žljav* 'slabo razvijen', bug. *кържав* 'prljav', rus. dijal. *коржáвый* 'otrcan, tvrd; boginjav'), što je izvedeno od **kъrga* (hrv. star. *kr̂ga* 'čokot' (Karadžić), rus. dijal. *коргá* 'tvrd izdanak na brezi, nakrivljeno drvo'), ili **kъržь* (rus. *корж* 'vrsta pogače', sln. *kr̂ž* 'klip, pecivo od dizanoga tijesta') < psl. **kъrg-*, v. ***kvrga***. Slavenski korijen nema poznatu dublju etimologiju.

Lit.: Skok II: 212f.; Snoj 332; ESSJa XIII: 214, 244f.

ksȉlofōn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Xylophon*, fr. *xylophone*). Riječ je neoklasična složenica od grč. *ξύλον* 'drvo', v. ***šulj***, i *φωνή*, v. ***-fon***.

Lit.: Snoj 332.

ktètik *m* 'pridjev izveden od imena naseljenog mjesta'

Posuđeno iz grč. *κτητικός* 'posvojni', što je izvedeno od glagola *κτάομαι* 'steći, posvojiti', a to je u vezi s skr. *kṣáyati* 'vladati' < ie. **tkeh$_1$-*, ili s korijenom koji je u ***teći***, usp. lit. *tèkti* 'dosezati, pripadati' od istoga korijena.

Lit.: HER 639; Beekes 788.

kûb *m*

TVORBA *kûbnī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *cube*, eng. *cube*, tal. *cubo*, njem. *Kubus*) iz lat. *cubus*, što je iz grč. *κύβος* 'kocka, kubični broj', možda predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Snoj 332, 795.

kùbīk *m*

TVORBA *kùbičnī*

Poimeničeni pridjev, posuđen preko europskih jezika (njem. *Kubik-* (u npr. *Kubikmeter*), fr. *cubique*, eng. *cubic*, tal. *cubico*) iz lat. *cubicus*, što je iz grč. *κυβικός* 'kockasti, kubični'. Grčka je riječ izvedena od *κύβος*, v. ***kub***.

Lit.: Chambers 240.

kùbura *ž* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *kubur*, izvorno 'relativno uzak šupalj predmet duguljastog oblika'.

Lit.: Skok I: 187; II: 219; Škaljić 421.

kȕcati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕčit* (Senj), *k'ucati* (Varaždin), *kucati* (RKKJ)

TVORBA *kȕcānje*, *kȕc (kûc) uzv.*

Postalo od **kljьcati* (bug. *кълцам* 'udarati, razbijati na komadiće', češ. dijal. *kl'cat'* 'udarati'), što se razvilo iz **kljuk-*, vjerojatno od korijena koji je u ***kljukati***.

Lit.: Skok II: 219; ESSJa XIII: 183f.

kȕcavica *ž* (19. st. Šulek) 'arterija'

Izvedeno od ***kucati*** prema njem. *Schlagader*, *Pulsader*.

kȕcnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ucnuti* (Varaždin), *kцcn'oti* (Gola)

Izvedeno od ***kucati***.

kȕčina *ž* (18. st.) 'neobrađeno vlakno koje ostaje pri preradbi konoplje i lana'

DIJALEKTI I POTVRDE *kučina* (RKKJ)

Izvedeno od hrv. star. *kûk* 'kučine' (15. st.) < psl. **klъkъ*, **klъka* (sln. *kólke ž mn.* 'kučine' (Plet.), rus. *клок* 'svežanj, snop', češ. *klk* 'grudica, ugrušak'). Dublja etimologija nije sigurna. Možda je u vezi s lit. *pláukas* 'vlas', latv. *plaukas* 'niti', možda i stvnj. *floccho* 'pahuljica', s nepravilnom asimilacijom *p* – *k* > *k* – *k*. Druga je mogućnost da je u vezi s lit. *šliaũkti* 'mesti, brisati' < **k'lewk-*. U tom slučaju u slavenskom je došlo do pravilne depalatalizacije **k'-*. Za razvoj značenja usp. rus. *чёска*, polj. *pacześ* 'kučine', od korijena koji je u ***češati***. Formalno je nemoguća usporedba s lat. *culcita* 'jastuk', skr. *kūrcá-* 'svežanj, snop (trave)'. Najmanje je uvjerljiva usporedba s lit. *klèkti* 'zgrušati se'. U suvre-

menom jeziku riječ se češće koristi množini, osobito u frazeologiji (npr. *trice i kučine*).

Lit.: Skok II: 220; ESSJa X: 80f.; Vasmer I: 571.

kùčka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'učka* (Gola), *kučka* (RKKJ)

Postalo od psl. **kučьka* (csl. *kučьka* (Mikl.), sln. *kúčka*, bug. *кýчка*, usp. i *kùče* (Stulić), polj. *kucziuk*, rus. *кутёнок* 'štene' s *t* umjesto *č*). Smatra se da su te riječi onomatopejskoga postanja, usp. lit. *kaũkti* 'zavijati', v. ***kukati***. Slični su i nazivi *cúcak* 'pas' (18. st.), *kúca* 'kuja' (16. st.), te u drugim jezicima mađ. *kutya*, votjački *kut'a*, tal. star. *cuccio*, alb. *kuş* (u dječjem jeziku), latv. *kuce*.

Lit.: Skok I: 279; ESSJa XIII: 81; Vasmer I: 705f.

kùća *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùća* (Brač, Vrgada, Senj), *k'uča* (Varaždin), *kuča* (RKKJ)

TVORBA *kućèrina* (19. st.), *kućètina* (18. st.), *kùćica* (14. st. Mon. serb., 16. st.), *kùćīšte* (14. st. Glasnik 15, 15. st. Stat. polj. ark.)

Postalo od psl. **kǫ́tja* ⟨a. p. *a*⟩ 'koliba, daščara' (stcsl. ⟨G *kǫštę*⟩, sln. *kóča* 'koliba, kućica', strus. *кучa*, češ. *kuča* 'koliba' (*pejor.*)). Dublja etimologija nije sigurna. Možda je izvedeno od **kǫtati* 'prikriti, sakriti' (bug. *кътам* 'sakriti', rus. *кутать* 'ogrnuti, umotati', srp. *skutati* 'sakriti, pokriti' (Karadžić, Daničić)), što je srodno sa stprus. *pokūnst* 'štititi', *pakūnst* 'sačuvati', *kūnti* 'njeguje', a to je vjerojatno u vezi s ie. **(s)keh$_1$u-t-* 'koža' (lit. *kiáutas* 'ljuska, kora', stprus. *keuto*, grč. *σκῦτος*, lat. *cutis*, stvnj. *hūt*, toh. A *kāc*), od korijena ie. **(s)keh$_1$u-* 'sakriti' (grč. *κεύθω* 'sakriti', steng. *hȳdan* 'sakriti', lit. *kẽvalas* 'ljuska', arm. *sowzanem* 'sakriti', stvnj. *hūs* 'kuća', njem. *schützen* 'štititi'). Nazalni infiks bi u psl. **kǫtati* bio poopćen iz prezentske osnove glagola. Druga je mogućnost da je u vezi s korijenom koji je u stvnj. *hemidi* 'košulja', v. ***komet***. Veza s korijenom koji je u ***kut*** nije vjerojatna zbog naglaska i semantički je nategnuta.

Lit.: Skok II: 221f.; Gluhak 356f.; Derksen 244; ESSJa XII: 69ff.; Vasmer I: 705.

kùćanica *ž* (18. st.)

Izvedeno od hrv. star. *kùćan* 'koji pripada kući' (15. st. Spom. sr., 16. st.), što je neodređeni oblik pridjeva ***kućni***.

kućànskī *prid.*

Izvedeno od *kùćan*, v. ***kućanica***, ***kućni***.

kućànstvo *sr* (18. st.)

Izvedeno od *kùćan*, v. ***kućanica***, ***kućni***.

kùćnī *prid.* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

Izvedeno od ***kuća***.

kùd, kùdā *pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùd* (Brač, Vrgada), *kùda* (Brač), *kũd* (Senj), *kud, kuda, kudaj, kudar, kude* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫdъ/*kǫda/*kǫdy* (sln. *kǫ̑d*, rus. *кудá*, polj. *kędy* 'gdje, kamo, kuda') < **k^{w}om-d$^{(h)}$-* (stprus. *isquendau* 'odande', lat. *quandō* 'kad'), što je složeno od upitne osnove **k^{w}o-*, v. ***tko***, i sufiksa **-d^{h}-* kao u ***gdje***.

Lit.: Derksen 242f.; ESSJa XII: 46f., 53; de Vaan 160f.

kùdgod *pril.* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

Složeno od *kud*, v. ***kud, kuda*** i ***-god***.

kudìkamo *pril.*

Složeno od *kud*, v. ***kud, kuda***, i ***kamo***.

kùdīti (kúditi) ⟨prez. *kùdīm (kûdīm)*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùditi* (Vrgada), *kũditi* (Varaždin), *kūd'iti* (Gola), *kuditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **kúditi* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. ⟨3. l. pl. *kudętъ*⟩ 'huliti', sln. *kúditi* 'opomenuti, ukoriti' (Plet.), rus. dijal. *кýдumь* 'prisiliti, nagovoriti', slč. *kudit'* 'kriviti, kritizirati') < ie. **kowd-* (grč. *κυδάζομαι* 'biti pogrđen', stisl. *hóta* 'prijetiti', skr. *kutsáyati* 'okrivljavati, grditi'). Izvorno je *kuditi* kauzativ od korijena koji je u ***čudo***, a prvotno je značenje 'činiti da netko bude na zlu glasu'.

Lit.: Skok II: 222; Derksen 255; ESSJa XIII: 82ff.

kùdjelja *ž* (16. st.) 'vlakna konoplje (priređena za predenje)'

DIJALEKTI I POTVRDE *kudîja* (Brač), *kudîļa* (Vrgada), *k'odęla, k'udęla* (Varaždin), *kǫd'ęla* (Gola), *kudeļa* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫděľь* (csl. *kǫděľь* 'osnova u tkanju' (Mikl.), sln. *kodẹ̑lja* 'snop vlakna na

preslici', rus. *кудéль* 'kučina', polj. *kądziel* 'preslica, vlakno za preslicu'), što je možda izvedeno od korijena **kǫd-* (usp. i ***kudrav***, rus. *кудлó* 'čuperak' < **kǫdь/ьlo*). Veza s lit. *kedénti* 'čupati' nategnuta je. Nije jasna veza s psl. **kǫželь* 'preslica' (rus. *кýжель*, bug. *кьжел*, češ. *kužel*, sln. *kožẹ̑lj*, hrv. star. *kuželj* (Mikalja, Della Bella)).

Lit.: Skok II: 222; ESSJa XIII: 48ff.; Vasmer I: 680; Snoj 288.

kȕdrav *prid.* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕdrav* (Gacka)

Postalo od **kǫdrjavь* (csl. *kǫdrjavъ* (Mikl.), sln. *kǫ́drav*, rus. *кудря́вый*, polj. *kędzierzawy*), što je izvedeno od **kǫdrь, *kǫdrja* 'uvojak, kovrča' (sln. *kǫ́der* ⟨G *-dra*⟩, rus. *кудéрь* ⟨G *-дри*⟩, polj. **kędzior*), što je vjerojatno izvedeno od korijena **kǫd-*, v. ***kudjelja***.

Lit.: Skok II: 222; ESSJa XIII: 51f.; Vasmer I: 681; Snoj 288.

kȕga *ž* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕga* (Brač, Senj), *k'uga* (Varaždin), *kuga* (RKKJ)

Poput sln. *kúga*, obično se smatra da je posuđeno iz stvnj. *koge, kuge* (usp. bav. njem. *Kogen*), nepoznatoga podrijetla, ali germanske su potvrde dvojbene. Riječ nije posvjedočena u drugim slavenskim jezicima u tom značenju. Postoji slična riječ hrv. star. *gȕka* 'izraslina' (od 17. st.), usp. i rus. *гýгля* 'čvoruga', polj. *guga* 'čvoruga': te su slav. riječi zacijelo srodne s lit. *gugà* 'grba, brdo'. Možda je *kuga* dobiveno metatezom od *guka* (jedan je od simptoma kuge naticanje limfnih čvorova). Korijen bi mogao biti isti kao u ***guz***.

Lit.: Skok II: 223; Snoj 332; Vasmer I: 317.

kúgla *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ȗgla* (Gola)

TVORBA *kȕglast* (19. st.), *kȕglati se* (19. st.) (*kȕglānje*, *kȕglāč* (*kuglàčica*)), *kȕglica* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Kugel*, što je srodno s njem. *Keule* 'buzdovan'. Dublja je etimologija nesigurna.

Lit.: Skok II: 223f.; Kluge s. v. Kugel.

kȕgličnī *prid.*

Izvedeno od *kuglica*, v. ***kugla***. Obično u *kugličnī ležaj*, što je kalk prema njem. *Kugellager*.

kȕhača *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***kuhati***, prema *varjača*, v. ***variti***.

kȕhār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕh°ār* (Vrgada), *kȕvar* (Senj), *kȗhar* (Varaždin), *kuhar* (RKKJ)

TVORBA *kȕhārev*, *kȕharica*, *kȕhārskī*

Postalo od psl. **kuxarjь* (csl. *kuxarъ*, sln. *kȗhar*, polj. *kucharz*), što je izvedeno od **kuxati*, v. ***kuhati***.

Lit.: Snoj 332; Boryś 271.

kȕhati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕhot* (Brač), *kȕhat* (Pitve, Zavala), *kȕvati* (Vrgada), *kȕvat* (Senj), *k'uhati* (Varaždin), *kuhati* (RKKJ)

TVORBA *kȕhalo*, *kȕhān*, *kȕhānje* (17. st.)

Postalo od **kuxati* (sln. *kúhati*), što je posuđeno iz stvnj. *kohhōn* (usp. njem. *kochen*), a to je posuđeno iz lat. *coquō* < ie. **pekʷ-* 'kuhati', v. ***pećī***. U ostalim se slavenskim jezicima za značenje 'kuhati' uglavnom koristi glagol naslijeđen iz psl. **variti*, v. ***variti***.

Lit.: Skok II: 224; Gluhak 357; Snoj 332.

kȕhinja *ž* (15. st. Marulić 'kuhano jelo'; 16. st. 'mjesto gdje se kuha')

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕhiṅa* (Brač), *kȗjna* (Senj), *kȗhṅa* (Varaždin), *kuhina* (RKKJ)

TVORBA *kȕhīnjskī*

Postalo od psl. **kuxinja, *kuxьnja* (sln. *kúhinja*, češ. *kuchyně, kuchyň*, polj. *kuchnia*), što je posuđeno iz stvnj. *chuhchina, chuhhuna*, a to je posuđeno iz lat. *coquīna* 'kuhinja' (vlat. *cocina*). Latinska je riječ izvedena od lat. *coquō* 'kuhati', v. ***kuhati***, sufiksom kao u lat. *culīna* 'kuhinja', v. ***kulinarski***.

Lit.: Snoj 332f.

kȕja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕja* (Brač, Vrgada, Senj), *k'uja* (Varaždin), *k'ȗja* (Gola)

Riječ postoji i u sln. dijal. *kúja* (Plet.). Etimologija nije jasna. Možda onomatopejskoga postanja (usp. ukr. *куя́* 'gunđalo', brus. dijal. *куя́* 'zlobna žena', stcsl. *kujati* 'mrmljati, žamoriti', sln. *kújati se* 'duriti se'), v. ***kučka***. Nije vjerojatno da je postalo od ie. **k'won-* 'pas', v. ***kinologija***.

Lit.: Skok I: 279; Derksen 255; ESSJa XIII: 85.

kujùndžija *m* 'obrtnik koji izrađuje upotrebne i filigranske predmete (džezve, ibrike itd.) i ukrašava ih na tradicionalan orijentalni način'

Posuđeno iz tur. *kuyumcu*, što je izvedeno od *kuyum* 'izrađevine od zlata i srebra'. Balkanski turcizam, usp. bug. *куюмджи́я*, alb. *kujunxhí*.

Lit.: Skok II: 225; Škaljić 422f.

kùk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùk* (Brač), *kũk* (Vrgada), *kûk* (Novi, Orlec), *kǫ̑k, kûk* (Varaždin), *kuk* (RKKJ)

Postalo od **kъlkъ* (sln. *kǫ̑lk*, rus. dijal. *колк* 'koštani batrljak (ispod roga krave ili bika)', češ. rijetko *kelka* 'batrljak, umjetni kuk'), vjerojatno od ie. **klHk-* (lit. *kulkšnìs* 'gležanj (kost)', latv. *kulksnis*, stprus. *culczi* 'bedro', možda i lat. *calx* 'peta (u ljudi i u životinje)'). Možda je isti korijen kao u ***koljeno***. U čakavskim i kajkavskim govorima u korijenu nalazimo dug samoglasnik.

Lit.: Skok II: 225; Derksen 260f.; ESSJa XIII: 188; Matasović 2013.

kùka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùka* (Gacka), *k'uka* (Varaždin), *kuka* 'kvaka' (RKKJ)

TVORBA *kùkast* (19. st. Karadžić), *kùkica* (19. st. Karadžić)

Postalo od psl. **kúka* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *кýка* 'kuka', rus. *кýка* 'šaka, poluga, ručka'). Dublja etimologija nije sasvim jasna. Možda je riječ izvedena od ie. **kowk(ʲ)-* (češ. *kuče* 'hrpa', rus. *кýча* 'hrpa', lit. *kaũkas* 'čvoruga, izraslina', *kukìs* 'kuka, vile za gnojivo', stisl. *haugr* 'brdo', stvnj. *hōh* 'visok', stir. *cúar* 'zavinut', možda i av. *kusra-* 'zavinut', skr. *kukṣí-* 'obraz, trbuh'). Semantička veza, međutim, nije očigledna. Izvorno bi značenje moralo biti 'nagnuti se, biti svinut'. Uz to, neočekivan je slavenski akut, koji bi morao biti analoški prema ***kljuka***, ***kljukati***. Druga je mogućnost da je *kuka* postalo od **kowHk-*, od korijena od kojeg su i ***kika***, ***kičma***, ***kukma***. I u tom je slučaju prvotno značenje 'svinut'.

Lit.: Skok II: 225f.; Derksen 256; ESSJa XIII: 86f.

kúkac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kukãc* (Senj), *k'ūkęc* (Gola), *kũkęc* (Varaždin), *kukac, kukčec* (RKKJ)

TVORBA *kùkčić*

Postalo od **kukъcь* (sln. *kûkec*), što je možda izvedeno od korijena koji je u **kuka*, v. ***kuka***. Semantička veza nije sasvim jasna, ali vjerojatno su noge i ticala kukaca shvaćeni kao kuke, usp. ***pauk***.

Lit.: Skok II: 225f.; Snoj 333.

kùkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùkot* (Brač), *kùkati* (Vrgada), *k'ukati* (Varaždin), *kukati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kúkati* (sln. *kúkati*, rus. dijal. *кýкать*, polj. *kukać*), što je vjerojatno u vezi s lit. *kaũkti* 'zavijati, vikati', latv. *kàukt* 'zavijati, vikati'. Korijen može izvorno biti onomatopejski, usp. uzvik ***kuku***, usp. i ***jaukati***, ***mukati***.

Lit.: Skok II: 227; ESSJa XIII: 89.

kùkavica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùkavica* (Brač, Vrgada), *k'ukavica* (Varaždin), *kukavica* (RKKJ)

TVORBA *kùkavičin*, *kùkavičjī* (18. st.), *kukavìčluk*

Postalo od psl. **kukavica* (csl. *kukavica* (Mikl.), sln. *kúkavica*, ukr. dijal. *кýкавиця* 'ptica kukavica; siromašan, nesretan čovjek', polj. dijal. *kukawica*), što je izvedeno od **kukati*. Ptica *kukavica* naziv je dobila po tome što se glasa *kuku*. Sličnoga su onomatopejskoga postanja i nazivi za kukavicu u drugim jezicima, usp. eng. *cuckoo*, lat. *cucūlus*, grč. *κόκκυξ*. Ptica je poznata i po tome što svoja jaja ostavlja u gnijezdu druge ptice. Odatle u hrvatskom preneseno značenje 'plašljivac' (zabilježeno od 18. st.).

Lit.: Skok II: 227; ESSJa XIII: 90.

kùkcojēd *m*

Složeno od ***kukac*** i ***jesti***, v. ***kukcožder***.

kùkcoždēr *m zool. (Insectivora)*

Složeno od ***kukac*** i ***žderati***. Kalk prema lat. nazivu *Insectivora* i/ili njem. *Insektenfresser*.

kukìčati

TVORBA *kukìčānje*

Izvedeno od *kukica*, v. ***kuka***. Kalk prema njem. *häkeln*, v. ***heklati***.

kùkma *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kûkma* (Varaždin), *k'ūkma* (Gola), *kukma* (RKKJ)

TVORBA *kùkmast* (18. st.)

Postalo od starijega **kukъma* (usp. i sln. *kûkma*), što je od istoga korijena koji je u ***kika***, ***kičma***.

Lit.: Skok II: 220f.; ESSJa XIII: 95.

kúkolj *m* (16. st.) *bot. (Agrostemma githago)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kūkǫ̑j* (Brač), *k'ukoļ* (Varaždin), *kukol, kukoļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫkoljь* (csl. *kǫkolь*, sln. *kókolj*, rus. *кýколь*, polj. *kąkol*), što je vjerojatno srodno s lit. *kañkalas* 'zvono', *kankalẽlis* 'biljka *Aquilegia vulgaris*, pakujac', stprus. *cunclis* 'biljka *Agrostemma githago*'. Smatra se da je slavenska riječ (kao i srodne baltijske riječi) nastala disimilacijom od **kolkol-* (rus. *кóлокол* 'zvono') < ie. **kelh$_1$-* 'zvati', v. ***kalendar***, ***eksklamacija***. Semantička bi veza bila u zvonolikom obliku kukolja. Na razvitak u oblicima kao u psl. **kǫkoljь*, lit. *kañkalas* mogao je utjecati i korijen **kan-* 'pjevati', koji inače nije posvjedočen u slavenskim jezicima, v. ***kancona***.

Lit.: Skok II: 227; Gluhak 357; ESSJa XIII: 55f.; Snoj 289.

kȕkū *uzv.* (18. st.)

Onomatopejski uzvik kojim se izražava velika žalost i kojim se oponaša glasanje ptice kukavice.

kukùljica *ž* (16. st. prezime, 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kukuļ̂ica* (Brač)

Izvedeno od hrv. star. *kùkulja* (18. st.) (usp. i stcsl. *kukulь*, rus. *кýколь, кукуль*), što je posuđeno iz clat. *cuculla* 'kapuljača' (možda preko bizant. grč. *κουκούλλιον*). Latinska je riječ možda izvedena od korijena koji je u lat. *occulō* 'skrivati', v. ***okultni***.

Lit.: Skok II: 228; Vasmer I: 685; Walde-Hofmann 298f.

kȕkùrijēk *m* (16. st. Šulek imenik) *bot. (Helleborus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕkurīk* (bački Hrvati), *kùkurik* (Lika), *kukujek, kukuvjek* (RKKJ)

TVORBA *kukurīčȁk* ⟨G *kukurīška*⟩ (Brač) 1. '*Papaver rhoeas*, divlji mak'; 2. 'hripavac, veliki kašalj'

Južnoslavenska riječ, usp. sln. *kukurek* (Plet.), mak. *кукурек*, bug. *кукурéк, кукурéг*. Etimologija nije sigurna. Smatra se da je postala poimeničenjem onomatopeje glasanja pijetla, v. ***kukurijekati***, ***kukuriku***, ali semantička je veza nejasna. Riječju *kukurik, kukurijek* označuje se i 'mak (turčinak)'. Semantička veza za razvoj 'onomatopeja glasanja pijetla' > 'cvijet' u ovom bi nazivu bila crvena boja kreste u pijetla i crvena boja cvijeta. Sličan je semantički razvoj u fr. *coquelicot* 'crveni mak'.

Lit.: Skok II: 228; Vajs 2003: 193.

kukurijékati (17. st. 'kašljati', 18. st. 'glasati se (o pijetlu)')

DIJALEKTI I POTVRDE *kukurīkȁt* (Senj), *kukurīkati* (Varaždin), *kukurikati* (RKKJ)

TVORBA *kukurijékānje*, *kukurīk'aće* (Gola)

Izvedeno od uzvika ***kukuriku***. U slog *-rik-* naknadno je uvedeno *-ije-*, možda ukrštanjem s korijenom koji je u ***riječ***.

Lit.: Skok II: 228.

kukuríku *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kukurîku* (Brač), *kukurikû* (Varaždin)

Onomatopeja glasanja pijetla. Usp. slične onomatopeje u drugim jezicima rus. *кукареку*, fr. *cocorico, coquerico*, njem. *kikeriki*, tal. *chicchirichi*.

kukùruz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kukurȕz* (Brač, Senj), *kukurȉz* (Vrgada), *korūza, kurūza* (Varaždin) *kùruz* (Našički kraj), *koruza, kukuruza, kuruza* (RKKJ)

TVORBA *kukùruzovina* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *kokoroz*, što je možda složeno od *koku-* 'smrad' i *uruz* 'riža', s prvotnim značenjem 'riža za niže slojeve'. *Kukuruz* potječe iz Srednje Amerike, a u srednju i istočnu Europu su ga donijeli Turci u 17. st (usp. njem. dijal. *Türken*, sln. *turščica*, tal. *gran turco* 'kukuruz'). Riječ postoji i u drugim slavenskim jezicima, rus. *кукурýза*, polj. *kukurudza, kukurydza*, bug. *кукурýз*, a proširena je i u drugim europskim jezicima, mađ. *kukorica*, aust.-njem. *Kukuruz*, rum. *cucuruz*. Oblici poput *kuruza, koruza* nastali su haplologijom.

Lit.: Skok II: 229; Snoj 311; Bezlaj II: 69; Vasmer I: 686.

kúla *ž* (14. st. toponim; 15. Glasnik 42.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūla* (Varaždin), *kula* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *kule*, što je iz arap. *qulla*. Jedan od najranije potvrđenih turcizama. Balkanski turcizam, usp. rum. *culă*, bug. *кýла*, alb. *kullë*, arum. *culă*, ngr. *κοῦλα*.

Lit.: Skok II: 229; Gluhak 357; Škaljić 423.

kùlāk *m* 'u komunističkim zemljama seljak čiji posjed prelazi zemljišni maksimum'

Posuđeno iz rus. *кулáк*, starije 'bogati seljak', izvorno 'stisnuta šaka, pesnica', što je posuđenica iz turkotat. *kulak* (usp. osman. *kol* 'ruka, šaka').

Lit.: Vasmer I: 687.

kùlen *m* (16. st. Držić *kuljen* 'djevenica', 18. st. Došen *kulen* 'trbuh') *kulin.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kùlin* (Brač) 1. 'debelo crijevo'; 2. 'kulen'

Postalo od starijega **kuléňъ*, što je izvedeno od korijena koji je u *kúlja* 'trbuh, trbušina' (Ljubiša, Istra) (*kùljav* 1. 'trbušast'; 2. 'gravidan' (Benkovac)) odnosno rus. *куль* 'vreća', polj. *kul* 'svežanj'. Nije jasno podrijetlo sufiksa **-ěn-*. Dublja je etimologija nejasna. Zbog formalnih je poteškoća manje vjerojatno posuđivanje iz grč. *κόλον* 'debelo crijevo'(nejasnoga podrijetla).

Lit.: Skok II: 230; Gluhak 357.

kulìnārskī *prid.* (20. st.)

TVORBA *kulìnār* (21. st.) (*kulinárev*, *kulìnārka*), *kulinárstvo*

Tvoreno prema njem. *kulinarisch* (usp. i fr. *culinaire*, eng. *culinary*, tal. *culinario*) od posuđenice iz lat. *culīnārius* 'kuhinjski', što je izvedeno od *culīna* 'kuhinja'. Smatra se da je lat. *culina* izvedeno od ie. **pek*^{w}- 'kuhati', v. ***kuhinja***, ***peći***, ali *-ul-* nije očekivano.

Lit.: Snoj 333; de Vaan 134.

kulìsa *ž*

Posuđeno preko njem. *Kulisse* iz fr. *coulisse*, dosl. 'klizna vrata' (< stfr. *colëice* 'rešetka'), što je izvedeno od fr. *couler* 'teći, procijediti' < lat. *cōlō* 'cijediti, procijediti'. Latinska je riječ izvedena od korijena koji je u *cōlum* 'cjedilo', nejasnoga podrijetla, možda u vezi s *quālus* 'pletena košara', usp. ***koš***.

Lit.: Snoj 333; Kluge s. v. Kulisse.

kulmìnirati

Posuđeno preko njem. *kulminieren* iz fr. *culminer* < srlat. *culminare* 'načiniti vrh, nagomilati', što je izvedeno od lat. *culmen* 'vrh, vrhunac'. Latinska je riječ skraćeni lik od *columen*, v. ***kolumna***.

Lit.: Kluge s. v. kulminieren.

kùlōn *m* 'mjerna jedinica za električni naboj'

Mjerna jedinica naziv je dobila prema francuskom fizičaru *C. A. Coulombu* (1736. – 1806.).

Lit.: Mršić 170.

kùlt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Kult*, fr. *culte*, eng. *cult*) iz lat. *cultus* 'štovanje (bogova)', što je izvedeno od participske osnove glagola *colō* 'obrađivati zemlju; brinuti se; poštovati', usp. ***kultura***, v. ***kolonija***.

Lit.: Snoj 334.

kultivírati

Posuđeno preko njem. *kultivieren* i fr. *cultiver* iz srlat. *cultivare*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *colō* 'obrađivati zemlju; njegovati', v. ***kolonija***.

Lit.: Snoj 334; Kluge s. v. kultivieren.

kultúra *ž* (19. st.)

TVORBA *kùltūran*

Posuđeno preko europskih jezika (tal. *cultura*, njem. *Kultur*, fr. *culture*) iz lat. *cultūra* 'obrađivanje, oplemenjivanje; obrazovanost', što je izvedeno od participske osnove glagola *colō* 'obrađivati', v. ***kolonija***.

Lit.: Snoj 334; Kluge s. v. kultivieren.

kùlturālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *cultural*, njem. *kulturell*, fr. *culturel*). Riječ je izvedena od ***kultura***.

kùluk *m* 'radna obveza poluslobodnog seljaka prema feudalnom gospodaru (ob. u Osmanskom Carstvu)'

DIJALEKTI I POTVRDE *k'ulȕk* (Gola)

Posuđeno iz tur. *kulluk* 'robovanje, služba, služenje', što je izvedeno od *kul* 'rob'.

Lit.: Škaljić 424.

kùljati (19. st.) 'snažno, obilno i naglo izbijati, nadirati iz čega na širi, otvoren prostor (dim, para)'

DIJALEKTI I POTVRDE *k'uļati* (Varaždin)

Glagol je kasno posvjedočen; etimologija je nesigurna. Možda izvedeno od psl. **kuljati*

'kotrljati, valjati' (rus. dijal. *кулять* 'preokrenuti; kotrljati, mijesiti (tijesto)', polj. *kulać* 'kotrljati', češ. dijal. *kúl'at'* 'valjati rublje').

Lit.: Skok II: 226; ESSJa XIII: 98f.

kûm *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùmek, kùmica, kûm* (Brač, Vrgada, Senj), *kûm* (Varaždin), *kum* (RKKJ)

TVORBA *kúmče* ⟨G *-eta*⟩ (18. st.) (*kumčad zb.* ⟨G *-i*⟩ (Karadžić)), *kumòvati* ⟨prez. *kùmūjēm*⟩ (18. st.)

Postalo od psl. **kumъ* (csl. *kumъ*, sln. *kûm*, rus. *kum*, polj. *kum*), što je posuđeno iz skraćenog lika od clat. *compater* 'kum', dosl. 'su-otac'. Latinska je riječ složena od *com-* 's, sa', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *pater* 'otac', v. ***patristika***. Točan postanak slavenskog oblika nije sasvim jasan. Vjerojatno je nastao prema ženskom rodu, v. ***kuma***.

Lit.: Skok II: 231f.; Gluhak 358; ESSJa XIII: 101f.; Snoj 334; M. Matasović 2011: 151f.

kúma *ž* (16. st. 'vještica', 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūmà* (Brač, Vrgada, Senj), *k'uma* (Varaždin)

Postalo od **kumà* (csl. *kuma*, sln. *kûma*, rus. *кумá* ⟨A *кумý*⟩, polj. *kuma*), što je posuđeno iz clat. **cōma*, što bi bio skraćeni lik od *commāter* 'kuma', dosl. 'su-majka'. Latinska je riječ složena od *com-* 's, sa', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *māter* 'majka', v. ***mati***.

Lit.: ESSJa XIII: 100; M. Matasović 2011: 151f.

kùmīn *m* (15. st. Šulek imenik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kumin, cimin* (RKKJ), *čimin* (Mikalja, Stulić), *čmin* (Mikalja)

Preko nekog romanskog jezika posuđeno iz lat. *cumīnum, cymīnum*. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κύμινον*, a grčka vjerojatno iz nekog semitskog izvora (usp. hebr. *kammōn*, akad. *kamūnu*). Različiti zabilježeni oblici ukazuju na različite putove posuđivanja. Dijalektni oblik *kmin* postao je od rane posuđenice **kъminъ* (sln. *kmîn* (Plet.), rus. *ммин*, polj. *kmin*, češ. *kmín*). Taj je oblik možda posuđen preko stvnj. *kumīn*. Oblici s početnim *č* i *c* vjerojatno su mlađe posuđenice iz grčkoga preko romanskog (usp. abrucijski *čęminę*, usp. i strus. *киминъ* izravno iz grčkoga).

Lit.: Skok I: 266; Bezlaj II: 110.

kùmīr *m* (14. st. Stefan kr.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kumer* 'gad'

Vjerojatno posuđeno preko nekog turkijskog jezika iz semitskog izvora (usp. sir. *kumrā* 'svećenik'). Potvrđeno u staroslavenskim tekstovima kao stcsl. *kumirъ, kumir'ь*, a poslije je riječ oživljena tek u 19. stoljeću.

Lit.: Skok II: 233; Gluhak 358; Vasmer I: 692.

kúmstvo *sr* (15. st. Marulić)

Izvedeno od ***kum***. Usp. i sln. *kûmstvo*.

kúna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūnà* (Brač, Vrgada, Senj), *k'una* (Varaždin), *kuna* (RKKJ)

Postalo od psl. **kuna* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *kuna* (Mikl.), sln. *kúna*, rus. dijal. *куна́*, *кýна*, polj. *kuna*, češ. *kuna*), što je srodno s lit. *kiáunė*, latv. *caûna*, stprus. *caune*. Dublja etimologija nije sigurna. Riječ može biti izvedena od ie. **koh₁w-* 'koža', v. ***kuća***. Semantička bi motivacija bila krzno kune. Formalno je neuvjerljiva veza s riječima koje znače 'smeđ, žut, zlatan' (stprus. *cuncan* 'smeđ', skr. *kāñcana-* 'zlato', grč. dor. *κνᾶκός* 'žutosmeđ', stvnj. *honag* 'med' < ie. **knh₂ko-*). Nije uvjerljiva ni usporedba s grč. *καυνάκης, γαυνάκης* 'perzijsko krzno', što je posuđeno iz perz. < **gauna-ka-* 'dlakav'.

Lit.: Skok II: 234; Gluhak 358; ESSJa XIII: 102ff.; Snoj 334.

kùnić *m* (19. st.)

TVORBA *kùnećī, kunićárstvo, kùnićevina*

Posuđeno iz nekog sjevernog talijanskog dijalekta (usp. *kuničo* (Treviso), *kunič* (Valtellina), *conício, cunício, conígio* (Kopar)) < lat. *cunīculus* 'kunić'. Latinska je riječ vjerojatno iberskoga podrijetla (bask. *untxi* bilo bi iz istoga izvora). Dijalekatski oblici s *-lj-* bliži su talijanskom standardnom liku *coniglio*.

Lit.: Skok II: 235; Gluhak 359; REW 2397.

kùnjād *m* 'djever, svak, šurjak' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *końôd* 'ženin/mužev brat, šurjak' (Brač)

Posuđeno iz romanskih govora (tal. *cognato*, mlet. *cugnadin*, furl. *kuñat*) < lat. *cognātus* 'rođak, (krvni) srodnik', što je složeno od *co-* 's, sa', v. ***ko-***, ***kom-***, ***kon-***, i *(g)natus* 'rođen', v. ***nacija***.

Lit.: Skok II: 144; REW 2029.

kúnjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūnjȁt* (Brač), *k'uńati* (Varaždin), *kūn'ati* (Gola)

Postalo od **kuniti (sę)*, **kunjati* (bug. dijal. *кýне* 'umirivati uplakano dijete', rus. dijal. *кунять* 'drijemati', češ. *okouněti* 'oklijevati', slč. *okúňat' sa* 'stidjeti se') < ie. **kowH-n-* (latv. *kàuns* 'stid', got. *hauns* 'pokoran, ponizan', steng. *héan* 'pokoran, ponizan'), što je izvedeno od ie. korijena **kewH-* (lit. *kūvėtis* 'stidjeti se'). Druga je mogućnost da je izvedeno od korijena koji je u ***kimati***. Semantička veza između 'drijemati' i 'stidjeti se' vjerojatno je pokret glave prema dolje ili povlačenje u sebe, usp. *pokunjiti se*.

Lit.: Skok II: 81; Gluhak 359; ESSJa XIII: 106f.; Vasmer I: 694; Fraenkel 323.

kûnjka *ž* (17. st.) *zool. (Arca noae)*

Posuđeno iz nekog romanskog govora (možda dalmatskog); izvorno od lat. *concha* 'školjka', što je iz grč. *κόγχη* 'školjka'. Grčka se riječ uspoređuje sa skr. *śaṅkhá-* 'školjka'; možda su obje riječi posuđene iz istoga izvora.

Lit.: Skok II: 139f.; Beekes 728; Vuletić 2006.

kȕp[1] *m* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.) 'veća količina kakvih predmeta ili sastojaka složena ili nagomilana'

DIJALEKTI I POTVRDE *kûp* (Varaždin), *k'ыp* (Gola), *kup* (RKKJ)

Postalo od psl. **kúpъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *kupъ*, sln. *kúp*, bug. *куп*, usp. i rus. rijetko *вкýпе* 'zajedno') < ie. **koup-* (lit. *kaũpas*, *kuprà* 'grba', dijal. *káupas* 'hrpa, kup', možda i stvnj. *hubil* 'brdo', *hovar* 'čvoruga'). Slavenski i baltijski akut nije objašnjen.

Lit.: Skok II: 236f.; Derksen 256; ESSJa XIII: 114f.

kȕp[2] *m* 'pehar kao trofej za pobjedu u kojem natjecanju'

Posuđeno iz eng. *cup* 'pokal, čaša, šalica', što je posuđeno iz lat. *cūpa* 'bačva, bure, kaca', v. ***kupa***[1].

kùpa[1] *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.) 'vrč, čaša za vino'

Poput sln. *kúpa*, posuđeno iz vlat. *cūpa* 'čaša' (kl. lat. 'bačva, bure, kaca'). Latinska se riječ uspoređuje s grč. *κύπελλον* 'trbušasta posudica za piće'. Vjerojatno je riječ o posuđenici iz nekog neindoeuropskog izvora. Manje je vjerojatno da su lat. ili grč. riječ u vezi s grč. *κύπη* 'šupljina', skr. *kū́pa-* 'jama, rupa', stisl. *húfr* 'trup broda', steng. *hȳf* 'košnica'.

Lit.: Skok II: 237; de Vaan 155; M. Matasović 2011: 156.

kùpa[2] *ž* (14. st. Spom. sr.; 17. st.) 'crijep'

DIJALEKTI I POTVRDE *kupe mn.* 'krov' (Molat), *kupa* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog romanskog govora (usp. tal. *coppo* 'crijep', usp. i njem. *Kuppe* 'zaobljeni vrh brda'). Riječ je vjerojatno postala od lat. *cūpa* 'bačva', v. ***kupa***[1], iako se semantički ne podudara sasvim.

Lit.: Skok II: 237; DEI 1097.

kúpac *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Glasnik 35; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kǫ̃pęc* (Varaždin), *k'ыpęc* (Gola), *kupac, kupec* (RKKJ)

TVORBA *kúpčev*

Postalo od psl. **kupьcь* (stcsl. *kupьcь*, sln. *kúpec*, rus. *купéц*, polj. *kupiec*), što je izvedeno od **kupiti*, v. ***kupiti***[1].

Lit.: ESSJa XIII: 116.

kùpalīšte *sr* (16. st.)

Izvedeno od ***kupati***. Usp. sln. *kopálíšče*.

kupaònica *ž* (18. st. 'mjesto za kupanje, kupalište', 19. st. Šulek 'prostorija za kupanje (u kući ili stanu)')

Izvedeno od ***kupati***. Usp. i sln. *kopálnica*. Djelomični kalk prema njem. *Badezimmer*.

kúpati (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūpȁt* (Brač), *kūpȁti se* (Vrgada), *kûpat se* (Senj), *kǫ̃pati* (Varaždin), *kupati se* (RKKJ)

TVORBA *kùpāč* (*kupàčica*), *kúpānje*

Postalo od psl. **kǫpati (sę)* (csl. *kǫpati* (Mikl.), sln. *kǫ́pati*, rus. *купáть*, polj. *kąpać*).

Dublja etimologija nije jasna. Tradicionalno se smatra da se glagol **kǫpati* odnosio na obredno, svečano pranje (za razliku od **myti*, v. ***miti***); povezivao se s riječju za *konoplju*, v. ***konoplja***. Konoplja se koristila u parnim kupeljima zbog svojih omamljujućih svojstava još od skitskog razdoblja. Riječ bi mogla biti srodna i sa srvnj. *hap* 'more, luka', njem. *Haff* 'plitak zaton'.

Lit.: Skok II: 237f.; Gluhak 359; ESSJa XIII: 58ff.

kùpē *m*

Posuđeno, možda preko aust.-njem. *Coupé*, iz fr. *coupé* 'odjeljak u vlaku', što je izvedeno od *couper* 'rezati'. Taj je glagol izveden od *coup* 'udarac' < lat. *colaphus* 'pljuska, šamar'. Latinska je riječ posuđenica iz grč. *κόλαφος* predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Snoj 335; Dauzat 205.

kùpēlj *ž* (14. st. Domentijan 'mjesto za kupanje'; 16. st. 'kupanje; kupalište')

DIJALEKTI I POTVRDE *kǫ̃pẹl* (Varaždin), *kupel, kupeļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫpělь, *kǫpelь* (stcsl. *kǫpělь* 'kupalište, mjesto za kupanje; jezerce', sln. *kopẹ̑l, kópel* 'kupka', rus. *купéль* 'ribnjak za kupanje; krstionica', polj. *kąpiel* 'kupka, kupelj', češ. *koupel*), što je izvedeno od **kǫpati*, v. ***kupati***.

Lit.: ESSJa XII: 62f.

kùpina *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kupȉna* (Brač), *kupīnȁ* (Vrgada), *kùpina* (Senj), *kup'ina* (Varaždin), *kupína* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫpìna* 'grm' (stcsl. *kǫpina* 'grm', sln. dijal. *kopína* 'kupina', rus. *купинá* 'grm' (*zast.*)), što je vjerojatno izvedeno od **kǫpa* (polj. *kępa* 1. 'nakupina stabla, grmlja, cvijeća'; 2. 'mala uzvisina na vlažnom terenu ili otočić obrastao grmljem i drvećem', slovin. *kãpȃ* 'sprud obrastao trstikom na jezeru'). Nije jasno je li ista riječ kao rus. dijal. *кýпина* 'nasip, brežuljak', polj. *kępina* 'brežuljak'. Te su riječi vjerojatno srodne s lit. *kùmpa* 'zadebljanje, oteknuće, izraslina', latv. *kúmpa* 'grba, izbočina', što može biti izvedeno nazalnim infiksom od korijena koji je u psl. **kupъ*, v. ***kup***[1]. Druga je mogućnost da su izvedene od korijena koji je u ***kut***.

Lit.: Skok II: 239; Gluhak 360; Derksen 243; ESSJa XIII: 56f., 63f.

kúpiti[1] ⟨prez. *kûpīm*⟩ (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *kūpȉt* (Brač, Senj), *kūpȉti* (Vrgada), *kũpiti* (Varaždin), *kupiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kupìti* (stcsl. *kupiti*, sln. *kupīti*, rus. *купúть*, polj. *kupić*), što je posuđeno iz germ. **kaupjan* (got. *kaupon*, stvnj. *koufen*). Germanska je riječ posuđena iz lat. *caupō* 'krčmar, sitni trgovac', što je vjerojatno u vezi s grč. *κάπηλος* 'mali trgovac, krčmar'. Latinska i grčka riječ vjerojatno su posuđene iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: Skok II: 239; Gluhak 360; ESSJa XIII: 109ff.; Snoj 335; Pronk-Tiethoff 2013: 112f.; Kluge s. v. kaufen; de Vaan 100.

kùpiti[2] ⟨prez. *kùpīm*⟩ (15. st. Bernardin) 'skupljati'

DIJALEKTI I POTVRDE *kùpit* (Brač, Senj), *kùpiti (se)* (Vrgada), *kupiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kupiti* (csl. *kupiti* 'ujediniti, sjediniti' (Mikl.), sln. *kupíti* 'gomilati' (Plet.), ukr. dijal. *кýпумuцu* 'nagomilati se', polj. *kupić* 'skupiti (na hrpu)'), što je izvedeno od **kupъ*, v. ***kup***[1].

Lit.: ESSJa XIII: 112.

kùpka *ž*

Izvedeno od ***kupati***. Riječ je, čini se, neologizam stvoren oko 1870.

Lit.: Skok II: 237.

kùpola *ž*

Posuđeno iz tal. *cupola* < kslat. *cūpula* 'bačvica; malena udubina za urnu', što je izvedeno od *cūpa* 'bačva, bure', v. ***kupa***[1]. Za semantički razvoj usp. i ***kupa***[2].

Lit.: Skok II: 240; Snoj 335; DEI 1192.

kùpōn *m* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Kupon*, iz fr. *coupon*, izvorno 'odrezak, izrezak', što je izvedeno od *couper* 'rezati', v. ***kupe***.

Lit.: Chambers 227.

kupòvati (13. st. Mon. serb., Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kupovȁt* (Brač, Senj), *kupovȁti* (Vrgada), *kupûvati* (Varaždin), *kupovati* (RKKJ)

TVORBA *kupòvānje*, *kùpōvnī* (18. st.)

Postalo od psl. **kupovàti* (stcsl. *kupovati*, sln. *kupováti*, rus. dijal. *куповáть*, polj. *kupować*), što je izvedeno od **kupiti*, v. ***kupiti***[1].

Lit.: ESSJa XIII: 113f.

kùpus *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kupûs* (Brač), *kopûs* (Vrgada), *kupus, kupust* (RKKJ)

Vjerojatno su u riječi *kupus* ukrštene dvije riječi: posuđenica iz vlat. **composita* 'ono što je složeno', v. ***kompost***, ***kompot*** (usp. i rus. *капýста* 'kupus', srvnj. *kumpost, kompost* 'zimnica, pos. kiselo zelje') i posuđenica iz njem. dijal. *Kappus* (odatle sln. *kâpus*), što je pak posuđeno iz vlat. **caputium* (tal. *(cavolo) cappuccio*), a to je izvedenica od lat. *caput* 'glava', v. ***kapetan***.

Lit.: Skok II: 43f.; Gluhak 360f.; Snoj 258; M. Matasović 2011: 104; Vasmer I: 524.

kùrac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùrac* (Brač, Vrgada), *kûrac, kûrc* (Varaždin), *k'urẹc* (Gola)

Postalo od **kúrъcь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kûrec* 'muški spolni organ', slovin. *kȗrc* 'muški spolni organ', bug. *кýрец* 'kopun; muški spolni organ', strus. *курецъ* 'pijetao', češ. dijal. *kurec* 'kokošje leglo'), što je izvedeno od psl. **kúrъ* ⟨a. p. *a*⟩ 'pijetao' (hrv. dijal. *kȕr*, stcsl. *kurъ*, sln. *kùr* (Plet.), rus. dijal. *кур*, polj. *kur*), vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. ***kukuriku***. Za razvoj značenja 'pijetao' > 'muški spolni organ' usp. eng. *cock* 'pijetao; muški spolni organ'.

Lit.: Skok II: 240; Gluhak 361; Derksen 257f.; ESSJa XIII: 129, 133;.

Kùrān *m* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *Kuran*, što je iz arap. *qur'an* 'knjiga, čitanje'.

Lit.: Skok II: 152; Škaljić 426.

kûrija *ž*

Posuđeno iz lat. *cūria* 1. 'jedna od trideset jedinica rimskog naroda'; 2. 'zgrada senata, skupština, vijećnica', što je vjerojatno stara složenica od *co(n)-* 's, sa', v. ***ko-***, ***kom-***, ***kon-***, i *vir* 'muškarac', v. ***virilist***, ***trijumvirat***.

Lit.: Skok II: 242; de Vaan 157.

kùrika *ž* (19. st.) *bot. (Euonymus)*

Možda postalo haplologijom (*kukurik- > kurik-*) od onomatopeje glasanja pijetla, v. ***kukuriku***, ***kukurijekati***, usp. i ***kukurijek***.

Lit.: Skok II: 228.

kuriozìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Kuriosität* iz fr. *curiosité* < kslat. *curiositas* 'ono što pobuđuje interes, znatiželju' (kl. lat. *cūriōsitas* 'radoznalost, znatiželja'), što je izvedeno od lat. *cūriōsus* 'brižljiv, pomnjiv; radoznao, znatiželjan'. Latinski je pridjev izveden od korijena koji je u *cūra* 'briga, skrb' < **k*^{w}*oysā-*, od ie. korijena **k*^{w}*ey-s-* 'opažati, paziti' (stir. *ad-cí* 'vidjeti', stav. *cōišt* 'odrediti, dodijeliti (kome što)'), v. ***čitati***, ***čast***, usp. ***očaj***.

Lit.: EWD 951f.; de Vaan 156.

kùrīr *m*

TVORBA *kurȉt* 'voziti, trčati, brzo hodati' (Brač), *kȕrit* 'protjecati' (Senj), *kȕriti* 'ići brzo' (Vrgada)

Posuđeno preko njem. *Kurier* i fr. *courrier* iz tal. *corriere*, dosl. 'trkač', što je izvedeno od tal. *correre* 'trčati, žuriti' < lat. *currō* 'trčati, teći', v. ***kurs***.

Lit.: Skok II: 243; Gluhak 361; Snoj 336; Kluge s. v. Kurier.

kúriti[1] ⟨prez. *kûrīm*⟩ (18. st. Vitezović) 'ložiti' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kūrȉt* ⟨prez. *kūrin*⟩ 'ložiti vatru, pušiti, dimiti' (Senj), *kūriti* ⟨prez. *kūrim*⟩ (Varaždin), *kūr'iti* (Gola), *kuriti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kurìti* ⟨prez. **kurjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *kuritъ sę* 'dimi se', sln. *kurīti, kúriti*, rus. *курúть* 'pušiti', polj. *kurzyć* 'podizati prašinu, pušiti'), što je vjerojatno srodno s lit. *kùrti* 'osvijetliti, zapaliti', *kárštas* 'vruć', latv. *kuřt* 'osvijetliti, zapaliti', got. *hauri* 'ugljen', stisl. *hyrr* 'vatra', stvnj. *herd* 'ognjište', možda i lat. *carbō* 'ugljen' < ie. **kerH-* 'gorjeti, paliti'. U tom je slučaju slavenski glagol postao od sekundarnoga kauzativa **kowr-ey(e)-*, koji je izveden od praznine korijena, bsl. **kur-* < **krH-*.

Lit.: Skok II: 242; Gluhak 361; Derksen 257; ESSJa XIII: 124f.

kȕriti² (16. st.) 'trčati' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kurȉt* 'voziti, trčati, brzo hodati' (Brač), *kȕrit* 'protjecati' (Senj), *kȕriti* 'ići brzo' (Vrgada)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora (usp. tal. *correre*) < lat. *currō* 'trčati, teći', v. ***kurs***.

Lit.: Skok II: 243.

kȕrjāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kûrjak* (Varaždin), *kurják* (bački Hrvati), *kurjak* (RKKJ)

Riječ nepoznatoga podrijetla. Malo je vjerojatna veza s tur. *kuyruk* 'rep'. Neki izvode iz mađ. *kurya* 'vuk', ali te riječi nema u mađarskim rječnicima; *kȕrja* 'uzvik ruženja' (Karadžić) sigurno je iz istoznačnog mađ. uzvika. Završno *-k* mogao bi biti mađarski nastavak za množinu, usp. ***hajduk***. Možda je *kurjak* izvedeno od *kurji* 'kokošji', u značenju 'onaj koji kolje kokoši' (usp. sln. *kurják* 'kokošja buha'), v. ***kurje oko***.

Lit.: Skok II: 243.

kûrjē ȍko *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕrje ȍko* (Senj)

TVORBA *kûrnjāk* 'kokošinjac'

Sintagma u kojoj je prvi dio pridjev *kûrjī* 'kokošji, pijetlov' (19. st.) < psl. **kúrьjь* (stcsl. *kurji*, sln. *kûrji*, rus. dijal. *кýрий*, polj. *kurzy*), što je izvedeno od **kurъ* 'pijetao', v. ***kurac***. Izvorno je značenje 'pijetlovo oko', a kao medicinski termin kalk je prema njem. *Hühnerauge*.

Lit.: ESSJa XIII: 133f.

kȕrs *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Kurs*, iz lat. *cursus* 'tijek', što je izvedeno od participske osnove glagola *currō* 'trčati, teći' < ie. **krs-* 'trčati' (stir. *carr* 'vozilo', grč. *ἐπί-κουρος* 'pomagač', stvnj. *hros* 'konj').

Lit.: Gluhak 361f.; de Vaan 157.

kȕrsor *m*

Posuđeno iz eng. *cursor*, star. 'pomični dio šibera ili drugog instrumenta', još starije 'glasonoša, teklič', što je posuđeno iz lat. *cursor* 'trkač; teklič'. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *currō* 'trčati, teći', v. ***kurs***.

kurtoázija *ž*

Posuđeno iz fr. *courtoisie* 'ljubaznost, pristojnost', što je izvedeno od *courtois* 'ljubazan, pristojan', a to je pak izvedeno od stfr. *court* 'dvor' < vlat. *cōrtis* < lat. *cohors* ⟨G *cohortis*⟩ 'dvorište', v. ***kohorta***. Za značenjski razvoj usp. hrv. ***dvor***, ***dvorište***, ***dodvoriti se***.

Lit.: Dauzat 206f.

kûrva *ž* (16. st. *kurba*, 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kûrba* (Brač), *kũrba* (Vrgada, Senj), *kûrva* (Varaždin), *k'u̶rva* (Gola), *kurba, kurva* (RKKJ)

TVORBA *kurbarȉja, kũrbat se* (Senj)

Postalo od psl. **kúry* ⟨G **kúrъve*⟩ (csl. *kurъva, kurъva* (Mikl.), sln. *kûrba*, ist. dijal. *kûrva*, rus. *кýрва*, polj. *kurwa*), što je možda izvedeno od **kurъ* 'pijetao', v. ***kurac***. Prvotno je značenje bilo 'ptica, kokoš'. Značenje 'kurva' možda se razvilo preko 'ženski spolni organ', usp. *kurac* 'pijetao' > 'muški spolni organ'. Inačica *kurba* u zapadnim hrvatskim i slovenskim govorima nije objašnjena. Psl. **kury* izvodilo se i iz germanskoga (usp. stvnj. *hura*), što je formalno teško zbog početnog suglasnika (očekivali bismo *h*).

Lit.: Skok II: 245; Gluhak 362; ESSJa XIII: 132f.; Snoj 336.

kȕrvimetar *m*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. njem. *Kurvimeter*, eng. *curvimeter*). Riječ je složena od lat. *curvus* 'kriv, zakrivljen' i *-metar*, v. ***metar***. Lat. *curvus* je srodno sa stir. *corr*, srvelš. *cwrr* 'kukast', možda i grč. *κυρτός* 'zakrivljen'.

Lit.: de Vaan 158.

kȕrzīv *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *kursiv*, eng. *cursive*, fr. *cursif*) iz srlat. *cursīvus* 'nagnut, kos (o slovima)', dosl. 'trčeći, tekući', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *currō* 'trčati, teći', v. ***kurs***. Prvotno se naziv odnosio na način pisanja (rukom) u kojem su slova međusobno povezana ("pisana slova"), čime se ubrzavalo pisanje, za razliku od "tiskanih slova" koja su razdvojena. Danas se naziv *kurziv* odnosi na tiskana slova nagnuta udesno, koja podsjećaju na "pisana slova".

Lit.: Snoj 337; Kluge s. v. kursiv.

kûs *m* (15. st. Marulić, Bernardin) 'komad čega' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kûs* (Brač, Vrgada, Senj), *kộs* (Varaždin), *kus* (RKKJ)

Postalo od psl. **kộsъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'komad' (csl. *kǫsъ*, sln. *kộs*, rus. dijal. *кус*, polj. *kęs*), što je izvedeno od **kǫsati*, v. ***kusati***.

Lit.: Derksen 243f.; ESSJa XII: 67.

kúsati (16. st.) 'jesti žlicom brzo, obilno i slasno'

DIJALEKTI I POTVRDE *kūsȁt* (Brač), *kūsȁti* (Vrgada), *kusati* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫsàti* 'gristi' (stcsl. *kǫsati*, rus. *кусáмь*, polj. *kąsać, kęsać*), u vezi s lit. *ką́sti* ⟨prez. *kánda*⟩, latv. *kuôst*. Baltoslavenski je glagol vjerojatno izveden od nazalnog prezenta tvorenog od ie. **keh$_2$d-* (skr. *khād-* 'žvakati, gristi, jesti', arm. *xacanem* 'gristi'). U slavenskom je glagol vjerojatno denominativan, izveden od imenice **kộsъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'komad' (csl. *kǫsъ*, hrv. star., dijal. *kûs*, sln. *kộs*, rus. dijal. *кус*, polj. *kęs*). U hrvatskom je na značenje utjecao vjerojatno i glagol ***kusiti***.

Lit.: Skok II: 245f.; Gluhak 362; Derksen 243; ESSJa XII: 64ff.; LIV s. v. **keh$_2$d-*.

kùsiti ⟨prez. *kùsīm*⟩ (16. i 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kusiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kúsiti* (bug. *куся*, polj. *kusić*), što je posuđeno iz got. *kausjan* 'iskusiti, okusiti' < ie. **g'ews-* (skr. *joṣayate* 'uživati u', grč. *γεύομαι* 'kušati, okusiti', lat. *gustus* 'okus', stir. *do-goa* 'izabrati', stvnj. *kiosan* 'izabrati').

Lit.: ESSJa XIII: 135; Pronk-Tiethoff 2013: 113f.

kùstos *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kustoš* (RKKJ)

TVORBA *kùstosica*

Posuđeno iz lat. *custos* 'čuvar', nejasne etimologije. Crkveni termin *kustoš* 'kanonik koji obavlja nadzor nad katedralom' posuđen je iz iste latinske riječi uz posredništvo mađarskoga, usp. i toponim u Zagrebu *Kustošija*.

Lit.: Skok II: 246; Snoj 337; de Vaan 159.

kùstura *ž* (17. st.) 'veliki nož' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *kostûra* (Vrgada), *kùstura* (Lika), *kostura* (Benešić), *kostura* (RKKJ)

TVORBA *kosturica, kusturica* (RKKJ), *kosturina* (Benešić)

Vjerojatno posuđeno iz nekog balkanskoromanskog izvora (usp. rum. *custură* 'oštrica' < *cuțitură*), što je izvedenica od lat. *cōs* ⟨G *cōtis*⟩ 'brus' < ie. **k'eh$_3$-* 'oštriti' (skr. *śā-* 'oštriti', arm. *sowr* 'oštar', steng. *hān* 'brus'). Usp. sln. *kostûra* 'veliki nož s drškom od kosti', slč. *kostur, kostura* 'veliki nož', bug. *космýр, космýра*, mađ. *kusztora*. Nije jasan odnos ove riječi s riječju ***kostur***, kao ni s tur. *ustura* 'britva'. Zacijelo su riječi iz triju različitih izvora utjecale međusobno jedna na drugu. Rasprostranjenost riječi pokazuje da se proširila s nomadskom pastirskom terminologijom.

Lit.: Skok II: 246; de Vaan 139; MNTESZ II: 685; ESSJa XI: 165f.

kùsūr *m* (18. st.)

TVORBA *kusùrat se* 'obračunavati se' (zapadna Hercegovina, Lika)

Posuđeno iz tur. *kusur*, što je iz arap. *qusur*. Balkanski turcizam, usp. rum. *cusur* 'nedostatak, ostatak', alb. *kusur*, bug. *кусýр*, ngr. *κουσούρι*.

Lit.: Skok II: 247; Škaljić 428.

kùšalica *ž*

Izvedeno od ***kušati***. Kalk prema galicizmu ***epruveta***.

kùšati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùšot* (Brač), *kùšati* (Vrgada), *kùšat* (Gacka), *kušati* (RKKJ)

TVORBA *kúšnja*

Postalo od psl. **kúšati* (csl. *kušati sę*, rus. *кýшать* 'jesti i piti', sln. *kúšati* 'okusiti' (Plet.), polab. *t'ausot* 'kušati'), što je izvedeno od **kusiti*, v. ***kusiti***.

Lit.: Skok II: 247; Gluhak 362; ESSJa XIII: 138f.

kȕštrav *prid.* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȕštrav* (Gacka), *k'uštraf* (Gola), *kuštrast* (RKKJ), *kušter, kuštra* 'dlaka, čekinja, kostrijet' (RKKJ)

TVORBA *kȕštravōst*

Etimologija nije sigurna. Riječ postoji i u sln. *kūštrav*, a vjerojatno je srodno i rus. dijal. *кустáрь* 'grm', ukr. *кýстра* 'razbarušena glava'. Ove su riječi možda izvedene od

korijena koji je u rus. *кустъ* 'grm', što je dalje srodno s lit. *kúokštas* 'grm', v. ***kika***.

Lit.: Skok II: 223; Snoj 338; ESSJa XIII: 136.

kût *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kȍt* ⟨G *kȍta*⟩ (Varaždin), *kut* (RKKJ)

Postalo od psl. **kǫtъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *kǫtъ*, sln. *kọ́t*, rus. dijal. *кутъ*, polj. *kąt*) < **kompto-*, što je srodno s lit. *kam̃pas* 'kut', možda i grč. *κάμπτω* 'savijati, zakretati', lat. *campus* 'polje, ravnica', got. *hamfs* 'osakaćen'. Nije uvjerljivo povezivanje slavenske riječi s grč. *κανθός* 'kut oka', usp. ***kanton***.

Lit.: Skok II: 248; Gluhak 363; Derksen 244; ESSJa XII: 75ff.

kùta *ž*

Posuđeno iz njem. *Kutte*, što je posuđeno iz srlat. *cotta* 'kaput, ogrtač', a ova je riječ posuđenica iz stfrnč. **kotta* 'gruba vunena tkanina'.

Lit.: Kluge s. v. Kutte; Snoj 338.

kútak *m* (19. st. Stulić)

Postalo od **kǫtъkъ* (usp. sln. *kọ́tek*, rus. dijal. *кутóк*, polj. *kątek*), što je izvedeno od **kǫtъ*, v. ***kut***.

Lit.: ESSJa XII: 78.

kùtija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *kùtija* (Gacka), *kutija* (RKKJ)

TVORBA *kùtīca, kùtijīca* (Lika)

Posuđeno iz tur. *kutu, kutı*, što je posuđeno iz grč. *κύτος, κυτίς* 'šupljina, posuda, urna', možda od ie. **(s)keh$_1$u-* 'sakriti', v. ***kuća***. Balkanski turcizam, usp. rum. *cutie*, bug. *кутúя*, alb. *kuti*, ngr. *κουτί*.

Lit.: Skok II: 248; Gluhak 363; Škaljić 428.

kutìkula *ž*

Posuđeno iz lat. *cutīcula* 'koža, opna', što je deminutiv od *cutis* 'koža' < ie. **(s)keh$_1$ut-*, v. ***kuća***.

Lit.: de Vaan 160.

kùtljača *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kùtlača* (Gacka), *kùtlača*

Izvedeno od *kutao* 'velika posuda za tekućinu' (*rêg.*) (usp. bug. *кутел, кутла*), što je posuđeno iz grč. *κοτύλη* 'zdjelica', v. ***kotao***, usp. ***čutura***.

Lit.: Skok II: 248 BER III: 155ff.

kûtnī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kũtńi* (Brač), *kũtnji* (Gacka)

Postalo od **kǫtьnъ* (csl. *kǫtьnъ* 'unutarnji' (Mikl.), sln. *kọ̑ten*, rus. dijal. *кýтный, кутнóй, кýтниий*, češ. *koutní, koutný*), što je izvedeno od **kǫtъ*, v. ***kut***.

Lit.: ESSJa XII: 79f.

kûtnjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kũtńok* (Brač), *kũtńᵒāk* (Vrgada), *k'utńak* (Varaždin)

Izvedeno od ***kutni***. Usp. bug. *кътен зъб* 'kutnjak'.

kùtomjēr *m*

Složeno od ***kut*** i *-mjer*, v. ***mjeriti***. Usp. njem. *Winkelmesser, Gradmesser*.

kùvērta *ž*

Posuđeno preko njem. *Kuvert* iz fr. *couvert*, što je izvedeno od *couvrir* 'pokriti' < lat. *cooperiō* 'pokriti, prekriti'. Latinski je glagol složen od *co-* 's, sa', v. ***ko-, kom-, kon-***, i *operiō* 'poklopiti, pokriti, sakriti', što je izvedeno od ie. **h$_2$wer-*, v. ***otvoriti***, ***vrata***, ***navrijeti***.

Lit.: Snoj 338; Kluge s. v. Kuvert.

kvàčica *ž* (18. st.)

Deminutiv od ***kvaka***.

kvàčiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *h'ačiti, k'ačiti, kv'ačiti* (Varaždin), *kač'iti* (Gola)

Izvedeno od ***kvaka***. Usp. sln. *kváčiti* 'zakvačiti, spojiti' (Plet.), slč. *kvačit'* 'vješati na kuku', gluž. *kwačić* 'savijati u kuku'.

Lit.: ESSJa XIII: 146.

kvâdar (kvádar) *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *kvâdar* 'slika s okvirom' (Senj), *kvą̑dęr* 'šljakobetonska opeka' (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Quader* ili tal. *quadro* iz kslat. *quadrus (lapis)* 'četvrtast (kamen), kameni blok', lat. *quādrum* 'nešto četvrtasto, četverokutnik', što je izvedeno od korijena koji je u lat. *quattuor* 'četiri' < ie. **kʷetwōr*, v. ***četiri***.

Lit.: Skok II: 250; Snoj 338; Kluge s. v. Quader.

kvàdrant *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Quadrant*, eng. *quadrant*, fr. *quadrant*) iz

lat. *quādrāns* ⟨G *quādrantis*⟩ 'četvrtina, četvrti dio čega', što je poimeničeni particip prezenta glagola *quadrō* 'učiniti četvrtastim, napraviti što četvrtasto', v. ***kvadrirati***.

Lit.: Kluge s. v. Quadrant.

kvàdrāt *m*

TVORBA *kvadràtić, kvàdrātnī*

Posuđeno preko njem. *Quadrat* iz lat. *quādrātum* 'četverokut', što je izvedeno od participske osnove glagola *quādrō*, v. ***kvadrirati***.

Lit.: Kluge s. v. Quadrat; Snoj 338.

kvadràtičan *prid.*

Izvedeno od ***kvadrat***; tvoreno prema njem. *quadratisch*, fr. *quadratique*.

kvadrirati

TVORBA *kvadrírānje*

Posuđeno iz njem. *quadrieren*, što je iz lat. *quādrō* 'učiniti četvrtastim, napraviti što četvrtasto'. Latinski je glagol izveden od *quādrum* 'nešto četvrtasto', v. ***kvadar***. Značenje 'množiti sa samim sobom' je od 'podići u kvadrat'.

Lit.: Kluge s. v. Quadrat.

kvàka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kvàka* (Gacka), *kv'aka* (Varaždin, Gola), *kvaka* (RKKJ)

Postalo od psl. ***kváka*** ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *kváka* 'kuka', mak. *кваĸа* 'kvaka', slč. *kvaka* 'zakrivljeni štap', gluž. *kwaka* 'kuka, kuka s jezičcem; jaram; kvaka'), što je izvedeno od korijena koji je u ***kuka***, ali formalni odnosi nisu sasvim jasni.

Lit.: Skok II: 250f.; Gluhak 364; ESSJa XIII: 147; Snoj 338f.

kvákati ⟨prez. *kvâčēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kv'akati* (Varaždin), *kvakati* (RKKJ)

Izvedeno od onomatopejskoga uzvika *kva(k)-kva(k)*. Usp. sln. *kvâkati*, rus. *квáкать*, polj. *kwakać*, usp. i njem. *quaken*.

Lit.: HER 649.

kvalificírati

Posuđeno iz njem. *qualifizieren*, što je iz srlat. *qualificare* 'dati oznaku, okarakterizirati'. Taj je glagol složen od lat. *quālis* 'kakav', v. ***kvaliteta***, i *-ficō* 'raditi, činiti', v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

Lit.: Snoj 339; EWD 1349.

kvalifikácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Qualifikation*, eng. *qualification*, fr. *qualification*, tal. *qualificazione*) iz srlat. *qualificatiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *qualificō*, v. ***kvalificirati***.

Lit.: EWD 1349.

kvàlitatīvnī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *qualitativ*, fr. *qualitatif*, eng. *qualitative*) iz kslat. *qualitativus* 'koji određuje kakvoću neke stvari', što je izvedeno od lat. *quālitas* 'kakvoća, svojstvo', v. ***kvaliteta***.

Lit.: EWD 1349.

kvalitéta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *kvalitẹ̑ta* (Varaždin)

TVORBA *kvàlitētan*

Posuđeno preko njem. *Qualität*, fr. *qualité* iz lat. *quālitas* ⟨G *quālitātis*⟩ 'kakvoća', što je izvedeno od *quālis* 'kakav'. Taj je pridjev izveden od korijena koji je u *quī* 'koji' (ie. **k^{w}o-*), v. ***tko***. Lat. *quālitas* je kalk prema grč. *ποιότης*.

Lit.: Skok II: 251; Snoj 339.

kvànt *m fiz.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Quant*, eng. *quantum*). Termin za najmanju količinu energije koju neki sustav može primiti ili predati izveden je od lat. *quantitas*, v. ***kvantiteta***, u smislu 'jedinica kvantitete'.

Lit.: Kluge s. v. Quant; Chambers 872.

kvàntitatīvnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *quantitativ*, fr. *quantitatif*, eng. *quantitative*). Riječ je izvedena od lat. *quantitas* 'količina', v. ***kvantiteta***.

kvantitẹ́ta *ž*

Posuđeno preko njem. *Quantität*, fr. *quantité* iz lat. *quantitas* ⟨G *quantitātis*⟩ 'količina', što je izvedeno od *quantus* 'kolik'. Taj je pridjev izveden od korijena koji je u *quī* 'koji' (ie. **k^{w}o-*), v. ***tko***.

Lit.: Snoj 339; de Vaan 507f.

kvâr *m* (15. st. glag. ruk. 1468.; od 15. – 17. st. i ž. r.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kv°âr* (Vrgada), *kvậr* (Varaždin), *k'vār* (Gola), *kvar* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvarъ, *kvarъ* (sln. *kvâr m ž,* bug. dijal. *квар*, slč. dijal. *kvár* 'šteta u polju', ukr. dijal. *квар* 'bolest; tjeskoba; težak posao'). Dublja etimologija nije sigurna. Tradicionalno se povezivalo s korijenom koji je u ***oskvrnuti***. Izvan slavenskoga, možda je u vezi s lit. *kvaršti* 'iscrpiti se, umoriti se (psihički)'. U tom je slučaju psl. **kvarъ* postalo od korijenske imenice **kwōr*. Postoji i mišljenje da je izvedeno od korijena koji je u psl. **kuriti*, v. ***kuriti***[1], **kyriti* (usp. polj. žarg. *kirzyć* 'piti; mokriti', rus. žarg. *курять* 'pijančevati, napijati se'), što je semantički i formalno nategnuto.

Lit.: Skok II: 251; Gluhak 364; ESSJa XIII: 149ff.; Snoj 339.

kvȁrc *m*

Posuđeno iz njem. *Quarz*, nejasnoga podrijetla. Postoji mišljenje da je posuđeno iz češ. *tvrdý* 'tvrd', čemu govori u prilog to da je riječ prvi put posvjedočena u 14. st. u Češkoj, v. ***tvrd***.

Lit.: Snoj 339; Kluge s. v. Quarz.

kváriti ⟨prez. *kvârīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kv°ārȉti* ⟨prez. *kv°ārīš*⟩ (Vrgada), *kvārȉt se* ⟨prez. *kvārin se*⟩ (Senj), *kvâriti sę* ⟨prez. *kvârim sę*⟩ (Varaždin), *kvār'iti se* (Gola), *kvariti se* (RKKJ)

TVORBA *kvárēnje*

Postalo od psl. **kvarìti* ⟨prez. **kvarjǫ̀* a. p. *b*⟩ (sln. *kváriti*, bug. dijal. *квáря* 'pokvariti, naštetiti', češ. dijal. *kvářit* 'mučiti, izmoriti', slč. *kvárit'* 'pokvariti, uništiti, mučiti'), što je izvedeno od **kvarъ*, v. ***kvar***.

Lit.: Snoj 339; ESSJa XIII: 149.

kvȁrt *m* (20. st.)

Vjerojatno posuđeno iz njem. *Quart* 'četvrtina' ili iz tal. *quarto*, usp. i hrv. dijal. *kvàrat* 'četvrtina' (od 17. st.; Vrgada, Rab), što je iz lat. *quartus* 'četvrti', a to je izvedeno od korijena koji je u *quattuor* 'četiri', v. ***kvadar***, ***četiri***. Značenje se u hrvatskom moglo razviti pod utjecajem tal. *quartiere*, usp. i fr. *quartier* 'gradska četvrt' < lat. *quartārius* 'četvrt, četvrtina', usp. ***četvrt***.

Lit.: HER 650.

kvârta *ž glazb.*

Posuđeno preko europskih jezika (tal. *quarta*, njem. *Quarte*) iz srlat. *quarta*, što je poimeničeni lat. redni broj *quartus* 'četvrti', v. ***kvart***. Latinska je riječ djelomični kalk prema grč. *διὰ τεττάρων* 'kvarta', dosl. 'svaki četvrti'. *Kvarta* je interval koji obuhvaća četiri stupnja dijatonske ljestvice.

Lit.: Snoj 339.

kvàrtāl *m*

TVORBA *kvàrtālnī*

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Quartal*, iz srlat. *quartale* 'četvrtina (godine)', što je izvedeno od lat. *quartus* 'četvrti', v. ***kvart***.

Lit.: Snoj 339; Kluge s. v. Quartal.

kvàrtār *m* 'drugo razdoblje kenozoika' *geol.*

Posuđeno iz nlat. *quartarius*, što je izvedeno od lat. *quartus* 'četvrti', v. ***kvart***. Naziv *kvartar* za najmlađe geološko razdoblje Zemlje potječe iz podjele geoloških razdoblja na *primar, sekundar, tercijar i kvartar* koju je 1760. g. koristio talijanski geolog Giovanni Arduino (1714. – 1795.). Naziv je ponovno upotrijebio 1829. g. francuski geolog i arheolog Jules Desnoyers (1800. – 1887.) da označi naslage mlađe od tercijarnih, usp. ***tercijar***.

Lit.: HER 650.

kvàrtēt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Quartett*, iz tal. *quartetto*, što je izvedeno od *quarto* 'četvrti' < lat. *quartus*, v. ***kvart***.

Lit.: Snoj 339.

kvâs *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kvôs* (Brač), *kv°âs* (Vrgada), *kvâs* (Senj), *kvậs* (Varaždin), *kv'ậs* (Gola), *kvas* (RKKJ)

TVORBA *kvàsati* 'dizati se od kvasca (o tijestu)' (19. st.)

Postalo od psl. **kvâsъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *квасъ* 'kiselo tijesto; fermentirano piće', sln. *kvâs* 'kvasac', rus. *квас* 'fermentirano piće, *kvas*', polj. *kwas* 'kiselost, fermentirano piće (zast.)'), vjerojatno srodno s lat. *cāseus* 'sir'; riječ je izvedena od korijena koji je u psl. **kysati*, v. ***kisati***.

Lit.: Skok II: 252; Gluhak 364; Derksen 258; ESSJa XIII: 153ff.; Snoj 340; de Vaan 96f.

kvásac *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kvasec* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvasьcь* ⟨a. p. *b*⟩ 'komad kiseloga tijesta, kvasac' (sln. *kvâsec*, bug. *квасéц*, polab. *kosăc*, rus. dijal. *квасцы́ mn.*), što je izvedeno od **kvasъ*, v. ***kvas***.

Lit.: ESSJa XIII: 155.

kvàsiti ⟨prez. *kvàsīm*⟩ (14. st. Mikl. Lex. Palaeosl.; 15. st. Sredovj. lijek.) 'močiti, namakati'

DIJALEKTI I POTVRDE *kvȁsiti* (Vrgada), *kvas'iti* (Varaždin, Gola), *kvasiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvasiti* (csl. *kvasiti* 'kiseliti (se), kvariti se; fermentirati, kvasati', sln. *kvásiti, kvasīti* 1. 'kiseliti'; 2. 'namakati, močiti' *zast.*, bug. *квáся* 1. 'namakati, močiti'; 2. 'kiseliti (mlijeko)', rus. *квáсить* 'ostavljati što da se kvari, kiseliti', strus. *квасити* 1. 'kiseliti'; 2. 'držati u vodi, namakati, močiti', polj. *kwasić* 'kiseliti'), što je izvedeno od **kvasъ*, v. ***kvas***, ***kiša***.

Lit.: ESSJa XIII: 152.

kvînta *ž glazb.*

Posuđeno preko europskih jezika (tal. *quinta*, njem. *Quinte*) iz nlat. *quinta*, što je poimenični lat. redni broj *quintus* 'peti', od korijena koji je u *quinque* 'pet' < ie. **penkʷe*, v. ***pet***, usp. ***kvarta***. *Kvinta* je interval koji obuhvaća pet stupnjeva dijatonske ljestvice.

Lit.: Snoj 340.

kvìntēt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Quintett*, iz tal. *quintetto*, što je izvedeno od *quinto* 'peti' < lat. *quintus*, v. ***kvinta***.

Lit.: Snoj 340.

kvìntīna *ž* 'strofa ili kitica sastavljena od pet stihova'

Izvedeno od tal. *quinto* 'peti', v. ***kvintet***. Tvoreno po uzoru na ***tercina***, ***sestina***.

kvîz *m*

Posuđeno iz eng. *quiz*, što je izvedeno od glagola *quiz* 'pitati' nejasnoga postanja; možda pučkoetimološki apstrahirano iz *inquisitive* 'znatiželjan', usp. ***inkvizicija***.

Lit.: Snoj 340; etymologiebank s. v. quiz; Chambers 878.

kvȍcati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kvȍcot* (Brač), *kvȍcat* (Senj), *kv'ocati* (Varaždin), *kvọc'ati* (Gola)

Postalo od psl. **kvokati, *kvocati* (usp. sln. *kvọ́kati*, rus. dijal. *квóкать*, polj. *kwokać*), što je izvedeno od onomatopejskoga uzvika *kvo* kojim se oponaša glasanje kvočke.

Lit.: Skok II: 253; ESSJa XIII: 169.

kvȍcijent *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Quotient*, tal. *quoziente*, eng. *quotient*) iz lat. *quotiēns* 'koliko puta', što je izvedeno od *quot* 'koliko, koji broj', v. ***kvota***.

Lit.: Snoj 341.

kvȍčka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kvȍška* (Brač), *kȍška* (Vrgada), *kvȍčka* (Senj), *kvọ̑čka* (Varaždin), *kv'očka* (Gola), *kvočka* (RKKJ)

Postalo od psl. **kvočьka* (sln. *kvọ̑čka*, rus. dijal. *квóчка*, polj. *kwoczka*), što je izvedeno od **kvokati, *kvocati*, v. ***kvocati***.

Lit.: ESSJa XIII: 168.

kvòta (kvóta) *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Quote*, iz tal. *quota* 'udio' < lat. *quota (pars)* 'koliki dio', *quotus* 'koliko, u kojoj količini'. Latinska je riječ izvedena od *quot* 'koliko?, koji broj?', što je izvedenica od ie. **kʷe-*, v. ***tko***.

Lit.: Snoj 341.

kvȓc *uzv.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kv'rcati* (Varaždin), *kvrcnuti* (RKKJ)

Onomatopeja.

Lit.: Skok II: 254.

kvȓga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *kv'rga* (Varaždin), *kverga, kvrga* (RKKJ)

TVORBA *kvȓgav*, *kvȓžica* (19. st.)

Riječ je relativno kasno posvjedočena. Etimologija nije sasvim jasna. Vjerojatno postalo od starijega **kvьrga*, što bi bila varijanta od **xvьrga*, v. ***hrga*** (usp. i sln. *hŕga* 'kvrga', bug. star. *врьга* 'izraslina na drvetu ili životinji'). Početno se *k* možda razvilo od *h* u štokavskom dijalektu. Uspoređuje se i psl. **kьrga*, v. ***kržljav***. Srodno s **kvьrga* moglo bi biti i ***srž***.

Lit.: Skok I: 612; II: 254; Snoj 212.

L

lâ *m* 'šesta nota u solmizacijskoj ljestvici' *glazb.*
Naziv dolazi od početnog sloga šeste fraze himne svetom Ivanu, ***labii reatum***, v. ***do²***.
Lit.: HER 653.

làbav *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *l'abaf* (Varaždin), *l'ambaf* (Gola)
TVORBA *làbaviti, làbavjeti, làbavōst*
Riječ je kasno posvjedočena. Etimologija nije sigurna, ali čini se vjerojatnim povezivanje sa ***slab***, ako je u glagolima poput *raslabiti, razlabiti s-* shvaćeno kao dio prefiksa. Sufiks bi bio kao u *gubav*, ***kržljav***, ***prljav***. Usp. i psl. **libavъ* 'mršav, slab', v. ***libiti se***. Manje je vjerojatno povezivanje s ***kolebati se*** i/ili ***lebdjeti***.
Lit.: Skok II: 255f.; ESSJa XIV: 6.

labìjāl *m*
Posuđeno iz njem. *Labial*, što je poimeničeni nlat. pridjev *labialis* 'koji se odnosi na usne, usneni' izveden od lat. *labia* 'usne'. Latinska se riječ uspoređuje sa stvnj. *lefs* 'usna'. Ove bi riječi mogle biti supstratnoga podrijetla.
Lit.: EWD 959; de Vaan 319.

làbīlan *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *labîlẹn* (Varaždin)
Posuđeno preko njem. *labil* iz kslat. *lābilis* 'klizav, nepostojan, nestabilan', što je izvedeno od *labō* 'klimati se, padati, rušiti se' < ie. **leh₂b-* 'slab', v. ***slab***.
Lit.: Snoj 341; de Vaan 319.

labìrint *m*
TVORBA *labirìntnī*
Posuđeno, možda preko njem. *Labyrinth*, tal. *labirinto*, iz lat. *labyrinthus*, što je posuđenica iz grč. *λαβύρινθος*, izvorno 'građevina s mnogobrojnim hodnicima, prolazima i krivuljama', predgrčkoga podrijetla. U mikenskim tekstovima pisanima linearom B *da-pu-ri-to* označuje palaču u Knosu, koja je zbog komplicirane arhitektonske gradnje bila uzor svim kasnijim labirintima.
Lit.: Skok II: 256; Snoj 341; Beekes 819.

labòrant *m*
TVORBA *labòrantica*
Posuđeno preko njem. *Laborant* 'tehničar u laboratoriju', starije 'ljekarski pomoćnik; alkemičar' iz lat. *labōrāns* ⟨G *-tis*⟩, što je particip prezenta glagola *labōrō* 'raditi, truditi se, mučiti se' izvedenog od *labor* 'rad, trud, muka, napor', a to je vjerojatno u vezi s *labō* 'klimati se, padati', v. ***lapsus***, ***slab***
Lit.: EWD 959; de Vaan 320.

laboràtōrij *m*
TVORBA *laboràtōrījskī*
Posuđeno, možda preko njem. *Laboratorium*, iz srlat. *laboratorium*, dosl. 'radionica', što je izvedeno od lat. *labōrō* 'raditi, truditi se, mučiti se', v. ***laborant***.
Lit.: Snoj 342.

làbrādor *m*
Posuđeno iz eng. *Labrador*, što je skraćeno od *Labrador Retriever*. Ova je podvrsta pasmine retrivera naziv dobila po kanadskoj regiji *Labrador* odakle potječu predci ove pasmine.
Lit.: HER 653.

làbūd *m* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *lãbud* (Brač), *làbūd* (Vrgada), *l'abut* (Varaždin), *labod, labud* (RKKJ)
Postalo od psl. **ôlbǫdь/tь, *êlbedь, *êlbǫtь* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *lebedь*, sln. *labǫ̑d*, star. *labǫ́d*, rus. *лебедь*, polj. *łabędź*, dijal. *łabęć*) < ie. **h₂elbʰ-ond-*, što bi bilo izvedeno od ie. **h₂elbʰ-* 'bijel' (lat. *albus*, grč. *ἄλφούς*). Nije jasna čakavska varijanta s početnim *le-* (možda je analoški prema ***lebdjeti*** ili ***letjeti***). Na oblike sa završnim *-t* možda je utjecala riječ za 'patku' **ǫnty*, v. ***utva***. Kao semantička i formalna usporedba navode se

germanske riječi za 'labuda' izvedene od ie. **h₂elbʰ-* (stvnj. *albiz, elbiz* 'labud', steng. *ælbitu, ielfetu* 'labud'). Za tvorbu usp. i lit. *balañdis* 'golub', v. ***golub***, ***galeb***, ***jarebica***, ***jastreb***.

Lit.: Skok II: 256; Gluhak 365; Derksen 365f.; ESSJa VI: 19, XXXII: 50, 51; Snoj 341; Matasović 2013.

làbuđī *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***labud***. Usp. sln. *labȏdji*, polj. *łabędzi*.

Lit.: ESSJa XXXII: 51.

làčan *prid.* (15. st. Mon. croat.) 'gladan' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *làčan* (Lastovo, Orbanići), *lãčan* (Brač), *lą̃čęn* (Varaždin), *l'ač'en* (Gola), *lačen* (RKKJ)

Postalo od psl. **ólčьnъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *al'čenъ*, csl. *alčьnъ*, *lačna* (Friz.), sln. *lačen*, rus. *áлчный* 'pohlepan, lakom; gladan (rijetko)', češ. *lačný* 'gladan, pohlepan'), što je izvedeno od korijena koji je u **olkomъ*, v. ***lakom***. Usp. i stprus. *alkīns* 'trijezan' < 'gladan'.

Lit.: Skok II: 257; Derksen 366; ESSJa XXXII: 52f.

làdānje *sr* (17. st. Habdelić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lą̃dańe* (Varaždin), *ladańe* (RKKJ)

Izvedeno od *ladati*, što je kajkavski lik za ***vladati***. Kalk prema lat. *dominium*, v. ***dominij***.

làdica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lad'ica* (Gola), *ladica* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Lade* 'ladica, spremnik', što je izvedeno od *laden* 'napuniti, natrpati' < germ. **hlaþa-* 'natovariti', a to je možda u vezi s psl. **klasti* 'naslagati', v. ***kladiti se***. Na njem. je osnovu dodan hrv. deminutivni sufiks *-ica*.

Lit.: Gluhak 365; Kluge s. v. Lade, laden[1].

lâđa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lõja* 'brod svjećarica u trati' (Brač), *lȍja* (Pitve, Zavala), *lᵒãđa* (Vrgada), *lą̃dja, lą̃ža* (Varaždin), *ladja, lađa* (RKKJ)

TVORBA *làđār* (18. st.) (*lađárev*), *ladvar* 'brodar, lađar, mornar' (RKKJ), *lâđica* (18. st.)

Postalo od psl. **oldi* (stcsl. *al(ъ)dii*, *ladii*, sln. *lādja*, rus. star., dijal. *ладья́*, polj. *łódź*) < **Holdʰ-ih₂* (lit. *eldijà, aldijà* 'izdubljeno deblo, čamac (jednosjed)'), od korijena **Holdʰ-* (steng. *ealdoht, aldaht* 'korito', norv. *olda* 'veliko korito').

Lit.: Skok II: 259; Gluhak 366; Derksen 367; ESSJa XXXII: 53f.

làgan *prid.* (15. st. Marulić *lagahan*; 18. st. Reljković *lagan*)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãgahan* (Brač), *làgahan* (Vrgada), *lagahan, legehen* (RKKJ)

TVORBA *làgano*

Postalo od starijega *lagahan*, što je izvedeno od psl. korijena **lьgъ-*, v. ***lak***[1]. Za tvorbu usp. i ***malahan***, ***živahan***.

làgati ⟨prez. *làžēm*⟩ (15. st. Marulić, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *lagȁt* ⟨prez. *lãžen*⟩ (Brač), *lagàti* ⟨prez. *làžen*⟩ (Vrgada), *lagȁt* ⟨prez. *làžen*⟩ (Senj), *l'agati* ⟨prez. *l'ažęm*⟩ (Varaždin), *lagati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lьgàti* ⟨prez. **lьžǫ* < **lьgjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *lьgati* ⟨prez. *lьžǫ*⟩, sln. *lagáti* ⟨prez. *lážem*⟩, rus. *лгать* ⟨prez. *1. jd. лжу, 3. jd. лжёт*⟩, polj. *łgać* ⟨prez. *łżę*⟩) < ie. **lewgʰ-/*lugʰ-* (lit. *lūgóti* 'tražiti, moliti', latv. *lùgt* 'tražiti, pozvati', got. *liugan* 'lagati', stvnj. *liogan* 'lagati').

Lit.: Skok II: 260; Gluhak 366; Derksen 294; ESSJa XVI: 233ff.; Snoj 342.

làgoda *ž* (17. st. dva primjera iz Istre, 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'agoda* (Varaždin), *lâgoda* (bački Hrvati), *lagoda* (RKKJ)

Postalo od psl. **lagoda* (sln. *lágoda, lagóda*, rus. dijal. *лáгода, лагóда* 'mir, red, sklad', polj. star. *łagoda* 'blagost, mekoća', češ. *lahoda*). Dublja etimologija nije sigurna. Riječ vjerojatno sadrži sufiks *-oda* (kao u ***sloboda***), a mogla bi biti srodna s lit. *lóga* 'redoslijed, poredak', latv. *lãga* 'sloj, poredak', možda i lat. *legō* 'čitati', grč. *λέγω* 'skupljati, brati, nabrajati; pričati' < ie. **leg'-* 'skupljati, redati', v. ***lekcija***. Za semantički razvoj u slavenskom usp. *u redu* u značenju 'dobro', ali odraz je ie. palataliziranoga velara u tom slučaju neočekivan. Manje je vjerojatna veza s lit. *lãginti* 'privući; prijateljski nagovoriti', stnord. *lokka*, stvnj. *locchōn* 'mamiti'. Postoji i mišljenje da je psl. **lagoda* slože-

nica u kojoj je drugi dio u vezi s ***god***, ***goditi (se)***, usp. ***prilagoditi***, ali nije jasno što bi bio prvi dio te složenice.

Lit.: Skok II: 260f.; Gluhak 366; Snoj 342; Vasmer II: 4; ESSJa XIV: 13f.

làgodan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãgodan* (Brač), *l'agodẹn* (Varaždin), *lãg'odẹn* (Gola), *lagoden* (RKKJ)

TVORBA *làgodnōst* (17. st.), *làgodno*

Postalo od psl. **lagodьnъ* (csl. *lagodьnъ* 'koji se slaže, složan, prikladan' (Mikl.), sln. *lágoden*, ukr. *лáгiдний, лагíдний* 'blag, mekan, miran, nježan', polj. *łagodny* 'mekan, blag, ugodan, lagan'), što je izvedeno od **lagoda*, v. ***lagoda***.

Lit.: ESSJa XIV: 15.

lagúna *ž*

Posuđeno iz mlet. *laguna* < lat. *lacūna* 'rupa, udubina, bara, lokva', što je izvedeno od korijena koji je u *lacus* 'jezero' < ie. **lok-u-*, v. ***lokva***. Riječju se prvotno označavala Venecijanska laguna.

Lit.: Snoj 342; de Vaan 322.

làhōr (làhor) *m* (19. st.)

Etimologija nije jasna. Možda postalo ukrštanjem ***lak*[1]** i ***vihor***. Obično se navodi da je onomatopejskoga postanja. Za sufiks usp. još i ***žagor***, ***žamor***.

Lit.: Skok II: 261.

làik *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *làik* 'fratar bez svećeničkog reda' (Vrgada), *lệjk* (Varaždin), *l'ajkuš* 'nezaređen čovjek u službi redovnika' (Gola), *lajk, lajik, lajikuš* (RKKJ)

TVORBA *làičkī, laikāt* 1. 'ukupnost vjernika koji ne pripadaju kleru'; 2. 'vjernici koji aktivno sudjeluju u duhovnom životu', *làikinja*

Posuđeno iz clat. *lāicus* 'koji ne pripada svećenstvu, laik', što je poimeničeni pridjev *lāicus* 'koji se odnosi na narod, opći, neposvećen, svjetovni' posuđen iz grč. *λαϊκός*. Grčki je pridjev izveden od *λαός* 'mnoštvo, narod, svjetina' možda < ie. **leh*$_2$*-wo-* (het. *lāḫḫ-* 'vojni pohod').

Lit.: Skok II: 261; Snoj 342f.; Beekes 832f.

làjati ⟨prez. *làjē*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãjot* (Brač), *làjati* (Vrgada), *làjat* (Senj), *l'ajati* (Varaždin, Gola), *lajati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lájati* (stcsl. *lajati*, sln. *lâjati*, rus. *лáять*, polj. *łajać*) < ie. **leh*$_2$- (lit. *lóti*, latv. *lãt*, skr. *rā́yati*, lat. *lātrō*).

Lit.: Skok II: 262; Gluhak 366; Derksen 267f.; ESSJa XIV: 20f.; Snoj 343.

lajtmòtīv *m*

Posuđeno iz njem. *Leitmotiv*, što je složeno od *leiten* 'voditi' (izvorno kauzativ od ie. **leyt-* 'ići, otići', usp. av. *-iriθiieiti* 'umire', toh. *litku-* 'povući se') i *-motiv*, v. ***motiv***. Termin *lajtmotiv* u početku se vezao uz opere Richarda Wagnera u kojima se javlja na desetke lajtmotiva povezanih uz različite likove, stvari i situacije.

Lit.: Chambers 588.

làk[1] *prid.* (15. st. Bernardin) 'lagan'

DIJALEKTI I POTVRDE *làk* (Brač, Senj, Vrgada), *làgak* (Senj), *l'ẹhẹk* (Varaždin), *l'ậfki* (Gola), *lagak, lagek, lahkek, lak, lasen, legeg, legek, lehek, lehkek, lek* (RKKJ)

TVORBA *làko, lakòća* (17. st.)

Postalo od psl. **lьgъ̀kъ* (stcsl. *lьgъkъ*, sln. *láhek*, rus. *лёгкий*, polj. *lekki*) < ie. **h*$_1$*le(n)g*$^{(w)h}$*-u-* (lit. *leñgvas* 'lagan', latv. *liẽgs* 'nježan', skr. *laghú-* 'lagan, malen', grč. *ἐλαχύς* 'malen', lat. *levis* 'lagan, brz, malen, neznatan', got. *leihts* 'lagan', stir. *laugu, laigiu* 'manji'). Psl. *ь* ne odgovara vokalizmu u ostalim ie. jezicima. Možda je postalo redukcijom samoglasnika **e*, usp. lat. *levis*, kao u psl. **čьtyr-* < **četyr-*, v. ***četiri***.

Lit.: Skok II: 262f.; Gluhak 366f.; Derksen 297; ESSJa XVII: 75ff.

làk[2] *m* (19. st.) 'otopina kojom se premazuju predmeti radi sjaja i zaštite'

Posuđeno iz njem. *Lack*, što je preko tal. *lacca* i arap. *lakk* posuđeno iz jezika pali *lākhā* < skr. *lākṣā́*, vjerojatno srodno s *rájyati* 'crveni se'.

Lit.: Skok II: 262; Snoj 343.

làkāj *m*

Posuđeno preko njem. *Lakai* iz fr. *laquais*. Dublja je etimologija nesigurna. Francuska je riječ možda posuđena iz st. okcit. *lacai*, *lecaí* 'pohlepan, lakom', što je izvedeno

od *lecar* 'lizati'. Druga je mogućnost da je fr. *laquais* posuđeno preko šp. *(a)lacayo* iz arap. *al-qā'id* 'zapovjednik'. Treća je mogućnost da je francuska riječ posuđena iz tur. *ulaq* 'trkač', što je iz ngr. *οὐλάκης*.

Lit.: Snoj 343; EWD 965; REW 379; DEI 2146.

lâkat *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãkat, lôkat* (Brač), *làkat* (Vrgada, Senj, Žumberak), *l'akẹt* (Varaždin), *lakat, laket* (RKKJ)

Postalo od psl. **ôlkъtь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lakъtь* ⟨G *lakъte*⟩, sln. *lâket*, rus. *лóкоть* ⟨G *лóктя*⟩, polj. *łokieć*). Indoeuropska je rekonstrukcija nesigurna. Slavenska je riječ srodna s lit. *alkū́nė*, *úolektis* 'lakat (kao mjera za duljinu)', latv. *ẹ̀lks*, stprus. *alkunis*, grč. *ὠλένη*, lat. *ulna*, stir. *uilen*, stvnj. *elina*, skr. *aratní-*, arm. *oln* 'kralježnica, rame', što bi moglo biti iz ie. korijena **Hel-(n)-*, no to ne objašnjava duljinu u lit. *úolektis* i grč. *ὠλένη*; zbog toga se pomišlja i na rekonstrukciju **HeH-l-* u prijevoju s **HH-e-l-*. Slavenski je sufiks *-kъt-* nejasan.

Lit.: Skok II: 263f.; Gluhak 367; Derksen 368; ESSJa XXXII: 65ff.; Snoj 343; Holzer 2011: 121.

lakírati

Posuđeno iz njem. *lackieren*, što je izvedeno od *Lack*, v. ***lak*²**.

làkmus *m* 'ljubičastoplava organska boja koja se dobiva od nekih lišajeva'

TVORBA *làkmusov*

Posuđeno preko njem. *Lackmus* iz niz. *lakmoes* < srniz. *le(e)cmoes*, što je složeno od srniz. *lecken* 'kapati, teći' i *moes* 'povrtna ili voćna kaša'. Lakmus se dobivao tako da se posebna vrsta lišaja zgnječila u kaši i ocijedila. Riječ se iz nizozemskog proširila po europskim jezicima jer se *lakmus* do 19. st. proizvodio isključivo u Nizozemskoj.

Lit.: Snoj 343; Kluge s. v. Lackmus; etymologiebank s. v. lakmoes.

làkmus-pàpīr *m*

Složeno od ***lakmus*** i ***papir***.

làknuti (19. st.)

Izvedeno od ***lak*¹**.

làkom (lȁkom) *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãkom* (Brač), *làkom* (Vrgada, Senj), *lakom, lakomen* (RKKJ)

TVORBA *làkomo* (16. st.), *lak'omiti sę* 'biti lakom, gramzljiv' (Varaždin), *lak'ōmńak* 'nezasitan, lakom čovjek' (Gola)

Postalo od psl. **ólkomъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lakomyi* 'proždrljiv, nezasitan', sln. *lákom, lákomen*, rus. *лáкомый* 'ukusan', polj. *łakomy*), što je pasivni particip glagola **ólkati* 'biti gladan' (hrv. dijal. *lâkati* (Vodice), stcsl. *alъkati* ⟨prez. *alъčǫ*⟩ 'gladovati, postiti', *lakati* ⟨prez. *lačǫ*⟩, sln. *lákati* 'gladovati' (Plet.), stčeš. *lákati* ⟨prez. *lákaju, láču*⟩ 'žudjeti') < ie. **h₁el(H)k-* (lit. *álkti* 'biti gladan', latv. *alkt* 'biti gladan', stvnj. *ilgi* 'glad', stnord. *illr* 'loš, zao').

Lit.: Skok II: 257; Gluhak 367f.; Derksen 367; ESSJa XXXII: 60f.; Snoj 343f.; de Vries 285.

lakòmislen *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lakomȉslen* (Brač)

TVORBA *lakòmislenōst*

Složeno od ***lak*¹** i *-mislen*, v. ***misliti***, po uzoru na rus. *легкомы́сленный*. Usp. i ***lakouman***.

làkomōst *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãkomost* (Brač), *làkomōst* (Vrgada)

Postalo od psl. **olkomostь* (csl. *lakomostь* (Mikl. LP), polj. rijetko *łakomość*, češ. *lakomost* 'škrtost, pohlepa'), što je izvedeno od **olkomъ*, v. ***lakom***.

Lit.: ESSJa XXXII: 60.

làkoūman *prid.* (19. st.)

TVORBA *lakoúmnōst*

Složeno od ***lak*¹** i ***uman***, usp. ***lakomislen***.

làkovjēran *prid.* (18. st.)

TVORBA *lakovjérnōst*

Složeno od ***lak*¹** i ***vjeran***. Usp. sln. *lahkovẹ́ren*, polj. *lekkowierny*, rus. *легковéрный*. Možda kalk prema njem. *leichtgläubig*.

Lit.: ESSJa XVII: 75.

lakŕdija *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lak'rdija* (Varaždin)

TVORBA *lakrdìjāš* (19. st. Karadžić) (*lakrdijàšica, lakrdìjāškī*)

Posuđeno iz tur. *lâkırdı*, izvorno 'riječ, govor'. Balkanski turcizam, usp. bug. *лакърдия*, alb. *lakërdi* 'zabava', ngr. *λακριδόν, λακερδίον*.

Lit.: Skok II: 264; Stachowski 40.

laksàtīv *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *laxative*, fr. *laxatif*) iz lat. *laxātīvus* 'koji ublažuje, olakšava', što je izvedeno od participske osnove glagola *laxō* 'otvoriti, popustiti, blažiti, olakšati'. Taj je glagol izveden od *laxus* 'prostran, širok, nenapet' < ie. **sleg'-* 'slab' (skr. *ślakṣṇá-* 'sklizav, mršav, tanak', grč. *λαγαίω* 'pustiti', stisl. *slakr* 'slab, nemaran', toh. A *slākkär* 'tužan').

Lit.: de Vaan 325, 331; Chambers 582.

laktácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Laktation*, fr. *lactation*, eng. *lactation*) iz srlat. *lactatio* 'dojenje', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *lactō* 'dojiti'. Taj je glagol izveden od *lac* ⟨G *lactis*⟩ 'mlijeko' < ie. **glg-t-* (grč. *γάλα* ⟨G *γάλακτος*⟩, *γλάγος sr,* arm. dijal. *kaxc'*).

Lit.: de Vaan 320; Chambers 572.

làktati se

TVORBA *làktāš* (*laktàšica*)

Izvedeno od ***lakat***.

laktóza *ž* 'disaharid koji se dobiva iz mlijeka'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Laktose, Lactose*, eng. *lactose*, fr. *lactose*). Riječ je izvedena od lat. *lac* ⟨G *lactis*⟩ 'mlijeko', v. ***laktacija***, sufiksom ***-oza***. Laktoza je otkrivena u 17. st., a riječ *laktoza* stvorio je francuski kemičar Pierre Eugène Marcellin Berthelot (1827. – 1907.).

Lit.: etymologiebank s. v. lactose; Chambers 572.

làloka *ž* (17. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *làloka* (Gacka, Vodice, Žumberak)

Postalo od **lalokъ* (csl. *laloka* 'meko nepce, usta', sln. *láloka* 'čeljust' (Plet.), *lálok* 'podvratak' (Plet.), rus. dijal. *лáлока, лалакá* 'desni', rus. *лáлки mn.* 'desni', polj. *łałok* 'viseća koža pod grlom u goveda'). Dublja je etimologija nejasna. Možda izvedeno od korijena koji je u ***lelujati (se)***, ako je prvotno značenje 'viseća koža pod grlom životinje'. Riječ je vjerojatno izvorno *o*-osnova, a *a*-osnova je možda podrijetlom dvojina. Nije uvjerljivo tradicionalno povezivanje s korijenom koji je u ***lokati***, jer se čini da je *-k-* u *laloka* sufiks.

Lit.: Skok II: 265; ESSJa XIV: 23f.; Vasmer II: 10; Němec 1979.

làma *m* 'budistički svećenik'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *lama*, njem. *Lama*) iz tibet. *(b)lama* 'visoki svećenik'.

Lit.: Snoj 344.

lamentácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Lamentation*, eng. *lamentation*, fr. *lamentation*) iz lat. *lāmentātiō* 'naricanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *lāmentor*, v. ***lamentirati***.

lamentirati

DIJALEKTI I POTVRDE *lamęntêrati* (Varaždin), *lamenterati* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *lamentieren* (možda i fr. *lamenter*) iz lat. *lāmentor* 'naricati, tugovati', što je izvedeno od *lāmenta* 'naricanje, jadikovanje' < ie. **leh$_2$-mn-t-* 'zavijanje, plakanje', od ie. korijena **leh$_2$-*, v. ***lajati***.

Lit.: Skok II: 265; Kluge s. v. lamentieren; de Vaan 324.

lámpa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lômp* 'bljesak, munja' (Brač, Pitve, Zavala), *lᵒâmp* 'sijevanje' (Vrgada), *lãnpa* (Senj), *lậmpa* (Varaždin), *lampa* (RKKJ)

TVORBA *làmpica*, *lampȁt* 'sijevati', *lampõńe* 'sijevanje' (Pitve, Zavala)

Posuđeno preko njem. *Lampe* ili tal. *lampa* iz fr. *lampe*, što je iz kslat. *lampada*, kl. lat. *lampas* ⟨G *lampadis*⟩. Latinska je riječ posuđena iz grč. *λάμπας* ⟨G *λαμπάδος*⟩ 'baklja, svjetiljka', što je izvedeno od *λάμπω* 'svijetliti, sjati', nazalnog prezenta od ie. **leh$_2$p-* (het. *lāpp-^{zi}/lapp-* 'sjati, bljesnuti', lit. *lópė* 'baklja, plamen', latv. *lāpa* 'baklja, plamen', stprus. *lopis* 'baklja, plamen', stir. *lassar* 'plamen'). Čakavski oblici poput *lômp* u značenju 'bljesak, munja' posuđeni su iz nekog romanskog idioma (usp. tal. *lampo* 'bljesak').

Lit.: Skok II: 265f.; Snoj 344; Kluge s. v. Lampe; Beekes 829f.; REW 4870.

lampìōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *lampijũn* (Brač), *lampijôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Lampion* i fr. *lampion* iz tal. *lampione*, što je augmentativ od *lampa*, v. ***lampa***.

làn *m* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôn* (Brač), *lân, lẹ̑n* (Varaždin), *lan, len* (RKKJ)

Postalo od psl. **lьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *lьnъ*, sln. *lân* ⟨G *lâna, lanû*⟩, rus. *лён* ⟨G *льна*⟩, polj. *len* ⟨G *lnu*⟩), što je srodno s lit. *linaĩ*, latv. *lini*, stprus. *linno*, grč. *λίνον*, lat. *līnum* 'lan, platno', got. *lein* 'platno' < ie. **leyn-/*lin-*.

Lit.: Skok II: 266; Gluhak 368; Derksen 298; ESSJa XVII: 87ff.; Snoj 344.

lánac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lànac* (Senj, Žumberak), *lânc, l'anẹc* (Varaždin), *l'anẹc* (Gola), *lanac, lanc, lanec* (RKKJ)

TVORBA *lànčanī, lànčast*

Etimologija nije jasna. Riječ postoji i u sln. *lânec*, bug. *лáнец* i mogla bi biti izvedena od **lan-* (usp. češ. *lano* 'uže', ukr. *ланка* 'karika u lancu'), a to bi bilo posuđeno iz srvnj. *lanne* 'lanac'. Uspoređuju se još i polj. *łańcuch*, češ. *lancuch*, rus. *ланцýг* 'lanac', što bi moglo biti posuđeno iz pretpostavljene njem. složenice **lann-zug*, dosl. 'lanac za povlačenje'. Riječ postoji i u mađ. *lanc*, gdje se ne smatra posuđenicom iz južnoslavenskoga, te je i ona mogla biti izvorom za hrv. *lanac*.

Lit.: Skok II: 266: Gluhak 368; Vasmer II: 13; Bezlaj II: 123; MNTESZ II: 714f.

lančànīk *m* 'lančani most'

Izvedeno od *lančani*, v. ***lanac***.

làne *sr* (15. st. Bernardin)

TVORBA *lànād zb.*

Izvedeno od psl. **ólni* ⟨a. p. *a*⟩ 'srna' (rus. *лань* 'jelen lopatar, srna', stpolj. *łani*, češ. *laň*) < ie. **h₁ol-(H)n-ih₂-* (lit. *élnis*, dijal. *álnis* 'jelen', *élnė*, dijal. *álnė* 'srna', latv. *ãlnis* 'los', stprus. *alne* 'jelen (?)', srvelš. *elein* 'lane, srna', grč. hom. *ἐλλός* 'lane'). Isti je korijen u ***jelen***.

Lit.: Skok II: 771; Derksen 368f.; ESSJa XXXII: 70f.

lànen (lànen) *prid.* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãnen* (Brač), *l'anẹni* (Varaždin), *lajnen, lanen, lańen* (RKKJ)

Postalo od psl. **lьněnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. Ajd. ž. *lьněnǫ*, sln. *lanẹ̑n*, polj. *lniany*), što je izvedeno od **lьnъ*, v. ***lan***.

Lit.: Derksen 297; ESSJa XVII: 91.

lâni *pril.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lõni* (Brač), *l°ãnī, l°ānīn, l°ānīk, lãinī* (Vrgada), *lãni* (Senj), *lậni* (Varaždin), *l'ậni* (Gola), *lane, lani* (RKKJ)

Postalo od psl. **olni* 'prošle godine' (csl. *lani, loni*, sln. *láni*, rus. *лонú*, polj. star., dijal. *łoni*), možda izvedeno od ie. pokazne zamjenice **h₂ol-* (stlat. *olle, ollus* 'onaj, taj', lat. *ōlim* 'nekoć', stir. *ol* 'iza; nego'), od ie. korijena **h₂el-* (lat. *alius* 'drugi', v. ***alo-, alteracija***).

Lit.: Skok II: 267; Gluhak 368; Derksen 369; ESSJa XXXII: 69f.

lansírati

TVORBA *lansírānje, lànsīrnī*

Posuđeno preko njem. *lancieren* iz fr. *lancer*, izvorno 'baciti (koplje)' < kslat. *lanceō* 'baratati, rukovati kopljem', što je izvedeno od lat. *lancea* 'koplje (s remenom)', izvorno možda keltiberskoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. vv. lancieren, Lanze.

lànuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãnut* (Brač), *l'anuti* (Varaždin)

Izvedeno od ***lajati***.

lànjskī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lanskî, lõnski* (Brač), *lậński* (Varaždin), *lanski, lański* (RKKJ)

Postalo od psl. **olnьskъ(jь)* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *lanьskъ, lonьskъ*, sln. *lánski*, rus. dijal. *лóнский, лóньский, лонскóй, лоньскóй, ланскóй*, stpolj. *łoński*, češ. *loňský*), što je izvedeno od **olni*, v. ***lani***.

Lit.: ESSJa XXXII: 74f.

lâp *m* 'zeleni listić, dio cvjetne čaške'

Riječ je posvjedočena tek u 20. st. Etimologija je nesigurna. Možda posuđeno iz njem. *Lappen* 'krpa; resa; kožice'. Povezivanje sa

sličnim riječima poput lit. *lãpas* 'list', grč. *λέπω* 'ljuštiti', v. ***lopuh***, ***lepinja***, malo je vjerojatno zbog kasne potvrde hrvatske riječi.

làpavica (ljàpavica) *ž* (19. st.) 'bljuzgavica'

DIJALEKTI I POTVRDE *l'apavica* 'bljuzgavica' (Varaždin)

Postalo od starijega **lapavica* (bug. *лапáвuца* 'snijeg s kišom'), što je možda izvedeno od glagola **lápati* (čak. *làpati* 'jesti slasno i bučno' (Vrgada), sln. *lápati* 'hvatati, loviti' (Plet.), rus. *лáпать* 'tapkati, kopati okolo', polj. *łapać* 'loviti, hvatati'), koji je vjerojatno izveden od psl. **lapa* 'šapa', v. ***lopoč***. Oblici s *lj-* vjerojatno su nastali pod utjecajem pridjeva ***ljepljiv***.

Lit.: ESSJa XIV: 28f.

lapìdārīj (lapidârīj) *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Lapidarium*, iz srlat. *lapidārium*, što je poimeničeni lat. pridjev *lapidārius* 'koji se odnosi na kamen, kameni'. Ova je riječ izvedena od *lapis* ⟨G *lapidis*⟩ 'kamen', što je u vezi s grč. *λέπας* 'gola stijena, planina', *λεπάς* ⟨G *-άδος*⟩ 'priljepak', stir. *lia, liacc* 'kamen'; ove su riječi možda posuđene iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: de Vaan 326.

làpōr *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'apor* (Varaždin), *lapor* (RKKJ)

Možda posuđeno iz rom. **lāpara* (usp. furl. *làvare* 'velika kamena površina'), što bi bila izvedenica od lat. *lapis* 'kamen', v. ***lapidarij***. Druga je mogućnost da je rana posuđenica iz lat. *albārium* 'štuk, štukatura', što je izvedeno od *albō* 'bijeliti', *albus* 'bijel', v. ***labud***, ali nije jasan odnos *p* – *b*.

Lit.: Skok II: 270f.

làpsus *m*

Posuđeno iz lat. *lāpsus* 'posrtanje, klizanje, greška', što je izvedeno od participske osnove glagola *lābor* 'klizati se, padati, rušiti se' < ie. **leh$_2$b-* 'slab', v. ***slab***.

Lit.: Snoj 345; de Vaan 319.

làptati ⟨prez. *làpćēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *làpćat* (Gacka), *l'aptati* (Varaždin)

Postalo od **lapъtati* (sln. *laptáti* 'zgrabiti, uhvatiti; željno piti (o psu)' (Plet.), polj. dijal. *laptać* 'mrmljati', češ. dijal. *laptat*), što je srodno s lit. *lapènti* 'pohlepno piti', grč. *λάπτω* 'lizati, srkati', lat. *lambō* 'lizati', stvnj. *laffan*, steng. *lapian* 'piti', rus. *лóнать* 'žderati' vjerojatno ekspresivnoga postanja.

Lit.: ESSJa XIV: 32.

laringìtis *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *laryngitis*, njem. *Laryngitis*) iz nlat. *laryngitis*, što je izvedeno od grč. *λάρυγξ* ⟨G *λάρυγγος*⟩ 'grlo, grkljan' predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Chambers 578.

laringòskop *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Laryngoskop*, eng. *laryngoscope*, fr. *laryngoscope*). Riječ je složena od grč. *λάρυγξ* 'grlo, grkljan', v. ***laringitis***, i *σκοπέω* 'gledati', v. ***-skop, -skopija***.

larpurlartìzam *m*

TVORBA *larpurlàrtist* (*larpurlàrtistica*, *larpurlartìstičkī*)

Naziv umjetničkog pokreta izveden od fr. slogana *l'art pour l'art* 'umjetnost radi umjetnosti' koji je prvi upotrijebio Théophile Gautier (1811. – 1872.). Slogan pokreta označuje tezu da umjetnička djela trebaju biti sama sebi svrhom.

Lit.: HER 660.

lârva *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ārfa* 'maska' (Gola), *larva* 'krinka, maska' (RKKJ)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Larve* ili tal. *larva*, posuđeno iz lat. *lārva* 'duh, sablast; krinka, obrazina', što neki povezuju s *Lār* 'kućni bog, zaštitnik kuće, duh preminulih', ali može biti i od ie. **g^{wh}lh$_3$-* 'zelenkasto-žut', v. ***zelen*** (zbog boje raspadajućih trupla).

Lit.: de Vaan 327.

làser *m*

TVORBA *làserskī*

Posuđeno iz eng. *laser*, što je tvoreno kao kratica od početnih slova izraza ***L**ight **A**mplification by **S**timulated **E**mission of **R**adiation* 'pojačanje svjetlosti stimuliranom emisijom zračenja'.

Lit.: Snoj 345.

làsica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãsica* (Brač), *l'asica* (Varaždin), *lasica* (RKKJ)

Postalo od psl. **lásica* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *lásica* (Plet.), *podlasica*, rus. dijal. *ласица*, polj. *łasica*, usp. i rus. *ласка*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda je srodno sa latv. *luõss* 'blijedožut, sivkast'. U tom bi slučaju životinja bila nazvana po boji. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od psl. **lasъ* 'pohlepan, lakom' (rus. *ласый* 'pohlepan, požudan, ulagujući se', polj. *łasy* 'pohlepan, požudan') < ie. **leh$_2$s-*, v. ***laskati***, ali semantička veza nije sasvim jasna.

Lit.: Skok II: 271; Vasmer II: 16; Snoj 532.

làska *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'aska* 'laskanje' (Varaždin)

Postalo od psl. **láska* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *лáска* 'milovanje, nježnost', rus. *лáска* 'milovanje, nježnost, ljubaznost', polj. *łaska* 'milost', češ. *láska* 'ljubav'), što je izvedeno od **laskati*, v. ***laskati***.

Lit.: Derksen 269; ESSJa XIV: 36f.

làskati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'askati* (Varaždin), *làskat* (bački Hrvati), *laskati* (RKKJ)

Postalo od psl. **láskati* 'laskati, ulagivati se, milovati' (stcsl. ⟨impf. 3. jd. *laskaaše*⟩ 'laskati', rus. *ласкáть* 'milovati; tješiti', češ. *laskati* 'milovati') < ie. **leh$_2$s-sk'-* (lit. *lokšnùs* 'osjetljiv', lat. *lascīvus* 'veseo, obijestan, nestašan, razuzdan', možda i stir. *lainn* 'željan', grč. *λιλαίομαι* 'žudjeti', got. *lustus* 'požuda').

Lit.: Skok II: 272; Gluhak 369; Derksen 269; ESSJa XIV: 38f.; Snoj 345f.; de Vaan 328.

làso *m*

Posuđeno preko njem. *Lasso* iz šp. *lazo* < lat. *laqueus* 'konop, zamka', nejasne etimologije.

Lit.: Snoj 346.

lásta *ž* (?18. st., 19. st.)

Hipokoristik od ***lastavica***.

làstavica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lãstavica* (Brač), *làstovica* (Vrgada), *làstavica* (Senj), *l'astavica* (Varaždin), *lâstav'ica* (Gola), *lastavica, lastovica* (RKKJ)

TVORBA *làstavičjī*

Postalo od psl. **lástovica, *lástavica* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lastovica*, sln. *lástavica* (Plet.), *lástovica*, bug. *лáставица*, *лáстовица*, rus. dijal. *лáстовица*, češ. *vlastovice, vlaštovice*). Dublja etimologija nije jasna. Riječ izgleda kao izvedenica od pridjeva sa sufiksom *-ov-/-av-*. Smatra se da je izvedena od istoga korijena koji je u **lasica*, v. ***lasica***. Praoblik može počinjati i s **ólst-*.

Lit.: Skok II: 273f.; Gluhak 369f.; ESSJa XIV: 42ff.; Snoj 346.

làštiti ⟨prez. *làštīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lašćît* ⟨prez. *lašćîn*⟩ (Brač), *lašćîti (se)* ⟨prez. *lašćî (se)*⟩ (Vrgada), *laščiti se* (RKKJ)

TVORBA *làštilo* (19. st.)

Postalo od psl. **lъščìti* ⟨prez. **lъščǫ* < **lъskjǫ* a. p. *c*⟩ (rus. *лощúть* 'laštiti', češ. *leštiti* 'laštiti', stpolj. *łszczyć, łczyć* 'sjajiti se, blistati'), što je izvedeno od **lъskъ* 'sjaj' (sln. *lẽsk*, rus. *лоск*, češ. *lesk*) < **luk-sk'-*, od ie. korijena **lewk-*, v. ***luč***.

Lit.: Skok II: 272; Derksen 294; ESSJa XIV: 254f.

làtērna *ž*

Posuđeno preko njem. *Laterne* iz lat. *lāterna, lanterna* 'svjetiljka', što je iz grč. *λαμπτήρ* 'svijećnjak, svjetiljka, baklja'. Grčka je riječ izvedena od *λάμπω* 'svijetliti', v. ***lampa***.

Lit.: Snoj 346.

làtica (làtica) *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'atica* (Varaždin), *latica* (RKKJ)

Postalo od starijega **latica* (sln. dijal. *latica* 'umetak tkanine ušiven pod rukav', bug. *лáмúца* 'zakrpa', ukr. dijal. *лáмúца* 'umetak pod rukavom košulje'), što je izvedeno od **lata* (ukr. *láma* 'zakrpa', rus. *лáмы mn.* 'oklop', češ. *lata* 'zakrpa', polj. *łata*), usp. i psl. **latàti* 'zakrpati' (rus. *лáмать*, polj. *łatać*, češ. *látati*). Neki etimolozi smatraju da su psl. oblici bili **ólta, *óltica* zbog mak. dijal. *алтица* 'zakrpa'. Dublja je etimologija nejasna. Možda od istoga korijena koji je u ***latiti se***. U tom bi slučaju semantički razvoj bio 'sakriti' > 'pokriti' > 'zakrpati'.

Druga je mogućnost da je psl. **lata* postalo od **leh$_2$k-t-* i da je u vezi s grč. *λακίς* 'dronjak', lat. *lacerō* 'razderati'. Kod Karadžića i Stulića riječ znači 'klinčić u košulje pod pazuhom', a današnje značenje 'cvjetni listić' nastalo je zbog sličnosti oblika. Dijalektne riječi poput *latȉca* 'daščica, letvica' (Vrgada), *làta* (Grobnik) 1. 'lim'; 2. 'kanta za mlijeko', *làtica* (Grobnik) 1. 'manja kantica za tekućinu'; 2. 'limenka' su posuđene preko tal. *latta* iz njem. *Latte* 'daska', usp. ***letva***.

Lit.: Skok II: 274; ESSJa XIV: 47ff.

latìnica *ž*

TVORBA *latìničnī*

Izvedeno od osnove koja je u *latinski*. Izvorno je *latinica* pismo kojim se zapisivao latinski jezik, a zatim pismo nastalo po uzoru na latinsko pismo.

latìnist *m*

TVORBA *latìnistica*, *latinìstičkī*

Izvedeno od osnove koja je u *latinski*.

latinìzam *m*

Izvedeno od osnove koja je u *latinski*. U značenju 'posuđenica iz latinskoga' usp. eng. *latinism*, tal. *latinismo*.

Lit.: Chambers 579.

làtiti se (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'atiti sę* (Varaždin), *lāt'iti se* (Gola), *latiti se* (RKKJ)

Riječ postoji i u sln. *lotīti se*, *látiti se* (Plet.), csl. *latiti* 'napasti iz zasjede, uhvatiti'. Etimologija nejasna. Možda je u vezi sa stcsl. *lajati* 'biti u zasjedi', stčeš. *lákati* 'biti u zasjedi', lat. *lateō* 'skrivati', grč. *λανθάνω* 'biti skriven' < ie. **leh$_2$-*. Manje je vjerojatno da je izvedeno od korijena koji je u ***letjeti*** zbog formalnih i semantičkih poteškoća.

Lit.: Skok II: 275; Gluhak 370; Snoj 365; ESSJa XIV: 48, 49.

lȁv *m* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l°ãv* (Vrgada), *lav, lev* (RKKJ)

TVORBA *lȁvovskī* (19. st.)

Postalo od psl. **lьvъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *lьvъ*, sln. *lẽv* ⟨G *lẽva*⟩, rus. *лев* ⟨G *льва́*⟩, polj. *lew* ⟨G *lwa*⟩). U hrvatskom je u kosim padežima poopćena osnova nominativa. Slavenska je riječ vjerojatno posuđena iz nekoga germanskog izvora (usp. stvnj. *lewo*, srvnj. *lew(e), louwe*). Zbog vokalizma slavenske riječi najvjerojatnijim se izvorom čini gotski, ali riječ nije posvjedočena u gotskome. Germanska je riječ vjerojatno posuđena preko lat. *leō* ⟨G *-ōnis*⟩ iz grč. *λέων* ⟨G *-οντος*⟩, što je u vezi sa semitskim riječima poput hebr. *lāḇī*, asir. *labbu*, usp. i egip. *labu* 'lav'. Grčka je riječ posuđena iz semitskoga preko nekog trećeg jezika, ili iz istog izvora iz kojega su semitske riječi i egipatski *labu*.

Lit.: Skok II: 275f.; Gluhak 370; ESSJa XVII: 105ff.; Snoj 354; Pronk-Tiethoff 2013: 135f.; Beekes 854.

láva *ž* (19. st.)

Posuđeno iz tal. *lava* (izvorno napuljska riječ) < lat. *lābēs* 'pad, propadanje', što je izvedeno od *lābō* 'padati', v. ***labilan***.

Lit.: Snoj 346; DEI 2185.

làvānda *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *levônda* (Brač), *lev°ãnda* (Vrgada)

Posuđeno iz tal. *lavanda*, dosl. 'pranje, umivanje', što je izvedeno od lat. *lavō* 'prati' < ie. **lowh$_3$-* (grč. *λοέω, λούω* 'kupam se', stir. *lóathar* 'kada', steng. *lēaþor* 'sapunica', arm. *loganam* 'kupati se', *lowanam* 'prati'). Lavandu su vjerojatno stavljali u vodu za umivanje radi mirisa.

Lit.: Skok II: 276; de Vaan 330f.

lávež *m* (19. st.)

Izvedeno od ***lajati***.

làvina *ž* (19. st. Šulek)

Posuđeno, možda preko njem. *Lawine*, iz tal. *lavina* < kslat. *labina*, što je izvedeno od *lābēs* 'pad', v. ***lava***, ***labilan***.

Lit.: Snoj 347; DEI 2187.

làvljī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lâvji* (Varaždin)

Postalo od **lьvьjь* (stcsl. *lьvji*, sln. *lẽvji*, polj. *lwi*), što je izvedeno od **lьvъ*, v. ***lav***.

Lit.: ESSJa XVII: 107.

làvōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *lavôr* (Senj), *lavôr* (Varaždin), *lav'ǫ̑r* (Gola), *lavor* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Lavo(i)r* iz fr. *lavoir* < lat. *lavātōrium* 'umivaonik', što je izvedeno od *lavō* 'prati', v. ***lavanda***.

Lit.: Snoj 347; Kluge s. v. Lavo(i)r.

lâz (làz) *m* (14. st. Spom. Stoj. 12; 16. st. kao toponim; 18. st.; 17. – 18. st. i ž. r.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôz* ⟨G *lãza*⟩ 'lijeha, gredica' (Brač), *l°âz* 'otvor u ogradi' (Vrgada), *làz* 'lijepa ravna livada u gori' (Kastav), *lậs* 'prolaz prokrčen šumom' (Varaždin)

Postalo od psl. **lázъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *làz* 'iskrčeno mjesto u šumi; neobrađena zemlja', rus. *лаз* 'uzak prolaz, put, staza kojom prolaze divlje životinje', češ. *laz* 'nezaorana brazda', *láz* 'padina koja je iskrčena, ali je zemlja neobrađena', polj. *łaz* 'planinski put, ispaša'), što je izvedeno od korijena od kojega je **laziti*, v. ***laziti***. Za južnoslavenski se može rekonstruirati i imenica ž. r. **lâzь* 'rupa u ogradi' (hrv. dijal. *lâs* 'rupa na zidu oko zemljišta' (Orlec), *l°âz m* 'rupa u ogradi' (Vrgada), *lâz* 'ulaz u neki posjed' (Kastav), *lâz* 'otvor u gromači, ulaz u ograđeno zemljište' (Novi), sln. *lâz* 'otvor na ogradi').

Lit.: Skok II: 278; ESSJa XIV: 72ff.; Snoj 347; Vasmer II: 6.

lazànje *ž, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *lazãńa* (Brač, Pitve, Zavala), *lazàńe* ⟨G *laz°âń*⟩ (Vrgada)

Posuđeno iz tal. *lasagna* < vlat. **lasania* 'vrsta tjestenine', što je izvedeno od *lasanum* 'lonac', a to je posuđeno iz grč. *λάσανα mn.* 'tronožac, stalak za lonac' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Chambers 578.

làziti ⟨prez. *làzīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.) 'puzati lagano dodirujući podlogu, gmizati, plaziti'

DIJALEKTI I POTVRDE *lãzit* 'gmizati, puziti' (Brač), *l'aziti* (Varaždin), *laziti* (RKKJ)

Postalo od psl. **láziti* ⟨prez. **lázjǫ* a. p. *a*⟩ (sln. *láziti* 'puzati', rus. *ла́зить* ⟨prez. 1. sg. *ла́жу*, 3. sg. *ла́зит*⟩ 'penjati se', polj. *łazić* 'puzati, skitati'), što je iterativ od **lězti* ⟨a. p. *a*⟩ 'puzati, penjati se' (hrv. star. *ljèsti* (15. st. Bernardin – 18. st.), sln. *lẹ́sti*, rus. *лезть* ⟨prez. 1. sg. *лезу*, 3. sg. *лезет*⟩, polj. *leźć*), a to je u vezi s latv. *lẽzêt* 'klizati', stprus. *līse* 'puže'. Baltoslavenski se glagol obično izvodi od ie. **leh$_1$g^{h}-* ili **lēg^{h}-* (lit. *lẽkštas* 'plosnat, ravan', latv. *lę̃zns* 'ravan, plosnat', stnord. *lágr* 'nizak', stfriz. *lēch* 'nizak'), a semantički bi razvoj bio 'biti nisko, nisko se kretati' > 'puzati' > 'penjati se'. Postoji mišljenje da je korijen isti kao u ***leći***, ali to je formalno teško zbog razlike u završnim suglasnicima korijena.

Lit.: Skok II: 278f.; Gluhak 370; Derksen 269f., 275f.; ESSJa XIV: 64ff.

lâž *ž* (14. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôž* (Brač), *l°âž* (Vrgada), *lâž* (Senj), *lậš* (Varaždin), *laž* (RKKJ)

TVORBA *lažov* (19. st.)

Postalo od psl. **lъžь ž* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *lâž*, rus. *ложь*, polj. zast., dijal. *łeż*), što je izvedeno od korijena od kojega je **lъgati*, v. ***lagati***.

Lit.: Gluhak 370; Derksen 295; ESSJa XVII: 5; Snoj 349.

làžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lâžan* (bački Hrvati), *lažen* (RKKJ)

TVORBA *làžno*

Postalo od psl. **lъžьnъ* (stcsl. *lъžьnъ*, sln. *lážen*, rus. *ло́жный*, češ. *ležný*), što je izvedeno od **lъžь*, v. ***laž***.

Lit.: ESSJa XVII: 10f.

làžina (lâžina) *ž* 'nakupljena suha morska trava na pješčanoj obali' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *lâžina* (Kaštela)

Vjerojatno augmentativ od **laga*, što bi bila rana posuđenica iz lat. *alga*, v. ***alga***. U tom je slučaju hrvatsko *-ž-* nastalo analogijom prema slučajevima kao *mnogo – množina*. Manje je vjerojatno da je posuđeno iz tal. oblika *laghena*.

Lit.: M. Matasović 2011: 129f.

làžljiv *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lažîv* (Brač), *lažljîv* (Vrgada), *lažljîv* (Senj), *lažlîvi* (Varaždin), *lažljiv* (RKKJ)

TVORBA *làžljivac* (*làžljīvčev*, *làžljivica*)

Postalo od psl. **lъžьlivъ* (sln. *lažljìv*, *ležljìv* (Plet.), ukr. *ложли́вый*), što je izvedeno od **lъžь*, v. ***laž***.

Lit.: ESSJa XVII: 10.

lèbdjeti (19. st.)

TVORBA *lèbdjelica*, *lèbdjēnje*

Riječ je kasno posvjedočena, a etimologija je nejasna. Obično se povezuje s korijenom koji je u ***labav*** i tumači kao onomatopejski

glagol. Može biti i iz nekog romanskog izvora od kojega je tal. *lievitare* 'lebdjeti' < vlat. **levitare*. Razvitak bi morao biti **levьtěti* > **lepьtěti*, disimilacijom > *lebdjeti*.

Lit.: Skok II: 255f.; Gluhak 371; ESSJa XIV: 78ff.; Snoj 348; REW 406.

lȅcati se (lécati se) (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lę̑cati sę* (Varaždin), *lecn'oti se* (Gola), *lecati se* (RKKJ)

Postalo od **lękati*, **lęcati* (stcsl. ⟨prez. 3. pl. *lęčǫtъ*⟩ 'postaviti zamke', sln. *lę̑cati se*, rus. dijal. *лякáть* 'uplašiti', polj. *lękać się* 'bojati se'), što je iterativ od **lękti* 'savinuti, pognuti' (csl. *lęšti*, češ. star. *léci* 'pognuti', dijal. *lícť* 'postaviti zamke (za ptice)', dluž. *lěc* 'postaviti zamke') < ie. **lenk-* (lit. *leñkti* 'savinuti, pognuti', latv. *liekt* 'savinuti, pognuti').

Lit.: Skok II: 280; Derksen 276, 277; ESSJa XV: 59f.

léća *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lẽća* (Brač, Vrgada), *l'ęča* (Varaždin), *leča* (RKKJ)

Postalo od psl. **lętja* (csl. *lęšta*, sln. *lę́ča*, strus. *ляча*), što je srodno s lat. *lēns* ⟨G *-tis*⟩ 'leća', stvnj. *linsa* 'leća', grč. *λάθυρος* 'grašak, grahorica'. Budući da se ne može rekonstruirati ie. praoblik, riječ je možda posuđena iz nekog neindoeuropskog izvora. U značenju 'prozirno tijelo od dviju zakrivljenih ploha' riječ je kalk prema nlat. *lens*, njem. *Linse*. Izvorno je to značenje motivirano oblikom leće.

Lit.: Skok II: 281; Gluhak 371; ESSJa XV: 63ff.; Snoj 348; de Vaan 334; Matasović 2013.

lȅći ⟨prez. *lȅgnēm*⟩ (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȅć* ⟨prez. *lȅžen*⟩ (Brač, Senj), *lȅći* ⟨prez. *lȅžeš*⟩ (Vrgada), *lę̑ći* ⟨prez. *lę̑žę*⟩ (Varaždin), *l'ęći si* ⟨prez. *l'ęgnem si*⟩ (Gola) *leći* (RKKJ)

Postalo od psl. **lektì* ⟨prez. **lę́gǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *lešti* ⟨prez. *lęgǫ, lęžeši*⟩, sln. *lę́či* ⟨prez. *lę̑žem*⟩, rus. *лечь* ⟨prez. 1. sg. *ля́гу*, 3. sg. *ля́жет*⟩, polj. *lec* ⟨prez. *legnę*⟩) < ie. **legʰ-* (grč. *λέχομαι* 'lijegati, ići spavati', got. *ligan*, stir. *laigid*, lat. *lectus* 'krevet, počivaljka', toh. B *lyaśäṃ*). Slavenski prezent **lęgǫ* ima nazalni infiks.

Lit.: Gluhak 371; Derksen 270f.; ESSJa XIV: 99f.

lêd *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lę̑d* (Brač), *lêd* (Senj, Vrgada), *lę̑t* (Varaždin), *led* (RKKJ)

Postalo od psl. **lêdъ* ⟨G **lèdu* a. p. *c*⟩ (stcsl. *ledъ*, sln. *lę̑d* ⟨G *ledû*⟩, rus. *лёд* ⟨G *льда*⟩, ukr. *лід* ⟨G *льóду*⟩, polj. *lód* ⟨G *lodu*⟩), što je srodno s lit. *lẽdas*, *ledùs*, latv. *lę̃dus*, stprus. *ladis*. Dublja je etimologija nepoznata, no baltijski i slavenski oblici upućuju na praoblik **ledʰu-*.

Lit.: Skok II: 283f.; Gluhak 371f.; Derksen 270; ESSJa XIV: 91f.; Snoj 349; Matasović 2013; Holzer 2011: 122.

lèden *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ledę̑n* (Brač), *ledẽn* (Vrgada), *lędvę̑ni* (Varaždin), *l'ędvęn* (Đurđevac), usp. *ledvenȉca* 'ledena prostorija' (Ozalj), *leden, ledven* (RKKJ)

Postalo od psl. **lèd(v)ěnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *leděnъ*, sln. *ledę̑n*, rus. *ледянóй*, gluž. *lodźany*), što je izvedeno od **ledъ*, v. ***led***. Dijalektni su oblici s *-v-* postali od arhaičnijeg oblika izvedenog od *u*-osnove **ledv-*.

Lit.: ESSJa XIV: 84f.

ledènica *ž* (14. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lędvę̑n'ica* (Varaždin), *ledènica* (bački Hrvati)

Postalo od **ledenìca*, **leděnìca* (csl. *leděnica*, sln. *ledenína*, rus. dijal. *леденицá* 'ledena kora, ledena siga'), što je izvedeno od **leděnъ*, v. ***leden***. Najstarije je značenje 'jama, odnosno mjesto pod zemljom za čuvanje leda'.

Lit.: ESSJa XIV: 83f.

ledènjāk *m*

TVORBA *ledènjāčkī*

Izvedeno od ***leden***.

lèdina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ledinȁ* (Brač), *ledȉna* (Vrgada, Orbanići), *l'ędina* (Varaždin), *led'ina* (Gola), *ledina* (RKKJ)

Postalo od psl. **lędìna* (csl. *lędina*, sln. *ledína*, rus. dijal. *лядúна, лядúна*, polj. dijal. *ledzina, ladzina* 'strnište (njiva poslije kosidbe)'), što je izvedeno od **lędo*, **lęda* (bug. *ляда* 'ledina, polje', rus. dijal. *лядо,*

ля́да ‘krčevina’, češ. *lado, lada* ‘ledina, neobrađena zemlja obrasla travom’) < ie. **lend^{h}-* ‘neobrađena zemlja’ (stprus. *lindan* ‘dolina’, stir. *lann* ‘zemljište’, stvnj. *lant*, steng. *land* ‘zemlja’).

Lit.: Skok II: 284; Gluhak 372; ESSJa XV: 44ff.; Snoj 349.

lèdīšte *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***lediti se***, usp. ***krutište***. Usp. i njem. *Eispunkt, Frostpunkt*.

lèditi se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *leđît se* (Brač, Senj), *lẽditi sę* (Varaždin)

Postalo od **lediti (sę)* (sln. *lediti se* (Plet.), gluž. *lodźić*), što je izvedeno od **ledъ*, v. ***led***.

Lit.: ESSJa XIV: 87.

ledolómac *m*

Složeno od ***led*** i ***lomiti***. Kalk prema njem. *Eisbrecher*, eng. *icebreaker*.

ledòmāt *m*

Složeno od ***led*** i drugoga dijela složenice ***automat***.

lẽđa *sr, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lẽđa* (Senj), *l'iedja* (Stinjaki), *lêđa* (bački Hrvati), *leğa* (RKKJ)

TVORBA *lêđnī, ledvenìca* ‘svinjski bubrežnjak’ (Omišalj)

Postalo od psl. **lędvьje, *lędvьja* ‘slabine’ (stcsl. *lędviję*, sln. *lédje*, rus. star. *ля́двея* ‘bedro’, polj. *lędźwie*), usp. i **lęd(ъ)va* (hrv. star. *lèdva sr mn.* ‘leđa’ (16. st. Antun Dalmatin, 19. st.), *lèdva ž* ‘bok, kuk, bedro’ (19. st.), slč. *l'adva* ‘bubreg’) < ie. **lend^{h}-u-* (lat. *lumbus* ‘bok, bedro’, stvnj. *lentīn* ‘bubrezi, slabine’, skr. *rándhra-* ‘slabina (u životinja); slabo mjesto na tijelu; šupljina’). Postoji mišljenje da je isti ie. korijen koji je u ***ledina***, ali semantička je veza slaba. Konsonantska skupina *-dvj-* nastala nakon ispadanja poluglasa pojednostavljena je u hrv. u *-dj-* > *-đ-*. Razvitak je značenja u hrvatskome ‘slabine’ > ‘leđa’ mlađi.

Lit.: Skok II: 284; Gluhak 372; Derksen 276; ESSJa XV: 48ff.; de Vaan 352.

lègālan *prid.*

TVORBA *lègālno*

Posuđeno iz lat. *lēgālis* ‘koji se odnosi na zakon’, što je izvedeno od *lēx* ⟨G *lēgis*⟩ ‘zakon’, a to je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u *legō* ‘skupljati, čitati’, v. ***lekcija***. Izvorno bi značenje bilo ‘zbirka (pravila)’.

Lit.: Snoj 349; de Vaan 337.

lèganj *m* ‘šljuka, prkačin, pomrakuša, kozodoj’ *reg., zool. (Caprimulgus europaeus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lẽgań* (Brač)

Naziv ptice izveden od korijena koji je u ***leći***. Ptica ima relativno kratke noge, pa kad stoji izgleda kao da leži.

Lit.: Skok II: 285.

lègāto *m glazb.*

Posuđeno iz tal. *legato*, dosl. ‘povezano’, što je izvedeno od *legare* < lat. *ligō* ‘vezati, povezati’, možda od ie. **lig'-* (alb. *lidh* ‘vezati’).

Lit.: DEI 2193; de Vaan 341.

lègēnda *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Legenda*, iz srlat. *legenda* ‘životopis sveca, čitanje o životu sveca’, što je poimeničeni gerundiv *legendum* ‘ono što treba čitati’ lat. glagola *legō* ‘čitati’, v. ***lekcija***.

Lit.: Snoj 350.

lègendārnī *prid.*

Pridjev izveden od srlat. *legendarius* ‘zbirka životopisa svetaca’, što je izvedeno od *legenda*, v. ***legenda***.

lẽgija *ž* (19. st.)

Posuđeno iz lat. *legiō*, što je izvedeno od *legō* ‘skupljati’, v. ***lekcija***. Prvotno je značenje vjerojatno bilo ‘okupljena vojska; skupina (vojnika)’.

Lit.: Skok II: 285; Snoj 350.

legiònār *m*

TVORBA *legionárev, legionárov, legiònārskī*

Posuđeno iz lat. *legiōnārius (miles)* ‘legionar’, dosl. ‘vojnik u legiji’, što je pridjev izveden od *legiō* ‘legija’, v. ***legija***.

legírati

Posuđeno iz njem. *legieren*, što je iz tal. *legare* ‘povezati’, v. ***legato***.

lẽgitīman *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *legitim*, iz lat. *lēgitimus* ‘zakonit’, što je izvedeno od *lēx* ⟨G *lēgis*⟩ ‘zakon’, v. ***legalan***.

legitimírati

Posuđeno preko njem. *legitimieren* iz fr. *légitimer*, što je izvedeno od *légitime*, v. ***legitiman***.

léglo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lẽglȍ* (Brač, Senj), *leglȍ* (Kolan), *léglo* (Sveti Rok), *lẽgȍ* (Omišalj), *lẽglo* (Gacka), *lę̃glo* (Varaždin), *leglo* 'mjesto gdje se kote životinje' (RKKJ)

Postalo od **leg(ъ)lò*, **lęg(ъ)lò* (bug. *легло* 'krevet', sln. *léglo*, polj. dijal. *legło*), što je izvedeno od korijena koji je u **legti*, v. ***leći***.

Lit.: Snoj 350; ESSJa XIV: 96.

legúra *ž*

Izvedeno od ***legirati***. Sufiks je kao u ***dresura***, ***lektura***. Standardna je hrvatska riječ ***slitina***.

lèkcija *ž* (16. sr.)

Posuđeno iz lat. *lectiō* 'čitanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *legō* 'skupljati, čitati' < ie. **leg'-* 'skupljati' (grč. *λέγω* 'skupljati, brati, nabrajati; pričati', alb. *mb-ledh* 'skupljati').

Lit.: Skok II: 286; de Vaan 332f.

lekciònār *m*

Posuđeno iz srlat. *lectionarius/-um* 'knjiga koja sadrži liturgijska čitanja', što je poimeničeni pridjev *lectionarius* 'koji se odnosi na čitanje' izveden od lat. *lectiō* 'čitanje', v. ***lekcija***.

lèksēm *m*

Novija riječ izvedena od osnove koja je u ***leksikon*** sufiksom koji je u ***fonem***. Usp. njem. *Lexem*, eng. *lexeme*.

Lit.: Kluge s. v. Lexem.

lèksik *m* (20. st.)

Vjerojatno apstrahirano iz složenice ***leksikologija***, v. ***leksikon***.

leksikògraf *m* (19. st.)

TVORBA *leksikògrafkinja*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Lexikograph*, fr. *lexicographe*), iz ksgrč. *λεξικογράφος*, što je složeno od *λέξικον* 'rječnik', v. ***leksikon***, i *-γραφος* 'koji piše', v. ***-graf***, ***-grafija***.

leksikogràfija *ž* (19. st. Budmani)

TVORBA *leksikògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lexikographie*, fr. *lexicographie*, eng. *lexicography*). Riječ je izvedena od ***leksikograf***.

lèksikològija *ž*

TVORBA *leksikòloškī*, *leksikòlog* (*leksikòloginja*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lexikologie*, fr. *lexicologie*, eng. *lexicology*). Riječ je tvorena prema ***leksikografija***, v. ***leksikon***, ***-logija***, ***-log***.

lèksikon *m*

TVORBA *lèksikonskī*

Posuđeno preko njem. *Lexikon* iz grč. *λέξικον (βιβλίον)* 'rječnik', dosl. 'knjiga koja se odnosi na riječi'. Grčka je riječ poimeničeni pridjev *λέξικος* 'koji se odnosi na riječi, rječni' izveden od *λέξις* 'izražavanje, govor, riječ', što je pak izvedeno od *λέγω* 'pričati' < ie. **leg'-* 'skupljati', v. ***lekcija***.

Lit.: Skok II: 286; Snoj 351.

lektira *ž*

TVORBA *lèktīrnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Lektüre*, fr. *lecture*) iz srlat. *lēctūra* 'čitanje', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *legō* 'čitati', v. ***lekcija***.

Lit.: Kluge s. v. Lektüre.

lèktor *m*

TVORBA *lèktorica*, *lèktorskī*

Posuđeno preko njem. *Lektor* 1. 'lektor za jezične vježbe'; 2. 'urednik, redaktor, lektor' iz lat. *lector* 'čitač', što je izvedeno od participske osnove glagola *legō* 'čitati', v. ***lekcija***. Riječ je u srednjem vijeku označavala 'akademski obrazovanog učitelja', zatim je značenje specijalizirano na 'učitelja stranog jezika' i 'jezičnog korektora'.

Lit.: Snoj 351; Kluge s. v. Lektor.

lektòrāt *m*

Posuđeno preko njem. *Lektorat* iz srlat. *lectoratus* 'lektorova služba', što je izvedeno od *lector*, v. ***lektor***.

lektorírati

TVORBA *lektorírānje*

Posuđeno iz njem. *lektorieren* 'pregledati rukopis, knjigu', što je izvedeno od *Lektor*, v. ***lektor***.

lektúra *ž*

Izvedeno od ***lektorirati***. Za tvorbu usp. srlat. *lectura* 'čitanje', v. ***lektira***.

lèlē *uzv.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lèlek* (Brač)

Onomatopeja.

Lit.: Skok II: 287.

lelùjati (se) (17. st.)

TVORBA *lelùjav* (*lelùjavõst*)

Postalo od psl. **lelě(ja)ti* 'njihati, ljuljati' (hrv. *lelìjati* (18. st., Della Bella), bug. *лелéя* 'njegovati, njihati', rus. *лелéять* 'njegovati', stpolj. *lelejać*, češ. *leleti*), što je srodno s lit. *leliúoti*, latv. *leluôt*. Od istoga su korijena i stariji hrv. glagoli *léljati* ⟨prez. *lêljām*⟩ (18. st.), *lelovati (se)* ⟨prez. *-ujem*⟩ (17. i 18. st., Baraković). Hrv. sufiks *-ujati* sekundaran je prema *lelovati (se)* ⟨prez. *lelujem*⟩. Postoji mogućnost da je prezent *lelujem* postao od **leljujem*, usp. ***ljuljati***.

Lit.: Skok II: 287; ESSJa XIV: 100ff.

lèmeš *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lemȉš* (Brusje), *lèmeš* (Lika, bački Hrvati), *lemèš* 'čelični lim' (Novi), *lemèš* (Orlec), *lemèž* (Omišalj), *lèmiš* (15. st. Bernardin), *lèmješ* (16. st. Ranjina), *lèmlješ* (19. st.), *ljèmeš* (Della Bella) metatezom palatalizacije od **lemješ*, *lemeš*, *ļemeš* (RKKJ)

Postalo od psl. **lemexъ*, **lemešь*, **lemežь* 'željezni dio rala' (stcsl. *lemešь* 'plug', sln. *lę̑mež*, *lémež*, rus. *лéмеш*, *лемéш*, *лéмех*, *лемéх*, polj. *lemiesz*), što je srodno s lit. *lẽmežis* 'drveni dio pluga', *lemẽžius*, *lemẽšius*, latv. *lemesis* 'oštar plug', a to je izvedeno od ie. korijena **lem(H)-*, v. ***lomiti***. Lemeš je željezni dio pluga koji reže, lomi zemlju. Postoji i psl. inačica **emexъ*, **emešь*, **emežь* (crnogorski dijal. *jèmlješ*, bug. *éмеш*, *éмеж*, rus. *óмех*, *омéш*, *óмеж*, *омéж*) za koju neki etimolozi smatraju da je posuđena iz perz. *āmāg*. Nije jasan odnos suglasnika *-x*, *-š*, *-ž*. Dio baltijskih oblika može biti posuđen iz slavenskoga. Oblici s *-x* i *-š* možda su nastali pod utjecajem sufiksa za vršitelja radnje na **-axъ*, **-ašь*, **-ixъ*. Nije jasna veza s psl. **le/ěmędzь*, **lemęga* 'greda' (*ljèmēz* (Karadžić), *līmēz* (Čižići (Krk)), sln. *lę̑mez* 'kosa greda krovne konstrukcije', rus. dijal. *лемегá* 'vrsta kola; greda (rijetko)', stčeš. *lemiez*, stpolj. *lemięsz*). Za semantičku vezu usp. ukr. *черéн* 'lemeš', polj. *trzon* 'deblo'.

Lit.: Skok II: 316; Derksen 271; ESSJa XIV: 106ff.; Vasmer II: 267.

lèmūr *m zool. (Lemuroidae)*

Posuđeno iz nlat. *lemur*, što je tvoreno prema lat. *Lemures* 'sjene, duhovi pokojnika'. Latinska je riječ možda u vezi s grč. *λαμυρός* 'proždrljiv', *λάμια* 'čudovište koje jede ljude'. Naziv je dao Carl von Linné (1707. – 1778.) zbog noćne aktivnosti lemura i pomalo sablasnog izgleda.

Lit.: Chambers 588.

lẽno *sr* (19. st.) 'posjed koji je feudalac dao vazalu na korištenje, uz određene uvjete' *pov.*

Posuđeno iz njem. *Lehen*, što je izvedeno od korijena koji je u *leihen* 'posuditi' < ie. **leyk^{w}-*, v. ***relikt***.

Lit.: Kluge s. v. Lehen.

lênta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *lenta* (RKKJ)

Posuđeno preko rus. *лéнта*, starije *лúнта* iz njem. dijal. *Linte* 'traka' < stvnj. *linta*, što je posuđeno iz lat. *linteum* 'komad lanene tkanine' (usp. i grč. *λέντιον* posuđenica iz lat.). Latinska je riječ izvedena od *linum* 'lan', v. ***lan***.

Lit.: Skok II: 288; Gluhak 373; Vasmer II: 31.

lèopard (lèopārd) *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Leopard* i kslat. *leopardus* iz grč. *λεόπαρδος*, dosl. 'lav-leopard'. Grčka je riječ složena od *λέων* 'lav', v. ***lav***, i *πάρδος* 'pantera, leopard', što je vjerojatno posuđeno iz nekog jezika srednje Azije, usp. ***gepard***.

Lit.: Beekes 1152.

lẽpēt *m* (20. st.) 'zvuk koji se čuje kod lepeta krila ptice'

Izvedeno od ***lepetati*** usp. i bug. *лéнем* 'brbljanje', rus. *лéнем* 'brbljanje'.

Lit.: ESSJa XIV: 128f.

lepètati ⟨prez. *lèpećēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lepećȁt* 'lepetati' (Brač), *lęp'ętati* (Varaždin), *lepetati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lepetàti* (sln. *lepetáti* (Plet.), rus. *лепемáть* 'govoriti nejasno, nepovezano', češ. rijetko *lepetati* 1. 'glasati se šuškavim, šumnim glasom'; 2. 'lepršati',

polj. dijal. *lepietać* 'govoriti brzo i mnogo, mlatiti jezikom'), što je srodno s lit. *lapatúoti* 'galopirati; lepršati', *lepsėti* 'brbljati; brzo ići, glasno jesti', *lapénti* 'lepetati'. Sufiks je isti kao u ***klepetati***, ***grohotati***, ***cvokotati***. Baltoslavenski je korijen vjerojatno onomatopejskoga postanja.

Lit.: ESSJa XIV: 125ff.

lepéza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *elpèza*, *elpèze* (Bosna)

Posuđeno iz tur. *yelpaze*, što je složeno od *yel* 'vjetar' i *paze*. Tur. *paze* je posuđeno iz perz. *bezīden* 'puhanje vjetra', *bezīn* 'koji puše'. Balkanski turcizam, usp. bug. *елпезе́*, alb. *elbase*.

Lit.: Skok II: 289; Škaljić 267, 434.

lèpinja *ž* (19. st.)

Zacijelo posuđeno iz mađ. *lepény*, što bi bilo izvedeno od korijena koji je u mađ. *lapos* 'plitak, plosnat', no moguće je i da je mađarska riječ posuđena iz slavenskoga. U tom je slučaju hrvatska riječ u vezi sa sln. *lépen* 'list' (Plet.), rus. dijal. *лепе́нь* 'komad', strus. *лепень* 'list', što bi bilo od korijena koji je u ***lopoč***, usp. i nazive biljaka *lèpen* '*nymphaea alba L.*'. Semantička bi veza bila u obliku lepinje.

Lit.: Skok II: 288, 289; MNTESZ II: 756; Vasmer II: 31.

lèpra *ž* 'guba' *pat.*

Posuđeno preko lat. *lēpra* iz grč. *λέπρα*, izvedenica od *λεπρός* 'ljuskav'. Taj je pridjev izveden od *λέπω* 'ljuštiti, oljuštiti'. Grčke se riječi uspoređuju s lit. *lãpas* 'list', v. ***lopoč***, alb. *lapë* 'krpa, list', ali vjerojatno su predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Chambers 589; Beekes 848ff.

lepŕšati (19. st.)

TVORBA *lepŕšav*

Onomatopejska tvorba, usp. ***lepetati***.

lèptīr *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lepurȉca* (Vrgada), *lęptîr* (Varaždin), *lèpūr* (bački Hrvati), *leptirica* 'vrsta leptira' (RKKJ)

TVORBA *leptìrast*, *leptìrica*

Stariji je oblik hrv. dijal. *lepir*. Nije sasvim jasno kako je nastao lik *leptir*, koji je vjerojatno izvorno iz sjeveroistočnih štokavskih krajeva; *-t-* je možda umetnuto analogijom prema ***lepetati***. Etimologija je nesigurna. S hrv. dijal. *lepir* uspoređuje se bug. dijal. *лепúр* 'vampir'. Osnova bi mogla biti korijen koji je u glagolima ***lepetati***, ***lepršati***, a završetak **-pyrъ* uspoređuje se s ***netopir***, ***vampir***. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od korijena koji je u ***letjeti*** sa završetkom **-pyrъ*. Manje je vjerojatno mišljenje da je *leptir* varijanta od psl. **netopyrъ*, v. ***netopir***, zbog mitološkoga povezivanja leptira s dušama umrlih, ili da je složeno od *le-* u značenju 'kao', i **pъtyr-*, što bi bilo od korijena koji je u ***ptica***[1].

Lit.: Skok II: 289; Gluhak 373; ESSJa XIV: 134f.

lepùšina *ž* (19. st.) 'ovojno lišće kukuruznog klipa'

DIJALEKTI I POTVRDE *lȅpuh* (Brač, Pitve), *lȅpūh* 'biljka lopuh' (Grobnik, Žumberak), *lepȅk* (Orlec), *lepuh* 'lopoč' (RKKJ)

Izvedeno od psl. **lepuxъ*, **lepuha* (hrv. dijal. *lȅpūh* 'biljka širokog lišća' (Istra, Vodice, ŽK), rus. *лопу́ха*, *лопуха́*), što je izvedeno od korijena koji je u ***lopoč***.

Lit.: Skok II: 288f.; ESSJa XIV: 131ff.

lès *m* 'taložna stijena; prapor' *geol.*

Posuđeno iz njem. *Löss*, što je izvorno švicarska dijalektalna riječ *Lösch* 'labav (o zemlji)'.

Lit.: Kluge s. v. Löß.

lěš *m* (18. st.)

TVORBA *lèšina* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *leş*, što je iz perz. *laš/leš*. Balkanski turcizam, usp. bug. *леш*, rum. *leş*, alb. *lesh*, ngr. *λέσι*.

Lit.: Skok II: 290; Gluhak 373; Škaljić 434.

lèšinār *m*

TVORBA *lèšinārev*, *lèšinārka*

Izvedeno od *lešina*, v. ***leš***.

lêt *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lę̑t* (Brač), *lêt* (Vrgada), *lę̑t* (Varaždin)

Postalo od psl. **letъ* (sln. *lẹ̑t*, rus. *лёт, лет*, češ. *let* ⟨G *letu*⟩), što je izvedeno od **letěti*, v. ***letjeti***.

Lit.: ESSJa XIV: 150f.

létak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***letjeti***, usp. češ. *leták*, sln. *letàk*. Kalk prema eng. *flyer*, usp. i njem. *Flugblatt*.

Lit.: Snoj 353.

lètimicē *pril.* (19. st.)

TVORBA *lètimičan* (*lètimično*)

Izvedeno od ***letjeti*** sufiksom kao u ***hotimice***, ***mjestimice***.

lètjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *letît* ⟨prez. *letîn*⟩ (Brač, Senj), *leťîti* ⟨prez. *letîš*⟩ (Vrgada), *lęt'ęti* ⟨prez. *lętîm*⟩ (Varaždin), *leteti* (RKKJ)

TVORBA *lètāč* (*letàčica*, *lètāčkī*), *lètēćī*, *lètēnje*, *lètjelica* (19. st.)

Postalo od psl. **letěti* ⟨prez. **lètjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *letěti* ⟨prez. *leštǫ*⟩, sln. *letẹ́ti*, rus. *лемéть* ⟨prez. 1. sg. *лечý*, 3. sg. *лемúт*⟩, polj. *lecieć* ⟨prez. *lecę*⟩), što je srodno s lit. *lẽkti* ⟨prez. *lẽkia*⟩ 'letjeti', latv. *lèkt* ⟨prez. *lec*⟩ 'skakati'. Dublja je etimologija nesigurna. Možda je u vezi sa srvnj. *lecken* 'poskočiti', stnord. *leggr* 'noga, potkoljenica', grč. *λάξ pril.* 'nogom, petom', lat. *lacertus* 'nadlaktica' < ie. **lek-* 'dio noge ili ruke'. Druga je mogućnost da je bsl. glagol izveden od **HHl-ek-* 'lakat', v. ***lakat***, ali to je semantički i formalno nategnuto. U slavenskom je *-t-* sufiks, kao u npr. ***gutati***.

Lit.: Skok II: 290; Gluhak 373; Derksen 271; ESSJa XIV: 145ff.; Snoj 353.

lêtnī *prid.*

Postalo od **letьnъ* (češ. *letný* 'leteći', rus. *лётный*), što je izvedeno od **letъ*, v. ***let***, ili **letěti*, v. ***letjeti***.

Lit.: ESSJa XIV: 153.

lètva *ž* (17. st.) 'uska daska'

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ętva* (Varaždin, Gola), *letva* (RKKJ)

TVORBA *lètvica*

Vjerojatno posuđeno iz neke stvnj. riječi srodne sa stvnj. *latta* 'daska', što je možda u vezi sa stir. *slat* 'stabljika, grana', srvelš. *llath* 'štap, palica'. Druga je mogućnost da je riječ naslijeđena, srodna s rus. dijal. *лётва*, brus. *лятвó* 'otvor na panju iz kojega izlijeću pčele', što bi bila deverbativna imenica od psl. glagola **letěti*, v. ***letjeti***. Prvotno značenje tada bi bilo 'daščica kojom se prekriva otvor na panju kako bi se izvadio med'.

Lit.: Skok II: 291; Gluhak 373; Snoj 353; Kluge s. v. Latte.

leukémija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Leukämie*, eng. *leuk(a)emia*, fr. *leucémie*), što je neoklasična složenica od grč. *λευκός* 'bijel' i *αἷμα* 'krv', v. ***hema-, hemato-, hemo-***. Grč. *λευκός* postalo je od ie. **lewk-o-* 'svijetao' (skr. *rocá-* 'svijetao', lat. *lūcus* 'lug, gaj, šuma', lit. *laũkas* 'polje', stvnj. *lōh* 'obrastao proplanak'), v. ***luč***. Bolest je tako nazvao 1847. g. njemački liječnik Rudolf Virchow (1821. – 1902.) jer se oboljelima povećava broj bijelih krvnih zrnaca.

Lit.: Snoj 354; Beekes 851.

leukòcīt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Leukozyt*, fr. *leucocyte*, eng. *leucocyte*). Riječ je neoklasična složenica od grč. *λευκός* 'bijel', v. ***leukemija***, i nlat. *cytus* 'stanica', v. ***-cit***.

Lit.: Snoj 354.

lèut *m* 'ribarska brodica na vesla s jednim jarbolom'

Posuđeno iz tal. *leuto*, što je preko stfr. *leut* i stšpanj. *alaúd* posuđeno iz arap. *al'ud* 'drvo'.

Lit.: Skok II: 275; DEI 2216; REW 388.

lèvant *m*

Posuđeno iz tal. *levante*, što je izvedeno od *levarsi* 'dizati se' (ovdje: o suncu) < lat. *levō*. Latinski je glagol izveden od *levis* 'lagan' < ie. **h$_1$leg^h-u-*, v. ***lak^1***. Za semantički razvoj usp. ***orijent***.

Lit.: Skok II: 291; DEI 2216.

lèvīt *m* (16. st.) 'starozavjetni svećenik iz Levijeva plemena'

TVORBA *lèvītskī*

Posuđeno preko lat. *Levita* iz grč. *Λευίτης*, što je izvedeno od hebrejskog osobnog imena *Lēwi* (hebr. *lēwī/hallēwī* 'uključen').

Lit.: Snoj 354.

levitácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Levitation*, eng. *levitation*, fr. *lévitation*). Riječ je izvedena od lat. *levitas* 'lakoća' po uzoru na ***gravitacija***. Lat. *levitas* je izvedeno od *levis* 'lagan', v. ***levant***, ***lak^1***.

levitírati

Posuđeno iz njem. *levitieren*, što je izvedeno od *Levitation*, v. ***levitacija***.

lèzbījka *ž*

TVORBA *lèzbījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Lesbe, Lesbierin*, eng. *lesbian*) i možda preko lat. *Lesbius* iz grč. *Λέσβιος* 'lezbijski, koji se odnosi na otok Lezb', što je izvedeno od *Λέσβος* 'Lezb, otok u Egejskom moru'. Na otoku Lezbu živjela je u 7./6. st. pr. Kr. pjesnikinja Sapfa, čiji stihovi opisuju i ljubav među ženama.

Lit.: Snoj 354; Kluge s. v. lesbisch.

lèžāljka *ž*

Izvedeno od ***ležati***. Usp. njem. *Liegestuhl*.

lèžānje *sr* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ęžańę* (Varaždin), *ležańe* (RKKJ)

Postalo od psl. **ležànьje* (csl. *ležanije*, rus. *лежáние*, češ. *ležení*), što je izvedeno od **ležati*, v. ***ležati***.

Lit.: ESSJa XIV: 161.

ležàrina *ž*

Izvedeno od ***ležati*** sufiksom kao u ***cestarina***, ***mostarina***.

lèžati ⟨prez. *lèžīm*⟩ (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ležȁt* (Brač, Senj), *ležȁti* (Vrgada), *lęž'ati* (Varaždin, Gola), *ležati* (RKKJ)

TVORBA *lèžāj* (18. st.), *lèžānje* (14. st. Mon. croat.)

Postalo od psl. **ležàti* < **legě̀ti* ⟨prez. **lèžǫ* < **lègjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *ležati* ⟨prez. 1. jd. *ležǫ*, 2. jd. *ležiši*⟩, sln. *ležáti*, rus. *лежáть*, polj. *leżeć*), što je izvedeno od korijena koji je u **legti*, v. ***leći***.

Lit.: Derksen 271f.; ESSJa XIV: 161ff.; Snoj 354.

lèžēran *prid.*

Posuđeno preko njem. *leger* iz fr. *léger* < vlat. **leviarius*, što je izvedeno od lat. *levis* 'lagan', v. ***levant***, ***lak***[1].

Lit.: Snoj 354.

lèžīšte (lèžīšte) *sr* (jednom u 14. st. 'mjesto gdje se leži')

DIJALEKTI I POTVRDE *lèžišće* (Gacka), *lęži'šćę* (Varaždin), *ležišče* (RKKJ)

Postalo od psl. **ležišče* (sln. *leží̋šče*, rus. *лёжище, лежи́ще*, polj. *leżysko* 'jazbina'), što je izvedeno od **ležati*, v. ***ležati***.

Lit.: ESSJa XIV: 166f.

li *čest.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *li* (Vrgada), *li* (Varaždin), *li* (RKKJ)

Postalo od psl. **li* (stcsl. *li*, sln. *li*, rus. *ли*, polj. *li*). Vjerojatno su srodne baltijske čestice lit. *nu-li* 'sada', latv. *nule* 'sada'. Dublja etimologija nije jasna. Vjerojatno je u vezi s psl. česticama **lě* (hrv. dijal. *lje*) i **le* (npr. u češ. *ale* 'ali'). Sve te čestice mogu biti izvedene od osnove ie. pokazne zamjenice **h*$_2$*el-*, u prijevojnoj praznini (**h*$_2$*l-*), v. ***lani***. Druga je mogućnost veza s dopusnom česticom lit. *laĩ*, latv. *laĩ*, stprus. *-lai* < **layd* 'neka'. Nemogućom se čini veza s lat. *vel* 'ili', od ie. glagola **welh*$_1$- 'izabrati, htjeti, željeti', v. ***volja***, ***voljeti***.

Lit.: Skok II: 292; Gluhak 373f.; ESSJa XV: 67ff.; Snoj 355.

libèla *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *livêl* (Brač)

Posuđeno, možda preko njem. *Libelle* ili tal. *libella*, iz lat. *lībella* 'razulja', što je deminutiv od *libra* 1. 'rimska funta'; 2. 'vaga, tezulja', od starijega **leibra* 'funta', v. ***litra***.

Lit.: de Vaan 339.

libèrāl *m*

TVORBA *libèrālka*

Posuđeno iz eng. *liberal* 'pripadnik Liberalne stranke u Velikoj Britaniji', što je poimenični pridjev *liberal*, v. ***liberalan***.

lìberālan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *liberal*, eng. *liberal*, fr. *libéral*) iz lat. *līberālis* 'slobodan, slobodnjački, slobodouman', što je izvedeno od *līber* 'slobodan' < ie. **h*$_1$*lewd*^{h}*-ero-*, v. ***ljudi***.

Lit.: Snoj 355; de Vaan 338.

liberalìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Liberalismus*, eng. *liberalism*, fr. *libéralisme*). Riječ je izvedena od lat. *liberālis* 'slobodan, slobodouman', v. ***liberalan***.

lìbido *m*

Posuđeno iz lat. *libīdo* 'pohota, požuda', što je izvedeno od glagola *libet* 'mili se, hoće se, dopada se' < ie. **lub^h-eh$_1$-* 'zadovoljiti', v. ***ljubiti***.

Lit.: de Vaan 338f.

líbiti se ⟨prez. *lîbīm se*⟩ (18. st.)

Riječ je u vezi s crnogorskim *lìbati* 'ljuljati se (o vodi)', bug. dijal. *лúба* 'kolebljivo jesti', ukr. *лúбamu* 'sporo ili slabo pasti travu'. Izvedenicu od toga glagolskoga korijena vjerojatno nalazimo u hrv. star. *libiv* 'mesnat, krt', rus. *либúвый* 'slab', stčeš. *liběvý* 'mršav', slovin. *läbȃvï* 'spor, lijen, uveo'. Glagol je izveden od psl. **libъ* 'mršav' (stčeš. *libí*, slovin. *lëbî* 'slab'), što je u vezi s lit. *láibas* 'tanak, visok', *líebas* 'mršav, oskudan', steng. *léf* 'slab' < ie. **leh$_1$ib^h-*. Značenje hrvatskoga glagola razvilo se od 'oskudno jesti' > 'kolebljivo jesti' > 'libiti se, ustručavati se (jesti)'.

Lit.: Skok II: 293; Gluhak 374; Derksen 277; ESSJa XV: 69ff.

librèto *m*

Posuđeno iz tal. *Libretto*, što je deminutiv od *libro* 'knjiga' < lat. *liber* < ie. **lub^h-ro-* 'list, kora', v. ***lub***.

Lit.: Snoj 355; Kluge s. v. Libretto.

líce *sr* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîce* (Gacka), *līcẽ* (Senj, Vrgada), *līcę* (Varaždin), *lice* (RKKJ)

Postalo od psl. **licè* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *lice* ⟨G *lice, ličese*⟩, sln. *lîce*, rus. *лицó*, polj. *lice*), možda od ie. **l(o)yk-o-* (stprus. *laygnan* 'obraz', stir. *lecca* 'čeljust, obraz'). Psl. je riječ zacijelo od istoga korijena koji je u psl. **likъ*. Dublja je etimologija nesigurna. Možda je izvedeno od psl. **liti* u smislu 'lijevanjem oblikovati', v. ***liti***. Za sličan semantički razvoj usp. ***obraz*** – psl. **obrězati* i lat. *faciēs* 'lice', *faciō* 'činiti, raditi'. Manje je vjerojatna mogućnost da je riječ posuđena iz germanskoga (usp. steng. *līc* 'tijelo', got. *leik*, njem. *-lich* sufiks postao od stare imenice, eng. *like* 'kao'), jer je u slavenskom riječ posvjedočena u velikom broju izvedenica i jer je značenje podudarno slavenskom posvjedočeno u stprus. *laygnan*.

Lit.: Skok II: 300; Derksen 278; ESSJa XV: 75ff.; Holzer 2011: 122.

lîcemjēr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *licemȉrac, licumȉrac* (Brač), *licęm'ęręc* (Varaždin), *licimer, licimir, licomerec* (RKKJ)

TVORBA *lîcemjērka*

Postalo od psl. **liceměrъ* (stcsl. *liceměrъ*, sln. *licemêr*, rus. *лицемéр*), što je složeno od **lice*, v. ***lice***, i korijena koji je u **měriti*, v. ***mjeriti***. Druga je mogućnost da je drugi dio složenice izvorno od korijena koji je u **měna*, v. ***mijena***, s prvotnim značenjem 'onaj koji mijenja lice', usp. lit. *veid-mainỹs* 'licemjer', dosl. 'lice-mijena'.

Lit.: Skok II: 300f.; Snoj 355; ESSJa XV: 79.

lîcemjēran *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîcemeran* (Gacka), *licęm'ęręn* (Varaždin)

TVORBA *lîcemjērnōst*

Postalo od **liceměrьnъ* (stcsl. *liceměrьnъ*, sln. *licemêren*, rus. *лицемéрный*, polj. zast. *licemierny*), što je izvedeno od **liceměrъ*, v. ***licemjer***.

Lit.: ESSJa XV: 79f.

lîcemjērje *sr* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od **liceměrьje* (stcsl. *liceměrie*, rus. *лицемéрие*), što je izvedeno od **liceměrъ*, v. ***licemjer***.

Lit.: ESSJa XV: 79.

licèncija *ž* (16. st.)

Posuđeno iz lat. *licentia* 'sloboda, dopuštenje', što je izvedeno od *licet* 'dopušteno je, dozvoljeno je', izvorno 'biti dostupan, biti ponuđen na prodaju'.

Lit.: Skok II: 293; Snoj 355; de Vaan 340.

licitácija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *licitāc'ija* (Gola)

Posuđeno iz lat. *licitātiō* 'ponuda (na dražbi)', što je izvedeno od participske osnove glagola *licitor* 'nuditi na dražbi'. Taj je glagol izveden od osnove koja je u *licet* 'dopušteno je', v. ***licencija***.

lìcitār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *licit'ār* (Gola)

TVORBA *lìcitārev, lìcitārskī*

Posuđeno iz aust.-njem. *Lebzelter* 'koji peče medenjake, medičar', od *Lebzelte* 'mede-

njak', što je složeno od *Leb-* 'tanka pogača' i *Zelte(n)* 'tanka pogača'. Njem. *Leb-* posuđenica je iz lat. *lībum* 'žrtveni kolač', što je izvedeno od *lībō* 'prinijeti žrtvu ljevanicu', usp. i *libātio* 'libacija, žrtva ljevanica'. Njem. *Zelte* možda je od istoga korijena kao njem. *Zelt* 'šator', izvorno 'pokrivalo'.

Lit.: Kluge s. v. Zelte(n); de Vaan 339.

lȉčan *prid.* (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

Postalo od **ličьnъ* (csl. *ličьnъ*, sln. *lȋčen* 'koji se odnosi na lice', rus. *ли́чный, лично́й* 'osobni', polj. *liczny* 'brojan'), što je izvedeno od **lice*. Hrvatska je riječ zacijelo u novije doba posuđena iz ruskoga (eventualno preko srpskoga), kao i značenje 'osoba' za riječ *lice*. U standardnom hrvatskom upotrebljava se samo u terminu *lična zamjenica* i izvedenici *ličnost*.

Lit.: ESSJa XV: 85ff.

lȉčīnka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ičinka* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *личи́нка*, što je izvedeno od *личи́на* 'maska, larva', a to je izvedeno od *лик*, v. ***lik***, ili *лицо́*, v. ***lice***. Za semantički razvoj usp. lat. *larva* 'maska, obrazina', srlat. 'ličinka'.

Lit.: Snoj 356.

lȉčiti ⟨prez. *lȉčīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȉčȉt* (Brač), *lȉčȉti* (Vrgada), *lȉčiti* ⟨prez. *lȉčim*⟩ (Varaždin), *lȉč'iti* (Gola), *ličiti* (RKKJ)

TVORBA *lȉčilac* (19. st. Šulek) (*lȉčiočev*)

Postalo od psl. **ličìti* ⟨prez. **ličǫ̀* a. p. *b*⟩ (csl. *ličiti* 'oblikovati', sln. *líčiti* 'šminkati se; prekrivati bojom', rus. star. *личи́ть* 'nalikovati', češ. *líčiti* 'ukrašavati, šminkati, slikati'), što je izvedeno od **likъ*, v. ***lik***. Osnovno je značenje 'davati lik čemu'.

Lit.: ESSJa XV: 81f.; Snoj 356.

lȉčnōst *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***ličan***. Kalk prema njem. *Persönlichkeit*.

lȉft *m*

Posuđeno iz eng. *lift* 'dizalo', što je poimeničeni glagol *lift* 'dizati' < pgerm. **luftjan*, što je izvedeno od **luftuz* 'zrak, nebo' (njem. *Luft* 'zrak', got. *luftus*, stnord. *lopt* 'zrak, nebo, potkrovlje, gornji kat'), nesigurne dublje etimologije. Možda u vezi s korijenom koji je u ***lub***, ako je prvotno značenje 'svod'.

Lit.: Snoj 356; Kluge s. v. Luft; Chambers 594.

lȉga *ž*

TVORBA *lȉgāškī*

Posuđeno preko njem. *Liga* iz šp. *liga*, što je izvedeno od *ligar* 'povezati' < lat. *ligō* 'povezati', v. ***legato***. Semantički je razvoj isti kao u hrv. *savez*.

Lit.: Snoj 356.

ligàment *m*

Posuđeno iz lat. *ligāmentum* 'vez, zavoj', što je izvedeno od *ligō* 'povezati', v. ***legato***.

Lit.: Chambers 594.

ligatúra *ž*

Posuđeno iz kslat. *ligātūra* 'vezanje, povezivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *ligō* 'povezati', v. ***legato***. *Ligature* su u srednjovjekovnim rukopisima bili grafički znakovi u kojima je "povezano" više slova.

Lit.: Chambers 594.

lȉgnīt *m* 'drveni ugljen'

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *lignite*, eng. *lignite*). Riječ je izvedena od lat. *lignum* 'drvo', što je izvedeno od ie. **leg'-* 'skupljati', v. ***lekcija***, a izvorno bi značenje bilo 'drvo skupljeno za potpalu'. Druga je mogućnost da je lat. riječ izvedena od ie. **leg^{h}-* 'ležati', v. ***leći***. Za semantičku vezu usp. ***ložiti*** od istoga korijena.

Lit.: de Vaan 340f.

lȉgnja *ž* (19. st.) *zool. (Loligo vulgaris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *òliganj* (Dubrovnik), *lȉgńa* (Brač), *lȉgnja* (Smokvica, Senj), *lȉgna* (Vis), *lȉgna* (Vrgada, Žirje, Kolan, Rab), *ulȉgna* (Ošljak, Kukljica, Unije), *ulȉgna* (Božava, Rivanj), *ulȉgnja* (Bibinje, Povljana), *ulȉγna* (Susak), *lȉganj* (Novi), *lȉgenj* (Omišalj)

TVORBA *lignjar* 'šipka s vijencem udica za lov liganja'

Stara posuđenica iz lat. *lōl(l)īgō* ⟨G *-inis*⟩ nepoznata podrijetla. Riječ nije potvrđena u romanskim jezicima, te se ne zna kako je glasila u vulgarnolatinskome. Stoga su hrvatski dijalekatski oblici mogli imati i različite romanske izvore. Hrvatski je oblik

postao iz kosih padeža latinske riječi, a stariji i dijalektni oblici *liganj, uliganj* postali su od nominativa latinske riječi. Nestanak prvoga sloga u hrvatskom obliku nije sasvim jasan. Moguće je da je početno *l-* nestalo stoga što su ga Slaveni interpretirali kao romanski član, usp. hrv. *arîš* od vlat. *larice-*, a latinski je izvor imao kratko *-o-* koji je prešao u slavensko **(v)ъ-*. Slav. **(v)ъligьnjь* dalo bi inačice *liganj, uliganj*. Druga je mogućnost da je nestanak početnoga sloga posljedica haplologije izvornoga **liliganj* < **lyligьnjь* < vlat. *lōligine-*. Za hrvatsko *-nj-* za *-n-* v. ***dagnja***, usp. i oblik *ligan* (16. st.).

Lit.: Skok II: 294; Snoj 356; M. Matasović 2011: 166f.; LEW 439; Vinja 1986(2): 60ff.; Vinja II: 18.

lȋhī *prid.* (13. st. Sava; 16. st. 'suvišan, nepotreban'; 17. st. 'neparan') 'neparan broj' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *lȋh* (Brač), *lih* (RKKJ)

Postalo od psl. **lîxъ, *lixъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lixъ* 'prekomjeran', sln. *lîh*, rus. *лихóй* 'hrabar, poletan, žustar', polj. *lichy* 'jadan, bijedan', češ. *lichý* 'neparan, jalov, prazan') < ie. **leyk^{w}-so-* 'ono što je preostalo', što je izvedeno od ie. korijena **leyk^{w}-* 'pustiti, ostaviti' (lat. *linquō* 'ostaviti', grč. *λείπω* 'pustiti, ostaviti', skr. *riṇákti*, lit. *lìkti* 'ostaviti', got. *leihxan* 'posuditi', arm. *lk'anem*, stir. *léicid* 'pustiti, ostaviti'). Od istoga korijena usp. ***lišiti***.

Lit.: Skok II: 94f.; Gluhak 374; Derksen 278; ESSJa XV: 91, 99ff.; Snoj 356; de Vaan 344.

lȋhva *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lihva* (RKKJ)

Postalo od psl. **lîxva* (stcsl. *lixva*, sln. *lîhva*, rus. zast. *лихвá*, polj. *lichwa*), što je posuđeno iz germanskoga (vjerojatno gotskoga, usp. got. *leihxan* 'posuditi') < pgerm. **leihwa-* < ie. **leyk^{w}-* 'pustiti, ostaviti', v. ***lihi***.

Lit.: Skok II: 295; ESSJa XV: 97ff.; Pronk-Tiethoff 2013: 86f.

lȋhvār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ihvar* (Varaždin)

TVORBA *lȋhvārev, lȋhvarica, lȋhvārov, lȋhvarskī, lihvárstvo*

Postalo od **lixvarъ* (bug. *лихвáр*, češ. *lichvář*, polj. zast. *lichw(i)arz*), što je izvedeno od **lixva*, v. ***lihva***. Zbog kasne posvjedočenosti, moguće je da je hrvatska riječ posuđena iz drugih slavenskih jezika.

Lit.: ESSJa XV: 99.

lijána *ž*

Posuđeno preko njem. *Liane* iz fr. *liane*. Dublja etimologija nije sigurna. Francuska je riječ možda normanski oblik za fr. *liseron* 'vitlo', a na riječ je utjecao i fr. glagol *lier* 'povezati' < lat. *ligō*, v. ***legato***.

Lit.: Kluge s. v. Liane.

lijéčiti ⟨prez. *lijêčīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîčît* ⟨prez. *lîčin*⟩ (Brač, Senj), *lȇčiti* ⟨prez. *lȇčim*⟩ (Varaždin)

TVORBA *lijéčēnje*

Postalo od psl. **lěčiti (sę)* (csl. *lěčiti*, sln. *lę́čiti*, rus. *лечúть*, polj. *leczyć*), što je izvedeno od **lěkъ*, v. ***lijek***.

Lit.: Skok II: 296; ESSJa XV: 175f.

lijêčnīk *m* (16. st.)

TVORBA *lijêčnica, lijêčničkī*

Postalo od psl. **lěčьnikъ* (sln. *lę́čnik*, polj. *lecznik*), što je izvedeno od **lěčiti*, v. ***lijećiti***.

Lit.: ESSJa XV: 178.

lijégati ⟨prez. *lijêžēm*⟩ (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *līgȁti* (Vrgada), *lȇgati* (Varaždin)

Postalo od psl. **lěgàti* ⟨prez. **lěžǫ* < **lěgjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *lěgati* ⟨prez. *lěžǫ*⟩, sln. *lę́gati*, rus. dijal. *легáть*, polj. rijetko, dijal. *legać*), što je iterativ od **legti*, v. ***leći***.

Lit.: Derksen 272; ESSJa XIV: 182f.

lijéha *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *līhȁ* (Brač, Senj), *l'ẹha* (Varaždin), *leha* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěxà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. **lěxa* 'red', sln. *lę́ha*, rus. dijal. *лехá* 'pojas zemlje, brazda', polj. rijetko *lecha*, češ. *lícha* 'uzak pojas zemlje') < ie. **loys-eh$_2$*, od ie. korijena **leys-* (lit. *lýsė*, stprus. *lyso*, lat. *līra* 'brazda', stvnj. *wagan-leisa* 'tragovi kola, brazda', *lēren* 'učiti', *list* 'znanje').

Lit.: Skok II: 295f.; Gluhak 374; Derksen 272; SP VI: 51f.; ESSJa XIV: 184ff.; Snoj 350.

lijêk *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *līk* (Brač), *lîk* (Vrgada), *lęk* (Varaždin), *l'ęk* (Gola), *lek* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěkъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *lę̑k*, rus. dijal. *лек* ⟨G *-a, -y*⟩, polj. *lek* ⟨G *leku*⟩, češ. *lék*), što je vjerojatno posuđeno iz gotskoga (usp. got. *lekinon* 'liječiti', usp. i stvnj. *lahhi* 'liječnik') < pgerm. **lēk-*. Germanska je riječ posuđena iz kelt. **lēgi-* < **lēpagi-* (stir. *liaig* 'liječnik'). Praslavenska je riječ formalno identična s psl. **lěkъ* 'ostatak' (rcsl. *лѣкъ* 'ostatak', hrv. *lijek* 'ostatak' u izrazu *ni za lijek* 'nimalo') < ie. **leyk^{w}-* 'ostaviti', v. ***lihi***. U tom se slučaju značenje 'lijek' razvilo od 'uvarak u posudi preostao od kuhanja ljekovitih trava'.

Lit.: Gluhak 374; ESSJa XIV: 192ff.; Snoj 350; Pronk-Tiethoff 2013: 115f.

lijên *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîn* (Brač, Vrgada), *lên* (Senj), *lę̑ni* (Varaždin), *l'ęn* (Gola), *len, lin* (RKKJ)

TVORBA *lijêno*

Postalo od psl. **lě̑nъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'lijen, spor' (stcsl. *lěnъ*, sln. *lę̑n*, rus. dijal. *ля́ной, леной*, stpolj. *leny*, češ. *líný*) < ie. **leh$_1$-(e)no-* (lit. *lė̃nas* 'lijen', latv. *lę̃ns* 'lijen', lat. *lēnis* 'mekan'), što je vjerojatno izvedeno od ie. **leh$_1$-* 'pustiti' (het. *lā-* 'otpustiti, odriješiti', got. *letan* 'pustiti', lat. *lassus* 'umoran').

Lit.: Skok II: 296f.; Gluhak 375; Derksen 273; Snoj 351;.

lijénčina *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *līnčîna* (Brač), *l'ęnčina* (Varaždin)

Izvedeno od hrv. star. *lijènac* (15. – 19. st.) < psl. **lěnьcь* (sln. *lę̑nec*, rus. dijal. *ленёц*), što je izvedeno od **lěnъ*, v. ***lijen***.

Lit.: ESSJa XIV: 212.

lijénōst *ž* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *līnost, līnȍst* (Brač), *līnõst* (Vrgada), *lenõst* (Senj), *lę̑nost* (Varaždin)

Postalo od psl. **lě̑nostь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lěnostь*; sln. *lę́nost, lenȏst*, rus. *ле́ность*, polj. star. *leność*), što je izvedeno od **lěnъ*, v. ***lijen***.

Lit.: ESSJa XIV: 208.

lijêp *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîp* (Brač, Vrgada, Senj), *lę̑pi* (Varaždin), *lep, lip* (RKKJ)

TVORBA *lijêpo*

Postalo od psl. **lě̑pъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lěpъ*, sln. *lę̑p*, češ. *lepý*), što je izvedeno od korijena koji je u ***lijepiti***. Usp. i latv. *laîpns* 'mio'. Semantički je razvoj 'koji se lijepi' > 'ukrašen' > 'lijep', usp. hrv. star. *mazati* u značenju 'laskati', mak. *маснина* 'ljepota'. Drugi su predloženi semantički razvoji 'namazan mašću' > 'debeo' > 'bogat, koji je dobrih svojstava' > 'lijep', ili 'koji se lijepi' > 'koji pristaje' > 'koji je dobar, prikladan' > 'lijep'.

Lit.: Skok II: 297; Gluhak 375; Derksen 274; ESSJa XIV: 224f.; Snoj 351f.

lijépiti ⟨prez. *lijêpīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *līpȉt* ⟨prez. *līpin*⟩ (Brač, Senj), *līpȉti* ⟨prez. *līpīš*⟩ (Vrgada), *l'ępiti* ⟨prez. *l'ępim*⟩ (Varaždin), *lepiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěpìti* ⟨prez. **lě̑pjǫ* a. p. *c* (?)⟩ (stcsl. *prilěpiti*, sln. *lepīti, lépiti*, rus. *лепи́ть* 'oblikovati, lijepiti', polj. *lepić*, češ. *lepiti*) < ie. **loyp-* (lit. *lipìnti* 'lijepiti', dijal. *láipioti*, skr. *lepayati* 'mazati', grč. *λιπαίνω* 'uljiti').

Lit.: Skok II: 297f.; Gluhak 375f.; Derksen 273; ESSJa XIV: 217ff.; Snoj 352f.

lijêrica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîrica* (Karadžić)

TVORBA *lijêričār* (*lijêričārev*, *lijêričārka*)

Deminutiv od *lijera* (19. st. Karadžić), što je dijalektalno od ***lira***, s glasovnom promjenom *-ijer-* < *-ir-*.

Lit.: Skok II: 306.

lijês *m* (14. st. Mon. croat. 'drvo za građu'; 18. st. 'mrtvački sanduk')

DIJALEKTI I POTVRDE *lês* 'drvena građa (daske, grede); mladice na živoj stabljici' (Vrgada), *lês* 'posječeno drvo' (Grobnik), *lę̑s* 'lijes, mrtvački sanduk' (Varaždin), *les* (RKKJ) 1. 'drvo kao građevni materijal staro šumsko deblo'; 2. 'mrtvački kovčeg, lijes'; 3. 'mrtvačka nosila'

Postalo od psl. **lě̑sъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'šuma, drva' (stcsl. *lěsъ*, sln. *lę̑s*, rus. *лес*, polj. *las*, dluž. *lěs* 'listopadna šuma'). Dublja je etimologija nejasna. Možda je izvedeno od korijena koji je u ***list^{1}***. Razvoj značenja bio bi 'lišće' > 'šuma'. Psl. **lěsъ* isprva je bio 'listopadna

šuma', dok je za 'zimzelenu šumu' u psl. postojala riječ **borъ*, v. ***bor***[1]. Zbog značenja je manje vjerojatno da je u vezi sa steng. *lǣs* ⟨G *lǣswe*⟩ 'pašnjak' < ie. **leh₁s-u-*. U hrvatskom je došlo do pomaka značenja 'drvo (kao građa)' > 'drveni predmet' > 'lijes'.

Lit.: Skok II: 298; Gluhak 376; Derksen 274; ESSJa XIV: 249ff.

lijéska *ž* (17. st.) *bot. (Corylus avellana)*

DIJALEKTI I POTVRDE *léska* (Žumberak), *l'ęska* (Varaždin), *leska* (RKKJ)

TVORBA *ljȅskov* (18. st.)

Postalo od psl. **lěskà* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *lẹ́ska*, rus. dijal. *лязга́*, polj. *laska* 'štap', češ. *líska*), što je možda postalo od ie. **wley-sk-* 'štap, šiba' (stir. *flesc* 'štap', got. *wlizjan* 'udariti'). Druga je mogućnost da je slavenska riječ srodna s lit. *lazdà* 'štap', star., dijal. 'lješnjak', latv. *lazda, lagzda* 'lješnjak', stprus. *laxde* 'lješnjak'. Od istoga je korijena i ***loza***. U tom slučaju na vokalizam je utjecalo psl. **lěsъ*, v. ***lijes*** ili **lěsa* (hrv. dijal. *lesa* 'vrata, ograda, rešetka spletena od pruća' (RKKJ), *lȋse mn.* 'trstike poredane jedna do druge i zajedno vezane poput saga, na njima se suše smokve na suncu' (Vrgada), sln. *lẹ́sa* 'jednostavna vrata od pruća', češ. *lisa* 'dio ograde').

Lit.: Skok II: 298f.; Gluhak 376; Derksen 274; ESSJa XIV: 232ff., 239ff.; Snoj 352; Matasović 2009: 426.

lijétati ⟨prez. *lijȇćēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lêtat* (Gacka), *lẹ̑tati* (Varaždin), *letati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lětàti* (csl. *lětati*, sln. *lẹ́tati*, rus. *летáть*, polj. *latać*), što je iterativ od **letěti*, v. ***letjeti***.

Lit.: ESSJa XIV: 265ff.

lijévak *m* (18. st.)

Izvedeno od ***lijevati***.

lijévati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *līvȁt* (Brač, Senj), *līvàti* (Vrgada), *lẹ̑vati* (Varaždin), *levati* (RKKJ)

TVORBA *lijévānje*, *ljevaònica*

Postalo od **lěvati* (slč. *lievat'*), što je izvedeno od korijena koji je u ***liti***.

Lit.: ESSJa XV: 27.

lijêvī *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *līvi* (Brač, Senj), *līvī* (Vrgada), *lẹ̑vi* (Varaždin), *lev, levi* (RKKJ)

TVORBA *lijêvo*

Postalo od psl. **lě̂vъ, *lěvъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lěvyi*, sln. *lẹ́vi*, bug. *ляв*, rus. *лéвый*, polj. *lewy*) < ie. **leh₂iwo-* (grč. *λαιός*, lat. *laevus*). Pomična akcentuacija u slavenskom možda je analoška prema **šujь*, v. ***šuj***.

Lit.: Skok II: 299; Gluhak 376f.; Derksen 275; ESSJa XV: 29ff.; Snoj 354.

lȋk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȋk* (Varaždin), *lik* (RKKJ)

Zbog kasne posvjedočenosti vjerojatno posuđeno iz rus. *лик* < psl. **likъ* (bug. *лик*), što je postalo od istoga korijena koji je u **lice*, v. ***lice***.

Lit.: Gluhak 377.

lȉkēr *m*

Posuđeno preko njem. *Likör* iz fr. *liqueur*, što je posuđeno iz lat. *liquor* 'tekućina', v. ***likvor***.

Lit.: Snoj 357.

lȉko *sr* (18. st.) 'vlaknasta strana kore drveta'

DIJALEKTI I POTVRDE *l'iko* (Varaždin), *liko* (RKKJ)

TVORBA *ličje* (RKKJ), *lȉčje* 'liko, unutrašnji dio kore kojim se veže vinova loza' (Cerje)

Postalo od psl. **lýko* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *líkọ*, rus. *лы́ко*, polj. *łyko*), što je srodno s lit. *lùnkas*, latv. *lûks*, stprus. *lunkan* < ie. **l(u)nHk-om*, a to je možda izvedeno od nazalnoga prezenta ie. **luH-* 'odrezati, odriješiti' (usp. skr. *lunā́ti* 'odreže'), v. ***lutati***. Za semantičku vezu '(od)rezati' – 'kora, liko', usp. ***kora***.

Lit.: Skok II: 301; Derksen 395f.

lȉkovac *m* 'grmolika biljka kožastih kopljastih listova i mirisnih raznobojnih cvjetova' *bot. (Daphne)*

Izvedeno od ***liko***.

lȉkovati (19. st. 'plesati, pjevati, veseliti se')

Posuđeno iz rus. *ликовáть* 'likovati, trijumfirati, plesati' (usp. i stcsl. *likovati* 'plesati, voditi ples'), što je izvedeno od psl. **likъ* 'ples, kolo' (hrv. star. *lik* 'zbor ljudi što plešu, a možebiti uz to i pjevaju' (14. st. Mon. serb., 19. st.), stcsl. *likъ* 'narodno kolo', rus.

лик 'narodno kolo'). Psl. **likъ* vjerojatno je posuđeno iz germanskoga (usp. got. *laiks* 'veselje, ples', *laikan* 'skakati', stvnj. *leih* 'melodija, pjesma'), što bi bilo u vezi s lit. *láigyti* 'veseliti se', možda i skr. *réjati* 'tresti', grč. *ἐλελίζω* 'tresti (se)' < ie. **h$_1$leyg'-* 'skakati'.

Lit.: Skok II: 300; Gluhak 377; ESSJa XV: 105,107; Pronk-Tiethoff 2013: 157f.

lìkōvnī *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***lik***. Usp. sln. *lîkoven*, usp. i njem. *Bildende Kunst* 'likovna umjetnost'.

likvída *ž*

U značenju 'tekući suglasnik' posuđeno iz europskih jezika (njem. *Liquida*, tal. *liquida*). Riječ je poimeničeni lat. pridjev *liquidus* 'tekuć', koji je izveden od *liqueō* 'biti tekuć; biti jasan, bistar' < ie. **wleyk^{w}-* 'vlažiti' (stir. *fliuch* 'vlažan', velš. *gwlith* 'rosa', toh. A *lykītsi* 'prati').

Lit.: de Vaan 345.

lìkvōr *m*

Posuđeno iz lat. *liquor* 'tekućina', što je izvedeno od *liqueō* 'biti tekuć', v. ***likvida***.

lìla *ž*

Posuđeno preko njem. *lila* iz fr. *lilas*, dosl. 'boje jorgovana'. Francuska je riječ posuđena iz arap. *līlak* 'jorgovan', što je posuđeno iz perz. *līlağ* 'indigo'. Perzijska je riječ izvedena od *lilak, nilak* 'plav, modar', što je posuđeno iz skr. *nīla-* 'tamnoplav'.

Lit.: Snoj 357.

lîm *m* (18. st. Reljković)

TVORBA *limen*, *līmār* (*līmārev*, *līmarica*, *limārija*, *līmārov*, *līmārskī*), *limica* 'limena kutija' (RKKJ)

Etimologija nejasna. Dijalektalno *lama* je posuđeno preko tal. *lama* iz fr. *lame* < lat. *lāmina, lamna* 'pločica od kovi, lim' nejasne etimologije. Pomišlja se da i *lim* potječe iz nekog romanskog izvora, ali glasovni razvoj nije očekivan (usp. ipak dalmat. toponim *Kimp* < lat. *campus* 'polje'). Druga je mogućnost da je posuđenica iz srvnj. *līm* 'gornji dio poklopca', ali to je semantički teže.

Lit.: HER 673.

lîmēnka *ž*

Izvedeno od *limen*, v. ***lim***.

lîmes *m* 'stražarnicama, utvrdama, nasipima ili zidom utvrđena granica Rimskog Carstva' *pov.*

Posuđeno iz lat. *līmes* 'međa, granica', što je u vezi s *līmen* 'prag', vjerojatno i grč. *λειμών* 'livada' (za semantiku usp. sln. *meja* 'granica, međa, (dijal.) livada').

Lit.: de Vaan 342.

lîmfa *ž*

TVORBA *lîmfnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Lymphe*, iz lat. *lympha* 'čista, bistra voda'. Latinska je riječ nastala ukrštanjem korijena koji je u lat. *limpidus* 'jasan, bistar' i grč. *νύμφη* 'nimfa (kao manje riječno i izvorsko božanstvo)', v. ***nimfa***. Lat. *limpidus* možda je dijalektalna varijanta od *liquidus*, v. ***likvida***.

Lit.: Snoj 357; de Vaan 342; LEW 446.

limfòcīt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lymphozyt*, eng. *lymphocyte*). Riječ je složena od ***limfa*** i nlat. *cytus* 'stanica', v. ***-cit***.

lîmūn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *limũn* (Brač), *lemũn* (Vrgada), *lim'ona* (Varaždin), *limon* (RKKJ)

TVORBA *lîmūnov*, *lîmūnskī*

Posuđeno iz nekog romanskog jezika (usp. tal. *limone*), što je posuđeno iz perz. *līmūn*. Postoji mogućnost da je u nekim hrv. govorima riječ posuđena iz tur. *limun*, što je također iz perz. Riječ je u perzijski posuđena iz nekog orijentalnog izvora.

Lit.: Skok II: 287f.; Gluhak 377; Snoj 357.

limunáda *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Limonade*, fr. *limonade*, mlet. *limonada*). Riječ je izvedena od fr. *limon*, v. ***limun***.

límùnika *ž* (19. st. Šulek) *bot.*

Izvedeno od ***limun***.

limuzína *ž*

Posuđeno preko njem. *Limusine* iz fr. *Limousine*, izvorno 'zatvoreni automobil s otvorenim vozačkim mjestom'. Tip vozila nazvan je po širokom plaštu *limousine*, koji su nosili pastiri iz francuske pokrajine *Limousin* (nazvane po keltskom plemenu *Lemovices*). S obzirom na to da je vozač sjedio na hladnoći, bio je zaogrnut plaštom *limousine*. Drugo je

objašnjenje da je vozilo tako nazvano jer je pokriveni dio bio sličan podignutoj kapuljači plašta *limousine*.

Lit.: Snoj 357.

lȉnč *m*

Posuđeno iz eng. *lynch*, što je skraćeno od *Lynch law*, dosl. 'Linčev zakon', vjerojatno prema *Charlesu Lynchu* (1736. – 1796.), plantažeru iz Virginije koji je na godinu dana zatvorio torijevce bez suđenja. Druga je mogućnost da je riječ o *Williamu Lynchu* (1742. – 1820.), koji je vodio samovlasno uspostavljen sud.

Lit.: Snoj 358; OED s. v. Lynch law; Mršić 181.

líndo *m*

Dubrovački ples uz pratnju lijerice naziv je vjerojatno dobio po nadimku poznatoga lijeričara *Nikole Lale Linđa* (1843. – 1907.).

Lit.: HER 674.

lȉneārnī *prid.*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (usp. njem. *linear*, eng. *linear*, fr. *linéaire*), iz lat. *līneāris* 'koji se odnosi na liniju', što je izvedeno od lat. *linea* 'crta, linija', v. ***linija***.

lìngvist *m*

TVORBA *lìngvistica*, *lìngvistov*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Linguist*, eng. *linguist*, fr. *linguiste*). Riječ je izvedena od lat. *lingua* 'jezik' < ie. **dng^{h}-uh$_2$-*, v. ***jezik***.

Lit.: Chambers 599; de Vaan 343.

lingvìstika *ž*

TVORBA *lingvìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Linguistik*, fr. *linguistique*, eng. *linguistics*). Riječ je izvedena od ***lingvist***.

Lit.: Snoj 358; Kluge s. v. Linguist.

lìnija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *lȉnija* (Brač), *līn'ija* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Linie* iz lat. *līnea* 1. 'lanena nit, vrpca, konopac'; 2. 'crta, potez', što je izvedeno od *līnum* 'lan', v. ***lan***.

Lit.: Skok II: 305; de Vaan 344.

linolèum *m*

TVORBA *linolèumskī*

Posuđeno iz eng. *linoleum*. Riječ je skovao engleski izumitelj Frederick Walton (1837. – 1928.) slaganjem lat. riječi *līnum* 'lan', v. ***lan***, i *oleum* 'ulje', v. ***ulje***. Izvorno se u proizvodnji *linoleuma* koristilo laneno ulje.

Lit.: Kluge s. v. Linoleum; Snoj 358.

lȉnorēz *m* 'postupak u kojem se crtež urezuje u linoleumsku ploču, a zatim otiskuje na papir'

Složeno od prvog dijela riječi ***linoleum*** i *-rez*, v. ***rezati***, usp. ***drvorez***, ***bakrorez***. Kalk prema eng. *linocut*, njem. *Linolschnitt*.

lìnjāk *m* (17. st.) *zool. (Tinca tinca)*

DIJALEKTI I POTVRDE *linjȃk* (Gacka), *lȉńak* (Varaždin), *lin*, *líń* (RKKJ)

Postalo od **linjakъ* (sln. *linják* (Plet.), slovin. *lëńȃk*), što je izvedeno od psl. **linь* 'linjak' (hrv. star. *lȉnj* (Karadžić), sln. *lînj*, rus. *линь*, češ. *líň*). Slavenska je riječ srodna s lit. *lýnas*, latv. *līnis*, stprus. *lins*, možda i steng. *slíw* 'linjak', stvnj. *slīo* 'linjak' < ie. **sleh$_1$y-* 'gladak, klizav', v. ***slina***. Baltoslavenske riječi bile bi odraz inačice toga korijena bez početnog *s-*.

Lit.: ESSJa XV: 111, 113; Snoj 358.

linjati se (15. st. Marulić 'blijedjeti o boji)

DIJALEKTI I POTVRDE *līńȃt se* (Brač), *lȉńati sę* (Varaždin), *liń'ati se* (Gola)

TVORBA *lìnjānje*

Postalo od psl. **linjàti (sę)* (mak. *линее*, rus. *линя́ть*, polj. *lenieć*, *linieć*, češ. *líněti*). Dublja je etimologija nejasna, kao i prvotno značenje glagola. Veza s lat. *linō* 'mazati', stir. *lenaid* 'ostati, prijanati', skr. *ni-láyate* 'prianjati' < ie. **(h$_2$)leyH-* semantički je nategnuta. Ukoliko su se značenja 'gubiti boju, gubiti dlaku (kod životinja)' razvila od prvotnoga značenja 'izlizati se, postati gladak', moguće je izvođenje od ie. **sleh$_1$y-* 'gladak, klizav', v. ***slina***, ***linjak***.

Lit.: ESSJa XV: 109f.

lȉpa *ž* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȉpa* (Senj), *l'ipa* (Varaždin), *lipa* (RKKJ)

TVORBA *lȉpov*

Postalo od psl. **lípa* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *lípa*, rus. *лúна*, polj. *luna*), što je srodno s lit. *líepa*, latv. *liẽpa*. Dublja je etimologija nejasna. Prihvati li se da je akutska intonacija

u baltoslavenskom sekundarna, moguće je izvođenje od ie. korijena **leyp-*, v. ***lijepiti***, zbog ljepljivog soka koji kapa s lipinog lišća. Slična bi motivacija za naziv lipe mogla biti i u eng. *lime-tree* (*lime* 'ljepilo').

Lit.: Skok II: 305; Gluhak 378; Derksen 279; ESSJa XV: 114ff.; Snoj 358.

lîpanj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîpanj* (Gacka), *lîpań* (Varaždin), *lipan, lipań* (RKKJ)

TVORBA *lîpanjskī*

Postalo od psl. **lipьnь* 'mjesec u kojem cvjetaju lipe' (češ. *lipen* 'srpanj', polj. star. *lipień* 'srpanj', ukr. *липень* 'srpanj'), što je izvedeno od **lipa*, v. ***lipa***.

Lit.: ESSJa XV: 136.

lipicánac *m*

Naziv pasmine konja izveden je od imena slovenskog naselja *Lipica* u kojem se od 16. st. uzgaja ta vrsta. Usp. i sln. *lipicánec*, njem. *Lipizzaner*.

Lit.: HER 676.

lìpīd *m biol.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lipide*, fr. *lipide*, eng. *lipid*). Riječ je izvedena od grč. *λίπος* 'mast' < ie. **leyp-*, v. ***lijepiti***, a skovao ju je francuski biokemičar Gabriel Bertrand (1867. – 1962.).

Lit.: Chambers 600.

lìpljan *m* (19. st.) 'vrsta ribe' *zool. (Thymallus thymallus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lipan* (RKKJ)

Naziv riječne ribe nejasne etimologije. Riječ postoji i u drugim slavenskim jezicima: sln. *lîpan*, rus. dijal. *липень*, stpolj. *lipień*, češ. *lipan, lipen, lipań, lipeň*. Možda je izvedena od psl. **lipa*, zbog sličnog mirisa ribe i cvijeta lipe. Za semantičku motivaciju usp. i lat. naziv ribe *thymallus*, od *thymus* 'timijan', usp. i slč. dijal. *kvetovoň*.

Lit.: Skok II: 305; ESSJa XV: 117f.; Snoj 358.

lîpsati (14. st. Dušanov zakonik 'krepati'; 16. st. 'umanjiti se, nestati') *razg.* 1. 'uginuti (ob. za konja i govedo)'; 2. 'biti iscrpljen od fizičke aktivnosti'

DIJALEKTI I POTVRDE *lìpsati* (Lika), *l'ipsati* (Varaždin), *lips'ati* (Gola)

Posuđeno iz grč. *ἔλειψα* 'ostavio sam (dah)', što je aorist glagola *λείπω* 'ostavljati', usp. ***elipsa***, v. ***lihi***. Balkanski grecizam, usp. rum. *lipsesc* 'nedostajati', bug. *липса, липсам, липсана* 'relikvija', alb. (geg.) *lipsem, lypsem,* arum. *lipsire*. Za tvorbu glagola od grčkog aorista (sa sličnim značenjem) usp. ***malaksati***. Riječ je štokavska, a u suvremenom je standardnom hrvatskom srbizam.

Lit.: Skok I: 306; Vasmer 1944: 90.

lìptati (lìptjeti) ⟨prez. *lìpti*⟩ 'izbijati u jakom mlazu (iz žile); šikljati (ob. o krvi)'

DIJALEKTI I POTVRDE *l'iptati* (Varaždin)

Vjerojatno postalo od **hliptati*. Ekspresivni glagol, usp. ***hlapiti***.

lîra *ž*

Posuđeno preko lat. *lyra* iz grč. *λύρα*, što je posuđenica iz neindoeuropskog supstrata.

Lit.: Snoj 358.

lìrika *ž*

TVORBA *lîrskī*

Posuđeno preko njem. *Lyrik* iz fr. *(poésie) lyrique*, što je poimeničen lat. pridjev *lyricus* 'koji se odnosi na sviranje lire' posuđen iz grč. *λυρικός*. Grčki je pridjev izveden od *λύρα*, v. ***lira***. Lirska poezija izvorno je bila popraćena sviranjem na liri.

Lit.: Chambers 618.

lîsa *ž* (19. st. Karadžić) 'bijela pjega na čelu životinje i ptice; palež'

DIJALEKTI I POTVRDE *lîsa* (Gacka), *līsa* (Varaždin), *l'isa* (Gola), *lisa* (RKKJ)

Poimeničeni pridjev postao od psl. **lýsъ* ⟨a. p. *á*⟩ 'ćelav; koji ima bijelu mrlju na čelu' (rus. *лы́сый* 'ćelav', polj. *łysy* 'ćelav; životinja s bijelom mrljom na čelu', češ. *lysý* 'ćelav; životinja s bijelom mrljom na čelu', možda i hrv. star. *lis* 'u kojega je lisa na čelu' (19. st. u dvjema zagonetkama)). Od istoga su pridjeva i *lis m* 'lisa' (Mikalja), *lisast* 'u kojega je lisa na čelu' (17. st.). Dublja etimologija nije jasna. Slične riječi nalazimo u baltijskome, lit. *laũkas, láukas*, latv. *làuks* 'koji ima bijelu mrlju na čelu', lit. *laũkas* 'polje', latv. *laũks* 'proplanak' (usp. slavensko značenje 'ćelav'). Baltijske su riječi izvedene od korijena koji je u ***luč***. Slavenske riječi ne možemo izvesti izravno od toga korijena zbog vokalizma i *s*, ali usp. skr.

rúšant- ‘svijetao’. Ako baltijske i slavenske riječi jesu u vezi, tada treba pretpostaviti da je na slavensku riječ utjecao neki drugi pridjev, npr. psl. **rysъ* ‘riđi’, v. ***ris***. Druga je mogućnost veza s **lysto*, v. ***list²***. U tom je slučaju **lysъ* postalo od **lydsъ*. Semantička bi veza bila kao u **golěnь*, **golъ*, v. ***golijen***, ***gol¹***.

Lit.: Skok II: 307; Derksen 296; ESSJa XVII: 45ff.; Vasmer II: 76.

lísac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîsęc* (Varaždin)

Postalo od **lisьcь* (mak. *лисец*, stpolj. *lisiec*), što je izvedeno od **lisъ*, v. ***lisica***.

Lit.: ESSJa XV: 151.

lìsica *ž* (10. st. Doc. hist. ‘lisičja koža’; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lisìca* (Brač, Senj), *lis'ica* (Varaždin), *lęs'ica* (Gola), *lisica* (RKKJ)

Postalo od psl. **lisìca* (csl. *lisica*, sln. *lisíca*, rus. *лисúца*, polj. *lisica*), što je deminutiv od **lisa* (rus. *лисá*, stčeš. *lisa*). Dublja etimologija nije sigurna. Možda u vezi s ie. **wlp-* ‘lisica’ (skr. *lopāśá-* ‘šakal, lisica ili slična životinja’, srperz. *rōbāh* ‘lisica’, lit. *vilpišỹs* ‘divlja mačka’, lat. *volpēs, vulpēs* ‘lisica’), ili s ie. **h₂lop-* ‘lisica’ (latv. *lapsa*, lit. *lãpė*, grč. *ἀλώπηξ*, velš. *llywarn*). Nepravilan glasovni razvoj objašnjava se tabuom, koji je čest kod riječi za divlje životinje (usp. ***medvjed***).

Lit.: Skok II: 306; Gluhak 378; Derksen 279; ESSJa XV: 137ff.; Snoj 359; de Vaan 2000.

lìsičine *ž, pl. t.* (18. st.)

Augmentativ od *lisice* (od 17. st. ‘gvožđe koje se stavlja zločincima na ruke’) (usp. i sln. *lisíce*, stčeš. *lisicě* ‘tijesak, preša (sprava za mučenje)’), što je množina od ***lisica***. Semantički razvitak je bio ‘zamka za lisice’ > ‘lisičine, željezni okovi za ruke zločinaca’, usp. njem. *Fuchseisen* ‘zamka za lisice’.

Lit.: Snoj 359.

lìsičjī *prid.* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *lisîčji* (Gacka), *lisîčji* (Varaždin)

Postalo od psl. **lisìčjь* (sln. *lisîči*, strus. *лисичий*), što je izvedeno od **lisica*, v. ***lisica***.

Lit.: ESSJa XV: 141f.

lîska *ž* (16. st.) *zool. (Fulica atra)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lîska* (Varaždin)

Postalo od psl. **lýsъka* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *lîska*, rus. *лы́ска*, polj. *łyska*), što je izvedeno od **lysъ* ‘koji ima bijelu pjegu na čelu’, v. ***lisa***.

Lit.: ESSJa XVII: 50ff.

lìsnat *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lisnȁt* (Senj), *lisnâti* (Varaždin)

Izvedeno od ***lisni***.

lîsnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîsni* (Varaždin)

Postalo od psl. **listьnъ(jь)* (sln. *lîsten*, bug. *лúстен*, polj. *listny*, češ. *listní*), što je izvedeno od **listъ*, v. ***list¹***.

Lit.: ESSJa XV: 147f.

lîsnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***list¹***. Djelomični kalk prema tal. *portafoglio*, fr. *portefeuille*, v. ***portfelj***.

lîst¹ *m* (13. st. Mon. croat. ‘pismo’, 16. st. ‘dio biljke’)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîst* (Brač, Vrgada, Senj), *lîst* (Varaždin), *l'īst* (Gola), *list* (RKKJ)

TVORBA *lìstić* (17. st.) (*listićav*)

Postalo od psl. **lîstъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *listъ*, sln. *lîst*, rus. *лист* ⟨G *листá*⟩, polj. *list* ‘pismo’), što je srodno s lit. *laĩškas, láiškas* ‘pismo’, stprus. ⟨A *laisken*⟩ ‘knjiga’. Dublja je etimologija nejasna. Semantički je neuvjerljivo izvođenje od ie. **leh₁-* ‘pustiti’ (**leh₁-i-sk-o-*) u smislu ‘pustiti lišće’, v. ***lijen***. Moguća je veza s psl. **lěska*, v. ***lijeska***, ukoliko je **lěska* izvorno ‘lisnato drvo’, v. i ***lijes***.

Lit.: Skok II: 307; Gluhak 378; Derksen 279f.; ESSJa XV: 143f., 147f.; Snoj 359.

lîst² *m* (13. st. Domentijan; 16. st.) ‘stražnji dio potkoljenice’

DIJALEKTI I POTVRDE *listanek, listańek* (RKKJ)

TVORBA *listâjnek* (Cerje)

Postalo od psl. **lystъ, *lysto* (stcsl. *lysto*, csl. *lystъ*, polj. *list*, češ. *listo* ‘goljenična kost’). Vjerojatno je izvedeno od istoga korijena koji je u psl. **lyda, *lydъka* (rus. dijal. *лы́ды mn.* ‘duge noge’, rus. *лы́тки mn.* ‘listovi, potkoljenice’, polj. *łyda, łydka* ‘list’, češ. *lýtko* ‘list’). Oblik **lystъ* bio bi izvodiv iz **lūd-to-* ili **lūd-so-*, dok bi **lyda* bilo iz **lūdā* (možda od ie. **luHd$^{(h)}$eh₂*). Dublja je etimologija nejasna. Daljnje povezivanje s

rus. dijal. *злу́да* 'gruda, grumen' formalno je nategnuto.

Lit.: Skok II: 308; Derksen 295f.; ESSJa XVII: 22f.

lȉsta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *lîsta* (Gacka), *lîsta* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Liste*, iz tal. *lista*, što je posuđeno iz stvnj. *līsta* 'traka, rub' (usp. stvnj. *līsta*, njem. *Leiste*), nesigurne dublje etimologije.

Lit.: Skok II: 308; Gluhak 379; Snoj 359; Kluge s. vv. Liste, Leiste.

lístak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîstęk* (Varaždin)

Postalo od psl. **listъkъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *lîstek*, rus. *листо́к*, polj. *listek*), što je izvedeno od **listъ*, v. ***list***[1].

Lit.: ESSJa XV: 148.

lìstati (18. st. 'puštati lišće')

DIJALEKTI I POTVRDE *lîstati* (Varaždin)

TVORBA *lìstānje*

Izvedeno od ***list***[1]. U značenju 'listati knjigu' riječ je kalk prema njem. *blättern* (usp. i sln. *lîstati*, rus. *листа́ть* 'listati knjigu').

lìstina *ž* (19. st.)

Augmentativ od ***list***[1].

lìstònoša *m* (14.;15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'istonoša* (Varaždin), *listonos, listonosec, listonošec* (RKKJ)

Složeno od ***list***[1] i ***nositi***. Usp. češ. *listonoš*, polj. *listonosz*, tal. *portalettere*, njem. *Briefträger*.

lìstopād *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'istopat* (Varaždin), *listopad* (RKKJ)

TVORBA *lìstopādnī*

Postalo od **listopadъ* 'mjesec u kojem pada lišće' (sln. star. *listopád* 'studeni', ukr. *листопа́д* 'listopad', polj. *listopad* 'studeni', starije i 'listopad', češ. *listopad* 'studeni'), što je složeno od **listъ*, v. ***list***[1], i **padati*, v. ***padati***.

Lit.: ESSJa XV: 145.

lȉšāj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîšoj* (Brač), *lîš°āj* (Vrgada), *l'išaj* (Varaždin), *lišaj, liščaj* (RKKJ)

Postalo od psl. **lišajь* (csl. *lišaj*, sln. *lišâj*, rus. *лишáй*, polj. *liszaj*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda je riječ izvedena od **lixъ* 'preostao', v. ***lihi*** u smislu 'ostanak (bolesti na koži)'. Slična je riječ grč. *λειχήν* 'lišaj, sikoza (kožna bolest na bradi)', ali slavenska riječ može biti u vezi s grčkom samo preko nekog trećeg, nepoznatog jezika. Riječ *lišaj* izvorno je označavala 'kožnu bolest', a značenje 'simbiotska zajednica algi i gljiva, *Lichen*' zabilježeno je u hrv. od 18. st. i razvilo se zbog sličnosti, kao i u drugim europskim jezicima usp. lat. *līchēn* 'lišaj; kožna bolest'.

Lit.: Skok II: 308; Gluhak 379; ESSJa XV: 152ff.; Snoj 359; Vasmer II: 49.

lȉšce *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîčęcę* (Varaždin)

Postalo od **ličьce*, što je deminutiv od ***lice***. Usp. sln. *lîčece* 'lišce'.

lȉšće *sr* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîšće* (Brač, Senj), *lîšćē* (Vrgada), *lîšćī* (Grobnik), *lîstje* (Varaždin), *listj'ę̄* (Gola), *lišče* (RKKJ)

Postalo od psl. **listьje* (csl. *listije*, sln. *lístje*, rus. *ли́стья*, dijal. *листье*, polj. *liście*), što je izvedeno od **listъ*, v. ***list***[1].

Lit.: ESSJa XV: 148f.

lîšiti ⟨prez. *lîšīm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîšît* ⟨prez. *lîšin*⟩ (Brač), *lîšît se* ⟨prez. *lîšin se*⟩ (Senj), *l'išiti* ⟨prez. *l'išim*⟩ (Varaždin)

TVORBA *lîšávati* (19. st.), *lîšenōst* (20. st.)

Postalo od psl. **lišìti* ⟨prez. **lîšǫ* < **lîxjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *lišiti*, rus. *лишúть*, polj. star. *liszyć*, češ. *lišiti* 'razlikovati'), što je izvedeno od **lixъ*, v. ***lihi***.

Lit.: Derksen 280; ESSJa XV: 155f.

litànija *ž* (16. st.)

Posuđeno iz clat. *litanīa*, što je iz grč. *λιτανεία* 'molba, preklinjanje'. Grčka je riječ izvedena od *λιταίνω* 'moliti, prositi'.

Lit.: Skok II: 309; Snoj 360.

literatúra *ž* (19. st.)

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Litteratur*, fr. *littérature*, tal. *letteratura*), iz lat. *litteratura* 'ono što je pisano', što je izvedeno od *littera* 'slovo, pismo'

nejasne etimologije (možda posuđenica iz nekog italskog jezika, od istoga korijena koji je u lat. *liber* 'knjiga', v. ***libreto***).

Lit.: Snoj 360.

lȉti ⟨prez. *lȉjēm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȉt* ⟨prez. *lȉjen*⟩ (Brač), *prolȉti* ⟨prez. *prȍliješ*⟩ (Vrgada), *prolẽt* ⟨prez. *prolejẽn*⟩ (Orlec), *lêt* ⟨prez. *lijẽš*⟩ (Grobnik), *liti* (RKKJ)

Postalo od psl. **líti* ⟨prez. **lьjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *líti* ⟨prez. *líjem*⟩, rus. *лить* ⟨prez. *лью*⟩, stpolj. *lić*, češ. *líti* ⟨prez. *liji*⟩) < ie. **leh$_1$i-* (lit. *lieti*, latv. *liêt*, stprus. *pralieton* 'proliti', grč. *λείβω*, srvelš. *di-llyd*).

Lit.: Skok II: 309f.; Gluhak 379f.; Derksen 280; ESSJa XV: 157ff.

lìtica *ž* (16. st.)

Etimologija nije jasna. U 19. st. i kod Karadžića zabilježeno i bez deminutivnoga sufiksa kao *lȉt ž* 'hrid, stijena'. Možda posuđeno iz grč. *λίθος* 'kamen' nepoznatoga podrijetla, uz dodavanje slavenskoga sufiksa *-ica*. Također dolazi u obzir posuđivanje iz nekog romanskog izvora, usp. lat. *lītus* 'obala', v. ***litoralizacija*** (za semantičku vezu 'obala' i 'litica' v. ***brijeg***).

Lit.: Skok II: 308f.

lȉtij *m* 'kemijski element, *Li*'

TVORBA *lȉtijev*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lithium*, eng. *lithium*). Riječ je izvedena od grč. *λίθος* 'kamen', usp. ***litica***. Kemijski element *litij* tako je nazvao kemičar J. J. Berzelius (1779. – 1848.) jer je pronađen u kamenu za razliku od drugih alkalijskih metala: kalija, koji je otkriven u pepelu biljaka, i natrija, koji je bio poznat iz životinjske krvi.

Lit.: Chambers 602.

litoralizácija *ž* 'proces ekonomskog aktiviranja priobalja'

Posuđeno iz europskih jezika (ngr. *Littoralisation*, fr. *littoralisation*). Riječ je izvedena od fr. *littoral* 'obalni, koji se odnosi na morsku obalu' < lat. *lītorālis*, što je izvedeno od *lītus* ⟨G *lītoris*⟩ 'morska obala' nejasnoga podrijetla.

Lit.: de Vaan 346.

litosfȅra *ž* 'stjenovit kameni Zemljin ovoj što ga tvore kora i gornji plašt' *geol.*

TVORBA *litòsfērnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lithosphäre*, fr. *lithosphère*, eng. *lithosphere*). Riječ je složena od grč. *λίθος* 'kamen', v. ***litij*** i ***sfera***.

Lit.: Chambers 602.

lȉtra *ž* (19. st.)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Liter*, fr. *litre*) iz srlat. *litra*, što je iz grč. *λίτρα* 'mjera za masu, funta; polovina mine ili 50 drahmi'. Grčka je riječ vjerojatno posuđena iz istog mediteranskog izvora iz kojeg je i lat. *libra*, v. ***libela***.

Lit.: Skok II: 309; Gluhak 380; Snoj 360; Beekes 867.

litùrgija *ž* (13. st. Stefan kr.; 18. st.)

TVORBA *litùrgījskī*

Posuđeno iz clat. *liturgia*, što je iz grč. *λειτουργία* 1. '(državna) služba'; 2. 'bogoslužje'. Grčka je riječ izvedena od *λειτουργέω* 'obnašati javnu službu u državi', što je složeno od *λάος* 'mnoštvo, narod', v. ***laik***, i *ἔργον* 'rad, djelo', v. ***energija***.

Lit.: Skok II: 285; Snoj 360.

lìvada *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st. Dubrovčani)

DIJALEKTI I POTVRDE *livãda* (Brač), *lìvoda* (imotsko-bekijski), *levàda* (Podgorač), *livàda* (Medulin), *l'ivada* (Varaždin), *livȁda* (južna Baranja), *livada* (RKKJ: Belostenec, Jambrešić)

TVORBA *lìvadnī*

Posuđeno iz ngr. *λιβάδα* (usp. bizant. grč. *λιβάδιον* 'livada', starije 'vrelo, vlažno mjesto', grč. *λιβάς* ⟨G *-άδος*⟩ 'vrelo'), što je izvedeno od *λείβω* 'lijevati, kapati' < ie. **leh$_1$i-*, v. ***liti***. Balkanski grecizam, usp. rum. *livadă, livade*, bug. *ливáда*, alb. *luvadh*.

Lit.: Skok II: 310; Gluhak 380; Vasmer 1944: 91.

lizalica *ž*

Izvedeno od ***lizati***. Usp. i češ. *lízátko*.

lízati ⟨prez. *lȉžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *līzȁt* ⟨prez. *lȉžen*⟩ (Brač, Senj), *līzàti* ⟨prez. *lȉžem*⟩ (Vrgada), *līzati* ⟨prez. *lȉžęm*⟩ (Varaždin), *lizati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lizàti* ⟨prez. **ližǫ* < **lizjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. ⟨impf. 3. sg. *lizaaše*⟩, sln. *lizáti*, rus. *лизáть*, polj. *lizać*) < ie. **leyg^{h}-* (lit. *liẽžti, laižýti*, latv. *làizît*, skr. *réh-*, grč. *λείχω*, lat. *lingō*, got. *bilaigon*, arm. *liz-owm*, stir. *ligid*).

Lit.: Skok II: 311; Gluhak 380; Derksen 280; ESSJa XV: 162f.; Snoj 360.

lȉznuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȉznut* (Gacka)

Postalo od **liznǫti* (sln. *lízniti*, rus. *лизнýть*, polj. *liznąć*), što je izvedeno od psl. **lizati*, v. ***lizati***.

Lit.: ESSJa XV: 164.

lòbi *m*

Posuđeno iz eng. *lobby*, izvorno 'predvorje hotela ili druge veće zgrade', što je posuđeno iz srlat. *lobia, laubia* 'loža, nadstrešnica, trijem'. Srednjovjekovnolatinska riječ je posuđena iz germanskoga (usp. stvnj. *louba*, njem. *Laube* 'sjenica, vrtni paviljon'), od korijena koji je u pgerm. **lauban* 'list' (got. *laufs* 'list, lišće', stvnj. *loub*), v. ***lub***. Značenje 'utjecajna skupina ljudi koja zastupa određene interese' razvilo se u engleskom zbog običaja da se interesne skupine sastaju u predvorju parlamenta i vrše pritisak na zastupnike.

Lit.: Snoj 361; Kluge s. v. Lobby; Chambers 605.

lobírati

TVORBA *lobírānje*

Posuđeno iz njem. *lobbyieren*, što je izvedeno od *Lobby*, v. ***lobi***.

lobòda *ž* (15. st. Sredovj. lijek.) *bot. (Chenopodium; Artiplex)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lobodȁ* (Brač, Vrgada, Orbanići), *l'oboda* (Varaždin), *loboda, lobuda* (RKKJ)

Postalo od psl. **lebedà, *lobodà* (sln. *lebẹ́da* (Plet.), *lobóda*, rus. *лебедá*, polj. *lebioda, łoboda*, češ. *lebeda*). Obično se uspoređuje s osnovom koja je u ***labud*** (za semantiku usp. nlat. *Chenopodium*, njem. *Gänsefuß*, dosl. 'gusja noga'), ali to je formalno teško. Teoretski je moguće izvođenje od složenice **h$_2$lob^{h}-o-pd-*, dosl. 'labuđa noga' ili od korijena **h$_2$lob^{h}-* sa sufiksom *-oda* kao u ***jagoda***. Izneseno je i mišljenje da je ova slavenska riječ posuđena iz "tememathskoga", pretpostavljenog supstratnog indoeuropskog jezika koji nije ostavio pisanih spomenika.

Lit.: Skok II: 312; Vasmer II: 21f.; Holzer 1989: 60ff.

locírati

Posuđeno preko njem. star. *lozieren* iz lat. *locō* 'smjestiti', što je izvedeno od *locus* 'mjesto' od starijega **stlocos* nejasnoga podrijetla. Možda je u vezi s *loquī* 'govoriti', v. ***elokvencija***.

Lit.: de Vaan 347.

lòčika *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ločȉka* (Lumbarda, Smokvica), *ločika* (RKKJ)

Postalo od **lotjika* (usp. sln. *ločíka*, rus. *лочúга*, polj. *łoczyga*, češ. *locika*), što je posuđeno iz nekog ranog romanskog govora, od lat. *lactūca*. Latinska je riječ izvedena od *lac* 'mlijeko', v. ***laktoza***, zbog mliječnog soka koji listovi sadrže. Za glasovni razvoj usp. ***križ***.

Lit.: Skok II: 312; M. Matasović 2011: 111f.; Holzer 2011: 122f.; Bezlaj II: 147.

lôđa *ž*

Posuđeno iz tal. *loggia*, što je iz fr. *loge*, v. ***ložа***, ***lobi***.

Lit.: Chambers 607.

lôg *m* (14. st. (16. st.) Krčki statut) 'mjesto na kojem prebivaju i spavaju životinje'

DIJALEKTI I POTVRDE *lǫ̑g* (Brač), *lôk* (Varaždin)

Postalo od **logъ* (rus. *лог* 'uvala, jaruga, parlog'), što je izvedeno od korijena koji je u ***leći***. Usp. i ***brlog***. Formalno je blisko i grč. *λόχος* 'zasjeda'.

Lit.: Derksen 283; ESSJa XV: 248ff.

logarìtam *m* (19. st.)

TVORBA *logarìtamskī*

Posuđeno iz nlat. *logarithmus*, što je neoklasična složenica od grč. *λόγος* 'računanje', v. ***-logija, -log***, i *ἀριθμός* 'broj', v. ***aritmetika***. Riječ je skovao škotski matematičar E. Napier (17. st.).

Lit.: Snoj 362.

-logija, -log *suf.*

Posuđeno iz grč. *-λογία, -λογος*, što je izvedeno od *λόγος* 'govor, riječ; istraživanje; ra-

čunanje, račun; razmišljanje, razum', a to je izvedeno od korijena koji je u *λέγω* 'pričati', v. ***lekcija***.

Lit.: Skok II: 313; Snoj 362.

lògika *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lòdžika* (17. st., Mikalja, Bella, Stulić)

TVORBA *lògičan* (*lògično*, *lògičnōst*), *lògičkī*, *lògički*

Posuđeno preko lat. *logica* iz grč. *λογική (τέχνη)* 'dijalektika; vještina razmišljanja', što je poimeničeni pridjev *λογικός* 'koji se tiče izričaja; koji se tiče razbora, razborit' izveden od *λόγος* 'riječ, govor; razmišljanje', v. ***-logija, -log***. Oblik *lodžika* potvrđen u ranim rječnicima posuđen je preko talijanskoga.

Lit.: Skok II: 313; Snoj 362.

logòpēd *m*

TVORBA *logòpēdskī*, *logòpētkinja*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Logopäde*, fr. *logopède*). Riječ je izvedena od ***logopedija***.

logopèdija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Logopädie*, tal. *logopedia*). Riječ je složena od grč. *λόγος* 'govor', v. ***-logija, -log***, i *παιδεία* 'odgoj', v. ***-pedija***.

lôgor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôgor* (Varaždin), *loger*, *logor* (RKKJ)

TVORBA *lôgorskī*, *logòrāš* (*logoràšica*, *logòrāškī*), *lôgorovati* (*lôgorovānje*)

Posuđeno iz aust.-bav. dijalekta (usp. njem. *Lager*) < stvnj. *Legar*, što je izvedeno od pgerm. **legja-* 'ležati' < ie. **leg^{h}-*, v. ***leći***.

Lit.: Snoj 362.

lògotīp *m*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *logotype*, rus. *логотип*, usp. i njem. *Logotyp*, eng. *logotype*). Riječ je složena od grč. *λόγος* 'riječ', v. ***-logija, -log***, i lat. *typus* 'plitak reljef, bareljef; tiskarsko slovo, matrica', što je posuđeno iz grč. *τύπος* 1. 'udarac'; 2. 'udaranjem izrađeno: lik, slika, kip, oblik'. Grčka je riječ izvedena od *τύπτω* 'udarati, tući' < ie. **(s)tup-* 'udarati, gurati' (lat. *stupeō* 'ukočiti se, zapanjiti se', skr. *tupáti, tumpáti, tópati*, likijski *tub(e)i* 'udariti'), usp. ***topot***.

Lit.: Chambers 608; de Vaan 593.

lôj *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôj* (Brač), *lôj* (Vrgada, Senj), *lôj* (Varaždin), *loj* (RKKJ)

Postalo od psl. **lòjь* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *loi*, sln. *lôj*, polj. *łój* ⟨G *łoju*⟩, češ. *lůj*), što je izvedeno od korijena koji je u **liti*, v. ***liti***.

Lit.: Skok II: 310; Gluhak 380; Derksen 283; ESSJa XV: 259ff.; Snoj 362.

lôjnī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lojen* (RKKJ)

Postalo od psl. **lojьnъ(jь)* (sln. *lôjen*, rus. dijal. *лóйный*, polj. *łojny*), što je izvedeno od **lojь*, v. ***loj***.

Lit.: ESSJa XV: 262f.

lójnica *ž*

Izvedeno od ***lojni***. Usp. njem. *Talgdrüse* (*Talg* 'salo', *Drüse* 'žlijezda').

lokácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Lokation*, iz lat. *locātiō* 'smještanje, postavljanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *locō* 'smjestiti, postaviti, položiti', v. ***locirati***.

Lit.: Snoj 363.

lokalìtēt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Lokalität*, fr. *localité*) iz lat. *locālitas* ⟨G *-atis*⟩ 'mjesnost, prostornost; nalazište', što je izvedeno od *localis* 'mjesni, prostorni', v. ***lokalni***.

lokalìzam *m*

Izvedeno od lat. *locālis* 'mjesni, prostorni', v. ***lokalni***.

lòkālnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *locālis* 'mjesni, prostorni', što je izvedeno od *locus* 'mjesto', v. ***locirati***.

lòkati ⟨prez. *lòčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lokàt* (Brač, Senj), *lokàti* (Vrgada), *l'okati* (Varaždin), *lọk'ati* (Gola), *lokati* (RKKJ)

Postalo od psl. **lokàti* (csl. *lokati*, sln. *lọ̑kati*, rus. *лакáть*, polj. dijal., star. *łokać*) < ie. **lok-* (lit. *làkti*, latv. *lakt* 'pohlepno gutati,

lokati'). Sličnog je onomatopejskoga postanja i arm. *lakem* 'lizati', v. i ***laptati***.

Lit.: Skok II: 314; Gluhak 380f.; Derksen 283f.; ESSJa XVI: 6f.

lòkatīv *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Lokativ*, fr. *locatif*). Riječ je izvedena od lat. *locus* 'mjesto', usp. ***locirati***, po uzoru na druge nazive padeža, usp. ***nominativ***, ***genitiv***, ***dativ***, ***akuzativ***.

Lit.: Snoj 363.

lokomotíva *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *lọkọmọt'īva* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Locomotive* iz fr. *locomotive*, što je poimenični pridjev *locomotif* 'pokretan'. Riječ je neoklasična složenica od lat. *locus* 'mjesto', usp. ***locirati***, i izvedenice od *moveō* 'pokretati', v. ***motiv***, ***mobilan***.

Lit.: Snoj 363.

lȍkōt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lokȍt, lukȅt* (Brač), *lȕket* (Lumbarda), *lȍkot* (Žumberak), *l'okot* (Varaždin), *l'okọt* (Gola), *lokot, lokut, lokotec* (RKKJ)

Posuđeno preko tal. *lucchétto* iz fr. *loquet* 'kvaka, zasun', što je deminutiv od stfr. *loc* 'brava'. Stfr. *loc* je posuđeno iz germanskoga izvora (usp. steng. *loc* 'brava, zasun', stnord. *lok* 'brava') < pgerm. **lukan* (usp. i stvnj. *loh* 'rupa, praznina', got. *us-luk* 'otvor') nesigurne dublje etimologije. Možda od ie. korijena **lewg-*, v. ***lug***[1], ***luža***

Lit.: Skok II: 329; Dauzat 429; Kluge s. v. Loch; LIV s. v. 2. *leu̯g(ʰ)-.

lȍkva *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȍkva* (Brač, Vrgada, Senj), *lokȉ, lokvȉ* (Čižići), *lokva* (RKKJ)

Postalo od psl. **lokỳ* ⟨G **lokъ̀ve* a. p. *b*⟩ (stcsl. ⟨G *lokъvi*⟩, sln. *lọ̑kev, lọ̑kva*) < ie. **lok-uH-* (grč. *λάκκος* 'jezerce', lat. *lacus* 'jezero', stvnj. *lahha* 'bazen, lokva', stir. *loch* 'jezero').

Lit.: Skok II: 315; Gluhak 381; Derksen 284; ESSJa XVI: 10.

lȍkvānj *m* (19. st.) *bot. (Nuphar luteum)*

Izvedeno od ***lokva***.

lôm *m* (17. st.?, 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lộm* ⟨G *lòma*⟩ (Brač), *lôm* (Varaždin), *lom, lomaće* (RKKJ)

Postalo od psl. **lomъ* (sln. *lòm*, rus. *лом* 'lom, krš, krhotine, otpaci', polj. *łom* 'lom, komadi drveta, drvo za ogrjev'), što je izvedeno od **lomiti*, v. ***lomiti***.

Lit.: Skok II: 316; ESSJa XVI: 24ff.

lòmača *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'omača* (Varaždin), *lomača* (RKKJ)

Izvedeno od ***lom*** u značenju 'izlomljeno granje'. Starije je značenje riječi *lomača* 'breme granja, suho granje' odakle se razvilo 'gomila drva za gorenje' i suvremeno 'velika vatra od drva i granja'.

lòmíti ⟨prez. *lòmīm*⟩ (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lomȉt* ⟨prez. *lȍmin*⟩ (Brač, Orbanići), *lomìti* (Vrgada), *l'omiti* ⟨prez. *l'omim*⟩ (Varaždin), *lomiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **lomìti* ⟨prez. **lomjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *lomiti*, sln. *lomīti*, rus. *ломи́ть*, polj. star., dijal. *łomić*), što je kauzativ od ie. **lem(H)-* (lit. *lémti* 'odlučiti, odrediti', latv. *lemt* 'odlučiti, odrediti', stprus. *lembtwey, limtwey, limtwei* 'lomiti', možda i stvnj. *lemmen* 'osakatiti, paralizirati', stnord. *lemja* 'istući, išibati, osakatiti').

Lit.: Skok II: 316; Gluhak 381; Derksen 284f.; ESSJa XVI: 16ff.; Snoj 364.

lòmljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lùmljiv* (Lika), *lòmiv* (Stulić)

TVORBA *lòmljivōst*

Postalo od **lomivъ* (strus. *ломивый*, češ. *lomivý*), što je izvedeno od **lomiti*, v. ***lomiti***.

Lit.: ESSJa XVI: 20.

lònac *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lonȁc* (Brač, Vrgada), *lonãc* (Senj), *l'onęc* (Varaždin), *l'onęc* (Gola), *lonac, lonec* (RKKJ)

TVORBA *lònčić*, *lònčār* (16. st.) (*lončárev* (15. st.), *lončàrica*, *lònčārskī* (17. st.), *lončárstvo* (18. st.))

Postalo od **lonьcь* (csl. *lonьcь* (Mikl.), sln. *lónec*, bug. *лонъцъ*). Dublja etimologija nije jasna. Možda srodno s grč. *ληνός* 'drveno korito, kaca; tijesak, preša'. Druga je mogućnost da je posuđeno iz istoga supstrata kao i lat. *lanx* ⟨G *-cis*⟩ 'zdjela, plitica', grč. *λεκάνη*

'zdjela'. Moguće je da je psl. riječ deminutiv od **lonъ*, što bi bila posuđenica iz vlat. *lamna, lāmina* 'limena ploča' (šp. *laña*, usp. i bizant. grč. *λάμνα*), v. ***lim***. Nijedna od predloženih etimologija nije osobito uvjerljiva.

Lit.: Skok II: 317; Gluhak 381f.; ESSJa XVI: 35f.; Snoj 364; de Vaan 326; BER III: 469.

lončànica *ž*

Izvedeno od ***lonac***. Usp. njem. *Topfpflanze*.

longitúda *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *longitude*, fr. *longitude*) iz lat. *longitūdō* ⟨G *-inis*⟩ 'duljina', što je izvedeno od *longus* 'dug' < ie. **dlongʰ-o-*, od korijena koji je u ***dug***[1].

longitùdinālnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *longitudinal*, eng. *longitudinal*, fr. *longitudinal*). Riječ je izvedena od lat. *longitūdō* 'duljina', v. ***longituda***.

lòpār *m* (15. st. Marulić) 'drvena lopata kojom se vadi kruh iz krušne peći'

DIJALEKTI I POTVRDE *lopᵒãr* ⟨G *lopᵒārā*⟩ (Vrgada), *lopâr* (Varaždin), *lopar* (RKKJ)

Postalo od **loparjь, *loparъ* (sln. *lopár*, ukr. *лопáрь* 'lopatica za miješanje gline', slč. *lopár* 'kuhinjska daska; košarica'), što je izvedeno od osnove koja je u ***lopata***.

Lit.: Skok II: 319; ESSJa XVI: 37f.

lòpata *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lopãta* (Brač), *lopȁta* (Vrgada, Senj), *lop'ata* (Varaždin), *lọp'ata* (Gola), *klopata, lopata* (RKKJ)

TVORBA *lòpatast*

Postalo od psl. **lopàta* (stcsl. *lopata*, sln. *lopáta*, rus. *лопáма*, polj. *łopata*), što je srodno s lit. *lópeta*, latv. *lâpsta*, stprus. *lopto* usprkos neslaganju vokalizma. Vjerojatno od istoga korijena kao u **lopъ* 'list', v. ***lopoč*** (semantička je veza u obliku lopate).

Lit.: Gluhak 382; Derksen 268f.; ESSJa XVI: 39ff.; Snoj 364.

lòpatica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lopȁtica* (Gacka), *lop'atica* (Varaždin), *lopatica* (RKKJ)

Postalo od psl. **lopàtica* (sln. *lopática*, rus. *лопáмuца* 'željezni dio lopate', češ. *lopatice*), što je izvedeno od **lopata*, v. ***lopata***.

Lit.: ESSJa XVI: 46f.

lòpōč *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȍpoč* (bački Hrvati)

Riječ je kasno posvjedočena. Vjerojatno izvedeno od psl. **lopъ* 'list' (bug. dijal. *лопъ* 'vodena biljka', *бял лоп* 'lopoč'), usp. i izvedenice s drugim sufiksom psl. **lopuhъ*, v. ***lopuh***, psl. **lopěnь* (bug. *лопéн, лопя́н* 'biljka *Verbascum*', polj. *łopian, łopień* 'biljka *Arctium*', gluž. *łopjen* 'list, latica'), **lepenь* (sln. *lépen* 'list', rus. *лéпень* 'krpa'). Psl. **lopъ* je srodno s lit. *lãpas*, latv. *lapa* 'list'. Nije jasna veza s psl. *lápa* ⟨a. p. *a*⟩ 'šapa' (sln. *lápa* 'njuška, gubica', rus. *лáпа* 'šapa', polj. *łapa* 'šapa') te lit. dijal. *lópa, lopà* 'šapa', latv. *lãpa* 'šapa', got. *lofa* 'dlan', ali moguće je i da je došlo do ukrštanja korijena. Usp. i ***lopata***.

Lit.: Skok II: 289; Derksen 268f.; ESSJa XVI: 56ff., 77; Bezlaj II: 151.

lópov *m* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lõpov* (Senj), *lõpof* (Varaždin)

TVORBA *lopovluk* (s turskim sufiksom *-luk*)

Posuđeno iz mađ. *lopó*, što je izvedeno od *lopni* 'krasti'.

Lit.: Skok II: 319; Snoj 364.

lòpta *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȍpta* (Senj), *l'opta* (Varaždin), *lopta* (RKKJ)

TVORBA *lȍptati se* (19. st.) (*lȍptānje*), *lȍptast, lȍptica*

Postalo od **lopъta* (sln. *lộpta* (Plet.), rus. *лопмá*, češ. *lopta*). Dublja etimologija nije sigurna. Moguće je izvođenje od **lopъtati, *lopotati* 'udarati' (sln. *loptáti* 'pohlepno piti', rus. *лопомáть* 'nerazumljivo govoriti, brbljati', češ. *loptati* 'zaokruživati, udarati uglove', polj. *łopotać* 'šibati, lupati, udarati'), v. ***lepetati***. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od psl. **lopъ* 'list', v. ***lopoč***. U tom je slučaju semantička veza u tome što su se lopte izrađivale od krpa kao krpenjače.

Lit.: Gluhak 382; ESSJa XVI: 61f., 78f.

lòpūh *m* (18. st.) *bot. (Petasites albus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lopûh* (Varaždin), *lopuh* (RKKJ)

Postalo od **lopuxъ* (sln. *lopūh, lapūh*, rus. *лопýх* ⟨G *лопухá*⟩, polj. *łopuch*), što je izvedeno od **lopъ* 'list', v. ***lopoč***.

Lit.: ESSJa XVI: 69ff.; Snoj 345.

lȍs *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ǫ̑s* (Gola), *los* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *лось* < psl. **ôlsь* ⟨a. p. *c*⟩ (češ. *los*, polj. *łoś*), što je srodno sa stnord. *elgr*, steng. *eolh* < **Holk'-* (grč. *ἄλκη*, lat. *alcēs* su posuđenice iz germanskoga). Korijen je možda isti kao u ***jelen***.

Lit.: Skok II: 319; Derksen 370; ESSJa XXXII: 79f.; Snoj 365.

losìōn *m*

Posuđeno preko njem. *Lotion* iz fr. *lotion*, što je posuđeno iz kslat. *lōtiō* ⟨G *lōtiōnis*⟩ 'pranje, umivanje'. Ta je riječ izvedena od participske osnove lat. glagola *lavō* 'prati', v. ***lavanda***.

Lit.: Snoj 365.

lȍsos *m* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *лосóсь* < psl. **lososь* (češ. *losos*, polj. *łosoś*) < ie. **lok's-os-* (lit. *lašišà*, latv. *lasis*, stprus. *lalasso* (za *lasasso*?), stvnj. *lahs*, toh. B *laks* 'riba').

Lit.: Skok II: 319; Gluhak 382f.; Derksen 285; ESSJa XVI: 88f.; Snoj 365.

lȍš *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lȍš* (Brač, Vrgada, Senj), *l'oši* (Varaždin), *loš* (RKKJ)

TVORBA *lȍše*

Postalo od psl. **lošь* ⟨a. p. *b*⟩ (bug. *лош*, rus. dijal. *лóшшй*, sln. *lóšen*), što je vjerojatno srodno s got. *lasiws* 'slab', steng. *lyso* 'loš, zao', toh. B *leswi* 'napadaj slabosti'. Druga je mogućnost veza s grč. *λοξός* 'kriv, kos', stir. *losc* 'hrom, sakat' < **loks-*.

Lit.: Skok II: 320; Gluhak 383; Derksen 285f.; ESSJa XVI: 92ff.; Matasović 2009 add. et corr. s. v. **losko-*; Kroonen 327f.

lòto *m*

Posuđeno iz tal. *lotto*, što je iz fr. *lot* 'srećka, sudbina, ždrijeb'. Francuska je riječ posuđena iz frnč. **lot* < pgerm. **hlautaz* (got. *hlauts* 'udio, nasljedstvo', stsas. *hlōt*, stvnj. *lōz, hlōz* 'udio, vlasništvo'), možda u vezi s korijenom koji je u ***kljuvati***, usp. latv. *kļũt* 'nehotice postati', usp. i ***lutrija***.

Lit.: Snoj 365; Kluge s. vv. Lotto, Los.

lôv *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Glasnik 11, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *lǫ̑v* ⟨G *lòva*⟩ (Brač), *lôv* ⟨G *lôva*⟩ (Vrgada), *lôv* ⟨G *lovȁ*⟩ (Senj), *lôf* (Varaždin), *loviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **lôvъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lovъ*, sln. *lôv*, rus. *лов*, polj. *łów*). Dublja etimologija nije sigurna. Moguća je veza s lit. *lavùs* 'snalažljiv, vješt, lukav', *lãvinti* 'vježbati, obučiti', možda i lat. *lucrum* 'dobitak', grč. *ἀπολαύω* 'uživati', *λεία* 'plijen', got. *laun* 'nagrada', za semantiku usp. i rus. *лóвкий* 'lukav'. Manje je vjerojatno da je ova riječ u vezi s grč. *λαός* 'narod, svjetina', het. *lāḫḫ-* 'vojni pohod', usp. ***laik***. Značenje bi u slavenskome bilo izvodivo iz općenitijega 'pohod', ali od ie.**leh$_2$wo-*, očekivali bismo psl. **lavъ*.

Lit.: Skok II: 320f.; Gluhak 383; Derksen 286; ESSJa XVI: 111ff.

lóvac *m* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lǫ̑vȁc* (Brač), *lovãc* (Senj), *l'ovac* (Varaždin), *lovec* (RKKJ)

TVORBA *lóvčev*

Postalo od psl. **lovьcь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *lovьcь*, sln. *lóvec*, rus. *ловéц*, polj. *łowiec*), što je izvedeno od **loviti*, v. ***loviti***.

Lit.: ESSJa XVI: 114f.

lòvačkī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lòvački* (Gacka), *l'ovački* (Varaždin)

Postalo od **lovьčьskъ* (csl. *lovьčьskъ*, rus. dijal. *ловéцкий*, polj. *łowiecki*, češ. *lovecký*), što je izvedeno od **lovьcь*, v. ***lovac***.

Lit.: ESSJa XVI: 116f.

lòvina *ž* (15. st. Marulić)

Izvedeno od ***lov*** ili ***loviti***. Usp. sln. *lovína* (Plet.), slovin. star. *l'ovína* 'ubijena zvijer'.

lòvīšte *sr* (14. st. Glasnik 49; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ovištę* (Varaždin)

Postalo od psl. **lovišče* (csl. *lovište*, sln. *lovíšče*, rus. star. *ловúще*, polj. dijal. *łowiszcze*), što je izvedeno od **lovъ*, v. ***lov***, ili **loviti*, v. ***loviti***.

Lit.: ESSJa XVI: 108f.

lòviti ⟨prez. *lòvīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lovȉt* ⟨prez. *lovîn*⟩ (Brač, Senj, Orbanići), *lovȉti* ⟨prez. *lovîš*⟩ (Vr-

gada), *lov'iti* ⟨prez. *lovîm*⟩ (Varaždin), *loviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **lovìti* ⟨prez. **lòvjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *loviti*, sln. *lovīti*, rus. *ловúть*, polj. *łowić*), što je izvedeno od **lovъ*, v. ***lov***.

Lit.: Skok II: 320f.; Derksen 286; ESSJa XVI: 106ff.; Snoj 366.

lôvka *ž* 'krak s pomoću kojega se lovi plijen ili brani od grabežljivaca' *zool.*

Izvedeno od ***loviti***.

lôvnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lôvni* (Varaždin), *lovni* (RKKJ)

Postalo od psl. **lovьnъ(jь)* (csl. *lovьnъ*, sln. *lóven*, ukr. *лíвний*, polj. *łowny*), što je izvedeno od **lovъ*, v. ***lov***, ili **loviti*, v. ***loviti***.

Lit.: ESSJa XVI: 117f.

lovočùvār *m*

TVORBA *lovočuvárev*

Složeno od ***lov*** i ***čuvar***. Usp. njem. *Jagdaufseher*, tal. *guardacaccia*.

lovòkradica *m*

Složeno od ***lov*** i *-kradica*, v. ***krasti***.

lòvōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lâvrika* (Vodice), *lòvor* (Gacka)

Rana posuđenica iz lat. *laurus*, nejasnoga podrijetla. Oblik hrvatske riječi nije sasvim jasan. Sufiks je možda analoški prema ***javor***.

Lit.: Skok II: 268f.; M. Matasović 2011: 166.

lovòrika *ž*

Izvedeno od ***lovor***.

lòvostāj *m*

Složeno od ***lov*** i *-staj*, v. ***stajati***.

lòvrāta *ž zool. (Sparus aurata)*

DIJALEKTI I POTVRDE *obràt* (Jezera, Zaton (šibenski)), *òvrat* (Skradin), *ùrat* (Zablaće), *lovrat* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko dalmatskoga, iz lat. *aurāta*, što je izvedeno od *aurum* 'zlato' < ie. **h₂e-h₂us-o-* (stprus. *ausis*, lit. *áuksas*, dijal. *áusas* 'zlato'). Početno *l-* u hrvatskom postalo je od romanskog člana. Iz istog je izvora kroz mletačko posredovanje posuđeno ***orada***.

Lit.: Skok II: 581; M. Matasović 2011: 132f.; de Vaan 63; Vinja II: 221.

lòza *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc. 'prut'; 16. st. 'vinova loza')

DIJALEKTI I POTVRDE *lozà* ⟨G *lòzu*⟩ (Brač, Senj), *lozà* (Vrgada), *l'oza* (Varaždin), *loza* (RKKJ)

Postalo od psl. **lozà* ⟨a. p. *c*⟩ 'loza' < 'štap, prut' (stcsl. *loza*, sln. *lóza*, rus. *лозá*, polj. *łoza*), što je vjerojatno srodno s lit. *lazdà* 'štap', latv. *la(g)zda*, stprus. *laxde* 'lješnjak', usp. ***lijeska***. Sekundarno se razvilo i značenje 'obiteljska strana, grana porodice'.

Lit.: Skok II: 321f.; Gluhak 383f.; Derksen 286f.; ESSJa XVI: 118ff.; Snoj 366.

lòznī *prid.* (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ozni* (Varaždin), *lozni* (RKKJ)

Postalo od psl. **lòzьnъ, *lozьnjь̀* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lozьnъ*, bug. *лóзенъ*, rus. *лóзный*), što je izvedeno od **loza*, v. ***loza***.

Lit.: ESSJa XVI: 123.

lòzov *prid.* (16. st.)

Postalo od psl. **lozovъ* (sln. *lózov*, rus. *лóзовый*, polj. *lozowy*), što je izvedeno od **loza*, v. ***loza***.

Lit.: ESSJa XVI: 121f.

lòzovača *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***lozov***.

lóža *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Loge* ili tal. *loggia*, iz fr. *loge*, što je posuđeno iz frnč. **laubja* (usp. njem. *Laube* 'sjenica, vrtni paviljon'), v. ***lobi***, usp. ***loža***.

Lit.: Snoj 366.

lòžiti ⟨prez. *lòžīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ložît* ⟨prez. *lòžin*⟩ (Brač), *ložìti* ⟨prez. *lòžīš*⟩ (Vrgada), *l'ožiti* ⟨prez. *l'ožim*⟩ (Varaždin), *ložiti* (RKKJ)

TVORBA *lòžāč* (*ložàčica*), *lòžīšte*, *lòživī*

Postalo od psl. **ložìti* ⟨prez. **lòžǫ* < **lògjǫ* a. p. *c*⟩ 'učiniti da što legne, položiti, stavljati' (csl. *ložiti*, sln. *ložīti*, rus. *ложúться*, polj. *łożyć*) < ie. **log^{h}-eye-* (got. *lagjan*), što je kauzativ od **leg^{h}-*, v. ***leći***. U hrvatskom je došlo do pomaka značenja 'položiti (drva za vatru)' > 'paliti vatru'.

Lit.: Derksen 287f.; ESSJa XVI: 127f.; Snoj 366.

lûb *m* (19. st.) 'vanjski dio kore drva'

DIJALEKTI I POTVRDE *lûb* (Vrgada), *lùba* 'kvrga, izraslina na licu' (Gacka, Žumberak)

Postalo od psl. **lûbъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *lûb*, rus. *луб* ⟨G *лу́ба*⟩, polj. *łub*), što je srodno s psl. **lьbъ* 'lubanja' (hrv. dijal. *lâp* ⟨L *lâbu, labȕ*⟩ (Orlec), strus. *лъбъ*, stčeš. *leb*), od ie. korijena **lewbʰ-* 'list' (lat. *liber* 'liko; knjiga', stir. *luib* 'trava, biljka', lit. *lúobas* 'liko', *lubà* 'daska', latv. *luobas* 'kora', got. *laufs* 'list, lišće', stvnj. *loub* 'list, lišće', alb. *labë* 'kora, pluto'). Oblici s *-p-* analoški su prema ***lupina***.

Lit.: Skok II: 322; Gluhak 384; Derksen 289; ESSJa XVI: 156ff.; de Vaan 337f.

lùbanja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lùbanja* (Senj), *lub'ańa* (Varaždin), *lubańa, ļubańa* (RKKJ)

Vjerojatno izvedeno od psl. **lubъ* 'kora', v. ***lub***. Riječ postoji i u sln. *lobánja, lebánja*, srp. *lòbanja*. U tim se oblicima *-o-* u prvom slogu objašnjava kao rezultat utjecaja rus. *лоб* 'čelo'. Semantički razvitak ('kora, tvrda ovojnica' > 'lubanja') podsjeća na razvitak značenja rus. *чépen* 'lubanja' < 'crijep, ljuska' (v. ***crijep***).

Lit.: Gluhak 384; Snoj 361.

lubènica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lubenìca* (Gacka), *lub'ẹnica* (Varaždin), *lubenica* (RKKJ)

Naziv je južnoslavenski (bug. *лубени́ца*, mak. *лубеница*, sln. *lûbenica* je posuđenica iz hrv.), izveden od psl. **lûběnъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'koji se odnosi na lub' (rus. *лубяно́й*, polj. *łubiany*, češ. *lubený*), što je izvedeno od **lubъ*, v. ***lub***. Prvotno je značenje 'koji je sličan lubanji'.

Lit.: ESSJa XVI: 154f.; Snoj 367.

lùbīn *m* (18. st.) *zool. (Dicentrarchus labrax)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lubîn* ⟨G *lubȉna*⟩ (Brač), *jubîn, lûbin* ⟨G *-bȉna*⟩ (Pitve, Zavala), *lubîn* (Vrgada)

Posuđeno iz nekog romanskog jezika (možda dalmatskoga, usp. fr. *loubine, lubine*, prov. *loubine, louvine*) < vlat. *lupīnus*, što je izvedeno od lat. *lupus* 'vuk', preneseno i 'proždrljiva riba; štuka' < ie. **wlkʷo-*, v. ***vuk***. Češći je naziv ove ribe ***brancin***.

Lit.: Skok II: 323; Snoj 366; Vinja 1986: 209f.

lûcanj *m* (18. st.) 'mladica trsa vinove loze obrezana na put i više oka'

DIJALEKTI I POTVRDE *lucen, luceń, luclin, luk* (RKKJ)

Izvedeno od korijena koji je u ***lecati se***, usp. ***luk***[1].

Lit.: Skok II: 281.

lùcīdan *prid.*

TVORBA *lucídnōst*

Posuđeno iz lat. *lūcidus* 'svijetao, pun svjetla, sjajan, jasan', što je izvedeno od *lūx* ⟨G *lucis*⟩ 'svjetlo' < ie. **lewk-*, v. ***luč***.

Lit.: Chambers 613.

lùckast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lùckast* (Senj), *l'uckasti* (Varaždin)

Izvedeno od ***lud*** dvama deminutivnim sufiksima.

lûč *ž* (14. st. Mon. serb. m. r. 'drvo (osobito borovo koje dobro gori)', 16. st. m. r. 'baklja', 18. st. ž. r.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lũč* (Brač, Vrgada), *lûč* (Varaždin), *luč* (RKKJ)

Postalo od psl. **lučь* ⟨*i*-osn. m. r.?⟩, ⟨a. p. *b*⟩ (rus. *луч m* 'zraka', dijal. 'baklja', bug. *луч m*, slč. *lúč m*, sln. *lúč ž*, češ. *louč ž*) < ie. **lewk-* (stprus. *luckis* 'baklja, klada', skr. *rocíṣ-* 'svjetlost, sjaj', lat. *lūx* 'svjetlost', grč. *λεύσσω* 'vidjeti', *λευκός* 'bijel, sjajan', het. *lukk-*^{tta} 'rasvijetliti se, razdaniti se', got. *liuhaþ* 'svjetlost').

Lit.: Skok II: 323f.; Gluhak 384f.; Derksen 290; ESSJa XVI: 163f.; Snoj 367; de Vaan 355f.

lùčica[1] *ž* (17. st.)

Deminutiv od ***luka***.

lùčica[2] *ž*

Deminutiv od ***luk***[1].

lúčiti ⟨prez. *lûčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lũčȉt* ⟨prez. *lũčin*⟩ (Brač), *lũčiti* ⟨prez. *lũčim*⟩ (Varaždin), *lučiti se* (RKKJ)

TVORBA *lúčēnje*

Postalo od psl. **lǫčìti* ⟨prez. **lǫčǫ̀* < **lǫkjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *lǫčiti*, sln. *ločīti, lǫ́čiti*, strus. *лучumu*, polj. *łączyć* 'rastavljati, sastavljati'), što je srodno s lit. *lankýti* 'posjetiti', latv.

lòcît 'saviti', od ie. korijena **lenk-* 'kriviti, pognuti', v. ***lecati se***. Značenje 'rastavljati' apstrahirano je iz izvedenica poput **otъ-lǫčiti, *orz-lǫčiti* 'saviti od, otkloniti' > 'odvojiti'.

Lit.: Skok II: 324; Gluhak 385f.; Derksen 288; ESSJa XVI: 132; Snoj 361f.

lûd *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić, Bernardin, Zad. lekc)

DIJALEKTI I POTVRDE *lûd* (Brač, Vrgada), *lût* (Varaždin), *l'ȗt* (Gola), *lud* (RKKJ)

TVORBA *lûda* (17. st.), *lûdo*

Postalo od psl. **lûdъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *ludъ*, sln. *lûd* (Plet.), rus. *луд*) < ie. **lowd-o-* (lit. *liūdnas* 'tužan', got. *liuts* 'licemjeran').

Lit.: Skok II: 325f.; Gluhak 386; Derksen 290f.; ESSJa XVI: 168f.

lùdara *ž* (19. st.) *bot. (Boletus satanas)*

Izvedeno od ***lud***. Gljiva je naziv dobila po halucinogenim svojstvima.

lúditi ⟨prez. *lûdīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *luditi* (RKKJ)

TVORBA *lùdilo* (19. st.)

Izvedeno od ***lud***. Usp. i psl. **ludìti (sę)* (csl. *luditi* 'varati' (Mikl.), sln. *lúditi* 'nasamariti, prevariti', rus. dijal. *лýдить, лудúть* 'krasti (voće)', polj. *łudzić* 'obmanjivati'), što je izvedeno od istoga pridjeva.

Lit.: ESSJa XVI: 167.

lúdjeti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūdȉt* (Brač), *lûdit* (Gacka)

Postalo od **luděti* (bug. *лýдея*, rus. *лудéть* 'zaslijepiti'), što je izvedeno od **ludъ*, v. ***lud***.

Lit.: ESSJa XVI: 166.

lúdnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūdnica* (Gacka), *l'udnica* (Varaždin)

Izvedeno od ***lud***. Usp. eng. *madhouse*, njem. *Irrenhaus*.

lùdōst *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lùdost* (Brač)

Postalo od **ludostь* (csl. *ludostь*, sln. *lúdost* (Plet.), rcsl. *лудость*), što je izvedeno od **ludъ*, v. ***lud***.

Lit.: ESSJa XVI: 167f.

ludòvati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ludovȁt* (Brač), *ludȍvat* (Gacka)

Postalo od **ludovati* (bug. *лудýвам*, mak. *лудува*), što je izvedeno od **ludъ*, v. ***lud***.

Lit.: ESSJa XVI: 168.

lùđāk *m* (16. st.)

TVORBA *luđȁkinja*

Izvedeno od ***lud***, ***luditi***.

lûes *m* 'sifilis' *pat.*

Posuđeno iz lat. *luēs* 'pomor, kuga', što je izvedeno od *luō* 'trpjeti, podnijeti kaznu', v. ***lutati***.

Lit.: de Vaan 353.

lûg[1] *m* (14. st. Mon. serb., Glasnik 15; 15. st. glag. ruk. 1468.) 'šuma na vlažnom području'

DIJALEKTI I POTVRDE *lūg* (Brač), *lûg* (Grobnik), *lûk* (Varaždin), *l'ȗk* (Gola), *lug, ļug* (RKKJ)

TVORBA *lugõr* (Pitve, Zavala), *lugãr* 'šumar' (Senj)

Postalo od psl. **lǫgъ, *lûgъ* ⟨a. p. *c*⟩ 'vlažno ili poplavljeno zemljište u blizini rijeke ili u depresiji' (stcsl. ⟨G *lǫga*⟩, sln. *lǫ̑g*, rus. *луг* 'livada', polj. *łąg*, stpolj. *ług*), što je srodno sa strus. *лѧга* 'vlažna nizina', stprus. toponimima *Langa* 'ime potoka', *Langodis* 'ime močvare', i lit. star. *léngė* 'depresija, livadica između dva brda', možda i *Λούγεον* 'ime močvare u blizini Trsta' (Strabon). Dublja etimologija nije jasna. Možda u vezi s ***luka*** ili ***luža***.

Lit.: Skok II: 327; Gluhak 386; Derksen 276, 288; ESSJa XVI: 139ff.

lûg[2] *m* (15. st. Bernardin, Marulić) 'pepeo'; (17. – 19. st.) 'cijeđ, lužnica'

DIJALEKTI I POTVRDE *lūg* ⟨G *lūgȁ*⟩ (Brač, Pitve, Zavala, Vrgada, Senj), *l'ȗk* (Gola), *lûg* (bački Hrvati, Lika), *lug* (RKKJ)

Postalo od psl. **lugъ* ⟨a. p. *b*⟩ 'mješavina pepela i vode, cijeđ' (rus. dijal. *луг*, rus. *лýга*, polj. *ług*, češ. *louh*), što je posuđeno iz germanskoga (stvnj. *louga*, steng. *lēah* 'cijeđ') < ie. **lowh$_3$-* 'prati', v. ***lavanda***.

Lit.: Skok II: 326; Gluhak 386; Pronk-Tiethoff 2013: 116f.

lùgār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lugãr* (Senj), *lugȃr* (Varaždin)

TVORBA *lugárev*, *lugàrica*, *lugárnica* (19. st.)

Izvedeno od ***lug***[1].

lûk[1] *m* (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić) 1. 'savitljivi prut napregnut tetivom'; 2. 'dio krivulje'; 3. 'zaobljeni građevni element koji premošćuje otvor'

DIJALEKTI I POTVRDE *lûk* (Brač), *lûk* (Varaždin), *lok, luk* (RKKJ)

Postalo od psl. **lǫ̂kъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lǫkъ*, sln. *lǫ̂k*, rus. *лук*, polj. *łęk*), što je srodno s lit. *lañkas* 'obruč, luk', latv. *lùoks* 'luk, obod', stprus. *lunkis* 'kut' < ie. **lenk-* 'saviti', v. ***lecati se***.

Lit.: Skok II: 280f.; Gluhak 387; Derksen 289; ESSJa XVI: 148f.

lùk[2] *m* (16. st.) *bot. (Allium)*

DIJALEKTI I POTVRDE *lùk* (Brač, Vrgada), *l'uk* (Varaždin), *l'ѣk* (Gola), *luk* (RKKJ)

Postalo od psl. **lúkъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lukъ*, sln. *lûk*, rus. *лук*, polj. *luk*), što je posuđeno iz germ. **lauka-* (stvnj. *louh*, steng. *lēac* 'vrsta luka, poriluk', stnord. *laukr* 'poriluk') nejasne dublje etimologije. Izvorno se germanska riječ odnosila na neku drugu srodnu biljku, a ne na današnji 'luk'. U hrvatskim dijalektima *luk* označuje i 'češnjak', a za '(crveni) luk' koristi se romanizam *kapula* < vlat. *cepulla* (usp. i njem. *Zwiebel*), deminutiv od lat. *caepa, cēpa*.

Lit.: Skok II: 327; Gluhak 387; ESSJa XVI: 172f.; Snoj 367; Pronk-Tiethoff 2013: 87f.

lúka *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūkà* (Brač) 1. 'uvala'; 2. 'uređeni dio uvale za pristanište', *lũka* 'brodsko pristanište' (Vrgada), *l'uka* 'livada često plavljena vodom' (Varaždin), *luka* (RKKJ) 1. 'morska luka, pristanište'; 2. 'livada'

TVORBA *lûčkī*

Postalo od psl. **lǫkà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *lǫka*, csl. *lǫka* 'uvala, močvara', sln. *lǫ́ka* 'močvarna livada u dolini, luka', rus. *лука́* 'luk, krivina'), što je srodno s lit. *lankà* 'vlažna livada, močvara', *lénkė* 'udolina, depresija, livada, močvara', latv. *lañka* 'zavoj rijeke, velika livada u nizini, velika lokva' < ie. **lenk-* 'saviti', v. ***lecati se***, usp. ***lug***[1], ***luk***[1]. Prvotno je značenje 'zavoj rijeke' iz čega se razvilo 'luka, uvala' i 'vlažno područje (u zavoju rijeke)' > 'livada'.

Lit.: Skok II: 281; Gluhak 387; Derksen 288f.; ESSJa XVI: 141f.; Snoj 363.

lùkav *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lũkov* (Brač), *l'ukavi* (Varaždin), *l'ѣkaf* (Gola), *lukav* (RKKJ)

TVORBA *lùkavōst* (19. st.)

Postalo od psl. **lǫkavъ* (stcsl. *lǫkavъ* 'zao, lukav', sln. *lokȃv*, rus. *лука́вый*, češ. *lukavý*), što je izvedeno od **lǫka* 'krivina', v. ***luka***. Suvremeno značenje 'lukav, prepreden' razvilo se od 'moralno iskrivljen' < 'iskrivljen'.

Lit.: Gluhak 387; Derksen 289; ESSJa XVI: 143f.; Holzer 2011: 124.

lukávstvo *sr* (13. st. Domentijan; 16. st.)

Postalo od psl. **lǫkavьstvo* (stcsl. *lǫkavьstvo*, sln. *lokȃvstvo* (Plet.), rus. *лука́вство*), što je izvedeno od **lǫkavъ*, v. ***lukav***.

Lit.: ESSJa SVI: 145.

lúkno *sr* (14. st. Glasnik 15 'mjera za žito'; 17. st. 'desetina koja se daje crkvi') 'davanje Crkvi u novcu ili u proizvodima, propisima ili obvezama utvrđen crkveni porez' *pov.*

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ѣknọ* (Gola), *lukno* (RKKJ)

Postalo od psl. **lǫkъnò* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *lǫ́kno* 'crkveni porez', češ. *lukno* 'košarica od brezove kore', rus. dijal. *лукно́* 'košara'), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u **lǫčiti* 'kriviti, svijati', v. ***lučiti***. Prvotno je značenje bilo 'ono što se svija' iz čega se razvilo 'košara' > 'žitna mjera' > 'crkveni porez'.

Lit.: ESSJa XVI: 149.

lùkobrān *m*

Složeno od ***luka*** i ***braniti***.

lùkovica *ž* (18. st.)

Izvedeno od *lukov*, v. ***luk***[2]. Usp. i rus. *лу́ковица*.

lùksuz *m*

TVORBA *lùksuzan*

Posuđeno, možda preko njem. *Luxus*, iz lat. *luxus* 'bujnost; raskoš, obilje, rasipnost', što je izvedeno od ie. **lug-so-* 'svinut', usp. ***lug***[1]. Izvorno značenje sačuvano je u medicinskom nazivu *luksacija* 'iščašenje'.

Lit.: de Vaan 356.

lùla *ž* (18. st.)

TVORBA *lùlār*, *lùlāš*

Posuđeno iz tur. *lüle*, što je posuđeno iz perz. Balkanski turcizam, usp. rum. *lulă, lulea*, bug. *лулá*, alb. *llullë*, ngr. *λουλᾶς*.

Lit.: Skok II: 329f.

lùmbārda *ž* (16. st.) 'top koji proizvodi samo prasak bez hitca'

Posuđeno iz nekog romanskog jezika (usp. šp., port. *lombarda* 'top'), od srlat. *bombarda*, v. ***bombardirati***. Možda je na početno *l-* utjecalo ime pokrajine *Lombardia*, što je od etnonima *Lombardi* 'Langobardi'.

Lit.: Skok I: 187; REW 5113.

lùnapark *m*

Posuđeno iz eng. *Luna Park*, što je složeno od *Luna* i *Park*, v. ***park***. *Luna Park* je izvorno bilo ime jednoga zabavnog parka u New Yorku (na Coney Islandu). Prvi dio imena parka, *Luna*, lat. je riječ za 'mjesec', v. ***lunaran***, a odnosi se na ime "letjelice" u zabavnoj vožnji "Put na Mjesec" koja je proslavila ovaj park.

Lit.: HER 688.

lùnāran *prid.*

Posuđeno iz lat. *lūnāris* 'Mjesečev', što je izvedeno od *lūna* 'Mjesec' < ie. **lowk-s-neh*$_2$ (stprus. *lauxnos* 'zvijezde', av. *raoxšna-* 'sjaj', stir. *dia lúain* 'ponedjeljak', grč. *λύχνος* 'svjetiljka', srvnj. *liehsen* 'svijetao, žarki'). Latinska riječ od istog je indoeuropskog izvora kao i homonimna psl. **lunà* 'mjesec (nebesko tijelo)' (stcsl. *luna*, sln. *lúna*, rus. *лунá*, polj. *łuna* 'odsjaj, sjaj, žar, mjesec'), od koje su hrv. star. *lúna* 'Mjesec' (16. st.), *lūnà* (Orbanići), *lûna* (Lumbarda, Vis).

Lit.: Skok II: 330f.; Derksen 291; de Vaan 352.

lunèta *ž* 1. 'uokvireno polje nad vratima ili prozorom obično ispunjeno reljefom'; 2. 'polukružna zidna slika; polukružna oslikana zidna stijena'

Posuđeno preko tal. *lunetta*, iz fr. *lunette*, što je izvedeno od *lune* 'mjesec' < lat. *lūna*, v. ***lunaran***.

Lit.: HER 688.

lúnjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'uńat* (Varaždin)

Riječ postoji i u bug. *лúням*; etimologija je nejasna. Nije jasno je li u vezi s rus. *лынять* 'izbjegavati što, izmotavati se'. Ako je, vjerojatno su ove riječi postale od **lutnjati, *lytnjati*, što bi bilo od korijena koji je u ***lutati***. Druga je mogućnost da je u vezi s hrv. dijal. *luna* 'neraspoloženje' (usp. hrv. dijal. ⟨A *lûnu*⟩ (Orlec), *lûna* (Brač), *lūnà* (Omišalj)). Ta je riječ vjerojatno izvedena od korijena koji je u psl. **luna* 'Mjesec', v. ***lunaran***.

Lit.: Skok II: 331; ESSJa XVI: 175ff.

lùpa *ž* 'povećalo'

Posuđeno preko njem. *Lupe* iz fr. *loupe*. Francuska je riječ možda posuđena iz frnč. *luppa* 'gruda rastaljenog metala'.

Lit.: Kluge s. v. Lupe; Dauzat 430; Snoj 368.

lúpati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūpȁt* (Brač), *lūp'ati* (Gola), *lupati* (RKKJ)

TVORBA *lùpa* (18. st.), *lúpānje*, *lùpkati*

Postalo od psl. **lupàti* (sln. *lúpati* (Plet.), ukr. *лупáму*, polj. *łupać*), što je izvedeno od korijena koji je u ***lupiti***[1].

Lit.: Skok II: 331f.; Gluhak 388; ESSJa XVI: 178ff.

lupètati (19. st.)

TVORBA *lupètalo*

Izvedeno od ***lupati*** sufiksom kao u ***klepetati***, ***blebetati***.

lúpež *m* (14. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūpêž* (Brač), *lūpèž* (Vrgada), *lupeš, lupež* (RKKJ)

Postalo od psl. **lupèžь* (češ. *loupež* 'pljačka', polj. *łupież* 'perut, koža, krzno', rus. dijal. *лупёж* 'pljačka'), što je izvedeno od **lupiti*, v. ***lupiti***[1]. Riječ je izvorno označavala 'pljačku', a zatim je prenesena na 'osobu koja krade'. Sufiks je kao u ***grabež***. Za semantički razvoj usp. i hrv. *guliti* 1. 'skidati koru, kožu'; 2. 'uzeti previše novca za robu ili uslugu' *pejor.*

Lit.: Skok II: 331f.; Gluhak 388; ESSJa XVI: 181.

lùpina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ljȕpina* (Lika), *lup'ina* (Varaždin), *lûpinja* (bački Hrvati)

TVORBA *lùpinast*

Postalo od **lupina* 'kora' (sln. *lupína*, ukr. dijal. *лупи́на*, polj. *łupina*), što je izvedeno od **lupiti*, v. ***lupiti***[1].

Lit.: Skok II: 331; ESSJa XVI: 182f.

lùpiti[1] ⟨prez. *lûpīm*⟩ (16. st.) 'udariti'

DIJALEKTI I POTVRDE *l'upiti* ⟨prez. *l'upim*⟩ (Varaždin), *lupiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **lupìti* ⟨prez. **lupjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *lupīti, lúpiti* 'guliti, ljuštiti', rus. *лупи́ть* 'guliti; derati, skidati kožu', polj. *łupić* 'pljačkati, otimati; tući, derati', bug. *лупя* 'guliti; derati, skidati kožu'), što je srodno s lit. *laupýti* 'otrgnuti', latv. *làupît* 'oguliti, opljačkati' (< **lowp-*), **lup-* (lit. *lùpti* 'guliti, derati, udariti'). U hrvatskom su se iz praslavenskoga razvila dva glagola koja se razlikuju po naglasku, v. ***lupiti***[2]. Naglasak u *lùpiti* 'udariti' može biti analoški prema *lûpnuti*.

Lit.: Skok II: 331f.; Gluhak 388f.; Derksen 291; ESSJa XVI: 183ff.; Snoj 368f.

lúpiti[2] (18. st.) 'guliti, ljuštiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *lupìti* (Žumberak), *lūpìt* (Grobnik), *lupiti (se)* (RKKJ)

Izvorno je isti glagol kao ***lupiti***[1].

lùpnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lûpnut* (Gacka)

Postalo od psl. **lupnǫti* 'snažno udariti' (bug. *лу́пна*, polj. *łupnąć*, češ. *lupnouti*, rus. dijal. *лу́пнуть, лупну́ть*), što je izvedeno od **lupiti*, v. ***lupiti***[1].

Lit.: ESSJa XVI: 185.

lùster *m* (20. st.)

Posuđeno preko njem. *Lüster* iz fr. *lustre*, što je posuđeno iz tal. *lustro* 'sjaj'. Talijanska je riječ izvedena od *lustrare* 'svjetliti' < lat. *lustrō*, v. ***ilustrirati***.

Lit.: Snoj 369; Kluge s. v. Lüster.

lútati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lùtot* (Brač), *lūtȁti* (Vrgada)

TVORBA *lútānje*, *lútalica* 'skitnica' (20. st.)

Postalo od **lutati* (samo južnoslavenski: sln. *lútati* 'mukotrpno, temeljito tražiti; mukotrpno, sporo i bezuspješno raditi nešto' (Plet.), bug. *лу́тамся*, mak. *лута*). Srodno je i rus. *лыта́ть* 'izbjegavati rad, ljenčariti', bug. *лы́там* 'ljenčariti, skitati se, potucati se' < **lytati*. Dalje je srodno steng. *lȳðre* 'jadan, loš', njem. *liederlich* 'neuredan, šlampav; raskalašen', *lottern* 'klatiti se, skitati se, neuredno živjeti' < ie. **lewHt-*. Dublja je etimologija nesigurna. Možda izvedeno od ie. **leh$_1$-u-* 'odriješiti' (lat. *solvō* 'odriješiti' < **se-luō*, *luō* 'platiti, podnijeti kaznu', grč. *λύω* 'odriješiti, osloboditi', got. *lewjan* 'izdati', niz. *lui* 'lijen', lit. *liáuti* 'stati', skr. *lūna-* 'odsjeći', ukr. dijal. *лівиmu* 'slabjeti', češ. *leviti* 'olakšati, rasteretiti', srp. dijal. *léviti* 'gubiti vrijeme, besposličariti', rus. dijal. *луна́* 'smrt', stprus. *aulāut* 'umrijeti' < **'besposličariti'), od korijena **leh$_1$-*, v. ***lijen***.

Lit.: Skok II: 332f.; Gluhak 389; ESSJa XVI: 211f., XVII: 54f.; Vasmer II: 76.

lutèrān *m* (16. st.)

TVORBA *lutèrānka*, *lutèrānskī*, *luteràństvo*

Posuđeno iz njem. *Lutheraner*, što je izvedeno od imena njemačkog teologa, pokretača protestantizma *Martina Luthera* (1483. – 1546.).

Lit.: Snoj 369.

lùtka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lũcka* (Senj), *lutka* (RKKJ)

TVORBA *lútak* (19. st.), *lùtkār* (*lùtkārev*, *lùtkarica*, *lùtkārskī*, *lutkárstvo*)

Postalo od psl. **lǫtъka* (polj. *łątka* 'greda (za gradnju kuća)', starije 'lutka', češ. *loutka*), što je izvedeno od psl. **lǫtъ* (sln. *lot* 'divlji grah' (Plet.), rus. *лут* 'liko, kora lipe', polj. dijal. *łęt* 'korijen, stabiljka', češ. dijal. *lut* 'liko'). Psl. **lǫtъ* je srodno s lit. *lentà* 'daska', stvnj. *linta* 'lipa', lat. *lentus* 'žilav, gibak, ljepljiv; spor, trom' < ie. **lent-o-* 'mekan, gladak, savitljiv'. Prvotno je značenje slavenske riječi **lǫtъka* bilo 'lik izrađen od kore drveta'.

Lit.: Skok II: 333; Gluhak 389; ESSJa XVI: 150ff.; Snoj 369.

lútnja *ž* (19. st.)

Riječ postoji i u drugim slavenskim jezicima, češ. *loutna*, polj. *lutnia*, rus. *лю́тня*, a posuđena je iz srvnj. *lûte*, što je preko romanskih jezika (stfr. *lëut*, tal. *liuto*) posuđeno iz arap. *al'ud* 'drvo', usp. ***leut***.

Lit.: Vasmer II: 79; Snoj 369; Kluge s. v. Laute.

lùtrija *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Lotterie* iz niz. *loterij* 'igra na sreću', što je izvedeno od *lot* 'ždrijeb'. Ta je nizozemska riječ postala od pgerm. **hlut-* 'ždrijeb' (eng. *lot*, stvnj. *hlos*) < ie. **klewH-* (latv. *kļūtas mn.* 'sudbina'), usp. ***loto***.

Lit.: Gluhak 389f.; Kroonen 230, 233.

lùža *ž* (17. st.) 'blatište, glib, kaljuža'

DIJALEKTI I POTVRDE *lûža* (Brač)

Postalo od psl. **lúža* ⟨a. p. *a*⟩ 'lokva, bara' (csl. *luža* 'močvara', sln. *lúža*, rus. *лýжа*, polj. dijal. *łuża*), što je srodno s lit. *liũgas* 'lokva, močvarica, blato', *liũgnas* 'lokva', *lūgas* 'potopljena dolina, blatni ogranak rijeke', latv. *ļuga* 'žitka masa', *luga* 'močvarište' < **lewg-*. Moguće je da su ove riječi izvedene od istoga korijena koji je u stnord. *laug* 'voda za kupanje', v. ***lug²***.

Lit.: Skok II: 333; Derksen 293; ESSJa XVI: 217ff.; Brozović Rončević 1999.

lùžina *ž*

Izvedeno od ***lug²*** 'pepeo'.

lûžnjāk *m* (19. st.) *bot. (Quercus robur)*

Izvedeno od *lužan*, v. ***lug¹***. Semantička veza je u vlažnom staništu na kojem hrast *lužnjak* raste.

Lit.: HER 689.

Lj

ljȁga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ljȁga* (bački Hrvati)

Etimologija nije posve jasna. Riječ je, čini se, isključivo štokavska, a pojavljuje se i kod Karadžića. Nije vjerojatno da je posuđena iz rus. dijal. *лягa* 'lokva, bara', v. ***lug*[1]**, jer bi posuđivanje iz ruskog dijalekta (a ne iz standardnog ruskog) u hrvatski bilo izuzetno, a ni značenja se ne slažu. Također nije vjerojatno da je riječ posuđena iz tur. *leke* 'mrlja, sramota' s kojom se značenjski posve podudara, no glasovno se ne slaže dovoljno. Najvjerojatnije je posuđena iz alb. *lagë* 'kap, mrlja, pjega (npr. od ospica)'. Alb. je riječ izvedena od glagola *lag* 'smočiti', što je vjerojatno od istoga korijena kao i ***vlaga***.

Lit.: HER 690; Vasmer II: 80; Demiraj 1997: 229f.

ljáma *ž zool. (Lama glama, L. pacos)*

Posuđeno iz šp. *llama*, što je iz južnoameričkoga jezika kečua *llama*.

Lit.: Chambers 604.

ljèčilīšte *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lęčil'ìščę* (Varaždin)

TVORBA *ljèčilīšnī*

Izvedeno od ***liječiti***.

ljèkārna *ž* (19. st.)

Izvedeno od starijega *ljèkār* 'liječnik' (14. st. Mon. serb., 15. st. Mon. croat.) < psl. **lěkarjь* ⟨a. p. *b*⟩ 'liječnik' (sln. *lekár* 1. 'ljekarnik'; 2. 'liječnik' *zast.*, rus. *лéкарь* (*zast.*), polj. *lekarz*), što je izvedeno od **lěkъ*, v. ***lijek***.

Lit.: ESSJa XIV: 194f.

ljèkārnīk *m* (19. st.)

TVORBA *ljèkārnica*, *ljèkārnīštvo* (19. st.)

Izvedeno od ***ljekarna***.

ljekòvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *likovît* (Brač, Senj), *lękovîti* (Varaždin)

TVORBA *ljekòvitōst*

Postalo od **lěkovitъ* (bug. *лековúт*), što je izvedeno od **lěkъ*, v. ***lijek***.

Lit.: ESSJa XIV: 199.

ljenčáriti (19. st.)

Izvedeno od ***lijen*** po uzoru na *besposličariti*.

ljèpēnka *ž* 'vrsta kartona'

Posuđeno iz češ. *lepenka* (usp. i sln. *lepénka*), što je izvedeno od *lepiti*, v. ***lijepiti***. *Ljepenka* je izrađena od slijepljenih slojeva papira.

Lit.: HER 690.

ljèpilo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ępilo* (Varaždin)

Postalo od **lěpidlo* (sln. *lepílo*, bug. *лепúло*, češ. *lepidlo*, polj. rijetko *lepidło*), što je izvedeno od **lěpiti*, v. ***lijepiti***.

Lit.: ESSJa XIV: 216.

ljèpljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *l'ęplivi* (Varaždin)

TVORBA *ljèpljivōst*

Postalo od **lěpivъ* (bug. *лѣпúвъ*, češ. *lepivý*), što je izvedeno od **lěpiti*, v. ***lijepiti***.

Lit.: ESSJa XIV: 219f.

ljepòta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lipotà* (Brač, Vrgada, Senj), *lęp'ota* (Varaždin), *lepota* (RKKJ)

TVORBA *ljepòtān*, *ljepòtica*

Postalo od psl. **lěpotà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *lěpota*, sln. *lepóta*, rus. *лепотá* (*zast.*), češ. *lepota*), što je izvedeno od **lěpъ*, v. ***lijep***.

Lit.: ESSJa XIV: 222.

ljepùškast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lipuškȁst* (Senj), *lęp'uškasti* (Varaždin)

Izvedeno od ***lijep***.

ljȅskati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *liskot se* (Brač), *l'ęskati sę, lęšč'ati sę,* (Varaždin), *lęšč'ati se* (Gola), *leskati, leskati se* (RKKJ)

TVORBA *ljèskav*

Postalo od **lъskati* (sln. *leskáti* (Plet.), češ. star. *leskati* 'sjajiti'), što je izvedeno od **lъskъ*, v. ***laštiti***. Na lik hrvatskoga glagola utjecao je glagol ***bljeskati***.

Lit.: ESSJa XVI: 248f.

ljèstve *ž, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lestva* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěstva* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *lẹ̑stev*, češ. *lestva* 'vješalica'), što je izvedeno od **lěsti* < **lězti* 'penjati se, puzati', v. ***laziti***. Manje je vjerojatna mogućnost da je izvedeno od korijena koji je u ***lijes*** ili **lěsa*, v. ***lijeska***.

Lit.: Skok II: 279; ESSJa XIV: 246f.

ljèstvica *ž* (13. st. Stefan kr.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

Postalo od psl. **lěstvica* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lěstvica*, sln. *lẹ̑stvica*, rus. dijal. *лéствица, лéсвица*), što je izvedeno od **lěstva*, v. ***ljestve***.

Lit.: ESSJa XIV: 247f.

ljèšnjāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîšnjāk* (Grobnik, Lika), *l'ẹ́šńak* (Varaždin), *lešńak, lišńak* (RKKJ)

TVORBA *ljèšnjākov*

Postalo od **lěšьnjakъ* < **lěščьnjakъ*, što je izvedeno od psl. **lěščьnъ* 'koji se odnosi na lijesku' (češ. *líšný* 'orahov', usp. i sln. *lẹ́šnik* 'lješnjak', srp. *lèšnīk* 'lješnjak'), a to je izvedeno od **lěska*, v. ***lijeska***.

Lit.: Snoj 353; ESSJa XIV: 264.

ljèti *pril.* (15. st. Marulić)

Okamenjeni lokativ jednine psl. imenice **lěto*, v. ***ljeto***, s *-i* analogijom prema ***zimi***.

ljètina *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîtina* (Brač, Vrgada), *l'ẹ́tina* (Varaždin), *lẹt'ina* (Gola), *letina* (RKKJ)

TVORBA *ljètīnskī, ljetinica* 'slaba ljetina'

Postalo od psl. **lětina* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *lẹ̑tina*, rus. dijal. *лéтина* 'runa ostrižena u ljeto-jesen', češ. dijal. *letina* 'hrana za ovce'), što je izvedeno od **lěto*, v. ***ljeto***.

Lit.: ESSJa XV: 7.

ljètnī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîtńi* (Brač), *lîtńī* (Vrgada), *lẹ̑tni* (Varaždin), *l'ẹ́tni* (Gola), *letni, letńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **lětьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lětьnъ*, sln. *lẹ̑ten* 'godišnji', rus. *лéтний*, polj. star. *latny*), što je izvedeno od **lěto*, v. ***ljeto***.

Lit.: ESSJa XV: 23ff.

ljètnikovac *m* (20. st.)

Izvedeno od ***ljetni***.

ljèto *sr* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîto* (Brač, Vrgada), *lèto* (Senj), *l'ẹ́to* (Varaždin), *l'ẹ́tọ* (Gola), *leto* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěto* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *lěto* 'ljeto, godina', sln. *lẹ́to* 'godina, ljeto', rus. *лéто* 'ljeto', *мн.* 'godine', polj. *lato*) < ie. **leh$_1$-to-* (stir. *laithe* 'dan', šved. dijal. *låding* 'proljeće').

Lit.: Skok II: 336f.; Gluhak 391; Derksen 274f.; ESSJa XV: 8ff.; Snoj 353; Matasović 2009: 233f.

ljètopīs *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *letopis* (RKKJ)

Složeno od ***ljeto*** i *-pis*, v. ***pisati***. Usp. češ. *letopis*, rus. *лéтопись*. Za tvorbu usp. i ***časopis***.

ljètōs *pril.* (14. st. Spom. sr.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lètos* (Senj), *lîtōs* (Lika), *l'ẹ́tọs* (Gola), *letos* (RKKJ)

Postalo od psl. **lětosь* (csl. *lětosь* (Mikl.), sln. *lẹ̑tos*, rus. dijal. *лéтось* 'prošle godine', polj. *latoś*), što je složeno od **lěto*, v. ***ljeto***, i pokazne zamjenice **sь* 'ovaj', v. ***danas***, za starije **lěto se* (stčeš. *letose*, stpolj. *latosie*). Oblik pokazne zamjenice analoški je prema ***danas***, usp. ***noćas***.

Lit.: ESSJa XV: 13f.

ljètovati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lîtovot* ⟨prez. *lîtujen*⟩ (Brač), *lètovat* (Senj)

TVORBA *ljètovalīšte, ljètovānje*

Postalo od **lětovati* (sln. *letováti* (Plet.), rus. *летовáть*, polj. dijal. *latować*), što je izvedeno od **lěto*, v. ***ljeto***.

Lit.: ESSJa XV: 16.

ljèvāč *m*

Izvedeno od ***lijevati***.

ljèvāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *livõk* (Brač), *livãk* (Senj), *lẹvậk* (Varaždin), *lẹv'āk* (Gola), *levak* (RKKJ)

TVORBA *ljevàkinja*

Postalo od psl. **lěvakъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *levák* (Plet.), ukr. *лівáк*, polj. *lewak*), što je izvedeno od **lěvъ*, v. ***lijevi***.

Lit.: ESSJa XV: 26f.

ljèvica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lìvica* (Lika), *lẹ̑vica* (Varaždin), *levica* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěvìca* 'lijeva ruka' (csl. *lěvica* (Mikl.), strus. *лѣвица*, stpolj. *lewica*, češ. *levice*), što je izvedeno od **lěvъ*, v. ***lijevi***.

Lit.: ESSJa XV: 27.

ljèvičār *m*

TVORBA *ljèvičārev, ljèvičārka, ljèvičārskī*

Izvedeno od ***ljevica*** u značenju 'politička stranka'. To se značenje razvilo zbog toga što su u engleskom parlamentu na lijevoj strani sjedili pripadnici političke stranke koja se zalaže za socijalna prava i za promjene u korist siromašnijih društvenih slojeva.

ljèvkast *prid.*

Izvedeno od ***lijevak***.

ljevòruk *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *livorȕk* (Brač, Senj), *lẹvorȗki* (Varaždin), *levoruk* (RKKJ)

Postalo od psl. **lěvorǫ̀kъ* (brus. dijal. *левару́ки*, polj. *leworęki*), što je složeno od **lěvъ*, v. ***lijevi***, i **rǫka*, v. ***ruka***.

Lit.: ESSJa XV: 29.

ljȉgav *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ļ'igavi* (Varaždin)

TVORBA *ljȉgavac*

Riječ postoji i u bug. *лигавъ*, slč. dijal. *ligavý, likavý*, a izvedena je od **liga* 'slina' (bug. *лига* 'slina'), što je možda u vezi s korijenom **(s)leh$_1$i-*, v. ***sluz***, ***slina***, ***linjak***. Početno *lj-* nije objašnjeno, možda je nastalo analogijom prema ***gljiva*** i srodnim riječima.

Lit.: ESSJa XV: 87, 88.

ljìljan *m* (17. st.) *bot. (Lilium candidum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *žȉj* ⟨G *žȉja*⟩ (Brač), *l'ilija* (Varaždin), *liljan* (17. st.), *džȉlj* (16. st. Dubrovnik), *lilj* (16. st., Belostenec)

Posuđeno iz lat. *līlium*, što je posuđeno iz nekog supstratnog jezika (kao i grč. *λείριον* 'ljiljan, narcisa', kopt. *hrêri, hlêli* 'ljiljan'). Stariji je hrvatski oblik *lilj* kojemu je dodan sufiks *-an*, a početno je *lj-* nastalo asimilacijom prema drugome *-lj-*. Možda je oblik *ljiljan* nastao analogijom prema ženskom imenu *Ljiljana* (usp. tal. žensko ime *Liliana*). Dijalektni i stariji oblici s početnim *dž, ž* posuđeni su preko talijanskog i mletačkog.

Lit.: Skok II: 302; de Vaan 341.

ljùbak *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļ'upki* (Varaždin)

TVORBA *ljùpko, ljùpkōst* (17. st.)

Postalo od psl. **ljubъkъ* (sln. *ljúbek*, rus. dijal. *лю́бкий*, dluž. *lubki*), što je izvedeno od **ljubiti*, v. ***ljubiti***.

Lit.: ESSJa XV: 184.

ljùbav *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūbôv* (Brač), *ļūb^{o}ãv* (Vrgada), *ljubãv* (Senj), *ljóbav* (Lika), *ļ'ubaf* (Varaždin), *lubav, ļubav* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljuby* (stcsl. *ljuby* ⟨G *ljubъve*⟩, sln. *ljubâv ž*, rus. *любóвь ž*, stčeš. *luby* ⟨G *lubve*⟩), što je izvedeno od ie. korijena **lewb^{h}-*, v. ***ljubiti***.

Lit.: Derksen 281; ESSJa XV: 185f.

ljùbāvnī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļubaven* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljubovьnъ(jь), *ljubъvьnъ(jь)* (stcsl. *ljubъvьnъ*, sln. *ljubóven, ljubâven* (Plet.), rus. *любóвный*, dluž. *lubowny*), što je izvedeno od **ljuby*, v. ***ljubav***.

Lit.: ESSJa XV: 180f.

ljùbāvnīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļ'ubavnik* (Varaždin)

TVORBA *ljùbāvnica* (18. st.), *ljùbāvničkī*

Izvedeno od ***ljubavni***. Usp. sln. *ljubâvnik*, rus. *любóвник*, polj. *lubownik*.

Lit.: ESSJa XV: 180.

ljùbāzan *prid.* (13. st. Sava; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļ'ubęzni* (Varaždin), *ļubazan, ļubezen* (RKKJ)

TVORBA *ljùbāzno, ljùbāznōst*

Postalo od psl. **ljubьznъ* (stcsl. *ljubьznъ*, sln. dijal. *ljúbezen*, rus. *любéзный*, polj. *lubieżny* 'pohotan'), što je izvedeno od **ljubiti*, v. ***ljubiti***.

Lit.: ESSJa XV: 170f.

ljùbica *ž* (15. st. Marulić) *bot. (Viola)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jubȉca* (Brač), *ļùbica* (Vrgada), *ļ'ubica* (Varaždin), *ļubica* (RKKJ)

Izvedeno od ženskog roda psl. pridjeva **ljûbъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *ljubъ* 'mio, ugodan', sln. *ljûb* 'mio, drag', rus. *любóй* 'koji god', polj. *luby* 'drag, omiljen, ugodan') < ie. **lewbʰ-*, v. ***ljubiti***. Semantički razvoj nije jasan. U kajkavskom se taj cvijet zove *fijolica*, što je posuđeno iz njem. *Veilchen*. Njemačka je riječ posuđena iz lat. *viola*, što je iz grč. *ἴον* (v. ***jod***).

Lit.: ESSJa XV: 171.

ljùbičast *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***ljubica***. Za tvorbu naziva boje usp. i fr. *violette* 'ljubičast' od *viole* 'ljubica'.

ljubímac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļub'imęc* (Varaždin), *ļubimec* (RKKJ)

TVORBA *ljubímčev*, *ljubìmica*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *любúмец* < **ljubimьcь*, što je izvedeno od psl. **ljubimъ* (stcsl. *ljubimъ*, rus. *любúмый*), a to je pasivni particip prezenta glagola **ljubiti*, v. ***ljubiti***.

Lit.: Snoj 361; ESSJa XV: 173.

ljùbitelj *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļub'itęļ* (Varaždin), *ļubitel, ļubiteļ* (RKKJ)

TVORBA *ljubitèljica* (17. st.)

Postalo od psl. **ljubitelјь* (csl. *ljubitelь*, sln. *ljubîtelj*, rus. *любúтель*, polj. dijal. *lubiciel*), što je izvedeno od **ljubiti*, v. ***ljubiti***.

Lit.: ESSJa XV: 173f.

ljúbiti ⟨prez. *ljûbīm*⟩ (13. st. Sava; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūbȉt* ⟨prez. *jũbin*⟩ (Brač), *ļūbȉti* ⟨prez. *ļūbīš*⟩ (Vrgada), *ljūbȉt* ⟨prez. *ljũbin*⟩ (Senj), *ļ'ubiti* ⟨prez. *ļ'ubim*⟩ (Varaždin), *lubiti, ļubiti* (RKKJ)

TVORBA *ljûbljenī*

Postalo od psl. **ljubìti* ⟨prez. **ljubjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *ljubiti*, sln. *ljubīti*, rus. *любúть*) < ie. **lewbʰ-* (lat. *libet* 'mili se, hoće se, dopada se', skr. *lobháya-* 'žudjeti', got. *liufs* 'drag, mio', stvnj. *liuben* 'udovoljiti, biti drag').

Lit.: Skok II: 337ff.; Gluhak 391f.; Derksen 281; ESSJa XV: 174ff.

ljubòmora *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļubom'ora* (Varaždin)

TVORBA *ljùbomōran* (*ljubomornost*)

Složeno od osnove koja je u ***ljubiti*** i *-mora*, v. ***moriti***.

ljudèskara *m* (19. st. Karadžić)

Augmentativ od ***ljudi***.

ljûdi *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jûdi* (Brač), *ļûdi* (Vrgada, Senj), *ļûdi* (Varaždin), *l'ȗdi* (Gola), *ljudje* (13. st. Mon. serb., 16. st.), *ludi, ludje, ļudi, ļudje* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljûdьje* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *ljudьje*, sln. *ljudjȇ*, rus. *лю́ди*, polj. *ludzie*), što je množina *i*-osnove, **hₓlewdʰ-i-* (lit. *liáudis* 'puk', latv. *ļàudis*, stvnj. *liut*) < ie. **hₓlewdʰ-* (lat. *līber* 'slobodan, ne-rob', *līberi* 'djeca', grč. *ἐλεύθερος* 'slobodan', skr. *ródhati* 'rasti', got. *liudan* 'rasti', rus. *люд*, v. ***ljudski***). Osnovno je značenje ie. korijena zacijelo 'rasti', a značenje koje nalazimo u izvedenicama 'ljudi, narod' izvedeno je od 'mnoštvo' < 'ono što je naraslo'. Značenje 'slobodan' u grč. i lat. nastalo je sužavanjem od 'slobodan čovjek'.

Lit.: Skok II: 339f.; Gluhak 392; Derksen 282; ESSJa XV: 194ff.; Snoj 361; Pronk-Tiethoff 2013: 210.

ljùdskī *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *juskî* (Brač), *ļùski* (Vrgada), *ljȕcki* (Senj), *ļ'ucki* (Varaždin), *lucki, ludski, ļudski, ļucki* (RKKJ)

TVORBA *ljȕdskōst*

Postalo od psl. **ljûdьskъ*, **ljudьskъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *ljudьskъ*, sln. *ljûdski*, rus. *людскóй*, polj. *ludzki*), što je izvedeno od **ljudъ* 'puk, narod' (rus. *люд zb.*, polj. *lud*), od korijena koji je u ***ljudi***.

Lit.: ESSJa XV: 203ff.

ljùdstvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļustvô* (Vrgada), *ljùstvo* (Lika), *ļ'uctvo* (Varaždin), *luctvo, ludstvo, ļuctvo, ļudstvo*

Postalo od psl. **ljudьstvo* (stcsl. *ljudьstvo*, sln. *ljûdstvo*, rus. *людство*, polj. dijal. *ludztwo*), što je izvedeno od **ljudъ*, v. ***ljudski***, ***ljudi***.

Lit.: ESSJa XV: 206.

ljûlj *m* (15. st. Bernardin) *bot. (Lolium)*

DIJALEKTI I POTVRDE *ļūļ* ⟨G *ļūļā*⟩ (Vrgada), *jūj* ⟨G *jūjā*⟩ (Brač, Pitve, Zavala), *ljûlj* (Lika, bački Hrvati)

Posuđeno iz lat. *lolium* nepoznate etimologije.

Lit.: Skok II: 330; M. Matasović 2011: 112f.

ljùljāčka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ljuljāčka* (Gacka), *ljuljȁčka* (Žumberak), *ljùljāčka, ljùljāška* (bački Hrvati)

Izvedeno od ***ljuljati***. Za sufiks usp. ***igračka***.

ljúljati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūjȁt* (Brač), *ļūļȁti* (Vrgada), *ljūljȁt se* (Senj), *luļati se, ļuļati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljuljàti (sę)* 'njihati dijete' (bug. *люлéя* 'njihati', polj. *lulać, lilać*, gluž. *lulać* 'uspavljivati', ukr. *люльвать* 'njihati dijete'). U slavenskim i baltijskim jezicima postoje slični izrazi pri uspavljivanju djeteta, usp. bug. *люли*, polj. *luli*, rus. *люли, люлю́*, lit. *čiūčia liūlia* (usp. uzvike pri uspavljivanju djeteta). Usp. i ***lelujati (se)***.

Lit.: Gluhak 392; ESSJa XV: 208f.

ljuljùškati (19. st.)

Izvedeno od ***ljuljati***.

ljùska *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūskȁ* ⟨A *lūskȍ*⟩ 'iver' (Orbanići), *ljùska* (Lika), *luska, ļuska* (RKKJ)

Postalo od psl. **luska, *ljuska* (sln. *lúska*, rus. *лу́ска*, polj. *łuska*), što je izvedeno od psl. **luskati, *ljuskati* 'udarati' (hrv. star. *ljùskati* 'udarati u loptu' (Della Bella), sln. *lúskati*, rus. *лу́скать* 'ljuštiti', polj. *łuskać* 'guliti, ljuštiti'), što je vjerojatno postalo od **lewp-sk-*, od korijena koji je u ***lupiti***[1]. Druga je mogućnost da je psl. **luska, *ljuska* u vezi s latv. *làuskas* 'pahuljica, prhut', *laûska* 'krhotina, crepić'. U tom je slučaju postalo od **lewg'-sk'-*, što je izvedeno od ie. **lewg'-* 'slomiti' (skr. *rujáti* 'slomiti', lit. *láužti*).

Lit.: Skok II: 340; Gluhak 392; Derksen 291f.; ESSJa XV: 216f., XVI: 188ff.; Snoj 369.

ljùskār *m zool. (Ostracoda)*

Izvedeno od ***ljuska***. Kalk prema nlat. nazivu *Ostracoda* (od grč. *ὄστρακον* 'ljuska, kućica; crijep').

ljùskāš *m zool. (Squamata)*

Izvedeno od ***ljuska***. Kalk prema nlat. nazivu *Squamata* (od lat. *squama* 'ljuska').

ljùskav *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***ljuska***. Usp. sln. *lúskav*, češ. *luskavý*, ukr. *лускавий* 'koji se ljušti'.

Lit.: ESSJa XVI: 194f.

ljúštiti ⟨prez. *ljûštīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *lūšćît* (Brač), *lūščiti* ⟨prez. *lūščim*⟩ (Varaždin), *luščiti* 'lupiti' (RKKJ)

Postalo od psl. **luščìti, *ljuščìti* (bug. *люща*, sln. *lušč̑iti, lúščiti*, rus. *лущи́ть*, polj. *łuszczyć*), što je izvedeno od **luska*, v. ***ljuska***.

Lit.: Derksen 292f.; ESSJa XVI: 207ff.

ljùštura *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *luštûra* (Brač)

Izvedeno od ***ljuštiti***. Za sufiks usp. ***čahura***.

Lit.: Skok II: 340.

ljût *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jût* (Brač), *ļût* (Vrgada, Senj), *l'ūt* (Gola), *ļut, ļutit* (RKKJ)

TVORBA *ljùtit* (18. st.) (*ljùtito, ljùtitōst*), *ljútnja* (19. st.), *ljûto*

Postalo od psl. **ljûtъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *ljutъ* 'ljut, zao, snažan', sln. *ljût* 'žestok', rus. *лю́тый* 'divlji, žestok, okrutan', polj. *luty* 'žestok, silovit, divlji'). Dublja etimologija nije sigurna. Možda srodno sa srvelš. *llid* 'ljutnja', stir. *lúth* 'snaga'. Ako je izvorno značenje 'oštar', može se pomišljati i na izvođenje od participa ie. **leh$_1$-u-* 'odriješiti, odrezati', v. ***lutati***. Za razvitak značenja usp. stčeš. *l'utovati* 'sažalijevati'.

Lit.: Skok II: 340f.; Gluhak 392; Derksen 283; ESSJa XV: 231ff.; Matasović 2009: 250; Pronk 2012: 11.

ljùtica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ļutîca* (Vrgada), *ļutica* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljutìca* (sln. *ljûtica, ljutíca* 'zmija' (Plet.), bug. *лютúца* 'gljiva; zmija', češ. *lítice* 'zla žena'), što je izvedeno od **ljutъ*, v. ***ljut***.

Lit.: ESSJa XV: 222.

ljùtika *ž* (17. st.) 'vrsta luka' *bot. (Allium ascalonicum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *jutȉka* (Brač), *ļutika* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljutika* (bug. *люти́ка* 'biljka *ranunculus millefoliatus*, ljutić', usp. rus. *лю́тик* 'ljutić', usp. i bug. dijal. *лют* 'papar; luk; češnjak'), što je izvedeno od **ljutъ*, v. ***ljut***. Semantička je veza u oštrom, ljutom okusu ljutike.

Lit.: ESSJa XV: 223f.

ljutina *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *jutinȁ* (Brač), *ļutīnȁ* (Vrgada), *ļutina* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljutinà* (bug. *лютина́*, sln. *ljutína* 'gnjev' (Plet.)), što je izvedeno od **ljutъ*, v. ***ljut***.

Lit.: ESSJa XV: 224.

ljútiti ⟨prez. *ljûtīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *jūtȉt* ⟨prez. *jũtin*⟩ (Brač), *ļūtȉti* ⟨prez. *ļũtīš*⟩ (Vrgada), *ļutiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **ljutìti (sę)* (stcsl. *ljutiti sę*, sln. *ljútiti* (Plet.), rus. *люти́ться*, češ. *lítiti se* (*rijetko*)), što je izvedeno od **ljutъ*, v. ***ljut***.

Lit.: Derksen 282f.; ESSJa XV: 224f.

M

mà *vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ma* (RKKJ)

Poput sln. dijal. *ma* posuđeno iz tal. *ma* 'ali, nego' < lat. *magis* 'više', v. ***mega-***.

máca *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maca* (RKKJ)

TVORBA *màcan, mácin, máciti se*

Deminutiv od ***mačka***.

Lit.: ESSJa XVII: 110.

màč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màč* (Brač, Vrgada, Grobnik), *měč* (Novi), *męč* (Varaždin), *mieč* (Stinjaki), *meč* (15. st. Marulić, Glavinić), *mač, meč* (RKKJ)

TVORBA *màčić* (16. st.), *màčevati, màčevānje, màčevalac, màčevaočev*

Postalo od psl. **mьčь, *mečь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *mьčь, mečь*, rus. *меч*, polj. *miecz*) < **mek-jo-*. U nekoj je vezi s pgerm. **mēkja* 'mač' (od toga ags. *māki*, got. *mēki*, stnord. *mœkir*). Nejasan je odnos praoblika **mьčь* i **mečь*. Moguće je da prvi, na koji jednoznačno upućuju samo hrv. *mač* i stcsl. *mьčь*, predstavlja rezultat asimilacije poluglasa. Moguće je da su slav. i germ. riječi posuđene iz trećeg izvora; spominju se iranske usporednice, ali nisu pouzdane.

Lit.: Skok II: 345; Derksen 305; ESSJa XVIII: 38ff.; Pronk-Tiethoff 2013: 210f.

máčak *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõčȁk* (Brač), *mºāčȁk* (Vrgada), *mą̃čęk* (Varaždin), *maček* (Belostenec, Jambrešić), *maček* (RKKJ)

Postalo od **mačькъ* (bug. dijal. *мачóк*, sln. *máčak*, slč. dijal. *máček*), v. ***mačka***.

Lit.: ESSJa VII: 113ff.

màčica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mačica* (RKKJ)

Deminutiv od ***mačka***.

màčić *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mačiči mn.* (RKKJ)

Deminutiv od ***mačak***.

màčjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãčji* (Gacka), *mą̂čji* (Varaždin), *mačji* (RKKJ)

Postalo od **mačьjь* (bug. *мáчи*, sln. *mâčji*, slč. *mačí* (*rijetko*)), što je izvedeno od osnove koja je u ***mačka***.

Lit.: ESSJa XVII: 117.

màčka *ž* (16. st.) *zool. (Felis catus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mãška* (Brač, Pitve, Zavala), *màška* (Vrgada), *màčka* (Senj), *mą̂čka* (Varaždin), *m'ãčka* (Gola), *mačka* (RKKJ)

TVORBA *mačkin, màčkica, màčkast, mačkètina, màče, màčād, màčor, mačúrina*

Postalo od psl. **máčьka* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *мáчка*, sln. *mâčka*, slč. *mačka*). Novija tvorba (zbog odsutnosti treće palatalizacije) od osnove **mačь-*. Ta je osnova nejasnoga postanja, možda izvedena od onomatopejskog uzvika za vabljenje mačke *mac* (bug. *mac*, češ. *macek*). Ova je riječ za mačku inovacija u odnosu na stariju riječ, psl. **kotьka* (> rus. *кóтка*), v. ***kotiti***.

Lit.: Skok II: 344; Gluhak 393; ESSJa VII: 113ff.

mačònoša *m*

Složeno od ***mač*** i ***nositi***.

màćeha *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãćeha* (Brač), *màćeha* (Vrgada, Senj), *m'ačuha* (Varaždin), *mač'aha* (Gola), *mačaha, mačeha, mačoha, mačuha,* (RKKJ)

Postalo od psl. **mátjexa* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *maštexa*, rus. *мáчеха*, polj. *macocha*, češ. *macecha*); izvedenica od korijena *mat-*, v. ***mati***, sufiksom *-jexa*. Najstariji oblik, sa sufiksom *-uha* < **-usa*, s očekivanim prijelazom *s* u *h* iza *u*, možda se čuva u imenu cvijeta ***maćuhica***; *-e* u *-eha* može biti iz oblika *mater-*.

Sufiks *-uha* zabilježen je u pejorativnom značenju, usp. grč. *μητρυιά* 'maćeha' sa srodnim sufiksom.

Lit.: Skok II: 346; Gluhak 393; ESSJa XVII: 266ff.; Snoj 370; Matasović 2014: 152.

màći (màći) ⟨prez. *màknēm*⟩

Od istoga korijena kao ***maknuti***. Glagoli *maći* i *maknuti* imaju iste oblike tvorene od prezentske osnove, a u ostalim oblicima se razlikuju.

màćuhica *ž bot. (Viola tricolor)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mačahica* (RKKJ)

Deminutiv od *maćuha* (18. st.), v. ***maćeha***. Kao semantičke usporednice za naziv cvijeta usp. njem. *Stiefmutterchen*, dluž. *matuška*, polj. *maceški*, sln. *máčeha*.

Lit.: ESSJa XVIII: 8f.; Schuster-Šewc 875f.

màda *vezn.* (17. st.), v. ***ma***, ***da***

madàm *ž*

Posuđeno iz fr. *madame*, što je složeno od fr. *ma-* 'moja' i fr. *dame* < lat. *domina* 'gospodarica, gospođa', v. ***dama***.

màdež *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *madeš* (Dubrovnik), *mãdež* (Brač), *màdež* (Vrgada), *madeš, madež* (RKKJ)

TVORBA *madežav* (Stulić), *madežast* (Stulić)

Postalo od psl. **mádežь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *mâdež*, rus. *мáдеж*), izvedeno od psl. **mad-* sufiksom *-ež* koji obično označuje zbirne imenice pejorativnog značenja (usp. *trulež*). Psl. korijen potječe od ie. **meh$_2$d-* 'mokar, vlažan' (ags. *mētan*, stnord. *mōt* 'znamen, znak', grč. *μαδάω* 'vlažiti'). Prvotno bi značenje moglo biti 'nešto vlažno i prljavo', usp. od istoga korijena slovin. *mada* 'prljavština'.

Lit.: Skok II: 348; Gluhak 394; ESSJa XVII: 118ff.; Snoj 371.

madòna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *madona* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *madonna*, što je složeno od tal. *ma-* 'moja' i tal. *donna* < lat. *domina*, v. ***dama***, usp. ***madam***.

Lit.: Snoj 371.

màdrac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *matrac, matarac, madrâc* (Varaždin), *madrac, matrac* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Matratze* i tal. *matarazzo* (novije tal. *materassa*) < srlat. *matratium*. Latinska je riječ posuđenica iz arap. *maṭaraḥ* 'bačena stvar, jastuk', particip od arap. *ṭaraḥ* 'baciti'. Oblik *matrac* također je iz njem., a *matarac* (Della Bella) vjerojatno iz talijanskoga.

Lit.: Skok II: 387.

madrìgāl *m glazb.*

Posuđeno iz tal. *madrigale*, od starijeg tal. *madriale* (14. st.), a to možda od tal. *materiale* 'materijalan, svjetovni'. Druga je mogućnost (fonetski vjerojatnija) da je tal. *madrigale* < kslat. *matrīcālis*, što je izvedeno od lat. *mātrix* ⟨G *mātrīc-is*⟩ 'izvor, počelo, osnova'. Usp. tal. dijal. venet. *ma(d)regal* 'jednostavan, prirodan' za značenje 'jednostavna skladba'.

Lit.: Snoj 371; DEI 2308, 2342; REW 5278, 5290.

mađiòničār *m*

TVORBA *mađiòničārev, mađiòničārka, mađiòničārskī*

Izvedeno od *mađija*; *-đ-* upućuje na posredovanje tal. *magia* < lat. *magia*, v. ***mag***, ***magija***. Možda tvoreno prema *mađionica* (16. st.) ili *mađionik*.

maèstrāl *m* 'umjeren do jak SZ vjetar'

DIJALEKTI I POTVRDE *maèstrao* ⟨G *maestrála*⟩ (18. st.)

Posuđeno iz tal. *maestrale* < lat. *magistrālis* 'glavni', što je izvedeno od lat. *magister* 'učitelj, vođa, glava', v. ***magistar***, usp. ***magistrala***. Značenje se razvilo poopćavanjem pridjeva iz sintagme *magistralis ventus* 'glavni vjetar', jer je taj vjetar najvažniji za navigaciju po Mediteranu.

Lit.: Skok II: 351; DEI 2309, 2310.

maèstro *m*

Posuđeno iz tal. *maestro* 'skladatelj, dirigent, vođa orkestra' < lat. *magister* 'učitelj, vođa, glava', v. ***magistar***.

Lit.: DEI 2310.

màfija *ž*

TVORBA *mafijāš, mafijàšica, mafijāški*

Posuđeno iz sicil. *mafia* 'hrabrost, drskost', a to je možda posuđeno iz arap. *maḥyah* 'ponašanje, domišljatost, hvalisanje'.

Lit.: Snoj 371; DEI 2310.

mâg *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mag, maguš* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *magus* 'učen čovjek i čarobnjak' iz grč. *μάγος* 'mudrac, čarobnjak'. Grčka je riječ posuđenica iz perz. *maguš* 'pripadnik svećeničke kaste', isprva kod Međana; riječ je možda izvorno bila etnonim.

Lit.: Skok II: 350; Snoj 371; Frisk II: 156.

màgarac *m* (17. st.) *zool. (Equus asinus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *magȁrac* (Vrgada, Senj), *m'agarẹc* (Varaždin), *magarac, magarec* (RKKJ)

TVORBA *màgarica* (17. st.), *magȁrčić* (17. st.)

Izvedeno deminutivnim sufiksom *-ac*. Posuđeno iz ngr. *γομάρι* (s metatezom), što je možda izvedeno od *γόμος* 'tovar'. Istog je podrijetla alb. *magar, gomar*, arum. *gumaru*.

Lit.: Skok II: 351; Gluhak 394; BER III: 598ff.

màgare *sr* (16. st.), v. ***magarac***

DIJALEKTI I POTVRDE *magȁre* (Senj, Gacka)

TVORBA *màgarećī* (17. st.)

màgazīn *m* (?17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *magazin, magacin* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Magasin* i fr. *magasin* iz tal. *magazzino* 'skladište, spremište'. Talijanska je riječ posuđenica iz arap. *maḫāzin*, pl. od arap. *maḫzan* 'skladište, spremište', što je izvedeno od arap. *ḫazana* 'skladištiti'. Značenje 'ilustrirani tjednik ili mjesečnik' dolazi pod utjecajem eng., od prvoga "Gentleman's Magazine" (izašao u 18. st. u Engleskoj).

Lit.: Skok II: 352.

màgija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *magija* (RKKJ)

TVORBA *màgījskī*

Posuđeno preko lat. *magia* iz grč. *μαγία*. Stariji oblik grč. *μαγεία*, izveden je od grč. *μάγος*, v. ***mag***.

màgìnja *ž* (16. st.) *bot. (Arbutus unedo)*

DIJALEKTI I POTVRDE *magȕnja* (Cres, Vrgada), *magȉnja, manjȉga* (Brač)

Predslavenska riječ nepoznatoga podrijetla, uspoređuje se s furl. *majostra* 'jagoda, borovnica' i lomb. *mogiostra*. U sjevernim tal. dijalektima zabilježen je i oblik *magiostra*.

Lit.: Skok II: 353; Vinja II: 162; DEI 2314.

màgistar *m* (?18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *magister, magišter* (RKKJ)

TVORBA *màgistrica, màgistrov, magistrírati*

Posuđeno iz lat. *magister* 'učitelj, vođa, glava'. U latinskom je riječ nastala od kontrastivnoga pridjeva **ma(g)is-tero-* (u vezi s lat. *magnus prid.* 'velik') < ie. **mg'(h$_2$)-* (isti je korijen u grč. *μέγας*, v. ***mega-***).

Lit.: Skok II: 350.

màgìstērij *m*

Posuđeno iz lat. *magisterium* 'učenje, poučavanje', što je izvedeno od lat. *magister* 'učitelj, vođa, glava', v. ***magistar***.

magistrála *ž*

TVORBA *màgistrālnī*

Posuđeno iz lat. *magistrālis* 'glavni', pridjev izveden od lat. *magister*, v. ***magistar***.

Lit.: Snoj 372.

magìstrāt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *magistrat, magištrat, magištratus* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *magistrātus* '(državna) služba, poglavarstvo, predstojništvo', apstraktna imenica izvedena od lat. *magister*, v. ***magistar***.

màgla *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maglà* (Brač, Vrgada), *m'ẹgla* (Varaždin, Gola), *magla, megla, megla* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьglà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *мьgla*, sln. *meglà*, rus. *мгла́*, polj. *mgła*) < ie. **h$_3$mig^{h}leh$_2$* 'magla, tama, oblak' (lit. *miglà*, grč. *ὀμίχλη* 'oblak'), što je izvedeno od korijena **h$_3$meyg^h-* (skr. *mih-* 'magla', skr. *meghá-* 'oblak', arm. *mēg* 'magla'). Zbog značenja nije sasvim jasna veza s *mig, migati* (lit. *miẽgas* 'san', *miegóti* 'spavati', latv. *migt* 'zaspati'), v. ***migati***.

Lit.: Skok II: 353; Gluhak 394; Derksen 338; ESSJa XXI: 93f.

màglēnka *ž*

Izvedeno od ***magla***.

màglica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màglica* (Gacka), *m'ẹglica* (Varaždin), *meglica* (RKKJ)

Postalo od **mьglica* (sln. *meglíca*, bug. *мегли́ца*, slovin. *mglëca* 'rosulja'), što je deminutiv od **mьgla*, v. ***magla***.

Lit.: ESSJa XXI: 95.

màgliti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maglît se* (Brač), *m'egliti sę* (Varaždin), *megliti (se)* (RKKJ)

Izvedeno od ***magla***. Usp. i sln. *meglīti (se)*, rus. dijal. *мгли́ться*, polj. *mglić*.

Lit.: ESSJa XXI: 96.

maglòvit *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maglovît* (Brač), *męglovîti* (Varaždin)

Pridjev izveden od ***magla***.

maglùština *ž* (18. st.)

Augmentativ od ***magla***.

màgma *ž*

TVORBA *màgmatskī*

Posuđeno preko lat. *magma* 'polutvrdi ostatak ili talog masti' iz grč. *μάγμα* 'zgnječena masa, mazivo, debela mast'. Grčka je riječ izvedena od grč. glagola *μάσσω* 'gnječiti, oblikovati, stisnuti, obrisati' < ie. **mag'-*, v. ***mazati***. Geološko značenje 'užarena žitka masa u utrobi Zemlje' koristi se od 19. st., a nastalo je zbog slične "gustoće" masti i magme (između rijetkog i gustog).

Lit.: Snoj 372; Frisk II: 180.

màgnēt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *magnet* (RKKJ)

TVORBA *màgnētnī*, *màgnētskī*

Posuđeno preko njem. *Magnet* iz lat. *magnēs* ⟨G *magnētis*⟩, što je iz grč. *μάγνης*. Grčka je riječ skraćena od grč. *λίθος μαγνήτης* 'magnetni kamen' tj. 'kamen iz Magnezije' (pokrajina u Tesaliji), jer su ondje pronađeni metali s magnetnim svojstvima, usp. ***magnezij***.

Lit.: Skok II: 354; Snoj 372; Kluge s. v. Magnet.

magnètičan *prid.*

TVORBA *magnètičnōst*

Posuđeno preko srlat. *magnēticus*, iz grč. *μαγνητικός*, pridjev izveden od ***magnet***.

magnètīt *m*

Posuđeno iz njem. *Magnetit*, što je izvedeno od *Magnet*, v. ***magnet***.

magnetìzam *m*

TVORBA *magnetizírati*

Posuđeno iz nlat. *magnetīsmus*, v. ***magnet***, ***-izam***.

màgnetofōn *m*

Posuđeno preko njem. *Magnetophon* iz fr. *magnetophone*, v. ***magnet***, ***-fon***. Komercijalni naziv za uređaj za snimanje i reprodukciju zvuka zapisanog na vrpcu elektromagnetskim putem.

màgnēzij *m* 'kemijski element, *Mg*'

TVORBA *màgnēzijev*

Posuđeno preko njem. *Magnesium* iz nlat. *magnesium*, nazvano po tesalskoj pokrajini bogatoj rudama, grč. *Μαγνήσια*, usp. ***magnet***.

Lit.: Snoj 372.

màgnōlija *ž bot. (Magnolia grandiflora)*

Posuđeno iz nlat. *magnolia*. Cvijet je nazvan prema franc. botaničaru *Pierreu Magnolu* (1638. – 1715.).

Lit.: Snoj 372; Mršić 190.

mâh[1] *m* (16. st.) 'mahovina'

DIJALEKTI I POTVRDE *mậh* (Varaždin), *m'āh* (Gola), *mah* (RKKJ)

Postalo od psl. **mъхъ* ⟨?a. p. *b/c*⟩ (stcsl. *мъхъ*, sln. *mâh*, rus. *мох*, polj. *mech*) < ie. **mews* ⟨G **musos*⟩ 'mahovina, plijesan' (lit. *mùsos* 'plijesan', lat. *mūscus*, stvnj. *mos* 'močvara, mahovina'). Baltoslavenski je poopćio osnovu iz kosih padeža u indoeuropskom (**mus-*, s prijevojnom prazninom).

Lit.: Derksen 333; ESSJa XX: 216ff.

mâh[2] *m* (17. st.) 1. 'brzi udarac ili kretnja rukom'; 2. 'tren'

DIJALEKTI I POTVRDE *môh* (Brač), *mah* (RKKJ)

Postalo od psl. **maxъ* (sln. *màh, máh* 1. 'zamah'; 2. 'trenutak' *zast.*, rus. *мах* 'zamah', polj. *mach* 'zamah, udar' (*rijetko*)), što je izvedeno od **maxati*, v. ***mahati***. Značenje 'tren' razvilo se zbog brzine zamaha, usp. rus. *во весь мах* 'brzo'.

Lit.: ESSJa XVII: 128ff.

mahàgōnij (mahagónij) *m bot. (Swietenia mahagoni)*

Posuđeno preko njem. *Mahagoni* iz nlat. *mahagoni*. To je latinizirani oblik prvotnog

srednjoameričkog indijanskog naziva toga drveta. Prvi put zabilježeno u 16. st. u eng. *mahogeney*.

Lit.: Snoj 373; Kluge s. v. Mahagoni.

màharadža *m*

Posuđeno preko njem. *Maharadscha* i eng. *maharaja* iz hindskog. Izvor je skr. *mahārāja-* 'veliki kralj', složenica od skr. *mahā-* 'velik' < ie. *mg'(h$_2$)-* 'velik', v. ***mega-***, i od skr. *rājan-* 'kralj' < ie. **h$_3$reg'-* (od istoga je korijena i lat. *rēx* 'kralj', usp. ***regent***).

Lit.: Snoj 373.

máhati ⟨prez. *mâšēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõhȁt* ⟨prez. *mõšen*⟩ (Brač), *m°ãhȁti* ⟨prez. *m°ãšen*⟩ (Vrgada), *mãhȁt* ⟨prez. *mãšen*⟩ (Senj), *mą̃hati* ⟨prez. *mą̃šęm*⟩ (Varaždin), *mãh'ati* (Gola), *mahati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **maxàti* ⟨prez. **mašǫ̀* < **maxjǫ̀* a. p. *b*⟩ (csl. *maxati*, sln. *maháti*, rus. *махáть*, polj. *machać*). Psl. glagol je tvorbeno srodan ili jednak lit. *mosúoti* 'mahati', a postao je od ie. **meh$_2$-* 'dati znak' (grč. *μηνύω* 'pokazati', lit. *móju, móti* 'dati znak rukom'); za tvorbu usp. ***jahati***.

Lit.: Skok II: 354; Gluhak 394f.; Derksen 298; SP I: 51; ESSJa XVII: 123ff.; Snoj 373; LIV s. v. **meh$_2$-*.

màhnit *prid.* (15. st. Starine 1; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mahnȉt* (Brač), *mahnit* (RKKJ)

Pridjev izveden od istoga korijena koji je u ***mahati***. Usp. kod Voltića *mahniti* (nepouzdano).

mahnítati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mahnītȁt* (Brač)

Izvedeno od ***mahnit***.

màhnitōst *ž* (15. st. Marulić)

Izvedeno od ***mahnit***.

máhnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõhnȕt* (Brač), *m°ãhnȕti* (Vrgada), *mãhnȕt* (Senj), *mą̃hnuti* (Varaždin), *mahnuti, mehnuti* (RKKJ)

Postalo od **maxnǫti* (sln. *máhniti*, rus. *махнýть*, polj. *machnąć*), što je izvedeno od korijena koji je u **maxati*, v. ***mahati***.

Lit.: ESSJa XVII: 126f.

màhovina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãhovina* (Brač), *màhovina* (Senj), *m'ahovina, m'ęhęn* (Varaždin), *m'ęhęń* (Gola)

TVORBA *màhovinast*

Postalo od psl. **mъxovina* (sln. *mahovína*, mak. *маовина*, slč. *machovina* 'naziv biljke'), što je izvedeno od psl. **mъxovъ* (pridjev koji je u hrv. posvjedočen samo u onomastici), a to je izvedeno od psl. **mъxъ*, v. ***mah^1***.

Lit.: Skok II: 354; Gluhak 395; Snoj 372; ESSJa XX: 214.

màhuna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mohȕ́na* (Brač, Vrgada), *m'ahuna* (Varaždin), *męh'ы́na* (Gola), *mohuna* (RKKJ)

Postalo od psl. **měxuna* (sln. *mehúna*), što je izvedeno od psl. **měxъ*, v. ***mijeh***. Semantička veza je u izgledu ploda. Problematičan je vokalizam *a* umjesto očekivanog odraza *ě*. Možda je ova riječ ukrštena s ***mah^1*** zbog sličnosti boje.

Lit.: Skok II: 356; ESSJa XVIII: 152.

mâj *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.) 'peti mjesec u godini; svibanj'

DIJALEKTI I POTVRDE *môž* (Brač, Pitve, Zavala), *mêj* (Varaždin), *madij* (15. st. Spom. sr.), *màdž* (16. st.), *maď* (16. st.), *maj, majuš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Māius* što je bio naziv za treći mjesec u starom rimskom kalendaru. Latinska je imenica vjerojatno izvedena od korijena koji je u pridjevu *magnus* 'velik', v. ***magistar***. *Māius* je vjerojatno prvotno bio jedan od epiteta boga Jupitera uz kojeg se vezivala plodnost i rast. Druga je mogućnost da je naziv mjeseca izveden od boginje imena *Māia*, kćeri Atlasa, žene Vulkana i majke Merkura. Njezino se ime također izvodi iz *magnus* 'velik'. Hrvatski su oblici s *d, dž, đ, ž* posuđeni preko nekog romanskog izvora.

Lit.: Skok II: 349; Gluhak 395; Kluge s. v. Mai; Mršić 191.

mâjčica *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *majčica* (RKKJ)

Deminutiv od ***majka***.

màjica *ž* (19. st.)

Deminutiv od *màja*, što je posuđeno preko tal. *maglia* iz fr. *maille* < lat. *macula* 'očica na mreži, petlja', usp. ***maketa***. Isprva je fr. *maille* označavao pleteni odjevni predmet od metalnih očica (pancirna košulja).

Lit.: DEI 2315; REW 5212.

mâjka *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *môjka* (Brač), *mâjka* (Vrgada), *mậjka, mệjka* (Varaždin), *majka* (RKKJ)

TVORBA *mâjčīnskī*

Postalo od psl. **matьka* (polj. *matka*, češ. *matka*); izvedeno sufiksom *-ka* od ***mati***. Oblik *majka* posvjedočen samo u južnoslavenskim jezicima, s nejasnim odnosom *-tk-/-jk-* (bug. *мáйка*, sln. *mâjka*).

Lit.: Skok II: 389; ESSJa XVII: 135f.

màjmun *m* (17. st.)

TVORBA *màjmunskī*

Posuđeno iz tur. *maymun*, što je iz arap. *maimūn*, a to je posuđeno iz perz. Starija hrvatska riječ za *majmuna* je ***opica***.

Lit.: Skok II: 357.

majonéza *ž*

Posuđeno preko njem. *Mayonnaise*, iz fr. *mayonnaise*, a to je izvedeno od imena glavnoga grada balearskog otoka Minorke, fr. *Port-Mahon*. Navodno je umak dobio ime u spomen na osvajanje grada od vojvode Richelieua 1756.

Lit.: Snoj 374; Kluge s. v. Mayonnaise; Dauzat 453.

mâjstor *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *mâjstorica, mâjstorskī*

Posuđeno iz ngr. *μαΐστωρ* < bizant. grč. *μαγίστωρ*, a to je posuđeno iz lat. *magister*, v. ***magistar***. Iz istog je izvora i njem. *Meister*, odakle je kajk. *mešter* (Gola); usp. i čak. *mèštar* 'učitelj' (Orbanići).

Lit.: Skok II: 350; Gluhak 395f.; Kluge s. v. Meister.

màjūr *m* (18. st.) 'posjed u panonskoj nizini'

DIJALEKTI I POTVRDE *majûr* (Varaždin), *majur, majer* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *major*, što je skraćeno od njem. *Meierhof*. Njemačka je riječ označavala i posjed i službu, a predstavlja djelomični kalk prema srlat. *maior domūs* 'predstojnik služinčadi neke kuće', složeno od lat. *maior* 'veći', komparativ od lat. *magnus* 'velik', i lat. *domus* 'kuća, dom', v. ***dom***. Usp. i toponim *Marof*.

Lit.: Skok II: 358; Kluge s. v. Meier.

màk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màk* (Brač, Vrgada), *m'ak* (Varaždin), *mak* (RKKJ)

Postalo od psl. **mákъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *makъ*, sln. *màk*, rus. *мáк*, polj. *mak*) < ie. **meh$_2$k-ōn* ⟨G *mh$_2$knos*⟩ (grč. *μήκων*, stvnj. *maho, mago*). U hrv. riječ ima pomičnu akcentuaciju, za razliku od psl. akcenatske paradigme *a*. Slavenski jezici poopćili su oblik s prijevojnom puninom iz nominativa.

Lit.: Skok II: 358; Gluhak 396; Derksen 299; ESSJa XVII: 149ff.; Snoj 374; EIEC 440.

màkadām *m*

TVORBA *màkadāmskī*

Posuđeno iz eng. *macadam*, nazvano po imenu škotskoga graditelja *J. L. McAdama* (1756. – 1836.) koji je prvi gradio takve ceste.

Lit.: Snoj 374; Kluge s. v. Makadam; Mršić 193.

màkaki *m* 'uskonosni mali majmun' *zool. (Macaca)*

Posuđeno preko tal. *macaco*, i fr. *macaque* iz port. *macaco*. Portugalska riječ potječe iz nekoga afričkoga bantuskog jezika.

Lit.: DEI 2295; Dauzat 433.

màkar *pril., vezn.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *makôr* (Brač), *mak°ār* (Vrgada), *m'akar* (Varaždin, Gola), *makar* (RKKJ)

Balkanska riječ, vjerojatno posuđena iz bizant. grč. *μακάρι* (usp. bug. *макáр*), što je izvedeno od starijeg grč. *μακάριος* 'blažen, sretan'. Usp. tal. *magari* 'ako bog da', sln. *magâri* što je preko mletačkoga također posuđeno iz grčkoga.

Lit.: Skok II: 359; Snoj 371; DEI 2311.

makaróni *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *makarũn* (Brač), *makar'ūn* (Gola), *makaron, makarun* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *macaron* (tal. *maccherone*), što je vjerojatno posuđeno iz grč. *μακαρωνία* 'hrana koja se jede pri pogrebu'.

Grčka je riječ izvedena od grč. *μακάριος* 'blažen, sretan', usp. ***makar***.

Lit.: Snoj 374; DEI 2297.

makèta *ž*

Posuđeno preko fr. *maquette* iz tal. *macchietta*, deminutiv od tal. *macchia* 'mrlja'. Talijanska je riječ izvedena od glagola *macchiare* < lat. *maculō* 'šarati, mrljati', što je denominativ od lat. *macula* 'mrlja, pjega', usp. ***majica***, ***makija***.

Lit.: Snoj 374; Dauzat 443.

màkija *ž*

Posuđeno iz tal. *macchia* < lat. *macula* 'mrlja, pjega', usp. ***maketa***, ***majica***. Značenjska je veza u tome da je *makija* grmlje koje izgleda poput "mrlje" na praznom terenu.

màknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maknȕt* ⟨prez. *mãknen*⟩ (Brač), *maknȕti* ⟨prez. *màkneš*⟩ (Vrgada), *maknȕt se* ⟨prez. *màknen se*⟩ (Senj), *m'ęknuti* ⟨prez. *m'ęknęm*⟩ (Varaždin), *maknuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mъknǫ̀ti* (csl. *mъknǫti*, sln. *maknīti*, polj. *mknąć*, češ. *mknouti*). Izvorno atematski prezent s nazalnim infiksom, ie. **munk-*, od korijena ie. **mewk-* 'odriješiti, skinuti' (skr. *muñcáti* 'oslobađa, pušta', lat. *e-mūngo* 'useknuti (pročistiti nos)'), usp. ***micati***, ***zamka***. Slavenski se nazalni sufiks prvotno nalazio samo u prezentu (usp. lit. *munkù, mùkti* 'ispasti'). Stariji likovi bez nazalnog sufiksa sačuvani su u glagolu ***maći***. Na sličan je način tvoren i glagol ***taknuti***.

Lit.: Skok II: 347; Derksen 333; ESSJa XX: 219; Snoj 374; LIV s. v. **meu̯k-*.

makòvnjača *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *makovńača* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva *makov* (v. ***mak***) sufiksom *-njača*.

makro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μακρός* 'velik, dugačak, visok, dubok' < ie. **meh$_2$k-* 'dugačak, tanak' (stvnj. *magar*, lat. *macer* 'mršav').

Lit.: HER 701; Frisk II: 164.

makrobiòtika *ž*

TVORBA *makrobiòtičkī*

Složeno od ***makro-*** i *-biotika*, v. ***antibiotik***.

makromolèkula *ž*

Složeno od ***makro-*** i ***molekula***.

màkrorēgija *ž*

Složeno od ***makro-*** i ***regija***.

maksíma *ž*

Posuđeno preko njem. *Maxime* i fr. *maxime* iz lat. *maxima propositio* 'najvažnija pretpostavka', što je složeno od lat. *maxima* 'najveća', v. ***maksimalan***, i lat. *propositio* 'pretpostavka, prijedlog', v. ***propozicija*** ili iz srlat. *sententia maxima* 'najvažnija rečenica', v. ***sentencija***.

Lit.: DEI 2384.

màksimālan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *maximal*, i fr. *maximal*) iz lat. *maximus* 'najveći', što je superlativ od lat. *magnus* 'velik' < ie. **meg'(h$_2$)-* 'velik' (grč. *μέγας*, skr. *máhi*), v. ***mega-***.

Lit.:.

màlāhan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãlahan* (Brač), *màlahan* (Vrgada), *màljan* (Senj), *màjahan* (Pag), *mäljahān* (Novi), *malahan, malahen, malehen, maḷahan, maḷahen, majahen, majehen, majhen* (RKKJ)

Izvedeno sufiksom *-ahan* < **-ьхъпъ* (stčeš. *malichný*, sln. *mâjhen*, i starije *malahan*), v. ***mali***. Standardni hrv. oblik ima depalatalizirano *l* iz kosih padeža, starije stanje čuvaju neki čakavski govori.

Lit.: Skok II: 374; Gluhak 396.

malàksati ⟨prez. *màlakšēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *malaksȁt* (Brač), *mal'aksati* (Varaždin)

TVORBA *malaksávati*

Posuđeno iz grč. *ἐμάλαξα*, što je aorist od denominativnoga glagola *μαλάσσω* 'omekšati' tvorenog od grč. *μαλακός* 'mekan, nježan, mlohav'.

Lit.: Skok II: 361; Frisk II: 165.

màlārija *ž*

TVORBA *malàričnī*

Posuđeno iz tal. *malaria*, što je složeno od tal. *mala*, ž.r. od *malo* 'loš, zao' < lat. *malus* 'loš, zao', v. ***maligni***, i *aria* 'zrak', v. ***arija***. Doslovno je značenje 'loš zrak' jer se mislilo

da bolest uzrokuje zagađeni zrak u močvarnim područjima.

Lit.: Snoj 375; DEI 2325.

màlen *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màlen* (Senj, Gacka), *malen* (RKKJ)

Postalo od **malenъ* (bug. *мáленький*, češ. *malený* 'umanjen' (Kott), usp. i rus. dijal. *малéна* 'dijete'), što je izvedeno od psl. **malъ*, v. ***mali***.

Lit.: ESSJa XVII: 152.

màlēšan *prid.* (18. st.)

Izvedeno sufiksom *-ešan*, v. ***mali***. Izvorno je vjerojatno *malehan*; *š* je uvedeno analogijom prema primjerima kao *radišan*.

mâlī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõli* (Brač), *m°ãlī* (Vrgada), *mãli* (Senj), *mậli* (Varaždin), *m'ãli* (Gola), *mal* (RKKJ)

TVORBA *málko dem. pril.* (18. st.)

Postalo od psl. **málъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *malъ*, sln. *mãli*, rus. *мáлый*, polj. *mały*) < ie. **moh$_1$lo-*. Drugi je prijevojni stupanj istoga korijena ie. **meh$_1$l-* 'mala životinja' (grč. *μῆλον* 'sitna stoka', stir. *míl* 'životinja'), usp. rus. *mélkij* 'malen, tanak' i csl. *mělъkъ*. Prijevojna praznina posvjedočena je u stvnj. *smal* 'malen' i možda u lat. *malus* 'loš, zao', v. ***maligni***.

Lit.: Skok II: 374; ESSJa XVII: 173ff.

màlīgnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *malīgnus* 'zloban, pakostan', što je izvedeno od lat. *malus* 'zao, loš', sufiksom *-gnus*. Lat. *malus* je postalo od ie. **molo-* (stir. *mell* 'uništenje, greška'); za drugu etimologiju v. ***mali***. Sufiks *-gnus* dolazi od korijena lat. glagola *gignō* 'roditi, stvoriti', v. ***generacija*** (nalazi se i u *benīgnus*, usp. ***benigni***).

Lit.: Snoj 376.

màlina *ž* (17. st.) *bot. (Rubus idaeus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *màlina* (Senj), *mal'ina* (Varaždin), *malina* (RKKJ)

TVORBA *màlinin*, *màlinov*, *màlinovac*

Postalo od psl. **malìna* (sln. *malína*, rus. *малúна*, polj. *malina*) < ie. **mel(h$_2$)-n-* (lit. *mẽlas, mẽlynas* 'tamnoplav', latv. *mẹ̃lns*, grč. *μέλας, μέλαινα* 'crn'). Prijevojna duljina u bsl. nije razjašnjena; možda valja poći od korijenske imenice sličnog značenja kao u stnord. *māl* 'znak, mrlja', got. *mēla* 'znak u pismu', ako su srodne. Prijevojna duljina bila bi od Njd. Moguće je da je prvotno značenje bilo 'kupina', jer kupina je, za razliku od maline, crna.

Lit.: Skok II: 363; Gluhak 397; ESSJa XVII: 158ff.; Snoj 376; EIEC 69; de Vaan 393.

malmȉmjāt *m zool. (Latrodectes mactans tridecimguttatus)*

Posuđeno iz tal. *malmignatta*. Talijanska je riječ složena od *mal-* 'loš, zao', i od *mignatta* 'pijavica' < lat. *malus*, v. ***maligni***, što je izvedeno od lat. *minium* 'minij, crveno olovo, cinober, svijetlocrvena boja'. Semantička veza je kao između kao *crv* i *crven*.

Lit.: DEI 2334; REW 5591.

màlobrōjan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *malobrojen* (RKKJ)

Složeno od ***mali*** i ***broj***.

malòdušan *prid.* (19. st.)

TVORBA *malòdušnōst*, *malodušnik*, *malodušńak* (RKKJ)

Posuđeno iz stcsl. *malodušьnъ*, v. ***mali***, ***duša*** (usp. rus. *малодýшный*, sln. *malodȗšen*).

malògrađanin *m*

TVORBA *màlograđānka*, *màlograđanskī*, *màlograđanski*

Složeno od ***mali*** i ***građanin***. Kalk prema njem. *Kleinbürger*. U njemačkom se u 18. st. povremeno ova riječ koristila u značenju 'radnika', a od 19. st. ima pejorativno i značenje pripadnika srednje klase.

màlokad *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *malokad, malogda* (RKKJ)

Složeno od *malo*, v. ***mali***, i ***kad***[1].

màloljetan *prid.* (19. st.)

TVORBA *màloljetnōst* (19. st.), *màloljetnīk*, *màloljetnica*

Postalo od **malolětьnъ* (stcsl. *malolětьnъ*, bug. *малолéтен*, rus. *малолéтний*), što je složeno od ***mali*** i ***ljeto***. Kalk prema njem. *minderjährig*, srlat. *minoremnis*, grč. *ὀλιγοχρόνιος*.

Lit.: ESSJa XVII: 168f.

maltóza *ž*

Vjerojatno posuđeno preko njem. *Maltose* iz eng. *maltose*. Engleska je riječ izvedena od eng. *malt* 'slad' < ie. *$*h_2meld$-* 'omekšati'. Isti je korijen u ***mlad***.

mâlj *m* (16. st.)

Posuđeno iz tal. *maglio* < lat. *malleus* 'malj, čekić' < ie. **molHlo-*, što je izvedeno od korijena ie. *$*melh_2$-* 'mljeti', v. ***mljeti***. Od istog prijevojnog stupnja kao u latinskom, drugim je sufiksom izvedeno psl. **moltъ* 'čekić', v. ***mlat***.

Lit.: Skok II: 364; Gluhak 397; de Vaan 360.

màlja *ž* (19. st.) 'mekana dlačica koja raste prije prave brade'

Posuđeno iz ngr. *μαλλία*, pl. od grč. *μαλλός* 'čuperak, vunena pahuljica'. Grčka riječ nema razjašnjenu etimologiju. U hrvatskom je riječ novija posuđenica; nema je u kajkavskom i čakavskom.

Lit.: Skok II: 365.

mámac *m* (19. st.)

Izvedeno od ***mamiti*** sufiksom *-ac*.

mámiti ⟨prez. *mâmīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõmȉt* ⟨prez. *mõmin*⟩ (Brač), *mᵒãmȉti* ⟨prez. *mᵒãmīš*⟩ (Vrgada), *mą̃miti* ⟨prez. *mą̃mim*⟩ (Varaždin), *mamiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mamìti* ⟨prez. **mamjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *mamiti*, sln. *mamīti*, polj. *mamić, manić*, rus. *маниⷬ*), denominativni glagol od **mam-* < ie. *$*meh_2$-mo-*. Korijen je isti kao u ***mahati*** (hrv. dijal. *máma*, csl. *mamъ* 'budalast', češ. *mam*, usp. ***mamac***). Slavenski oblici s *-n-* nastali su analogijom prema ***manuti*** ili disimilacijom, usp. ***obmana***.

Lit.: Skok II: 366; Gluhak 397f.; Derksen 301; ESSJa XVII: 189.

màmut *m zool. (Elephas primigenius)*

TVORBA *màmutskī, màmutica*

Posuđeno preko njem. *Mammut* i fr. *mammouth* iz rus. *мáмонт*. U ruski je riječ dospjela iz jakutskoga ili iz tunguskoga *ŋamendi* 'medvjed'. Ostatci mamuta iskopani su na području sjevernog Sibira. Po sličnosti s veličinom *mamuta* značenje se poopćava i prenosi na *màmutica* 'građevina mamutske veličine', *mamutovac* i sl.

Lit.: Vasmer II: 93; Snoj 377; EWD 1053.

màmutovac *m bot. (Sequoia gigantea)*

Izvedeno od ***mamut***. Kalk prema njem. *Mammutbaum*.

màmuza *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mamuza* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *mahmuz*, što je iz arap. *mihmāz*. Balkanski turcizam, usp. bug. *махмýз*, alb. *mahmuz*, ngr. *μαχμούζι*, dakorum. *magmuză*. Izvorna hrvatska riječ je ***ostruga***.

Lit.: Skok II: 356; BER III: 694.

mána[1] *ž* (18. st.) 'nedostatak'

DIJALEKTI I POTVRDE *mâna* (Gacka), *mą̃na* (Varaždin), *m'āna* (Gola)

Vjerojatno posuđeno iz tur. *mahana* (poput bug. *мана́, маана́*), što je iz arap. *mahāna* 'greška, nedostatak'. Riječ *mana* 'ludilo, mahnitost' (Vitezović), *mànen* 'mahnit' (15. st. Marulić) vjerojatno je postala ukrštanjem ***manija*** i ***mana***[1].

Lit.: Skok II: 354; BER III: 595, 636.

màna[2] *ž* (15. st. Marulić) 'hrana s neba'

DIJALEKTI I POTVRDE *mana* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *manna* iz grč. *μάννα*, što je iz hebr. *mān* 'dar' (stara posuđenica iz aramejskog). Druga je mogućnost da je grčka riječ posuđena iz hebr. *manā* (možda naziv jestive biljke azijskih stepa).

Lit.: Skok II: 367; Snoj 377.

mànastīr *m* (12. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mostīr* (Brač), s umetnutim *-j-* *mànajstīr* (18. st.), s promjenom *i* > jat ispred *r* *manàstijer* (16. st., kod dubrovačkih pisaca i bosanskih franjevaca), s metatezom *nàmastir* (13. st. Mon. serb.; 18. st.), sa samoglasnikom *-o-* u prvom slogu *monoštor* (RKKJ), *monastijer* (17. st. Kašić), s disimilacijom *molstir, molster* (12. st. (13. st.) Starine 13), *mostir* (15. st. Starine 23), *mojstir* (14. st. Naredba kaptola senjskoga)

TVORBA *mànastīrskī* (12. st. Mon. serb.; 18. st.)

Posuđeno preko csl. iz bizant. grč. *μαναστήρι(ο)ν, μοναστήρι(ο)ν* 'pustinjakova soba, samostan'. Grčka je riječ izvedena

od glagola grč. *μονάζω* 'živjeti sam' koji je postao od grč. *μόνος* 'sam', v. ***mono-***. U suvremenom standardnom jeziku riječ označuje samo zajednicu i boravište pravoslavnih monaha. U starijem jeziku mogla je označavati i katoličke samostane.

Lit.: Skok II: 453; Vasmer II: 154.

mandàrīn *m* (19. st. RKKJ) 'visoki kineski službenik u doba carstva'

Posuđeno preko njem. *Mandarin* iz port. *mandarim*, što je iz mal. *mantari*. Malajska je riječ iz hind. *mantrī* < skr. *mantrin-* 'kraljev savjetnik, znalac svetih knjiga', što je izvedeno od skr. *mantra-*, v. ***mantra***. Na portugalski lik i značenje možda je utjecao port. glagol *mandar* 'zapovijedati'. Portugalci su na kineske prilike prenijeli riječ za državne dužnosnike iz Indije i Malaje.

Lit.: Snoj 377; Kluge s. v. Mandarin.

mandarína *ž bot. (Citrus reticulata, C. deliciosa, C. nobilis)*

Posuđeno preko njem. *Mandarine* ili tal. *mandarino* iz šp. *(naranja) mandarina* 'mandarinska naranča'. Voće je tako nazvano ili zbog kineskoga podrijetla ili zbog boje koja je slična boji odjeće mandarina, v. ***mandarin***.

Lit.: Snoj 377; DEI 2342.

màndāt *m* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

Posuđeno iz lat. *mandātum* 'zapovijed, uputa', što je poimeničeni ptcp. perf. glagola *mandāre* 'naložiti, povjeriti'. Latinski je glagol složen od lat. *manus* 'ruka', v. ***manualan***, i participske osnove glagola *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati' < ie. **deh$_3$-*, v. ***dati***. Razvoj značenja je 'dati nekome nešto u ruke' > 'dati vlast u ruke'.

Lit.: Skok II: 368 Snoj 377.

mandolína *ž glazb.*

TVORBA *mandolìnist, mandolìnistica*

Možda posuđeno preko njem. *Mandoline*, iz tal. *mandolino*, deminutiv od *mandola* 'glazbalo sa pet žica'. Taj je instrument (preteča mandoline) možda nazvan po obliku sličnom bademu, v. ***mandula***. Izvorna riječ mogla bi biti lat. *pandūra* 'glazbalo sa tri žice', iz grč. *πανδοῦρα*, usp. kalabr. *pendulinu*. Zbog sličnosti glazbala ove riječi mogle su i utjecati jedna na drugu.

Lit.: Skok II: 369; Snoj 378; DEI 2342.

màndula *ž* (18. st.) 1. 'krajnik' anat.; 2. 'badem' reg.

DIJALEKTI I POTVRDE *mandala* (RKKJ) 1. 'badem'; 2. 'marelica'; 3. 'krajnici'

Posuđeno iz tal. *mandola* < kslat. *amandola* < lat. *amygdala*. Latinska je riječ posuđenica iz grč. *ἀμυγδάλη* 'badem'. Grčka je riječ posuđenica nepoznata podrijetla. U govornom jeziku riječ je danas specijalizirana u značenju 'krajnik'. U tom je značenju kalk prema njem. *Mandel* 'krajnik, badem', a semantička veza je u sličnosti žlijezde i ploda. U dijalektima, osobito u čak. riječ znači i 'badem'; kajk. *mandal(a)* (RKKJ) nezavisna je posuđenica iz njemačkog.

Lit.: Skok II: 556; Snoj 377; REW 436; Frisk I: 96.

manèkēn *m*

TVORBA *manèkēnka, manèkēnskī, manekénstvo*

Posuđeno preko njem. *Mannequin* iz fr. *mannequin*. Francuska riječ potječe iz srniz. *mannekijn* 'čovječuljak, figurica', što je umanjenica od *man* 'čovjek' < ie. **dʰg'ʰ(ʰ)-mon-*, v. ***human***, ***zemlja***. Riječ je isprva označavala odjevene lutke, a potom je prenesena i na žive modele.

Lit.: Snoj 378; Kluge s. v. Mannequin; Dauzat 442.

mànēvar *m*

Posuđeno preko njem. *Manöver* iz fr. *manoeuvre* < vlat. *manuopera* 'ručni poslovi'. Latinska je riječ složena od lat. *manus* 'ruka' v. ***manualan***, i lat. *opera* 'rad, posao, trud', što je kolektiv od lat. *opus* 'rad, djelo, trud', v. ***opus***.

Lit.: Skok II: 370; Snoj 378; EWD 1059.

manevrírati

Posuđeno preko njem. *manövrieren* iz fr. *manoeuvrer*, v. ***manevar***.

màngān *m* 'kemijski element, *Mn*'

TVORBA *mangánov*

Posuđeno preko njem. *Mangan* i fr. *manganèse* iz tal. *manganese* 'mangan'. Talijanska riječ nastala je vjerojatno preoblikom srlat. *magnesia negra* 'crna magnezija'. *Magnesia* je u antici bio naziv za različite tvari kojima je započinjala kemijska preobrazba. Te tvari nazvane su prema grčkoj pokrajini *Magnesia*

ili prema istoimenim grčkim kolonijama u Maloj Aziji, odakle potječu. Pretpostavlja se da se naziv *magnesia negra* odnosio na željezni oksid (Fe_2O_3, danas se naziva *magnetit*) i manganov oksid (Mn_2O_3), oba crne boje. *Mangan* je kao element otkriven u 19. st., v. ***magnet***, ***magnetit***, ***magnezij***.

Lit.: DEI 2345.

màngo *m* 'plod mangovca' *bot.*

TVORBA *màngovac* '*Mangifera indica*'

Posuđeno preko njem. *Mango* iz port. *manga*. U portugalski je riječ posuđena iz mal. *mangga*, a u malajski iz tamil. *mangay* 'plod drva *man*'.

Lit.: Snoj 378.

màngrova *ž* 'vegetacija zaklonjenih muljevitih obala tropskih i suptropskih mora, blizu riječnih ušća'

Posuđeno iz eng. *mangrove*. Engleska je riječ složena od šp. *mangue, mangle* (u španjolski je riječ dospjela ili iz karipskog aravačkog jezika ili iz malajskog) i od eng. *grove* 'šumica, lug, gaj'.

Lit.: DEI 2347; Dauzat 441; Chambers 625.

màngup *m*

Posuđeno iz tur. *menkup* 'propalica', što je iz arap. *mankūb* 'unesrećen, propao'.

Lit.: Skok II: 360.

mànija *ž*

Posuđeno preko kslat. *mania* iz grč. *μανία* 'ludilo, bjesnilo, mahnitost'. Grčka je riječ izvedena od glagola *μαίνομαι* 'bjesniti' < ie. **mn-ye-* 'misliti', v. ***mniti***.

Lit.: Skok II: 370; Frisk II: 160; LIV s. v. 1. *men-.

mànijāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *manijak* (RKKJ)

TVORBA *mànijāčkī*

Posuđeno preko kslat. *maniacus* iz grč. *μανιακός*. Grčka je riječ izvedena od *μανία*, v. ***manija***.

maniòka *ž* 'tropska gomoljasta grmolika biljka od koje se dobiva hranjivi škrob' *bot.*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *manioc*, eng. *manioc*, tal. *maniòca*) iz brazilskog jezika tupi *manioka*.

Lit.: Dauzat 442; DEI 2350.

manipulácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *manipulacija* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Manipulation* iz fr. *manipulation*. Francuska je riječ izvedena od fr. *manipule* < lat. *manipulus* 'rukovet, svežanj, snop'. Latinska je riječ složena od lat. *manus* 'ruka' v. ***manualan***, i korijena koji je u *pleō* 'puniti' v. ***pun***, dosl. 'koji puni ruku'. Značenje 'upravljanje onim što se drži u ruci' slično je kao u hrv. 'rukovati čime'.

Lit.: Snoj 378; Dauzat 442.

manipùlātor *m*

TVORBA *manipùlātorica*

Posuđeno preko njem. *Manipulator* iz fr. *manipulateur*, v. ***manipulacija***.

manipulírati

Posuđeno preko njem. *manipulieren* iz fr. *manipuler*, v. ***manipulacija***.

mànometar *m* 'instrument za mjerenje tlaka u tekućinama, parama i plinovima'

Posuđeno iz fr. *manomètre*. Francuska je riječ složena od grč. *μανός* 'tanak, rijedak', i *metre*, v. ***metar***.

Lit.: Dauzat 442.

màntija *ž* (14. st. Mon. serb.; 17. st.) 'duga svećenička halja'

Posuđeno iz bizant. grč. *μαντίον, μάντιον*, što je iz lat. *mantellum* 'ogrtač, plašt', *mantēle, mantēlum* 'ručnik'. Latinske su riječi vjerojatno izvedene od *manus* 'ruka' i *tergeo* 'brisati', no izvode se i iz lat. *mantum* 'kratak ogrtač' nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 372; Kluge s. v. Mantel; de Vaan 362f.

màntra *ž*

Vjerojatno preko europskih jezika posuđeno iz skr. *mantra-* 'sveti tekst, čarolija', dosl. 'sredstvo misli', od korijena *man-* < ie. **men-*, v. ***mniti***.

Lit.:.

mànuālan *prid.*

Posuđeno iz lat. *manuālis* 'ručni, koji se drži u ruci', što je izvedeno od lat. *manus* 'ruka' < ie. **man-* 'ruka', **men-* ili **meHn-* (stvnj. *munt* 'ruka', možda i het. *manniyaḫḫ-* 'predati'). Često se povezuje i ie. **meh$_2$r-* ⟨G *mh$_2$nos*⟩ (heteroklitska imenica navodno odražena u grč. *μάρη* 'ruka' (hapaks) i alb.

marr 'uzeti, zgrabiti'). Možda su u vezi i *manuti, mahati* u prvotnom značenju 'dati znak rukom', v. ***manuti, mahati***.

Lit.: Skok II: 370; de Vaan 362f.; EIEC 254.

manufaktúra *ž*

Posuđeno preko njem. *Manufaktur* i fr. *manufacture* iz srlat. *manufactūra* 'rad rukom'. Latinska je riječ složena od lat. *manus* 'ruka', v. ***manualan***, i od *factūra*, v. ***faktura***. Promjena značenja dogodila se u francuskom i njemačkom.

Lit.: Snoj 379.

mánuti 'ostaviti se čega, kloniti se čega'

DIJALEKTI I POTVRDE *mânut se* (Gacka)

Postalo od psl. **manǫti* 'dati znak' (csl. *manǫti*, rus. *мануть* 'dati znak, dozvati'), glagol (semelfaktiv) izveden sufiksom *-nǫ-*, od istoga ie. korijena **meh$_2$-* kao i ***mahati***.

Lit.: Skok II: 354; Derksen 301; ESSJa XVII: 200f.

mánjak *m* (16. st.)

Deverbal od ***manjkati***.

Lit.: Skok II: 373.

mȁnjī *prid.* (17. st.). Supletivni komparativ od ***mali***.

DIJALEKTI I POTVRDE *mãńi* (Brač), *mȁńī* (Vrgada), *mẽ̄njī* (Omišalj), *m'ęjnši, m'ęjnši, m'ęńši* (Varaždin), *mãńe pril.* 'manje' (Brač), *mȁnje* (Senj), *mẽ̄ńę* (Varaždin), *mańi* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьnjьjь*, f. **mьnjьši* (stcsl. *mьnji*, sln. *mânjši*, i *mȁnj, mânji*, rus. *мéньший*, polj. *mniejszy*, stčeš. *mení*) < ie. **mi-n(H)-is-yo-* (lat. *minor*, got. *minniza* 'manji'), u vezi i s grč. *μινύθω* 'umanjivati', lit. *meñkas* 'malen' (sa sekundarnim vokalizmom), v. ***minus***.

Lit.: Skok II: 373; Gluhak 398; Derksen 341; ESSJa XXI: 119ff.; Snoj 379.

manjìna *ž* (15. st. Mon. serb.;19. st.)

Izvedeno od ***manji***.

mànjkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mańkȁt* (Brač), *mańkȁti* (Vrgada), *m'ęjnkati, m'ęnkati* (Varaždin), *mańkati, meńkati* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *mancare* 'nedostajati', analoški preobličeno pod utjecajem ***manji***. Talijanski je glagol izveden od *manco* 'nesretan, kojem što nedostaje' < lat. *mancus* 'kljast, nemoćan, slab'. Latinska je riječ možda izvedena od *manus* 'ruka', u značenju 'koji ima nedostatak na ruci', v. ***manualan***.

Lit.: Skok II: 371; DEI 2341; de Vaan 361.

mànjkav *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'ęnkavi* (Varaždin)

TVORBA *mànjkavōst*

Izvedeno od ***manjkati***.

mȁpa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mapa* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Mappe*, iz srlat. *mappa mundi* 'karta svijeta', dosl. 'platno s prikazom svijeta', složenice od lat. *mappa* 'ubrus, rubac, marama' i *mundus* 'svijet', v. ***monden***. Lat. *mappa* je punska riječ (prema Kvintilijanu), možda srodna s hebr. *mənap*. Značenje je kasnije poopćeno na bilo koji zemljovid, a zatim preneseno na 'korice u kojima se čuvaju zemljovidi', iz čega se razvilo značenje 'korice za papire i spise'.

Lit.: Skok II: 502; Snoj 379; Kluge s. v. Mappe.

mâr *m* (15. st. Marulić) 'volja za rad'

DIJALEKTI I POTVRDE *mậr* (Varaždin), *mar ž* (16. st.), *mar* (RKKJ), *mara* (Kavanjin)

Samo u južnoslavenskim jezicima (usp. sln. *mâr*); prijevojnom duljinom *(*mōr-)* tvoreno od korijena ie. **(s)mer-* 'misliti na, sjećati se' (stlit. *merėti*, grč. *μέριμνα* 'briga, zabrinutost', ved. *smárati* 'sjećati se, postati svjestan', steng. *murnan* 'brinuti'). Imenica je arhaična; čak. *mȁr*, kao i sln. *mâr*, postoji kao prilog u značenju 'radije, bolje' (usp. i *mâr* 'bar, bolje' (Ozalj)). Ovi oblici možda predstavljaju apokopirani imperativ glagola *mariti*. U slovenskom su česti izrazi kao *marsikaj* 'tako neki', *marsikateri*. Slični su izrazi *mr̃šca*, *mr̃skī* 'mnogo koji' (Vodice), čak. *marča*, *marki* 'nego koji' (Skok), i kajk. *markaj* 1. 'bilo što'; 2. 'nitko i ništa', *markak* 'bilo kako, nemarno', *markakov* 'bilo kakav' (RKKJ). Psl. **marъ* možda odražava ie. korijensku imenicu, u tom slučaju glagol *mariti* bio bi denominativan. Moguće je i obrnuto: *mariti* može biti intenziv od korijena

**(s)mer-* (stlit. *mrěti*), pa bi **marъ* bila deverbalna tvorba.

Lit.: Skok II: 375; Bezlaj II.

màrama *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mahrãma* (Brač), *marama* (Jambrešić, RKKJ), *mahrama* (RKKJ) *mahrama* (16. st.)

Posuđeno iz tur. *mahrama*, što je iz arap. *maḥrama* 'sveto, zabranjeno'. Arapska je riječ particip od *ḥarama* 'zabraniti', usp. ***harem***. Riječ je isprva označavala rubac kojim se prekrivaju muslimanke. Balkanski turcizam, usp. bug. *махрамá*, alb. *mahrama, maramë*, rum. *mahrámă, maramă*.

Lit.: Skok II: 356; BER III: 694.

màramica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maramica, mahramica* (RKKJ)

Deminutiv od ***marama***.

màratōn *m*

TVORBA *màratōnskī, maratónac, maràtōnka*

Prema nazivu atičkog mjesta, grč. *Μαραθών*, na kojem su Grci 490. pr. Kr. pobijedili Perzijance, odakle je, prema legendi, glasnik Fidipid trčao do Atene javiti vijest o pobjedi. Grčko je ime izvedenica od grč. *μάραθον* 'koromač', vjerojatno neindoeuropskoga podrijetla (usp. ***koromač***).

Lit.: Skok II: 134, 386; Snoj 380.

marcìpān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *marcipan* (RKKJ), *marcepan* (Belostenec), *marcapan, marcopan* (Habdelić)

Posuđeno preko njem. *Marzipan* iz tal. *marzapane* (oblik *marcapan* (16. st., Dubrovnik) izravno je iz talijanskog); prvotno je značenje 'kutijica određene zapremnine (1/10 modija)', a daljnje podrijetlo nije sigurno. Možda posuđeno iz arap. *marṭabān* 'vrsta porculanske vaze' nazvane po indijskom mjestu *Martaban* iz kojeg se uvozila. Promjena značenja talijanske riječi bila bi od 'kutijica u koju se pakira marcipan' u 'ono što je u njoj zapakirano'.

Lit.: Skok II: 376; Snoj 380; EWD 1068; DEI 2379, 2393.

marèlica *ž bot. (Prunus armeniaca)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mar'ilica* (Varaždin), *marelica, marilica* (RKKJ)

Posuđeno preko aust.-bav. *Marille* iz tal. *armellino*, što dolazi od lat. *prūnum Armeniacum* 'armenska šljiva'; voćka je tako nazvana jer navodno potječe odande. Čakavski oblici poput *armelîn* (Molat, Božava), *armelîna* (Bol, Sutomore) posuđeni su izravno iz talijanskoga. Za sličan razvoj značenja usp. ***breskva***, ***dunja***, ***dinja***.

Lit.: Skok I: 62; Snoj 380; DEI 292f.

margàreta *ž* (16. st.) *bot. (Leucanthemum vulgare)*

Posuđeno preko njem. *Margaretenblume, Margerite* i fr. *marguerite* iz lat. *margarīta* 'biser'. Latinska je riječ posuđenica iz grč. *μαργαρίτης* 'biser', vjerojatno iranskoga podrijetla (srperz. *marvārīt* 'biser', skr. *mañjarī* 'pupoljak, biser'), usp. ***margarin***. Semantička je veza vjerojatno u boji. U hrvatskom je *Margareta*, kao i u drugim jezicima, i žensko osobno ime.

Lit.: Skok II: 377; Frisk II: 174.

margàrīn *m*

Posuđeno preko njem. *Margarine* iz fr. *margarine*. Francuska je riječ izvedena od grč. *μάργαρον* 'biser', usp. ***margareta***. Naziv je dao Francuz Michel E. Chevreul 1813. g. zbog sličnosti boje.

Lit.: Snoj 380; Dauzat 445.

màrgina (margína) *ž*

Možda posredovanjem fr. *marge, marginé* posuđeno iz lat. *margō* ⟨G *marginis*⟩ 'rub, granica' < ie. **morg'-* 'granica' (stir. *mruig* 'teritorij, pokrajina', got. *marka* 'granica', av. *marəza* 'granična pokrajina'). Isti je korijen vjerojatno i u ***mreža***.

Lit.: Dauzat 445; EIEC 77.

màrginālan *prid.*

Posuđeno preko njem. *marginal* i fr. *marginal* iz nlat. *marginalis* 'rubni, granični', što je izvedeno od lat. *margō* ⟨G *marginis*⟩ 'rub, granica', v. ***margina***.

Lit.: Snoj 380.

marihuàna *ž*

Posuđeno iz amer. eng. *marijuana, marihuana*, što je posuđeno iz šp. *marijuana, mariguana*. Španjolska riječ potječe od naziva bahamskog otoka *Mariguana*.

Lit.: Snoj 381; DEI 2367.

marikultúra *ž*

Složeno od lat. *mare* 'more' < ie. **mori*, v. ***more***, i ***kultura***.

marìmba *ž* 'glazbalo slično ksilofonu' *glazb.*

Posuđeno preko portugalskog iz nekog afričkog jezika (vjerojatno bantuskog). Instrument je vjerojatno s robovima iz Konga stigao u Brazil.

Lit.: DEI 2367; etymonline.

màrīna *ž* (19. st.)

Posuđeno iz tal. *marina* 'mirna morska obala' < lat. *marīnus* 'morski', što je izvedeno od lat. *mare* 'more' < ie. **mori*, v. ***more***.

Lit.: Snoj 381; DEI 2368.

marionèta *ž*

TVORBA *mariònetskī*

Posuđeno preko njem. *Marionette* iz fr. *marionette*. Francuska je riječ deminutivnim sufiksom izvedena od *Marion*, što je deminutiv od *Marie* 'Marija'. Prvotno je fr. *marionette* bio 'kipić djevice Marije' koji se u kasnom srednjem vijeku koristio u duhovnim igrama. Iz toga su se kasnije razvile kazališne lutke, i u prenesenom značenju 'čovjek kojim upravlja tko drugi'.

Lit.: Skok II: 378; Snoj 381; EWD 1063.

máriti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȍrīt* (Brač), *mᵒārìti* (Vrgada), *mâriti* (Vodice), *mārìt* (Orbanići), *mariti, marati* (RKKJ)

Denominativni glagol ili intenzivni glagol izveden od korijena koji je u ***mar***. Oblik *mariti* zabilježen je u svim trima hrvatskim narječjima. U kajkavskom također i *mār'ati* (Gola), što je jedini oblik u slovenskom (sln. *mârati*).

Lit.: ESSJa XVII: 214f.

màritīmnī *prid.*

TVORBA *maritímnōst*

Posuđeno iz lat. *maritimus* 'morski', što je izvedeno od lat. *mare* 'more' < ie. **mori*, v. ***more***.

màrka[1] *ž* 1. 'poštanska marka'; 2. 'brend'

Posuđeno iz njem. *Marke* 'znak, proizvod, vrsta', *Briefmarke* 'poštanska marka'. Riječ su njemački trgovci preuzeli iz fr. *marque* 'znak na proizvodu' (prvotno bilo koji znak), što je izvedeno od fr. *marquer* 'staviti znak, obilježiti', v. ***markirati***.

màrka[2] *ž* (16. st.) *pov.* 1. 'srednjovjekovna franačka i njemačka pogranična vojno-administrativna jedinica pod upravom markgrofa'; 2. 'novčana jedinica koja se upotrebljavala u Njemačkoj i nekim drugim državama, sadrži 100 pfeninga ili penija'

Posuđeno iz stvnj. *marka* 'granica, kraj, granično/rubno područje' < germ. **marka* 'granica' (got. *marka*, ags. *merc*, stnord. *mǫrk, mark, merki* 'šuma, granična pokrajina') < ie. **morg'-* 'granica', v. ***margina***. Značenje se razvijalo u dva smjera: 1. 'granica' > 'granična pokrajina' > 'pokrajina' i 2. 'granica' > 'oznaka granice' > 'oznaka'. U srvnj. *marke, mark/c, march* znači i 'komad zlata ili srebra određene težine', te se i u tom značenju riječ proširila u hrvatskom. Značenje valute razvilo se iz značenja 'novac sa službenim pečatom (oznakom)'. Vjerojatna je veza s ***mreža***. Istog su podrijetla ***markirati***, ***markiz***, ***marš***[1].

Lit.: Skok II: 378; Gluhak 399; Kluge s. v. Mappe; EWD 1063f.

markírati

DIJALEKTI I POTVRDE *markẹ̑r'ati* (Gola)

Posuđeno preko njem. *markieren* iz fr. *marquer* 'označiti, obilježiti', što je denominativni glagol od stfr. *marche* 'granica', a to je iz frnč. **marka* 'granica' (usp. stnord. *merki* 'obilježje'). Istog su podrijetla ***markiz***, ***marš***[1].

Lit.: Dauzat 448; Kluge s. v. markieren.

màrkīz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *markež* (17. i 18. st.), *markîs* (Varaždin), *markiž*, *markez*, *markež* (RKKJ), *màrkēz* ⟨G *-éza*⟩ (13. st. Mon. croat.), *markes* ⟨G *-esa*⟩ (14. st. Mon. serb., 17. st. Orbin)

TVORBA *markíza*

Posuđeno preko fr. *marquis* iz tal. *marchese*. Talijanska je riječ posuđena iz stfr. *marchis*, što je izvedeno od stfr. *marche* 'granica', a to je iz frnč. **marka* 'granica'. Prvotno je značenje 'upravitelj granične pokrajine'. Oblici s *-ez-/-ež-* posuđeni su izravno iz talijanskog. Istog su podrijetla ***markirati***, ***marš***[1].

marksìzam *m*

TVORBA *màrksist, màrksistica, marksìstičkī*

Izvedeno od imena njemačkog idealističkog filozofa *Karla Marxa* (1818. – 1883.).

Lit.: Mršić 198f.

màrljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *marlîvi* (Varaždin), *marliv* (RKKJ)

TVORBA *màrljivōst*

Izvedeno od *mariti*, v. ***mar***.

marmeláda *ž*

Posuđeno preko njem. *Marmelade* iz port. *marmelada*. Portugalska je riječ izvedena od port. *marmelo* 'dunja' < lat. *melimēlum* 'medenjača, vrsta slatke jabuke'. Latinska je riječ posuđenica iz grč. *μελίμηλον*, što je složeno od grč. *μέλι* 'med' < ie. **melit* (lat. *mel*, stir. *mil*) i *μῆλον* 'jabuka', v. ***mogranj***.

Lit.: Gluhak 399; Snoj 382; EWD 1065.

màrš[1] *m* (19. st.) 'stupanje; koračnica'

DIJALEKTI I POTVRDE *m'arš* (Varaždin, Gola), *marš* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Marsch* iz fr. *marche*, što je izvedeno od fr. *marcher* 'hodati, koračati'. Francuska je riječ posuđenica iz frnč. **markon* 'označavati granicu (posjeda) koračanjem' < germ. **marka* 'granica'. Zbog nepodudaranja značenja mnogo je manje vjerojatna druga mogućnost da je francuska riječ postala od vlat. **marcare* 'udarati takt kladivom', što je izvedeno od lat. *marcus* 'kladivo, bat, čekić'. Francuska se riječ proširila u druge jezike s vojničkom terminologijom (tal. *marciare*, šp. *marchar*, port. *marchar*). Istog su podrijetla ***markirati***, ***markiz***.

Lit.: Skok II: 378; Dauzat 445; Kluge s. v. Marsch[1]; REW 5364; Snoj 382.

màrš[2] *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *marš* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *marsch* iz fr. *marche*, što je imperativ glagola *marcher*, v. ***marš***[1].

màršāl *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *maršȃl* (Varaždin), *marešal, mareščal* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Marschall* iz fr. *maréchal*, što je posuđeno iz stvnj. *mar(ah)-scalc*. Stvnj. je riječ složena od *marah* 'konj', v. ***marva***, i *scalc* 'sluga'. *Maršal* je prvotno značilo 'činovnik odgovoran za štale', a u franačkoj državi se značenje razvilo preko 'viši činovnik' u 'zapovjednik'.

Lit.: Snoj 382; Kluge s. v. Marschall.

màrt *m* (13. st. Mon. serb.; 19. st. Karadžić) 'treći mjesec u godini, ožujak.'

DIJALEKTI I POTVRDE *mãrač* (Brač, Pitve, Zavala), *màrač* (Vrgada, Senj, Grobnik), *marat* (15. st. Spom. sr.), *marčь* (15. st. Prvotisak glagoljskog brevijara), *marač* (17. st., Kašić), *mart, martijuš* (RKKJ)

Posuđeno iz latinskoga *Mārtius mēnsis* 'Marsov mjesec'. Mart je u rimskome kalendaru bio prvi mjesec u godini. Ime je dobio po bogu Marsu koji je isprva bio bog plodnosti i čije su se svetkovine održavale u ožujku. Dublja latinska etimologija nije jasna.

Lit.: Skok II: 375f.; Kluge s. v. März; Mršić 201.

martòloz *m* 'kršćanski vojnik u turskoj službi'

DIJALEKTI I POTVRDE *martònoša* (Karadžić, narodna pjesma), *mertònoša* (Karadžić, narodna pjesma), *martòloz* (1586., Karadžić, Baraković), *martolos, martoloz, martolož, martuloš* (RKKJ), *martòlos* (Statut poljički, 1400.), *martùlos* (16. i 17. st., 1527.)

Posuđeno iz tur. *martolos* 'kršćanski vojnik u turskoj službi' (poput sln. *martolòs*, češ. *martalaus*, mađ. *martalócz*). Turska je riječ posuđena iz ngr. *ἀρματωλός* 'vojnik' i vjerojatno ukrštena s *ἁμαρτωλός* 'grješnik', što je izvedeno od *ἁμαρτάνω* 'griješiti'.

Lit.: Skok II: 380; Bezlaj II: 169.

mârva *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mârva* (Lika), *mậrha, m'rha* (Varaždin), *mârha* (16. st.), *mrha* (hrv.-kajk., Belostenec, Jambrešić, Rijeka, ugarski Hrvati, Marulić), *mahra* (Mikalja, Stulić), *marha* (RKKJ)

Zbog podudaranja značenja, pretpostavlja se da je posuđeno preko mađ. *marha* 'stoka' iz stvnj. *mariha* 'kobila'. Riječ pokazuje zamjenu *h* glasom *v* koja se događa u hrv. dijalektima. Starovisokonjemačka je riječ izvedena od stvnj. *marah* 'konj' < ie. **marko-* 'konj' (srir. *marc* 'konj'). Ta riječ za konja ograničena je na zapadne indoeuropske dijalekte i vjeruje se da je posuđena iz nekog neindoeuropskog izvora.

Lit.: Skok II: 377; EWD 1046.

màrvīnskī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***marva***.

màsa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *masa* 'ljudstvo, narod' (RKKJ)

Možda preko njem. *Masse*, posuđeno iz lat. *massa* 'tijesto, meka gruda, grumen', što je iz grč. *μᾶζα* 'ječmeno tijesto, gruda'. Grčka je riječ izvedena od istoga korijena koji je u *μάσσω* 'gnječiti', v. ***magma***, ***mazati***. Značenje '(velike) količine tvari' postojalo je već u latinskom.

Lit.: Skok II: 381; Snoj 383; Frisk II: 158.

masáža *ž* (20. st.)

TVORBA *màsāžnī*

Posuđeno preko njem. *Massage* iz fr. *massage*. Francuska je riječ izvedena od fr. *masser*, v. ***masirati***.

màsenī *prid.*

Izvedeno od ***masa***.

màsēr *m*

TVORBA *màsērka*, *màsērskī*

Posuđeno preko njem. *Masseur* iz fr. *masseur*. Francuska je riječ izvedena od fr. *masser*, v. ***masirati***.

masirati

Posuđeno preko njem. *massieren* iz fr. *masser*. Francuska riječ dolazi ili iz arap. *massa* 'dodirivati' ili iz grč. *μάσσω* 'gnječiti', v. ***masa***, ***magma***, ***mazati***. Riječ je u francuskom posvjedočena tek u 18. st., pa bi mogla biti proširena s modom orijentalne masaže.

Lit.: Dauzat 450; EWD 1072.

màsīv *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *masîf* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Massiv* 'planinski masiv' iz fr. *massif* 'planinski masiv, blok zgrada, temeljni zid'. Francuska je riječ poimeničeni pridjev *massif* 'glomazan, krupan, stabilan', izveden od fr. *masse* 'gruda, grumen', v. ***masa***.

Lit.: Snoj 326.

màska *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Maske* iz fr. *masque*, što je posuđeno iz tal. *maschera*. Daljnja je etimologija nejasna. Moguće je da je talijanska riječ posuđena iz arap. *masḫara* 'šaljivčina, lakrdijaš', te da je isprva značila lik u komediji, a potom masku koju likovi nose, v. ***maškara***. Druga je mogućnost da je talijanska je riječ izvorno romanska, izvedena od supstratnoga korijena **mask-* 'crn' (katal. *mascarar* 'crniti ugljenom'). Prvotno značenje bilo bi 'lice zacrnjeno čađom', koje je zatim preneseno na 'crnu demonsku pojavu' i 'masku koja predstavlja takvu pojavu'.

Lit.: Skok II: 381; Gluhak 400; Snoj 383; Dauzat 449; DEI 2381.

màskara *ž* 'kozmetičko sredstvo za bojenje trepavica (obično crno)'

Posuđeno preko eng. *mascara* iz tal. *maschera* 'maska', v. ***maska***. Prva maskara nastala je u 19. st.

Lit.: etymonline.

màskenbāl *m*

Posuđeno iz njem. *Maskenball*, v. ***maska***, ***bal***.

maskírati

Posuđeno preko njem. *maskieren* iz fr. *masquer*, što je izvedeno od *masque*, v. ***maska***.

màskīrnī *prid.*

Izvedeno od ***maska***.

màslac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *masalac* ⟨G *masaoca*⟩ (16. st.)

TVORBA *màslačnī*

Izvedeno od ***maslo***.

Lit.: Skok II: 382.

masláčak *m* (19. st.) *bot. (Taraxacum officinale)*

DIJALEKTI I POTVRDE *maslačik* (Stulić)

Izvedeno od ***maslac***. Nazvano možda po biljnom soku koji podsjeća na mlijeko. Riječ vjerojatno nema nikakve veze sa sličnozvučnicom ***maslak***.

Lit.: Skok II: 382.

maslak *m bot. (Hyoscyamus; Helleborus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *maslak* (RKKJ)

Posuđeno preko tur. iz arap. *maṣlūq* '*Solanum nigrum*'.

Lit.: Skok II: 382.

màslina *ž* (16. st.) *bot. (Olea europaea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mãslina* (Brač), *màslina* (Vrgada)

TVORBA *màslinast* (Stulić), *màslinin*, *màslinov* (17. st.)

Izvedeno od ***maslo*** 'ulje' (usp. rus. *масли́на* 'plod masline', *ма́слина* 'stablo masline', sln. *maslína* 'stablo masline'). Semantička je veza kao u lat. *olea* 'maslina', *oleum* 'ulje', usp. ***ulje***.

Lit.: Skok II: 382.

màslinār *m*

TVORBA *màslinārev*, *màslinārka*, *màslinārskī*, *maslinárstvo*

Izvedeno od ***maslina***.

màslinīk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***maslina***.

màslo *sr* (13. st. Domentijan 'maslac', Sava 'maslo'; 14. st. Glasnik 15 'ulje'; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãslo* (Brač), *mȁslo* (Vrgada, Senj), *m'aslọ* (Gola), *maslo* (RKKJ)

Postalo od psl. **máslo* ⟨a. p. *a*⟩ < **maz-slo* (stcsl. *maslo*, sln. *máslo*, rus. *ма́сло*, polj. *masło*), što je izvedeno od **mazati*, v. ***mazati***.

Lit.: Derksen 302; ESSJa XVII: 230f.

másnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***mast*** u značenju 'boja'. U značenju 'modrica' je zacijelo srbizam. Masnica se na koži ističe bojom.

Lit.: Skok II: 383.

masnòća *ž*

Izvedeno od ***mastan***.

màsōn *m* 'pripadnik udruženja slobodnih zidara'

TVORBA *màsōnskī*, *masónstvo*

Posuđeno iz fr. *maçon* 'zidar' < srlat. *machiō* (Izidor Seviljski), *matiō* '*fabricator aedis*', što je posuđeno iz frnč. **makjō* < germ. **makōn* 'raditi' < ie. **mag'-* 'raditi rukama, oblikovati', v. ***mazati***. Druge su mogućnosti da je latinska riječ izvedenica od *machina* 'stroj, mehanizam', v. ***mehanika***, ili od lat. *māceria* 'zid, ograda'. Značenje je u hrvatskom ograničeno na pripadnika međunarodnoga tajnog udruženja slobodnih zidara, *framasona*. To udruženje postoji od 18. st., a nadovezuje se na tradiciju zidarsko-klesarsko-graditeljskih cehova.

Lit.: Dauzat 434; DEI 2385; etymonline.

màsōvnī *prid.*

Izvedeno od ***masa***.

mâst *ž* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *môst* (Brač), *mºâst* (Vrgada), *mâst* (Senj), *mậst* (Varaždin), *mast* (RKKJ)

Postalo od psl. **mâstь* ⟨a. p. *c*⟩ < **maz-tь* (stcsl. *mastь*, sln. *mâst*, rus. *мáсть* 'boja (kose), mast, balzam', polj. *maść*), izvedeno od istoga korijena koji je u ***mazati***, ***maslac***. U starijem jeziku posvjedočeno i u značenju 'boja'.

Lit.: Skok II: 383; Derksen 302; ESSJa XVIII: 30f.; Snoj 383.

mâstan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mºâsan* (Vrgada), *mâsan* (Senj), *mâsan, mâstan* (Orbanići), *m'astẹn* (Varaždin), *masten* (RKKJ)

Postalo od psl. **mâstьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mastьnъ*, sln. *másten*, bug. *мáстен*, stpolj. *mastny*), izvedeno od **mastь*, v. ***mast***.

Lit.: ESSJa XVIII: 31f.

masturbácija *ž*

Posuđeno iz lat. *masturbatio*, što je izvedeno od glagola *masturbor*. Latinski je glagol vjerojatno složen od *manus* 'ruka', v. ***manualan***, i *stuprō* 'obljubiti, oskvrnuti', i preobličen prema *turbō* 'uznemiriti, uzbuditi'.

Lit.: DEI 2387; Dauzat 450.

masturbírati

Posuđeno preko njem. *masturbieren* iz fr. *masturber*, v. ***masturbacija***.

màšiti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãšit se* (Brač)

Izvedeno od ***mah***[1].

màškara *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mâškara* (Senj), *màškara* (Medulin), *m'aškar* (Varaždin), *màškara, màčkara* (bački Hrvati), *màškara* (17. st., Karadžić, Bosna), *maškar* (Marin Držić), *maskar, maškara* (RKKJ)

TVORBA *maškarȁt se* (Senj)

Posuđeno preko tur. iz arap. *masḫara* 'šaljivčina, lakrdijaš' (tako i drugi balkanski jezici: alb. *maskara*, bug. *маскара́*, rum. *maskara* 'uvreda', ngr. *μασκαρᾶς*). Arapska je riječ vjerojatno izvedena od arap. *saḫara* 'ismijavati, rugati se'. Orijentalizam je ukršten s mlet. *mascara*, v. ***maska***.

Lit.: Skok II: 381.

màšna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mašlin* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Masche* < pgerm. **mask-* 'mreža' (steng. *masc, max*), što je možda srodno s lit. *mãzgas* 'čvor', toh. A *masäk* 'zglob' < ie. **mosg-o-*. Druga je mogućnost da je germanska riječ u vezi s ie. korijenom **mesg-* 'tonuti' (lat. *mergō*, skr. *majj-*, lit. *mazgóti* 'prati'); značenjska bi veza bila u tome što se mreže za lov ribe potapaju u vodu.

Lit.: Snoj 384; Kroonen 356; de Vaan 375.

màšta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mešta* (Martić, rusizam)

Budući da je riječ kasno potvrđena i da se ne nalazi ni u jednom dijalektu, čini se da je posuđena iz csl. *мьčьть, мьčьта*, ali *-a-* u *mašta* očekivan je odraz poluglasa. Crkvenoslavenska riječ postaje od psl. **mьčьtà* ⟨?a. p. *b/c*⟩ (strus. *мьчьта*, rus. *мечтá*, bug. *мечтá*). Riječ je tvorena sufiksom **-ьta* od korijena **mik-* < ie. **meyk-* 'zatvoriti oči' (lat. *micō* 'treperiti', stir. *dimeccim* 'prezreti'). Možda postoji veza s *migati* (usp. lit. *miegóti* 'spavati'), ali ne podudaraju se završni suglasnici korijena.

Lit.: Skok II: 386; Gluhak 400; Derksen 338; ESSJa XX: 90;.

maštàrija *ž*

Izvedeno od ***mašta***.

màštati (19. st.)

TVORBA *màštānje*

Izvedeno od ***mašta***. Usp. i rus. *мечтáть*.

Lit.: ESSJa XXI: 91.

maštòvit *prid.*

Izvedeno od ***mašta***.

màt[1] *prid.* 'bez sjaja'

Posuđeno iz njem. *matt* 'slab, bez snage, bez sjaja' < srvnj. *mat*. Ta je riječ posuđena iz stfr. *mat* 'umoran, slab, tužan' < lat. *mat(t)us* 'pijan' (Petronije). Latinska je riječ u vezi s glagolom *madeo* 'biti mokar' < ie. **meh$_2$d-* 'biti mokar' (grč. *μαδάω* 'biti vlažan', možda i skr. *madati* 'biti veseo'), usp. ***madež***.

Lit.: Snoj 384.

màt[2] *m* 'kraj šahovske igre'

Posuđeno preko njem. *Matt, Schachmatt* i tur. *mat, şah mat* iz perz. *šāh māt* 'kralj je mrtav'. Perzijski je oblik složen od *šāh* 'kralj', v. ***šah***, i *māt* 'mrtav', od istoga korijena koji je u hrvatskom ***mrijeti***.

Lit.: Snoj 384.

matemàtika *ž* (17. st.)

TVORBA *matemàtičār* (*matemàtičārev, matemàtičārka*), *matemàtičkī*

Posuđeno preko lat. *(ars) mathematica* iz grč. *μαθηματική (τέχνη)*. Grčka je riječ pridjev izveden od *μάθημα* ⟨Nmn *μαθήματα*⟩ 'naučeno, znanje, znanost', a to je izvedeno od glagola *μανθάνω* 'učiti, spoznavati'. Grčki glagol potječe od praznine istoga korijena, ie. **mend^h-/*mnd^h-/*mond^h-* 'razmišljati', od kojega je vjerojatno i hrvatski ***mudar***.

Lit.: Skok II: 388; Gluhak 400; Snoj 385; Frisk II: 170.

màtērija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *materija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *māteria* 'građa, tvar (od koje nastaju druge stvari)', što je izvedeno od *māter* 'majka' < ie. **meh$_2$tēr*, v. ***mati***. Prvotno je značenje 'koji je poput majke, materinski'; *materija* je tvar koja je 'poput majke' drugim stvarima.

Lit.: Skok II: 388; Snoj 385; de Vaan 367.

materìjāl *m*

Posuđeno preko njem. *Material* 'građa, sirovina' iz kslat. *māteriālia*, što je poimeničeni pridjev lat. *māteriālis* 'građevni', v. ***materijalni***, ***materija***.

Lit.: Skok II: 388; EWD 1073.

màterijālnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *māteriālis* 'građevni', što je izvedeno od lat. *materia* 'građa, tvar', v. ***materija***.

Lit.: Skok II: 388.

màterīnskī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *matęr'inski* (Varaždin), *materinski* (RKKJ)

Postalo od psl. **materinьskъ(jь)* (sln. *materînski*, rus. *матери́нский*, polj. *macierzyński*), izvedeno od psl. **materinъ*, a to je izvedeno od psl. **mati*, v. ***mati***. Naglasak je vjerojatno analoški prema *mati*.

Lit.: Skok II: 389; ESSJa XVII: 242.

màterinjī *prid.*

Zacijelo prema ***materinski*** preobličeno od *maternji* (srpska riječ, istoga značenja kao *materinski*), v. ***mati***, ***materinski***.

màtērnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *matern'ica* (Gola), *maternica* (RKKJ)

Izvedeno od *mater-*, v. ***mati***. Vjerojatno kalk prema njem. *Mutterleib* (poput sln. *mâternica* i slč. *maternica*).

Lit.: ESSJa XVII: 251.

màti *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màt* ⟨G *mãtere*⟩ (Brač), *màti* ⟨G *màterē*⟩ (Vrgada), *màter* ⟨G *màtere*⟩ (Senj), *m'ati* ⟨G *m'atęrę*⟩ (Varaždin), *mat* (1463.), *mat, mati* (RKKJ)

TVORBA *màterin*, *màterīnstvo*

Postalo od psl. **máti* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mati*, rus. *мать*, sln. *máti*, polj. *mać*) < ie. **meh$_2$tēr* ⟨G **meh$_2$trs*⟩ (stlit. *motė* 'majka, žena', lat. *māter* 'majka', grč. *μήτηρ* 'majka', alb. *motër* 'sestra'). U ie. je riječ pripadala konsonantskim *r*-osnovama, koje su u slavenskim jezicima ostavile trag samo u kosim padežima imenica *mati* ⟨G *matere*⟩ i *kći* ⟨G *kćeri*⟩, usp. ***kći***.

Lit.: Skok II: 389; Gluhak 400f.; Derksen 303; ESSJa XVII: 254ff.

màtica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãtica* (Brač), *màtica* (Senj), *m'atica* (Varaždin), *matica* (RKKJ)

Postalo od psl. **mática* (csl. *matica*, sln. *mática*, rus. *мáмуша*, slč. *matica*), što je izvedeno od psl. **mati*, v. ***mati***.

Lit.: Skok II: 389; ESSJa XVII: 259ff.

màtičār *m*

TVORBA *màtičārev*, *màtičārka*, *màtičārov*

Izvedeno od ***matica***.

Lit.: Skok II: 389.

màtičnjāk *m* (19. st.) *bot. (Melissa officinalis)*

Izvedeno od ***matica***. Miris *matičnjaka* jako privlači pčele.

Lit.: Skok II: 389.

matrìca *ž*

Posuđeno preko njem. *Matrize* iz fr. *matrice* < lat. *mātrix* ⟨G *mātrīcis*⟩ 'matica, ženka za rasplod', što je izvedeno od lat. *māter* 'majka', v. ***materija***, ***matica***, ***mati***.

Lit.: Skok II: 391; Snoj 385.

matúra *ž*

Posuđeno preko aust.-njem. *Matura* iz lat. *(exāmina) mātūra* '(ispiti) zrelosti'. Latinska je sintagma složena od *exāmen* 'istraživanje, ispit', i *mātūrus* 'zreo, dorastao' < ie. **meh$_2$-tu-* 'zreo' (stir. *maith* 'dobar').

Lit.: Skok II: 390; Snoj 386.

màturālnī *prid.*

TVORBA *maturálac*

Izvedeno od ***matura***.

matùrant *m*

TVORBA *matùrantica*

Posuđeno iz aust.-njem. *Maturant*, što je izvedeno od *Matura*, v. ***matura***.

mauzòlēj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *maužoleum* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *mausōlēum* iz grč. *Μαυσώλειον, Μαυσωλεῖον* 'grobnica kralja Mauzola'. Karijski kralj Mauzol iz Halikarnasa, grč. *Μαύσωλος*, živio je u 4. st. pr. Kr. Monumentalna grobnica koju je dala sagraditi njegova žena Artemizija slovila je u antici za jedno od svjetskih čuda.

Lit.: Snoj 386; Mršić 204.

màzati ⟨prez. *mãžēm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mãzot* ⟨prez. *mãžen*⟩ (Brač), *màzat* ⟨prez. *mãžen*⟩ (Senj), *màzat* (Senj), *m'azati* ⟨prez. *mậžęm*⟩ (Varaždin), *maz'ati* (Gola), *mazati (se)* (RKKJ)

TVORBA *màziv*

Postalo od psl. **mázati* ⟨prez. **mážǫ* < **mázjǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *mazati*, sln. *mãzati*, rus. *мáзать*, polj. *mazać*) < ie. **mag'-*, **meg'-* 'raditi rukama, oblikovati' (grč. *μάσσω*, 'gnječiti', pasiv *μαγῆναι* (grčki vokalizam je sekundaran), stvnj. *mahhon* 'raditi', isl. *maka* 'mazati', možda i stir. *maistred* 'mućkanje', arm. *macanim* 'prilijepiti, priljubiti'). Moguće je da je slavenska riječ srodna s lit. *mẽžti* 'izbaciti gnojivo, počistiti', latv. *mēzt* 'izbaciti gnojivo, pomesti', latv. *muõzēt* 'jesti halapljivo, prevariti, gnjaviti, udarati', usp. ***maslac***, ***mast***, ***magma***, ***masa***.

Lit.: Skok II: 393; Gluhak 401f.; Derksen 304; ESSJa XVIII: 23ff.; Snoj 387; EIEC 649.

màzga *ž* (16. st.) *zool. (Equus hinnus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mazgȁ* (Brač, Vrgada), *m'azga* (Varaždin), *mazag*, *mazak* ⟨G *-zga*, Gmn *mazaka*⟩ (Palmotić, Sasin), *māsȁk* ⟨G *mâska*⟩, *másak* ⟨G *máska*⟩ (16. i 18. st., Karadžić, Crna Gora), *mazga*, *mazg*, *mezg* (RKKJ)

Postalo od psl. **mъzgъ* (csl. *mьzgъ*, *mьskъ*, sln. *mezȇg*, rus. *мескъ*, strus. *мъскъ*, češ. *mezek*, stčeš. *mezh*), iz istog su izvora vjerojatno alb. *mushkë* 'mula', rum. *muşciu*, lat. *mūlus* 'mula', grč. *μύκλος* (epitet uz magarca), *μυχλός* (nepouzdan hapaks). Albanska, grčka, latinska i slavenska riječ vjerojatno su posuđene iz istog neindoeuropskog izvora. Ruski su oblici možda iz csl. Csl. *mьskъ* ima sekundarnu bezvučnost na kraju; krajnji *ъ* nije izvorni, što nam pokazuje i neetimološki *ь* u korijenu. Slavenski oblici sa *-sk-* vjerojatno su nastali obezvučivanjem na kraju riječi u onim dijalektima gdje je to pravilno. Oblici kao *mùš* 'osao, asinus' (istročakavski, Rezija, Tolmin, Kranjska Gora), *múša* 'oslica, magarica', *muše* posuđenice su iz sjevernih tal. dijalekata (usp. furl. *mus*, mlet. *muso* 'magarac'). Talijanske riječi potječu od kslat. *mūscella* 'mula', što je tvoreno od korijena od kojeg je i lat. *mūlus*, v. ***mula***[1]. Usp. i prezimena *Magzan*, *Mazgan*.

Lit.: Skok II: 490; Snoj 398; Bezlaj II: 182; ESSJa XXI: 12; Frisk II: 267; EIEC 34.

máziti (kr. 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mōzìt* (Brač), *mãziti* (Varaždin), *māz'iti* (Gola), *maziti* (RKKJ)

TVORBA *mážênje*

Glagolska umanjenica izvedena od ***mazati***.

Lit.: Skok II: 393.

mazòhizam *m*

TVORBA *mazòhist*, *mazòhistica*, *mazohìstičkī*

Posuđeno iz njem. *Masochismus*, nazvano po imenu austrijskoga pisca *L. von Sacher-Masocha* (1836. – 1895.) koji je u svojim romanima opisivao mazohistička ponašanja. Termin je skovao njemački psihijatar Richard von Krafft Ebing 1886. g. Riječ je tvorena sufiksom *-ismus*, v. ***-izam***.

Lit.: Mršić 205.

me *zam.* Enklitički oblik genitiva i akuzativa osobne zamjenice ***ja***.

Postalo od psl. **mę* (A) (stcsl. *mę* (A), sln. *me*, strus. *мя*, polj. *mię*) < ie. **h₁me* + *-m* (A) (ved. *mā(m)*, lat. *mē*, grč. *ἐμέ*), v. ***ja***, ***mene***.

Lit.: Skok II: 395; Snoj 387; ESSJa XVIII: 232.

mèāndar *m* 1. 'zavojito korito rijeke'; 2. 'antički ukras izlomljenih linija'

DIJALEKTI I POTVRDE *meander* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *Maeander* iz grč. *Μαίανδρος* 'frigijska rijeka poznata po vijugavom toku' (danas Büyük Menderes u Turskoj). Preneseno značenje 'zavoja' postojalo je već u grčkom.

mecéna *m* (?19. st.) 'pokrovitelj'

DIJALEKTI I POTVRDE *mecènāt* (19 st.), *mecenaš* (RKKJ)

Prema imenu rimskoga bogataša *G. Cilnija Mecenata*, lat. *Maecenās* ⟨G *Maecenātis*⟩ (69. pr. Kr. – 8. n. Kr.), prijatelja cara Augusta i zaštitnika pjesnika (Horacija, Vergilija).

Lit.: Skok II: 395; Snoj 387; Mršić 205.

mȅč *m*

Posuđeno iz eng. *match* 'natjecanje' < steng. *mæcc, gemæcca* 'parnjak, žena; koji pristaje drugome' < germ. **gamakōn* (stvnj. *gimah* 'koji pristaje, prikladan, udoban', stnord. *makr* 'odgovarajući, prikladan'), pridjev izveden od glagola **makōn* 'raditi; složiti, sastaviti', v. ***mason***, ***mazati***.

Lit.: EWD 530.

mèćava *ž* (17. st.)

Postalo od psl. **metjàva* (bug. dijal. *мекя́ва* 'vihor', bug. *мечáва* 'vijavica'), izvedeno od *met-*, korijena glagola ***mesti***, ***metati***, u izvornom značenju 'bacati'. Mećava je kad snijeg pada kao da mete, tj. kao da je nabacan. U ruskom je *метéль* 'mećava' od istoga korijena.

Lit.: Skok II: 411; ESSJa XVIII: 119.

mêd *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȇd* ⟨G *mèda*⟩ (Brač), *mêd* ⟨G *mèda*⟩ (Vrgada, Senj), *mêt* ⟨G *mẽda*⟩ (Cres), *mẹ̑t* (Varaždin), *med* (RKKJ)

TVORBA *mèdovina*

Postalo od psl. **mêdъ* ⟨G **mèdu* a. p. *c*⟩ (stcsl. *medъ*, sln. *mẹ́d*, rus. *мёд*, polj. *miód*) < ie. **medʰu* 'medovina' (lit. *medùs* 'med', skr. *mádhu-* 'med, medovina', stvnj. *metu* 'medovina', stir. *mid* 'medovina', grč. *μέθυ* 'vino').

Lit.: Skok II: 396; Gluhak 402; Derksen 306; ESSJa XVIII: 68ff.; Snoj 389.

mèdalja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *medãja* (Brač), *medȁ̀ja* (Vrgada), *medȁ̀lja* (Božava, Rab), *medâlja* (Žumberak), *medaja* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *medaglia* < vlat. **medalia* (srlat. *medal(l)ia, medal(l)a* 'kovanica u vrijednosti pola denara'), što je nastalo disimilacijom od *mediālia (monēta)*, množina srednjeg roda pridjeva lat. *mediālis* 'središnji'; ovaj kasno potvrđeni pridjev izveden je od pridjeva *medius* 'u sredini, središnji, osrednji', v. ***medij***, ***međa***. Druga je mogućnost da je talijanska riječ posuđena iz nekog galoromanskog idioma u kojem *-t-* > *-d-*, a da je izvor vlat. **metallea (monēta)* 'kovanica', pridjev izveden od *metallum*, v. ***metal***. Riječ se proširila u druge europske jezike: fr. *medaille*, njem. *Medaille*, eng. *medal*.

Lit.: Skok II: 397; Snoj 388; DEI 2401; REW 5451; EWD 1081.

medàljōn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *medajũn* ⟨G *medajūnȁ̀*⟩ (Brač), *medaljôn* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *medaglione*, augmentativ od *medaglia*, v. ***medalja***.

mèden (mẽden) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *medènī* (Vrgada), *mẹdvẹ̑ni* (Varaždin), *meden, medven* (RKKJ)

Postalo od **mèd(v)ěnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *medẹ̑n*, bug. *мéден*, mak. *меден*, rus. *медвя́ный*), izvedeno od psl. **medъ*, v. ***med***. Arhaični je oblik s *-v-* sačuvan u kajkavskom, usp. ***leden***.

Lit.: ESSJa XVIII: 44, 67.

medènjāk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***meden***, v. ***med***.

medicína *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *medicîna* 'medicina, lijek' (Brač), *medežîna* (Grobnik), *mẹdicĩna* (Varaždin), *medecina* (Slavonija, Obradović, polulatinizam), *medecina* 'medicina, lijek' (RKKJ)

TVORBA *medìcīnskī*

Posuđeno iz lat. *medicīna (ars)* 'liječničko umijeće', *medicīna (res)* 'lijek', što je pridjev izveden od lat. *medicus* 'liječnik'. Lat. *medicus* izveden je od glagola *medeor* 'izliječiti, zacijeliti' < ie. **med-* 'misliti, mjeriti, brinuti se' (av. *vi-mād-* 'iscjelitelj, liječnik', grč. *μέδομαι* 'misliti na, brinuti se', stir. *midithir* 'mjeriti, suditi'), v. ***metar***. Iz romanskih dijalekata potječu oblici kao *međičina* (iz tal.), *međižina* (Crna Gora) (iz mlet.), *medežija* (Istra), *međižija* (Istra).

Lit.: Skok II: 397; de Vaan 368; LIV s. v. 1. *med-.

medìcīnka *ž*

Izvedeno od ***medicina***.

mêdij *m*

TVORBA *mêdījskī*

Posuđeno iz lat. *medium* 'sredina'. Latinska je riječ poimeničeni srednji rod pridjeva *medius* 'u sredini, središnji, osrednji' < ie. **medʰy-o*, v. ***međa***. Za pomak značenja usp. *sredina* i *sredstvo*.

Lit.: Snoj 388.

meditácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *meditacion* ⟨G *-oni*⟩ (Kašić)

Posuđeno, možda preko njem. *Meditation*, iz lat. *meditātiō*, što je izvedeno od glagola *meditor* 'razmišljati', v. ***meditirati***.

Lit.: Gluhak 403;.

meditírati

Posuđeno preko njem. *meditieren* iz lat. *meditor* ⟨*meditārī*⟩ 'razmišljati, promišljati, vježbati'. Latinski je glagol vjerojatno frekventativ od glagola *medeor* 'izliječiti, zacijeliti', v. ***medicina***.

Lit.: Skok II: 397; Snoj 388; EWD 1081.

mèdnī *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mèden* (Gacka), *mẹdẹ̑ni* (Varaždin)

Postalo od psl. **mèd(v)ьnъ* (csl. *medьnъ*, csl., strus. *medvьnyi*, sln. *méden*, ukr. *медни́й*), izvedeno od psl. **medъ*, v. ***med***, usp. ***meden***. Csl., strus. *medvьnyi* i možda poljski dijalek-

tni oblik *miodny* upućuju na rekonstrukciju s **-v-*.

Lit.: ESSJa XVIII: 68, 73.

médo *m* (17. st.)

Hipokoristik od ***medvjed***.

mèdovina *ž* (16. st. 'jabučno vino'; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'ẹdovina* (Varaždin)

Postalo od psl. **medovina* (sln. *medovína* (Plet.), rus. *медовúна*, polj. dijal. *miodowina*), što je izvedeno od **medovъ* (hrv. *medov* (Stulić), rus. *медóвый*, polj. *miodowy*), a to je izvedenica od **medъ*, v. ***med***.

Lit.: ESSJa XVIII: 57ff.

medrèsa *ž* 'islamsko vjersko učilište'

DIJALEKTI I POTVRDE *medrèza* (Kosovo)

Posuđeno preko tur. *medrese* iz arap. *madrasah* 'predavaonica'.

Lit.: Skok II: 397.

medúnac *m* (19. st. Šulek) *bot. (Quercus lanuginosa)*

Izvedeno od ***med*** (usp. *medúnak, mèdūnka* 'vrsta slatkih krušaka', *mèdūn* 'šipak').

medúza *ž zool. (Cnidaria)*

Posuđeno preko tal. *medusa* iz fr. *méduse*. Životinja je u 18. st. nazvana prema mitološkom biću, grč. *Μέδουσα*, koje umjesto kose ima zmije otrovnice.

Lit.: Snoj 389; Mršić 205.

mèdvjed *m* (Della Bella) *zool. (Ursus arctos)*

DIJALEKTI I POTVRDE *medvîd* ⟨G *medvîda*⟩ (Brač), *medvìd* (Vrgada, Senj), *medvèt* (Orbanići), *medvìt* (Žumberak), *m'ẹdvẹt* (Varaždin), *medved* (RKKJ), *medvid* (Vrančić)

TVORBA *mèdvjedica*, *mèdvjedić*, *mèdvjeđī*

Postalo od psl. **medvědь* (csl. *medvědъ*, sln. *médved*, rus. *медвéдь*, polj. *niedźwiedź*) < ie. **med^{h}u-h$_{1}$ed-* 'koji jede med' (usp. skr. *madhvád* 'koji jede med'), složeno od korijena koji su u ***med***, ***jesti***. U slavenskim jezicima, kao i baltijskim i germanskim, indoeuropska riječ za medvjeda, ie. **h$_{2}$rtk'os* (skr. *ṛ́kṣa-*, grč. *ἄρκτος*, lat. *ursus* 'medvjed', lit. *ìrštvà* 'medvjeđi brlog', v. ***arktički***) zamijenjena je tabuističkim riječima: u slavenskim jezicima složenicom 'onaj koji jede med', u germanskima 'smeđi' ili 'zvijer'.

Lit.: Skok II: 398; Gluhak 403; Derksen 306; ESSJa XVIII: 65f.; EIEC 55.

mèđa *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mẽja* (Brač, Senj), *mejȁ* (Vrgada), *mẽja* (Žumberak), *m'ẹja* (Varaždin), *m'ẹža* (Gola), *mẽža* (Slovinci u Istri), *meğa, meja* (RKKJ)

Postalo od psl. **medjà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *mežda*, sln. *méja*, rus. *межá*, polj. *miedza*), poimeničen pridjev < ie. **med^{h}yo-* 'srednji' (skr. *mádhya-*, grč. *μέσ(σ)ος*, lat. *medius*, stvnj. *mitti*). Baltijske usporednice (stprus. *median* 'šuma', lit. *mẽdis, mẽdžias* 'drvo, šuma', latv. *mežs* 'šuma, gaj') pokazuju značenjski pomak: sredina > granica > šuma/drvo koja je granica, usp. i hrv. *mẽjina* 'svaki skup niskoga grmlja koje služi za meju' (Vodice).

Lit.: Gluhak 403; Derksen 305; ESSJa XVIII: 45f.; Snoj 390; Holzer 2011: 126.

mèđāš *m* (15. st. Bernardin) 'oznaka granice (kamen)'

DIJALEKTI I POTVRDE *mejõš* ⟨G *mejõšà*⟩ (Brač), *mej°ãš* ⟨G *mej°ãšà*⟩ (Vrgada), *mejãš* ⟨G *mejãšà*⟩ (Senj), *mejâš* (Žumberak), *mẹjâš* ⟨G *mẹjâša*⟩ (Varaždin), *mejaš, meğaš* (RKKJ)

Izvedeno od ***međa***.

mèđu *prij.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *meju, meu* (Brač), *med* (Senj), *mẹd* (Varaždin), *meğu, meju* (RKKJ)

Postalo od psl. **medju* (stcsl. *meždu*, rus. dijal. *межý*, sln. *mèju*, češ. *mezu* (arhaizam)), okamenjeni oblik za genitiv/lokativ dvojine imenice **medja*, v. ***međa***.

Lit.: Skok II: 399; Gluhak 403; Derksen 305f.; ESSJa XVIII: 51f.

mèđudjelovānje *sr*

Složeno od ***među*** i ***djelovati***. Kalk prema latinizmu ***interakcija***.

međugràdskī *prid.*

Složeno od ***među*** i ***gradski***. Usp. eng. *intercity*.

međunárodnī *prid.*

Složeno od ***među***, ***narod***. Kalk prema eng., fr. *international*, v. ***internacionalni***.

međùsoban *prid.* (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

Složeno od ***među*** i ***se***. Usp. sln. *medsebõjen*.

međuvrijéme *sr*

Složeno od ***među*** i ***vrijeme***. Kalk prema njem. *Zwischenzeit*.

mega- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μέγας* ⟨*μεγάλη, μέγα*⟩ 'velik' < ie. **meg'(h$_2$)-* 'velik' (arm. *mec*, skr. *máhi*, lat. *magnus*, got. *mikils*).

Lit.: Snoj 389; Frisk II: 189; EIEC 344.

mȅgafōn *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Megafon*, eng. *megaphone*). Riječ je složena od grč. *μέγας* 'velik', v. ***mega-***, i *-φωνος* 'koji zvuči', v. ***-fon***.

megalòmān *m*

TVORBA *megalòmānka, megalòmānskī*

Posuđeno iz fr. *mégaloman*. Riječ je izvedena od fr. *mégalomanie*, v. ***megalomanija***.

megalomànija *ž*

Posuđeno preko njem. *Megalomanie* iz fr. *mégalomanie*. Riječ je složena od ženskog roda grčkoga pridjeva *μέγας* 'velik', v. ***mega-***, i od ***manija***.

Lit.: Snoj 389.

megalòpolis *m*

Posuđeno iz grč. *μεγαλόπολις* 'veliki grad', što je složeno od ženskog roda grčkoga pridjeva *μέγας* 'velik', v. ***mega-***, i od *πόλις* 'grad', v. ***polis***.

mehàničār *m*

TVORBA *mehàničārev, mehàničārka*

Izvedeno od ***mehanika***. Usp. njem. *Mechaniker*.

mehànika *ž* (19. st.)

TVORBA *mehàničkī*

Posuđeno preko lat. *(ars) mechanica* iz grč. *μηχανική (τέχνη)* 'strojarska vještina'. Grčka je riječ pridjev izveden od *μηχανή* 'stroj, sredstvo, naprava'. Tradicionalno se povezuje s indoeuropskim korijenom **meg^h-* 'moći' v. ***moći***, ali ta etimologija nije vjerojatna. Grčka je riječ u dorskom obliku *μαχανά* posuđena u latinski kao *machina*, odakle se proširila po europskim jezicima (> fr. *machine* → njem. *Maschine* → hrv. reg. *mašina*). Izvor je grčke riječi nepoznat.

Lit.: Skok II: 395; Snoj 389; Frisk II: 234.

mehanìzam *m*

Posuđeno preko njem. *Mechanismus* (relatinizirano) iz fr. *mécanisme*, što je izvedeno od *mécanique* < lat. *mechanicus*, v. ***mehanika***.

Lit.: EWD 1080; Dauzat 453.

mejóza *ž*

Posuđeno preko fr. *méïose* iz grč. *μείωσις* 'smanjivanje'. Grčka je riječ izvedena od glagola *μειόομαι* 'smanjivati' koji je izveden od *μείων* ⟨*μεῖον*⟩ 'manji'. Korijen je vjerojatno isti kao u *μινύθω*, usp. ***manji***.

mȅk *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȇk* ⟨*mekà, mȇko*⟩ (Brač), *mȅk* ⟨*mekà, mèko*⟩ (Vrgada), *mȅk, mȅkak* (Senj), *mȅkak* ⟨*mȅhka, mȅhko*⟩ (Orbanići), *mẽhki* ⟨komp. *mȅči*⟩ (Cres), *mȁi̯hek* ⟨komp. *mâkšī*⟩ (Bednja), *m'ẹ̄hẹk, m'ẹ̄fki* (Varaždin), *mehkek, mehek, mekak, mekek* (RKKJ)

Postalo od psl. **mękъkъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mękъkъ*, sln. *méhek*, rus. *мя́гкий, мя́гок*, polj. *miękki*), izvedeno od psl. **mękъ-* < ie. **mn(H)k-u-*, usp. ***muka***[1] (lit. *mìnkštas* 'mek', latv. *mîksts* 'mek'). Zacijelo je srodno i lit. *mìnkyti* 'gnječiti', i možda stvnj. *mengen* 'miješati' i skr. *mácate, mañcate* 'drobi, gnječi, melje'. Nije jasno je li akut u baltoslavenskom zbog laringala (**m(e)nHk-*) ili zbog baltoslavenske prijevojne duljine.

Lit.: Skok II: 400; Gluhak 403f.; Derksen 314f.; ESSJa XVIII: 248ff.; Snoj 389; EIEC 532.

mȅkān *prid.* (19. st.), v. ***mek***

mȅkēt *m*

TVORBA *mekètati* (18.st), *mekètānje, mekètav*

Izvedeno od *mekati* 'glasati se *me*', što je izvedeno od *me* (onomatopeja glasanja koze). Na isti je način izvedeno *mukati* od *mu* (onomatopeja glasanja krave). Usp. njem. *meckern*, grč. *μηκάομαι* 'meketati', riječi koje su nastale na isti način.

Lit.: Skok II: 402; Snoj 390.

mekòća *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mekoća̋* (Brač), *mekotà* (Vrgada), *mẹhkôča* (Varaždin), *mehkoča* (RKKJ)

Izvedeno od ***mek***.

mekòta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mekotà* (Brač, Vrgada), *mehkota* (RKKJ)

Postalo od psl. **mękotà* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *mehkóta*, strus. *мякома*, stčeš. *měkkota*), izvedeno od **mękъ-*, v. ***mek***.

Lit.: ESSJa XVIII: 242.

mèkšati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mę̑hčati, mę̑kšati* (Varaždin), *mehčati, mehkčati, mehkšati, mekčati* (RKKJ)

Postalo od psl. **mękъčàti* (csl. *mękčati* (Mikl.), sln. *mehčáti*, rus. *мягчáть, мягчéть*, polj. *miękczeć*), izvedeno od **mękъkъ*, v. ***mek***.

Lit.: ESSJa XVIII: 246f.

mekúšac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mek'ȕšęc* (Gola)

Izvedeno od *mekuš* < psl. **mękušь* (polj. dijal. *miękus, miękusz* 'čovjek slaboga karaktera', sln. *mekúž* 'slab čovjek', rus. dijal. *мя́куш* 'meki dio kruha ili mesa'), a to je izvedeno od **mękъkъ*, v. ***mek***. Usp. *mèkuš* 'mlada, zelena trava' (Brač).

Lit.: ESSJa XVIII: 245.

melànīn *m* 'tamnosmeđi do crni pigment u čovjeka i životinja'

Možda posuđeno iz eng. *melanin*. Riječ je izvedena od grč. *μέλας* ⟨*μέλαινα, μέλαν*⟩ 'crn' < ie. **melh$_2$-n-*, usp. ***malina***.

melankòličan *prid.*

TVORBA *melankòličnōst*

Izvedeno od ***melankolik***.

melankòlija *ž*

Posuđeno preko lat. *melancholia*, v. ***melankolik*** iz grč. *μελαγχολία*. Grčka je riječ izvedena od *μελάγχολος* 'koji sadrži crnu žuč', što je složeno od grč. *μέλας* ⟨*μέλαινα, μέλαν*⟩ 'crn', < ie. **melh$_2$-n-*, usp. ***malina***, i od grč. *χολή* 'žuč', v. ***kolera***.

Lit.: Snoj 390f.

melankòlik *m* 'koji pati od melankolije'

Posuđeno preko lat. *melancholicus* iz grč. *μελαγχολικός*. Grčka je riječ izvedena od *μελάγχολος* 'koji sadrži crnu žuč', v. ***melankolija***. Prema psihološkoj teoriji koja se temelji na antičkoj i srednjovjekovnoj "humoralnoj patologiji", *melankolik* je jedan od četiri tipa temperamenta (ostali su *flegmatik*, *kolerik* i *sangvinik*). "Humoralna patologija" medicinska je teorija koja se razvila u antičko doba, a dominirala je europskom medicinskom misli do 19. st. Prema toj teoriji bolesti su posljedica neravnoteže između četiriju osnovnih životnih sokova: sluzi (*phlegma*), krvi (*sanguis*), žuči (*chole*) i crne žuči (*melanchole*).

melànōm *m* 'zloćudni tumor kože'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *melanoma*, tal. *melanoma*). Riječ je izvedena od grč. *μέλας* ⟨*μέλαινα, μέλαν*⟩ 'crn', usp. ***melanin***, sufiksom ***-om***.

mèlem *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE, *mehlem* (17. st.), *melim* 'ljekarija, flaštar' (Došen), *mèhlem* (Karadžić)

Posuđeno (uz metatezu *lh* u *hl*) iz tur. *melhem*, što je iz arap. *marham*. Arapska je riječ posuđena iz grč. *μάλαγμα* 'sredstvo za omekšavanje, sredstvo za ublažavanje boli', što je izvedeno od *μαλάσσω* 'omekšati', usp. ***malaksati***. Balkanski turcizam, usp. bug. *мехлéм*, alb. *melhem, mehlem*, arum. *megléme*.

Lit.: Skok II: 400; BER III: 774; Frisk II: 165.

mèlez *m* (19. st.) 'mješanac, križanac'

DIJALEKTI I POTVRDE *melèz* (Kosovo), *mèlez* (Karadžić)

Posuđeno iz tur. *melez* 'mulat, hibrid', što je iz arap. *malas* 'što je sastavljeno od dvije različite stvari'. Balkanski turcizam, usp. bug. *мéлез*, alb. *melez*, rum. *melez*. U dijalektima se riječ odnosi i na druge "miješane" stvari, npr. *melez* 'platno, u kojega je osnova prtena, a potka pamučna', i *meleza* 'šarena tkanina'.

Lit.: Skok II: 404; BER III: 726.

meliorácija *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Melioration*, iz kslat. *meliōrātio* 'poboljšanje', što je izvedeno od *meliorō* 'poboljšati'. Latinski je glagol izveden od *melior* 'bolji', supletivnoga komparativa od *bonus* 'dobar'.

Lit.: Snoj 391; EWD 1088.

melòdija *ž*

Posuđeno preko kslat. *melōdia* iz grč. *μελῳδία* 'pjevanje, način pjevanja'. Grčka je riječ izvedena od *μελῳδός* 'glazbeni, melodijski', što je složeno od *μέλος* 1. 'dio, član,

članak'; 2. 'pjesma', i od izvedenice od *ᾠδή* 'pjesma, pjev', v. ***oda***. Podrijetlo grčkoga *μέλος* nije razjašnjeno. Značenje 'pjesma' razvilo se kao tehnički termin iz 'pjevani dio (scenske izvedbe)'.

Lit.: Skok II: 404; Snoj 391; Dauzat 456.

melòdika *ž*

Posuđeno preko lat. *melōdicus* iz grč. *μελωδικός* 'melodijski, koji se odnosi na melodiju', što je izvedeno od *μελῳδία*, v. ***melodija***

mèlodiōzan *prid.*

Vjerojatno posuđeno iz tal. *melodióso* < srlat. **melodiosus*, što je izvedeno od lat. *melōdia*, v. ***melodija***.

mèlodrama *ž*

TVORBA *mèlodramskī*

Složeno od *μέλος* 'pjesma', v. ***melodija***, i ***drama***.

melògraf *m*

TVORBA *melògrafkinja*

Složeno od *μέλος* 'pjesma', v. ***melodija***, i ***-graf, -grafija***.

membrána *ž*

Posuđeno iz lat. *membrāna* 'opna, kožica', što je izvedeno od *membrum* 'član, ud, dio (tijela)' < ie. **mēms-ro-* 'mesnati dio, dio tijela' (grč. *μηρός* 'gornji mesnati dio bedra', stir. *mír* 'komad mesa'), što je izvedenica od korijena **mē(m)s-*, v. ***meso***.

Lit.: Skok II: 410; Snoj 391; de Vaan 370.

memoári *m, pl. t.*

Posuđeno, možda preko njem. *Memoiren*, iz fr. *mémoires*, množina od *mémoire* 'sjećanje' < lat. *memoria* 'pamćenje, sjećanje', v. ***memorija***.

Lit.: Snoj 391.

mèmōrija *ž*

Posuđeno iz lat. *memoria* 'pamćenje, sjećanje', što je izvedeno od pridjeva *memor* 'koji se sjeća, koji pamti' < ie. **menwos*, particip perfekta glagola ie. **men-*, v. ***mniti***; *r* je poopćeno s rotacizmom iz kosih padeža. Druga je mogućnost da latinski pridjev potječe od ie. korijena **(s)mer-* 'podsjetiti', v. ***mariti***, ***mar***.

Lit.: Skok II: 470; de Vaan 371.

memorírati

Posuđeno preko njem. *memorieren* iz lat. *memorō* 'spomenuti, napomenuti, podsjetiti na što', što je izvedeno od lat. *memor* 'koji se sjeća, koji pamti', v. ***memorija***.

mènadžer *m*

TVORBA *mènadžerica*

Posuđeno iz eng. *manager*, što je izvedeno od glagola *manage* 'upravljati, voditi'. Engleski je glagol posuđen iz tal. *maneggiare* 'upravljati, rukovati', što je izvedeno od lat. *manus* 'ruka', v. ***manualan***. Za sličan razvoj značenja usp. ***manipulacija***. Vjerojatno je na englesku riječ utjecala i francuska *ménager* 1. 'stanovati'; 2. 'upravljati, rukovoditi'; 3. 'štedjeti', što je izvedenica od *ménage* 'kućanstvo, domaćinstvo' < vlat. **ma(n)-sionaticus* 'kućni', v. ***menažerija***.

Lit.: Snoj 392; DEI 2344; Dauzat 457.

menažèrija *ž* 'zbirka i izložba raznih vrsta životinja'

Posuđeno preko njem. *Menagerie* (usp. i tal. *menageria*) iz fr. *ménagerie*, što je izvedeno od *ménage* 'domaćinstvo, gospodarstvo' (usp. ***menadžer***), što je izvedenica od lat. *mansiō* 'boravljenje; prenoćište', a to je izvedeno od *maneō* 'ostati' < ie. **mn-eh$_1$-* (skr. *ámaman* 'čekao je', grč. *μένω* 'ostati', arm. *mnam* 'ostati, očekivati').

Lit.: Snoj 392; de Vaan 362.

mẽne *zam.* Genitiv i akuzativ osobne zamjenice ***ja***.

DIJALEKTI I POTVRDE *mène* (Brač, Vrgada, Senj), *menè* (Novi), *manè* (Orbanići), *m'ęnę* (Varaždin)

Postalo od psl. **mene* (G, A) (stcsl. *mene*, sln. *méne*, rus. *меня́* (sekundarno od **menę*), polj. *mnie* (sekundarno od **mъne*)) < ie. **mene* (G) (av. *mana*, ved. *mama*, lit. *manęs*, got. *meina*). U slavenskim jezicima izjednačili su se oblici genitiva i akuzativa. Naglašeni oblik *mene* odraz je indoeuropskoga genitiva, i prema njemu je analoški stvoren i naglašeni oblik akuzativa. Nenaglašeni oblik *me* odraz je indoeuropskog akuzativa, usp. ***me***. Hrv. dijal. *manè* (Orbanići) postalo je od sekundarnog **mъne* (usp. polj. *mnie*), s poluglasom iz drugih padeža, npr. D **mъně*, usp. ***meni***[2].

Lit.: Gluhak 404f.; Derksen 308; ESSJa XVIII: 96f.

mènī[1] *m* 'jelovnik'

Posuđeno, možda preko njem. *Menü*, iz fr. *menu* 1. 'malen'; 2. 'jelovnik' < lat. *minūtus* 'umanjen, malen, sitan', v. ***minuta***. Francuska je riječ prvotno označavala bilo koji detaljan popis, a zatim detaljan popis (ili 'sažetak') jela koja se služe.

Lit.: Snoj 392; EWD 1092; Dauzat 458.

mèni (mèni)[2] *zam.* Dativ i lokativ osobne zamjenice ***ja***.

DIJALEKTI I POTVRDE *manȅ* (Orbanići), D *mȅni*, L *menĩn* (Vrgada), *menĩ* (Senj, Novi), *menȅ* (Cres), *m'ęni* (Varaždin)

Postalo od psl. **mъně* (stcsl. *mьně*, sln. *méni*, rus. *мне*, polj. *mnie*), preobličeno od ie. **meg^{h}oy*, **moy* (lit. *mán*, latv. *mun*, lat. *mihī*, skr. *mahyam*, grč. *ἐμοί*, *μοι*). U hrvatskom standardnom obliku poopćena je osnova genitiva i akuzativa *men-* i imenički nastavak *-i*. U baltoslavenskom je **-n-* preuzeto iz genitiva, usp. ***mene***.

Lit.: ESSJa XXI: 112.

meningitis *m* 'upala moždane ovojnice'

Posuđeno iz nlat. *meningitis*, što je izvedeno od kslat. *mēninga* 'moždana ovojnica' sufiksom *-itis*, usp. ***gastritis***. Latinska je riječ posuđena iz grč. *μῆνιγξ* ⟨G *-ιγγος*⟩ 'opna, ovojnica', možda od ie. **mēms-n-* 'meso', usp. isti korijen u ***meso***, ***membrana***. Zbog nejasnoga podrijetla grčkog sufiksa ova je etimologija dvojbena.

Lit.: Snoj 392; Frisk II: 228.

mènisk *m* 'tijelo u obliku polumjeseca'

Posuđeno preko nlat. *meniscus* iz grč. *μηνίσκος* 'Mjesečev srp, mladak, polumjesec'. Grčka je riječ izvedena od *μήν* 'mjesec' < ie. **meh$_1$-n-s*, v. ***mjesec***.

Lit.: Snoj 392; Frisk II: 227.

menopàuza *ž*

Riječ je složena od *μήν* 'mjesec', u sekundarnom značenju 'mjesečnica', v. ***menisk***, ***mjesec***, i od ***pauza***.

Lit.: Snoj 393.

menóra *ž* 'židovski svijećnjak'

Posuđeno iz hebr. *mənōrāh* 'svijećnjak', što je izvedeno od semitskoga korijena koji znači 'svijetliti' (usp. od istog korijena ***minaret***).

Lit.:.

menstruácija *ž*

Vjerojatno posuđeno preko njem. *Menstruation* iz fr. *menstruation*, što je izvedeno od fr. *menstrues* < lat. *mēnstruus* 'mjesečni'. Latinska je riječ izvedena od *mēnsis* 'mjesec' < ie. **meh$_1$-n-s-*, v. ***mjesec***.

Lit.: Snoj 393.

mènstruālnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *mēnstruālis* 'mjesečni', što je izvedeno od lat. *mēnsis* 'mjesec', usp. ***menstruacija*** < ie. **meh$_1$-n-s-*, v. ***mjesec***.

mênta *ž bot. (Mentha piperita)*

Posuđeno iz lat. *ment(h)a*, što je posuđeno iz grč. *μίνθη* 'metvica'. Grčka je riječ vjerojatno posuđenica iz nekog mediteranskog neindoeuropskog izvora, usp. ***metvica***.

mèntālnī *prid.*

Posuđeno iz kslat. *mentālis* 'duševni, umni', što je izvedeno od *mēns* ⟨G *mentis*⟩ 'um, pamet, duša koja misli' < ie. **mn-ti-*, v. ***pamet***.

Lit.: Snoj 393.

mèntōl *m*

Izvedeno od ***menta***, sufiksom ***-ol***. *Mentol* je glavni sastojak ulja *metvice* (*mente*), v. ***metvica***.

mêntor *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Mentor* i fr. *mentor* 'savjetodavac' iz grč. osobnog imena *Μέντωρ*. Mentor je bio odgajatelj Odisejeva sina Telemaha kojega mu je ovaj povjerio pred odlazak u Trojanski rat. Današnje značenje nastalo je u 18. st.

Lit.: Mršić 207; Kluge s. v. Mentor; Mršić 207.

menùet *m*

Posuđeno preko njem. *Menuett* iz fr. *menuet* 'vrsta plesa' Francuska je riječ izvedena od fr. *menu* 'malen' < lat. *minūtus* 'umanjen, malen, sitan', v. ***minuta***. *Menuet* je vrsta plesa koji se plesao u Francuskoj u 17. st. na dvoru Luja XIV. Glavno su obilježje toga plesa sitni, profinjeni koraci i pokreti.

Lit.: Snoj 393; Kluge s. v. Menuett.

mènza *ž*

Posuđeno iz njem. *Mensa*, što je skraćeno od nlat. *mensa academica* 'stol pristavljen za one koji pripadaju jednom sveučilištu'. Novolatinski je izraz složen od lat. *mēnsa* 'stol', i od pridjeva *academicus* 'akademski', v. ***akademija***. Lat. *mēnsa* poimeničeni je particip perfekta glagola *mētior* 'mjeriti', v. ***menzura***, ***mjera***

Lit.: Skok II: 437; EWD 1090; de Vaan 373.

menzúra *ž*

Posuđeno iz lat. *mēnsūra* 'mjerenje, mjera; sredstvo ili posuda za mjerenje', što je izvedeno od *mēnsus*, participa perfekta glagola *mētiōr* 'mjeriti', denominativ od ie. **meh$_1$-ti-* 'mjera'. Od istoga korijena v. ***mjera***.

menjšèvīk *m* (20. st.)

Posuđeno iz rus. *меньшевúк*, što je izvedeno od rus. *мéньше* 'manje' < psl. **mьnjьje*, **mьnjьši*, v. ***manji***. Doslovno je značenje 'pripadnik manjine'. Ruska socijaldemokratska radnička stranka razdvojila se 1903. g. na dva dijela, na umjereniju manjinu, *menjševike*, te na radikalniju većinu, *boljševike*, usp. ***boljševik***.

Lit.: Snoj 393.

meridìjān *m*

Posuđeno iz lat. *(circulus) merīdiānus* 'podnevnik'. Pridjev *merīdiānus* 'podnevni' izveden je od *merīdies* 'podne', disimilirano od **medīdies*, što je složeno od *medius* 'srednji', v. ***medij***, ***međa***, i od *diēs* 'dan' < ie. **dyew*, **dey-w-* 'svijetlo nebo, danje nebo' (stir. *die* 'dan'). Od istog je korijena u hrvatskom ***dan***.

Lit.: Snoj 394.

mèsār *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mesãr* (Senj), *męsậr* (Varaždin)

TVORBA *mesárev*, *mesàrica*, *mèsārskī*

Postalo od psl. **męsarь* (sln. *mesár*, ukr. dijal. *м'яс'арь*, polj. *mięsarz*), što je izvedeno od **męso*, v. ***meso***.

Lit.: ESSJa XIX: 6.

mèsija *m* (18. st.)

Posuđeno preko lat. *Messīas*, grč. *Μεσσίας* iz aram. *m^{e}šīḥā* 'pomazanik' (hebr. *māšīāḥ*). Ista je hebrejska riječ u grčkome prevedena s *χριστός* 'pomazanik', odakle lat. *Christus* i hrv. *Krist*.

Lit.: EWD 1096.

mèsīng *m* 'mjed, legura cinka i bakra'

Posuđeno iz njem. *Messing*. Njemačka je riječ možda posuđena iz grč. *Μοσσυνικός (χαλκός)* 'mosinski (bakar)', što je pridjev izveden od imena maloazijskoga plemena, grč. *Μοσσύνοικοι*. Za sličan razvoj riječi usp. ***magnet***. Druga je mogućnost da je njemačka riječ u vezi s lat. *massa*, u značenju 'grumen, gruda metala', v. ***masa***.

Lit.: Kluge s. v. Messing; EWD 1096.

mèsnat *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mesnãt* (Senj), *męsnậti* (Varaždin)

Izvedeno od ***meso***.

mèsnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mesnìca* (Senj), *męsn'ica* (Varaždin)

Izvedeno od *meso* ili *mesni*, v. ***meso***.

mêso *sr* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *mę̂so* (Brač), *mêso* (Vrgada, Senj), *mę̂so* (Varaždin), *meso* (RKKJ)

TVORBA *mêsnī*

Postalo od psl. **mę̂so* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *męso*, sln. *mesọ̑*, rus. *мя́со*, polj. *mięso*) < ie. **mēms-ó-* (lit. *męsà*, latv. *mìesa*, stprus. *menso*, skr. *māṁsá-*, *mā́ṃ*, got. *mimz*).

Lit.: Skok II: 410; Gluhak 406; Derksen 315; ESSJa XIX: 7ff.; Snoj 394.

mèsojēd *m* (18. st.)

Složeno od ***meso*** i ***jesti***. Usp. sln. *mesojẹ̑d*, polj. *mięsojad* (*rijetko*), rus. *мясоéд* 'razdoblje kad se jede meso'.

Lit.: ESSJa XIX: 11f.

mèsopūst *m* (15. st. Lopašić urb. 18)

TVORBA *mèsopūsnī*

Kalk prema lat. *carnisprivium*, v. ***meso***, ***pustiti***.

mèsoždēr *m*

Složeno od ***meso*** i ***žderati***. Kalk prema lat. nazivu *carnivora* ili njem. *Fleischfresser*.

mèsti, mèsti ⟨prez. *mètēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mèst* ⟨prez. *metèn*⟩ (Brač), *mèsti* ⟨prez. *metèš*⟩ (Vrgada), *mèst*

⟨prez. *metẽn*⟩ (Senj), *m'ęsti* (Gola), *mesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mestì* ⟨prez. **mètǫ* a. p. *c*⟩ 'bacati, mesti' (stcsl. *mesti*, sln. *mésti*, rus. *мecmú*, polj. *mieść*) < **met-ti* (korijenski glagol) < ie. **met-* 'žeti, bacati' (lit. *mèsti* 'bacati', latv. *mest* 'bacati', lat. *metō* 'kositi, žeti', velš. *medi* 'žeti'). Semantička je veza između značenja 'žeti' i 'mesti' u istome pokretu rukom, v. ***metati***.

Lit.: Skok II: 410; Derksen 308f.; ESSJa XVIII: 105ff.; Snoj 394f.

mèstik *m* 'mješanac između bijele i žute rase'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *mestizo*, njem. *Mestize*, tal. *mestizo*) iz šp. *mestizo* < kslat. *mixtīcius* 'miješan'. Kasnolatinska je riječ izvedena od lat. *mixtus*, što je particip perfekta glagola *misceō* 'miješati' < ie. **mik'-sk'-*. Od istoga korijena u hrvatskom v. ***mijesiti***. Hrvatski oblik s *-k* nastao je vjerojatno pogrešnom analizom množine *mestici* prema imenicama tipa *grešnik*, mn. *grešnici*.

Lit.: Kluge s. v. Mestize; DEI 2438.

meškòljiti se (19. st. Karadžić)

Ekspresivan glagol nejasnoga postanja. Možda je nastao dodavanjem sufiksa *-oljiti* na talijanski glagol *meschiare* (usp. *migoljiti*, *vrpoljiti*) < vlat. *misculare*, izvedeno od lat. *misceō* 'miješati', v. ***mestik***, ***mijesiti***.

Lit.: Skok II: 433.

méta *ž* (18. st.)

Posuđeno iz lat. *mēta* 'čunj, klin', vjerojatno < ie. **meh$_1$-to-* 'mjeriti, mjera', v. ***mjera***, ***menzura***. U starom Rimu, čunjasti su stupovi na svakom kraju trkaće staze označavali okretište, a kasnije cilj utrke.

meta-, met- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz' < ie. **me(d^h)-* (stvnj. *mit(i)* 's', skr. *smat* 's', m alb. *mjet* 'sredstvo'). Možda je od istoga korijena koji je u ***međa***, ***među***. Grčki vjerojatno ima *τ* umjesto očekivanoga *θ* analogijom prema *κάτα* 'prema'.

Lit.: HER 732; Frisk II: 216.

metabolìzam *m*

Posuđeno iz nlat. *metabolismus*, što je izvedeno od grč. *μεταβολή* 'izmjena, promjena', sufiksom ***-izam***. Grčka je riječ izvedena od glagola *μεταβάλλω* 'baciti na drugo mjesto, okrenuti, promijeniti', što je složeno od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-, met-***, i glagola *βάλλω* 'baciti', v. ***balestra***.

Lit.: Snoj 396.

metafizika *ž* 'grana filozofije koja se bavi prvim načelima'

TVORBA *metafizičkī*, *metafizičār* (*metafizičārev*, *metafizičārka*)

Posuđeno iz srlat. *metaphysica* v. ***meta-, met-***, ***fizika***, što je nastalo prema nazivu Aristotelovih spisa, grč. *τὰ μετὰ τὰ φυσικά* 'iza fizike'. Čini se da je naziv tim Aristotelovim spisima koji govore o "prvoj filozofiji" dao njihov priređivač Andronik Rođanin u 1. st. pr. Kr. jer je te spise smjestio *iza* spisa o fizici (*Physica*). U novije vrijeme postoji i tumačenje da naziv spisa potječe od toga što oni govore o onome što je "iza/iznad fizike".

Lit.: EWD 1097; DEI 2440.

metàfora *ž*

Posuđeno preko lat. *metaphora* iz grč. *μεταφορά* 'riječ upotrijebljena u prenesenom značenju', što je izvedeno od glagola *μεταφέρω* 'nositi preko, prenijeti'. Grčki je glagol složen od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-, met-***, i od glagola *φέρω* 'nositi' < ie. **b^{h}er-*, v. ***brati***.

Lit.: Snoj 396.

metafòričan *prid.*

Izvedeno od *metaforika*, što je posuđeno preko srlat. *metaphoricus* iz grč. *μεταφορικός*, izvedenice od *μεταφορά*, v. ***metafora***.

mètak *m* (19. st.)

Izvedeno od korijena *met-* 'bacati', koji je u ***mesti***, ***metati***.

Lit.: Skok II: 411.

mètāl *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *metõl* (Brač), *mętâl* (Varaždin)

TVORBA *mètālan*, *mètālnī*

Posuđeno preko njem. *Metall* ili tal. *metallo* iz lat. *metallum*, što je posuđeno iz grč. *μέταλλον* 1. 'rudnik'; 2. 'kovina, ruda'. Grčka je riječ nejasnoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 397; Snoj 396; Frisk II: 216.

mètalofōn *m* 'udaraljka srodna ksilofonu' *glazb.*

Složeno od ***metal*** i ***-fon***. Usp. ***ksilofon***.

metalùrgija *ž*

TVORBA *metàlurškī*

Posuđeno preko njem. *Metalurgie* iz fr. *metallurgie*, što je izvedeno od grč. *μεταλλουργέω* 'raditi u rudniku' (ili od grč. *μεταλλουργός* 'radnik u rudniku'). Grčka je riječ složena od grč. *μέταλλον* 1. 'rudnik'; 2. 'kovina, ruda', v. ***metal***, i od izvedenice od *ἔργον* 'rad, djelo', v. ***energija***.

Lit.: Snoj 396; EWD 1097; Dauzat 457.

mètān *m* 'najjednostavniji ugljikovodik, plin, CH_4'

Posuđeno preko njem. *Methan* iz fr. *méthane*, što je izvedeno od *méthyle*, v. ***metil***.

Lit.: Snoj 396.

metànōl *m* 'metilni alkohol, CH_3OH'

Izvedeno od ***metan***, sufiksom ***-ol***.

mètar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mêtar* (Rab), *mèter* (Gacka), *m'ętęr* (Varaždin), *meter* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Meter* iz fr. *mètre*, što je posuđeno iz grč. *μέτρον* 'mjera' < ie. **mh_1-tro-*, izvedenice od korijena **meh_1-* 'mjeriti', v. ***mjera***. Francuska Nacionalna skupština uvela je *metar* (*mètre*) kao jedinicu dužine u mjernom sustavu potkraj 18. st.

Lit.: Gluhak 407.

metastáza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Metastase*, fr. *métastase*) iz grč. *μετάστασις* 'premještanje, promjena mjesta'. Grčka je riječ izvedenica od glagola *μεθίστημι* 'promijeniti mjesto, preseliti', koji je složen od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-***, ***met-***, i od glagola *ἵστημι* 'stajati' < ie. **sti-steh$_2$-* 'stati na što, postaviti'. Od istog je korijena u hrvatskom ***stati***.

Lit.: Snoj 396.

mètati ⟨prez. *mèćēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mećàt* ⟨prez. *mèćen*⟩ (Brač, Senj), *mećàti* ⟨prez. *mèćeš*⟩ (Vrgada), *m'ętati* ⟨prez. *m'ęčęm*⟩ (Varaždin), *met'ati se* (Gola), *met'at* ⟨prez. *m'eće*⟩ (Stinjaki), *metati* ⟨prez. *mečem*⟩ (RKKJ)

Postalo od psl. **metàti* ⟨prez. **metjǫ* a. p. *b*⟩ 'bacati' (stcsl. *metati*, sln. *metáti*, rus. *мемáть*, polj. *miotać*). Glagol je izveden od istoga korijena koji je u ***mesti***.

Lit.: Skok II: 411; Gluhak 407; Derksen 309; ESSJa XVIII: 112ff.

metèōr *m*

Posuđeno preko njem. *Meteor*, i nlat. *Meteorum* (jednina izvedena iz množine *meteora*) iz grč. *μετέωρα* 'tijela i pojave na nebu, astronomski fenomeni'. Grčka je riječ poimeničeni pridjev *μετέωρος* 'dignut sa zemlje, visoko u zraku, na nebu' izveden od glagola *μεταείρω, μεταίρω* 'uzdignuti, podignuti uvis' složenog od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-***, ***met-***, i od glagola *ἀείρω* 'dignuti', nejasnoga podrijetla. Manje je vjerojatna mogućnost da je grčki pridjev *μετέωρος* hipostaza izraza *μετ' ἀέρος* 'u zraku' složenog od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-***, ***met-***, i od *ἀήρ* 'zrak', v. ***aer-***, ***aero-***.

Lit.: Snoj 396; EWD 1098; Frisk II: 219; Beekes 24.

meteòrīt *m*

Posuđeno iz eng. *meteorite*. Riječ je u engleskom u 19. st. izvedena od ***meteor***.

meteorològ *m*

TVORBA *meteorològinja*

Posuđeno preko njem. *Meteorologe*, i fr. *météorologue* iz grč. *μετεωρολόγος* 'onaj koji govori o nebeskim tijelima i pojavama, astronom'. Grčka je riječ složena od grč. *μετέωρα* 'tijela i pojave na nebu, astronomski fenomeni', v. ***meteor***, i od *-λογος* 'koji govori', v. ***-logija***, ***-log***.

meteorològija *ž*

TVORBA *meteoròloškī*

Posuđeno preko njem. *Meteorologie*, i fr. *météorologie* iz grč. *μετεωρολογία* 'znanje o pojavama visoko u zraku'. Grčka je riječ složena od grč. *μετέωρα* 'tijela i pojave na nebu, astronomski fenomeni', v. ***meteor***, i od *-λογια* 'znanje, znanost', v. ***-logija***, ***-log***

métež *m* (13. st. Sava; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'ẽteš* (Gola)

Postalo od psl. **mętežь* (stcsl. *mętežь*, sln. *mętež*, rus. *мятéж* 'ustanak, buna', stčeš.

mětež), izvedeno sufiksom *-ežь* (koji je u *palež*, *lavež*, *davež* itd.) od korijena **męt-*, v. ***smesti***.

Lit.: ESSJa XIX: 17f.

mètīl *m*

Posuđeno preko njem. *Methyl* iz fr. *méthyle*, što je po uzoru na *éthyle*, skraćeno od fr. *méthylène*. Fr. *méthylène* složeno je od grč. *μέθυ* 'vino' < ie. **medʰ-u* 'medovina' v. ***med*** i od *ὕλη* 'drvo' (nepoznata podrijetla). *Metil* je radikal metilnog alkohola (metanola). Francuska složenica imala bi doslovan prijevod 'drveno vino' ili 'drveni alkohol', jer se suhom destilacijom drveta dobiva metilni alkohol (*metanol*).

Lit.: Snoj 396; Dauzat 461.

metilòrānž *m* 'indikator kiseline' v. ***metil***, ***oranž***

mètīlj *m* (17. st.) *zool. (Tremadotes, Fasciola hepatica, Dicrocoelium dendriticum / D. lanceolatum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *metîlj* ⟨G *-īljā*⟩ (Povljana), *metȗj* (Orlec), *metûlj* (Gacka), *metīlj* 'metilj', *metūlj* 'kukac sličan leptiru' (Novi), *metûj* ⟨G *-ūjā*⟩ 'leptir' (Grobnik), *męt̂ûl, matûl* ⟨G *-ūla*⟩ (Varaždin), *metul, metuļ, metujl* (RKKJ), *metir* 'leptir' (RKKJ)

Postalo od psl. **metyljь, *metuljь, *metъljь* ⟨a. p. *b*⟩ 'crv, leptir' (sln. *metúlj* 'leptir', *metljâj* 'metilj' (deminutiv), ukr. dijal. *мемíль* 'leptir', gluž. *mjetel, mjetl* 'leptir'), vjerojatno od korijena koji je u ***metati***, ***mesti***. Čini se da je motivacija značenja u nepravilnim pokretima krila leptira. Značenje je u standardnom hrvatskom ograničeno samo na 'crijevnog nametnika', a u dijalektima postoji još i značenje 'leptir'. U drugim slavenskim jezicima postoje i potvrde za korijen s vokalizmom *o*, **mot-* (stpolj. *motyl* 'leptir', češ. *motýl* 'leptir').

Lit.: Skok II: 417; ESSJa XVIII: 135ff.

mètla *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *metlà* (Brač, Vrgada), *mètla* (Senj, Orbanići), *metl'a* (Stinjaki), *metla, metļa, metaļ* (RKKJ)

Postalo od psl. **metъlà, *metъlò* (csl. *metla*, sln. *métla*, rus. *метлá*, polj. *miotła*, polj. dijal. *miotło*, gluž. *mjetło*), izvedeno od **mesti*, v. ***mesti***.

Lit.: ESSJa XIX: 123ff.

mètnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mètnut* ⟨prez. *mètnen*⟩ (Brač), *mètnut* (Senj), *mètnuti, meknuti* (Karnarutić, Vodice), *metnuti* (RKKJ)

Postalo od **metnǫti* (csl. *metnǫti* (Mikl.), rus. *метнýть*, polj. *miotnąć*), glagol izveden sufiksom **-nǫ-*, od **metati*, v. ***metati***.

Lit.: Skok II: 411; ESSJa XVIII: 120.

metóda *ž*

Posuđeno preko njem. *Methode* iz kslat. *methodus* 'način poučavanja, način postupanja', što je posuđeno iz grč. *μέθοδος* 'put do cilja, put do znanja, način učenja'. Grčka je riječ složena od prijedloga *μετά* 'među, iza, za, s, po, preko, iz', v. ***meta-***, ***met-***, i od *ὁδός* 'put' < ie. **sed-*, v. ***sjediti***, ***hodati***.

Lit.: Snoj 397.

mètrika *ž*

Posuđeno preko lat. *(ars) metrica* iz grč. *μετρικὴ (τέχνη)*. Grčka je riječ pridjev izveden od grč. *μέτρον* 'mjera, stopa (mjera stiha)', v. ***metar***.

Lit.: Skok II: 416; EWD 1099.

metròpola *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Metropole* (i možda fr. *métropole*) iz lat. *mētropolis*, što je posuđeno iz grč. *μητρόπολις* 'glavni grad'. Grčka je riječ složena od *μήτηρ* 'majka' < ie. **meh₂tēr*, v. ***mati*** i od *πόλις* 'grad', v. ***polis***.

Lit.: Skok II: 417; Snoj 397.

metropòlija *ž* (17. st.)

Posuđeno iz clat. *metropolia*, što je izvedeno od lat. *mētropolis*, v. ***metropola***.

Lit.: Skok II: 417 Snoj 397f.

metròpolis *m*

Posuđeno, vjerojatno preko eng. *metropolis*, iz lat. *mētropolis*, v. ***metropola***.

metropòlīt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE prema lat. čitanju gr. η *metropolíta* (katolici), itacizam *mitropolit* (Karadžić, pravoslavci)

TVORBA *metropòlītskī*

Posuđeno preko kslat. *mētropolīta* 'biskup u glavnom gradu' iz grč. *μητροπολίτης*, što je izvedeno od *μητρόπολις*, v. ***metropola***.

mètvica *ž* (17. st.) *bot. (Mentha piperita)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mètvica* (Dubrovnik), *mètvica* (Brač, Medulin), *mèta* (Vrgada),

mẽta 'timijan' (Orlec), *metȉca* (Kolan), *mètica* (Omišalj), *mètica* 'neka biljka s jakim mirisom' (Orbanići), *m'ętvica* (Varaždin), *meta* (16. st. Dalmatin), *metica* (18. st. Belostenec), *metica, metvica* (RKKJ)

Izvedeno od *mẽtva* (Karadžić) < psl. **męty* ⟨G **męt̨ъve*⟩ (csl. *mętva* (Mikl.), sln. *mẹ̑tva*, strus. *мятва*, polj. dijal. *miętew*). Praslavenska je riječ izvedena sufiksom *-*y*, *-*ъv-*, koji je osobito čest kod naziva biljaka, usp. ***mrkva***, ***bukva***, od **męta* (čak. *meta, metica*, sln. *mẹ̑ta*, rus. *мя́та*, polj. *mięta*), što je posuđenica iz lat. *ment(h)a*, v. ***menta***. Psl. **męty* možda nije posuđeno izravno iz latinskoga, nego preko nekog germanskog jezika (usp. stvnj. *minza*, steng. *minte*). Postoji i mogućnost da je psl. riječ posuđena izravno iz predrimskog supstrata, a ne preko latinskog.

Lit.: Skok II: 415; Gluhak 407; ESSJa XIX: 15f., 21; Pronk-Tiethoff 2013: 179f.

mèzimac *m* (18. st. Belostenec *mezimec*)

DIJALEKTI I POTVRDE *mìzinak* (Lika), *mez'ı̄nęc* (Gola), *mezinec* 'mali prst' (RKKJ)

Riječ je zabilježena u 19. st. kao *mjezinac*. Postalo od psl. **mězìnьcь* (sln. *mezȋnec* 1. 'mali prst'; 2. 'najmlađi sin' (Plet.), rus. *мизи́нец* 'mali prst', polj. dijal. *mizinec* 'mali prst'), što je izvedeno od **mězinъ* (rus. dijal. *ми́зин* 'malen', polj. *mieziny* 'najmanji (o prstu)' (*zast.*)). Dublja etimologija nije jasna. Možda je srodno s lit. *mãžas* 'malen', latv. *mazs* 'malen'. U suvremenom hrvatskom riječ je najvjerojatnije kajkavizam (zbog odraza jata). Drugo je *-m-* vjerojatno rezultat asimilacije **-n-* s početnim *m-*.

Lit.: Skok II: 418; ESSJa XVIII: 227ff.; Snoj 399.

mezo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μέσ(σ)ος* 'srednji' < ie. **med*^{h}*yo-*, v. ***međa***.

Lit.: HER 736.

mezosòprān *m* 'ženski glas, po visini između soprana i alta' *glazb.*

Posuđeno iz tal. *mezzosoprano*, što je složeno od tal. *mezzo* 'srednji; pola' < lat. *medius*, v. ***medij***, ***međa*** i od *soprano*, v. ***sopran***.

Lit.: DEI 2449.

mezozòik *m* 'era u geološkoj povijesti zemlje između paleozoika i kenozoika' *geol.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Mesozoikum*, eng. *mesozoic*). Riječ je složena od grč. *μέσος* 'srednji', v. ***mezo-***, i izvedenice od *ζώη* 'život', v. ***kenozoik***. Naziv je skovao 1841. engleski geolog John Phillips, za "srednju" eru u geološkom razvoju Zemlje, između paleozoika i kenozoika.

mȋ[1] *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *mĩ* (Brač, Vrgada, Senj), *mî* (Orbanići, Varaždin)

Postalo od psl. **my* (stcsl. *my*, sln. *mî*, rus. *мы*, polj. *my*). Indoeuropski je oblik **wey-* (skr. *váyam*, got. *weis*). Baltoslavensko **m-* nastalo je analoški prema nastavku 1. l. mn. glagola (**-mos*/**-mes*) (usp. i lit. *mẽs*, latv. *mẽs*), možda i pod utjecajem kosih padeža zamjenice za 1. lice jednine, v. ***ja***, ***me***. Slavensko **-y* nastalo je vjerojatno analoški prema zamjenici za 2. lice množine, **vy*, v. ***vi***.

Lit.: Gluhak 407f.; ESSJa XXI: 22ff.; Matasović 2008: 235.

mi[2] *zam.* Enklitički oblik dativa osobne zamjenice ***ja***.

Postalo od psl. **mi* (sln. *mi*, strus. *ми*, polj. *mi*) < ie. **h*$_{1}$*moy* (grč. *μοί*, skr. *me*).

Lit.: ESSJa XIX: 25.

mȋ[3] *sr* 'μ, slovo grčkog alfabeta'

Posuđeno iz grč. *μῦ*, što je posuđeno iz semitskog izvora (usp. hebr. *mēm*) i preobličeno prema *νῦ* 'ni', v. ***ni***[2]

Lit.: Frisk II: 262.

mȋ[4] *m* 'treća nota u solmizacijskoj ljestvici' *glazb.*

Naziv dolazi od početnog sloga trećeg stiha himne svetom Ivanu, ***mira gestorum***, v. ***do***[2].

mȉc[1] *pril., čest.* (19. st.)

Izvedeno od ***micati***.

Lit.: Skok II: 347.

mȉc[2] *uzv.*

Onomatopeja za dozivanje mačke, v. ***maca***, ***mačka***.

Lit.: Skok II: 344.

mȉcati ⟨prez. *mȉčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉcot* ⟨prez. *mȉčen*⟩ (Brač), *mȉcati se* ⟨prez. *mȉčeš se*⟩ (Vrgada),

mȉcat se ⟨prez. *mȉčen se*⟩ (Senj), *m'icati* ⟨prez. *m'ičẹ̑m*⟩ (Varaždin), *micati* ⟨prez. *micam*⟩ (RKKJ), *mikati* ⟨prez. *mikam, mičem*⟩ (RKKJ)

Postalo od psl. **mýkati* ⟨prez. **mýčǫ* < **mýkjǫ*⟩ (sln. *mīkati* 'tresti, micati', rus. dijal. *мы́кать* 'napuniti (torbu)', polj. *mykać*). Izvedeno od korijena koji je u ***maknuti*** baltoslavenskom prijevojnom duljinom. U hrvatskom je *-c-* uvedeno analogijom prema glagolima u kojima je ono pravilno, npr. *kliknuti-klicati*.

Lit.: ESSJa XXI: 35ff.

mìcēlij *m*

Posuđeno iz nlat. *mycēlium*, što je složeno od grč. *μύκης* 'gljiva', i od *ἦλος* 'čavao, klin' (obje su grčke riječi nejasnoga podrijetla). Grčki *μύκης* 'gljiva' često se dovodi u vezu s lat. *mūcus* 'sluz'.

Lit.: Frisk I: 632, II: 267.

mîg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîk* (Varaždin)

Postalo od psl. **mîgъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *mîg*, rus. *мúг*, polj. *mig*), postverbal od glagola **migati*, v. ***migati***.

Lit.: Skok II: 419; Derksen 316f.; ESSJa XIX: 30.

mȉgati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉgot* (Brač), *m'igati* (Varaždin), *mig'ati* (Gola), *migati* (RKKJ)

TVORBA *mȉgnuti* (17. st.), v. ***namignuti***

Postalo od psl. **migati* (sln. *mîgati*, rus. *мигáть*, češ. *míhati*), što je srodno s lit. *miegóti* 'spavati'. Ove se baltoslavenske riječi često izvode od ie. **h$_3$meyg^h-*, v. ***magla***, ali zbog razlike u značenju to nije sigurno.

Lit.: Skok II: 419; Gluhak 408; Derksen 316, 338; ESSJa XIX: 26ff.; Snoj 400.

migòljiti (mȉgoljiti) (19. st.)

TVORBA *izmigòljiti/izmígoljiti*, *izmígoliti se*

Izvedeno od ***migati*** ekspresivnim sufiksom *-oljiti*.

migrácija *ž*

TVORBA *migrácījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Migration*, iz lat. *migrātiō* 'seljenje, seoba', što je izvedeno od glagola *migrō* 'seliti (se)' < ie. **h$_3$meyg^w-* 'mijenjati, promijeniti, zamijeniti' (grč. *ἀμείβω* 'mijenjati').

Lit.: de Vaan 379.

migrirati

Posuđeno preko njem. *migrieren* iz lat. *migrō* 'seliti', v. ***migracija***.

mijàū *uzv.*

Onomatopeja glasanja mačke. Usp. sln. *mijâv, mâv*, njem. *miau*, tal. *miao*.

Lit.: Skok II: 392; Snoj 400.

mijaúkati ⟨prez. *mijàūčē*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *maukȁt* ⟨prez. *maũčen*⟩ (Brač), *maùkati* ⟨prez. *màučē*⟩ 'ispuštati glas mau kao mačka'

TVORBA *mijaúkānje*, *mijàūk*

Izvedeno od ***mijau***, usp. ***meket***.

Lit.: Skok II: 392.

mijêh *m* (14. st. Glasnik 15)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîh* (Brač, Vrgada, Senj), *mî* ⟨G *mía*⟩ (Žumberak), *mêh, mẹ̑h* (Varaždin), *m'ẹ̑h* (Gola), *meh* (RKKJ), *mȉjeh* ⟨Nmn *mjèhovi*⟩ (Karadžić)

Postalo od psl. **mě̋xъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *měxъ*, sln. *mẹ̑h*, rus. *мех* 'mijeh; koža, krzno', polj. *miech*) < ie. **moyso-* 1. 'ovan, ovca'; 2. 'ovčje krzno, ovčja koža' (lit. *maĩšas* 'vreća, torba', latv. *màiss* 'vreća', skr. *meṣá-* 'ovan', stvnj. *meisa* 'torba', stnord. *meiss* 'košara').

Lit.: Skok II: 421; Gluhak 408; Derksen 309f.; ESSJa XVIII: 156ff.

mijéna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīnȁ* 'mjesečeva mijena' (Brač, Vrgada, Senj), *ména* (Žumberak), *mena* (RKKJ)

Postalo od psl. **měnà* (stcsl. *měna*, sln. *mẹ́na*, rus. *мéна*, polj. *miana*) < ie. **moyn-* 'razmjena' (lit. *maĩnas* 'razmjena', lat. *commūnis* 'zajednički, opći', stvnj. *gi-meini* 'zajednički', stir. *móin* 'vrijednost'), što je izvedenica od korijena **mey-* (skr. *mayate*, latv. *mît* 'zamijeniti'). Od istog je korijena možda u hrvatskome ***minuti***.

Lit.: Derksen 311; ESSJa XVIII: 171f.

mijénjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīnȁt* (Brač, Senj), *mẹ́nati* (Varaždin)

Postalo od psl. **mę̌njàti* (sln. *mę́njati*, rus. *меня́ть*, polj. *mieniać*). Iterativ od **mě̀niti*, koji je u hrvatskom očuvan samo s prefiksima, v. ***promijeniti***.

Lit.: Skok II: 421; Gluhak 408f.; ESSJa XVIII: 175f.

mijésiti ⟨prez. *mijêsīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīsȉt* ⟨prez. *mīsin*⟩ (Brač, Senj), *mīsìti* ⟨prez. *mīsīš*⟩ (Vrgada), *mę̑siti* ⟨prez. *mę̑sim*⟩ (Varaždin), *mesiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mě̀siti* ⟨prez. **mě̀šǫ* < **mě̀sjǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *mě̀siti*, sln. *mesīti*, rus. *месúть*, polj. *miesić*) < ie. **moyk'-ey-* (lit. *maišýti* 'miješati', latv. *maisît* 'miješati'), kauzativ-intenziv od korijena **meyk'-* 'miješati', prez. **mik'-sk'-* (skr. *mekṣayati*, grč. *μ(ε)ίγνυμι*, lat. *mi-sc-eō*, stir. *mescaid*).

Lit.: Skok II: 422; Gluhak 409; Derksen 313; ESSJa XVIII: 199ff.; Snoj 394.

mijéšalica *ž*

Izvedeno od ***miješati***.

mijéšati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīšȁt* (Brač, Senj), *mīšȁti* (Vrgada), *mę̑šati* (Varaždin)

TVORBA *mijéšānje*

Postalo od psl. **mě̀šàti* (csl. *mě̀šati* (Mikl.), sln. *mešáti*, rus. *мешáть*, polj. *mieszać*). Iterativ od **mě̀siti*, v. ***mijesiti***.

Lit.: Skok II: 422; ESSJa XVIII: 215ff.

mikro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μικρός* 'malen, kratak', vjerojatno neindoeuropskoga podrijetla.

Lit.: HER 740; Beekes 951.

mȉkrōb *m*

Posuđeno preko njem. *Mikrobe* iz fr. *microbe*, što je složeno od grč. *μῑκρός* 'malen, kratak', v. ***mikro-***, i grč. *βίος* 'život', v. ***bio-***.

Lit.: Snoj 401.

mȉkrofōn *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Mikrophon*, fr. *microphone*, eng. *microphone*), što je složeno od grč. *μῑκρός* 'malen, kratak', v. ***mikro-***, i grč. *φωνή* 'glas', v. ***-fon***.

Lit.: Snoj 401.

mȉkrometar *m*

Složeno od ***mikro-*** i ***metar***.

mȉkroorganìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Mikroorganismus*, eng. *microorganisme*). Složeno od ***mikro-*** i ***organizam***.

mikropíla *ž bot., zool.* 1. 'otvor na jajnim opnama nekih životinja'; 2. 'otvor na biljnom sjemenom zametku'

Posuđeno iz fr. *micropyle*, što je složeno od grč. *μῑκρός* 'malen, kratak', v. ***mikro-***, i grč. *πύλη* 'vrata', nejasnoga podrijetla. Možda je u vezi s grč. *πόλις* 'grad, utvrda'.

mȉkroskop *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz nlat. *mīcroscopium* (njem. *Mikroskop*, fr. *microscope*, eng. *microscop*), što je složeno od grč. *μῑκρός* 'malen, kratak' i od grč. *σκοπέω* 'gledati', v. ***mikro-***, ***-skop***, ***-skopija***.

Lit.: Snoj 401; EWD 1102.

mikroskopírati

Posuđeno iz njem. *mikroskopieren*, što je izvedeno od *Mikroskop*, v. ***mikroskop***.

mȉkrosvijēt *m*

Djelomični kalk prema grč. *μικρόκοσμος*, v. ***mikro-***, ***svijet***.

mȉkrovāl *m*

TVORBA *mikrovalni* [*mikrovalna pećnica*]

Djelomični kalk prema eng. *microwave*, v. ***mikro-***, ***val***.

mili- *pref.* 'tisućiti'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *milli-*, fr. *milli-*) iz lat. *mille* 'tisuću', v. ***milja***. Prefiks je smišljen potkraj 18. st. kao oznaka za tisućiti dio (fizikalnih) mjernih jedinica.

Lit.: Snoj 401; EWD 1104;.

milìjārda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *miljõrda* (Brač), *miľºārda* (Vrgada), *miļârda* (Varaždin)

TVORBA *milìjārdnī*

Posuđeno preko njem. *Milliarde* iz fr. *milliard*. Francuska je riječ izvedena od *million*, v. ***milijun***, augmentativnim sufiksom ili je posuđena iz prov. *milhar* 'tisućica' < lat. *mīl(l)iārium* 1. 'od tisuću (koraka)'; 2. 'miljokaz', što je izvedeno od *mīlle* 'tisuću', v. ***milja***.

Lit.: Skok II: 424; Snoj 401.

milijàrdēr *m*

TVORBA *milijàrdērka*

Posuđeno preko njem. *Milliardär* iz fr. *milliardaire*, što je izvedeno od *milliard*, v. ***milijarda***.

milȉjūn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *miljũn* (Brač), *milijũn* (Senj), *miļôn* (Varaždin), *milìjōn* ⟨G *-óna*⟩ (Karadžić), *milion* (RKKJ)

TVORBA *milijūnskī*, *milijūntī*

Posuđeno iz tal. *milione*, dosl. 'velika tisuća, tisućetina', što je augmentativ od *mille* 'tisuću' < lat. *mille* 'tisuću', v. ***milja*** Oblici s *-o-* preuzeti su vjerojatno preko njemačkoga.

Lit.: Skok II: 424; Gluhak 409f.; Snoj 401.

milijùnāš *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *miljunõš* (Brač)

TVORBA *milijunàšica*

Izvedeno od ***milijun***.

mìlilitar *m*

Posuđeno iz njem. *Milliliter*, što je posuđeno iz fr. *millilitre*. Francuska je riječ složena od *milli-*, v. ***mili-***, i od *litre*, v. ***litra***.

Lit.: EWD 1104.

mìlimetar *m*

TVORBA *mìlimetarskī*

Posuđeno iz njem. *Millimeter*, što je posuđeno iz fr. *millimètre*. Francuska je riječ složena od *milli-*, v. ***mili-***, i od *mètre*, v. ***metar***.

Lit.: EWD 1104.

milìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *milinȁ* (Brač), *milīnȁ* (Vrgada), *milīna* (Senj), *mil'ina* (Varaždin), *milina* (RKKJ)

Postalo od psl. **milina* (bug. dijal. *ми́лина*, sln. *milína*), izvedeno od **milъ*, v. ***mio***.

Lit.: ESSJa XIX: 35.

militarìzam *m*

TVORBA *militarìstičkī*

Posuđeno preko njem. *Militarismus* iz fr. *militarisme*, što je izvedeno od fr. *militaire* 'vojnički' < lat. *mīlitāris*. Latinska je riječ izvedena od *mīles* ⟨G *mīlitis*⟩ 'vojnik', što je možda izvedeno od *mīl(l)e* 'tisuću' u značenju 'koji ide s/po tisuću' ili 'tisuću ljudi', v. ***milja***.

Lit.: Skok II: 424; Snoj 401; de Vaan 379.

milòsrdan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉlosardan, milosr̂dan* (Brač), *milos'rdẹn* (Varaždin), *milosrden* (RKKJ)

Poput stcsl. *milosrъdъ*, rus. *милосе́рдный*, polj. *miłosierny*, češ. *milosrdný* složeno od korijena koji su u ***mio*** i ***srce***. Kalk prema lat. *misericors*.

Lit.: Skok II: 426; Vasmer II: 134; ESSJa XIX: 42.

milòsrđe *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *milosr̂je* (Brač), *milose*^{e}*r̂đē* (Vrgada), *milosrđe* (RKKJ)

Izvedeno od *milosrъdъ*, v. ***milosrdan*** (usp. rus. *милосе́рдие*, polj. *miłosierdzie*). Kalk prema lat. *misericordia*.

mȉlōst *ž* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉlost* (Brač, Senj), *mȉlōst* (Vrgada), *m'ilost* (Varaždin), *milost* (RKKJ)

Postalo od psl. **mílostь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *milostь*, sln. *mīlost*, rus. *ми́лость*, polj. *miłość*), izvedeno od **milъ*, v. ***mio***.

Lit.: Skok II: 426; ESSJa XIX: 39f.

milòstinja *ž* (15. st. Bernardin)

Izvedeno od ***milost***.

milòstiv *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *milostîv* (Brač), *mȉlostiv* (Vrgada), *milost'ivi* (Varaždin)

Postalo od psl. **milostivъ* (stcsl. *milostivъ*, sln. *milostīv*, polj. *miłościwy*, rus. *ми́лостивый*), izvedeno od **milostь*, v. ***milost***.

Lit.: Skok II: 426; ESSJa XIX: 38.

mȉlošta *ž reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *milošća* ⟨G *milošćẹ̄*⟩ (Brač), *mȉlošća* (Gacka), *mil'ošča* (Gola), *milostja* (RKKJ), *milostje* (RKKJ), *milošča* (RKKJ)

Postalo od **milostja*, što je izvedeno od **milostь*, v. ***milost***.

mȉlovati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉlovot* (Brač), *mȉlovati* (Vrgada), *milûvati* (Varaždin), *milu̯v'ati* (Gola), *milovati, miluvati* (RKKJ)

TVORBA *mȉlovānje*

Postalo od psl. **mílovati* (stcsl. *milovati*, sln. *milováti*, rus. *милова́ть*, polj. *milować*), što je izvedeno od **milъ*, v. ***mio***.

Lit.: Skok II: 427; ESSJa XIX: 44.

mȉlozvūčan *prid.* (19. st.)

Kalk prema njem. *wohltönend*, v. ***mio***, ***zvuk***.

mȉlja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉlj* (Karadžić, Primorje, dubrovački pisci)

Posuđeno iz tal. *miglia* < lat. *mīlia (passuum)* 'tisuću (koraka)', množina od lat. *mīlle* 'tisuću' < ie. **smih$_2$-g^{h}eslih$_2$* 'jedna tisuća' (skr. *sahasra-* < ie. **sm-g^{h}eslo-*, grč. *χίλιοι*).

Lit.: Skok II: 424; de Vaan 379.

mȉlje *sr* (19. st.)

Izvedeno od psl. **milъ*, v. ***mio***.

mȉljenīk *m*

TVORBA *mȉljenica*

Izvedeno od *miljen*, glagolskog pridjeva trpnog glagola *militi*, koji je u hrvatskom očuvan samo s prefiksima, v. ***omiliti***, ***mio***.

míljeti (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīlẹti* (Varaždin), *gmíljeti* ⟨prez. *-līm*⟩ (Karadžić, narodna pjesma), *hmíljeti* ⟨prez. *-līm*⟩ (Karadžić, 18. st.)

Nejasna etimologija. Možda izvedeno od psl. **mil-*, dugoga prijevojnog stupnja korijena psl. **mol-* 'kretati se' koji se u hrvatskom nalazi s prefiksima, v. ***pomoliti***. Oblici *gmiljeti, hmiljeti* bili bi ukršteni s ***gmizati*** zbog sličnog načina kretanja. Druga je mogućnost da je *miljeti* izvedeno od **gъmiléti*, što je u vezi s ***gomila***.

Lit.: Skok I: 548, II: 452.

mȉmika *ž*

TVORBA *mȉmičkī*

Posuđeno preko lat. *(ars) mīmica* iz grč. *μιμική (τέχνη)*. Grčka je riječ pridjev izveden od grč. *μῖμος* 1. 'mim, lakrdija'; 2. 'glumac (u mimu)', vjerojatno neindoeuropskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 599; Snoj 402; Beekes 954.

mimȉkrija *ž*

Posuđeno iz eng. *mimicry*, što je izvedeno od *mimic* 'glumác, oponašatelj', što je iz lat. *mīmicus*, v. ***mimika***.

Lit.: EWD 1105.

mȉmo *prij.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉmo, nimọ̑* (Brač), *mîmo* (Senj), *mîmo* (Varaždin), *m'ȉmọ* (Gola), *mimo, mimu* (RKKJ)

Postalo od psl. **mimo* (stcsl. *mimo*, sln. *mîmo*, rus. *мимо*, polj. *mimo*), a to je izvedeno sufiksom *-mo* za priloge, usp. *kamo, tamo, ovamo*, od korijena psl. **mi-*, koji se u hrvatskom nalazi u glagolu ***minuti***.

Lit.: Skok II: 426; Derksen 317f.; ESSJa XIX: 50.

mȉmohōd *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola *mimohoditi*, koji je složen od ***mimo*** i od *hoditi*, v. ***hodati***.

Lit.: Skok II: 426.

mimòīći (se) ⟨prez. *mimòīđēm*⟩ (15. st. Bernardin *mimoiti/mimojti*; 19. st. *mimoići*)

DIJALEKTI I POTVRDE *mimo'iti* (Varaždin)

Složeno od ***mimo*** i ***ići***.

mimoìlaziti (19. st.)

Složeno od ***mimo*** i ***laziti***; umetnuto *i* potječe iz *ići*, usp. ***mimoići (se)***. Usp. i druge složene glagole: ***nailaziti***, ***silaziti***, ***nadilaziti***.

Lit.: Skok II: 426.

mîna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *m'ina* (Varaždin)

TVORBA *mînskī*

Posuđeno preko njem. *Mine* iz fr. *mine* 'rudnik, rudna žila' < galorom. **mina*. Izvor je galoromanske riječi vjerojatno keltska (galska) riječ srodna sa stir. *méin, mían* 'ruda, metal', srvelš. *mwyn* < pkelt. **mēni-*, nejasnoga podrijetla. Nakon što je otkriven barut, fr. *mine* označuje i podzemne prolaze za eksploziv kod opsade i eksploziv koji se u tim prolazima koristi. Poslije se značenje prenosi i na druge eksplozivne naprave (*protupješačka, protutenkovska mina*). U 19./20. st. značenje je preneseno i na 'uložak za olovku' (zbog grafita ili načina umetanja).

Lit.: Skok II: 425; Snoj 402; EWD 1106; Matasović 2009: 265.

mináret *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *munar* (17. st. Gundulić), *minára* (Škaljić)

Posuđeno preko njem. *Minarett* i fr. *minaret* iz tur. *mınare*, što je posuđeno iz arap. *manāra* 'svjetionik'. Arapska je riječ izvede-

na od *nār* 'vatra, svjetlo', v. ***menora***. Oblici kao *munar(a)*, *minara* posuđeni su izravno iz turskoga.

Lit.: Skok II: 481; Snoj 402.

minèrāl *m*

TVORBA *mȉnerālnī*

Posuđeno preko njem. *Mineral* i fr. *minéral* iz srlat. *mineralis*, što je izvedeno od srlat. *minera* 'rudnik, rudna žila', latinizirani oblik stfr. *minière*. Starofrancuska je riječ izvedena od *mine*, v. ***mina***.

Lit.: Skok II: 425; Snoj 402.

mini- *pref.*

Skraćeno od eng. *minimal* i/ili lat. *minimus* 'najmanji', v. ***minimalan***, ***minus***.

mȉnica *ž*

Izvedeno od ***mini-***, usp. eng. *miniskirt*.

minijatúra *ž*

TVORBA *mȉnijatūrnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Miniatur*, iz tal. *miniatura*, što je iz srlat. *miniatura* 'početno slovo na srednjovjekovnim rukopisima napisano/ukrašeno cinoberom (rumenicom)', a to je izvedeno od lat. *miniātus* '(rumenicom) obojan u crveno'. Ta je latinska riječ izvedena od *minium* 'crveno olovo, cinober, rumenica', što je riječ iberskoga podrijetla (usp. lat. *Minius*, rijeka na današnjoj granici Portugala i Španjolske, port. *Minho*, šp. *Miño*). Budući da su inicijali na starim skupim rukopisima često bili obojani i ukrašeni bojom cinober, talijanska je riječ prenesena na sitne, profinjene slike koje podsjećaju na te inicijale. Na prijenos značenja utjecaja je imao i sam izraz riječi koji podsjeća na lat. *minor, minus* 'manji', v. ***minimalan***, ***minus***.

Lit.: Snoj 402f.

mȉnimālan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *minimal*, i fr. *minimal*) iz lat. *minimus* 'najmanji', što je superlativ izveden od lat. *minor, minus* 'manji', v. ***minus***.

miniračùnalo *sr*

Složeno od ***mini-*** i ***računalo***.

minírati

TVORBA *minírānje*

Posuđeno preko njem. *minieren* iz fr. *miner* 'kopati podzemne prolaze', što je izvedeno od *mine*, v. ***mina***.

Lit.: EWD 1107.

mìnistar *m*

TVORBA *mìnistrica*, *mìnistrov*

Posuđeno preko njem. *Minister* i fr. *ministre* iz lat. *minister* 'sluga, poslužitelj, pomoćnik'. Latinska je riječ izvedena od *minor, minus* 'manji', v. ***minus***. Prvotno je značenje latinske riječi 'čovjek koji je na nižem (manjem) položaju', što se kasnije razvilo u 'sluga, pomoćnik vladara'. Paralelna tvorba prema lat. *magister*, v. ***magistar***. U smislu 'političkog dužnosnika' upotrebljava se u francuskom od 17. stoljeća.

Lit.: Skok II: 371; Snoj 403; de Vaan 381.

ministárstvo *sr*

Izvedeno od ***ministar***.

mìnistrant *m* (1917. g.)

Posuđeno iz lat. *ministrāns* ⟨G *ministrantis*⟩ (usp. i njem. *Ministrant*), particip prezenta glagola *ministrō* 'pomagati, služiti, posluživati', koji je izveden od lat. *minister* 'sluga, poslužitelj, pomoćnik', v. ***ministar***.

Lit.: Snoj 403.

ministrírati

Posuđeno preko njem. *ministrieren* iz fr. *ministrer* < lat. *ministrō* 'pomagati, služiti, posluživati', v. ***ministrant***, ***ministar***.

mínulī *prid.*

Pridjev radni glagola ***minuti***.

mínus *m*

Posuđeno iz lat. *minus* 'manje', prilog i srednji rod od *minor* (supletivni komparativ od lat. *parvus* 'malen'). Ie. **meyH-yos-* dalo je u lat. **miyor* sa sekundarnim *-n-* iz glagola *minuo*, v. ***minuta***. Sličan je oblik u hrvatskome ***manji***.

Lit.: de Vaan 381.

minúta *ž*

Posuđeno preko njem. *Minute* iz kslat. *(pars) minūta (prima)* '(prvi) maleni dio', ženski rod pridjeva *minūtus* 'umanjen, malen, sitan'. Pridjev je nastao od participa perfekta pasivnoga glagola *minuō* 'umanjiti' < ie. **mi-n(e)-H-*. Od istog je korijena tvoreno lat. *minor, minus* 'manji' i hrv. *manji*, v. ***minus***,

manji. *Pars minūta prima* je u Ptolemejevu seksagezimalnom sustavu najmanja jedinica prvog reda veličine, 'šezdeseti dio stupnja kuta'. Najmanja jedinica drugog reda veličine je *pars minūta secunda*, v. ***sekunda***.

Lit.: Gluhak 410; Snoj 403; Kluge s. v. Minute.

mínuti (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīnȕt* (Brač), *m'inuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **minǫ̀ti* 'proći' (stcsl. *minǫti*, sln. *miníti*, rus. *минýть*, polj. *minąć*), glagol izveden sufiksom **-nǫ-* od korijena ie. **meyH-* (lat. *meō* 'ići, proći'). Korijen je možda isti kao u hrvatskome ***mijena***.

Lit.: Skok II: 426; Gluhak 410; Derksen 318; ESSJa XIX: 52f.

mȉo *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉli* (Brač), *mîli* (Varaždin), *m'īli* (Gola), *mil* (RKKJ)

Postalo od psl. **míl̓ъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *milъ*, sln. *mîl*, rus. *мúлый*, polj. *miły*) < ie. **m(e)yH-lo-* (lit. *míelas*, latv. *mîļš*), što je izvedeno od korijena **meyH-* 'blag, nježan, dražestan, ljubak' (lat. *mītis* 'blag, mek, nježan', skr. *máyas-* 'osvježenje, užitak'). Od istog je korijena u hrvatskome i ***mir***.

Lit.: Skok II: 426; Gluhak 410; Derksen 317; ESSJa XIX: 46ff.; Snoj 401.

mȉocēn *m* 'četvrta epoha tercijara' *geol.*

Složeno od grč. *μείων* 'manji', v. ***mejoza***, i od grč. *καινός* 'nov', v. ***kenozoik***.

mȉomirīs *m* (19. st.)

TVORBA *mȉomirīsnī*

Vjerojatno kalk prema njem. *Wohlgeruch*, v. ***mio***, ***miris***.

Lit.: Skok II: 427.

mîr *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîr* (Brač, Vrgada, Senj), *mẹ̑r, mîr* (Varaždin)

Postalo od psl. **mîrъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mirъ*, sln. *mîr*, rus. *мир* 'mir, svijet', polj. *mir*) < ie. **meyH-ro-* (lit. *mieras*, latv. *miêrs*, lat. *mīrus* 'čudnovat, divan', možda alb. *mirë* 'dobar'), što je poimeničeni pridjev tvoren drugim sufiksom od istog korijena, **meyH-* 'blag, nježan, dražestan, ljubak', od kojega je i ***mio***. Slavensko značenje 'svijet' izvedeno je iz osnovnog značenja 'ono što je lijepo, ono što je uređeno' poput grč. *κόσμος* 1. 'red, ures, nakit'; 2. 'uređeni svemir, svijet'.

Lit.: Skok II: 427; Gluhak 411; Derksen 318; ESSJa XIX: 55ff.; Snoj 403.

mìrākul *m* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *mirôkul* (Brač), *merôkul* (Pitve, Zavala), *mirȁkul* (Rab), *mir'akl* (Varaždin), *mirakulo* (16. st.), *mìrākula* (Reljković, Lika), *mirakul*, *mirakulum* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *mīrāculum* 'čudo', što je izvedeno od glagola *mīror* 'čuditi se, diviti se'. Latinski je glagol izveden od pridjeva *mīrus* 'čudnovat, divan, izvanredan', što je možda od ie. **smeyH-ro-* 'smijeh'. Od istog je korijena u hrvatskome ***smijati se***.

Lit.: Skok II: 429; de Vaan 382.

míran *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȋran* (Brač), *mîran* (Vrgada, Senj), *mẹ̑rẹn, mȋrẹn,* (Varaždin)

Postalo od psl. **mirьnъ* (stcsl. *mirьnъ*, sln. *míren*, rus. *мúрный*, polj. *mirny*), što je izvedeno od **mirъ*, v. ***mir***.

Lit.: ESSJa XIX: 57.

mȉrāz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'iras* (Varaždin), *mȉraz* (bački Hrvati), *mirāz* ⟨G *-áza*⟩ (Karadžić)

Posuđeno iz tur. *miras*, što je iz arap. *mīrāt* 'nasljedstvo'. Balkanski turcizam, usp. bug. *мираз*, rum. *miraz*, alb. *miras* 'nasljedstvo', grč. *μοιράσιον*.

Lit.: Škaljić: 464.

mȉrīs *m* (15. st. primjeri u rječniku samo iz 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîrlis* (Brač), *m'iris* (Varaždin)

TVORBA *mȉrīsan*

Postverbal od ***mirisati***.

Lit.: Skok II: 428.

mirìsati ⟨prez. *mìrišēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mirisȁt, mrlisȁt* (Brač), *mirišati*, *mirisiti* (RKKJ), *mirisiti* (Mikalja)

Poput bug. *мирисам* posuđeno iz grč. *ἐμύρισα*, što je aorist od glagola *μυρίζω*, koji je izveden od grč. *μύρον* 'mirisavo ulje, balzam, pomast' nejasnoga podrijetla, usp. ***mirodija***.

Lit.: Skok II: 428; Beekes 983; BER IV: 406; Vasmer 1944: 99.

mirìšljiv *prid.*

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***mirisati***.

miriti ⟨prez. *mîrīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mīrȉt* ⟨prez. *mīrin*⟩ (Brač, Senj), *mīriti* ⟨prez. *mīrim*⟩ (Varaždin)

Postalo od psl. **miriti* ⟨prez. **mîrjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *mirīti*, rus. *мири́ть*, stpolj. *mirzyć*), što je izvedeno od **mirъ*, v. ***mir***.

Lit.: ESSJa XIX: 53f.

mirnòdopskī *prid.*

Izvedeno od *mirno doba*, v. ***miran***, ***mir***, ***dob***.

miròdija *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mir'odija* (Varaždin)

Posuđeno iz ngr. *μυρωδιά*, što je izvedeno od pridjeva grč. *μυρώδης* 'poput pomasti'. Grčki je pridjev složen od *μύρον* 'mirisavo ulje, balzam, pomast', v. ***mirisati***, i *ὄζω* ⟨perf. *ὄδωδα*⟩ 'mirisati', v. ***ozon***.

miroljùbiv *prid.* (19. st.)

TVORBA *miroljùbivōst*

Kalk prema njem. *friedliebend*, složeno od ***mir*** i *-ljubiv*, v. ***ljubiti***.

mirotvórac *m* (18. st.)

TVORBA *miròtvōrka*

Možda kalk prema lat. *pacificator*, njem. *Friedensstifter*, v. ***mir***, ***tvoriti***.

miròvati (15. st. Glasnik 11)

DIJALEKTI I POTVRDE *mirovȁt* ⟨prez. *mirȗjen*⟩ (Brač, Senj), *mirovàti* (Vrgada), *mirûvati* (Varaždin), *mirʉv'ati* (Gola), *miruvati* (RKKJ)

TVORBA *miròvānje*

Postalo od psl. **mirovàti* (sln. *mirováti*, rus. *мировáть*), što je izvedeno od **mirъ*, v. ***mir***.

Lit.: ESSJa XIX: 55.

miròvina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***mir***. Djelomični kalk prema njem. *Ruhestand*.

mìrōvnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *miroven* (RKKJ)

Izvedeno od ***mir***.

mîrta *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̂ča* (Brač), *mr̂ta* (Vrgada)

Posuđeno iz lat. *myrta, murta* (varijanta od *myrtus, murtus*), što je posuđeno iz grč. *μύρτος*, nejasnoga podrijetla (možda semitska posuđenica). Oblici sa slogotvornim *r* postali su od **mьrta, *mьrta*, a standardni je oblik *mirta* novija učena posuđenica iz lat. *myrta*. Oblici s hrvatskim *č* su od lat. *myrtea* (poimeničeni ženski rod pridjeva *myrteus* 'mirtov'), a oblici s *t* su od lat. *myrta*.

Lit.: Skok II: 471; Beekes 983.

mìsa *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mìsa* (zapadna Hercegovina, Dubrovnik, Brač, Vrgada, bački Hrvati), *mȁša* (Lika, Senj, Gacka, Omišalj, Grobnik, Orbanići, Ozalj, Žumberak, Stinjaki), *mȅša* (Orlec), *m'ęša* (Varaždin), *mę̏ša* (Mraclin), *meša, maša, misa* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *missa* (iz rečenice na kraju mise *Ite, missa est.*), što je ženski rod participa perfekta pasivnog glagola *mittō* 1. 'slati, poslati'; 2. 'pustiti, otpustiti' < ie. **meyth$_2$-* 'krenuti prema, protiv' (ved. *meth-* 'neprijateljski se odnositi, napadati', stvnj. *mīdan* 'izbjegavati, skrivati', toh. B *mitetär* 'krene'). Postoji nekoliko teorija o značenju rečenice *Ite, missa est*. Prema jednoj, značenje je 'Idite, poslana je', a pritom se misli ili na žrtvu ili molitvu poslanu Bogu, ili na euharistiju ili Božju poruku poslanu vjernicima. Prema drugoj, značenje je 'Idite, otpust je' i pritom se misli na skup koji je slobodan razići se. Postoji i mišljenje da je izvor riječi *missa* hebr. *misah* 'žrtva'. Dijalektni oblici poput *maša, meša* postali su od psl. **mьša*, čiji odraz nalazimo samo u zapadnim slavenskim jezicima (usp. sln. *máša*, polj. *msza*). Praslavenska riječ također je posuđenica iz latinskog (s nejasnom zamjenom *ss* > *š*, usp. hrv. *košulja* < lat. *cassula*), možda iz doba pokrštavanja od strane bavarskih biskupa (7. – 8. st.). Standardni oblik *misa* kasnija je posuđenica iz crkvenog latinskog.

Lit.: Skok II: 430; Gluhak 411f.; Snoj 383; EWD 1094; Pronk-Tiethoff 2013: 181.

mìsāl *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîsal* (Brač), *misȃl* (Varaždin), *mišal* (18. st. Belostenec)

Posuđeno iz kslat. *missale*, što je izvedeno od lat. *missa*, v. ***misa***.

mîsao *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mîsal´* (Brač, Novi, Orbanići, Žumberak), *mîs°ā* (Vrgada), *mîsęl* (Varaždin), *misel* (RKKJ)

Postalo od psl. **mýslь* ⟨a. p. *a*⟩ ili **mŷslь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *myslь*, sln. *mîsel*, rus. *мы́сль*, polj. *myśl*). Dublja je etimologija nejasna. Tradicionalno se ova riječ povezuje s ie. **mewd^h-* 'paziti na, misliti' (lit. *maudžiù, maũsti* 'čeznuti, boljeti', got. *ga-maudjan* 'sjećati se'), ali to je moguće samo ako slav. riječ nije izvorno imala akutiran korijen i ako je **-y-* sekundarno. Druga je mogućnost da je *misao* u vezi s grč. *μῦθος* 'riječ, priča, razgovor' < **muHd^h-*, ali grčka je riječ inače izolirana. Treća je mogućnost da je riječ u vezi s lat. *moveō* 'micati' < **muH-*, v. ***miti***, ali to je semantički nategnuto. Na koncu, formalno je moguće izvođenje iz ie. korijena **mewd-* 'radovati se' (skr. *módate* 'raduje se', lit. *mudrùs* 'živahan') sufiksom **-sl-* ili **-dl-* (kao u ***gusle***), ali to pretpostavlja složen značenjski razvitak ('radost' > 'vesela misao' > 'misao') i ostavlja nerazjašnjenim odsutnost akuta u baltijskome.

Lit.: Skok II: 431f.; Derksen 337; ESSJa XXI: 47ff.; Matasović 2014: 44, 106f.

mìsaon *prid.* (16. st.)

Postalo od psl. **myslьnъ* (csl. *myslьnъ*, sln. *mîselen*, rus. *мы́сленный*, polj. *myślny*), što je izvedeno od psl. **myslь*, v. ***misao***.

Lit.: ESSJa XXI: 51.

mìsija *ž* (19. st.)

TVORBA *mìsījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Mission*, iz lat. *missiō* ⟨G *missiōnis*⟩ 'poslanstvo, poslanje'. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *mittō* 1. 'slati, poslati'; 2. 'pustiti, otpustiti', v. ***misa***. Oblici sa završnima *-un, -on* vjerojatno su posuđeni preko tal. *missione*.

Lit.: Skok II: 414; Snoj 404.

misiònār *m*

TVORBA *misionárev, misiònārka, misiònārskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Missionar* iz nlat. *missionarius*, što je izvedeno od lat. *missiō* ⟨G *missiōnis*⟩ 'poslanstvo, poslanje', v. ***misija***.

mìslilac *m*

TVORBA *mìsliočev*

Izvedeno od ***misliti***.

mìsliti ⟨prez. *mìslīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mìslit* (Brač, Senj), *mìsliti* (Vrgada), *m'isliti* (Varaždin)

Postalo od psl. **mýsliti* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *mysliti*, sln. *mísliti*, rus. *мы́слить*, polj. *myśleć*), što je izvedeno od psl. **myslь*, v. ***misao***.

Lit.: Gluhak 412; ESSJa XXI: 45f.

mìš *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mìš* (Brač, Vrgada, Senj), *mîš* (Varaždin), *miš* (RKKJ)

TVORBA *mìšica* 'ženka miša' (19. st.), *mìšić* 'mali miš'

Postalo od psl. **mýšь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *myšь ž*, sln. *mìš ž*, rus. *мышь ž*, polj. *mysz ž*) < ie. **muHs-* 'miš' (skr. *mū́ṣ-*, grč. *μῦς*, lat. *mūs*, srvnj. *mūs*).

Lit.: Skok II: 433; Gluhak 412; Derksen 337; ESSJa XXI: 64ff.; Snoj 405.

mìšica *ž* (17. st.) 'mišić; nadlaktica'

DIJALEKTI I POTVRDE *mišîca* (Brač), *m'išica* (Varaždin), *mišica* (RKKJ)

Izvedeno od ***miš***, deminutivnim sufiksom, poput ***mišić***, ***miška*** (usp. češ. *myšice*, stcsl. *myšьca*).

Lit.: ESSJa XXI: 61f.

mìšić *m*

TVORBA *mìšićav, mìšićnī*

Deminutiv od ***miš***, vjerojatno kalk prema lat. *musculus* 'mišić', deminutiv od lat. *mūs* 'miš'. Preneseno značenje 'elastičnog tkiva koje omogućuje pokrete tijela' razvilo se zbog sličnosti pokreta miša i nekih mišića ispod kože, ili zato što oblik napete nadlaktice podsjeća na miša. Tako je i u drugim jezicima, usp. grč. *μῦς* 'miš' – *μυών* 'mišić'. Stariji oblik *mišica* ukazuje na to da je i u hrvatskome *miš* prvotno bio ženskog roda, usp. ***mišica***.

Lit.: Skok II: 433; Snoj 405.

mìška *ž* (19. st.) *razg.*

Izvedeno od ***miš*** deminutivnim sufiksom poput ***mišić***, ***mišica*** (usp. rus. *мы́шка*).

Lit.: ESSJa XXI: 69ff.

mȉšljēnje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉšjeńe* (Brač), *mišlẹ́ńe* (Varaždin)

Izvedeno od ***misliti***.

mȉšolōvka *ž*

Složeno od ***miš*** i ***loviti***. Usp. eng. *mousetrap*, njem. *Mausefalle*, sln. *mišelôvka*, rus. *мышело́вка*.

Lit.: ESSJa XXI: 58.

mît *m*

TVORBA *mîtskī*

Posuđeno preko lat. *mȳthos* iz grč. *μῦθος* 'riječ, priča, razgovor', v. ***misao***, vjerojatno neindoeuropskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 434; Beekes 976; Snoj 405.

mitáriti se ⟨prez. *mìtārī se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mitariti se* (RKKJ)

TVORBA *mitárēnje* (18. st.)

Izvedeno od *mitar* 'ptica koja mijenja perje' < **mytarъ*, što je izvedeno od psl. **mytь* (rus. *мы́ть* 'mitarenje, mijenjanje perja', bug. *митам* 'skitam se'). Praslavenska je riječ možda posuđena preko germanskih jezika (srvnj. *mūzen* 'mijenjati, promijeniti', srnnj. *mūten* 'mijenjati perje') iz lat. *mūtō* 'mijenjati, promijeniti' ili je posuđena izravno iz vlat. *mūta* 'mitarenje, perušanje (ptica)', što je također od lat. *mūtō* 'mijenjati, promijeniti'. Postoji još i mogućnost da je praslavenska riječ izvedenica od **myti* 'prati', v. ***miti***. Podudaran glagol postoji još u mak. *мумарu се* 'linjati se'.

Lit.: Skok II: 483; ESSJa XXI: 73f., 84; Vasmer II: 185; EWD 1079.

mȉti ⟨prez. *mȉjēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉt* ⟨prez. *mȉjen*⟩ (Brač)

Postalo od psl. **mýti* ⟨prez. **mýjǫ* a. p. *a*⟩ 'prati' (stcsl. *myti* ⟨prez. *myjǫ*⟩, sln. *míti*, rus. *мыть* ⟨prez. *мою́, мо́ем*⟩, polj. *myć*) < ie. **mewH-* 'prati' (lit. *máudyti* 'kupati', latv. *maût* 'potopiti, plivati', stir. *mún* 'mokraća', skr. *mū́tram* 'mokraća'). Manje je vjerojatno da su slavenski i baltijski glagoli postali od ie. **mewh$_2$-* (lat. *moveō* 'micati, pokretati', skr. *mīvati-* 'gurnuti'). Semantička bi veza bila 'gurnuti u vodu'.

Lit.: Skok II: 434; Gluhak 413; Derksen 338; ESSJa XXI: 76ff.; Snoj 405.

mítiti ⟨prez. *mîtīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mītìt* ⟨prez. *mītin*⟩ (Brač), *mītiti* ⟨prez. *mītim*⟩ (Varaždin), *mīt'iti* ⟨prez. *m'ītim*⟩ (Gola), *mititi* 'potkupljivati' (RKKJ)

Postalo od psl. **mytìti* ⟨prez. **mytjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *mítiti*, polj. *mycić się* 'platiti carinu, pristojbu', rus. dijal. *мытúть* 'unajmiti, iznajmiti'), što je izvedeno od psl. **myto*, v. ***mito***.

Lit.: ESSJa XXI: 79.

míto *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mītò* (Vrgada), *mīto* (Varaždin), *m'ītọ* (Gola), *mito* (RKKJ)

Postalo od psl. **mytò* ⟨a. p. *b*⟩ 'carina, pristojba' (stcsl. *myto* 'dar, mito', sln. *míto*, rus. *мы́то* 'carina', polj. *myto* 'pristojba, dužnost'), što je posuđeno iz nekog germanskog jezika, možda stvnj. *mūta* 'carina' (danas aust.-bav. *Maut*), a to je vjerojatno posuđeno iz got. *mōta* 'carina'. Gotska je riječ izvedena od korijena **med-* 'mjeriti', koji se nalazi u lat. *medeor* 'izliječiti, zacijeliti', v. ***medicina***.

Lit.: Skok II: 434; Gluhak 413f.; Derksen 338; ESSJa XXI: 81; Snoj 405; Pronk-Tiethoff 2013: 117f.; Kluge s. v. Maut.

mitohòndrij *m* 'stanična organela nitasta ili zrnata oblika' *biol.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Mitochondrium*, eng. *mitochondrion*) iz nlat. *mitochondrium*, što je složeno od grč. *μίτος* 'konac, nit, lanac', v. ***mitoza***, i grč. *χόνδρος* 'zrno, sjemenka, hrskavica (prsne kosti)', v. ***hipohondrija***.

mitològija *ž*

TVORBA *mitològijskī*

Posuđeno iz grč. *μυθολογία* 'pripovijedanje, pričanje mitova', što je izvedeno od *μυθολόγος* 'pripovjedač', a to je složeno od grč. *μῦθος* 'riječ, priča, razgovor', v. ***mit***, i *-λογος* 'koji govori', v. ***-logija, -log***.

mitòtičkī *prid.*

Posuđeno iz nlat. *mitoticus*, što je pridjev izveden od *mitosis*, v. ***mitoza***, po uzoru na slične grčke složenice, npr. *μείωσις – μειωτικός*.

mitóza *ž*

Posuđeno iz nlat. *mitosis*, što je izvedeno od grč. *μίτος* 'konac, nit, lanac' sufiksom

-osis, v. ***-oza***. Grčka riječ nema sigurnu etimologiju.

Lit.: Beekes 959.

mȉtra *ž* (16. st.) 'liturgijsko pokrivalo za glavu'

DIJALEKTI I POTVRDE *mîtra* (Brač), *m'itra* (Varaždin), *mitra* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *mitra* 'orijentalni povez za glavu koji se veže ispod brade' iz grč. *μίτρα* 'pojas, turban, povez (oko glave), vrpca (za kosu)'. Grčka je riječ vjerojatno posuđenica iz indoiranskog izvora. Druga je mogućnost da je grčka riječ postala od ie. **mi-tro-* 'veza' (skr. *mitrá-* 'sporazum, ugovor', av. *miθra* 'ugovor, prijatelj'), što je vjerojatno izvedeno od korijena **mey-* 'promijeniti', v. ***mijena***. Mitra danas označuje stiliziranu stožastu kapu katoličkih biskupa i kardinala i pravoslavnih episkopa. Pravoslavna je upotreba izravno iz grčkog.

Lit.: Skok II: 434; Beekes 959.

mizanscéna *ž*

Posuđeno iz fr. *mise en scène* 'postavljanje na scenu'. Francuski je izraz složen od *mise*, poimeničeni ženski rod pasivnog participa glagola *mettre* 'staviti' < lat. *mittō* ⟨*mittere*⟩ 1. 'slati, poslati'; 2. 'pustiti, otpustiti', v. ***misa***; fr. *en* < lat. *in* 'u, na', v. ***in-***[1]; i fr. *scène* < lat. *scēna, scaena*, v. ***scena***.

Lit.: Dauzat 263, 462, 468, 675.

mizàntrop *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Misanthrop*, fr. *misanthrope*) iz grč. *μισάνθρωπος*, što je složeno od *μισέω* 'mrziti' (predgrčkoga podrijetla) i *ἄνθρωπος* 'čovjek', v. ***antropo-***.

Lit.: Kluge s. v. Misanthrop; Beekes 957.

mjȅd *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉd* (Lika, Gacka), *med* (RKKJ)

TVORBA *mjèden*, *mȉdenica* 'posuda od mjedi' (Vrgada, Pitve, Zavala)

Postalo od psl. **mědь* ⟨a. p. *a*⟩ 'bakar' (stcsl. *měďь*, sln. *mẹ̑d*, rus. *медь*, polj. *miedź*). Dublje su etimologije praslavenske riječi spekulativne. Možda je u vezi s pkelt. **mēni* (velš. *mwyn* 'ruda, metal', stir. *méin, mían* 'ruda, metal'), v. ***mina***. Manje je vjerojatna veza s germanskom riječi za 'kovača', stvnj. *smid*. Postoji i mogućnost da praslavenska riječ dolazi od grčkog naziva pokrajine Medije, grč. *Μηδία*, usp. sličan razvoj značenja u ***magnet***.

Lit.: Skok II: 436; Gluhak 414; Derksen 309; ESSJa XVIII: 144ff.; Ivanov 1983.

mjèden *prid.* (14. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉden* (Gacka)

Postalo od psl. **měděnъ* (stcsl. *měděnъ*, sln. *mẹ̑den*, rus. star. *медяный*, polj. *miedziany*), što je izvedeno od **měďь*, v. ***mjed***.

Lit.: ESSJa XVIII: 141f.

mjèhūr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mihȗr* ⟨G *mihȗrā*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *miȗr* ⟨G *-úra*⟩ (Žumberak), *mẹhȗr* (Varaždin), *meh'ȗr* (Gola), *mehur* (RKKJ)

TVORBA *mjehùrić* (18. st.)

Postalo od psl. **měxurъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *mehúr*, ukr. *міхýр*, polj. dijal. *miechur*), što je izvedeno od psl. **měxъ*, v. ***mijeh***.

Lit.: ESSJa XVIII: 153f.; Snoj 390.

mjènjāč *m* (19. st.)

Izvedeno od ***mijenjati***.

mjȅra *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉra* (Brač), *mẽra* (Senj, Žumberak), *m'ẹra* (Varaždin), *mera* (RKKJ)

Postalo od psl. *měra* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *měra*, sln. *mẹ́ra*, rus. *мéра*, polj. *miara*), što je izvedeno od ie. **meh$_1$-* (skr. *mā́ti* 'on mjeri', lat. *mētiōr* 'mjeriti', grč. *μέτρον* 'mjera', lit. *matúoti* 'mjeriti', stir. *mír* 'porcija'). Slavenski oblik *mjera* poimeničeni je N/Amn. sr. r. ie. pridjeva **meh$_1$ro-* 'izmjeren'. Usp. od istog korijena ***smjeti***.

Lit.: Skok II: 436; Gluhak 414; Derksen 312; ESSJa XVIII: 178ff.; Snoj 393.

mjèrilo *sr* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *merilo* (RKKJ)

Postalo od psl. **měridlo* (stcsl. *měrilo*, sln. *merílo*, rus. *мерúло*, polj. *mierzydło*), što je izvedeno od psl. **měriti*, v. ***mjeriti***.

Lit.: ESSJa XVIII: 182f.

mjèritelj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *meritel* (RKKJ)

TVORBA *mjeritèljica* (19. st.), *mjèriteljskī*, *mjeritéljstvo*

Postalo od psl. **měritelь* (csl. *měritelь* (Mikl.), strus. *мѣритель*, polj. *mierzyciel*), što je izvedeno od psl. **měriti*, v. ***mjeriti***.

Lit.: ESSJa XVIII: 183.

mjèriti ⟨prez. *mjèrīm*⟩ (13. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉrit* ⟨prez. *mȉrin*⟩ (Brač), *mȉrit* (Senj), *m'ęriti* ⟨prez. *mę̑rim*⟩ (Varaždin), *meriti* (RKKJ)

TVORBA *mjèrēnje*

Postalo od psl. **mě́riti* ⟨prez. **mě́rjǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *měriti*, sln. *mę́riti*, rus. *мéрить*, polj. *mierzyć*), što je izvedeno od psl. **měra*, v. ***mjera***.

Lit.: Derksen 312; ESSJa XVIII: 183f.

mjèrljiv *prid.* (19. st.)

TVORBA *mjèrljivōst*

Izvedeno od ***mjeriti***.

mjêrnī *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *merni* (RKKJ)

Postalo od psl. **mě́rьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *měrьnь*, sln. *mę́ran*, rus. *мéрный*, polj. *mierny*), što je izvedeno od psl. **měra*, v. ***mjera***.

Lit.: ESSJa XVIII: 189ff.

mjêrnik *m* (18. st.)

TVORBA *mjêrnica*, *mjêrničkī*, *mjêrnīštvo*

Izvedeno od ***mjeriti***. Usp. slč., polj. *miernik* 'onaj koji mjeri zemlju'.

Lit.: ESSJa XVIII: 188f.

mjȅsēc *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉsec* (Brač, Senj, Žumberak), *mȉsēc* (Vrgada), *m'ęsęc* (Varaždin), *mesec, misec* (RKKJ)

Postalo od psl. **mě́sęcь* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *měsęcь*, sln. *mę̑sec*, rus. *мéсяц*, polj. *miesiąc*) < ie. **meh$_1$n-s-(e)n-ko-*, što je izvedeno od ie. **meh$_1$n-s-* 'mjesec' (lit. *mḗnuo* ⟨G *mḗnesio*⟩, latv. *mēness*, skr. *mā́s*, grč. *μήν*, lat. *mēnsis*, stvnj. *māno*). Indoeuropska je riječ vjerojatno izvedena od korijena **meh$_1$-* 'mjeriti' (u smislu 'mjeriti vrijeme'), v. ***mjera***. Moguće je da su oba značenja koja nalazimo u hrvatskome, 'jedinica vremena' i 'nebesko tijelo' postojala već i u indoeuropskom. U mnogim jezicima postoji i posebna riječ za 'mjesec-nebesko tijelo' (usp. lat. *lūna* 'nebesko tijelo' i *mēnsis* 'jedinica vremena', grč. *σελήνη* 'nebesko tijelo' i *μήν* 'jedinica vremena'), tako i u praslavenskom. Druga je praslavenska riječ za 'nebesko tijelo' homonimna s latinskom riječi, psl. **luna*, a očuvana je u nekim hrvatskim dijalektima, v. ***lunaran***.

Lit.: Skok II: 437; Gluhak 414f.; Derksen 312, 291; ESSJa XVIII: 191ff.; Snoj 394.

mjȅsečār *m*

TVORBA *mjȅsečārka*, *mjesečárstvo*

Djelomični kalk prema njem. *Mondsücht* 'mjesečarstvo'.

mjȅsečina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉsečina* (Brač, Senj), *misečȉna* (Vrgada), *m'ęsęčina* (Varaždin), *mesečina* (RKKJ)

Postalo od psl. **mě́sęčina* ⟨a. p. *a*⟩ (csl. *měsęčina* (Mikl.), sln. *mesečína*, rus. *мéсячина*, češ. *měsíčina*), što je izvedeno od psl. **měsęcь*, v. ***mjesec***.

Lit.: ESSJa XVIII: 195f.

mjȅsečnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉsešni* (Brač), *m'ęsęčni* (Varaždin), *mesečen* (RKKJ)

Postalo od psl. **mě́sęčьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *měsęčьnъ*, sln. *mę̑sečen*, rus. *мéсячный*, polj. *miesięczny*), što je izvedeno od **měsęcь*, v. ***mjesec***.

Lit.: ESSJa XVIII: 198f.

mjȅsečnica *ž*

Izvedeno od ***mjesečni***. U značenju 'mjesečno krvarenje' vjerojatno kalk prema nlat. *menstruatio*, v. ***menstruacija***.

mjȅsečnīk *m*

Izvedeno od ***mjesečni***. Tvorba je ista kao u *dnevnik* i *tjednik*. Kalk prema njem. *Monatsschrift*, eng. *monthly*, itd.

mjȅstimicē *pril.* (19. st.)

TVORBA *mjȅstimičan*, *mjȅstimično*

Izvedeno od ***mjesto[1]*** sufiksom kao u ***hotimice***, ***letimice***.

mjȅsto[1] *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉsto* (Brač, Vrgada), *mȅsto* (Senj, Žumberak), *m'ęsto* (Varaždin), *mesto* (RKKJ)

TVORBA *mjȅsnī*

Postalo od psl. **mě́sto* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *město*, sln. *mę́sto*, rus. *мécто*, polj. *miasto*). Dublja je etimologija nejasna. Praslavenska riječ

može se izvesti od participa ie. **med-to-* 'izmjereno', od ie. korijena **med-* 'mjeriti', v. ***medicina***. Druga je mogućnost da je praslavenska riječ postala od ie. **meyth₂-* 'prebivalište' (av. *maēθanəm* 'prebivalište, kuća, stan', lit. *mìsti* 'hraniti se', latv. *mist* 'prebivati, hraniti se'). U tom je slučaju slavenski akut neobjašnjen. U hrvatskim dijalektima *mjesto* znači i 'posjed, imanje, naseljeno mjesto', i za sva ta značenja postoje usporednice u drugim slavenskim jezicima.

Lit.: Skok II: 438; Gluhak 415; Derksen 313; ESSJa XVIII: 203ff.; Snoj 395; Matasović 2011.

mjȅsto² *prij.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȉsto* (Brač), *mȅsto* (Senj), *m'ẹ̀sto* (Varaždin), *mjeste*, *mjesti*, *mješte* (14. st. Spom. sr.; 16. st.), *mesto* (RKKJ)

Okamenjeni oblik imenice ***mjesto¹***. Usp. lat. *loco* 'umjesto'.

mješánac *m* (19. st.)

TVORBA *mjèšānka*

Izvedeno od ***miješati***. Vjerojatno kalk prema njem. *Mischling* (usp. i sln. *mẹ́šanec*, češ. *míšenc*, rus. dijal. *мéшáнец*).

Lit.: ESSJa XVIII: 214.

mjèšavina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***miješati***.

mjèšina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mišȉna* (Brač, Vrgada), *mìšina* (Lika, bački Hrvati), *mešina* (RKKJ)

TVORBA *mjèšinica*

Postalo od psl. **mě̀šìna* (sln. *mešína*, rus. dijal. *мешúна*, bug. *мешúна*), augmentativ od **mě̀xъ*, v. ***mijeh***.

Lit.: ESSJa XVIII: 217f.

mješìnārka *ž* 'razred gljiva koje stvaraju spore u mješinicama' *bot. (Ascomycetes)*

Izvedeno od ***mješina***. Djelomični kalk prema latinskom nazivu nlat. *ascomycetes*.

mješòvit *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mišovȉt* (Brač), *mẹ̀šovîti* (Varaždin), *mjȅšovit* (Karadžić)

Izvedeno od ***miješati***.

mjȅštanin *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mešč̑janin* (RKKJ)

TVORBA *mjȅštānka* (18. st.)

Izvedeno od ***mjesto¹*** sufiksom za tvorbu etnika *-(j)anin*.

mjùzikl *m*

Posuđeno iz amer. eng. *musical (comedy)*, što je pridjev izveden od *music* 'glazba', a to je preko stfr. *musique* posuđeno iz lat. *musica*, v. ***muzika***.

mláčan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlõčan* (Brač), *mlᵒâčan* (Vrgada), *mlą̃čẹn* (Varaždin), *ml'ā̃čẹn* (Gola)

Izvedeno od ***mlaka*** (tako i sln. *mláčen*).

mlâd *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlôd* (Brač), *mlᵒâd* (Vrgada), *mlâd* (Senj), *mlą̂di* (Varaždin), *mlad* (RKKJ)

Postalo od psl. **môldъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mladъ*, sln. *mlâd*, rus. *молодóй*, polj. *młody*) < ie. **moldu-* 'mekan, nježan' (stprus. *maldai* 'dječak' (n. pl.), stvnj. *malz* 'mekan, blag', lat. *mollis* 'mekan', skr. *mṛdú-* 'mekan, nježan').

Lit.: Skok II: 438; Gluhak 415f.; Derksen 323; ESSJa XIX: 174ff.; Snoj 406; NIIL 482.

mlâdā *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlõdo* (Brač), *mlᵒãdᵒā* (Vrgada), *mlā̃da* (Senj), *mlą̃da* (Varaždin), *ml'ā̃da* (Gola)

Poimeničen ženski rod pridjeva ***mlad***.

mlàdenac *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlā̃denac* ⟨G *mlā̃denca*⟩ (Brusje), *mladȅnac* ⟨G *mladẹ̑nca*⟩ (Brač), *mlą̃dẹnẹc* (Varaždin), *mladenec* (RKKJ), *mladenc* (RKKJ)

TVORBA *mlàdēnka*, *mlàdenaštvo*

Postalo od psl. **moldenьcь* 'dijete, mladić' (stcsl. *moldenьcь*, sln. *mladénec* 'mladić', polj. *młodzieniec* 'mladić'), što je izvedeno od psl. **moldъ*, v. ***mlad***. Baltoslavenska tvorba, usp. stprus. *maldenikis* 'dijete'.

Lit.: Derksen 322; ESSJa XIX: 151ff.

mládež *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlā̃dež* (Brač), *mlᵒādẽž* (Vrgada), *mlâdež* (Senj), *mlā̃dęš* (Varaždin), *mladež* (RKKJ)

Postalo od psl. **moldežь* (rus. *молодёжь*, polj. *młodzież*), što je izvedeno od psl.

moldъ*, v. ***mlad*. Tvorba je možda preuzeta iz ruskoga.

Lit.: ESSJa XIX: 154ff.

mlàdica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mladȉca* (Brač, Vrgada), *mlad'ica* (Varaždin), *mladica* (RKKJ)

Postalo od psl. **moldìca* (csl. *mladica* 'djevojka' (Mikl.), sln. *mladíca* 1. 'izdanak, mlada grančica'; 2. 'mlada djevojka', rus. *молоду́ха* 'mlada žena, djevojka, nevjesta', polj. *młodzica* 'mlada žena'), što je izvedeno od psl. **moldъ*, v. ***mlad***.

Lit.: ESSJa XIX: 158f.

mlàdīć *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mladȉć* ⟨G *mladīća*⟩ (Brač), *mladȉć* (Vrgada, Senj), *mladȉč* (Varaždin), *mladič* (RKKJ)

Izvedeno od ***mlad*** (usp. i sln. *mladȉč*, stčeš. *mladic*).

Lit.: ESSJa XIX: 166.

mlâdō *sr*

Poimeničen srednji rod pridjeva ***mlad***.

mlàdōst *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlãdost* (Brač), *mlàdōst* (Vrgada), *mlàdost* (Senj), *ml'adost* (Varaždin), *ml'adọst* (Gola)

Postalo od psl. **môldostь* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mladostь* (Mikl.), sln. *mladȏst*, rus. *мóлодостьь*, polj. *młodość*), što je izvedeno od psl. **moldъ*, v. ***mlad***.

Lit.: ESSJa XIX: 169f.

mladòženja *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mladožȅńa* (Brač), *mladožȅnja* (Senj), *mladož'ẹńa* (Varaždin), *mladožењa* (RKKJ)

Složeno od ***mlad*** i ***ženiti se***.

mladúnac *m*

Izvedeno od ***mlad***.

mladúnče *sr*

TVORBA *mlàdūnčād*

Izvedeno od ***mlad***.

mlâđ[1] *ž* 'riblji podmladak', v. ***mlađ***[2]

mlâđ[2] *m* (19. st.) 'mlad Mjesec, mlađak'

DIJALEKTI I POTVRDE *mlãj* (Senj), *mlaj* (RKKJ)

Postalo od psl. **moldjь* (sln. *mláj* 'mlad Mjesec', češ. *mláz* 'mlad čovjek, mlado drvo'), što je izvedeno od psl. **moldъ*, v. ***mlad***.

Lit.: ESSJa XIX: 168.

mlâđāk *m* (19. st.) 'mlad Mjesec'

Izvedeno od ***mlađ***[2].

mlađàrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *mlajarȉja* (Brač), *mlažarȉja* (Varaždin)

Izvedeno od *mlađi*, komparativa pridjeva ***mlad*** sufiksom *-arija* pod utjecajem talijanskog (usp. *infanteria* 'pješaštvo', *cavalleria* 'konjica').

mlâk *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlôk* (Brač), *ml^{o}âk* (Vrgada), *mlak* (RKKJ)

Postalo od psl. **mlakъ* (samo južnoslavenski, usp. bug. dijal. *млак*), usp. ***mlačan***. Neki dovode u vezu s grč. *βλάξ* ⟨G *-κ'ς*⟩ 'lijen, trom' < ie. **mleh$_2$k-* 'slab', možda od korijena **melh$_2$-* koji se nalazi u ***mljeti***. Ipak, vjerojatnije je da je ovaj pridjev izveden od korijena koji je u ***mlaka*** (*mlaka* redovito označuje plitku, ugrijanu vodenu površinu).

Lit.: Skok II: 439; Gluhak 416; ESSJa XIX: 63f.; Snoj 406.

mlàka *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlãka* (Brač), *ml'aka* (Varaždin), *mļaka* (RKKJ)

Postalo od psl. **molka* (sln. *mláka*, stčeš. *mlaka*, brus. dijal. *мóлока*) < ie. **melk-* 'vlaga' (lit. *malkas* 'gutljaj', latv. *màlks*, got. *milhma* 'oblak'). Akcentuacija ove riječi u praslavenskome nije jasna. Baltijske usporednice upućuju na cirkumfleks u korijenu.

Lit.: Skok II: 440; Gluhak 416; ESSJa XIX: 188; Snoj 407.

mlákonja *m* (19. st.)

Izvedeno od ***mlak***.

mlât *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlôt* (Brač), *ml^{o}ât* (Vrgada), *ml'at* (Varaždin)

Postalo od psl. **moltъ* ⟨a. p. *b/c*⟩ 'čekić' (stcsl. *mlatъ*, sln. *mlât*, rus. *мóлот*, polj. *młot*) < ie. **molh$_2$-to-*, što je izvedeno od korijena **melh$_2$-* koji se nalazi u ***mljeti***. Osnovno je značenje slavenske riječi 'oruđe kojim se vrši žito'. Za isti semantički razvoj usp. lat. *malleus* 'malj, čekić', v. ***malj***.

Lit.: Skok II: 441; Derksen 223; ESSJa XIX: 197ff.

mlàta *ž* (19. st. Crnogorac) 'stučeno i skuhano žito za vrenje piva'

Praslavenski pivarski termin, **molta* (polj. *młóta*, češ., slč. *mláta*), posuđen iz pgerm. **malt-* < ie. **meld-*. Od istoga je korijena u hrvatskome ***mlad***.

Lit.: Pronk-Tiethoff 2013: 198; ESSJa XIX: 196.

mlatàrati

Izvedeno od ***mlatiti***.

mlátiti ⟨prez. *mlâtīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlõt̂it* ⟨prez. *mlõtin*⟩ (Brač), *mlᵒãt̂iti* ⟨prez. *mlᵒãtīš*⟩ (Vrgada), *mlãt̂it* ⟨prez. *mlãtin*⟩ (Senj), *mlą̃titi* ⟨prez. *mlą̃tim*⟩ (Varaždin), *mlatiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **moltìti* ⟨prez. **moltjǫ̀* a. p. *b*⟩ (csl. *mlatiti*, sln. *mlátiti*, rus. *молоти́ть*, polj. *młocić*), što je izvedeno od psl. **moltъ*, v. ***mlat***.

Lit.: Skok II: 441; Gluhak 416; Derksen 323; ESSJa XIX: 192ff.; Snoj 407.

mlâz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlǫ̑z* (Brač), *mlâs* (Varaždin)

Postalo od psl. **molzъ* (bug. *млаз*, češ. *mlaz*), što je izvedeno od psl. **melzti* 'musti', v. ***musti***. Prvotno je značenje 'ono što je pomuženo'.

Lit.: Skok II: 489; ESSJa XIX: 202.

mlijêč *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlīč* ⟨G *mlīčà*⟩ (Brač, Senj), *mlę̑č* (Varaždin)

Postalo od psl. **melčь* ⟨a. p. *b*⟩ (češ. *mléč*, stpolj. *mlecz*), što je izvedeno od psl. **melko*, v. ***mlijeko***.

Lit.: Skok II: 442; ESSJa XVIII: 76f.

mlijêčnjāk *m* (19. st.) 'mliječni zub'

DIJALEKTI I POTVRDE *mlīšńok* (Brač), *mlęčńą̑k* (Varaždin)

Izvedeno od *mliječni*, v. ***mlijeko***. Vjerojatno kalk prema njem. *Milchzahn*.

mlijéko *sr* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlīkȍ* (Brač, Vrgada, Senj), *mlʲekȍ* (Orbanići), *mlę̑ko* (Varaždin, Mraclin), *mleko* (RKKJ)

TVORBA *mlijêčnī*

Postalo od psl. **melkò* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *mlěko*, sln. *mlę́ko*, rus. *молокó*, polj. *mleko*). Dublja etimologija nije sasvim jasna, iako se čini vjerojatnim da je riječ nekako u vezi s ***musti***. Postoji mišljenje da je praslavenska riječ posuđena iz pgerm. **meluk-* ž (got. *miluks*, stvnj. *miluh*) < ie. **$h_2$melg'-*, v. ***musti***, ali u tom slučaju nije jasno zašto nema traga germanskoga **-u-*, ni zašto je slavenska riječ srednjega roda. Postoji i mišljenje da je riječ *mlijeko* izvedena od korijena koji je u ***mlaka***, ali to je semantički nategnuto.

Lit.: Skok II: 443; Gluhak 416; Derksen 307; ESSJa XVIII: 84ff.; Snoj 407; Pronk-Tiethoff 2013: 197.

mlîn *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlîn* ⟨G *mlîna*⟩ (Brač), *màlīn* (Vrgada), *mâlin* (Unije), *màlin, mlîn* (Senj), *màlin* (Orbanići), *mẽlin* (Mraclin), *mę̑lin, mlîn* (Varaždin), *m'ęlin* (Gola), *melin* (RKKJ)

TVORBA *mlînskī*

Postalo od psl. **mъlinъ* (sln. *mlîn*, rus. dijal. *млин*, polj. *młyn*), što je, možda preko stvnj. *mulīn*, posuđeno iz kslat. *molīna, molīnum*. Latinska je riječ poimeničeni pridjev izveden od lat. *mola* 'mlinski kamen, mlin', a to je izvedeno od *molō* 'mljeti' < ie. **melh$_2$-* 'mljeti', v. ***mljeti***. Oblici s *-a-* mogu biti posuđeni izravno iz latinskog. Druga je mogućnost da je ovo *-a-* odraz poluglasa.

Lit.: Skok II: 362; Gluhak 416; Derksen 319; ESSJa XIX: 66f., XX: 223; Snoj 376, 408; Holzer 2011: 127; Pronk-Tiethoff 2013: 181f.

mlînār *m* (14. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlînor* (Brač), *màlinar* (Senj), *mlînar* (Varaždin), *mlinar* (RKKJ)

TVORBA *mlînārev, mlînarica*

Postalo od psl. **mъlinarjь* (sln. *mlînar*, ukr. *млынáрь*, polj. *młynarz*), što je, možda preko stvnj. *mulināri*, posuđeno iz kslat. *molinārius*. Latinska je riječ izvedena od *molīna* 'mlin', v. ***mlin***. Moguće je i da je riječ tvorena unutar slavenskoga produktivnim sufiksom **-arjь*, koji je također posuđen iz latinskoga *-arius*.

Lit.: ESSJa XIX: 65f., XX: 223.

mlȉnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlînica* (Brusje), *mlinica* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьlinica* (polj. *młynyca*, ukr. *млини́ця*), što je izvedeno od psl. **mlinъ*, v. ***mlin***.

Lit.: ESSJa XIX: 66.

mlȉtav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlîtov* (Brač), *ml'itavi* (Varaždin)

Postalo od **mlitavъ* (leksičko-tvorbeni južnoslavenski dijalektizam, usp. mak. *млитав*), što je vjerojatno izvedeno od ie. **mlh$_2$-*, prijevojne praznine korijena **melh$_2$-* koji se nalazi u ***mljeti***. Usp. i ***mlak***.

Lit.: ESSJa XIX: 68.

mlȍhav *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlȍhov* (Brač), *ml'ohavi* (Varaždin), *ml'ẹhaf* (Gola), *mlahav* (18. st.)

Srodno sa sln. *mláhav*, stcsl. *mloxavьstvo* 'slabost', možda i ukr. *млявий* 'slab'. Dublja je etimologija nejasna, možda je u vezi s korijenom koji je u ***mlak***. Inačica s vokalizmom *-o-* potvrđena je već u Marulića, a kasnije i kod kajkavskih i slavonskih autora.

Lit.: Gluhak 417; Bezlaj II: 187.

mljȁc *uzv.*

Onomatopeja zvuka koji se proizvodi odvajanjem jezika od nepca.

mljȁckati

DIJALEKTI I POTVRDE *mlãskot* ⟨prez. *mlãšćen*⟩, *mlãšćot* ⟨prez. *mlãšćen*⟩ (Brač), *mḷ'askati* (Varaždin)

TVORBA *mljȁcnuti*

Izvedeno od ***mljac***. Isti onomatopejski glagol postoji i u drugim slavenskim jezicima (sln. *mlaskáti*, polj. *mlaskać*, češ. *mlaskati, mlázgat*).

Lit.: Skok II: 440; Snoj 407; ESSJa XIX: 64.

mljȅkār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlikãr* (Senj), *mlẹkâr* (Varaždin), *mlekar* (RKKJ)

TVORBA *mljekárev*, *mljȅkarica*, *mljȅkārskī*, *mljekárstvo*

Izvedeno od ***mlijeko***.

mljȅkara *ž*

Izvedeno od ***mlijeko***.

mljȅti ⟨prez. *mèljēm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mlît* ⟨prez. *mèjen*⟩ (Brač), *mlîti* ⟨prez. *mẹ̀leš*⟩ (Vrgada), *mlît* ⟨prez. *mèljen*⟩ (Senj), *ml'ẹti* ⟨prez. *m'ẹlẹm*⟩ (Varaždin), *mleti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mélti* ⟨a. p. *a*⟩, ⟨prez. **meljǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *mlěti*, sln. *mlẹ́ti*, rus. *молóть*, polj. *mleć*) < ie. **melH-* 'mljeti' (lit. *málti*, latv. *maĩt*, skr. *mṛṇā́ti* 'drobi, melje', grč. *μύλη* 'mlin', lat. *molō* 'mljeti', stvnj. *malan* 'mljeti', stir. *melid*).

Lit.: Skok II: 444; Gluhak 417; Derksen 307; ESSJa XVIII: 90f.

mljȅzīvo *sr* (19. st. Šulek) 'gusto mlijeko neposredno nakon poroda, kolostrum'

DIJALEKTI I POTVRDE *mlîza* (Brač), *mlîziva* (Pitve, Zavala), *mljèz*, *mlezivo* (RKKJ)

Postalo od psl. **mélzivo* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mlězivo*, rus. *молóзиво*, stpolj. *mleziwo*, sln. *mlẹ́zivo, mlezívo*) < ie. **h$_2$melg'-* 'musti', v. ***musti***, ***mlijeko***. Riječ je na Braču zabilježena i u obliku *mlîza*, što bi upućivalo na starije **melza*.

Lit.: Skok II: 488; ESSJa XVIII: 94f.; Furlan 2013: 153f.

mnijénje *sr* (16. st. *mninje*; 18. st. *mnenje*; 19. st. *mnijenje*)

Postalo od psl. **mьněnьje* (stcsl. *mьněnie*, sln. *mnẹ́nje*, rus. *мнéние*, stpolj. *mnienie*), što je izvedeno od psl. **mьněti*, v. ***mniti***.

Lit.: ESSJa XXI: 112.

mnȉti ⟨prez. *mnîm/mnȉjēm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **mьně̀ti* ⟨prez. **mьnjǫ, *mьnišь*⟩ 'misliti' (stcsl. *mьněti*, sln. *mnẹ́ti*, rus. *мнить*, stpolj. *mnieć*) < ie. **mn-ye-* (lit. *minė̃ti* 'spomenuti', latv. *minêt* 'spomenuti', skr. *mányate* 'misliti', lat. *re-minīscī* 'sjećati se', grč. *μαίνομαι* 'bjesniti', v. ***manija***), što je izvedeno od prijevojne praznine korijena **men-* koji se nalazi u ***pamet***, ***spomenuti***.

Lit.: Skok II: 444; Gluhak 417f.; Derksen 340; ESSJa XXI: 113ff.; LIV s. v. 1. *men-.

mnȍgī *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍgī* ⟨ž -^{o}*ā* sr -*ō*⟩ (Vrgada), *vnȍgi* (Novi), *mnogi, vnogi* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьnȍgъ(jь)* (stcsl. *mъnogъ*, sln. *mnộg*, rus. *мнóгий*, polj. *mnogi*) < ie.

**mnog^{h}-* (stvnj. *manag*, stir. *meinicc* 'čest, brojan'). Zbog varijacija u konsonantizmu i vokalizmu između slavenskih i germanskih riječi te keltskih, moguće je da je riječ supstratnoga podrijetla, iz nepoznatog sjeverozapadnog europskog izvora.

Lit.: Skok II: 445; Gluhak 418; Derksen 334; ESSJa XX: 229ff.

mnogobóštvo *sr* (19. st.)

Kalk prema nlat. *polytheismus*, v. ***politeizam***, ***mnogi***, ***Bog***.

mnogobóžac *m*

TVORBA *mnogobòžačkī*

Kalk prema fr. *polythéiste* i sličnim izrazima u drugim europskim jezicima, v. ***politeizam***, ***mnogi***, ***Bog***.

mnȍgobrōjan *prid.* (19. st.)

Složeno od ***mnogi*** i ***brojan***. Usp. sln. *mnogobrôjen* (*zast.*).

mnogočetìnāš *m*

Kalk prema nlat. *polychaeta*, njem. *Vielborster*, v. ***mnogi***, ***četina***.

mnogòkut *m*

Kalk prema nlat. *polygonum*, v. ***poligon***, ***mnogi***, ***kut***.

mnogomùštvo *sr* (19. st.)

Kalk prema nlat. *polyandria*, v. ***mnogi***, ***muž***.

mnogòstruk *prid.* (16. st.)

Možda kalk prema lat. *multiplex*, v. ***mnogi***, ***struk***.

mnogoženstvo *sr*

Kalk prema nlat. *polygynia*, *polygamia*, v. ***poligamija***, ***mnogi***, ***žena***, ***ženiti se***.

mnôm *zam. mnóme* Instrumental osobne zamjenice ***ja***.

DIJALEKTI I POTVRDE *mȅnọn, menộn* (Brač), *mȅnōn* (Vrgada), *nämūn* (Novi), *mänon* (Senj, Orbanići), *mę̑nom* (Varaždin)

Postalo od psl. **mъnojǫ* (stcsl. *mъnojǫ*, sln. *menój*, rus. *мнóю*, polj. *mną*). Oblik lične zamjenice za Ijd. slavenska je inovacija; osnova **mun-* preuzeta je iz Djd., a nastavak **-ojǫ* iz pokaznih zamjenica, v. ***meni***[2]. Hrvatski oblik ima sekundarno *-m*, kao i u imeničkim *a*-osnovama. Stariji oblik, s pravilnim odrazom *-ov* < **-ou* < **-ojǫ*, čuva se u starim tekstovima.

Lit.: ESSJa XXI: 116.

mnòštvo *sr* (13. st. Sava; 15. st. glag. ruk. 1468., Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *mloštvọ̑* (Brač), *mnoštvô* (Vrgada), *mnoštvo* (RKKJ)

Izvedeno od ***mnogi***.

Lit.: ESSJa XX: 233f.

mnòženīk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***množiti***. Kalk prema lat. *multiplicandus*.

mnòžēnje *sr* (15. st. Mon. croat.)

Izvedeno od ***množiti***.

množìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *množ'ina* (Varaždin), *množina, vnožina* (RKKJ)

Postalo od psl. **mъnožina* (sln. *množína*, rus. dijal. *множúна*, slč. *množina*), što je izvedeno od psl. **mъnogъ*, v. ***mnogi***.

Lit.: Skok II: 445; ESSJa XX: 232.

mnòžitelj *m*

Izvedeno od ***množiti***. Kalk prema lat. *multiplicator*.

mnòžiti ⟨prez. *mnòžīm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mložît* ⟨prez. *mlȍžin*⟩ (Brač), *množîti* ⟨prez. *množîš*⟩ (Vrgada), *mn'ožiti* ⟨mn. *mn'ožim*⟩ (Varaždin)

Postalo od psl. **mъnožíti* (stcsl. *mъnožiti*, sln. *množíti*, rus. *множúть*, polj. *mnożyć*), što je izvedeno od psl. **mъnogъ*, v. ***mnogi***.

Lit.: Skok II: 445; ESSJa XX: 232f.

mȍbīlan *prid.*

Posuđeno preko njem. *mobil*, fr. *mobile* iz lat. *mobilis* 'pomičan, pokretljiv, okretan', što je izvedeno od glagola *moveō* 'micati, pokretati' < ie. **mewh$_2$-*. Od istog je indoeuropskog korijena možda i hrv. ***miti***.

Lit.: Snoj 408.

mobilizácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Mobilisation* iz fr. *mobilisation*. Francuska je riječ izvedena od glagola *mobiliser*, v. ***mobilizirati***.

mobilizírati

Posuđeno preko njem. *mobilisieren* iz fr. *mobiliser*. Francuska je riječ izvedena od pridjeva *mobile* koji je posuđen iz lat. *mobilis*, v. ***mobilan***. Francuski je glagol prvotno bio pravni termin sa značenjem 'pretvoriti

nekretnine u pokretnine', a vojno značenje preuzeto je iz starijega njemačkog glagola *mobilmachen* 'pripremiti vojsku za rat'. U novije vrijeme značenje je preneseno i na druga područja.

Lit.: Skok II: 446; EWD 1115.

mòbitel *m*

Tvorničko ime (prema slovenskom operateru *Mobitel*) složeno od *mobi*, što je skraćeno od *mobilni*, v. ***mobilan***, i od *tel*, što je skraćeno od ***telefon***.

mòčiti ⟨prez. *mòčīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *močȉt* ⟨prez. *mòčin*⟩ (Brač), *močȉti* ⟨prez. *mòčiš*⟩ (Vrgada), *močȉt* ⟨prez. *močȉn*⟩ (Senj), *m'očiti* ⟨prez. *m'očim*⟩ (Varaždin), *močiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **močiti* ⟨prez. **mòčǫ* < **mòkjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *močiti*, sln. *močíti*, rus. *мочúть*, polj. *moczyć*), što je kauzativ izveden od korijena **mok-* koji se nalazi i u ***mokar***.

Lit.: Skok II: 449; Derksen 320; ESSJa XIX: 81f.; Snoj 409.

mòčvara *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *močv'ara* (Cerje), *m'očvara* (Varaždin), *m'očvar* (pomurski Hrvati), *močvara* (RKKJ)

TVORBA *mòčvarica*, *mòčvārnī*

Postalo od **močьvirъ*/**močьvarъ*/**močьvara* (sln. *močvír*, *močvár*, *močvâra*, srp. *mòčvīr* (RSA)), što je izvedeno od **močьva*, a to je izvedeno od korijena **mok-*, **moč-* koji se nalazi u ***mokar***, ***močiti*** (sufiks je možda prema ***lokva***). Od istog korijena postoji i slična tvorba psl. **moky* (slč. *mokva* 'žitkost').

Lit.: Skok II: 449; Snoj 409; ESSJa XIX: 85.

môć *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mộć* (Brač), *môć* (Senj), *môč* (Varaždin)

Postalo od psl. **mòktь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mošть*, sln. *mộč*, rus. *мочь*, polj. *moc*) < ie. **mog^{h}ti-*, što je izvedeno od istog korijena kao i ***moći***.

Lit.: Skok II: 447; Gluhak 418f.; Derksen 322; ESSJa XIX: 111ff.; Snoj 408.

mòćan *prid.* (13. st. Danilo; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mòćan* (Brač), *m'očẹn* (Varaždin)

Postalo od psl. **mòktьnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mošťьnъ*, sln. *móčen*, *močân*, strus. *мочный*, polj. *mocen*, *mocny*), što je izvedeno od psl. **mogtь*, v. ***moć***.

Lit.: ESSJa XIX: 113ff.

mòći ⟨prez. *mògu*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mòć* ⟨prez. *mòren*/*mògu*⟩ (Brač), *mòći* ⟨prez. *môgu*, *mòžeš*/*mòreš*⟩ (Vrgada), *mòć* ⟨prez. *mòren*⟩ (Senj), *m'oči* ⟨prez. *m'orẹm*⟩ (Varaždin), *m'oči* ⟨prez. *m'orem*⟩ (Gola), *moči* (RKKJ)

Postalo od psl. **mogtì* ⟨prez. **mogǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *mošti*, sln. *móči* ⟨prez. *mọ́rem*⟩, rus. *мочь*, polj. *móc*) < ie. **mog^{h}-* (lit. *magėti* 'ugoditi', stvnj. *magen* 'moći, biti moćan', skr. *mah-* 'moći'). Vokalizam *o* vjerojatno potječe od staroga perfekta.

Lit.: Skok II: 446; Derksen 321; ESSJa XIX: 107ff.; Snoj 408f.; Holzer 2011: 128.

móda *ž* (19. st.)

TVORBA *môdnī*

Posuđeno preko njem. *Mode* iz fr. *mode* 'moda', prvotno 'način odijevanja'. Francuska je riječ posuđena iz lat. *modus* 'način, mjera, umjerenost' < ie. **med-o-*. Od istog korijena v. ***medicina***.

Lit.: Snoj 409.

mòdar *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mòdar* ⟨ž *modrà* sr *modrò*⟩ (Brač), *mòdar* ⟨ž *modrà* sr *mòdro*⟩ (Vrgada), *mȍdar* ⟨ž *mȍdra* sr *mȍdro*⟩ (Senj), *mòdār* ⟨ž *modrà* sr *mòdro*⟩ (Grobnik), *moder* (RKKJ)

Postalo od psl. **modrъ* ⟨a. p. *b*/*c*⟩ (csl. *modrъ*, sln. *mọ́der*, polj. *modry*) < ie. **mod^{h}ro-* (het. *antara-* 'plav' < **md^{h}ro-*). Druga je mogućnost da je praslavenska riječ u vezi sa stnord. *maðra* 'biljka *Galium verum*', stvnj. *matara* 'biljka *Rubia tinctoria*'. Ta se biljka koristila za bojenje u crveno.

Lit.: Skok II: 448; Gluhak 419; Derksen 320; ESSJa XIX: 101ff.; Snoj 409.

mòdel, modȅl *m* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Modell* i fr. *modèle* iz tal. *modello* 'kalup, uzorak, model' < vlat. *modellus*, što je varijanta od lat. *modulus* 'mjera, standardna jedinica mjere,

mjerilo, uzorak'. Latinska je riječ deminutiv od lat. *modus* 'mjera', v. ***moda***.

Lit.: Skok II: 447; Snoj 409.

mòdēm *m*

TVORBA *mòdēmskī*

Posuđeno iz eng. *modem*. Engleska je riječ skraćenica složena od *mo(dulator)* i *dem(odulator)*, v. ***modulator***.

Lit.: Snoj 409.

mòdēran *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *modern*, eng. *modern*, fr. *moderne*) iz kslat. *modernus*. Latinska je riječ izvedena od priloga *modo* 'upravo, baš sada', koji je izveden od lat. *modus* 'način, mjera, umjerenost', v. ***moda***.

Lit.: Snoj 410.

mòdērna *ž*

Posuđeno iz njem. *Moderne* 'najnovije vrijeme, suvremena umjetnost'. Njemačka riječ nastala je u 19. st. kao antonim prema njem. *Antike*, v. ***antika***, ***moderan***.

Lit.: EWD 1118.

modernìzam *m*

Posuđeno preko njem. *Modernismus* iz fr. *modernisme*, što je izvedeno od fr. *moderne*, v. ***moderan***.

modernizírati

Posuđeno preko njem. *modernisieren* iz fr. *moderniser*, što je izvedeno od fr. *moderne*, v. ***moderan***.

modificirati

TVORBA *modificírānje*

Posuđeno preko njem. *modifizieren* iz lat. *modificō* ⟨*modificāre*⟩ 'odmjeriti, ograničiti, oblikovati prema pravilu ili uzorku'. Latinska je riječ složena od *modus* 'način, mjera, umjerenost', v. ***moda***, i od *-ficō* 'raditi, činiti', v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

Lit.: Snoj 410.

modifikácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Modification*, fr. *modification* iz lat. *modificātiō* ⟨G *modificatiōnis*⟩, što je izvedeno od lat. *modificō*, v. ***modificirati***.

mòdrica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *modrȉca* (Brač, Vrgada, Senj), *modrica* (RKKJ)

Postalo od psl. **modrica* (sln. *modríca*, dluž. *módrica*), što je izvedeno od psl. **modrъ*, v. ***modar***.

Lit.: Skok II: 448; ESSJa XIX: 97f.

modrìna *ž* (16. st. 'modra ženska haljina'; 19. st. 'modrina')

DIJALEKTI I POTVRDE *modrinȁ* (Brač), *modrȋna* (Senj), *modrina* (RKKJ)

Postalo od psl. **modrinà* (sln. *modrína*, slč. *modřina*), što je izvedeno od psl. **modrъ*, v. ***modar***.

Lit.: Skok II: 448; ESSJa XIX: 98f.

modulácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Modulation*, fr. *modulation*, tal. *modulazione*) iz lat. *modulātiō* ⟨G *modulātiōnis*⟩ 1. 'prilagođavanje tona'; 2. 'odmjeravanje prema standardnoj jedinici mjere', što je izvedeno od glagola *modulor* 'mjeriti, odmjeriti', v. ***modulirati***. U 20. st., s razvojem radija i radiokomunikacijskih tehnologija riječ se počela upotrebljavati i u značenju 'prilagodbe signala u oblik pogodan za prijenos'.

modùlātor *m* 1. 'uređaj kojim se mijenjaju karakteristike vala nosioca u ovisnosti o modulirajućem signalu'; 2. 'uređaj koji pretvara digitalni signal u analogni'

Posuđeno iz eng. *modulator*, što je izvedeno od glagola *modulate* 'modulirati' u radiokomunikacijskom značenju 'sklop koji modulira, vrši modulaciju'. Engleski je glagol izveden od participske osnove latinskog glagola *modulor*, v. ***modulirati***.

modulírati

Posuđeno preko njem. *modulieren* iz fr. *moduler* 'prilagoditi, uskladiti' < lat. *modulor* ⟨*modulārī, modulātus*⟩ 1. 'mjeriti, odmjeriti'; 2. 'mjeriti po taktu, ritmički mjeriti, skladno pjevati'. Latinski je glagol izveden od *modulus* 'mjera', v. ***model***, ***moda***. Značenje 'mijenjati tonalitet unutar skladbe' potječe iz tal. *modulare* 'pjevati, skladno zvučati', koji je iz istog latinskog izvora.

mògila *ž* (14. st. Deč. hris., Glasnik 24; 19. st. Stulić) 'znatno izdignut grobni humak'

DIJALEKTI I POTVRDE *mog'ila* (Varaždin)

Postalo od psl. **mogỳla* (csl. *mogyla* (Mikl.), sln. *gomīla* (metateza), rus. *могúла*, polj. *mogiła*). Dublje podrijetlo nije jasno. Riječ

se nalazi još i u alb. *mágulë* 'brežuljak', *mogílë* 'mogila' (iz južnoslavenskoga), rum. *măgură* 'brežuljak', ngr. *μαγούλα*, *μογούλα*. Neki etimolozi tumače slavensku riječ kao posuđenicu iz balkanskog supstrata, no nije vjerojatno da bi odatle dospjela u ruski i poljski. Vjerojatnije je da je da su albanska, grčka i rumunjska riječ posuđene iz slavenskoga. Neovisno o međusobnom odnosu slavenske, albanske i rumunjske riječi, slavenska je riječ vjerojatno posuđena iz nepoznatog izvora. Manje je vjerojatno da je slavenska riječ indoeuropskoga podrijetla. Kao moguća poveznica spominje se psl. **mogti* kao termin iz kulta mrtvih, v. ***moć***. Ostale etimologije temelje se na pretpostavci da je prvotni oblik bio **gomyla*, te da je oblik **mogyla* nastao metatezom, v. ***gomila***.

Lit.: Skok I: 588; ESSJa XIX: 115ff.; Snoj 181.

mògranj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mogr°ãń* (Vrgada), *mogrânj* (Kolan), *mogrânj* ⟨G *-ânja*⟩ (Rab), *mugrâń* (Cres), *mogran* 'šipak' (RKKJ)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora (usp. tal. *melagrana, melograno*, starije *melagranata*) < lat. *mālum granatum, mālus granata* 'šipak'. Latinski je izraz složen od *mālum* 'jabuka', što je posuđeno iz grč. *μῆλον*, dor. *μᾶλον* 'jabuka' nejasnoga podrijetla i od srednjeg roda pridjeva *grānātus* 'zrnat', koji je izveden od *grānum* 'zrno' < ie. **g'rh$_2$-no-*, v. ***zrno***.

Lit.: Skok II: 451; DEI 2408, 2418.

mògūć (mògūć) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mogũć* ⟨*mogūćà, mogũćẽ*⟩ (Brač), *mogũći* (Varaždin), *moguč* (RKKJ)

Postalo od psl. **mogǫtjь* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *mogǫštь* (Mikl.), sln. *mogǫ̑č*, rus. *могу́чий*, stpolj. *mogący*), što je particip prezenta glagola **mogti*, v. ***moći***.

Lit.: Skok II: 447; ESSJa XIX: 104f.

mogúćnōst *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *mogũćnost, mogūćnȍst* (Brač), *mog'učnost* (Varaždin), *mogučnost* (RKKJ)

Izvedeno od ***moguć*** ili *mogućan*.

môj *zam.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõj* ⟨*mõjà, mõjẽ*⟩ (Brač), *mõj* ⟨*mojà, mojẽ*⟩ (Vrgada, Senj), *môj* (Varaždin), *moj* (RKKJ)

Postalo od psl. **mojь* (stcsl. *moi*, sln. *mój*, rus. *мой*, polj. *mój*) < ie. **h$_1$meyos* (stprus. *mais*, lat. *meus*), što je izvedeno od zamjenice 1. l. jd. **h$_1$me-*, **h$_1$mo-*, v. ***mi***[2], ***me***. Vokalizam *o* u slavenskome je zacijelo prema zamjenici 2. lica, usp. ***tvoj***.

Lit.: Skok II: 449; Gluhak 419; Derksen 322; ESSJa XIX: 126ff.

mòkar *prid.* (14. st. u toponimiji; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mòkar* ⟨*ž mokrà* sr *mokrȍ*⟩ (Brač), *mòkar* ⟨*ž mokrà* sr *mòkro*⟩ (Vrgada), *mȍkar* ⟨*ž mȍkra* sr *mȍkro*⟩ (Senj, Orbanići), *mȍkār* ⟨*ž mokrà* sr *mȍkro*⟩ (Grobnik), *m'okęr* (Varaždin), *moker* (RKKJ)

Postalo od psl. **mokrъ* ⟨a. p. *b/c*⟩ (stcsl. *mokrъ*, sln. *mọ́ker*, rus. *мо́крый*, polj. *mokry*), što je ili praslavenska izvedenica od (inače neposvjedočenoga) korijena **mok-*, ili je postalo od ie. **makr-* (lit. *makõnė* 'blato', velš. *mawn* 'treset', alb. *makë* 'blato'), a to je možda izvorno indoeuropska heteroklitska imenica (sa smjenom sufiksa **r* i **n*).

Lit.: Skok II: 449; Gluhak 419f.; Derksen 322; ESSJa XIX: 144ff.

mòkraća *ž* (19. st.)

TVORBA *mòkraćnī*

Izvedeno od ***mokriti***.

mokraćòvod *m*

Složeno od ***mokraća*** i ***voditi***. Kalk prema njem. *Harnleiter*.

mòkriti ⟨prez. *mòkrīm*⟩ (17. st.)

TVORBA *mòkrēnje*

Postalo od psl. **mokrìti* ⟨prez. **mòkrjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *mokrīti*, strus. *мокрити*, polj. *mokrzyć*), što je kauzativ izveden od psl. **mokrъ*, v. ***mokar***.

Lit.: ESSJa XIX: 139.

môl[1] *m* 'lučki nasip'

DIJALEKTI I POTVRDE *mũo, mô* (Dubrovnik), *mũl* ⟨G *mūlà*⟩ (Brač, Pitve, Zavala), *mũ* ⟨G *mũla*⟩ (Vrgada), *mûl m* ⟨G *mūlà*⟩ (Rab)

Posuđeno iz tal. *mòlo*, što je (možda posredovanjem bizant. grč. *μῶλος* 'nasip') postalo od lat. *mōlēs* 'gromada, veličina, masa, teret', v. ***molekula***.

Lit.: Skok II: 480; DEI 2490; de Vaan 386.

môl² *m* ‘tonski rod’

Posuđeno iz srlat. *(b) molle* ‘meki (b)’, što je srednji rod pridjeva *mollis* ‘mekan, nježan’ < ie. **moldu-*, v. ***mlad***. Za razvoj značenja v. ***dur***.

Lit.: Snoj 411.

môl³ *m* ‘mjerna jedinica količine tvari’

Posuđeno iz njem. *Mol*, što je skraćeno od *Molekül* ‘molekula’, v. ***molekula***. Naziv je potkraj 19. st. smislio njemački kemičar Wilhelm Ostwald.

mòlba *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *molbȁ* (Brač, Vrgada), *mõlba* (Senj), *m'olba* (Varaždin), *molba, moļba, moliba* (RKKJ)

Postalo od psl. **modlьbà* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *molьba*, sln. *mȏlba*, rus. *мольбá*, stčeš. *modlba*), što je izvedeno od psl. **modliti*, v. ***moliti***.

Lit.: ESSJa XIX: 94.

molèkula *ž*

TVORBA *molèkulskī*

Posuđeno iz nlat. *mōlecula* ‘mala masa’, što je deminutiv od lat. *mōlēs* ‘gromada, veličina, masa, teret’ nejasnoga podrijetla.

mòlekulārnī *prid.*

Posuđeno preko njem. *molekular* iz fr. *moléculaire*, što je izvedeno od fr. *molécule*, nlat. *mōlecula*, v. ***molekula***.

mòliti ⟨prez. *mòlīm*⟩ (13. st. Mon. serb. 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *molȉt* ⟨prez. *mòlin*⟩ (Brač, Senj, Orbanići), *molîti* ⟨prez. *mòlīš*⟩ (Vrgada), *m'oliti* ⟨prez. *m'olim*⟩ (Varaždin), *moliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **modlìti* ⟨prez. **moljǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *moliti*, sln. *molīti*, starosln. *modliti ze* (brižinski spomenici), rus. *молúть*, polj. *modlić*) < ie. **mold^{h}-* ‘svečano govoriti, objaviti’ (lit. *melȉsti* ‘pitati, moliti’, *maldýti* ‘moliti’, het. *māld^{i}-, mald-* ‘govoriti, zavjetovati se’, stvnj. *meldōn* ‘javiti’). U praslavenskom se, prije metateze likvida, dogodila nepravilna metateza *ld* > *dl*.

Lit.: Skok II: 451; Gluhak 420; Derksen 320; ESSJa XIX: 87ff.; Snoj 412.

mòlitva *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *molȉtva* (Brač, Vrgada, Senj), *molîtva* (Varaždin)

Postalo od psl. **modlìtva* (stcsl. *molitva*, sln. *molȋtev*, rus. *молúтва*, polj. *modlitwa*), što je izvedeno od psl. **modliti*, v. ***moliti***.

Lit.: ESSJa XIX: 92f.

mòlitvenīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *molȉtvenik* (Brač), *molîtvenīk* (Vrgada), *molitvenīk* (Senj), *molitvęnīk* (Varaždin)

Izvedeno od ***molitva***.

móljac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *móljak* (Dubrovnik), usp. *mǫ̑j* ⟨G *mǫ̑jā*⟩ (Brač), *moļȁc* ⟨G *moļcā*⟩ (Vrgada), *mõlj* ⟨G *mõljā*⟩ (Novi), *mȍl* (Đurđevac), *mõlęc* (Varaždin), *mu̯ôļ* (Pajngrt), *mol, moļ* (RKKJ)

Postalo od **moljьcь* ⟨a. p. *b*⟩ (samo južnoslavenski, usp. bug. *молец*ь, sln. *móljec*), što je umanjenica izvedena od psl. **moljь* ⟨a. p. *b*⟩ ‘moljac’ (hrv. starije i dijal. *mȍlj* (15. st. Bernardin), csl. *molь, moljь*, sln. *mȍlj*, rus. *моль ž* (starije *m*), polj. *mól*) < ie. **molH-yo-* ‘onaj koji melje’. Od istog su korijena i got. *malo* ‘moljac’, skr. *malūka-* ‘vrsta crva’, arm. *mlowkn* ‘stjenica’. Svi su ovi oblici izvedeni od korijena **melH-* ‘mljeti’, v. ***mljeti***.

Lit.: ESSJa XIX: 203ff.

mòmak *m* (15. st. Jireček Spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *momȁk* (Brač, Vrgada)

TVORBA *mòmačkī, mòmčić dem.*

Izvedeno od *moma* ‘djevojka’ (tako i bug. *мóмък, момá*). Ta je balkanska riječ nastala reduplikacijom, a potječe iz dječjeg jezika (usp. hrv. *mama*, rus. *мома* ‘majka’, alb. *mëmë*).

Lit.: Skok II: 453; Gluhak 420; ESSJa XIX: 207ff.

mòmčād *ž* (19. st.)

TVORBA *mȍmčādskī*

Izvedeno od ***momak***.

mòment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mom'ęnt* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *mōmentum* ‘trenutak’, od starijega **movimentum*, što je izvedeno od glagola *moveō* ‘krenuti, micati’, v. ***mobilan***. Osnovno je značenje lat. *mōmentum* ‘pokret,

pokretna sila', a značenje 'kratkog odsječka vremena, trenutka' razvilo se iz sveza poput *momentum temporis*, *momentum horae* 'pokret vremena, pokret sata'.

Lit.: Skok II: 453; de Vaan 390.

mònah *m* (13. st. Mon. serb.; 19 st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *manih* (Mirakuli, 16. st.), *mnih* (16. st.), *monak* (RKKJ)

Posuđeno preko clat. *monachus* 'redovnik' iz grč. *μοναχός* 'pojedinačan, sam, jedan', što je izvedeno od grč. *μόνος* 'sam', v. ***mono-***. Oblici s *k* su prema lat. izgovoru grč. *χ*, oblik *manih* je preko stvnj. *munih* (> njem. *Mönch*, s promjenom *u* > *ъ* > *a*), (kao i s gubitkom *ъ*), oblik *mnih*.

Lit.: Skok II: 453; Vasmer 1944: 100.

mònarh *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Monarch*, srlat. *monarcha* iz grč. *μόναρχος* 'samovladar', što je složeno od *μόνος* 'sam', v. ***mono-***, i *ἀρχός* 'vođa', izvedenice od *ἄρχω* 'biti prvi, vladati', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

monàrhija *ž*

TVORBA *monàrhījskī*

Posuđeno preko njem. *Monarchie*, fr. *monarchie*, kslat. *monarchia* iz grč. *μοναρχία*, što je složeno od *μόνος* 'sam', v. ***mono-***, i *-ἀρχία* 'vlast', izvedenice od *ἄρχω* 'biti prvi, vladati', v. ***arh-, arhe-, arheo-***.

monàrhist *m*

TVORBA *monàrhistica*

Posuđeno preko njem. *Monarchist* iz fr. *monarchiste*, što je izvedeno od fr. *monarque* < srlat. *monarcha*, v. ***monarh***.

monarhìstičkī *prid.*

Posuđeno preko njem. *monarchistisch*, što je izvedeno od *Monarchist*, v. ***monarhist***.

monarhìzam *m*

Posuđeno preko njem. *Monarchismus* iz fr. *monarchisme*, što je izvedeno od fr. *monarque* < srlat. *monarcha*, v. ***monarh***.

mòndēn *prid.*

Posuđeno iz fr. *mondaine* 'svjetovni' < lat. *mundānus*. Latinska je riječ izvedena od *mundus* 'svijet, svemir, nebo, zemlja' nepoznate etimologije.

Lit.: Snoj 413; de Vaan 395.

monéra *ž* 'zastarjeli naziv za carstvo jednostaničnih živih bića kojih stanice nemaju jezgru'

Posuđeno iz nlat. *monera*, što je iz grč. *μονήρης* 'sam, jedinstven', a to je izvedeno od *μόνος* 'sam', v. ***mono-***.

monèta *ž*

Posuđeno iz lat. *monēta*. Latinska je riječ izvedena od *Monēta* 'koja opominje', epitet rimske boginje Junone. Kovanice su nazvali monetama jer se kovnica novca nalazila u blizini hrama posvećenog Junoni. Epitet *Monēta* izveden je od lat. *moneō* 'podsjetiti', a taj glagol dolazi od ie. **men-* 'misliti', v. ***pamet***.

Lit.: Gluhak 420f.; Mršić 212.

mongòlīd *m* 'pripadnik mongolske grane žute rase prema tradicionalnoj antropološkoj klasifikaciji'

Posuđeno iz njem. *Mongolide*, što je izvedeno od *Mongole* 'Mongol'. Ime je ovaj rasni tip dobio prema Mongolima, jer se smatralo se da je među njima najraširenij.

mònitor *m*

Posuđeno preko eng. *monitor* iz lat. *monitor* 'savjetnik, šaptač, nadzornik', što je izvedeno od glagola *moneō* 'opomenuti, upozoriti' < ie. **mon-eye-* 'podsjetiti', v. ***monument***. Današnje značenje 'računalni zaslon' razvilo se iz značenja 'uređaj za provjeru tehničke kakvoće televizijskog prijenosa'.

Lit.: Gluhak 421; Snoj 413.

mono- *pref.*

Posuđeno iz grč. *μόνος* 'sam' < ie. **men-* 'malen', ie. **mon-uo-* 'sam' (arm. *manr* ⟨G *manow*⟩ 'malen, tanak', s formantom *k*: skr. *manā́k* 'malo', lit. *meñkas* 'oskudan').

Lit.: Beekes 965.

monogàmija *ž*

Posuđeno preko kslat. *monogamia* iz grč. *μονογαμία*, što je složeno od *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od *-γαμία*, izvedenice od *γαμέω* 'ženiti se' < ie. **g'em-* (skr. *já̄mātar* 'zet', v. ***zet***). Suprotno je ***poligamija***.

mònoklīnskī *prid.* 'koji ima jedan nagib (~ kristalni sustav)'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *monoklin*, eng. *monoclinic*). Riječ je složena od

grč. *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od izvedenice od grč. *κλίνω* 'naginjati, nasloniti', v. ***klima***. Monoklinski kristalni sustav je onaj u kojem je jedna os nagnuta.

mȍnoksīd *m* 'spoj s jednim atomom kisika'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Monoxid*, fr. *monoxyde*) Riječ je neoklasična složenica od grč. *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od fr. *oxyde* 'oksid', v. ***oksid***.

Lit.: Snoj 413.

monòlog *m*

TVORBA *monòlōškī*

Posuđeno preko njem. *Monolog* iz fr. *monologue*. Francuska je riječ tvorena grčkim prefiksom *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-*** po uzoru na grč. *διάλογος* 'razgovor', fr. *dialogue*, v. ***dijalog***.

Lit.: Snoj 413.

mȍnomēr *m* 'osnovna konstitucijska jedinica polimera'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Monomer*, fr. *monomère*) iz grč. *μονομερής* 'jednostruk'. Grčka je riječ složena od *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od *μέρος* 'dio', možda < ie. **smer-* 'misliti na, brinuti se, sjećati se' (lat. *mereō* 'zaslužiti, steći', isti je korijen možda u hrv. ***mar***).

monosahàrīd *m* 'najjednostavniji šećer'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Monosaccharide*, eng. *monosaccharide*). Riječ je složena od grč. *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i izvedenice od grč. *σάκχαρ* 'šećer', v. ***saharid***.

mȍnostih *m* 'redak pjesme koji čini zasebnu strofu'

Posuđeno preko lat. *monostichum* iz grč. *μονόστιχον*, što je složeno od *μονο-* 'jedno-', v. ***mono-***, i *στίχος* 'red, redak, spis', v. ***stih***.

monotèist *m*

TVORBA *monotèistica*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Monotheist*, fr. *monothéiste*, eng. *monotheist*). Riječ je složena od grč. *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i izvedenice od grč. *θεός* 'bog', v. ***teologija***.

monoteìstičkī *prid.*

Posuđeno iz njem. *monotheistisch*, što je izvedeno od *Monotheismus*, v. ***monoteizam***.

monoteìzam *m,* v. mono-

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Monotheismus*, fr. *monothéisme*, eng. *monotheism*). Riječ složena od grč. *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od izvedenice od grč. *θεός* 'bog', v. ***teologija***.

mȍnotōn *prid.*

Posuđeno preko njem. *monoton* i fr. *monoton* iz kslat. *monotonus*, što je posuđeno iz grč. *μονότονος* 'koji se sastoji od jednog tona, jednolik'. Grčka je riječ složena od *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od *τόνος* 'ton, zvuk', v. ***ton***.

Lit.: Snoj 414.

monotònija *ž*

Posuđeno preko njem. *Monotonie*, fr. *monotonie* iz grč. *μονοτονία* 'jednoličnost tona'. Grčka je riječ složena od *μονο-* 'sam, jedan', v. ***mono-***, i od izvedenice od *τόνος* 'ton, zvuk', v. ***ton***.

mònsūn *m*

TVORBA *mònsūnskī*

Posuđeno preko njem. *Monsun* i niz. *monssoen* iz port. *monção*, starije *moução*. Portugalska je riječ posuđena iz arap. *mawsim* 'godišnje doba, sezona'. Značenje 'vjetra' razvilo se preko značenja 'sezona zapadnog vjetra pogodnog za plovidbu prema Indiji'.

Lit.: Snoj 414; EWD 1123.

montáža *ž*

Posuđeno preko njem. *Montage* iz fr. *montage*, što je izvedeno od glagola *monter* 'montirati', v. ***montirati***.

montàžēr *m*

TVORBA *montàžērka*

Izvedeno od ***montaža*** prema njem. *Monteur* i fr. *monteur*. Francuska je riječ izvedena od glagola *monter* 'montirati', v. ***montirati***.

montírati

Posuđeno preko njem. *montieren* iz fr. *monter* 'uspeti se, podignuti, postaviti'. Francuska je riječ postala od vlat. **montāre* 'uspinjati se, dignuti se', što je izvedeno od lat. *mōns* ⟨G *mōntis*⟩ 'planina' < ie. **monti-* 'planina' (velš. *mynydd*, av. *maiti-*).

Lit.: Snoj 414; Dauzat 474.

monùment *m*

Posuđeno iz lat. *monumentum* 'spomenik', što je izvedeno od *moneō* 'opominjati, podsjećati' < ie. **mon-eye-* 'podsjetiti' (skr. *mānáyati* 'častiti, poštivati', možda i stbret. *guo-monim* 'obećati'). Indoeuropski je glagol kauzativ izveden od korijena **men-* koji se nalazi u ***pamet***, usp. ***mniti***.

Lit.: Snoj 414; de Vaan 387.

mònumentālan *prid.*

TVORBA *monumentálnōst*

Posuđeno iz lat. *monumentālis* (poput drugih europskih jezika, njem. *monumental*, fr. *monumental*), što je izvedeno od lat. *monumentum*, v. ***monument***.

mòra *ž* (18. st.) 'teška briga ili muka'

DIJALEKTI I POTVRDE *morȁ* 'košmar, duševna tegoba; ženski zloduh koji noću pritišće čovjeka' (Brač), *morȁ* 'vrsta vještice koja mori noću' (Grobnik), *m'ora* (Varaždin), *mora, mura* (RKKJ)

Postalo od psl. **morà* ⟨a. p. *b*⟩ 'noćni duh, noćna mora' (csl. *mora* 'čarobnica' (Mikl.), sln. *móra*, rus. dijal. *мóра* 'mitološko žensko biće, duh, tmina', polj. dijal. *mora* 'noćni duh'). Možda je u vezi s psl. **mara* 'duh, prikaza, utvara' < **mōr-* (rus. *марá, мáра* 'prikaza, duh', polj. *mara* 'san, privid, duh'). Praslavenska je riječ postala od ie. **moreh*$_2$ (stnord. *mara* 'noćna mora', irski *mor-rígain* 'božica ratišta, ženski demon'). Indoeuropska je riječ vjerojatno izvedenica od korijena **mer-* 'umrijeti', v. ***mrijeti, smrt***. Druga je mogućnost da je izvedenica od korijena **merh*$_2$- 'zgnječiti, zdrobiti' (grč. *μάρναμαι* 'boriti se', stnord. *merja* 'zdrobiti', isti je korijen možda i u hrv. *mrva*).

Lit.: Skok II: 454; Gluhak 421f.; Derksen 301, 324; ESSJa XIX: 211ff.; Snoj 414.

mòrāl *m* (19. st.)

TVORBA *mòrālan*

Posuđeno preko njem. *Moral* iz fr. *morale*, što je poimeničeni ženski rod pridjeva *moral* < lat. *mōrālis* 'ćudoredan, moralan, etičan'. Latinski je pridjev izveden od *mōs* ⟨G *mōris*⟩ 'običaj, (ustaljeni) način, navika' < ie. **meh*$_1$*-ōs-* 'način'. Od istog indoeuropskoga korijena v. ***mjera***.

mórati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *morȁti* (Vrgada), *morȁt* (Senj), *môrati* (Varaždin)

Poput sln. *mọ̑rati* izvedeno od aoristne ili prezentske osnove glagola ***moći*** (usp. hrv. dijal. 3. l. jd. *mȍre* 'može', gdje je *r* postalo od *ž* između samoglasnika). Semantički je razvoj kao u stvnj. *muozan* 'moći, morati' > njem. *müssen* 'morati': 'nešto se može učiniti' > 'dobro je da se to učini' > 'treba, mora se to učiniti'.

Lit.: Skok II: 446; Gluhak 422; Snoj 414.

môre *sr* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȍre* (Dubrovnik), *mọ̑re* (Brač), *môre* (Vrgada, Senj, Grobnik), *môrję* (Varaždin), *m'ȍrje* (Gola), *more, morje* (RKKJ)

Postalo od psl. **mòrje* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *morje*, sln. *mọ̑rje*, rus. *мóре*, polj. *morze*) < ie. **mori* 'velika vodena površina' (lit. *mãrios mn.* 'more, tjesnac', lat. *mare*, stvnj. *marī, merī*, stir. *muir*).

Lit.: Skok II: 455; Gluhak 422f.; Snoj 415; ESSJa XIX: 227.

moréna *ž* 'naneseni razdrobljeni kameni materijal što ga ledenjaci talože u nižim predjelima' *geol.*

TVORBA *mòrēnskī*

Posuđeno preko njem. *Moräne* iz fr. *moraine*. Francuska je riječ posuđenica iz savojskoga dijalekta, *morēnă* 'zemljani nasip u podnožju strme oranice', a ta je riječ srodna s prov. *mor(re)* 'gubica, njuška'.

Lit.: Snoj 415.

moreplóvac *m*

Složeno od ***more*** i *-plovac*, v. ***ploviti***. Usp. njem. *Seefahrer*, rus. *мореплавáтель*.

mòreška *ž*

Posuđeno iz mlet. *moresca*, što je ženski rod pridjeva *moresco* (tal. *morésco*, šp. *morisco*) < srlat. *Mauriscus* 'maurski'. Latinska je riječ izvedena germanskim sufiksom *-iscus* od etnika *Maurus*. Moreška je viteški bojni ples s mačevima. Pretpostavlja se da potječe iz Španjolske gdje se izvodio u spomen na pobjedu kršćana nad Arapima – Maurima. Danas se moreška izvodi jedino u gradu Korčuli.

Lit.: Skok II: 392; DEI 2508.

môrfij *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Morphium*, fr. *morphine*). Riječ je izvedena od imena grčkog boga spavanja i sna, grč. *Μορφεύς*. Naziv morfiju, zbog njegova omamljujućeg djelovanja, dao je Friedrich Wilhelm Sertürner početkom 19. st.

Lit.: Mršić 213.

morfològija *ž*

TVORBA *morfòloškī*

Posuđeno iz njem. *Morphologie*. Njemačka je riječ složena od grč. *μορφή* 'oblik' (možda u vezi s lit. *mergà* 'djevojka' i(li) lat. *fōrma* 'oblik', usp. ***forma***) i od grč. *-λογια* 'znanje, znanost', v. ***-logija, -log***, a stvorio ju je Johann Wolfgang von Goethe potkraj 18. st. U početku se riječ koristila samo u prirodnim znanostima (botanika, zoologija, geologija), a kasnije se počela koristiti i u jezikoslovlju.

Lit.: Beekes 969.

mòriti ⟨prez. *mòrīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mõrȉt* ⟨prez. *mõrin*⟩ (Brač), *mor'iti* ⟨prez. *m'orim*⟩ (Varaždin), *moriti* (RKKJ)

Postalo od psl. **morìti* ⟨prez. **mòrjǫ* a. p. *c*⟩ (csl. *moriti* 'ubiti' (Mikl.), sln. *morīti*, rus. *морúть*, polj. *morzyć* 'ubiti'), što je kauzativ od psl. **merti*, v. ***mrijeti***.

Lit.: Skok II: 465; Gluhak 423; ESSJa XIX: 223ff.

mòrnār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mornõr* ⟨G *mornōrà*⟩ (Brač), *murn°ār* ⟨G *murn°ārà*⟩ (Vrgada), *mornār* ⟨G *mornārà*⟩ (Senj), *mornȃr* (Varaždin), *mȑnār* (16. st.), *mornar* (RKKJ)

TVORBA *mornárev*, *mòrnārskī*

Posuđeno iz mlet. *marinèr*, starije tal. *marinario* < srlat. *marīnārius*. Latinska je riječ izvedena od lat. *marīnus* 'morski', v. ***marina***.

Lit.: Gluhak 423.

mornàrìca *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mornarìca* (Brač, Vrgada), *morn'arica* (Varaždin), *mrnàrica* (16. st.)

TVORBA *mornàričkī*

Izvedeno od ***mornar*** sufiksom *-ica* prema ***konjica***. Druga je mogućnost da je posuđeno iz mlet. *marinaressa* < **marinaritia*, što bi bilo izvedeno od **marīnārius*, v. ***mornar***.

Lit.: Skok II: 456.

mòrskī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *morskî* (Brač, Vrgada), *mõrski* (Senj), *mõrskī* (Grobnik), *m'orski* (Varaždin)

Postalo od psl. **mòrjьskъ*, **morjьskъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *morjьskъ*, sln. *mórski*, rus. *морскóй*, češ. *mořský*), što je izvedeno od psl. **morje*, v. ***more***.

Lit.: ESSJa 20: 253f.

mòrt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mort* (RKKJ)

Posuđeno iz srvnj. *morter* (> njem. *Mörtel*), što je posuđeno iz lat. *mortārium* 'posuda u kojoj se usitnjavaju tvari; mužar, stupa', v. ***mužar***. Latinska bi riječ mogla biti izvedena od ie. **merh$_2$-* 'zgnječiti, zdrobiti', v. ***mrva***, ***mora***. U srednjovisokonjemačkom je došlo do pomaka značenja s 'posuda u kojoj se usitnjavaju tvari' na 'usitnjena tvar; vapno, kreč'.

Lit.: Skok II: 363; Kluge s. v. Mörtel; de Vaan 390.

mortalìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Mortalität* i fr. *mortalité* iz lat. *mortālitās* ⟨G *mortālitātis*⟩ 'smrtnost, prolaznost'. Latinska je riječ izvedena od pridjeva *mortālis* 'smrtan', koji je izveden od *mors* ⟨G *mortis*⟩ 'smrt' < ie. **mr̥-ti-*, v. ***smrt***.

Lit.: Skok II: 457.

mòruzgva *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *morûźgva* (Pag), *morûzga* (Šmrika i Kraljevica)

Riječ nema dovoljno uvjerljivu etimologiju. Malo je vjerojatno da je posuđena iz lat. *mollusca* 'vrsta orašastoga ploda s mekom opnom', *molluscum* 'gljivica koja raste na javorovom drvetu' (*r* umjesto *l* dolazio bi od ukrštanja s *more*), budući da riječ nije posvjedočena u romanskim jezicima i da označuje 'vlasulju'.

Lit.: Skok II: 478; Vinja II: 198.

mòrž *m zool. (Odobenus rosmarus)*

Poput fr. *morse* posuđeno iz rus. *моржь*, što je posuđeno iz lap. *morš(š)a*.

Lit.: Vasmer II: 158; Dauzat 477.

môst *m* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȏst* (Brač), *môst* (Vrgada, Senj, Varaždin), *most* (RKKJ)

TVORBA *mȍsnī*

Postalo od psl. **mòstъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mostъ*, sln. *mȏst*, rus. *мост*, polj. *most*), što je prvotno označivalo 'put građen od kolaca i pruća kroz močvarno područje' (to značenje čuvaju neki ruski dijalekti). Mnogi smatraju da je riječ posuđenica iz germanskoga (usp. stvnj. *mast* 'jarbol, stup, kolac'), no moguće je da je to stari particip **mot-tó-*, od korijena koji je u psl. **mesti* 'bacati', v. ***mesti***. U tom slučaju prvotno bi značenje slavenske riječi bilo 'ono što je bačeno preko potoka, močvare'. Manje je vjerojatno da je praslavenska riječ postala od ie. **masd-to-* 'kolac, štap' (lat. *mālus* 'jarbol', srir. *maide* 'kolac, štap, drvo').

Lit.: Skok II: 459; Gluhak 423f.; Derksen 326f.; ESSJa XX: 30ff.; Snoj 416; Vasmer II: 163; Pronk-Tiethoff 2013: 199f.; NIIL 463.

mostàrina *ž*

Izvedeno od ***most***.

mȍšnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȍšńa* (Brač), *môšńa* (Varaždin), *mošna, mošńa* (RKKJ)

Postalo od psl. **mošьna* (stcsl. *mošьna* 'vrećica', sln. *móšnja*, rus. *мошна́* 'torbica, vrećica', polj. *moszna* 'torbica, džep, mošnja') < **mak-s-in-*, što je izvedeno od ie. **mak-* (lit. *makšnà* 'navlaka', *mãkas* 'vrećica za novce', stprus. *dantimax* 'desni', stvnj. *mago* 'želudac', srvelš. *megin* 'mijeh'). Sve su ove riječi u europske grane indoeuropskih jezika zacijelo dospjele iz nekog supstratnog izvora.

Lit.: Skok II: 459; Gluhak 424; Derksen 327; ESSJa XX: 37ff.

mȍšt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *màst* ⟨G *mastȁ*⟩ (Brač, Vrgada), *màst* ⟨G *mastȁ*⟩ (Pitve, Zavala), *m'ošt* (Varaždin), *mošt* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Most* (možda preko tal. *mosto*) iz lat. *(vinum) mustum* 'mošt, nefermentirani sok od grožđa'. Latinska je riječ poimeničeni srednji rod pridjeva *mustus* 'mlad, svježe', nejasnoga podrijetla (usp. i stir. *mosac* 'dječak' < **mustako-* 'mlad'). Izravno iz talijanskih dijalekata su oblici kao: *mòst* ⟨G *mosta*⟩ (Prčanj, Voltić, Hercegovina), s *o* > *u mùst* (Karadžić, Vojvodina), *mȕšt* (18. st., Žumberak). Oblici s *-a-* izravne su posuđenice iz latinskog, preko **mъstъ* (*màst* (šibenski otoci, Poljica, Poljički statut), *mâst* ⟨G *mastȁ*⟩ (Vis), *màst* ⟨G *mastȁ*⟩ 'na njem se gnječi grožđe, cíđe i dröp zajedno' (Hvar)).

Lit.: Skok II: 383; Kluge s. v. Most; de Vaan 397.

mòtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *motȁt (se)* ⟨G *motôn (se)*⟩ (Brač), *motàti (se)* ⟨prez. *mȍt°āš (se)*⟩ (Vrgada), *motȁt* ⟨prez. *motân*⟩ (Senj), *m'otati* ⟨prez. *m'otam*⟩ (Varaždin), *motati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **motàti* (sln. *motáti*, rus. *мома́ть*, polj. *motać*), što je u vezi s psl. **metati*, **mesti*, v. ***metati***, ***mesti***.

Lit.: Skok II: 412; Derksen 327; ESSJa XX: 44ff.; Snoj 416.

mòtēt *m* 'višeglasna vokalna kompozicija' *glazb.*

Posuđeno iz tal. *mottetto*. Talijanska je riječ deminutivnim sufiksom izvedena od tal. *mòtto* 'riječ', vjerojatno pod utjecajem fr. *motet*, što je izvedeno od *mot* 'riječ'. Tal. *mòtto* je postalo od kslat. *muttum* 'gunđanje, mrmljanje'. Ta je latinska riječ izvedena od glagola *muttiō* 'mrmljati, gunđati' onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Snoj 416; DEI 2521; Dauzat 478; Kluge s. v. Motette.

mòtika *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *motȉka* (Brač, Vrgada, Senj), *m'otika* (Varaždin), *motika* (RKKJ)

Postalo od psl. **motỳka* (stcsl. *motyky*, sln. *motîka*, rus. *мотыка*, polj. *motyka*) < ie. **mot-* 'motika' (skr. *matyà-* 'drljača, poljoprivredno oruđe', lat. *mateola* 'motika', stvnj. *medela* 'plug'). Indoeuropski korijen mogao bi biti **met-* 'žeti', v. ***mesti***.

Lit.: Skok II: 460; Gluhak 424; Derksen 327; ESSJa XX: 79ff.; Snoj 417.

mòtīv *m*

Posuđeno preko njem. *Motiv* iz nlat. *motivum* 'poticajni razlog, povod, pobuda', što je poimeničeni pridjev srlat. *motivus* 'koji pokreće'. Taj je pridjev izveden od particip-

ske osnove glagola *moveō* ⟨*motum*⟩ 'micati, pokretati', v. ***mobilan***, ***momeńt***.

Lit.: Snoj 417.

mȍtka *ž* (17. st.)

Možda izvedeno od ***motati***. Prvotno bi značenje bilo 'štap na koji se nešto mota'. Druga je mogućnost da je riječ **motъka* tvorena od istoga korijena kao ***motika*** drugim prijevojnim stupnjem sufiksa.

Lit.: Skok II: 412.

mȍto *m* (20. st.)

Posuđeno preko tal. *motto* 'uzrečica, dosjetka' iz fr. *mot* 'riječ, izreka' < lat. *muttum* 'glas', što je izvedeno od korijena koji je u *muttiō* 'brbljati' onomatopejskog podrijetla.

Lit.: Gluhak 424; DEI 2521.

moto- *pref.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Moto-*, eng. *moto-*, tal. *moto-*, fr. *moto-*). Riječ je izvedena od fr. *moteur*, što je posuđeno iz lat. *mōtor* 'pokretač', v. ***motor***.

motocȉkl *m*

TVORBA *motocíklizam*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *motorcycle*, fr. *motocycle*). Riječ je složena prema ***bicikl*** prefiksom ***moto-***.

motocȉklist *m*

TVORBA *motocíklistica*, *motocíklističkī*

Posuđeno iz fr. *motocycliste*, što je izvedeno od *motocycle*, v. ***motocikl***.

mȍtōr *m*

TVORBA *mȍtōrnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Motor*, eng. *motor*, fr. *moteur*) iz lat. *mōtor* 'pokretač'. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *moveō* ⟨*motum*⟩ 'micati, pokretati', v. ***mobilan***.

motȍrist *m*

TVORBA *motȍristica*, *motorístičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *motorist*), izvedeno od ***motor***.

motorkȍtāč *m*

Kalk prema njem. *Motorrad*, fr. *motocycle*, v. ***motor***, ***kotač***.

mȍtriti ⟨prez. *mȍtrīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *motrȉt* ⟨prez. *motrîš*⟩ (Grobnik)

TVORBA *mȍtrēnje*

Postalo od psl. **motrìti* ⟨prez. **mȍtrjǫ* a. p. *c*⟩ (csl. *motriti* (Mikl.), sln. *motrīti*, rus. *мотри́ть*) < **mot-* (lit. *matrùs* 'pažljiv, oprezan', *matýti* 'vidjeti, gledati, paziti'). U drugom prijevojnom stupnju isti je korijen u ***primijetiti***, ***zamijetiti***, što pokazuje da nije moguća etimološka veza s ie. **meh$_2$-* 'stremiti, htjeti' (lat. *mōs* 'običaj', stvnj. *muot* 'hrabrost'). Vjerojatnije je izvođenje od ie. **met-* 'bacati, žeti' (v. ***metati***, ***mesti***). Razvitak bi značenja bio od 'bacati' preko 'ciljati' i 'mjeriti' (usp. lit. *mãtas* 'mjera', *mẽtas* 'godina') do 'gledati, motriti', usp. i izraz *baciti pogled*.

Lit.: Skok II: 460; Gluhak 424; Derksen 327; ESSJa XIX: 65ff.; Snoj 418.

mozàik *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Mosaik* i fr. *mosaïque*, iz tal. *mosàico* < srlat. *musaicum (opus)*. Ta je latinska riječ, poput kslat. *mūsīvum* 'mozaik', izvedena od *Mūsa* 1. 'Muza, jedna od božica umjetnosti'; 2. 'umjetnost, umjetničko djelo', usp. ***muzej***.

Lit.: Skok II: 487; Snoj 418; Mršić 214.

mȍzak *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȍzak* (Brač, Vrgada, Orbanići, Grobnik), *m'ozak* (Varaždin), *mozag, mozeg, mozg, mosk, modzek, modzg, mojzek* (RKKJ)

Postalo od psl. **mȍzgъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mozgъ* 'srž', sln. *mȏzeg*, rus. *мозг*, polj. *mózg*) < ie. **mosg^h-o-* 'moždina, srž' (av. *mazga-*, stnord. *mergr*).

Lit.: Skok II: 461; Gluhak 424f.; Derksen 328; ESSJa XX: 94ff.

mȍžda *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'orda* (Varaždin)

Postalo od starijeg **može da*, v. ***moći***, ***da***.

mȍždāni *m, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȍžjoni* (Brač), *mȍžd^{a}āni* (Vrgada), *možjãni* (Senj), *mȍžljeni* (Orbanići), *mȍžjeni* (Grobnik), *možž'anę* (Varaždin), *možgani, možgane, možgeni* (RKKJ)

Postalo od psl. **mȍždžanъ* < **moždžěnъ; *mȍždženъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *moždanъ*, sln. *možgâni*, polab. *müzdin*, rcsl. *moždeni*) < ie. **mosg^h-n-* (lit. *smẽgenys* 'mozak', stprus.

musgeno ‘srž’, skr. *majjā́na-*). Riječ je izvedenica od **mosg^{h}-o-*, v. ***mozak***.

Lit.: Derksen 328; ESSJa XX: 104f.; Snoj 419.

mȍždina *ž* (19. st.)

Augmentativ od ***mozak***.

mrȃčan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE ⟨sr *mrâčno*⟩ (Orbanići), *mrã̑čẹn* (Varaždin)

Postalo od psl. **morčьnъ* (stcsl. *mračьnъ*, sln. *mráčen*, rus. dijal. *мóрочный*, polj. *mroczny*), što je izvedeno od psl. **morkъ*, v. ***mrak***.

Lit.: Skok II: 468; ESSJa XIX: 220f.

mrãčiti se ⟨prez. *mrâčī se*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr^{o}ãčiti se* ⟨prez. *mr^{o}ãčī se*⟩ (Vrgada), *mrãčit se* ⟨prez. *mrãčī se*⟩ (Grobnik), *mrã̑čiti sę* ⟨prez. *mrã̑čim sę*⟩ (Varaždin), *mrãč'iti se* (Gola)

Postalo od psl. **morčiti (sę)* (sln. *mrãčiti*, rus. *морóчить* ‘obmanjivati, dovoditi u zabludu’, polj. *mroczyć (się)*), što je izvedeno od psl. **morkъ*, v. ***mrak***.

Lit.: Skok II: 468; ESSJa XIX: 216f.

mrȃčnjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mračńâk* (Varaždin), *mračńak* ‘noćna skitnica’ (RKKJ)

TVORBA *mračnjȁkinja*

Kalk prema njem. *Finsterling* i fr. *obscurant*. Izvedeno od ***mrak***.

mrȃk *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrôk* (Brač), *mr^{o}âk* (Vrgada), *mrâk* (Grobnik), *mrã̑k* (Varaždin), *mrak* (RKKJ)

Postalo od psl. **môrkъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mrakъ*, sln. *mrâk*, rus. *мóрок*, polj. *mrok* ‘sumrak, sjena, tmina’) < ie. **morHk-o-* (lit. *mérkti* ‘zatvoriti oči’, stvnj. *morgan* ‘jutro’, i možda skr. *márīci-* ‘zraka svjetla’). Od istog je korijena i hrv. ***mrk***, ***mrknuti***.

Lit.: Gluhak 425; Derksen 325; ESSJa XIX: 234ff.; Snoj 419.

mrȁmōr *m* (14. st. Danilo; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrãmor* (Brač), *mrȁmor* (Vrgada), *mr'amor* (Varaždin), *mramor* (RKKJ)

TVORBA *mrȁmōrnī*

Postalo od psl. **mórmorъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *mrámor*, strus. *мороморъ*, češ. *mramor*), što je posuđeno iz lat. *marmor*, a to je posuđeno iz grč. *μάρμαρος* ‘kamen, komad stijene’. Grčka je riječ vjerojatno neindoeuropskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 462; Snoj 382; Beekes 907; Vasmer 1944: 101.

mrâv *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrôv* (Brač), *mr^{o}âv* (Vrgada), *mrâv* (Senj, Grobnik), *mrą̂f* (Varaždin), *mravl̨a* (RKKJ)

TVORBA *mrȁvljī*

Postalo od psl. **môrvь* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mravii ž*, sln. *mrâv, mrávlja*, strus. *моровеи*, polj. *mrówka*) < ie. **morw-i-* (av. *maoiri-*, stir. *moirb*, grč. *μύρμηξ*, lat. *formīca*, skr. *vamrá-*, stnord. *maurr*).

Lit.: Skok II: 462; Gluhak 425; Derksen 326; ESSJa XIX: 247; Snoj 419.

mrȁvinac *m* (18. st.) *bot. (Origanum vulgare)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mravĩnac* ⟨G *mravînca*⟩ (Brač), *mravinec* (RKKJ)

Postalo od **morvinьcь*, što je izvedeno od pridjeva **morvinъ* ‘mravlji’, a to je izvedeno od psl. **morvь*, v. ***mrav***.

Lit.: ESSJa XIX: 243.

mrȁvinjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mravĩńok* (Brač), *mravĩń^{o}āk* (Vrgada), *mravinjãk* (Senj), *mravlîńak* (Varaždin), *mrav(i)ńak, mravlińak, mravl̨ińak* (RKKJ)

Postalo od **morvinjakъ*, što je izvedeno od pridjeva **morvinъ*, a to je izvedeno od psl. **morvь*, v. ***mrav***.

Lit.: ESSJa XIX: 243.

mrȁvojēd *m*

Složeno od ***mrav*** i ***jesti***.

mràz *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrôz* ⟨G *mrãza*⟩ (Brač), *mràz* (Vrgada, Grobnik), *mrȁs* (Orbanići), *mrâs* (Varaždin), *mraz* (RKKJ)

Postalo od psl. **mórzъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mrazъ*, sln. *mràz*, rus. *морóз*, polj. *mróz*) < ie. **morg^{l}-* (alb. *mardhë* ‘mraz’, stir. *meirc* ‘hrđa’, stvnj. *murc* ‘uveo’), usp. ***mrzìti***.

Lit.: Skok II: 472; Gluhak 425; Derksen 326; ESSJa XX: 10ff.; Snoj 419.

mràznī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr'azęn* (Varaždin)

Postalo od **mórzьnъ(jь)* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mrazьnъ*, sln. *mrázen*, rus. *морóзный*, polj. *mróźny*), što je izvedeno od psl. **morzъ*, v. ***mraz***.

Lit.: ESSJa XX: 16.

mràzovac *m* (19. st.) *bot. (Colchicum autumnale)*

Poput bug. *мразовец* postalo od **morzovьcь*, što je izvedeno od pridjeva **morzovъ*, a to je izvedeno od psl. **morzъ*, v. ***mraz***. Naziv upućuje na činjenicu da ova biljka cvjeta ujesen.

Lit.: ESSJa XX: 10.

mȑcina *ž* (15. st. Starine 23) 1. 'tijelo uginule životinje, crkotina, strvina'; 2. 'stara, mršava, iznemogla životinja'; 3. 'bezvrijedan, loš čovjek'

DIJALEKTI I POTVRDE *mrcȉna* 'lijena osoba, gruba, nemoralna osoba' (Grobnik), *m'rcina* (Varaždin), *mrc'ina* (Gola), *mrcina, mrcića* (RKKJ)

Postalo od **mьr(tь)cìna* (samo južnoslavenski, usp. sln. *mrcína*, bug. *мрьцúна*), što je vjerojatno posuđeno preko balkanskog latiniteta (usp. rum. *mortăcină*) iz lat. *morticīna* 'strvine'. Latinska je riječ poimeničeni pridjev *morticīnus* 1. 'skapao, crkao'; 2. 'ljenčina, ništarija' izveden od *mortuus* 'mrtav', v. ***mrtav***. Manje je vjerojatno da je južnoslavenska riječ izvedena od psl. **mьrtvьcь* ⟨G **mьrtvьca* > **mьrtca* > **mьrc-a*⟩, v. ***mrtvac***.

Lit.: Skok II: 463; Snoj 419; ESSJa XXI: 126.

mrcváriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrcvār'iti* (Gola), *mrcvariti* (RKKJ) (*mrcvara* 'razbojnik', *mrcvarnica* 'mučionica; klaonica')

Poput sln. *mrcváriti* izvedeno od korijena koji je u ***mrtvac***, ***mrijeti***. Glagol je vjerojatno izveden od osnove kosih padeža imenice *mrtvac*, **mrtvc-*, možda s metatezom u **mrtcv-*, usp. ***mrcina***.

Lit.: Skok II: 466; Snoj 419.

mr̄dati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'rdati* (Varaždin), *mrd'ati* (Gola)

Postalo od psl. **mъrdati* (sln. *mr̄dati*, strus. *мордамu*, polj. *mardać, margać*), što je vjerojatno tvoreno formantom *-d-* od istoga ekspresivnoga korijena **mъr-* koji se nalazi u ***mrgoditi se***.

Lit.: Skok II: 463; ESSJa XX: 235f.

mrȅna[1] *ž* (18. st.) 'zamućenje očne leće'

DIJALEKTI I POTVRDE *mrȉna* (Grobnik), *mr'ęna* (Varaždin)

Postalo od psl. **merna* ili **mrěna* (samo južnoslavenski: bug. *мрéнка, мрянка*, sln. *mrę́na*), što je možda disimilacijom postalo od **nerna, *nrěna*, a to bi bilo izvedeno od **nerH-* 'potopiti', v. ***roniti***. Za semantički razvoj, usp. lat. *cataracta* 1. 'slap, vodopad, ustava'; 2. 'očna mrena'. Postoji i izvođenje iz istoga korijena kao ***mreža***, usp. ***mrežnica*** (možda sufiksom *-na* prema psl. **orъna, *opona*, v. ***opna***), ali u tom slučaju glasovni razvoj nije jasan.

Lit.: Skok II: 464; ESSJa XVIII: 100; Snoj 420.

mrȅna[2] *ž* (18. st.) *zool. (Barbus fluviatilis)*

Postalo od psl. **mérna* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *мряна*, rus. dijal. *мерён* 'riba *Lauciscus idus*', polj. *mrzana, brzana*). Dovođenje u vezu s lat. *muraena* 'murina' nije moguće, jer *mrena* nikad ne označuje morsku ribu. Lat. je riječ kasnije posuđena kao hrv. *mùrina*, usp. i dijal. *murȉna, mirȉna, morȉna, mrȉna* (Brač).

Lit.: ESSJa XVIII: 99f.

mrȅška *ž* (19. st.) 'bora, nabor'

Postalo od psl. **méržьka* ⟨a. p. *a*⟩ (češ. *mřížka* 'rešetka', rus. *мерёжка* 'očica na pletivu'), što je deminutiv od psl. **merža*, v. ***mreža***.

Lit.: Skok II: 464; ESSJa XVIII: 103.

mrȅškati se

Izvedeno od ***mreška***.

mrȅža *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrȉža* (Brač, Vrgada, Senj, Grobnik), *mr'ęža* (Varaždin), *mreža* (RKKJ)

TVORBA *mrȅžast* (17. st.)

Postalo od psl. **mérža* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mrěža*, sln. *mrẹ́ža*, rus. *мерéжа, мерёжа*, stpolj. *mrzeża*). Tradicionalno se ova riječ izvodi iz ie. **merHg^h-* (lit. *márška* 'velika ribarska mreža', latv. *maŕga, mę̃rga* 'ograda, rešetka'), no baltijske i slavenske riječi moguće je izvesti i iz ie. **merg'-* 'granica', v. ***margina***. Semantička bi veza bila 'ograda koja je granica'. Tada u baltoslavenskome valja pretpostaviti depalatalizaciju **-g'-*.

Lit.: Skok II: 464; Gluhak 425f.; Derksen 308; ESSJa XVIII: 102f.; Snoj 420.

mrȅžnica *ž* (19. st.)

Kalk prema njem. *Netzhaut* i srlat. *retina*. Izvedeno od ***mreža***.

mr̀godіti se ⟨prez. *mr̀godīm se*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrgȍdit se* (Gacka), *mr̀godit se* (bački Hrvati)

Izvedeno od **mъrgoda*, što je vjerojatno izvedeno od psl. **mъrgati* 'treptati, žmirkati' (rus. *морáть*, polj. *mrugać* 'mahati, micati'). Praslavenski je glagol možda srodan s lit. *mirgėti* 'svjetlucati', latv. *miŕdzêt*, i možda stnord. *myrkr* 'taman'. Usp. ***mrdati***, ***mrštiti (se)***.

Lit.: Skok II: 464; Derksen 335; ESSJa XX: 239; Snoj 420;.

mrijȇst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrȇst* (Varaždin), *mrest m* (RKKJ), *nárast ž* (Karadžić)

Postalo od psl. **nêrstъ, *nêrstь / *nôrstъ, *nôrstь* ⟨a. p. *c*⟩ 'mrijestilište' (sln. *mrẹ̑st*, rus. *нéрест*, rus. dijal. *нóрост* 'ikra', *нóрос* 'ikra', *нóростъ* 'vrijeme kad riba stavlja ikru', polj. dijal. *mrzost*), a srodno je i lit. *neršẽtas*, latv. *nę̃rsts*, lit. *naršẽtas*, latv. *nârsts* 'mrijestilište'. Konsonantska skupina *nr-* nastala nakon metateze likvida uklonjena je asimilacijom u *mr-*. U vokalizmu oblika poput hrv. *narast* uvedeno je *-a-* iz glagola **nrastiti* < **norstiti*, v. ***mrijestiti se***, a *na-* je shvaćeno kao prefiks. Druga je mogućnost da je vokalizam prema *rasti*, v. ***nerast***.

Lit.: Skok II: 465; Derksen 349; ESSJa XXV: 9ff.

mrijéstiti se ⟨prez. *mrijêstī se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrīstȉt se* ⟨prez. *mrīsti se*⟩ (Brač), *mrẹ̑stiti sę* (Varaždin), *mrestiti se* (RKKJ)

TVORBA *mrijéšćēnje*

Postalo od psl. **norstiti sę*, s vokalizmom **-ě-* prema **nerstъ, *nerstь*, v. ***mrijest*** (sln. *mrestíti se, drestíti se, drstiti se*, rus. *нерестúться, нарастúться*, polj. *mroszczyć się, narościć się*), što je izvedeno od psl. **nerstъ, *nerstь*, v. ***mrijest***.

Lit.: Skok II: 465; ESSJa XXV: 7.

mrijȇti ⟨prez. *mrêm*⟩ (15. st. Bernardin; Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̄t, mrīt* (Posavina), *mreti* (RKKJ)

Postalo od psl. **merti* ⟨prez. **mèrǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *mrěti*, sln. *mrẹ́ti*, rus. *мерéть*, polj. *mrzeć*) < ie. **mer-* (lit. *miřti*, latv. *mìrti*, skr. *mriyáte*, lat. *morior*, het. *merzi* 'nestaje'). Od istog su korijena u hrvatskome ***mrtav***, ***smrt***, ***moriti***, i možda ***mora***.

Lit.: Skok II: 465; Gluhak 426; Derksen 308; ESSJa XVIII: 101f.; Snoj 420.

mrīžica *ž bot. (Limonium, Statice)*

Izvedeno od *mriža*, što je dijalektalni oblik od ***mreža***.

mr̄k *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̄k* (Gacka), *m'rki* (Varaždin)

Postalo od psl. **mьrkъ* ⟨a. p. *a*⟩ (bug. *мрък*, slč. *mrký* 'tamni'), što je srodno s psl. **mьrknǫti*, v. ***mrknuti***, i psl. **morkъ*, v. ***mrak***.

Lit.: Skok II: 467; Derksen 342; ESSJa XXI: 136f.

mr̄klī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̄kal* ⟨*mrklà, mr̄klo*⟩ (Brač), *m'rkli* (Varaždin), *mrkel* (RKKJ)

Stari particip glagola ***mrknuti*** (usp. i sln. *mŕkel*).

Lit.: Skok II: 467; ESSJa XXI: 132f.

mr̄knuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'rknuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **mьrknǫti* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mrъknǫti*, sln. *mŕkniti*, rus. *мéркнуть*, polj. *mierzchnąć*) < ie. **mrHk-* (lit. *mirkséti* 'treptati, žmiriti'). Od istoga je korijena i hrv. ***mrak***.

Lit.: Derksen 341; ESSJa XXI: 133ff.

mr̄kva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̄kva* (Vrgada), *m'rkva* (Varaždin), *mrkva* (RKKJ)

TVORBA *mr̂kvica* (18. st.)

Postalo od psl. **mъrkỳ* ⟨G **mъrkъ̀ve* a. p. *b*⟩ (sln. *mŕkev, mŕkva*, rus. *морко́вь*, polj. *marchew*) < ie. **mrk-uH-* (stvnj. *morha*, grč. *βράκανα* 'divlje povrće'). Postoji i mišljenje da je slavenska riječ posuđena iz germanskoga, ali je tada nejasno **k* umjesto očekivanoga **x*. U svakom slučaju riječ je ograničena na europske jezike te može biti posuđenica iz nekog predindoeur. supstrata.

Lit.: Skok II: 468; Gluhak 426; Derksen 335; ESSJa XX: 247ff.; Snoj 421; Pronk-Tiethoff 2013: 212; EIEC 620; Matasović 2013.

mr̂lja *ž*

Vjerojatno onomatopejskoga podrijetla poput *prljati, brljati*, možda u vezi s lit. *murióti* 'uprljati', *mùrti* 'smočiti'.

Lit.: Skok II: 469; Gluhak 426; Bezlaj II: 202.

mr̀mljati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrmjȁt* ⟨prez. *mr̂mješ*⟩ (Grobnik), *mr̂mljat* (Gacka), *mr̂mlati* (Varaždin), *mrmlati, mrmļati* (RKKJ)

Postalo od psl. **mъrm(ъ)ràti* (sln. *mrmráti*, češ. *mrmrati*) < ie. **murmur-* (lat. *murmurō* 'mrmljati', stvnj. *murmuron* '*id.*', arm. *mrmram* '*id.*', lit. *murméti, murmlénti* '*id.*', skr. *múrmura-* 'pucketajuća vatra', grč. *μορμύρω* 'ključati (voda), pjeniti se'). Sve su ove riječi onomatopejskoga podrijetla, pa je moguće pretpostaviti i nezavisan razvitak. U hrvatskome se dogodila disimilacija *r – r* u *r – l*.

Lit.: Skok II: 469; Derksen 335; ESSJa XX: 252; Snoj 421.

mŕsiti ⟨prez. *mr̂sīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrsȉt se* ⟨prez. *mr̂sin se*⟩ (Brač), *me̋rsȉti (se)* ⟨prez. *me̋rsīš (se)*⟩ (Vrgada), *mrsȉt se* ⟨prez. *mrsȋn*⟩ (Senj), *mrsiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьrsìti* (bug. *мърся*, sln. *mŕsiti*, usp. ukr. *омерснутися* 'varati se, griješiti') < **mrs-sk'-iH-ti* (lit. *užmiršti* 'zaboraviti', skr. *mr̥ṣyate* 'zaboraviti', het. *maršant-* 'nepošten, obmanljiv'). Prvotno je značenje vjerojatno 'griješiti, prekršiti zakon', usp. csl. *mrъsьnъ* 'ogavan'. Iz toga su se razvila značenja 'jesti mrsnu hranu, ne postiti' i 'premještati tako da se kvari red; zapletati'. Znatno je manje vjerojatno da je ovaj glagol postao od starijega **mъrd-s-iti*, što bi bilo u vezi s korijenom koji je u hrv. ***mrdati***, ili da je u vezi s ie. **smer-* 'sluzava tvar: masnoća, salo; koštana srž' (lit. *smarsas* 'masnoća', stvnj. *smero* 'masnoća', stir. *smiur* 'srž').

Lit.: Skok II: 470; ESSJa XX: 253f.

mr̂š *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̂š* (Dubrovnik, Novi)

Skraćeno od uzvika ***marš***[2].

mr̂šav *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mršȏv* (Brač), *mr̂šav* (Vrgada), *m'ršaf* (Varaždin), *mršav* (RKKJ)

TVORBA *mr̂šavōst*

Postalo od **mьršavъ* (samo južnoslavenski bug. *мършав*, sln. *mŕšav*), što je izvedeno od **mьrša, *mьrxa* 'truplo' (sln. *mŕha*, češ. *mrcha*, ukr. *мерша*), a to je izvedeno od korijena koji je u ***mrijeti***, ***mrtav***.

Lit.: Skok II: 467; Snoj 421; BER IV: 430.

mr̂šavjeti

DIJALEKTI I POTVRDE *mršȃvit* (Brač), *mr̂šaviti* (Vrgada), *mršȃvęti* (Varaždin), *mršaveti* (RKKJ)

TVORBA *mr̂šavljēnje*

Izvedeno od ***mršav***.

mr̀štiti (se) ⟨prez. *mr̀štīm (se)*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mr̂štit se* (Brač), *mršćȉt se / mr̂šćit se* ⟨prez. *mršćȋš se / mr̂šćeš se*⟩ (Grobnik)

Postalo od psl. **mъršči̋ti (sę)* (sln. *mŕščiti*, rus. *мóрщить*, polj. *marszczyć (się)*), što je izvedeno od **mьrsk-*, od starijeg **mьrg-sk-*, a to je izvedeno od korijena koji je u ***mrgoditi se***.

Lit.: Skok II: 470; ESSJa XXI: 9f.; Snoj 422.

mŕtav *prid.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrtȏv* ⟨ž *mrtvȁ* sr *mrtvȍ*⟩ (Brač), *mōrtȏv* ⟨ž *mōrtvȁ* sr *mōrtvȍ*⟩ (Brač), *mrtº ãv* ⟨prez. *mrtvȁ*⟩ (Vrgada), *mrtãv* ⟨ž *mrtvȁ* sr *mr̂tvo*⟩ (Senj), *m'rtę̋f* (Varaždin), *mrtev, mrtav* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьrtvъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *mrьtvъ*, sln. *mŕtev*, rus. *мёртвый*, polj. *martwy*) < ie. **mrtwo-* (lat. *mortuus*), što je izvedeno od korijena **mer-* 'umrijeti', v. ***mrijeti***. U slavenskom i latinskom vjerojatno je došlo do ukrštanja participa pasivnog, ie.

mrto-* (ved. *mṛtá-*, grč. *βροτός* 'smrtnik', arm. *mard* 'čovjek < smrtnik', stvnj. *mord* 'ubojstvo') sa sufiksom **-w-* iz antonimnog pridjeva **$g^{w}ih_{3}wo$-* 'živ', v. ***žȉv*.

Lit.: Skok II: 466; Gluhak 427; Derksen 342; ESSJa XXI: 146ff.; NIIL 489.

mȓtvac *m* (13. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrtvȃc* (Brač, Vrgada), *mrtvậc* (Varaždin), *m'rtvẹc* (Gola), *mrtvec, mrtvac* (RKKJ)

TVORBA *mȓtvačkī*

Postalo od psl. **mьrtvъ̀cь* (stcsl. *mrъtvьcь*, sln. *mȓtvec*, rus. *мертвéц*, češ. *mrtvec*), što je izvedeno od psl. **mьrtvъ*, v. ***mrtav***.

Lit.: Skok II: 466; ESSJa XXI: 148f.

mȓtvāčnica *ž*

Izvedeno od ***mrtvac***, usp. njem. *Leichenhalle*.

mȓtvica *ž* (16. st.) 1. 'staro, zaraslo riječno korito, ustajala voda, kaljuža; mrtvaja'; 2. 'jalova, neplodna zemlja'

DIJALEKTI I POTVRDE *mrtvica* (RKKJ)

Postalo od **mьrtvìca* (sln. *mrtvica* 1. 'mrtvilo'; 2. 'neplodna zemlja'; 3. 'rukavac rijeke sa stajaćom vodom', ukr. dijal. *мертвúця* 'blato', stpolj. *martwica* 'stajaća voda'), što je izvedeno od psl. **mьrtvъ*, v. ***mrtav***.

Lit.: ESSJa XXI: 142f.

mȓtvilo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrtvȉlo* (Brač), *mrtvilo* (RKKJ)

Postalo od **mьrtvìdlo* (samo južnoslavenski: sln. *mrtvílo*, bug. *мрътвúло*), što je izvedeno od psl. **mьrtvъ*, v. ***mrtav***.

Lit.: ESSJa XXI: 143.

mȓva *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȓva* (Brač), *mȅrva* (Omišalj), *m'rva* (Varaždin, Gola), *mrva* (RKKJ)

TVORBA *mȓvica* (15. st. Kolunićev zbornik)

Postalo od psl. **mь́rva* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *mŕva* 'sijeno', rus. dijal. *мерва* 'otpadci kod trvenja lana', polj. *mierzwa* 'slama') < **$merh_{2}$-* 'zgnječiti, zdrobiti' (stvnj. *maro, marawi*, steng. *mearu* 'nježan, mekan', stnord. *merja* 'zdrobiti', možda i grč. *μαραίνω* 'uništiti').

Lit.: Skok II: 472; Gluhak 427; ESSJa XXI: 151ff.; Snoj 422.

mȓviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȓvit* (Brač, Vrgada), *mȓvit se* (Senj), *m'rviti* (Varaždin)

Izvedeno od ***mrva***. Usp. sln. *mŕviti*, ukr. *мéрвити*, polj. *mierzwić, mirwić*.

Lit.: ESSJa XXI: 155f.

mȓzak *prid.* (13. st. Starine 1)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȓzak* ⟨ž *mrskà* sr *mrskò*⟩ (Brač, Omišalj), *m'rzẹk* (Varaždin), *mrzek, mrzak* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьrzъ̀kъ* (csl. *mrъzъkъ*, sln. *mŕzek*, rus. *мéрзкий*, polj. dijal. *mierzki*), što je izvedeno od korijena koji je u psl. **mьrziti*, v. ***mrziti***, ***mraz***.

Lit.: Skok II: 472; ESSJa XXI: 166.

mȓzao *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȓzō* ⟨ž *mȓzla* sr *mȓzlo*⟩ (Dubrovnik), *mȓz^{o}ā* ⟨ž *mrzlà* sr *mȓzlo*⟩ (Vrgada), *mȓzal* ⟨ž *mȓzla* sr *mȓzlo*⟩ (Orbanići), *mȓzāl* ⟨ž *mrzlà* sr *mȓzlo*⟩ (Grobnik), *mȓzẹl* (Varaždin), *mrzel, mrzal* (RKKJ)

Postalo od psl. **mь́rzlъ* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *mȓzel*, rus. *мёрзлый*), što je leksikalizirani oblik participa na *-l-* glagola **mrьznǫti*, v. ***mrznuti***.

Lit.: Skok II: 472; ESSJa XXI: 162f.; Snoj 422.

mȓziti ⟨prez. *mȓzīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mrzȉt* ⟨prez. *mrzȋn*⟩ (Brač), *mrzȉti* ⟨prez. *mrzȋš*⟩ (Vrgada), *mrzȉt* ⟨prez. *mrzȋn*⟩ (Senj), *m'rzẹti* ⟨prez. *m'rzim*⟩ (Varaždin), *mrzeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьrzìti* ⟨prez. **mȓrzjǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *mrzīti*, rus. dijal. *мерзить*, polj. *mierzić*), što je faktitivno-kauzativni glagol od psl. **mьrzъ* (csl. *mrъzъ*, strus. *мерзыи* 'odvratan'), usp. od istoga korijena ***mraz***. Prvotno je značenje praslavenskoga glagola 'učiniti hladnim'. Za semantički razvoj usp. hrv. *stud* 'hladnoća' i sln. *stud* 'mržnja'.

Lit.: Skok II: 472; Derksen 342; ESSJa XXI: 160f.; Snoj 422.

mȓznuti (14. st. Danilo; 15. st. Mirakuli)

DIJALEKTI I POTVRDE *m'rznuti* (Varaždin), *mrznuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mь́rznǫti* (csl. *mrъznǫti*, sln. *mŕzniti*, rus. *мёрзнуть*, polj. *marznąć*), što je inkohativ od psl. **mьrzěti* 'biti hladnim,

odvratnim'. Taj je glagol postao od prijevojne praznine korijena od kojeg je psl. **morzъ*, v. ***mraz***.

Lit.: Skok II: 472; Derksen 342; ESSJa XXI: 163ff.; Snoj 422.

mrzòvolja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *mrzovôla* (Varaždin)

TVORBA *mȑzovōljan*

Složeno od korijena koji je u ***mrzak***, ***mrziti*** i ***volja***.

mŕžnja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mržńà* (Brač), *mržnjà* (Senj), *mŕžńa* (Varaždin)

Izvedeno od ***mrziti***.

mu[1] *zam.* Enklitički oblik dativa osobne zamjenice ***on***.

Skraćeno od psl. **jemu*, v. ***njemu***.

mû[2] *uzv.*

Onomatopeja glasanja goveda (krava, tele, bik, vol).

mùcati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mùcot* ⟨prez. *mùcon*⟩ (Brač), *mùcat* (Senj), *m'ucati* (Varaždin), *mucati* (RKKJ)

Postalo od **mьlcati*, što je izvedeno od korijena koji je u **mьlčati*, v. ***mučati***, ***muk***. Za *-c-* usp. *tući – tucati*.

Lit.: Skok II: 473; ESSJa XXI: 99.

mùcavac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mùcovac* ⟨G *mùcovca*⟩ (Brač), *mȕcavac* ⟨G *mȕcafca*⟩ (Senj), *m'ucavęc* (Varaždin), *mucavec* (RKKJ)

TVORBA *mùcavica*

Izvedeno od pridjeva *mucav*, koji je od istoga korijena kao i glagol ***mucati***.

mȕčan *prid.* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Kolunićev zbornik, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȕčan* ⟨ž *mùšna* sr *mùšno*⟩ (Brač), *mùšan* (Vrgada), *m'učni* (Varaždin), *mučan, mučen* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫčьnъ(jь)* (starosln. *močen*, rus. *мучно́й*, polj. *mączny*), što je izvedeno od psl. **mǫka*, v. ***muka***[1].

Lit.: Skok II: 401; ESSJa XX: 122.

múčati ⟨prez. *mùčīm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Bernardin, Kolunićev zbornik) 'šutjeti'

DIJALEKTI I POTVRDE *mūčȁt* ⟨prez. *mučīn*⟩ (Brač), *mučȁti* ⟨prez. *mučīš*⟩ (Vrgada), *mučȁt* ⟨prez. *mučīn*⟩ (Senj), *mūčati* ⟨prez. *mučīm*⟩ (Varaždin), *mučati* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьlčàti* < **mьlkěti* ⟨prez. **mȏlčǫ* < **mȏlkjǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *mlьčati*, sln. *molčáti*, rus. *молча́ть*, polj. *milczeć*) < ie. **mlHk$^{(w)}$-*. Srodno je lit. *mùlkis* 'glupan, budala', *mùlkti* 'postati glup' (za semantiku usp. stvnj. *tump* 'glup, nijem'). Manje je vjerojatna veza s grč. *βλάξ* 'trom, glup' ili *μαλακός* 'slab', v. ***mlak***, usp. ***mljeti***.

Lit.: Skok II: 474; Gluhak 427; Derksen 340; ESSJa XXI: 102ff.; Snoj 411f.

mȕčenīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mùčenik, mùšnik* (Brač), *mùčenik* (Senj), *mučęnîk* (Varaždin), *močenik, mučenik* (RKKJ)

TVORBA *mùčenica, mùčeničkī*

Postalo od psl. **mǫčenikъ* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mǫčenikъ*, strus. *мученикъ*, stpolj. *męczennik*), što je izvedeno od pridjeva trpnoga glagola **mǫčiti*, v. ***mučiti***.

Lit.: Skok II: 401; ESSJa XX: 112.

mȕčitelj *m* (13. i 14. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muč'itęl* (Varaždin), *mučitel* (RKKJ)

TVORBA *mučitèljica*

Postalo od psl. **mǫčitelь* (stcsl. *mǫčitelь*, rus. *мучи́тель*, polj. *męczyciel*), što je izvedeno od psl. **mǫčiti*, v. ***mučiti***.

Lit.: Skok II: 401; ESSJa XX: 114.

mȕčiti ⟨prez. *mȕčīm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȕčit* ⟨prez. *mȕčin*⟩ (Brač, Senj), *mȕčiti* ⟨prez. *mȕčīš*⟩ (Vrgada), *m'učiti* ⟨prez. *mȗčim*⟩ (Varaždin), *mučiti* (RKKJ)

TVORBA *mȕčēnje*

Postalo od psl. **mǫčiti* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mǫčiti*, rus. *му́чить*, polj. *męczić*) < ie. **men(H)k-* (lit. *mánkyti* 'stiskati, zagrliti'). Od istog je korijena možda i hrv. ***mek***.

Lit.: Skok II: 401; Derksen 328f.; ESSJa XX: 115ff.

mučnìna *ž*

Izvedeno od ***mučan***.

múdar *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mûdar* ⟨ž *mūdrà* sr *mûdro*⟩ (Brač), *mûdar* ⟨ž *mūdrà* sr *mûdro*⟩

(Vrgada), *mūdȁr* (Žumberak), *mũdẹr* (Varaždin), *muder, mudar* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫdrъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *mǫdrъ*, sln. *mọ́der*, rus. *мýдрый*, polj. *mądry*, češ. *moudrý*) < ie. **mond^{h}h$_{1}$-ro-* (lit. *mañdras* 'živahan, mudar', latv. *muôdrs* 'živahan, oran', stvnj. *muntar*). Indoeuropska je riječ izvedena od sintagme **men- d^{h}(e)h$_{1}$-* 'razmišljati, postaviti misao', koja je složena od **men-* 'misliti', v. ***mniti***, ***pamet***, i **d^{h}eh$_{1}$-* 'staviti, položiti', v. ***djelo***, ***djenuti***. Druga je mogućnost da je riječ o složenici **mond^{h}ro-*, gdje je drugi dio izvedenica od **d^{h}er-* 'učvrstiti' (lit. *derẽti* 'kladiti se, složiti', skr. *dhar-* 'držati, podržati'), v. ***firma***.

Lit.: Skok II: 474; Gluhak 427f.; Derksen 329; ESSJa XX: 130ff.; Snoj 409f.; NIIL 494.

mùdrac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mudrȁc* (Brač, Vrgada), *mudrậc* (Varaždin), *mudrac* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫdrьcь* (sln. *mọ̑drec*, rus. *мудре́ц*, polj. *mędrzec*), što je izvedeno od psl. **mǫdrъ*, v. ***mudar***.

Lit.: Skok II: 474; ESSJa XX: 133f.

mudrijȃš *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mudrijậš* (Varaždin), *mudrijaš* (RKKJ)

TVORBA *mudrijȁšica*

Izvedeno od ***mudar***.

mudròlija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mudrolȉja* (Brač), *mudr'olija* (Varaždin)

Izvedeno od ***mudar***.

mudròslōvlje *sr* (19. st.) 'filozofija'

TVORBA *mudroslóvac*, *mudròslōvka*, *mudròslōvnī*

Složeno od ***mudar*** i ***-slovlje***. Kalk prema ***filozofija***, v. ***filozof***.

múdrōst (mùdrōst) *ž* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *mūdròst* (Brač), *mũdrost* (Varaždin), *mudrost* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫdrostь* (stcsl. *mǫdrostь*, sln. *modrọ̑st*, rus. *мýдрость*, polj. *mądrość*), što je izvedeno od psl. **mǫdrъ*, v. ***mudar***.

Lit.: Skok II: 475; ESSJa XX: 128f.

mudžahèdīn *m*

Posuđeno iz arap. *muǧāhidīn* 'borci (za vjeru, domovinu, opće dobro)', što je izvedeno od korijena koji je u ***džihad***.

mùftija *m* (17. st.)

Posuđeno iz tur. *müftü*, što je iz arap. *mufti*, a to je particip glagola *afta* 'dati (sudsku odluku)'.

Lit.: Skok II: 476; Škaljić 468.

mùha *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muhȁ* (Brač, Senj, Novi), *mùha* (Dubrovnik, Vrgada, Grobnik, Orbanići), *mȕva* (Žumberak), *m'uha* (Varaždin), *m'ꙗha* (Gola), *muha* (RKKJ)

TVORBA *muhètina*, *mùšica* (16. st.)

Postalo od psl. **muxa* (stcsl. *muxa*, sln. *múha*, bug. *мухá*, rus. *мýха*, polj. *mucha*, češ. *moucha*) < ie. **mows-*, **mus-* (lit. *mùsė, musià*, latv. *mũsa, muša*, grč. *μυῖα*, lat. *musca*). Izvorna akcentuacija ove riječi nije jasna. Čini se da je psl. riječ imala akutiran korijen. Hrv. bi se paradigma s mobilnom akcentuacijom (npr. *mùha* kao *nòga*) u tom slučaju temeljila na Nmn. *mȕhe* (kao *nȏge*). Budući da drugi indoeuropski jezici imaju tvorbe od osnove **mus-*, slavenski **mux-* < **mow(H)s-* zacijelo je inovacija. Osnova **mus-* s prijevojnom prazninom sačuvana je u slavenskome u izvedenici **mъšica* 'mušica' (rus. *мшица*, polj. *mszyca*).

Lit.: Skok II: 476; Gluhak 428; Derksen 330; ESSJa XX: 170ff.; Snoj 423.

mùhara *ž* (19. st.) *bot. (Amanita muscaria)*

Izvedeno od ***muha***. Kalk prema lat. *muscaria*, njem. *Fliegenpilz*. Misli se da je ova gljiva dobila takvo ime jer se pomiješana s mlijekom koristila kao insekticid.

Lit.: Kluge s. v. Fliegenpilz.

mujèzīn *m* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *müezzin*, što je iz arap. *mu'aḍḍin* 'pozivač na molitvu'. Arapska je riječ izvedena od glagola *ta'ḍīn* 'oglasiti, proučiti ezan'. Balkanski turcizam, usp. bug. *мюезин*, arum. *muezin*, alb. *myezin*, ngr. *μουεζῖν*.

Lit.: Skok II: 478; Škaljić 471.

mûk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mûk* (Brač), *mûk* (Varaždin), *muk* (RKKJ)

Postalo od psl. **mȏlkъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mlъkotь* 'šutke' (Mikl.), sln. *mọ̑lk*, ruš. *молк*), što je izvedeno od psl. **mьlknǫti*, v. ***mučati***.

Lit.: ESSJa XXI: 108.

mȕka[1] *ž* (13. st. Sava; 15. st. glag. ruk. 1468., Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȕka* (Brač, Vrgada, Senj), *m'uka* (Varaždin), *muka* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫ́ka* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *mǫka*, sln. *mọ́ka*, rus. *мýка*, polj. *męka*) < ie. **mon(H)k-*. Od istoga korijena v. ***mučiti***, ***mek***.

Lit.: Skok II: 401; Derksen 329; ESSJa XX: 136ff.

múka[2] *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.) 'brašno'

DIJALEKTI I POTVRDE *mūkȁ* (Brač, Rab), *mūkȁ* (Vrgada), *mūkȁ* (Senj), *muka* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫkȁ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *mǫka*, sln. *mọ́ka*, rus. *мукá*, polj. *mąka*). Možda od istoga korijena kao ***muka***[1] ali to nije moguće pouzdano utvrditi zbog nepodudaranja značenja i akcentuacije.

Lit.: Derksen 329; ESSJa XX: 135f.

mȗkao *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȗkao* (Dubrovnik), *mȗkal* ⟨ž *mūklà* sr *mȗklo*⟩ (Brač), *mūkli* (Varaždin), *mukli* (RKKJ)

Postalo od psl. **mьlklъ* (sln. *mólkel*, češ. *mlklý*), što je leksikalizirani oblik participa na *-l-* glagola **mьlčati*, **mьlknǫti*, v. ***mučati***, ***umuknuti***.

Lit.: ESSJa XX: 106f.

múkati ⟨prez. *mûčē*⟩ 'glasati se »mu«'

DIJALEKTI I POTVRDE *mūkȁt* ⟨prez. *mūčen*⟩ (Brač), *mūkati* (Varaždin), *mukati* (RKKJ)

TVORBA *múkānje*

Izvedeno od ***mu***[2], usp. ***mijaukati***, ***meket***. Usp. lat. *mugiō*, grč. *μυκάομαι*, lit. *mūkti*, rus. *мычáть*, riječi koje su nastale na sličan način.

múknuti[1] (19. st.) 'prestati govoriti, zašutjeti'

DIJALEKTI I POTVRDE *mụkn'ụti* (Cerje)

Postalo od psl. **mьlknǫti* (csl. *mlъknǫti* (Mikl.), sln. *-mọ́lkniti*, rus. *мóлкнуть*, polj. *milknąć*), što je izvedeno od korijena **mьlk-* koji je u ***mučati*** sufiksom *-nǫ-*. Prvotno bi značenje bilo 'biti slab, neuman, ne moći govoriti'. U standardnom hrvatskom obično se koristi s prefiksima *za-*, *u-*.

Lit.: Skok II: 474; ESSJa XX: 107; Snoj 411.

múknuti[2] (19. st.)

Semelfaktiv od ***mukati***.

mȕkotr̄pan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mukot'rpẹn* (Varaždin), *mukotrpen* (RKKJ)

Složeno od ***muka***[1] i *-trpan*, v. ***trpjeti***.

mȕktē *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mȕhte* (Vrgada), *mȕkti* (Lika)

Posuđeno iz tur. *müft*, što je iz perz. *muft* 'besplatno, badava'. Balkanski turcizam, usp. bug. *муфт(а)*, rum. *moft*. Suglasnički skup *kt* i dijalekatski *ht* postali su od *ft*.

Lit.: Skok II: 479.

mȕla[1] *ž* 'križanac kobile i magarca' *zool. (Equus mulus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mūlȏ* (Brač), *mūl* ⟨G *-ūlà*⟩ (Pitve, Zavala), *mùla* (Senj), *m'ula* (Varaždin), *m'ūla* (Gola)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, od lat. *mūla*, ženski rod od *mūlus* 'mula' (usp. tal. *mula*) < **musklo-*/**mukslo-*, vjerojatno iz istog izvora kao hrv. ***mazga***.

Lit.: Skok II: 479; Snoj 424; de Vaan 394.

mȕla[2] *m* (19. st.) 'učen čovjek; sudac; svećenik'

Posuđeno iz tur. *mülla, münla*, što je iz arap. *mawlā* 'gospodar, gospodin'.

Lit.: Skok II: 480; Škaljić 472.

mùlat *m*

TVORBA *mùlatkinja*

Posuđeno preko njem. *Mulatte* iz šp. *mulato*. Španjolska je riječ izvedenica od *mulo* < lat. *mūlus* 'mula', v. ***mula***[1]. Značenje je preneseno s 'mješanca između kobile i magarca' na svakog 'mješanca', a zatim na 'mješanca između bijele i crne rase'.

multi- *pref.*

Posuđeno iz lat. *multus* 'mnogi' < ie. **m(o)l-to-* 'dobar, velik' (grč. *μάλα* ⟨kompar. *μᾶλλον*, superl. *μάλιστα*⟩ 'mnogo', latv. *milns* 'vrlo mnogo').

Lit.: HER 770; de Vaan 394.

multikùltūrnī *prid.*

Složeno od ***multi-*** i *kulturni*, v. ***kultura***. Usp. njem. *multikulturell*, eng. *multicultural*.

multimèdījskī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *multimedial*, eng. *multimedia prid.*). Složeno od ***multi-*** i *medijski*, v. ***medij***.

mûlj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mûl̓* (Varaždin), *m'ȗl* (Gola), *mul* (RKKJ)

Postalo od psl. **mulъ, *mul(j)ь* (sln. *mûlj*, rus. dijal. *муль, мул*, polj. *muł*). U vezi je s lit. *maulióti* 'zaprljati se', što je baltoslavenski prijevojni stupanj od korijena **mḷ(H)-* (lit. *mùlti* ⟨prez. *mùlsta*⟩ 'zaprljati', *mul̃vas* 'žuta, crvena') koji može biti u ***malina***. Manje je vjerojatno da su slavenske riječi postale od ie. korijena **mewH-* 'vlažan, mokar', v. ***miti*** (usp. stir. *múr* 'blato, glib', arm. *mōr* 'prljavština, močvara', srvnj. *smuz* 'prljavština', lit. *máuras* 'blato').

Lit.: Skok II: 480; Gluhak 428; ESSJa XX: 185f.; Snoj 424.

mùljati (múljati)

Izvedeno od ***mulj***. Značenje je preneseno s 'činiti muljevitim, zamućivati' na 'govoriti ili ponašati se nejasno radi skrivanja pravih namjera'.

muljèvit *prid.*

Izvedeno od ***mulj***.

mùmija *ž*

Posuđeno preko njem. *Mumie* ili tal. *mummia* iz arap. *mūmiyā* 'balzamirano truplo'.

Lit.: Snoj 424.

mùmljati (19. st.)

Onomatopejski glagol, usp. ***mrmljati***.

Lit.: Skok II: 469.

mùngos *m zool. (Herpestes ichneumon)*

Posuđeno preko eng. *mungo*, *mongoose* iz nekog indijskog jezika, usp. maratski *mangus*. Izvor je vjerojatno dravidski (teluški *mangisu*, kannada *mungisi*).

Lit.: HER 771.

munícija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *monicijon* (16.st.), *municijun* 'utvrda' (18. st.)

Posuđeno iz tal. *munizione* (ili preko njem. *Munition* iz fr. *munition* 'streljivo < ratni materijal < materijal za obranu') < lat. *mūnītiō* ⟨G *mūnītiōnis*⟩ 'obzidavanje, utvrđivanje, utvrda, zaklon, opkop, bedemi'. Latinska je riječ izvedena od *mūniō* 'utvrditi, zaštititi, obraniti' (starije *moeniō*), što je izvedeno od *moenia* '(obrambeni) zidovi' < ie. **moy-ni-* 'konstrukcija' (stir. *do-dímen* 'vezati', skr. *may-* 'uspostaviti, utvrditi', latv. *mìet* 'nabiti na kolac'). U značenju 'utvrda' riječ je ranija posuđenica iz nekog romanskog izvora.

Lit.: Skok II: 454; Snoj 425; de Vaan 385.

múnja *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *mūńȁ* (Brač), *m'uńa* (Varaždin), *m'ꙗńa* (Gola), *muńa* (RKKJ)

TVORBA *munjèvit* 'brz, vatren', *mȕnjovōd, munjôvod*

Postalo od psl. **mъldni* (stcsl. *mlъni*, sln. *mólnja*, rus. dijal. *мóлнуя, молóнья, молодня́*, polj. dijal. *mełnia*) < ie. **mld^{h}-n-* (latv. *milna* 'čekić Perkonsa (gromovnika)', stprus. *mealde* 'munja', stnord. *mjǫllnir* 'čekić boga Tora (gromovnika)'). Kajk. *mosikavica, musikavica* 'munja' postalo je od istog ovog korijena ukrštanjem s *blesikavica* i sl.

Lit.: Skok II: 483; Gluhak 428; Derksen 333; ESSJa XX: 220ff.

munjèvit *prid.* (19. st.)

TVORBA *munjèvitōst*

Izvedeno od ***munja***.

mûrva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mũrva* (Brač, Vrgada, Senj), *mũrva* (Pitve, Zavala), *mûri* ⟨G *mûrvē*⟩ (Ćižići), *m'urva* (Varaždin), *murva* (RKKJ)

Postalo od psl. **mury* ⟨G **murъve*⟩ (sln. *mûrva*, ukr. *мóрва*, polj. *morwa*), što je posuđeno iz lat. *mōrum* (usp. tal. *moro*). Latinska je riječ iz nekog mediteranskog izvora, u vezi s grč. *μόρον* 'murva, kupina' i arm. *mor* 'kupina'.

Lit.: Skok II: 484; Gluhak 428f.; Snoj 425; Beekes 968.

mûsav *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *mũsavi* (Varaždin), *musav* (RKKJ)

Vjerojatno u vezi s bug. *мус* 'mrlja na tijelu i ušima životinje', rus. *мýсор* 'smeće, otpad'. Moguća je veza s nnjem. *mussig* 'prljav',

usp. njem. *Schmutz* 'prljavština'. Možda je od istoga korijena i *músiti se* 'biti zlovoljan, srditi se' (Lika).

Lit.: Skok II: 487; Vasmer II: 179.

muslìmān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *musulman, musurman, busloman* (RKKJ)

TVORBA *muslìmānka, muslìmānskī*

Posuđeno iz tur. *müslimān*, što je iz perz. *muslimān*, a to je posuđeno iz množine arap. *muslim* 'musliman'. Ta je riječ izvedena od arap. *aslama* 'predati se (bogu)' u značenju '(bogu) predan'. Od istoga korijena v. ***islam***.

Lit.: Skok II: 487; Snoj 425.

mùsti (mûsti) ⟨prez. *múzēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mùst* ⟨prez. *mūzèn*⟩ (Brač, Vrgada), *mùst* ⟨prez. *muzẽn*⟩ (Senj), *mlẽst* ⟨prez. *malzèn*⟩ (Beli), *mũsti* (Varaždin)

TVORBA *múzēnje*

Postalo od psl. **mélzti* ⟨prez. **mь̑lzǫ* a. p. *c*⟩ (sln. *mólsti, mlésti*, rcsl. *млѣсти*, slč. *mĺzť* 'sisati') < ie. **h₂melg'-* (lit. *mélžti, mílžti*, grč. *ἀμέλγω*, lat. *mulgeō*, stvnj. *melcan*, srir. *bligid*).

Lit.: Skok II: 488; Gluhak 429; Derksen 307f.; ESSJa XXI: 110.

muš *reg.*, v. ***mazga***

muškárac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muškȃrec* (Varaždin), *mu̶šk'ārec* (Gola)

Izvedeno od *muškar*, što je izvedeno od ***muški***.

mùškī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muškî* (Brač, Vrgada), *mùški* (Senj), *m'uški* (Varaždin), *m'u̶škī* (Gola), *mùškī* (Karadžić), *muški* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫ̑žьskъ, *mǫžьskъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mǫžьskъ*, sln. *móški*, rus. *мужскóй*, polj. *męski*), što je izvedeno od psl. **mǫžь*, v. ***muž***.

Lit.: Skok II: 492; ESSJa XX: 162ff.

muškòbanjast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muškòbanast* (Karadžić)

Izvedeno od *muškobanja* 'ženska osoba koja se bani kao muško', što je složeno od ***muški*** i od ***baniti se***.

Lit.: Skok II: 493; Babić 2002: 354.

mùšmula *ž* (17. st.) *bot. (Mespilus germanica)*

DIJALEKTI I POTVRDE *mušmula* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *muşmula*, što je posuđeno iz grč. *μέσπιλον, μεσπίλη*. Grčka je riječ nepoznatoga stranog podrijetla. Balkanski turcizam, usp. bug. *мушмул(а)*, alb. *mushmollë*, rum. *moşmol(a), moşmoana, mişcula*, ngr. *μούσμουλον*, usp. ***nešpula***.

Lit.: Skok I: 141; BER IV: 366.

mutácija *ž*

TVORBA *mutácījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Mutation*, iz lat. *mūtātiō* 'promjena, razmjena', što je izvedeno od *mūtō* 'mijenjati', v. ***mutírati***.

mútan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mûtan* ⟨ž *mūtnà* sr *mûtno*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *mûtān* ⟨ž *mūtnà* sr *mûtno*⟩ (Grobnik), *mũtẹn* (Varaždin), *m'u̶tan* (Gola), *muten* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫtьnъ* (sln. *móten*, rus. *мýтный*, polj. *mętny*), što je izvedeno od psl. **mǫtiti*, v. ***mutíti, smesti***.

Lit.: Skok II: 414; ESSJa XX: 151ff.

mùtav *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *mùtov* (Brač), *mũtav* (Senj), *m'utaf* (Varaždin), *m'u̶taf* (Gola), *mutav* (RKKJ)

TVORBA *mũtavac, mũtavica*

Posuđeno iz tal. *muto* < lat. *mūtus* 'nijem'. Latinska je riječ, poput grč. *μυκός, μυττός, μύ(ν)δος* i skr. *mū́ka-* 'nijem' vjerojatno izvedena od onomatopejskoga *mu* u smislu 'koji ne zna reći ništa osim *mu*'.

Lit.: Skok II: 491; de Vaan 398.

mutírati

Posuđeno preko njem. *mutieren* iz lat. *mūtō* ⟨*mūtāre*⟩ 'mijenjati, promijeniti'. Latinska je riječ postala od ie. **h₂moy-to-*, što je u vezi s istim korijenom koji je u hrv. ***mijena***. Manje je vjerojatna veza s ie. **meyth₂-* 'izbjegavati' (ved. *méthati* 'postati neprijateljem', stvnj. *mīdan* 'izbjegavati, skrivati').

Lit.: Snoj 426; de Vaan 398; LIV s. v. **meiṭh₂-*.

mútiti ⟨prez. *mûtīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mūtît* ⟨prez. *mũtin*⟩ (Brač), *mūtîti* ⟨prez. *mũtīš*⟩ (Vrgada), *mūtît se* ⟨prez. *mũtin se*⟩ (Senj), *mũtiti* ⟨prez. *mũtim*⟩ (Varaždin), *mutiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **mǫtìti* ⟨prez. **mǫtjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *mǫtiti*, sln. *motíti*, rus. *мутúть*, polj. *mącić*), što je izvedeno od korijena koji je u ***smesti***.

Lit.: Skok II: 414; Gluhak 429; Derksen 329f.; ESSJa XX: 142ff.

múza *ž* (17. st.)

Posuđeno preko lat. *Mūsa* iz grč. *Moῦσα* 1. 'muza, jedna od božica zaštitnica umjetnosti'; 2. 'umjetnost, učenje, trud'. Grčka se riječ obično izvodi od **mon-$d^{h}h_{1}$-ih_{2}* (od iste sintagme od koje je i hrv. ***mudar***). Muza bi bila ona koja je povezana s 'pamćenjem, sjećanjem'. Ipak, moguće je i da je grčka riječ neindoeuropskoga podrijetla.

Lit.: Beekes 972; Snoj 426; Mršić 216.

mùzēj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *muzeum* (RKKJ)

TVORBA *mùzējskī*

Posuđeno preko lat. *mūsēum* 'mjesto posvećeno Muzama, muzej, akademija, soba za učenje, knjižnica' iz grč. *Μουσεῖον* 'id.', što je izvedeno od *Moῦσα*, v. ***muza***. U značenju 'zgrade u kojoj se izlažu predmeti' riječ se upotrebljava od 17. st.

Lit.: Snoj 426; Mršić 216.

mùzika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *mùžika* (Brač, Vrgada), *mùzika* (Senj), *m'uzika* (Varaždin), *mu̶ž'ika* (Gola), *mužika, muzika* (RKKJ)

TVORBA *mùzičār* (*mùzičārev*, *mùzičārka*)

Posuđeno preko lat. *(ars) mūsica* iz grč. *μουσική (τέχνη)* 'umjetnost ili vještina pod zaštitništvom Muze; pjesništvo, glazba'. Grčka je riječ pridjev izveden od *Moῦσα*, v. ***muza***. Čakavski oblici sa *ž* posredovani su mletačkim, a kajkavski njemačkim.

Lit.: Mršić 216.

muzìkāš *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *mužikaš* (RKKJ)

Izvedeno od ***muzika***.

mûž *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mûž* (Brač, Vrgada, Senj), *mǫ̑š, mûš* (Varaždin), *m'u̶š* (Gola), *muž* (RKKJ)

TVORBA *mûžev*

Postalo od psl. **mǫ̑žь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *mǫžь*, sln. *mǫ̑ž*, rus. *мужс*, polj. *mąż*), vjerojatno od ie. **mon-$g^{(w)}$yo-* (skr. *mánu-* 'čovjek, čovječanstvo', stvnj. *mann* 'čovjek, muž'); sufiks je možda isti kao u lit. *žmogùs* 'čovjek, muž' vs. *žmuõ* 'čovjek'. Druga je mogućnost da je psl. **mǫžь* dobiveno od **monzyo-*, metatezom od **zmonyo-* < **$d^{h}g^{(h)}$monyo-* (od istoga korijena koji je u lat. *homo* 'čovjek'). Postoji i mišljenje da je psl. **mǫžь* izvedeno od redupliciranog ie. korijena **meg'(h_{2})-* 'velik', v. ***mega-***, sa značenjem 'koji je odrastao', no to je značenjski i formalno nategnuto.

Lit.: Skok II: 493; Gluhak 429f.; Derksen 330; ESSJa XX: 158ff.; Blažek 2009: 44; Loma 2006.

mùžār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *mužȃr* (Varaždin), *mužar* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *mozsár*, što je preko stvnj. *morsari, morsali* posuđeno iz lat. *mortārium* 'posuda u kojoj se usitnjavaju tvari; mužar, stupa', v. ***mort***.

Lit.: Skok II: 457.

mȕžēvan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *mu̶ževn'ī* (Gola), *muževen* (RKKJ)

Izvedeno od ***muž***.

mȕžēvljev *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *muževjî* (Brač), *muževļi* (RKKJ)

Izvedeno od ***muž*** sufiksom *-evljev* (ili od *muževlji* (16. st.) sufiksom *-ev*) radi izbjegavanja glasovne podudarnosti u nominativu množine imenice i pridjeva (*muževi*).

mȕžjāk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***muž***.

múžnja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *mūžńà* (Brač), *mûžńa* (Varaždin)

Izvedeno od ***musti***.

N

na[1] *prij.* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

Postalo od psl. **na* (stcsl. *na*, sln. *na*, rus. *на*, polj. *na*) < ie. **h₂nōd* (stprus. *no, na* 'na, protiv, preko', lit. *nuõ* 'od', latv. *nùo* 'od'), što je stari ablativ od imenice ie. **h₂en-* 'gornji dio' (av. *ana* 'preko, kroz', grč. *ἀνά* 'gore, na', got. *ana* 'na, gore'), usp. ***gnijezdo***. Značenje prijedloga u slavenskom je sekundarno, izvorno značenje sačuvano je u baltijskom.

Lit.: Skok II: 494; Gluhak 431; Derksen 344; ESSJa XXI: 185ff.; Snoj 427.

nâ[2] *uzv.* (15. st. Glasnik 42)

DIJALEKTI I POTVRDE *nâ* (Varaždin)

Postalo od psl. **nâ* (sln. *nâ*, rus. *на*, češ. *na*), što je vjerojatno postalo od ie. **nō/noh₁* (lit. *nà*, latv. *na*, njem. *na*), prijevojne varijante od ie. **nē/neh₁* (grč. *νή (vaí)* 'doista, da', lat. *nē* 'doista, zaista'). Druga je mogućnost da je riječ o okamenjenom instrumentalu jednine zamjenice od koje je i hrv. ***on*** (**Hnoh₁*). Manje je vjerojatno izvođenje hrvatske riječi iz psl. **nъ* (stcsl. *nъ* 'ali', rus. *но* 'ali') < ie. **nu, *nuH* (lit. *nù*, latv. *nu* 'sada', skr. *nú* 'sad, upravo', grč. *νυ, νυν, νῦν* 'sad', lat. *nun-c* 'sad', *num* 'zar?', stvnj. *nu* 'sad', het. *nu*), što bi bilo srodno s ie. **newo-* 'nov', v. ***nov***, ***nu***.

Lit.: Skok II: 495; Derksen 360; ESSJa XXI: 50; Snoj 427, 448; Vasmer II: 191.

nabàcati (19. st.)

Izvedeno od ***bacati***.

nabáciti (19. st.)

TVORBA *nabacívati*

Izvedeno od ***baciti***.

nàbaviti ⟨prez. *nàbavīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabãvit* ⟨prez. *nabãvin*⟩ (Brač), *nabâvit* ⟨prez. *nabâvin*⟩ (Senj), *nab'aviti* (Varaždin), *nabaviti* (RKKJ)

TVORBA *nàbavljati* (19. st.), *nàbava* (19. st.)

Postalo od psl. **nabàviti* (sln. *nabáviti*, rus. *набáвить*, polj. *nabawić*), što je izvedeno od **baviti*, v. ***baviti se***. *Baviti* je tvorbeno kauzativ i intenziv glagola *biti*. U *nabaviti* vidimo razvoj kauzativnog značenja ('učiniti da nešto bude na nečemu').

Lit.: Snoj 427; ESSJa XXI: 202.

nabàvljāč *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabavjõč* ⟨G *nabavjõčā*⟩ (Brač), *nabavl̨âč* (Varaždin)

TVORBA *nabavljàčica*

Izvedeno od *nabavljati*, v. ***nabaviti***.

nabíjati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabījȁt* ⟨prez. *nabījȅn*⟩ (Brač), *nabījȁti* ⟨prez. *nabīj°āš*⟩ (Vrgada), *nabȉt* ⟨prez. *nȁbijen*⟩ (Senj), *nabījati* (Varaždin), *nabīj'ati* (Gola), *nabijati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabijàti* (sln. *nabíjati*, polj. *nabijać*), što je izvedeno od **nabiti*, v. ***nabiti***.

Lit.: ESSJa XXI: 207.

nàbirati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nab'irati* (Varaždin), *nabīr'ati* (Gola), *nabirati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabirati* (csl. *nabirati*, sln. *nabírati*, rus. *набирáть*, polj. *nabierać*), što je izvedeno od psl. **nabьrati*, v. ***nabrati***.

Lit.: ESSJa XXI: 208f.

nàbiti ⟨prez. *nȁbijēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabȉt* ⟨prez. *nabȉjen*⟩ (Brač), *nabȉti* ⟨prez. *nàbiješ*⟩ (Vrgada), *nab'iti* (Varaždin), *nabiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabìti* (sln. *nabíti*, rus. *набúть*, polj. *nabić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1] i **biti*, v. ***biti***[2], usp. ***nabijati***

Lit.: ESSJa XXI: 209.

náboj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōbôj* ⟨G *nōbòja*⟩ (Brač), *nȃboj* (Varaždin), *naboj* (RKKJ)

TVORBA *nábōjnī*

Postalo od psl. **nabòjь* (bug. *набой* 1. 'žulj'; 2. 'vile', češ. *náboj* 1. 'punjenje vatrenog oružja'; 2. 'prsten u kotača', strus.

набоu 'daska pribijena na rub suda'), što je izvedeno od **nabiti*, v. ***nabiti***. U značenju 'energija sadržana u nekom tijelu' (*električni naboj*) riječ je, poput sln. *nabòj*, posuđena iz češkoga.

Lit.: ESSJa XXI: 212; Snoj 427.

nàboljē *pril.*

Složeno od *na* i *bolje*, v. ***bolji***.

nábor *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȃbor* (Varaždin), *nabor* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabòrъ* (sln. *nabȍr* 'zbor, skup; nabor', rus. *набóр* 'skup', češ. *nábor*), što je izvedeno od **nabьrati*, v. ***nabrati***. Prvotno je značenje posvjedočeno u drugim slavenskim jezicima 'ono što je skupljeno, nakupina, skup'. Hrvatsko se značenje razvilo vjerojatno pod utjecajem riječi poput ***bora***, ***brijati***.

Lit.: ESSJa XXI: 214.

nabórati

Izvedeno od ***nabor***.

nàbosti ⟨prez. *nabòdem*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabȍst* ⟨prez. *nabodȅn*⟩ (Brač), *nabȍsti* ⟨prez. *nabodȅš*⟩ (Vrgada), *nabȍst se* ⟨prez. *nabodȅn se*⟩ (Senj), *nab'osti* (Varaždin), *nabosti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabosti* (csl. *nabosti*, sln. *nabósti*, strus. *набостися*, polj. *nabość*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1] i **bosti*, v. ***bosti***.

Lit.: ESSJa XXI: 215.

nábožan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nábožnōst*

Poput sln. *nabóžen* posuđeno iz češ. *nábožný*, što je složeno od prijedloga ***na***[1] i od pridjeva izvedenog od češ. *bůh* 'bog', v. ***Bog***.

Lit.: ESSJa XXI: 216; Snoj 427.

nabrájati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabrajati se* (RKKJ)

Izvedeno od ***nabrojiti***.

nàbrati ⟨prez. *nàberēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabrȁt* ⟨prez. *nabȅren*⟩ (Brač), *nabrȁti* ⟨prez. *nabȅreš*⟩ (Vrgada), *nabrȁt* ⟨prez. *naberẽn*⟩ (Senj), *nabr'ati* ⟨prez. *nab'ęrẹm*⟩ (Varaždin), *nabr'ati* ⟨prez. *nab'ęrem*⟩ (Gola), *nabrati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nabьrȁti* (csl. *nabьrati*, sln. *nabráti*, rus. *набрáть*, polj. *nabrać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **bьrati*, v. ***brati***, usp. ***nabirati***.

Lit.: ESSJa XXI: 221.

nabréknuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabrẽknȕt* ⟨prez. *nabrẽknen*⟩ (Brač), *nabr'ęknuti* (Varaždin), *nabrẽkn'oti* (Gola)

Postalo od psl. **nabrękn̥ti* (sln. *nabrękniti*, rus. *набря́кнуть*, polj. *nabrzęknąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **brękn̥ti* (bug. *бре́кна* 'razljutiti se', rus. dijal. *бря́кнуть* 'naduti se, nabubriti, nabreknuti'), usp. lit. *brìnkti* 'nadimati se'. U drugim ie. jezicima uspoređuje se stnord. *bringa* 'grudi'. Bsl. i germ. oblici mogu se svesti na ie. **bʰrn(H)k-*, što izgleda kao složenica, no ta je rekonstrukcija problematična. Od ovoga glagola možda treba razlikovati psl. **brękati* 'glasno vikati', v. ***brekati***.

Lit.: ESSJa XXI: 217, III: 23.

nabròjiti ⟨prez. *nàbrojīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabrojȋt* ⟨prez. *nabrojȋn*⟩ (Brač), *nabr'ojiti* (Varaždin), *nabrojiti* (RKKJ)

TVORBA *nabrájati* (16. st.)

Postalo od psl. **nabrojìti* 'učiniti više zareza' (bug. *наброя́*, polj. *nabroić* 'izraditi'), što je izvedeno od **na*, v. ***na***[1], i **brojiti*, v. ***brojiti***.

Lit.: ESSJa XXI: 218.

nabùbriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabùbrit* ⟨prez. *nabùbrin*⟩ (Brač)

Izvedeno od ***bubriti***.

nábujak *m kulin.*

Izvedeno od ***nabujati***. Djelomični kalk prema fr. *soufflé* (od *souffler* 'napuhati').

nabùjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nabūjȁt* ⟨prez. *nabūjon*⟩ (Brač)

Postalo od **nabujati* (polj. *nabujać się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **bujati*, v. ***bujati***.

Lit.: ESSJa XXI: 219.

nâcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *nacijũn* (Brač), *nȃcija* (Varaždin)

Posuđeno preko suvremenih europskih jezika (njem. *Nation*, tal. *nazione*) iz lat. *nātiō* ⟨G *nātiōnis*⟩. Latinska je riječ izvedena od participske osnove glagola *nāscōr* 'roditi se', *(g)nātus* < ie. **g'nh$_2$-to-* (ved. *jātá-* 'rođen', grč. *-γνητος*, got. *-kunds*, gal. *-gnato-*).

Lit.: Skok II: 681; Snoj 427; de Vaan 400.

nacijépati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nacīpȁt* ⟨prez. *nacīpon*⟩ (Brač), *nacīpȁti* ⟨prez. *nacīp°āš*⟩ (Vrgada), *nacīpȁt* ⟨prez. *nacīpan*⟩ (Senj), *nacȇpati* (Varaždin)

Izvedeno od ***cijepati***.

nacionàlist *m*

TVORBA *nacionàlistica*, *nacionalìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nationalist*, fr. *nationaliste*, njem. *Nationalist*). Riječ je izvedena od fr. *national*, v. ***nacionalni***.

nacionalizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nationalization*, fr. *nationalisation*). Riječ je izvedena od fr. *national*, v. ***nacionalni***.

nacionalìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nationalism*, fr. *nationalisme*, njem. *Nationalismus*). Riječ je izvedena od fr. *national*, v. ***nacionalni***.

nacionalizírati

DIJALEKTI I POTVRDE *nacjonalizīrȁt* ⟨prez. *nacjonalizīron*⟩ (Brač)

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nationalize*, fr. *nationaliser*, njem. *nationalisieren*). Riječ je izvedena od fr. *national*, v. ***nacionalni***.

nàcionālnī *prid.*

TVORBA *nacionálnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *national*, fr. *national*, njem. *national*). Riječ je izvedena od fr. *nation* < lat. *nātiō*, v. ***nacija***.

nacionalsocijalìzam *m*

TVORBA *nacionalsocijalìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nationalsozialismus*, fr. *national-socialisme*), složeno od njem. *National-*, v. ***nacionalni***, i *-sozialismus*, v. ***socijalizam***.

nȁcist *m*

TVORBA *nàcistica*, *nacìstičkī*

Posuđeno iz njem. *Nazist*, što je izvedeno od *Nazismus*, v. ***nacizam***.

nacìzam *m*

Posuđeno iz njem. *Nazismus*, što je skraćeno od *Nati(onalsoziali)smus*, v. ***nacionalsocijalizam***.

Lit.: Snoj 427.

nácrt *m* (19. st.)

TVORBA *nácrtnī*

Izvedeno od ***nacrtati***. Kalk prema rus. *начертание*.

nàcrtati (14. st. Danilo; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nac'rtati* (Varaždin)

Postalo od psl. **načьrtati* 'učiniti crtu' (stcsl. *načrьtati*, sln. *načŕtati*, rcsl. *начерьтамu*, češ. *načertati*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **čьrtati*, v. ***crtati***.

Lit.: ESSJa XXI: 230f.

náčēlan *prid.* (14. st. Glasnik 11)

TVORBA *náčēlno*

Postalo od psl. **načę̀lьnъ* (stcsl. *načęlьnъ*, sln. *načélen*, rus. *начáльный*), što je izvedeno od **načęlo*, v. ***načelo***.

Lit.: ESSJa XXI: 226.

náčēlnīk *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *načę̀lnik* (Brač), *n°āčēlnīk* (Vrgada), *nāčelnik* (Senj), *nāčęlnik* (Varaždin), *načelnik* (RKKJ)

TVORBA *náčēlnica*

Postalo od psl. **načę̀lьnikъ* (stcsl. *načęlьnikъ*, rus. *начáльник*), što je izvedeno od **načęlьnъ*, v. ***načelan***, ***načelo***.

Lit.: Snoj 427f.; ESSJa XXI: 225.

načélo *sr* (13. st. Stefan kr.; 19. st.)

Postalo od psl. **načę̀lo* (stcsl. *načęlo*, sln. *načélo*, rus. *начáло*), što je izvedeno od **načęti*, v. ***načeti***.

Lit.: ESSJa XXI: 225.

nàčēti (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *načę̄t* ⟨prez. *nāšmen*⟩ (Brač), *načēti* ⟨prez. *nàčmeš*⟩ (Vrgada), *načȇt* ⟨prez. *nàčmen*⟩ (Senj), *načę̄ti* ⟨prez. *n'ačnęm*⟩ (Varaždin), *nač'ę̄ti* ⟨prez. *n'ačnem*⟩ (Gola), *načeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **načęti* ⟨prez. **načьnǫ*⟩ (stcsl. *načęti*, sln. *načéti*, rus. *начать*, polj. dijal. *nacząć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **-čęti* (gotovo posvuda s prefiksom) < ie. **ken-* 'početi, potjecati, izvirati' (stir. *cinid* 'potjecati od', lat. *re-cēns* 'koji je nedavnog postanka; nov, svjež, mlad', grč. *καινός* 'nov'), v. ***konac***, ***čedo***, ***štene***.

Lit.: Derksen 345; ESSJa XXI: 226f.

náčin *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōčîn* ⟨G *nōčîna*⟩ (Brač), *nºāčîn* ⟨G *nºāčîna*⟩ (Vrgada), *nậčin* (Varaždin), *način* (RKKJ)

TVORBA *náčinskī*

Postalo od psl. **načinъ* (bug. *начин* 'način, sredstvo', stpolj. *naczyn* 'oruđe'), što je izvedeno od **načiniti*, v. ***načiniti***.

Lit.: ESSJa XXI: 228.

nàčìniti ⟨prez. *nàčînīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *načinìt* ⟨prez. *načinîn*⟩ (Brač), *načinìti* ⟨prez. *načînīš*⟩ (Vrgada), *načinît* ⟨prez. *načînin*⟩ (Senj), *načiniti* (RKKJ)

Postalo od psl. **načiniti* (sln. *načíniti*, rus. *начини́ть* 'ispuniti, nadjenuti', polj. *naczynić*), što je izvedeno od ***činiti***.

Lit.: ESSJa XXI: 228.

nàčinjati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *načîmot* ⟨prez. *načîmjen*⟩ (Brač), *načîńāti se* ⟨prez. *načîńºā se*⟩ (Vrgada), *nač'ińati* ⟨prez. *nač'ińam*⟩ (Varaždin), *načimati, načinati, načińati* (RKKJ)

Postalo od starijega *načinati* (13. st. Mon. serb.; 19. st. Stulić iz glag. brevijara) < psl. **načinati* (stcsl. *načinati*, rus. *начина́ть*, polj. dijal. *naczynać*), što je iterativ glagola **načęti*, v. ***načeti***, tvoren duljenjem korijenskog vokala, **načьn-*.

Lit.: ESSJa XXI: 227.

nàčuditi se (17. st. Starine 11)

DIJALEKTI I POTVRDE *načûdit se* ⟨prez. *načûdin se*⟩ (Brač), *načudit se* (Senj), *nač'uditi sę* (Varaždin), *načuditi sę* (RKKJ)

Izvedeno od ***čuditi se***.

nàčuti ⟨prez. *nàčujēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nač'uti* (Varaždin), *načuti se* 'naslušati se' (RKKJ)

Postalo od psl. **načùti (sę)* (polj. dijal. *naczuć się* 'naslušati se', ukr. *нача́ти* 'načuti, doznati'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **čuti*, v. ***čuti***.

Lit.: ESSJa XXI: 230.

nâći ⟨prez. *nâđēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nõć* ⟨prez. *nõjden*⟩ (Brač), *nºājti* ⟨prez. *nºājdeš*⟩ (Vrgada), *nâć* ⟨prez. *nâjden*⟩ (Senj), *nậjti* ⟨prez. *nậjdęm*⟩ (Varaždin), *n'ājti* ⟨prez. *n'ājdem*⟩ (Gola), *najti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **najьtì* ⟨prez. **najьdǫ* a. p. *b*⟩ (stcsl. *naiti* ⟨prez. *naidǫ*⟩, sln. *nájti* ⟨prez. *nájdem*⟩, rus. *найти́* ⟨prez. *найдёшь*⟩, polj. *najść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **jьti*, v. ***ići***.

Lit.: Snoj 431; ESSJa XXII: 113.

naćúliti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naćūlît* ⟨prez. *naćūlin*⟩ (Brač, Senj), *načūliti* (Varaždin), *nač̄l'iti* (Gola)

Izvedeno od ***ćuliti***.

nad *prij.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nad, nado* (Brač), *nad* (Varaždin), *nad, nade* (RKKJ)

Postalo od psl. **nadъ* (stcsl. *nadъ*, sln. *nad*, rus. *над*, polj. *nad(e)*), što je proširenje prijedloga **na*, v. ***na***[1], elementom **-dъ*, kao u ***pod***[1], ***pred***.

Lit.: Skok II: 344; Derksen 345.

náda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōdȁ* ⟨G *nodę̑*⟩ (Brač), *nậda* (Varaždin), *nada* (RKKJ)

Složeno od prefiksa **na*, v. ***na***[1], i od glagola **děti*, v. ***djenuti***. Stariji oblik *nad* (16. st.) postao je od praznine toga glagola (**nadъ*). Oblik *nadeja* i sl. postao je od psl. **naděja* (csl. *naděja* (Mikl.), polj. *nadzieja*, rus. dijal. *наде́я, наду́я*), što je tvoreno od infinitivne osnove glagola **naděti*, v. ***nadjenuti***. Oblik *nada* (usp. bug. *нáда*, sln. *nâda*) mogao je postati kontrakcijom od **nadaja* ili izravno od psl. **nada*. Srp. dijal. *nadeđa* je, poput stcsl. *nadežda*, postalo od psl. **nadedja* (rus. dijal. *надёжа*), što je tvoreno od prezentske osnove glagola **naděti*. Značenje se moglo razviti iz izraza poput 'stavljati uloge na' (pri klađenju, gatanju), usp. izraz 'polagati nadu u što', v. ***kladiti se***.

Lit.: Skok II: 496; Snoj 428; ESSJa XXI: 231, 233, 235.

nadàhnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadahnȕt (se)* ⟨prez. *nadãhnen (se)*⟩ (Brač), *nad'ẹhnuti* (Varaždin), *nadahnuti, nadehnuti* (RKKJ)

TVORBA *nadahnúće* (16. st.), *nadahnjívati* (17. st.)

Postalo od psl. **nadъxnǫ̀ti* (sln. *nadahnīti*, strus. *надохнути, над(ъ)хнути* 'napuhati (vjetar)', polj. *natchnąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **dъxnǫti*, v. ***dahnuti***, ***dah***. Za značenje usp. lat. *inspirō*, v. ***inspirirati***.

Lit.: ESSJa XXII: 17.

nadalèko *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadalekȍ* (Brač), *nadal'ẹko* (Varaždin), *nadaleko, nadaļeko* (RKKJ)

Izvedeno od *daleko*, v. ***dalek***.

nàdaljē *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadaļe* (RKKJ)

Izvedeno od *dalje*, v. ***dalek***.

nàdāren *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadõren* (Brač), *nad'arjẹni* (Varaždin)

Leksikalizirani pridjev trpni glagola ***nadariti***.

nadáriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadõrȉt* ⟨prez. *nadõrin*⟩ (Brač), *nadãriti* (Varaždin), *nadriti* (RKKJ)

Izvedeno od iste osnove koja je u ***podariti***, v. ***dar***.

nadàsve *pril.*

Složeno od ***nad*** i ***sve*** (usp. sln. *nadvsẽ*).

nádati se (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nõdȁt se* ⟨prez. *nõdon se*⟩ (Brač), *nºãdȁti se* ⟨prez. *nºãdºāš se*⟩ (Vrgada), *nādȁt se* ⟨prez. *nādan se*⟩ (Senj), *nãdati sẹ* ⟨prez. *nãdam sẹ*⟩ (Varaždin), *nadati se* (RKKJ)

Izvedeno od ***nada***.

nȁdbiskup *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadbiškop, nadbiškup* (RKKJ)

TVORBA *nȁdbiskupskī*

Složeno od ***nad*** i ***biskup***. Djelomični kalk prema clat. *archiepiscopus*.

nadbiskùpija *ž*

TVORBA *nadbiskùpījskī*

Složeno od ***nad*** i *biskupija*, v. ***biskup***. Djelomični kalk prema clat. *archiepiscopatus*.

nadčòvjek *m*

Složeno od ***nad*** i ***čovjek***. Kalk prema njem. *Übermensch*.

nȁdesno *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadesno* (RKKJ)

Izvedeno od *desno*, v. ***desni***[1].

nadglédati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadglẹ̑dȁt* ⟨prez. *nadglẹ̑don*⟩ (Brač), *nadglẹ̑dati* (Varaždin)

Izvedeno od ***gledati***.

nádglednīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadglẹ̑dnik* (Brač), *n'adglę̣dnik* (Varaždin)

TVORBA *nádglednica*

Izvedeno od ***nadgledati***.

nadgrádnja *ž* (19. st.)

Izvedeno od *gradnja*, v. ***graditi***. Kalk prema njem. *Oberbau*.

nádgrobnī *prid.* (13. st. Domentijan; 18. st.)

Izvedeno od ***grobni***.

nàdīći[1] ⟨prez. *nàdīđēm*⟩ (14. st. Danilo; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *naditi* (RKKJ)

Izvedeno od ***ići***.

nàdići[2] ⟨prez. *nàdignēm*⟩ (18. st.) 'nadignuti'

DIJALEKTI I POTVRDE *nad'iči* (Varaždin), *nadiči* (RKKJ)

Izvedeno od *đići*, v. ***dignuti (se)***.

nàdignuti

DIJALEKTI I POTVRDE *nadȉgnut (se)* ⟨prez. *nadȉgnen (se)*⟩ (Brač), *nad'ignuti* (Varaždin)

Izvedeno od ***dignuti (se)***.

nadìgrati (19. st.)

TVORBA *nadigrávati se* (19. st.)

Izvedeno od ***igrati***.

nadijévati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadīvȁt* ⟨prez. *nadīven*⟩ (Brač), *nadīvȁti* ⟨prez. *nadīvºāš*⟩ (Vrgada), *nadīvȁt* ⟨prez. *nadīvan*⟩ (Senj), *nadẽvati* ⟨prez. *nadẽvlẹm*⟩ (Varaždin), *nadẽv'ati* ⟨prez. *nad'ẽvam*⟩ (Gola), *nadevati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nadě̀vàti (sę)* (sln. *nadévati*, rus. *надевáть*, polj. *nadziewać*), što je

nesvršeni parnjak od **naděti*, v. ***nadjenuti, djenuti***.

Lit.: ESSJa XXII: 8.

nadìlaziti

Izvedeno od ***laziti***; umetnuto *i* potječe iz *ići*, usp. ***nadići***[1]. Usp. i druge složene glagole: ***mimoilaziti, nailaziti, silaziti***.

nádimak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadȉmak* ⟨G *nadȉŋka*⟩ (Brač), *nadȉme* ⟨G *nadȉmena*⟩ (Brač), *nād'imęk* (Gola), *nadime* (RKKJ)

Izvedeno od ***ime***. Kalk prema njem. *Übername*, tal. *sopranome* (< srlat. *supernomen*).

Lit.: Skok II: 718.

nàdimati se ⟨prez. *nàdimām se/nàdimljēm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadȉmot se* ⟨prez. *nadȉmjen se*⟩ (Brač), *nadimati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **nadȳmati (sę)* (stcsl. *nadymati sę*, sln. *nadímati se*, ukr. *надимáму*, polj. *nadymać*), što je nesvršeni parnjak od **nadǫti*, v. ***naduti se***.

Lit.: ESSJa XXII: 21.

nàdjenuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadẽt* (Orlec), *nad'enuti* (Cerje), *nadenuti* (RKKJ)

Tvoreno prema prezentu starijega *nàdjeti* ⟨prez. *nàdjenēm, nàdijēm*⟩ (17. st.), što je postalo od psl. **naděti* (csl. *naděti* (Mikl.), sln. *nadẹ́ti*, rus. *надéть*, polj. *nadziać*), a to je izvedeno od **děti*, v. ***djenuti***.

Lit.: ESSJa XXII: 7f.

nádjev *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nādęf* (Varaždin), *nadev* (RKKJ)

Izvedeno od ***nadijevati***. Usp. sln. *nadẽv*, češ. star. *náděv*.

nàdlaktica *ž*

Izvedeno od ***lakat***.

nàdlanica *ž*

Izvedeno od ***dlan***.

nádležan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nádležnōst*

Posuđeno iz rus. *надлéжный*, usp. ***nad***, ***ležati***.

nadmášiti (19. st.)

TVORBA *nadmašívati, nadmàšiv*

Izvedeno od *màšiti*, v. ***mašiti se***.

nàdmen *prid.* (18. st.)

Glagolski pridjev trpni u prenesenom značenju izveden od prezentske osnove. U značenju 'ohol' zabilježeno već kod Della Belle, v. ***nadimati se***, ***naduti se***.

nàdmetati se ⟨prez. *nàdmećēm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadmetati se* (RKKJ)

TVORBA *nàdmetānje* (19. st.)

Izvedeno od ***metati***.

nȁdmōć *ž*

TVORBA *nȁdmoćan*

Izvedeno od ***moć***, možda kalk prema njem. *Übermacht*.

nadmúdriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadmūdrȉt (se)* ⟨prez. *nadmūdrin (se)*⟩ (Brač), *nadmūdriti* (Varaždin)

TVORBA *nadmudrívati* (19. st.)

Izvedeno od ***mudar***.

nadnárāvan *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***naravni***. Kalk prema srlat. *supernaturalis*, njem. *übernatürlich*.

nádnevak *m*

Izvedeno od ***dan***.

nȁdnica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȁdnica* (Vrgada), *n'adnica* (Varaždin), *nadnica* (RKKJ)

TVORBA *nàdničār* (*nàdničārev, nàdničārka*)

Izvedeno od ***dan***. Kalk prema tal. *giornata* ili njem. *Tagelohn*.

Lit.: Skok I: 379.

nàdnijēti ⟨prez. *nadnèsem*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadnīt se* ⟨prez. *nadnesẽn se*⟩ (Brač)

Izvedeno od **-nijeti*, v. ***donijeti (donesti)***, ***nesti***.

nȁdobūdan *prid.* (19. st.) 'koji budi nadu'

TVORBA *nȁdobudnōst*

Složeno od ***nada*** i ***budan***, v. ***buditi*** (usp. sln. *nadebúden* 'nadaren, koji budi nadu').

nàdōći ⟨prez. *nàdōđēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *nadǫ̑ć* ⟨prez. *nadǫ̃jden*⟩ (Brač), *nadõjti* (Varaždin), *nadojti* (RKKJ)

Izvedeno od ***doći***.

nadográditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadogrõdȉt* ⟨prez. *nadogrõdin*⟩ (Brač)

TVORBA *nadograđívati* (19. st.)

Izvedeno od *dograditi*, v. ***graditi***.

nȁdohvāt *pril., prij.*

Izvedeno od *dohvat*, v. ***dohvatiti***.

nȁdoknada *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***nadoknaditi***.

nadòknaditi (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadoknãdit* ⟨prez. *nadoknãdin*⟩ (Brusje), *nadokn'aditi* (Varaždin), *nadọknād'iti* (Gola)

TVORBA *nadoknàdiv* (*nadoknàdivōst*), *nadoknađívati*

Izvedeno od ***doknaditi***.

nadòliti

DIJALEKTI I POTVRDE *nadolȉt* ⟨prez. *nadolȉjen*⟩ (Brač), *nadolȉti* ⟨prez. *nȁdoliješ*⟩ (Vrgada), *nadolȉt* ⟨prez. *nadòlijen*⟩ (Senj)

TVORBA *nadolijévati* (17. st.), *nadolejati* (RKKJ)

Izvedeno od ***doliti***.

nȁdolje *pril.*

Izvedeno od ***dolje***, v. ***dol***.

nadòmak *prid., prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nadomȁk* (Brač)

Izvedeno od *domak* (18. st.), v. ***domaknuti***.

nadòmjestiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadomȉstit* ⟨prez. *nadomȉstin*⟩ (Brač), *nadomèstit* ⟨prez. *nadomèstin*⟩ (Senj), *nadomẹst'iti* (Varaždin), *nadomestiti* (RKKJ)

TVORBA *nadomjéštati* (18. st.), *nȁdomjestak* (19. st.), *nadòmjestan*

Izvedeno od **domjestiti*, v. ***mjesto***[1].

nadoplátiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadoplõtȉt* ⟨prez. *nadoplõtin*⟩ (Brač), *nadoplātȉt* ⟨prez. *nadoplātin*⟩ (Senj), *nadoplat'iti* ⟨prez. *nadoplatîm*⟩ (Varaždin), *nadoplatiti* (RKKJ)

TVORBA *nadoplaćívati*, *nȁdoplata*

Izvedeno od ***doplatiti***.

nadòpuniti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadopuniti* (RKKJ)

TVORBA *nadopúnjati* (19. st.) *nadopunjávati* (18. st.), *nadopunjívati* (19. st.)

Izvedeno od ***dopuniti***.

nadovézati ⟨prez. *nadòvēžēm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadovẹ̄zȁt* ⟨prez. *nadovẹ̄žen*⟩ (Brač), *nadovēzȁti* ⟨prez. *nadovẽžeš*⟩ (Vrgada), *nadovēzȁt* ⟨prez. *nadovẽžen*⟩ (Senj), *nadovẹ̄zati sę* ⟨prez. *nadovẹ̄žẹm sę*⟩ (Varaždin)

TVORBA *nadovezívati* (19. st.)

Izvedeno od ***dovezati***.

nadrážiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadrậžiti* (Varaždin), *nadrāž'iti* (Gola), *nadražiti* (RKKJ)

TVORBA *nȁdražāj*, *nadražívati* (18. st.)

Izvedeno od ***dražiti***.

nadreàlist *m*

TVORBA *nadreàlistica*, *nadrealìstičkī*

Izvedeno od ***realist***, djelomični kalk prema fr. *surréaliste*, što je izvedeno od *surréalisme*, v. ***nadrealizam***.

nadrealìzam *m*

Izvedeno od ***realizam***, djelomični kalk prema fr. *surréalisme*. Francuska je riječ izvedena od *réalisme* prefiksom *sur-* < lat. *super* 'iznad, nad', a stvorio ju je 1917. g. francusko-poljski pisac Guillaume Apollinaire. Riječ je preuzeo francuski pjesnik André Breton kao naziv umjetničkog pokreta koji je utemeljio 1924. g. svojim "Manifeste de Surréalisme".

Lit.: Dauzat 637.

nadréditi (17. st.)

Izvedeno od *rediti*, v. ***red***. Usp. njem. *überordnen*.

nȁdrēđen *prid.*

TVORBA *nȁdrēđenōst*

Leksikalizirani pridjev trpni glagola ***nadrediti***.

nadri- *pref.*

Imperativ glagola ***nadrijeti***. Kao zamjena za *pseudo-*, *nazovi-* dobiveno iz imperativnih složenica poput *nadriknjiga* 'čovjek koji je samo nadro pokoju knjigu; koji je slabo što naučio iz knjiga'. Potkraj 19. st. brojne su bile složenice s *nadri-* (npr. *nadrikritičar*, *nadrimudrac*, *nadripisar*, *nadriperić*

'grafoman' (Šenoa), *nadrirodoljub*). Danas uobičajeno samo u *nadrilječnik*.

Lit.: Skok I: 436; Benešić 1455.

nàdrijēti ⟨prez. *nàdrēm*⟩ (19. st.) 'navaliti, nahrupiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *nadrĩt* ⟨prez. *nãdren*⟩ (Brač), *nadrẽti* (Varaždin)

Izvedeno od ***drijeti.***

nàdrilijēčnīk *m* (19. st.)

TVORBA *nàdrilijēčnica*, *nàdrilijēčničkī*, *nàdrilijēčnīštvo*

Složeno od ***nadri-*** i ***liječnik***.

nàdstōjnīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadstojnik* (RKKJ)

TVORBA *nàdstōjnica*

Izvedeno od *nadstojati* (16. st.) (usp. tal. *soprastare*, *soprastante* 'moćnik'), što je izvedeno od *stojati*, v. ***stajati***, ***stati***, usp. ***predstojnik***.

Lit.: Skok III: 325; DEI 3553.

nàdstrešnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadstrošnica, nadstrošek, nadstroha* (RKKJ)

Izvedeno od glagolskoga pridjeva trpnoga glagola ***nadstriješiti***, v. ***streha***.

nadstrijèšiti 'pokriti strehom'

Izvedeno od ***streha***.

nàdstvārnī *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***stvaran***, v. ***stvar***. Tvoreno prema *nadrealan*, v. ***nadrealizam***.

nàduti se ⟨prez. *nàdmēm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadût (se)* ⟨prez. *nadûjen (se) / nôdmen*⟩ (Brač), *nadũti se* ⟨prez. *nàdmeš se*⟩ (Vrgada), *nadũt se* ⟨prez. *nàdmen se*⟩ (Senj), *nad'uti se* ⟨prez. *nadûnęm sę*⟩ (Varaždin), *naduti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nadǫ̀ti* ⟨prez. **nadьmǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *nadǫti* ⟨prez. *nadьmǫ*⟩, sln. *nadóti se* ⟨prez. *nadmèm se*⟩, ukr. *наду́ти*, polj. *nadąć (się)*), što je složeno od psl. **na*, v. ***na***[1], i **dǫ̀ti* 'puhati' (hrv. star. *dũti* (15. st. Marulić), rus. *дуть* ⟨prez. *ду́ю*⟩, strus. *дути* ⟨prez. *дъму*⟩, polj. *dąć* ⟨prez. *dmę*⟩). Psl. **dǫti* postalo je od ie. **d^{h}emH-* 'puhati' (lit. *dùmti*, skr. *dhámati*, srvnj. *dampf* 'para'), usp. ***nadimati se***. U starijem jeziku često je preneseno značenje 'ponašati se oholo'.

Lit.: Skok I: 462; Derksen 114; ESSJa XXII: 12; Snoj 429.

nadvíkati ⟨prez. *nàdvīčēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadvīkȁt* ⟨prez. *nadvīčen*⟩ (Brač)

TVORBA *nadvikívati* (19. st.)

Izvedeno od ***vikati***.

nadvísiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadvīsȉt* ⟨prez. *nadvĩsin*⟩ (Brač), *nadvisiti* (RKKJ)

TVORBA *nadvisívati* (19. st.)

Izvedeno od *visiti*, v. ***visjeti***.

nàdviti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadvȉt se* ⟨prez. *nadvîjen se*⟩ (Brač), *nadv'iti se* (Varaždin)

TVORBA *nadvíjati*

Izvedeno od ***viti***.

nàdvojvoda *m* (19. st.)

TVORBA *nàdvojvotkinja* (19. st.)

Izvedeno od ***vojvoda***. Djelomični kalk prema njem. *Erzherzog*, usp. ***nadbiskup***.

nàdvožnjāk *m*

Izvedeno od ***voziti*** Usp. sln. *nadvòz*.

nàdzirati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadzȉrot* ⟨prez. *nadzȉren*⟩ (Brač), *nadz'irjati* (Varaždin)

Postalo od psl. **nadьzìrati* (bug. *надзи́рать*, strus. *надзирати*, polj. *nadzierać*), što je složeno od **nadъ*, v. ***nad***, i od iterativa glagola **zьrěti*, v. ***zreti***[1]. Prvotno je značenje 'gledati s visine'.

Lit.: ESSJa XXII: 20.

nàdzor *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȁdzor* (Varaždin)

TVORBA *nàdzōrnī*

Postalo od **nadъzorъ* (bug. *надзо́р*, rus. *надзо́р*, polj. *nadzór*), što je izvedeno od **nadъzirati*, v. ***nadzirati***. Često se navodi da je riječ kalk prema njem. *Aufsicht*, no postoje i druge stare izvedenice toga tipa, usp. ***nazor***, ***nazirati***. Sln. *nadzòr* je posuđenica iz hrvatskog.

Lit.: Snoj 429; ESSJa XXII: 20.

nàdzōrnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nadzornik* (RKKJ)

TVORBA *nàdzōrnica*

Izvedeno od ***nadzor***. Usp. i njem. *Aufseher*, lat. *inspector*, eng. *supervisor*.

nàdzvūčnī *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***zvučan***, v. ***zvuk***. Kalk prema eng. *supersonic*, *ultrasonic*, njem. *Überschall-*.

naelektrizírati

Izvedeno od ***elektrizirati***.

nàfta *ž*

TVORBA *nàftnī*

Posuđeno, možda preko njem. star. *Naphtha*, iz lat. *naphtha* 'zapaljivo mineralno ulje, nafta', što je iz grč. *νάφθα*. Grčka je riječ vjerojatno posuđenica iz staroperzijskoga, usp. perz. *naft* 'zemno ulje, zemna smola', što je u vezi s ie. korijenom **neb^h-* 'biti vlažan', od kojega je i hrv. ***nebo***.

Lit.: Skok II: 498; Gluhak 432; Snoj 429; Beekes 1000.

naftàlīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *naftal'īn* (Gola), *naftalin* (RKKJ)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *naphthalin*, njem. *Naphthalin*, fr. *naphthaline*); riječ je izvedena od lat. *naphtha*, v. ***nafta***. Riječ je stvorio britanski kemičar John Kidd početkom 19. st., kad je britanski kemičar Alexander Garden izolirao *naftalin* iz smole kamenog ugljena (katrana). U to se vrijeme riječ *naphtha* koristila za bilo koju zapaljivu, hlapljivu tekuću smjesu ugljikovodika, uključujući i katran kamenog ugljena. Sistemski (IUPAC) naziv tog ugljikovodika danas je *naftalen* (eng. *naphthalene*, njem. *Naphthalen*, fr. *naphthaléne*), a *naftalin* je komercijalni naziv.

nàftovōd *m*

Složeno od ***nafta*** i ***voditi***.

nâg *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nâg* ⟨ž *nāgà* sr *nâgo*⟩ (Grobnik), *nag* (RKKJ)

Postalo od psl. **nâgъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *nagъ*, sln. *nâg*, rus. *нагóй*, polj. *nagi*) < ie. **nōg^w-/*nog^w-* (lit. *núogas*, latv. *nuôgs*, skr. *nagná-*, got. *naqaþs*, lat. *nūdus*, grč. *γυμνός*, het. *nekumanza*).

Lit.: Skok II: 498; Gluhak 432; Derksen 345; Snoj 429.

nâgao *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nõgal* ⟨ž *nõgla* sr *nõglo*⟩ (Brač), *n^{o}âgal* ⟨ž *n^{o}āglà* sr *n^{o}âglo*⟩ (Vrgada), *nâgal* ⟨ž *nāglà* sr *nâglo*⟩ (Senj), *nāgâl* ⟨ž *nāglà* sr *nāglò*⟩ (Grobnik), *nãgẹl* (Varaždin), *n'āgẹl* (Gola), *nagel* (RKKJ)

TVORBA *nâglo*

Postalo od psl. **naglъ* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *naglъ*, sln. *nágel*, rus. *нáглый* 'bezobrazan, bestidan', polj. *nagły*). Formalno izgleda kao pridjev radni nekoga glagola s prefiksom **na*, v. ***na^1***. S obzirom na to da je od glagolskoga korijena ostalo samo **-g-*, dublja je etimologija nejasna. U obzir dolazi korijen koji je u ***gol^1***, a može se pomišljati i da je riječ izvedena od pridjeva ***nag*** (premda je potonja veza manje vjerojatna zbog akcentuacije). Izvorno bi značenje bilo 'bezobrazan, uvredljiv', što je očuvano u ruskom (usp. i bug. *нáгло* 'bestidno'). Manje su vjerojatne etimologije koje povezuju ovu riječ sa skr. *áñjas* 'brzo, nenadano', got. *anaks*, s korijenom **(s)nag-*, v. ***snaga*** (od istoga korijena usp. lit. *nogẽtis* 'težiti, stremiti') i s korijenom koji je u ***golem*** (od istoga korijena usp. lit. *galėti* 'moći, biti u stanju'). Formalno je moguće izvođenje iz negiranoga pridjeva radnog **n(e)-h$_2$eg^h-lo-* 'koji se ne boji', od ie. korijena **h$_2$eg^h-* 'bojati se, žalostiti se' (got. *un-agands* 'neustrašiv', stir. *-ágor* 'bojim se')

Lit.: Skok II: 498; Gluhak 432; Derksen 345; ESSJa XXII: 33; Snoj 429.

nàgaziti ⟨prez. *nàgazīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagãzit* (Brač), *nag'aziti* (Varaždin), *nagaz'iti* (Gola), *nagaziti* (RKKJ)

TVORBA *nàgaznī*

Postalo od psl. **nagàziti* (samo južnoslavenski, usp. sln. *nagáziti*, bug. *нагáзя*), što je složeno od **na*, v. ***na^1***, i **gaziti*, v. ***gaziti***, ***gaz***.

Lit.: ESSJa XXII: 27.

nágib *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãgip* (Varaždin)

Postalo od **nagybъ* (usp. sln. *nagîb*, rus. *нагúб*), što je izvedeno od **nagybati*, v. ***nagibati***, ***gibati***.

Lit.: ESSJa XXII: 76.

nagíbati ⟨prez. *nàgībām/nàgībljēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagíbat* ⟨prez. *nàgībām*⟩ ‘činiti nabore’ (Dubrovnik), *nagȉbot (se)* ⟨prez. *nagȉbjen (se)*⟩ (Brač), *nagȉbati* ⟨prez. *nagȉblješ*⟩ (Vrgada), *nagībȁt* ⟨prez. *nagībješ*⟩ (Grobnik), *nagîbati sę* ⟨prez. *nagîbljęm sę*⟩ ‘naginjati se’ (Varaždin), *nagibati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nagybati (sę)* (sln. *nagībati*, rus. *нагибáть*, polj. *nagibać*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **gybati*, v. ***gibati***, ***gib***.

Lit.: ESSJa XXII: 76.

nàglās *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nãglos* (Brač), *naglâs* (Varaždin)

Izvedeno od ***glas***. Usp. češ. *nahlas* ‘naglas, glasno’, rus. dijal. *нáголос* ‘jako glasno’.

Lit.: ESSJa XXII: 43.

náglasak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *náglas m* (samo Šulek)

Izvedeno od ***naglasiti***. Kalk prema lat. *accentus*, grč. *προσῳδία*. Usp. i sln. *naglàs*, polj. *nagłos*.

Lit.: ESSJa XXII: 43.

naglásiti ⟨prez. *nàglāsīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naglą̃siti* (Varaždin)

TVORBA *náglasnī* (18. st.), *naglašávati* (19. st.), *nàglāšen* (*nàglāšenōst*), *naglašívati*

Postalo od psl. **nagolsìti (sę)* (sln. *naglásiti*, rus. *нагологосúть*, slovin. *nagłəsãc* ‘vikati’), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **golsiti*, glagola koji je izveden od **golsъ*, v. ***glas***.

Lit.: ESSJa XXII: 43.

nàglasnica *ž*

Izvedeno od *naglas*, v. ***naglasak***.

naglavàčkē *pril.* (20. st.)

Izvedeno od sveze *na glavu*, v. ***na¹***, ***glava***, usp. ***naglavce***.

naglàvcē *pril.* (18. st.)

Izvedeno od sveze *na glavu*, v. ***na¹***, ***glava***.

nàglūh *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nàgluv* (Gacka)

Postalo od starijega **nagluxъ* (sln. *nágluh*, mak. *наглув*, češ. *náchluchý*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **gluxъ*, v. ***gluh***. Prefiks *na-* u ovakvim složenim pridjevima označuje nepotpuno izraženu osobinu ili svojstvo. Takav je model tvorbe karakterističan za južnoslavenske i dio zapadnoslavenskih jezika.

Lit.: ESSJa XXII: 33.

nàgnati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagnȁt* ⟨prez. *narȇnem*⟩ (Brač), *nagnȁt* (Orlec), *nagn'ati* (Varaždin), *nagnati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nagъnàti* (sln. *nagnáti*, rus. *нагнáть* ‘stići, natjer(iv)ati’, polj. *nagnać*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **gъnati* ‘tjerati, progoniti’, v. ***gnati***.

Lit.: Skok I: 574; ESSJa XXII: 72.

nàgnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōgnȕt (se)* ⟨prez. *nõgnen (se)*⟩ (Brač), *nagnùti (se)* ⟨prez. *nàgneš (se)*⟩ (Vrgada), *nagnȕt* ⟨prez. *nàgnen*⟩ (Senj), *n'agnuti* ⟨prez. *n'agnęm*⟩ (Varaždin), *nagnuti* (RKKJ)

TVORBA *nàginjati* (19. st.)

Postalo od psl. **nagъnǫ̀ti (sę)* < **nagъbnǫ̀ti (sę)* ⟨prez. **nagъ(b)nǫ̀ (sę)* a. p. *b*⟩ (csl. *nagъnǫti* (Mikl.), sln. *nagnīti*, rus. *нагнýть*, polj. *nagiąć*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **gъbnǫti*, v. ***gibati***.

Lit.: ESSJa XXII: 69.

nàgnjio *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***gnjio***, usp. ***nagluh***.

nagòditi se ⟨prez. *nàgodīm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagodȉt se* ⟨prez. *nagodȋn se*⟩ (Brač), *nagod'iti sę* (Varaždin), *nagoditi se* (RKKJ)

TVORBA *nagáđati (se)* (19. st.), *nágodba* (19. st.)

Postalo od psl. **nagodìti (sę)* (sln. *nagodīti* ‘nanijeti (štetu, zlo)’, rus. *нагодúться* ‘načekati se’, polj. *nagodzić (się)*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **goditi*, v. ***goditi (se)***, ***god***.

Lit.: Skok I: 584; ESSJa XXII: 41; Snoj 429.

nágon *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōgǫ̑n* (Brač)

TVORBA *nágonskī*, *nágonski*

Postalo od psl. **nagònъ* (sln. *nagȍn*, rus. *нагóн*, češ. *náhon*), što je izvedeno od **nagoniti*, v. ***nagoniti***, ***goniti***.

Lit.: Snoj 430; ESSJa XXII: 49.

nagòniti ⟨prez. *nàgonīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagonȉt* ⟨prez. *nagònin*⟩ (Brač)

Postalo od psl. **nagonìti* (sln. *nagóniti*, rus. dijal. *нагони́ть*, polj. *nagonić (się)*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **goniti*, v. ***goniti***.

Lit.: Skok I: 575; ESSJa XXII:49.

nȁgorē[1] *pril.*

Izvedeno od ***gore***[1].

nȁgorē[2] *pril.*

Izvedeno od ***gore***[2].

nagòrjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagorȉt* ⟨prez. *nagorĩn*⟩ (Brač), *nagor'ẹ̀ti* (Varaždin)

Postalo od psl. **nagorě̀ti* (bug. *нагоря́*, rus. *нагоре́ть*, stčeš. *nahořěti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **gorě̀ti*, v. ***gorjeti***.

Lit.: ESSJa XXII: 53.

nagovijéstiti (19. st.)

TVORBA *nagovještávati* (19. st.), *nagovještȁvati*, *nȁgovještāj*

Izvedeno od ***vijest***. S obzirom na to da je glagol kasno i slabo posvjedočen, moguće je da je na njega utjecao ***nagovoriti*** i/ili *govjẹ̀ti* 'ugađati, uživati', v. ***govjẹ̀ti***. Malo je vjerojatno mišljenje da je između prefiksa *na-* i glagola ubačena čestica *go* koja je ista kao u ***nego***.

Lit.: Skok III: 592.

nȁgovōr *m* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãgovor* (Brač), *nȁgovōr* (Grobnik), *nậgovor* (Varaždin)

Postalo od psl. **nagovorъ* (csl. *nagovorъ* (Mikl.), sln. *nagọ̑vor*, rus. *нагово́р* 'kleveta'), što je izvedeno od **nagovoriti*, v. ***nagovoriti***.

Lit.: ESSJa XXII: 58.

nagovòriti ⟨prez. *nagòvorīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagovorȉt* ⟨prez. *nagovȍrin*⟩ (Brač), *nagov'oriti* (Varaždin), *nagoväriti* (RKKJ)

TVORBA *nagovárati* (17. st.)

Postalo od psl. **nagovorìti* (csl. *nagovoriti* (Mikl.), sln. *nagovorīti*, rus. *наговори́ть* 'mnogo govoriti; klevetati', češ. *nahovořiti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **govoriti*, v. ***govoriti***.

Lit.: ESSJa XXII: 57.

nȁgrada *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãgrada* (Brusje), *nâgrada* (Senj), *nậgrada* (Varaždin), *nagrada* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog slavenskog jezika (usp. sln. *nagrâda*, ukr. *нагоро́да*, polj. *nagroda*, češ. *náhrada* 'naknada, nadomjestak') < psl. **nagòrda*, što je izvedeno od **nagorditi*, v. ***nagraditi***.

Lit.: Skok I: 603; Gluhak 432.

nagráditi ⟨prez. *nàgrādīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagrōdȉt* ⟨prez. *nagrõdin*⟩ (Brač), *nagr'aditi* (Varaždin)

TVORBA *nȁgrada* (19. st.), *nȁgradnī*, *nagrađívati*

Posuđeno preko rus. *награди́ть* iz csl. Crkvenoslavenska je riječ postala od psl. **nagorditi* (usp. sln. *nagradīti*, ukr. *нагороди́ти*, polj. *nagrodzić*), vjerojatno od ie. **g^{w}erH-* (lit. *gařděti* 'poručiti', *gařsas* 'glas, slava', *gìrti* 'hvaliti', skr. *gūrti-*, *gir-* 'hvala', lat. *grātus* 'zahvalan'), v. ***grd***, ***gord***. Semantički je posve neuvjerljivo izvođenje od ***grad***[1].

Lit.: Skok I: 603; Snoj 430; Vasmer II: 193.

nagŕditi (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagrdȉt* ⟨prez. *nagr̃din*⟩ (Brač), *nag^{e}rdȉti* ⟨prez. *nagr̃dīš*⟩ (Vrgada)

TVORBA *nagrđívati* (19. st.)

Postalo od **nagъrditi* (samo južnoslavenski sln. *nagrdíti*, mak. *нагрди*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **gъrditi*, v. ***grditi***, ***grd***.

Lit.: ESSJa XXII: 74.

nàgristi ⟨prez. *nagrízem*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagrȉst* ⟨prez. *nagrīzȅn*⟩ (Brač), *nagr'isti* (Varaždin)

TVORBA *nagrízati* (19. st.)

Postalo od psl. **nagrỳzti* (sln. *nagrísti*, rus. *нагры́зть*, polj. *nagryźć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **gryzti*, v. ***gristi (se)***.

Lit.: ESSJa XXII: 66.

nagŕnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nagrnȕt* (Brač), *nagr̃nuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **nagъrnǫ̀ti* < **nagъrtnǫ̀ti* (sln. *nagŕniti*, rus. dijal. *нагорну́ть*, polj. *nagarnąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **gъrtnǫti*, v. ***grnuti***.

Lit.: ESSJa XXII: 75.

nàgrtati ⟨prez. *nàgrćēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *nagr̂ćot* ⟨prez. *nagr̂ćen*⟩ (Brač)

Izvedeno od ***grtati***.

nahériti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nah'ęriti* (Varaždin), *nahẹ̄r'iti* (Gola), *naheriti* (RKKJ)

Izvedeno od ***nahero***.

nàhēro *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nahę̂ro* (Brač), *nȁhēro* (Vrgada), *nàhero* (Senj), *nah'ęro, nahęrô* (Varaždin), *nah'ęrọ* (Gola), *nahero* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije. Obično se smatra da je posuđena iz tur. *eğri* 'kriv, iskrivljen, nagnut' (usp. i dijal. *erlav* 'kriv, iskrivljen, nagnut'), ali je to fonetski nategnuto, a i rasprostranjenost u čak. i kajk. dijalektima govori protiv te etimologije. Postoji i mišljenje da je izvor prilog *natrhérē* (Dubrovnik) u kojem je *-rē* deiktička čestica < *-že*, usp. ***također***, a **na trhe* je sintagma s imenicom *trh* 'teret', v. ***trh***, što se ne čini uvjerljivim.

Lit.: Skok I: 494; Škaljić 327.

nàhija *ž* (19. st.) 'manja upravna jedinica u Osmanskom Carstvu'

Posuđeno iz tur. *nahiye*, što je iz arap. *nāḥiya*. Balkanski turcizam, usp. rum. *nahiea*, bug. *нахи́я*, alb. *nahie*.

Lit.: Skok II: 499; Škaljić 483.

náhod *m* (13. st. Mon. serb. antroponim; 19. st.)

Izvedeno od ***nahoditi (se)***.

Lit.: Skok I: 675.

nàhodče (nàhoče) *sr*

Deminutiv od ***nahod***.

nahòditi (se) ⟨prez. *nàhodīm (se)*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nahodȉt (se)* ⟨prez. *nahȍdin (se)*⟩ (Brač), *nah'oditi sę* (Varaždin), *nahoditi (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **naxodìti (sę)* (stcsl. *naxoditi*, sln. *nahóditi (se)*, rus. *находи́ть(ся)*, polj. *nachodzić się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **xoditi*, v. ***hoditi***, ***hod***. Sličan razvoj značenja kao u *nalaziti se* (v. ***nalaziti***).

Lit.: Skok I: 675; ESSJa XXII: 82.

nahrániti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nahrõnīt* ⟨prez. *nahrõnin*⟩ (Brač), *nahrãnīt* ⟨prez. *nahrãnin*⟩ (Senj), *nahrą̃niti* (Varaždin), *nahraniti* (RKKJ)

Postalo od **naxorniti* (samo južnoslavenski csl. *naxraniti* (Mikl.), sln. *nahrániti*, bug. *нахра́ня*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **xorniti*, v. ***hraniti***, ***hrana***.

Lit.: Skok I: 684; ESSJa XXII: 88.

nahrúpiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nahrūpȉt* (Brač), *nahr'upiti* (Varaždin), *nahrupiti* (RKKJ)

TVORBA *nahrupljívati* (18. st.)

Izvedeno od ***hrupiti***.

Lit.: Skok I: 682.

nàhuškati

DIJALEKTI I POTVRDE *nahȕškot* ⟨prez. *nahȕškon*⟩ (Brač), *nah'uškati* (Varaždin), *nahušk'ati* (Gola), *nahuškati* (RKKJ)

Izvedeno od ***huškati***.

nahváliti ⟨prez. *nàhvālīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nafõlīt* ⟨prez. *nafõlin*⟩ (Brač), *nafãlīt (se)* ⟨prez. *nafãlin (se)*⟩ (Senj), *nafãliti* (Varaždin), *nahvaliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **naxvalìti* (sln. *nahváliti*, rus. *нахвали́м*, polj. *nachwalić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **xvaliti*, v. ***hvaliti***, ***hvala***.

Lit.: ESSJa XXII: 90.

nàhvatati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navȁtati* (Vrgada), *navȁćat* (Senj)

Postalo od **naxvatati* (usp. rus. *нахва́там*, polj. *nachwatać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **xvatati*, v. ***hvatati***.

Lit.: ESSJa XXII: 91.

nàīći ⟨prez. *nàīđēm*⟩ (19. st.)

Izvedeno od ***ići***. Mlađa tvorba u usporedbi s ***naći***, sa sličnim razvitkom značenja.

Lit.: Skok I: 708.

naìgrati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naigrȁt se* ⟨prez. *naȉgron se*⟩ (Brač), *naigrȁt se* ⟨prez. *naȉgra se*⟩ (Senj), *na'igrati sę* (Varaždin)

Izvedeno od ***igrati***, v. ***igra***.

naìlaziti (19. st.)

Izvedeno od ***laziti***; umetnuto *i* potječe iz *ići*, usp. ***naići***. Usp. i druge složene glagole: ***mimoilaziti***, ***silaziti***, ***nadilaziti***.

Lit.: Skok II: 278.

nȁime *pril.* (14. st. Jireček Spom.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nàime* (bački Hrvati), *naime, najmre* (RKKJ)

Izvedeno od ***ime***. Za semantički razvoj usp. njem. *nämlich* 'naime', što je izvedeno od *Name* 'ime'.

Lit.: Skok I: 718.

nȁīvan *prid.*

TVORBA *nàīvno, naívac, naívčev, naívnōst, nàīvka*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *naiv*, eng. *naive*) iz fr. *naïf* ⟨ž *naïve*⟩, stfr. *naif* < lat. *nātīvus* 'rođen, prirođen, prirodan'. Latinska je riječ izvedena od *nātus*, participske osnove glagola *nāscor* 'roditi se', v. ***nacija***. Razvoj je značenja 'prirodan' > 'neizvještačen' > 'prostodušan, lakovjeran'.

Lit.: Snoj 430; Dauzat 486.

nȁizmjencē *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naizmence, nazmence* (RKKJ)

Izvedeno od ***izmjena***.

naizmjèničan *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***izmjeničan*** prema ***naizmjence***.

nàizūst (naìzust) *pril.* (19. st.)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *наизу́сть* < psl. **na jьzust* (bug. *наизу́ст*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], **jьz*, v. ***iz***, i **usta*, v. ***usta***. Usp. grč. *ἀπὸ στόματος (εἰπεῖν)* '(govoriti) napamet'.

Lit.: Vasmer II: 195.

nájam *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōjôm* ⟨G *nōjma*⟩ (Brač), *nãjęm* (Varaždin), *najem* (RKKJ)

Postalo od psl. **najьmъ* (csl. *najemъ*, sln. *najȅm*, rus. *наём*, polj. *najem*), što je izvedeno od prezentske osnove glagola **najęti* ⟨prez. **najьmǫ*⟩ (hrv. star. *najeti* ⟨prez. *najmem*⟩, stcsl. *najęti* ⟨prez. *naimǫ, naimeši*⟩, sln. *najéti* ⟨prez. *najámem/nájmem*⟩, rus. *наня́ть* ⟨prez. *найму́*⟩, polj. *nająć* ⟨prez. *najmię*⟩). Taj je glagol složen od **na*, v. ***na***[1], i **(j)ęti*, v. ***imati***.

Lit.: ESSJa XXII: 110.

nájāmnī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *najemni, najmen* (RKKJ)

Postalo od psl. **najьmьnъ(jь)* (csl. *najemьnъ*, sln. *najémen*, rus. *наёмный*, polj. *najemny, najamny*), što je izvedeno od **najьmъ*, v. ***najam***.

Lit.: ESSJa XXII: 113.

nájāmnīk *m* (16. st. Zoranić)

DIJALEKTI I POTVRDE *najemnik, najmenik* (RKKJ)

TVORBA *nájāmnica* (19. st.)

Postalo od psl. **najьmьnikъ* (csl. *naimьnikъ*, sln. *najêmnik, nájmenik*, rus. *наёмник, наёмник*, polj. *najemnik*), što je izvedeno od **najьmьnъ(jь)*, v. ***najamni***.

Lit.: ESSJa XXII: 112.

nȁjava *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***najaviti***. Usp. njem. *Ansage*.

najáviti ⟨prez. *nàjāvīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *najōvȉt (se)* ⟨prez. *najõvin*⟩ (Brač), *naj'aviti* (Varaždin), *najaviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *najavljívati* (20. st.), *najavljìvāč, najavljìvāčica*

Postalo od ili tvoreno na sličan način kao psl. **najavìti* (sln. *najáviti*, rus. *наявить*, polj. *najawić się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **aviti*, v. ***javiti***.

najedànpūt *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *najedenput, najempot, najenput* (RKKJ)

Izvedeno od ***jedanput***.

nàjesti se ⟨prez. *nàjedēm se*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *najȉst (se)* ⟨prez. *najȋn*⟩ (Brač), *naȉsti se* ⟨prez. *naīdēš se*⟩ (Vrgada), *naȉst se* ⟨prez. *naȋn*⟩ (Senj), *naj'ęsti sę* ⟨prez. *najẽm sę*⟩ (Varaždin), *najesti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **na(j)ěsti sę* (stcsl. *naěsti sę*, sln. *najésti se*, rus. *наéсть(ся)*, polj. *najeść się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **(j)ěsti*, v. ***jesti***.

Lit.: ESSJa XXII: 97.

nȁjezda *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nàjizda* (Brač)

Postalo od psl. **na(j)ězda, *na(j)ězdъ* (csl. *naězda, naezda* (Mikl.), rus. *наéзд*, polj. *najazd*), što je izvedeno od **na(j)ězditi*. Taj je glagol složen od **na*, v. ***na***[1], i **(j)ězditi*, v. ***jezditi***.

Lit.: ESSJa XXII: 98,99.

najéžiti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *najẽžît (se)* ⟨prez. *najẽžin*⟩ (Brač), *najẽžîti se* ⟨prez. *najẽžîš se*⟩ (Vrgada), *najẽžît se* ⟨prez. *najẽžin se*⟩ (Senj), *najẽžiti sę* (Varaždin), *najež'iti se* (Gola), *naježiti (se)* (RKKJ)

Izvedeno od ***ježiti se***. Usp. sln. *najéžiti*, polj. *najeżyć*.

nàjlōn *m* (20. st.)

TVORBA *nàjlōnskī*

Posuđeno iz eng. *nylon*. Prvotno je *nylon* bio tvornički naziv za sintetički polimer koji je proizveo američki kemičar Wallace Carothers (1896. – 1937.) dok je radio u istraživačkoj jedinici tvrtke DuPont. Navodno je riječ izvedena od nasumičnog sloga *nyl* sufiksom *-on* koji se nalazi i u drugim nazivima vlakna, npr. eng. *cotton* 'pamuk', *rayon* 'umjetna svila'. Nisu uvjerljive priče da je naziv nastao spajanjem početnih slova imena gradova *New York* i *London*, ili kao akronim od *Now You've Lost, Old Nippon* 'Sad si izgubio, stari Japanu' (budući da je novi materijal postao konkurencija japanskoj prirodnoj svili).

Lit.: Snoj 431; Chambers 715.

nàjlōnka *ž*

Izvedeno od ***najlon*** Usp. sln. *nâjlonka*, njem. *Nylonstrumpf*.

nájmiti (17. st.)

Izvedeno od ***najam***.

nâjprije *pril.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nôjprî* (Brač), *nºãjprī* (Vrgada), *najpre, najprej* (RKKJ)

Izvedeno od ***prije***.

nakániti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakōnît se* (Brač), *nakºānîti* (Vrgada), *nakąniti* (Varaždin), *nakān'iti* (Gola), *nakaniti* (RKKJ)

TVORBA *nàkana* (18. st.)

Izvedeno od ***kaniti*** (usp. i sln. *nakániti*).

nàkapati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakãpot* ⟨prez. *nakãpjen*⟩ (Brač), *nak'apati* (Varaždin), *nakapati* (RKKJ)

TVORBA *nákapnica*

Postalo od psl. **nakàpati* (csl. *nakapati*, sln. *nakápati*, rus. *накáпать*, polj. *nakapać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **kapati*, v. ***kapati***.

Lit.: ESSJa XXII: 117.

nakàšljati se

DIJALEKTI I POTVRDE *nakašjât se* ⟨prez. *nakãšjen se*⟩ (Brač), *nakašljât se* ⟨prez. *nakàšljen se*⟩ (Senj), *nakâšlati sę* (Varaždin)

TVORBA *nakašljávati se*

Izvedeno od ***kašljati***.

nàkaza *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãkaza* (Brač), *nąkaza* (Varaždin), *nāk'aza* (Gola), *nakaz m ž, nakazen, nakazan, nakazna* (RKKJ)

TVORBA *nàkazan* (17. st.), *nàkaznōst* (19. st.)

Postalo od **nakàza* (sln. *nakâza*, češ. *nákaza*), što je izvedeno od psl. **nakaziti*, v. ***nakaziti***.

Lit.: Snoj 431.

nakáziti ⟨prez. *nàkāzīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nak'aziti* (Varaždin), *nakāz'iti* (Gola)

Postalo od psl. **nakazìti* (sln. *nakazīti* 'pokvariti, uništiti', stbrus. *наказитися* 'zarazi-ti se', polj. *nakazić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **kazìti* ⟨prez. **kâžǫ* a. p. *c*⟩ 'kvariti, uništavati' (stcsl. *kaziti*, sln. *kazīti*, rus. dijal. *казúть*, polj. *kazić*). Dublja etimologija nije jasna. Možda je u vezi s glagolom **kazati* 'pokazati', v. ***kazati, kazna***. Semantička bi veza bila u označavanju prijestupnika unakazivanjem tijela. Druga je mogućnost da je psl. **kaziti* prvotni kauzativ od psl. **čeznǫti* 'nestati', v. ***čeznuti***.

Lit.: Skok I: 320; Derksen 222; ESSJa XXII: 122.

nákit *m* (19. st.)

Izvedeno od ***nakititi***.

nàkititi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakîtit* ⟨prez. *nakîtin*⟩ (Brač, Senj), *nak'ititi* (Varaždin), *nakititi* (RKKJ)

Izvedeno od ***kititi***. Usp. sln. *nakítiti*.

nàklada *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãklada* (Varaždin), *naklad, naklada* (RKKJ)

Posuđeno iz češ. *náklad* 'naklada, teret, trošak' < psl. **naklàdъ* (hrv. starije *na-*

klad ‘dodatak, nadometak’ (16. st.), csl. *nakladъ* ‘dobit, kamate, lihva’, sln. *nakláda*, rus. *наклáд* ‘gubitak, šteta’), što je izvedeno od **naklasti*, a to je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **klasti*, v. ***kladiti se***.

nákladnīk *m* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *nákladník*, što je izvedeno od *náklad*, v. ***naklada***.

náklon¹ *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nã̄klon* (Varaždin), *naklon* (RKKJ)

Postalo od psl. **naklònъ* (sln. *naklòn*, rus. *наклóн*, polj. *nakłon*), što je izvedeno od **nakloniti*, v. ***nakloniti***.

Lit.: ESSJa XXII: 132.

náklon² *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nã̄klon* (Varaždin)

TVORBA *náklonōst*

Postalo od psl. **naklonьnъ* (csl. *naklonьnъ*, rus. *наклóнный*, polj. *nakłonny*), što je izvedeno od **nakloniti*, v. ***nakloniti***.

Lit.: ESSJa XXII: 132.

naklòniti ⟨prez. *nàklonīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakl'oniti* (Varaždin), *nakl̨on'iti se* (Gola), *nakloniti* (RKKJ)

TVORBA *nàklonjen*, *nàklonjenōst*

Postalo od psl. **nakloniti (sę)* (sln. *naklonīti (se)*, rus. *наклони́ть(ся)*, polj. *nakłonić (się)*), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **kloniti*, v. ***kloniti se***.

Lit.: ESSJa XXII: 132.

nàknada *ž* (19. st.)

TVORBA *nàknadnī*

Izvedeno od ***naknaditi***.

nàknaditi (18. st.)

Izvedeno od *knaditi*, v. ***doknaditi***.

nákon *prij.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãkon* (Brač)

Izvedeno od *kon*, v. ***konac***, usp. ***iskon***, ***zakon***.

nakostrijẹ́šiti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakostrūšît (se)* ⟨prez. *nakostrũšin (se)*⟩ (Brač, Senj), *nakostrę̃šiti sę* (Varaždin), *nakostrišiti* (Mikalja)

Izvedeno od ***kostriješiti se***.

nàkōvanj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōkộv* (Brač), *nºâkovań* (Vrgada)

Izvedeno od ***nakovati***. Usp. sln. *nákovenj*, rus. *наковéнь*.

nakòvati ⟨prez. *nàkujēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nak'ovati* (Varaždin), *nakovati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nakovàti (sę)* (csl. *nakovati*, sln. *nakováti*, rus. *наковáть*, polj. *nakować* (rijetko)), što je složeno od **na*, v. ***na¹***, i **kovati*, v. ***kovati***.

Lit.: ESSJa XXII: 139.

nakriviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakrīvĩt (se)* ⟨prez. *nakrĩvin (se)*⟩ (Brač, Senj), *nakrīvĩti (se)* ⟨prez. *nakrĩvīš se*⟩ (Vrgada), *nakriveti* (RKKJ)

TVORBA *nakrivljávati*, *nakrivljívati*

Izvedeno od ***kriviti***.

nàkuhati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakũ̀hot (se)* ⟨prez. *nakũ̀hon (se)*⟩ (Brač), *nakũ̀vat se* ⟨prez. *nakũ̀van se*⟩ (Senj), *nak'uhati* ⟨prez. *nakûham*⟩ (Varaždin)

TVORBA *nakuhávati*

Izvedeno od ***kuhati***.

nàkupiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakũ̀pit* ⟨prez. *nakũ̀pin*⟩ (Brač), *nakũ̀piti* (Vrgada), *nakũ̀pit se* (Senj), *nakupiti* (RKKJ)

TVORBA *nakúpljati*, *nakúpljānje*

Izvedeno od ***kupiti²***.

nakupòvati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nakupovàt* (Brač), *nakupovàti* (Vrgada), *nakupûvati* (Varaždin)

Izvedeno od ***kupovati***, v. ***kupiti¹***.

nalágati¹ ⟨prez. *nàlāžēm*⟩ (17. st. ‘nalagati drva’; 19. st. ‘davati nalog’)

DIJALEKTI I POTVRDE *nal'agati* (Varaždin), *nalagati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nalagati* (stcsl. *nalagati*, sln. *nalâgati*, rus. *налагáть*), što je iterativ od **naložiti*, v. ***naložiti***.

Lit.: ESSJa XXII: 153.

nalàgati² ⟨prez. *nàlažēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nalagàti* (Vrgada), *nal'agati* (Varaždin)

Izvedeno od ***lagati***. Usp. i sln. *nalagáti*.

nálaz *m* (19. st.)
Izvedeno od ***nalaziti***. Usp. njem. *Befund*.

nàlaziti (18. st.)
TVORBA *nàlažênje* (19. st.), *nàlazîšte*
Izvedeno od ***laziti***. Semantički razvitak kojim se glagol u značenju 'pronaći' tvori od glagola kretanja i prijedloga *na* vrlo je čest (usp. eng. *to stumble upon*). Usp. i starije hrv. ***nahoditi (se)***.
Lit.: ESSJa XXII: 153.

nàlaznīk *m* (19. st.)
TVORBA *nàlaznica*
Izvedeno od ***nalaziti*** (usp. njem. *Finder*).

nàleći ⟨prez. *nàlegnēm*⟩ (15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nal'ęči sę* (Varaždin), *naleči* (RKKJ)
Postalo od psl. **nalekti* (csl. *nalešti*, sln. *naléči*, rus. *налéчь*, polj. *nalec*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **lekti*, v. ***leći***.
Lit.: ESSJa XXII: 155.

nálet *m* (19. st.)
Izvedeno od ***naletjeti***. Usp. sln. *nalèt*, rus. *налёт*, češ. *nálet* 'zračni napad'.
Lit.: ESSJa XXII: 156.

nalètjeti (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *naletît* ⟨prez. *naletîn*⟩ (Brač), *naletîti* ⟨prez. *nalètīš*⟩ (Vrgada), *naletît* ⟨prez. *nalètin*⟩ (Senj), *nalęt'eti* (Varaždin, Gola), *naleteti* (RKKJ)
Postalo od psl. **naletěti* (sln. *naletéti*, rus. *налететь*, polj. *nalecieć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **letěti*, v. ***letjeti***.
Lit.: ESSJa XXII: 156.

nálīčje *sr* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nōlîčje* (Brač), *nalîčje* ⟨G *nalîčjo*⟩ (Brusje), *naličje* (RKKJ)
Postalo od psl. **naličьje* (csl. *naličije* 'lice; platno', sln. *nalîčje* 'pokrivalo za lice', rus. *нали́чие* 'lice, maska'), što je izvedeno od **lice*, v. ***lice***. U starijem hrvatskom postojala su i značenja 1. 'ono što je na licu: kaciga, maska'; 2. 'lik, oblik'. Razvitak je suvremenog hrvatskog značenja 'ono što je na licu' > 'ono što nije pravo lice' > 'ono što je na drugoj strani lica'.
Lit.: ESSJa XXII: 167.

nalijégati ⟨prez. *nàlijēžēm*⟩ (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nalegati* (RKKJ)
Postalo od psl. **nalěgàti* (csl. *nalěgati* (Mikl.), sln. *nalẹ̄gati*, ukr. *налягáму*, polj. *nalegać*), što je iterativ od **nalekti*, v. ***naleći***.
Lit.: ESSJa XXII: 160.

nalijépiti (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nalīpît* ⟨prez. *nalīpin*⟩ (Brač), *nal'ępiti* (Varaždin)
Izvedeno od ***lijepiti***. Usp. sln. *nalepíti*, rus. *налепить*, polj. *nalepić*.

nalijétati ⟨prez. *nàlijēćēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nalẽtati* (Varaždin)
Postalo od psl. **nalětàti (sę)* (sln. *nalẽtati*, rus. *налетáть*, polj. *nalatać się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **lětati*, v. ***lijetati*** ili je iterativ od **naletěti*, v. ***naletjeti***.
Lit.: ESSJa XXII: 162.

nalijévati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nalīvȁt (se)* ⟨prez. *nalījȅn (se)*⟩ (Brač), *nalīvȁti* ⟨prez. *nalīv°āš*⟩ (Vrgada), *nalīvȁt* ⟨prez. *nalīvan*⟩ (Senj), *nalẽvati* ⟨prez. *nalẽvlęm*⟩ (Varaždin), *nalevati* (RKKJ)
Postalo od psl. **nalěvàti* (mak. *налева*, polj. *nalewać*), što je iterativ od **nalьjati* ⟨prez. **nalějǫ*⟩, a to je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **lьjati* ⟨prez. **lějǫ*⟩ (sthrv. *lijati*, stcsl. *lijati*, ukr. *ллятú*, polj. *lać*). Psl. **lьjati* je od istoga korijena koji je u **liti*, v. ***liti***
Lit.: ESSJa XVII: 80, XXII: 163.

nálik *prid., pril.* (19. st.)
Izvedeno od ***lik***.

nálikovati (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nōlîkovot* (Brač), *nalîkovot* ⟨prez. *nalîkujen*⟩ (Brusje)
Izvedeno od ***nalik***.

nàliti ⟨prez. *nàlijēm*⟩ (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nalît (se)* ⟨prez. *nalîjen (se)*⟩ (Brač), *nalîti* ⟨prez. *nàliješ*⟩ (Vrgada), *nalît* ⟨prez. *nàlijen*⟩ (Senj), *naliti* (RKKJ)
Postalo od psl. **nalìti* (stcsl. *naliti* (Mikl.), sln. *nalíti*, rus. *налúть*, češ. *nalíti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **liti*, v. ***liti***.
Lit.: ESSJa XXII: 170.

nálivpero *sr*
Složeno od *naliv* (izvedenica od ***naliti***) i od ***pero***. Usp. sln. *nalívnik, nalivno pero*.

nálog *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãlok* (Varaždin), *nalog, naloga* (RKKJ)

Postalo od psl. **nalògъ* (sln. *nálog*, rus. *налóг* 'porez, danak', polj. *nałóg* 'navika'), što je izvedeno od **naložiti*, v. ***naložiti***. Prvotno je značenje psl. **nalogъ* 'ono što nalegne', iz čega su se raznim semantičkim pomacima razvila ostala slavenska značenja. Starije je hrvatsko značenje 'množina, hrpa', a suvremeno značenje zabilježeno je od 19. st.

Lit.: ESSJa XXII: 176.

nalogodávac *m*

TVORBA *nalogodávčev, nalogòdāvka*

Složeno od ***nalog*** i ***davati***.

nalòžiti *m* ⟨prez. *nàložīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naložȉt* ⟨prez. *nalòžin*⟩ (Brač), *naložîti* ⟨prez. *nalòžīš*⟩ (Vrgada), *nal'ožiti* (Varaždin), *naložiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **naložìti* 'staviti na' (stcsl. *naložiti*, sln. *naložîti*, rus. *наложúть*, polj. *nałożyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **ložiti*, v. ***ložiti***. Ista tvorba postoji i u got. *ana-lagjan* 'staviti na'. U standardnom hrvatskom ne postoji slavensko značenje 'staviti na, položiti na', nego su se razvila specijalna značenja 'narediti, zapovjediti' (prema 'opteretiti nekoga obvezom') i 'potpaliti, učiniti da što gori' (< 'naslagati drva za potpalu)'.

Lit.: ESSJa XXII: 177.

nàljepnica *ž*

Izvedeno od ***nalijepiti***. Usp. sln. *nalêpka*, češ. *nálepka*, eng. *sticker*, njem. *Aufkleber*.

náljev *m* (19. st.)

Izvedeno od ***naliti***, usp. i ***nalijevati***. Usp. rus. dijal. *нáлев*, češ. *nálev*.

naljútiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *najūtȉt* (Brač), *naljūtȉt se* (Senj), *naļutiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***ljutiti***.

nam *zam.* Enklitički oblik dativa osobne zamjenice ***mi***[1].

DIJALEKTI I POTVRDE *n'am* (Varaždin)

Postalo od psl. **namъ* (stcsl. *namъ*, sln., rus. *нам*, polj. *nam*), v. ***nama***.

nȁma *zam.* Dativ osobne zamjenice ***mi***[1].

Postalo od psl. **nama*, što je dvojinski oblik dativa osobne zamjenice **my*, v. ***mi***[1], ***nam*** (usp. sln. *nama*), ***nas***.

namákati ⟨prez. *nàmāčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nam'akati* (Varaždin)

Postalo od **namakati* (sln. *namâkati*), što je izvedeno od psl. **makati* (csl. *makati* (Mikl.), hrv. *makati* (17. st., RKKJ), rus. *макáть* 'umočiti', češ. *mákati*), što je iterativ od **močiti*, v. ***močiti***.

Lit.: ESSJa XVII: 137.

namàknuti

DIJALEKTI I POTVRDE *namaknȗt* ⟨prez. *namãknen*⟩ (Brač)

TVORBA *nàmaći*

Izvedeno od ***maknuti***.

namástiti ⟨prez. *nàmāstīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namast'iti* (Varaždin), *namastiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **namastìti* (stcsl. *namastiti*, sln. *namastîti*, rus. *намастúть*, polj. *namaścić*), što je izvedeno od **mastь*, v. ***mast***.

Lit.: ESSJa XXII: 181.

nàmazati ⟨prez. *nàmažēm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *namãzot* ⟨prez. *namãžen*⟩ (Brač), *namȁzat* (Senj), *nam'azati* (Varaždin), *namaz'ati* (Gola), *namazati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **namàzati* (csl. *namazati* (Mikl.), sln. *namázati*, rus. *намáзать*, polj. *namazać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **mazati*, v. ***mazati***.

Lit.: ESSJa XXII: 181.

nàmesti ⟨prez. *namètēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namẽst* ⟨prez. *nametẽn*⟩ (Brač), *nam'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **namesti* (sln. *námesti*, rus. *наместú*, polj. *namieść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **mesti*, v. ***mesti***.

Lit.: ESSJa XXII: 182.

námet *m* (14. st. Dušanov zakonik; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãmęt* (Varaždin), *namet* (RKKJ)

Postalo od psl. **namètъ* 'ono što je nabacano, postavljeno' (csl. *nametъ*, sln. *namèt*, ukr. *намéт* 'šator', polj. *namiot* 'šator'), što je izvedeno od **namesti*, v. ***namesti***.

Lit.: ESSJa XXII: 185.

nàmetati ⟨prez. *nàmećēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nametati* (RKKJ)

TVORBA *namètljiv*, *namètljivōst*, *nàmetnuti* (18. st.)

Izvedeno od ***metati***.

námetnīk *m* (19. st.)

TVORBA *námetničkī*

Izvedeno od ***nametati***.

nàmicati ⟨prez. *nàmičēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉcat* (Gacka)

Postalo od psl. **namỳkati* (sln. *namíkati*, polj. *namykać*, rus. dijal. *намы́кать* 'pripremati laneno vlakno za predenje'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **mykati*, v. ***micati***.

Lit.: ESSJa XXII: 195.

nàmignuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉgnut* ⟨prez. *namȉgnen*⟩ (Brač, Senj), *namȉgnuti* ⟨prez. *namȉgneš*⟩ (Vrgada), *nam'ignuti* (Varaždin)

TVORBA *namigívati*

Izvedeno od *mȉgnuti* (17. st. Mikalja), što je postalo od psl. **mignǫti* (sln. *mígniti*, rus. *мигну́ть*, polj. *mignąć*), a to je izvedeno od **migati*, v. ***migati***.

Lit.: ESSJa XIX: 29.

namijéniti ⟨prez. *nàmijēnīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namīnȉt* ⟨prez. *namīnin*⟩ (Brač, Senj), *nameniti* (RKKJ)

TVORBA *namjenjívati*

Postalo od psl. **naměnìti* (stcsl. *naměniti* 'imenovati', sln. *namenīti, naméniti*, rus. dijal. *наменúться* 'odlučiti', polj. *namienić* 'nazvati, imenovati'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **měnìti* (hrv. starije *mijeniti* 'misliti, govoriti, spominjati' (13. st. Stefan; 16. st.), stcsl. *měniti* 'misliti, smatrati', sln. *menīti, méniti* 'misliti, smatrati, pretpostavljati', strus. *мѣнити*, polj. starije *mienić* 'smatrati') < ie. **meyn-*, **moyn-* (stvnj. *meinen* 'misliti', stir. *mían* 'želja'). Možda je moguća veza s korijenom **men-* 'misliti', v. ***mniti***. Semantički je neuvjerljiva usporedba s korijenom koji je u ***mijena***.

Lit.: Derksen 312; ESSJa XVIII: 175, XXII: 186.

namíriti ⟨prez. *nàmīrīm*⟩ (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namīrȉt (se)* ⟨prez. *namīrin (se)*⟩ (Brač, Senj), *namīrìti* ⟨prez. *namīrīš*⟩ (Vrgada), *namīriti* (Varaždin), *namiriti* (RKKJ)

TVORBA *namirívati*, *namirívānje*

Postalo od psl. **namirìti* (mak. *намири*, rus. dijal. *намири́ться* 'dogovoriti se'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **miriti*, v. ***miriti***.

Lit.: ESSJa XXII: 189.

námīrnica *ž*

Izvedeno od ***namiriti*** u značenju 'nahraniti'. Izvorno je značenje 'ono čime se čovjek namiri' tj. 'nahrani'.

nȁmjena (nâmjena) *ž* (18. st.)

TVORBA *námjenskī*

Postalo od **naměna* (usp. sln. *namẹ̑na* 'namjena', slovin. *nåmana* 'sudbina'), što je izvedeno od **naměniti*, v. ***namijeniti***.

nȁmjera *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉra* (Senj), *namera* (RKKJ)

TVORBA *námjēran* (19. st.), *námjērnī*, *námjērno*

Izvedeno od ***namjeriti (se)***.

namjerávati (19. st.)

Izvedeno od *namjérati* (16. st.), što je nesvršeni vid od ***namjeriti (se)***.

nàmjeriti (se) ⟨prez. *nàmjerīm (se)*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉrit (se)* ⟨prez. *namȉrin (se)*⟩ (Brač), *namȉrit se* (Senj), *nam'ẹriti sę* (Varaždin), *nameriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *námjērnīk*, *námjērnica*

Postalo od psl. **naměriti (sę)* (stcsl. *naměriti* 'mjeriti, odmjeriti', sln. *namériti (se)*, rus. *намéрит(ся)* 'odmjeriti, izmjeriti', polj. *namierzyć* 'namjeriti, odmjeriti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **měriti*, v. ***mjeriti***.

Lit.: ESSJa XXII: 186f.

námjesnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōmȉsnik* (Brač), *nãmẹsnik* (Varaždin), *namesnik* (RKKJ)

TVORBA *námjesnica*, *námjesničkī*

Postalo od psl. **naměstьnikъ* (stcsl. *naměstьnikъ*, sln. *namẹ̑stnik*, rus. *намéстник*, polj. *namiestnik*), što je izvedeno od **na*

městě, v. ***na***[1], ***mjesto***[1]. Usp. lat. *locum tenens*, njem. *Statthalter*.

Lit.: ESSJa XXII: 187.

nàmjestiti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉstit (se)* ⟨prez. *namȉstin (se)*⟩ (Brač), *namȅstit* (Senj), *nam'ęstiti* (Varaždin), *namestiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *namješténje*, *namjéštati* (15. st. Spom. sr.), *namjéštānje*

Izvedeno od ***mjesto***[1].

nàmjesto *prij.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȉsto* (Brač), *namȅsto* (Senj), *nam'ęsto* (Varaždin), *namesto* (RKKJ)

Izvedeno od ***mjesto***[1], usp. ***mjesto***[2].

nàmještāj *m* (19. st.)

Izvedeno od ***namjestiti***.

namòčiti ⟨prez. *nàmočīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namočȉt (se)* ⟨prez. *namȍčin (se)*⟩ (Brač), *namočȉt* ⟨prez. *namȍčin*⟩ (Senj), *nam'očiti* (Varaždin), *namočiti* (RKKJ)

TVORBA *namákati* (16. st.)

Postalo od psl. **namočìti* (stcsl. *namočiti*, sln. *namočíti*, rus. *намочи́ть*, polj. *namoczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **močiti*, v. ***močiti***.

Lit.: ESSJa XXII: 189f.

namòtati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namotȁt (se)* (Brač), *namotȁti* (Vrgada), *namotȁt* (Senj), *nam'otati* (Varaždin), *namọt'ati* (Gola), *namotati* (RKKJ)

TVORBA *namátati* (18. st.), *namotávati* (18. st.), *námot*, *nàmotāj*

Postalo od psl. **namotàti* (sln. *namotáti*, rus. *намота́ть*, polj. *namotać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **motati*, v. ***motati***.

Lit.: ESSJa XXII: 192.

namr̀štiti (15. st. glag. ruk. 1468.)

Izvedeno od ***mrštiti (se)***.

nàmučiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *namȕčit (se)* ⟨prez. *namȕčin (se)*⟩ (Brač), *namȕčiti se* ⟨prez. *namȕčīš se*⟩ (Vrgada), *nam'učiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***mučiti***.

nàndu *m* 'velika južnoamerička trkaća ptica' *zool. (Rhea americana)*

Posuđeno preko njem. *nandu* i šp. *ñandú* iz južnoameričkog jezika guarani.

nànijēti ⟨prez. *nanèsem*⟩ (13. st. Stefan kr.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nanȋt* ⟨prez. *nanesȅn*⟩ (Brač), *nan'ęsti* (Varaždin)

Izvedeno od **-nijeti*, v. ***donijeti (donesti)***, ***nesti***.

nanìšaniti (19. st.)

Izvedeno od *nišaniti*, v. ***nišan***.

nanízati ⟨prez. *nànīžēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nanīz'ati* (Gola), *nanizati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nanizàti* (sln. *nanízati*, rus. *нанизáть*, polj. dijal. *nanizać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **nizati*, v. ***nizati***.

Lit.: ESSJa XXII: 199.

nano- *pref.*

Posuđeno iz grč. *νᾶνος* 'patuljak', nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Beekes 995.

nànometar *m*

Složeno od ***nano-*** i ***metar***.

nanoračùnalo *sr*

Složeno od ***nano-*** i ***računalo***.

nános *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nanos* (RKKJ)

Izvedeno od ***nanositi***. Usp. sln. *nanòs*, rus. *нано́с*, slč. *nános*.

Lit.: ESSJa XXII: 200.

nanòsiti ⟨prez. *nànosīm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 16. st. Aleks. Jag.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nanosȉt se* ⟨prez. *nanȍsin se*⟩ (Brač, Senj), *nan'ositi* (Varaždin), *nanositi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nanosìti* (stcsl. *nanositi*, sln. *nanosīti*, rus. *наноси́ть*, polj. *nanosić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **nositi*, v. ***nositi***.

Lit.: ESSJa XXII: 199.

naoblačiti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naoblõčȉt se* ⟨prez. *naoblõčin se*⟩ (Brač), *naoblāčȉt se* (Senj), *naobl'ačiti sę* (Varaždin), *naoblačiti se* (RKKJ)

TVORBA *nàoblaka*

Izvedeno od ***oblačiti***.

nȁobrazba *ž*

Izvedeno od *naobraziti*, što je izvedeno od ***obraz***. Usp. njem. *Ausbildung*, *ausbilden*.

nȁočāle *ž, pl. t.* (19. st. naočali)

DIJALEKTI I POTVRDE *očáli* (Dubrovnik), *oć°āl̂i* (Vrgada), *očálji* (Žumberak), *očãlę* (Varaždin), *naočari* (19. st.), *očale, očali* (RKKJ)

Izvedeno od *očale*, dijalektalno *ońali* (*č* u standardnom obliku dolazi od oblika riječi *oko* s *č*, poput mn. *oči*, pridjev *očni*). Ova riječ je poput sln. *očâli, očâla* posuđena iz nekog talijanskog dijalekta (usp. tal. *occhiale*, mlet. *ochiàl* ⟨mn. *ochiàli, ochiài*⟩, furl. *ociâl* ⟨mn. *ociâi*⟩) < lat. *oculāris, oculārius* 'koji se odnosi na oči, očni', a to je izvedeno od *oculus* 'oko', v. ***okulist***, ***oko***[1]. Hrvatsko *ć* zamjena je za romansko *kj*. Stakleno pomagalo za poboljšanje vida izumljeno je u Italiji, vjerojatno u Veneciji, potkraj 13. st.

Lit.: Skok II: 541; Snoj 461; DEI 2621.

nȁočārka *ž* (19. st.) *zool. (Naia tripudians)*

Izvedeno od *naočari*, što je varijanta od ***naočale***. Poput sln. *naôčarka* kalk prema njem. *Brillenschlange*. Češći je naziv ***kobra***.

Lit.: Skok II: 541.

nȁočiglēd *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naočiglę̂d* (Brač)

Izvedeno od *očigled* (18. st.), v. ***na***[1], ***oko***[1], ***gledati***.

nȁočit *prid.* (17. st. Jireček Spom.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȁočit* (Gacka)

TVORBA *nȁočitōst*

Postalo od **naočitъ* (usp. češ. *načitý* 'značajan, znamenit'), što je izvedeno od **očitъ*, v. ***očit*** ili od *na-oč-*, v. ***oko***[1]. Češko-hrvatska izoglosa. Značenje 'lijep, krasan' razvilo se iz 'koji se ističe' < 'koji je vidljiv'. Starije je značenje 'očit, očevidan'.

Lit.: ESSJa XXII: 200.

nȁoko *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nâoko, nȁoko* (Brusje), *nãoko* (Brač), *nȁoko* (Senj), *naoko* (RKKJ)

Složeno od ***na***[1] i ***oko***[1].

nȁokolo *pril.* (19. st.), *naokolo* (RKKJ)

DIJALEKTI I POTVRDE *nâokolo, nãokolo* (Brač), *naokôlo* (Varaždin)

Izvedeno od ***okolo***.

naopàčkē *pril.* (19. st.)

Izvedeno od ***naopak***.

nȁopāk *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nôpok* ⟨*ž -a* sr *-o*⟩ (Brač), *nȁopak* (Senj), *naôpak* (Varaždin), *naopak, napak* (RKKJ)

TVORBA *nȁopāko*

Izvedeno od ***opak*** u starijem značenju 'okrenut na drugu stranu'.

naorùžati (19. st.)

TVORBA *nȁoružān, naoružánje, naoružávati*

Izvedeno od ***oružati***.

naòštriti ⟨prez. *nàoštrīm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naoštrȉt* ⟨prez. *naòštrin*⟩ (Brač), *naoštrìti* ⟨prez. *naòštrīš*⟩ (Vrgada), *naoštriti* (RKKJ)

Postalo od starijeg hrv. *naostriti* (15. st.) < psl. **naostrìti* (stcsl. *naostriti*, sln. *naostrīti*, rus. *наостри́ть*, polj. *naostrzyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **ostriti*, v. ***oštriti***.

Lit.: ESSJa XXII: 203.

nȁpa *ž*

Posuđeno iz tal. dijal. *napa* 'nadgradnja nad ognjištem', što je disimilacijom postalo od lat. *mappa* 'rubac, pokrivalo', v. ***mapa***.

Lit.: Snoj 432; REW 5342.

nápad *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napad* (RKKJ)

Izvedeno od ***napasti***[1]. Usp. sln. *napàd*, rus. dijal. *нанáд*, polj. *napad*.

Lit.: ESSJa XXII: 205.

napàdāč *m* (19. st.)

TVORBA *napadàčica, napàdāčkī*

Izvedeno od ***napadati***.

nápadan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nápadnōst*

Izvedeno od ***napad***. Kalk prema njem. *auffallend*

nàpadati (13. st. Stefan kr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napãdot* ⟨prez. *napãdon*⟩ (Brač), *nap'adati* (Varaždin), *napadati* (RKKJ)

Postalo od psl. **napàdati* (stcsl. *napadati*, sln. *napádati*, rus. *напада́ть*, polj. *napadać*), što je nesvršeni glagol od **napasti*, v. ***napasti***[1].

Značenje 'pasti u većoj količini' novije je i u tom je značenju glagol izveden od ***padati***.

Lit.: ESSJa XXII: 204f.

napájati (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napājȁt* (Grobnik), *napājati* (Varaždin), *napajati (se)* (RKKJ)

TVORBA *napájānje*

Postalo od psl. **napajàti* (stcsl. *napajati*, sln. *napájati*, brus. *напаяти*, polj. *napajać*), što je izvedeno od **napojiti*, v. ***napojiti***.

Lit.: ESSJa XXII: 206.

napakòstiti

DIJALEKTI I POTVRDE *napãkostit* ⟨prez. *napãkostin*⟩ (Brač), *napak'ostiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***pakostiti***.

nàpamēt *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãpamet* (Brač), *nàpamet* (Senj), *nap'amẹt* (Varaždin), *napamet* (RKKJ)

Složeno od ***na***[1] i ***pamet*** (usp. i sln. *na pámet*).

nápasnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōpàsnik, nopãsnik* ⟨G *nōbŏja*⟩ (Brač), *n°āpàsnīk* (Vrgada), *nậpasnik* (Varaždin), *napasnik* (RKKJ)

TVORBA *nápasnica*

Postalo od psl. **napàstьnikъ* (csl. *napastьnikъ*, sln. *napâstnik*, ukr. *напáсник*, polj. *napastnik*), što je izvedeno od **napastь*, v. ***napast*** ili od **napastьnъ*, v. ***napastan***.

Lit.: ESSJa XXII: 209.

nápast *ž* (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōpàst* (Brač), *n°āpàst* (Vrgada), *nậpast* (Varaždin), *n'āpast* (Gola), *napast* (RKKJ)

Postalo od psl. **napàstь* (stcsl. *napastь*, sln. *napâst*, rus. *напáсть*, polj. *napaść*), što je izvedenica od korijena **pad-*, v. ***napasti***[1], ***pasti***[1] sufiksom **-tь* koji tvori *nomina actionis* (usp. sln. *pâst* 'jama za lov divljih životinja, zamka, klopka', rus. dijal. *нáсть*, češ. *past*). Starije je značenje 'bijeda'.

Lit.: ESSJa XXII: 208.

nápastan *prid.* (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nậpastẹn* (Varaždin), *napasten* (RKKJ)

TVORBA *nápasnōst*

Postalo od psl. **napàstьnъ* (csl. *napastьnъ*, sln. *napâsten*, rcsl. *напастьный*, polj. dijal. *napas(t)ny, napaśny*), što je izvedeno od **napastь*, v. ***napast***.

Lit.: ESSJa XXII: 209.

nàpasti[1] ⟨prez. *nàpadnēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȁst* ⟨prez. *napōdẽn*⟩ (Brač), *napàsti* ⟨prez. *napȁdeš*⟩ (Vrgada), *napȁst* ⟨prez. *napȁdnen*⟩ (Senj), *nap'asti* ⟨prez. *napâdnẹm*⟩ (Varaždin), *nap'asti* ⟨prez. *nap'anem*⟩ (Gola), *napasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **napàsti* (stcsl. *napasti*, sln. *napásti*, rus. *напáсть*, polj. *napaść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pasti*, v. ***pasti***[1]. Za razvoj značenja usp. njem. *anfallen* 'napasti' (subj. obično životinje).

Lit.: ESSJa XXII: 207.

nàpāsti[2] ⟨prez. *napásem*⟩ (15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȁst* ⟨prez. *napōsẽn*⟩ (Brač), *napàsti* ⟨prez. *nap°āsẽš*⟩ (Vrgada), *napậsti* (Varaždin), *napasti* (RKKJ)

TVORBA *napásati* (15. st.)

Postalo od psl. **napasti* (stcsl. *napasti*, sln. *napásti*, rus. *напастú*, polj. *napaść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pasti*, v. ***pasti***[2].

Lit.: ESSJa XXII: 207.

nápastovati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nopãstovot* ⟨prez. *nopãstujen*⟩ (Brač), *n°āpàstovati* ⟨prez. *n°āpàstuješ*⟩ (Vrgada), *napàstovat* (Senj), *napastûvati* (Varaždin), *nāpastu̯v'ati* (Gola), *napastuvati* (RKKJ)

Izvedeno od ***napast***.

nàpeći ⟨prez. *napèčem*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napẽć* ⟨prez. *napečẽn*⟩ (Brač), *napèći* ⟨prez. *napečẽš*⟩ (Vrgada), *napẽć se* ⟨prez. *napečẽn se*⟩ (Senj), *nap'ęči* ⟨prez. *nap'ęčęm*⟩ (Varaždin)

Postalo od psl. **napekti* (sln. *napéči*, rus. *напéчь*, polj. *napiec*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pekti*, v. ***peći***.

Lit.: ESSJa XXII: 209.

nàpēti ⟨prez. *nậpnēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napẽt* ⟨prez. *nãpnen*⟩ (Brač), *napẽti (se)* ⟨prez. *nậpneš (se)*⟩ (Vrgada), *napẽt se* ⟨prez. *nậpnen se*⟩ (Senj),

n'apẹ̑ti ⟨prez. *n'apnẹ̑m*⟩ (Varaždin), *nap'ẹ̑ti* ⟨prez. *n'apnem*⟩ (Gola), *napeti* (RKKJ)

TVORBA *nàpēt*, *nàpētōst*

Postalo od psl. **napęti* ⟨prez. **napьnǫ*⟩ (sln. *napẹ́ti* ⟨prez. *napnẽm*⟩, ukr. *напя́ти*, polj. *napiąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pęti* ⟨a. p. *c*⟩ 'napinjati' (rus. *пять* ⟨prez. *пну*⟩, polj. *piąć się* ⟨prez. *pnę się*⟩). Psl. **pęti* postalo je od ie. **(s)penH-* 'natezati, napinjati' (lit. *pìnti* 'plesti, zaplesti', latv. *pît* 'plesti', arm. *henowm, hanowm* 'tkati', grč. *πένομαι* 'teško raditi, napinjati se, mučiti se', got. *spinnan* 'presti').

Lit.: Derksen 399; ESSJa XXII: 212; LIV s. v. **(s)penh*$_1$*-*.

nàpinjati ⟨prez. *nàpinjēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȉńot* ⟨prez. *napȉńen*⟩ (Brač), *napȉnjat se* (Senj), *nap'ińati* (Varaždin), *napiń'ati* (Gola), *napińati, napinati* (RKKJ)

Postalo od psl. **napinàti* ⟨prez. **napinjǫ̀*⟩ (sln. *napîn̄jati*, rus. dijal. *напинáти*, polj. *napinać*), što je iterativ od **napęti* ⟨prez. **napьnǫ*⟩ tvoren od prezenta duljenjem korijenskog samoglasnika, v. ***napeti***. U južnoslavenskim jezicima javlja se sekundarna jotacija iz prezenta.

Lit.: ESSJa XXII: 213.

nàpipati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȉpot* ⟨prez. *napȉpon*⟩ (Brač), *napȉpati* ⟨prez. *napȉp°āš*⟩ (Vrgada), *napĩpati* (Varaždin), *napipati* (RKKJ)

TVORBA *napipávati*

Izvedeno od ***pipati***.

nápis *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãpis* (Varaždin), *napis* (RKKJ)

Postalo od **napisъ* (sln. *napìs*, ukr. *нáпис*, polj. *napis*), što je izvedeno od **napisati*, v. ***napisati***.

Lit.: ESSJa XXII: 214.

napísati ⟨prez. *nàpīšēm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *napīsȁt* ⟨prez. *napĩšen*⟩ (Brač, Senj), *napīsȁti* ⟨prez. *napĩšeš*⟩ (Vrgada), *napĩsati* (Varaždin), *napisati* (RKKJ)

Postalo od psl. **napisàti* (stcsl. *napisati*, sln. *napísati*, rus. *напúсáть*, polj. *napisać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pisati*, v. ***pisati***.

Lit.: ESSJa XXII: 214.

nàpismeno *pril.*

Izvedeno od *pismeno*, v. ***pismen***.

napitak (nápitak) *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōpȉtak* ⟨G *nopîlka*⟩ (Brač), *nãpitẹk* (Varaždin), *napitek, napitak* (RKKJ)

Postalo od psl. **napitьkъ* (sln. *napîtek*, rus. *напúток*, polj. *napitek*), što je izvedeno od pridjeva trpnoga glagola **napiti*, v. ***napiti***.

Lit.: ESSJa XXII: 215.

nàpiti ⟨prez. *nàpijēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȉt (se)* ⟨prez. *napȉjen (se)*⟩ (Brač, Senj), *napȉti se* ⟨prez. *nàpiješ se*⟩ (Vrgada), *nap'iti sę* (Varaždin), *napiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **napìti* (stcsl. *napiti (sę)*, sln. *napíti*, rus. *напúться*, polj. *napić się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **piti*, v. ***piti***.

Lit.: ESSJa XXII: 215.

nàpitnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napitnica* (RKKJ)

Izvedeno od ***napiti***.

nápjev *m* (19. st.)

Vjerojatno posuđeno iz nekog slavenskog jezika, usp. rus. *напéв*, češ. *nápěv*, sln. *napẹ̑v, napẹ̀v*. Prvotni je izvor svih slavenskih oblika vjerojatno ruski oblik, koji je izveden od *напевáть* 'tiho pjevati', usp. ***napjevati se***.

Lit.: ESSJa XXII: 211.

nàpjevati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napȉvot se* ⟨prez. *napȉvon se*⟩ (Brač), *napȉvati se* ⟨prez. *napȉv°āš se*⟩ (Vrgada), *napȉvat se* (Senj)

Izvedeno od ***pjevati***. Usp. i sln. dijal. *napẹ́vati* 'pjevati prvi dio stiha', rus. *напевáть* 'tiho pjevati'.

Lit.: ESSJa XXII: 211.

naplátiti ⟨prez. *nàplātīm*⟩ (15. st. Mon. croat., Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *naplōt̃it* ⟨prez. *naplõtin*⟩ (Brač), *naplat'iti* (Varaždin), *naplatiti* (RKKJ)

TVORBA *naplaćívati* (15. st. Mon. serb.; 16. st.), *nàplata* (19. st.), *nàplatnī* (19. st.)

Postalo od psl. **naplatìti* (sln. *naplatíti*, rus. dijal. *напламу́ть*, polj. *napłacić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **platiti*, v. ***platiti***.
Lit.: ESSJa XXII: 216.

náplavina *ž* (19. st.)
Izvedeno od *naplava*, što je izvedeno od ***naplaviti***.

nàplaviti (19. st.)
TVORBA *naplavljívati*, *náplāvnī*
Izvedeno od ***plaviti***. Usp. sln. *naplavíti*, strus. *наплавити*, češ. *naplaviti*.

nàplivati se (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *naplȋvot se* ⟨prez. *naplȋvon se*⟩ (Brač), *naplȋvat se* (Senj)
Izvedeno od ***plivati***.

nápoj *m* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nõpȍj* ⟨G *nõpȍja*⟩ (Brač), *nãpoj* (Varaždin), *napoj* (RKKJ)
Postalo od psl. **napòjь* (sln. *napòj*, brus. *напóй*, polj. *napój*), što je izvedeno od glagola **napiti*, v. ***napiti***.
Lit.: ESSJa XXII: 222.

napòjiti ⟨prez. *nàpojīm*⟩ (15. st. Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *napojȋt* ⟨prez. *napojȋn*⟩ (Brač), *napoĩti* ⟨prez. *napõīš*⟩ (Vrgada), *nap'ojiti* (Varaždin), *napojiti* (RKKJ)
Postalo od psl. **napojìti* ⟨prez. **nâpojǫ* a. p. *c*⟩ (stcsl. *napoiti*, sln. *napojíti*, rus. *напои́ть*, polj. *napoić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pojiti*, v. ***pojiti***.
Lit.: ESSJa XXII: 221.

nápōjnica *ž* (19. st.)
Izvedeno od ***napojiti***. Usp. njem. *Trinkgeld*.

nàpokōn *pril.* (15. st. Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *nãpokon* (Brač), *napokon* (RKKJ)
Izvedeno od *kon*, v. ***konac*** prefiksima ***na***[1] i ***po***, usp. ***nakon***.

nàpola *pril.* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nãpol* (Brač), *napôl* (Varaždin), *napol* (RKKJ)
Izvedeno od ***pola***.

napolìtānka *ž* (20. st.)
Posuđeno iz aust.-njem. *Neapolitaner* 'napuljski slatkiš', što je skraćenica od *Neapolitanerschnitte*. Naziv je izvedenica od njemačkog imena talijanskoga grada Napulja (njem. *Neapel*). Sastojak za izradu napolitanki bila je krema od lješnjaka koja se uvozila iz okolice Napulja.
Lit.: Snoj 433.

nàpolje *pril.* (18. st.)
Složeno od ***na***[1] i ***polje***.

napoménuti
DIJALEKTI I POTVRDE *napomẽnȗt* ⟨prez. *napomẽnen*⟩ (Brač), *napom'ẹnuti* (Varaždin), *napomenuti* (RKKJ)
TVORBA *nãpomena* (18. st.)
Izvedeno od starijeg hrv. *pomenuti*, v. ***spomenuti***.

napòminjati ⟨prez. *napòminjēm*⟩ (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *napomȉnot* ⟨prez. *napomȉnen*⟩ (Brač), *napom'ínati* (Varaždin), *napominati* (RKKJ)
Postalo od psl. **napominàti* ⟨prez. **napominjǫ* a. p. *b*⟩ (sln. *napomínjati*, rus. *напомина́ть*, polj. *napominać*), što je iterativ tvoren duljenjem korijenskog vokala od **napòmьniti* (sln. *napȏmniti*, rus. *напо́мнить*, polj. *napomnieć*), a to je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pomьniti*. Psl. **pomьniti* je izvedenica od **mьnĕti*, v. ***mniti***.
Lit.: ESSJa XXII: 223f.

nápon *m* (15. st. Spom. sr.; 19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nãpon* 'napor' (Gacka)
TVORBA *náponskī*
Postalo od psl. **napònъ* (bug. *нáпонъ*, sln. *napòn*, češ. *nápon*), što je izvedeno od **napęti*, v. ***napeti***. Južnoslavensko-češkoslovačka izoglosa. Izvorno je značenje 'ono što je napeto', metaforički 'snaga'. Značenje 'električni napon' kalk je prema njem. *Spannung*.
Lit.: ESSJa XXII: 224.

nápor *m* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nãpor* (Varaždin), *napor* (RKKJ)
Postalo od psl. **napòrъ* (sln. *napòr*, rus. *напóр*, polj. *napór*), što je izvedeno od **naperti*, a to je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **perti*, v. ***doprijeti***.
Lit.: ESSJa XXII: 225.

nápōran *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nāp'orẹn* (Gola)

Postalo od psl. **naporьnъ* (sln. *napóren*, rus. dijal. *напóрный*, stpolj. *naporny*), što je izvedeno od **naporъ*, v. ***napor***.

Lit.: ESSJa XXII: 225.

nàpōse (napóse) *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãpose, napọ̃se* (Brač), *napõse* (Vrgada)

Izvedeno od ***na***[1] i starijeg *pose* 'napose' (Della Bella, Stulić), v. ***po***, ***se***. Usp. ***poseban***.

naposljétku *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *naposljētkȕ* (Senj)

Složeno od ***na***[1] i ***posljedak*** u starijem značenju 'konac, svršetak'.

nàprama *prij.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãprama* (Brač)

Izvedeno od *prama*, v. ***prema***.

nàprasan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naprãsan* (Brač)

Postalo od psl. **naprasnъ* (stcsl. *naprasnъ* 'nenadan', rus. *напрáсный* 'uzaludan', polj. dijal. *napraśny* 'uzaludan'), što je vjerojatno izvedeno od **praskъ*, v. ***prasak***.

Lit.: Gluhak 432f.; ESSJa XXII: 228.

nàprasit *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãprasit, naprãsit* (Brač), *napr'asit* (Gola)

TVORBA *nàprasitōst*

Izvedeno od ***naprasan***, usp. *ponosan – ponosit*.

nàprava *ž* (13. st. (16. st.) Zak. vinod. 'nagodba')

DIJALEKTI I POTVRDE *naprava* (RKKJ)

Izvedeno od ***napraviti***. Usp. i sln. *naprâva*.

nàpraviti ⟨prez. *nàpravīm*⟩ (14. st. Ljetopis popa Dukljanina)

DIJALEKTI I POTVRDE *naprãvit* ⟨prez. *naprãvin*⟩ (Brač), *naprȁvit* (Senj), *napr'aviti* (Varaždin), *napraviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **napràviti* (stcsl. *napraviti*, sln. *napráviti*, rus. *напрáвить*, polj. *naprawić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **praviti*, v. ***praviti***.

Lit.: ESSJa XXII: 230.

napreći, v. ***naprezati***

nàpredak *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōprȉdak* ⟨G *nōprȉlka*⟩ (Brač), *nºāprȉdak* (Vrgada), *nãpredek* (Varaždin), *napredek, napredak, napridak* (RKKJ)

Izvedeno od ***naprijed*** sufiksom *-ak* < **-ьkъ*. Usp. i sln. *naprệdek*.

nàpredan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napreden* (RKKJ)

TVORBA *nàprednjāk, naprednjàkinja*

Izvedeno od ***naprijed*** sufiksom *-an* < **-ьnъ*. Usp. i sln. *naprệden* i rus. *передовóй* (od *пéред* 'ispred').

nàpredovati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE čak. *nōprȉdovot* ⟨prez. *nōprȉdujen*⟩ (Brač), *naprẹdûvati* (Varaždin), *napreduvati, napredovati* (RKKJ)

TVORBA *nàpredovānje* (16. st.)

Izvedeno od ***naprijed***. Usp. i sln. *napredováti*.

naprégnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naprẽgnȕt se* ⟨prez. *naprẽgnen se*⟩ (Brač), *naprẽgnȕt se* ⟨prez. *naprẽgnen se*⟩ (Senj), *naprẹ̃gnuti* ⟨prez. *naprệgnẹm*⟩ (Varaždin)

TVORBA *nàprẽgnūtōst*

Novi infinitiv na *-nuti* umjesto starijega hrv. *nàpreći* ⟨prez. *nàprẽgnēm*⟩ (16. st.) < psl. **naprękti* (stcsl. *napręšti*, sln. *naprẹ́či*, češ. star. *napřík*i, rus. *напря́чь*). Taj je psl. glagol složen od **na*, v. ***na***[1], i **prękti*, v. ***pregnuti***.

Lit.: Gluhak 433; ESSJa XXII: 231.

naprézati ⟨prez. *nàprẽžēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naprẽzȁt* ⟨prez. *naprẽžen se*⟩ (Brač), *naprệzati* (Varaždin), *naprezati* (RKKJ)

TVORBA *naprézānje* (19. st.)

Postalo od psl. **naprędzàti, *naprẹgàti* ⟨prez. **naprẹgǫ*⟩ (stcsl. *naprẹgati*, sln. *naprẹ́gati, naprẹ́zati*, rus. *напрягáть*, češ. *napřahati*), što je izvedeno od **naprękti*, v. ***napregnuti***.

Lit.: ESSJa XXII: 231.

nàprijēd (nàprijēd) *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãprid, nãprida* (Brač), *nàprīd* (Vrgada), *n'apręt* (Varaždin), *napred* (RKKJ)

Postalo od psl. **na perdъ* (csl. *napradъ*, sln. dijal. *naprệd*, rus. *напéрёд*, polj. *naprzód*),

što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **perdъ*, v. ***pred***.

Lit.: ESSJa XXI: 194.

nàprotiv (nàprotīv) *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naprȍti, naprȍtiv, naprȍtiva* (Brač), *naprôti* (Varaždin), *naproti, naprotiv* (RKKJ)

Postalo od psl. **naprotivъ* (bug. *напро́тив, напроти́в*, češ. dijal. *naprotiv*, usp. i sln. *naprọ̑ti*, rus. *напро́тив*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **protivъ*, v. ***protiv***. Budući da je riječ kasno posvjedočena, postoji i mišljenje da je posuđena iz nekoga slavenskog jezika.

Lit.: ESSJa XXI: 197.

nàprstak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōpr̂stak* (Brač), *n'aprš-ńak* (Varaždin)

Postalo od psl. **naprьstъkъ* (csl. *naprъstъkъ* (Mikl.), sln. *naprstek*, rus. *напёрсток*, polj. *naparstek*), što je izvedeno od **pьrstъ*, v. ***prst***.

Lit.: ESSJa XXII: 237.

nàpršnjāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n°āpr̂šń°āk* (Vrgada), *napr̂šnjak* (Senj), *napršńak, naprstńak* (RKKJ)

Izvedeno od **naprьrstьnъ* 'koji se stavlja na prst', što je izvedeno od **pьrstъ*, v. ***prst***, usp. ***naprstak***.

nàprtiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *napr̂tititi* (Brač), *nap'rtiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***prtiti***. Usp. sln. *napŕtiti*.

napr̂tnjača *ž*

Izvedeno od ***naprtiti***.

nàpucati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napũcot se* ⟨prez. *napũčen se*⟩ (Brač), *nap'ucati* (Varaždin), *napucati* (RKKJ)

Izvedeno od ***pucati***.

napúčiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napūc̃it (se)* ⟨prez. *napūčin (se)*⟩ (Brač), *napučiti* (RKKJ)

TVORBA *nàpūčenōst*

Izvedeno od ***puk***.

napúćiti

TVORBA *nàpūćenōst*

Izvedeno od ***pućiti***.

napuhánac *m*

TVORBA *napuhánčev, napùhānka, napuhánko*

Izvedeno od ***napuhati***.

napúhati ⟨prez. *nàpūšēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napūhȁt (se)* ⟨prez. *napūšen (se)*⟩ (Brač), *napūhȁti se* ⟨prez. *napūšeš se*⟩ (Vrgada), *napũhati* (Varaždin), *napuhati* (RKKJ)

TVORBA *napuhávati* (18. st.), *napuhívati* (19. st.)

Postalo od psl. **napuxàti* (sln. *napúhati*, polj. *napuchać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **puxati*, v. ***puhati***.

Lit.: ESSJa XXII: 233.

nàpuknuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napùknut* ⟨prez. *napùknen*⟩ (Brač), *nap'uknuti* (Varaždin), *napuk-n'oti* (Gola), *napuknuti* (RKKJ)

Izvedeno od ***puknuti***.

nàpuniti ⟨prez. *nàpunīm*⟩ (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *napùnit (se)* ⟨prez. *napũnin (se)*⟩ (Brač), *napùniti* ⟨prez. *napùnīš*⟩ (Vrgada), *napùnit* (Senj), *nap'uniti* (Varaždin), *napuniti* (RKKJ)

Postalo od psl. **napьlniti* (stcsl. *naplьniti, naplъniti*, sln. *napolnīti*, rus. *напóлнить*, polj. *napełnić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pьlniti*, v. ***puniti***. Usp. i njem. *an-füllen*.

Lit.: ESSJa XXII: 235.

napùstiti ⟨prez. *nàpustīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *napūstȉt* ⟨prez. *napũstin*⟩ (Brač), *napust'iti* (Varaždin), *napustiti* (RKKJ)

TVORBA *napúštati* (19. st.)

Postalo od psl. **napustìti* (csl. *napustiti* (Mikl.), sln. *napustīti*, rus. *напустúть*, polj. star. *napuścić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **pustiti*, v. ***pustiti***.

Lit.: ESSJa XXII: 234.

náputak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naputek* (RKKJ)

Izvedeno od ***naputiti***. Usp. i sln. *napọ̑tek*.

napútiti ⟨prez. *nàpūtīm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *napūtȉt* ⟨prez. *napũtin*⟩ (Brač, Senj), *napũtiti* (Varaždin), *naputiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **napǫtìti* (sln. *napotíti*, rus. dijal. *напутúть* 'popraviti, ispraviti'), što je izvedeno od **pǫtь*, v. ***put***[1].

Lit.: ESSJa XXII: 227.

narácija *ž*

TVORBA *narácījskī*

Posuđeno iz lat. *narrātiō* 'pripovijedanje, pripovijetka, priča', što je izvedeno od glagola *narrō* 'pripovijedati, kazivati' < **nārō*, koji je izveden od osnove koja je u *gnārus* 'vješt' < ie. **g'enh$_3$-*, v. ***znati***.

Lit.: de Vaan 267.

nàramak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narãmak* (Brač), *n°ārȁmak* (Vrgada), *narȁmak* (Senj), *naramek* (RKKJ)

Postalo od psl. **naòrmъkъ* (sln. *narâmek*, strus. *нарамка*, češ. *náramek*), što je izvedeno od **ormo*, v. ***rame***.

Lit.: ESSJa XXII: 201.

nàramenica *ž* (18. st. 'svećenička stola'; 19. st.)

Izvedeno od ***rame***.

nàrānča *ž* (17. st.) *bot. (Citrus aurantium)*

DIJALEKTI I POTVRDE *narônča, norônča* (Brač), *norônča* (Pitve, Zavala), *nar°ānža* (Vrgada), *narãnža* (Senj), *narãnča* (Orbanići), *narânža* (Varaždin), *naranča, naranga* (RKKJ)

TVORBA *nàrānčast*

Posuđeno preko tur. *narenc* iz arap. *nāranǧ*, što je iz perz. *nāreng*. Izvor perzijske riječi možda je dravidski, usp. tamil. *nāram*, tulu *nāreṅgi*. Vjerojatno je da su neki hrvatski dijalektalni oblici podrijetlom iz nekoga talijanskog dijalekta, usp. mlet. *naranza*, tal. *arancia*.

Lit.: Skok II: 503; Gluhak 433; Škaljić 488; DEI 266.

narančáda *ž*

Izvedeno od ***naranča*** sufiksom *-ada* prema ***limunada***, ***oranžada***. Usp. mlet. *naranzada*.

nàrāsti ⟨prez. *narástem*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *narę̑st* ⟨prez. *narę̑stẽn*⟩ (Brač), *narēsti* ⟨prez. *narēstẽš*⟩ (Vrgada), *narãst* ⟨prez. *narastẽn*⟩ (Senj), *narą̑sti* ⟨prez. *narą̑stęm*⟩ (Varaždin), *narasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **naorsti* (sln. *narásti*, ukr. *нapocmú*, češ. *narůsti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **orsti*, v. ***rasti***.

Lit.: ESSJa XXII: 202.

nàraštāj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naraštaj* (RKKJ)

TVORBA *nàraštājnī*

Izvedeno od ***narasti***. Usp. i sln. *naraščáj*.

nárav *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōrôv* ⟨G *nōrȁvi, norãvi*⟩ (Brač), *n°ār°ãv* ⟨G *n°ārȁvi*⟩ (Vrgada), *narãv* ⟨G *narȁvi*⟩ (Senj), *nāraf* (Varaždin), *n'āraf* (Gola), *narav* (RKKJ)

Postalo od psl. **naorvъ* (stcsl. *nravъ*, sln. *narâva*, rus. *нóров*, polj. *narów*, stčeš. *nrav*). Stcsl., rus. i stčeš. oblici nastali su kontrakcijom **naorvъ* > **norvъ*. Hrv., sln. i polj. sačuvali su ili uspostavili nekontrahirani oblik **naorvъ*. Korijen **-orvъ* možda je isti kao u ***ravan*** i stprus. *arwis* 'pravi, istinit'. Dublja je etimologija nejasna. Možda je u vezi s ie. korijenom **h$_2$er-* 'prilagoditi, spojiti' (skr. *ṛtá-* 'ispravan, odgovarajući', njem. *Art* 'uređeno svojstvo, narav; način', het. *āra-* 'vlastit, ispravan', grč. *ἁραρίσκω* 'spojiti, prilagoditi', arm. *arnem* 'raditi'). Obično se psl. **naorvъ* izvodi od ie. **(H)nōrH-* i povezuje s lit. *norėti* 'željeti', *nóras* 'želja', no u tom je slučaju teško objasniti slavenski vokalizam.

Lit.: Skok II: 503; Gluhak 433f.; Derksen 356; ESSJa XXV: 192ff.; Vasmer II: 227; Pronk 2013.

nárāvnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōrôvan* (Brač), *nãravni* (Varaždin), *naraven* (RKKJ)

TVORBA *nárāvno*

Postalo od psl. **naorvьnъ(jь)* (csl. *nravьnъ* (Mikl.), sln. *nráven, naráven*, rus. dijal. *норóвный*, polj. *narowny*), što je izvedeno od **naorvъ*, v. ***narav***.

Lit.: ESSJa XXV: 195.

narcìsa (nàrcis) *ž* (18. st. narcis) *bot. (Narcissus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *narcis, narciš, narcišuš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *narcissus*, što je iz grč. *νάρκισσος*. Grčka je riječ nepoznatoga pod-

rijetla (usp. perz. *nargis*), ali se pod utjecajem pučke etimologije često izvodi od *νάρκη* 'tupost, ukočenost', v. ***narkoza***, zbog omamljujućih svojstava cvijeta. Postoji i priča da je narcisa dobila ime po mitološkom liku *Narcisu*, jer je niknula na mjestu na kojem je umro. U hrvatskome se ovaj cvijet zove i ***sunovrat***. U ženskom rodu vjerojatno je posuđeno iz njem. *Narzisse*.

Lit.: Skok II: 504; Beekes 997; Snoj 435; Kluge s. v. Narzisse; Mršić 218.

nȁrd *m* (15. st. Bernardin) 'mirisni podanak valerijane'

Posuđeno preko lat. *nardus*, grč. *νάρδος* i nekog semitskog jezika (usp. hebr. *nērəd*, aram. *nirda*) iz skr. *nálada-* 'indijski nard'.

Lit.: Vajs 2003: 206f.; Beekes 996.

náredba *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narêlba* (Brusje), *nãrelba* (Brač), *nãrędba* (Varaždin), *naredba, naridba* (RKKJ)

Postalo od psl. **narędьba* (sln. *narêdba*, slč. *náridba*), što je izvedeno od **narędити*, v. ***narediti***.

Lit.: ESSJa XXII: 245.

naredbodávac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *naredbodavec* (RKKJ)

TVORBA *naredbodávčev, naredbòdāvka, nȁredbodāvnī*

Složeno od ***naredba*** i ***davati***.

narédити ⟨prez. *nàrēdīm*⟩ (15. st. Bernardin, Kolunićev zbornik, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narędȉt* ⟨prez. *narẽdin*⟩ (Brač), *narẽditi* (Varaždin), *narediti* (RKKJ)

TVORBA *naredívati* (15. st. Mon. croat.)

Postalo od psl. **narędìti* (sln. *naredīti* 'napraviti, učiniti', rus. *наряди́ть*, polj. *narządić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **rędити*, v. ***rediti***. Za sličan razvoj značenja usp. lat. *ordino* 'urediti, odrediti', v. ***ordinacija***.

Lit.: ESSJa XXII: 244.

nárednīk *m* (18. st.)

TVORBA *nárednica*

Izvedeno od ***narediti***. Usp. sln. *narêdnik* (posuđeno iz hrv.).

nàrezak *m*

Izvedeno od ***narezati***. Možda kalk prema njem. *Aufschnitt*. Usp. i sln. *narêzek*.

nàrezati ⟨prez. *nàrežēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narîzot* ⟨prez. *narîžen*⟩ (Brač), *narèzat* (Senj), *nar'ęzati* (Varaždin), *narezati* (RKKJ)

TVORBA *narezívati* (19. st.)

Postalo od psl. **narězati* (sln. *narẹ́zati*, strus. *нарѣзати*, polj. *narzezać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **rězati*, v. ***rezati***.

Lit.: ESSJa XXII: 243.

naríbati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narîbati* (Varaždin), *naribati* (RKKJ)

Izvedeno od ***ribati***. Usp. i sln. *narîbati*.

narícāljka *ž*

Izvedeno od ***naricati***. Usp. i sln. *naricâlka*.

narícati ⟨prez. *nàrīčēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naricàt* (Brač), *nàricāt* (bački Hrvati), usp. i *narẽk'ati* (Gola)

TVORBA *narícānje*

Postalo od psl. **naricàti* (sln. *narîcati*, strus. *нарицати, нарикати* 'nazivati', češ. star. *narícati, naříkati*), što je sekundarnim prijevojnim duljenjem izvedeno od **narekti* 'nazvati' (stcsl. *narešti*, sln. *naréči*, hrv. star. *narèći*, strus. *наречи*, polj. star. *narzec*). Psl. **narekt'i* je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **rekt'i*, v. ***reći***.

Lit.: Skok III: 121; ESSJa XXII: 240, 246.

narìkača *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narikača, narekavica, narekavka, narekuša* (RKKJ)

Izvedeno od ***naricati***.

Lit.: Skok III: 121.

narísati ⟨prez. *nàrišēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *narîsȁt* ⟨prez. *narîšen*⟩ (Brač), *narîsat* (Senj), *narîsati* (Varaždin), *naris'ati* (Gola)

Izvedeno od ***risati***.

nárjēčje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãrjęčje* (Varaždin), *narečje* (RKKJ)

TVORBA *nárječnī*

Posuđeno, možda pod utjecajem češ. *nářečí*, iz rus. *наре́чие* 1. 'narječje, dijalekt'; 2. 'prilog'. Starije je značenje ruske riječi 'poruka, odgovor; razgovor'. U tom je značenju izve-

dena od psl. **narekti*, v. ***naricati***. Na razvitak značenja 'dijalekt, skupina dijalekata' možda je utjecala grčka riječ *διάλεκτος*, v. ***dijalekt***, koja znači i 'govor, razgovor' i 'govor pokrajine, narječje'. Usp. i sln. *narẹ̑čje*, polj. *narzecze*.

Lit.: ESSJa XXII: 241; Snoj 434.

narkomànija *ž*

TVORBA *narkòmān*, *narkòmānka*, *narkòmānskī*

Posuđeno iz njem. *Narkomanie*. Riječ je složena od grč. *νάρκη* 'tupost, ukočenost', v. ***narkoza***, ***narcisa***, i od ***manija***.

Lit.: Snoj 435.

narkóza *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *Narkose*, fr. *narcose*, eng. *narcosis*) iz grč. *νάρκωσις*, što je izvedeno od *νάρκη* 'tupost, ukočenost'. Grčka je riječ možda u vezi sa stvnj. *snaraha*, steng. *snearu* 'omča, klopka', lit. *nérti* 'navesti konac na iglu', *nãras* 'omča'.

Lit.: Snoj 435; Beekes 997.

náročit *prid.* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naročit* (RKKJ)

TVORBA *náročito*

Postalo od psl. **naročitъ* (stcsl. *naročitъ* 'značajan', sln. *naročît*, rus. *нарочи́тый* 'namjeran, smišljen', polj. star. *naroczysty* 'obilan, bogat, značajan'), što je izvedeno od **narokъ* (stcsl. *narokъ* 'presuda', hrv. star. *nárok* 'naziv, poziv; sreća, sudbina', sln. *nárok*, strus. *нарокъ*, polj. *narok*), a to je izvedeno od **narekti*, v. ***naricati***, ***rok***.

Lit.: ESSJa XXII: 249.

národ *m* (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nõrǫ̑d* (Brač), *n°ārȍd* (Vrgada), *nạ̃rot* (Varaždin), *narod* (RKKJ)

Postalo od psl. **narȍdъ* (stcsl. *narodъ*, sln. *národ*, rus. *наро́д*, polj. *naród*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **rodъ*, v. ***rod***, odnosno izvedeno od **naroditi*, v. ***naroditi (se)***. Prvotno je značenje 'ono što se rodi', 'ono što se narodilo'. Za isti semantički razvoj usp. i lat. *nātiō*, v. ***nacija***.

Lit.: Derksen 346; ESSJa XXII: 253.

narȍditi (se) ⟨prez. *nàrodīm (se)*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narodît* ⟨prez. *narodîn*⟩ (Brač), *narod'iti sę* (Varaždin), *naroditi se* (RKKJ)

TVORBA *narádati*

Postalo od psl. **narodìti (sę)* (csl. *naroditi* (Mikl.), sln. *narodîti*, rus. *народи́ть*, polj. *narodzić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **roditi*, v. ***roditi***. U značenju 'roditi se' riječ je u suvremenom jeziku zastarjela.

Lit.: ESSJa XXII: 251.

národnī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nạ̃rodni* (Varaždin), *narodni* (RKKJ)

TVORBA *národnōst*, *národnosnī*

Postalo od psl. **narȍdьnъ(jь)* (csl. *narodьnъ* (Mikl.), sln. *národen*, rus. *наро́дный*, polj. star. *narodny*), što je izvedeno od **narodъ*, v. ***narod***.

Lit.: ESSJa XXIII: 5.

narodoznànstvo *sr* (19. st.) *zast.*

Složeno od ***narod*** i *znanstvo*, v. ***znanost***. Kalk prema njem. *Ethnographie*, *Völkerkunde*, v. ***etnografija***.

narúčiti ⟨prez. *nàrūčīm*⟩ (14. st. Spom. sr., Glasnik 24; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *narūčît* ⟨prez. *narũčin*⟩ (Brač), *narūčît* ⟨prez. *narūčīš*⟩ (Grobnik), *nar'učiti* (Varaždin), *naručiti*, *naročiti* (RKKJ)

TVORBA *naručívati* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

Postalo od psl. **narǫčìti* (sln. *naročîti*, mak. *нарача*, polj. *nareczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **rǫčiti* ili je izvedeno od sveze **na rǫkǫ* 'na ruku, u ruku', v. ***ruka***. Prvotno je značenje 'staviti u ruke'. Za sličan semantički razvoj usp. lat. *mandō* 'naložiti, povjeriti', v. ***mandat***.

Lit.: ESSJa XXIII: 13; Snoj 435.

nárūčje *sr* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nār'ʉ̵čje* (Gola)

Postalo od psl. **narǫčьje* (sln. *narȏčje*, rus. dijal. *нарýчие* 'glavica kupusa', polj. *nareczе*, *narącze* 'ono što se može nositi u rukama'), što je izvedeno od **rǫka*, v. ***ruka***, usp. ***naručiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 14.

nárudžba *ž* (19. st.)

TVORBA *narudžbènica*

Izvedeno od ***naručiti***.

narúgati se (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *narūgàt se* ⟨prez. *narūgon se*⟩ (Brač), *narūgàti se* ⟨prez. *narūg°āš se*⟩ (Vrgada), *narūgàt se* ⟨prez. *narūgan se*⟩ (Senj), *narûgati sę* ⟨prez. *narûgam sę*⟩ (Varaždin), *narūg'ati se* ⟨prez. *nar'ūgam se*⟩ (Gola), *narugati* (RKKJ)

Postalo od psl. **narǫgàti (sę)* (stcsl. *narǫgati sę*, sln. *narǭgati se*, strus. *нарѫгамu*, polj. star. *narągać się*), što je složeno od **na*, v. ***na*[1]**, i **rǫgati*, v. ***rugati se***.

Lit.: ESSJa XXIII: 17.

nàrukvica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'arukvica* (Varaždin), *narukvica, narokvica* (RKKJ)

Postalo od **narǫkъvica* (samo južnoslavenski, usp. mak. *наракви̏ца* 'rukavica', sln. *nárokvica*), što je deminutiv od **narǫky* (hrv. star. *narukva* (zabilježeno i u značenju 'vezice za rukav'), usp. sln. *nárokva*). Ta je psl. riječ izvedenica od **rǫka*, v. ***ruka*** ili od **rǫkavъ*, v. ***rukav***.

Lit.: ESSJa XXIII: 19.

nàrušiti ⟨prez. *nàrušīm*⟩ (19. st. (?17. st.))

DIJALEKTI I POTVRDE *nar'ušiti* (Varaždin)

TVORBA *narušávati*

Postalo od psl. **narùšiti* 'oskvrnuti, oštetiti' (sln. *narúšiti* 'početi rušiti', rus. *нарýшumь*, polj. *naruszyć*), što je složeno od **na*, v. ***na*[1]**, i **rušiti*, v. ***rušiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 20.

nâs *zam.* Genitiv i akuzativ osobne zamjenice ***mi*[1]**.

DIJALEKTI I POTVRDE *nâs* (Varaždin)

Postalo od psl. **nasъ* (stcsl. *nasъ*, sln. *nas*, rus. *насъ*, češ. *nás*) < ie. **noH-*, **ns-* (stprus. *nuson*, lat. *nōs*, skr. *nas*, grč. eol. *ἄμμες*, grč. dvojina *νώ* 'nas dvojica').

Lit.: Gluhak 434f.; ESSJa XXIII: 105f.

nasáditi ⟨prez. *nàsādīm*⟩ (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasōdît* ⟨prez. *nasõdin*⟩ (Brač), *nas°ādìti* ⟨prez. *nas°ãdīš*⟩ (Vrgada), *nasad'iti* ⟨prez. *nasadîm*⟩ (Varaždin), *nasaditi* (RKKJ)

TVORBA *nasađívati* (18. st.)

Postalo od psl. **nasadìti* ⟨prez. **nâsadjǫ*⟩ (stcsl. *nasaditi*, sln. *nasadīti*, rus. *насадúmь*, polj. *nasadzić*), što je složeno od **na*, v. ***na*[1]**, i **saditi*, v. ***saditi***. Kauzativ prema **nasĕsti*, v. ***nasjesti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 28.

nasamáriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasamōrìt* ⟨prez. *nasamõrin*⟩ (Brač), *nasamárit* (imotsko-bekijski), *nasamār'iti* (Gola)

Izvedeno od **samarъ* 'magarac'; u tom značenju riječ je posvjedočena i u mađ. *szamár* 'magarac', sln. *sámar* 'tovarni konj ili magarac', mlet. *somaro* 'magarac', v. ***samar***. Glagol je kasno zabilježen, ali je dosta široko rasprostranjen u dijalektima. Značenje se temelji na u hrvatskome nepotvrđenom značenju 'magarac' (za razvitak značenja usp. ***tovar***, što u dijalektima znači i 'magarac'). Semantički je razvoj isti i u *namagarčiti*.

Lit.: Skok III: 199; Bezlaj III: 216.

nasèliti ⟨prez. *nàselīm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naselît (se)* ⟨prez. *nasèlin (se)*⟩ (Brač), *nasęl'iti* ⟨prez. *nas'ęlim*⟩ (Varaždin), *naseliti* (RKKJ)

TVORBA *naseljávati* (19. st.), *naseljávānje*, *nàseljenōst*

Postalo od psl. **nase(d)lìti* (stcsl. *naseliti*, sln. *naselīti*, rus. *населúmь*, polj. *nasiedlić*), što je složeno od **na*, v. ***na*[1]**, i **se(d)liti*, v. ***seliti***, ***selo***.

Lit.: ESSJa XXIII: 33.

násēlje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãsęlę* (Varaždin)

Poput sln. *nasêlje* izvedeno od psl. pridjeva **nase(d)lъ* (stpolj. *nasiadły* 'naseljen, nastanjen', rus. dijal. *насéдлый* 'sjedilački'), koji je izveden od **nase(d)liti*, v. ***naseliti***.

naseljènīk *m* (19. st.)

TVORBA *naseljènica*, *naseljènīčkī*

Izvedeno od ***naseliti***.

nàseobina *ž* (19. st.)

Poput sln. *nasêlbina* izvedeno od **nase(d)lьba* (hrv. slabo potvrđeno *naseoba*, mak. *населба*, sln. *nasêlba*), što je izvedeno od psl. pridjeva **nase(d)lъ*, v. ***naselje***, ***naseliti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 33.

násīlan (nàsilan) *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãsilęn* (Varaždin), *nasilen* (RKKJ)

TVORBA *násīlno*, *násīlnōst*

Postalo od **nasílьnъ* (usp. csl. *nasilьnъ* (Mikl.), rus. *наси́льний*, polj. *nasilny*), što je izvedeno od **nasíliti* (stcsl. *nasiliti* 'izvršiti nasilje nad kime', hrv. star. *nàsiliti* 'silom napasti', strus. *насилити*, češ. *násiliti*). Taj je psl. glagol složen od **na*, v. ***na***[1], i **siliti*, v. ***siliti***. Druga je mogućnost da je izvedeno od sintagme *na silu*, v. ***sila***.

Lit.: ESSJa XXIII.

násīlnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãsilnik* (Varaždin)

TVORBA *násīlnica*, *násīlnīčkī*

Postalo od psl. **nasìlьnikъ* (csl. *nasilьnik* (Mikl.), bug. *наси́лникъ*, rus. *наси́льник*, polj. star. *nasilnik*), što je izvedeno od **nasilьnъ* ili od **nasiliti*, v. ***nasilan***.

Lit.: ESSJa XXIII: 46.

násīlje *sr* (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãsiļę* (Varaždin)

Postalo od psl. **nasìlьje* (stcsl. *nasilije*, rus. *наси́лие*, polj. star. *nasile*), što je izvedeno od **nasila, *nasilъ* (stpolj. *nasiła*, rus. dijal. *наси́л*), a to je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sila*, v. ***sila***. Druga je mogućnost da je psl. **nasilьje* izvedeno od sintagme **na sìlǫ*, v. ***sila***.

Lit.: ESSJa XXIII: 44, 45.

násip *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãsip* (Varaždin), *nasip* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasypъ* (sln. *nasîp, nasìp*, rus. *на́сып, на́сыпь*, polj. *nasyp*), što je izvedeno od **nasypati*, v. ***nasipati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 115.

nàsipati ⟨prez. *nàsipām/nàsipljēm*⟩ (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasȉpot (se)* ⟨prez. *nasȉpjen (se)*⟩ (Brač), *nasȉpati* ⟨prez. *nasȉpļeš*⟩ (Vrgada), *nas'ipati* (Varaždin), *nasipati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasypati* (csl. *nasypati* (Mikl.), sln. *nasîpati*, rus. *насы́пать, насыпа́ть*, polj. *nasypać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sypati*, v. ***sipati***. Nesvršeni oblik prema **nasupti*, v. ***nasuti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 113.

nàsititi ⟨prez. *nàsitīm*⟩ (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasȉtiti (se)* (Vrgada), *nas'ititi* (Varaždin), *nasititi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasytìti* (stcsl. *nasytiti*, sln. *nasítiti*, rus. *насы́тить*, polj. *nasycić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sytiti*, v. ***sititi***.

Lit.: ESSJa XXIII: 118.

nàsjeći ⟨prez. *nasijéčem*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasȉć (se)* ⟨prez. *nasīčēn (se)*⟩ (Brač), *nasȉć* ⟨prez. *nasičēn*⟩ (Senj), *nas'ęći* ⟨prez. *nasę̌čęm*⟩ (Varaždin), *naseći* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasěkti* (sln. *nasę́či*, rus. *насе́чь*, polj. *nasiec*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sěkti*, v. ***sjeći***.

Lit.: ESSJa XXIII: 40.

nasjédati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasę̌dati* (Varaždin)

Postalo od psl. **nasědàti* (sln. *nasę́dati*, rus. *наседа́ть*, polj. *nasiadać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sědati*, v. ***sjedati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 35.

nasjèditi se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasidȉt se* ⟨prez. *nasidīn se*⟩ (Brač), *nasidȉti* ⟨prez. *nasȉdīš*⟩ (Vrgada), *nasedȉt se* ⟨prez. *nasèdin se*⟩ (Senj), *naseḍ'ęti sę* ⟨prez. *naseḍîm sę*⟩ (Varaždin)

Izvedeno od ***sjediti***. Usp. rus. *насиде́ть*, polj. *nasiedzieć*.

nàsjesti ⟨prez. *nàsjednēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nas'ęsti* (Varaždin), *nas'ęsti* (Gola)

Postalo od psl. **nasě̀sti* (csl. *nasěsti* (Mikl.), sln. *nasę́sti*, rus. *насе́сть*, polj. *nasiąść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sěsti*, v. ***sjesti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 42.

nàslada *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãslada* (Brač), *nąslada* (Varaždin), *naslada* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasòlda* (sln. *naslâda*, ukr. *насоло́да*, usp. i gluž. *nasłodź*), što je izvedeno od **nasolditi*, v. ***nasladiti se*** ili je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **soldъ*, v. ***slad***.

Lit.: ESSJa XXIII: 64.

nasláditi se ⟨prez. *nàslādīm se*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslõdȉt se* ⟨prez. *naslõdin se*⟩ (Brač), *nasladiti* (RKKJ)

TVORBA *naslađívati se* (15. st. Bernardin)

Postalo od psl. **nasoldìti* (stcsl. *nasladiti*, sln. *nasladīti se*, ukr. *насолоди́ти*, polj. *nasłodzić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **solditi*, v. ***sladiti***. Značenjski pomak od 'kušati slatko' prema 'uživati u slatkom' i općenito 'užitak' dogodio se već u općeslavenskom.

Lit.: ESSJa XXIII: 64.

naslágati (19. st.)

Izvedeno od ***slagati***.

naslijéditi ⟨prez. *nàslijēdīm*⟩ (15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslîdît* ⟨prez. *naslîdin*⟩ (Brač), *naslediti, nasledeti* (RKKJ)

TVORBA *nasljeđívati, nasljeđívānje*

Postalo od psl. **naslědìti* (stcsl. *naslěditi*, sln. *nasledīti*, rus. *наследи́ть*, polj. *naśledzić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **slěditi*, v. ***slijediti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 50.

náslijēđe *sr* (13. st. Domentijan; 19. st.), postoji i lik *nàsljeđe*.

Postalo od psl. **naslědьje* (csl. *naslědije*, sln. *naslẹ̑dje*, rus. *насле́дие*), što je izvedeno od **naslědъ* (hrv. star. *nasled* 'sljedba, sekta' (16. st.), sln. *naslèd, násled*, rus. dijal. *на́сле́д* 'trag, otisak', polj. *náslad* 'oponašanje'), a to je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **slědъ, *sléda*, v. ***slijed***.

Lit.: ESSJa XXIII: 53.

náslon *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãslon* (Varaždin), *naslon* (RKKJ)

Postalo od psl. **naslònъ* (samo južnoslavenski: bug. *на́слóнъ* 'nadstrešnica', sln. *naslȍn*), što je izvedeno od **nasloniti*, v. ***nasloniti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 57.

naslòniti ⟨prez. *naslònīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslonît* ⟨prez. *naslȍnin*⟩ (Brač), *naslonîti (se)* ⟨prez. *naslȍnīš (se)*⟩ (Vrgada), *naslonît se* ⟨prez. *naslȍnin se*⟩ (Senj), *nasl'oniti* (Varaždin), *nasloniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *nàslanjati* (16. st.)

Postalo od psl. **naslonìti (sę)* (sln. *naslonīti*, rus. dijal. *наслони́ться*, polj. star. *nasłonić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **slonìti* ⟨prez. **slònjǫ* a. p. *c*⟩. Psl. **sloniti* postalo je od ie. **k'ley-* ⟨prez. **k'li-n-*⟩ (lit. *šlíeti*, latv. *slìet* 'nasloniti', skr. *śráyati* 'nasloni', lat. *in-clīnō*, grč. *κλίνω*, stvnj. *hlinēn* 'nagnuti'). Slavenski je glagol inovacija u odnosu na ie. stanje. Tvoren je kao kauzativ-intenziv od nepotvrđenoga korijena **slьn-*, što je odraz ie. prezenta, usp. i lit. dijal. *šliñti* ⟨prez. *šlìna*⟩ 'nagnuti'. Vjerojatno je od istoga korijena i psl. **kloniti*, v. ***kloniti se***.

Lit.: ESSJa XXIII: 56; Snoj 670.

naslònjāč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *naslonač, naslanač, naslańač, naslajnač* (RKKJ)

Izvedeno od ***nasloniti***. Usp. njem. *Lehnstuhl*, eng. *recliner*.

naslonjènica *ž*

Izvedeno od ***nasloniti***. Kalk prema ***enklitika***.

náslov *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãslov* (Brusje), *nậslof* (Varaždin)

TVORBA *náslōvnī* (*náslōvnica (náslovnica)*)

Posuđeno iz češ. zast. *náslov*, izvedeno od istoga korijena koji je u ***slovo***.

naslòviti

TVORBA *naslovljávati, naslovljívati*

Izvedeno od ***naslov***.

naslútiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslūtît* ⟨prez. *naslũtin*⟩ (Brač), *naslũtiti* (Varaždin)

TVORBA *naslućívati*

Izvedeno od ***slutiti***.

násljedan *prid.* (16. st.)

Postalo od psl. **naslědьnъ* (sln. *naslẹ̑dnji*, rus. *насле́дный*, češ. *následný*), što je izvedeno od **naslěditi*, v. ***naslijediti***, ili od **naslědъ*, v. ***naslijeđe***.

Lit.: ESSJa XXIII: 55.

násljednīk *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslîdnik* (Brač), *naslednik* (RKKJ)

TVORBA *násljednica* (16. st.)

Postalo od psl. **naslědьnikъ* (csl. *naslědьnikъ*, sln. *naslẹ̑dnik*, rus. *насле́дник*, polj. *naśladnik*), što je izvedeno od **naslěditi*, v. ***naslijediti***, ili od **naslědьnъ*, v. ***nasljedan***.

Lit.: ESSJa XXIII: 54.

násljedovati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *naslẹdûvati* (Varaždin), *nasledovati, nasleduvati* (RKKJ)

TVORBA *násljedovānje*

Postalo od **naslědovati* (csl. *naslědovati*, sln. *nasledováti*, rus. *наслéдовать*, polj. *naśladować*), što je izvedeno od **naslědъ*, v. ***naslijeđe*** ili je složeno od **na*, v. ***na***[1], **slědovati*, v. ***sljedovati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 51.

násljedstvo *sr*

Postalo od starijega **naslědьstvo* (sln. *naslệdstvo*, rus. *наслéдство*), što je izvedeno od **naslěditi*, v. ***naslijediti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 56.

nasmìjati (se) ⟨prez. *nàsmijem (se)*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasmījȁt (se)* ⟨prez. *nasmījȅn (se)*⟩ (Brač), *nasmījȁti se* ⟨prez. *nasmījȅš se*⟩ (Vrgada), *nasmijȁt se* ⟨prez. *nasmijȅn se*⟩ (Senj), *nasmẹj'ati sę* ⟨prez. *nasmẽjẹm sę*⟩ (Varaždin), *nasmejati se* (RKKJ)

TVORBA *nàsmijān, nasmijávati*

Postalo od psl. **nasmějàti (sę)* (sln. *nasmejáti se*, rus. dijal. *насмея́ть*, polj. *naśmiać się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **smějati*, v. ***smijati se***.

Lit.: ESSJa XXIII: 59.

nasmijéšiti se ⟨prez. *nàsmijẽšīm se*⟩

TVORBA *nàsmijẽšen*

Postalo od psl. **nasměšìti* (bug. *насмеша́*, rus. *насмеши́ть*, polj. *naśmieszyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **směšiti*, v. ***smijẽšiti se***.

Lit.: ESSJa XXIII: 60.

nasòliti ⟨prez. *nàsolīm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasolȉt* ⟨prez. *nasȍlin*⟩ (Brač), *nas'oliti* (Varaždin), *nasoliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasolìti* (sln. *nasolīti*, rus. *насоли́ть*, polj. *nasolić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **soliti*, v. ***soliti***, ***sol***.

Lit.: ESSJa XXIII: 65.

nàspati se ⟨prez. *nàspīm se*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naspȁt se* ⟨prez. *naspȉn se*⟩ (Brač), *naspȁti se* ⟨prez. *naspīš se*⟩ (Vrgada), *naspȁt se* ⟨prez. *nàspen se*⟩ (Senj), *nasp'ati sę* ⟨prez. *naspîm sę*⟩ (Varaždin), *naspati se* (RKKJ)

TVORBA *naspávati se* (19. st.)

Postalo od psl. **nasъpàti sę* (sln. *naspáti se*, rus. *наспа́ться*, polj. *naspać się*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sъpati*, v. ***spavati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 107.

naspávati se, v. ***naspati se***

nàsreću *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nasreću* (RKKJ)

Složeno od ***na***[1] i ***sreća***.

nàsred *prij.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasrȉ, nasrȉd* (Brač), *nasrèd* (Senj), *nasred* (RKKJ)

Izvedeno od ***sred***.

nasŕkati se ⟨prez. *nàsrčēm se*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasōrkȁt se* ⟨prez. *nasȍrčen se*⟩ (Brusje), *nasrkȁt se* (Brač), *nasŕkati* (Varaždin), *nasrkati se* (RKKJ)

Izvedeno od ***srkati***.

nasŕnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasōrnȕt* ⟨prez. *nasȍrnen*⟩ (Brusje), *nasrnȕt* (Brač), *nasrnȕti* ⟨prez. *nasŕneš*⟩ (Vrgada), *nas'rnuti* (Varaždin), *nasŕn'oti* (Gola)

Izvedeno od ***srnuti***.

nàsrtati ⟨prez. *nàsrćēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasārćot* ⟨prez. *nasārćen*⟩ (Brusje), *nasŕćati* ⟨prez. *nasŕćeš*⟩ (Vrgada), *nas'rtati* (Varaždin)

TVORBA *nàsrtāj* (17. st.), *nàsrtānje, nasȓtljiv, nasȓtljivac, nasȓtljivica, nasȓtljivōst*

Izvedeno od ***srtati***.

nàstajati ⟨prez. *nàstajēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nast'ajati* (Varaždin), *nastajati* (RKKJ)

Izvedeno od ***nastati***. Usp. i sln. *nastājati*.

nàstanak *m* (17. st.)

Poput sln. *nastânek* izvedeno od psl. **nastànъ* (bug. *нáстанъ*, polj. star. *nastan* 'vrsta poreza'), što je izvedeno od **nastati*, v. ***nastati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 69.

nastániti ⟨prez. *nàstānīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastōnȉt se* ⟨prez. *nastȍnin se*⟩ (Brač), *nastānīti sę* (Varaždin), *nastaniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *nastanjívati* (18. st.), *nàstāmba*

Postalo od psl. **nastanìti (sę)* (sln. *nastanīti*, rus. dijal. *настанить* 'nahraniti dosita'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **staniti (sę)*, v. ***staniti se, stan***.

Lit.: ESSJa XXIII: 68.

nàstati ⟨prez. *nàstanēm*⟩ (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastȁt* ⟨prez. *nastãnen*⟩ (Brač), *nast'ati* (Varaždin), *nastati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nastàti* ⟨prez. **nastànǫ*⟩ (csl. *nastati*, sln. *nastáti* 'postati', rus. *настáть* 'doći', polj. *nastać* 'doći, pojaviti se, početi'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **stati*, v. ***stati***. U hrvatskom je došlo do pomaka značenja: 'stati na' > 'stati na mjesto, dužnost' > 'postati', usp. njem. *entstehen* 'nastati'.

Lit.: ESSJa XXIII: 69.

nàstava *ž* (19. st.)

TVORBA *nástãvnī*

Postalo od psl. **nastàva* (sln. *nastâva* 'položaj, svrstavanje', strus. *настава* 'pouka', stpolj. *nastawa* 'danak u medu'), što je izvedeno od **nastaviti*, v. ***nastaviti***. Za hrvatsko značenje v. i ***nastavnik***.

Lit.: ESSJa XXIII: 71.

nástavak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastȁvak* (Gacka)

Postalo od psl. **nastàvъkъ, *nastàvъka* (sln. *nastâvek*, rus. *настáвка, наставóк*, češ. *nástavka, nástavek*), što je izvedeno od **nastava*, v. ***nastava***.

Lit.: ESSJa XXIII: 74.

nastávati (19. st., samo u Karadžića)

Postalo od psl. **nastavàti* 'pojavljivati se' > 'boraviti, obitavati' (sln. *nastávati*, rus. *настаивáть*, češ. *nastávati* 'pojaviti se'), što je izvedeno od **nastati*, v. ***nastati***. Glagol je prvotno bio neprijelazan, prijelazan je postao možda pod utjecajem ***nastaniti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 71f.

nàstaviti ⟨prez. *nàstavīm*⟩ (13. st. Glasnik 11)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastãvit* ⟨prez. *nastãvin*⟩ (Brač), *nastȁviti* ⟨prez. *nastȁvīš*⟩ (Vrgada), *nastȁvit* (Senj), *nast'aviti* (Varaždin), *nastaviti* (RKKJ)

TVORBA *nàstavljati* (18. st.)

Postalo od psl. **nastàviti* (stcsl. *nastaviti* 'voditi, pokazati pravi put', sln. *nastáviti* 'postaviti', polj. *nastawić* 'postaviti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **staviti*, v. ***staviti***. Najstarije hrvatsko zabilježeno značenje 'naučiti, poučiti' vjerojatno je preuzeto iz starocrkvenoslavenskoga, a od njega je i izvedenica ***nastava***, usp. ***nastavnik***.

Lit.: ESSJa XXIII: 72.

nástāvnīk *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *nástāvnica*

Postalo od psl. **nastàvьnikъ* (stcsl. *nastavьnikъ* 'vođa', sln. *nastâvnik* 'vođa', rus. *настáвник* 'učitelj', stpolj. *nastawnik* 'vođa'), što je izvedeno od **nastaviti* 'poučiti, uputiti', v. ***nastaviti***. Obično se smatra da je u svim slavenskim jezicima preuzeto starocrkvenoslavensko značenje, i da je ono kalk prema grč. *ἐπιστάτης* 'koji je postavljen ispred, vođa, predsjedatelj'.

Lit.: ESSJa XXIII: 81.

nástojati ⟨prez. *nástojīm*⟩ (14. st. Glasnik 24; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nōstȍjot* ⟨prez. *nōstȍjin*⟩ (Brač), *n°āstȍjati* ⟨prez. *n°āstȍjīš*⟩ (Vrgada), *nast'ojati* (Varaždin), *nastojati (se)* (RKKJ)

TVORBA *nástojānje*

Postalo od psl. **nastòjati* (stcsl. *nastojati* 'predstojati', strus. *настоѧть* 'trajati, prisustvovati', polj. dijal. *nastojać* 'povrijediti, naškoditi'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **stojati*, v. ***stajati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 81.

nastrádati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastrãdȁt* ⟨prez. *nastrãdan*⟩ (Senj), *nastrãdati* (Varaždin), *nastradati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **nastradàti (sę)* (sln. *nastrádati*, rus. *настрадáть(ся)*, češ. *nastrádati se*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **stradati*, v. ***stradati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 93.

nàstran *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastran* (RKKJ)

TVORBA *nàstranōst* (19. st.)

Izvedeno od *na stranu*, v. ***strana***.

nàstrijēti ⟨prez. *nàstrēm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastrẽti* (Varaždin)

Postalo od psl. **nasterti* ⟨prez. **nastьrǫ*⟩ (sln. *nastrẹ́ti*, češ. *nastříti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sterti*, v. ***prostrijeti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 78.

nástup *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãstup* (Varaždin), *nastup* 'napad' (RKKJ)

Postalo od psl. **nastǫpъ* (sln. *nastȍp*, strus. *наступъ*, stpolj. *następ*), što je izvedeno od **nastǫpiti*, v. ***nastupiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 91.

nastúpati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nast'upati* (Varaždin), *nastupati* 'sudarati se' (RKKJ)

Postalo od psl. **nastǫpàti* (stcsl. *nastǫpati*, sln. *nastǭpati*, rus. *наступáть*, stčeš. *nastúpati*), što je iterativ-durativ od **nastǫpiti*, v. ***nastupiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 88.

nastúpiti ⟨prez. *nàstūpīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nastũpiti* (Varaždin), *nastupiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nastǫpìti* (stcsl. *nastǫpiti*, sln. *nastopīti*, rus. *наступúть*, polj. *nastąpić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **stǫpiti*, v. ***stupiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 89.

nasúkati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasūkàt (se)* ⟨prez. *nasũkon (se)*⟩ (Brač), *nasūkàti (se)* (Vrgada), *nasukàt se* ⟨prez. *nasũčen se*⟩ (Senj), *nasũkati* (Varaždin), *nasu̶k'ati* (Gola), *nasukati* 'namotati konac ili pređu' (RKKJ)

TVORBA *nasukávati*

Postalo od psl. **nasukàti* (sln. *nasúkati*, ukr. *насукáму*, češ. *nasoukati*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **sukati*, v. ***sukati***. Značenje 'navući brod na obalu' moglo se razviti preko 'motati konopac kojim je brod privezan'.

Lit.: ESSJa XXIII: 103.

nàsumcē *pril.*, v. ***nasumice***

nàsumicē *pril.*

TVORBA *nàsumcē, nàsumično*

Izvedeno od starijega *sumice*, v. ***s***, ***um***.

nasùprot *prij., pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasuprȍt* (Brač), *nasuproti* (RKKJ)

Izvedeno od ***suprot***.

nàsūti ⟨prez. *nàspēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nasũt (se)* ⟨prez. *nãspen/nôspen*⟩ (Brač), *nasũti* ⟨prez. *nàspeš*⟩ (Vrgada), *nasuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nasuti* < **nasupti* ⟨prez. **nasъpǫ*⟩ (sln. *nasúti*, polj. rijetko *nasuć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **su(p)ti* (hrv. *suti* (samo u Vitezovića i Divkovića), sln. *súti*, polj. rijetko *suć*) < ie. **sewp-* 'sipati' (lit. *sùpti*), od istoga korijena je ***sipati***, v. ***sunuti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 105.

nãš *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nãš* (Brač, Vrgada), *nãš* (Senj), *nâš* (Varaždin)

Postalo od psl. **našь* (csl. *našь*, sln. *nȁš*, rus. *наш*, polj. *nasz*) < ie. **noHs-yo-*, v. ***nas***.

Lit.: ESSJa XXIII: 128.

našárati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *našarati* (RKKJ)

Izvedeno od ***šarati***.

nàškoditi (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *naškȍdit* ⟨prez. *naškȍdin*⟩ (Brač), *naškȍditi* ⟨prez. *naškȍdīš*⟩ (Vrgada), *naškȍdit* (Senj), *naškọd'eti* (Gola), *naškoditi* (RKKJ)

Izvedeno od ***škoditi***.

našušúriti

DIJALEKTI I POTVRDE *našušūrȉt* ⟨prez. *našušũrin*⟩ (Brač), *našušûriti* (Varaždin), *našešuriti se, našišuriti se, našeršuriti se, naseršuriti se* (RKKJ)

Izvedeno od ***šušuriti***.

nàtaći, v. ***nataknuti***

natàknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nataknȕt* ⟨prez. *natãknen*⟩ (Brač), *nataknȕti* ⟨prez. *natȁkneš*⟩ (Vrgada), *nataknȕt* ⟨prez. *natȁknen*⟩ (Senj), *natękn'oti* ⟨prez. *nat'ęknem*⟩ (Gola)

Postalo od psl. **natъknǫ̀ti* (csl. *natъknǫti*, sln. *nataknīti*, rus. *наткнýть*, polj. *natknąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tъknǫti*, v. ***taknuti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 181f.

natalitēt *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Natalität*, fr. *natalité*) iz nlat. *natalitas* ⟨G *natalitatis*⟩, što je izvedeno od lat. pridjeva *nātālis* 'koji se odnosi na rođenje', koji je izveden od iste osnove kao *nātiō*, v. ***nacija***.

nàteći ⟨prez. *natèčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natèć* ⟨prez. *natečȅn*⟩ (Brač), *natȅći* ⟨prez. *natečȅš*⟩ (Vrgada), *natèć* ⟨prez. *natečȅn*⟩ (Senj), *nat'ęči* (Varaždin, Gola), *nateči* (RKKJ)

TVORBA *natečen*

Postalo od psl. **natekti* (sln. *natéči*, rus. *намéчь*, polj. *naciec*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tekti*, v. ***teći***. Značenje 'naduti se, ispuniti se tekućinom' postojalo je već u psl., a razvilo se od starijega 'obilno teći'.

Lit.: ESSJa XXIII: 135.

natégnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natẽgnût* ⟨prez. *natẽgnen*⟩ (Brač), *natēgnȕti* ⟨prez. *natēgneš*⟩ (Vrgada), *natēgnût* ⟨prez. *natēgnen*⟩ (Senj), *natẽgnuti* (Varaždin), *natẽgn'oti* (Gola), *nategnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **natęgnǫ̀ti* (sln. *nategnīti*, rus. *натягну́ть*, polj. *naciągnąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tęgnǫ̀ti* ⟨a. p. *b*⟩ (hrv. star. *tegnuti*, sln. *tegnīti*, rus. *тяну́ть*, polj. *ciągnąć*) < ie. **teng*^{h}- 'vući' (lit. *tìngti* 'postati spor', stnord. *þyngja* 'breme'). Isti korijen nalazi se u ***težak***, ***tuga***.

Lit.: Derksen 493; ESSJa XXIII: 146.

natézati ⟨prez. *nàtēžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natẽzȁt* ⟨prez. *natẽžen*⟩ (Brač), *natēzȁti* ⟨prez. *natēžeš*⟩ (Vrgada), *nat'ęzati* (Varaždin), *natezati* (RKKJ)

Postalo od psl. **natędzàti*, **natęgàti* (sln. *natézati*, rus. *натя́гать*, polj. *naciągać*), što je iterativ-durativ od **natęgnǫti*, v. ***nategnuti***, ili je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tęgati* (hrv. star. *tezati*, sln. *tézati* 'vući, rastezati', rus. *тя́гать*, polj. *ciągać*) < ie. **teng*^{h}-, v. ***nategnuti***, ***težak***.

Lit.: Derksen 493; ESSJa XXIII: 146.

nàticati[1] ⟨prez. *nàtičēm*⟩ 'povećavati obujam'

DIJALEKTI I POTVRDE *natȉcot* ⟨prez. *natȉčen*⟩ (Brač), *nat'icati* (Varaždin)

Izvedeno od ***nateći***.

nàticati[2] ⟨prez. *nàtičēm*⟩ (18. st.) 'stavljati na što, nabadati'

DIJALEKTI I POTVRDE *natȉcot (se)* ⟨prez. *natȉčen (se)*⟩ (Brač), *nat'icati* (Varaždin), *natikati* (RKKJ)

Postalo od psl. **natykati* (stcsl. *natykati* 'baciti na', sln. *natîkati*, rus. *натыка́ть, натыка́ть*, stpolj. *natykać*, češ. *natýkati*), što je iterativ od **natъknǫti*, v. ***nataknuti*** ili je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tykati*, v. ***ticati***. Za hrv. *-c-* umjesto *-k-* usp. ***micati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 184.

natȉkača *ž* (19. st.)

Izvedeno od **natykati*, v. ***naticati***[2].

nàtiskati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nat'iskati* (Varaždin), *natiskati* (RKKJ)

TVORBA *natiskívati*

Postalo od psl. **natìskati* (sln. *natískati*, rus. *нати́скать*, polj. *naciskać*), što je nesvršeni vid od glagola **natisknǫti*, v. ***natisnuti***, koji je, pak, složen od **na*, v. ***na***[1], i **tiskati*, v. ***tiskati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 152.

nàtisnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nat'isnuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **natìsknǫti* (sln. *natísniti*, rus. *нати́снуть*, polj. *nacisnąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tisknǫti*, v. ***tiskati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 153.

natjècatelj *m*

TVORBA *natjècateljev*, *natjecatèljica*, *natjècateljskī*

Izvedeno od ***natjecati se***.

nàtjecati se ⟨prez. *nàtječēm se*⟩ (16. st.)

TVORBA *nàtjecānje* (17. st.), *natjècatelj* (*natjècateljev*, *natjecatèljica*, *natjècateljskī*)

Izvedeno od *nateći* < **nad-teći*, što je izvedeno od **tekti*, v. ***teći***.

nàtječāj *m* (19. st.)

Izvedeno od ***natjecati se***.

nàtjerati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natȉrot* ⟨prez. *natȉron*⟩ (Brač), *natȉrat* (Senj), *natirati* (RKKJ)

TVORBA *natjerávati*, *natjerívati*

Izvedeno od ***tjerati***.

nàtkoljenica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natkolenica* 'vrsta pregače u biskupskom ornatu' (RKKJ)

Složeno od ***nad*** i ***koljeno***. U starijem jeziku zabilježeno je samo u značenju 'pregača koja seže do koljena'.

nàtkoljēnka *ž,* v. ***nad***, ***koljeno***, usp. ***dokoljenka***

nàtkriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natkr'iti* (Varaždin, Gola), *natkriti* (RKKJ)

TVORBA *natkrívati*

Izvedeno od ***kriti***.

natmúriti (19. st.)

Izvedeno od ***tmuran***.

nàtō *pril.*, v. ***na***[1], ***taj***

natòčiti ⟨prez. *nàtočīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natočȉt* ⟨prez. *natòčin*⟩ (Brač, Senj), *natočȉti* ⟨prez. *natòčīš*⟩ (Vrgada), *nat'očiti* (Varaždin), *natočiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **natočìti* (sln. *natočīti*, rus. *наточи́ть*, polj. *natoczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **točiti*, v. ***točiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 154.

natòpiti ⟨prez. *nàtopīm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *natopȉt (se)* ⟨prez. *natòpin (se)*⟩ (Brač, Senj), *natop'iti* (Varaždin)

TVORBA *natápati* (16. st.), *natápānje*

Postalo od psl. **natopìti* (csl. *natopiti* (Mikl.), rus. *намони́ть*, polj. *natopić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **topiti*, v. ***topiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 161.

natòvariti

DIJALEKTI I POTVRDE *natovariti, natovoriti* (RKKJ)

TVORBA *natovarívati*

Izvedeno od ***tovariti***, v. ***tovar***. Usp. i sln. *natovọ́riti*.

nátpis *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natpis* (RKKJ)

Složeno od ***nad*** i *pis* (Stulić, Baraković), v. ***pisati***, usp. ***napis***.

natpòručnīk *m* (19. st.)

TVORBA *natpòručnica*

Izvedeno od ***poručnik***. Usp. njem. *Oberleutnant*.

natprírodan *prid.* (19. st.)

Kalk prema srlat. *supernaturalis*, njem. *übernatürlich*. Izvedeno od ***prirodan***, v. ***priroda***. Usp. i češ. *nadpřirozený*, ***nadnaravan***.

natpròsječan *prid.*

TVORBA *natpròsječnōst*

Izvedeno od ***prosječan***, v. ***prosjek***. Usp. njem. *überdurchschnittlich*.

nàtrāg *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natrag, natrak* (RKKJ)

Složeno od **nâ tragъ*, v. ***na***[1], ***trag***.

nàtraškē *pril.* (19. st.)

Izvedeno od ***natrag***.

nàtražnjāk *m*

TVORBA *natražnjàkinja*

Izvedeno od ***natrag***, usp. ***nazadnjak***.

nàtrēsti ⟨prez. *natrésēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natrę̑st* ⟨prez. *natrę̑sèn*⟩ (Brač), *natrẽsti* ⟨prez. *natrẽsèš*⟩ (Vrgada), *natrę̑sti* (Varaždin), *natresti* (RKKJ)

Postalo od psl. **natrę̀sti* (sln. *natrésti*, rus. *натрясти́*, polj. *natrząść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **trẹ̀sti*, v. ***tresti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 170.

nàtrgati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natr̃got (se)* ⟨prez. *natr̃gon (se)*⟩ (Brač), *natr̃gati* ⟨prez. *natr̃g°āš*⟩ (Vrgada), *nat'rgati sę* (Varaždin), *natrgati* (RKKJ)

Postalo od psl. **natьrgati* (sln. *natŕgati*, rus. dijal. *наторга́ть*, polj. *natargać* 'nanijeti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tьrgati*, v. ***trgati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 183.

nâtrij *m* 'kemijski element, *Na*'

TVORBA *nâtrijev*

Posuđeno, možda preko njem. *Natrium*, iz nlat. *natrium*, što je izvedeno od fr. *natron* 'soda, natrijev karbonat'. Francuska je riječ preko španjolskoga posuđena iz arap. *naṭrūn*, što je iz egip. *nṭr(j)* 'soda', usp. i ***nitrat***.

Lit.: Snoj 437; Dauzat 488.

natr̃pati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natrpȁti* (Vrgada), *nat'rpati* (Varaždin), *natrp'ati* (Gola), *natrpati* (RKKJ)

TVORBA *natrpávati*

Izvedeno od ***trpati***. Usp. i sln. *natr̃pati*.

nàtruha *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nā̧truha* (Varaždin)

Najranije zabilježeno značenje je 'mana, nešto loše'. U tome je značénju zabilježen i oblik *natruna*. Te su imenice izvedene od starijeg hrv. *nàtruhnuti* 'postati natruo', što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***truo***. Današnje je značenje 'mrvica' vjerojatno nastalo pod utjecajem glagola *natrusiti*, v. ***trusiti***.

Lit.: Skok III: 497, 515.

natúcati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nat'ucati* (Varaždin)

Postalo od **natьlkati* (mak. *наталка се* 'skitati se', stpolj. *natłukać* 'tući, kazniti', rus. *натолкáть*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tьlkati*, v. ***tucati***. Za hrv. *-c-* v. ***micati***.

Lit.: ESSJa XXIII: 187.

nàtūći (se) ⟨prez. *natúčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natūć* ⟨prez. *natūčȅn*⟩ (Brač), *natūći* ⟨prez. *natūčēš*⟩ (Vrgada), *natūć* ⟨prez. *natučȅn*⟩ (Senj), *natǫ̑ći* ⟨prez. *natǫ̑ćęm*⟩ (Varaždin), *natuči (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **natelkti (sę)* ⟨prez. **natьlkǫ (sę)*⟩ (sln. *natọ́lči, natlẹ́či* ⟨prez. *natọ́lčem*⟩, rus. dijal. *натолкти́, натолóчь*, polj. *natłuc*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **telkti*, v. ***tući***.

Lit.: ESSJa XXIII: 137.

nàtuknica *ž*

Izvedeno od ***natuknuti***. Za semantički razvoj usp. njem. *Schlagwort* 1. 'fraza'; 2. 'odrednica, natuknica' gdje *Schlag* 'udarac' označuje brzinu odnosno kratkoću.

nàtuknuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natùknut* ⟨prez. *natȕknen*⟩ (Brač), *nat'uknuti* (Varaždin), *natuknk'oti* (Gola), *natuknuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **natьlknǫti* (sln. *natọ́lkniti*, rus. *натолкнýть*, dluž. *natłuknuś*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **tьlknǫti*. (hrv. star. *tùknuti* 'udarati', sln. dijal. *túkniti* 'zaudarati po bačvi (o vinu)' (Bela krajina)), što je izvedeno od **telkti*, v. ***tući***.

Lit.: ESSJa XXIII: 187.

natúra *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *natura* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *nātūra* 'priroda', što je izvedeno od *nātus*, participske osnove glagola *nāscōr* 'roditi se', v. ***nacija***.

naturàlist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *naturališt* (RKKJ)

TVORBA *naturàlistica, naturalìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Naturalist*, fr. *naturaliste*). Riječ je izvedena od lat. *nātūrālis* 'prirodan', v. ***naturalizam***, ***natura***.

naturalìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Naturalismus*, fr. *naturalisme*). Riječ je izvedena od lat. *nātūrālis* 'prirodan', što je izvedeno od *nātūra* 'priroda', v. ***natura***. Riječ označuje 1. filozofsko načelo da je priroda osnova i bit svega i 2. umjetnički pravac u drugoj polovici 19. st. koji se temelji na shvaćanju da sve pojave treba svesti na njihove prirodne uzroke.

natùrist *m*

TVORBA *natùristica, naturìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Naturist*, fr. *naturiste*). Riječ je izvedena od lat. *nātūra* 'priroda', v. ***naturizam***, ***natura***.

naturìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Naturismus*, fr. *naturisme*). Riječ je izvedena od lat. *nātūra* 'priroda', v. ***natura***.

nàučan *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naȕčan* (Brač)

Postalo od psl. **naučьnъ* (sln. *naúčen*, rus. *нáучный*, polj. dijal. *nauczny*), što je izvedeno od **naukъ*, v. ***nauk***.

Lit.: ESSJa XXIII: 194.

naùčiti ⟨prez. *nàučīm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *naučȉt (se)* ⟨prez. *naučȉn (se)*⟩ (Brač), *naučìti* ⟨prez. *naȕčīš*⟩ (Vrgada), *naūčȉt* ⟨prez. *naūčin*⟩ (Senj), *naučiti (se), navučiti (se), navčiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *naučávati*

Postalo od psl. **naučìti* (stcsl. *naučiti*, sln. *naučīti*, rus. *научúть*, polj. *nauczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **učiti*, v. ***učiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 191.

nàučnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nāučnik* (Gacka), *navučnik* (RKKJ)

TVORBA *nàučnica*

Postalo od **naučьnikъ* (sln. *naučník* 'učitelj', rus. dijal. *наýчник* 'učenjak'), što je izvedeno od **naučьnъ*, v. ***naučan*** ili od **naučiti*, v. ***naučiti***. U značenju 'znanstvenik' riječ je srbizam.

Lit.: ESSJa XXIII: 194.

nàuditi (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *naũdit* ⟨prez. *naũdin*⟩ (Brač), *naùditi* ⟨prez. *naũdīš*⟩ (Vrgada)

Izvedeno od ***uditi***. Usp. csl. *nauditi 'molestum esse'* (Mikl.).

nàuk *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *naũk* (Brač, Vrgada), *n'auk* (Varaždin), *nauk, navuk, navuka, navok* (RKKJ)

Postalo od psl. **naùkъ, *naùka* (csl. *nauka* 'učenje', *naukъ* 'mišljenje', sln. *náuk* 'učenje', rus. *наýка* 'znanost', polj. *nauka* 'znanost, znanje'), što je izvedeno prefiksom **na*, v. ***na***[1], od korijena koji je u ***učiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 195.

nàum *m* (19. st.)

Izvedeno od ***naumiti***.

naùmiti ⟨prez. *nàumīm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naumìt* (Brač)

Postalo od psl. **naumìti* (sln. *naúmiti*, polj. dijal. *naumić się* 'naučiti', rus. dijal. *наумúть, наýмить* 'poučavati, urazumiti, savjetovati'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **umiti*, v. ***umjeti***, ***izumiti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 197f.

nàutika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *naũtika* (Brač)

TVORBA *nàutičkī*, *nàutičār* (*nàutičārev*, *nàutičārka*)

Posuđeno, možda preko njem. *Nautik*, iz grč. *ναυτική (τέχνη)* 'pomorska (vještina), navigacija', što je izvedeno od *ναῦς* 'brod' < ie. **neh$_2$u-* 'brod' (skr. *náu-*, lat. *nāvis*, stir. *náu, nó*, stnord. *nór*).

Lit.: Snoj 438; Beekes 999.

nàutilus *m* 'mekušac glavonožac; indijska lađica' *zool. (Nautilus pompilius)*

Posuđeno preko lat. *nautilus* iz grč. *ναυτίλος* 'mornar, pomorac', što je izvedeno od *ναῦς* 'brod', v. ***nautika***. Grčka riječ također označuje i mekušca glavonošca, *paper nautilus*.

Lit.: Beekes 999.

nàvada *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navàda* (Senj), *nāv'ada* (Gola), *nq̃vada* (Varaždin), *navada* (RKKJ)

Postalo od psl. **navàda* 'običaj, navika' (csl. *navada*, sln. *navâda*, možda i rus. dijal. *навáда* 'kleveta, sablazan, iskušenje'), što je izvedeno od **navaditi*, v. ***navaditi***.

Lit.: ESSJa XXIII: 202.

nàvaditi ⟨prez. *nàvadīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nav'aditi* (Varaždin), *navād'iti se* (Gola), *navaditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **navàditi* (sln. *naváditi*, rus. dijal. *навáдить*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vaditi* (hrv. star. *váditi* 'učiti, vježbati' (Belostenec, Jambrešić), sln. *váditi* 'naviknuti se', rus. *вáдить(ся)* 'naviknuti se', *вáда* 'navika'). Nije sasvim jasna dublja etimologija psl. **vaditi*. Zbog vokalizma se čini da je glagol intenzivno-iterativna tvorba. Jedna je mogućnost da se izvodi iz ie. korijena **wed^h-* 'voditi', v. ***voditi***, usp. ***vaditi***. Druga je mogućnost da se izvodi iz homonimnog ie. korijena **wed^h-* 'vezati' (skr. *vi-vadhá-* 'tovarno sedlo', stir. *fedil* 'jaram', stvnj. *wetan* 'povezati', het. *weda-, wete-* 'graditi' (za kuće od pletenih šiba)). Semantički bi razvoj bio 'vezati' > 'upregnuti' (npr. konja) > 'obučiti, naviknuti'. Nije vjerojatna veza s ie. **swed^h-* 'značajka, običaj' (grč. *ἔθος* 'navika, običaj', lat. *suēscō* 'naviknuti se') zbog početnog **s-*.

Lit.: Skok II: 506; ESSJa XXIII: 202; Snoj 804; Bezlaj II: 272; Vasmer I: 163.

nàvala *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãvala* (Brač), *n^{o}āvàla* (Vrgada), *nq̃vala* (Varaždin), *navala* (RKKJ)

TVORBA *nàvālnī*

Postalo od psl. **navàla* (sln. *navâla*, brus. *навáла*, polj. *nawała*), što je izvedeno od **navaliti*, v. ***navaliti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 205.

naváliti ⟨prez. *nàvālīm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *navõlīt* ⟨prez. *navõlin*⟩ (Brač), *navālīt* ⟨prez. *navālin*⟩ (Senj), *nav'aliti* (Varaždin), *navaliti, navaļiti* (RKKJ)

TVORBA *navaljívati*

Postalo od psl. **navalìti* (sln. *navalīti*, rus. *навали́ть*, polj. *nawalić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **valìti* ⟨prez. **vâljǫ* a. p. *c*⟩

'valjati, kotrljati' (hrv. star. *váliti* 'valjati, kotrljati', stcsl. *valiti*, sln. *valíti*, rus. *валúть* 'obarati, rušiti', polj. *walić* 'obarati, rušiti; gomilati') < ie. **wel(H)-* 'valjati, vrtjeti' (lit. *vélti* 'valjati', stvnj. *wallan* 'kotrljati, uzburkati', lat. *volvō* 'kotrljati, okretati', grč. *εἴλέω* 'valjati, okretati')

Lit.: ESSJa XXIII: 207; Snoj 805; LIV s. vv. 2. **u̯el-*, 2. **u̯elH-*.

nàvečēr *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nãvečer* (Brač), *nav'ęčęr* (Varaždin), *navečer* (RKKJ)

Složeno od ***na***[1] i ***večer***.

nàvesti[1] ⟨prez. *navèdēm*⟩ (14. st. Danilo; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *navêst* ⟨prez. *navedèn*⟩ (Brač)

Postalo od psl. **navesti* (stcsl. *navesti* ⟨prez. *navedǫ*⟩, sln. *navésti* ⟨prez. *navédem*⟩, rus. *навести́* ⟨prez. *наведу́*⟩, polj. *nawieść*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vestì* ⟨prez. **vèdǫ* a. p. *c*⟩ 'voditi' (hrv. star. *vèsti* ⟨prez. *vèdēm*⟩, stcsl. *vesti* ⟨prez. *vedǫ*⟩, sln. *vésti* ⟨prez. *védem*⟩, rus. *вести́* ⟨prez. *веду́*⟩, polj. *wieść*) < ie. **wed[h]-* 'voditi' (lit. *vèsti* ⟨prez. *vẽda*⟩, stir. *feidid*), v. ***voditi***.

Lit.: Derksen 517; ESSJa XXIII: 217; Snoj 816.

nàvesti[2] ⟨prez. *navèzēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navêst* (Gacka)

Postalo od psl. **navezti* (rus. *навести́* ⟨prez. *навезу́*⟩, polj. *nawieźć* 'dovesti mnogo čega'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vestì* ⟨prez. **vèzǫ* a. p. *c*⟩ 'voziti' (hrv. star. *vèsti* ⟨prez. *vèzēm*⟩ (Belostenec), stcsl. *vesti* ⟨prez. *vezǫ*⟩, rus. *вести́* ⟨prez. *везу́*⟩, polj. *wieźć*) < ie. **weg[h]-* 'voziti' (lit. *vèžti*, skr. *váhati*, lat. *vehō*, stvnj. *wegan*), v. ***voziti***.

Lit.: Derksen 518; ESSJa XXIII: 220.

nàvezak *m* (19. st. 'konac koji se naveže')

Izvedeno od ***vezati***.

navigácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *navigacijũn* (Brač)

TVORBA *navigácījskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Navigation*, iz lat. *nāvigātiō* 'plovidba', što je izvedeno od *nāvigō* 'ploviti', a to je složeno od *nāvis* 'brod' < ie. **neh₂u-* 'brod', v. ***nautika*** i *agō* 'voditi; tjerati', v. ***akcija***. Općenito značenje 'plovidba' razvilo se u 'upravljanje plovidbom (broda i letjelica)'.

Lit.: Skok II: 506; Snoj 437.

navìgātor *m*

TVORBA *navìgātorica*

Posuđeno, možda preko njem. *Navigator*, iz lat. *nāvigātor* 'mornar, pomorac', što je izvedeno od *nāvigō* 'ploviti', v. ***navigacija***.

navìjāč *m*

TVORBA *navijàčica*, *navìjāčkī*

Izvedeno od ***navijati***[2].

navíjati[1] (15. st. Marulić) 'okretati oprugu oko osovine'

DIJALEKTI I POTVRDE *navîjât* ⟨prez. *navîjên*⟩ (Brač), *navījàt* ⟨prez. *navîjan*⟩ (Senj), *navîjati* (Varaždin), *navijati* (RKKJ)

Postalo od psl. **navijàti*, **navivàti* 'namotavati' (sln. *navíjati*, rus. *навива́ть*, polj. *nawijać, nawiwać*), što je nesvršeni vid od **naviti*, v. ***naviti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 5.

navíjati[2] 'podržavati klub ili športaša'

Izvedeno od *vijati* 'vikati', v. ***vijati***[1].

navijéstiti ⟨prez. *nàvijēstīm*⟩ (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *navîstît* ⟨prez. *navîstin*⟩ (Brač), *nav'ęstiti* (Varaždin), *navestiti* (RKKJ)

TVORBA *navješćívati*, *Navješténje*

Postalo od psl. **navěstìti* (sln. *navestīti*, rus. *навести́ть* 'posjetiti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **věstìti* ⟨prez. **vě̀stjǫ* a. p. *c*⟩ (hrv. star. *vijéstiti* 'naviještati' (samo u Stulića), rus. dijal. *вести́ть* 'govoriti', polj. *wieścić* 'obavijestiti'), što je izvedeno od **věstь*, v. ***vijest***.

Lit.: ESSJa XXIII: 225; Boryś 697.

navijéštati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navîšćât* ⟨prez. *navîšćon*⟩ (Brač), *navę̑ščati* (Varaždin), *naveščati* (RKKJ)

TVORBA *navijéštānje*, *navještávati*

Postalo od psl. **navěstjàti* (sln. *navę́ščati*, rus. *навеща́ть*), što je nesvršeni vid od **navěstiti*, v. ***navijestiti***.

nàvika *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nâvika* (Gacka)

Postalo od **navyka/*navykъ* (sln. *navîka*, strus. *навыка*, rus. *нáвык*, polj. *nawyk*), što je izvedeno od osnove glagola **navyknǫti*, v. ***naviknuti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 47.

nàviknuti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navȉknut (se)* ⟨prez. *navȉknen (se)*⟩ (Brač), *navȉknut se* (Senj), *navikn'oti* (Gola)

TVORBA *navikávati*

Postalo od psl. **navyknǫti* (stcsl. *navyknǫti* 'učiti', sln. *navíkniti*, rus. *навы́кнуть*, polj. *nawyknąć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **výknǫti* ⟨a. p. *a*⟩ 'naviknuti, navikavati' (hrv. star. *vȉknuti* (16. st.), stcsl. *navyknǫti*, češ. *vyknouti* (češće s prefiksom), gluž. *wuknyć* 'učiti'), srodno je i lit. *jùnkti* 'naviknuti se', latv. *jûkt* 'naviknuti se', sve od istoga korijena koji je u hrv. ***učiti***. Najstarije značenje 'učiti' vjerojatno je očuvano u gornjolužičkom.

Lit.: Derksen 534; ESSJa XXIV: 46.

nàvirati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navȉrot* ⟨prez. *navȉren*⟩ (Brač), *navîrati* (Varaždin), *navirati* (RKKJ)

Postalo od **navirati* (bug. *навúра*, polj. (rijetko) *nawierać* 'prepuniti'), što je nesvršeni vid tvoren duljenjem korijenskoga vokala od **navьrěti*, v. ***navrijeti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 7.

nàviti ⟨prez. *nàvijēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navȉt* ⟨prez. *navȉjen*⟩ (Brač), *navîti* ⟨prez. *nàviješ*⟩ (Vrgada), *navît* ⟨prez. *nàvijen*⟩ (Senj), *navîti* (Varaždin), *naviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **navìti* (sln. *navíti*, rus. *навúть*, polj. *nawić* 'namotati'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **viti*, v. ***viti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 11.

navláčiti ⟨prez. *nàvlāčīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navlą̑čiti* (Varaždin), *navlačiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **navolčìti* (csl. *navlačiti*, sln. *navlačîti*, rus. dijal. *наволичúть*, polj. *nawłoczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **volčiti*, v. ***vlačiti***, ***vući***, usp. ***navući***.

Lit.: ESSJa XXIV: 25.

nàvlaka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ną̑vlaka* (Varaždin), *navlaka* (RKKJ)

Postalo od psl. **navolka* (sln. *navlâka*, rus. *нáволока* 'jastučnica, navlaka', polj. *nawłoka* 'vezica'), što je izvedeno od **navelkti*, v. ***navući***.

Lit.: Snoj 438; ESSJa XXIV: 28.

nàvlastito *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *navlā̀stito* (Brač), *nàvlastito* (Vrgada), *navlastito, navlasto* (RKKJ)

Prilog tvoren od danas arhaičnog pridjeva *navlàstit, nàvlastit* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Bernardin, Starine 23), koji je izveden od ***vlastit***.

nàvlažiti ⟨prez. *nàvlažīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navl'ažiti* (Varaždin)

TVORBA *navlažívati*

Postalo od psl. **navòlžiti* (sln. *navlážiti*, rus. dijal. *наволóжить*, češ. *navlažiti*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **volžiti*, v. ***vlažiti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 32.

návod *m* (15. st. Spom. sr.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ną̑vot* (Varaždin)

Postalo od psl. **navòdъ* (csl. *navodъ* (Mikl.), sln. *navòd* 'uputa, nagovor', rus. star. *навóд*, polj. *nawód*), što je izvedeno od **navesti*, v. ***navesti***[1] ili od **navoditi*, v. ***navoditi***. Najstarije zabilježeno značenje je 'nagovor', a novije značenje 'spominjanje, citiranje' zacijelo se razvilo pod utjecajem njem. *Anführung*.

Lit.: ESSJa XXIV: 16f.

navòditi ⟨prez. *nàvodīm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navodȉt* ⟨prez. *navòdin*⟩ (Brač), *nav'oditi* (Varaždin), *navoditi* (RKKJ)

TVORBA *nàvođēnje*

Postalo od psl. **navodìti* (stcsl. *navoditi*, sln. *navóditi*, rus. *наводúть*, polj. *nawodzić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **voditi*, v. ***voditi*** ili je nesvršeni vid od ***navesti***[1].

Lit.: ESSJa XXIV: 13.

návodnī *prid.* (19. st.)

TVORBA *návodno*

Izvedeno od ***navoditi***. Možda djelomični kalk prema njem. *angeblich*.

návodnīk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***navoditi***. Djelomični kalk prema njem. *Anführungszeichen*.

navodnjávati (14. st. Glasnik 11)

TVORBA *navodnjávānje*

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *navodniti* (14. st. Domentijan; 15. st. Pril. jag. ark. 9) < psl. **navodьniti* (stcsl. *navodьniti*, polj. *nawodnić*, rus. *наводни́ть*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vodьniti* (potvrđeno samo u hrv. star. *vòdniti* 1. 'razvodnjavati'; 2. 'propuštati vodu'), a to je izvedeno od **vodьnъ*, v. ***vodni***, ***voda***, usp. ***razvodniti***. Tvorba je slična kao u lat. *inundō* 'poplaviti' ili *adaquo(r)* 'donijeti, dati vodu'.

Lit.: ESSJa XXIV: 19.

návoj (návōj) *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȃvoj* (Varaždin), *navoj* (RKKJ)

Postalo od psl. **navòjь* (csl. *navoj* 'potka (u tkanju)' (Mikl.), sln. *navȍj*, polj. *nawój*), što je izvedeno od **naviti*, v. ***naviti***.

Lit.: ESSJa XIV: 21.

nàvraćati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navrãćot se* ⟨prez. *navrãćen se/ navrãćon se*⟩ (Brač), *navrȁćat* (Senj), *navrȃčati* (Varaždin), *navračati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **navòrtjati (sę)* (sln. *navrá̋čati* 'usmjeriti, navesti', ukr. *наворочáму* 'okretati', polj. *nawracać*), što je nesvršeni vid od **navortiti*, v. ***navratiti*** i složenica od **na*, v. ***na***[1], i **vortjati*, v. ***vraćati***.

Lit.: ESSJa XIV: 37.

navrátiti ⟨prez. *nàvrātīm*⟩ (14. st. Ljetopis popa Dukljanina)

DIJALEKTI I POTVRDE *navrõtȉt se* ⟨prez. *navrõtin se*⟩ (Brač), *navratiti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **navortìti* (sln. *navrátiti se*, rus. *наворомúть*, polj. *nawrócić*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vortiti (sę)*, v. ***vratiti***.

Lit.: ESSJa XIV: 37.

nàvrijēme *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nãvrime* (Brač), *nàvrime* (Senj)

Složeno od **nâ vermę*, v. ***na***[1], ***vrijeme***.

nàvrijēti ⟨prez. *nȁvrēm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavrĩti* ⟨prez. *zȁvreš*⟩ 'sakriti u što' (Vrgada), *svrẽt* 'skupiti' (Crikvenica), *n'avrẹti* (Varaždin), *navr'ẹti* (Gola), *navreti* 'zakipjeti' (RKKJ)

Postalo od **naverti* (samo južnoslavenski: bug. *наврá*, sln. *navrẹ́ti* ⟨prez. *navrȇm*⟩), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **verti* ⟨prez. **vьrǫ*⟩ 'umetnuti, začepiti, zatvoriti' (bez prefiksa zabilježeno samo u hrv. star. *vrijéti se* (Iveković; nesigurno, možda prema složenom glagolu), rus. dijal. *верéмь* 'zatvoriti' *верáмь* 'umetnuti, utaknuti', s drugim prefiksima: hrv. star. *sàvrijeti* ⟨prez. *sȁvrēm*⟩ 'zgrčiti, zavući, sakriti' (17. st.), stcsl. *zavrěti* ⟨prez. *zavьrǫ*⟩ 'zatvoriti', polj. *zawrzeć* 'sačuvati', češ. *otevříti* 'otvoriti') < ie. **Hwer(H)-* (lit. *vérti* ⟨prez. *veriù*⟩ 'otvoriti, zatvoriti, djenuti, probušiti', stprus. *etwerreis* 'otvori!', skr. *apavṛṇoti* 'otvoriti', lat. *aperiō* 'otvoriti'), v. ***vrata***, ***zavor***. U hrvatskom su pomiješana značenja glagola **verti* 'zatvoriti, umetnuti' i **vьrěti* 'kipjeti', v. ***vreti***.

Lit.: ESSJa XXIII: 216f.; Bezlaj IV: 358.

navŕnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navrnȕt* ⟨prez. *navr̃nen*⟩ (Brač), *navrnȕti* ⟨prez. *navr̃neš*⟩ (Vrgada), *nav'rnuti* (Varaždin), *navrn'oti se* (Gola), *navrnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **navьrtnǫ̀ti* (sln. *navŕniti*, rus. *наверну́ть* 'omotati, zavrnuti', gluž. *nawjertnyć* 'zavrnuti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vьrtnǫti*, v. ***vrnuti***.

Lit.: ESSJa XIV: 58.

navŕšiti ⟨prez. *nàvr̃šīm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navršȉt* ⟨prez. *navr̃šin*⟩ (Brač), *nav'ršiti* (Varaždin), *navršiti* (RKKJ)

TVORBA *navršávati*

Postalo od psl. **navьršìti* (sln. *navršíti*, strus. *навершuти*, češ. *navršiti* 'nagomilati'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vьršiti*, v. ***vršiti***[1], ***vrh***.

Lit.: ESSJa XIV: 54.

nàvrtati ⟨prez. *nàvrćēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nav'rtati* (Varaždin)

Postalo od **navьrtati* (sln. *navŕtati* 'malo izbušiti'), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **vьrtati*, a to je postalo od istoga korijena

koji je u ***vrtjeti***. Slične tvorbe nalazimo i u rus. dijal. *навертать* 'govoriti s dijalekatskim osobinama', polj. dijal. *nawertać* 'prevrnuti'.

Lit.: ESSJa XIV: 56.

nàvūći ⟨prez. *navúčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *navũć* ⟨prez. *navūčȅn*⟩ (Brač), *navũć* ⟨prez. *navučȅn*⟩ (Senj), *navl'ęći* ⟨prez. *navl'ęčęm*⟩ (Varaždin), *navl'ẹ̄ći* (Gola), *navući, navleći* (RKKJ)

Postalo od psl. **navelkti* ⟨prez. **navьlkǫ*⟩ (sln. *navlẹ́či*, rus. *наволóчь*, polj. *nawlec*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **velkti*, v. ***vući***.

Lit.: ESSJa XXIII: 215.

nàzād *pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nàz°ād* (Vrgada), *nàzad* (Senj), *nậzat, nazậj* (Varaždin), *naz'ậj* (Gola), *nazad, nazaj, nazağ, nazadi, nazada* (RKKJ)

Postalo od psl. **na zadь* (sln. *nazáj, nazậj, nazậd*, rus. *назáд*, polj. *nazad*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **zadь*, v. ***zadnji***, ***zadak***.

Lit.: ESSJa XXI: 201.

nàzadak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazadek* (RKKJ)

Izvedeno od ***nazad***.

nàzadan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***nazad***.

nàzadnjāk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***nazadan***. Usp. i sln. *nazadnják*.

nàzadovati (16. st.)

TVORBA *nàzadovānje*

Izvedeno od ***nazad***.

nàzāl *m*

TVORBA *nàzālnī*

Posuđeno preko njem. *Nasal* i fr. *nasale* iz nlat. *nasalis* 'koji se odnosi na nos', što je izvedeno od lat. *nāsus* 'nos' < ie. **neh$_2$s*, v. ***nos***.

Lit.: Snoj 438.

nàzdraviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazdrãvit* ⟨prez. *nazdrãvin*⟩ (Brač), *nazdr'aviti* (Varaždin), *nazdraviti* (RKKJ)

TVORBA *nàzdravljati nàzdravljānje*

Izvedeno od *zdrȁviti* 'pozdravljati', što je izvedeno od ***zdrav***.

nàzdrāvlje *uzv.*

Složeno od ***na***[1] i ***zdravlje***.

nàzirati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazȉrot* ⟨prez. *nazȉren*⟩ (Brač), *naz'irati* (Varaždin)

Postalo od psl. **nazirati (sę)* (stcsl. *nazirati*, rus. dijal. *назирáть*, češ. *nazírati*), što je nesvršeni vid od **nazьrěti*, v. ***nazreti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 69.

náziv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nậzif* (Varaždin)

TVORBA *názīvlje sr*

Izvedeno od ***nazivati***. Na sličan su način izvedene i slavenske usporednice: sln. *nazȉv*, rus. dijal. *нáзыв, назы́в*, mak. *назив*.

nazívati (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazīvȁt* (Brač), *nazȋvati* (Varaždin), *nazivati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nazyvàti* (csl. *nazyvati*, sln. *nazívati*, rus. *называ́ть*, polj. *nazywać*), što je nesvršeni vid od **nazъvati*, v. ***nazvati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 82.

názīvnīk *m*

Izvedeno od ***nazivati***. Kalk prema srlat. *denominator*, njem. *Nenner*.

nazivòslōvlje *sr*

TVORBA *nazivoslóvac* (*nazivoslóvčev*), *nazivòslōvka*, *nazivòslōvnī*

Složeno od ***naziv*** i ***-slovlje***. Kalk prema ***terminologija***.

naznáčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *naznậčiti* (Varaždin)

TVORBA *naznačávati, naznačívati*

Postalo od **naznačiti (sę)* (sln. *naznáčiti*, rus. *назна́чить* 'imenovati', polj. *naznaczyć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **značiti*, v. ***značiti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 70.

nàznaka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***naznačiti***. Usp. i češ. *náznak*.

nàzočan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nậzočęn* (Varaždin), *nāz'očen* (Gola), *nazočen* (RKKJ)

TVORBA *nàzočnōst, nazòčiti*

Izvedeno od danas zastarjeloga priloga *nazoči prid.* 'ispred oči' (15. st. Mon. croat.) <

navъzoči* (sln. *navzȏči, nazoči prij.* 'pred'), koji je složen od ***na*[1], **vъz-*, v. ***uz***, i *oči*, v. ***oko***[1].

Lit.: Skok I: 143; II: 551; Gluhak 435; Snoj 438.

názor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nãzor* (Varaždin)

Postalo od psl. **nazòrъ* (csl. *nazorъ* (Mikl.), rus. dijal. *назóр* 'gledanje, promatranje', češ. *názor* 'pogled, mišljenje'), što je izvedeno od **nazьrěti*, v. ***nazreti***. Najstarije zabilježeno značenje je 'gledanje' (u doslovnom smislu), a današnje preneseno 'način na koji se što shvaća' zacijelo je preuzeto iz češkoga.

Lit.: ESSJa XXIV: 76.

nàzreti ⟨prez. *nàzrīm*⟩ (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazrît* (Gacka), *n'azrẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **nazьrěti* (stcsl. *nazьrěti*, rus. dijal. *назре́ть*, polj. star. *naźreć*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **zьrěti* 'buljiti, gledati' (hrv. star. *zrȅti* ⟨prez. *zrȇm*⟩, stcsl. *zьrěti* ⟨prez. *zьr'ǫ*⟩, sln. *zrẹ́ti* ⟨prez. *zrȅm*⟩, rus. *зреть* ⟨prez. *зрю*⟩, stpolj. *źrzeć* ⟨prez. *źrzeję*⟩) < ie. **g$^{\prime(h)}$rH-* 'svijetliti' (lit. *žérėti* 'sjajiti, blještati', *žérti* ⟨prez. *žeřia*⟩, *žìrti* ⟨prez. *žỹra*⟩ 'frcati, bacati iskre'). Od istoga korijena usp. ***zora***, ***zrak***, ***zraka***, ***zrcalo***. Za razvitak značenja usp. u germanskim jezicima šved. *glo* 'buljiti', eng. *glow* 'blještati, sjajiti'.

Lit.: Derksen 552; ESSJa XXIV; Snoj 860.

nàzuti ⟨prez. *nãzujēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazȕt* ⟨prez. *nazȕjen*⟩ (Brač), *naz'uti* (Varaždin)

TVORBA *nazúvati* (16. st.)

Složeno od **na*, v. ***na***[1], i **-uti*, v. ***izuti***, ***obuti***. Za umetnuto *-z-* v. ***nazočan***.

nàzuvak *m* (18. st.) 'vunena čarapa koja se navlači preko drugih čarapa'

DIJALEKTI I POTVRDE *nazuvek* (RKKJ)

Izvedeno od *nazuvati*, v. ***nazuti***.

nàzvati ⟨prez. *nazòvēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nazvȁt* ⟨prez. *nazovȅn*⟩ (Brač), *nazvàti* ⟨prez. *nazovȅš*⟩ (Vrgada), *nazvȁt* ⟨prez. *nazovẽn*⟩ (Senj), *nazv'ati* (Varaždin), *nazvati* (RKKJ)

Postalo od psl. **nazъvàti (sę)* (stcsl. *nazъvati*, sln. *nazváti*, rus. *назва́ть*, polj. *nazwać*), što je složeno od **na*, v. ***na***[1], i **zъvati*, v. ***zvati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 80.

nãžalōst *pril.*

Složeno od ***na***[1] i ***žalost***.

nãžao *pril.*

Složeno od **na žal*, v. ***na***[1], ***žalost***.

nažùljati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nažūjȁt (se)* ⟨prez. *nažūjon (se)*⟩ (Brač), *nažuljȁt* (Senj), *naž'uliti* (Varaždin), *nažúljiti* (16. st.), *nažuliti, nažuljiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***žuljati***. Usp. i sln. *nažúliti, nažulîti*, bug. *нажу́ля*.

nẽ *čest.* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nę̂* (Varaždin), *ne, nę, nę* (Gola)

Postalo od psl. **ne* (stcsl. *ne*, sln. *nẽ*, rus. *не*, polj. *nie*) < ie. **ne* 'ne' (lit. *ne*, latv. *ne*, skr. *ná*, lat. *ne-*, got. *ni*).

Lit.: Gluhak 435f.; Derksen 347; ESSJa XXIV: 91ff.

ne- *pref.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nę-* (Varaždin, Gola), *ni-* (Vrgada, Novi, Pitve, Zavala), *nje-* (Lastovo), *ne-* (RKKJ)

Postalo od psl. **ně-* (stcsl. *ně-*, sln. *nę-*, rus. *не-*, češ. *ně-*) < **nē/*neh$_1$* (lat. *nē* 'ne'), što je varijanta negacije **ne*, v. ***ne***. U hrv. je neodređeni prefiks dobio oblik *ne-* umjesto *nje-* prema negativnom prefiksu *ne-*. Dijalektni oblici sačuvali su prvotni oblik. Za razvoj značenja usp. stir. *nech* 'netko' < **ne-k^{w}o-*.

Lit.: HER 803.

neandertálac *m*

TVORBA *neandertálčev, neandèrtālskī*

Posuđeno iz njem. *Neandertaler*, što je izvedeno od imena njemačke doline *Neandertal* u kojoj su 1856. g. pronađeni ostaci pračovjeka iz pleistocena. Dolina *Neandertal* u blizini Düsseldorfa ime je dobila po teologu i skladatelju *Joachimu Neanderu* (1650. – 1680.). *Neander* je grecizirani oblik uobičajenog njemačkog prezimena *Neumann*, dosl. 'novi čovjek'.

Lit.: Snoj 439; Mršić 219.

nèbeskī (nebèskī) *prid.* (14. st. Daničić; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nebèski* ⟨ž *-o* sr *-o*⟩ *nebeskî* ⟨ž *-ô* sr *-ô*⟩ (Brač), *nebèskī* ⟨ž *-ᵒā* sr *-ō*⟩ (Vrgada), *nębę̑ski* (Varaždin), *nebeski* (RKKJ)

Postalo od psl. **nebesьskъ(jь)* (stcsl. *nebesьskъ*, sln. *nebę́ski, nebéški*, ukr. *небе́ський*, polj. *niebieski*), što je izvedeno od osnove **nebes-*, v. ***nebo***.

Lit.: ESSJa XIV: 100.

nèbitan *prid.* (17. st.)

Postalo od psl. **nebytьnъjь* (csl. *nebytьnъ* 'koji nije', sln. *nebíten*, rcsl. *небытьный* 'nedostojan', stpolj. *niebytny* 'odsutan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **bytьnъ*, v. ***bitan***. Najstarije zabilježeno značenje je 'koji ne postoji'.

Lit.: ESSJa XIV: 109.

nĕbo *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèbo* ⟨Nmn *nebesȁ* Gmn *nebę̄s*⟩ (Brač), *nĕbo* ⟨Nmn *nebesᵒā* Gmn *nebē̄s*⟩ (Vrgada), *nĕbo* ⟨G *nebē̄sa*⟩ (Senj), *nębo* (Varaždin), *n'ębọ* (Gola), *nebo* ⟨G *neba* Nmn *nebesa*⟩ (RKKJ)

Postalo od psl. **nèbo* ⟨G **nebese* a. p. *c*⟩ (stcsl. *nebo* ⟨G *nebese*⟩, sln. *nebọ̑*, rus. *не́бо*, polj. *niebo*) < ie. **nebʰ-es-* 'oblak, magla' (lit. *debesìs* 'oblak', latv. *debess*, skr. *nábhas-* 'magla, nebo', grč. *νέφος* 'oblak', het. *nēpiš-* 'nebo'), od korijena **nebʰ-* 'biti vlažan, oblačan, taman'. Često se navodi da je ie. **nebʰes-* prvotno označavalo 'oblačno nebo' (za razliku od **dey-* 'vedro nebo', v. ***dan***). U praslavenskom je ova imenica pripadala *s*-osnovama, tragovi čega su još vidljivi u nekim oblicima, npr. Nmn *nebesa*.

Lit.: Gluhak 436; Derksen 347; ESSJa XXIV: 101ff.; NIIL 499; EIEC 110.

nĕboder *m*

Složeno od ***nebo*** i ***derati***. Kalk prema eng. *skyscraper*, usp. i njem. *Wolkenkratzer*, fr. *gratte-ciel*.

Lit.: Kluge s. v. Wolkenkratzer.

nèbrojeno *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nebrȍjeno* (Brač), *n'ębrojno* (Varaždin)

Izvedeno od pridjeva *nebrojen*, koji je izveden od pridjeva trpnog glagola ***brojiti***.

nèčastan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęč'astęn* (Varaždin), *nečasten, nečesten* (RKKJ)

Postalo od psl. **nečьstьnъ* (stcsl. *nečьstьnъ*, sln. *nečásten*, rus. *нечéстный*, polj. star. *nieczesny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **čьstьnъ*, v. ***častan***, ***čast***.

Lit.: ESSJa XIV: 113.

nĕčijī *zam.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ęčiji* (Varaždin), *nečiji, neči* (RKKJ)

Postalo od psl. **nĕčьjь* (csl. *nĕčij* (Mikl.), sln. *nêčij*, rus. dijal. *нéчий*, stpolj. *nieczyj*), što je složeno od **nĕ-*, v. ***ne-***, i **čьjь*, v. ***čiji***.

nèčisnica *ž* 'kloaka' *anat.*

Izvedeno od ***nečist***[2] u značenju 'izmet'.

nèčist[1] *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęčîsti* (Varaždin), *n'ęčist* (Gola), *nečist* (RKKJ)

Postalo od psl. **nečìstъ* (stcsl. *načistъ*, sln. *nečìst*, rus. *нечúстый*, stpolj. *nieczysty*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **čistъ*, v. ***čist***.

Lit.: ESSJa XIV: 111.

nĕčīst[2] *ž* (15. st. Marulić) 1. 'nečistoća'; 2. 'izmet'

DIJALEKTI I POTVRDE *nečist* (RKKJ)

Izvedeno od ***nečist***[1].

nečistòća *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *nečistoćȁ* ⟨G *nečistoćē*⟩ (Brač), *nęčistôča* (Varaždin), *nečistoča* (RKKJ)

Izvedeno od ***nečist***[1]. Usp. i sln. *nečistóča*.

nečòvječan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nečovìčan* ⟨ž *-šna* sr *-šno*⟩ (Brač), *nęčlovę̑čęn* (Varaždin), *nečǫv'ečęn* (Gola), *nečlovečen* (RKKJ)

TVORBA *nečòvječnōst* (18. st.)

Izvedeno od ***čovječan***. Usp. i sln. *nečlovę́čen*.

nečòvjek *m* (16. st.)

Izvedeno od ***čovjek***. Usp. i sln. *nečlóvek*.

nĕčūjan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęč'ujęn* (Varaždin), *nečujen* (RKKJ)

TVORBA *nĕčūjnōst*

Postalo od **nečujьnъ* (mak. *нечуен*, ukr. *нечу́йний*, polj. *nieczujny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **čujьnъ*, v. ***čujan***.

Lit.: ESSJa XIV: 111.

nečùven *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***čuven***. Usp. i sln. *nečúvèn*.

nȅćāk *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅć°āk* (Vrgada), *netjãk* (Cres), *nětjak* (Lika), *nęčâk* (Varaždin), *nečak, nečjak* (RKKJ)

TVORBA *nećàkinja* (16. st.)

Poput sln. *nečák* izvedeno od psl. **netьjь* 'nećak' (csl. *netii*, strus. *немuu*, stpolj. *nieć, nieść*) < ie. **(h$_2$)nep-t-iH-o-* (grč. *ἀνεψιός* 'bratić, rođak', av. *-naptiia-* 'potomak', skr. *naptríya-* 'unukov'), što je izvedeno od ie. **(h$_2$)nepot-* 'nećak' (skr. *nápāt-* 'potomak, unuk', steng. *nefa* 'unuk, nećak', stlit. *nepuotis* 'unuk, unuka', lat. *nepōs* 'unuk, potomak'). Štokavski i čakavski oblici odraz su ranijeg **netьjakъ*, dok kajkavski i slovenski odražavaju **netjakъ*. Različiti se oblici temelje na morfološkim alternacijama u paradigmi psl. **netьjь*.

Lit.: Skok II: 513; Gluhak 436; Derksen 350; ESSJa XXIV: 223f.; Snoj 439; Furlan 2013: 156f.

nȅćkati se (19. st.)

Izvedeno od 1. l. negativnog prezenta *neću*, v. ***htjeti***, usp. ***nijekati***.

Lit.: Skok II: 516.

nèdaća *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedãća* (Brač)

Izvedeno od ***daća***[1] u značenju 'dar, obilje', v. ***dati***. Usp. sln. *nedáča* 'nesreća', rus. dijal. *нéдача* 'ono što nije dano'.

Lit.: ESSJa XIV: 115.

nědaleko *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nědaleko, nedalekȍ* (Brač), *nedaleko* (RKKJ)

Izvedeno od *daleko*, v. ***dalek***.

nědāvnī *prid.* (17. st.)

TVORBA *nědāvno*

Postalo od psl. **nedavьnъ(jь)* (sln. *nedáven*, rus. *надáвний*, polj. *niedawny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **davьnъ*, v. ***davni***.

Lit.: ESSJa XXIV: 115.

nèdirak *m bot. (Impatiens noli tangere)*

Izvedeno od ***ne*** i ***dirati***. Kalk prema latinskom nazivu. Čahure ove biljke pucaju pri dodiru, usp. ***prskavac***.

nedisciplìnīrān *prid.*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***disciplinirati***.

nèdjelo *sr* (16. st.)

Izvedeno od ***djelo***.

nèdjelja *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedȉja* (Brač), *nedȉļa* (Vrgada), *nedȉlja* (Senj), *nęd'ęla* (Varaždin), *nedela, nedeļa, nedila* (RKKJ)

Postalo od psl. **nedělja* (stcsl. *nedělja*, sln. *nedélja*, rus. *недéля* 'tjedan', polj. *niedziela*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **dělo*, v. ***djelo***. Možda kalk prema grč. *ἄπρακτος ἡμέρα* 'neradni dan, praznik'.

Lit.: Gluhak 436f.; ESSJa XXIV: 115; Snoj 440.

nedjèljiv *prid.* (17. st.)

TVORBA *nedjèljivōst*

Izvedeno od *djèljiv*, v. ***dijeliti***.

nèdjēljnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedȉjni* (Brač), *nędêlni* (Varaždin), *nedelni, nedeļni, nedelńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nedělьnъ(jь)* (sln. *nedéljen*, rus. *недéльный*, polj. *niedzielny*), što je izvedeno od **nedělja*, v. ***nedjelja***.

Lit.: ESSJa XXIV: 117.

nedòkāzān *prid.*

TVORBA *nedòkāzānōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***dokazati***.

nedokùčiv *prid.* (18. st. *nedokučljiv*)

Izvedeno od *dokučiv*, v. ***dokučiti***.

nedòličan *prid.*

Izvedeno od ***doličan***, v. ***dolikovati***.

nedònošče *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nędon'ošče* (Varaždin)

Postalo od **nedonosъčę* (mak. *недоносче*), što je izvedeno od **nedonosъkъ* (rus. *недоно́сок*, polj. *niedonosek*), a to je prefiksalno-sufiksalna izvedenica od **nositi*,

v. ***nositi***. *Nedonošče* je dijete koje 'nije (do kraja) donijeto'.

Lit.: ESSJa XXIV: 122.

nedopùstiv *prid.* (18. st.)

Izvedeno od *dopustiv*, v. ***dopustiti***.

nedòpušten *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nedopũšćen* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nędop'uščęni* (Varaždin), *nedopuščen* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***dopustiti***.

nedòrāstao *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nędorąsli* (Varaždin), *nedorasel* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva radnoga glagola ***dorasti***.

nedorèčen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nędorękčęni* (Varaždin)

TVORBA *nedorèčenōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola *doreći* (16. st.), koji je izveden od ***reći***.

nedòsljedan *prid.*

TVORBA *nedòsljednōst*

Izvedeno od ***dosljedan***.

nedòstajati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedostãjot* ⟨prez. *nedostãjen*⟩ (Brač), *nedostajati* (RKKJ)

Izvedeno od ***dostajati***.

nedostátak *m* (15. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedostãtak* (Gacka)

Postalo od psl. **nedostatъkъ* (stcsl. *nedostatъkъ*, sln. *nedostátek*, ukr. *недостáток*, polj. *niedostatek*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **dostatъkъ* 'dostatna količina' (hrv. star. *dostatak* (Stulić), rus. *достáток* 'bogatstvo', češ. *dostatek*), a to je izvedeno od **dostati*, v. ***dostajati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 122, V: 84.

nedòstatan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nedòstatnōst*

Izvedeno od ***dostatan***. Usp. polj. *niedostatni*, sln. *nedostáten*.

nedòstižan *prid.* (16. st.)

TVORBA *nedòstižnōst*

Izvedeno od ***dostižan***.

nedòumica *ž*

Tvoreno prema rus. *недоумéние* 'neodlučnost, začuđenost, smetenost', što je izvedeno od **douměti* 'znati' (usp. sln. *doumẹ́ti* 'potpuno razumjeti, spoznati'), a to je izvedeno od **uměti*, v. ***umjeti***.

Lit.: ESSJa V: 87, XXIV: 124.

nèdovōljan *prid.* (18. st.)

TVORBA *nèdovōljnōst*

Izvedeno od ***dovoljan***. Najstarije zabilježeno značenje u hrvatskom je 'nezadovoljan' i za to značenje usp. csl. *nedovolьnъ* 'nezadovoljan' (Mikl.), sln. *nedovọ́ljen* 'nedoličan, nedovoljan, nezadovoljan', rus. *недовóльный* 'nezadovoljan', polj. dijal. *niedowolen*.

nedòvršen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nedovršen* (RKKJ)

TVORBA *nedòvršenōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***dovršiti***.

nèdūžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nędûžęn* (Varaždin), *nedužen, nedužan* (RKKJ)

TVORBA *nèdūžnōst*

Izvedeno od ***dužan***, v. ***dug***[2]. Usp. i sln. *nedọ́lžen*. U hrvatskom je najstarije zabilježeno značenje 'nezaslužen; nekažnjen'; značenje 'nevin' zabilježeno je od 18. st.

nedvòjben *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nedvojmben, nedvojen* (RKKJ)

Izvedeno od *dvojben*, v. ***dvojba***.

nèformālan *prid.*

TVORBA *neformálnōst*

Izvedeno od ***formalan***. Usp. i eng. *informal*.

negácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *negacija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *negātio* 'poricanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *negō* 'reći ne, poreći', koji je izveden od negacije *nec* < ie. **ne-k'i*, v. ***ne***.

Lit.: de Vaan 403.

nègatīv *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *negativ*, fr. *négatif*, eng. *negative*) u kojima se značenje razvilo od 'koji niječe, koji poriče' preko 'koji kazuje suprotno' do 'inverzna

slika'. Izvor je lat. *negātīvus*, v. ***negativan***. Značenje 'fotografski materijal na kojem su svijetla i tamna mjesta raspoređena obrnuto nego u izvorniku' zabilježen je u engleskom i francuskom u 19. st.

nẽgatīvan *prid.*

TVORBA *negatívnōst*

Posuđeno, možda preko njem. *negativ* i fr. *négatif* iz lat. *negātīvus* 'koji poriče', što je postklasična izvedenica od participske osnove glagola *negō* 'reći ne, poreći', v. ***negacija***.

nẽgdašnjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęgdą̃šńi* (Varaždin), *negdašni, negdašńi* (RKKJ)

Izvedeno od *nẽgda* (15. st. Marulić) sufiksom *-šnji* koji je poopćen iz pridjeva u kojima je pravilan, npr. ***današnji***. Prilog *negda* postao je od psl. **nękъda* (sln. *nẹ̑kda*, rus. dijal. *негдá*, slč. *nehda*), što je složeno od **nę-*, v. ***ne-***, i **kъda* (kajk. *gda*, sln. dijal. *kdā*). Psl. **kъda* je izvedeno od upitne osnove **kъ*, v. ***tko***, ***koji***, ***kad***[1], ***gdje***.

Lit.: ESSJa XXIV: 145, XIII: 173; Snoj 367.

nẽgdje *pril.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nidîr* (Brač), *n'ęgdi* (Varaždin), *negde, negdi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nękъde* (stcsl. *nękъde, nęgde*, sln. *nekjẹ̄*, rus. *нéгде*, polj. *niegdzie*), što je složeno od **nę*, v. ***ne-***, i **kъde*, v. ***gdje***.

Lit.: ESSJa XXIV: 145.

negírati

TVORBA *negírānje*

Posuđeno preko njem. *negieren* iz lat. *negō* ⟨inf. *negāre*⟩, v. ***negacija***.

nẽgo (nègo) *vezn.* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẽgo* (Brač), *nẽg, nẽgo* (Senj), *n'ęgo* (Varaždin), *nego, neg* (RKKJ)

Postalo od psl. **nego* (csl. *nego*, sln. *nę̑go*, rus. dijal. *негó*), što je složeno od negacije **ne*, v. ***ne***, i čestice **go* < ie. **g*^{h}*o* (stlit. *-ga* čestica za pojačavanje, lit. *ne-gì, ne-gù* 'ne', lat. *hi* 'ovi', skr. *ha, ghă*, grč. *-χι*, toh. B *-k* čestica za pojačavanje). Uz *nego* se u čakavskim dijalektima i starijim čakavskim i štokavskim tekstovima nalazi i *ner, nere* < psl. **neže* (stcsl. *neže, neželi*, rus. *нéжели* 'nego', češ. *než(li)*), u kojem je drugi dio čestica **-že* < ie. **g*^{h}*e*, v. ***jer***. Oblik *neže* u starijim hrvatskim tekstovima vjerojatno je posuđen iz crkvenoslavenskoga. Ista je čestica *-go* zacijelo uklopljena u Gjd. zamjeničke deklinacije u praslavenskom usp. psl. **togo* 'toga' (rus. *моzо*, polj. *tego*), hrv. *toga*, sa sekundarnim *-a* prema imeničkoj deklinaciji.

Lit.: Snoj 440, 596; Vasmer I: 413, II: 209; ESSJa XXIV: 94.

nègodovati (13. st. Domentijan; 18. st.)

TVORBA *nègodovānje*

Posuđeno iz stcsl. *negodovati*, odnosno rus. *негодовáть*, što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **godovati* (stcsl. *godovati* 'ugoditi', sln. *godovati*, rcsl. *годовати*), a to je izvedeno od **godъ*, v. ***god***.

Lit.: Derksen 348; ESSJa XXIV: 129.

nègoli *vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nègoli* (Brač), *negli*

Postalo od psl. **nego li*, **negъ li* (stcsl. *negъli*, csl. *negoli*, strus. *негъли*), v. ***nego***, ***li***.

negròīd *m*

TVORBA *negròīdnī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *negroid*, fr. *négroïde*), izvedeno od šp. ili port. *negro* 'crn' < lat. *niger* 'crn' (nepoznata postanja).

nèhāj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèhaj, nèhoj* (Brač)

TVORBA *nèhājan* (17. st.)

Izvedeno od **ne xajati*, v. ***hajati***, ***neka***.

nèhāt *m*

TVORBA *nehatan nehatnja, nehatost* (Parčić)

Izvedeno od **nexati* (hrv. star. *nehati* 'popustiti, prestati, okaniti se' (Vitezović)), što je kontrahirani oblik od **ne xajati*, v. ***hajati***, ***nehaj***.

nèhoticẽ *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèhotice* (Brač)

TVORBA *nèhotičan, nèhotično*

Izvedeno od zast. *hotice* 'hoteći' (18. st.), što je izvedeno od korijena koji je u ***htjeti***.

nehrđajūćī *prid.*

Izvedeno od priloga sadašnjega glagola *hrđati*, v. ***hrđa***.

nèhumān *prid.*

TVORBA *nèhumānōst*

Izvedeno od ***human***. Usp. lat. *inhumanus* 'nečovječan, okrutan'.

neimáština *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***imati***, možda prema *siromáština*.

nèiskren *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neȉskren* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač)

TVORBA *nèiskrenōst*

Izvedeno od ***iskren***. Usp. rus. *неискренний*.

nèiskūsan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neiskȗsan* ⟨ž *-sna* sr *-sno*⟩ (Brač), *neiskusen, neiskušan* (RKKJ)

Izvedeno od ***iskusan***.

nèisprāvan *prid.* (16. st.)

TVORBA *nèisprāvno, nèisprāvnōst* (18. st.)

Izvedeno od ***ispravan***.

nèistina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neistina* (RKKJ)

Izvedeno od ***istina***.

nèistinit *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *neistinit, neistin* (RKKJ)

TVORBA *nèistinitōst*

Izvedeno od ***istinit*** ili ***neistina***, v. ***istina***.

neizljèčiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neizličȉv* ⟨ž *-čȉva* sr *-čȉvo*⟩ (Brač), *neizličliv* (RKKJ)

TVORBA *neizljèčivōst*

Izvedeno od *izlječiv*, v. ***izliječiti***.

neizrèciv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neizrečliv, neizrečļiv* (RKKJ)

TVORBA *neizrècivōst*

Izvedeno od *izreciv*, v. ***izreći***. Usp. njem. *unsagbar*, eng. *unspeakable*.

nèizvjestan *prid.* (19. st.)

TVORBA *neizvjésnōst*

Izvedeno od ***izvjestan***. Usp. u drugim slavenskim jezicima sln. *neizvẹ́sten* 'neodređen, nepoznat', češ. *nezvěstný* 'nepoznat', rus. *неизве́стный* 'nepoznat'.

Lit.: ESSJa XXIV: 137.

nèjasan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèjasnōst, nejasnòća*

Izvedeno od ***jasan***. Usp. rus. *нея́сный*.

nejednàdžba *ž*

Izvedeno od ***jednadžba***. Usp. njem. *Ungleichung*, eng. *inequality*.

nèjednāk *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nejẹ́dnāki* (Varaždin), *nejednak* (RKKJ)

TVORBA *nèjednāko, nejednákōst*

Izvedeno od ***jednak***.

nèka (nèka) *čest., vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nekȁ* (Brač, Senj), *n'ẹk* (Varaždin), *n'ẹka, n'ẹk* (Gola), *n'ekaj* (Hrvatski Grob), *nekajte* (Dalmatin), *neka, nek, neg* (RKKJ)

Postalo od zanijekanog imperativa **ne xájь, *ne kájь* 'pusti' (rus. dijal. *нехáй*, polj. *niech, niechaj*, sln. i kajk. *naj*, s kontrakcijom, bug. *нéка, нек*, polj. dijal. *niek*) glagola **xajati*, v. ***hajati***. Tradicionalno se smatra da je u oblicima s *-k-* dodana deiktička čestica *-k, -ka, -ke* (usp. hrv. dijal. *meneka* 'mene', *vanka* 'van') na skraćeni oblik **nex*, a zatim je suglasnička skupina *-hk-* pojednostavljena u *-k-* (slično kao u ***lak***[1]). Jednako je moguće i da je *-k-* naslijeđeno zbog podudarnosti u drugim slavenskim jezicima, v. ***hajati***.

Lit.: Skok I: 648; ESSJa XXIV: 95.

nèkad *pril.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkad, nikȁd* (Brač), *nèkada*

Postalo od psl. **někъda* (sln. *nẹ̑kda*, rus. dijal. *негдá*, slč. *nehda*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **kъda*, v. ***kad***[1], ***kada***[2].

Lit.: ESSJa XXIV: 145.

nekàdašnjī *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***nekad*** sufiksom *-(a)šnji* koji je poopćen iz pridjeva u kojima je pravilan, npr. ***današnji***, usp. ***negdašnji***.

nèkakav *zam.* (16. st. nekaki; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkakov* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩, *nikakȍv* ⟨ž *-ôva* sr *-ôvo*⟩ (Brač), *n'ẹkakof* (Varaždin), *nekakov* (RKKJ)

Izvedeno od ***kakav***.

nèkāko *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkako, nikakȍ* (Brač), *n'ẹkak* (Varaždin), *nekak, nekako* (RKKJ)

Postalo od psl. **někako* (stcsl. *někako*, sln. *nekakǫ̑*, strus. *нѣкако*, stpolj. *niekako*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **kako*, v. ***kako***.

Lit.: ESSJa XXIV: 138.

nèkamo *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ękam* (Varaždin), *nekam, nekamo* (RKKJ)

Postalo od psl. **někamo* (sln. *nę́kam*, strus. *нѣкамо*, češ. *někam*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **kamo*, v. ***kamo***.

Lit.: ESSJa XXIV: 138.

nèkī *zam.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nikî* (Brač), *nȉkī* (Vrgada), *n'ękoji* (Varaždin)

Postalo od psl. **někъjь* (stcsl. *někyj*, sln. *nę̑ki*, rus. *некий*, stčeš. *něký*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **kъjь*, v. ***koji***.

Lit.: ESSJa XXIV:146.

nèkōć *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nekoč* (RKKJ)

Poput sln. *nekǫ̑č* izvedeno od osnove neodređene zamjenice **někъ-*, v. ***neki***, priložnim sufiksom *-tjь*, usp. ***jednoć***.

Lit.: Snoj 441.

nekolicìna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nikolicinȁ* (Brač)

Izvedeno od ***nekoliko***.

nèkoliko *pril.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nikolîko* (Brač), *nȉkoliko* (Vrgada), *nȉkuliko* (Senj), *nekoliko, nekuliko* (RKKJ)

Postalo od psl. **několiko* (sln. *nekoliko*, strus. *нѣколико*, stčeš. *několiko*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **koliko*, v. ***koliko***.

Lit.: ESSJa XXIV: 140.

nekonzistèntan *prid.*

Izvedeno od ***konzistentan***. Usp. eng. *inconsistent*.

nekòvina *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***kovina***. Kalk prema njem. *Nichtmetall*.

nekretnìna *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***kretati***. Kalk prema njem. *Immobilie*, srlat. *immobilia* 'nepokretne stvari'.

nekro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *νεκρός* 'mrtav, mrtvac' < ie. **nek'-* (lat. *nex* ⟨G *necis*⟩ 'ubojstvo', skr. *naśyati* 'nestati', toh. A *nakät* 'nestao je').

Lit.: HER 809.

nekròlog *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nekrolog*, fr. *nécrologe*) iz srlat. *necrologium*, što je neoklasična složenica od grč. *νεκρός* 'mrtav, mrtvac', v. ***nekro-***, i *λόγος* 'riječ', v. ***-logija, -log***.

Lit.: Snoj 441.

nèktār *m*

Posuđeno preko lat. *nectar* iz grč. *νέκταρ* 'nektar, piće bogova'. Dublja etimologija grčke riječi nije sasvim jasna. Obično se smatra da je složena od ie. **nek'-* 'smrt', v. ***nekro-***, i **terh$_2$-* 'prijeći, nadići', v. ***trans-***. Prvotno bi značenje bilo '(piće) koje nadilazi smrt'. Već je u antici postojalo i preneseno značenje 'ono što je ugodno, slatko' > 'med', a poslije je (u biologiji) značenje preneseno na 'cvjetni sok koji skupljaju pčele i pretvaraju u med'.

Lit.: Snoj 442; Beekes 1004.

nektarína *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nektarine*, fr. *nectarine*, eng. *nectarine*). Riječ je izvedena od ***nektar***.

nèktōn *m* 'životinje koje se aktivno kreću u vodi, plivaju za razliku od planktona koji je nošen gibanjem vode' *zool.*

Posuđeno iz njem. *Nekton*, što je iz grč. *νηκτόν* 'ono što pliva'. Grčka je riječ pomeničeni srednji rod participa glagola *νήχω* 'plivati' < ie. **(s)neh$_2$-* (lat. *nō* ⟨*nāre*⟩ 'plivati', ved. *snā́ti* 'kupati se', srir. *snaïd* 'pliva'). Isti je korijen u ***navigacija***, ***nautika***.

Lit.: Beekes 1012.

nèkud *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkud, nikȕd, nikȕda* (Brač), *nekud* (RKKJ)

Postalo od psl. **někǫda/*někǫdy* (rus. *некуда*, polj. star. *niekędy*), što je složeno od **ně*, v. ***ne-***, i **kǫda/*kǫdy*, v. ***kud, kuda***.

Lit.: ESSJa XXIV: 142.

nèlagoda *ž*

Izvedeno od ***lagoda***.

nèlegālan *prid.*

TVORBA *nèlegālno*

Izvedeno od ***legalan***. Djelomični kalk prema latinizmu ***ilegalan***.

neljùdskī (nèljudski) *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nejuskî* ⟨ž *-ô* sr *-ọ̑*⟩ (Brač), *neļudski* (RKKJ)

TVORBA *nèljudskōst*

Postalo od **neljudьskъ(jь)* (usp. ukr. *нелю́дський*, polj. *nieludzki*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **ljudьskъ(jь)*, v. ***ljudski***.

Lit.: ESSJa XXIV: 150.

nèmān *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nemana* (RKKJ)

Nejasnoga podrijetla. Možda postalo od **nemanь*, što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **manь* (rus. dijal. *мань* 'sve privlačno i ugodno, slatko'), v. ***mamiti***, s disimilacijom (v. ***obmana***). Druga je mogućnost da je riječ u vezi s rus. dijal. *не́мань ž, неималь, не́имь, неи́мь* 'domaća životinja koja se ne da uloviti, (preneseno) ljudi koji se ponašaju neodgojeno', što je izvedeno od psl. **nejьmati* 'ne hvatati', usp. ***nemati***. Manje je vjerojatno da je izvedeno od **ne mamiti*, v. ***mamiti*** ili da je postalo od starijega **nemьnь*, što bi bila izvedenica od **ne mьniti*, v. ***mniti***, s prvotnim značenjem 'ono o čemu se ne smije misliti'.

Lit.: Skok II, 366; Loma 2007; HER 809.

nèmār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmar, nèmor* (Brač), *n'ęmar* (Varaždin), *nemar* (RKKJ)

Postalo od psl. **nemarъ, *nemara* (samo južnoslavenski sln. *nemâr*, bug. *немара*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **marъ*, v. ***mar***, ili je izvedeno od **ne mariti*, v. ***mariti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 152; Snoj 442.

nèmāran *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmaran* (Gacka), *nęm'arẹn* (Varaždin), *nemaren* (RKKJ)

Postalo od **nemarьnъ* (sln. *nemáren*, mak. *немарен*), što je izvedeno od **nemarъ*, v. ***nemar***.

némati ⟨prez. *nêmām/nêmadnēm*⟩ (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nīmȁt* ⟨prez. *nīmon*⟩ (Brač), *nīmȁt* ⟨prez. *nīman*⟩ (Senj), *nęmati* (Varaždin)

Postalo od psl. **ne jьmati* (sln. *nímam, némam*, ukr. *не́ма, не́має*, polj. *niema*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **jьmati*, v. ***imati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 96.

nemètāl *m*

Izvedeno od ***metal***, usp. ***nekovina***.

nèmilicē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmilice* (Brač)

Izvedeno od *nèmilo pril.*, v. ***nemio***.

nemilòsrdan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nemilosrden* (RKKJ)

TVORBA *nemilòsrdnōst*

Izvedeno od ***milosrdan***, kalk prema lat. *immisericors*. Usp. i bug. *немилосърден*, rus. *немилосе́рдный*, polj. *niemiłosierny*.

nèmilōst *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *nemilost, nemilošča* (RKKJ)

Postalo od psl. **nemìlostь* (sln. *nemílost*, rus. *немило́сть*, polj. *niemiłość*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **milostь*, v. ***milost***.

Lit.: ESSJa XXIV: 154.

nèmio *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęmîli* (Varaždin), *nemil* (RKKJ)

Postalo od psl. **nemìlъ* (csl. *nemilъ*, sln. *nemîl*, rus. *немо́лый*, polj. *niemiły*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **milъ*, v. ***mio***.

Lit.: ESSJa XXIV: 155.

nèmīr *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmir* (Brač), *nęmîr* (Varaždin), *nemir* (RKKJ)

Postalo od psl. **nèmirъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *nemîr*, strus. *немиръ*, slč. *nemier*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **mirъ*, v. ***mir***.

Lit.: ESSJa XXIV: 156.

nèmīran *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmiran* ⟨ž *-rna* sr *-rno*⟩ (Brač), *nèmīran* (Vrgada), *nèmiran* (Senj), *nęm'irẹn* (Varaždin), *nemiren* (RKKJ)

TVORBA *nèmīrno*

Postalo od psl. **nemirьnъ* (sln. *nemíren*, strus. *немирьнъ*, stpolj. *niemirny, niemier-*

ny), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **mirъnъ*, v. ***miran***, ***nemir***.

Lit.: ESSJa XXIV: 157.

nèmōć *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmoć* (Brač, Senj), *n'ęmoč* (Varaždin), *nemoč* (RKKJ)

Postalo od psl. **nèmogtь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *nemošťь*, sln. *nemôč*, rus. *нéмочь*, polj. *niemoc*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **mogtь*, v. ***moć***.

Lit.: ESSJa XXIV: 159.

nèmoćan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmoćan* (Brač), *nęm'očęn* (Varaždin), *nemočen* (RKKJ)

Postalo od psl. **nemogtьnъ* (stcsl. *nemoštьnъ*, sln. *nemóčen, nêmočen*, strus. *немочьныи*, polj. *niemocny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **mogtьnъ*, v. ***moćan***, ***nemoć***.

Lit.: ESSJa XXIV: 160.

nèmogūć *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmoguć* ⟨ž *-a* sr *-e*⟩ (Brač), *nèmoguć* (Senj), *nęmogũći* (Varaždin), *nemoguč* (RKKJ)

Postalo od **nemogǫtjь* (sln. *nemogóč* 'nemoćan, nemoguć', češ. *nemohoucí* 'nemoćan, bespomoćan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **mogǫtjь*, v. ***moguć***.

Lit.: ESSJa XXIV: 158.

nèmorāl *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęmorȃl* (Varaždin)

TVORBA *nèmorālan*

Izvedeno od ***moral***. Usp. sln. *nemorâla*.

nèmrs *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *nèmrs* (Brač)

TVORBA *nèmrsnī* 'postan' (19. st. Stulić), *nemrsiti* (Parčić) (*nemrsitba* (Parčić))

Izvedeno od korijena koji je u ***mrsiti***.

nènādān *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęnãdjani* (Varaždin), *nènādan* ⟨ž *nènādna*⟩ (15. st. Mon. serb.; 16. st.), *nenadejan, nenadjan* (RKKJ)

TVORBA *nènādāno*

Postalo od starijega **nenadьnъ* ili **nenadanъ* (sln. *nenâdan, nenâden*). Oblik **nenadьnъ* izveden je od **nenada* (usp. ***iznenada*** i osobno ime *Nenad* (14. st. Mon. ragus.)), a to je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **nada*, v. ***nada***. Oblik **nenadanъ* vjerojatno ima sekundarni sufiks *-anъ* prema glagolu ***nadati se***.

nenámjēran *prid.* (18. st.)

TVORBA *nenámjērno*

Izvedeno od *namjeran*, v. ***namjera***.

nenàpūčen *prid.*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***napučiti***.

nenàstānjen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nęnastãńęni* (Varaždin), *nenastańen* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***nastaniti***.

neo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *néoς* 'nov' < ie. **newo-* 'nov', v. ***nov***.

Lit.: HER 811.

neobàrok *m*

TVORBA *neobàroknī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neobarock*, eng. *neo-baroque*); riječ je složena od ***neo-*** i ***barok***.

neobàvijēšten *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *neobavīšćen* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač)

TVORBA *neobàvijēštenōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***obavijestiti***.

neòbičan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neobȉčan* ⟨ž *-bȉšna* sr *-bȉšno*⟩ (Brač), *neobičen, neobičan* (RKKJ)

TVORBA *neòbično, neòbičnōst*

Postalo od psl. **neobyčьnъ* (sln. *neobíčen*, rus. *необы́чный*, stčeš. *neobyčný*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, **obyčьnъ*, v. ***običan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 179.

neobòriv *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neoborļiv* 'nepobjediv' (RKKJ)

Izvedeno od *oboriv*, v. ***oboriti***.

neobràn̄jiv *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *neobraniv* (19. st.)

Izvedeno od *obranjiv*, v. ***obraniti***.

nȅobuzdān *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *neobvuzdan* (RKKJ)
TVORBA *nȅobuzdānōst*
Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***obuzdati***.

neočȅkīvān *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *neočekȋvon* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač)
TVORBA *neočȅkīvāno, neočȅkivānōst*
Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***očekivati***.

neodgòdiv *prid.* (19. st. Šulek)
TVORBA *neodgòdivōst*
Izvedeno od *odgodiv*, v. ***odgoditi***.

neòdgojen *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *nęodg'ojęni* (Varaždin)
TVORBA *neòdgojeno, neòdgojenōst*
Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***odgojiti***.

nȅodgovōran *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nȅolgovoran* ⟨ž *-rna* sr *-rno*⟩ (Brač)
TVORBA *nȅodgovōrno, neodgovórnōst*
Izvedeno od ***odgovoran***. Usp. njem. *unverantwortlich*.

nȅodlūčan *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nȅodlučan* ⟨ž *-lušna* sr *-lušno*⟩ (Brač), *neodlučen* (RKKJ)
TVORBA *nȅodlūčno, nȅodlūčnōst*
Izvedeno od ***odlučan***.

neodòljiv *prid.* (19. st.)
Izvedeno od ***odoljeti***.

neofašìzam *m*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neofaschismus*, eng. *neo-fascism*) u kojima je riječ složena od ***neo-*** i ***fašizam***.

neoklasicìzam *m*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neoklassizismus*, eng. *neoclassicism*, fr. *néoclassicisme*); riječ je složena od ***neo-*** i ***klasicizam***.

neokolonijalìzam *m*
Posuđeno preko europskih jezika (eng. *neocolonialism*, fr. *néo-colonialisme*, njem. *Neokolonialismus*) u kojima je riječ složena od ***neo-*** i ***kolonijalizam***.

neolìtik *m*
TVORBA *neolìtičkī*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neolithikum*, eng. *neolithic*, fr. *néolithique*); riječ je neoklasična složenica od grč. *νέος*, v. ***neo-***, i *λιθικός* 'koji se odnosi na kamen', što je izvedeno od *λίθος* 'kamen', v. ***litij***. Riječ je skovao 1865. g. engleski arheolog John Lubbock.

neologìzam *m*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neologismus*, eng. *neologism*, fr. *néologisme*); riječ je neoklasična izvedenica od grč. *νέος*, v. ***neo-***, i *λόγος* 'riječ', v. ***-logija, -log***. Riječ je u francuskom i njemačkom zabilježena sredinom 18. st.
Lit.: Dauzat 491; EWD 1162.

neòmeđen *prid.*
Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***omeđiti***.

nèōn *m* 'kemijski element, *Ne*'
TVORBA *neónov, nèōnskī*
Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Neon*, iz eng. *neon*, što je poimeničeni srednji rod grčkog pridjeva *νέος* 'nov', v. ***neo-***. Kemijski element *neon* otkrili su 1898. g. engleski kemičari William Ramsay i Morris W. Travers.

neòpazicē *pril.* (19. st.)
Izvedeno od ***opaziti***.

nȅophōdan *prid.* (19. st. Šulek)
DIJALEKTI I POTVRDE *neophoden* (RKKJ)
Izvedeno od ***ophod***. Kalk prema njem. *unumgänglich*. Usp. i rus. *необходи́мый*.

nȅoprēzan *prid.* (19. st. Šulek)
TVORBA *nȅoprēzno, neopréznōst*
Izvedeno od ***oprezan***.

neopròstiv *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *neoprostliv* (RKKJ)
Izvedeno od ***oprostiti***.

neorealizam *m*
Posuđeno preko europskih jezika (eng. *neorealism*, fr. *néo-réalisme*) u kojima je riječ složena od ***neo-*** i ***realizam***.

neoromantìzam *m*
TVORBA *neoromantìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *néoromantisme*, eng. *neoromanticism*) u kojima je riječ složena od ***neo-*** i ***romantizam***.

nȅotesān *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹot'ẹsani* (Varaždin), *neoptesan* (RKKJ)

TVORBA *neotesánac neotesánčev, neotèsānka, nȅotesānōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***otesati***. Usp. i sln. *neotesán*. Kalk prema njem. *unbehauen* 'nepristojan', *ungehobelt* 1. 'koji nije otesan'; 2. 'nepristojan'.

neòvisan *prid.* (19. st., Parčić)

TVORBA *neòvisnōst*

Izvedeno od ***ovisan***.

neòženjen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *neožȅńen* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *neožȅnjen* (Senj), *nẹož'ẹńẹni* (Varaždin), *neožењen* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***oženiti se***.

nȅpār *m* (18. st., pridjev)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepar prid.* (RKKJ)

TVORBA *nȅpāran*

Izvedeno od ***par***. Usp. i sln. *nepâren*.

neparnopŕstāš *m zool. (Perissodactyla)*

Složeno od *neparan*, v. ***nepar*** i ***prst***. Kalk prema novolatinskom nazivu *Perissodactyla*. Usp. i njem. *Unpaarhufer*, eng. *odd-toed ungulate*.

nepàžljiv *prid.* (19. st. Šulek, Parčić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepazliv, nepazļiv* (RKKJ)

TVORBA *nepàžljivo*

Izvedeno od ***pažljiv***.

nèpce *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẽpcẹ* (Varaždin)

TVORBA *nèpčanī*

Postalo od **nebьce* (bug. *нéбце*, rus. dijal. *нёбцы* 'dio tkalačkog stana, razboj'), što je deminutiv od **nebo*, v. ***nebo***. Značenje se razvilo preko 'ono što je poput neba, nalik na svod' do 'gornji dio usta'. Značenje 'gornji dio usta' ima i sama riječ *nebo*, usp. *nebo* (RKKJ), *nèbo* (Brač), *nẽbo* (Varaždin), usp. još i sln. *nebo* 1. 'nebo'; 2. 'nepce', i rus. *нёбо* 'nepce'. Isti razvoj značenja poznat je i u grč. *οὐρανός* 1. 'nebo'; 2. 'bilo što nalik na nebo: svod; nepce'.

Lit.: ESSJa XXIV: 109; Snoj 439.

nèpčanīk *m*

Izvedeno od *nepčani*, v. ***nepce***. Djelomični kalk prema ***palatal***.

nèpisānī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nepisan* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***pisati***.

nèpismen *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepȉsmen* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nȅpismen* (Senj), *n'ẹpismẹni* (Varaždin), *nepismen* (RKKJ)

TVORBA *nèpismeno, nèpismenōst*

Izvedeno od ***pismen***.

nèplodan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹpl'odẹn* (Varaždin), *neploden* (RKKJ)

TVORBA *nèplodnōst*

Postalo od psl. **neplodьnъ* (stcsl. *neplodьnъ*, sln. *neplọ́den*, strus. *неплодный*, *niepłodny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **plodьnъ*, v. ***plodan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 189.

nèpobītan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***pobiti***.

nepobjèdiv *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *nepobjèdivōst*

Izvedeno od ***pobijediti***.

nepodnòšljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepodnosliv, nepodnosļiv, nepodnošļiv* (RKKJ), *nepodnesliv, nepodnesļiv* (RKKJ)

TVORBA *nepodnòšljivōst*

Izvedeno od ***podnošljiv***. Usp. njem. *unerträglich*, lat. *intolerabilis*.

nèpogoda *ž* (19. st.)

Postalo od **nepogoda* (sln. *nepogôda*, rus. *непогóда*, polj. *niepogoda*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pogoda* '(lijepo) vrijeme' (rus. *погóда*, polj. *pogoda*), što je izvedeno od **pogoditi*, v. ***pogoditi***.

Lit.: ESSJa XXIV: 192f.

nèpogodan *prid.* (17. st.)

Postalo od psl. **nepogodьnъ* (sln. *nepogọ́den* 'neugodan, nesretan, neželjeni', ukr.

непого́дний ‘tmuran’, polj. *niepogodny* ‘okrutan, mračan, tmuran’), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pogodьnъ*, v. ***pogodan*** ili je izvedeno od **nepogoda*, v. ***nepogoda***.

Lit.: ESSJa XXIV: 193.

nepokolèbljiv *prid.* (15. st. Spom. sr. *nepokolebiv*; 19. st.)

TVORBA *nepokolèbljivōst*

Izvedeno od ***pokolebati***.

nepokòriv *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *nepokòrivōst*

Vjerojatno posuđeno iz csl. *nepokorivъ* (usp. i rcsl. *непокоривый*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pokorivъ*, v. ***pokoriti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 195.

nȅpokrētan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅpokretan* ⟨ž *-tna* sr *-tno*⟩ (Brač)

TVORBA *nȅpokrētnōst*

Izvedeno od ***pokretan***. Usp. i sln. *nèpokrẹ̑ten*.

nepòmičan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅpomičan* ⟨ž *-šna* sr *-šno*⟩ (Brač), *nepomičen* (RKKJ)

TVORBA *nepòmičnōst*

Izvedeno od ***pomičan***.

neporèciv *prid.* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *neporečḷiv* (RKKJ)

Izvedeno od ***poreći***.

nepòročan *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹpor'očẹn* (Varaždin), *neporečen* (RKKJ)

TVORBA *nepòročnōst*

Postalo od psl. **neporòčьnъ* (stcsl. *neporočьnъ*, rus. *непоро́чный*, češ. *neporočný*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **poročьnъ*, v. ***poročan***, ***porok***.

Lit.: ESSJa XXIV: 199.

nȅposlūh *m* (15. st. Spom. sr.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅposluh* (Brač), *neposluh* (RKKJ)

Postalo od psl. **neposluxъ* (csl. *neposluxъ*, sln. *neposlûh*, slč. *neposluch*, rus. dijal. *непо́слух*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **posluxъ*, v. ***posluh***.

Lit.: ESSJa XXIV: 200.

nȅposlūšan *prid.* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅposlušan* ⟨ž *-šna* sr *-šno*⟩ (Brač), *nẹposl'ušẹn* (Varaždin), *neposlušen* (RKKJ)

TVORBA *neposlúšnōst*

Postalo od psl. **neposlušьnъ* (csl. *neposlušьnъ*, sln. *neposlúšen*, polj. *nieposłuszny*, rus. *непослу́шный*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **poslušьnъ*, v. ***poslušan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 201.

nepòsredan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nepòsredno*, *nepòsrednōst*

Izvedeno od ***posredan***. Možda djelomični kalk prema njem. *unmittelbar*.

nepóstōjan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nepóstojānōst*

Posuđeno iz rus. *непостоя́нный*, što je postalo od starijega **nepostojanьnъ* (csl. *nepostojanьnъ*, ukr. dijal. *непості́йанна* ‘loše (vrijeme)’), a to je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **postojanъ*, v. ***postojan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 202.

nȅpošten *prid.* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepoštẹ̑n* ⟨ž *-tenà* sr *-tenò*⟩ (Brač), *nẹpošt'ẹni* (Varaždin), *nepošten* (RKKJ)

Postalo od psl. **nepočьtenъ* (sln. *nepoštẽn*, bug. *непочтéн*, stčeš. *nepočtený*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **počьtenъ*, v. ***pošten***.

Lit.: ESSJa XXIV: 190.

nȅpotreban *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹpotrẹ̑bẹn* (Varaždin), *nepotreben* (RKKJ)

Postalo od **nepoterbьnъ* (csl. *nepotrěbьnъ*, sln. *nepotrẹ́ben*, polj. *niepotrzebny*, rus. *непотре́бный*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **poterbnьnъ*, v. ***potreban***.

Lit.: ESSJa XXIV: 203.

nȅpovōljan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹpov'olẹn* (Varaždin), *nepovolen*, *nepovoḷen* (RKKJ)

TVORBA *nȅpovōljno*

Postalo od **nepovolьnъ* (stcsl. *nepovolьnъ* ‘nedobrovoljan’, sln. *nepovọ́ljen*, polj. *niepowolny* ‘nepopustljiv, krut, ukočen, tvrdoglav, uporan’), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **povolьnъ*, v. ***povoljan***. U starijem je

hrvatskom zabilježeno i značenje 'nehotičan, koji se događa bez čije volje'.

Lit.: ESSJa XXIV: 205.

nèpovrāt *m* (19. st. Karadžić)

Postalo od **nepovortъ/*nepovortь* (mak. *неповрат*, rus. dijal. *нéповорoть* 'mjesto na kojem je teško okrenuti kola', polj. dijal. *niepowrót*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **povortь*, v. ***povrat***. Riječ je zabilježena samo u frazemu 'otići u/na nepovrat' i u poslovici "Nepovrat kola lomi".

Lit.: ESSJa XXIV: 205.

nèpovrātan (nepòvrātan) *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepovračni nepovračliv, nepovračljiv, nepovratliv* (RKKJ)

Postalo od psl. **nepovortьnъ* (sln. *nepovráten*, polj. *niepowrotny*, rus. dijal. *неповорóтный* 'nespretan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **povortьnъ*, v. ***povratni***.

Lit.: ESSJa XXIV: 206.

nèpoznanica *ž* (19. st.)

Izvedeno od *poznanica*, v. ***poznanik***. Najstarije je zabilježeno značenje 'ona koja je nepoznata'.

nèpoznāt *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nepoznōt* ⟨ž *-nōtà* sr *-nōtŏ*⟩ (Brač), *nẹpoznậti* (Varaždin), *nepoznat* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***poznati***.

nèprāvda *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprôvda* (Brač), *nepr°ãvda* (Vrgada), *nepravda* (RKKJ)

Postalo od psl. **nepràvьda* (stcsl. *nepravьda*, sln. *neprâvda*, rus. *непрáвда*, polj. *niepraw-da*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pravьda*, v. ***pravda***.

Lit.: ESSJa XXIV: 210.

nèpravedan (nèpravedan, nepràvedan) *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Kolunićev zbornik, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprãvedan* ⟨ž *-dna* sr *-dno*⟩ (Brač), *nèpravedan* (Senj), *nepravadan* (15:, 16. st. čakavci), *nepravetan* (18. st. Matović), *nepravaden, nepravden, nepraveden* (RKKJ)

TVORBA *nèpravedno, nèpravednōst*

Postalo od psl. **nepravьdьnъ* (bug. *непрáведен* 'grešan', rus. *непрáведный* 'nepravedan, grešan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pravьdьnъ*, v. ***pravedan*** ili je izvedeno od **nepravьda*, v. ***nepravda***. Standardni hrvatski oblik s *-e-* u završetku *-edan* vjerojatno je posuđen iz csl. redakcije s vokalizacijom *-e-* ili je nastao analogijom s glagolom *vesti*.

Lit.: ESSJa XXIV: 211.

nèprāvī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprav* (RKKJ)

Postalo od psl. **nepravъ(jь)* (csl. *nepravъ*, sln. *neprâvi*, rus. *непрáвый* 'pogrešan, koji nije u pravu, nepravedan', polj. *nieprawy* 'nezakonit, nemoralan, nepošten'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pravъ*, v. ***prav***.

Lit.: ESSJa XXIV: 208.

nèpravičan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepravičen* (RKKJ)

TVORBA *nèpravično, nèpravičnōst*

Poput sln. *nepravíčen* izvedeno od starijega **nepravica* 'nepravda' (hrv. star. *nepravica* (16. st.), bug. *непрáвица*), što je izvedeno od **nepravъ*, v. ***nepravi***.

Lit.: ESSJa XXIV: 207.

nèpravīlan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèpravīlno, nepravílnōst*

Vjerojatno posuđeno iz nekog slavenskog jezika, usp. rus. *непрáвильный*. Izvor je psl. **nepravidlьnъ* (češ. *nepravidelný*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pravidlьnъ*, v. ***pravilan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 207.

neprégledan (nèpreglēdan) *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẹprẽglẹdẹn* (Varaždin), *nepregledan* 'neistražen' (RKKJ)

TVORBA *nepréglednōst*

Izvedeno od ***pregledan***.

neprékidan *prid.* (19. st.)

TVORBA *neprékidno, neprékidnōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***prekidati***.

nepremòstiv *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *premostiv*, v. ***premostiti***.

neprèstan (nèprestān) *prid.* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprestani, neprestajni, neprestanen, neprestańen, neprestańi* (RKKJ)

Postalo od psl. **neperstànъ, *neperstànьnъ* (stcsl. *neprěstanьnъ*, sln. *neprestán*, rus. *непрестáнный*, polj. star. *nieprzestanny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i pridjeva trpnoga glagola **perstati*, v. ***prestati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 186.

neprèstancē *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprestance* (RKKJ)

Izvedeno od *neprestano*, v. ***neprestan***.

nèprijatelj *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprȉjatej* (Brač), *nȅprijatelʃ* (Vrgada), *nȅprijâtelj* (Senj), *nęprijâtęl* (Varaždin), *neprijatel, neprijateļ, neprijetel* (RKKJ)

TVORBA *neprijatèljica*

Postalo od **neprijatelь* (stcsl. *neprijatelь*, sln. *neprijâtelj*, rus. *неприя́тель* 'protivnik', polj. *neprzyjaciel*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **prijatelь*, v. ***prijatelj***.

Lit.: ESSJa XXIV: 213.

neprijatèljskī *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprijatejskî* ⟨ž *-ô* sr *-ǫ̑*⟩ (Brač), *nęprijat'ęlski* (Varaždin), *neprijatelski, neprijateļski* (RKKJ)

TVORBA *neprijatèljski*

Postalo od psl. **neprijatelьskъ(jь)* (sln. *neprijâteljski*, rus. *неприя́тельский*, polj. *nieprzyjacielski*), što je izvedeno od **neprijatelь*, v. ***neprijatelj***.

Lit.: ESSJa XXIV.

neprijatèljstvo *sr* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęprijat'ęlstvo* (Varaždin), *neprijatelstvo, neprijateļstvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **neprijatelьstvo* (sln. *neprijâteljstvo*, strus. *неприятельство*, polj. star. *nieprzyjacielstwo*), što je izvedeno od **neprijatelь*, v. ***neprijatelj***.

Lit.: ESSJa XXIV: 215.

nȅprijāzan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprijazen* (RKKJ)

Postalo od psl. **neprijaznъ* (sln. *neprijázen*, ukr. *неприя́зний*, polj. *nieprzyjazny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **prijaznъ*, v. ***prijazan*** ili je izvedeno od **ne prijati*, v. ***prijati***.

Lit.: ESSJa XXIV: 216.

neprijélazan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *neprelazan* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***prijelazan***.

nepŕikladan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęprȉkladęn* (Varaždin), *neprikladen* (RKKJ)

TVORBA *nepŕikladno, nepŕikladnōst*

Izvedeno od ***prikladan***.

nepríličan *prid.* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęprȉličęn* (Varaždin), *nepriličen* (RKKJ)

Postalo od psl. **nepriličьnъ* (bug. *неприли́чен*, rus. *неприли́чный*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **priličьnъ*, v. ***priličan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 217.

neprílika *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprīlȉka* (Brač), *nȅprilika* (Vrgada), *neprilȉka* (Senj), *nęprīlika* (Varaždin), *neprilika* (RKKJ)

Postalo od **neprilika* (samo južnoslavenski sln. *neprílika*, bug. *неприли́ка*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **prilika*, v. ***prilika***.

Lit.: ESSJa XXIV: 218.

nepŕimjetan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nȅprimjetnōst*

Izvedeno od ***primjetan***. Usp. i mak. *неприметен*, rus. *неприме́тный*.

Lit.: ESSJa XXIV: 218.

neprírodan *prid.* (19. st.)

TVORBA *neprírodnōst*

Izvedeno od ***prirodan***, v. ***priroda***.

nȅpristōjan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprīstȍjan* ⟨ž *-tôjna* sr *-tôjno*⟩ (Brač), *nepristojen* (RKKJ)

TVORBA *nepŕístōjno, nepristójnōst*

Postalo od psl. **nepristòjьnъ* (sln. *nepristójen*, rus. *непристо́йный*, polj. *nieprzystojny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **pristojьnъ*, v. ***pristojan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 219.

nȅpristupačan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***pristupačan***.

neprȍbavljen *prid.* (18. st. Vitezović)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***probaviti***.

neprȍbōjan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***probojan***.

neprocjènjiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neprocjeniv* (17. st.), *neprocjenljiv* (18. st.)

Izvedeno od ***procjenjiv***. Usp. njem. *unschätzbar* 'neprocjenjiv' (*schätzen* 'procijeniti').

nepròhodan *prid.* (18. st.)

TVORBA *nepròhodnōst*

Postalo od **neproxodьnъ* (rus. dijal. *непохóдный*, češ. *neprochůdny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **proxodьnъ*, v. ***prohodan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 221.

neprólazan (nẽprolāzan) *prid.* (19. st.)

TVORBA *neprólaznōst*

Izvedeno od ***prolazan*** Usp. rus. i ukr. *непролáзный*, brus. *непралáзны*.

Lit.: ESSJa XXIV: 222.

nepròmišljen *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepromȉšjen* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nepremišļen* (RKKJ)

TVORBA *nepròmišljenōst*

Postalo od **nepromyslьnъ* (usp. mak. *непромислен*, strus. *непромысльнъ* 'bezbrižan'), što je izvedeno od **promysliti*, v. ***promisliti***.

Lit.: ESSJa XXIV: 223.

nepromjènjiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nepremenliv, nepremeńliv, nepremeńļiv* (RKKJ)

TVORBA *nepromjènjivōst*

Izvedeno od ***promjenjiv***.

nepromòčiv *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *promočiv*, v. ***promočiti***.

nepròpustan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nepròpusnōst*

Izvedeno od ***propustan***.

nepròšīren *prid.*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***proširiti***.

nẽrād *m* (19. st.)

Izvedeno od ***rad***, v. ***raditi***.

nèrādnī *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèrādnīk, nèrādnica*

Izvedeno od ***radni***. Usp. csl. *neradьnъ* 'podnošljiv', strus. *нерадьныи* 'podnošljiv'. U starijem je jeziku uz značenje 'koji nije radni' zabilježeno i značenje 'koji ne radi, lijen', koje je sačuvano u izvedenici *nèrādnik*.

Lit.: ESSJa XXIV: 228.

nèrado *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nẽrado* (Brusje, Senj), *nerado, nerad, nerada, neradi* (RKKJ)

Prilog tvoren od danas rijetkog pridjeva *nèrad* < psl. **neràdъ* (sln. *neràd*, ukr. *нерáдий* 'nezadovoljan, vršen nerado, bezvoljno', polj. *nierad* 'nezadovoljan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **radъ*, v. ***rado***.

Lit.: ESSJa XXIV: 227.

nẽrāst *m* (18. st.) 'neuškopljeni prasac'

DIJALEKTI I POTVRDE *nẽres* ⟨G *nèresta*⟩ (Orbanići), *n'erist* (Stinjaki), *nèrast* (Lika), *nèrist* (Žumberak), *ner'ǭstęc* (Gola), *nę̏rast* (Umok), *nẽrīst* (bački Hrvati), *nerostec* (RKKJ)

Riječ nema sasvim jasnu etimologiju. U hrvatskom su odraženi oblici **nerastъ*, **neręstъ* (u zapadnim dijalektima), **nerostъ* (u kajkavskome), srodno je sln. *merjásec*, sln. dijal. *nerésec*, sa sekundarnim *s* iz *-stc-* ili *-zc-*, sln. dijal. *mrjázəc*, sln. dijal. *nerest*. Možda je srodno i bug. *népez* 'vepar, neuškopljeni prasac' (i *неóрез*), *нéрезец*, rus. dijal. *нéрез* 'neuškopljeni prasac', polab. *nerezəc* < psl. **neręz-*, v. ***nerez***. Vjerojatno su na psl. oblik utjecali oblici glagola ***rasti***, budući da su neuškopljene životinje rastom manje od uškopljenih. Kajkavsko *-o-* nije objašnjeno. Manje je vjerojatno da je ova riječ postala od psl. **nerstъ*, v. ***mrijest***. Nije jasan odnos s rus. *кнóроз*, polj. *kiędroz*, slč. *kurnáz* možda od **kъrno-orzь* 'neuškopljeni prasac' < 'koji se može uškopiti', usp. ***krnj***, ***orhideja***.

Lit.: Skok II: 465; Gluhak 437; Derksen 349, 356; Snoj 394; Bezlaj II: 178; BER IV: 620.

nẽrāvan (nerávan) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęrą̄vęn* (Varaždin)

Postalo od psl. **neorvьnъ* (sln. *neráven*, rus. *нерóвный*, polj. *nierówny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **orvьnъ*, v. ***ravan***.

Lit.: ESSJa XXIV: 181.

neràzborit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nerōzbȍrit* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nerazborit* (RKKJ)

TVORBA *neràzboritōst*

Izvedeno od ***razborit***.

nẽrazgovijẽtan *prid.* (18. st.)

TVORBA *nẽrazgovijẽtnōst*

Izvedeno od ***razgovijetan***. Najstarije je zabilježeno značenje 'budalast'.

nerázmjer *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *nerázmjēran, nerázmjērnōst*

Izvedeno od ***razmjer***.

nèrazūman *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèrazuman* ⟨ž *-mna* sr *-mno*⟩ (Brač), *nęrą̃zumęn* (Varaždin), *nerazuman, nerazumen* (RKKJ)

TVORBA *nèrazūmno, nèrazūmnōst*

Postalo od psl. **neorzumьnъ* (stcsl. *nerazumьnъ*, sln. *nerazúmen*, rus. *неразу́мный*, polj. *nierozumny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **orzumьnъ*, v. ***razuman***.

Lit.: ESSJa XXIV: 183.

nerazùmljiv *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęrazumlîvi* (Varaždin), *nerazumliv, nerazumļiv* (RKKJ)

Izvedeno od ***razumljiv***.

nèrēd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèred* (Brač), *n'ęręt* (Varaždin), *nered* (RKKJ)

Postalo od psl. **nèrędъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *nerẹ̑d, nerèd*, rus. dijal. *неря́д*, polj. *nierząd*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **rędъ*, v. ***red***.

Lit.: ESSJa XXIV: 230.

nèrez *m* (12. st. (13. st.) Povaljska listina), *ž* (16. st. Krk), 'zapuštena zemlja, pustopoljina'

DIJALEKTI I POTVRDE *nèriz m* (Brač)

TVORBA *nerezina* (15. st.)

Postalo od psl. **nerězъ* (bug. dijal. *нерéс* 'zapušten, neorezan vinograd', strus. *нерѣзь* 'zapušteno, neobrađeno područje'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **rězъ*, v. ***rez***, ***rezati***. Usp. i ***nerast***.

Lit.: Skok III: 134; ESSJa XXIV: 229.

nèrijētko (nèrijetko) *pril.* (19. st.)

Izvedeno od *rijetko*, v. ***rijedak***.

nèrv *m* (19. st.) *anat.*

Posuđeno iz lat. *nervus* 'tetiva, žila, živac; jakost, snaga' < ie. **sne(h$_1$)ur-* 'žila, snaga' (grč. *νεῦρον*, skr. *snā́van*, arm. *neard*), usp. ***neuron***.

Lit.: de Vaan 407.

nervírati

Posuđeno preko njem. *enervieren* (danas običnije *entnerven*) iz fr. *enerver* 'oslabiti, biti razdražljiv' < lat. *ēnervō* 'oslabiti, onemoćati', dosl. 'izvaditi živce'. Latinski je glagol izveden od *nervus* 'tetiva, žila, živac; jakost, snaga', v. ***nerv***. Početno je *e-* izgubljeno ujednačavanjem prema *nervozan* i sl.

nèrvōzan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nervôz* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nęrv'ozęn* (Varaždin), *nerv'ozẹn* (Gola)

TVORBA *nervóza*

Posuđeno preko europskih jezika njem. *nervös*, fr. *nerveux*, tal. *nervoso* iz lat. *nervōsus* 'žilav, mišićav', što je izvedeno od *nervus* 'tetiva, žila, živac; jakost, snaga', v. ***nerv***.

Lit.: Skok II: 511; Snoj 443.

nèsanica *ž* (19. st.)

Izvedeno od starijega *nèsan* (16. st.) < **nesъrnъ* (sln. *nesèn*, polj. rijetko *niesen*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъrnъ*, v. ***san***, usp. ***besanica***.

Lit.: ESSJa XXV: 31.

nesávjestan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nesávjesnōst*

Izvedeno od ***savjestan***, v. ***savjest***.

nesàvršen *prid.* (19. st.)

TVORBA *nesàvršenōst*

Izvedeno od ***savršen***.

nèsebičan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèsebično, nèsebičnōst*

Izvedeno od ***sebičan***. Usp. i sln. *nèsebičen*.

nèsigūran *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsiguran* ⟨ž *-rna* sr *-rno*⟩ (Brač), *nęsig'urẹn* (Varaždin), *neseguren* (RKKJ)

TVORBA *nèsigūrno, nesigúrnōst*

Izvedeno od ***siguran***.

nèsilica *ž*

Izvedeno od ***nesti*** analogijom prema *nosilica* od ***nositi***. Usp. starije *nesica* (RKKJ) i *nosica* (Stulić).

Lit.: Babić 2002: 195.

nèsīt (nèsit) *m* (17. st.) *zool. (Pelecanus onocrotalus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *nesit* (RKKJ)

Postalo od psl. **nejęsytь* (stcsl. *nejęsytь* 'pelikan; ptica grabljivica', češ. *nejesyt, nesyt*, bug. *нécum*, sln. *nesît*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, aorista ili prezentskoga participa

glagola **ęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩, v. ***imati***, ***uzeti***, i imenice **sytь* 'sitost' (usp. hrv. star. *do siti* 'do sita'), v. ***sit***. Moguće je da je naziv 'životinja koja nije sita' ova ptica dobila zbog proširenja donjeg dijela kljuna, za sličan semantički razvoj usp. njem. *Nimmersatt* 'vrsta rode', *Vielfraß* 'pelikan'. Hrvatski je oblik nastao novijom analizom kao 'onaj koji nije sit', usp. pridjev *nèsit* (16. st.) < psl. **nesytъ* (stcsl. *nesytъ*, sln. *nesìt*, rus. *несы́тый*, polj. *niesyty*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sytъ*, v. ***sit***.

Lit.: Skok III: 245; ESSJa XXIV: 134.

nèsklad *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesklad* (RKKJ)

Poput sln. *nesklád* izvedeno od ***sklad***.

nèskladan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęskl'adęn* (Varaždin), *neskladen* (RKKJ)

TVORBA *nèskladno*, *nèskladnōst*

Izvedeno od ***skladan***. Usp. sln. *neskláden*, rus. *несклáдный*, polj. *nieskładny*.

nèsklon *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***sklon***. Usp. i rus. *несклóнный*, polj. *nieskłonny*.

nèslān *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęslą̃ni* (Varaždin), *neslan* (RKKJ)

Postalo od psl. **nèsolnъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. *neslân*, polj. *niesłony*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **slanъ*, v. ***slan***. Frazem *neslana šala* nalazi se i u drugim europskim jezicima, usp. njem. *fader Witz*, lat. *insulsus* 'neslan' > 'neukusan, apsurdan'.

nèslāvan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neslaven* (RKKJ)

Izvedeno od ***slavan***. Usp. i sln. *neslâven*, polj. *nieslawny*.

Lit.: ESSJa XXV: 16.

nèslobodan *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***slobodan***. Usp. i sln. *nèsvobôden*, češ. *nesvobodný*. Najstarije je zabilježeno značenje 'nesiguran'.

neslòga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsloga* (Brač, Vrgada), *nęsl'oga* (Varaždin), *nesloga* (RKKJ)

Izvedeno od ***sloga***.

nèsložan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsložan* (Gacka), *nesložen* (RKKJ)

TVORBA *nèsložno*

Postalo od **nesložьnъ* (usp. sln. *neslóžen*, rus. *неслóжный* 'jednostavan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **složьnъ*, v. ***složan***.

nèslužben *prid.* (19. st. Stulić 'koji loše služi')

TVORBA *nèslužbenī*

Izvedeno od *služben*, v. ***služba***.

nèsmiljen *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesmiļeno pril.* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***smiliti se***. Usp. i sln. *nèusmiljen*.

nèsmotren *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesmotrn* (17. st.)

TVORBA *nèsmotrenōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***smotriti***. Usp. i sln. *nesmótrn*.

nèsnosan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsnosan* (Brač), *nesn'osęn* (Gola)

Možda posuđeno iz rus. *несно́сный*, što je izvedeno od glagola **sъnositi*, v. ***snositi***, usp. ***nepodnošljiv***.

nesnòšljiv *prid.*

Izvedeno od ***snošljiv***, v. ***snositi***.

nesònīm (nesònim) *m* 'vlastito ime otoka'

Složeno od grč. *νῆσος* 'otok' i ***onim***. Grč. *νῆσος* možda je izvedeno od ie. **(s)neh₂-* 'plivati', v. ***nekton***. Druga je mogućnost da je grč. riječ posuđena iz nekog predindoeuropskog izvora, usp. lat. *insula* 'otok', v. ***izolirati***, stir. *inis* 'otok'.

Lit.: Beekes 1018; Matasović 2009: 116.

nèsporazūm *m* (19. st.)

Izvedeno od ***sporazum***.

nèspretan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęspr'ętęn* (Varaždin), *nespreten* (RKKJ)

Poput sln. *nèsprę́ten* izvedeno od ***spretan***.

nèsputān *prid.* (18. st.)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***sputati***.

nesrázmjer *m*

Izvedeno od *srazmjer*, v. ***razmjer***.

nèsreća *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesrȉća* (Brač, Senj), *nęsr'ęča* (Varaždin), *nesreča, nesriča* (RKKJ)

Izvedeno od ***sreća***. Usp. sln. *nesrę́ča*, bug. *несре́ма*.

Lit.: ESSJa XXV: 31.

nèsretan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesrȉćan* ⟨ž *-ćna* sr *-ćno*⟩ (Brač), *nesrȉtan* (Senj), *nęsr'ęčęn* (Varaždin), *nesrećan* (16. st.), *nesrečan, nesrečen, nesričan* (RKKJ)

TVORBA *nèsretno, nèsretnīk, nèsretnica*

Izvedeno od ***sretan***. Usp. sln. dijal. *nesrę́čen*, bug. *несре́мен*, rus. dijal. *нестре́шный* 'neuspješan'.

Lit.: ESSJa XXV: 32.

nèstālan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęstą̄lęn* (Varaždin), *nestalen* (RKKJ)

TVORBA *nèstālnōst*

Izvedeno od ***stalan***. Usp. i sln. *nèstâlen*, češ. *nestálý*.

nèstanak *m* (18. st.)

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***nestati***.

nèstandārdnī *prid.*

Izvedeno od ***standardni***, usp. eng. *nonstandard* i sln. *nestândarden*, češ. *nestandardní*.

nèstāšan *prid.* (18. st.)

TVORBA *nestáško, nèstāšno, nèstāšnōst*

Izvedeno sufiksom *-šan* (analogijom prema ***malešan*** ili prema prezentu *stašem*) od glagola ***stasati*** ili od glagola ***stati***. Razvoj je značenja u prvom slučaju 'koji nije stasao' > 'nezreo' > 'pun mladenačkog nemira, zaigran, obijestan', a u drugome 'koji ne staje, ne prestaje' > 'koji je nemiran'.

Lit.: Skok III: 328; Gluhak 581.

nèstašica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nestā̀šica* (Brač)

Deminutiv od *nestaša* (Karadžić), što je izvedeno od ***nestati***, sufiksom *-ša* za tvorbu *nomina actionis* kao u *paša* od ***pasti***[2].

nestàšluk *m*

Izvedeno od ***nestašan***, sufiksom *-luk* turskoga podrijetla.

nèstati ⟨prez. *nèstanēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nestȁt* ⟨prez. *nestā̀nen*⟩ (Brač), *nestȁti* (Vrgada), *nestȁt* ⟨prez. *nestȁnen*⟩ (Senj), *nęst'ati* (Varaždin), *nestati* (RKKJ)

TVORBA *nèstajati* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

Izvedeno od ***stati*** u značenju 'nastati, postati, biti'.

nèsti (nèsti) ⟨prez. *nèsēm*⟩ (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.) 'nositi jaja'

DIJALEKTI I POTVRDE *nȅst* ⟨prez. *nesȅ*⟩ (Brač), *nȅsti* ⟨prez. *nesȅš*⟩ (Vrgada), *nȅst* ⟨prez. *nesȅ*⟩ (Senj), *nȅs* ⟨prez. *nesȅ*⟩ (Orbanići), *nȅst* ⟨prez. *nesȅš*⟩ (Grobnik) 1. 'nositi'; 2. 'nositi jaja', *nȁsti* ⟨prez. *nāsȁn*⟩ 'nositi' (Bednja), *n'ęsti* (Varaždin), *n'iest* ⟨prez. *nes'ie*⟩ (Stinjaki), *nesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **nestì* ⟨prez. **nèsǫ* a. p. *c*⟩ 'nositi' (stcsl. *nesti* ⟨prez. *nesǫ*⟩, sln. *nésti*, rus. *нести́* ⟨prez. *несу́*⟩, polj. *nieść*) < ie. **$h_1$nek'-* 'nositi' (lit. *nèšti*, grč. aorist *ἐνεγκεῖν* 'nositi'), usp. ***nositi***, ***donijeti (donesti)***. Postoji i mišljenje da je psl. **nesti* u značenju 'nositi jaja' preobličen glagol **nersti* (usp. lit. *neřšti* 'pariti se (o pticama)'), v. ***mrijest***.

Lit.: Skok II: 512; Gluhak 437; Derksen 350; ESSJa XXV: 19; Snoj 443; LIV s. v. **$h_1$nek'-.

nestȓpljiv *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nestrpjȋv* ⟨ž *-jȋva* sr *-jȋvo*⟩ (Brač), *nęstrplȋvi* (Varaždin), *nestrpliv, nestrpļiv* (RKKJ)

TVORBA *nestȓpljivo, nestȓpljivōst*

Izvedeno od ***strpljiv***. Najstarije je zabilježeno značenje 'onaj koji se ne može trpiti'.

nèstvāran *prid.*

Izvedeno od ***stvaran***, v. ***stvar***. Usp. i sln. *nestváren*, kslat. *irreālis*.

nesùglasan (nèsuglāsan) *prid.*

Izvedeno od ***suglasan***. Usp. i sln. *nesoglásen*, češ. *nesouhlasný*, rus. *несогла́сный*.

nesùglasica (nèsuglasica) *ž*

Izvedeno od *suglas*, v. ***suglasan***.

nesùglāsje *sr*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *несогла́сие*, formalno izvedenica od ***suglasje***. Usp. i sln. *nesoglásje*.

nesùmnjiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nesumļiv* (RKKJ)

Izvedeno od ***sumnjiv***, v. ***sumnja***. Usp. i sln. *nesumljív*.

nesústāvan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***sustavan***, v. ***sustav***. Usp. i češ. *nesoustavný*.

nesùvisao *prid.*

Izvedeno od ***suvisao***. Usp. i češ. *nesouvislý*.

nèsvijest *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsvist* (Senj), *n'ęsvęst* (Varaždin)

Postalo od **nesъvěstь* (samo južnoslavenski, sln. *nesvę̑st*, bug. *несвéст*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъvěstь*, v. ***svijest***. Najstarije je zabilježeno značenje 'bezumlje, ludost'.

Lit.: ESSJa XXV: 33.

nèsvjestan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèsvīsan* (Vrgada), *nesvesten* 'nerazborit, glup, lud' (RKKJ), *nesviesan* 'neoprezan, nesmotren' (RKKJ)

Postalo od psl. **nesъvěstьnъ* (stcsl. *nesъvěstьnъ*, sln. *nesvę́sten*, strus. *несъвѣстьнии*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъvěstьnъ*, v. ***svjestan***, ili je izvedeno od **nesъvěstь*, v. ***nesvijest***.

Lit.: ESSJa XXV: 33.

nèsvjestica *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***svijest***.

nèsvrstān *prid.*

TVORBA *nèsvrstānōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***svrstati***. Usp. eng. *non-aligned*.

nèsvršen *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***svršen***, v. ***svršiti***. Usp. i rus. *несовершеный*, lat. *imperfectus*.

nèšpula *ž* (18. st.) *bot. (Mespilus germanica)*

DIJALEKTI I POTVRDE *nèšpula* 'biljka *Eriobotyra japonica*' (Brač), *nespula* (17. st. Mikalja), *nešpulja* (18. st. Belostenec), *nešpola* (18. st. Stulić), *našpalja* (19. st. Šulek), *nešplin, nešpil, nešpina, nešpuļa* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *nespola* < lat. *mespila*, što je posuđeno iz grč. *μεσπίλη*, v. ***mušmula***. Oblik *nešplin* posuđen je preko njemačkoga s bavarskim deminutivnim sufiksom *-īn*, usp. aust.-bav. *Nespel*. Oblik *nješpula* posuđen je iz furl. *gnespul*.

Lit.: Skok I: 141; Vajs 2003: 108.

nèšto *zam.* (15. st. Poljički statut *nič*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ništȍ* (Brač), *nȉšto* (Vrgada, Senj)

Postalo od psl. **něčьto* (stcsl. *něčьto*, rus. *нéчто*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **čьto*, v. ***što***.

Lit.: ESSJa XXIV: 113.

nètaknūt *prid.* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *netãknut* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nęt'ęknuti* (Varaždin), *neteknut* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***taknuti***. Usp. lat. *intactus*.

nètko *zam.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nikǫ̑/nikǫ̑r* (Brač), *n'ętko* (Varaždin), *negdo* (RKKJ)

Postalo od psl. **někъto* (stcsl. *někъto*, sln. *nękdǫ́*, rus. *некто*, polj. *niekto*), što je složeno od **ně-*, v. ***ne-***, i **kъto*, v. ***tko***.

Lit.: Derksen 349.

nètočan *prid.*

TVORBA *nètočno, nètočnōst*

Izvedeno od ***točan***. Usp. i rus. *нетóчный*, sln. *netóčen*.

nètom *pril., vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neto* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

Vjerojatno postalo od izraza poput **vъn etom* 'u tom (npr. času)', **vъn eto* 'u to (vrijeme)', v. ***u***, ***eto***, koji je analiziran kao **vъ netom*, **vъ neto*, usp. ***njega***[1]. Manje je vjerojatno da je složeno od ***ne-*** i *to*, v. ***taj***; trebalo bi poći od pretpostavke da je *to* isprva stajalo u glavnom dijelu pogodbene rečenice u značenju 'onda'.

Lit.: Skok II: 509, III: 432.

nètopīr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *metopȋr* (Brač), *nedopir* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog slavenskog jezika (rus. *нетопы́р*, češ. *netopýr*, polj. *nietoperz*) < psl. **netopyrь* (usp. i rcsl. *нетопырь*, *непътырь*, sln. *netopír*, sln. dijal. *natopír*, *nadopér*, i sl.); dublja etimologija nije objašnjena. Na ovu riječ mogle su na različite

načine utjecati riječi ***vampir***, ***letjeti***, ***lebdjeti***, ***ptica***[1]. Možda je riječ o složenici u kojoj je drugi dio **pyrъ* 'koji leti', što bi bilo izvedeno od korijena **(s)per-* 'letjeti' (csl. *perǫtь* 'lete' (3. l. pl.), rus. *napúmь* 'lebdjeti'), ali tada ostaje nejasno kako je nastalo **-y-*. Isti se korijen možda nalazi u ***pero*** i/ili ***paprat***. Moguće je da se isti element, **pyrъ*, nalazi i u ***vampir*** i ***leptir***. Prvi je dio psl. složenice možda **neto* 'noć' < ie. **nekʷto-*, v. ***noć***, s prijevojnim stupnjem *e* kao u het. *nekuz* 'noću'. Izvorno bi značenje bilo 'onaj koji leti noću'. Druga je mogućnost da je prvi dio složenice **ne to*, v. ***ne***, ***taj***. Prvotno bi značenje bilo 'koji nije ptica (a leti)', ali i to je vrlo nategnuta pretpostavka.

Lit.: Skok II: 289, 417; Gluhak 373; Derksen 350, 391; ESSJa XXIV: 143; Snoj 443, 507.

nètòpljiv *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nètòpiv*

TVORBA *nètòpljivōst*

Izvedeno od ***topljiv***. Usp. sln. *netopljív*.

nètrāgom *pril.* (19. st.)

Izvedeno od *tragom*, v. ***trag***.

netrpèljiv *prid.* (20. st.)

TVORBA *netrpèljivōst* (19. st.)

Izvedeno od ***trpeljiv***. Usp. rus. *нетерпели́вый* 'nestrpljiv', češ. *netrpělivý* 'nestrpljiv'.

neubròjiv *prid.*

TVORBA *neubròjivōst*

Izvedeno od *ubrojiv*, v. ***ubrojiti***.

nèudāna *prid.* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevdan, nevdat* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***udati***.

nèudoban *prid.* (18. st. Vitezović 'nezgodan, nepriličan')

DIJALEKTI I POTVRDE *nevdobni* 'koji je izvan svojega vremena, izvan svoje dobi, nepriličan, nezgodan' (RKKJ)

TVORBA *nèudobno, neudóbnōst*

Izvedeno od ***udoban***. Usp. rus. *неудóбный*, csl. *neudobьnъ* 'težak, nezgodan', bug. *неудóбен*.

neugàsiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neugasljiv* (Vitezović), *nevugašliv* (RKKJ)

Izvedeno od ***ugasiv***, v. ***ugasiti***.

nèuglēdan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèuglēdnōst*

Izvedeno od ***ugledan***. Usp. i sln. *neuglẹ́den*; njem. *unansehlich*, eng. *unsightly*.

nèugoda *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***ugoda*** ili ***neugodan***. Usp. sln. *neugôda*, rus. dijal. *неугóда*.

Lit.: ESSJa XXV: 53.

nèugodan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèugodan* ⟨ž *-dna* sr *-dno*⟩ (Brač), *nevgoden, nevugoden* (RKKJ)

TVORBA *nèugodno, neugódnōst*

Postalo od psl. **neugodьnъ* (csl. *neugodьnъ*, sln. *neugǫ́den*, rus. *неугóдный*, polj. dijal. *nieugodny* 'nesložan, hirovit'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **ugodьnъ*, v. ***ugodan***.

Lit.: ESSJa XXV: 54.

nèuk *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neȕk* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač)

TVORBA *nèukōst*

Postalo od **neũkъ* (sln. *neùk*, ukr. *неу́кий* 'neobrazovan; konj na kojem još nitko nije jahao', polj. *nieuk*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i od korijena koji je u ***učiti***.

Lit.: ESSJa XXV: 56.

nèukūs *m* (19. st.)

Izvedeno od ***ukus***; možda posuđeno iz češ. *nevkus*.

nèukūsan *prid.* (19. st.)

TVORBA *nèukusnōst*

Izvedeno od ***ukusan***; možda posuđeno iz češ. *nevkusný* ili rus. *невку́сный*.

neùljudan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęvl'udęn* (Varaždin), *nevluden, nevl̀uden* (RKKJ)

TVORBA *neùljudno, neùljudnōst*

Postalo od **nevъl'udьnъ* (sln. *nevljúden*, češ. *nevlídný*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **vъl'udьnъ*, v. ***uljudan***.

Lit.: Snoj 827.

nèumītan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neumȉtan* ⟨ž *-tna* sr *-tno*⟩ (Brač)

Vjerojatno posuđeno iz rus. (zast.) *неумы́тный* 'nepodmitljiv, nekoristoljubiv, nesebičan', što je izvedeno od *мы́то*, v. ***mito***. U

hrvatskome je došlo do pomaka značenja s 'nepotkupljiv' na 'neumoljiv', 'neizbježan'.
Lit.: Skok II: 434.

neùmjeren *prid.* (19. st.)
TVORBA *neùmjerenōst*
Izvedeno od ***umjeren***. Usp. i rus. *неумéренный*, njem. *unmäßig*.
Lit.: ESSJa XXV: 56.

neùmjestan *prid.* (19. st.)
TVORBA *neùmjesnōst*
Vjerojatno posuđeno iz rus. *неумéстный*, što je izvedeno od *умéстный*, v. ***umjestan***.

neumòljiv *prid.* (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nevmoļiv* (RKKJ)
TVORBA *neumòljivōst*
Izvedeno od *umoljiv*, v. ***umoliti***.

nèumōran *prid.* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nevumoren* (RKKJ)
TVORBA *nèumōrnōst*
Postalo od psl. **neumorьnъ* (bug. *неумóрен*, češ. *neúmorný*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **umorьnъ*, v. ***umoran***.
Lit.: ESSJa XXV: 57.

nèuprāvnī *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *nevupraven* 'posredan, indirektan' (RKKJ)
Izvedeno od ***upravni***. Usp. lat. *indirectus*.

neuračùnljiv *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *neuračùnjiv*
TVORBA *neuračùnljivōst*
Izvedeno od ***uračunljiv***, v. ***uračunati***, usp. ***neubrojiv***.

nèuredan *prid.* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *nèuredan* ⟨ž *-dna* sr *-dno*⟩ (Brač), *nevreden* (RKKJ)
TVORBA *nèuredno*, *nèurednōst*
Postalo od **neurędьnъ* (bug. *неýреден*, rus. *неурядный*, češ. (knjiž.) *neúřední*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **urędьnъ*, v. ***uredan***. Najstarije je zabilježeno značenje 'nevaljao, loš'.
Lit.: ESSJa XXV: 59.

nèurīt *m* 'izdanak živčane stanice, akson' *anat.*
Posuđeno preko europskih jezika (eng. *neurite*, fr. *neurite*, njem. *Neurit*) iz nlat. *neuritum*, što je izvedeno od osnove grč. *νεῦρον* 'živac', v. ***neuron***, ***nerv***.

neuròlog *m*
TVORBA *neuròloginja*, *neuròloškī*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neurologe*, fr. *neurologue*). Riječ je složena od grč. *νεῦρον*, v. ***neuron***, i *-λογος* 'znanje, znanost', v. ***-logija***, ***-log***.

neurològija *ž*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neurologie*, eng. *neurology*) iz nlat. *neurologia*, što je složeno od grč. *νεῦρον*, v. ***neuron***, i *-λογια* 'znanje, znanost', v. ***-logija***, ***-log***.

nèurōn *m* 'živčana stanica' *anat.*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neuron*, eng. *neuron*, fr. *neurone*) iz grč. *νεῦρον* 'žila, živac, tetiva' < ie. **sne(h$_1$)ur-*, v. ***nerv***.

neuròtīk *m*
TVORBA *neuròtičan*
Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Neurotiker*, eng. *neurotic prid.*) iz nlat. *neuroticus*, što je izvedeno od osnove grč. riječi *νεῦρον*, v. ***neuron***, ***nerv***.
Lit.: Snoj 444.

neuróza *ž*
Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *Neurose*) iz eng. *neurosis*, što je izvedeno od osnove grč. *νεῦρον*, v. ***neuron***, ***nerv***, sufiksom *-osis*, v. ***-oza***. Riječ je potkraj 18. st. skovao škotski liječnik William Cullen (1710. – 1790.).

neùsīljen *prid.* (19. st.)
Izvedeno od ***usiljen***.

nèuspjeh *m* (19. st.)
Postalo od **neuspěxъ* (sln. *neuspȅh*, rus. *неуспéх*, češ. *neúspěch*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **uspěxъ*, v. ***uspjeh***.
Lit.: ESSJa XXV: 60.

nèuspješan *prid.*
TVORBA *nèuspješnōst*
Izvedeno od ***neuspjeh***. Usp. i sln. *neuspéšen*, rus. *неуспéшный*, češ. *neúspěšný*.
Lit.: ESSJa XXV: 61.

neustràšiv *prid.* (19. st.)
TVORBA *neustràšivōst*
Izvedeno od *ustrašiv*, v. ***ustrašiti***.

neutàživ *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevtažliv, nevtažļiv* (RKKJ)

Izvedeno od *utaživ*, v. ***utažiti***.

nèutješan *prid.* (17. st.)

TVORBA *nèutjēšno*

Postalo od **neutěšьnъ* (sln. *neutéšen*, rus. *неутéшный*, polj. *nieucieszny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **utěšьnъ*, v. ***utješan***.

Lit.: ESSJa XXV: 61.

nèutrālan *prid.* (20. st.)

TVORBA *neutrálnōst*

Posuđeno, možda preko njem. *neutral* iz lat. *neutrālis*, što je izvedeno od *neuter* 'nijedan (od dvojice)', što je izvedeno od *uter* 'koji (od dvojice)' < ie. **k^{w}o-tero-* (hrv. dijal. *koteri*, skr. *katará-*, grč. *πότερος*, lit. *katràs*, stvnj. *hwedar*).

Lit.: Snoj 444; de Vaan 646.

neutralizácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Neutralisation* iz fr. *neutralisation*, što je izvedeno od fr. *neutraliser*, v. ***neutralizirati***, ***neutralan***.

neutralizírati

TVORBA *neutralizírānje*

Posuđeno preko njem. *neutralisieren* iz fr. *neutraliser*, što je izvedeno od lat. *neutrālis*, v. ***neutralan***.

nèutrōn *m*

TVORBA *nèutrōnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Neutron*, iz eng. *neutron*, što je izvedeno od eng. *neuter* 'neutralan', v. ***neutralan***, sufiksom *-on* kao u ***elektron***, ***proton***. Riječ je skovao engleski fizičar James Chadwick koji je 1932. dokazao postojanje neutrona, čestica koje je 1920. predvidio njegov učitelj Ernest Rutherford.

Lit.: Snoj 445.

nevàljao *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevaļali* (RKKJ)

TVORBA *nevàljalac* (*nevàljālčev*), *nevàljālka*

Izvedeno od pridjeva radnoga glagola ***valjati***[2].

nèvāžan *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***važan***. Usp. sln. *nevážen*, rus. *неважный*, polj. *nieważny*.

nèvelik *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevelik* (RKKJ)

Postalo od psl. **nevelikъ* (sln. *nevélik*, ukr. *невели́кий*, polj. *niewielki*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **velikъ*, v. ***velik***.

Lit.: ESSJa XXV: 64.

nèvēra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *nevêra* (Brač), *nevêra* (Pitve, Zavala), *nevêra* (Senj)

Posuđeno iz mlet. *nevera* < lat. *nivāria (tempora)* 'snježno (vrijeme)', što je poimeničeni ženski rod pridjeva *nivārius* 'snježni', koji je izveden od *nix* ⟨G *nivis*⟩ 'snijeg' < ie. **sneyg^{wh}-*, v. ***snijeg***. Prvotno je značenje u mletačkome 'snježna mećava', a u hrvatskome je poopćeno na 'oluja' > 'iznenadna, kratkotrajna oluja (na moru)'.

Lit.: Skok II: 513f.; REW 5931; de Vaan 409f.

nèverbālnī *prid.*

Izvedeno od ***verbalni***. Usp. eng. *nonverbal*.

nevèrīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *neverîn* ⟨G *neverînā*⟩ (Brač), *neverîn* (Senj)

Posuđeno iz mlet. *nevarin* 'susnježica', što je deminutiv od *nevera*, v. ***nevera***.

Lit.: Skok II: 514.

nèveseo *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèvesel* (Gacka), *nevesel* (RKKJ)

Postalo od **neveselъ* (sln. *nevesél*, rus. *невесёлый*, polj. *newesoły*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i *veselъ*, v. ***veseo***.

nevìdljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevidliv, nevidļiv* (RKKJ)

TVORBA *nevìdljivōst*

Izvedeno od ***vidljiv***. Usp. sln. *nevidljív*.

nèviđen *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neviden, neviđen, nevijen* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***vidjeti***.

nèvīn (nèvin) *prid.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèvin* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nęvîni* (Varaždin), *nevin* (RKKJ)

TVORBA *nèvīnōst*

Postalo od psl. **nevinьnъ* (stcsl. *nevinьnъ*, rus. *невúнный*, polj. *niewinny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **vinьnъ* 'kriv' (polj. *winny*, češ. *vinný*), izvedenice od **vina* 'krivica' (stcsl. *vina*, rus. *винá*, polj. *wina*). Psl. **vina* je postalo od ie. **weyHneh*$_2$ (usp. lit. starije *vaina* 'greška' i latv. *vaĩna* 'krivica' < **woyHneh*$_2$, možda i lat. *vindex* 'jamac, zaštitnik; osvetnik', stir. *fían* 'odred vojnika'), što je vjerojatno izvedeno od korijena **weyH-* 'progoniti' koji se nalazi i u ***vojnik***. Usp. i posuđenicu iz ruskog, srbizam *izviniti se* 'ispričati se, opravdati se'. Za *-n* < **-nьnъ* usp. ***stran***, ***bescjen***.

Lit.: Skok II: 514; Gluhak 437; ESSJa XXV: 80; Vasmer I: 201.

nèvjenčāni *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nevenčan* 'neokrunjen' (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***vjenčati***.

nèvjera *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęv'ęra* (Varaždin), *nevera* (RKKJ)

TVORBA *nèvjerica*

Postalo od psl. **nevěra* (csl. *nevěra*, sln. *nevę́ra*, brus. *нявéра*, polj. *niewiara*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **věra*, v. ***vjera***.

Lit.: ESSJa XXV: 68.

nèvjēran (nèvjēran) *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevîran* ⟨ž *-vīrnā* sr *-vîrno*⟩ (Brač), *nęv'ęręn* (Varaždin), *neveren* (RKKJ)

TVORBA *nevjérnōst*

Postalo od psl. **nevěrьnъ* (csl. *nevěrьnъ*, sln. *nevę́ren*, rus. *невéрный*, polj. *niewierny*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **věrьnъ*, v. ***vjeran***.

Lit.: ESSJa XXV: 69.

nèvjērnīk *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevîrnik* (Brač), *nevîrnīk* (Vrgada), *nęv'ęrnik* (Varaždin), *nevernik* (RKKJ)

TVORBA *nèvjērnica*, *nèvjērničkī*

Postalo od **nevěrьnikь* (sln. *nevę́rnik*), što je izvedeno od **nevěrьnъ*, v. ***nevjeran***.

nèvjesta *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevìsta* (Brač, Vrgada, Žumberak), *nevèsta* (Senj), *nęvę́sta* (Varaždin), *nevesta* (RKKJ)

Postalo od psl. **nevěsta* (stcsl. *nevěsta*, sln. *nevę́sta*, rus. *невéста*, polj. *niewiasta*). Dublja etimologija nije sasvim jasna. Vjerojatno je riječ o slavenskoj, a ne starijoj tvorbi. Možda je riječ složena od **ne*, v. ***ne***, i **věsta*, što bi bila izvedenica od ie. korijena **weyd-* 'znati', v. ***vidjeti***. Prvotno bi značenje bilo 'nepoznata', jer nevjesta je bila nova, nepoznata žena koja se dovodila u obitelj. Druga je mogućnost da je psl. **věsta* izvedeno od korijena **h$_1$wed-* koji se nalazi u psl. **věno* 'miraz' (rus. *вéно*, polj. *wiano*; hrv. *v(i)jeno* kasno je posvjedočeno i možda posuđeno iz nekog drugog slavenskog jezika) < ie. **h$_1$wed-no-* (grč. *ἕεδνα* 'miraz, vjenčani dar', steng. *weotuma* 'miraz'). Treća je, najmanje vjerojatna, mogućnost da je psl. **věsta* izvedeno od **vesti* 'voditi', v. ***navesti***[1]. Značenje bi bilo 'koja nije odvedena (iz očeve kuće u muževu)'. Usp. izvedenicu od istoga ie. korijena skr. *vadhū-* 'žena', prvotno 'odvedena'. Akutirani **ě* morao bi biti prema psl. **věno* 'miraz'.

Lit.: Skok II: 515; Gluhak 437f.; Derksen 351, 519f.; ESSJa XXV: 70ff.; Snoj 444; Schelesniker 1987.

nèvješt *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevešč* (RKKJ)

TVORBA *nèvješto*

Postalo od **nevěstь* ⟨G **nevěstja*⟩ (usp. sln. *nevę́šč*, mak. *невешт*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **věst'ь*, v. ***vješt***.

Lit.: ESSJa XXV: 77.

nèvolja *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevòja* (Brač), *nevòļa* (Vrgada), *nęv'ola* (Varaždin), *nevola, nevoļa, nevojla* (RKKJ)

TVORBA *nèvōljko* (19. st.)

Postalo od psl. **nevòlja* (stcsl. *nevolja*, sln. *nevǫ́lja*, rus. *невóля*, polj. *niewola*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **vol'a*, v. ***volja***.

Lit.: ESSJa XXV: 85f.

nêvōljan *prid.* (15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevȍjan* (Brač), *nęv'olęn* (Varaždin), *nevolen, nevoļen, nevojlen* (RKKJ)

Postalo od psl. **nevòlьnъ* (sln. *nevǫ́ljen* 'dosadan, nesretan, strašan', rus. *невóльный*, polj. *niewolny*), što je izvedeno od **nevol'a*, v. ***nevolja***.

Lit.: ESSJa XXV: 87.

nèvōljnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nevȏjnik* (Brač), *nevolnik, nevoļnik, nevoļńik* (RKKJ)

TVORBA *nèvōljnica*

Postalo od psl. **nevòlьnikъ* (sln. *nevȏljnjik* 'buntovnik', rus. knjiž., star. *невóльник* 'rob, zatvorenik', polj. *niewolnik* 'rob'), što je izvedeno od **nevolьnъ*, v. ***nevoljan***.

Lit.: ESSJa XXV: 86f.

nèvrijēme *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèvrime* ⟨G *nèvrimena*⟩ (Brač), *n'ęvręmę* (Varaždin)

Postalo od psl. **nevermę* (sln. *nevréme*, strus. *неверемя*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **vermę*, v. ***vrijeme***.

Lit.: ESSJa XXV: 65.

nèzadovōljan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezadovȍjan* ⟨ž *-vȏjna* sr *-vȏjno*⟩ (Brač), *nęzadov'olęn* (Varaždin), *nezadovoļen* (RKKJ)

TVORBA *nezadovȍljstvo* (17. st.)

Izvedeno od ***zadovoljan***. Usp. i sln. *nezadovǫ́ljen*, polj. *niezadowolony*.

nèzahvālan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèzafalan* ⟨ž *-lna* sr *-lno*⟩ (Brač), *nèzafalan* (Senj), *nęzafą̑lęn* (Varaždin), *nezafalen, nezahvalen* (RKKJ)

TVORBA *nèzahvālnīk* (18. st.), *nèzahvālnica*

Izvedeno od ***zahvalan***.

nezákonit *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezōkȍnit* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač), *nęzakonîti* (Varaždin), *nezakonit* (RKKJ)

TVORBA *nezákonito*

Izvedeno od ***zakonit***. Usp. sln. *nezakonît*.

nezamìsliv *prid.* (20. st.)

Izvedeno od *zamisliv*, v. ***zamisliti***.

nezanìmljiv *prid.* (20. st.)

Izvedeno od ***zanimljiv***.

nezàpāmćen *prid.* (20. st.)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***zapamtiti***.

nezàposlen *prid.* (20. st.)

TVORBA *nezàposlenōst*

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***zaposliti***.

nezàsićen *prid.* (18. st. Vitezović 'nezasitan')

DIJALEKTI I POTVRDE *nezasičen* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***zasititi***.

nezásitan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęzą̑sitęn* (Varaždin), *nezasiten* (RKKJ)

TVORBA *nezásitnōst*

Izvedeno od ***zasitan***, v. ***zasititi***.

nezávisan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęzą̑visęn* (Varaždin)

TVORBA *nezávisnōst*

Izvedeno od ***zavisan***, v. ***zavisiti***. Usp. i sln. zast. *nezavísen*.

nèzdrav *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezdrav* (RKKJ)

TVORBA *nèzdravo*

Postalo od psl. **nesъdòrvъ* (stcsl. *nesъdravъ*, sln. *nezdràv*, rus. *нездорóвый*, polj. *niezdrowy*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъdorvъ*, v. ***zdrav***.

Lit.: ESSJa XXV: 28f.

nèzgoda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ęzgoda* (Varaždin), *nezgoda* (RKKJ)

Postalo od psl. **nesъgòda* (sln. *nezgǫ̑da*, rus. *несчáда* 'nevolja, nesreća', polj. *niezgoda* 'nesuglasje'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъgoda*, v. ***zgoda***.

Lit.: ESSJa XXV: 29f.

nèzgodan *prid.* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezgoden* (RKKJ)

TVORBA *nèzgodno*

Postalo od psl. **nesъgòdьnъ* (sln. *nezgǫ̑den*, ukr. *незгóдний* 'nesuglasan, neskladan', polj. *niezgodny* 'nesložan, nesuglasan'), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **sъgoda*, v. ***zgoda***.

Lit.: ESSJa XXV: 30.

nèzgrāpān *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęzgr'apęn* (Varaždin), *nezgr'apęn* (Gola)

TVORBA *nèzgrāpnō*, *nèzgrāpnōst*

Riječ nejasne etimologije. Najvjerojatnije je u vezi s tal. *grappa* 'pribadača, čavao, skopa', usp. hrv. dijal. *zgrapàti* 'izbranati, izdrljati' (Roverija). Izvorno bi značenje tada bilo 'neizdrljano, neobrađeno (polje)'. Druga je mogućnost da je u vezi s mlet. *desgrapiar, descarpiar* 'očetkati, ulaštiti', pri čemu je sufiks *de-* zamijenjen našom negacijom. Izvorno bi značenje tada bilo 'neočetkan, neulašten'. Manje je vjerojatno da je riječ izvedena od ***grabiti***, jer u tom slučaju *-p-* nije objašnjeno.

Lit.: HER 826.

nèznalica *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nèznalica* (Brač), *n'ęznalica* (Varaždin)

TVORBA *nèznaličin*

Izvedeno od *ne znati*, v. ***znati***.

nèznān *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęznậni* (Varaždin), *neznan* (RKKJ)

Postalo od psl. **neznànъ* (sln. *neznȁn*, ukr. *незна́нний*, polj. *nieznany*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i participa perfekta pasivnoga glagola **znati*, v. ***znati***. U starijem hrvatskom postoji i aktivno značenje 'koji ne zna, neuk'.

Lit.: ESSJa XXV: 91.

neznánac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nęznậnęc* (Varaždin)

TVORBA *neznáncev*, *nèznānka*

Izvedeno od ***neznan***. Usp. i sln. *neznânec*.

neznánje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neznańe, neznanje* (RKKJ)

Izvedeno od *ne znati*, v. ***znati***. Usp. i sln. *neznânje*.

nèznātan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***znatan***. Usp. i sln. *neznáten*, češ. star. *neznatný*, strus. *незнатный* 'nepoznat'.

Lit.: ESSJa XXV: 92.

nèzreo *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezdrîl* ⟨ž *-rîla* sr *-rîlo*⟩ (Brač), *nęzrę̂li* (Varaždin), *nezrel* (RKKJ)

TVORBA *nèzrelōst*

Postalo od **nezъrělъ* (sln. *nezrȅl*, rus. *незре́лый*, češ. *nezralý*), što je složeno od **ne*, v. ***ne***, i **zъrělъ*, v. ***zreo***.

nèzvān *prid.* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *nezvan* (RKKJ)

Izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***zvati***.

nèženja *m* (19. st.)

Izvedeno od *ne ženiti se*, v. ***ženiti se***

nèžīv *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *neživ* (RKKJ)

TVORBA *nèžīvo*

Izvedeno od ***žīv***. Usp. i sln. *nežîv*, rus. *неживо́й* 'beživotan', polj. *nieżywy* 'mrtav'.

ni[1] *vezn., čest.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ni* (Brač), *nî* (Varaždin), *ni* (RKKJ)

Postalo od psl. **ni* (stcsl. *ni*, sln. *nȉ*, rus. *ни*, polj. *ni*) < ie. **ney* (lit. *neĩ* 'ni, onda', lat. *nī* 'ne, ako ne, da ne', stav. *naē-* 'ne', got. *nei* 'ne'), što je složeno od negacije **ne*, v. ***ne***, i deiktičke čestice **-i*. Prvobitna je psl. funkcija ove čestice bila izricanje pojačane negacije i negacije u nabrajanju.

Lit.: Skok II: 508 Derksen 352; ESSJa XXV: 106; de Vaan 408.

nî[2] *sr* 'ν, slovo grčkog alfabeta'

Posuđeno iz grč. *νῦ*, što je posuđeno iz semitskog izvora (usp. hebr. *nūn*).

Lit.: Beekes 1025.

nȉcati ⟨prez. *nȉčēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉcot* ⟨prez. *nȉčen*⟩ (Brač), *nȉcati* ⟨prez. *nȉčeš*⟩ (Vrgada)

Postalo od psl. **nícati* ⟨prez. **níčǫ* a. p. *a*⟩ (stcsl. *nicati* ⟨prez. *ničǫ*⟩, sln. star. *nícati*, češ. *níceti*), što je postalo od psl. **nik-*, v. ***niknuti***.

Lit.: Skok II: 517f.; Derksen 352; ESSJa XXV: 109; LIV s. v. **neiḱ-*.

nȉčicē *pril.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉčice* (Brač), *ničice, nišce* (RKKJ)

Izvedeno od psl. **nicь* 'okrenut licem prema dolje' (stcsl. *nicь*, rus. *nic pril.* 'licem prema dolje', češ. *nice pril.* 'licem prema dolje') < ie. **(h$_2$)nih$_3$k^{w}(om)* 'očima okrenutim prema dolje' (ved. *nīcā́* 'prema dolje'), što je slože-

no od **(h$_2$)ni*, v. ***niz***^{2}, i prijevojne praznine od **h$_3$ekʷ-*, v. ***oko***^{1}. Oblik *ničice* pokazuje odraz prve palatalizacije korijena **nik-*.

Lit.: Skok II: 517f.; Gluhak 438; Derksen 352f.; ESSJa XXV: 109f.; Snoj 827.

nȉčijī *zam.* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ičiji* (Varaždin), *ničí, ničij, ničiji* (RKKJ)

Postalo od **ničьjь* (csl. *ničij* (Mikl.), sln. *nîčij*, rus. *ничéй*, polj. *niczyj*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***^{1}, i **čьjь*, v. ***čiji***.

Lit.: ESSJa XXV: 111.

nići (18. st.), v. ***niknuti***

nȉgdje *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉdir* (Brač), *nȉgdi* (Senj), *n'igdi* (Varaždin), *nigde, nigder, nigdi, nigdir* (RKKJ)

Postalo od **nikъde* (stcsl. *nikъde(že)*, sln. *nigdȇ(r)*, rus. *нигдé*, polj. *nigdzie*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***^{1}, i **kъde*, v. ***gdje***.

Lit.: ESSJa XXV: 118.

nihìlist (nihilȉst) *m*

Posuđeno iz njem. *Nihilist*, što je izvedeno od *Nihilismus*, v. ***nihilizam***.

nihilìzam *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Nihilismus*, što je novotvorenica od lat. *nihil* 'ništa'. Riječ prvotno potječe iz filozofske terminologije.

Lit.: Snoj 455; Kluge s. v. Nihilismus.

nijànsa *ž* (19. st.)

Posuđeno, možda preko njem. *Nuance*, iz fr. *nuance* 'mala razlika, nijansa boje', što je izvedeno od glagola *nuer* 'sjenčati, postupno slagati boje'. Fr. *nuer* je izvedeno od *nue* 'oblak' < vlat. **nūba*, lat. *nūbēs* 'oblak' < ie. **(s)nowdʰ-* (av. *snaoδa* 'oblaci', velš. *nudd* 'izmaglica').

Lit.: Snoj 445; Dauzat 500; de Vaan 417.

nijȇčan *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *nijéčnica*

Izvedeno od ***nijekati***.

nȉjedan (nijèdan) *zam.* (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉjedon* ⟨ž *-dna* sr *-dno*⟩ (Brač), *nȉjedan* (Vrgada), *nijedãn* (Senj), *nij'ẹdẹn* (Varaždin), *nijedan, nijeden* (RKKJ)

Izvedeno od ***jedan***. Usp. rus. *ни один*, češ. *ani jeden*.

nijékati ⟨prez. *nijȇčēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nekati, nikati* (RKKJ)

Izvedeno od 3. l. negativnog prezenta *nije*, v. ***biti***^{1}, usp. ***nećkati se***. Usp. sln. *níkati*. Moguće je da *-k-* potječe od korijena *rek-*, v. ***reći***, usp. ***odricati*** (usp. i ***mijaukati***, ***mukati***).

Lit.: Skok II: 516.

nijȇm *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nîm* ⟨ž *nīmà* sr *nîmo*⟩ (Brač, Vrgada), *nẹ̑m* (Varaždin), *nem, nim, ńem* (RKKJ)

Postalo od psl. **nē̍mъ* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *němъ*, sln. *nẹ̑m*, rus. *немóй*, polj. *niemy*). Dublja etimologija nije sasvim jasna. Možda je postalo disimilacijom od **mēm-* (usp. latv. *mẽms*, što je možda posuđeno iz slavenskih jezika), što je onomatopejskoga podrijetla (usp. ***mumljati***, lat. *mūtus* 'nijem' onomatopejskoga podrijetla, i sl.). Moglo je postati i od ie. **ne h$_1$g'-mo-*, što bi bila negacija korijena **h$_1$eg'-* 'govoriti, kazati' (lat. *aiō* 'reći'). Iz formalnih i semantičkih razloga manje je vjerojatna mogućnost da je psl. riječ složena od **ne*, v. ***ne***, i korijena glagola **jęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩ 'uzeti, uhvatiti', v. ***imati***, u značenju 'koji ne shvaća'.

Lit.: Skok II: 516; Gluhak 438; ESSJa XXV: 100ff.; Snoj 442; Matasović 2010.

nijémac *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ẹmẹc* (Varaždin), *nīmȁc* (Brač), *Nemec* (RKKJ)

Postalo od psl. **němьcь* (csl. *němьcь*, sln. *Nẹ́mec*, rus. *нéмец* 'Nijemac', polj. *Niemiec*), što je izvedeno od **němъ*, v. ***nijem***. Od ove je riječi postao slavenski etnonim *Nijemac*; prvotno je značenje bilo 'koji govori nejasno, nerazumljivo', usp. ***barbar (barbarin)***.

Lit.: ESSJa XXV: 103f.

nȉkad *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Poljički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *nîdor* (Brusje), *nȉkad* (Brač, Senj), *nȉka* (Vrgada), *nigdȃr* (Varaždin), *nȉkada, nigda, nigdar, nikada, nikadar* (RKKJ)

Postalo od psl. **nikъda* (stcsl. *nikъda*, sln. *nîkda, nîkdar*, polj. dijal. *nigda, niga*), što

je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **kъda*, v. ***kad***[1], ***kada***[2].

Lit.: ESSJa XXV: 117.

nȉkakav *zam.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkakov* ⟨ž *-a* sr *-o*⟩ (Brač, Vrgada, Senj), *n'ikakof* (Varaždin), *nikakov* (RKKJ)

Izvedeno od ***kakav***.

nȉkāko *pril.* (13. st. *nikakore*; 14. st. *nikako* Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkako* (Brač, Senj), *n'ikak* (Varaždin), *nikak, nikako* (RKKJ)

Postalo od psl. **nikako* (stcsl. *nikakože*, sln. *nikâkor, nikȁkor*, rus. *никак*, stpolj. *nikako*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **kako*, v. ***kako***.

Lit.: ESSJa XXV: 113.

nìkal *m* (19. st. Šulek) 'kemijski element, *Ni*'

DIJALEKTI I POTVRDE *nikalj*

TVORBA *nȉklov*

Posuđeno preko njem. *Nickel* iz šved. *nickel*, što je skraćenica od *kopparnickel* 'ruda boje bakra', prema njem. *Kupfernickel* 'nikelin, ruda nikla'. Ta je riječ složena od njem. *Kupfer* 'bakar' i *Nickel* 'demon, zloduh', dosl. 'bakreni zloduh', jer izgleda poput bakra, koji se iz njega ne može dobiti (za sličnu motivaciju naziva usp. ***kobalt***). Naziv elementu *niklu* dao je švedski mineralog Axel Fredrik Cronstedt (1722. – 1765.), koji ga je u 18. st. prvi izolirao u elementarnom stanju. Njem. *Kupfer* je posuđeno iz kslat. *cuprum* < lat. *Cyprium (aes)* 'bakar', dosl. 'ciparska mjed', što je posuđeno iz grč. *Κύπριος* 'ciparski', izvedenica od *Κύπρος* 'Cipar'. Na Cipru su se u antici nalazila značajna nalazišta bakra. Njem. *Nickel* je izvedeno od svetačkog imena *Nikolaus* 'Nikola' i odnosi se na zloduha koji u predvečerje blagdana sv. Nikole posjećuje djecu (odgovara našem Krampusu).

Lit.: Snoj 446; HE VII: 691.

nȉkamo *pril.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ikam* (Varaždin), *nȉkamo* (Senj), *nikamo* (RKKJ)

Postalo od psl. **nikamo* (stcsl. *nikamože*, sln. *nîkam, nikâmor*, strus. *никамо*, stpolj. *nikam*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **kamo*, v. ***kamo***.

Lit.: ESSJa XXV: 114.

nȉknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉknut* ⟨prez. *nȉknen*⟩ (Brač, Vrgada), *n'iknuti* (Varaždin), *nići* (18. st. Kanižlić, Reljković), *niči, niknuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **níknǫti* (stcsl. *vъz-niknǫti*, sln. *níkniti* ⟨prez. *nîknem*⟩, strus. *никнути*, češ. *vz-niknout*), što je vjerojatno postalo od korijena **nik-* 'prema dolje', v. ***ničice***. Suprotna značenja 'rasti, izlaziti' i 'sagnuti se, oboriti pogled' (usp. hrv. star. *ničiti* 'biti sagnut', *pò-niknuti* 'oboriti, spustiti, nagnuti, sagnuti' (16. st.), rus. *ни́кнуть* 'naginjati se, savijati se, venuti (cvijeće), propadati', polj. *niknąć* 'nestati') možda su se razvila krivom analizom oblika poput hrv. star. *pò-niknuti* 'oboriti, spustiti, nagnuti, sagnuti' (16. st.) u kojima je smjer kretanja sadržan u prefiksu, te je značenje korijena poopćeno na vertikalno kretanje. Druga je mogućnost da je psl. riječ postala od ie. korijena **neyk-* (lit. *ap-, su-nikti* 'napasti', latv. *niktiês* 'nametnuti se', het. *ninikzi* 'diže (vojsku)', grč. *νεῖκος* 'svađa, borba'), što je manje vjerojatno s obzirom na slavenski akutirani korijen.

Lit.: Skok II: 517f.; Derksen 352; ESSJa XXV: 114f.; Snoj 446; LIV s. v. **neiḱ-*.

nikòtīn *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nikotin*, eng. *nicotine*, fr. *nicotine*) iz starijega fr. *nicotiane*, što je iz nlat. *(herba) nicotiana* 'biljka duhana'. Naziv biljke je izveden od imena *Nicot*; *Jean Nicot* (1530. – 1600.) bio je francuski veleposlanik u Portugalu, koji je prvi uvezao biljku duhana iz Portugala u Francusku, poslavši je tadašnjoj francuskoj kraljici Katarini de Medici.

Lit.: Snoj 446; Dauzat 493; Mršić 222.

nȉkud *pril.* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉkud, nȉkuda* (Brač), *nȉkud* (Vrgada, Senj), *n'ikut* (Varaždin), *nikud, nikuda* (RKKJ)

Postalo od psl. **nikǫda* (sln. *nîkod*, rus. *никудá*, polj. star. *nikąd*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **kǫda*, v. ***kud, kuda***.

Lit.: ESSJa XXV: 116.

nìmalo *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nimalo* (RKKJ)

Izvedeno od *malo*, v. ***mali***.

nîmfa *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Nymphe* i lat. *nympha, nimphē*, iz grč. *νύμφη* 1. 'nimfa, božica nižeg reda'; 2. 'mladenka, zaručnica; mlada žena'. Grčka je riječ možda postala od ie. **snewb^h-*, v. ***snubiti*** (*-μ-* nije objašnjeno), a možda je i nepoznatoga predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Snoj 446; Beekes 1026.

nirvàna *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nirvana*, njem. *Nirwana*, fr. *nirvâna*) iz skr. *nirvāṇa-* 'gašenje, nestajanje', što je izvedeno od *nirvā́ti* 'ugasi', a to je pak složeno od *niḥ-* 'bez' i *vā́ti* 'puše', v. ***vijati***[2].

Lit.: Snoj 447.

nȉskotlāčnī *prid.*

Složeno od ***nizak*** i ***tlak***.

nȉša *ž*

Posuđeno preko njem. *Nische* iz fr. *niche* 'niša, udubina', što je izvedeno od *nicher* 'gnijezditi se' < vlat. **nīdicāre*, a to je izvedeno od lat. *nīdus* 'gnijezdo', v. ***gnijezdo***.

Lit.: Snoj 447; Dauzat 493.

nȉšan *m* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nišan* (RKKJ)

TVORBA *nȉšaniti, nišanjēnje*

Posuđeno iz tur. *nişan*, što je iz perz. *nišan* 'znak, trag, cilj'. Balkanski turcizam, usp. bug. *нишáн, лишáн*, alb. *nishan, lishan*, ngr. *νισάνι*. Najstarije je značenje 'biljeg, pečat', a zabilježeno je već u 15. st. u izvorima pisanim na turskom dvoru; u hrvatskom je zabilježeno od 17. st. Hrvatska je riječ za *nišan ciljnik*.

Lit.: Skok II: 520; Škaljić 493.

nȉšta *zam.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉšta* (Brač, Vrgada), *nȉš* (Senj), *nîšt* (Varaždin), *niš, ništ, ništa, ništar* (RKKJ)

Postalo od psl. **ničьto* (stcsl. *ničьto*, sln. *nȉč*, rus. *ничтó*, slč. dijal. *niš(t)*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **čьto*, v. ***što***. Dočetno *-a* u hrvatskome potječe iz imeničke paradigme, usp. ***njega***[1].

Lit.: ESSJa XXV: 112.

ništàrija *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ništarija* (RKKJ)

Izvedeno od ***ništa***. Najstarije je zabilježeno značenje 'ono što ništa ne vrijedi, neznatna stvar', usp. ***tričarija***.

nȉštav *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***ništa***.

ništàvilo *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***ništav***.

nȉštica *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉštica* (Brač, Senj), *n'ištica* (Varaždin)

Izvedeno od ***ništa***. Djelomični kalk prema njem. *Null*, odnosno lat. *nulla*, v. ***nula***.

nît (nȉt) *ž* (14. st. Magnifica; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉto* (Vrgada), *nît* (Senj), *nît* (Varaždin, Gola), *nit* (RKKJ)

Postalo od psl. **nítь* ⟨a. p. *a*⟩ (sln. *nìt*, rus. *нить*, polj. *nić*) < ie. **(s)nh$_1$-ti-* (lit. *nýtis* ⟨mn. *nýtys*⟩, latv. *nītis*). Ova je imenica izvedena metatezom laringala i **i* (**snih$_1$-* < **snh$_1$i*) od ie. **sneh$_1$-i-* (stir. *sniid*, latv. *snāju* 'labavo namotati'), što je prezent glagolskoga korijena **sneh$_1$-* 'presti, tkati' (lat. *neō*, grč. *νέω*, stvnj. *nāen* 'šivati'). Od istoga ie. korijena usp. ***nerv***.

Lit.: Skok II: 520; Gluhak 439; Derksen 353f.; ESSJa XXV: 130ff.

nìti (nȉti) *vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉti* (Vrgada), *nit* (RKKJ)

Postalo od starijega **niti* (sln. *nîti*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i čestice *-ti* (usp. hrv. *iliti*, kajk. *kajti, kakti*).

Lit.: Skok II: 508.

nȉtko *zam.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȉko, nȉkọr* (Brač), *nȉkō* (Vrgada), *n'išče, n'iko, n'itko* (Varaždin), *nikъto* (13. st.), *nigdo, nigdor, nišče, ništor* (RKKJ)

Postalo od psl. **nikъto* (stcsl. *nikъto(že)*, rus. *никтó*, polj. *nikt*), što je složeno od **ni*, v. ***ni***[1], i **kъto*, v. ***tko***.

Lit.: ESSJa XXV: 119f.

nȉtkov *m* (19. st.)

Izvedeno od ***nitko***, usp. njem. *Niemand* 'nikogović, nitko i ništa', lat. *nihil hominis* 'nitkov, ništarija'. Za tvorbu usp. *lažov*, v. ***laž***.

nìtrāt *m* 'sol dušične kiseline'

TVORBA *nìtrātnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nitrat*, eng. *nitrate*, fr. *nitrate*). Riječ je tvorena prema nlat. *nitrogenium* 'dušik', što je složeno od lat. *nitrum* 1. 'soda, natrijev karbonat'; 2. 'salitra, kalijev nitrat' i izvedenice od grč. *-γενής* 'koji stvara, rađa, daje život', v. ***gen***. Lat. *nitrum* je posuđeno iz grč. *νίτρον*, što je posuđeno iz egip. *ntr(j)* 'soda', v. ***natrij***. Antički su pisci lat. riječ *nitrum* koristili za dvije kemijski različite tvari, za sodu (natrijev karbonat) i za salitru (kalijev nitrat), kojima je zajedničko svojstvo eflorescencija. Od 13. st. *nitrum* se koristi samo za salitru (kalijev nitrat).

Lit.: Snoj 447.

nìvō *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Niveau*, iz fr. *niveau*, što je postalo od stfr. *nivel*, disimilacijom od *livel* < vlat. *libellus*, lat. *lībella* 'sprava za određivanje otklona od vodoravnog položaja; ravnina, razina', v. ***libela***.

Lit.: Snoj 447; Dauzat 495.

nîz[1] *m* (18. st.)

Postalo od **nizъ/*nizъ* (sln. *nîz*, slč. *niz* 'nabor', rus. dijal. *низь*), što je izvedeno od **nizati*, v. ***nizati***.

Lit.: ESSJa XXV: 148f.

niz[2] *prij.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *niz, niza* (Brač, Vrgada), *niz* (RKKJ)

Postalo od psl. **nizъ* (stcsl. *nizъ*, sln. *nìz*) < ie. **ney-g^{h}-* 'prema dolje', što je složeno od **ni* 'prema dolje' (skr. *ní*, stvnj. *ni-dar*) i čestice **g^{h}*, koja se nalazi i u ***uz***, usp. ***bez***, ***iz***, ***kroz***.

Lit.: Skok II: 520f.; Derksen 354; ESSJa XXV: 145ff.

nìzak *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nizȍk* ⟨ž *nizokà* sr *nizokȍ*⟩ (Brač), *nìzak* ⟨ž *niskà* sr *nìsko*⟩ (Vrgada), *nìzak* ⟨ž *nìska*⟩ (Senj), *nīzęk* (Varaždin), *nizek* (RKKJ)

TVORBA *nìsko, nìskōst* (19. st.)

Postalo od ie. **nizъkъ* (csl. *nizъkъ*, sln. *nízek*, rus. *ни́зкий*, polj. *nizki*), što je izvedeno od **nizъ*, v. ***niz***[2], sufiksom **-ьkъ*, usp. ***mek***, ***tanak***.

Lit.: Gluhak 439; ESSJa XXV: 151.

nìzašto *pril.*

Složeno od ***ni***[1], ***za***, ***što***.

nizati ⟨prez. *nîžēm*⟩ (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nīzȁti* (Vrgada), *nizati* (RKKJ)

TVORBA *nízānje*

Postalo od psl. **nizàti* (sln. *nízati*, rus. *низа́ть*, polj. *nizać*), što je, duljenjem korijenskoga samoglasnika, izvedeno od **nьzti* (stcsl. *nьsti* ⟨prez. *nьzǫ*⟩ 'prodrijeti', strus. *нъзти* ⟨prez. *нъзоу*⟩ 'prodrijeti, udariti, probosti'), možda od ie. **(h$_1$)neg^{h}-* (grč. *ἔγχος* 'koplje', možda i stir. *ness* 'rana'), v. ***nož***.

Lit.: Skok II: 521; Gluhak 439; Derksen 531; ESSJa XXV: 140f., XXVI: 68f.

nìzbrdica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nìzbrdica, nìzbrdo* (Brač), *nìzbrdica* (Senj), *nizbrdo* (RKKJ)

Izvedeno od *nìzbrdo pril.* (16. st.), što je složeno od ***niz***[2] i ***brdo***. Usp. i bug. *ни́збърдо*.

nizìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nižîna* (Senj), *niz'ina* (Varaždin), *nizina, nižina* (RKKJ)

TVORBA *nìzīnskī*

Postalo od psl. **nizina* (sln. *nizína*, rus. *низи́на*, polj. *nizina*), što je izvedeno od **nizъ*, v. ***niz***[2].

Lit.: ESSJa XXV: 141f.

nìzvodno *pril.*

Složeno od ***niz***[2] i ***voda***.

nȏ *vezn., čest.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'o* (Varaždin), *no* (RKKJ)

Postalo od psl. **no* (csl. *-no* '-god', usp. *kolikono* 'kolikogod', sln. *no*, rus. *но*, češ. *no*), srodno s lit. *nà*. Vjerojatno u vezi s česticom ***na***[2], ili je postalo od nekog oblika zamjenice ie. **Hen-*, v. ***on***, a može biti i u vezi s česticom **nu, *nuH*, v. ***na***[2], ***nu***.

Lit.: Skok II: 495; Snoj 448.

nòbelovac *m* 'dobitnik Nobelove nagrade'

TVORBA *nòbelōvčev, nòbelōvka*

Prema imenu *Alfreda Nobela* (1833. – 1896.) švedskoga kemičara, izumitelja dinamita i

utemeljitelja Nobelove zaklade iz koje se svake godine dodjeljuju Nobelove nagrade.

Lit.: Mršić 223.

nôć *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nǫ̑ć* ⟨G *nȍći*⟩ (Brač), *nôć* ⟨G *nȍći*⟩ (Vrgada, Senj), *nôč* (Varaždin), *noč* (RKKJ)

Postalo od psl. **nòktь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *noštь*, sln. *nǫ̑č*, rus. *ночь*, polj. *noc*) < ie. **nok^{w}t-s* ⟨G **nek^{w}ts*⟩ (lit. *naktìs*, latv. *nakts*, skr. *nákt-*, lat. *nox*, grč. *νύξ*, got. *nahts*).

Lit.: Skok II: 522; Gluhak 439f.; Derksen 355; ESSJa XXV: 175ff.; Snoj 449.

nòćas *pril.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *noćȁs* (Brač, Vrgada), *noćȃs* (Senj), *noćès, noćèska* (Cres), *noćȁs, noćȁska, naćȁs, naćȁska* (Grobnik), *nočas, nočes* (RKKJ)

Postalo od psl. **noktьsь* (sln. dijal. *nočes*, rus. dijal. *ночéсь*, stpolj. *nocsia*), što je složeno od **noktь*, v. ***noć***, i pokazne zamjenice **sь*, v. ***danas***. Oblik pokazne zamjenice *sь* vjerojatno je analoški prema *danas*, s obzirom na to da uz *noć* očekujemo oblik zamjenice ženskoga roda.

Lit.: ESSJa XXV: 183.

nòćašnjī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *noćȁšńi* ⟨ž *-o* sr *-e*⟩ (Brač), *noćȁšńī* ⟨ž *-^{o}ā* sr *-ē*⟩ (Vrgada), *noćášnji* (Senj)

Izvedeno od ***noćas***. Usp. i bug. *нощéсен, нощéшен*, rus. dijal. *ночéшный, ночéшний*.

nòćca *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nočica, nočka* (RKKJ)

Deminutiv od ***noć***. Usp. i sln. *nǫ̑čca*.

nòćiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nocȉt* ⟨prez. *noćȋn*⟩ (Brač, Senj), *nocìti* ⟨prez. *noćȋš*⟩ (Vrgada), *nočiti* (RKKJ)

TVORBA *nòćēnje, nòćīšte* (17. st.)

Postalo od **noktíti* (sln. *nočíti*, češ. *nocitì*), što je izvedeno od **noktь*, v. ***noć***.

Lit.: ESSJa XXV: 175.

nòćnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *noćnî* (Brač), *n'očni* (Varaždin), *nočni, nočńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nòktьnъ, *noktьnъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *noštьnъ*, sln. *nóčen*, rus. *ночнóй*, polj. *nocny*), što je izvedeno od **noktь*, v. ***noć***.

Lit.: Skok II: 522; ESSJa XXV: 182f.

nòćų *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *nàco* (Turni), *nȁjco* (Orbanići), *nočju, nočjum* (RKKJ)

Okamenjeni instrumental (*noktьjǫ*) imenice ***noć***, usp. ***danju***. Usp. rus. *нóчью* 'noću'. Dijalekatski oblici *naco, najco* postali su od **noktьcojǫ* (usp. i sln. *nocój*), što je instrumental deminutiva **noktьca*, v. ***noćca***.

nòga *ž* (13. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nogȁ* ⟨G *nogę̑*⟩ (Brač), *nogȁ* ⟨G *nogê*⟩ (Vrgada, Senj), *n'oga* (Varaždin), *noga* (RKKJ)

Postalo od psl. **nogà* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *noga*, sln. *nóga*, rus. *нога́*, polj. *noga*) < **h$_{3}$nog$^{(w)h}$-eh$_{2}$* (stprus. *nage* 'stopalo', lit. *nagà* 'kopito', *nãgas* 'nokat, kandža'), od korijena **h$_{3}$nog^{h}-u-* ili **h$_{3}$nog^{wh}-* 'nokat' (lat. *unguis*, grč. *ὄνυξ* ⟨G *ὄνυχος*⟩, stvnj. *nagal*, stir. *ingen*). U slavenskim je jezicima značenje metonimijski preneseno prvo na stopalo, a zatim na cijelu nogu. Izvorno ie. značenje još se čuva u izvedenici ***nokat***.

Lit.: Skok II: 522f.; Gluhak 440; Derksen 354f.; ESSJa XXV: 161ff.; Snoj 449;.

nògavica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nogãvica* (Brač), *nogȁvica* (Vrgada, Senj), *nogav'ica* (Varaždin), *nogavica* (RKKJ)

Postalo od **nogavica* (csl. *nogavica* (Mikl.), sln. *nogavíca* 'čarapa', strus. *ногавицы* 'odjeća za donji dio tijela', polj. *nogawica* 'nogavica, čarapa'), što je izvedeno od **noga*, v. ***noga***, po uzoru na **rǫkavica*, v. ***rukavica***.

Lit.: ESSJa XXV: 165f.

nògomēt *m* (19. st.)

TVORBA *nògometnī, nogomètāš, nogometàšica*

Složeno od ***noga*** i postverbala od ***metati***. Djelomični kalk prema eng. *football*.

nògostūp *m* (19. st.)

Složeno od ***noga*** i postverbala od ***stupati***. Usp. njem. star. *Fußsteig* 'nogostup'.

nȍj (nôj) *m* (19. st.) *zool. (Struthio camelus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *nôj* (Varaždin)

Riječ nesigurne etimologije. Najstarije je značenje (u narodnim pripovijetkama) 'velika ptica iz strane zemlje'. Usp. i u sln. *nộj* (posuđenica iz hrv.). Zacijelo je riječ posuđena iz nekog slavenskog jezika, vjerojatno češ. *noh* 'bajkovita ptica', što je postalo od psl. **jьnogъ* (csl. *inogъ, inegъ, nogъ, nogujь* 'ptica grabljivica', polj. *nóg*), a to je izvedenica od **jьnъ* 'jedan', v. ***ini***, u značenju 'ptica koja živi sama'. Riječ se proširila iz dijalekata u kojima nema *-h-*: N **no* ⟨G *noja*⟩, a zatim je poopćena osnova genitiva.

Lit.: ESSJa VIII: 231; Bezlaj II: 226f.; Snoj 449.

nȍkat *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍhat* ⟨G *nȍjta*⟩ (Brač), *nȍhat* ⟨G *nȍhta*⟩ (Vrgada), *nȍkat* ⟨G *nȍkta*⟩ (Senj), *novȁt* ⟨G *nȍvta*⟩ (Žumberak), *n'oķęt, n'ohęt, nov'ęt* (Varaždin), *n'oft* (Gola), *noget, nohat, nohet, nokat, noket* (RKKJ)

Postalo od psl. **nȍgъtь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *nogъtь*, sln. *nộht*, rus. *ноготь*, polj. *nogieć*) < starijega **nogutios* (lit. *nagùtis* 'nokat, kandža', stprus. *nagutis* 'nokat'), što je izvedeno od ie. **$h_3$nog^h-u-* 'nokat' sufiksom **-t-*, v. ***noga***. U standardnom je hrvatskom poopćeno *-k-* iz kosih padeža. Metateza *-kt-* > *-tk-* koju nalazimo u dijalektnim oblicima ista je kao u zamjenici ***tko***. Za glasovni razvitak usp. ***kći***.

Lit.: Skok II: 522, 523; Gluhak 440; Derksen 355; ESSJa XXV: 170ff.; Snoj 449; Holzer 2011: 133.

nokàut *m*

TVORBA *nokautírati*

Posuđeno iz eng. *knockout*, od glagola *knock out* 'onesposobiti protivnika za daljnju borbu'; glagol *knock* 'udariti, lupnuti, tući, kucati' vjerojatno je onomatopejskoga postanja.

Lit.: HER 832.

noktùrno *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Nocturne*, iz fr. *nocturne* i ukršteno s tal. *notturno*. Fr. i tal. riječ su iz lat. *nocturnus* 'noćni', što je izvedeno od *nox* ⟨G *noctis*⟩ < ie. **nok^{w}t-s*, v. ***noć***, sufiksom koji je i u *diurnus* 'dnevni', v. ***žurnal***.

Lit.: Dauzat 500; DEI 2605.

-nom, -nomija *suf.*

Sufiks posuđen iz grč. *νόμος* 'red, zakon, pravilo, običaj', *-νομία* 'zakonitost', od *νέμω* 'dijeliti, razdijeliti, odrediti', v. ***nomad, numerirati***.

Lit.: Beekes 1006f.

nòmād *m*

TVORBA *nòmādskī, nòmatkinja*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nomade*, eng. *nomad*, fr. *nomade*) iz lat. *Nomas* ⟨G *Nomadis*⟩ 'nomad; Numiđanin', što je iz grč. *νομάς* ⟨G *νομάδος*⟩ 1. 'koji luta u potrazi za pašom'; 2. 'Numiđanin', a to je izvedeno od *νομή, νομός* 'paša', od glagola *νέμω* 'dodijeliti, podijeliti, posjedovati; nastanjivati, pasti' < ie. **nem-* 'razdijeliti, uzeti' (got. *niman* 'uzeti', latv. *ņemu* 'uzeti'), usp. ***numerirati***.

Lit.: Snoj 449; Beekes 1006.

nominácija *ž*

Posuđeno (možda preko europskih jezika, usp. njem. *Nomination*, eng. *nomination*, fr. *nomination*) iz lat. *nōmināti̇o* ⟨G *nōmināti̇ōnis*⟩ 'imenovanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *nōminō* 'imenovati', v. ***nominirati***

nòminālnī *prid.* 'koji postoji samo po imenu'

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *nominal*, fr. *nominal*, eng. *nominal*) iz lat. *nōmināli̇s* 'koji se odnosi na ime, imenski', što je izvedeno od *nōmen* ⟨G *nōminis*⟩ 'ime' < ie. **$h_3$nom-n-* ili **$h_3$neh$_3$-mn-*, v. ***ime***; u lat. *ō* može biti sekundarno, prema riječima izvedenima iz korijena *gnō-* 'znati'.

Lit.: de Vaan 412.

nòminatīv *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Nominativ*, iz lat. *(casus) nōmināti̇vus* '(padež) koji imenuje', što je izvedeno od participske osnove glagola *nōminō* 'imenovati', v. ***nominirati***.

nominirati

Posuđeno preko njem. *nominieren* iz fr. *nominer*, što je iz lat. *nōminō* ⟨*nōmināre*⟩ 'imenovati', glagola koji je izveden od *nōmen* ⟨G *nōminis*⟩ 'ime', v. ***nominalni, ime***.

nóna *ž* 1. 'interval između prvog i devetog stupnja dijatonske ljestvice' glazb.; 2. 'deveti sat časoslova' kat.

Posuđeno iz lat. *nōna (scala, hora)* 'deveti (stupanj, sat)', ženski rod od *nōnus* 'deveti' < ie. *$*h_1$newn-*, v. ***devet***.

nònēt *m* 'glazbeni sastav od devet članova'

Posuđeno, možda preko njem. *Nonett*, iz tal. *nonetto*, što je izvedeno od *nono* 'deveti', v. ***nona***, po uzoru na *quartetto*, v. ***kvartet***, *quintetto*, v. ***kvintet***.

nonšalàntan *prid.*

Posuđeno preko njem. *nonchalant* iz fr. *nonchalant* 'ravnodušan, nemaran, bezbrižan', što je particip prezenta glagola *nonchaloir* 'biti ravnodušan, ne brinuti', što je negacija od *chaloir* 'brinuti, biti stalo' < lat. *caleō* 'biti vruć, gorjeti, plamtjeti' < ie. *$*k'el-$* 'biti topao' (srvelš. *clyd* 'topao', lit. *šil̃tas*).

Lit.: Snoj 450; Dauzat 497; de Vaan 83.

nôrma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *norma* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *norma* 1. 'kutomjer'; 2. 'mjerilo, pravilo', što je možda posuđeno iz grč. *γνώμων* 1. 'tumač, kazivač'; 2. 'kutomjer; kazaljka na sunčanom satu', a to je izvedeno od *γιγνώσκω*, v. ***znati***. Na oblik latinske riječi možda je utjecalo grč. *γνώριμος* 'poznat' (od istoga korijena) ili treba pretpostaviti etruščansko posredovanje. Moguće je i izvođenje iz lat. *$*gnōsimo-$* iz istoga ie. korijena kao i grč. *γνώμων*.

Lit.: Snoj 450; Walde 523; Ernout-Meillet 444.

nòrmālan *prid.*

TVORBA *nòrmālno*

Posuđeno iz lat. *normālis* 'pravilan, pravokutan', što je izvedeno od *norma*, v. ***norma***.

normalizácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *normalization*, fr. *normalisation*). Riječ je izvedena od fr. *normaliser*, v. ***normalizirati***.

normalizírati

Posuđeno preko njem. *normalisieren* iz fr. *normaliser*, što je izvedeno od lat. *normalis*, v. ***normalan***.

normàtīv *m*

TVORBA *nȍrmatīvnī, normatívnōst*

Posuđeno preko njem. *normativ* i/ili eng. *normative* iz fr. *normatif* 'standardan'. Fr. riječ je izvedena od lat. *norma*, v. ***norma***.

normírati

TVORBA *normírānje*

Posuđeno iz njem. *normieren*, što je izvedeno od *Norm*, v. ***norma***.

nôs *m* (14. st. (16. st.) Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȏs* ⟨G *nȍsa*⟩ (Brač), *nôs* ⟨G *nȍsa*⟩ (Vrgada), *nôs* ⟨G *nosȁ*⟩ (Senj), *nôs* ⟨G *n'osa*⟩ (Varaždin), *nos* (RKKJ)

TVORBA *nòsina* (18. st.)

Postalo od psl. **nòsъ* ⟨a. p. *c*⟩ (csl. *nosъ*, sln. *nȏs*, rus. *нос*, polj. *nos*) < ie. *$*neh_2(-)s-$* (lit. *nósis*, latv. *nãss* 'nosnica', stprus. *nozy*, lat. *nāris* 'nosnica', skr. *nás-*, stvnj. *nasa*). U psl. je poopćena prijevojna praznina korijena *$*nh_2s-$* ili *$*nh_2-es-$*, dok baltijski jezici čuvaju prijevojnu puninu iz nominativa. Prvotno je značenje ie. riječi možda bilo 'nosnica' i često se koristilo u dualu, od kojega se izvode germ. riječi i možda lat. *nāris*.

Lit.: Skok II: 524f.; Gluhak 440f.; Derksen 357; ESSJa XXV: 212ff.

nòsāč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nosȃč* (Varaždin), *nosac, nosec, nošec* (RKKJ)

TVORBA *nosàčica*

Postalo od psl. **nosačь* ⟨a. p. *b*⟩ (samo južnoslavenski: sln. *nosáč*, bug. *носáч*), što je izvedeno od **nositi*, v. ***nositi***.

Lit.: ESSJa XXV: 198f.

nòsat *prid.* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'osati* (Varaždin), *nosat, nosast* (RKKJ)

Postalo od psl. **nosàtъ* (csl. *nosatъ* (Mikl.), sln. *nosȁt*, rus. *носáтый*, polj. *nosaty*), što je izvedeno od **nosъ*, v. ***nos***.

Lit.: ESSJa XXV: 200f.

nósati (19. st.)

Iterativni glagol izveden od ***nositi***. Usp. ***hodati***, ***vodati***.

nòsila *sr, pl. t.* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'osila* (Varaždin), *nosilo sr* (16. st.), *nosila, nosilo* (RKKJ)

Postalo od psl. **nosìdlo* (stcsl. *nosilo*, sln. *nosílo*, rus. dijal. *носúло, носúла*, stpolj. *nosidła*), što je izvedeno od **nositi*, v. ***nositi***.

Lit.: ESSJa XXV: 202ff.

nòsitelj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nositel, nositeļ* (RKKJ)

TVORBA *nòsiteljev, nosìteljica*

Postalo od psl. **nosìteljь* (csl. *nositelь*, sln. *nosîtelj*, strus. *носитель*, polj. *nosiciel*), što je izvedeno od **nositi*, v. ***nositi***.

Lit.: ESSJa XXV: 205f.

nòsiti ⟨prez. *nòsīm*⟩ (13. st. Ljetopis popa Dukljanina)

DIJALEKTI I POTVRDE *nosȉt* ⟨prez. *nȍsin*⟩ (Brač, Senj), *nosîti* ⟨prez. *nȍsīš*⟩ (Vrgada), *nos'iti* (Varaždin), *nọs'iti* (Gola), *nositi* (RKKJ)

TVORBA *nòšēnje, nósati, nòsilac* (18. st.) *nòsiočev*

Postalo od psl. **nosìti* ⟨prez. **nošǫ̀* < **nosjǫ̀* a. p. *b*⟩ (stcsl. *nositi*, sln. *nosîti*, rus. *носúть*, polj. *nosić*) < ie. **$h_1$nok'-* (lit. *našìnti* 'objaviti, najaviti'), što je iterativ izveden od **$h_1$nek'-*, v. ***nesti***.

Lit.: Skok II: 512; Gluhak 441; Derksen 356; ESSJa XXV: 206ff.

nòsiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nosiv, nosļiv* (RKKJ)

TVORBA *nòsivōst*

Izvedeno od ***nositi***. Usp. češ. *nosivo* 'haljina, odjeća'.

nȍsnī *prid.* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'osni* (Varaždin), *nosni* (RKKJ)

Postalo od psl. **nosьnъ(jь)* (sln. *nósen*, strus. *носной, носный*, češ. *nosní*), što je izvedeno od **nosъ*, v. ***nos***.

Lit.: ESSJa XXV: 221.

nòsnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nosn'ica* (Varaždin), *nọ̑sn'ica* (Gola), *nosnica* (RKKJ)

Postalo od **nosьnica* (samo južnoslavenski: sln. *nosníca*, mak. *носница*), što je izvedeno od **nosьnъ*, v. ***nosni***, ***nos***.

Lit.: ESSJa XXV: 221.

nòsnīk *m*

Izvedeno od ***nos***. Kalk prema nlat. *nāsālis*, v. ***nazal***.

nòsorōg *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nosorog* (RKKJ)

Složeno od ***nos*** i ***rog***. Kalk prema njem. *Nashorn*, grč. *ῥινόκερως*.

nostàlgija *ž*

TVORBA *nostàlgičan*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nostalgie*, eng. *nostalgia*, fr. *nostalgie*); riječ je neoklasična složenica od grč. *νόστος* 'povratak kući' i *ἄλγος* 'bol', v. ***alg-, algo-***. Grč. *νόστος* je izvedenica od glagola *νέομαι* 'doći, vratiti se (kući)' < ie. **nes-* 'spasiti se, vratiti se živ i zdrav' (ved. *násate* 'doći blizu, ujediniti se', got. *ga-nisan* 'oporaviti se, spasiti se'). Riječ *nostalgia* je kalk prema njem. *Heimweh*, a skovao ju je švicarski liječnik Johannes Hofer potkraj 17. st.

Lit.: Snoj 451; Beekes 1008; EWD 1178.

nostrificírati

Posuđeno iz njem. *nostrifizieren*, što je složeno od lat. *noster* 'naš', v. ***nas***, i *-ficō* 'raditi, činiti', v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***, doslovno je značenje 'učiniti našim'.

nòšnja *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nošńà* (Vrgada), *n'ošńa* (Varaždin), *nošna, nošńa* (RKKJ)

Postalo od **nošnja* (sln. *nóšnja*, rus. dijal. *ношнá* 'svakodnevna odjeća'), što je izvedeno od **nositi*, v. ***nositi***. Usp. i njem. *Tracht* 'odjeća, nošnja'.

Lit.: ESSJa XXV: 225.

nóta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nọ̑ta* (Brač), *nôta* (Varaždin), *nota* (RKKJ)

TVORBA *nôtnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Note*, iz lat. *nota* 'podsjetnik, znak, znamen, slovo'; dublja je etimologija nejasna. Neki ovu riječ izvode od participske osnove glagola *nōsco* 'znati, upoznati' < ie. **g'nh$_3$-sk'-*, v. ***znati***, no u tom je slučaju vokalizam lat. riječi neočekivan. Stoga je predloženo i izvođenje iz ie. korijena **sent-* 'misliti' (lat. *sentiō* 'osjećati', lit. *sintėti* 'misliti'). Lat. bi praoblik dolazio od **snota*, ali taj korijen nije zabilježen sa samoglasnikom iza *n* u drugim ie. jezicima.

Lit.: Snoj 451; de Vaan 414.

nôtes *m*

Posuđeno iz eng. *notes* ili fr. *notes* 'bilješke', množina od *note*, što je iz lat. *nota*, v. ***nota***.

Lit.: Snoj 451.

notírati

DIJALEKTI I POTVRDE *notirati* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *notieren* i fr. *noter* iz lat. *notō* ⟨*notāre*⟩ 'označiti, obilježiti', što je izvedeno od *nota*, v. ***nota***.

nȍv *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍv* ⟨ž *nȍva, novà* sr *nȍvo*⟩ (Brač), *nȍvī* ⟨ž *nȍv°ā* sr *nȍvō*⟩ (Vrgada), *nõvi* (Varaždin), *nov* (RKKJ)

Postalo od psl. **novъ* ⟨a. p. *b*⟩ (sln. *nȏv*, rus. *нóвый*, polj. *nowy*) < ie. **newos* (skr. *náva-* 'nov, svjež, mlad', lat. *novus*, grč. *νέος*, lit. *naũjas*).

Lit.: Gluhak 441; Derksen 357; ESSJa XXVI: 9ff.; Snoj 451.

nòvac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍvac* (Vrgada), *novãc* (Senj), *n'ofci* (Varaždin), *novec* (RKKJ)

TVORBA *nòvčanī* (19. st.), *nòvčić* (18. st.)

Postalo od **novьcь* (usp. csl. *novьci* 'novci' (Mikl.), slč. dijal. *novec* 'novonapadali snijeg', rus. dijal. *нóвец, новéц* 'mladi Mjesec'), što je izvedeno od **novъ*, v. ***nov***. Čini se da se značenje 'sredstvo plaćanja' razvilo iz '*novi penez' ili '*novi dinar'. Drugo je mišljenje da je riječ izvedena od imena kosovskog rudarskog naselja *Novo Brdo*, koje je u srednjem vijeku bilo poznato po rudnicima srebra i kovanju novca.

Lit.: Skok II: 526; Gluhak 442f.; ESSJa XXVI: 14.

nováčiti (19. st.)

TVORBA *nováčēnje*

Izvedeno od ***novak*** u značenju 'novak u vojsci'.

nòvājlija *m* (19. st.)

Izvedeno od ***nov*** sufiksom turskoga podrijetla *-(aj)lija*.

Lit.: Skok I: 17, II: 295.

nòvāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *novâk* (Varaždin), *novak* (RKKJ)

TVORBA *novàkinja*

Postalo od psl. **novakъ* ⟨a. p. *b*⟩ (csl. *novakъ*, sln. *novák*, ukr. *новáк*, polj. star. *nowak*), što je izvedeno od **novъ*, v. ***nov***.

Lit.: Derksen 357; ESSJa XXV: 225f.

novčànica *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *novčani*, v. ***novac***.

novčànīk *m* (19. st.)

Izvedeno od *novčani*, v. ***novac***.

nòvčār *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *novčárev, novčàrica, nòvčārskī, novčárstvo*

Izvedeno od ***novac***.

nòvela *ž* (16. st. Držić)

Posuđeno iz tal. *novella* < lat. *novella* 'novost; mladica', poimeničeni ženski rod pridjeva *novellus* 'nov, mlad', što je deminutiv od *novus* 'nov' < ie. **newos*, v. ***nov***. Značenje 'kraći roman, pripovijetka' razvilo se iz 'nova (kratka) priča' ili 'priča o novom događaju', a proširilo se u doba Boccaccia (14. st.). Kao pravni termin 'kasnija izmjena ili dopuna prijašnjeg zakona' riječ je izravno posuđena iz lat., gdje *novellae (constitutiones)* označuje dio Rimskog prava objavljen iza Kodeksa.

Lit.: DEI 2605; Snoj 452.

nòvēmbar *m* (14. st. Mon. croat.) 'jedanaesti mjesec u godini, studeni'

DIJALEKTI I POTVRDE *novebrije* (14. st. Mon. serb.), *novemrije* (15. st. Mon. serb.)

Posuđeno iz lat. *november* 'deveti mjesec'. Novembar je bio deveti mjesec u rimskom kalendaru. Latinsko je ime izvedeno od *novem* 'devet', v. ***devet***.

Lit.: Skok II: 527; Gluhak 443.

novicijāt *m* (17. st.)

Posuđeno, možda preko tal. *noviziato*, iz srlat. *noviciātus*, što je izvedeno od *novīcius* 'nov, mlad; novak', a to je izvedeno od *novus*, v. ***novela***, ***nov***.

novìna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *novinȁ* 'zemlja privedena kulturi' (Brač), *novîna* 'komad zemlje koji se ponovno obrađuje' (Cres), *nov'ina* 'novost' (Varaždin), *novina* 'vijest, novost' (RKKJ)

Postalo od psl. **novinà* (csl. *novina*, sln. *novína*, rus. *новинá*, polj. *nowina*), što je izvedeno od **novъ*, v. ***nov***.

Lit.: ESSJa XXV: 227ff.

nȍvinār *m* (19. st.)

TVORBA *nȍvinārev*, *nȍvinārov*, *nȍvinārka*, *nȍvinārskī*, *novinárstvo*

Izvedeno od ***novine***.

nȍvine *ž, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍvine* ⟨G *nȍvinih*⟩ (Brač), *nȍvine* ⟨G *nȍvīn*⟩ (Vrgada), *nov'inę* (Varaždin), *novine* (RKKJ)

TVORBA *nȍvīnskī*

Zbog naglaska se misli da je riječ možda posuđena iz češ. *noviny* 'novine', što je množina od *novina* 'novost' < psl. **novina*, v. ***novina***.

novogòdišnjī *prid.*

Izvedeno od *Nova godina*, v. ***nov***, ***godina***.

novonàstalī *prid.*

Složeno od ***nov*** i pridjeva radnoga glagola ***nastati***.

novoròđēnče *sr* (19. st.)

Složeno od ***nov*** i ***roditi***. Usp. sln. *novorojénček*, njem. *Neugeborene*, eng. *newborn*.

nȍvōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍvost* (Brač), *nõvost* (Varaždin), *novost* (RKKJ)

Postalo od **nòvostь* (sln. *novôst*, rus. *нóвость*, polj. *nowość*), što je izvedeno od **novъ*, v. ***nov***.

Lit.: ESSJa XXV: 236.

novotàrija *ž* (19. st.)

Izvedeno od hrv. star. *novòta*, v. ***nov***, sufiksom *-arija* s blagim pogrdnim značenjem, usp. ***ništarija***, ***bljezgarija***, ***mlađarija***.

novotvorènica *ž*

Složeno od ***nov*** i ***tvoriti***. Kalk prema njem. *Neubildung*.

novotvòrina *ž*

Složeno od ***nov*** i ***tvoriti***.

novovjèkōvnī *prid.*

Izvedeno od *novi vijek*, v. ***nov***, ***vijek***.

novozávjetnī *prid.*

Izvedeno od *Novi zavjet*, v. ***nov***, ***zavjet***.

nȍzdrva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȍzdarva*, *nȍzdrva* (Brač), *nȍzdrva* (Vrgada, Senj), *nȍzdrva* (Mraclin), *nozdŕva* (Ozalj), *nozdrva* (RKKJ)

Postalo od psl. **nozdr(j)a* (sln. *nozdŕv*, stcsl. *nozdri* (pl.), rus. *ноздря́*, polj. *nozdrze*) < ie. **nh₂s-r-eh₂* (lit. *nas(t)raĩ* 'gubica, ždrijelo', njem. *Nüster* 'nozdrva', stfriz. *nostern*), što je izvedeno od **neh₂s-*, v. ***nos***; *-d-* je epentezom umetnuto između *s* i *r*. Druga je, manje vjerojatna mogućnost da je psl. riječ složena od **nosъ*, v. ***nos***, i **dьrati*, v. ***drati***, ***derati***. U hrv. i sln. praslavenska je riječ prešla iz *(j)a*-osnove u *ū*-osnovu.

Lit.: Skok II: 525; Derksen 357f.; Snoj 452.

nȏž *m* (14. st. Glasnik 49; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȏž* ⟨G *nȏžā*⟩ (Brač), *nõž* (Vrgada, Posavina, južna Baranja), *nᵘõš* (Orbanići), *nôš* (Cres), *nõž* ⟨G *nōžā*⟩ (Senj), *nȍž* (Mraclin), *nȏž* (Molve), *nôš* (Varaždin), *nož* (RKKJ)

Postalo od psl. **nožь* ⟨a. p. *b*⟩ (stcsl. *nožь*, sln. *nȏž*, rus. *нож*, polj. *nóż*, češ. *nůž*), što je izvedeno od glagola **noziti* (rus. dijal. *нóзить*, *нози́ть* 'nizati') < ie. **(h₁)nog^wh-*, kauzativ od korijena **(h₁)neg^wh-* 'probosti', v. ***nizati***. Dugo je *-o-* možda nastalo duljenjem ispred *ž*, usp. ***jež***.

Lit.: Derksen 358; ESSJa XXVI: 23f.; Snoj 452.

nȍžica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *n'ožica* (Varaždin), *nožica* (RKKJ)

Postalo od psl. **nožìca* (sln. *nožíca*, češ. *nožice*), što je deminutiv od **noga*, v. ***noga***.

Lit.: ESSJa XXVI: 20f.

nȍžice (nȏžice) *ž, pl. t.* (17. st.) 'škare'

DIJALEKTI I POTVRDE *nõžice* 'škare za strižnje' (Cres)

Postalo od psl. **nožica* (češ. *nožice mn.*, strus. *ножицꙑ dv.*), što je izvedeno od **nožь*, v. ***nož***.

nȍžnī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nožnî* (Brač), *nȏžni* (Varaždin), *nožni* (RKKJ)

Postalo od psl. **nȍžьnъ*, **nožьnъjь* ⟨a. p. *c*⟩ (stcsl. *nožьnъ*, sln. *nóžen*, rus. *ножно́й*, polj. *nożny*), što je izvedeno od **noga*, v. ***noga***.

Lit.: ESSJa XXVI: 29f.

nu *uzv., vezn.* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **nu* (sln. *nȗ*, rus. *ну*, polj. *nu*), možda u vezi sa stcsl. *nynĕ*, lat. *nunc* 'sada'. Usp. i lit. *nu* i uzvik ***na***[2].

Lit.: ESSJa XXVI: 30ff.

nùdist *m*

TVORBA *nùdistica*, *nudìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nudist*, eng. *nudist*, fr. *nudiste*). Riječ je izvedena od lat. *nūdus* 'gol', v. ***nudizam***.

nùditi ⟨prez. *nùdīm*⟩ (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nùdit* ⟨prez. *nùdin*⟩ (Brač, Senj), *nùditi* ⟨prez. *nùdīš*⟩ (Vrgada), *nùtit* ⟨prez. *nùtīn*⟩ (Novi), *nȗditi* ⟨prez. *nȗdim*⟩ (Varaždin), *nu̶d'iti* ⟨prez. *nu̶d'īm*⟩ (Gola), *nutiti se* 'predlagati' (17. st. Zrinski), *nuditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **nuditi*, **nǫditi* 'siliti' (stcsl. *nǫditi*, *nuditi* 'siliti', sln. *núditi*, *nudīti*, rus. *нудúть* 'siliti, natjeravati', polj. *nudzić* 'dosađivati, mučiti, gnjaviti', stpolj. *nędzić*) < ie. **nowH-d*^{h}- (lit. *naudà*, *náuda* 'korist, prednost, dobitak', stprus. *nautin* 'potreba', got. *nauþs* 'potreba'). Riječ je o proširenju ie. korijena **newH-* 'mučiti' (stčeš. *naviti* 'mučiti', lit. *nõvyti* 'mučiti, ubiti, uništiti', got. *naus* 'mrtvac, truplo', stir. *noíne* 'glad, nestašica'). Suvremeno hrvatsko značenje možda je nastalo ukrštanjem s ***nukati***, a starije značenje 'siliti' sačuvano je u izvedenici ***prinuditi***. Oblici s *-t-* potječu od psl. **nutiti*, **nǫtiti* (stčeš. *nutiti* 'mučiti; prisiljavati', polj. *nęcić* 'mamiti, iskušavati', *nucić* 'mamiti, prisiljavati'), u kojima je isti sufiks kao u stprus. *nautin* 'potreba' i got. *nauþs* 'potreba'. Znatno je manje vjerojatno izvođenje oblika *nuditi* od ie. **newd-* 'koristiti' (got. *niutan* 'postići, dostići', stvnj. *niozan* 'koristiti, uživati'). Izvorna je distribucija slavenskih korijena **nud-*/**nut-* i **nǫd-*/**nǫt-* nejasna. Nazalni je samoglasnik možda izvorno bio ograničen na prezentske oblike. Postoji i mišljenje da je početno **nǫ-* u nekim slavenskim dijalektima postalo od **nu-*.

Lit.: Skok II: 527; Gluhak 443; Derksen 358; ESSJa XXVI: 34ff.; LIV s. v. 1. **neu̯d-*.

nudìzam *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nudismus*, eng. *nudism*, fr. *nudisme*). Riječ je izvedena od lat. *nūdus* 'gol' < **nog*^{w}*od*^{h}*o-* (got. *naqaþs*), što je latinska i germanska izvedenica od korijena **nog*^{w}-, v. ***nag***.

Lit.: Snoj 453; de Vaan 417f.

nûjan (núja̯n) *prid.* (18. st.)

Možda postalo od psl. **nudjьnъ*, v. ***nuždan***, a u standardni je hrvatski preuzeto iz čakavskoga u kojem psl. **dj* pravilno daje *j* i u kojem se dogodio semantički pomak 'koji trpi nuždu' > 'jadan' > 'žalostan'. Prve su potvrde u 18. st. kod pisaca iz Senja. Manje je vjerojatno da je *nujan* izvedeno od korijena koji je u psl. glagolu **nyti* 'čeznuti, žudjeti' (rus. *ныть* ⟨prez. *ною́*⟩ 'jadikovati, žaliti se', polj. *nyć* 'čeznuti') < ie. **newH-* 'mučiti', v. ***nuditi***.

Lit.: Snoj 453; Vasmer II: 233.

nùkati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *nùkot* (Brač), *n'ukati* (Varaždin), *nu̶k'ati* (Gola), *nukati* (RKKJ)

Postalo od psl. **núkati* (csl. *nukati*, rus. *нýкать*, polj. *nukać*), što je vjerojatno izvedeno od **nu*, v. ***nu***, usp. ***nijekati***, ***mukati***. Usp. lit. *niùkinti* 'naganjati'.

Lit.: Derksen 359; ESSJa XXVI: 43f.

nuklèārka *ž razg.*

Skraćeno od *nuklearna elektrana*, v. ***nuklearni***.

nùklearnī *prid.* 'koji se odnosi na jezgru atoma'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nuklear*, njem. *nuklear*, fr. *nucléaire*). Riječ je izvedena od lat. *nūcleus* u značenju 'jezgra atoma', v. ***nukleus***.

Lit.: Snoj 453.

nuklèīn *m* 'zastarjeli naziv za nukleinske kiseline'

TVORBA *nuklèīnskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Nuklein*, eng. *nuclein*). Riječ je izvedena od lat. *nūcleus* 'jezgra', v. ***nukleus***. Riječ je skovao švicarski liječnik i biolog Friedrich Miescher, koji je 1869. g. izolirao nukleinske kiseline iz jezgri ljudskih stanica. Suvremeni naziv *nukleinske kiseline* također je stvoren prema europskim jezicima (njem. *Nukleinsäure*, eng. *nucleic acids*).

Lit.: HE VII: 791.

nuklèōn *m* 'zajednički naziv za proton i neutron, čestice koje čine atomsku jezgru'

TVORBA *nuklèōnskī*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nucleon*, njem. *Nukleon*, fr. *nucléon*). Riječ je izvedena od lat. *nūcleus* 'jezgra', v. ***nukleus***, sufiksom *-on* kao u ***proton***, ***neutron***.

nukleoprotèīn *m* 'složeni proteini vezani s nukleinskom kiselinom'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *nucleoprotein*, njem. *Nukleoprotein*, fr. *nucléoprotéine*). Riječ je složena od ***nuklein*** i ***protein***.

nùkleus *m*

Posuđeno iz lat. *nūcleus* 'jezgra, koštica', što je deminutiv od *nux* ⟨G *nucis*⟩ 'orah, orašasti plod' < ie. **knu-* (steng. *hnutu*, stir. *cnú*).

Lit.: de Vaan 420f.

nùla *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nula* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Null*, iz lat. *nūlla*, što je ženski rod od *nūllus* 'nijedan' < **ne-oyn(o)-lo-*, a to je složeno od **ne*, v. ***ne***, i izvedenice od **Hoy(H)nos* 'jedan', v. ***ini***.

Lit.: Skok I: 528; Snoj 453; de Vaan 642.

nûltočka *ž*

Složeno od ***nula*** i ***točka***. Djelomični kalk prema njem. *Nullstelle*.

numerácija *ž*

Posuđeno iz lat. *numerātio* 'brojanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *numero*, v. ***numerirati***.

numèričkī *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *numerisch*, eng. *numeric*, fr. *numérique*) iz nlat. *numericus*, što je izvedeno od lat. *numerus* 'broj', v. ***numerirati***.

numerirati

TVORBA *numerírānje*

Posuđeno preko njem. *numerieren* iz lat. *numerō* ⟨*numerāre*⟩ 'brojiti, računati', što je izvedeno od *numerus* 'broj, mnoštvo, kategorija' < ie. **nem-es-* 'dodjeljivanje, žrtva' (het. *lammar/lamn-* 'trenutak'), a to je izvedenica od korijena **nem-*, v. ***nomad***.

Lit.: de Vaan 419.

nûncij *m*

Posuđeno, vjerojatno preko tal. *nuncio, nunzio* 'glasnik, veleposlanik', iz lat. *nūntius* 'glasnik, vjesnik'. Dublja je etimologija nejasna. Lat. je riječ možda postala od ie. korijena **newH-* 'plakati, vikati, vrištati' (skr. *návate*) ili od **newos* 'nov', v. ***nov***.

Lit.: DEI 2611; de Vaan 419.

nusprostòrija *ž*

Izvedeno od ***prostorija*** prefiksom ***nuz-***.

nùtārnjī (nùtarnjī) *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȕtarńi* ⟨ž *-o* sr *-e*⟩ (Brač), *nȕtarnji* (Senj), *n'utęrńi* (Varaždin), *noterni, noterńi, nutarni, nutarńi, nuterni, nuterńi, nutrńi, ńuterńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **vъnǫtrьnьjь* (stcsl. *vъnǫtrьnjii*, sln. *notrânji*, rus. *внýтренний*, češ. *vnitřní*), što je izvedeno od **vъn ǫtrь* 'u unutrašnjosti', v. ***unutra***, ***utroba***. Početno je *n-* u slavenskom nastalo krivim rastavljanjem **vъn ǫtrь* kao **vъ nǫtrь*, usp. ***njega***[1]. S obzirom na neočekivanu skupinu *-ar-* umjesto *-ra-* i na odsutnost prefiksa *u-*, pridjev *nutarnji* može biti i neovisna izvedenica od psl. **nǫtro* 'unutrašnjost' (rus. *нутро́*), v. ***unutra***.

nùtkati (16. st.)

Deminutiv od ***nuditi***.

Lit.: Skok II: 527.

nutriciònist *m* 'stručnjak za pitanja prehrane'

TVORBA *nutriciònistica, nutricionìstičkī*

Posuđeno iz eng. *nutritionist*, što je izvedeno od *nutrition* 'prehrana, hranjenje', a to je posuđeno iz srlat. *nutritio* ⟨G *nutritionis*⟩. Lat. je riječ izvedena od glagola *nūtrio* 'dojiti, odgojiti, othraniti, hraniti' < **snew-* 'ispuštati tekućinu, kapati' (skr. *prá-snauti* 'kapati, puštati tekućinu', *prá-snuta-* 'ispuštati majčino mlijeko', i možda grč. *νάω* 'teći, strujati').

Lit.: de Vaan 420.

nutricionìzam *m*

Posuđeno iz eng. *nutritionism*, što je izvedeno od *nutritionist*, v. ***nutricionist***.

nutrìna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nutrinȁ* ⟨G *nutrinȇ*⟩ (Brač), *nutrînja* (Senj)

Izvedeno od *nutra*, v. ***unutra***.

nuz- *pref.* (18. st. prijedlog *nuz*)

DIJALEKTI I POTVRDE *nuz prij.* 'uz' (južna Baranja)

Varijanta prijedloga ***uz***; početno *n-* vjerojatno je analoško prema ***niz***[2].

nȕžda *ž* (13. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *nȕja* 'turobnost' (Grobnik), 'potištenost, sjeta' (Novi), *n'ȕžda* (Gola)

Stara posuđenica iz stcsl. *nužda, nǫžda* 'sila, nasilje; neophodnost' < psl. **nudja* 'nasilje, neophodnost, nevolja' (hrv. ***nujan***, sln. *nūja* 'neophodnost', rus. *нýжа, нужда́* 'neophodnost, potreba', češ. *nouze* 'bijeda, potreba, neophodnost, mučenje'), što je izvedeno od **nuditi, *nǫditi* 'siliti', v. ***nuditi***. U novije doba posuđeno i iz ruskoga. Za razliku od standardnojezičnoga *nužda*, čak. *nuja* je naslijeđena riječ.

Lit.: Derksen 359; ESSJa XXVI: 37f.

nȕždan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

TVORBA *nȕžno, nȕžnōst*

Stara posuđenica iz stcsl. *nuždьnъ, nǫždьnъ* 1. 'prisilan'; 2. 'neophodan' < psl. **nudjьnъ* (sln. *nūjen* 'izmučen, jadan; neophodan', rus. *нýжный*, češ. *nuzný* 'jadan'), što je izvedeno od **nudja*, v. ***nužda***, ***nujan***. Riječ u starijim izvorima znači 'mučan, težak', pa je moguće da je u novije doba posuđena i iz ruskoga u značenju 'neophodan'.

Lit.: ESSJa XXVI: 41f.

nȕžnīk *m*

TVORBA *nȕžničkī*

Posuđeno iz rus. *нýжник* 'zahod' (*razg.*), što je izvedeno od *нýжный*, v. ***nuždan***.

Nj

nj *zam.* (14. st. Daničić; 16. st.) Enklitički oblik akuzativa m. i sr. r. osobne zamjenice ***on*** poslije prijedloga.

Postalo od psl. **jь* (stcsl. *i*, sln. *-nj*), što je akuzativ pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***. Za početno *n-* v. ***njega***[1].

njákati (19. st. Karadžić)

TVORBA *njákānje*

Izvedeno od onomatopejskoga uzvika *nja* kojim se oponaša glasanje magarca. Za tvorbu usp. ***mukati***, ***mijaukati***, ***gukati***, ***kukati***, ***jaukati***.

njȇ *zam.* (16. st.) Genitiv ž. r. osobne zamjenice ***on***.

DIJALEKTI I POTVRDE *njeje* (15. – 17. st. čakavci)

Postalo od psl. **ejȩ* (stcsl. *jejȩ*, polj. *jej*, rus. *eë, неё*), što je genitiv ženskog roda pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***. Za početno *n-*, v. ***njega***[1].

njȅdra *sr, pl. t.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *nîdra* (Brač), *njîdra* (Lumbarda), *ńîdr°ā* (Vrgada), *njãdra* (Senj), *nãdra* (Žumberak), *nãdra, ń'ẹdra* (Varaždin), *n'ādre* (Gola)

Postalo od psl. **nědro* ⟨mn. **nědra* a. p. *a*⟩ (stcsl. *nědra*, sln. *nẹ̑dra*, rus. *нéдро* 'unutrašnjost, utroba', češ. *ňadra, ňádra*), što je postanjem vjerojatno ista riječ kao i psl. **ědro*, v. ***jedro***. Početno *n-* nastalo je krivom analizom sintagmi poput **vьn ědra* 'u njedra', **vьn ědrěxъ* 'u njedrima' kao **vъ nědra*, **vъ nědrěxъ*. Manje je vjerojatno da je psl. **nědra* srodno s grč. *νηδύς* 'trbušna šupljina, utroba' (možda od ie. **n-h₁d-* 'ono što se ne jede').

Lit.: Skok I: 768f.; Gluhak 443; Derksen 150; ESSJa XXV: 94ff.; Snoj 440.

njȅga[1] *zam.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.) Genitiv i akuzativ osobne zamjenice ***on***.

DIJALEKTI I POTVRDE *ń'ẹga* (Varaždin)

Postalo od psl. **ego, *njego* (stcsl. *jego*, sln. *njéga*, rus. *егó, негó*, polj. *jego, niego*), što je složeno od zamjeničke osnove **jь* i čestice **go*, usp. ***nego***. Odnosna je zamjenica **jь* postala od ie. **(h₁)y-o-* 'koji' (skr. *yaḥ*, grč. *ὅς*), usp. ***koji***. Početno *n(j)-* u slav. jezicima poopćeno je iz oblika s prijedlozima **vьn, *kъn, *sъn*, v. ***u***, ***s***, ***k, ka***, npr. **vьn jego*, koji su analizirani kao **vъ njego*. U hrvatskom i slovenskom završno je *-go* promijenjeno u *-ga* prema imeničkoj deklinaciji.

Lit.: Gluhak 444; Snoj 447f.

njȅga[2] *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńęga* (Varaždin)

Postalo od psl. **nědga* ⟨a. p. *a*⟩ (mak. *нега*, rus. *нéга* 'blagostanje, užitak', češ. star. *něha* 'nježnost, ljepota'), što je srodno s latv. *naigât* 'željeti, žudjeti', *naîgs* 'lijep, zgodan, okretan'. Uspoređuje se i grč. *νίζω* 'prati, kupati' < ie. **neyg^{w}-* (stir. *nigid*, skr. *nenikté*). Izvorno je značenje u slavenskome moglo biti 'briga, skrb' < 'pranje' ili 'ljepota' < 'stanje čistoće'.

Lit.: Skok II: 529f.; ESSJa XXV: 97.

njègov *zam.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńegọ̑v* (Brač), *ńegõv* (Vrgada), *njegõv* (Senj), *ń'ęgọf* (Varaždin), *ń'ęgọf* (Gola), *jegov* (13. st. Mon. serb.), *ńegov* (RKKJ)

Izvedeno sufiksom *-ov* za tvorbu posvojnih pridjeva od genitiva osobne zamjenice, psl. **ego*, v. ***njega***[1] (usp. i sln. *njegọ́v*, bug. *нéгов*).

Lit.: Matasović 2008: 240.

njègovati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *njȅgovat* (Gacka)

TVORBA *njȅgovānje*, *njȅgovatelj* (*njegovatèljica*)

Postalo od psl. **nědgovati* (rus. *неговáть* 'uživati u blaženstvu, brizi', češ. rijetko *ně-*

hovati 'pokazivati nježnost prema komu'), što je izvedeno od osnove koja je u ***njega***[2].

Lit.: ESSJa XXV: 98.

njȅmu *zam.* Dativ i lokativ osobne zamjenice ***on***.

Postalo od psl. **emu, *njemu* (D) (stcsl. *jemu*, sln. *njému*, rus. *емý*, polj. *jemu*) < ie. **(h$_1$)yo-mōy*, dativ odnosne zamjenice **(h$_1$)yo-*, v. ***njega***[1], ***koji***. O početnom *nj-* v. ***njega***[1].

njȇn *zam.* (18. st.)

Izvedeno od ***nje***. Usp. sln. *njȇn* (od 15. st.). Za sufiks usp. hrv. star. *njin* 'njihov' (Reljković).

Lit.: Snoj 448.

njȇzin *zam.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńȇzin* (Brač), *ńêzin* (Vrgada), *njȇzin* (Senj), *ń'ęzin* (Varaždin), *ńejn, ńej, ńejin, ńejnin, ńen, ńenin, ńeń, ńezin* (RKKJ)

Izvedeno sufiksom *-in* za tvorbu posvojnih pridjeva od *njezi* (15. st. Mon. serb.) (usp. i mak. *неjзин*), što je genitiv osobne zamjenice, v. ***nje***, proširen česticom *-zi*. Ta je čestica zacijelo varijanta psl. čestice **go* koja se nalazi u ***njega***[1], ***nego***.

Lit.: Matasović 2008: 240.

njȅžan *prid.* (19. st.)

TVORBA *njȅžno, njȅžnōst*

Poput sln. *nẹ̑žen*, posuđeno iz drugih slavenskih jezika, rus. *нéжный*, češ. *něžný* < psl. **ně̌žьnъ*, što je izvedeno od **nẽga*, v. ***njega***[2].

Lit.: ESSJa XXV: 106.

njȋh *zam.* (14. st. Mon. croat.) Genitiv i akuzativ osobne zamjenice ***oni***.

Postalo od psl. **ixъ*, v. ***ih***[1]. Za početno *n-*, v. ***njega***[1].

njíhalo *sr* (19. st. Šulek *nihalo*)

Izvedeno od ***njihati***. Tvoreno prema češ. ili slč. *kyvadlo* (*kyvat* 'njihati').

njíhati ⟨prez. *njíšēm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *njíhat se, njíjat se* ⟨prez. *njíšēm se*⟩ (bački Hrvati), *nīhati* (Varaždin)

TVORBA *njíhāljka* (18. st.)

Riječ postoji i u bug. *ни́шам*, ukr. *ни́шкати* 'švrljati'. Etimologija nije sigurna. Vjerojatno je postalo od **nyxati* < **nūs-*, intenzivnoga glagola izvedenog od ie. korijena **new-* 'klimati' (lat. *ad-nuō* 'namignuti, (migom) dopustiti', grč. *νεύω* 'klimati glavom', srir. *as-noí* 'zakleti se', lit. *niaũsti* ⟨prez. *niaũsia*⟩ 'sagnuti (se)'). Oblici s početnim *nj-* morali bi biti analoški prema nesačuvanom glagolu koji bi odgovarao lit. *niaũsti*.

Lit.: Skok II: 530; Gluhak 444; ESSJa XXV: 112f., 121; Snoj 445.

njȉhov *zam.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńȉhov* (Brač, Vrgada), *njȉhov* (Senj), *ń'ihof* (Varaždin)

Izvedeno sufiksom *-ov* za tvorbu posvojnih pridjeva od genitiva osobne zamjenice *oni*, v. ***njih***. Za tvorbu usp. ***njegov***.

njîm *zam.* (14. st.) Instrumental m. i sr. r. osobne zamjenice ***on***.

Postalo od psl. **imь* (stcsl. *имь*, sln. *njim*, rus. *им, ним*, polj. *nim*), što je instrumental pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***. Za početno *n-*, v. ***njega***[1].

njȉma *zam.* (16. st. D, 17. st. L, 14. st. I Daničić) Dativ, lokativ, instrumental osobne zamjenice ***oni***, *one, ona*.

Izvorno oblik za dativ i instrumental dvojine psl. pokazne zamjenice **jь*, v. ***koji***. Usp. sln. *njima, jima*, dativ i instrumental dvojine.

njíme *zam.* (14. st. Daničić), v. ***njim***

njȋsak (njȉsak) *m* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od osnove koja je u ***njištati***.

njȉska *ž* (19. st. Karadžić) v. ***njisak***, ***njištati***

njíštati ⟨prez. *njíštī*⟩ (19. st. Karadžić)

Onomatopejskog postanja. Za tvorbu usp. ***pištati***, ***vrištati***.

njîva *ž* (12. st. (13. st.) Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńîva* (Brač), *ń'iva* (Varaždin), *ńiva* (RKKJ)

Postalo od psl. **njíva* ⟨a. p. *a*⟩ (stcsl. *n'iva*, sln. *njíva*, rus. *ни́ва*, polj. *niwa*), što je možda srodno s grč. *νειός* 'neobrađeno polje, njiva, ugar'. Ako je to točno, treba poći od starijega **njyva*, što bi bilo izvedeno od ie. **new-h$_2$-/*nuh$_2$-* 'nov', v. ***nov***. Početno *nj-* bilo bi poopćeno prema obliku korijena u punini, no podrijetlo elementa **-h$_2$-* nejasno je. Za semantiku usp. lat. *novālis* 'još neorana zemlja', rus. *новь* 'još neorana zemlja'.

Manje je vjerojatno izvođenje psl. riječi od **gniti*, v. ***gnjiti***, ili ie. **ni-* 'dolje', v. ***niz***[2].

Lit.: Skok II: 530; Gluhak 444; Derksen 354; ESSJa XXV: 134ff.; Snoj 448.

njôj *zam.* (16. st.) Dativ i lokativ ž. r. osobne zamjenice ***on***.

Postalo od psl. **jej*, v. ***joj***[1]. Za početno *n-*, v. ***njega***[1].

njôki *m, pl. t.*

Posuđeno iz tal. *gnocchi mn.*, što je vjerojatno postalo od *nocchio* 'čvorić, izraslina' < lat. *nōdulus*, deminutiv od *nōdus* 'čvor', v. ***internet***.

Lit.: DEI 1835f.; REW 5947.

njôm *zam.* (15. st. Daničić) Instrumental ž. r. osobne zamjenice ***on***.

Postalo od psl. **ejǫ* (stcsl. *jejǫ*, sln. *njo*, polj. *nią*). Nastavak *-om* poopćen je iz imeničke deklinacije. Za početno *nj-*, v. ***njega***[1].

njóme *zam.* (16. st.) v. ***njom***

nju *zam.* (16. st.)

Postalo od psl. **jǫ*, v. ***ju***[1]. Za početno *n-* v. ***njega***[1].

njûh *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńûh* (Brač), *ńûh* (Varaždin), *ń'ьh* (Gola)

Postalo od **njûхъ* ⟨a. p. *c*⟩ (sln. star. *njûh*, rus. *нюх*, polj. *niuch*), što je izvedeno od ****njuxati*** (hrv. star. *njuhati*, sln. *njûhati*, rus. *нюха́ть*, polj. *niuchać*). Dublja etimologija nije sasvim sigurna. Vjerojatno postalo od **neuks-* (usp. got. *bi-niuhsjan* 'istraživati', steng. *neos(i)an* 'tražiti, saznati'). Nije vjerojatna druga mogućnost da je u vezi s psl. **ǫxati* 'mirisati' (hrv. star. *vuhati* (Habdelić, Vitezović, Belostenec), *uhati* (Vitezović), sln. *vǫ̑hati*, rus. *-ухáть*, polj. *wąchać*), što je intenziv od ie. korijena **h*$_2$*enh*$_1$- 'disati', v. ***vonj***. U tom slučaju treba pretpostaviti da je početno *n-* poopćeno iz prefiksa **sъn-*, v. ***s***, usp. ***njega***[1], da je sln. posuđenica iz hrv., a polj. iz rus. Kao izvor početnog *ń* (*nj*) navodi se ekspresivna palatalizacija ili ukrštanje s *vonj*.

Lit.: Skok II: 531; Gluhak 444f.; ESSJa XXV: 159; Snoj 448, 828; Vasmer II: 234, II: 196.

njûšiti ⟨prez. *njûšīm*⟩ (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ńûšiti* (Vrgada), *ń'ušiti* (Varaždin), *ńuš'iti* (Gola)

TVORBA *njûškati*

Postalo od **njušiti* (rus. dijal. *нюшить*), što je izvedeno od psl. **njuxъ*, v. ***njuh***.

Lit.: ESSJa XXV: 160.

njûška *ž* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od ***njušiti***.

njûtn *m* 'mjerna jedinica za silu' *fiz.*

Mjerna jedinica naziv je dobila prema engleskom fizičaru *Isaacu Newtonu* (1642. – 1727.).

Lit.: Mršić 224.

njûtnmetar *m*

Složeno od ***njutn*** i ***metar***.

Nakladnik:	Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb, Ulica Republike Austrije 16
Za nakladnika:	Željko Jozić
Urednik knjige:	Ranko Matasović
Knjiga:	Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. II. svezak. O – Ž.
Autori:	Ranko Matasović Dubravka Ivšić Majić Tijmen Pronk
Recenzenti:	✝ Goran Filipi Marko Snoj
Tehnički urednik:	Damir Ralić
Naslovnica:	Davor Milašinčić
Tisak:	Grafomark d.o.o.

© Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2021.
Nijedan se dio ove knjige ne smije umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez pisanoga dopuštenja autora i nakladnika.

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001121029

ISBN 978-953-7967-85-7

Tiskanje ove knjige financijski je pomoglo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

Etimološki rječnik hrvatskoga jezika

2. svezak

O – Ž

urednik:
Ranko Matasović

autori:
Ranko Matasović
Dubravka Ivšić Majić
Tijmen Pronk

SADRŽAJ

Predgovor II. svesku VII
Literatura IX
Citirana literatura IX
Izvori dijalektne građe XVIII
Izvori prvih potvrda riječi XXV
Kratice XXIX
O 33
P 97
R 261
S 315
Š 419
T 445
U 497
V 537
Z 575
Ž 613

Predgovor II. svesku

Prošlo je pet godina otkako je objavljen prvi svezak "Etimološkoga rječnika hrvatskoga jezika". Iz više je razloga rad na drugom svesku potrajao dulje no što smo isprva planirali, a u međuvremenu se promijenio i autorski tim, kao i način njegova rada: Dunja Brozović Rončević postala je redovitom profesoricom Sveučilišta u Zadru i u radu na ovom svesku više nije sudjelovala, a Tijmen Pronk je postao profesorom Sveučilišta u Leidenu, te je mogao sudjelovati, radeći na daljinu, u manjem opsegu nego na prvom svesku Rječnika.[1]

Nastojali smo da drugi svezak slijedi koncepciju rječnika kakva je zacrtana u prvom svesku i objašnjena u njegovu predgovoru. Ondje je navedeno kako se služiti rječnikom, kakva je struktura natuknica, koja su bila vrela i korpus iz kojega su preuzete obrađene riječi, te kako su i zašto oni odabrani. U drugom smo svesku ipak uzeli u obzir neke kritike i savjete koje smo primili nakon objavljivanja prvoga sveska, ali tako da to ne utječe previše na strukturu i sadržaj natuknica. Najizrazitija se promjena sastoji u tome što je donekle smanjen broj glagola izvedenih prefiksima iz osnovnih glagola čije se etimologije iznose. To je učinjeno zbog toga što je malo komu potrebno objašnjavati da je, primjerice, glagol *poskočiti* izveden prefiksom *po-* iz glagola *skočiti*: korisnik će se rječnika zacijelo te etimologije i sam dosjetiti, a zatim pogledati etimologiju prefiksa (i prijedloga) *po-* i etimologiju osnovnoga glagola *skočiti*, koje se obje navode u posebnim natuknicama. Pri odabiru prefiksima izvedenih glagola koji se etimologiziraju držali smo se i dalje načela da treba uvrstiti one koji zbog podudarnosti u drugim slavenskim jezicima nedvojbeno imaju praslavensko podrijetlo, one koji su nastali kao kalkovi prema glagolima na drugim jezicima, kao i one kod kojih se značenje izvedenoga glagola znatno promijenilo, te nije predvidljivo iz značenja morfema od kojih je glagol sastavljen (primjerice, glagol *pokušati* se posebno navodi, iako je dublja etimologija navedena u natuknici uz glagol *kušati*).

Međutim, jednu od kritika koje su nam upućene, i uz najbolju namjeru da budemo susretljivi prema čitateljima, ipak nismo mogli prihvatiti. Rečeno nam je, naime, da čitatelji žele znati koja je etimologija neke riječi točna, a ne koje su etimologije moguće, što se često navodi u našim natuknicama. Predbacivano nam je, dakle, da ne zauzimamo uvijek jasan stav o tome koju etimologiju smatramo točnom, već samo navodimo koje su mogućnosti. Pa ipak, i u ovom smo svesku nastavili postupati na isti način kao i u prvom. U etimologiji, naime, nije moguće egzaktno utvrditi stupanj vjerojatnosti neke pretpostavke, kao u mnogim prirodnim znanostima. Ponekad smo, doduše, sigurni u točnost neke etimologije (primjerice, da je hrvatski *sestra* podudarno s latinskim *soror* i da obje riječi dolaze od indoeuropskoga **swesōr*), no vrlo često možemo samo reći da je jedna od dvije moguće etimologije vjerojatnija, a da ne možemo utvrditi točno o kojim se postotcima vjerojatnosti radi (primjerice, zbog značenjske bliskosti smatramo vjerojatnijim da je hrvatska i praslavenska riječ *snaga* srodna s litavskim *nókti* 'rasti' nego s grč. *νήχω* 'plivati', ali "značenjsku bliskost" ne možemo kvantificirati da bismo procijenili koli-

[1] Svojim su savjetima i komentarima autorima u pripremi ovoga sveska pomogli akademik Goran Filipi (Pula), doc. dr. sc. Maja Matasović (Zagreb), prof. dr. sc. Marko Snoj (Ljubljana) i prof. dr. sc. Nikola Vuletić (Zadar), na čemu im najsrdačnije zahvaljujemo.

ko je jedna etimologija vjerojatnija od druge). Pri tome valja imati na umu da iz bihevioralne ekonomije i psihologije znamo da su ljudi skloni vrlo netočno procjenjivati vjerojatnosti događaja ili pretpostavki, te da su u svojim procjenama podložni predrasudi da je ono što žele da bude istinito ujedno i vjerojatnije (primjerice, mnogi su ljudi skloni precijeniti vjerojatnost dobitka na lutriji, jer priželjkuju da upravo oni ostvare dobitak). Sličnim su pogreškama skloni i autori etimoloških rječnika, koji često žele da njihove originalne etimologije budu istinite, pa im stoga pripisuju veću vjerojatnost nego alternativnim mogućnostima, koje često ni ne spominju. Mi smo zbog toga nastojali uvijek sustavno navoditi sve one etimologije za koje smo smatrali da zadovoljavaju kriterije formalne izvodivosti (tj. da je etimologizirana riječ izvodiva iz svojega izvora pomoću neovisno utvrđenih i nespornih glasovnih pravila), semantičke uvjerljivosti (da su značenja među riječima koje se etimološki povezuju dovoljno bliska, i da postoje povijesne potvrde da se jedno značenje može razviti iz drugoga) i povijesne plauzibilnosti (kada se radi o posuđenicama, možemo pretpostaviti da je neka riječ nekoga jezika posuđena iz drugog jezika samo ako postoje povijesni dokazi da su govornici ta dva jezika bili u međusobnom kontaktu). Čitatelj mora razumjeti da etimologija nije, kao što je rekao Voltaire, "znanost u kojoj samoglasnici ne znače ništa, a suglasnici ne znače mnogo". Naprotiv, poput prirodnih znanosti, ona pruža vrlo sigurne odgovore barem na neka pitanja o podrijetlu, povijesti i razvitku značenja pojedinih riječi. Međutim, valja priznati i da etimologija nije posve egzaktna znanost: nažalost, etimolog na neka pitanja može odgovoriti tek tako da navede samo one odgovore koje smatra mogućima, ne opredjeljujući se ni za jedan od njih. U svakom slučaju, čitatelj se može pouzdati u to da su autori, kao i u prvom svesku, svaku etimologiju kritički prosudili i raspravili, te ju uvrstili u rječnik samo ako je vjerodostojna, a ne zato što se nalazi u etimološkim priručnicima koje su sastavili autoriteti ranijih generacija. Naše je načelo bilo i ostalo *nullius iurare in verba magistri*.[2]

Ranko Matasović
Dubravka Ivšić Majić
Tijmen Pronk

[2] Ne zaklinjati se u riječi nijednoga učitelja (Horacije, *Epist.* 1.1.14).

Citirana literatura

Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo. 2009. *Rječnik stranih riječi.* Novi Liber. Zagreb.

ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – XXIII.* 1881. – 1970. JAZU. Zagreb.

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku.* HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Beekes = Beekes, Robert. 2010. *Etymological Dictionary of Greek.* Brill. Leiden – Boston.

Benešić, Julije. 1985. – (2014). *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića I – (XIII).* HAZU. Zagreb.

Benković, Tibor Otto. 2017. *Zagramer. Agramerski rječnik. Njemačke posuđenice u zagrebačkom govoru.* Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.

Benveniste, Emile. 1969. *Le vocabulaire des institutions indo-européennes.* Les Éditions de Minuit. Paris.

BER = Georgiev, Vladimir i dr. 1971. – (1995). *Bălgarski etimologičen rečnik I – (IV).* Bălgarska akademija na naukite. Institut za bălgarski ezik. Sofija.

Bezlaj = Bezlaj, France. 1976. – 2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika I – V.* Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana.

Blažek, Václav. 2003. Slavic **ezero* vs. **ozero. Studia etymologica Brunensia* 2. 243–257.

Blažek, Václav. 2009. Kam ta slova zmizela? O chybějících kontinuantech indoevropských etymonů. *Studia etymologica Brunensia* 6. 37–57.

Boryś, Wiesław. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego.* Wydawnictwo Literackie. Kraków.

Boryś, Wiesław. 2007. *Etymologie słowiańskie i polskie. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej.* Institut Slawistyki PAN. Warszawa.

Boryś 2007a. *Čakavske leksičke studije.* Matica hrvatska. Zagreb.

Boutkan, Dirk; Siebinga, Sjoerd Michiel. 2005. *Old Frisian Etymological Dictionary.* Brill. Leiden.

Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica* 8. 1–44.

Chambers = *Chambers Dictionary of Etymology.* 1988. Ur. Robert K. Barnhart. Chambers. New York – Edinburgh.

Cognomi = Caffarelli, Enzo; Marcato, Carla. 2008. *I cognomi d'Italia. Dizionario storico ed etimologico.* UTET. Torino.

Dauzat = Dauzat, Albert; Dubois, Jean; Mitterand, Henri. 1990. *Nouveau dictionnaire étymologique et historique.* Larousse. Paris.

De Agostini = *Grande Dizionario della Lingua italiana.* 1990. De Agostini. Novara.

de Vaan, Michiel. 2000. The Indo-Iranian animal suffix*-āćá. *Indo-Iranian Journal* 43/3. 279–293.

de Vaan = de Vaan, Michiel. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages.* Brill. Leiden.

de Vries, Jan. ^{2}2012. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch.* Brill. Leiden.

DEI = Battisti, Carlo; Alessio, Giovanni. 1950. – 1957. *Dizionario etimologico italiano I – V.* Casa editrice G. Barbera. Firenze.

Delamarre, Xavier. 1984. *Le vocabulaire indo-européen.* Adrien Maisonneuve. Paris.

DELI = Cortelazzo, M.; Zolli, P. 1999. *Il nuovo Etimologico. Dizionario etimologico della lingua italiana.* Zanichelli. Bologna.

Demiraj, Bardhyl. 1997. *Albanische Etymologien.* Rodopi. Amsterdam – Atlanta.

Derksen = Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon.* Brill. Leiden.

Derksen, Rick. 2015. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon.* Brill. Leiden.

Duden = www.duden.de

Dunkel, George. 2014. *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme.* Winter. Heidelberg.

Dunkel, George. 2014. *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme.* Winter. Heidelberg.

Dybo, Vladimir A. 1981. *Slavjanskaja akcentologija.* Nauka. Moskva.

Dybo, Vladimir A.; Zamjatina, G. I.; Nikolaev, S. L. 1993. *Osnovy slavjanskoj akcentologii. Slovar'. Neproizvodnye osnovy mužskogo roda.* Nauka. Moskva.

Egorov, V. G. 1964. *Ètimologičeskij slovar' čuvašskogo jazyka.* Čuvašskoe knižnoe izdatel'stvo. Čeboksary.

EIEC = *Encyclopedia of Indo-European Culture.* 1997. Ur. Mallory, James P.; Adams, Douglas Q. Fitzroy Dearborn. London – Chicago.

Ernout, Alfred; Meillet, Alfred. [4]2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine.* Klincksieck. Paris.

ERSJ = *Etimološki rečnik srpskog jezika I – (III).* 2003. – (2008). Ur. Loma, Aleksandar. SANU. Beograd.

ESSJa = *Ètimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov I – (XXXVII).* 1974. – (2011.). Ur. Trubačev, O. N. Nauka. Moskva.

ESUM = Mel'ničuk, O. S. (ur.). *Etymologičnyj slovnyk ukraïns'koï movi I – (III).* 1982. – (1989.). Naukova dumka. Kijev.

etymologiebank = www.etymologiebank.nl

etymonline = www.etymonline.com

EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen I – III.* 1989. Ur. Pfeifer, Wolfgang. Akademie Verlag. Berlin.

Falk, H. S.; Torp, Alf. 1960. *Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch.* Universitetsforlaget. Oslo – Bergen.

Fraenkel = Fraenkel, Ernst. 1962. – 1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch I – II.* Carl Winter. Heidelberg.

Frisk, Hjalmar. 1960. – 1972. *Griechisches etymologisches Wörterbuch I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Furlan, Metka. 2013. *Novi etimološki slovar slovenskoga jezika. Poskusni zvezek.* Založba ZRC – ZRC SAZU. Ljubljana.

Furlan Metka. 2014. Južnoslovansko *letva – star čebelarski termin?. *Studia Borysiana: Etymologica, diachronica, Slavica*. Ur. Mariola Jakubowicz. Instytut Slawistyki PAN. Warszawa.

Furlan, Metka 2016. *Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji.* Založba ZRC. Ljubljana.

Gluhak, Alemko. 1990. *Porijeklo imena Hrvat.* Zagreb.

Gluhak = Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik.* August Cesarec. Zagreb.

Hadrovics, László. 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen.* Akadémiai Kiadó. Budapest.

HE = *Hrvatska enciklopedija.* 1999. – 2009. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik.* 2003. Novi Liber. Zagreb.

Holthausen, Ferdinand. 1934. *Altenglisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Holzer, Georg. 1989. *Entlehnungen aus einer bisher unbekannten indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen.* Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien.

Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Huld, Martin. 1984. *Basic Albanian Etymologies*. Slavica. Columbus (OH).

Ivanov, Vjačeslav V. 1983. *Istorija slavjanskix i balkanskix nazvanij metallov.* Akademija nauk SSSR. Moskva.

Iveković, Franjo; Broz, Ivan. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika.* Štamparija Karla Albrechta. Zagreb.

Kapović, Mate. 2019. Etimologija riječi *soparnik. Filologija* 72. 17–30.

Karulis, K. 2001. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Avots. Riga.

Kerkhof, Peter Alexander. 2018. *Language, law and loanwords in early medieval Gaul: language contact and studies in Gallo-Romance phonology*. Doktorski rad. Sveučilište u Leidenu. Leiden.

Kiparsky, V. 1934. *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen.* Suomalainen Tiedeakatemia. Helsinki.

Klaić, Bratoljub. 2012. *Novi rječnik stranih riječi.* Školska knjiga. Zagreb.

Klepikova, Galina P. 1973. Iz karpatsko-balkanskoj terminologii vysokogornogo skotovodstva: *vatra. Balkanskoe ezykoznanie* 1973. 149 – 169.

Kloekhorst = Kloekhorst, Alwin. 2008. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Brill. Leiden.

Kluge = Kluge, Friedrich. ^{20}1967, ^{22}1989, ^{24}2002. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Walter de Gruyter. Berlin.

Kortlandt, Frederik. 2009. *Baltica & Balto-Slavica*. Rodopi. Amsterdam – New York.

Kortlandt, Frederik. 2011. *Selected writings on Slavic and general linguistics*. Rodopi. Amsterdam – New York.

Kroonen, Guus. 2010. Proto-Germanic **krēpja-* and Proto-Slavic **krěpъ* 'strong'. *The Journal of Indo-European Studies* 38/3-4. 402–408.

Kroonen = Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic.* Brill. Leiden – Boston.

Langston, Keith. 2007. Common Slavic Accentual Paradigm (d): A reevaluation of evidence from Čakavian. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology.* Ur. Kapović, Mate; Matasović, Ranko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 121–150.

Le Feuvre, Claire. 2007. On the etymology of Russian *paxat'* "to plow". *Slovenska etimologija danas. Zbornik simpozijuma održanog od 5. do 10. septembra 2006. godine.* Ur. Alesandar Loma. Institut za srpski jezik SANU. Beograd. 295–306.

Levy, Simon. 2009. Quelle est l'étymologie de Fès, capitale historique de tous les Marocains. *Le brassage de la culture amazighe et de la culture arabe. En hommage à l'éminent professeur Ahmed Boukous.* Ur. Ennaji, Moha. IRCAM. Rabat. 155–160.

Ligorio, Orsat. 2014. S.-h. *hobotnica. Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 57/2. 7–12.

LIV = Rix, Helmut i dr. [1]1998., [2]2001. *Lexikon der indogermanischen Verben.* Dr. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden.

Loma, Aleksandar. 2005. Zur Frage der frühesten griechisch-iranischen Sprachbeziehungen: Gr. κασσίτερος. *Sprachkontakt und Sprachwandel, Akten der XI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 17. – 23. September 2000.* Ur. Meiser, Gerhard; Hackstein, Olav. Dr. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden.

Loma, Aleksandar. 2006. Прасл. **mǫžь. Studia Etymologica Brunensia* 3. 195–199.

Loma, Aleksandar. 2007. Serbisch-kroatisch *neman* 'Ungeheuer'. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50. 455–457.

Machek, Vaclav. [2]1968. *Etymologický slovník jazyka českého.* Československá akademie věd. Praha.

Martirosyan, Hrach K. 2008. *Etymological dictionary of the Armenian inherited lexicon.* Leiden: Brill.

Matasović, Maja. 2011. *Analiza najstarijih latinskih posuđenica u hrvatskom u kontekstu ranih kontakata Romana i Slavena.* Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.

Matasović, Maja; Matasović, Ranko. 2018. Romanizmi s početnim *ž-* u hrvatskome jeziku. *Poglavlja iz romanske filologije: u čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. rođendanu.* Ur. Lanović, Nina i dr. FF press. Zagreb. 407–414.

Matasović, Maja; Matasović, Ranko. 2019. Etimologija latinske riječi *vesper* i božice noći u indoeuropskoj mitologiji. *Utile cum dulci. Zbornik u čast Pavlu Knezoviću.* Ur. Barišić, Rudolf; Jerković, Marko; Tvrtković, Tamara. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 57–62.

Matasović, Ranko. 1998. The Proto-Indo-European heteroclita in Balto-Slavic. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44. 121–129.

Matasović, Ranko. 2004. *Gender in Indo-European.* Heidelberg: Carl Winter.

Matasović, Ranko. 2005. The Centum Elements in Balto-Slavic. *Sprachkontakt und Sprachwandel. Akten der XI. Tagung der Indogermanischen Gesellschaft.* Ur. Meiser, Gerhard; Hackstein, Olav. Reichert. Wiesbaden. 7–79.

Matasović, Ranko. 2007. Notulae etymologicae. *Folia onomastica Croatica* 15. 159–164.

Matasović, Ranko 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika.* Matica hrvatska. Zagreb.

Matasović, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic.* Brill. Leiden.

Matasović, Ranko. 2010. The loss of *g before *m in Proto-Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2. 299–306.

Matasović, Ranko. 2010a. The etymology of Latin *focus* and the devoicing of root-final stops before *s in PIE. *Historische Sprachforschung* 123. 212–216.

Matasović, Ranko. 2011. Winter's law and the loss of stops before obstruents in Proto--Slavic. *Sinxronnoe i diaxronnoe v sravnitel'no-istoričeskom jazykoznanii.* Ur. Kočergina, V. A. Studia Academica. Moskva. 154–164.

Matasović, Ranko. 2012. Proto-Indo-European *sk- in Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2. 467–478.

Matasović, Ranko. 2013. Substratum words in Balto-Slavic. *Filologija* 60. 75–101.

Matasović, Ranko. 2014. *Slavic Nominal Word-Formation.* Carl Winter. Heidelberg.

Matasović, Ranko. 2015. Proto-Slavic *ędro and *ědro. http://www.academia.edu/8523736/Proto-Slavic_ědro_and_ędro.

Matasović, Ranko. 2016. Latin tree and plant names with the suffix *-ix, -ex. Indo-evropejskoe jazykoznanie i klassičeskaja filologija XX.* Ur. Kazanskij, Nikolaj N. Nauka. Sankt-Peterburg. 587–596.

Matasović, Ranko. 2017. Etimologije dvaju hrvatskih naziva za konje. *Život mora biti djelo duha. Zbornik posvećen Dubravki Sesar.* Ur. Kovačević, Zrinka i Vidović Bolt, Ivana. Disput. Zagreb. 213–216.

Matasović, Ranko. 2018. Etimologija hrvatske riječi *patuljak. Fluminensia* 30/1. 179–182.

Matasović, Ranko. 2018a. Etimologija riječi *vrganj* i nekih drugih mikonima u hrvatskome. *Filologija* 71. 115–121.

Matasović, Ranko. 2020. Language of the Bird Names and the Pre-Indo-European Substratum. *Loanwords and Substrata.* Ur. Garnier, Romain. IBS, Innsbruck. 331–344.

Matasović, Ranko. 2020a. Jedna urnebesna etimologija. *Dijalekti, jezična povijest i tradicija. Zbornik u čast Josipu Liscu.* Ur. Bratulić, Josip, Čupković, Gordana i Galić, Josip. Sveučilište u Zadru i Matica hrvatska. 483–488.

Mayrhofer, Manfred. 1986. – 2001. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Mažiulis, Vytautas. 1988. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas.* Mokslas. Vilnius.

Mikl. = Miklošič, Franc. 1862. – 1865. *Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum.* Vindobonae.

Miotto, Luigi. [2]1991. *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata.* Lint. Trieste.

MNTESZ = *A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára I – IV.* 1967. – 1984. Ur. Loránd, Benkő. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Mršić = Mršić, Dubravko. 2000. *Eponimski leksikon.* Matica hrvatska. Zagreb.

Němec, I. 1979. O slovanské expresivní předpone *la-. Slavia* 48. 121–122.

NIIL = Wodtko, Dagmar S.; Irslinger, Britta; Schneider, Carolin. 2008. *Nomina im Indogermanischen Lexikon.* Carl Winter. Heidelberg.

Nosić, Milan. 2005. *Rječnik posuđenica iz turskog jezika.* Maveda. Rijeka.

Nussbaum, Alan J. 1986. *Head and horn in Indo-European.* Walter de Gruyter. Berlin – New York.

OED = *Oxford English Dictionary.* www.oed.com

Oguibénine, Boris. 2016. *L'héritage du lexique indo-européen dans le vocabulaire russe. Compléments au Dictionnaire étymologique de la langue russe de Max Vasmer.* Institut d'études slaves. Paris.

Olsen, Birgit Anette. 2019. Insiders and Outsiders – The etymology of Slavic *vъnukъ 'grandson'. *Society of Indo-European Studies* (referat s kongresa). Ljubljana. Slovenija.

Orel, Vladimir. 1998. *Albanian Etymological Dictionary.* Brill. Leiden.

Orel, Vladimir. 2003. *A handbook of Germanic etymology.* Brill. Leiden – Boston.

Picoche = Picoche, Jacqueline. 1992. *Dictionnaire étymologique du francais.* Le Robert. Paris.

Pirona, Giulio Andrea, Carletii, Ercole; Corgnali, Giovanni Battista. 2001. *Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano.* Società filologica friulana. Udine.

Plet. = Pleteršnik, Maks. 1894. – 1895. *Slovensko-nemški slovar.* Ljubljana.

Poetto, Massimo. 1991. Tocario A *kolye*, B *kolyi*: slavo **golen-*. *Studia Etymologica Indoeuropaea. Memoriae A. J. van Windekens Dicata.* Ur: Isebaert, L. Leuven. Peeters. 211–220.

Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch.* Francke Verlag. Bern – München.

Polomé, Edgar. 1990. The Indo-Europeanization of Northern Europe: The linguistic evidence. *Journal of Indo-European Studies* 18. 331–338.

Pronk, Tijmen. 2010. The etymology of the Proto-Slavic **jarьmъ*, **jarьmo* 'yoke'. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2. 307–316.

Pronk, Tijmen. 2011. On the accentuation of initial **Hu*, **Hi* and diphthongs in Baltic and Slavic. *Accent Matters: Papers on Baltic and Slavic Accentology. Studies in Slavic and General Linguistics 37.* Ur. Pronk, Tijmen; Derksen, Rick. Rodopi. Amsterdam–New York. 309–321.

Pronk, Tijmen. 2012. Odakle su nam emocije? O etimologiji i semantičkom razvoju hrvatskih riječi koje se odnose na emocije. *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka.* Ur. Kapetanović, Amir. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 1–24.

Pronk, Tijmen. 2013. Notes on Balto-Slavic etymology: Russian *norov*, *mjat'*, *ruž'ë*, dialectal *xajat'* 'to care', *xovat'* 'to keep' and their Slavic and Baltic cognates. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 58. 303–312.

Pronk, Tijmen. 2013b. On the development of *in, *im, *um, *un in Slavic. *Miklošičeva monografija. Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča.* Ur. Jesenšek, Marko. Gimnazija Franca Miklošiča. Ljutomer. 117–140.

Pronk, Tijmen. 2013c. Several Indo-European words for 'dense' and their etymologies. *Journal of Indo-European Studies* 41/1-2. 1–19.

Pronk, Tijmen. 2014. Proto-Indo-European *mn*-stems in Balto-Slavic. *Das Nomen im Indogermanischen Morphologie, Substantiv versus Adjektiv, Kollektivum*. Ur. Oettinger, Norbert; Steer, Thomas. Reichert. Wiesbaden. 318 – 326.

Pronk-Tiethoff, Saskia. 2013. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Rodopi. Amsterdam – New York.

Putanec, Valentin. 1999. Etimološki prinosi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25. 289–322.

Putanec, Valentin. 2002. Etimološki prinosi (21-26). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28. 181–206.

Putanec, Valentin. 2003. Etimološki prinosi (27-35). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29. 225–258.

Rédei, Károly. 1988. *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz Verlag.

Rejzek, J. 2008. *The Proto-Slavic Word-Initial x-*. Nakladatelství Karolinum. Prag.

REW = Meyer-Lübke, Wilhelm. [4]1968, [5]1972. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter. Heidelberg.

RKKJ = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika I – (XII)*. 1984. – (2011.). HAZU – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Rogić, Pavle. 1957. Kras (kraš) – krš – Karst. *Jezik* 5/4. 97–103.

Rovigno = Pellizzer, Antonio; Pellizzer, Giovanni. 1992. *Vocabolario del dialetto di Rovigno*. Centro di Ricerce storiche Rovigno – Unione Italiana Fiume – Università popolare di Trieste. Rovigno – Trieste.

Schaffner, Stefan. 2010. Lateinisch radius und Verwandtes. Glotta 86. 109–144.

Schelesniker, Herbert. 1987. Slavisch *nevěsta* 'Braut' und Zugehöriges. *Studien zum indogermanischen Wortschatz. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*. Ur. Meid, Wolfgang. Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. Innsbruck. 245–248.

Schlerath, Bernfried. 2001. Iranisch und Balto-Slavisch. *Historische Sprachforschung* 114. 285–289.

Schrijver, Peter. 1999. On henbane and early European narcotics. *Zeitschrift für celtische Philologie* 51. 17–45.

Schuster-Šewc, Heinz. 2009. Zu den slawischen Bezeichnungen des Hemdes (lat. *camis[i]a, indisium*): Eine sprach- und kulturhistorische Betrachtung. *Studia etymologica Brunensia* 6. 295–302.

Schütz, J. 1968. Das präfigierte Element *ka-, ko-, k-* in der Wortbildung des Slavischen. *Die Welt der Slawen* 10. 23–31.

Sevortjan, É. V. 1974. *Etimologičeskij slovar' tjurkskix jazykov*. Nauka. Moskva.

Skok = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – IV*. HAZU. Zagreb.

Sławski = Sławski, Franciszek. 1952. – 1956. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. PAN. Kraków.

Smoczyński = Smoczyński, Wojciech. 2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Vilniaus Universitetas. Vilnius.

Snoj = Snoj, Marko. [1]2003, [2]2009. *Slovenski etimološki slovar*. Modrijan. Ljubljana.

Snoj ESSZI = Snoj, Marko. 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen.* Modrijan – Založba ZRC. Ljubljana.

Solta, G. R. 1980. *Einführung in die Balkanlinguistik mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen.* Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt.

SP = *Słownik prasłowiański I – (VIII).* 1974. – (2001.). Ur. Sławski, Franciszek. Polska Akademia Nauk. Warszawa.

Stachowski, Stanisław. 1973. *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim.* Zakład narodowy imienia ossolińskich. Wrocław – Warsawa – Kraków – Gdańsk.

Stachowski, Marek. 2005. Uwagi o zapożyczeniach ałtajskich w języku prasłowiańskim i kwestie pokrewne. *Studia Turcologica Cracoviensia* 10. 437–454.

Stang, Christian. 1957. *Slavonic accentuation.* Universitetsforlaget. Oslo.

Szemerényi, Oswald. 1960. Etyma Latina. *Glotta* 38. 216–251.

Šapošnikov, Aleksandr K. 2007. Praslavjanskoe leksičeskoe gnezdo s nereguljarnymi čeredovanijami proizvodjaščej osnovy: **torp-/*tьrp-/*trup-. Slovenska etimologija danas. Zbornik simpozijuma održanog od 5. do 10. septembra 2006. godine.* Ur. Alesandar Loma. Institut za srpski jezik SANU. Beograd. 431–435.

Šivic-Dular, Alenka. 2011. Slovanska nomina appellativa za prometnice in njihova arealna distribucija. *Folia onomastica Croatica* 19. 247–281.

Škaljić = Škaljić, Abdulah. [1]1965, [4]1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku.* Svjetlost. Sarajevo.

Škofic, Jožica. 2008. Besede za krompir v slovenskih in sosednjih hrvaških narečjih. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14. 79–103.

Školski rječnik hrvatskoga jezika. 2012. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.

Šonje, Jure (ur.). *Rječnik hrvatskoga jezika.* 2000. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.

Tietze, Andreas. 2002. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lûgati.* Simurg Yayınları. İstanbul – Wien.

Tolstaja, Svetlana M. 2007. Počemu slepoj ne vidit. (K ètimologii slav. **slěp-*). *Slovenska etimologija danas. Zbornik simpozijuma održanog od 5. do 10. septembra 2006. godine.* Ur. Alesandar Loma. Institut za srpski jezik SANU. Beograd. 409–420.

Trubačev, Oleg N. 1959. *Istorija slavjanskix terminov rodstva i nekotoryx drevnejšix terminov obščestvennogo stroja.* Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. Moskva.

Trubačev, Oleg N. 1960. *Proisxoždenie nazvanij domašnix životnyx v slavjanskix jazykax*, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. Moskva.

Vaillant, Antoine. 1958. *Grammaire comparée des langues slaves, Tome II: Morphologie.* IAC. Paris.

Vajs, Nada. 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Vasmer, Max. 1944. *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen.* Akademie der Wissenschaften. Berlin.

Vasmer = Vasmer, Max. 1953. – 1958. *Russisches etymologisches Wörterbuch I – III.* Carl Winter. Heidelberg.

Vendryès, J. i dr. 1959. *Lexique étymologique de l'irlandais ancien.* CNRS – Institute for Advanced Studies. Paris – Dublin.

Villnow Komárková, Jana; Blažek, Václav. 2013. Scytho-Slavica. Slaw. **širъ* und **širokъ*. *Indogermanische Forschungen* 118. 245–258.

Vinja = Vinja, Vojmir. 1998. – 2003. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku I – III.* HAZU – Školska knjiga. Zagreb.

Vinja, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva.* Logos. Split.

Vlajić-Popović, Jasna. 2009. Proto-Slavic **koty, -ъve* 'anchor', 'cat' or something else? *Studia etymologica Brunensia* 6. 377–388.

Vratović, Vladimir. 1977. Rimska književnost. *Povijest svjetske književnosti 2.* Ur. Vratović, Vladimir. Mladost. Zagreb. 189–312.

Vuletić, Nikola. 2006. Etimološke crtice o našem malakonimu kunjka i varijantama. *Čakavska rič* 34/1-2. 185–190.

Vykypěl, Bohumil 2011. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích (druhé, přepracované a rozšířené vydání).* Nakladatelství Lidové noviny. Praha.

Walde, Alois. 1910. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Walde, Alois; Hoffmann, J. B. 1956. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch.* Carl Winter. Heidelberg.

Wanstrat, L. 1937. Zur Bedeutungsentwicklung von slav. beseda. *Zeitschrift für slavische* Philologie 14. 101–103.

wikipedia = www.wikipedia.com

Witczak, Krzysztof Tomasz. 2003. *Indoeuropejskie nazwy zbóż.* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódz.

Zaicz, Gabor. 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete.* Tinta Könyvkiadó. Budapest.

Zsolt, Simon. 2005. Die Etymologie von *caballus*. *Journal of Latin Linguistics* 9/1. 405–416.

Izvori dijalektne građe

Babić, Ivan. 2008. *Studenački rječnik.* Studenci – Omiš.

Baldić-Đugum, Radojka. 2006. *Beside kaštelanske.* Muzej grada Kaštela. Kaštela.

Banitević, Božo. 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli.* Žrnovo.

Baotić, Josip. 1979. Akcenatski sistem sela Kostrča u bosanskoj Posavini. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* 2. 161–267.

Barbić, Ante. 2012. *Rječnik Pitava i Zavale.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje.* Škabrnja.

Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena: dubrovački jezični pabirci.* Humanitarno društvo župe dubrovačke. Čibača.

Belić, Aleksandar. 2000. Beleške o čakavskim govorima. *O dijalektima. Izabrana dela Aleksandra Belića 10.* Priredio Petrović, Dragoljub. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd. 136–186.

Belić, Franka. 2005. *Varbuoska u uspomeni mojega ditinstva.* Naklada Bošković. Split.

Bjažić, Slavko; Dean, Ante. 2002. *Zlarin. Kratka povijest i rječnik / Short dictionary and history.* Prometej. Zagreb.

Blažeka, Đuro; Nyomárkay; István; Rácz, Erika. 2009. *Mura menti Horvát tájszótár. Rječnik pomurskih Hrvata.* Tinta könyvkiadó. Budapest:

Bojanić, Mihailo; Trivunac, Rastislava. 2002. *Rječnik dubrovačkog govora.* Beograd.

Bošnjak Botica, Tomislava; Menac-Mihalić, Mira. 2006. Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32. 25–41.

Bralić, Ivanka. 2014. *Čakavske besede moje i sih mojih z Šmrike i Kraljevice.* Udruga u kulturi "Stol" Kraljevica. Kraljevica – Rijeka.

Cebalo, Roko. 2005. *Razgovori na mrkenti. Stare lumbarajske riči.* Zagreb.

Cronia, Artur. 1927. – 1928. Građa o božavskom narječju. *Južnoslovenski filolog* 7. 69–110.

Čuljat, Marko. 2009. *Ričnik ličke ikavice.* Lik@ press. Gospić.

Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/2. Ur. Moguš, Milan. JAZU. Zagreb.

Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave Instituta za jezik JAZU* 1. 121–220.

Gusić, Ivica; Gusić, Filip. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine.* Zagreb.

Hamm, Josip; Hraste, Mate; Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. Zagreb, 7–213.

Houtzagers, Peter. 1985. *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres. Studies in Slavic and General Linguistics 5.* Rodopi. Amsterdam.

Houtzagers, Peter. 1999. *The Kajkavian dialect of Hidegség and Fertőhomok. Studies in Slavic and General Linguistics 27.* Rodopi. Amsterdam.

Hozjan, Snježana. 1992. Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18. 43–55.

Hraste, Mate; Šimunović, Petar; Olesch, Reinhold. 1979. *Čakavisch–deutsches Lexikon. Teil I.* Böhlau Verlag. Köln–Wien:.

Ivančić-Dusper, Đurđica. 2003. *Crkveniški besedar.* Adamić – Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić". Rijeka – Crikvenica.

Ivšić, Stjepan. 1913a. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196. 124–254.

Ivšić, Stjepan. 1913b. Današnji posavski govor (svršetak). *Rad JAZU* 197. 9–138.

Japunčić, Mile. 1998. *Taslak.* Zagreb.

Jardas, Ivo. 1957. *Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 39.* JAZU. Zagreb.

Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. 279–330.

Jelenović, Ive. 1962. Etnološki prilozi iz Dobrinja na otoku Krku. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 40. 221–240.

Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade uporeden s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II. dio: rječnik.* JAZU. Zagreb.

Kalčić, Slavko; Filipi, Goran; Milovan, Valter. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora.* Matica hrvatska. Pazin.

Kalogjera, Damir; Svoboda, Mirjana; Josipović, Višnja. 2008. *Rječnik govora grada Korčule.* Novi Liber. Zagreb.

Kalsbeek, Janneke. 1988. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria. Studies in Slavic and General Linguistics 25.* Rodopi. Amsterdam–Atlanta GA.

Klaić, Adolf Bratoljub. 2007. *Bizovačko narječje.* Matica hrvatska, Ogranak Bizovac. Bizovac.

Koschat, Helene. 1978. *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Wien.

Krajač, Josip. 1999. Bosiljevski rječnik (gramatika bosiljevskoga mjesnoga govora). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11. 77–164.

Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnoercegovačkoga govora.* Matica hrvatska, Ogranak Široki Brijeg. Široki Brijeg.

Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavšćine: konpoljski divan.* Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke. Otočac.

Kustić, Nikola. 2002. *Cakavski govor grada Paga s rječnikom.* Društvo Pažana i prijatelja grada Paga. Zagreb.

Kušar, Marcel. 1893. Glavne osobine lastovskog narječja. *Nastavni vjesnik* 1. 319–327.

Kušar, Marcel. 1894. Rapski dijalekat. *Rad JAZU* 118. 1–54.

Kušar, Marcel. 1895. Lumbaradsko narječje. *Nastavni vjesnik* 3. 323–338.

Lastavica, Bogdan. 1906. Korenički govor. *Nastavni vjesnik* 14/10. 752–765.

Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora.* Garestin. Varaždin.

Lisac, Josip. 2006. *Tragom zavičaja: delnički govor i govor gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora.* Književni krug. Split.

Lončarić, Mijo (ur.). 2005. *Mali slikovni rječnik zavičajnog govora Žabna, Odre, Stupna, Sela i Grede*. Osnovna škola Sela. Sela.

Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Katedra Čakavskog sabora Grobništine. Rijeka.

Mahulja, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljskoga govora*. Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj. Rijeka – Omišalj.

Malnar, Slavko. 2008. *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar.

Mardešić-Centin, Pavao. 1977. Rječnik komiškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4. 265–321.

Maresić, Jela. 2010. Govor i rječnik Molvi. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 16. 1–124.

Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Gradska knjižnica Đurđevac. Đurđevac.

Maričić, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*. Zagreb.

Milković, Ivan. 2009. *Lička štokavska ikavica*. Pergamena. Zagreb.

Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. HAZU – Matica hrvatska Senj. Zagreb – Senj.

Neweklowsky, Gerhard. 1989. *Der kroatische Dialekt von Stinatz. Wörterbuch. Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25*. Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien. Wien.

Nikolić, Margila. 2000. *Unije: kuželj vaf sarcu*. Katedra čakavskog sabora Cres–Lošinj. Mali Lošinj.

Novaković, Pavica. 1994. Sumartinski rječnik. *Čakavska rič* 2. 105–145.

Oblak, Vatroslav. 1894. Der Dialekt von Lastovo. *Archiv für slavische Philologie* 16. 426–450.

Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Peruško, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin.

Piccoli, Agostina; Sammartino, Antonio. 2000. *Dizionario dell'idioma croato–molisano di Montemitro*. Montemitro – Zagreb.

Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar.

Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima*. Josip Turčinović. Pazin.

Roki–Fortunato, Andro. 1997. *Libar viškiga jazika*. Toronto.

Rožić, Vatroslav. 1893. – 1894. Kajkavski dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115. 68–136. *Rad JAZU* 116. 113–174. *Rad JAZU* 118. 55–115.

Sekereš, Stjepan. 1966. Govor našičkog kraja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2. 209–301.

Sekereš, Stjepan. 1977. Govor Hrvata u južnoj Baranji. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4. 323–484.

Sekereš, Stjepan. 1983. Govor iločkih Hrvata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 26/2. 123–174.

Sekulić, Ante. 2005. *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Katolički institut za kulturu povijest i duhovnost "Ivan Antunović". Zagreb.

Skok, Petar. 1911. Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg) I. *Archiv für slavische Philologie* 32. 363–382.

Skok, Petar. 1912. Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg) II. *Archiv für slavische Philologie* 33. 338–375.

Sokolić-Kozarić Josip; Sokolić-Kozarić, Gojko. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog.* Rijeka – Novi Vinodolski.

Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko–bekijskoga govora.* Društvo Lovrećana. Zagreb.

Šatović, Franjo; Kalinski, Ivo. 2012. *Riečnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Cerja.* Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina. Zagreb.

Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora.* Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora. Drugo dopunjeno i popravljeno izdanje.* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. 317–493.

Takač, Ferdinand. 2004. *Rječnik sela Hrvatski Grob.* Zagreb.

Tentor, Mate. 1909. Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso). *Archiv für slavische Philologie* 30. 146–204.

Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. 200–428.

Tičić, Ante. 2004. *Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu.* Matica hrvatska Zadar. Zadar.

Turčić, Branko. 2002. *Sedmoškojani: prvi čokavski rječnik.* Adamić. Rijeka.

Valčić, Ante Toni. 2012. *Rječnik govora otoka Ošljaka.* Matica hrvatska, Ogranak Zadar. Zadar.

Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Velčić, Nikola. 2003. *Besedar bejske tramuntane.* Čakavski sabor – Adamić. Beli – Rijeka.

Vodopić, Nina. 2006. *Kunovske stare riči.* Kuna.

Vranić, Stanko. 2010. *Tak se govori(le) pri nas.* Zagreb.

Vulić, Sanja; Maresić, Jela. 1997. Rječnik klimpuškoga govora. *Pannonisches Jahrbuch.* 370–395.

Žegarac Peharnik, Milan. 2003. *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora.* Samoborfest. Samobor.

Žic, Ivan. 2001. *Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji.* Adamić. Rijeka.

Babin Potok = Lastavica 1906.

bački Hrvati = Sekulić 2005.

Bednja = Jedvaj 1956.

Beli = Velčić 2003.

Bibinje = Šimunić 2013.

Bizovac = Klaić 2007.

Bosiljevo = Krajač 1999.

Božava = Cronia 1927. – 1928.

Brač = Šimunović 2009.
Brusje = Dulčić i Dulčić 1985.; Hraste, Šimunović i Olesch 1979.
Cerje = Šatović i Kalinski 2012.
Cres = Tentor 1909.
Crikvenica = Ivančić-Dusper 2003.
Čabar = Malnar 2008.
Čižići = Turčić 2002.
Dobrinj = Jelenović 1962.
Dubrovnik = Bojanić i Trivunac 2002.; Bego-Urban 2010.
Đurđevac = Maresić i Miholek 2011.
Gacka = Kranjčević 2003.
Gola = Večenaj i Lončarić 1997.
Grobnik = Lukežić i Zubčić 2007.
Hrvatski Grob = Takač 2004.
Ilok = Sekereš 1983.
imotsko-bekijski = Šamija 2004.
Jezera = Vinja 1998. – 2003.
južna Baranja = Sekereš 1977.
Kastav = Jardas 1957.
Kaštela = Baldić-Đugum 2006.
Klimpuh = Vulić i Maresić 1997.
Kolan = Oštarić 2005.
Komiža = Mardešić-Centin 1977.
Korčula = Kalogjera, Svoboda i Josipović 2008.
Kostrč = Baotić 1979.
Kukljica = Maričić 2000.
Kuna = Vodopić 2006.
Lastovo= Kušar 1893.; Oblak 1894.
Lika = Čuljat 2009.; Milković 2009.
Lovreć = Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006.
Lumbarda = Kušar 1895.; Cebalo 2005.
Medulin = Peruško 2010.
Molise = Piccoli i Sammartino 2000.
Molve = Maresić 2010.
Mraclin = Šojat 1982.
Našički kraj = Sekereš 1966.
Nerezine = Ribarić 2002.
Novi = Belić 2000.; Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003.

Odra = Lončarić 2005.
Omišalj = Mahulja 2006.
Orbanići = Kalsbeek 1988.
Orlec = Houtzagers 1985.
Ošljak = Valčić 2012.
Ozalj = Težak 1981.
Pag = Kustić 2002.
Pajngrt = Koschat 1978.
Pitve = Barbić 2012.
Podgorač = Sekereš 1966.
pomurski Hrvati = Blažeka, Nyomárkay i Rácz 2009.
Posavina = Ivšić 1913a, 1913b.
Povljana = Tičić 2004.
Prigorje = Rožić 1893. – 1894.
Rab = Kušar 1894.
Rivanj = Radulić 2002.
Roverija = Kalčić, Filipi i Milovan 2014.
Samobor = Žegarac Peharnik 2003.
Senj = Moguš 2002.
Skradin = Vinja 1998. – 2003.
Slovinci u Istri = Ribarić 2002.
Smokvica = Banitević 2000.
Stinjaki = Neweklowsky 1989.
Studenci = Babić 2008.
Sumartin = Novaković 1994.
Susak = Hamm, Hraste i Gubernina 1956.
Sveti Rok = Japunčić 1998.
Škabrnja = Bašić 2013.
Šmrika i Kraljevica = Bralić 2014.
Trogir = Vinja 1998. – 2003.
Trpanj = Vinja 1998. – 2003.
Turni = Lisac 2006.
Umok = Houtzagers 1999.
Unije = Nikolić 2000.
Varaždin = Lipljin 2002.
Vedešin = Houtzagers 1999.
Vis = Hraste, Šimunović i Olesch 1979.; Roki-Fortunato 1997.
Vodice = Ribarić 2002.

Vrbnik = Žic 2001.
Vrboska = Belić 2005.
Vrgada = Jurišić 1973.
Zablaće = Vinja 1998. – 2003.
Zagorje = Vranić 2010.
zapadna Hercegovina = Kraljević 2013.
Zaton šibenski = Vinja 1998. – 2003.
Zavala = Barbić 2012.
Zlarin = Bjažić i Dean 2002.
Žirje = Finka i Šojat 1968.
Žumberak = Skok 1911.; Skok 1912.; Skok 1971.–1974.

Izvori prvih potvrda riječi

Aleks. Jag. = Jagić, Vatroslav. 1871. Ogledi stare hrvatske proze. IV. Život Aleksandra Velikoga. *Starine* 3. JAZU. Zagreb. 208–331 [po rukopisu 16. st.]

Aleksand. Nov. = Novaković, Stojan. 1878. Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti. Beograd. [rukopis možda iz 15. st.]

Bašćanska ploča = Fučić, Branko. 1971. Najstariji hrvatski glagoljski natpisi. *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* [oko 1100. g.]

Daničić = Daničić, Đuro. 1863 – 1864. Rječnik iz književnih starina srpskih. I – III. Beograd.

Cod. dipl. = *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.* Ur. Smičiklas, Tadija.

Cvět = *Cvět vsake mudrosti.* Izd. Strohal, R. 1916. Zagreb [književno djelo iz 14. st.]

Danilo = Daničić, Đuro. 1866. *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih, napisao arhiepiskop Danilo i drugi.* Zagreb. [srpskoslavenski pisac 14. st.]

Deč. hris. = Dečanske hrisovulje. *Glasnik srpskog učenog društva, drugo odeljenje* 12. Ur. Novaković, Stojan; Dučić, Nićifor. [obje iz prve polovine 14. st.]

Doc. hist. = Rački, Franjo. 1877. *Documenta historiae Croaticae periodum antiquam illustrantia.* JAZU. Zagreb.

Domentijan[a] = Daničić, Đuro. 1865. *Život sv. Simeuna i sv. Save, napisao Domentijan.* Beograd.

Domentijan[b] = Daničić, Đuro. 1860. *Život sv. Save, napisao Domentijan.* Društvo srbske slovesnosti. Beograd. [prerađeno prvo djelo; oko polovine 14. st. kaluđer Teodosije]

Dušanov zakonik = Šafařik, Pavel Josef. 1851. Zákonník cáře Štěpána Dušana. *Okázky občanského písemnictví.* Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag. 29–42.

glag. ruk. 1468. = Jagić, Vatroslav. 1868. Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* IX. 65–151. [ulomci iz "Zbornika" 1520. i iz glagoljskoga rukopisa pisanoga 1468.]

Glasnik = *Glasnik srpskog učenog društva* (do broja 17 = *Glasnik društva srpske slovesnosti*)

Glasnik 10 – 15 = *Glasnik društva srpske slovesnosti*, različiti srpski spomenici 14. – 17. st.

Glasnik 24 = Arhimandrit Leonid. 1868. Stara srpska pisma. Iz ruskog manastira sv. Panteleimona u Svetoj gori. *Glasnik srpskog učenog društva* 24. 231 –295. [nekoliko isprava iz 14. i 15. st.]

Glasnik 25 = Novaković, Stojan. 1869. Pismo svetoga Save od 1193 godine ili ugovor kojim je od Svetogoraca kupio zemlju za vinograd hilandarski. *Glasnik srpskog učenog društva* 25. 307–309. [po rukopisu 14. st.]

Glasnik 27 = Arhimandrit Leonid. 1870. Hrisovulja cara Stefana, data u Skoplju 1347 godine, iz crkvenog i državnog sabora, koji bijaše skupljen u to doba, a kojom se osniva episkopska stolica u manastiru Ljesnovskom. *Glasnik srpskog učenog društva* 27. 287–296.

Glasnik 35 = Šafařik, Josef. 1872. Srbska isprava o prodaji nepokretnog dobra u Prizrenu, iz vremena careva srbskih, ili iz 14.-tog veka. *Glasnik srpskog učenog društva* 35. 119–124.

Glasnik 42 = Jagić, Vatroslav. 1875. Konstantin filosof i njego život Stefana Lazarevića despota srpskog. *Glasnik srpskog učenog društva* 42. 223–327. [po rukopisu 15. st.]

Glasnik 49 = Jastrebov, I. 1881. Hrisovulja dečanskog kralja od godine 1326. *Glasnik srpskog učenog društva* 49. 359–366.

Hrv. spom. = Šurmin, Đuro. *Hrvatski spomenici.* 1898. JAZU. Zagreb. [dopunjeno i popravljeno izdanje Kukuljevićevih *Acta Croatica*, v. Mon. croat.]

Jireček Spom. = Jireček, Konstantin. 1892. *Spomenici srpski.* Spomenik 11. Srpska kraljevska akademija. Beograd.

Kastavski statut = Statuta lingua Croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, poljički, vrbanski, a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski.

Kolunićev zbornik = *Kolunićev zbornik. Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. Djela JAZU 12.* 1892. JAZU. Zagreb.

Krčki statut = Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1852. Statut otoka Krka. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 2/2. 277–307.

Lesekörn. šaf. = Šafařik, Pavel Josef. 1833. *Serbische Lesekörner.* Pešta.

Lopašić urb. = Lopašić, Radoslav. 1894. *Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium V/1.* JAZU. Zagreb.

Ljetopis popa Dukljanina = Črnčić, Ivan. 1874. *Popa Dukljanina ljetopis, po prepisu popa Jerolima Kaletića.* Kraljevica. [prijepis iz 1546.]

Magnifica = Leljak, Robert. 2006. *Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru godine 1325. – 1385.* sv. 1. Državni arhiv. Zadar.

Mikl. Lex. Palaeosl. = Miklošič, Franc. 1862. – 1865. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum.* Beč.

Mirakuli = [glagoljska knjižica tiskana u Senju oko 1508. Počinje riječima: »Počinju mirakuli slavne deve Marije«]

Mon. croat. = *Monumenta historica Slavorum meridionalium. Povjestni spomenici južnih Slavena. Knjiga 1. Listine hrvatske. Acta Croatica.* 1863. Ur. Kukuljević Sakcinski, Ivan. Zagreb.

Mon. ep. Zagr. = *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Povjestni spomenici zagrebačke biskupije,* I, II. 1873., 1874. Ur. Tkalčić, Ivan. Zagreb.

Mon. serb. = *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii.* 1858. Ur. Miklošič, Franc. Beč.

Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium IV. 1890. Ur. Rački, Franjo; Jagić, Vatroslav; Črnčić, Ivan. JAZU. Zagreb. 181–207. [iz 1490., s kasnijim dodacima]

Novaković, Stojan. 1898. *Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349. i 1354.* Beograd.

Okáz. pam. Šaf. = Okázky občanského písemnictví. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův.* 1851. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag.

Poljički statut = Mesić, Matija. 1859. Poljički štatut. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 5. 225–318. [po rukopisu 16. st.]

Povaljska listina = Rački, Franjo. 1881. Najstarija hrvatska cirilicom pisana listina. *Starine* 13. 196–210. [pisana 1250. na Braču]

Povelja Kulina bana = Mon. serb. br. IV, 1 – 2. [1189. g.]

Red i zakon = Malić, Dragica. 1977. "Red i zakon" zadarskih dominikanki iz 1345. godine. *Rasprave instituta za jezik* 3. 59-128.

Rog. reg. ben. = Pavić, Armin. 1875. Regule sv. Benedikta. *Starine 7.* JAZU. Zagreb. [glagoljski spomenik 14. st.]

Sava = Život sv. Symeona od sv. Sávy. Z rukopisu XVII. století. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův.* 1851. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag.

Sava tip. hil. = Tipik hilandarski sv. Save. *Glasnik 24.* 166 – 230. [po rukopisu 13. st. izdao arhimandrit Leonid]

Sava tip. stud. = Tipik studenički sv. Save. *Glasnik 40.* 138 – 181. [po rukopisu iz 1619. izdao K. J. Jireček].

Spom. sr. = *Spomenici srbski.... prepisao s dubrovačke arhive knez Medo Pucić.* I., II. Beograd 1858., 1862.

Spom. Stoj. = Stojanović Lj. 1890. *Stari srpski hrisovulji, akti, biografije, letopisi, tipici, pomenici, zapisi i dr. Spomenik 3.* Srpska kraljevska akademija. Beograd.

Spovid općena = Milčetić, Ivan. 1890. Nepoznata glagolska knjižica, tiskana godine 1496. *Starine 23.* 80 – 83.

Sredovj. lijek. = Jagić, Vatroslav. 1878. Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. XVI. Sredovječni lijekovi, gatanja i vračanja. *Starine* 10. 81–126. [po rukopisu 15. st.]

Starine 1 = Daničić, Đuro. 1869. Knjiga Konstantina filosofa o pravopisu. *Starine* 1. 1–43. [po rukopisu 15. ili 16. st.]

Starine 4 = Daničić, Đuro. 1872. Proroštvo despota Stefana Lazarevića. *Starine* 4. 81–85. [po rukopisu s početka 18. st.]

Starine 11 = Rački, Franjo. 1879. Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih častnika. *Starine* 11. 76–152. [pisma su pisana u 17. st. bosanskom ćirilicom]

Starine 22 = Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1890. Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. (Nastavak). *Starine* 22. 221–240.

Starine 23 = Milčetić, Ivan. 1890. Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. *Starine* 23. 39–153.

Stefan kr. = Život sv. Symeona od krále Štěpána. Z rukopisu XIII. století. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův.* 1868. Priredio Šafařík, Pavel Josef. Nákladem Bedřicha Tempského. Prag. [srpskoslavenski pisac 13. st.]

Stojanović zap. i natp = Stojanović, Lj. *Stari srpski zapisi i natpisi I. II. III.* 1902. 1903. 1905. Beograd.

Svetostef. hris = *Svetostefanski hrisovulj kralja Stefana Uroša II. Milutina.* Izd. Jagić, V. 1890. Beč.

Šulek imenik = Šulek, Bogoslav. 1879. *Jugoslavenski imenik bilja.* Zagreb.

Transit = *Transit svetoga Jerolima* [glagoljska knjižica, ima na kraju bilješku: »Svršene biše knige sije, ke se zovu Transit svetoga Jerolima v Seńi....štampane....v letih gospodńih 1508.«]

Vatikanski molitvenik = *Vatikanski hrvatski molitvenik i dubrovački psaltir*. Prir. Fancev, F. *Djela JAZU* 31. JAZU. Zagreb.

Zad. lekc. = Rešetar, Milan. 1894. *Lekcionar zadarski i Ranjinin*. *Djela JAZU* 13. JAZU. Zagreb. [početak 15. st.]

Zak. vinod. = Mažuranić, Antun. 1843. Zakon vinodolski od ljeta 1280. *Kolo* 3. [rukopis je iz 16. st.]

Žića sv. otaca = Malić, Dragica. 1997. *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*. Institut za hrvatski jezik – Matica hrvatska. Zagreb. [rukopis iz 14. st.]

Živ. jer. star. = Jagić, Vatroslav. 1869. Ogledi stare hrvatske proze. III. Život svetoga Jerolima. *Starine* 1, 226–236. [rukopis iz 16. st.]

Kratice

agr.	agronomija
anat.	anatomija
augm.	augmentativ
biol.	biologija
bot.	botanika
br.	broj
čest.	čestica
dem.	deminutiv
dijal.	dijalektalno
dv.	glagol dvovidni
etnol.	etnologija
fiz.	fizika
geogr.	geografija
geol.	geologija
glazb.	glazba
gram.	gramatika
hip.	hipokoristik
im.	imenica
jd.	jednina
kat.	katolički
knjiž.	književno
kulin.	kulinarstvo
lingv.	lingvistika
m muški	rod
mat.	matematika
mn.	množina
neol.	neologizam
nesvrš.	glagol nesvršeni
pat.	patologija
pejor.	pejorativno
pl. t.	plurale tantum
pov.	povijest
pref.	prefiks
prid.	pridjev
prij.	prijedlog
pril.	prilog
razg.	razgovorno
reg.	regionalno
sg. t.	singulare tantum
sr	srednji rod
suf.	sufiks
svrš.	glagol svršeni
tehn.	tehnika
uzv.	uzvik
vezn.	veznik
zam.	zamjenica
zast.	zastarjelo
zb.	zbirno
zool.	zoologija
ž	ženski rod

Kratice jezika i dijalekata

ags.	anglosaski
akad.	akadski
alb.	albanski
amer. eng.	američki engleski
aram.	aramejski
arap.	arapski
arm.	armenski
arum.	arumunjski
aust.-bav.	austrijsko-bavarski
aust.-njem.	austrijsko-njemački
av.	avestički
avar.	avarski
balk. lat.	balkanski latinski
bizant. grč.	bizantski grčki
brus.	bijeloruski
bsl.	baltoslavenski
bug.	bugarski
clat.	crkvenolatinski
csl.	crkvenoslavenski

čak.	čakavski
češ.	češki
dakorum.	dakorumunjski
dalmat.	dalmatski
dan.	danski
dluž.	donjolužički
dor.	dorski
egip.	egipatski
eng.	engleski
falisk.	fališčki
fin.	finski
fr.	francuski
frig.	frigijski
frnč.	franački
furl.	furlanski
gal.	galski
germ.	germanski
gluž.	gornjolužički
got.	gotski
grč.	grčki
hebr.	hebrejski
het.	hetitski
hind.	hindski
hom.	homerski
hrv.	hrvatski
hrvcsl.	hrvatski crkvenoslavenski
ie.	indoeuropski
isl.	islandski
istriot.	istriotski
jap.	japanski
kajk.	kajkavski
kalabr.	kalabrijski
kašup.	kašupski
katal.	katalonski
kin.	kineski
kopt.	koptski
krim. tat.	krimskotatarski
ksgrč.	kasnogrčki
kslat.	kasnolatinski
lap.	laponski
lat.	latinski
latv.	latvijski
lit.	litavski
lit. žem.	litavski žemaitski
lomb.	lombardijski
mac.	macedonski
mađ.	mađarski
mak.	makedonski
mal.	malajski
meglenorum.	meglenorumunjski
mlet.	mletački
ngr.	novogrčki
niz.	nizozemski
nlat.	novolatinski
nnjem.	niskonjemački
norv.	norveški
njem.	njemački
osk.	oskički
perz.	perzijski
pgerm.	pragermanski
pkelt.	prakeltski
polab.	polabski
polj.	poljski
port.	portugalski
prov.	provansalski
psl.	praslavenski
rcsl. ruski	crkvenoslavenski
rum.	rumunjski
rus.	ruski
sicil.	sicilijanski
sir.	sirijski
skr.	sanskrt
slč.	slovački
sln.	slovenski
slovin.	slovinski
sreng.	srednjoengleski

srir.	srednjoirski
srlat.	srednjovjekovni latinski
srniz.	srednjonizozemski
srnnj.	srednjoniskonjemački
srp.	srpski
srperz.	srednjoperzijski
srvelš.	srednjovelški
srvnj.	srednjovisokonjemački
stav.	staroavestički
stbrus.	starobijeloruski
stcsl.	starocrkvenoslavenski
stčeš.	staročeški
stegip.	staroegipatski
steng.	staroengleski
stfr.	starofrancuski
stfriz.	starofrizijski
sthrv.	starohrvatski
stir.	staroirski
stisl.	staroislandski
stlat.	starolatinski
stlit.	starolitavski
stnord.	staronordijski
stpolj.	staropoljski
stprus.	staropruski
strus.	staroruski
stsas.	starosaski
stvelš.	starovelški
stvnj.	starovisokonjemački
šp.	španjolski
štok.	štokavski
šved.	švedski
tal.	talijanski
tamil.	tamilski
toh.	*A* toharski A
toh.	*B* toharski B
tur.	turski
turk.	turkijski
ugarit.	ugaritski
ukr.	ukrajinski
umbr.	umbrijski
ved.	vedski
velš.	velški
veljot.	veljotski
venet.	venetski
vlat.	vulgarnolatinski

Znakovi

* rekonstruirani oblik

< postalo od

> dalo je

O

ô[1] *prij.* (13. st. Daničić; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *o* (RKKJ)

Postalo od psl. **o, *ob* (stcsl. *o, ob*, sln. *ò(b)*, rus. *о, об, обо*, polj. *o*). Dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje od ie. **h₂nt-bʰi* moguće je samo ako se nazal u korijenu nepravilno izgubio, v. ***amfi-***. Dvojbena je veza s got. *bi* 'oko'. Moguće je da su se u slavenskom ukrstili prijedlozi **h₁opi* (lit. *apiẽ* 'oko') i **h₂nt-bʰi*, ali i da je u prijedlogu **h₁op-* završno **-b* poopćeno iz okoline ispred zvučnih suglasnika, gdje je očekivana asimilacija po zvučnosti (završno **-i* u **h₁opi* moglo je otpasti apokopom kao u latv. *ap* 'o').

Lit.: Skok II: 533; Derksen 361; ESSJa XXVI: 71–74.

ô[2] *uzv.*

Postalo od psl. **o* (stcsl. *o*, sln. *ô*, rus. *о*, polj. *o*), uzvik onomatopejskoga postanja. Usp. slične uzvike u grč. *ὤ*, lat. *o*, eng. *oh*.

Lit.: ESSJa XXVI: 70.

oáza *ž*

Posuđeno preko njem. *Oase* i lat. *oasis* iz grč. *ὄασις*, što je posuđenica iz kopt. *ouahe* 'oaza'. Riječ je prvotno označavala naseljena mjesta u libijskoj i egipatskoj pustinji.

Lit.: Snoj 454; Kluge s. v. Oase.

ob- *pref.*, v. ***o***[1]

ôba (13. st. Daničić; 15. st. Mon. croat.)

Postalo od psl. **òba* ⟨ž **òbě*⟩ (stcsl. *oba* ⟨ž *obě*⟩, sln. *obâ* ⟨ž *obệ*⟩, rus. *óба* ⟨ž *óбе*⟩, polj. *oba* ⟨ž *obie*⟩) < ie. **h₂(e)nt-bʰoH* (lit. *abù*, latv. *abi*, skr. *ubhá-*, grč. *ἄμφω*, lat. *ambō*, got. *bai*, toh. B *āntpi, antapi*). Indoeuropska je rekonstrukcija nesigurna jer grčki, latinski i toharski upućuju na nazal u korijenu, a u sanskrtu, baltoslavenskom i germanskom ga nema.

Lit.: Skok II: 534; Gluhak 446; Derksen 361; ESSJa XXVI: 85.

ôbād *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obât* (Varaždin), *'obat* (Gola) *obad* (RKKJ)

Postalo od psl. **ovadъ* (sln. *obàd*, rus. *óвод*, polj. *owad* 'kukac, gamad'), što je vjerojatno srodno s lit. *úodas* 'komarac', latv. *uôds* 'komarac'. Riječ je možda složena od ie. **h₃ew-i-* 'ovca', v. ***ovca***, i **h₁ed-* 'jesti', v. ***jesti***. Psl. **ovadъ* bilo bi izvodivo iz **h₃ew-h₁od-* '(kukac) koji jede (grize) ovce'. Južnoslavensko je *-b-* vjerojatno nastalo pučkoetimološkim povezivanjem s osnovom glagola *bosti* ~ *obadati*. Druga je mogućnost da je psl. riječ glasila **obvadъ*, gdje bi *ob-* bio prefiks (v. ***ob-***, ***o***[1]), a *-vad* bi bilo srodno sa skr. *vadhati* 'udarati'.

Lit.: Skok II: 534; Gluhak 446; Snoj 455; Vasmer I: 249; Derksen 2015: 480.

ôbadvā *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ôbadvô* (Pitve i Zavala), *ôbadvô* (Brač), *ôbadva* (Senj), *obadvậ* (Varaždin); *obadva, obdva, obedva, obodva* (RKKJ)

TVORBA

Složeno od ***oba*** i ***dva***. Usp. i sln. *obâdva*, tal. *ambedue*.

ôbala *ž* (16. st. 'zid, bedem, nasip'; 19. st. 'kopno uz more, rijeku ili jezero')

DIJALEKTI I POTVRDE *ôbala* 'strmina, strm proplanak (samo kao toponim)' (Brač), *'obala* (Varaždin); *obala* (RKKJ), *obvala* (Vrančić)

TVORBA *ôbālnī* (19. st.)

Izvedeno od *obaliti* 'oboriti, srušiti' (17. st.) (starije i *obvaliti* (16. st.)) < psl. **obvaliti (sę)* (sln. *obalíti* (Plet.), rus. *обвали́ть*,

polj. *obalić*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **valiti*, v. ***navaliti***. Starije značenje 'zid, nasip' razvilo se od toga što se zidovi i nasipi grade svaljivanjem kamenja.

Lit.: Skok II: 534f.; Gluhak 446; ESSJa XXX: 256ff.; Snoj 455.

obàmrijēti ⟨prez. *òbamrēm*⟩ (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obamrẽti* (Varaždin)

TVORBA *obàmirati* (19. st.), *obàmrlōst* (19. st.)

Izvedeno od ***mrijeti***. Usp. sln. *omrẹ́ti* (Plet.), rus. *обмере́ть*, češ. *omříti*.

Lit.: ESSJa XXVIII: 51f.

ȍbao *prid.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍbal* (Brač), *ȍbal* (Senj), *ȍbal* (Vrgada); *obal, obel* (RKKJ)

Postalo od psl. **obъlъ* 'okrugao' (csl. *obьlъ*, sln. *ǭbel*, rus. *о́блый*, polj. *obły* 'ovalan'), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i korijena koji je u lit. *apvalùs* 'okrugao', latv. *apaļš* 'okrugao', stisl. *valr* 'okrugao', v. ***navaliti***.

Lit.: Skok II: 353; Derksen 363; ESSJa XXXI: 124ff.

obàsjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obasjȁt* (Brač), *obasjȁt* (Grobnik)

TVORBA *obasjávati*

Postalo od psl. **obsьjati* (stcsl. *osijati*, sln. *o(b)sijáti*, mak. *oncjae*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]** i **sьjati*, v. ***sjati***.

Lit.: ESSJa XXX: 124.

ȍbavijēst *ž* (19. st. Šulek)

TVORBA *ȍbavijēsnī*

Izvedeno od ***obavijestiti***.

obavijéstiti (19. st.)

TVORBA *obavješćívati* (*obavješćívānje*), *obavještávati* (*obavještávānje*)

Postalo od psl. **obvěstiti* (sln. *obvestīti*, rus. dijal. *обвестúть*, polj. *obwieścić*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **věstiti* 'javljati vijesti' (bug. dijal. *вестя́ се* 'pokazivati se', strus. *вестить*, polj. *wieścić*). Psl. glagol **věstiti* izveden je od **věstь*, v. ***vijest***, a oblik prefiksa **oba-* (umjesto psl. **ob-*) u hrv. potječe od **obъ-*, što je inovacija.

Lit.: ESSJa XXXI: 26f.; Boryś 697.

obàviti[1] ⟨prez. *òbavijēm*⟩ (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obavȉt* (Brač), *obavȋt se* (Senj)

TVORBA *obavíjati*

Postalo od psl. **obvìti* (stcsl. *obiti*, sln. *ovíti*, star. i *obvíti*, rus. *обви́ть*, polj. *owić*, star. i *obwić*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **viti*, v. ***viti***. Za oblik prefiksa **oba-* v. ***obavijestiti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 64.

òbaviti[2] ⟨prez. *òbavīm*⟩ (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *obȁvit* (Senj), *obȁvit* (Grobnik); *obaviti* (RKKJ)

TVORBA *òbavljati* (19. st. Šulek) (*òbavljānje*)

Izvedeno od *baviti*, v. ***baviti se***.

obavještájac *m*

TVORBA *obavjèštājka*, *ȍbavještājnī*

Izvedeno od *ȍbavještāj*, što je izvedeno od ***obavijestiti***.

Lit.: Babić 2002: 104.

obàzreti se (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obazrȉt se* (Brač)

TVORBA *obàzirati se* (18. st.), *obàzriv* (19. st.) (*obàzrivōst*)

Postalo od psl. **obzьrěti (sę)* (csl. *ozьrěti (sę)*, sln. *obzrẹ́ti*, rus. *обозре́ть*, polj. *obejrzeć*), što je složeno od **ob-*, v. ***o*[1]**, i **zьrěti*, v. ***zreti*[1]**. Za oblik prefiksa **oba-*, v. ***obavijestiti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 228f.

obdùkcija *ž* 'otvaranje mrtvog tijela radi utvrđivanja uzroka smrti'

Posuđeno, možda preko njem. *Obduktion*, iz lat. *obdūctiō* 'zastiranje', što je izvedeno od glagola *obdūcō* 'navući, zastrijeti, pokriti' < 'nešto preko čega prevući'. Latinski je glagol složen od *ob* 'prema, pred' i *dūcō* 'voditi, povesti, vući', v. ***dužd***. Riječ *obdukcija* vjerojatno se isprva koristila za završni korak postupka, tj. za 'prekrivanje mrtvog tijela'.

Lit.: Snoj 455; Kluge s. v. Obduktion.

obećánje *sr* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obećõńe* (Brač), *obęčą̃ńę* (Varaždin); *obečanje, obečańe, obečeńe, obetajńe, obetanje* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvět(j)anьje* (stcsl. *oběštanije*, sln. star. *obetanje*, polj. *obiecanie*), što je izvedeno od **obvět(j)ati (sę)*, v. ***obećati***.

Lit.: ESSJa XXXI: 31.

obèćati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obećȃt* (Brač), *ob'ęčati* (Varaždin), *obećȃt* (Senj), *obećȃti* (Vrgada); *obečati, obetati, obitati* (RKKJ)

TVORBA *obećávati* (13. st. Daničić; 16. st.)

Postalo od psl. **obětjati* < **obvět(j)ati* (stcsl. *oběštati*, sln. star. *obẹ̄čati, obẹ̄tati*, strus. *obѣчamu, obѣщamu*, polj. *obiecać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **větjati* 'govoriti', v. ***vijeće***.

Lit.: Derksen 361; ESSJa XXXI: 31ff.

obèlisk *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Obelisk* i lat. *obeliscus* iz grč. *ὀβελίσκος* 'mali ražanj', što je umanjenica od *ὀβελός* 'ražanj; šiljast, četverouglast stup, u visinu sve tanji, završava malom piramidom', predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Snoj 455; Kluge s. v. Obelisk; Beekes 1042f.

ȍbičāj *m* (13. st. Daničić; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'običaj* (Varaždin), *ȍbičoj* (Brač), *ȍbičaj* (Pitve i Zavala); *običaj* (RKKJ)

TVORBA *običávati* (17. st.)

Postalo od psl. **obyčajь* (stcsl. *obyčaj*, sln. *običȃj*, rus. *обы́чай*, polj. *obyczaj*), što je izvedeno od **obyknǫti*. Taj je glagol složen od **ob*, v. ***o***[1] i **vyknǫti*, v. ***naviknuti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 112f.

ȍbičājnī *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *običajen* (RKKJ)

Postalo od psl. **obyčajьnъ* (stcsl. *obyčajnъ*, sln. *običȃjen*, rus. *обы́чайный*, polj. *obyczajny*), što je izvedeno od **obyčajь*, v. ***običaj***.

Lit.: ESSJa XXXI: 113f.

ȍbičan *prid.* (13. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍbičan* (Pitve i Zavala), *ȍbičan* (Brač), *ȍbičan* (Senj), *'obični* (Varaždin); *običen* (RKKJ)

TVORBA *ȍbično* (16. st.), *ȍbičnōst* (18. st.)

Postalo od psl. **obyčьnъ* (stcsl. *obyčьnъ*, sln. *obīčen, ọ̑bičen (zast.)*, rus. *обы́чный*, češ. star. *obvyčný*), što je izvedeno od **obyknǫti*, v. ***običaj***.

Lit.: ESSJa XXXI: 114f.

ȍbīći (13. st. Daničić; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *obajti, obiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***ići***. Usp. sln. *obíti*, rus. *обойти́*, polj. *obejść*.

ȍbijēst *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍbist* (Pitve i Zavala), *ȍbist* (Brač)

TVORBA *ȍbijēstan*

Poput sln. *objẹ̑st* izvedeno od psl. **obě̌sti (sę)* 'do sita se najesti' (hrv. star. *objesti (se)* 'oglodati; najesti se preko mjere', stcsl. *obě̌sti sę*, sln. *objẹ́sti*, rus. *объе́сть*, polj. *objeść*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **ěsti*, v. ***jesti***. Suvremeno je značenje metaforičko, a postalo je od starijega 'stanje sitosti (ili prejedenosti)'.

Lit.: Skok II: 536; ESSJa XXXI: 150ff.; Snoj 457.

ȍbīlan *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ob'ilęn* (Varaždin); *obilan, obilen* (RKKJ)

TVORBA *obílnōst* (16. st.)

Postalo od psl. **ȍbvilьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *obilьnъ*, sln. *obȋlen*, rus. *оби́льный*, češ. *obilný, obílný*), što je izvedeno od **obvilъ*, v. ***obilje***.

Lit.: ESSJa XXVI: 104.

obìlat *prid.* (14. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obilȁt* (Pitve i Zavala), *obilȁt* (Brač); *obilat* (RKKJ)

Izvedeno od **obvilъ*, v. ***obilje***, sufiksom kao u ***bogat***.

obìlaziti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oblaziti* (17. st.)

TVORBA *obìlazak*, *obìlaznī* (*obìlazno*), *obìlažēnje*

Izvedeno od ***laziti***. Umetnuto *-i-* potječe iz ***ići***, usp. i druge glagole s prefiksima: ***mimoilaziti***, ***nailaziti***, ***nadilaziti***, ***silaziti***.

òbilovati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obiluvati* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvilovati* (stcsl. *obilovati*, sln. *obilováti*, strus. *обиловати*), što je izvedeno od **obvilъ*, v. ***obilje***.

Lit.: ESSJa XXVI: 103.

òbīlje *sr* (14. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *obîlje* (Brač); *obiļe* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvìlьje* (stcsl. *obilije*, sln. *obîlje*, rus. *обúлие*, češ. *obilí* 'žito'), što je izvedeno od pridjeva **obvilъ* 'obilan' (hrv. star. *obil* (Marulić), stcsl. *obilъ*, sln. *obîl*, strus. *обилый*). Taj je pridjev vjerojatno složen od **ob*, v. ***o***[1], i izvedenice od ie. korijena **weyh*$_1$- 'sila, moć' (stcsl. *vьz-vitь* 'dobitak', skr. *vītí-* 'obrok', lat. *vīs* 'sila, moć'); možda je isti korijen u vojnik.

Lit.: Skok II: 536; ESSJa XXVI: 103; Snoj 456.

obìlježiti (17. st.)

TVORBA *ȍbiljēžje* (16. st.), *obilježívati*

Izvedeno od ***bilježiti***.

obitávati (19. st.)

TVORBA *obitávalīšte*, *obitávānje*

Izvedeno od starijega *obitati* 'stanovati' (15. st. Mon. croat.) < psl. **obvitati* (stcsl. *obitati*, rus. *обумáть*, polj. *obwitać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **vitati* 'obitavati, pozdravljati' (stcsl. *vitati*, rus. *вумáть*, polj. *witać*). Psl. je glagol **vitati* srodan s lit. *vietà* 'mjesto', latv. *vìeta* 'mjesto'; dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje iz ie. korijena **weyh*$_1$-, v. ***vojnik***, nije vjerojatno zbog akcentuacije baltijskih riječi.

Lit.: Skok II: 536f.; ESSJa XXXI: 62f.; Vasmer I: 205, Smoczyński 750.

obítelj *ž* (13. st. Daničić 'stan, kuća, manastir'; 15. st. Mon. croat. 'porodica')

DIJALEKTI I POTVRDE *obîtęl* (Varaždin); *obitel, obiteļ* (RKKJ)

TVORBA *obíteljskī* (19. st. Šulek)

Postalo od psl. **obvitělь, *obvitelь* 'mjesto stanovanja, stan, dom' (stcsl. *obitělь* 'stan, prebivalište', sln. star. *obîtelj* 'obitelj', rus. *обúтель* 'manastir; prebivalište'), što je izvedeno od **obvitati* (v. ***obitavati***) sufiksom **-ělь* kao u ***kupelj***. Suvremeno značenje 'zajednica najbližih srodnika' razvilo se od 'ljudi koji zajedno stanuju, obitavaju', od izvornoga 'mjesto stanovanja'.

Lit.: Skok II: 536f.; Gluhak 447; ESSJa XXXI: 63f.

òbiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ob'iti* (Varaždin)

Postalo od psl. **obbìti* (csl. *obiti*, sln. *obíti*, rus. *обúть*, polj. *obić, obbić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **biti*, v. ***biti***[2].

Lit.: ESSJa XXVI: 107.

objàsniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obj'asniti* (Varaždin)

TVORBA *objašnjávati* (19. st.) (*objašnjávānje* (19. st.)), *objašnjénje* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *объясни́ть*, što je izvedeno od *я́сный*, v. ***jasniti (se)***.

objáviti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obj'aviti* (Varaždin); *objaviti* (RKKJ)

TVORBA *ȍbjava* (19. st. Šulek), *objavljénje* (17. st.), *objavljívati* (18. st.) (*objavljívānje*)

Postalo od psl. **obavìti* (stcsl. *obaviti*, sln. *objáviti*, rus. *объявúть*, polj. *objawić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **aviti*, v. ***javiti***. Suglasnik *-j-* u *objaviti* dodan je analogijom prema neizvedenom glagolu *javiti*.

Lit.: ESSJa XXVI: 143f.

òbjed *m* (14. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obîd* (Pitve i Zavala), *obîd* (Brač), *obȉd* (Vrgada), *obẽd* (Senj); *obed* (RKKJ)

TVORBA *òbjedovati* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.), *obedvati* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **obědъ* (stcsl. *obědъ*, sln. *obẽd*, rus. *обéд*, polj. *obiad*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i izvedenice od ie. ko

rijena **h₁ed-*, v. ***jesti*** (usp. lit. *ėda* 'hrana', stprus. *īdai* 'hrana'). Prvotno značenje psl. riječi **obědъ* nije sigurno utvrđeno, a pomišlja se na 'stol oko kojega se jede', 'žrtveni obrok < obrok koji treba pojesti do kraja (ob-jesti)' ili 'vrijeme jela'.

Lit.: Skok I: 776f.; ESSJa XXVI: 182ff.; Snoj 455.

objedíniti (19. st.)

TVORBA *objedinjávati, objedinjívati*

Izvedeno od osnove koja je u ***jedini***, v. ***jedan***.

ȍbjekt *m*

TVORBA *ȍbjektnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Objekt*, iz srlat. *obiectum* 'ono što je stavljeno ispred (uma, očiju)', što je poimeničeni particip perfekta lat. glagola *obiciō* 'baciti, postaviti što preda što'. Taj je glagol složen od *ob* 'prema, pred' i *iaciō* 'baciti, postaviti, položiti', v. ***injekcija***.

Lit.: Snoj 456; Kluge s. v. Objekt.

objèktīv *m*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. njem. *Objektiv*, fr. *objectif*). Riječ je poimeničeni srlat. pridjev *obiectivus* 'koji se odnosi na objekt, predmet', v. ***objektivan***. Kod optičkih uređaja s dvije leće *objektiv* je ona koja je okrenuta predmetu, *objektu*, dok je druga leća okrenuta prema oku, usp. ***okular***.

Lit.: Snoj 456f.; Kluge s. v. Objektiv.

ȍbjektīvan *prid.*

TVORBA *objektívnōst*

Posuđeno iz srlat. *obiectivus* 'koji se odnosi na objekt, predmet', što je izvedeno od *obiectum*, v. ***objekt***. Značenja 'nepristran' i 'koji postoji neovisno o subjektu' razvila su se usporedno s antonimnim ***subjektivan***.

ȍbjesiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *obȉsit* (Pitve i Zavala), *obȉsit* (Brač), *obȉsiti* (Vrgada), *obȉsit* (Senj), *ob'ęsiti* (Varaždin), *ọbęs'iti* (Gola); *obesiti, obisiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvěsiti* (stcsl. *oběsiti*, sln. *obẹ́siti*, rus. *обве́сить*, polj. *obwiesić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **věsiti*, v. ***vješati***, ***visjeti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 22ff.

obláčiti se (16. st.) 'prekrivati se oblacima'

DIJALEKTI I POTVRDE *oblāčȉt se* (Senj), *oblą̄čiti* (Varaždin); *oblačiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *obláčēnje*

Izvedeno od ***oblak***. Usp. sln. *oblačīti se*, rus. dijal. *обóлóчить*, češ. *oblačiti (se)*.

Lit.: ESSJa XXXI: 79.

obláčiti (se) (14. st. Žića sv. otaca) 'odijevati se'

DIJALEKTI I POTVRDE *oblāčȉt se* (Grobnik); *oblačiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *obláčēnje*

Postalo od psl. **obvolčìti (sę)* (stcsl. *oblačiti*, sln. *obláčiti*, rus. dijal. *оболочúть*, polj. *obłóczyć (się)*), što je tvoreno prema svršenom glagolu **obvelkti*, v. ***obući***.

Lit.: ESSJa XXXI: 78f.

ȍblāk *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍblak* (Pitve i Zavala), *ȍblak* (Senj), *'oblak* (Varaždin), *'oblak* (Gola), *ȍbl°āk* (Vrgada); *oblak* (RKKJ)

TVORBA *obláčak* (17. st.), *oblàčić* (18. st.), *ȍblāčan* (16. st.)

Postalo od psl. **ȍbvolkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *oblakъ*, sln. *oblâk*, rus. *óблако* (iz csl.), polj. *obłok*), što je imenska složenica od **ob*, v. ***o***[1], i **volkъ*, v. ***vlak***, ili deverbalna imenica od glagola **obvelkti* 'navući'. Prvotno je značenje 'ono čime se (nebo) prevuče'.

Lit.: Skok III: 634; Derksen 362; ESSJa XXXI: 85ff.; Matasović 2014: 172; Snoj 457.

ȍblāst *ž* (13. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *oblast* (RKKJ)

Postalo od psl. **ȍbvolstь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *oblastь*, sln. *oblâst*, strus. *оболость*, češ. *oblast*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i osnove koja je u ***vladati***, ***vlast***. Prvotno je značenje bilo 'područje pod jednim vladarom'.

Lit.: Skok III: 604; ESSJa XXXI: 89; Snoj 457.

òblatna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ôblatn* ⟨m.r.⟩ (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Oblate* ⟨mn. *Oblaten*⟩ 'hostija; okrugli vafl; podloga za kolačiće (tanka pečena ploška od vode i brašna)', što je posuđeno iz srlat. *oblata (hostia)* 'prinesena (hostija)', ženski rod lat. participa perfekta *oblātus* od glagola *offerō* 'nositi pred koga, pokazivati, prinositi'. Particip je složen od *ob* 'pred, prema' i *lātus*, v. ***ablativ***. U njemački je riječ posuđena s izvornim značenjem 'hostija' iz kojega se razvilo 'sitno pecivo'.

Lit.: Snoj 457; Kluge s. v. Oblate.

oblènjāk *m* 'koljeno beskolutićavaca crvolika tijela' *(Aschelminthes)*

Izvedeno od ***obao***; usp. i polj. *obleńce* i njem. *Rundwurm*.

òblica *ž* (17. st. 'štogod oblo') 'obli komad drveta'

DIJALEKTI I POTVRDE *oblȉca* (Pitve i Zavala), *Oblȉce* (Brač)

Izvedeno od ***obao***. Lik je potvrđen i u drugim slavenskim jezicima, s različitim značenjima, usp. sln. *oblíca* 'kora krumpira', star. 'kugla', češ. *oblice* 'okrugli prozor', rus. dijal. *óблыца, облы́ца* 'riba Leucisus rutilus L.'.

Lit.: ESSJa XXXI: 118f.

òblīčje *sr* (14. st. Glasnik 15; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *oblȉčje* (Brač); *obličje* (RKKJ)

Postalo od psl. **obličьje* (stcsl. *obličije*, sln. *oblȋčje*, rus. *облúчье*, polj. *oblicze*), što je izvedeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i korijena koji je u **likъ*, v. ***lik***, ***lice***.

Lit.: ESSJa XXXI: 8f.

òblić *m* 'razred životinja iz koljena oblenjaka' *(Nematodes)*

DIJALEKTI I POTVRDE *oblȉć* ⟨G *oblȉća*⟩ (Senj)

Izvedeno od ***obao***. Usp. eng. *roundworms*.

òbligātan

Posuđeno iz lat. *obligātus* 'obvezan', što je pasivni particip glagola *obligō* 'obvezati, privezati, zavezati', koji je pak složen od prijedloga *ob* 'prema, pred, radi, za' i *ligō* 'vezati' (v. ***legato***).

òblīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òblik* (Brač)

Postalo od **òblikъ* (bug. *облик*, rus. *óблик*, polj. *oblik*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **likъ*, v. ***lik***, ***lice***. Riječ se u rječnicima javlja od 19. st., do 19. st. češća je riječ ***obličje*** u istom značenju.

Lit.: ESSJa XXVIII: 10.

oblikòslōvlje *sr*

TVORBA *oblikòslōvnī*

Složeno od ***oblik*** i ***-slovlje***. Kalk prema grecizmu ***morfologija***.

òblikovati (20. st.)

TVORBA *òblikovānje*

Izvedeno od ***oblik***. Za razvitak značenja usp. ***formirati*** od ***forma***.

òbližnjī *prid.* (18. st.)

Izvedeno od zastarjeloga priloga *oblizu* (17. st. jednom), usp. ***bližnji***.

òblog *m* (15. st. Marulić, nejasno značenje; 18. st. 'neobrađena zemlja, ledina'; 19. st. 'ono, što se obloži oko bolesna mjesta na tijelu')

DIJALEKTI I POTVRDE *oblȍg* (Brač), *ȍblog* (Senj), *'oblok* (Varaždin), *'obl̨ok* (Gola), *v'ɯ̄l̨ok* (Gola)

Postalo od **oblogъ* (csl. *oblogъ* 'ograda; bisage; spletka, optužba', sln. *oblȍg* 'ograda, okvir, obod kotača' (Plet.), strus. *облогъ* 'ograda', polj. rijetko *obłóg* 'jazbina, brlog, jama'), što je izvedeno od osnove koja je u ***obložiti***. U suvremenom značenju riječ je djelomični kalk prema njem. *Umschlag*.

oblòžiti (13. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obl'ožiti* (Varaždin); *obložiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obložìti* (stcsl. *obložiti*, sln. *obložíti*, rus. *обложúть*, polj. *obłożyć*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **ložiti*, v. ***ložiti***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 23.

oblútak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***obao***. Za sufiks usp. ***trenutak***.

òbljetnica *ž* (19. st.)

Poput sln. *oblętnica* izvedeno od starijega pridjeva *obljetan* 'onaj, koji se vraća svake godine' (19. st.), koji je izvedeno od ***ljetni*** prefiksom ***ob-***, v. ***o[1]***.

òbmana *ž* (19. st.)

TVORBA *obmánuti* (*obmanjívati*)

Posuđeno iz rus. *обма́н*, što je izvedeno od *обману́ть* < **obmanǫti*, v. ***o[1]***, ***manuti***.

Lit.: Skok II: 354; ESSJa XXVIII: 43f.; Vasmer II: 241.

obnášati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obnąšati* (Varaždin); *obnašati* (RKKJ)

TVORBA *obnášānje*

Izvedeno prefiksom ***ob-***, v. ***o[1]*** od iterativne osnove (**našati*) izvedene iz korijena glagola ***nesti***, ***nositi***. Usp. i sln. *obnášati se* 'ponašati se'.

obnòviti (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obnovȉt* ⟨prez. *obnòvin*⟩ (Brač), *obn'oviti* (Varaždin)

TVORBA *obnávljati* (*obnávljānje*), *òbnova* (19. st. Šulek), *obnòvljiv*

Postalo od psl. **obnovìti* (stcsl. *obnoviti*, sln. *obnovīti*, rus. *обновúть*, češ. *obnoviti*), što je složeno od **ob*, v. ***o[1]***, i **noviti*, glagola izvedenog od pridjeva ***nov***.

Lit.: ESSJa XVIII: 123f.

obòa *ž*

TVORBA *obòist*

Posuđeno preko njem. *Oboe* i/ili tal. *oboe* iz fr. *hautbois*, što je složeno od *haut* 'visok' (< lat. *altus*, v. ***alt***) i *bois* 'drvo' (iz frnč. **busk*, v. ***boškarin***).

Lit.: Snoj 458; Kluge s. v. Oboe.

òbōd *m* (14. st. toponim; 18. st.)

TVORBA *òbōdnī*

Postalo od psl. **òb(v)od* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *obodъ*, *obvodъ* 'prsten' (Mikl.), sln. *obȍd*, starije *obǫ̑d*, rus. *óбод*, polj. *obód*), što je izvedeno od glagola **obvesti* ili **obvoditi* 'voditi okolo' (srp. csl. *obvesti*, *obъvesti*, rus. *обвести́*, polj. *obwieść*), koji je pak složen od **ob*, v. ***o[1]***, i **vesti*, **voditi*, v. ***voditi***.

Lit.: Gluhak 447; ESSJa XXXI: 13, 69ff.

obògatiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obogãtit* (Brač), *obogątęti sę* (Varaždin); *obogatiti, obogateti* (RKKJ)

TVORBA *obogaćívati*

Postalo od psl. **obbogatiti* (stcsl. *obogatiti*, sln. *obogatīti*, rus. *обогати́ть*, slč. *obohatit'*), što je složeno od **ob*, v. ***o[1]***, i **bogatiti*, v. ***bogatiti***.

Lit.: ESSJa XXVI: 112.

òboje *br., prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òboje* (Grobnik); *oboje, oboji* (RKKJ)

Poimeničeni srednji rod pridjeva *òboj* ⟨ž *òboja*⟩ (13. st. Daničić; 15. st. Marulić) < psl. **òbojь* ⟨ž **oboja* sr **oboje*⟩ (stcsl. *oboi* ⟨ž *oboja* sr *oboje*⟩, sln. *obôj*, strus. *обои*, polj. *oboje*), što je izvedeno od **oba*, v. ***oba***, ***dvoji***.

Lit.: ESSJa XXVI: 85ff.

obòjiti (18. st.)

TVORBA *òbojen*

Izvedeno od ***bojiti***, v. ***boja***.

obòljeti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obolȉt* ⟨prez. *obolīn*⟩ (Brač), *obolȉt* ⟨prez. *obȍlin*⟩ (Senj), *obol'ęti* ⟨prez. *obolę̑jęm*⟩ (Varaždin); *oboleti* (RKKJ)

TVORBA *obolijévati*, *oboljénje*

Postalo od psl. **obbolěti* (csl. *oboleti*, sln. *obolę́ti* (Plet.), češ. *oboleti*), što je složeno od **ob*, v. ***ob-***, i **boleti*, v. ***boljeti***.

Lit.: ESSJa XXVI: 113.

òbor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obor* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvorъ*, **obvora* (sln. *obȍr*, rus. dijal. *обóра*, polj. *obora*), što je izvedeno od glagola **obverti* (samo južnoslavenski, usp. hrv. star. *òbrijeti*, *òvrijeti*, sln. *ovŕęti*, bug. *обръ*). Taj je glagol složen od **ob*, v. ***o[1]***, i **verti*, v. ***navrijeti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 11.

òborina *ž* (18. st. 'propast; ruševina'; 19. st. Šulek 'talog', 'padaline')

TVORBA *òborīnskī*

Izvedeno od ***oboriti***. U suvremenom meteorološkom značenju 'padalina' riječ je kalk prema njem. *Niederschlag* (od *niederschlagen* 'oboriti').

òborit *prid.* (19. st.) 'odabran, dobar, valjan'

Izvedeno od glagola *obrati* (od ***o*[1]** i ***brati***), odnosno imenice **oborъ* (u značenju 'oborita riba' *obôr* je zabilježeno u Bolu). Izvorno značenje bilo bi 'izabrana riba', potom 'skupa, cijenjena riba'.

obòriti (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *oboriti* (RKKJ)

TVORBA *obárati* (18. st.), *obòriv*

Postalo od psl. **oboriti* (stcsl. *oboriti*, sln. *oboríti* (Plet.), strus. *оборити*, češ. *obořiti*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **oriti*, v. ***oriti se***.

Lit.: ESSJa XXVI: 116.

obòstran *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *objestran* (15. st. Marulić)

Složeno od ***oba*** i ***strana***.

obožávati (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *obožȃvati* (Varaždin), *o̩bo̩žāv'ati* (Gola)

Izvedeno od **obožati* (usp. rus. *обожáть*), što je izvedeno od ***Bog***. Vjerojatno kalk prema njem. *vergöttern* (od *Gott* 'bog').

obračùnati (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *obrač'unati* (Varaždin)

TVORBA *òbračūn* (19. st. Šulek), *obračunávati*

Izvedeno od ***računati***. Usp. njem. *verrechnen*.

obraćènīk *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *obračẹnîk* (Varaždin)

TVORBA *obraćènica*

Izvedeno od ***obratiti*** (***se***) u značenju 'promijeniti vjeru'. Usp. njem. *der Bekehrte* 'obraćenik' (od *sich bekehren* 'obratiti se, promijeniti se').

obráditi (16. st.)

TVORBA *òbrada*, *òbradba*, *obràdiv* (*obràdivōst*), *obrađívati* (*obrađívānje*)

Izvedeno od ***raditi***, usp. njem. *bearbeiten* 'obraditi' (od *arbeiten* 'raditi').

òbradovati (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obraduvati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obradovati (sę)* (stcsl. *obradovati*, sln. *obradováti*, rus. *обрáдовать*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **radovati (sę)*, v. ***radovati se***.

òbrambenī *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *obramba* (16. st.), što je pak izvedeno od ***obraniti*** sufiksom *-ba*.

òbrana *ž*, v. ***obraniti***

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍbrana* (Brač), *'obrana* (Varaždin); *obrana* (RKKJ)

obrániti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obrᾶniti* (Varaždin), *obr°ānìti* (Vrgada); *obraniti* (RKKJ)

TVORBA *òbrana*

Postalo od psl. **otъborniti* (csl. *otъbraniti*, sln. *obrániti*, strus. *оборонить*, polj. *odbronić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **borniti*, v. ***braniti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 151f.

obrátiti (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *obr'atiti* (Varaždin); *obratiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òbraćati* (*òbraćānje*), *obráćēnje*, *ȍbrāt* (*ȍbrātan*, *ȍbrātno*)

Postalo od psl. **obvortìti (sę)* 'okrenuti (se)' (stcsl. *obratiti (sę)*, rus. *оборотúть*, polj. *obrócić*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **vortiti*, v. ***vratiti***. Izvorno značenje 'okrenuti (se)' razvilo se u 'promijeniti vjeru' te u 'započeti komunikaciju' < 'okrenuti se (komu) kad se što želi reći, pitati, moliti'.

òbratnica *ž* 'zamišljena kružnica oko Zemlje, usporedna s ekvatorom, na 23 stupnja i 27 minuta geografske širine' *geogr.*

Izvedeno od *obratan*, v. ***obratiti*** (***se***). Djelomični kalk prema njem. *Wendekreis* (*Wende* 'obrat, promjena' + *-kreis* 'krug'), odnosno grč. *ὁ τροπικός (κύκλος)* (*τρόπος*

'okreť', v. ***tropi***), usp. i češ. *obratník*, sln. *obrâtnik*.

òbraz *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *obràz* (Senj) *obràz* (Vrgada); *obraz* (RKKJ)

Postalo od psl. **obrazъ* (stcsl. *obrazъ*, sln. *obràz*, rus. *óбраз* 'način, izgled', polj. *obraz* 'slika'), što je izvedeno od glagola **obraziti* 'rezanjem oblikovati' (stcsl. *obraziti* 'oblikovati', rus. *образúть* 'urediti', polj. *obrazić* 'ozlijediti, raniti'), koji je pak složen od **ob*, v. ***o***[1], i **raziti*, što je tvoreno prijevojem od korijena koji je u ***rezati***, usp. ***odraziti***.

Lit.: ESSJa XXIX: 60f.; 63ff.; Snoj 459.

òbrazac *m* 'formular'

DIJALEKTI I POTVRDE *obr'azęc* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *obrazec* ili rus. *образéц*, što je umanjenica od ***obraz***.

òbrazina *ž* (19. st.) 'maska'

Izvedeno od ***obraz***.

obrazlòžiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obrazl'ožiti* (Varaždin)

TVORBA *obrazlágati*, *obrazloženje*

Izvedeno od ***razložiti***.

òbrazovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obraz'ovati* (Varaždin); *obrazuvati* (RKKJ) 1. 'stvarati, oblikovati'; 2. 'opisivati, dočaravati'

TVORBA *òbrazovānōst*, *òbrazovānje*, *òbrazōvnī*

Posuđeno iz rus. *образовáть*, što je izvedeno od *óбраз*, v. ***obraz***. Riječ je kalk prema njem. *bilden* 'obrazovati' < 'oblikovati'.

Lit.: Vasmer II: 244.

òbrēd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'obręt* (Varaždin)

TVORBA *òbrēdnī* (*òbrednīk*)

Posuđeno iz češ. *obřad* ili rus. *обрядъ* < psl. **obrędъ*, što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i osnove koja je u ***red***.

Lit.: ESSJa XXIX: 87f.

obrezànīk *m* (19. st.)

Izvedeno od ***obrezati***.

òbrezati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obrȉzat* ⟨prez. *obrȉžen*⟩ (Pitve i Zavala), *obrȉzot* ⟨prez. *obrȉžen*⟩ (Brač), *obrèzat* ⟨prez. *obrèžen*⟩ (Senj), *obr'ęzati* ⟨prez. *obrȇžęm*⟩ (Varaždin); *obrezati (se)* (RKKJ)

TVORBA *obrezánje*, *obrezívati* (*obrezívānje*)

Postalo od psl. **obrězati* (stcsl. *obrězati*, sln. *obrẹ́zati*, rus. *обрéзать*, češ. *obřezati*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **rězati*, v. ***rezati***.

Lit.: ESSJa XXIX: 81f.

obŕnuti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obrnȕt* ⟨prez. *obȓnen*⟩ (Brač), *ob'rnuti* (Varaždin), *obrnȕti (se)* (Vrgada); *obrniti, obrnuti* (RKKJ)

TVORBA *òbr̄nūt* (*òbr̄nūto*)

Postalo od psl. **obvьrtnǫ̀ti* (csl. *obrъnǫti sę*, sln. *obrnīti*, rus. *обернýть*, češ. *obrtnouti se*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], **vьrtnǫti*, v. ***vrnuti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 135ff.

òbrok *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *'obrok* (Varaždin), *'obrọk* (Gola), *obròk* (Vrgada); *obrok, obruk* (RKKJ)

Postalo od psl. **obrò̀kъ* (stcsl. *obrokъ* 'plaćanje', sln. *obrȍk*, rus. *óброк* 'zemljarina, kmetski danak', polj. *obrok* 'hrana za životinje'), što je izvedeno od glagola **obrekti* (usp. hrv. star. *obrèći* 'obećati', rus. *обрéчь* 'predodrediti'), koji je pak složen od **ob*, v. ***o***[1], i **rekti*, v. ***reći***. Za tvorbu usp. i ***rok***, ***urok***, ***prorok***. Izvorno je značenje 'ono što je određeno, *obrečeno*' iz čega se razvilo 'određena količina jela' i 'vrijeme određeno za jelo' odnosno 'dio duga koji se plaća u određenim razmacima'.

Lit.: ESSJa XXIX: 68f., 99.

òbronak *m* (19. st.)

Izvedeno od zastarjeloga glagola *obroniti* 'srušiti', koji je izveden od ***roniti***. Za razvitak značenja usp. ***padina***.

òbrt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'obrt* (Varaždin)

TVORBA *òbrtnīk* (*òbrtnīštvo*), *òbrtnica*

Poput sln. *obȓt*, riječ je novovjekovna izvedenica od starijega pridjeva *òbȓtan* 'okretan; marljiv, radin, vješt', koji je pak izveden od glagola ***obrtati***. Za semantički razvoj usp. ***industrija***. Usp. i njem. *gewandt* 'spretan, vješt' (prema *wenden* 'okrenuti').

Lit.: Snoj 460.

òbrtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ob'rtati* (Varaždin); *obrtati* (RKKJ)

TVORBA *òbrtāj*, *òbrtānje*

Postalo od **obvьrtati* 'okretati' (sln. *ovȓtati* (Plet.), ukr. *обертáму*, češ. *obvrtati*), što je nesvršeni glagol tvoren prema svršenom ***obrnuti***.

Lit.: ESSJa XXXI: 132f.

obrúbiti

DIJALEKTI I POTVRDE *obrūbȉt* ⟨prez. *obrũbin*⟩ (Pitve i Zavala), *obrūbȉt* ⟨prez. *obrũbin*⟩ (Brač), *obrǫ̑biti* ⟨prez. *obrǫ̑bim*⟩ (Varaždin), *ọbrǫ̑b'iti* ⟨prez. *ọbr'ǫ̑bim*⟩ (Gola); *obrubiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***rubiti***, usp. i sln. *obrobīti*.

òbrūč *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òbruč* (Brač), *òbrūč* (Vrgada), *'obruč* (Varaždin), *'obrȕč* (Gola); *obroč, obruč* (RKKJ)

Postalo od psl. **òbrǫčь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *obrǫ̑č*, rus. *óбруч*, polj. *obręcz*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i osnove **rǫk-*, v. ***ruka***. Na sličan je način tvoreno lit. *ãprankis* 'narukvica' (od *rankà* 'ruka').

Lit.: ESSJa XXIX: 111ff.; Snoj 460.

òbrva *ž* (15. st. Marulić *obrv*; 16. st. *obrva*)

DIJALEKTI I POTVRDE *òbrva* (Vrgada), *òbrva* (Senj), *'obrva* (Varaždin); *obrv, obrva* (RKKJ)

Postalo od psl. **(o)bry* ⟨G **(o)brъve* a.p. *c*⟩ (stcsl. *brъvь*, sln. *obȓv*, češ. dijal. *obrvy mn.*, rus. *бровь*, polj. *brew*) < **h*$_3$*b*^{h}*ruH-* (lit. *brùvė*, skr. *bhrū́-*, grč. *ὀφρῦς*, steng. *brū*). Početno *o-* u nekim slavenskim jezicima vjerojatno je od psl. prefiksa **ob*, v. ***o***[1], no neki ga povezuju s grč. početnim *ὀ-* u *ὀφρῦς*. I u slavenskom i u grčkom početno **o-* moglo je postati pod analoškim utjecajem riječi za 'oko', v. ***oko***[1].

Lit.: Skok II: 539; Gluhak 447; Derksen 66; ESSJa III: 63f., XXVI: 123f.; Snoj 460.

òbuća *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obȕća* (Brač), *ob'uča* (Varaždin), *obȕća* (Vrgada); *obuča* (RKKJ)

TVORBA *òbućār* (*òbūćārev*, *òbućārka*, *òbućārskī*)

Postalo od **obùtja* (sln. *obȗča* (Plet.), bug. *обуща*, strus. *обущa*), što je izvedeno od pasivnog participa **obutъ* glagola **obuti*, v. ***obuti***.

Lit.: ESSJa XXX: 247f.

òbūći (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obȗć* ⟨prez. *obūčȅn*⟩ (Pitve i Zavala), *obȗć* ⟨prez. *obūčȅn*⟩ (Brač), *obȗć* ⟨prez. *obučȅn*⟩ (Senj), *obȗći* (Vrgada); *obleči (se), obliči, obući* (RKKJ)

Postalo od psl. **obvelkti* ⟨prez. **obvьlkǫ*⟩ (stcsl. *oblěšti*, sln. *oblȇči*, rus. *обволóчь*, polj. *oblec*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **velkti*, v. ***vući***.

Lit.: ESSJa XXXI: 8ff.

obùhvatiti (19. st.)

TVORBA *obùhvaćati*

Izvedeno od ***uhvatiti***.

obújam *m* 'volumen'

TVORBA *obújamskī*

Riječ je u novije doba izvedena od glagola ***obujmiti***. U 19. st. u istom je značenju posuđena iz češkoga riječ *objem* i prilagođena hrvatskom kao *objam*.

obújmiti

TVORBA *obujmljívati*

Izvedeno od korijena koji je u ***imati*** prefiksima ***ob-*** + ***u-***[1].

òbuka *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *obučiti*, v. ***ob-***, ***o***[1], ***učiti***.

obùstaviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obustãvit* (Brač), *obust'aviti* (Varaždin)

TVORBA *òbustava*, *obùstavljati*

Izvedeno od zastarjeloga *ustaviti* (v. ***zaustaviti***). Usp. i sln. *obustáviti* (Plet.).

òbuti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *obȕt* ⟨prez. *obȕjen*⟩ (Brač), *ob'uti* (Varaždin); *obuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *obúvati* (17. st.) (*obúvānje*)

Postalo od psl. **obùti* (stcsl. *obuti*, sln. *obúti*, rus. *обу́ть*, polj. *obuć*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **-uti*, v. ***izuti***.

Lit.: Skok II: 539; Gluhak 447; ESSJa XXX: 246f.

obùzdati, v. ***o*[1]**, ***uzda***

òbveza *ž* (19. st.)

TVORBA *òbvezan* (19. st. Šulek), *òbvezatan* (19. st. Šulek)

Poput sln. *obvẹ̑za*, izvedeno od ***obvezati***. Kalk prema njem. *Verbindlichkeit* i/ili lat. *obligātiō* (v. ***obligatan***).

obvézati

DIJALEKTI I POTVRDE *obvẹ̑zati* ⟨prez. *obvẹ̑žẹm*⟩ (Varaždin); *obvezati* (RKKJ)

TVORBA *òbvezan* (19. st. Šulek) (*òbveznīk*, *òbveznica*), *obvezívati* (18. st.)

Postalo od psl. **obvęzati* (stcsl. *obvęzati, obęzati*, sln. *obvezáti*, rus. *обвяза́ть, обязáть*, polj. *obwiązać, owiązać*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **vęzati*, v. ***vezati***.

Lit.: ESSJa XXXI: 40ff.

òbzīr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òbzir* (Brač), *'obzir* (Varaždin); *obzir* (RKKJ)

TVORBA *òbzīran* (*òbzīrno*, *obzírnōst*)

Izvedeno od starijega glagola *obzirati* (16. st.), v. ***obazreti se***. Usp. i sln. *obzír*.

òbzor *m* (19. st.)

TVORBA *òbzōrje*, *òbzōrnica*

Posuđeno iz češ. *obzor* ili rus. *обзóр* < **obzorъ*, što je izvedeno od **obzьrěti*, v. ***obazreti se***.

òcāl (òcao) (17. st. *ocel*) 'čelik' *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *'ocel* (Gola); *ocel, oceļ* (RKKJ), *ocil* (Mikalja)

Postalo od psl. **ocělъ* (sln. *ócel, ocẹ̑l* (Plet.), češ. *ocel*, strus. *оцѣлъ, оцѣль*), što je posuđeno iz vlat. *aciāle* 'čelik' (usp. i srlat. *aciāre*, *aciārium*).

Lit.: Skok II: 540f.; ESSJa XXXII: 10; M. Matasović 2011: 89f.

òcat *m* (14. st. Lesekörn. šaf.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ocȁt* (Grobnik), *'ocẹt* (Varaždin), *yēcẽt* (Bednja); *ocet* (RKKJ)

TVORBA *òctenī* (16. st.)

Postalo od psl. **ocьtъ* (stcsl. *ocьtъ*, sln. *ọ̑cet*, polj. *ocet*), što je, možda uz posredništvo germanskoga (usp. got. *aket, akeit*), posuđeno iz lat. *acētum* 'ocat'. Latinska je riječ izvedena od glagola *aceō* 'biti kiseo' < ie. **h*$_2$*ek'-eh*$_1$- 'biti oštar' (od istoga ie. korijena v. ***oštar***, ***akro-***).

Lit.: Skok II: 540; Gluhak 448; ESSJa XXXII: 11; M. Matasović 88f.; Pronk-Tiethoff 2013: 182ff.; de Vaan 21.

ocèān *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oceanuš* (RKKJ)

TVORBA *ocèānskī*

Posuđeno preko lat. *Ōceanus* iz grč. Ὠκεανός 'velika rijeka, koja optječe zemlju i more; ocean' (vjerojatno posuđenica iz predgrčkog izvora).

Lit.: Gluhak 448; Snoj 461; Beekes 1677.

ocijéniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ocẽniti* ⟨prez. *ocẽnim*⟩ (Varaždin), *ocīnȉt* ⟨prez. *ocīnin*⟩ (Brač)

TVORBA *ocjenjívati* (*ocjenjìvāč* (*ocjenjìvāčica*), *ocjenjívānje*)

Izvedeno od ***cijeniti***. Usp. sln. *ocenīti*, rus. *оцени́ть*, polj. *ocenić*.

òcjena *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *õcjena* (Grobnik)

Poput sln. *ocẹ̑na* izvedeno od ***ocijeniti***.

òcvijēće *sr, zb.*

Izvedeno od ***cvijeće*** prefiksom *ob-*, v. ***o*[1]**. Kalk prema nlat. grecizmu *perianthium* (grč. *περι-* 'oko, prema, o', v. ***peri-***, + *ἄνθος* 'cvijet', v. ***krizantema***, ***antologija***).

ȍčāj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍčaj* (Brač), *'očaj* (Varaždin)

TVORBA *ȍčājan* (*ȍčājnica*, *ȍčājnīk* (*ȍčājnīčkī*)), *očajánje*

Izvedeno od *očajati*, v. ***očajavati***.

očajávati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *očajȃvati* (Varaždin)

TVORBA *očajávānje*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *отчáиваться*, što je nesvršeni glagol prema *отчáяться* (usp. stcsl. *отъčajati*; hrv. star. *očàjati* (19. st.) je posuđenica iz rus. ili stcsl.). Taj je glagol izveden od psl. **čajati* 'čekati, očekivati' (stcsl. *čajati*, sln. dijal. *čâjati*, rus. *чáять*) < ie. **k*^{w}*ēye/o-* (skr. *cā́yati* 'opažati', možda i grč. *τίω* 'cijeniti, poštivati'); usp. od istoga korijena ***kajati se***. Ukoliko je od istoga korijena grč. *τῡμή* 'čast', korijen valja rekonstruirati kao **k*^{w}*eh*$_1$*i-*. Značenje 'izgubiti svaku nadu' razvilo se od 'prestati nadati se' < 'prestati čekati'. Prema drugom mišljenju psl. **čajati* je postalo od istoga korijena koji je u *po-činuti* (v. ***počinuti***), no to je formalno teže.

Lit.: Skok I: 288; Gluhak 448; ESSJa XXXVI: 172f.; Beekes 1490.

očekívati (19. st.)

TVORBA *očèkivānōst*, *očekívānje*

Izvedeno od zastarjeloga glagola *ȍčekati* (19. st.), koji je pak izveden od ***čekati*** prefiksom ***ob-***, v. ***o***^{1}.

ȍčev *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍčēv* (Grobnik)

Postalo od **otьčevъ* (usp. i sln. *óčev* (Plet.)), što je izvedeno od **otьcь*, v. ***otac***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 173.

ȍčevīd *m* (19. st.)

TVORBA *očevídac* (*očevídčev*), *očèvītka*, *očèvītkinja*

Složeno od ***oči*** i ***vidjeti***; kalk prema njem. *Augenschein*. Usp. izvedenice u drugim slavenskim jezicima češ. *očividec*, *očividný*, rus. *очевúдец*, *очевúдный*.

ȍči *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍči* (Pitve i Zavala), *'oči* (Varaždin)

Postalo od psl. **oči* (sln. *očí*, rus. *óчи*, polj. *oczy*) < ie. **h*$_3$*ek*^{w}*ih*$_1$ (dv.) (grč. hom. *ὄσσε*); oblik *oči* je stara dvojina od **oko*, v. ***oko***^{1}.

Lit.: ESSJa XXXII: 13.

ȍčica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *očȋca* (Pitve i Zavala), *ȍčica* (Brač), *očȉca* (Senj), *'očica* (Varaždin)

Umanjenica od ***oko***^{1} u značenju 'otvor na mreži'.

očìgledan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *očigl'ędęn* (Varaždin)

TVORBA *očìgledno*

Izvedeno od *ȍčiglēd*, što je složeno od ***oči*** i ***gledati***. Kalk prema njem. *augenscheinlich*, usp. i ***očevid***.

očijúkati (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***oči***, za sufiks usp. glagole izvedene od onomatopejskih uzvika, npr. ***cijukati***, ***mijaukati***. Za razvoj značenja usp. njem. *liebäugeln* 1. 'baciti oko na što'; 2. 'koketirati, očijukati s kim', tal. *occhieggiare* 'gledati s namjerom ili željom'.

Lit.: Skok II: 551.

ȍčīnskī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *očʹinski* (Varaždin)

Poput sln. *očînski* (Plet.) izvedeno od starijega pridjeva *ȍčin* 'očev' (13. st. Spom. Stoj.; 15. st. glag. ruk. 1468.) < psl. **otьčinъ* (sln. star. *ōčin*, strus. *от(ь)чинъ*, polj. star. *ojczyny*), što je izvedeno od **otьcь*, v. ***otac***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 178.

ȍčīnstvo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍčinstvo* (Brač), *očʹinstvo* (Varaždin)

Poput sln. *očînstvọ* (Plet.) izvedeno od starijega pridjeva *ȍčin* 'očev' (13. st. Spom. Stoj.; 15. st. glag. ruk. 1468.), v. ***očinski***.

òčistiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *očȉstit* (Pitve i Zavala), *očȉstit* (Brač), *očȉstit* (Senj), *oč'istiti* (Varaždin); *očistiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **občistiti* (stcsl. *očistiti*, sln. *očístiti*, rus. *очúстить*, polj. *oczyścić*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **čistiti*, v. ***čistiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 140f.

òčit *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *očȉt* (Brač), *očȉt* (Vrgada); *očit* (RKKJ)

TVORBA *òčito* (15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

Postalo od psl. **očitъ* (sln. *očȋt*, češ. *očitý*, strus. *очитыи*), što je izvedeno od **oči*, v. ***oči*** sufiksom koji je u ***srdit***, ***znamenit***. Izvorno je značenje 'viđen, vidljiv'.

Lit.: ESSJa XXXII: 15; Snoj 462.

òčitovati se (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *očitovati (se), očituvati (se)* (RKKJ)

TVORBA *òčitovānje*

Izvedeno od ***očit***. Usp. sln. star. *očitováti*. Izvorno je značenje 'učiniti (se) vidljivim'.

òčnī (òčnī) *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'očni* (Varaždin); *očni* (RKKJ)

Postalo od psl. **očьnъ* (sln. *ọ̑čen* (Plet.), rus. *óчный*, polj. *oczny*), što je izvedeno od **oko*, v. ***oko*[1]**.

Lit.: ESSJa XXXII: 20.

òčnjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òčńok* (Brač), *'očńak* (Varaždin); *očńak* (RKKJ)

Izvedeno od ***očni***. Usp. sln. *ọ̑čnik* (Plet.). *Očnjaci* su dobili naziv po tome što se nalaze direktno ispod oka, usp. eng. *eye-tooth* (od *eye* 'oko' i *tooth* 'zub'), njem. star. *Augenzahn* (od *Auge* 'oko' i *Zahn* 'zub').

očuđènje *sr* (20. st.) 'postupak koji iznenađuje čitatelja i upućuje ga na ona jezična svojstva koja u uobičajenome govoru ne primjećuje'

Izvedeno od *čuđenje*, v. ***čuditi se***. Prijevod rus. termina *остранéние* (prema *стрáнный* 'čudan') koji je u književnu teoriju uveo Viktor B. Šklovski (1893. – 1984.), teoretičar ruskog formalizma.

òčūh *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òčuh* (Brač), *òčūh* (Vrgada), *òčuh* (Senj), *'očuh* (Varaždin); *očuh* (RKKJ)

Postalo od **otьčuxъ* (samo južnoslavenski, usp. sln. *očuh, očih* (Plet.), bug. *ótчюх, ótчюв*), što je izvedeno od **otьcъ*, v. ***otac***, sufiksom *-juxъ*; za sufiks usp. ***maćuhica***, ***maćeha***.

Lit.: Skok II: 576; ESSJa XXXIX: 180.

očúvati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *očūvȁt* ⟨prez. *očȗvon*⟩ (Brač)

Izvedeno od ***čuvati (se)***.

od *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *od* (Vrgada); *od* (RKKJ)

Postalo od psl. **ot(ъ)* (stcsl. *otъ*, sln. *òd*, rus. *om(o)*, polj. *od(e)*) < ie. **h₁ot(i)* (lit. *at-* 'natrag, dalje', latv. *at-* 'natrag, dalje', usp. i skr. *áti-* 'preko', grč. *ἔτι* 'još', lat. *et* 'i', got. *id-* 'opet' < **h₁eti*). U hrv. je završno *-d* poopćeno iz riječi u kojima je prefiks stajao ispred korijena koji počinju zvučnim suglasnikom (pa je dolazilo do jednačenja po zvučnosti).

Lit.: Skok II: 542; Gluhak 448; Derksen 382.

óda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *oda* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *ōdē* iz grč. *ᾠδή* 'pjesma, pjevanje', hom. *ἀοιδή*, što je izvedeno od *ἀείδω* 'pjevati' (nesigurne etimologije).

Lit.: Kluge s. v. Ode; Beekes 23.

ȍdabīr *m* (19. st.) 'izbor'

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍdbīr* (Šulek), *ȍbīr*

Izvedeno od *odabirati*, v. ***odabrati***. Usp. sln. *odbîra*.

odàbrati (16. st.)

TVORBA *odàbirati* (*odàbirānje*)

Postalo od psl. **otъbьràti* (sln. *odbráti*, rus. *омобра́ть*, polj. *odebrać*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **bьrati*, v. ***brati***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 163ff.

odàgnati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odagnȁt* ⟨prez. *odãgnen, odagnôn, odrênen*⟩ (Brač) ⟨prez. *odagnâš*⟩ (Grobnik), *odęgn'ati* ⟨prez. *od'ęgnam*⟩ (Varaždin); *odegnati, odgnati* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъgъnàti* (stcsl. *otъgъnati*, sln. *odgnáti*, rus. *омогна́ть*, češ. *odehnat*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **gъnati*, v. ***gnati***.

odàhnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odahnȕt* ⟨prez. *odȁhnen*⟩ (Senj), *od'ęhnuti* ⟨prez. *od'ęhnęm*⟩ (Varaždin), *ọdęhn'oti* ⟨prez. *ọd'ęhnem*⟩ (Gola), *odahnȕti* (Vrgada)

Postalo od psl. **otъdъxnǫti* (sln. *oddahnīti si*, rus. *отдохну́ть*, polj. *odetchnąć*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **dъxnǫti*, v. ***dahnuti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 227.

ȍdaja *ž* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *oda* 'soba'. Balkanski turcizam, usp. rum. *odaie*, alb. *odhë*, ngr. *ὀντᾶς*.

Lit.: Skok II: 542f.; Gluhak 449; Škaljić 498.

ȍdāklē *pril.* (17. st.)

Postalo od **otъ kъlě* (usp. sln. *odklẹ̑j* 'otkad', rus. *отко́ле, отко́ль*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i drugoga dijela kao u ***dokle***.

Lit.: ESSJa XXVI: 110ff.; Snoj 227.

ȍdān *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍdānōst*

Izvedeno od ***odati***. Vjerojatno kalk prema njem. *ergeben* (od *geben* 'dati'), usp. i češ. *oddaný*.

ȍdānlē *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odonle*

Postalo od **otъ onlě*, što je složeno od prijedloga **otъ*, v. ***od***, zamjeničke osnove **on-*, v. ***onaj***, i čestice **lě*, v. ***dakle***, ***li***.

Samoglasnik *-a-* u *odanle* uveden je analogijom prama ***odakle***, ***odatle***.

Lit.: Skok II: 279.

ȍdar *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odęr* (Varaždin), *od°ãr* (Vrgada); *odar, oder* (RKKJ)

Postalo od psl. **ȍdrъ* 'kreveť' (stcsl. *odrъ*, sln. *ọ́der*, rus. *одр* (*zast.*), češ. *odr* 'kolac, okvir') < ie. **h₁odʰ-ro-* (steng. *eodor* 'ograda, kuća', stvnj. *etar* 'ograda, rub').

Lit.: Skok II: 543; Derksen 364.

odàslati (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *odàšiljati* (*odàšiljānje*)

Postalo od psl. **otъsъlàti* (*odsláti* (Plet.), rus. *отосла́ть*, polj. *odesłać*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **sъlati*, v. ***slati***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 208.

odašìljāč *m*

Izvedeno od *odašiljati*, v. ***odaslati***. Kalk prema posuđenici *emiter* od fr. *émetteur* (usp. i eng. *emitter*, njem. *Emitter* 'dio tranzistora koji emitira elektrone'), v. ***emisija***, ***emitirati***.

ȍdati (15. st. Mon. serb. 'dati'; Mon. croat. 'prodati'; 16. st. 'prokazati'; 'udati')

DIJALEKTI I POTVRDE *odȁt* ⟨prez. *odõn*⟩ (Brač), *odȁt* ⟨prez. *odân*⟩ (Senj); *odati* (RKKJ)

TVORBA *odávati* (15. st. Mon. croat.)

Postalo od psl. **otъdàti* 'dati od sebe' (stcsl. *otъdati*, sln. *oddáti* 'dati od sebe', rus. *отда́ть* 'vratiti', polj. *oddać* 'vratiti (dug)'), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **dati*, v. ***dati***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 192ff.

odátlē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odãtlen* (Senj)

Postalo od **otъ tъlě* (sln. *odtlẹ̑j* 'otad', rus. *оттоле, оттоль* 'otad' (*zast.*)), što je složeno od prijedloga **otъ*, v. ***od***, zamjeničke osnove **tъ*, v. ***taj***, i čestice **lě*, v. ***dakle***, ***li***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 118.

odávdē *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odãvden* (Senj), *odovde* (16. st.)

Postalo od **otъ ovьdě*, što je složeno od prijedloga **otъ*, v. ***od***, **ovьdě*, v. ***ovdje***; *-a-* umjesto *-o-* je analoško prema ***odakle***, ***odatle***.

odávlē *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odãvlen* (Senj); *òdovlē* (16. st.)

Postalo od **otъ ov(ъ)lě*, što je složeno od prijedloga **otъ*, v. ***od***, zamjeničke osnove **ov-*, v. ***ovaj***, i čestice **lě*, v. ***dakle***, ***li***. Samoglasnik *-a-* uveden je analogijom prama ***odakle***, ***odatle***.

ȍdāvno *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odᵒãvna* (Vrgada) *òdāvna* (16. st.)

Postalo od psl. **otъ davьna* (sln. *oddávna*, polj. *oddawna*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **davьnъ*, v. ***davni***. Završno *-a* u starijem prilogu *odavna* preobličeno je u *-o* analogijom prema prilogu *dávno*.

ȍdazīv *m*

Izvedeno od *odazivati*, v. ***odazvati se***, usp. i sln. *odzîv*.

odàzvati se (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odazvȁt se* (Grobnik); *odzvati se* (RKKJ)

TVORBA *odazívati se*

Postalo od psl. **otъzъvàti (sę)* (sln. *odzváti*, rus. *отозва́ть(ся)*, polj. *odezwać się*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **zъvati*, v. ***zvati***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 154f.

odbáciti (17. st.)

TVORBA *odbacívati*

Izvedeno od ***baciti***.

ȍdbiti (14. st. Dušanov zakonik, Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odbȉti (se)* (Vrgada); *odbiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *odbíjati* (*odbíjānje*)

Postalo od psl. **otъbiti (sę)* (sln. *odbíti*, rus. *отбу́ть*, polj. *odbić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **biti*, v. ***biti***[2].

Lit.: ESSJa XXXVI: 135.

ȍdbōjan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odbojni* (RKKJ)

TVORBA *odbójnōst*

Izvedeno od *odboj* 'odbijanje' (Belostenec), što je starija deverbalna imenica glagola ***odbiti*** (usp. i sln. *odbôjen*, češ. *odbojný* 'koji se opire, neposlušan, neukrotiv', rus. *отбо́йный* 'koji služi za lomljenje, sječenje, kopanje'). Za značenje usp. njem. *abstoßend*, eng. *repulsive*, *repellent*.

ȍdbōjka *ž*

TVORBA *odbòjkāš* (*odbojkàšica*, *odbòjkāškī*)

Izvedeno od *odboj* 'odbijanje' (v. ***odbojan***). Usp. i češ. *odbíjená*. Djelomični kalk prema eng. *volleyball* (*volley* 'udarac kod kojeg se lopta udara prije nego što dotakne zemlju').

ȍdbor *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odbor* (Varaždin); *odbor* (RKKJ)

TVORBA *ȍdbōrnīk*, *ȍdbōrnica*

Izvedeno od ***odabrati*** po uzoru na ***izbor*** od ***izabrati***. Kalk prema njem. *Ausschuss* (od *ausschießen* 'izdvojiti, probrati' *zast.*). Usp. i sln. *odbȏr*.

odbrúsiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odbrusiti* 'odjuriti' (RKKJ)

Izvedeno od ***brusiti***, usp. i sln. *odbrusíti*. Značenje se razvilo prema 'oštro odgovoriti' i prema izrazu *brusiti jezik na koga*.

odgòditi (19. st.)

TVORBA *odgáđati*, *ȍdgoda*, *odgòdiv* (*odgòdivōst*)

Postalo od **otъgoditi* (češ. *odhoditi* 'odbaciti, odstraniti'), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **goditi*, v. ***goditi (se)***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 243f.

ȍdgoj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odgoj* (Varaždin)

TVORBA *ȍdgōjnī*

Poput sln. *odgôja* izvedeno od ***odgojiti***.

odgòjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odgojȉti* (Vrgada), *odgojȉt* ⟨prez. *odgȍjin*⟩ (Senj), *odg'ojiti* (Varaždin)

TVORBA *odgájati* (*odgájānje*, *odgàjatelj* (*odgajatèljica*)), *ȍdgojenōst*, *odgòjitelj* (18. st. Jambrešić) (*odgojitèljica* (18. st. Jambrešić))

Postalo od psl. **otъgojìti* (sln. *odgojīti*, rus. dijal. *omzóumь* 'očistiti'), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **gojiti*, v. ***gojiti (se)***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 244f.

odgonétati

DIJALEKTI I POTVRDE *odgon'ętati* (Varaždin)

TVORBA *odgonétnuti*

Izvedeno od ***gonetati***.

ȍdgonētka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***odgonetati***, usp. i ***zagonetka***.

odgovárati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odgovȃrjati* (Varaždin); *odgovarati, odgovarjati* (RKKJ)

TVORBA *odgovárajūćī*, *odgovárānje*

Izvedeno od ***odgovoriti***. Usp. i sln. *odgovârjati*.

ȍdgovōr *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odgovor* (Varaždin), *ȍdgovor* (Vrgada); *odgovor* (RKKJ)

Postalo od **otъgovorъ* (sln. *odgȏvor*, strus. *omzoворъ* 'izgovor, odgovor'), što je izvedeno od **otъgovoriti*, v. ***odgovoriti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 253f.

ȍdgovōran *prid.* (18. st. 'koji se odnosi na odgovor'; 19. st. 'savjestan; koji ima dužnost obaviti što')

DIJALEKTI I POTVRDE *odgov'orẹn* (Varaždin)

TVORBA *ȍdgovōrno*, *odgovórnōst*

Izvedeno od ***odgovoriti***, u smislu 'koji odgovara za svoje postupke'. Za razvoj značenja usp. njem. *verantwortlich* (od *antworten* 'odgovoriti'), fr. *responsable* (od čega i eng. *responsible*, tal. *responsabile*) prema čemu hrvatski pridjev može biti kalk.

odgovòriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odgov'oriti* (Varaždin), *odgovorȉt* (Grobnik)

Postalo od psl. **otъgovoriti* (sln. *odgovorīti*, slč. *odhovorit'*, rus. *omzoвopúmь* 'odvratiti od čega'), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **govoriti*, v. ***govoriti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 254ff.

odijéliti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odīlȉt* ⟨prez. *odīlin*⟩ (Pitve i Zavala), *odẹl'iti* ⟨prez. *odẹlîm*⟩ (Varaždin); *odeliti (se)* (RKKJ)

TVORBA *odjeljívati*

Postalo od psl. **otъdělìti* (stcsl. **otъděliti se*, sln. *oddelīti*, rus. *omдeлúmь*, polj. *oddzielić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **děliti*, v. ***dijeliti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 207ff.

odijélo *sr* (15. st. Aleksand. Nov.; češće od 2. pol. 18. st.)

Poput sln. *odẹ́lo* izvedeno od zastarjeloga glagola *odjeti*, v. ***odjenuti***, ***odjeća***.

odijévati (13. st. Daničić; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odẹ̄vati* (Varaždin)

TVORBA *odijévānje*

Postalo od psl. **obděvàti* (stcsl. *oděvati*, sln. *odẹ́vati*, rus. *oдeвáмь*, polj. *odziewać*), što je izvedeno od **obděti*, v. ***odjenuti***.

Lit.: ESSJa XXVI: 155f.

ȍdirati (16. st.)

Postalo od psl. **obdirati* (sln. *odīrati*, rus. *oбдupámь*, polj. *odzierać, obdzierać*), što je izvedeno od **otьderti*, **otьdьrati* (hrv. *ȍdrijeti, odèrati*), glagola složenog od **ob*, v. ***o***[1], i **dьrati*, v. ***derati***.

Lit.: ESSJa XXVI: 157f.

ȍdjava *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *'odjava* (Varaždin)

TVORBA *ȍdjāvnī*

Izvedeno od ***odjaviti (se)***.

odjáviti (se) (16. st. 'odgovoriti')

TVORBA *odjavljívati*

Izvedeno od ***javiti***. U suvremenom značenju riječ je kalk prema njem. *abmelden* (od *melden* 'javiti').

òdjeća *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *odȉća* (Pitve i Zavala), *odȉća* (Brač); *odeča, odečja, odiča* (RKKJ)

Postalo od **obdětja*, što je izvedeno od psl. **obděti*, v. ***odjenuti***. Od istoga su praslavenskoga glagola tvoreni i stcsl. *odežda*, sln. *odẹ̑ja*, rus. *одёжа* (*razg.*) (sve od psl. **obdedja*).

Lit.: ESSJa XXVI: 148, 154.

òdjēk *m* (19. st. Šulek)

Poput sln. *odjȅk* izvedeno od ***odjeknuti***.

odjéknuti (19. st.)

TVORBA *odjekívati*

Izvedeno od ***jeknuti***. Usp. i sln. *odjẹ́kniti*.

òdjel *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òdio*

Postalo od **otъdělъ* (sln. *oddẹ̀l* (Plet.), rus. *отдéл*, polj. *oddział*, češ. *oddíl*), što je izvedeno od **otъděliti*, v. ***odijeliti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 212.

òdjeljak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***odjel*** ili od ***odijeliti***. Usp. i sln. *oddẹ̑lek*, češ. *oddělek*.

Lit.: ESSJa XXXVI: 213f.

òdjenuti (18. st.)

Poput sln. *odẹ́niti* (Plet.) izvedeno od starijega glagola *òdjeti* (15. st. Marulić) < psl. **obděti* (stcsl. *oděti* ⟨prez. *odeždǫ*⟩, sln. *odẹ́ti* ⟨prez. *odẹ́nem*⟩, rus. *одéть* ⟨prez. *одéну*⟩, polj. *odziać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **děti*, v. ***djenuti***.

Lit.: ESSJa XXVI: 153f.

òdjēvnī *prid.*

Izvedeno od danas zastarjele riječi *òdjev* 'odjeća' (18. st.) (usp. sln. *odẽv* (*rijetko, knjiž.*), češ. *oděv*), koja je izvedena od ***odijevati***.

Lit.: ESSJa XXVI: 156f.

odlágati (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odl'agati* ⟨prez. *odlâžẹm*⟩ (Varaždin), *odlāgȁt* (Grobnik)

Postalo od psl. **otъlagati* (stcsl. *otъlagati*, sln. *odlâgati*, rus. *отлагáть*), što je nesvršeni glagol prema **otъložiti*, v. ***odložiti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 113f.

òdlaziti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlaziti* (RKKJ)

TVORBA *òdlazak, òdlaznī, òdlažênje*

Izvedeno od ***laziti***. Usp. i rus. *отлáзить*, polj. *odłazić*.

odlètjeti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odletȉt* ⟨prez. *odletȋn*⟩ (Pitve i Zavala), *odletȉt* ⟨prez. *odletȋn*⟩ (Brač), *odletȉt* ⟨prez. *odlètin*⟩ (Senj), *odlẹt'ẹti* ⟨prez. *odlẹtîm*⟩ (Varaždin); *odleteti* (RKKJ)

TVORBA *odlijétati* (17. st.)

Postalo od psl. **otъletěti* (sln. *odletẹ́ti*, rus. *отлететь*, polj. *odlecieć*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **letěti*, v. ***letjeti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 118f.

òdličan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odlični* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *отли́чный* 'odličan', starije 'različit', što je izvedeno od *отличи́ть* 'razlikovati, odlikovati; istaknuti se', glagola tvorenog prefiksom *ot*, v. ***od***, od korijena koji je u ***lice***, ***lik***. Za semantički razvoj usp. njem. *ausgezeichnet* 'odličan' od *auszeichnen* 'označiti, razlikovati, istaknuti'.

Lit.: Snoj 463; Vasmer II: 291.

òdlīčje *sr* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *отли́чие*, što je izvedeno od *отличи́ть*, v. ***odličan***.

òdlika *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odlika* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. star. *отли́ка* 'odlika, odlikovanje', izvorno 'razlika', što je izvedeno od *отличи́ть*, v. ***odličan***.

Lit.: Snoj 463; Vasmer II: 291.

odlìkāš *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *odlikȃš* (Varaždin)

TVORBA *odlikàšica*

Izvedeno od ***odlika***.

òdlikovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlik'ovati* (Varaždin)

TVORBA *odlikovánje*

Izvedeno od ***odlika***. Usp. i sln. *odlikováti*.

òdliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlȉt* ⟨prez. *odlȉjen*⟩ (Pitve i Zavala), *odlȉt* ⟨prez. *odlȉjen*⟩ (Brač), *odlīt* ⟨prez. *òdlijen*⟩ (Senj)

TVORBA *odlijévati* (18. st.) (*odlijévānje*)

Postalo od psl. **otъlìti* (sln. *odlíti*, rus. *отли́ть*, češ. *odliti, odlíti*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **liti*, v. ***liti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 137f.

òdlomak *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlomek* (RKKJ)

Poput sln. *odlômek* izvedeno od ***odlomiti***.

odlòmiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlomȉt* ⟨prez. *odlòmin*⟩ (Brač), *odl'omiti* ⟨prez. *odl'omim*⟩ (Varaždin) *odlomiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъlomìti* (sln. *odlomīti*, rus. *отломи́ть*, češ. *odlomiti*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **lomiti*, v. ***lomiti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 148f.

odlòžiti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odl'ožiti* ⟨prez. *odl'ožim*⟩ (Varaždin), *odložȉt* (Grobnik); *odložiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъložìti* (stcsl. *otъložiti*, sln. *odložīti*, rus. *отложи́ть*, polj. *odłożyć*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **ložiti*, v. ***ložiti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 152ff.

òdlūčan *prid.*, v. ***odlučiti***

odlúčiti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odlūčȉt* ⟨prez. *odlũčin*⟩ (Pitve i Zavala), *odlūčȉt* ⟨prez. *odlũčin*⟩ (Brač), *odlūčìti* (Vrgada), *odlūčȉt* ⟨prez. *odlũčin*⟩ (Senj), *odlũčiti* ⟨prez. *odlũčim*⟩ (Varaždin); *odločiti, odlučiti* (RKKJ)

TVORBA *òdlūčan* (*òdlūčno*, *òdlūčnōst*), *odlučívati* (*odlučívānje*), *odlùčujūćī*

Postalo od psl. **otъlǫčìti* (stcsl. *otъlǫčiti*, sln. *odločīti*, rus. star. *отлочи́ть* ‘izbaciti, udaljiti’, polj. *odłączyć* ‘razdvojiti’), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **lǫčiti*, v. ***lučiti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 158ff.

òdluka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'odluka* (Varaždin), *õdluka* (Grobnik); *odluka* (RKKJ)

Postalo od **otъlǫka* (sln. *odlôk*, starije *odlǫ̑ka*, rus. dijal. *отлу́ка* ‘odsutnost’, češ. *odluka* ‘odvajanje’), što je izvedeno od psl. **otъlǫčiti*, v. ***odlučiti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 163f.

òdljev *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *õdlẹf* (Varaždin)

TVORBA *òdljevak*

Izvedeno od *odlijevati*, v. ***odliti***. Usp. i sln. *odlîv*.

òdmāh *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odma, odmah* (RKKJ)

Složeno od prijedloga ***od*** i imenice ***mah***[2] (u akuzativu).

odmàknuti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odmaknȕt se* ⟨prez. *odmȁknen*⟩ (Senj), *ọdmẹkn'oti* (Gola); *odmeknuti* (RKKJ)

TVORBA *òdmak*

Postalo od psl. **otъmъknǫti* (sln. *odmaknīti*, rus. *отомкну́ть*, češ. *odemknouti* (Kott)), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **mъknǫti*, v. ***maknuti***. U hrv. je *-a-* u *odmaknuti* uspostavljeno analogijom prema neizvedenom glagolu *maknuti*.

Lit.: ESSJa XXXVII: 202.

òdmazda *ž* (19. st.)

Izvedeno sufiksom *-da* (kao u *krivda, pravda*) od starijega glagola *odmastiti* ‘osvetiti, platiti kome za zlo što je učinio’ < psl. **otъmьstiti* (stcsl. *otъmьstiti*, rus. *отомсти́ть*, polj. *odemścić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i glagola izvedenog od imenice **mьstь* ‘osveta, šteta’ (hrv. star. *mast*, stcsl. *мьсть*, rus. *месть*, češ. *msta*). Psl. **mьstь* je vjerojatno postalo

od **mith$_2$-ti-* (stisl. *missa* 'gubitak, šteta'; isti je korijen u ***misa***). Manje je vjerojatno da je psl. **mьstь* u vezi s psl. **mьzda* 'plaća, naknada' (stcsl. *mьzda, mъzda*, sln. *mezdà, mẽzda*, rus. *мздá*, češ. *mzda*) < ie. **misd^{h}h$_1$-o-* (skr. *mīḍhá-* 'plijen, nagrada (u natjecanju)', grč. *μισθός* 'plaća', got. *mizdo* 'nagrada'), što je vjerojatno složenica **mis-d^{h}h$_1$o-* od korijena **mey-* 'razmjena', v. ***mijena***, i korijena **d^{h}eh$_1$-* 'činiti', v. ***djenuti***. U hrvatskom se odraz psl. **mьzda* pojavljuje samo u tekstovima do 16. st. gdje može biti crkvenoslavenizam.

Lit.: Skok II: 384; 394; Gluhak 449; Derksen 343f.; ESSJa XXXVII; XXI: 172ff.; 176ff. Matasović 2014: 77.

òdmetnīk *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odmetnik* (RKKJ)

TVORBA *òdmetnica*

Izvedeno od psl. pridjeva **otъmetьnъ* (stcsl. *otъmetьnъ*, hrv. star. *òdmetan*, sln. *odméten* (Plet.), strus. *отъметьныи*), koji je izveden od osnove glagola **otmesti (sę)*, složenog od **otъ*, v. ***od***, i **mesti*, v. ***mesti***, usp. i ***metati***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 173f., 180.

òdmicati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odmikati* (RKKJ)

TVORBA *òdmicānje*

Izvedeno od ***micati***.

òdmilica *ž* 'riječ odmila, hipokoristik'

Izvedeno od priloga *odmila* složenog od ***od*** i ***mio***.

òdmjeriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odm'ęriti* (Varaždin); *odmeriti* (RKKJ)

TVORBA *odmjerávati, òdmjeren*

Postalo od psl. **otъměriti* (sln. *odmẹ́riti*, rus. *оммéрить*, polj. *odmierzyć, otmierzyć*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **měriti*, v. ***mjeriti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 189f.

odmòriti (se) (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odmorȉt se* (Grobnik)

TVORBA *odmárati* (*odmáralīšte, odmárānje*), *òdmor, òdmorīšte*

Izvedeno od ***moriti*** u značenju 'umarati'.

òdnekud(ā) *pril.*, v. ***od***, ***nekud***

DIJALEKTI I POTVRDE *odn'ękut* (Varaždin); *odnekud* (RKKJ)

òdnijēti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odnȉt* ⟨prez. *odnesȅn*⟩ (Pitve i Zavala), *odnȉt* ⟨prez. *odnesȅn*⟩ (Brač), *odnẽst* ⟨prez. *odnesẽn*⟩ (Senj), *odn'ęsti* (Varaždin), *odnīti* (Vrgada); *odnesti, odneti* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъnesti* (stcsl. *otъnesti*, sln. *odnésti*, rus. *отнести́*, polj. star. *otnieść*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **nesti*, v. ***nesti***. Za *-nijeti* umjesto *-nesti*, v. ***donijeti (donesti)***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 215ff.

òdnos *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *õdnos* (Varaždin)

TVORBA *òdnosnī, òdnosno*

Izvedeno od ***odnositi***. Djelomičan kalk prema njem. *Beziehung*, lat. *relātiō* (v. ***relacija***), usp. i rus. *отнóс* (zbog kasnih potvrda hrv. *odnos* može biti i rusizam; sln. *odnȍs* je posuđeno iz hrv.).

odnòsiti (15. st. Marulić)

TVORBA *òdnošēnje*

Postalo od psl. **otъnositi* (stcsl. *otъnositi*, rus. *относи́ть*, polj. *odnosić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **nositi*, v. ***nositi***. Povratni glagol *odnòsiti se* (19. st.) 1. 'biti ili stajati u kakvu odnosu'; 2. 'ponašati se kako prema komu ili čemu' posuđen je iz rus. *относи́ться* i/ili djelomičan kalk prema njem. *sich beziehen*.

Lit.: ESSJa XXXVII: 220ff.

odòbriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odobrȉt* ⟨prez. *odȍbrin*⟩ (Brač), *od'obriti* (Varaždin)

TVORBA *odobrávati* (*odobrávānje*), *odobrénje*

Posuđeno iz rus. *одóбрить*, što je izvedeno od pridjeva *дóбрый*, v. ***dobar***.

òdojak *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odȍjak* (Senj), *od'ojęk* (Varaždin); *odojek* (RKKJ)

TVORBA

Poput sln. *odôjek* izvedeno od glagola *odojiti*, v. ***dojiti***. *Odojak* je malo prase od rođenja do odbijanja od dojenja.

Lit.: Skok I: 422.

odòljeti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odolȉt* ⟨prez. *odȍlin*⟩ (Brač), *odolȉti* (Vrgada), *odolȉt* ⟨prez. *odȍlin*⟩ (Senj); *odoleti* (RKKJ)

TVORBA *odolijévati* (*odolijévānje*)

Postalo od psl. **obdoléti* (stcsl. *odoléti*, sln. *odolẹ́ti*, rus. *одолéть*, češ. *odoleti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i glagola izvedenog od osnove koja je u psl. **dolja* 'udio, sudbina' (rus. *дóля* 1. 'dio, udio'; 2. 'sudbina, sreća, udes', polj. *dola* 'sudbina', usp. češ. *s dolí* 'uspješno, sretno') < ie. **dolh*$_1$- 'cijepati' (lit. *dalià* 'sudbina', *dalýti* 'dijeliti', latv. *daļa* 'dio, udio', *dalît* 'dijeliti', lat. *dolō* 'tesati, obrađivati (drvo)'). Značenje 'oduprijeti se, prevladati' slavenskoga glagola **odoléti* razvilo se od 'pobijediti, dobiti svoj dio'.

Lit.: Skok II: 544; Gluhak 449f.; Derksen 111, 363f.; ESSJa XXVI: 161f.; V: 62f.; Vasmer I: 361; II: 256.

odòndā *pril.* v. ***od***, ***onda***

DIJALEKTI I POTVRDE *odondȁ* (Pitve i Zavala), *ȍdonda* (Brač), *odȍnda* (Senj); *odonda* (RKKJ)

òdora *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ọd'ora* (Gola); *odora* (RKKJ)

Izvedeno od ***odirati***. Suvremeno značenje 'uniforma, ruho' razvilo se od starijega 'plijen', tj. 'ono, što uzmu od čovjeka, kad ga oplijene [oderu]'. Za sličan značenjski razvitak usp. ***roba***.

Lit.: Skok I: 437.

odòzdō *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *odozdȏl* (Senj), *odozdôl* (Varaždin)

Složeno od ***od*** i *òzdō* (16. st.), što je pak složeno od ***od***, ***s(a)*** i ***dol***.

Lit.: Skok I: 419.

odòzgō *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *odozgȏr* (Brač), *odozg'ora* (Varaždin)

Složeno od ***od*** i *òzgō* (16. st.), što je pak složeno od ***od***, ***s(a)*** i *gor*, v. ***gore***[2]. Završno *-r* otpalo je analogijom prema prilogu *ozdo*, v. ***odozdo***, u kojem je završno *-l* pravilno prešlo u *-o*.

Lit.: Skok I: 589.

òdrāsti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrȃsti* (Varaždin); *odrasti* (RKKJ)

TVORBA *òdrāstao*, *odrástati*

Postalo od psl. **ot(ъ)orsti* (sln. *odrásti*, rus. *ompacmú*, polj. *otrość*), što je složeno od ***od*** i ***rasti***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 232f.

òdrāz *m*, v. ***odraziti***

odráziti (17. st. 'odbiti'; 19. st. 'odbiti svjetlost')

DIJALEKTI I POTVRDE

TVORBA *ȍdrāz* (19. st. Šulek) (*ȍdrāznī*), *odražávati*

Posuđeno iz drugih slavenskih jezika, usp. csl. *otraziti* 'odbiti', rus. *отразúть*, češ. *odraziti* < psl. **otъraziti*, što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **raziti* 'sjeći, obarati', glagola tvorenog prijevojem od korijena koji je u ***rezati***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 90ff.; Snoj 464.

òdreći se (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrȅć se* (Pitve i Zavala), *odrȅć se* (Brač), *odrȅć se* (Senj), *odr'ęči sę* (Varaždin); *odreči (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъrekti* 'odgovoriti', **otъrekti sę* 'odreći se' (stcsl. *otъrešti (sę)*, sln. *odréči (se)*, rus. *отречься* (*knjiž.*), polj. *odrzec (się)*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **rekti*, v. ***reći***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 96f.

ȍdrēd *m* (19. st.)

Izvedeno od ***odrediti***. U starijem je jeziku zabilježeno značenje 'odredba', a značenje 'vojna jedinica (kojoj se broj ljudi određuje prema zadatku)' posuđeno je iz rus. *отря́д*. S istim značenjem usp. i sln. *odrȇd*, češ. *odřad* (Kott).

Lit.: ESSJa XXXVIII: 113f.

ȍdredba *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***odrediti***, usp. i sln. *odrẹ̑dba*.

odrédіti (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrēdȉt* (Brač), *odrẹ̑diti* (Varaždin); *odrediti* (RKKJ)

TVORBA *ȍdredīšte*, *ȍdrēđen* (*ȍdrēđeno*, *ȍdrēđenōst*, *određénje*), *određívati* (*određívānje*)

Postalo od psl. **otъrędіti* (sln. *odredīti*, rus. *отряди́ть* (*книжн.*), polj. star. *odrządzić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **rędіti*, v. ***rediti***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 111.

ȍdrednica *ž*

Izvedeno od ***odrediti***.

ȍdrezak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrezek* (RKKJ)

Postalo od **otъrězъkъ* 'ono što je odrezano' (sln. *odrẹ̑zek*, rus. *отре́зок*, polj. *odrzezek*), što je izvedeno od **otъrězati*, v. ***odrezati***. U kulinarskom značenju ('odrezak mesa') zacijelo djelomični kalk prema njem. *Schnitzel* 'odrezak' (od *schnitzen* 'rezbariti, urezivati').

Lit.: ESSJa XXXVIII: 109f.

ȍdrezati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrȅzat* ⟨prez. *odrȅžen*⟩ (Senj), *odr'ẹzati* (Varaždin); *odrezati, odrizati* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъrězati* (stcsl. *otъrězati*, sln. *odrẹ́zati*, rus. *отре́зать*, polj. star. *odrzazać*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **rězati*, v. ***rezati***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 103ff.

ȍdricati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odr'icati sę* (Varaždin)

TVORBA *ȍdricānje*

Izvedeno od ***odreći se***. Za tvorbu usp. ***naricati***. Usp. i psl. **otъrěkati (sę)* 'odricati se' (sln. *odrẹ̑kati*, rus. *отрека́ться*, polj. *odrzekać*).

Lit.: ESSJa XXXVIII: 99f.

odrijéšiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *odrīšȉt* ⟨prez. *odrīšin*⟩ (Brač), *odrīšȉt* ⟨prez. *odrīšin*⟩ (Senj), *odrẹ̑šiti* (Varaždin); *odrešiti (se), odrišiti* (RKKJ)

TVORBA *odrješénje* (14. st. Žića sv. otaca), *odrješívati*

Postalo od psl. **otъrěšìti* (stcsl. *ot(ъ)rěšiti*, sln. *odrẹ́šiti*, rus. star. *отрешúть*, polj. star. *odrzeszyć*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **rěšiti*, v. ***riješiti***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 101ff.

ȍdrina *ž* (17. st.) 'pergola, brajda, sjenica'

DIJALEKTI I POTVRDE *odrina* (RKKJ)

Poput sln. dijal. *odrína* izvedeno od ***odar*** u značenju 'štogod povišeno složeno od dasaka'.

Lit.: Skok II: 543.

ȍdrješit *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍdrješitōst*

Izvedeno od ***odriješiti***. Za značenje usp. ***rezolutan***.

odrònіti (16. st.?; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odronȉt* ⟨prez. *odrònin*⟩ (Brač), *odronȉt se* ⟨prez. *odrònі se*⟩ (Senj)

TVORBA *ȍdron*, *odronjávati*, *odronjívati*

Izvedeno od ***roniti***.

Lit.: Skok I: 581.

odrpánac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *odrpą̄nęc* (Varaždin)

TVORBA *ȍdřpān*, *odřpānka*

Izvedeno od *odŕpati* 'poderati' (19. st.), glagola izvedenog od ***drpati (se)***. Za značenje usp. od istoga korijena ***drapati***.

odȓžati (15. st. glag. ruk. 1468. 'obuzeti'; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *održȁt* ⟨prez. *održȉn*⟩ (Brač), *održ'ati* (Varaždin)

TVORBA *održánje*, *održávati* (*održávānje*)

Postalo od psl. **obdьržàti* (stcsl. *odrъžati, obъdrъžati*, sln. *obdržáti*, rus. *одержáть*, češ. *obdržeti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **dьržati*, v. ***držati***.

Lit.: ESSJa XXVI: 178ff.

òdsad, odsàda *pril.*, v. ***od***, ***sad, sada***

òdsjāj *m*

Izvedeno od ***sjaj***, ***sjati***. Možda kalk prema njem. *Abglanz* (od *ab-* 'od-' i *Glanz* 'sjaj').

òdsječak *m* (18. st.)

Poput sln. *odsȇčȇk* izvedeno od ***odsjeći***.

òdsječan *prid.*

Izvedeno od ***odsjeći***, ***odsjek***.

òdsjeći (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odseči* (RKKJ)

TVORBA *odsijécati* (16. st.)

Postalo od psl. **otъsěkti* (stcsl. *otъsěšti*, sln. *odsẹ́či*, rus. *омсéчь*, polj. *odsiec*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **sěkti*, v. ***sjeći***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 157ff.

òdsjek *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odsek* 'odsječak, odlomak' (RKKJ)

Izvedeno od ***odsjeći***, vjerojatno kalk prema njem. *Abteilung* (od *ab-* 'od' i *teilen* 'dijeliti'). Usp. i sln. *odsȇk*, rus. *омсéк*, češ. *odsek*.

odstrániti (16. st. dubrovački pisci)

DIJALEKTI I POTVRDE *odstraniti* (RKKJ)

TVORBA *odstranjívati*

Postalo od psl. **otъstornìti* (stcsl. *otъstraniti*, sln. *odstranīti*, rus. *омстранúть*, češ. *odstraniti*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **storniti*, glagola izvedenog od **storna*, v. ***strana***.

Lit.: Skok III: 341; ESSJa XXXVIII: 189.

odstrijéliti

Glagol izveden od ***strijela***. Usp. sln. *odstrelīti*, rus. *омстрелúть*, polj. *odstrzelić*.

òdstrjel *m*

Izvedeno od ***odstrijeliti***. Usp. sln. *odstrẹ̑l*, rus. *омстрéл*, polj. *odstrzał*.

odstúpiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otstũpiti* ⟨prez. *otstũpim*⟩ (Varaždin); *odstopiti, odstupiti* (RKKJ)

TVORBA *odstúpati* (*odstúpānje*)

Postalo od psl. **otъstǫpiti* (stcsl. *otъstǫpiti, ostǫpiti*, sln. *odstopīti*, rus. *омстынúть*, polj. *odstąpić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **stǫpiti*, v. ***stupiti***.

Lit.: ESSJa XXXVIII: 192ff.

òdsūtan *prid.* (19. st.)

TVORBA *òdsūtnōst*

Tvoreno prema rus. *отсýтствовать* 'biti odsutan', *отсýтствие* 'odsutnost' (usp. i sln. *odsóten*), od participske osnove **sǫt-* 'koji jest' glagola ***biti***[1], usp. ***suština***.

Lit.: Skok I: 161; ESSJa XXXVIII: 177; Snoj 464.

òdsvud, odsvùdā *pril.*, v. ***od***, ***svud, svuda***

odsvùkud(ā) *pril.*, v. ***od***, ***svukud(a)***

òdšteta *ž* (19. st.)

TVORBA *òdštetnī*

Izvedeno od *òdštetiti*, v. ***od***, ***šteta***. Možda kalk prema njem. *Entschädigung* (od *Schade* 'šteta').

odugovláčiti (19. st.)

Složeno od ***o***[1], ***dug***[1] i ***vlačiti***.

odùprijēti se (19. st.)

TVORBA *odùpirati se*

Izvedeno od ***uprijeti***.

òdūran *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òdurān* (Grobnik), *od'urẹn* (Varaždin); *oduren* (RKKJ)

TVORBA *òdūrnōst*

Poput sln. *odúren* izvedeno od zastarjeloga *oduriti* 'mrziti, gaditi se' < **otъduriti*, glagola složenog od **otъ*, v. ***od***, i **duriti*, v. ***duriti se***. Psl. **duriti* (sln. *dúriti* 'mrziti, gaditi se, prezirati' (Plet.), rus. *дурúть* 'raditi gluposti, ponašati se nepristojno, bezobrazno, ćudljivo', polj. *durzyć* 'prevariti', češ. dijal. *duřít sa* 'ljutiti se') je deadjektivalni glagol izveden od **durъ* 'ružan' (sln. *dúr* 'divlji, plašljiv' (Plet.), usp. i rus. *дурнóй* 'loš, slab,

ružan, težak', polj. *durak* 'glupan'). Taj je pridjev srodan sa stprus. *dūrai* 'plašljiv, sramežljiv', možda i skr. *dhā́vati* 'trčati, teći', grč. *θέω* 'trčati' (< ie. **dʰew-*), no značenjska je veza slaba (razvitak bi bio od 'koji trči, bježi' preko 'kukavan' do 'loš').

Lit.: ESSJa XXXVI: 221; Snoj 465; Beekes 544f.

odùstati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *od'ustati* (Varaždin)

TVORBA *odùstajati* (*odùstajānje*)

Izvedeno od ***ustati***. Suvremeno značenje 'okaniti se čega, ostaviti što' razvilo se od 'otići, ukloniti se'.

òdušak *m* (18. st.) *ȍduška, òduška ž* (18. st.) 'otvor za prolaz zraka'

DIJALEKTI I POTVRDE *odušek* (RKKJ)

Izvedeno od zastarjeloga glagola *odúšiti* 1. 'pustiti dah, zrak; odzračiti'; 2. 'odahnuti, otpočinuti, odmoriti se' ili od imenice *ȍduha* (18. st.) 1. 'dah'; 2. 'odušak'. U oba je slučaja riječ o izvođenju iz korijena koji je u ***duh***, ***dušiti***, ***dahnuti***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 220ff.

odušèviti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odušȅvit* (Brač), *oduš'ęviti sę* (Varaždin)

TVORBA *oduševljávati*, *oduševljénje*

Posuđeno iz rus. *одушéвить* (v. ***duša***), što je možda kalk prema njem. *begeistern* (od *Geist* 'duh'), *beseelen* (od *Seele* 'duša'). U crkvenoslavenskim tekstovima zabilježeno je značenje 'oživiti, dati kome duh, dušu'.

Lit.: Skok I: 373.

òduvijēk *pril.*, v. ***od***, ***uvijek***

DIJALEKTI I POTVRDE *odȕvik* (Pitve i Zavala), *odȕvik* (Brač)

odùzēti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oduzeti, odvzeti, odzeti* (RKKJ)

TVORBA *odùzimati* (*odùzimānje*)

Izvedeno od ***uzeti***. Usp. i sln. *odvzéti*.

odúžiti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odužiti se* (RKKJ)

Postalo od **otъdъlžìti sę* (sln. *oddolžíti se*, bug. *отдължа́*, strus. *отдолжи́ться*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i glagola izvedenog od **dъlgъ*, v. ***dug***[2].

Lit.: ESSJa XXXVI: 228.

òdvāžan *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍdvāžnōst*, *odvážiti se*

Posuđeno iz rus. *отвáжный*, što je izvedeno od *отвáжиться* 'odvažiti se, osmjeliti se' ili od *отвáга* 'hrabrost, smjelost'. U osnovi je posuđenica iz njem. *wagen* 'riskirati, usuditi se' < srvnj. *wāgen*, od *wāge* 'vaga' (v. ***vaga***), sa značenjem 'staviti na vagu ne znajući na koju stranu će pretegnuti'. Podudarne izvedenice postoje i u drugim slavenskim jezicima, usp. polj. *odwaga, odważny, odważyć (się)*, češ. *odvaha, odvažný, odvážiti se*.

Lit.: Vasmer II: 289.

òdveć *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odveč* (RKKJ)

Postalo od starijega *òdveće* (15. st. Spom. sr.), što je složeno od ***od*** i *veće*, v. ***veći***. Usp. i sln. *odvȅč*.

òdvesti ⟨prez. *odvèdēm*⟩ (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odvesti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъvesti* ⟨prez. **otъvedǫ*⟩ (stcsl. *otъvesti* ⟨prez. *otъvedǫ*⟩, sln. *odvésti* ⟨prez. *odvédem*⟩, rus. *отвестú* ⟨prez. *отведýˊ*⟩, polj. *odwieść* ⟨prez. *odwiedzie*⟩), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **vesti*, v. ***navesti***[1].

Lit.: ESSJa XXXIX: 70ff.

òdvesti (se) ⟨prez. *odvèzēm*⟩ (16. st.)

Postalo od psl. **otъvezti* ⟨prez. **otъvezǫ*⟩ (sln. *odvésti* ⟨prez. *odvézem*⟩ (Plet.), rus. *отвезтú* ⟨prez. *отвезýˊ*⟩, polj. *odwieźć* ⟨prez. *odwiezie*⟩), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **vezti*, v. ***navesti***[2].

Lit.: ESSJa XXXIX: 73f.

odvìjāč *m*

Izvedeno od ***odvijati***, usp. i sln. *odvijáč*.

odvíjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odvījȁt* ⟨prez. *odvījen*⟩ (Pitve i Zavala), *odvījȁt* ⟨prez. *odvījen*⟩ (Brač), *odvījati* (Varaždin)

Postalo od psl. **otъvijati* (sln. *odvíjati*, češ. *odvíjeti*, polj. *odwijać*), što je nesvršeni glagol od **otъviti*, v. ***odviti***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 89f.

òdvirak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *odvîrȩk* (Varaždin)

Izvedeno od osnove koja je u ***vir***, ***navirati***.

òdvišē *pril.* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odviš, odviše* (RKKJ)

Složeno od ***od*** i ***više***.

òdviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъvìti* (sln. *odvíti*, rus. *отвúть*, polj. *odwić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **viti*, v. ***viti***.

òdvjetnīk *m* (15. st. Marulić 'zaštitnik'; 17. st. 'zastupnik na sudu')

DIJALEKTI I POTVRDE *odvetnik* (RKKJ)

TVORBA *òdvjetnica, òdvjetničkī, òdvjetnīštvo*

Postalo od **otъvětьnikъ* (sln. *odvętnik*, strus. *отвѣтникъ* 'onaj koji odgovara na pitanja'), što je izvedeno od **otъvětъ* (stcsl. *отъвѣтъ* 'odgovor; odluka', rus. *ответ* 'odgovor', polj. *odwet* 'naknada, odšteta'). Ta je riječ složena od **otъ*, v. ***od***, i korijena koji je u **vědъti* 'govoriti', v. ***vijeće***. Značenje se razvilo od 'odgovor' do 'obrana', pa je *odvjetnik* 'onaj koji brani' odnosno 'onaj koji odgovara (umjesto optuženoga)'.

Lit.: Skok III: 589f.; Gluhak 450; ESSJa XXXIX: 81f., 85; Snoj 465.

òdvod *m* (19. st.)

TVORBA *òdvodnī*

Izvedeno od ***odvoditi***. Usp. sln. *odvòd* 'odvođenje, odvod', rus. *отвóд* 'odvod, skretanje', polj. *odwód* 'odvođenje'.

Lit.: ESSJa XXXIX: 94ff.

odvòditi (16. st.)

TVORBA *òdvođēnje*

Postalo od psl. **otъvodìti* (stcsl. *отъводити*, sln. *odvóditi* (Plet.), rus. *отводúть*, polj. *odwodzić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **voditi*, v. ***voditi***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 97ff.

odvodnjávati

TVORBA *odvòdnja, odvodnjávānje*

Izvedeno od ***od*** i pridjeva ***vodni***, što je pak izvedeno od ***voda***, usp. i sln. *odvodnjâvati*.

odvòjiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odvojȉt* (Grobnik)

TVORBA *odvájati* (*odvájānje*), *òdvojak, òdvojeno, odvòjiv*

Poput sln. *oddvojīti* izvedeno od ***dvojiti*** u značenju 'dijeliti'.

òdvoz *m* (19. st.)

Izvedeno od ***odvoziti (se)***. Usp. sln. *odvòz*, rus. *отвóз*, polj. *odwóz*.

odvòziti (se) (19. st.)

TVORBA *òdvožēnje*

Postalo od **otъvozìti* (sln. *odvozīti*, rus. *отвозúть*, polj. *odwozić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **voziti*, v. ***voziti***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 130f.

òdvrātan *prid.* (19. st.)

TVORBA *òdvrātnōst*

Izvedeno od ***odvratiti***. Tvoreno prema rus. *отвратúтельный* 'odvratan'.

odvrátiti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *odvratiti* (RKKJ)

TVORBA *òdvraćati*

Postalo od psl. **otъvortìti* 'okrenuti' (stcsl. *отъвратити*, rus. *отвратúть* (iz csl.), polj. *odwrócić*), što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **vortiti*, v. ***vratiti***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 118.

òdvūći (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *odvleči (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъvelkti* (stcsl. *отъвлѣшти*, sln. *odvlẹ́či*, rus. *отволóчь*, polj. *odwlec*),

što je složeno od **otъ*, v. ***od***, i **velkti*, v. ***vući***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 65.

òdziv *m*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *ótzыв*, v. ***odaziv***, ***odazvati se***.

oficīr *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ofecir, oficer, oficijer, oficir* (RKKJ)

TVORBA *oficīrskī*

Posuđeno preko njem. *Offizier* iz fr. *officier* 'časnik; dužnosnik, službenik' < srlat. *officiarius* 'činovnik, službenik', što je izvedeno od lat. *officium* 'dužnost, služba'. Ta je pak latinska riječ složena od *ops* 'moć, snaga, sila' (od ie. korijena koji je u ***opus***) i izvedenice od glagola *faciō* 'činiti, raditi' (v. ***djenuti***).

Lit.: Snoj 465; Kluge s. v. Offizier; de Vaan 431.

òganj *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍgań* (Vrgada), *ogânj* (Grobnik); *ogajn, ogań, ogejn, ogen, ogeń* (RKKJ)

TVORBA *ògnjenī* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **ogn̥ь* ⟨a.p. *b*⟩ 'vatra' (stcsl. *ognь*, sln. *ógenj*, rus. *oгóнь*, polj. *ogień*) < ie. **ng^{w}-ni-* 'vatra' (lit. *ugnìs*, latv. *uguns*, skr. *agní-*, lat. *ignis*). U slavenskom je početno *o-* rezultat disimilacije umjesto očekivanoga **ǫ-*. Moguće je da je isti ie. korijen u ***ugljen***.

Lit.: Skok II: 546; Gluhak 451, Derksen 364.

ȍgāvan *prid.* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogaven* (RKKJ)

TVORBA *ògāvnōst*

Posuđeno iz češ. *ohavný* (usp. i sln. *ogáben*), što je izvedeno od osnove koja je u hrv. glagolu *gaviti se* 'gnušati se', v. ***gavan***.

Lit.: Skok I: 597; Snoj 465.

oglàgoljen *prid.*

Izvedeno od ***glagol***.

ȍglās *m* (18. st. 'jeka'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oglas* (RKKJ)

TVORBA *ȍglāsnī* (*ȍglāsnīk*)

Izvedeno od ***oglasiti***. Usp. i sln. *oglàs*, češ. *ohlas* 'odziv, odjek'.

oglásiti (14. st. Mon. serb. 'napuniti glasom'; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oglasiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *oglašávati* (*oglašávānje*), *oglašívati* (*oglašívānje*)

Postalo od psl. **obgolsìti* (stcsl. *oglasiti* 'poučiti', sln. *oglasīti se*, strus. *оголосити*, polj. *ogłosić*), što je složeno od **ob*, v. ***o^{1}***, i **golsiti*, v. ***glasiti***.

Lit.: ESSJa XXVI: 221.

ȍglēd *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vūględi* (Varaždin), *vūgl'ędi* (Gola); *ogled* (RKKJ)

Postalo od psl. **obględъ* 'ogledavanje; proba, uzorak' (sln. *oglẽd*, rus. dijal. *оглядъ*, polj. *ogląd* (*rijetko*)), što je izvedeno od **obględati*, v. ***ogledati se***.

Lit.: ESSJa XXVI: 201.

oglèdalo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogledalo* (RKKJ)

TVORBA *ogledálce*

Poput sln. *ogledálo* i bug. *огляда́ло* izvedeno od ***ogledati se***.

Lit.: ESSJa XXVI: 195.

ògledati se (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogjēdȁt se* (Grobnik); *ogledati (se)* (RKKJ)

TVORBA *ogledávati se*

Postalo od psl. **obględati (sę)* (stcsl. *obględati sę*, sln. *oglẹ́dati*, rus. dijal. *обгляда́ть*, polj. starije *oglądać (się)*), što je složeno od **ob*, v. ***o^{1}***, i **ględati*, v. ***gledati***.

Lit.: ESSJa XXVI: 195ff.

ògnjīšte *sr* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ognjȉšćē* (Grobnik); *ogníšče, ogńišče* (RKKJ)

Postalo od psl. **ognìšče* (sln. *ognjíšče*, rus. *огни́ще*, polj. *ognisko*), što je izvedeno od **ognь*, v. ***oganj***.

Lit.: ESSJa XXXII: 25f.

ògōrčen *prid.* (18. st.)

TVORBA *ògōrčenōst*

Izvedeno od glagola *ogorčiti*, koji je pak izveden od pridjeva ***gorak***. Vjerojatno kalk prema njem. *erbittert* (od *bitter* 'gorak') i/ili tal. *amareggiato* (od *amaro* 'gorak').

ogovárati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogovārȁt* (Grobnik); *ogovarati, ogovarjati* (RKKJ)

TVORBA *ogovárānje*

Izvedeno od ***govoriti*** prefiksom ***o***^{1}. Za razvoj značenja usp. sln. *obrekováti*.

ògrada *ž* (14. st. Spom. Stoj.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *õgrada* (Grobnik); *ograd, ograda, ograga, ograja* (RKKJ)

Postalo od psl. **obgòrda* (stcsl. *ograda*, sln. *ográda*, strus. *огорода*, češ. *ohrada*), što je izvedeno od **obgorditi*, v. ***ograditi***.

Lit.: ESSJa XXVII: 7ff.

ográditi (14. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogrādȉt* (Grobnik)

TVORBA *ograđívati*

Postalo od psl. **obgordìti* (stcsl. *ograditi*, sln. *ogradīti*, rus. *огородúть, обгородúть*, polj. *ogrodzić, obgrodzić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, **gorditi*, v. ***graditi***.

Lit.: ESSJa XXVI: 235.

ògranak *m* (18. st.) 'manja grana koja se odvaja od veće'

Izvedeno od ***grana***.

ogràničiti (19. st.)

TVORBA *ograničávati* (*ograničávānje*), *ogràničen* (*ogràničenōst*, *ograničénje*), *ograničívati* (*ograničívānje*)

Izvedeno od *graničiti*, v. ***granica***. Možda kalk prema njem. *begrenzen* (od *Grenze* 'granica').

ogrebòtina *ž*

Izvedeno od *ogrebati*, v. ***grebati***. Za sufiks usp. ***brazgotina***, ***posjekotina***. Usp. i sln. *ogrebotína*.

ògrjev *m* (19. st.)

TVORBA *ògrjēvnī*

Izvedeno od *ogrijevati*, što je nesvršeni glagol prema *ogrijati* (16. st.), v. ***grijati (se)***.

ògrlica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***grlo***, usp. fr. *collier* 'ogrlica' (od *col* 'grlo').

ogŕnuti (se) (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ogrnȕt se* (Grobnik); *ogrnuti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obgъrtnǫ̀ti (sę)* (sln. *ogrnīti*, ukr. *огорнýти, обгорнýти*, polj. *ogarnąć*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, **gъrtnǫti*, v. ***grnuti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 56f.

ògrōman *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *огрóмный* ili češ. *ohromný*. Ti su pridjevi izvedeni od osnove koja je u ***gromada***.

Lit.: Gluhak 451; Vasmer II: 253.

ògrozd *m* (19. st.) *bot. (Ribes uva-crispa)*

Izvedeno od ***grozd***. Početno *o-* možda je pod utjecajem posuđenice *ògrešta* 'ogrozd' (iz tal. *agresto* 'divlji, poljski', usp. i hrv. *ògresta* 'vrsta vinove loze, sitnog i tvrdog zrna'). Naziv je motiviran time što bobice ogrozda podsjećaju na bobice grožđa. I latinski naziv ogrozda sadrži *ūva* 'grozd'.

Lit.: Skok II: 548.

ogŕtāč *m* (19. st.)

Izvedeno od ***ogrtati (se)***.

ògrtati (se) (18. st.)

Nesvršeni glagol prema ***ogrnuti (se)***. Usp. polj. dijal. *ogartać* 'odijevati haljinu', ukr. *огортáму* 'omotati'.

òh *uzv.*

Onomatopejski uzvik. Usp. sln. *oh*, rus. *ох*, češ. *och*.

ohládīti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ohladeti, ohladiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obxolditi* (sln. *ohladīti*, rus. rijetko *охолоди́ть*, češ. *ochladiti*),

što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **xolditi*, v. ***hladiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 75f.

òhol *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍhō* (Vrgada), *ȍhōl* (Grobnik); *ohol, oholen* (RKKJ)

TVORBA *òholica, òholōst*

Postalo od **obxolъ* (samo južnoslavenski, usp. sln. *ohôl*, bug. *охолен* 'uspješan'), što je vjerojatno izvedeno od korijena koji je u rus. *хóлить* 'njegovati, paziti, čuvati, čistiti, maziti', *хóленый* 'njegovan, dotjeran, razmažen njegom'. Dublja etimologija nije sigurna. Povezuje se s lit. *skaláuti* 'prati rublje', *skẽlsti* 'održati, uspjeti', skr. *kṣar-* 'teći'. Formalno može biti izvedeno od ie. korijena **skel-* 'guliti' (njem. *schälen* 'guliti', *Schale* 'lupina'), no semantički razvoj 'guliti' > 'čistiti, njegovati' je nategnut.

Lit.: Skok II: 549; Gluhak 451f.; ESSJa XXVII: 78; Vasmer III: 255; Kluge s. v. Schale.

ohrábriti (18. st.)

TVORBA *ohrabrívati*

Izvedeno od ***hrabriti***.

ôj *uzv.*

Uzvik onomatopejskoga postanja, usp. tal. *oi* 'hej', njem. *oje*.

ojkònīm *m*

Novija složenica od grč. *οἶκος* 'dom, kuća', v. ***eko-***, i ***onim***.

òkamina *ž* (19. st.)

Poput sln. *okamnína* izvedeno od ***kamen***. Djelomični kalk prema njem. *Petrefakt (zast.)*, *Versteinerung*.

òker *m, prid.*

Posuđeno preko njem. *Ocker* i lat. *ōchra* iz grč. *ὠχρός* 'blijed, žut' nejasnoga podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. Ocker.

okìdāč *m*

Izvedeno od *okidati*, v. ***kidati***.

òklada *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍklada* (Vrgada)

Izvedeno od *òkladiti* (17. st.), što je pak izvedeno od ***kladiti se***.

oklijévati (19. st.)

TVORBA *oklijévānje*

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o***[1], od psl. **klěvati* (bug. dijal. *клéфкам* 'skakati na jednoj nozi', brus. dijal. *клеваць* 'bolovati, drhtati, jedva disati'), što je vjerojatno srodno s lit. *kleĩvas, šleĩvas* 'krivonog', latv. *klèivs* 'pognut' od ie. korijena **k'ley-*, v. ***klima***, ***nasloniti*** (depalatalizacija **k'-* u **klěvati* je očekivana).

Lit.: Skok II: 550, ESSJa X: 27f; XXVII: 121f.; Derksen 2014: 250.

òklop *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍklop* (Grobnik); *oklop m ž* (RKKJ)

TVORBA *òklopnī* (*òklopnīk*)

Postalo od psl. **obkloръ* (sln. *oklòp*, strus. *оклопъ* 'prsten na gležnju (dio oklopa)'), što je izvedeno od **obklopiti*, v. ***oklopiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 125.

oklòpiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oklopiti* (RKKJ)

Postalo od **obklopiti* (sln. *oklọ́piti*, češ. *obklopiti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **klopiti*, v. ***klopiti***, ***klopati***.

Lit.: ESSJa XXVII: 126.

oklùzīv *m* 'suglasnik koji se tvori zatvaranjem prolaza zračnoj struji, pa naglim otvaranjem uz prasak'

Posuđeno iz njem. *Okklusiv*, što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *occlūdō* 'zatvoriti'. Latinski je glagol izveden od *claudō* 'zatvoriti', v. ***klauzula***, ***ključ***. Hrvatski je naziv ***zatvornik***.

òkno *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okno* (RKKJ) 1. 'prozor'; 2. 'otvor u zidu zgrade'

TVORBA *okánce* (19. st.)

Postalo od psl. **okъno* 'prozor' (sln. *ókno*, rus. *окнó*, polj. *okno*), što je izvedeno od **oko*, v. ***oko***[1]. Značenje se razvilo od 'ono što je nalik na oko', usp. eng. *window* 'prozor' (što je postalo od sintagme značenja 'oko vjetra').

Lit.: Skok II: 551; Derksen 365.

ȍko[1] *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍko* (Vrgada); *oko* (RKKJ)

Postalo od psl. **oko* ⟨G *očese*⟩ (stcsl. *oko*, sln. *okọ̑* ⟨G *očẹ̑sa*⟩, rus. *óko* ⟨Nmn *óчи*⟩ (*zast.*), polj. *oko* ⟨Nmn *oczy*⟩) < ie. **h$_3$ek^w-* 'oko' (lit. *akìs*, latv. *acs*, stprus. *ackis*, skr. *ákṣi-*, grč. *ὄσσε* (dv.), lat. *oculus*). Korijenska imenica **h$_3$ek^w-* zamijenjena je u slavenskome *s*-osnovom **oko*, a obje su imenice tvorene od glagolskoga korijena **h$_3$ek^w-* 'vidjeti, opaziti' (skr. *ī́kṣate*, grč. *ὄσσομαι* 'uvidjeti').

Lit.: Skok II: 550f.; Gluhak 452; Derksen 365.

oko[2] *prij., pril.* (15. st. Kolunićev zbornik *okol*)

DIJALEKTI I POTVRDE *oko* (Vrgada); *oko, okol, okoli, okolu, okọl* (RKKJ)

Postalo od starijega *okol, okoli* (15. st. Marulić) < psl. **ob koli, *ob kolě* (usp. strus. *околъ* 'ograda, kraj', stčeš. *okol* 'okolina'), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], lokativa imenice **kolo*, usp. ***okolo***, v. ***kolo***. Završno *-li, -lě* možda je ispušteno jer je shvaćeno kao čestica.

Lit.: Skok II: 127; ESSJa XXVI: 77, 136.

ȍkolica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okolica* (RKKJ)

Postalo od **obkolica* (sln. *okọ̑lica*, rus. *окóлица*, polj. *okolica*), što je izvedeno od **obkolo*, v. ***okolo***.

Lit.: ESSJa XXVI: 129.

ȍkolina *ž* (14. st. Mon. serb. 'okolni narod'; 17. st.)

Postalo od **obkolina* (sln. *okolína* (*zast.*), češ. *okolina*), što je izvedeno od **obkolo*, v. ***okolo***.

Lit.: ESSJa XXVI: 131.

ȍkolīš *m* (15. st. Bernardin)

Postalo od **obkolyšъ* (sln. *okọ̑liš*, rus. *окóлыш* 'obod, porub, vrpca'), što je izvedeno od **obkolo*, v. ***okolo***.

Lit.: ESSJa XXVI: 138.

okolìšati

TVORBA *okolìšānje*

Poput starijega glagola *okolìšiti* (17. st.) izvedeno od ***okoliš***. Starija su značenja 'opkoliti, okružiti', 'obilaziti', odakle se razvilo apstraktno značenje 'obilaziti oko teme, govoriti iz daleka', usp. i sln. *okolíšiti*. Na razvitak značenja zacijelo je utjecalo i lat. *circuitus* 'obilaženje, okolišanje' (od *circum* 'oko', *circus* 'krug', v. ***cirkus***).

ȍkōlnī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okolni, okolńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkolьnъ* (sln. *okọ̑len*, rus. *окóльный*, češ. *okolní, okolný*), što je izvedeno od **obkolo*, v. ***okolo***.

Lit.: ESSJa XVII: 141f.

okólnōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okolnost* (RKKJ)

Posuđeno iz češ. *okolnost*, što je izvedeno od pridjeva *okolní, okolný*, v. ***okolni***.

Lit.: Skok II: 127.

ȍkolo *prij., pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *okolo* (Vrgada); *okolo, okulo* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkolo* (sln. *okọ̑lo*, rus. *óколо*, polj. *około*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **kolo*, v. ***kolo***.

Lit.: ESSJa XXVI: 78.

ȍkomica *ž* (19. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***okomit***, ***okomiti se***.

ȍkomit *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍkomitōst*

Etimologija je nesigurna. Izvodi se od pridjeva **komъ* 'strm, okomit' i povezuje s oronimom *Kom* (od 14. st., Mon. serb.), apelativom *komac* 'strmen' (od 19. st.), prilogom *komice* 'okomice' (18. st. Reljković). Ostale izvedenice (*okomak* 'strana, nizbrdica', *okomit, okomice, okomiti, nakomice*) posvjedočene su tek od 19. st., a u drugim slavenskim jezicima uspoređuje se jedino ukr. *кóмíть (головою)* 'strmoglavo, naglavačke'. Možda valja poći od psl. **kolъtъ* (usp. češ. *kolmo* 'uspravno', *kolmý* 'uspravan, okomit', *kolmice* 'okomica, vertikala'), što se izvodi od korijena *kol-* koji je u ***klati***, sa značenjskim razvojem 'smjerom kao da se kolje = okomito'. Glasovni razvitak bio bi

kolъm-* > *kom-* kao u **dolъnji* > *donji*, ali spomenuti ukr. oblik (*кóмíть*) i naglasak u *kòmac* 'jaka strmina' (Lička ikavica) govore protiv te pretpostavke. Naposljetku, formalno je psl. **komъ* moguće izvesti iz ie. **kop-mo-*, što bi bilo izvedeno iz korijena koji je u ***koplje*, ***kopati***, možda i ***štap***; međutim, nema usporednica za takvu tvorbu, a i značenjska veza je nategnuta.

Lit.: Skok II: 131; ESUM II: 539; Machek 252.

okòmiti se

Izvedeno od osnove koja je u ***okomit***.

okònčati (19. st.)

TVORBA *okončávati*

Izvedeno od *končati*, v. ***konac***. Usp. stcsl. *okonьčati*, rus. dijal. *окончать*.

Lit.: ESSJa XXVII: 143.

okòrio *prid.*

Izvedeno od glagola *okorjeti* 'otvrdnuti', dosl. 'dobiti koru' < **obkoréti* (sln. *okorẹ́ti*, češ. *okořeti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1} i glagola izvedenog od ***kora***.

Lit.: Skok II: 151; ESSJa XXVII: 150f.

okòtiti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okotȉt se* (Grobnik); *okotiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òkot*

Postalo od **obkotìti (sę)* (sln. *okotíti se* (Plet.), rus. *окотúться*, polj. *okocić się*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **kotiti*, v. ***kotiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 155f.

òkov *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *okov, okova* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkovъ* (stcsl. *okovi*, sln. *okȍv*, rus. *окóвы*, polj. *ków, okowa*), što je izvedeno od **obkovati*, v. ***okovati***.

Lit.: ESSJa XXVII: 156.

okòvati (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okovati* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkovàti* (stcsl. *okovati*, sln. *okováti*, rus. *оковáть*, polj. *okować*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **kovati*, v. ***kovati***.

Lit.: ESSJa XXVII: 158.

okòvratnīk *m* (19. st. 'kravata')

Složeno od ***oko***^{2} i ***vrat***.

okrénuti (se) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okrenuti (se)* (RKKJ)

Postalo od **obkrętnǫ̀ti (sę)* (usp. sln. *okrenīti*, mak. *окрена*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **krętnǫti*, v. ***krenuti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 176f.

òkrēt *m* (19. st.)

TVORBA *òkretāj, òkrētan*

Izvedeno od ***okrenuti (se)***, ***okretati (se)***. Usp. i sln. *okrẹ̀t*.

Lit.: ESSJa XXVII: 177.

òkretati (se) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okretati* (RKKJ)

TVORBA *òkrētan, òkretānje*

Postalo od **obkrętati* (sln. *okrẹ́tati* (Plet.), rus. dijal. *окремáть*), što je izvedeno od **obkrętnǫti*, v. ***okrenuti (se)***.

Lit.: ESSJa XXVII: 176.

òkrhnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *krhȁt* 'odlomiti (granu)' (Orlec)

Izvedeno od osnove koja je u ***krhak***. Usp. sln. *okŕhniti* (Plet.).

okrīlje *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***krilo***. Usp. sln. *okrîlje*, prvotno 'prostor pod (majčinim) krilom ili (ptičjim) krilima', češ. dijal. *okřídlí* 'produžetak krova, nadstrešnica', strus. *окрилье* 'bočno krilo hrama, krov hrama'.

Lit.: ESSJa XXVII: 177f.

okríviti (15. st. Marulić)

TVORBA *okrivljávati, okrivljènica, okrivljènīk (okrivljènīčkī), okrivljívati*

Izvedeno od ***kriviti***. Usp. sln. *okrivīti*.

okŕnjiti (17. st.)

TVORBA *okrnjívati*

Postalo od **obkъrniti* (sln. *okŕniti*, strus. *окърнити, окрънити, окорнити*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i glagola izvedenog od pridjeva **kъrnъ*, v. ***krnj***.

Lit.: ESSJa XXVII: 222f.

òkršāj *m* (19. st.)

Izvedeno od starijega glagola *okršiti* 'odlomiti' (18. st.), koji je izveden od ***kršiti***.

òkrūg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okrug* (RKKJ)

Postalo od **òbkrǫgъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *okrǫ̑g*, polj. *okrąg*, rus. *óкруг*), što je izvedeno od **obkrǫžiti*, v. ***okružiti*** ili je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, **krǫgъ*, v. ***krug***.

Lit.: ESSJa XXVII: 185f.

òkrūgao *prid.* (14. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okrûgāl* (Grobnik); *okrugel* (RKKJ)

TVORBA *òkruglast*, *okrùglica*

Postalo od psl. **obkrǫglъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *okrógel*, rus. *окру́гльий*, polj. *okrągły*), što je izvedeno od osnove koja je u **krǫgъ*, v. ***krug***.

Lit.: ESSJa XXVII: 189.

òkruniti (se) (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *okruniti* (RKKJ)

Poput sln. *okrǫ̑nati* izvedeno od ***kruna***.

òkrūtan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okruten* (RKKJ)

TVORBA *òkrūtnica*, *òkrūtnīk*, *òkrūtno*, *òkrūtnōst*

Postalo od psl. **obkrǫtьnъ* (sln. star. *okróten*, strus. *окрутный* 'žestok', češ. *ukrutný*), što je izvedeno od osnove koja je u **krǫtъ*, v. ***krut***.

Lit.: ESSJa XXVII: 194.

okrúžiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okružiti, opkružiti* (RKKJ)

TVORBA *òkrūženōst*, *okruženje*, *okružívati*

Postalo od psl. **obkrǫžìti* (sln. *okrožíti*, rus. *окружи́ть*, polj. *okrążyć*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **krǫžiti*, v. ***kružiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 196ff.

òkrūžje *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *okružje* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkrǫžьje* (sln. *okrǫ̑žje*, rus. *окру́жие, окру́жье*, polj. *okręże*), što je izvedeno od **obkrǫgъ*, v. ***okrug***. S obzirom na kasnu posvjedočenost hrvatske riječi, moguće je da je nastala pod utjecajem drugih slavenskih jezika.

okŕznuti (19. st.)

Izvedeno od osnove koja je u ***krzati se***.

Lit.: Skok II: 217f.

òksīd *m* 'spoj s kisikom'

TVORBA *oksidácija* (*oksidácījskī*), *oksidírati* (*oksidírānje*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Oxyd*, fr. *oxyde*). Riječ je izvedena od grč. *ὀξύς* 'kiseo, oštar', prema međunarodnom nazivu elementa kisika, nlat. *oxygenium*, usp. ***kisik***.

oksìmoron *m* 'stilska figura koja u sebi objedinjuje dva proturječna pojma'

Posuđeno iz grč. *ὀξύμωρον*, što je složeno od *ὀξύς* 'oštar, oštrouman' (v. ***oksid***) i *μωρός* 'budalast, glup'.

òktān *m* 'zasićeni ugljikovodik, C_8H_{18}, sastavni dio nafte i benzina'

TVORBA *òktānskī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *octane*, njem. *Oktan*). Riječ je izvedena od grč. *ὀκτώ* 'osam' (< ie. **$h_3ek'toh_1$*, v. ***osam***) lat. sufiksom *-ānus*, usp. ***metan***, ***heksan***, ***heptan***.

oktáva *ž*

Posuđeno iz srlat. *octāva*, što je poimenični ženski rod lat. rednog broja *octāvus* 'osmi' (od *octō* 'osam' < ie. **$h_3ek'toh_1$*, v. ***osam***). *Oktava* je u glazbi razmak između prvog i osmog tona dijatonske ljestvice.

Lit.: Kluge s. v. Oktave.

òktēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *oktȇt* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Oktett*, eng. *octet*, usp. i tal. *ottetto*). Riječ je izvedena od lat. *octō* 'osam' (v. ***oktava***) sufiksom kao u ***duet***.

òktōbar

DIJALEKTI I POTVRDE *otôbar* (Brač), *okt'obẹr* (Varaždin); *oktober* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *octōber*, što je izvedeno od *octō* 'osam', v. ***oktava***, ***osam***. Po starom rimskom kalendaru godina je počinjala u ožujku te je *oktobar* bio osmi mjesec

u godini. Dijalektalni oblici poput *otobar* posuđeni su uz posredovanje tal. *ottóbre*.

oktroírati

Posuđeno preko njem. *oktroyieren* iz fr. *octroyer* (stfr. *otroier*) < vlat. **auctorizare* 'odobriti, ovlastiti' (kl. lat. *auctorāre* 'obvezati koga'), što je izvedeno od *auctor* 'tvorac, stvaralac', v. ***autor***.

Lit.: Kluge s. v. aufoktroyieren, Dauzat 505.

òkućnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE

Izvedeno od ***kuća*** prefiksom **ob*, v. ***o***[1], i sufiksom *-nica*.

òkuka *ž* (19. st.) 'zavoj rijeke'

Izvedeno od osnove koja je u ***kuka***.

Lit.: Skok II: 225.

okùlār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *okulâr* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Okular* iz fr. *oculaire* < lat. *oculārius* 'očni; koji se odnosi na oko, koji pripada oku', što je izvedeno od *oculus* 'oko', v. ***oko***[1].

Lit.: Snoj 469.

okùlist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *okulîšta* (Brač), *okulîst* (Varaždin)

TVORBA *okùlistica*

Posuđeno iz fr. *oculiste*, što je izvedeno od lat. *oculus* 'oko', v. ***oko***[1].

Lit.: Snoj 469.

okultìzam *m*

TVORBA *okùltist* (*okùltistica*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Okkultismus*, fr. *occultisme*). Riječ je izvedena od lat. *occultus* 'skriven, tajan', v. ***okultni***.

òkūltnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *occultus* 'skriven, tajan', što je particip perfekta glagola *occulō* 'pokriti, sakriti'. Taj je glagol složen od *ob* 'prema, pred' i *cēlō* 'tajiti, kriti' < ie. **k'el-* 'skrovito mjesto' (skr. *śárman-* 'sklonište, skrovište', stvnj. *hāla* 'skrivanje', stir. *celid* 'skrivati').

Lit.: Snoj 469; de Vaan 106.

okupácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *okupȃcija* (Varaždin); *okupacija* (RKKJ)

TVORBA *okupácījskī*

Posuđeno iz lat. *occupātiō* 1. 'zauzimanje'; 2. 'posao, radnja, zanimanje', što je izvedeno od glagola *occupō* 'zauzeti, osvojiti, uzeti'. Taj je glagol složen od *ob* 'prema, pred, za' i *capiō* 'uzeti', v. ***kabel***, ***hapati***.

òkupiti (18. st.)

TVORBA *okúpljati* (*okúpljānje*, *okúpljalīšte*)

Izvedeno od ***kupiti***[2] prefiksom **ob*, v. ***o***[1].

òkus *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'okus* (Varaždin); *okus* (RKKJ)

Postalo od **obkusъ* (usp. sln. *okûs*, češ. *okus*), što je izvedeno od **obkusiti*, v. ***okusiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 215f.

òkusiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *okùsiti* (Vrgada), *okũsiti* (Varaždin), *ọkūs'iti* ⟨prez. *ok'ūsim*⟩ (Gola); *okusiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obkusiti* (sln. *okúsiti*, strus. *окусити*, češ. *okusiti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **kusiti*, v. ***kusiti***.

Lit.: ESSJa XXVII: 215.

òkvīr *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola *okvíriti* koji je pak prefiksom **ob*, v. ***o***[1], izveden od *kvîjer*, *kvîr* 'pergament, životinjska kora prirađena za pisanje' (17. st.). Ta je riječ posuđena iz dalmatoromanskog odraza lat. riječi *corium* 'koža' < ie. **(s)kor-*, v. ***kora***. Najstarije je značenje 'oplata od kože kojom se uokviruje slika ili rukopis'.

Lit.: Skok II: 253; de Vaan 136.

-ol *suf.*

Sufiks karakterističan za međunarodne kemijske nazive za alkohole, izveden je od lat. *oleum* 'ulje', v. ***ulje***.

òlako *pril.* (19. st.)

Izvedeno od ***lak***[1].

òlakotan *prid.*

Izvedeno od starijega glagola *olakòtiti* 'olakšati' (19. st.) (usp. i sln. *olahkōtiti*),

koji je izveden od ***lak***[1] prefiksom **ob*, v. ***o***[1].

olàkšati (16. st.)

TVORBA *olakšánje, olakšávati, òlakšica*

Postalo od psl. **oblьgъčati* (stcsl. *oblьgъčati*, rus. *облегчáть*), što je izvedeno od osnove pridjeva **lьgъkъ*, v. ***lak***[1].

Lit.: ESSJa XXVIII: 34f.

olèāndar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *olij'andẹr* (Varaždin); *olandra, oleander* (RKKJ)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Oleander*, tal. *oleandro*, fr. *oléandre*), od kslat. *lorandrum*, što je vjerojatno preobličeno od *rhododendron* (v. ***rododendron***) pod utjecajem imenice *laurum* 'lovor' (v. ***lovor***).

Lit.: Snoj 470; Kluge s. v. Oleander; REW 7290; DELI 1065.

olèīn *m* 'ester glicerola i oleinske kiseline'

TVORBA *olèīnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Olein*, eng. *olein*, fr. *oléine*). Riječ je izvedena od lat. *oleum*, v. ***ulje***, sufiksom *-in* kao u npr. ***inzulin***, ***margarin***.

òlfaktīvan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *olfactivus*, što je izvedeno od lat. *olfactus* 'miris; njuh, osjetilo mirisa', a to je izvedeno od participske osnove glagola *olfaciō* 'mirisati, omirisati'. Lat. je glagol *olfaciō* složen od *oleō* 'mirisati' (od korijena koji je u *odor* 'miris, vonj', v. ***ozon***) i od *faciō* 'činiti, raditi' (v. ***djenuti***).

Lit.: Dauzat 508; DELI 1066.

olimpijáda *ž*

TVORBA *olìmpījskī*

Posuđeno iz grč. *Ὀλυμπιάς* ⟨G *-άδος*⟩ 'razdoblje od četiri godine između olimpijskih svečanosti', što je izvedeno od toponima *Ὀλυμπία* 'Olimpija, područje u Elidi s poznatim Zeusovim hramom' (izvedenica od osnove koja je u *Ὄλυμπος* 'Olimp, planinski masiv, u grčkoj mitologiji prebivalište dvanaestero najviših božanstava', izvorno vjerojatno apelativ za 'planinu', predgrčkoga podrijetla). U Olimpiji su se svake četiri godine (od 776. pr. Kr. do 394.) održavale antičke olimpijske igre. Suvremene olimpijske igre održavaju se od 1896., a inicijativu za obnovu igara po uzoru na antičke dao je francuski barun Pierre de Coubertin (1863. – 1937.).

Lit.: Kluge s. v. Olympiade; Beekes 1073.

òloš *m* (19. st.)

Deverbalna imenica od danas zastarjeloga glagola *ološati*, koji je izveden od osnove koja je u ***loš***. Izvorno je *ološ* značilo 'talog, nanos (ono loše, što voda nanese)'.

Lit.: Skok II: 319.

òlōvka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***olovo***. Djelomičan kalk prema njem. *Bleistift* (od *Blei* 'olovo').

òlovo *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍlovo* (Vrgada); *olov, olovo* (RKKJ)

TVORBA *òlōvan, ȍlovov*

Postalo od psl. **òlovo* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *olovo*, sln. *olóv*, rus. *óловo* 'kositar', polj. *ołów*), što je srodno sa stprus. *alwis* 'olovo', lit. *álvas* 'kositar', latv. *alva* 'kositar'. Dublja etimologija je nejasna. Riječ je vjerojatno posuđenica iz nepoznatoga izvora. Postoji mišljenje da su iz istoga supstratnog izvora posuđene i grč. *μόλυβδος*, lat. *plumbum*, eng. *lead*, njem. *Blei*, srir. *lúaide* 'olovo'.

Lit.: Skok II: 554; Gluhak 452; Derksen 370; Kroonen 69; Matasović 2009: 135.

òltār *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otᵉār* (Vrgada); *oltar* (RKKJ)

TVORBA *òltārnī*

Posuđeno iz kslat. *altāre* 'žrtvenik, oltar', što je izvedeno od osnove glagola *ad-oleō* 'spaliti (kao žrtvu)' od ie. korijena **$h_2$el-* 'hraniti, podizati', v. ***adolescent***. Značenjski razvoj bio bi 'hraniti' > 'hraniti vatru' > 'paliti'. Druga je mogućnost da je lat. *altāre* izvedeno od *altus* 'visok' < ie. **$h_2$el-to-* (srir. *alt* 'uzvisina, litica', stvnj. *alt* 'star' < 'odrastao'), od istoga ie. korijena. Riječ je postpraslavenska posuđenica te je u slavenske jezike ušla s pokrštavanjem, koncem 1. tisućljeća, usp. stcsl.

olъtarь, alъtarь, sln. *oltár*, rus. *алтáрь*, polj. *ołtarz*.

Lit.: Skok I: 29; Gluhak 453; M. Matasović 2011: 130f.; Snoj 470; de Vaan 24f.; LIV 262.

olúja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'oluja* (Varaždin), *olũja* (Gacka čakavština); *oluja* (RKKJ)

Riječ nejasne etimologije; nema potvrda u drugim slavenskim jezicima, no moguće je izvođenje od **o-xluja*, ako je riječ preuzeta iz nekog govora s gubitkom *h*; **oxluja* bi bilo tvoreno prefiksom **ob*, v. ***o***[1], od glagola **xlujati* (csl. *xlujati* 'teći' (Mikl.), bug. *хлýе* 'vijati, puhati'). Moguće je i da je riječ o posuđenici iz vlat. **alluvia* 'poplava', nom. mn. od **alluvium* < lat. *abluvium* 'poplava'. Bila bi to posuđenica iz nekoga kontinentalnog balkanskoromanskog govora, s metaforičkom promjenom značenja 'poplava' > 'nevrijeme'. Malo je vjerojatna veza s glagolom ***lelujati (se)***, a formalno nije moguće izvođenje od grč. pridjeva *ἀελλαῖος* od *ἄελλα* 'vjetar, oluja, vihor'.

Lit.: Skok II: 554; Gluhak 452f.; ESSJa VIII: 39.

ôm *m* 'mjerna jedinica za električni otpor' *fiz.*

Mjerna jedinica (simbol Ω) naziv je dobila po *Georgu Simonu Ohmu* (1787. – 1854.), njemačkom fizičaru koji se bavio magnetizmom i elektricitetom.

Lit.: Mršić 227.

-om *suf.*

Sufiksoid apstrahiran iz riječi grčkoga podrijetla poput ***karcinom***, ***simptom***, ***aksiom***.

omalovažávati (19. st.)

TVORBA *omalovažávānje*

Izvedeno od *omalovážiti*, što je složeno od *malo*, v. ***mali***, i *važiti*, v. ***važiti***. Riječ je kalk prema njem. *geringschätzen* (od *gering* 'malen, neznatan' i *schätzen* 'cijeniti, poštovati').

òmara *ž* (19. st.) 'sparno vrijeme pred kišu'

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍmara* (Brač), *ȍmarina* (Vrgada), *ȍmara* (Bački Hrvati)

Poput bug. *омáра* 'sumaglica, izmaglica' izvedeno od *omariti* 1. 'ugrijati'; 2. 'udariti (< opaliti)' (usp. i bug. *òмapa* 'malo ugrijati'), što je izvedeno od psl. **mariti (sę)* 'grijati (se)' (bug. *мáра* 'držati na suncu', rus. *мáрить* 'sparno je'), od osnove koja je u rus. *марь, марево* 'sumaglica, magla; zračna obmana, fata morgana' (usp. polj. *mrzonka* 'sanjarija'). Kao izvanslavenske usporednice navode se grč. *ἀμαρύσσω* 'blještati', *μαρμαίρω* 'blistati, sjati, svijetliti', skr. *marīci-* 'zraka svjetlosti', što bi upućivalo na ie. korijen **mar-*.

Lit.: Skok II: 407; ESSJa XVII 212, 217; XXI: 130f.; XXVIII: 45f.; Vasmer II: 97ff; BER III: 660; IV: 871; Beekes 906f.

ômča *ž* (19. st.)

Izvedeno prefiksom **ob-*, v. ***o***[1], i sufiksom *-ja* od korijena koji je u ***maknuti***. Za značenjski razvitak v. ***zamka***.

Lit.: Skok II: 347.

òmeđiti, v. ***o***[1], ***međa***

òmesti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *omę̃st* ⟨prez. *omę̄tȅn*⟩ (Pitve i Zavala), *omę̃st* ⟨prez. *omę̄tȅn*⟩ (Brač), *om'ęsti* (Varaždin); *omesti* (RKKJ)

TVORBA *ométati*

Postalo od **obmęsti*, što je izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o***[1], od **męsti*, v. ***smesti***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 64.

òmiljeti (16. st.) *òmiliti* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *omȉlit* (Brač), *om'ilẹti* (Varaždin)

TVORBA *òmiljen* (*òmiljenōst*)

Poput sln. *omilẹ́ti* (Plet.) (suvr. *omīliti*) izvedeno od **milěti*, glagola izvedenog od pridjeva **milъ*, v. ***mio***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 66.

òmjer *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *omȉra* (Brač)

Poput sln. *omèr, obmèr* (Plet.), tvoreno prefiksom **ob*, v. ***o***[1], od osnove koja je u ***mjeriti***, ***mjera***, usp. ***razmjer***. U starijem

jeziku potvrđena je riječ *òmjera* 'mjera, mjerilo' (17. st.).

òmladina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'omladina* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *omlàditi (se)* 'postati mlad, pomladiti' (17. st.) < psl. **obmoldìti (sę)* (sln. *omladīti*, rus. *омолоди́ть*, polj. *omłodzić*), koji je izveden od pridjeva **moldъ*, v. ***mlad***. U starijem jeziku riječ je zabilježena i u značenju 'mladica, izdanak', usp. češ. *omladina* 'mlada šuma'.

Lit.: ESSJa XXVIII: 73.

òmlet *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *oml'ẹt* (Varaždin)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Omelett(e)*, iz fr. *omelette*, od starijega *amelette*, *alumette*. Te su riječi vjerojatno nastale preinačavanjem od *alumelle*, od *lamelle* < lat. *lāmella* 'metalna pločica, oštrica noža' (deminutiv od *lāmina* 'limena pločica', usp. ***lim***). Jelo je naziv dobilo jer je plosnato poput ploče.

Lit.: Kluge s. v. Omelett(e); Snoj 471.

omogúćiti (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *omogūćīt* ⟨prez. *omogũćin*⟩ (Brač), *omogũčiti* (Varaždin)

TVORBA *omogućávati* (*omogućávānje*), *omogućívati* (*omogućívānje*)

Izvedeno od ***moguć***. Kalk prema njem. *ermöglichen* (od *möglich* 'moguć').

omòrika *ž* (19. st.) *(Picea omorica)*

DIJALEKTI I POTVRDE *omora*, *omarika*, *omara*

TVORBA *òmār* 'gaj, dubrava, manja crnogorična šuma'

Riječ nesigurne etimologije, potječe iz istočnih štokavskih govora. Vjerojatno srodno s bug. *молúка* '*Pinus peuce*', alb. *molikë* '*Picea excelsa*'. Možda supstratna riječ koja je u suvremene jezike dospjela preko balkanskog latiniteta; možda potječe od istog ie. korijena od kojega je i psl. **smerka*, v. ***smreka***. Za sufiks usp. ***bunika***, ***perunika***, ***planika***.

Lit.: Skok II: 451, 555; Snoj 471; BER IV: 216, 246.

omòtati (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *omotȁt* ⟨prez. *omòton*⟩ (Brač); *obmotati* (RKKJ)

TVORBA *omòtāč*, *omotávati (se)* (*omotávānje*), *òmot* (*òmotnī*)

Postalo od psl. **obmotàti* (sln. *omotáti*, rus. *обмотáть*, polj. *obmotać, omotać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **motati*, v. ***motati***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 84f.

òmotnica *ž*

Izvedeno od ***omotati (se)***. Za semantički razvoj usp. eng. *envelope*, od stfr. *enveloper* 'omotati'.

ôn, ònа, òno *zam.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ộn* (Brač), *õn* (Vrgada), *ôn, ûn* (Varaždin); *on* (RKKJ)

Postalo od psl. **onъ, *onà, *onò* (stcsl. *onъ* ⟨ž *ona* sr *ono*⟩, sln. *òn* ⟨ž *óna* sr *onó*⟩, rus. *он* ⟨ž *онá* sr *онó*⟩, polj. *on* ⟨ž *ona* sr *ono*⟩) < ie. **$h_2$en-o-* (lit. *anàs* 'onaj', skr. *ána-*, toh. B *-ne* ⟨zamjenica 3. l. jd.⟩, možda i lat. *an* 'da li, ili', got. *an* 'da li', arm. *and* 'tamo').

Lit.: Skok II: 556ff.; Gluhak 454; Derksen 372; ESSJa XXXII: 89f.; Matasović 2008: 231.

ònāj *zam.* (15. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *onî* (Brač), *'onaj* (Varaždin); *onaj* (RKKJ)

Poput sln. *ộni* složeno od psl. zamjenica **onъ*, v. ***on***, i **jь*, v. ***koji***. Usp. ***ovaj***, ***taj***.

Lit.: Matasović 2008: 231.

onàkav *zam.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *onậkof* (Varaždin); *onakav, onakov* (RKKJ)

Poput bug. *онакъв* izvedeno sufiksom *-av* kao u ***kakav*** od pridjeva **onakъ*, v. ***onako***.

onàko *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *onâk* (Varaždin), *onãko* (Vrgada); *onak, onako* (RKKJ)

Prilog izveden od pridjeva *onaki* (15. st. Mon. serb.; 16. st.) (usp. i češ. *onaký*), koji je tvoren od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on*** po uzoru na **kakъ*, v. ***kako***.

ònamo *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *onȁmo* (Vrgada); *onam, onamo* (RKKJ)

Postalo od psl. **onàmo* (stcsl. *onamo*, strus. *онамо*, češ. star. *onam*), što je izvedeno od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on***, sufiksom *-amo* za tvorbu priloga, usp. ***ovamo***, ***tamo***.

òndā *pril.* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ōnda* (Vrgada), *'onda, 'unda* (Varaždin); *onda* (RKKJ)

Izvedeno od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on***, sufiksom *-da* kao u *kada*, v. ***kad***[2].

òndašnjī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ondȃšńi, 'undašńi* (Varaždin); *ondašni, ondašńi, ondešni, ondešńi* (RKKJ)

Izvedeno od ***onda*** sufiksom *-šnji* kao u ***današnji***, ***negdašnji***.

óndje *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ǫ̑nde* (Pitve i Zavala), *ǭnde* (Brač), *ōndȉ* (Senj), *'ondi, ũndi* (Varaždin); *onde, onder, ondi* (RKKJ)

Postalo od psl. **onъde*, v. ***gdje*** (stcsl. *onъde*, sln. *ôndi, ǫ̑ndi*, rcsl. *ондѣ, онъдѣ, онъде*, polj. star. *ondzie*), što je izvedeno od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on***. Za završetak *-dje* umjesto *-de*, v. ***gdje***.

Lit.: ESSJa XXXII: 91f.

onèčistiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *onęč'istiti* (Varaždin)

TVORBA *onečišćénje, onečišćávati* (*onečišćávānje*), *onečišćívati* (*onečišćívānje*)

Izvedeno prefiksom **ob-*, v. ***o***[1], od starijega glagola *nečistiti* 'činiti što nečisto, kaljati, priljati', koji je izveden od ***nečist***[2].

onemogúćiti (19. st.)

TVORBA *onemogućávati* (*onemogućávānje*), *onemogućívati* (*onemogućívānje*)

Izvedeno od ***nemoguć***, usp. i sln. *onemogǫ́čiti*.

òni *zam.*, v. ***on***

onijémjeti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *onīmȉt* ⟨prez. *onīmin*⟩ (Brač), *onīmȉt* ⟨prez. *onīmin*⟩ (Senj); *onemeti, onemiti, onimiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obněměti* (stcsl. *oněměti*, sln. *onemẹ́ti*, rus. *онеме́ть*, polj. *oniemieć*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **něměti*, glagola izvedenog od **němъ*, v. ***nijem***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 115f.

òniks *m* 'poludragi kamen'

DIJALEKTI I POTVRDE *onik, onikš* (RKKJ)

Posuđeno iz grč. *ὄνυξ*, izvorno 'nokat, kandža, kopito' < ie. **h*$_3$*nog*^{h}*-u-*, v. ***nokat***. Značenjska motivacija toga naziva nije sasvim jasna, no moguća je veza u boji minerala koja ponekad podsjeća na boju nokta (boja kože s bijelim crtama).

Lit.: Kluge s. v. Onyx; Beekes 1086f.

ònīm *m*

Posuđeno iz grč. *-ωνυμος* '-imen' (usp. grč. *ὄνυμα*, dorska varijanta prema *ὄνομα*, v. ***ime***), što je apstrahirano iz složenica poput *ἀνώνυμος* 'bezimen', v. ***anoniman***, *συνώνυμος* 'istoimen' itd., v. ***sinonim***.

onòlik *zam.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *onolȉk* (Vrgada); *onulik* (RKKJ)

TVORBA *onòliko*

Izvedeno od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on***, sufiksom kao u ***kolik***.

onomàstika *ž*

TVORBA *onomàstičār* (*onomàstičārev, onomàstičārka*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Onomastik*, fr. *onomastique*, eng. *onomastics*) iz grč. *(ἡ τέχνη) ἡ ὀνομαστική* '(vještina) imenovanja', što je izvedeno od glagola *ὀνομάζω* 'imenovati, zvati imenom', koji je pak izveden od *ὄνομα* 'ime', v. ***ime***.

onomatopéja *ž*

TVORBA *onomatòpējskī*

Posuđeno preko lat. *onomatopoeïa* iz grč. *ὀνοματοποιία* 'tvorba riječi oponašanjem zvuka', što je složeno od *ὄνομα* ⟨G *ὀνόματος*⟩ 'ime; riječ', v. ***ime***, i *ποιέω* 'činiti, tvoriti' < ie. **k*^{w}*ey-*, v. ***čin***.

ònud, onùdā *pril.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *onȗda* (Brač), *enûda, onûda* (Omišalj), *nũd* 'ondje' (Posavski); *onod, onud, onuda, onut* (RKKJ)

Postalo od psl. **onǫda/*onǫdu/*onǫdy* (stcsl. *onǫdu* 'odande', sln. *onôd* 'onuda' (Plet.), strus. *онуду, онюду, онудѣ* 'odande', češ. *onudy* 'onuda'), što je izvedeno od zamjeničke osnove **onъ*, v. ***on***, sufiksom kao u **kǫdъ/*kǫda*, v. ***kud, kuda***.

Lit.: ESSJa XXXII: 88.

òpā *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *op*

Onomatopejski uzvik postao od ***hop***, *hopa* u govorima u kojima se *h* ne izgovara.

opàčina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opačinȁ* ⟨prez. *opačinȇ*⟩ (Pitve i Zavala), *opačȋna* (Brač), *opačîna* (Vrgada); *opačina* (RKKJ)

Poput sln. *opačína* (Plet.) izvedeno od pridjeva ***opak***.

òpadati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opậdati* (Varaždin); *opadati* (RKKJ)

Postalo od psl. **obpadati* (sln. *opādati*, rus. *onaдámь*, polj. *opadać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **padati*, v. ***padati***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 138ff.

ȍpāk *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍpᵒāk* (Vrgada); *opak* (RKKJ)

Postalo od psl. **òpakъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'izvrnut, prevrnut' (stcsl. *opaky*, sln. star. *opâk*, rus. dijal. *óпaк*, češ. *opak* 'suprotan') < ie. **h₂epo-h₃kʷ-* (skr. *ápāka-* 'smješten iza, udaljen', stisl. *ǫfugr* 'okrenut na krivu stranu, kriv'), što je izvorno možda složeno od **h₂epo* 'od', v. ***po***, i **h₃ekʷ-* 'oko', v. ***oko***[1]. Usp. i ***pak***, ***pakost***.

Lit.: Skok II: 558f.; Gluhak 454; Derksen 372; Kroonen 2013: 2.

opalescèncija 'bjeličasta boja neba ili promjena boje udaljenih objekata'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *opalescence*, njem. *Opaleszenz*); izvedeno od osnove koja je u *òpāl* 'dragi kamen', što je posuđeno preko lat. *opalus* i grč. *ὀπάλλιος* iz skr. *úpala-* 'dragi kamen'.

Lit.: HER s. v. opalescencija.

opáliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opaliti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obpaliti* (stcsl. *opaliti*, sln. *opalīti*, rus. *oпaлúmь*, polj. *opalić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **paliti*, v. ***paliti***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 148ff.

òpanak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opãnak* (Pitve i Zavala), *opãnak* (Brač), *opậńęk* (Varaždin), *opȁnak* (Vrgada); *opanek, opańek* (RKKJ)

Poput sln. *opânek*, bug. *опъ́нък*, postalo od **obrьpnъkъ*, što je izvedeno od glagola **obpęti* ⟨prez. **obrьnǫ*⟩ (hrv. star. *opeti* 'obuhvatiti, obuzeti; oduprijeti se', sln. *opẹ́ti* 'nategnuti okolo', strus. *онямu* 'pokriti', polj. *opiąć* 'napeti platno, obući, pokriti'), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **pęti*, v. ***napeti***.

Lit.: Skok II: 651; ESSJa XXVIII: 190f.; XXIX: 55.

opàsāč *m*

Izvedeno od ***opasati***.

òpāsan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'opasni* (Varaždin)

TVORBA *òpāsno, opásnōst*

Posuđeno iz rus. *onácный*, što je izvedeno od osnove glagola *nacmú* < psl. **pasti* 'pásti, biti na paši' (v. ***pasti***[2]), u izvornom značenju 'motriti, vrebati, biti na oprezu' (usp. stcsl. *opasъ* 'oprez, pozornost', *opasьno* 'oprezno, pažljivo').

Lit.: Skok II: 559; Gluhak 454f.; Vasmer II: 270.

opàsati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *op'asati* (Varaždin), *opàsati se* (Vrgada); *opasati* (RKKJ)

Postalo od **obpasati* (sln. *opâsati*, polj. *opasać*, usp. i rus. *onoácamь*), tvoreno prefiksom **ob-*, v. ***o***[1], od glagola izvedenog od imenice *pas* 'pojas' (v. ***pas***[2]).

Lit.: ESSJa XXVIII: 237.

òpaska *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***opaziti***, usp. i sln. *opâzka*. Kalk prema njem. *Bemerkung* (*bemerken* 'opaziti, primijetiti').

òpasti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *op'asti* ⟨prez. *opȃdnęm*⟩ (Varaždin); *opasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obpasti* ⟨prez. **-padǫ*⟩ (sln. *opásti*, rus. *onácmь*, polj. *opaść*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1} i **pasti*, v. ***pasti***^{1}.

Lit.: ESSJa XXVIII: 162.

òpat *m* (11. st. Bašćanska ploča)

DIJALEKTI I POTVRDE *'opat* (Varaždin); *opat* (RKKJ)

Poput sln. *opât* posuđeno uz posredništvo nekog germanskog jezika iz lat. *abbas*, što je iz grč. *ἀββᾶ* 'otac'. Riječ je potvrđena u Novom zavjetu, a potječe iz aram. *abbā*. Riječ se najprije upotrebljavala za oslovljavanje Boga u molitvi, a potom za oslovljavanje uglednih redovnika.

Lit.: Skok II: 559; Kluge s. v. Abt; M. Matasović 2011: 236f.; Snoj 472.

òpatica *ž* (12. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *op'atica* (Varaždin); *opatica* (RKKJ)

TVORBA *òpatičin*

Poput sln. *opâtica* izvedeno od ***opat***. Na tvorbu je mogla utjecati i kslat. riječ *abbatissa*.

opàtija *ž* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opatija* (RKKJ)

Posuđeno iz clat. *abbātia*, što je izvedeno od *abbas*, v. ***opat***.

òpaziti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opãzit* (Brač), *op'aziti* (Varaždin); *opaziti* (RKKJ)

TVORBA *òpažãj*, *opážānje*, *opážati*

Postalo od **obpaziti* (sln. *opáziti*, bug. *онáзя* 'sačuvati, spremiti'), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **paziti*, v. ***paziti***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 172.

opčìniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE

TVORBA *opčínjati* (*opčinjávati*), *opčiniti* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o***^{1}, od glagola tvorenog od imenice ***čini***.

općènit *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *općenȉt* (Brač)

TVORBA *općènito*

Izvedeno od starijega pridjeva *òpćen* (15. st.), koji je izveden od pridjeva ***opći***.

òpćī *prid.* (13. st. Daničić; 14. st. Mon. croat.)

Postalo od psl. **obьtjь* 'zajednički' (stcsl. *obьštь*, sln. *ǫ̑bči*, strus. *обьчии*, polj. *obcy* 'stran'), što može biti izvedeno od prijedloga **ob-*, v. ***o***^{1}, sufiksom **-tjo-* (za sufiks usp. pridjev ***domaći***). Druga je mogućnost da je izvedeno od korijena koji je u ***oba***.

Lit.: Skok II: 533; Gluhak 455; Derksen 363; ESSJa XXXI: 166f.

òpćina *ž* (12. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òpćina* (Brač), *'opčina* (Varaždin); *opčina* (RKKJ)

TVORBA *òpćīnskī*

Postalo od psl. **obьtjina* 'zajednica' (stcsl. *obština*, sln. *ǫ̑bčina*, češ. *obcina*), što je izvedeno od **obьtjь*, v. ***opći***. Razvitak značenja sličan je kao u ***komuna*** od lat. *commūnis* 'zajednički'.

Lit.: Skok II: 533; ESSJa XXXI: 164.

òpćiti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *općȉt* (Varaždin); *opčiti* (RKKJ)

TVORBA *òpćēnje*

Postalo od psl. **obьtjiti (sę)* (stcsl. *obštiti (sę)* 'pridružiti (se); družiti se', sln. *óbčiti* 'imati odnose s kim' (Plet.), češ. *občiti* 'spajati u zajednicu'), što je izvedeno od **obьtjь*, v. ***opći***. Za razvitak značenja usp. ***komunicirati*** prema lat. *commūnis* 'zajednički'.

Lit.: ESSJa XXXI: 165f.

ȍpeći (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opȅć* ⟨prez. *opečȅn*⟩ (Brač); *opeči (se)* (RKKJ)

Postalo od **obpekti* (sln. *opéči*, rus. dijal. *onéчь*, polj. *opiec*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **pekti*, v. ***peći***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 176f.

ȍpeka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opȕka* (Grobnik); *opeka* (RKKJ)

Poput sln. *opẹ̑ka* izvedeno od glagola ***opeći***, zbog načina izrade pečenjem gline.

ȍpeklina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***opeći***.

opekȍtina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *opekȍtina* (Brač)

Izvedeno od ***opeći***. Za sufiks usp. ***brazgotina***, ***posjekotina***.

ȍpera *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *opera* (RKKJ)

TVORBA *ȍpērnī*

Posuđeno iz tal. *opera (musicale)* < lat. *opera* 'rad, posao, trud', množinski oblik imenice *opus* ⟨G *operis*⟩ 'djelo', v. ***opus***. U značenju 'glazbeno-scensko djelo' riječ je prvi puta upotrijebljena za operu *Pir Tetide i Peleja (Le nozze di Teti e di Peleo)* Francesca Cavallija (1602. – 1676.).

Lit.: Kluge s. v. Oper; DELI 1077f.

operácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *operacija* (RKKJ)

TVORBA *operácījskī*

Posuđeno iz lat. *operātiō* 'rad, trud, djelatnost', što je izvedeno od participske osnove glagola *operor* 'raditi', v. ***operirati***. Medicinsko značenje potječe od shvaćanja u kojem se kirurge smatra obrtnicima, usp. ***kirurg***.

operàtēr *m*

TVORBA *operàtērka*

Posuđeno iz fr. *operateur*, izvorno 'obrtnik' < lat. *operātor* 'radnik, djelatnik, stvaratelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *operor* 'raditi', v. ***operirati***.

Lit.: Dauzat 511.

ȍperatīvan *prid.*

TVORBA *operatívnōst*

Posuđeno iz kslat. *operātīvus* 'djelatan, djelujući', što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *operor* 'raditi', v. ***operirati***.

operèta *ž*

TVORBA *opèretnī*

Posuđeno iz tal. *operetta*, što je deminutiv od *opera*, v. ***opera***. *Opereta* je glazbeno-scensko djelo kraće od opere i "lakšega" sadržaja.

operírati

Posuđeno preko njem. *operieren* (možda i fr. *operer*) iz lat. *operor* ⟨*operārī*⟩ 'raditi', što je izvedeno od osnove koja je u *opus* ⟨G *operis*⟩ 'djelo', v. ***opus***.

Lit.: Kluge s. v. operieren.

ȍpēt *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *opet* (RKKJ)

Postalo od psl. **opętь* (csl. *opętь*, sln. *zǫ̑pet*, rus. *onя́mь*, češ. *opět*), što je izvedeno prefiksom **ob-*, v. ***o*[1]**, od **pęta*, v. ***peta***. Izravna usporednica postoji i u lit. žem. *apént* 'opet, ponovno'. Za semantički razvoj usp. ***natrag***.

Lit.: Skok II: 648; Vasmer II: 273; Snoj 684f.

ȍpetovati (19. st.)

Posuđeno iz češ. *opětovati*, što je izvedeno od *opět*, v. ***opet***.

ȍphod *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ophod* (RKKJ)

TVORBA *ȍphodnī*

Postalo od psl. **obxòdъ* (sln. *obhȏd*, rus. *обхóд*, polj. *obchód*), što je izvedeno od **obxoditi*, v. ***ophoditi***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 70f.

ophȍditi (14. st. Daničić; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *oph'oditi* (Varaždin); *ophoditi* (RKKJ)

TVORBA *ophȍdnja*, *ȍphođēnje*

Postalo od psl. **obxodìti* (stcsl. *obъxoditi*, sln. *obhodīti*, rus. *обходúть*, polj. *obchod-*

zić), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **xoditi*, v. ***hoditi***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 71f.

ȍpica (16. st.) *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍpica* (Grobnik); *opica* (RKKJ)

Postalo od psl. **opica* 'majmun' (sln. *ôpica*, strus. *onuца*, češ. *opice*), što je izvedeno sufiksom **-ica* od praoblika **opъ*. Dublje podrijetlo nije sigurno, no pretpostavlja se da je riječ posuđena iz nekog germanskog izvora (usp. steng. *apa*, stvnj. *affo*). Ishodište je možda skr. *kapí-* 'majmun' (usp. i lat. *ceppus, cephus*, grč. *κῆπος*), a riječ je u Europu zacijelo došla uz posredništvo semitskoga, usp. hebr. *qōf* 'majmun'.

Lit.: Skok II: 560; Snoj 473; Pronk-Tiethoff 2013: 200f.; Beekes 683f.

opijélo *sr* 'obred posvećen mrtvima'

DIJALEKTI I POTVRDE *opelo* (RKKJ)

Posuđeno iz csl. *opělo*, što je izvedeno od **obpěti*, glagola složenog od **ob*, v. ***o***[1], i **pěti*, v. ***pjevati***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 187.

ȍpijum *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *opijum* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *opium* 'sok od maka', što je pak posuđeno iz grč. *ὄπιον*, a to je izvedenica od *ὀπός* 'biljni sok' < ie. **sokʷo-*, v. ***sok***.

Lit.: Kluge s. v. Opium; Beekes 1093.

ȍpip *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opipa* (Belostenec)

Izvedeno od ***opipati***.

ȍpipati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *opīpȁt* ⟨prez. *opīpan*⟩ (Pitve i Zavala), *opīpati* (Varaždin); *opipati* (RKKJ)

TVORBA *opipávati*, *opìpljiv* (*opìpljīvōst*)

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***pipati***.

ȍpirati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opȉrat se* (Pitve i Zavala), *opȉrot se* (Brač), *opȉrat* (Senj); *opirati se* (RKKJ)

Postalo od psl. **obpirati (sę)* (sln. *opīrati (se)*, rus. *onupámь*, češ. *opírati se*), što je nesvršeni vid prema **obperti*, v. ***oprijeti se***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 197f.

ȍpis *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opis* (RKKJ)

TVORBA *ȍpisnī*

Izvedeno od ***opisati***, usp. rus. *ónucъ* 'popis'.

opísati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opīsȁt* (Brač), *opīsati* (Varaždin); *opisati* (RKKJ)

TVORBA *opisìvāč* (*opisìvāčkī*, *opisivàčica*), *opisívati* (*opisívānje*)

Postalo od psl. **obpisàti* (sln. *opisáti*, rus. *onucámь*, polj. *opisać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **pisati*, v. ***pisati***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 199f.

opkoračénje *sr* 'vrsta sintaktičko-intonacijske strukture stiha kada se jedna ili više riječi prenosi u idući stih radi postizanja stilematičnosti'

Izvedeno od *opkoračiti*, v. ***korak***. Kalk prema fr. *enjambement* (od *enjamber* 'prekoračiti, preskočiti').

ȍplata *ž* (19. st.) 'zaštitni ili ukrasni sloj kojim se oblažu zidovi, plovila, letjelice i dr.'

DIJALEKTI I POTVRDE *'oplata* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom **ob-*, v. ***o***[1], od osnove koja je u ***plata***. Usp. i sln. *oplāta*.

ȍplēćje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍpleće* 'ženska kratka košulja' (16. st.)

Postalo od **obple(k)tьje* (sln. *oplȇčje*, rus. *оплéчье*, češ. *oplecí*, *oplečí*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **ple(k)tьje*, v. ***pleća***. Starije je značenje 'odjeća koja pokriva pleća', a novije je anatomsko 'gornji dio leđa između vrata i ruku'.

oplemèniti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oplemenȉt* ⟨prez. *oplemènin*⟩ (Brač)

TVORBA *oplemenjívati*

Izvedeno od ***plemenit*** prefiksom **ob-*, v. ***o***[1].

ȍplōšje *sr* 'zbroj površina ploha koje omeđuju neko tijelo' *mat.*

Novija izvedenica od osnove koja je u ***plošni***.

ȍpna *ž* (18. st.)

TVORBA *ȍpnast*

Poput sln. *ǭpna* izvedeno od glagola **obpęti* ⟨prez. **obpьnǫ*⟩ 'napeti', v. ***opanak***. Riječ je izvorno označavala napetu kožicu (npr. kod ptica plivačica, na bubnju itd.).

Lit.: ESSJa XXIX: 54.

ȍpōjan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opojen* (RKKJ)

Poput sln. *opǭjen* izvedeno od osnove glagola ***pojiti***.

opoménuti (15. st. glag. ruk. 1468. 'spomenuti'; 17. st. 'opomenuti')

DIJALEKTI I POTVRDE *opom'ẹnuti* (Varaždin), *opomēnȕt* (Grobnik); *opomenuti* (RKKJ)

TVORBA *ȍpomena, opòminjati*

Izvedeno prefiksom **ob-* (v. ***o***[1]) od **pomenǫti*, v. ***spomenuti***.

oponášati (14. st. Žića sv. otaca ~ *čemu* 'predbacivati, rugati se'; 18. st. 'činiti što kao drugi')

DIJALEKTI I POTVRDE *oponą̃šati* (Varaždin); *oponašati* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom **ob-*, v. ***o***[1], od ***ponašati se***.

ȍpor *prid.* (16. st. 'tvrd, ukočen'; 17. st. 'neprijatan, oštar, grub'; 18. st. 'trpak')

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍpor* (Brač)

Tvoreno od osnove glagola ***oprijeti se***. U starijem je jeziku potvrđen istoznačni pridjev *oporan* koji ima usporednice u drugim slavenskim jezicima (sln. *opǭren* 'potporni', rus. *опóрный* 'potporni', polj. *oporny* 'uporan; protivan').

Lit.: ESSJa XXVIII: 264f.

opòraviti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oporȁvit se* (Grobnik)

TVORBA *opòravak, opòravljati se, oporavljènica, oporavljènīk*

Postalo od **obpraviti* 'popraviti' (sln. *opráviti*, rus. *опрáвить*, polj. *oprawić* 'ojačati, učvrstiti'), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **praviti*, v. ***praviti***. Umetnuto *-o-* (*-por-* umjesto *-pr-*) nije objašnjeno, no moguće je da se glagol ukrstio s korijenom koji je u ***opor***.

Lit.: Skok III: 27; ESSJa XXIX: 14f.

ȍpōrba *ž* (19. st.)

TVORBA *ȍporbenī*

Izvedeno od ***oprijeti se***.

ȍporuka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'oporuka* (Varaždin); *oporuka* (RKKJ)

Poput sln. *oporǫ̑ka* izvedeno od glagola *oporučiti* 'ostaviti oporukom' (15. st.), koji je izveden od **ob* (v. ***o***[1]) i ***poručiti***.

ȍposum *m zool. (Didelphys virginiana)*

Posuđeno iz amer. eng. *opossum*, što je posuđenica iz nekog algonkijskog (sjevernoameričkog indijanskog) jezika (usp. povhatanski *âpäsûm* 'oposum'). Izvorno je značenje 'bijela životinja'.

Lit.: Chambers 730.

opòvrgnuti

DIJALEKTI I POTVRDE *opov'rgnuti* (Varaždin); *opovrgnuti* (RKKJ)

TVORBA *opovrgávati*

Izvedeno od ***o***[1], ***po*** i ***vrgnuti***.

opozícija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *opozicija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *oppositiō* 'protivljenje', što je izvedeno od participske osnove glagola *oppōnō* 'staviti nasuprot, pred; suprotstaviti', koji je složen od *ob* 'prema, pred' i *pōnō* 'staviti', v. ***pozicija***.

ȍprati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *oprȁt* (Pitve i Zavala), *oprȁt* (Brač), *oprȁt* ⟨prez. *operẽn*⟩ (Senj), *opr'ati* (Varaždin); *oprati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obpьrati* (sln. *opráti*, rus. *опрáть*, polj. *oprać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **pьrati*, v. ***prati (se)***.

Lit.: ESSJa XXIX: 56f.

ȍprāvdati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oprôvdot* (Brač), *oprȃvdati sę* (Varaždin); *opravdati* (RKKJ)

TVORBA *ȍprāvdān* (*ȍprāvdāno*, *ȍprāvdanōst*, *opravdánje*), *opravdávati*

Postalo od **obpravьdati* (stcsl. *opravьdati*, rus. *оправдáть*), što je izvedeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i ***pravdati (se)***, v. ***pravda***.

Lit.: ESSJa XXIX: 17.

opredijéliti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oprędẹl'iti sę* (Varaždin)

TVORBA *opredjeljívati se*

Posuđeno iz rus. *определи́ть*, što je izvedeno od osnove koja je u ***predjel***.

oprémiti (19. st.)

TVORBA *ȍprema*, *oprémānje*, *oprémati*, *ȍprēmljenōst*

Postalo od **obprěmiti* (sln. *oprémiti*, strus. *опрямитися* 'ići glatkim, ravnim putem'), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **prěmiti* 'usmjeriti', glagola izvedenog od **prěmъ*, v. ***prema***. Izvorno je značenje bilo 'pripraviti za put'.

Lit.: Snoj 475.

ȍprēz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍprez* (Brač), *'opręs* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od korijena koja je u glagolu ***prezati***, sa značenjem 'vrebati, napeto gledati, paziti', usp. i sln. *oprẽz*.

ȍprēzan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍprezan* (Brač), *'opręzni* (Varaždin)

TVORBA *ȍprēzno*, *opréznōst*

Izvedeno od ***oprez***.

ȍprijēti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oprĩt se* ⟨prez. *ȍpren se*⟩ (Pitve i Zavala), *oprĩt se* ⟨prez. *ȍpren se*⟩ (Brač), *oprẽti sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **obperti* (stcsl. *oprěti sę*, sln. *oprẹ́ti*, rus. *опере́мь(ся)*, polj. *oprzeć*), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **perti*, v. ***doprijeti***.

Lit.: ESSJa XXVIII: 185.

ȍprjeka *ž* (18. st.)

TVORBA *ȍprječan* (*ȍprječnōst*)

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od osnove koja je u ***priječiti***, ***prijeko***.

opròstiti (15. st. Marulić 'osloboditi'; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oprostĩt* ⟨prez. *oprȍstin*⟩ (Brač), *oprostĩt* ⟨prez. *oprȍstin*⟩ (Senj), *oprost'iti* ⟨prez. *oprostîm*⟩ (Varaždin); *oprostiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *oprāštānje*, *oprāštati*, *ȍprost* (18. st.), *ȍproštāj* (*ȍproštājnī*)

Postalo od psl. **obprostiti* (sln. *oprostīti*, rus. *опрóстить* 'pojednostaviti', češ. *oprostiti* 'osloboditi, oduzeti'), što je složeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **prostiti*, glagola izvedena od pridjeva **prostъ* 'jednostavan, slobodan, običan', v. ***prost***. Razvitak je značenja bio od 'činiti jednostavnim, vraćati u naravno stanje' preko 'oslobađati od grijeha' do 'oprostiti, otpustiti (grijehe)'. *Oprostiti se* u značenju 'pozdraviti se na rastanku' razvilo se od običaja opraštanja uvreda pri rastancima.

Lit.: ESSJa XXIX: 28f.

ȍpruga *ž*

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od **prǫga* (rus. *пру́га, пружи́на* 'opruga', usp. i češ. *pružina* 'opruga', polj. *sprężyna* 'opruga'). Od istoga su korijena psl. **prǫgъ* 'skakač' (hrv. *prûg* 'jastog', rus. *пругс* 'skakavac', usp. i *prùgati* 'skakati' (Brač), dijal. *prûg* 'vrsta skakavca' (Brač), stcsl. *prǫgъ*) i psl. **prǫglo* 'zamka za hvatanje ptica' (hrv. *prúglo*, rus. *пру́гло*, češ. *pruhlo*), možda od ie. **(s)preng-* (stvnj. *springen* 'skakati'), usp. i lit. *sprùgti* ⟨prez. *sprungù*⟩ 'odvojiti se, oteti se'.

Lit.: Skok III: 38; Vasmer III: 450f.; Derksen 422.

ȍpsada *ž* (19. st.)

TVORBA *ȍpsadnī*

Izvedeno od ***opsjesti***. Tvoreno prema rus. *оса́да* 'opsada' (od *осади́ть* 'opsjesti'). Za značenjski razvoj usp. lat. *obsessiō*, v. ***opsesija***.

ȍpsēg *m* (19. st.)

TVORBA *ȍpsēžan*

Izvedeno od *opsegnuti* 'obuhvatiti' < psl. **obsęgnǫti* (stcsl. *osęgnǫti* 'opipati', rus.

обсягну́ть, češ. *osáhnouti*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **segnǫti*, usp. ***doseći***, v. ***sezati***. Za tvorbu usp. sln. *obsẽg*, češ. *osah, obsah* (hrvatska je riječ zacijelo tvorena po uzoru na češ. *obsah*).

Lit.: ESSJa XXIX: 170.

opsèsija *ž*

Posuđeno iz lat. *obsessiō* 'opsjednutost; opsjedanje, opsada', što je izvedeno od participske osnove glagola *obsideō* 'zauzeti, obuzeti; osvojiti; opkoliti', dosl. 'sjediti pred kojim mjestom ili na kojem mjestu'. Latinski je glagol složen od prefiksa *ob* 'pred, prema' i *sedeō* 'sjediti' < ie. **sed-*, v. ***sjesti***.

ȍpsesīvan *prid.*

TVORBA *opsesívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *obsessive*, fr. *obsessive*). Riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *obsideō*, v. ***opsesija***.

òpsjesti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ops'ęsti* (Varaždin); *opsesti (se)* (RKKJ)

TVORBA *opsjédati, òpsjednūtōst*

Postalo od psl. **obsěsti* (stcsl. *osěsti*, sln. *obsẹ́sti*, rus. *осéсть* 'ulegnuti', polj. *osiąść, obsiąść*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **sěsti*, v. ***sjesti***.

Lit.: ESSJa XXIX: 164ff.

opskŕbiti (se) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opskrb'ęti* (Varaždin); *opskrbeti (se), opskrbiti (se), oskrbeti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ȍpskrba* (*ȍpskrbnī*), *òpskŕbljenōst, opskrbljívānje, opskrbljívati (se)*

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o***[1], od ***skrbiti se***. Djelomičan kalk prema njem. *versorgen* (od *sorgen* 'brinuti se, skrbiti se').

òpstanak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opstanek* (RKKJ)

Poput sln. *obstânek* izvedeno od ***opstati***.

òpstati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opstą̑ti* (Varaždin); *opstati (se)* (RKKJ)

TVORBA *òpstajati*

Postalo od psl. **obstati*, v. ***ostati***.

opstójnōst *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opstojnost* (RKKJ)

Izvedeno od glagola *opstojati* 'okolo stajati' (19. st.), koji je posuđen iz rus. *обстоя́ть* 'stajati, biti, nalaziti se', v. ***o***[1], ***stajati***. Usp. i rus. *обстоя́тельство* 'prilika, okolnost'.

ȍpšīran *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍpšīrno, ȍpšīrnōst*

Posuđeno iz rus. *общи́рный* ili iz češ. *obšírný* < **obširьnъ*, što je izvedeno od **ob*, v. ***o***[1], i **širiti*, v. ***širiti***.

Lit.: ESSJa XXX: 135f.

òptatīv *m* 'željni način'

Posuđeno iz kslat. *optātīvus* 'optativ', što je poimeničeni pridjev sa značenjem 'željni, koji se odnosi na želju', izveden od lat. glagola *optō* 'izabrati, željeti' < ie. **$h_1$op-* 'izabrati, uhvatiti' (het. *epp-^{zi} / app-* 'uzeti, uhvatiti', skr. *ā́pa* 'posegnuo je').

Lit.: de Vaan 431f.

optèretiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *opterètit* (Brač), *optę́r'ętiti* (Varaždin)

TVORBA *optèrećenōst, opterećénje, opterećívati* (*opterećívānje*)

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o***[1] od *teretiti* (v. ***teret***).

òptika *ž*

TVORBA *òptičār* (*òptičārev, òptičārka*), *òptičkī*

Posuđeno iz grč. *ἡ ὀπτικὴ (θεωρία)* 'teorija zakona vida', što je poimeničeni pridjev *ὀπτικός* 'koji se odnosi na vid', koji je, pak, izveden od korijena koji je u *ὤψ* 'oko' < ie. **$h_3$ek^w-* 'gledati', v. ***kiklop***, ***oko***[1].

Lit.: Beekes 1094.

ȍptimālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *optimą̑lęn* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *optimal*, njem. *optimal*, fr. *optimal*). Riječ je izvedena od lat. superlativa *optimus* 'naj-

bolji', koji je vjerojatno izveden od osnove koja je u prijedlogu *ob* 'pred, prema', s prvotnim značenjem 'koji je najviše ispred, prednji'.

Lit.: de Vaan 421.

optimìzam *m*

TVORBA *optimìstičan*, *optìmist* (*optìmistica*)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *optimism*, fr. *optimisme*, njem. *Optimismus*). Riječ je izvedena od lat. superlativa *optimus* 'najbolji', v. ***optimalan***.

òptjecāj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'opticaj* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *optjecati* (14. st. Mon. serb.; 16. st.), nesvršeni vid prema *opteći*, v. ***o*[1]**, ***teći***. Možda kalk prema njem. *Umlauf* 'optjecaj, kretanje, promet' (od *laufen* 'teći, trčati').

òptok *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *'optok* (Varaždin); *optok* (RKKJ)

Izvedeno od osnove glagola *opteći*, v. ***o*[1]**, ***teći***, usp. i sln. *obtȍk*. U značenju 'kruženje, optjecanje' riječ je potvrđena od 19. st. i djelomičan je kalk prema latinizmu ***cirkulacija***.

optúžiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *optūžȉt* ⟨prez. *optūžin*⟩ (Brač), *optȗžiti* (Varaždin); *optužiti* (RKKJ)

TVORBA *òptužba*, *optužènica*, *optužènīk*, *optužívati*, *òptužnī*, *òptužnica*

Poput sln. *obtožíti* izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od ***tužiti***.

ópus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *'opus* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *opus* ⟨G *operis*⟩ 'djelo, rad' < ie. **h*$_3$*ep-os-* 'rad' (skr. *ápas-* 'rad, radnja', stvnj. *uoben* 'početi raditi, vježbati, štovati').

Lit.: de Vaan 432.

opùstiti

DIJALEKTI I POTVRDE *opust'iti sę* (Varaždin)

TVORBA *opúštati* (*opúštānje*)

Izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od ***pustiti***. U starijem jeziku riječ je potvrđena u značenjima 'pustiti, napustiti, zapustiti, otpustiti', a suvremeno značenje 'osloboditi napetosti' razvilo se preko izraza poput 'pustiti da slobodno visi' i sl.

òpušak *m*

Izvedeno od ***pušiti***. Za tvorbu usp. rus. *окýрок* 'opušak' (od *курúть* 'pušiti').

òrāda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *orôda* (Brač); *orata* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *orada* (usp. tal. *orata*) < lat. *aurāta*, v. ***lovrata***.

Lit.: Skok II: 581.

òrah *m* (14. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *orȉh* (Pitve i Zavala), *orȉh* (Brač), *orȉh* (Vrgada), *orȉh* (Senj), *'orẹh* (Varaždin), *'orẹh* (Gola); *oreh, orih* (RKKJ)

TVORBA *òrašac*, *òraščić*, *òrāšje*

Postalo od psl. **orě̀xъ* (sln. *óreh*, rus. *opéx*, polj. *orzech*), što je srodno sa stprus. *buccareisis* 'bukov žir', lit. *riešutas, riešutỹs*, latv. *riẽksts*, možda i alb. *arrë*, grč. *ἄρυα* (Hesihije). Riječ je vjerojatno supstratnoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 562f.; Gluhak 455; Derksen 374; Matasović 2013: 93; Putanec 2003.

orangùtan *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Orang-Utan*, eng. *orangutan*, fr. *orang-outan(g)*) iz mal. *orang utan*, dosl. 'šumski čovjek', što je složeno od *orang* 'čovjek' i *(h)utan* 'šuma'.

Lit.: Kluge s. v. Orang-Utan; Snoj 476.

orànica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***orati***.

òranž 'narančasť *rijetko*

DIJALEKTI I POTVRDE *or'anš* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *orange*, fr. *orange*) iz arap. *nāranǧ*, v. ***naranča***.

oranžáda

DIJALEKTI I POTVRDE *oranžȃda* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *orangeade*, što je izvedeno od *orange* 'naranča', v. ***oranž***. Fr. *orangeade* je tvoreno po uzoru na tal. *aranciata*.

Lit.: Dauzat 513.

òrao *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ọ̑ral* (Brač); *oral, orel* (RKKJ)

TVORBA *órlovskī*

Postalo od psl. **orьlъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *orьlъ*, sln. *órel*, rus. *opël*, polj. *orzeł*) < ie. **h₃er-il-o-* 'orao' (lit. *erẽlis*, latv. *ẽrgelis*, grč. *ὄρνις* 'ptica', got. *ara*, stir. *irar*, het. *ḫara(n)-*).

Lit.: Skok II: 563; Derksen 376f.

òrati (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *orȁt* ⟨prez. *òren*⟩ (Pitve i Zavala), *orȁt* ⟨prez. *òren*⟩ (Brač), *'orati* ⟨prez. *'orjęm*⟩ (Varaždin), *orȁti* (Vrgada); *orati* (RKKJ)

TVORBA *òrāč, oràčica, oràćica* 'njiva koja se ore', *òrānje*

Postalo od psl. **oràti* (stcsl. *orati*, sln. *oráti*, rus. *opámь*, polj. *orati*) < ie. **h₂erh₃-* (lit. *árti*, grč. *ἀρόω*, lat. *arō*, got. *arjan*, srir. *airid*).

Lit.: Skok II: 563f.; Snoj 476; Derksen 372f.

òrātor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *orãtor* (Varaždin); *orator* (RKKJ)

TVORBA *òrātorica*

Posuđeno iz lat. *ōrātor* 'govornik', što je izvedeno od participske osnove glagola *ōrō* 'govoriti, moliti'. Taj je glagol izveden od istoga korijena koji je u *ōs* ⟨G *ōris*⟩ 'usta' < ie. **h₃eh₁-os-* (stir. *á* 'usta', het. *aiš / išš-* 'usta', skr. *ā́s-* 'usta').

Lit.: de Vaan 435f.

oràtōrij *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *oratorijom, oratorijum* (RKKJ)

Posuđeno iz clat. *ōrātōrium*, izvorno 'mjesto molitve', što je izvedeno od participske osnove glagola *ōrō* 'govoriti, moliti', v. ***orator***. *Oratorij* kao glazbena vrsta (veće vokalno-instrumentalno djelo napisano na dramski tekst obično duhovnoga sadržaja) razvio se u 17. st., a značenjski razvoj bio je 'mjesto molitve; crkva' > 'glazbeno djelo koje se izvodi u crkvi'.

Lit.: Kluge s. v. Oratorium; Snoj 476; DELI 1082.

òrbita *ž*

TVORBA *òrbitnī, orbitála* (*òrbitālnī*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Orbit*, eng. *orbit*) iz lat. *orbita* 'trag, kolosijek, kolotečina; put', što je izvedeno od *orbis* 'krug, obruč' (usp. i *orbis terrarum* 'krug zemaljski = svijet') < ie. **h₃orbʰ-i-* 'stvar koja se okreće' (het. *ḫarp-$^{tta(ri)}$ / ḫarp-^{zi}* 'pridružiti se < promijeniti stranu', toh. A, B *yerpe* 'disk, površina, slika').

Lit.: de Vaan 433.

ordinácija

DIJALEKTI I POTVRDE *ordinãcija* (Varaždin)

Posuđeno iz clat. *ordinatiō* 'dužnost, služba; uvođenje u službu' (kl. lat. 'uređenje, uredba, naredba'), što je izvedeno od participske osnove glagola *ordinō* 'staviti u red', koji je pak izveden od imenice *ordō* ⟨G *ordinis*⟩ 'red' nejasnoga podrijetla (malo je vjerojatna veza s ***red***).

Lit.: de Vaan 434.

ordináta *ž*

Posuđeno iz nlat. *(linea) ordinata*, dosl. 'uređena (crta)', što je poimeničeni particip perfekta lat. glagola *ordinō* 'urediti, staviti u red', v. ***ordinacija***.

ordòvīcij *m* 'drugo razdoblje paleozoika'

Geološko razdoblje nazvano prema antičkom keltskom plemenu *Ordovices*, koje je živjelo u Velikoj Britaniji na području današnjega Walesa. Naziv je dao engleski geolog Charles Lapworth (1842. – 1920.).

Lit.: wikipedia; HE s. v. ordovicij.

orèhnjača *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *oręhn'ača* (Varaždin); *orehnača, orehńača* (RKKJ)

Izvedeno od *oreh*, v. ***orah***.

òrgān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ôrgan, ôrgań, uôrgań* 'orgulje' (Brač), *õrgan* (Senj), *orgận* (Varaždin); *organ* 'orgulje' (RKKJ)

TVORBA *òrgānskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Organ*, fr. *organe*) i lat. *organum* 'oruđe, sredstvo, instrument' iz grč. *ὄργανον* 1. 'oruđe, sprava, stroj; glazbalo'; 2. 'organ, osjetilo'. Grčka je riječ izvedena od ie. korijena **werg'-* 'raditi', koji se nalazi još i u riječi *ἔργον* 'rad', v. ***energija***. U starijem jeziku riječ je zabilježena i u značenju 'orgulje', usp. ***orgulje***.

Lit.: Kluge s. v. Organ; Beekes 1096f.

organizácija *ž*

Posuđeno iz nlat. *organizatio* (usp. i njem. *Organisation*, fr. *organisation*, eng. *organization*); riječ je izvedena od glagola *organizo*, v. ***organizirati***.

organìzam *m*

Posuđeno iz nlat. *organismus* (usp. i njem. *Organismus*, eng. *organism*, fr. *organisme*), što je izvedeno od *organum*, v. ***organ*** u smislu 'skup organa; tijelo organske prirode' > 'živo biće'.

organizírati

TVORBA *organìzātor, organìzātorica*

Posuđeno preko njem. *organisieren* iz fr. *organiser* 'urediti tako da je pogodno za život', što je izvedeno od *organe* 'organ; oruđe, sredstvo', v. ***organ***.

Lit.: Kluge s. v. organisieren; Dauzat 514f.

òrgānskī *prid.*, v. ***organ***

òrgulje *ž, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *'orguļę* (Varaždin); *orgule, orguļe, orgune* (RKKJ)

TVORBA *òrguljskī, orgùljāš* (*orguljàšica*)

Posuđeno iz njem. *Orgel* < srvnj. *orgel(e), orgene, organe*, što je, pak, posuđeno iz srlat. *organa*, množina od *organum* u značenju 'instrument, glazbalo', v. ***organ***.

Lit.: Kluge s. v. Orgel.

orhidèja *ž (Orchidacea)*

Posuđeno preko njem. *Orchidee* iz fr. *orchidée*, što je izvedeno od grč. *ὄρχις* 'testis' < ie. **h$_1$org^{h}-i-* 'testis' (arm. *orjik' mn.*, alb. *herdhë*, srir. *uirgge*). Cvijet je tako nazvan zbog karakterističnog izgleda gomolja.

Lit.: Kluge s. v. Orchidee.

orìgāno *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *origań* (Mikalja)

Posuđeno preko tal. *origano* i lat. *orīganum* iz grč. *ὀρίγανον*, što potječe iz nekog nepoznatog jezika.

Lit.: Skok II: 565; Beekes 1102.

origìnāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *originậl* (Varaždin); *original* (RKKJ)

TVORBA *ôriginālan*

Posuđeno preko njem. *Original* iz lat. *orīgināle (exemplar)*, poimeničeni pridjev *orīginālis* 'prvobitan, izvoran' izveden od *orīgō* ⟨G *orīginis*⟩ 'začetak, postanak', od ie. korijena **h$_3$er-i-* 'nastati, uzdignuti se', v. ***abortus***.

Lit.: Skok II: 565.

orìjāš *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oreaš, orijaš, orlaš* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *óriás* 'gorostas, gigant, div' (nesigurne etimologije).

Lit.: Skok II: 565; Gluhak 456; Zaicz 2006: 527.

òrijent *m*

Posuđeno iz lat. *oriēns* ⟨G *orientis*⟩ 1. 'istok'; 2. 'izlazeće sunce', što je poimenični particip prezenta glagola *orior* 'dizati se, izlaziti, rađati se' < ie. **h$_3$er-* 'nastati, uzdignuti se', v. ***abortus***.

òrijentālnī *prid.*

TVORBA *orijentalìzam*

Posuđeno iz lat. *orientālis* 'istočni, istočnjački', što je izvedeno od *oriēns* ⟨G *orientis*⟩ 'istok', v. ***orijent***.

orijentírati

DIJALEKTI I POTVRDE *orjęntêrati sę* (Varaždin)

TVORBA *orijentácija, orijentírānje*

Posuđeno iz njem. *orientieren*, što je iz fr. *orienter*, izvedenica od *orient*, v. ***orijent***. Razvoj značenja bio je 'okrenuti se prema istoku' > 'odrediti položaj prema isto-

ku / izlazećem suncu' > 'odrediti položaj, usmjeriti'.

òriti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *orìt se* ⟨prez. *òrin se*⟩ (Brač), *òrit* 'jako puhati; lomiti sve pred sobom' (Gacka čakavština)

Postalo od psl. **orìti* (stcsl. *oriti* 'zavoditi' < 'vući dolje', bug. dijal. *óря*) < ie. **Hor-eye-* (lit. *ardýti* 'vući dolje, razoriti', latv. *àrdît* 'razoriti, uništiti'), usp. ***razoriti***. Značenje 'odjekivati' razvilo se od 'razlijegati se (o zvuku)' < 'rušiti se'. Manje je vjerojatno izvođenje iz korijena koji je u ***orator***.

Lit.: Skok II: 565f.; Gluhak 456; Derksen 374.

òrkān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *orkȃn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Orkan* iz niz. *orkaan*, što je iz šp. *huracán*. U španjolski je riječ posuđena iz karipskoga jezika taino aravačke porodice. Usp. i ***uragan***.

Lit.: Kluge s. v. Orkan; Snoj 478; Chambers 498.

òrkestar *m*

Posuđeno preko njem. *Orchester* i fr. *orchestre* iz lat. *orchēstra*, što je iz grč. *ὀρχήστρα* 'prostor između pozornice i gledališta u kojem se plesalo i pjevalo korske pjesme'. Grčka je riječ izvedena od *ὀρχέομαι* 'plesati', od korijena koji je u *ὄρχις* 'testis', v. ***orhideja***. Semantička je veza u prvotnoj opscenoj naravi korskog plesa.

Lit.: Kluge s. v. Orchester; Snoj 478.

òrmār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ormõr* (Pitve i Zavala), *ormãr* (Senj), *ormȃr* (Varaždin); *ormar* (RKKJ)

TVORBA *ormàrić*

Posuđeno iz nekog romanskog odraza lat. *armārium* 'ormar' (usp. tal. *armario*), što je izvedeno od *arma* 'oprema', v. ***armija***. Riječ je postpraslavenska posuđenica, s obzirom na to da nije prošla metatezu likvida.

Lit.: Gluhak 456; M. Matasović 2011: 132.

ornàment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ornam'ẹnt* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *ōrnāmēntum* 'ukras' i 'oprema, oružje', što je izvedeno od glagola *ōrnō* 'ukrasiti' < **ord(i)nō* 'urediti', koji je, pak, izveden od korijena koji je u *ordō* 'red', v. ***ordinacija***.

Lit.: Kluge s. v. Ornament.

orònīm *m*

Novija složenica od grč. *ὄρος* 'gora, uzvisina', i ***onim***. Grč. *ὄρος* je izvedeno od ie. korijena **h₃er-* 'uzdignuti se, nastati', v. ***orijent***, ***abortus***.

Lit.: Beekes 1109.

orònuti

DIJALEKTI I POTVRDE *or'onuti* (Varaždin)

TVORBA *orònuo*, *orònulōst*

Postalo od starijega *ohronuti* (usp. i *ohromiti*), što je izvedeno od ***hrom*** prefiksom **ob-*, v. ***o***[1].

Lit.: Skok I: 688f.

orto- *pref.*

Posuđeno iz grč. *ὀρθός* 'uspravan, ravan, prav' < ie. **h₃rHdʰwo-* (av. *ərəduua-* 'visok', skr. *ūrdhvá-*, lat. *arduus* 'strm', stir. *ard* 'visok, velik').

Lit.: Beekes 1101; de Vaan 52f.

ortòdoksan

Posuđeno preko lat. *orthodoxus* iz grč. *ὀρθόδοξος*, što je složeno od *ὀρθός*, v. ***orto-***, i *-δοξος* 'koji misli', usp. i *δόξα* 'mišljenje, slava', od korijena koji je u *δοκέω* 'smatrati, misliti', v. ***dogma***, ***desiti se***.

Lit.: Beekes 344f.

ortòdont *m*

TVORBA *ortodòncija*, *ortòdontica*, *ortòdontskī*

Složeno od grč. *ὀρθός*, v. ***orto-***, i korijena koji je u *ὀδούς* ⟨G *ὀδόντος*⟩ 'zub' < **h₃d-(o)nt-*, v. ***desni***[2].

ortoèpija *ž*

TVORBA *ortòepskī*

Posuđeno iz grč. *ὀρθοέπεια* 'ispravnost izgovora', što je složeno od *ὀρθός*, v. ***orto-***, i osnove koja je u *ἔπος* 'riječ, govor', v. ***ep***.

ȍrtogonālan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *orthogonal*, fr. *orthogonal*). Riječ je složena od grč. *ὀρθός* 'pravi', v. ***orto-***, *γωνία* 'kut', v. ***dijagonala***.

ortogràfija *ž*

TVORBA *ortògrafskī*

Posuđeno preko lat. *orthographia* iz grč. *ὀρθογραφία*, što je složeno od *ὀρθός* 'pravi', v. ***orto-***, i *-γραφια* 'pisanje', v. ***-graf, -grafija***.

Lit.: Kluge s. v. Orthographia.

ortopèdija *ž*

TVORBA *ortòpēd* (*ortòpētkinja*), *ortòpēdskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Orthopädie*, fr. *orthopédie*); riječ je složena od grč. *ὀρθός*, v. ***orto-***, i lat. *pēs* ⟨G *pedis*⟩ 'stopalo', v. ***pod***[1].

òrūđe *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *orûje* (Pitve i Zavala), *orûje* (Brač); *orudje* (RKKJ)

Postalo od psl. **orǫdьje* (stcsl. *orǫdije*, sln. *orǫ̑dje*, rus. *орýдие*, polj. *orędzie* 'izjava, poruka'), što je složeno od prefiksa **ob*, v. ***o***[1], i korijena koji je u **rędъ*, v. ***red***. Izvorno je značenje bilo 'uređena, pripremljena oprema'. Za semantički razvoj usp. ***oružje***.

Lit.: Gluhak 456; Derksen 375f.

orùžati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *or'užati* (Varaždin)

TVORBA *òružānī*

Izvedeno od ***oružje***.

òrūžje *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *'oružję* (Varaždin), *oružjê* (Vrgada); *orožje, oružje* (RKKJ)

TVORBA *òrūžnī*

Postalo od **orǫžьjè* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *orǫžije*, sln. *orǫ̑žje*, rus. *орýжие*, polj. *oręże*), kolektiv od **obrǫgъ* 'oprema', što je srodno s lit. *ãpranga* 'oprema', od korijena koji je u lit. *reñgti* 'pripremiti, urediti', *rùngti* 'natjecati se', *rangčià* 'žar' < ie. **wrong-* (stvnj. *ringan* 'zavrtati, okretati'); znatno je manje vjerojatno izvođenje od ie. **werg'-* (v. ***energija***).

Lit.: Skok II: 567; Gluhak 457; ESSJa XXIX: 123ff.; Snoj 478; Pronk 2013.

ôs *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ǫ̑s* (Varaždin); *os* (RKKJ)

TVORBA *ôsnī* (18. st.)

Postalo od psl. **òsъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *ǫ̑s*, rus. *осъ*, polj. *oś*) < ie. **$h_2$ek's-* 'os, osovina' (lit. *ašìs*, latv. *ass*, stprus. *assis*, skr. *ákṣa-*, grč. *ἄξων*, lat. *axis*). Moguće je da je ie. riječ za 'os' i 'osovinu' izvedena iz korijena **$h_2$eg'-* 'voditi, tjerati' (v. ***agent***).

Lit.: Skok 568; Gluhak 457; Derksen 380f.; de Vaan 66f.

òsa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osà* ⟨G *osę̄*⟩ (Pitve i Zavala), *osà* ⟨G *osę̄*⟩ (Brač), *osà* ⟨G *osē*⟩ (Senj), *'osa* (Varaždin); *osa* (RKKJ)

TVORBA *òsīnjī, òsinjāk*

Postalo od psl. **osà* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *ósa*, rus. *ocá*, češ. *vosa*) < ie. **wob^{h}seh$_2$* (lit. *vapsvà*, latv. *vapsene*, stprus. *wobse*, lat. *vespa*, velš. *gwchi*, stvnj. *wafsa*, srperz. *vaβz*).

Lit.: Skok II: 568; Gluhak 457; Derksen 377; de Vaan 670.

òsam *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *òsan* (Pitve i Zavala), *òsan* (Brač), *òsan* (Vrgada), *òsan* (Senj), *'osęm* (Varaždin); *osam, osem* (RKKJ)

TVORBA *òsmica* (17. st.) (*òsmičnī*)

Postalo od psl. **osmь* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *osmь*, sln. *ǫ́sem*, rus. *вóсемь*, polj. *osiem*) < ie. **$h_3$ek'toh$_1$* (lit. *aštuonì*, skr. *aṣṭáu*, grč. *ὀκτώ*, lat. *octō*, got. *ahtau*, stir. *ocht*, toh. B *okt*). Sufiks **-mь-* vjerojatno je analoški prema **sedmь*, v. ***sedam***.

osamdèsēt *br.* (12. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osandesę̄t* (Pitve i Zavala), *osandesę̄t* (Brač), *osandesēt* (Vrgada), *osandesēt* (Senj), *'osęmdęsęt* (Varaždin); *osemdeset, osemnadeste (sic!)* (RKKJ)

Postalo od **osmь desętъ* (stcsl. *osmь desętъ*, sln. *ǫ́semdeset*, rus. *вóсемьдесять*,

polj. *osiemdziesiąt*), što je složeno od **osmь*, v. ***osam***, i **desętь*, v. ***deset***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 56f.

osàmnaest *br.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osamnãste, osavnãste* (Pitve i Zavala), *osavnâest* (Brač), *osavnâjst* (Senj), *osęmnêjst* (Varaždin); *osemnajest, osemnajset, osemnajst* (RKKJ)

Postalo od **osmь na desęte* (stcsl. *osmь na desęte*, sln. *ọ́semnajst*, rus. *восемнáдцать*, polj. *osiemnaście*), što je složeno od **osmь*, v. ***osam***, i **desętь*, v. ***deset***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 58f.

òsamstō *br.*

DIJALEKTI I POTVRDE *òsanstǫ̂* (Pitve i Zavala), *òsanstǫ* (Brač), *òsansto* (Senj), *'osęmsto* (Varaždin); *osamsto, osemsto* (RKKJ)

Postalo od **osmь sъtь* (sln. *ọ́semsto*, rus. *восемсóм*, polj. *osiemset*), što je složeno od **osmь*, v. ***osam***, i **sъto*, v. ***sto***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 59f.

òsao (15. st. Daničić; 16. st.) 'magarac'

DIJALEKTI I POTVRDE *osâl* (Grobnik); *osal, osel* (RKKJ)

Postalo od psl. **osьlъ* (stcsl. *osьlъ*, sln. *ósel*, rus. *осёл*, češ. *osel*), što je posuđeno preko germanskoga (vjerojatno got. *asilus*) iz lat. *asinus* 'magarac' ili *asellus* (deminutiv od *asinus*). Latinska je riječ posuđena iz nekog supstratnog jezika i vjerojatno je u vezi s grč. *ὄνος* 'magarac'. Najstariji izvor iz kojega su posuđene sve ove riječi može biti sumerski *anšu* 'magarac'.

Lit.: Skok II: 569; Snoj 479; Pronk-Tiethoff 2013: 138; de Vaan 57.

òsebūjan *prid.* (15. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osęb'ujęn* (Varaždin); *osebojan* (Korizmenjak, Mirakuli), *osebujen, osobujen* (RKKJ)

TVORBA *osebújnōst*

Izvedeno od zamjenice ***sebe*** prefiksom ***o***^{1}, no tvorba nije sasvim jasna; *-uj-* može biti rijedak pridjevski sufiks kao u *volujski*, ili je postao od **-ǫj-* (usp. sln. *osebójen* (Plet.)), ili je pridjev tvoren analogijom prema ***bujan***.

Lit.: Skok III: 211, 539.

òseka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òseka* (Pitve i Zavala), *òseka* (Brač), *òsēka* (Vrgada); *òseka* (Senj); *oseka* (RKKJ)

Izvedeno od *oséknuti* 'osušiti se, otići (o moru)' < **obsękнǫti*, što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **sękнǫti* 'presušiti' (bug. *сéкна* 'prestati, nestati', polj. *siąknąć* 'presušiti', usp. i stcsl. *isękнǫti* 'presušiti', rus. *иссáкнуть* 'presušiti') < ie. **sek-* 'sušiti' (lit. *sèkti*, skr. *saścati* 'isušiti', lat. *siccus* 'suh', srir. *sesc* 'suh').

Lit.: Skok III: 216.

osigùrāč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *osigurâč* (Varaždin)

Izvedeno od ***osigurati***. Kalk prema njem. *Sicherung* (od *sicher* 'siguran').

osigùrati (18. st. 'ohrabriti'; 19. st. 'osigurati')

DIJALEKTI I POTVRDE *osigurȁt* ⟨prez. *osigurôn*⟩ (Brač), *osigurȁt se* ⟨prez. *osigurân se*⟩ (Senj), *osig'urati* (Varaždin); *osegurati (se)* (RKKJ)

TVORBA *osiguránje, osigurávati, osigurávānje*

Izvedeno od ***siguran*** prefiksom **ob-*, v. ***o***^{1}. Za tvorbu usp. njem. *versichern*, tal. *assicurare*.

òsim *prij.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òsin* (Brač), *'osim* (Varaždin); *òsvem* (16. st.), *osven* (14. st. Mon. serb.; 16. st.), *osvim* (13. st. Dušanov zakonik), *osvin* (16. st.), *osvjen* (14. st. Glasnik 24), *osvan* (Zakon vinodolski)

Poput bug. *освéн* postalo od **ob svěně*, što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1} i **svěně* (stcsl. *svěne* 'osim, izvan, bez', strus. *свѣне, свѣнь* 'bez'). Prijedlog **svěně* može biti izveden od korijena koji je u ***svoj*** s izvornim značenjem 'za sebe'. Sličan je razvoj u lat. *sed* 'ali, nego; bez' < 'za sebe, osobito'. Na hrvatski lik s *-i-* i završnim *-m-* mogao je utjecati zastarjeli istoznačni prijedlog *izim* (od korijena koji je u ***imati***). Druga je mogućnost da je **svěně* posta-

lo od ie. **k'weh$_1$-n-* i da je srodno sa skr. *śū́na-* 'praznina' (< **k'uh$_1$-n-*), av. *sūra-* 'prazan' (< **k'uh$_1$-ro-*), možda i lat. *cavus* 'prazan, izdubljen' (< **k'owh$_1$-o-*).

Lit.: Skok II: 570; ESSJa XXVI: 84; Vasmer II: 588; BER IV: 934.

òsip *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍsip* (Brač); *osip* (RKKJ)

Postalo od **obsypъ* (sln. *osîp*, rus. *óсып*, češ. *osyp*), što je izvedeno od **obsypati*, v. ***osipati se***.

Lit.: ESSJa XXX: 121.

òsipati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osȉpot se* (Brač), *osîpati sę* (Varaždin); *osipati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obsypati* 'posipati (uokolo)' (stcsl. *osypati*, sln. *osīpati* 1. 'padati u većim količinama'; 2. 'posipati, prosipati', rus. *осыпáть*, polj. *obsypać, osypać*), što je složeno od **ob*, v. ***o^1***, i **sypati*, v. ***sipati***; nesvršeni glagol prema **obsuti*, v. ***osuti se***.

Lit.: ESSJa XXX: 119.

osiròmašiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osirom'ašiti* (Varaždin), *osiromȁšet* (Grobnik); *osiromašeti, osiromašiti* (RKKJ)

Izvedeno od *siromašan*, v. ***siromah***, prefiksom **ob*, v. ***o^1***.

ôsje (16. st.) 'krajnji izbojci na klasu'

DIJALEKTI I POTVRDE *osje* (RKKJ)

Zbirna imenica od starijega *os* 'bodljika na klasu' (17. st.), što je izvedeno od korijena koji je u ***oštar***. Moguće je i da je *osje* nastalo ispadanjem *-t-* od **ostьje* 'izbojci na klasu' (sln. *osjè* (Plet.), rus. dijal. *остьё*, češ. *ostí*), što je zbirna imenica od psl. **ostь*, v. ***osti*** (sln. *ôst* 'oštrica; osti', rus. *остъ* 'osje; dlaka u krznu', polj. *ość* 'oštar predmet, riblja kost').

Lit.: Skok II: 568; ESSJa XXXVI: 72f.

òsjećati (17. st.)

TVORBA *ȍsjećāj* (19. st.) (*ȍsjećājan*, *ȍsjećājnī* (*osjećájnōst*)), *òsjećānje*

Nesvršeni glagol prema ***osjetiti***.

osjètilo *sr*, v. ***osjetiti***

òsjetiti (15. st. Aleksand. Nov.)

TVORBA *òsjet* (*òsjetan*, *òsjetnī*), *osjètilo* (*ȍsjetīlnī* (*osjetílnōst*)), *osjètljiv* (*osjètljivōst*)

Poput mak. *ocemu* postalo od **obsětiti*, što je složeno od **ob*, v. ***o^1***, i **sětiti*, v. ***sjetiti se***.

Lit.: ESSJa XXIX: 166.

òskoruša *ž* (16. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oskȍruša* (Pitve i Zavala), *oskòruša, skȍruša, uskȍruša* (Brač), *ȍskorušva* (Senj), *'oskoruša* (Varaždin); *oskoruš* (13. st. Mon. croat), *oskorušva* (15. st. Marulić), *oskoruš, oškoruš* (RKKJ)

Poput sln. *oskȏruš* izvedeno sufiksom *-uš(a)* od **obskoriti* 'pokriti korom', glagola tvorenog prefiksom **ob-*, v. ***o^1***, od korijena koji je u ***kora***.

Lit.: Skok II: 570f.; ESSJa XXX: 184.

òskudan *prid.* (14. st. Domentijan; 18. st.)

Poput bug. *оскъ́ден* tvoreno prefiksom **ob-*, v. ***o^1***, od psl. osnove **skǫd-* (usp. rus. *скýдный* 'malen, neznatan', *скýдость* 'oskudnost, bijeda'). Isti korijen u drugom prijevojnom stupnju nalazi se u ***štedjeti***. Moguće je da je u hrvatskome riječ crkvenoslavenizam, usp. stcsl. *oskǫděti* 'propasti, slabjeti'.

òskudica *ž* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***oskudan***.

oskudijévati (19. st.)

TVORBA *oskudijévānje*

Posuđeno iz rus. *оскудевáть*, što je izvedeno od korijena koji je u *скýдный* 'malen, neznatan', v. ***oskudan***.

oskvŕnuti (16. st. *ockvrnuti* jedan primjer; 18. st.) *oskvrniti* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oskv'rnuti* (Varaždin); *oskruniti, oskvrnuti* (RKKJ)

TVORBA *oskvrnjívati*

Postalo od psl. **obskvьrniti* (stcsl. *oskvrъniti*, sln. *oskrúniti*, rus. *осквернúть*), što je složeno od **ob*, v. ***o^1***, i glagola izvedenog od **skvьrna* (rus. *скверна* 'ljaga, nečistoća', češ. *skvrna* 'mrlja, nedostatak', usp. sln. *skrûn* 'nečist, prljav'). Dublja je eti-

mologija nesigurna. Povezuje se s korijenom koji je u ***kvar***. Druga je mogućnost da je u vezi s korijenom koji je u psl. **skverti* 'topiti mast' (usp. ***čvariti***), sa značenjskim razvojem 'zamašćen' > 'zaprljan mašću' > 'nečist'. Formalno je teško opravdati mišljenje da je postalo od ie. **sk'ōr* ⟨G **sk'nes* ili **sk'ens*⟩ 'izmet' (grč. *σκῶρ*, het. *šakkar, zakkar*) jer time ne bi bilo objašnjeno slav. **-v-*.

Lit.: Skok III: 276; Vasmer 635; Snoj 664f.; Beekes 1365.

òslabiti (13. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oslãbit* (Brač), *oslàbit* (Senj), *oslâbẹti* (Varaždin); *oslabeti (se), oslabiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òslabjeti*

Postalo od psl. **obslabiti* (stcsl. *oslabiti*, sln. *oslabīti*, rus. *ослáбить*, polj. *osłabić*), što je složeno od **ob*, v. ***o***^{1}, i **slabiti*, v. ***slab***.

Lit.: ESSJa XXX: 202f.

òslād *m* (19. st.) *bot. (Polypodium vulgare)*

DIJALEKTI I POTVRDE *'oslat* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***o***^{1} od korijena koji je u ***sladak***, usp. i češ. *osladič*, njem. star. *Engelsüß* (od *Engel* 'anđeo' i *süß* 'sladak'), zbog slatkog okusa.

òslić *m* (17. st.) *zool. (Merluccius merluccius)*

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍslić* (Senj); *oslič* (RKKJ)

Deminutiv od ***osao***. Riba je tako nazvana zbog oblika glave sličnog magarećem. Ista je semantička motivacija u grčkom i latinskom nazivu te ribe, usp. grč. *ónίσκος* (*ὄνος* 'magarac'), lat. *asellus*, te u regionalnom nazivu iste ribe: *mol* (od lat. *mulus* 'mula'). Može biti i kalk prema lat.

oslobáđati, v. ***oslobòditi***

DIJALEKTI I POTVRDE *oslobãžati* (Varaždin)

oslobòditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *oslobodȉt* ⟨prez. *oslobȍdin*⟩ (Brač), *oslob'oditi* (Varaždin); *osloboditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *oslobáđati* (*oslobáđānje*), *oslobòdilac* (*oslobòdilačkī*, *oslobòdiočev*), *oslobòditelj* (*oslobòditeljev*, *oslobòditèljica*, *oslobòditeljskī*), *oslobođénje*

Postalo od psl. **o(b)svobodìti* (sln. *osvobodīti*, rus. *освободúть*, polj. *oswobodzić*), što je izvedeno od **ob*, v. ***o***^{1} i **svoboda*, v. ***sloboda***.

Lit.: ESSJa XXX: 104.

oslòniti se

DIJALEKTI I POTVRDE *osl'oniti sę* (Varaždin)

TVORBA *òslanjati se*, *òslonac* (19. st.)

Postalo od **obsloniti (sę)* (sln. *oslonīti*, strus. *ослонитися*, polj. *osłonić, obsłonić*), što je izvedeno od **ob*, v. ***o***^{1} i **sloniti*, v. ***nasloniti***.

oslòviti

DIJALEKTI I POTVRDE *osl'oviti* (Varaždin)

TVORBA *oslovljávati*, *oslovljávati*

Posuđeno iz češ. *osloviti*, što je izvedeno od *sloviti* 'govoriti' (v. ***slovo***, ***slovíti***) i kalk je prema njem. *anreden* (od *reden* 'govoriti').

osluškívati (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***o***^{1} od deminutivnoga glagola izvedenog od ***slušati***.

òsmāk *m* 1. 'bajt'; 2. 'mjera za žitarice'

Izvedeno od ***osam***.

òsmero *sr* (15. st. glag. isprava)

DIJALEKTI I POTVRDE *'osmẹro* (Varaždin)

Postalo od psl. **osmero* (sln. *osmẹ̑ro*, rus. *вóсьмеро*, češ. *osmero*), izvorno oblik srednjeg roda pridjeva **osmerъ*, usp. ***desetero***.

ôsmī *br.* (14. st. Daničić; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ọ̑smi* (Pitve i Zavala), *ọ̑smi* (Brač), *õsmi* (Senj), *õsmi* (Varaždin), *õsmī* (Vrgada); *osmi* (RKKJ)

Postalo od psl. **osmъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *osmъ*, sln. *ósmi*, rus. *восьмóй*, polj. *ósmy*), srodno s lit. *ãšmas* (rijetko) i skr. *aṣṭamá-*, v. ***osam***.

Lit.: Derksen 378.

ȍsmijēh *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osmeh* 'poruga' (RKKJ)

Imenica izvedena od prefiksa **ob-*, v. ***o*[1]**, i korijena koji je u ***smijeh***. Može biti i deverbalna imenica od *osmjéhnuti se* (usp. i sln. *osmẹ́hniti se*).

ȍsmina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osmîna* (Brač), *osmĩna* (Senj), *osm'ina* (Varaždin)

Postalo od **osmina* (sln. *osmína*, rus. star. *осьми́на*, češ. *osmina*), što je izvedeno od **osmь*, v. ***osam***.

Lit.: ESSJa XXX: 47ff.

ȍsmīnka *ž*

Izvedeno od ***osmina***. Djelomični kalk prema njem. *Achtelnote* (od *Achtel* 'osmina' i *Note* 'nota').

ȍsmisliti

TVORBA *osmíšljati* (*osmíšljānje*), *osmišljávati* (*osmišljávānje*)

Poput sln. *osmísliti*, rus. *осмы́слить* 'razumjeti, shvatiti', izvedeno od ***smisliti***, v. ***smisao***.

osmòrica *ž* (18. st. *osmerica*; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osmorĩca* (Brač), *osmorĩca* (Senj), *ọsmọr'ica* (Gola)

Izvedeno od ***osmero***, v. ***desetorica***.

osmóza *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Osmose*, eng. *osmose*). Riječ je apstrahirana iz termina fr. *endosmose* 'ulaženje tekućine (kroz poroznu membranu)', *exosmose* 'izlaženje tekućine', a tvorena je od grč. *ὠσμός* 'prodiranje', od korijena koji je u glagolu *ὠθέω* 'gurati' < ie. **h$_2$wed^{h}h$_1$-* (het. *ḫuett-*$^{tta(ri)}$ 'gurati', skr. *ávadhit* 'ubio je' (aor.)).

Lit.: Kluge s. v. Osmose; Beekes 1676.

ȍsmrtnica *ž* (19. st.)

Poput sln. *osmŕtnica* izvedeno od pridjeva *osmrtan* 'koji javlja smrt', koji je, pak, izveden od ***smrt***.

osnívati (16. st.), v. ***osnovati***

DIJALEKTI I POTVRDE *osnīvȁt* (Brač), *osnĩvati* (Varaždin)

osnosimètričan *prid.*

Složeno od *osni*, v. ***os***, i ***simetričan***.

ȍsnova *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ọsn'ọ̄va* (Gola); *osnova* (RKKJ)

TVORBA *ȍsnovān*, *ȍsnovica*, *ȍsnōvnī*

Postalo od psl. **obsnova* (sln. *osnọ̑va*, rus. *осно́ва*, polj. *osnowa*), što je izvedeno od **obsnovati*, v. ***osnovati***.

Lit.: ESSJa XXX: 233.

osnòvati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osnovȁt* (Brač), *osn'ovati* (Varaždin), *ọsnọv'ati* (Gola); *osnovati* (RKKJ)

TVORBA *osnìvāč* (*osnivàčica*), *osnívānje*

Postalo od psl. **obsnovàti* (stcsl. *osnovati*, sln. *osnováti*, rus. *основа́ть*, polj. *osnować*), što je izvedeno od **ob*, v. ***o*[1]**, i **snovati*, v. ***snovati***.

osnútak *m* (18. st. 'osnova')

Poput sln. *osnûtek* izvedeno prefiksom **ob*, v. ***o*[1]**, od korijena koji je u *snuti*, v. ***snovati***.

ȍsoba *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'osoba* (Varaždin); *osoba* (RKKJ)

TVORBA *ȍsoban* (*ȍsobnī*, *ȍsobno*, *osóbnōst*)

Posuđeno iz češ. *osoba* ili rus. *осо́ба*, što je tvoreno od **ob* (v. ***o*[1]**) i **sob-* (v. ***sebe***).

Lit.: Vasmer II: 284.

osobènjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osobẹ́ńâk* (Varaždin)

TVORBA *osobenjàkinja*

Izvedeno od *osoben* 'osobit', što je pridjev izveden od ***osoba***. Pridjev je tvoren prema rus. *осо́бенный* ili je posuđen iz ruskog. Za razvoj značenja usp. ***osobit***, ***poseban***.

osobìna *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***osoba***. Usp. i rus. *осо́бенность*. U starijem je jeziku zabilježeno i značenje 'vlastita imovina'.

òsobit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osobîti* (Varaždin); *osebit, osobit* (RKKJ)

TVORBA *òsobito, òsobitōst*

Izvedeno od starijega pridjeva *osob* < **obsobъ* (rus. *особый* 'odvojen, poseban, osobit', usp. i stcsl. prilog *особъ* 'posebno, odvojeno'), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **sob-* (v. ***sebe***).

Lit.: ESSJa XXX: 246.

òsōblje *sr, zb.*

Zbirna imenica od ***osoba***. Kalk prema posuđenici iz europskih jezika *personal* (njem. *Personal*, fr. *personnel*), što je izvedeno od lat. *persōna* 'osoba', v. ***personificirati***.

òsoj *m* (17. st.) 'sjenovita strana, strana koja nije izložena suncu'

DIJALEKTI I POTVRDE *òsoje* (14. st. toponim; 17. st.), *osoja* (18. st.)

TVORBA *òsōjnī*

Poput sln. *osǫ̑ja* izvedeno od korijena glagola **sьjati* (v. ***sjati***). Prefiks *o-* formalno potječe od **ob-* (v. ***o***[1]), no budući da značenjski puno bolje odgovara negativni prefiks **u-* (v. ***ubog***), pomišlja se da je početno *o-* u *osoj* nastalo asimilacijom. Početno *u-* možda je očuvano u toponimu *Usoje* u Istri.

Lit.: Skok III: 248; Snoj 480.

òsōran *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *òsoran* (Brač), *os'orẹn* (Varaždin); *osoren* (RKKJ)

TVORBA *òsōrno, òsōrnōst*

Poput sln. *osǫ́ren* izvedeno od korijena koji je u rus. *ссóра* 'svađa', možda od ie. korijena **swer-* 'ushićeno govoriti' (got. *swaran* 'zakleti se', eng. *swear* 'kleti se; psovati').

Lit.: Skok II: 571; Vasmer II: 712.

osòvina *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osov'ina* (Varaždin)

Izvedeno od ***os***.

òspice *ž, pl. t.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òspice* (Senj), *'ospicẹ* (Varaždin), *àspa* 'ospice' (Bački Hrvati)

Poput sln. *ôšpice*, češ. dijal. *ospica, ošpica*, deminutiv od psl. **obsъpa* (stcsl. *осъпа*, rus. *ócna*), što je izvedeno od **obsupti* ⟨prez. **obsъpǫ*⟩, v. ***osuti se***. Za sličan značenjski razvitak usp. i ***osip***.

Lit.: ESSJa XXX: 113; Snoj 181.

ospòriti (19. st.)

TVORBA *osporávati*

Posuđeno iz rus. *оспóрить*, v. ***spor***[2].

osposòbiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osposòbit* ⟨prez. *osposòbin*⟩ (Brač), *ospos'obiti* ⟨prez. *ospos'obim*⟩ (Varaždin)

TVORBA *osposobljávati* (*osposobljávānje*), *osposobljívati* (*osposobljívānje*)

Izvedeno od ***sposoban***. Usp. i sln. *osposobíti* (Plet.).

òsrednjī *prid.*

TVORBA *òsrednjōst*

Poput sln. *osrẹ̑dnji* izvedeno od ***srednji***. Za semantički razvoj usp. lat. *mediocris* (od *medius* 'srednji').

òstālī *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ostali* (Varaždin); *ostali, ostaḷi, ostoli* (RKKJ)

Postalo od **obstalъ* (strus. *остлыи*, češ. *ostalý*), izvorno aktivni particip perfekta glagola **obstati* (v. ***ostati***).

Lit.: ESSJa XXX: 27.

òstanak *m* (15. st. Mon. croat. 'ostatak'; 18. st. 'ostajanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *ostanak, ostanek, ostańek* (RKKJ)

Postalo od psl. **obstànъkъ* 'ostatak' (stcsl. *останъкъ*, sln. *ostânek* 'ostatak, ostanak', rus. *остáнки* 'tijelo pokojnika, truplo', polj. *ostanek*), što je izvedeno od pasivnog participa glagola **obstati*, v. ***ostati***.

Lit.: ESSJa XXX: 41f.

ostátak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ostatak, ostatek* (RKKJ)

Postalo od psl. **obstàtъkъ* (stcsl. *остатъкъ*, sln. *ostâtek*, rus. *остáток*, polj. *ostatek*), što je izvedeno od pasivnog participa glagola **obstati*, v. ***ostati***.

Lit.: ESSJa XXX: 41ff.

òstati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ostȁt* (Pitve i Zavala), *ostȁt* (Brač), *ostȁt* (Senj), *ost'ati* (Varaždin), *ostàti* (Vrgada); *ostati* (RKKJ)

TVORBA *òstajati* (*òstajānje*)

Postalo od psl. **obstàti* (stcsl. *obstati*, sln. *ostáti*, rus. *остáться*, polj. *ostać*), što je složeno od **ob*, v. ***o***[1], i **stati*, v. ***stati***.

Lit.: ESSJa XXX: 36ff.

òstava *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***ostaviti***. U starijem je jeziku zabilježeno i značenje 'ostavljanje; pohrana, čuvanje', a danas se uglavnom upotrebljava u značenju 'smočnica'. Usp. i sln. *ostâva* (Plet.).

òstaviti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ostãvit* (Pitve i Zavala), *ostãvit* (Brač), *ostãvit* (Senj), *ost'aviti* (Varaždin), *ostàviti* (Vrgada); *ostaviti* (RKKJ)

TVORBA *òstavljati* (*òstavljānje*), *òstāvština* (19. st.)

U hrv. glagolu *ostaviti* ukrstila su se dva psl. glagola: psl. **obstaviti* 'ostaviti' (stcsl. *ostaviti*, polj. *ostawić* (*rijetko*), *obstawić*) i psl. **otъstaviti* 'položiti što u stranu, napustiti što' (stcsl. *otъstaviti*), koji su složeni od **ob* (v. ***o***[1]) odnosno **otъ* (v. ***od***), i **staviti*, v. ***staviti***.

Lit.: ESSJa XXX: 47ff; XXXVIII: 182ff.

òstāvka *ž* (19. st.)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *отстáвка*, što je izvedeno od glagola *отстáвить* 'odmaknuti, otpustiti' < **otъstaviti* (v. ***od***, ***staviti***).

òsti *ž, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍsti* (Pitve i Zavala), *ȍsti* (Brač), *ȍsti* (Vrgada); *osti, ostve* (RKKJ)

Postalo od psl. **òstь* ⟨a.p. *c*⟩ (hrv. star. *os* 'bodljika na klasu' (17. st.), sln. *ôst* 'oštrica; osti', rus. *остъ* 'osje; dlaka u krznu', polj. *ość* 'oštar predmet, riblja kost'), što je srodno s lit. *akstìs* 'ražanj', a izvedeno je od korijena koji je u ***oštar***.

Lit.: Skok 572; Derksen 380.

òstruga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ostruga* (Varaždin), *ostrȕga* 'kupina, trnje, drač' (Grobnik) *ostroga* (16. st.), *ostrog, ostroga, ostruga, oštruga* (RKKJ)

Postalo od psl. **ostrǫ̀ga* (sln. *ostrôga*, polj. dijal. *ostręga*), što je izvedeno od **ostrъ*, v. ***oštar***, možda s istim sufiksom kao u ***haluga***.

Lit.: ESSJa XXXVI: 61.

ostváriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ostv'ariti* (Varaždin); *ostvariti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ostvarénje*, *ostvàriv*, *ostvarívati* (*ostvarívānje*), *ostvàrljiv*

Izvedeno od ***stvar***, usp. i sln. *ostváriti*. Djelomičan kalk prema posuđenici ***realizirati***.

òsuda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍsuda* (Brač), *'osuda* (Varaždin)

Postalo od psl. **obsǫda* (sln. star. *osôda*, češ. star. *osuda*, usp. i strus. *осудъ*), što je izvedeno od **obsǫditi*, v. ***osuditi***.

Lit.: ESSJa XXX: 17f.

osúditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *osūdȉt* (Pitve i Zavala), *osūdȉt* (Brač), *osȕditi* (Varaždin); *osoditi, osuditi* (RKKJ)

TVORBA *osuđènīk*, *osuđènica*, *osuđènīčkī*, *osuđívati* (*osuđívānje*)

Postalo od psl. **obsǫdìti* (stcsl. *osǫditi*, sln. *osóditi* (Plet.), rus. *осудúть*, *обсудúть*, polj. *osądzić*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]), i **sǫditi* (v. ***suditi***). Formalno *osuditi* može biti i od psl. **otъsǫditi* (stcsl. *otъsǫditi*) istoga značenja.

Lit.: ESSJa XXX: 19ff.; XXXVIII: 174ff.

òsupnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *os'upnuti sę* (Varaždin); *osupniti* (16. st.), *osupneti (se), osupniti, osupnuti (se), osopnoti se* (RKKJ)

TVORBA *òsupnūtōst*

Srodno s rus. *насýпиться* 'namrštiti se', polj. *sępić się* 'mrštiti se, tmuriti se', što je možda izvedeno od korijena koji je u nazivu ptice **sǫpъ* (v. ***sup***). Izvorno je znače-

nje korijena **sęp-/*sǫpъ* u slavenskom zacijelo 'potamnjeti', odakle se može objasniti semantički razvitak u 'namrštiti se' i 'osupnuti se'. Veza između značenja 'namrštiti se' i 'osupnuti se, iznenaditi se' je u pomaku obrva. Sigurnih izvanslavenskih usporednica nema, ali usp. lit. *šèpti* ⟨prez. *šempù*⟩ 'dobiti bradu', značenje koje je moglo postati od 'potamnjeti na licu', i lit. *šàpti* ⟨prez. *šampù*⟩ 'nestati' (možda od 'potamnjeti'). Baltoslavenske riječi bile bi izvodive iz korijena **k'ep-* (s nazalizacijom poopćenom iz infiksa za tvorbu prezentske osnove).

Lit.: Skok III: 363; Vasmer II: 201; Fraenkel 963.

osúšiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *osūšȉt* (Brač), *osuš'iti* (Varaždin); *osušiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obsušìti* (sln. *osušīti*, rus. *осушúть*, polj. *osuszyć, obsuszyć*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **sušiti* (v. ***sušiti***).

Lit.: ESSJa XXX: 98f.

òsūti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osũt se* (Brač)

Postalo od **obsupti* (sln. *osúti (se)*, polj. *osuć, obsuć*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **supti* (v. ***nasuti***).

Lit.: ESSJa XXX: 97.

osvájati, v. ***osvojiti***

DIJALEKTI I POTVRDE *osvãjati* (Varaždin)

osvànuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osvanȕt* (Pitve i Zavala), *osvanȕt* (Brač), *osv'anuti* (Varaždin); *osvanuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obsvьtnǫ̀ti* (sln. *osvániti* (Plet.), ukr. *освітнýти* 'rasvijetliti, ustati, nalaziti se na svijetlu', polj. *oświtnąć* 'razdaniti se'), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **svьtnǫti* (v. ***svanuti***).

Lit.: ESSJa XXX: 106f.

òsveta *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *òsveta* (Brač), *'osvęta* (Varaždin), *ôsveta* (Vrgada); *osveta* (RKKJ)

Izvedeno od ***osvetiti (se)***. Riječ je samo srednjojužnoslavenska i gotovo je u potpunosti istisnula drugu praslavensku riječ **mьstь* (v. ***odmazda***).

Lit.: Skok II: 574; Gluhak 459f.; ESSJa XXX: 102f.

osvétiti (se) (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osvētȉt* (Brač), *osvētȉti se* (Vrgada), *osvētȉt se* (Senj), *osvētȉt se* 'zapanjiti se' (Grobnik), *osv'ętiti sę* (Varaždin); *osvetiti se* (RKKJ)

TVORBA *osvećívati (se)*, *òsvetnīk* (*òsvetnica*, *òsvetničkī*)

Postalo od psl. **obsvętìti (sę)* 'posvetiti' (stcsl. *osvętiti*, rus. *освятúть*, polj. *oświęcić*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **svętiti*, v. ***svet***. Pomak značenja 'posvetiti' > 'odmazditi' dogodio se samo u srednjojužnoslavenskom, a razvitak je bio od 'dati posvećenu naknadu, zalog za počinjeno zlo' do 'osvetiti se'. Značenje 'zapanjiti se' sačuvano je u nekim dijalektima, npr. u Grobniku.

Lit.: Skok II: 574; ESSJa XXX: 103.

osvijéstiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osvīstȉt* (Brač), *osv'ęstiti* (Varaždin)

TVORBA *osvješćívati* (18. st.)

Poput sln. *osvẹ̄stiti* izvedeno od ***svijest*** prefiksom **ob* (v. ***o***[1]).

osvijétliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osvetliti* (RKKJ)

TVORBA *osvjètlati*, *osvjetljávati*, *osvjetljénje*, *osvjetljívati*

Postalo od psl. **obsvětьlìti* (sln. *osvetlīti*, rus. *осветлúть*, polj. *oświetlić*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **světьliti* (v. ***svijetliti***).

Lit.: ESSJa XXX: 101f.

òsvit *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'osvit* (Varaždin); *osvijet* (17. st.)

Postalo od **obsvitъ* (sln. *osvît* (Plet.), polj. rijetko *oświt*), što je izvedeno od glagola **obsvitati*, složenog od **ob* (v. ***o***[1]) i **svitati* (v. ***svitati***).

òsvježiti

TVORBA *osvježávati, osvježívati*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***svjež***. Usp. i sln. *osvežíti*, rus. *освежи́ть*, češ. *osvěžiti*.

osvòjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osv'ojiti* (Varaždin); *osvojiti* (RKKJ)

TVORBA *osvájati* (*osvàjāč* (*osvajàčica, osvàjāčkī*), *osvájānje*)

Postalo od psl. **obsvojìti* (sln. *osvojíti*, rus. *освои́ть*, polj. *oswoić*), što je izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od **svojь* (v. ***svoj***).

Lit.: ESSJa XXX: 105f.

osvȑnuti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *osv'rnuti sę* (Varaždin)

TVORBA *òsvrtati se*

Izvedeno od ***svrnuti*** prefiksom ***o***[1].

òsvrt *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *'osvrt* (Varaždin)

Izvedeno od ***osvrnuti se***, usp. njem. *Rückblick* 'osvrt' (doslovno 'pogled unatrag').

ošamútiti

DIJALEKTI I POTVRDE *ošam'utiti* (Varaždin)

TVORBA *ošamućívati*

Etimologija je nesigurna. Riječ se proširila iz istočnih srednjojužnoslavenskih govora. Možda u vezi sa srp. dijal. *šamata* 'galama' iz tur. *şamata*. Na hrvatsku je riječ zacijelo utjecao glagol *pomutiti (um)*, v. ***pomutiti***.

Lit.: Skok III: 380.

òšinuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ošȉnut* (Pitve i Zavala), *ošȉnut* (Brač), *ošȉnut* (Senj)

Poput sln. *ošíniti* postalo od **obšibnǫti*, što je izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od **šiba* (v. ***šiba***).

òšit *m* (15. st. Kolunićev zbornik 'pregrada'; 19. st. Šulek 'dijafragma')

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍšīt* 'pregrada' (Vrgada); *oksit* (della Bella), *ohsit* (Mikalja)

Posuđeno iz dalmatoromanskog izvora (usp. tal. *assito* 'pregrada'). Riječ je izvedenica od lat. *assis, axis* 'daska (podnica)', v. ***os***.

Lit.: Skok II: 552; DELI 135.

ȍštar *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍštar* (Pitve i Zavala), *ȍštar* (Brač), *ȍštar* (Vrgada), *ȍštar* (Senj), *'oštęr* (Varaždin), *ȅster* (Bednja); *oštar, ošter* (RKKJ)

TVORBA *òštrac* (19. st.), *oštrìna* (16. st.), *ȍštro*

Postalo od psl. **ostrъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *ostrъ*, sln. *ọ́ster*, rus. *о́стрый; осмёр*, polj. *ostry*) < ie. **$h_2$ek'-ro-* (lit. *aštrùs*, latv. *ass*, grč. *ἄκρος* 'šiljast', lat. *acer*). Suglasnik *š* u hrvatskom rezultat je jotacije skupine **strj* > **št'r'* u određenom obliku pridjeva.

Lit.: Skok II: 575; Derksen 379; Beekes 1120; Matasović 2008: 150.

ȍštetiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ošt'ętiti* (Varaždin)

TVORBA *ȍštećen* (*oštećénje*), *oštećívati*

Postalo od **obtъščetiti* (stcsl. *otъštetiti*, bug. *ощетя*, strus. *омщемуму*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **tъščetiti*, glagola izvedena od **tьščeta* (v. ***šteta***).

Lit.: ESSJa XXX: 229.

òštrica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oštrȉca* (Pitve i Zavala), *oštrȉca* (Brač), *'oštrica* (Varaždin); *oštrica* 'biljka iz roda *Carex*, oštra trava' (RKKJ)

Poput sln. *ostríca* izvedeno od ***oštar***.

ȍštriga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍštriga* (Pitve i Zavala), *ȍštriga* (Brač), *ȍštriga* (Vrgada); *ostriga* (19. st.), *oštriga* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog talijanskog dijalekta (usp. tal. *ostrica*, mlet. *ostrega*, furl. *òstrighe*), što je postalo od lat. *ostrea*. Latinska je riječ posuđena iz grč. *ὄστρειον* (vjerojatno predgrčkoga podrijetla). Dijalektni lik *òštrega* izravno je posuđen iz mletačkoga. U standardnom je jeziku *oštriga* većinom zamijenjena domaćom riječi ***kamenica***.

Lit.: Skok II: 573; DELI 1101; Beekes 1120; Vinja II: 232f.

òštriti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *oštrȉt* (Pitve i Zavala), *oštrȉt* (Brač), *oštrȉt* (Senj); *oštriti* (RKKJ)

Postalo od psl. **ostrìti* (stcsl. *ostriti*, sln. *ostrīti*, rus. *остри́ть*, polj. *ostrzyć*), što je izvedeno od **ostrъ* (v. ***oštar***).

òštro *m, sr* (17. st.) 'južni vjetar na Jadranu i u Italiji'

DIJALEKTI I POTVRDE *ȍštro* (Pitve i Zavala), *'oštro* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *ostro* 'južni vjetar' < lat. *auster* 'jug, južni vjetar' < ie. **h₂ews-tero-* (skr. *usrá-* 'crven, jutarnji', grč. *αὔριον* 'sutra', stvnj. *ōst(a)ra* 'Uskrs'); isti je korijen u ***jutro***.

Lit.: Vinja II: 232; REW 807; de Vaan 64.

òštroūman *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oštroûman* (Brač), *oštro'umẹn* (Varaždin)

Poput sln. *ostroúmen*, rus. *остроу́мный*, češ. *ostroumný* složeno od ***oštar*** i ***um***. Možda djelomičan kalk prema njem. *scharfsinnig* (od *scharf* 'oštar', *sinnig* 'pametan, razuman').

òštrulja *ž zool. (Smaris vulgaris)*

Izvedeno od ***oštar***. Ova vrsta ribe ime je dobila po obliku tijela.

òtac *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otȁc* (Pitve i Zavala), *otȁc* (Brač), *otȁc* (Senj), *'otẹc* (Varaždin), *otȁc* (Vrgada); *otac, otec* (RKKJ)

Postalo od psl. **otьcь* (stcsl. *otьcь*, sln. star. *ótec*, suvr. *óče*, rus. *отéц*, polj. *ojciec*), što je umanjenica od **ot-* < ie. **atta* 'tata' (dječja riječ za oca) (lat. *atta*, grč. *ἄττα*, het. *atta-*, got. *atta*).

Lit.: Skok II: 576; Derksen 383.

òtad, otàda *pril.*, v. ***od, tad, tada***

DIJALEKTI I POTVRDE *otât* (Varaždin)

otàjstvo *sr* (16. st.); *otajstvo* (RKKJ)

TVORBA *otàjstvenī*

Postalo od **obtajьstvo*, što je izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***^{1}) od korijena koji je u ***tajna***, ***tajiti***. Usp. i stcsl. *otai* 'potajno'.

otápati, v. ***otopiti***

DIJALEKTI I POTVRDE *otãplati* (Varaždin)

òtava (òtava) *ž* (18. st.) 'nova trava koja raste poslije pokošene'

DIJALEKTI I POTVRDE *otâva* (Varaždin), *ȍtava* 'drugi otkos trave' (Grobnik); *otava, otova* (RKKJ)

Postalo od psl. **obtàva* (sln. *otâva* (Plet.), rus. *о́мава*, češ. *otava*), što je izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***^{1}) od korijena koji je u glagolu ***toviti***. Izvorno značenje psl. **obtava* bilo bi 'ponovni rast'.

Lit.: Skok II: 577; Vasmer II: 289.

òteći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otȅć* (Pitve i Zavala), *otȅć* (Brač), *otȅći* (Vrgada), *otȅć* (Senj), *otẽči* (Varaždin), *o't'ẹči* (Gola); *oteči* (RKKJ)

TVORBA *òticati, òtjecati* (*òtjecānje*)

Postalo od psl. **obtekti* 1. 'nateći'; 2. 'tekući otići' (stcsl. *obъtešti*, sln. *otéči*, rus. *отéчь*, polj. *ociec, obciec*), što je složeno od **ob* (v. ***o***^{1}) i **tekti* (v. ***teći***).

Lit.: ESSJa XXX: 163f.

òtegotan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od glagola *otegotiti* 'učiniti što tegotno' (19. st.), koji je izveden prefiksom **ob* (v. ***o***^{1}) od korijena **tęg-* (v. ***težak***^{1}).

òteklina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ot'ẹklina* (Varaždin)

Izvedeno od ***otећi***.

otèsati, v. ***o***^{1}, ***tesati***

òtēti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otẽt* (Brač), *otẽt* (Senj), *o't'ẽti* (Gola); *oteti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **otęti* (stcsl. *ot(ъj)ęti, otъneti*, sln. *otẹ́ti*, rus. *отня́ть*, polj. star. *otjęć, otniąć, odjąć*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **jęti*, v. ***uzeti***, usp. ***imati***.

Lit.: ESSJa XXXVII: 19ff.

otèžati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otẽžati* (Varaždin); *otežati* (RKKJ)

TVORBA *otežávati*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od korijena koji je u ***težak***[1].

òtīći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otĩć* (Senj), *ọt'īti* (Gola); *otiti, oditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **otъjьti* (stcsl. *otъiti, otiti*, sln. *odíti*, rus. *omoйmú*, polj. *odejść*, starije *odejć*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **jьti* (v. ***ići***).

Lit.: ESSJa XXXVII: 40ff.

òtimati (14. st. Žića sv. otaca *otimati se*)

DIJALEKTI I POTVRDE *otĩmot* (Brač), *otĩmat* (Senj), *ọtim'ati* (Gola); *otimati (se)* (RKKJ)

TVORBA *otìmāč* (*otimàčica*), *otimàčina*, *òtimānje*

Postalo od psl. **otъjьmati* (stcsl. *otimati, otъimati, otьmati, otъjemati, otymati*, sln. *otîmati*, strus. *omuмamu*, stčeš. *otjímati*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **jьmati* (v. ***imati***). Nesvršeni vid prema **otъ(j)ęti* (v. ***oteti***).

Lit.: ESSJa XXXVII: 25ff.

òtirati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otīrȁt* (Pitve i Zavala), *ot'irati* (Varaždin)

TVORBA *otìrāč*

Postalo od psl. **obtirati* (stcsl. *otirati*, sln. *otīrati*, rus. *omupámь, oбmupámь*, polj. *ocierać. obcierać*), što je nesvršeni glagol od **obterti* (v. ***otrti***).

Lit.: ESSJa XXX: 182.

òtisak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otisk* (RKKJ)

Izvedeno od ***otisnuti***. Kalk prema njem. *Abdruck* (od *ab-* 'od-' i *Druck* 'pritisak').

òtisnuti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otīsnȉt* (Pitve i Zavala), *otīsnȉt* (Brač), *ot'isnuti* (Varaždin); *otisnuti* (RKKJ)

TVORBA *otiskívati* (17. st.)

Postalo od psl. **obtisknǫti* (sln. *otísniti*, rus. dijal. *omúcнymьcя*, polj. *obcisnąć*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **tisknǫti* (v. ***tisnuti***).

Lit.: ESSJa XXX: 183f.

òtjerati (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otȉrot* ⟨prez. *otȉron*⟩ (Brač)

Izvedeno prefiksom **otъ* (v. ***od***) od ***tjerati***.

òtkad, otkàda *pril.* ***od***, ***kad***[1]

òtkako *pril.*, v. ***od***, ***kako***

òtkamo *pril.*, v. ***od***, ***kamo***

òtkaz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'otkaz* (Varaždin)

Poput rus. *omкaз* 'odbijanje, neprihvaćanje' izvedeno od ***otkazati***. Možda kalk prema njem. *Absage* (od *ab-* 'od-' i *sagen* 'reći, kazati').

otkázati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otkãzati* (Varaždin); *otkazati* (RKKJ)

TVORBA *otkazívati*

Postalo od **otъkazati* (sln. *odkázati, odkazáti* 'podučiti; zakazati', rus. *omкaзámь* 'otkazati, odbiti', polj. *odkazać* 'odgovoriti'), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **kazati* (v. ***kazati***). Za razvoj značenja usp. njem. *absagen* 'otkazati; odreći se' (od *sagen* 'reći, kazati').

Lit.: ESSJa XXXVII: 50ff.

òtklon *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***otkloniti***. Možda kalk prema njem. *Ablenkung* (od *ab-* 'od-' i *lenken* 'skrenuti, upravljati').

otklòniti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otkl'oniti* (Varaždin); *otkloniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òtklanjati*

Postalo od psl. **otъklonìti* (sln. *odklonīti*, rus. *omклoнúmь*, polj. *odkłonić*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **kloniti* (v. ***kloniti se***).

Lit.: ESSJa XXXVII: 67f.

òtkos *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'otkos* (Varaždin); *otkos* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom **otъ* (v. ***od***) od ***kositi***, usp. i sln. *odkòs*.

òtkriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otkr'iti* (Varaždin), *otkrȉt (se)* (Grobnik); *otkriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *otkríće*, *otkrívati* (*otkrívānje*)

Postalo od psl. **otъkrỳti* (stcsl. *otъkryti, okryti*, sln. *odkríti*, rus. *откры́ть*, polj. *odkryć*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **kryti* (v. ***kriti***).

Lit.: ESSJa XXXVII: 86ff.

òtkucati

DIJALEKTI I POTVRDE *otk'ucati* (Varaždin)

TVORBA *ȍtkucāj*

Izvedeno prefiksom **otъ* (v. ***od***) od ***kucati***. Za razvoj značenja 'odati koga, prijaviti' usp. njem. reg. *verklatschen* 'tužiti, odati, prijaviti' (od *klatschen* 'pljeskati, udarati').

òtkud, otkùdā *pril.* (14. st. Žića sv. otaca), v. ***od, kud, kuda***

òtkup *m* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat)

DIJALEKTI I POTVRDE *'otkup* (Varaždin); *otkup* 'otkupljenje' (RKKJ)

Postalo od psl. **otъkupъ* (stcsl. *otъkupъ*, sln. *odkûp*, rus. *о́ткуп* 'zakup državnih poreza; otkupnina, mito', polj. star. *odkup*), što je izvedeno od **otъkupiti* (v. ***otkupiti***).

Lit.: ESSJa XXXVII: 101f.

otkúpiti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *otk'upiti* (Varaždin); *otkupiti* (RKKJ)

TVORBA *otkùpitelj* (*otkupitèljica*, *otkùpiteljskī*), *otkupljénje*, *otkupljívati*

Postalo od psl. **otъkupìti* (stcsl. *otъkupiti*, sln. *odkupīti*, rus. *откупи́ть*, polj. *odkupić, okupić*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **kupiti* (v. ***kupiti***[1]).

otkupnìna *ž* (19. st.)

Poput sln. *odkupnína* izvedeno od ***otkupiti***.

òtmica *ž* (19. st.)

TVORBA *ȍtmičār* (*ȍtmičārev*, *ȍtmičārka*)

Postalo od **otъmica*, što je izvedeno od korijena glagola ***oteti***, ***otimati***.

òtmjen *prid.* (19. st.)

TVORBA *ȍtmjeno*, *ȍtmjenōst*

Posuđeno iz rus. *отме́нный* 'izvrstan, odličan', starije 'poseban, različit', što je izvedeno od **otъměniti* (v. ***od***, ***promijeniti***).

òtok *m* (11. st. Bašćanska ploča)

DIJALEKTI I POTVRDE *otȍk* (Pitve i Zavala), *otȍk* (Brač), *ōtok* (Varaždin); *otok* (RKKJ)

TVORBA *òtočanin*, *òtočānka*, *òtočić*, *òtōčje*, *òtočnī*

Postalo od psl. **obtòkъ* (stcsl. *otokъ*, sln. *ótok*, strus. *обтокъ* 'okuka rijeke, riječni otok ili poluotok', *омокъ* 'oteklina; otok, poluotok, rt', češ. *otok* 'oteklina'), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **tokъ* (v. ***tok***[2]), ili je izvedeno od glagola **obtekti* (v. ***o***[1], ***teći***). Izvorno je značenje bilo '(kopno) oko kojega teče voda'. U sjevernim slavenskim jezicima značenjski je razvoj bio drugačiji: 'ono što otiče' > 'oteklina'.

Lit.: ESSJa XXX: 187ff.

otòpiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otopȉt (se)* (Grobnik), *otop'iti* (Varaždin); *otopiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *otápati* (*otápalo*, *otápānje*), *òtopina*

Postalo od **otъtopiti* (sln. *otopīti, odtopīti*, rus. razg. *оттопи́ть* 'prestati grijati', polj. *odtopić*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **topiti* (v. ***topiti***).

otorinolaringològija *ž*

TVORBA *otorinolaringòlog* (*otorinolaringòloginja*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Oto-Rhino-Laryngologie*, fr. *oto-rhino-laryngologie*, eng. *otorhinolaryngology*). Riječ je složena od grč. riječi *οὖς* ⟨G *ὠτός*⟩ 'uho' (v. ***uho***), *ῥίς* ⟨G *ῥινός*⟩ 'nos' (možda predgrčkoga podrijetla), *λάρυγξ* ⟨G *-υγγος*⟩

'grkljan' (predgrčkoga podrijetla) i *-λογία* 'znanost' (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Chambers 740.

òtpād *m* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otpad* (RKKJ)

TVORBA *òtpadak* (19. st. Stulić, Šulek, Popović)

Izvedeno od ***otpasti***, usp. sln. *odpȁd*. Kalk prema njem. *Abfall* (od *ab-* 'od-' i *fallen* 'pasti').

òtpasti (13. st. Daničić srp.-slav.; 15. st. glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *otp'asti* (Varaždin); *otpasti* (RKKJ)

TVORBA *òtpadati*

Postalo od psl. **otъpàsti* (stcsl. *otpasti*, sln. *odpásti*, rus. *omnácmь*, polj. *odpaść*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **pasti* (v. ***pasti***[1]).

Lit.: ESSJa XXXVII: 247ff.

otpìrāč *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otpirâč* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *otpirati* 'otvarati', nesvršeni prema *otprijeti* < **otъperti* (v. ***od***, ***doprijeti***).

otpísati (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otpĩsati* (Varaždin); *otpisati* (RKKJ)

TVORBA *otpisívati*

Postalo od psl. **otъpisàti* (sln. *odpísati, odpisáti*, rus. *omnucámь*, polj. *odpisać*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **pisati* (v. ***pisati***).

Lit.: ESSJa XXXVIII: 20ff.

otplátiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otplat'iti* (Varaždin), *otplātȉt* (Grobnik)

TVORBA *otplaćívati*, *òtplata* (19. st.)

Izvedeno od ***platiti***. Vjerojatno preuzeto iz češ. *odplatiti*.

òtpor *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'otpor* (Varaždin)

TVORBA *òtpōran* (*otpórnōst*)

Posuđeno iz češ. *odpor* ili rus. *omnóp*; izvedeno prefiksom **otъ* (v. ***od***) od korijena koji je u ***napor***, v. ***doprijeti***.

òtpōrnīk *m* 'uređaj za povećanje otpora u električnom strujnom krugu'

Izvedeno od *otporan*, v. ***otpor***. Za tvorbu usp. eng. *resistor*, njem. *Widerstand*.

otprémiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otpremiti* (RKKJ)

TVORBA *òtprema*, *otprémati*, *òtprēmnica*

Izvedeno prefiksom **otъ* (v. ***od***) od **prěmiti* (v. ***opremiti***).

òtprije *pril.*, v. ***od***, ***prije***

otprílikē *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *otpr'ilikę* (Varaždin)

Složeno od ***od*** i ***prilika***.

otpùstiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otpustȉt* (Grobnik), *otpust'iti* (Varaždin); *otpustiti* (RKKJ)

TVORBA *otpúštānje*, *otpúštati*

Postalo od psl. **otъpustìti* (stcsl. *otъpustiti*, sln. *odpustīti*, rus. *omnycmúmь*, polj. *odpuścić*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

Lit.: ESSJa XXXVIII: 77.

otrága *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *otrâga* (Varaždin)

Složeno od ***od*** i ***trag***. Usp. ***natrag***, ***straga***.

otŕcati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ot'rcati* (Varaždin)

TVORBA *òtrĉānōst*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od korijena koji je u ***trti***. Druga je mogućnost da je u vezi sa sln. *tŕkati* 'udarati', rus. *морκáть* 'udarati; puknuti, poderati se' < psl. **tьrk-* onomatopejskog postanja.

Lit.: Skok III: 511ff.; Vasmer III: 124.

òtresit *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *otrȅsit* (Pitve i Zavala), *otrèsit* (Brač)

TVORBA *òtresitōst*

Izvedeno od ***otresti***. Osim značenja 'neljubazan, koji se otresa na druge', u starijem

su jeziku zabilježena i značenja 'valjan, vrijedan, slobodan, otvoren'.

òtrēsti

DIJALEKTI I POTVRDE *otrę̑st* (Pitve i Zavala), *otrę̑st* (Brač), *otrēst se* (Senj), *otrę̑sti* (Varaždin); *otresti* (RKKJ)

TVORBA *otrésati* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **otъtręsti (sę)* (stcsl. *otъtręsti*, sln. *otrę́sti*, rus. *оттрясти́*, polj. *odtrząść*), što je složeno od **otъ* (v. ***od***) i **tręsti* (v. ***tresti***).

Lit.: ESSJa XXXIX: 23f.

òtrov *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òtrōv* (Vrgada), *òtrov* (Senj), *'otrof* (Varaždin); *otrov, otrova* (RKKJ)

TVORBA *òtrōvan*

Poput sln. *otrôva* (Plet.) izvedeno od ***otrovati***.

otròvati

DIJALEKTI I POTVRDE *otrovȁt* (Brač), *otrovȁt se* (Senj), *otr'ovati* (Varaždin), *otrovȁti* (Vrgada); *otraviti, otrovati* (RKKJ)

TVORBA *otrovánje*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***trovati***, usp. i sln. *otrováti (zast.)*.

òtrōvnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *òtrovnica* (Senj)

Izvedeno od *otrovan*, v. ***otrov***.

òtrti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *otrĩt* (Brač), *otrĩt* (Senj), *ot'rti* (Varaždin), *otř̃ti* (Vrgada); *otreti, otrti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obterti* ⟨prez. **obtьrǫ*⟩ (stcsl. *otrьti*, sln. *otŕęti*, rus. *отереть*, polj. *otrzeć*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **terti* (v. ***trti***).

Lit.: ESSJa XXX: 168ff.

otúđiti (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otūjȉt* 'izgubiti osjeć' (Grobnik), *ot'ujiti sę* (Varaždin); *otuđiti (se), otujiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òtūđenōst, otuđénje, otuđívati (otuđívānje)*

Izvedeno prefiksom ***od*** od ***tuđ***. Za značenjski razvoj usp. lat. *aliēnō* (od *aliēnus* 'tuđ'), njem. *entfremden* (od *fremd* 'stran, tuđ').

òtvor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *otvȍr* (Vrgada); *otvor* (RKKJ)

Postalo od **otvorъ* (rus. *отвор*, češ. *otvor*), što je izvedeno od **otъverti* (v. ***otvoriti***).

otvòriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *otvorȉt* (Pitve i Zavala), *otvorȉt* (Brač), *otvorìti* (Vrgada); *otvoriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *otvárati (otvárānje, otvàrāč)*, *òtvoren (òtvoreno, òtvorenōst, otvorénje)*

Postalo od psl. **otъvorìti (sę)* (stcsl. *otvoriti*, sln. *otvọ̄riti*, rus. *отворúть*, polj. *otworzyć, odtworzyć*), što je kauzativ od **otъverti* (od **otъ*, v. ***od***, i **verti* 'zatvoriti, zaključati', v. ***navrijeti***).

òtvōrnīk *m* 'samoglasnik, vokal'

TVORBA *òtvōrnīčkī*

Izvedeno od ***otvoriti***. Tvoreno kao antonim prema ***zatvornik***.

òvāj *zam.* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ọ̑v, ovî, vî* (Brač), *'ovaj* (Varaždin), *vâj* (Senj), *ovî* (Vrgada); *ov, ovaj, ove, ovi* (RKKJ)

Postalo od psl. **ovъ* ⟨ž **ova* sr **ovo*⟩ (stcsl. *ovъ* ⟨ž *ova* sr *ovo*⟩ 'netko, drugi', sln. *óv* (Plet.), strus. *овъ*, polj. *ów*) < ie. **$h_2$ew-* (skr. *ava-*, grč. *αὐτός*, usp. ***auto-, aut-***). U standardnom je hrvatskom na psl. zamjenicu **ovъ* dodana zamjenička osnova **jь*, v. ***koji***. Usp. ***onaj***, ***taj***.

Lit.: Derksen 384; ESSJa XXXIX: 199ff.; Matasović 2008: 231f.

ovàkav *zam.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovãki* (Pitve i Zavala), *ovakọ̑v, ovãki, vakọ̑v, vãki,* (Brač), *ovą̃kof* (Varaždin), *ọv'akof* (Gola); *ovaki, ovakov* (RKKJ)

Izvedeno sufiksom *-av* kao u (v. ***kakav***, usp. ***onakav***) od pridjeva **ovakъ*, v. ***ovako***.

ovàko *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovãko* (Pitve i Zavala), *ovãko, vãko* (Brač), *ovâk* (Varaždin), *ovãko* (Vrgada); *ovak, ovako* (RKKJ)

Prilog izveden od pridjeva *ovaki* (14. st. Spom. sr.; 15. sr. Bernardin) (usp. i polj. *owaki* 'drugi'), koji je tvoren od zamjeničke osnove **ovъ* (v. ***ovaj***) po uzoru na **kakъ*, v. ***kako***, usp. ***onako***.

òvālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ovãlęn* (Varaždin)

Poput sln. *ovâlen* posuđeno preko njem. *oval* iz nlat. *ōvālis* 'jajolik', što je izvedeno od lat. *ōvum* 'jaje' < ie. **h$_2$ōw(y)om* (v. ***jaje***).

Lit.: Snoj 483; Kluge s. v. oval.

òvāmo *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovãmo* (Pitve i Zavala), *ovãmo, vãmo* (Brač), *ovàmo* (Vrgada); *ovam, ovamo* (RKKJ)

Postalo od psl. **ovamo* (stcsl. *ovamo*, strus. *овамо*, polj. dijal. *owam* 'na drugom mjestu'), što je izvedeno od zamjeničke osnove **ovъ* (v. ***ovaj***) sufiksom *-amo* za tvorbu priloga, usp. ***onamo***, ***tamo***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 39.

òvan *m* (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ovan* (Varaždin); *ovan, oven* (RKKJ)

TVORBA *òvnovskī*

Postalo od psl. **ovьnъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *ovьnъ*, sln. *óven*, strus. *овен*, češ. *oven* (*zast.*)), srodno s lit. *ãvinas*, latv. *àuns*, stprus. *awins*; izvedeno od ie. korijena **h$_3$ew-i-*, koji se nalazi u ***ovca***.

Lit.: Skok II: 579; Derksen 384; ESSJa XXXIX: 222ff.

òvārij *m* 'jajnik' *anat.*

Posuđeno iz nlat. *ovarium*, što je izvedeno od lat. *ōvum* 'jaje', v. ***ovalan***, ***jaje***.

òvas (14. st. Mon. serb.; 16. st.) 'zob' *reg., zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vàs* (Vrgada); *oves* (RKKJ)

TVORBA *òvsenica*

Postalo od psl. **ovьsъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *óves*, rus. *овёс*, polj. *owies*) < ie. **h$_2$ew-ig^{h}(s-)* (lit. *avižà*, lat. *avēna* 'zob; svirala', stprus. *wyse, wisge*); zbog neobične strukture korijena moguće je da je riječ o posuđenici iz neindoeuropskog izvora. U standardnom je hrvatskom ovu riječ zamijenila riječ ***zob***.

Lit.: Skok II: 580; Derksen 384; Witczak 2003: 66ff.

óvca *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovcà* (Pitve i Zavala), *ovcà* (Brač), *ôvca* (Vrgada), *ōfcà* (Senj), *'ofca* (Varaždin); *ovca* (RKKJ)

TVORBA *òvčetina* (19. st.), *òvčica* (16. st.)

Postalo od psl. **ovьcà* ⟨a.p. *b/c*⟩ (stcsl. *ovьca*, sln. *óvca*, rus. *овца́*, polj. *owca*), deminutivnim slav. sufiksom **-ьc-* izvedeno iz ie. **h$_3$ew-i-* 'ovca' (lit. *avìs*, latv. *avs*, skr. *ávi-*, grč. *ὄις*, lat. *ovis*, stir. *ói*).

Lit.: Skok II: 579; Derksen 384; ESSJa XXXIX: 202ff.

òvčār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ofčâr* (Varaždin); *ovčar* (RKKJ)

TVORBA *ovčárev, ovčàrica, ovčárstvo*

Postalo od psl. **ovьčarjь* (sln. *ovčár*, rus. *овча́р, овчáрь*, polj. *owczarz*), što je izvedeno od **ovьca*, v. ***ovca***. Suglasnik **-č-* umjesto očekivanoga **-c-* postao je analogijom prema **ovčьjь*, v. ***ovčji***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 208.

òvčjī *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ofčji* (Varaždin); *ovčji, ovečji* (RKKJ)

Postalo od psl. **ovьčьjь* (stcsl. *ovьčь, ovьčii*, sln. *ōvčji*, rus. *овéчий*, polj. *owczy*), što je izvedeno od **ovьca*, v. ***ovca***.

Lit.: ESSJa XXXIX: 219f.

óvdje *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ôvdi* (Pitve i Zavala), *ovǫ̑d, vǫ̑d, vǫ̑de* (Brač), *õvde* (Vrgada), *ōvdî* (Senj), *õvdi* (Varaždin); *ovda, ovde, ovdi, ovode* (RKKJ)

Postalo od **ovъdě, *ovъde* (stcsl. *ovъde*, polj. *owdzie, ówdzie* 'na drugom mjestu, tamo'), što je izvedeno od zamjeničke osnove **ovъ* (v. ***ovaj***) po uzoru na **kъde* (v. ***gdje***).

Lit.: ESSJa XXXIX: 198f.

òvisan *prid.*

TVORBA *òvisnīk, òvisnica, òvisnōst*

Poput sln. *odvísen* izvedeno od ***ovisiti***. Kalk prema njem. *abhängig* (od *ab-* 'od-' i *hängen* 'visjeti').

òvisiti

Poput sln. *odvisẹ́ti* izvedeno prefiksom ***od*** od ***visjeti***. Kalk prema njem. *abhängen*.

òviti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *obiti, obviti, oviti* (RKKJ)

TVORBA *ovíjati (se)*

Postalo od psl. **obviti*, v. ***obaviti***[1].

òvjeriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ov'ẹriti* (Varaždin)

TVORBA *ovjerávati*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***vjera***. Za značenjski razvoj usp. njem. *beglaubigen* (*glauben* 'vjerovati') i posuđenicu ***verificirati***. U starijem je jeziku glagol *ovjeriti* zabilježen i u značenju 'zaručiti'.

òvjes *m* 'mehanizam za spoj kotača s osovinama vozila koji prigušuje udare'

Izvedeno od glagola ***ovjesiti***, možda po uzoru na eng. *suspension*. Usp. i rus. *подвеска*, polj. *zawieszenie*.

òvjesiti

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od **vẹ̑siti* (v. ***visjeti***, ***vješati***); usp. ***objesiti***.

ovládati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovlãdati* (Varaždin)

TVORBA *ovladávati*

Postalo od **obvoldati* (stcsl. *obladati*, sln. *obvlâdati*, star. *ovlādati*, češ. *ovládati*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **voldati* (v. ***vladati***).

Lit.: ESSJa XXXI: 83.

ovlástiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovl'astiti* (Varaždin)

TVORBA *òvlasnica* 'licencija', *òvlāst* (19. st. Šulek), *ovlašćívati, òvlāšten* (*òvlāšteno, ovlašténje*)

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***vlast***.

ovogòdišnjī *prid.* (19. st.)

Složeno od ***ovaj*** i ***godišnji***.

òvoj *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *òvōjnica*

Izvedeno od ***oviti (se)*** poput ***boj*** od ***biti***[2].

ovòlik *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *volȉk, ovolȉk* (Brač), *vulȉk* (Senj), *ovolȉkī* (Vrgada); *ovolik, ovulik* (RKKJ)

TVORBA *ovòliko*

Izvedeno od zamjeničke osnove **ovъ* (v. ***ovaj***) sufiksom kao u ***kolik***. Usp. ***onolik***.

òvratnīk *m* (19. st.)

Poput sln. *ovrâtnik* izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***vrat***.

òvrha *ž (19. st. Šulek)*

DIJALEKTI I POTVRDE *'ovrha* (Varaždin)

TVORBA *òvršnī*

Izvedeno od ***ovršiti*** u starijem značenju 'izvršiti'. Pravno značenje 'zapljena dužnikove imovine' zacijelo se razvilo pod utjecajem lat. *executiō* 'izvršenje (presude)' > 'ovrha' (odatle i aust.-njem. *Exekution* 'ovrha').

ovŕšiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ov'ršiti* (Varaždin)

TVORBA *ovršènica, ovršènīk, ovȑšitelj, ovršitèljica*

U starijem značenju 'izvršiti, učiniti' izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o***[1]) od ***vršiti***[1]. U značenju 'učiniti ovrhu' izvedeno od ***ovrha***.

òvud, ovùdā *pril.* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ovûda* (Grobnik); *ovoda, ovud, ovuda* (RKKJ)

Postalo od psl. **ovǫda/*ovǫdě/*ovǫdu* (stcsl. *ovǫdu* 'od tuda, s druge strane', sln. *ovôd* (Plet.), strus. *овудѣ* 'od tuda, s druge strane', polj. *z owąd* 'od ovud'), što je izvedeno od zamjeničke osnove **ovъ* (v. ***ovaj***), sufiksom kao u **kǫdъ/*kǫda*, v. ***kud, kuda***. Usp. ***onud, onuda***.

ovulácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ovulation*, eng. *ovulation*); riječ je izvedena od nlat. *ovulum* 'jajašce', što je umanjenica od lat. *ōvum* 'jaje' (v. ***ovalan, jaje***).

-oza

Sufiks apstrahiran iz grč. riječi poput *διάγνωσις* (v. ***dijagnoza***), *νάρκωσις* (v. ***narkoza***), *πρόγνωσις* (v. ***prognoza***).

ozákoniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ozak'oniti* (Varaždin); *ozakoniti* 'vjenčati' (RKKJ)

TVORBA *ozakonjávati, ozakonjívati*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o^{1}***) od ***zakon***.

ozáriti (se) (14. st. Daničić; 19. st.)

Posuđeno iz rus. *озари́ть* < psl. **obzariti* 'osvijetliti' (stcsl. *ozariti*, sln. *ozáriti* (Plet.), češ. *ozářiti*), što je izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o^{1}***) od **zariti* 'sjati', od korijena koji je u ***zreti^{1}***, ***zora***.

Lit.: ESSJa XXXI: 175f; Snoj 848.

òzbīljan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ozbiļni* (Varaždin)

TVORBA *òzbīljno, ozbíljnōst*

Izvedeno prefiksom ***od*** od ***zbilja***, ili od glagola *ozbíljiti* (od ***o^{1} i zbilja***).

òzeblina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ozębl'ina* (Varaždin)

Poput sln. *ozeblína* izvedeno od glagola *ozepsti* (16. st.), koji je prefiksom **ob* izveden od ***zepsti***.

òzimī *prid.* (19. st.)

Postalo od **obzimъ* (sln. *ozîm* (Plet.), rus. *озимый*, polj. *ozimy*), što je izvedeno od psl. izraza **ob zimǫ*, v. ***o^{1}***, ***zima***.

Lit.: ESSJa XXVI: 85, XXXI: 186f.

ozlijéditi (se) (16. st. *ozlediti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ozlēdȉt* (Brač), *ozlẹ̑diti* (Varaždin); *ozlediti (se)* (RKKJ)

TVORBA *òzljeda* (19. st. *ozleda*), *ozljeđívati (se)*

Izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o^{1}***) od *zled ž* 'zlo koje donosi kakvu povredu, ozljedu' (15. st.), što je izvedeno od korijena koji je u ***zao***. Samoglasnik *-e-* je izvoran, što pokazuju potvrde i kod ikavskih i jekavskih autora. Lik s *-ije-* nastao je vjerojatno ukrštanjem s ***vrijed***.

Lit.: Skok III: 643.

označiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oznā̋čiti* (Varaždin)

TVORBA *označávati* (*označávānje*), *označívati* (*označívānje*)

Postalo od **obznačiti* (sln. *označíti*, rus. *означи́ть* (*zast.*), polj. *oznaczyć*), što je složeno od **ob* (v. ***o^{1}***) i **značiti* (v. ***značiti***).

Lit.: ESSJa XXXI: 196f.

òznaka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'oznaka* (Varaždin)

Poput sln. *oznâka*, polj. *oznaka* izvedeno od ***označiti***.

òzōn *m*

TVORBA *òzōnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Ozon*, eng. *ozone*). Riječ je postala od grč. *ὄζων* 'koji miriše', što je particip prezenta glagola *ὄζω* 'mirisati' < ie. **h$_{3}$ed-* 'mirisati' (lat. *odor* 'miris', arm. *hot* 'miris'), v. ***dezodorans***. Stvorio ju je njemački kemičar *Christian Friedrich Schönbein* (1799. – 1868.) zbog izrazitog mirisa tog plina.

Lit.: Kluge s. v. Ozon; Beekes 1050.

òzrāčje *sr* (19. st. Šulek)

Poput sln. *ozrâčje* izvedeno prefiksom **ob* (v. ***o^{1}***) od ***zrak***.

ožèniti (se) (13. st. Spom. Stoj.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *oženȉt* (Brač), *ož'ẹ̑niti* (Varaždin), *oženȉt* (Senj), *oženìti (se)* (Vrgada); *oženiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **obženìti (sę)* (stcsl. *oženiti*, sln. *oženīti*, rus. dijal. *ожени́ть*, polj. *ożenić (się)*), što je složeno od **ob* (v. ***o^{1}***), i **ženiti (sę)* (v. ***ženiti (se)***).

Lit.: ESSJa XXXI: 238f.

òžiljak *m* (19. st.)

Izvedeno od **ožiliti*, v. ***žila***.

Lit.: Skok III: 680.

oživiti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *oživiti* (RKKJ)

TVORBA *oživljávati* (*oživljávānje*)

Postalo od psl. **obživìti* (stcsl. *oživiti*, sln. *oživīti*, rus. *ожи́вить*, polj. *ożywić*), što je

složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i kauzativnoga glagola **živiti*, v. ***živ***.

Lit.: ESSJa XXXI: 255.

ožívjeti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ožīvȉt* (Pitve i Zavala), *ožīvȉt* (Senj), *ožīvẹ̀ti* (Varaždin); *oživeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **obživě̀ti* (sln. *oživẹ́ti*, rus. *оживе́ть*, češ. *obživěti*), što je složeno od **ob* (v. ***o***[1]) i **živěti* (v. ***živjeti***).

Lit.: ESSJa XXXI: 254.

òžujak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ožûjẹk* (Varaždin), *ožȕjak* (Vrgada); *ožujak* (RKKJ)

TVORBA *òžujskī*

Postalo od **lъžujьkъ*, što je izvedeno od **lъž-* (v. ***laž***, ***lagati***) sufiksima *-uj-* i *-ьkъ*. Treći mjesec u godini tako se zove po "lažnom", varljivom vremenu.

Lit.: Skok II: 260; Gluhak 462.

P

pȁ *čest., vezn.* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *po* (Brač), *p'a* (Varaždin), *pa* (Vrgada); *pa* (RKKJ)

Poput sln. *pa* nastalo otpadanjem završnoga *-k* u ***pak***.

Lit.: Skok II: 583.

pa- *pref.*

Postalo od psl. **pa-* 'iza, kod', što je imenički prefiks tvoren prijevojnim duljenjem od glagolskoga **po-*, v. ***po***.

Lit.: Derksen 407.

pàbirak *m* (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***pa-*** od osnove glagola ***birati*** u značenju 'skupljati, brati'. Izvorno je značenje 'plod koji ostane nakon berbe ili žetve'.

pàbīrčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pabȋrčit* (Brač)

Izvedeno od ***pabirak***.

pacìjent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pacjȅnat/pacjȇnt* (Brač), *pacij'ẹnt* (Varaždin)

TVORBA *pacìjentica*

Posuđeno preko njem. *Patient* iz lat. *patiens* 'koji trpi', particip prezenta glagola *patior* 'trpjeti, podnositi, patiti' (v. ***patiti***).

pácka *ž razg.*

Posuđeno iz aust.-njem. *Patzen* (njem. *Patsche*) ekspresivnoga ili onomatopejskoga postanja.

Lit.: Benković 2017: 219.

pàčati se

DIJALEKTI I POTVRDE *pačȁt se* (Brač), *pačȁti se* (Vrgada), *pačȁt* (Senj), *p'ačati sę* (Varaždin); *pačati (se)* (RKKJ)

Zacijelo romanska posuđenica, usp. tal. *impacciare* 'zapriječiti, zaplesti' < lat. **impactiare*, što je prefiksom **in-* izvedeno od istoga korijena koji je u ***pakt***.

pȁče *sr* (19. st.)

TVORBA *pȁčād*, *pȁčić*

Izvedeno od ***patak***, ***patka***. Za tvorbu usp. ***tele***, ***janje***.

pȁćenīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pačęnȋk* (Varaždin)

TVORBA *pȁćenica*, *pȁćeničkī*

Izvedeno od pridjeva trpnog glagola ***patiti***.

pâd *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pật* (Varaždin); *pad* (RKKJ)

Imenica izvedena od glagola ***pasti***[1], ***padati***, usp. i sln. *pȁd*.

pȁdalina *ž*

Poput sln. *padavína* izvedeno od ***padati***. Usp. i sinonim ***oborina***.

pȁdati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãdot* (Brač), *pȁdat* (Senj), *p'adati* (Varaždin), *pȁdati* (Vrgada); *padati* (RKKJ)

TVORBA *pȁdānje*

Postalo od psl. **pádati* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *padati*, sln. *pādati*, rus. *nádamь*, polj. *padać*) < ie. **pod-*, v. ***pasti***[1].

Lit.: Derksen 389.

pȁdavica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pãdavica* (Brač), *p'adavica* (Varaždin); *padavica* (RKKJ)

TVORBA *pȁdavičnī*

Izvedeno od ***padati***. Usp. njem. *Fallsucht* (od *fallen* 'pasti'), češ. *padoucnice*.

pádež *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'adęš* (Varaždin)

TVORBA *pádežnī*

Poput rus. *nadeж* izvedeno od ***padati***. Kalk prema lat. *casus* (od *cadō* 'pasti'), što

je pak kalk prema grč. *πτῶσις* (od *πίπτω* 'padati').

pàdina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***padati***, možda po uzoru na *kosina, strmina.*

pàdobrān *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'adobran* (Varaždin)

TVORBA *padobránac* (*padobráncev*), *padòbrānka*, *pàdobrānskī*

Složeno od ***pad*** i ***braniti***. Kalk prema njem. *Fallschirm* (od *fallen* 'pasti' i *Schirm* 'štit').

pàgoda *ž* 'kultna budistička građevina'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *pagoda*, njem. *Pagode*) iz port. *pagode*. Portugalska je riječ posuđena iz dravid. *pagōdi*, što je pak posuđeno iz skr. *bhágavat-* 'božji, posvećen, svet'. Sanskrtska je riječ izvedena od *bhága-* 'bog, udio', v. ***Bog***. Druga je mogućnost da je portugalska riječ posuđena iz perz. *butkada*, što je složeno od *but* 'idol' i *kada* 'hram'.

Lit.: Snoj 486, HER s. v. pagoda.

pàhulja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ahulica* (Varaždin); *pavulja* (Jambrešić), *pahulica, pahulka, pahuļica* (RKKJ)

TVORBA *pahùljica* (18. st.)

Izvedeno od glagola *pahati* 1. 'disati, puhati'; 2. 'čistiti prašinu (puhanjem)'; 3. 'mahati' < psl. **paxati* (rus. dijal. *naxámь* 'puhati, mahati, pomesti'), možda onomatopejskoga podrijetla. Uspoređuje se i lit. *puošti* 'čistiti, ukrasiti', no značenjska je veza nategnuta.

Lit.: Skok II: 585f.; Derksen 389; Vasmer II: 327; Le Feuvre 2007.

pàjac *m*

Posuđeno iz tal. dijal. *paiàzz*, stand. *pagliàccio* 'komedijaš, klaun', što je izvedeno od *paglia* 'slama', zbog odjeće od slame koju su takvi likovi nosili.

Lit.: DELI 1112; Snoj 486.

pàk *vezn.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *põk, põj* (Brač), *p°ãk* (Vrgada), *pâ, pâk* (Varaždin), *p'ā, p'ak* 'opet' (Gola); *pak, pač, paki, pako* (RKKJ)

Postalo od psl. **pakъ*, **paky* (stcsl. *paky*, sln. star. *pàk(i)*, ukr. *нак*, češ. *pak*), što je najvjerojatnije nastalo odbacivanjem početnog *o-* u **opakъ* (v. ***opak***) koje je možda shvaćeno kao prefiks (**ob-*). Postoji i mišljenje da je *pak* postalo dodavanjem sufiksa *-k-* (kao u ***dok***[1]) na imenski prefiks ***pa-***.

Lit.: Skok II: 583.

pàkao *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pakôl* (Brač), *pak°ã* (Vrgada), *pakãl* (Senj), *pẹ̑kẹl* (Varaždin), *p'ẹkẹl* (Gola); *pekel, pakal* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьkъlъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pьklъ* 'smola, katran', sln. *pekẽl*, rus. *нёкло*, polj. *piekło*) < ie. **pik-* 'smola' (lit. *pìkis* 'smola', latv. *piķis*, stprus. *pyculs* 'pakao', grč. *πίσσα*, lat. *pix*). Izvorno je značenje slavenske riječi 'smola' (usp. ***paklina***), a značenje 'pakao' razvilo se zbog predodžbe o gorućoj smoli u paklu.

Lit.: Skok II: 588; Snoj 503f.; Derksen 426.

pàkēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pakẽt* (Brač), *pakèt* (Vrgada), *pakẹ̑t* (Varaždin)

TVORBA *pakètić*, *pakírati*

Posuđeno preko njem. *Paket* iz fr. *paquet*, što je umanjenica od *pacque* 'svežanj', a to je, pak, posuđeno iz srniz. *pac* (usp. i njem. *Pack* 'svežanj, paket'). Dublja je etimologija nesigurna.

Lit.: Snoj 487.

pàklina *ž* (17. st.) 'smola, katran'

DIJALEKTI I POTVRDE *pãklina* (Brač)

Izvedeno od ***pakao*** u starijem značenju 'smola, katran'.

pàkōst *ž* (13. st. Mon. serb. 'šteta'; 15. st. Marulić 'zloba')

DIJALEKTI I POTVRDE *pãkost* (Brač), *p'akost* (Varaždin)

TVORBA *pàkostan* (19. st.)

Postalo od psl. **pákostь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pakostь* 'šteta', sln. *pákost* (Plet.), rus. *nákocmь*, polj. *pakość*), što je izvedeno od **pakъ*, v. ***pak***, ***opak***. Manje je vjerojatno

izvođenje od prefiksa ***pa-*** i korijena slabo posvjedočenoga glagola **kostiti* 'karati, psovati' (rus. dijal. *костúть*).

Lit.: Skok II: 558; Gluhak 464; Vasmer II: 303.

pȁkostiti (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pak'ostiti* (Varaždin)

Poput češ. *pakostiti* 'štetiti', rus. *нáкостить* izvedeno od psl. **pakostь*, v. ***pakost***.

pakpàpīr *m*

Posuđeno iz njem. *Packpapier*, što je složeno od *Pack-*, v. ***paket***, i *Papier*, v. ***papir***.

pȁkt *m*

Posuđeno iz lat. *pactum* 'dogovor, ugovor, nagodba', što je izvedeno od participske osnove glagola *pacīscor* 'ugovoriti' < ie. **peh$_2$k'-/*ph$_2$k'-* (skr. *páśa-* 'zamka, omča', srnnj. *fuogan* 'spojiti'), v. ***pasmina***.

Lit.: de Vaan 452.

pȁlac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãlac* (Brač), *pȁlac* (Vrgada), *pàlac* (Senj), *pậlęc* (Varaždin), *p'ālęc* (Gola); *palec, palac* (RKKJ)

Postalo od psl. **pálьcь* ⟨a.p. *a*⟩ 'prst' (sln. *pâlec* 'palac', rus. *нáлец* 'prst', polj. *palec* 'prst'). Dublja etimologija nije sigurna; možda od istoga korijena koji je u ***palica***. Formalna sličnost s lat. *pollex* 'palac' može biti slučajna.

Lit.: Skok II: 589; Gluhak 464f.; Derksen 390; de Vaan 478.

pàlača *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *palôc* (Brač), *pal^{o}âc* (Vrgada), *palâc* (Senj), *p'alača* (Varaždin); *palača, polača* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *palatium*, izvorno ime rimskoga brežuljka *Palatium* 'Palatin' na kojem je stanovao car August. Toponim *Palatium* vjerojatno je izveden od *palātum* 'svod; nepce', v. ***palatal***. U starijem jeziku i dijalektima zabilježen je lik *polača*, koji je rezultat ranijeg posuđivanja iste latinske riječi.

Lit.: Skok II: 590; Gluhak 465; de Vaan 440.

palačínka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *palačīŋka* (Brač), *palačînka* (Senj), *palačînka* (Varaždin)

Posuđeno preko aust.-njem. *Palatschinke* iz mađ. *palacsinta*, što je iz rum. *plăcintă* < lat. *placenta* 'vrsta plosnatoga kolača', v. ***placenta***.

Lit.: Skok II: 590; Snoj 487f.

palàmīda *ž zool. (Sarda sarda)*

DIJALEKTI I POTVRDE *palamîda* (Brač); *pokrajina* (RKKJ)

Posuđeno preko mlet. *palamida* (*palamìa*) iz ksgrč. *παλαμύδα*, od klas. grč. *πηλαμύς* ⟨G *-ύδος*⟩ '(mlada) tuna', zacijelo predgrčkoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 591; Beekes 1185.

palàtāl *m* 'glas koji se artikulira na prednjem nepcu'

TVORBA *palàtālnī, palatalizácija*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Palatal*, fr. *palatal*); riječ je izvedena od lat. *palātum* 'svod; nepce' < ie. **plh$_2$-* 'plosnat, širok'. Isti se korijen nalazi u *plānus*, v. ***plan***.

pàlčić *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'alčič* 'vrsta ptice pjevice' (Gola)

Deminutiv od ***palac***.

pàlēnta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pulę̑nta* (Brač), *palẽnta* (Senj)

Posuđeno iz tal. *polenta* < lat. *polenta* 'ječmena kaša, ječmno brašno', što je izvedeno od *pollen* 'sitni prah od brašna', v. ***polen***, ***pepeo***.

Lit.: Skok II: 592; de Vaan 477.

paleo- *pref.*

Posuđeno iz grč. *παλαιός* 'star', nesigurnoga podrijetla.

Lit.: Beekes 1144f.

pàleocēn *m* 'najstarija epoha tercijara' *geol.*

Složeno od ***paleo-*** i ***-cen***, usp. ***miocen***.

paleògraf *m*

TVORBA *paleogràfija, paleògrafskī*

Složeno od ***paleo-*** i ***-graf, -grafija***

paleolìtik *m* 'starije kameno doba'

Složeno od ***paleo-*** i drugog dijela kao u ***neolitik***. Riječ je skovao 1865. g. engleski arheolog John Lubbock.

Lit.: Chambers 748.

paleontològija *ž*

TVORBA *paleontòlog, paleontòloškī*

Složeno od ***paleo-*** i *ontologija* (od grč. *ὤν* ⟨G *ὄντος*⟩ 'ono što jest, biće', particip glagola *εἰμί* 'biti' + ***-logija, -log***).

paleozòik *m* 'najstarija grupna formacija u geološkom razvoju Zemlje' *geol.*

Složeno od ***paleo-*** i drugoga dijela kao u ***kenozoik, mezozoik***.

pàlica *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãlica* (Brač), *pàlica* (Senj), *p'alica* (Varaždin), *pal'ica* (Gola); *palica* (RKKJ)

Postalo od psl. **pálica* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *palica*, sln. *pálica*, rus. *пáлица*, polj. *palica*) < **pōl-* ili **poHl-*, vjerojatno od istoga korijena koji je u ***polica***, v. i ***palac***.

Lit.: Skok II: 592; Snoj 488; Derksen 390.

pàlikuća *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *palikuća* (RKKJ)

Složeno od ***paliti*** i ***kuća***.

páliti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pōlȉt* (Brač), *pālȉt* (Senj), *p°ālȉti* 'pušiti' (Vrgada); *paliti* (RKKJ)

TVORBA *páljēnje, pàljevina*

Postalo od psl. **pālìti* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *paliti*, sln. *páliti*, rus. *палúть*, polj. *palić*) < ie. **pōlh$_1$-*, v. ***pepeo, plamen***.

Lit.: Skok II: 593; Gluhak 465; Derksen 390.

pâlma *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *põlma* (Brač), *p'alma* (Varaždin); *palma, poma* (RKKJ)

TVORBA *pâlmin*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Palme*, tal. *palma*) iz lat. *palma*, izvorno 'dlan' < ie. **plh$_2$-em-* 'ruka, dlan' (stir. *lám*, grč. *παλάμη*, stvnj. *folma*). Biljka je tako nazvana jer listovi izgledaju poput ispruženog dlana.

Lit.: Skok II: 594; Snoj 488, de Vaan 441.

pàluba *ž* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *палýба*, što je složeno od prefiksa ***pa-*** i korijena koji je u ***lub*** 'kora'; izvorno je značenje 'natkrovak od kore'.

Lit.: Skok II: 594; Gluhak 465; Vasmer II: 307.

palùcati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pal'ucati* (Varaždin); *palacati*

Glagol tvoren deminutivnim sufiksom *-(u)cati* od *pal-*, što je vjerojatno onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 589.

pàljba *ž* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *пáльба*, što je izvedeno od *палúть*, v. ***paliti***.

pâljenica *ž* (19. st.)

Izvedeno od pridjeva trpnog glagola ***paliti***.

paljétak *m* (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***pa-*** od osnove koja je u ***ljeto***. Izvorno je značenje 'ono što ostane iza pobrane ljetine', usp. ***pabirak***.

pàljetkovati 'skupljati, pobirati paljetke'

TVORBA *pàljetkovānje*

Izvedeno od ***paljetak***.

pàmēt *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãmet* (Brač), *pàmēt* (Vrgada), *pàmet* (Senj), *p'amęt* (Varaždin), *p'amet* (Gola); *pamet* (RKKJ)

Postalo od psl. **pámętь* ⟨a.p. *a*⟩ 'pamćenje, sjećanje' (stcsl. *pamętь*, sln. *pámet*, rus. *пáмять*, polj. *pamięć*), što je izvedeno prefiksom ***pa-*** od ie. **mn-ti-* (lit. *mintìs* 'misao', skr. *matí-* 'um, misao', lat. *mēns* ⟨G *mentis*⟩ 'um'), od korijena **men-*, v. ***mniti***.

Lit.: Skok 444f.; Gluhak 466; Derksen 390f.

pàmetan *prid.* (14. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãmetan* (Brač), *pàmetan* (Vrgada), *pam'ętęn* (Varaždin),

pam'ętęn (Gola); *pametan, pameten* (RKKJ)

TVORBA *pàmetno*

Postalo od psl. **pámętьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *pámeten*, rus. *námjatnyj* 'koji se pamti, nezaboravan', polj. *pamiętny* 'nezaboravan'), što je izvedeno od **pamętь*, v. ***pamet***.

pàmetovati (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pametuvati* 'misliti, promišljati, sjećati se' (RKKJ)

Izvedeno od ***pamet***; najstarije je značenje 'pamtiti'.

pâmpa *ž*

Posuđeno preko njem. *Pampa* iz šp. *pampa*, što je iz južnoameričkoga kečuanskog jezika *pampa* 'ravnica'.

Lit.: Snoj 489.

pâmtiti

DIJALEKTI I POTVRDE *pãmetit, pôntit* (Brač), *p'amtiti* (Varaždin); *pamtiti* (RKKJ)

TVORBA *pâmćênje*

Izvedeno od ***pamet***, sa sinkopom *-e-*.

pàmtivijēk *m* (19. st.)

Složeno od ***pamtiti*** i ***vijek***.

pàmuk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'amuk* (Varaždin); *pamuk* (RKKJ)

TVORBA *pàmučan* (*pàmučnī*)

Posuđeno iz tur. *pamuk, pambuk*, što je iz perz. *penbe* (i *pämbäk*) 'pamuk'.

Lit.: Skok I: 235; Gluhak 466; Škaljić 509.

pandèmija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Pandemie*, fr. *pandémie*); tvoreno prema grč. *πανδήμιος* 'koji pripada čitavom narodu, opći'. Grčka je riječ složena od srednjeg roda pridjeva *πᾶς* ⟨ž *πᾶσα* sr *πᾶν*⟩ 'svaki; čitav' i *δήμος* 'država, zemlja; narod' (v. ***demo-***).

pàndža *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ānža* (Gola)

Posuđeno iz tur. *pençe*, što je iz perz. *penğe* 'pest, pesnica' (od *penğ* 'pet').

Lit.: Škaljić 509.

pànika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'anika*; *panika* (RKKJ)

TVORBA *pàničan*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Panik*, fr. *panique*, eng. *panic*); riječ je pomeničeni pridjev grč. *πανικός*, dosl. 'koji se odnosi na Pana; koji potječe od Pana'. Grci su vjerovali da pojava Pana, boga paše, stoke i pastira uzrokuje iznenadan, bezrazložan strah kod ljudi i životinja.

Lit.: Snoj 489; Kluge s. v. panisch.

panírati

DIJALEKTI I POTVRDE *panȇrati* (Varaždin)

TVORBA *panírānje*

Posuđeno preko njem. *panieren* iz fr. *paner*, što je izvedenica od *pain* 'kruh' < lat. *pānis* 'kruh' (nesigurne etimologije).

Lit.: Kluge s. v. panieren; de Vaan 443.

pànō *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *panô* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *panneau* 'ploča', od starijeg 'uokvirena površina' < vlat. *pannellus* 'krpa', što je deminutiv od lat. *pannus* 'krpa'. S latinskom su riječi srodne grč. *πῆνος* 'tkanina', got. *fana* 'krpa, ručnik', njem. *Fahne* 'zastava', no indoeuropsko je podrijetlo dvojbeno (riječ može biti supstratnoga podrijetla, neovisno posuđena u razne ie. jezike u Europi).

Lit.: Dauzat 529; de Vaan 443f.

pantéra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pantera* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *panthēra* iz grč. *πάνθηρ*. Grčka je riječ posuđenica iz nekog orijentalnog izvora (usp. skr. *puṇḍarīka-* 'tigar'), a na njezin je lik utjecalo pučkoetimološko tumačenje kao *πᾶν* 'svaki, čitav' + *θήρ* 'zvijer'.

Lit.: Beekes 1149f.

pânj *m* (14. st. toponim; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pôń* (Brač), *p°ãń* (Vrgada), *pânj* (Senj), *pâń* (Varaždin); *pań, peń* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьnjь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *pânj*, rus. *penʹ*, polj. *pień*); dublja je etimologija nesigurna. Možda je srodno sa skr.

pínāka- 'štap, batina', grč. *πίναξ* ⟨G *-ακος*⟩ 'daska; slika'.

Lit.: Skok II: 600; Gluhak 467; Derksen 427; Beekes 1923.

pâpa *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pôpa* (Brač), *pᾶpa* (Varaždin); *papa* (RKKJ)

TVORBA *pâpīnskī*

Posuđeno iz clat. *pāpa*, što je iz grč. *πάππας*, izvorno dječja riječ za 'oca', v. ***pop***. Od 4. st. riječ dolazi u značenju 'biskup', a od 5. st. u značenju 'rimski biskup', tj. 'papa'.

Lit.: Snoj 491.

papàgāj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *papagâj* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Papagei* i fr. *papegai* iz šp. *papagayo*, što je iz arap. *babbaġā'* (nejasna podrijetla); usp. ***papiga***.

Lit.: Kluge s. v. Papagei.

pápak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pōpȁk* (Brač), *p°āpȁk* (Vrgada), *papȃk* (Senj), *pāpȁk* (Grobnik), *papâk* (gacka čakavština), *pᾶpek* (Cerje Zagrebečko), *pᾶpęk* (Varaždin), *pápak* (bački Hrvati), *pápak* (zapadnohercegovački) 1. 'šaka' *pejor.*; 2. 'šmokljan, slabić', *pápak* (lička ikavica); *papek* (RKKJ)

TVORBA *pȁpkār, pȁpkārskī*

Riječ nejasne etimologije. Postoji i u sln. *pâpek*. Možda je nastalo asimilacijom *p – t > p – p* i dodavanjem slavenskog sufiksa *-ъkъ* od vlat. **patta* 'životinjsko stopalo, papak' (fr. *patte*, usp. i njem. *Pfote* 'papak, šapa', što je možda iz istoga korijena). Uspoređuje se i slč. *papek* 'kratka palica, komad drveta'.

Lit.: Skok II: 601; Bezlaj III: 8; REW 6301.

pàpar *m* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Lopašić urb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *papôr* (Brač), *pap°ār* (Vrgada), *papār* (Senj), *p'rpęr* (Varaždin), *p'rpęr* (Gola); *papar, peper, prper* (RKKJ)

Postalo od **pьp(ь)rъ* (csl. *pьprъ*, češ. *pepř*, usp. i sln. *póper*), što je posuđeno iz lat. *piper*, a latinska je riječ iz grč. *πέπερι* (posuđenica iz nekog orijentalnoga izvora, usp. srind. *pipparī-* < skr. *pípalla-* 'zrno biljke Ficus religiosa'). Ista je riječ posuđena i preko turskoga kao ***biber***.

Lit.: Skok II: 601; Gluhak 467; M. Matasović 2011: 117; Beekes 1173f; Snoj 545.

pàpati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'apati* (Varaždin)

Onomatopeja iz dječjeg jezika; usp. i u drugim jezicima tal. *pappare*, lat. *pap(p)ō*, njem. *Pappe* 'kaša'.

Lit.: Skok II: 601.

pàpiga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'apiga* (Varaždin); *papiga* (RKKJ)

Posuđeno iz istog arapskog izvora kao ***papagaj***.

Lit.: Skok II: 602.

papìlōm *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Papillom*, fr. *papillome*); riječ je izvedena od lat. *papilla* 'bradavica' (nepoznatoga podrijetla).

Lit.: Chambers 753.

pàpīr *m* (17. st. 'biljka papirus'; 19. st. 'papir')

DIJALEKTI I POTVRDE *papȇr* (Varaždin); *paper, papijer, papir, paperuš* (RKKJ)

TVORBA *papìrnat, pàpīrnī* (*papírnica*)

Posuđeno, vjerojatno preko njem. *Papier*, iz lat. *papyrus*, što je iz grč. *πάπυρος* (posuđenica iz nepoznatoga izvora). Grčka je riječ označavala i biljku papirus (*Cyperus papyrus*) i materijal za pisanje koji se proizvodio od te biljke.

Lit.: Skok II: 602; Gluhak 467; Beekes 1151.

pàpirus *m (Cyperus papyrus)*

Posuđeno iz lat. *papyrus*, v. ***papir***.

pàprāt *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãprot* (Brač), *pãpr°āt* (Vrgada), *pr'ęprot* (Varaždin); *paprat, paprut, praprat, praprot, praprut, preprut* (RKKJ)

TVORBA *papràtnjača*

Postalo od psl. **páportъ* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *práprot*, dijal. *páprat*, rus. *nánoporть*, polj. *paproć*), srodno s lit. *papártis*, latv. *papards*, od ie. **ptorH-* ili **porHt-* (stvnj. *farn* 'paprat', grč. *πτερίς* 'paprat', srir. *raith*, možda i skr. *parṇá-* 'pero, list'). Indoeuropski korijen može biti isti kao u ***pero***, no moguće je i da je ova riječ posuđena iz nekog supstratnog, predindoeuropskog jezika.

Lit.: Skok II: 602; Vasmer II: 313; Snoj 558; Kroonen 129f.; Derksen 2015: 344.

pàprika *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *paprìka* (Senj), *pãprika* (Grobnik), *p'aprika* (Varaždin), *prpr'ika* (Gola); *paprika, prprika* (RKKJ)

Izvedeno od ***papar***; za sufiks usp. ***perunika***.

pàpuča *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *papùča* (Brač), *p'apuča* (Varaždin), *pap'ꙗča* (Gola); *papuča* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *papuç, pabuç*, što je iz perz. *pāypūš* 'papuča', perzijska je riječ složena od perz. *pāy* 'noga' i *pūšīden* 'pokriti'. Balkanski turcizam, usp. rum. *papuc*, bug. *mn.* *nanýµu*, alb. *këpucë*.

Lit.: Skok II: 603; Gluhak 467; Škaljić 509.

pàpučica *ž*

Deminutiv od ***papuča***; u značenju 'paramecij, jednostanična praživotinja' riječ je djelomični kalk prema njem. *Pantoffeltierchen* (od *Pantoffel* 'papuča').

pâr *m, pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pôr* (Brač), *p°âr* (Vrgada), *pâr* (Senj), *pậr* (Varaždin); *par* (RKKJ)

TVORBA *pâran* (*pârnī, pârṇjāk*)

Posuđeno (možda preko tal. *par* ili stvnj. *par*) iz lat. *pār* 'jednak, ravan; par' (nesigurne dublje etimologije).

Lit.: Gluhak 467f.; de Vaan 444.

pàra *ž* (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãra* (Brač), *p'ara* (Varaždin), *pàra* (Senj), *pàra* (Vrgada); *para* (RKKJ)

Postalo od psl. **pára* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *para*, sln. *pâra*, rus. *nap*, polj. *para*), što je izvedeno od glagola **pьrěti* 'grijati se' (rus. *преть* 'znojiti se', polj. *przeć* 'pariti se'), vjerojatno od ie. **prh$_1$-* (grč. *πίµπρηµι* 'napuhati; zapaliti', het. *parāi* 'puhati, napuhnuti, zapaliti').

Lit.: Skok II: 604f.; Gluhak 468; Derksen 391; Snoj 491; LIV 489.

para-

Posuđeno iz grč. *παρα-* 'kod, uz, pokraj, preko, nasuprot' < ie. **prh$_2$-, *preh$_2$-* 'pokraj, uz', v. ***pre-, pro-***.

Lit.: Beekes 1151.

paràbola *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *parabola* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *parabola* iz grč. *παραβολή* 'usporedba', što je izvedeno od glagola *παραβάλλω* 'metati uza što, uspoređivati'. Grčki je glagol složen od *παρα-* 'kod, uz, pokraj, preko' (v. ***para-***) i *βάλλω* 'bacati' (v. ***balestra***).

Lit.: Snoj 491.

paráda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *parậda* (Varaždin), *par'āda* (Gola); *parada* (RKKJ)

TVORBA *pàrādnī*

Posuđeno preko njem. *Parade*, fr. *parade* iz šp. *parada*, što je izvedeno od *parár* 'ukrasiti', starije 'pripremiti, spremiti' < lat. *parō*, v. ***aparat***.

Lit.: Kluge s. v. Parade.

paràdoks *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *parad'oks* (Varaždin)

TVORBA *pàradoksālan* (*paradoksálnōst*)

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *paradox*, njem. *Paradox*) iz lat. *paradoxum* 'čudna i općem mnijenju protivna rečenica'. Riječ je poimeničeni grč. pridjev *παράδοξος* 'neočekivan, nevjerojatan, čudan, besmislen', koji je složen od *παρα-* 'nasuprot' (v. ***para-***) i *-δοξος* 'koji misli', što je izvedeno od korijena koji je u *δοκέω* 'smatrati, misliti' (v. ***dogma***).

Lit.: Snoj 492.

paràfīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *parafín* (Varaždin)

TVORBA *paràfīnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Paraffin*, eng. *paraffin*); riječ je nova složenica od lat. *parum* 'malo' (< ie. **peh$_2$u-ro-*, usp. grč. *παῦρος* 'malen', got. *fawai* 'nekoliko') i *affīnis* 'susjedni, srodan po svojti' (složeno od *ad* 'uz, kod', v. ***ad-*** i *fīnis* 'granica', v. ***finale***). Kemijska tvar slična vosku tako je nazvana jer nema kemijski srodnih tvari, odnosno slabo reagira s drugim tvarima.

Lit.: Kluge s. v. Paraffin; Snoj 492.

paralèla *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *paral'ęla* (Varaždin)

TVORBA *pàralēlan*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Parallele*, eng. *parallel*). Riječ je poimeničen lat. pridjev *parallelus* koji je posuđen iz grč. *παράλληλος* 'jedan do drugoga postavljen, usporedan'. Grčki je pridjev složen od *παρα-* 'uz, pokraj' (v. ***para-***) i *ἀλλήλων* 'međusobno, uzajamno' (od *ἄλλος* 'drugi', v. ***alo-***).

Lit.: Kluge s. v. parallel, Snoj 492.

paralíza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *paral'iza* (Varaždin); *paraliža* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Paralyse* iz lat. *paralysis*, što je iz grč. *παράλυσις* 'uzetost'. Grčka je riječ izvedena od glagola *παραλύω* 'uzeti, oduzeti', koji je složen od *παρα-* (v. ***para-***) i *λύω* 'odriješiti, rastaviti' (v. ***analiza***).

Lit.: Kluge s. v. Paralyse; Snoj 492.

pàrametar *m*

Posuđeno iz nlat. *parametrum*, što je složeno od grč. *παρα-* 'uz, pokraj' (v. ***para-***) i *μέτρον* (v. ***metar***). Riječ je isprva bila geometrijski termin, a od 20. st. ima i značenje 'veličina prema kojoj se što mjeri ili određuje'.

Lit.: Chambers 755.

paràngāl *m*

Posuđeno iz mlet. *parangàlo*, što je iz grč. *πανάγρος* 'koji sve hvata' (od *πᾶν* 'svaki' i *ἄγρα* 'lov, lovina, plijen'). Manje je vjerojatno da je grč. izvor *πολυάγκιστρον* (od *πολύς* 'mnogi' i *ἄγκιστρον* 'udica').

Lit.: Skok II: 591f.; Vinja II: 246.

paranòja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *paran'oja* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Paranoia*, eng. *paranoia*) iz grč. *παράνοια* 'ludost, ludilo', što je složeno od *παρα-* 'nasuprot' (v. ***para-***) i *νόος, νοῦς* 'pamet, razum' (nesigurne etimologije, možda u vezi s got. *snutrs* 'mudar').

Lit.: Kluge s. v. Paranoia; Snoj 492; Beekes 1023.

párati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pōràt* (Brač), *p^{o}āràti* (Vrgada), *pārà̀t* (Senj), *pą̄rati* (Varaždin); *parati* (RKKJ)

Poput sln. *pârati*, češ. *párati* iterativ od psl. **porti* 'rasparati' (sln. *práti*, rus. *nopóть*, polj. *próć*) < ie. **per-* (ved. *píparti* 'voditi preko', grč. *πείρω* 'probosti, probušiti', got. *faran* 'šetati; vući'), v. ***prati (se)***, usp. ***rasporiti***.

Lit.: Skok III: 11f.; Derksen 414; Snoj 492f.; LIV 472.

paràzīt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *paraz'it* (Varaždin)

TVORBA *paràzītskī*, *parazitològija* (*parazitòloškī*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Parasit*, eng. *parasite*) iz lat. *parasitus* 'čankolizac, ulizica', što je iz grč. *παράσιτος*. Grčka je riječ složena od *παρα-*

(v. ***para-***) i σῖτος 'hrana, jelo'. Doslovno je značenje grčke složenice 'koji s kim jede', a s vremenom se razvilo pogrdno značenje 'koji se drugima ulaguje i sve od njih trpi samo da bi mogao kod njih jesti' odakle je preneseno i na 'organizam koji živi u tijelu ili na tijelu drugog organizma i iz njega crpi sastojke nužne za život'.

Lit.: Kluge s. v. Parasitos; Snoj 493.

pàrfēm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *parfȩ̑m* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Parfum* iz fr. *parfum*, što je izvedeno od *parfumer* 'ispuniti mirisom', što je iz vlat. **perfumare* (složenica od lat. *per-* 'kroz', v. ***per-*** i *fūmus* 'dim, miris', v. ***dim***).

Lit.: Kluge s. v. Parfum; Snoj 493.

pàriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãrit* (Brač), *pàrit se* (Senj), *p'arit* (Varaždin), *par'iti* (Gola); *pariti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **pariti* (sln. *páriti*, rus. *nápumь*, češ. *pařit*), što je izvedeno od **para* (v. ***para***).

páriti (se) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãrit se* (Brač), *pȃriti (sę)* (Varaždin), *pār'iti (se)* (Gola); *pariti (se)* (RKKJ)

TVORBA *párēnje*

Izvedeno od ***par*** u značenju 'sastavljati što u par'; vjerojatno tvoreno prema njem. *sich paaren*.

pȁrk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pârk* (Varaždin); *park* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Park* i eng. *park* iz fr. *parc*, od kslat. *parricus* 'ograđeni prostor, ograda'.

Lit.: Snoj 493; Kluge s. v. Park.

pàrkēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *parkȇt* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Parkett* iz fr. *parquet*, što je umanjenica *parc* 'ograđeni prostor', v. ***park***. Značenje 'drvena podna obloga' razvilo se od 'odvojeni komadi poda' < 'ograđen, odvojen dio prostora'.

Lit.: Snoj 493f.

parkírati

DIJALEKTI I POTVRDE *parkȇrati sę* (Varaždin)

TVORBA *parkíralīšte*, *parkírānje*

Poput sln. *parkîrati* izvedeno od ***park*** (usp. njem. *parken*) u značenju 'odvojeni prostor (za ostavljanje vozila)'.

parlàment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *parlamȇnt* (Varaždin); *parlament, parlamentom, parlamentum* (RKKJ)

TVORBA *pàrlamentārnī*

Posuđeno preko njem. *Parlament* iz fr. *parlement*, što je izvedeno od *parler* 'govoriti' < kslat. *parabolare*, a to je izvedeno od lat. *parabola* 'prispodoba, priča, riječ', v. ***parabola***.

Lit.: Kluge s. v. Parlament.

párnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'arnica* (Varaždin)

TVORBA *párničnī*

Izvedeno od pridjeva *paran*, koji je, poput starije riječi *pàrba* 'svađa, prepirka; spor pred sudom' izveden od korijena koji je u ***prepirati se***, ***spor***[2]. Manje je vjerojatno da je riječ *parnica* izvedena od ***par***.

parnopȓstāš *m (Artiodactyla)*

Složeno od *paran* (v. ***par***) i ***prst***. Kalk prema njem. *Paarhufer* (od *Paar* 'par' i *Huf* 'kopito'). Usp. i eng. *even-toed ungulate*.

pȁrobrōd *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'arobrot* (Varaždin)

TVORBA *pȁrobrodskī*

Složeno od ***para*** i ***brod***. Kalk prema njem. *Dampfschiff* (od *Dampf* 'para' i *Schiff* 'brod'), usp. i eng. *steamboat*.

paròdija *ž*

TVORBA *paròdījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Parodie*, fr. *parodie*) iz grč. παρῳδία 'podrugljiva pjesma, burleska, parodija', što

je složeno od *παρ-* (v. ***para-***) i *ᾠδή* 'pjesma' (v. ***oda***).

Lit.: Kluge s. v. Parodie; Snoj 494.

paróla *ž*

Posuđeno iz njem. *Parole,* što je pak posuđeno iz fr. *parole* 'riječ, govor' < kslat. *parabola* 'riječ, osobito Kristova riječ' < grč. *παραβολή* 'usporedba' (v. ***parabola***). Značenje 'Kristova riječ' razvilo se stoga što Krist u Evanđeljima osobito često govori u usporedbama, parabolama.

Lit.: Gluhak 468.

pàromlin *m* (19. st. Šulek)

Složeno od ***para*** i ***mlin***. Kalk prema njem. *Dampfmühle* (od *Dampf* 'para' i *Mühle* 'mlin').

pàrožak *m* (19. st.)

Izvedeno od *parog*, što je pak izvedeno prefiksom ***pa-*** od ***rog***, usp. i sln. *párožek.*

pàrtija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *partîja* (Varaždin); *partija* (RKKJ)

TVORBA *pàrtījskī*

Posuđeno preko njem. *Partei* iz stfr. *partie*, izvorno 'strana, dio', što je izvedeno od glagola *partir* 'dijeliti' < lat. *partior.* Latinska je riječ izvedena od *pars* ⟨G *partis*⟩ 'dio', od korijena koji je u *pariō* 1. 'roditi'; 2. 'nabaviti, steći'. Za razvitak značenja usp. ***stranka*** (isprva 'skupina koja odvojeno sjedi na svojoj strani u skupštini ili parlamentu').

Lit.: Kluge s. v. Partei; de Vaan 448.

partitúra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *partit'ura* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Partitur,* iz tal. *partitura*, što je izvedeno od *partìre* 'podijeliti, razdijeliti' (< lat. *partior*, v. ***partija***) u značenju 'sustav za pisanje glazbe u mnogo dionica'.

Lit.: Kluge s. v. Partitur; DELI 1141f.

partìzān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *partizãn* (Brač), *partizân* (Varaždin)

TVORBA *partìzānka, partìzānskī*

Posuđeno preko njem. *Partisan* iz fr. *partisan* 'pristaša stranke', što je posuđeno iz tal. *partigiano*, izvedenica od *parte* 'dio' < lat. *pars* ⟨G *partis*⟩, v. ***partija***.

Lit.: Kluge s. v. Partisan.

pàrtner *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'artnęr* (Varaždin)

TVORBA *pàrtnerica, pàrtnerskī*

Posuđeno iz eng. *partner*, što je iz stfr. *parçonier*, izvedenice od *parçon* 'dijeljenje' < lat. *partitiō* (izvedenica od *partior* 'dijeliti', v. ***partija***).

Lit.: Kluge s. v. Partner; Dauzat 537.

pàs¹ *m* (14. st. Žića sv. otaca) 'domaća životinja'

DIJALEKTI I POTVRDE *pàs* (Brač), *pàs* (Vrgada), *pȁs* (Senj), *pę̑s* (Varaždin), *p'ęs* (Gola); *pas, pes, pis* (RKKJ)

TVORBA *psȅćī, psȉć*

Postalo od psl. **pьsъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pьsъ*, sln. *pès*, rus. *nëc*, polj. *pies*). Dublja etimologija nije sigurna. Izvodi se od ie. korijena **peyk'-* 'šarati, bojati' (usp. skr. *piśá-* 'neka pjegava životinja'), v. ***pisati***, ***pastrva***. Prema tom tumačenju, koje je formalno najuvjerljivije, pas bi bio nazvan po šarenoj boji dlake, a riječ bi bila izvodiva iz ie. **pik'o-* (s korijenom u prijevojnoj praznini). Druga je mogućnost izvođenje od ie. korijena **(s)pek'-* 'gledati' (v. ***spektar***), što bi značilo da je prvotno značenje bilo 'pas čuvar' ili 'lovački pas' (psl. **pьsъ* bi bilo od ie. **pk'o-*, sa sekundarnim *-ь-*). Treća je mogućnost da je u imenici *pas* apstrahiran prvi dio složenice **pek'u-k'wōn-* 'stočarski pas', gdje je prvi dio ie. riječ za 'stoku' **pek'u-* (skr. *paśú* 'stoka, životinja', lat. *pecu* 'stado', got. *faihu* 'imovina, novac'), a drugi dio ie. riječ za 'psa' **k'wōn-* (v. ***kinologija***), no u tom izvođenju postoje formalne teškoće.

Lit.: Skok II: 612; Gluhak 468f.; Derksen 431; Snoj 508.

pâs² (14. st. Žića sv. otaca) 'pojas'

DIJALEKTI I POTVRDE *pôs* (Brač), *pậs* (Varaždin), *pâs* (Senj), *p°âs* (Vrgada)

Poput sln. *pâs*, češ. *pás* nastalo stezanjem od psl. **pojasъ*, v. ***pojas***.

Pȁsha *ž*

TVORBA *pȁshālnī*

Posuđeno preko lat. *Pascha* i grč. *πάσχα* iz hebr. *pesaḥ* 'prolazak'. Židovski blagdan *Pasha* slavi se u spomen prelaska preko Crvenog mora, odakle potječe i naziv. Kod kršćana je naziv prenesen na blagdan Uskrsa jer su se Kristova smrt i uskrsnuće dogodili u vrijeme židovske Pashe.

Lit.: Picoche 369.

pàsija *ž*

Posuđeno iz lat. *passiō* 'trpljenje, muka', što je izvedeno od participske osnove glagola *patior* 'trpjeti, podnositi' (dublja etimologija nije sigurna).

Lit.: Kluge s. v. Passion.

pȁsīv *m*

TVORBA *pȁsīvan* (*pȁsīvnī*, *pasívnōst*)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Passiv*, iz lat. *passīvus* 'koji trpi', što je izvedeno od participske osnove glagola *patior* 'trpjeti, podnositi', usp. ***pasija***.

pȁsjī *prid.* (11. st. toponimija; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãsji* (Brač), *pẽsji* (Varaždin), *p'ẽsji* (Gola); *pesji* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьsьjь* (stcsl. *pьsii*, sln. *pásji*, rus. *nëcuй*, polj. *psi*), što je izvedeno od **pьsъ* (v. ***pas***[1]).

pàskāl *m* 'mjerna jedinica za tlak, *Pa*'

Mjerna jedinica naziv je dobila prema *Blaiseu Pascalu* (1623. – 1662.), francuskom filozofu, fizičaru i matematičaru.

Lit.: Mršić 234.

pàsmina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'asmina* (Varaždin), *pasm'ina* (Gola)

Izvedeno od *pàsmo* 'pramen, niť' (tkalački termin) < psl. **pásmo* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. dijal. *pásmo*, rus. *nácмo*, češ. *pásmo* 'pramen') < ie. **peh$_2$k'-* 'povezati', v. ***pakt***. Za značenjski razvoj od 'nit, crta' do 'rod, vrsta' usp. fr. *lignage* 'loza, podrijetlo' (od *ligne* 'linija') i hrv. ***loza***. Isti je značenjski razvitak u sln. *pâsma* 'pasmina'.

Lit.: Skok II: 613; Snoj 496; Vasmer II: 320.

pàsta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'asta* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Paste* 'krema' iz tal. *pasta* 'tijesto' < lat. *pasta*, što je iz grč. *πάστη* (izvedenica od *πάσσω* 'posipati, metati na što').

Lit.: Gluhak 469; Kluge s. v. Paste; DELI 1146f.; Snoj 498.

pàstela *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *past'ẹla* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pastell* iz tal. *pastello*, što je deminutiv od *pasta* (v. ***pasta***). Slikarski materijal tako je nazvan jer nastaje sušenjem i oblikovanjem obojane paste.

Lit.: Kluge s. v. Pastell.

pàsti[1] ⟨prez. *pȁdnēm*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȁst* ⟨prez. *pōdẽn*⟩ (Brač), *pàsti* (Vrgada), *pȁst* (Senj); *pasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pásti* < **padti* (stcsl. *pasti* ⟨prez. *padǫ*⟩, sln. *pásti* ⟨prez. *pādem*⟩, rus. *nácmь* ⟨prez. *naдý*⟩, polj. *paść* ⟨prez. *padnę*⟩) < ie. **ped-/*pod-* (skr. *pádyate* 'ići, pasti', steng. *gefetan*), usp. ***padati***.

Lit.: Skok II: 615f.; Gluhak 469; Derksen 392.

pâsti[2] ⟨prez. *pásem*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȁst* ⟨prez. *pōsẽn*⟩ (Brač), *pậsti* ⟨prez. *pậsẹm*⟩ (Varaždin), *pâst* (Senj), *pàsti* (Vrgada)

Postalo od psl. **pasti* (stcsl. *pasti* ⟨prez. *pasǫ*⟩, sln. *pásti* ⟨prez. *pásem*⟩, rus. *nacmú* ⟨prez. *naдý*⟩, polj. *paść* ⟨prez. *pasę*⟩) < ie. **peh$_2$s-* 'čuvati stoku' (lat. *pāscō*, het. *paḫš-* 'čuvati').

Lit.: Skok II: 614f.; Gluhak 469f.; SP 392.

pàstīr *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pastîr* (Brač), *pastîr* (Varaždin); *paster, pastir* (RKKJ)

TVORBA *pastìrica*, *pàstīrskī*

Postalo od psl. **pastyrь* (stcsl. *pastyrь*, sln. *pastír*, rus. *nácmырь*, češ. *pastýř*). Neki izvode ovu riječ od **pasti* (v. ***pasti***[2]) neproduktivnim sufiksom **-tyrъ* (< ie. **-tōr*), no vjerojatnije je da je praslavenska riječ posuđena iz lat. *pāstor* 'pastir' (v. ***pa-***

stor), možda uz germansko posredništvo. Za promjenu vokalizma u slavenskom usp. lat. *Salōna* > hrv. *Solin*.

Lit.: Skok II: 614f.; Vasmer II: 322.

pàstor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'astor* (Varaždin)

TVORBA *pàstorica*

Posuđeno preko njem. *Pastor* iz lat. *pāstor* 'pastir', što je izvedeno od korijena koji je u *pāscō* 'pasti', v. ***pasti***[2]. Značenje '(protestantski) svećenik' razvilo se od 'duhovni pastir'.

Lit.: Kluge s. v. Pastor.

pàstorak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pāstorak* (Brač), *pàstorak* (Senj), *past'orȩk* (Gola); *pastork, pastorak, pastorek* (RKKJ)

Postalo od **pástorъkъ* (stcsl. *pastorъkъ*, sln. *pástorek*). Dublje je podrijetlo sporno. Moguće je izvođenje prefiksom **pa-* (v. ***pauk***) iz ie. imenice **ph$_2$tēr* 'otac' (lat. *pater*, grč. *πατήρ*, got. *fadar*) no nije sigurno da bi **pō-ph$_2$tor-* pravilno dalo **pastor-* u slavenskome (za glasovni razvitak v. ***stric***). Druga je mogućnost da je *pastorak* sekundarno tvoreno prema *pàstōrka* 'pokćerka' (sln. *pástorka*) < **pastorъka*, što bi bilo deminutivnim sufiksom **-ъka-* izvedeno od **pō-d^{h}ugh$_2$tor-*, gdje je drugi dio složenice tvoren od **d^{h}ugh$_2$tēr* 'kći' (v. ***kći***), usp. rus. *náдчерица* 'pokćerka' s istim prefiksom *pa-*. I to je izvođenje dvojbeno jer nije sigurno da bi se suglasnička skupina **-gh$_2$t-* u slavenskom odrazila kao **-st-*.

Lit.: Skok II: 616; Snoj 497.

pastorála *ž*

Posuđeno iz tal. *pastoràle*, što je poimeničeni pridjev postao od lat. *pāstōrālis* 'pastirski', koji je, pak, izveden od *pāstor* 'pastir' (v. ***pastor***). Pastorala je umjetničko djelo inspirirano idiličnim životom pastira u prirodi.

pàstrva *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'astrva* (Varaždin), *pàstrva* (Grobnik); *pastrva* (RKKJ)

Poput sln. *postŕv*, bug. *пъстърва*, rus. *пестрýха*, polj. *pstrąg* izvedeno od psl. pridjeva **pъstrъ* 'šaren' (csl. *pъstrъ*, rus. *пёстрый*, polj. *pstry*, usp. i hrv. dijal. *pãstar* ⟨ž *pastrà* sr *pastrȍ*⟩ (Brač)) < ie. **pik'-ro-* (grč. *πικρός* 'oštar, opor'), od korijena **peyk'-*, v. ***pisati***. Ime je ova riba dobila po šarenoj boji kože.

Lit.: Skok II: 616; Derksen 430f.; Vasmer II: 348.

pàstūh (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pastûh* (Varaždin); *pastuh* (RKKJ)

Postalo od psl. **pastuxъ* (stcsl. *pastuxъ* 'pastir', sln. *pastūh* 'pastuh', rus. *пастýх* 'pastir', polj. *pastuch* 'pastir'), što je izvedeno od **pasti* (v. ***pasti***[2]). U hrvatskom je došlo do metaforičke promjene značenja od 'pastir' do 'pastuh' (jer je pastuh u krdu konja poput pastira).

Lit.: Skok II: 614; Vasmer II: 322.

pàsus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'asus* (Varaždin)

Posuđeno iz srlat. *passus* 'odlomak teksta', kl. lat. 'korak; mjera za duljinu', što je izvedeno od participske osnove glagola *pandō* 'širiti (se)' (< ie. **peth$_2$-*, usp. grč. *πίτνημι* 'širiti, otvoriti').

Lit.: de Vaan 442.

pàša[1] *ž* (14. st. Žića sv. otaca) 'ispaša; napasanje'

DIJALEKTI I POTVRDE *pãša* (Brač), *pàša* (Senj), *p'aša* (Varaždin); *paša* (RKKJ)

TVORBA *pàšnjāk*

Postalo od psl. **páša* ⟨a.p. *a*⟩ < **pasja* (sln. *pâša*, rus. *náша*, polj. *pasza* 'hrana za životinje'), što je izvedeno od korijena koji je u **pasti*, v. ***pasti***[2].

pàša[2] *m* (16. st.) 'visoki vojni i civilni dostojanstvenik u Osmanskom Carstvu'

DIJALEKTI I POTVRDE *paša* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *paşa*, od starijega *başa*. Balkanski turcizam (usp. alb. *pashá*).

Lit.: Skok II: 617; Škaljić 511.

pašàluk *m*

Posuđeno iz tur. *paşalık*, što je izvedeno od *paşa*, v. ***paša***[2].

Lit.: Škaljić 512.

pašánac *m* (19. st.) 'muž ženine sestre'

DIJALEKTI I POTVRDE *pasanog, pasanoga* (RKKJ)

TVORBA *pašáněv*

Preobličeno od starijega *pašenog* (14. st.; usp. i sln. *pašénog* (Plet.), *pašánog*). Dublja je etimologija nejasna. Možda posuđeno iz nekoga starijeg turkijskog izvora (možda bulgarskoga, usp. čuvaški *pušana* 'muž ženine sestre'), srodnoga s tur. *bacanak* (odatle hrv. turcizam *badženak*).

Lit.: Skok II: 617f.; Bezlaj III: 14; Egorov 1964: 168.

paštéta *ž* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Pastete* 'pašteta (u tijestu)' iz srfr. *pastée* ili tal. *pastetta*, što je umanjenica od *pasta* (v. ***pasta***).

Lit.: Gluhak 470, Kluge s. v. Pastete.

pátak *m* (19. st.)

Tvoreno prema ***patka***; usp. i češ. *pták* 'ptica', polj. *ptak* 'ptica'.

patàrēn *m* 1. 'pripadnik (heretičkog) vjerskog pokreta u 11. st.'; 2. 'pripadnik Crkve bosanske (12. – 15. st.)'

DIJALEKTI I POTVRDE *pataren, patarin* (RKKJ)

TVORBA *patàrēnka, patàrēnskī*

Posuđeno iz srlat. *patarenus*. Dublja etimologija je nejasna. Postoji mišljenje da je pokret dobio naziv po milanskoj ulici *via dei pattari* u kojoj su se *patareni* okupljali. Drugo je mišljenje da naziv potječe od milanske riječi *pattée* 'prodavač starudije', kako su ih pogrdno nazivali njihovi protivnici.

Lit.: DELI 1148.

patèla *ž* 'kost noge klinasta oblika koja prekriva zglob koljena'

Posuđeno iz lat. *patella* 'plitica, zdjelica', što je deminutiv od *patera* 'plitka i široka zdjelica' (od korijena koji je u *pateō* 'širiti se', v. ***pasus***).

patètika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pat'ętika* (Varaždin)

TVORBA *patètičan*

Tvoreno prema njem. *Pathetik*, što je poimeničeni grč. pridjev *παθητικός* 'osjećajan, strastven', koji je izveden od imenice *πάθος* 'iskustvo, stanje, osjećaj'. Ta je imenica izvedena od korijena koji je u glagolu *πάσχω* 'iskusiti, doživjeti, trpjeti' (dublja je etimologija nesigurna).

Lit.: Beekes 1156.

pàtina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pãtina* 'laštilo za cipele' (Brač), *pàtina* (Vrgada), *p'atina* (Varaždin)

Posuđeno (možda preko njem. *Patina*) iz tal. *patina*, starije 'prevlaka, premaz', što je iz lat. *patina* 'zdjela, tava' (od korijena koji je u *pateō* 'širiti (se)', v. ***pasus***, usp. ***patela***). Od 'zdjela, tava' razvilo se metonimijsko značenje 'prevlaka, sloj na tavi i drugom metalnom posuđu' > 'zelenkasta prevlaka na bakru ili bronci (nastala dugotrajnom oksidacijom)' i odatle preneseno značenje 'obilježje starine'.

Lit.: Kluge s. v. Patina.

pàtiti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãtit* (Brač), *pàtiti* (Vrgada), *p'atiti* (Varaždin), *pat'iti* (Gola); *patiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pàtnica, pàtnīk* (*pàtničkī*), *pàtnja*

Srodno je bug. *námя*; etimologija je nesigurna. Možda posuđeno iz balk. lat. < vlat. *patire* 'trpjeti' (kl. lat. *patior*), možda od ie. **pet-* 'letjeti, padati' (v. ***peticija***), s razvojem značenja u pasivu 'pada na mene' > 'doživljavam; trpim'. Manje je vjerojatno da su slavenska i latinska riječ srodne, izvedene od istoga indoeuropskoga korijena **pet-*. Formalno je moguće izvođenje od korijena koji je u ***potiti se***; *patiti* bi bila iterativno-intenzivna tvorba s promjenom značenja 'jako se znojiti' > 'mučiti se'. Za vokalizam usp. ***baviti se*** spram ***biti***[1], možda i ***vaditi*** spram ***voditi***.

Lit.: Skok II: 621; Gluhak 470; de Vaan 450.

pàtka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pàtka* (Vrgada), *p'atka* 'lažna vijest, novinska izmišljotina' (Varaždin); *patka* (RKKJ)

TVORBA *pàčjī*

Postalo od **рътъка* (rus. *нóмка* 'ptičica'), što je izvedeno sufiksom **-ъка* od istoga korijena koji je u ***ptica***. U značenju 'lažna

novinska vijest, izmišljotina' riječ je kalk prema fr. *canard* 'patka; lažna vijest'. Nije sasvim sigurno utvrđeno kako se to značenje razvilo: malo je vjerojatno da je povod bio navodni izmišljeni novinski članak o patkama-kanibalima sredinom 19. stoljeća; vjerojatnije je na razvitak toga značenja utjecala francuska izreka *vendre un canard à moitié* 'prodati patku napola' (tj. prevariti nekoga).

Lit.: Derksen 425, Chambers 138.

patlìdžān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *patlīžận* (Varaždin); *patlidžan* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *patlıcan*, što je iz perz. *bādinğān*. Balkanski turcizam, usp. rum. *pătlăgea*, *pătlăcică dem.*, bug. *патладжáн*, arum. *pătlăgeană*, ngr. *πατλιτζάνα* 'rajčica'. Ista je perzijska riječ preko arap. *bādingiān* i tal. *melanzana* (ukršteno s tal. *melo* 'jabuka') dospjela u hrvatske dijalekte, npr. *balànčāna* (Dubrovnik), *balancôna/balancâna* (Brač), *balāncân* (Grobnik).

Lit.: Skok I: 99; II: 622.

patològija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *patol'ogija* (Varaždin)

TVORBA *patòlog* (*patòloginja*), *patòloškī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Pathologie*, eng. *pathology*, fr. *pathologie*) iz grč. *παθολογία*, što je složeno od *πάθος* 'iskustvo; bolest, bol' (v. ***patetika***) i *-λογια* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Kluge s. v. Pathologie.

pàtrīcij *m*

TVORBA *pàtrīcījskī*

Posuđeno iz lat. *patricius* 'patricij, plemić po rodu', što je poimeničeni pridjev izveden od *pater* 'otac' < ie. **ph₂tēr* (skr. *pitár-*, grč. *πατήρ*, stvnj. *fater*).

Lit.: Snoj 499; de Vaan 449.

patrìjārh *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *patrijarh, partijarha, patrijark, patrijarka* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Patriarch* i clat. *patriarcha* iz grč. *πατριάρχης* 'praotac', što je složeno od *πατήρ* 'otac' (v. ***patricij***) i *ἀρχή* 'početak, počelo' (v. ***arh-, arhe-, arheo-***).

Lit.: Snoj 499; Kluge s. v. Patriarch.

pàtrijarhālan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *patriarchalis*, što je izvedeno od *patriarcha*, v. ***patrijarh***.

patrìstika

Posuđeno iz clat. *patristica* 'nauk crkvenih otaca', što je izvedeno od *pater* 'otac', v. ***patricij***.

patróla *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *patrõla* (Varaždin), *patr'ǭla* (Gola); *patrol, patrola* (RKKJ)

TVORBA *pàtrōlnī*

Posuđeno iz eng. *patrol*, što je iz fr. *patrouille*, a to je izvedeno od *patrouiller, patouiller* 'hodati ukrug', od *patte* 'šapa' (usp. ***papak***).

Lit.: Kluge s. v. Patrouille; Snoj 499.

pàtrōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *patrǫ̑n, patrûn* (Brač), *patrǫ̑n* (Varaždin), *patr'ǫ̑n* (Gola); *patron, patronuš* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *patrōnus* 'gospodar, zaštitnik, branitelj', što je izvedeno od *pater* 'otac', v. ***patricij***.

patúljak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *patȕjak* (Grobnik); *patulek, patuļak* (RKKJ)

Riječ nesigurne etimologije. Postoji i u sln. *patûlek*. Malo je vjerojatno da je izvedeno prefiksom ***pa-*** od korijena koji je u ***tuljac*** (usp. sln. *túliti se* 'kriviti se, sagibati se'). Možda je riječ posuđena iz nekog romanskog idioma, usp. sttal. *putto* 'dječak', uz dodavanje hrv. deminutivnog sufiksa *-uljak* (kao u *brežuljak, čovječuljak*), usp. i *putillus* 'mlad, malen'. Uspoređuje se i složenica *pàticvrk* 'neka ptica; kepec, patuljak', gdje bi drugi dio bio od njem. *Zwerg* 'patuljak'.

Lit.: Skok II: 624; Bezlaj III: 15; REW 6890; Matasović 2018.

patùljast (19. st.)

Izvedeno od ***patuljak***.

pȁučina *ž* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãučina* (Brač), *p'avučina* (Varaždin); *pavočina, pavučina* (RKKJ)

Postalo od psl. **paǫčina* (stcsl. *paǫčina, paučina, pajǫčina*, sln. dijal. *pâjčina, pâječina*, rus. dijal. *паучúна*, češ. *pavučina*), što je izvedeno od **paǫkъ*, v. ***pauk***.

Lit.: Vasmer II: 325f.

pȁūk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãuk, pȁuk* (Brač), *pȁūk* (Vrgada), *pȁuk* (Senj), *pâvuk* (Varaždin); *pavuk* (RKKJ)

TVORBA *pȁučnjāk*

Postalo od psl. **paǫkъ* (sln. *pâjek*, rus. *паýк*, češ. *pavouk*). Dublja je etimologija dvojbena. Sigurno je ova riječ izvedena prefiksom **pa-* (v. ***pa-***), ali nije sigurno što je drugi dio složenice: neki polaze od korijena od **ǫk-* 'kuka' < ie. **$h_2$onk-* 'savinuti' (skr. *aṅká-* 'kuka, kandža', grč. *ὄγκος*, lat. *uncus* 'kuka'), pri čemu bi motivacija bila u kukastom obliku nogu pauka. Formalno je moguće i izvođenje od **pa-* i prijevojne praznine (**ъn* > **ǫ*) korijena koji je u ***imati***, na što je dodan slavenski sufiks **-kъ*, usp. i sln. *pâjek* 'pauk' < **pa-ę-kъ*. Značenjska bi veza bila u tome što je pauk grabežljivac među kukcima.

Lit.: Skok II: 624; Gluhak 471; Derksen 386, 391; Snoj 487.

pȁūn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãun* (Brač), *pȁūn* (Vrgada), *pȁun* (Senj), *p'aun* (Varaždin); *pav, pava, pavun* (RKKJ)

TVORBA *pȁūnov*

Posuđeno preko nekog romanskog izvora (usp. tal. *pavone*) iz lat. *pāvō* ⟨G *pāvōnis*⟩. Latinska je riječ posuđenica iz nepoznatog istočnjačkog izvora (ptica je u Europu dospjela iz Indije).

Lit.: Skok II: 625, Kluge s. v. Pfau; Snoj 499; Chambers 767.

pàuza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'auza* (Varaždin); *pauza* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Pause*, iz lat. *pausa*, što je iz grč. *παῦσις* 'stanka, prekid, odmor' (češće s prefiksima). Grčka je riječ izvedena od glagola *παύω* 'zaustaviti, zadržati' (nejasne etimologije).

Lit.: Snoj 500; Beekes 1159.

pavìljōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *paviļôn* (Varaždin); *pavilon* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Pavillon* iz fr. *pavillon* 'vrtna kućica', izvorno 'šator' < lat. *pāpiliō* (starije 'leptir'). Latinska je riječ nesigurnoga podrijetla, no povezuje se s lit. *píepala* 'prepelica' i stvnj. *fifaltra* 'leptir' < ie. **pel-* 'lepršati'. Značenje 'šator' razvilo se od 'leptir' zbog sličnosti šatorskih i leptirovih krila.

Lit.: Snoj 499; Kluge s. v. Pavillon; de Vaan 444.

pàvlīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pavlin* (RKKJ)

TVORBA *pàvlīnskī*

Posuđeno iz srlat. *Paulinus*, što je izvedeno od *Paulus* 'Pavao', pripadnik crkvenog reda *Ordo Fratrum Sancti* ***Pauli*** *Primi Eremitae* 'Red Braće sv. Pavla prvoga pustinjaka'. Crkveni je red naziv dobio po svetom Pavlu iz Tebe (3./4. st.).

Lit.: Mršić 236.

pàzikuća *m* (19. st.)

TVORBA *pàzikućin*

Složeno od ***paziti*** i ***kuća***.

pàziti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãzit* (Brač), *pȁzit* (Senj), *p'aziti* (Varaždin); *paziti (se, si)* (RKKJ)

TVORBA *pȁžnja*

Postalo od psl. **paziti* (samo južnoslavenski, usp. sln. *páziti*, bug. *názя*), možda srodno sa stisl. *spakr* 'mudar, tih, mekan', *speki* 'razum'. Ie. korijen bio bi **(s)peg'-* '(pažljivo) gledati', a dug samoglasnik u slavenskome bio bi očekivan ispred zvučnoga okluziva. Formalno je nategnuta veza s lat. *speciō* 'gledati' < ie. **spek'-*, v. ***spektar***, jer time nije objašnjeno slavensko **-z-*.

Lit.: Skok II: 626; Gluhak 471f.; Derksen 392; Snoj 500; Bezlaj III: 17.

pàzuho *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pãzuh, pãzuho, pãzuha* (Brač), *pȁzuh* (Senj), *p'azduh* (Varaždin); *pȁzuha ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.), *pazuh m* (16. st.), *pazuh, pazuha* (RKKJ)

Postalo od psl. **pázduxa, *pázuxa* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pazuxa*, sln. *pâzduha*, rus. *názyxa*, polj. *pazucha* 'krilo, skuť'), što je srodno s latv. *paduse* 'pazuh, krilo (haljine)'. Ove su riječi vjerojatno postale od ie. **pōs--dows-eh*$_2$, što je složenica u kojoj je prvi dio prefiks sa značenjem 'poslije, iza' (za korijen v. ***pozan***), a drugi dio ie. **dows-* 'ruka' (skr. *dóṣ-* 'ruka, podlaktica', stir. *doë, doe* 'ruka, šaka'); izvorno bi značenje bilo 'dio tijela pod rukom, pod ramenom'. Manje je vjerojatno izvođenje iz psl. **pazъ* 'utor, žlijeb, zglob' (rus. *паз*, polj. *paz*) < ie. **peh*$_2$*g'-* (v. ***propaganda***), jer to ne objašnjava **-d-* u obliku **pazduxa*, no psl. varijanta **pazuxa* mogla je postati od starije **pazduxa* pod analoškim utjecajem imenice **pazъ*.

Lit.: Skok II: 626; Gluhak 472f.; Snoj 500; Derksen 2015: 545; Le Feuvre 2007.

pàžljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pazlîvi* (Varaždin); *pazliv, pazļiv, pažliv* (RKKJ)

TVORBA *pàžljivo, pàžljivōst*

Poput sln. *pazljîv* izvedeno od ***paziti***.

pčèla *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pč'ęla* (Varaždin); *pčela, čmela* (RKKJ)

TVORBA *pčèlār* (*pčelárev, pčelàrica, pčèlārskī, pčelárstvo*)

Postalo od psl. **bьčelà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *bъčela*, sln. *čebệla*, rus. *пчелá*, polj. *pszczoła*), što je izvedeno od ie. korijena **b*^{h}*ey-* 'pčela' (lit. *bitė, bìtis*, latv. *bite*, stprus. *bitte*, stir. *bech*, steng. *bēo*, stvnj. *bini*). Formalno je moguća i psl. rekonstrukcija **bьčela*, što bi bilo izvedeno od korijena koji je u ***bučati***, sa značenjem 'kukac koji buči, zuji'.

Lit.: Skok II: 626f.; Gluhak 473; ESSJa III: 104f.; Derksen 2015: 91f.; Snoj 81.

pčèlinjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pčęlîńi* (Varaždin)

TVORBA *pčèlinjāk*

Poput rus. *пчелиный* izvedeno od ***pčela***.

pčȅcati (16. st. 'gristi, ujedati'; 17. st. 'bockati, zadirkivati'; 19. st. 'loviti ribu')

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ęcati* (Varaždin)

TVORBA *pčȅcānje*

Etimologija nije do kraja razjašnjena. Izvodi se od **pęcati* 'bosti', što bi bilo od korijena koji je u ***pikati***. Druga je mogućnost da je *pecati* izvedeno od korijena koji je u **pek-* (v. ***peći***); za *c* prema *k* v. ***micati***. Značenje 'loviti ribu' bilo bi kauzativno, od 'učiniti da (riba) grize'. Formalno je moguće izvođenje i od **pętьca* 'udica' (usp. hrv. *pecalj* 'peteljka', *pecaljka* 'udica'), od korijena koji je u ***petlja***. Moguće je da je *pecati* apstrahirano iz *pecaljka* prema odnosu *zviždati – zviždaljka*.

Lit.: Skok II: 627; Bezlaj III: 18.

pčȅīvo *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pčȅivo* 'prašak za pecivo' (Grobnik)

Poput sln. *pecívo*, češ. *pečivo* izvedeno od osnove glagola ***peći***. Izvorno je značenje 'ono što je pečeno', usp. rus. dijal. *néчиво* 'ono što je pečeno'.

Lit.: Skok II: 627; Snoj 500.

pčȅālba *ž* (19. st.) 'težačenje, nadnica'

TVORBA *pčȅalbār* (*pčȅalbārev*)

Poput mak., bug. *печалба* 'dobit, profit' izvedeno od *pečal* 'bol, nevolja, tuga' (13. – 18. st.) (usp.), što je posuđeno iz stcsl. *pečalь* 'mučenje, briga' < psl. **pečalь* < **pekělь* (od korijena **pek-*, v. ***peći***).

Lit.: Skok II: 628f.

pčȅat *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ęčat* (Varaždin), *pečȁt* 'pečat, crvenilo na koži' (Grobnik); *pečat ž* (13. – 17. st.), *pečat ž m* (RKKJ)

Postalo od psl. **pečàtь* (stcsl. *pečatь*, sln. *pečât*, rus. *печáть*, češ. *pečet'*), što je izvedeno od korijena koji je u ***peći***. *Pečat* je izvorno bio znak koji se stavljao na pisma i isprave kao jamstvo izvornosti i zaštita od otvaranja, a pečatilo se zagrijanim,

užarenim metalnim predmetima ili npr. prstenom u vrućem vosku. Za sličan semantički razvoj usp. ***žig***, ***brend***.

Lit.: Skok II: 628; Gluhak 473; Snoj 501.

pèčēnka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pečenka, pečejnka, pečeńka* (Senj), *pęčę̑nka* (Varaždin); *ozlediti (se)* (RKKJ)

Poput sln. *pečę́nka* izvedeno od pridjeva trpnoga glagola ***peći***.

pèčūrka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pečûrva* (Brač), *pečûrba, pečûrva* (Grobnik), *pęč'urka* (Varaždin); *pečurka* (RKKJ)

Poput sln. *pečûrka* (Plet.), češ. *pečárka*, rus. *печерúца* izvedeno od korijena koji je u ***peći***. U hrvatskom standardnom jeziku u općenitom značenju ovu je riječ zamijenila ***gljiva***, a zadržala se u značenju roda '*Agaricus*'.

Lit.: Skok II: 628; Gluhak 473.

pêć *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pę̑ć* (Brač), *pêć* (Vrgada), *pêć* (Senj), *pę̑č* (Varaždin); *peč* (RKKJ)

Postalo od psl. **pèktь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *peštь*, sln. *pę̑č*, rus. *печь*, polj. *piec*), što je izvedeno od **pekti*, v. ***peći***.

pèći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pèć* (Brač), *pèć* (Senj), *p'ęći* (Varaždin), *pèći* (Vrgada)

TVORBA *pèčen* (*pèčēnje*), *pèkār* (*pèkārev*, *pèkarica*, *pèkārna* (*pèkārnica*)), *pèkara*

Postalo od psl. **pekti* (stcsl. *pešti* ⟨prez. *pekǫ*⟩, sln. *péči* ⟨prez. *péčem*⟩, rus. *печь* ⟨prez. *некý*⟩, polj. *piec* ⟨prez. *piekę*⟩) < ie. **pek^{w}-* (skr. *pácati* 'kuhati, peći, pržiti', grč. *πέσσω* 'toplinom omekšati; kuhati, peći', lat. *coquō* 'kuhati', velš. *pobi*, lit. *kepù*, alb. *pjek* 'kuhati, peći').

Lit.: Skok II: 628f.; Gluhak 474; Derksen 393; Snoj 501.

pèćina *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pećȉna* (Brač), *pęč'ina* (Varaždin); *pečina* (RKKJ)

TVORBA *pèćīnskī*

Poput sln. *pečína* izvedeno od ***peć***, usp. s drugim sufiksom stcsl. *peštera*, rus. dijal. *печóра*. Značenje 'spilja' razvilo se od 'udubina u stijeni (koja služi za ognjište)'.

Lit.: Skok II. 628f.; Snoj 501f.

péćnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pećnȉca* (Brač), *pęčn'ica* (Varaždin); *pečnica* (RKKJ)

Poput sln. *pečníca* izvedeno od ***peć***.

pedàgog *m*

TVORBA *pedagògija*, *pedàgoginja*, *pedàgoškī*

Posuđeno, možda preko europskih jezika (njem. *Pädagoge*, fr. *pédagogue*) i lat. *paedagogus* iz grč. *παιδαγογός* 'odgajatelj djece'. Grčka je riječ složena od *παῖς* ⟨G *παιδός*⟩ 'dijete' (< ie. **peh$_2$-u-* 'malo') i *ἀγωγός* 'vođa' (od *ἄγω* 'voditi', v. ***agent***).

Lit.: Snoj 502.

pedála *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pedâl* (Senj), *pęd'alo* (Varaždin); *pedal* (RKKJ)

Posuđeno iz europskih jezika njem. *Pedal* iz fr. *pédale*. Riječ je poimeničeni lat. pridjev *pedālis* 'nožni, koji se odnosi na nogu', koji je izveden od *pēs* ⟨G *pedis*⟩ 'stopalo' < ie. **ped-* (v. ***pod***^{1}).

Lit.: Snoj 502.

pêdalj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pędaj, pêdań, pêgań* (Brač), *pêdaļ* (Vrgada), *pêdalj* (Senj), *pędẹ́ń, pędẹ́ļ* (Varaždin), *p'ędẹn* (Gola); *pedań, pedejn, peden, pedeń,* (RKKJ)

Izvedeno sufiksom *-alj* od starijega *pêd ž* 'dužina od vrha palca do vrha srednjaka kad se rastegnu' < psl. **pędь* (stcsl. *pędь*, sln. *pę̑d*, rus. *пядь*, polj. *piędź*) < ie. **(s)pend-* 'zategnuti' (lit. *spę́sti* 'postaviti zamku', lat. *pendō* 'objesiti (na vagu)').

Lit.: Skok II: 629f.; Gluhak 474; Derksen 398.

pedèsēt *br.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pedesẽt* (Brač), *pedesēt* (Vrgada), *pedesēt* (Senj), *p'ẹdẹsẹt* (Varaždin); *pedeset* (RKKJ)

TVORBA *pedesétak*, *pedèsetero*, *pedèsētī*, *pedesetòrica*

Postalo od psl. **pętь desętь* (stcsl. *pętь desętь*, sln. *pêtdeset*, rus. *пятьдеся́ть*, češ. *padesat*), što je složeno od **pętь*, v. ***pet***, i **desętь*, v. ***deset***. Usp. i lit. *pẽnkiasdešimt*.

Lit.: Snoj 510.

Pedesètnica *ž* (19. st.) 'blagdan Duhova'

DIJALEKTI I POTVRDE *pedesetnica* (RKKJ)

Izvedeno od ***pedeset*** jer blagdan pada pedeseti dan nakon Uskrsa. Djelomičan kalk prema grč. *πεντηκοστή (ἡμέρα)* 'pedeseti (dan), Duhovi'.

-pedija *suf.*

Sufiksoid posuđen iz grč. *παιδεία* 'odgoj, pouka, obrazovanje', što je izvedeno od *παῖς* ⟨G *παιδός*⟩ 'dijete').

pedijātar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pędij'atęr* (Varaždin)

TVORBA *pedìjātrica*, *pedijàtrija*

Posuđeno iz europskih jezika njem. *Pädiater*, što je neoklasična složenica od grč. *παῖς* ⟨G *παιδός*⟩ 'dijete' (v. ***pedagog***) i *ἰατρός* 'liječnik' (izvedenica od *ἰάομαι* 'liječiti'), v. ***jatrokemija (ijatrokemija)***.

pedòfīl *m*

TVORBA *pedofilija*, *pedòfīlskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Pädophile*, eng. *pedophile*) iz grč. *παιδόφιλος* 'koji voli djecu', što je složeno od *παῖς* ⟨G *παιδός*⟩ 'dijete' (v. ***pedagog***) i *-φιλος* 'koji voli' (v. ***-fil, -filija***).

Lit.: Snoj 503.

pégla *ž* (19. st.) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pêgla* (Senj), *pẽgla* (Varaždin); *pegla* (RKKJ)

TVORBA *péglati*

Posuđeno iz prvog dijela njem. složenice *Bügeleisen* (prema aust.-bav. izgovoru *Bögel, Begel*), što je složeno od *bügeln* 'glačati' i *Eisen* 'željezo', dosl. 'željezo za glačanje'. U standardnom jeziku ovu riječ je zamijenila imenica *glačalo*.

Lit.: Skok II: 631; Štebih Golub 2010: 332.

pẽhār *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pehôr* (Brač), *pẹhâr* (Varaždin), *peh°ār* (Vrgada); *pehar, pijar* (RKKJ)

Poput sln. *péhar* posuđeno iz stvnj. *behhari* (usp. suv. njem. *Becher*), što je iz vlat. **bicarium* 'posuda iz koje se pije'. Ta je riječ možda prilagođena iz grč. *βῦκος* 'glineni vrč s ručkama'; grčka je riječ nesigurna podrijetla, no pomišlja se na posuđivanje iz stegip. *b:ḳ.t* 'bočica za ulje, uljanica'.

Lit.: Skok I: 133; Snoj 503; Beekes 215.

pẽjoratīv *m*

Poimeničeni pridjev posuđen iz europskih jezika (njem. *pejorativ*, eng. *pejorative*, fr. *péjoratif*), izveden od participske osnove srlat. glagola *peioro* 'pogoršati', koji je pak izveden od lat. komparativa *pēior* 'gori' < **ped-yos-*, od istoga korijena koji je u superlativu *pessimus* 'najgori' (v. ***pesimizam***).

pèjsāž *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęjsâš* (Varaždin)

TVORBA *pèjsāžnī*

Posuđeno iz fr. *paysage* 'krajolik', što je izvedeno od *pays* 'država, pokrajina' < vlat. *pagensis* 'koji pripada okrugu'. Ta je riječ izvedena od lat. *pāgus* 'okrug, župa', v. ***poganin***.

Lit.: Snoj 503.

pèjzāž *m*, v. ***pejsaž***

TVORBA *pèjzāžnī*

pekinézer *m*

Izvedeno od imena kineskoga glavnoga grada *Peking (Beijing)* (usp. i tal. *pechinése*, njem. *Pekinese*, eng. *Pekingese*), jer ta pseća rasa potječe iz Kine.

pèkmez *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ękmęs* (Varaždin), *pèkmez* (Grobnik); *pekmes* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *pekmez* 'ukuhani voćni sok', što je iz perz. *begmāz* 'piće, vino'.

Lit.: Skok II: 631f.; Škaljić 514.

pelagìjāl *m* 'područje otvorenoga mora'

Posuđeno njem. *Pelagial*, što je izvedeno od lat. *pelagus* 'more', iz grč. *πέλαγος* 'otvoreno more' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Beekes 1164f.

pèlena *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pèlena* (Brač), *p'ęlęna* (Varaždin), *plēnà* (Vrgada)

Postalo od psl. **pelena, *pelna* 'pelena, povoj' (stcsl. *pelena*, sln. dijal. i star. *plę́na*, rus. *пелена́*, češ. *plena*) < ie. **pel-en-* (lit. *plėnė̃* 'ovojnica', lat. *pellis* 'koža', stisl. *fjall* 'koža').

Lit.: Skok II: 632; Gluhak 474; Derksen 394; Boryś 2007a: 192f.

pelìkān *m zool. (Pelecanus onocrotalus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęlikân* (Varaždin); *pelikan, pelikanuš* (RKKJ)

Posuđeno preko kslat. *pelicānus* iz grč. *πελεκᾶν* ⟨G *-ᾶνος*⟩, što je izvedeno od *πέλεκυς* 'sjekira' (srodno sa skr. *paraśu-*, zacijelo posuđenica iz nekog neindoeuropskog izvora). Ptica *pelikan* tako je nazvana po obliku kljuna koji podsjeća na sjekiru.

Lit.: Skok II: 633; Snoj 504; Chambers 771; Beekes 1166f.

pèlin *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pelîn* (Brač), *pelĩn* (Senj), *pęlîn* (Varaždin), *pelĩn*; *pelin* (RKKJ)

Postalo od psl. **pelỳnъ* (stcsl. *pelynъ*, *pelynь*, sln. *pélin*, rus. *полы́нь*, polj. *piołun*), što je vjerojatno izvedeno od korijena **pel-* 'gorjeti, biti vruć', koji je i u ***paliti***, ***plamen***. Značenjski je razvoj kao u ***gorak*** od ***gorjeti***.

Lit.: Skok II: 633f.; Snoj 504.

pèlūd *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pelûd* (Brač), *pèlūd* (Grobnik); *pelud* (RKKJ)

TVORBA *pèlūdnica*

Izvedeno od posuđenice iz češ. *pel* 'pelud'. Potvrde u dijalektima su zacijelo posuđene iz standardnoga jezika. Češ. *pel* riječ je koju je skovao češki botaničar Karel B. Presl (1794.-1852.) prema rus. *пыль* 'prah' (od istoga korijena koji je u ***pljeva***). Sufiks *-ud* u hrvatskom je nejasan (možda je dodan analogijom prema hrv. star. i dijal. *žȅlūd* 'žir', v. ***želudac***).

Lit.: Machek 502.

pèljār *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *peljárev*

Izvedeno od ***peljati***.

pèljati (14. st. Žića sv. otaca) 'voditi, vući' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pel'ati* (Gola)

Postalo od psl. **peljati* (sln. *peljáti* ⟨prez. *pę́ljem, peljâm*⟩, stpolj. *pielać* 'žuriti se', slč. *pel'at'* 'trčati, goniti'), što je možda od ie. **pelh$_2$-* 'približiti se' (lat. *pellō* 'udariti, gurnuti, odbiti', grč. *πίλναμαι* 'približiti se', stir. *ad-ella* 'posjetiti, pristupiti').

Lit.: Skok III: 634f.; Snoj 504; de Vaan 455.

pènez (15. st. Mon. serb. Dubrovnik *pjenez, pinez*) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pĩnezi* (Brač), *p'ęnęs* (Varaždin); *penez, pinez* (RKKJ)

Postalo od psl. **pę́nędzь* ⟨a.p. *a*⟩ 'novčić, kovanica' (stcsl. *pěnędzь*, sln. *pę́nez*, rus. *пе́нязь*, polj. *pieniądz*), što je posuđeno iz nekog zapadnogermanskog izvora (usp. stvnj. *pfending*, suv. njem. *Pfennig*, eng. *penny*). Dublja je etimologija nesigurna, no izvodi se od imena anglosaskoga kralja *Pende*, koji je vladao u 7. st. Mercijom i imao utjecajnu kovnicu novca.

Lit.: Skok II: 670; Pronk-Tiethoff 2013: 91f.; Snoj 505.

penicìlīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęnicilîn* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *penicillin*, njem. *Penicillin*); riječ je izvedena od lat. naziva plijesni *Penicillium notatum* od

koje se dobiva penicilin. Taj je lat. naziv izveden od *pēnicillum* 'kist, repić, četkica; spužva' umanjenice od *pēniculus* 'četka, spužva', a to je umanjenica od *pēnis* 'rep, muški spolni ud', v. ***penis***. Plijesan je naziv dobila po sporama koje izgledaju poput kista.

Lit.: Snoj 505; Kluge s. v. Penicillin.

pénis *m*

Posuđeno iz lat. *pēnis* 'rep, muški spolni ud', od ie. **pes-ni-* 'penis' (grč. *πέος*, skr. *pásas-*, het. **pišeneš* 'muškarci').

Lit.: de Vaan 458.

pèntān *m* 'ugljikovodik, C_5H_{12}'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *pentane*, njem. *Pentan*). Riječ je izvedena od grč. *πέντε* 'pet' (v. ***pet***) lat. sufiksom *-ānus*, usp. ***heksan***, ***heptan***, ***oktan***.

pèntatlōn

Posuđeno iz grč. *πένταθλον* 'natjecanje u pet vježbi', što je složeno od *πέντε* 'pet' (v. ***pet***) i *ἆθλος* 'natjecanje' (v. ***atletika***).

pènzija *ž razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pẽnzija* (Senj), *p'ęnzija* (Varaždin); *penzija, penžija* (RKKJ)

TVORBA *pènzījskī*

Posuđeno preko njem. *Pension* iz fr. *pension* 'plaća, mirovina', što je iz lat. *pensiō* 'plaćanje, obrok'. Latinska je riječ izvedena od *pendō* 'vagati (novce), platiti' < ie. **(s)pend-*, v. ***pedalj***.

Lit.: Snoj 505; Kluge s. v. Pension.

penziònēr *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęnzionêr* (Varaždin)

TVORBA *penziònērka, penziònērskī*

Posuđeno iz njem. *Pensionär* i/ili fr. *pensionnaire*, što je izvedeno od *pension*, v. ***penzija***.

pènjati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *peńȁt (se)* (Brač), *peńȁti se* (Vrgada); *peńati se* (RKKJ)

TVORBA *pènjānje, penjàčica, pènjalica*

Izvedeno od korijena koji je u psl. **pęti* 'napinjati', v. ***napeti***. Podudarno je i sln. *vzpẹ̑njati se* s prefiksom *vz-* 'uz-'.

Lit.: Gluhak 477f.

pèonija *ž* 'božur' *bot. (Paeonia)*

DIJALEKTI I POTVRDE *peonija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *paeōnia*, što je iz grč. *παιωνία*. Cvijet je naziv dobio po grčkome bogu Peonu (grč. *Παιάν, Παιών*), liječniku bogova, jer je, prema legendi, pomoću tog cvijeta izliječio Hada.

Lit.: OED s. v. peony.

Pepélnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Pepẽlnica* (Senj), *Pępęln'ica* (Varaždin); *Pepelnica* (RKKJ)

Izvedeno od ***pepeo***; u Katoličkoj crkvi Pepelnica ili Čista srijeda je prvi dan korizme i tada svećenik vjernike posipa pepelom. Usp. lat. *Dies cinerum* 'dan pepela', njem. *Aschermittwoch* (od *Asche* 'pepeo' i *Mittwoch* 'srijeda').

pèpeo *m* (15. st. Glasnik 11)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòpēl* (Grobnik), *p'ępęl* (Varaždin), *p'ępel* (Gola); *pepel, pepeļ, popel* (RKKJ)

TVORBA *pèpeljast*

Postalo od psl. **pèpelъ, *pòpelъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *pepẹ̑l*, rus. *nénel*, polj. *popioł*), što je reduplikacijom izvedeno od ie. **pelH-* 'prah, brašno' (lit. *pelenaĩ* 'pepeo', latv. *plẽne* 'pepeo', stprus. *pelanne* 'pepeo', možda i lat. *pollen* 'brašno, prah', grč. *πάλη* 'sitno brašno, prašina'), v. ***pljeva***. Druga je mogućnost da je psl. **pepelъ* izvedeno od korijena **pel-* 'gorjeti', v. ***plamen***, ***paliti***.

Lit.: Skok II: 638; Derksen 395; Snoj 505f.; Boryś 2007a: 72ff.

pèptīd *m* 'spoj aminokiselina'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Peptid*, eng. *peptide*); riječ je izvedena od grč. *πέπτος* 'kuhan, probavljen', od glagola *πέσσω* 'kuhati, variti' < ie. **pekʷ-* (v. ***peći***).

per- *pref.*

Posuđeno iz lat. *per* 'kroz, preko' (kao prefiks *per-* ispred pridjeva 'veoma') < ie. **peri* 'preko', v. ***pred***.

Lit.: de Vaan 459.

pèrāč *m* (18. st.)

TVORBA *peràčica*

Izvedeno od prezentske osnove glagola ***prati (se)***, usp. i sln. *peráč* (Plet.).

pèrād *ž, zb.* (19. st.)

TVORBA *peràdār* (*peradárev*, *peradàrica*, *peràdārskī*, *peradárstvo*)

Izvedeno od ***pero*** kolektivnim sufiksom *-ad*. Usp. njem. razg. *Federvieh* (od *Feder* 'pero' i *Vieh* 'stoka').

perája *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *perãje* (Senj)

TVORBA *peràjār*

Izvedeno sufiksom *-aja* od ***pero***, jer je poput pera na ribi. *Peraja* je zabilježeno i u značenju 'čekinja svinji na leđima'.

pérce *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pẽrce* (Brač), *pẽrcę* (Varaždin); *perce* (RKKJ)

Deminutiv od ***pero***, usp. sln. *perêsce*, rus. *нёрышко*.

perfèkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *perfectiō* 'savršenost, usavršavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *perficiō* 'dovršiti', v. ***perfekt***.

pèrfekt *m*

TVORBA *pèrfektīvnī*

Posuđeno iz lat. *perfectum (tempus)* 'svršeno (vrijeme)', što je izvedeno od participske osnove glagola *perficiō* 'dovršiti', koji je složen od *per* 'veoma, potpuno, temeljito' (v. ***per-***) i *faciō* 'činiti, raditi' (v. ***djenuti***).

perfèktan *prid.*

TVORBA *pèrfektnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *perfekt*, eng. *perfect*) iz lat. *perfectus* 'savršen', što je izvedeno od participske osnove glagola *perficiō* 'dovršiti', v. ***perfekt***. Za značenjski razvoj usp. ***savršen***.

Lit.: Kluge s. v. perfekt.

pergaména *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęrgam'ęnt* (Varaždin); *prgamen, pargamena, pergamen, pergament* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *Pergamēna (charta)* 'pergamski (papir)', poimeničeni pridjev izveden od *Pergamum* 'Pergam, grad u Miziji (sjeverozapad Male Azije)', grč. *Πέργαμον*. Smatra se da je postupak za dobivanje pergamene usavršen u Pergamu u 2. st. pr. Kr. Lik *pergament* posuđen je preko njem. *Pergament* iz srlat. *pergamen(t)um*, što je tvoreno prema kl. lat. *Pergamēna*.

Lit.: Snoj 506; Kluge s. v. Pergament.

pergàment *m*, v. ***pergamena***

peri- *pref.*

Prefiksoid posuđen iz grč. *περι-* 'oko, okolo' < ie. **per-*, v. ***pre-***, ***pred***.

perifèrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęrif'ęrija* (Varaždin)

TVORBA *pèrifēran*, *perifērījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Peripherie*, eng. *periphery*) iz kslat. *peripherīa* 'kružnica, obod', što je iz grč. *περιφέρεια* 'obod, opseg'. Grčka je riječ izvedena od glagola *περιφέρω* 'činiti krug oko čega < nositi okolo', koji je složen od *περι-* 'okolo' (v. ***peri-***) i *φέρω* 'nositi' (v. ***brati***).

Lit.: Snoj 506; Kluge s. v. Peripherie.

pèrika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęr'ika* (Varaždin); *parika* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Perücke* i fr. *perruque* (usp. i tal. *parùcca, perrucca*), što je zacijelo posuđeno iz šp. *peluca* (izvedeno od *pelo* 'kosa' < lat. *pilus* 'vlas, dlaka; kosa').

Lit.: Kluge s. v. Perücke; REW 6508.

pèrina *ž* (15. st. Marulić)

Poput sln. *perína* 'paperje' (Plet.) izvedeno od ***pero***.

perìod *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęriôt* (Varaždin)

TVORBA *perióda*, *periòdičan*, *pèriodnī*

Posuđeno iz grč. *περίοδος* 'obilaženje, hodanje ukrug', što je složeno od *περι-* 'oko-

lo' (v. ***peri-***) i *ὁδός* 'put, hodanje' (v. ***hod***). Značenje 'razdoblje' razvilo se od 'vremenski krug, obilaženje vremena'. U ženskom rodu, *perioda*, riječ je posuđena iz grčkoga uz posredništvo njem. *Periode*, a značenja su se razvila od 'odsječak koji se (ciklički) ponavlja'.

Lit.: Snoj 506; Kluge s. v. Periode.

peripètija *ž*

Posuđeno preko fr. *péripétie* iz grč. *περιπέτεια* 'nagli okret sudbine; čudan, neočekivan događaj', što je složeno od *περι-* 'okolo' (v. ***peri-***) i korijena koji je u *πέτομαι* 'letjeti' (< ie. **pet-* 'pasti', v. ***peticija***).

Lit.: Snoj 507.

pèriska *ž zool. (Pinna nobilis)*

Naziv za školjku zacijelo izveden iz imenice ***pero*** (usp. tal. *cozza penna,* doslovno 'školjka pero'), iako je tvorba nejasna. Značenjska je motivacija u obliku periske koja podsjeća na pero. Riječ je kasno posvjedočena i ne nalazi se u dijalektima. U govorima se zove još i *lostura*.

Lit.: Vinja III: 18.

pèriskop *m*

Posuđeno iz eng. *periscope*; riječ je tvorena potkraj 19. st. prema grč. glagolu *περισκοπέω* 'gledati okolo', koji je složen od *περι-* 'okolo' (v. ***peri-***) i *σκοπέω* 'gledati' (v. ***-skop, -skopija***).

Lit.: Chambers 778.

pèristil *m* 'unutrašnje dvorište antičke palače, često okruženo trijemom sa stupovima'

Posuđeno preko lat. *peristȳlum* iz grč. *περίστυλον* 'peristil'. Riječ je poimeničeni pridjev *περίστυλος* 'okružen stupovima', koji je složen od *περι-* (v. ***peri-***) i *στῦλος* 'stup' (< ie. **sth$_2$-u-lo-* 'stub', v. ***stil***).

Lit.: Beekes 1417.

pèrivōj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *perivolj* (14. st.), *perivoj* (RKKJ)

Posuđeno iz ngr. *περιβόλι* 'vrt' < st. grč. *περίβολος* 'ograda', što je složeno od *περι-* 'okolo' (v. ***peri-***) i korijena koji je u *βάλλω* 'bacati' (v. ***balestra***).

Lit.: Skok II: 640.

pèrjanica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *perjanica* (RKKJ)

Poput sln. *perjânica* izvedeno od ***perje***, v. ***pero***. Možda tvoreno prema njem. *Federbusch* (od *Feder* 'pero' i *Busch* 'grm').

pêrje *sr, zb.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȇrje, pêrje* (Brač), *pȇrje* (Varaždin), *p'ȇrje* (Gola); *perje* (RKKJ)

Postalo od psl. **perьje* (sln. *pérje*, rus. *nérье, перьё*, polj. *pierze*), što je zbirna imenica od **pero*, v. ***pero***.

pêrla *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȇrla* (Brač); *perla* (RKKJ)

TVORBA *pêrlica*

Posuđeno iz njem. *Perle* i tal. *perla*. Riječ je romanskoga podrijetla, vjerojatno od vlat. **pernula*, što je umanjenica od *perna* 'vrsta školjke'.

Lit.: DELI 1171; Snoj 507; Kluge s. v. Perle.

pèrm *m* 'najmlađe razdoblje paleozoika'

Geološko razdoblje nazvano je po ruskom gradu *Permu* u podnožju Urala. Ondje su iskopane stijene na temelju kojih je opisano cijelo razdoblje.

Lit.: HER 938.

permanèntan *prid.*

TVORBA *permanèntnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *permanent*, fr. *permanent*) iz lat. *permanēns* ⟨G *permanentis*⟩, što je particip prezenta glagola *permaneō* 'ostati, trajati'. Taj je glagol složen od *per-* 'veoma' (v. ***per-***) i *maneō* 'ostati' < ie. **mn-eh$_1$-* (skr. *ámaman* 'čekao je', grč. *μένω* 'ostati').

Lit.: Snoj 507; de Vaan 362.

pérnica *ž* (18. st. Jambrešić)

Izvedeno od ***pero*** u smislu 'kutija u kojoj stoje pera za pisanje'.

pèro *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *perȍ* (Brač), *perȍ* (Vrgada), *perȍ* (Senj), *p'ęro* (Varaždin), *p'ęrọ* (Gola); *pero* (RKKJ)

TVORBA *pȅrast*, *pèrnat*

Postalo od psl. **perȍ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *perọ̑*, rus. *nepó*, polj. *pióro*) < ie. **perH-o-* (lit. *spařnas* 'krilo', latv. *spàrns* 'krilo', skr. *parṇá-* 'pero, list', možda i steng. *fearn* 'paprat', stir. *raith* 'paprat', grč. *πτερόν* 'pero, krilo').

Lit.: Skok II: 641f.; Derksen 396.

pȅroksīd *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Peroxide*, eng. *peroxide*); riječ je složena od ***per-*** i ***oksid***.

pèrōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęrôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. reg. *Perron* iz fr. *perron* 'stubište' < stfr. *perron* 'veliki kamen, stijena'. Riječ je izvedena od lat. *petra* 'stijena', što je posuđeno iz grč. *πέτρα* 'stijena' (predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Snoj 507; Kluge s. v. Perron.

personificírati

TVORBA *personifikácija*

Posuđeno iz njem. *personifizieren*, što je iz fr. *personnifier*. Riječ je složena od lat. *persōna* 'osoba' (izvorno 'maska, lik', vjerojatno etruščanskim posredništvom posuđeno iz grč. *πρόσωπον* 'glumačka maska') i *-ficō* 'raditi, činiti', v. ***-fikacija, -ficirati, -fikat***.

Lit.: Snoj 507; Walde-Hofmann 578.

perspektíva *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Perspektive*, eng. *perspective*, fr. *perspective*). Riječ je poimeničeni kslat. pridjev *perspectivus* 'koji opaža, koji gleda (daleko)', koji je izveden od lat. participa *perspectus*, od glagola *perspiciō* 'vidjeti kroza što, opaziti'. Taj je glagol složen od *per-* 'kroz' (v. ***per-***) i *speciō* 'gledati' (v. ***spektar***).

Lit.: Snoj 507f.

péršin *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *petrusȉmēn* (Blato na Korčuli), *petrusîmul* (Brač, Vrgada, Povljana, Pitve i Zavala), *petrsìnula* (moliški Hrvati), *pẽršin* (Senj, Gacka čakavština), *petrsîn* (Grobnik), *petr'ožol* (Varaždin), *petr'ǫ̑žil* (Gola), *petr'ožil* (Mursko Središće, pomurski Hrvati), *pêršin* (kajkavska donjosutlanska ikavica), *péršin* (bački Hrvati), *pèršun* (Cerje Zagrebečko); *peršin, peršun, peteržil, petrožil* (RKKJ)

Posuđeno preko nekog romanskog govora iz lat. *petroselīnum*, što je iz grč. *πετροσέλινον*. Grčka je riječ složena od *πέτρα* 'stijena, kamen' (usp. ***peron***) i *σέλινον* 'celer' (v. ***celer***). Različiti dijalektni oblici posuđeni su uz posredovanje drugih romanskih govora (usp. st. tal. *petrosell(in)o, petrosemolo*, st. mlet. *pretisemino*) te njem. *Petersilie* (aust.-bav. *Petersil*).

Lit.: Skok II: 643.

perùnika *ž* (19. st.) *(Iris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *perunȉka* (Brač)

Najvjerojatnije sufiksima *-un* (kao u *bogatun* od *bogat*) i *-ika* (kao u *trstika*) izvedeno od ***pero*** (značenjska je veza u velikim laticama perunike koji podsjećaju na pera). Sekundarno je ime ovog cvijeta povezano s imenom slavenskoga boga gromovnika *Peruna* (usp. polj. *piorun* 'grom' od korijena **per-* 'udarati' koji je u ***prati (se)***). Ovaj je cvijet zacijelo imao neku ulogu u praslavenskoj mitologiji, jer se u govorima naziva i *bogiša* (neki smatraju da duge latice perunike podsjećaju na Perunove strijele, odnosno munje).

Lit.: Skok II: 643; Gluhak 475f.; Snoj 508.

perùšati

DIJALEKTI I POTVRDE *perušȁt* 'čerupati' (Brač), *pęr'ušati* (Varaždin)

Izvedeno od ***pero***. Izvorno je značenje 'čupati perje, čerupati', odakle se razvilo preneseno 'guliti, pljačkati'. Za sufiks usp. ***pjenušati se***.

pesimìzam *m*

TVORBA *pesimìstičan*, *pesìmist* (*pesìmistica*)

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *pessimism*, fr. *pessimisme*, njem. *Pessimismus*).

Riječ je izvedena od lat. superlativa *pessimus* 'najgori' < **ped-tu-mo-* (zacijelo od korijena koji je u ***padati***), usp. ***pejorativ***.

Lit.: de Vaan 463.

pêst *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȇst m* (Brač); *pest* (RKKJ)

TVORBA *pêšće*

Postalo od psl. **pęstь* 'šaka' (sln. *pȇst*, rus. *пясть* 'zapešće', polj. *pięść*) < ie. **pnk^{w}-s-ti-* ili **pnk^{w}-t-ti-* (stvnj. *fūst*, steng. *fȳst*), što je izvedeno od korijena koji je u broju ***pet***. Značenjska je motivacija u pet prstiju na ruci (pesti).

Lit.: Skok II: 645; Gluhak 476; Derksen 399.

pestȉcīd *m*

Posuđeno iz njem. *Pestizid*; riječ je složena od lat. *pestis* 'kuga, pošast; škodljive životinje' i ***-cid***.

pêt *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȇt* (Brač), *pêt* (Vrgada), *pêt* (Senj), *p'ȇt* (Gola); *pet* (RKKJ)

Postalo od psl. **pęťь* (stcsl. *pęťь*, sln. *pȇt*, rus. *пять*, polj. *pięć*) < ie. **penk^{w}e* (lit. *penkì*, latv. *pìeci*, skr. *páñca*, grč. *πέντε*, lat. *quīnque*, got. *fimf*). Praslavenski oblik ovog broja izvorno je apstraktna imenica izvedena sufiksom **-t-*.

Lit.: Skok 647f.; Gluhak 476f.; Derksen 400.

péta *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pētà* (Brač), *pētà* (Vrgada), *pētà* (Senj), *pęta* (Varaždin); *peta* (RKKJ)

TVORBA *pêtnī*

Postalo od psl. **pętà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *pęta*, sln. *péta*, rus. *пята*, polj. *pięta*), srodno sa stprus. *pentis*, lit. *péntis* 'zadnji dio sjekire', latv. *piêts* 'zadnji dio sjekire'; vjerojatno izvedeno od korijena **(s)penH-* 'natezati, napinjati', v. ***napeti***. Prvotno bi značenje bilo 'napeti dio tijela'. Manje je vjerojatno izvođenje od korijena koji je u ***put***[1], s prvotnim značenjem 'noga, stopalo, ono što hoda'.

Lit.: Skok II: 648; Gluhak 477; Derksen 399; Snoj 510.

pétak *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pētȁk* ⟨G *pẽlka*⟩ (Brač), *pētȁk* (Vrgada), *petãk* (Senj), *pẽtęk* (Varaždin), *p'ẽtęk* (Gola); *petak, petek* (RKKJ)

Postalo od psl. **pętъkъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pętъkъ*, sln. *pétek*, polj. *piątek*, usp. i rus. *пя́тница*), što je izvedeno od **pętь*, v. ***peti***. Za nazive dana u tjednu po brojevima usp. ***četvrtak***, ***utorak***.

pètēljka *ž* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***petlja***; za tvorbu usp. polj. *pętelka* 'petlja', a za značenjski pomak sln. *pécelj* 'peteljka' (< **pętьcьlь*).

Lit.: Skok II: 652; Snoj 501.

pêtī *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pẽti* (Varaždin), *pētī* (Vrgada); *peti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pętь* (stcsl. *pęťь*, sln. *péti*, rus. *пя́тый*, polj. *piąty*) < ie. **pnk^{w}to-* 'peti' (lit. *peñktas*, stprus. *piēncts*, skr. *paktha-*, grč. *πέμπτος*, lat. *quīntus*, stvnj. *fimfto*), od **penk^{w}e*, v. ***pet***.

Lit.: Gluhak 399f.

petícija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pętĩcija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *petītiō* 'sezanje za čim; molba, traženje', što je izvedeno od *petō* 'sezati za čim, tražiti, moliti' < ie. **pt-(e)y-* 'letjeti' (het. *pattai^{i}-/patti-* 'trčati, letjeti, bježati', skr. *pátati* 'letjeti, pasti', grč. *πέτομαι* 'letjeti', srvelš. *ehedec* 'letjeti').

Lit.: de Vaan 464.

pètina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *petinȁ* (Brač), *pęt'ina* (Varaždin)

Poput sln. *petína* izvedeno od ***pet***.

pètlja *ž* (17. st. 'kopča, spona na haljini ili obući')

DIJALEKTI I POTVRDE *pȅkja* (Brač); *petlja* (RKKJ)

TVORBA *pètljati se* (*pètljānje*)

Postalo od psl. **petьlja* (sln. *pétlja*, rus. *нéмля*, polj. *pętla*, starije *petlica*), što je vjerojatno posuđeno iz nekog zapadnogermanskog (niskonjemačkog) odraza pgerm. **fatila-* 'okov' (stvnj. *fezzil*, stnord. *fetill*). Germanska je riječ izvedena od ie. korijena **ped-/*pod-* 'stopalo' (lat. *compedes* 'okovi'), v. ***pod***[1]. Manje je vjerojatno da je psl. riječ izvedena od korijena koji je u **pęti* 'napinjati' (v. ***napeti***), sa značenjem 'ono čime se zateže, napinje'.

Lit.: Skok II: 652; Vasmer II: 349; Snoj 505.

pètnaest *br.*

DIJALEKTI I POTVRDE *petnãdeste* (Brač), *petnãjst* (Senj); *petanedeset, petnadest, petnadeste, petnaest, petnajst* (RKKJ)

Postalo od **pętь na desęte* (stcsl. *pętь na desęte*, sln. *pêtnajst, petnájst*, rus. *пятнáдцать*, polj. *piętnaście*), što je složeno od **pętь*, v. ***pet***, i **desętь*, v. ***deset***.

Petòknjīžje *sr*

Složeno od ***pet*** i ***knjiga***; kalk prema grč. *πεντάτευχος* (od *πέντε* 'pet' i *τεῦχος* 'svitak'). Naziv se odnosi na prvih pet knjiga Staroga zavjeta.

petrokémija *ž*

TVORBA *petrokémījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Petrochemie*, fr. *pétrochimie*); riječ je složena od grč. *πέτρα* 'stijena, kamen' (usp. ***peron***, ***petrolej***) i ***kemija***.

petròlēj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pętrol'ęum, pętrõļum, pętrolêj* (Varaždin); *petrol* (RKKJ)

TVORBA *petròlējka*

Posuđeno iz srlat. *petroleum* (usp. i njem. *Petroleum*, eng. *petroleum*), što je složeno od grč. *πέτρα* 'stijena, kamen' (usp. ***peron***) i lat. *oleum* 'ulje' (v. ***ulje***).

pêtstō *br.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pêsto* (Senj), *pęcto* (Varaždin); *petsto* (RKKJ)

Postalo od **pętь sъtъ* (sln. *pętsto*, rus. *пятьсóт*, polj. *pięćset*), što je složeno od **pętь*, v. ***pet***, i **sъto*, v. ***sto***.

pî *sr*

Posuđeno iz grč. *πῖ* 'slovo pi', od starijega *πεῖ*, što je posuđeno iz semitskog (zacijelo feničanskog) *pē*. Naziv za broj *pi* uveden je u 18. st., vjerojatno kao kratica za grč. *περιφέρεια*, v. ***periferija***. Značenjska je motivacija u tome što se broj *pi* koristi u izračunavanju opsega (grč. *περιφέρεια*) kruga.

Lit.: Beekes 1161.

picìgīn *m*

Posuđeno iz nekog talijanskog dijalekta (za tvorbu usp. tal. *pizzichino*, starije i *pizzighino* 'vrsta trešete'); riječ je izvedena od *pizzicare* 'štipati, trzati'.

Lit.: DEI 29662.

pȉčka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pîčka* (Varaždin), *p'ička* (Gola)

Poput sln. *pîčka* i polj. *piczka* postalo od **pičьka*, što je naizgled deminutiv od **pica* 'vulva' (hrv. dijal. *pica* (Karadžić), polj. dijal. *pica*), a to je izvedeno od onomatopejskoga korijena *pi-* kojim se oponaša uriniranje, usp. csl. *pikanina* 'urin'. Slični su izrazi za spolne organe i kajk. *pȉmpek*, sln. *pîmpek*, rus. dijal. *núnka* 'penis', sln. dijal. *pînka* 'vulva', latv. *pimpis, pimpulis* 'penis', njem. *Pimmel* 'penis' (*razg.*), v. i ***pišati***. Riječ *pȉčka* može biti i preobličena od ***pizda*** analogijom prema ***kučka*** (što se pejorativno upotrebljava za ženu).

Lit.: Snoj 512.

píće *sr* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīćȇ* (Brač), *pȉćē* (Vrgada), *p'īče* (Gola); *pitje* (RKKJ)

Postalo od psl. **pitьjè* ⟨a.p. *b*⟩ 1. 'pijenje'; 2. 'ono što se pije, napitak' (stcsl. *pitije*, sln. *pítje*, rus. *питьё*, polj. *picie*), što je izvedeno od **piti*, v. ***piti***.

pidžáma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pìž'ama* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pyjama* i eng. *pyjamas* iz hind. *pājāmā, pāyjāmā*, što je iz urdskoga *pāy jāmā* 'odjeća za noge'. U Indiji se riječ odnosila na široke hlače, a Europljani su je preuzeli za mušku spavaću odjeću.

Lit.: Snoj 519; Kluge s. v. Pyjama.

pìdžin *m* 'pojednostavljeni jezik prilagođen osnovnoj komunikaciji'

Posuđeno iz eng. *pidgin*, što je prilagođeni kineski izgovor eng. riječi *business* 'posao'.

Lit.: Chambers 792.

pìgment *m*

TVORBA *pìgmentnī*

Posuđeno iz lat. *pīgmentum* 'boja', što je izvedeno od *pingō* 'slikati' < ie. **peyk'-* 'crtati, bojati', v. ***pisati***.

Lit.: Snoj 512.

pȉh *uzv.*

Onomatopejski uzvik.

pìjan *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pijºān* (Vrgada), *pijān* (Senj), *pijậni* (Varaždin); *pijan, pjan* (RKKJ)

TVORBA *pijànstvo*

Postalo od psl. **pьjànъ* (stcsl. *pijanъ*, sln. *pijȁn*, rus. dijal. *пья́ный*, polj. *pijany*), što je izvedeno od **piti*, v. ***piti***. Ista je tvorba i skr. *pyāná-* 'pijan'.

Lit.: Vasmer II: 476.

pijánac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pijōnȁc, pjōnȁc* (Brač), *pijậnęc* (Varaždin), *pij'ānęc* (Gola); *pijanac, pijanec* (RKKJ)

TVORBA *pijáněv*

Poput sln. *pijânec* izvedeno od ***pijan***.

pijànīno *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pijanîn* (Brač)

Posuđeno iz tal. *pianino*, što je umanjenica od *piano* 'glasovir', v. ***pijanist***.

Lit.: Snoj 511.

pijànist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pijanîst* (Varaždin)

TVORBA *pijànistica, pijanìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Pianist*, tal. *pianista*, fr. *pianiste*); riječ je izvedena od tal. *piano* 'glasovir', što je pokraćeno od *pianoforte* 'glasovir', dosl. 'tiho glasno'. Instrument je izumljen početkom 18. st., a nazvan je tako jer je na njemu moguće svirati različitom glasnoćom, za razliku od starijega čembala.

Lit.: Snoj 511; Kluge s. v. Piano.

pìjānka (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pijanka* (RKKJ)

Izvedeno od ***pijan*** ili od ***piti***.

pìjavica *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pijãvica* (Brač), *p'ijavica* (Varaždin, starije *pijậfka*); *pijavica, pijavka* (RKKJ)

TVORBA *pìjavičin*

Poput češ. *pijavice*, sln. *pijâvka*, rus. *пия́вка* izvedeno od **piti*, v. ***piti***. Motivacija je u tome što pijavice piju krv sisavaca.

Lit.: Vasmer II: 364.

pijésak *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīsȁk* (Brač), *pesãk* (Senj), *pẽsęk* (Varaždin); *pesak, pesek* (RKKJ)

TVORBA *pjèskār* (*pjeskárev, pjeskàrica, pjèskārskī, pjeskárstvo*), *pjeskòvit, pjèskulja*

Postalo od psl. **pěsъkъ* (stcsl. *pěsъkъ*, sln. *pẹ́sek*, rus. *necóк*, polj. *piasek*) < ie. **pē(n)s-u-ko-* (skr. *pāṁsú-* 'prašina, pijesak', možda i het. *paššila-* 'kremen').

Lit.: Skok II: 654f.; Gluhak 478; Snoj 508; Derksen 398.

pijétao *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *petel, petelin, peteo* (RKKJ)

TVORBA *pijétlov*

Poput bug. *nemél*, sln. *petélin* izvedeno od **pěti* 'pjevati', v. ***pjevati***. Za razvoj značenja v. ***pijevac***.

Lit.: Skok II: 671; Matasović 2014: 147; Snoj 510.

pijévac *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīvȁc* (Brač), *pę̄vęc* (Varaždin), *p'ę̄vęc* (Gola)

TVORBA *pijévčev*, *pjèvčić*

Postalo od psl. **pěvьcъ* 'pjevač' (stcsl. *pěvьcъ*, sln. *pę́vec*, rus. *певе́ц*, češ. *pěvec*), što je izvedeno od **pěvati*, v. ***pjevati***. U hrvatskom je došlo do pomaka značenja 'pjevač' > 'pijetao, kokot'. Za značenjski razvitak usp. njem. *Hahn* 'pijevac' < ie. **keh$_2$n-* 'pjevati' (v. ***kancona***).

pȉjūk *m* (19. st.) 'trnokop, kramp'

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ijȕk* (Gola)

Možda izvedeno od glagola ***pijukati***. Prvotno je značenje bilo 'kljun', a razvilo se od 'ono čime se pijuče'. Značenje 'kramp, trnokop' razvilo se zbog sličnosti s kljunom. Sličan je značenjski razvoj u njem. *Pick* od *picken* 'kljucati'.

Lit.: Skok II: 655.

pijúkati

DIJALEKTI I POTVRDE *pijȗkati* (Varaždin); *pijukati* (RKKJ)

TVORBA *pijúkānje*

Glagol onomatopejskoga postanja izveden od uzvika *piju-piju* kojim se oponaša glasanje pilića i drugih malih ptica. Za tvorbu usp. ***meket***, ***mijaukati***, ***mukati***.

Lit.: Skok II: 659f.

pȉk *m* 'boja u igraćim kartama s oznakom stiliziranog vrška koplja'

Posuđeno preko njem. *Pik* iz fr. *pique* 'koplje, šiljak' (od korijena koji je u *piquer* 'bosti' < vlat. *piccare* onomatopejskoga postanja, usp. ***pikati***).

Lit.: Snoj 513; Kluge s. v. Pik.

pȉkati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ikati* (Varaždin), *pik'ati* (Gola); *pikati* (RKKJ)

Postalo od psl. **pikati* 'bosti, bockati' (sln. *pīkati*, rus. *ни́кать* 'piskati', polj. *pikać* 1. 'pijukati, pištati'; 2. 'udarati, bosti'); ovaj je glagol onomatopejskoga postanja i ukršten je s njem. *picken* 'kljucati' te tal. *piccarsi*, fr. *piquer* 'bosti' < vlat. **piccare* (također onomatopejskoga postanja).

Lit.: Skok II: 655; Vasmer II: 355f.; Snoj 513.

pikírati

DIJALEKTI I POTVRDE *pikȇrati* (Varaždin), *pikȇr'ati* (Gola)

Posuđeno preko njem. razg. i star. *(sich) pikieren* iz fr. *piquer* 'bosti'. Za razvoj značenja usp. frazu 'imati pik na koga ili što', v. ***pik***, ***pikati***.

pìksel *m*

Posuđeno iz eng. *pixel*; riječ je stvorena 60-ih godina 20. st., od *pix el(ement)* 'element slike' (eng. *pix* je skraćena množina od *picture* 'slika', što je iz lat. *pictūra*, izvedenica od participske osnove glagola *pingō* 'slikati', v. ***pigment***).

Lit.: Chambers 800.

pȉkula *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ikula* (Varaždin)

TVORBA *pikùlati se*

Posuđeno iz tal. *pìccolo* 'malen'. Izvorno je značenje u hrv. 'sitna stvar, sitnica'.

Lit.: Skok II: 656.

píla *ž* (15. st. Mon. croat.; Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīlȁ* (Brač), *pīlȁ* (Vrgada), *pīlȁ* (Senj), *p'ila* (Varaždin), *p'īla* (Gola); *pila* (RKKJ)

Postalo od psl. **pilà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pila*, sln. *píla*, rus. *пила́*, polj. *piła*), što je rana posuđenica iz zapadnogermanskog (niskonjemačkog) izvora (usp. stsas. *fīla*, stvnj. *fīhala, fīhila*), možda od istoga korijena koji je u ***pisati*** (značenjski bi razvitak bio od 'šarati' preko 'zarezivati' do 'rezati').

Lit.: Skok III: 656; Gluhak 478; Pronk-Tiethoff 2013: 159f.; Kluge s. v. Feile.

pȉle *sr* (14. st. (?); 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉle* (Senj), *pȉle* (Vrgada); *pile* (RKKJ)

TVORBA *pȉlād*

Postalo od psl. **pilę* (bug. *пиле*, gluž. *pilo* 'patkica', dluž. *pile* 'guskica'), što je srodno s lit. *pỹlė* 'patka', latv. *pīle* 'patka'; izvedeno od onomatopejskog uzvika

kojim se oponaša glasanje pilića i drugih ptica.

Lit.: Skok II: 659f.; Vasmer II: 357; Fraenkel I: 589f.

píliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīlȉt* (Brač), *pīlȉt* (Senj), *p'iliti* (Varaždin), *pīl'iti* (Gola); *piliti* (RKKJ)

TVORBA *pilàna*, *pìlār* (*pilárev*), *pìlovina*, *pìljevina*

Postalo od psl. **pilìti* (sln. *píliti*, rus. *пилúть*, češ. *píliti*), što je izvedeno od **pila*, v. ***pila***.

pìlōt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pilȍt* (Brač) 1. 'lučki peljar'; 2. 'lučki kapetan za prihvat brodova', *pilȍt* 'lučki peljar' (Senj), *pil'ot* (Varaždin), *pil'ọ̄t* (Gola)

TVORBA *pìlōtskī*

Posuđeno preko njem. *Pilot* i niz. *piloot* iz fr. *pilote* i tal. *pilota*, što je vjerojatno posuđeno iz srgrč. **πηδώτης* 'kormilar'. Grčka je riječ izvedena od *πηδόν* 'veslo; kormilo' (od ie. **ped-* 'stopalo', v. ***pod***[1]).

Lit.: Skok II: 631; Beekes 1185; Snoj 514; Kluge s. v. Pilot.

pìlula *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ilula* (Varaždin), *pil'ula* (Gola); *pelula, pilula* (RKKJ)

Posuđeno (možda preko srvnj. *pillule*) iz lat. *pilula* 'pilula', dosl. 'loptica, kuglica', što je umanjenica od *pila* 'lopta' (možda u vezi s *pilus* 'dlaka, vlas', pa bi 'lopta' izvorno bila 'klupko vlasi').

Lit.: de Vaan 465; Snoj 514; Kluge s. v. Pille.

píljak[1] *m* (16. st.) 'okrugao kamenčić'

Deminutiv od *pilj* 'crijep'. Dublje je podrijetlo nejasno. Moguće je izvođenje iz lat. *pīla* 'lopta', *pilula* 'kuglica' uz posredovanje nekog romanskog idioma.

Lit.: Skok II: 657.

píljak[2] *m* 'ptica selica slična lastavici, *Delichon urbicum*' *zool.*

Vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***piljiti*** 'nepomično gledati u što', jer ta ptica "zapilji kljun u zemlju".

piljárnica *ž* 'prodavaonica voća i povrća'

Izvedeno od *pîljār* 'sitničar, prodavač voća i povrća na tržnici', što je možda posuđeno iz tur. *pîlever*, od perz. *pīlewer* 'trgovac, sitničar' (*pīle* 'torba, vreća' + sufiks *-wer*). Nije uvjerljivo izvođenje od korijena koji je u *filir* 'austrougarski kovani novac' (iz mađ. *fillér* od njem. *Vierer* 'četvrtica').

Lit.: Skok II: 658; Škaljić 518.

píljiti (16.st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīļiti (Varaždin)*

Zacijelo izvedeno iz tal. *piglio* 'pogled', što je (vjerojatno pod utjecajem glagola *pigliare* 'zgrabiti, uhvatiti') preobličeno od *cipiglio* 'mrštenje' < lat. *supercilium* 'obrve'. Manje je vjerojatno da je riječ naslijeđena, podudarna s polj. *pilić* 'tjerati', stčeš. *píliti* 'nastojati' (od ie. korijena koji je u ***puls***, ***peljati***) jer se značenje ne slaže.

Lit.: Boryś 2005: 435.

pincèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pincẽta* (Brač), *pinc'eta* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pinzette* iz fr. *pincette*, što je deminutiv od *pince* 'kliješta', a to je izvedeno od glagola *pincer* 'štipati, stezati' < vlat. **pīnctiāre* (vjerojatno onomatopejskoga postanja).

Lit.: REW 6509b; Kluge s. v. Pinzette.

pìngvīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pingvîn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pinguin* iz eng. *penguin*. Dublje podrijetlo je nejasno, ali često se izvodi kao složenica od velš. *penn* 'glava' i *gwynn* 'bijel'. Ako je to točno, pticu su prvi imenovali velški mornari na britanskim brodovima.

Lit.: OED s. v. penguin; Snoj 515; Chambers 772.

pînija *ž* 'sredozemno crnogorično stablo' *(Pinus pinea)*

Posuđeno preko njem. *Pinie* iz kslat. *pīnea*, što je poimeničeni ž. r. pridjeva *pīneus* izvedenog od *pīnus* 'omorika, bor' (možda u vezi s *pix* 'smola', v. ***pakao***).

Lit.: de Vaan 467 Snoj 515;.

piònīr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pijonȇr* (Varaždin)

TVORBA *piònīrka, piònīrskī*

Posuđeno preko njem. *Pionier* iz fr. *pionnier*, izvorno 'vojnik pješak'. Francuska je riječ izvedenica od *pion* 'pješak' < lat. *pedō* ⟨G *pedōnis*⟩ (od *pēs* ⟨G *pedis*⟩ 'noga, stopalo', v. ***pod***[1]).

Lit.: Snoj 515; Kluge s. v. Pionier; REW 6359.

pípa *ž* (18. st.) 'slavina'

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉpa* 'lula' (Brač), *p'ipa* 'lula' (Varaždin), *p'ipa* (Gola) 1. 'starinska zemljana lula'; 2. 'pipa'; *pipa* (RKKJ)

Posuđeno preko aust.-njem. *Pipe* 'slavina' iz tal. *pipa* 'zviždaljka; lula' < vlat. **pīpa*, što je izvedeno od glagola *pīpō* 'zviždati, pištati' (onomatopejskoga postanja). Za razvoj značenja usp. eng. *pipe* 1. 'zviždaljka, svirala'; 2. 'cijev'; 3. 'lula' istoga podrijetla.

Lit.: REW 6520; DELI 1200.

pȉpati

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉpot* (Brač), *pȉpati* (Vrgada), *pȉpat* (Senj), *pȉpati* (Varaždin), *pip'ati* (Gola); *pipati* (RKKJ)

TVORBA *pípac, pípak, pȉpkati*

Postalo od **pipati* (samo južnoslavenski, sln. *pípati*, bug. *пипам*), vjerojatno onomatopejskoga postanja.

pȉ-pȉ *uzv.*

Poput sln. *pî-pî* uzvik onomatopejskoga postanja.

pȉpničār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ipničar* (Varaždin)

TVORBA *pȉpničārev, pȉpničārka*

Izvedeno od ***pipa*** analogijom prema *pivničar* i sl.

pîr[1] *m* (14. st. Žića sv. otaca) 'svadbena svečanost'

DIJALEKTI I POTVRDE *pîr* (Brač), *pîr* (Senj), *pîr* (Varaždin), *pîr* 'svadba' (Vrgada); *pir* (RKKJ)

Postalo od **pirъ* (sln. *pîr*, rus. *пир* 'gozba, pir'), što je izvedeno od **piti*, v. ***piti***.

Lit.: Skok II: 660; Vasmer II: 359.

pîr (pȉr)[2] (16. st.) 'vrsta žita'

DIJALEKTI I POTVRDE *pira* (RKKJ)

Postalo od psl. **pyrъ*, **pyrьjь* (sln. *pîr* (Plet.), rus. *пырéй* 'pirevina, pirika', polj. *perz* 'zubača', stpolj. *pyrz*) < ie. **puH-ro-* 'vrsta žita' (lit. *pūraĩ* 'zimski kukuruz', latv. *pùŗi* 'zimski kukuruz', grč. *πυρός* 'pšenica', steng. *fyrs* 'pirevina, pirika').

Lit.: Skok II: 660; Derksen 425; Beekes 1263; Witczak 2003: 94.

piramída *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *piramid, piramideš* (RKKJ)

TVORBA *pȉramīdnī*

Posuđeno preko njem. *Pyramide* iz lat. *pȳramis* i grč. *πυραμίς* ⟨G *πυραμίδος*⟩ 'egipatska piramida; geometrijsko tijelo' i 'vrsta kolača od pečenih zrna pšenice u medu', što je izvedeno od *πυρός* 'pšenica', v. ***pir***[2]. Smatra se da su egipatske piramide nazvane po obliku toga kolača.

Lit.: Beekes 1261; Kluge s. v. Pyramide.

pirànja *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *piranha, pirana*, njem. *Piranha*) iz port. *piranha*. Izvor je južnoamerički indijanski jezik tupi.

Lit.: Snoj 516; Kluge s. v. Piranha.

pìrat *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pirat* (RKKJ)

TVORBA *pìratkinja*

Posuđeno preko njem. *Pirat* i tal. *pirata* iz lat. *pīrāta*, što je iz grč. *πειρατής*. Grčka je riječ izvedena od glagola *πειράω* 'iskušati, ispitati, pokušati' > 'pokušati napad; napasti', od ie. korijena **per-* 'preći, proći' (v. ***pre-***).

pìrē *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pirȇ* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Püree*, iz fr. *purée*, što je izvedeno od *purer* 'čistiti', starije i 'cijediti, protiskivati kroz sito'

< lat. *pūrō* 'čistiti', *pūrus* 'čist' (možda srodno s ***pir***[2]).

Lit.: de Vaan 500f.; Snoj 516; Kluge s. v. Püree.

pìrika *ž* (18. st.) 'biljni rod iz porodice trava' *bot. (Agropyron)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pęr'ika, pir'ika* (Varaždin); *pirika* (RKKJ)

Izvedeno od ***pir***[2].

píriti (18. st.) 'puhati'

DIJALEKTI I POTVRDE *pīrȉt* (Brač) 1. 'lahoriti'; 2. 'plamičkati'

Nije jasno je li to isti glagol kao *piriti* 'gorjeti, plamtjeti', od korijena koji je u rus. *пы́реи* 'rupa za ugljen u ruskoj peći', češ. *pýř* 'sjajeći pepeo', *pýřiti* 'crveniti', polj. *perz, perzina* 'pepeo, goretina' (za ie. usporednice v. ***piro-***). Ukoliko jest, izvorno je značenje 'raspirivati vatru', a 'puhati' je sekundarno. Uspoređuje se i rus. dijal. *пы́рить* 'raspršiti', češ. *puřeti, pouřiti se* 'napuhati se'. Može biti i onomatopejskoga podrijetla, od uzvika *pu*.

Lit.: Skok II: 661f.; Gluhak 478; Vasmer 474; Furlan 2016: 126f.

pìrjati

Nastalo pokraćivanjem glagola *pirjániti* 'kuhati meso u zaklopljenoj posudi', koji je izveden od imenice *pìrjān* 'vrsta kuhanog jela s mesom' posuđene iz tur. *püryan* (iz perz. *biryān*).

Lit.: Skok II: 662; Škaljić 518.

piro- *pref.*

Posuđeno iz grč. *πῦρ, πυρός* 'vatra' < ie. **peh₂ur* ⟨G **ph₂wens*⟩ (het. *paḫḫur* ⟨G *paḫḫuenaš*⟩, stvnj. *fuir, fiur*, arm. *hur*, toh. A *por*, umbr. *pir*, možda i lat. *pūrus* 'čist', češ. *pýř* 'sjajeći pepeo').

Lit.: Beekes 1260f.

pìroga *ž* 'domorodački čamac izdubljen u jednom komadu drveta'

Posuđeno preko njem. *Piroge* i fr. *pirogue* iz šp. *piragua*, što je posuđenica iz karipskog jezika.

Lit.: Picoche 389.

pirolíza *ž* 'razgradnja tvari pod utjecajem topline'

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Pyrolyse*, eng. *pyrolysis*); složeno od ***piro-*** i drugoga dijela riječi ***analiza***, usp. ***elektroliza***.

piròmān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *piromận* (Varaždin)

TVORBA *piròmānka, piròmānskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Pyromane*, fr. *pyromane*); složeno od ***piro-*** i korijena koji je u ***manija***.

piruèta *ž*

Posuđeno preko njem. *Pirouette* iz fr. *pirouette* < stfr. *pirouet* 'zvrk'. Dublje je podrijetlo nesigurno (obično se izvodi iz korijena koji je u fr. dijal. *pire* 'klin').

Lit.: Chambers 798; Kluge s. v. Pirouette.

písac *m* (13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīsęc* (Varaždin); *pisac, pisec, pišec* (RKKJ)

TVORBA *píščev*

Postalo od psl. **pisьcъ* (sln. *pîsec*, rus. star. *núceų* 'pisar', češ. *pisec*), što je izvedeno od korijena koji je u **pьsati*, v. ***pisati***.

pìsak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīsȁk* (Brač), *pîsęk* (Varaždin) 1. 'dio puhačkog instrumenta u koji se puše'; 2. 'snaga glasnica, mogućnost ispuštanja glasa'

Deverbalna imenica od ***piskati***.

pìsār *m* (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pisõr* (Brač), *pisậr* (Varaždin); *pisar* (RKKJ)

TVORBA *pisárev, pisàrica*

Postalo od psl. **pisarjь* (sln. *pisár*, rus. *núcарь*, polj. *pisarz* 'pisac'), što je izvedeno od korijena koji je u **pьsati*, v. ***pisati***.

písati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīsȁt* (Brač), *pīsȁti* (Vrgada), *pīsȁt* (Senj), *pîsati* (Varaždin), *pīs'ati* (Gola); *pisati* (RKKJ)

TVORBA *pìsāč, pìsāćī, pìsāljka, pîsānī, pìsānka, písānje*

Postalo od psl. **pьsàti* ⟨prez. **pišǫ*⟩ (stcsl. *pьsati, pisati* ⟨prez. *pišǫ*⟩, sln. *písáti*, rus. *nucámь*, polj. *pisać*, češ. dijal. *psáti*) < ie. **peyk'-* 'šarati, urezivati' (stprus. *peisāi*,

lit. *piẽšti* 'crtati, slikati', skr. *piṁśáti* 'urezati', grč. *ποικίλος* 'šaren', lat. *pingō* 'slikati', stvnj. *fēh* 'obojan, šaren'). U hrvatskom je *-i-* u infinitivu postalo analogijom prema prezentu.

Lit.: Skok II: 662; Gluhak 478; Derksen 430; Beekes 1216.

pȉskati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȋskati* (Varaždin); *piskati* (RKKJ)

TVORBA *pȉskav* (*pȉskavac*), *piskùtati* (*piskùtav*)

Postalo od psl. **piskati* (stcsl. *piskati*, sln. *pískati*, polj. dijal. *piskać*), srodno s lit. *pyškėti* 'klikati, škljocati', latv. *pīkstêt* 'škripati', skr. *picchorā* 'svirala, flauta', vjerojatno onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 663f.; Derksen 400; Snoj 517.

pȉskor *ž* 'sitna riba' *zast., reg.*

U dijalektima varijante ove riječi znače i 'zmijuljica, *Petromizon*' (kajk. *pȉškor*) i 'murina' (Dubrovnik). Podudarnosti postoje u drugim slav. jezicima, no označuju različite vrste ribe i teško je rekonstruirati zajednički praoblik (sln. *piskọ́r* 'zmijuljica', rus. *нискáрь*, rus. dijal. *нискáл* 'sitna riba', polj. *piskorz* 'brkata tivuška, *Nemachilus barbatula*'). Vjerojatno je izvođenje iz ie. **peysk'-* 'riba' (lat. *piscis*, got. *fisks*, stir. *íasc*), no etimologija nije sigurna.

Lit.: Skok II: 663.

pȉsmen *prid.* (17. st. 'pisan, napisan, književni'; 19. st. 'koji zna čitati i pisati')

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉsmen* (Brač), *p'ismęni* (Varaždin); *pismen* (RKKJ)

TVORBA *pȉsmenī*, *pȉsmeno*, *pȉsmenōst*

Postalo od psl. **pisьmenьnъ* (stcsl. *pismenьnъ* 'pisani', sln. *pîsmen*, rus. *нúсьменный*, polj. *piśmienny*), što je izvedeno od **pisьmę* 'pismo', v. ***pismo***.

písmo *sr* (14. st. Daničić; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȋsmo* (Brač), *pīsmȍ* (Vrgada), *pīsmȍ* (Senj), *pȋsmo* (Varaždin), *p'īsmọ* (Gola); *pismo* (RKKJ)

TVORBA *pisámce*

Postalo od psl. **pisьmò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pismę* 'slovo', sln. *písmo*, rus. *нucьмó*, polj. *pismo*), što je izvedeno od glagola **pьsati* ⟨prez. **pišǫ*⟩, v. ***pisati***. U starijem jeziku zabilježena su i značenja 'pisanje', 'oblik pisanja', 'štogod pisano' > 'natpis, spis, knjiga'.

Lit.: Skok II: 662f.; Vasmer 361.

pismòhrana *ž* (19. st.)

Složeno od ***pismo*** i *hraniti* 'čuvati' (v. ***hrana***).

pismònoša *m* (19. st.)

Složeno od ***pismo*** i ***nositi***. Kalk prema njem. *Briefträger* (od *Brief* 'pismo' i *tragen* 'nositi').

pismòznanac *m*

TVORBA *pismoznánčev*

Složeno od ***pismo*** i ***znati***.

pȉsta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ista* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Piste* iz fr. *piste*, što je iz st. tal. *pista* 'trag, puť (suvr. *pesta*) < 'ono što je ugaženo, utabana zemlja'. To je izvedenica od kslat. *pistō* 'zgaziti, stući' (od korijena koji je u *pīnsō* 'istući', v. ***pšeno***).

Lit.: Snoj 517; Kluge s. v. Piste.

pìšati

DIJALEKTI I POTVRDE *pišȁt* (Brač), *pišȁti* (Vrgada), *pišȁt* (Senj), *p'išati* (Varaždin); *pišati* (RKKJ)

Ova riječ nema usporednica u drugim slavenskim jezicima, pa može biti posuđena iz nekog romanskog izvora, usp. tal. *pisciare* 'urinirati'. Moguće je i da je tvorena iz onomatopejskoga korijena *pis-* koji oponaša zvuk uriniranja, v. ***pička***.

Lit.: Skok II: 664f.; Gluhak 479, 481.

piškóta

DIJALEKTI I POTVRDE *piškôta* (Varaždin); *piškota* (RKKJ)

Posuđeno preko aust.-njem. *Piskotte* iz tal. *biscotto* 'keks, dvopek' < vlat. **biscoctus* 'dvaput pečen' (usp. ***dvopek***), v. ***biskvit***.

Lit.: Snoj 518.

píštati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pĩščati* (Varaždin), *pišćäti* (Vrgada)

Postalo od **piščati* (rus. *нищáть*, polj. *piszczeć*, češ. *pištěti*), v. ***piskati***.

pìštōlj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pištola* (RKKJ)

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *pistol*, njem. *Pistole, Pistol*, srvnj. *pitschal, pischalle*) iz češ. *píšt'ala* 'cijev, svirala' (od korijena koji je u ***pištati, piskati***), zbog sličnosti cijevi vatrenoga oružja s cijevi zviždaljke. Manje je vjerojatno izvođenje od imena tal. grada *Pistoia* u kojem je postojala tvornica oružja.

Lit.: Snoj 518; Kluge s. v. Pistole.

pȉta *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ita* (Varaždin); *pita* (RKKJ)

Posuđeno preko tur. *pita* iz ngr. *πίτα*. Dublje podrijetlo je nesigurno; povezuje se s aram. *pittā'* i hebr. *paṭ* 'kruh'. Nije uvjerljivo izvođenje od grč. *πηκτή* (ž. r. od *πηκτός* 'učvršćen, spojen, složen').

Lit.: Skok II: 665; Snoj 518.

pȉtak *prid.*, v. ***piti***

pítati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pītȁt* (Brač), *pītàti* (Vrgada), *pītàt* (Senj), *pĩtati* (Varaždin); *pitati* (RKKJ)

TVORBA *pítalica*, *pítānje* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **pytàti* (stcsl. *pytati*, sln. star. i dijal. *pítati*, rus. *пытáть* 'mučiti, iskušavati, ispitivati', polj. *pytać*) < ie. **pHu-to-* (lat. *putō* 'rezati; računati, misliti', usp. ***amputirati***). U slavenskom je došlo do metateze **Hu* > **uH* u pasivnom participu (**pHuto-*) iz kojega je ovaj glagol izveden.

Lit.: Skok II: 666; Gluhak 479f.; Vasmer II: 475.

pȉti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉt* (Brač), *pȉti* (Vrgada), *pȉt* (Senj), *p'iti* (Varaždin), *p'iti* (Gola); *piti* (RKKJ)

TVORBA *pȉjēnje*, *pȉtak* (*pȉtkōst*)

Postalo od psl. **píti* ⟨prez. *pьjǫ*⟩ (stcsl. *piti*, sln. *píti*, rus. *numь*, polj. *pić*) < ie. **peh$_3$-i-* (stprus. *pōuton*, skr. *pā́ti*, grč. *πίνω*, lat. *pōtus* 'pijan', *bibō* 'piti' (< **pibō*), stir. *ibid*).

Lit.: Skok II: 667; Gluhak 480; Vasmer 362.

pìtom *prid.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pitǫ̑m* (Brač), *pitõm* (Vrgada) *pȉtom* (Senj), *pitõmi* (Varaždin); *pitom* (RKKJ)

TVORBA *pìtomōst*

Postalo od psl. **pitomъ* (stcsl. *pitomъ*, sln. star. *pîtom*, češ. *pitomý*), izvorno pasivni particip prezenta glagola **pitati* 'hraniti, krmiti' (hrv. star. *pȉtati*, stcsl. *pitati*, sln. *pītati*, rus. *numámь*) < ie. **peyt-* (lit. *piẽtus* 'objed', skr. *pitú-* 'hrana', stir. *ithim* 'jedem'), od kojeg je i psl. imenica **pitja* 'hrana, krma' (hrv. star. i dijal. *pȉća* 'krma', stcsl. *pišta*, sln. *píča*, rus. *núща* 'hrana', stpolj. *pica* 'krma'). Izvorno je *pitom* 'onaj kojega se hrani', odakle se razvilo 'pripitomljen, domaći, krotak'.

Lit.: Skok II: 666; Derksen 401; Vasmer II: 361f.; Snoj 518.

pitómac *m*

TVORBA *pitómčev*, *pitòmica*

Posuđeno iz rus. *numómец*, što je izvedeno od **pitomъ*, v. ***pitom***. Kalk prema lat. *alumnus* 'hranjenik, učenik' (od *alō* 'hraniti', v. ***adolescent***).

pìtōn *m*

Posuđeno preko njem. *Python* iz grč. *Πυθών*, ime mitološke zmije koju je Apolon ubio kod Delfa. Ime zmije izvedeno je od toponima *Πυθώ* 'Delfi', što bi bilo izvedeno od ie. korijena koji je u ***dno***. S imenom Pitona povezuje se i ime zma-

ja *Ahi Budhnyā* (dosl. 'zmija iz dubine') u vedskoj mitologiji.

Lit.: Snoj 518; Kluge s. v. Python.

pívnica *ž* (16. st.)

Poput sln. *pîvnica*, češ. *pivnice* izvedeno od ***pivo***. Starije je značenje 'podrum'.

pîvo *sr* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *pîvo* 'piće' (Brač), *pîvo* 'piće uopće' (Vrgada), *pĩva* (Senj), *pĩva* (Varaždin); *piva* (RKKJ)

TVORBA *pîvskī*

Postalo od psl. **pivo* (stcsl. *pivo* 'piće', rus. *núво*, češ. *pivo*; sln. *pívo* je iz češ.), što je izvedeno od **piti*, v. ***piti***. Najstarije je značenje 'ono što se pije, piće', što je potvrđeno i u starijem jeziku.

Lit.: Skok II: 667; Gluhak 480; Derksen 402; Snoj 518.

pivòvara *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pivov'ara* (Varaždin)

Složeno od ***pivo*** i ***variti***; zacijelo prema češ. *pivovárna*, usp. i sln. *pivovârna*.

pízda *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pīzdà* (Brač), *pîzda* (Varaždin), *p'īzda* (Gola)

Postalo od psl. **pizdà* (sln. *pīzda*, rus. *пиздá*, stčeš. *pizda* 'stražnjica') < **pey-sd-* (stprus. *peisda* 'stražnjica', alb. *pidh* 'vulva', možda i stnord. *fytta* 'vulva'). Ako je prvotno značenje 'stražnjica' (kao u stčeš. i stprus.), moguće je izvođenje iz ie. **h$_1$pi-* 'na, uz' (v. ***ep-***, ***epi-***) i korijena **sed-* koji je u ***sjesti***; **h$_1$pey-sdeh$_2$* (> psl. **pizda*) bi značilo 'ono na čemu se sjedi'.

Lit.: Skok II: 668f.; Gluhak 481; Snoj 518.

pjẽga *ž* (17. st.)

TVORBA *pjẽgav*

Postalo od psl. **pě́ga* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *pẹ́ga*, češ. *piha*, polj. *piegi* ⟨nom. mn.⟩, usp. i rus. *nérий* 'pjegav, šaren'). Dublja je etimologija nesigurna. Povezuje se sa skr. *piṅgalá-* 'smećkast, crvenkast, žućkasť i izvodi od istoga korijena koji je u **pьsati*, v. ***pisati***, no to je formalno nategnuto.

Lit.: Skok II: 669f.; Gluhak 481; Vasmer II: 329f.; Snoj 503.

pjẽna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pĩna* (Brač), *pĩna* (Vrgada), *p'ẹna* (Varaždin), *p'ẹna* (Gola); *pena, peńa, pina* (RKKJ)

TVORBA *pjẽnast*

Postalo od psl. **pě́na* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pěny* ⟨nom. mn.⟩, sln. *pẹ́na*, rus. *néна*, polj. *piana*) < ie. **(s)poHi-men-/*(s)pHimnos* (lit. *spáinė* 'pjena (na valovima)', stprus. *spoayno* 'pjena (piva koje fermentira)', lat. *spūma*, steng. *fām*, stvnj. *feim*).

Lit.: Skok II: 670; Gluhak 481; Derksen 397; Matasović 2004: 126.

pjẽniti se (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pĩnit (se)* (Brač), *pĩnit se* (Senj), *pệniti sę* (Varaždin); *peniti (se), piniti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **pě́niti (sę)* (stcsl. *pěniti*, sln. *pẹ́niti*, rus. *нéнить(ся)*, polj. *pienić się*), što je izvedeno od **pě́na*, v. ***pjena***.

pjenúšac *m*

Izvedeno od ***pjenušati se***. Za tvorbu usp. njem. *Schaumwein* (od *Schaum* 'pjena' i *Wein* 'vino'), tal. *spumante* (od *spuma* 'pjena').

pjenùšati se

TVORBA *pjenùšav*

Izvedeno od ***pjeniti se*** ekspresivnim sufiksom *-ušati*. Za sufiks usp. ***perušati***.

pjèsma *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pĩsma* (Brač), *pĩsma* (Senj), *p'ẹsma, pj'ẹsma* (Varaždin); *pesem, pesen, pesma, pisma* (RKKJ)

TVORBA *pjèsmica, pjesmúljak*

Postalo od izvorno iste osnove od koje je hrv. star. *pjẽsna* (16. st.), *pjẽsan* (13. – 19. st.) < psl. **pě́snь* (stcsl. *pě́snь*, sln. *pẹ́sem*, star. i dijal. *pẹ́sen*, rus. *néсня*, polj. *pieśń*), što je izvedeno od **pě́ti*, v. ***pjevati***. Za sufiks usp. ***basna***. Glas *-m-* umjesto *-n-* u *pjèsma* mogao je postati asimilacijom (**p...n* > *p...m*), a na oblik riječi u standardnom jeziku mogla je utjecati i posuđenica ***poema***.

Lit.: Skok II: 671f.; Vasmer II: 347; Pronk 2014; Snoj 508.

pjèsmarica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉsmarica* (Brač), *pęsm'arica* (Varaždin)

Poput sln. *pesmarica* izvedeno od ***pjesma***.

pjèsnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pj'ęsnik* (Varaždin); *pesnik* (RKKJ)

TVORBA *pjèsnički*, *pjèsnikinja*, *pjèsnīštvo*

Poput sln. *pȇsnik* izvedeno od **pěsnь*, v. ***pjesma***.

pjèšāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pęšâk* (Varaždin); *pešace, pešec, pišac* (RKKJ)

TVORBA *pješáčiti*, *pješàkinja*, *pješáštvo*

Izvedeno od psl. pridjeva **pěšь* 'koji ide pješice' (stcsl. *pěšь*, sln. *pȇš*, rus. *néший*, polj. *pieszy*) < **ped-syo-*, srodno s lit. *pẽsčias* 'koji ide pješice', alb. *për-pósh, pósh-të* 'ispod', stir. *ís* 'ispod', što je izvedeno od ie. riječi za 'nogu, stopalo' **ped-/*pod-*, v. ***pod***[1].

Lit.: Skok II: 670; Gluhak 482; Derksen 398; Snoj 509.

pjèščan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *peščen* (RKKJ)

TVORBA *pjèščanī*, *pješčànīk*, *pješčènjāk*

Poput sln. *peščȇn*, rus. *песчáный*, češ. *písečný* izvedeno od **pěsьkъ*, v. ***pijesak***.

pjèšicē *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ęšicę* (Varaždin), *p'ęše, pęš'ice* (Gola); *peše, pešice, peške, peški* (RKKJ)

Prilog izveden od psl. pridjeva **pěšь*, v. ***pješak***.

pjȇv *m* (19. st.)

Poput sln. star. *pȇv* imenica izvedena od glagola ***pjevati***.

pjèvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȉvot* (Brač), *pȉvat* (Senj), *pȉvati* (Vrgada); *pevati* (RKKJ)

TVORBA *pjèvāč* (*pjevàčica*), *pjèvalo*, *pjêvan* (*pjêvānje*), *pjêvnī*, *pjevúšiti*

Izvedeno sufiksom *-va-* od starijega glagola *pjèti* ⟨prez. *pòjēm*⟩ (15. st.) < ie. **pěti* ⟨prez. **pòjǫ*⟩ (stcsl. *pěti* ⟨prez. *pojǫ*⟩, sln. *pẹ́ti* ⟨prez. *pójem*⟩, rus. *петь* ⟨prez. *пою́*⟩, polj. *piać* ⟨prez. *pieję*⟩) < ie. **poyH-* (toh. B *pi-* 'pjevati').

Lit.: Skok II: 671f.; Derksen 398.

pjèvica *ž* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***pjevati***; izvorno je značenje 'pjevačica', usp. rus. *певúца* 'pjevačica'.

plȁc *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *plâc* (Varaždin) 1. 'mjesto, prostor'; 2. 'tržnica'; 3. 'trg'; 4. 'građevinsko zemljište, gradilište', *pl'ac* (Gola) 1. 'slobodno mjesto'; 2. 'trg'; 3. 'tržnica'; *pijac, pjac, plac* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Platz* 'mjesto, otvoreni prostor', što je iz fr. *place* < vlat. *plattea* < lat. *platēa* 'široka ulica'. Latinska je riječ posuđenica iz grč. *πλατεῖα* 'ulica, široki put, cesta', a to je poimeničeni pridjev *πλατύς* 'širok', v. ***plast***. Ista je latinska riječ dala tal. *piazza*, što je posuđeno u hrvatske govore kao *pijaca*.

Lit.: Skok 672f.; Snoj 519.

plàcēnta *ž*

Posuđeno iz lat. *placenta* 'vrsta kolača', što je iz grč. *πλακοῦς* ⟨G *-οῦντος*⟩ '(plosnati) kolač' (od *πλάξ* ⟨G *πλακός*⟩ 'ploča, površina, ravnina'). U anatomiji se razvilo preneseno značenje 'posteljica, dio maternice iz kojega plod dobiva hranu' zbog sličnosti oblika.

Lit.: Snoj 519; Walde-Hofmann 617; Beekes 1202.

plȁč *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȁč* (Brač), *plȁč* (Vrgada), *plȁč* (Senj), *pl'ač* (Varaždin); *plač* (RKKJ)

Postalo od psl. **pláčь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *plačь*, rus. *плач*, polj. *płacz*), što je izvedeno od **plakati*, v. ***plakati***.

pláča *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plõća* (Brač), *plᵒãća* (Vrgada), *plãća* (Senj), *plą̃ča* (Varaždin); *plača, plata* (RKKJ)

Postalo od psl. **plătja* (sln. *pláča*, rus. *плáма*, polj. *płaca*), što je izvedeno od **platiti*, v. ***platiti***.

pláćati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plōćȁt* (Brač), *plāćȁti* (Vrgada), *plāćȁt* (Senj), *plậčati* (Varaždin); *plačati* (RKKJ)

TVORBA *pláćānje*

Poput sln. *plačáti* nesvršeni glagol od ***platiti***.

plàdanj *m* (16. st.)

Poput sln. *pládenj* posuđeno preko nekog romanskog idioma (usp. furl. *pládene*, mlet. *piádena*) iz grč. *πλάθανον* 'daska ili kalup za kruh i kolače', što je izvedeno od korijena glagola *πλάσσω* 'oblikovati', v. ***plastika***.

Lit.: Skok II: 673; Gluhak 482; Snoj 519; REW 5685.

plàfōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plafũn* (Brač), *plafôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Plafond* iz fr. *plafond*, od *plat fond* 'ravan pod' (*plat* 'ravan' < vlat. *plattus*, iz grč. *πλατύς*, v. ***plast*** i *fond* 'dno, pod' < lat. *fundus*, v. ***fond***).

Lit.: Kluge s. v. Plafond.

plàh *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *plôh* (Brač), *plậhi* (Varaždin); *plah* (RKKJ)

TVORBA *pláhōst*, *plahôvit*

Postalo od psl. **polxъ* (sln. *plâh*, češ. *plachý*, usp. i ukr. *полóх* 'strah') < ie. **pelh$_1$-* (možda grč. *πάλλω* 'tresti, njihati', stnord. *fæla* 'prestrašiti').

Lit.: Skok II: 673; Gluhak 482f.; Derksen 410.

plàhta *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plàhta* (Senj), *plậfta*, *plậhta* (Varaždin); *plahta* (RKKJ)

Postalo od psl. **pláxъta* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *plaxъta*, sln. *plâhta*, rus. *плáхта* 'vreća od grubog platna; krpena haljina', polj. *płachta*), što je možda posuđeno iz nekog germanskog izvora, usp. aust.-njem. *Plache* 'velika, gruba platnena tkanina, cerada' < stvnj. *blaha* (možda izvorno iz lat. *floccus* 'pahuljica, čuperak vune'). Druga je mogućnost da je psl. riječ izvedena od korijena koji je u ***ploha***, ***plosnat***. Povezuje se i s korijenom koji je u ***plašt***, što je formalno teško.

Lit.: Skok II: 677; 688; I: 522; Vasmer II: 367; Snoj 520; Benković 2017: 232.

plàkāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plakât* (Senj), *plakật* (Varaždin)

TVORBA *plàkātnī*

Posuđeno preko njem. *Plakat* iz niz. *plakkaat*, što je iz fr. *placard*. Francuska je riječ izvedena od glagola *plaquer* 'obložiti, prevući, prilijepiti' koji je posuđen iz niz. *placken* 'lijepiti'.

Lit.: Snoj 520; Kluge s. v. Plakat; Dauzat 574.

plàkati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plãkot* (Brač), *plàkat* (Senj), *pl'akati sę* (Varaždin), *plàkati* (Vrgada); *plakati (se)* (RKKJ)

TVORBA *plàčljiv* (*plàčljivōst*), *plàkānje*

Postalo od psl. **plákati* (stcsl. *plakati (sę)*, sln. *plākati*, rus. *плáкать*, polj. *płakać*) < ie. **pleh$_2$k-/*pleh$_2$g-* (lit. *plókis* 'udarac', grč. *πλήσσω* 'udarati', lat. *plangō* 'udarati; tugovati, žaliti', steng. *flōcan* 'pljeskati'). Značenjski je razvoj u slavenskom kao u latinskom: 'udarati' > 'udarati se po prsima kao znak žaljenja' > 'žaliti, tugovati'.

Lit.: Skok II: 674; Gluhak 483; Derksen 402.

plàmēn *m* (14. st. Danilo; 15. st. glag. ruk. 1468..)

DIJALEKTI I POTVRDE *plãmen* (Brač), *pl'amęn* (Varaždin); *plam, plamen, plamnen* (RKKJ)

TVORBA *plamènčić*, *plamènīk*, *plamènjača*

Postalo od psl. **polmy* ⟨G **polmene*⟩ (stcsl. *plamy* ⟨G *plamene*⟩, sln. *plámen* ⟨G *plaménа*⟩, rus. *плáмя* ⟨G *плáмени*⟩, polj. *płomień*) < **polh$_1$-men-*, od korijena koji je u ***paliti***, usp. lit. *pelenaĩ* 'pepeo', latv. *plẽne* 'bijeli pepeo na ugljenu', stprus. *pelanne* 'pepeo'. U standardnom hrvatskom je oblik za nom. jd. preuzet iz ak. jd. **polmenь*. Nominativni likovi *plami*, *plam* potvrđeni su u starijim tekstovima, usp. *plami* (14. st. Žića sv. otaca), *plam* (16. st.), a izvedenica *plamik* i u dijalektima,

usp. *plȃmik* (Brač), *plȁmīk* (Vrgada). Za jednako tvorene likove usp. ***kamen***.

Lit.: Skok II: 593; Derksen 411.

plȁmenī *prid.* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'amẹni* (Varaždin); *plameni, plamnen* (RKKJ)

Postalo od psl. **polmenьnъ* (stcsl. *plamenьnъ*, sln. *plamenẹ̑n* (Plet.), rus. *плáменный*, polj. *płomienny*), što je izvedeno od **polmy*, v. ***plamen***.

plamíčak *m* (19. st.)

Izvedeno od *plamik*, v. ***plamen***.

plȁmtjeti (18. st.)

Poput sln. *plamtẹ́ti* izvedeno od *plam-*, v. ***plamen***.

plân *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plân* (Varaždin), *plân* (Grobnik); *plan* (RKKJ)

TVORBA *plânskī*

Posuđeno preko njem. *Plan* iz fr. *plan*, izvorno 'ravna površina', od lat. *plānus* 'ravan', v. ***planina***. Francuska se riječ još izvodi i od lat. *planta* 'potplat' (od istoga korijena **pleh$_2$-* 'ravan, plosnat' koji je i u *plānus*), s izvornim značenjem 'otisak'. Moguće je i da su francuske riječi *plan* < *plānus* i *plan* < *planta* međusobno ukrštene.

Lit.: Snoj 520; Kluge s. v. Plan; Dauzat 573.

plànēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *planẹ̑t* (Varaždin); *planet, planeta* (RKKJ)

TVORBA *planètārij, planetòīd*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Planet*, eng. *planet*, fr. *planète*) iz lat. *planēta*, što je iz grč. *πλάνητες ἀστέρες*, dosl. 'lutajuće zvijezde' (od *πλάνης* ⟨G *-ητος*⟩ 'koji luta', *πλανάομαι* 'tumarati, lutati amo tamo, obilaziti, okolo putovati', možda od korijena koji je u lat. *plānus*, v. ***planina***).

Lit.: Snoj 521; Kluge s. v. Planet.

plànika *ž* (16. st.) *(Arbutus unedo)*

DIJALEKTI I POTVRDE *planȉka* (Brač), *planȉka* 'biljka, grm' (Vrgada); *planika* (RKKJ)

Poput sln. *planíka* izvedeno sufiksom *-ika* (kao u ***bunika***, ***perunika***) od korijena koji je u ***planina***.

Lit.: Skok II: 676.

planìna *ž* (13. st. toponim)

DIJALEKTI I POTVRDE *planinȁ* (Brač), *planīnȁ* (Vrgada), *plan'ina* (Varaždin); *planina* (RKKJ)

TVORBA *plànīnskī*

Postalo od psl. **polnina* (sln. *planína* 1. 'visoravan'; 2. 'visoko gorje', bug. *планúна* 'gorje, visoka gora', ukr. dijal. *полонúна* 'visoravan', češ. *planina* 'ravnica, ugar'), što je izvedeno od pridjeva **polnъ* 'ravan, neobrastao drvećem' (sln. *plân* 'neobrastao, otvoren, širok', gluž. *płony* 'ravan', češ. *planý* 'neplodan') < ie. **polh$_2$no-*, od korijena **plh$_2$-* (lit. *plónas* 'tanak', latv. *plāns* 'ravan, tanak', lat. *plānus* 'plosnat, ravan', het. *palḫi/palḫai* 'širok'). U slavenskom je izvorno značenje 'visoravan' iz čega se razvilo suvremeno značenje koje je u mnogim govorima istisnulo naslijeđenu imenicu ***gora***, izvorno 'šumovita planina'.

Lit.: Skok II: 675f.; Gluhak 484; Schuster-Šewc 1089, 1090; Snoj 521.

planìnār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *planinȃr* (Varaždin)

TVORBA *planinárev, planìnārka, planìnārskī, planinárstvo, planináriti* (*planinárēnje*)

Izvedeno od ***planina***. Starija su značenja 'pastir koji čuva stoku u planini' i 'gorštak, stanovnik planinskih krajeva'.

planírati

DIJALEKTI I POTVRDE *planẹ̑rati* (Varaždin)

TVORBA *planírānje*

Poput sln. *planírati* izvedeno od ***plan*** sufiksom *-irati* njemačkog podrijetla (njem. *-ieren*).

plànktōn *m*

TVORBA *plànktōnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Plankton*, fr. *plancton*); riječ je izvedena od grč. pridjeva *πλαγκτός* 'koji tumara, skitnica', od glagola *πλάζομαι* 'biti zanesen ili bačen, tumarati' (možda od korijena koji je u *πλήσσω* 'udarati', usp. ***plakati***). Sitni vodeni organizmi tako su nazvani jer se ne kreću svojevoljno, nego ih nose valovi i vodena struja.

Lit.: Snoj 521; Kluge s. v. Plankton.

plantáža *ž*

TVORBA *plantàžēr* (*plantàžērka*)

Posuđeno preko njem. *Plantage* iz fr. *plantage*, što je izvedeno od *planter* 'saditi, posaditi', iz lat. *plantō* 'saditi', *planta* 'biljka, sadnica.' Latinske su riječi izvedene od korijena koji je u *planta* 'potplat' (od ie. **pleh$_2$-* 'ravan, plosnat', usp. ***plan***, ***planina***) s razvojem značenja 'saditi' od 'izravnati zemlju' ili 'saditi usjeve tabanom'.

Lit.: de Vaan 470; Snoj 521; Kluge s. v. Plantage.

plànuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plãnut* (Brač), *pl'anuti* (Varaždin); *planuti, plamnuti, plavnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **polnǫti* (češ. *planouti*, polj. *płonąć*), od korijena koji je u ***paliti***, ***plamen***.

Lit.: Boryś 445.

plasírati

Posuđeno preko njem. *placieren, platzieren* iz fr. *placer*, što je izvedeno od *place* 'mjesto', v. ***plac***.

Lit.: Snoj 521.

plâst *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plâst* (Varaždin); *plast* (RKKJ)

Postalo od **plastъ*/**plastь* (sln. *plâst ž*, rus. *пласт* 'sloj, naslaga', češ. *plást* 'saće'); može se izvesti od ie. **plōth$_2$-to-* (lit. *platùs* 'širok', grč. *πλατύς* 'širok', skr. *pṛthú-* 'širok, prostran') ili od **plōsk-to-*, v. ***plosnat***. U slavenskom je izvorno značenje 'sloj, naslaga', što se razvilo od 'štogod široko, razvučeno'.

Lit.: Skok II: 677; Gluhak 484; Vasmer II: 365f.; Snoj 521.

plastèlīn *m*

Posuđeno preko njem. *Plastilin* iz tal. *plastilina*. Riječ je izvedena od grč. *πλαστός* 'oblikovan', v. ***plastika***.

Lit.: Snoj 522.

plastènīk *m*

Izvedeno od ***plastika*** po uzoru na *staklenik* (v. ***staklo***).

plastificírati

TVORBA *plastifikácija*

Posuđeno iz njem. *plastifizieren*, što je složeno od ***plastika*** i lat. *-ficō*, v. ***-fikacija***, ***-ficirati***, ***-fikat***.

plàstika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'astika* (Varaždin)

TVORBA *plàstičan*, *plàstičnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Plastik*, eng. *plastic*, fr. *plastique*) i lat. *plasticē* 'kiparstvo' iz grč. *πλαστική* 'vještina oblikovanja', što je poimeničeni pridjev *πλαστικός* 'koji se može oblikovati', usp. i *πλαστός* 'oblikovan', od glagola *πλάσσω* 'mijesiti, gnječiti; oblikovati; izmisliti' (nejasnoga podrijetla). U značenju 'umjetan materijal' riječ je posuđenica iz engleskoga.

Lit.: Snoj 522; Kluge s. v. Plastik; Beekes 1203.

plàšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plãšit* (Brač), *pl'ašiti* (Varaždin); *plašiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *plàšljiv* (*plàšljivac* (*plàšljīvčev*), *plàšljivica*, *plašljívko*, *plàšljivōst*)

Postalo od psl. **polšiti* (sln. *plašīti*, rus. *полошúть*, polj. *płoszyć*), što je izvedeno od **polxъ*, v. ***plah***.

plâšt *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plậšč*, *plậšt* (Varaždin); *plašč* (RKKJ)

Postalo od psl. **plastjь* ili **plaščь* (stcsl. *plaštь*, sln. *plášč*, rus. *плащ*, polj. *płaszcz*); dublja je etimologija nesigurna. Možda od korijena koji je u rus. *плам* 'rubac, mara-

ma', *платьё* 'haljina', v. ***platiti***, ili od korijena koji je u ***plosnat***, v. i ***plast***.

Lit.: Skok II: 677; Vasmer II: 368; Snoj 522.

plaštènjāk *m* (19. st.) *zool. (Tunicata)*

Poput češ. *pláštěnci mn.* izvedeno od ***plašt***; djelomični kalk prema lat. nazivu *Tunicata* (od *tunica* 'plašť) i njem. *Manteltiere* (od *Mantel* 'ogrtač, plašť i *Tier* 'životinja').

plàta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'ata* (Varaždin) 1. 'ploča na štednjaku'; 2. 'velika taca za posluživanje'

Posuđeno iz njem. *Platte* 'ploča' < srvnj. *platte, blatte*, što je iz srlat. *platta*, poimeničeni pridjev od *plattus* 'plosnat, širok' (iz grč. *πλατύς*, v. ***plast***).

Lit.: Snoj 522; Kluge s. v. Platte.

platàna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *plat'ana* (Varaždin); *platana* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Platane* iz lat. *platanus*, što je iz grč. *πλάτανος*. Grčka je riječ zacijelo posuđenica iz nekog nepoznatog izvora, iako se često (pučkoetimološki) izvodi od pridjeva *πλατύς* 'širok' (v. ***plast***) zbog širokog debla ovog stabla.

Lit.: Beekes 1204; Snoj 522; Kluge s. v. Platane.

plátežnī *prid.*

Posuđeno iz rus. *платёжный*, što je izvedenica od *платёж* 'plaćanje, uplata, isplata', od *плати́ть*, v. ***platiti***.

plàtfōrma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *platfôrma* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Plattform* iz fr. *plateforme*, što je složeno od *plat* 'ravan, plosnať (< vlat. *plattus*, v. ***plata***) i *forme* 'oblik' (v. ***forma***).

Lit.: Snoj 522; Kluge s. v. Plattform.

plàtfus *m razg.*

Posuđeno iz njem. *Plattfuß*, što je složeno od *platt* 'ravan' (v. ***plata***) i *Fuß* 'stopalo' (v. ***pod***[1]).

plàtina *ž* 'kemijski element, *Pt*'

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'atina* (Varaždin)

TVORBA *plàtinast, plàtinin, plàtīnskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Platin*, eng. *platinum*) iz šp. *platina*, dosl. 'srebarce', što je umanjenica od *plata* 'srebro' (od vlat. *plattus* 'plosnat, ravan', v. ***plata***; značenje se razvilo od 'metalna pločica' > 'srebrna pločica' > 'srebro'). Metal *platina* otkriven je u španjolskim srednjo- i južnoameričkim kolonijama. Bojom je sličan srebru, ali su ga smatrali manje vrijednim od srebra, odatle naziv 'srebarce'.

Lit.: Chambers 804.

plátiti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *plōtȉt* (Brač), *plātȉt* (Senj), *plat'iti* (Varaždin); *platiti* (RKKJ)

TVORBA *plâćenīk* (*plâćeničkī*), *plâćenica, plâtnī*

Postalo od psl. **platìti* (sln. star. *platiti*, rus. *платúть*, polj. *płacić*), što je izvedeno od psl. **platъ* 'komad tkanine' (stcsl. *platъ* 'platno, tkanina', rus. star. *плат* 'rubac, tkanina', polj. *płat* 'ravni komad, tanki sloj nečega', usp. i hrv. ***potplat***), od korijena koji je u lit. *platùs*, grč. *πλατύς*, v. ***plast***. Značenje 'platiti' razvilo se jer su Slaveni kao sredstvo plaćanja koristili tkaninu.

Lit.: Skok II: 678f.; Gluhak 484; Vasmer II: 366; Snoj 519.

plátno *sr* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *plātnȍ* (Senj), *plą̑tno* (Varaždin); *platno* (RKKJ)

TVORBA *plàtnen*

Postalo od psl. **poltьnò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *platьno*, sln. *plátno*, rus. *полотнó*, polj. *płótno*) < ie. **pol-t-* (usp. stvnj. *valte* 'tkanina za omatanje odjeće', njem. *Falte* 'preklop (na tkanini)'); od korijena koji je u ***pelena***, ***plijeviti***.

Lit.: Skok II: 679; Gluhak 484; Derksen 411f.; Vasmer II: 397f.

plàtō *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *platô* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *plateau* 'ravnina, ploča', što je izvedeno od *plat* 'ravan' < vlat. *plattus* 'plosnat, širok', v. ***plata***.

Lit.: Snoj 521.

plâv *prid.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plâv* (Senj), *plȃvi* (Varaždin), *plâv* (Grobnik); *plav* (RKKJ)

TVORBA *plávac*, *plàvičast*, *plàvkast*, *plávjeti*

Postalo od psl. **pôlvъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *plavъ* 'bijel', sln. *plȃv* (iz drugih slav. jezika), rus. *полóвый* 'blijedožut', polj. *płowy* 'izblijedio, boje slame') < ie. **polwo-* (lit. *pal̃vas* 'svijetložut, boje slame', lat. *pallidus* 'blijed', stisl. *fǫlr* 'izblijedio', stvnj. *falo* 'izblijedio'). Riječ označuje razne blijede boje, a značenje 'modar' potvrđeno je samo u zapadnim južnoslavenskim jezicima. Na višeznačnost ovog pridjeva u hrvatskom mogao je utjecati također i latinski pridjev *flavus* koji označuje različite nijanse od plave do žute (rani romanski odraz lat. *flavus* bio bi u slavenskom posuđen kao **plavъ*, što bi također dalo hrv. *plâv*).

Lit.: Skok II: 679f.; Gluhak 485; Derksen 412.

plavètnilo *sr* (19. st.)

Izvedeno od starijega pridjeva *plavetan*, od imenice *plavet* 'plava boja' izvedene od ***plav***.

plàvičast *prid.*, v. ***plav***

plàviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plōvȉt* (Brač), *pl'aviti* (Varaždin); *plaviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pláviti* (sln. *pláviti*, rus. *плáвить* 'topiti', polj. *pławić* 'kupati (stoku); (zast.) topiti') < ie. **pleh$_3$u-* (grč. *πλώω* 'plutati, ploviti', stisl. *flóa* 'teći'); isti je korijen u ***plivati***.

Lit.: Derksen 403; Vasmer II: 364.

plàvuša *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***plav*** sufiksom *-uša*.

plàziti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *plãzit* (Brač), *plàzit* (Senj), *pl'aziti* (Varaždin); *plaziti* (RKKJ)

TVORBA *plàžênje*

Postalo od **polziti* (sln. *pláziti se, plazīti se*, češ. *plazit se*, usp. i rus. *нóлоз* 1. 'salinac klizaljke'; 2. 'zmija udav'), od korijena koji je u ***puzati***.

Lit.: Vasmer II: 396; Snoj 524.

plàzma *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Plasma*, eng. *plasma*) iz kslat. *plasma*, što je iz grč. *πλάσμα* 'nešto oblikovano, slika, lik', od glagola *πλάσσω* 'oblikovati'. Isti je korijen u ***plastika***.

Lit.: Snoj 524; Kluge s. v. Plasma.

pláža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *plãža* (Brač), *plȃža* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *plage* što je iz tal. *piaggia* 'obala' < vlat. *plagia*, što je pak posuđeno iz grčkoga; izvor je poimeničeni grč. pridjev *πλάγιος* 'kos, postrani, nakriv' (nesigurnoga podrijetla).

Lit.: Snoj 524; Beekes 1200.

plebéjac *m*

TVORBA *plebéjčev*, *plèbējka*, *plèbējskī*

Posuđeno iz lat. *plēbēius* 'plebejac, pučanin', što je poimeničeni pridjev izveden od *plēbēs* 'građani, (običan) narod, puk' < ie. **pleh$_1$-d^h-* 'punoća' (grč. *πληθύς* 'mnoštvo'), od korijena koji je u ***pun***.

Lit.: de Vaan 472.

plèća *sr, pl. t.* (14. st. Žića sv. otaca *plećí*)

DIJALEKTI I POTVRDE *plećȅ* (Brač), *plèć^{o}ā* (Vrgada), *plę̑ča* (Varaždin), *pl'ę̑ča* 'leđa' (Gola), *pl'ę̑če* 'rame' (Gola); *pleče, pleča, pleči* (RKKJ)

Postalo od psl. **pletje* 'rame' (stcsl. *plešte*, sln. *pléče*, rus. *плечó*, polj. *plecy* 'leđa') < ie. **pleth$_2$yo-* (srir. *leithe* 'rame', het. *paltana-* 'rame žrtvene životinje'), što je izvedeno od korijena **pleth$_2$-* 'širok', v. ***plast***. Druga je moguća psl. rekonstrukcija **plektje* (usp. rus. *белоплёкий* 'bijelih ramena', *подоплёка* 'podstava seljačke košulje'); u tom slučaju srodno bi bilo latv. *plęcs* 'rame', lit. *plókščias* 'plosnat,

ravan', grč. *πλάξ* ⟨G *πλακός*⟩ 'ravnina, površina'.

Lit.: Skok II: 680; Derksen 404; Vasmer II: 371; Snoj 525.

plȅćka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***pleća***.

plȅh *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *plẹ̑h* (Varaždin), *pl'ęh* (Gola); *pleh* (RKKJ)

Kajkavska riječ, posuđena iz njem. *Blech* 'lim', što je od istoga korijena koji je u ***bljeskati*** (izvorno je značenje bilo 'sjajni komad kovine').

Lit.: Skok II: 680f.; Kluge s. v. Blech.

plèistocēn *m* 'posljednje razdoblje geološke prošlosti Zemlje' *geol.*

Složeno od grč. *πλεῖστος* 'najviše (njih)' i ***-cen***, usp. ***miocen***, ***paleocen***. Grč. *πλεῖστος* je superlativ od *πολύς* 'mnog, mnogo', v. ***poli-***.

plème *sr* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plème* (Brač), *plème* (Vrgada), *plème* (Bibinje), *pl'ęmę* (Varaždin), *plãmä* (Bednja); *pleme, plemen, plime* (RKKJ)

TVORBA *plèmenskī*

Postalo od psl. **plemę* ⟨G **plemene*⟩ (stcsl. *plemę*, sln. *pléme*, rus. *плéмя*, polj. *plemię*) < **pled-men-*, od korijena koji je u ***plod***. Za značenjski razvoj usp. ***generacija***, ***nacija***.

Lit.: Skok II: 681; Vasmer II: 368f.

plemènit *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plemenît* (Brač), *plęmęnîti* (Varaždin); *plemenit* (RKKJ)

TVORBA *plemenìtāš* (*plemenitàšica*, *plemenìtāškī*, *plemènitōst*)

Poput sln. *plemenît* izvedeno od ***pleme***. Izvorno je značenje 'koji pripada plemenu' od čega se razvilo 'koji je iz slavna, ugledna plemena' i dalje 'častan, čestit, ugledan, odličan'.

plèmīć *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plemȉć*, *plemîć* (Brač), *plęmîč* (Varaždin); *plemič* (RKKJ)

TVORBA *plèmīćkī*, *plèmkinja* (17. st.), *plèmstvo* (16. st.)

Poput sln. *plẹ̑mič* izvedeno od ***pleme***. Za razvoj značenja v. ***plemenit***, ***knez***.

plêmka *ž* 'grančica koja se ucjepljuje (usađuje) na drugu biljku kao podlogu, cijep'

Izvedeno od korijena koji je u ***pleme***, sa značenjem 'grančica koja služi za rasplod'.

pleonàzam *m*

Posuđeno (možda uz posredovanje njem. *Pleonasmus,* usp. i fr. *pléonasme*) iz grč. *πλεονασμός* 'upotreba suvišnih riječi', izvorno 'preobilje, višak', što je izvedeno od *πλεονάζω* 'imati obilno, napretek', od *πλέον, πλείων* 'više, odviše' (< **pleh*$_1$-), što je komparativ od *πολύς* 'mnogi, mnogo', v. ***poli-***.

Lit.: Chambers 806.

plês *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plẹ̑s* (Varaždin); *ples* (RKKJ)

TVORBA *plêsnī*

Postalo od psl. **plęsъ* (sln. *plẹ̑s*, rus. razg. *пляс* 'igra, ples', polj. *pląs* 'skakutanje'), što je izvedeno od **plęsati*, v. ***plesati***.

plésati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plẹ̑sati* (Varaždin); *plesati* (RKKJ)

TVORBA *plèsāč* (*plesàčica*), *plésānje*

Postalo od psl. **plęsàti* (stcsl. *plęsati*, sln. *plesáti*, rus. *плясáть*, polj. *pląsać*), što je srodno s lit. *plẽšti* 'plesati'. Dublja etimologija nije sigurna. U hrvatskom su starija zabilježena značenja 'gaziti, pljeskati'. Pomišlja se na izvođenje od ie. korijena **pleth*$_2$-, v. ***plast***, ali to je formalno teško. Za značenjsku poveznicu usp. stcsl. *plesna* 'potplat, taban' od istoga korijena.

Lit.: Skok II: 681f.; Vasmer II: 379; Snoj 526.

plèsti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plèst* (Brač), *plèst* (Senj), *pl'ęsti* (Varaždin), *plèsti* (Vrgada); *plesti (se)* (RKKJ)

TVORBA *plètāćī, plètēnje*

Postalo od psl. **plesti* (stcsl. *pletomi* ⟨particip⟩, sln. *plésti* ⟨prez. *plétem*⟩, rus. *плecmú* ⟨prez. *племý*⟩, polj. *pleść* ⟨prez. *plotę*⟩) < ie. **plek'-t-* (lat. *plectō*, stvnj. *flehtan*, grč. *πλέκω*).

Lit.: Skok II: 682; Derksen 403f.

pletènica *ž* (17. st.)

Izvedeno od *pleten*, pridjeva trpnog glagola ***plesti***.

plètēnka *ž* (19. st.) 'opletena boca'

Izvedeno od *pleten*, pridjeva trpnog glagola ***plesti***.

plèter *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'ętęr* (Varaždin), *pl'ęfter* (Gola); *pleter* (RKKJ)

TVORBA *plètērnī*

Izvedeno od ***plesti***.

plètilja *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***plesti***; za sufiks usp. *vezilja*.

plètīvo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plètivo* (Senj), *plètīvo* (Vrgada)

Poput sln. *pletívo*, češ. *pletivo* 'žičana mreža' izvedeno od korijena koji je u ***plesti***.

pličìna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plićīna* (Senj)

Poput sln. *plitčína* (Plet.) izvedeno od ***plitak***.

plìćāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plićõk* (Brač), *pličȃk* (Varaždin)

Izvedeno od korijena koji je u ***plitak***.

plićìna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *plićinȁ* (Brač), *plič'ina* (Varaždin)

Izvedeno od korijena koji je u ***plitak***.

plijên *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plę̂n* (Varaždin); *plen, plena, pleń, pleńa* (RKKJ)

Postalo od psl. **pêlnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *plěnъ*, sln. *plę̂n*, rus. *полóн* 'ropstvo', češ. *plen*); srodno s lit. *pelnas* 'dobit', latv. *pèļņa* 'dobit', od ie. korijena **pel-* 'prodati, zaraditi' (stisl. *falr* 'za prodaju', stvnj. *fāli* 'na prodaju', možda grč. *πωλέω* 'trgovati'). Možda je moguće povezati ove slavenske riječi i s grč. *πῶλος* 'ždrijebe', got. *fula*, alb. *pelë* 'kobila'; značenjska veza bila bi u običaju otimanja stoke u arhajskim stočarskim društvima. Za semantičku vezu usp. ***blago***[1].

Lit.: Skok II: 683; Derksen 394; Beekes 1265f.; Snoj 525.

plijéniti (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plīnȉt* (Brač), *plīnȉt* (Senj), *pl'ęniti* (Varaždin); *pleniti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pelniti* (stcsl. *plěniti*, sln. *plę́niti*, rus. *полонúть*), što je izvedeno od **pelnъ*, v. ***plijen***.

plijêsan *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plîsan* (Brač), *plîsān* (Novi, Grobnik)

Postalo od psl. **plěsnь* (sln. *plę̂sen*, rus. *плéсень*, polj. *pleśń*), srodno s lit. *pelẽsis*; vjerojatno izvedeno od ie. korijena **pel-* 'siv' (grč. *πολιός* 'siv, sijed', lat. *pallidus* 'blijed', stcsl. *plavъ*, v. ***plav***).

Lit.: Skok II: 683; Gluhak 487; Derksen 404; Beekes 1219; Snoj 526.

plijéviti (17. st.) 'odstranjivati pljevu, korov'

DIJALEKTI I POTVRDE *plīvȉt* (Brač), *pl'ęti, plę̂viti* (Varaždin), *pl'ę̄ti* (Gola); *pleti, pleveti* (RKKJ)

Poopćeno iz prezentske osnove starijega glagola *pljȅti* ⟨prez. *plijèvēm*⟩ < psl. **pelti* ⟨prez. **pelvǫ*, **peljǫ*⟩ (stcsl. *plěti* ⟨prez. *plěvǫ*⟩, sln. *plę́ti* ⟨prez. *plę́vem*⟩, polj. *pleć* ⟨prez. *pielę*⟩). Vjerojatno srodno s psl. **pólti* 'plijeviti, izbacivati vodu (iz čamca)' (sln. *pláti* ⟨prez. *póljem*⟩, rus. *полóть* ⟨prez. *полю́*⟩, usp. i hrv. star. *ìspolac* 'pomagalo za izbacivanje vode iz čamca'). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatno je srodno lit. *pìlti* 'liti, sipati' (od

korijena koji je u ***pun***); manje je vjerojatno izvođenje iz ie. **(s)pelH-* 'cijepati, otkinuti' (skr. *phálati* 'raspuknuti se'). Na oblike infinitiva i prezenta s *-v-* utjecala je imenica ***pljeva***.

Lit.: Skok II: 691f.; Derksen 394f.; Vasmer II: 398; LIV 576; Snoj 522, 526f.

plȉk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȉk* (Brač)

Riječ nesigurne etimologije. Najvjerojatnije je posuđena iz tal. *plica* 'nabor (na koži)' < lat. *plicō* 'savijati', od korijena koji je u ***plesti***. Muški je rod u hrvatskome zacijelo analoški prema ***prišt***.

Lit.: de Vaan 471f.

plȉma *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȉma* (Brač), *plȉma* (Vrgada); *plima* (RKKJ)

TVORBA *plȉmnī*

Posuđeno preko dalmat. iz grč. *πλήμ(μ)η* 'plima', usp. i *πλημυρίς* 'plima' (nesigurnoga podrijetla).

Lit.: Skok II: 683f.; Gluhak 487; Beekes 1209.

plȋn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȋn* (Brač), *plȋn* (Varaždin)

TVORBA *plȉnara, plinòvit, plȉnovōd, plȋnskī*

Posuđeno iz češ. *plyn* (usp. i polj. *płyn* 'fluid; tekućina'), što je izvedeno od *plynouti*, od korijena koji je u ***plivati***. Izvorno je značenje češke riječi 'ono što pliva po zraku'.

Lit.: Skok II: 684; Gluhak 487; Snoj 527.

plȉocēn *m* 'najmlađa (peta) epoha tercijara' *geol.*

Složeno od grč. *πλεῖον* 'više' i ***-cen***, usp. ***pleistocen***, ***miocen***, ***paleocen***. Grč. *πλεῖον* je komparativ od *πολύς* 'mnogi, mnogo', v. ***poli-***.

plȉskavica *ž* (17. st.) 'dupin'

DIJALEKTI I POTVRDE *pliskavica* (RKKJ)

Izvedeno od *pliskati* 'praćati se, vrcati se', možda onomatopejskoga postanja. Vjerojatno je od istoga korijena i *plȉska* 'ptica pjevica iz porodice *Motacillidae*, pastirica' (sln. *plíska*, rus. *плúска*, polj. *pliszka, pliskwa, plistwa*), usp. i stcsl. *plišть* 'buka'.

Lit.: Skok II: 684; Vasmer II: 372.

plȉš *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plȉš* (Brač), *plȋš* (Varaždin); *pluš* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Plüsch* iz fr. *peluche*, što je izvedeno od stfr. *peluchier* 'čupkati, trgati' < vlat. **piluccare* (izvedenica od lat. *pilō* 'skinuti dlake', *pilus* 'vlas, dlaka').

Lit.: Kluge s. v. Plüsch.

plítak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plîtak* (Brač), *plȋtak* (Senj), *plītȁk* (Grobnik), *pl'itęk* (Varaždin); *plitek* (RKKJ)

Postalo od psl. **plýtъkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *plítek*, ukr. dijal. *плытκый*, polj. *płytki*), od starijega **plytъ* (čak. *plit*, kašup. *pliti*), što je vjerojatno izvedeno od **plyti* 'teći', v. ***plivati***. Prvotno je značenje bilo 'tekuć'; vjerojatno je na razvitak značenja utjecao izraz *plitka voda* 'voda koja teče (kojoj se vidi dno)'.

Lit.: Skok II: 685; Gluhak 488; Boryś 447f.; Snoj 527; Boryś 2007a: 216f.

plȉvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȉvot* (Brač), *plȉvat* (Senj), *plȋvati* (Varaždin), *plȉvati* (Vrgada); *pliti, plivati* (RKKJ)

TVORBA *plȉvāćī, plȉvāč* (*plivàčica, plȉvāčkī*), *plȉvānje*

Nesvršeni glagol izveden od starijega *plȉti* ⟨prez. *plȉjēm*⟩ < psl. **plýti* (rus. *плыть* ⟨prez. *плывý*⟩), što je srodno s lit. *plū́ti* 'teći', od korijena koji je u ***plaviti***, ***ploviti***.

Lit.: Skok II: 685; Derksen 407.

plȍča *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȍča* (Brač), *plȍča* (Senj), *pl'oča* (Varaždin), *plȍča* (Vrgada); *ploča* (RKKJ) 'pleh; potkova; ploča; crijep; morska riba list'

TVORBA *plȍčast* (19. st. Šulek), *plȍčica*

Riječ postoji i u sln. star. *plǫ́ča*, bug. *плóча*. U vezi je s grč. *πλάξ* ⟨G *πλακός*⟩ 'ploča, ravnina, površina', latv. *plaka* 'ravnina, dolina' (možda od korijena koji je u ***plosnat***). Zbog rasprostranjenosti slaven-

skih riječi samo u južnoslavenskom, smatra se da one nisu naslijeđene, nego da su izvedene sufiksom **-ja* iz osnove *plok-* koja je posuđena iz grčkoga *πλάξ*.

Lit.: Skok II: 686f.; Gluhak 488; Bezlaj III: 59f.; Snoj 528.

plȍčnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'očnik* (Varaždin)

Izvedeno od *ploča̋ti*, v. ***ploča***.

plôd *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *plộd* (Brač), *plôd* (Vrgada), *plôd* (Senj), *plôt* ⟨G *plôda*⟩ (Varaždin), *pl'ọ̑t* (Gola); *plod, plot* (RKKJ)

Postalo od psl. **plòdъ* ⟨G *plodu* a.p. *c*⟩ (stcsl. *plodъ*, sln. *plộd*, rus. *плод*, polj. *płód*). Zacijelo od istoga korijena koji je u ***pleme***. Psl. **plodъ* je izvodivo iz < ie. **plodu-* (usp. stir. *loth* 'ždrijebe' < **plotu-*, s neočekivanim **t*). Samoglasnik **o* se nije produljio ispred zvučnoga suglasnika **-d-* jer je stajao u otvorenom slogu.

Lit.: Skok II: 687; Vasmer II: 373; Snoj 528.

plȍdan *prid.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȍdan* (Brač), *pl'odẹ̑n* (Varaždin), *pl'odẹn* (Gola); *ploden* (RKKJ)

TVORBA *plôdnī*, *plȍdnica*, *plȍdnōst*

Postalo od psl. **plodьnъ* (stcsl. *plodьnъ*, sln. *plọ́den*, rus. *плóдный*, polj. *płodny*), što je izvedeno od **plodъ*, v. ***plod***.

plȍdina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***plod***. U značenju '(godišnji) prinos; proizvod' posuđeno iz češ. *plodina* 'usjev'.

plȍdīšte *sr* (19. st.)

Izvedeno od ***plod***. Djelomičan kalk prema njem. *Fruchtboden* (od *Frucht* 'plod' i *Boden* 'tlo').

plȍdorēd *m*

Složeno od ***plod*** i ***red***. Mogući kalk prema njem. *Fruchtfolge* (od *Frucht* 'plod' i *Folge* 'red, slijed').

plȍdva *ž* (19. st.) 'posteljica'

DIJALEKTI I POTVRDE *plȍdva* (Brač)

TVORBA *plȍdvāš*

Izvedeno od ***plod***.

plȍha *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'oha* (Gola)

Posuđeno iz češ. *plocha* 'ravnina', od pridjeva *plochý* 'ravan', koji je možda posuđen iz njem. *flach* < stvnj. *flah* (srodno s grč. *πλάξ*, v. ***ploča***, ***plosnat***).

Lit.: Skok II: 687; Machek 462.

plômba *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *plômba, blômba* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Plombe*, što je izvedeno od *plombieren*, v. ***plombírati***.

plombírati

TVORBA *plombírānje*

Posuđeno iz njem. *plombieren*, što je iz fr. *plomber*, dosl. 'ispuniti olovom', od *plomb* 'olovo' < lat. *plumbum* 'olovo' (nesigurna podrijetla, v. ***olovo***).

Lit.: Kluge s. v. Plombe.

plȍsnat *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȍsnat* (Brač), *plosnâti* (Varaždin); *plosnat* (RKKJ)

Izvedeno od *plȍsan* < **ploskъnъ*, što je izvedeno od psl. **ploskъ* (stcsl. *ploskъ*, sln. *plȍsk*, rus. *плóский*, češ. *plochý*) < ie. **plok-sk-o-* (latv. *plasks*, možda i stvnj. *flah* 'ravan', grč. *πλάξ* 'ploča, ravnina, površina').

Lit.: Skok II: 688; Gluhak 488; Derksen 406; Derksen 2015: 545.

plȍšnī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***ploha***.

plȍšnjāk *m*

Izvedeno od ***plošni*** ili ***plosnat***. Kalk prema nlat. nazivu *Platyhelminthes* (prema grč. *πλατύς* 'širok, plosnat', v. ***plast***) i/ili njem. *Plattwürmer* (od *platt* 'ravan', v. ***platfus***, i *Wurm* 'crv').

plȍština *ž* (19. st.) 'veličina površine kojega tijela'

Izvedeno od *plošta* 'površina' (19. st. Šulek) < **ploskja*, od pridjeva **ploskъ*, v. ***plosnat***.

plôt *m* (15. st. glag. ruk. 1468., Marulić) 'ograda od pruća'

DIJALEKTI I POTVRDE *plột* (Brač), *plôt* (Varaždin), *pl'ọ̑t* (Gola); *plot* (RKKJ)

Postalo od psl. **plòtъ* ⟨G **plotu* a.p. *c*⟩ (stcsl. *plotъ*, sln. *plột* ⟨G *plotû*⟩, rus. dijal. *плот*, polj. *płot*), što je izvedeno od korijena koji je u ***plesti***. Izvorno je značenje 'ono što je pleteno' > 'pletena ograda'.

Lit.: Skok II: 482f.; Derksen 406.

plòter *m*

Posuđeno iz eng. *plotter*, što je izvedeno od *plot* 'crtati', izvorno 'crtati kartu, planirati' (od imenice *plot* 'komad zemljišta', nejasnoga podrijetla).

Lit.: OED s. v. plotter, plot, plat, Chambers 807.

plòva *ž* (19. st.) 'jato riba ili drugih vodenih životinja koje zajedno plivaju'

Izvedeno od ***ploviti***.

plòviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plovȉt* (Brač), *pl'oviti* (Varaždin)

TVORBA *plóvan* (*plôvnī*, *plóvnōst*), *plòvidba*, *plòvilo*

Tvoreno prema prezentskoj osnovi starijega glagola *plȕti* ⟨prez. *plòvēm*⟩ < psl. **plúti* 'plivati, ploviti' (stcsl. *plu* ⟨3. l. jd. aor.⟩, sln. *plúti* ⟨prez. *plóvem, plújem*⟩, češ. *plouti*) < ie. **pleh$_3$(u)-* i **plew-* (lit. *pláuti* 'prati, kupati', grč. *πλέω* 'ploviti', *πλώω* 'plivati, ploviti', steng. *flōwan* 'teći', skr. *plávate* 'plivati, teći', lat. *pluit* 'kiši').

Lit.: Skok II: 685f.; Derksen 403, 406; Beekes 1208f., 1212f.; Derksen 2015: 364.

plúća *sr, pl. t.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plúća ž sr* (Brač), *plūćā* (Vrgada), *plūća* (Senj), *plũča* (Varaždin), *kljȳčo* (Bednja); *pluča, pl̥uča* (RKKJ)

TVORBA *plûćnī*

Postalo od psl. **pljũtja* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pljušta*, sln. *pljúča*, strus. *pljuča*, polj. *płuco*), srodno s lit. *plaũčiai* 'pluća', latv. *plàuši* 'pluća'; izvedeno od korijena **plew-*, v. ***ploviti***. Od istoga su korijena, drugim sufiksom, izvedene riječi za 'pluća' i u drugim indoeuropskim jezicima, lat. *pulmō*, grč. *πλεύμων*, skr. *klomán-*. Značenje 'pluća' metaforičko je, a razvilo se od 'ono što pluta' jer su pluća lakša od vode. Slična semantička motivacija za 'pluća' je i u suvr. rus. riječi *лёгкое* 'pluća' od *лёгкий* 'lagan'.

Lit.: Skok II: 689; Gluhak 489; Derksen 405; Snoj 527.

plùg *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȕg, plûg* (Brač), *plùg* (Grobnik), *plûk* (Varaždin), *pl'ѫ̀k* (Gola); *plug, pl̥ug* (RKKJ)

TVORBA *plȕžnī*

Postalo od psl. **plugъ* (sln. *plûg, plùg*, rus. *плуг*, polj. *pług*), što je posuđeno iz germ. **plōga-* (usp. stvnj. *phluog*, steng. *plōg*). Germanska riječ nema razjašnjenu etimologiju.

Lit.: Skok II: 690; Gluhak 489; Pronk-Tiethoff 2013: 92ff.

plùrāl *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Plural*, eng. *plural*) iz lat. *plurālis (numerus)* 'množina', što je izvedeno od *plūs* ⟨G *plūris*⟩ 'više', v. ***plus***.

Lit.: Snoj 529; Kluge s. v. Plural.

plûs *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'us* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *plūs* 'više' < ie. **plh$_1$-u-*, v. ***poli-***. Lat. *plūs* je supletivni komparativ od *multus* 'mnogi' (v. ***multi-***).

Lit.: de Vaan 475.

pluskvampèrfekt *m*

Posuđeno iz lat. *plus quam perfectum (tempus)*, dosl. 'više nego svršeno vrijeme', v. ***plus***, ***perfekt***.

plùtati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plȕtot, pũtot* (Brač)

TVORBA *plùtača, plùtānje*

Izvedeno od ***pluto***, od korijena koji je u *pluti*, v. ***ploviti***.

plùtnjāk *m* 'hrast od kojega se dobiva pluto' *(Quercus suber)*

Izvedeno od ***pluto***.

plùto *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plutȍ, plutvȍ, putȍ* (Brač), *pl'uta* (Varaždin)

Postalo od **pluto* (bug. *плýма*, usp. i rus. *плутúво*), što je izvedeno od korijena koji je u *plȕti*, v. ***ploviti***, jer *pluto* pliva na vodi.

Lit.: Skok II: 685f.; Vasmer II: 376; Snoj 529.

pljàčka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'ačka* (Varaždin), *pjàška* (Grobnik)

TVORBA *pljàčkati* (*pljàčkānje*, *pljàčkāš* (*pljačkàšica*, *pljàčkāškī*))

Etimologija je nesigurna. Riječ je izvorno istočnoštokavska (potvrde u dijalektima su posuđene iz standarda). Može biti posuđena iz alb. *pláçkë* 'pljačka, otimačina; prtljaga, stvari', a izvor se traži u izvedenici od ngr. glagola *πλακώνω* 'navaljujem, napadam' < 'spravljam u grob' (izvedeno od *πλάξ* ⟨G *πλακός*⟩ 'ploča', v. ***ploča***).

Lit.: Skok II: 687, 690; Gluhak 489.

pljèskati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plèskot* (Brač), *pljèskat* (Senj), *pl'ęskati* (Varaždin); *pleskati* (RKKJ)

TVORBA *pljèsak*, *pljèsnuti*

Postalo od psl. **pleskati* (stcsl. *pleskati*, sln. star. *pleskáti* (Plet.) (suvr. *plôskati*), rus. *плескáть*, češ. *pleskat*), što je srodno s lit. *plaskuoti*; onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Skok II: 691; Vasmer II: 370.

pljèšiv *prid.* (15. st. Marulić) 'ćelav'

DIJALEKTI I POTVRDE *pišjîv, plišjîv* (Grobnik), *plęšîvi* (Varaždin), *pl'ęšif* (Gola); *plešiv, plišiv* (RKKJ)

TVORBA *pljèšivōst*

Postalo od psl. **plěšivъ* (sln. star. *plešív*, rus. *плешúвый*, češ. *plešivý*), što je izvedeno od **plěšь, *plěša* 'mjesto na glavi gdje kosa ne raste; golo mjesto' (sln. *plẹ́ša*, rus. *плешь*, polj. *plesz*), a to je izvedeno od korijena **plěx-* (sln. *plẹ́ha* 'golo mjesto u šumi', rus. *плехáн* 'ćela, ćelavac', češ. *plech* 'ćela') < ie. **ployk'h$_2$-* ili **ployk-s-* (lit. *plìkas* 'ćelav', *pléikė* 'ćelavo mjesto', latv. *pliks* 'gol, ćelav', norv. dijal. *flein* 'ćelavo mjesto').

Lit.: Skok II: 684f.; Derksen 405; Vasmer II: 371f.; Snoj 526.

pljêva (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plîva* (Brač), *plîva* (Vrgada), *pl'ęva* (Gola)

Postalo od psl. **pélva* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *plěvy* ⟨nom. mn.⟩, sln. *plẹ́va*, rus. *полóва*, polj. *plewa*) < ie. **pelH-u-* (lit. *pẽlūs*, latv. *pęlus*, stprus. *pelwo*, skr. *palā́va-* 'pljeva, ljuske', lat. *palea* 'pljeva, ljuska'). Od istoga korijena može biti i ***pepeo***.

Lit.: Skok II: 691f.; Derksen 395, Matasović 2014: 118.

pljùckati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'uckati* (Varaždin), *plцčk'ati* (Gola); *pluckati* (RKKJ)

TVORBA *pljùcnuti*

Deminutiv od ***pljuvati***.

pljùnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pjùnut* (Brač), *pljùnut* (Senj), *pl'unuti* (Varaždin); *plunuti, pļunuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pjьnǫti* (sln. *pljúniti*, strus. *plinuti*, polj. *plunąć*), što je svršeni glagol od **pjьvati*, v. ***pljuvati***. Samoglasnik *-u-* u korijenu postao je analogijom prema *pljuvati*.

pljùs *uzv.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *plûs* (Varaždin)

Uzvik izveden od korijena koji je u ***pljuskati***, ***pljusnuti***.

pljùsak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pl'usak* (Varaždin)

Izvedeno od ***pljuštati***.

pljùska *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pjûska* (Brač), *pl'uska, pl'uska* (Varaždin); *pluska, pļuska* (RKKJ)

Poput sln. *pljûsk, pljûska*, (usp. i rus. dijal. *плюха*) izvedeno od korijena koji je u ***pljuskati***, ***pljusnuti***.

pljȕskati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pjūskȁt* (Brač), *pl'uskati, pļ'uskati* (Varaždin), *plusk'ati* (Gola); *pluskati, pļuskati* (RKKJ)

Postalo od **pljuskati* (sln. *pljȗskati*, češ. *plískati, pluskati* 'prskati', polj. *pluskać* 'glasno teći', usp. i stcsl. *pljuskъ* 'zvuk, buka, tresak'), srodno s lit. *pliaušķėti* 'pljeskati, pljuskati', *pliáušķinti* 'pljeskati', latv. *plaũkšêt*; vjerojatno od istoga onomatopejskoga korijena kao ***pljeskati***.

Lit.: Skok II: 691; Vasmer II: 378; Snoj 528.

pljȕsnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pjȗsnut* (Brač), *pl'usnuti, pļ'usnuti* (Varaždin), *plusn'oti* (Gola); *pļusnuti, pļusnoti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pljusknǫti* (sln. *pljúsknіti, pljúsniti*, rus. *плю́снуть*, polj. *plusnąć*), što je izvedeno od **pljuskati*, v. ***pljuskati***.

pljúštati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pļuščati* (RKKJ)

Postalo od **pljuskěti*, od korijena koji je u ***pljuskati***.

pljùvati (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pjūvȁt* (Brač), *pljȕvat* (Senj), *plũvati* (Varaždin); *pļuvati* (RKKJ)

TVORBA *pljùvačka, pljùvānje*

Postalo od psl. **pjьvàti* (stcsl. *plьvati* ⟨prez. *pljujǫ*⟩, sln. *pljuváti* ⟨prez. *pljúvam, pljújem*⟩, rus. dijal. *плева́ть* ⟨prez. *плюю́*⟩, polj. star. *plwać* ⟨prez. *pluję*⟩ (suvr. polj. *pluć*)) < ie. **(s)pyeHu-* (lit. *spjáuti*, latv. *spļaũt*, lat. *spuō*, got. *speiwan*).

Lit.: Skok II: 692; Gluhak 490; Derksen 402.

po *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *po* (Brač), *po* (Senj), *p'o* (Varaždin), *po* (Vrgada), *pǫ* (Gola); *po* (RKKJ)

Postalo od psl. **po* 'nakon, kod' (stcsl. *po*, sln. *po*, rus. *no*, polj. *po*) < ie. **h₂po* (skr. *ápa-* 'od', grč. *ἀπό* 'od', lat. *ab* 'od', got. *af* 'od').

Lit.: Skok II: 692; Gluhak 490; Derksen 407.

poânta *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Pointe* iz fr. *pointe*, dosl. 'vrh, šiljak, točka' < lat. *punctum* 'točka' < 'ono što je ubodeno', što je izvedeno od participske osnove glagola *pungō* 'bosti' (v. ***punkcija***). Značenje 'bitni smisao' razvilo se od 'dio umjetničkog djela koji stvara utisak' preko metafore 'ono što ubada, žalac'.

Lit.: Kluge s. v. Pointe.

pobáciti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobȍcīt* (Brač), *pobācīt* (Senj)

TVORBA *pobacívati, pòbačāj*

Izvedeno od ***baciti*** prefiksom ***po***.

pobijéditi (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobīdīt* (Brač)

TVORBA *pobjèdiv* (*pobjèdivōst*), *pòbjednīk* (*pòbjednica, pòbjedničkī*), *pobjeđívati*

Poput stcsl. *poběditi*, rus. *победи́ть* izvedeno prefiksom ***po*** od **běditi* 'siliti', v. ***bijeda***. Moguće je da je u starijem jeziku riječ preuzeta iz crkvenoslavenskoga, a u novije vrijeme iz ruskoga.

pòbiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobīt* (Brač), *pob'iti* (Varaždin), *pǫb'iti (se)* (Gola); *pobiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pobíjati* (*pobíjānje*)

Postalo od psl. **pobìti* (stcsl. *pobiti*, sln. *pobíti*, rus. *побить*, polj. *pobić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **biti* (v. ***biti***[2]).

pòbjeći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pob'ęći* (Varaždin), *pǫb'ęči* (Gola); *pobeči, pobiči* (RKKJ)

Poput polj. *pobiec* izvedeno prefiksom ***po*** od **běgti*, v. ***bježati***.

pòbjeda *ž* (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'obję̀da* (Varaždin)

Izvedeno od ***pobijediti***. Usp. stcsl. *poběda*, rus. *побе́да*.

pobjedònosan *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *победоно́сный*, v. ***pobjeda***, ***nositi***.

pòbližē *pril.* (19. st.)

Složeno od ***po*** i *bliže* (v. ***bliz***).

pòbočka *ž*

Izvedeno od *pobočan* 'onaj koji komu ili čemu stoji sa strane, pobočke' (18. st.), v. ***bok***. Usp. i češ. *poboční*, rus. *побóчный* 'pokrajnji, sporedni'.

pobòljšati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pob'olšati* (Varaždin), *pobõjšȁt (se)* (Grobnik), *pọbọ̑lš'ati* (Gola); *pobolšati (se), poboljšati (se)* (RKKJ)

TVORBA *poboljšánje, poboljšávati* (*poboljšávānje*)

Poput sln. *pobọ̑ljšati* izvedeno od psl. **boljьši* (usp. stcsl. m. *boljii*, ž. *boljьši*), v. ***bolji***. Za tvorbu usp. ***pogoršati***.

pòbōrnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'obornik* (Varaždin)

TVORBA *pòbōrnica*

Posuđeno iz rus. *побóрник*, što je izvedeno od *борóться*, v. ***boriti se***.

pòbožan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobọ̑žan* (Brač), *pòbožan* (Senj), *pob'ožęn* (Varaždin); *pobožen* (RKKJ)

TVORBA *pobóžnōst*

Poput sln. *pobọ́žen*, češ. *pobožný*, polj. *pobożny* izvedeno prefiksom ***po*** od starijega pridjeva *bȍžan* 'božanski' (16. st.), v. ***Bog***, sa značenjem 'koji je odan Bogu'.

Lit.: Skok I: 178ff.

pòbratim *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobrãtim* (Brač), *pobràtin* (Vrgada); *pobratim, pobratin* (RKKJ)

TVORBA *pòbratimiti se, pòbratīmstvo*

Postalo od **pobratimъ* (bug. *побрáтим*, rus. *побратúм*, polj. *pobracim*), što je poimeničeni pasivni particip prezenta glagola **pobratiti* (hrv. *pòbratiti* (15. st. Marulić)) izvedenog od **bratiti*, v. ***brat***, usp. ***bratim***.

Lit.: Skok I: 199ff.; Vasmer II: 380.

póbrđe *sr* (17. st.)

Izvedeno od ***brdo***.

pòbrinuti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobrȉnut se* (Brač), *pobrȉnut se* (Senj), *pobr'inuti sę* (Varaždin)

Poput sln. *pobríniti se* izvedeno od ***brinuti se***.

pobúditi (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pob'uditi* (Varaždin); *pobuditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòbuda, pobuđívati* (*pobuđívānje*)

Postalo od **pobuditi* (sln. *pobudíti*, rus. *побудúть*, polj. *pobudzić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **buditi* (v. ***buditi***).

pobúniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobūnȉt* (Brač), *pobũniti* (Varaždin)

TVORBA *pòbuna*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***buniti (se)***.

pobunjènīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pobuńęnȉk* (Varaždin)

TVORBA *pobunjènica, pobunjènīčkī*

Izvedeno od ***pobuniti***.

pòčāst *ž* (13. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'očast* (Varaždin); *počast* (RKKJ)

TVORBA *pòčāsnī*

Poput sln. *počást* (*zast.*) izvedeno od ***počastiti***.

počàstiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poč'astiti* (Varaždin), *počāstȉt* (Grobnik); *počastiti, počestiti* (RKKJ)

Poput sln. *počastīti* izvedeno od ***častiti***.

počélo *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *počelo* (RKKJ)

Postalo od **počędlo*, što je izvedeno od **počęti*, v. ***početi***.

počétak *m* (14. st. Daničić; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *počētȁk* (Brač), *početãk* (Senj), *počę̑tęk* (Varaždin), *počētȁk* (Vrgada); *početak, početek* (RKKJ)

TVORBA *počétkom, pòčetnī, pòčetnīk* (*pòčetnica, pòčetničkī*)

Postalo od psl. **počętъkъ* (rus. *начáмок* 'klip', star. 'početak', polj. *początek*), što je izvedeno od **počęti* (v. ***početi***).

Lit.: Boryś 449f.

pòčēti (14. st. Žića sv. otaca *počati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *počę̑t* ⟨prez. *pòšmen*⟩ (Brač), *počẽti* (Vrgada), *počẽt* (Senj), *počę̑ti* (Varaždin), *pọč'ę̄ti* (Gola); *početi (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **počęti* (sln. *počẽti*, rus. dijal. *начáть*, polj. *począć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **čęti* (v. ***načeti***).

Lit.: Gluhak 490f.; Boryś 2005: 449; Snoj 531.

počìniti (16. st.)

TVORBA *počìnitelj* (*počinitèljica*)

Postalo od **počiniti* (rus. *начини́ть* 'popraviti', polj. *poczynić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i *činiti* (v. ***činiti***).

pòčinuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *počȉnut* (Brač), *počȉnut* (Senj), *poč'inuti sę* (Varaždin), *počȉnuti* (Vrgada); *počinuti (se, si)* (RKKJ)

TVORBA *pòčinak*

Izvedeno od starijega glagola *počìti* < psl. **počiti* (stcsl. *počiti*, sln. *počíti*, rus. *начúть*, usp. i češ. *odpočinout*), što je izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od ie. korijena **$k^{w}i(h_1)$-* (lat. *quiēs* 'mir', av. *šš(ii)ă* 'biti smiren, odmoran'). Od istoga su korijena ***pokoj***, ***čio (čil)***.

Lit.: Skok I: 323f.; Derksen 408: Vasmer II: 420.

pòčinjati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *počȉmot* (Brač), *poč'imati, poč'ińati* (Varaždin), *počȉmati* (Vrgada); *počimati, počińati, počinati* (RKKJ)

Poput polj. *poczynać* nesvršeni glagol od **počęti*, v. ***početi***.

počívati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *počīvȁt* (Brač), *počīvàti* (Vrgada), *počīvȁt* (Senj), *počívati* (Varaždin), *pọčīv'ati* (Gola); *počivati (se, si)* (RKKJ)

TVORBA *počívānje*

Postalo od psl. **počivàti* (stcsl. *počivati*, sln. *počívati*, rus. *почивáть*, polj. *od-poczywać*), što je nesvršeni glagol od **počiti*, v. ***počinuti***.

pôći (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *pojti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pṍć* ⟨prez. *põjden*⟩ (Brač), *põjti* (Vrgada), *põć* (Senj), *p'ọ̄jti* (Gola); *pojti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pojьti* ⟨prez. **pojьdǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *poiti* ⟨prez. *poidǫ*⟩, sln. *pójti* ⟨prez. *pójdem*⟩ (Plet.), rus. *нóйти* ⟨prez. *нóйдý*⟩, polj. *pójść* ⟨prez. *pójdę*⟩), što je složeno od **po* (v. ***po***), i **jьti* (v. ***ići***).

pòd[1] *m* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pộd* (Brač), *pȍd* (Vrgada), *pòd* 'kat' (Senj), *pôt* (Varaždin); *pod* (RKKJ)

TVORBA *pòdnī*

Postalo od psl. **podъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *pȍd*, rus. *нод* 'pod, tlo, dno peći', češ. *půda*) < **h_2po-$d^{h}h_1$-o-* (lit. *pãdas* 'potplat, stopalo; pod pećnice', latv. *pads* 'kameni pod'), što je složeno od **h_2po-* (v. ***po***) i **$d^{h}h_1o$-* (od korijena **$d^{h}eh_1$-* koji je u ***djenuti, djelo***). Manje je vjerojatno tradicionalno izvođenje baltoslavenskih riječi od ie. **ped-/*pod-* 'noga, stopalo' (skr. *pā́t* ⟨I *padā́*⟩, grč. *πούς* ⟨G *ποδός*⟩, lat. *pēs* ⟨G *pedis*⟩ 'stopalo', got. *fotus*). Semantički razvoj bio bi 'stopalo' > 'tlo po kojem se ide' > 'pod'.

Lit.: Skok II: 693; Gluhak 491; Derksen 408f.; Derksen 2015: 342.

pòd(a)[2] *prij., pref.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pod* (Brač), *pod* (Vrgada), *pod* (Senj), *pod* (Varaždin), *pod* (Gola); *pod* (RKKJ)

Postalo od psl. **podъ* (stcsl. *podъ*, sln. *pod*, rus. *нод(о)*, polj. *pod(e)*), što je prošireno od **po*, v. ***po***, usp. ***nad***, ***pred***. Vjerojatno istoga podrijetla kao imenica ***pod***[1].

Lit.: Skok II: 692f.; Derksen 408.

pòdanak *m* (18. st. 'dno'; 19. st. 'podzemni dio stabljike')

DIJALEKTI I POTVRDE *podãnak* (Brač), *podȁnak* 'podnožje brijega' (Vrgada)

Izvedeno od osnove koja je u ***dno*** prefiksom ***po*** i sufiksom *-ak*. Usp. ***izdanak***.

pòdanīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podanîk* (Brač), *podanîk* (Varaždin); *podanik* (RKKJ)

TVORBA *pòdanica*, *pòdaničkī*

Posuđeno iz rus. *нóдданный* (v. ***podati (se)***), što je preko polj. *poddany* kalk prema lat. *subditus* (particip od *subdō* 'podložiti', od *sub-* 'pod-', i korijena glagola *faciō* 'činiti, postaviti', v. ***djelo***).

Lit.: Vasmer II: 383.

pòdao *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pòdal* (Brač)

TVORBA *pòdlac* (*podlàčev*), *pòdlo*, *pòdlōst*

Posuđeno preko rus. *нóдлый* ili češ. *podlý* iz polj. *podły*, što je izvedeno od psl. **podъ* (v. ***pod***[1]) u značenju 'nizak'. Druga je mogućnost da je poljski pridjev izveden od psl. prijedloga **podьlě* 'pokraj' (rus. *нóдле*, češ. *podle*), koji je složen od **po* (v. ***po***) ***i*** **dьlja* 'duljina' (v. ***dalj***, ***dulji***). U tom je slučaju razvoj značenja bio 'koji je pokraj, sa strane' > 'manje važan, bezvrijedan' > 'dostojan prezira' > 'zao'.

Lit.: Vasmer II: 383, 384; Boryś 452; Snoj 531.

podáriti (15. st. Mon. croat. (nesigurno); 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pod'ariti* (Varaždin)

Postalo od **podariti* (sln. *podarīti*, rus. *нодарúть*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **dariti* (stcsl. *dariti*, sln. *daríti* (Plet.), rus. *дарúть*, polj. *darzyć*), što je glagol izveden od **darъ*, v. ***dar***.

Lit.: ESSJa IV: 190.

podàstrijēti (19. st.)

TVORBA *podàstirati*

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od *-strijeti* < **sterti*, v. ***prostrijeti***.

podátak *m* (19. st.)

TVORBA *podàtkōvnī*

Izvedeno od ***dati*** prefiksom ***po***; kalk prema njem. *Angabe* (od *an-* i *geben* 'dati'). Sličan je semantički razvoj i u eng. *data*, tal. *dato* (od lat. *datum*, v. ***datoteka***).

pòdātan *prid.* (19. st. Šulek)

Poput polj. *podatny* izvedeno od **poddati* (v. ***podati (se)***). Za slične tvorbe usp. i rus. *нодáтливый*, češ. *poddajný*.

pòdati (se) (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pod'ati sę* (Varaždin); *podati (se)* (RKKJ)

TVORBA *podávati se*

Postalo od psl. **poddati (sę)* (sln. *podáti (se)*, rus. *ноддáть(ся)*, polj. *poddać się*), što je složeno od **pod* (v. ***pod***[2]) i **dati* (v. ***dati***).

podbáciti (19. st.)

TVORBA *podbacívati* (*podbacívānje*), *pòdbačāj*

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***baciti***. Najstarije je zabilježeno značenje 'baciti poda što'. Suvremeno značenje 'razočarati, ispuniti manje od očekivanoga' razvilo se od 'baciti ispod (očekivane) razine' (npr. u sportu).

pòdbradak *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polbrãdak* (Brač), *p'odbradęk* (Varaždin)

TVORBA *pòdbradnjāk*

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***brada***. Usp. i sln. *podbrâdek*, rus. *нодборóдок*, polj. *podbródek*.

pòdbuhao *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *polbȕhal* (Brač), *podbũhli* (Varaždin)

TVORBA *pòdbuhlōst*

Izvorno particip od glagolske osnove koja je u *podbuhnuti* 'nabreknuti, naduti se', što je izvedeno od *búhnuti* < **buxnǫti*, **buxti* (sln. *búhniti*, rus. *бýхнуть* 'nateći', usp. i češ. *nabouchaný* 'debeo'). Usporednice postoje samo u germanskome (srvnj. *būs* 'napuhanost, obilje', njem. *böse* 'ljut, zao', norv. *baus* 'ponosan'), što bi upućivalo na ie. korijen **bʰewHs-* (možda izve-

denica od korijena *b^huh_2- 'biti, postajati, rasti', v. ***biti***[1]).

Lit.: Skok I: 229f.; ESSJa III: 83; Vasmer I: 156; Kroonen 56; Snoj 63f.

podcijéniti

DIJALEKTI I POTVRDE *potc'ẹniti* (Varaždin)

TVORBA *podcjenjívati* (*podcjenjívānje*)

Poput sln. *podcenīti*, češ. *podcenit* izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***cijeniti***. Vjerojatno kalk prema njem. *unterschätzen* (od *unter* 'ispod' i *schätzen* 'cijeniti').

podčìniti

DIJALEKTI I POTVRDE *potčin'iti* (Varaždin)

TVORBA *podčinjávati*

Posuđeno iz rus. *подчини́ть* (usp. i češ. *podčiniti*), što je izvedeno od *činiti (v. ***činiti***) prefiksom *pod- (v. ***pod***[2]).

pòdesiti (19. st.)

TVORBA *podešávati*

Izvedeno od *desiti* (v. ***desiti se***) prefiksom ***po***.

pòdgōrje *sr* (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podgôrjẹ* (Varaždin)

Postalo od psl. **podъgorьje* (stcsl. *podъgorije*, sln. *podgôrje*, rus. *подго́рье*, polj. *podgórze*), što je složeno od **pod* (v. ***pod***[2]) i **gorьje* (v. ***gorje***, ***gora***).

pòdići, v. ***podignuti***

DIJALEKTI I POTVRDE *pod'iči* (Varaždin); *podiči (se)* (RKKJ)

pòdignuti (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *podvig-*; 16. st. *podig-*)

DIJALEKTI I POTVRDE *podȉgnut, podvȉgnut, poldȉgnut, poldvȉgnut* (Brač), *podȉgnut* (Senj), *pod'ignuti* (Varaždin); *podignuti, podvignuti* (RKKJ)

Postalo od starijega *podvignuti* < psl. **podvìgnǫti* (sln. *podvígniti* (Plet.), rus. *подви́гнуть* 'pokrenuti, potaknuti' (*zast.*), polj. *podźwignąć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **dvignǫti* (v. ***dignuti (se)***).

podijéliti (14. st. Glasnik 15; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *podīlȉt* (Brač), *podīlȉti* (Vrgada), *podẹl'iti* (Varaždin); *podeliti, podeljiti* (RKKJ)

TVORBA *pòdjela*, *pòdjeljak*

Postalo od psl. **podělìti* (sln. *podelīti*, rus. *подели́ть*, polj. *podzielić*), što je složeno od **po* (v. ***po***), i **děliti* (v. ***dijeliti***).

podìlaziti

Izvedeno od ***laziti***; umetnuto *i* potječe iz *ići*, usp. ***nadići***[1]. Usp. i druge složene glagole: ***nailaziti***, ***nadilaziti***, ***silaziti***.

pòdina *ž* (19. st.) 1. 'sloj rude ispod drugog sloja'; 2. 'osnova, baza lista'

Izvedeno od ***pod***[1].

pòdizati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *podȉzot, podvȉzot, poldȉzot, poldvȉzot* (Brač), *pod'izati* (Varaždin); *podigati, podizati* (RKKJ)

TVORBA *podìzāč*, *pòdizānje*

Nesvršeni glagol od ***podignuti***. Postalo od starijega *podvizati* < psl. **podvidzati* (stcsl. *podvidzati*, sln. *podvîzati se* 'žuriti se', rus. *подвизáться* 'raditi, djelovati', *подви́гать* 'pomaknuti', polj. *podźwigać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **didzati* (v. ***dizati***).

pòdjednāk *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podjẹdnāki* (Varaždin)

Složeno od ***pod***[2] i ***jednak***.

podjetínjiti (19. st.)

Izvedeno od ***djetinji***.

podlágati (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podlōgȁt* (Brač), *podl'agati* (Varaždin)

Postalo od **podъlagati* (stcsl. *podъlagati*, sln. *podlâgati*), što je nesvršeni glagol od **podъložiti* (v. ***podložiti***).

pòdlaktica *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***lakat***, usp. ***nadlaktica***.

pòdleći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *podl'ęči* (Varaždin), *pọdl'ęči* 'popustiti' (Gola); *podleči* (RKKJ)

TVORBA *pòdlegnuti*, *podlijégati* (*podlijégānje*)

Poput sln. *podlęčí*, rus. *подлéчь* izvedeno prefiksom ***pod***[1] od ***leći***. U značenju 'biti nadvladan' pojavljuje se od 19. st. i vjerojatno je kalk prema njem. *unterliegen* i/ili tal. *soccombere*.

pòdlesak *m* (20. st. Parčić 'vrsta šafrana') 'šafran'

DIJALEKTI I POTVRDE *podlesek* (Šulek, im. bilja)

Izvedeno prefiksom ***pod***[1] od osnove koja je u psl. **lěsъ* (v. ***lijes***) ili **lěska* (v. ***lijeska***). I u drugim slavenskim jezicima nalaze se slični nazivi za ranoproljetne biljke: češ. *podleska, podleška* 'jaglac; visibaba; jetrenka', rus. *подлéсок* 'divlja ljubica'.

Lit.: Vajs 2003: 326f.

pòdlistak *m*

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***list***[1]. Tvoreno po uzoru na fr. *feuilleton*, v. ***feljton***.

pòdloga *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odloga* (Varaždin), *põdloga* (Grobnik); *podloga* (RKKJ)

Izvedeno od ***podložiti***.

podlòžiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *podložȉt* (Brač), *podložȉt* (Senj), *podl'ožiti* (Varaždin); *podložiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòdložak* (18. st.), *pòdložan*

Postalo od psl. **podъložìti* (stcsl. *podъložiti*, sln. *podložīti*, rus. *подложúть*, polj. *podłożyć*), što je složeno od **podъ*, v. ***pod***[2], i **ložiti*, v. ***ložiti***.

pòdmet *m* (19. st. Šulek) 'subjekt'

Izvedeno od ***podmetati***. Kalk prema latinizmu ***subjekt***.

pòdmetati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podmẹ̑tati* (Varaždin); *podmetati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòdmetnuti*, *podmètāč*, *pòdmetānje*

Poput sln. *podmétati* izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***metati***.

podmíriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polmīrȉt* (Brač), *podmīriti* (Varaždin)

TVORBA *podmirénje*, *podmirívati* (*podmirívānje*)

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***miriti***.

podmítiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podmītȉt, polmītȉt* (Brač), *podmītȉt* (Senj), *podmĩtiti* (Varaždin), *pọdmīt'iti* (Gola); *podmititi* (RKKJ)

TVORBA *podmićívati*, *podmìtljiv* (*podmìtljivōst*)

Poput sln. *podmítiti*, češ. *podmýtiti* izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***mititi***.

pòdmladak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odmladę̣k* (Varaždin)

Izvedeno od *podmladiti*, v. ***pod***[1], ***mlad***.

pòdmōrje *sr* (19. st. Šulek)

TVORBA *pòdmorskī*

Složeno od ***pod***[2] i ***more***. Za tvorbu usp. ***podgorje***.

pòdmōrnica *ž* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odmornica* (Varaždin)

Složeno od ***pod***[2] i ***more***. Kalk prema njem. *Unterseeboot* iz razdoblja 1. svjetskog rata (od *unter-* 'pod-', *See* 'more' i *Boot* 'čamac, brodica').

pòdmūkao *prid.* (17. st. *pril.*; 19. st. *prid.*)

DIJALEKTI I POTVRDE *polmūkal* (Brač), *podmūkli* (Varaždin), *pọdm'ūkę̣l* (Gola)

TVORBA *pòdmūklo* (*pòdmūklōst*)

Složeno od ***pod***[2] i ***mukao***, od korijena koji je u ***mučati*** 'šutjeti'. Izvorno je značenje 'onaj koji šuteći (> tajno, kradom) čini kome zlo'.

pódnē *sr* (14. st. Žića sv. otaca *poldne*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pọ̑dnẹ̑, pọ̑lnẹ̑, pūlnẹ̑* (Brač), *põdnē* (Vrgada), *põdne* (Senj),

pôldan, pôlnę (Varaždin), *p'ǫ̑ldan* (Gola); *poldan, polden, poldne, polne* (RKKJ)

TVORBA *pódnēvnī* (*pódnēvnīk*)

Postalo od psl. **polъ dьne* (stcsl. *poludьne*, sln. *pǫ̑ldne*, rus. *nóлдeн* ⟨G *полу́дня*⟩, polj. *południe*), što je složeno od **polъ* 'pola' (v. ***pola***) i genitiva **dьne* imenice **dьnь* (v. ***dan***).

Lit.: Snoj 539.

pódnēblje *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podnębje, polnębje* (Brač); *podnebje, ponebje, polnebje* (RKKJ)

Poput sln. *podnębje*, češ. *podnebí* složeno od ***pod***[2] i ***nebo***.

pòdnijēti (14. st. Žića sv. otaca *podnesti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *podnīt, polnīt* (Brač), *podnīti* (Vrgada); *podnesti, podniti* (RKKJ)

Postalo od **podъnesti* (sln. *podnésti* (Plet.), rus. *подне́сти* 'prinijeti, dostaviti', polj. *podnieść*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **nesti* (v. ***nesti***). Za *-nijeti* umjesto *-nesti*, v. ***donijeti (donesti)***. Za razvoj značenja usp. lat. *sufferō* 1. 'nositi ispod, metnuti pod'; 2. 'podnositi, trpjeti' (od *sub* 'ispod' i *ferō* 'nositi').

pòdno *prij.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podnȍ* (Brač)

Složeno od ***po*** i ***dno***.

podnòsiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *podnosȉt, polnosȉt* (Brač)

TVORBA *podnòsitelj* (*podnositèljica*), *pòdnošēnje, podnòšljiv* (*podnòšljivōst*)

Nesvršeni glagol od ***podnijeti***. Postalo od **podъnositi* (rus. *подноси́ть*, polj. *podnosić*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **nositi* (v. ***nositi***).

podnòšljiv *prid.* (18. st.), v. ***podnositi***

pòdnōžje *sr* (13. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podnožje* (RKKJ)

Postalo od psl. **podъnožьje* (stcsl. *podъnožije*, sln. *podnǫ̑žje*, rus. *подно́жие*, polj. *podnóże*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **noga* (v. ***noga***).

pòdoban (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pod'obęn* (Varaždin); *podoben* (RKKJ)

Postalo od psl. **podobьnъ* 'sličan' (stcsl. *podobьnъ*, sln. *podǫ́ben*, rus. *подо́бный*, polj. *podobny*), što je izvedeno od **podoba* 'slika' (hrv. star. *podoba* 'slika, oblik', stcsl. *podoba* 'način', sln. *podǫ̑ba* 'slika', češ. *podoba* 'oblik'), a to je složeno od **po* (v. ***po***) i **doba* (v. ***doba***). Za sličan značenjski razvitak usp. *prigodan* (v. ***prigoda***).

pòdočnjāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podočńǫ̑k* (Varaždin)

Izvedeno od pridjeva *podočan* 'koji je pod očima', što je složeno od ***pod***[2] i ***oko***[1]. Najstarije zabilježeno značenje je 'očnjak', tj. 'zub pod okom'.

pòdoknica *ž* (19. st.)

Složeno od ***pod***[2] i ***okno***. Najstarije zabilježeno značenje je 'donja daska u okna'.

podrazumijévati (19. st.)

Posuđeno iz rus. *подразумева́ть*, što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **razuměvati*, v. ***razumjeti***.

pòdražāj *m*

TVORBA *pòdražājnī*

Izvedeno od *podražiti* (15. st. Marulić), v. ***po***, ***dražiti***.

podréditi (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *podrędìti* (Varaždin)

TVORBA *pòdrēđen* (*pòdrēđenōst*), *podređívati* (*podređívānje*)

Poput sln. *podredīti* složeno od ***pod***[2] i ***rediti***, v. ***red***. Kalk prema njem. *unterordnen* (od *unter* 'pod' i *ordnen* 'stavljati u red, raspoređivati').

podrijétlo *sr* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

Postalo od *podreklo*, što je složeno od prefiksa ***pod***[2] i korijena glagola ***reći***; *-ije-* u korijenu nastalo je ukrštanjem s ***riječ*** ili oblicima glagola *reći* u kojima je pravilno. U starijem je jeziku zabilježeno i znače-

nje 'prezime'. Dočetak *-tlo* može imati *-t-* analogijom prema prilogu ***odatle***.

Lit.: Skok III: 11.

pòdroban *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podr'obẹn* (Varaždin), *pọdr'obẹn* (Gola)

TVORBA *pòdrobno*

Posuđeno iz rus. *подро́бный* ili češ. *podrobný*, što je složeno od ***po*** i korijena koji je u ***drob***, ***drobiti***.

pòdrūčje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odručję* (Varaždin)

TVORBA *pòdručnī*

Poput sln. *podrộčje* složeno od ***pod***[2] i ***ruka***. Izvorno je značenje 'što je komu pod rukom' > 'pod vlašću'.

podrugívati se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podrugĩvati sę* (Varaždin)

TVORBA *podrugívānje*, *podrùgljiv* (*podrùgljivo*, *podrùgljivōst*), *pòdrugnuti se*

Izvedeno od ***rugati se*** prefiksom ***pod***[2]. Za tvorbu usp. ***podsmjehnuti se***.

pòdrum *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odrum* (Varaždin); *podrum* (RKKJ)

Posuđeno iz sr. grč. *ὑπόδρομος*, što je složeno od *ὑπο-* 'ispod' (v. ***hip-***, ***hipo-***[1]) i *δρόμος* 'put, staza' (v. ***drum***). Turski *bodrum* također je posuđeno iz grčkoga, ali se za hrvatsku riječ vjeruje da nije turcizam. Na prvi je slog u hrv. *podrum* mogla utjecati imenica ***pod***[1].

Lit.: Skok I: 443; Gluhak 491f.

pòdružnica *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odružnica* (Varaždin)

Izvedeno od pridjeva *podružan* 'područni' (Šulek), što je izvedeno od ***drug***, sa značenjem 'koji je s kim u društvu kao drug s drugom'.

podržati (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *podrž'ati* (Varaždin)

TVORBA *pòdrška*, *podržávati*

Postalo od **podъdьržati* (stcsl. *podъdrьžati*, rus. *поддержа́ть*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **dьržati* (v. ***držati***). Za tvorbu usp. lat. *sustineō* 'podupirati' (od *sub-* 'pod-' i *teneō* 'držati').

pòdsjetiti (19. st.)

TVORBA *pòdsjećati* (*pòdsjećānje*), *pòdsjetnīk*

Izvedeno prefiksom ***pod***[2] od *sjetiti*, v. ***sjetiti se***.

podsmjéhnuti se

DIJALEKTI I POTVRDE *potsm'ẹhnuti sę* (Varaždin)

TVORBA *pòdsmijēh* (17. st.) (*podsmjèšljiv*), *podsmjehívati se* (*podsmjehívānje*)

Poput sln. *podsmẹ́hniti*, rus. *подсмéиваться* izvedeno od osnove koja je u ***smijeh***, ***smijati se***.

pòdstanār *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *pòdstanārev*, *pòdstanārka*, *pòdstanārskī*

Složeno od ***pod***[2] i *stanar* (v. ***stan***). Za tvorbu usp. njem. *Untermieter*, eng. *subtenant*.

pòdstava *ž* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podstava* (RKKJ)

Postalo od psl. **podъstàva* (sln. *podstâva*, rus. hist. *подста́ва* 'stanica za zamjenu konja', polj. *podstawa* 'osnova'), što je izvedeno od **podъstaviti* (v. ***podstaviti***).

pòdstaviti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *potst'aviti* (Varaždin); *podstaviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòdstavljati*

Postalo od psl. **podъstàviti* (sln. *podstáviti*, rus. *подста́вить*, polj. *podstawić*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **staviti* (v. ***stavitī***).

podstreknuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potstrệknuti* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *подстрекну́ть*, svršeni glagol od *подстека́ть*, što je izvedeno prefiksom **pod-* (v. ***pod***[1]) od **strěkati* (stcsl. *strěkati* 'bosti', rus. *стрека́ть* 'podbosti, potaknuti').

podùčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poduč̑ît* (Brač), *podvuč'iti* (Varaždin); *podvučiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *podučávati* (*podučávānje*), *pòduka*

Izvedeno prefiksom ***pod²*** od ***učiti***. Djelomičan kalk prema njem. *unterrichten* 'podučavati' (od *unter-* 'pod-', ranije i 'među-' i *richten* 'usmjeravati, suditi, pripremati').

pòdudāran *prid.*, v. ***podudarati se***

podùdarati se (19. st.)

TVORBA *pòdudāran* (*podùdarānje*, *podudárnōst*)

Izvedeno prefiksom ***pod²*** od *udarati* (v. ***udariti***). Značenje se razvilo preko 'udarati se (dodirivati se) podjednakom površinom', usp. njem. *übereintreffen* 'podudarati se' (od *überein* 'zajedno' i *treffen* 'pogoditi').

pòduhvāt *m*

Izvedeno od *poduhvatiti se* 'primiti se kakvog posla' (19. st. Karadžić), što je izvedeno od ***uhvatiti*** prefiksom ***pod²***. Semantički je razvoj kao u ***poduzeti***.

podùpirati, v. ***poduprijeti***

podùprijēti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poduprît* (Brač), *pod'uprti, potprẽti, p'otprti* (Varaždin)

TVORBA *podùpirati* (*podupìrāč*, *podupìratelj* (*podupiratèljica*))

Izvedeno prefiksom ***pod²*** od ***uprijeti***. U drugim slavenskim jezicima istoznačni su glagoli tvoreni od neizvedenoga glagola **perti* (v. ***doprijeti***) (sln. *podpŕẹti*, rus. *подпере́ть*, polj. *podeprzeć*).

poduzéće *sr* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *poduzẽće* (Varaždin)

Izvedeno od ***poduzeti***; kalk prema njem. *Unternehmung*.

podùzēti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pod'uzẹti* (Varaždin)

TVORBA *pòduzētan*, *podùzimati* (*podùzimānje*)

Izvedeno prefiksom ***pod²*** od ***uzeti***; u značenju 'primiti se kakvog posla' kalk prema njem. *unternehmen* (od *unter* 'pod-, među' i *nehmen* 'uzeti'), usp. i fr. *entreprendre* (od *entre* 'među' i *prendre* 'uzeti').

pòduzetnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *poduzẽtnik* (Brač), *poduz'ętnik* (Varaždin)

Izvedeno od *poduzetan*, v. ***poduzeti***; kalk prema njem. *Unternehmer*.

podváliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podvõlît* (Brač), *podvaljẽvât* (Senj), *podv'aliti* (Varaždin); *podvaliti* (RKKJ)

TVORBA *pòdvala* (19. st.), *podvaljívati*

Poput sln. *podvalīti*, rus. *подвали́ть* 'nagrnuti' izvedeno prefiksom **podъ* (v. ***pod²***) od **valiti* (v. ***navaliti***). Izvorno je značenje konkretno 'metnuti što pod što, podmetnuti', a preneseno značenje 'prevariti' razvilo se od 'podmetnuti laž pod istinu'.

pòdvīg *m* (13. – 15. st. Daničić; 19. st.)

U starijem jeziku posuđeno iz csl., u novijem iz rus. *по́двиг*, što je izvedeno od *подви́гнуть* 'pokrenuti' (v. ***podignuti***).

pòdvōrnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'odvornik* (Varaždin), *pọdv'ornik* (Gola)

TVORBA *pòdvōrnica*

Izvedeno od *podvoriti* 'poslužiti' (v. ***po***, ***dvoriti***).

pòdvožnjāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *podvožńậk* (Varaždin)

Složeno od ***pod²*** i ***voziti***. Usp. sln. *podvȍz*.

pòdvrći, v. ***podvrgnuti***

pòdvrgnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podvř́ć* ⟨prez. *podvř̑žen*⟩ (Brač), *podv'rči, podv'rgnuti* (Varaždin), *pọdv'rči, pọdvrgn'oti* (Gola); *podvrči (se), podvreči (se), podvrgnuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *podvrgávati* (*podvrgávānje*)

Poput rus. *подве́ргнуть*, složeno od **podъ* (v. ***pod²***) i **vьrgnǫti* (v. ***vrgnuti***).

pòdzēmlje *sr* (19. st.)

Složeno od ***pod²*** i ***zemlja***. Usp. sln. *podzȇmlje*, rus. *подзе́мье*, polj. *podziemie*.

podzídati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *podzīdati* (Varaždin); *podzidati* (RKKJ)

TVORBA *pòdzīd, podzidávati*

Izvedeno prefiksom ***pod²*** od ***zidati***. Može biti kalk prema njem. *untermauern* (od *unter* 'pod' i *mauern* 'zidati').

pòdzol *m* 'neplodno tlo pepeljaste boje'

Posuđeno iz rus. *подзóл*, što je složeno od prefiksa **podъ* (v. ***pod²***) i *зола* 'pepeo' (možda od korijena koji je u ***zelen***, ***zlato***).

Lit.: Vasmer I: 460.

poéma *ž*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (fr. *poème*, njem. *Poem*), iz lat. *poēma* 'pjesma', što je iz grč. *ποίημα* 'pjesničko djelo', izborno 'djelo, posao, ono što je napravljeno'. Grčka je riječ izvedena od glagola *ποιέω* 'tvoriti, činiti; spjevati' < ie. **kʷye-u-, *kʷey-u-* 'skupljati, slagati' (skr. *cinóti* 'skupljati, slagati, podizati').

Lit.: Beekes 1216; Snoj 534.

pòēn *ž*

Posuđeno iz fr. *point* < lat. *punctum* 'ubod, točka', što je poimeničeni particip glagola *pungō* 'bosti', v. ***punkcija***. Značenje 'bod', tj. 'povoljan glas na izborima' razvilo se još u rimskim skupštinama iz običaja da se točkama ispod imena kandidata bilježi koliko im je pripalo glasova.

poènta *ž*, v. ***poanta***

poéta *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *po'ẹt* (Varaždin); *poet, poeta* (RKKJ)

TVORBA *poetizam, pòētskī*

Posuđeno iz lat. *poēta* 'pjesnik', što je iz grč. *ποιητής* 'pjesnik', 'tvorac'. Grčka je riječ izvedena od glagola *ποιέω* 'tvoriti, činiti; spjevati', v. ***poema***.

Lit.: Snoj 534.

poetèsa *ž*

Posuđeno iz fr. *poétesse* ili tal. *poetessa* 'pjesnikinja', što je izvedeno od lat. *poēta* 'pjesnik', v. ***poeta***.

poètika *ž*

TVORBA *poètičan, poètičkī*

Posuđeno preko lat. *poētica* iz grč. *ποιητική* 'pjesničko umijeće, pjesništvo', što je poimeničeni pridjev *ποιητικός* 'pjesnički', izveden od *ποιητής* 'pjesnik', v. ***poeta***.

pòēzija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *po'ẹzija* (Varaždin)

TVORBA *pòētskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Poesie*, fr. *poésie*, tal. *poesia*) iz lat. *poēsis*, što je iz grč. *ποίησις* 'pjesničko stvaranje, pjesništvo'. Grčka je riječ izvedena od *ποιέω* 'tvoriti, činiti; spjevati', v. ***poema***.

Lit.: Snoj 534.

pògača *ž* (14. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogãča* (Brač), *pogȁča* (Senj), *pog'ača* (Varaždin), *pogȃča* (Vrgada); *pogača* (RKKJ)

TVORBA *pògačica*

Poput sln. *pogáča* posuđeno iz nekog romanskog idioma (usp. tal. *focaccia* 'vrsta plosnatog kruha') < kslat. *focacia* 'vrsta kolača, peciva', što je poimeničeni pridjev *focācius (focātius)* 'koji se odnosi na ognjište' (usp. *panis focacius* 'kruh pečen u ognjištu (u pepelu)'). Taj je pridjev izveden od *focus* 'ognjište', v. ***fokus***. Početno *p-* pokazuje da je riječ u hrvatski posuđena prije razvitka fonema *f* (kao u toponimu *Plomin* < *Flanōna*), a zvučno *-g-* među samoglasnicima upućuje na sjevernu Italiju kao ishodište posuđivanja.

Lit.: Skok II: 694; M. Matasović 2011: 226; Snoj 534.

pogáđati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogōjȁt* (Brač), *pogȃžati* (Varaždin); *pogaǧati (se), pogajati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pogáđāljka*

Poput sln. *pogâjati se* izvedeno od ***pogoditi***.

pòganin *m* (14. st. Žića sv. otaca *pogan*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogãnin* (Brač), *pogȁnin* (Vrgada), *p'ogan* (Varaždin),

p'ogan (Gola); *pagan, paganin, pogan, poganin* (RKKJ)

TVORBA *pògānka, pòganskī*

Postalo od psl. **poganъ* (stcsl. *poganinъ, poganъ*, sln. *pogân*, češ. *pohan*, polj. *poganin*, usp. i rus. *погáный* 'nečist, zagađen, prljav'), što je posuđeno iz lat. *pāgānus* 'neznabožac, bezbožac, poganin', izvorno 'seljak'. Latinska je riječ poimeničeni pridjev izveden od *pāgus* 'selo, seosko naselje', od korijena koji je u glagolu *pangō* 'utvrditi, zabiti (kolce)' < ie. **peh$_2$-g-* 'pričvrstiti' (skr. *pajrá-* 'čvrst, tvrd', grč. *πήγνυμι* 'zabiti, zataknuti, nasaditi, graditi'). Sufiks *-in* je kao u ***gospodin***, ***vlastelin***. Značenje 'bezbožac' razvilo se u doba kad je kršćanstvo bilo prošireno u gradovima, a u selima su još štovani poganski bogovi.

Lit.: Skok II: 694; M. Matasović 2011: 176; de Vaan 442f.

pogíbati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogîbati* (Varaždin), *pogîbât* (Grobnik); *pogibati* (RKKJ)

Postalo od **pogybàti* (stcsl. *pogybati*, rus. *погибáть*), što je nesvršeni glagol od **pogybnǫti*, v. ***poginuti***.

pògibēlj *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogȉbil* (Brač), *pogībẹ̑l* (Vrgada), *pogîbẹl* (Varaždin); *pogibel, pogibeļ* (RKKJ)

TVORBA *pògibēljan*

Postalo od **pogỳbělje* (stcsl. *pogyběl*ь, sln. *pogîbel*, rus. *погúбель*), što je izvedeno od osnove glagola **pogybnǫti*, v. ***poginuti***.

pògībija *ž* (17. st.)

Izvedeno od osnove glagola ***poginuti***; za sufiks usp. ***robija***.

pòginuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogȉnut* (Brač), *pogȉnuti* (Vrgada), *pogînut* (Senj), *pog'inuti* (Varaždin); *poginoti, poginuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pogybnǫti* (stcsl. *pogybnǫti*, sln. *pogīniti*, rus. *погúбнуть*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **gybnǫti* (v. ***ginuti***).

poglàvār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poglavõr* (Brač), nadimak *Glavār* (Brač), *glav°ār* (Vrgada), *poglavậr* (Varaždin), *glavậr* (Varaždin); *poglavar* (RKKJ)

TVORBA *poglavárev, poglavàrica*

Poput sln. *poglavár* izvedeno prefiksom ***po*** od starijega *glàvār* 'poglavar, poglavica, starješina' (16. st.), što je postalo od psl. **golvarjь* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *glavár*, bug. *главáр*, rus. dijal. *головáрь*), a to je izvedenica od **golva*, v. ***glava***. Prefiks *po-* možda je dodan analoški prema starijoj riječi ***poglavica***. Za razvitak značenja usp. ***kapetan***.

Lit.: ESSJa VII: 7f.

pòglavica *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *poglãvica* (Brač), *p'oglavica* (Varaždin); *poglavica* (RKKJ)

Izvedeno od ***glava*** prefiksom ***po*** i sufiksom *-ica,* usp. i sln. *poglâvica* (Plet.).

pòglavito *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat. *pridjev*; 16. st. *prilog*)

DIJALEKTI I POTVRDE *poglãvit, poglãvito* (Brač), *poglavîto* (Varaždin), *pọgl'avit* 'čovjek na položaju' (Gola); *poglavito* (RKKJ)

Izvedeno od ***glava*** prefiksom ***po*** i sufiksom *-it*, usp. ***osobit***, ***naročit***.

pòglāvlje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poglavje, poglavļe* (RKKJ)

Poput sln. *poglâvje* izvedeno od ***glava***; na razvoj značenja 'odjeljak knjige' zacijelo je utjecalo kslat. *capitulum* 'poglavlje', dosl. 'glavica' (umanjenica od *caput* 'glava', v. ***kapetan***).

Lit.: Snoj 535.

pòglāvnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oglavnik* (Varaždin)

Izvedeno od starijega pridjeva *poglavan* 'glavni' (16. st.), v. ***po***, ***glavni***.

pȍglēd *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍgled* (Brač), *p'oglẹt* (Varaždin); *pogled, poglet, pogled* (RKKJ)

Poput sln. *poglẽd*, polj. *pogląd*, češ. *pohled* izvedeno od **poględati*, v. ***pogledati***.

pògledati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *poglèdot* (Brač), *poglj̀ẽdat* (Senj), *pogl'ẹdati* (Varaždin); *pogledati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pogledávati*

Postalo od psl. **poględati* (sln. *poglẹ́dati*, polj. *poglądać*), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **ględati* (v. ***gledati***).

pògodan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pog'odẹn* (Varaždin); *pogoden* (RKKJ)

TVORBA *pogódnōst*

Izvedeno od *pogoditi* u značenju 'ugoditi, biti po volji'.

pògodba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ogodba* (Varaždin); *pogoda, pogodba* (RKKJ)

TVORBA *pògodbenī*

Poput sln. *pogọ́dba* izvedeno od ***pogoditi*** u značenju 'ugovoriti, dogovoriti'.

pogòditi (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogodȉt* (Brač), *pogodȉt* (Senj), *pogod'iti* (Varaždin), *pogodȉti* (Vrgada); *pogoditi (se), pogodeti se* (RKKJ)

TVORBA *pògodak*

Postalo od psl. **pogodìti* (sln. *pogodīti se* 'dogovoriti se', rus. *поговóрить* 'pričekati', polj. *pogodzić* 'pomiriti, uskladiti'), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **goditi* (v. ***goditi (se)***). Razvitak značenja bio je od 'uskladiti, dogovoriti se' prema 'iskazati ili učiniti pravu stvar'.

Lit.: Snoj 535.

pògodovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogodûvati* (Varaždin)

Izvedeno od ***pogoditi***. Zacijelo kalk prema njem. *begünstigen* (od *günstig* 'povoljan, pogodan').

pógon *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pōgǫ̑n* (Brač), *põgon* (Varaždin)

TVORBA *pógonskī*

Poput češ. *pohon* izvedeno od glagola *pognati* 'potjerati, pokrenuti' (v. ***po***, ***gnati***). Tvoreno po uzoru na njem. *Betrieb* 'poduzeće, tvornica, pogon' od *betreiben* 'baviti se; pokrenuti, pokretati'.

pogòršati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogoršȁt se* (Brač), *pog'oršati* (Varaždin)

TVORBA *pogoršánje, pogoršávati* (*pogoršávānje*)

Poput češ. *pohoršiti* izvedeno od psl. **gorjьši* 'gori' (hrv. dijal. *gorši* (kajk.), stcsl. m. *gorii*, ž. *gorьši*, sln. star. *gǫ́rši*, češ. *horší*, brus. *гóршы*), što je izvedeno od iste osnove kao **gorьjь* (v. ***gore***[1]) drugim komparativnim sufiksom. Za tvorbu usp. ***poboljšati***.

Lit.: ESSJa VII: 54.

pogòtovo *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pogotȏvo* (Brač), *pog'otovo* (Varaždin)

Preinačen stariji oblik priloga *pogòtovu* (16. st.), v. ***po***, ***gotov***, analogijom prema drugim prilozima poput *gotovo, vjerojatno*.

pȍgovōr *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ogovor* (Varaždin), *pȍgovōr* 'razgovor' (Grobnik)

Složeno od ***po*** i ***govor***. Kalk prema grecizmu ***epilog*** i/ili njem. *Nachwort* (od *nach* 'poslije', *Wort* 'riječ'). Usp. ***predgovor***. U starijem su jeziku zabilježena i značenja 'prigovor', 'ponavljanje već rečenoga', 'izgovor' (Gundulić), 'razgovor'.

pȍgraničnī *prid.* (19. st.)

Složeno od ***po*** i ***granični***. Djelomičan kalk prema njem. *angrenzend* (*an* 'uz, kod', *grenzen* 'graničiti').

pȍgrda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍgrda* (Brač), *pȍgrda* (Vrgada); *pogrda* (RKKJ)

TVORBA *pȍgr̄dan* (*pȍgrdnica*)

Izvedeno od *pogŕditi* 'nagrditi, osramotiti, pokuditi' (15. st.) < psl. **pogьrdìti* (sln. *pogrdīti*, polj. *pogardzić* 'prezreti', rus.

nogordúmьcя ‘uzoholiti se’), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **gьrditi* (v. ***grditi***).

pògreb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ogrẹp* (Varaždin); *pogreb* (RKKJ)

TVORBA *pògrebnī* (*pògrebnica*, *pògrebnīk* (*pògrebničkī*))

Postalo od psl. **pogrèbъ* (sln. *pogrȅb*, češ. *pohřeb*, polj. *pogrzeb*, usp. i rus. *nogrebénie*), što je izvedeno od psl. **pogrebti* ‘pokopati’ (hrv. star. *pogrepsti*, stcsl. *pogreti* ⟨prez. *pogrebǫ*⟩, sln. *pogrébsti*, rus. *nogrestí* ⟨prez. *nogrebú*⟩, usp. i polj. *pogrzebać*). Psl. je glagol složen od **po* (v. ***po***) i **grebti* (v. ***grepsti***).

pogrijéšiti (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pògrīšìt* (Brač), *pogrẹ̃šiti* (Varaždin)

TVORBA *pògrješan* (*pògrješno*), *pògrješka*

Postalo od psl. **pogrěšiti* (stcsl. *pogrěšiti*, sln. *pogrešíti*, rus. *nogrešúmь*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **grěšiti* (v. ***grijèšiti***).

pogùbiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pogūbìt* ‘izgubiti’ (Grobnik), *pogub'iti* (Varaždin); *pogubiti* (RKKJ)

TVORBA *pòguban*, *pogubljénje*, *pogubljívati*

Postalo od psl. **pogubìti* 1. ‘smaknuti’; 2. ‘izgubiti’ (stcsl. *pogubiti*, sln. *pogubíti* ‘smaknuti’, rus. *nogubúmь* ‘smaknuti’, polj. *pogubić* ‘izgubiti sve po redu’), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **gubiti* (v. ***gubìti***).

pògurити se (19. st.) ‘postati gurav, pogrbiti se’

Izvedeno od *guriti se* ‘grbiti se’, v. ***gurati (se)***.

pòhati

DIJALEKTI I POTVRDE *pôhat* (Senj), *pôhati* (Varaždin)

TVORBA *pòhānje*

Poput sln. *pọ́hati* posuđeno iz aust.-bav. *bachen* ‘peći, pržiti’ (dijal. izgovor *pǫχχn*, *bǫχn*) < stvnj. *bahhan*, *backan* < ie. **b^{h}h$_{3}$g-* (grč. *φώγω* ‘pržiti, peći’).

Lit.: Benković 2017: 235; Kroonen 49; Snoj 536.

pòhlepa *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòhlepa* (Brač), *p'ohlẹpa* (Varaždin); *pohlep, pohlepa* (RKKJ)

TVORBA *pòhlēpan* (*pòhlēpno*, *pòhlēpnōst*)

Poput sln. *pohlẹ̑p* izvedeno prefiksom ***po*** od osnove koja je u ***hlepiti***.

Lit.: Snoj 536.

pohòditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pohodît* (Brač), *poh'oditi* (Varaždin), *pohodìti* (Vrgada); *pohoditi* (RKKJ)

TVORBA *poháđati*, *pòhod*

Postalo od psl. **poxodìti* (stcsl. *poxoditi*, sln. *pohodíti*, rus. *noxodúmь* 1. ‘malo se prošetati, prohodati’; 2. ‘sličiti komu’, polj. *pochodzić* 1. ‘prošetati se’; 2. ‘potjecati’), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **xoditi* (v. ***hoditi***).

pòhota *ž* (16. st. *pohot ž*; 19. st. *pohota*)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ohota* (Varaždin)

Postalo od psl. **poxotь* (stcsl. *poxotь*, sln. *pohóta*, rus. *nóxotь*), što je izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od osnove **xot-* (v. ***htjeti***).

Lit.: Snoj 536.

pòhotan *prid.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *poh'otẹn* (Varaždin)

TVORBA *pòhotnīk*, *pòhotnica*

Postalo od **poxotьnъ* (stcsl. *poxotьnъ*, sln. *pohóten*), što je izvedeno od **poxotь* (v. ***pohota***).

pohrániti (17. st. ‘sačuvati’)

DIJALEKTI I POTVRDE *pohrạ̃niti* (Varaždin)

TVORBA *pohranjívati*, *pohranjívānje*

Izvedeno od ***hraniti*** u značenju ‘čuvati’. Usp. rus. *noxoronúmь* ‘pokopati, sahraniti’.

pòhvala *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍfala* (Brač), *pòfala* (Senj), *p'ohvala* (Varaždin)

Postalo od psl. **poxvala* (stcsl. *poxvala*, sln. *pohvâla*, rus. *noxvalá*, polj. *po-*

chwała), što je izvedeno od **poxvaliti* (v. ***pohvaliti***).

pohváliti (13. st. Povaljska listina; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pofõlȉt* (Brač), *pofą̃liti* (Varaždin); *pohfaliti, pohvaliti* (RKKJ)

Postalo od psl. **poxvalìti* (stcsl. *poxvaliti*, sln. *pohvalīti*, rus. *похвали́ть*, polj. *pochwalić*), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **xvaliti* (v. ***hvaliti***).

pȍhvālnī *prid.* (14. st. Domentijan; 15. st. Okáz. pam. Šaf.)

Postalo od psl. **poxvalьnъ* (stcsl. *poxvalьnъ*, sln. *pohvālen*, rus. *похва́льный*, polj. *pochwalny*), što je izvedeno od **poxvala* (v. ***pohvala***).

poìgrati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *po'igrati sę* (Varaždin)

TVORBA *poigrávati se*

Postalo od psl. **pojьgràti (sę)* (sln. *poigráti (se)*, rus. *поигра́ть*, polj. *poigrać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **jьgrati (sę)* (v. ***igrati***).

pòimati (15. st. Marulić 'uzimati')

TVORBA *pòimānje*

U suvremenom značenju 'shvaćati, razumijevati' posuđeno iz češ. *pojímati*, što je složeno od **po* (v. ***po***) i **jьměti* (v. ***imati***), usp. ***pojam***. U starijem jeziku glagol je posvjedočen i u značenju 'uzimati', usp. i stcsl. *poimati* 'uzimati'.

poistòvjetiti (se) (19. st. Šulek)

TVORBA *poistovjećívati (se)* (*poistovjećívānje*)

Poput sln. *poistovétiti* izvedeno prefiksom ***po*** od ***istovjetan***.

pôj *m* (16. st.) 'pjev'

DIJALEKTI I POTVRDE *pôj* (Varaždin)

Izvedeno od osnove glagola **pěti* 'pjevati', v. ***pjevati***.

pojàčati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojačȁt* (Grobnik), *poj'ačati* (Varaždin)

TVORBA *pojàčalo, pojačánje, pojačávati* (*pojačávānje*)

Poput sln. *pojāčati* izvedeno prefiksom ***po*** od ***jačati***.

pójam *m* (19. st.)

TVORBA *pójmiti, pòjmōvnī* (*pojmòvnīk*)

Posuđeno iz češ. *pojem* (i adaptirano zamjenom *e* za hrv. *a*), što je izvedeno od *pojíti* ⟨prez. *pojmu*⟩ 'uhvatiti, shvatiti', od korijena glagola **jьmati* ⟨prez. **jemljǫ*⟩ i **jęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩, v. ***imati***. Češka je riječ kalk prema njem. *Begriff* 'pojam, izraz' (od *begreifen* 'shvatiti, dokučiti' < 'uhvatiti umom').

pȍjās *m* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ojas* (Varaždin); *pojas* (RKKJ)

Postalo od psl. **pòjasъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *pojasъ*, rus. *пóяс*, bug. *пóяс*, usp. i stegnute oblike sln. *pâs*, polj. *pas*), što je imenica tvorena prefiksom **po* (v. ***po***) od ie. **(H)ye/oh$_3$s-* 'pojas' (lit. *júosta*, grč. *ζωστήρ*, skr. *yāstá-* 'opasan'), od korijena **(H)yeh$_3$s-* 'opasati'.

Lit.: Skok II: 695; Gluhak 492; Derksen 409.

pojàsniti

TVORBA *pojašnjávati*

Postalo od **poěsniti* (sln. *pojasnīti*, rus. *поясни́ть*, polj. *pojaśnieć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **ěsniti* (v. ***jasniti (se)***, ***jasan***).

pȍjata *ž* (16. st.) 'štagalj, staja'

DIJALEKTI I POTVRDE *pojata* (RKKJ)

Riječ nesigurne etimologije, zabilježena je samo u južnoslavenskom: sln. dijal. *pojâta* 'gospodarske zgrade', mak. *појата* 'prostor pod nadstrešnicom, ljetna kuhinja', bug. *поя́та* 'staja, ograda za stoku'. Riječ je vjerojatno izvedena prefiksom **po* (v. ***po***) od psl. **jata* (hrv. dijal. star. *jȁta* 'zaklon od vjetra; krov', polj. *jata* 'koliba', rus. *я́тка* 'koliba'). Psl.**jata* povezuje se s fin. *aitta* 'skladište', ali malo je vjerojatno da je riječ o pretpovijesnoj posuđenici iz uralskoga. Postoji i mišljenje da je *po-*

jata u vezi s ***bajta***. Iz slavenskih je jezika riječ posuđena u mađ. *pajta* 'štagalj', rum. *poiată* 'staja'.

Lit.: Skok II: 695f.; I: 761f.; Bezlaj III: 75; Vasmer III: 498f.

pojáviti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojȍvȉt se* (Brač), *pojȁvīt se* (Senj), *poj'aviti sę* (Varaždin)

TVORBA *pȍjava* (*pȍjāvnī* (*pȍjāvnōst*)), *pojavljívati se* (*pojavljívānje*)

Postalo od **pojavìti sę* (rus. *появи́ться*, polj. *pojawić się*, usp. sln. *pojáviti se* (iz drugih slav. jezika)), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **aviti* (v. ***javiti***).

pojedínac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojedīnȁc* (Brač)

TVORBA *pojedìnačan*, *pojedínčev*

Poput sln. *poedînec* (rijetko) izvedeno od ***pojedini***.

pojèdīnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojedĩni* (Brač), *pojęd'ini* (Varaždin)

Poput sln. *poedîn* (rijetko), češ. *pojediný* tvoreno prefiksom ***po*** od ***jedini***. Djelomičan kalk prema njem. *einzeln* 'pojedini' (od *ein* 'jedan').

pojedínōst *ž* (19. st. Šulek)

Poput sln. *poedínost* (Plet.), češ. *pojedinost'* izvedeno od ***pojedini***. Kalk prema njem. *Einzelheit* 'pojedinost, detalj' (od *einzeln* 'pojedini').

pòjesti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojĩst* (Senj), *poĩsti* (Vrgada), *poj'ęsti* (Varaždin), *pọj'ęsti* (Gola); *pojesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **poẽsti* (stcsl. *pojasti*, sln. *pojẹ́sti*, rus. *noécmь*, polj. *pojeść*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **ěsti* (v. ***jesti***).

pòjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pojĩt* (Brač), *p'ojiti* (Varaždin), *pojĩti* (Vrgada); *pojiti* (RKKJ)

TVORBA *pòjilo*, *pòjilīšte*

Postalo od psl. **pojìti* (stcsl. *poiti*, sln. *pojīti*, rus. *noúmь*, polj. *poić*), što je kauzativ od **piti* ⟨prez. **pьjǫ*⟩ (v. ***piti***); izvorno je značenje 'učiniti da pije'.

Lit.: Derksen 409; Snoj 536.

pòkajati se (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokãjot se* (Brač), *pokȁjati se* (Vrgada), *pok'ajati sę* (Varaždin), *pọkaj'ati se* (Gola); *pokajati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pokajánje*, *pòkājnīk*, *pòkājnica*

Postalo od psl. **pokajàti sę* (stcsl. *pokajati sę*, sln. *pokájati se* (Plet.), rus. *покáяться*, polj. *pokajać się*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **kajati sę* (v. ***kajati se***).

pòkaz *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'okas* (Varaždin)

Izvedeno od ***pokazati*** u značenju 'pretplatna vozna karta koja se pokaže'. U starijem jeziku zabilježena su i značenja 'prizor; dio predstave, čin, slika', 'dokaz' i 'prikaz' (RKKJ).

pokàzatelj *m* (19. st.)

Poput sln. *pokazâtelj*, rus. *показáтель* izvedeno od ***pokazati***. Može biti kalk prema latinizmu ***indikator***.

pokázati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokōzȁt* (Brač), *pokºāzȁti (Vrgada)*, *pokāzȁt* (Senj), *pokạ̃zati* (Varaždin); *pokazati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pokazívati* (*pokazívānje*, *pokazìvāč* (*pokaziváčica*)), *pòkaznī*

Postalo od psl. **pokazàti* (stcsl. *pokazati*, sln. *pokazáti*, rus. *показáть*, polj. *pokazać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **kazati* (v. ***kazati***).

pòkćērka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'okčęrka* (Varaždin)

Izvedeno od *pokćeriti* (18. st.), što je izvedeno od *kćer-*, v. ***kći***.

pòklade *ž, pl. t.* (15. st. Spom. sr. (dubrovačka isprava); 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poklãda* (Brač), *pȍklade* (Vrgada); *poklade, pokladi* (RKKJ)

TVORBA *pòkladnī*

Poput bug. *nóкладu* izvedeno od glagola *poklasti, pokladati* 'stavljati, gomilati' (usp. i hrv. dijal. *pokládat se, kládat se*

'jesti s kime naizmjence jednom žlicom', sln. *poklâdati* 'stavljati hranu životinjama', rus. *покладáть* 'raditi što bez stajanja'), što je pak izvedeno od osnove *klad-*, v. ***kladiti se***. Značenje 'razdoblje prije (korizmenog) posta' moglo se razviti od 'razdoblje kad se ostavlja meso', ili suprotno 'razdoblje kad se gomila hrana'.

pòkleknuti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *poklèknut* (Brač); *pokleknuti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **poklękn̨ǫti* (stcsl. *poklękn̨ǫti*, sln. *poklékniti*, češ. *pokleknout*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **klękn̨ǫti* (v. ***kleknuti***).

pòklīk *m*

Izvedeno od *pokliknuti*, v. ***kliknuti***.

pòklon *m* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić 'dar'; 16. st. 'klanjanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oklon* (Varaždin); *poklon* (RKKJ)

Postalo od psl. **poklònъ* 'klanjanje, naklon' (stcsl. *poklonъ*, sln. *poklȏn* 1. 'klanjanje, naklon'; 2. 'dar', rus. *поклóн*, polj. *pokłon*), što je izvedeno od **pokloniti (sę)*, v. ***pokloniti***.

pòklonīk *m* (14. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poklonîk* (Varaždin)

TVORBA *pòklonica*

U starijem jeziku posuđeno iz stcsl. *poklonьnikъ*, u novijem iz rus. *поклóнник*; izvedeno od pridjeva **poklonьnъ* od **pokloniti*, v. ***pokloniti***.

poklòniti (13. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin), *poklòniti se*

DIJALEKTI I POTVRDE *poklonît se* (Brač), *poklonìti se* (Vrgada), *pokl'oniti (sę)* (Varaždin), *pǫklǫn'iti (se)* (Gola); *pokloniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòklanjati* (*pòklanjānje*)

Postalo od **poklonìti (sę)* (stcsl. *pokloniti*, sln. *poklonīti*, rus. *поклони́ться*, polj. *pokłonić się*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **kloniti (sę)* (v. ***kloniti se***).

pòklopac *m* (15. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poklõpęc* (Varaždin), *pǫ̃kl'opęc* (Gola)

Poput sln. *poklǫ̃pec* izvedeno od ***poklopiti***.

poklòpiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *poklopît* (Brač), *poklopìti* (Vrgada), *pokl'opiti* (Varaždin); *poklopiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *poklápati* (*poklápānje*)

Poput češ. *poklopiti* izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od korijena koji je u ***klopati***, ***klopka***.

Lit.: Skok II: 95f.

pòkōj *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokôj* (Brač), *pokõj* (Vrgada), *pokõj* (Senj), *p'okoj* (Varaždin), *p'okǫj* (Gola); *pokoj* (RKKJ)

Postalo od psl. **pokòjь* (stcsl. *pokoi*, sln. *pókoj*, rus. *покóй*, polj. *pokój* 1. 'soba'; 2. 'mir, spokoj'), što je izvedeno od korijena koji je u **počiti* (v. ***počinuti***).

Lit.: Derksen 409f.

pòkōjnī *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokȍjan* (Brač), *pokôjni* (Varaždin), *pokȍjan* (Vrgada); *pokojen* (RKKJ)

TVORBA *pòkōjnīk*, *pòkōjnica*

Postalo od **pokojьnъ* (sln. *pokójen*, rus. *покóйный*), što je izvedeno od **pokojь*, v. ***pokoj***. Izvorno je značenje 'miran, spokojan', a značenje 'umrli' eufemistično je i razvilo se od 'koji je u vječnom miru'.

Lit.: Snoj 537.

pokolèbati (13. st. Sava; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokolebȁt se* (Brač)

Izvedeno prefiksom ***po*** od *kolebati*, v. ***kolebati se***.

pokoljénje *sr* (18. st.)

Poput sln. *pokolénje* izvedeno od **koléno*, v. ***koljeno***.

pokòpati (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pok'opati* (Varaždin), *pokopȁt* (Grobnik); *pokopati* (RKKJ)

TVORBA *pokápati* (*pokápānje*), *pòkop*, *pokopávati*

Poput sln. *pokopáti* izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od ***kopati***.

pòkora *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokȍra* (Brač), *pokòra* (Vrgada), *pokòra* (Senj), *pokôra* (Varaždin); *pokora* (RKKJ)

Postalo od psl. **pokòra* 'kazna' (csl. *pokora*, sln. *pokǫ̑ra*, polj. *pokora* 'pokornost, poniznosť, usp. i rus. dijal. *покóр* 'ukor, prigovor'), što je izvedeno od **pokoriti* (v. ***pokoriti***) u značenju 'prekoriti, ukoriti'.

pòkōran *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pok'orẹn* (Varaždin); *pokoren* (RKKJ)

TVORBA *pòkōrnōst*, *pòkōrnīk* (*pòkōrnīčkī*, *pòkōrnica*)

Postalo od psl. **pokorьnъ* (sln. *pokǫ́ren*, rus. *покóрный*, polj. *pokorny*), što je izvedeno od **pokoriti*, v. ***pokoriti*** ili **pokora* (v. ***pokora***).

pokòriti (14. st. Mon. serb. 'podložiti'; 16. st. 'ukoriti, prekoriti')

DIJALEKTI I POTVRDE *pokorȉt* (Brač), *pok'oriti* (Varaždin); *pokoriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pokorávati*

Postalo od psl. **pokorìti* (stcsl. *pokoriti*, sln. *pokorīti*, rus. *покорúть*, češ. *pokořiti*), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **koriti* (v. ***koriti***). Značenje 'podložiti, podvrći' razvilo se od 'učiniti koga pokornim, podložnim'.

pòkosnica *ž* (19. st. Šulek) 'vezivna opna pričvršćena uz kosť'

Izvedeno od ***kost***. Djelomičan kalk prema nlat. *periosteum* (od grč. *περι-* 'oko-' i *ὀστέον* 'kosť').

pòkraj *prij.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'okrẹj* (Varaždin)

Složeno od ***po*** i ***kraj***[2].

pòkrajina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'okrajina* (Varaždin); *pokrajina* (RKKJ)

TVORBA *pòkrajīnskī*

Poput sln. *pokrājina* izvedeno ***kraj***[1], ***krajina***. U starijem je jeziku uz značenje 'regija, provincija' zabilježeno i značenje 'međa, granica između dvije države'.

pokrátiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrōtȉt* (Brač), *pokrą̑titi* (Varaždin); *pokratiti* (RKKJ)

TVORBA *pokraćívati*, *pòkrata*

Poput sln. *pokrátiti* (Plet.) izvedeno prefiksom ***po*** od ***kratiti***.

pokrénuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrēnȕt* (Brač), *pokrę̑nuti* (Varaždin)

TVORBA *pòkretati* (*pòkrēt*, *pokrètāč* (*pokretàčica*, *pokrètāčkī*), *pòkrētan* (*pòkrētnī*, *pòkrētnōst*), *pòkretānje*, *pokrètljiv* (*pokrètljivōst*))

Poput sln. *pokrenīti* izvedeno prefiksom ***po*** od **krẹnǫti*, v. ***krenuti***.

pòkrētan *prid.*, v. ***pokrenuti***

pokretnìna *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrẹtn'ina* (Varaždin)

Izvedeno od *pokretan*, v. ***pokrenuti***, usp. ***nekretnina***. Tvoreno po uzoru na njem. *bewegliches Gut* 'pokretna imovina', *Mobilien*.

pòkriti (se) (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrȉt* (Brač), *pokrȋt* (Senj), *pokr'iti* (Varaždin), *pokrìti* (Vrgada); *pokriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pokríće*

Postalo od psl. **pokrỳti (sę)* (stcsl. *pokryti*, sln. *pokríti*, rus. *покры́ть(ся)*, polj. *pokryć (się)*), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **kryti* (v. ***kriti***).

pokrìvāč *m*, v. ***pokrivati (se)***

pokrívalo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrivãlo* (Brač), *pokriv'alo* (Varaždin)

Postalo od psl. **pokryvàdlo* (sln. *pokriválo*, rus. *покрывáло*, češ. *pokryvad-*

lo), što je izvedeno od **pokryvati*, v. ***pokrivati (se)***.

pokrívati (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrīvȁt* (Brač), *pokrĩvati* (Varaždin); *pokrivati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pokrìvāč* (*pokrivàčica*), *pokrívānje*

Postalo od psl. **pokryvàti (sę)* (stcsl. *pokryvati*, sln. *pokrívati*, rus. *покрывáть(ся)*, polj. *pokrywać (się)*), što je nesvršeni glagol izveden od **pokryti (sę)*, v. ***pokriti (se)***.

pòkrov *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrộv* (Brač), *pokrõv* (Senj), *pộkrof* (Varaždin), *pōkrõv* (Vrgada); *pokrov*

TVORBA *pòkrõvnī*

Postalo od psl. **pokròvъ* (stcsl. *pokrovъ*, sln. *pokrȏv*, rus. *покро́в*, češ. *pokrov* 'pokrivač'), što je izvedeno od **pokryti*, v. ***pokriti (se)***.

pokròvitelj *m* (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokrovîtęl* (Varaždin); *pokrovitęl* (RKKJ)

TVORBA *pokrovitèljica*, *pokrovitèljskī*, *pokrovitèljstvo*

U starijem jeziku posuđeno iz stcsl. *pokrovitelь*, u novijem iz rus. *покрови́тель*; može biti kalk prema lat. *protector* 'zaštitnik, pokrovitelj' (od *protegō* 'pokriti, zaštititi', usp. i *tectum* 'krov, pokrov' od iste osnove).

pòkućstvo *sr* (16. st.; 18. st.)

Izvedeno od izraza *po kući*. Za tvorbu usp. sln. *pohíštvo* (od *híša* 'kuća').

pòkuda *ž* (18. st.)

Izvedeno od glagola *pòkuditi* (15. st. Marulić), koji je pak izveden od ***kuditi*** prefiksom ***po***.

pokúnjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokūńît se* (Brač), *pok'uńiti se* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***po*** od korijena koji je u ***kunjati***.

pòkupiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokŭ̀pit* (Brač), *pokŭ̀piti* (Vrgada); *pokupiti* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***kupiti***[2].

pòkus *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'okus* (Varaždin)

TVORBA *pòkusnī*

Posuđeno iz češ. *pokus*, što je izvedeno od *pokusiti* 'pokušati, probati' (v. ***po***, ***kusiti***).

pòkušati (14. st. Domentijan ~ *se* 'okušati se'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokušati* (RKKJ)

TVORBA *pȍkušāj*, *pokušávati*

Poput sln. *pokúšati* 'okusiti', rus. *покýшать* 'pojesti', *покушáться* 'pokušati' izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od **kušati* (v. ***kušati***).

pokváriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pokvōrît* (Brač), *pokvą̃riti* (Varaždin), *pọkvār'iti* (Gola); *pokvariti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòkvāren* (*pòkvārenōst*, *pokvarènjāk*, *pokvarenjàkinja*), *pokvàrljiv* (*pokvàrljivōst*)

Poput sln. *pokváriti* izvedeno prefiksom ***po*** od ***kvariti***.

pôl *m, ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pôl* (Varaždin), *p'ọ̄l* (Gola); *pol* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *polus* 'pol, kraj osi' iz grč. *πόλος* 'os, pol, nebeski svod', što je izvedeno od korijena glagola *πέλομαι* 'kretati se, micati se; događati se, nalaziti se' < ie. **k^{w}elh$_{1}$-* 'ići okolo, okretati se' (v. ***kolo***, ***kolonija***).

Lit.: Gluhak 493; Beekes II: 1168f.

pòla *pril.* (15. st. *po, pol, pola*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pộl* (Brač), *pôl* (Senj), *pộl* (Varaždin), *pô* (Vrgada); *pola* (RKKJ)

Postalo od psl. **polъ, *pola* (stcsl. *polъ* 'polovina; spol', *pola* 'polovina', sln. *pộl*, rus. *пол*, polj. *pół* 'polovina') < ie. **polHu-*, od korijena **(s)pelH-* 'cijepati, otkinuti' (v. ***plijeviti***). Izvorno je značenje bilo 'ono što je rascijepljeno, jedan dio čega rascijepljenog'. Možda su u vezi i lat.

simplus ‘jednostavan’, got. *tweifls* ‘dvojba’ (njem. *Zweifel*), usp. ***dipl-***, ***diplo-***.

Lit.: Skok II: 696; Snoj 538.

pòlagan *prid.*

TVORBA *pòlagano*

Postalo od starijega *polagahan* (16. st.), v. ***po***, ***lagan***.

polágati (13. st. Sava; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polȃgȁt* (Grobnik), *pol'agati* (Varaždin), *pọlag'ati* (Gola); *polagati* (RKKJ)

TVORBA *polágānje*

Postalo od psl. **polagàti* (stcsl. *polagati*, sln. *polȃgati*, rus. *полагáть* ‘misliti, smatrati, pretpostavljati’), što je nesvršeni glagol od **položiti* (v. ***položiti***).

poláko *pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pol'ẹhko* (Varaždin)

Postalo od starijega *polahko* (usp. i sln. *polȃhko*), v. ***po***, ***lak***[1].

polarìtēt *m*

Posuđeno iz njem. *Polarität*, što je izvedeno od pridjeva *polar*, v. ***polarni***.

polarizírati

TVORBA *polarizácija*, *polarizírānje*

Posuđeno iz njem. *polarisieren*, što je iz fr. *polariser*, izvedeno od pridjeva *polar*, v. ***polarni***.

pòlārnī *prid.*

TVORBA *pòlārnica*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *polar*, eng. *polar*, fr. *polaire*); pridjev izveden od lat. *polus* ‘pol’ (v. ***pol***), usp. nlat. *polaris*.

pòlaziti (18. st.)

TVORBA *pòlazak*, *pòlazīšte*, *pòlaznī* (*pòlaznica*, *pòlaznīk*)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***laziti***. Usp. polj. *połazić* ‘prošvrljati’.

pòlder *m* ‘plodni dijelovi isušenog kopna koji se nalaze ispod razine vode’

Posuđeno (eventualno preko njem. *Polder* ili eng. *polder*) iz niz. *polder*, od starijega *polre* ‘sprud’. Dublja je etimologija nejasna, no postoji mišljenje da je nizozemska riječ posuđena preko stfr. *polre* iz lat. *pulvis* ⟨G *pulveris*⟩ ‘prah, pijesak’, v. ***puder***.

Lit.: etymologiebank s. v. Polder; Kluge s. v. Polder; Kerkhof 2018: 233–244.

pòledica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *polȅdica*, *p'olęđica* (Varaždin), *põledica* (Grobnik)

Poput sln. *polẹ̑dica* izvedeno od ***led***.

pòleđina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***leđa***; možda tvoreno prema njem. *Rückenstück*, dosl. ‘leđni komad’. Usp. i *potrbušina* (v. ***potrbušnica***).

polèmika *ž*

TVORBA *polèmičan*

Posuđeno preko njem. *Polemik* iz fr. *polémique*, što je poimeničeni pridjev posuđen iz grč. *πολεμικός* ‘ratni, bojni, neprijateljski’. Grčki je pridjev izveden od *πόλεμος* ‘boj, rat, bitka’ (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Beekes 1218; Kluge s. v. Polemik.

pòlen *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *pollen*, njem. *Pollen*) iz lat. *pollen* ‘prah od brašna’ < ie. **pol(H)-n-* (grč. *πάλη* ‘sitno brašno, prašina’), usp. ***pepeo***.

Lit.: de Vaan 477.

pòlet *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *pòletan*

Poput sln. *polȅt*, rus. *полёт* ‘let, letenje’, polj. *polot* izvedeno od **poletěti* (v. ***poletjeti***).

polètjeti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *poletȉt* (Brač), *poletȉt* (Senj), *polẹt'ẹti* (Varaždin), *poletȉti* (Vrgada)

TVORBA *polijétati* (*polijétānje*)

Postalo od psl. **poletěti* (stcsl. *poletěti*, sln. *poletẹ́ti*, rus. *полете́ть*, polj. *polecieć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **letěti* (v. ***letjeti***).

poli- *pref.*

Prefiksoid posuđen iz grč. *πολυ-* ‘mnogo’, od pridjeva *πολύς* ‘mnogi’ < ie. **pelh$_1$-u-* (skr. *purú-*, stir. *il*, got. *filu*).

pòlica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polȉca* (Vrgada), *pọl'ica* (Gola); *polica, poḷica* (RKKJ)

Postalo od psl. **polìca* (sln. *políca*, rus. dijal. *полúца*, češ. *police*), usp. od istoga korijena i rus. *пол* 'pod' < **(s)pelH-* 'rascijepiti' (skr. *sphálaka-* 'daska, letva', stnord. *fjǫl* 'daska') (v. ***pola***, ***plijevìti***).

Lit.: Skok II: 698; Gluhak 493; Derksen 410; Vasmer II: 390; 393.

policájac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *policâj, polic'ajęc* (Varaždin)

TVORBA *policájčev, polìcājka*

Izvedeno od starijega *policaj* 'čovjek koji pripada policiji', što je posuđeno iz njem. *Polizei* 'policija, policajci', v. ***policija***.

polìcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pulicȉja* (Brač), *pulicȉja* (Senj), *pol'icija* (Varaždin); *policija* (RKKJ)

TVORBA *polìcījskī*

Posuđeno iz tal. *polizia* (usp. i njem. *Polizei*, eng. *police*, fr. *police*), što je pak posuđeno preko kslat. *polītīa* 'država, državna vlast' iz grč. *πολιτεία*. Grčka je riječ izvedena od *πολίτης* 'građanin, državljanin', od *πόλις* 'grad, država', v. ***polis***.

Lit.: Skok II: 698; Gluhak 493.

polièster *m*

TVORBA *polièsterskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Polyester*, eng. *polyester*); riječ je složena od ***poli-*** i ***ester***.

pòlifōn *prid.*

TVORBA *polifònija* (*polifònījskī*)

Posuđeno iz grč. *πολύφωνος* 'koji ima mnogo tonova, glasova', što je složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *-φωνος* '-glas' (v. ***-fon***).

poligàmija *ž*

Posuđeno iz grč. *πολυγαμία*, što je složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *-γαμια* (v. ***monogamija***).

polìglot *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *poliglôt* (Varaždin)

TVORBA *polìglotkinja, polìglotskī*

Posuđeno preko njem. *Polyglotte* iz grč. *πολύγλωττος* 'mnogojezičan, koji govori mnogo jezika', što je složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *γλῶττα* 'jezik' (atička inačica za *γλῶσσα* 'jezik', v. ***glosa***).

polìgōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *poligôn* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *polygōnum* iz grč. *πολύγωνον*, što je poimeničeni pridjev *πολύγωνος* 'mnogokutan, koji ima mnogo kutova', a to je pak složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *-γωνος* '-kuť' (vjerojatno od korijena koji je u *γόνυ* 'koljeno', v. ***gnjat***).

poliklìnika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oliklinika* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Poliklinik*, što je složeno od grč. *πόλις* 'grad' (v. ***polis***) i *Klinik* 'klinika' (v. ***klinika***); izvorno je značenje 'gradska bolnica'.

Lit.: Snoj 540.

polìmēr *m*

TVORBA *polimerizácija, polìmērnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Polymer*, eng. *polymer*) iz grč. *πολυμερής* 'višestruk, koji se sastoji od više dijelova', što je složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *μέρος* 'dio' (v. ***monomer***).

pòlip *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍlip* (Brač), *polîp* (Varaždin)

TVORBA *pòlipskī*

Posuđeno preko lat. *polypus* iz grč. *πολύπους* 'hobotnica, sipa (morski glavonožac)', dosl. 'mnogonog', što je složeno od *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i *πούς* 'noga' (v. ***pod***[1]). Medicinsko značenje razvilo se zbog sličnosti polipa i pipaca kod hobotnice.

Lit.: Chambers 815.

pôlis *m*

Posuđeno iz grč. *πόλις* 'grad, država' (grč. hom. *πτόλις*) < ie. **tpelH-* 'utvrda' (skr. *pū́r*, lit. *pilìs*).

Lit.: Beekes 1219f.

politeìzam *m*

TVORBA *politèist*, *politèistica*, *politeìstičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Polytheismus*, fr. *polythéisme*, eng. *polytheism*). Riječ složena od grč. *πολυ-* 'mnogo' (v. ***poli-***) i izvedenice od grč. *θεός* 'bog' (v. ***teologija***).

polìtika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pulȉtika* (Brač), *pulìtika* (Senj), *pol'itika* (Varaždin); *politika* (RKKJ)

TVORBA *polìtičār* (*polìtičārev*, *polìtičārka*), *polìtičkī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Politik*, fr. *politique*, eng. *politics*) iz grč. *πολιτική (τέχνη)* 'državnička vještina', što je poimeničeni ženski rod pridjeva *πολιτικός* 'građanski, državni, državnički, javni' izvedenog od *πολίτης* 'građanin, državljanin', v. ***policija***, ***polis***.

Lit.: Skok II: 698; Gluhak 493; Snoj 540.

pòliti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polȉt* (Brač), *polȉti* (Vrgada), *pọlẹj'ati* (Gola); *politi*, *polejati (se)* (RKKJ)

TVORBA *polijévati (se)* (*polijévānje*)

Poput sln. *políti*, rus. *полúть* izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od **liti* (v. ***liti***).

politològija *ž*

TVORBA *politòlog* (*politòloginja*), *politòloškī*

Složeno od osnove koja je u ***politika*** i *-logija* (v. ***-logija***, ***-log***).

politrènjāk *m*

Izvedeno od *politra* 'boca od pola litre', što je složeno od *po(l)* (v. ***pola***) i ***litra***.

pôlka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pộlka* (Brač), *p'olka* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Polka*, iz češ. *polka*, dosl. 'Poljakinja'. *Polka* je izvorno češki ples, nastao sredinom 19. st. u Pragu, a nazvan je u čast tada potlačenim Poljacima.

Lit.: Machek 470; Chambers 813.

pólnoćka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pọln'očka* (Gola); *ponoćka* (19. st.), *polnočka* (RKKJ)

Izvedeno od *polnoć* (v. ***ponoć***).

pôlo *m*

Posuđeno iz eng. *polo*; izvor je tibetski jezik balti (govori se u Kašmiru), u kojem *polo* znači 'lopta'. Taj su sport u Englesku iz Indije donijeli engleski časnici.

Lit.: Snoj 541; Chambers 814.

pòloj *m* (18. st.) 'nanos različitih glina i pijeska na niskom prostoru uz rijeku'

Izvedeno od ***politi (se)***; za tvorbu usp. ***loj*** od ***liti***.

polòvica *ž* (14. st. Mon. croat., Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *polovȉca* (Brač), *polovìca* (Vrgada), *polov'ica* (Varaždin), *pọlọv'ica* (Gola); *polovica* (RKKJ)

Poput sln. *polovíca* izvedeno od **polъ*, **pola*, v. ***pola***.

polòvina *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polov'ina* (Varaždin), *polovīna* (Grobnik); *polovina* (RKKJ)

Poput rus. *половúна* izvedeno od **polъ*, **pola*, v. ***pola***.

polòvīnka *ž*

Izvedeno od ***polovina***; za tvorbu v. ***četvrtinka***, ***osminka***.

pòložāj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòložaj* (Brač), *p'ložaj* (Varaždin); *položaj* (RKKJ)

TVORBA *pòložājnī*

Izvedeno od ***položiti***; možda tvoreno po uzoru na njem. *Lage* 'položaj' (od korijena koji je u *legen* 'položiti').

polòžiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pol'ožiti* (Varaždin), *položȉt* (Grobnik); *položiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **položìti* (stcsl. *položiti*, sln. *položíti*, rus. *положúть*, polj.

położyć), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **ložiti* (v. ***ložiti***).

polu-

Prefiksoid postao od lokativa imenice **polъ*, v. ***pola***.

pòlubōg *m*

TVORBA *polubòžica*

Poput rus. *полубóг* složeno od ***polu-*** i ***Bog***.

polúcija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Pollution*, eng. *pollution*) iz kslat. *pollutiō* 'oskvrnjenje, onečišćenje, zagađenje', što je izvedeno od participske osnove glagola *polluō* 'onečistiti, oskvrnuti, obeščastiti'. Taj je glagol tvoren prefiksom *por-* 'naprijed' od korijena koji je u *lutum* 'blato, glina' < ie. **l(H)u-to-* (stir. *loth* 'blato', grč. *λῦμα* 'nečista voda, nečist; sramota', alb. *lum* 'blato', lit. *liutýnas* 'jama ilovače').

Lit.: de Vaan 355.

polufinále *m*

TVORBA *polufinàlist* (*polufinàlistica*), *polufinālnī*

Složeno od ***polu-*** i ***finale***. Djelomični kalk prema eng. *semi-final*, njem. *Halbfinale*.

pòluga *ž* (15. st. Jireček. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polûga* (Brač), *p'oluga* (Varaždin); *poluga* (RKKJ)

TVORBA *pòlužica*

Posuđeno, možda preko nekog romanskog izvora, iz grč. *φάλαγξ* ⟨G *-αγγος*⟩ 1. 'okrugao komad drveta, panj, valjak'; 2. 'bojni red' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla ili u vezi s korijenom koji je u ***blazina***). Od iste je grčke riječi i internacionalizam *falanga*.

Lit.: Skok II: 676.

polúmjer *m* (19. st. Šulek)

Poput sln. *polmêr*, *pôlmêr* posuđeno iz češ. *poloměr*; kalk prema njem. *Halbmesser*.

pòlumjesēc *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'olumẹsęc* (Varaždin); *polmesec* (RKKJ)

Poput rus. *полумéсяц* složeno od ***polu-*** i ***mjesec*** (usp. i sln. *pôlmêsec*). Može biti kalk prema njem. *Halbmond* (od *halb-* 'polu-' i *Mond* 'mjesec').

poluòtok *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polotok*, *poluotok* (RKKJ)

TVORBA *poluòtočnī*

Složeno od ***polu-*** i ***otok***, usp. i sln. *pôlotok*, rus. *полуóстров*. Može biti kalk prema njem. *Halbinsel*.

poluproìzvod *m*

Složeno od ***polu-*** i ***proizvod***; za tvorbu usp. njem. *Halbprodukt*.

polupròpustan *prid.*

Složeno od ***polu-*** i ***propustan***, v. ***propustiti***, usp. i češ. *polopropustný*. Kalk prema njem. *Halbdurchlässig* (*halb-* 'polu-', *durchlässig* 'propustan'); usp. i eng. *semipermeable* (od lat. *semi-* 'polu-' i *permeābilis* 'koji se može proći').

pòlutka *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pol'utka* (Varaždin); *polutka* (RKKJ)

Izvedeno od **poluta* 'polovica' (usp. sln. *polūta*), što je pak izvedeno od psl. **pola*, **polъ*, v. ***pola***.

Lit.: Snoj 542.

pòlje *sr* (11. st. toponim; 15. st. Bernardin, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍje* (Brač), *pȍļe* (Vrgada), *p'olę* (Varaždin), *p'ole* (Gola); *pole*, *poļe* (RKKJ)

Postalo od psl. **polje* (stcsl. *polje*, sln. *pôlje*, rus. *нóле*, polj. *pole*) < **polh*$_2$*-yo-*, od ie. korijena **pelh*$_2$- 'širok, plosnat, ravan' (možda je od istoga korijena i stvnj. *feld* 'polje'), v. ***planina***.

Lit.: Skok II: 698f.; Gluhak 495; Derksen 411; NIIL 562f.

poljodjélac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polod'ẹlęc* (Varaždin); *poļodelec*, *poļadelavec*, *poļodelavec*, *poļodeļavec* (RKKJ)

TVORBA *poljodjélčev*, *poljòdjēlka*, *poljòdjēlskī*

Složeno od ***polje*** i *djelati* (v. ***djelovati***); vjerojatno tvoreno po uzoru na njem. zast.

Feldbauer, Feldmann (od *Feld* 'polje', *Bauer* 'seljak', *Mann* 'čovjek').

poljodjélstvo *sr* (19. st.)

TVORBA *poljodjélstvo*

Poput sln. *poljedẹ̑lstvo*, češ. star. *poleděl-ství* složeno od ***polje*** i izvedenice od *djelati* (v. ***djelovati***), usp. i njem. *Ackerbau* 'poljodjelstvo' (od *Acker* 'polje' i *bauen* 'graditi').

poljoprìvreda *ž*

TVORBA *poljoprìvrednī, poljoprìvrednica, poljoprìvrednīk* (*poljoprìvredničkī*)

Složeno od ***polje*** i ***privreda***; za tvorbu usp. njem. *Landwirtschaft* (od *Land* 'zemlja' i *Wirtschaft* 'privreda, gospodarstvo').

pòljskī *prid.* (15. st. Mon. croat.; Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'olski* (Gola); *polski, poļski* (RKKJ)

Postalo od psl. **poljьskъ* (stcsl. *poljьskъ*, sln. *pôljski*), što je izvedeno od **polje*, v. ***polje***.

poljúbiti (15. st. Mon. croat., Bernardin 'voljeti'; 16. st. 'dati poljubac')

DIJALEKTI I POTVRDE *pojūbīt* (Brač), *poļūbīti* (Vrgada); *polubiti, poļubiti* (RKKJ)

TVORBA *pòljubac* (19. st.)

Postalo od psl. **poljubìti* (sln. *poljubīti*, rus. *полюби́ть* 'zavoljeti, zaljubiti se', polj. *polubić* 'zavoljeti'), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **ljubiti* (v. ***ljubiti***).

pòmaći, v. ***pomaknuti***

pomágati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomōgàt* (Brač), *pomą̃gati* (Varaždin); *pomagati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pomàgāč, pomagàčica, pomágalo, pomáganje*

Postalo od psl. **pomagàti* (stcsl. *pomagati*, sln. *pomágati*, češ. *pomáhat*, usp. i rus. *помога́ть*), što je nesvršeni glagol izveden od **pomogti*, v. ***pomoći***.

pòmājka *ž*

Izvedeno od ***po*** i ***majka***.

pomàknuti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomaknȗt* (Brač), *pom'ęknuti* (Varaždin), *pọmękn'oti (se)* (Gola); *pomeknuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòmak, pomaknúće*

Poput sln. *pomaknīti*, polj. *pomknąć* izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od **mъknǫti* (v. ***maknuti***).

pòmalo *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomãlo* (Brač), *pomȁlo* (Vrgada), *pomàlo* (Senj), *pom'alo* (Varaždin), *pọm'alọ* (Gola); *pomalo, pomalom, pomalu* (RKKJ)

Poput sln. *pomálo* složeno od ***po*** i *malo* (v. ***mali***). Usp. i rus. *помáлу*, polj. *pomału*. U hrv. je dočetno *-u* zamijenjeno s *-o* analogijom prema drugim prilozima (npr. ***tako***, ***ovako***).

pòmama *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomama* (RKKJ)

Izvedeno od *pomamiti (se)* 'poludjeti, pomahnitati', v. ***po***, ***mamiti***.

pomazànīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomazanîk* (Varaždin)

TVORBA *pomazànica*

Poput stcsl. *pomazaньnikъ*, rus. *помáзанник* izvedeno od **pomazati* (v. ***pomazati***); u novije doba kalk prema njem. *Gesalbter* (od *salben* 'namazati, pomazati'), usp. i grč. *Χριστός* (v. ***krst***).

pòmazati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomãzot* (Brač), *pom'azati* (Varaždin); *pomazati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pomazánje*

Postalo od psl. **pomàzati* (stcsl. *pomazati*, sln. *pomázati*, rus. *помáзать*, polj. *pomazać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **mazati* (v. ***mazati***).

pòmesti (15. st. Starine 23, Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomẽst* (Brač), *pomẽsti* (Vrgada), *pomẽst* (Senj), *pom'ęsti* (Varaždin); *pomesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pomesti* (stcsl. *pomesti*, sln. *pomésti*, rus. *помести́* 'malo pome-

sti, mesti neko vrijeme'), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **mesti* (v. ***mesti***).

pòmfrit *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pomfr'it* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *pommes frites*, dosl. 'prženi krumpiri', od *pomme (de terre)* 'krumpir' (< lat. *pōmum* 'voće, voćka') i participa glagola *frire* 'peći, pržiti' (< lat. *frīgō* 'peći, pržiti').

Lit.: Kluge s. v. Pommes frites.

pòmicati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȉcot* (Brač), *pom'icati* (Varaždin)

TVORBA *pòmicānje*

Postalo od **pomykati* (sln. *pomīkati*, rus. *помыка́ться*, polj. *pomykać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **mykati* (v. ***micati***).

pòmičan (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomičen* (RKKJ)

Izvedeno od ***pomicati***, usp. i sln. *pomīčen*.

pomijéšati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomīšȁt* (Brač), *pomȇšati* (Varaždin); *pomešati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **poměšàti* (sln. *pomešáti*, rus. *помеша́ть*, polj. *pomieszać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **měšati* (v. ***miješati***).

pòmilovati (14. st. Žića sv. otaca 'smilovati se'; 14. st. Dušanov zakonik; 19. st. 'oprostiti kaznu')

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȉlovot* (Brač), *pomil'ovati* 'osloboditi kazne' (Varaždin), *pomilûvati* 'pogladiti' (Varaždin); *pomilovati, pomiluvati, pomiļuvati* (RKKJ)

TVORBA *pomilovánje*

Postalo od psl. **pomìlovati* (stcsl. *pomilovati*, sln. *pomilováti*, rus. *помилова́ть*, češ. *pomilovati* 'zavoljeti'), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **milovati* (v. ***milovati***).

pomíriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomīrȉt* (Brač), *pomīriti (se)* (Vrgada), *pomīrȉt* (Senj), *pomīriti* (Varaždin); *pomiriti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòmirba* (*pòmirbenī*), *pomirénje*, *pomìrljiv*, *pòmīrnica*

Poput sln. *pomirīti*, rus. *помири́ть*, složeno od **po* (v. ***po***) i **miriti* (v. ***miriti***).

pòmīsao *ž* (13. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'omiseļ* (Varaždin)

Postalo od psl. **pòmyslъ* (stcsl. *pomyslъ*, sln. *pomîsel*, rus. *но́мысел*, polj. *pomysł*), što je izvedeno od **pomysliti* (v. ***pomisliti***) U hrv. je ova imenica postala *i*-osnovom ženskoga roda analogijom prema ***misao***.

pòmisliti (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȉslit* (Brač), *pom'isliti* (Varaždin); *pomisliti* (RKKJ)

TVORBA *pomíšljati*

Postalo od **pomỳsliti* (stcsl. *pomysliti*, sln. *pomísliti*, rus. *помы́слить*, polj. *pomyśleć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **mysliti* (v. ***misliti***).

pomláditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomlōdȉt* (Brač), *pomlą̑diti* (Varaždin)

TVORBA *pòmladak*, *pomlađívati*

Poput sln. *pomladīti*, rus. *помолоде́ть* izvedeno od psl. **moldъ*, v. ***mlad***.

pômno *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomno* (RKKJ)

Izvedeno od ***po*** i korijena koji je u ***mniti***.

pòmōć *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍmoć* (Brač), *pȍmōć* (Vrgada), *pòmoć* (Senj), *p'omoč* (Varaždin); *pomoč* (RKKJ)

TVORBA *pȍmoćnī* (*pomòćnica*, *pomòćnīk*)

Postalo od psl. **pòmotjь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *pomoštь*, sln. *pomȏč*, polj. *pomoc*), što je izvedeno od **pomogti*, v. ***pomoći***, sufiksom **-tь-* kao u ***nit***, ***pamet***.

pòmoći (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȍć* ⟨prez. *pomȍren/pomȍžen*⟩ (Brač), *pomȍć* (Senj),

pom'oči (Varaždin), *pomȍći* (Vrgada); *pomoči* (RKKJ)

Postalo od psl. **pomògti* (stcsl. *pomošti*, sln. *pomóči*, rus. *помóчь*, polj. *pomóc*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **mogti* (v. ***moći***). Značenje je zacijelo isprva bilo kauzativno ('činiti da netko može što učiniti' > 'pomoći nekomu').

pomòliti (se) (16. st.) 'pokazati (se)'

DIJALEKTI I POTVRDE *pomolȉti se* (Vrgada), *pom'oliti sę* (Varaždin)

Poput sln. *pomolīti, pomolę́ti* izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od psl. **moleti* (sln. *molę́ti* 'stršati') < **melh*$_3$- 'doći, pojaviti se' (latv. *mala* 'rub, obala, pokrajina', alb. *mal* 'gora', grč. *βλώσκω* 'ići, doći'). Isti je korijen vjerojatno i u ***miljeti***.

Lit.: Skok II: 452; Beekes 223; Snoj 412.

pòmor *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȏr* (Brač), *põmõr* (Vrgada), *põmor* (Varaždin); *pomor* (RKKJ)

Izvedeno od ***pomrijeti***, usp. i sln. *pomȍr*.

pómorac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomȍrac* (Brač); *pomorec* (RKKJ)

TVORBA *pómõrčev*, *pómõrka*, *pómõrstvo*

Poput sln. *pomórec* izvedeno prefiksom ***po*** od *morski*, v. ***more***.

pómorskī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomorski* (RKKJ)

Poput sln. *pomórski* izvedeno prefiksom ***po*** od ***more***.

pòmrčina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'omrčina* (Varaždin), *põmrčina* (Grobnik); *pomrčina* (RKKJ)

Izvedeno od *pomrčati* 'potamnjeti', što je izvedeno od ***mrk*** 'taman'; tvoreno po uzoru na njem. *(Sonnen)finsternis* (od *Finsternis* 'mrak, tama, tmina').

pòmrijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pomrȋt* (Brač), *pomrȋt* (Senj), *pomrę̑ti* (Varaždin); *pomreti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pomèrti* (sln. *pomrę́ti*, rus. *померéть*, polj. *pomrzeć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **merti* (v. ***mrijeti***).

pònad *prij.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pònad* (Brač)

Složeno od ***po*** i ***nad***.

ponášānje *sr* (18. st.)

Izvedeno od ***ponašati se***.

ponášati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pọnāš'ati se* (Gola); *ponašati se* (RKKJ)

Nesvršeni glagol od ***ponositi se*** u značenju 'vladati se, postupati'. Za razvoj značenja usp. tal. *comportarsi* 'ponašati se' (od *portare* 'nositi, voditi').

ponávljati (15. st. Okáz. pam. Šaf.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponōvjȁt* (Brač), *ponȃvlati* (Varaždin); *ponavļati* (RKKJ)

TVORBA *ponàvljāč*, *ponavljàčica*, *ponávljānje*

Postalo od **ponavjàti* (sln. *ponávljati*, rus. *понавля́ть* 'obnavljati', polj. *ponawiać*); nesvršeni glagol od **ponoviti*, v. ***ponoviti***.

ponèdjeljak *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pondȋljak* (Senj), *pondȇlek* (Varaždin), *pọnd'ẹ̄lẹk* (Gola); *pondelek, pondeļak, pondeļek, pondiļak, ponedelek, ponedeļak, ponediļak* (RKKJ)

Postalo od **ponedělьkъ* (sln. *ponedȇljek*, polj. *poniedziałek*, usp. i stcsl. *ponedělьnikъ*, rus. *понедéльник* < **ponedělьnikъ*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i izvedenice od **nedělja* (v. ***nedjelja***).

Lit.: Skok I: 412; Snoj 544.

pònekad *pril.* (19. st.)

Složeno od ***po*** i ***nekad***.

pònekī *zam.* (19. st.)

Složeno od ***po*** i ***neki***.

pònijēti (14. st. Žića sv. otaca *ponesti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponît* (Brač), *ponîti* (Vrgada), *pon'ęsti* (Varaždin); *ponesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **ponesti* (stcsl. *ponesti*, rus. *понестú*, polj. *ponieść*), što je složeno od **po*, v. ***po***, i **nesti*, v. ***nesti***. Za *-nijeti* umjesto *-nesti*, v. ***donijeti*** (***donesti***).

pònikva *ž* (16. st. 'ponor' (jednom); 19. st. toponimi)

Poput sln. *ponîkva*, polj. zast. *ponik* 'ponornica, podzeman tok' izvedeno od *poniknuti* 'oboriti, spustiti', što je složeno od ***po*** i ***niknuti***.

pònirati (15. st. Marulić 'padati'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponîrot* (Brač)

Nesvršeni glagol od **ponerti* (hrv. star. *pondrijeti* 'posrnuti, pasti, uroniti' (Vrančić, Belostenec, Habdelić)), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **nerti* ⟨prez. **nьrǫ*⟩ 'roniti' (v. ***gnjuriti***) < ie. **nerH-* 'potopiti se' (lit. *nérti*, latv. *nìrt*).

pòništiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pon'ištiti* (Varaždin), *ponîštit se* 'počiniti samoubojstvo' (Grobnik)

TVORBA *poništávati*, *poništénje*

Složeno od ***po*** i *ništiti*, što je izvedeno od ***ništa***, usp. ***uništiti***. Za značenjski razvoj usp. njem. *annullieren* (od srlat. *annullare*, lat. *nullus* 'nijedan').

pònīzan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pònizan* (Brač), *pònīzan* (Vrgada), *ponīzęn* (Varaždin); *ponižan*, *ponizen* (RKKJ)

TVORBA *pònīznōst*

Izvedeno od ***poniziti***.

ponízіti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponīzît* (Brač), *ponîziti* (Varaždin); *ponizeti, poniziti* (RKKJ)

TVORBA *ponizívati*

Izvedeno prefiksom ***po*** od korijena koji je u ***niz***[2], ***nizak***. Usp. rus. *понúзить* 'sniziti', polj. *poniżyć* 'poniziti'.

ponižávati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponižą̑vati* (Varaždin); *ponizuvati, ponižavati* (RKKJ)

TVORBA *ponižávajūćī*, *ponižávānje*

Izvedeno od zastarjeloga glagola *ponižati* (Marulić) (usp. sln. *ponîžati*, rus. *понижáть*, polj. *poniżać*), koji je nesvršeni glagol prema svršenom ***poniziti***.

pónōć *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pǫ̑lnǫ̑ć* (Brač), *polnoćà* (Senj), *p'olnoč* (Varaždin); *polnoč* (RKKJ)

Složeno od **polъ* (v. ***pola***) i ***noć*** (sln. *pǫ̑lnoč* (Plet.), rus. *пóлночь* 'ponoć', zast. 'sjever', polj. *północ* 'ponoć; sjever', usp. i stcsl. *polunošti* 'sjever'). Nominativ *ponoć* apstrahiran je iz genitiva *ponoći* < *pol noći*. Za tvorbu usp. ***podne***.

pònor *m* (14. st. Mon. serb., toponimi; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'onor* (Varaždin)

Poput sln. *ponȍr*, češ. *ponor* 'uranjanje; gaz; ponor' postalo od **ponorъ*, što je izvedeno od **ponerti*, v. ***ponirati***.

Lit.: Snoj 544.

pònōrnica *ž*

Izvedeno od pridjeva *ponoran* koji je izveden od ***ponor***.

pònos *m* (14. st. Mon. serb.; 18. st. 'nošenje'; 19. st. 'osjećaj časti i dostojanstva')

DIJALEKTI I POTVRDE *p'onos* (Varaždin); *ponos* (RKKJ)

Poput sln. *ponòs* 'oholost' izvedeno od glagola *ponijeti se* (v. ***ponijeti***) u značenju 'podičiti se; pooholiti se'. Izvorno je značenje zacijelo bilo 'ponašanje' odakle se razvilo 'dobro, dostojanstveno ponašanje'.

Lit.: Snoj 545.

pònosan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'onosęn* (Varaždin), *põnosān* (Grobnik); *ponosen* (RKKJ)

Poput sln. *ponósen* izvedeno od ***ponos***.

ponòsiti se (15. st. Marulić 'nositi'; 17. st. 'biti ponosan, dičiti se')

DIJALEKTI I POTVRDE *ponosȉt se* (Brač), *pon'ositi sę* (Varaždin)

Nesvršeni glagol od *ponijeti se* (v. ***ponijeti***). Za značenje v. ***ponos***.

ponòviti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponovȉt* (Brač), *ponovȉt* (Senj), *pon'oviti* (Varaždin) 1. 'ponoviti'; 2. 'obnoviti'; *ponoviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ponòvljiv* (18. st.)

Postalo od psl. **ponoviti* (stcsl. *ponoviti* 'obnoviti', sln. *ponovīti*, rus. *поновúть* 'obnoviti', polj. *ponowić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **noviti*, glagola izvedenog od pridjeva ***nov***.

pònovo *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'onovno* (Varaždin)

TVORBA *pònōvnī* (*pònōvno*)

Složeno od ***po*** i *novo* (v. ***nov***), usp. i sln. *ponôvno*.

pòntōn *m*

TVORBA *pòntōnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Ponton*, iz fr. *ponton* < lat. *pontō* ⟨G *pontōnis*⟩ 'brod koji prenosi što; most od povezanih čamaca', što je izvedeno od *pōns* ⟨G *pontis*⟩ 'most' < ie. **ponth₁s*, v. ***put***[1].

pònuditi (13. st. Sava, Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponȕdit* (Brač), *pon'uditi* (Varaždin), *pǫnud'iti* (Gola); *ponuditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *pònuda*, *ponùditelj*, *ponùđāč*, *ponuđàčica*

Postalo od **ponuditi* (stcsl. *ponuditi* 'prinuditi', sln. *ponudīti*, rus. *понýдить* 'prisiliti, prinuditi'), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **nuditi* (v. ***nuditi***).

pònukati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ponȕkot* (Brač), *pon'ukati* (Varaždin)

Poput rus. *понукáть* izvedeno prefiksom ***po*** od ***nukati***.

pòočim *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oočim* (Varaždin)

Poimeničeni pasivni particip prezenta glagola *poočiti* (Karadžić), koji je izveden od *očiti* 'nazivati ocem', v. ***otac***. Za tvorbu usp. ***pobratim***.

poòpćiti (19. st. Šulek)

TVORBA *poopćávati*, *poopćénje*, *poopćívati*

Složeno od ***po*** i ***opći***; vjerojatno kalk prema njem. *verallgemeinern* (od *allgemein* 'opći').

pòp *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòp* (Brač), *pòp* (Vrgada), *pòp* (Senj), *p'op* (Varaždin); *pop* (RKKJ)

Postalo od psl. **popъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *popъ*, sln. *pòp*, rus. *non*, polj. *pop*), što je posuđeno preko nekog germanskog izvora (usp. got. *papa*, stvnj. *phaffo*) iz grč. *παπᾶς* 'svećenik', izvorno 'otac', riječ iz dječjeg jezika, usp. ***papa***.

Lit.: Skok III: 8f.; Pronk-Tiethoff 2013: 141f.

pòpečak *m* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *popȅčak* 'žarač' (Brač); *popeček* 'žarač' (RKKJ)

Izvedeno od osnove glagola *popeći*, v. ***peći***; usp. i sln. *popẹ̑ček* (*zast.*) 'lopatica za vađenje iz peći'.

pòpēti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *popẽt se* (Brač), *pǫp'ęti se* (Gola); *popeti (se)* (RKKJ)

Poput sln. *popẹ́ti se* izvedeno prefiksom ***po*** od **pęti* 'napinjati', v. ***napeti***.

pòpijēvka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *popẽfka* (Varaždin); *popevka* (RKKJ)

Poput sln. *popẹ̑vka* izvedeno od glagola *popijevati* (16. st.), v. ***pjevati***.

pòpis *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòpis* (Brač), *p'opis* (Varaždin)

Poput sln. *popîs*, polj. *popis* 'smotra, ogled' izvedeno od ***popisati***.

popísati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *popīsȁt* (Brač), *popĩsati* (Varaždin); *popisati* (RKKJ)

TVORBA *popisívati*

Poput sln. *popisáti*, rus. *nonucámь* 'pomalo pisati', polj. *popisać* izvedeno prefiksom ***po*** od ***pisati***.

pòpiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *popȉt* (Brač), *popìti* (Vrgada), *popȉt* (Senj), *pop'iti* (Varaždin), *pọp'iti* (Gola); *popiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **popìti* (Vrgada) (sln. *popíti*, rus. *nonúmь*, polj. *popić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **piti* (v. ***piti***).

pòplava *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oplava* (Varaždin); *pòplav, poplav, poplava* (RKKJ)

Poput sln. *poplâva* izvedeno od ***poplaviti***.

pòplaviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *popl'aviti* (Varaždin), *pọplav'iti* 'isplahnuti' (Gola); *poplaviti* (RKKJ)

TVORBA *poplavljívati*

Izvedeno od ***plaviti***, usp. sln. *popláviti*.

pòplūn *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oplon* (Varaždin); *poplon, poplun* (RKKJ)

Posuđeno iz srgrč. *πάπλωμα* < grč. *ἐφάπλωμα* 'štogod rasprostrto, sag, plašt', što je izvedeno od glagola *ἐφαπλόω* 'preko rasprostrti', od *ἁπλόω* 'razviti, raširiti' (taj je glagol izveden od *ἁπλόος* 'jednostavan', v. ***haplo-***).

Lit.: Skok III: 9f.; Gluhak 495.

popódnē *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *popǭdnę̂, popǭlnę̂* (Brač), *popõdnē* (Vrgada), *popõdne* (Senj), *pọp'ǭlne* (Gola); *popodne, popoldan, popoldne, popolne* (RKKJ)

TVORBA *popódnēvnī*

Složeno od ***po*** i ***podne***. Usp. i sln. *popǫ́ldne*.

pòpovati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *popûvati* (Varaždin)

Izvedeno od ***pop***. Izvorno je značenje 'vršiti popovsku službu, biti pop' odakle se razvilo 'poučavati' i pogrdno 'nametljivo poučavati, pametovati'.

pòpratiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poprãtit* (Brač)

TVORBA *pòpratnī*

Izvedeno od ***pratiti***.

pòpravak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'opravak* (Varaždin); *popravek* (RKKJ)

Poput sln. *poprâvek* izvedeno od ***popraviti***. Usp. i rus. *попра́вка*, polj. *poprawka*.

pòpraviti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poprãvit* (Brač), *poprȁvit* (Senj), *popr'aviti* (Varaždin); *popraviti* (RKKJ)

TVORBA *pòpravljati* (*pòpravljānje*), *popràvljiv, pòprāvnī*

Postalo od psl. **popràviti* (sln. *popráviti*, rus. *попра́вить*, polj. *poprawić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **praviti* (v. ***praviti***).

pòprijēko *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòpriko* (Senj), *poprę̂k* (Varaždin), *pọpr'ę̄k* (Gola); *poprek* (RKKJ)

TVORBA *pòprječan*

Složeno od ***po*** i ***prijeko***, usp. i sln. *poprék*.

poprîličan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pọprīl'ičẹn* (Gola)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***priličan***.

pòprsjē *sr* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***prsa*** prefiksom ***po***. Za tvorbu usp. sln. *poprsje*, češ. *poprsí*; djelomičan kalk prema njem. *Brustbild* (od *Brust* 'grudi' i *Bild* 'slika').

populácija *ž*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (usp. njem. *Population*, eng. *population*, fr. *population*), iz kslat. *populātiō* 'pučanstvo, stanovništvo, mnoštvo', što je izvedeno od lat. *populus* 'narod' (nesigurne dublje etimologije).

Lit.: de Vaan 480; Snoj 545.

pȍpulāran *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *populȃren* (Varaždin), *pọpu̵l'ārẹn* (Gola)

TVORBA *populárnōst*, *popularizácija* (*popularizácījskī*), *popularizírati*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *populär*, fr. *populaire*) iz lat. *populāris* 'narodni, pučki; u narodu omiljen', što je izvedeno od *populus* 'narod', usp. ***populacija***.

pòpust *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍpust* (Brač), *p'opust* (Varaždin)

Poput sln. *popȗst* izvedeno od ***popustiti***. Kalk prema njem. *Nachlass* (od *nachlassen* 'popustiti, spustiti (cijenu)', *nach* 'nakon, po', *lassen* 'pustiti').

popùstiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *popūstȉt* (Brač), *popust'iti* (Varaždin), *pọpu̵st'iti* (Gola); *popustiti* (RKKJ)

TVORBA *popùstljiv* (*popùstljivōst*), *popúštati* (*popúštānje*)

Postalo od psl. **popustìti* (stcsl. *popustiti*, sln. *popustīti*, rus. *nonycmúmь* 'dopustiti', polj. *popuścić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

pòput *prij.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍpul*, *pȍput* (Brač), *poput* (Grobnik)

Složeno od ***po*** i ***put***[1] u značenju 'način'.

póra *ž*

Posuđeno preko njem. *Pore* iz lat. *porus* 'prolaz, cijev u tijelu', što je iz grč. *πόρος* 'prolaz' (izvedenica od *πείρω* 'prodirati, probušiti' < ie. **per-*, v. ***doprijeti***).

pòraba *ž* (15. st. Mon. serb.; 19. st.)

Poput sln. *porába* izvedeno od *porabiti* (15. st. Mon. croat.), glagola izvedenog prefiksom ***po*** od ***rabiti***.

pòradi *prij.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍradi* (Brač); *porad*

Složeno od ***po*** i ***radi***.

pòrāsti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porẹ̄st* (Brač), *porãst* (Senj), *porą̄sti* (Varaždin)

TVORBA *pȍrāst*

Poput sln. *porásti*, rus. *nopacmú* izvedeno prefiksom ***po*** od ***rasti***.

pòrāz *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *põras* (Varaždin); *poraz* (RKKJ)

Poput sln. *porȁz* izvedeno od ***poraziti***.

poráziti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *poraziti* (RKKJ)

TVORBA *poražávati*

Postalo od psl. **porazìti* (stcsl. *poraziti*, sln. *poráziti*, rus. *nopaзúmь*, polj. *porazić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **raziti* (hrv. star. *raziti* 'sjeći, pobijati, obarati' (18. st.), sln. *ráziti* 'raskinuti', rus. *paзúmь* 'tući, udarati', češ. *raziti* 'kovati'). Glagol **raziti* je iterativ od **rězati*, v. ***rezati***.

Lit.: Skok III: 115f.; Snoj 546.

pórcija

DIJALEKTI I POTVRDE *porcijũn* (Brač), *porcijôn* (Vrgada), *põrcija* (Senj), *p'orcija* (Varaždin), *pọrc'ija* (Gola); *porcija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *portiō* 'odmjeren dio, razmjer', vjerojatno od **prōrtiōne* < **prō ratiōne* 'prema dijelu' (od *prō*, v. ***pro-*** i *ratiō* 'račun, broj', v. ***racionalan***).

Lit.: de Vaan 448.

porcùlān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porculân* (Varaždin); *porcelan, porcelana, porcolan, porculan* (RKKJ)

TVORBA *porcùlānskī*

Posuđeno preko njem. *Porzellan* iz tal. *porcellana* 'porculan', izvorno 'vrsta školjke' (*Cyprea tigris, concha Veneris*). Vrsta keramike uvezene iz Kine naziv je dobila zbog sličnosti u sjaju i otvoru s tom vrstom školjke. Tal. *porcellana* izvedeno je od *porcella* 'svinja', što je deminutiv od *porca* 'svinja' < lat. *porcus* 'prasac' (i *porca*), od korijena koji je u ***prase***.

Lit.: Skok III: 11; DELI 1231.

pòreći (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porȅć* (Brač), *porȅć* (Senj), *por'ęći* (Varaždin), *pọr'ęći* (Gola); *poreči (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòricati*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***reći***. Usp. rus. *порицáть* 'kuditi, koriti'.

pòred *prij.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍred* (Brač)

Složeno od ***po*** i ***red***.

pòredak *m* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *порядок*, usp. i češ. *pořádek*, v. ***poredati***.

porèdati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porēdȁt (se)* (Grobnik)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***redati***.

pòredba *ž* (20. st.)

TVORBA *pòredbenī*

Izvedeno od ***poredati*** u značenju 'staviti jedno uz drugo' > 'usporediti'.

porèmetiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poremȅtit* (Brač), *porẹmẹ̑titi* (Varaždin), *pọremet'iti (se)* (Gola)

TVORBA *pȍremećāj*, *porèmećen* (*porèmećenōst*), *poremétnja*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***remetiti***.

pòrez *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍrez* (Brač), *põrez* (Senj), *põrẹs* (Varaždin); *porez* (RKKJ)

TVORBA *pòreznī*

Izvedeno od *porezati* u smislu 'dažbina koja se razreže po narodu', usp. češ. *pořiz* 'rezbarski nož' i izvedenicu *pořízení* 'odredba, izvršenje'.

porijéklo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *porẹ̑klo* (Varaždin), *pọr'ęklọ* (Gola)

Preobličeno od starijega *poreklo* (od 17. st.), što je izvedeno od osnove glagola ***poreći*** u značenju 'zanijekati', usp. i sln. *porêklo*. Razvoj značenja vjerojatno je bio 'ono što je zanijekano, tajno' > 'nadimak' > 'prezime' > 'rod, postanje'. Za *-ije-* umjesto *-e-* v. ***podrijetlo***.

Lit.: Skok III: 11; Gluhak 495f.

pòriluk *m (Allium porrum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *por, porluk, poroluk* (RKKJ)

Složeno od posuđenice iz lat. *porrum* 'poriluk; mladi luk' i ***luk***[2] (usp. sln. *pọ̑r*, polj. *por*, rus. *лук-порéй*). Na tvorbu složenice moglo je utjecati i pučkoetimološko povezivanje s glagolom *poriti* u smislu 'luk koji se pori'. Lat. *porrum* je podudarno s grč. *πράσον* 'poriluk' (usp. srp. *prazìluk* iz grčkoga), a moguće je da su obje riječi posuđenice iz nekog mediteranskog supstrata.

Lit.: Skok II: 327f.; de Vaan 481f.

pòrinuti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porȉnut* (Brač), *porȉnuti* (Vrgada), *por'inuti* (Varaždin), *pọrin'oti (se)* (Gola)

TVORBA *porinúće*

Poput sln. *poríniti* izvedeno prefiksom ***po*** od *rinuti* 'potisnuti, gurnuti' (16. st.) < psl. **rinǫti* (stcsl. *rinǫti sę*, sln. *ríniti*, rus. *ри́нуть*, češ. *řinout*) < ie. **h*$_3$*reyH-* (skr. *riṇáti* 'učiniti da teče'); isti je korijen u ***rijeka***.

Lit.: Skok III: 145; Derksen 436.

pòriv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'orif* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *порыв* 'zalet, polet, zamah', što je izvedeno od *порывáться*, od korijena koji je u ***riti***.

pòrjēčje *sr*

Poput sln. *porẹ̑čje*, češ. *poříčí* izvedeno od ***po*** i ***rijeka***.

Lit.: Snoj 546.

pornogràfija *ž*

TVORBA *pornògraf* (*pornògrafkinja*), *pornògrafskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Pornographie*, eng. *pornography*, fr. *pornographie*); riječ je izvedena od grč. *πορνογράφος* 'onaj koji piše o prostitutkama', a to je pak složeno od *πόρνη* 'prostitutka' i *-γραφος* 'koji piše' (v. ***-graf, -grafija***). Grč. *πόρνη* je izvedenica od korijena koji je u *πέρνημι* 'prodati' (< ie. **perh*$_2$*-*, usp. stir. *renaid* 'prodati'), vjerojatno zato

što su grčke prostitutke obično bile kupljene ropkinje.

Lit.: Beekes 1222f.

pòročan *prid.* (14. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oročęn* (Varaždin)

U starijem jeziku posuđeno iz crkvenoslavenskoga, u novijem iz rus. *порóчный*, što je izvedeno od *порóк* (v. ***porok***).

pòrod *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porộd* (Brač), *põrot* (Varaždin); *porod* (RKKJ)

Poput sln. *pórod* izvedeno od ***poroditi (se)***.

pòrodica *ž* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

TVORBA *pòrodičnī*

Izvedeno od *poroditi (se)*, v. ***porod***. Osim značenja 'obitelj', u starijem su jeziku zabilježena i značenja 'majka', 'potomstvo', 'bratstvo'.

poròditi (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *porod'iti* (Varaždin); *poroditi (se)* (RKKJ)

Postalo od **porodìti* 'roditi' (stcsl. *poroditi*, sln. *porodīti*, rus. *породúть*, polj. *porodzić*), što je složeno od **po*, v. ***po*** i **roditi*, v. ***roditi***.

pòrođāj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oroǯaj* (Varaždin)

TVORBA *pòrođājnī*

Izvedeno od ***poroditi (se)***.

pòrok *m* (13. st. Domentijan 'prijekor'; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porok* (RKKJ)

TVORBA *pòročan, pòročnōst*

U starijem jeziku posuđeno iz stcsl. *порокъ*, u novijem iz rus. *порóк*. Riječ je izvedena od osnove glagola ***poreći*** u značenju 'ono što treba prekoriti' (usp. rus. *порицáть* 'kuditi, koriti').

pòrota *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'orota* (Varaždin)

TVORBA *pòrotnica, pòrotnīk*

Glagolska imenica od *porotiti se*, glagola izvedenog prefiksom ***po*** od *rotiti se* 'zakleti se, prisegnuti' (v. ***urotiti se***), usp. i sln. *poróta*. Izvorno je značenje 'zbor sudaca koji se rote (zaklinju) da će suditi pravo'.

Lit.: Skok III: 160.

pòrōzan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *porozen* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *pörös* iz fr. *poreux*, što je izvedeno od *pore* (v. ***pora***).

Lit.: Snoj 547.

pôrta *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'orta* (Varaždin); *porta* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *porta* 'vrata' < ie. **pr-to-* 'prijelaz, gaz' (gal. *ritu-* 'gaz', av. *pərətu-* 'prijelaz, most', stvnj. *furt*), isti je korijen u ***pre-***.

Lit.: Skok III: 12f.; de Vaan 482.

pòrtāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *portậl* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Portal* iz srlat. *portale* 'ulaz, predvorje', što je izvedeno od lat. *porta* 'vrata', v. ***porta***.

Lit.: Snoj 547.

pòrtfelj *m*

Posuđeno iz fr. *portefeuille*, izvorno 'novčanik', što je složeno od *porter* 'nositi' i *feuille* 'list' (v. ***feljton***). Fr. *porter* postalo je od lat. *portō* < ie. **p(o)rto-* 'prijelaz, prolaz' (od istog korijena v. ***porta***, ***doprijeti***, ***uperiti***, ***parati***).

pòrtīr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *portệr* (Varaždin)

TVORBA *pòrtīrka, pòrtīrnica*

Posuđeno preko njem. *Portier* iz fr. *portier* 'vratar', što je izvedeno od *porte* '(ulazna) vrata' < lat. *porta*, v. ***porta***.

Lit.: Snoj 548.

pôrto *m* 'način dostave pošiljke uz pristojbu koju plaća onaj koji prima'

Posuđeno, eventualno preko njem. *Porto*, iz tal. *porto*, što je izvedeno od *portare* 'nositi' < lat. *portō* ⟨*portāre*⟩, vjerojatno denominativni glagol od ie. **prto-* 'prolaz, prijelaz' (skr. *píparti* 'prenijeti preko', grč. *πείρω* 'probosti'), v. ***porta***, ***doprijeti***, ***pre-***.

Lit.: de Vaan 482f.

pòrtrēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *portr'ẹt* (Varaždin); *portre* (RKKJ)

TVORBA *portretírati*

Posuđeno preko njem. *Porträt* iz fr. *portrait*, što je izvedeno od stfr. glagola *portraire* 'prikazati, predstavljati'. Taj je pak glagol izveden od *traire* 'povući, gađati' < lat. *trahō* 'vući' (v. ***traktor***).

Lit.: Dauzat 588; Snoj 548.

porúčiti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *porūčȉt* (Brač), *por'učiti* (Varaždin), *pọrụč'iti* (Gola); *poručiti* (RKKJ)

TVORBA *poručívati*

Postalo od psl. **porǫčìti* 'naložiti' (stcsl. *porǫčiti*, sln. star. *poročíti* 'predati (u zaštitu)', rus. *поручи́ть* 'naložiti, narediti, povjeriti', češ. *poručiti* 'narediti'), što je izvedeno od sintagme **po rǫcě* 'po ruci, preko ruke' (v. ***po***, ***ruka***). Za sličan razvoj značenja usp. ***mandat***.

Lit.: Skok III: 168f.; Snoj 547.

pòručnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oručnik* (Varaždin)

TVORBA *pòručnica*

Posuđeno iz rus. *поручик*, što je izvedeno od *поручи́ть* 'narediti' (v. ***poručiti***).

pòruga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍruga* (Brač)

Izvedeno od *porugati*, v. ***po***, ***rugati se***, usp. i sln. *poróga*.

pòruka *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oruka* (Varaždin)

Izvedeno od ***poručiti***. Za tvorbu usp. rus. *порýка* 'jamstvo', polj. *poręka* 'jamstvo; savjet, preporuka'.

pòsada *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno prefiksom ***po*** od korijena koji je u ***sjediti***, usp. i sln. *posáda* (*zast.*). Izvorno je značenje 'garnizon, prebivalište većeg ili manjeg dijela vojske u mirno doba' i riječ je vjerojatno tvorena prema češ. *posádka*, usp. i njem. *Besatzung* 'posada'.

posáditi (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posad'iti* (Varaždin), *posᵒādȉti* (Vrgada); *posaditi* (RKKJ)

Postalo od psl. **posadìti* (stcsl. *posaditi*, sln. *posadīti*, rus. *насади́ть*, polj. *posadzić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **saditi* (v. ***saditi***).

pòsao *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *posôl* (Brač), *posᵒā* (Vrgada), *posãl* (Senj), *p'osẹl* (Varaždin), *p'osẹl* (Gola); *posal, posel* (RKKJ)

Postalo od psl. **posъlь* ⟨a.p. *b*⟩ 'poslanje' (sln. *pósel* 'posao', rus. *посо́л* 'poslanik', češ. *posel*), što je izvedeno **posъlati*, v. ***poslati***. Značenje 'rad, djelo, zadatak, dužnost' nalazi se samo još u slovenskom, a razvilo se od 'ono što je tko poslan učiniti'. U drugim slavenskim jezicima značenje je 'poslanik, glasnik', koje je potvrđeno i u hrvatskim dijalektima te starijem jeziku.

Lit.: Gluhak 496.

pòseban *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posẹ̑ban* (Brač), *p'osẹbni* (Varaždin); *poseben* (RKKJ)

TVORBA *pòsebicē*, *pòsebno*, *pòsebnōst*

Izvedeno od *po sebi* (v. ***po***, ***sebe***), usp. i sln. *posẹ̑ben*. Za sličan razvoj značenja usp. ***osobit***.

poségnuti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *posẹ̑ć/posēgnȕt* (Brač), *posẹ̑ći, posẹ̑gnuti* (Varaždin); *poseći, posegnuti* (RKKJ)

TVORBA *posézati*, *posízati*

Poput rus. *посягну́ть*, sln. *posẹ́gniti* (*zast.*) izvedeno prefiksom ***po*** od **sęgnǫti*, v. ***sezati***.

pòsestrima *ž* (17. st.)

Izvedeno od ***sestra***; tvoreno po uzoru na ***pobratim***.

pòsinak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'osinak* (Varaždin); *posinek* (RKKJ)

Izvedeno od *posiniti* (16. st.), što je izvedeno prefiksom ***po*** od *siniti* 'uzimati koga

po zakonu za sina'. Glagol *siniti* izveden je od ***sin***.

pósjed *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'osjęt* (Varaždin)

TVORBA *pósjednica, pósjednīk*

Izvedeno od glagola *posjesti* 'zauzeti' (Marulić) < **posěsti* (sln. *posę́sti*), koji je pak izveden od **sěsti* (v. ***sjesti***) prefiksom ***po***. Glagol **posěsti* 'zauzeti, posjedovati' tvoren je po uzoru na lat. *possideō* 'posjedovati, imati u vlasti', *possidō* 'osvojiti, zauzeti' (složeno od korijena koji je u *potis* 'koji ima moć', v. ***potencijalan***, i *sedeō* 'sjediti', v. ***sjediti***). Imenica *posjed* je kalk prema njem. *Besitz*, usp. i lat. *possessiō*.

Lit.: Snoj 648.

pósjedovati (16. st.)

TVORBA *pósjedovānje, posjedòvatelj*

Izvedeno od ***posjed***.

posjekòtina *ž* (19. st.)

Izvedeno od *posjeći* (v. ***sjeći***); za sufiks usp. ***brazgotina***, ***ogrebotina***, ***opekotina***.

pòsjetiti (13. st. Daničić; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posj'ętiti* (Varaždin)

TVORBA *pòsjet* (19. st.), *pòsjeta* (19. st.), *posjećívati, posjètitelj* (*posjetitèljica*)

U suvremenom jeziku posuđeno iz rus. *nocemúmь* (usp. i stcsl. *posětiti*), što je izvedeno od psl. **sětь* 'gost' < ie. **swĕ-t-/* (lit. *svẽčias* 'gost', grč. *ἕταιρος* 'prisni prijatelj', *ἕτης* 'rođaci, prijatelji'); isti je korijen vjerojatno u ***svat***.

Lit.: Skok III: 13f.; Gluhak 496f.; Derksen 414; Vasmer II: 414; Beekes 475.

pòskok *m (Vipera ammodytes)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pòskok* (Brač), *p'oskok* (Varaždin); *poskok* (RKKJ)

Izvedeno od *poskočiti* (v. ***skočiti***); zmija je naziv dobila prema priči da skače kad ju tko goni ili kad želi koga napasti.

poskúpjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poskūpȉt* (Brač), *poskūpȉt* (Senj), *poskǫ̃pętі* (Varaždin)

TVORBA *poskúpiti, poskupljívati*

Izvedeno od ***skup***[1].

pòslanica *ž* (15. st. Starine 1)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oslanica* (Varaždin)

Poput sln. *poslánica* izvedeno od ***poslati***. Za semantički razvoj usp. grč. *ἐπιστολή* 'štogod poslano po glasniku, poruka, zapovijed; pismo', od *ἐπιστέλλω* 'poslati'.

pòslati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *poslȁt* (Brač), *poslȁti* (Vrgada), *poslȁt* (Senj), *posl'ati* (Varaždin); *poslati, posļati* (RKKJ)

TVORBA *poslànīk* (*poslànīčkī*), *poslànstvo, poslánje*

Postalo od psl. **posъlàti* (stcsl. *posъlati*, sln. *posláti*, rus. *послáть*, polj. *posłać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **sъlati* (v. ***slati***). V. i ***posao***.

pòslije *prij., pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòsli* (Brač), *pòslī* (Vrgada), *p'oslę, põtli* (Varaždin); *posle, posļe* (RKKJ)

Postalo od **posъlě* (bug. *нóсле*, rus. *нóсле*, ukr. *нiслья́*), što je složeno od prijedloga **po* (v. ***po***), zamjenice **sь* (v. ***danas***) i čestice *lě* (v. ***li***, usp. ***dotle***).

Lit.: Skok III: 217f.; Gluhak 497; Vasmer II: 414f.

poslijepódnē *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *poslipǭlnę̂* (Brač)

TVORBA *poslijepódnēvnī*

Složeno od ***poslije*** i ***podne***. Za tvorbu usp. njem. *Nachmittag*, eng. *afternoon*.

pòslōvan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pǫsl'ovẹn* (Gola)

TVORBA *pòslōvnī, poslóvnica*

Izvedeno od množinske osnove *poslov-* imenice ***posao***.

poslòvati (14. st. Glasnik 24; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poslovȁt* (Brač), *poslûvati* (Varaždin); *posluvati* (RKKJ)

TVORBA *pòslovānje*

Izvedeno od množinske osnove *poslov-* imenice ***posao***.

pòslovica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oslovica* (Varaždin)

TVORBA *pòslovičnī*

Posuđeno iz rus. *послóвица*, što je izvedeno od *слóво* 'riječ' (v. ***slovo***). Za sličnu tvorbu usp. ***uzrečica***.

pòslūh *m* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòsluh* (Brač), *pòslūh* (Vrgada), *p'osluh* (Varaždin); *posluh* (RKKJ)

TVORBA *pòslūšan* (14. st. Žića sv. otaca) (*poslúšnōst*)

Postalo od psl. **pòsluxъ* ⟨a.p. *c*⟩ (polj. *posłuch*, sln. *poslûh* 'sluh', starije 'posluh', usp. i stcsl. *posluxъ* 'svjedok', rus. *нóслух* 'svjedok'), što je izvedeno od **poslušati* (v. ***poslušati***).

pòslūšan *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòslušan* (Brač); *poslušan, poslušen* (RKKJ)

Postalo od **poslušьnъ* (sln. *poslúšen*, rus. *послýшный*, polj. *posłuszny*), što je izvedeno od **posluxъ* (v. ***posluh***).

pòslušati (13. st. Daničić; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *poslȕšot* (Brač), *poslȕšati* (Vrgada), *poslȕšat* (Senj), *posl'ušati* (Varaždin)

Postalo od psl. **poslùšati* (stcsl. *poslušati*, sln. *poslúšati*, rus. *послýшать*, polj. *posłuchać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **slušati* (v. ***slušati***).

poslúžiti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *poslūžȉt* (Brač), *poslūžiti* (Varaždin); *poslužiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *poslužívati* (*poslužívānje*), *poslùžitelj, poslužitèljica*

Postalo od psl. **poslužìti* (stcsl. *poslužiti*, sln. *poslužīti, poslúžiti*, rus. *послужúть*, češ. *posloužit*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **služiti* (v. ***služiti***).

pòsljedak (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posledek* (RKKJ)

Izvedeno od **po slědi* 'na kraju', v. ***posljedica***, ***posljednji*** (usp. stcsl. *poslědьkъ* 'kraj'). Najstarije je značenje 'kraj, svršetak', a potvrđena su još i značenja 'ono što će u vremenu doći', 'potomstvo', 'posljedica', 'nasljedstvo'.

pòsljedica *ž* (19. st.)

TVORBA *pòsljedičnī*

Izvedeno od ***po*** i ***slijed***, ***slijediti***, usp. sln. *poslédica*. Tvoreno po uzoru na njem. *Folge* 'posljedica' (od *folgen* 'slijediti'), lat. *consequentia* (od *consequor* 'slijediti').

pòsljednjī *prid.* (13. st. Sava; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poslîdńi* (Brač); *posleden, posledńi, posleńi, posļedni* (RKKJ)

Postalo od psl. **poslědьnjьjь* (stcsl. *poslědьnjii*, sln. *poslę̑dnji*, rus. *послéдний*, češ. *poslední*), što je izvedeno od sveze **po slědi* 'na kraju' < 'po tragu; tamo gdje slijedi kraj', v. ***po***, ***slijed***, ***slijediti***.

Lit.: Snoj 549.

pòspān *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòspon* (Brač), *pospą̄ni* (Varaždin); *pospan* (RKKJ)

TVORBA *pospánac* (*pospáncev*), *pòspānka*

Glagolski pridjev trpni glagola *pospati* 'malo zaspati' (16. st.), koji je prefiksom ***po*** izveden od *spati*, v. ***spavati***, usp. i sln. *pospán* (Plet.).

pòspješiti (13. st. Sava; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pospešiti, pospešati* (RKKJ)

TVORBA *pospješívati* (*pospješívānje*)

Postalo od psl. **pospěšiti* 'ubrzati, požuriti' (sln. *pospę̑šiti*, rus. *поспешúть*, polj. *pośpieszyć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **spěšiti* 'žuriti' (stcsl. *spěšiti*, rus. *спешúть*, polj. *śpieszyć*). Glagol **spěšiti* izveden je od imenice **spěxъ* 'žurba' (stcsl. *spěxъ* 'marljivost', rus. *спех*, češ. *spěch*), koja je pak izvedena od glagola **spěti* 'napredovati, zreti, žuriti', v. ***uspjeti***.

Lit.: Skok I: 427; Derksen 464.

pòsprdan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'osprdni* (Varaždin), *pọsp'rdẹn* (Gola)

TVORBA *pòsprdnōst*

Izvedeno prefiksom ***po*** od glagola *sprdati se* 'rugati se, zbijati šale na račun nekoga', koji je pak izveden od korijena glagola ***prdjeti***.

posrámiti (13. st. Daničić; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *posrōmȉt* (Brač), *posr'amiti* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***po*** od *sramiti*, v. ***sram***. Usp. rus. *посрами́ть*.

pòsrećiti se

Poput sln. *posrẹ́čiti se* izvedeno od ***sreća***.

pòsred *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *posrȉd* (Brač), *posred* (Grobnik); *posrijédi*, *posred* (RKKJ)

Postalo od **po srědě* (stcsl. *posrědě, posrědu*, rus. *посредú*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **serdъ* 'sredina' (v. ***sredina***). Završetak može biti analoški prema ***usred***.

pòsredan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posredni* (RKKJ)

TVORBA *pòsrednica*, *pòsrednīk* (*pòsrednīčkī*)

Poput sln. *posrẹ̑den*, stcsl. *posrědьnъ* 'srednji' izvedeno od **po srědě* (v. ***posred***). Za razvoj značenja v. ***posredovati***.

pòsredovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posrẹdûvati* (Varaždin)

TVORBA *pòsredovānje*

Poput sln. *posredováti* izvedeno od ***posred***. Za tvorbu i razvoj značenja usp. njem. *vermitteln* (od *Mitte* 'sredina').

posŕnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posrnȕt* (Brač), *posrnùti* (Vrgada), *pos'rnuti* (Varaždin)

TVORBA *pòsrtati* (*pòsrtānje*)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***srnuti***.

pôst *m* (15. st. Bernardin, glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pộst* (Brač), *pôst* (Vrgada), *pôst* (Senj), *pôst* (Varaždin), *p'ost* (Gola); *post* (RKKJ)

Postalo od psl. **postъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *postъ*, sln. *pọ̑st*, rus. *пост*, polj. *post*), što je posuđeno iz nekog germanskog izvora, vjerojatno stvnj. *fasto* (< pgerm. **fast-*). Germanska je riječ izvedena od korijena koji je u njem. *fest* 'tvrd, čvrst', pa je izvorno značenje bilo 'držati se (čega)'. U slavenskim su jezicima jednako rano potvrđeni i imenica **postъ* i glagol **postiti (sę)* (v. ***postiti***) te je moguće i da su neovisno posuđeni iz germanskih jezika ili da je jedan oblik slavenska izvedenica od drugoga.

Lit.: Skok III: 14f.; Pronk-Tiethoff 2013: 142f.; Vasmer II: 415f.

pòstaja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ostaja* (Varaždin); *postaja* (RKKJ)

Poput sln. *postâja* izvedeno od glagola *postàjati* 'malo, za kratko vrijeme stati' koji je izveden od ***stajati***. Za razvoj značenja usp. i ***stanica***[1].

pòstati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *postȁt* ⟨prez. *postãnem*⟩ (Brač), *post°ãti* 'proboraviti' (Vrgada), *postȁt* (Senj), *post'ati* (Varaždin); *postati* (RKKJ)

TVORBA *pòstajati* (*pòstajānje*), *pòstanak* (16. st.)

Poput sln. *postáti* izvedeno od ***stati***, usp. i ***nastati***.

pòstaviti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *post'aviti* (Varaždin); *postaviti* (RKKJ)

TVORBA *pòstāv*, *pòstava*, *pòstāvka*, *pòstavljati*

Postalo od psl. **postàviti* (stcsl. *postaviti*, sln. *postáviti*, rus. *поста́вить*, polj. *postawić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **staviti* (v. ***staviti***).

pòstelja *ž* (14. st. Žića sv. otaca *postilja*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòsteļa* (Vrgada), *pòstelja* (Senj), *pòstēj* (Grobnik), *pòstel* (Cerje), *põstel* (Samobor), *p'ostẹla* (Varaž-

din), *p'ostel, pọst'ęla* (Gola); *postejla, postel, postela, posteļ, posteļa* (RKKJ)

TVORBA *posteljìna* (19. st.)

Postalo od psl. **postelja, *postelь* (stcsl. *postelja*, sln. *pọ́stelja*, rus. *постéль*, polj. *pościel*), što je izvedeno od glagola **postьlati* ⟨prez. **posteljǫ*⟩ 'prostrti' (stcsl. *postьlati* ⟨prez. *posteljǫ*⟩), koji je pak složen od **po* (v. ***po***) i **stьlati* ⟨prez. **steljǫ*⟩ 'raširiti, prostrti' (stcsl. *stьlati* ⟨prez. *steljǫ*⟩, sln. *stláti* ⟨prez. *stę́ljem*⟩, rus. *стлать* ⟨prez. *стелю́*⟩, polj. *słać* ⟨prez. *ścielę*⟩) < ie. **stel-* (grč. *στέλλω* 'pripremati, slati', možda i stvnj. *stellen* 'postaviti').

Lit.: Skok III: 15; Gluhak 497; Derksen 473; Vasmer III: 10; Beekes 1397f.; Snoj 550.

pòsteljica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *postẽjica* (Brač), *p'ostęlica* (Varaždin); *postelica, posteļica* (RKKJ)

Deminutiv od ***postelja***.

pòstepeno *pril.*

Prilog od pridjeva *postepen*, koji je posuđen iz rus. *постепéнный*, izvedenice od *сте́пень* 'stupanj' (v. ***stepenica***).

pòster *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ostęr* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *poster*, što je izvedeno od glagola *to post* 'nalijepiti plakat (na stup)'. Engleski je glagol tvoren od imenice *post* 'stup' < 'drvo postavljeno uspravno', koja je preko stfranc. posuđena iz lat. *postis* 'vrata, dovratak' < ie. **pr-sth$_2$-i-* 'koji stoji uspravno' (v. ***prst***).

Lit.: Chambers 822; de Vaan 484; Snoj 550.

pòstići (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *postȉć* (Brač), *post'iči, post'ignuti* (Varaždin)

TVORBA *pòstignuti* (*postignúće*), *pòstizati* (*pòstizānje*)

Postalo od **postìgti* ⟨prez. **postìgnǫ*⟩ (stcsl. *postignǫti*, rus. *постúчь, постúгнуть* 'shvatiti, razumjeti', češ. *postihnouti*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **stigti, *stignǫti* (v. ***stići***).

pòstignuti, v. ***postići***

pòstiti (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *postȉt* (Brač), *postȉt* (Grobnik), *p'ostiti* (Varaždin), *pọst'iti* (Gola); *posteti se, postiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **postìti (sę)* (stcsl. *postiti sę*, sln. *postíti se*, rus. *постúться*, polj. *pościć (się)*, usp. i sthrv. *postiti se*), što je ili posuđeno iz germanskog izvora (got. *(sik) fastan*, stvnj. *fastē(n)*) ili je izvedeno od **postъ* (v. ***post***).

Lit.: Pronk-Tiethoff 2013: 142f.; Vasmer II: 415f.

pòstō *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'osto* (Varaždin)

TVORBA *pòstotak* (19. st.), *pòstotnī* (19. st.)

Složeno od ***po*** i ***sto***. Kalk prema nlat. *per centum* 'po sto' (*per* 'po', v. ***per-*** i *centum* 'sto', v. ***sto***).

póstojān *prid.*

TVORBA *póstojānōst*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *постоя́нный* 'stalan, postojan', što je izvedeno od *постоя́ть* '(pro)stajati neko vrijeme, ostati, zadržati se' (od korijena koji je u ***stajati***).

póstojati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *post'ojati* (Varaždin)

TVORBA *póstojānje, pòstōjbina* (19. st.), *póstojēćī*

Izvedeno prefiksom ***po*** od osnove glagola ***stajati***.

postòla *ž* (16. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *postộl* (Brač), *postõ* (Vrgada), *postõl* (Senj), *postô* (Omišalj); *pòstō* ⟨G *pòstola*⟩ (15. st. Bernardin), *postol, postola* (RKKJ)

Postalo od **postolъ, *postola* (sln. *póstol* 'čizma' (Plet.), rus. dijal. *постóлá* 'vrsta sandale', polj. *postoł*). Dublja je etimologija nesigurna. Možda je riječ o složenici od **pod-* (v. ***pod***^{2}) i korijena koji je u ***stati*** (za značenje usp. ***potplat***) ili korijena koji je u ***tlo*** (usp. skr. *padatale* ⟨dv.⟩ 'potplati'). Moguće je i da je riječ posuđena iz ne-

kog turkijskog jezika (usp. osman. *postal* 'papuča', tatarski *post* 'koža' iz perz. *pōst* 'krzno'), ali neće biti iz turskoga jer je potvrđena rano u čakavskim govorima.

Lit.: Skok III: 16; Gluhak 497; Vasmer II: 416.

postòlār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *postolõr* (Brač), *postolār* (Senj); *postolar* (RKKJ)

TVORBA *postolárev*, *postòlārka*, *postòlārskī*

Izvedeno od ***postola***.

pòstōlje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *postọ̀e* (RKKJ)

Izvedeno od ***stol***.

pòstotak *m* *postòtak*, v. ***posto***

DIJALEKTI I POTVRDE *pònad* (Brač)

pòstrōjba *m*

Izvedeno od glagola *postrojiti*, koji je vjerojatno posuđen iz rus. *nocmpóumь* 'izgraditi, sazidati; svrstati, poredati' (od ***po*** i **strojiti*, v. ***ustrojiti***).

postrojénje *sr*

Izvedeno od glagola *postrojiti*, v. ***postrojba***; usp. i rus. *nocmpoéнue* 'građenje, izgradnja'.

pòstupan *prid.* (19. st.)

TVORBA *pòstupno* (18. st.)

Izvedeno od korijena koji je u *stupiti* 'koračati' (v. ***stupiti***), usp. i sln. *postópen*. Za razvoj značenja usp. ***progresivan***.

postúpati (15. st. Marulić 'stupati, koračati'; 18. st. 'raditi, činiti'; 19. st. 'postupati s kim')

DIJALEKTI I POTVRDE *postūpȁt* (Brač), *postȕpati* (Vrgada), *post'upati* (Varaždin); *postupati* (RKKJ)

TVORBA *postúpānje*, *postúpiti*, *pòstupnīk*

Poput rus. *nocmynámь* izvedeno od ***stupati***.

pòsuda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posọ̑da* (Varaždin), *põsuda* (Grobnik); *posoda, posuda* (RKKJ)

TVORBA *pòsūđe*

Poput sln. *posọ̑da* izvedeno od **sǫdъ*, v. ***suđe***.

posúditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *posūdȉt* (Senj), *posọ̑diti* (Varaždin); *posoditi, posuditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòsudba*, *posuđènica*, *posuđívati* (*posuđívānje*)

Postalo od **posǫditi* (sln. *posodīti*, usp. i rus. *ccyдúmь* 'posuditi'), što je izvedeno od **sǫdъ* < ie. **som-$d^{h}h_{1}$-* (v. ***sud***). Na sličan je način tvoreno i lit. *samdà* 'najam, zakup', skr. *saṃdhā́-* 'dogovor, obećanje'. Izvorno je značenje bilo 'presuda, dogovor' odakle se razvilo 'zajam, posudba'.

Lit.: Skok III: 16; Vasmer II: 712; Snoj 549f.

pòsūti

Poput sln. *posúti* složeno od ***po*** i *-suti* < **-supti*, v. ***nasuti***.

pòsvađati (19. st.)

TVORBA *pòsvaditi*

Izvedeno od *svađati*, v. ***svaditi se***.

pòsve *pril.* (16. – 17. st. dvije potvrde; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povse* (RKKJ)

Složeno od ***po*** i ***sve***; za semantički razvoj usp. ***sasvim***, lat. *omnīnō* 'posve' (*omnis* 'sav, svaki'), njem. *gänzlich* 'posve' (*ganz* 'sav, cio').

pòsvemašnjī *prid.* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *posvema* (v. ***posve***) sufiksom *-ašan*.

posvétiti (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posvētȉt* (Brač), *posvẹ̑t'iti* 'učiniti koga ili što svetim, blagosloviti' (Varaždin), *posv'ẹtiti* 'namijeni-

ti; napisati posvetu' (Varaždin), *posvet'iti* (Gola); *posvetiti* (RKKJ)

TVORBA *posvećénje, posvećívati* (*posvećívānje*), *pòsveta*

Postalo od psl. **posvętìti* (sln. *posvetīti*, rus. *посвяти́ть*, polj. *poświęcić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i izvedenice od **svętъ* (v. ***svet***).

posvòjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posvojȉt* (Brač), *posvojȉt* (Grobnik); *posvojiti* (RKKJ)

TVORBA *posvájati* (*posvájānje*), *posvojènīk* (*posvojènica*), *posvòjitelj* (*posvojitèljica*)

Poput sln. *posvojīti* izvedeno od *svojiti*, v. ***svoj***, ***usvojiti***.

pòsvōjnī *prid.* (19. st. gramatički termin)

Izvedeno od ***posvojiti***.

pòsvud, posvùdā *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *posôt* (Varaždin); *posvud, posvuda, povsud, povsuda* (RKKJ)

Složeno od ***po*** i ***svud, svuda***. Usp. rus. *повсю́ду*.

pòšāst *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòšāst* 'pošast, zaraza' (Grobnik), *p'ošast* (Gola); *pošast* (RKKJ)

Postalo od psl. **pòšьstь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *pošâst*, ukr. *нóшесть*); izvorno pasivni particip glagola ***poći***. Značenje 'opasna zarazna bolest, epidemija' razvilo se iz predodžbe da bolest "hoda okolo".

Lit.: Snoj 551.

pošiljatelj *m*

TVORBA *pošiljatèljica*

Izvedeno od *pošiljati* (15. st.) (usp. sln. *pošíljati*), nesvršeni glagol od ***poslati***.

pòšīljka *ž*

Poput sln. *pošîljka* izvedeno od glagola *pošiljati*, v. ***pošiljatelj***.

pòšip *m* (19. st.) 'vrsta bijelog grožđa uglavnom s Korčule'

Riječ nejasne etimologije. Nalazi se još u sln. dijal. *pošȉp, pošipộn* (Štajerska) gdje je zacijelo posuđenica iz hrvatskog. Malo je vjerojatna veza s onomatopejskim korijenom koji se nalazi u rus. *шуни́ть* 'šištati' (zbog zvuka koji se čuje pri vrenju mošta), a povezivanje s imenicom ***šipak*** od **šipъ* 'trnje' (jer je divlja loza pošipa navodno rasla 'po šipu', u trnju) izgleda kao pučka etimologija.

Lit.: Skok III: 17; Snoj 727.

pòšta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòšta* (Brač), *pòšta* (Senj), *p'ošta* (Varaždin); *pošta* (RKKJ)

TVORBA *pòštanskī, pòštār* (*pòštārev, pòštarica, pòštārov, pòštārskī*), *poštàrina*

Posuđeno iz mlet. ili tal. *posta* 'pošta' < lat. *posita (loca)* dosl. 'postavljena (mjesta)'; poimeničeni particip perfekta glagola *pōnō* 'postaviti' (v. ***pozicija***). Izvorno je značenje 'mjesto određeno za stajanje, postaja' (na tim su se mjestima u početku izmjenjivali glasnici i konji).

Lit.: Skok III: 7; Gluhak 497; DELI 1237f Snoj 551.

poštápalica *ž*

Izvedeno od glagola *poštapati se* 'hodati oslanjajući se na štap' (18. st.) (v. ***štap***). Značenje 'riječ bez značenja kojom se tko često služi u govoru bez potrebe' razvila se od 'ono na što se tko naslanja (u govoru)'.

Lit.: Skok III: 412.

pòšten *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poštẹ̑n* (Brač), *poštẽn* (Vrgada), *pòšten* (Senj), *poštên* (Grobnik), *pošt'ęni* (Varaždin); *pošten* (RKKJ)

TVORBA *poštèno* (14. st. Žića sv. otaca), *poštènjāk* (*poštenjàčina*), *pošténje* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od **počьtenъ* ⟨a.p. *b*⟩ (samo južnoslavenski: sln. *poštẽn*, bug. *почтен* 'častan', usp. i stcsl. *počьtenie* 'čast, poštovanje'), izvorno pridjev trpni glagola **počisti* ⟨prez. **počьtǫ*⟩ 'poštovati', koji je izveden prefiksom **po-* (v. ***po***) od **čisti* 'brojati, računati' > 'misliti, smatrati' > 'poštovati' (v. ***čitati***). Za razvoj značenja usp. i ***čast*** od istoga korijena.

Lit.: Skok I: 298; Snoj 551f.

pȍšto *vezn., pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pǫ̑č* (Brač)

Složeno od ***po*** i ***što***. Kao prilog koji služi za izricanje cijene potvrđeno od 15. st.; kao veznik (vremenski, uzročni, pogodbeni) od 19. st. Za razvitak vezničke funkcije usp. tal. *perche*, njem. *nachdem*.

poštòvati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *poštovȁt* (Brač), *poštûvati* (Varaždin), *pǫštʉv'ati* (Gola); *poštuvati* (RKKJ)

TVORBA *poštívati*, *pȍštovān* (14. st. Žića sv. otaca) (*poštovánje* (14. st. Žića sv. otaca)), *poštòvatelj* (*poštovatèljica*)

Poput sln. star. *poštováti* (suvr. *spoštováti*) postalo od **počьtovàti*, što je izvedeno od psl. **počьtъ* 'poštovanje' (rus. *почёт* 'poštovanje, počast, ugled') od osnove glagola **počisti* ⟨prez. **počьtǫ*⟩ (usp. i rus. *почти́ть* 'iskazati poštovanje'), v. ***pošten***.

Lit.: Snoj 687f.

pȍt *ž reg.* (16. st.) 'znoj'

DIJALEKTI I POTVRDE *pȏt* (Brač), *pôt* (Vrgada), *pôt* (Senj), *p'ot* (Varaždin); *pot* (RKKJ)

Postalo od psl. **pôtъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'znoj' (stcsl. *potъ*, sln. *pȏt*, rus. *nom*, češ. *pot*) < ie. **pok^{w}-to-*, što je particip korijena **pek^{w}-* 'kuhati, peći' (v. ***peći***). Značenje 'znoj' se razvilo iz 'vrućina' ili 'kuhanje' metonimijom, jer se ljudi znoje na vrućini.

Lit.: Skok III: 17; Derksen 415; Snoj 552.

pòtaći, v. ***potaknuti***

pòtājan *prid.* (16. st.) *pǫt'ajęn* (Gola)

DIJALEKTI I POTVRDE *potajen* (RKKJ)

TVORBA *pòtājno*, *pòtajicē*

Postalo od **pòtajьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *potâjen*, rus. *потайно́й* uz *потаённый*), što je izvedeno od **tajьnъ* (v. ***tajan***).

potàknuti (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *potaknȕt* (Brač), *pǫtękn'oti* (Gola); *poteknuti* (RKKJ)

Postalo od **potъknǫti* (stcsl. *potъknǫti*, sln. *potaknīti*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **tъknǫti* (v. ***taknuti***).

pȍtanko *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pot'ęnko* (Varaždin)

TVORBA *pȍtankōst*

Prilog od pridjeva *potanak* 'prilično, podosta tanak', koji je izveden od ***tanak***.

pòteći (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potèć* (Brač), *pot'ęći* (Varaždin), *potèć* 'poteći, proisteći, potrčati' (Grobnik); *poteći* (RKKJ)

TVORBA *pòtjecati* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Starine 23)

Postalo od psl. **potekti* (stcsl. *potešti* ⟨prez. *potekǫ*⟩, sln. *potéči* ⟨prez. *potêčem*⟩, rus. *помéчь* ⟨prez. *помекý*⟩, polj. *pociec*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **tekti* (v. ***teći***).

potégnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *potēgnȕt* (Brač), *potēgnȕti* (Vrgada), *potēgnȕt* (Senj), *potę̑'či*, *potę̑gnuti* (Varaždin), *pǫtegn'oti* (Gola); *potegnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **potęgnǫti* (sln. *potegnīti*, rus. *помянýть*, polj. *pociągnąć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **tęgnǫti* (v. ***nategnuti***).

potèncija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pot'encija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *potentia* 'moć, snaga, sila', što je izvedeno od *potēns* 'moćan, silan', od *potis* 'moguć, silan' < ie. **poti-* 'koji ima moć', v. ***Gospod***.

pòtencijālan

TVORBA *pòtencijālnī*, *potencìjāl*

Posuđeno iz srlat. *potentialis* 'moguć', što je pridjev izveden od lat. *potentia*, v. ***potencija***.

potencírati

TVORBA *potencírānje*

Poput sln. *potencîrati* posuđeno iz njem. *potenzieren*, što je izvedeno od *Potenz* (iz lat. *potentia*, v. ***potencija***).

poteškòća *ž* (19. st., knjiška riječ)

DIJALEKTI I POTVRDE *potęškôča* (Varaždin), *poteškoćȁ* (Vrgada)

Izvedeno od *teškoća*, v. ***težak***[1].

pòtēz *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'otęs* (Varaždin); *potez* (RKKJ)

Izvedeno od ***potezati***. Možda tvoreno prema njem. *Zug* 'zamah, potez' (od *ziehen* 'vući, potezati').

potézati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *potēzȁt* (Brač), *pot'ęzati* (Varaždin), *potēzȁti* (Vrgada); *potezati* (RKKJ)

Postalo od psl. **potędzàti, *potęgàti* (sln. *potẹ̑zati, potẹ̄gati* (*zast.*), rus. *помя́гаться* 'prepirati se, ući u natjecanje s kim' (*razg.*) (< 'povlačiti se'), polj. *pociągać*), što je složeno od **po* (v. ***po***), **tędzati*, v. ***natezati***.

pòthodnīk *m*

Složeno od ***pod***[2] i ***hodnik***. Za tvorbu usp. češ. *podchod*.

pòthvāt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'othvat* (Varaždin)

Izvedeno od *pothvatiti se* 'primiti se, prihvatiti se kakvoga posla' (v. ***uhvatiti***), može biti kalk prema njem. *Unternehmen* 'pothvat' (od *unter-* 'pod-' i *nehmen)*. V. i ***poduhvat***.

pòticāj *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'oticaj* (Varaždin)

TVORBA *pòticājan*

Izvedeno od ***poticati***.

pòticati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *potȋcot* (Brač), *pot'icati* (Varaždin); *poticati* (RKKJ)

TVORBA *pòticānje*

Postalo od psl. **potỳkati* (stcsl. *potykati* 'nataknuti se', sln. *potîkati*, rus. *помы́кать* 'gurati neko vrijeme', polj. *potykać się* 'spoticati se'), što je iterativ od **potъknǫti*, v. ***potaknuti***. Za hrv. *-c-* umjesto *-k-* usp. ***micati***.

pòtiljak *m*

Izvedeno sufiksom **-ьk-* od sintagme **po tilu*, koja je složena od prijedloga ***po*** i imenice *til* 'stražnji dio glave' (16. st., Belostenec) < psl. **tylъ* (srp. csl. *tylъ*, sln. *tîl* (Plet.), suvr. *tîlnik*, rus. *мы́л* 'leđa, zaleđe', polj. *tył* 'stražnji dio') < ie. **tuHl-* (lit. *tū́las* 'mnogi', stprus. *tūlan* 'mnogo', možda skr. *tū́la-* 'perjanica, čuperak' i grč. *τύλη* 'izbočina, zadebljanje, žulj'), od korijena **tuH-* 'nateći, postati debeo, jak' (v. ***toviti***).

Lit.: Skok III: 645; Derksen 503; Vasmer III: 160; Snoj 764f.

pòtisak *m*, v. ***potisnuti***

pòtisnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pot'isnuti* (Varaždin)

TVORBA *pòtisak* (*pòtisnī*), *potiskívati* (*potiskívānje*)

Postalo od psl. **potìsknǫti* (sln. *potísniti*, polj. *pocisnąć*), što je složeno od **po*, v. ***po***, i **tisknǫti*, v. ***tiskati***.

pòtīšten *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *potȋštēn* (Grobnik)

TVORBA *pòtīštenōst*

Pridjev trpni glagola ***potisnuti*** (< **potisk-jen* prema **potisk-nǫti*). Za razvitak značenja usp. ***depresija*** i njem. *gedrückt* 'potišten' (od *drücken* 'tiskati').

pòtiti se *reg., ekspr.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić) 'znojiti se'

DIJALEKTI I POTVRDE *potȉt se* (Brač), *p'otiti sę* (Varaždin)

Izvedeno od *pòt* 'znoj' < psl. **potъ*, v. ***pot***.

Lit.: Skok III: 17; Derksen 415.

pòtjecati, v. ***poteći***

pòtjerati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potȉrot* (Brač), *potȉrat* (Grobnik)

TVORBA *pòtjera*

Poput sln. *potẹ̑rjati* 'utjerati dugove', rus. *померя́ть* izvedeno prefiksom **po-* (v. ***po***) od **tĕrjati* (v. ***tjerati***).

potkívati, v. ***potkovati***

pòtkoljenica *ž* (17. st.)

Složeno od ***pod***[2] i ***koljeno***, usp. i sln. *podkolénica*.

pòtkornjāk *m* (19. st.)

Složeno od ***pod***[2] i ***kora***; *potkornjak* je svaki kukac nametnik *pod korom* drveta.

potkòšulja *ž*

Složeno od ***pod***[2] i ***košulja***; za tvorbu usp. njem. *Unterhemd* (*unter* 'ispod', *Hemd*

'košulja') i eng. *undershirt* (*under* 'ispod', *shirt* 'košulja').

pòtkova *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍlkova* (Brač), *pȍtkova* (Senj), *p'otkova* (Varaždin); *potkova* (RKKJ)

TVORBA *pȍtkovast*

Postalo od psl. **podъkova* (sln. *podkǫ̑va* (i *pódkev*), rus. *подкóва*, polj. *podkowa*), što je izvedeno od **podъkovati* (v. ***potkovati***).

Lit.: Snoj 532.

potkòvati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potk'ovati* (Varaždin); *potkovati* (RKKJ)

TVORBA *potkívati* (17. st.)

Postalo od psl. **podъkovàti* (sln. *podkováti*, rus. *подковáть*, češ. knjiž., zast. *podkovati*), što je složeno od **podъ-* (v. ***pod***[2]) i **kovati* (v. ***kovati***).

pòtkrāj *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *potkrêj* (Varaždin)

Složeno od ***pod***[2] i ***kraj***[2].

potkrijépiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potkrẽpiti* (Varaždin)

TVORBA *potkrjepljívati*

Poput sln. *podkrepīti*, rus. *подкрепúть* izvedeno prefiksom **podъ-* (v. ***pod***[2]) od **krěpiti* (v. ***krijepiti***).

pòtkrōvlje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'otkrovję* (Varaždin); *potkrovje* (RKKJ)

TVORBA *pòtkrōvnī*

Složeno od ***pod***[1] i ***krov***.

potkúpiti

DIJALEKTI I POTVRDE *polkȕpit* (Brač), *potk'upiti* (Varaždin)

TVORBA *potkùpljiv*, *potkupljívati*, *potkùpljivōst*

Poput sln. *podkupīti* izvedeno prefiksom ***pod***[2] od ***kupiti***[1]. Na sličan je način tvoreno i *potplatiti*, ***podmititi***.

pòtočnica *ž* (19. st.) *(Myosotis palustris)*

Izvedeno od ***potok***; cvijet je plavih latica i raste u vlažnim ili mokrim staništima (uz potoke, rijeke, močvare, ribnjake...).

pòtok *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potȍk* 'jarak u kršu, privremeni potok za povodnja' (Brač), *potȍk* (Senj), *p'otok* (Varaždin); *potok* (RKKJ)

TVORBA *pòtočić*

Postalo od psl. **potòkъ* (stcsl. *potokъ*, sln. *pótok*, rus. *поток* 'tok, rijeka', polj. *potok*), što je izvedeno od **potekti*, v. ***poteći***.

Lit.: Snoj 553.

pòtolina *ž* 'spušteni dio, udubljenje na površini Zemlje ispod razine mora; depresija'

Zacijelo istoga podrijetla kao i pridjev *potolit* 'onaj koji se polagano i pomalo diže (o brijegu ili obronku)' (19. st. jedan pisac). Nejasne etimologije; može biti izvedeno disimilacijom od **potonina*, od glagola ***potonuti*** (potolina je kao potonulo tlo ispod razine mora).

pòtom *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pôtom* (Varaždin); *potom* (RKKJ)

Postalo od **po tomъ* (stcsl. *potomъ*, sln. *potệm*, star. *potom*, rus. *потóм*, češ. *potom*), sintagma složena od prijedloga ***po*** i (vjerojatno) dat. mn. zamjenice ***taj***.

Lit.: Snoj 552.

pòtomak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potȍmak* (Brač), *pōtȍmak* (Grobnik), *pọt'omẹk* (Gola)

TVORBA *pòtōmkinja*, *pòtōmstvo*

Zacijelo posuđeno iz rus. *потóмок*, što je izvedeno od **po tomъ* 'poslije, nakon' (v. ***potom***). Dijalekatske potvrde bit će posuđenice iz standardnoga jezika. Usp. i bug. *потóмък, потóмец*, sln. *potọ̑mec*, češ. *potomek*.

Lit.: Gluhak 498.

potònuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potonȕt* (Brač), *potonȕt* (Senj), *pot'onuti* (Varaždin), *pọtọn'oti* (Gola); *potonuti, potonoti* (RKKJ)

Postalo od psl. **potopnǫ̀ti* (sln. *potonīti*, rus. *nomonýmь* 'utopiti se', polj. *potonąć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **topnǫti* (v. ***tonuti***).

pòtop *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potȍp* (Brač), *p'otop* (Varaždin); *potop* (RKKJ)

Postalo od psl. **potòpъ* (stcsl. *potopъ*, sln. *potȏp*, rus. *nomón*, polj. *potop*), što je izvedeno od **potopiti*, v. ***potopiti***.

potòpiti (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *potopȉt* (Brač), *potopìti* (Vrgada), *potop'iti* (Varaždin); *potopiti* (RKKJ)

TVORBA *potápati* (*potápānje*)

Postalo od psl. **potopìti* (stcsl. *potopiti*, sln. *potopīti*, rus. *nomonúmь*, polj. *potopić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **topiti* (v. ***topiti***).

pòtpetica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE

Složeno od ***pod***[2] i ***peta***.

pòtpis *m* (13. st. Spom. Stoj.; 15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍlpis* (Brač), *p'otpis* (Varaždin); *potpis* (RKKJ)

Postalo od psl. **podъpisъ, *podъpisь* (sln. *podpîs*, rus. *nódnucь*, polj. *podpis*), što je izvedeno od **podъpisati*, v. ***potpisati***. Izvorno je značenje 'ono što je gdje potpisano', a konkretno značenje 'ime i prezime napisano vlastitom rukom' razvilo se iz sintagme *potpisati ime*.

potpísati (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *polpīsȁt* (Brač), *potpīsati* (Varaždin); *potpisati (se)* (RKKJ)

TVORBA *potpisívati* (*potpisívānje*)

Postalo od psl. **podъpisàti* (sln. *podpisáti*, rus. *nodnucámь*, polj. *podpisać*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **pisati* (v. ***pisati***).

pȍtplāt *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poplȁt* (Brač), *poplȁt* (Senj), *p'oplat, p'otplat* (Varaždin), *p'otplat* (Gola); *poplat* (RKKJ) 1. 'taban'; 2. 'cipele' *(mn.)*, *potplat* (RKKJ)

Postalo od **podъplatъ* (sln. *podplȁt*, rus. dijal. *nodnлáma*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2] i **platъ* 'komad tkanine' (v. ***platiti***).

Lit.: Snoj 533.

pȍtpora *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍlpora* (Brač), *p'otpora* (Varaždin); *potpor, potpora* (RKKJ)

TVORBA *pȍtpōrnī*

Poput sln. *podpȏra*, rus. *nodnópa* izvedeno od glagola **podъperti* 'poduprijeti' (hrv. star. *pòtprijeti*, sln. *podpréti*, rus. *nodnepémь*, češ. *podepřít*), što je složeno od **podъ* (v. ***pod***[2]) i **perti* (v. ***doprijeti***).

Lit.: Snoj 533.

pȍtpōranj *m*

Izvedeno od **podъperti* (v. ***potpora***); za sufiks usp. ***bubanj***, ***nakovanj***.

pòtpun *prid.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *pòtpuno*, *pòtpunōst*

Složeno od ***pod***[2] i ***pun***. S drugim prefiksom usp. i sln. *popȏln*.

pòtrajati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potr'ajati* (Varaždin)

Poput sln. *potrâjati* izvedeno prefiksom ***po*** od ***trajati***.

potrážiti (18. st.)

TVORBA *pȍtraga*, *potražívati* (*potražívānje*), *potrážnja*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***tražiti***.

pȍtrbuškē *pril.* (19. st.)

Složeno od ***po*** i ***trbuh***.

potr̀bušnica *ž* (19. st. Šulek)

Složeno od ***po*** i ***trbuh***. Usp. i sln. *potrebûšnica*.

pòtreba *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *potrȉba* (Brač), *potrȉba* (Vrgada), *potrȉba* (Senj), *p'otrẹba*

(Varaždin); *potreb, potreba, potriba, potrjeba* (RKKJ)

TVORBA *pòtreban, pòtrebit* (*pòtrebitōst*), *potrèpština*

Postalo od psl. **potèrba* (stcsl. *potrěba*, sln. *potrẹ̑ba*, polj. *potrzeba*), što je izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od osnove glagola **terbati* (v. ***trebati***).

pòtreban *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potrîban* (Brač), *potrẹ̑ben* (Varaždin)

Postalo od psl. **poterbnьnъ* (stcsl. *potrěbьnъ*, sln. *potrẹ́ben*, rus. *nompéбный*, polj. *potrzebny*), što je izvedeno od **poterba* (v. ***potreba***).

pòtrēs *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòtres* (Brač), *p'otręs* (Varaždin); *potres* (RKKJ)

Poput sln. *potrẹ̑s* izvedeno od ***potresti***.

pòtrēsti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potrẹ̑sti* (Varaždin), *potrêst* (Grobnik); *potresti* (RKKJ)

TVORBA *potrésati, pòtrēsan*

Postalo od psl. **potręsti* (stcsl. *potręsti*, sln. *potrẹ́sti*, rus. *nompяcmú*, polj. *potrząść*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **tręsti* (v. ***tresti***).

potròšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potrošît* (Brač), *potrošîti* (Vrgada), *potroš'iti* (Varaždin); *potrošiti* (RKKJ)

TVORBA *potròšāč* (*potrošàčica*), *potròšāčkī*, *pòtrošak, potròšnja*

Poput sln. *potrošíti* izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od **trošiti* (v. ***trošiti***); usp. i rus. *nompoшúmь* 'vaditi utrobu'.

pòtūći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *potũć* (Brač), *potũći se* (Vrgada), *potũć* (Senj), *potộči* (Varaždin), *pọt'ộči* (Gola); *potuči (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **potьlkti*, što je analoški prema prezentu **potьlkǫ* preobličeno od **potelkti* (usp. sln. *potọ́lči*, rus. *nomoлóчь*, polj. *potłuc*), a to je složeno od **po* (v. ***po***) i **telkti* (v. ***tući***).

potvŕditi (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *potvrdît* (Brač), *potv'rditi* (Varaždin); *potvrditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòtvrda, pòtvrdan* (*pòtvrdnōst*), *pòtvrđenōst, potvrđívati* (*potvrđívānje*)

Postalo od **potvьrdìti* (sln. *potrdíti*, polj. *potwierdzić*, usp. i rus. *noдmвepдúmь*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **tvьrditi* (v. ***tvrditi, tvrd***). Za značenjski razvoj usp. lat. *confírmō* 'potvrditi' (od *firmō* 'tvrditi', v. ***afirmirati, firma***).

pòučak *m* (20. st.)

Poput sln. *poûček* (Plet.) izvedeno od ***poučiti***.

poùčiti

DIJALEKTI I POTVRDE *poučît* (Brač)

TVORBA *pòučan, poučávati* (*poučávānje*), *pòuka* (19. st. Šulek)

Postalo od psl. **poučìti* (stcsl. *poučiti*, sln. *poučíti*, rus. *noyчúmь*, polj. *pouczyć*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **učiti* (v. ***učiti***).

pòusmina *ž* 'površinski sloj kože'

Složeno od ***po*** i ***usmina***.

poùzdati se (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *poùzdot se* (Brač), *po'uzdati sę* (Varaždin)

TVORBA *pòuzdān* (17. st.) (*pòuzdānōst, pouzdànīk, pouzdànica*), *pouzdánje*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***uzdati se***.

povèćalo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *povęč'alo* (Varaždin)

Izvedeno od ***povećati***; za tvorbu usp. eng. *magnifier* 'povećati' (od *magnify* 'povećati').

povèćati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povećât* (Brač), *povećât se* (Senj), *povẹ̑kšati* (Varaždin)

TVORBA *povećánje, povećávati* (*povećávānje*)

Poput sln. *povẹ̑čati* izvedeno od komparativa **vętjь*, v. ***veći***.

pòvelja *ž* (13. st. Sava; 14. st. Mon. ragus.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povęla* 'privilegij' (RKKJ)

Poput sln. *povẹ̄lje* star. i *povélja*, csl. *povelja*, izvedeno od glagola **povelěti* 'naložiti, zapovjediti' (hrv. star. *poveljeti* (13.

– 18. st.), stcsl. *poveléti*, češ. *povelet*, usp. i rus. zast. *повелевáть* 'upravljati, vladati'), što je složeno od **po-* (v. ***po***) i **veléti* (v. ***velim***).

Lit.: Skok III: 573; Snoj 554.

pòvesti[1] ⟨prez. *povèdēm*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *povẽst* ⟨prez. *povedẽn*⟩ (Brač), *povẽsti* (Vrgada)

Postalo od psl. **povesti* (stcsl. *povesti* ⟨prez. *povedǫ*⟩, sln. *povêsti* ⟨prez. *povêdem*⟩, rus. *повестú* ⟨prez. *поведý*⟩, polj. *powieść* ⟨prez. *powiodę*⟩), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **vesti* (v. ***navesti***[1]).

pòvesti[2] ⟨prez. *povèzēm*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *povẽst* ⟨prez. *povezẽn*⟩ (Brač)

Postalo od psl. **povezti* (rus. *повезтú* ⟨prez. *повезý*⟩, polj. *powieźć* ⟨prez. *powiozę*⟩), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **vezti* (v. ***vesti***[2]).

pòvez *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *põvẹs* (Varaždin)

Poput sln. *povẽz* izvedeno od ***povezati***.

povézati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povẽzȁt* (Brač), *povẽzati* (Varaždin); *povezati* (RKKJ)

TVORBA *pòvēzān*, *pòvēzānōst*, *povezívati* (*povezívānje*)

Poput sln. *povezáti* izvedeno prefiksom ***po*** od ***vezati***.

pòveznica *ž*

Izvedeno od ***povezati***, usp. sln. *povézni-ca*. Kao računalni naziv riječ je kalk prema eng. *link*.

pòvijēst *ž* (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ovjẹst* (Varaždin); *povest* (RKKJ)

TVORBA *pòvijēsnī*

Postalo od psl. **pòvěstь* ⟨a.p. *c*⟩ 'priča, pripovijetka' (stcsl. *pověstь*, sln. *povẽst*, rus. *нóвесть*, polj. *powieść* 'roman; legenda, pripovijetka (zast.)'), što je izvedeno od glagola **povědati*, v. ***pripovijedati***. U hrvatskom je došlo do pomaka značenja na 'pripovijedanje onoga što je nekad bilo' > 'prošla stvarnost' i 'znanost o prošlosti'.

povìjuša *ž* 'biljke koje se penju povijajući se oko čega'

Izvedeno od *povijati*, v. ***poviti***.

pòvīk *m* (19. st.)

Izvedeno od *povikati*, v. ***po***, ***vikati***.

povísilica *ž*

Izvedeno od ***povisiti***. *Povisilica* je znak koji povisuje notu za polustepen; usp. i njem. *Erhöhungszeichen* (od *Erhöhung* 'povišenje' i *Zeichen* 'znak').

povísiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povīsȉt* (Brač), *povîsiti* (Varaždin)

TVORBA *povisívati* (*povisívānje*), *poviše-nje*

Poput rus. *повы́сить* izvedeno prefiksom ***po*** od korijena koji je u **vysokъ*, v. ***visok***; usp. i sln. *povîšati*.

pòvišē *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pòviše* (Brač)

Složeno od ***po*** i ***više***.

pòvišica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pòvišica* (Senj), *p'ovi-šica* (Varaždin)

Izvedeno od ***povisiti***; za tvorbu usp. njem. *Erhöhung* (od *erhöhen* 'povisiti, povećati').

pòviti (15. st. glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *povȉt* (Brač), *pov'iti* (Varaždin), *povîti* (Vrgada); *poviti* (RKKJ)

TVORBA *povíjati*

Postalo od psl. **povìti* (stcsl. *poviti*, sln. *povíti*, rus. *повúть*, polj. knjiž. *powić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **viti* (v. ***viti***).

povjerènīk *m* (19. st.)

TVORBA *povjerènica*, *povjerènstvo*

Izvedeno od ***povjeriti***.

pòvjeriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povȉrit* (Brač)

TVORBA *povjerénje*, *povjerávati* (*povjerávānje*), *povjèrljiv* (*povjèrljivōst*)

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***vjera***; za tvorbu usp. njem. *anvertrauern* (od *trauen* 'vjerovati'), eng. *entrust* (od *trust* 'vjerovati').

pȍvjesničār *m*

TVORBA *pȍvjesničārev, pȍvjesničārev, pȍvjesničārka*

Izvedeno od ***povijest*** sufiksom kao u *gramatičar, matematičar* i sl.

pȍvjestica *ž* 'pripovijetka povijesnoga sadržaja u stihovima'

Izvedeno od ***povijest***; usp. i sln. *povȇstica* 'pripovijetka'.

povjetárac *m* (19. st.)

Izvedeno od ***vjetar***.

povláčiti, v. ***povući***

DIJALEKTI I POTVRDE *povlą̑čiti* (Varaždin), *pọvlā̑č'iti* (Gola); *povlačiti (se)* (RKKJ)

pòvlastica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ovlastica* (Varaždin)

Poput sln. *povlâstica* (Plet.) deminutiv od *povlast* (19. st. Šulek), što je složeno od ***po*** i ***vlast***. Usp. njem. *Vorrecht* 'povlastica' (od *Recht* 'pravo, ovlast').

pòvlāšten *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *povl'aščęni* (Varaždin)

Pridjev trpni glagola *povlastiti*, v. ***povlastica***.

pòvod *m* (16. st. 'vođenje'; 19. st. 'neposredan uzrok')

DIJALEKTI I POTVRDE *põvod, põvȍd* 'znak ohrabrenja' (Grobnik), *põvot* (Varaždin), *p'ovọt* (Gola)

Izvedeno od ***povesti***[1]; u značenju 'neposredan uzrok' riječ je posuđena iz rus. *нóвод*.

pòvodac *m*

Izvedeno od ***povod*** u značenju 'uže kojim se konj vodi', usp. i rus. *нóвод* 'uzda, povodac'.

povòditi se

DIJALEKTI I POTVRDE *povodȉt se* (Brač), *pov'oditi sę* (Varaždin)

TVORBA *povòdljiv*

Postalo od **povoditi sę* (rus. *razg. новодúться* 'prijateljevati s kim', polj. *powodzić się* 'dobro ići, uspijevati'), nesvršeni glagol od **povesti*, v. ***povesti***[1].

pòvodom *prij.*

Okamenjeni instrumental imenice ***povod***.

pòvoj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povôj* (Brač), *põvõj* 'dug i širok pasac kojim se povija dijete' (Vrgada), *p'ovoj* (Varaždin); *povoj* (RKKJ)

Poput sln. *povȍj* izvedeno od ***poviti***. Usp. i ***ovoj***, ***zavoj***.

pòvōljan *prid.* (16. st. 'dobrovoljan')

DIJALEKTI I POTVRDE *povȍjan* (Brač), *pov'olęn* (Varaždin), *pọv'olęn* (Gola); *povolen, povoļan, povoļen* (RKKJ)

TVORBA *pȍvōljno*

Poput sln. *povóljen* izvedeno od sintagme *po volji*, v. ***po***, ***volja***.

pòvōrka *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ovorka* (Varaždin), *pọv'orka* (Gola)

Izvedeno od *povor* 'hrptenica, kičmenica', što je postalo disimilacijom $r - r > \emptyset - r$ od *provor*, deverbalne imenice glagola *provrijeti se* 'proturiti se, progurati se', v. ***pro-***, ***vreti*** s izvornim značenjem 'ono što se proguralo kroz tijelo'. Značenje riječi *povorka* 'mnoštvo ljudi u redu jedan za drugim' preneseno je od izvornoga 'niz riba na udici' ili 'niz kralježaka u povoru'. Manje je vjerojatno da je izvedeno od *povrijeti* 'navaliti, povrvjeti (o mnoštvu ljudi)'.

Lit.: Skok III: 18.

pòvraćati (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povr'ačati* (Varaždin); *povračati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòvraćānje*

Nesvršeni glagol od ***povratiti***. U suvremenom jeziku značenje se specijaliziralo na 'bljuvati, rigati'.

pȍvrāt *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ovrat* (Varaždin); *povrat* 'povratak' (RKKJ)

TVORBA *pòvratnī*

Postalo od psl. **povortъ* (sln. *povrȃt*, rus. *новорóм* 'okretanje, obrtanje', polj.

powrót), što je izvedeno od **povortiti*, v. ***povratiti***.

pòvratak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pǫ̑vr'atęk* (Gola); *povratek* (RKKJ)

Poput sln. *povrâtek* izvedeno od ***povratiti***.

povrátiti (14. st. Žića sv. otaca 'vratiti (se)')

DIJALEKTI I POTVRDE *povratiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pòvratnī* (*pòvratnīk*, *pòvratnica*)

Postalo od psl. **povortìti (sę)* (rus. *поворомúть(ся)* 'okrenuti (se)', polj. *powrócić*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **vortiti* (v. ***vratiti***).

pòvratnī *prid.*, v. ***povrat***, ***povratiti***

pòvrće *sr, zb.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ovrčę* (Varaždin)

Postalo od *povrtje*, što je izvedenica od ***vrt***. Za tvorbu usp. tal. *ortaggio* 'povrće' (od *orto* 'vrt').

pòvremen *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *повремéнный*, što je izvedeno od sintagme *по временáм* (v. ***po***, ***vrijeme***).

pòvrh *prij.* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍvar*, *pȍvr*, *pȍvrh* (Brač), *pov'rh* (Varaždin)

Složeno od ***po*** i ***vrh***.

povrijéditi (15. st. Spom. Stoj.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *povrīdìt* (Brač), *povrę̑diti* (Varaždin)

TVORBA *pòvrijēđenōst*, *pȍvrjeda*

Postalo od **poverdìti*, što je izvedeno prefiksom **po* (v. ***po***) od **verditi* (sln. *vréditi* (Plet.), rus. *вередúть*, češ. *vřediti*), glagola izvedenog od imenice **verdъ*/**verda* (v. ***vrijed***, ***vrijeđati***); usp. i rus. *повредúть*.

Lit.: Vasmer I: 186.

pòvršan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍvršān* (Grobnik)

TVORBA *pòvršnōst*

Izvedeno od osnove koja je u ***površina***; tvoreno prema njem. *oberflächlich* 'površan' (od *Oberfläche* 'površina'). Usp. i rus. *повéрхностный* 'površan' (od *повéрхность* 'površina'), češ. *povrchní*.

pòvršina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *površ'ina* (Varaždin)

TVORBA *pòvršinskī*

Poput sln. *površína* izvedeno od ***povrh***. Usp. i rus. *повéрхность*, češ. *povrch* 'površina'.

pòvrtlār *m*

TVORBA *pòvrtlārev*, *povrtlárstvo*

Tvoreno ukrštanjem imenica ***povrće*** i ***vrtlar***.

pòvrtnī *prid.*

TVORBA *pòvrtnica*

Izvedeno od osnove *povrt-* koja je u ***povrće***. U starijem je jeziku zabilježeno značenje 'koji se nalazi po vrtovima'.

pòvūći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *povũć* (Brač), *povũći* (Vrgada), *povũć* (Senj), *povl'ęči* (Varaždin), *pǫvl'ę̑či* (Gola); *povleči (se)* (RKKJ)

TVORBA *povùčen* (*povùčenōst*), *povláčiti* (*povláčēnje*)

Postalo od psl. **povelkti* (stcsl. *povlěšti sę* 'zamračiti se (o očima)', sln. *povlę̑či*, rus. *поволóчь*, polj. *powlec*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **velkti* (v. ***vući***).

póza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *põza* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pose* iz fr. *pose* 'držanje, položaj tijela', što je izvedeno od glagola *poser* '(po)staviti', v. ***pozirati***. Značenje 'namješteno držanje tijela' postoji već u njemačkom.

Lit.: Snoj 555.

pozádi *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pozõdi* (Brač); *pozadi* (RKKJ)

Složeno od ***po*** i *zad*, v. ***zadak***, usp. ***nazad***.

pòzadina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ozadina* (Varaždin)

Izvedeno od ***pozadi***.

pȍzan (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pozen* (RKKJ)

Postalo od psl. **pozdьnъ* 'spor, kasan' (stcsl. *pozdьnъ* 'spor', sln. *pózen*, rus. *пóздний*, polj. *późny*), što je izvedeno od **pozdъ* 'kasan' (stcsl. *pozdě* 'kasno',

strus. *поздъ*). Pridjev **pozdъ* je složen od ie. **pos-* (lit. *pas* 'prema, kod', skr. *paścā́* 'iza, nakon', lat. *post* 'poslije') i elementa **-dʰh₁-o-* kao u ***nad***, ***pod***[2], ***pred***.

Lit.: Skok III: 19; Derksen 415f.

pȍzdrāv *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȍzdrav* (Brač), *p'ozdraf* (Varaždin)

TVORBA *pȍzdrāvnī*

Poput sln. *pozdrȁv*, češ. *pozdrav* izvedeno od ***pozdraviti***.

pȍzdraviti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pozdrãvit* (Brač), *pozdrȁvit* (Senj), *pozdr'aviti* (Varaždin), *pozdrȁviti* (Vrgada); *pozdraviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pȍzdravljati* (*pȍzdravljānje*), *pozdravljénje*

Poput csl. *pozdraviti*, sln. *pozdráviti*, češ. *pozdravit* izvedeno od uzvika *zdravo!* (usp. i sln. dijal. *zdrávo*, rus. dijal. *здорóво*), v. ***zdrav***. Izvorno je značenje 'osloviti koga pozdravnom riječi, riječi kojom mu želimo zdravlje'. Sličan je semantički razvoj u lat. *valedicō* 'pozdraviti se, oprostiti se s kim', dosl. 'reći zdravo!' (od *vale!* 'zdravo!', imperativ glagola *valeō* 'biti jak, zdrav', i *dīcō* 'reći').

Lit.: Snoj 556.

pozícija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *poz'icija* (Varaždin)

TVORBA *pozícījskī*, *pȍzicionī*

Posuđeno iz lat. *positiō* 'položaj', što je izvedeno od participske osnove glagola *pōnō* ⟨part. *positum*⟩ 'postaviti' < **posinō* (od **po-* < ie. **h₂po-*, v. ***po***, i *sinō* 'ostaviti, pustiti' < ie. **tk'ey-* 'graditi', usp. skr. *kṣéti* ⟨prez. *3. l. jd.*⟩ 'živjeti, ostati', grč. *κτίζειν* 'osnovati, graditi').

Lit.: de Vaan 479, 566f.

pozírati

DIJALEKTI I POTVRDE *pozȇrati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *posieren* iz fr. *poser* '(po)staviti, položiti, namjestiti se' < vlat. *pausare* 'zaustaviti se, stati', što je izvedeno od lat. *pausa*, v. ***pauza***.

pȍzitīv *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ozitif* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Positiv*, fr. *positif*), što je poimeničeni lat. pridjev *positīvus*, v. ***pozitivan***. U značenju 'fotografska slika kopirana s negativa' riječ je tvorena kao antonim od ***negativ***, a značenje 'prvi stupanj komparacije pridjeva' preuzeto je izravno iz latinskog.

pȍzitīvan *prid.*

TVORBA *pozitívnōst*

Posuđeno iz lat. *positīvus*, što je izvedeno od participa *positus*, glagola *pōnō* 'postaviti', v. ***pozicija***. Značenje 'dobar' razvilo se zacijelo preko srednjovjekovne logike, preko opreke s *negativus* 'zanijekan' uz implikaciju da se *dobro* afirmira, a *zlo* odbacuje.

pózīvnica *ž*, v. ***pozvati***

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ozivnica* (Varaždin)

pȍznanīk *m* (19. st.)

TVORBA *pȍznanica*, *poznȁnstvo*

Izvedeno od pasivnog participa glagola ***poznati***; možda tvoreno po uzoru na njem. *Bekannte* 'poznanik' (od *bekennen*, star. 'poznati'). Sličan je značenjski razvitak i u ***znanac***.

pȍznati (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *poznȁt* (Brač), *poznȁti* (Vrgada), *poznȁt* (Senj), *pozn'ati* (Varaždin), *poznati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pȍznāt*, *poznávati* (*poznávānje*, *poznȁvatelj* (*poznavatèljica*, *poznȁvateljskī*))

Postalo od psl. **poznàti* (stcsl. *poznati*, sln. *poznáti*, rus. *познáть*, polj. *poznać*), što je složeno od *po* (v. ***po***) i **znati* (v. ***znati***).

pȍzor *uzv.* (14. st. Domentijan, Danilo; 15. st. Bernardin, Starine 23, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ozor* (Varaždin); *pozor* (RKKJ)

TVORBA *pȍzōran* (*pȍzōrno*, *pozórnōst*)

Poput češ. *pozor*, stcsl. *pozorъ* 'pogled, prizor' izvedeno od psl. **pozьrěti*, što je složeno od **po* (v. ***po***) i **zьrěti* (v. ***zreti***[1]). Najstarija zabilježena značenja su 'prizor',

'pogled' i 'oblik', a značenje 'pozornost' potvrđeno je od 18. st.

pozórnica *ž* 'bina, scena'

DIJALEKTI I POTVRDE *poz'ornica* (Varaždin)

Izvedeno od ***pozor*** u značenju 'pogled' i/ili 'prizor', usp. i sln. *pozórnica*. Za semantički razvoj usp. srp. *pozorište* 'kazalište' i njem. zast. *Schaubühne* 'kazalište' (od *schauen* 'gledati').

pòzōrnīk *m*

TVORBA *pozórnica*

Izvedeno od ***pozor***, usp. stcsl. *pozorьnikъ* 'promatrač, gledatelj'.

pòzvati (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pozvàt* (Brač), *pozvàt* (Senj), *pozv'ati* (Varaždin); *pozvati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pozívati* (*pozívānje*, *pózīvnica*), *póziv*

Postalo od psl. **pozъvàti* (stcsl. *pozъvati*, sln. *pozváti*, rus. *позвáть*, polj. *pozwać*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i **zъvati* (v. ***zvati***).

pòžār *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ožar* (Varaždin); *požar* (RKKJ)

TVORBA *pòžārnī*

Postalo od psl. **požarъ* (sln. *požâr*, rus. *пожáр*, češ. *požár*), što je izvedeno od glagola **požariti*, koji je pak složen od **po* (v. ***po***) i **žariti* (v. ***žar***).

pòžrtvōvan *prid.*

TVORBA *požrtvóvnōst*

Izvedeno prefiksom ***po*** od ***žrtvovati***. Usp. sličnu tvorbu u sln. *požrtvovâlen*.

pòžuda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pòžuda* (Brač), *p'ožuda* (Varaždin)

TVORBA *pòžūdan*

Izvedeno od *požudjeti*, što je prefiksom ***po*** izvedeno od ***žudjeti***.

požúriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *požur'iti* (Varaždin)

TVORBA *požurívati*, *pòžūrnica*

Poput sln. *požúriti* izvedeno od ***žuriti se***. Usp. i rus. *пожурúть* 'blago prigovoriti, ukoriti'.

pra-

Postalo od psl. **prá-* (stcsl. *pra-*, bug. *npa-*, rus. *npa-*, polj. *pra-*); imenički prefiks tvoren prijevojnim duljenjem od glagolskoga **pro-* i psl. prijedloga **pro* (rus. *про* 'o, za'), usp. ***po***, ***pa-***. Psl. su oblici postali od ie. **pro* 'ispred, prije' (lit. *prõ* 'pored, uz', skr. *prá-* 'ispred, naprijed', grč. *πρό* 'ispred', usp. i grč. hom. *πρωΐ*, at. *πρῴ* 'rano ujutro, veoma rano', lat. *prō* 'ispred, prije', stvnj. *fruo* 'rano'). Izvorno je značenje psl. **prá-* 'velike, prvobitne starosti'.

Lit.: Skok III: 20; Vasmer II: 423.

prabáka *ž*

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***baka***.

pračòvjek *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ačovęk* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***čovjek***. Kalk prema njem. *Urmensch* (od *ur-* 'pra-' i *Mensch* 'čovjek').

pràćka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pràća* (Senj), *pràća* (Vrgada), *pr'ačka* (Varaždin), *pr'ačka* (Gola)

Deminutiv od starijega *pràća* (Marulić), srodno sa stcsl. *prašta*, sln. *práča*, polj. *proca*. Dublja je etimologija nesigurna. Slavenske usporednice upućuju na psl. **por(k)tja*. Moguće je povezivanje s korijenom koji je u psl. **pъrtъ* 'komad tkanine' (rus. *nopm*, usp. i stlit. *spartas* 'vrsta trake' i grč. *σπαρτή* 'uže, konop'). Manje je vjerojatno izvođenje od korijena **per-* 'udarati' (v. ***prati (se)***) (usp. strus. *нopокъ* 'stroj za opsadu, rušenje zida' < **porko-*).

Lit.: Skok III: 20f.; Vasmer II: 426; Bezlaj III: 100.

pràdjed *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pràded* (Senj), *prâd'eda* (Varaždin), *pràdid* (Vrgada)

TVORBA *pràdjedovskī*

Postalo od psl. **prádědъ* (stcsl. *pradědъ*, rus. *прáдед*, češ. *praděd*), što je izvedeno prefiksom **pra-* (v. ***pra-***) od **dědъ* (v. ***djed***).

pràdoba *sr* (19. st. Šulek)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***doba***. Kalk prema njem. *Urzeit*.

pradomòvina *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***domovina***. Kalk prema njem. *Urheimat, Urvaterland*.

pràg *m* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *pràg, prôg* (Brač), *pràg* (Vrgada), *prâk* (Varaždin); *prag, prak* (RKKJ)

Postalo od psl. **pórgъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pragъ*, sln. *prȁg*, rus. *порóг*, polj. *próg*) < ie. **porg-o-* (lit. *pérgas* '(ribarski) čamac', stnord. *forkr* 'štap, palica', usp. i lat. *pergula* 'trijem, streha', umanjenica od **perga*).

Lit.: Skok III: 21; Gluhak 498; Derksen 413.

pragmàtika *ž*

TVORBA *pragmàtičan, pragmàtičkī, pragmatìzam*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Pragmatik, pragmatisch* i lat. *pragmaticus*, iz grč. *πραγματικός* 'poslovan, politički, stručan', što je izvedeno od *πρᾶγμα* 'rad, radnja, posao', od korijena glagola *πράσσω* 'raditi, izvršavati' možda od ie. **per-* 'preći, proći kroz' (v. ***pred***).

prâh *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôh* (Brač) 1. 'prašina'; 2. 'baruť', *pr^{o}âh* (Vrgada), *prâh* (Senj), *prậh* (Varaždin); *prah* (RKKJ)

Postalo od psl. **pôrxъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'prašina' (stcsl. *praxъ*, sln. *prâh*, rus. *нóпох*, polj. *proch*) < ie. **pers-* (latv. *pȁrsla* 'pahuljica, čestica (snijega, pepela)', stnord. *fors* 'vodopad', het. *papparaszi* 'škropiti').

Lit.: Skok III: 21; Gluhak 498f.; Derksen 413; Vasmer II: 410; Snoj 557.

prajèzik *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***jezik***. Kalk prema njem. *Ursprache* (od *ur-* 'pra-' i *Sprache* 'jezik').

pràksa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'aksa* (Varaždin)

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Praxis* i lat. *praxis*, iz grč. *πρᾶξις* 'radnja, rad, posao' od korijena glagola *πράσσω* 'raditi, izvršavati', v. ***pragmatika***.

Lit.: Snoj 557.

prakticírati

DIJALEKTI I POTVRDE *prakticȇrati* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *praktizieren*, što je pod utjecajem fr. *pratiquer* posuđeno iz srlat. *practicare* 'obavljati neku aktivnosť'. Taj je glagol izveden od osnove koja je u grč. *πρακτικός*, v. ***praktičan***.

pràktičan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'aktičȩn* (Varaždin)

TVORBA *pràktičnōst*

Posuđeno preko njem. *praktisch* iz grč. *πρακτικός* 'praktičan, vješť', što je izvedeno od korijena glagola *πράσσω* 'raditi, izvršavati', v. ***pragmatika***.

pràlja *ž*, v. ***prati (se)***

DIJALEKTI I POTVRDE *prậļa* (Varaždin); *prala, praļa* (RKKJ)

pràljūdi *m*, v. ***pračovjek***

prámac *m*

Deminutiv od *pràm* 'lađa veća od čuna ili čamca' (19. st.) < psl. **pórmъ* ⟨a.p. *a*⟩ (bug. *прам*, rus. *порóм*, polj. *prom*), srodno sa stnord. *farmr* 'teret, sadržaj', stvnj. *farm* 'brod'; od ie. korijena **per-* 'proći' (v. ***doprijeti***).

Lit.: Skok III: 22; Vasmer II: 409.

pràmājka *ž* (19. st.)

TVORBA *pràmājčin*

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***majka***.

pràmēn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pram* (RKKJ)

TVORBA *pràmēnje*

Postalo od psl. **pórmy* ⟨G **pórmene* a.p. *a*⟩ (sln. *prámen*, polj. *promień* 'zraka',

češ. *pramen* 'izvor'), što je izvedeno od **porti* 'parati, cijepati, trgati' (v. ***parati, prati (se)***). Za završetak *-men* v. ***kamen***. Značenje 'pramen' se razvilo od 'otrgnuti, iščupani komad (kose)'.

Lit.: Gluhak 499.

praòtac *m* (19. st.)

TVORBA *praòčev*

Postalo od psl. **praotьcъ* (stcsl. *praotьcъ*, rus. *прáомец*, češ. *praotec*), što je izvedeno prefiksom **pra-* (v. ***pra-***) od **otьcъ* (v. ***otac***).

pràpōr *m* (19. st.) 'drobljiva zemlja nastala od nataloženih naslaga vrlo sitnog pijeska; les'

Riječ nejasne etimologije. Prvi put se spominje u udžbeniku *Prirodopis rudstva* (1875.) Ž. Vukasovića. Vjerojatno ista riječ kao *prapor* 'zvono' u ***praporac***, ali značenjski je razvoj nejasan. Možda je riječ o krivoj identifikaciji tla s njem. *Klingelboden* (što je druga vrst tla) (od *klingeln* 'zvoniti'). Riječ *prapor* može biti tvorena po uzoru na ***lapor***.

pràporac *m* (16. st.) 'šuplja metalna loptica s kuglicom koja pri pokretu zvecka'

Deminutiv od psl. **pórporъ* ⟨a.p. *a*⟩ 'zastava' (bug. *прáпорец*, polj. *proporzec*, strus. *noponorъ*, češ. *prapor*); reduplikacija od korijena koji je u ***pero***.

Lit.: Skok III: 23; Vasmer II: 425.

pràs *uzv.*

Uzvik izveden od ***prasak***, ***praskati***.

prásac *m* (15. st. glag. rukopis)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȍsȁc* ⟨G *prȍjca*⟩ (Brač), *prasȁc* (Vrgada), *prasȅ* (Senj), *pr'asęc* (Varaždin); *prasac, prasec* (RKKJ)

TVORBA *pràsica, pràščić*

Poput sln. *prásec* izvedeno od ***prase***.

pràsak *m,* v. ***praskati***

prâse *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôse* (Brač), *pr°âse* (Vrgada), *prâse* (Senj), *prâsę* (Varaždin), *pr'āse* (Gola); *prase* (RKKJ)

TVORBA *pràsād, prásiti*

Postalo od psl. **porsę* (sln. *prasẽ*, strus. *nopocя*, rus. *поросёнок*, polj. *prosię*) < ie. **pork'-* (lit. *paršẽlis*, stprus. *prastian*, lat. *porcus*, stvnj. *far(a)h*). Za sufiks usp. ***janje***, ***štene***, ***tele***.

Lit.: Skok III: 23; Gluhak 499; Derksen 414.

pràskati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prãskot* (Brač), *pràskati* (Vrgada), *pr'askati* (Varaždin), *prašč'ati* (Gola); *praskati* (RKKJ)

TVORBA *pràsak* (18. st.), *pràskalica, pràskānje, pràskavac*

Postalo od psl. **práskati* (sln. *práskati*, bug. *прáскам*, češ. *práskat*), vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. i latv. *prakšķêt* 'pucketati'. Imenske su izvedenice hrv. *pràsak*, sln. *prāska*, ukr. *пpacк*, češ. *prask*.

pràskozōrje *sr*

Složeno od ***praskati*** i ***zora***; za značenje usp. sintagmu *zora puca*.

pràsnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prãsnut* (Brač), *pràsnut* (Senj), *pr'asnuti* (Varaždin); *prasnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **prásknǫti* (sln. *prásniti*, češ. *prasknouti*), što je izvedeno od **praskati* (v. ***praskati***).

pràstar *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'astari* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***star***. Kalk prema njem. *Uralt*.

prášak *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȃšęk* (Varaždin); *prašek* (RKKJ)

Postalo od psl. **poršьkъ* (sln. *prâšek*, rus. *порошóк*, polj. *proszek*), što je deminutiv od **porxъ* (v. ***prah***).

prášan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prâšan* (Senj); *prašen* (RKKJ)

Poput sln. *prášen* izvedeno od ***prah***.

pràšina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prašȉna* (Brač), *prašȉna* (Vrgada), *prašȉna* (Senj), *pr'ašina* (Varaždin); *prašina* (RKKJ)

Poput sln. *prášina* augmentativ od ***prah***.

prâšnīk *m*

TVORBA *prášnica*

Izvedeno od ***prah***; *prašnik* je dio cvijeta koji se sastoji od prašničke niti i prašnica u kojima nastaje cvjetni *prah*, usp. njem. *Staubblatt* 'prašnik' (od *Staub* 'prah').

práštati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *prašćati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prõšćât* (Brač) (*prošćôńe*), *prãšćât* (Senj), *prą̃šćati* (Varaždin); *praščati* (RKKJ)

Postalo od **prastjàti* (stcsl. *praštati*, rus. *прощáть*), što je nesvršeni glagol od **prostiti*, v. ***oprostiti***.

pràšuma *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ašuma* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pra-*** od ***šuma***. Kalk prema njem. *Urwald*.

pràti (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pràt* (Brač), *pràt* (Senj), *pr'ati* (Varaždin); *prati (se, si)* (RKKJ)

TVORBA *pèrilica*, *periònica*, *pràlja* (18. st.), *pránje*, *praóna* (*praònica*)

Postalo od psl. **pьràti* ⟨prez. *perǫ*⟩ 'udarati, gaziti, prati' (sln. *práti*, rus. dijal. *пpамь*, polj. *prać*) < ie. **per-* 'udarati' (lit. *peřti* ⟨prez. *periù*⟩ 'udarati (kićankom za kupanje), umivati, kupati', latv. *pẽrt* 'udarati (kićankom za kupanje)', arm. *ehar* 'udario sam', skr. *pṛ́t-* 'bitka, svađa'). Formalno može biti isti korijen kao u ***doprijeti***. Za razliku od glagola ***miti*** glagol *prati* izvorno se odnosio na pranje rublja udaranjem o rifljaču.

Lit.: Skok III: 25; Gluhak 499f.; Derksen 427f.; Snoj 559.

pràtiti (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prãtit* (Brač), *pr'atiti* (Varaždin), *pràtit* 'pratiti, paziti, motriti' (Grobnik); *pratiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pràćênje*, *pràtilac* (*pràtiočev*), *pràtilja* (*pràtiljin*), *pràtitelj* (*pratitèljica*), *pràtnja*

Glagol je samo južnoslavenski (usp. sln. *prátiti*, mak. *npamu* 'poslati', bug. *npámя* 'poslati'). U sjevernim slavenskim jezicima vjerojatne su usporednice imenice postale od **portja* 'rad' (češ. *práce*, polj. *praca*, rus. dijal. *npáцa*), na temelju čega se rekonstruira psl. **pórtiti* 'poslati' od ie. korijena **per-* 'proći' (v. ***doprijeti***). Za razvitak značenja usp. sln. *spremiti* 'dopratiti'.

Lit.: Skok III: 25f.; Gluhak 500; Bezlaj III: 104; Vasmer 426.

praùnuk *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *praunȕk* (Brač), *praunȕk* (Senj), *prâvn'uk* (Varaždin)

TVORBA *praùnučād*, *praùnuče*, *praùnuka*

Postalo od psl. **pravъnukъ* (rus. *прáвнук*, češ. *pravnuk*), što je izvedeno prefiksom **pra-* (v. ***pra-***) od **vъnukъ* (v. ***unuk***).

prâv, v. ***pravi***

pràvac *m* (16. st.)

Izvedeno od **pravъ*, v. ***pravi***. Za razvoj značenja u geometriji usp. njem. *Gerade* (od *gerade* 'ravan, prav') i tal. *retta* (od *retto* 'ravan, prav') i sl.

prâvda *ž* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôvda* (Brač), *pr°ãvda* (Vrgada), *prãvda* (Senj), *prą̂vda* (Varaždin); *pravda* (RKKJ)

Postalo od psl. **právьda* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pravьda* 'pravda', sln. *prâvda* 'parnica', rus. *прáвдa* 'istina', polj. *prawda* 'istina'), što je izvedeno od **pravъ*, v. ***pravi***.

prâvdati (se) (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôvdot se* (Brač), *prãvdat se* (Senj), *prą̂vdati sę* (Varaždin); *pravdati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pràvdāš* (*pravdàšica*)

Poput sln. *prâvdati se* izvedeno od ***pravda***.

pràvedan *prid.* (13. st. Daničić; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prãvedan* (Brač), *pràvedan* (Vrgada), *pr'avędni* (Varaždin); *pravadan* (14. st. Žića sv. otaca), *pravadan, pravden, pravedan, praveden* (RKKJ)

TVORBA *pràvedno*, *pràvednīk*, *pràvednica*, *pràvednōst*

Postalo od psl. **právьdьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pravьdьnъ*, sln. star. *prâveden*, rus.

правéдный), što je izvedeno od **pravьda* (v. ***pravda***). Hrvatski lik *pravedan* umjesto *pravadan* vjerojatno je pod utjecajem ruskoga.

prâvī *prid.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôv* (Brač) 1. 'pravedan'; 2. 'nevin'; 3. 'ispravan', *prõvi* 'pravi, istiniť (Brač), *pr°ãvī, prȃv* (Vrgada), *prãvi, prȃv* (Senj), *prậvi* (Varaždin); *prav* (RKKJ)

Postalo od psl. **právъ* (stcsl. *pravъ*, sln. *prâvi*, rus. *прáвый* 'desni', polj. *prawy* 'desni; pošten, dobar') < ie. **proH-wo-*, od korijena koji je u ***pra-***. Od istoga je korijena izvedeno i lat. *probus* 'dobar', skr. *prabhú-* 'izvrstan, odličan' (< **pro-$b^hh_2w(o)$-*).

Lit.: Skok III: 26f.; Gluhak 500; Derksen 418; Vasmer 424.

pràvičan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prav'ičẹn* (Varaždin); *pravičen* (RKKJ)

TVORBA *pràvičnōst*

Poput sln. *pravíčen* izvedeno od *pravica* 'pravda' (16. st.), što je izvedeno od **pravъ* (v. ***pravi***) kao ***krivica*** od ***kriv***.

pràvīlan *prid.* (15. st. Daničić (nejasno značenje); 19. st.)

TVORBA *pràvilno, pravílnōst*

Poput sln. *pravîlen*, rus. *прáвильный* izvedeno od ***pravilo***.

pràvīlnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'avilnik* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *прáвильник*, što je izvedeno od *прáвильный* (v. ***pravilan***, ***pravilo***).

pràvilo *sr* (13. – 15. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'avilo* (Varaždin)

Postalo od psl. **právidlo* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *pravílo*, rus. *прáвило*, polj. *prawidło*), što je izvedeno od *praviti*, v. ***praviti***. Za značenjski razvitak usp. lat. *regula* prema *regō* 'upravljati'.

pràviti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *praviti* 'govoriti, kazivati' (14. st. Žića sv. otaca), *praviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pràvljẽnje*

Postalo od psl. **práviti* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *praviti* 'usmjeravati, pokazivati pravi put', sln. *práviti* 'pripovijedati', rus. *прáвить* 'upravljati', rus. star. *прáвиться* 'prisezati', polj. star. *prawić* 'govoriti, raspravljati'), što je izvedeno od **pravъ* (v. ***pravi***). Značenje 'govoriti', koje je potvrđeno u starijem jeziku i dijalektima razvilo se od 'govoriti istinu'.

Lit.: Snoj 559f.; Boryś 2005: 480.

právo *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pravo* (RKKJ)

TVORBA *prâvnī* (*prâvnīk, prâvnica*)

Postalo od **pravo* (sln. *prâvo*, rus. *прáво*, polj. *prawo*), što je poimeničeni srednji rod pridjeva **pravъ* (v. ***pravi***). Za razvoj značenja usp. i njem. *Recht* 'pravo' (od *recht* 'pravi').

pravòdoban *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pravod'obẹn* (Varaždin)

Složeno od ***pravi*** i ***doba***. Kalk prema njem. *rechtzeitig*.

pravòkutnīk *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *pravokutan*, što je složeno od ***pravi*** i ***kut***. Kalk prema njem. *Rechteck* (od *recht* 'pravi' i *Eck* 'kuť'), usp. i grč. *ὀρθογώνιον* 'pravokutnik'.

pravòmoćan *prid.* (19. st. Šulek) 'koji ima pravnu moć'

DIJALEKTI I POTVRDE *pravom'očẹn* (Varaždin)

TVORBA *pravòmoćnōst*

Složeno od ***pravo*** i ***kut***. Kalk prema njem. *rechtskräftig* (od *Recht* 'pravo' i *kräftig* 'moćan').

prȁvopīs *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'avopis* (Varaždin); *pravopis* (RKKJ)

TVORBA *prȁvopīsnī*

Složeno od ***pravi*** i ***pisati***. Kalk prema grč. *ὀρθογραφία*, v. ***ortografija***, usp. i njem. *Rechtschreibung*.

prȁvoslāvnī *prid.* (14. st. Dušanov zakonik; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pravoslâvni* (Brač), *pr'avoslavni* (Varaždin)

TVORBA *pravoslávac* (*pravoslávčev*), *pravòslāvka*, *prȁvoslāvlje*

Složeno od ***pravi*** i ***slava***. Kalk prema grč. *ὀρθόδοξος*, v. ***ortodoksan***.

prȁvosūđe *sr* (19. st.)

TVORBA *prȁvosudnī*

Posuđeno iz rus. *прáвосудье*, v. ***pravi***, ***sud***.

prȁvovjēran *prid.* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pravov'ẹrẹn* (Varaždin); *pravoveren* (RKKJ)

Složeno od ***pravi*** i ***vjera***. Kalk prema grč. *ὀρθόδοξος*, v. ***ortodoksan***. Usp. i ***pravoslavni***.

prázan *prid.* (15. st. Mon. croat., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prõzan* (Brač), *pr°âzan* (Vrgada), *prâzan* (Senj), *prą̃zẹn* (Varaždin); *prazdan* (14. st. Žića sv. otaca), *prazan, prazen* (RKKJ)

TVORBA *praznìna* (18. st.), *prázniti* (16. st.) (*prážnjēnje*)

Postalo od psl. **porzdьnъ* (stcsl. *prazdьnъ*, sln. *prázen*, rus. *порóжний*, polj. *próżny* 'ohol, tašt; isprazan'). Dublja etimologija nije sigurna. Izvodi se od psl. prijedloga **perzъ* 'bez' (v. ***prezime***), u prijevoju **porzъ*. Manje je vjerojatno izvođenje psl. **porzъ* sa značenjem 'mlado (domaćih životinja)' (hrv. star. i dijal. *prâz* 'jarac; bik', sln. dijal. *prâz* 'jarac, ovan', rus. dijal. *nóроз* 'bik'). Ishodište za značenjski razvoj bio bi ž. r. **porzda* 'koja ima mlado' > 'koja nije (više) bređa' > 'prazna' (usp. *neprazna* 'trudna, bređa' (csl., N. Ranjina)). Iz toga bi korijena bilo i hrv. star. *praznik* '*fornicator*, bludnik' (Habdelić, kajk.), *praznost* 'bludnost' (Habdelić), *prznica* 'čovjek koji se buni ili psuje', ukr. *(c)нóрзный* 'mastan, zloban, nečist', ukr. *нóрзнитися (pórznytyśa)* 'jesti meso u blagdane', češ. *przniti* 'onečistiti', hrv. star. *przan* 'nečist, prljav', *przniti* 'prljati, onečišćavati'.

Lit.: Skok III: 28; Gluhak 500f.; Vasmer II: 407, 408; Snoj 560.

prâznīk *m* (13. st. Sava; 15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *prâznici* (Brač)

TVORBA *prâzničkī*

Postalo od psl. **porzdьnikъ* (južnoslavenski, usp. stcsl. *prazdьnikъ*, sln. *práznik*; iz crkvenoslavenskog su posuđenice rus. *прáздник* i češ. *prázdnik*), što je izvedeno od **porzdьnъ* (v. ***prazan***) u smislu '(dan) koji je bez posla, rada'.

Lit.: Snoj 560.

prázniti (16. st.), v. ***prazan***

DIJALEKTI I POTVRDE *prą̃zniti* (Varaždin); *prazneti (se), prazniti (se)* (RKKJ)

pr̋cati se

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̋cot* (Brač), *p'rcati* (Varaždin)

Zacijelo izvedeno od korijena koji je u ***pr̋č***.

Lit.: Skok III: 28f.

pr̋č (18. st.) 'jarac' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̋č* (Brač), *pr̋č* (Grobnik); *prč, prk* (RKKJ)

Riječ se nalazi još u sln. dijal. *pr̂č*, bug. *пръч*; postalo od **pьrk-* (usp. sln. star. *pŕkati se* 'tjerati se' (Plet.), češ. *prk* 'kozji smrad', *prčiti se* 'tjerati se (o kozi)', polj. *parkać się* 'pariti se'). Uspoređuje se i hrv. star. *pr̋skati se* 'pariti se (koza s jarcem)', sln. *pŕskati se* 'pariti se', češ. *prskati se* 'tjerati se (o kozi)'. Moguće je izvođenje (sa sufiksom **-k-*) iz korijena **per-* 'udarati' (v. ***prati (se)***), uz značenjski razvitak od 'udarati' do 'kopulirati' (usp. u hrv. i srp. žargonu *tucati se* 'kopulirati', v. ***tucati***). Iz južnoslavenskog riječ je posuđena u druge balkanske jezike, usp. rum. *pîrciu* 'smrad jarca', alb. *përç, përçák* 'prč, po-

hotljiv jarac', ngr. *προυτσάλια* 'rasplodni jarac, bik'.

Lit.: Skok I: 529f.; III: 28f.; Bezlaj III: 107.

pŕčast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'rčasti* (Varaždin)

Izvedeno od korijena koji je u glagolu *prćiti* 'stiskati usne', onomatopejskog postanja.

Lit.: Skok III: 29.

pŕdjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prdȉt* (Brač), *prdȉti* (Vrgada), *prd'ẹti* (Varaždin); *prdeti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьrdě̀ti* (sln. *prdẹ́ti*, rus. *nepdém*ь, češ. *prdět*) < ie. **perd-* (lit. *pérsti* ⟨prez. *pérdžiu*⟩, latv. *pìrst* ⟨prez. *pę̂rdu*⟩, skr. *párdate*, grč. *πέρδομαι*, alb. *pjerth*, stvnj. *ferzan*, velš. *rhech*).

Lit.: Skok III: 29f.; Gluhak 501; Snoj 561.

pre- *pref.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pre* (RKKJ)

Postalo od psl. **per-* (stcsl. *prě-*, sln. *pre-*, rus. *nepe-*, polj. *prze-*) < ie. **peri* 'kroz, preko' (lit. *peř*, *pér-* 'kroz', skr. *pári* 'oko, od, zbog', grč. *πέρι* 'oko, okolo; preko mjere, veoma; kod, do', lat. *per* 'kroz, preko', got. *fairra* 'daleko', *fair-* 'kroz, preko').

Lit.: Skok III: 30; Vasmer III: 337f.; Beekes 1176.

prebáciti (19. st.)

TVORBA *prebacívati* (*prebacívānje*)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***baciti***.

prebíjati, v. ***prebiti***

prèbiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prebȉt* (Senj), *pr'ębiti* (Varaždin)

TVORBA *prebíjati*

Postalo od psl. **perbìti* (stcsl. *prěbiti* 'slomiti', sln. *prebíti*, rus. *nepebúmь* 'pobiti, porazbijati, prebiti', polj. *przebić* 'probiti, probušiti'), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **biti* (v. ***biti***[2]).

prebívati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pribīvȁt* (Brač), *prębĩvati* (Varaždin); *prebivati* (RKKJ)

TVORBA *prebívalīšte* (15. st.), *prebívānje*

Postalo od psl. **perbyvàti* (stcsl. *prěbyvati*, sln. *prebívati*, rus. *nepebыvámь* 'obići, posjetiti', polj. *przebywać*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **byvati* (v. ***bívati***).

prèbjeg *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽbęk* (Varaždin); *porebeg* (RKKJ)

Poput sln. *prebẹ̑g* izvedeno od osnove glagola *prebjeći* (v. ***pre-***, ***bijeg***).

prebòljeti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pribolȉt* (Brač), *prebolȉt* (Senj), *prębol'ẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **perbolě̀ti* (sln. *prebolẹ́ti*, rus. *nepebolémь*, polj. *przeboleć*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **bolěti* (v. ***boljeti***).

prebròditi (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *probrodȉt* (Brač), *prębrọd'iti* (Gola); *prebroditi (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **perbrodìti* (sln. *prebrodíti*, rus. *nepebродúmь*, polj. *przebrodzić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **broditi* (v. ***bróditi***). Suvremeno hrvatsko značenje 'svladati, prevladati (teškoće)' metaforičko je prema izvornom 'preploviti, pregaziti'.

prȅcīzan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹcîzẹn* (Varaždin)

TVORBA *precíznōst*

Posuđeno preko njem. *präzis* i fr. *précis* iz lat. *praecīsus* 'odrezan', što je particip perfekta glagola *praecīdō* '(sprijeda) odrezati', koji je složen od *prae-* 'sprijeda, ispred' (< ie. **preh$_2$i*, usp. grč. *πάρα* 'pokraj, uz, kod') i *caedō* 'rezati, sjeći; ubiti' (v. ***-cid***). Značenje 'točan, sažet' razvilo se u srednjem vijeku preko retoričkoga značenja 'sažeto ispričan, bez uvoda'.

Lit.: Snoj 562.

prȅča *ž* 'gimnastička sprava u obliku oble čelične motke učvršćene na dva stupa'

Izvedeno od korijena koji je u ***preko***, ***prijek***. Usp. i sln. *prẹ́ča* 'razdjeljak na kosi'. Za razvitak značenja usp. ***prečka***.

prèčac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prīčȁc* (Brač), *prīčȁc* (Grobnik), *prȇčęc* (Varaždin); *prìječac* (Karadžić), *prečec* (RKKJ)

TVORBA *prèčica*

Postalo od **perčьcъ*, što je izvedeno od korijena glagola ***priječiti***, v. i ***preko***. Prečac je staza kojom se ide 'poprijeko'.

Lit.: Skok III: 41.

prȅčka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prīška* (Brač) 1. 'poprijeka staza, stranputica'; 2. 'mala (poduga i poprijeka) zemljana čestica', *pr'ęčka* (Varaždin), *pr'ȇčka* (Gola); *prečka* (RKKJ)

Postalo od **perčьka* (sln. *prȇčka*, češ. *příčka*), što je izvedeno od **perkъ* (v. ***preko***, ***prijek***). Izvorno je značenje 'motka položena poprijeko'.

Lit.: Snoj 562.

prȅd(a) (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat., Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prd, prda, prdo; prid, prida, prido; pril* (Brač), *prid* (Vrgada), *pred* (Senj), *pręd* (Varaždin), *pred* (Gola); *pred, prede, predi* (RKKJ)

Postalo od psl. **perdъ* (stcsl. *prědъ*, sln. *pred*, rus. *népeд*, polj. *przed(e)*), što je prošireno od **per* (v. ***pre-***) elementom **-dъ* kao u ***nad***, ***pod***[2].

Lit.: Gluhak 501.

prȅdāh *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prȇdah* (Varaždin)

Poput sln. *predȁh* izvedeno od *predahnuti* (v. ***pre-***, ***dahnuti***); usp. i rus. *nepeдыx*.

prȅdaja *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ędaja* (Varaždin)

Poput sln. *predâja* izvedeno od ***predati (se)***. Za značenje 'usmeno prenošenje povijesti s koljena na koljeno' usp. ***tradicija***.

prȅdak *m* (19. st.)

TVORBA *prètkinja*

Posuđeno iz rus. *npéдoк*, što je iz csl. *prědъkъ*, izvedenica od *prědъ* (v. ***pred***).

prèdati (se) (13. st. Sava; 15. st. glag. ruk. 1468., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pridȁt (se)* (Brač), *predȁt se* (Senj), *pręd'ati (sę)* (Varaždin); *predati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **perdàti* (stcsl. *prědati*, sln. *predáti*, rus. *nepeдámь*, češ. *předati*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **dati* (v. ***dati***).

predávati (19. st. 'govoriti pred slušateljstvom')

DIJALEKTI I POTVRDE *pręd̃avati* (Varaždin)

TVORBA *predàvāč, predavàčica, predàvāčkī, predávānje, predavaònica*

Nesvršeni glagol od ***predati (se)***; značenje se zacijelo razvilo od 'predavati znanje', usp. i rus. *npenoдaвámь* 'poučavati, predavati'.

predbáciti (19. st. Šulek)

TVORBA *predbacívati*

Izvedeno prefiksom ***pred*** od ***baciti***; kalk prema njem. *vorwerfen* (od *vor-* 'pred-' i *werfen* 'baciti').

prèdgōrje *sr, zb.* (19. st.)

Složeno od ***pred*** i ***gorje***; kalk prema njem. *Vorgebirge* (od *vor-* 'pred-' i *Gebirge* 'gorje').

prèdgovōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȇdgovor* (Varaždin); *predgovor* (RKKJ)

Poput sln. *predgôvor* složeno od ***pred*** i ***govor***; u starijem jeziku kalk prema lat. *praefatiō, a* u novijem prema njem. *Vorrede, Vorwort*.

predìgra *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ędigra* (Varaždin)

Složeno od ***pred*** i ***igra***; kalk prema njem. *Vorspiel* (od *vor-* 'pred-' i *Spiel* 'igra'), odnosno tal. *preludio* (v. ***preludij***).

predìkāt *m*

TVORBA *predìkātnī*

Posuđeno preko njem. *Prädikat* iz lat. *praedicātum*, što je poimeničeni particip perfekta glagola *praedicō* ⟨*praedicāre*⟩ 'oglašivati, očitovati', koji je pak složen od *prae-* 'sprijeda, ispred' (v. ***precizan***) i

dīcō 'reći, govoriti' (v. ***dikcija***). *Predikat* je riječ koja "govori o" subjektu.

Lit.: Snoj 563.

prédio *m*, v. ***predjel***

prediònica *ž*, v. ***presti***

predispozícija *ž*

Posuđeno iz lat. *praedispositiō* 'sklonost, naklonost', što je izvedeno od participske osnove glagola *praedispōnō* 'unaprijed rasporediti, namjestiti' složenog od *prae-* 'naprijed' (v. ***precizan***), *dis-* 'raz-' (v. ***di-***[1]) i *pōnō* 'postaviti' (v. ***pozicija***).

prèdīvan *prid.* (19. st.)

TVORBA *prèdīvno*

Poput sln. *predîven* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***divan***[1].

prédjel *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽdẹl, prẽdjẹl* (Varaždin)

Postalo od psl. **perdělъ* (stcsl. *prědělъ* 'granica, međa', sln. *predẹ̑l*, star. *predèl*, češ. *předěl* 'granica'), što je izvedeno od glagola **perdělìti* (sln. *predelīti*, rus. *nepeделúmь*, polj. *przedzielić*), koji je složen od **per* (v. ***pre-***). i **děliti* (v. ***dijeliti***). Izvorno je značenje 'ono što je predijeljeno, razdijeljeno'.

Lit.: Snoj 563.

prèdjelo *sr*

Složeno od ***pred*** i ***jelo***, usp. i sln. *prèdjẹ̑d*. Možda kalk prema njem. *Vorspeise* (od *vor-* 'pred-' i *Speise* 'jelo').

prèdložak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽdložẹk* (Varaždin)

Izvedeno od ***predložiti*** u doslovnom značenju 'staviti pred koga ili što'; usp. sln. *predlọ̑žek* i *predlọ̑ga*.

predlòžiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pridložît* (Brač), *prẹdl'ožiti* (Varaždin); *predložiti* (RKKJ)

TVORBA *predlágati* (*predlàgāč* (*predlagàčica*))

Postalo od psl. **perdъložìti* (stcsl. *prědъložiti*, sln. *predlożîti*, polj. *przedłożić*), što je složeno od **perdъ* (v. ***pred***) i **ložiti* 'staviti' (v. ***ložiti***).

prèdmet *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽdmẹt* (Varaždin); *predmet* (RKKJ)

TVORBA *prèdmetnī*

Posuđeno iz rus. *npeдмéт* ili češ. *předmět*, što je tvoreno od **perdъ* (v. ***pred***) i osnove glagola **metati* 'bacati' (v. ***metati***) po uzoru na srlat. *obiectum* (v. ***objekt***), dosl. 'ono što je bačeno/stavljeno ispred'.

prèdmetak *m* 'prefiks'

Izvedeno od ***pred*** i ***metati*** (jezični element koji se stavlja ispred riječi ili osnove).

predmnijévati (18. st.)

Preobličeno od *predmnivati*, što je nesvršeni glagol od *predmniti*, koji je pak izveden od ***mniti*** prefiksom ***pred***. Vjerojatno tvoreno po uzoru na lat. *praesumō* 'pretpostaviti'.

prẽdnōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ẹdnost* (Varaždin); *prednost* (RKKJ)

Posuđeno iz češ. *přednost'*, što je izvedeno od *přední*, v. ***prednji***.

prednjáčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹdń'ačiti* (Varaždin)

Izvedeno od imenice *prèdnjāk* 'onaj koji je prednji' (18. st.), koja je izvedena od pridjeva ***prednji***.

prẽdnjī *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîdńi* (Brač), *prȉdńī* (Vrgada), *prẽdnji* (Senj); *predni, predńi* (RKKJ)

Postalo od psl. **perdъnъjь* (sln. *prẹ̑dnji*, rus. *nepédний*, češ. *přední*), što je izvedeno od **perdъ* (v. ***pred***). Za tvorbu usp. ***zadnji***.

predòčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹd'očiti* (Varaždin); *predočiti* (RKKJ)

TVORBA *predočávati* (*predočávānje*), *predočívati* (*predočívānje*), *prèdodžba*

Izvedeno od sveze *pred oči* (v. ***pred***, ***oko***[1]).

prèdodžba *ž*, v. ***predočiti***

predòmisliti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pridomȉslit se* (Brač), *predomȉslit se* (Senj), *prędom'isliti sę* (Varaždin)

TVORBA *predomíšljati se*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***domisliti***.

prèdrasuda *ž* (19. st.)

Složeno od ***pred*** i *rasuda* (postverbal od ***rasuditi***). Kalk prema njem. *Vorurteil* (od *vor-* 'pred-', *Urteil* 'sud, mišljenje').

predsjédati (19. st.)

TVORBA *predsjèdatelj*, *predsjedatèljica*, *predsjedávati*

Izvedeno prefiksom ***pred*** od ***sjedati***. Kalk prema lat. *praesideō* (od *prae-* 'pred-', v. ***precizan*** i *sedeō*, v. ***sjesti***), odnosno njem. *vorsitzen* (od *vor-* 'pred-' i *sitzen* 'sjediti').

prédsjednīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽcjędnik* (Varaždin); *predsednik* (RKKJ)

TVORBA *prédsjednica*, *prédsjednīštvo*

Izvedeno od ***predsjedati***; kalk prema lat. *praesidēns* 'predsjednik, načelnik', što je poimeničeni particip prezenta glagola *praesideō*, v. ***predsjedati***. Iz lat. *praesidēns* posuđene su i riječi za 'predsjednika' u drugim europskim jezicima, usp. njem. *Präsident*, eng. *president*, fr. *président*.

prèdsōblje *sr* (19. st.)

Složeno od ***pred*** i ***soba***; kalk prema njem. *Vorzimmer* (od *vor-* 'pred-' i *Zimmer* 'soba').

prèdstava *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽstava* (Brač), *prèstava* (Senj), *prẽctava* (Varaždin)

Izvedeno od ***predstaviti***; kalk prema njem. *Vorstellung* (od *vorstellen* 'predstaviti', *vor-* 'pred-' i *stellen* 'staviti'), usp. i polj. *przedstawienie* 'predstava'. U starijem jeziku zabilježeno je i značenje 'poglavarstvo'.

prèdstaviti (13. st. Stefan kr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹct'aviti* (Varaždin); *predstaviti* (RKKJ)

TVORBA *prèdstavljati* (*prèdstavljānje*), *prèdstāvnīk* (*prèdstāvnica*, *prèdstāvničkī*, *prèdstāvnīštvo*)

Postalo od psl. **perdъstàviti* (stcsl. *predъstaviti* 'staviti (koga) ispred (koga)', sln. *predstáviti*, polj. *przedstawić*), što je složeno od **perdъ* (v. ***pred***) i **staviti* (v. ***staviti***). U starijem jeziku riječ je tvorena po uzoru na grč. *προίστημι* odnosno lat. *praepōnō*, a u novijem po uzoru na njem. *vorstellen* (v. ***predstava***).

prèdstōjnīk *m* (19. st.)

TVORBA *prèdstōjnica*

Izvedeno od *predstojati*, što je izvedeno od prefiksom ***pred*** od *stojati* (v. ***stati***, ***stajati***). Kalk prema njem. *Vorsteher* 'predstojnik, pročelnik' (od *vor-* 'pred-' i *Steher*, dosl. 'koji stoji').

predùhitriti (20. st.)

Izvedeno prefiksom ***pred*** od *uhitriti* 'učiniti koga hitra, lukava' (18. st.), što je glagol izveden od pridjeva ***hitar*** (usp. i rus. *ухитри́ться* 'dovijati se, smisliti, snaći se').

predújam *m* (19. st.)

Složeno od ***pred*** i *ujam* 'ušur; najamnina' (16. st.) < **ujьmъ* (sln. star. *újem*), što je izvedeno od glagola **ujęti* ⟨prez. **ujьmǫ*⟩ 'uzeti' (od **u*, v. ***u***[2] i **jęti*, v. ***uzeti***) na isti način kao ***najam***, ***zajam***.

predùvjet *m* (19. st.)

Složeno od ***pred*** i ***uvjet***; kalk prema njem. *Vorbedingung* (od *vor-* 'pred-' i *Bedingung* 'uvjet').

prèdvidjeti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privȉdit* (Brač), *prędv'idẹti* (Varaždin); *prevideti* (RKKJ)

TVORBA *predvìdiv* (*predvìdivōst*), *predvìdljiv* (*predvìdljivōst*), *predvíđati* (*predvíđānje*)

Poput sln. *predvídeti* izvedeno prefiksom ***pred*** od ***vidjeti***. Tvoreno po uzoru na lat. *praevideō* (od *prae-* 'pred-' i *videō* 'vidjeti').

predvòditi (14. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prędv'oditi* (Varaždin)

TVORBA *prèdvodnīk, prèdvodnica*

Izvedeno prefiksom ***pred*** od ***voditi***; usp. i rus. *предводи́ть*.

prèdvōrje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽdvorjẹ* (Varaždin); *predvorje, pridvorje* (RKKJ)

Postalo od **perdъdvorьje* (stcsl. *prědъdvorije*, češ. *předdvoří*, usp. i sln. *predvȇrje*, knjiž. *preddvȏrje*, rus. *предво́рье*), što je složeno od **prědъ* (v. ***pred***) i **dvorъ* (v. ***dvor***, ***dveri***).

prèdzadnjī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prizôlńi* (Brač), *pr'ędzadńi* (Varaždin); *predzadńi, predzajdni* (RKKJ)

Poput sln. *prẽdzâdnji* složeno od ***pred*** i ***zadnji***. Za tvorbu usp. njem. *vorletzte* 'predzadnji' (od *vor-* 'pred-' i *letzte* 'zadnji').

prèdzīđe *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *predzid, predzidje* (RKKJ)

Poput sln. *predzîdje* složeno od ***pred*** i ***zid***. Za tvorbu usp. lat. *antemūrāle* 'zaštitni zid, nasip, predziđe' (od *ante* 'ispred' i *mūrus* 'zid').

prẽđa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽja* (Brač), *prẽja* (Grobnik), *pr'ęja* (Varaždin), *pr'ęža* (Gola); *preğa, preja* (RKKJ)

Postalo od psl. **prędja* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *prędža*, sln. *prẽja*, rus. *пря́жа*, polj. *przędza*), što je izvedeno od osnove glagola **prędti*, v. ***presti***.

Lit.: Vasmer II: 455.

prèfiks *m*

TVORBA *prefiksácija*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Präfix* iz lat. *praefixum*, što je poimeničeni particip perfekta glagola *praefīgō* 'pričvrstiti ispred' koji je složen od *prae-* 'sprijeda, ispred', v. ***precizan***, i *fīgō* 'učvrstiti', v. ***fiksirati***. Usp. ***sufiks***, ***afiks***, ***infiks***.

prègača *ž* (19. st.)

Izvedeno od osnove glagola ***pregnuti***; izvorno je značenje 'ono čime se (žensko) veže'.

prégib *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽgip* (Varaždin), *prẽgȉb* (Grobnik); *pregib* (RKKJ)

Izvedeno od glagola *pregibati* (v. ***pre-***, ***gibati***). Usp. sln. *pregíb*, rus. *перегиб*.

prégled *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽglęt* (Varaždin); *pregled* (RKKJ)

TVORBA *prégledan* (*préglednōst*)

Postalo od **perględъ* (sln. *preglẽd*, rus. razg. *перегля́д*, polj. *przegląd*), što je izvedeno od **prěględati* (v. ***pregledati***), Za tvorbu usp. i njem. *Übersicht* (od *über* 'preko' i *Sicht* 'pogled').

prégledan *prid.* (19. st. Šulek), v. ***pregled***

prègledati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priglēdȁt, priglẽdot* (Brač), *pręgl'ędati* (Varaždin); *pregledati, pregledeti* (RKKJ)

TVORBA *preglédānje, pregledávati* (*pregledávānje*)

Postalo od **perględati* (sln. *preglédati*, polj. *przeglądać*, usp. i rus. *перегляде́ть*), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **ględati* (v. ***gledati***).

prégledník *m*

Izvedeno od ***pregledati***; tvoreno prema eng. *browser* (od *browse* 'pregledavati').

prégnuti

Izvedeno sufiksom *-nuti* < **-nǫti* od psl. **-prẹgti* ⟨prez. **-prẹgǫ*⟩ (stcsl. *na-prẹšti* ⟨prez. *na-prẹgǫ*⟩, sln. *-prẹ́či* ⟨prez. *-prẹ́žem*⟩, rus. *за-пря́чь* ⟨prez. *за-прягу́*⟩ 'upregnuti', usp. i češ. *za-přáhnouti* 'upregnuti') < ie. **(s)preng^{h}-* 'skočiti' (lit. *spreñgti* 'napeti (strunu)', latv. *sprañgât* 'vezati', stvnj. *springan* 'skočiti').

Lit.: Skok III: 31f.; Vasmer II: 454; Snoj 562.

pregovárati (15. st. Bernardin ~ *se*, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pregovārȁt* (Senj), *prẹgovạ̑rjati* 'nagovarati' (Varaždin)

TVORBA *pregovàrāč*, *pregovaràčica*, *pregovárānje*

Nesvršeni glagol od *pregovoriti* koji je izveden od ***govoriti*** prefiksom ***pre-*** (usp. sln. *pregovorīti*, rus. *переговори́ть*). U starijem jeziku česte su potvrde povratnog glagola *pregovarati se* sa značenjima 'raspravljati', 'razgovarati se', 'prepirati se', a suvremeno značenje 'voditi pregovore' preuzeto je iz ruskoga.

prȅgovōri *m, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉgovor* (Brač)

Posuđeno iz rus. *переговóры*, što je izvedeno od *переговори́ть* (v. ***pregovarati***). U starijem je jeziku ova imenica potvrđena i u jednini, sa značenjima 'razgovor', 'rasprava', 'prepirka' kao postverbal od glagola ***pregovarati***.

prȅgrada *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉgrada* (Brač), *prẹ̄grada* (Varaždin), *prẽgrada* (Grobnik); *pregrad, pregraja* (RKKJ)

Postalo od **pergòrda* (sln. *pregrâda*, polj. *przegroda*, usp. i rus. *перегоро́дка*), što je izvedeno od **pergorditi*, v. ***pregraditi***.

pregráditi (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prigrọ̄dȉt* (Brač), *prẹgr'aditi* (Varaždin); *pregraditi* (RKKJ)

TVORBA *prȅgradnīk*, *pregrađívati*

Postalo od psl. **pergordìti* (stcsl. *prěgraditi*, sln. *pregradīti*, rus. *перегороди́ть*, polj. *przegrodzić*), što je složeno od **per*, v. ***pre-***, **gorditi*, v. ***graditi***.

prȅgr̄št *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȅgršće* (Brač)

Postalo od **pergъrstjь* (csl. *prěgrъšta, prigrъšta*, češ. *přehršel*, usp. s drugim prefiksom sln. *prgíšče*, rus. *пригоршня*), što je složeno od psl. **per-* (v. ***pre-***) i **gȏrstь* ⟨a.p. *c*⟩ 'puna šaka, svežanj' (stcsl. *grъstь*, rus. *горсть*, češ. *hrst*) < **$h_2$grt-ti-* (latv. *gùrste* 'svežanj konoplje'), od korijena koji je u ***grnuti***. Usp. i ***grst***.

Lit.: Skok I: 625; Snoj 573.

prȅhlada *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉhlada* (Brač), *prẹ̄hlada* (Varaždin), *prẹ̄l'ada* (Gola)

Poput sln. *prehlàd* izvedeno od ***prehladiti se***.

prehláditi se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prehlādȉt se* (Senj), *prẹhlad'iti sẹ* (Varaždin); *prehladeti se, prehladiti se* (RKKJ)

TVORBA *prehlađívati se*

Poput sln. *prehladīti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***hladiti***. Zacijelo tvoreno po uzoru na njem. *(sich) erkälten* (od *kälten* 'hladiti').

prȅhrana *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̄hrana* (Varaždin)

TVORBA *prȅhrambenī*

Poput sln. *prehrâna* izvedeno od *prehrániti (se)* (v. ***pre-***, ***hraniti***).

preináčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *preināčȉt* (Grobnik)

TVORBA *preinačávati* (*preinačávānje*), *preinačívati* (*preinačívānje*), *prȅinaka* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *переина́чить* ili češ. *přeinačiti* (v. ***pre-***, ***inače***).

prekídati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikīdȁt* (Brač), *prekīdȁt* (Grobnik)

TVORBA *prékid*, *prekìdāč*, *prekídānje*, *prȅkinuti*

Postalo od **perkidati* (sln. *prekídati*, rus. *перекида́ть* 'prebaciti'), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **kidati* (v. ***kidati***).

prȅkjučȇr *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikjučẹ̑r, prikučẹ̑r, prikučẹ̑ra* (Brač), *prekučȇr* (Vrgada)

Složeno od *prek-* (pokraćeno od ***preko***) i ***jučer***. Zacijelo tvoreno analogijom prema *preksutra*, v. ***prekosutra***.

prèko *prij.* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉko* (Brač), *preko* (Vrgada), *pr'ę̄k* (Gola); *prek, preko* (RKKJ)

Postalo od psl. **perkъ* ⟨sr **perko*⟩ 'poprečan, koji leži preko, nasuprot' (sln. *prêko*, rus. *понepёк* 'poprijeko', strus. *перекъ*, polj. *przeko*), što je izvedeno od **per* (v. ***pre-***) pridjevskim sufiksom **-kъ* (kao u npr. ***gorak***, ***sladak***).

Lit.: Skok III: 41; Derksen 396.

prekòsutra *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikosȕtra* (Brač), *prèkjutra* (Senj), *prêkz'utra* (Varaždin), *pr'ę̄kz'utra* (Gola); *preksutra* (RKKJ)

Složeno od ***preko*** i ***sutra***. Za tvorbu usp. njem. *übermorgen* (od *über* 'preko' i *morgen* 'sutra').

prekòvremenī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *prikovrȉmeni* (Brač)

Složeno od ***preko*** i ***vrijeme***. Za tvorbu usp. eng. *overtime* (od *over* 'preko' i *time* 'vrijeme').

prèkrāsan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *prèkrāsno*

Poput sln. *prekrâsen* (usp. i rus. *прекрáсный*) izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***krasan***.

prèkretnica *ž*

Poput sln. *prekrętnica* izvedeno od osnove glagola *prekrénuti* 'okrenuti, obrnuti, prevrnuti' (17. st.) (v. ***pre-***, ***krenuti***).

prèkriti (se) (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikrȉt* (Brač), *prekrȉt* (Grobnik); *prekriti* (RKKJ)

TVORBA *prekrívati (se)* (*prekrívānje*)

Poput sln. *prekríti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***kriti***.

prekrížiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikrīžȉt* (Brač), *prękrîžiti* (Varaždin); *prekrižiti* (RKKJ)

Izvedeno od ***križ***; za tvorbu usp. stcsl. *prěkrъstiti*, rus. *перекрестúть*.

prekŕšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikršȉt* (Brač), *prekŕšit* 'slomiti vrh olovke' (Grobnik); *prekršiti* (RKKJ)

TVORBA *prèkršāj* (19. st.), *prekŕšitelj* (*prekršitèljica*)

Poput sln. *prekŕšiti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***kršiti***. Najstarije zabilježeno značenje je 'prelomiti, prekinuti'; usp. i rus. *перекрошúть* 'razmrviti, usitniti; poubijati'.

prèksinōć *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *prikosȉnoć* (Brač), *prekosȉnōć* (Vrgada), *pr'ęksinoč* (Varaždin); *prekòsinoć*

Složeno od *prek-* i ***sinoć***. Usp. ***prekjučer***, ***prekosutra***.

prèksutra *pril.*, v. ***prekosutra***

prélac *m (Bombycidae)*

Poput sln. *prêlec* izvedeno od ***presti***. Za tvorbu usp. njem. *Spinner* 'porodica leptira' (od *spinnen* 'presti'). Ova je skupina leptira tako nazvana jer njihove gusjenice *predu* čahuru.

prèlaziti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prelaziti* (RKKJ)

TVORBA *prélaz*, *prèlazak*, *prèlažēnje*

Postalo od psl. **perlàziti* (stcsl. *prělaziti* 'popeti se', sln. *preláziti*, rus. *перелáзить*, polj. *przełazić*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **laziti* (v. ***laziti***).

prelètjeti (14. st. Danilo; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prileti̇̄t* (Brač), *preleti̇̄t* (Senj), *prękęt'ęti* (Varaždin)

TVORBA *prèlet*, *prelijétati* (*prelijétānje*)

Postalo od psl. **perletěti* (sln. *preletę́ti*, rus. *перелетéть*, polj. *przelecieć*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **letěti* (v. ***letjeti***).

prèliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prilȉt* (Brač), *prelȉt* (Senj), *prękęj'ati, prękij'ati* (Varaždin)

TVORBA *prelijévati* (*prelijévānje*)

Postalo od psl. **perlìti* (sln. *prelíti*, rus. *перелúть*, usp. i stcsl. *prělivati, prělijati*,

polj. *przelać, przelewać*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **liti* (v. ***liti***).

prèlūdij *m*

Posuđeno (možda preko njem. *Präludium* i/ili tal. *preludio*) iz srlat. *praeludium*, što je izvedeno od lat. *praelūdō* 'igrati prije, pripremati se, vježbati'. Latinski je glagol tvoren od *prae-* 'pred-' i *lūdō* 'igrati (se)' < ie. **loyd-* (srir. *laídid* 'potaknuti, natjerati', lit. *láidyti* 'baciti').

Lit.: de Vaan 350f.

prèlja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̑ļa* (Varaždin); *prela, preļa* (RKKJ)

Poput sln. dijal. *prę̑lja* izvedeno od ***presti***. Za sufiks usp. ***pralja***, ***švelja***.

prêljev *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̑lif* (Varaždin)

Izvedeno od osnove glagola ***preliti***, usp. sln. *prelîv*, rus. *перелúв* 'preljev, prijelaz, nijansa', polj. *przelew* 'prelijevanje'.

prèljub *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̑ļup* (Varaždin); *preljub ž, preljuba*

TVORBA *prèljubnīk (prèljubnica, prèljubničkī)*

Posuđeno iz stcsl. *prěljuby* ⟨G *-bъve*⟩, što je tvoreno prefiksom *prě-* (v. ***pre-***) od osnove koja je u ***ljubav***. Prefiks *pre-* možda je analoški prema ***prijestup***, ***prevara***, usp. i lat. *transgressiō* 'prijestup'.

Lit.: Skok II: 338.

prèma *prij.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prama, prema, prima* (Brač), *pr'ama* (Varaždin); *prama, prema* (RKKJ) *prěm pril.* 'pravcem, upravo, doista, veoma, tek' (15. st. Marulić)

Postalo (dodavanjem *-a* analogijom prema *kuda, tuda*, v. ***kud, kuda***, ***tud, tuda***) od psl. **prěmъ, *prěmo, *prętъ* 'ravan' (stcsl. *prěmo* 'prema, nasuprot', *prěmь pril.* 'pravo, pravilno', rus. *прямóй* 'izravan, ravan', češ. *přímý*), što se izvodi od ie. **preh₂i-* (lat. *prae-* 'naprijed, sprijeda', grč. *παραί, παρά* 'kod, uz, protiv, prema'). Izvorno bi značenje bilo 'usmjeren prema naprijed'. Formalno je nemoguća usporedba s got. *fram* 'naprijed', grč. *πρόμος* 'vođa' < ie. **promo-* 'prvi'. Sufiks **-mo-* > psl. **-mъ-*, **-mo-* može biti analoški prema ***tamo***, ***kamo***.

Lit.: Skok III: 33f.; Vasmer II: 455; Snoj 566.

prèmašiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃mą̃šiti* (Varaždin)

TVORBA *premašívati*

Izvedeno od *mašiti*, v. ***mašiti se***, ***mah²***.

prèmda *vezn.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prem, prenda* (Grobnik); *premda* (RKKJ)

Složeno od priloga *prem* (v. ***prema***) i veznika ***da***.

Lit.: Skok III: 34.

prèmetati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *priměćot* (Brač), *prę̃mę̃tati* 'prebacivati, razbacivati, pretraživati' (Varaždin); *premetati* (RKKJ)

TVORBA *prémet, premetàčina, premètāljka, prèmetnuti*

Postalo od psl. **permetati* (stcsl. *prěmetati sę* 'nalaziti se na posljednjem mjestu', sln. *premetáti*, rus. *перемета́ть*, češ. *přemetati*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **metati* (v. ***metati***).

premìjēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃mijȩ̑r* (Varaždin)

TVORBA *premìjērka, prèmijērskī*

Posuđeno iz fr. *premier (ministre)*, dosl. 'prvi (ministar)', od *premier* 'prvi, najvažniji, glavni' (< lat. *prīmārius* 'jedan od prvih, glavni', v. ***primarijus***) i *ministre* 'ministar' (v. ***ministar***).

Lit.: Snoj 566f.

premijéra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃mij'ęra* (Varaždin)

TVORBA *prèmijērnī*

Posuđeno preko njem. *Premiere* iz fr. *première (représentation)*, dosl. 'prva (predstava)' (ž. r. od *premier* 'prvi, glavni' < lat. *prīmārius*, v. ***premijer***, ***primarijus***).

Lit.: Snoj 567.

premínuti (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primīnȕt* (Brač), *prẹm'inuti* (Varaždin); *preminuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **perminǫti* 'proći' (stcsl. *prěminǫti*, sln. *preminīti*, polj. *przeminąć*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **minǫti* (v. ***minuti***). U značenju 'umrijeti' *preminuti* je tipičan eufemizam, usp. eng. *to pass away*.

prèmjestiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *primȉstiti* (Brač), *prẹmẹst'iti* (Varaždin); *premestiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *premjéštati* (*prèmještāj*, *premjéštānje*)

Postalo od psl. **perměstiti* (sln. *premestīti*, rus. *перемести́ть*, polj. *przemieścić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **městiti*, glagola izvedenog od **město*, v. ***mjesto***[1].

prèmōć *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̄moč* (Varaždin)

TVORBA *prèmoćan*

Posuđeno iz češ. *přemoc* (v. ***pre-***, ***moć***); za tvorbu usp. i njem. *Übermacht* 'premoć' (od *über* 'preko' i *Macht* 'moć, vlast').

prèmosnica *ž*

Izvedeno od *premostiti* (v. ***pre-***, ***most***) kao neologizam za eng. *bypass*. Za tvorbu usp. fr. *pontage* 'premosnica, *bypass*' (od *pont* 'most').

premòstiti, v. ***pre-***, ***most***

prènijēti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prinȋt* (Brač), *prenẽst* (Senj), *prẹn'ẹsti* (Varaždin); *prenesti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prenèsen*

Postalo od psl. **pernesti* (stcsl. *prěnesti*, sln. *prenésti*, rus. *перенести́*, polj. *przenieść*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **nesti* (v. ***nesti***). Za *-nijeti* umjesto *-nesti* v. ***donijeti (donesti)***.

prènoćīšte *sr* (19. st.)

Poput sln. *prenočíšče* izvedeno od *prenoćiti* (v. ***pre-***, ***noćiti***).

prenòsiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹn'ositi* 'prenijeti dulje od devet mjeseci (o djetetu)' (Varaždin)

TVORBA *prenòsitelj*, *prenositèljica*, *prenòsiv* (*prenòsivōst*), *prènošēnje*

Postalo od psl. **pernosìti* (sln. *prenósiti* (Plet.), rus. *переноси́ть*, polj. *przenosić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **nositi* (v. ***nositi***).

prènuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽnut* (Brač); *prenuti se* (RKKJ)

Postalo od **prędnǫti* 'skočiti' (rus. *прянуть*, usp. i stcsl. *vъsprędnǫti* 'skočiti; urazumiti se'), što je svršeni glagol od **prędati* (hrv. star. *prèdati* 'bojati se' (16. st.), rus. *прядать* 'odskakivati') < ie. **(s)pr(e)nd-* (stisl. *spretta* 'skočiti; niknuti'). Od istoga je korijena i ***prud***.

Lit.: Skok III: 33; Derksen 418; Vasmer II: 455.

prèobrazba *ž*, v. ***preobraziti***

preobráziti (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *priobrãzit se* (Brač), *prẹobr'aziti sẹ* (Varaždin); *preobraziti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prèobrazba*, *preobražávati*

Postalo od psl. **perobraziti* (stcsl. **prěobraziti*, sln. *preobrazīti*, polj. *przeobrazić*), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **obraziti* (v. ***obraz***). Promjena **per-* > **prě-* analoška je prema glagolima u kojima je *-r-* bilo na kraju sloga, ili je riječ kovana nakon "metateze likvida" (promjene **er* > **rě* ispred suglasnika).

preokrénuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priokrēnȕt* (Brač), *preokrēnȕt* (Senj)

TVORBA *prèokrēt*, *preòkretati*

Poput sln. *preokrenīti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***okrenuti (se)***.

preòstati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹost'ati* (Varaždin); *preostati* (RKKJ)

TVORBA *preòstajati, preòstālī*

Poput sln. *preostáti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***ostati***.

preparàndija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *preparãndija* (Brač), *prẹpar'andija* (Varaždin)

Posuđeno (i prilagođeno) iz njem. *Präparanden(anstalt)*, od *Präparande* 'učenik koji se priprema (za nastavnika)', što je posuđeno iz lat. *praeparandus* 'koji se treba pripremiti' (od glagola *praeparō* 'pripremiti', v. ***preparat***).

prepàrāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹpar'at* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Präparat* 'pripravak' iz lat. *praeparātum* 'ono što je (unaprijed) pripremljeno', što je particip glagola *praeparō* '(unaprijed) pripremiti'. Taj je pak glagol tvoren od *prae-* 'naprijed' (v. ***precizan***) i *parō* 'pripremiti' (v. ***aparat***).

prèpasti (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripȁst* ⟨prez. *pripōdȅn*⟩ (Brač), *pr'ẹpasti* (Varaždin), *prep'asti* (Gola); *prepasti se* (RKKJ)

TVORBA *prépad, prèpadati*

Postalo od psl. **perpàsti* (sln. *prepásti se* 'prestrašiti se', rus. *nepenácmь* 'povremeno pasti', polj. *przepaść* 'propasti, nestati'), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **pasti* (v. ***pasti***[1]). Značenje 'prestrašiti se' u hrv. i sln. moglo se razviti od 'pasti preko, pojaviti se kao prepreka'.

Lit.: Snoj 847.

prepečénac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹpẹčẹ̑nẹc* (Varaždin)

Izvedeno od *prepeći* (v. ***pre-***, ***peći***). Za značenjski razvoj usp. ***dvopek***.

prèpelica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prepȅlica* (Brač), *prèpelica* (Vrgada), *pr'ẹpẹlica* (Varaždin); *plepelica, prepelica* (RKKJ)

Postalo od psl. **perpelъ, *perpelica* (sln. *prepelíca*, slč. *prepelica*, rus. *népenел*, polj. *przepiórka*), što je zacijelo postalo disimilacijom od redupliciranog korijena **pelpel-* ili **perper-* onomatopejskoga postanja. Sličnog su onomatopejskog postanja nazivi za 'prepelicu' u baltijskim jezicima: stprus. *penpalo*, lit. *píepala, pùtpela*, latv. *paîpala* (usp. i lat. *papiliō* 'leptir', v. ***paviljon***).

Lit.: Skok III: 35; Vasmer II: 339f.; Snoj 567.

prèpirati se (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripȉrot se* (Brač), *prẹp'irati sẹ* (Varaždin)

TVORBA *prèpirānje, prèpīrka*

Postalo od psl. **prepirati (sę)* (stcsl. *prěpirati* 'nagovoriti', sln. *prepīrati se*, polj. *przepierać się*), što je nesvršeni glagol od psl. **perperti* (sln. *prepŕéti* 'zagraditi, prepriječiti', polj. *przeprzeć* 'savladati', usp. i stcsl. *prěpьrěti* 'uvjeriti, nagovoriti'), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **perti* (v. ***doprijeti***).

Lit.: Snoj 567f.

prepísati

DIJALEKTI I POTVRDE *pripīsȁt* (Brač), *prẹpīsati* (Varaždin); *prepisati* (RKKJ)

TVORBA *prepisívati* (*prepisívānje*)

Postalo od psl. **perpisati* (stcsl. **prěpisati*, sln. *prepisáti*, rus. *nepenucámь*, polj. *przepisać*), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **pisati* (v. ***pisati***).

prépjev *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̑pjẹ́f* (Varaždin)

Poput sln. *prepêv* izvedeno od *prepjevati* (v. ***pre-***, ***pjevati***).

preplànuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priplãnut* (Brač)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***planuti***; izvorno je značenje 'izgorjeti, nagorjeti'.

prèplašiti (18. st.)

Postalo od psl. **perpolšiti* (sln. *preplašīti*, rus. *nepenoлoшúmь*, polj. *przepłoszyć*), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **polšiti* (v. ***plašiti***).

prepláviti (16. st. 'preploviti'; 19. st. 'poplaviti')

DIJALEKTI I POTVRDE *prępl'aviti* (Varaždin); *preplaviti* (RKKJ)

Postalo od psl. **perplaviti* (sln. *preplāviti*, rus. *перепла́вить* 'prevesti splavlju', češ. *přeplaviti* 'preploviti', usp. i stcsl. **prěplavati* 'preplivati, preploviti'), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **plaviti* (v. ***plaviti***).

prepolòviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripolovȉt* (Brač), *prępolov'iti* (Varaždin), *prepolovȉt* (Grobnik); *prepoloviti* (RKKJ)

TVORBA *prepolovljávati*, *prepolovljívati*

Postalo od psl. **perpolovìti* (stcsl. *prěpoloviti* 'stići do pola', sln. *prepolovīti*, polj. *przepołowić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **poloviti* (glagol izveden od **polъ*, **pola*, v. ***pola***).

prèpona *ž* (19. st.)

TVORBA *prèponskī*

Postalo od psl. **perpona* (sln. *prepôna*, češ. *přepona* 'hipotenuza', polj. *przepona* 'dijafragma; membrana, opna', rus. *перепóнка* 'opna, membrana'), što je izvedeno od glagola **perpęti* 'napeti preko (čega)', koji je složen od **per-* (v. ***pre-***) i **pęti* (v. ***napeti***). Izvorno je značenje 'ono što je razapeto, napeto (preko)' odakle se razvilo 'zapreka' ('ono o što se zapne') i 'dio tijela između trupa i bedara' ('ono što je napeto između trupa i bedara').

preporòditi

DIJALEKTI I POTVRDE *priporodȉt* (Brač), *preporodȉt se* (Senj), *prępor'oditi sę* (Varaždin); *preporoditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *prèporōd* (*prèporodnī*), *preporòditelj*

Poput sln. *preporodīti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***poroditi (se)***. Za razvitak značenja usp. ***renesansa***.

preporúčiti (14. st. Žića sv. otaca *priporučiti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *priporūčȉt* (Brač), *prępor'učiti* (Varaždin); *preporočiti, preporučiti, priporučiti* (RKKJ)

TVORBA *prepòrūčen*, *preporùčiv*, *preporučívati*, *preporùčljiv*, *prěporuka*

Postalo od **perporǫčìti* (sln. dijal. *preporočíti*, stand. *priporočīti*, rus. *перепоручúть* 'predati drugom izvršenje svog zadatka'), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **porǫčiti* (v. ***poručiti***).

prepotèntan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pripotẽnat* (Brač)

TVORBA *prepotèncija*

Posuđeno preko aust.-njem. *präpotent* 'ohol, umišljen' (njem. 'nadmoćan') iz lat. *praepotēns* 'vrlo moćan', što je složeno od *prae-* 'pred' (v. ***precizan***) i *potēns* 'moćan' (v. ***potencija***).

Lit.: Snoj 568.

prepòznati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripoznȁt* (Brač), *prepoznȁt* (Senj), *prępozn'ati* (Varaždin); *prepoznati (se), pripoznati* (RKKJ)

TVORBA *prepoznàtljiv* (*prepoznàtljivōst*), *prepoznávati* (*prepoznávānje*)

Poput sln. *prepozнáti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***poznati***.

prepрèden *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prępręd̨eni* (Varaždin), *prepr'ẽden* (Gola)

TVORBA *preprèdenōst*, *prepredènjāk*

Pridjev trpni glagola *prepresti* 'opet, drugi put presti' (v. ***pre-***, ***presti***). Značenje 'lukav' razvilo se od 'dva puta preden' preko 'zapleten, zamršen, kompliciran' i 'iskusan'.

prèprjeka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽpręka* (Varaždin)

Poput sln. *preprẽka* izvedeno od *prepriječiti* (v. ***pre-***, ***priječiti***).

prepròdati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prępród'ati* (Varaždin), *preprodȁt* (Grobnik); *preprodati* (RKKJ)

TVORBA *prèprodaja*, *preprodávati* (*preprodàvāč* (*preprodavàčica*))

Postalo od **perprodàti* (sln. *preprodáti*, rus. *перепродáть*), što je složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **prodati* (v. ***prodati***).

prepùstiti (14. st. Spom. sr.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripūstȉt* (Brač), *prępust'iti* (Varaždin); *prepustiti* (RKKJ)

TVORBA *prepúštati* (*prepúštānje*)

Postalo od **perpustiti* (sln. *prepustīti*, rus. *перепустúть*, polj. *przepuścić*), što je

složeno od **per-* (v. ***pre-***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

prerâditi

TVORBA *prèrada*, *prèradba*, *prerađívati* (*prerađívānje*, *prerađèvina*)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***raditi***. Za tvorbu usp. njem. *umarbeiten, verarbeiten* (od *um* 'oko', *ver-* i *arbeiten* 'raditi').

prèrezati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prerèzat* (Senj), *prẹr'ẹzati* (Varaždin); *prerezati* (RKKJ)

TVORBA *prèrez*

Postalo od psl. **perrězati*, (stcsl. *prěrězati*, sln. *prerẹ́zati*, rus. *перепéзать*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **rězati* (v. ***rezati***).

prêrija *ž*

TVORBA *prêrījskī*

Posuđeno preko njem. *Prärie* i/ili eng. *prairie* iz fr. *prairie* 'travnata ravnica (stepa)', što je izvedeno od *pré* 'livada' < lat. *prātum* 'livada'.

Lit.: Snoj 568.

prèrušiti (se) (19. st.)

TVORBA *prerušávati (se)*, *prerušívati (se)*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od **rušiti*, glagola izvedenog od ***ruho***.

prèsadak *m*

Izvedeno od *presaditi* (v. ***pre-***, ***saditi***); kalk prema *njem. Transplantat* (v. ***transplantirati***).

prèsjeći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prisȉć* (Brač), *prẹs'ẹ̀či* (Varaždin), *prẹs'ẹ̀či* (Gola); *preseči, priseči* (RKKJ)

TVORBA *presijécānje*, *presijécati*, *prèsječnica*, *présjek*

Postalo od psl. **persèkti* (stcsl. *prěsěšti*, sln. *presẹ́či*, rus. *пересéчь*, polj. *przesiec*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **sekti* (v. ***sjeći***).

prèslica *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prèslica* (Grobnik), *pr'ẹslica* (Varaždin), *prẹ̄sl'ica* (Gola); *preslica* (RKKJ)

Izvedeno od psl. **prę́slo* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *prẹ́slica*, rus. *прáсло*, češ. *přeslice*), što je izvedeno od **prę̀sti*, v. ***presti***. Izvorno se riječ odnosila na 'spravu za predenje', a biljka *poljska preslica* (*Equisetum arvense*) tako je nazvana zbog sličnosti s tom spravom.

Lit.: Snoj 569.

prèslikati (19. st.)

TVORBA *prèslika*, *preslikávati* (*preslikávānje*)

Poput sln. *preslīkati* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***slikati***. Za tvorbu usp. njem. *abmalen* 'preslikati' (od *ab* 'od' i *malen* 'slikati').

prèstati (13. st. Sava; 15. st. glag. rukopis)

DIJALEKTI I POTVRDE *prestȁt, pristȁt* (Brač), *prestȁt* (Senj), *prẹst'ati* (Varaždin); *prestati* (RKKJ)

TVORBA *prèstajati* (14. st. Žića sv. otaca) (*prèstajānje*), *prèstanak*

Postalo od psl. **perstàti* (stcsl. *prěstati*, sln. *prestáti*, rus. *перестáть*, polj. *przestać*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **stati* (v. ***stati***).

prèsti (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prèst* (Brač), *prèsti* (Vrgada), *prèst* (Senj), *pr'ẹsti* (Varaždin); *presti* (RKKJ)

TVORBA *prédēnje*, *prediònica*

Postalo od psl. **prę́sti* ⟨prez. **prę̂dǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *pręsti* ⟨prez. *prędǫ*⟩, sln. *présti* ⟨prez. *prédem*⟩, rus. *прясть* ⟨prez. *прядý*⟩, *prząść* ⟨prez. *przędę*⟩) < ie. **(s)prend-* (lit. *spręsti* ⟨prez. *spréndžia*⟩ 'rastegnuti, raširiti, riješiti, suditi', latv. *spriêst* ⟨prez. *spriežu*⟩ 'rastegnuti, pritisnuti, suditi, raspravljati').

Lit.: Skok III: 35f.; Gluhak 501; Derksen 419; Snoj 569.

prèstīž *m*

TVORBA *prèstīžan*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Prestige*) iz fr. *prestige*, izvorno 'obmana, prevara, iluzija', što je iz lat. *praestigium* 'prevara, opsjena'. Latinska je riječ izvedena od glagola *praestringō* 'zasjeniti, potamniti, slabiti', izvorno 'stegnuti, jako stisnuti', koji je složen od *prae* 'naprijed' (v. ***precizan***) i *stringō* 'stegnuti, stisnuti' (v. ***strići***). Suvremeno se značenje riječi pre-

stiž ('ugled') razvilo preko 'obmana koja zasljepljuje, očarava'.

Lit.: Snoj 569.

préstup *m*, v. ***prijestup***

prestúpiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pręst'upiti* (Varaždin); *prestupiti* (RKKJ)

TVORBA *prestúpati*

Postalo od psl. **perstǫpìti* (stcsl. *prěstǫpiti*, sln. *prestopīti*, rus. *nepecmynúmь*, polj. *przestąpić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **stǫpiti* (v. ***stupiti***). Izvorno je značenje 'prekoračiti'.

prèsudan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***presuditi*** u značenju 'odlučiti'; za razvoj značenja usp. njem. *entscheidend* 'presudan, odlučujući' (od *entscheiden* 'odlučiti').

presúditi (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *pręsǫ̃diti, pręsũditi* (Varaždin), *presūdȉt* (Grobnik); *presuditi, prosuditi* (RKKJ)

TVORBA *prèsuda, presuđívati*

Postalo od psl. **persǫdìti* (sln. *presodīti*, rus. *nepecyдúmь*, polj. *przesądzić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **sǫditi* (v. ***suditi***).

prèsvijētlī *prid.* (14. st. Daničić; 15. st. Mon. croat.) *pov.*

DIJALEKTI I POTVRDE *prisvĩtli* (Brač), *pręsvẽtli* (Varaždin); *presvetel* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***svijetao***; kalk prema lat. *illustrissimus* 'najsvjetliji, veoma svijetli' (superlativ od *illustris* 'svijetao', v. ***ilustrirati***). Riječ je imala ulogu počasnog naslova za gospodstvo.

prèsvlaka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pręslaka* (Varaždin)

Izvedeno od *presvlačiti* (v. ***pre-***, ***svlačiti***).

prèša *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽša* (Vrgada), *prèša* (Senj); *preša* (RKKJ)

TVORBA *prèšati*

Posuđeno iz mlet. *pressa*, što je iz lat. *pressa*, poimeničeni particip perfekta glagola *premō* 'pritisnuti' (v. ***impresija***), usp. i njem. *Presse*. Za značenje 'žurba, hitnost' (hrv. dijal. *priša mi je*) usp. tal. *prescia* 'žurba' < vlat. **pressia*.

prèteći[1] (13. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin) 'prestići'

DIJALEKTI I POTVRDE *pritẽć* (Brač), *pretẽć* (Senj), *pręt'ęči* (Varaždin); *preteči* (RKKJ)

TVORBA *prètjecati* (*prètjecānje*)

Postalo od **perdъtekti* (stcsl. *prědъtešti*, sln. *pretéči*), što je složeno od **perdъ* (v. ***pred***) i **tekti* (v. ***teći***).

prèteći[2] 'tekući se preliti; preostati u izobilju'

DIJALEKTI I POTVRDE *pręt'ęči* (Varaždin); *preteči* (RKKJ)

Postalo od psl. **pertekti* (stcsl. *prětešti*, sln. *pretéči*, rus. *nepemévь*, polj. *przeciec*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **tekti* (v. ***teći***).

prètenciōzan *prid.*

TVORBA *pretencióznōst*

Posuđeno preko njem. *prätentiös* iz fr. *prétentieux*, što je izvedeno od osnove glagola *prétendre*, v. ***pretendirati***.

pretendírati

TVORBA *pretèndent* (*pretèndentica*), *pretènzija*

Posuđeno preko njem. *prätendieren* iz fr. *prétendre* 'zahtijevati' < lat. *praetendō* 'naprijed pružiti, razastrijeti; iznijeti zahtjev', što je složeno od *prae* 'naprijed' (v. ***precizan***) i *tendō* 'napeti' (v. ***tenda***).

prétežan *prid.*

TVORBA *prétežno*

Poput sln. *pretéžen* izvedeno od *pretegnuti* (v. ***pre-***, ***nategnuti***).

prétežit *prid.*

TVORBA *prétežito, prétežitōst*

Izvedeno od *pretegnuti* (v. ***pre-***, ***nategnuti***).

prethòditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pręth'oditi* (Varaždin)

TVORBA *prèthodnī, prèthodnica, prèthodnīk*

Postalo od **perdъxodìti* (stcsl. *prědъxoditi*, sln. *predhodīti*,), što je složeno od **perdъ* (v. ***pred***) i **xoditi* (v. ***hoditi***).

prètinac *m* (19. st. Karadžić)

Izvedeno od *pretin* 'pregrada' (Karadžić), što je izvedeno prefiksom ***pre-*** od *tin* 'zid, pregrada' (16. st.) < psl. **tynъ* (csl. *tynъ*, sln. *tȋn*, rus. *тын* 'ograda, plot od kolaca', češ. *týn* 'ograđeno mjesto', usp. i hrv. dijal. *tin* 'pregradni zid', čak. *tȋnj* 'naslon na stepeništu' (Senj)). Praslavenska je riječ posuđenica iz germ. **tūna-* 'ograda, živica' (stvnj. *zūn* 'ograda', eng. *town* 'grad'), što je posuđeno iz keltske riječi za 'utvrdu, opkop' (stir. *dún*, gal. *dunum*) < ie. **dʰuH-no-* (lat. *fūnus* 'pogreb' < 'ukop').

Lit.: Skok III: 471; Vasmer III: 161; Pronk-Tiethoff 2013: 95f.; Boryś 2007a: 156ff.

prètio *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritîl* (Brač); *pretil* (RKKJ)

TVORBA *prètilōst*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od *tio*, pridjeva radnog glagola *titi* 'debljati se' (v. ***tovìti***).

prètjerati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritȉrot* (Brač) 1. 'potjerati na drugu stranu preko čega'; 2. 'preuveličati', *prẹt'irati* (Varaždin), *prẹtẹr'ati* (Gola)

TVORBA *prètjerān*, *pretjerívati* (*pretjerívānje*)

Izvedeno od prefiksom ***pre-*** od ***tjerati***. Kalk prema njem. *übertreiben* 'pretjerati' (od *über* 'preko' i *treiben* 'tjerati').

pretòčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritočȉt* (Brač), *prẹt'očiti* (Varaždin); *pretočiti* (RKKJ)

TVORBA *pretákati*

Postalo od psl. **pertočìti* (sln. *pretočíti*, rus. *перетечúть*, polj. *przetoczyć*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **točiti* (v. ***točiti***).

pretòvariti (19. st.)

TVORBA *prètovār*, *pretovárati*, *pretovarívati*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od *tovariti*, v. ***tovar***.

pretplátiti

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹtplat'iti sẹ* (Varaždin)

TVORBA *pretplaćívati*, *prètplata*, *prètplatnīk* (*prètplatnica*, *prètplatničkī*)

Izvedeno prefiksom ***pred*** od ***platiti***. Kalk prema njem. *vorausbezahlen* (od *voraus* 'naprijed' i *bezahlen* 'platiti').

pretpòstaviti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹtpost'aviti* (Varaždin)

TVORBA *pretpòstavljati*, *pretpòstavljen* (*pretpòstavljenī*)

Poput sln. *predpostáviti* izvedeno prefiksom ***pred*** od ***postaviti***; kalk prema njem. *voraussetzen* (od *voraus* 'naprijed' i *setzen* 'postaviti') i/ili lat. *praepōnō* (od *prae* 'naprijed' i *pōnō* 'postaviti', v. ***pozicija***).

prètpostāvka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽtpostafka* (Varaždin)

Poput sln. *predpostâvka* izvedeno od ***pretpostaviti***; djelomičan kalk prema grecizmu ***hipoteza***.

pretrážiti (18. st.)

TVORBA *prètraga*, *pretražívati*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***tražiti***.

prètrēsti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritrẽst* (Brač), *prẹtrẽsti* (Varaždin)

TVORBA *prètres*, *pretrésati*

Postalo od **pertręsti* (sln. *pretrésati*, rus. *перетрясти́*, polj. *przetrząść*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **tręsti* (v. ***tresti***). Preneseno značenje 'raspraviti' razvilo se kao u posuđenici ***diskutirati***.

pretŕpjeti (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritrpȉt* (Brač), *prẹtrp'ẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **pertьrpěti* (stcsl. *prětrьpěti*, sln. *pretrpẹ́ti*, rus. *перетерпéть*, polj. *przecierpieć*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **tьrpěti* (v. ***trpjeti***).

prètūći (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritũć* (Brač), *prętộči* (Varaždin), *pretûć* (Grobnik); *pretuči* (RKKJ)

Postalo od psl. **pertèlkti* (sln. *pretọ́lči*, rus. *перетолóчь*, češ. *přetlouci*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **telkti* (v. ***tući***).

pretvòriti (12. st. Daničić; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritvorȉt* (Brač), *prętv'oriti* (Varaždin)

TVORBA *pretvárati* (*pretvárānje*), *prètvorba*

Postalo od psl. **pertvorìti* (stcsl. *prětvoriti*, sln. *pretvọ́riti*, polj. *przetworzyć*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **tvoriti* (v. ***tvoriti***).

preuréditi

DIJALEKTI I POTVRDE *priurēdȉt* (Brač)

TVORBA *preuređívati* (*preuređívānje*)

Poput sln. *preuredīti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***urediti***.

prȅuzētan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prevzet, prevzeten* 'gizdav, ohol, bahat' (RKKJ)

TVORBA *prȅuzētnōst*

Izvedeno od *preuzeti se* 'uzoholiti se', v. ***preuzeti***. Kalk prema lat. *praesumptuōsus* (od *praesumō* 'biti umišljen, drzak', izvorno 'prije uzeti, preduhitriti', od *prae* 'naprijed', v. ***precizan***, i *sumō* 'uzeti' < **sub-emō*, od *sub-*, v. ***sub-*** i *emō* 'uzeti', v. ***imati***).

preùzēti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹvzẹ̑ti* (Varaždin); *prevzeti (se)* (RKKJ)

TVORBA *preùzimati* (*preùzimānje*)

Postalo od **pervъzęti* (sln. *prevzẹ́ti*, češ. *převzíti*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **vъzęti* (v. ***uzeti***).

prȅvara *ž* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉvara* (Brač), *prẽvara* (Senj), *prẽvara* (Varaždin); *prevara* (RKKJ)

Poput sln. *prevâra* izvedeno od ***prevariti***.

prevàrant *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹvarânt* (Varaždin)

TVORBA *prevàrantica*

Izvedeno od ***prevariti*** sa završetkom po uzoru na njem. *Defraudant* 'varalica, prevarant'.

prèvariti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privãrit* (Brač), *prẹvar'iti* (Varaždin), *prevȁrit (se)* (Grobnik); *prevariti* (RKKJ)

Poput sln. *prevāriti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od osnove koja je u ***varati***.

prevàzīći *reg.*

TVORBA *prevazìlaziti* (19. st.)

Zacijelo posuđeno iz stcsl. *prěvъziti*, što je izvedeno prefiksima *prě-* (v. ***pre-***) i *vъz* (v. ***uz(a)***) od *iti* (v. ***ići***). U suvremenom jeziku riječ je srbizam.

prevèlik *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *privȅlik* (Brač), *prẹv'ẹliki* (Varaždin); *prevelik* (RKKJ)

Postalo od psl. **pervelìkъ* (stcsl. *prěvelikъ*, sln. *prevélik*, češ. *převelký*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **velikъ* (v. ***velik***).

prevèncija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Prävention* i fr. *prévention* iz kslat. *praeventio* 'prethodna radnja', što je izvedeno od participske osnove glagola *praeveniō* 'prije doći; prethoditi' (od *prae* 'naprijed', v. ***precizan*** i *veniō* 'doći', v. ***advent***).

prèvesti ⟨prez. *prevèdēm*⟩ (15. st. Bernardin 'vodeći premjestiti'; 16. st. 's jednog jezika izgovoriti ili napisati u drugom jeziku')

DIJALEKTI I POTVRDE *pr(i)vest* ⟨prez. *pr(i)vedẽn*⟩ (Brač)

Postalo od psl. **pervesti* (stcsl. *prěvesti*, sln. *prevésti*, rus. *перевестú*, polj. *przewieść*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **vesti* (v. ***navesti***[1]).

prèvesti (se) ⟨prez. *prevèzēm*⟩ (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr(i)vest (se)* ⟨prez. *pr(i)vezẽn (se)*⟩ (Brač); *prevesti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **pervezti* (stcsl. *prěvesti*, sln. dijal. *prevésti*, rus. *перевезтú*, polj.

przewieźć), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **vesti* (v. ***navesti***[2]).

prèvidjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹv'idẹti* (Varaždin); *previdẹti* (RKKJ)

TVORBA *previđati* (*previđānje*)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***vidjeti***; kalk prema njem. *übersehen* 'previdjeti' (od *über* 'preko' i *sehen* 'gledati').

prèviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privȉt* (Brač), *prevȉt* (Grobnik), *prẹv'iti* (Varaždin); *previti (se)* (RKKJ)

TVORBA *previjati* (14. st. Žića sv. otaca) (*previjānje*)

Postalo od psl. **perviti* (stcsl. *prěviti*, sln. *prevíti*, rus. *перевúть*, češ. *převíti*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **viti* (v. ***viti***).

prevládati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privlōdȁt* (Brač), *prẹvlą̃dati* (Varaždin); *preladati* (RKKJ)

TVORBA *prevladávati* (*prevladávānje*)

Poput sln. *prevlâdati* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***vladati***.

prèvlaka *ž* (13. st. toponim; 19. st. apelativ)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽvlaka* (Varaždin)

Postalo od psl. **pervolka* (rus. star. *перевóлок, перевóлока*, češ. *převlaka*), što je izvedeno od osnove koja je u **pervelkti*, v. ***prevući***.

prèvlāst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽvlast* (Varaždin)

Izvedeno od ***prevladati***; kalk prema njem. *Übermacht*, usp. ***premoć***.

prevòditi (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prevoditi* (RKKJ)

TVORBA *prevòditelj* (*prevoditèljica*), *prèvođēnje*

Postalo od psl. **pervodìti* (sln. *prevóditi* (Plet.), rus. *переводúть*, polj. *przewodzić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***), i **voditi* (v. ***voditi***).

prevòziti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prevoziti se* (RKKJ)

TVORBA *prèvožẽnje*

Postalo od psl. **pervozìti* (sln. *prevozíti*, rus. *перевозúть*, polj. *przewozić*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***), i **voziti* (v. ***voziti***).

prèvrat *m* (19. st.)

TVORBA *prèvratnīk* (*prèvratnica*, *prèvratničkī*)

Posuđeno iz rus. *переворот* ili češ. *převrat*, što je izvedeno od **pervortiti* (v. ***pre-***, ***vratiti***). Za značenje usp. ***revolucija***.

Lit.: Snoj 572.

prevŕnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privrnȕt* (Brač), *prevrnȕt* (Senj), *prẹv'rnuti* (Varaždin); *prevrnuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prèvrtati*

Postalo od **pervъrtnǫ̀ti* (sln. *prevrnīti*, rus. *перевернýть*), što je složeno od **per* (v. ***per-***) i **vъrtnǫti* (v. ***vrnuti***).

prevŕtljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹvrtlîvi* (Varaždin)

TVORBA *prevŕtljivac* (*prevŕtljīvčev*), *prevŕtljivica*

Izvedeno od *prevrtati* 'mijenjati' (v. ***prevrnuti***).

prèvūći (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privūć* (Brač), *prẹvl'ẹči* (Varaždin)

TVORBA *prevláčiti*

Postalo od **pervelkti* (rus. *перевóлочь*, polj. *przewlec*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***), i **velkti* (v. ***vući***).

prézati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽzati* (Varaždin); *prezati* (RKKJ)

Postalo od psl. **-prędzati, *-prẹgati* (stcsl. *-prẹgati*, sln. *prẽzati*, rus. *-прягáть*, češ. *-přahati*), što je izvedeno od **prẹgti* (v. ***pregnuti***).

Lit.: Gluhak 501f.

prèzbiter *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prežbiter* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *presbyter* iz grč. *πρεσβύτερος* 'starac, starješina' (poimeničeni komparativ pridjeva *πρέσβυς* 'star, vremešan', pren. 'častan, uzvišen'), vjerojatno od **pre(y)sg$^{w}h_2u$-* (usp. lat. *prīscus* 'star, prijašnji' < ie. **preys-ko-*). Riječ *πρέσβυς* može biti stara složenica znače-

nja 'koji ide, korača naprijed' (ako je drugi dio od korijena *g^weh_2- 'ići, koračati' (skr. *gā-*, arm. *kam*)).

Lit.: Beekes 1231f.

prèzent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̄z'ẹnt* (Varaždin)

TVORBA *prèzentskī*

Posuđeno iz lat. *(tempus) praesēns* 'sadašnje (vrijeme)' < 'nazočan, koji je pred očima', što je poimeničeni particip prezenta glagola *praesum* ⟨*praeesse*⟩, dosl. 'biti ispred', koji je pak složen od *prae* 'naprijed' (v. ***precizan***) i *sum* ⟨*esse*⟩ 'biti' (v. ***esencija***, ***biti***[1]).

prezentírati

DIJALEKTI I POTVRDE *prezenterati, prežentirati* (RKKJ)

TVORBA *prezentácija, prezentírānje*

Posuđeno preko njem. *präsentieren* iz fr. *présenter* 'predstaviti', što je izvedeno od *présent* 'nazočan, sadašnji', od lat. *praesens* (v. ***prezent***).

Lit.: Snoj 572.

prezervàtīv *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Präservativ*, iz fr. *préservatif* 'prezervativ, kondom', što je poimeničeni pridjev *presérvatif* 'koji štiti' izveden od glagola *préserver* 'štititi' < lat. *praeservō* 'unaprijed čuvati, sačuvati' (od *prae* 'naprijed', v. ***precizan***, i *servō* 'čuvati', v. ***rezervirati***). Značenjska je motivacija u tome što prezervativi štite od spolnih bolesti.

Lit.: Snoj 572.

prèzime *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prezȉme* (Brač), *prezȉme* (Vrgada), *prẹ̄zime* (Varaždin); *prezime* (RKKJ)

Postalo od sintagme *prez ime* 'imenom, pridjevkom' (16. st.) koja je složena od prijedloga *prez* 'preko, kroz; bez' (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca) i imenice ***ime*** (usp. primjere poput *Šimun, ki bješe zvan priz ime gubavi* (Nalješković)). Prijedlog *prez* postao je od psl. **perzъ* (sln. dijal. i star. *prez*), što je složeno od prijedloga **per* (v. ***pre-***) i čestice **zъ* kao u ***niz***[2], ***kroz***, ***uz(a)***, ***iz***, ***bez***. Izvorno je značenje bilo 'nadimak, pridjevak' tj. 'ono što je preko, osim imena'.

Lit.: Skok I: 143, 718; III: 38.

prezìmenjāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹzimẹ́ɲâk* (Varaždin)

TVORBA *prezimenjàkinja*

Izvedeno od ***prezime*** po uzoru na ***imenjak*** od ***ime***.

prèzirati (14. st. Spom. sr. 'oprostiti'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prizȉrot* (Brač), *prẹ̄z'irjati* (Varaždin)

TVORBA *prèzir, prijézir*

Postalo od **perzirati* (sln. *prezírati* (iz drugih slav. jezika), rus. *презирáть*, češ. *přezírat*), što je nesvršeni glagol od psl. **perzьrěti* (hrv. *prèzreti*, stcsl. *prězьrěti*, sln. *prezrẹ́ti*, rus. *презре́ть*, češ. *přezříti*), koji je pak složen od **per* (v. ***pre-***) i **zьrěti* (v. ***zreti***[1]). Značenje 'iskazivati prezir' razvilo se od 'ne vidjeti' < 'gledati preko' (usp. sličan značenjski razvoj u rus. *ненави́деть* 'mrziti', dosl. 'ne vidjeti').

prezívati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prezīvȁt se* (Grobnik); *prezivati* 'objavljivati izvikivanjem' (RKKJ)

Nesvršeni glagol od *prezvati* 'nazvati, prozvati' (18. st.), dosl. 'zvati preko', koji je izveden prefiksom ***pre-*** od ***zvati***. Na značenjski razvoj zacijelo je utjecala imenica ***prezime***.

prèžaliti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prižãlit* (Brač), *prẹ̄ž'aliti* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***žaliti (se)***. Usp. rus. *пережáлить*.

prežítak *m*

Može biti od psl. **peržitъkъ* (sln. *prežítek*, rus. *пережи́ток*, češ. *přežitek*), što je izvedeno od **peržiti* 'preživjeti' (rus. *пережи́ть*, polj. *przeżyć*), od **per*, v. ***pre-*** i **žiti*, v. ***živjeti***. Zbog kasnih potvrda i nezastupljenosti u dijalektima riječ može biti i posuđena iz češ. *přežitek*.

prežívati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prežīvȁt* (Grobnik), *pręžīvati* (Varaždin); *preživati* (RKKJ)

TVORBA *prežīvāč*

Nesvršeni glagol od psl. **peržьvati* (rus. *пережевáть*, polj. *przeżuć*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **žьvati* (v. ***žvakati***).

prežívjeti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prižīvȉt* (Brač), *prežīvȉt* (Senj), *pręžīvẹti* (Varaždin); *preživeti* (RKKJ)

TVORBA *preživljávati*, *preživljávānje*, *preživljénje*

Poput sln. *preživẹ́ti* izvedeno prefiksom ***pre-*** od ***živjeti***.

pȓhūt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȓhut* (Brač), *pȓhūt* (Vrgada), *pȓhut* (Senj), *pȓhūt* (Grobnik); *prhut* (RKKJ)

Izvedeno od **pьrхъ* (sln. *prh* 'prah'), od istoga korijena koji je u ***prah***. Za sufiks usp. ***perut***.

Lit.: Skok III: 22.

pri *prij.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pri* (Brač), *pr'i* (Varaždin), *pri* (Gola); *pri* (RKKJ)

Postalo od psl. **pri* (stcsl. *pri*, sln. *pri*, rus. *при*, polj. *przy*) < ie. **prey* (lit. *priẽ*, stprus. *prei*, stlat. *prī*), izvorno dativ smjera od osnove **per-* (v. ***pre-***).

Lit.: Skok III: 39; Gluhak 502; Vasmer II: 431; Snoj 573.

priánjati (19. st.)

TVORBA *priànjāljka*, *priánjānje*

Nesvršeni glagol od ***prionuti***.

pribàdača *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pribodāča* (Brač)

Izvedeno od *pribadati* (v. ***pri***, ***bosti***); tvoreno po uzoru na njem. *Stecknadel* (od *stecken* 'staviti, pričvrstiti, zataknuti' i *Nadel* 'igla').

prìbaviti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prib'aviti* (Varaždin)

TVORBA *prìbavljati* (*prìbavljānje*)

Postalo od **pribàviti* (sln. *pribáviti*, rus. *прибáвить*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **baviti* (v. ***baviti se***). Za razvoj značenja usp. ***dobaviti***, ***nabaviti***.

priblížiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *priblīžȉt* (Brač), *priblīžȉt se* (Senj), *pribl'ižiti sę* (Varaždin); *približiti (se)*, *približati (se)* (RKKJ)

TVORBA *približávati* (*približávānje*)

Postalo od psl. **približiti (sę)* (stcsl. *približiti sę*, sln. *približíti* (Plet.), suvr. *približȃti*, rus. *приближúть*, polj. *przybliżyć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **bližiti*, glagola izvedenog od pridjeva **blizъ* (v. ***bliz***).

prìbližnī *prid.* (19. st.)

TVORBA *prìbližno*, *prìbližan*

Izvedeno od ***približíti***; kalk prema njem. *annähernd* 'približan' (od *annähern* 'približiti').

príbor *m* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *прибóр* (usp. rus. *прибрáть* 'pospremiti, urediti', v. ***pri***, ***brati***).

prìbrōjnīk *m*

Izvedeno od *pribrojiti* (v. ***pri***, ***brojiti***).

prȋča *ž* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'iča* (Varaždin); *priča* (RKKJ)

Postalo od **pritъča* (stcsl. *pritъča*, sln. *príča* 'svjedok', rus. *прúмчa* 'usporedba, parabola') što je tvoreno prefiksom **pri* (v. ***pri***) od osnove glagola **tъknǫti* (v. ***taknuti***) kao kalk prema grč. *παραβολή* (v. ***parabola***).

Lit.: Skok III: 40; Gluhak 502; Vasmer II: 435; Snoj 573.

príčati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pričati (se)* 'nalaziti ispriku, ispričavati' (RKKJ)

TVORBA *príčānje*

Poput sln. *príčati* izvedeno od ***priča***.

prìčekati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pričẽkot* (Brač), *pričẽkat* (Senj)

Poput sln. *pričákati* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***čekati***.

príčest *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉčest* (Brač), *prȉčēst* (Vrgada), *prȋčest* (Senj), *prȋčest* (Varaždin); *pričest* (RKKJ)

TVORBA *príčesnīk*, *príčesnica*, *pričéstiti* (*pričešćívati*)

Izvedeno prefiksom ***pri*** od **čęstь* 'dio', v. ***čest***[1] (usp. i stcsl. *pričęstije*); tvoreno prema grč. *κοινωνία* 'dioništvo, zajedništvo'.

Lit.: Skok I: 313.

prìčuva *ž* (19. st.)

TVORBA *prìčūvnī*

Izvedeno od ***pričuvati***; kalk prema njem. *Reserve*, v. ***rezerva***.

pričúvati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pričūvȁt* (Brač), *prič'uvati* (Varaždin); *pričuvati* (RKKJ)

Poput sln. *pričūvati* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***čuvati (se)***.

pričvŕstiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pričvrstȉt* (Brač)

TVORBA *pričvršćívati* (*pričvršćívānje*)

Poput sln. *pričvrstīti* izvedeno od pridjeva ***čvrst***, usp. ***učvrstiti***. Zacijelo kalk prema njem. *befestigen* (od *fest* 'čvrst').

prîći (14. st. Žića sv. otaca *priti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȋti* (Varaždin); *priti, priči* (RKKJ)

Postalo od psl. **prijьti* ⟨prez. **prijьdǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *priti*, sln. *príti*, rus. *прийти́*, polj. *przyjść*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **jьti* (v. ***ići***).

prìdati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prid'ati* (Varaždin); *pridati se* (RKKJ)

TVORBA *pridávati* (14. st. Žića sv. otaca 'dodavati, dometati')

Postalo od psl. **pridàti* (stcsl. *pridati*, sln. *pridáti*, rus. *прида́ть*, polj. *przydać*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **dati* (v. ***dati***).

prìdjenuti (18. st.)

Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***djenuti***.

prídjev *m* (19. st.)

TVORBA *prídjevnī*, *prídjevskī*

Izvedeno od *pridijevati*, v. ***pridjenuti***. Ovu je riječ kao gramatički termin za lat. *adiectīvum* 'pridjev' (dosl. 'koji se dodaje, *pridijeva* (imenici)', od *adiciō* 'dodati, staviti uz') uveo Đ. Daničić.

pridòbiti

DIJALEKTI I POTVRDE *pridobȉt* (Brač), *pridob'iti* (Varaždin); *predobiti, pridobiti* (RKKJ)

TVORBA *pridobívati* (*pridobívānje*)

Poput sln. *pridobīti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***dobiti***.

pridònijēti

DIJALEKTI I POTVRDE *pridon'ęsti* (Varaždin); *pridonesti* (RKKJ)

TVORBA *pridonòsiti*

Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***donijeti (donesti)***. Usp. ***doprinijeti***.

prìdošlī *prid.*

Pridjev radni glagola *pridoći* (16. st.), v. ***pri***, ***doći***.

prìdošlica *m* (19. st.)

Izvedeno od ***pridošli***. Kalk prema njem. *Ankömmling* 'pridošlica' (od *ankommen* 'doći') i/ili lat. *advena* 'pridošlica' (od *adveniō* 'doći', v. ***advent***).

pridrúžiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pridrūžȉt se* (Brač), *pridrûžiti* (Varaždin); *pridružati (se), pridružiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prìdrūženōst*, *pridružívati* (*pridružívānje*)

Poput sln. *pridružīti, pridrúžiti* izvedeno prefiksom ***pri*** od *družiti*, v. ***družiti se***.

pridŕžati

DIJALEKTI I POTVRDE *pridržȁt* (Brač), *pridrž'ati* (Varaždin); *pridržati* (RKKJ)

TVORBA *pridržávati*

Postalo od psl. **pridьržàti (sę)* (stcsl. *pridrьžati sę*, sln. *pridržáti*, rus. *придержа́ть*, češ. *přidržeti*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **dьržati* (v. ***držati***).

prìgnuti (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīgnȕt (se)* (Brač), *pr'ignuti sę* (Varaždin), *prign'oti se* (Gola); *prignuti (se)* (RKKJ)

Poput rus. *пригну́ть* izvedeno prefiksom ***pri*** od **gъ(b)nǫti* (v. ***-gnuti***, ***ganuti***).

prȉgoda *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉgoda* (Brač), *prĩgoda* (Varaždin); *prigod, prigoda* (RKKJ)

TVORBA *prȉgodnī, prȉgodōm*

Postalo od **prigoda* (sln. *prigọ̑da*, polj. *przygoda*), što je izvedeno od **prigoditi sę* 'dogoditi se' (sln. *prigodīti se*, hrv. star. *prigoditi se*, rus. *приго́диться* 'dobro doći, dobro poslužiti, koristiti'), v. ***pri***, ***goditi (se)***.

prígōrje *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Prĩgorjẹ* (Varaždin)

TVORBA *prígorskī*

Poput sln. *prigọ̑rje* izvedeno od ***pri*** i ***gorje***.

prȉgovōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉgovor* (Brač), *pr'igovor* (Varaždin); *prigovor* (RKKJ)

Postalo od **prigovorъ* (sln. *prigọ̑vor*, rus. *приго́вор* 'presuda; mišljenje'), što je izvedeno od **prigovoriti* (v. ***prigovoriti***).

prigovòriti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prigovorȉt* (Brač), *prigov'oriti* (Varaždin); *prigovoriti* (RKKJ)

TVORBA *prigovárati* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od **prigovorìti* (sln. *prigovorīti*, rus. *приговори́ть*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **govoriti* (v. ***govoriti***).

prìgradskī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'igracki* (Varaždin)

Izvedeno od sintagme *pri gradu*, v. ***pri***, ***grad***[1].

prigušìvāč *m*

Izvedeno od *prigušiti*, v. ***pri***, ***gušiti***.

príhod *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prĩhot* (Varaždin); *prihod* 'dolazak, pojava, prilaz, pristup' (RKKJ)

Izvedeno od *prihoditi* 'doći' (v. ***pri***, ***hoditi***); kalk prema njem. *Einkommen*. Slična je tvorba i razvoj značenja u ***dohodak***.

prìhvatiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prihvãtit* (Brač)

TVORBA *prìhvaćati* (*prìhvaćānje*), *prihvàtilīšte*, *prihvàtljiv* (*prihvàtljivōst*), *prȉhvāt* (*prȉhvātnī*)

Poput rus. *прихва́тить* 'povesti' izvedeno prefiksom ***pri*** od **xvatiti* (v. ***uhvatiti***, ***hvatati***).

prȉjām *m* (19. st. 'prihod, dohodak')

TVORBA *prȉjāmnī*

Postalo od **prijьmъ* (sln. *prijẽm*, rus. *прие́м*, češ. *příjem*), što je izvedeno od psl. **prijęti* ⟨prez. **prijьmǫ*⟩ 'primiti', v. ***primati***. Moguće je da je hrvatska riječ tvorena po uzoru na druge slavenske jezike, slično kao ***dojam***, ***pojam***.

prȉjāmnīk *m*

Izvedeno od *prijamni*, v. ***prijam***.

prìjašnjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉjašńi* (Brač)

Izvedeno od ***prije*** sufiksom kao u ***današnji***, ***negdašnji***, ***ondašnji***.

prȉjatelj *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉjatej* (Brač), *prȉjatelj* (Senj), *prij'atęl* (Varaždin); *prijatel, prijatęl, prijetel* (RKKJ)

TVORBA *prijatèljica*, *prijatèljski*, *prijatèljstvo*

Postalo od psl. **prijateljь* (stcsl. *prijateljь*, sln. *prijâtelj*, rus. *прия́тель*, polj. *przyjaciel*), što je izvedeno od **prijati* (v. ***prijati***). Za značenjski razvoj usp. njem. *Freund* 'prijatelj' od istog ie. korijena.

prìjati (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉjot* (Brač)

Postalo od psl. **prijàti* (stcsl. *prijati* 'brinuti za', sln. *prījati* (možda preuzeto iz drugih slavenskih jezika), rus. star. *прия́ть*, polj. *s-przyjać*) < ie. **priH-* 'prijati; goditi' (skr. *prīyate* 'biti zadovoljan', got. *frijon* 'voljeti, sviđati se', velš. *rhydd* 'slobodan').

Lit.: Skok III: 40; Gluhak 502f.; Derksen 420.

prijáviti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prij'aviti* (Varaždin), *prijāvȉt (se)* (Grobnik)

TVORBA *prȉjava*, *prijavljívati*, *prìjāvnica*

Poput sln. *prijáviti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***javiti***.

prȉjāzan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prij'azęn* (Varaždin); *prijazan, prijazen* (RKKJ)

Poput sln. *prijázen* postalo od **prijaznъ*, što je, kao i imenica **prijaznь* 'prijaznost' (hrv. star. *prijazan ž,* stcsl. *prijaznь*, rus. star. *приязнь*, polj. *przyjazń*), izvedeno od **prijati* (v. ***prijati***) sufiksom kao u ***bojazan***.

prȉje *prij., pril.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prî* (Brač), *prȉja* (Senj), *pr'iję* (Varaždin); *prije* (RKKJ)

Izvedeno od **pri* (v. ***pri***) s komparativnim završetkom *-je*.

Lit.: Gluhak 503.

prijéčiti (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīčȉt* (Brač), *prę̃čiti* (Varaždin), *prę̃č'iti* (Gola); *prečiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **perčiti* (sln. *prę́čiti*, rus. *перéчить*, češ. *příčit se*), što je izvedeno od **perkъ* (v. ***preko***). Značenje se razvilo od 'postavljati prepreku' < 'postavljati štogod poprijeko'.

Lit.: Snoj 562.

prijȇći (14. st. Žića sv. otaca *prejti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ę̃jti* (Gola); *prejti* (RKKJ)

Postalo od psl. **perjьti* (stcsl. *prěiti*, sln. *preíti*, rus. *перейти́*, polj. *przejść*), što je složeno od **per* (v. ***pre-***) i **jьti* (v. ***ići***).

prijédlog *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃dlok* (Varaždin); *predlog* (RKKJ)

TVORBA *prijédložnī*

Izvedeno od ***predložiti***. Kao gramatički naziv može biti posuđeno iz ruskoga *предло́г*.

prijéglas *m*

TVORBA *prijéglasnī*

Izvedeno prefiksom ***pre-*** (< **prě-*) od ***glas***. Kalk prema njem. *Umlaut* (od *um-* 'pre-' i *Laut* 'glas, zvuk').

prijȇk *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîko* 'prijeko' (Senj)

Postalo od psl. **perkъ* (v. ***preko***). Izvorno se pridjev odnosio na 'najkraći pravac između dvije točke' odakle se razvilo 'koji je nasuprot, protivan' > 'strog, oštar'.

prijȇko *pril.*, v. ***preko***

prijékor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃kor* (Varaždin)

TVORBA *prijékōran*

Izvedeno od *prekoriti* (v. ***pre-***, ***koriti***).

prijélaz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃las* (Varaždin), *pr'ę̃laz* (Gola)

TVORBA *prijélazan* (*prijélaznōst*)

Postalo od **perlazъ* (sln. *prelȁz*, rus. *перелáз*, polj. *przełaz*), što je izvedeno od **perlaziti*, v. ***prelaziti***. Zbog kasnih potvrda može biti i posuđeno iz drugih slavenskih jezika (najvjerojatnije ruskog).

prijélazan *prid.*, v. ***prijelaz***

prijélom *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prę̃lom* (Varaždin)

Postalo od **perlomъ* (sln. *prelȏm*, rus. *перелóм*, polj. *przełom*), što je izvedeno od **perlomiti* (v. ***pre-***, ***lomiti***). Zbog kasnih potvrda može biti i posuđeno iz drugih slavenskih jezika (najvjerojatnije ruskog).

prìjem *m* (19. st.)

TVORBA *prìjēmnī*

Izvedeno od *prijemati* 'primati' (13. – 16. st.), što je pak izvedeno prefiksom ***pri*** od *jemati* (< **jьmati*, v. ***imati***).

prijèmljiv *prid.*

Izvedeno od *prijemati* 'primati' (v. ***prijem***).

prìjēmnīk *m*

Izvedeno od *prijemni*, v. ***prijem***.

prijénos *m*

TVORBA *prijénosni, prijénosnīk, prijénosnica*

Postalo od **pernosъ* (sln. *prenȍs*, rus. *перенóс*, polj. *przenos*), što je izvedeno od **pernesti, *pernositi* (v. ***prenijeti, prenositi***).

prijepódnē *sr*

TVORBA *prijepódnēvnī*

Složeno od ***prije*** i ***podne*** po uzoru na ***poslijepodne***.

prijépor *m* (19. st.)

TVORBA *prijépōran*

Izvedeno od ***prepirati se***; za tvorbu usp. i ***spor***^{2}, ***otpor***, ***napor***.

prijésan *prid.* (16. st.) 'nekuhan, nepečen, neosušen, sirov'

DIJALEKTI I POTVRDE *prîsan* (Vrgada), *prêsān* (Grobnik), *prẹ̑sẹn* (Gola)

Postalo od psl. **prěsnъ* 'nekuhan, sirov' (stcsl. *prěsnъ*, sln. *prẹ́sen*, rus. *пре́сный*, 'neslan, bljutav', češ. *přesný*), od starijega **prěsknъ*, što je vjerojatno iz istoga korijena kao i lit. *prė̀skas* 'prijesan', možda i stvnj. *frisc* 'svjež', steng. *fersc* (v. ***freska***; iz istoga je izvora, preko talijanskoga i njemačkoga, posuđeno hrv. dijal. *frîško* 'svježe').

Lit.: Skok III: 41f.; Gluhak 503; Snoj 569; Kluge s. v. frisch.

prijéstōlnica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̑stolnica* (Varaždin)

Izvedeno od *prijestolni*, što je izvedeno od *prijestol*, v. ***prijestolje***.

prijéstōlje *sr* (14. st. Žića sv. otaca *prestol'je*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pristôlje* (Brač), *prẹ̑stol* (Varaždin); *prestol, prestoļe* (RKKJ)

Izvedeno od istoznačnoga *prijesto(l)*, što je posuđeno iz stcsl. *prěstol* (odatle su i sln. *préstol*, rus. *престóл*), v. ***pre-***, ***stolac***, ***stol***.

Lit.: Skok III: 332; Vasmer 430 Snoj 569;.

prijéstup *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̑stup* (Varaždin); *prestup* (RKKJ)

TVORBA *prijéstupnī, prijéstupnīk, prijéstupnica*

Poput sln. *prestȍp* izvedeno od ***prestupiti***.

prijétiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prītȉt* (Brač), *prītìti* (Vrgada), *prītȉt* (Senj); *pretiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **pertìti* (stcsl. *prětiti*, sln. *pretīti*); dublja etimologija nije sigurna. Moguće je da je riječ o intenzivu od **perti* 'pritisnuti' (v. ***doprijeti***). Manje je vjerojatno (zbog razlike u značenju) da je izvedeno od korijena koji je u **perkъ* (v. ***preko***).

Lit.: Skok III: 43; Vasmer II: 430; Snoj 571.

prijétnja *ž* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prītnȁ* (Brač)

Poput sln. *prẹ̑tnja* izvedeno od ***prijetiti***, usp. i sln. *prẹ̑tnja*.

prijétvōran *prid.*

TVORBA *prijétvōrnōst*

Izvedeno od zastarjele imenice *prijetvor* 'pretvaranje', koja je izvedena od ***pretvoriti***.

prijêvara *ž*, v. ***prevara***

prijévod *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹ̑vot* (Varaždin)

TVORBA *prijévodnī*

Postalo od **pervodъ* (sln. *prevȍd*, rus. *перевóд*, polj. *przewód*), što je izvedeno od **pervesti* (v. ***prevesti***). Zbog kasnih potvrda može biti i posuđeno iz drugih slavenskih jezika (najvjerojatnije ruskog).

prijévoj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīvọ̑j* 'ulegnuće, sedlo, prijevoj' (Brač)

Izvedeno od *previjati* (v. ***previti***). U lingvističkom smislu značenje se razvilo od 'previjati glas, previjati glasom', usp. i njem. *Ablaut*. U geografskom smislu značenje se razvilo od 'mjesto gdje se gora ili gorska kosa previja', usp. istoznačnicu *previja* (Šulek).

prijévoz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽvos* (Varaždin)

TVORBA *prijévoznī*, *prijévoznīk*, *prijévoznica*

Postalo od **pervozъ* (sln. *prevòz*, rus. *перевóз*, polj. *przewóz*), što je izvedeno od **pervezti* (v. ***prevesti (se)***).

prȉjevremenī *prid.* (19. st.)

TVORBA *prȉjevremenōst*

Složeno od ***prije*** i ***vrijeme***.

prijézir *m*, v. ***prezírati***

príkaza *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉkaza* (Brač), *prîkaza* (Varaždin); *prikaza* (RKKJ) 1. 'predstava'; 2. 'čudna pojava, utvara'; 3. 'obličje, oblik'

Izvedeno od ***prikazati***.

prikázati (14. st. Žića sv. otaca 'darovati, posvetiti')

DIJALEKTI I POTVRDE *prikōzȁt* (Brač), *prikȃzati* (Varaždin); *prikazati* (RKKJ)

TVORBA *prìkaz*, *prikázānje* (14. st. Žića sv. otaca), *prikazívati* (14. st. Žića sv. otaca) (*prikazívānje*)

Postalo od psl. **prikazàti* (sln. *prikazáti*, rus. *приказáть* 'zapovjediti', polj. *przykazać* 'zapovjediti'), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **kazati* (v. ***kazati***).

prìkladan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priklôdno* (Brač), *prîkladẹn* (Varaždin); *prikladen* (RKKJ)

TVORBA *prìkladno*, *prìkladnōst*

Postalo od psl. **prikladьnъ* (sln. *prikláden*, rus. *приклáдный*, polj. *przykładny*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i osnove koja je u **klasti* 'stavljati, metati' (v. ***kladiti se***). Značenje 'koji odgovara potrebi' razvilo se od 'onaj koji se s kim ili čim slaže' < 'onaj koji se stavlja uz koga ili što'.

priklijéštiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priklẽšćiti* (Varaždin)

TVORBA *priklješćívati*

Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***kliješta***.

prìklòniti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *priklonȕt se* (Brač), *prikl'oniti sę* (Varaždin); *prikloniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prìklanjati*

Postalo od psl. **priklonìti* (stcsl. *prikloniti*, sln. *priklonīti se*, rus. *приклони́ть(ся)*, polj. *przykłonić*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **kloniti* (v. ***kloniti se***).

prikljúčiti (se) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikjūčȉt* (Brač)

TVORBA *prìključak*, *priključénje*, *priključívati* (*priključívānje*)

Poput sln. *prikljúčiti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***ključ***. Zacijelo kalk prema njem. *(sich) anschließen* (od *schließen* 'zatvoriti, zaključati').

prìkolica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ikolica* (Varaždin), *prîkolica* (Grobnik)

Složeno od ***pri*** i ***kola***.

prikòpčati (19. st.)

TVORBA *prikopčávati* (*prikopčávānje*), *prikápčati* (*prikápčānje*)

Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***kopčati***. Zacijelo kalk prema njem. *anschnallen* 'prikopčati' (od *Schnalle* 'kopča').

prìkrajak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prîkrajęk* (Varaždin)

Poput sln. *prikrájek* izvedeno od ***pri*** i ***kraj***[1].

prìkrasti se

DIJALEKTI I POTVRDE *prikr'asti sę* (Varaždin)

TVORBA *prikrádati se*

Poput sln. *prikrásti se* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***krasti*** u značenju 'tiho i potajno se provlačiti'.

prìkriti (13. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikr'iti* (Varaždin); *prikriti* (RKKJ)

TVORBA *prikrívati*

Postalo od psl. **prikrỳti* (stcsl. *prikryti*, sln. *prikríti*, rus. *прикры́ть(ся)*, polj. *przykryć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **kryti* (v. ***kriti***).

prìkupiti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prikȕpit* (Brač), *prik'upiti* (Varaždin); *prikupiti* (RKKJ)

TVORBA *prikúpljati* (*prikúpljānje*)

Izvedeno od ***kupiti***[2], usp. stcsl. *prikupljati* 'pripojiti'.

prìlagòditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prilagodȉt* (Brač), *prilag'oditi* (Varaždin), *prilagọd'iti (se)* (Gola); *prilagoditi* (RKKJ)

TVORBA *prìlagodba, prilagòdljiv, prilagođívati* (*prilagođívānje*)

Poput sln. *prilagodīti* izvedeno prefiksom ***pri*** od glagola **lagoditi*, koji je izveden od imenice ***lagoda***. U glagolu *prilagoditi* očuvano je starije značenje imenice *lagoda*.

prìlaziti (18. st.)

TVORBA *prílaz* (19. st.), *prìlažēnje*

Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***laziti***, usp. i sln. *priláziti* (Plet.).

príličan *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīlȉčan* (Brač), *prĩličẹn* (Varaždin); *priličan, priličen* 'prikladan; sličan; slikovit; (na) duže vrijeme' (RKKJ)

TVORBA *prílično*

Postalo od **priličьnъ* (sln. *príličen*, rus. *прили́чный*), što je izvedeno od **prilika* (v. ***prilika***). Starije je značenje 'doličan, podoban' sačuvano u negiranom pridjevu *nepriličan*. U *priličan* je došlo do pomaka značenja s 'doličan, prikladan' na 'zadovoljavajući, dostatan, dosta izražen u nekom svojstvu'.

príličiti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prilȉčit* (Brač), *pril'ičiti* (Varaždin); *priličiti* (RKKJ)

Postalo od **priličìti* (sln. *prilíčiti* 'prilagoditi', češ. *přilíčiti* 'prilagoditi'), što je izvedeno od **prilika* (v. ***prilika***). Izvorno je značenje 'biti sličan, nalik', odakle se razvilo 'usporediti' i 'odgovarati (prilici, uzrastu i sl.)'.

prílika *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīlȉka* (Brač), *prilȉka* (Senj), *prĩlika* (Varaždin), *prīl'ika* (Gola); *prilika* (RKKJ)

TVORBA *prílikōm*

Poput sln. *prílika* 'prilika, prigoda; usporedba, prispodoba' izvedeno prefiksom ***pri*** od osnove koja je u ***lik***, ***lice***.

prílog *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prĩlok* (Varaždin); *prilog* (RKKJ)

TVORBA *príložnī*

Poput sln. *prilọ̑g* izvedeno od ***priložiti***. Kao gramatički termin za lat. *adverbium* riječ je uveo Đ. Daničić.

prilòžiti (13. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priložȉt* (Brač), *pril'ožiti* (Varaždin), *priložȉt se* 'prihvatiti se posla' (Grobnik); *priložiti* (RKKJ)

TVORBA *prilágati*

Postalo od psl. **priložìti* (stcsl. *priložiti*, sln. *priložīti*, rus. *приложи́ть(ся)*, polj. *przyłożyć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **ložiti* (v. ***ložiti***).

príljepak *m* (17. st.)

Izvedeno od *prilijepiti*, v. ***pri***, ***lijepiti***.

prìljev *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prĩlif* (Varaždin)

Izvedeno od *priliti*, v. ***pri***, ***liti***. Usp. rus. *при́лив*.

primadòna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *primad'ona* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *prima donna* 'prva pjevačica', dosl. 'prva gospođa', što je složeno od *prima* 'prva' (< lat. *prīmus* 'prvi', v. ***primarijus***) i *donna* 'gospođa' (v. ***madona***).

prìmalja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primaļa* (RKKJ)

Izvedeno od ***primati***. Za sufiks usp. ***dojilja***, ***švelja***.

primámiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primą̃miti* (Varaždin), *primāmȉt* (Grobnik)

TVORBA *primàmljiv* (*primàmljivōst*), *primamljívati*

Poput sln. *primámiti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***mamiti***.

prìmāran *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *primär*, iz lat. *prīmārius* 'jedan od prvih, glavni', v. ***primarijus***.

prìmārijus *m*

Posuđeno iz (austr.) njem. *Primarius* 'prvi i glavni liječnik', što je iz lat. *prīmārius* 'jedan od prvih, glavni'. Latinska je riječ izvedena od *prīmus* 'prvi' < ie. **prey-* 'prije' (v. ***pri***).

prìmāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *primât* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *prīmātus* 'prvo mjesto, prvenstvo', što je izvedeno od *prīmus* 'prvi' (v. ***primarijus***). U značenju 'najrazvijeniji sisavci' riječ je posuđena iz nlat. *primates* (što je tvoreno od lat. *prīmas* ⟨G *-ātis*⟩ 'jedan od prvih, glavni, izuzetan').

prímati (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīmȁt* (Brač), *prīmȁt* (Senj); *priimati, primati, prijemati, prijimati* (RKKJ)

TVORBA *prìmalac* (*prìmaočev*), *prímānje*, *prìmatelj* (*prìmateljev*, *primatèljica*)

Postalo od **prijьmati*, što je iterativ od psl. **prijęti* ⟨prez. **prijьmǫ*⟩ 'primiti' (hrv. star. *prijeti* ⟨prez. *priimem*⟩, stcsl. *prijęti* ⟨prez. *primǫ*⟩, sln. *prijéti* ⟨prez. *prímem*⟩, rus. *приня́ть* ⟨prez. *прим*у́⟩, češ. *přijmouti* ⟨prez. *přijmu*⟩, star. *přijíti*), glagola složenog od **pri* (v. ***pri***) i **jęti* (v. ***uzeti***).

primijéniti (19. st.)

TVORBA *prìmjena* (19. st.) (*prìmjenskī*), *primjenjívati* (*primjenjívānje*)

Posuđeno iz rus. *применúть* (što je izvedeno prefiksom **pri*, v. ***pri*** od **měniti* 'misliti', v. ***domjenak***).

primijétiti

DIJALEKTI I POTVRDE *primẽt'iti* (Gola)

TVORBA *primjećívati*, *prìmjedba* (19. st.), *primjètljiv*

Posuđeno iz rus. *примети́ть* (što je izvedeno prefiksom **pri*, v. ***pri*** od **mětiti* 'označiti', v. ***zamijetiti***).

primíriti (14. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primīrȉt se* (Grobnik), *primĩriti* (Varaždin), *primīr'iti* (Gola); *primiriti se* (RKKJ)

TVORBA *primirívati*

Postalo od **primiriti* (stcsl. *primiriti*, sln. *primīriti*, rus. *примири́ть*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **miriti* (v. ***miriti***).

prímīrje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prĩmirję* (Varaždin)

Izvedeno od ***primiriti***.

prȉmīsao *ž* (12. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prĩmisęl* (Varaždin)

Poput sln. *primîsel* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***misao***.

prímiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīmȉt* (Brač), *prīmȉti* (Vrgada), *prijẽti* (Varaždin); *primiti* (RKKJ)

TVORBA *primítak*

Postalo od imperativa *priimi* hrv. star. glagola *prijeti* ⟨prez. *priimem*⟩ 'primiti' < psl. **prijęti* ⟨prez. **prijьmǫ*⟩, v. ***primati***.

prȉmitīvan *prid.*

TVORBA *primitívac* (*primitívčev*), *primìtīvka*, *prȉmitīvnī*, *primitívnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *primitiv*, fr. *primitif*, eng. *primitive*) iz lat. *prīmitīvus* 'prvotni, početni', što je izvedeno od *prīmus* 'prvi' (v. ***primarijus***).

prìmjedba *ž*, v. ***primijetiti***

prímjer *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prīmȅr* (Vrgada)

TVORBA *prímjerak*, *prímjēran*, *prímjericē*

Posuđeno iz rus. *приме́р*. Potvrde u dijalektima (npr. Vrgada) zacijelo su posuđene iz standardnoga jezika.

prìmjeren *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *prim'ęrẹni* (Varaždin); *primeren, primerjen* (RKKJ)

TVORBA *prìmjereno, prìmjerenōst*

Izvedeno od *primjeriti* (v. ***pri***, ***mjeriti***). Zacijelo kalk prema njem. *angemessen* 'primjeren, prikladan' (od *anmessen* 'napraviti po mjeri', *an-* 'na, pri, uz', *messen* 'mjeriti').

prìmjesa *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primješa* (18. st.)

Izvedeno od *primijesiti* (v. ***pri***, ***mijesiti***, ***miješati***).

prìmjetan *prid.*

TVORBA *prìmjetnōst*

Posuđeno iz rus. *приме́тный*, što je izvedeno od *приметúть*, v. ***primijetiti***.

primórati (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *primôrati* (Varaždin); *primorati, primorjati* (RKKJ)

TVORBA *primorávati*

Poput sln. *primọ̑rati* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***morati***.

prímōrje *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Pr'imorjẹ* (Varaždin); *primorje* (RKKJ)

TVORBA *prímorac* (*prímōrčev*), *prímōrka*, *prímōrskī*

Postalo od psl. **primòrьje* (stcsl. *primorije*, sln. *primọ̑rje*, rus. *примо́рье*, polj. *przymorze*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **more* (v. ***more***).

prĭnc *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prînc* (Varaždin), *prînc* (Grobnik); *princ, princip* (RKKJ)

TVORBA *princéza*

Posuđeno preko njem. *Prinz* (< srvnj. *prinz(e)*) i stfr. *prince* iz lat. *princeps* 'prvi, najugledniji, glavni', v. ***princeps***.

prìnceps *m*

Posuđeno iz lat. *princeps* 'prvi, najugledniji, glavni', što je složeno od *prīmus* 'prvi' (v. ***primarijus***) i glagola *capiō* 'uzeti' (v. ***hapati***).

prìncīp *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *principija* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Prinzip*, iz lat. *principium* 'početak, postanak, početo', što je složeno od *prīmus* 'prvi' (v. ***primarijus***) i *capiō* 'uzeti' (v. ***hapati***), usp. ***princeps***.

prìncīpāt *m*

Posuđeno iz lat. *prīncipātus*, što je izvedeno od *princeps*, v. ***princeps***.

prĭncipijēlan *prid.*

TVORBA *principijélnōst*

Posuđeno iz njem. *prinzipiell*, što je izvedeno od *Prinzip*, v. ***princip***.

prìnijēti (14. st. Žića sv. otaca *prinesti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prin'ęsti* (Varaždin); *prinesti, prnesti* (RKKJ)

TVORBA *prinòsiti* (*prínos*, *prìnošēnje*)

Postalo od psl. **prinesti* (stcsl. *prinesti*, sln. *prinésti*, rus. *принести́*, polj. *przynieść*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **nesti* (v. ***nesti***). Za *-nijeti* umjesto *-nesti*, v. ***donijeti (donesti)***.

prĭnova *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prĭnova* (Varaždin), *prĭnova* (Grobnik)

Izvedeno od *prinoviti* 'dodati što novo', v. ***pri***, ***nov***.

prìnter *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'intẹr* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *printer*, što je izvedeno od *print* 'tiskati', a to je pak posuđeno preko stfr. *preinte, preindre* iz lat. *premō* 'tiskati' (v. ***impresija***).

prìnuditi (13. st. Spom. Stoj.; 19. st.)

TVORBA *prìnudan*

Postalo od psl. **prinùditi* (stcsl. *prinuditi*, sln. star. *prinúditi*, rus. *принýдить*, češ. *přinutiti*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **nuditi* (v. ***nuditi***).

prĭobālje *sr*

TVORBA *prĭobālnī*

Složeno od ***pri*** i ***obala***. Za tvorbu usp. ***prigorje***, ***primorje*** i sl.

prìònuti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prijanȕt se* (Brač)

Postalo od psl. **prilьnǫ̀ti* 'prilijepiti' < **prilьpnǫti* (stcsl. *prilьnǫ̀ti*, rus. *прильну́ть*, češ. *přilnout*), što je složeno od **pri* (v. ***prì***) i **lьpnǫti* (drugi prijevoj od osnove koja je u **lě̀piti*, v. ***lijepiti***).

Lit.: Skok II: 297f.

prìòpćiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priopčiti* (RKKJ)

TVORBA *prȉopćāj* (*prȉopćājnī*), *priopćávati* (*priopćávānje*), *priopćívati* (*priopćívānje*)

Tvoreno prefiksom ***pri*** od pridjeva ***općí***. Za značenjski razvoj usp. latinizam ***komunicirati***.

prȉor *m* (14. st. Žića sv. otaca *prijor*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prior* (RKKJ)

TVORBA *prȉora*

Posuđeno iz clat. *prior* 'nadstojnik, poglavar (samostana)', što je poimeničeni lat. pridjev *prior* 'prednji, prvi; ugledniji' (komparativ tvoren od istoga ie. korijena **prey* 'naprijed, ispred', v. ***pri***, koji je u *prīmus* 'prvi', usp. ***primarijus***).

priorìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Priorität* iz srlat. *prioritas*, što je izvedeno od kl. lat. *prior* 'prednji, prvi', v. ***prior***.

Lit.: Snoj 577.

prìpasti (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prip'asti* (Varaždin), *pripȁsti* (Vrgada), *prip'asti* (Gola)

TVORBA *prìpadati* (*prìpadajūćī*, *prìpadānje*), *prìpadnī* (*prìpadnōst*), *prìpadnīk*, *prìpadnica*

Postalo od psl. **pripàsti* (stcsl. *pripasti* 'pasti pred noge', sln. *pripásti*, rus. *припáсть* 'stisnuti se uz', polj. *przypaść* 'pasti; priviti se; pripasti'), što je složeno od **pri* (v. ***prì***) i **pasti* (v. ***pasti***[I]). Izvorno je značenje 'pasti pred noge kome'.

prȉpeka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉpeka* (Brač), *prȋpęka* (Varaždin); *prípek* (Belostenec)

Poput sln. *pripẹ̑ka* izvedeno od *pripeći*, v. ***pri***, ***peći***.

pripíjati (se), v. ***pripiti (se)***

DIJALEKTI I POTVRDE *pripȋjati sę* (Varaždin)

pripísati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripȋsati* (Varaždin); *pripisati* (RKKJ)

TVORBA *pripisívati*

Postalo od psl. **pripisàti* (sln. *pripisáti*, rus. *припи́сать*, polj. *przypisać*), što je složeno od **pri* (v. ***prì***) i **pisati* (v. ***pisati***). Za tvorbu usp. lat. *ascrībō*, njem. *zuschreiben*.

prìpiti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripiti se* (RKKJ)

TVORBA *pripíjati (se)*

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***pripojiti (se)***, ***spojiti***.

prípjev *m*

TVORBA *prípjēvnī*

Izvedeno od *pripjevati*, v. ***pri***, ***pjevati***.

pripòjiti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *prip'ojiti* (Varaždin)

TVORBA *pripájati (se)*, *pripojénje*

Izvedeno prefiksom ***pri*** od istoga korijena koji je u ***spojiti***, češ. *pojiti* 'sjediniti, privezati', rus. *наять* 'taliti'. Dublja etimologija nije sigurna. Formalno može biti isto što i ***piti***, ***pojiti***, s razvojem značenja 'činiti da (metal pri taljenju) pije (tekući metal), usp. fin. *juotaa* 'pojiti, taliti'. Ako je to točno, riječ je izvorno preuzeta iz kovačke terminologije.

Lit.: Skok III: 44; Vasmer II: 329; Snoj 686.

pripòmoći (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripomȍć* (Brač), *pripom'oči* (Varaždin); *pripomoči* (RKKJ)

TVORBA *pripomágati*, *prìpomōć*

Poput sln. *pripomóči* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***pomoći***.

pripovijédati (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripovīdȁt* (Brač), *pripovīdȁti* (Vrgada), *pripovīdȁt* (Senj),

pripovẹ̑dati (Varaždin), *pripọvẹ̑d'ati* (Gola); *pripovedati* (RKKJ)

TVORBA *pripovijédānje*, *pripovjèdāč* (*pripovjedàčica*), *pripòvjediti*, *prȉpovjednī*

Poput sln. *pripovédati* izvedeno prefiksom ***pri*** od **povědati*, v. ***zapovijedati***.

Lit.: Gluhak 503.

prȉpovijēst *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉpovist* (Brač), *pr'ipovẹst* (Varaždin); *pripovest* (RKKJ)

Izvedeno od ***pripovijedati***, usp. polj. *przypowieść* 'parabola'.

prȉpovijētka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripovetka* (RKKJ)

Izvedeno od ***pripovijedati***, usp. i sln. *pripovẹ̑dka*.

prȉprava *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'iprava* (Varaždin); *priprava* (RKKJ)

Postalo od **priprava* (sln. *priprâva*, rus. *припра́ва* 'začin', polj. *przyprawa* 'začin'), što je izvedeno od **pripraviti*, v. ***pripraviti***.

prìprāvan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *priprôvan* (Brač), *pripràvan* (Senj); *pripraven* (RKKJ)

TVORBA *prìprāvnīk*, *prìprāvnica*, *priprávnōst*

Postalo od **pripravьnъ* (sln. *pripráven*, polj. star. *przyprawny*), što je izvedeno od **pripraviti* (v. ***pripraviti***).

prìpraviti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *priprãvit* (Brač), *pripr'aviti* (Varaždin); *pripraviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *prìpravak*, *prìpravljati* (*prìpravljānje*)

Postalo od psl. **pripràviti* (sln. *priprávi-ti*, rus. *припра́вить* 'začiniti, dopuniti', polj. *przyprawić* 'začiniti; pričvrstiti'), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **praviti* (v. ***praviti***).

priprémiti (15. st. Spom. sr.; 19. st.)

TVORBA *prȉprema*, *prȉprēmnī*, *priprémati* (*priprémānje*)

Izvedeno prefiksom ***pri*** od **prěmiti*, v. ***opremiti***.

prȉprost *prid.* (14. st. Žića sv. otaca *priprošć*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pripròst* (Brač), *pripr̃osti* (Varaždin), *pr'ipṛost* (Gola); *preprost, priprost* (RKKJ)

Izvedeno od ***prost***, usp. i stcsl. *prěprostъ* 'jednostavan', sln. *prepr̀ost* 'jednostavan, naivan'.

prȉrāst *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉrast* (Varaždin); *prirast* (RKKJ)

Izvedeno od *prirasti*, v. ***pri***, ***rasti***. Zacijelo tvoreno po uzoru na njem. *Zuwachs* (od *zuwachsen* 'prirasti', od *zu* 'pri', *wachsen* 'rasti').

príredba *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'irẹdba* (Varaždin); *priredba* (RKKJ)

Izvedeno od ***prirediti***. Značenje 'predstava' moglo se razviti iz sintagmi poput *priredba koncerta*.

prirédіti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prirẹ̑diti* (Varaždin); *prirediti* (RKKJ)

TVORBA *priređívati* (*priređívānje*)

Poput sln. *priredíti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***rediti***.

prìrez *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉrẹs* (Varaždin)

Izvedeno od *prirezati* 'dodati onome što je oporezovano' (Karadžić) (v. ***pri***, ***rezati***); tvoreno po uzoru na ***porez***.

príroda *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉroda* (Varaždin); *priroda* (RKKJ)

TVORBA *prírodan* (*prírodnī*, *prírodnōst*, *prirodnìna* (19. st. Šulek))

Posuđeno iz rus. *природа* ili češ. *přiroda*, što je izvedeno od **prirodіti sę*, v. ***priro-***

đen. Izvorno je značenje 'ono što se rodi, množi'. Za značenjski razvitak v. ***natura***.

Lit.: Snoj 578.

prírodan *prid.*, v. ***priroda***

prirodòpis *m* (19. st. Šulek)

Složeno od ***priroda*** i ***opis***. Usp. češ. *přírodopis*. Vjerojatno kalk prema njem. *Naturbeschreibung*.

prirodòslōvlje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prirodosl'ovjȩ* (Varaždin)

TVORBA *prirodòslōvnī*

Složeno od ***priroda*** i ***-slovlje***. Zacijelo kalk prema njem. *Naturwissenschaft*.

prìrođen *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prirȍjen* (Brač), *prir'ožẹni* (Varaždin)

Pridjev trpni glagola *prirodìti* 'uza što roditi' (14. st. Jireček spom.) < **prirodìti* (v. ***pri***, ***roditi***). Usp. rus. *прирождённый*.

prìrok *m gram., zast.*

Izvedeno prefiksom ***pri*** od korijena koji je u ***reći***. Riječ je kao hrvatski termin za ***predikat*** uveo Đ. Daničić, usp. ***pridjev***, ***prilog***.

príručan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'iručni* (Varaždin)

Izvorno potvrđeno samo u primjeru *priručna knjiga*, što je djelomičan kalk prema njem. *Handbuch* 'priručnik' (od *Hand* 'ruka', *Buch* 'knjiga'). Pridjev *priručan* izveden je od sintagme *pri ruci* (v. ***pri***, ***ruka***).

príručnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'iručnik* (Varaždin)

Izvedeno od ***priručan***, usp. i sln. *prirǫčnik*.

prȉsan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîsan* (Brač), *prîsan* (Vrgada)

Postalo od **prís(t)ьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *prisnъ* 'vječit; blizak', sln. *prísten* 'iskren', rus. *прúсный* 'istinit, vječan'); dublja je etimologija nesigurna. Obično se izvodi od **pri-jьstьnъ* 'pravi, istiniť, što bi bila složenica od **pri* (v. ***pri***) i korijena koji je u ***isti***. Manje je vjerojatna veza s lat. *prīscus* 'stari, prijašnji' (od ie. **prey* 'prije'). U hrvatskom su najstarija potvrđena značenja 'pravi, iskren, srodan' te 'uvijek, vazda' u prilogu *prisno* (13. st. Domentijan).

Lit.: Skok III: 44; Bezlaj III: 122f.; Snoj 580.

prìseban *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'isẹbni* (Varaždin), *prīsẽbān* (Grobnik)

Poput sln. *prisẹ̑ben* izvedeno od sintagme *pri sebi* (v. ***pri***, ***sebe***).

prȉsega *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉsega* (Brač), *prĩsęga* (Varaždin); *prisega* (RKKJ)

Postalo od psl. **prisęga* (stcsl. *prisęga*, sln. *prisẹ̑ga*, rus. *прися́га*, polj. *przysięga*), što je izvedeno od **prisęgti*, v. ***prisegnuti***.

priségnuti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prisẽć, prisiẽć, prisẽgnȕt* (Brač), *prisẽči, prisẽgnuti* (Varaždin); *priseći* (RKKJ)

Postalo od psl. **prisęgti, *prisęgnǫti* (stcsl. *prisęšti, prisęgnǫti* 'dotaknuti', sln. *prisẹ́či* 'zakleti se', rus. *присягну́ть* 'zakleti se', polj. *przysięgnąć* 'zakleti se'), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **sęgti, *sęgnǫti* (v. ***sezati***). Izvorno je značenje 'dotaknuti kakvu svetinju (pri zaklinjanju)'.

prisézati (12. st. Mon. serb.;)

DIJALEKTI I POTVRDE *pris'ẹzati* (Varaždin); *prisegati* (15. st. Starine 23), *prisegati, prisigati* (RKKJ)

TVORBA *prisízati*

Postalo od psl. **prisęgàti, *prisędzàti* (stcsl. *prisęzati* 'kleti se', sln. *prisẹ́gati*, ukr. *присягáть*, polj. *przysięgać*), što je izvedeno od **prisęgti* (v. ***prisegnuti***) ili je složeno od **pri* (v. ***pri***), i **sęgati, *sędzati* (v. ***sezati***).

prȉsila *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'isila* (Varaždin), *prĩsila* (Grobnik)

TVORBA *prȉsīlan* (*prȉsīlno*)

Poput sln. *prisîla* izvedeno od ***prisiliti***.

prìsiliti (15./16. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prisìlit* (Brač), *pris'iliti* (Varaždin); *prisiliti* (RKKJ)
TVORBA *prisiljávati* (*prisiljávānje*)
Poput sln. *prisíliti* izvedeno prefiksom ***pri*** od ***siliti***.

prìsjednīk *m* (18. st.)
TVORBA *prìsjednica*
Izvedeno od ***prisjesti*** u značenju 'sjediti uz'.

prìsjesti (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *prisȅst* (Brač) 1. 'zapeti u grlu'; 2. 'otići po zlu', *pris'ęsti* (Varaždin), *pręs'ęsti* (Gola); *presesti* (RKKJ)
TVORBA *prisjédati*
Postalo od **prisȅsti* ⟨prez. **prisędǫ*⟩ (sln. *prisẹ́sti*, rus. *прусéсть* 'čučnuti', polj. *przysiąść*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **sẽsti* (v. ***sjesti***). Značenje 'zlo se svršiti, imati loše posljedice' preneseno je od 'zapeti u grlu' (< 'sjesti u grlu').

prìsjetiti se (19. st.)
TVORBA *prìsjećati se* (*prìsjećānje*)
Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***sjetiti se***.

priskòčiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prisk'očiti* (Varaždin), *priskočȉt* (Grobnik), *priskǫč'iti* (Gola); *priskočiti* (RKKJ)
TVORBA *priskákati*
Postalo od psl. **priskočìti* (stcsl. *priskočiti*, sln. *priskočīti*, rus. *прускочúть*, polj. *przyskoczyć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **skočiti* (v. ***skočiti***).

prislòniti (se) (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prisl'oniti* (Varaždin), *prislonít se* (Grobnik); *prisloniti (se)* (RKKJ)
Postalo od psl. **prisloníti* (sln. *prislonīti*, rus. *прислонúться*, polj. *przysłonić*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **sloniti* (v. ***nasloniti***).

prislonjènica *ž*
Izvedeno od ***prisloniti (se)***; tvoreno po uzoru na ***naslonjenica*** za termin ***proklitika***.

prisluškívati (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prisluškīvȁt* (Brač)
TVORBA *prisluškívānje*
Izvedeno od nepotvrđenoga **prisluškati*, što je deminutivni glagol izveden prefiksom ***pri*** od ***slušati***.

prìslušnī *prid.*
Izvedeno od ***prisluškivati***.

prìsmotra *ž*
Posuđeno iz rus. *прuсмóтр* 'nadzor, nadgledanje', što je izvedeno od *прuсмотрéть* 'pripaziti na koga' (v. ***pri***, ***smotriti***).

prìsoj *m* (14. st. Glasnik 11; 17. st.) 'sunčana strana, strana izložena suncu'
DIJALEKTI I POTVRDE *prīsǫ̑j* (Brač); *prisoj* (RKKJ)
TVORBA *prìsōjnī*
Poput sln. *prisǫ̑ja* izvedeno prefiksom ***pri*** od korijena glagola **sъjati* (v. ***sjati***). Usp. ***osoj***.

prìspjeti (15. st. Mon. croat.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prispȉt* (Brač), *pr'ispẹti* (Varaždin); *prispeti, prispiti* (RKKJ)
TVORBA *prispijévati*
Postalo od psl. **prispěti* (stcsl. *prispěti*, sln. *prispẹ́ti*, rus. *прuспéть*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **spěti* (v. ***uspjeti***).

prìspodoba *ž* (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *prispodoba* (RKKJ)
Izvedeno od glagola *prispodobiti* 'usporediti', koji je pak izveden od *spodobiti*, v. ***spodoba***. Usp. i sln. *prispodǫ́ba*.

prìstalica *m* (19. st.)
Izvedeno od ***pristati***.

prìstanak *m*
DIJALEKTI I POTVRDE *pristãnak* (Brač)
Izvedeno od ***pristati*** u značenju 'složiti se'. Usp. i formalne usporednice sln. *pristânek* 'dolazak (plovidbom ili letom); suglasnosť', polj. *przystanek* 'stanica, postaja'.

prìstanīšte *sr*
Postalo od **pristanišče* (stcsl. *pristanište*, sln. *pristaníšče*, rus. *прúстанuще* 'sklonište, utočište'), što je izvedeno od prezentske osnove glagola **pristati*, v. ***pristati***. Sličnoga je postanka i starije *prìstan* 'pri-

stanište, luka', rus. *прúстань* 'pristanište', polj. *przystań* 'pristanište, lučica'.

prìstaša *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉstaša* (Brač)

TVORBA *prìstašin*

Izvedeno od ***pristati*** u značenju 'stati uz koga'. Za tvorbu usp. ***ustaša***.

prìstati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pristȁt* (Brač), *prist'ati* (Varaždin); *pristati* (RKKJ)

TVORBA *prìstajati* (*prìstajānje*)

Postalo od psl. **pristati* (stcsl. *pristati* 'doći, prići', sln. *pristáti* 'doći; složiti se', rus. *пристáть* 'pristati uz što', polj. *przystać* 'biti prikladan, složiti se'), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **stati* (v. ***stati***). Doslovno je značenje 'stati uz' odakle se razvilo 'složiti se', 'pridružiti se', 'stati uz obalu'.

prístōjan *prid.* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîstojni* (Varaždin), *prīstȍjan* (Grobnik); *pristojen* (RKKJ)

TVORBA *prístōjno*, *pristójnōst*

Postalo od psl. **pristojьnъ* (sln. *pristójen*, rus. *пристóйный*, polj. *przystojny*), što je izvedeno od **pristojati* (v. ***pri***, ***stati***, ***stajati***). Za tvorbu usp. i ***dostojan***, a za razvitak značenja usp. njem. *anständig* 'pristojan' (od *an-* 'pri-' i *stehen* 'stajati').

prìstōjba *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *pristojati se* (v. ***pri***, ***stati***, ***stajati***, usp. ***pristojan***). Tvoreno po uzoru na njem. *Gebühr* 'pristojba' (od *gebühren* 'pristojati se, dolikovati').

prìstran *prid.* (19. st.)

TVORBA *prìstranōst*

Izvedeno od sintagme *pri strani* (v. ***pri***, ***strana***). Na tvorbu je moglo utjecati rus. *пристрáстный* 'pristran'.

prìstup *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prìstup* (Brač), *pr'istup* (Varaždin); *pristup* (RKKJ)

Postalo od psl. **pristǫpъ* (sln. *pristȏp*, rus. *прúступ* 'navala, juriš', polj. *przystęp*), što je izvedeno od **pristǫpiti* (v. ***pristupiti***).

prìstupačan *prid.*

TVORBA *prìstupačnōst*

Izvedeno od *pristupak* 'mjesto gdje se pristupa', što je izvedeno od ***pristupiti***. Za tvorbu usp. ***probitačan***.

pristúpiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pristūpȉt* (Brač), *prist'upiti* (Varaždin); *pristopiti, pristupiti* (RKKJ)

TVORBA *pristúpati* (*pristúpānje*), *prìstupnīk*, *prìstupnica*

Postalo od psl. **pristǫpìti* (stcsl. *pristǫpiti*, sln. *pristopīti*, rus. *приступúть*, polj. *przystąpić*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **stǫpiti* (v. ***stupiti***).

prìsūstvo *sr*

Posuđeno iz rus. *присýтствие* 'prisutnost', od participske osnove **pri-sǫt-* glagola **pribyti* 'biti uz' (v. ***pri***, ***biti***[1]). U standardnom jeziku zamjenjuje se riječima *prisutnost, nazočnost*.

prìsustvovati (19. st.)

Posuđeno iz rus. *присутствовáть*, v. ***prisustvo***. U standardnom jeziku zamjenjuje se izrazima *biti prisutan, biti nazočan*.

prìsūtan *prid.* (19. st.)

TVORBA *prìsūtnōst*

Tvoreno prema ***prisustvo***, ***prisustvovati***.

prisvòjiti (14. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prisvojȉt* (Brač), *prisv'ojiti* (Varaždin); *prisvojiti* (RKKJ)

TVORBA *prisvájati* (*prisvájānje*)

Postalo od psl. **prisvojiti* (sln. *prisvojīti*, rus. *присвоúть*, polj. *przyswoić*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **svojiti* (v. ***usvojiti***).

prîšt *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîšć* (Brač), *prīšć* (Vrgada), *prîšć* (Senj), *prîšč* (Varaždin); *prišč* (RKKJ)

TVORBA *prìštav* (*prìštavōst*)

Postalo od psl. **pryščь* (sln. *prīšč*, rus. *прыщ*, polj. *pryszcz*), što je izvedeno od glagola **pryskati* 'prskati, (ras)prsnuti' (rus. *прыскать*, polj. *pryskać*), koji je ite-

rativ-intenziv od **prъskati*, v. ***prskati***, s prijevojnom duljinom.

Lit.: Skok III: 45; Gluhak 503; Derksen 423; Vasmer II: 453.

pritájiti se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritōjȁt se* (Brač), *prit'ajiti sę* (Varaždin), *pritaj'iti (se)* (Gola)

TVORBA *pritajívati se*

Postalo od **pritajìti* (sln. *pritajīti*, rus. *npumaúmь*, polj. *przytaić*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **tajiti* (v. ***tajiti***).

prìteći (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prit'ęči* (Varaždin); *priteči* (RKKJ)

TVORBA *prìtjecati* (*prìtjecānje*)

Postalo od psl. **pritèkti* (stcsl. *pritešti*, sln. *pritéči*, rus. *npuméчь*, češ. *přitéci*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **tekti* (v. ***teći***).

pritégnuti (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritēgnȕt* (Brač), *pritę̃gnuti* (Varaždin); *pritegnuti* (RKKJ)

TVORBA *pritézati* (*pritézānje*)

Postalo od psl. **pritęgnǫ̀ti* (sln. *pritegnīti*, rus. *npumянýmь* 'privući', polj. *przyciągnąć* 'dovući, privući'), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **tęgnǫti* (v. ***nategnuti***).

prìtisnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pritîsnut* (Brač), *prit'isnuti* (Varaždin); *pritisnoti, pritisnuti* (RKKJ)

TVORBA *prìtisak, pritískati*

Postalo od psl. **pritìsknǫti* (sln. *pritísniti*, rus. *npumúcнymь*, polj. *przycisnąć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **tisknǫti* (v. ***tisnuti***).

prítok *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pritok* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *npumóκ*, usp. i češ. *přítok*, što je izvedeno od **pritekti* (v. ***priteći***). Za tvorbu usp. njem. *Zufluss* (od *zu-* 'pri-' i *Fluss* 'tok').

prìtom *pril.*

Složeno od ***pri*** i *tom* (v. ***taj***). Usp. i rus. *npumóм*.

prìtužba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prîtužba* (Varaždin); *pritužba* (RKKJ)

Poput sln. *pritōžba* izvedeno od *pritužiti* (v. ***pri***, ***tužiti***).

pritvòriti (15. st. Marulić)

TVORBA *pritvárati, prítvor, pritvorènica, pritvorènīk*

Postalo od **pritvoriti* (rus. *npumвopúmь*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **voriti* (v. ***zatvoriti***).

priùštiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *privǫ̑ščiti* (Varaždin), *privǫ̑šč'iti (si)* (Gola); *privuščiti* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom ***pri*** od *uštiti*, što je štokavizirano za kajk. *vuščiti* (usp. i sln. *voščīti*, *privoščīti*), a to je posuđeno iz stvnj. **wunskjan* 'željeti' (njem. *wünschen*). Najstarije zabilježeno značenje je 'obradovati se čijem dobru, čijoj sreći' (od 'željeti kome dobro') odakle se razvilo 'ostvariti želju'.

Lit.: Skok III: 551; Snoj 831.

privatizírati

TVORBA *privatizácija*

Posuđeno iz njem. *privatisieren*, što je izvedeno od *privat*, v. ***privatni***.

prîvātnī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *priv'atęn* (Varaždin); *privat, privatni* (RKKJ)

TVORBA *prîvātnīk, prîvātnica, prîvātnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *privat*, eng. *private*, fr. *privat*) iz lat. *prīvātus* 'svoj, vlastit, poseban, privatan', izvorno 'lišen, oslobođen (čega)', što je pasivni particip od glagola *prīvō* 'lišiti čega'. Taj je glagol izveden od pridjeva *prīvus* 'pojedini, vlastit, zaseban; koji je bez čega' < ie. **prey-wo-* (vjerojatno od korijena **prey-* 'naprijed', v. ***pri***, s pomakom značenja 'koji je naprijed' > 'koji je odvojen').

Lit.: de Vaan 489; Snoj 580.

privézati (15. st. glag. ruk. 1468., Bernardin)
DIJALEKTI I POTVRDE *privẹ̑zati* (Varaždin), *privēzȁt (se)* (Grobnik); *priivezati (se)* (RKKJ)
TVORBA *privezívati* (*privezívānje*)
Postalo od psl. **privęzàti* (stcsl. *privęzati*, sln. *privezáti*, rus. *привя́зать*, polj. *przywiązać*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **vęzati* (v. ***vezati***).

prívid *m* (19. st.)
TVORBA *prívidan*, *prívidno*
Poput sln. *privîd* izvedeno od ***prividjeti se***.

prìvidjeti se (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *privīdjȁt* (Brač), *priv'idẹ̑ti se* (Varaždin)
TVORBA *privíđati se* (*privíđānje*, *priviđénje*)
Izvedeno prefiksom ***pri*** od ***vidjeti***. Usp. rus. *привúдеться*, polj. *przywidzieć się*.

privíđati se, v. ***prividjeti se***

prìviknuti (17. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *privȉknut* (Brač), *privīkn'oti se* (Gola); *priviknuti se* (RKKJ)
TVORBA *privikávati*, *privikávānje*
Postalo od psl. **privỳknǫti* (sln. *privíkniti* (Plet.), rus. *привы́кнуть*, polj. *przywyknąć*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***), i **vyknǫti* (v. ***naviknuti***).

privîlēgij *m*
DIJALEKTI I POTVRDE *privil'ẹgija* (Varaždin); *privilegija, privilegijom, privilegijum* (RKKJ)
Posuđeno iz lat. *prīvilēgium* 'zakon pojedinca; osobno pravo, povlastica', što je složeno od **prīvus* 'pojedini, vlastiť (v. ***privatni***) i *lēx* ⟨G *lēgis*⟩ 'zakon' (v. ***legalan***).

privítak *m*
Izvedeno od *priviti* (v. ***pri***, ***viti***) u značenju 'priložiti' < 'sviti uza što'.

prìvjesak *m* (19. st.)
Poput češ. *přívěsek* izvedeno od *privjesiti* (v. ***pri***, ***objesiti***, ***visjeti***); za tvorbu usp. njem. *Anhänger* (od *anhängen* 'objesiti', *an-* 'na, uz, pri', *hängen* 'vješati').

prìvlāčan *prid.* (19. st.)
TVORBA *prìvlāčnōst*
Poput sln. *privláčen* izvedeno od *privlačiti*, v. ***privući*** (usp. i rus. *привлека́тельный* 'privlačan'). Za značenjski razvoj usp. ***atraktivan*** (od ***atrakcija***).

prìvola *ž* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ivola* (Varaždin); *privolja*
Izvedeno od *privoljeti* (v. ***pri***, ***voljeti***, ***volja***) (sln. *privolīti*); značenje 'nagovoriti koga da pristane na što' razvilo se od 'učiniti da bude voljan', usp. i njem. *einwilligen* 'pristati, odobriti' (od *willig* 'voljan, spreman' i *Wille* 'volja').
Lit.: Snoj 582.

prìvreda *ž* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ivrẹda* (Varaždin)
TVORBA *prìvrednī*, *prìvrednīk*, *prìvrednica*
Izvedeno od *privrijediti* 'steći, zaslužiti nešto što vrijedi' (18. st.) (v. ***pri***, ***vrijediti***).

prìvržen *prid.*
DIJALEKTI I POTVRDE *privr̂žẹni* (Varaždin)
TVORBA *prìvrženōst*
Posuđeno iz rus. *привéрженный*; ruski je pridjev izvorno particip glagola **privьrgnǫti*, od **pri-* (v. ***pri***) *i *vьrgnǫti* (v. ***vrgnuti***).

prìvūći (13. st. Stefan kr.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *privũć* (Brač), *privûć* (Grobnik), *privl'ẹči* (Varaždin), *privl'ẹ̄či* (Gola); *privleči (se)* (RKKJ)
TVORBA *privláčiti* (*privláčēnje*)
Postalo od psl. **privèlkti* (stcsl. *privlěšti sę*, sln. *privlẹ́či*, rus. *приволо́чь*, polj. *przywlec*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **velkti* (v. ***vući***).

prízēman *prid.*, v. ***prizemlje***

prízēmlje *sr* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *pr'izẹmlẹ* (Varaždin)
TVORBA *prízēman* (19. st.) (*prízēmnī*, *prízēmnica*)
Izvedeno od sintagme *pri zemlji* (v. ***pri***, ***zemlja***). Zacijelo kalk prema njem. *Parterre* (iz fr. *parterre*, od *par terre* 'pri zemlji'; ta je riječ u hrvatski dospjela kao

posuđenica *pàrtēr* 'prostor za publiku u prizemlju').

prȉzma *ž*

Posuđeno iz grč. *πρῖσμα* 'bilo što ispiljeno, piljevina', što je izvedeno od *πρίω* 'piliti' (nesigurnoga podrijetla, možda u vezi s alb. *prish* 'razbiti'). Geometrijsko značenje 'prizma' razvilo se preko 'otpiljen komad drveta'.

Lit.: Snoj 581, Chambers 840.

prȉznanica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***priznati***. Zacijelo kalk prema njem. star. *Anerkennungsschein* (od *anerkennen* 'priznati').

prȉznati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *priznȁt* (Brač), *priznȁt* (Senj), *pr'iznati* (Varaždin)

TVORBA *priznánje*, *prȉznāt*, *priznávati* (*priznávānje*)

Postalo od psl. **priznàti* (sln. *priznáti*, rus. *признáть* 'prepoznati, priznati', polj. *przyznać*), što je složeno od **pri* (v. ***pri***) i **znati* (v. ***znati***).

prízor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȉzor* (Varaždin); *prizor* (RKKJ)

Poput sln. *prizȏr* izvedeno od *prizreti* 'pregledati, pogledati' (v. ***pri***, ***zreti***[1]).

prȉzvati (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prizv'ati* (Varaždin); *prizvati* (RKKJ)

TVORBA *prizívati* (*prizívānje*)

Postalo od psl. **prizъvati* (stcsl. *prizъvati*, sln. *prizváti*, rus. *призвáть*, polj. *przyzwać*), što je složeno od *pri* (v. ***pri***) i **zъvati* (v. ***zvati***).

prȉzvūk *m*

Poput sln. *prizvȏk*, rus. *при́звук*, češ. *přízvuk* 'naglasak' izvedeno prefiksom ***pri*** od ***zvuk***.

priželjkívati

DIJALEKTI I POTVRDE *priželkīvȁt* (Brač)

Izvedeno prefiksom ***pri*** i deminutivnim sufiksom *-kivati* od ***željeti***.

pŕkos *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'rkos* (Varaždin), *pȓkos* (Grobnik), *p'rkọs* (Gola)

TVORBA *pŕkositi*

Smatra se da je postalo od starijega **prkost*, odnosno da je apstrahirano iz pridjeva *prkosan* (< **pьrkostьnъ*), što bi bilo izvedeno od drugog prijevojnog stupnja korijena **perk-* (v. ***preko***).

Lit.: Skok III: 46.

pŕljati (19. st.)

TVORBA *pŕljānje*, *pȓljav* (*pȓljavo*, *prljávština*)

Glagol nejasne etimologije. Smatra se da je onomatopejskoga podrijetla poput *mrljati* (v. ***mrlja***), *brljati*. Može biti i izveden od istoga korijena koji je u ***prnja***; za semantičku i tvorbenu sličnost usp. ***drolja*** i ***dronjak***. Druga je mogućnost da je izvedeno od participa **pьrlъ* glagola *prliti, prljiti* 'pržiti' (*zast.*), usp. i *prlj* 'komad drveta', ako je izvorno značenje 'osmuđen vatrom, garav'.

pȓljav *prid.* (19. st.), v. ***prljati***

pȓnja (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȓnja* 'krasta na usnici, herpes' (Grobnik), *p'rńa* (Varaždin), *p'rńe* (Gola)

Riječ nesigurne etimologije. Neki je izvode starijega **prhnja* (usp. kolektiv *prnjad* 'trulo drvo, trulež' = *prhlad*), što bi bilo izvedeno od glagola *prhnuti* 'trunuti, gnjiliti' (kajk.), od korijena koji je u ***prah***, no vjerojatnije je izvođenje iz **pьrtьnja*, od korijena koji je u ***prtiti*** (usp. iz istoga korijena rus. *портнóй* 'krojač', *портн* 'gruba tkanina', polj. *part* 'rubac, komad tkanine', hrv. star. *pȓten* 'lanen'). Ako je ova etimologija točna, valja pretpostaviti i (nepravilno) ispadanje **t* ispred *nj*.

Lit.: Skok III: 47; Vasmer II: 411.

pro-

Postalo od psl. **pro-* 'kroz, skroz, naprijed, pokraj' (stcsl. *pro-*, sln. *pro-*, rus. *про-*, češ. *pro-*) < ie. **pro* (stprus. *pra*, lit. *pra*, het. *parā* 'naprijed', skr. *prá*, lat. *pro-*, grč. *πρό* 'naprijed, ispred', got. *fra-*, stir. *ro-*). Glagolski prefiks postao od prijedloga (usp. češ. *pro* 'zbog', strus. *про* 'zbog',

ukr. *pro* 'o, kroz, za') odgovara imeničkom prefiksu ***pra-***.

Lit.: Skok III: 47f; Derksen 420; Vasmer II: 437.

próba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prôva* (Brač), *prôba* (Varaždin); *proba* (RKKJ)

Posuđeno (eventualno preko njem. *Probe*) iz lat. *proba* 'kušanje, kušnja', što je izvedeno od *probō* 'ispitivati, razgledavati', v. ***probati***. Moguće je i da je imenica *proba* postverbal od glagola ***probati***.

Lit.: Skok III: 48.

próbati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *provȁt* (Brač), *prôbati* (Varaždin); *probati* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *probō*, što je izvedeno od pridjeva *probus* 'dobar, valjan' < ie. **pro-b^{h}h$_{2}$wo-* (skr. *pra-bhú-* 'izvrstan').

Lit.: Skok III: 48; de Vaan 490.

pròbaviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *probȁvit* (Grobnik); *prebaviti, probaviti* (RKKJ)

TVORBA *pròbava* (*pròbāvnī*), *probàvilo, pròbavljati, probàvljiv, probàvljivōst*

Postalo od **probaviti* (sln. *prebáviti*, rus. dijal. *пробáвить* 'proživjeti, provesti vrijeme'), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **baviti* (v. ***baviti se***). Izvorno je značenje bilo nešto poput 'učiniti da bude, proći kroz (o hrani)'.

Lit.: Snoj 561.

pròbisvijēt *m*

Složeno od ***probiti*** i ***svijet***. Za tvorbu usp. njem. *Landstreicher* 'skitnica; probisvijet' (od *Land* 'zemlja' i *-streichen* 'lutati, tumarati').

pròbitačan *prid.*, v. ***probitak***

probítak *m* (19. st.)

TVORBA *pròbitačan*

Izvedeno od *probiti* 'donijeti korist' (15. st. Marulić) (v. ***pro-***, ***biti***[1]); za sličnu tvorbu i semantički razvoj usp. ***dobitak*** i posuđenicu ***interes***.

pròbiti (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *probȉt* (Brač), *probȉt* (Senj), *prẹb'iti* (Varaždin); *prebiti (se), probiti* (RKKJ)

TVORBA *probíjati, probíjānje, pròboj* (*pròbōjan*)

Postalo od psl. **probìti* (stcsl. *probiti*, sln. *prebíti*, rus. *пробúть*, polj. *przebić*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **biti* (v. ***biti***[2]).

pròblēm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *probl'ẹm* (Varaždin)

TVORBA *problemàtičan* (*problemàtično*)

Posuđeno preko njem. *Problem* i lat. *problema* iz grč. *πρόβλημα* izvorno 'ono što je bačeno naprijed (nasip, prepreka)', što je izvedeno od *προβάλλω* 'naprijed bacati' (od *προ-* 'naprijed', v. ***pro-***, i *βάλλω* 'bacati', v. ***balestra***).

pròbodīšte *sr* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***probosti***.

pròbōjan *prid.*, v. ***probiti***

pròbosti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *probȍst* (Brač), *probȍst* (Senj), *prẹb'osti* (Varaždin); *prebosti (se), probosti* (RKKJ)

TVORBA *probádati*

Postalo od psl. **probosti* (stcsl. *probosti*, sln. *prebósti*, polj. *przebość*, usp. rus. *проболóть*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **bosti* (v. ***bosti***).

pròbrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *probrȁt* (Brač); *probrati* (RKKJ)

TVORBA *pròbirati*

Postalo od psl. **probьràti* (sln. *prebráti*, rus. *пробрáть* 'izgrditi, ukoriti', polj. *przebrać* 'presvući; probrati; pretjerati'), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **bьrati* (v. ***brati***).

probúditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *probūdȉt* (Brač), *probūdȉt* (Senj); *prebuditi (se), probuditi (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **probudìti* (sln. *prebudíti*, rus. *пробудúть*, polj. *przebudzić*), što je

složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **buditi* (v. ***buditi***).

pròces *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *procès* (Brač), *procęs* (Varaždin); *procesuš, procešuš* (RKKJ)

Posuđeno (eventualno preko njem. *Prozess*) iz srlat. *processus* '(sudski) postupak, način postupanja' (lat. *prōcessus* 'napredak, rast'), što je izvedeno od particípske osnove glagola *prōcēdō* 'ići naprijed, napredovati; nastavljati se, trajati', koji je složen od *prō* 'pred' (v. ***pro-***) i *cēdō* 'koračati, ići' (v. ***eksces***).

procèsija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *procesijũn, procesjũn* (Brač), *prošʹęcija* (Varaždin); *procesija, procešija, pročesija, prosešija, prošecija* (RKKJ)

Posuđeno (eventualno preko njem. *Prozession*) iz kslat. *prōcessiō* '(religijska) povorka', izvorno 'napredovanje vojske', što je izvedeno od particípske osnove glagola *prōcēdō* 'ići naprijed, napredovati', v. ***proces***.

pròcesor *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *processor*, njem. *Prozessor*), riječ je izvedena od (sr.) lat. *prōcessus* 'postupak', v. ***proces***.

procijéniti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *preceniti, proceniti* (RKKJ)

TVORBA *procjenjívati* (*procjenjívānje, procjenjìvāč* (*procjenjivàčica*)), *procjènjiv, procīnìt* (Brač)

Poput sln. *precenīti*, polj. *przecenić* izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***cijeniti***.

pròcijēp *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròcip* (Brač), *pròcip* (Senj), *pròcīp* (Vrgada)

Izvedeno od *procijepiti* 'rascijepiti', v. ***pro-***, ***cijepiti***.

pròcjena *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròcina* (Brač), *prʹocjęna* (Varaždin); *precemba, precena, precimba* (RKKJ)

Izvedeno od ***procijeniti***.

procjènjiv, v. ***procijeniti***

procúriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *procūrȉt* (Brač), *prękūrẹti* (Varaždin); *precureti* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***curiti***.

pròcvasti (15. st. Mon. croat., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *procvȁst, procvȁt* (Brač), *prękvʹęsti* (Varaždin); *precvesti, procvesti, procvisti* (RKKJ)

TVORBA *pròcvat*

Postalo od psl. **prokvisti, *prokvьsti* (stcsl. *procvisti*, sln. *precvèsti* (Plet.), rus. *прощвестú*, češ. *prokvésti, prokvísti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **kvisti* (v. ***cvasti***).

procvjètati (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *procvetȁt* (Senj); *procvetati, procvitati* (RKKJ)

Postalo od psl. **prokvětàti* (stcsl. *procvitati*, sln. *precvẹ́tati* (Plet.), rus. *прощвемáть*, češ. *prokvétati, prokvítati*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **květati* (v. ***cvjetati***). U hrv. *procvjetati -je-* < **ě* je uvedeno analogijom prema ***cvijet***.

próčēlje *sr* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prʹočęlę* (Varaždin)

Izvedeno od ***pro-*** i ***čelo***; za tvorbu usp. ***začelje***. Usp. i sln. *pročêlje*.

pròčistiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pročȉstit* (Brač), *prękʹistiti* (Varaždin)

TVORBA *pročišćávati* (*pročišćávati*), *pròčišćen* (*pročišćénje*), *pročišćívati* (*pročišćìvāč, pročišćívānje*)

Postalo od psl. **pročìstiti* (sln. *prečístiti*, rus. *прочúстить*, polj. *przeczyścić*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **čistiti* (v. ***čistiti***).

pročìtati (14. st. Danilo; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pročȉtat* (Senj), *pročȉtati* (Vrgada), *prękʹitati* (Varaždin); *prečitati, prečtati, prečteti, preštati, prešteti, pročteti, pročtiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **pročitàti* (sln. *prečītati*, rus. *прочитáть*, polj. *przeczytać*), što je

složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **čitati* (v. ***čitati***).

prôći (13. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin, Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prǫ̑ć* ⟨prez. *prǫ̑jden*⟩ (Brač), *prõjti* (Vrgada), *prõć* (Senj), *prę̑jti, pr'ojti* (Varaždin), *pr'ę̑jti* (Gola); *prejti, projti* (RKKJ)

Postalo od psl. **projьti* ⟨prez. **projьdǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *proiti*, sln. *preíti*, rus. *npoйmú*, polj. *przejść*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **jьti* (v. ***ići***).

pròdaja *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròdaja* (Brač), *prȍdaja* (Vrgada), *pr'odaja* (Varaždin); *prodaj, prodaja, prodava* (RKKJ)

TVORBA *pròdājnī*

Poput sln. *prodâja* izvedeno od ***prodati***. Usp. i rus. *npoдáжa*.

pròdati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prodȁt* (Brač), *prodȁti* (Vrgada), *prodȁt* (Senj), *prod'ati* (Varaždin); *prodati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **prodàti* (stcsl. *prodati*, sln. *prodáti*, rus. *npoдámь*, češ. *prodat*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **dati* (v. ***dati***); izvorno je značenje zacijelo bilo 'dati naprijed' > 'dati za protuvrijednost'.

Lit.: Snoj 582.

prodávati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prodą̑vati* (Varaždin); *prodavati (se)* (RKKJ)

TVORBA *prodàvāč* (*prodavàčica*), *prodávānje*, *prodavaóna* (*prodavaònica*), *prodàvatelj*

Postalo od psl. **prodavàti* (rus. *npoдaвámь*, češ. *prodávat*, usp. stcsl. *prodajati*, sln. *prodâjati*), što je izvedeno od **prodati* (v. ***prodati***).

pròdika *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȅdika* (Brač), *pr'odika* (Varaždin); *predeka, prodeka, prodika* (RKKJ)

Postalo zamjenom prefiksa od *predika*, što je izvedeno od *predikati*, glagola posuđena iz clat. *praedicō* 'propovijedati' (kl. lat. 'oglašavati, očitovati'), koji je složen od *prae* 'naprijed' (v. ***precizan***) i *dīcō* 'govoriti' (v. ***dikcija***).

Lit.: Skok III: 40.

pròdor *m*, v. ***prodrijeti***

pròdrijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prodrĩt* (Brač), *prędrę̑ti, prędr'ti* (Varaždin); *predreti, predrti, prodrti* (RKKJ)

TVORBA *pròdirati* (*pròdirānje*), *pròdor* (*pròdōran* (*pròdōrnōst*))

Postalo od psl. **proderti* (sln. *prodréti*, češ. *prodříti*, polj. *przedrzeć*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **derti* (v. ***drijeti***).

produ̍biti

DIJALEKTI I POTVRDE *produ̍bȉt* (Grobnik); *produbsti* (17. st.), *predubiti, predupsti* (RKKJ)

TVORBA *produbljívati*

Poput rus. *npoдoлбúmь* 'produpsti, probiti' izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***dubiti***[1], v. ***dupsti***.

producírati

DIJALEKTI I POTVRDE *producę̑nt* (Varaždin)

TVORBA *prodùcent* (*prodùcentica*, *prodùcentskī*)

Posuđeno preko njem. *produzieren* iz lat. *prōdūcō* 'izvesti naprijed', što je složeno od *pro* (v. ***pro-***) i *dūcō* 'voditi' (v. ***dužd***). Značenje 'stvoriti, proizvesti' razvilo se metaforizacijom od 'izvesti neki proces stvaranja' preko 'dovršiti, ostvariti'.

pròdùkcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prod'ukcija* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *Produktion*, eng. *production*) iz lat. *prōductiō* izvorno 'produljenje, otezanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōdūcō* 'proizvesti' (v. ***producirati***).

pròdukt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prod'ukt* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *Produkt*, eng. *product*) iz lat. *prōductum*, što je particip perfekta glagola *prōdūcō* 'proizvesti' (v. ***producirati***).

pròduktīvan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *produktiv*, fr. *productif*); riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *prōdūcō* 'proizvesti' (v. ***producirati***).

produ̍ljiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prod'u̍liti* (Varaždin)

TVORBA *produljénje*, *produljívati* (*produljívānje*)

Izvedeno prefiksom (v. ***pro-***) od ***duljiti***. Usp. stcsl. *prodьliti* 'dugo govoriti', rus. *продлúть*.

produ̍žiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prod'užiti* (Varaždin), *produ̍žīt* (Grobnik)

TVORBA *produžávati* (*produžávānje*), *produžívati* (*produžívānje*), *produžétak*, *pròdužnī*

Postalo od psl. **prodьlžiti* (stcsl. *prodьlžiti*, sln. *prodolžíti* (Plet.), rus. *продóлжить*, polj. *przedłużić*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **dьlžiti* (v. ***dužiti***).

pròfān

Posuđeno iz lat. *profānus* 'neposvećen, svjetovan', dosl. 'koji se nalazi pred svetištem', što je složeno od *pro* 'pred' (v. ***pro-***) i *fānum* 'svetište, hram' (< ie. *$*d^{h}h_{1}s$-no-*; isti je korijen u ***ferije***, ***festival***).

Lit.: de Vaan 201.

profèsija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prof'ęsija* (Varaždin); *profesija*, *profešija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *professiō* 'zanat, posao', što je izvedeno od participske osnove glagola *profiteor* 'očitovati, javno priznati (da se čim bavi)', koji je pak složen od *pro* 'pred' (v. ***pro-***) i *fateor* 'priznati, očitovati' (< ie. *$*b^{h}eh_{2}$-* 'govoriti, kazati', v. ***bajati***). Značenje 'posao, struka, zanat' razvilo se od 'posao kojim se tko bavi te ga očituje' < 'službeno očitovanje'.

pròfesionālan *prid.*

TVORBA *profesionálac* (*profesionálčev*), *profesionalìzam*, *profesiònālka*, *pròfesionālnī*, *pròfesionālno*, *profesionálnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *professionell*, fr. *professionnel*, eng. *professional*); riječ je izvedena od lat. *professiō*, v. ***profesija***.

pròfesor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *profešȗr* (Brač), *profêsor* (Senj), *prof'ęsor* (Varaždin); *profesor*, *profešor* (RKKJ)

TVORBA *profesòrica*, *pròfesorskī*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Professor*) iz lat. *professor* 'javni učitelj, profesor', što je izvedeno od participske osnove glagola *profiteor* 'javno očitovati', v. ***profesija***. Oblici na *-ur* starije su posuđenice iz romanskih idioma, osobito iz mletačkoga (*profešȗr*).

pròfīl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *profīl* (Varaždin); *profil* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Profil* i fr. *profil*, iz tal. *profilo*, što je izvedeno od glagola *profilare* 'ocrtavati obris', izvorno krojački termin sa značenjem 'obrubiti'. Taj je pak glagol složen od *pro* (< lat. *pro*) i *filo* 'nit, rub, konac' < lat. *fīlum* 'nit' (< ie. *$*g^{wh}iH(s)lo$-*, v. ***žila***).

Lit.: Snoj 583.

profilírati

Posuđeno preko njem. *profilieren* i fr. *profiler* iz tal. *profilare*, v. ***profil***.

pròfīnjen *prid.*

TVORBA *pròfīnjenōst*

Pridjev trpni glagola *profiniti* (*razg.*) (v. ***pro-***, ***fin***).

pròfīt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *profît* (Brač), *profit* (Varaždin), *prọf'ẹ̄t* (Gola)

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *profit*, njem. *Profit*, fr. *profit*) iz stfr. *proufit*, *porfit* 'dobit' < lat. *prōfectus* 'napredak, učinak, uspjeh', poimeničeni particip perfekta glagola *prōficiō* 'napredovati, uspijevati, koristiti', izvorno 'doći naprijed', koji je složen od *prō* (v. ***pro-***) i *faciō* 'činiti, raditi' (v. ***djenuti***).

proglásiti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proglą̃siti* (Varaždin); *preglasiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pròglās, proglašávati (proglašávānje), proglašénje, proglašívati (proglašívānje)*

Postalo od psl. **progolsiti* (stcsl. *proglasiti* 'proreći', sln. *proglasīti*, rus. *прогласи́ть* 'glasno pjevati, naricati, govoriti', češ. *prohlásiti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **golsiti* (v. ***glasiti***).

prògnati (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prognȁt* ⟨prez. *pognôn*⟩ (Brač) ⟨prez. *prognâš*⟩ (Grobnik), *prõgnȁti* ⟨prez. *prõgneš*⟩ (Vrgada); *pregnati, prognati* (RKKJ)

TVORBA *prògnanica, prògnanīk (prògnaničkī)*

Postalo od psl. **progъnàti* (stcsl. *progъnati*, sln. *pregnáti*, rus. *прогна́ть*, polj. *przegnać*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **gъnati* (v. ***gnati***).

prognóza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *progn'oza* (Varaždin)

TVORBA *prognòstičār, prognòstičārev, prognòstičārka, prognòstičkī*

Posuđeno preko njem. *Prognose* iz grč. *πρόγνωσις* 'znanje unaprijed', što je izvedeno od glagola *προγιγνώσκω* 'naprijed spoznati', koji je pak složen od *προ-* (v. ***pro-***) i *γιγνώσκω* 'znati' (v. ***znati***).

prògon *m* (14. st. Glasnik 15; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prõgon* 'tjeranje, progon' (Varaždin), *prẽgon* (Varaždin), *prõgôn* (Grobnik); *pregon, progon* (RKKJ)

Postalo od psl. **progònъ* (sln. *pregȍn*, rus. *прого́н* 'gonjenje stoke', polj. *przegon* 'gonjenje stoke'), što je izvedeno od **progъnati*, **progoniti* (v. ***prognati***, ***progoniti***).

progòniti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *progonȉt* (Brač), *progonȉt* (Senj)

TVORBA *progánjati (progánjānje), progònitelj* (14. st. Žića sv. otaca) *(progonitèljica), prògōnstvo*

Postalo od psl. **progoniti* (stcsl. *progoniti*, sln. *pregonīti*, polj. *przegonić*, usp. rus. *прогоня́ть*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **goniti* (v. ***goniti***).

progovòriti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *progovorȉt* (Brač), *progovorȉt* (Senj), *prẹgov'oriti* (Varaždin) 1. 'progovoriti'; 2. 'nagovoriti'; *pregovoriti, progovoriti* (RKKJ)

TVORBA *progovárati*

Poput rus. *проговори́ть* izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***govoriti***.

prògram *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *progr'am* (Varaždin)

TVORBA *prògramskī*

Posuđeno preko njem. *Programm* i lat. *programma* 'program, nacrt predviđene djelatnosti, raspored točaka' iz grč. *πρόγραμμα* 'objava, proglas, ukaz', što je složeno od *προ* (v. ***pro-***) i *-γραμμα* (v. ***-gram***).

programírati

DIJALEKTI I POTVRDE *programẹ̑rati* (Varaždin)

TVORBA *programírānje, progràmātor*

Posuđeno iz njem. *programmieren*, što je izvedeno od *Programm*, v. ***program***.

prògresīvan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *progressiv*, fr. *progressif*, eng. *progressive*); riječ je izvedena od lat. *prōgressus* 'napredovanje, napredak, razvitak', što je poimeničeni particip perfekta glagola *prōgredior* 'izaći naprijed, iskoraknuti, napredovati', a taj je pak glagol složen od *prō* 'naprijed' (v. ***pro-***) i *gradior* 'ići, stupati, koračati' (v. ***gresti***).

prohibícija *ž*

TVORBA *prohibícījskī*

Posuđeno iz lat. *prohibitiō* 'zabrana', što je izvedeno od participske osnove glagola *prohibeō* 'zapriječiti, držati daleko, odbijati, zabraniti', koji je pak složen od *pro* 'naprijed' (v. ***pro-***) i *habeō* 'imati' (v. ***habilitacija***).

pròhlādan *prid.*

Poput rus. *прохла́дный* izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***hladan***.

pròhodan *prid.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prehoden* (RKKJ)

TVORBA *pròhodnōst*

Postalo od psl. **proxòdьnъ* (sln. *prehǫ̑den*, polj. *przechodny*, češ. *průchodní*), što je izvedeno od **proxòdъ* 'prolaz' (hrv. star. *prohod* 'prolaz', sln. *prehòd*, rus. *прохóд*), imenice izvedene od glagola **proxoditi* 'prolaziti', v. ***prohodati***.

prohódati (18. st. 'prošetati se'; 19. st. 'početi hodati')

U značenju 'početi hodati' izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***hodati***. U značenju 'prošetati se, propješačiti (veliki prostor)' iterativna tvorba od *prohoditi* 'proći' (15. st.) < psl. **proxoditi* (stcsl. *proxoditi*, sln. *prehodīti*, rus. *прохóдить*, polj. *przechodzić*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **xoditi* (v. ***hoditi***).

pròhtjeti se (18. st.)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***htjeti***. Za sličan značenjski razvoj usp. ***zahtijevati***.

pròhtjev *m*

Izvedeno od ***prohtjeti se***.

proìzāći (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proizā̋jti* (Varaždin)

TVORBA *proìzīći*, *proìzlaziti*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***izaći***.

proìzvesti (19. st.)

Posuđeno iz rus. *произвестú*, v. ***pro-***, ***izvesti***[2]. Za tvorbu i razvoj značenja usp. lat. *prōdūcō*, v. ***producirati***.

proìzvod *m* (19. st.)

Izvedeno od ***proizvesti***. Za tvorbu i razvoj značenja usp. ***produkt***.

proizvòditi

TVORBA *proìzvodnī*, *proizvòdnja*, *proizvòđāč* (*proizvođàčica*, *proizvòđāčkī*), *proìzvođēnje*

Posuđeno iz rus. *производúть*, nesvršeni parnjak od *произвестú*, v. ***proizvesti***.

pròizvōljan *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *произвóльный*, v. ***pro-***, ***izvoljeti***.

projèkcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *proj'ẹ̀kcija* (Varaždin)

TVORBA *projèkcījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Projektion*, eng. *projection*) iz lat. *prōiectiō* 'pružanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōiciō* 'baciti van, baciti preda se', v. ***projicirati***.

pròjekt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *proj'ẹ̀kt* (Varaždin)

TVORBA *pròjektnī*

Posuđeno iz lat. *prōiectum* izvorno 'ono što je ispruženo, izbačeno naprijed', što je poimeničeni particip perfekta glagola *prōiciō* 'ispružiti, baciti naprijed', v. ***projicirati***. Značenje 'plan, zamisao, skica, projekt' metaforičko je, usp. i u drugim europskim jezicima: njem. *Projekt*, eng. *project*.

projèktīl *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Projektil*, eng. *projectile*, fr. *projectile*) iz nlat. *projectilis*, što je izvedeno od participa perfekta glagola *prōiciō* 'ispružiti, baciti naprijed', v. ***projicirati***.

projektírati

DIJALEKTI I POTVRDE *projẹ̀ktȇrati* (Varaždin)

TVORBA *projèktant* (*projèktantica*, *projèktantskī*), *projektírānje*

Posuđeno iz njem. *projektieren*, što je izvedeno od *Projekt*, v. ***projekt***.

pròjektor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *proj'ẹ̀ktor* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Projektor*, eng. *projector*); riječ je izvedena od participa perfekta glagola *prōiciō* 'ispružiti, baciti naprijed', v. ***projicirati***.

projicírati

Posuđeno preko njem. *projizieren* iz lat. *prōiciō* 'ispružiti, baciti naprijed', koji je pak složen od *prō-* (v. ***pro-***) i *iaciō* 'baciti' (v. ***injekcija***).

prokarióti 'organizmi koji nemaju staničnu jezgru'

TVORBA *prokarìōtskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Prokaryoten mn.*, eng. *procaryote*). Riječ je složena od grč. *προ-* (v. ***pro-***) i grč. *κάρυον* 'orah', v. ***eukarioti***.

pròklēt *prid.* (14. st. Žića sv. otaca *prokljat*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròklet* (Brač); *preklet, proklet, prokļet* (RKKJ)

Postalo od psl. **pròklętъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *preklẹ̑t*, rus. *прокля́тый*, češ. *proklatý, prokletý*), što je izvorno pasivni particip glagola **proklęti* (v. ***prokleti***).

pròklēti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Kolunićev zbornik, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *proklẹ̑t* ⟨prez. *prokunẽn*⟩ (Brač), *prokļẽti* (Vrgada), *prokljẽt* (Senj), *prękl̃ẽti, prokl̃ẽti* ⟨prez. *prękũnęm, prokũnęm*⟩ (Varaždin), *prękl'ẽti* (Gola); *prekleti, prokleti* (RKKJ)

TVORBA *pròklinjati*

Postalo od psl. **proklęti* (stcsl. *proklęti*, sln. *preklẹ́ti*, rus. *проклясть*, češ. *proklíti*), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **klęti* (v. ***kleti***).

proklétstvo *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proklẽstvo* (Brač), *prokljẽstvo* (Senj), *prękl̃ẽctvo, proklẽctvo* (Varaždin); *preklectvo, prekleštvo, proklectvo, prokletstvo* (RKKJ)

Poput sln. *preklẹ̑tstvo* izvedeno od ***prokleti***.

proklìtika *ž*

TVORBA *proklìtičkī*

Izvedeno od grč. *προκλίτης* 'koji sjedi na prvom mjestu', što je složeno od *προ-* 'naprijed' (v. ***pro-***) i participa glagola *κλῑ́νω* 'naginjati, naslanjati', v. ***klima***; usp. i ***enklitika***.

pròkop *m* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

Postalo od **prokòpъ* (sln. *prekõp*, rus. *прокóн*, češ. *průkop*), što je izvedeno od **prokopati* (v. ***pro-***, ***kopati***).

pròkuhati

DIJALEKTI I POTVRDE *prokũhot* (Brač), *prokũvat* (Senj), *prękʼuhati* (Varaždin); *prekuhati* (RKKJ)

TVORBA *prokuhávati* (*prokuhávānje*)

Izvedeno od ***kuhati***.

pròkulica *(Brassica oleracea var. gemmifera)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pròkula, pròkulica* (Brač)

Umanjenica od *prokula*, što je nastalo ukrštanjem ***brokula*** s prefiksom ***pro-*** (možda i pod utjecajem glagola *proklijati*).

pròlaz *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prõlaz* (Grobnik), *prʼolas* (Varaždin)

Postalo od psl. **prolàzъ* (sln. *prelȁz*, rus. *прола́з* 'tijesan prolaz, otvor', polj. *przełaz*), v. ***prolaziti***.

pròlazan *prid.*, v. ***prolaziti***

DIJALEKTI I POTVRDE *prẽlazni* (Varaždin)

pròlaziti (18. st.)

TVORBA *pròlazak, pròlazan* (*pròlaznīk, pròlaznica, pròlaznōst*), *pròlažēnje*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***laziti***.

proletarìjāt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Proletariat*, fr. *prolétariat*); riječ je izvedena od lat. *prōlētārius*, v. ***proleter***.

prolètēr *m*

TVORBA *prolètērka, prolètērskī*

Posuđeno preko fr. *prolétaire* iz lat. *prōlētārius* 'prost, običan', izvorno 'građanin najnižeg razreda', što je izvedeno od *prōlēs* 'potomak', a to je pak složeno od *pro-* (v. ***pro-***) i korijena koji je u *alō* 'hraniti' (v. ***alimentacija***, ***adolescent***). U antičkom Rimu pojam je označavao građane koji su imali samo potomke, djecu, a nisu imali imovinu.

prolètjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proletȉt* (Brač), *proletȉt* (Senj); *proleteti* (RKKJ)

Postalo od **proletěti* (sln. *preletẹ́ti*, rus. *пролете́ть*, češ. *proletěti*), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **letěti* (v. ***letjeti***).

prolijévati (14. st. Žića sv. otaca *prolivati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prolīvȁt* (Brač)

Postalo od psl. **prolivàti* (stcsl. *prolivati*, rus. *проливáть*, češ. *prolívat, prolévati*), što je izvedeno od **proliti* (v. ***proliti, lijevati, liti***). U hrv. je *-ije-* umjesto **i* uvedeno analogijom prema ***lijevati*** i imenici **lěvъ* 'lijevanje', v. ***proljev***.

pròliti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prolȉt* (Brač), *prolȉti* (Vrgada), *prolīt* (Senj), *prẹlẹj'ati, prẹlij'ati* (Varaždin); *prelejati, preleti, prẹlejati, prelijati, preliti, prolejati, proleti, proliti, proḷeati* (RKKJ)

Postalo od psl. **prolìti* (stcsl. *proliti*, rus. *пролúть*, češ. *prolíti*), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **liti* (v. ***liti***).

pròlog

DIJALEKTI I POTVRDE *prolôk* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Prolog* i lat. *prologus* iz grč. *πρόλογος* 'prolog, uvod (u tragediju)', što je složeno od *προ-* 'pred' (v. ***pro-***) i *λόγος* 'govor, riječ' (v. ***-logija, -log***).

pròljeće *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prolȉćē* (Vrgada), *prolȉće* (Senj); *prolet, proletje* (RKKJ)

TVORBA *pròljetnī, pròljetnica, pròljetōs*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***ljeto*** u značenju 'dio godine koji je pred ljetom'.

Lit.: Gluhak 503f.

próljev *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pròliv* (Brač), *pr'oḷẹf* (Varaždin)

Postalo od **prolěvъ*, što je izvedeno od **proliti*, v. ***proliti***. Za razvitak značenja usp. njem. *Durchfall* 'proljev' (od *durchfallen* 'pasti kroz što').

promàknuti

DIJALEKTI I POTVRDE *promaknȕt* (Brač); *pròmaći*

TVORBA *promaknúće, pròmicati*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***maknuti***. U značenju 'unaprijediti' zacijelo kalk prema ***promovirati***.

pròmašiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹmāš'iti* (Gola)

TVORBA *pròmašāj, promašívati*

Izvedeno od *mašiti*, v. ***mašiti se***, ***mah***[2]. Usp. rus. *прóмах* 'promašaj'.

promenáda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *promẹnạ̑da* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Promenade*, iz fr. *promenade* 'šetalište', što je izvedeno od *se promener* 'hodati okolo, šetati se' (izvedenica od *mener* 'voditi' < vlat. *minare* 'gurati životinje pred sebe, vikati, prijetiti', kl. lat. *minārī* 'prijetiti', v. ***prominentan***).

Lit.: Dauzat 607.

prómet *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'omẹt* (Varaždin)

TVORBA *promètalo, prómetnī* (*prómetnica*), *prómetnīk, prómetovati*

Izvedeno od *prometati* 'poslovati, raditi, truditi se' (v. ***pro-***, ***metati***). Izvorno se riječ odnosila na izmjenu vrijednosti u trgovini, a za razvoj značenja 'kretanje vozila i ljudi' usp. eng. *traffic* 1. 'trgovina'; 2. 'kretanje vozila i ljudi', v. ***trafika***.

pròmicati, v. ***promaknuti***

pròmidžba *ž*

TVORBA *pròmidžbenī*

Izvedeno od *promicati*, v. ***promaknuti***. Za razvoj značenja usp. ***promocija***, ***propaganda***.

promijéniti (14. st. Žića sv. otaca *prominiti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *promīnȉt* (Brač), *prẹmẹn'iti* (Varaždin); *premeniti (se), promeniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *promjènljiv* (*promjènljivōst*), *promjènjiv* (*promjènjivōst*)

Postalo od **proměniti* (sln. *premenīti*, češ. *proměniti*), što je složeno od psl. **pro-* (v. ***pro-***) i **měniti* (hrv. star. *mijeniti*, stcsl. *měniti*, sln. *menīti*, rus. dijal. *менúть*, češ. *měniti*), što je izvedeno od **měna*, v. ***mijena***. Podudarno je lit. *mainýiti* 'promijeni-

ti, mijenjati', latv. *maĩnît* 'promijeniti, mijenjati'.

Lit.: Skok II: 421; Derksen 311.

promijéšati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prẹmẹ̃šati* (Varaždin)

Postalo od **proměšati* (sln. *premešáti*, rus. *промешáть*, češ. *promíchati*), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **měšati* (v. ***miješati***).

pròmīl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *promîl* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Promille,* iz lat. *pro mille* 'kroz, na tisuću' od *prō* (v. ***pro-***) i *mīlle* 'tisuću' (v. ***milja***).

prominèntan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *prominent*, eng. *prominent*) iz lat. *prōmīnens* 'koji strši', izvorno particip prezenta glagola *prōmīneō* 'stršati u vis', koji je složen od *prō* 'naprijed' (v. ***pro-***) i *minor* 'stršati u vis, viriti; prijetiti'.

promiskuìtēt *m*

TVORBA *promiskuitètan*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Promiskuität*, fr. *promiscuité*); riječ je izvedena od lat. *prōmīscuus* 'pomiješan, zajednički' (od *prō*, v. ***pro-***, i *mīsceō* 'miješati', v. ***mijesiti***).

pròmisliti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *promìslit* (Brač), *prẹm'isliti* (Varaždin); *premisliti (si), promisliti* (RKKJ)

TVORBA *promíšljati* (*promíšljānje*), *pròmišljen* (*pròmišljenōst*)

Postalo od psl. **promỳsliti* (stcsl. *promysliti* 'pobrinuti se', sln. *premísliti*, rus. *промы́слить* 'dobiti, nabaviti' (*zast.*), češ. *promysliti, promysleti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **mysliti* (v. ***misliti***).

pròmjena *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròmina* (Brač), *pr'omjẹna* (Varaždin) 1. 'promjena (prizora u kazalištu)'; 2. 'promjena u žena'; *premena, prememba, premenba, premeńba, premimba, promimba, promina,* (RKKJ)

Poput češ. *proměna* izvedeno od ***promijeniti***.

promjènjiv *prid.*, v. ***promijeniti***

prómjer *m* (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od osnove glagola ***mjeriti***, usp. i češ. *průměr*. Djelomični kalk prema njem. *Durchmesser* (od *durch* 'kroz' i *messen* 'mjeriti') odnosno grč. *διάμετρος* 'promjer, dijagonala' (v. ***dijametar***).

promócija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *promõcija* (Varaždin); *promocija* (RKKJ)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Promotion*, iz lat. *prōmotiō* 'napredak, promaknuće, promidžba', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōmoveō* 'naprijed micati', v. ***promovirati***.

pròmočiti, v. ***pro-***, ***močiti***

promòliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prom'oliti* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od psl. **moléti*, v. ***pomoliti (se)***.

Lit.: Gluhak 504.

promovírati

DIJALEKTI I POTVRDE *promovệrati* (Varaždin)

TVORBA *promovírānje*

Posuđeno preko njem. *promovieren* iz lat. *prōmoveō* 'pomicati naprijed', što je složeno od *prō* 'naprijed' (v. ***pro-***) i *moveō* 'micati' (v. ***mobilan***).

promŕsiti (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***mrsiti***. Značenje 'nerazumljivo govoriti' razvilo se od 'govoriti kao zapletenim jezikom'.

promúknuti

DIJALEKTI I POTVRDE *promȕknut* (Brač) (*promũkal*), *prẹmũknuti, promũknuti* (Varaždin) (*promũkli*); *premuknuti* (RKKJ)

TVORBA *pròmūkao* (*pròmūklōst*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***muknuti***[1]. Izvorno je značenje zacijelo bilo 'šutjeti, ne moći govoriti'.

prònāći (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pronȏć* (Brač), *pronãjti* (Varaždin)

TVORBA *pronàlaziti* (*pronàlazak*, *pronàlažēnje*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***naći***. Usp. ***iznaći***.

pronèvjeriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pronevȉrit* (Brač), *pronęv'ęriti* (Varaždin)

TVORBA *pronèvjera*

Posuđeno iz češ. *pronevěřiti* (v. ***pro-***, ***nevjera***), što je tvoreno prema njem. *veruntreuen* (od *ver-* 'pro-' i *Untreu* 'nevjera, pronevjera').

prònijēti (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pronît* (Brač), *pronîti* (Vrgada), *pron'ęsti* (Varaždin)

TVORBA *pronòsiti* (*pròonošēnje*)

Postalo od psl. **pronesti* (stcsl. *pronesti*, rus. *пронести́*, češ. *pronésti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **nesti* (v. ***nesti***). Za *-nijeti* umjesto *-nesti* v. ***donijeti (donesti)***.

pròniknuti

TVORBA *pròonicati* (*pronìcav*), *pronìcljiv* (*pronìcljivōst*), *pròoničan* (*pròoničnōst*)

Posuđeno iz rus. *прони́кнуть* 'prodrijeti (u bit)' (v. ***pro-***, ***niknuti***).

propàgānda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *propagânda* (Varaždin)

TVORBA *propàgāndnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Propaganda*, fr. *propagande*) iz lat. *prōpāganda*, gerundiv glagola *prōpāgō* 'raširiti, rasprostraniti', koji je složen od *prō*, v. ***pro-***, i korijena koji je u *pangō* 'zabiti, utvrditi, posaditi, stvoriti' < ie. **peh₂g'-* (skr. *pajrá-* 'čvrst, tvrd', grč. *πήγνυμι* 'pričvrstiti, spojiti').

Lit.: de Vaan 441f.

pròpalica *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'opalica* (Varaždin)

Izvedeno od ***propasti***.

pròpāst *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròpast*, *pròpost* (Brač), *pr'opast* (Varaždin); *prepast*, *propast* (RKKJ)

Postalo od psl. **pròpastь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *propastь*, rus. *пропа́сть* 'ponor, provalija, bezdan', češ. *propast* 'ponor'), što je izvedeno od **propasti*, v. ***propasti***.

pròpasti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *propȁst* (Brač), *propàst* (Senj), *prẹp'asti* (Varaždin); *prepasti (se)*, *propasti* (RKKJ)

TVORBA *pròpadati* (*pròpadānje*)

Postalo od **propàsti* (rus. *пропа́сть* 'nestati, iščeznuti'), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **pasti* (v. ***pasti***[1]).

propèlēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *propęlȇr* (Varaždin), *prọpel'ẹ̄r* (Gola)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Propeller*, iz eng. *propeller* 'propeler; brodski vijak', izvorno 'ono što pokreće', što je izvedeno od glagola *propel* 'pokrenuti, dati poticaj', koji je posuđen iz lat. *propellō* 'naprijed tjerati, potisnuti' (od *prō*, v. ***pro-***, i *pellō* 'udarati, potisnuti, krenuti', v. ***puls***).

Lit.: Snoj 585.

propélo *sr* (16. st.)

Izvedeno od ***propeti***; za tvorbu usp. i ***raspelo***.

pròpēti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *propẹ̄t* ⟨prez. *pròpnen*⟩ (Brač), *propẽti* (Vrgada); *propeti* (RKKJ)

TVORBA *pròpinjati*

Poput stcsl. *propęti* izvedeno prefiksom ***pro-*** od **pęti*, v. ***napeti***.

pròpis *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'opis* (Varaždin); *prepis* (RKKJ)

TVORBA *pròpisan*

Izvedeno od ***propisati***; zacijelo kalk prema njem. *Vorschrift* 'propis' (od *vorschreiben* 'propisati').

propísati (13. st. Domentijan 'napisati'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prępĩsati* (Varaždin); *prepisati, propisati* (RKKJ)

TVORBA *propisívati*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***pisati***. Usp. rus. *nponucámь* 'prijaviti, registrirati', češ. *propsati* 'napisati preko gornjeg papira na donji'. Zacijelo kalk prema njem. *vorschreiben* 'propisati, odrediti, naložiti' (od *vor* 'naprijed' i *schreiben* 'pisati').

pròplakati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *proplãkot* (Brač)

Postalo od psl. **proplàkati* (stcsl. *proplakati sę*, rus. *проплáкать* 'plakati neko vrijeme', češ. *proplakati*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **plakati* (v. ***plakati***).

pròplanak *m* (19. st.)

Izvedeno od pridjeva **polnъ* 'ravan, neobrastao drvećem', v. ***planina***, prefiksom ***pro-*** i sufiksom **-ъk*.

pròpolis *m*

Posuđeno, eventualno preko eng. *propolis*, iz grč. *πρόπολις* 'propolis', izvorno 'predgrađe', što je složeno od *προ-* (v. ***pro-***) i *πόλις* 'grad' (v. ***polis***). Pčele pomoću *propolisa* zatvaraju manje rupe na košnici, svom "gradu".

propòrcija *ž*

TVORBA *pròporcionālan* (*proporcionálnōst*)

Posuđeno iz lat. *prōportiō* 'razmjernost, skladnost', što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) *portiō* 'odmjeren dio, razmjer' (v. ***porcija***).

propovijédati (14. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròpovid* (Senj), *propovẽdati* (Varaždin, novije); *pripovedati* (RKKJ)

TVORBA *pròpovijēd* (19. st.), *propovijédānje*, *propovjedaònica*, *propovjèdnīk* (*propovjèdnica*)

Postalo od **propovědati* (stcsl. *propovědati*, sln. star. *propovędati*, usp. i rus. *проповéдовать*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **pověděti*, **povědati* (v. ***zapovijedati***). Kalk prema clat. *praedicō* 'propovijedati' (v. ***prodika***).

Lit.: Skok III: 575.

propozícija *f*

DIJALEKTI I POTVRDE *propozĩcija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *propositiō* 'pretpostavka', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōpōnō* 'postaviti pred', koji je složen od *prō* 'pred' (v. ***pro-***) i *pōnō* 'postaviti' (v. ***pozicija***).

pròpūh *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròpuh* (Brač), *prõpuh* (Grobnik), *pr'opuh* (Varaždin), *pr'opuh* (Gola)

Poput sln. *propûh* (Plet.) izvedeno od ***propuhati***.

propúhati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *propūhȁt* (Brač)

TVORBA *propuhívati*

U značenju 'provjetriti, puhanjem pročistiti' izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***puhati***. U značenju 'izložiti vjetru i uzrokovati zdravstvene tegobe' naknadno tvoreno prema imenici ***propuh***.

pròpusnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'opusnica* (Varaždin)

Izvedeno od ***propustiti***; za tvorbu usp. njem. *Passierschein* (od *passieren* 'proći, prolaziti' i *Schein* 'potvrda').

pròpustan *prid.*, v. ***propustiti***

propùstiti (14. st. Spom. sr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *propūstȉt* (Brač), *prępust'iti, propust'iti* (Varaždin); *prepustiti* (RKKJ)

TVORBA *pròpusnōst*, *pròpust*, *pròpustan*, *propúštati* (*propúštānje*)

Postalo od psl. **propustìti* (rus. *nponycmúmь*, češ. *propustiti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

pròračūn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'oračun* (Varaždin)

TVORBA *pròračūnskī*

Izvedeno od ***proračunati***. Usp. i sln. *proračûn*.

proračùnati (17. st.)

TVORBA *pròračunāt* (*pròračunātōst*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***računati***.

pròreći (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proréć* (Brač), *pro-r'ęči* (Varaždin)

Postalo od psl. **prorekti* (stcsl. *prorešti*, rus. *прорéчь*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **rekti* (v. ***reći***).

pròred *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'oręt* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***red***.

pròrezati (15. st. Jireček spom.)

TVORBA *pròrez* (19. st.)

Postalo od psl. **prorězati* (rus. *прорéзать*, češ. *prořezati*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **rězati* (v. ***rezati***).

pròricati (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prorȉcot* (Brač)

Postalo od psl. **proricati* (stcsl. *proricati*, rus. *пророцáть*), što je izvedeno od **prorekti* (v. ***proreći***). Za tvorbu usp. ***naricati***.

prorijéditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prorēdȉt, prorīdȉt* (Brač), *prẹrẽditi* (Varaždin); *prerediti, prorediti* (RKKJ)

TVORBA *prorjeđívati*

Poput rus. *проредúть* izvedeno prefiksom ***pro-*** od osnove pridjeva ***rijedak***.

proročànstvo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *proroč'anstvo* (Varaždin); *proročanstvo, proroštvo* (RKKJ)

Postalo od psl. **proročьstvo* (hrv. star. *proroštvo*, stcsl. *proročьstvo*, rus. *пророчество*, češ. *proroctví*, starije *proroctvo*), što je izvedeno od **prorokъ* (v. ***prorok***). U hrvatskom je *-n-* umetnuto analogijom prema apstraktnim imenicama poput *dostojanstvo, poznanstvo*.

pròrok *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prorȍk* (Brač), *prorȍk* (Vrgada), *prorȍk* (Senj), *pr'orok* (Varaždin); *prorok, proruk* (RKKJ)

TVORBA *pròročica, pròročīšte, pròročkī*

Postalo od psl. **prorȍkъ* (stcsl. *prorokъ*, sln. *prérok*, starije *prórok*, rus. *пророк*, češ. *prorok*), što je izvedeno od **prorekti* (v. ***proreći***). Kalk prema grč. *προφήτης* (od *προ-*, v. ***pro-*** i *φήμι* 'kazati', v. ***bajati***). Za tvorbu usp. ***rok***, ***obrok***, ***urok***.

pròsac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosȁc* (Senj), *prõsęc* (Varaždin), *pr'osęc* (Gola); *prosec* (RKKJ)

Poput sln. *prósec* izvedeno od ***prositi***. Usp. i stcsl. *prositelь* 'prosjak', rus. *просúтель* 'molitelj'.

pròsijēd *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'osędi* (Varaždin); *prosed* (RKKJ)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***sijed***. Usp. i rus. imenicu *прóседь* 'prosijedost'.

pròsinac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosȋnac* (Brač), *prosînęc* (Varaždin) 1. 'prosinac'; 2. 'stari naziv za siječanj'; *prosinac, prosinec* 'prosinac; siječanj' (RKKJ)

TVORBA *pròsinačkī*

Postalo od **prosinьcъ* (sln. *prosînec* 'siječanj', rus. star. *прóсинец* 'siječanj', češ. *prosinec*), što je izvedeno od **prosinǫti* 'sinuti, zasjati' (hrv. star. *prosinuti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **sinǫti* (v. ***sinuti***). *Prosinac* je mjesec u kojem sunce *prosine*, tj. ponovno počinje ići više na obzoru. U starijem kajkavskom *prosinec* je označivalo i prvi mjesec u godini (suvremeni *siječanj*), kao i npr. u slovenskome.

Lit.: Skok III: 247; Vasmer 442; Snoj 585.

pròsiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosȉt* (Brač), *prosȉti* (Vrgada), *prosȉt* (Senj), *pr'ositi* 'moliti' (Varaždin), *pros'iti* 'prosjačiti' (Varaždin); *prositi* (RKKJ)

TVORBA *pròsidba*

Postalo od psl. **prosìti* 'pitati, moliti' (stcsl. *prositi*, sln. *prosīti*, rus. *попсúть*, polj. *prosić*) < ie. **prek'-/*prok'-* 'pitati, moliti' (lit. *prašýti*, skr. *pṛccháti* 'pitati', lat. *poscō* 'tražiti', *precor* 'moliti', got. *fraihnan*, stir. *arcaid* 'pitati, moliti'). Po

tvorbi je praslavenski glagol kauzativ ili iterativ.

Lit.: Skok III: 51f; Gluhak 505; Derksen 421.

pròsjāk *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosjõk* (Brač) (*prosjakìńa, prosjõški*), *pròsj°āk* (Vrgada), *prosjậk* (Varaždin) (*prosj'ački*); *prosjak* (RKKJ)

TVORBA *pròsjāčkī, prosjàkinja*

Poput sln. *prosják* izvedeno od ***prositi***.

pròsječan *prid.*, v. ***prosjek***

pròsjeći (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pros'ęči* (Varaždin)

Postalo od **prosękti* (sln. *presę́či*, rus. *просéчь*, češ. star. *prosíci*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **sękti* (v. ***sjeći***).

pròsjek *m*

TVORBA *pròsječan* (*pròsječnōst*)

U značenju 'štogod prosječeno, prosječen put' (često u toponimima) postalo od **prosękъ, *prosęka* (sln. *presę̑ka*, rus. *просéк, прóсека*, stčeš. *prosek*), što je izvedeno od **prosękti*, v. ***prosjeći***. U značenju 'sredina između dviju krajnjih veličina' novija izvedenica od ***prosjeći***, kalk prema njem. *Durchschnitt* 'prosjek' (od *durchschneiden* 'prerezati, presjeći').

proskribírati

Posuđeno preko njem. *proskribieren* iz lat. *prōscrībō* 'protjerati, prognati', izvorno 'oglasiti, obznaniti', što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) i *scribō* 'pisati' (v. ***hrib***).

pròslaviti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *proslãvit* (Brač), *proslàvit* (Grobnik), *prosl'aviti* (Varaždin); *proslaviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pròslava, pròslavljati*

Postalo od psl. **proslàviti* (stcsl. *proslaviti*, rus. *прославить*, češ. *proslaviti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **slaviti* (v. ***slaviti***).

proslijéditi

TVORBA *prosljeđívati*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***slijediti***. Suvremeno je značenje 'poslati dalje', a u starijem je jeziku glagol zabilježen u značenju 'nasljedovati; nastaviti'.

pròslov *m* (19. st.)

Izvedeno od *prosloviti* 'progovoriti' (v. ***pro-***, ***sloviti***, ***slovo***); kalk prema posuđenici ***prolog***.

pròso *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròs, pruôs* (Brač), *pr'oso* (Varaždin); *prosa, proso* (RKKJ)

TVORBA *pròsenī*

Postalo od psl. **proso* (sln. *pròso*, rus. *npóco*, polj. *proso*); dublja etimologija nije sigurna. Stprus. *prassan* 'proso' može biti slavenska posuđenica, a veza s toh. B *proksa* 'žito' je formalno nategnuta (od ie. **prokso-* očekivali bismo psl. **proxo*). Psl. **proso* se izvodilo i iz ie. složenice **pro-sh$_1$o-*, gdje je **pro-* 'prije, rano' (v. ***pro-***), a **sh$_1$o-* je od korijena **seh$_1$-* 'sijati' (v. ***sjeme***, ***sijati***). Značenjska bi motivacija bila u tome što se *proso* sije ranije od drugih žitarica, no protiv ove etimologije govori to što se uzgoj prosa u Europu proširio iz Kine tek u 2. tisućljeću pr. Kr., pa indoeuropsko postanje nije vjerojatno (osim ako je riječ prenesena na proso s neke druge žitarice koja se rano sijala). Moguće je i da je riječ posuđena iz nekog neindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 52; Gluhak 506; Witczak 2003: 81.

pròspekt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prosp'ękt* (Varaždin); *prospekt* 'vidik, pogled' (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Prospekt* i fr. *prospectus* 'katalog knjižare' < 'oglas, objava, opis djela' iz lat. *prōspectus* 'pogled, vidik, izgled na daljinu'. Latinska je riječ poimeničeni particip perfekta glagola *prōspiciō* 'pogledati preda se, gledati u daljinu' koji je složen od *prō* (v. ***pro-***) i *speciō* 'gledati' (v. ***spektar***).

pròst *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròst* (Brač), *prȍst* (Senj), *prõsti* (Varaždin), *pr'ọ̑st* (Gola); *prost* (RKKJ)

TVORBA *pròstāk* (*prostàkinja*, *prostàkuša*), *prostòta*

Postalo od psl. **pròstъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *prostъ* 'jednostavan, slobodan', sln. *prȍst* 'slobodan', rus. *npocmóй* 'jednostavan', polj. *prosty* 'jednostavan, ravan') < ie. **pro-sth$_2$o-*, što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i korijena **steh$_2$-* 'stajati' (v. ***stati***). Značenjski razvoj nije sasvim jasan; izvorno bi značenje bilo 'koji stoji naprijed', odakle se razvilo 'koji je oslobođen, slobodan' > 'jednostavan, običan'.

Lit.: Skok III: 52f.; Gluhak 506; Derksen 421f.

pròstata *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prost'ata* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Prostata*, eng. *prostate*) iz grč. *προστάτης*, izvorno 'onaj koji stoji naprijed, zaštitnik', što je izvedeno od glagola *προΐστημι* 'naprijed staviti' (od *προ-*, v. ***pro-*** i *ἵστημι* '(po)staviti', v. ***stati***). Ova je žlijezda tako nazvana jer stoji ispred mokraćne cijevi kod muškaraca.

pròstirati (15. st. glag. ruk. 1468., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prostȉrot* (Brač), *prę̄st'irati* (Varaždin); *prestirati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pròstirānje*, *prostȉrāč*, *pròstīrka*

Postalo od psl. **prostirati* (sln. *prostîrati*, rus. *npocmupámь*, češ. *prostírati*), što je nesvršeni glagol od psl. **prosterti* (v. ***prostrijeti***).

prostitúcija *ž*

TVORBA *prostìtūtka*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Prostitution*, eng. *prostitution*, fr. *prostitution*) iz lat. *prōstitūtiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *prōstituō* 'prostituirati, javno izložiti bludu, obeščastiti', izvorno 'staviti ispred, izložiti', koji je složen od *prō* 'naprijed' (v. ***pro-***) i *statuō* 'postaviti' < **statu-* (v. ***status***, ***stati***).

prostòdušan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prostod'ušęn* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *npocmodýшный*, što je izvedeno od *npocmóй* 'jednostavan' (v. ***prost***) i *dýша* (v. ***duša***).

próstor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ostor* (Varaždin); *prostor* (RKKJ)

TVORBA *próstōrnī*

Postalo od psl. **prostòrъ* (sln. *próstor*, rus. *npocmóp*, češ. *prostor*), što je izvedeno od **prosterti* (v. ***prostrijeti***). Ista je tvorba skr. *prastará-* 'ravnica'. Izvorno je značenje 'ono što se prostire (po Zemlji i izvan nje)'.

Lit.: Skok III: 345; Snoj 586.

prostòrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prost'orija* (Varaždin), *prostorȉja* (Grobnik)

Izvedeno od ***prostor***.

pròstran *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prõstrān* (Grobnik); *prostran* (RKKJ)

TVORBA *pròstranōst* (16. st.)

Postalo od psl. **prostornъ* (stcsl. *prostranъ*, sln. *prostrān*, strus. *пространыи, пространьныи,* rus. *npocmóрный*, češ. *prostranný*), što je izvedeno od **prostorъ* (v. ***prostor***).

prostrànstvo *sr* (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

Postalo od psl. **prostornьstvo* (stcsl. *prostranьstvo*, sln. *prostrânstvo*, češ. *prostranství*, usp. i rus. *npocmpáнство*), što je izvedeno od **prostornъ* (v. ***prostran***). Riječ može biti crkvenoslavenizam. U 15. st. (Kolunićev zbornik) potvrđena je u značenju 'podatnost'.

prostrijéliti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prestreliti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pròstrijēl* (*pròstrijēlnī*), *prostrjeljívati* (*prostrjeljívānje*)

Postalo od **prostrělìti* (sln. *prestrelīti*, rus. *npocmpenúmь*, češ. *prostřeliti*), što je slo-

ženo od **pro* (v. ***pro-***) i **strěliti* (v. ***strijeljati***).

pròstrijēti (14. st. Žića sv. otaca *prostriti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *prostrît* (Brač), *prostrîti* (Vrgada), *prẹstrẹ̑ti, prẹst'rti* (Varaždin); *prestreti (se), prestrti (se, si), prostrti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **prosterti* (stcsl. *prostrěti, prostьrěti*, sln. *prostrẹ́ti*, rus. *npocmepémь*, češ. *prostříti*), što je složeno od **pro-* (v. ***pro-***) i **sterti* ⟨prez. **stьrǫ*⟩ < ie. **sterh$_3$-* 'raširiti, prostrti' (skr. *stṛṇấti*, grč. *στόρνυμι*, lat. *sternō*, stir. *sernaid*). Infinitiv *prostrti* tvoren je analoški prema pridjevu trpnom *prostrt* i prema prezentu.

Lit.: Skok III: 345f.; Derksen 421.

pròstr̄ti, v. ***prostrijeti***

prosúditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosūdît* (Brač)

TVORBA *pròsudba* (*pròsudbenī*), *prosuđívati* (*prosuđívānje*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***suditi***. Usp. i rus. *npocyдúmь* 'potrošiti na parničenje' (*razg., zast.*), češ. *prosouditi* 'potrošiti na parničenje'.

prosvijétiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *prosvititi se* 'obasjati se')

DIJALEKTI I POTVRDE *prosvẹ̑titi* (Varaždin); *prosvetiti* (RKKJ)

TVORBA *prosvjećívati*, *prosvjètitelj* (*prosvjetitèljica*), *prosvjètiteljskī*

Postalo od psl. **prosvětìti* (stcsl. *prosvětiti* 'razjasniti; prosvijetliti', rus. *npocвemúmь* 'prosvijetiti; prosvijetliti', češ. *prosvítiti* 'prosvijetliti'), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **světiti*, glagola izvedena od **světъ* 'svjetlost' (v. ***svijet***, ***svijetao***).

prosvijétliti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *prosvītlît* (Senj), *prẹsvẹ̑tliti* (Varaždin)

TVORBA *prosvjetljénje*, *prosvjetljívati*

Postalo od psl. **prosvětьlìti* (rus. *npocвemлúmь* 'razbistriti, razjasniti', češ. *prosvětliti* 'osvijetliti'), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **světliti* (v. ***svijetlīti***).

pròsvjed *m* (19. st.)

TVORBA *pròsvjednī* (*pròsvjednica*), *pròsvjednīk*, *pròsvjedovati*

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od korijena *svjed-* koji je u ***svjedok***; kalk prema njem. *Protest* (v. ***protest***, ***protestirati***).

Lit.: Skok III: 575; Gluhak 506.

pròsvjeta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'osvẹta* (Varaždin)

TVORBA *pròsvjetnī*

Izvedeno od ***prosvijetiti***; može biti djelomičan kalk prema njem. *Aufklärung* 'prosvjećivanje, poučavanje' (od *aufklären* 'razjasniti, objasniti').

prosvjetitèljstvo *sr*

Izvedeno od *prosvjetitelj* (v. ***prosvijetiti***); tvoreno po uzoru na druge europske jezike, usp. njem. *Aufklärung*, eng. *Enlightenment*, fr. *Lumières*, tal. *illuminismo*. *Prosvjetiteljstvo* je razdoblje u Europi u kojem je naglasak bio na razumu, analizi i individualizmu, a ne na tradicionalnom autoritetu.

pròšek *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prošẽk* (Brač), *prošẽk* (Senj)

Posuđeno iz mlet. ili furl. *prossèc* (usp. tal. *prosécco*, što označuje drugu vrstu vina); vino je nazvano prema toponimu *Prosecco* kod Trsta. Taj je toponim posuđen iz sln. dijal. *prosek* 'posječen i očišćen pojas u šumi' < **prosękъ*, v. ***prosjek***.

Lit.: Skok III: 249; Snoj 587.

prošíriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prošīrît* (Brač), *prošīrît* (Senj)

TVORBA *pròširak*, *proširénje*, *proširívati* (*proširívānje*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***širiti***.

pròšlī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ošli* (Varaždin), *prôšlī* (Grobnik), *pr'ošli* (Gola); *prošli* (RKKJ)

Postalo od psl. **prošьdlъ* (rus. *прóшлый*, češ. *prošlý*), izvorno pridjev radni glagola

proći tvoren od **pro* (v. ***pro-***) i korijena glagola **xoditi* (v. ***hoditi***), v. i ***doći***.

prošlogòdišnjī *prid.*

Složeno od ***prošli*** i ***godišnji***. Usp. sličnu tvorbu u rus. *прошлогóдний*.

pröšlōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'ošlost* (Varaždin)

Izvedeno od ***prošli***. Usp. i sln. *próšlost* (Plet.).

pròšnja *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *prošńà* (Brač), *pr'ošńa* (Varaždin); *prošna, prošńa* (RKKJ)

Poput sln. *próšnja* izvedeno od ***prositi***.

prošténje *sr* (14. st. Mon. serb. 'oprost'; 15. st. Mon. croat. 'hodočašće')

DIJALEKTI I POTVRDE *prošćȇńe* 'oprost' (Brač), *prošćȇńę* (Varaždin); *proščeńe* (RKKJ)

TVORBA *pròštenīšte*

Postalo od psl. **proščenьjè* 'oprost' (stcsl. *proštenije*, sln. *proščénje* 'proštenje', rus. *прощéние*, češ. star. *proštěnie, proštění*), što je izveden od **proščenъ*, pridjeva trpnoga glagola **prostiti* (v. ***oprostiti***). Izvorno je značenje 'oprost', a značenje 'proslava sveca zaštitnika' i 'hodočašće' razvilo se jer se u tim prilikama dobiva oprost od grijeha.

protagònist *m*

TVORBA *protagònistica*

Posuđeno iz grč. *πρωταγωνίστης* 'onaj koji igra glavnu ulogu', što je složeno od *πρῶτος* 'prvi' (v. ***protein***) i *ἀγωνιστής* 'glumac', izvorno 'borac, natjecatelj', što je izvedeno od glagola *ἀγωνίζομαι* 'boriti se, natjecati se', od *ἀγών* 'borba, napor', v. ***agonija***, ***agent***.

protégnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *protēgnȗt* (Brač), *protēgnȕti se* (Vrgada); *pretegnuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *protézati* (*protézānje*)

Postalo od psl. **protęgnǫ̀ti* (stcsl. *protęgnǫti*, rus. *протянýть*, češ. *protáhnouti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **tęgnǫti* (v. ***nategnuti***).

protèīn *m*

TVORBA *protèīnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Protein*, eng. *protein*); riječ je tvorena od grč. *πρῶτος* 'prvi' < ie. **prh$_3$-to-*, od korijena koji je u ***prvi***. Tvar je tako nazvana jer se smatralo da je prvotna građa živih stanica.

protèkcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prot'ękcija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *prōtēctiō* 'zaštita', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōtegō* 'pokriti (sprijeda), zakloniti, zaštititi', koji je složen od *prō* (v. ***pro-***) i *tegō* 'pokriti' (v. ***tegla***, ***tjeme***).

pròtest *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *prot'ęst* (Varaždin)

TVORBA *pròtestnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Protest*, eng. *protest*) iz tal. *protesto*, što je izvedeno od lat. *prōtestor* (v. ***protestirati***). Riječ potječe iz trgovačkoga žargona i prvotno je značenje 'službena zabilježba o odbijanju plaćanja ili preuzimanja robe'.

Lit.: EWD 1330.

protèstant *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *protęstânt* (Varaždin)

TVORBA *protèstantica*, *protestantìzam*, *protèstantskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Protestant*, fr. *protestant*, eng. *protestant*) iz srlat. *protestans*, izvorno particip prezenta lat. glagola *prōtestor* '(javno) izražavati nezadovoljstvo, prosvjedovati', starije 'proglasiti, objaviti, svjedočiti' (v. ***protestirati***).

protestírati

DIJALEKTI I POTVRDE *protęstêrati* (Varaždin); *protesterati, protestirati, proteštirati* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *protestieren* i fr. *protester* iz lat. *prōtestor* 'proglasiti, objaviti, svjedočiti', što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) i *testor* 'svjedočiti', od *testis* 'svjedok' (v. ***testis***).

protètika *ž*

TVORBA *protètičār* (*protètičārev*), *protètičkī*

Posuđeno iz njem. *Prothetik*, što je neoklasična izvedenica od *Prothese*, v. ***proteza***.

protéza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prot'eza* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Prothese*, fr. *prothèse, prosthèse*) iz grč. *πρόσθεσις* 'dodavanje, postavljanje', što je izvedeno od glagola *προστίθημι* 'metati do čega ili na što', koji je složen od *πρός* 'uz, pred, pored' < ie. **proti* 'protiv, nasuprot' (v. ***protiv***) i *τίθημι* 'staviti' (v. ***djenuti***). Na oblike bez *-s-* utjecala je gotovo istoznačna grč. riječ *πρόθεσις* 'stavljanje pred, izlaganje; prijedlog' tvorena sličnim prijedlogom *πρό* 'naprijed' (v. ***pro-***).

pròtiv *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròtiva* (Brač), *protiva* (Vrgada), *pr'oti, pr'otif* (Varaždin); *protiv* (RKKJ)

Postalo od psl. **protivъ* (stcsl. *protivъ*, sln. star. *protiv*, rus. *прóтив*), izvorno pridjev izveden od prijedloga **proti* (hrv. star. *proti*, sln. *proti*, rus. dijal. *npomu, npomь*, češ. *proti*) < ie. **protey, *proti, *preti* (grč. *πρός*, ep. *πρότι, προτί*, skr. *práti*, latv. *pret*, lat. *pretium* 'cijena', izvorno 'suprotna vrijednost').

Lit.: Skok III: 54; Derksen 418, 422; Beekes 1238.

pròtīvan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròtivan* (Brač), *prot'ivẹn* (Varaždin); *protiven* (RKKJ)

TVORBA *pròtīvnīk* (*pròtīvnīčkī*, *pròtīvnica*)

Postalo od psl. **protivьnъ* (stcsl. *protivьnъ*, sln. star. *protîven*, rus. *протúвный*, češ. *protivný*), što je izvedeno od **protivъ*, v. ***protiv***.

protíviti se

DIJALEKTI I POTVRDE *protīvȉt se* (Brač); *protiveti se, protiviti se* (RKKJ)

TVORBA *protívljēnje*

Postalo od psl. **protiviti sę* (stcsl. *protiviti sę*, sln. star. *protîviti se*, rus. *протúвиться*, češ. *protiviti se*), što je izvedeno od **protivъ*, v. ***protiv***.

pròtjerati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *protȉrot* (Brač), *prẹt'irati* (Varaždin); *pretirati, protirati* (RKKJ)

TVORBA *protjerívati* (*protjerívānje*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***tjerati***.

pròtok *m* (13. st. toponim)

TVORBA *pròtočan* (*pròtočnī*, *pròtočnīk*, *pròtočnōst*)

Poput rus. *npomók* 'protjecanje; spojni kanal', češ. *průtok* 'protjecanje; mjesto gdje tekućina teče' izvedeno od **protekti* (v. ***pro-***, ***teći***).

pròtokol *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'otokol* (Varaždin); *protokol, protokolum, protokolon* (RKKJ)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Protokoll* 'zapisnik, protokol', fr. *protocole*) i srlat. *protocollum* iz grč. *πρωτόκολλον, dosl.* 'prvi zalijepljeni list role papirusa', što je složeno od *πρῶτος* 'prvi' (v. ***protein***) i izvedenice od *κόλλα* 'ljepilo' (nesigurne dublje etimologije). Na prvom listu papirusa bili su zapisani podatci o nastanku i sadržaju rukopisa. U srednjovjekovnom latinskom razvilo se značenje 'službeni zapis' te odatle 'diplomatski dokument' i 'pravila ponašanja u diplomaciji'.

Lit.: Snoj 588.

pròtōn *m*

TVORBA *pròtōnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *proton*, njem. *Proton*); riječ je tvorena od grč. *πρῶτος* 'prvi' (v. ***protein***) sa završetkom kao u ***ion***, ***elektron***. Riječ je smislio engleski fizičar Ernest Rutherford (1871. – 1937.) koji ga je otkrio.

Lit.: Snoj 588.

protu-

Prefiks postao od starijega prijedloga *protu* 'protiv, prema' (16. st.), od istoga korijena koji je u ***protiv***.

protùmačiti (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *protumãčit* (Brač), *protumȁčit* (Grobnik)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od *tumačiti*, v. ***tumač***. Usp. i sln. *pretolmáčiti*.

protùrječiti

DIJALEKTI I POTVRDE *protur'ęčiti* (Varaždin)

TVORBA *protùrječan, protùrjēčje*

Složeno od ***protu-*** i ***riječ***, usp. ***protusloviti***.

protuslòviti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *protusl'oviti* (Varaždin)

TVORBA *protùslōvan, protùslōvlje*

Složeno od ***protu-*** i ***slovo*** 'riječ'; kalk prema lat. *contrādīcō*, od *contrā* 'protiv' (v. ***kontra-***) i *dīcō* 'reći, kazati' (v. ***dikcija***), usp. i posuđenicu *kontradikcija*.

proùčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proučȉt* (Brač)

TVORBA *proučávati* (*proučávānje*)

Poput rus. *проучúть* izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***učiti***.

provàlija *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***provaliti*** u starijem značenju 'razoriti, oboriti (zemlju)'.

prováliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prov'aliti* (Varaždin)

TVORBA *pròvala* (*pròvālnī*), *pròvālnīk* (*pròvālnica, pròvālničkī*), *provaljívati*

Poput rus. *проваля́ть* 'srušiti', češ. *provaliti* 'probiti površinu' izvedeno prefiksom ***pro-*** od **valiti* (v. ***navaliti***).

pròvesti[1] ⟨prez. *provèdem*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *provȅst* ⟨prez. *provedȅn*⟩ (Brač)

TVORBA *pròvedba* (*pròvedbenī*)

Postalo od psl. **provesti* ⟨prez. **provedǫ*⟩ (stcsl. *provesti*, rus. *провести́*, češ. *provést*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **vesti* (v. ***navesti***[1]). Značenje 'zabaviti se' povratnoga glagola *provesti se* razvilo se iz sintagmi poput *ugodno provesti vrijeme*.

pròvesti[2] ⟨prez. *provèzem*⟩

Postalo od psl. **provezti* ⟨prez. **provezǫ*⟩ (rus. *провезти́*, češ. *provézti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **vezti* (v. ***vesti***[2]).

pròvidan *prid.* (18. st. 'koji proviđa'; 19. st. 'proziran')

Izvedeno od glagola *providjeti* 1. 'pobrinuti se' (15. st. Starine 23); ~ *se* 2. 'biti proziran < vidjeti se kroz' (17. st.), koji je pak izveden od ***vidjeti*** prefiksom ***pro-***. Za značenje 'proziran' usp. ***proziran*** i njem. *durchsichtig*.

provídnōst *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *provīdnôst* (Grobnik); *providnost* (RKKJ)

Izvedeno od ***providan*** u značenju 'koji proviđa'; kalk prema lat. *prōvidentia* '(Božja) providnost, božansko upravljanje svijetom', izvorno 'predviđanje, znanje unaprijed; briga' od lat. *prōvideō* 'gledati pred sobom, unaprijed vidjeti, predvidjeti; pobrinuti se', što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) i *videō* 'vidjeti' (v. ***vidjeti***).

provìdūr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *providûr* (Brač); *providur* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *proveditor* ili furl. *provededor* 'namjesnik pokrajine' (tal. *provveditore*); riječ je izvedena od tal. glagola *provvedere* 'opskrbiti, pobrinuti se' < lat. *prōvideō*, v. ***providnost***.

Lit.: Skok III: 55.

provìncija *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *provîncija* (Brač), *prov'incija* (Varaždin); *provincija* (RKKJ)

TVORBA *provincijálac* (*provincijálčev*), *provincijālka, provìncījskī*

Posuđeno iz lat. *prōvincia* 'pokrajina, osvojena zemlja pod rimskom upravom', izvorno 'služba, područje dodijeljeno magistratu', što je vjerojatno složeno od *prō* (v. ***pro-***) i korijena koji je u glagolu *vinciō* 'vezati, obvezati' < ie. **weyk-*, v. ***vijek***. Izvorno bi značenje bilo 'obveza, zaduženje' odakle se razvilo 'područje dodijeljeno magistratu' i zatim 'pokrajina'.

provízija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *provîzija* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Provision*, eng. *provision*, tal. *provvigione*) iz lat. *prōvisiō* 'predviđanje, briga', što je izvedeno od participske osnove glagola *prōvideō* (v. ***providnost***). Značenje 'naknada za posredništvo' razvilo se u trgovačkom žargonu (vjerojatno od 'naknada za predviđenu korist (koju će tko steći transakcijom)'.

pròvjeriti

TVORBA *pròvjera*, *provjerávati* (*provjerávānje*)

Poput rus. *прове́рить*, češ. *prověřiti* izvedeno prefiksom ***pro-*** od **věriti* (v. ***uvjeriti***, ***vjera***).

provocírati

DIJALEKTI I POTVRDE *provocȩ̂rati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *provozieren* iz lat. *provocō* 'izazivati', što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) i *vocō* 'zvati' (v. ***vokativ***).

pròvod *m*

TVORBA *pròvodnī*

Izvedeno od *provesti se* (v. **provesti**[1)] u značenju 'zabaviti se'.

provòditi (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *provodît* (Brač)

TVORBA *pròvođēnje*

Postalo od psl. **provodìti* (stcsl. *provoditi*, rus. *проводи́ть*, češ. *provoditi*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **voditi* (v. ***voditi***).

provòziti (19. st.)

TVORBA *pròvoz* (*pròvozni*)

Poput rus. *провози́ть* nesvršeni glagol od ***provesti***[2].

pròvūći (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *provũć* (Brač), *provûć (se)* (Grobnik); *prevleči (se)* (RKKJ)

TVORBA *provláčiti*

Poput rus. *проволочь*, češ. *provléci* izvedeno prefiksom ***pro-*** od **vьlkti*, v. ***vući***.

próza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pr'oza* (Varaždin)

TVORBA *prôznī*

Posuđeno iz lat. *(ōrātiō) prōsa* 'proza', doslovno je značenje 'ravni, upravni (govor)' (naprema stihovima). Latinska je riječ poimeničeni ž. r. pridjeva *prōrsus* koji se upotrebljava u priloškom značenju 'upravo, ravno, prijekim putem' < *prōversus* što je složeno od *prō* (v. ***pro-***) i participske osnove glagola *vertō* 'okrenuti' (v. ***verzija***, ***vrtjeti***).

Lit.: Chambers 852.

pròzīran *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pròziran* (Brač), *pr'ozirni* (Varaždin)

TVORBA *prozírnōst*

Izvedeno od ***proziràti*** 'vidjeti kroz'; za tvorbu usp. njem. *durchsichtig* 'proziran' (od *durchsehen* 'vidjeti kroz što', od *durch* 'kroz' i *sehen* 'vidjeti').

pròzirati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prozīràt se* (Brač)

Postalo od **prozirati* (stcsl. *prozirati* 'progledati', češ. *prozírati* 'progledati, nazirati'), što je nesvršeni glagol od **prozьrěti*, v. ***prozreti***.

pròzīrnica *ž*

Izvedeno od ***proziran***; riječ je novotvorenica za (*grafoskopska*) ***folija***.

prozòdija *ž*

TVORBA *prozòdījskī*

Posuđeno preko lat. *prosōdia* iz grč. *προσῳδία* 'naglasak, naglašavanje', što je složeno od *πρός* 'uz, pred, pored' (v. ***proteza***) i *ᾠδή* 'pjesma, pjevanje' (v. ***oda***). Značenje 'naglasak, naglasni sustav' razvilo se iz starijega 'modulacija glasa'.

prózor *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prōzȍr* (Vrgada); *prozor* (RKKJ)

TVORBA *prozòrčić*, *prózorskī*

Izvedeno od **prozьrěti* 'vidjeti kroz' (v. ***prozreti***).

pròzreti (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pręzr'ęti* (Varaždin)

Postalo od psl. **prozьrěti* 'progledati, vidjeti kroz' (stcsl. *prozьrěti*, rus. *прозре́ть*, češ. *prozříti*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **zьrěti* (v. ***zreti***[1]).

pròzvati

DIJALEKTI I POTVRDE *prozvȁt* (Brač), *prozv'ati* (Varaždin); *prozvati* (RKKJ)

TVORBA *prozívati* (*prozívānje*, *pròzīvka*)

Postalo od psl. **prozъvàti* (stcsl. *prozъvati* 'nazvati', rus. *прозва́ть* 'nazvati, imenovati'), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **zъvati* (v. ***zvati***).

pròždrijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *proždrīt* (Brač)

TVORBA *pròždirati*

Postalo od **proždrěti* ⟨prez. **proždrę*⟩ (češ. *prožrati*), što je složeno od **pro* (v. ***pro-***) i **žderati* (v. ***žderati***).

proždrljiv *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***proždrijeti***.

pròžēti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prožȇt* ⟨prez. *pròžmen*⟩ (Brač)

TVORBA *pròžimati* (*pròžimānje*)

Poput rus. *прожа́ть* 'protisnuti' izvedeno od prefiksom ***pro-*** od **žęti* (v. ***sažeti***).

prožívjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prožīvȉt* (Senj), *prężīvęti* (Varaždin); *preživeti* (RKKJ)

TVORBA *proživljávati* (*proživljávānje*)

Izvedeno prefiksom ***pro-*** od ***živjeti***. Usp. sličnu tvorbu rus. *прожива́ть* 'živjeti, boraviti, stanovati', češ. *prožívati* 'doživjeti'.

pȓsa *sr, pl. t.* (14. st. Žića sv. otaca *prsi*; 17. st. *prsa*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȓsi* ⟨G *parsȉjuh*⟩ (Brač), *pȓsi* (Vrgada), *pȓsa* (Senj), *p'rsa*, *pȓsi* (Varaždin); *prsa*, *prse*, *prsi* (RKKJ)

TVORBA *pȓsīšte*, *pȓsnī*

Postalo od psl. **pьrsь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *prьsi*, sln. *pȓsi*, rus. *népcu*, polj. *pierś*), srodno s lit. *pìršys* 'konjska prsa' (< **prHk'-*), možda i skr. *párśu-* 'rebro' (iako tomu proturječi bsl. akut u korijenu). Formalno je moguće izvođenje iz ie. **prh*$_2$*-k'y-i-*, od **prh*$_2$- 'ispred' (lat. *prae*, *v.* ***precizan***) i **k'ey-* 'ležati' (het. *kitta(ri)*, skr. *śéte*). Izvorno bi značenje bilo 'ono što leži ispred', no to je semantički nategnuto. U praslavenskom je imenica **pьrsь* pripadala *i*-osnovama (usp. staru množinu *prsi*), a oblik na *-a* analoški je prema drugim nazivima za dijelove tijela, usp. ***leđa***, ***pluća***, ***jetra***.

Lit.: Skok III: 56; Gluhak 506; Derksen 428; Derksen 2015: 358.

pȓskati (19. st.)

TVORBA *pȓskalica*, *pȓskavac*, *pȓsnuti* (17. st.)

Postalo od psl. **prъskati* (sln. *pȓskati*, češ. *prskati*, možda i rus. *nópcкamь* 'prasnuti od smijeha') < ie. **prus-sk-* (lit. *praũsti* 'prati', skr. *pruṣṇóti* 'poprskati').

Lit.: Skok III: 56f.; Derksen 423; Vasmer II: 410.

pȓskavac *m (Impatiens noli tangere)*

Izvedeno od *prskati*; čahure ove biljke "prskaju" pri dodiru.

pȓsluk *m* (18. st.)

Posuđeno iz mađ. *pruszlik*, što je iz njem. *Brustfleck, dosl.* 'mrlja na prsima' (složenica od *Brust* 'prsa' i *Fleck* 'mrlja'). U hrvatskom je završetak *-luk* analoški prema turcizmima, usp. ***nestašluk***, ***pašaluk*** i sl.

Lit.: Skok III: 57.

pȓst *m* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȓst* (Brač), *pȓst* (Vrgada), *pȓst* (Senj), *pȓst* (Varaždin); *prst* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьrstъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *prъstъ*, sln. *pȓst*, rus. zast. *nepcm*, češ. *prst*) < ie. **pr-sth*$_2$*-o-* (lit. *piřštas*, latv. *pìr(k)sts*, stprus. *pirsten*, usp. i skr. *pṛṣṭhá-* 'leđa, planinski greben'), što je složeno od **per-* 'naprijed' (v. ***pre-***) i korijena **steh*$_2$- 'stati' (v. ***stati***); izvorno je značenje 'koji stoji naprijed, strši'.

Lit.: Skok III: 57; Gluhak 507; Derksen 428f.; Snoj 589.

pr̀stac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prstȁc, parstȁc* (Brač)

Izvedeno od ***prst***. Za semantičku motivaciju usp. tal. *dattero di mare* 'prstac', dosl. 'morska datulja', njem. *Steindattel, Meerdattel,* dosl. 'kamena datulja, morska datulja' (jer ta školjka bojom i oblikom podsjeća na datulju); u tim nazivima tal. *dattero* odnosno njem. *Dattel* potječu od grč. *δάκτυλος* 'prst', v. ***datulja***.

pr̂stēn *m* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̂sten* (Brač), *pr̂sten* (Vrgada), *p'rstęn* (Varaždin); *prstan, prsten* (RKKJ)

TVORBA *pr̂stenast, prstènāš, prstènjāk, pr̀stēnje*

Postalo od psl. **pь́rstenъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *prъstenь*, sln. *pr̂sten*, rus. *nérстень*, polj. *pierścień*), što je izvedeno od **pьrstъ* (v. ***prst***), no akut u **pь́rstenъ* nije objašnjen.

pr̂šljēn *m* (19. st.) 1. 'kralježak'; 2. 'grana, listovi i cvjetovi koji su izbili na istoj visini'; 3. 'komadić kosti ili roga, što se natakne na vreteno da je teže'

U starijem jeziku zabilježen je i lik *prẽšljen* 'komadić kosti ili roga, što se natakne na vreteno da je teže' (bug. *прéшлен*, sln. star. *preslèn* 'preslica' (Plet.), češ. *přeslen*). Ako je to izvorni lik i značenje, tada je riječ izvedena od psl. **pręslo* (v. ***preslica***). Suvremeni lik *pršljen* (bez *-e-*) mogao je nastati ukrštanjem s ***prsa***.

Lit.: Skok III: 36; Bezlaj III: 115; HER s. v. *pršljen*.

pŕštati (19. st.)

Poput sln. star. *pŕščati* (Plet.) postalo od **pьrskjati*, što je izvedeno od **pьrskati* (v. ***prskati***).

pr̀šut *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pršût* (Brač), *pršût* (Senj), *pršût* (Vrgada)

Posuđeno iz furl. *persùt* ili mlet. *persùto* (usp. tal. *prosciutto*) < vlat. **perexsūctus* 'sasvim suh, isušen', (dosl. 'posve isisan'), što je složeno od *per-* 'sasvim, veoma' (v. ***per-***) i participske osnove glagola *exsūgō* 'isisati' (od *ex* 'iz', v. ***e-, ek-, eks-, iz***, i *sūgō* 'sisati', v. ***sisati, siga***).

Lit.: Skok II: 643; Gluhak 507; REW 6407; DELI 1273.

pr̂titi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̂tit* (Brač), *p'rtiti* (Varaždin) 1. 'praviti prtinu'; 2. 'teško nositi', *prt'iti* (Gola); *prtiti* (RKKJ)

Postalo od **pьrtiti* (sln. *pŕtiti*), što je izvedeno od psl. **pьrtъ* 'komad platna, vrpca' (hrv. star. *pr̂t* 'odjeća, (laneno) platno', stcsl. *prъtъ* 'komad tkanine, fitilj', sln. *pr̂t* 'stolnjak', rus. dijal. *nópm* 'gruba tkanina', polj. *part* 'grubo platno'). Izvorno bi značenje bilo 'privezati (teret na leđa)'. Dublja etimologija nije sigurna. Moguće je izvođenje od korijena koji je u psl. **porti* 'parati, trgati' (v. ***parati***). Manje je vjerojatno izvođenje od ie. **(s)per(H)-* 'viti, plesti' (grč. *σπάρτον* 'vrpca, konopac', lit. star. *spartas* 'traka'), usp. ***praćka***.

Lit.: Skok III: 58, 59; Gluhak 507f.; Snoj 590.

prtljága *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prtl'aga* (Varaždin), *prtl'āga* (Gola); *pr̀tljāg*

Izvedeno od ***prtljati*** u značenju 'nositi'. Sufiks *-(a)ga* može biti analoški prema ***bisage***, usp. i ***toljaga*** (gdje *-aga* nije sufiks, već dio osnove).

pr̀tljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pr̂tlati* (Varaždin), *prtl'ati* (Gola)

Nesvršeni glagol od ***prtiti***, s *-lj-* dodanim analogijom prema *petljati* (v. ***petlja***); izvorno je značenje 'nositi, tovariti; spremati se za odlazak', a značenje 'petljati; šeprtljati; blebetati' je metaforičko.

prûd *m* (14. st. Mon. serb.; 18. st.) 'pješčani nanos'

DIJALEKTI I POTVRDE *prût, prột* (Varaždin); *prud* (RKKJ)

Postalo od psl. **pręd̀ъ* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *pręd̀ъ*, sln. *prộd* 'kamenje koje je nanesla i zaoblila voda', rus. *npýд* 'ribnjak', češ. *proud* 'tok') < ie. **(s)prondo-* (srvnj. *spranz* 'pu-

kotina'), od korijena **(s)prend-* 'brzo se pomicati', v. ***prenuti***.

Lit.: Skok III: 59; Snoj 582.

prúga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prūgȁ* (Brač), *prũga* (Varaždin)

TVORBA *prȗgast*, *prûžnī*

Postalo od psl. **prǫga* (sln. *prógа*, polj. *pręga* 'pruga, crta, brazgotina'), što je izvedeno od glagola **pręgti* 'upregnuti' < 'vezati, napeti' (v. ***pregnuti***).

Lit.: Skok III: 31; Snoj 583.

prût *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *prût* (*prũće*, *prutȉć*) (Brač), *prût* (Vrgada), *prût* (*prûtję*) (Varaždin), *pr'ūt* (Gola); *prut* (*prutje*) (RKKJ)

TVORBA *prûće*

Postalo od psl. **prȏtъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *prǫtъ*, rus. *прут*, polj. *pręt*) < **pronto-*; možda od istoga korijena koji je u ***spretan*** (izvorno bi značenje bilo 'ono što je složeno, postavljeno (u ogradu od pruća').

Lit.: Skok III: 36f; Vasmer II: 451f.; Snoj 587.

prȕžiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prȕžit* (Brač), *prȕžiti se* (Vrgada), *prȕžit se* (Senj), *prȍžiti* (Varaždin); *pružiti* (RKKJ)

TVORBA *prúžati* (*prúžānje*)

Postalo od psl. **prǫžiti* (csl. *prǫžiti sę*, sln. *prožīti*, rus. *пружить* 'napeti, nategnuti', češ. *pružiti* 'napinjati'), što je kauzativ od **pręgti*, v. ***pregnuti***.

Lit.: Skok III: 31; Vasmer II: 451; Snoj 589.

prvènstvo *sr* (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *prv'ẹnstvo* (Varaždin)

TVORBA *prvènstveno*

Posuđeno iz rus. *пéрвенство* ili češ. *prvenství*; riječ je izvedena od psl. **pьrvъ* (v. ***prvi***). Za razvoj značenja usp. ***prioritet***.

pȓvī *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *prvî* (Brač), *pȓvī* (Vrgada), *pȓvi* (Senj), *pȓvi* (Varaždin); *prvi* (RKKJ)

TVORBA *pȓvāk* (19. st.) (*prvàkinja*), *pȓvāš*, *prvàšica*, *pȓvō*

Postalo od psl. **pьrvъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *prъvъ*, sln. *prvi*, rus. *пéрвый*, češ. *prvý*) < ie. **prh$_3$-wo-* (lit. *pìrmas*, latv. *pìrmais*, stprus. *pirmas* < **prh$_3$-mo-*, skr. *pū́rva-* < **prh$_3$-wo-*, grč. *πρῶτος* < **prh$_3$-to-*).

Lit.: Skok 61f.; Gluhak 508; Derksen 430.

prvijénac *m* (19. st.)

TVORBA *prvijénčev*

Postalo od **pьrvěnьcъ* (stcsl. *prъvěnьcь*, sln. *prvẹ́nec*, rus. *пéрвенец*), što je izvedeno od **pьrvъ*, v. ***prvi***.

prvostólnica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *prvost'olnica* (Varaždin)

Izvedeno od *prvostolni*, v. ***prvi***, ***stol***. Za tvorbu usp. ***prijestolnica***, ***prijestolje***.

pȓvotan *prid.* (19. st.)

Postalo od **pьrvotьnъ* (sln. *prvóten*, češ. *prvotní*, polj. *pierwotny*), što je izvedeno od **pьrvъ*, v. ***prvi***. Moguće je i da je riječ posuđena iz češkoga jer je nema u dijalektima i kasno je posvjedočena.

pȓžilica *ž*

Izvedeno od ***pržiti***; kalk prema eng. *burner* 'pržilica' (od *burn* 'paliti, pržiti').

pȓžina *ž* (16. st.) 'pijesak s dna mora'

Izvedeno od psl. **pьrga* (hrv. star. *pȓga* 'neko jelo; brašno od kojeg se pravi to jelo', stcsl. *prъga* 'zrnje, kaša, brašno', sln. *pŕga* 'uljni talog', rus. *пéрга* 'pelud', češ. *prha* 'vrsta arnike'), što je vjerojatno izvedeno od **pьržiti* (v. ***pržiti***). Izvorno je značenje psl. **pьrga* bilo 'ono što je suho, sprženo'.

Lit.: Skok III: 39; Vasmer II: 337.

pȓžiti (15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȓžit* (Brač), *prâžiti* (Varaždin)

TVORBA *pȓžēnje*, *pržiònica*

Postalo od **pьržìti* (sln. star. *pŕžiti* (Plet.), usp. i sln. *prážiti*, polj. *prażyć* < **pražiti*, rus. *прáжить* < **pręžiti*). Rus. *прáжить* vjerojatno dolazi od **pražiti* (usp. hrv. dijal. *prâžiti* (Varaždin)), sa sekundarnim mekim *-r-*. Srodno je lit. *spìrgti* 'pržiti, cvrčati', *sprógti* 'prsnuti, eksplodirati, puknuti', možda i skr. *sphū́rjati* 'puknuti' < ie. **sprh$_2$g'-* (malo je vjerojatna veza s grč. *σφαραγέομαι* 'šumiti, pištati; nabreknuti'). Korijen je vjerojatno izvorno onomatopejski za zvuk koji nastaje kad se stvari zagrijavaju, smrzavaju ili suše.

Lit.: Skok III: 63; Vasmer 454; Derksen 2015: 421; Snoj 560.

psàlam *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ps'alm* (Varaždin); *psalam, pšalmuš* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *psalmus* iz grč. *ψαλμός* 'psalam, pjesma, hvalospjev' < 'udaranje u žice (glazbala)', izvorno 'napinjanje i odapinjanje', što je izvedeno od *ψάλλω* 'čupati, napinjati, prstima udarati o žice' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Beekes 1659.

psẽto *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pseto* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьsę* ⟨G **pьsęte*⟩ (sln. star. *psẽ* ⟨G *psę́ta*⟩, suv. *psę́to* 'psić', polj. star. *psię* 'mladi pas, štene'), što je izvedeno od **pьsъ* (v. ***pas***[1]) sufiksom kao u ***janje***, ***štene***, ***tele***. Izvorno je značenje bilo 'mladi pas'. Nominativ na *-o* apstrahiran je iz kosih padeža.

pseudònīm *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Pseudonym*, eng. *pseudonym*) iz grč. *ψευδώνυμος* 'pod lažnim imenom, lažno nazvan', što je složeno od *ψεῦδος* 'laž' (podudarno s arm. *sut* 'laž' < **psewd-*) i *-ωνυμος* (v. ***onim***).

Lit.: Beekes 1663.

psȉha *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *psȉha, sȉha* (Brač)

TVORBA *psȉhičkī*, *psihóza*

Posuđeno iz grč. *ψυχή* 'duša, dah, životna snaga' (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Beekes 1671f.

psihìjātar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *psihij'atẽr* (Varaždin)

TVORBA *psihìjātrica*, *psihijàtrija* (*psihijàtrījskī*), *psihìjātrov*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Psychiater*, fr. *psychiatre*); riječ je neoklasična složenica od grč. *ψυχή* 'duša' (usp. ***psiha***) i *ἰατρός* 'liječnik' (v. ***pedijatar***).

psihològija *ž*

TVORBA *psihòlog* (*psihòloginja*), *psihòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Psychologie*, eng. *psychology*); riječ je neoklasična složenica od grč. *ψυχή* 'duša' (usp. ***psiha***) i *-λογία* (v. ***-logija, -log***), a skovao ju je Marko Marulić.

psȉna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ps'ina* (Varaždin); *psina* (RKKJ)

Postalo od **pьsina* (češ. *psina* 'zabava', sln. *psína* 'pseće meso', rus. *псúна* 'pseće meso; veliki pas'), što je izvedeno od **pьsъ* (v. ***pas***[1]). Značenje 'podvala' metaforičko je, slično kao u češkome.

psòvati (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sovȁt* (Brač); *posovati, psovati, psuvati* (RKKJ)

TVORBA *psòvānje*, *psôvka*

Postalo od psl. **pьsovàti* (sln. *psováti*, rus. dijal. *псовáть* 'kvariti', češ. starije *psouti, psovati* 'pokvariti, upropastiti'), što je izvedeno od **pьsъ* 'pas' (v. ***pas***[1]). Izvorno bi značenje bilo 'postupati kao pas (nedostojno čovjeka, sramotno)' ili 'nazivati koga psom'. Sličan je značenjski razvoj u njem. *hunzen* 'psovati, postupati s kim neljudski', *verhunzen* 'pokvariti, upropastiti' (od *Hund* 'pas'). Manje je vjerojatno izvođenje iz ie. **peyk'-* 'omražen' (skr. *píśuna-*

'izdajnički, opak, mrzak', lit. *pìktas* 'ljut, zloban, zao').

Lit.: Skok III: 611; Snoj 591.

pst *uzv.*

Onomatopeja.

pšènica *ž* (13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *šenȉca* (Brač), *šenìca* (Senj), *pšẹn'ica, šẹn'ica* (Varaždin), *šen'ica* (Gola); *pšenica* (RKKJ)

TVORBA *pšèničnī*

Postalo od psl. **pьšenìca* (stcsl. *pьšenica*, sln. *pšenica*, rus. *пшени́ца*, polj. *pszenica*), što je izvedeno od **pьšeno* (v. ***pšeno***).

Lit.: Skok II: 586; Gluhak 508f.; Vasmer II: 472.

pšèno *sr* (19. st.) 'plod u žitarica'

Postalo od psl. **pьšenò* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *pьšeno* '(ječmeno) brašno', sln. *pšéno* 'palenta', rus. *пшено́* 'proso', češ. *pšeno* 'proso, kaša'), što je poimeničeni pridjev trpni glagola **pьxati* (csl. *pьxati* 'udariti', sln. *pháti* 'gurati, tući', rus. *пухáть* 'gurati', polj. *pchać* 'gurnuti', usp. i hrv. star. *pahnuti* 'udariti') < ie. **pis-* (lit. *pìsti* 'općiti', skr. *pináṣṭi* 'tuče, melje', grč. *πτίσσω* 'oljuštiti, istući', lat. *pīnsō* 'stući'). Izvorno je značenje 'ono što je istučeno' > 'zrnje'.

Lit.: Skok III: 586; Derksen 431; Snoj 591.

pterosàur *m*

Neoklasična složenica od grč. *πτέρον* 'krilo' (v. ***pero***) i *σαῦρος* 'gušter' (v. ***dinosaur***). *Pterosauri* su red fosilnih gmazova koji su mogli letjeti.

ptȉca *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉca* (Brač), *tȉca* (Vrgada), *tȉca* (Senj), *pt'ica* (Varaždin, novije); *ptica* (RKKJ)

TVORBA *ptȉčica, ptȉčjī, ptičùrina*

Postalo od psl. **pъtìca* (stcsl. *pъtica*, sln. *ptíca*, rus. *пти́ца*), što je izvedeno od ie. **put-* (latv. *putns* 'mlada ptica', lat. *putus* 'dječak', skr. *putrá-* 'sin, dijete, mlado od životinje'). Izvorno je značenje 'mlado (od životinje), dijete'. Isti je korijen u ***patka***.

Lit.: Skok III: 64; Gluhak 509f.; Derksen 425; de Vaan 502f.; Snoj 591.

ptȉčār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ptičar* (RKKJ)

TVORBA *ptȉčārev, ptȉčārnīk*

Poput sln. *ptíčar* izvedeno od ***ptica***.

ptȉć *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ftȉč, tȉč* 'ptica' (Varaždin); *ptič* (RKKJ)

Postalo od **pъtìjь* (stcsl. *pъtištь* 'vrabac', sln. *ptíč*), što je izvedeno od korijena koji je u ***ptica***.

pubèrtēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pubẹrtệt* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pubertät* iz lat. *pūbertās* 'zrelost, muževnost', što je izvedeno od *pūbēs* 'odrasli mladići, momci, momčad' (možda srodno sa skr. *púmāṃs-* 'muškarac').

Lit.: de Vaan 495.

publìcist *m*

TVORBA *publìcistica, publicìstika* (*publicìstičkī*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Publizist*, eng. *publicist*, fr. *publiciste* 'novinar', starije 'koji piše o javnom pravu'); riječ je izvedena od fr. *public* 'javni', v. ***publika***.

pùblika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ublika* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Publikum* ⟨mn. *Publika*⟩, eng. *public* 'javnost, zajednica', fr. *public* 'javnost, publika'); riječ je poimeničeni lat. pridjev *pūblicus* 'državni, općinski, javni', koji je pak izveden od korijena koji je u lat. *populus* 'narod' (v. ***populacija***) i ukršten s *pūbēs* 'mladići, momci; ljudi, svijet, narod'.

Lit.: de Vaan 495; Snoj 591f.

publikácija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Publikation*, fr. *publication*, eng. *publication*); riječ je izvedena od participske osnove lat. glagola *pūblicō* 'učiniti javnim,

objaviti, razglasiti', koji je pak izveden od *pūblicus* 'javni', v. ***publika***.

pȕcati (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕcot* (Brač), *pȕcati* (Vrgada), *pȕcat* (Senj), *p'okati, p'ucati* (Varaždin), *pцc'ati* (Gola); *pucati (se)* (RKKJ)

TVORBA *pûcanj, pȕcānje, pȕcavac*

Postalo od psl. **pǫ́kati* (csl. *pǫkati sę*, sln. *pókati*, rus. dijal. *nýкamь*, polj. *pękać*), od korijena **pǫk-*, vjerojatno onomatopejskoga podrijetla. Za *-c-* umjesto *-k-* usp. ***micati***.

Lit.: Skok III: 67; Derksen 416f.; Snoj 537.

pȕce *sr* (16. st.)

Postalo od **pǫtьce*, što je izvedeno od **pǫto* (v. ***puto***) deminutivnim sufiksom **-ьce* (za tvorbu usp. ***srce***, ***sunce***). Izvorno je *puce* bilo vezica (poput karike).

Lit.: Skok III: 65.

puckètati

DIJALEKTI I POTVRDE *puck'ętati* (Varaždin), *pцckęt'ati* (Gola)

Izvedeno od *puckati*, što je pak izvedeno od ***pucati***.

pûč *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pûč* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Putsch* 'puč, državni udar', izvorno švic. njem. 'udar, udarac', vjerojatno onomatopejskoga postanja.

Lit.: EWD 1343; Snoj 592.

púčanin *m* (15. st. Kastavski statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *pūčānin, pučānin* (Brač)

TVORBA *púčānka, pučànstvo*

Izvedeno od ***puk*** sufiksom *-jan(in)ъ* kao u ***građanin***.

pȕčina *ž* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pučinȁ* (Brač), *pȕčina* (Vrgada); *pučina, puščina* (RKKJ)

TVORBA *pùčinskī*

Postalo od psl. **pǫčina* (stcsl. *pǫčina* 'otvoreno more', rus. *nучúна* 'more, morski ponor, bezdan'), što se obično izvodi od korijena **pǫk-* koji je u ***pucati***, ***puknuti*** (usp. rus. *nýчumьcя* 'napuhnuti se, nabreknuti'. Značenje 'otvoreno more, prostranstvo' razvilo bi se od 'nabreknuta površina' (usp. i frazem *pogled puca (na što)*). Malo je vjerojatna veza s lat. *pānus* 'čir, brazgotina' (zbog razlike u značenju).

Lit.: Vasmer II: 470; de Vaan 444.

pȕći, v. ***puknuti***

púćiti (19. st.)

Vjerojatno izvedeno od onomatopejskoga uzvika *puć* zbog položaja u kojemu su usne pri izgovoru toga uzvika.

púder *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pûdęr* (Varaždin)

TVORBA *pȕdrati*

Posuđeno preko njem. *Puder* iz fr. *poudre* 'prah, prašak, puder' < lat. *pulvis* ⟨G *pulveris*⟩ 'prah' < ie. **pelH-u-* 'pljeva, prah', v. ***pljeva***.

Lit.: de Vaan 498; Snoj 592.

pùdīng *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'udink* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Pudding* iz eng. *pudding* 'puding' (starije 'kobasica, želudac punjen mesom'), što je vjerojatno posuđeno iz fr. *boudin* 'kobasica' (dublje podrijetlo nije sigurno). Značenje 'puding' vjerojatno se razvilo proširenjem značenja 'kobasica' na druga jela kuhana u vreći ili opni.

Lit.: Dauzat 100; Snoj 592; Chambers 860.

púdl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'udl* (Varaždin); *pudel, pudl, pudlin* (RKKJ)

TVORBA *pȕdlica*

Posuđeno iz njem. *Pudel*, što je pokraćeno od *Pudelhund*, složenice od *pudeln* 'brčkati se (u vodi)' (vjerojatno onomatopejskoga ili supstratnoga postanja) i *Hund* 'pas' (usp. ***kinologija***). Ova je pasmina izvorno uzgojena za lov u vodi.

Lit.: EWD 1337; Snoj 592.

pùh *m* (14. st. Cvět) *(Glis glis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pùh* (Brač), *pȕh* (Vrgada), *pûh* (Varaždin); *puh* (RKKJ)

Postalo od psl. **pьlxъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *plъxъ*, sln. *pǭlh*, brus. dijal. *poŭx* 'lasi-

ca', češ. *plch*), što je vjerojatno srodno s lit. *pelẽ* 'miš', latv. *pele* 'miš' i izvedeno od korijena **pel(H)-* 'siv' (v. ***plijesan***). Značenjska motivacija je boja puhova krzna. Germanske riječi poput stvnj. *bilih*, njem. *Bilch(maus)* 'puh' zacijelo su posuđenice iz slavenskoga (a ne obrnuto).

Lit.: Skok III: 69; Gluhak 511; Vasmer II: 400; Snoj 539.

púhati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pūhȁt* (Brač), *pūhȁti* (Vrgada), *pūhȁt* (Senj), *pũhati* (Varaždin), *pūh'ati* (Gola); *puhati* (RKKJ)

TVORBA *pùhāč* (*pùhāčkī*), *pùhāćī*, *púhānje*

Postalo od psl. **puxàti* (sln. *pūhati*, polj. *puchać*, usp. rus. *nýхнуть* 'napuhnuti se') < ie. **pews-* (skr. *púṣyati* 'napredovati, cvjetati', lat. *pustula* 'mjehurić', možda lit. *pūslẽ* 'mjehur', grč. *φῦσα* 'dah, mijeh, mjehur').

Lit.: Skok III: 69f.; Derksen 423f.; Derksen 2015: 373; Beekes 1599; Snoj 592.

púhnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *puhnuti* (RKKJ)

Poput sln. *púhniti* izvedeno od korijena koji je u ***puhati***.

pȗk *m* (13. st. Povaljska listina; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pũk* (Brač), *pȗk* (Vrgada), *pȗk* (Varaždin); *puk* (RKKJ)

TVORBA *pȗčkī*

Postalo od psl. **pъlkъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *plъkъ* 'mnoštvo, vojska', sln. *pȏlk* (posuđeno iz drugih slavenskih jezika), rus. *nóлк* 'vojska, pukovnija; mnoštvo', češ. *pluk* 'pukovnija, vojska'), što je posuđeno iz germ. **fulka-* 'puk, mnoštvo, vojska' (usp. stvnj. *folk*, njem. *Volk* 'narod', vjerojatno iz korijena koji je u ***pun***).

Lit.: Skok III: 70f.; Gluhak 511f.; Pronk-Tiethoff 2013: 121f.

pùknuti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pùknut* (Brač), *pȕknut* (Senj), *p'uknuti* (Varaždin); *pući, puknuti* (RKKJ)

TVORBA *puknúće*, *pùkotina* (19. st.)

Postalo od psl. **pǫ́knǫti* (csl. *pǫknǫti*, ukr. *nýкнymu*, polj. *pęknąć*), što je izvedeno od korijena **pǫk-*, v. ***pucati***.

Lit.: Gluhak 511.

pùkotina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *puk'otina* (Varaždin)

Izvedeno od korijena glagola ***puknuti*** sufiksom kao u ***brazgotina***, ***posjekotina***.

pùkōvnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ukovnik* (Varaždin); *pukovnik* (RKKJ)

TVORBA *pùkōvnica*, *pùkōvničkī*, *pukòvnija*

Posuđeno iz rus. *полкóвник* ili češ. *plukovník*, što je izvedeno od **pъlkъ* 'vojska', v. ***puk***.

pulóver *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pul'ovẹr* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *pullover* (izvorno *pullover sweater*), što je poimeničeni glagol *pull over* 'navući preko (glave)' složen od *pull* 'vući' i *over* 'preko' (v. ***super***).

Lit.: Snoj 593.

pȕls *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȗls* (Varaždin); *pulsus, pulzuš, pulžuš* (RKKJ)

TVORBA *pȕlsnī*

Posuđeno iz lat. *pulsus* 'udarac', što je poimeničeni particip perfekta glagola *pellō* 'udarati' < ie. **pelh$_2$-* 'približiti se' (v. ***peljati***).

pulsírati

DIJALEKTI I POTVRDE *pulzȇrati* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *pulsieren*, što je iz lat. *pulsāre* 'udarati', izvedenica od participske osnove glagola *pellō* 'udarati' (v. ***puls***).

pȕlt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȗlt* (Varaždin), *p'ꙋlt* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Pult* < srvnj. *pulpit*, što je iz lat. *pulpitum* 'daščani odar za čitanje,

govornica, propovjedaonica, pozornica' (nejasne etimologije).

Lit.: Snoj 593.

pùma *ž*

Posuđeno preko njem. *Puma* i šp. *puma* iz južnoameričkoga kečuanskoga jezika.

Lit.: Snoj 593; Chambers 862.

pûmpa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *pûmpa* (Brač), *pũnpa* (Senj), *pûmpa* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Pumpe*, što je iz srnnj. *pompe* (onomatopejskoga podrijetla ili posuđeno iz šp. ili port. *bomba* 'crpka na brodu' < lat. *bombus* 'tutnjava, prasak'), v. ***bomba***.

Lit.: EWD 1340; Snoj 593.

pùn *prid.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pûn* (Brač), *pũn* (Vrgada), *pũn* (Senj), *pûn* (Varaždin); *pon, pun* (RKKJ)

TVORBA *pùno*

Postalo od psl. **pьlnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *plьnъ*, sln. *pọ̑ln*, rus. *nóлный*, polj. *pełny*) < ie. **plh$_1$-no-* (lit. *pìlnas*, latv. *pi͡ln̂s*, skr. *pūrṇá-*, stir. *lán*, got. *fulls*, lat. *plēnus* <**pleh$_1$no-*).

Lit.: Skok III: 75; Gluhak 512; Derksen 426.

pùnč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *pûnč* (Varaždin); *punč* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Punsch* iz eng. *punch*, što je vjerojatno iz hind. *pāñc* 'pet' (< skr. *páñca*, v. ***pet***) jer se to piće izvorno sastoji od pet sastojaka: alkoholnog pića, vode, limunova soka, šećera i začina.

Lit.: Snoj 593.

púnđa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pûnža* (Varaždin)

Vjerojatno postalo ukrštanjem dijal. i zast. *kónđa* 'povezača udate žene' (Karadžić), što je posuđeno iz mađ. *konty* 'punđa, povezana kosa', i njem. *Bund* 'svežanj, snop' (zamjena njem. *b-* hrvatskim *p-* je očekivana, ***v. pohati***).

Lit.: Skok II: 138.

pùnica *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *pùnica* (Brač), *p'unica* (Varaždin), *pu̶n'ica* (Gola); *ponica, punica* (RKKJ)

TVORBA *púnac* (18. st.) (*púnčev*), *pùničin*

Izvedeno od pridjeva ***pun*** ili glagola ***puniti***. Razvoj značenja objašnjava se na dva načina. Prema jednome imenica *punica* izvedena je od pridjeva *pun* da bi se izbjegla homonimija *tašta* 'ženina majka' (od ***tast***) i *tašta* 'prazna' (od ***tašt***) (pridjev *pun* je suprotnog značenja od *tašt*). Prema drugome, manje vjerojatnome, riječ je izvedena od glagola *puniti* zato jer su prema srednjevjekovnom shvaćanju punice "ispunjavale" skupinu duhovnih srodnika u obitelji.

Lit.: Skok III: 77.

pùniti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pùnit* (Brač), *p'uniti* (Varaždin); *puniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *puniònica, pùnjāč, pùnjēnje*

Postalo od psl. **pьlniti* (sln. *polnīti*, rus. *полни́ть* 'debljati (se)', polj. *pełnić*), što je izvedeno od **pьlnъ* (v. ***pun***).

pùnkcija

Posuđeno iz lat. *punctiō* 'bodenje, bockanje, probadanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *pungō* 'bosti' < ie. **pug/k-* (grč. *πύξ* 'šakom', *πύγμη* 'šaka, šakanje').

Lit.: de Vaan 499.

punoglávac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pũjoglovac* (Brač), *punoglâvęc* (Varaždin)

Složeno od ***pun*** i ***glava***. Preobličeno od starijega *puloglavac* (za prvi dio te složenice usp. češ. *pulec* 'punoglavac').

Lit.: Skok III: 74.

punòljetan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *punolȅtnī* (Grobnik); *punoleten* 'koji traje puno godina, dugotrajan' (RKKJ)

TVORBA *punòljetnica*, *punòljetnīk*, *punòljetnōst*

Složeno od ***pun*** i ***ljeto*** u značenju 'godina' (usp. i sln. *polnolẹ̑ten*). Kalk prema njem. *volljährig* (od *voll* 'pun' i *Jahr* 'godina').

pȕnomōć *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕnomoć* (Brač), *p'inomoč* (Varaždin)

Složeno od ***pun*** i ***moć***. Kalk prema njem. *Vollmacht* (od *voll* 'pun' i *Macht* 'moć').

pȕp *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕp* (Vrgada), *pùp* (Senj), *pǫ̑p* 'pupoljak' (Varaždin)

TVORBA *pùpati* (*pùpānje*)

Postalo od psl. **pǫ̑pъ* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *pǫpъ* 'pupak', sln. star. *pǫ̑p* 'pupoljak', rus. *nyn* 'pupak', polj. *pęp* 'čep') < ie. **pomp-* (lit. *pam̃pti* 'nabubriti').

Lit.: Skok III: 78; Gluhak 512; Derksen 417.

pȕpak *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕpak* ⟨G *pȕpka, pȕvka, pȕka*⟩, *pȕk* (Brač), *pȕpak* (Vrgada), *pǫ̑pęk* (Varaždin); *pupak, pupek* (RKKJ)

TVORBA *pùpčanī*, *pùpkovina*

Postalo od psl. **pǫpъkъ* (sln. *pǫ̑pek* 'pupak; pupoljak', rus. *nynók* 'pupak', polj. *pępek* 'pupak'), što je izvedeno od **pǫpъ* (v. ***pup***).

pȕpavac *m (Upupa epops)*

Izvedeno od onomatopejskoga uzvika *pup* kojim se oponaša glasanje ove ptice, usp. nazive i u drugim jezicima: lat. *upupa*, grč. *ἔποψ*, arm. *popop*, polj. *hupek*, eng. *hoopoe*.

Lit.: de Vaan 643.

pȕpāvka *ž* (19. st.) *(Amanita phalloides)*

Izvedeno od *pupati* (v. ***pup***). Za tvorbu usp. rus. *nynáвka* 'žuti jarmen, *Anthemis tinctoria*'.

pȕpoljak *m* (18. st.)

Izvedeno od *pupolj* (sa sufiksom koji je zacijelo apstrahiran iz ***kukolj***, ***gomolj***), što je izvedeno od ***pup***.

pȕra *ž (Meleagris gallopavo)*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕra* (Grobnik), *p'ura* (Varaždin), *p'ѣra* (Gola); *pura* (RKKJ)

TVORBA *pùrān*, *pùrećī*, *pùretina*, *pȕrica*

Istoga podrijetla poput sln. *pūra*, rus. dijal. *nypы́ш*. Moguće je izvođenje iz onomatopejskoga uzvika *pȕr pȕr* kojim se vabe pure. Prema drugom mišljenju, *pura* je apstrahirano iz naziva za mušku jedinku, *puran*, što je posuđeno iz tal. *peruano* 'peruanski', od naziva južnoameričke države *Peru*, odakle se smatralo da su uvezene ove ptice, usp. port. *perù* 'pura'.

Lit.: Skok III: 80; Snoj 594.

pùretina *ž*, v. ***pura***

pȕrgār *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'urgęr* (Varaždin) 1. 'građanin'; 2. 'malograđanin', *p'urgar* 'pripadnik Varaždinske građanske garde' (Varaždin); *purgar, purger* (RKKJ)

TVORBA *pùrgārev*

Posuđeno iz njem. dijal. odraza stvnj. *burgāri* (njem. *Bürger* 'građanin'), što je izvedeno od *burg* 'gradina, utvrda', od istoga korijena koji je u *berg* 'brdo' (v. ***brijeg***).

Lit.: Kluge s. v. s. v. Burg; Benković 2017: 243.

purifikácija

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Purifikation*, eng. *purification*) iz lat. *pūrificātiō* 'pročišćavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *pūrificō* 'pročišćavati', koji je složen od *pūrus* 'čist' i *faciō* 'činiti' (v. ***djenuti***). Lat. *pūrus* je postalo od ie. **puh$_2$ro-* 'čist, očišćen' (stir. *úr*, skr. *punā́ti* 'čistiti'). Možda od istoga korijena koji je u ***pir***^{2}.

Lit.: de Vaan 500f.

purìzam *m*

TVORBA *pùrist* (*pùristica*, *pùrističkī*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Purismus*, fr. *purisme*); riječ je izvedena od lat. *pūrus* 'čisť, v. ***purifikacija***.

pȕrpūr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *purpura* (15. st. Zad. lekc.), *purpura* (RKKJ)

TVORBA *pȕrpūran*

Posuđeno preko njem. *Purpur* iz lat. *purpura* 'grimiz', što je iz grč. *πορφύρα* (vjerojatno predgrčkoga podrijetla).

Lit.: Snoj 594.

pȕsa *ž razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'usa* (Varaždin)

Posuđeno iz aust.-njem. *Pussel, Busserl* 'poljubac', što je izvedeno od *busse(l)n* 'poljubiti', vjerojatno onomatopejskoga postanja. Usp. sličnu onomatopeju i u alb. *puth* 'poljubac, pusa'.

Lit.: Gluhak 513; Benković 2017: 2017; Kluge s. v. s. v. Busserl.

pûst[1] *prid.* (12. st.; 14. st. Žića sv. otaca) 'koji je bez ljudi'

DIJALEKTI I POTVRDE *pûst* (Brač), *pûst* (Vrgada), *pûst* (Senj), *pûsti* (Varaždin); *pust* (RKKJ)

Postalo od psl. **pûstъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'prazan, opustošen' (stcsl. *pustъ* 'zapušten, nenastanjen', sln. *pûst*, rus. *пустóй*, polj. *pusty*); srodno sa stprus. *pausto* 'divlji'. Dublja je etimologija nesigurna. Možda je izvedeno od ie. korijena **peh$_2$u-* 'završiti' (grč. *ἔπαυσα* 'završio sam, zaustavio sam'), no značenjski je razvitak u tom slučaju složen (od 'zaustaviti' do 'ostaviti, napustiti', iz čega bi bio izveden pridjev **poh$_2$usto-* 'napušten, pusť'). Druga je mogućnost povezivanje s korijenom **peHu-* 'gnjiti' (pgerm. kauzativ **faujan* 'pustiti što da trune' > stnord. *feyja*, lit. *pū̃ti* 'gnjiti', skr. *pū́yati* 'trunuti, smrdjeti'). Ie. **pouHsth$_2$o-* (gdje je drugi dio složenice od korijena koji je u ***stati***) značilo bi 'mjesto truleži, močvara', odakle se moglo razviti značenje 'pusto (mjesto)', no i to je nategnuta pretpostavka. Konačno, treća i najvjerojatnija mogućnost je da je **pustъ* postalo od **pHowt-to-*, a da je korijen isti kao u lat. *putō* 'obrezivati (granje)', lit. *pjáuti* 'rezati, kositi', usp. i lit. *pjáustyti* 'rezati' (možda deadjektivno od pridjeva **pjáustas* 'odrezan'), v. ***pitati***. Značenjski razvitak bi bio od 'pokošen, orezan (o području koje se čisti, krči radi sadnje žita)' do 'prazan, pusť'. S točke gledišta poljoprivrednika, 'pusto' je ono područje koje je orezano ili iskrčeno od korova, kako bi se na njemu moglo posijati žito.

Lit.: Skok III: 82f.; Gluhak 513; Derksen 424; Beekes 1159; Derksen 2015: 360; de Vaan 502.

pȕst[2] *m* (14. st. Rog. reg. ben.) 'sukno od životinjskog vlakna'

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ust* (Varaždin)

Postalo od psl. **pьlstь ž* (sln. *pȏlst*, rus. *полсть*, polj. *pilśń*, starije *pilść*), što je srodno s lat. *pilleus* 'pustena kapa', stvnj. *filz* 'pusť', možda i grč. *πίλος* 'pust, pustena kapa'.

Lit.: Skok III: 81f.; Gluhak 513; Derksen 427; de Vaan 1190f.

pȕsta *ž* (14. st. toponim; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pûsta* (Varaždin); *pusta* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *puszta*, što je posuđenica iz slavenskoga, poimeničeni pridjev **pustъ*, v. ***pust***[1].

Lit.: Skok III: 82f.; MNTESZ III: 317f.

pústinja *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pūstȉńa* (Brač), *pust'ińa* (Varaždin); *pustina, pustiňa, puščina* (RKKJ)

TVORBA *pústinjāk, pústinjačkī, pústinjskī*

Postalo od psl. **pustỳni* (stcsl. *pustyn'i*, sln. *pustínja*, rus. *пустыня*, polj. *pustynia*), što je izvedeno od **pustъ*, v. ***pust***[1].

Lit.: Matasović 2014: 55.

pùstiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pūstȉt* (Brač), *puštȉti* (Vrgada), *pust'iti* (Varaždin); *pustiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **pustìti* (stcsl. *pustiti*, sln. *pustīti*, rus. *пустúть*, polj. *puścić*), što je izvedeno od **pustъ*, v. ***pust***[1]. Značenjski je

razvitak bio 'činiti neomeđenim (pustim)' > 'osloboditi'.

pùstolina *ž* (19. st.)

Izvedeno od **pustol* (sufiks je zacijelo kao u ***sokol***) što je izvedeno od **pustъ*, v. ***pust***[1].

pùstolōv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'ustolof* (Varaždin)

TVORBA *pustolòvina*, *pùstolōvka* (*pùstolōvkin*), *pùstolōvnī*

Izvedeno od **pustol* (v. ***pustolina***) sufiksom kao u ***lopo***v. Moguće je i ukrštanje s ***lov***, ***loviti***.

Lit.: Skok III: 82.

pùstōš *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pùstoš*, *pùstuoš* (Brač), *pūstȍš* (Vrgada); *pustoš* (RKKJ)

Postalo od psl. **pûstošь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *pustošь* 'brbljanje, prazni razgovori', rus. *nýcmoшь*, polj. *pustosz*), što je izvedeno od **pustъ* (v. ***pust***[1]).

pùstošiti (19. st.)

Poput rus. *nycmoшúmь*, polj. *pustoszyć* izvedeno od **pustoš*, v. ***pustoš***. Izvorno je značenje bilo 'činiti da što postane (kao) pustoš'.

pùšiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕšit* (Brač), *p'ušiti* (Varaždin), *pȕšit* (Senj), *pȕšiti* (Vrgada); *pušiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *pùšāč* (*pušàčica*, *pùšāčkī*), *pùšēnje*

Izvedeno od korijena koji je u ***puhati***, usp. i sln. *púšiti*.

pùška *ž* (15. st. Kolunićev zbornik *pukša*)

DIJALEKTI I POTVRDE *pùška* (Brač), *pȕška* (Vrgada), *pùška* (Senj), *p'uška, p'ukša* (Varaždin), *p'ȕška* (Gola); *puška* (RKKJ)

TVORBA *pùščanī*, *puškárnica*

Poput sln. *pûška*, češ. *puška* posuđeno iz srvnj. *bühse* 'vatreno oružje', izvorno 'posudica, doza' (njem. *Büchse*), što je posuđeno preko lat. *pyxis* iz grč. *πύξις* 'kutija (od šimširovine); cilindar u kojem radi klip', v. ***boks***[2]. *Puška* je tako nazvana zbog cilindričnog oblika cijevi.

Lit.: Skok III: 71; Snoj 595; Kluge s. v. Büchse.

púštati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pūšćȁt* (Brač), *pūšćàti* (Vrgada), *pūšćàt* (Senj), *pȕščat* (Varaždin), *pūšč'ati* (Gola); *puščati (se)* (RKKJ)

TVORBA *púštānje*

Postalo od psl. **pustjàti* (stcsl. *puštati*, sln. *púščati*, rus. *nycκámь*, *nyщámь*, polj. *puszczać*), što je izvedeno od **pustiti*, v. ***pustiti***).

pût[1] *m* (14. st. Žića sv. otaca) 'dug uzak dio tla kojim se prolazi'

DIJALEKTI I POTVRDE *pût* ⟨G *pūtȁ*⟩ (Brač), *pût* (Vrgada), *pût* (Senj), *pȍt, pût* (Varaždin); *pot, put* (RKKJ)

TVORBA *putéljak*, *pútem*

Postalo od psl. **pǫtь* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *pǫtь*, sln. *pȍt ž m*, rus. *nymь*, polj. *pąć*) < ie. **ponth*$_1$*-* (stprus. *pintis* 'put, cesta', skr. *pánthā-*, grč. *πάτος* 'cesta', *πόντος* 'more', lat. *pōns* 'most'; izvorno je ova riječ zacijelo označivala primitivnu stazu izgrađenu od drvenih trupaca preko močvarnoga područja).

Lit.: Skok III: 86f.; Gluhak 513; Derksen 417f.

pùt[2] *ž* (14. st. Žića sv. otaca) 'boja kože; ljudsko tijelo, tjelesnost'

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕt* (Brač)

Postalo od psl. **plъtь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *plъtь* 'meso (na živom tijelu)', sln. *pȏlt*, rus. *плоть* 'tijelo, meso', polj. *płeć*), što je srodno s lit. *plutà* 'kora', latv. *pluta* 'meso; nježna kožica'. Dublja je etimologija nesigurna. Vjerojatno izvedeno od ie. korijena **pelh*$_1$*-* 'obući, oviti; koža' (sln. dijal. *plẹ́va* 'kapak', lit. *plėvė̃* 'tanka opna, membrana', možda i grč. *ἐπίπλοος* 'trbušna opna').

Lit.: Skok II: 86, Gluhak 513; Snoj 542.

pût, pútā *čest., pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pôt* (Varaždin); *put, puta, pute, puti, putov* (RKKJ)

Postalo od imenice ***put***[1].

pùtar *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *pȕtar* (Senj), *p'utęr* (Varaždin); *puter* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Butter*, što je posuđeno preko lat. *butyrum* iz grč. *βούτυρον*. Grčka

je riječ složena od *βοῦς* 'krava' (v. ***govedo***) i *τυρός* 'sir' (< ie. **tewH-* 'nabubriti', v. ***toviti***).

Lit.: Skok III: 88; Beekes 233, 1520 Snoj 596;.

pûten *prid.* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pûten* (Brač)

Postalo od **plъtěnъ* (stcsl. *plъtěnъ*, sln. *poltȇn*), što je izvedeno od **plъtь* (v. ***put***[2]).

pûtnīk *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *pũtnik* (Brač), *pũtnīk* (Vrgada), *p'utnik* (Varaždin); *potnik, putnik* (RKKJ)

TVORBA *pûtnica, pûtničkī*

Postalo od **pǫtьnikъ* (stcsl. *pǫtьnikъ*, sln. *pȏtnik*, rus. star. *нýтник*, češ. *poutník*), što je izvedeno od **pǫtьnъ*, pridjeva izvedenog od **pǫtь*, v. ***put***[1].

pûto 'uže kojim se konjima i stoci sputaju prednje noge'

Postalo od psl. **pǫ́to* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *pǫta mn.*, sln. star. *pǫ́ta* (Plet.), rus. *нýмо*, polj. *pęto*) < ie. **ponH-tom* (lit. *pántis*, stprus. *panto*, arm. *hanum* 'satkati, sašiti zajedno'). Isti je korijen u ***napeti***.

Lit.: Skok II: 651; Derksen 417 Vasmer II: 468f.

pûtokāz *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *p'utokas* (Varaždin)

Složeno od ***put***[1] i ***kazati***, usp. sln. *potokȁz*. Može biti kalk prema njem. *Wegweiser* 'putokaz' (od *Weg* 'put' i *weisen* 'pokazati').

pûtopīs *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *p'utopis* (Varaždin)

TVORBA *putopísac, pûtopīsnī*

Složeno od ***put***[1] i ***pisati***.

putòvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *putovȁt* (Brač), *putovàti* (Vrgada), *putûvati* (Varaždin); *putovati, putuvati* (RKKJ)

TVORBA *putòvānje*

Poput sln. *potováti*, bug. *пътувам* izvedeno od **pǫtь*, v. ***put***[1].

putóvnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***putovati***; tvoreno po uzoru na njem. *Reisepass* (od *reisen* 'putovati').

pûzati (13. st. Sava; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *pûzat se* 'klizati se' (Grobnik), *pûzati* (Varaždin); *puzati, puzeti* (RKKJ)

TVORBA *pûzānje, pûzav*

Postalo od psl. **pьlzati* (stcsl. *plьzati*, sln. star. *pólzati* (Plet.), rus. *нóлзать*, polj. *pełzać*); isti je korijen u ***plaziti***.

Lit.: Skok 83f.; Gluhak 514; Derksen 427; Vasmer 392.

pûž *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spûž* (Brač), *pũž* (Vrgada), *pũž* (Senj); *puž* (RKKJ)

TVORBA *púžev, pûžjī*

Postalo od psl. **pьlzjь* (csl. *plьžь*, sln. *pǭlž, pǫ́lž*, češ. *plž*), što je izvedeno od korijena koji je u **pьlzati* (v. ***puzati***) u značenju 'onaj koji puže'.

Lit.: Snoj 542.

púžnica *ž* 'dio ušnog kanala, spiralno zavijen dio ušnog labirinta' *anat.*

Izvedeno od ***puž*** zbog oblika koji podsjeća na puževu kućicu. Ista je motivacija i u njem. *Hörschnecke* 'pužnica' (od *hören* 'slušati' i *Schnecke* 'puž').

R

ràbijātan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rabij'atęn* (Varaždin)

TVORBA *ràbijātno*

Posuđeno preko njem. *rabiat* iz srlat. *rabiatus*, što je izvedeno od korijena koji je u lat. *rabiēs* 'bijes, bjesnoća, gnjev, ljutnja' (nejasnoga podrijetla).

Lit.: de Vaan 511.

ràbīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'abin* (Varaždin); *rabin* (RKKJ)

TVORBA *ràbīnskī*

Posuđeno iz srlat. *rabbinus*, što je poimeničeni pridjev izveden od *rabbi* posuđenice iz hebr. *rabbī*, dosl. 'moj učitelj'.

Lit.: Snoj 597; Kluge s. v. Rabbi.

rábiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rābȉt* (Senj), *r'abiti* (Varaždin), *rāb'iti* (Gola); *rabiti* (RKKJ)

TVORBA *rábljēnje*

Postalo od psl. **orbìti* 'raditi' (csl. *rabiti*, sln. *rabīti*, rus. dijal. *рóбить* 'raditi', polj. *robić*), što je izvedeno od **orbъ* 'rob, sluga' (stcsl. *rabъ*, rus. *paб*, češ. *rob*) < ie. **h₃orbʰo-* (lat. *orbus* 'lišen, bez djece, siroče', grč. *ὀρφανός* 'siroče', stir. *orb* 'nasljednik', arm. *orb* 'siroče', stnord. *arfr* 'vol' < 'radna životinja').

Lit.: Skok III: 91f.; Derksen 373; Beekes 1113f.; Kroonen 32f.

râcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̑cija* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Razzia* iz fr. *razzia, izvorno* 'vojni, razbojnički napad', što je iz arap. *gāziya* 'napad, vojna intervencija, pohod'.

Lit.: Snoj 597; Kluge s. v. Razzia.

ràcionālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *racioną̑lęn* (Varaždin)

TVORBA *racionálnōst, racionalìzam* (*racionàlist, racionàlistica, racionalìstičkī*), *racionalizírati* (*racionalizácija*)

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (njem. *rational, rationell*, fr. *rationnel*), iz lat. *rationālis* 'razumski', što je izvedeno od *ratiō* 'mišljenje, um, razum', izvorno 'računanje, račun', v. ***račun***.

Lit.: Snoj 597.

ráčiti se *zast.*

DIJALEKTI I POTVRDE *r°āčȉti se* 'prijati' (Vrgada), *rą̑čiti sę* 'imati volju, željeti' (Varaždin); *račiti (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **račiti (sę)* 'htjeti' (stcsl. *račiti* 'htjeti, željeti', sln. *ráčiti* 'htjeti', rus. dijal. *páчumь* 'žudjeti', češ. *ráčiti* 'željeti'). Dublja je etimologija nesigurna. Moguće je izvođenje iz ie. iterativa **(H)rōk-ye-*, od korijena koji je u ***reći***, ***rok***, ali to je značenjski nategnuto. Također nije vjerojatno da je riječ posuđena iz germanskoga (uspoređuje se stisl. *roekja* 'brinuti se').

Lit.: Skok III: 93; Derksen 431f.

ràčūn *m* (14. st. Hrv. spom., Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *račȗn* (Vrgada), *račũn* (Senj), *račûn* (Varaždin); *račun* (RKKJ)

TVORBA *ràčūnskī, račùnica*

Posuđeno iz nekog romanskog odraza lat. *ratiō* ⟨G *ratiōnis*⟩ 'računanje, račun' < ie. **Hreh₁-* 'misliti' (got. *raþjo* 'broj, račun', lat. *reor* 'misliti, vjerovati').

Lit.: Skok III: 93; Gluhak 515; Snoj 597f.

račùnalo *sr*

TVORBA *ràčunālnī, računálstvo*

Izvedeno od ***računati***; za semantički razvoj usp. ***kompjutor***.

računati (14. st. Žića sv. otaca 'razmišljati, umovati')

DIJALEKTI I POTVRDE *rač'unati* (Varaždin); *računati (se)* (RKKJ)

TVORBA *računānje*

Poput sln. *računáti* izvedeno od ***račun***.

računovòdstvo *sr* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *računov'octvo* (Varaždin)

TVORBA *računovòdstvenī*, *računòvođa*, *računòvotkinja*

Složeno od ***račun*** i ***voditi***; kalk prema njem. *Rechnungsführung* 'računovodstvo' (od *Rechnung* 'račun' i *führen* 'voditi').

ràčve *ž, pl. t.* (19. st.)

TVORBA *ràčvati se*

Vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***rak***. Usp. i ***rašlje***, *raklje*.

Lit.: Skok III: 93.

râd *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôd* (Brač), *r°âd* (Vrgada); *rad* (RKKJ)

Izvedeno od ***raditi***.

ràdār *m*

TVORBA *ràdārskī*

Posuđeno iz eng. *radar*, što je tvoreno od početnih slova opisa uređaja ***Radio Detecting And Ranging*** 'radijsko otkrivanje i svrstavanje'. Riječ su 1940. skovali američki pomorski časnici S. M. Tucker i F. R. Furth.

Lit.: OED s. v. radar; Snoj 598.

ràdi *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rôd* (Brač), *radi* (Vrgada), *ràdi* (Senj), *r'adi* (Varaždin); *radi* (RKKJ)

Postalo od psl. **radi* (stcsl. *radi*, sln. *râdi*, rus. *páḍu*), što je podudarno sa stperz. *rādiy* 'radi', a dublja je etimologija nesigurna. Moguće je da je slavenski prijedlog tvoren od lokativa pridjeva **radъ* (v. ***rado***), sa značenjskim razvojem od 's veseljem, s radošću'. Sličan je semantički razvoj u lat. *gratiā* 'radi, zaradi, za volju' (od *gratia* 'milina, dražest') i grč. *χάρις* 'ljubav, usluga milost' > 'kome za ljubav, poradi'. Druga je mogućnost da je prijedlog **radi* tvoren od korijena koji je u glagolu ***raditi***. Postoji i mišljenje da je slavenska riječ posuđenica iz iranskoga (usp. stperz. *rādiy* 'radi').

Lit.: Skok III: 95; Gluhak 515; Derksen 432; Vasmer II: 482; Snoj 847.

ràdīč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *radȉć* (Grobnik)

Posuđeno iz furl. *radìc, radrìc* (tal. *radicchio*) < lat. *radīcula* 'mali korijen, korjenčić', što je umanjenica od *rādix* ⟨G *rādicis*⟩ 'korijen', v. ***rotkva***, ***radikalan***.

Lit.: Snoj 598.

râdij *m* 'kemijski element, Ra'

TVORBA *râdijev*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Radium*, fr. *radium*); riječ je novolatinska tvorenica od lat. *radius* 'zraka', v. ***radijus***, zbog svojstva tog elementa da emitira energiju u obliku zrakā.

radijácija *ž*

Posuđeno preko njem. *Radiation* iz lat. *radiātiō* 'sjaj, blistanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *radiō* 'sijevati, sjati', od korijena koji je u *radius* '(sunčana) zraka, sijevanje (munje), sjaj', v. ***radijus***.

radìjātor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *radijãtor* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Radiator* iz eng. *radiator*, što je izvedeno od glagola *radiate* 'isijavati, zračiti', tvorenog od participske osnove lat. glagola *radiō* 'sijevati, sjati', v. ***radijacija***, ***radijus***. Suvremeno značenje razvilo se od 'ono što isijava (toplinu)'.

Lit.: Snoj 598.

râdijus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'adijus* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *radius* 'polumjer' i 'žbica; (sunčana) zraka; palica', nesigurne dublje etimologije (može biti srodno sa stnord. *rǫðull* 'sjajni krug').

Lit.: de Vaan 512; Schaffner 2010.

radìkāl *m* 'skupina od dvaju ili više atoma koja može nepromijenjena proći kroz više kemijskih reakcija, a ne može samostalno postojati'

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *radical*, njem. *Radikal*); riječ je tvorena od lat.

rādīcālis 'koji ima korijenje' (v. ***radikalan***, ***rotkva***).

ràdikālan *prid.*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *radikal*, eng. *radical*, fr. *radical*) iz kslat. *rādīcālis* 'koji ima korijenje', što je izvedeno od *rādix* ⟨G *rādīcis*⟩ 'korijen', v. ***rotkva***. Suvremeno značenje 'koji sve mijenja; ekstreman, koji ne želi popustiti' razvilo se od 'koji sve mijenja iz korijena' (usp. i kslat. prilog *rādīcāliter* 'iz korijena, temeljito').

ràdin *prid.*

TVORBA *ràdinōst*

Pridjev postao od imenice *radin* 'čovjek koji radi, radiša, radnik' (18. st.), koja je izvedena od glagola ***raditi*** sufiksom kao u ***gospodin***.

râdio *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *râdijo* (Senj), *r'adijo* (Varaždin)

TVORBA *râdījskī*

Posuđeno iz eng. *radio*, što je pokraćeno od *radiotelegraphy* 'telegrafija, prenošenje novosti isijavanjem elektromagnetskih valova'. Ta je riječ složena od lat. *radius* 'zraka' (v. ***radijus***) i *telegraphy* 'telegrafija, prenošenje novosti na daljinu' (v. ***telegraf***).

Lit.: Snoj 598; Chambers 880f.

radioàktīvan *prid.*

TVORBA *radioaktívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *radioaktiv*, fr. *radioactif*); riječ je složena od lat. *radius* 'zraka' (v. ***radij***, ***radijacija***, ***radijus***) i ***aktivan***. Riječ je stvorila Marie Curie kad je otkrila prvi radioaktivni element, *radij* (1898.).

râdiodrama *ž*

Složeno od ***radio*** i ***drama***.

radiòlogija *ž*

TVORBA *radiòlog* (*radiòloginja*), *radiòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Radiologie*, eng. *radiology*); riječ je složena od *radio-* (prema ***radijacija***) i *logija* (v. ***-logija***, ***-log***).

ràdišan *prid.* (19. st.)

TVORBA *ràdišnōst*

Izvedeno od imenice *radiša* 'marljiv čovjek', koja je pak izvedena od glagola ***raditi*** sufiksom kao u *štediša*.

ráditi (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Spom. sr. (dubrovačka isprava))

DIJALEKTI I POTVRDE *rōdît* (Brač), *rādîti* (Vrgada); *raditi* (RKKJ)

TVORBA *rádilica*, *radiònica*, *râdnīk* (*râdnica*, *râdničkī*, *râdnīštvo*), *rádnja*

Postalo od psl. **raditi* (stcsl. *raditi* 'brinuti se (o)', rus. *paðémь* 'brinuti se za koga' (*zast.*), usp. i sln. star. *rodíti* 'brinuti se', dluž. *rodźić* 'željeti, nastojati') < ie. **(H)roHdʰ-* (lit. *ródyti* 'pokazati', latv. *rãdît* 'pokazati', skr. *rādhyate* 'uspjeti', got. *rodjan* 'govoriti', stir. *rádid* 'govoriti'). Različita značenja u indoeuropskim jezicima mogla su se razviti od 'uspješno učiniti'. U slavenskom je izvorno značenje bilo 'brinuti se (o)'. Značenje u standardnom hrvatskom potječe iz štokavskih dijalekata, a razvilo se od 'brinuti se o poslu' ili 'truditi se' (na razvitak značenja mogao je utjecati sličnoznačan glagol ***rabiti***).

Lit.: Skok III: 96f.; Gluhak 515; Derksen 432, 437; Vasmer III: 482; Kroonen 415; Derksen 2015: 383f.; Matasović 2009: 305; Snoj 442f., 598.

râdnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'adni* (Varaždin)

Izvedeno od ***rad***.

ràdo *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rôd prid.* ⟨ž *rãda* sr *rôdo*⟩ (Brač), *rôd pril.* (Brač), *ràda* (Senj), *rât prid. pril.* (Varaždin), *r'at* ⟨*r'adǫ* pril.⟩ (Gola); *rad prid.pril.* (RKKJ)

Prilog postao od pridjeva *rad* (*zast., reg.*) < psl. **rádъ* ⟨a.p. *a*⟩ 'veseo' (stcsl. *radъ*, sln. *ràd*, rus. *paд*, polj. *rad*); zacijelo srodno sa steng. *rōt* 'veseo; odličan' < ie. **HroHd-*. Manje je vjerojatno da je izvedeno od korijena koji je u ***raditi***.

Lit.: Skok III: 94f.; Gluhak 515; Vasmer II: 481; Kroonen 416; Snoj 598.

ràdōst *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ràdōst* (Vrgada), *ràdost* (Senj), *ràdōst* (Grobnik), *r'adost* (Varaždin), ; *rados, radost* (RKKJ)

TVORBA *ràdostan* (*ràdosno, ràdosnica*)

Postalo od psl. **rádostь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *radostь*, sln. *rádost*, rus. *ра̀дость*, polj. *radość*), što je izvedeno od **radъ*, v. ***rado***.

ràdovati se

DIJALEKTI I POTVRDE *ràdovati se* (Vrgada), *radûvati sę* (Varaždin); *raduvati (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràdovānje*

Postalo od psl. **rádovati sę* (stcsl. *radovati sę*, sln. *radováti se*, rus. *радова́ться*, polj. *radować (się)*), što je izvedeno od **radъ*, v. ***rado***.

radòznao *prid.* (19. st.)

TVORBA *radòznalac* (*radoználčev*), *radòznalica, radòznalōst*

Složeno od ***rado*** i ***znati***. Slična je tvorba sln. *radovę́den* (od *rado* i *vę́deti* 'znati'), a usp. i istoznačnu složenicu *znatiželjan* (v. ***znatiželja***).

ráđati, v. ***roditi***

ràfāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rafâl* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *rafale*, izvorno 'nalet vjetra', što je nastalo ukrštanjem tal. *raffica* 'nalet (vjetra)' i fr. *affaler* 'vući se'.

Lit.: Dauzat 627; Snoj 599.

rafinèrija *ž*

TVORBA *rafinèrījskī*

Posuđeno iz njem. *Raffinerie* ili fr. *raffinerie*, što je tvoreno od fr. *raffiner* 'rafinirati', v. ***rafiniran***.

rafinīrān *prid.*

Pridjev trpni glagola *rafinirati*, koji je posuđen preko njem. *raffinieren* iz fr. *raffiner* 'pročistiti, poboljšati'. Francuski je glagol složen od *re-* 'ponovno' (v. ***re-***) i *affiner* 'čistiti, poboljšati' < 'činiti finim', što je pak izvedeno od *fin* 'delikatan' < lat. *fīnis* (v. ***fin***).

Lit.: Snoj 599.

ràga *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'aga* (Varaždin)

Posuđeno iz romskoga *gra* (s metatezom i umetanjem samoglasnika, jer imenice na *-a* u hrvatskom u pravilu nisu jednosložne). Romska je riječ najvjerojatnije posuđena iz arm. *grast* 'konj' (nepoznate etimologije).

Lit.: Skok III: 98; Matasović 2017.

ràgbi *m*

TVORBA *ragbìjāš* (*ragbijàšica, ragbìjāškī*)

Posuđeno iz eng. *rugby*; igra je nazvana po mjestu *Rugby* u Warwickshireu u središnjoj Engleskoj jer se prvotno igrala u tamošnjoj školi.

Lit.: Snoj 599; Chambers 943.

ràgū *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ragû* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *ragoût*, što je izvedeno od *ragoûter* 'probuditi tek', a to je pak složeno od *re-* 'ponovno' (v. ***re-***) i izvedenice od *goût* 'okus' < lat. *gustus* 'okus', v. ***degutantan***.

Lit.: Snoj 599.

ràhao *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rāhâl* (Grobnik), *rą̄hęl* (Varaždin); *rahel, rahkel* (RKKJ)

TVORBA *rāhliti*

Pridjev nesigurne etimologije. Formalno i semantički podudarno je sln. *ráhel*, što upućuje na praoblik **raxlъ*, a to bi mogao biti deverbalni pridjev od glagola **rasti* ⟨prez. **raxǫ*⟩ 'grepsti' (sln. *rášiti* 'rahliti', usp. i hrv. dijal. *rahati* 'rahliti' (Mursko Središće), *rašiti* 'rasplamćivati (vatru), izazivati' (Mursko Središće)). Semantički je teže povezivanje s rus. dijal. *póхлый* 'nezreo, zelen, grub', što bi upućivalo na praoblik **rъxlъ*, od korijena koji je u ***rušiti***. Od istoga je korijena još zacijelo hrv. dijal. *rahav* 'klimav, šupljikast' (*rahav kruh*), *rehav* 'rijedak', *rohav* 'ospičav, boginjav, šorav', bug. *рохав, рохкав* 'rahao, mekan', *рехав, рехкав* 'rijedak', *реша* 'češljam, rahlim'.

Lit.: Skok III: 99; Gluhak 516; Vasmer II: 540; Bezlaj III: 154; Snoj 599.

rahìtis *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rah'itis* (Varaždin)

Posuđeno iz nlat. *rachitis*, što je tvoreno od grč. *ῥάχις* 'donji dio leđa, kralježnica, hrbat' (predgrčkoga podrijetla) sufiksom *-itis* kojim se tvore nazivi bolesti (usp. ***meningitis***, ***gastritis***, ***hepatitis***).

râj *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôj* (Brač), *r°ãj* (Vrgada), *rãj* (Senj), *rêj* (Varaždin)

TVORBA *râjskī*

Postalo od psl. **rájь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *rai*, sln. *rȁj*, rus. *paŭ*, polj. *raj*); pretkršćanski izraz koji je vjerojatno označavao prebivalište umrlih. Dublja je etimologija nesigurna. Možda je riječ posuđena iz iranskoga, usp. av. *rāy-* 'bogatstvo, sreća' (< ie. **Hreh$_1$-*, usp. lat. *rēs* 'stvar'). Druga je mogućnost da je riječ prijevojnim duljenjem izvedena od psl. **rojь* 'vodeni tok' (v. ***roj***) sa značenjem 'koji pripada toku, koji se nalazi preko ili ispod vode', jer se smatra da su Praslaveni vjerovali da se svijet mrtvih nalazi preko ili ispod neke vodene površine.

Lit.: Skok III: 100; Gluhak 516; Vasmer II: 486; Snoj 600.

rája *ž* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *ráya, reaya*, što je iz arap. *ra^{c}āya* 'stado, podanici'. Balkanski turcizam, usp. bug. *paя*, rum. *raiá*, alb. *rajë*, ngr. *ῥαιᾶς*.

Lit.: Skok III: 101; Škaljić 530; Snoj 600.

râjčica *ž*

Izvedeno od ***raj***; kalk prema njem. reg. *Paradiesapfel*, dosl. 'rajska jabuka', aust.-bav. *Paradeis(er)* (odakle je hrv. reg. *paradajz*). Nazivanje ukusnog crvenog ploda "rajskom jabukom" potječe iz biblijske priče o rajskom vrtu. Zabranjeni plod koji je Eva dala Adamu u europskome se slikarstvu prikazivao kao crvena jabuka, pa je zbog sličnosti naziv prenesen na *rajčice*.

Lit.: Gluhak 516.

ràk *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ràk* (Brač), *ràk* (Vrgada), *ràk* (Senj), *r'ak* (Varaždin); *rak* (RKKJ)

TVORBA *ràčić*, *ràčjī*, *ràkovica*

Postalo od psl. **rákъ* ili **órkъ* (csl. *rakъ*, sln. *ràk*, rus. *pak*, polj. *rak*). Dublja etimologija nije sigurna. Moguće je da je psl. **orkъ* srodno s lit. *érkė* 'krpelj', latv. *ērke* 'krpelj' < **h$_1$orH-ko-*, a glasovno je moguće i izvođenje psl. **rakъ* iz ie. složenice **wre-h$_3$k^{w}o-* 'koji gleda natrag' (v. ***re-*** i ***oko***), no ta etimologija pretpostavlja neobičan značenjski razvitak. Formalno je nategnuto izvođenje iz ie. **karkro-* 'rak' (odakle je lat. *cancer*, grč. *καρκίνος*, skr. *karkaṭa-*, v. ***kancerogen***); ta etimologija pretpostavlja neočekivano ispadanje početnoga *k-* u slavenskom.

Lit.: Skok III: 101, Gluhak 517; Derksen 374; Vasmer II: 487; de Vaan 516; Snoj 600f.

ràka *ž* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãka* (Brač), *ràka* (Vrgada), *ràka* (Senj), *r'aka* (Varaždin), *r'aka* (Gola)

Postalo od psl. **orka* 'grobnica' (stcsl. *raka*, sln. *ráka*), što je posuđeno iz lat. *arca* 'sanduk, kovčeg', v. ***arka***. U hrvatskom je najstarije zabilježeno značenje 'kovčeg, lijes'. U dijalektima potvrđeno *ràkva* (Grobnik) izvodi se od psl. **orky* (usp. i češ. *rakev* 'lijes, grob', ukr. *páκва* 'posuda (za maslac)'), što je zacijelo posuđeno preko germanskoga (usp. stvnj. *arc(h)a* 'kutija, sanduk') iz iste latinske riječi.

Lit.: Skok I: 60; M. Matasović 2011: 131f.; Pronk-Tiethoff 2013: 89f.; Snoj 601.

rakèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rokèta* (Brač), *rak'ẹta* (Varaždin); *raketa* (RKKJ)

TVORBA *ràketnī*, *raketírati* (*raketírānje*)

Posuđeno iz njem. *Rakete*, što je iz tal. *rocchetto*, izvorno 'vreteno, valjak na koji se namata konac', deminutiv od *rocca* 'preslica', što je germanska posuđenica

(usp. stvnj. *rocko* 'preslica'). Rakete su tako nazvane zbog sličnosti oblika.

Lit.: Chambers 934.

ràkija *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rakȉja* (Brač), *rakȉja* (Vrgada), *rakȉja* (Senj), *r'akija* (Varaždin); *rakija* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *rakı*, što je iz arap. *ᶜarraq* 'znoj, tekućina koja nastaje isparavanjem'. Balkanski turcizam, usp. rum. *rachiu*, bug. *ракия*, alb. *raqí*, ngr. *ρακί*.

Lit.: Skok III: 102; Škaljić 601.

ràkita *ž* (14. st. toponim) *(Salix purpurea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rak'ita* (Varaždin); *rakita* (RKKJ)

Postalo od psl. **orkỳta* (sln. *rakîta*, rus. *ракúта, рокúма*, polj. *rokita*), što je srodno s latv. *ẽrcis* 'borovica', grč. *ἄρκευθος* 'borovica'. Uspoređuje se i lat. *arcus* 'luk', jer se lukovi često izrađuju iz drveta rakite. Moguće je da su ove riječi posuđene iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Skok III: 102f.; Gluhak 517; Derksen 375; Snoj 601.

ràkūn *m*

Posuđeno iz eng. *ra(c)coon*, što je posuđeno iz nekog algonkijskog sjevernoameričkog indijanskog jezika (usp. u jeziku povhatan *ärähkun* 'rakun'). Izvorno je značenje 'on grebe rukama' (jer rakuni ostavljaju tragove na drveću po kojem se penju).

Lit.: Snoj 601; Chambers 879.

ràkurs *m*

Posuđeno iz fr. *raccourci*, što je izvedeno od *raccourcir* 'skratiti' (od lat. *curtus* 'obrezan').

Lit. Dauzat 207.

râl *m, ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *râl* (Grobnik), *rậl* (Varaždin), *r'āl* (Gola); *ral, raḷ* (RKKJ)

Postalo od psl. **orlъ* (sln. star. *ral m ž*, suvr. *orâl*), što je izvedeno od osnove glagola **orati* (v. ***orati***).

ràlica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'alica* (Varaždin)

Postalo od psl. **ordlica* (sln. *râlica* 'ručka pluga' (Plet.), ukr. *ралúця* 'uzorano polje', polj. *radlica* 'plug, lemeš'), izvorno deminutiv od **ordlo*, v. ***ralo***.

Lit.: ESSJa XXXII: 139f.

ràlo *sr* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãlo* (Brač), *r'alo* (Varaždin); *ralo* (RKKJ)

Postalo od psl. **órdlo* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *ralo*, sln. *rálo*, rus. *páло*, polj. *radło*) < ie. **h_2(e)rh_3-d^{h}lom* (lit. *árklas*, latv. *arkls, ãrkls*, grč. *ἄροτρον*, arm. *arawr*). Isti je korijen u ***orati***.

Lit.: Derksen 373f.

ràlje *ž, pl. t.* (19. st.)

Zacijelo izvedeno od ***ralo*** (značenjska je veza u izgledu razjapljenih životinjskih ralja koje podsjećaju na mnoštvo ralā).

Lit.: Skok III: 104.

ramàzān *m* (17. st.) '9. mjesec muslimanskoga kalendara, mjesec posta'

TVORBA *ramàzānskī*

Posuđeno iz tur. *ramazan*, što je iz arap. *ramaḍān*.

Lit. Škaljić 530.

ràme *sr* (14. st. Lesekörn. šaf.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãme* (Brač), *ràme* (Vrgada), *ràme* (Senj), *r'amę* (Varaždin); *rame, rome* (RKKJ)

TVORBA *ràmenī*

Postalo od psl. **órmę, *ormo* (stcsl. *ramo*, sln. *ráme*, rus. *mn. рамена́* (*zast.*), polj. *ramię*) < **$h_2$erH-mo-* ili **$h_2$erH-men-* (lit. *ìrmėdė* 'giht', stprus. *irmo* 'ruka', skr. *īrmá-* 'ruka', lat. *armus* 'ruka, rame', got. *arms* 'ruka').

Lit.: Skok III: 105; Gluhak 517; Derksen 375; Pronk 2010.

rámpa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rậmpa* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Rampe* iz fr. *rampe* 'rampa, ograda', što je izvedeno od *ramper* 'puzati'

Lit.: Snoj 601.

ràmstek *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'amstęk* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *rump steak*, što je složeno od *rump* 'stražnjica (životinje)' i *steak* 'odrezak'.

rȁna *ž* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãna* (Brač), *ràna* (Vrgada), *ràna* (Senj), *r'ana* (Varaždin); *rana* (RKKJ)

TVORBA *rànica*

Postalo od psl. **rána* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *rana*, sln. *rána*, rus. *рана*, polj. *rana*), što je srodno sa skr. *vraṇa-* 'rana', alb. *varrë* 'rana', *vras* 'ubiti'. U slavenskom bi trebalo poći od prijevojne duljine u korijenu, odnosno od praoblika **wrōneh*$_2$-.

Lit.: Skok III: 107; Gluhak 518; Snoj 601.

ránac *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Ranzen* 'torba koja se nosi na leđima, ruksak' (nesigurne etimologije).

Lit.: Skok III: 107.

rȁnč *m*

TVORBA *rȁnčer* (*rȁnčerica*, *rȁnčerskī*)

Posuđeno iz amer. eng. *ranch*, što je iz šp. *rancho* 'mala farma, skupina koliba', izvorno 'koliba', što je izvedeno od *rancharse* 'smiriti se, smjestiti se', posuđenice iz fr. *se ranger* (od *rang* 'položaj, mjesto', v. ***rang***).

Lit.: Dauzat 630, Chambers 884.

rȁng *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rôŋg* 'vojnički čin, vojnički status' (Brač), *rânk* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Rang* iz fr. *rang* 'vrsta, red, čin, položaj', što je iz frnč. **hring* 'prsten, obruč, krug' (v. ***ring***).

Lit.: Dauzat 630f.; Snoj 602.

rânī *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Zad. lekc.; Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãno* (*ranȉje*) *pril.*, *rõni prid.* (Brač), *rậni* (Varaždin), *r'anọ pril.* (Gola); *ran* (RKKJ)

TVORBA *ràno* (*rànijē*)

Postalo od psl. **ranъ* (stcsl. *rano* 'ujutro, rano', sln. *rân*, rus. *ра́нний*, češ. *raný*). Dublja je etimologija nesigurna. Formalno je nategnuta usporedba s grč. *ὄρθρος* 'praskozorje, jutro' i izvođenje od ie. **wrōd^{h}no-* (od korijena koji je u ***rod***, ***roditi***, u smislu 'koji se odnosi na rađanje sunca') jer duljina u korijenu nije motivirana.

Lit.: Skok III: 106; Gluhak 518; Vasmer II: 491; Beekes 1101f.; Snoj 601.

rȁniti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãnit* (Brač), *ràniti* (Vrgada), *ran'iti* (Varaždin); *raniti* (RKKJ)

Izvedeno od ***rani***.

rȁniti (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãnit (se)* (Brač), *r'aniti* (Varaždin); *raniti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ranjávati (se)*, *rȁnjenica*, *rȁnjenīk*, *rànjiv* (*rànjivōst*)

Postalo od psl. **rániti (sę)* (sln. *rániti*, rus. *ра́нить*, polj. *ranić*), što je izvedeno od **rana*, v. ***rana***.

ranorȁnilac *m* (19. st.)

TVORBA *ranorȁnilica*, *ranorȁnioč̄ev*

Složeno od *rano* (v. ***rani***) i ***raniti***.

ranžírati

TVORBA *ranžírānje*, *rȁnžīrnī*

Posuđeno iz njem. *rangieren*, što je iz fr. *ranger* 'poredati, rasporediti' (izvedenica od *rang* 'mjesto, položaj', v. ***rang***).

rȁnžīrnī *prid.*, v. ***ranžirati***

rȁonīk *m* (18. st.)

Postalo od psl. **órdlьnikъ* (sln. *râlnik* (Plet.), rus. dijal. *ра́льник*), što je izvedeno od psl. **ordlьnъ* 'koji se odnosi na ralo' (sln. *rálen*, rus. dijal. *ра́льный*, češ. *rádlení*), pridjeva izvedenog od **ordlo* (v. ***ralo***).

Lit.: ESSJa XXXII: 145f.

rapsòdija *ž*

Posuđeno preko njem. *Rhapsodie* iz grč. *ῥαψῳδία* 'recitiranje epova', izvedenica od *ῥαψῳδός* 'koji recitira (Homerove) epove', izvorno 'koji šije pjesmu zajedno', što je složeno od *ῥάπτω* 'sašiti, spojiti, složiti' i *ᾠδή* 'pjesma, pjevanje' (v. ***oda***). Izvorno značenje odnosilo se na ne-

prekinute nizove epskih stihova (za razliku od strofa u lirici).

Lit.: Beekes 1278; Snoj 602.

rarìtēt *m*

Posuđeno preko njem. *Rarität* i fr. *rarité* iz lat. *rāritās* 'rijetkost', što je izvedeno od *rārus* 'rijedak' (nesigurne etimologije).

Lit.: Snoj 602; de Vaan 514.

ràsa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'asa* (Varaždin); *rasa* 'obilježje, odlika rasta, razvoja i izgleda' (RKKJ)

TVORBA *ràsan* (*ràsnī*, *ràsnōst*)

Posuđeno preko njem. *Rasse* i fr. *race* iz tal. *razza*. Dublje je podrijetlo nesigurno. Često se izvodi od lat. *ratiō* 'razum, mišljenje' (v. ***račun***, ***racionalan***) ili kao pokraćeno od lat. *generātiō* 'pokoljenje, naraštaj' (v. ***generacija***). Drugo je mišljenje (zbog najstarijih potvrda tal. riječi) da je ta riječ nastala od fr. *haras* 'uzgoj konja'. Treća je mogućnost izvođenje od arap. *ra's* 'glava, početak' (razvitak značenja bio bi metaforički, a riječ bi bila rana posuđenica iz arapskoga u talijanski).

Lit.: DELI 1327; Snoj 602.

rasáditi (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasōdȉt* (Brač), *ras°ādȉti* (Vrgada), *rasad'iti*, *rẹsad'iti* (Varaždin); *rasaditi* (RKKJ)

TVORBA *rasađívati*

Postalo od psl. **orzsadìti* (csl. *rasaditi*, sln. *razsadīti*, rus. *рассадúть*, polj. *rozsadzić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **saditi* (v. ***saditi***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 239f.

rásadnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̄sadnik* (Varaždin)

Postalo od **orzsadьnikъ* (sln. *razsádnik*, rus. *рассáдник*, polj. *rozsadnik* 'mlade biljke predviđene za presađivanje'), što je izvedeno od **orzsaditi* (v. ***rasaditi***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 242f.

rascijépiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹscẽpiti* (Varaždin); *rascepiti* (RKKJ)

TVORBA *ràscjepkati* (*ràscjepkānōst*)

Postalo od psl. **orzcěpìti* (stcsl. *rascěpiti*, sln. *razcepīti*, *razcépiti*, rus. *расцепúть*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **cěpiti* (v. ***cijepiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 22.

rascjep *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̄scẹp* (Varaždin); *rascep* (RKKJ)

Poput sln. *razcẽp* postalo od **orzcěpъ*, što je izvedeno od **orzcěpiti* (v. ***rascijepiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 23.

rasèliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raselȉt* (Brač), *rẹs'ẹliti* (Varaždin)

TVORBA *raseljávati*

Postalo od psl. **orzselìti* (csl. *raseliti*, sln. *razselīti*, rus. *расселúть*, polj. *rozsiedlić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **seliti* (v. ***seliti (se)***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 244f.

rashlàditi (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *rashlōdȉt* (Brač), *rashlad'iti*, *rẹshlad'iti (sẹ)* (Varaždin); *rashladiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ráshladnī*, *rashlađívati (se)* (*rashlađívānje*)

Postalo od psl. **orzxoldìti* (sln. *razhladīti*, rus. *расхолоди́ть*, češ. *rozchladiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **xolditi* (v. ***hladiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 146.

ráshod *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̄shot* (Varaždin); *rashod* 'razilaženje' (RKKJ)

Postalo od psl. **orzxòdъ* (csl. *rasxodъ* 'trošak, razmak, razilaženje, raskrižje', sln. *razhȍd*, rus. *расхóд*, polj. *rozchód* (*rijetko*)), što je izvedeno od **orzxoditi* (v. ***raz-***, ***hoditi***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 14f.

ràsipati (14. st. Starine 23; 15. st. glag. ruk. 1468., Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasȉpot* (Brač), *rasȉpati* (Vrgada), *ras'ipati, ręs'ipati* (Varaždin); *rasipati (se)* (RKKJ)

TVORBA *rásipan* (*rásipnica, rásipnīk, rásipno, rásipnōst*), *ràsipānje*

Postalo od psl. **orzsỳpati* (stcsl. *rasypati*, sln. *razsīpati*, rus. *рассы́пать*, polj. *rozsypać (się)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **sypati* (v. ***sipati***).

Lit.: ESSJa XXXV: 32f.

rasìzam *m*

TVORBA *ràsist* (*ràsistica, rasìstičkī*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Rassismus*, eng. *racism*); riječ je izvedena od ***rasa*** sufiksom ***-izam***.

rásjed *m*

TVORBA *rásjednī*

Izvedeno od *razsjesti se* 'ulegnuti se, spustiti se u dubinu' (17. st.) (v. ***raz-***, ***sjesti***).

raskàlāšen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *raskalãšen, raskalõšen* (Brač), *raskalāšēn* (Grobnik), *raskal'ãšen* (Gola)

TVORBA *raskalašènica, raskalašènīk, raskàlāšenōst*

Pridjev trpni glagola *raskalašiti* (19. st.), koji je izveden prefiksom ***raz-*** od *kalašiti* 'moljakajući i ulagujući se tražiti na dar što u koga' (19. st.), a taj je pak glagol izveden od *kalaš* 'nevaljalac, lopov' (18. st.). Imenica *kalaš* posuđena je iz tur. *kalleş* (perzijskoga podrijetla).

Lit.: Skok II: 19; Škaljić 386.

ràskinuti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raskȉnut* (Brač), *raskȉnuti* (Vrgada); *raskinuti* (RKKJ)

TVORBA *ràskidati* (15. st. Marulić), *ráskid* (19. st.)

Postalo od psl. **orzkỳdnǫti* (csl. *raskynǫti*, rus. *раскúнуть*, češ. *rozkynouti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **kydnǫti*, svršenoga glagola od **kydati*, v. ***kidati***.

Lit.: ESSJa XXXIII: 227.

rasklòpiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasklopȉt* (Brač), *ręskl'opiti* (Varaždin); *rasklopiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *rasklápati* (*rasklápānje*)

Postalo od **orzklopìti* (sln. *razklopīti*, češ. *rozklopiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **klopiti* (v. ***klopiti***, ***klopati***, usp. ***poklopiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 175.

ráskol *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãskol* (Varaždin); *raskol* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzkolъ* (sln. *razkȏl*, rus. *раскóл*, češ. *rozkol*), što je izvedeno od **orzkoliti*, v. ***raz-***, ***koliti***. U značenju 'crkveni raskol, shizma' riječ je zacijelo posuđena iz ruskoga.

Lit.: Vasmer II: 492.

raskomòtiti se

DIJALEKTI I POTVRDE *raskomõtiti sę, ręskomõtiti sę* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od osnove pridjeva ***komotan***.

raskòpati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raskopȁt* (Brač), *rask'opati, ręsk'opati* (Varaždin); *raskopati* (RKKJ)

TVORBA *raskápati, raskopávati*

Postalo od psl. **orzkopàti* (stcsl. *raskopati*, sln. *razkopáti*, rus. *раскопáть*, češ. *rozkopati*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **kopati* (v. ***kopati***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 183f.

ràskorāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃skorak* (Varaždin)

Poput sln. *razkorâk* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***korak***. Usp. i češ. *rozkrok* 'prepone, dio tijela gdje se spajaju noge'.

ráskoš *ž* (16. st. *m*; 19. st. *ž*)

DIJALEKTI I POTVRDE *rõskȍš, raskuôš* (Brač), *r'askoš* (Varaždin); *raskoš* (RKKJ)

TVORBA *ráskošan* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **orzkošь* (rus. *póскошь*, polj. *rozkosz*), što je izvedeno od **orzkoxati*, glagola složena od **orz-* (v. ***raz-***) i **koxati* (češ. *kochati* 'voljeti; laskati', dijal. i 'čistiti se', polj. *kochać* 'voljeti',

rus. dijal. *кохáмь* 'voljeti'). Psl. **koxati* vjerojatno je izvedeno od korijena koji je u **česati, *čexati* (v. ***češati, kosnuti***), sa značenjskim razvojem 'gladiti' > 'ljubiti, voljeti' > 'uživati'. Manje je vjerojatno izvođenje od korijena koji je u lat. *cārus* 'drag', v. ***hajati***.

Lit.: Skok III: 110; Gluhak 518; ESSJa XXXIII: 192f., X: 110f.

raskréčiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raskrēčȉt* (Brač), *raskrēčȉt se* (Senj), *ręskrę̑čiti sę* (Varaždin); *raskrečiti* (RKKJ)

TVORBA *raskrečívati*

Poput sln. *razkrẹ́čiti* može biti izvedeno prefiksom ***raz-*** od psl. **krękčiti*, što bi bio glagol izveden od korijena koji je u **krękъ* (rus. *крякъ* 'žablji krak'), **krěkъ* (češ. dijal. *skřeky*), usp. ***krak*** s *a* kao u ***orah*** spram **orěxъ*. Manje je vjerojatno da je glagol *krečiti* posuđen iz njem. *grätschen, krätschen* 'raskoračiti, raširiti noge', jer protiv toga govore potvrde (Della Bella, Stulić, Voltić; od kajkavaca samo Belostenec).

Lit.: ESSJa XXXIII: 202; XII: 141f.; Snoj 320.

ráskrīžje *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōskrȋžje* (Brač), *rą̄skrižję, rę̑skrižję* (Varaždin); *raskrižje* (RKKJ)

Prefiksalno-sufiksalna izvedenica od ***križ***; usp. ***raskršće***.

ráskršće *sr* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

Prefiksalno-sufiksalna izvedenica od ***krst*** 'križ'; usp. ***raskrižje***.

raskupùsati

Izvedeno od ***kupus*** u smislu 'rastaviti na listove poput kupusa'.

ràskužiti

DIJALEKTI I POTVRDE *raskȕžit* (Brač), *ręsk'užiti* (Varaždin)

TVORBA *raskužívati*

Poput sln. *razkúžiti* izvedeno od ***kuga***.

ràslīnje *sr, zb.*

DIJALEKTI I POTVRDE *raslȋńe* (Varaždin)

Poput sln. *rastlȋnje* kolektiv od **orstlina* (sln. *rastlína*, rus. dijal. *рослúна*, polj. *roślina*), što je izvedeno od participa **orstlъ* glagola **orsti*, v. ***rasti***.

Lit.: ESSJa XXXIII: 204f.

rásol *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r°āsõ* (Vrgada), *rą̄sol* (Varaždin); *rasol* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzsòlъ* (sln. *razsòl*, rus. *рассóл*, polj. *rosól*), što je izvedeno od **orzsoliti*, glagola složena od **orz-* (v. ***raz-***) i **soliti* (v. ***sol***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 278f.

raspàčati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspačȁt* (Brač), *ręsp'ačati* (Varaždin)

TVORBA *raspačávati*

Tvoreno prefiksom ***raz-*** od posuđenice iz tal. *spacciare* 'poslati robu', starije *dispacciare*, što je, preko drugih romanskih jezika, postalo od vlat. **disimpedicare* (od lat. *dis-* 'raz' i *impedicō* 'zaplesti, sapeti, zapetljati, staviti zamku', od *pedica* 'zamka, stupica, okovi za noge'). Izvorno je značenje 'ukloniti smetnje, zapreke'. Iz istog su izvora, samo posredstvom engleskoga odnosno francuskoga, *dispečer* (eng. *dispatcher*), *depeša* (fr. *dépêche*).

Lit.: Skok I: 718f.; III: 308; DELI 478, 1573; REW 4296; Snoj 606.

raspáriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rę̑spą̄riti* (Varaždin); *raspariti* (RKKJ)

TVORBA *rasparívati*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***par***.

ràspasti se (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspȁst se* (Brač), *raspȁsti se* (Vrgada), *raspȁst se* (Senj), *rę̑sp'asti sę* (Varaždin), *rasp'ā̀sti se* (Gola); *raspasti se* (RKKJ)

TVORBA *ráspad, ràspadati se* (*ràspadānje*)

Postalo od psl. **orzpàsti (sę)* ⟨prez. **orzpadǫ (sę)*⟩ (stcsl. *raspasti sę*, sln. *razpásti*, rus. *распáсться*, polj. *rozpaść się*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **pasti* (v. ***pasti***[1]).

Lit.: ESSJa XXXIV: 120f.

raspélo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspẽlȍ* (Senj), *raspẽlo* (Varaždin), *rasp'ẽlo* (Gola); *raspelo* (RKKJ)

Postalo od **orzpędlo* (csl. *raspęlo*, sln. *razpélo, razpẹ́lo*), što je izvedeno od **orzpęti* (v. ***raspeti***).

ràspēti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspẽt* (Brač), *raspẽt se* (Senj), *raspẽti, rẹspẽti* (Varaždin); *raspeti* (RKKJ)

TVORBA *raspéće*, *ràspinjati* (*ràspinjānje*)

Postalo od psl. **orzpęti* ⟨prez. **orzpьnǫ*⟩ (stcsl. *raspęti*, sln. *razpẹ́ti*, rus. *распя́ть*, polj. *rozpiąć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **pęti* (v. ***napeti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 129f.

ràspikuća *m* (16. st.)

Složeno od imperativa glagola ***rasuti*** (*raspi*) i ***kuća***.

rasplàmsati

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹspl'amsati sẹ* (Varaždin)

TVORBA *rasplamsávati* (*rasplamsávānje*)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od nepotvrđenoga **plamsati*, što je pak izvedeno od *plam* (v. ***plamen***).

ràsplesti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasplèst* (Brač), *rasplèsti* (Vrgada), *rasplèst* (Senj), *rẹspl'ẹsti* (Varaždin); *rasplesti* (RKKJ)

TVORBA *rásplet*, *ràspletati se*, *ràsplitati*

Postalo od psl. **orzplesti* (sln. *razplésti*, rus. *распле́стú*, polj. *rozpleść*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **plesti* (v. ***plesti***).

rasplínuti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹspl'inuti sẹ* (Varaždin)

TVORBA *rasplìnjāč*, *rasplinjávati se*

Poput polj. *rozpłynąć*, češ. *rozplynouti se* izvedeno od **plynǫti (sę)*, glagola tvorenog sufiksom *-nǫ-* od korijena koji je u **plyti* (v. ***plivati***). Druga je mogućnost da je hrv. *rasplinuti se* izravno tvoreno od imenice ***plin***.

rásplod *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rã̀splot* (Varaždin); *rasplod* (RKKJ)

TVORBA *rásplodnī*

Postalo od **orzplodъ* (sln. *razplȍd*, rus. *расплóд*, polj. *rozpłód*), što je izvedeno od **orzploditi*, od **orz-* (v. ***raz-***) i **ploditi* (v. ***plod***).

raspodijéliti

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹspodẹl'iti* (Varaždin)

TVORBA *ràspodjela*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***podijeliti***.

raspojàsati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹspoj'asati sẹ* (Varaždin); *raspasati (se)* (RKKJ)

Vjerojatno posuđeno iz rus. *распоясаться* (v. ***raz-***, ***pojas***). Doslovno je značenje 'skinuti, otkopčati pojas'.

raspolágati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspolõgȁt* (Brač), *raspol'agati*, *rẹspol'agati* (Varaždin)

TVORBA *raspolágānje*

Poput sln. *razpolâgati* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***polagati***. Moguće je i da je ovaj glagol posuđen iz rus. *распола́гать*.

raspòložen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *raspoložên* (Grobnik)

TVORBA *raspoloženje*

Izvedeno od *raspoložiti* 'rasporediti' (v. ***raz-***, ***položiti***), usp. sln. *razpoložẽn*. Kalk prema njem. *disponiert* 'raspoložen' (od *disponieren* 'raspolagati, imati na raspolaganju', iz lat. *dispōnō* 'rasporediti'), i/ili *aufgelegt* 'raspoložen, dobre volje' (od *auflegen* 'staviti, položiti').

raspolòživ *prid.*

Formalno izvedeno od glagola *raspoložiti*, nesvršenoga glagola od ***raspolagati***. Značenje se razvilo iz izraza poput *biti, imati na raspolaganju*.

ráspon *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rã̀spon* (Varaždin)

Postalo od **orzponъ* (stcsl. *raspoпъ* 'križ (kao sredstvo kazne)', sln. *razpȍn*, češ. *rozpon*), što je izvedeno od **orzpęti* (v. ***raspeti***). Najstarije zabilježeno značenje

u hrvatskom je 'prečka na plugu koja raspinje ručicu od ručice', a u suvremenom značenju riječ može biti posuđena iz češkoga.

Lit.: ESSJa XXXIV: 137.

ráspor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rōspộr* (Brač), *rę̑spor* (Varaždin); *raspor* (RKKJ)

Izvedeno od ***rasporiti***, usp. sln. *razpòr*, polj. *rozporek* 'patentni zatvarač'.

Lit.: ESSJa XXXIV: 138f.

rásporak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rę̑sporęk* (Varaždin), *rāsp'orę̣k* (Gola); *rasporek* (RKKJ)

Poput sln. *razpộrek*, polj. *rozporek* izvedeno od ***raspor***.

rasporéditi

DIJALEKTI I POTVRDE *rasporēdȉt* (Brač), *rę̑sporę̃diti* (Varaždin)

TVORBA *ràsporēd*, *raspoređívati* (*raspoređívānje*)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *porediti* (v. ***po***, ***red***, usp. ***poredati***).

raspòriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rę̑sp'oriti* (Varaždin), *rasporȉti* (Vrgada); *rasporiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzporiti* (csl. *rasporiti*, rus. dijal. *pacnópumьcя*), što je preoblikovano od **orzporti* (možda pod utjecajem prezentske osnove), glagola složena od **orz-* (v. ***raz-***) i **porti* 'rasparati' (sln. *práti* ⟨prez. *pọ́rjem*⟩, rus. *nopómь* ⟨prez. *nopю́*⟩, polj. *próć* ⟨prez. *porzę*⟩) < ie. **per-* (grč. *πείρω* 'probosti'), usp. ***doprijeti***.

Lit.: Derksen 414; ESSJa XXXIV: 143f.; 145f.

ràspra *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 16. st.)

Postalo od psl. **orzpьr(j)a* 'spor, svađa' (stcsl. *raspьrja*, sln. *razpŕja* (Plet.), rus. *pácnpя*, češ. *rozepře*), što je izvedeno od **orzpьrěti* (stcsl. *raspьrěti sę* 'pokolebati se, razići se s kim u mišljenju', sln. *razpŕẹ́ti* 'rastaviti'), glagola složena od **orz-* (v. ***raz-***) i **pьrěti* (v. ***prepirati se***, ***doprijeti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 203.

ràspraviti

DIJALEKTI I POTVRDE *rasprãvit* (Brač), *rasprȁviti* (Vrgada), *raspr'aviti*, *rę̑spr'aviti* (Varaždin), *rasprav'iti* (Gola); *raspraviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràsprava*, *ràspravljati* (*ràspravljānje*)

U suvremenom značenju 'usmeno ili pismeno razmotriti koju temu' zacijelo izvedeno od *ràsprava*, što je vjerojatno posuđeno iz češ. *rozprava*, od *roz-* (v. ***raz-***) i *praviti* 'reći'. U starijim značenjima 'rasporediti, urediti' (15. st. Dž. Držić), 'potrošiti, pokvariti' (15. st. Bernardin), 'pogrditi' (15. st. Marulić), 'skinuti' (17. st.) postalo od psl. **orzpràviti* (sln. *razpráviti* 'svući', rus. *pacnpáвumь* 'izravnati, ispraviti', polj. star. *rozprawić* 'izravnati'), što je složeno od **orz* (v. ***raz-***) i **praviti* (v. ***praviti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 164f.

rasprédati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasprēdȁt* (Brač), *rasprę̃dati* (Varaždin), *rasprę̃d'ati* (Gola)

Nesvršeni glagol od *raspresti*, od ***raz-*** i **prędati* (polj. *prządać*), v. ***presti***. Suvremeno značenje 'razglabati, raspravljati' metaforičko je.

raspròdati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasprodȁt* (Brač), *rasprodȁt* (Senj), *rę̑spr'odati* (Varaždin); *rasprodati* (RKKJ)

TVORBA *ràsprodaja* (18. st.), *rasprodávati*

Postalo od **orzprodati* (sln. *razprodáti*, rus. *pacnpodámь*, polj. *rozprzedać*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **prodati* (v. ***prodati***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 175.

raspròstrijēti (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rę̑spręstrę̃ti*, *rę̑spr'ę̣strti* (Varaždin); *rasprestreti*, *rasprestrti*, *rasprostrti* (RKKJ)

TVORBA *raspròstirati* (*raspròstirānje*)

Postalo od psl. **orzprostèrti* (stcsl. *rasprostrěti*, sln. *razprostrẹ́ti*, rus. *pacnpocmepémь*, polj. *rozpostrzeć*), što je slo-

ženo od **orz-* (v. ***raz-***) i **prosterti* (v. ***prostrijeti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 176f.

raspŕšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ręsp'ršiti* (Varaždin); *raspršiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *raspršénje*, *raspršívati* (*raspršìvāč*, *raspršívānje*)

Poput sln. *razpršíti*, češ. *rozpršeti se* izvedeno prefiksom *raz-* (v. ***raz-***) od **pьršěti*, **pьršiti*, što je pak izvedeno od psl. **pьrxъ* 'prašina' (rus. dijal. *nepx* 'prhuť', sln. *pŕh* 'prah'), od prijevojne praznine korijena koji je u ***prah***.

Lit.: Skok III: 21f.; 39; Snoj 589.

raspùstiti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raspūstȉt* (Brač), *ręspust'iti* (Varaždin), *raspustȉt* (Grobnik); *raspustiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *raspúštati*

Postalo od psl. **orzpustìti* (stcsl. *raspustiti*, sln. *razpustīti*, rus. *pacnycmúmь*, polj. *rozpuścić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 187f.

rasŕditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasrdȉt* (Brač), *ręs'rditi* (Varaždin); *rasrditi (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzsьrdíti* (sln. *razsrdīti*, rus. *paccepдúmь*, polj. *rozsierdzić się*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **sьrditi* (v. ***srditi***).

râst *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rę̂st* (Brač), *râst* (Varaždin); *rast* (RKKJ)

Postalo od psl. **orstъ* (stcsl. *rastъ*, sln. *râst*, rus. *pocm*, češ. *růst*), što je izvedeno od **orsti* (v. ***rasti***).

ràstanak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'astanak* (Varaždin); *rastanek, rastańek, rastenek, razestanek* (RKKJ)

Postalo od **orzstànъkъ* (sln. *razstânek*, ukr. *розстáнок*), što je izvedeno od **orzstati* (v. ***rastati se***).

ràstati se (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastȁt se* (Brač), *ręst'ati sę* (Varaždin), *rastȁt se* (Grobnik); *rastati se, razastati se, razestati se, rezestati se* (RKKJ)

TVORBA *ràstajati se*

Postalo od psl. **orzstàti (sę)* (sln. *razstáti se*, rus. *paccmámьcя*, polj. *rozstać się*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **stati* (v. ***stati***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 300f.

ràstaviti (12. st.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastãvit* (Brač), *rastȁvit* (Senj), *ręst'aviti* (Varaždin); *rastaviti* (RKKJ)

TVORBA *ràstava*, *ràstavljati* (*ràstavljānje*), *ràstavljen*, *ràstãvnī*

Postalo od psl. **orzstáviti* (sln. *razstáviti*, rus. *paccmáвumь*, polj. *rozstawić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **staviti* (v. ***staviti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 302f.

rastégnuti

DIJALEKTI I POTVRDE *rastēgnȕt* (Brač), *ręstę̃gnuti* (Varaždin); *rastegnuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *rastègljiv* (*rastègljivōst*)

Postalo od psl. **orztęgnǫ̀ti* (sln. *raztegnīti*, rus. *pacmянýmь*, polj. *rozciągnąć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **tęgnǫti* (v. ***nategnuti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 75f.

ràster *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃stęr* 'zrnatost fotografije' (Varaždin)

TVORBA *ràsterskī*

Posuđeno preko njem. *Raster* iz lat. *rāster*, *rāstrum* 'motika sa dva ili više zuba', što je izvedeno od korijena koji je u *rādō* 'strugati, grebati' (v. ***abrazija***).

Lit.: Snoj 603.

rastèretiti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastęr'ętiti, ręstęr'ętiti* (Varaždin)

TVORBA *rastèrećenōst, rasterećénje, rasterećívati (se)* (*rasterećívānje*)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *teretiti*, v. ***teret***.

rastẽzati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastēzȁt* (Senj), *ręst'ęzati* (Varaždin); *rastezati (se)* (RKKJ)

TVORBA *rastézānje, rastèzljiv* (*rastèzljivōst*)

Postalo od psl. **orztędzàti, *orztęgàti* (sln. *raztézati*, rus. dijal. *расмязáмь* (*razg.*), polj. *rozciągąć (się)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **tędzati* (v. ***natezati***).

Lit.: ESSJa XXXV: 72f.

râsti (13. st. Domentijan; 15. st. Zad. lekc., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẽst* (Brač), *rãst* (Senj), *rąsti* (Varaždin); *rasti* (RKKJ)

Postalo od psl. **orstì* (stcsl. *rasti*, sln. *rásti*, rus. *расмú*, polj. *róść*); dublja je etimologija nesigurna. Izvodi se od ie. korijena **h$_3$er-* 'uzdignuti se, nastati' (v. ***abortus***), no u tom slučaju nije jasno što je sufiks **-st-* (nategnuto je izvođenje od **-t-ti*, što bi postalo dodavanjem infinitivnoga nastavka na prezentsku osnovu sa sufiksom **-t-* kao u plesti). Druga je mogućnost usporedba s lat. *arbor* 'drvo, stablo' (v. ***jarbol***), *arduus* 'strm' i izvođenje od ie. **h$_3$rHd^h-/*h$_3$erHd^h-* (usp. ***orto-***) sufiksom **-t-* (možda iz prezentske osnove, ili iz pasivnoga participa). Psl. **orsti* bilo bi izvodivo iz **h$_3$erHd^h-t-*, a značenje bi se razvilo iz 'postajati uspravan'. Malo je vjerojatna veza s korijenom koji je u ***rod*** < **wrod^h-*, jer duljina u korijenu nije ničim motivirana (psl. **rasti* bi moralo biti od **wrōd^h-t-*), a takva rekonstrukcija ne objašnjava ni zapadnoslavenske odraze.

Lit.: Skok III: 110f; Gluhak 518; Derksen 376; ESSJa XXXII: 197f.; Snoj 603.

rastòčiti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastočȉt* (Brač), *ręst'očiti* (Varaždin); *rastočiti* (RKKJ)

TVORBA *rastákati*

Postalo od psl. **orztočìti* (stcsl. *rastočiti*, sln. *raztočíti*, rus. *расмочúмь*, polj. *roztoczyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **točiti* (v. ***točiti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 82.

rastòpiti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastopȉt* (Brač), *rastopìti* (Vrgada), *ręstop'iti* (Varaždin); *rastopiti* (RKKJ)

TVORBA *rastápati*

Postalo od psl. **orztopìti* (stcsl. *rastopiti*, sln. *raztopíti*, rus. *расмонúмь*, polj. *roztopić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **topiti* (v. ***topiti***).

rastrèsen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rastresẽn* (Brač)

TVORBA *rastrèsenōst* (19. st. Šulek)

Poput sln. *raztrẽsen* izvedeno od ***rastresti***.

ràstrēsti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rastrẽst* (Brač), *ręstrẽsti* (Varaždin), *rastr'ẽsti* (Gola); *rastresti (se)* (RKKJ)

TVORBA *rastrésati, ràstresit, rástresnī*

Postalo od psl. **orztręsti* (sln. *raztrésti*, rus. razg. *расмрясмú*, polj. *roztrząść (się)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **tręsti* (v. ***tresti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 101f.

ràstrgnuti

DIJALEKTI I POTVRDE *ręst'rgnuti* (Varaždin); *rastrgnuti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràstrgati*

Postalo od psl. **orztъrgnǫti* (stcsl. *rastrъgnǫti*, sln. *raztŕgniti* (Plet.), rus. *расмóргнуть*, polj. *roztargnąć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **tъrgnǫti* (v. ***trgati***).

Lit.: ESSJa XXXV: 119f.

rastròjiti (19. st.)

TVORBA *rastrojávati, ràstrojen*

Posuđeno iz drugih slavenskih jezika (rus. *расстрóить*, češ. *rozstrojiti (se)*, polj. *rozstroić*, usp. i sln. *razstrojíti*); glagol je

tvoren prefiksom ***raz-*** od **strojiti* (v. ***strojiti***).

rástrošan *prid.* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōstrȍšan* (Brač), *rą̑strošęn* (Varaždin); *rastrošen* (RKKJ)

TVORBA *rástrošno*, *rástrošnōst*

Izvedeno od *rastrošiti* 'potrošiti do kraja' (v. ***raz-***, ***trošiti***).

rastrúbiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ręstrũbiti* (Varaždin)

TVORBA *rastrubljívati*

Poput rus. *расmрубúmь*, polj. *roztrąbić* izvedeno prefiksom ***raz-*** od *trubiti*, v. ***truba***.

rastvòriti (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić) 1. 'otvoriti (širom)'; 2. 'otopiti'

DIJALEKTI I POTVRDE *rastvorȉt* (Brač), *rastvorȉti* (Vrgada), *ręstv'oriti* (Varaždin); *rastvoriti* (RKKJ)

TVORBA *rastvárati*, *rastvárati*

Postalo od psl. **orztvorìti* (stcsl. *rastvoriti*, sln. *raztvoríti* (Plet.), rus. *расmворúmь*, polj. *roztworzyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **voriti* (v. ***otvoriti***) s umetnutim *-t-* analoški prema *otvoriti* (usp. ***zatvoriti***). Zbog značenja 'otopiti' psl. **orztvoriti* može se analizirati i kao složenica od **orz-* (v. ***raz-***) i **tvoriti* (v. ***tvoriti***), tj. moguće je ukrštanje tih dvaju glagola.

Lit.: ESSJa XXXV: 110f.

rasúditi (13. st. Mon. serb.; 15. st. Spovid općena)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasūdȉt* (Brač), *ręsũditi* (Varaždin); *rasuditi* (RKKJ)

TVORBA *rasuđívati*, *rasuđívānje*

Postalo od psl. **orzsǫdìti* (stcsl. *rasǫditi*, sln. *razsodīti*, rus. *расcyдúmь*, polj. *rozsądzić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **sǫditi* (v. ***suditi***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 286f.

rasúlo *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ras'ulo* (Varaždin)

Poput sln. *razsúlo* izvedeno od ***rasuti***.

ràsūti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasũt* (Brač), *rasũti* (Vrgada); *rasuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzsupti* (sln. *razsúti*, strus. *расcymucя*, polj. *rozsuć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **supti* (v. ***nasuti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 22f.

rasvijétliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rasvītlȉt* (Brač), *ręsvętliti* (Varaždin); *rasvetliti* (RKKJ)

TVORBA *rasvjetljávati*, *rasvjetljívati*

Poput sln. *razsvetlīti*, polj. *rozświetlić* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***svijetliti***.

ràsvjeta *ž* (16. st. Šulek)

TVORBA *ràsvjetnī*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od **světъ* 'svjetlo' (v. ***svijet***); za tvorbu usp. njem. *Beleuchtung* (od *leuchten* 'svijetliti').

ràščistiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raščȉstit* (Brač), *raščȉstit* (Senj), *rašč'istiti*, *ręšč'istiti* (Varaždin); *raščistiti* (RKKJ)

TVORBA *raščišćívati*

Postalo od **orzčìstiti* (sln. *razčístiti*, rus. *расчúcmumь*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **čistiti* (v. ***čistiti***).

raščlániti (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *rašč'laniti* (Varaždin)

TVORBA *ràščlāmba*, *raščlanjívati*, *raščlanjívānje*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***član***.

ràšēljka *ž* (19. st.) *(Prunus mahaleb)*

Riječ nesigurne etimologije. Sličan naziv nalazi se još u sln. *rašeljika*, *rešeljika*. Naziva se još i *turska višnja* jer se u arapskim zemljama i u Turskoj od plodova te biljke priprema začin za slatka jela. Izvodi se od ***rašlje*** (sa sufiksom kao u ***peteljka***; semantička bi veza bila u tome što se koristi kao podloga za cijepljenje voćke). Izvođenje od *rastlina* (v. ***rasti***) je formalno nategnuto. Još je manje vjerojatno izvođenje prefiksom ***raz-*** od korijena koji

je u rus. *шелю́га* '*Salix rubra*' (nejasnoga podrijetla).

Lit.: Skok III: 94; Bezlaj III: 153f.; Vasmer III: 390.

rašíriti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rašīrȉt* (Brač), *rašīrȉti* (Vrgada), *rašīrȉt* (Senj), *rę̑š'iriti* (Varaždin); *raširiti, reširiti* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzširiti* (stcsl. *raširiti*, sln. *razšīriti*, rus. *расши́рить*, polj. *rozszerzyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **širiti* (v. ***širiti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 45.

ràšlje *ž, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rašļe* (RKKJ)

TVORBA *ràšljast*

Riječ nesigurne etimologije. Postoji još u sln. *râšlja*. Moguće je ovu riječ izvesti od korijena koji je u ***rahao*** (usp. sln. *rášiti* 'rahliti'). Formalno je nategnuto izvođenje od korijena koji je u ***rak*** (usp. ***račve***) jer nije potvrđeno ishodišno **račlje*. Još je manje vjerojatno da je riječ o izvedenici s prefiksom ***raz-*** (**orz-sъljь* od **sъlo* 'grana, štap', od korijena koji je u ***šulj*** 'panj, klada' ili **orz-soxa*, v. ***soha***, s unutarnjim pokraćivanjem).

Lit.: Skok III: 94, 99; Bezlaj III: 154.

ràštika *ž (Brassica acephala)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rašćȉka* (Brač)

Zacijelo izvedeno od ***rasti*** sufiksom kao u ***bunika***, ***perunika***, ***vodenika***. Značenje se razvilo specijalizacijom od 'raslinje, ono što raste' (za sličnu specijalizaciju značenja usp. ***zelje*** u dijalektnom značenju 'kupus').

Lit.: Skok III: 110f.

ràt *m* (13. st. Sava tip. stud.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ràt* (Brač), *ràt* (Vrgada), *ràt* (Senj), *r'at* (Varaždin), *r'at* (Gola); *rat* (RKKJ)

TVORBA *ràtnī*

Postalo od psl. **órtь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *ratь*, bug. *pam*, rus. *pamь*), što se izvodi od ie. **h₁or-ti-* (možda su od istoga korijena skr. *ṛ́ti-*, *ṛtí-* 'napad', grč. *ἔρις* ⟨G *-ιδος*⟩ 'svađa, nadmetanje', stvnj. *ernust* 'borba, ozbiljnost', latv. *ernētiês* 'ljutiti se'). Akut u slavenskoj riječi nije objašnjen (možda valja poći od korijenske imenice **h₁ōrt-*, s prijevojnom duljinom?).

Lit.: Skok III: 112; Gluhak 519; Derksen 376; ESSJa XXXII: 214f.; Vasmer II: 496.

ráta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ata* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Rate*, iz tal. *rata* < srlat. *rata (pars)* 'izračunati (dio)', što je poimeničeni particip lat. glagola *reor* 'misliti, cijeniti, računati' (usp. ***račun***).

Lit.: Kluge s. v. Rate.

ràtār *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãtoj* (Brač), *ratâr* (Varaždin); *rataj* (RKKJ)

TVORBA *ràtārev, ràtarica, ràtārskī, ratárstvo*

Zamjenom sufiksa postalo od starijega *ràtaj* (14. st.) < psl. **ortajь* (sln. *rátaj*, rus. *pámaй*, polj. *rataj*), što je izvedeno od ***orati***. Podudarna je tvorba lit. *artójas* 'orač', stprus. *artoys* 'ratar'.

Lit.: Skok II: 564; Derksen 376.

ratificírati

Posuđeno preko njem. *ratifizieren* iz srlat. *ratificare*, što je složeno od participske osnove *ratus* glagola *reor* 'misliti, računati' (v. ***rata***, ***račun***) i *-ficare* 'činiti' (v. ***-fikacija***, ***-ficirati***, ***-fikat***).

ràtīšte *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'atište* (Varaždin)

Izvedeno od *ratiti* (v. ***ratovati***). Usp. istu tvorbu csl. *ratište* 'koplje', sln. *ratíšče* 'drška (sjekire)', ukr. *pamúuje* 'koplje, štap koplja', češ. *ratiště* 'štap koplja'.

ràtnī *prid.* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãtni* (Brač), *r'atni* (Varaždin)

Postalo od psl. **ortьnъ(jь)* (stcsl. *ratьnъ*, rus. *páтный*), što je izvedeno od **ortь* (v. ***rat***).

ràtnīk *m* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'atnik* (Varaždin)

TVORBA *ràtnica*, *ràtničkī*

Postalo od psl. **ortьnikъ* (stcsl. *ratьnikъ* 'vojnik, neprijatelj', rus. *pámник* 'vojnik'), što je izvedeno od **ortь* (v. ***rat***).

ràtobōran *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ratob'oręn* (Varaždin)

TVORBA *ratobórnōst*

Složeno od ***rat*** i ***boriti se***. Zacijelo tvoreno prema rus. *pamobóрец* 'ratnik, borac u ratu'.

ràtovati (14. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãtovot* (Brač), *ràtovat* (Senj), *ratûvati* (Varaždin); *ratuvati* (RKKJ)

TVORBA *ràtovānje*

Postalo od **ortovati* (rus. *rátovatь*), što je izvedeno od **ortiti (sę)* (hrv. star. *ràtiti (se)*, rus. star. *pamumucя*), od **ortь* (v. ***rat***).

râvan *prid.* (14. st. Glasnik 15; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôvan* (Brač), *r°âvan* (Vrgada), *rãvęn* (Varaždin); *raven* (RKKJ)

TVORBA *râvno*, *râvnjāk*

Postalo od psl. **orvьnъ* (stcsl. *ravьnъ* 'isti, jednak', sln. *ráven*, rus. *póвный*, polj. *równy*); dublja je etimologija nesigurna. Izvodi se od ie. **HoruH-ino-*, što bi bilo od ie. korijena **HrewH-* (lat. *rūs* 'selo', stir. *róe* 'polje, otvorena zemlja', av. *rauuah-* 'otvoreni prostor', got. *rūms* 'prostran', stprus. *arwis* 'istinit, poznat'). Druga je mogućnost izvođenje od korijena koji je u ***narav***, no to je značenjski teže.

Lit.: Skok III: 113f.; Gluhak 519; ESSJa XXXII: 226f.; Vasmer II: 526; Kroonen 418; Pronk 2013.

ràvnati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravnȁt* (Brač), *ravn'ati*, *ravnȁti* (Vrgada); *ravnati (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràvnalo*, *ràvnānje*, *ràvnatelj*, *ravnatèljica*

Postalo od psl. **orvьnàti* (sln. *ravnáti*, strus. *pов(ь)нати*, polj. *równać*), što je izvedeno od **orvьnъ*, v. ***ravan***.

Lit.: ESSJa XXXII: 218f.

ravnìca *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravnȉca* (Brač), *ravn'ica* (Varaždin); *ravnica* (RKKJ)

TVORBA *ràvničār* (*ràvničārev*, *ràvničārka*, *ràvničārskī*)

Postalo od psl. **orvьnica* (sln. *ravníca*, rus. *póвница*, češ. *rovnice*), što je izvedeno od **orvьnъ* (v. ***ravan***).

Lit.: ESSJa XXXII: 220.

ravnìna *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravn'ina* (Varaždin); *ravnina* (RKKJ)

TVORBA *ràvnīnskī*

Postalo od psl. **orvьnina* (sln. *ravnína*, strus. *ровнина*, polj. *równina*), što je izvedeno od **orvьnъ* (v. ***ravan***).

Lit.: ESSJa XXXII: 221f.

ravnòdnevica *ž* (19. st.)

Izvedeno sufiksom *-ica* od ***ravan*** i osnove koja je u ***dnevni***, usp. ***ekvinocij***.

ravnòdušan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravnodȕšan* (Brač)

TVORBA *ravnòdušnōst*

Posuđeno iz rus. *равнодýшный* ili češ. star. *rovnodušný* < **orvьnodušьnъ* (stcsl. *ravьnodušьnъ* 'istog mišljenja, suglasan'), što je složeno od **orvьnъ* (v. ***ravan***) i **duša* (v. ***duša***)

ràvnoprāvan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravnopr'avęn* (Varaždin)

TVORBA *ravnoprávnōst*

Poput sln. *ravnopráven* (Plet.), rus. *равнопрáвный*, češ. *rovnoprávný* složeno od ***ravan*** u značenju 'jednak' i ***pravo***. Zacijelo tvoreno po uzoru na njem. *gleich-*

berechtigt (od *gleich* 'jednak' i *berechtigt* 'koji ima pravo').

ravnotéža *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ravnot'ęža* (Varaždin)

Poput sln. *ravnotẽžje* složeno od ***ravan*** i korijena koji je u *težina* (v. ***težak***[1]). Zacijelo tvoreno po uzoru na njem. *Gleichgewicht* 'ravnoteža' (od *gleich* 'jednak' i *Gewicht* 'težina').

raz- *pref.*

Postalo od psl. **orz-* (stcsl. *raz-*, sln. *raz-*, rus. *роз-*, *раз-*, polj. *roz-*), možda od **orz-* umjesto **ord-*, gdje bi *-z-* bilo analoško prema drugim prijedlozima i prefiksima (usp. ***bez***, ***iz***, ***uz(a)***), a ishodišno **ord-* bi bilo od ie. **h_3erd^h-* (skr. *árdha-* 'strana, dio, polovica'). Povezuje se i s korijenom koji je u lit. *eřtas* 'prostran', ali to je povezivanje formalno teže.

Lit.: Skok III: 114; Derksen 377.

razàbrati (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razabrȁt* (Brač), *razabrȁti* (Vrgada), *ręzbr'ati, ręzębr'ati* (Varaždin); *razabrati* (RKKJ)

TVORBA *razàbirati* (*razàbirānje*)

Postalo od **orzbьrati* (sln. *razbráti*, rus. *розобра́ть* 'pokupiti, razgrabiti', polj. *rozebrać* 'skinuti; rastaviti'), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **bьrati* (v. ***brati***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 20f.

razàpēti (16. st.), v. ***raspeti***

DIJALEKTI I POTVRDE *rasapẽt, razapẽt* (Brač), *ręz'ępęti* (Varaždin)

TVORBA *razàpinjati*

razàsūti (15. st. Jireček spom.), v. ***rasuti***

TVORBA *razàsipati*

razàznati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razaznȁt* (Brač), *ręzazn'ati, ręz'ęznati* (Varaždin); *razeznati* (RKKJ)

TVORBA *razaznávati*

Postalo od psl. **orzznati* (sln. *razznáti* (Plet.), rus. dijal. *разозна́ть*, polj. *rozeznać*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **znati* (v. ***znati***). U hrv. je obliku *razaznati* drugi samoglasnik *-a-* sekundaran (uveden je kako bi se prefiks odvojio od korijena).

Lit.: ESSJa XXXVI: 10f.

razbarúšiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razbarũšen* (Brač), *razbar'ušiti* (Varaždin)

TVORBA *razbàrūšen* (*razbàrūšenōst*)

Postalo od starijega *razbarusiti* (18. st.); *-š-* je preuzeto analogijom prema pridjevu trpnom *razbarušen*. Izvedeno prefiksom ***raz-*** od glagola *barusiti*, zacijelo od istoga korijena kao sln. *barûsa* 'brada', *barûsast* 'bradat'. Dublje je podrijetlo nejasno. Nije moguće povezivanje sa sln. *rûsast* 'brkat' jer ne postoji prefiks **ba-*. Može biti posuđeno s pojednostavljenom suglasničkom skupinom iz njem. *Bartwuchs* 'bradatost, rast brade' (od *Bart* 'brada' i *wachsen* 'rasti').

Lit.: Bezlaj I: 12.

ràzbibriga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'azbibriga* (Varaždin)

Složeno od imperativa glagola ***razbiti*** i ***briga***.

ràzbiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razbȉt* (Brač), *razbȉti* (Vrgada), *razbȉt* (Senj), *ręzb'iti* (Varaždin); *razbiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razbíjati* (*razbíjānje*, *razbìjāč* (*razbijàčica*))

Postalo od psl. **orzbiti* (stcsl. *razbiti*, sln. *razbíti*, rus. *разби́ть*, polj. *rozbić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **znati* (v. ***znati***).

rázboj *m* (16. st. 'tkalački stan')

DIJALEKTI I POTVRDE *razboj* (RKKJ)

Izvedeno od ***razbiti*** u smislu 'razbiti pamuk ili vunu' > 'razrjeđivati zgrudanu vunu'.

Lit.: Skok I: 162; ESSJa XXXII: 251.

rázbōjnīk *m* (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōzbôjnik* (Brač), *r'azbojnik* (Varaždin); *razbojnik* (RKKJ)

TVORBA *rázbōjnica*, *rázbōjnīčkī*, *ràzbōjstvo*

Postalo od psl. **orzbojьnikъ* (stcsl. *razboinik*, sln. *razbôjnik*, rus. *разбо́йник*, polj. *rozbójnik*), što je izvedeno od **orzbojь*

'razbojstvo' (hrv. star. *rázboj* 'bojište, ratovanje, provala', stcsl. *razboi*, sln. *razbòj*, rus. *разбóй*, polj. *rozbój*), što je pak izvedeno od **orzbiti* (v. ***razbíti***).

Lit.: ESSJa XXXII: 249f., 252f.

razbòljeti se (14. st. Glasnik 15; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razbolȉt se* (Brač), *razbolìti se* (Vrgada), *razbolȉt se* (Senj), *rẹzbol'ẹti sẹ* (Varaždin); *razboleti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzbolěti (sę)* (stcsl. *razbolěti sę*, sln. *razbolẹ́ti*, rus. *разболéть*, polj. *rozboleć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **bolěti* (v. ***boljeti***).

ràzbor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãzbor* (Varaždin); *razbor* (RKKJ)

Postalo od **orzborъ* (sln. *razbȍr*, rus. *разбóр*, polj. *rozbiór*), što je izvedeno od **orzbьrati* (v. ***razabrati***). Izvorno značenje bilo je 'razlika'; značenje 'razum' je metaforičko (razvilo se preko 'sposobnost razlikovanja').

Lit.: Gluhak 520.

ràzborit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōzbȍrit* (Brač), *rãzborit* (Grobnik); *razborit* (RKKJ)

TVORBA *ràzboritōst*

Poput sln. *razborît* izvedeno od ***razbor***.

ràzdati (13. st. Sava tip. stud.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzd'ati* (Varaždin)

TVORBA *razdávati*

Postalo od psl. **orzdàti* (sln. *razdáti*, rus. *раздáть*, polj. *rozdać*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **dati* (v. ***dati***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 32.

razdijéliti (12. st.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razdīlȉt* (Brač), *razdīlìti* (Vrgada), *rẹzdẹl'iti* (Varaždin); *razdeliti (se), razdeļiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràzdjeljak*

Postalo od psl. **orzdělìti* (stcsl. *razděliti*, sln. *razdelīti*, rus. *разделúть*, polj. *rozdzielić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **děliti* (v. ***dijeliti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 36.

ràzdioba *ž* (18. st. *razdilba*)

Poput sln. *razdẹ̑lba* izvedeno od ***razdijeliti***).

rázdōblje *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãzdobjẹ* (Varaždin)

Poput sln. *razdọ̑bje* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***doba***, v. ***dob***.

rázdor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãzdor* (Varaždin); *razdor* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzdòrъ* (stcsl. *razdorъ*, sln. *razdȏr*, rus. *раздóр*), što je denominativ glagola **orzderti* (hrv. *ràzdrijēti*, sln. *razdrẹ́ti*, ukr. *роздéрти*, polj. *rozedrzeć*), složena od **orz-* (v. ***raz-***) i **derti* (v. ***drijeti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 34f., 46f.

razdrágati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzdrãgati sẹ* (Varaždin)

TVORBA *ràzdrāgān* (*ràzdrāgānōst*)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *drágati*, glagola izvedena od pridjeva ***drag***.

razdrážiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razdrōžȉt* (Brač), *rẹzdrãžiti* (Varaždin); *razdražiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràzdrāženōst*, *razdražívati*, *razdràžljiv*

Postalo od psl. **orzdražìti* (stcsl. *razdražiti*, sln. *razdražíti*, rus. *раздражúть*, češ. *rozdrážiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **dražiti* (v. ***dražiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 53f.

razdrúžiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzdrũžiti* (Varaždin); *razdružiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razdružívati*

Postalo od psl. **orzdružìti* (sln. *razdružíti*, rus. *раздружúть*, češ. *razdružiti (se)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **družiti* (v. ***družiti se***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 58f.

razdvòjiti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razdvojȉt* (Brač), *rẹzdvoj'iti* (Varaždin); *razdvojiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razdvájati* (*razdvájānje*), *ràzdvojenōst*

Postalo od psl. **orzdъvojìti* (sln. *razdvojīti*, rus. *раздвоúть*, polj. *rozdwoić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **dъvojiti* (v. ***dvojiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 66f.

razgáliti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *razgōlȉt se* (Brač), *razg^{o}ālìti se* (Vrgada), *razgālȉt* (Senj)

Postalo od **orzgaliti* (sln. *razgáliti*, češ. *rozhaliti*), što je složeno od **orz* (v. ***raz-***) i **galiti* (v. ***galiti se***).

razglábati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzglą̃bati* (Varaždin), *razglāb'ati* (Gola)

Nesvršeni glagol od *razglobiti* (usp. sln. *razglobīti* 'razmisliti'), što je izvedeno prefiksom ***raz-*** od **sъglobiti* (v. ***zglob***). Značenje 'raspravljati, analizirati' razvilo se od 'raščlanjivati < rastavljati iz zglobova'.

Lit.: Gluhak 520.

razglásiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razglōsȉt* (Brač), *rẹzglą̃siti* (Varaždin); *razglasiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *ràzglas*, *razglašávati*, *razglašívati*

Postalo od psl. **orzgolsìti* (sln. *razglasīti*, strus. *разгласити*, češ. *rozhlasiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **golsiti* (v. ***glasiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 93f.

ràzgledati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razglēdȁt*, *razglèdot* (Brač), *razgl'ędati*, *rẹzgl'ędati* (Varaždin); *razgledati (se)* (RKKJ)

TVORBA *razglédānje*, *razgledávati* (*razgledávānje*)

Postalo od psl. **orzględati* (sln. *razględati*, strus. *разглѣдати*, polj. *rozglądać się*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz***) i **ględati* (v. ***gledati***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 84f.

rázglednica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'azględnica* (Varaždin)

Poput sln. *razględnica* izvedeno od ***razgledati***. Za tvorbu usp. i njem. *Ansichtskarte* 'razglednica' (od *Ansicht* 'pogled' i *Karte* 'karta').

ràzgodak *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola *razgoditi* 'razdijeliti, rastaviti' (v. ***raz-***, ***goditi (se)***).

razgovárati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razgov^{o}āràti se* (Vrgada), *razgovārȁt* (Senj); *razgovarati se, razgovarjati se* (RKKJ)

TVORBA *razgovárānje*, *razgovòrljiv*

Nesvršeni glagol od *razgovoriti* < psl. **orzgovorìti* (sln. *razgovorīti se*, rus. *разговорúть*, češ. *rozhovořiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **govoriti* (v. ***govoriti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 109f.

ràzgovijētan *prid.* (18. st. 'pametan, razuman, mudar')

DIJALEKTI I POTVRDE *razgovit* 'razgovijetan, mudar' (15. st. Bernardin)

TVORBA *ràzgovijētnōst*

Zacijelo izvedeno prefiksom ***raz-*** od **vět-* 'govoriti' (v. ***vijećati***); *-go-* može biti umetnuto analoški prema ***razgovarati***, usp. i ***nagovijestiti***. Manje je vjerojatna mogućnost da je drugi dio *-vijetan* u vezi s korijenom **vit-* 'boraviti, živjeti', v. ***obitavati***. Značenjski je teško izvođenje prefiksom *raz-* od hrv. star. ***govjeti*** 'ugađati'.

Lit.: Skok III: 591; Gluhak 520.

ràzgovōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãzgovor* (Brač), *ràzgovor* (Vrgada), *r'azgovor* (Varaždin); *razgovor* (RKKJ)

TVORBA *ràzgovōrnī*

Postalo od **orzgovorъ* (sln. *razgọ̑vor*, rus. *разговóр*, češ. *rozhovor*), što je izvedeno od **orzgovoriti* (v. ***razgovarati***).

razgráditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razgrõdȉt* (Brač); *razgraditi* 'srušiti' (RKKJ)

TVORBA *razgràdiv*, *razgrádnja*, *razgrađívati* (*razgrađívānje*)

Postalo od **orzgordìti* (sln. *razgradīti* 'rastaviti na sastavne dijelove', rus. *разгородúть* 'pregraditi, odijeliti', polj. *rozgrodzić* 'maknuti ogradu; ograditi, odijeliti'), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **gorditi* (v. ***graditi***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 102f.

razgràdiv *prid.*, v. ***razgraditi***

razgràničiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razgranȉčit* (Brač), *rẹzgran'ičiti* (Varaždin)

TVORBA *razgraničávati*

Poput češ. *rozhraničiti* izvedeno prefiksom ***raz-*** od *gràničiti*, denominalnoga glagola od ***granica***.

ràzīći se (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *razõć se* ⟨prez. *razõjden se*⟩ (Brač), *rẹzīti sę* (Varaždin), *raz'īti se* (Gola); *razajti se, raziti se* (RKKJ)

TVORBA *razȉlaziti se* (*razȉlažēnje*)

Postalo od **orzjьti (sę)* (stcsl. *raziti sę*, sln. *razíti se*, rus. *разойúсь*, polj. *rozejść, roześć, roznijść się*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **jьti* (v. ***ići***).

Lit.: ESSJa XXXV: 230f.

razìgrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razigrȁt* (Brač), *rẹz'igrati sę* (Varaždin); *razigrati (se)* (RKKJ)

TVORBA *rȁzigrān* (*rȁzigrānōst*), *razigrávati* (*razigràvāč* (*razigravàčica*), *razigrávānje*)

Postalo od **orzjьgràti (sę)* (sln. *razigráti*, rus. *разыгрáть*, polj. *rozigrać (się)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **jьgrati* (v. ***igrati***).

Lit.: ESSJa XXXV: 224f.

razìna *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *razinȁ* (Brač), *raz'ina* (Varaždin)

Izvedeno od *raz* 1. 'udarac'; 2. 'daska na plugu'; 3. 'predmet kojim se što uravnjava'; 4. 'razina, glatka površina čega', što je denominativ od **raziti* 'rezati, sjeći', od korijena koji je u ***rezati***, usp. ***obraz***, ***odraziti***, ***poraziti***.

Lit.: Skok III: 115.

razjàsniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razj'asniti* (Varaždin); *razjasniti* 'razvedriti' (RKKJ)

TVORBA *razjašnjávati*, *razjašnjénje*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***jasniti (se)***; usp. sln. *razjasnīti*, rus. *разъясни́ть*, polj. *rozjaśnić*.

razjedíniti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzjẹd'initi* (Varaždin); *razjediniti* (RKKJ)

TVORBA *razjedinjívati*, *razjedinjávati*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *jediniti* < **ediniti*, glagola izvedena od **edinъ* (v. ***jedan***). Usp. sln. *razedinīti*, rus. *разъединúть*.

ràzlabaviti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razlab'aviti* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *labaviti*, v. ***labav***.

rázlaz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'azlas* (Varaždin)

Denominativ glagola *razlaziti se* (18. st.), koji je izveden prefiksom ***raz-*** od ***laziti***.

razlíčak *m* (18. st.) *(Centaurea cyanus)*

Izvedeno od ***razlika***, ***različit***, ali semantička motivacija nije jasna. Za tvorbu usp. sln. *razlíček* 'varijanta'.

rázličit *prid.* (15. st. Bernardin)

TVORBA *rázličito*, *rázličitōst*

Izvedeno od ***razlika***.

rázlika *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōzlîka* (Brač), *r°āzlîka* (Vrgada), *r'azlika* (Varaždin); *razlika* (RKKJ)

TVORBA *rázlikovati* (*rázlikovānje*, *rázlikōvnī*)

Postalo od **orzlika* (sln. *razlîka*, rus. dijal. *разли́ка*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **likъ* (v. ***lik***).

ràzliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razlît* (Brač), *razlît* (Senj), *rẹzlẹj'ati* (Varaždin); *razliti (se), razlijati, razlejati* (RKKJ)

TVORBA *razlijévati*

Postalo od **orzlìti* (sln. *razlíti*, rus. *разли́ть*, češ. *rozliti se*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **liti* (v. ***liti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 252.

rázlog *m* (14. st. Glasnik 27; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rōzlôg* (Brač), *rãzlok* (Varaždin); *razlog* (RKKJ)

TVORBA *rázložan*

Postalo od psl. **orzlògъ* (sln. *rázlog*, strus. *разлогъ* 'udolina', polj. *rozłóg* 'široko polje, prostranstvo'), što je izvedeno od **orzložiti* (v. ***razložiti***). U starijem jeziku zabilježena su i značenja 'prostor' i 'red, raspored'.

Lit.: ESSJa XXXIII: 259f.

rázlomak *m* (19. st.)

TVORBA *rázlomačkī*

Izvedeno od ***razlomiti***. Usp. sln. *ulọ̑mek*, češ. *zlomek*, njem. *Bruch* (od *brechen* 'lomiti'), eng. *fraction* (iz lat. *fractio* 'lom, lomljenje'). *Razlomak* je broj podijeljen, „razlomljen" na više dijelova.

razlòmiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razlomît* (Brač), *rẹzl'omiti* (Varaždin); *razlomiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razlámati*

Postalo od **orzlomìti* (stcsl. *razlomiti*, sln. *razlomîti*, rus. *разломи́ть*, polj. star. *rozlomić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **lomiti* (v. ***lomiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 262.

razlòžiti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzl'ožiti* (Varaždin), *razložît* (Grobnik); *razložiti* (RKKJ)

TVORBA *razlágati* (*razlágānje*, *razlàgāč*), *rázložan* (*rázložnōst*)

Postalo od psl. **orzložìti* (sln. *razložîti*, rus. *разложи́ть*, polj. *rozłożić* 'rasprostrti, razmjestiti'), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **ložiti* 'rasporediti, položiti, raširiti u prostoru' (v. ***ložiti***). Za semantički razvoj usp. lat. *disserō* 'razložiti', izvorno 'posaditi u razmacima'.

Lit.: ESSJa XXXIII: 264.

razlúčiti (14. st. Spom. Stoj.; 15. st. Starine 23, Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razlūčît* (Brač), *rẹzlūčiti* (Varaždin); *razlučiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razlùčiv* (*razlùčivōst*), *razlučívati*

Postalo od psl. **orzlǫčìti* (stcsl. *razlǫčiti*, sln. *razločîti*, rus. *разлучи́ть*, polj. star. *rozłączyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **lǫčiti* (v. ***lučiti***).

Lit.: ESSJa XXXIII: 269.

razljútiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razjūtît* (Brač), *rażļūtîti se* (Vrgada); *razlutiti (se), razļutiti (se)* (RKKJ)

Poput sln. *razljūtiti* i češ. *rozlítiti* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***ljutiti***.

razmàknuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmaknût* (Brač), *razmaknût* (Senj), *rẹzm'ẹknuti sẹ* (Varaždin); *razmeknuti* (RKKJ)

TVORBA *ràzmaći*, *rázmak*, *ràzmicati*

Postalo od psl. **orzmъknǫ̀ti* (sln. *razmaknîti*, rus. *разомкну́ть*, polj. *rozemknąć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **mъknǫti* (v. ***maknuti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 54.

razmáziti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmãžen* (Brač) 1. 'omašćen, prekriven masnim tvarima'; 2. 'mazan', *rẹzm'aziti* (Varaždin), *razmāz'iti* (Gola)

TVORBA *ràzmāženōst*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od korijena koji je u ***mazati***. Usp. češ. *rozmazlený*.

ràzmetati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzm'ętati sę* (Varaždin); *razmetati (se)* (RKKJ)

TVORBA *rázmetan*, *razmètljiv* (*razmètljivac*, *razmètljivica*, *razmètljivōst*)

Postalo od psl. **orzmetàti (sę)* (stcsl. *razmetati*, sln. *razmetáti*, rus. *разметáть*, polj. *rozmiatać (się)*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **metati* (v. ***metati***). Starije je značenje 'razbacivati (se)', a suvremeno je značenje metaforičko (od 'razbacivati novac').

Lit.: ESSJa XXXIV: 13f.

razmijéniti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmīnĩt* (Brač), *rẹzmẹn'iti* (Varaždin); *razmeniti* (RKKJ)

TVORBA *ràzmjena*, *razmjenjívati* (*razmjenjívānje*)

Postalo od psl. **orzměnìti* (sln. *razméniti se* 'raspravljati' (Plet.), rus. dijal. *разменúть*, polj. *rozmienić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **měniti* (v. ***promijeniti***, ***mijena***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 20f.

ràzmirica *ž* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rãzmirica* (Grobnik)

Postalo od **orzmirica* (stcsl. *razmirica* 'rat', rus. zast. *размúрица*), što je izvedeno od psl. **orzmiriti (sę)* (hrv. star. *razmiriti (se)* 'započeti razmiricu, zavaditi se', stcsl. *razmiriti sę* 'ratovati', sln. *razmiríti* 'razdvojiti' (Plet.), strus. *размирити, розмирити* 'prekinuti diplomatske odnose, objaviti rat') od **orz-* (v. ***raz-***) i **miriti* (v. ***miriti***).

ràzmisliti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmĩslit* (Brač), *rẹzm'isliti* (Varaždin); *razmisliti* (RKKJ)

TVORBA *razmíšljati* (*razmíšljānje*)

Postalo od psl. **orzmỳsliti* (stcsl. *razmysliti*, sln. *razmísliti*, rus. *размы́слить*, polj. *rozmyślić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **mysliti* (v. ***misliti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 63f.

rázmjer *m* (19. st.)

TVORBA *rázmjēran* (*rázmjērnōst*)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od korijena koji je u ***mjera***.

razmnòžiti (14./15. st. Vatikanski molitvenik)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmnožĩt* (Brač), *rẹzmn'ožiti sę* (Varaždin)

TVORBA *razmnážati* (*razmnážānje*), *razmnožávati* (*razmnožávānje*)

Postalo od psl. **orzmъnožiti* (sln. *razmnožíti*, rus. *размно́жить*, polj. *rozmnożyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **mъnožiti* (v. ***množiti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 59f.

razmòčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razmočĩt* (Brač), *rẹzm'očiti sę* (Varaždin)

TVORBA *razmákati*

Postalo od psl. **orzmočìti* (stcsl. *razmočiti*, sln. *razmočíti*, rus. *размочи́ть*, polj. *rozmoczyć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **močiti* (v. ***močiti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 45f.

razmòtriti (16. st.)

TVORBA *razmátrati* (*razmátrānje*)

Poput sln. *razmotríti* izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***motriti***. Usp. i rus. *рассмотре́ть*.

razmútiti

DIJALEKTI I POTVRDE *razmūtĩt* (Brač), *rẹzmǫ̃titi*, *rẹzmũtiti* (Varaždin); *razmutiti* (RKKJ)

TVORBA *razmućívati*

Postalo od psl. **orzmǫtìti* (stcsl. *razmǫtiti*, sln. *razmótiti* (Plet.), strus. *размутити, розмутити*, polj. *rozmącić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **mǫtiti* (v. ***mutiti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 52f.

râznī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *râzni* (Varaždin)

Postalo od psl. **orzьnъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *razъnъ*, sln. *rāzen*, rus. *ро́зный*, polj. *różny, rozny*), što je izvedeno od **orz-* (v. ***raz-***). Značenjski je razvoj bio 'odvojen od drugih' > 'različit' > 'raznovrstan'.

Lit.: Skok III: 114f.; ESSJa XXXVI: 30f.; Snoj 604.

ràznijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raznĩt* (Brač), *rẹzn'ęsti* (Varaždin); *raznesti* (RKKJ)

Postalo od psl. **orznesti* (sln. *raznésti*, rus. *разнести́*, polj. *roznieść*), što je složeno

od **orz-* (v. ***raz-***) i **nesti* (v. ***nesti***). Za *nijeti* umjesto *-nesti*, v. ***donijeti (donesti)***.

raznòlik *prid.* (19. st.)

TVORBA *raznòlikōst*

Poput sln. *raznolîk*, rus. knjiž. *разнолúкий* složeno od ***razni*** i ***lik***.

raznòrodnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *raznor'odẹn* (Varaždin)

Poput sln. *raznorọ̑den*, rus. *разноро́дный*, češ. *různorodý* složeno od ***razni*** i ***rod***. Kalk prema grecizmu ***heterogen***.

raznòsiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzn'ositi* (Varaždin); *raznositi* (RKKJ)

TVORBA *ràznošēnje*

Postalo od psl. **orznosìti* (sln. *raznosīti*, rus. *разноси́ть*, polj. *roznosić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **nositi* (v. ***nositi***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 79f.

raznòvrstan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *raznov'rstẹn* (Varaždin)

TVORBA *raznòvrsnōst*

Poput sln. *raznovŕsten* složeno od ***razni*** i ***vrsta***.

razočárati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razočōràt* (Brač), *razočā̧rati* (Varaždin)

TVORBA *razočaránje*, *razočárávati*

Poput sln. *razočârati* izvedeno prefiksom ***raz-*** od *očarati* (v. ***o[1]***, ***čarati***).

ràzonoda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *razon'oda* (Varaždin)

Denominativ glagola *razonoditi* (19. st.), koji je izveden prefiksom ***raz-*** od *ònoditi* ‘svašta činiti, zanovijetati’ (Karadžić), a taj je pak glagol složen od pokazne zamjenice *ono* (v. ***on***) i dijalektnog odraza glagola **dě̀ti* ‘činiti’ (v. ***djenuti***). Izvorno bi značenje glagola *onoditi* bilo ‘činiti ono ili onako’ koje se poopćilo u ‘činiti’. Značenje glagola *razonoditi* ‘zabaviti se, raspoložiti’ razvilo se od ‘ne činiti > osloboditi se poslova’.

Lit.: Skok II: 557.

razòriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razorît* (Brač), *raz'oriti* (Varaždin); *razoriti* (RKKJ)

TVORBA *razárati* (*razàrāč*, *razaràčica*, *razárānje*), *rázōran*

Postalo od psl. **orzorìti* (stcsl. *razoriti*, rus. *разори́ть*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **oriti* (v. ***oriti se***).

Lit.: Gluhak 520; Derksen 432; ESSJa XXXIV: 93f.

rázred *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rā̃zred* (Senj), *r'azrẹt* (Varaždin)

TVORBA *rázrednī*, *rázrednica*, *rázrednīk*

Izvedeno od *razréditi* ‘razdijeliti, rasporediti’ (v. ***raz-***, ***rediti***), usp. i rus. *разря́д* ‘red, odjeljak, razred, vrsta’, češ. *rozřad* ‘red, raspored’.

rázredba *ž*

TVORBA *rázredbenī*

Izvedeno od *razréditi* ‘razdijeliti, rasporediti’, usp. ***razred***.

ràzrezati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzr'ẹzati* (Varaždin); *razrezati* (RKKJ)

TVORBA *razrezívati*

Postalo od psl. **orzrę̌zati* (sln. *razrẹ́zati*, rus. *разре́зать*, češ. *rozřezati*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **rězati* (v. ***rezati***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 213.

razrijéšiti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razrẽ̑šiti*, *rẹzrẽ̑šiti* (Varaždin)

TVORBA *razrjèšīv*

Postalo od psl. **orzrě̌šìti* (stcsl. *razrě̌šiti*, sln. *razrešīti*, rus. *разреши́ть*, češ. *rozřešiti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **rě̌šiti* (v. ***riješiti***).

Lit.: ESSJa XXXIV: 211.

razrjèšilica *ž*

Izvedeno od ***razriješiti***; zacijelo kalk prema njem. *Auflösungszeichen* (od *auflösen* ‘razriješiti, raspustiti, poništiti’ i *Zeichen* ‘znak’).

razrogáčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzrogą̃čiti* (Varaždin)

Tvoreno (prefiksom ***raz-***) od hrv. star. *rogačiti*, što je izvedeno od ***rog***; izvorno je značenje 'učiniti da što strši kao rog', usp. i sln. *razrogáčiti*.

ràzrok *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃zroki* (Varaždin)

TVORBA *ràzrokōst*

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od ***oko***[1]. Umetnuto *-r-* potječe ili od ukrštanja sa zast. pridjevom *gverok* 'razrok' (Della Bella) (od tal. *guercio*) ili od glagola ***zreti***[1] 'gledati'.

Lit.: Skok I: 642; II: 551; III: 661.

razuláriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzulą̃riti* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***raz-*** od *ulariti* (v. ***ular***). Za razvoj značenja usp. ***razuzdati***.

ràzūm *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃zum* (Brač), *ràzūm* (Vrgada), *rą̃zum* (Varaždin); *razum* (RKKJ)

Postalo od psl. **ôrzumъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *razumъ*, sln. *razûm*, ukr. *розум*, polj. *rozum*), što je izvedeno od **orzuměti* (v. ***razumjeti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 134f.

ràzūman *prid.* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃zumẹn* (Varaždin); *razumen* (RKKJ)

TVORBA *ràzūmno*, *ràzūmnōst*

Postalo od psl. **orzumьnъ* (stcsl. *razumьnъ*, sln. *razúmen*, ukr. *розумний*, polj. *rozumny*), što je izvedeno od **orzumъ* (v. ***razum***).

Lit.: ESSJa XXXV: 141f.

razùmjeti (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *razumȉt* (Brač), *razumȉti* (Vrgada), *razumȉt* (Senj), *razumẽt (se)* (Grobnik), *razm'ẹti* (Varaždin), *razm'ẹti* (Gola); *razmeti, razmiti, razomiti, razumeti, razumiti* (RKKJ)

TVORBA *razumijévati* (*razumijévati*), *razùmljiv* (*razùmljivōst*)

Postalo od psl. **orzuměti* (stcsl. *razuměti*, sln. *razumẹ́ti*, ukr. *розумітu*, polj. *rozumieć*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **uměti* (v. ***umjeti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 129f.

razùmljiv *prid.*, v. ***razumjeti***

DIJALEKTI I POTVRDE *rą̃zumlîvi* (Varaždin); *razumliv, razumļiv* (RKKJ)

razùzdati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razuzdȁt* (Brač), *rẹzu'uzdati sę* (Varaždin); *razvuzdati* (RKKJ)

TVORBA *ràzuzdān* (*ràzuzdānōst*), *razuzdávati*

Izvedeno od *uzdati* (v. ***uzda***), usp. i sln. *razûzdati*. Za značenje usp. ***razlariti***.

razváliti (12. st. Zakon lige ninske)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzv'aliti* (Varaždin); *razvaliti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razvaljívati*

Postalo od psl. **orzvalìti* (stcsl. *razvaliti*, sln. star. *razvalíti*, rus. *развали́ть*, polj. *rozwalić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **valiti* (v. ***navaliti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 149f.

razvesèliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razveselȉt* (Brač), *rẹzvẹsẹl'iti sẹ* (Varaždin); *razveseliti, razveseleti* (RKKJ)

TVORBA *razveseljávati*

Postalo od **orzveselìti* (sln. *razveselīti*, rus. *развесели́ть*, polj. *rozweselić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **veseliti* (v. ***veseliti***).

Lit.: ESSJa XXXV: 163f.

ràzvesti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razvẽst* 'završiti razvođenje' (Grobnik)

TVORBA *razvòziti* (*rázvoz*, *ràzvožēnje*)

Postalo od psl. **orzvezti* ⟨prez. **orzvezǫ*⟩ (rus. *развезти́*, polj. *rozwieźć*), što je slo-

ženo od **orz-* (v. ***raz-***) i **vesti* (v. ***navesti²***).

Lit.: ESSJa XXXV: 168f.

ràzvesti (se) (14. st. Hrv. spom.)

TVORBA *razvèden, razvèdenōst, razvòditi (se)* (*rázvodnī* (*rázvodnica, rázvodnīk*))

Postalo od **orzvesti (sę)* ⟨prez. **orzvedǫ (sę)*⟩ 'odvesti na različite strane' (stcsl. *razvesti*, sln. *razvésti*, rus. *развести́*, polj. *rozwieść*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **vesti* (v. ***navesti¹***).

Lit.: ESSJa XXXV: 164f.

razvézati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *razvēzȁt* (Brač), *ręzvẽzati* (Varaždin); *razvezati (se)* (RKKJ)

TVORBA *razvezívati*

Postalo od psl. **orzvęzàti* (sln. *razvezáti*, rus. *развяза́ть*, polj. *rozwiązać*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **vęzati* (v. ***vezati***).

Lit.: ESSJa XXXV: 175f.

ràzviti (15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *razvȉt* (Brač), *ręzv'iti sę* (Varaždin); *razviti (se)* (RKKJ)

TVORBA *razvíjati* (*razvíjānje, razvìjāč*), *razvìjen* (*razvìjenōst*), *razvítak*

Postalo od psl. **orzvìti* (sln. *razvíti*, rus. *развить*, češ. *rozvíti*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **viti* (v. ***viti***).

rázvod *m* (12. st. Mon. croat. 'razdvajanje, razgraničenje'; 19. st. 'rastava braka')

Postalo od psl. **orzvodъ* (rus. *развóд*, polj. *rozwód*), što je izvedeno od **orzvesti (sę)* (v. ***razvesti (se)***).

razvòdniti, v. ***raz-***, ***voda***, ***vodni***

rázvoj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'azvoj* (Varaždin)

TVORBA *rázvōjnī*

Postalo od **orzvojь* (sln. *razvòj*, rus. *развóй*, polj. *rozwój*), što je izvedeno od **orzviti* (v. ***razviti***). U suvremenom značenju može biti kalk prema njem. *Entwicklung* (od *wickeln* 'viti, zavijati, motati'), a to je kalk prema fr. *développement*.

ràzvrat *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'azvrat* (Varaždin)

TVORBA *ràzvratan* (*ràzvratnīk, ràzvratnica*)

Posuđeno iz rus. *разврáм* (usp. i sln. *razvrȁt*), što je izvedeno od stcsl. *razvratiti* 'skrenuti (s pravoga puta), pokvariti', glagola tvorena od **orz-* (v. ***raz-***) i **vortiti* (v. ***vratiti***). Sličan je značenjski razvoj u lat. *perversus* 'okrenut, izopačen' (od glagola *pervertō* 'prevrnuti, izopačiti, zavesti na krivi put', od *per-* 'pre-' i *vertō* 'okrenuti').

Lit.: Snoj 607.

ràzvūći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ręzvl'ęči* (Varaždin), *razl'ẽči (se), razvl'ẽči (se)* (Gola)

TVORBA *razvláčiti* (*razvláčēnje*)

Postalo od psl. **orzvèlkti* (sln. *razvlẽči*, rus. *разволóчь*, polj. *rozwlec*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **vèlkti* (v. ***vući***).

râž *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôž* (Brač), *r°âž* (Vrgada)

TVORBA *ràženī*

Postalo od psl. **rъžь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *rȇž*, rus. *рожь*, češ. *rež*) < ie. **(w)rugʰyo-* (lit. *rugiaĩ* ⟨nom. mn.⟩, latv. *rudzi* ⟨nom. mn.⟩, stnord. *rugr*, eng. *rye*, možda i tračko *βρίζα*). Rekonstruirana riječ za *raž* podsjeća na riječ za *rižu* (v. ***riža***), ali se ne zna je li to slučajno. Moguće je da se radi o posuđenici iz nekog supstratnog predindoeuropskog jezika.

Lit.: Skok III: 116; Gluhak 521; Kroonen 416; Snoj 635; Witczak 2003: 110.

ràža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rãža* (Brač)

Posuđeno iz dalmatskog odraza lat. *raia* (usp. i mlet. *rasa*, tal. *razza*). Latinska je riječ podudarna sa steng. *reohhe*, srnnj. *rugge*, a moguće je da su i germanske i latinska riječ posuđene iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Skok III: 97; de Vaan 512f.

ràžaliti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ražãlit se* (Brač), *rẹž'aliti sẹ* (Varaždin); *ražaliti (se), režaliti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **orzžàliti (sę)* (stcsl. *ražaliti si*, sln. *razžáliti*, rus. dijal. *разжáлиться*, polj. *rozżalić*), što je složeno od **orz-* (v. ***raz-***) i **žaliti* (v. ***žaliti (se)***).

Lit.: ESSJa XXXVI: 14.

rážanj *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rõžôń* (Brač), *rậžẹń* (Varaždin); *ražen, ražeń* (RKKJ)

TVORBA *ràžnjić*

Postalo od psl. **oržьnъ* (csl. *ražьnъ*, sln. *ráženj*, rus. *рожóн*, polj. *rożen*, češ. *rožeň*). Dublja je etimologija nesigurna. Izvodi se od korijena koji je u *raz, raziti* (v. ***razina***, ***rezati***), no to ne objašnjava tvorbu. Formalno je još teže izvođenje od korijena koji je u ***rog***. Po glasovnim pravilima psl. **oržьnъ* bi bilo izvodivo iz **orz-jь-nъ*, što bi bio poimeničeni pridjev izveden iz **orz-* (v. ***raz-***) u značenju '(kolac) koji razdvaja, raskoljuje' (za sličan razvitak usp. ***prednji*** od prefiksa i prijedloga ***pred***). Palatalno *nj* u hrv. *ražanj* (i u nekim drugim slav. jezicima) zacijelo je nastalo asimilacijom s palatalnim *ž* u kosim padežima, a potom je poopćeno u nominativu.

Lit.: Skok III: 117; Gluhak 521; Vasmer II: 529.

ŕđa *ž*, v. ***hrđa***

TVORBA *ŕđati*

rê *m* 'druga nota u solmizacijskoj ljestvici'

Naziv dolazi od početnog sloga drugog stiha himne svetom Ivanu, ***resonare fibris***, v. ***do***[2].

re- *pref.*

Posuđeno iz lat. *re-* 'natrag, ponovo' < ie. **wre-* (alb. *rrë-* 'natrag').

Lit.: de Vaan 516.

reagírati

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹagệrati* (Varaždin)

TVORBA *rèagens, reagírānje, reàktant, reaktívnōst, rèaktor (rèaktorskī)*

Posuđeno preko njem. *reagieren* i fr. *réagir* iz kslat. *reagere*, što je tvoreno od lat. *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *agō* 'raditi, djelovati' (v. ***agent***).

reàkcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹ'akcija* (Varaždin); *reakcija* (RKKJ)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Reaktion*, fr. *réaction*, eng. *reaction*), što je izvedeno od participske osnove kslat. glagola *reagere* 'reagirati', v. ***reagirati***.

rèālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹậlẹn* (Varaždin)

TVORBA *reálnōst*

Posuđeno iz nlat. *realis* 'stvaran, zbiljski; trijezan, trezven', što je izvedeno od lat. *rēs* 'stvar' < ie. **Hreh$_1$-i-* 'bogatstvo, imovina' (skr. *rayí-* 'imovina').

Lit.: de Vaan 520f.

reàlist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹalîst* (Varaždin)

TVORBA *reàlistica, realìstičan, realìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Realist*, eng. *realist*, fr. *réaliste*); riječ je izvedena od nlat. *realis*, v. ***realan***, ***realizam***.

realìzam *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Realismus*, eng. *realism*, fr. *réalisme*); riječ je izvedena od nlat. *realis* 'stvaran, zbiljski', v. ***realan***.

realizírati

TVORBA *realizácija, realizírānje*

Posuđeno preko njem. *realisieren* iz fr. *réaliser*, što je izvedeno od nlat. *realis* 'stvaran, zbiljski', v. ***realan***.

reanimírati

TVORBA *reanimácija*

Posuđeno preko njem. *reanimieren* iz fr. *réanimer*; riječ je tvorena od ***re-*** i ***animirati***.

rebárce *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *reberce* (RKKJ)

Poput sln. *rébrce* umanjenica od ***rebro***.

rèbro *sr* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rebrȍ* (Brač), *rẹ̑bro* (Varaždin); *rebro* (RKKJ)

TVORBA *rèbrast*, *rèbrenī*, *rebrènica*

Postalo od psl. **rebrò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *rebro* 'rebro; (mn.) strana', sln. *rébro*, rus. *ребро́*, polj. *żebro*) < ie. **(H)reb^{h}-róm* (stvnj. *ribbi*, *rippi*, stisl. *rif*). Moguće je da je srodno i grč. *ἐρέφω* 'pokriti (krovom)', sve od ie. **h$_{1}$reb^{h}-*; *rebro* bi izvorno bilo 'pokrov za prsa'.

Lit.: Skok III: 119; Derksen 433; Kroonen 407; Beekes 456.

rébus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹ̀bus* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *rēbus* '(p)o stvarima' (ablativ množine imenice *rēs* 'stvar', v. ***realan***), što je apstrahirano iz fraze *de rēbus quae geruntur* 'o stvarima koje se događaju'. *Rebus* se znatno razvio i usavršio u Pikardiji u 15. i 16. st., gdje su se tako nazivale karnevalske satire koje su opisivale suvremene događaje koristeći slike da označe riječi ili stvari. Postoji i objašnjenje da je riječ *rebus* apstrahirana iz fraze *non verbis sed rebus* 'ne po riječima, već po stvarima' kojom se upućuje na način "čitanja" rebusa.

Lit.: HE s. v. rebus; Snoj 609.

recènzija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹc'ẹ̀nzija* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Rezension* iz lat. *recēnsiō* 'ocjenjivanje, pregledavanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *recenseō*, v. ***recenzirati***.

recenzírati

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹcẹ̑nzẹ̑rati* (Varaždin)

TVORBA *recènzent* (*recènzentica*, *recènzentskī*)

Posuđeno preko njem. *rezensieren* i fr. *recenser* iz lat. *recēnseō* 'ocijeniti, ispraviti, popraviti' < 'pregledati, prebrojiti', što je složeno od *re-* (v. ***re-***) i *cēnseō* 'procijeniti' (v. ***cenzor***).

recèpcija *ž*

TVORBA *recèpcījskī*, *recepciònār* (*recepcionárev*, *recepciònārka*)

Posuđeno preko njem. *Rezeption* iz lat. *receptiō* 'primanje, dočekivanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *recipiō* 'natrag uzeti, primiti', od *re-* (v. ***re-***) i *capiō* 'uzeti' (v. ***hapati***).

rècept *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *recẽta* (Grobnik), *rec'ept* (Varaždin); *recept* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Rezept* iz lat. *receptum*, dosl. 'primljeno', pasivni particip glagola *recipiō* 'primiti' (v. ***recepcija***). Izvorno je *receptum* bila potvrda ljekarnika da će napraviti lijek po liječnikovim pisanim uputama. Značenje 'recept za kuhanje' je sekundarno i razvilo se od 'popis sastojaka (u lijeku)'.

Lit.: Snoj 609.

recèsija *ž*

TVORBA *recèsījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Rezession*, eng. *recession*) iz lat. *recessiō* 'povlačenje, vraćanje', što je izvedeno od participske osnove glagola *recēdō* 'uzmaknuti, povući se', od *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *cēdō* 'stupati, koračati' (v. ***eksces***). Suvremeno se značenje razvilo u ekonomiji u 20. st. od 'povlačenje ekonomskih aktivnosti'.

rècesīvan *prid.*

Posuđeno iz njem. *rezessiv*, izvorno 'koji se povlači, koji se ne pojavljuje', što je tvoreno od participske osnove lat. glagola *recedō* 'uzmaknuti, povući se' (v. ***recesija***).

reciklírati

TVORBA *recikláža* (*rẽciklāžnī*), *reciklírānje*

Posuđeno iz njem. *rezyklieren*, što je tvoreno od lat. *re-* (v. ***re-***) i izvedenice od grč. *κύκλος* 'krug' (v. ***ciklus***, ***kiklop***).

recìpročan *prid.*

TVORBA *recìpročnōst*

Posuđeno iz lat. *reciprocus* 'koji se vraća istim putem', što je vjerojatno složeno od *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *pro-* 'naprijed'

(v. ***pro-***) < **rekʷe *prokʷe* 'i natrag i naprijed'.

Lit.: de Vaan 516.

recitírati

TVORBA *recitácija, recìtāl, recitàtīv, recìtātor (recìtātorica), recitírānje*

Posuđeno preko njem. *rezitieren* i fr. *réciter* iz lat. *recitō* 'čitati naglas', što je složeno od *re-* (v. ***re-***) i *citō* '(glasom) pozvati' (v. ***citírati***).

rečènica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ręč'ęnica* (Varaždin)

TVORBA *rečènīčnī*

Izvedeno od korijena glagola ***reći***. Usp. rus. *речéние* 'izreka, uzrečica'.

rȅći (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȅć* (Brač), *rȅći* (Vrgada), *rȅć* (Senj), *r'ęči* ⟨prez. *vęlîm*⟩ (Varaždin), *r'ęči* (Gola); *reči, reti* (RKKJ)

Postalo od psl. **rekti* (stcsl. *rešti* ⟨prez. *rekǫ*⟩, sln. *réči* ⟨prez. *réčem*⟩, strus. *речи* ⟨prez. *реку*⟩, polj. *rzec* ⟨prez. *rzekę*⟩). Srodno je lit. *rẽkti* 'vikati', latv. *rèkt* 'vikati', toh. A *rake* 'riječ', od korijena koji je u ***riječ***. Formalno je nemoguće povezivanje s korijenom **werh$_1$-* 'reći' od kojega je ***retor***, kao i s psl. **rota* 'zakletva' (hrv. star. *rota*, rus. *pomá*) < ie. **wroto-* (skr. *vratá-* 'zakletva'), v. ***urota***.

Lit.: Skok III: 120f.; Gluhak 522; Derksen 433; Snoj 610.

rêd *m* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca 'crkveni red'; 15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȇd* (Brač), *rêd* (Vrgada), *rêd* (Senj), *rȇt* (Varaždin); *red* (RKKJ)

TVORBA *rêdom*

Postalo od psl. **rędъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *rędъ*, sln. *rȇd*, rus. *ряд*, polj. *rząd*) < **(H)rend-*, **(H)rind-* (lit. *rindà* 'red, crta', latv. *riñda* 'red'). Dublja je etimologija nesigurna. Formalno je teško povezivanje s lat. *ordō* 'red, poredak' (v. ***ordinacija***): valjalo bi poći od ie. korijena **Hrd-* proširenoga sufiksom **-n-* i pretpostaviti metatezu u baltoslavenskome (**Hrdn-* > **Hrnd-* > **Hrind-*, usp. lit. *vanduõ* 'voda' < ie. **wod-n-*, v. ***voda***).

Lit.: Skok III: 122f.; Derksen 436; Snoj 610.

rêdak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ędęk* (Varaždin); *redak* (RKKJ)

Poput rus. *рядóк*, češ. *řádek* izvedeno od psl. **rędъ* (v. ***red***).

redàkcija *ž*

TVORBA *redàkcījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Redaktion*, fr. *rédaction*), što je izvedeno od participske osnove lat. glagola *redigō* (v. ***redigírati***).

rèdār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rędâr* (Varaždin)

TVORBA *redárev*

Poput sln. *redár* izvedeno od ***red*** u smislu 'onaj koji pazi na red'. Za tvorbu usp. njem. *Ordner* 'redar'.

redàrstvenīk *m*

Izvedeno iz *redàrstvo* 'policija' (zast.), što je poput sln. *redârstvo* izvedeno od ***redar***.

rèdatelj *m*

TVORBA *redatèljica, rèdateljskī*

Izvedeno od ***redati*** u značenju 'postavljati (predstavu)', usp. i češ. *ředitel* 'ravnatelj'; za razvoj značenja usp. ***režiser***, ***direktor***.

rédati (18. st.)

Nesvršeni glagol od ***rediti***.

redigírati

TVORBA *rèdaktor (rèdaktorica, rèdaktorskī), redigírānje, redaktúra*

Posuđeno preko njem. *redigieren* i fr. *rédiger* 'sastaviti, napisati govor' iz lat. *redigō* 'ograničiti, svesti, dovesti natrag' < 'natrag tjerati', što je složeno od *re(d)-* 'natrag' (v. ***re-***) i *agō* 'tjerati' (v. ***agent***).

Lit.: Skok III: 123; Snoj 610.

réditi (14. st. Žića sv. otaca 'zarediti'; 16. st. 'stavljati u red')

DIJALEKTI I POTVRDE *rēdȉt* (Brač)

Postalo od psl. **rędìti* (sln. dijal. *redíti* 'raditi, tvoriti', rus. *рядúть* 'urediti, pri-

premiti', polj. *rządzić*), što je izvedeno od **rędъ* (v. ***red***).

Lit.: Vasmer 562.

rêdnī *prid.* (17. st.)

Izvedeno od ***red***. Za značenje 'redni (broj)' usp. eng. *ordinal numeral* (od lat. *ordinalis* 'redni', *ordō* 'red').

rèdoslijēd *m*

Složeno od ***red*** i ***slijed***, usp. i sln. *redoslȇd*.

redòvit *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *redovît* (Brač), *ręđovîti* (Varaždin); *redovit* (RKKJ)

TVORBA *redòvitī*, *redòvitōst*

Poput sln. *redovît* izvedeno od ***red***. Djelomičan kalk prema njem. *ordentlich* 'uredan, redoviť (od *Orden* 'red').

redòvnīk *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *redovnîk* (Brač), *redovnîk* (Vrgada), *ręđovnîk* (Varaždin); *redovnik* (RKKJ)

TVORBA *redòvnica*, *redovníštvo*

Poput sln. *redȏvnik* izvedeno od pridjeva *redovan* u značenju 'koji pripada crkvenom redu', koji je pak izveden od ***red***. Usp. njem. zast. *Ordensmann* 'redovnik' od *Orden* 'red'.

reducírati

TVORBA *reducírānje*, *rèduktor*

Posuđeno preko njem. *reduzieren* iz lat. *redūcō* 'natrag voditi', što je složeno od *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *dūcō* 'voditi' (v. ***dužd***).

redùkcija *ž*

TVORBA *redùkcījskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Reduktion*, eng. *reduction*, fr. *réduction*) iz lat. *reductiō* 'vraćanje natrag', što je izvedeno od participske osnove glagola *redūcō* (v. ***reducirati***).

redundàncija *ž*

Posuđeno iz lat. *redundantia* 'obilje, obilnost izraza', što je izvedeno od participa prezenta glagola *redundō* 'prelijevati se, biti preobilan', koji je pak složen od *re(d)-* (v. ***re-***) i *undō* 'obilovati, poplaviti', izvorno 'valovito se gibati' (od istoga korijena koji je u ***voda***).

refèrāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ręferât* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Referat* iz lat. *referat*, izvorno 3. l. jd. konjunktiva prezenta glagola *referō* (v. ***referenca***).

referènca *ž*

TVORBA *referèncija* (*referèncījskī*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Referenz*, fr. *référence*, eng. *reference*); riječ je tvorena od lat. *referēns* ⟨G *referentis*⟩, participa prezenta glagola *referō* 'navoditi, prenijeti, izvijestiti', izvorno 'natrag nositi, vraćati', koji je složen od *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *ferō* ⟨inf. *ferre*⟩ 'nositi' (v. ***konferencija***, ***brati***).

referèndum *m*

TVORBA *referèndumskī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Referendum*, iz lat. *referendum* 'ono što treba predložiti', gerund glagola *referō* 'prenijeti, predložiti' (v. ***referenca***).

refèrent *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ręferȇnt* (Varaždin)

TVORBA *referèntan*, *refèrentica*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Referent*, iz lat. *referēns* ⟨G *referentis*⟩ 'izvjestitelj', što je poimeničeni particip prezenta glagola *referō* 'izvijestiti' (v. ***referenca***).

Lit.: Kluge s. v. referieren.

rèfleks *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ręfl'ęks* (Varaždin)

TVORBA *rèfleksnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Reflex*, fr. *réflexe*, eng. *reflex*) iz lat. *reflexus*, dosl. 'savijen unatrag', poimeničeni pasivni particip glagola *reflectō* 'okrenuti, natrag zavinuti' (v. ***reflektirati***).

reflèksija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *refleksija* (RKKJ)

TVORBA *rèfleksīvnī*

Posuđeno iz lat. *reflexiō*, što je izvedeno od participske osnove glagola *reflectō* (v. ***reflektirati***).

reflektírati

DIJALEKTI I POTVRDE *reflẹktêrati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *reflektieren* iz lat. *reflectō* 'okrenuti, natrag zavinuti', što je složeno od *re-* 'natrag' (v. ***re-***) i *flectō* 'svijati' (usp. ***gležanj***).

rèflektor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *reflẹktor* (Varaždin)

TVORBA *rèflektorskī*

Posuđeno iz njem. *Reflektor*, što je izvedeno od *reflektieren* (v. ***reflektirati***).

rèfōrma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *refȏrma* (Brač), *reformа* (Varaždin)

TVORBA *rèfōrmnī, rèfōrmskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Reform*, fr. *réforme*); riječ je tvorena od lat. *reformō* 'ponovo oblikovati', v. ***reformacija***.

reformácija *ž*

TVORBA *reformácījskī*

Posuđeno iz lat. *reformātiō* 'preobrazba, promjena', što je izvedeno od participske osnove glagola *reformō* 'popraviti, poboljšati' < 'preoblikovati, ponovo oblikovati', koji je složen od *re-* 'ponovo' (v. ***re-***) i *fōrmō* 'oblikovati' (v. ***formirati, forma***).

refòrmātor *m*

Posuđeno iz lat. *reformātor* 'popravljač, preoblikovatelj, obnovitelj', što je izvedeno od participske osnove glagola *reformō* 'popraviti, preoblikovati' (v. ***reformacija***).

rèfrēn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *refrẹ̑n* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *refrain* 'pripjev', izvorno 'promjena glasa', što je izvedeno od stfr. *refraindre* 'promijeniti glas', izvorno 'prekinuti' (refren se pjeva promijenjenim glasom) < vlat. **refrangere*, od lat. *re-* (v. ***re-***) i *frangō* 'lomiti' (v. ***fragment***).

Lit.: Picoche 178.

règāl *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *regȃl* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Regal* nesigurna podrijetla. Moguće je da je ova riječ preuzeta iz trgovačkoga žargona u kojem je izvorno značila 'niz polica', od tal. *riga* 'traka, pruga', ali to je tumačenje nategnuto.

Lit.: Skok III: 124; Snoj 611; Kluge s. v. Regal[1].

regàta *ž*

TVORBA *règatnī*

Posuđeno iz tal. *regata*, što je izvedeno od glagola *regatare* 'veslati za natjecanje' < vlat. **recaptāre* 'opetovano hvatati', od ***re-*** i lat. *captō* 'hvatati' (v. ***hapati***).

regenerácija *ž*

Složeno od ***re-*** i ***generacija***. Značenjski je razvitak od 'ponovno stvaranje' do 'oživljavanje'.

règent *m*

TVORBA *règentica*

Posuđeno preko njem. *Regent* iz lat. *regēns* 'upravitelj', što je poimeničeni particip glagola *regō* 'upravljati' (v. ***regija***).

rẽgija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹgija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *regiō* 'regija, pokrajina', što je izvedeno od glagola *regō* 'upravljati' < ie. **h₃reg'-* 'ispravljati, širiti' (lit. *rẽžiu* 'napinjati', skr. *rā́jati* 'vladati', grč. *ὀρέγω* 'proširivati'). Isti je korijen u ***režiser***.

Lit.: Gluhak 522f.; Snoj 611.

règionālnī *prid.*

TVORBA *regionalìzam, regionalizácija*

Posuđeno iz lat. *regiōnālis* 'koji pripada regiji, pokrajini', što je izvedeno od *regiō* 'pokrajina', v. ***regija***.

règistar *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹg'istẹr* (Varaždin); *regeštar, regešter, regeštrum, register, regišter, regištrom, regištrum* (RKKJ)

TVORBA *règistarskī, registrácija, regìstrātor, registrírati*

Posuđeno iz srlat. *registrum* 'popis', što je izvedeno od lat. *regestum* 'upisano', od *regerō* 'ponovno unijeti', od ***re-*** i *gerō* 'nositi' (v. ***gesta***).

Lit.: Skok III: 124; Snoj 612.

regrèsija *ž*

Posuđeno iz srlat. *regressiō*, što je izvedeno od lat. *regressus* 'povratak', od *regre-*

dior 'vraćati se' (složeno od ***re-*** i *gradior* 'koračati', v. ***gresti***).

regulácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *regulãcija* (Varaždin); *regulacija* (RKKJ)

TVORBA *regùlātor*, *regulírati* (*regulírānje*)

Posuđeno iz kslat. *regulatio*, što je izvedeno od lat. *rēgula* 'pravilo', od korijena koji je u ***regija***.

Lit.: Skok III: 125.

rehabilitácija *ž*

Posuđeno iz srlat. *rehabilitātiō* 'ponovno osposobljenje (za službu)', što je izvedeno od ***re-*** i *habilis* 'sposoban' (v. ***habilitacija***).

rehabilitírati

TVORBA *rehabilitírānje*

Posuđeno iz njem. *rehabilitieren*, što je izvedeno od srlat. *rehabilito* 'ponovno osposobiti', v. ***rehabilitacija***.

reinkarnácija *ž*

TVORBA *reinkarnírati se*

Složeno od ***re-*** i ***inkarnacija***.

reintegrácija *ž*

Složeno od ***re-*** i ***integracija***.

rèket *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹkẹt* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *racket, racquet*, što je pak posuđeno preko stfr. *requette* 'reket, dlan', iz arap. *rāḥat* 'dlan'.

Lit.: Chambers 880.

rekláma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹkl'ama* (Varaždin)

TVORBA *reklamírati*, *reklamácija*, *rèklāmnī*

Posuđeno preko njem. *Reklam* iz lat. *reclāma* 'glasan govor, oglašavanje', što je izvedeno od ***re-*** i korijena glagola *clāmō* 'vikati' < ie. **klh$_1$-mo-* (grč. *καλέω*, stvnj. *hellan* 'odzvanjati').

Lit.: Gluhak 523; de Vaan 84f.

rekonstruírati

TVORBA *rekonstruírānje*

Posuđeno iz njem. *rekonstruieren*, što je pak posuđeno iz lat. *reconstruō*, od ***re-*** i *construō* 'konstruirati', v. ***konstruirati***.

rekonstrùkcija *ž*

Posuđeno preko njem. *Rekonstruktion* iz lat. *reconstructiō*, v. ***rekonstruirati***.

rèkord *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹkôrt* (Varaždin)

TVORBA *rekòrdēr* (*rekòrdērka*), *rèkordnī*

Posuđeno (možda preko njem. *Rekord*) iz eng. *record*, što je pak posuđeno iz fr. *record* 'uspomena, sjećanje', od lat. *recordor* 'sjećati se', od ***re-*** i korijena koji je u *cor* 'srce' (v. ***srce***). Rekord je događaj koji se pamti, a pamćenje je metaforički 'držanje čega u srcu', odatle semantički razvitak ove imenice.

Lit.: Chambers 896.

rekòrdēr *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *recorder*, njem. *Rekorder*); riječ je izvedena od eng. *record* 'snimiti' (v. ***rekord***).

rekreácija *ž*

TVORBA *rekreácījskī*, *rekreírati se*

Složeno od ***re-*** i ***kreacija***. Značenjski je razvitak metaforički: od 'ponovno stvaranje, obnavljanje (tijela i duha)' do 'zabava, fizička razonoda'.

rèktor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹktor* (Varaždin); *rektor* (RKKJ)

TVORBA *rektòrāt*, *rèktorica*

Posuđeno iz lat. *rēctor* 'upravitelj', što je izvedeno od korijena glagola *regō* 'upravljati', v. ***regija***, ***rektum***. Rektor je izvorno 'upravitelj' sveučilišta.

Lit.: Skok III: 126; Chambers 898.

rèktum *m*

Posuđeno iz lat. *rēctum* 'ravno' u izrazu *intestīnum rēctum* 'ravno crijevo', od istoga korijena koji je u ***rektor***.

Lit.: Chambers 898.

rèkvijem *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹkvijum* (Varaždin)

Posuđeno iz srlat. *requiem* ⟨ak. jd.⟩ 'pokoj', što je prva riječ stiha *Requiem aeternam dona eis, Domine* 'pokoj vječni daruj im, Gospodine'. Lat. *requiēs* 'pokoj' izve-

deno je prefiksom ***re-*** od korijena koji je u ***pokoj***, ***počívati***.

Lit.: Snoj 613.

rekvìzīt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rękviz'ita* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *requīsitum* 'potrepština', što je izvedeno od glagola *requirō* 'trebati, tražiti', od ***re-*** i *quaerō* 'tražiti' (v. ***inkvizicija***).

Lit.: Snoj 613.

relácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ręklącija* (Varaždin)

TVORBA *relácījskī*

Posuđeno iz lat. *relātiō* 'odnos', što je izvedeno od *relātus* 'vraćen, donesen natrag', participa glagola *referō* 'vraćati' (v. ***referenca***).

Lit.: Snoj 614.

rèlatīvan *prid.*

TVORBA *rèlatīvnī*, *rèlatīvno*, *relatívnōst*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *relativ*, fr. *relatif*) iz lat. *relātīvus* 'odnosni', što je izvedeno od *relātiō* 'odnos', v. ***relacija***.

Lit.: Snoj 614.

rèlēj *m* 'sklopka kojom se upravlja električnim putem'

Posuđeno (možda preko njem. *Relais*) iz fr. *relais*, što je izvedeno od glagola *relayer* 'zamijeniti', 'prepregnuti, zamijeniti konje' (izvorno) < lat. *religō* 'ponovno povezati', v. ***religija***.

relìgija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rękl'igija* (Varaždin); *religija* (RKKJ)

TVORBA *relìgījskī*, *rèligìozan* (*religióznōst*)

Posuđeno iz lat. *religiō* 'vjera, pobožnost', što je vjerojatno izvedeno od *religō* 'ponovno povezivati', od ***re-*** i *ligō* 'vezati' (v. ***legato***). Izvorno je značenje imenice *religiō* prema tome 'povezanost (s božanskim)'. Manje je vjerojatno izvođenje iz ***re-*** i *legō* 'skupljati, čitati'.

Lit.: de Vaan 341.

rèlikt *m*

Posuđeno (možda preko njem. *Relikt*) iz lat. *relictum* 'što je preostalo, preostatak', izvorno particip sr. roda glagola *relinquor* 'preostati', v. ***relikvija***.

relìkvija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *relìkvija*, *relîkuja* (Brač), *relîkvija* (Vrgada), *rękl'ikvija* (Varaždin); *relikvija* (RKKJ)

Jedninski oblik tvoren prema množini *relikvije*, što je posuđeno iz srlat. *reliquiae* 'ostaci (svetaca)', a to je izvedeno od lat. *relinquor* 'preostati', od ***re-*** i korijena koji je u ***lihi***, ***lihva***.

Lit.: Skok III: 126; Snoj 614.

rèljef *m*

TVORBA *rèljefan* (*rèljefnī*)

Posuđeno iz fr. *relief*, što je pak posuđeno iz tal. *rilievo* 'uzdizanje (krajolika na površini)' < lat. *relevō* 'ponovno podizati', od ***re-*** i *levō* 'podizati' (v. ***levant***).

Lit.: Chambers 907.

rèmek-djèlo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *remek delo* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *remek* 'prelijepo' (što je spojeno s hrv. ***djelo***), izvorno 'komad', prema njem. *Meisterstück* 'remek-djelo'.

Lit.: Skok III: 127; MNTESZ III: 375.

rèmēn *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rèmēn* (Grobnik), *r'ęmęn* (Varaždin); *remen* (RKKJ)

TVORBA *rèmēnje*

Postalo od psl. **remy* ⟨G **remene*⟩ (stcsl. *ремень*, sln. *jérmen*, *rémen*, rus. *ремéнь*, polj. *rzemień*) < ie. **$h_1$reg^{wh}-men-* (stvnj. *riomo* 'pojas', možda i grč. *ἐρέφω* 'pokriti', *ὄροφος* 'pokrivalo').

Lit.: Skok III: 127; Gluhak 524; Matasović 2010; Pronk-Tiethoff 2013: 214.

rèmetiti

DIJALEKTI I POTVRDE *remètit* (Brač), *rękmętiti* (Varaždin), *remet'iti* (Gola)

Posuđeno iz tur. *meremet* 'ispravljanje', što je pak posuđeno iz arap. *maramat*. Balkanski turcizam, usp. ngr. *μερεμετίζω*, alb. *meremetoj*. Početno *me-* je u hrvatskome nestalo haplologijom.

Lit.: Skok III: 127.

rèmī[1] *m* 'neodlučan ishod (šahovske partije)'

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹmî* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *remis* 'neodlučna igra', izvorno 'ponovno postavljeno (šahovsko polje)'. Riječ je izvedena od glagola *remettre* 'ponovno postaviti', od *re-* (v. ***re-***) i *mettre* 'postaviti'.

Lit.: Snoj 614.

rèmi[2] *m* 'kartaška igra'

Ime kartaške igre *rèmi* posuđeno je iz amer. eng. *rummy* (nepoznata podrijetla).

Lit.: Chambers 944.

rèmont *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹmônt* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *remonte*, što je izvedeno od glagola *remonter* 'ponovno opskrbiti, ponovno opremiti', od ***re-*** i *monter* 'postaviti', izvorno 'popeti se', v. ***montirati***.

Lit.: Snoj 614.

rèndgen *m*

TVORBA *rendgenològija* (*rendgenòlog* (*rendgenòloginja*), *rendgenòloškī*), *rèndgenskī*

Posuđeno iz njem. *Röntgen(apparat)*, što je postalo od imena njem. fizičara *Wilhelma Konrada Röntgena* (1845. – 1923.), koji je 1895. otkrio elektromagnetske x-zrake (rendgenske zrake).

Lit.: Mršić 255.

renesànsa *ž*

TVORBA *renesànsnī*

Posuđeno iz fr. *renaissance*, izvorno 'preporod', što je izvedeno od glagola *renaître* 'ponovno se roditi' < lat. *renāscor*, od ***re-*** i *nāscor* 'roditi se' (od korijena koji je u ***nacija***). Povijesno razdoblje renesanse tako je nazvano zbog ponovnog rađanja znanosti i umjetnosti nakon srednjega vijeka, usp. i tal. *rinascimento* 'renesansa' (od *rinascere* 'ponovno se roditi').

Lit.: Snoj 615.

rêp *m* (14. st. Krčki statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẽp* (Brač), *rêp* (Vrgada), *rẽp* (Senj), *rệp* (Varaždin); *rep* (RKKJ)

TVORBA *rẽpnī*

Postalo od psl. **rępъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *rẽp*, polj. *rząp* 'stražnjica', ukr. dijal. *рéпыця* 'stražnjica'). Dublja je etimologija nesigurna. Veza s njem. *Rumpf* 'trup' i šved. *rump* 'rep' formalno je nemoguća. Ako je izvorno značenje bilo 'drška', a značenje 'rep' preneseno, moguće je izvođenje iz korijena **h$_1$rep-* 'zgrabiti' (lit. *ap-rẽpti* 'obuhvatiti', grč. *ἐρέπτομαι* 'iščupati', lat. *rapiō* 'ugrabiti', alb. *rjep* 'oteti'); nazal bi u tom slučaju bio poopćen od infiksa iz prezentskoga osnove **h$_1$re-m-p-*, no odraz toga ie. glagola nije posvjedočen u slavenskome. Druga je mogućnost povezivanje s grč. *ῥέπω* 'brzo se spuštati, njihati se gore-dolje', pođe li se od izvornog značenja 'njihati se, mahati'. Grčki i slavenski oblici bili bi izvodivi iz ie. **wrep-* ili **(s)rep-*, a nazal bi u slavenskom morao biti od prezentskoga infiksa.

Lit.: Skok III: 128f.; Gluhak 524; Snoj 615; Beekes 1280f.

rẽpa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rĩpa* (Brač), *rĩpa* (Vrgada), *rĩpa* (Senj), *r'ẹpa* (Varaždin); *repa, ripa* (RKKJ)

Postalo od psl. **rẽpa* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *rẽpa*, sln. *rẹ́pa*, rus. *péna*, češ. *řepa*). Srodno s lit. *rópė*, stvnj. *ruoba, ruoppa*, lat. *rāpum*, grč. *ῥάπυς*, no ie. se praoblik ne može rekonstruirati. Vjerojatno su sve ove riječi za repu posuđene iz nekog predindoeuropskog supstratnog jezika u Europi.

Lit.: Skok III: 129; Vasmer II: 512; Snoj 515; Matasović 2013.

reparácija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Reparation*, iz fr. *réparation*, izvorno 'popravljanje', od lat. *reparātiō* (od ***re-*** i korijena glagola *parō* 'pružiti, opskrbiti').

rèpāš *m (Caudatus)*

Izvedeno od ***rep***, jer se ovi vodozemci odlikuju time što imaju repove (usp. i lat. *caudātus* od *cauda* 'rep').

rèpatica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *repãtica* (Brač)

Poput sln. *repatíca* izvedeno od ***rep***; značenjska je motivacija u tome što kometi ostavljaju trag na nebu koji podsjeća na rep.

repertòār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹpẹrtoậr* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *répertoire*, što je izvorno značilo 'skupina izreka', a posuđeno je iz lat. *repertōrium* istoga značenja (od ***re-*** i korijena glagola *parō* 'pružiti, opskrbiti' < *$*perh_3$-*, v. ***aparat***).

Lit.: de Vaan 446.

rèpica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹpica* (Varaždin); *repica* (RKKJ)

Deminutiv od ***repa***.

rèplika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'eplika* (Varaždin); *replika* (RKKJ)

TVORBA *replicírati*

Posuđeno iz tal. *replica* 'kopija', što je izvedeno od lat. *replicō* 'ponoviti', od ***re-*** i korijena koji je u ***duplikat***, ***plesti***.

Lit.: Chambers 912.

reportáža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹportậža* (Varaždin)

TVORBA *rẹ̀portāžnī*

Posuđeno iz fr. *reportage*, od iste osnove koja je u ***reporter***.

repòrtēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹportệr* (Varaždin)

TVORBA *repòrtērka*

Posuđeno (možda preko eng. *reporter*) iz fr. *reporteur*, što je složeno od ***re-*** i *porteur* 'nosač', od glagola *porter* 'nositi' od korijena koji je u ***doprijeti***. Izvorno je značenje 'onaj koji donosi poruku'.

reprèsija *ž*

Posuđeno iz fr. *représsion* < lat. *repressiō*, što je složeno od ***re-*** i *pressiō* 'pritisak', od korijena glagola *premō* 'pritisnuti', v. ***depresija***.

reprezentácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹpręzẹntãcija* (Varaždin)

TVORBA *reprezentácījskī*, *reprezentatívac* (*reprezentatívčev*), *rèprezentatīvan* (*rèprezentatīvnī*), *reprezentàtīvka*

Posuđeno iz fr. *représentation*, što je izvedeno od glagola *représenter* 'predstavljati', izvorno 'ponovno predstaviti', od ***re-*** i *présenter* 'predstaviti' (v. ***prezentirati***, ***prezent***).

Lit.: Snoj 617.

repríza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹprīza* (Varaždin)

TVORBA *rèprīznī*

Posuđeno iz fr. *reprise*, što je izvedeno od glagola *reprendre* 'ponovno uzeti' < lat. *repraehendō*, od ***re-*** i *praehendō* 'uzeti', od *prae-* 'pred' (v. ***precizan***) i korijena *$*g^hed$-* (stir. *ro-geinn* 'nalaziti se', alb. *gjenj* 'naći', možda i hrv. ***goditi (se)***).

Lit.: de Vaan 487.

reprodùkcija *ž*

TVORBA *reprodùkcījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Reproduktion*, fr. *reproduction*, eng. *reproduction*), što je posuđeno iz srlat. *reproduco* 'ponovno proizvesti', od ***re-*** i lat. *prōdūcō* 'proizvesti' (v. ***produkcija***).

Lit.: Snoj 617.

rèptīl *m*

Posuđeno iz lat. *rēptilis* 'gmaz', izvorno 'puzavac', što je izvedeno od *rēptō* 'gmizati, puzati', iterativa glagola *rēpeō* 'puzati' < ie. *$*Hreh_1p$-* (lit. *rẹplióti* 'puzati', stvnj. *rebo* 'izdanak').

Lit.: de Vaan 520; Snoj 617.

repùblika *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *repùblika*, *repùplika* (Brač); *republika* (RKKJ)

TVORBA *repùbličkī*, *republikánac* (*republikáncev*), *republìkānka*, *republìkānskī*

Posuđeno (možda preko njem. *Republik*) iz fr. *république* < lat. *rēs pūblica* 'država', izvorno 'javna stvar' (od *rēs* 'stvar', v. ***realan***, i *pūblica*, ž. rod pridjeva *pūblicus* 'javni', koji je pak izveden od *populus* 'narod', v. ***popularan***).

Lit.: Gluhak 524f.; Snoj 617.

rèpuh (19. st.) *(Arctium lappa)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹ̀pūh* (Grobnik)

Srodno s rus. *penéu* 'repuh, čičak', bug. *péneu*, polj. *rzep* < *$*rěp$-*. Dublje je podrijetlo nesigurno. Možda izvedeno iz korijena *$*(H)rep$-* 'zgrabiti, čupati' (grč. *ἐρέπτομαι* 'čupati', lit. *ap-rẽpti* 'zgrabiti', lat. *rapiō* 'zgrabiti'), jer se sjemenke repu-

ha hvataju za krzno životinja i odjeću (usp. njem. *Klette* 'repuh, čičak', od korijena koji znači 'lijepiti': usp. njem. *Klei* 'blato, ilovača'). Može biti i izvedeno iz korijena koji je u ***repa*** jer ova biljka ima jestivo korijenje koje podsjeća na repu.

Lit.: Vasmer II: 513.

réra *ž* 'narodno momačko skupno pjevanje u okviru lokalnog melosa'

Riječ nepoznate etimologije. Postoji i prezime *Rera*, ali nije sigurno da je povezano s ovim dijalektnim nazivom za vrst pjesme (osobito u Dalmatinskoj zagori). Pomišlja se na supstratno podrijetlo i vezu s alb. *rrenë* 'laž', no to je i formalno i semantički teško. Prije će biti da je riječ potekla od onomatopeje *rere* kojom se imitira glas pjevača, ili da je *rera* asimilirano od **reva* (od korijena koji je u ***revati***).

Lit.: Putanec 2003.

résa *ž* (15. st. Starine 1)

DIJALEKTI I POTVRDE *rēsȁ* (Brač), *rēsȁ* (Vrgada); *resa* (RKKJ)

TVORBA *rèsica*

Postalo od psl. **rę̀sà* ⟨a.p. *c*⟩ 'ukrasna nit na odjeći, sitne dlakaste grančice ili listići' (csl. *rę̀sa*, sln. *rę́sa*, rus. *рѧса́*, polj. *rzęsa* 'privjesak, naušnica'). Dublja je etimologija nesigurna, no moguće je izvođenje iz **rendsā*, iz korijena koji je u ***red***. Značenje bi se tada razvilo od 'niz, poredane vezice ili uresi' do 'nit, vrpca' i 'resa'.

Lit.: Skok III: 130; Gluhak 525; Vasmer II: 563; Snoj 617.

resetírati

Posuđeno preko njem. *resetieren* iz eng. *reset* 'ponovno postaviti, ponovno pokrenuti', od ***re-*** i *set* 'pokrenuti, postaviti', v. ***set***.

résiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rēšȉti* 'ukrašivati, kititi' (Vrgada)

Postalo od **rę̀siti* (usp. sln. *rę́siti se* 'činiti rese'), što je denominalni glagol od **rę̀sa* (v. ***resa***). Izvorno je značenje bilo 'visjeti u resama (o nakitu)' potom 'ukrašavati'.

Lit.: Vasmer II: 563; Snoj 617.

restaurírati

TVORBA *restaurácija*, *restaùrātor* (*restaùrātorica*, *restaùrātorskī*)

Posuđeno preko njem. *restaurieren* iz fr. *restaurer* 'obnoviti' < lat. *restaurō* 'popraviti', od ***re-*** i ie. **sth$_2$u-ro-* 'snažan, postojan' (skr. *sthūrá-*, srnnj. *stūr* 'velik, jak').

Lit.: de Vaan 305.

restòrān *m*

Posuđeno iz fr. *restaurant,* što je izvorno značilo 'hrana koja obnavlja, osnažuje', a 1765. je u Parizu osnovana prva gostionica s tim imenom, koje se potom proširilo kao opća imenica u značenju 'gostionica'. Francuska je riječ izvedena od glagola *restaurer* 'obnoviti', v. ***restaurirati***.

Lit.: Snoj 618.

rèšētka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rešȅtka* (Senj), *ręšę̑tka* (Varaždin), *rešȅtka* (Grobnik); *rešetka* (RKKJ)

TVORBA *rešètati*

Poput sln. *rešétka*, rus. *решётка* izvedeno od **rešeto*, v. ***rešeto***.

rešèto *sr* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rešetȍ* (Brač), *rešetȍ* (Vrgada), *rešetȍ* (Senj), *ręš'ęto* (Varaždin), *reš'ętọ* (Gola); *rešeto* (RKKJ)

TVORBA *rešètati*

Postalo od psl. **rešetò* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *rešeto*, sln. *rešéto*, rus. *решето́*, polj. *rzeszoto*). Dublja je etimologija nesigurna, no moguće je izvođenje iz **(H)reg^h-s-eto-*, od korijena koji je u lit. *regstỹs* 'koš za nošenje sijena', usp. lit. *règzti* 'plesti', skr. *rájju-* 'konopac'. Izvorno bi značenje tada bilo 'nešto ispleteno'. Za tvorbu usp. psl. **teneto* 'mreža' (rcsl. *мєнємо*, češ. *teneto*).

Lit.: Skok III: 132; Gluhak 525; Vasmer II: 518f.; Snoj 618.

rèšō *sr*

Posuđeno iz fr. *réchaud*, što je složeno od *ré-* < lat. *re-* (v. ***re-***) i korijena pridjeva *chaud* 'vruć' < lat. *calidus* < ie. **kelH-* (v. ***nonšalantan***).

rètor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *retor* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *rhētor* iz grč. *ῥήτωρ* 'govornik', što je izvedeno od glagola *εἴρω* 'govoriti' < ie. **werh$_1$-* 'reći' (het. *weriyezzi* 'zvati', rus. *врать* 'lagati', usp. ***ironija***, ***vrač***).

retòrika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *retorika* (RKKJ)

TVORBA *retòričkī*

Posuđeno preko lat. *(ars) rhētorica* iz *ῥετωρική (τέχνη)* 'govornička vještina', što je izvedeno od *ῥήτωρ* 'govornik', v. ***retor***.

retrospèkcija *ž*

TVORBA *retrospèkcījskī*

Posuđeno iz nlat. *retrospectio*, što je izvedeno od lat. *retrōspiciō* 'gledati prema natrag', od *retrō* 'prema natrag' (v. ***re-***) i *speciō* 'gledati', od korijena koji je u ***specijalan***.

rèuma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rèuma* (Brač), *r'ęuma* (Varaždin)

TVORBA *reumàtičan, reumàtičār* (*reumàtičārev, reumàtičārka*), *reumatìzam, reumatològija* (*reumatòlog* (*reumatòloginja*), *reumatòloškī*), *reumàtskī*

Posuđeno iz njem. razg. *Rheuma*, što je skraćeno od *Rheumatismus*, a to je pak posuđeno preko lat. *rheumatismus* iz grč. *ῥευματισμός* 'reuma', izvorno 'tijek', od glagola *ῥέω* 'teći' (od istoga korijena koji je u ***struja***). Značenjska je veza u tome što su grčki liječnici smatrali da reumu uzrokuje tijek tekućina po tijelu.

Lit.: Snoj 619.

révan (19. st.)

Posuđeno iz rus. *ревни́вый* 'ljubomoran, ostrašćen' < psl. **rъvьnivъ* (stcsl. *rъvьnivъ*, polj. *rzewniwy* 'potaknut, pobuđen'). Manje je vjerojatno da je ova riječ posuđena iz csl. Dublja je etimologija nesigurna, no formalno je moguće izvođenje iz korijena koji je u ***revati***. Značenjski bi pomak u tom slučaju bio od 'bučno se glasati, bjesniti' do 'ponašati se strasno, ljubomorno'. Formalno je nemoguća veza s lat. *rīvālis* 'suparnički'(izvorno 'onaj koji plovi istim tijekom', od *rīvus* 'potok').

Lit.: Skok III: 133; Gluhak 526; Vasmer II: 501.

rèvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *revàt, rovàt* (Brač)

TVORBA *rèvānje*

Postalo od psl. **rjuti* ⟨prez. **rovǫ*⟩ 'rikati, urlati' (csl. *rjuti* ⟨prez. *rovǫ*⟩, rus. *реве́ть* ⟨prez. *реву́*⟩, strus. *рюмu* ⟨prez. *реву*⟩, polj. *rzuć* ⟨prez. *rzuję*⟩) < ie. **(H)rewH-* (skr. *rávati* 'vikati', steng. *rýn* 'buka', usp. i lit. *rujà* 'rika divljači'), v. ***rujan***[1] (kao ime mjeseca). Hrvatski je oblik *revati* postao od prezenta **rjevǫ* < **rjovǫ*, s analoškim početnim *rj-* iz osnove aorista i infinitiva.

Lit.: Skok III: 133; Gluhak 526; Derksen 436f.; Vasmer II: 501f.

rèvēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *revẽr* (Brač), *rẹvẽr* (Varaždin), *rev'ẽr* (Gola)

Posuđeno iz fr. *revers* što je izvorno značilo 'naličje, poleđina', od lat. *reversum* 'okrenuto', particip sr. roda glagola glagola *revertor* 'okrenuti se', od ***re-*** i *vertō* 'okretati' (v. ***vrtjeti***).

rêvija *ž*

TVORBA *rêvījskī*

Posuđeno iz fr. *revue* 'ponovni pogled', što je izvedeno od stfr. glagola *reveeir* 'ponovno vidjeti' < lat. *revideō*, od ***re-*** i *videō* 'vidjeti' (v. ***vidjeti***).

Lit.: Chambers 923.

revízija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹvĩzija* (Varaždin)

Posuđeno iz vlat. *revisio* 'ponovni pregled', od lat. *revīsō* 'ponovno pogledati', što je složeno od ***re-*** i *vīsō* 'bacati pogled', od korijena koji je u ***vidjeti***.

Lit.: Chambers 924.

revolúcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹvol'ucija* (Varaždin)

TVORBA *revoluciònār* (*rèvolucionāran, revolucionárev, revoluciònārka*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Revolution*, fr. *révolution*, eng. *revolution*) iz srlat. *revolutio* 'okretanje, obrat', što je izvedeno od lat. glagola *revolvō* 'okreta-

ti se', od ***re-*** i *volvō* 'okrenuti se' (v. ***navaliti***).

Lit.: Chambers 924.

revòlvēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹv'olvẹr* (Varaždin)

TVORBA *revolvèrāš* (*revolveràšica*, *revolvèrāškī*), *revòlvērskī*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Revolver*) iz eng. *revolver*, od glagola *revolve* 'okretati', od lat. *revolvō* 'okretati se' (v. ***revolucija***). Riječ je 1835. skovao američki izumitelj Samuel Colt. Značenjska je motivacija u tome što se u revolveru spremnik za metke okreće pri svakom okidanju.

Lit.: Chambers 924.

rêz *m* (15. st. Hrv. spom. *f*)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîz* (Brač), *rẹ̑s* (Varaždin); *rez* (RKKJ)

Postalo od psl. **rę̑zъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *rẹ̑z*, rus. *pez*, češ. *řez*, usp. i stcsl. *rěza* 'urez'), što je izvedeno od istoga korijena od kojega je **rězati* (v. ***rezati***).

rèzak *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹzẹ̑k* (Varaždin)

Postalo od psl. **rę̑zъkъ* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *rẹ́zek*, rus. *pézkый* 'žestok, oštar', usp. i češ. *řízek* 'odrezak'), što je izvedeno od **rězati* (v. ***rezati***).

rezánac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹ̑zanẹc* (Varaždin), *rẹ̑z'anẹc* (Gola); *rezanec* (RKKJ)

Poput sln. *rẹ̑zanec* izvedeno od ***rezati***, usp. tal. *tagliatelle* 'vrsta rezanaca' od *tagliare* 'rezati'.

rèzati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîzot* (Brač), *rẹ̑zat* (Senj), *r'ẹzati* (Varaždin); *rezati* (RKKJ)

TVORBA *rèzāćī*, *rèzānje*, *rèzidba*, *rezùckati*, *rẽžanj*

Izvedeno od psl. **rę̑zati* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *rězati*, sln. *rẹ́zati*, rus. *pézamь*, češ. *řezat*) < **wreh$_1$g'-* 'lomiti, rezati' (lit. *rẽžti* 'trgati, rezati', latv. *riezt*, grč. *ῥήγνυμι* 'lomiti', arm. *ergicanem*).

Lit.: Skok III: 134f.; Snoj 620.

rezbàrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzbarîja* (Varaždin)

TVORBA *rezbáriti*

Izvedeno od *rezbar* 'onaj koji izvodi rezbe', što je pak izvedeno od **rězьba* (češ. *řízba* 'rezbarija'), apstraktne imenice od glagola **rězati*, v. ***rezati***.

rèzērva *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rezẹ̑rva* (Brač), *rẹzẹ̑rva* (Varaždin); *rizerva* (RKKJ)

TVORBA *rèzērvnī*

Posuđeno preko njem. *Reserve* iz fr. *réserve* 'pričuva, rezerva', izvedenice od glagola *réserver* (v. ***rezervirati***).

rezervácija *ž*

Posuđeno iz lat. *reservātiō*, što je izvedeno od glagola *reservō* (v. ***rezervirati***).

rezervírati

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzẹrvẹ̑rati* (Varaždin); *rezervjerati* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *reservieren* iz fr. *réserver* 'sačuvati, rezervirati' < lat. *reservō* 'sačuvati, zadržati', od ***re-*** i *servō* 'služiti, čuvati' (v. ***servirati***).

rezervòār *m*

Posuđeno iz fr. *réservoir*, što je izvedeno od fr. *réserver* 'sačuvati' (v. ***rezervirati***).

Lit.: Snoj 620.

rezidèncija *ž*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Residenz*) iz srlat. *residentia*, što je izvedeno od lat. *resideō* 'boraviti', od ***re-*** i korijena glagola *sedeō* 'sjediti' (v. ***sjediti***).

Lit.: Chambers 916.

rezolúcija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzol'ucija* (Varaždin); *rezolucija* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *resolūtiō* 'odluka', od glagola *resolvō* 'odlučiti, razriješiti', od ***re-*** i *solvō* 'riješiti'.

Lit.: Chambers 916.

rèzolūtan

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzol'utẹn* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *resolūtus* 'odlučan', što je izvedeno od glagola *resolvō* 'odlučiti', v. ***rezolucija***.

rezùltāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹzultật* (Varaždin); *režultat* (RKKJ)

Posuđeno, možda preko njem. *Resultat*, iz fr. *résultat* 'ishod, uspjeh' < srlat. *resultatum*, od glagola *resulto* 'izlaziti, proizlaziti', kl. lat. *resultō* 'odskočiti', složeno od prefiksa ***re-*** 'ponovno' i *saltō* 'skakutati, plesati', što je izvedeno od *saliō* 'skakati' (od korijena koji je u ***konzul***).

Lit.: Snoj 621.

rẽžati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹ̃žati* (Varaždin); *režati* (RKKJ)

Poput sln. *režáti* 'biti širom otvoren' postalo od **rẹžati*, od istoga korijena kao i **rẹgnọti* 'širom se otvoriti' (csl. *rẹgnọti*, hrv. star. *régnuti*) < ie. **wreng^{h}-* 'otvoriti' (lit. *reñgtis* 'kriviti se', lat. *ringor* 'otvoriti usta', steng. *ringan* 'vrtjeti'). Od istoga je korijena i ***rugati se***.

Lit.: Skok III: 166f.; Snoj 612, 621.

rẽžija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ẹžija* (Varaždin)

TVORBA *rẽžijskī*

Posuđeno iz fr. *régie* 'upravljanje', što je izvedeno od glagola *régir* 'upravljati', v. ***režiser***.

rẽžije *ž, pl. t.*

Izvorno množina od ***režija***; suvremeno se značenje razvilo preko fr. *régie* 'uprava neizravnih poreza'.

rèžīm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *režîm* (Varaždin)

TVORBA *rèžīmskī*

Posuđeno iz fr. *régime* 'režim, uprava, pravila' < lat. *regimen*, od glagola *regō* 'vladati', v. ***režiser***.

Lit.: Snoj 621.

režìsēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹžisệr* (Varaždin)

TVORBA *režírati, režisērka, režisērskī*

Posuđeno iz fr. *régisseur* 'redatelj, upravitelj', što je izvedeno od glagola *régir* 'upravljati' < lat. *regō* < ie. **h$_3$reg'-* 'upravljati, širiti, usmjeravati' (grč. *ὀρέγω* 'širiti', skr. *rā́ṣṭi* 'vladati').

Lit.: Snoj 621.

rȉba *ž* (13. st. Sava tip. stud.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉba* (Brač), *rȉba* (Vrgada), *rȉba* (Senj), *r'iba* (Varaždin); *riba* (RKKJ)

TVORBA *ribètina, rȉbica, rȉbljī, rȉbnjāk* (*ribnjačárstvo*)

Postalo od psl. **rýba* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *ryba*, sln. *ríba*, rus. *рыба*, polj. *ryba*). Dublje je podrijetlo nejasno. Malo je vjerojatno izvođenje iz korijena koji je u skr. *vā́ri* 'voda', lat. *ūrīna* 'urin' < ie. **weh$_1$r-*, jer praoblik **ruh$_1$b^{h}eh$_2$* nije ničim motiviran (metateza **wr-* > **ru-* nije pravilna, a **-b^{h}-* nije sufiks), a niti značenjski nije uvjerljivo izvođenje riječi 'riba' iz 'ona koja živi u vodi'. Također je teško izvođenje iz **rūmbā*, od psl. korijena **rębъ* 'šaren' (rus. *рябóй*, v. ***jarebica***), jer u riječi **ryba* nema traga nazalu (značenjska bi motivacija bila kao kod riječi ***pastrva***). Formalno je uvjerljivija veza sa stvnj. *rûpa* 'gusjenica, žaba' (njem. *Raupe*) < **(H)rub-*, no i to je povezivanje značenjski teško (izvorno bi značenje bilo 'ljigava ili sluzava životinja', usp. i lit. *rubuilis* 'vrsta sitne slatkovodne ribe', što može biti iz istoga korijena).

Lit.: Skok III: 136; Gluhak 526; Vasmer II: 554; Snoj 621.

rȉbār *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉbor* (Brač), *rȉbar* (Senj), *ribȃr* (Varaždin), *rȉbᵒār* (Vrgada); *ribar* (RKKJ)

TVORBA *rȉbārev*, *rȉbarica*, *ribárnica*, *rȉbārskī*, *ribárstvo*

Postalo od psl. **rýbarjь* (stcsl. *rybar'ь*, sln. *ribár*, češ. *rybář*), što je izvedeno od **ryba* (v. ***riba***).

ríbati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉbot* (Brač), *rîbat* (Senj), *rîbati* (Varaždin), *rīb'ati* (Gola); *ribati (se)* (RKKJ)

TVORBA *ríbež*

Posuđeno iz srvnj. *rīben* (njem. *reiben*) < pgerm. **wrīban* 'trgati' < ie. **wreyp-* 'okretati, bacati' (grč. *ῥίπτω* 'baciti').

Lit.: Skok III: 136f.; Snoj 621.

rȉbič *m* (13. st. Mon. serb. toponim; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ibič* (Varaždin); *ribič* (RKKJ)

Poput sln. *rîbič* izvedeno od **ryba*, v. ***riba***.

rȉbīz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rib'izl* (Varaždin); *ribezl, ribež* (RKKJ)

TVORBA *rȉbīzov*

Poput sln. *rîbez* posuđeno iz aust.-njem. *Ribisel*, što je deminutivnim sufiksom *-el* izvedeno od srlat. *ribesium*. Latinska je riječ orijentalnoga podrijetla, uzima se da je posuđena preko arap. *rībās* iz perz. *rībās* 'vrsta rabarbare'. Do promjene značenja došlo je u latinskom, jer se u medicini kiseli sok rabarbare i ribiza upotrebljavao u iste svrhe (za liječenje želučanih tegoba).

Lit.: Snoj 621.

rȉbolōv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ibolof* (Varaždin); *ribolov* (RKKJ)

TVORBA *ribolóvac* (*ribolóvčev*), *rȉbolōvnī*

Poput sln. *ribolȏv* složeno od ***riba*** i ***loviti***.

rìcinus *m (Ricinus communis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *ric'inus* (Varaždin)

TVORBA *rìcinusov*

Posuđeno iz lat. *ricinus*, izvorno 'krpelj' (biljka je tako nazvana zbog toga što joj sjemenke podsjećaju na krpelja). Lat. *ricinus* nema razjašnjenu etimologiju (veza s lit. *érkė* 'krpelj' formalno je nemoguća).

Lit.: Skok III: 137; Snoj 621; Walde-Hofmann II: 433.

rȉdati (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉdot* (Brač), *r'idati* (Varaždin)

TVORBA *rȉdānje*

Postalo od psl. **rýdati* (stcsl. *rydati* 'oplakivati', rus. *рыда́ть* 'jecati', češ. *rydati* 'jadati se') < ie. **(H)rewd-* 'plakati' (lit. *raudóti*, *raudà* 'jadikovka', latv. *raûdât*, skr. *rudati*, steng. *rēotan*).

Lit.: Skok III: 138; Derksen 441; Vasmer III: 554.

rîđ *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'iži* (Varaždin); *rig* (RKKJ)

TVORBA *rȉđast*

Postalo od psl. **rydjь* 'crvenkast, riđ' (csl. *ryždь*, rus. *рыжий*, polj. *rydz*), što je slavenskim prijevojnim duljenjem izvedeno od korijena koji je u ***hrđa*** i ***ruda***.

Lit.: Skok III: 138f.; Gluhak 526f.; Vasmer II: 555.

rȉđōvka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***riđ*** (zbog boje kože ove zmije).

rȉgati (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉgot* (Brač), *rȉgati* (Vrgada), *rìgat* (Senj), *r'igati* (Varaždin), *rig'ati* (Gola); *rigati* (RKKJ)

Postalo od psl. **rýgati* (csl. *rygati*, sln. *rîgati*, rus. *рыга́ть*, češ. *říhat*) < ie. **h₁rewg-* 'bljuvati' (lit. *riáugėti*, latv. *rûgt*, grč. *ἐρεύγομαι*, arm. *orcam*, lat. *ē-rūgō*).

Lit.: Skok III: 139; Derksen 441; Snoj 621f.

rigòlati 'duboko prekopati tlo'

DIJALEKTI I POTVRDE *rigôlati* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *rigoler* 'ispresijecati jarcima', što je izvedeno od *rigole* 'jarak, žlijeb' < vlat. *regula* (v. ***regija***).

Lit.: Picoche 435.

rȉjas *m*

Posuđeno iz šp. *rías*, mn. od *ría* 'riječno ušće', od korijena koji je u ***riva***.

rijêč *ž* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîč* (Brač), *rîč* (Vrgada), *rȇč* (Varaždin), *r'ẹ̄č* (Gola); *reč, rič* (RKKJ)

TVORBA *rijéčca*

Postalo od psl. **rě̂čь* ⟨a.p. *c*⟩ 'govor' (stcsl. *rěčь*, sln. *rẹ̑č*, rus. *réчь*, polj. *rzecz* 'stvar') < ie. **(H)rēk-/(H)rek-* 'govor' (skr. *racayati* 'raditi, sagraditi', velš. *rhegi* 'psovati', toh. A *rake*), v. ***reći***. Psl. **rěčь* odražava ie. korijensku imenicu s prijevojnom duljinom poopćenom iz nominativa jd.

Lit.: Skok III: 121f.; Derksen 434; Snoj 609.

rijêdak *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîdak* (Brač), *rîtak* (Vrgada), *rêdak* (Senj), *rẹ̑dẹk* (Varaždin); *redek* (RKKJ)

TVORBA *rijêtko, rijétkōst*

Postalo od psl. **rě̂dъkъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *rědъkъ*, sln. *rẹ́dek*, rus. *péдкий*, češ. *řídký*), vjerojatno od ie. **(H)reh$_1$-d^h-*, ili od ie. **(H)reh$_1$-d^{h}h$_1$o-*, gdje je drugi dio složenice od korijena koji je u ***djelo*** (latv. *rēds* 'rijedak', lit. *rẽtis* 'rešeto', stprus. *reddan* 'slab', možda i lat. *rētis* 'mreža' < **(H)reh$_1$-ti-*). Lit. *rèsti, rentù* 'prorijediti se', *rẽtas* 'rijedak' upućuju na praoblik **ret-* (bez laringala u korijenu), zbog čega je moguće i izvođenje psl. **rědъkъ* od ie. **(H)rēd^h-*, s prijevojnom duljinom (uz pretpostavku da bi i u tom slučaju nastao akut na korijenu).

Lit.: Skok III: 140f.; Gluhak 527; Derksen 434; Snoj 610.

rijéka *ž* (12. st. Mon. serb.; 13. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rīkȁ* (Brač), *rẹ̑ka* (Varaždin); *reka, rika* (RKKJ)

TVORBA *rijêčnī*

Postalo od psl. **rěkà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *rěka*, sln. *rẹ́ka*, rus. *peкá*, češ. *řeka*) < ie. **h$_3$royH-keh$_2$*, od korijena koji je u ***roj***.

Lit.: Skok III: 141; Gluhak 527; Derksen 434f.; Snoj 613.

rijéšiti (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rīšȉt* (Brač), *rẹ̑šiti* (Varaždin), *rẹ̑š'iti (se)* (Gola); *rešiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *rješávati* (*rješávānje*), *rjèšiv*

Postalo od psl. **rěšìti* (stcsl. *rěšiti*, sln. *rešíti*, rus. *peшúmь*, češ. *řešit*), vjerojatno podudarno s lit. *raišýti* 'vezati', lit. *ràisît* 'razvezivati' < ie. **(H)royH-s-*; značenje 'odvezati' moglo se razviti poopćenjem iz **orz-rěšiti* (v. ***razriješiti***), a značenje 'pronaći rješenje' je metaforičko (od 'razvezati, razriješiti čvor').

Lit.: Skok III: 142; Gluhak 527; Snoj 618.

rȉka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ika* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***rikati***, usp. rus. *рык* 'rika', češ. *ryk*.

ríkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rīkȁt* (Brač), *rîkati* (Varaždin); *rikati* (RKKJ)

TVORBA *ríkānje, ríknuti*

Postalo od psl. **rykàti* (sln. *rīkati*, rus. *рыкать*, češ. *ryknout*), usp. i hrv. star. *rúkati* 'derati se', sln. *rūkati* < ie. **(H)rowH-k-* 'vikati, urlati' (lit. *rū́kti*, latv. *rûkt*, stvnj. *rohōn*, možda i lat. *rūmor* 'glasine').

Lit.: Skok III: 142; Snoj 633.

rȉkša *ž*

Posuđeno preko njem. *Rikscha* iz jap. *jin-rikisha*, što je složeno od *jin* 'čovjek', *riki* 'snaga' i *sha* 'kola'; izvorno je značenje bilo 'kola na ljudsku snagu, kola koja pokreće čovjek'.

Lit.: Snoj 622.

rȉkula *ž (Eruca sativa)*

Posuđeno iz neposvjedočenoga dalmat. odraza lat. deminutiva *ērūcula* od lat. *ērūca* 'rikula'. Latinska je riječ nejasnoga

podrijetla (malo je vjerojatno izvođenje iz *ēr, hēr* 'jež', navodno zbog oštroga lišća poput ježevih bodlji). Čak. oblik *rîga* (npr. Senj) posuđen je iz sjevernotalijanskih dijalekata ili dalmat., a oblik *rùkola* (Istra) iz tal. *rucola*.

Lit.: Skok III: 142f.

rȋlo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȋlo* (Brač), *r'ilo* (Varaždin); *rilo* (RKKJ)

TVORBA *rílce*

Postalo od psl. **rýdlo* ili **rýlo* (sln. *rîlec* 'motika', polj. *rylec* 'malo dlijeto' < **rylo*, češ. *rydlo* 'dubač' < **rydlo*), od korijena koji je u ***riti***.

rȋma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ima* (Varaždin)

TVORBA *rȋmovati se* (*rȋmovānje*)

Posuđeno iz tal. *rima*, što je vjerojatno posuđeno iz fr. *rime*. Ta je riječ izvedena od glagola *rimer* 'rimovati se, postaviti se u red', a izvedena je od starofranačkoga **rīm* 'red, broj' (stvnj. *rīm*), od korijena koji je u ***aritmetika*** i ***ritual***.

rȋng *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rînk* (Varaždin); *ring, rink, rinka* (RKKJ)

Posuđeno iz eng. *ring* 'ring', izvorno 'prsten' < pgerm. **hrengaz* 'prsten, krug' (stvnj. *hring*, stisl. *hring*), zacijelo od istoga korijena koji je u ***krug***. Značenje 'borilište' je nastalo preko 'krug u kojem se održava borba'.

Lit.: Chambers 930.

rȋs *m* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîs* (Varaždin), *rȋs* (Grobnik); *ris* (RKKJ)

Postalo od psl. **rýsъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *rysь*, sln. *rîs*, rus. *рысь*, češ. *rys*). Dublja je etimologija nesigurna. Slavenska riječ za 'risa' povezuje se s lit. *lūšis* 'ris', latv. *lūsis*, stvnj. *luhs*, grč. *λύγξ* < ie. **lewk'*- 'svjetlost' (skr. *rúśant*- 'bijel'). Početno **r*- u praslavenskom tumači se tabuiziranjem u govoru lovaca, ili analogijom prema **rysъ* 'crvenkasť (češ. *rysý*) < **rūdso*-, od korijena koji je u ***riđ***.

Lit.: Skok III: 146; Gluhak 528; Snoj 623.

rȉsati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîsati* (Varaždin), *rȉsat* (Grobnik); *risati* (RKKJ)

TVORBA *rȉsānje*

Poput sln. *rîsati* posuđeno iz stvnj. *rīzen* 'pisati, rezbariti' < pgerm. **wrītanan* (steng. *wrītan* 'pisati', eng. *write*) < ie. **wreyd*- (grč. *ῥίνη* 'red, zarez', možda i lat. *rīdeō* 'smijati se' < 'hroptati').

Lit.: Skok III: 146; Chambers 1297; Snoj 623.

riskàntan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *risk'antẹn* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *risquant*, što je izvedeno od *risque* 'rizik', v. ***riskirati***.

riskírati

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹskẹ̑rati, reskẹ̑rati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *riskieren* iz fr. *risquer*, što je pak izvedeno od tal. *risico* 'rizik' (v. ***rizik***).

rȋt[1] *ž* (15. st. glag. ruk. 1468.) 'stražnjica'

DIJALEKTI I POTVRDE *rȋt* (Grobnik), *rît* (Varaždin), *r'it* (Gola); *rit* (RKKJ)

Postalo od psl. **rítь* ⟨a.p. *a*⟩ 'stražnjica' (csl. *ritь*, sln. *rìt*, strus. *pumь* 'bedro', češ. *řit'*) < ie. **(H)reyH-ti*- (lit. *ríetas* 'stegno', latv. *riẽta* 'noga', arm. *eri* 'rame (kod životinja)').

Lit.: Skok III: 148; Gluhak 528; Snoj 624.

rît[2] *m* (18. st.) 'trstenik; močvarno tlo'

Posuđeno iz njem. *Ried* 'šaš, rogoz; močvara' < stvnj. *hriot, riod*; usp. i mađ. *rét* od iste njemačke riječi.

Lit.: Skok III: 147, Kluge s. v. Ried[1].

rìtam *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'itam* (Varaždin)

TVORBA *rìtmičan* (*rìtmičnōst*), *rìtmičār* (*rìtmičārev, rìtmičārka*), *rìtmičkī, rìtmika*

Posuđeno, možda preko njem. *Rhytmus* ili tal. *ritmo*, iz lat. *rhythmus*, što je pak posuđeno iz grč. *ῥυθμός* 'takt, ritam, pjesnički metar', vjerojatno iz korijena glagola *ῥέω* 'teći' (v. ***struja***). Razvitak bi značenja bio

od ‘tok (kao mjera protoka vremena)’ do ‘mjera’ i ‘ritam’.

Lit.: Snoj 624.

rȉti (15. st. Marulić)

Postalo od psl. **rýti* ⟨a.p. *a*⟩ ‘kopati’ (stcsl. *ryti* ⟨prez. *ryjǫ*⟩, sln. *ríti*, rus. *рыть*, polj. *ryć*) < ie. **(H)rewH-* (lit. *ráuti* ‘čupati’, latv. *raût* ‘čupati, vući’, stisl. *rýja* ‘čupati (vunu)’), v. ***rov***.

Lit.: Skok III: 148; Gluhak 528f.; Derksen 442.

ritùāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rituȃl* (Varaždin); *ritual* ‘obrednik Rimske Crkve’ (RKKJ)

TVORBA *rȉtuālnī*

Posuđeno iz lat. *rītuālis* ‘obredni’, što je izvedeno od *rītus* ‘(vjerski) obred’ < **h₂rey-* ‘brojati, pažljivo promatrati’ (stir. *renaid* ‘prodati’, velš. *rif* ‘broj’, grč. *ἀριθμός* ‘broj’), v. ***aritmetika***, ***rima***.

Lit.: de Vaan 524.

rîva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîva* (Brač), *rîva* (Grobnik)

Posuđeno iz tal. *riva* ‘obala’ < lat. *rīpa* < ie. **h₁reyp-* ‘strmina’ (grč. *ἐρίπνη* ‘strmina’, stisl. *rífa* ‘srušiti’).

Lit.: de Vaan 525.

rìzik *m* (15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȉšć*, *rȉzik* (Brač), *rȉzik* (Vrgada), *riz'ik*, *r'iziko* (Varaždin); *rezik*, *rezika* (RKKJ)

TVORBA *rìzičan* (*rìzičnōst*)

Posuđeno iz tal. *rischio*, *risico* nesigurne etimologije. Neki ovu riječ smatraju posuđenom iz bizant. grč. *ῥιζικόν* ‘greben, prepreka’ (značenjska veza bila bi u pomorskim rizicima, opasnostima za brodove), dok je drugi izvode iz vlat. **rixico*, od lat. *rixor* ‘svađati se, opirati se’. Izvorno bi značenje u tom slučaju bilo ‘(neočekivani) otpor’.

Lit.: Kluge s. v. Risiko.

rȉzlīng *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rizling* (RKKJ)

Posuđeno iz njem. *Riesling*, što je zacijelo izvedeno od *Riese* ‘div’ (značenjska je motivacija u veličini bobica ove sorte grožđa).

rȉznica *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'iznica* (Varaždin)

Izvorno je značenje ove riječi ‘spremište za (svećenikovo) odijelo’, a izvedena je iz hrv. star. *rȉza* ‘odijelo, sukno’ < psl. **ríza* ‘odijelo (osobito svećeničko)’ (stcsl. *riza*, rus. *ри́за*, češ. *říza*). Dublje je podrijetlo nesigurno: pomišlja se na izvođenje iz korijena koji je u ***rezati*** (izvorno bi značenje bilo ‘odrezani komad sukna’), od ie. korijena **wreh₁g'-* no to je formalno nemoguće (slav. **i* ne može biti od ie. **eh₁*).

Lit.: Skok III: 149; Gluhak 529; Vasmer II: 521.

ríža *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rîzi* (Brač), *rîža* (Varaždin); *oriz* (RKKJ)

TVORBA *rížin*

Posuđeno iz tal. *riso* ili mlet. *riso* < srlat. *risus*, *risum* (usp. i njem. *Reis*), što je pak posuđeno iz grč. *ὄρυζα*. Grčka je riječ najvjerojatnije posredstvom nekog iranskog jezika (usp. afganski *vrižē*) posuđena iz skr. *vrīhí-*.

Lit.: Gluhak 529; Snoj 625.

rižòto *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *rižȍt* (Brač), *riž'oto* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *risotto*, što je izvedeno od *riso* ‘riža’, v. ***riža***.

rjȇčnīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȇčnik* (Varaždin), *r'ȇčnik* (Gola); *rečnik* (RKKJ)

TVORBA *rjȇčničkī*

Izvedeno od ***riječ***; za tvorbu usp. češ. *řečník* ‘govornik’.

rječòtvōrje *sr*

TVORBA *rječòtvōrnī*

Složeno od ***riječ*** i ***tvoriti***. Kalk prema njem. *Wortbildung* (od *Wort* ‘riječ’ i *Bildung* ‘obrazovanje, tvorba’).

rješênje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *rẹšẹ̑nję* (Varaždin)

Postalo od psl. **rěšenьje* (rus. *решéние* 'odlučivanje, rješenje', češ. *řešení*), što je izvedeno od **rěšiti* (v. ***riješiti***).

ròb *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ròb* (Brač), *r'op* (Varaždin); *rob* (RKKJ)

TVORBA *ròpkinja*, *ròpskī*, *ròpstvo*, *rôblje*, *ròbovati* (*ròbovānje*), *ròbovskī*

Poput sln. *rọ̑b* i stcsl. *robъ* posuđeno iz nekog zapadnoslavenskog jezika (usp. češ. *rob*) u vrijeme intenzivne trgovine robovima, najvjerojatnije u 9. st. (Prag je bio srednjoeuropsko središte trgovine robovima). Češ. *rob* je postalo od psl. **orbъ* 'sluga, rob' (stcsl. *rabъ*, sln. *râb*) < ie. **$h_3$er-b^ho-* 'siroče' (lat. *orbus* 'lišen roditelja', skr. *árbha-* 'malen', grč. *ὀρφανός* 'siroče', arm. *orb* 'siroče').

Lit.: Skok III: 150; Gluhak 529f.; Snoj 625.

ròba *ž* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ròba* (Brač), *ròba* (Vrgada), *ròba* (Senj), *r'oba* (Varaždin); *roba* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *roba*, što je pak posuđeno iz germanskoga (usp. stvnj. *rauba* 'odjeća, vojnička oprema', iz istoga korijena iz kojega je stvnj. *roub* 'plijen'), zacijelo iz ie. korijena **(H)rewp-* 'probiti' (lat. *rumpō* 'provaliti', skr. *rúpyati* 'trpjeti bol'), v. ***rupa***. Izvorno je značenje riječi bilo 'odjeća i oprema oteti u ratu kao plijen'.

Lit.: Skok III: 151; Snoj 625.

ròbija *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'obija* (Varaždin)

TVORBA *robìjāš* (*robijàšica*, *robìjāškī*), *robìjati*

Izvedeno od ***rob***.

ròbinja *ž* (15. st. dubrov. isprava 1486.)

DIJALEKTI I POTVRDE *robińa* (RKKJ)

Poput sln. *rọ̑binja* izvedeno od ***rob***.

ròbot *m*

TVORBA *robòtika* (*robòtičkī*), *ròbotskī*

Posuđeno iz češ. *robot*. Riječ je skovao češki književnik Karel Čapek (1890. – 1938.) u romanu *R.U.R.* (*Rossumovi univerzální roboti*, 1920.) prema češ. *robota* 'prisilan rad' iz istoga korijena koji je u ***rob***.

Lit.: Snoj 626.

ròčnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ročnik* (RKKJ)

TVORBA *ròčnica*

Izvedeno od glagola *ročiti* 'dogovarati termin, rok', što je pak izvedeno od **rokъ* (v. ***rok***); za tvorbu usp. češ. *ročník* 'godišnjak'. Značenje se razvilo iz 'vojnik koji služi vojni rok'.

rôd *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *rọ̑d* (Brač), *rôd* (Vrgada), *rôd* (Senj), *rôt* (Varaždin), *r'ọ̄t* (Gola); *rod* (RKKJ)

TVORBA *ròdbina* (*ròdbinskī*), *ròdica*

Postalo od psl. **ròdъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'rod, srodnici' (stcsl. *rodъ*, sln. *rọ̑d*, rus. *rod*, češ. *rod* 'rod, pleme') < **wrod^{h}o-* (latv. *rads* 'rod, podrijetlo', *rasma* 'urod', lit. *rasmẽ* 'zrelost, urod' < **wrod^h-sm-*, skr. *várdhati* 'raste' < **word^{h}o-*, možda i alb. *i ri* 'mlad').

Lit.: Skok III: 151; Derksen 437; Snoj 626f.

róda *ž* (18. st.) *(Ciconia ciconia)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rõda* (Senj), *rôda* (Grobnik), *r'oda* (Varaždin); *roda* (RKKJ)

Najvjerojatnije posuđeno iz grč. *(ἐ)ρωδιός* 'čaplja, *Ardea cinerea*' (zacijelo uz dalmatoromansko posredovanje). Postoji i mišljenje da je hrv. *roda* zajedno s grč. *(ἐ)ρωδιός* i lat. *ardea* 'čaplja' posuđeno iz nekog neindoeuropskog supstrata, ali neobično je što u drugim slav. jezicima nema etimoloških podudarnosti imenici *roda*. Grč. *(ἐ)ρωδιός* i lat. *ardea* doista mogu biti supstratne riječi, možda srodne i sa steng. *earte* 'vrst patke'.

Lit.: Skok III: 153; Matasović 2020: 339.

ròdilīšte *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *rodil'išče* (Varaždin)

Pod utjecajem češ. *rodiliště* izvedeno od ***roditi***.

ròditelj *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rodîtej* (Brač), *rodîteļ* (Vrgada), *rod'itęl* (Varaždin); *roditel* (RKKJ)

TVORBA *roditèljica*, *ròditeljskī*, *roditèljstvo*

Postalo od psl. **rodìtelь* (stcsl. *roditelь*, sln. *rodîtelj*, rus. *родúмель*, usp. i češ. *roditelka* 'roditeljka, mati'), što je izvedeno od **roditi* (v. ***roditi***).

ròditi (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rodît* (Brač), *rodîti* (Vrgada), *rodît* (Senj), *rod'iti* (Varaždin), *roḍ'iti* (Gola); *roditi (se)* (RKKJ)

TVORBA *ráđati* (16. st.) (*ráđānje*, *rađaònica*), *ròđendān* (*ròđendānskī*), *ròđenī*, *rođénje*, *ròdan* (*ròdnī*, *ròdnica*, *ròdnōst*), *ròdilja* (*ròdīljnī*, *ròdīljskī*)

Postalo od psl. **rodìti* (stcsl. *roditi*, sln. *rodîti*, rus. *родúть*, polj. *rodzić*), što je izvedeno od **rodъ* (v. ***rod***).

rododèndrōn

Posuđeno preko lat. *rhododendron* iz grč. *ῥοδόδενδρον* 'oleandar', što je složeno od *ῥόδον* 'ruža' (v. ***ruža***) i *δένδρον* 'drvo' (v. ***drvo***).

Lit.: Snoj 627.

ròdoljūb *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'odoļup* (Varaždin)

TVORBA *ròdoljūblje*, *ròdoljūbnī*, *ròdoljūpka*

Složeno od ***rod*** i ***ljubiti***. (usp. i sln. *rodoljûb*)

rodòslōvlje *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'odoslovję* (Varaždin)

TVORBA *rodòslōvnī*

Složeno od ***rod*** i izvedenice glagola ***sloviti*** po uzoru na češ. *rodosloví* ili rus. *родослóвие*. Tvoreno prema grecizmu *genealogija*.

ròđāk *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ròjok* (Brač), *ròđ°āk* (Vrgada), *roǯâk* (Varaždin); *roǧak, rojak* (RKKJ)

TVORBA *rođàkinja*

Poput sln. *roják* izvedeno od korijena glagola **roditi (sę)*, v. ***roditi***.

rôg *m* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rǫ̑g* (Brač), *rôg* (Vrgada), *rôg* (Senj), *rôk* (Varaždin), *r'ok* (Gola); *rog* (RKKJ)

TVORBA *rògat*, *rògōvlje*, *ròščić*, *ròžnat*

Postalo od psl. **rôgъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *rogъ*, sln. *rǫ̑g*, rus. *рог*, polj. *róg*) < ie. **(H)rog^{h}o-* (lit. *rãgas* 'rog', latv. *rags*, stprus. *ragis*), izvedenica od ie. korijena **(H)reg^h-* 'stršati' (lit. *regėti* 'gledati', *rogsóti* 'stršati', srvnj. *regen* 'podići se'). Izvorno je značenje dakle 'ono što strši, izbočina'.

Lit.: Skok III: 153f.; Gluhak 530; Derksen 439; Snoj 627.

rògāč *m* (15. st. Marulić) *(Ceratonia siliqua)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rogõč* (Brač); *rogač* (RKKJ)

Poput sln. *rogáč* izvedeno od ***rog***. Značenjska je motivacija u obliku ploda biljke. Za tvorbu usp. sln. *rogáč* 'jelenak, *Lucanus cervus*'.

rogobòriti

DIJALEKTI I POTVRDE *rogoborît* (Brač), *rogob'oriti* (Varaždin), *rǫgǫbǫ̑r'iti* (Gola)

Ekspresivan glagol izveden od ***rog*** sufiksom *-oriti* koji je u *žuboriti, žamoriti* (v. ***žubor***, ***žamor***), usp. i *rogoboriti se* 'tući se rogovima'; *-b-* je postalo analogijom prema ***boriti se*** ili prema *žuboriti*.

ròzgoz *m* (18. st.) *(Typha)*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ogos* (Varaždin), *r'ongǫs* (Gola); *rogoz* (RKKJ)

Postalo od psl. **rogòzъ* (csl. *rogozъ*, sln. *rógoz*, rus. *рогóз*, usp. i češ. *rohož* 'rogožina'). Vjerojatno složeno od **rogъ* (u starijem značenju 'ono što strši', v. ***rog***) i korijena **h$_3$osdo-* > **ozdo-* 'grana' (grč. *ὄζος*, arm. *ost*, got. *asts*). Izvorno bi značenje složenice **rogozdo-* bilo 'grana koja strši', što je semantički uvjerljivo, no preoblika te složenice u psl. **rogozъ* nije posve pravilna. Formalno bi bilo moguće izvođenje iz **Hrog^{h}o-g$^{(h)}$Ho-*, od korijena koji je u *rog* i **g$^{(h)}$eH-* 'micati se' (ved. *jíhīte* 'miče se'), ali to je semantički teško.

Lit.: Skok III: 155; Gluhak 530.

rôj *m* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rǫ̑j* (Brač), *rôj* (Varaždin), *rôj* (Grobnik); *roj* (RKKJ)

Postalo od psl. **rojь* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *roi*, sln. *rój*, rus. *poй*, češ. *roj*), najvjerojatnije iz ie. **h₃royHo-* 'tok', od korijena **h₃reyH-* 'teći' (stcsl. *rějǫ*, grč. *ὀρίνω*, skr. *riṇáti* 'teče'), v. ***rijeka***. Značenje 'jato' u slavenskome je sekundarno, metaforičko.

Lit.: Skok III: 155f.; Gluhak 531; Snoj 627f.

ròjiti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rojȉt se* (Brač), *r'ojiti sę* (Varaždin); *rojiti se* (RKKJ)

Postalo od psl. **rojìti (sę)* (sln. *rojíti*, polj. dijal. *roić* 'burkati se, kipjeti'), iz istoga korijena koji je u ***roj***.

Lit.: Snoj 628.

ròk *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ròk* (Senj), *r'ok* (Varaždin), *r'ok* (Gola); *rok* (RKKJ)

TVORBA *rokòvnīk*, *ròčnī*

Postalo od psl. **rokъ* ⟨a.p. *b*⟩ 'dogovor, dogovoreno vrijeme' (stcsl. *rokъ* 'dogovoren termin', sln. *rók* 'termin', rus. *рок* 'sudbina', polj. *rok* 'godina'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***reći***. Izvorno je **rokъ* 'ono što je rečeno'.

Lit.: Skok III: 120ff.; Snoj 628.

ròker *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'okęr* (Varaždin)

TVORBA *ròkerica*

Posuđeno iz eng. *rocker*, što je izvedeno od *rock (music)* 'rock (glazba)'. Naziv glazbenog stila poimeničen je glagol *to rock* 'gibati se postrance, njihati se', što je srodno sa stvnj. *rucken* 'pokrenuti', stisl. *rykkja* 'povući'.

Lit.: Chambers 934.

rokòkō *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rokokô* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *rococo*, što je podrugljivo preobličeno iz *rocaille* 'šljunak, školjkice' < stfr. *roche* 'stijena' < vlat. **rocca*. Stil je navodno tako nazvan zbog pretjerane upotrebe oblika koji podsjećaju na školjkice.

Lit.: Chambers 934.

ròktati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'oktati* (Varaždin)

TVORBA *ròktānje*

Onomatopejski glagol kojim se oponaša glasanje svinja, postao od *hròktati* (usp. i *hrȍkati*, ***hrakati***); slična je onomatopeja u rus. *хрюкать*.

rolèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rolȅta* (Grobnik), *rol'ęta, rol'ętl, rol'ętn* (Varaždin), *rǫl'ẹ̄ta* (Gola)

Posuđeno iz češ. *roleta*, što je izvedeno od njem. *rollen* 'valjati, savijati', usp. i njem. *Rollladen* 'roleta'.

ròmān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *romận* (Varaždin); *roman* (RKKJ)

TVORBA *romanizírati*, *romanopísac*

Posuđeno iz fr. *roman* < stfr. *romanz* 'književno djelo napisano na romanskom jeziku (a ne na latinskom)', od lat. pridjeva *Rōmānicus* 'rimski', izvedenog iz imena *Rōma* 'Rim' (nepoznatog, možda etruščanskog podrijetla).

Lit.: Snoj 629.

romànca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *rom'anca* (Varaždin)

Posuđeno, preko fr. *romance,* iz prov. *romans* 'pjesma napisana romanskim (a ne latinskim) jezikom', od lat. *Rōmānicus* 'rimski', v. ***roman***.

romànika *ž*

TVORBA *romànīčkī*

Posuđeno iz tal. *romanica*, što je poimeničen pridjev ž. roda od lat. *Rōmānicus* 'rimski'. Romanički stil tako je nazvan jer se proširio iz područja gdje se govore romanski jezici (za razliku od gotičkoga stila), v. ***gotika***.

romànist *m*

TVORBA *romànistica*, *romanìstičkī*, *romanìstika*

Posuđeno iz njem. *Romanist*, što je izvedeno od lat. *Rōmānus* 'rimski', od *Rōma*

'Rim'. Naziv *linguae Romanae* 'romanski jezici' za jezike potekle iz latinskoga proširio se već u srednjem vijeku.

romàntičan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *rom'antičęn* (Varaždin)

TVORBA *romàntičnōst*, *romàntika* (*romàntičkī*, *romàntičār* (*romàntičārka*)), *romantìzam* (*romantìstičkī*)

Posuđeno, možda preko njem. *romantisch*, iz fr. *romantique* 'romantičan', izvorno 'koji pripada romanu', v. ***roman***.

romantìzam *m*, v. ***romantičan***

rȍmb *m*

TVORBA *rȍmpskī*

Posuđeno (možda preko njem. *Rhombus*) iz lat. *rhombus*, što je pak iz grč. *ῥόμβος* 'romb' i 'vrtnja, okretanje'(značenjska je motivacija u tome što je romb "zakrenuti" kvadrat).

Lit.: Snoj 629.

romìnjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *romińȁt* (Brač), *rọmīl'ati* (Gola)

Glagol nejasne etimologije. Srodno je sln. *romonẹ́ti*, usp. i *romoniti* 'šumjeti', *romòriti* 'žuboriti, mrmljati' (Karadžić), češ. *romoniti* 'šumjeti, žuboriti'. Za sličan glagol onomatopejskoga postanja usp. njem. *rummeln* 'tutnjati, kruliti'.

Lit.: Skok III: 157f.; Bezlaj III: 195.

romòbīl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *romobîl* (Varaždin)

Skraćeno od *rolomobil*, što je tvoreno od njem. *Roller* 'romobil' (od *rollen* 'koturati se') analogijom prema ***automobil***.

rȍndo *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rondô* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *rondo*, što je pak posuđeno iz fr. *rondeau* < stfr. *rondel* 'kružić' < vlat. **rotundellus*, a to je izvedenica od lat. *rota* 'kotač', v. ***rotor***.

Lit.: Chambers 936.

rònīti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ronȉt* (Brač), *ronȉti* 'plivati ispod površine (mora); rušiti (zid)' (Vrgada), *ronȉt* (Senj), *r'oniti* (Varaždin); *roneti, roniti (suze)* '(jako) plakati' (RKKJ)

TVORBA *rònilac* (*rònīočev*), *ronitèljica*, *rònjēnje*

Postalo od psl. **ronìti* (rus. *ронúть* 'ispustiti', češ. *roniti* 'prolijevati'), što može biti kauzativna tvorba od korijena koji je u got. *rinnan* 'teći, trčati' (premda za taj gotski glagol postoje i druge uvjerljive etimologije). Starije je značenje 'liti' očuvano u izrazu *roniti suze*, a novo je značenje nastalo ukrštanjem s glagolom *noriti* 'tonuti' (češ. *nořiti*) od korijena **nerH-/*norH-* (rus. *нора́* 'rupa', lit. *neriù, nérti* 'roniti', latv. *nirt*), v. ***ponor***.

Lit.: Vasmer II: 535; Boryś 2005: 518.

rȍsa *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Mon. croat., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *rosȁ* (Brač), *rosȁ* (Vrgada), *rosȁ* (Senj), *r'osa* (Varaždin); *rosa* (RKKJ)

TVORBA *rȍsan*, *rȍsīšte*, *rȍsiti*, *rȍsulja*

Postalo od psl. **rosà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *rosa*, sln. *rósa*, rus. *pocá*, polj. *rosa*) < ie. **h$_1$ros-* 'rosa' (lit. *rasà*, latv. *rasa*, lat. *rōs*, skr. *rasā́-* 'tekućina, tok'), zacijelo od korijena **h$_1$ers-* 'teći' (skr. *árṣati*, het. *aršzi*).

Lit.: Skok III: 158f.; Gluhak 531; Derksen 438f.; Vasmer II: 537; Snoj 630.

rȍštīlj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *roštel, roštel, rošter, roštir* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *rostély*, što je pak posuđeno iz aust.-njem. *Roschtl* (njem. *Roststiel*), što je složeno od *Rost* 'rešetka' i *Stiel* 'štap, šipka'.

Lit.: Gluhak 531; Snoj 630.

rotácija *ž*

Posuđeno iz lat. *rotātiō* 'okretanje', što je izvedeno od glagola *rotō* 'okretati se', v. ***rotor***.

rotírati (se)

TVORBA *rotírānje*

Posuđeno iz njem. *rotieren* 'okretati se', što je pak posuđeno iz lat. *rotō*, od imenice *rota* 'kotač', v. ***rotor***.

rȍtkva *ž* (17. st.) *(Raphanus sativus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rodãkva* (Brač), *rȍkva* (Vrgada), *r'otkvica* (Varaždin); *rotkva* (RKKJ)

TVORBA *rȍtkvica*

Postalo od **rodьky* ⟨G **rodьkъve*⟩, što je zacijelo rano posuđeno iz vlat. **radice* < lat. *rādīx* 'korijen' (rotkvu su Rimljani nazivali *radix Syria* jer je uvezena iz Sirije). U drugim slav. jezicima (rus. *réдьka*, csl. *redьky*, polj. *rzodkiew*) ova je riječ posuđena uz germansko posredovanje (usp. stvnj. *ratih*, srvnj. *retih* 'rotkva' također iz lat. *rādīx*), no ono se ne može posve isključiti ni za hrv. *rotkva*. Lat. *rādīx* je srodno s got. *waurts* 'korijen', vjerojatno i sa stir. *frén* 'korijen' i alb. *rrëzë* 'korijen', ali ie. riječ za 'korijen' ne može se pouzdano rekonstruirati.

Lit.: Pronk-Tiethoff 2013: 143f.; de Vaan 512.

rôtor *m*

TVORBA *rôtōrnī*

Posuđeno preko njem. *Rotor* iz lat. *rotor*, što je izvedeno od glagola *rotō* 'okretati se', od korijena koji je u *rota* 'kotač' < ie. **(H)retH-* 'trčati' (stir. *reithid*, skr. *rátha-* 'kola', njem. *Rad* 'kotač').

rôv *m* (13. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôf* (Varaždin)

Postalo od psl. **rovъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *rovъ* 'jama', sln. *rȏv*, rus. *ров* ⟨G *рва*⟩ 'jarak', češ. *rov* 'grob, hrpa zemlje'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***riti***. Formalno je podudarno lit. *rãvas* 'jarak'.

Lit.: Vasmer II: 525; Snoj 630.

rȍvati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rovȁti* (Vrgada), *r'ovati* (Varaždin); *rovati* (RKKJ)

Poput sln. *rováti* postalo od **rovàti*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***rov***, ***riti***.

Lit.: Snoj 631.

rôvka *ž (Sorex)*

Izvedeno od glagola ***rovati***. Imenovanje je motivirano time što ovaj mali sisavac ruje zemlju (usp. i rus. *землерóйка*).

róza *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'oza* (Varaždin), *rôza* (Grobnik)

Posuđeno i prilagođeno iz njem. *rosig* 'ružičast' ili fr. *rosé* 'ružičast', što je izvedeno od lat. *rosa* 'ruža' (v. ***ruža***).

rozèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *roz'ęta* (Varaždin)

Posuđeno (možda preko njem. *Rosette*) iz fr. *rosette*, što je izvorno umanjenica od *rose* 'ruža' (v. ***ruža***). Semantička je motivacija u izgledu rozete.

rȍžāta *ž*

Posuđeno iz mlet. ili tal. *rosata* 'ružičasta' (ž. rod. pridjeva *rosato* 'ružičast'), što je izvedeno od *rosa* 'ruža' (v. ***ruža***).

rȍžnat *prid.*, v. ***rog***

DIJALEKTI I POTVRDE *rožnȃti* (Varaždin)

róžnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôžnica* (Varaždin)

Izvedeno od ***rog*** kao prijevod njem. *Hornhaut* (od *Horn* 'rog' i *Haut* 'koža'), usp. i češ. *rohovka* (od *roh* 'rog').

ŕt *m* (13. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rôt* (Brač); *rt* (RKKJ)

Postalo od psl. **rъtъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'izbočina, oštrica' (bug. *ръм* 'brežuljak', rus. *ром* ⟨G *рма*⟩ 'usta', češ. *ret* ⟨G *rtu*⟩ 'usna'), možda od istoga korijena koji je u ***riti***, ***rovati*** (**rъ-tъ* bi bilo od prijevojne praznine toga korijena sa sufiksom **-tъ* uz neočekivan gubitak laringala; za tvorbu usp. latv. *rutulis* 'cjepanica, okrugao komad drveta'). Današnje značenje u hrv. ('poluotok, promontorij') je sekundarno, a razvilo se iz starijega 'izbočina'. U rus. i češ. značenje 'usta' i 'usna' razvilo se preko 'kljun' ili 'njuška'.

Lit.: Skok III: 162f.; Gluhak 532; Vasmer II: 539.

rûb *m* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rûb* (Brač), *rûb* (Vrgada), *rûb* (Senj), *rǫ̑p, rûp* (Varaždin); *rub* (RKKJ)

TVORBA *rûbnī* (*rûbnīk*, *rûbnjāk*)

Postalo od psl. **rǫ̑bъ* ⟨a.p. *c*⟩ (srp. csl. *rǫbъ*, sln. *rǫ̑b*, rus. *руб*, polj. *rąb*) < ie. **(H)rombʰo-* (lit. *rumbas* 'urez u drvetu,

porub', latv. *rùobs* 'urez', usp. i skr. *rambhá-* 'palica, štap' < **(H)rombʰo-*, možda i stisl. *rammr* 'oštar, gorak', stvnj. *ramft* 'rub').

Lit.: Skok III: 163; Gluhak 532.

rúbac *m* (15. st. Archiv f. slav. Phil 29, 580, u hrv. brevijaru 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rubãc* (Senj), *rǫ̃bęc* (Varaždin), *r'ǫ̃bęc* (Gola); *robec, rubac, rubec* (RKKJ)

Postalo od **rǫbьcь* (sln. *rǫ́bec*), što je izvedeno od glagola **rǫbiti*). Izvorno je značenje 'odrezani komad tkanine'.

rùbīn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rubîn* (Varaždin); *rubin* (RKKJ)

Posuđeno (vjerojatno preko njem. *Rubin*) iz srlat. *rubinus* 'crven', što je izvedeno od lat. *rubeus* 'crvenkast', od korijena koji je u ***ruda***.

rúbiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rūbȉt* (Brač), *rūbît* (Grobnik)

Postalo od psl. **rǫbiti* (sln. *robīti*, rus. *рубúть* 'sjeći, tesati', češ. *roubiti*), što je denominativni glagol izveden od **rǫbъ* (v. ***rub***).

Lit.: Vasmer II: 542; Snoj 625.

rûblje *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ubję* (Varaždin); *rubje* (RKKJ)

Izvedeno od ***rub***; za značenjski razvitak usp. ***rubac***.

rùbrika *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rubr'ika* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Rubrik* iz lat. *rubrīca* 'crvena zemlja', što je izvedeno od *ruber* 'crven' (od istoga korijena koji je u ***ruda***). Značenje se razvilo u srednjovjekovnoj pravnoj terminologiji preko 'prostor koji zauzima jedan zakon' od 'crvena boja kojom je napisan naslov zakona'.

Lit.: Snoj 632.

rúčak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rūčȁk* (Brač), *rūčȁk* (Vrgada); *ručak* (RKKJ)

Izvedeno od glagola ***ručati***. Starija je riječ za ručak ***objed***.

rúčati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rūčȁt* (Brač), *rūčȁti* (Vrgada), *rũčati* (Varaždin), *rũč'ati* (Gola); *ručati* (RKKJ)

TVORBA *ručávati*

Izvedeno od imenice ***ruka***, zacijelo s prvobitnim značenjem 'jesti rukama', usp. i mak. *ручек*. Manje je vjerojatno da je glagol posuđen iz pgerm. **rōkjan* 'opskrbiti' (stvnj. *ruochen*).

Lit.: Skok III: 164f.; Gluhak 532; Bezlaj III: 204.

rùčnīk *m* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ručnîk* (Varaždin); *ručnik* (RKKJ)

Poput češ. *ručník* postalo od **rǫčьnikъ*, što je izvedeno od **rǫka* (v. ***ruka***); izvorno je značenje 'krpa za brisanje ruku'.

rûd *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rûd* (Brač)

Postalo od psl. **rûdъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'crven' (sln. *rûd*, rus. dijal. *рýдый, рудóй*, polj. *rudy*), od istoga korijena koji je u ***rudjeti***.

rúda *ž* (14. st.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'uda* (Varaždin); *ruda* (RKKJ)

TVORBA *rùdača, rudîna, rûdnī*

Postalo od psl. **rudà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *ruda*, sln. *rúda*, rus. *рудá*, češ. *ruda*), što je poimeničen pridjev **rudъ* 'crven', v. ***rud***. Izvorno je značenje bilo 'crvena zemlja', a korijen je isti kao u ***rudjeti***.

Lit.: Skok III: 165; Snoj 632.

rùdār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rudâr* (Varaždin), *rudâr* (Grobnik); *rudar* (RKKJ)

TVORBA *rudárev, rùdārskī, rudárstvo*

Poput sln. *rudár* izvedeno od **ruda*, v. ***ruda***.

rudìment *m*

Posuđeno iz lat. *rudimentus*, što je izvedeno od *rudis* 'grub, neuk' (nesigurne etimologije).

Lit.: de Vaan 527f.

rúdjeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rũdẹ̀ti* (Varaždin)

Postalo od psl. **rъděti* 'crvenjeti se' (csl. *rъděti*, sln. *rdẹ́ti*, rus. *pdémь*, češ. *rdít se*) < **h₁rud^{h}eh₁-* 'crvenjeti se' (lit. *rudėti*, lat. *rubeō*), stativni glagol od korijena **h₁rewd^{h}-* 'crven' (stcsl. *rъdrъ*, grč. *ἐρυθρός*, lat. *ruber*, skr. *róhita-*), v. ***hrđa***, ***rubin***. U hrv. je samoglasnik **u* analoški prema ***rud***.

Lit.: Skok III: 166; Snoj 608.

rûdnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'udnik* (Varaždin), *rûdnīk* (Grobnik)

Poput sln. *rûdnik* izvedeno od **ruda* (v. ***ruda***).

rúdo *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ũt* (Gola); *rudo* (RKKJ)

Riječ nesigurne etimologije. Postoji u sln. *rúdo, rúd*, ukr. dijal. *pydá* 'rudo na sanjkama'. Možda je posuđeno iz mađ. *rúd* 'šipka, letva', no u mađarskom je riječ također nesigurne etimologije (neki je smatraju posuđenicom iz stvnj. *ruota* 'šipka', ali postoje formalne teškoće).

Lit.: Skok III: 166; MNTESZ III: 461; Bezlaj III: 205; Zaicz 2006: 631.

rúgati se (13. st. Domentijan; 14./15. st. Vatikanski molitvenik)

DIJALEKTI I POTVRDE *rũgȁt se* (Brač), *rũgȁti se* (Vrgada), *rũgȁt se* (Senj); *rugati (se)* (RKKJ)

TVORBA *rúgalica, rúgānje*

Postalo od psl. **rǫgàti sę* (stcsl. *rǫgati sę*, sln. *rõgati se*, rus. *pyгámь* 'ismijavati, posramljivati', češ. *rouhati se* 'huliti, rugati se'), što je izvedeno od **rǫgъ* 'podsmjeh, sramota', izvorno 'otvaranje (usta)' (stcsl. *rǫgъ*), od korijena glagola **rężati* 'biti otvoren', v. ***režati***.

Lit.: Skok III: 166f.; Gluhak 533; Snoj 627.

rúglo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rũgȍ* (Brač), *r'ũglo* (Gola)

Izvedeno od **rǫgъlo*, od korijena koji je u ***rugati se*** sufiksom *-lo-* koji je u ***jelo***, ***rasulo***.

rùho *sr* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rûho* (Vrgada), *r'uho* (Varaždin), *r'ȕhọ* (Gola); *ruha, ruho* (RKKJ)

Postalo od psl. **rúxo* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *ruxo*, sln. *rúho*, rus. *pýxo*, polj. *rucho*), možda od istoga korijena koji je u ***rušiti*** (u značenju 'trgati'). Izvorno bi značenje bilo 'strgana odjeća (s tijela neprijatelja)', što je nategnuto (ali v. ***roba*** za značenjsku usporednicu).

Lit.: Skok III: 167; Gluhak 533; Vasmer II: 553.

rûjan¹ *prid.* (16. st.) 'žućkastocrven, riđast, rumenkasť

DIJALEKTI I POTVRDE *rûjni* 'crvenkasť (Varaždin)

TVORBA *rûjanskī*

Postalo od **rujьnъ* 'crvenkasť (češ. *rujný* 'crvenkasť, slč. *rujný* 'živahan', sln. *rujno (vino)* 'dobro, plemenito (vino)'). Zacijelo izvedeno od **rujь* 'biljka *Cotinus coggygria*' (hrv. star. i dijal. *rûj*, sln. *rûj*), što je posuđeno preko lat. *rhūs* iz grč. *ῥοῦς* (nepoznata podrijetla). Značenjska bi motivacija bila u boji lišća te biljke.

Lit.: Skok III: 168; Vasmer II: 559; Snoj 633.

rûjan² *m* (14. st. Stojanović zap. i natp.; 17. st.) '9. mjesec u godini'

DIJALEKTI I POTVRDE *rujan, rujen* (RKKJ)

TVORBA *rûjanskī*

Podudarno je strus. *рюень*, češ. *říjen* 'listopad', a uzima se da je mjesec dobio ime po glasanju jelena koji se u to vrijeme

pare, od korijena glagola ***revati*** (usp. polj. *ruja* 'glasanje jelena, rika').

Lit.: Skok III: 133; Vasmer II: 559.

rújnica *ž (Lactarius deliciosus)*

Izvedeno od ***rujan***[1] ili ***rujan***[2] (značenjska je motivacija u boji mliječnog soka crvenkaste, rujne boje, ili u tome što najviše raste u mjesecu rujnu).

rúka *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat., Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *rūkà* (Brač), *rūkȁ* (Grobnik), *rūkà* (Vrgada), *rǫ̃ka, rũka* (Varaždin); *roka, ruka* (RKKJ)

TVORBA *rùčica, rùčka, rùčnī*

Postalo od psl. **rǫkà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *rǫka*, sln. *róka*, rus. *рукá*, polj. *ręka*) < **rankā* (lit. *rankà*, latv. *rúoka*, stprus. *rānkan* ⟨ak. jd.⟩); u baltoslavenskome je ova imenica izvedena od korijena **wrenk-* 'skupljati, hvatati' (lit. *riñkti*, stisl. *vrá* 'ugao', možda i kslat. *branca* 'šapa' (posuđenica iz germ.)); ruka je dio tijela kojim se hvata, usp. ***šaka***.

Lit.: Skok III: 169f.; Gluhak 533; Derksen 439f.; Snoj 628.

rùkāv *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rukõv* (Brač), *ruk°ãv* (Vrgada), *rukâf* (Varaždin); *rokav, rukav* (RKKJ)

TVORBA *rukávac*

Postalo od psl. **rǫkavъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *rukáv*, rus. *рукáв*, češ. *rukáv*), što je izvedeno od **rǫka* (v. ***ruka***).

rukàvica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rukav'ica* (Varaždin), *rukavȉca* (Vrgada); *rokavica, rukavica* (RKKJ)

Posuđeno iz rus. *rukavíca* ili češ. *rukavice*; izvedeno od korijena riječi ***ruka***.

rùkohvāt *m*

Složeno od ***ruka*** i ***hvatati***; usp. njem. *Handgriff* 'držak, rukohvat' (od *Hand* 'ruka' i *greifen* 'hvatati').

rùkomēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ukomęt* (Varaždin)

TVORBA *rukomètāš* (*rukometàšica*), *rùkometnī*

Analogijom prema ***nogomet*** izvedeno od ***ruka***, usp. eng. *handball*.

rùkopīs *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'ukopis* (Varaždin); *rukopis* (RKKJ)

TVORBA *rùkopīsnī*

Posuđeno iz rus. *рýконисъ* ili češ. *rukopis*, od ***ruka*** i ***pisati***; kalk prema srlat. *manuscriptum* (od *manus* 'ruka' i *scribō* 'pisati').

rukotvòrina *ž* (18. st.)

Složeno od ***ruka*** i ***tvoriti***; usp. češ. *rukodělné zboží* 'rukotvorna roba, rukotvorina', njem. *Handwerk* 'obrt' (od *Hand* 'ruka' i *Werk* 'djelo, posao').

rukòvati (14./15. st. Vatikanski molitvenik)

DIJALEKTI I POTVRDE *rukûvati* (Varaždin)

TVORBA *rukòvānje, rùkovati se*

Izvedeno od ***ruka***, usp. njem. *handeln* 'rukovati' (od *Hand* 'ruka').

rùkovēt (14./15. st. Vatikanski molitvenik)

DIJALEKTI I POTVRDE *rùkovet* (Brač), *rǫkǫv'ẹ̑t* (Gola); *rukovet, rukuvet* (RKKJ)

Postalo od psl. **rǫkovętь* (stcsl. *rǫkovjętь, rǫkoętь*, sln. *rokovȇt* 'pregršt', rus. *рукоя́ть* 'držalo'), što je postalo od starijega **rankaw-imti*, a to je složenica od lokativa dvojine imenice ***ruka*** i imenice izvedene iz korijena koji je u ***uzeti***. Izvorno je značenje dakle 'što se uzima rukama'. U novije doba ova imenica ponovno posuđena iz češ. *rukověť* 'rukovet, držak, priručnik'.

Lit.: Vasmer II: 546.

rukovòditelj *m* (19. st.)

TVORBA *rukovoditèljica*

Posuđeno iz rus. *руководи́тель*, što je složeno od *рукá* (v. ***ruka***) i korijena glagola *водúть* (v. ***voditi***) analogijom prema grč. *χειραγωγός* 'rukovoditelj, vođa' (od *χείρ* 'ruka' i *ἄγω* 'voditi').

rùksāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rùsak* (Brač), *rùsak* (Senj), *r'uksak* (Varaždin), *r'~~u~~ksak* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Rucksack* 'naprtnjača', što je složeno od *Rücken* 'leđa' i *Sack* 'vreća, torba' (v. ***bisage***).

rùlēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rul'ęt* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *roulette*, što je izvedeno od glagola *rouler* 'okretati se' < vlat. **rotellare*, od lat. *rota* 'kotač' (v. ***rotor***).

Lit.: Picoche 439.

rùlja *ž* (19. st.)

Izvedeno od zast. i dijal. glagola *rùljati* 'vikati plačući', usp. i sln. *rúliti* 'glasati se (o biku)'. Dublje je podrijetlo nesigurno, no moguće je izvođenje iz srvnj. *rüelen* 'urlati', što je onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 170f.; Bezlaj III: 207.

rùm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rûm* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Rum* iz eng. *rum*, što je pokraćeno od starijega *rumbullion* ili *rumbustion* (nejasnoga podrijetla). Postoji mišljenje da je eng. riječ posuđena iz malajskoga *beram* 'alkoholno piće od riže'.

Lit.: Chambers 943; OED s. v. rum; Snoj 633.

rùmba *ž*

Posuđeno iz amer. šp. *rumba* 'vrsta plesa', izvorno 'glasna i razuzdana zabava', od *rumbo* 'smjer vjetra, kurs plovidbe' i 'čarolija', vjerojatno od lat. *rhombus* 'romb', v. ***romb***. Značenjska je veza u rombu na kompasu po kojem se označavao smjer plovidbe, a mornari su ga smatrali čarobnim.

Lit.: Chambers 943; Snoj 633.

rùmen *prid.* (14. st. Lesekörn. šaf.; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rumęn* (Brač), *rumęni* (Varaždin); *rumen* (RKKJ)

TVORBA *rumèniti* (*rumènilo*), *rumènkast*, *rumènjeti*

Postalo od psl. **rumęnъ*, **rumĕnъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *rumĕnъ* 'crven, rumen', sln. *rumẽn*, rus. *румя́ный*, češ. *ruměný*) < ie. **h$_1$rowd^h-men-* 'crvenilo, nešto crveno' (lit. *raumuõ* 'mišić'), od istoga korijena koji je u ***ruda***, ***riđ***.

Lit.: Snoj 633f.

rúno *sr* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *rûno* (Vrgada), *rûno* (Brač), *r'uno* (Varaždin); *runa*, *runo* (RKKJ)

Postalo od psl. **runò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *runo*, rus. *рунó*, polj. *runo*) < ie. **(H)row-no-* ili **(H)row-mno-* (skr. *róman-* 'dlaka', stir. *rúamnae* 'pokrivač'). Izvodi se i iz istoga korijena koji je u lit. *ráuti* 'čupati (vunu)' i hrv. ***riti***, što je semantički uvjerljivo, ali formalno teško (zbog akcentuacije u psl. koja se ne slaže s litavskom).

Lit.: Skok III: 171f.; Gluhak 534; Derksen 440; Snoj 634.

rùnolīst *m (Gnaphalium)*

Složeno od korijena glagola *runiti se* (što je denominal od ***runo***) i ***list***[1].

rùpa *ž* (13. st. Spom. Stoj.; 15. st. Lopašić urb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rupa* (RKKJ)

TVORBA *rùpica* (*rùpičast*)

Imenica nesigurna postanja. Postoje i oblici sa samoglasnikom *-a-*, npr. *râpa* 'rupa, škrapa' (Hvar) podudarni s bug. *pana* 'dubina', i sa samoglasnikom *-o-* (*ropa* 'rupa' (Mljet)), no nije utvrđeno jesu li etimološki srodni ili slučajno slični. Hrv. *rùpa* formalno je i semantički izvodivo iz korijena **(H)rewp-* 'kopati, probiti' (lit. *raupýti, raũpti, raũpas* 'prišt', lat. *rumpō* 'provaliti', steng. *rēofan* 'probiti, slomiti', stnord. *rauf* 'rupa', možda i skr. *rupya-* 'trpjeti bolove u trbuhu'). Ako je ta etimologija točna, riječ je o baltijsko-južnoslavenskoj podudarnosti, a dijalektni oblici *ropa, rapa* morali bi imati drugu etimologiju (čak. *rapa* može biti od prijevojne praznine istoga korijena, psl. **rъpa*).

Lit.: Skok III: 172; Gluhak 534; Smoczyński 503f.; de Vaan 529f.; Kroonen 406.

rùpčić *m* (19. st.)

Deminutiv od ***rubac***.

ruralizácija, v. ***ruralni***

rùrālnī *prid.*

TVORBA *ruralizácija*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *rural*, eng. *rural*, fr. *rural*) iz lat. *rūrālis* 'seoski', što je izvedeno od *rūs* 'selo' (v. ***rustičan***).

rùstičan *prid.*

Posuđeno iz lat. *rūsticus* 'seoski', što je izvedeno od *rūs* 'selo' < ie. **HrewHos* 'otvoren prostor' (stir. *róe* 'polje', av. *rauuah-* 'otvoren prostor'), v. ***ravan***.

Lit.: de Vaan 531.

rùševina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ruševīna* (Grobnik)

Poput sln. *ruševína* izvedeno od ***rušiti***.

rùšiti (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rùšit* (Brač), *rȕšit* (Senj), *r'ušiti* (Varaždin); *rušiti (se)* (RKKJ)

TVORBA *rùšēnje*, *rùšēvan*

Postalo od psl. **rúšiti* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *rušiti*, sln. *rúšiti*, rus. *рýшumь* 'uništavati', češ. *rušiti* 'smetati, kvariti') < ie. **HrewH-s-*, što je sufiksom **-s-* izvedeno od korijena **HrewH-*, koji je u ***riti***, ***rovati***. Povezuje se i s lit. *raũsti, rausiù* 'kopati', latv. *ràust, raušu* 'riti, čistiti', no to je formalno teško (zbog akcentuacije u baltijskome).

Lit.: Skok III: 176; Gluhak 534; Snoj 635; Boryś 2005: 528.

rùtav *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'utavi* (Varaždin)

Izvedeno od hrv. star. i dijal. imenice *rùta* 'čvrsta dlaka, prnja' (Karadžić) < **ruta* (csl. *ruta* 'odijelo', sln. *rúta* 'ženska odjeća'), zacijelo iz istoga korijena iz kojega je ***runo*** (iako se naglasak ne slaže).

Lit.: Skok III: 176f.; Snoj 635.

rùtvica *ž (ruta graveolens)*

DIJALEKTI I POTVRDE *rùta* (Brač); *ruta, rutica, ratvica* (RKKJ)

Izvedeno od hrv. star. i dijal. *rùta* (Marulić), što je posuđeno iz lat. *rūta*, možda preko stvnj. *rūta* (njem. *Raute*). Latinska je riječ posuđena iz grč. *ῥυτή* 'rutvica' ili je posuđena iz istog, neindoeuropskog izvora.

Lit.: Skok III: 177.

rûž *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rûš* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *rouge* 'ruž', izvorno 'crvenilo', što je poimeničeni pridjev *rouge* 'crven' < lat. *rubeus* 'crvenkast', od istoga korijena koji je u ***hrđa***, ***ruda***, ***riđ***.

Lit.: Picoche 439.

rúža *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rǫ̑za, rùža* (Brač), *rùža* (Vrgada), *rǫ̑ža* (Varaždin), *r'ūža* (Gola); *roža, ruža* (RKKJ)

Posuđeno iz mlet. *roxa* (usp. i tal. *rosa*) < lat. *rosa*. Latinska je riječ postalo od grč. *ῥόδον*, što je pak posuđenica iz nekog neindoeuropskog, možda semitskog izvora (uspoređuje se arap. *warada* 'cvjetati'). Oblik *rûsa* (Dubrovnik, Ranjina, Karadžić) je posuđen preko dalmatoromanskoga, a kajk. *roža* preko njem. *Rose*.

Lit.: Skok III: 174; Gluhak 535; Snoj 631.

rûžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rûžan* (Vrgada), *rûžan* (Senj); *ružen* (RKKJ)

TVORBA *rûžno*, *ružnòća*, *rúžnjeti*

Postalo od **rǫžьnъ*, što je zacijelo izvedeno od korijena koji je u ***rugati se***. Značenje se razvilo od 'osramoćen' (usp. hrv. dijal. *ruga* 'sramota' i frazu *baba ruga* 'vještica' uz *baba roga*, s *-o-* prema ***rog***, ***rogat***).

Lit.: Skok III: 166f.

rùžičast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rȕž'ičast* (Gola)

Izvedeno od *ružica*, što je deminutiv od ***ruža*** (prema jednoj od najčešćih boja ruža). U starijem jeziku *ružica* znači i 'ruža' (bez deminutivnog značenja).

rùžičnjāk *m* (18. st.)

Izvedeno od *ružica*, što je deminutiv od ***ruža***, usp. ***ružičast***.

rúžiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *r'užiti* 'lupati, praviti buku' (Varaždin), *rúžžiti* 'kruniti kukuruz'

(Varaždin), *ružiti* 'lupati, praviti buku' (Gola); *ružiti* (RKKJ)

Zacijelo poput sln. *rúžiti* 'guliti' i kajk. *ružđiti* (Jambrešić) postalo od **ruždžiti*, što bi bilo izvedeno od **ruzga* 'lupina', možda od korijena koji je u ***rušiti*** i ***riti***. Ako je ova etimologija ispravna, značenje 'bučati' je sekundarno, prema zvuku koji se proizvodi guljenjem nečega tvrdog.

Lit.: Skok III: 177; Snoj 635.

rùžmarin *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rùcmarin, rùsmarin* (Brač), *rùžmarin* (Senj), *ružmarîn* (Grobnik), *rožmarîn, ružmarîn* (Varaždin); *rozmarin, rožmarin, ružmarin* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora (možda mletačkoga), usp. tal. *rosmarino* < lat. *rōs marīnus* 'morska rosa'. Lat. *rōs* je od istoga korijena koji je u ***rosa***, a *marīnus* je izvedeno iz *mare* 'more', od korijena koji je u ***more***. Oblici poput *rùsmarin* (Dubrovnik) su zacijelo posuđeni preko dalmatoromanskoga.

Lit.: Skok III: 175.

ŕvati se, v. ***hrvati se***

ŕzati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ŕzati* (Vrgada)

Postalo od psl. **rъzati* (stcsl. *rъžǫ*, rus. *ржать*, strus. *рьзати*, polj. *rżać, rżeć*). Glagol onomatopejskoga postanja, možda iz istoga korijena kao lat. *rūgiō* 'urlati, bučiti'.

Lit.: Skok III: 178; Vasmer II: 520.

S

s(a) *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *s* (Senj), *s(a)* (Vrgada), *s* (Varaždin), *s, š, z* (Gola); *s, sa, š, z* (RKKJ)

Postalo od psl. **sъ(n)* (stcsl. *sъ*, sln. *s*, rus. *c, co*, češ. *s, se*) < ie. **sm-, *som-* 's, zajedno s' (lit. *sam-*, stprus. *sen-*, skr. *sám*). Moguće je i izvođenje od ie. **k'om* 's' (lat. *cum*, stir. *co, co(n)-*, grč. *κατά* < **k'mta* 'niz, prema'), kao i da su se u slavenskome dva ie. prijedloga, **k'om* i **sm*, stopila.

Lit.: Skok III: 179f.; Gluhak 536; Derksen 462, 478; Vasmer II: 564.

sàbīrnī *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *sabirati*, v. ***sabrati***.

sàbiti (15. st. Jireček spom.)

TVORBA *sabíjati*

Poput rus. *сбúть* 'suzbiti' složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***biti***[2].

sàblāst *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sàblāst* (Grobnik), *s'ablast* (Varaždin)

TVORBA *sàblāstan*

Postalo od **sъblaztь*, što je izvedeno od glagola **sъblaziti (se)* (> hrv. star. *sabláziti se*, v. ***sablazniti***), a to je pak izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena koji je u ***blazan***, usp. i ***sablazan***.

Lit.: Skok I: 170.

sàblāzan *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sabl'azęn* (Varaždin)

TVORBA

Zacijelo, poput rus. *соблáзн*, posuđeno iz stcsl. *sъblaznъ* 'sablazan', što je izvedeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **blaznъ* (v. ***blazan***).

Lit.: Gluhak 536.

sablázniti (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sabl'azniti* (Varaždin)

TVORBA *sablažnjávati, sablàžnjiv, sablažnjívati*

Denominativni glagol od ***sablazan***, za tvorbu usp. i rus. *соблазни́ть* 'sablazniti, navoditi na zlo'.

sàblja *ž* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãbja* (Brač), *sãbļa* (Vrgada), *sàblja* (Senj), *s'abla* (Varaždin); *sabla, sabļa* (RKKJ)

TVORBA *sàbljast*

Poput sln. *sâblja*, rus. *сáбля*, polj. *szabla* najvjerojatnije posuđeno iz nekog turkijskog jezika (usp. kirgiski *sapy* 'sablja'). Mađ. *szablya* 'sablja' i njem. *Säbel* slavenske su posuđenice.

Lit.: Skok III: 181f.; Vasmer III: 565; MNTESZ III: 643; Snoj 637.

sàbljan *m* (19. st.) *(Xiphias gladius)*

Izvedeno od ***sablja;*** ime je ova riba dobila zbog toga što joj je gornja čeljust produžena u koštanu sablju, usp. i njem. *Schwertfisch* (od *Schwert* 'mač') i rus. *меч-рыба* (od *меч* 'mač').

sàbljārka *ž*

Izvedeno od ***sablja***, zbog sabljasta oblika ribe, usp. i eng. *sabre-fish*.

sábor *m* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'abor* (Varaždin); *sabor* (RKKJ)

TVORBA *sáborskī*

Poput rus. *собóр* 'katedrala' posuđeno iz stcsl. *sъborъ* 'skupština, crkvena zajednica', što je kalk prema grč. *συναγογή* 'skupština' (v. ***sinagoga***). U slavenskom je **sъborъ* izvedeno od glagola **sъbьrati* (v. ***sabrati***). V. i ***zbor***.

Lit.: Gluhak 536f.; Vasmer III: 685.

sabotáža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sabotãža* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *sabotage*, što je izvedeno od *saboter* 'sabotirati', izvorno 'nemarno raditi', od imenice *sabot* 'čizma'. Metaforička je značenjska promjena bila od 'raditi kao nogama, čizmom' ili 'lupati klompama' do 'nemarno raditi' (usp. u hrv. frazem 'raditi lijevom nogom'). Francuska je riječ postala ukrštanjem starijega *çavate* i *botte* 'čizma'. Prva je riječ srodna s tal. *ciabatta* 'papuča', sekundarno i 'kruh u obliku papuče'.

Lit.: Chambers 948; Etymologiebank s. v. sabotage; Snoj 636.

sàbrati (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sabrȁt* (Grobnik)

TVORBA *sàbirati*

Postalo od psl. **sъbьràti* 'sabrati, skupiti' (csl. *sъbьrati*, sln. *zbráti*, rus. *собрáмь*), što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **bьrati* (v. ***brati***).

sȁčma *ž* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *saçma* 'sačma' (također i 'besmislica').

Lit.: Skok III: 182.

sačúvati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sačūvȁt* (Brač), *sačūvàti* (Vrgada); *sačuvati* (RKKJ)

Izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *čuvati* (v. ***čuvati (se)***).

sȁće *sr, zb.* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãće* (Brač), *saćê* (Vrgada), *s'ačę* (Varaždin); *sat, set* (RKKJ)

Postalo od **sъtъje*, što je zbirna imenica od psl. **sъtъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'saće' (hrv. star. *sât* (Karadžić), sln. *sât*, stcsl. *sъtъ*, rus. *сот*). Dublja je etimologija nesigurna. Moguće je izvođenje iz **sъptъ*, od korijena koji je u ***sipati***, ***nasuti***, no to je značenjski teško (*saće* kao posuda u koju je 'nasuť med?). Druga je mogućnost izvođenje iz praoblika **suk-tu-*, od korijena koji je u ***sukati*** (za razvoj značenja usp. njem. *Wabe* 'saće', od *weben* 'tkati').

Lit.: Skok III: 206; Gluhak 537; Vasmer III:702.

sȁd, sàda *čest., pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȁd, sàda* (Brač), *sȁd, sadȁ* (Vrgada), *sȁd, sàda* (Senj), *sât* (Varaždin); *sad, sada* (RKKJ)

Najvjerojatnije postalo od **sьda* (usp. sln. *sedáj*, bug. *сега́*), što je izvedeno od pokazne zamjenice **sь* koja je u ***danas***, ***noćas*** i čestice **da* (v. ***da***); za tvorbu usp. csl. *sьdě* 'ovdje', rus. *здѣсь* < **sь-dě-(sь)*. Postoji i mišljenje da je *sad(a)* izvedeno haplologijom iz **sьgъda*, gdje bi **-gъ-* bio dočetak osnove kosih padeža zamjenice **sь*, usp. rus. *тогда́* 'tada'.

Lit.: Skok III: 183; Gluhak 537f.; Snoj 643.

sàdašnjī *prid.* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sadãšńi* (Brač), *sadą̃nji, sadą̃šnji* (Varaždin); *sadašni, sadašńi* (RKKJ)

TVORBA *sàdašnjica, sàdašnjōst*

Izvedeno od ***sad, sada*** analogijom prema ***današnji*** (od ***danas***), usp. sln. *sedánji* 'sadašnji' od *sedáj* 'sada', njem. *jetzig* 'sadašnji' od *jetzt* 'sada'.

sàdist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sadîst* (Varaždin)

TVORBA *sàdistica, sadìstičkī, sadizam*

Posuđeno iz fr. *sadiste*, što je izvedeno od imena francuskoga pisca *Donatien-Alphonsea Françoisa Marquisa de Sadea* (1740. – 1814.), čija djela sadržavaju mnoge brutalne seksualne perverzije.

Lit.: Mršić 262; Snoj 636.

sáditi (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sōdît* (Brač), *s°ādîti* (Vrgada), *sādît* (Senj), *sad'iti* (Varaždin); *saditi* (RKKJ)

TVORBA *sádnja, sáđēnje*

Postalo od psl. **sadìti* (stcsl. *saditi*, sln. *sadīti*, rus. *садúть*, češ. *sadit*). U značenju 'postavljati' *saditi* je iterativ-kauzativ od ***sjesti***. Usp. i hrv. star. *sâd* 'vrť < psl. **sâdъ* ⟨G **sadu* a.p. *c*⟩ (stcsl. *sad*, sln. *sâd*, rus. *сад*, češ. *sad*), što je deverbalna imenica od **sadìti*.

Lit.: Gluhak 538; Snoj 636.

sádnica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'adnica* (Varaždin)

Izvedeno od ***saditi***.

sàdra *ž* (16. st. Hektorović?; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sàdra* (Brač)

TVORBA *sàdren*

U 19. st. posuđeno iz češ. *sádra* < **sędra*, v. ***sedra***. Riječ je potvrđena i u 16. st. kod Hektorovića, no ta potvrda nije sigurna.

Lit.: Snoj 636.

sàdržāj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'adržaj* (Varaždin)

TVORBA *sàdržājan, sàdržājnī*

Izvedeno od ***sadržati***, usp. njem. *Inhalt* 'sadržaj' od *einhalten* 'sadržati', srlat. *contentum* 'ono što je sadržano' od lat. *contineō* 'sadržati'.

sadȑžati (14. st. Domentijan, Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od **sъdьržàti* (usp. rus. *содержáть* 'držati, imati gdje', sln. *zdržáti*), što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **dьržati* (v. ***držati***).

sadržávati (18. st.)

Izvorno iterativno-intenzivni glagol tvoren od ***sadržati***.

sàfāri *m*

Posuđeno preko eng. *safari* iz svahilskoga *safari* 'izlet, ekspedicija', a to je pak posuđeno iz arap. *safar* 'putovanje'.

Lit.: Chambers 950.

sâg *m* (15. st. Novaković aleks.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sag* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *sagum* 'vojnički plašt' (iz istog je izvora i csl. *sagъ*). Latinska je riječ vjerojatno posuđena iz galskoga. Povezivanje s lat. *sagis* 'ženska halja' nije uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 186; Gluhak 538; de Vaan 534.

sagíbati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagȉbot* (Brač)

Postalo od **sъgybàti* (rus. *сгибáть*, stcsl. *sъgybati*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gybati* (v. ***gibati***).

sàginjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagȉńot* (Brač)

Postalo od **sъgybnjati*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena glagola ***gibati***, usp. ***sagibati***.

sàgledati (14. st. Domentijan, Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *saglédānje, sagledávati* (*sagledávānje*), *saglèdiv* (*saglèdivōst*)

Postalo od **sъględati* (stcsl. *sъględati*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ględati* (v. ***gledati***).

sàgnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagnȕt, sōgnȕt* (Brač); *sagnuti* (RKKJ)

Postalo od **sъgъbnǫti* (rus. *согнýть* 'sagnuti, presaviti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gъbnǫti* (v. ***ganuti***).

sàgnjiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagńit* (Brač)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gniti* (v. ***gnjiti***), usp. i sln. *zgníti*.

sagòrjeti (16. st.)

TVORBA *sagorijévati* (*sagorijévānje*)

Postalo od **sъgorěti* (stcsl. *sъgorěti*, sln. *zgorẹ́ti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gorěti* (v. ***gorjeti***).

sagráditi (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagraditi, zgraditi* (RKKJ)

Postalo od **sъgordìti* (stcsl. *sъgraditi*, sln. *zgradīti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gorditi* (v. ***graditi***).

sagrijéšiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagrīšȉt* (Brač), *sagrīšȉt* (Grobnik); *sagrešiti, zgrešiti, sagrišiti* (RKKJ)

Postalo od **sъgrěšìti* (stcsl. *sъgrěšiti*, rus. *согрешúть*, češ. *zhřešiti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *grěšiti* (v. ***griješiti***).

sahàrīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *saharîn* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Saccharin*, što je 1878. skovao njemački kemičar K. Fahlberg. Riječ je izvedena od grč. *σάχχαρον* 'šećer' (v. ***šećer***).

saharóza *ž*

Izvedeno od iste osnove kao ***saharin*** analogijom prema drugim kemijskim terminima (usp. ***glukoza***, ***fruktoza***).

sàhnuti (sàhnuti) (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sahnȕt* (Brač), *s'ẹhnuti* (Varaždin), *sẹhn'oti* (Gola); *sahnuti, sehnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **sъxnǫ̀ti* (stcsl. *sъxnǫti*, sln. *sahnīti*, rus. *сохнýть*, češ. *schnout*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***suh***, ***sušiti***.

Lit.: Snoj 637.

sàhrana *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ahrana* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***sahraniti***.

sahrániti (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sahrōnȉt* (Brač), *sahr'aniti* (Varaždin)

TVORBA *sahranjívati*

Postalo od **sъxornìti* 'sačuvati' (stcsl. *sъxraniti* 'sačuvati', rus. *сохрани́ть* (posuđeno iz stcsl.), sln. *shrániti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **xorniti* (v. ***hraniti***). Izvorno je značenje bilo 'sačuvati (sahranom) mrtvo tijelo'.

sájam *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samȃnj* (Orbanići, Šmrika), *s'ẹjẹm* (Varaždin), *sajȃm* (donjosutlanski ikavci), *sẽjem* (Bednja), *sẽjem* (Cerje), *sȃjām* (Pajngrt); *sajam, sejem, seńem, sejnem* (RKKJ)

Postalo od psl. **sъpьtъ* (stcsl. **sъpьtъ*, sln. *séjem*, rus. dijal. *сойм, сомн*, polj. *sejm* 'skupština'), što je izvedeno od glagola **sъnęti*, koji je složen od **sъ*, v. ***s(a)***, i **jęti*, v. ***uzeti***, ***imati***; *-j-* je u hrvatskom uvedeno analogijom prema ***zajam*** ili disimilacijom nazala.

Lit.: Snoj 644f.

sàkat *prid.* (18. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sȃkat* (Brač), *sakȁt* (Vrgada), *s'akat* (Varaždin), *s'akat* (Gola)

Posuđeno iz tur. *sakat*. Balkanski turcizam, usp. mak. *сакам*, alb. *sakát*, ngr. *σακάτης*.

Lit.: Skok III: 190; Gluhak 538.

sàkō *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sakô* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Sakko* iz tal. *sacco* 'jakna', izvorno 'vreća' (zbog ravnoga kroja koji podsjeća na vreću). Talijanska je riječ postala od lat. *saccus* 'vreća', a to je posuđeno iz grč. *σάκκος* 'vreća, halja', zacijelo semitskoga izvora (usp. hebr. *śaq*, arap. *šakk* 'prsni oklop').

Lit.: Gluhak 538; Beekes 1302.

sàkrālnī *prid.*

Posuđeno iz srlat. *sacrālis* 'svet', što je izvedeno od lat. *sacrum* 'svetište, svetost', a to je pak izvedeno od pridjeva *sacer* 'svet' < ie. **sh$_2$k-ro-* (het. *šāklāi-* 'običaj, obred').

Lit.: de Vaan 532.

sakràment *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sakramènat* (Brač), *sakram'ẹnt* (Varaždin); *sakrament, šakrament, sakramentum* (RKKJ)

Posuđeno iz lat. *sacrāmentum* 'sakrament', izvorno 'svečana zakletva', što je izvedeno od *sacer* 'svet', v. ***sakralni***.

sakrìstija *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sakrešt̃ija* (Brač), *sakr'istija, šękęštrîja* (Varaždin), *šękrešt'ija* (Gola); *sekrištija, šakrištija* (RKKJ)

Posuđeno iz srlat. *sacristia*, što je izvedeno od *sacer* 'svet', v. ***sakralni***.

sàkriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sakrȉt* (Brač), *sakrîti* (Vrgada), *sakrît* (Senj); *sakriti, skriti* (RKKJ)

TVORBA *sakrívati* (*sakrívānje*)

Postalo od psl. **sъkrỳti (sę)* (stcsl. *sъkryti (sę)*, sln. *skríti*, rus. *сокры́ть(ся)*, polj. *skryć*), što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **kryti* (v. ***kriti***).

sàksofōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *saksofôn* (Varaždin)

TVORBA *saksofònist* (*saksofònistica*)

Posuđeno iz njem. *Saxophon*, što je izvedeno od imena izumitelja toga instrumenta, Belgijca *Antoinea (Adolphea) Saxa* (1814. – 1894.) i grč. *φωνή* 'glas, zvuk' (v. ***-fon***).

Lit.: Mršić 263; Snoj 638.

sàkupiti (14. st.; 16. st.)

TVORBA *sakúpljati*

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kǫpiti* (v. ***kupiti***[2]).

sála *ž razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sālà* (Senj), *sa̧la* (Varaždin); *sala* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *sala*, što je iz istoga izvora kao i ***salon***.

Lit.: Skok III: 192.

saláma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *salôm* (Brač), *sal'ama* (Varaždin); *salama* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *salàme* < lat. *salsamen* 'usoljeno meso', što je izvedeno od *salsa* 'umak, salamura' (odatle je, preko mletačkoga, i hrv. dijal. *šâlša*), a to je pak od istoga korijena koji je u ***sol***.

sàlāš *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *salaš* (RKKJ)

Posuđeno iz mađ. *szállás* 'smještaj, konačište, majur'.

Lit.: Skok III: 194; MNTESZ III: 661f.

saláta *ž* (16. st.);

DIJALEKTI I POTVRDE *salôta* (Brač), *sal^{o}âta* (Vrgada), *salâta* (Senj), *šala̧ta, šęla̧ta* (Varaždin); *salata, šalata* (RKKJ)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, usp. mlet. *salata*, tal. *insalata* 'salata', izvorno particip ž. roda od lat. glagola *salāre* 'soliti', od *sāl* 'sol' (v. ***sol***). Salata je dakle prvotno označavala posoljeno povrće kao prilog jelu. Kajk. *šalata* može biti iz mađ. *saláta*.

Lit.: Skok III: 194; Gluhak 538.

salijétati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *salẽtati* (Varaždin)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***lijetati***. Značenje se razvilo od metaforičkoga 'letjeti oko, vrzmati se oko koga'.

salinītēt *m*

Posuđeno preko njem. *Salinität* iz nlat. *salinitas* 'slanost', što je izvedeno od lat. *sāl* 'sol', v. ***sol***.

sàlitra *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *salîtra* (Brač), *sal'itęr* (Varaždin); *salitar, saliter, salniter, saniter, šaliter* (RKKJ)

Postalo od *salnitar* (Vrančić, Mikalja), što je posuđeno iz srlat. **salnitrum*, složenice od lat. *sāl* 'sol' (v. ***sol***) i *nitrum* 'soda' (v. ***nitrat***).

Lit.: Skok III: 195.

salmonèla *ž*

Posuđeno iz nlat. *salmonella*, što je ime bakterije nazvane po američkom veterinaru *Danielu Elmeru Salmonu* (1850. – 1914.), koji ju je otkrio 1885.

Lit.: Mršić 264; Chambers 953.

sàlo *sr* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãlo* (Brač), *sȁlo* (Vrgada), *sàlo* (Senj), *s'alo* (Varaždin); *salo* (RKKJ)

Postalo od psl. **sádlo* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *salo*, sln. *sálo*, rus. *сáло*, češ. *sádlo*). Dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje iz neposvjedočenoga glagola **sad-ti* 'zasjesti, usjediti se' korijena **sed-* (koji je u ***sjesti***) nije uvjerljivo (pretpostavljalo bi promjenu značenja od 'ono što je zasjelo' preko 'ono što se nataložilo' do 'salo, mast'). Nešto je vjerojatnije izvođenje iz korijena **seh$_2$-* 'zasititi se' (lit. *sótis* 'sitost', lat. *satis* 'dovoljno'); ie. **seh$_2$-d^{h}lo-* 'ono što zasićuje' pravilno bi se odrazilo kao psl. **sádlo*, no i to je izvođenje semantički nategnuto.

Lit.: Skok III: 195; Gluhak 539; Snoj 639.

sàlōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *salũn* (Brač) 1. 'velika sala'; 2. 'krčma u Amerikama', *salôn* (Varaždin)

TVORBA *sàlōnskī*

Posuđeno preko fr. *salon* iz tal. *salone*, što je uvećanica od *sala* 'dvorana'. To je pak posuđeno iz frnč. **sala* (riječ etimološki podudarna njem. *Saal* 'dvorana'), od istoga korijena kao i hrv. ***selo***.

Lit.: Snoj 638; Kluge s. v. Saal.

sâlpa *ž* (16. st.) *(Box salpa)*

DIJALEKTI I POTVRDE *s°ãpa* (Vrgada), *sãlpa* (Senj)

Posuđeno iz dalmat. **salpa* < lat. *salpa*, što je iz grč. *σάλπη* (nepoznatoga podrijetla).

Lit.: Skok III: 195; Vinja III: 142f.; Beekes 1304.

salutírati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *salutīràt* (Brač), *salutȇrati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *salutieren* iz lat. *salūtāre* 'pozdraviti', što je izvedeno od *salvus* 'cio, neozlijeđen', od istoga korijena koji je u *solus* 'sam' (v. ***hol-, holo-***).

salvèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *salvȇt* (Varaždin), *sālvèta* (Grobnik); *salvet* (RKKJ)

Posuđeno iz tal. *salvietta*, što je pak posuđeno iz fr. *serviette*, od glagola *servir* 'poslužiti' (v. ***servirati***).

sâm *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sôm* (Brač), *s°âm* (Vrgada), *sâm* (Senj), *sậm* (Varaždin); *sam* (RKKJ)

TVORBA *sȁmo* (14. st. Žića sv. otaca), *samòća*

Postalo od psl. **samъ* (stcsl. *samъ*, sln. *sâm*, rus. *сам*, češ. *sám*) < ie. **sōmo-* ⟨G **sm-es ili *sm-os*⟩ (av. *hāmō°* 'jednak'), što je prijevojnom duljinom tvoreno od ie. **somo-* 'jednak, isti' (grč. *ὁμός*, skr. *samá-*, eng. *same*). Moguće je da prijevojna duljina u prasl. i av. upućuje na ie. korijensku imenicu **sōm* ⟨G **som-ós*⟩ 'jednakost, istost', pri čemu je osnova nominativa sačuvana u prasl. (i avest. *hāmō°*), a osnova kosih padeža u drugim jezicima. Isti je korijen (**sem-*, s prijevojnom puninom **e*) i u ***semi-***.

Lit.: Skok III: 196; Gluhak 539; Snoj 639.

sàmār (16. st. 'tovarno sedlo')

DIJALEKTI I POTVRDE *samõr* 'tovarno sedlo' (Brač), *sam°ãr* (Vrgada), *samâr* 'magareće drveno sedlo za jahača i teret' (Grobnik); *samar* (RKKJ)

TVORBA *samáriti*

Postalo od **samarъ* 'magarac', što je posuđeno iz srgrč. *σαγμάριον*, a to je izvedeno od grč. *σάγμα* 'tovarno sedlo, plašt' (za značenjsku vezu usp. hrv. dijal. *tovar* u značenju 'magarac'). Arhaično značenje sačuvano je u ***nasamariti*** 'namagarčiti'.

Lit.: Bezlaj III: 216.

sàmilōst *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'amilost* (Varaždin)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***milost***. Za tvorbu usp. ***sućut***.

sàmljeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samlȉt* (Brač), *samlȉti* (Vrgada), *samlȉt* (Senj)

Poput sln. *semlẹ́ti* izvedeno od **sъmelti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **melti* (v. ***mljeti***).

samòglasnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samoglasnik* (RKKJ)

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i **glasnikъ* (v. ***glas***, ***glasnik***); kalk prema češ. *samohláska* i njem. *Selbstlaut* (od *selbst* 'sam' i *Laut* 'glas').

sàmohodnī *prid.*

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i ***hodati***, usp. rus. *самохóд* 'samohodni stroj, samohotka'.

sàmokrēs, sàmokrijēs (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samokres* (RKKJ)

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i korijena glagola ***kresati*** u značenju 'opaliti', usp. rus. *самопáл* 'starinska puška'.

samoljèpljiv *prid.*

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i ***ljepljiv***, usp. eng. *self-adhesive*.

samònikao *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sãmonik* (Brač); *samonik* (18. st.), *samonikli, samonikni* (RKKJ)

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i **niklъ*, participa glagola ***niknuti***.

samoòbrana *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *samo'obrana* (Varaždin)

Poput rus. *самооборóна* složeno od *samo-* (v. ***sam***) i ***obrana***; usp. eng. *self-defense*, njem. *Selbstverteidigung*.

samoposlužívānje *sr*

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i *posluživanje* (v. ***poslužiti***), usp. eng. *self-service*.

samorazùmljiv *prid.* (18. st.)

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i *razumljiv* (v. ***razumjeti***), usp. njem. *selbstverständlich* (od *selbst-* 'samo-' i *verständlich* 'razumljiv').

sȁmostālan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samostãlęn* (Varaždin)

TVORBA *samostálnōst*

Poput sln. *samostálen* složeno od *samo* (v. ***sam***) i ***stalan*** (od glagola ***stati***); usp. češ. *samostatný* 'samostalan'.

sȁmostān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'amostan* (Varaždin); *samostan* (RKKJ)

TVORBA *sȁmostānskī*

Poput sln. *samostân* složeno od *samo* (v. ***sam***) i *stan* (v. ***stan***) djelomičan kalk prema grč. *μοναστήριον* 'samostan, manastir', što je izvedeno od *μόνος* 'sam'.

Lit.: Snoj 639.

sȁmotan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sam'otęn* (Varaždin); *samoten* (RKKJ)

TVORBA *sȁmotnica, sȁmotničkī, sȁmotnīk*

Poput sln. *samóten* izvedeno od *samòta* 'samoća' (usp. sln. *samóta*), što je pak izvedeno od ***sam***.

samoùbōjstvo *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samoub'ojstvo* (Varaždin)

Složeno od *samo* (v. ***sam***) i ***ubojstvo***; usp. rus. *самоубúйство*, njem. *Selbst-mord*.

samòvati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samûvati* (Varaždin)

TVORBA *samòvānje*

Izvedeno od pridjeva ***sam***, usp. sln. *samẹ́vati* 'samovati'.

sȁmovōljan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *samov'olęn* (Varaždin); *samovoļen* (RKKJ)

Poput češ. *samovolný* složeno od *samo-* (v. ***sam***) i *voljan* (v. ***volja***).

samozadovoljávati se

TVORBA *samozadovoljávānje*

Složeno od *samo-* (v. ***sam***) i *zadovoljavati (se)* (v. ***zadovoljiti***); kalk prema njem. *sich selbstbefriedigen*.

sàmrtnīk *m* (19. st.)

TVORBA *sàmrtnica, sàmrtničkī*

Preobličeno (analoškim uvođenjem samoglasnika *-a-* u prefiksu *sa-* < **sъ-*) od **sъmьrtьnikъ*, što je izvedeno od psl. **sъmьrtь* 'smrt', usp. rus. *смéртник* 'osuđenik na smrt'; pravilno je **sъmьrtьnikъ* u hrv. odraženo kao ***smrtnik***.

samùrāj *m*

Posuđeno preko europskih jezika iz jap. *samurai* 'ratnik, vitez'.

Lit.: Chambers 955.

sȁn *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sôn* (Brač), *s°ãń* (Vrgada), *sãn* (Senj), *sân, sęn* (Varaždin); *san, sań, sańa, sen, seń, seńa, sejn* (RKKJ)

Postalo od psl. **sъnъ̀* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *сънъ*, sln. *sȅn* ⟨G *snȁ*⟩, rus. *сон* ⟨G *сна*⟩, češ. *sen*) < ie. **supno-* 'san' (lit. *sãpnas*, grč. *ὕπνος*, lat. *somnus* < **swepno-*), od istoga korijena koji je u ***spavati***.

Lit.: Skok III: 309f.; Gluhak 539f.; Derksen 481.

sandála *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sândala* (Brač), *sandâla* (Senj), *sand'ala* (Varaždin); *sandala* (RKKJ)

Posuđeno preko njem. *Sandale* iz srlat. *sandalum*, što je pak posuđeno iz grč. *σάνδαλον* 'sandala'. Grčka je riječ zacijelo posuđenica, ali izvor joj nije sigurno utvrđen. Dovodi se u vezu sa skr. *candanam* 'sandalovo drvo, sandalovina', uz pretpostavku da su sandale izvorno bile vrst obuće izrađene od sandalova drveta.

Lit.: Gluhak 540; Chambers 956.

sànduk *m* (17. st.)

TVORBA *sàndučić*

Posuđeno iz tur. *sandık*, što je pak posuđeno iz arap. *ṣundūq*. Balkanski turcizam, usp. rum. *sanduc*, alb. *sanduc*, ngr. *σεντούκι*.

Lit.: Skok III: 200; Gluhak 540; Škaljić 548.

sàndžak *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Posuđeno iz tur. *sancak* 'zastava'. Balkanski turcizam, usp. alb. *sanxhak*, rum. *sangeac*, ngr. *σαντζάκι*.

Lit.: Skok III: 200; Škaljić 548.

sangvìnik

Posuđeno iz njem. *Sanguiniker*, što je tvoreno od lat. *sanguineus* 'krvni', izvedenice od *sanguīs* 'krv' < ie. **$h_1$sh$_2$en-* 'krv' (het. *ešḫar*, skr. *ásṛj-*, toh. B *yasar*, latv. *asins*). U antičkoj psihološkoj tipologiji zasnovanoj na tjelesnim tekućinama, sangvinici su ljudi u kojima 'dominira krv'.

Lit.: Kluge s. v. sanguinisch; de Vaan 537f.

sànitārnī *prid.*

Posuđeno (možda preko njem. *sanitär*) iz fr. *sanitaire*, što je tvoreno od lat. *sānitās* 'zdravlje', a to je izvedeno od pridjeva *sānus* 'zdrav' (vjerojatno od istoga korijena koji je u *satis* 'sit', v. ***salo***).

Lit.: Kluge s. v. sanitär.

sanìtēt *m*

TVORBA *sanìtētskī*

Posuđeno iz njem. *Sanität*, što je pak posuđeno iz lat. *sānitās* 'zdravlje', v. ***sanitarni***.

Lit.: Kluge s. v. Sanität.

sânta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'anta* (Varaždin)

Izvedeno od korijena **san-* koji je u ***sanjke*** sufiksom koji je u ***lopta***. Santa je ploča leda koja klizi po vodi kao sanjke po snijegu.

Lit.: Skok III: 201; Matasović 2003.

sànjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s^{o}ānàti* (Vrgada), *sànjati* (Senj), *s'ẹńati* (Varaždin), *sẹn'ati* (Gola)

TVORBA *sànjānje*, *sànjār* (*sanjárev*, *sanjàrica*, *sanjàrija*, *sànjārskī*), *sanjárēnje*, *sanjáriti*, *sànjārka*

Poput sln. *sánjati* izvedeno od zbirne imenice *sanje* < **sъnьje* (hrv. star. *sânje*, stcsl. *sъnije*, sln. *sánje*), od **sъnъ* (v. ***san***), usp. i sln. *sanjáriti*.

Lit.: Snoj 640.

sânjke *ž, pl. t.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sâne* (Grobnik), *sậnę, sậni, sậńkę* (Varaždin), *s'ãne* (Gola); *sane, sani* (RKKJ)

TVORBA *sânjkānje*, *sânjkati se*

Izvedeno od psl. **sanь* 'sanjke' (sln. *sanî*, polj. *sanie, sanki*, rus. *сáни*). Dublja je etimologija nesigurna; malo je vjerojatno da se radi o staroj posuđenici (uspoređuje se tatarski *čana* 'sanjke' i burjatski *sana* 'sanjke'); riječ može biti izvedena od korijena **(s)k'eh$_2$-* 'ravnina, površina', usp. lit. *šónas* 'strana, bok', grč. *σκηνή* 'scena', izvorno 'krov (od dasaka)' < ie. **(s)k'eh$_2$-no-* (v. ***scena***).

Lit.: Skok III: 202; Gluhak 540; Matasović 2003; Vasmer II: 576f.; Snoj 640.

saònice *ž, pl. t.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sậlnicę* (Varaždin); *saone, saonice* (RKKJ)

Izvedeno od starijega *saòne, sàoni* (usp. i *savnice* kod Mikalje), što je postalo disi-

milacijom od **sanьni*, od istoga korijena koji je u ***sanjke***.

saòpćiti (18. st.)

TVORBA *saopćénje*

Posuđeno iz rus. *сообщúть* 'saopćiti, priopćiti' ili csl. Riječ je složena od *sa-* (v. ***s(a)***) i ***općiti***.

sàpa *ž* (17. st.) 'dah'

DIJALEKTI I POTVRDE *sãpa, sōpà* (Brač), *sàpa* 'para' (Grobnik), *s'apa* (Varaždin), *s'apa* (Gola); *sapa* (RKKJ)

Poput sln. *sápa* izvedeno od glagola **sapěti* ili **sapati* 'šmrkati' (strus. *canьmu* 'frktati, ispuhivati nos', sln. star. *sápati*), usp. i rus. *can* 'šmrklje'. Povezivanje s češ. *sápati* 'trgati, kidati' značenjski nije uvjerljivo. Može se izvesti iz istoga korijena koji je u dijal. i zast. *sòpiti, sopsti* 'udisati, puhati' (v. ***soptati***, usp. ***sopele***) s vokalizmom *-a-* koji očekujemo u iterativnom glagolu. Povezivanje sa skr. *śápati* 'proklinjati' i het. *kappilalli-* 'proklet, omrznuť je formalno moguće, ali značenjski neuvjerljivo.

Lit.: Skok III: 202; Vasmer III: 695f.; Snoj 641.

sâpi *ž, mn.* (16. st.) 'stražnji dio leđa životinje, osobito konja'

DIJALEKTI I POTVRDE *sōpȉ* (Brač), *sậpi* (Varaždin); *sapi* (RKKJ)

Postalo od **sъpi* (rus. *con* ⟨G *cna*⟩ 'ono što je nasuto; greben', gluž. *sep ž* 'hrpa'), od korijena koji je u ***nasuti***. Semantička je motivacija u uzdignutom obliku sapi na konjskim leđima, usp. ***hrbat***.

Lit.: Bezlaj III: 228f.; Boryś 2007: 339f.

sapròfīt *m*

Posuđeno iz eng. *saprophyte*, što je tvoreno od grč. *σαπρός* 'truo' i *φῦτον* 'biljka' (zbog pretpostavke da se saprofiti hrane truleži, tvarima koje nastaju organskim raspadanjem).

Lit.: Chambers 957.

sàpūn *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sapũn* (Brač), *sapũn* (Vrgada), *sapũn* (Senj), *s'opon* (Varaždin), *s'opun* (Gola); *sapun* (RKKJ)

TVORBA *sapùnati (se), sapùnica*

Balkanska riječ, usp. rum. *săpun*, ngr. *σαπούνι*, alb. *sapun*, bug. *canýн*. U hrv. je mogla biti posuđena iz novogrčkoga ili (ranog) rumunjskoga, a izvor je sigurno lat. *sapō* ⟨G *sapōnis*⟩ 'sapun'. U latinski je riječ posuđena iz germanskoga (možda kroz galsko posredovanje), usp. eng. *soap* < steng. *sāpe*, stvnj. *seiffa*, isl. *sápa* < pgerm. **saipōn*. Germanska je riječ nejasna podrijetla; dovodi se u vezu s lat. *sēbum* 'salo', no to je glasovno teško (rekonstrukcija ie. korijena **seyb-* ne objašnjava latinski vokalizam).

Lit.: Gluhak 541; de Vaan 550.

sarkàstičan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *sarkastisch*, fr. *sarcastique*, eng. *sarcastic*), što je izvedeno od lat. *sarcasmus* (v. ***sarkazam***).

sarkàzam *m*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Sarkasmus*) iz lat. *sarcasmus*, što je pak posuđeno iz grč. *σαρκασμός*, a to je izvedeno od glagola *σαρκάζω* 'posramiti', izvorno 'sasjeckati (o mesu)', od *σάρξ* ⟨G *σαρκός*⟩ 'meso' (v. ***sarkofag***).

Lit.: Kluge s. v. Sarkasmus.

sarkòfāg *m*

Posuđeno iz srlat. *sarcophagus*, što je pak iz grč. *σαρκοφάγος*, a to je složeno od *σάρξ* i korijena glagola *φάγω* 'jesti, žderati'. Izvorno je grčka riječ označavala vrstu kamena za izradu sarkofaga, za koji se vjerovalo da 'proždire meso' pokojnika.

Lit.: Chambers 957; Kluge s. v. Sarkophag.

sàrma *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãrma* (Grobnik), *sậrma* (Varaždin); *sarma* (RKKJ)

Posuđeno iz tur. *sarma* 'sarma', izvorno 'zavijutak, ono što je svijeno', od glagola

sarmak 'saviti'. Balkanski turcizam, usp. bug. *сарма́*, ngr. *σαρμᾶς*.

Lit.: Skok III: 205; Škaljić 551.

sàslušati (19. st.)

TVORBA *saslušánje, saslušávati*

Složeno od *sa-* (v. ***s(a)***) i ***slušati***. U pravnom značenju djelomičan kalk prema njem. *verhören* (od *hören* 'slušati').

sàstajati se (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zęst'ajati sę* (Varaždin), *zẽstāj'ati se* (Gola)

TVORBA *sàstajānje*

Poput sln. *sestājati se* izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena glagola ***stajati***.

sàstanak *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãstanak* (Senj), *z'ęstanęk* (Varaždin), *zẽst'anęk* (Gola)

Poput sln. *sestânek* izvedeno od ***sastati se***.

sàstati se (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sastȁt se* (Brač), *sastàti se* (Vrgada), *sastȁt se* (Senj), *zęst'ati (sę)* (Varaždin), *zẽst'ati se* (Gola)

Poput sln. *sestáti se* izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***stati***.

sástav *m* (13. st. Sava tip. hil.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'astaf* (Varaždin)

TVORBA *sástavak, sástāvnī* (*sástāvnica*)

Deverbalna imenica od glagola ***sastaviti***, usp. sln. *sestâva*, stcsl. *sъstavъ* 'okupljanje, tijelo', rus. *cocmáв* 'sastav, tijelo', češ. *sestavení* 'sastav, sadržaj'.

sàstaviti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sastãvit* (Brač), *sastàvit* (Senj), *sast'aviti* (Varaždin); *sastaviti* (RKKJ)

TVORBA *sastàvljāč* (*sastavljàčica*), *sàstavljati* (*sàstavljānje*)

Postalo od psl. **sъstàviti* (stcsl. *sъstaviti*, sln. *sastáviti*, rus. *cocmaвúmь*, češ. *sestaviti*), što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **staviti* (v. ***staviti***).

sástojak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***sastojati se***.

sástojati se (16. st.)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *stojati*, v. ***stajati***; za razvitak značenja usp. češ. *sestávati* 'sastojati se', njem. *bestehen* 'sastojati se' (od *stehen* 'stajati'), eng. *consist* 'sastojati se', što je posuđeno iz lat. *consistō* 'postaviti se, postojati' (od *stō* 'stajati').

sàsvīm *pril.* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sasvĩn* (Brač), *sasvĩn* (Vrgada)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *svim*, v. ***sav***), za tvorbu usp. rus. *coвcém* 'sasvim'.

sàšiti

DIJALEKTI I POTVRDE *sašît* (Brač), *sašîti* (Vrgada), *zęš'iti* (Gola)

Poput češ. *sešíti* složeno od *sa-* (v. ***s(a)***) i ***šiti***.

sât *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sât* (Varaždin, novije); *sat* (RKKJ)

Postalo od starijega *sàhat, sàat*, što je posuđeno iz tur. *saat*, a to je pak posuđeno iz arap. *sā'at*. Balkanski turcizam, usp. bug. *саха́м*, alb. *sahat*.

Lit.: Skok III: 181f.; Gluhak 541.

sàtara *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sãtara* (Brač), *s'atara* (Varaždin)

Posuđeno iz tur. *satır* 'mesarska sjekira', što je pak posuđeno iz arap. *sāṭūr*. Balkanski turcizam, usp. rum. *satîr*, alb. *satër*.

Lit.: Skok III: 207; Škaljić 551.

satèlīt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *satęlît* (Varaždin)

TVORBA *satèlītskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Satellit*, fr. *satellite*) iz lat. *satelles* ⟨G *satellitis*⟩ 'stražar, pratilac', što je vjerojatno izvorno etruščanska riječ. Značenje se metaforički protegnulo na ona nebeska tijela koja 'prate' planete, kao npr. Mjesec Zemlju.

Lit.: Snoj 641; Walde-Hofmann II: 481.

sàtīr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *satir* (RKKJ)

Posuđeno preko lat. *satyrus* iz grč. *σάτυρος* 'šumsko božanstvo, polučovjek-polužvijer', nepoznata podrijetla.

Lit.: Chambers 959.

sàtira *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sat'ira* (Varaždin); *satira* (RKKJ)

TVORBA *satìričār* (*satìričārev*, *satìričārka*), *satìričnī*

Posuđeno iz lat. *satira*, starije *satura*, izvornoga značenja 'obilje', što je ž. rod pridjeva *satur* 'sit, zasićen', od korijena koji je u *satis* 'dovoljno', v. ***salo***. Ime je ova vrst poezije dobila po izrazu *lanx satura* 'obilni pladanj' što je metaforički preneseno na tipičnu rimsku 'pjesničku smjesu', podrugljivu vrst pjesme.

Lit.: Chambers 958; Snoj 642.

sàtnija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'atnija* (Varaždin)

Postalo od **sъtьni* 'stotina', izvorno jedinica od stotinu vojnika, od istoga korijena koji je u ***sto***, usp. polj. *setnia*, rus. *сóтня*.

sàtnīk *m* (11. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sâtnik* (Varaždin)

Postalo od **sъtьnikъ*, što je izvedeno od **sъto* 'sto' sufiksom **-ьnikъ* (usp. stcsl. *sъtьnikъ* 'satnik'), v. ***satnija***.

sàtrap *m*

TVORBA *satràpija*, *sàtrapskī*

Posuđeno preko lat. *satrapa, satrapēs* 'provincijalni upravitelj u staroj Perziji' iz grč. *σατράπης*, što je pak posuđeno iz stperz. *xšaθrapāvan-* 'čuvar kraljevstva', od *xšāθra-* 'posjed, kraljevstvo' i *pāvan-* 'čuvar" (od korijena koji je u ***pasti***[2]).

Lit.: Chambers 959.

sàtrti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *satr̂t* (Brač), *sat^{e}r̂ti* (Vrgada), *satrît* (Senj); *satrti* (RKKJ)

Postalo od **sъterti* (sln. *strẹ́ti*, češ. *setříti*), što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **terti* (v. ***trti***).

sàuna *ž*

Posuđeno preko njem. *Sauna* iz fin. *sauna* 'kupelj'. Finska je riječ posuđena iz pgerm. **stakna-* 'hrpa' (eng. *stack*) i prvotno je označivala hrpu vrelog kamenja ili drva za vatru.

Lit.: Snoj 642.

sȁv *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȁv* (Senj), *vȁs* (Vrgada), *vę̑s, sâf* (Varaždin), *v'ẹs* (Gola); *sav* (RKKJ)

Postalo metatezom od **vьšь, *vьxъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *vьsь*, sln. *vẽs*, rus. *вéсь*, stčeš. *veš*, stpolj. *wszy*, usp. i češ. *všechen* 'sav', strus. *вхе* ⟨nom. mn. m⟩ (Novgorod)) < **wiso-* (lit. *vìsas*, latv. *viss*, stprus. *wissas*, skr. *víṣu-* 'u svim smjerovima'), zacijelo od istoga korijena koji je u lit. *vìsti* ⟨prez. 3. l. jd. *vỹ̀sta*⟩ 'množiti se'. Možda je srodno i skr. *víśva-* 'sav', av. *vīspa-* < **wik'wo-* no rekonstrukcija je ie. korijena formalno teška (indoiransko **k'* možda je postalo analogijom prema **wik'o-* 'selo, naselje', v. ***vas***[2]).

Lit.: Skok III: 207f.; Derksen 540; Snoj 815.

savàna *ž*

TVORBA *sàvānskī*

Posuđeno iz eng. *savannah* ili njem. *Savanne*, što je posuđeno preko šp. *sabana* (starije *zavana*) iz aravačkoga (domorodačkoga jezika na Haitiju) *savana* 'široka ravnica'.

Lit.: Chambers 960; Snoj 642.

sávez *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãvẹ̄s* (Varaždin); *savez* (RKKJ)

TVORBA *sáveznī*, *sáveznica*, *sávezničkī*, *sáveznīk*

Postalo od **sъvęzъ*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vęzъ* 'vez, veza' (v. ***vezati***), usp. csl. *sъvęzьnь* 'zatvorenik, uznik'. Izvorno deverbalna imenica od **sъvęzati* (v. ***svezati***).

savìjača *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***savijati***. Jelo je tako nazvano jer se priprema svijanjem tijesta punjenoga raznim nadjevima.

savíjati (16. st.)

Postalo od **sъvijati*, što je iterativna tvorba od **sъviti* (v. ***saviti***).

sàviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *savȉt* (Brač), *savìti* (Vrgada)

TVORBA *savìtljiv* (*savìtljivōst*)

Postalo od psl. **sъvìti* (stcsl. *sъviti*, sln. *zvíti*, rus. *свить*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **viti* (v. ***viti***). U hrvatskom je poopćena inačica prefiksa *sa-* umjesto glasovno očekivanoga *s-*.

sávjest *ž* (13. st. Sava; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'avjęst* (Varaždin); *savest, savjest* (RKKJ)

TVORBA *sávjestan* (*sávjesnōst*)

Posuđeno iz rus. *сóвесть* ili iz stcsl. *sъvěstь* (v. ***s(a)***, ***vijest***), što je kalk prema grč. *συνείδησις* 'savjest' (od *συν-* 's(a)' i glagola *εἴδομαι* 'pojaviti se, biti sličan').

sávjet *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. 'napomena, opomena'; 19. st. 'vijeće')

DIJALEKTI I POTVRDE *svȉt* (Brač), *svět* (Senj), *s'avjęt* (Varaždin); *svet* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *sávjetovati* (*sávjetovānje*)

Poput rus. *совéм* 'savjet, skupština' posuđeno iz stcsl. *sъvětъ*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena **vět-* koji je u ***vijeće***. Kalk prema grč. *συμβούλιον* 'skupština' (od *συν-* 's(a)' i *βουλή* 'vijeće, savjet'). Apstraktno značenje 'napomena, opomena' je metaforičko.

Lit.: Vasmer II: 686.

sávjetnīk *m* (15. st. Mon. serb.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'avjętnik* (Varaždin)

TVORBA *sávjetnica*

Poput rus. *совéтник* izvedeno od ***savjet***. U novije doba može biti i posuđeno iz rus.).

savládati (18. st.)

TVORBA *savladávati* (*savladávānje*)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***vladati***, usp. rus. *совладáть* 'savladati'.

sàvr̄šen *prid.* (18. st.) *savršen* (RKKJ)

TVORBA *savršènstvo*

Zacijelo posuđeno iz stcsl. *sъvrъšenъ* 'potpun, savršen' ili rus. *совершённый*, što je izvorno particip pasivni od glagola **sъvьršiti*, v. ***svršiti***.

sàzdati (13. st. Povaljska listina)

Postalo od **sъzьdàti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **zьdati*, izvornoga infinitiva glagola ***zidati***, usp. rus. *создáть* 'stvoriti', stcsl. *sъzьdati*.

sazídati (13. st. Stefan kr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sazidati, sezidati* (RKKJ)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***zidati***, usp. rus. *создáть* 'stvoriti'.

sazívati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *saz'ivati* (Varaždin)

TVORBA *sazívānje*

Poput stcsl. *sъzyvati* iterativno-intenzivni glagol izveden od ***sazvati***.

sàznati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *saznȁt* (Brač), *zęzn'ati* (Varaždin), *zęzn'ati* (Gola)

TVORBA *saznánje*, *saznávati* (*saznávānje*)

Postalo od **sъznati* (usp. rus. *сознáть* 'doznati, shvatiti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***znati***.

sàzreti (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sazdrȉt, sazrȉt* (Brač), *sazrȋt* (Senj)

TVORBA *sazrijévati* (*sazrijévānje*)

Postalo od **sъzьrěti* (stcsl. *sъzьrěti*, rus. *созрéть*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **zьrěti* (v. ***zreti***[2]).

sàzvati (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sazv'ati* (Varaždin)

Postalo od **sъzъvàti* (stcsl. *sъzъvati*, rus. *созва́ть*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **zъvati* (v. ***zvati***).

sàžaliti se (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *saž'aliti sę* (Varaždin)

TVORBA *sažalijévati (se)*

Postalo od **sъžaliti* (stcsl. *sъžaliti si* 'sažaliti se', rus. *сожале́ть* 'žaliti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **žaliti, *žalěti* (v. ***žaliti (se)***).

sàžēt *prid.*

TVORBA *sàžēto*

Izvorno glagolski pridjev trpni glagola ***sažeti***.

sažétak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sažętȁk* (Varaždin)

Izvedeno od ***sažeti***. Djelomičan kalk prema njem. *Zusammenfassung* 'sažetak' (od *zusammen* 's, zajedno' i *fassen* 'uhvatiti, obuhvatiti').

sàžēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sažȇt* (Brač)

Postalo od **sъžęti* (usp. stcsl. *sъžęti* ⟨prez. *sъžьmǫ*⟩ 'saželi, stisnuti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **žęti* 'stisnuti' (hrv. star. *žȅti* ⟨prez. *žmêm*⟩, rus. *жать* ⟨prez. *жму*⟩) < ie. **gem-* (grč. *γέντο* 'uhvatio je', norv. *kumla* 'mijesiti').

Lit.: Derksen 561.

sàžimati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sažȉmot* (Brač)

TVORBA *sàžimānje*

Intenzivno-iterativna tvorba od ***sažeti***.

scèna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šę̑na* (Brač), *sc'ęna* (Varaždin); *scena* (RKKJ)

TVORBA *scènskī*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Szene*) iz lat. *scaena*, što je pak posuđeno iz grč. *σκηνή* 'šator, nadstrešnica (iznad pozornice)'. Grčka je riječ možda iz istoga korijena koji je u ***santa***, ***sanjke***.

Lit.: Snoj 642.

scènārij *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *scęn'arij* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Szenarium, Szenario*, što je izvedeno od *Szene*, v. ***scena***.

scenàrist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *scęnarîst* (Varaždin)

TVORBA *scenàristica, scenarìstičkī*

Posuđeno iz njem. *Szenarist*, što je izvedeno od *Szene*, v. ***scena***.

se *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *se* (Vrgada), *se* (Senj), *sę* (Varaždin); *se* (RKKJ)

Postalo od psl. **sę* (stcsl. *sę*, sln. *se*, rus. *-ся*, polj. *się*), što je nenaglašeni oblik ak. jd. zamjenice **sebę* (v. ***sebe***). Psl. **sę* podudarno je sa stprus. *sien* 'se(be)' < **se-m* (s nastavkom za ak. jd. **-m* iz imenske sklonidbe). Ie. je osnova povratne zamjenice u ak. jd. odražena kao **se* (grč. *ἑ-*, got. *si-k*), **swe* (skr. *sváyam*) i **sē* (lat. *sē*). Možda je isti korijen u lat. prefiksu *sē-* 'od' (v. ***sekretar***, ***sekret***).

Lit.: Skok III: 211; Snoj 642.

sèbe *zam.* (12. st. Povelja Kulina bana)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȅbe* (Brač), *sȅbe* (Senj), *s'ębe* (Gola); *sebe* (RKKJ)

Postalo od psl. **sebe* (stcsl. *sebe*, sln. *sébe*, češ. *sebe*), što je naglašeni oblik povratne zamjenice u ak. i gen. jd., usp. i dat. jd. **sebě* (hrv. *sèbi*, sln. *sébi*, rus. *себе́*) < ie. **seb^{h}ey, *seb^{h}oy* (stprus. *sebbei* 'sebi', lat. *sibī* 'sebi', osk. *sífeí* 'sebi'). U slavenskome je sufiks **-b-*< **-b^{h}-* u akuzativu analoški prenesen iz dativa.

Lit.: Skok III: 211; Gluhak 542; Snoj 642; Matasović 2008: 239f.

sèbičan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȅbičan* (Brač), *sȅbičān* (Grobnik), *s'ębični* (Varaždin)

TVORBA *sèbično, sèbičnōst, sèbičnjāk (sebičnjàkinja)*

Poput sln. *sebíčen* izvedeno od zamjenice ***sebe***; za tvorbu usp. eng. *selfish* 'sebičan' od *self* 'sebe'.

Lit.: Snoj 642.

sèdam *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sèdan* (Brač), *sẽdan* (Vrgada), *sẽdan* (Senj), *s'ẹdẹm* (Varaždin); *sedam, sedem* (RKKJ)

TVORBA *sedmérac, sèdmero, sedmòrica*

Postalo od psl. **sèdmь* (stcsl. *sedmь*, sln. *sẹ́dem*, rus. *семь*, češ. *sedm*, polj. *siedem*), što je izvedeno od rednoga broja **sedmъjь* 'sedmi', v. ***sedmi***.

Lit.: Skok III: 212; Gluhak 542f.; Derksen 443; Snoj 643.

sedamdèsēt *br.* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sedandesẽt* (Brač), *sedandesẽt* (Vrgada), *sedandesẽt* (Senj), *s'ẹdẹmdẹsẹt* (Varaždin); *sedamdeset, sedemdeset, sedemset* (RKKJ)

TVORBA *sedamdèsetero, sedamdèsētī, sedamdesetòrica*

Postalo od psl. **sedmь desętъ* (stcsl. *sedmь desętъ*, sln. *sẹ́demdeset*, rus. *се́мьдесятъ*, češ. *sedmdesát*), što je složeno od **sedmь* 'sedam' (v. ***sedam***) i gen. mn. **desętь* 'deset' (v. ***deset***). Izvorno je značenje 'sedam desetica'.

sedàmnaest *br.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sedavnãdeste, sedavnãste, sedavnàest* (Brač), *sedavnàest* (Vrgada), *sedavnâjst* (Senj), *sẹdẹmnệjst* (Varaždin); *sedamnajst, sedemnajst, sedemnadest, sedemnadeste* (RKKJ)

TVORBA *sedàmnaestero, sedàmnaestī, sedamnaestòrica*

Postalo od psl. **sedmь na desęte* (stcsl. *sedmь na desęte*, sln. *sẹ́demnajst*, rus. *семна́дцать*, češ. *sedmnáct*), što je složeno od **sedmь* 'sedam' (v. ***sedam***), **na* (v. ***na***[1]) i **desętь* 'deset' (v. ***deset***). Izvorno je značenje 'sedam na desetici', v. ***osamnaest***.

sèdef *m* (18. st.)

TVORBA *sèdefast, sèdefnī*

Posuđeno iz tur. *sedef*, što je pak posuđeno iz arap. *sadaf*. Balkanski turcizam, usp. bug. *седе́ф*, rum. *sidef*, ngr. *σιδέφι*.

Lit.: Skok III: 212f.

sedìment *m*

TVORBA *sedimentácija, sedìmentnī, sedimentírati* (*sedimentírānje*)

Posuđeno iz lat. *sedimentum* 'naslaga', izvorno 'ono što je zasjelo', od korijena glagola *sedeō* 'sjesti', v. ***sjesti***.

sèdlo *sr* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sedlȍ* (Brač), *sedlȍ* (Vrgada), *s'ẹdlo* (Varaždin), *sẽdlȍ* (Grobnik); *sedlo* (RKKJ)

TVORBA *sèdlati* (*sèdlānje*)

Postalo od psl. **sedьlò* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *sedьlo*, sln. *sédlo*, rus. *седло́*, strus. *седьло*, polj. *siodło*) < ie. **sed-* 'sjesti' (v. ***sjesti***). Postoji i mišljenje da je psl. **sedьlo* posuđeno iz germanskoga, usp. stvnj. *satul* 'sedlo', eng. *saddle*, no vokalizam u sufiksu se ne slaže. Za tvorbu usp. i lat. *sella* 'sjedište' < **sedleh*$_2$.

Lit.: Skok III: 213; Derksen 444; Snoj 644.

sêdmī *br.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹ̃dmi* (Brač), *sẽdmi* (Senj), *sẹ̃dmi* (Varaždin); *sedmi* (RKKJ)

TVORBA *sèdmica, sèdmina*

Postalo od psl. **sedmъ(jь)* 'sedmi' (stcsl. *sedmъ*, sln. *sédmi*, rus. *седьмо́й*, polj. *siódmy*), što je (ne posve pravilno) od ie. **septmó-* 'sedmi' (skr. *saptamá-*, grč. *ἕβδομος*, lat. *septimus*, lit. *septiñtas*, stprus. *septmas*), a to je pak izvedeno od glavnoga broja **septm* 'sedam' (skr. *saptá*, grč. *ἑπτά*, lat. *septem*, stir. *secht*, got. *sibun*). Neki ie. riječ **septm* smatraju posuđenicom iz semitskoga, gdje je posvjedočena slična riječ za isti broj (prasemitski **šabᶜatum* > arap. *sabᶜat*, akad. *sebet(tum)*.

Lit.: Skok III: 212; Derksen 443; Snoj 643.

sèdra *ž* (19. st.)

Postalo od **sędra* (rcsl. i srp. csl. *sędra*), što je srodno sa stvnj. *sintar* 'sedra, travertin' (njem. *Sinter*), stnord. *sintr*. Dublje je podrijetlo nepoznato. Iz istoga je korijena i ***sadra*** što je u hrvatski vjerojatno posuđeno iz češkoga.

Lit.: Kluge s. v. Sinter.

sëf *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęf* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *safe*, što je posuđeno preko stfr. *sauf* iz lat. *salvus* 'cio, neozlijeđen, siguran', v. ***salutirati***.

Lit.: Chambers 950f.; Snoj 644.

sègment *m*

Posuđeno iz lat. *segmentum* 'odsječak' < **sekmentom*, što je izvedeno od korijena glagola *secō* 'sijeći, rezati', v. ***sjeći***.

Lit.: Snoj 644.

sẽgnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sẽči, sẽgnuti* (Varaždin), *s'ẽči, sẽgn'oti* (Gola); *seči, segnuti* (RKKJ)

Postalo od psl. **sęgnǫti* (stcsl. *do-sęgnǫti*, rus. *сягну́ть*, češ. *sáhnouti*) < ie. **seg-* (lit. *sègti* ⟨*segù*⟩ 'pričvrstiti', latv. *segt* 'pokriti', skr. *sájati* 'pričvrstiti'). U slavenskom je **-n-* u korijenu preuzeto iz prezentske osnove s nazalnim infiksom.

Lit.: Skok III: 214; Gluhak 543; Vasmer III: 62.

seizmològija *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Seismologie*, fr. *séismologie*). Složeno od grč. *σεισμός* 'potres' (od glagola *σείω* 'tresti') i *-λογια* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Snoj 644.

séka *ž* (18. st.)

Hipokoristik od ***sestra***, za tvorbu usp. ***baka*** (od ***baba***).

sèkcija

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ękcija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *sectiō* 'odjel, odsječak', što je izvedeno od korijena glagola *secō* 'sjeći', v. ***sjeći***.

Lit.: Snoj 645.

sèkrēt *m* (16. st. 'tajna'; 19. st. 'zahod')

DIJALEKTI I POTVRDE *sakrẽt, sekrẽt* (Brač) 1. 'tajna'; 2. 'skrovito mjesto', *šękrẽt* 'nužnik' (Varaždin), *šekr'ẽt* 'zahod' (Gola)

U značenju 'izlučevina' posuđeno (eventualno preko njem. *Sekret*) iz lat. *sēcrētiō* 'izlučevina', što je izvedeno od glagola *sēcernō* 'odvajati, izlučivati' (od *sē-* i *cernō* 'lučiti', od istoga korijena koji je u ***krojiti***). U (danas uglavnom dijalektalnom) značenju 'zahod' posuđeno (i uz posredništvo njem. *Sekret*) iz tal. *(luogo) secreto, (luogo) segreto* 'tajno, skriveno (mjesto); zahod' iz istoga izvora.

Lit.: Skok III: 217.

sekrètār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sękrętâr* (Varaždin); *sekretar* (RKKJ)

TVORBA *sekretárev, sekretàrica, sekretarìjāt*

Posuđeno, možda preko njem. *Sekretär* iz srlat. *secretarius* 'tajnik', što je izvedeno od lat. *sēcrētum* 'tajna' (izvorno 'ono što je odvojeno, stavljeno na stranu'), što je particip glagola *sēcernō* 'odvajati, izlučivati', v. ***sekret***.

Lit.: Skok III: 217.

sèks *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęks* (Varaždin)

TVORBA *sèksuālan* (*seksuálnōst*)

Posuđeno iz eng. *sex*, što je izvorno značilo 'spol', i u tom je značenju posuđeno iz lat. *sexus*, što je izvedeno od glagola *secō* 'sjeći, rezati', v. ***sekcija***, ***segment*** (značenjska je motivacija u tome što su spolovi 'podijeljeni', u prenesenom smislu 'razrezani' na dvoje).

Lit.: Snoj 645.

sèkstēt *m*

Posuđeno iz njem. *Sextett*, što je pak posuđeno iz tal. *sestetto*, a to je pak izvedeno od tal. *sesto* 'šesti' < lat. *sextus*, v. ***šest***.

Lit.: Snoj 645.

sèksuālan, v. ***seks***

sèkta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ękta* (Varaždin)

Posuđeno, preko njem. *Sekte* iz lat. *secta* 'odvojeni dio, (politička) stranka', što je izvorno particip pasivni ž. roda glagola *secō* 'sjeći, rezati' (v. ***sekcija***, ***segment***, ***seks***).

Lit.: Snoj 646.

sèktor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęktor* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Sektor* iz srlat. *sector (circuli)* 'odsječak (kruga)'. Izvorno je lat. *sector* značilo 'rezač', a

izvedeno je od glagola *secō* 'sjeći, rezati' (v. ***sekcija***, ***segment***, ***sekta***).

sèkulārnī *prid.*

TVORBA *sekularizácija*

Posuđeno iz lat. *saeculāris* 'svjetovan, koji pripada svijetu', što je izvedeno od *saeculum* 'pokoljenje, vijek, doba' < ie. **sh$_2$ey--tlo-*, od korijena **sh$_2$ey-* 'vezati' (velš. *hoedl* 'vijek', skr. *sināti* 'vezati', het. *išḫai-* 'vezati'). Značenje 'svjetovan' razvilo se preko 'privremen, vremenski' (u opreci spram 'vječan'), jer ono što pripada svijetu ima vremensko trajanje, dok je duhovna i religijska sfera vječna, bezvremenska.

Lit.: de Vaan 533.

sekùnda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sekûnd* (Brač), *sękûnda* (Varaždin); *sekunda* (RKKJ)

Posuđeno (možda preko njem. *Sekunde*) iz nlat. *secunda*, što je skraćeno od *pars minuta secunda* 'drugi manji dio (sata)' (prvi manji dio sata je ***minuta***). Lat. *secunda* je ž. rod pridjeva *secundus* 'drugi', izvorno 'slijedeći', što je izvedeno od glagola *sequor* 'slijediti' < ie. **sek^{w}-* 'slijediti' (skr. *sácate*, grč. *ἕπομαι*, stir. *sechithir*).

Lit.: Gluhak 543f.; Snoj 646.

sèkundāran *prid.*

Posuđeno iz lat. *secundārius* 'drugotni', što je izvedeno od *secundus* 'drugi', v. ***sekunda***.

sekvòja *ž*

Posuđeno iz eng. *sequoia*. Drvo je tako nazvao botaničar Stephan Endlicher 1847. u čast američkoga Indijanca koji se zvao *Sequoiah* (1760. – 1843.) i koji je izmislio pismo naroda Čeroki.

Lit.: Chambers 986.

selèkcija *ž*

Posuđeno iz lat. *sēlectio*, što je izvedeno od glagola *sēligō* 'odabirati' (od *sē-* i *legō* 'birati, čitati', v. ***lekcija***).

Lit.: Snoj 646.

sèlēndra *ž*

Rijetkim pejorativnim sufiksom *-endra* izvedeno od ***selo***. Isti je sufiks zabilježen u *cipelendra* (od ***cipela***), usp. sa sličnim pejorativnim sufiksom *-enda* imenice *Srbenda*, *guzenda* (od ***guz***).

sèliti (se) (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *selȉt se* (Senj), *s'ęliti (sę)* (Varaždin); *seliti (se)* (RKKJ)

TVORBA *sèlica*, *sèlidba* (*sèlidbenī*)

Postalo od psl. **selìti* (stcsl. *seliti* 'naseljavati', rus. *селúть*ся 'naseliti se'), što je denominativni glagol od imenice ***selo***.

Lit.: Skok III: 218f.; Snoj 647.

sèlo *sr* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *selȍ* (Brač), *selȍ* (Vrgada), *selȍ* (Senj), *s'ęlo* (Varaždin), *s'ęlo* (Gola); *selo* (RKKJ)

TVORBA *sèlskī*, *sèljanin*, *sèljānka*

Postalo od psl. **selò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *selo*, sln. *sélo*, strus. *selo* 'selo, polje', polj. zast. *sioło*, usp. i češ. *sídlo* 'selo', analoški prema korijenu glagola ***sjediti***) < ie. **sel-* (lit. *salà* 'otok, polje', stisl. *salr* 'dvorana, soba'), v. ***salon***. U standardnom je jeziku ova riječ posve istisnula stariju *vâs*, koja se još čuva u toponimima i u dijalektima (v. ***vas***^{2}).

Lit.: Skok III: 218f.; Gluhak 544; Derksen 444; Snoj 647.

sèljāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *seljõk* (Brač), *seljãk* (Senj), *sęļâk* (Varaždin); *selak*, *seļak* (RKKJ)

TVORBA *sèljāčkī*, *seljàkinja*, *seljáštvo*

Postalo od **seljakъ* (sln. *selák*, usp. i češ. *sedlák*), što je izvedeno od ***selo***.

sèmafōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęmafor* (Varaždin)

Posuđeno (vjerojatno preko aust.-njem. *Semaphor*) iz fr. *sémaphore*, što je složeno od grč. *σῆμα* 'znak' (v. ***semantika***) i *φορός* 'nositelj', od korijena glagola *φέρω* 'nositi' (v. ***brati***).

Lit.: Snoj 647.

semàntika *ž*

TVORBA *semàntičkī*

Posuđeno (možda preko njem. *Semantik*) iz fr. *sémantique*, što je izvedeno od grč. *σημαντικός* 'koji znači', od *σῆμα* 'znak'

(izvorno 'nadgrobni spomenik') nepoznata postanja.

Lit.: Snoj 647; Beekes 1323.

sèmestar *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sęm'ęstęr* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *sēmēstris*, što je od starijega *sexmenstris* 'šestomjesečni', od *sex* 'šest', v. ***šest***, i *mēnsis* 'mjesec', v. ***mjesec***.

Lit.: Snoj 648.

semi-

Od lat. prefiksa *sēmi-* 'polu-' < ie. **sēmi* ⟨lok. jd.⟩ 'u jednome' (skr. *á-sāmi* 'potpuno' < 'ne u pola', stvnj. *sāmi-* 'pola', grč. *ἡμι-*), v. ***hemi-***.

Lit.: de Vaan 553.

semìnār

DIJALEKTI I POTVRDE *sęminâr* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Seminar* iz lat. *sēminārium* 'sjemenište, seminar', što je izvedeno od *sēmen* 'sjeme', v. ***sjeme***. Značenjski je razvitak bio od 'rasadnik' metaforički do 'škola za svećenike' i 'skupina studenata koji rade s profesorom'.

sènāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sęnât* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *senātus* 'senat, rimska skupština', što je izvedeno od pridjeva *senex* 'star' < ie. **sen-* 'star' (grč. *ἕνος*, skr. *sána-*, stir. *sen*, arm. *hin*). Senat je izvorno bila skupština starijih građana, starješina, usp. ***senilan***.

Lit.: de Vaan 553; Snoj 648.

sèndvič *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęndvič* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *sandwich*, što je isprva bilo ime grofovije Sandwich. Jelo je dobilo ime po Johnu Montaguu (1718. – 1792.), četvrtomu lordu od Sandwicha (tvrdi se da su njemu sluge nosili sendviče jer nije želio ustajati od kockarskoga stola da bi jeo kuhane obroke).

Lit.: Chambers 956; Mršić 267.

sènf *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęnf, z'ęnf* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Senf*, što je pak posuđeno preko lat. *sināpi* iz grč. *σίναπι* (nepoznatoga postanja).

Lit.: Skok III: 220; Kluge s. v. Senf; Beekes 1333.

sènīlan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sęnîlęn* (Varaždin)

TVORBA *senílnōst*

Posuđeno (eventualno preko njem. *senil*) iz lat. *senīlis* 'starački', što je izvedeno od *senex* 'starac', v. ***senat***.

Lit.: Snoj 649.

sènior *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęnijor* (Varaždin)

TVORBA *sèniōrka, sèniorskī*

Posuđeno iz lat. *senior* 'stariji', izvorno komparativ od *senex* 'star', v. ***senat***.

sentèncija *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šęnt'ęncija* (Varaždin); *sentenca* (16. st.)

Posuđeno (možda preko njem. *Sentenz*) iz lat. *sententia* 'misao, izreka', što je izvedeno od glagola *sentiō* 'osjećati, misliti' < ie. **sent-* (lit. *sintėti* 'misliti', stcsl. *sęšti* 'mudar', možda i stir. *sét* 'staza'), v. ***sentiment***, ***senzacija***.

Lit.: de Vaan 554.

sentìment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sęntimęnt* (Varaždin)

TVORBA *sèntimentālan* (*sentimentálnōst*)

Posuđeno iz fr. *sentiment* 'osjećaj', što je postalo od vlat. **sentīmentum*, izvedenice od lat. glagola *sentiō*, v. ***sentiment***, ***senzacija***.

senzácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sęnzãcija* (Varaždin)

TVORBA *sènzacionālan*

Posuđeno (možda preko njem. *Sensation*) iz fr. *sensation*, što je od srlat. *sensatio* 'intenzivan osjećaj', a to je pak izvedeno od lat. *sensus* 'osjet, osjećaj', od korijena glagola *sentiō* 'osjećati', v. ***sentencija***.

Lit.: Snoj 649.

sènzibīlan *prid.*

TVORBA *senzibilìtēt, senzibílnōst*

Posuđeno iz fr. *sensible* < lat. *sensibilis* 'osjećaj', od korijena koji je u *sensus* 'osjećaj', v. ***senzacija***.

sènzor *m*

TVORBA *sènzorskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Sensor* iz srlat. *sensor* 'osjetilo', izvedenice od lat. *sensus* 'osjećaj', v. ***senzacija***.

seòba *ž* (18. st.)

Postalo od **selьba*, što je izvedeno od korijena glagola ***seliti (se)***, usp. i sln. star. *sẹ̑lba* (Plet.).

sèoskī *prid.* (16. st.)

Poput sln. *sélski* postalo od **selьski*, što je izvedeno od ***selo***.

sèptēmbar (17. st.) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *setẹ̑mbar, šetẹ̑mbar* (Brač)

Posuđeno iz lat. *september* 'sedmi mjesec' (po rimskom kalendaru). Riječ je izvedena od lat. *septem* 'sedam', v. ***sedam***.

sèptēt *m*

Posuđeno preko njem. *Septett* iz tal. *settetto*, što je izvedeno od *sette* 'sedam' < lat. *septem*, v. ***sedam***; u njemačkom je *-pt-* postalo analogijom prema lat. *septem* 'sedam'.

Lit.: Snoj 649.

serenáda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹrẹnãda* (Varaždin)

Posuđeno preko fr. *sérénade* iz tal. *serenata*, što je izvedeno od tal. *(al) sereno* 'pod vedrim (nebom)'. Serenada je prvotno pjesma koja se pjeva pod vedrim nebom. Tal. *sereno* 'vedar' je od lat. *serēnus* 'vedar' < ie. **ksero-* 'suh' (grč. *ξερόν* 'suha zemlja, kopno', stvnj. *serawēn* 'sušiti').

Lit.: de Vaan 556; Snoj 650.

sêrija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ẹrija* (Varaždin)

TVORBA *sêrījskī*

Posuđeno iz lat. *seriēs* 'niz, serija', što je izvedeno od korijena *serō* 'vezati, spajati, nizati' < ie. **ser-* (grč. *εἴρω* 'zašivati').

Lit.: de Vaan 557.

serpentína

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹrpẹnt'ina* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Serpentine*, što je izvedeno od lat. *serpentīnus* 'zmijski', od imenice *serpēns* 'zmija' < ie. **serp-* 'puzati' (grč. *ἕρπω*, skr. *sárpati*, alb. *gjarpër* 'zmija'). Semantička je motivacija u tome što serpentina vijuga poput zmije.

Lit.: de Vaan 558; Snoj 650.

sérum *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ẹrum* (Varaždin)

TVORBA *sérumskī*

Posuđeno iz lat. *serum* 'sirutka, tekućina' < ie. **ser-* 'teći' (skr. *sará-* 'tekući', grč. *ὀρός* 'sirutka').

Lit.: de Vaan 558.

sèrver *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ẹrvẹr* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *server*, što je pak posuđeno iz fr. *servir* < lat. *serviō* 'služiti', v. ***servirati***.

Lit.: Chambers 987.

servírati

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹrvẹ̑rati* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *servieren* iz fr. *servir* < lat. *serviō* 'služiti', izvedenica od *servus* 'stražar, sluga, rob', v. ***servis***.

Lit.: Skok III: 225.

sèrvīs *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹrvîs* (Varaždin)

Posuđeno (možda preko njem. *Service*) iz fr. *service* 'servis, služba, posao' < lat. *servitium* 'sužanjstvo, služba', od *servus* 'sluga'.

sestína

Posuđeno iz tal. *sestina*, što je izvedeno od *sesto* 'šesti', v. ***sekstet***. *Sestina* je strofa od šest stihova.

sèstra *ž* (12. st.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sestrà* (Brač), *sestrà* (Vrgada), *sestrà* (Grobnik), *s'ęstra* (Varaždin)

TVORBA *sèstrica*, *sèstrīnskī*

Postalo od psl. **sestrà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *sestra*, sln. *séstra*, rus. *сестра́*, polj. *siostra*) < ie. **swesōr* ⟨G **swesr-os*⟩ (lit. *sesuõ*, stprus. *swestro*, skr. *svásar-*, grč. *ἔωρ* (Hesihije), lat. *soror*, stvnj. *swester*, stir. *siur*, toh. B *ṣer*, arm. *kʿoyr*). U slavenskome je **-t-* pravilno dodano epentezom između **s* i **r* u kosim padežima. Moguće je da je riječ za 'sestru' u ie. prajeziku bila složena od posvojno-povratne osnove **swe-* (v. ***svoj***) i sufiksa za imenice ženskoga spola, *-sor* (kao u lat. *uxor* < **uk-sor* 'supruga', het. *-šarra*).

Lit.: Skok III: 226; Gluhak 545f.; Derksen 445; Snoj 651.

sèstrična *ž* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sęstr'ična* (Varaždin)

Postalo od **sestričьna* (csl. *sestričьna* 'sestrina kći, nećakinja', sln. *sestrîčna* 'sestrična', u starijem jeziku i 'nećakinja'), što je izvedeno od ***sestra***. I u hrvatskom se značenje 'sestrična' razvilo iz 'sestrina kći, nećakinja' (posvjedočeno u starijem jeziku, npr. Habdelić, Della Bella) prenošenjem naziva za srodstvo sa starije generacije na mlađu.

Lit.: Snoj 651.

sȅt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęt* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *set*, što je izvedeno od glagola *set* 'postaviti' < steng. *settan* 'učiniti da što sjedne, postaviti', izvorno kauzativnoga glagola od ie. korijena **sed-* 'sjesti' (v. ***sjesti***). U značenju 'skup (brojeva ili predmeta)' eng. *set* je posuđeno iz stfr. *sette* < lat. *secta* 'skupina, politička stranka' (v. ***sekta***).

Lit.: Chambers 988.

sézati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sęzati* (Varaždin), *sęz'ati* (Gola); *segati*, *sigati* (RKKJ)

Postalo od **sędzati*, što je trećom palatalizacijom postalo iz korijena glagola ***segnuti***, usp. polj. *sięgać* 'posegnuti', stčeš. *sahati* 'dodirnuti'.

Lit.: Derksen 449.

sezóna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sęz'ona* (Varaždin)

TVORBA *sèzōnskī*

Posuđeno iz fr. *saison* 'sezona', izvorno 'prikladno vrijeme' < lat. *satiō* 'sijanje, sjetva', od korijena koji je u ***sjeme***.

Lit.: Snoj 652.

sfêra *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sf'ęra* (Varaždin)

TVORBA *sfêrnī*

Posuđeno (možda preko njem. *Sphäre*) iz grč. *σφαῖρα* 'kugla' (nepoznatoga postanja).

Lit.: Snoj 652; Beekes 1427.

sfînga *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svînga* (Varaždin)

Posuđeno iz grč. *Σφίγξ* ⟨G *Σφιγγός*⟩, što je vjerojatno izvedeno od glagola *σφίγγω* 'zavezati, stegnuti', usp. ***sfinkter***.

Lit.: Chambers 1045.

sfînkter *m* 'kružni mišić, zatvara ili otvara cjevaste organe; mišić stezač, zapirač'

Posuđeno preko lat. *sphincter* iz grč. *σφιγκτήρ* 'zavezivač, zatvarač, steznik', što je izvedeno od glagola *σφίγγω* 'zavezati, stegnuti', usp. ***sfinga***. Grčki glagol nema razjašnjenu etimologiju.

Lit.: Chambers 1045; Beekes 1356.

shéma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *šę̄ma* (Varaždin)

TVORBA *shèmatskī*

Posuđeno preko lat. *schēma* iz grč. *σχῆμα* 'držanje, lik, svojstvo', što je izvedeno od glagola *ἔχω* 'držati, imati' < ie. **segʰ-* (skr. *sáhate* 'savladati', njem. *Sieg* 'pobjeda').

shȉzma *ž*

Posuđeno preko kslat. *schisma* iz grč. *σχίσμα* 'rascjep', što je izvedeno od glagola *σχίζω* 'rascijepiti' < ie. **skeyd-* (v. ***cijediti***).

Lit.: Chambers 966.

shizofrènija *ž*

Posuđeno iz njem. *Schisophrenie*. Ovaj naziv za bolest skovao je 1910. njem. psihijatar Eugen Bleuler od grč. *σχίζω* 'rascijepiti' (v. ***shizma***) i *φρήν* 'um'.

shvàtiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'atiti* (Varaždin)

TVORBA *shvàćati* (*shvàćānje*), *shvàtljiv* (*shvàtljivōst*)

Postalo od **sъxvatiti* (usp. rus. *схватúть* 'zgrabiti', češ. *schvátiti* 'pretjerati, iznemoći'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *hvatiti* (v. ***hvatati***). Značenje 'razumjeti' razvilo se od 'obuhvatiti (umom)', usp. za sličan razvitak tal. *capire* 'razumjeti, shvatiti' od lat. *capiō* 'uhvatiti, zahvatiti'.

si *zam.*

Postalo od psl. **si* (stcsl. *si*, češ. *sí*), što je nenaglašeni dat. jd. povratne zamjenice **se* (v. ***se***, ***sebe***).

sibìlant *m*

Posuđeno iz njem. *Sibilant*, što je tvoreno prema lat. participu prezenta *sībilāns* 'koji piska, piskajući' glagola *sībilō* 'piskati' izvorno onomatopejskoga postanja.

sȉći (14. st. Žića sv. otaca *siti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȃjti* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъjьti* (rus. *сoумú*, češ. *sejíti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **jьti* (v. ***ići***).

sȉćūšan *prid.* (18. st.)

Postalo od **sitjušьnъ*, što je izvedeno od ***sitan***.

sída *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ida* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *SIDA*, što je kratica za *Syndrome d'immunodéficience acquise* 'sindrom stečenoga nedostatka imuniteta' (engleski naziv *AIDS* kratica je za *Acquired immune deficiency syndrome*).

sȉdro *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉdro* (Brač), *sìdro* (Vrgada), *sȉdro* (Senj), *s'idro* (Varaždin)

TVORBA *sȉdriti*

Posuđeno, vjerojatno preko vlat. **siderus*, iz grč. *σίδηρος* 'željezo' (nepoznatoga podrijetla).

Lit.: Skok III: 229; Gluhak 546; Beekes 1329.

sìfilis *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ifilis* (Varaždin)

TVORBA *sìfilisnī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Syphilis*, fr. *syphilis*). Ovu je bolest 1530. tako nazvao tal. pjesnik Girolamo Fracastoro (1483. – 1553.) po pastiru Sifilu u svojoj pjesmi *Syphilis, sive morbus Gallicus* 'Sifilis, ili francuska bolest'. Fracastoro Sifila prikazuje kao prvoga čovjeka koji je obolio od sifilisa.

Lit.: Chambers 1107; Snoj 653.

sȉga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'iga* (Varaždin)

Riječ nesigurne etimologije. Izvodi se iz korijena glagola **síti* 'kapati' (češ. dijal. *sít*), ali je sufiks *-ga* u tom slučaju nejasan. Može biti i povezano s glagolom *sigati* 'crpsti' (Vrančić, Belostenec), koji je zacijelo rana posuđenica iz lat. *sūgō* 'sisati' ili **sūcō* 'sisati' (od *sūcus* 'sok'); izvor riječi *siga* bila bi neposvjedočena vlat. imenica **sūga* 'nešto osušeno, iscrpljeno, vodeni talog', usp. tal. *carta suga* 'bugačica, upijač', mlet. *sugar* 'sušiti'.

Lit.: Skok III: 229; Snoj 653.

sìgnāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *signȃl* (Varaždin)

TVORBA *signalizácija*, *signalizírati* (*signalizírānje*)

Posuđeno preko njem. *Signal* iz fr. *signal* < srlat. *signale* < lat. *signālis* 'koji se odnosi na znak, znakovni', što je izvedeno od *signum* 'znak', od korijena glagola *secō* 'rezati, sjeći' (v. ***sekta***). Riječ *signum* se isprva odnosila na urezane znakove na drvetu.

Lit.: Chambers 1005; de Vaan 563.

sȉgūran *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sigûr* (Brač), *sig'urẹn* (Varaždin), *sẹg'ɯrẹn, sig'ɯrẹn* (Gola); *seguren, seguran, siguren, sekureń* (RKKJ)

TVORBA *sȉgūrno, sigúrnōst* (*sigúrnosnī*)

Posuđeno iz mlet. *sigur* 'siguran' (usp. tal. *sicuro*) < lat. *sēcūrus* 'siguran' (složenica od *sē-* 'bez-, od-' i *cūra* 'briga', v. ***kuriozitet***).

Lit.: Gluhak 546.

sȉjati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉjot* (Brač), *sȉjati* (Vrgada), *sêt* (Grobnik), *s'ẹjati* (Varaždin), *sejȁti* (Đurđevac); *sejati* (RKKJ)

TVORBA *sȉjāč* (*sijàčica*), *sijàćica, sȉjānje, sjȅtva*

Postalo od psl. **sějati, *sěti* (stcsl. *sěti* ⟨prez. *sějǫ*⟩, sln. *sejáti*, rus. *сéять*, češ. *síti*) < ie. **seh$_1$-* 'sijati' (lit. *sėti*, latv. *sēt*, lat. *serō*, got. *saian*, stir. *síl* 'sjeme', het. *šai-* 'stavljati'). Oblik **sějati* novija je tvorba nastala na temelju prezentske osnove sa sufiksom **-j-*.

Lit.: Skok III: 230; Gluhak 546.

sijȇčanj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîčań* (Brač), *sȇčẹ́ń* (Varaždin); *sečań, sečen* (RKKJ)

TVORBA *sijȇčanjskī*

Postalo od **sěčьnjь* (csl. *sěčьnjь* 'veljača', rus. dijal. *сечень* 'veljača'), što je zacijelo izvedeno od glagola ***sjeći***. Kako se vidi iz potvrda u drugim slav. jezicima, izvorno je značenje bilo 'veljača': to je mjesec kad se sijeku drva, a može biti i mjesec kad hladnoća siječe.

Lit.: Gluhak 546.

sijȇd *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîd* (Brač), *sîd* (Vrgada), *sêd* (Senj), *sȇdi* (Varaždin), *s'ẹ̄t* (Gola); *sed* (RKKJ)

Postalo od psl. **sědъ* (stcsl. *sědъ*, rus. *седóй*, usp. i češ. *šedivý*) < **xoido-* < **sk'oydo-*, vjerojatno od istoga korijena koji je u ***sinji***, s dočetkom **-dъ* analogijom prema **blědъ* (v. ***blijed***).

Lit.: Skok III: 231; Gluhak 547.

sijédjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sīdȉt* (Brač), *sēdȉt* (Senj), *sẹ̄dẹti* (Varaždin); *sedeti* (RKKJ)

Poput rus. *седéть* (od *седóй* 'sijed') glagol izveden od ***sijed***.

sijélo *sr* (19. st.)

Poput češ. *sídlo* 'prebivalište' postalo od psl. **sědlo*, što je izvedeno od glagola **sěsti* (v. ***sjesti***). Izvorno je značenje bilo 'zasjedanje'.

sijêno *sr* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sệno* (Brač), *sêno* (Vrgada), *sêno* (Senj), *sệno* (Varaždin)

Postalo od psl. **sěno* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *sěno*, sln. *senọ̑*, rus. *сéно*, polj. *siano*) < **k'oyno-* (lit. *šiẽnas* 'sijeno', latv. *siens*, vjerojatno i grč. *κοινά* 'krma' (Hesihije)).

Lit.: Skok III: 231; Gluhak 547; Derksen 446; Snoj 649.

sijévati (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sīvȁt* (Brač), *sīvȁti* (Vrgada), *sẹ̄vati* (Varaždin)

TVORBA *sijévānje, sijévnuti*

Poput sln. *sẹ́vati* postalo od **sěvati*, što je durativni glagol od korijena koji je u **sěti* 'sjati', v. ***sjati***.

sìktati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'iktati* (Varaždin), *sikt'ati* (Gola)

TVORBA *síknuti, sȉktānje*

Frekventativnim sufiksom *-t-* izvedeno od hrv. star. *síkati* < psl. **sýkati* ⟨a.p. *a*⟩ 'siktati, piskavo se glasati' (sln. *sīkati*, rus. dijal. *сы́кать*, češ. *sykat*). Praslavenski glagol može biti onomatopejskoga postanja, a može biti i srodan s lit. *šaũkti* 'vikati' < ie. **k'ewk-*.

Lit.: Skok III: 233; Smoczyński 626; Snoj 654.

sȉla *ž* (12. st. Mon. serb.; 13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉla* (Brač), *sîla* (Vrgada), *sîla* (Senj), *s'ila* (Varaždin)

TVORBA *sȉlōm*, *silòvit* (*silòvitōst*)

Postalo od psl. **síla* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *sila*, sln. *síla*, rus. *сúла*, češ. *síla*) < ie. **seyH-lo-* (lit. *síela* 'duša', u starijem jeziku 'slabost, iznemoglost', stprus. *seilin* ⟨ak. jd.⟩ 'napor, snaga'). Vjerojatno su od istoga ie. korijena i het. *išḫiul-* 'ugovor', *išhiya-* 'vezati' i stvnj. *seil* 'uže' (u tom slučaju valja rekonstruirati ie. korijen **seh₂i-* 'povezati'). Značenjski razvitak u slavenskom vjerojatno je bio 'nategnutost' > 'napor' > 'snaga, sila'.

Lit.: Skok III: 234; Gluhak 547; Derksen 451; Snoj 654.

sîlan *prid.* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîlan* (Brač), *sîlẹn* (Varaždin)

Postalo od psl. **sílьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *silьnъ*, sln. *sîlen*, rus. *сúльный*, češ. *sílně* 'silno'), što je izvedeno od **sila* (v. ***sila***).

sìlaziti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *salãzit* (Brač)

TVORBA *sìlaznī*, *sìlažēnje*

Postalo od **sъlaziti* (usp. rus. *слáзить* 'popeti se, spustiti se'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***laziti***. Oblik *silaziti* umjesto očekivanoga **slaziti* je zacijelo postao analogijom prema ***sići***, zbog vidskih parova poput *dolaziti/doći*, *izlaziti/izići*, *nailaziti/naići*.

sìlīcij *m*

TVORBA *sìlīcijev*, *sìlīcijskī*

Posuđeno (možda preko njem. *Silizium*) iz nlat. *silicium*, što je tvoreno od lat. *silex* 'kremen' (osnovni sastojak kremena je silicij). Lat. *silex* nema razjašnjeno postanje.

Lit.: Snoj 654; de Vaan 564.

sìlikōn *m*

Posuđeno iz njem. *Silikon*, što je tvoreno od nlat. *silicium* 'silicij', v. ***silicij***. Po kemijskom sastavu *silikon* je polimerni silicij.

Lit.: Snoj 654.

sìliti (15. st. Mažuranić prin.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîlit* (Brač), *sìliti* (Vrgada), *s'iliti* (Varaždin)

TVORBA *sìljēnje*

Postalo od psl. **síliti* (sln. *síliti*, rus. *сúлить*, češ. *síliti* 'snažiti'), što je izvedeno od **sila* 'sila'.

sílnica *ž*

Postalo od **silьnica*, usp. češ. *sílnice* 'cesta'.

sîlno *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sîlno* (Varaždin)

Izvedeno od **silьnъ* 'silan, snažan', v. ***silan***. Izvorno je značenje 'snažno'; usp. i sln. *sîlno*.

sîlos *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ilos* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Silo* iz šp. *silo* 'silos' < lat. *sīrus* 'jama za žito', što je vjerojatno posuđeno iz grč. *σιρός* (nepoznata podrijetla). Postoji i mišljenje da je šp. *silo* posuđeno iz bask. *zilo, zulo* 'jama, pećina (za spremanje žita)', no vjerojatnije je smjer posuđivanja bio obrnut. Završno *-s* u hrv. je od španjolskog ili njemačkog množinskog nastavka *-s*.

Lit.: Chambers 1006; Snoj 654.

siluèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *silhu'ẹta* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *silhouette*, što je tvoreno aluzijom na *Étiennea de Silhouettea* (1709. – 1767.) francuskoga ministra financija tijekom 1759. g. Smatra se da je aluzija nastala zbog toga što je Silhouette za vrijeme rata s Engleskom poticao štednju, pa i izradu jeftinijih silueta umjesto pravih slikarskih portreta poznatih osoba. Drugo je mišljenje da je Silhouette imao veliku kolekciju silueta, pa je ta vrst slikarije nazvana po njemu.

Lit.: Chambers 1006; Mršić 270.

sìmbióza *ž*

TVORBA *sìmbiotskī*

Posuđeno iz nlat. *symbiosis*, što je iz grč. *συμβίωσις* 'suživot, zajedničko življenje'.

Riječ je složena od *συμ-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i izvedenice od *βίος* 'život' (v. ***bio-***, ***živ***).

Lit.: Chambers 1104.

sìmbōl *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *simbôl* (Varaždin)

TVORBA *simbolizírati*

Posuđeno preko lat. *symbolum* iz grč. *σύμβολον*, što je izvedeno od glagola *συμβάλλω* 'zajedno baciti, supostaviti', od *συμ-* (v. ***sin-***) i korijena glagola *βάλλω* 'bacati' (v. ***balestra***). Riječ se u grčkom prvo odnosila na simbole kojima su se uzajamno prepoznavala dva čovjeka: bio je to prsten ili kakav drugi predmet prelomljen na dva dijela. Njihovo su-postavljanje na prijelomu dokazivalo bi izvorni identitet osoba.

Lit.: Snoj 655; Chambers 1104.

simètričan *prid.*

Izvedeno od ***simetrija***. Usp. njem. *symmetrisch*.

simètrija *ž*

TVORBA *simetrála*, *simètričan* (*simètričnōst*)

Posuđeno preko lat. *symmetria* iz grč. *συμμετρία*, što je izvedeno od *συμ-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *μέτρον* 'mjera' (v. ***metar***). Izvorno je značenje bilo 'surazmjerje', usp. i grč. *σύμμετρος* 'surazmjeran, simetričan'.

Lit.: Snoj 655.

simfònija *ž* (15. st. Bernardin 'skladna muzika, skladno pjevanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *simf'onija* (Varaždin)

TVORBA *simfòničār* (*simfòničārev*, *simfòničārka*), *simfònījskī*

Posuđeno preko njem. *Symphonie* i tal. *sinfonia* iz lat. *symphōnia*, što je iz grč. *συμφωνία* 'suglasje', od *συμ-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *φωνή* 'glas' (v. ***fonetika***).

Lit.: Snoj 655.

simpàtičan *prid.*

Izvedeno od ***simpatija***. Usp. njem. *sympatisch*.

simpàtija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *simp'atija* (Varaždin)

TVORBA *simpàtičan*

Posuđeno preko njem. *Sympathie* i lat. *sympathia* iz grč. *συμπάθεια* 'suosjećaj, sutrpljenje', od *συμ-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *πάθος* 'trpljenje' (v. ***patetika***).

Lit.: Snoj 655.

simpatìzēr *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *simpatizêr* (Varaždin)

TVORBA *simpatìzērka*

Posuđeno iz fr. *sympatiseur*, što je izvedeno od *sympathie*, v. ***simpatija***.

simplificírati

Posuđeno iz njem. *simplifizieren*; riječ je izvedena od lat. *simplex* 'jednostruk' < **sem-* 'jedan' (v. ***sam***) i *-plex*, od korijena koji je u *plectō* 'plesti' (v. ***plesti***).

sìmptōm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *simptôm* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Symptom* iz grč. *σύμπτωμα* 'slučaj, događaj', što je izvedeno od glagola *συμπίπτω* 'dogoditi se', od *συμ-* (v. ***sin-***) i *πίπτω* 'pasti' (za razvitak značenja usp. lat. *casus* 'događaj' od *cadō* 'pasti').

Lit.: Snoj 655.

simulírati

DIJALEKTI I POTVRDE *simulêrati* (Varaždin)

TVORBA *simulácija* (*simulácījskī*), *simulírānje*

Posuđeno iz njem. *simulieren*, što je pak posuđeno iz lat. *simulō*, glagola izvedena od pridjeva *similis* 'sličan' < ie. **smh₂el-* (grč. *ὁμαλός* 'jednak', stvnj. *simble* 'uvijek', stir. *samail* 'sličan'), od ie. korijena koji je u ***sam***.

Lit.: Snoj 655.

sîn *m* (12. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîn* (Brač), *sîn* (Vrgada), *sîn* (Senj), *sîn* (Varaždin)

Postalo od psl. **sŷnъ* ⟨G **synu* a.p. *c*⟩ (stcsl. *synъ*, sln. *sîn*, rus. *сы́н*, polj. *syn*) < ie. **suHnu-* (lit. *sūnùs*, stprus. *sunun* ⟨ak. jd.⟩, skr. *sūnú-*, got. *sunus*), vjerojatno

izvedeno od korijena **suH-* 'roditi' (skr. *sū́te* 'rađa').

Lit.: Skok III: 237; Gluhak 547f.; Derksen 483; Snoj 655.

sin-

Prefiksoid posuđen iz grč. *συν-, ξυν-* (*συμ-* ispred dvousnenih glasova) 'zajedno'. Dublje je podrijetlo nesigurno, no moguće je izvođenje iz korijena **sum-* 'povezati' (het. *šumumaḫḫ-* 'povezati', skr. *sumát* 'zajedno, istovremeno'). Oblik *ξυν-* tumači se kontaminacijom s ie. **k'om* 's, zajedno' iz kojega je psl. **sъ* (v. ***s(a)***).

Lit.: Beekes 1038, Dunkel 2013: 720.

sinagóga *ž* (15. st. Bernardin, Zad. lekc., Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *sinag'oga* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *synagōga* iz grč. *συναγωγή* 'mjesto okupljanja, okupljalište, što je izvedeno od glagola *συνάγω* 'okupljati', od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *ἄγω* 'tjerati' (v. ***agent***). Riječ su skovali prevoditelji Starog Zavjeta kao kalk prema hebrejskom *keneseth* 'okupljanje' (*beth keneseth* 'mjesto okupljanja').

sȉnak *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od psl. **synъkъ* (sln. *sînek*, rus. *сынóк*, polj. *synek*), što je umanjenica od **synъ* (v. ***sin***).

sindìkāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sindikât* (Varaždin); *sindikat* 'zvanje, služba i poslovi sindika (pravnog zastupnika)' (16. st.)

TVORBA *sȉndikālnī*

Posuđeno preko njem. *Syndikat* iz fr. *syndicat* 'sindikat', isprva 'pravna pomoć' koja se pružala radnicima. Francuska je riječ izvedena od lat. *syndicus* 'pravni savjetnik', što je posuđeno iz grč. *σύνδικος* istog značenja. Grčka je riječ izvedena od glagola *συνδικέω* 'zastupati na sudu', od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *δίκη* 'pravda' < ie. **deyk'-* 'pokazati' (v. ***dikcija***).

Lit.: Snoj 655.

sìndrōm *m*

Posuđeno, zacijelo preko njem. *Syndrom*, iz grč. *συνδρομή* 'gomilanje, zajednički tijek', što je izvedeno od supletivnoga aorista *συνέδραμον* (od *συν-*, v. ***sin-***, i korijena **drem-*, v. ***-drom, -droman, -dromija***) glagola *συντρέχω* 'trčati zajedno, zajednički teći'.

Lit.: Kluge s. v. Syndrom.

sȉngulār *m*

Posuđeno preko njem. *Singular* iz lat. *singulāris* 'pojedinačni', što je izvedeno od priloga *singulī* 'pojedinačno'. Ta je lat. riječ zacijelo izvedena od korijena **sem-* 'jedan' (v. ***sam***) no detalji izvođenja nisu jasni.

Lit.: de Vaan 566.

sinkòpa *ž*

Posuđeno iz kslat. *syncopa* 'kraćenje riječi ispadanjem sloga', što je izvedeno od grč. *συνκόπτω* 'zajedno udariti', od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *κόπτω* 'udariti' (v. ***kopati***).

Lit.: Kluge s. v. Synkope.

sinkronizácija *ž*

TVORBA *sinkronìzīrān*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Synkronisation*, fr. *synchronisation*) iz nlat. *synchronisatio*, što je tvoreno od grč. *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *χρόνος* 'vrijeme' (nepoznata postanja).

Lit.: Beekes 1652.

sȉnōć *pril.* (14. st. Žića sv. otaca *sinoća*)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉnọć* (Brač), *sȉnōć* (Vrgada), *s'inoč* (Varaždin, novije), *sȉnōć, sȉnōjka* (Grobnik)

Postalo od psl. **si notji* (stcsl. *si našti*, sln. *sinọ̑či*, mak. *синок'а*), fraze koja sadrži pokaznu zamjenicu **sь* (v. ***danas***) i imenicu **notjь* (v. ***noć***) u gen. jd.

Lit.: Snoj 656.

sìnōd *m* (16. st.)

Posuđeno iz kslat. *synodus* 'sabor svećenstva', što je pak posuđeno iz grč. *σύνοδος* 'sastanak, zbor', od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *ὁδός* 'put' (v. ***hodati***).

Lit.: Snoj 657.

sinònīm *m*

TVORBA *sinònīman, sinonìmija*

Posuđeno iz fr. *synonyme* 'istoznačnica', što je posuđeno preko lat. *synōnymum* iz

grč. *συνώνυμον*, poimeničenoga pridjeva *συνώνυμος*, od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i korijena imenice *ὄνομα* 'ime' (v. ***ime, onomastika***).

Lit.: Snoj 657.

sinòpsis *m*

Posuđeno preko lat. *synopsis* iz grč. *σύνοψις* 'skica, nacrt', od *συν-* (v. ***sin-***) i *ὄψις* 'pogled', od korijena koji je u ***oko***[1].

sìntaksa *ž*

TVORBA *sintàktičkī*

Posuđeno, možda preko njem. *Syntax,* iz grč. *σύνταξις*, od *συν-* (v. ***sin-***) i *τάξις* 'poredak', od glagola *τάσσω* 'redati' (od korijena koji je u ***taksa***). Isprva se značenje odnosilo na slaganje i redanje riječi u rečenici.

Lit.: Kluge s. v. Syntax.

sintesàjzer *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'intęsęjzer* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *synthesizer*, što je izvedeno od glagola *synthesize*, tvorenoga prema grč. *σύνθεσις* 'sinteza', v. ***sinteza***. Instrument se tako naziva jer "slaže", sintetizira zvukove različitih frekvencija.

sintéza *ž*

TVORBA *sintètika* (*sintètičkī*, *sintètičnī*), *sintetizírati*

Posuđeno preko kslat. *synthesis* iz grč. *σύνθεσις* 'sastavljanje', od *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *θέσις* 'postavka, teza' (v. ***teza***).

Lit.: Kluge s. v. Synthese.

sínus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'inus* (Varaždin)

TVORBA *sínusnī*

Posuđeno iz lat. *sinus* 'zavoj, krilo' nesigurnoga podrijetla (moguća je veza s alb. *gji* 'dojka' < **sino-*).

Lit.: de Vaan 567.

sínuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉnut* (Brač), *sīnȕti* (Vrgada), *s'inuti* (Varaždin), *sīn'oti* (Gola)

Poput sln. *síniti* postalo od **sinǫti*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***sjati***.

Lit.: Gluhak 548.

sînjī *prid.* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sĩ́ńi* (Brač), *sĩnji* (Senj), *sĩńī* (Vrgada)

Postalo od psl. **sínjь* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *sīnji*, csl. *синь* 'sinji, modar, crn', rus. *синий*, češ. *siný*) < ie. **(s)k'eyh*$_2$- 'sjati' (v. ***sjati***). Izvorno je ovaj pridjev značio 'boje svijetloga neba'.

Lit.: Skok III: 239; Gluhak 548; Snoj 656.

sȉpa *ž* (15. st. Marulić) *(Sepia officinalis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉpa* (Brač), *sȉpati* (Vrgada), *sȉpa* (Senj)

Posuđeno iz nekog romanskog idioma (usp. mlet. *sepa*, tal. *seppia*, istromletački *sipa*), što je postalo od lat. *sēpia*, a to je pak posuđeno iz grč. *σηπία* nepoznatoga podrijetla; formalno je moguće izvođenje iz korijena glagola *σήπομαι* 'trunuti' (jer sipino crnilo navodno miriše na trulež).

Lit.: Skok III: 240; Snoj 657; Beekes 1323.

sȉpak *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ipęk* (Varaždin)

Poput sln. *sípek* postalo od **sipъkъ*, što je izvedeno od korijena glagola **sipati* (v. ***sipati***).

sȉpati (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉpot* (Brač), *sȉpati* (Vrgada), *sȉpat* (Senj), *s'ipati* (Varaždin), *sīpàti* (Cerje)

Postalo od psl. **sýpati* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *sypati*, sln. *sȉpati*, rus. *сы́пать*, češ. *sypat*), što je iterativ-intenziv iz istoga korijena od kojega je **suti* ⟨prez. **sъpǫ*⟩, v. ***nasuti***.

Lit.: Snoj 657.

sípiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ipiti* (Varaždin), *sīp'eti* ⟨prez. *sipí*⟩ 'kišiti, sipiti, teško disati' (Orehovički Martinec)

Glagol nejasna postanja; protiv povezivanja sa ***sipati*** govori dugouzlazni naglasak. Možda je posuđeno iz srvnj. *sīfen* 'kapati' (od korijena koji je u *Seife* 'sapun', v. ***sapun***).

Lit.: Skok III: 241; Gluhak 548; Kluge s. v. Seife.

sȉr *m* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîr* (Brač), *sĩr* (Vrgada), *sȉr* (Senj), *sîr* (Varaždin)

Postalo od psl. **sýrъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *syrъ*, sln. *sȉr*, rus. *сыр*, češ. *sýr*). Izvorno je ova riječ poimeničeni pridjev **syrъ* 'kiseo, sirov' podudaran s lit. *sū́ras* 'slan', odakle je i lit. *sū́ris* 'sir', latv. *sũrs* 'slan, kiseo', stprus. *suris* 'sir'. Izvor je ie. pridjev **suHro-* 'vlažan, kiseo' (steng. *sūr* 'kiseo', njem. *sauer* 'kiseo').

Lit.: Skok III: 242; Gluhak 549; Snoj 657.

sírak *m* 'vrsta pšenice' *(Sorghum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'īrẹ̑k* (Gola)

Posuđeno, možda preko njem. *Sirk*, iz srlat. *syricum*, što je poimeničen pridjev *Syricus* 'sirijski'. U srednjem je vijeku *sirak* iz istočnoga Sredozemlja uvezen u Europu, odatle mu ime po Siriji. Iz istoga je izvora i sln. *sírek*, tal. *surgo, sorgo*, eng. *sorghum*.

Lit.: Snoj 657.

siréna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sir'ẹ̑na* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *Sīrēn* iz grč. *Σειρήν* 'sirena'. Značenje 'truba, svirala (obično na automobilu)' je metaforičko (u tom je značenju riječ posuđena iz njem. *Sirene*), jer su sirene bile u grčkoj mitologiji zavodljive pjevačice. Vjeruje se da je u grčki ova riječ posuđena iz nekog semitskog jezika (uspoređuje se hebr. *šir* 'pjesma').

Lit.: Beekes 1316f.

sȉrīšte *sr* (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉrišće* (Brač)

Izvedeno od ***sir***. Sirište (*abomasum*) je pravi želudac kod preživača, a najrazvijenije je kod mladunčadi koja siše mlijeko, koje se u siristu zgrušnjava, "siri" (odatle mu ime).

siròče *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉročad, sȉročod* (Brač), *sȉroče* (Grobnik), *sir'očę* (Varaždin)

TVORBA *sȉročād*

Deminutiv od **sirotьkъ* (usp. sln. *sirôtče, sirôtek*, rus. *cupómка* 'siroče'), što je izvedeno od psl. **sirota*, v. ***sirotica***.

Lit.: Snoj 658.

siròmah *m* (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *siromȁh* (Brač), *siromȁh* (Vrgada), *siromãh* (Senj), *siromậk* (Varaždin)

TVORBA *siròmahinja, siromášak, siròmašan, siròmašica, siròmašiti, siròmaštvo*

Postalo od **siromaxъ* (sln. *siromák*, csl. *siromaxъ*), što je izvedeno od participa pasivnoga **siromъ* 'osiromašio, koji je lišen' pretpostavljenoga glagola **siriti* 'osiromašiti', izvedenoga iz pridjeva **sirъ* 'sirotan, koji je bez roditelja', v. ***sirotica***.

Lit.: Snoj 658.

siròtica *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sirotȉca* (Brač), *sirotȁ* (Vrgada), *sirotȁ* (Senj), *sir'ota, sir'otica* (Varaždin)

TVORBA *siròtān, siròtinja* (*siròtīnjskī*), *sȉrotīšte*

Deminutiv od *siròta* ⟨a.p. *c*⟩, što je postalo od psl. **sirotà* 'koji nema roditelja, siroče' (sln. *sirôta*, rus. *cupomá*, češ. *sirota*), od **sirъ* 'osiromašen, bez roditelja' (stcsl. *sirъ*, rus. *cúрый*, češ. *sirý* 'zapušten, pust') < ie. **k'ey-ro-* (lit. *šeirỹs* 'udovac', av. *saē-* 'bez roditelja', možda i skr. *śíśyate* 'preostati' ako je *-ṣ-* formant za tvorbu prezentske osnove).

Lit.: Skok III: 243; Snoj 658.

sȉrov *prid.* (13. st. Glasnik 24; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉrov* (Brač), *sȉrov* (Vrgada), *sȉrōv* (Grobnik), *sirǫ̑vi* (Varaždin), *s'irof* (Gola)

Poput sln. dijal. *sirǫ̑v* i češ. *syrový* postalo od **syrovъ*, što je izvedeno od **syrъ* 'mokar, kiseo', v. ***sir***. Izvorno je značenje 'ukiseljen', jer se neke nekuhane namirnice (npr. mlijeko) ukisele.

sȉrovina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sirov'ina* (Varaždin)

Izvedeno od ***sirov***; značenjski je razvitak bio od 'ono što nije kuhano, pripremljeno' preko 'građa za pripremu jela' do općenitoga 'bilo koja građa za preradu, sirovina'.

sìrup *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'irup* (Varaždin)

Posuđeno preko srlat. *siruppus* 'gust napitak, sirup' iz arap. *šarāb-* 'piće', što je izvedeno od glagola *šariba* 'piti', v. ***sorbet***.

Lit.: Skok III: 243.

sȉsa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉsa* (Brač), *s'isa* (Varaždin)

Imenica izvedena od glagola ***sisati***, usp. rus. *cóска* 'duda (varalica)' od *cocámь* 'sisati'.

sȉsāl *m* 'tropska biljka'

Posuđeno iz eng. *sisal*; ova vrsta vlakana nazvana su prema meksičkoj luci *Sisal*, odakle su se prvotno uvozila.

Lit.: Chambers 1010.

sȉsati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉsot* (Brač), *s'isati* (Varaždin); *sati, sisati* (RKKJ)

TVORBA *sȉsāljka*, *sȉsānje*

Postalo od **sysati* (usp. i bug. *cúcам*), što je iterativno-intenzivni glagol od psl. **sъsàti* ⟨prez. **sъsǫ*⟩ 'sisati' (hrv. star. *sȁti* ⟨prez. *sêm*⟩, stcsl. *sъsati*, sln. *sesáti*, rus. *cocámь*, polj. *ssać*) < ie. **sewk'-* 'sisati' (latv. *sùkt*, lat. *sūcus* 'sok', stisl. *súga* 'sisati').

Lit.: Skok III: 244; Gluhak 549; Derksen 482.

sȉsavac *m*

Izvedeno od ***sisati*** po uzoru na njem. *Säugetier* (od *säugen* 'sisati' i *Tier* 'životinja'), usp. i eng. *mammal* 'sisavac' od lat. *mamma* 'dojka, sisa'.

sìstēm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sistȇm* (Varaždin)

Posuđeno (eventualno preko njem. *System*) iz lat. *systēma*, što je pak posuđeno iz grč. *σύστημα* 'sustav', isprva 'sastavljena cjelina', od grč. *συν-* 'zajedno' (v. ***sin-***) i *ἱστάνω* 'postavljati', v. ***stati***.

Lit.: Skok III: 245; Snoj 658.

sȉt *prid.* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉt* (Brač), *sȉt* (Vrgada), *sȉt* (Senj), *sît* (Varaždin)

Postalo od psl. **sýtъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *sytъ*, sln. *sȉt*, rus. *сытый*, češ. *sytý*), možda od ie. **suH-to-* 'napunjen', od korijena **sewH-* 'biti pun' (het. *šunna-* 'puniti', skr. *sū́tu-* 'trudnoća'), v. i ***sunuti*** (ako se pođe od izvornoga značenja 'ugurati'). Nije vjerojatna veza s lit. *sótus* 'zadovoljan, ispunjen' < **seh$_2$-tu-*, lat. *satis* 'dovoljno' < **sh$_2$ti-*, jer time nije objašnjen slavenski vokalizam.

Lit.: Skok III: 245; Gluhak 550; de Vaan 540; Snoj 658.

sȉtan *prid.* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉtan* (Brač), *s'itẹn* (Varaždin)

TVORBA *sitnìca* (*sitničáriti*, *sitnìčav* (*sitnìčavōst*))

Postalo od **sítьnъ* (usp. rus. *сúтный* 'prosijan'), od korijena koji je u ***sito***. Značenjski je razvitak bio od 'koji prolazi kroz sito' do 'malen, neznatan, sitan'.

Lit.: Skok III: 246; Gluhak 550.

sȉtiti (16. st.)

Poput sln. *sítiti* glagol izveden od pridjeva ***sit***.

sȉto *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉto* (Brač), *sȉto* (Vrgada), *sȉto* (Senj), *s'ito* (Varaždin)

TVORBA *sȉtōst*

Postalo od psl. **síto* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *síto*, csl. *sito*, rus. *cúmo*, češ. *síto*) < ie. **seh$_1$i-to-*, od korijena **seh$_1$-* 'sijati', v. ***sijati***, ***sjeme***.

Lit.: Skok III: 246; Gluhak 550; Derksen 451; Snoj 658f.

situácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *situ̇̃cija* (Varaždin)

Posuđeno (možda preko njem. *Situation*) iz fr. *situation* 'položaj, situacija', što je izvedeno od glagola *situer* 'položiti, smjestiti', a to je pak posuđeno iz srlat. *situo*,

izvedenice od lat. *sītus* 'položaj, stanje', v. ***pozicija***.

Lit.: Snoj 659.

sîv *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sîv* (Brač), *sîv* (Senj), *sĩvi* (Varaždin)

TVORBA *síviti, sívjeti, sîvkast*

Postalo od psl. **sívъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *sivъ*, sln. *sîv*, rus. *cúвый*, polj. *siwy*) < ie. **k'ih$_1$-wo-* (lit. *šývas* 'boje plijesni, svijetlosiv', stprus. *sijwan* 'siv', skr. *śyāvá-* 'mrk, taman' < **k'yeh$_1$wo-*, stnord. *hárr* 'siv', vjerojatno i stir. *cíar* 'taman' < **k'eyh$_1$ro-*).

Lit.: Skok III: 246f.; Gluhak 550; Derksen 451f.; Snoj 659.

sjâj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sjâj* (Varaždin)

Poput sln. *sijâj* izvedeno od glagola ***sjati*** (za tvorbu usp. ***kraj***[1], ***običaj***).

sjàti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sjȁt* (Brač), *sj'ati* (Varaždin); *sejati* (RKKJ)

TVORBA *sjájan* (*sjâjno*), *sjàjilo, sjájiti*

Postalo od psl. **sьjàti* (stcsl. *sijati*, sln. *sijáti*, rus. *cuáть*) < ie. **(s)k'eyh$_2$-* 'sjati, bljeskati' (got. *skeinan* 'sjati', eng. *shine*, možda i lat. *scintilla* 'iskra'). Slavenski oblici odražavaju oblik korijena bez početnoga **s-*.

Lit.: Skok III: 247f.; Gluhak 550f.; Snoj 654.

sjècīšte *sr*

Poput sln. *sečíšče* izvedeno od glagola ***sjeći;*** može biti kalk prema njem. *Kreuzung* 'sjecište' (od *kreuzen* 'križati, sjeći'). Suglasnik *-c-* vjerojatno je analoški prema glagolu ***sjeckati***.

sjèckati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęckati* (Varaždin)

TVORBA *sjèckānje*

Postalo od **sěcьkati*, što je deminutivni glagol izveden od korijena koji je u ***sjeći***.

sjèćati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sę̀č'ati se* (Gola); *sečati se* (RKKJ)

TVORBA *sjèćānje*

Postalo od **sętjati sę*, nesvršeni glagol iz istoga korijena kao svršeni ***sjetiti se***.

sjèći (14. st. Glasnik 15; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉć* (Brač), *sȉći* (Vrgada), *sȉć* (Senj), *s'ęći* (Varaždin); *seči (se)* (RKKJ)

TVORBA *sjèča, sjèčēnje, sjèčīvo*

Postalo od psl. **sěkti* ⟨prez. **sěkǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *sěšti* ⟨prez. *sěkǫ*⟩, sln. *séči* ⟨prez. *séčem*⟩, rus. *сечь* ⟨prez. *секу́*⟩, češ. *síci* ⟨prez. *seču*⟩), što je prijevojnim duljenjem izvedeno od ie. korijena **sek-* 'sjeći' (stlit. *-sekti*, lat. *secō*, stvnj. *sega, saga* 'pila', stir. *tescaid* 'rezati'), v. ***sjekira***.

Lit.: Skok III: 248f.; Gluhak 551; Derksen 446; Snoj 643.

sjèdalo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sęd'alo* (Varaždin); *sedalo* (RKKJ)

TVORBA *sjèdalica*

Poput češ. *sedadlo* 'sjedalo' izvedeno od **sědati*, v. ***sjedati***.

sjèdati (14. st. Glasnik 15; 15. st. Spom. hrv., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sedati (se)* (RKKJ)

Postalo od psl. **sědati* (češ. *sedati*, usp. sln. *na-séda̋ti*, rus. *на-седа́ть* 'nasjedati'), što je izvedeno od korijena koji je u ***sjesti***, ***sjediti***.

sjèditi (14. st. Žića sv. otaca *sediti, siditi*)

DIJALEKTI I POTVRDE *sedȉt, sidȉt* (Brač), *sidȉti* (Vrgada), *sedȉt* (Senj), *sęd'ẹti* (Varaždin); *sedeti* (RKKJ)

TVORBA *sjèdēnje, sjèdilac* (*sjèdilačkī, sjèdiočev*), *sjèdīšte*

Analogijom prema drugim glagolima na *-iti* preoblikovano od starijega *sjèdjeti* < psl. **sěděti* (stcsl. *sěděti*, sln. *sedẹ́ti*, rus. *сидéть*, češ. *sedět*), od ie. stativnoga **sed-eh$_1$-* (lit. *sėdėti* 'sjedjeti', latv. *sêdêt*, lat. *sedeō* 'sjedjeti'), od istoga korijena koji je u ***sjesti***.

sjèdnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sj'ẹdnica* (Varaždin); *sednica* (RKKJ)

Izvedeno od ***sjediti***; može biti kalk prema njem. *Session* i lat. *sessiō* 'sjednica, zasjedanje', što je izvedeno od participa *sessum* lat. glagola *sedeō* 'sjediti' (v. ***sjediti***).

sjèkira *ž* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sikȉra* (Brač), *sikȉra* (Vrgada), *sikȉra* (Senj), *sẹk'ira* (Varaždin); *sekira* (RKKJ)

Postalo od psl. **sekyra* (stcsl. *sekyra*, sln. *sekíra*, rus. *секúра*, češ. *sekyra*), što je podudarno s lat. *secūris* 'sjekira' < **sek-uH-*, od korijena koji je u ***sjeći***. U hrvatskom je "jat" (**ě* > *je*) sekundarno uveden analogijom prema glagolu *sjeći*.

Lit.: Snoj 645; Derksen 446.

sjekùtić *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sikutȉć* (Brač)

Izvedeno od glagola *sjekùtati* (s ekspresivnim sufiksom kao u ***kolutati***, *skakutati*), što je pak izvedeno od ***sjeći***. Zacijelo kalk prema njem. *Schneidezahn* (od *schneiden* 'sjeći' i *Zahn* 'zub').

sjème *sr* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉme, sȉmen* (Brač), *sȉme* (Vrgada), *sȉme* (Senj), *s'ẹme* (Varaždin)

TVORBA *sjèmenī, sjemènīk, sjèmēnka, sjemenòvod, sjemènjača, sjèmēnje*

Postalo od psl. **sěmę* ⟨G **sěmene* a.p. *a*⟩ (stcsl. *sěmę*, sln. *sẹ́me*, rus. *сéмя*, češ. *símě, sémě*) < ie. **seh*$_1$*-men* 'sjeme' (lit. *sėmenys*, stlit. *sėmuõ* 'vrijeme sjetve', stprus. *semen*, lat. *sēmen*, stvnj. *samo*), od korijena koji je u ***sijati***.

Lit.: Gluhak 551; Derksen 446; Snoj 647.

sjèmenīšte *sr* (15. st. Hrv. spom)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ẹmẹnīštę, sj'ẹmẹnīštę* (Varaždin)

Izvedeno od ***sjeme***; kalk prema njem. *Samenschule* (od *Samen* 'sjeme' i *Schule* 'škola') i lat. *sēminārium* 'sjemenište, seminar', v. ***seminar*** (od *sēmen* 'sjeme'). Iz lat. *sēminārium* posuđeno je i *semìnār*, a značenjski je razvitak bio od 'vrt za uzgoj mladica' metaforički do 'škola za svećenike'.

Lit.: Snoj 647.

sjèna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sj'ẹna* (Varaždin)

TVORBA *sjẽnčati* (*sjẽnčānje*), *sjẽnčiti* (*sjẽnčēnje*), *sjènilo, sjênka, sjenòvit*

Postalo od psl. **sěnь* ⟨G **sěni* a.p. *a*⟩ 'sjena' (stcsl. *sěnь*, sln. *sẹ̑nca*, dluž. *seń*, usp. i hrv. star. *sjẽn* ⟨G *sjẽni*⟩) < ie. **(s)k'eh*$_2$*-(i)-n-* (grč. *σκηνή* 'šator', v. ***scena***) < ie. **(s)k'eh*$_2$*i-* 'sjena' (latv. *seja* 'lice', skr. *chāyā-* 'sjena', grč. *σκία*, alb. *hije*), v. i ***sjati***. Manje je vjerojatna veza s korijenom koji je u ***sinji***.

Lit.: Skok III: 250; Gluhak 551; Derksen 447; Snoj 648.

sjènica *ž* (16. st.) 'naziv za više vrsta ptica iz porodice *Paridae*'

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹn'ica* (Varaždin), *sẹn'īca* (Gola)

Postalo od psl. **sinìca* (sln. *siníca*, rus. *синúца*, polj. *sinica*), što je izvedeno od **sinji* (v. ***sinji***) zbog boje ptice. Psl. **i* zamijenjeno je s **ě* > *je* zbog pučkoetimološkoga povezivanja sa ***sjena***, ali usp. dijal. *sinica* (Poljica, Žumberak).

Lit.: Skok III: 251.

sjènica *ž* (15. st. Bernardin) 'zaklon od sunca'

Izvedeno od ***sjena***.

sjènīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sẹnîk* (Varaždin)

Poput sln. *seník* izvedeno od ***sijeno***.

sjèsti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȅst* (Brač), *sȅsti* (Vrgada), *sȅst* (Senj), *s'ẹsti sẹ* (Varaždin)

Postalo od psl. **sěsti* ⟨prez. **sędǫ* a.p. *a*⟩ (stcsl. *sěsti* ⟨prez. *sędǫ*⟩, sln. *sẹ́sti*, rus. *сéсть* ⟨prez. *ся́ду*⟩, stčeš. *siesti* ⟨prez. *sadu*⟩) < ie. **sed-* 'sjesti' (lit. *sėsti*, latv. *sêst*, got. *sitan*, lat. *sedeō*, grč. *ἵζομαι* < **si-sd-o-*). Ovaj je glagol u psl. tvorio

prezent prezentskim infiksom (**sind-* > **sędǫ*, usp. i stprus. *sindats* 'sjedeći').

Lit.: Skok III: 251; Gluhak 551f.; Snoj 651.

sjȅta *ž* (16. st.)

Postalo od **sěta* 'tuga' (strus. *сѣта*), što je izvedeno od korijena psl. glagola **sětovati* 'tugovati' (hrv. star. *sjȅtovati*, strus. *сѣтоватu*, rus. *сéтовать*), što može biti iz istoga korijena kao i ***sjetiti se***, premda semantička veza nije očigledna. Nadalje, to može biti isti korijen kao i ie. **sh$_2$ey-t-* 'bijes, bol' (het. *šāi-* 'razbjesniti se', lat. *saevus* 'divlji', velš. *hoed* 'bol, žaljenje' < pkelt. **saytu-*). Nejasno je je li to isti korijen kao i u ***sila***.

Lit.: Vasmer II: 619; Matasović 2009: 325.

sjȅtan *prid.* (16. st.; 19. st.)

Poput stcsl. *sětьnъ* izvedeno od **sěta*, v. ***sjeta***.

sjȅtiti se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȉtit se* (Brač), *sȉtit se* (Senj)

Postalo od **sětiti sę* (csl. *sětiti sę*, sln. dijal. *sętiti se*); dublje je podrijetlo nesigurno, ali vjerojatno je izvođenje iz korijena koji je u ***sjeta***. Značenjski bi razvitak bio poopćavanjem od 'rastužiti se (zbog tužne uspomene)' do 'prisjetiti se', usp. niz. *de hersenen pijnigen* 'pokušavati se sjetiti', 'mučiti mozak' (dosl.). Moguće je izvođenje iz ie. korijena **sh$_2$ey-t-* 'vezati, sputati (čarolijama)' (lit. *saĩsti* ⟨prez. *saičiù*⟩ 'prorokovati', *saĩtas* 'veza, konopac', stnord. *seiðr* 'čarolije', srvelš. *hud* 'magija' < **sh$_2$oyto-*), v. ***sila***. Naposljetku, moguće je i izvođenje iz korijena koji je u ***posjetiti*** (za značenjsku vezu usp. fr. *souvenir* 'sjećanje' od lat. *sub-* 'pod-' i *veniō* 'doći').

Lit.: Skok III: 252; Vasmer II: 619; Matasović 2009: 352.

sjȅvēr *m* (13. st. Spom. 5; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ẹvẹr* (Varaždin)

TVORBA *sjevérac*, *sjȅvērnī*, *sjevèrnjāk* (*sjevèrnjāčkī*), *sjeveroìstok* (*sjeveroìstočnī*), *sjeverozápad* (*sjeverozápadnī*)

Postalo od psl. **sěverъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *sěverъ*, sln. *sẹ́ver*, rus. *céвер*, češ. *sever*), što je srodno s lit. *šiáurė* 'sjever', *šiaũras* 'hladan (o vjetru)', lat. *caurus* 'sjeverozapadni vjetar', got. *skūra (windis)* 'vihor', eng. *shower* 'pljusak', ali je rekonstrukcija ie. praoblika teška. Vjerojatno treba poći od ie. **k'eh$_1$ur-* (odakle su izvodivi slavenski oblici) u prijevoju s **k'h$_1$ewer-* i **k'h$_1$wer-* (odakle su izvodivi oblici u drugim ie. jezicima). Takav neobičan prijevoj možda upućuje na neindoeuropsko, supstratno podrijetlo ovih riječi.

Lit.: Skok III: 252; Gluhak 552; Derksen 489f.; Smoczyński 634; Snoj 652.

skafȁnder *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *skaf'andẹr* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *scaphandre*, što je složeno od grč. *σκάφη* 'čun, čamac' i osnove kosih padeža grč. *ἀνήρ* ⟨G *ἀνδρός*⟩ 'čovjek'; skafander je metaforički 'čovjek-čamac'.

Lit.: Snoj 659.

skâj *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *skâj* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Skai*, što je zaštitni znak proizvoda i ime tvornice.

skákati (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skōkȁt* (Brač), *skākȁt* (Senj), *skãkati* (Varaždin)

TVORBA *skàkāč* (*skakàčica*, *skàkāčkī*), *skákānje*, *skakaònica*, *skakùtati* (*skakùtānje*)

Postalo od psl. **skakàti* (stcsl. *skakati*, sln. *skakáti*, rus. *скакáть*, češ. *skákati*), što je nesvršeni vid glagola **skočiti*, v. ***skočiti***.

skȁkavac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škakàvac* (Senj), *sk'akavẹc* (Varaždin)

Izvedeno od ***skakati***, za semantičku motivaciju usp. eng. *grasshopper* (od *grass* 'trava' i *hop* 'skakati').

skàla[1] *ž* 'stuba, stepenica'

DIJALEKTI I POTVRDE *skãla* 'hrid, kamena podina' (Brač), *skàla* 'stepenica' (Vrgada), *skàla* (Grobnik), *sk'ala* (Varaždin)

Postalo od psl. **skála* ⟨a.p. *a*⟩ 'stijena' (sln. *skála*, csl. *skala*, rus. *скалá*, češ. *skála*), što je izvedeno od glagola **skaliti* 'cijepati' (ukr. *скáлиmu*) < ie. **skelh*$_1$- 'cijepati' (lit. *skélti* 'rezati, cijepati', het. *iškalla-* 'rastrgati', grč. *σκάλλω* 'kopati, cijepati', stnord. *skilja* 'dijeliti', arm. *cʿelum* 'cijepati'). Psl. **skála* mora biti od ie. **skōlh*$_1$*-eh*$_2$, s prijevojnom duljinom u korijenu (možda izvorno od nom. jd. korijenske imenice).

Lit.: Skok III: 254; Gluhak 552f.; Snoj 659.

skála[2] *ž* 'ljestvica'

DIJALEKTI I POTVRDE *skãla* (Brač), *sk'ala* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *scala* < lat. *scāla (< *skandslā)*, što je izvedeno od glagola *scandō* 'penjati se' < ie. **skend-* 'skakati' (skr. *skándati*, stir. *sceinnid*).

Lit.: Skok III: 254f.; de Vaan 543.

skàndāl *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *skôndal* (Brač), *škandâl* (Senj)

Posuđeno preko njem. *Skandal* i fr. *scandale* iz lat. *scandalum*, što je pak posuđeno iz grč. *σκάνδαλον* 'zamka' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Skok III: 256; Beekes 1341; Kluge s. v. Skandal.

skandírati

TVORBA *skandírānje*

Posuđeno iz njem. *skandieren*, što je pak posuđeno iz lat. *scandō*, izvorno 'penjati se', v. ***skala***[1]. Značenje se razvilo od 'podizati glas pri recitaciji' do 'recitirati slijedeći metričku strukturu pjesme' i 'svečano i glasno govoriti'.

skàpati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skãpati* (Varaždin)

TVORBA *skapávati*

Najvjerojatnije postalo od **sъkapati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kapati* (v. ***kapati***). Značenje se razvilo eufemistički od 'padati kao kap' do 'preminuti, umrijeti'.

Lit.: Skok II: 40f.

skaràbej *m*

Posuđeno iz lat. *scarabaeus*, što je pak iz grč. *κάραβος* 'žohar, vrst raka' (nepoznata podrijetla), v. i ***korablja***.

Lit.: HER 1195; Chambers 964; Beekes 642.

skèč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sk'ęč* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *sketch*, izvorno 'nacrt', što je posuđeno preko niz. *schets* iz tal. *schizzo* 'nacrt' (nejasna podrijetla), v. ***skica***. Značenje se razvilo od 'nacrt' preko 'kratka priča' u 'skeč'.

Lit.: Chambers 1012.

skèla *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sk'ęla* (Varaždin), *skèla* (Grobnik)

TVORBA *skèlār* (*skèlārev*, *skèlārov*)

Posuđeno iz tur. *iskele* 'pristanište, skela', što je pak posuđeno iz tal. *scala* 'ljestve', v. ***skala***[2]. Balkanski turcizam, usp. bug. *скéлье*, alb. *skele, shqele*, ngr. *σκαλί*.

Lit.: Skok III: 255.

skèner *m*

TVORBA *skenírati* (*skenírānje*)

Posuđeno iz eng. *scanner*, što je izvedeno od glagola *scan* 'pažljivo gledati, promatrati' < 'označivati metričku strukturu stihova', što je posuđeno iz lat. *scandō* 'skandirati', izvorno 'penjati se', v. ***skandirati***.

Lit.: Chambers 963.

skèptičan

Posuđeno iz lat. *scepticus*, što je pak posuđeno iz grč. *σκεπτικός* 'skeptičan, član filozofske škole skeptika', od glagola *σκέπτομαι* 'promatrati', v. ***specijalan*** (skeptici su se zalagali za 'promatranje' prirode bez zauzimanja sigurnih stavova ili teza o uzrocima pojava).

Lit.: Chambers 1012.

skȉca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *skȉca* (Brač), *sk'ica, šk'ica* (Varaždin)

TVORBA *skicírati* (*skicírānje*)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Skizze*, iz tal. *schizzo* 'skica, nacrt', izvorno 'mrlja, poprskana boja' (nejasnoga podrijetla).

Lit.: Snoj 660.

skídati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skīdȁt* (Brač), *skīdȁti* (Vrgada), *skīdȁt* (Senj)

TVORBA *skídānje, skȉnuti*

Poput stcsl. *sъkydati* 'odbaciti' postalo od **sъkydati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kydati* (v. ***kidati***). Izvorno je značenje bilo 'kidanjem (bacanjem) otklanjati sloj neke tvari ili odjeće'.

skȉja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *skȉja* (Varaždin)

TVORBA *skȉjati* (*skȉjānje*), *skȉjāš* (*skijāšica, skijāškī*)

Posuđeno preko eng. *ski* iz norv. *ski, skid*, izvorno 'drvena obuća za snijeg', usp. stvnj. *skīt* 'daska' (njem. *Scheit*) < ie. **sk'eyd-* 'lomiti, kidati, cijepati' (lat. *scindō*), v. ***cijediti***.

Lit.: Gluhak 553f.; Chambers 1012.

skȉper

Posuđeno iz eng. *skipper*, što je pak posuđeno iz srniz. *scipper*, izvedenice od *scip* 'brod' < pgerm. **skipan* 'lađa, brod' (got. *skip*, eng. *ship*, njem. *Schiff*) nejasna podrijetla.

Lit.: Chambers 1013.

skítati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skītȁt* (Brač), *skīćȁti se* (Vrgada), *skītati sę* (Varaždin)

TVORBA *skìtāč, skítalica, skítānje, skítnica*

Postalo od psl. **skytàti sę* 'lutati' (stcsl. *skytati sę*, sln. *skítati se*, rus. *скитáться*, češ. *skytati* 'pružati, davati'), iz istoga korijena **(s)kewt-* koji je u lit. *kutėnti* 'drmati', *kutrùs* 'brz', stnord. *skunda* 'žuriti se', stvnj. *scutten* 'tresti' (u slavenskome sa sekundarnom duljinom **ū* > **y*). Značenje 'lutati' postalo je od 'tresti se, drmati se ovamo-onamo'.

Lit.: Skok III: 14; Vasmer II: 638.

sklȁd *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sklȃt* (Varaždin)

Postalo od **sъkladъ* (sln. *sklȁd* 'skladba', rus. *склáд*, češ. *sklad*), što je izvedeno od **sъklasti* 'zajedno položiti' (v. ***s(a)***, ***kladiti se***, usp. ***skladati***).

Lit.: Snoj 660.

sklȁdan *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'adęn* (Varaždin)

TVORBA *sklȁdno, sklȁdnōst*

Postalo od psl. **sъklàdьnъ* (sln. *skláden*, rus. *склáдный* 'naočit, stasit', češ. *skladný* 'skladan, složan'), što je izvedeno od **sъkladati*, v. ***skladati***.

sklàdati (15. st. Marulić 'sastavljati, spajati')

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'adati* (Varaždin)

TVORBA *sklàdānje, sklàdatelj* (*skladatèljica*)

Postalo od **sъkladati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kladati* (v. ***kladiti se***); na razvitak značenja utjecalo je češ. *skladati* 'komponirati, slagati, tovariti'.

sklàdba *ž*

Posuđeno iz češ. *skladba*, od glagola *skladati* 'slagati, komponirati', v. ***skladati***.

sklàdīšte *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklad'iščę* (Varaždin)

TVORBA *sklàdīšnī, sklàdištiti* (*sklàdištēnje*)

Posuđeno iz češ. *skladiště* 'skladište', od glagola *skladati* 'slagati, komponirati, tovariti', v. ***skladati***.

sklàdnja *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***skladati*** po uzoru na češ. *skladba* 'sintaksa, kompozicija', v. ***skladba***.

sklànjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'ańati sę* (Varaždin)

TVORBA *sklànjānje*

Nesvršeni glagol prema svršenomu ***skloniti (se)***, usp. i sln. *sklânjati*.

sklápati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklą̃pati* (Varaždin)

TVORBA *sklápānje*

Nesvršeni glagol prema svršenomu ***sklopiti***.

sklèpati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'ępati* (Varaždin)

Postalo od **sъklepati (usp. sln. sklẹ̑pati)*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **klepati*, v. ***klepati***.

sklĩzak *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'izęk* (Varaždin)

Postalo od **sklizъkъ* (sln. *sklízek*, rus. *склúзкий*), što je srodno s češ. *klouzati* 'sklizati se' (< **kluzati*), slč. *klzký* 'sklizak' < **klъzъkъ*, rus. *склёзкий* 'klizak' < **sklьzъkъ*. Nije moguće rekonstruirati jedinstven praslavenski oblik za sve ove riječi, koje su nedvojbeno srodne i najvjerojatnije su nastale ukrštanjem ie. **sleyg'-* 'puzati, mazati' (stir. *sligid* 'mazati', stisl. *slīkr* 'ravan', stvnj. *slīhhan* 'šuljati se, puzati', eng. *slick* 'gladak, spretan') i ie. **slewg'-* 'puzati, sklizati se' (lit. *šliaũžti* 'puzati', niz. *sluiken* 'krijumčariti' < 'šuljati se'), v. ***sluz***.

Lit.: Skok III: 261f.; Vasmer II: 639.

sklízati (se) (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklīzati (sę)* (Varaždin)

TVORBA *sklīzāljka, sklízānje, sklīznuti*

Glagol izveden od korijena koji je u ***sklizak***.

sklòn *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklôni* (Varaždin)

Izvedeno od *skloniti* (v. ***skloniti (se)***); za razvitak značenja usp. njem. *geneigt* 'sklon' (od *neigen* 'nakriviti, skloniti') i fr. *incliné* 'sklon, nagnuť od *incliner* 'nagnuti'. Usp. i sln. *sklòn* 'nagib', rus. *склóнный* 'sklon, raspoložen prema čemu', češ. *sklon* 'nagib, sklonost'.

sklònidba *ž* (19. st.)

TVORBA *sklònidbenī*

Izvedeno od ***skloniti (se)***. Kao i rus. *склоне́ние* 'sklonidba, deklinacija' kalk prema lat. *dēclinātiō*, od *dēclīnō* 'skretati, odvratiti, skloniti', v. ***deklinacija***.

sklòniti (se) (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'oniti (sę)* (Varaždin)

TVORBA *sklònīšte*

Postalo od psl. **sъklonìti (sę)* (sln. *sklonīti*, rus. *склони́ть*, češ. *skloniti* 'sagnuti, nagnuti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kloniti (sę)*, v. ***kloniti se***.

sklònōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklônost* (Varaždin)

Poput češ. *sklonost* i rus. *скло́нность* izvedeno od psl. **sъkloniti (sę)*, v. ***skloniti (se)***. Za razvitak značenja usp. njem. *Neigung* 'sklonost' (od *neigen* 'nakriviti, skloniti'). Zbog kasnih potvrda i nezastupljenosti u dijalektima moguće je i da je hrv. *sklonost* posuđeno iz češ. ili rus.

sklòp *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklòp* 1. 'skladna, povezana cjelina'; 2. 'izdjeljano kamenje koje se preklopima povezuje u gradnji' (Brač), *sklôp* (Varaždin), *skl'op* 'niži dio njive gdje se cijedi voda' (Gola)

TVORBA *sklòpōvlje*

Poput sln. *sklòp* izvedeno od ***sklopiti***, usp. i češ. *sklopec* 'klopka, stupica'.

sklòpiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sklopȉt* (Brač), *skl'opiti* (Varaždin), *sklopȉt (se)* (Grobnik)

Postalo od **sъklopiti* (sln. *sklopīti*, češ. *sklopiti* 'spustiti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **klopiti* (v. ***klopati***, ***klopiti***).

sklòpka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'opka* (Varaždin)

Poput češ. *sklopka* 'sklopka' izvedeno od ***sklopiti***.

sklùpčati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skl'upčati sę* (Varaždin)

Postalo od **sъklǫbъčati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **klǫbъčati*, glagola izvedena od **klǫbъko*, v. ***klupko***.

skòčimiš *m* (19. st.)

Složeno od ***skočiti*** i ***miš***. Zacijelo kalk prema njem. *Hüpfmaus* 'skočimiš' (od *hüpfen* 'skakutati' i *Maus* 'miš').

skòčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skočȉt* (Brač), *skočȉti* (Vrgada), *skočȉt* (Senj), *sk'očiti* (Varaždin), *skọč'iti* (Gola)

TVORBA *skòknuti*

Postalo od psl. **skočìti* (stcsl. *skočiti*, sln. *skočīti*, rus. *скочúть*, češ. *skočit*). Ovaj glagol može biti denominativnoga postanja (tj. izveden od imenice **skokъ*, v. ***skok***) ili je izvorno kauzativan, od ie. **skok-eye-* (stir. *scuichid* 'otići', velš. *ysgogi* 'drhtati, micati se'), od korijena **skek-* 'micati' (stvnj. *giskehan* 'dogoditi se', možda i lit. *šókti* 'plesati').

Lit.: Skok III: 263; Matasović 2009: 341; Snoj 662.

skòk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skôk* (Varaždin)

Postalo od psl. **skokъ* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *skòk*, csl. *skokъ*, rus. *скóк*, češ. *skok*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***skočiti***.

-skop, -skopija

Neoklasična tvorba, posuđeno iz grč. *σκοπός* 'nadglednik, nadzornik', što je izvedeno od *σκέπτομαι* 'promatrati' (v. ***skeptičan***, ***specijalan***).

Lit.: Kluge s. v. -skop.

skòrbut *m*

Posuđeno iz njem. *Skorbut* (usp. i rus. *скорбýт*), što je pak posuđeno iz srlat. *scorbutus* nesigurna postanja. Najvjerojatnije je *scorbutus* skovano na temelju germanskih riječi poput srnnj. *schorbuck*, što je posuđeno iz skandinavskih jezika, npr. stnord. *skyrbjúgr* od *skyr* 'kiselo mlijeko, vrst sira' i *bjúgr* 'oteklina' (skorbut bi bila bolest koja nastaje zimi, 'u vrijeme kad se jede sir', no to ostaje nesigurno).

Lit.: Etymologiebank s. v. scheurbuik; Kluge s. v. Skorbut.

skòrī *prid.* (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sk'orom pril.* (Varaždin), *skòro* (Grobnik)

TVORBA *skòro*

Postalo od psl. **skòrъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'brz' (stcsl. *skorъ*, rus. *скóрый*, usp. i sln. *skōraj* 'gotovo, skoro', češ. *skorý* 'skorašnji', *skoro* 'gotovo') < ie. **sker-* (srvnj. *schërn* 'žuriti se', vjerojatno i grč. *σκαίρω* 'skakati', velš. *cerddaf* 'lutati'). Za vezu značenja 'brz' i 'gotovo' usp. eng. *fast* 'brz' spram njem. *fast* 'skoro'.

Lit.: Skok III: 266; Snoj 663.

skòrūp *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sk'orȗp* (Gola)

Postalo od psl. **skor(l)upъ*, **skorlupa* 'ljuska, kora' (sln. *skralûp* 'kora', rus. *скорлупá* 'ljuska (jajeta)', češ. *škraloup* 'ljuska', polj. *skorupa*). Zacijelo stara složenica od **skora* 'koža, kora' (strus. *скора*, sln. *skóra*, polj. *skóra*, od istoga korijena koji je u ***kora***) i korijena glagola ***lupiti***[1] u značenju 'guliti, ljuštiti'.

Lit.: Skok III: 266f.; Vasmer II: 646.

skòtna *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skòtna, skotnà* (Brač), *skotnà* (Vrgada), *sk'otni* (Varaždin), *sk'otẹn* (Gola)

TVORBA

Postalo od **skotьna*, ž. r. pridjeva **skotьnъ*, što je izvedeno od psl. **skotъ* 'stoka' (hrv. star. *skȍt*, stcsl. *skotъ*, sln. *skȍt*, rus. *скóм*, češ. *skot*), a to je pak posuđeno iz germanskoga, usp. got. *skatts* 'novac', stvnj. *skaz* 'novac' < pgerm. **skatta-* 'novac, imetak'. Za vezu između značenja 'novac' i 'stoka' usp. ***blago***[1].

Lit.: Skok III: 267; Pronk-Tiethoff 2013: 144ff.

skotrȉljati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skọtrl'ati (se)* (Gola)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***kotrljati***, usp. i sln. *skotrljáti*.

skràb *m*

Posuđeno iz eng. *scrub* 'šikara, grmlje', što je srodno s dan. dijal. *skrub*, sjeverno-

frizijski *skrobb* 'grmlje'. Dublja je etimologija nejasna.

Lit.: Chambers 1002; OED s. v. shrub.

skrátiti (15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrȍtȉt* (Brač), *skrātȉt* (Senj), *skr'atiti* (Varaždin)

TVORBA *skraćívati* (*skraćívānje*), *skràtiv*

Poput stcsl. **sъkratiti* postalo od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kortiti* (v. ***kratiti***).

skȓb *ž* (13. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skȓb* (Brač), *skȓb* (Vrgada), *škȓb* (Senj), *skȓp* (Varaždin), *skȓb* (Pajngrt)

Postalo od psl. **skъrbъ* ⟨G **skъrbi* a.p. *c*⟩ (stcsl. *skrъbъ*, sln. *skȓb*, rus. *скóрбь*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***skrbiti se***.

skȓbiti se (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skȓbit* (Brač), *skrb'ẹti* (Varaždin), *skrb'ẹti se* (Gola)

Postalo od psl. **skъrbiti, *skъrběti* 'žalostiti se' (stcsl. *skrъběti*, sln. *skrbẹ́ti* 'biti zabrinut', rus. *скорбéть*, češ. *skrbiti, skrbliti* 'škrtariti') < ie. **skerb^{h}-* 'rezati' (lit. *skuřbti* 'oskudijevati', latv. *skùrbt* 'onemoćati', steng. *sceorfan* 'gristi', stir. *cerb* 'oštar'), v. ***škrob***. Značenje 'tugovati' u slavenskom se razvilo od 'biti lišen, oskudijevati' (to je značenje potvrđeno u baltijskom), a to pak od 'biti odrezan'.

Lit.: Skok III: 269; Vasmer II: 646; Snoj 664.

skrénuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrẽnuti* (Varaždin), *skrēnȕt* (Grobnik), *skrẽn'oti* (Gola)

TVORBA *skrétati* (*skrétānje*)

Poput sln. *skrenīti* postalo od **sъkrętnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **krętnǫti* (v. ***krenuti***).

skrȉti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sakrȉti* (Vrgada), *sakrȋt* (Senj), *skrȉt (se)* (Grobnik), *skr'iti* (Varaždin, Gola)

Postalo od psl. **sъkryti* (stcsl. *sъkryti*, sln. *skríti*, rus. *скры́ть*, češ. *skrýti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kryti* (v. ***kriti***).

skrívati (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrȉvati* (Varaždin)

TVORBA *skrìvāč*, *skrivàčica*, *skrívānje*

Postalo od **sъkryvati* (stcsl. *sъkryvati*), što je durativno-iterativna tvorba od **sъkryti* (v. ***skriti***).

skríviti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrīvȉt* (Brač), *skrȉviti* (Varaždin), *skrīvȉt* (Grobnik)

Postalo od **sъkriviti* (sln. *skrivīti*, rus. *скрив́ить* 'iskriviti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kriviti* (v. ***kriviti***).

skȓlet *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sk^{e}rlȅt* 'crvena tkanina' (Vrgada)

Posuđeno iz tal. *scarlatto* ili srlat. *scarlatum*, što je pak posuđeno iz perz. *saqirlāt* 'crvena odjeća, obojena skrletnom bojom morskih puževa'. Perzijska je riječ preobličena od *siqillāt*, što je posuđeno iz arap. *siqillāṭ* 'fina tkanina'. Skrletna boja uvozila se u srednjem vijeku s Bliskog istoka, gdje se dobivala mljevenjem kućica morskih puževa.

Lit.: Skok III: 258; Chambers 965; Snoj 730.

skrȍjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrojȉt* (Brač), *skrojȋt* (Senj), *skr'ojiti* (Varaždin)

Poput češ. *skrojiti* složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **krojiti* (v. ***krojiti***).

skrȍman *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrômni* (Varaždin), *skrȍmān* (Grobnik)

TVORBA *skrȍmno*, *skrȍmnōst*

Posuđeno iz rus. *скро́мный* ili češ. *skromný* (ruska je riječ posuđena iz polj. *skromny*), što je postalo od **sъkromьnъ*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kroma* 'rub, okvir' (rus. *кромы́* 'tkalački stan') < **krom-* (stvnj. *hrama* 'okvir', njem. *Rahmen*). Izvorno je značenje ovoga pridjeva bilo 'koji se drži okvira, omeđen'.

Lit.: Skok III: 271; Vasmer II: 652; Snoj 664.

skròvit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrovîti* (Varaždin)

TVORBA *skròvīšte* (13. st.)

Postalo od **sъkrovitъ* (usp. stcsl. *sъkrovъ* 'skrovište'), što je izvedeno od glagola **sъkryti*, v. ***skriti*** (za tvorbu usp. ***krov*** spram ***kriti***).

skrôz (14. st. Žića sv. otaca *skrozi*; 16. st. *skroz*)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrǫ̑z* (Brač), *skrôz* (Senj), *skrôs* (Varaždin), *skrôzi* (Grobnik)

Postalo od **skrozь*, **skъrzъ* (bug. *кроз*, rus. *скрозь*, polj. *wskroś* 'skroz-naskroz', češ. *skrz* 'skroz'), što je ukršteno od **skvozь*, **skvozě* 'kroz' (rus. *сквозь* 'kroz', stcsl. *skvozě*, sln. *skǫ̑z*) i **čerzъ* 'kroz' (rus. *чéрез*) < **kerz-*, usp. i lit. *skeřsas* 'poprečni', v. ***kroz***.

Lit.: Vasmer II: 651f.

skrùpula *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *skrùpule ž mn.* (Brač), *skr'upula* (Varaždin); *skrupul* 'sumnja' (17. st.)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Skrupel* iz lat. *scrūpulus* 'oštar kamenčić', od *scrūpus* 'oštar kamen' (nepoznate etimologije). Apstraktno je značenje metaforično, a razvilo se preko 'kamen spoticanja'.

Lit.: de Vaan 547f.; Kluge s. v. Skrupel.

skrûšen *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *skr'ušeno* (Varaždin), *skrûšēn* (Grobnik)

TVORBA *skrûšenōst*

Postalo od **sъkrušenъ*, što je izvorno pasivni particip glagola **sъkrušiti* 'skrušiti, razmrviti' (stcsl. *sъkrušiti*), od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **krušiti* (v. ***kruška***). Značenje 'ponizan' razvilo se preko 'skršen', usp. njem. *zerknirscht* 'ponizan, skrušen, smrvljen' od *zerknirschen* 'skršiti'.

skrútiti se (18. st.)

TVORBA *skrućívati se* (*skrućívānje*)

Poput rus. *скрутúть* 'zasukati, saviti' izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **krǫtiti* (v. ***krutiti***).

skûčen *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skũčen* (Brač), *skûčēn* (Grobnik)

TVORBA *skûčenōst*

Izvorno particip pasivni glagola hrv. star. *skúčiti* 'gnjaviti, tjerati u škripac', usp. i češ. *skučeti* 'vikati, kukati', rus. *скýчный* 'dosadan', što je postalo od **sъkučiti*, a to je pak složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kučiti*, od istoga korijena koji je u ***kuka***. Izvorno je značenje glagola bilo 'tjerati u uzak, zavojit prostor, kao u kuku'.

Lit.: Vasmer II: 653f.

skùhati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *skùhot* (Brač), *skùhat* (Grobnik), *sk'uhati* (Varaždin)

Poput sln. *skúhati* izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kuxati* (v. ***kuhati***).

skulptúra *ž skulpt'ura* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *sculptūra*, što je izvedeno od glagola *sculpō* 'rezbariti, rezati'.

Lit.: Snoj 665.

skûp¹ *prid.* (15. st. Starine 23) 'koji ima visoku cijenu'

DIJALEKTI I POTVRDE *skûp* (Senj), *skǫ̑pi* (Varaždin)

TVORBA *skûpo*

Postalo od psl. **skǫ̑pъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'škrt' (sln. *skǫ̑p*, rus. *скупóй*, strus. *скупъ*, srp. csl. *skǫpъ*, češ. *skoupý*). Dublja etimologija nije sigurno utvrđena. Izvođenje iz korijena glagola **skomiti* 'trpjeti' (rus. dijal. *скомúть*) formalno je teško (ne postoji sufiks **-p-*), pa se vjerojatnijim čini povezivanje s glagolom **skopiti* 'škopiti, rezati' (v. ***škopiti***). Značenje 'škrt' razvilo bi se iz 'odrezan, lišen čega' (usp. ***skrbiti se***), a **ǫ* je moglo postati od nazalnog infiksa za tvorbu prezentske osnove. U hrvatskom se značenje 'dragocjen' razvilo se iz 'škrt' preko 'onaj koji ne želi sniziti cijenu' (u trgovačkom žargonu).

Lit.: Skok III: 273; Vasmer II: 654; Snoj 663.

skûp² *m* (15. st. Marulić) 'sastanak većeg broja ljudi'

TVORBA *skùpnī*

Izvedeno od glagola ***skupiti***, usp. i ***skupa***.

skùpa *pril.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skùpa* (Brač), *skùpa* (Vrgada), *skùpa* (Senj), *skûp, sk'upa* (Varaždin)

Postalo od sintagme **sъ kupъ*, usp. sln. *skûpaj* 'zajedno', rus. *вкýне* 'zajedno, skupa' (od **vъ kupě*), v. ***kup***[1].

Lit.: Snoj 665.

skùpina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skup'ina* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *skupina*; riječ je tvorena od **sъkupiti*, v. ***skupiti***.

skùpiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *skùpit* (Brač), *skùpiti se* (Vrgada), *skùpit* (Senj), *sk'upiti* (Varaždin)

TVORBA *skùpljāč* (*skupljàčica, skùpljāčkī*), *skúpljati* (*skúpljānje, skúpljalīšte*)

Poput stcsl. *sъkupiti* 'skupiti, sjediniti' postalo od **sъkupiti*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **kupiti* (v. ***kupiti***[1]).

skupòcjen *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skupoc'ęni* (Varaždin)

TVORBA *skupòcjenōst*

Složeno od ***skup***[1] i ***cijena*** analogijom prema ***dragocjen***.

skùpština *ž* (14. st. Žića sv. otaca *skupšćina*)

DIJALEKTI I POTVRDE *skûpština* (Varaždin)

Izvedeno od ***skupiti*** analogijom prema *bratovština* i drugim imenicama s crkvenoslavenskim sufiksom *-ština*.

skûša *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skûša* (Brač), *škûša* (Vrgada)

Riječ nejasna podrijetla. Izvođenje iz lat. *exussa*, što bi bilo tvoreno od *exustiō* 'požar' značenjski nije uvjerljivo (pretpostavka je da je skuša 'opaljena' zbog crne šare na tijelu). Slično se može reći za izvođenje iz lat. *excussa* od *excutiō* 'tresti, otresti, izbiti'. Povezivanje grč. *σκόμβρος* (nepoznata podrijetla; od toga je tal. *sgombro*, hrv. dijal. *škômbar*) bilo bi moguće samo ako se pretpostavi da je očekivano **skǫbra* > **skubra* preobličeno hrvatskim hipokorističnim sufiksom *-ša*, što je nategnuto. Sln. *skúša* je posuđeno iz hrvatskoga.

Lit.: Vinja 177f.; Snoj 665.

skût *m* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *skũt* (Brač)

Postalo od psl. **skutъ* 'suknja, dio odjeće' (bug. *скут* 'prednji dio košulje ili hlača', strus. *скутъ* 'tkanina', dluž. *skut* 'komad tkanine'). Vjerojatno rana posuđenica iz germanskoga **skauta-* 'suknja' (got. *skauts*, stvnj. *scōz*, njem. *Schoß*), izvorno vjerojatno 'rub, ugao' (nepoznatog dubljeg podrijetla). Glasovno je nemoguće da je slavenska riječ iz istoga ie. izvora kao i germanska (tj. da nije posuđenica).

Lit.: Skok III: 275; Gluhak 556; Pronk-Tiethoff 2013: 122f.; Kluge s. v. Schoß.

skùtriti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skûtriti sę* (Varaždin)

Riječ nejasna podrijetla. Može biti izvedeno od ***skut*** u prvotnom značenju 'priviti se uza skute', no to ne objašnjava tvorbu; moglo bi biti i izvedeno prefiksom ***s(a)*** od u dijalektima zabilježenoga glagola *kútriti* 'slušati' (Lika) i *kútiti* 'šutjeti' (Srbija), no značenjska veza u tom slučaju nije jasna. Nije osobito uvjerljivo ni izvođenje iz ***kut*** (uz pretpostavku da je razvitak značenja bio od 'ležati u kutu'). Formalno bi bilo moguće izvođenje disimilacijom iz **skurtriti se*, od tur. *kurturmak* 'spasiti', iz čega je posuđeno i hrv. dijal. i srp. dijal. *kurtàrisati (se)* (Karadžić), *kutàrisat* (Bosna); značenjski bi razvitak bio 'spasiti se skrivanjem (u kut, skrovište)' > 'smjestiti se u kut, skutriti se'.

Lit.: Skok II: 248f.

slàb *prid.* (15. st. Bernardin, Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slàb, slôb* (Brač), *slàb* (Vrgada), *slàb* (Senj), *slâp, sl'abi* (Varaždin)

TVORBA *slàbiti, slàbjeti, slàbljēnje, slàbo*

Postalo od psl. **slábъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slabъ*, sln. *slàb*, rus. *слáбый*, češ. *slabý*) < ie. **sleh$_2$b-* (latv. *slābs* 'slabašan', *slābêt* 'slabjeti', lit. *slõbti* 'oslabjeti'; lit. i latv. riječi možda su posuđene iz slavenskoga; stvnj. *slaf* 'mlohav', got. *slēpan* 'spava-

ti', eng. *sleep* 'spavati', lat. *lābor* 'padati', *labō* 'nesigurno stajati', *lapsus* 'pad, omaška', v. ***lapsus***).

Lit.: Skok III: 277; Gluhak 556f.; Derksen 452; Snoj 665f.

slàbīć *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slabîč* (Varaždin)

Poput sln. *slabȉč* izvedeno od ***slab***.

slabìna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slab'inę* (Varaždin)

Izvedeno od ***slab***; značenjska je motivacija u tome što se slabina shvaća kao 'mekani, slabi dio tijela', usp. sln. *slabína* 'slabost'.

slàbōst *ž* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'abost* (Varaždin), *slàbōst* (Grobnik)

Postalo od psl. **slábostь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slabostь*, sln. *slabôst*, rus. *слáбость*, češ. *slabost*), što je izvedeno od **slabъ* (v. ***slab***).

slabòumnōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slabo'umnost* (Varaždin)

Izvedeno od *slabouman*, što je složeno od ***slab*** i ***um***, usp. češ. *slabomyslnost* 'slaboumnost' (od korijena koji su u ***slab*** i ***misao***).

slâd (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slât* (Varaždin)

TVORBA *slàdor*

Postalo od psl. **sôldъ* ⟨G **soldu* a.p. *c*⟩ (csl. *sladъ*, sln. *slâd*, rus. *солод*, češ. *slad*), što je poimeničen pridjev **soldъ* iz kojeg je izvedeno psl. **soldъkъ* 'sladak' (v. ***sladak***).

Lit.: Snoj 666.

slàdak *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slãdak* (Brač), *slàdak* (Senj), *sl'adęk, sl'atki* (Varaždin)

TVORBA *slàtkast, slàtkīš, slàtko*

Postalo od psl. **sóldъkъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *sladъkъ*, sln. *sládek*, rus. dijal. *солóдкий*, češ. *sladký*); poput drugih pridjevskih *u*-osnova i psl. **soldъkъ* (v. ***gladak***, ***uzak***) je izvedeno sufiksom **-k-* iz *u*-osnove **soldu-* < ie. **sh_2(e)ldu-* 'začinjen' (lit. *saldùs* 'sladak', latv. *salds* 'sladak', stvnj. *salzan* 'soliti', lat. *sallō* 'soliti'), od korijena koji je u ***sol***.

Lit.: Skok III: 277; Gluhak 557; Derksen 459; Snoj 666.

slàdilo *sr*

Izvedeno od **soldìti*, v. ***sladiti***, usp. i sln. *sladílo*.

slàditi (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl°ādît* (Vrgada), *slādît* (Senj), *slad'iti* (Varaždin)

Postalo od psl. **soldìti* (sln. *sladíti*, rus. *солодúть* 'izazivati klijanje žita radi dobivanja slada', češ. *sladiti*), što je izvedeno od **soldъ*, v. ***sladak***.

slàdolēd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'adolęt* (Varaždin), *slàdoled* (Grobnik)

Izvedeno od ***sladak*** i ***led***. Sln. *sladolȇd* je posuđeno iz hrv.

slágati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slōgàt* (Brač), *sl'agati* (Varaždin), *slag'ati (se), zlag'ati* (Gola)

TVORBA *slágalica, slágānje, slàgār* (*slagárev, slagàrica, slàgārskī, slagárstvo*)

Poput rus. *слагáть* postalo od **sъlagati*, što je vjerojatno iterativno-durativni glagol izveden od **sъložiti*, v. ***složiti***.

slâk *m* (18. st.) *(Convolvulus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *slôk, zlôk* (Brač), *slȁk* (Vrgada), *slâk* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъvolkъ* (sln. *slák*, češ. dijal. *svlak*), što je izvedeno od glagola **sъvelkti*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **velkti* (v. ***vući***), izvorno 'biljka koja se zajedno navlači (s drugom biljkom)'. Slak je biljka koja se ovija oko drugih biljaka, za značenjsku motivaciju usp. lat. *convolvulus* 'slak' od *convolvō* 'ovijati'.

Lit.: Skok III: 278; Snoj 666.

slálom *m*

Posuđeno preko njem. *Slalom* iz norv. *slalåm*, što je složeno od *sla* 'kos, nagnuť i *låm, laam* 'trag'; izvorno je značenje 'trag skija po strmini, strma pista'.

Lit.: Chambers 1014; Snoj 666.

slàma *ž* (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *slãma* (Brač), *slàma* (Vrgada), *slàma* (Senj), *sl'ama* (Varaždin)

TVORBA *slàmarica, slàmnjača*

Postalo od psl. **sólma* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *slama*, rus. *солóма*, češ. *sláma*) < ie. **k'olh$_2$meh$_2$*, što je zbirna imenica od **k'olh$_2$mo-* 'slama' (latv. *salms*, stprus. *salme*, grč. *κάλαμος*, lat. *culmus*, stvnj. *hal(a)m*), vjerojatno od istoga korijena (ie. **k'elh$_2$-*) koji je u lit. *šilas* 'resa, iglasta grančica', skr. *śalyá-* 'trn'.

Lit.: Skok III: 278f.; Gluhak 557; Derksen 460; Snoj 666.

slámati (14. st. Domentijan; 17. st.)

TVORBA *slámānje*

Poput rus. *сламáть* postalo od **sъlamati*, što je nesvršeni glagol od **sъlomiti* (v. ***slomiti***).

slâmka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slᵒãmka* (Vrgada)

Postalo od **solmъka*, što je deminutiv od **solma*, v. ***slama***, usp. njem. *Strohhälmchen* 'slamka' (od *Strohhalm* 'slama').

slân *prid.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôn* ⟨ž *slōnà* sr *slôno*⟩ (Brač), *slᵒân* (Vrgada), *slân* (Senj), *slą̑ni* (Varaždin)

TVORBA *slànkast, slánōst*

Postalo od psl. **sôlnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *slanъ*, sln. *slân*, rus. *солóный*, češ. *slaný*), što je izvedeno od **solь* (v. ***sol***).

Lit.: Derksen 460.

slàna (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slᵒānà* 'rosa' (Vrgada)

Postalo od psl. **solnà* (stcsl. *slana*, sln. *slána*) < ie. **k'olHneh$_2$* 'mraz' (lit. *šalnà* 'mraz, slana', latv. *salna*), od korijena **k'elH-* 'biti hladan' (lit. *šálti*, skr. *śíśira-*, stnord. *hela-* 'mraz').

Lit.: Skok III: 279; Gluhak 557; Derksen 460; Snoj 666f.

slánac *m*

Izvedeno od ***slan***, usp. njem. *Salzstange* 'slanac' (od *Salz* 'sol' i *Stange* 'pruť').

slanìna *ž* (14. st. Spom. Stoj.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slaninà* (Brač), *slanîna* (Vrgada), *slanîna* (Senj), *slan'ina* (Varaždin), *slan'ina* (Gola)

Postalo od psl. **solnìna* (sln. *slanína*, rus. *солони́на*, češ. *slanina*), što je izvedeno od **solь* (v. ***sol***); značenjska je motivacija u tome što se slanina konzervira soljenjem.

Lit.: Snoj 667.

slanútak *m* (19. st.) *(Cicer arietinum)*

Izvedeno od ***slan***. U starijim tekstovima (Mikalja, Della Bella) naziva se i *slani grah, slani grašac* (u odnosu na grah slanutak ima slankast okus). U starijim tekstovima riječ *slanutak* se upotrebljava i za biljku *Salsola* (od lat. *salsa* 'slani umak'). U dijalektima i u starijem jeziku uglavnom su posvjedočeni oblici posuđeni iz romanskoga (tal. *cicerchia, ceci*), odnosno iz lat. *cicer*, npr. *cacor* (Šulek), *cicerka* (Belostenec), *kihra* (kajkavski, preko njem. *Kicher*).

Lit.: Skok I: 349; Vajs Vinja 2003: 344f.

slâp *m* (13. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôp* (Brač), *slâp* (Varaždin)

TVORBA *slàpīšte*

Postalo od psl. **sôlpъ* ⟨G *solpu* a.p. *c*⟩ (csl. *slapъ*, sln. *slâp*, češ. *slap*, usp. i rus. hidronim *Солоповка*) < **solp-* (lit. *salpas* 'potok, zaljev'), od korijena **selp-* 'teći' (usp. rcsl. *slěpati* 'skakati'). Isti korijen **selp-* može biti u skr. *sarpíṣ-* 'rastopljeni maslac' (v. ***sumpor***); značenjska veza bila bi kao između ***liti*** i ***loj***.

Lit.: Skok III: 279; Gluhak 558; Derksen 460; Snoj 667.

slâst *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôst* (Brač), *slᵒãst* (Vrgada), *slą̑st* (Varaždin)

Postalo od psl. **sôlstь* ⟨G **solsti*⟩ 'slast, užitak' (stcsl. *slastь*, sln. *slâst*, češ. *slast*, usp. i rus. dijal. *солостúть* 'biti sladak') < **sh$_2$(e)ld-ti-*, od korijena **sh$_2$(e)ld-* koji je u ***sladak***. Slična je tvorba u lat. *salsus* 'slan' < ie. **sh$_2$(e)ld-to-*.

Lit.: Snoj 667.

slâstan *prid.* (13. st. Stefan kr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'astęn* (Varaždin)

Postalo od **slastьnъ* (sln. *slásten*, češ. *slastný*), što je izvedeno od **slastь* (v. ***slast***).

slàstica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slašćȉca* (Grobnik)

TVORBA *slàstičār* (*slàstičārev*, *slàstičārka*, *slàstičārna*, *slàstičārnica*)

Poput sln. *slastíca* izvedeno od **solstь* (v. ***slast***).

slàti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȁt* (Brač), *slȁt* (Senj)

TVORBA *slánje*

Postalo od psl. **sъlàti* (stcsl. *sъlati* ⟨prez. *sъljǫ*⟩, sln. *po-sláti*, rus. *слáть*, polj. zast. *słać* ⟨prez. *ślę*⟩), vjerojatno od ie. **selh$_1$-* 'uzeti' (stir. *ad·roilli, do·slí* 'zaraditi', grč. *ἑλ͂ον* 'uzeo sam', got. *saljan* 'žrtvovati', eng. *sell* 'prodati'). Značenjski razvitak bio je od 'uzeti' preko 'predati, odnijeti' do 'slati' (usp. eng. *take* 'uzeti' spram *take to* 'odnijeti').

Lit.: Skok III: 280; Derksen 479.

slatkorjèčiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slatkorẹčȉvi* (Varaždin); *slatkorječan* (18. st.)

TVORBA *slatkorjèčivōst*

Izvedeno od ***sladak*** i ***riječ*** po uzoru na kslat. *mellifluus* 'slatkorječiv', od lat. *mel* 'med' i *fluō* 'teći', usp. i njem. *Süßraspler* 'slatkorječivac' od *süß* 'sladak' i *raspeln* 'rašpati, mrmljati'.

slàva *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slàva* (Vrgada), *sl'ava* (Varaždin)

Postalo od psl. **sláva* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slava*, sln. *sláva*, rus. *слáва*, češ. *sláva*), što je postalo od **k'lōweh$_2$* (usp. lit. *šlovẽ* 'slava'), izvedenice od ie. **k'lewos-* 'ono što se čuje, slava' (skr. *śrávas-*, grč. *κλέος*, stir. *clú*), v. ***slovo***.

Lit.: Skok III: 288f., Gluhak 558; Derksen 453; Snoj 667.

slâvan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **slávьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slavьnъ*, sln. *sláven*, rus. *слáвный*, češ. *slávný*), što je izvedeno od **slava*, v. ***slava***.

slàvina *ž* (18. st.)

Riječ nesigurna podrijetla. Starije je značenje 'rakljasto drvce kojemu duži krak strči napolje iz cijevi, niz koji klizi rakija' (Karadžić), što je sigurno u vezi sa srp. dijal. *slávelj* 'konjić na kraju cijevi kroz koji se toči rakija iz kotla', usp. i hidronime *Slavinac* (Slavonija), *Slavina voda* (Bosna). Izvodi se iz ie. **k'leh$_3$w-* 'čistiti, ispirati' (grč. *κλύζω* 'ispirati', lit. *šlúoti* 'brisati', velš. *clir* 'čist', vjerojatno i lat. *cloāca* 'podzemni kanal'), no neobično je što od toga korijena nema odraza u drugim slavenskim jezicima. Nesigurno je i izvođenje iz lat. **ex-lavō* 'razvodnjavati' odakle je pridjev *slav* 'razblažen vodom' (Stulić), *slavak* 'kvasovina vina' (Della Bella), možda i *slavina* 'sorta vinove loze' (Dalmacija), jer je posuđivanjem iz romanskoga teško objasniti potvrde u Srbiji i u hidronimiji.

Lit.: Skok III: 280f; Gluhak 558; de Vaan 122.

slàviti (13. st. Stefan kr.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *slãvit* (Brač), *slàviti* (Vrgada), *slȁvit* (Senj), *sl'aviti* (Varaždin)

TVORBA *slâvlje*

Postalo od psl. **slaviti* (sln. *slavīti*, rus. *слáвить*, češ. *slaviti*), denominativnoga glagola od **slava*, v. ***slava***.

slavòluk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'avoluk* (Varaždin)

Složeno od ***slava*** i ***luk***[1]; usp. njem. *Triumphbogen* 'slavoluk' (od *Triumph* 'trijumf, slavljenička povorka' i *Bogen* 'luk').

slàvūj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slavĩć* (Pitve i Zavala), *slavûj* (Grobnik), *slavûj* (Varaždin), *slavīčȅk* (donjosutlanski ikavci)

Postalo od psl. **solvьjь* (bug. *слáвей*, rcsl. *slavii*, rus. *соловéй*, usp. i polj. *słowik*), što je izvedeno od pridjeva **solvъ* 'sivkastosmeđ' (rus. *солóвый* 'riđast') < **solH--wo-* (stvnj. *salwo* 'prljavožut', stir.

salach 'prljav'). U hrv. je dočetak *-uj* zacijelo analoški prema ***kraguj (kragulj)***.

Lit.: Skok III: 283; Derksen 460f.

slȅđ *m*

Posuđeno preko češ. *sleď* iz rus. *сéльдь*, što je pak posuđeno iz stnord. *sild* 'sled, haringa' (usp. i šved. *sill*). Iz istoga je izvora posuđeno i latv. *silke* 'sled'. Germanska je riječ nesigurnoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 283; Vasmer II: 606f.

slȅgnuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slègnut se* (Brač), *slęgnuti sę, zlęgnuti sę* (Varaždin)

TVORBA *slijégati* (*slijégānje*)

Postalo od **sъlęgnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i prezentske osnove (**lęg-*) glagola **lekti*, v. ***leći***.

slȅng *m razg.*

Posuđeno iz eng. *slang* nejasna podrijetla. Neki ovu riječ smatraju posuđenicom iz skandinavskih jezika i uspoređuju norv. *slengnavn* 'nadimak', od stnord. *slyngva* 'baciti' i norv. *navn* 'ime'.

Lit.: Chambers 1015.

slȅt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'ẹt* (Varaždin)

TVORBA *slêtnī*

Posuđeno iz češ. *slet* ili rus. *слёт*, što je izvedeno od **sъletěti* (v. ***sletjeti***).

slètjeti (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sletȉt* (Brač), *zlęt'ẹti* (Varaždin)

TVORBA *slêtnī*, *slijétati* (*slijétānje*)

Postalo od psl. **sъletèti* (stcsl. *sъletěti*, rus. *слемéть*, češ. *sletěti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **letěti* (v. ***letjeti***).

slezèna *ž* (14. st. Domentijan; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slizinȁ* (Brač), *slezenȁ* (Vrgada), *slęz'ęna* (Varaždin), *slez'i:na* (Stinjaki)

Postalo od psl. **selzenà* ⟨a.p. *c*⟩, **selzènъ* (srp. csl. *slězena*, sln. *slęzẹ̑n, slezẹ̑na,* rus. *селезёнка*, polj. *sleziona*), što je nepravilno preobličeno od ie. **spelg^{h}-n-* 'slezena' (lit. *blužnìs*, stprus. *blusne*, lat. *liēn*, grč. *σπλήν*, skr. *plīhán-*, stir. *selg*). Točna je rekonstrukcija ie. riječi za slezenu dvojbena.

Lit.: Skok III: 284; Vasmer II: 605; de Vaan 340; Matasović 2004: 106.

slȉčan *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȉčan* (Brač), *slȉčan* (Vrgada), *sl'ičẹn* (Varaždin)

TVORBA *slȉčno*, *slȉčnōst*

Poput sln. *slíčen* 'sličan' i češ. *sličný* 'lijep' izvedeno od **sъličiti*, v. ***sličiti***.

slȉčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȉčit* (Brač), *slȉčiti* (Vrgada), *sl'ičiti* (Varaždin)

Postalo od **sъličiti*, što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ličiti*, denominativnoga glagola izvedenog iz ***lik***.

slijêd *m* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca 'trag')

DIJALEKTI I POTVRDE *slẹ̑t* (Varaždin)

Postalo od psl. **slě̂dъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *slědъ*, rus. *след*, češ. *sled*) < ie. **(s)leyd^{h}-* 'klizati' (lit. *slýsti* 'puzati', latv. *slids* 'sanjke', stvnj. *slīten* 'puzati, klizati', skr. *srédhati* 'klizati').

Lit.: Skok III: 284; Snoj 668.

slijéditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slīdȉt* (Brač)

TVORBA *sljèdba*, *sljèdbenica*, *sljèdbenīk*, *sljèdēćī*

Denominativni glagol od ***slijed***, usp. i sln. *sledīti*.

slijêp *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȋp* (Brač), *slȋp* (Vrgada), *slȋp* (Senj), *slẹ̑pi* (Varaždin)

TVORBA *sljèpica*, *sljepòća*

Postalo od psl. **slě̂pъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *slěpъ*, sln. *slẹ̑p*, rus. *слепóй*, češ. *slepý*). Dublje je podrijetlo nejasno. Sigurno valja poći od praoblika **sloypo-*, jer samo tako možemo izvesti stcsl. *o-slьpnǫti* 'oslijepjeti' i češ. *oslnouti* 'oslijepjeti' iz istoga korijena u prijevojnoj praznini (s prefiksom **o(b)-*). Povezivanje ovih riječi s lit. *žlìbti* 'oslijepjeti' glasovno je teško, kao i s lit. *slẽpti* 'sakriti'. Moglo bi se pomišljati na izvođenje iz **(s)loypo-*, što bi bilo od ie. korijena **leyp-* koji je u ***lijepiti*** sa "s-mo-

bile". Značenje 'slijep' moglo se razviti iz 'slijepljenih očiju (očnih kapaka)', usp. lat. *lippus* 'upaljenih očiju, krmeljav' (iz istoga ie. korijena **leyp-* / **lip-*).

Lit.: Vasmer II: 660; Snoj 668; Tolstaja 2007.

slijépac *m* (14. st. Danilo; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *slīpȁc* (Brač), *slīpȁc* (Vrgada), *sl'ēpẹc* (Gola)

TVORBA *slijépčev*

Poput sln. *slépec* postalo od **slěpьcь*, što je izvedeno od **slěpъ*, v. ***slijep***.

slijêva *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slīva* (Brač), *zlệva* (Varaždin)

Postalo od **sъ lěva* (v. ***s(a)***, ***lijevi***).

slȉka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȉka* (Brač), *slȉka* (Vrgada), *slȉka* (Senj), *sl'ika* (Varaždin)

TVORBA *slȉčica*, *slikòvit* (*slikòvitōst*), *slȉkōvnī* (*slikóvnica*)

Izvedeno od sintagme **sъ likъ* 'kao lik, poput lika', od **sъ* (v. ***s(a)***) i **likъ* (v. ***lik***). Sln. *slíka* je posuđeno iz hrv.

Lit.: Snoj 669.

slȉkār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slikậr* (Varaždin), *slȉkār* (Grobnik)

TVORBA *slȉkārev*, *slȉkarica*, *slȉkārskī*, *slȉkārstvo*

Poput sln. *slikár* izvedeno od ***slikati***.

slȉkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'ikati* (Varaždin)

TVORBA *slȉkānje*

Poput sln. *slíkati* denominativni glagol izveden od ***slika***.

slȉna *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȉna* (Brač), *slȉna* (Vrgada), *slȉna* (Senj), *sl'ina* (Varaždin)

TVORBA *slinóvnica*

Postalo od psl. **slína* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slina*, sln. *slína*, rus. *слúна*, češ. *slina*) < **sleyh$_1$-no-* (latv. *sliẽnas* 'slina'), od korijena **(s)leh$_1$ y-* 'sluz' (stvnj. *slīm* 'sluz'), usp. ***linjak***.

Lit.: Skok III: 285; Derksen 453; Snoj 669.

slȉtina *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***sliti se*** ili posuđeno iz češ. *slitina*, usp. i sln. *zlítina*. Slitine se dobivaju 'slijevanjem' dviju ili više kovina.

slȉti se (15. st. Marulić)

TVORBA *slìvenī*, *slìvenīk*

Postalo od psl. **sъliti* (sln. *zlíti*, rus. *слить*, češ. *slíti*), od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **liti* (v. ***liti***).

slîv *m* (19. st.)

Poput rus. *слив* 'slijevanje' izvedeno od **sъliti* (v. ***sliti se***).

slìvenīk *m*

Izvedeno od *sliven*, što je pridjev trpni glagola ***sliti se***. *Slivenici* su fonetski složeni suglasnici koji nastaju tako da se sastavni elementi "sliju", tj. artikuliraju kao cjelina na istom mjestu.

slobòda *ž* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slobodȁ* (Brač), *slobodȁ* (Vrgada), *slob'oda* (Varaždin)

TVORBA *slòbodan*

Poput slč. *sloboda* i rus. *слободá* 'predgrađe, naselje izvan grada' < 'naselje slobodnih seljaka' postalo disimilacijom (**v..b* > **l...b*) od **svoboda* (stcsl. *svoboda*, sln. *svobóda*, rus. *свобóда*, češ. *svoboda*), što je izvedeno od **svobъ* 'vlastit, osobni' (csl. *sobь* 'svojstvo'), od korijena koji je u ***svoj***. Usp. i latv. *at-svabinât* 'osloboditi' i germanski etnonim stvnj. *Swâba* 'Švabo, stanovnik pokrajine *Schwaben*' iz istoga korijena. Izvorno je značenje bilo 'koji upravlja svojom sudbinom'. Za sufiks usp. ***lagoda*** (bez sufiksa riječ je posvjedočena u čak. *sloba* 'sloboda' (Krk)). Malo je vjerojatno izvođenje iz složenice **swo-poti-* 'svoj gospodar', gdje bi drugi element bio korijen **poti-* kao u ***Gospod***, jer time ostaje neobjašnjeno slav. **b...d* umjesto očekivanoga **p...t*.

Lit.: Skok III: 286; Vasmer II: 596, 662; Snoj 716; Boryś 2007a: 88f.

slòbodan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slòbodan* ⟨ž *slobolnà* sr *slòbolno*⟩ (Brač), *slòbodan* (Vrgada), *sl'obodẹn* (Varaždin)

Postalo od **svobodьnъ* (stcsl. *slobodьnъ*, sln. *svobóden*, rus. *свобóдный*, polj. *swobodny*), što je izvedeno od **svoboda*, v. ***sloboda***.

slȍg *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôk* (Varaždin)

TVORBA *slȍgotvōran*

Postalo od psl. **sъlogъ* (stcsl. *sъlogъ* 'riječ', češ. *sloh* 'slog'), što je izvedeno od glagola **sъložiti* (v. ***složiti***). Starija su značenja 'određena površina na njivi, gredica u vrtu', 'sklad, sloga, sporazum'. U lingvističkom je značenju (najmanji izgovorivi dio govornog lanca) potvrđeno od 19. st. te je posuđeno iz rus. *слог* ili češ. *sloh*.

Lit.: Vasmer II: 662f.; Snoj 669.

slòga *ž* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slòga* (Brač), *slòga* (Vrgada), *sl'oga* (Varaždin)

TVORBA *slòžan* (*slòžno*)

Izvedeno od glagola *složiti se*, v. ***složiti***; sln. *slǫ̑ga* je posuđeno iz hrv.

Lit.: Snoj 670.

slògan *m*

Posuđeno iz eng. *slogan* (od starijega *slogorne* 'povik u bitci'), što je posuđeno iz škotskog geličkog *sluagh-ghairm*, od *sluagh* 'vojska' (od istoga korijena koji je u ***sluga***) i *gairm* 'povik, kliktaj'.

Lit.: Chambers 1019.

slôj *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôj* (Varaždin)

TVORBA *slojèvit* (*slojèvitōst*), *slójnica*

Postalo od psl. **sъlojь* (rus. *слой*, češ. *sloj*), što je prijevojem izvedeno od glagola **sъliti* (v. ***sliti se***). Izvorno je značenje bilo 'sloj tekućine, ono što je sliveno na istoj razini'.

slòmiti (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slomȉt* (Brač), *slomȉti* (Vrgada)

TVORBA *slȍm*

Postalo od **sъlomìti* (stcsl. *sъlomiti*, sln. *zlomīti*, rus. *сломúть*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **lomiti* (v. ***lomiti***).

slȍn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôn* (Varaždin), *slôn* (Grobnik)

TVORBA *slònovača*

Postalo od psl. **slonъ* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *slonъ*, sln. *slȍn*, rus. *слон*, češ. *slon*). Dublje je podrijetlo nesigurno. Pretpostavlja se da je riječ turkijska posuđenica koja je izvorno značila 'lav' (krim. tat. *aslan* 'lav', usp. tur. *arslan, aslan* 'lav'), a značenje se promijenilo greškom (slon je Slavenima u srednjem vijeku bio jednako egzotična životinja kao i lav, usp. češ. *velbloud* 'deva' iz lat. *elephantus, elephas* 'slon' (izvorno iz grčkoga)). Neuvjerljivo je izvođenje iz **sloniti* (v. ***nasloniti***), jer slon tobože spava naslonjen, kao i izvođenje iz istoga izvora koji je u grč. *ἐλέφας* 'slon', lat. *ebur* 'slonovača' (oboje vjerojatno iz staroegipatskoga, usp. kopt. *ebou* 'slon'). Lit. *šlãjus* 'slon' je neologizam, tvoren od glagola *šliẽti* 'prisloniti se', pučkoetimološki prema polj. *słon* i rus. *слон*, a ne riječ u prasrodstvu s psl. **slonъ*.

Lit.: Skok III: 286; Beekes 409f.; Snoj 670.

slòviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'oviti* (Varaždin)

Postalo poopćavanjem osnove prezenta **slovǫ* psl. glagola **sluti* 'čuti' (stcsl. *sluti* ⟨prez. *slovǫ*⟩, hrv. star. *sluti* ⟨prez. *slovem*⟩, češ. *slouti*), v. ***slutiti***, usp. i sln. *slovẹ́ti* 'sloviti'.

Lit.: Snoj 671.

-slovlje

Poput sln. *-slǫ̑vje* postalo poopćavanjem drugog dijela složenice iz stcsl. *bogoslovije* 'bogoslovlje, teologija', što je kalk prema grč. *θεολογία*, v. ***bogoslovlje, teologija***.

slóvnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slôvnica* (Varaždin)

Poput sln. *slọ̑vnica* 'gramatika' izvedeno od ***slovo***, usp. ***gramatika*** od grč. *γράμμα* 'slovo'.

slȍvo *sr* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȍvo* (Brač), *slovõ* (Senj), *sl'ovo* (Varaždin)

TVORBA *slȍvkati* (*slȍvkānje*), *slôvnī*

Postalo od psl. **slòvo* ⟨G **slòvese* a.p. *c*⟩ 'riječ' (stcsl. *slovo* ⟨G *slovese*⟩, sln. *slovọ̑*, rus. *слóво*, polj. *słowo*) < ie. **k'lewos-* 'ono što se čuje, slava' (skr. *śrávas-*, grč. *κλέος*, stir. *clú*) od istoga korijena koji je u ***slušati*** i ***slava***. U hrvatskom se značenje promijenilo od 'riječ' do 'slovo' zacijelo pod utjecajem naziva za slova u glagoljici (svako slovo glagoljice zove se po jednoj crkvenoslavenskoj riječi, npr. *azъ* 'a', *buky* 'knjiga', itd.).

Lit.: Skok III: 288f.; Derksen 454; Snoj 670.

slȍžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȍžan* (Brač)

Poput sln. *slọ́žen* izvedeno od ***sloga***. Usp. i rus. *слóжный* 'složen'.

slòžiti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *složȉt* (Brač), *složȉti* (Vrgada), *slož'iti* (Varaždin)

TVORBA *slȍžen* (*složènica*)

Postalo od psl. **sъložiti* (stcsl. *sъložiti*, sln. *zložīti*, rus. *сложúть*, češ. *složiti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ložiti* 'postavljati' (v. ***ložiti***).

slȕčāj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'učaj* (Varaždin), *slȕčāj, šlȕčāj* (Grobnik)

TVORBA *slȕčājan* (*slȕčājno, slučájnōst*)

Posuđeno iz rus. *слýчай*, što je izvedeno od glagola *случúться, случáться* 'dogoditi se' < **sъlučati sę* 'dogoditi se, sastati se', od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **lučati* 'mjeriti, ciljati, bacati' (sln. *lučáti* 'bacati', rus. *лучáть* 'ciljati', stčeš. *lučěti* 'bacati'). Značenjska je motivacija ('slučaj' < 'ono što je zajedno bačeno') slična kao u njem. *Zufall* 'slučaj', od *zu-* 'k, zajedno' i *fallen* 'pasti', lat. *accidens* 'slučaj' od *ad* 'k, s' i *cadō* 'pasti'.

Lit.: Snoj 672.

slúga *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slūgȁ* (Brač), *slūgȁ* (Senj), *slūgȁ* (Vrgada), *sl'uga* (Varaždin)

TVORBA *slȕškinja*

Postalo od psl. **slugà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *sluga*, sln. *slúga*, rus. *слýга*, češ. *sluha*). Izvorno je ovo bila imenica apstraktnoga ili zbirnoga značenja 'služba, posluga' podudarna s lit. *slaugà* 'služba', od ie. korijena **slowgʰ-* 'služiti, pomagati' (lit. *slaugýti* 'služiti, pomagati', stir. *slúag* 'vojska', velš. *llu* 'vojska').

Lit.: Skok III: 289; Snoj 672; Matasović 2009: 346.

slûh *m* (13. st. Glasnik 24; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *slûh* (Brač), *slûh* (Senj), *slûh* (Varaždin)

TVORBA *slûšnī*

Postalo od psl. **slûxъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *sluxъ*, sln. *slûh*, rus. *слух*, polj. *słuch*) < ie. **k'low-so-*, od varijante korijena **k'lew-* 'slušati' (v. ***slava***, ***slovo***) proširenoga sufiksom **-s-* kao u ***slušati***.

Lit.: Skok III: 288f.; Derksen 455.

slȕšati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȕšot* (Brač), *slȕšat* (Senj), *slȕšati* (Vrgada)

TVORBA *slȕšalac* (*slȕšaočev*), *slȕšalica*, *slȕšānje*, *slušaònica*, *slȕšatelj* (*slȕšateljev*, *slušatèljica*, *slušatèljstvo*)

Postalo od psl. **slúšati* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slušati*, sln. *slúšati*, rus. *слýшать*, polj. *słuszać*) < **k'lōws-* (lit. *kláusti* 'pitati', stprus. *klausiton* 'čuti'), što je prijevojnim duljenjem izvedeno od ie. korijena **k'lew-s-* 'čuti' (skr. *śróṣati* 'slušati, pokoravati se'). Po tvorbi je **slušati* iterativno-intenzivni glagol. Zbog akuta u baltoslavenskom postoji i mišljenje da je u toj skupini jezika na korijen **k'lew-* dodan

sufiks *-*Hs*- (možda izvorno dezideativnoga značenja).

Lit.: Skok III: 288f.; Derksen 455; Snoj 672.

slútiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sl'utiti* (Varaždin), *slūtȉt* (Grobnik), *slūt'iti* (Gola)

Poput sln. *slutīti* izvedeno od **slutъ* 'koji je čuo, slušalac', što je pak izvedeno od glagola **sluti* (hrv. star. *sluti* ⟨prez. *slovem*⟩, češ. *slouti*, stcsl. *sluti* ⟨prez. *slovǫ*⟩), od korijena koji je u ***sluh***, ***slovo***, ***slušati***.

Lit.: Skok III: 289; Snoj 672.

slútnja *ž* (19. st.)

Poput sln. *slūtnja* izvedeno od **slutiti* (v. ***slutiti***).

slûz *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slûs* (Varaždin), *sl'ūs* (Gola)

TVORBA *slûzav* (*slûzavac*), *slúznica*, *slùznjača*

Postalo od psl. **slûzъ* (stcsl. *sluzъ* 'vlaga', sln. *slûz*, rus. *слуз* 'tanka površina leda na vodi', polj. *śluz*) < ie. **slewg'-* (niz. *sluiken* 'krijumčariti' < 'šuljati se', lit. *šliaũžti* 'puzati'), usp. sličan ie. korijen u riječima ***suza***, ***slina***, ***sklizak***.

Lit.: Skok III: 290; Snoj 672.

slùžba *ž* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *službȁ* (Brač), *službȁ* (Vrgada), *slȕžba* (Senj), *sl'užba* (Varaždin)

TVORBA *slȕžben*, *slȕžbenī*, *slȕžbenica*, *slȕžbenīk*

Postalo od psl. **služьba* (csl. *služьba*, sln. *slȗžba*, rus. *слýжба*, češ. *služba*), što je izvedeno od glagola **služiti* (v. ***služiti***). U značenju 'zaposlenje' *služba* je zacijelo posuđeno iz ruskoga. Za razvitak značenja pridjeva *službен* usp. lat. *officiālis* 'koji se odnosi na dužnost, službu, službeni' od *officium* 'dužnost, služba'.

slúžiti (13. st. Stefan kr.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slūžȉt* (Brač), *slūžìti* (Vrgada), *slūžȉt* (Senj), *slȗžiti* (Varaždin)

TVORBA *slúžēnje*, *slùžīnče* (*slùžīnčād*)

Postalo od psl. **služìti* (stcsl. *služiti*, sln. *služīti*, rus. *служúть*, češ. *sloužit*), što je izvedeno od imenice **sluga*, v. ***sluga***.

sljȅdovati (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od **slědovati* 'pratiti' (rus. *слéдовать*, češ. *sledovati*), što je izvedeno od **slědъ* (v. ***slijed***).

sljème *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *slȉma* (Brač), *slȉme* (Vrgada), *sl'ęme* (Varaždin)

Postalo od psl. **sélmę* ⟨G **sélmene* a.p. *a*⟩ (csl. *slěmę*, sln. *sléme*, češ. *slemeno*) < **k'elH-men-* (lit. *šelmuõ* ⟨A *šélmenį*⟩ 'sljeme, greben krova'). Veza s lat. *columen* 'vrh', njem. *Holm* 'brdo' je moguća, ali te se riječi obično povezuju s lit. *kélti* 'podići' i izvode iz ie. **kelH-* (s nepalataliziranim **k*), v. ***kolumna***. Malo je vjerojatna i veza sa skr. *śalá-* 'štap' i s grč. *σέλμα* 'ploče, grede', *σελίς* 'greda'. Vjerojatnije je izvođenje iz ie. korijena **k'el-* 'sakriti, pokriti' (stir. *celid*, lat. *cēlō*, skr. *śárman-* 'pokrivalo'), a akutska intonacija korijena u baltoslavenskom može biti rezultat baltoslavenskoga duljenje korijena (**k'ēlmen-*). Značenje 'sljeme' razvilo bi se iz 'poklopac, pokrivalo'.

Lit.: Skok III: 290; Beekes 1319; Snoj 668.

sljèpić *m* (19. st.) *(Anguis fragilis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *slępȉč* (Varaždin), *slipȉć* (Grobnik), *slęp'īč* (Gola)

Izvedeno od ***slijep***; zacijelo kao kalk prema njem. *Blindschleiche* (od *blind* 'slijep' i *Schleiche* 'puzaš'), usp. i češ. *slepýš*. Ovaj se gušter tako zove jer ima vrlo sitne oči, pa izgleda kao da je slijep.

sljepoòčica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slępo'očica* (Varaždin)

Složeno od ***slijep*** i ***oči***. Sljepoočica je 'slijepi' dio glave pored očiju.

sljȅz *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slîz* (Brač), *slȉz* (Senj), *slę̑s* (Varaždin), *slȅz* (Grobnik)

TVORBA *sljȅzov*

Postalo od psl. **slězъ* (csl. *slězъ*, sln. *slę̑z*, češ. *sléz*), od istoga korijena koji je u **slizati* 'puzati' (polj. *ślizać się*), v. ***sklizak*** i **slьza* (v. ***suza***), usp. i ***sluz*** za sličnu tvorbu. Značenjska je motivacija u sluzi koja se izlučuje iz korijena sljeza i od koje se pripravlja napitak. Zacijelo je izvorno ista riječ i čak. *slȅs* 'sirište, dio ovčjeg želuca' (Orlec).

Lit.: Snoj 669; Boryś 2007a: 87f.

smágati (17. st. 'krotiti, svladavati';)

Postalo od **sъmagati*, što je iterativno-intenzivna tvorba od **sъmogti*, v. ***smoći***.

smȁk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȁk* (Brač), *sm'ak* (Varaždin)

Izvedeno od glagola ***smaknuti*** u značenju 'dokrajčiti'.

smàknuti (16. st.)

TVORBA *smaknúće*

Poput češ. *smeknouti* 'skinuti' postalo od **sъmъknǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mъknǫti* (v. ***maknuti***). Značenje 'pogubiti' razvilo se od 'odstraniti' ili 'skinuti (glavu)'.

smánjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smānjȉt (se)* (Grobnik)

TVORBA *smanjénje*, *smanjívati* (*smanjívānje*)

Postalo od **sъmьnjiti*, što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mьnjьjь* (v. ***manji***).

smàragd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smar'akt* (Varaždin)

TVORBA *smàragdnī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Smaragd* iz lat. *smaragdus*, što je pak posuđeno iz grč. *σμάραγδος*. Grčka je riječ vjerojatno semitskoga podrijetla, uspoređuje se akad. *barraqtu* 'smaragd', od korijena *brq* 'sjajiti se', iako postoje glasovne teškoće.

Lit.: Beekes 1365f.; Snoj 673.

smátrati (13. st. Sava tip. stud.; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smą̑trati* (Varaždin)

Postalo od **sъmatrati*, što je iterativno-intenzivna tvorba od **sъmotriti* (v. ***smotriti***). Značenjski je razvitak bio od 'intenzivno motriti, promatrati' do 'uviđati' i 'vjerovati'. Sln. *smâtrati* je posuđeno iz hrvatskoga.

smȁzati (16. st.)

Postalo od psl. **sъmàzati* 'namazati' (rus. *смáзать*, sln. *zmāzati*, češ. *smazati* 'obrisati'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mazati* (v. ***mazati***). Značenje 'pojesti do kraja' razvilo se od 'obrisati (tanjur)'.

smȅč *m*

Posuđeno iz eng. *smatch*, što je preobličeno od *smash* 'razbiti' (onomatopejskoga podrijetla).

Lit.: Chambers 1022.

smȅće *sr* (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *smećȇ* (Brač), *smećê* (Vrgada), *smećẽ* (Senj), *smętjȇ* (Varaždin), *smetj'ẽ* (Gola)

Postalo od **sъmetьje*, što je izvedeno od glagola **sъmesti*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mesti* (v. ***mesti***). Za sličan značenjski razvoj ('ono što je smeteno, odbačeno' > 'smeće') usp. sln. *smẹ̑t* 'smeće' (također od **sъmesti*).

smȅđ *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sm'ęžȉ* (Varaždin)

TVORBA *smȅćkast*

Postalo od psl. **smědjь*, **smědъ* (stcsl. *smědъ*, polj. *śniady*, stpolj. *śmiady*). Dublje je podrijetlo nepoznato. Moguće je izvođenje iz ie. **smoyd-*, što bi bilo prijevojem izvedeno od korijena **smeyd-* koji je u eng. *smītan* 'namazati', stvnj. *be-smeizen* 'zaprljati'. Glasovno je nemoguće povezivanje s njem. *Schmied* 'kovač' < stvnj. *smid*, kao i s lat. *macula* 'mrlja'. Povezivanje s psl. **mědъ* (v. ***mjed***) sa "s-mobile" puka je mogućnost.

Lit.: Skok III: 292; Gluhak 565.

smèkšati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zmękšati sę* (Varaždin)

TVORBA *smekšávati* (*smekšávānje*)

Postalo od **sъmękъčati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mękъčati* (v. ***mekšati***).

smêsti (13. st. Domentijan; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȅst* 'uništiti, umesti' (Brač), *smẽsti se* (Vrgada), *zm'ęsti (sę)* (Varaždin)

Postalo od **sъmęsti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **męsti* (stcsl. *męsti* 'uznemiravati', sln. *mésti* 'miješanjem izrađivati maslac', rus. *мясти́* 'mutiti', češ. *másti*). Značenje 'zbuniti' razvilo se iz 'pomutiti' i izmiješati, izmijesiti', usp. hrv. dijal. *smetȅna* 'vrhnje' (Pajngrt).

Lit.: ESSJa XIX: 12f.

smȅtati[1] ⟨prez. *smȅćēm*⟩ (16. st.) 'prestajati na što misliti'

DIJALEKTI I POTVRDE *smećȁt* (Brač), *smētȁti* (Vrgada)

TVORBA *smètīšte*, *smétnja*

Postalo od **sъmetati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **metati* (v. ***metati***).

smétati[2] ⟨prez. *smêtām*⟩ (16. st.) 'narušavati komu mir, uznemirivati koga, biti na smetnji'

DIJALEKTI I POTVRDE *smētȁt* (Brač), *sm'ętati* (Varaždin)

TVORBA *smètenōst*

Durativno-iterativni glagol od ***smesti***. Značenjski je razvitak bio od 'pomućivati' do 'škoditi komu, ometati koga'.

smètlār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *smętlâr* (Varaždin)

TVORBA *smetlárev*

Izvedeno od korijena koji je u ***smeće***; *-l-* je umetnuto zbog ukrštanja s ***metla***.

smètlīšte *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smętl'išče* (Varaždin)

TVORBA *smètlīšnī*

Izvedeno od *smetlъ*, pridjeva radnoga glagola ***smesti***, od korijena koji je u ***smeće***, v. ***smetlar***.

smȅtnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȅtnut* (Brač)

Postalo od **sъmetьnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **metьnǫti* (v. ***metnuti***).

smežùrati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smežurȁt se* (Brač), *zmężûrati sę* (Varaždin)

TVORBA *smežurávati se*

Obično se izvodi od **smrežurati se*, što bi bilo složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **merža* (v. ***mreža***); u starijim je tekstovima zabilježeno i *namežurati se*. Izvorno bi značenje bilo 'naborati se poput mreže', a sufiks kao u ***koturati***, možda i ***teturati***. Ako je iz iste osnove *smežiti* 'namrštiti, zgnječiti, zgužvati' (usp. *Smežiti vršu za dešpet* (Zakon ninske lige)), u tom je glagolu osnova sekundarno apstrahirana prema *smežurati se*.

Lit.: Skok II: 464.

smȉcalica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sm'icalica* (Varaždin)

Izvedeno od ***smicati***. Izvorno je značenje 'zamka' s nekim pomičnim dijelom, usp. i *smìcāljka* 'zamka' (Karadžić).

smȉcati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smĩcati* (Varaždin), *smīc'ati* (Gola)

TVORBA *smȉcalica*

Postalo od **sъmycati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mykati* (v. ***micati***).

Lit.: Skok II: 347.

smíčak *m*

Novotvorenica za 'patentni zatvarač' umjesto njem. *Reißverschluss* (od *reißen* 'kidati' i *verschließen* 'zatvoriti'). Izvedeno od ***smicati*** jer se patentni zatvarač pomiče gore-dolje po odjevnom predmetu.

smìjati se (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smījȁt se* (Brač), *smījȁti se* (Vrgada), *smijȁt se* (Senj), *smęj'ati sę* (Varaždin), *smęj'ati se* (Gola)

TVORBA *smìjānje*

Postalo od psl. **smьjàti sę* ⟨prez. **smě̀jǫ sę* a.p. *c*⟩ (stcsl. *smijati sę* ⟨prez. *smě̀jǫ sę*⟩, sln. *smejáti se* ⟨prez. *smẹ́jem se*⟩, rus. *смея́ться*, češ. *smát se*) < ie. **smey-* (latv. *smiêt* 'smijati se', skr. *smáyate* 'smiješiti

se', lat. *mīrum* 'čudo, nešto čudesno', toh. B *smiyäm* 'smiješi se', eng. *smile*).

Lit.: Skok III: 292; Gluhak 565; Derksen 456; de Vaan 382; Snoj 673.

smijêh *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉh* (Brač), *smīh* (Senj), *smȉh* (Vrgada), *smȩ̑h* (Varaždin)

TVORBA *smijéšak* (*smjȅškić*), *smijéšan* (*smijéšno*)

Postalo od psl. **směxъ* ⟨a.p. *b/c*⟩ (stcsl. *směxъ*, sln. *smȩ̑h*, rus. *смех*, polj. *śmiech*), od istoga korijena koji je u ***smijati se***.

Lit.: Derksen 456; Snoj 673.

smijéniti (19. st.)

Postalo od psl. **sъměniti* (rus. *смени́ть*, češ. *směniti* 'izmijeniti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **měniti* (v. ***mijena***, ***mijenjati***).

smijéšiti se (19. st.)

TVORBA

Denominativni glagol izveden od ***smijeh***, usp. rus. *смеши́ть* 'nasmijavati'.

smijúljiti se

TVORBA *smijúljēnje*

Izvedeno od ***smijati se*** deminutivno-ekspresivnim sufiksom *-uljiti (se)* kao u *pjevúljiti* (od ***pjevati***), *škripúljiti* (od ***škripati***).

smȉliti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉlit se* (Brač), *smȉliti se* (Vrgada), *smîliti sę* (Varaždin)

Postalo od **sъmiliti sę* (stcsl. *sъmiliti sę*, sln. *smíliti se*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **militi (sę)* glagola izvedena iz pridjeva **milъ* (v. ***mio***).

Lit.: Snoj 674.

smȉlovati se (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉlovot se* (Brač), *smȉlovati se* (Vrgada)

Poput češ. *smilovat se* izvedeno od **sъmiliti sę* (v. ***smiliti se***).

smȉlje *sr, zb.* (15. st. Marulić) *(Helychrisum)*

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉl̨* (Vrgada)

Riječ nesigurne etimologije. Srodno je sln. *smîlj* (usp. hrv. star. *smîlj* (Karadžić) i bug. *смин, смил*, a zacijelo i rus. *цмин*, ukr. *цмин*, usp. hrv. star. *cmilj* (Stulić), zabilježeno i u dijalektima). Sufiks izgleda kao u ***kovilje***. Možda je pobrkano značenje 'kumin' i 'smilje', zbog sličnosti biljaka i sličnih eteričnih aroma obje biljke. Tada **cъminъ* može biti stara romanska posuđenica iz *cyminum* 'kumin' (iz grč. *κύμινον*, usp. tal. (južni dijalekti) *cimino* (s romanskom palatalizacijom)). Razvitak bi bio vlat. **ciminu* > psl. **cъminъ* > *cmin* > *cmilj, cmilje* (disimilacijom ili analogijom prema *kovilje, bosilje*) > *smilje*. Manje je vjerojatno izvođenje oblika **smiljь* iz **smeylyo-*, što bi bilo srodno s lit. *smaĩlas* 'oštar', latv. *smaĩls* 'oštar' (zbog oštrih listova biljke).

Lit.: Skok III: 292; Bezlaj III: 271.

smȉon *prid.* (17. st.)

TVORBA *smȉonōst*

Postalo poopćavanjem osnove ž. roda *smiona* < **sъmělьna* (umjesto pravilnoga odraza *smjelan* < **sъměl̨bnъ*), što je izvedeno od **sъměl̨ъ* 'hrabar' (sln. *smȩ̑l*, stariје *smil*, hrv. star. *smȉo*), a to je pak izvedeno od **sъměti* (v. ***smjeti***).

smíriti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smīrȉt* (Brač), *zmīriti* (Varaždin), *smīrȉt se* (Grobnik)

TVORBA *smȉrāj*, *smîren* (*smîreno*, *smîrenōst*, *smirénje*), *smirívati* (*smirívānje*)

Postalo od psl. **sъmirìti* (rus. *смири́ть*, češ. *smiřiti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **miriti* (v. ***miriti***).

smîsao *m* (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smîsȩl* (Varaždin)

TVORBA *smȉslen*

Posuđeno iz csl. *sъmyslъ* 'razum, promišljanje', što je izvedeno od *sъmysliti* 'promisliti', v. ***smisliti***.

smȉslen *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***smisao***.

smȉsliti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zm'isliti* (Varaždin)

TVORBA *smíšljati* (*smíšljānje*)

Postalo od psl. **sъmỳsliti* (stcsl. *sъmysliti*, rus. *смы́слить*, češ. *smysliti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mysliti* (v. ***misliti***).

smjȅna *ž* (18. st. 'izmjena, promjena')

DIJALEKTI I POTVRDE *sm'ęna* (Varaždin)

TVORBA *smjenjívati* (*smjenjívānje*)

Postalo od psl. **sъmȅna* (rus. *сме́на*, češ. *směna*), što je izvedeno od **sъměniti* (v. ***smijeniti***). U značenju 'smjena u tvornici ili pogonu' može biti posuđeno iz češkoga.

smjêr *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȇr* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *směr*, što je od psl. **sъměrъ* (usp. i stcsl. *sъměra* 'izmjerena težina'), od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena glagola **měriti* (v. ***mjeriti***). Značenje se vjerojatno razvilo preko 'odmjeren pravac ili putanja kretanja'.

smjêran *prid.* (14. st. Svetostef. hris; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smîran* (Brač)

TVORBA *smjérnōst*

Posuđeno stcsl. *sъměrьnъ* 'smjeran, ponizan', što je izvedeno od glagola *sъměriti sę* 'poniziti se', od psl. **sъměriti* 'izmjeriti' (rus. *смéрить*, polj. *zmierzyć*), od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **měriti* (v. ***mjeriti***).

smjérati

DIJALEKTI I POTVRDE *smīrȁt* (Brač), *smȇrati* (Varaždin)

Izvedeno od **sъměrъ* (v. ***smjer***), usp. češ. *směřovati* 'smjerati, ciljati'.

smjèsa *ž* (16. st.)

Izvedeno od **sъměsiti* (stcsl. *sъměsiti* 'smiješati'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **měsiti* (v. ***mijesiti***), usp. rus. *смéсь* 'smjesa, mješavina', češ. *směs* 'smjesa'.

smjèsta *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉsta* (Brač), *smìsta* (Vrgada), *zm'ęsta* (Varaždin), *zm'ęsta* (Gola)

Postalo od izraza *s mjesta*, v. ***s(a)***, ***mjesto***[1], usp. njem. *auf der Stelle* (od *auf* 'na' i *Stelle* 'mjesto').

smjèstiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zm'ęstiti* (Varaždin)

TVORBA *smjȅštāj*, *smjéštānje*, *smjéštati*

Poput rus. *смести́ть* 'premjestiti' postalo od **sъměstiti*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **městiti* (v. ***mjesto***), što je izvedeno od **město*, v. ***mjesto***[1]; usp. i češ. *směstnati* 'smjestiti, stisnuti'.

smjȅškati se

DIJALEKTI I POTVRDE *sm'ęškati sę* (Varaždin)

TVORBA *smjȅškānje*

Izvedeno od *smiješak*, deminutiva od ***smijeh***, usp. sln. star. *smę̑škati se*.

smjèti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȉt* (Brač), *smȉti* (Vrgada), *smìt* (Senj), *sm'ęti* (Varaždin)

TVORBA *smjȅl* (*smjȅlōst*)

Postalo od **sъmě̀ti* ⟨prez. **sъmě̀jǫ* a.p. *a*⟩ (stcsl. *sъměti*, sln. *smę́ti*, rus. *сметь*, polj. *śmieć*), najvjerojatnije složeno od **sъ-* i korijena **mě-* koji je u ***mjera***. Iz istoga je korijena (ie. **meh$_1$-* 'mjeriti') i stvnj. *muot* 'um, hrabrost' (njem. *Mut*). Prefiks **sъ-* zacijelo nije kao u ***s(a)***, već je od ie. **h$_1$su-* 'dobar', kao u ***zdrav***. Značenjski bi razvitak stoga bio od 'dobro odmjeriti' do 'usuditi se' i 'odvažiti se, smjeti'. Značenjski i formalno nije uvjerljivo povezivanje psl. **sъměti* s lit. dijal. *siùmdyti* 'dražiti' i stir. *sennid* 'loviti'.

Lit.: Skok III: 293; Gluhak 565f.; Derksen 480; Snoj 673.

smòčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smočȉt* (Brač), *smočȉt* (Senj), *zm'očiti* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъmočìti* (rus. *смочи́ть*, češ. *smočiti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **močiti* (v. ***močiti***).

smòčnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od hrv. star. *smôk* 'hrana, jelo masno i slasno' i 'spremište smoka'. Ta je riječ, poput sln. *smôk* 'juha, povrće', zacijelo posuđena iz stvnj. *smac* 'okus' (njem. *schmecken* 'okusiti'), što je iz istoga kori-

jena (**smeg^h-*) kao i lit. *smãginti* 'pokušati, kušati'.

Lit.: Skok III: 293; Gluhak 566; Kluge s. v. schmecken.

smȍći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȍć* (Grobnik), *zm'oči* (Varaždin), *zm'oči* (Gola)

Poput rus. *смочь* postalo od **sъmogti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mogti* (v. ***moći***).

smȍg *m*

Posuđeno iz eng. *smog*, što je postalo ukrštanjem riječi *smoke* 'dim' i *fog* 'magla'.

Lit.: Chambers 1024.

smȍkva *ž* (14. st. Glasnik 15; 15. st. Spom. hrv.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smȍkva* (Brač), *smȍka, smȍkva* (Vrgada), *smȍkva* (Senj)

Postalo od psl. **smokỳ* ⟨G **smokъve* a.p. *b*⟩ (stcsl. *smoky*, sln. *smọ̑kva*, rus. *смóква*, češ. star. *smokva*), što je najvjerojatnije posuđeno iz got. *smakka* 'smokva' (od korijena koji je u njem. *schmecken* 'kušati', v. ***smočnica***).

Lit.: Skok III: 293 f.; Gluhak 566; Pronk-Tiethoff 2013: 171f.; Snoj 674.

smȍla *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smōlȁ* (Brač), *smolȁ* (Vrgada), *sm'ola* (Varaždin), *sm'ola* (Gola)

Postalo od psl. **smolà* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *smola*, sln. *smóla*, rus. *смолá*, češ. *smola, smůla*) < ie. **(s)mel-* 'gorjeti, tinjati' (lit. *smelà* 'smola', sreng. *smolder* 'dim', stir. *smál* 'žar').

Lit.: Skok III: 294; Gluhak 566; Snoj 674f.

smȍtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smotȁt* (Brač), *smotȁti* (Vrgada), *zm'otati* (Varaždin), *smot'ati, zmọt'ati* (Gola)

Postalo od **sъmotati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **motati* (v. ***motati***).

smȍtriti (13. st. Stefan kr.; 16. st. 'smisliti, razmisliti'; 18. st. 'opaziti, ugledati')

Postalo od **sъmotriti* (stcsl. *sъmotriti*, usp. i rus. *смотрéть* 'smotriti, promatrati'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **motriti* (v. ***motriti***). Iz toga je glagola izvedena i imenica *smȍtra* na čije je značenje utjecalo rus. *смотр* 'smotra, parada'.

smráčiti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smrȏčīt se* (Brač), *smr^{o}āčīt se* (Vrgada), *zmrậčiti sę* (Varaždin), *smrāč'iti se* (Gola)

TVORBA *smračívati se*

Postalo od **sъmorčiti sę*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **morčiti sę* (v. ***mračiti se***).

smrâd *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smrôd* (Brač), *smr^{o}âd* (Vrgada), *smrật* (Varaždin), *smr'āt* (Gola)

Postalo od psl. **smôrdъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *smradъ*, sln. *smrâd*, rus. dijal. *смóрод*, češ. *smrad*), što je prijevojem izvedeno od korijena glagola **smьrděti* (v. ***smrdjeti***). Ista je tvorba u lit. *smárdas* 'smrad', latv. *smaŕds*.

Lit.: Snoj 675.

smȓčak *m* (18. st.) *(Morchella)*

DIJALEKTI I POTVRDE *smȓčȩk* (Varaždin)

Postalo od psl. **smьrčь, *smьržь* (sln. *smrček*, rus. *сморчóк*, ukr. *сморж*, polj. *smarz, smardz*, češ. *smrž*), što je u hrv., sln. i rus. prošireno deminutivnim sufiksom **-kъ*. Dublja je etimologija nejasna, kao i odnos dočetaka **-čь* i **-žь*. Izvodi se iz korijena koji je u ***šmrkati*** (zbog navodno sluzave površine tih gljiva), a taj je korijen posvjedočen i s varijantom **smьrg-* u rus. *сморгáть* 'šmrkati', što bi objasnilo dočetno **-žь* u **smьržь* kao rezultat prve palatalizacije. Moguće je i povezivanje s korijenom koji je u **mьrkъ* (v. ***mrk***) sa "s-mobile", a i da su dva korijena **mьrk-* i **smьrg-* analoški utjecali jedan na drugoga.

Lit.: Skok III: 294; Matasović 2018; Snoj 675.

smȓdjeti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smrdȉt* (Brač), *smrdȉti* (Vrgada), *smrdȉt* (Senj), *smrd'ẹti* (Varaždin), *smrd'ẹti* (Gola)

Postalo od psl. **smьrděti* (stcsl. *smrъděti*, sln. *smrdẹ́ti*, rus. *смердéть*, češ. *smrdět*)

< ie. **smerd-* 'smrdjeti' (lit. *smirdėti*, latv. *smiŕdêt*, lat. *merda* 'izmet').

Lit.: Skok III: 294f.; Gluhak 566f.; de Vaan 374; Snoj 675.

smr̂dljiv *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smrdjîv* (Grobnik), *smrdlîvi* (Varaždin), *sm'rdlif* (Gola)

Poput sln. *smrdljīv*, rus. *смердли́вый* izvedeno od glagola **smьrděti* (v. ***smrdjeti***).

smrȅka *ž* (16. st.) *(Juniperus communis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *smrȉka* (Brač), *smrȉka* (Vrgada), *šmrȉka* (Senj), *cmr'ẹka, smr'ẹka* (Varaždin)

TVORBA *smrȅkinja*, *smrȅkov* (*smrȅkovina*)

Postalo od psl. **sméŕka* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *smrěka*, sln. *smrẹ́ka*, ukr. *смерéка*, češ. dijal. *smrek*). Dublja je etimologija nejasna. Povezuje se s arm. *mayr* 'cedar, smreka', što bi moglo upućivati na zajedničko supstratno podrijetlo, ali ni to povezivanje nije sigurno. Može se pomišljati i na izvođenje iz korijena **perk-* koji je u stvnj. *foraha* 'bor' (njem. *Föhre*), s početnim *sm-* umjesto **p-* analogijom prema **smerd-* 'smrdjeti' (v. ***smrdjeti***); motivacija za analoški utjecaj bi bila u tome što smreka među crnogoričnim stablima ima izrazito neugodan miris.

Lit.: Skok III: 295; Gluhak 567; Snoj 675.

smr̂knuti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smr̂knut se* (Brač), *sm'rknuti sę* (Varaždin), *smrkn'oti se* (Gola)

TVORBA *smrkávati se*, *smr̂knūtōst*

Poput rus. *смéркнуться* postalo od **sъmьrknǫti sę*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mьrknǫti sę* (v. ***mrknuti***).

smŕskati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zm'rskati* (Varaždin)

Postalo od **sъmъr(g)skati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mъr(g)skati*, denominativnoga glagola izvedenog od **mъr(g)ska* 'bora, nabor', od korijena koji je u ***mrštiti (se)***, ***mrgoditi se***. Izvorno je značenje bilo 'učiniti da što bude izrovano, naborano'.

smr̂t *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smr̂t* (Brač), *smr̂t* (Senj), *smŕt* (Vrgada), *smr̂t* (Varaždin)

TVORBA *smr̂tan* (*smr̂tnī*, *smr̂tnica*, *smr̂tnīk*, *smr̂tnōst*, *smrtònosan*, *smrtóvnica*)

Postalo od psl. **sъmьrtь* ⟨G **sъmьrti*⟩ (stcsl. *sъmrьtь*, sln. *smŕt*, rus. *смéрть*, polj. *śmierć*), što je složeno od **sъ-* i **mьrtь* < ie. **mrti-* 'smrt' (lit. *mirtìs*, latv. *mìrte*, lat. *mors*), od korijena **mer-* 'umrijeti', v. ***mrijeti***. Prefiks **sъ-* može biti isti kao u ***s(a)*** ili potječe od ie. **h₁su-* 'dobar' (v. ***zdrav***); tada bi psl. **sъmьrtь* bila složenica izvornoga značenja 'dobra smrt' ili 'prirodna, nenasilna smrt'.

Lit.: Skok II: 466; Derksen 480; Snoj 675f.

smr̂viti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zm'rviti* (Varaždin)

Poput sln. *zmŕviti* postalo od **sъmьrviti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mьrviti* (v. ***mrviti***).

smr̂znuti (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *smr̂znut se* (Brač), *smr̂znuti se* (Vrgada), *smr̂znut se* (Senj), *zm'rznuti* (Varaždin)

TVORBA *smrzávati*, *smrzávānje*, *smr̀zotina*

Poput sln. *zmŕzniti* složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mьrznǫti* (v. ***mrznuti***).

smûčiti se (19. st.)

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i ***mučiti***; izvorno je značenje 'izazvati samomu sebi muku'.

smûđ *m* (19. st.) *(Sander lucioperca)*

DIJALEKTI I POTVRDE *smûč* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *smúditi* 'opaliti, vatrom zacrniti' (Karadžić) < **smǫditi* (sln. *smodīti*, češ. star. *smudit*), što je analogijom prema ***smola*** postalo od **vǫditi* 'paliti, furiti, sušiti' (polj. *wędzić*, sln. dijal. *vodíti*), od korijena koji je u steng. *swindan* 'izginuti' (njem. *ver-schwinden* 'nestati') i ***venuti***. Riba je tako nazvana zbog boje šara koje izgledaju osmuđenima.

Lit.: Skok III: 295f.; Snoj 674.

smûšen *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *smûšen* (Brač), *zm'ušęni* (Varaždin), *sm'ȗšęn* (Gola)

Zacijelo analogijom prema ***muha***, ***mušica*** preobličeno od *smućen*, što je pridjev trpni glagola ***smutiti***.

smútiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *smūtȉt* (Brač), *zmũtiti* (Varaždin)

TVORBA *smùtljivac* (*smùtljīvčev*, *smùtljivica*), *smútnja*

Složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **mǫtiti* (v. ***mutiti***), usp. i sln. *zmotīti*.

snàbdjeti (se) (13. st. Glasnik 24; 19. st.)

TVORBA *snabdijévati (se)*

Postalo od **sъnabъděti (sę)*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i stcsl. *nabъděti* 'brinuti se za što' (v. ***bdjeti***); taj je pak glagol kalk prema grč. *ἐπιμελέομαι* 'brinuti se za, bdjeti nad čim' (od *ἐπί* 'na' i *μέλω* 'brinuti se, paziti').

Lit.: Skok I: 127.

snâći (15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *znãjti sę* (Varaždin), *snâć se* (Grobnik)

TVORBA *snàlaziti se* (*snàlažēnje*, *snalàžljiv*)

Složeno od ***s(a)*** i ***naći***. Za razvitak značenja usp. njem. *sich hineinfinden* 'snaći se' (od *hinein* 'u' i *finden* 'naći').

snága *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snōgȁ* (Brač), *sn°āgȁ* (Vrgada), *snãga* (Varaždin)

Postalo od psl. **snagà* ⟨a.p. *c*⟩ 'naprezanje, nastojanje' (sln. *snága* 'čistoća', strus. *снага* 'uspjeh, djelo', češ. *snaha* 'nastojanje, trud'). Dublja je etimologija nesigurna. Povezivanje s grč. *νήχω* 'plivati' značenjski je neuvjerljivo, a veza s lit. dijal. *nogėtis* 'žudjeti, htjeti' malo je vjerojatna (ova je litavska dijalekatska riječ preobličena od *norėti* 'htjeti'). Izglednom se čini veza s lit. *nókti* 'rasti, stariti, dozrijevati', latv. *nākt* 'doći, stići', ako je psl. **snaga* izvedeno sa "s-mobile" i ako je *-k-* u baltijskom nastalo analogijom prema prezentu (lit. *nóksta*). Iz istoga korijena može biti i pgerm. **snakan* 'zguriti se, sagnuti se' (stvnj. *snahhan*) < ie. **(s)neh$_2$g-*. Značenjski bi razvoj bio od 'sagnuti se' preko 'napregnuti se' do 'truditi se', odakle imenska izvedenica **snaga*. Za sličan značenjski razvitak usp. ***sila***.

Lit.: Skok III: 296f.; Vasmer II: 679; Kroonen 460; Snoj 676.

snáha *ž* (15. st. Spom. 3)

DIJALEKTI I POTVRDE *snahȁ* (Senj), *sn'ęha* (Varaždin), *sn'ęha* (Gola)

Postalo od psl. **snъxà* (srp. csl. *snъxa*, sln. *snáha*, rus. *снохá*, češ. *snacha*) < ie. **snuso-* 'snaha' (skr. *snuṣā́*, grč. *νυός*, arm. *nu*, steng. *snoru*). U slavenskome je (kao i u sanskrtu) ova riječ iz *o*-osnova prešla u *ā*-osnove. Neki ovu riječ povezuju s korijenom koji je u ***snubiti***, no to je formalno teško.

Lit.: Skok III: 297; Derksen 458; Snoj 676.

snàtriti

Glagol nesigurna postanja. Izneseno je mišljenje da je postao ukrštanjem od ***sniti*** i danas zastarjeloga glagola *bátriti* 'hrabriti' (glagol izveden od mađ. *bátor* 'hrabar'), no to je semantički nategnuto. Također je moguće da je *sniti* ukršteno s ***motriti***, ***smatrati***.

Lit.: Skok I: 123.

snážan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snâžęn* (Varaždin), *snâžān* (Grobnik)

TVORBA *snážno*

Postalo od psl. **snažьnъ* (sln. *snážen*, rus. *снáжный* 'snažan', češ. *snažný* 'revan'), što je izvedeno od **snaga*, v. ***snaga***.

snèbiti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snebȉt se* (Brač)

TVORBA *snebívati se*

Postalo od **sъnebyti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **nebyti*, od **ne* (v. ***ne***) i **byti* (v. ***biti***[1]).

snèn *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sãnen* (Brač), *snęni* (Varaždin), *sn'ęn* (Gola)

Postalo od **sъnenъ*, što je izvedeno od **sъnъ*, v. ***san***.

snèsti

DIJALEKTI I POTVRDE *zn'ęsti* (Varaždin)

Postalo od **sъnesti* (sln. *snésti*, rus. *снести́*, češ. *snésti* 'podnijeti'). U suvremenom je hrv. standardu značenje uglavnom suženo na 'snesti jaja' (o peradi), usp. i u rus. *снести́ яйцо́* 'snesti jaje'.

snijêg *m* (13. st. Glasnik 24; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *snîg* (Brač), *snîg* (Vrgada), *snîg* (Senj), *snȇk* (Varaždin)

TVORBA *snijéžak*, *snijéžiti*, *snijéžnica*, *snjègović*, *snjegòvit*, *snjȅžan* (*snjȅžnī*, *snjȅžnīk*)

Postalo od psl. **snębgъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *sněgъ*, sln. *snȇg*, rus. *снег*, polj. *śnieg*) < ie. **snoygʷʰo-* 'snijeg' (lit. *snĩegas*, latv. *sniegs*, stprus. *snaygis*, got. *snaiws*, usp. i lat. *nix*, stir. *snechtae* < **snigʷʰ-*). Možda od istoga korijena od kojega je skr. *sníhyati* 'biti ljepljiv, mastan' (u tom bi slučaju izvedenica **snoygʷʰo-* izvorno značilo 'masna, ljepljiva tvar', a tek potom 'snijeg').

Lit.: Skok III: 297; Gluhak 568; Derksen 457; Snoj 676.

snijêti (13. st. Glasnik 24; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *snît* (Brač), *snę̑ti* (Varaždin), *snȅst* (Grobnik)

Postalo od **sъněti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **-něti*, što je pod utjecajem aorista **nĕxъ* preobličeno od **nesti* (v. ***nesti***, ***donijeti (donesti)***).

snímati (15. st. 'skidati, spuštati dolje'; 19. st. 'preslikavati, kopirati')

DIJALEKTI I POTVRDE *sn'imati* (Varaždin)

TVORBA *snȉmak*, *snímānje*, *snìmatelj* (*snimatèljica*), *snímiti*, *snȉmka*

Postalo od **sъnimati* 'skidati', što je složeno od **sъ(n)-* (v. ***s(a)***) i **jьmati* (v. ***imati***), za tvorbu usp. ***zanimati***.

snȉti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *snȉt* (Brač)

TVORBA *snívati* (*snívānje*)

Denominativan glagol postao od **sъniti*, što je izvedeno od **sъnъ* (v. ***san***), usp. i češ. *sníti* 'sanjariti, snivati'.

snížiti (13. st. Domentijan; 15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *znĩziti* (Varaždin)

TVORBA *snízilica*, *snizívati* (*snizívānje*), *snižávati* (*snižávānje*)

Postalo od **sъniziti*, što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **niziti*, glagola izvedenoga iz **nizъ* 'dolje, niz', v. ***niz***[2]; za sličnu tvorbu usp. sln. *znížati* 'sniziti'.

snȍp *m* (14. st. Danilo; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snȍp* (Brač), *snȍp* (Vrgada), *sn'op* (Varaždin)

TVORBA *snȍpić*, *snȍplje*

Postalo od psl. **snopъ* ⟨a.p. *b*⟩ 'snop, svežanj' (stcsl. *snopъ*, sln. *snȍp*, rus. *снон*, češ. *snop*), nesigurne dublje etimologije. Ako je ova riječ u vezi s lat. *napurae* 'konopci od slame' bila bi izvodiva iz korijena **(s)nap-*, no tvorba latinske riječi i vokalizam **-a-* upućuju na posuđivanje iz nekog neindoeuropskog supstrata. Iz istog bi izvora moglo biti i stvnj. *snuaba* 'povez, vrpca'.

Lit.: Skok III: 298; Vasmer II: 682; Snoj 677.

snòsiti (15. st. Mon. serb.)

TVORBA *snòšēnje*, *snòšljiv* (*snòšljivōst*)

Postalo od **sъnosìti* (sln. *snosīti*, rus. *сносúть* 'odnositi'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **nositi* (v. ***nositi***).

snȍšāj *m* (19. st.)

Izvedeno od ***snositi***; izvorno je značenje 'odnos' (usp. rus. *сношéние* 'odnos'), a za razvitak značenja 'spolni odnos, penetracija' usp. njem. *Verkehr* 'promet, kontakt, komunikacija' i 'snošaj'.

snòvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snȗvati* (Varaždin), *snǫv'ati* 'organizirati pređu za tkanje' (Gola)

Postalo od psl. **snuti* ⟨prez. **snujǫ*⟩ (rcsl. *снути*, sln. *snováti*, polj. *snuć*) < ie. **snewH-* (latv. *snaujis* 'omča', got. *sniwan* 'žuriti se'). U hrv. je infinitiv *snovati* analoški prema glagolima poput *mirovati* ⟨prez. *mirujem*⟩, *kovati* ⟨prez. *kujem*⟩. Značenje 'smjerati, nastojati' metaforičko je i razvilo se od 'plesti' (možda i pod utjecajem sličnoga glagola *snivati*, v. ***sniti***,

u smislu 'sanjati (da se što postigne)'). Iz istoga je korijena i ***osnova***.

Lit.: Skok III: 298; Derksen 457.

snúbiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *snũbiti* (Varaždin), *snǭb'iti* (Gola)

TVORBA *snúbljēnje*

Postalo od psl. **snubìti* (stcsl. *snubiti*, sln. *snubīti*, strus. *снубити*, češ. *snoubit se* 'zaručiti se') < ie. **snewb^h-* 'snubiti, uzimati za ženu' (lat. *nūbō*, možda i grč. *νύμφη* 'nimfa'), v. ***nimfa***.

Lit.: Gluhak 569; de Vaan 417; Snoj 677.

snȕžditi (19. st.)

Prefiksom *s-* (v. ***s(a)***) izvedeno od ***nužda***. Značenjski je razvitak od 'osjećati nuždu, nedostatak, trpjeti' do 'biti pokunjen, tužan'.

Lit.: Skok II: 527.

sòb *m* (19. st.) *(Cervus tarandus)*

Posuđeno iz češ. *sob*. Dublje je podrijetlo nejasno.

Lit.: Machek 535.

sòba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'oba* (Varaždin)

TVORBA *sòbica, sòbnī*

Posuđeno iz mađ. *szoba*, što je pak posuđeno iz stvnj. *stuba* 'prostorija s peći, grijana prostorija', v. ***izba***.

Lit.: Skok III: 299; Gluhak 569; MNTESZ III: 774; Snoj 678.

sòbār *m* (19. st.)

TVORBA *sòbārev, sòbarica*

Izvedeno od ***soba***; za značenje usp. tal. *cameriere* 'sobar, podvornik' prema *camera* 'soba'.

sòbōm *zam.*

DIJALEKTI I POTVRDE *sôbom* (Varaždin)

Postalo od psl. **sobojǫ* (stcsl. *sobojǫ*, rus. *собóй*, strus. *собою*), što je inst. jd. povratne zamjenice **sebę*, v. ***sebe***.

socijalìzam *m*

TVORBA *socijàlist, socijàlistica, socijalìstičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *socialisme*, njem. *Sozialismus*); riječ je tvorena od korijena lat. *socius* 'drug', *sociālis* 'društveni', v. ***socijalni***.

sòcijālnī *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *socijȃlni* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *social*, fr. *social*, tal. *sociale*) iz lat. *sociālis* 'društveni', što je izvedeno od *socius* 'pratilac, drug' < ie. **sek^w-* 'slijediti' (v. ***sekunda***).

Lit.: Snoj 678.

sociològija *ž*

TVORBA *sociòlog* (*sociòloginja*), *sociòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Soziologie*, fr. *sociologie*, tal. *sociologia*); riječ je složena od *socio-* (od lat. *socius* 'drug') i *-logija* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Snoj 678.

sòčan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'očẹn* (Varaždin)

TVORBA *sòčnōst*

Postalo od psl. **sòčьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'koji je pun soka, sočan' (sln. *sọ́čen*, rus. *сóчный*), što je izvedeno od **sokъ* (v. ***sok***).

sòfa (sófa) *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ofa* (Varaždin)

Posuđeno iz tur. *sofa*, što je pak iz arap. *suffa* 'klupa za odmor, obično pored bunara'; balkanski turcizam, usp. bug. *софá*, alb. *sofë*, ngr. *σοφὰς*. Iz turskog je riječ posuđena i u druge europske jezike kao naziv za komad namještaja orijentalnog stila, usp. njem. *Sofa*, eng. *sofa*, itd.

Lit.: Skok III: 300.

sòfist *m*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Sophist*, fr. *sophiste*, eng. *sophist*) iz kslat. *sophista*, što je pak posuđeno iz grč. *σοφιστής* 'učen čovjek, pripadnik sofističke škole', a to je izvedeno od korijena pridjeva *σοφός* 'mudar' (nepoznata podrijetla). Sofistička škola poučavala je filozofiju kroz retoričko nadmetanje, pa je bila na zlu glasu već u antici.

Lit.: Chambers 1035; Beekes 1373f.

sòftver *m*

Posuđeno iz eng. *software*, što je složeno od *soft* 'mekan' i *ware* 'roba'. Riječ je

tvorena u opreci spram *hardware* (v. ***hardver***).

Lit.: Chambers 1031.

sòha *ž* (15. st. Kastavski statut) 'račvasto stablo'

DIJALEKTI I POTVRDE *sòha* 'veliki odeblji potporni vitičasti kolac' (Brač), *sohà* (Vrgada), *sõha* (Varaždin)

Postalo od psl. **soxà* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *sóha*, rus. *coxá*, polj. *socha*) < ie. **k'okh$_2$o-* 'grana' (lit. *šakà*, skr. *śā́khā-*, got. *hoha* 'plug').

Lit.: Skok III: 301; Derksen 458.

sôj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sôj* (Varaždin)

Poput sln. *sȍj* postalo od **sojь*, što je izvedeno od korijena glagola ***sijati***.

Lit.: Snoj 680.

sója *ž (Soia hispida)*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'oja* (Varaždin)

Posuđeno preko eng. *soy* iz niz. *soja*, što je pak posuđeno iz jap. *sōyu* (varijanta *shōyu*). Japanska je riječ posuđena iz kin. *shi-yu*, od *shi* 'fermentirane sjemenke soje' i *yu* 'ulje'.

Lit.: Chambers 1039.

sojènica *ž* (19. st.)

Postalo od **sohenica* (riječ je preuzeta iz govora u kojima ispada *-h-*), a to je izvedeno od psl. **soxà* ⟨a.p. *c*⟩ 'motka, grana, pruť (hrv. star. ***soha*** 'račva', sln. *sóha* 'motka', rus. *coxá* 'drveni plug', polj. *socha* 'vilice s dvije bodlje') < ie. **k'okH-* (skr. *śā́khā-* 'grana', stvnj. *hoha* 'plug'). Sojenica je izvorno zgrada izgrađena od pruća.

Lit.: Skok III: 301; Gluhak 570; Derksen 458.

sôk *m* (14. st. Lesekörn. šaf.; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sǫ̑k* (Brač), *sôk* (Senj), *sôk* (Varaždin)

Postalo od psl. **sòkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *sokomъ* (inst. jd.), sln. *sǫ̑k*, rus. *сок*, polj. *sok*) < ie. **sok^{w}o-* (lit. *sakaĩ* 'smola', grč. *ὀπός* 'sok, smola', vjerojatno i alb. *gjak* 'krv').

Lit.: Skok III: 303; Derksen 459.

sȍkol *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȍkol* (Brač), *sȍkō* (Vrgada), *sȍkol* (Senj), *s'okol* (Varaždin)

Postalo od psl. **sokolъ* (stcsl. *sokolъ*, sln. *sókol*, rus. *сóкол*, polj. *sokół*). Dublje je podrijetlo nejasno. Možda je izvedeno od korijena glagola **sočiti* 'motriti' (hrv. star. *sòčiti*, rus. *сочúть*, polj. *soczyć*), jer se sokol smatra pticom oštra vida, a možda je riječ posuđena iz nekog predindoeur. supstrata (uspoređuje se srlat. *sacer* 'sokol', bask. *sakre,* arap. *ṣaqr* 'vrsta sokola'). Neuvjerljiva su povezivanja sa skr. *śakmā-* i *śakuná-* 'velika ptica', a lit. *sãkalas* 'sokol' posuđeno je iz rus.

Lit.: Skok III: 303; Gluhak 570; Matasović 2014: 153f.; Snoj 680.

sokòliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sokolȉt* (Brač), *sok'oliti* (Varaždin)

TVORBA *sokòljēnje*

Izvedeno od ***sokol***. Značenjska je motivacija nejasna, no značenje 'bodriti' razvilo se nekako iz 'činiti da se tko ponaša kao sokol'. Sokol se smatra agresivnom pticom, tipičnim predatorom, a koristio se i u lovu, što može biti izvor analogije ('potaknuti koga kao što se u lovu potiče sokol').

Lit.: Skok III: 303.

sôl *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sǫ̑l* (Brač), *sô* (Vrgada), *sôl* (Senj), *sôl* (Varaždin)

TVORBA *sòliti*, *sòljēnka*

Postalo od psl. **sòlь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *solь*, sln. *sǫ̑l*, rus. *соль*, polj. *sól*) < ie. **sh$_2$l-* (grč. *ἅλς*, stvnj. *salz*, stir. *salann*) što je prijevojna praznina, poopćena iz kosih padeža, imenice **seh$_2$l-* (lat. *sāl*, latv. *sãls*). Prema drugom mišljenju psl. **solь* treba izvesti iz ie. **sh$_2$el-*, osnove koja je poopćena iz ak. jednine **sh$_2$el-m.*

Lit.: Skok III: 303f.; Gluhak 571; Derksen 461; Snoj 680.

solàna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sol'ana* (Varaždin)

Izvedeno od ***sol*** sufiksom *-ana* koji je posuđen iz tur. *-hane* (v. ***kavana***).

sòlārnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *sōlāris* 'sunčani', što je izvedeno od *sōl* 'sunce', od istoga ie. korijena koji je u ***sunce***.

sòlist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *solîst* (Varaždin)

TVORBA *sòlistica, solìstičkī*

Posuđeno preko njem. *Solist* iz tal. *solista*, što je izvedeno od *solo* 'sam, jedini' < lat. *sōlus* 'sam' (možda od istoga korijena koji je u *salvus* 'cio', v. ***hol-, holo-***).

Lit.: de Vaan 573.

sòliti (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'oliti* (Varaždin)

Postalo od psl. **soliti* (sln. *solīti*, rus. *солúть*, polj. *solić*), što je izvedeno od **solь* (v. ***sol***).

sòm *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sôm* (Varaždin)

Postalo od psl. **somъ* (csl. *somъ*, sln. *sòm*, rus. *сом*, usp. i češ. *sumec* 'som') < ie. **k'omo-* 'som' (lit. *šãmas*, latv. *sams*). Dublje je podrijetlo baltoslavenske riječi za soma sporno. Povezivanje s grč. *καμασῆνες* mn. 'neke ribe' nije uvjerljivo. Formalno je moguće izvođenje iz ie. korijena **k'em-* 'bezrog' (skr. *śáma-*, lit. *šmùlas*, grč. *κεμάς* 'mladi jelen') pođe li se od pretpostavke da je izvorno značenja toga korijena 'plosnat, spljošten' (usp. njem. *Hinde* 'košuta' < **k'em-tih$_2$*, od **k'em-to-* 'spljoštenoga (čela)', usp. i stvnj. *hamal* 'uškopljen, krnj' < **k'omolo-*). Značenjska bi motivacija bila u spljoštenom obliku somova tijela, usp. slično podrijetlo eng. *flatfish* 'iverak' (od *flat* 'ravan, plosnat'). Moguće je i da je bsl. riječ za soma supstratnog podrijetla.

Lit.: Skok III: 305; Snoj 681f.

somat-, somato-

Posuđeno (eventualno preko njem. *somato-, somatisch* 'tjelesni') iz grč. *σωματο-*, što je izvedeno od kosih padeža imenice *σῶμα* 'tijelo' (nejasne dublje etimologije).

Lit.: Beekes 1440; Snoj 682.

sònant *m*

Posuđeno iz fr. *sonante*, što je tvoreno prema lat. *sonans* 'koji odjekuje, zvuči', participa glagola *sonō* 'zvučati', v. ***sonata***.

sonáta *ž*

TVORBA *sònātnī*

Posuđeno iz tal. *sonata* 'sonata', izvorno 'skladba, svirka', što je izvedeno od *suonare* 'svirati, zvučati' < lat. *sonō* 'zvučati' < ie. **swenH-* (stir. *seinnid* 'svirati', skr. *svan-* 'zvučati').

Lit.: de Vaan 574; Snoj 682.

sônda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sônda* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Sonde*, iz fr. *sonde*, što je izvorno značilo 'uređaj za mjerenje dubine', a izvedeno je od glagola *sonder* 'mjeriti dubinu' < lat. *subundō*, od *sub-* 'pod' i *unda* 'val' (od korijena koji je u ***voda***).

Lit.: Snoj 682.

sònēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sonȇt* (Varaždin)

TVORBA *sònētnī*

Posuđeno preko njem. *Sonett* i tal. *sonetto* iz prov. *sonet*, a to je pak posuđeno iz stfr. *sonet* 'pjesmica', što je izvorno umanjenica od *son* 'zvuk', v. ***sonata***.

sòpārnīk (19. st.)

Zacijelo postalo od **suhoparnik*, što je izvedeno od pridjeva *suhoparan* u starijem značenju 'jednostavan, nezačinjen'.

Lit.: Kapović 2019.

sòpele *ž, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sopȅla* 'svirala' (Grobnik) *sòpile*

Poput rus. *сопéлка* 'vrsta frule' i csl. *sopělь* 'svirala' izvedeno od psl. **sopti* 'disati', v. ***soptati***.

sòprān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *soprân* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *soprano*, što je izvorno poimeničeni pridjev u značenju 'gornji' (od *sopra* 'gore' < lat. *super*). Značenjska

je motivacija u tome što je sopran najviši ženski glas.

Lit.: Snoj 682.

sòptati

DIJALEKTI I POTVRDE *s'optati* (Varaždin); *soptiti* (19. st.)

Postalo od **sopъtati*, što je iterativno-intenzivna izvedenica od **so(p)ti* 'stenjati, disati' (hrv. dijal. *sȍst* ⟨*sopȅš*⟩ 'svirati' (Grobnik), sln. *sópsti*, rus. dijal. *conmú*, stčeš. *soptiti*) < ie. **swop-*, prijevoj od korijena **swep-* 'disati' (lit. *svẽpúoti* 'disati', latv. *sepinêt* 'teško disati i kašljati'), možda od istoga korijena koji je u ***san***.

Lit.: Skok III: 307; Snoj 682.

sorbet *m*

Posuđeno iz tal. *sorbetto* 'voćni napitak', što je iz arap. *šarāb* 'piće, napitak' s talijanskim deminutivnim sufiksom.

Lit.: Kluge s. v. Sorbett.

sôrta *ž* (15. st. Kastavski statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *svõrta* (Vrgada), *sôrta* (Varaždin), *sõrta* (Grobnik), *s'ǫ̑rta* (Gola)

Posuđeno (možda djelomično preko njem. *Sorte* (iz tal. *sorta* < lat. *sors* 'ždrijeb, udio' (izvedenica glagola *serō* 'nizati, redati' < ie. **ser-*, usp. stlit. *sėris* 'niť'). Značenje 'vrsta' razvilo se u trgovačkom žargonu preko 'vrsta robe' i 'kvaliteta'.

Lit.: de Vaan 557; Snoj 683.

sortírati

DIJALEKTI I POTVRDE *sortȇrati* (Varaždin)

TVORBA *sortírānje*

Posuđeno iz njem. *sortieren*, što je izvedeno od *Sorte*, v. ***sorta***. Značenje 'razvrstavati' se razvilo iz 'podijeliti po sortama'.

sórus *m* 'nakupina sporangija'

Posuđeno iz nlat. *sorus*, što je pak posuđeno iz grč. *σωρός* 'hrpa' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Beekes 1440.

sotòna *m* (13. st. Glasnik 24; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sotonȁ* (Brač), *sotonȁ* (Vrgada), *sot'ona* (Varaždin), *s'atan, sọt'ona, š'atan* (Gola); *satan, satanas* (RKKJ)

TVORBA *sòtonskī*

Posuđeno iz stcsl. *sotona*, što je posuđeno iz grč. *σατανᾶς* 'sotona, neprijatelj', a to je pak posuđeno iz hebr. *śāṭān* 'protivnik'. Izvorno je istoga podrijetla i hrv. dijal. *šèjtan* (Bosna) (preko tur. *šèjtan* i arap. *šayṭān*).

Lit.: Snoj 641; Škaljić 541.

sóva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sōvȁ* (Brač), *sovȉna* (Vrgada), *sõva* (Senj), *s'ova* (Varaždin), *s'oha* (Gola)

TVORBA *sȍvōvka, sovùljaga*

Postalo od psl. **sovà* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *sova*, sln. *sóva*, rus. *совá*, češ. *sova*) < ie. **k'owH-/*k'ewH-* (lat. *cavānnus* 'sova' (iz galskoga), stvnj. *hūwo*, možda i arm. *sag* 'guska').

Lit.: Skok III: 307; Snoj 683.

sòvhoz *m* 'državno poljoprivredno dobro u SSSR-u' *pov.*

Posuđeno iz rus. *совхóз*, što je kratica za *совéтское хозя́йство* 'sovjetsko (državno) gospodarstvo'.

sòvjet *m* 'organi vlasti u Rusiji i SSSR-u nakon revolucije 1905—1907. i 1917.'

Posuđeno iz rus. *совéт* izvorno 'savjeť', od psl. **sъvětъ*, v. ***savjet***.

spȁdati (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spą̃dati* (Varaždin), *spād'ati* (Gola)

Poput sln. *spâdati*, rus. *спадáть*, i češ. *spadati* postalo od **sъpadati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **padati* (v. ***padati***).

spàhija *m* (16. st.)

TVORBA *spàhījskī, spahìluk*

Posuđeno iz tur. *spahi* 'posjednik', što je posuđeno iz perz. *sipāhī* 'konjanički', od *äsp* 'konj' < ie. **h$_1$ek'wo-* 'konj' (v. ***hip-, hipo-***[2]).

Lit.: Skok III: 308.

spájati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spą̃jati* (Varaždin)

TVORBA *spájānje*

Postalo od **sъpajati* (usp. češ. *spájeti* 'lemiti, spajati'), što je izvorno iterativno-intenzivna tvorba od **sъpojiti*, v. ***spojiti***.

spáliti (18. st.)

TVORBA *spaliònica, spaljívati*

Postalo od psl. **sъpalìti* (sln. *spalīti*, rus. *спали́ть*, češ. *spáliti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **paliti* (v. ***paliti***).

spârati *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spârno* (Grobnik), *sp'arni* (Varaždin), *sp'arẹn* (Gola)

TVORBA *sparìna*

Postalo od **sъparьnъ* (usp. sln. *spârjen*), što je izvedeno od glagola **sъpariti* (sln. *spáriti*, rus. *спа́риться* 'pokvariti se od sparine', češ. *spařiti* 'ofuriti, popariti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pariti*, denominativnoga glagola od ***para***.

spâs *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *spậs* (Varaždin)

Postalo od **sъpasъ* (stcsl. *sъpasъ*, rus. *спас* 'spas, spasitelj', usp. i češ. *spása* 'spas'), što je deverbalna imenica od **sъpasti* (v. ***spasiti***).

spàsitelj *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *spas'itẹl* (Varaždin)

TVORBA *spàsiteljev, spasitèljica*

Postalo od **sъpasitelj̀ъ* (stcsl. *sъpasitelь*, rus. *спаси́тель*, češ. *spasitel*), što je izvedeno od **sъpasiti* (v. ***spasiti***).

spásiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spōsȉt* (Brač), *sp'asiti* (Varaždin)

TVORBA *spásēnje* (*spásēnjskī*), *spàsilac* (*spàsiočev*), *spašávati*

Preobličeno (analogijom prema glagolima na *-iti*) od **sъpasti* 'spasiti' (stcsl. *sъpasti*, rus. *спасти́*, usp. i češ. *spasiti*, stcsl. *sъpasati*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pasti* (v. ***pasti***[2]). Glagol je u slavenskim jezicima nastao s kršćanskom terminologijom, u skladu s metaforom po kojoj je Isus (spasitelj) 'dobri pastir', usp. ***spasitelj***.

Lit.: Skok III: 309.

spàsti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'asti* (Varaždin)

Postalo od **sъpasti* (stcsl. *sъpasti*), što je svršeni glagol od **sъpadati* (v. ***spadati***).

spávati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'ati* (Varaždin), *sp'ati* (Gola)

TVORBA *spàvāč* (*spavàčica*), *spávānje, spavaònica*

Poput sln. *spāvati* izvorno iterativno-intenzivni glagol izveden od psl. **sъpàti* 'spavati' (hrv. star. *spȁti*, csl. *sъpati*, sln. *spáti*, rus. *спать*, češ. *spát*) < ie. **swep-* 'spavati' (skr. *svápati*, steng. *swefan* 'zaspati', lat. *sōpiō*), v. ***san***, ***soptati***.

Lit.: Skok III: 309f.; Snoj 684.

spàziti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'aziti* (Varaždin)

Postalo od **sъpaziti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **paziti* (v. ***paziti***).

specìfičan *prid.* (19. st.)

TVORBA *specìfičnōst*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (njem. *spezifisch*, fr. *spécifique*, eng. *specific*) iz srlat. *specificus* 'poseban', što je izvedeno od glagola *specificō* 'napraviti posebno, kao svoju vrstu', od lat. *speciēs* 'vrsta' (v. ***specijalan***) i *faciō* 'činiti' (v. ***djenuti***).

Lit.: Snoj 684.

spècijālan *prid.* (19. st.)

TVORBA *specijàlist* (*specijàlistica*), *specijalìstičkī, specijalizácija, specijalìzant* (*specijalìzantica*), *specijalizírati*

Posuđeno iz lat. *speciālis* 'poseban' (usp. i njem. star. *spezial* iz istoga izvora), što je izvedeno od *speciēs* 'vrsta' (izvorno 'izgled') < ie. **spek'-* 'gledati' (lat. *speciō*, grč. *σκέπτομαι*, skr. *páśyati*), usp. ***-skop, -skopija***.

Lit.: Snoj 684.

spektàkl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *špẹkt'akl* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Spektakel* iz lat. *spectāculum* 'prizor', što je izvedeno od glagola *spectō* 'gledati, promatrati', od istoga korijena (ie. **spek'-*) koji je u ***specijalan, -skop, -skopija, skeptičan***.

spȅktar *m*

TVORBA *spèktarskī, spȅktrālnī*

Posuđeno preko njem. *Spektrum* iz lat. *spectrum* 'slika', što je izvedeno od gla-

gola *spectō* 'gledati, promatrati', v. ***spektakl***.

speleològija *ž*

TVORBA *speleòlog* (*speleòloginja*)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Speleologie*, fr. *spéleologie*). Riječ je tvorena od grč. *σπήλαιον* 'spilja' (izvedenica od *σπέος* 'spilja, jama' nepoznata postanja) i *-logija* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Snoj 684.

spȅrma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'ęrma* (Varaždin)

TVORBA *spèrmij*

Posuđeno iz grč. *σπέρμα* 'sperma, sjeme', što je izvedeno od *σπείρω* 'sijati' < ie. **sper-* (het. *išpār-^{i}/išpar-* 'rasprsnuti, rasijati', lat. *spargō* 'prskati').

Lit.: Snoj 684.

spȉlja *ž* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spȉla* (Brač); *spila* (15. st. Marulić)

TVORBA *spȉljskī*

Posuđeno iz ngr. *σπηλιά* < grč. *σπήλαιον* 'spilja', v. ***speleologija***. Balkanski grecizam, usp. bug. *спилe*, alb. *spilë*.

spirála *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *špirą̃la* (Varaždin)

TVORBA *spìrālan*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Spirale*, fr. *spirale*) iz srlat. *spiralis* 'zavoj, spirala', što je poimeničeni pridjev izveden od lat. *spīra* 'zavoj', a to je pak posuđeno iz grč. *σπεῖρα* 'zavoj' (< **sper-*, možda srodno s alb. *fier, thier* 'vrijesak').

Lit.: Beekes 1379; Snoj 685.

spìrant *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Spirant*, eng. *spirant*); poimeničeni lat. particip prezenta *spīrāns* ⟨G *spirantis*⟩ od glagola *spīrō* 'puhati, disati', vjerojatno onomatopejskoga podrijetla.

Lit.: de Vaan 581.

spiritìzam *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *špirit'izęm* (Varaždin)

Posuđeno iz nlat. *spiritismus*, što je izvedeno od lat. *spīritus* 'duh', izvedenice iz glagola *spīrō* 'disati' (vjerojatno onomatopejskoga postanja).

Lit.: de Vaan 581.

spȉs *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spîs* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *spis*, izvedenice iz glagola **sъpisati* (češ. *spisovati*), a to je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pьsati* (v. ***pisati***).

spȉsak *m* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *cnucóк* (usp. i češ. *spisek* 'spisak'), što je izvedeno od glagola *cnucámь* 'prepisati' < **sъpisati*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pьsati* (v. ***pisati***).

spìsatelj *m* (16. st.)

TVORBA *spisatèljica*

Izvedeno od zastarjeloga glagola *spisati* < **sъpisati*, v. ***spis***.

spȉskati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'iskati* (Varaždin)

Postalo od **sъpiskati* (usp. češ. *spiskati* 'izmisliti, prirediti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **piskati* (v. ***piskati***). Za razvitak značenja usp. *profućkati* u značenju 'neodgovorno potrošiti'.

spjêv *m* (19. st.)

Poput sln. *spę̑v* deverbalna imenica od glagola **sъpěvati*, v. ***spjevati***.

Lit.: Snoj 685.

spjȅvati (16. st.)

Poput sln. *spę́vati* iterativno-intenzivan glagol tvoren od **sъpěti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pěti* 'pjevati' (v. ***pjevati***).

splàsnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *splą̃snuti* (Varaždin), *splàsnūt* (Grobnik)

TVORBA *splašnjávati*

Postalo od **sъplasknǫti* (češ. *splasnouti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **plasknǫti*, glagola izvedena iz pridjeva **plaskъ* (polj. *płaski* 'plosnat, širok'), v. ***plosna***).

splâv *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *splą̂f* (Varaždin)

TVORBA *splàvār* (*splavárev*, *splavàrica*), *splaváriti* (*splavárēnje*)

Postalo od psl. **sъplavъ* (sln. *splâv*, češ. *splav* 'brana, ustava'), što je izvedeno od glagola **sъplavati*, od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pla-*

vati (stcsl. *plavati* 'ploviti', polj. *pławać*), intenzivno-iterativne tvorbe od **ploviti* (v. ***ploviti***).

Lit.: Snoj 685.

splȅsti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *splȅst* (Brač), *spl'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъplesti* (sln. *splésti*, rus. *сплестú*, polj. *spleść*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **plesti* (v. ***plesti***).

splȅt *m* (19. st.)

Deverbalna imenica glagola ***splesti***.

splȅtka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spl'ętka* (Varaždin)

Poput rus. *сплётка* 'intriga, spletka' i sln. *splȇtka* izvedeno od psl. **sъplesti* (v. ***splesti***). Značenje 'intriga' je metaforičko.

splȏštiti

DIJALEKTI I POTVRDE *spl'oštiti* (Varaždin)

TVORBA *splošćívati*, *spljȏštiti* (19. st.) (*spljošćívati*)

Postalo od **sъploščiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i glagola izvedenog iz pridjeva **ploskъ* 'plosnat' (v. ***plosnat***).

spočítávati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spočitą̃vati* (Varaždin)

TVORBA *spòčítnuti*

Složeno od ***s(a)***, ***po*** i glagolske osnove izvedene iz glagola ***čitati*** u izvornom značenju 'brojiti' (usp. rus. *чúсло* 'broj' iz istoga korijena); *spočitavati* je isprva značilo 'nabrojiti komu prijekore' (usp. izraz *očitati bukvicu*).

Lit.: Skok I: 329f.

spȍdoba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spodôba* (Varaždin), *spȍdoba* (Grobnik), *spọd'ọ̄ba* (Gola)

Poput sln. dijal. *spodȏba* 'sličnost, jednakost' postalo od **sъpodoba* (usp. i rus. glagol *сподóбиться* 'doživjeti čast'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **podoba* (v. ***podoban***). Izvorno je značenje bilo 'prikaz, lik' i 'usporedba', a potom 'prikaza, utvara' (za sličan značenjski razvitak v. ***prikaza***).

Lit.: Snoj 686.

spôj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spôj* (Varaždin)

Poput češ. *spoj* i polj. *spój* izvedeno od glagola **sъpojiti*, v. ***spojiti***.

spòjiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'ojiti* (Varaždin), *spojȉt (se)* (Grobnik)

TVORBA *spòjiv*, *spójnica*

Postalo od **sъpojiti* (sln. *spojíti*, polj. *spojić*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pojiti* (češ. *pojiti* 'spojiti', usp. i rus. *наи́ть* 'lemiti'); dublje je podrijetlo nesigurno. Ishodišno **pojiti* formalno izgleda kao kauzativni glagol od ***piti***, v. ***pojiti***. Neobična značenjska promjena 'pojiti' > 'spojiti' bila bi razumljiva u kontekstu kovačke terminologije, gdje se spajanje slitina može protumačiti kao 'upijanje' ili 'napajanje' jedne kovine drugom.

Lit.: Vasmer II: 329; Snoj 686.

spòkoj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *spokǫ̑j* (Brač), *sp'okoj* (Varaždin)

TVORBA *spòkōjan* (*spokójnōst*), *spokòjstvo*

Postalo od **sъpokojь* (usp. sln. *spokójen* 'spokojan', češ. *spokojen* 'zadovoljan'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pokojь* (v. ***pokoj***).

spôl *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spôl* (Varaždin)

TVORBA *spôlnī* (*spólnōst*), *spolòvilo*

Poput sln. *spȏl* postalo od **spolъ*, ili od izraza **sь polъ* 'ova polovica' (spram **onъ polъ* 'ona polovica' pri označavanju spolova); **sь* je pokazna zamjenica (v. ***danas***), a **polъ* imenica koja znači 'polovica, spol', v. ***pola***.

Lit.: Snoj 686.

spòmēn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'omęn* (Varaždin)

TVORBA *spoménak*, *spòmenār*, *spòmendān*, *spòmenica*, *spòmenīk* (*spòmeničkī*)

Postalo od **sъpomęnъ* (usp. sln. *pomȅn* 'spomen', bez prefiksa **sъ-*), što je izvedeno od glagola **sъpomęnǫti*, v. ***spomenuti***.

spoménuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *spomēnȕt* (Brač), *spomênùti* (Vrgada), *spom'ẹnuti* (Varaždin)

Postalo od **sъpomęnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i psl. **pomęnǫti* 'sjećati se' (stcsl. *pomęnǫti* 'sjećati se', rus. *помянýть*), što je složeno od **po* (v. ***po***) i korijena **men-*, **mьn-* koji je u ***pamet***, usp. i ***mniti***. Značenje 'uzgred reći' razvilo se iz 'prisjetiti se'. Moguće je i da valja poći od psl. **vъspomęnǫti (sę)* 'sjetiti se' (stcsl. *vъspomęnǫti sę*, češ. *vzpomenout si*), gdje je **vъs-* od prefiksa **vъz-* (v. ***uz(a)***). U tom je slučaju početno **vъ-* > *u-* u hrvatskom odbačeno pogrešnim dijeljenjem riječi u rečenici.

Lit.: Snoj 543.

spòminjati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *spomîńot* (Brač), *spom'ińati* (Varaždin), *spọmīń'ati (se)* (Gola), *spomȉjat*, *spomînat* (donjosutlanski ikavci), *pom'inat se* 'razgovarati se' (Čemba)

Zacijelo postalo od psl. **vъspominati* 'podsjetiti' (stcsl. *vъspominati*, polj. *wspominać*) sa zamjenom početnoga **vъz-* prefiksom *s-* ili **sъ-* kao u ***spomenuti***. Suglasnik *-nj-* u standardnome *spominjati* je sekundaran (usp. oblike *spomînat, pom'inat se* u dijalektima).

spòna *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spòna* (Brač), *spôna* (Varaždin)

Postalo od **sъpona* (sln. *spộna*, csl. *sъpona*), što je izvedeno od glagola **sъpęti* 'napeti', od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pęti*, v. ***napeti***, ***napon***.

Lit.: Snoj 687.

spòntān *prid.*

TVORBA *spòntānōst*

Posuđeno preko njem. *spontan* iz fr. *spontané* < kslat. *spontaneus* 'spontan, dobrovoljan', što je izvedeno od priloga *sponte* 'po volji, dobrovoljno', izvorno abl. jd. od *spōns* 'volja' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Snoj 687; de Vaan 583.

spònzor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'onzor* (Varaždin)

TVORBA *spònzorica*, *spònzorskī*, *spònzōrstvo*

Posuđeno preko njem. *Sponsor* iz eng. *sponsor* 'pokrovitelj', što je pak posuđeno iz lat. *spōnsor* 'jamac', imenica izvedena od glagola *spondeō* 'obećati' (kauzativ od ie. **spend-* 'žrtvovati', usp. grč. *σπένδω* 'žrtvovati', *σπονδή* 'žrtva ljevanica'; značenjska je veza u tome što se žrtva shvaća kao obećanje bogovima).

Lit.: Snoj 687.

spòr[1] *prid.* (16. st. 'koji dugo traje'; 17. st. 'polagan')

TVORBA *spòro*

Postalo od psl. **sporъ* 'izdašan, obilan' (stcsl. *sporъ*, bug. *cnop* 'žetva, dobitak', rus. *снóрый*, češ. *sporý* 'izdašan') < **sph$_1$ro-* (skr. *sphirá-* 'bogat, obilan', lat. *pro-sperus* 'sretan, imućan', stnord. *sparr* 'štedljiv', usp. i het. *išpai-* 'biti pun'). U hrv. je došlo do promjene značenja (sporo se troši ono čega ima u obilju). Isti je korijen u ***uspjeh***.

Lit.: Skok III: 313; Gluhak 571; Vasmer III: 710, de Vaan 493; Derksen 481f.; Snoj 687.

spòr[2] *m* (19. st.) 'razmirica, prepirka'

DIJALEKTI I POTVRDE *spôr* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъporъ* (sln. *spòr*, csl. *sъporъ*, rus. *спор*, češ. *spory* ⟨nom. mn.⟩ 'svađe'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i izvedenice od glagola **perti* 'uprijeti', v. ***prati (se)***, ***prepirati se***, ***doprijeti***, ***napor***.

Lit.: Snoj 687.

spóra *ž*

Posuđeno, možda preko njem. *Spore*, iz grč. *σπορά* 'sjeme', što je izvedeno od *σπείρω* 'sijati', od istoga korijena koji je u ***sperma***.

sporàdičan *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *sporadisch*, fr. *sporadique*, tal. *sporadico*) u kojima je riječ posuđena iz grč. *σποραδικός* 'raspršen, rasijan', izvedenice glagola *σπείρω* 'sijati', v. ***sperma***.

Lit.: Snoj 687.

spôran *prid.* (19. st.)
Poput sln. *spǫ́ren* izvedeno od ***spor***[2].

spȍrazūm *m* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *sp'orazum* (Varaždin)
Denominativna imenica glagola ***sporazumjeti se***.

sporazùmjeti se (19. st.)
TVORBA *sporazumijévati se* (*sporazumijévānje*)
Postalo od **sъporazuměti sę*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***), **po* (v. ***po***) i **razuměti* (v. ***razumjeti***).

spòredan *prid.* (19. st.)
Postalo od **sъporędьnъ*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) **po* (v. ***po***) i izvedenice iz imenice **rędъ* (v. ***red***), usp. i sln. *sporę̑den*.

spȍrt *m*
TVORBA *spòrtāš* (*sportàšica*), *spȍrtskī*
Posuđeno iz eng. *sport*, što je pak posuđeno iz stfr. *desport* 'razonoda', od glagola *desporter* 'zabavljati se', od *des-* 'od, raz-' i *porter* 'nositi', v. ***porta***.
Lit.: Gluhak 572; Chambers 1050.

spòsoban *prid.* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *sposȍban* (Brač), *spos'obẹn* (Varaždin)
TVORBA *sposóbnōst*
Poput sln. *sposǫ́ben* posuđeno iz rus. *спосо́бный* 'sposoban', što je izvedeno od *спо́соб* 'način, sredstvo', a to je pak izvedeno od sintagme **po sobь* 'po sebi, osobno, samostalno', usp. csl. *posobiti* 'pomagati'. Značenjski je razvitak bio od 'samostalan' do 'sposoban'.
Lit.: Snoj 687.

spòtaći se (19. st.)
TVORBA *spotàknuti se*
Postalo od **sъpotъkti sę* (sln. *spotaknīti*, rus. *споткну́ться*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***), **po* (v. ***po***) i **tъkti sę* (v. ***taći***, ***taknuti***).

spòticati se (18. st. 'poticati'; 19. st.)
TVORBA *spòticānje*
Postalo od **sъpotykati sę* (sln. *spotíkati*, rus. *спотыка́ться*), što je intenzivno-iterativna tvorba od **sъpotъknǫti sę* i **sъpotъkti sę* (v. ***spotaći se***) s *-c-* umjesto **-k-* kao u ***micati***.

spòznati (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *spozn'ati* (Varaždin)
TVORBA *spȍznaja*, *spoznávati* (*spoznávānje*)
Postalo od **sъpoznati* (sln. *spozná́ti*, rus. *спознáться* 'upoznati se'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) **poznati* (v. ***poznati***).

spram *prij.* (18. st.)
Postalo od **sъpramъ*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pramъ* (hrv. dijal. *prama* (Vrgada, Brač)), varijante od **prěmъ*, v. ***prema***.
Lit.: Skok III: 33.

sprȁti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *spr'ati* (Varaždin)
Postalo od **sъpьrati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) **pьrati* (v. ***prati (se)***), usp. i sln. *spráti*.

sprȁva *ž* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *spr'ava* (Varaždin)
Poput sln. *sprâva* i češ. *správa* 'uprava, popravak' postalo od **sъprava*, što je deverbalna imenica od **sъpraviti*, v. ***spraviti***.

sprȁviti (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *sprȃvit* (Brač), *sprav'iti* (Gola)
TVORBA *sprȁvljati*
Postalo od psl. **sъprȁviti* (csl. *sъpraviti* 'napraviti, izraditi', sln. *správiti*, rus. *справи́ться* 'svladavati', češ. *spravit* 'popraviti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) *i* **praviti* (v. ***praviti***).
Lit.: Snoj 688.

sprȅga *ž* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *sprȇga* (Varaždin)
Postalo od **sъpręga* (usp. sln. star. *sprẽga*), što je deverbalna imenica od **sъpręgati* (sln. *sprẽgati* 'konjugirati', rus. *спря́гать* 'uprezati'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) **pręgati* (v. ***prezati***).

sprȅj *m*
DIJALEKTI I POTVRDE *sprȇj* (Grobnik), *sprȇj* (Varaždin)
Posuđeno iz eng. *spray* 'rasprskana tekućina', što je pak poimeničeno od glagola *to*

spray 'rasprskati'. Taj je glagol posuđen iz srniz. *sprayen, spraeien*, što je srodno s njem. *sprühen* 'prskati', zacijelo od ie. korijena **sper-* (v. ***sperma***).

Lit.: Chambers 1051.

sprémiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sprēmȉt* (Brač)

TVORBA *sprèmāč, spremàčica, sprèman* (*sprèmno, sprèmnōst*), *sprémati* (*sprémānje*), *sprèmīšte, sprèmnīk*

Postalo od **sъprěmiti* (*sprę́miti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **prěmiti* (sln. dijal. *prę́miti* 'otpravljati'), glagola izvedena od pridjeva **prěmъ* 'usmjeren naprijed', v. ***prema***. Za razvitak značenja usp. ***opremiti***.

Lit.: Snoj 688.

sprètan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *spr'ętęn* (Varaždin)

TVORBA *sprètno, sprètnōst*

Postalo od **sъprętьnъ* (sln. *sprę́ten* 'koristan, spretan'), što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i glagola **prętati* (stcsl. *prętati* 'urediti', rus. *пря́мать* 'sakriti', strus. *съпрѧтать* 'urediti', polj. *sprzątać* 'urediti'). Dublja je etimologija nejasna. Pođe li se od toga da je izvorno značenje glagola **prętati* 'slagati, plesti (pruće u ogradu)' ovaj se glagol može izvesti iz korijena **pret-* (lit. *pràsti* 'steći naviku', latv. *prast* 'razumjeti', got. *fraþjan* 'razumjeti'). Nazal u slavenskom korijenu može biti od infiksa za tvorbu prezentske osnove (usp. lit. 3. l. prez. *prañta* 'stječe naviku'), no slavenski akut ostaje neobjašnjen. Isti je korijen s prijevojnim stupnjem *-o-* vjerojatno u **prǫtъ* (v. ***prut***).

Lit.: Vasmer II: 456; Derksen 2015: 369; Snoj 689.

sprézati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spr'ęzati* (Varaždin)

TVORBA *sprézānje, sprèziv*

Postalo od **sъprędzàti, *sъpręgàti* (sln. *sprẹ̄gati*, rus. *спрягáть*, polj. *sprzęgać*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) **pręgati* (rus. *прячь* ⟨prez. *прягý*⟩ 'upregnuti', dluž. *pśěgaś*) < ie. **spreng^{h}-* (lit. *sprengẽti* 'daviti', latv. *saspranga* 'vezica', stvnj. *springen* 'skočiti'), v. ***pregnuti***. U značenju 'konjugirati (glagol)' riječ je kalk prema lat. *coniugō* 'uprezati, sprezati' (od *iugum* 'jaram', v. ***konjugirati***).

Lit.: Vasmer II: 454; Snoj 688.

sprijéčiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sprẹ̑čiti* (Varaždin), *sprẽčīt* (Grobnik)

TVORBA *sprijẽčenōst, sprječávati* (*sprječávānje*)

Postalo od **sъperčiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **perčiti* (v. ***priječiti***).

sprijêda *pril.* (15. st. Bernardin, Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sprȋda* (Brač), *sprȋda* (Vrgada), *sprîda* (Senj), *sprêda* (Grobnik)

Postalo od sintagme **sъ perda* 's prednje strane', što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **perdъ* (v. ***pred***).

spròvod *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sprȍvod* (Brač), *sprȍvod* (Senj), *sprẽvot* (Varaždin), *spr'ẽvọt* (Gola)

Deverbalna imenica od glagola *spròvoditi* < **sъprovoditi* 'ispraćati, sprovoditi' (češ. *sprovoditi*, usp. i rus. *спровáдить* 'ispraćati'). Izvorno je značenje dakle 'ispraćaj, povorka na pogrebu'.

sprûd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sprộ̑t* (Varaždin)

Postalo od **sъprǫdъ*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **prǫdъ* (v. ***prud***).

spřžiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spř̑žit* (Brač)

Postalo od **sъprъžiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **prъžiti* (v. ***pržiti***).

spûst *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spûst* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***spustiti***, usp. i sln. *spûst*.

spùstiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *spustȉt (se)* (Grobnik), *spust'iti* (Varaždin)

TVORBA *spúštati* (*spúštānje*)

Postalo od psl. **sъpustìti* (sln. *spustíti*, rus. *спустúть*, češ. *spustiti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pustiti* (v. ***pustiti***).

spùtati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spѫt'ati* (Gola)

TVORBA *sputávati*

Poput rus. *cnýmamь* postalo od **sъpǫtati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **pǫtati*, denominativnoga glagola od **pǫto* 'okov, puto', v. ***puto***.

spȕžva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sp'užva* (Varaždin)

TVORBA *spȕžvār* (*spȕžvārev*, *spȕžvarica*, *spužvárstvo*)

Posuđeno iz dalmat. odraza lat. *spongia* 'spužva', što je posuđeno iz grč. *σπογγιά*, izvedenice od *σπόγγος* 'gljiva'. Grčka je riječ u vezi s lat. *fungus* 'gljiva' i arm. *sunk* 'gljiva', no sve su te riječi zacijelo posuđenice iz nekoga neindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 314; Gluhak 572; de Vaan 250; Snoj 689.

srâm *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *srôm* (Brač), *sr°âm* (Vrgada), *srâm* (Senj), *srậm* (Varaždin), *sr'ām* (Gola)

TVORBA *srámiti se*, *sramòta*

Postalo od psl. **sôrmъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *sramъ* 'sram, spolovilo', sln. *srâm*, rus. dijal. *cóром*, polj. *srom*); usporedba s av. *fšarəma-* 'sram' i srperz. *šarm* 'sram' pokazuje da valja poći od praoblika **psormo-* ili **pk'ormo-*, no druge su usporednice nesigurne. Izvođenje iz ie. korijena **pes-* 'penis' (grč. *πέος*, lat. *pēnis* < **pesnis*) je teško, budući da **-ormo-* ne izgleda ni kao sufiks ni kao dio složenice. Vjerojatnije je izvođenje iz korijena **pk'er-*/**pk'or-*, od kojega je stnord. *harmr* 'tuga', steng. *hearm* 'šteta', možda i latv. *sērmelis* 'užas'.

Lit.: Skok III: 314f.; Gluhak 572; Vasmer II: 700, Kroonen 212; Snoj 690.

sramèžljiv *prid.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sramęžlîvi* (Varaždin), *sramežjîv* (Grobnik)

TVORBA *sramèžljivōst*

Poput sln. *sramežljîv* izvedeno od imenice **sormežь*, što je pak izvedenica od **sormъ*, v. ***sram*** (za sufiks usp. ***mladež***).

sramòtiti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sramotît* (Brač), *sram'otiti* (Varaždin), *sramotît (se)* (Grobnik)

Poput sln. *sramotīti* izvedeno od **sormota* (hrv. *sramòta* (15. st.)), što je pak izvedenica od **sormъ*, v. ***sram*** (za sufiks usp. ***ljepota***, ***divota***).

srâsti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zrậsti* (Varaždin)

TVORBA *srástati* (*srástānje*)

Poput sln. *zrásti* postalo od **sъ-orsti* (usp. i češ. *srostlý* 'srastao'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **orsti* (v. ***rasti***).

srȁti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srȁt* (Brač), *srȁti* (Vrgada), *srȁt* (Senj), *sr'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **sьràti* ⟨prez. **sèrǫ*⟩ (sln. *sráti*, rus. *cpámь*, češ. *srát*) < ie. **k'er-* (av. *sairiia-* 'gnoj', lat. *mūs-cerda* 'mišji izmet'). Zacijelo je iz istoga korijena, sa "s-mobile", i ie. **sk'ōr* 'izmet' (grč. *σκώρ* ⟨G *σκατός*⟩, het. *šakkar*, steng. *scearn*), v. i ***oskvrnuti***.

Lit.: Skok III: 315; Snoj 690.

sr̂ce *sr* (12. st.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sr̂ce* (Brač), *sr̂ce* (Vrgada), *sr̂ce* (Senj), *s'rcę* (Varaždin)

TVORBA *sr̂cast*, *sr̂dāšce*

Postalo od psl. **sьrdьce* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *srъdьce*, sln. *srcê*, rus. *cépдцe*, polj. *serce*), što je izvorno deminutivnim sufiksom **-ьce* izvedeno od **sьrd-*, što je sačuvano sa sekundarnim značenjem 'srdžba' (hrv. *sr̂d*, sln. *sr̂d*, slč. *srd*) < ie. **k'rd-* 'srce' (lit.

širdìs, latv. *sir̃ds*, lat. *cor* ⟨G *cordis*⟩, grč. *καρδία*, arm. *sirt*, got. *hairto*, stir. *cride*).

Lit.: Skok III: 316f.; Gluhak 574; Derksen 485; Snoj 690.

srčan *prid.* (14. st. Vjesnik zem. arkiva 7, 224.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sr̃čen* (Brač), *s'rčani* (Varaždin), *s'rčen* (Gola)

Izvedeno od ***srce***. Za razvitak značenja usp. njem. *herzhaft* 'snažan, jak' (od *Herz* 'srce').

srčānka *ž (Cardium)*

Izvedeno od pridjeva *srčan*, što je pak izvedeno od ***srce***. Ova je školjka dobila ime po srcolikom obliku, usp. njem. *Herzmuschel* (od *Herz* 'srce' i *Muschel* 'školjka, dagnja').

srčika *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srč'ika* (Gola)

Poput sln. *srčíka* analogijom prema ***srce*** postalo od **strьžika*, što je izvedeno od psl. **strъži* ⟨G *strьžene*⟩ 'srčika, *medulla*' (sln. *stržẹ̑n*, strus. *стержень* 'osovina, šipka', rus. *стéржень*, slč. *stržeň*), što je srodno sa stprus. *strigeno* 'mozak'. Dublje su usporednice nepoznate, no moguće je izvođenje od korijena **streyg-* koji je u lit. *strìgti* 'ubosti', latv. *strigt* 'zapeti'. Manje je vjerojatno povezivanje sa šved. dijal. *streke* 'sredina riječnoga korita' i korijenom koji je u ***stríći***.

Lit.: Skok III: 317f.; Snoj 708.

sr̃dāčan *prid.* (13. st. Mon. serb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srdäčān* (Grobnik)

TVORBA *sr̃dāčno*, *sr̃dāčnōst*

Poput češ. *srdečný* 'srdačan, srčan' postalo od **sьrdьčьnъ*, što je izvedeno od **sьrdьce*, v. ***srce***.

srdela *ž* (17. st.) *(Clupea pilchardus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *srdèla* (Brač), *sardèla* (Senj), *sᵉrdèla* (Vrgada), *srd'ẹla* (Varaždin)

Posuđeno iz mlet. *sardèla* (tal. *sardella*), što je umanjenica od *sarda* < lat. *sarda, sardīna* 'srdela'. Izvorno je latinska riječ izvedena iz pridjeva *Sardus* 'sardinijski, koji se odnosi na otok Sardiniju', tj. *sarda* je 'sardinijska riba'. Ime je otoka *Sardinia* nepoznatoga, zacijelo predindoeuropskog podrijetla.

Lit.: Skok III: 318; Vinja III: 152f.; Snoj 541.

sr̃diti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sr̃diti* (Varaždin)

TVORBA *sr̃dit* (*sr̃dito*, *sr̃ditōst*), *srdžba*

Postalo od psl. **sьrditi* (csl. *srъditi sę*, sln. *srdīti*, rus. *сердúться*, usp. i slč. *srd* 'gnjev', csl. *srъdьba* 'srdžba'), što je denominativni glagol od **sьrdь*, v. ***srce***. Srce se u antičkoj i pučkoj medicini shvaćalo kao središte emocija, stoga je glagol za osjećaj srdžbe izveden iz korijena imenice koja znači 'srce'. Izvedenica *srdžba* postala je od **srdba* s *-dž-* < *-č-* analogijom prema pridjevu *srčan* (v. ***srce***).

Lit.: Skok III: 316f.; Snoj 690f.

srdòbolja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *srdobôla* (Varaždin)

Složeno od *srdo-* (v. ***srce***) i izvedenice glagola ***boljeti***. Element *srdo-* valja shvatiti u značenju 'središnji' (v. ***sredina***, ***srijeda***) pa je *srdobolja* izvorno 'bolest tjelesnoga središta, nutrine'.

srèbro *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *slebrȍ, srebrȍ* (Brač), *sebrȍ, srebrȍ, slebrȍ* (Vrgada), *slebrȍ* (Senj), *sr'ẹbro* (Varaždin)

TVORBA *srèbren*, *srèbrn* (*srèbrnast*, *srèbrnī*, *srèbrnkast*, *srebr̀njāk*), *srèbrov*

Postalo od psl. **sьrebrò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *sьrebro, srěbro*, sln. *srebrọ̑*, rus. *серебрó*, češ. *stříbro*), što je podudarno lit. *sidãbras* 'srebro', latv. *sidrabs*, stprus. *siraplis*, kao i germanskim riječima za 'srebro' (got. *silubr*, stvnj. *silabar, silbar*). Slična riječ za 'srebro' postoji još u keltiberskom (*śila-Pur*), no rekonstrukcija ie. praoblika nije moguća. Vjerojatno su sve te riječi posuđene iz nekog predindoeuropskog supstratnog jezika (usp. bask. *cillara* 'srebro' i asirski *ṣarpa-* 'srebro').

Lit.: Skok III: 318; Gluhak 574f.; Snoj 691.

srèća *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srȉća* (Brač), *srȉća* (Vrgada), *srȉća* (Senj), *sr'ęča* (Varaždin)

TVORBA *srèćōm*

Postalo od **sъrętja* (stcsl. *sъręšta*, sln. *sréča*), što je izvedeno od **sъrěsti* (v. ***sresti***). Izvorno je značenje bilo 'nalaz, ono što se srelo' (za sličan značenjski razvitak usp. eng. *happy* 'sretan' spram *to happen* 'dogoditi se'.

Lit.: Snoj 691.

srèd *prij.* (14. st. Deč. hris.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *srȉd* (Brač), *sr'ęd* (Varaždin)

Postalo od psl. **serdъ, *serdi* (csl. *srědъ*, sln. *srédi*, rus. *cepeдú, cépeдъ*, češ. *střed*), što su izvorno akuzativ i lokativ jd. imenice **serdъ* 'sredina' (usp. lit. *šérdis* 'sredina'), od istoga korijena koji je u ***srijeda***.

Lit.: Skok III: 316f.

sredìna *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sridinȁ* (Brač), *sredīna* (Senj), *srę̄d'ina* (Varaždin), *srę̄d'ina* (Gola)

Postalo od **serdina* (sln. *sredína*, rus. *cepeдúна*), što je izvedeno od **serdъ*, v. ***sred***.

srèdīšte *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srę̄d'iščę* (Varaždin)

TVORBA *srèdišnjī* (*srèdišnjica*)

Postalo od **serdišče* (češ. *střediště*), što je izvedeno od **serdъ* 'sredina', v. ***sred***.

srédīti (15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *srę̑diti, zrę̑diti* (Varaždin)

TVORBA *sređen, sređívati*

Postalo od **sъręditi*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ręditi*, denominativnoga glagola *rediti* od **rędъ* (v. ***red***).

srèdnjī *prid.* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srîlńi* (Brač), *srȉdńī* (Vrgada), *srèdnji* (Senj), *srę̑dńi* (Varaždin)

TVORBA *srèdnjāk, srèdnjica*

Poput sln. *srę̑dnji* i češ. *střední* postalo od **serdьnjь* 'srednji' (usp. i rus. zast. *cepéдный*), što je izvedeno od **serdъ* (v. ***sred***).

srèdstvo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sr'ęctvo* (Varaždin)

Poput sln. *srę̑dstvo* i rus. *cpéдcтвo* postalo od **serdьstvo*, što je izvedeno od **serdъ* 'sredina'. Izvorno je značenje 'ono što je u sredini, što posreduje', zacijelo kalk prema njem. *Mittel* 'sredstvo' i 'sredina', lat. *medium* 'sredstvo' i 'sredina'.

Lit.: Snoj 692.

srèsti (13. st. Spom. 5; 15. st. glag. ruk. 1468., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *srèst, srȉst* (Brač), *srèst* (Senj)

TVORBA *srètati* (*srètānje*)

Postalo od psl. **sъrěsti* 'sresti' (stcsl. *sъrěsti* ⟨prez. *sъręštǫ*⟩, sln. *srésti*, stpolj. *po-śrześć*). Usporedba s lit. *surẽsti* 'uhvatiti' nesigurna je jer je litavska riječ nepouzdano potvrđena. Psl. **sъrěsti* je vjerojatno složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) ili od morfema **sъ-* koji je u **sъdorvъ*, v. ***zdrav***) i korijena **rět-*, što može biti prijevojnim duljenjem izvedeno od ie. **Hret-* 'trčati' (stir. *rethid*, lat. *rota* 'kotač', njem. *Rad* 'kotač', v. ***rotirati*** (***se***)). Od istoga je korijena i stcsl. *obrěsti* 'naći'. Manje je vjerojatno izvođenje od **sъ-* i korijena **wreh$_1$-* 'naći' (grč. *εὑρίσκω*, stir. *-fúar* 'našao sam'); u slavenskom bi valjalo pretpostaviti prezentski sufiks **-t-*, kao i da je glagol tvoren nakon otpadanja početnoga **w-* u korijenu.

Lit.: Skok III: 319; Derksen 482; Snoj 691.

srètan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srȉtan* (Senj), *sr'ęčęn* (Varaždin)

TVORBA *srètnica, srètnīk, srètno*

Postalo od **sъrętьnъ*, što je izvedeno od **sъrěsti* (v. ***sresti***). Za značenjski razvitak usp. ***sreća***.

srêz *m* (19. st.) *zast.* 'kotar'

Postalo od **sъrězъ*, što je deverbalna imenica od **sъrězati* (hrv. *srèzati*, sln. *zrézati*), a to je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i

rězati* (v. ***rezati*). Za administrativno značenje (teritorijalna jedinica) usp. ***porez***.

sr̂h *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str̂h* (Brač), *str̂h* (Vrgada), *sr̂hi* (Senj), *sr̂h* (Varaždin)

TVORBA *sr̂si*

Postalo od **sьrxъ* 'naježena dlaka' (sln. *sr̂h*, iz istoga su korijena csl. *srъxъkъ* 'hrapav', rus. *шершáвый* 'kosmat', češ. *srchký* 'grub') < ie. *k'ers-/*k'rso-* (lit. *šeršas* 'srh', *šerỹs* 'četka', stvnj. *hurst* 'dlaka', usp. i rus. *шéрсть* 'vuna' < **k'ers-ti-*).

Lit.: Skok III: 322f.; Snoj 691.

sr̀̂icati (19. st.)

TVORBA *srícānje*

Postalo od **sъricati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ricati*, što je sekundarnim prijevojem izvedeno od **rekti* (v. ***reći***), usp. ***naricati***.

srijéda *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *srīdà* (Brač) 1. 'sredina'; 2. 'srijeda', *srīdà* (Vrgada), *srēdà* (Senj), *srę̂da* (Varaždin), *sr'ę̄da* (Gola)

Postalo od psl. **serdà* ⟨a.p. *c*⟩ 'sredina' (stcsl. *sr̀da* 'sredina, zajednica, srijeda', sln. *srę́da* 'sredina', rus. zast. *середá* 'srijeda', polj. *środa* 'srijeda'), od istoga korijena koji je u ***srce***, usp. i ***sred***. Suvremeno značenje razvilo se jer je srijeda srednji dan u tjednu koji počinje nedjeljom.

Lit.: Skok III: 316f.; Derksen 444.

sŕkati (15. st. Sredovj. lijek., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *srkȁt* (Brač), *srkȁti* (Vrgada), *sr̃kati* (Varaždin), *sr̃k'ati* (Gola)

TVORBA *sŕknuti*

Postalo od psl. **sьrkàti* (csl. *srъkati*, sln. *sŕkati*, češ. *srkat*); dublje je podrijetlo nesigurno, no ovaj je glagol zacijelo onomatopejskoga postanja. Slično je psl. **sьrbati* 'srkati' (stcsl. *srъbati*, rus. *сербáть*) < ie. **serb^h-* (lit. *surbti* 'srkati, sisati', lat. *sorbeō* 'gutati, srkati', het. *šarip-* 'pijuckati', arm. *arbi* 'popio je').

Lit.: Snoj 692; de Vaan 575f.

sŕljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'rļati* (Varaždin)

Glagol nejasna postanja. Zacijelo iz istoga korijena koji je u ***srtati***, no sufiks *-lj-* nije objašnjen (pomišlja se na analogiju s glagolom ***hrliti***).

Lit.: Skok III: 321.

sŕna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'rna* (Varaždin), *sr̃nà*, *srnà* (Grobnik)

TVORBA *sŕnjāk*

Postalo od psl. **sьrna* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *srъna*, sln. *sŕna*, rus. *сéрна*, češ. *srna*), što je srodno s lit. *stìrna* i latv. *stiřna*. Pomišlja se na vezu s lit. *sařtas* 'crven', *sárkanas* 'rumen', latv. *sařts* 'crvenkasť. Te bi baltoslavenske riječi bile izvodive iz korijena **serH-* 'crven', no jasnih usporednica u drugim ie. jezicima nema. Formalno je teško izvođenje iz korijena **k'erh$_2$-* 'rog' (iz kojega je ***krava***), jer bismo od toga korijena u litavskom očekivali **š-* umjesto *st-*.

Lit.: Skok III: 321f.; Derksen 485; Snoj 692.

sŕndāć *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srndâč* (Varaždin)

Izvedeno od ***srna*** rijetkim i neproduktivnim sufiksom *-dać* (usp. *crvendać* 'motacilla rubecula' od ***crven***).

sŕnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'rnuti* (Varaždin)

Postalo od **sьrtnǫti* ili **sьrnǫti*, što je iz istoga korijena koji je u ***srtati***.

sròčiti (16. st. 'dogovoriti se, urotiti se'; 19. st. 'složiti')

DIJALEKTI I POTVRDE *sr'očiti* (Varaždin)

Poput češ. *sročiti* 'dogovoriti' postalo od **sъročiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **ročiti*, denominativnoga glagola od **rokъ*, v. ***rok***.

sròdan *prid.* (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srôdęn* (Varaždin)

TVORBA *sròdnica*, *sròdnīk*, *sròdnōst*, *sròdstvo*

Postalo od **sъròdьnъ* (rus. *сóдный* 'sličan, srodan'), što je izvedeno od glagola **sъroditi (sę)* 'roditi se zajedno', a to je

pak složeno od *sъ- (v. ***s(a)***) i *roditi (sę) (v. ***roditi***).

srȍk *m* (16. st. 'znak, dokaz'; 19. st. 'rima')

TVORBA *srȍčan* (*srȍčnōst*)

Postalo od *sъrokъ (rus. *srok* 'rok, termin'), a to je pak složeno od *sъ- (v. ***s(a)***) i *rokъ (v. ***rok***).

srózati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zrôzati* (Varaždin), *zrǭz'ati* (Gola)

TVORBA *srozávati*

Izvedeno od *s-* (v. ***s(a)***) i danas zastarjela glagola *rozati* 'činiti nabore, mreškati' (Divković). Podrijetlo je toga glagola nejasno. Povezivanje s lit. *rėžti* 'cijepati' i hrv. ***rezati*** je fonološki nemoguće. Najvjerojatnijim se čini da je glagol *rozati* posuđen iz nekog romanskog izvora. Mogli bismo poći od *rozzare* 'ogrubjeti' (usp. tal. *dirozzare* 'okresati, otesati'), što bi bilo izvedeno od tal. *rozzo* 'grub' (ili iz etimološki podudarna pridjeva u nekom rom. idiomu). Tal. *rozzo* je postalo od vlat. *rudius (lat. *rūdis* 'grub'). Problem je s tom etimologijom što glagol *rozati* u pretpostavljenom značenju nije posvjedočeno u čakavskim govorima, no pridjev *rȍz* 'grub' (od tal. *rozzo*) zabilježen je na Korčuli.

Lit.: Skok III: 161; REW 7420, 7421.

sȓp *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȓp* (Brač), *sȓp* (Vrgada), *sȓp* (Varaždin)

Postalo od psl. *sȏrpъ ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *sȓp*, rus. *cepn*, polj. *sierp*) < *serp-/*srp- 'srp' (latv. *sirpis* 'srp', grč. *ἅρπη* 'srp', stir. *serr* 'srp', stvnj. *sarf* 'oštar', njem. *scharf*, usp. i lat. *sarpō* 'rezati, obrezivati').

Lit.: Skok III: 322; Gluhak 577f.; Snoj 693.

sȓpanj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȓpań* (Brač), *sȓpań*, *sȓpęń* (Varaždin)

TVORBA *sȓpanjskī*

Postalo od psl. *sьrpьnjь 'kolovoz' (csl. *sьrpьnъ* 'srpanj', strus. *sьrpьnъ* 'kolovoz', rus. dijal. *серпень*, polj. *sierpień* 'kolovoz'). Zacijelo izvedeno od ***srp***, a značenjska je veza u tome što je srpanj vrijeme žetve koja se vršila srpovima. U hrvatskom je značenje promijenjeno jer je na slavenskom jugu klimatski toplije, pa žetva bude u srpnju, a ne u kolovozu (kao na sjeveru).

sȓsi *m, pl. t.*, v. ***srh***

DIJALEKTI I POTVRDE *sȓs* (Varaždin)

sȓtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'rtati* (Varaždin)

Glagol nejasne etimologije. Podudarno je csl. *srъtanie* 'napad, navala'. Formalno i semantički je moguće izvođenje iz ie. korijena *$serh_3$- 'nasrnuti, napasti' (lit. *sarióti* 'pustošiti', latv. *sīrât* 'napadati, pustošiti', grč. *ῥώομαι* 'navaliti, brzo se kretati', het. *šarḫiyezzi* 'napasti'). Ako je ova etimologija točna, *-*t-* je izvorno sufiks za tvorbu prezentske osnove (kao u ***plesti***), ili iterativni sufiks (kao u ***dahtati***, ***šaptati***). Moguće je i da je *srtati* izvorno denominativan glagol od imenice *sьrtь 'oštrica' (hrv. dijal. *srt* 'oštrica', sln. *sȓt* 'viličasta riblja kost', možda i polj. *sierć* 'dlaka, čekinja'), no to je značenjski teško (valjalo bi pretpostaviti razvitak od 'bosti' do 'napasti' i 'nasrnuti'). Malo je vjerojatno izvođenje iz korijena *k'er- 'sjeći' i veza s lit. *šiùrti* 'nakostriješiti se'.

Lit.: Skok III: 321; Beekes 1297; Smoczyński 551; Snoj 693.

srȕšiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srȕšit* (Senj), *zr'ušiti* (Varaždin), *zruš'iti (se)* (Gola)

Postalo od *sъrušiti, a to je pak složeno od *sъ- (v. ***s(a)***) i *rušiti (v. ***rušiti***).

sȓž *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȓš* (Varaždin)

Postalo od *svьržь (hrv. dijal. *svrž*, sln. star. *svȓž*, usp. i bug. *svrъga* 'izraslina'), zacijelo analogijom prema *strъži 'srčika' (v. ***srčika***) preobličeno od *cvьrgъ, što je pak od istoga korijena koji je u ***kvrga***, ***vrganj***.

Lit.: Skok III: 317f.; Snoj 693.

stȁbīlan *prid.*

TVORBA *stabílnōst*

Posuđeno iz lat. *stabilis* 'postojan', izvorno 'koji lako stoji', što je izvedeno od gla-

gola *stō* ⟨*stare*⟩ 'stajati' (iz istoga korijena koji je u ***stajati***).

Lit.: Snoj 693.

stàblo *sr* (15. st. Zad. lekc., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stablȍ* (Brač), *stablȍ* (Vrgada), *stāblȍ* (Senj), *st'ablo* (Varaždin)

TVORBA *stabálce*, *stablàšica*

Postalo od psl. **stъblò* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *stъblo*, sln. *stéblo*, rus. *cmeблó*, češ. *stéblo* 'vlat', *stebélko* 'slamčica') < ie. **steyb$^{(h)}$-* (lit. *stìbilas* 'prut, suha grana', *stìbiras* 'stablo', *stíebas* 'jarbol', latv. *stibis* 'suha šiba', možda i grč. *στίβος* 'uhodana staza', *στιβαρός* 'čvrst', skr. *stibhi-*, *stimbhi-* 'grm').

Lit.: Skok III: 323; Gluhak 579; Beekes 1394; Snoj 697.

stàbljika *ž*

TVORBA *stàbljičnī*

Izvedeno od ***stablo***, usp. i sln. *steblíka*.

stâdij *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'adijum* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *stadium* 'trkaća staza' iz grč. *στάδιον* 'dužinska mjera (oko 192m), trkaća staza', što je asimilirano od *σπάδιον* 'staza za utrke', od glagola *σπάω* 'rastegnuti'. Značenje 'stupanj razvitka' razvilo se u europskim jezicima koji su posudili istu latinsku riječ (npr. njem. *Stadium*).

Lit.: Beekes 1387; Snoj 693.

stâdion *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *st'adijon* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Stadion* 'stadion', što je pak posuđeno iz grč. *στάδιον* 'dužinska mjera (oko 192m), trkaća staza', v. ***stadij***.

Lit.: Snoj 693.

stȁdo *sr* (12. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stādo* (Brač), *stȁdo* (Vrgada), *st'ado* (Varaždin)

Postalo od psl. **stádo* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *stado*, bug. *cmádo*, rus. *cmádo*, polj. *stado*) < **steh$_2$-d^{h}o-* (steng. *stōd* 'stado', stvnj. *stuot* 'krdo (konja)'), izvedenica od korijena **steh$_2$-* koji je u ***stati***. Izvorno je ova riječ stočarski termin gdje se *stado* (stoke) shvaća kao 'ono što je postavljeno', usp. latv. *stads* 'podmladak' iz istoga korijena.

Lit.: Skok III: 324; Derksen 465.

stȁja *ž* (18. st.)

TVORBA *stȁjskī*

Postalo od psl. **stája* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *stája*, rus. *cmáя* 'krdo', usp. i češ. *stáj* 'staja'), što je izvedeno od korijena koji je u ***stati***. Izvorno je značenje bilo 'mjesto gdje stoka stoji'.

Lit.: Skok III: 324f.; Snoj 694.

stȁjati ⟨prez. *stȁjēm*⟩ (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stājot* (Brač), *st^{o}ăti* (Vrgada)

TVORBA *stàjāćī* (*stajàćica*), *stàjalīšte* (*stàjalīšte*), *stȁjānje*

Analogijom prema ***stati*** postalo od starijega *stòjati* < psl. **stojàti* (stcsl. *stojati*, rus. *cmoя́mь* ⟨prez. *cmoю́*⟩, češ. *státi* ⟨prez. *stojím*⟩), od istoga korijena koji je u ***stati***. S drugim naglaskom (*stàjati*) znači 'ustajati' i također je analoški preobličeno od *stòjati*.

Lit.: Skok III: 324f.; Derksen 468.

stàklo *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *staklȍ* (Vrgada), *st'aklo, st'ęklo* (Varaždin), *st'ęklo* (Gola)

TVORBA *stakálce*, *staklàrija*, *stȁklast*, *stàklen* (*stàklenī*), *staklènīk*, *stàklēnka*, *stàklovina*

Postalo od psl. **stъklò* ⟨a.p. *b*⟩ 'staklo' (csl. *stъklo*, sln. *steklọ̑*, rus. *cmeклó*, polj. *szkło*), što je posuđeno iz germanskoga, zacijelo iz got. *stikls* 'pehar, vrč' < ie. **steyg-* 'ubosti' (steng. *sticel* 'bodlja', grč. *στίζω* 'bosti', skr. *téjate* 'oštriti'). U germanskom je značenje promijenjeno od 'bodlja' do 'pehar' preko 'zašiljeni vrh roga za piće', usp. stnord. *stikill* 'vrh roga'. U slavenskom je značenje promijenjeno od 'vrst staklene posude' u 'staklo, materijal od kojeg je posuda izrađena'.

Lit.: Skok III: 325; Gluhak 580; Pronk-Tiethoff 2013: 146f.

stálak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stōlȁk* (Brač), *stą̄lęk* (Varaždin)

Postalo od **stalъkъ*, što je izvedeno od glagolskog pridjeva radnog **stalъ* (hrv. *stao*) glagola **stati* (v. ***stati***).

stâlan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stâlān* (Grobnik), *stą̄lęn* (Varaždin), *st'ālęn* (Gola)

TVORBA *stâlno*, *stálnōst*

Poput sln. *stâlen* i češ. *stálný* postalo od **stalьnъ*, što je izvedeno od glagolskog pridjeva radnog **stalъ* (hrv. *stao*) glagola **stati* (v. ***stati***).

stáléž *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stā̃lęš* (Varaždin)

TVORBA *stáleškī*

Postalo od **staležъ*, što je izvedeno od glagolskog pridjeva radnog **stalъ* (hrv. *stao*) glagola **stati* (v. ***stati***), usp. ***stališ***. Za razvitak značenja usp. njem. *Stand* 'stalež' (od korijena glagola *stehen* 'stajati'), fr. *les états* 'staleži' od *état* 'stanje, položaj' (od korijena koji je u ***stati***).

stáliš *m* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stą̄liš* (Varaždin)

Postalo od **stališъ*, što je izvedeno od glagolskog pridjeva radnog **stalъ* (hrv. *stao*) glagola **stati* (v. ***stati***), usp. ***stalež***.

stáložen *prid.*

Izvorno glagolski pridjev trpni glagola *stáložiti* (19. st.), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i *taložiti* (v. ***taložiti se***).

stàmbenī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'ambęni* (Varaždin)

Izvedeno od **stamba* (usp. *nastamba*) < **stanьba*, što je pak izvedeno od **stanъ*, v. ***stan***.

stân *m* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca 'boravište, prebivalište')

DIJALEKTI I POTVRDE *st°ân* (Vrgada), *stân* (Senj), *stân* 'prostor izvan domaćinstva na kojem borave pastiri s ovcama' (Grobnik), *stą̂n* (Varaždin)

TVORBA *stànār* (*stanárev*, *stanàrica*, *stànārka*, *stànārskī*), *stanàrina*, *stànīšte*

Postalo od psl. **stânъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'boravište' (stcsl. *stanъ* 'tabor, utvrda', sln. *stân* ⟨*G stanû, stâna*⟩, rus. *stán* 'vojska, tabor', češ. *stan* 'šator') < ie. **steh$_2$-nu-*, *u*-osnova uz *o*-osnovu ie. **steh$_2$-no-* (skr. *sthā́na-* 'stanje, prebivalište', stperz. *stāna-* 'mjesto'), od korijena **steh$_2$-* 'stati' (v. ***stati***). U Gradišću *stan* znači 'kuća'.

Lit.: Skok III: 329; Gluhak 580; Derksen 464; Snoj 694.

stàndard *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *standârt* (Varaždin)

TVORBA *stàndardan*, *stàndardnī*

Posuđeno iz eng. *standard* 'pravilo, norma', izvorno 'simbol, zastava', što je pak posuđeno iz stfr. *estendard, estandart* 'zastava'; ta je starofrancuska imenica po jednom mišljenju izvedenica od *estendre* 'protegnuti' (fr. *étendre*) < lat. *extendō* (od istoga korijena koji je u ***tenda***), a po drugom je postala od frnč. **standhart* 'što čvrsto stoji', od *standan* 'stajati' i *hart* 'čvrsto'.

Lit.: Chambers 1059.

stàndardnī *prid.*, v. ***standard***

stànica[1] *ž* (18. st.) 'osnovna jedinica u građi organizma'

TVORBA *stànīčje*, *stàničnī*

Deminutiv od ***stan***. Izvorno je značenje 'mala soba, ćelija, ložnica', a u suvremenom značenju riječ je kalk prema nlat. *cellula* 'stanica' (v. ***celuloza***, ***ćelija***).

stànica[2] *ž* (19. st.) 'postaja'

DIJALEKTI I POTVRDE *st'anica* (Varaždin), *stanìca* (Grobnik)

Zacijelo posuđeno iz češ. *stanice* 'stanica, postaja', što je izvedeno od korijena glagola ***stati***.

stániti se (15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

TVORBA *stànīšte*

Izvedeno od prezentske osnove glagola **stati* ⟨prez. **stanǫ*⟩, v. ***stati***. Slično je izvođenje glagola ***maknuti*** umjesto starijega ***maći***.

stânka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'anka* (Varaždin)

Postalo od **stanъka*, što je izvedeno od **staniti* (v. ***staniti se***), izvorno od korijena koji je u ***stati***.

stanòvati (15. st. Starine 42, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stanûvati* (Varaždin)

TVORBA *stanòvānje*, *stanòvnīk*, *stanovníštvo*, *stanòvnica*

Izvedeno od ***stan***.

stanòvit *prid.* (14. st. Žića sv. otaca *stanovito* 'uistinu, doista, zastalno')

U suvremenom značenju posuđeno iz češ. *stanovitý* 'određen, izvjestan', što je izvedeno od glagola *stanoviti* 'odrediti', iz istoga korijena koji je u ***stan***.

stánje *sr* (14. st. Žića sv. otaca 'stan'; Spom srp. 'stanje'; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stõńe* (Brač), *st°ãńē* (Vrgada), *stânje* (Senj), *stą̃ńę* (Varaždin), *st'ãńe* (Gola) 1. 'zgrada, kuća'; 2. 'prilike, stanje'

Izvorno glagolska imenica glagola ***stajati***, usp. sln. *stánje*, češ. *stání* 'stajanje'. Za razvitak značenja usp. *Stand* 'stanje' od *stehen* 'stajati' (preterit *stand*).

stȁp *m* (19. st.)

TVORBA *stȁpnī*

Postalo od **sъtapъ* 'posuda za metenje maslaca', što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tapъ*, izvedenice iz korijena koji je u ***tepsti***, usp. *taptati, tapšati* iz istoga korijena.

Lit.: Skok III: 460.

stápati (18. st.)

TVORBA *stȁpāj*, *stápānje*

Nesvršeni glagol prijevojem izveden od ***stopiti*** (usp. ***otopiti*** spram *otapati*).

stȁpka *ž* (19. st.)

Postalo od **stьbъka*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***stablo***.

stȁr *prid.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stôr* (Brač), *st°ãr* (Vrgada), *stȁr* (Senj), *stą̃ri* (Varaždin), *st'ar* (Gola)

TVORBA *stárež*

Postalo od psl. **stárъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *starъ*, sln. *stȁr*, rus. *смáрый*, polj. *stary*) < **steh$_2$-ro-* 'odrastao, velik' (lit. *stóras* 'debeo', stnord. *stórr* 'velik', usp. i skr. *sthirá-* 'čvrst' < **sth$_2$-ro-*), izvedenica od istoga korijena koji je u ***stati***. Prvotno je značenje bilo 'koji čvrsto stoji' ili 'koji uspravno stoji', potom 'odrastao'. U slavenskom je došlo do promjene značenja od 'odrastao, velik' do 'star'.

Lit.: Skok III: 328; Gluhak 580; Derksen 465; Snoj 694.

stȁrac *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stãrac* (Brač), *stȁrac* (Vrgada), *stȁrac* (Senj), *stą̃rẹc* (Varaždin), *st'ārẹc* (Gola)

TVORBA *stȁrčād*, *stârčev*, *stàrčić*, *stȁrica*, *stȁričica*

Postalo od psl. **stárьcь* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *stârec*, rus. *смáрец*, češ. *stařec*), što je izvorno deminutiv od poimeničenog pridjeva **starъ* (v. ***star***).

starìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *starinȁ* 'ugar, neobrađena zemlja' (Brač), *starinȁ* (Vrgada), *starîna* 'djedovina, očevina, baština' (Grobnik), *star'ina* (Varaždin), *star'īna* 'djedovina' (Gola)

TVORBA *starìnskī*

Postalo od psl. **starinà* (sln. *starína*, rus. *стариná* 'davnost, davnina'), što je izvedeno od korijena koji je u ***star***.

starjèšina *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *staręš'ina* (Varaždin)

Postalo od **starějьšina* (stcsl. *staršina*, sln. *staršína*, rus. *стáрейшина* 'glava rodovske zajednice'), što je izvedeno od komparativa **starějьši* 'stariji' pridjeva **starъ*, v. ***star***.

stȁrjeti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȃrit* (Brač), *stȁrit* (Senj), *stȃrẹti*, *stȃriti* (Varaždin)

TVORBA *stȁrēnje*

Postalo od psl. **staréti* (rus. *cmapémь*, usp. sln. *ostarẹ́ti*), što je izvedeno od **starъ*, v. ***star***.

stȁrōst *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȃrost* (Brač), *stȁrōst* (Vrgada), *stȁrost* (Senj), *st'arost* (Varaždin)

TVORBA *stȁrosnī*

Postalo od psl. **stárostь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *starostь*, sln. *stárost*, rus. *cmápocmь*, češ. *starost*), što je izvedeno od **starъ* (v. ***star***).

stȁrt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'art* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *start* 'početak', izvorno 'skok' od steng. *styrtan* 'skočiti', što je srodno sa stvnj. *sturzen* 'pasti' (njem. *stürzen*).

Lit.: Chambers 1061.

stâs *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stâs* (Grobnik), *stậs* (Varaždin)

TVORBA *stàsit*

Deverbalna imenica od ***stasati***. Manje je vjerojatno da je **stasъ* izvedeno od **stati* (v. ***stati***); **-s-* je vrlo rijedak sufiks u slavenskoj imenskoj tvorbi (posvjedočen je npr. u **kolsъ* > ***klas*** od **kolti* > ***klati***). Sln. *stâs* je posuđeno iz hrv.

stàsati (19. st.)

Najvjerojatnije postalo asimilacijom od **ftasati* (usp. mak. *вмаса* 'stići, stasati, sazreti'), što je pak posuđeno iz ngr. aorista *ἔφθασα* (od glagola *φθάνω* 'stići, dospjeti'. Na promjenu **ft-* > *st-* mogao je analoški utjecati i glagol ***stati***. Moguće je i da je *stasati* denominativni glagol od **stasъ* (v. ***stas***), ako je **stasъ* izvedeno od **stati* (v. ***stati***).

Lit.: Skok III: 328f.; Gluhak 582; Snoj 694.

stàti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȁt* (Brač), *stȁti* (Vrgada), *stàt* (Senj), *st'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **státi* ⟨prez. **stánǫ* a.p. *a*⟩ (stcsl. *stati*, sln. *státi* ⟨prez. *stânem*⟩, rus. *cmamь* ⟨prez. *cmánу*⟩, češ. *stát se* ⟨prez. *stanu se*⟩ 'dogoditi se') < ie. **steh*$_2$- 'stati' (lit. *stóti*, latv. *stât*, stprus. *po-stāt* 'postati', lat. *stō*, grč. *ἵστημι* 'postavljati', av. *hištaiti*).

Lit.: Skok III: 329; Gluhak 582; Snoj 695.

stàtika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *st'atika* (Varaždin)

TVORBA *stàtičan*, *stàtičkī*

Posuđeno preko njem. *Statik* i nlat. *(ars) statica* iz grč. *στατική (τέχνη)* 'znanost o postavljenim (tijelima)', a to je pak izvedeno od pridjeva *στατικός* 'statički, koji stoji', od korijena glagola *ἵστημι* 'postavljati' (v. ***stati***).

Lit.: Snoj 695.

statìstika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *stat'istika* (Varaždin)

TVORBA *statìstičkī*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Statistik*) iz nlat. *statistica*, što je izvedeno od *status* u nlat. značenju 'država' (za razvitak značenja v. ***stalež***, a za oblik v. ***status***). *Statistica* je isprva bio naziv za podatke o pojedinim državama, odnosno znanost o gospodarstvu, političkom ustroju i sl. pojedinih država.

Lit.: Snoj 695.

stàtīv *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *statîf* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Stativ* iz lat. *statīvus* 'koji stoji', a to je izvedeno od *status* 'postavljen', v. ***status***.

statíva *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *statîva* (Varaždin)

Izvedeno od ***stati*** sufiksom **-tiva* (kao u ***tetiva***), usp. i polj. *staciwa* 'mala greda na tkalačkom stanu'.

Lit.: Skok III: 329f.

státus *m*

TVORBA *státusnī*

Posuđeno iz lat. *status* 'stanje', što je izvedeno od *stō* 'stajati', v. ***stati***.

Lit.: Snoj 696.

stàtūt *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štatût* (Brač), *štatût* (Varaždin)

TVORBA *stàtutārnī*

Posuđeno iz srlat. *statutum* 'ono što je utvrđeno, statut', što je izvedeno od lat. *statuō* 'postaviti, utvrditi', a to je pak izvedenica od *stō* 'stati', v. ***stati***.

stâv *m* (19. st.)

Deverbalna imenica od ***staviti***, možda pod utjecajem češ. *stav* 'stanje, položaj', usp. i rus. *став* 'sastavni dio, potporanj'.

stâvak *m* (19. st.)

TVORBA *stâvačnī*

Izvedeno od ***staviti*** kao kalk prema njem. *Satz* 'stavak' (od *setzen* 'staviti').

stâviti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat., Starine 23, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *stãvit* (Brač), *stâviti* (Vrgada), *stâvit* (Senj)

TVORBA *stâvljati* (*stâvljānje*)

Postalo od psl. **stáviti* ⟨prez. **stávjǫ* a.p. *a*⟩ (stcsl. *staviti*, sln. *stáviti*, rus. *ставить*, češ. *stavit*). Poput lit. *stóvinti* 'postaviti', latv. *stāvêt* 'stajati' izvedeno sufiksom **-w-* iz korijena **steh$_2$-* 'stajati' (v. ***stajati***, ***stati***).

Lit.: Skok III: 330f.; Gluhak 582; Snoj 696.

stâza *ž* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stazà* (Brač), *stâza* (Vrgada), *st'ęza* (Varaždin), *st'ęza* (Gola)

Postalo od psl. **stьdzà* (stcsl. *stьza*, sln. *stezà*, rus. *стезя*, stpolj. *ścdza*, češ. *steze*) < ie. **stig^h-* 'koračati, ići' (latv. *stiga* 'staza', grč. *στίχος* 'red'), v. ***stići***.

Lit.: Skok III: 331; Gluhak 582f.; Snoj 699.

stâž *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *stâš* (Varaždin)

TVORBA *stažírati* (*stažírānje*), *stàžist*, *stàžistica*

Posuđeno iz fr. *stage* 'staž, pokusni rok', što je pak posuđeno iz srlat. *stagium*; ova je riječ izvedena od lat. *stō* 'stajati' pod utjecajem stfr. *estage* 'boravak' (od vlat. **staticum*, također izvedenice od korijena glagola *stō* 'stajati', v. ***stati***).

Lit.: Picoche 190f.

stȅčāj *m* (19. st.)

TVORBA *stȅčājnī*

Poput sln. *stečâj* izvedeno od glagola ***steći*** (usp. sln. *stéči se*) kao kalk prema srlat. *concursum (creditorum)* 'stečaj zajmodavatelja' (od *concurrō* 'zajedno trčati, teći', što je složeno od *con-* 's-' i *currō* 'trčati'). Značenjska je veza u tome što stečaj nastaje kad se odjednom okupe svi zajmodavatelji i traže povrat novca.

Lit.: Snoj 697.

stéćak *m* (19. st.)

Izvodi se iz glagolskog priloga sadašnjeg *stojeći* glagola ***stajati***, s razvitkom **stojećak* > *stéćak*. Izvorno je značenje dakle 'ono što stoji, kamen koji stoji'.

Lit.: Skok III: 324f.

stȅći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȅć* (Brač), *stȅći* (Vrgada), *stȅć* (Grobnik), *st'ęći* (Varaždin), *st'ęći* (Gola)

Postalo od **sъtekti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tekti*, v. ***teći***.

stȅga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stęga* (Varaždin)

TVORBA *stȅgōvnī*

Postalo od **sъtęga*, izvedenice glagola **sъtęgnǫti*, v. ***stegnuti***.

stègno *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stegnò* (Brač), *stegnò* (Vrgada), *stęgno* (Varaždin), *st'ęgno* (Gola)

Postalo od psl. **stegnò*, **stьgnò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *stegno*, *stьgno*, sln. *stégno*, rus. *стегно*, češ. *stehno*), nesigurna podrijetla. Izvođenje iz ie. **(s)tig^{w}no-* i usporedba sa stir. *tóeb* 'strana' (< **stoyg^{w}o-*), arm. *t^{c}ēkn*

'rame, pazuh' (< **toyg^{w}no-*) je glasovno nategnuta (očekivali bismo psl. **(s)tigno* ili **(s)tĕgno*). Također je malo izgledno povezivanje s lat. *tīgnum* 'drvena daska, greda'. Vjerojatnije je izvođenje iz korijena koji je u ***stožer***, usp. lit. *stegerỹs* 'suho deblo' (od istoga korijena). Ishodište bi bilo ie. **steg^{h}-no-*, a značenje 'stegno, bedro' bi se razvilo preko 'krak' ili 'gornji dio noge'.

Lit.: Skok III: 331; Gluhak 583; Derksen 466; Vasmer III: 8; Snoj 697.

stégnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stĕ̑gnuti* (Varaždin), *stĕ̑gn'oti* (Gola)

Postalo od psl. **sъtęgnǫti* (sln. *stẹ́hnīti*, rus. *стяну́ть*, češ. *stáhnouti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tęgnǫti* (v. ***nategnuti***).

stȅla *ž* 'antički nadgrobni ili granični uspravno postavljen kamen s natpisom'

Posuđeno preko lat. *stēla* iz grč. *στήλη* 'stup' < **sth$_2$-slo-* (od korijena **steh$_2$-* 'stajati', v. ***stajati***, ***stati***).

Lit.: Beekes 1404.

stènjati (14. st. Glasnik 11; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *steńȁt* (Brač), *steńȁti* (Vrgada), *stenjȁt* (Senj), *stẹ́n'ati* (Gola)

Postalo od psl. **stenàti* ⟨prez. **stenjǫ*⟩ (stcsl. *stenati*, sln. *stenjáti*, rus. *стена́ть* ⟨prez. *стена́ю*⟩, češ. *stenati*) < ie. **sten-* 'bučiti, grmjeti' (lit. *stenė̃ti* 'stenjati', skr. *tányati* 'grmjeti', grč. *στόνος* 'ječanje', lat. *tonō* 'grmjeti, tutnjati', steng. *stenan* 'stenjati').

Lit.: Skok III: 333; Gluhak 583; Derksen 466.

stȅpa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *st'ẹpa* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Steppe*, što je pak posuđeno iz rus. *степь* < strus. *степь* 'nizina, ravnica' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Skok III: 333; Vasmer III: 11.

stepènica *ž* (19. st.)

TVORBA *stepènīčast*

Izvedeno od **stepenь* (srp. i hrv. dijal. i razg. *stȅpēn*, csl. *stepenь*, rus. *сте́пень*), što je prijevojem izvedeno od istoga korijena koji je u ***stopa***, usp. i ***stupanj***.

Lit.: Skok III: 333; Gluhak 583.

stereo-

Posuđeno iz eng. *stereo*, što je skraćeno od *stereophonic* 'stereofonija', od grč. *στερεός* 'kockast, tvrd' i izvedenice od grč. *φωνή* 'glas.' (v. ***-fon***).

Lit.: Snoj 698.

stèrīlan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *stẹ̑rîlẹn* (Varaždin)

TVORBA *sterilizácija*, *sterilizírati*

Posuđeno iz lat. *sterilis* 'neplodan' < ie. **ster-* 'neplodan' (skr. *starī́-* 'krava koja ne daje mlijeka i nije bređa', grč. *στεῖρα* 'neplodna', got. *stairo* 'neplodan'). Značenje 'čist' se razvilo u suvremenim europskim jezicima (njem. *steril*, fr. *stéril*) koji su ovu riječ posudili iz istoga izvora. Razvitak je bio od 'koji nema zametaka, klica' do 'pročišćen' i 'čist'.

Lit.: de Vaan 586; Snoj 699.

stézati (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *stèzāč*, *stèzāljka*, *stézānje*, *stèzljiv*

Postalo od **sъtędzati*, što je nesvršeni vidski parnjak glagola **sъtęgnǫti* (v. ***stegnuti***).

stȉći (15. st. Zad. lekc., Marulić)

Postalo od psl. **stigti* (rus. *постúчь* 'uhvatiti, prestići') < ie. **steyg^{h}-* (lit. *steĩgtis* 'žuriti se', grč. *στείχω* 'koračati', got. *steigan* 'popeti se', stir. *téit* 'ići'). Isti je korijen u ***stizati***, ***staza***.

Lit.: Skok III: 333f.

stîd *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stîd* (Brač), *stîd* (Vrgada), *stîd* (Grobnik)

TVORBA *stìdljiv* (*stìdljivōst*)

Postalo od psl. **stydъ* (rus. *стыд*, polj. *wstyd*, sln. *stîd* je posuđeno iz hrv.), što je slavenskim prijevojnim duljenjem izvedeno od istoga korijena koji je u ***studen***. Značenje 'sram' razvilo se metaforički iz 'osjećaj hladnoće, drhtanja'.

Lit.: Gluhak 584; Derksen 473.

stídjeti se (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stīdȉt se* (Brač), *stīdȉti se* (Vrgada)

Poput češ. *styděti se* denominativni glagol od **stydъ*, v. ***stid***.

stídnica *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***stid***. Kalk prema njem. *(weibliche) Scham* '(ženski) stid, vagina'.

stȉgma *ž*

Posuđeno preko lat. *stigma* iz grč. *στίγμα* 'oznaka, pečat, ubodna rana', izvedenica od glagola *στίζω* 'bosti' < ie. **steyg-* (stvnj. *stehhan* 'ubosti', skr. *téjate* 'oštriti', lat. *īn-stīgō* 'podbosti'), v. ***staklo***.

Lit.: Chambers 1068.

stȉh *m* (18. st.)

Posuđeno preko rus. *стих* iz grč. *στίχος* 'red, bojna vrsta, stih' izvorno od istoga korijena koji je u ***stići***. Moguće je i da je u hrv. ova riječ izravno posuđena iz grčkoga.

Lit.: Skok III: 334.

stìhija *ž* 'prirodna pojava velike rušilačke snage'

TVORBA *stìhījskī*

Posuđeno preko rus. *стихия* 'prirodna sila, element' iz grč. *στοιχεῖον* 'počelo, element' (izvorno od istoga korijena koji je u ***stići***). U starijem jeziku potvrđeno u značenju 'element, materija', što je posuđeno izravno iz grčkoga.

Lit.: Skok III: 334; Vasmer III: 761; Snoj 699.

stijêg *m* (16. st.)

Postalo od **stěgъ* (stcsl. *stěgъ*), bez jasnih daljih usporednica, osim rus. *стяг* 'motka, stup' (s *я* < **ę*). Formalno može biti izvedeno prijevojnim duljenjem iz korijena **steg^h-* koji je u ***stog***, ***stožer***, možda i ***stegno***, ali u tom slučaju rus. *стяг* mora biti drugoga postanja, možda posuđeno iz stnord. *stǫg* 'motka' (usp. njem. *Stange* 'motka').

Lit.: Skok III: 334; Vasmer III: 36.

stijéna *ž* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stīnȁ* (Brač), *stīnȁ* (Vrgada), *stę̃na* (Varaždin), *st'ę̃na* 'sobni zid' (Gola)

TVORBA *stijênje*, *stjenòvit*

Postalo od psl. **stěnà* ⟨a.p. *c*⟩ 'kamen, stijena, zid' (stcsl. *stěna* 'zid', rus. *стена́*, polj. *ściana*) < **stoyHno-* (got. *stains* 'kamen') < ie. **styeH-* (skr. *styā́yate* 'otvrdnuti', možda i grč. *στία* 'šljunak'). U hrv. je vjerojatno sačuvano starije značenje ove riječi ('kamen' u dijalektima), dok drugi slavenski jezici većinom imaju značenje 'zid' (od 'kameni zid').

Lit.: Skok III: 334; Gluhak 584; Vasmer III: 10.

stijênka *ž*

Posuđeno iz rus. *стéнка* 'mali zid, unutarnji zid posude' < **stěnъka*, od istoga korijena koji je u ***stijena***.

stijênj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stīnj* (Senj), *stę̃n* (Varaždin), *stînj* (Grobnik)

Riječ nejasna podrijetla. Podudarno je sln. *stę̑nj* 'stijenj, fitilj', što se izvodi iz psl. **stěnь* 'sjena' (stcsl. *stěnь*, rus. dijal. *стень*, češ. *stín*). Značenje se navodno promijenilo od 'sjena' do 'stijenj' preko 'ono što pripada sjeni, ono sjenovito', jer je stijenj tamniji od plamena, no to je semantički dosta nategnuto.

Lit.: Skok III: 335; Derksen 467; Snoj 698.

stȉl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *stȋl* (Varaždin)

TVORBA *stilìstika*, *stilizácija*, *stilizírati*, *stȉlskī*

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *style*, njem. *Stil*) iz lat. *stilus, stylus* 'pisaljka, drvce' < grč. *στῦλος* 'stup, deblo' (nesigurna postanja). Izvorno se stilom označavao način pisanja, rukopis, što se metaforički razvilo iz 'pisaljka'.

Lit.: de Vaan 587f.; Snoj 699.

stimulírati

TVORBA *stimulírānje*

Posuđeno iz njem. *stimulieren*, što je pak posuđeno iz lat. *stimulō* 'potaknuti', izvorno 'podbosti' (izvedenica od *stimulus*

'bodlja', možda od istoga korijena koji je u *īn-stīgō* 'podbosti', v. ***stigma***).

Lit.: de Vaan 588.

stìropōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *st'iropor* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Styropor*, što je izvorno zaštićeno ime proizvoda tvoreno od *Styrol* 'tekućina slična benzolu' i *porös* 'porozan, rupičast'.

stȉsnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȉsnut* (Brač), *stȉsnuti* (Vrgada), *stìsnut* (Senj), *st'isnuti* (Varaždin), *stisn'oti* (Gola)

TVORBA *stískati*

Poput sln. *stisníti* složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tisnǫti* (v. ***tiskati***).

stìšati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'išati* (Varaždin)

TVORBA *stišávati* (*stišávānje*)

Postalo od **sъtišati* složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tišati*, denominativnog glagola od **tixъ* (v. ***tih***). Usp. i rus. *смúхнуть* 'stišavati se' < **sъ-tixnǫti*.

stìzati (15. st. Marulić)

Postalo od **stidzati*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***stići***, ***staza***, usp. češ. *stíhati* 'goniti, loviti', polj. *ścigać* 'goniti, loviti', usp. i ***dostizati***.

stjènica *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stẹn'ica* (Varaždin)

Postalo od psl. **stěnìca* (csl. *stěnica*, sln. *steníca*, češ. star. *stěnice*), što je izvedeno od **stěna* u značenju 'zid' (stjenice se zadržavaju u zidovima), usp. njem. *Wanze* 'stjenica' od *Wand* 'zid'.

Lit.: Skok III: 334; Snoj 698.

stjùard *m*

Posuđeno iz eng. *steward*, izvorno 'upravitelj imanja' < steng. *stigweard*, od *stig* 'dvorana, okol' i *weard* 'čuvar' (v. ***garda***).

Lit.: Chambers 1067.

stjuardèsa *ž*

Posuđeno iz eng. *stewardess*, što je izvedeno od *steward*, v. ***stjuard***.

stô *br.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stǫ̑* (Brač), *stô* (Vrgada), *stô* (Senj), *stô* (Varaždin)

TVORBA *stôtī*, *stȍtica*, *stȍtina*, *stȍtinu*, *stotínjak*

Postalo od psl. **sъto* (stcsl. *sъto*, sln. *stǫ̑*, rus. *cmo*, češ. *sto*), vjerojatno nepravilno (u brzom govoru) pokraćeno od **sъmto* < ie. **(d)k'mtom* 'sto' (lit. *šimtas*, latv. *sìmts*, skr. *śatám*, lat. *centum*, got. *hund*, stir. *cét*). Riječ za 'sto' je u ie. prajeziku izvedena iz **dek'm(t)* 'deset', v. ***deset***, u skladu s dekadskim sustavom brojanja. Nije vjerojatno da je psl. **sъto* posuđeno iz iranskoga, jer bismo u tom slučaju očekivali da će riječ glasiti **sotъ* (usp. av. *satəm* 'sto').

Lit.: Skok III: 336; Gluhak 584f.; Derksen 482f.; Pronk 2013b; Snoj 700.

stôg *m* (15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stǫ̑g* (Brač), *stôg* (Grobnik), *stôg* (Varaždin)

TVORBA *stȍžac*, *stȍžast*

Postalo od psl. **stȍgъ* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *stogъ*, sln. *stȍg*, rus. *cmoz*, polj. *stóg*), što je prijevojem izvedeno od korijena **steg^{h}-* (lit. *stãgaras* 'suha grana', grč. *στόχος* 'stup (od opeke)'). Manje je vjerojatno izvođenje iz korijena **steg-* 'bosti' koji je u stvnj. *stehho* 'kolac', arm. *t^{c}akn* 'toljaga'.

Lit.: Skok III: 337; Gluhak 585f.; Derksen 468; Beekes 1410.

stȍga *pril.* (17. st.)

Stopljeno od izraza *s toga*, v. ***s(a)***, ***taj***; prilozi uzročnog značenja često se razvijaju od izraza s pokaznim zamjenicama, usp. polj. *dla-tego* 'zato', rus. *no-э́тому* 'zato', njem. *des-wegen*. *des-halb* 'stoga'.

stȍka *ž, zb.* (16. st.)

TVORBA *stȍčār* (*stȍčārev*, *stȍčarica*, *stȍčārskī*, *stočárstvo*), *stȍčnī*

Najvjerojatnije postalo od **sъtoka* 'ono što je stečeno', što je izvedenica od glagola **sъtekti*, v. ***steći***. Za povezanost značenja 'stoka' i 'stečevina, imutak' v. ***blago^{1}***, a usp. i lat. *pecū* 'sitna stoka, ovca' i *pecūnia* 'novac'. Manje je vjerojatno izvo-

đenje metatezom iz **skota*, od korijena koji je u **skotъ* (v. ***skotna***).

Lit.: Skok III: 450; Gluhak 632.

stôl *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stộl* (Brač), *stõ* (Vrgada), *stõl* (Senj), *stôl* (Varaždin)

TVORBA *stòlac* (*stólčić*), *stòlār* (*stòlārev*, *stòlarica*, *stolàrija*, *stòlārskī*), *stòlić*, *stôlnī* (*stôlnjāk*)

Postalo od psl. **stolъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *stolъ* 'stolac', sln. *stȍl* 'stolac', rus. *стол* 'stol', polj. *stół*), što je izvedeno od korijena glagola **stojati*, v. ***stajati***, ***stati*** (za tvorbu usp. njem. *Stuhl* < pgerm. **stōla-*, iz istoga ie. korijena). Manje je vjerojatno da je **stolъ* izvedeno prijevojem iz glagola **stьlati* 'prostirati, postavljati' koji je u ***postelja***.

Lit.: Skok III: 337; Gluhak 586; Derksen 468; Snoj 700.

stòlac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'olęc* (Varaždin), *st'olęc* (Gola)

Postalo od **stolьcъ* (sln. *stõlec* 'stolčić', češ. *stolec* 'stolić; prijestolje'), što je izvorno deminutiv od **stolъ* (v. ***stol***).

stòlica *ž* (15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stol'ica* 'tronožac' (Varaždin)

Poput sln. *stolíca* i češ. *stolice* izvedeno od ***stol***. U značenju 'središte uprave' riječ je kalk prema grč. *κάθεδρα* (v. ***katedra***).

stòlisnīk *m* (18. st.) *(Achillea millefolium)*

Složeno od ***sto*** i izvedenice od ***list***[1]. Biljka se tako naziva zbog mnoštva listova, usp. rus. *мисячелúстник* (dosl. 'tisućolisnik'), kao kalk prema lat. *millefolium* (od *mille* 'tisuću' i *folium* 'list').

stolòvati (16. st.)

Izvedeno od ***stol***; značenje 'imati središte vlasti' razvilo se iz 'imati stol' (u smislu upravnoga središta, v. ***stolica***).

stòljeće *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stolętje* (Varaždin)

TVORBA *stòljetnī*

Složeno od ***sto*** i ***ljeto*** (u starijem značenju 'godina'), usp. češ. *století* 'stoljeće'.

stomatològija *ž*

TVORBA *stomatòlog*, *stomatòloginja*, *stomatòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Stomatologie*, fr. *stomatologie*). Riječ je složena od grč. *στόμα* 'usta' < ie. **stomn* (av. *staman* 'njuška (psa)', velš. *safn* 'čeljust', het. *ištaman-* 'uho') i *-logija* (v. ***-logija***, ***-log***).

Lit.: Beekes 1408

stònoga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'onoga* (Varaždin)

Složeno od ***sto*** i ***noga***, usp. rus. *многонóжка*, njem. *Tausendfüßer* (od *Tausend* 'tisuću' i *Fuß* 'stopalo').

stȍp

DIJALEKTI I POTVRDE *št'op* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *stop* 'zaustaviti', izvorno 'začepiti', što je srodno s njem. *stopfen* 'začepiti'; germanske su riječi vjerojatno posuđene iz vlat. **stuppare* 'začepiti kudjeljom', od lat. *stuppa* 'gruba konoplja', što je pak posuđeno iz grč. *στύππη* (nepoznata postanja).

Lit.: Chambers 1071; Beekes 1417f.

stòpa *ž* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stòpa* (Brač), *stȍpa* (Vrgada), *st'opa* (Varaždin)

Postalo od psl. **stopà* 'trag, korak' (stcsl. *stopa* 'trag', rus. *cmoná* 'stopalo, korak', češ. *stopa* 'trag stopala') < ie. **stop-* (lit. *stãpas* 'potporanj'), od istoga korijena koji je u ***stupiti***, ***stepenica***.

Lit.: Gluhak 592.

stòpalo *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stopãlo* (Brač), *stȍpalo* (Grobnik)

Poput sln. *stopálo* izvedeno od ***stopa***.

stòpiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stop'iti (se)* 'ugrijati' (Gola)

Poput sln. *stopīti* i rus. *стопúть* postalo od **sъtopiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **topiti* (v. ***topiti***).

stȍžēr *m* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'ožęr* (Varaždin)

TVORBA *stȍžērnī*

Postalo od psl. **stožerъ, *stežerъ, *stožarъ* (stcsl. *stežerъ*, sln. *stožȇr* 'središte', rus. *стожáр* 'stožina, motka', češ. *stožár* 'jarbol, stožer'), što je podudarno s lit. *stãgaras* 'suho deblo', iz istoga korijena koji je u ***stog***.

Lit.: Snoj 702.

strádati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȃdati* (Varaždin), *strādȁt, strãdat* (Grobnik)

TVORBA *stradávati* (*stradávānje*)

Postalo od psl. **stradàti* (stcsl. *stradati* 'trpjeti', sln. *strádati*, strus. *страдати* 'pokušati, težiti', rus. *страдáть*, češ. *strádati* 'trpjeti, patiti'). Dublja je etimologija nesigurna, ali moguće je izvođenje iz ie. **stroh$_1$-d^{h}eh$_1$-*, gdje je prvi dio složenice prijevojem izveden oblik korijena **sterh$_1$-* 'ukrutiti se, utrnuti' (lit. *stérti*, njem. *starren*, grč. *στερεός* 'tvrd, kruť, toh. B *ścire* 'kruť'), a drugi ie. korijen **d^{h}eh$_1$-* 'činiti' (v. ***djelo***, ***djenuti***).

Lit.: Vasmer III: 21f; Pronk 2012; Snoj 702.

strága *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strâga* (Grobnik)

Postalo od izraza *s traga* (v. ***s(a)***, ***trag***). Značenje 'iza' razvilo se preko 'na strani na kojoj su tragovi'.

strâh *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *strôh* (Brač), *stroâh* (Vrgada), *strâh* (Senj), *strậh* (Varaždin)

TVORBA *strahopoštovánje*, *strahòta*, *strahòvati* (*strahòvānje*), *strahòvit* (*strahòvito*), *strahovláda*

Postalo od psl. **strâxъ* ⟨a.p. c⟩ (stcsl. *straxъ*, sln. *strâh*, rus. *стрáх*, češ. *strach*). Dublja je etimologija nesigurna. Moguća je veza s het. *ištarkiyazzi* 'bolovati', lat. *stercus* 'izmet', lit. *teršiù* 'biti truo' (< **(s)terk'-*), ali ničim nije motiviran prijevojni oblik korijena **strōk'-* (uz dodatak sufiksa **-so-)*, što je potrebno pretpostaviti da bi izvođenje bilo formalno moguće. Izvođenje iz korijena koji je u csl. *strěkati* 'bosti' i rus. *стрекáть* 'bosti' također je moguće samo ako se pretpostavi prijevojna duljina **strōk-* (možda od korijenske imenice) korijena **strek-* (v. ***podstrekнuti***).

Lit.: Skok III: 340; Gluhak 586; Vasmer III: 24; Snoj 702.

strahòta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strah'ota* (Gola)

Poput sln. *strahóta* izvedeno od ***strah***. Za sufiks usp. ***grozota***.

strân *prid.* (13. st. Sava; 15. st. Starine 41 – Čistilište Patricijevo)

DIJALEKTI I POTVRDE *str^{o}ân* (Vrgada), *str'ani* (Varaždin), *str'ān* (Gola)

TVORBA *stránac* (*stráncev*), *stràn̄kinja*

Postalo od **stornьnъ* (stcsl. *stranьnъ* 'stranac', rus. *стрáнный* 'stran, čudan' iz stcsl.), što je izvedeno od **storna* (v. ***strana***) u značenju 'zemlja'. Razvitak je značenja bio od 'koji pripada (tuđoj) zemlji' do 'tuđ' i 'neobičan'.

strána *ž* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *stran ž, strana* 'prostor koji se prostire uz nešto, iza ili ispred nečega; zemlja, oblast, područje; dio tijela')

DIJALEKTI I POTVRDE *strōnȁ* (Brač), *strānȁ* (Senj), *strận, strậna* (Varaždin

Postalo od psl. **stornà* ⟨a.p. *c*⟩ 'strana, zemlja' (stcsl. *strana* 'zemlja', sln. *strána*, rus. *сторонá* 'strana, predio', polj. *strona*) < ie. **sterh$_3$-* 'prostirati' (lat. *sternō*, stvnj. *stirna* 'čelo', skr. *stīrṇá-* 'rasprostranjen'). Izvorno je značenje u slavenskom bilo 'rasprostrta, široka (zemlja)', potom i 'područje, strana', usp. i ***prostor***. U čak. i kajk. posvjedočena je i *i*-osnova ž. roda *stran* < **stornь* (sln. *strân*).

Lit.: Skok III: 341f.; Gluhak 586f.; Vasmer III: 20f.; Snoj 702.

stràǹica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'anica* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *страни́ца*; izvedeno od **storna*, v. ***strana***.

strânka *ž* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'anka* (Varaždin)

TVORBA *stràǹačkī*

Izvedeno od ***strana***; za značenje 'politička stranka' usp. češ. *politická strana*.

strâst *ž* (13. st. Mon. serb., Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

TVORBA *stràstven*

Postalo od psl. **strastь* ⟨a.p. *c*⟩ 'strast, trpljenje' (stcsl. *strastь*, rus. *страсть*, češ. *strast* 'jad, patnja') < **strād-ti-*, od korijena koji je u ***stradati***.

strášan *prid.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *str°âšan* (Vrgada), *strâšni* (Varaždin)

TVORBA *strášno*

Postalo od psl. **strašьnъ* (stcsl. *strašьnъ*, rus. *стра́шный*, češ. *strašný*), što je izvedeno od **straxъ* (v. ***strah***).

stràšilo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strãšilo* (Brač), *stràšilo* (Senj), *straš'ilo* (Varaždin)

Poput rus. dijal. *strašílo* 'čudovište' i češ. *strašidlo* 'sablast, prikaza' postalo od **strašidlo*, što je izvedeno od **strašiti* (v. ***strašiti***) i **straxъ*, v. ***strah***.

stràšiti (14. st. Žića sv. otaca ~ *se*)

DIJALEKTI I POTVRDE *strãšit* (Brač), *stràšiti* (Vrgada), *stràšit* (Senj), *straš'iti* (Varaždin), *straš'iti (se)* (Gola)

TVORBA *stràšljivac* (*stràšljīvčev*), *stràšljivica*, *strašljívko*

Postalo od psl. **strašìti* (stcsl. *strašiti*, sln. *strašīti*, rus. *стращи́ть*, češ. *strašiti*), što je denominativni glagol od **straxъ* (v. ***strah***).

stràtēg *m*

Posuđeno iz grč. *στρατηγός* 'vojskovođa', što je složeno od *στρατός* 'vojska' i *ἄγω* 'voditi' (v. ***akcija***).

Lit.: Snoj 703.

stratègija *ž*

TVORBA *stràtēškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Strategie*, fr. *stratégie*); riječ je izvedena od grč. *στρατηγός* 'strateg, vojskovođa', v. ***strateg***.

stratosfēra *ž*

TVORBA *stratòsfērskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Stratosphäre*, fr. *stratosphère*); riječ je složena po uzoru na ***atmosfera*** od lat. *strātum* 'sloj' (od korijena koji je u ***strana***) i grč. *σφαῖρα* (v. ***sfera***).

Lit.: Snoj 703.

stráva *ž* (16. st. 'opčinjavanje, čarolije'; 19. st. 'velik strah')

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ava* (Varaždin)

TVORBA *stràvičan* (*stràvično*)

Izvedeno od ***strah***. Riječ je zacijelo preuzeta iz govora u kojima nestaje *h*, a *-v-* postaje uklanjanjem hijata između samoglasnika (usp. dijal. *kuvati* < *kuhati*). Riječ nije povezana s češ. *strava* 'hrana' i rus. *стра́ва* 'hrana', jer te riječi dolaze od psl. **sъtrava*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena koji je u ***trava***.

Lit.: Skok III: 340.

strâža *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *strõža* (Brač), *strą̃ža* (Varaždin), *strãža* (Grobnik)

TVORBA *stràžār*, *stražárev*, *stražàrica*, *stražáriti*, *stražárnica*

Postalo od psl. **stõrža* (stcsl. *straža*, sln. *stráža*, strus. *стоража*, polj. *stróża*), što je izvedeno od psl. **stôržь* ⟨a.p. *c*⟩ 'stražar, straža' (stcsl. *stražь*, rus. *сторож*, polj. *stróż*), a to je pak izvedeno od korijena **sterg-* 'brinuti se' (stcsl. *strěšti* ⟨prez. *strěgǫ*⟩ 'čuvati', grč. *στέργω* 'voljeti', možda i stir. *serc* 'ljubav'). Nije jasna veza s lit. *sárgas* 'čuvar, stražar', latv. *saĩrgs* 'stražar'; te riječi imaju neočekivano *s-* umjesto **st-*. Formalno je nemoguća veza s lat. *servus* 'čuvar, sluga'.

Lit.: Skok III: 342; Gluhak 587; Vasmer III: 20; Snoj 703.

strȁžnjī *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȃžńi* (Varaždin)

Izvedeno od ***straga***.

strȁžnjica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȃžńica* (Varaždin)

Izvedeno od ***stražnji***. Eufemizam tvoren po uzoru na njem. *Hintere* 'stražnjica' (od *hinter* 'iza, straga').

strȅha *ž* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȉha* (Brač), *strȉha* (Grobnik), *str'ẹha* (Varaždin), *str'oha* (Gola)

Postalo od psl. **strěxa* ⟨a.p. *a*⟩ 'krov, streha' (sln. *strẹ́ha*, rus. *спрехá*, polj. *strzecha*). Dublje je podrijetlo nesigurno, ali formalno je moguće izvođenje iz ie. **stroyg-seh$_2$*, iz korijena koji je u lit. *striẽgti, striẽgti* 'pokrivati (krov slamom)', *straigas* 'dugačka šiba u ogradi'. Manje je vjerojatno izvođenje iz **stroy-seh$_2$*, iz korijena koji je u ***stroj***, zbog akcentuacije (korijen imenice *stroj* nije akutiran) i znatne razlike u značenju.

Lit.: Skok III: 343f.; Gluhak 588; Vasmer III: 26; Snoj 703.

strȅmēn *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ẹmẹn* (Varaždin)

Postalo od psl. **strèmę* ⟨G *strèmene* a.p. *c*⟩ (sln. *stréme*, strus. *стремень, стрьмень*, rus. *стрéмя*, polj. *strzemię*), što može biti od istoga korijena koji je u ***strm***. Druga je mogućnost izvođenje iz ie. korijena **streb^h-* 'svijati, plesti' (grč. *στρέφω*, v. ***strofa***); značenjska bi veza bila u izvijenom, ovitom obliku stremena. Može se pomišljati i na izvođenje iz **streng^h-men-*, što bi bilo izvedeno od ie. korijena koji je u lat. *stringō* 'povezati', stnord. *strengja* 'vezati', uz disimilatorno ispadanje prvoga nazala. Značenjska bi veza bila u tome što se stremeni vežu za sedlo.

Lit.: Skok III: 344; Vasmer III: 26; Snoj 704.

strémiti (19. st.)

Posuđeno iz rus. *стремúться*, što je pak postalo od **strъměti*, od korijena koji je u ***strm***.

strépjeti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *strẽpẹti* (Varaždin), *strẽp'ẹti, štrẽp'ẹti* (Gola)

TVORBA *strépnja*

Postalo od **sъtrepěti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **trepěti*, od istoga korijena koji je u ***trepnuti, tren***. Izvorno je značenje bilo 'drhtati (od straha)'.

streptòkōk *m*

Posuđeno iz nlat. *streptococcus*, što je tvoreno od grč. *στρεπτός* 'iskrivljen, svijeni lanac' i nlat. *coccus* 'vrsta bakterije' od grč. *κόκκος* 'bobica'. Ove su bakterije tako nazvane jer obično tvore svijene lance.

Lit.: Chambers 1075.

strẽs *m*

TVORBA *strẽsnī*

Posuđeno iz eng. *stress* 'naglasak, pritisak', što je posuđeno iz stfr. *estrece* 'tjeskoba, pritisak' < vlat. **strictia*, od lat. *strictus* 'pritisnut', particip glagola *stringō* 'stisnuti', od istoga korijena koji je u ***stríći***.

Lit.: Chambers 1075; de Vaan 582f.

strêsti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *strẽst* (Brač), *strẽsti* (Vrgada), *strẽsti* (Varaždin)

Postalo od **sъtręsti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tręsti* (v. ***tresti***).

stȓgati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȓgot* (Brač), *strgȁti* (Vrgada), *st'rgati* (Varaždin)

TVORBA *stȓgnuti*

Postalo od psl. **strъgàti* ⟨prez. **strugǫ*⟩ 'guliti, ribati, trgati' (stcsl. *strъgati* ⟨prez. *strugǫ*⟩, sln. *stŕgati*, rus. *спроэáмь*, češ. *strouhat*) < **strewg-* (steng. *stroccian* 'gladiti', stnord. *strjúka* 'gladiti, brisati', možda i grč. *στρεύγομαι* 'mučiti se'). Na značenje i naglasak glagola *strgati* utjecao je glagol ***trgati***.

Lit.: Snoj 704.

strîc *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȋc* (Senj), *strîc* (Vrgada), *strîc* (Varaždin)

TVORBA *stríčević*

Postalo od psl. **strъjьcь* (csl. *stryicь*, sln. *stríc*, češ. *strýc*), što je izvorno umanjenica

iz **strъjь* 'stric' (csl. *stryi*, rus. *cmpóй*), a to može biti od ie. **strew-* (lit. *strùjus* 'starac', stir. *sruith* 'star, poštovan' < **struti-*). Druga je mogućnost izvođenje iz ie. **ph$_2$truwyo-* (ili **ph$_2$truiHo-*) 'koji pripada ocu, očev' (steng. *faedera* 'stric', lat. *patruus* 'stric', grč. *πάτρως* 'stric'), uz pretpostavku da bi ie. **ph$_2$t-* dalo psl. **st-* (za što nema sigurnih drugih primjera).

Lit.: Skok III: 344; Gluhak 588; Matasović 2009: 357f.; Snoj 705.

strȉći (14. st. Svetostef. hris.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *strȉć* (Brač), *strȉći* (Vrgada), *strȉć* (Senj), *strȉči* (Varaždin), *štr'iči* (Gola)

TVORBA *strízati* (*strížēnje*)

Postalo od psl. **strígti* ⟨prez. **strîgǫ* a.p. *c*⟩ 'šišati' (stcsl. *strišti* ⟨prez. *strigǫ*⟩, sln. *stríči* ⟨prez. *strížem*⟩, rus. *cmpuчь* ⟨prez. *cmpuzý*⟩, stčeš. *stříci* ⟨prez. *střígu*⟩) < ie. **streyg-* (lat. *striga* 'brazda', grč. *στρίγξ*, steng. *strīcan* 'udariti', stvnj. *strīhhan* 'gladiti, mazati').

Lit.: Skok III: 344; Derksen 469; Snoj 705.

strȉga *ž* (19. st.) *(Scutigera coleoptrata)*

DIJALEKTI I POTVRDE *štr'iga* (Varaždin), *štr'iga* (Gola)

Poput sln. *strīga* izvedeno od ***strići***. Značenjska je motivacija u izgledu ovoga kukca, kojem stražnji dio podsjeća na škare za striženje.

strijéla *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *strīlà* (Brač), *strīlà* (Vrgada), *strę̑la* (Varaždin), *str'ę̑la* 'grom' (Gola)

TVORBA *strijélac* (*strijélčev*), *strjelòvit*

Postalo od psl. **strělà* (sln. *strẹ́la*, csl. *střěla*, rus. *cmpeлá*) < **streh$_1$leh$_2$* (lit. *strėlė̃* 'strijela', njem. *Strahl* 'zraka'). Postoji i mišljenje da je psl. riječ posuđenica iz germanskoga.

Lit.: Skok III: 345; Pronk-Tiethoff 2013: 201f.; Snoj 704.

strijéljati (13. st. Spom. 5; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strę̑lati* (Varaždin)

TVORBA *strijéljānje*, *strjèljāč* (*strjeljàčica*, *strjèljāčkī*, *strjeljáštvo*), *strjeljàna*

Postalo od psl. **strěljàti* 'gađati (strijelom)' (stcsl. *střeljati*, sln. *streljáḱi*, rus. *cmpeляmь*, usp. i češ. *střelit* 'ustrijeliti'), što je izvedeno od **střěla* (v. ***strijela***). Slična je tvorba i u lit. *strėliúoti* 'strijeljati'.

Lit.: Snoj 704.

strijêš (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sr'ę̑š* (Gola)

Postalo od psl. **seršь*, **serxь*, **seržь* (csl. *sršš̆ь*, sln. *srę̑ž*, rus. *uóрox* 'prvi led u jesen', češ. *střiž* 'tanak led na vodi') < ie. **k'erH-* 'inje' (lit. *šarmà* 'inje', latv. *saŕma* 'inje', eng. *hoar-frost* 'inje'). Smjena **-š-*, **-x-* i **-ž-* u psl. nije razjašnjena.

Lit.: Derksen 2015: 440f.

strîna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strĩna* (Vrgada), *str'ina* (Varaždin)

Postalo od psl. **strъjьna* (sln. *strína*, rus. dijal. *cmpыня*, slč. *stryná*), što je izvedeno od **strъjь* 'stric' (v. ***stric***).

Lit.: Snoj 705.

strȉp *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ip* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *strip (cartoon)*, u izvornom značenju 'traka' (tj. 'traka crteža s tekstom'). Eng. *strip* je posuđeno iz srnnj. *strippe* 'traka, resa' < pgerm. **stripa-* (njem. *Streifen* 'traka, pruga').

Lit.: Chambers 1077; Snoj 705.

strìzibuba *ž* (19. st.)

Složeno od *strizati* (v. ***strići***) i ***buba***. Značenjska je motivacija u ticalima ovoga insekta koja izgledaju poput škara za striženje.

strjèlica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *strę̑l'ica* (Varaždin)

TVORBA *strjèličār* (*strjèličārev*, *strjèličārka*, *strjeličárstvo*)

Poput sln. *strẹ̑lica* deminutiv od ***strijela***.

strjȅljīvo *sr*

Poput češ. *střelivo* 'strjeljivo, municija' izvedeno od ***strijela***.

stŕka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'rka* (Varaždin)

Deverbalna imenica od glagola *strčati (se)*, v. ***s(a)***, ***trka***, ***tŕčati***.

stŕm *prid.* (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stŕm* (Brač), *stŕm* (Vrgada), *st'rmi* (Varaždin)

Postalo od psl. **strъmъ* (stcsl. *strъmъ*, sln. *stŕm*, rus. *стрёмый* 'brz', češ. *strmý*) < ie. **strh$_1$-m-* 'tvrd' (njem. *stramm* 'ukočen, uspravan', grč. *στερέμνιος* 'tvrd'), od istog korijena koji je u ***stereo-***. Značenjska veza između 'tvrd' i 'uspravan, strm' je u tome što neke stvari otvrdnjavanjem postaju ukočene i uspravne.

Lit.: Skok III: 346f.; Snoj 705.

strmìna *ž* (14. st. Glasnik 11; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strm'ina* (Varaždin), *strmīna* (Grobnik)

Poput sln. *strmína* izvedeno od ***strm***.

strmòglavo *pril.* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st. *strmoglav*)

DIJALEKTI I POTVRDE *strmoglâfce* (Varaždin)

TVORBA *strmoglàvcē*

Poput sln. *strmoglàv* složeno od ***strm*** i ***glava***. Za značenjski razvitak usp. njem. *kopfüber* 'strmoglavce' (od *Kopf* 'glava').

stȓn *ž* (17. st.) 'žitna stabljika koja ostaje poslije košnje'

TVORBA *stȓnika*, *stȓnīšte*

Postalo od psl. **stьrnъ* (csl. *strъnъ* 'strnište', sln. *stŕn*, rus. dijal. *стéрнь* 'strnište'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tьrnъ* (v. ***trn***).

Lit.: Skok III: 347.

stȓnādica *ž* (19. st.) *(Emberiza citrinella)*

DIJALEKTI I POTVRDE *strn'adica* (Varaždin)

Izvedeno od hrv. star. *strnad*, što je postalo od psl. **strьnadъ* (sln. *strnâd*, rus. *стренáтка*, češ. *strnad*). Kao i kod mnogih drugih naziva za ptice, dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatna je veza s lit. *stárta* 'strnadica', latv. *stārste, stārsta* 'strnadica'. Malo je vjerojatna veza sa *strnika, strnište* (v. ***strn***) jer nema značenjske povezanosti. Možda su te riječi posuđene iz nekog predindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 347; Snoj 706; Matasović 2020: 340f.

strófa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ofa* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Strophe* iz grč. *στροφή* 'okret, zborski ulomak u drami', što je izvedeno od glagola *στρέφω* 'okretati' (nesigurna podrijetla).

Lit.: Beekes 1413f.

strȍg *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ogi* (Varaždin)

TVORBA *strȍgo*, *strȍgōst*

Poput sln. *strộg* posuđeno iz rus. *строгий*, što je pak najvjerojatnije posuđeno iz polj. *srogi* 'strog', iz istoga korijena koji je u ***straža***. Manje je vjerojatno da je *strog* naslijeđeno iz psl. **strogъ*, što bi bilo srodno sa srnnj. *strak, strack* 'napet'.

Lit.: Skok III: 347; Vasmer III: 28; Snoj 706.

strôj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'oj* (Varaždin)

TVORBA *strôjnī*

Posuđeno iz češ. *stroj* 'mehanička sprava, stroj', što je izvedeno od psl. **strojiti* 'prirеđivati, izrađivati', v. ***strojiti***.

Lit.: Snoj 706.

strȍjiti (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strojîti* 'propuštati kroz sito brašno' (Vrgada)

Postalo od psl. **strojìti* (stcsl. *stroiti* 'upravljati', sln. *strojíti*, rus. *строúть* 'graditi, sastavljati', češ. *strojit* 'oblačiti, kititi, spletkariti'), što je izvedeno od psl. **strojь* 'nešto ustrojeno ili pokriveno' (češ. *stroj* 'sprava'); možda je srodno i lit. *strãja* 'slamom pokrivena štala', što bi upućivalo na ie. korijen **sterh$_3$-* (v. ***prostrijeti***), no litavsku imenicu neki smatraju posuđenicom iz germanskoga, a ni prijevojni odnosi u korijenu u tom slučaju nisu jasni.

Lit.: Snoj 706.

strójnica *ž*

Izvedeno od ***stroj***, djelomičan kalk prema *Maschinengewehr* (od *Maschine* 'stroj' i *Gewehr* 'puška').

strojòvođa *m*

Složeno od ***stroj*** i ***vođa***. Kalk prema češ. *strojvůdce* 'strojovođa'.

strôncij *m*

TVORBA *strôncijev*

Posuđeno (možda preko eng. *strontium*) iz nlat. *strontium*, što je izvedeno od toponima *Strontian* mjesta u Škotskoj gdje je ovaj kemijski element prvi put pronađen. Riječ je skovao škotski kemičar Humphry Davy (1778. – 1829.).

Lit.: Chambers 1078.

strȍp *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štrȍp* (Brač)

TVORBA *strȍpnī*

Posuđeno iz češ. *strop* ili rus. *cmpon* < psl. **stropъ* 'krov, strop' (stcsl. *stropъ*, sln. *strȏp*). Dublja je etimologija nesigurna: obično se povezuje s pgerm. **hrāfa-* 'krov' (steng. *hróf*, stnord. *hróf* 'spremište za čamce') i stir. *cró* 'staja' < ie. **k'roHpo-* no to je formalno teško (ie. **k'roHpo-* bi u slavenskome dalo **srápъ*, a ie. **k'rHpo-*, u prijevojnoj praznini, bi dalo **sьrpъ*). Moguća je veza sa stlit. *strapus* 'snažan' i *stropùs* 'ustrajan, marljiv', *stropà* 'punoća, ustrajnost' (sa sekundarnom prijevojnom duljinom), uz pretpostavku da je izvorno značenje bilo, otprilike, 'slamom ispunjeno krovište' ili 'gredama ojačan krov'.

Lit.: Skok III: 347f.; Vasmer III: 30, Smoczyński 610; Snoj 707.

stropòštati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stropȍštati sę* (Varaždin)

Glagol nejasne etimologije; povezuje se sa *strȍvo* 'gomila od vihora strovaljena voća' (Karadžić) i *strováliti se* 'naglo pasti izvisoka' (Karadžić), a može biti izvedeno i iz ***strop*** (u izvornom značenju 'pasti sa stropa ili krova'), no u svakom slučaju tvorba nije jasna. Može se povezati i s hrv. dijal. *troposak* 'tropot, štropot', *tropošljiv* 'što je šuplje, što čini troposak, gromot kad padne'.

Lit.: Skok III: 348.

stȓpati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'rpati* (Varaždin)

Poput sln. *stŕpati* postalo od **sъtьrpati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tьrpati* (v. ***trpati***).

stŕpjeti se (14. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin, Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȓpȅt se* (Grobnik), *strp'ẹti sę* (Varaždin),

TVORBA *strpljénje*, *stȓpljiv* (*stȓpljivo*, *stȓpljivōst*)

Poput sln. *strpéti* postalo od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tьrpěti (sę)* (v. ***trpjeti***). Značenjski je razvitak bio od 'izdržati trpljenje, muku' do 'izdržati čekanje, pričekati, strpjeti se'.

stȓpljiv *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *strplîvi* (Varaždin)

Poput sln. *strpljīv* izvedeno od ***strpjeti se***.

stȓšiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *štršȅt* (Grobnik), *stȓšati* (Varaždin)

Izvedeno od **sьrxъ* (v. ***srh***) s neetimološkim -t- kao u ***stršljen***, usp. češ. *sršeti* 'vrcati', hrv. star. *nasršiti* 'naježiti' (Baraković).

Lit.: Skok III: 322.

stȓšljēn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stȓšēn* (Grobnik), *s'ršẹn*, *st'ršẹn* (Varaždin), *s'ršan* (Gola); *stršjen*

Postalo od psl. **sьršenь* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *srъšenь*, sln. *sŕšen*, rus. *ширшень*, češ. *sršeň*) < **k'rh$_2$s-en-* (lit. *širšuõ*, latv. *sìrsenis*, stprus. *sirsilis*, stvnj. *hornaz*, lat. *crābrō*), izvedenica od korijena **k'erh$_2$s-* 'glava' (skr. *śíras-*, grč. *κάρα*, stvnj. *hirni* 'mozak', lat. *cerebrum* 'mozak'). Značenjska je motivacija u velikoj glavi i ticalima stršljena. Hrvatsko *-l-* je moglo postati ukrštanjem sa **sьršelъ* (mak. *стршел* 'str-

šljen', usp. i lit. *širšlỹs* 'stršljen'), no taj oblik nije posvjedočen u hrv.

Lit.: Skok III: 322f.; de Vaan 109; Snoj 693.

stŕti (13. st. Stefan kr.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc., Sredovj. lijek., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *strẽti, st'rti* (Varaždin)

Poput rus. *смерéть* složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tьrti* (v. ***trti***).

strúčak *m* (19. st.)

Poput rus. *смручóк* 'izdanak' izvedeno od **strǫkъ* u izvornom značenju 'stabljika', v. ***struk***.

Lit.: Vasmer III: 31.

strùgati (15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *strũgati* (Varaždin), *strūg'ati* (Gola)

TVORBA *strûg, strùgānje, strùgotina*

Postalo od **strugati* (stcsl. *strugǫ*, sln. *strūgati* ⟨prez. *strūgam*⟩), što je tvoreno od prez. osnove **strugǫ* glagola **strъgati* (v. ***strgati***).

Lit.: Skok III: 349; Snoj 707.

strúja *ž* (14. st. Danilo; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'uja* (Varaždin), *strŭja* 'elektricitet, električna struja' (Grobnik)

Postalo od psl. **strujà* (sln. *strúja*, rus. *струя́* 'mlaz') < ie. **srew-* 'teći' (skr. *srávati*, grč. *ῥέω*, njem. *Strom* 'struja', usp. i lit. *sriaumuõ* 'struja', stir. *srúaimm* 'vodeni tok, struja' < **srew-men-*).

Lit.: Skok III: 349; Snoj 707.

strújati (18. st.)

TVORBA *strújānje, strújiti* (*strújēnje*), *strûjnī, strûjnīk*

Denominativan glagol od ***struja***, usp. i sln. *strūjati*.

strûk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strûk* (Brač), *strûk* 'vlat, nit, stabljika' (Grobnik), *strûk* (Varaždin)

Postalo od psl. **strǫkъ* 'stabljika, izdanak' (sln. *strȍk*, rus. *струк*, polj. *strąk*). Dublja je etimologija nesigurna, no formalno je moguća veza s glagolom **strekǫ* 'bosti, ubadati' (rus. *стрекáть*, csl. *strěkati*, usp. i rus. *строкá* 'red, redak, odsječak' iz istoga korijena). Nazal bi mogao biti poopćen iz (neposvjedočene) prezentske osnove **stre-n-k-* (s nazalnim infiksom), a značenje 'izdanak, stabljika' moglo se razviti iz 'zašiljena šiba, badalj'. Suvremeno značenje 'dio tijela oko pojasa' metaforičko je.

Lit.: Skok III: 350; Gluhak 590; Vasmer III: 31.

strùka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'uka* (Varaždin)

TVORBA *strùčan* (*strùčnī, strùčno, strùčnōst, strùčnjāk, stručnjàkinja*), *strùkōvnī*

Izvedeno od psl. **strǫkъ*, v. ***struk***. Značenje je isprva bilo 'vrsta, sorta', a potom metaforički 'vrsta zanimanja, resor, posao'.

struktúra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *strukt'ura* (Varaždin)

TVORBA *strùkturālnī, strukturírati, strùktūrnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Struktur*, iz lat. *structūra* 'građa, sastavljanje', što je izvedeno od glagola *struō* 'slagati, graditi' < ie. **strew-* (stir. *sruïd* 'baciti', stcsl. *o-strujǫ* 'uništiti', got. *straujan* 'rasuti').

Lit.: de Vaan 592.

strùna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *strŭna* 'struna, čekinja' (Grobnik), *str'una, štr'uńa* (Varaždin), *štr'ŭńa* (Gola)

Postalo od psl. **strúna* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *struna*, sln. *strúna*, rus. *струна́*, češ. *struna*). Dublja je etimologija nesigurna. Moguće je izvođenje iz korijena **strewg-*, koji je u ***strugati***. Praoblik **strowg-sneh$_2$-* dao bi pravilno **struna* (usp. rus. *луна́* 'mjesec' < **lowksneh$_2$*, v. ***lunaran***), a značenjska bi motivacija bila u tome što se strune (na žičanom instrumentu) potežu, 'stružu'. Formalno je nemoguće povezivanje s ukr. *по-стороно́к* 'zaprežno uže', češ. *postranek* (< psl. **stornъkъ*) i stvnj. *strënō*, njem. *Strähne* 'pramen, povjesmo'.

Lit.: Skok III: 350; Gluhak 590; Snoj 707.

strùnjača *ž*

Izvedeno od ***struna*** (značenjska je motivacija u tome što su strunjače ispunjene strunama ili oprugama).

strûp *m* 'krasta' *zast.*

Postalo od psl. **strûpъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'rana, ožiljak' (csl. *strupъ* 'rana', rus. *струп* 'ožiljak', polj. *strup* 'ožiljak, krasta'). Srodno je lit. *raupaĩ mn.* 'vodene kozice', latv. *raupa* 'žulj', što upućuje na korijen **(s)rowp-*, možda isti koji je u ***erupcija***.

Lit.: Skok III: 351; Derksen 470.

strvina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'rvina* (Varaždin)

TVORBA *strvinār*

Izvedeno od hrv. dijal. i star. *strv* (Karadžić) (za sufiks usp. ***mrcina***), što je postalo od psl. **stьrvь* 'mrcina, mrtva životinja' (rus. *мёрва*, strus. *смьрвь*, polj. *ścierw*). Dublje je podrijetlo nesigurno, no moguće je izvođenje iz ie. **strh$_1$-w-*, od korijena koji je u grč. *στερεός* 'ukočen, tvrd', možda i stvnj. *sterban* 'umrijeti', v. ***stereo-***). Manje je vjerojatna veza s lat. *stercus* 'izmet' < ie. **sterk'-* (velš. *trwnc* 'mokraća', het. *ištarkzi* 'bolovati'), jer bismo od toga korijena u slavenskome očekivali odraz **stьrs-*.

Lit.: Skok III: 251; Gluhak 591; Vasmer III: 12; de Vaan 585.

stùba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stùba* 'ljestve' (Grobnik)

TVORBA *stùbīšte*

Postalo od **stьlba* (csl. *stlьba*, sln. *stólba*), što je izvedeno od psl. **stьlbъ* (hrv. *stûb*, sln. *stólb*, rus. *столб*) < **stlb-* (lit. *stulĩbas* 'stup', latv. *stulbs* 'goljenica', stisl. *stolpi* 'stup', usp. i lit. *stalbúotis* 'postojano stajati' < **stolb-*), zacijelo iz istoga korijena kao i ***stup***, usp. i stnord. *stelpa* 'spriječiti'.

Lit.: Skok III: 351; Gluhak 592; Vasmer III: 18.

stùdēn *prid., ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stùden ž, studẹ̑n* ⟨*ž studenà* sr *studenò*⟩ (Brač), *stùdēn* (Vrgada), *zd'ẹni* (Varaždin), *zd'ẹn* (Gola)

Pridjev je postao od psl. **studenъ* ⟨a.p. *b*⟩ 'hladan, studen' (stcsl. *studenъ*, sln. dijal. *studẽn*, rus. *студёный* 'vrlo hladan, studen', češ. *studený*), a imenica od **studenь*, što je izvedeno od korijena iz kojega je i hrv. star. *stûd ž* 'hladnoća, studen' (Karadžić) < psl. **studъ, *studь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *studъ* 'sramota', rus. dijal. *студь* 'hladnoća', češ. *stud* 'sramota'). Dublja je etimologija nesigurna (prijevojem je iz istoga korijena izvedeno ***stid***). Fonološki je nemoguća veza s grč. *στυγέω* 'mrziti, zazirati', a izvođenje iz ie. **(s)tewd-* 'udarati' (lat. *tundō*, skr. *tudáti* 'bosti') je fonološki moguće, ali semantički teško (značenje 'hladiti' bilo bi sekundarno u slavenskome i postalo bi od 'bosti, probadati (o hladnoći)'.

Lit.: Skok III: 352; Gluhak 592; Vasmer III: 33f.; Snoj 708.

studénac *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *studẽnȁc* (Brač)

Postalo od psl. **studenьcь* (sln. *studénec*, rus. dijal. *студенéц*, usp. i polj. *studzienka* 'mali zdenac'). Izvedeno od ***studen***, sa sufiksom kao u *kladenac*. Značenjska je motivacija u hladnoći izvorske vode (u studencu).

stùdenī *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *st'udẹni* (Varaždin), *studênī* (Grobnik)

Izvedeno od ***studen*** (ime je ovaj mjesec dobio zbog hladnoće, studeni), usp. i rus. star. i dijal. *студень* 'prosinac'.

stùdent *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *študẹ̑nt* (Varaždin), *studênt* (Grobnik)

TVORBA *stùdentica, stùdentov, stùdentskī*

Posuđeno iz njem. *Student*, što je tvoren od lat. participa *studēns* 'koji se trudi, koji nastoji' glagola *studeō* 'truditi se, pokušavati', v. ***studij***.

stûdij *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štûdij* (Varaždin)

TVORBA *stûdījskī*

Posuđeno iz lat. *studium* 'revnost, studij', što je izvedeno od glagola *studeō* 'pokušavati, truditi se'. Dublja je etimologija nesigurna, no moguće je izvođenje iz stativnoga glagola tvorenog od korijena **(s)tewd-* 'udarati' (lat. *tundō*, skr. *tudáti*). Značenjski bi razvitak bio od 'uporno udarati' do 'truditi se'.

Lit.: de Vaan 593.

stûdija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'udija* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Studie* 'studija, skica, rasprava', što je posuđeno iz lat. *studia* 'studije', množina od *studium*, v. ***studij***.

stûdio *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'udio* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *studio* 'radna soba, učionica', što je izvedeno od lat. *studium* (v. ***studij***).

Lit.: Snoj 708.

studírati

DIJALEKTI I POTVRDE *študȇrati* (Varaždin), *studîrat* (Grobnik)

TVORBA *studírānje*

Posuđeno iz njem. *studieren* 'studirati' (ili tvoreno po uzoru na taj njem. glagol), što je izvedeno od lat. *studium* 'revnost, marljivost, studij', v. ***studij***.

stûp *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stûp* (Brač), *stũp* (Vrgada), *stộp* (Varaždin)

Postalo od psl. **stъlpъ* (stcsl. *stlъpъ*, sln. *stólp*, rus. *столп*, polj. *słup*) < **stlp-* (lit. *stulpas* 'stup', latv. *stùlps* 'golijen, stup'), zacijelo od istoga korijena koji je u ***stuba***, s nerazjašnjenim **-p-* u baltoslavenskome.

stúpac *m* (16. st.)

TVORBA *stûpčast*

Poput sln. *stōlpec* deminutiv od ***stup***. U značenju 'stupac teksta u knjizi' riječ je djelomičan kalk prema fr. *colonne* i eng. *column* 'stup' i 'stupac' (od lat. *columna* 'stup', v. ***kolumna***, ***kolona***).

stûpanj *m* (19. st.)

TVORBA *stûpanjskī*, *stupnjèvati* (*stupnjèvānje*), *stupnjèvit*

Posuđeno češ. *stupeň* < psl. **stǫpьnjь* (sln. *stópenj*, rus. *ступéнь*), što može biti preobličeno od **stepenъ* (v. ***stepenica***) analogijom prema **stǫpati* (v. ***stupiti***).

stúpati, v. ***stupiti***

stùpica *ž* (16. st.) 1. 'klopka, zamka'; 2. 'mala stupa (mužar, posuda za lan, preša)'

DIJALEKTI I POTVRDE *stȕpica* 'rupa na drvenu tijesku za grožđe u koju se udijeva loza (stupa) nažlijebljena poput vijka' (Brač), *st'upica* 'stupica, zamka' (Varaždin)

U značenju 'mužar, posuda za lan, preša' izvorno druga riječ, deminutiv od *stȕpa* 'mužar, avan' < psl. **stǫpa* (sln. *stópa*, rus. *ступа́*, češ. *stoupa*), što je posuđeno iz pgerm. **stampa-* (v. ***štampa***). U značenju 'zamka' može biti izvedeno od ***stupiti***. Značenjska bi motivacija bila u tome što životinja u stupicu stupa nogom.

Lit.: Snoj 701.

stúpiti (13. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stõpiti*, *stũpiti* (Varaždin)

TVORBA *stúpati* (*stúpānje*)

Postalo od psl. **stǫpìti* (stcsl. *stǫpiti*, sln. *stópiti*, rus. *ступи́ть*, češ. *stoupiti*), od istoga korijena koji je u **stopa* (v. ***stopa***). Nazalni samoglasnik je sekundaran, možda poopćen iz izvorne tvorbe prezentske osnove s nazalnim infiksom (**st-n-p-* > **stъnp-* > **stǫp-*).

Lit.: Skok III: 333; Gluhak 592.

stvâr *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stvõr* (Brač), *stv°ār* (Vrgada), *stvâr* (Senj), *stvậr* (Varaždin)

TVORBA *stvâran* (*stvârno*)

Postalo od **sъtvarь* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *stvâr*), što je izvedeno od **sъtvaràti*, nesvršenoga glagola od **sъtvoriti* (v. ***stvoriti***).

Lit.: Snoj 709.

stvâran *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***stvar***. Za razvoj značenja usp. ***realan*** (od lat. *rēs* 'stvar'), njem. *sachlich* 'činjeničan, faktičan' (od *Sache* 'stvar').

stvárnōst *ž* (19. st.)

Izvedeno od *stvaran*, v. ***stvar***; kalk prema njem. *Realität*, fr. *réalité*, što je od lat. *rēālitās* (izvedenica od *rēs* 'stvar', v. ***realan***).

stvòr *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *stvǫ̀r* (Brač), *stvôr* (Varaždin)

Poput sln. *stvòr*, csl. *sъtvorъ* izvedeno od glagola **sъtvorìti* (v. ***stvoriti***).

Lit.: Snoj 709.

stvòriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *stvorȉt* (Brač), *stvorìti* (Vrgada), *stvor'iti* (Varaždin)

TVORBA *stvárati* (*stvàralac* (*stvàralačkī*, *stvàralaštvo*, *stvàraočev*), *stvárānje*, *stvàratelj* (*stvàrateljev*, *stvaratèljica*)), *stvȍren*, *stvorénje*, *stvòritelj*

Poput sln. *storīti* postalo od **sъtvorìti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **tvoriti* (v. ***tvoriti***).

Lit.: Snoj 701f.

su- *pref.*

Postalo od psl. **sǫ-* < **sъn-* (sln. *so-*, rus. *cy-*, češ. *sou-*), što je varijanta (poopćena iz položaja prije samoglasnika) prefiksa **sъ-* (v. ***s(a)***).

Lit.: Snoj 678.

sub- *pref.*

Prefiks posuđen iz lat. *sub* 'ispod' < ie. **up-* (grč. *ὑπό*, skr. *úpa* 'prema, pod, pored', stir. *fo* 'ispod') s nerazjašnjenim *s-*, usp. ***hip-***, ***hipo-[1]***.

sùbjekt *m* (19. st.)

TVORBA *sùbjektnī*

Posuđeno srlat. *subiectum* 'ono podstavljeno, osnovno, subjekt', što je izvedeno od glagola *subiciō* 'postaviti ispod', od *sub-* 'pod' (v. ***sub-***) i *iaciō* 'baciti' (v. ***injekcija***). Latinska je riječ nastala kao djelomičan kalk prema grč. filozofskom terminu *ὑποκείμενον* (od *ὑπό*, v. ***hip-***, ***hipo-[1]***) i *κεῖμαι* 'ležati'.

Lit.: Snoj 708.

sùbjektīvan *prid.*

TVORBA *subjektívnōst*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *subjektiv*, eng. *subjective*, fr. *subjectif*) u kojima je ovaj pridjev izveden od lat. *subiectus* (v. ***subjekt***) u prenesenom značenju 'osoba' (usp. ***objektivan***).

sùbota *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca *sobota*)

DIJALEKTI I POTVRDE *subȍta* (Brač), *subȍta* (Vrgada), *subȍta* (Senj), *sob'ota, sub'ota* (Varaždin), *sǫb'ota* (Gola)

Postalo od **sǫbota* (stcsl. *sǫbota, sobota*, rus. *суббóма*, češ. *sobota*), što je posuđeno iz kslat. *sabbata, sambata* (množina od *sabbatum, sambatum*), a to je pak posuđeno preko grč. *σάββατον* iz hebr. *šabbāt* 'dan počinka' (od glagola *šābat* 'počivati').

Lit.: Skok III: 299; Gluhak 592f.; Snoj 678; Kluge s. v. Samstag.

sučèliti

TVORBA *sùčelicē*, *sučeljávati* (19. st.) (*sučeljávānje*), *sučeljívati* (*sučeljívānje*)

Složeno od ***su-*** i glagola izvedena iz imenice ***čelo***; kalk prema lat. *confrōntātiō* (od *con-* 's' i *frōns* 'čelo', v. ***fronta***).

sùčēlje *sr*

Izvedeno od ***sučeliti***; tvoreno kao prijevod za eng. *interface*.

sùćūt *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'učut* (Varaždin)

Složeno od ***su-*** i korijena glagola ***ćutjeti***, usp. sln. *sočûtje*, rus. *сочýвствие*, njem. *Mitleid* 'sućut' (od *mit-* 's-, su-' i *Leid* 'bol, patnja'), grč. *συμπάθεια* 'sućut' (od *συν-* 's' i *πάθος* 'trpljenje', v. ***simpatija***).

sûd *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sũd* (Brač), *sũd* (Vrgada), *sũd* (Senj), *sǫ̑t, sût* (Varaždin)

TVORBA *sûdnjī*, *sùdskī*, *sùdstvo*

Postalo od psl. **sǫdъ* ⟨a.p. *b*⟩ 'sud, presuda' (stcsl. *sǫdъ*, sln. *sǫ́d*, rus. *суд*, češ. *soud*) < **som-$d^{h}h_{1}o$-* ili **k'om-$d^{h}h_{1}o$-* (stir.

cond 'sud'); za prvi dio ove složenice v. ***s(a)***, a za drugi ***djelo***, ***djenuti***.

Lit.: Skok III: 356; Derksen 463.

súdac *m* (13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūdȁc* (Brač), *sudȃc*, *sūdȁc* (Vrgada), *sǫ̃dęc*, *sũdęc* (Varaždin)

TVORBA *súdčev*, *sùtkinja*

Postalo od **sǫdьcь* (usp. i češ. *soudce* 'sudac'), što je izvedeno od **sǫdъ* (v. ***sud***), usp. stcsl. *sǫdii* 'sudac' (srp. *sudija*).

sùdār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'udar* (Varaždin), *sùdār* (Grobnik)

TVORBA *sùdarati se*, *sùdariti se*

Složeno od ***su-*** i ***udar***, usp. lat. *collīsiō* 'sudar' od *con-* 's' i korijena glagola *laedō* 'ozlijediti'.

sudbìna *ž* (13. st. Povaljska listina 'naknada za suđenje'; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sudbinȁ* (Brač) 1. 'sudski proces'; 2. 'usud, kob', *sudb'ina* (Varaždin), *sudbĩna* (Grobnik)

TVORBA *sùdbīnskī*, *sudbònosan*

Postalo od **sǫdьbina*, što je izvedeno od psl. **sǫdьbà* 'suđenje, sudbina' (hrv. star. *sùdba*, sln. *sódba*, rus. *cyдьбá*), a to je pak izvedeno od **sǫdъ* 'sud' (v. ***sud***); *sudbina* je shvaćena kao ono što je komu dosuđeno (obično od bogova koji upravljaju ljudskim životom).

sudiònīk *m* (19. st.)

TVORBA *sudiònica*

Postalo od **sǫdělьnikъ*, što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **dělьnik*, što je izvedeno od **dělo*, v. ***djelo***).

súditi (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūdȉt* (Brač), *sūdȉti* (Vrgada), *sūdȉt* (Senj), *sǫ̃diti* (Varaždin), *sũditi* (Varaždin)

TVORBA *sûđen* (*súđēnje*)

Postalo od psl. **sǫdìti* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *sǫditi*, sln. *sǫ́diti*, rus. *cyдúmь*, polj. *sądzić*), denominativni glagol od **sǫdъ*, v. ***sud***.

sùdjelovati (19. st.)

TVORBA *sùdjelovānje*

Izvedeno prefiksom ***su-*** od ***djelovati***; izvorno je značenje 'djelovati, raditi zajedno s kim'.

sùdopēr *m*

Složeno od hrv. star. i dijal. *sud* 'posuda' (v. ***suđe***) i korijena glagola *prati* (v. ***prati (se)***), usp. slične složenice u eng. *dish-washer*, fr. *lave-assiettes*, itd.

sûđe *sr, zb.*

Postalo od psl. **sǫdьje*, što je zbirna imenica od **sǫdъ* 'posuda' (hrv. star. *sûd* (Vrančić, Vitezović), sln. *sǫ̑d*, rus. *cyд*, češ. *sud*), možda od ie. **som-$d^{h}h_{1}$-yo-* 'što je sastavljeno', od **som-* (v. ***s(a)***) i **$d^{h}eh_{1}$-* (v. ***djelo***, ***djenuti***). Za značenjski razvitak usp. lit. *iñdas* 'posuda' od ie. **$h_{1}n$-* 'u' (v. ***u***[3]) i **$d^{h}eh_{1}$-*.

Lit.: Snoj 469.

sùfiks *m*

TVORBA *sufiksácija*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Suffix*, fr. *suffixe*, eng. *suffix*) iz lat. *suffixum* 'pripona', dosl. 'što je pripojeno odostraga', od lat. *sub-* 'ispod, iza' (v. ***sub-***) i *fīgō* 'pričvrstiti, spojiti' (v. ***fiksirati***).

sufràžetkinja *ž*

Posuđeno (uz dodavanje hrv. sufiksa *-kinja*), iz eng. *suffragette* 'pristalica ženskoga prava na glasovanje', što je izvedeno od *suffrage* 'glasovanje, zagovaranje', a to je posuđeno preko stfr. *suffrage* iz lat. *suffrāgium* 'izraz odobravanja, glasovanje', izvorno 'odlomak' (od glagola *frangō* 'lomiti', v. ***fragment***). U antičkom Rimu i Grčkoj glasovalo se na odlomljenim komadićima glinenih pločica.

Lit.: Chambers 1088.

sugerírati

Posuđeno preko njem. *suggerieren* iz lat. *suggerō* 'savjetovati', od *sub-* (v. ***sub-***) i *gerō* 'nositi' (v. ***gesta***).

sugèstija *ž*

TVORBA *sûgestīvan*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Suggestion* iz lat. *suggestiō* 'savjet', što je

izvedeno od participske osnove glagola *suggerō*, v. ***sugerirati***.

sùglasan *prid.* (19. st.)

TVORBA *suglásiti se*, *sùglāsje*, *sùglasnōst*

Posuđeno iz češ. *souhlasný* 'suglasan' ili rus. *согла́сный* 'sporazuman, suglasan', što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-*** i **golsъnъ* (v. ***glasan***), usp. njem. *zustimmend, zusammenstimmend* (od *zusammen-* 'zajedno, s-' i *Stimme* 'glas').

sùglāsje *sr* (19. st.)

Izvedeno prefiksom ***su-*** od ***glas***; za razvoj značenja usp. posuđenicu *konsonanca* iz lat. *consonantia* 'sklad, suglasje, harmonija' (poimeničeni particip prezenta od *consonō* 'zajedno se glasati, oriti se' (v. ***konsonant***).

sùglasnīk *m*

TVORBA *sùglasničkī*

Složeno od ***su-*** i ***glasnik*** po uzoru na češ. *souhláska*, rus. *согла́сный*, usp. i fr. *consonne* 'suglasnik' (od *con-* 'su-' i *sonner* 'zvučati, zvoniti, oglasiti se') prema lat. *consonāns* 'suglasnik' (od *con-* 'su-' i *sonō* 'zvoniti, zvučati'), v. ***sonata***.

Lit.: Snoj 680.

sùgovōrnīk *m*

TVORBA *sùgovōrnica*

Složeno od ***su-*** i ***govornik***; usp. njem. *Mitsprecher* (od *mit-* 'su-' i *Sprecher* 'govornik').

sûh *prid.* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûh* (Brač), *sûh* (Vrgada), *sûh* (Senj), *sũhi* (Varaždin), *s'ūh* (Gola)

TVORBA *suhòća*, *suhomèsnatī*, *sûhopāran*, *sûhozīd*

Postalo od psl. **sûxъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *suxъ*, sln. *sûh*, rus. *сухо́й*, češ. *suchý*) < ie. **sh$_2$ewso-* ili **h$_2$sowso-* (lit. *saũsas*, latv. *saũss*, grč. *αὖος*, steng. *sēar*, usp. i av. *hušk-* 'suh').

Lit.: Derksen 473; Snoj 710.

suhárak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûhor* (Brač) 1. 'suho granje'; 2. 'osušeni plodovi voćaka', *suh^{o}ār* 'na stablu posušena mendula' (Vrgada), *suhą̃ręk* (Varaždin), *sʉh'āręk* (Gola)

Izvedeno od **suxarъkъ*, **suxarъ* 'osušeno (drvo, pecivo)' (rus. *сухáрь* 'dvopek', češ. *suchar, suchárek* 'dvopek', usp. i sln. *sûhor*), što je izvedeno od **suxъ* (v. ***suh***).

suìgrāč *m*

TVORBA *suigràčica*

Složeno od ***su-*** i ***igrač***; usp. njem. *Mitspieler* (od *mit-* 's-' i *Spieler* 'igrač').

suìta *ž*

Posuđeno iz fr. *suite* 'suita', izvorno 'slijed, ono što slijedi', što je postalo od **sequita*, izvedenice lat. glagola *sequor* 'slijediti', v. ***sekunda***.

Lit.: Snoj 710.

sùjedica *ž* 'bubuljica, miteser'

Izvedeno od ***su-*** i korijena glagola ***jesti***. Kalk prema njem. *Mitesser* (od *mit-* 'su-' i *essen* 'jesti').

sùjeta (13. st. Sava)

Posuđeno iz stcsl. *sujeta* ili rus. *сýета* 'ispraznost', što je izvedeno od psl. **sujъ* 'prazan, tašt' (stcsl. *sui*, strus. *cyu* 'prazan') < ie. **k'owh$_2$yo-* (skr. *śūyá-* 'prazan', usp. i lat. *cavus* 'šupalj', stir. *cúa* 'šupalj'). Nije uvjerljivo etimološko povezivanje s korijenom koji je u ***sunuti*** (izvorno bi značenje bilo 'odbačen', potom 'uzaludan, isprazan').

Lit.: Skok III: 358; Derksen 474; de Vaan 101f.; Oguibénine 2016: 299.

súkati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūkȁt* (Brač), *sūkàti* (Vrgada), *sũkati* (Varaždin)

Postalo od psl. **sukàti* 'sukati, okretati' (stcsl. *sukati*, sln. *súkati*, češ. *soukat*, usp. i rus. *сучúть* 'mijesiti, sukati') < **sewk-* 'okretati' (lit. *sùkti* 'vrtjeti, okretati', latv. *sukt* 'vrtjeti, viti').

Lit.: Skok III: 358f.; Snoj 710.

sùkladan *prid.* (19. st.)

TVORBA *sùkladnōst*

Postalo od **sǫkladьnъ*, što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **kladьnъ* 'postavljen', izve-

denice od glagola **klasti* 'postaviti, baciti' (v. ***kladiti se***).

sùkljati (19. st.)

Zacijelo izvedeno od **suklъ*, participa glagola ***sukati*** (glagol je izvorno označivao širenje dima u kovitlacima).

Lit.: Skok III: 358f.

súkno *sr* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *sũkno* (Brač), *sūknȍ* (Vrgada), *sūknȍ* (Senj), *s'ukno* (Varaždin)

TVORBA *sùknen*

Postalo od psl. **sukъnȍ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *sukno*, sln. *súkno*, rus. *сукно́*, češ. *sukno*), što je izvedeno od glagola **sukati* (v. ***sukati***). Sukno je izvorno vunena tkanina koja se izrađuje predenjem, sukanjem (a ne tkanjem).

Lit.: Skok III: 358f.; Snoj 711.

sùknja *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȕkńa* (Vrgada), *s'ukńa* (Gola)

Postalo od psl. **súkъnja* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *sûknja*, rus. *сукня*, češ. *sukně*), što je izvedeno od **sukno* (v. ***sukno***). Suknja je izvorno ženski komad odjeće od sukna.

Lit.: Snoj 710.

súkob *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sũkop* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***sukobiti***.

sukòbiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *suk'obiti sę* (Varaždin)

TVORBA *sukobljávati* (*sukobljávānje*), *sukobljívati* (*sukobljívānje*)

Složeno od ***su-*** i hrv. star. *kòbiti* 'slutiti propast' (16. st., Karadžić), što je izvedeno od ***kob***.

sùlfāt *m*

TVORBA *sùlfātnī*

Posuđeno iz njem. *Sulphat* ili fr. *sulphate*, što je tvoreno od nlat. *sulphatum (acidum)* 'sumporna kiselina', od lat. *sulpur, sulphur* 'sumpor' (v. ***sumpor***).

Lit.: Chambers 1089.

sùlfīt *m*

TVORBA *sùlfītnī*

Posuđeno iz njem. *Sulphit*, što je tvoreno iz iste osnove koja je u ***sulfat***.

sùlica *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ulica* (Varaždin)

Postalo od psl. **súdlica* (csl. *sulica* 'koplje, sulica', sln. *sûlica*, rus. *сýлица*, češ. *sudlice*), što je izvedeno od glagola **sunǫti, *sovati* 'baciti', v. ***sunuti***.

Lit.: Skok III: 360.

sùltān *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

TVORBA *sultànāt*

Posuđeno iz tur. *sultan*, što je iz arap. *sulṭān* 'vladar', izvorno 'vlast'. Riječ je u arapskom posuđenica iz aram. *šulṭānā* 'moć, vladar', iz korijena *šlaṭ* 'vladati'.

Lit.: Snoj 711, Kluge s. v. Sultanine.

sùma *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȕma* (Brač), *s'uma* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *summa* 'zbroj', izvorno 'najviša', superlativ ž. roda izveden iz korijena koji je u *super* 'gore', v. ***super***. Izvorno je *summa linea* 'najviša crta' bila na vrhu niza brojki koje su se zbrajale (zbog rimskog običaja da se zbroj piše na vrhu, a ne na dnu niza brojeva kao danas).

Lit.: Skok III: 360; Snoj 711.

sùmaglica *ž* (19. st.)

Složeno od ***su-*** i *maglica*, v. ***magla***.

súmnja *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūmjȁ* (Brač), *s'umļa, s'umńa* (Varaždin)

Poput sln. *sǫ̑mnja* postalo od **sǫmьnja*, što je izvedeno od glagola **sǫmьněti* (v. ***sumnjati***).

súmnjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūmjȁt* (Brač), *s'umļati* (Varaždin), *sumjȁt* (Grobnik)

TVORBA *sùmnjičav* (*sumnjičavōst*), *sùmnjiv* (*sùmnjivac, sùmnjivica*)

Postalo od **sǫmьněti* (sln. *sumnẹ́ti*, ukr. *сумні́ться* 'dvoumiti se', usp. i rus. *сóмничать* 'praviti se pametnim', polj.

sumnienie 'dvojba'), a to je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **mьněti* (v. ***mniti***). Izvorno je značenje bilo 'imati još jedno mišljenje', odakle se razvilo značenje 'dvojiti' i 'sumnjati'.

Lit.: Snoj 711.

sùmnjiv, v. ***sumnja***

sùmōran *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sʉm'orẹn* (Gola)

Zacijelo izvedeno od glagola **sǫmoriti* (usp. *nàsumoriti* 'namračiti' (Karadžić)), što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **moriti* 'umarati' (v. ***moriti***). Na razvitak je značenja vjerojatno utjecao glagol **xъmuriti* 'mračiti' (rus. *хмýрить*, polj. *chmurzyć*, usp. hrv. dijal. *nàhmuriti se* (Dubrovnik)).

Lit.: Skok III: 360.

sûmpor *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûmpor* (Brač), *sũmpor* (Vrgada), *s'umpor* (Varaždin)

TVORBA *sumpòrača*, *sûmporast*, *sûmpornī*, *sûmporov*

Poput sln. dijal. *sûmpor* posuđeno iz dalmat. odraza lat. *sulpur, sulphur* (s disimilacijom **l...r* > *m...r*). Lat. riječ nema sigurno podrijetlo, no moguće je izvođenje iz ie. **solp-r-* 'mast' (stvnj. *salba* 'namaz', skr. *sarpíṣ-* 'rastopljeni maslac', grč. *ὅλπη* 'bočica s uljem'); zbog svojstva gorivosti, alkemičari su istom vrstom tvari smatrali sumpor i druge uljaste, gorive tvari (poput ulja, loja, nafte). Druga je mogućnost da je u latinskome ova riječ posuđena iz nekog nepoznatog supstrata. Kajk. *žvèplo* 'sumpor' je preko njem. *Schwefel* < stvnj. *suëfal*, također iz lat. *sulpur* ili iz istoga supstratnoga izvora kao i latinska riječ.

Lit.: Skok III: 361; de Vaan 599; Kluge s. v. Schwefel.

sùmrāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'umrak* (Varaždin)

TVORBA *sùmrāčnica*

Postalo od **sǫmorkъ* (sln. *sǫ́mrak*, usp. i rus. *сýмерки* ⟨nom. mn.⟩ 'sumrak' < **sǫmьrkъ*), što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **morkъ* (v. ***mrak***).

sûnce *sr* (14. st. Žića sv. otaca *slnce*)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûnce* (Brač), *sûnce* (Vrgada), *sûnce* (Senj), *sǫ̂nce* (Varaždin)

TVORBA *sunášce*, *sùncobrān*, *sùnčan* (*sùnčanī*), *sûnčānje*, *sûnčati*, *Sûnčev*

Postalo od psl. **sъlnьce* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *slъnьce*, sln. *sǫ́nce*, rus. *сóлнце*, češ. *slunce*), što je deminutivnim sufiksom **-ьce* izvedeno od osnove **sъln-* < ie. **seh$_2$wōl* ⟨G **suh$_2$n-os*⟩ (lit. *sáulė*, latv. *saũle*, stprus. *saule*, lat. *sōl*, grč. *ἥλιος*, skr. *sū́rya-*, stvnj. *sunna*, got. *sunno*, velš. *haul*). U slavenskom je osnova **sъln-* nastala kontaminacijom dviju osnova (nominativa i kosih padeža) iz ie. prajezika, gdje su se smjenjivali sufiksi **-l-* i **-n-*.

Lit.: Skok III: 361; Snoj 682.

sùncokrēt *m (Helianthus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *sùncokret* (Vrgada), *sũncokret* (Grobnik)

Složeno od ***sunce*** i *(o)kret*, v. ***kretati***. Za značenjski razvitak usp. njem. *Sonnenblume* (od *Sonne* 'sunce' i *Blume* 'cvijet'), *Sonnenwendel* (od *Sonne* 'sunce' i *wenden* 'okretati').

Lit.: Snoj 682.

sùncostāj *m*

Kalk prema lat. *sōlstitium* 'suncostaj' (od *sōl* 'sunce' i *stō* 'stajati').

sùnovrāt *m* (17. st.)

Postalo od **sъlnovortъ*, što je složeno od **sъln-*, korijena riječi ***sunce*** i **vortъ* (v. ***vrat***); značenjska je motivacija u tome što se ovaj cvijet okreće prema suncu (usp. ***suncokret***). Druga je mogućnost da je *sunovrat* složenica od ***sunuti*** i ***vrat*** zato što ovaj cvijet kao da ima oborenu glavu.

sunovrátiti se (18. st.)

Postalo od **sunovortiti (sę)* (v. ***sunovrat***), od ***sunuti*** i ***vrat***.

Lit.: Skok III: 361f.

súnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûnut* 'naglo upasti ili ispasti, naglo gurnuti' (Grobnik), *s'unuti* (Varaždin), *sùnut* (Pajngrt)

Postalo od psl. **súnuti* ⟨a.p. *a*⟩ 'baciti, sunuti' (sln. *súniti*, csl. *sunǫti*, rus. *сýнуть* 'gurati', češ. *sunout* 'micati'), što je pre-

zentskim sufiksom *-nǫ- izvedeno od korijena *su- < *k'ewH- 'baciti' (lit. *šáuti* ⟨prez. *šáunu*⟩, latv. *šaũt* ⟨prez. *šaũnu*⟩ 'pucati'). Manje je vjerojatno izvođenje iz ie. korijena *sewh$_1$- 'gurnuti' (het. *šuwāi-*, skr. *suváti*), jer bismo u litavskom očekivali *s-* (a ne *š-*).

Lit.: Skok III: 362; Snoj 711.

suòčiti (19. st.)

TVORBA *suočávati* (*suočávānje*), *suočénje*, *suočívati* (*suočívānje*)

Poput sln. *soǫ̑čiti* složeno od ***su-*** i glagolske osnove izvedene iz ***oko***[1]. Za tvorbu usp. ***sučeliti***.

suòsjećati

TVORBA *suòsjećānje*

Složeno od ***su-*** i ***osjećati***; može biti kalk prema njem. *mitfühlen* 'suosjećati' (od *mit-* 'su-' i *fühlen* 'osjećati'), usp. ***sućut***.

sùp *m* (16. st.) *(Gyps fulvus)*

Postalo od *sǫpъ (csl. *sǫpъ*, polj. *sęp*); oblik *sep* (Mikalja, Della Bella) upućuje na *sępъ (s drugim prijevojem u korijenu). Dublje je podrijetlo nepoznato. Malo je vjerojatno izvođenje iz *sъ-n-p-*, prezentske osnove s nazalnim infiksom glagola *sъpti* (v. ***soptati***), jer glasanje supova ne podsjeća na soptanje. Može se pomišljati na vezu s lit. *šèpti* ⟨prez. *šempù*⟩ 'biti kosmat ili bradat', *šepetỹs* 'bradat čovjek, bradonja', što bi upućivalo na korijen *k'ep- 'biti obrastao bradom ili kosom' (psl. *sǫpъ bi bilo pravilno izvodivo od ie. *k'onp-o-*. Nazal bi u slavenskom bio od infiksa za tvorbu prezentske osnove (lit. *šempù*), a značenjska bi veza bila u namreškanom 'okovratniku' supova koji podsjeća na bradu. Moguće je i da je ova riječ posuđena iz nekoga supstratnog izvora.

Lit.: Skok III: 363; Vasmer III: 47; Smoczyński 629f.

sùpārnīk *m* (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

TVORBA *sùpārnica*, *sùpārnīštvo*

Posuđeno iz stcsl. *sǫpьrьnikъ*, usp. i rus. *сопéрник* 'suparnik, takmac' < *sъpьrьnikъ (polj. *sąpierz* 'suparnik' < *sǫpьrь*), što je složeno od *sǫ- (v. ***su-***) i korijena glagola *perti* ⟨prez. *pьrǫ*⟩ 'udarati' (v. ***prati (se)***). Izvorno je značenje bilo 'onaj koji se s nekim bori, udara'.

Lit.: Vasmer II: 695.

sùper *pril., prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'upęr* (Varaždin)

Kao prilog i nesklonjivi pridjev u novije doba posuđeno iz europskih jezika (njem. *super*, eng. *super*); kao prvi dio složenice *super-* izravno iz lat. *super* 'na, iznad' < ie. *uper- (grč. *ὑπέρ*, skr. *upári* 'gore', stir. *for*, got. *ufar*, eng. *over*) s neobjašnjenim *s-*.

Lit.: de Vaan 601.

sùperlatīv *m* (19. st.)

Posuđeno iz lat. *superlātīvus*, što je izvedeno od *superlātus* 'prenesen, pretjeran', participa glagola *superferō* 'prenositi', od *super-* 'na, iznad' (v. ***super***) i supletivnoga participa *lātus* 'nošen' glagola *ferō* 'nositi'.

Lit.: Chambers 1092; Snoj 711.

sùplementāran *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (*supplementary*, fr. *supplementaire*), što je izvedeno od lat. *supplēmentum* 'dodatak', od *suppleō* 'dopuniti', v. ***supletivi***.

sùpletīvi *m, pl. t.* 'oblici riječi koji imaju različit korijen, a isto osnovno značenje'

TVORBA *sùpletīvnī*

Posuđeno iz srlat. *suppletivus* 'dopunjeni, nadomjesni', što je izvedeno od lat. *supplētus*, participa glagola *suppleō* 'dopuniti', a to je pak složeno od *sub-* (v. ***sub-***) i *-pleō* 'puniti' (od korijena koji je u ***pun***). U gramatičkoj su terminologiji supletivi tako nazvani jer 'dopunjuju' mjesta u paradigmi riječi.

supra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *suprā* 'iznad, gore, više', što je izvedeno od *super* 'gore', v. ***super***.

sùprot *prij.* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'uprot* (Varaždin)

Postalo od *sǫprotь (usp. hrv. star. *sprotu* 'u isto vrijeme' < *sъprotu*, sln. *sprôti* < *sъproti*, usp. i rus. *сопротивлéние* 'suprotstavljanje'), od *sǫ- (v. ***su-***) i korijena koji je u ***protiv***.

sùprotan *prid.* (18. st.)

TVORBA *sùprotnī*, *sùprotnica*, *sùprotnōst*

Postalo od **sǫprotьnъ*, što je izvedeno od **sǫprotь*, v. ***suprot***.

supròtstaviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *suproct'aviti sę* (Varaždin)

TVORBA *supròtstavljati* (*supròtstavljānje*)

Složeno od ***suprot*** i ***staviti***, može biti kalk prema njem. *entgegensetzen* (od *entgegen, gegen* 'protiv, nasuprot' i *setzen* 'staviti').

sùprug *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'upruk* (*s'upruga*) (Varaždin)

TVORBA *sùpruga*

Postalo od psl. **sǫprǫgъ* (csl. *sǫprǫg*, rus. *супру́г*), što je izvedeno od glagola **sǫpręgti* 'zajedno upregnuti' (v. ***sprega***, ***upregnuti***). Izvorno je značenje stoga 'onaj koji je zajedno upregnut'; riječ je djelomičan kalk prema lat. *coniu(n)x* 'suprug' (od *con-* 'su-' i *iungō* 'upregnuti') i grč. *σύζυγος* (od *συν-* 'su-' i *ζεύγνυμι* 'upregnuti'). Budući da ova riječ nije proširena u dijalektima, moguće je da je posuđena iz rus. ili csl.

Lit.: Vasmer III: 47; Snoj 682.

supstàncija *ž* (19. st.)

Posuđeno iz lat. *substantia*, što je prijevod za grč. filozofski termin (kod Aristotela) *οὐσία*. Latinska je riječ složena od *sub-* 'pod' (v. ***sub-***) i glagola *stō* 'stajati' (v. ***stati***) jer se supstancija shvaćala kao ono što 'stoji ispod' pojavnosti. Na prijevod grčkog termina je utjecao i termin *subiectum* 'subjekt' kao 'ono što je bačeno ispod', v. ***subjekt***.

supstitúcija *ž*

TVORBA *supstituírati* (*supstituírānje*)

Posuđeno iz nlat. *substitutio*, što je izvedeno od lat. participa *substitūtus* 'zamijenjen' glagola *substituō* 'zamijeniti, postaviti na drugo mjesto', od *sub-* (v. ***sub-***) i *statuō* 'postaviti' (v. ***statut***).

Lit.: Chambers 1085.

sùpstrāt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *substrate*, njem. *Substratum*); riječ je tvorena od lat. *sub-* 'pod' (v. ***sub-***) i *strātum* 'sloj', particip glagola *sternō* 'prostrijeti' (od korijena koji je u ***strana***).

sûr *prid.* (17. st.)'tamnosiv, siv; boje olova ili pepela'

Samo južnoslavenski, usp. sln. dijal. *sūr* 'blijed, pepeljast', bug. *сур* 'olovne boje', mak. *сур* 'pepeljastosiv'. Dublje je podrijetlo nepoznato. Formalno je moguće izvođenje iz csl. *Surъ* 'Sirija' (stcsl. *Surinъ* 'Sirijac'), usp. rus. *сурик* 'crveni olovni oksid', csl. *surikъ* 'crvena boja' < grč. *συρικόν* 'crvena boja, *pigmentum syricum*', od *Συρία* 'Sirija', kao i iz tal. *sauro* 'crvenkast, kestenjast (o konju)', no značenje 'sivkast, blijed' se ne slaže s time. Malo je vjerojatna veza s mađ. *szürke* 'siv'.

Lit.: Skok III: 363; Bezlaj III: 342, Vasmer III: 48.

sùradnīk *m* (19. st. Šulek)

TVORBA *sùradnica*, *sùradničkī*

Složeno od ***su-*** i *radnik* (v. ***raditi***); može biti kalk prema njem. *Mitarbeiter* (od *mit-* 'su-' i *Arbeiter* 'radnik').

surádnja *ž*

TVORBA *surađívati* (*surađívānje*)

Složeno od ***su-*** i *radnja* (v. ***raditi***); usp. njem. *Mitarbeit* (od *mit-* 'su-' i *Arbeit* 'rad').

sùrfati

TVORBA *sùrfānje*, *sùrfer* (*sùrferica*)

Posuđeno iz eng. *surf* 'surfati, jahati na valovima', od imenice *surf* 'valovi koji se razbijaju o obalu' nepoznata podrijetla.

Lit.: Chambers 1095.

sûrla *ž* (15. st. Bernardin 'svirala')

DIJALEKTI I POTVRDE *sûrla* (Brač), *sûrla* (Varaždin)

Postalo (s asimilacijom *rn* > *rl*) iz starijega *zùrna* 'svirala, frula' (Karadžić), što je posuđeno iz tur. *zurna* 'svirala'. U turskom je riječ posuđenica iz perz. *surnā*, od *sūr* 'svečanost' i *nāj* 'flauta, svirala'. U hrv. nije jasna promjena početnoga *z-* u *s-*; moguće je da oblik sa *s-* potječe iz ranijeg ili dijalektalnog turskog (ili turkijskog) oblika. U hrv. dijalektima (i kod Karadžića) *sûrla* znači i '(svinjska) gubica', usp. rus.

dijal. *сýрла* 'lice' od *сурнá* 'vrsta frule' (iz osmanskoga *surna* 'svirala'). Značenje 'slonova surla' je metaforičko.

Lit.: Skok III: 665; Vasmer III: 48.

surògāt *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Surrogat*, iz lat. *surrogātus* 'onaj tko je naknadno pozvan na mjesto predviđeno za drugoga', od *sub-* (v. ***sub-***) i *rogātus* 'dozvan', participa glagola *rogō* 'pitati' < ie. **$h_3$rog'-* 'uspraviti se, usmjeriti se (na nekoga)' (lat. *rogus* 'posmrtna lomača', možda i stisl. *rakr* 'uspravan').

Lit.: de Vaan 526; Snoj 711f.

sûrov *prid.* (16. st. Spom. Stoj.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'urovi* (Varaždin)

TVORBA *sûrovōst*

Zacijelo posuđeno iz rus. *сурóвый* 'grub, strog' < psl. **súrovъ* ⟨a.p. *a*⟩ 'sirov, grub' (stcsl. *surovъ*, sln. *surôv*, češ. *surový* 'surov, sirov, grub') < ie. **sowH-ro-* 'mokar, vlažan, kiseo', od istoga korijena koji je u ***sir***, ***sirov***. Značenje 'grub' i 'okrutan' je metaforičko. Iz istoga su korijena hrv. star. i dijal. *sûrutka* (Lika) i *sûrotva* (Vrgada, Brač).

Lit.: Gluhak 594f., Snoj 712.

súsjed *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *susîd* (Brač), *sūsẽd* (Vrgada), *susẽd* (Senj), *sǫ̃set* (Varaždin)

TVORBA *súsjeda*, *súsjednī*, *súsjedskī*, *súsjēdstvo*

Postalo od psl. **sǫsě̀dъ* (stcsl. *sǫsědъ*, sln. *sósed*, rus. *сосéд*, češ. *soused*), što je složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **sěd-*, od korijena glagola ***sjediti***, ***sjesti***. Izvorno je značenje 'onaj tko obitava (sjedi) zajedno s nekim, pored nekoga', usp. sličnu složenicu u skr. *saṁsāda-* 'družina'.

Lit.: Snoj 683.

sùsnježica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'usnẹžica* (Varaždin)

Zacijelo izvedeno od glagola **sǫsnĕ̀žiti*, što je složeno od **sǫ-* 'zajedno' (v. ***su-***) i **sněžiti* > *sniježiti* (v. ***snijeg***). Susnježica je zajedničko padanje snijega i kiše.

susprégnuti (19. st.)

TVORBA *susprézati* (*susprézānje*)

Složeno od ***su-*** i *spregnuti* (v. ***sprega***, ***pregnuti***).

sùsresti (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

TVORBA *sùsret*, *sùsretati* (*sùsretānje*)

Složeno od ***su-*** i ***sresti***, usp. njem. *zusammentreffen* 'susresti' (od *zusammen-* 'zajedno, su-' i *treffen* 'sresti, pogoditi').

sústav *ž* (19. st.)

TVORBA *sústāvan* (*sústāvnī*, *sústāvnōst*)

Po uzoru na češ. *soustava* složeno od ***su-*** i ***stav*** kao kalk prema grč. *σύστημα* (v. ***sistem***).

sùstići (16. st.)

TVORBA *sùstizati*

Složeno od ***su-*** i ***stići***.

sûša *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sũ̂ša*, *šũ̂ša* (Brač), *sũ̂ša* (Vrgada), *šũ̂ša* (Senj), *s'uša* (Varaždin)

TVORBA *sûšan*

Postalo od psl. **suša* < **suxja* (sln. *súša*, rus. *сýша* 'kopno', polj. *susza*), što je izvedeno od **suxъ* (v. ***suh***).

sùšica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ušica* (Varaždin), *šušîca* (Grobnik)

Poput sln. *súšica* izvedeno od glagola **sušiti* (v. ***sušiti***), jer ta bolest 'isušuje' pacijenta.

Lit.: Snoj 712.

súšiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *sūšît* (Brač), *sūšîti* (Vrgada), *šūšît* (Senj), *suš'iti* (Varaždin)

TVORBA *súšēnje*

Postalo od psl. **sušìti* (stcsl. *sušiti*, sln. *sušíti*, rus. *сушúть*, polj. *suszyć*), što je izvedeno od **suxъ* (v. ***suh***).

suštìna *ž* (19. st.)

Posuđeno iz csl. *sǫ̑ština*, što je izvedeno od *sǫ̑štie* 'bit', izvorno izvedenica od participa prezenta aktivnoga glagola *byti* (v. ***biti***[1]) kao kalk prema grč. *οὐσία* 'bit, supstancija' (također od participa prezenta

glagola *εἰμί* 'biti'). Suština je izvorno, dakle, 'ono što jest, bivajuće'.

súton *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'uton* (Varaždin)

Izvedeno od glagola **sutonuti*, što je složeno od ***su-*** i ***tonuti*** (suton je doba dana kada sunce 'tone' za horizontom).

sȕtra *pril.* (14. st. Žića sv. otaca *sjutra*)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȕtra* (Brač), *sùtra* (Vrgada), *z'utra* (Varaždin), *z'ŭtra* (Gola)

TVORBA *sutràdān*, *sȕtrašnjī* (*sȕtrašnjica*)

Postalo od **sъ utra*, što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **u(s)tro* (v. ***jutro***); za tvorbu usp. sln. *zâjtra* 'ujutro', stcsl. *zautra* 'ujutro', rus. *зáвтра* 'sutra' < **za u(s)tra*, češ. *zejtra*.

Lit.: Vasmer I: 437.

suvènīr *m*

Posuđeno iz fr. *souvenir*, što je poimeničen glagol *souvenir* 'sjetiti se' < lat. *subveniō* 'pridoći' (od *sub-*, v. ***sub-***, i *veniō* 'doći', v. ***advent***).

sȕveren *m, prid.* (19. st.)

TVORBA *sȕverenōst*

Posuđeno iz fr. *souverain* 'najviši, vrhovni, suvereni' < vlat. *superānus* 'najviši' (izvedenica od *super* 'gore', v. ***super***).

Lit.: Snoj 712.

suverenìtēt *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Souverenität*, iz fr. *souverenité*, što je pak izvedeno od *souverain* 'najviši, suvereni', v. ***suveren***.

sùvisao *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *s'uvislo pril.* (Varaždin)

TVORBA *sùvislōst* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *souvislý* 'povezan, suvisao', od **sǫ-* (v. ***su-***), i participa glagola **viséti* (v. ***visjeti***). Usp. i njem. *zusammengehörig* 'povezan, suvisao' (od *zusammen-* 'su-' i *gehörig* 'koji pripada').

Lit.: Skok III: 597.

sùvišē *pril.* (14. st. Mon. serb.; 17. st.)

TVORBA *sùvišan*

Složeno od ***su-*** i ***više***.

suvòzāč *m*

TVORBA *suvozàčica*, *suvòzāčkī*

Složeno od ***su-*** i *vozač* (v. ***voziti***), usp. njem. *Mitfahrer* 'suvozač' (od *mit-* 'su-' i *Fahrer* 'vozač').

sùvremen *prid.* (19. st.)

TVORBA *sùvremenōst*

Posuđeno i prilagođeno iz rus. *современный* 'suvremen, istovremen', što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i izvedenice od **vermę*, v. ***vrijeme***).

sùza *ž* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *suzà* (Brač), *sùza* (Vrgada), *sùza* (Senj), *sǫ̑za* (Varaždin), *s'ǭza* (Gola)

TVORBA *sȕzan* (*sûznī*), *sȕziti* (*sùzēnje*)

Postalo od psl. **slьzà* (stcsl. *slьza*, sln. *sólza*, rus. *слеза́*, češ. *slza*, polj. *łza*), zacijelo od istoga korijena (**sleyg'-/*slig'-*) koji je u ***sljez***, možda i ***sluz***. Izvorno je značenje bilo 'sluzava kaplja'.

Lit.: Skok III: 366f.; Gluhak 596; Snoj 681.

sùzbiti (18. st.)

TVORBA *suzbíjati* (*suzbíjānje*)

Složeno od ***s(a)-*** i *uzbiti*, od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i ***biti***[2].

suzdržati (19. st.)

TVORBA *suzdržávati* (*suzdržávānje*)

Složeno od **sǫ-* (v. ***su-***) i **vъzdьržati*, što je pak složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dьržati* (v. ***držati***). Za razvitak značenja usp. rus. *воздержáться* 'suzdržati se'.

sȕžanj *m* (14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sûžań* (Vrgada), *sûžęń* (Varaždin)

TVORBA *sûžań*

Postalo od **sǫžьnjь* (usp. csl. *sǫžьnъ*), što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i korijena koji je u ***uže***, ***vezati***. Sužanj je dakle onaj koji je 'vezan zajedno (s nekim ili nečim)'.

Lit.: Skok III: 367; Gluhak 596.

svȁčijī *zam.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ičiji* (Varaždin)

Složeno od ***svaki*** i ***čiji***.

svàdba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svâdba* (Varaždin)

TVORBA *svàdbenī*

Postalo od psl. **svatьba* (stcsl. *svatьba*, sln. *svâtba*, rus. *свáдьба*, češ. *svatba*), što je izvedeno od denominativnoga glagola **svatati (sę)* 'snubiti, dogovarati brak' (rus. *свáмать* 'snubiti'), što je izvedeno od **svatъ* (v. ***svat***).

svàditi se (14. st. Žića sv. otaca *svaditi* 'okrivljavati')

DIJALEKTI I POTVRDE *svãdit se* (Brač), *svàditi se* (Vrgada), *svàdit se* (Senj), *sv'aditi sę* (Varaždin)

TVORBA *svàdljiv* (*svàdljivōst*), *svàđati se* (*svàđalica*, *svàđānje*)

Postalo od **sъvàditi (sę)* 'prepirati se' (sln. *sváditi*, csl. *sъvaditi sę*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vaditi* (stcsl. *vaditi* 'optužiti'), denominativnoga glagola od psl. **vada* 'prepirka' (rus. dijal. *вáда*, češ. *váda*) < ie. **h₂wedH-* 'govoriti' (lit. *vadìnti* 'govoriti', grč. *αὐδή* 'glas').

Lit.: Snoj 713.

svàđa *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svàjba* (Brač), *svàđa* (Senj), *svâja, svâža* (Varaždin)

Poput sln. *svája* 'prepirka' postalo od **sъvadja*, što je izvedeno od **sъvaditi (sę)*, v. ***svaditi se***.

svàgda *pril.* (14. st. Žića sv. otaca *vsagda*)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'igda, sigdâr* (Varaždin), *svigd'ār* (Gola)

Poput sln. *vsâkdo* (usp. i stcsl. *vьsegda* 'uvijek, svagda'), postalo od **vьxakъda*, što je izvedeno od **vьxakъ* (v. ***svaki***) analogijom prema ***kada***[1].

svàgdašnjī *prid.* (15. st. Glasnik 11; 16. st.)

Izvedeno od ***svagda*** analogijom prema ***današnji***.

svàgdje *pril.* (14. st. Žića sv. otaca *vsagdi*)

DIJALEKTI I POTVRDE *svagdĩr* (Senj), *s'igdi* (Varaždin), *s'igdi* (Gola)

Izvedeno od **vьxakъ* (v. ***svaki***) analogijom prema ***gdje***.

svâk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svᵒãk* (Vrgada), *svâk* (Varaždin), *s'aki* (Gola)

Postalo od **svojakъ* (csl. *svojakъ*, sln. *svák*, rus. *свояк* 'šurjak', češ. star. *svak* 'srodnik'), što je izvedeno od **svojь*, v. ***svoj***.

Lit.: Snoj 713.

svàkī *zam.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȁk* (Brač), *svȁkī, svȁk* (Vrgada), *svȁki* (Senj), *sȁkī* (Grobnik), *s'aki* (Varaždin), *s'ikoj* (Varaždin); *sak, saki* (RKKJ)

Postalo od **vьxàkъ(jь)* (stcsl. *vьsěkъ*, sln. *vsâk*, rus. *всáкий*, češ. *všakýˊ*), što je izvedeno od korijena koji je u ***sav***.

svakìdašnjī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sagdâšńi* (Varaždin), *sakid'ęšńi* (Gola)

Postalo od **svakidnašnji*, što je složeno od **vьxakъ* (v. ***svaki***) i **dьnьsьnji* (v. ***današnji***).

svàkojāk *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Starine 23, Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *sakọj'ački* (Gola); *sakojak, sakojački* (RKKJ)

Postalo od **vьxakojakъ*, što je složeno od **vьxakъ* (v. ***svaki***) i **jakъ* 'kakav' (v. ***jak***[1], ***kakav***).

sváliti (14. st. Lesekörn. šaf.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zv'aliti* (Varaždin)

TVORBA *svaljívati* (*svaljívānje*)

Postalo od **sъvaliti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **valiti* (v. ***navaliti***).

svànuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svanȕt* (Brač), *svanȕt* (Grobnik), *sv'anuti* (Varaždin), *svẹn'oti* (Gola)

TVORBA *svanjívati*

Postalo od **svьtnǫti* (stcsl. *svьnǫti*, bug. *съвне*), što je izvedeno od istoga korijena kao psl. **svьtěti* 'svijetliti' (stcsl. *svьtěti* ⟨prez. *svьštǫ*⟩) < ie. **k'wit-* (lit. *švitėti*), od istoga korijena koji je u ***svijetao***.

Lit.: Skok III: 368f.; Snoj 716.

svâst *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svậst* (Varaždin)

Postalo od **svьstь* 'ženina sestra' (sln. *svâst*, rus. dijal. *свестьь*, strus. *свѣстьь*, polj. *świeść* 'sestra muža ili žene'), zacijelo od istoga korijena koji je u ***svoj***. Formalno, **svьstь* može biti od **swi-sth$_2$i-* 'koja stoji sa svojim (rodom)', gdje je drugi dio složenice od korijena koji je u ***stati***, ***stajati***, međutim završetak *-ьstь* može biti i analoški prema ***tast***.

Lit.: Gluhak 596f.; Bezlaj III: 345.

svàstika[1] *ž* (19. st.) 'ženina sestra, šogorica'

Izvedeno od ***svast***, usp. bug. *свéстка*.

svàstika[2] *ž* 'kukasti križ'

Posuđeno preko europskih jezika iz skr. *svastika-* 'dobrobit' (od *su-* 'dobar' i korijena koji je u *jesam*, v. ***biti***[1]).

svâšta *zam.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svãšta* (Brač), *svȁšta* (Vrgada), *svâšta* (Senj)

Složeno od ***sav*** (ž. r. *sva*) i ***što*** (dijal. *šta*).

svàt *m* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȁt* (Vrgada), *sv'at* (Varaždin)

Postalo od psl. **svátъ* (csl. *svatъ* 'srodnik, rođak', sln. *svàt*, rus. *сват* 'otac zeta ili snahe', češ. *svat* 'starješina na svadbi') < **swōto-*, od korijena koji je u ***svoj***. Akut je mogao pravilno nastati na slogu produljenom praslavenskim prijevojnim duljenjem, a izvorno je značenje 'onaj koji pripada svojem, vlastitom rodu'. Manje je vjerojatno da valja poći od složenice **swe-h$_2$to-* 'onaj koji ide sa svojim (rođacima)', gdje bi drugi dio složenice bio korijen **h$_2$et-* 'ići, doći' (skr. *átati*, lat. *annus* 'godina' < **at-nos* 'ono što dolazi').

Lit.: Skok III: 369; Snoj 713.

svàtko *zam.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'igdo, s'iko* (Varaždin)

Složeno od ***sav*** i ***tko***, usp. i sln. *vsâkdo*.

svȅ, v. ***sav***

svèčan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ęčani* (Varaždin)

TVORBA *svèčano, svèčanōst*

Poput sln. *svečán* postalo od **svętъčanъ* (usp. i češ. *svátečný* 'svečani'), što je izvedeno od **svętъkъ* 'posvećeni dan, blagdan', v. ***svetak***.

Lit.: Snoj 714.

svèćenīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svęčęnîk* (Varaždin)

TVORBA *svèćenica, svèćeničin, svèćeničkī, svèćēnstvo*

Postalo od **svętjenikъ* (stcsl. *svęštenikъ*), što je izvedeno od participa **svętjenъ* 'posvećen' glagola **svętiti* (hrv. *svétiti*) izvedenoga od **svętъ* (v. ***svet***). Svećenik je, dakle, 'onaj koji je posvećen'.

Lit.: Snoj 714.

svèjed *m*

Složeno od korijena ***sav*** i ***jesti***, kalk prema nlat. *omnivorus* (od *omnis* 'sav' i *vorō* 'jesti, žderati').

svejèdno *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svejelnȍ* (Brač), *sęj'ęno* (Varaždin), *sej'ędnọ, sej'ęno* (Gola); *sejeno* (RKKJ)

Složeno od ***sve*** i *jedno* (v. ***jedan***), usp. češ. *všecko jedno* 'svejedno'.

svèkar *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sȅkar, svȅkar* (Brač), *sȅkar* (Vrgada), *sv'ękrf* (Gola)

Postalo od psl. **svekrъ* 'mužev otac' (csl. *svekrъ*, sln. *svéker*, rus. *свёкор*, češ. *svekr*) < ie. **swek'ro-*, **swek'uro-* (lit. *šẽšuras*, lat. *socer*, grč. *ἑκυρός*, got. *swaihra*, skr. *śváśura-*). Riječ je izvedena od **swek'ruh$_2$*, v. ***svekrva***. Oblik **swek'ro-* zacijelo je nastao od starijega **swek'uro-* analogijom prema **swek'ruh$_2$*.

Lit.: Skok III: 370; Gluhak 597; Derksen 475.

svèkrva *ž* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sekȓva, svekȓva* (Brač), *sȅkrva* (Vrgada), *svȅkrva* (Senj), *sv'ękrva* (Varaždin), *svek'rva* (Gola)

Postalo od psl. **svekry* ⟨G **svekrъve*⟩ (stcsl. *svekry*, sln. *svȇkrv*, rus. *свекро́в*, polj. *świekra*) **swek'ruh$_2$* (skr. *śvaśrū́-*,

lat. *socrus*, velš. *chwegr*, got. *swaihro*). Prvi je morfem u ovoj riječi ie. **swe-* 'svoj, sebe' (v. ***svoj***), ali drugi nije razjašnjen. Povezivanje s ie. **kruh$_2$-* 'krv, sirovo meso' (v. ***krv***) značenjski i formalno nije uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 370; Derksen 475.

svèmīr *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ęmir* (Varaždin)

TVORBA *svemírac* (*svemírčev*), *svèmīrka*, *svèmīrskī*

Tvoreno po uzoru na češ. *vesmír* ili rus. *всемúрный* 'svjetski' (od *все* 'sve' i *мир* 'svijet', od istoga korijena koji je u ***mir***).

svèsti (13. st. Domentijan; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ęsti* (Gola)

Postalo od **sъvesti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vesti* (v. ***navesti***[1]), usp. njem. *zurückführen* 'svesti' (od *zurück* 'nazad' i *führen* 'voditi, vesti').

svêt *prid.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svệt* (Brač), *svêt* (Vrgada), *svệt* (Senj), *svệt* (Varaždin)

Postalo od psl. **svętъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *svętъ*, sln. *svệt*, rus. *свя́той*, češ. *svatý*) < ie. **k'wento-* 'svet' (lit. *šveñtas*, stprus. *swints*, av. *spəṇta-*).

Lit.: Skok III: 370; Snoj 714; Derksen 476.

svétac *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svētȁc* (Brač), *svētȁc* (Vrgada), *svệtęc* (Varaždin)

TVORBA *svètačkī*, *svétčev*, *svètica*

Postalo od **svętьcь*, što je deminutivnim sufiksom **-ьcь* izvedeno od **svętъ* 'svet', v. ***svet***, usp. i češ. *světec* 'svetac'.

svétak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svệtęk* (Varaždin), *sv'ệtęk* (Gola)

Poput sln. *svétek* i češ. *svátek* 'blagdan' postalo od **svętъkъ*, što je izvedeno od **svętъ*, v. ***svet***.

svêtinja *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ętińa* (Varaždin)

Postalo od psl. **svętьnji* (stcsl. *svętyni*, sln. *svetínja*, češ. *svatyně* 'svetište'), što je izvedeno od **svętъ* (v. ***svet***),

svètīšte *sr* (18. st.)

Poput sln. *svetíšče* postalo od **svętíšče*, što je izvedeno od glagola **svętìti* (hrv. *svétiti*, sln. *svetīti*, rus. *святúть*, češ. *svítit*), a to je pak izvedeno od **svętъ*, v. ***svet***.

sveùčilīšte *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ęučilíšče* (Varaždin)

TVORBA *sveùčilīšnī*

Složeno od *sve-* (v. ***sav***) i *učilište* (v. ***učiti***), kalk prema ngr. *πανεπιστήμιο* (od *παν-* 'sve' i *ἐπιστήμη* 'znanje, nauk, učenje'). U hrvatski je riječ preuzeta iz srp. csl. u prvoj polovici 19. st.

Lit.: Gluhak 598.

svèvišnjī *prid.* (19. st.)

Složeno od *sve-* (v. ***sav***) i *višnji* (v. ***više***), prijevod za lat. *altissimus* 'svevišnji', dosl. 'najviši', usp. njem. *Allerhöchste* 'svevišnji' (od *all* 'sav, sve' i *höchste* 'najviše').

svèza *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svệza* (Vrgada)

Poput sln. *zvệza* postalo od **sъvęza* (usp. i rus. *связь* 'sveza' < **sъvęzь*), što je izvedeno od **sъvęzati* (v. ***svezati***).

svèzak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***svezati***, usp. češ. *svazek* i njem. *Band* 'svezak' (od *binden* 'vezati'). Značenjska je motivacija u tome što su svesci knjiga svezani, uvezani u svezak.

svézati (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *svēzȁt* (Brač), *svēzȁti* (Vrgada), *zvệzati* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъvęzàti* (sln. *zvezáti*, rus. *связáть*, češ. *svázati*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vęzati* (v. ***vezati***).

svèžanj *m* (16. st. 'sveza, zajednica'; 19. st. 'zavežljaj')

DIJALEKTI I POTVRDE *svệžań*, *sviệžań* (Brač), *sv'ệžęń* (Varaždin)

Poput sln. *svéženj* postalo od **sъvęzьnjь*, što je izvedeno od **sъvęzati* (v. ***svezati***). Glas *-ž-* u obliku *svežanj* postao je asimila-

cijom s *-nj-* u kosim padežima. Izvorno je značenje 'ono što je zajedno povezano'.

Lit.: Snoj 715.

svèžder *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *s'ęždęr* (Varaždin)

Složeno od ***sve*** i ***žderati***. Kalk prema lat. nazivu *omnivora (mn.)*, grč. *παντοφάγος* ili njem. *Allesfresser*.

svîb *m* (18. st.) *(Cornus sanguinea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *švȉb* (Grobnik)

Postalo od **svibъ*, **sviba* (hrv. *svȉba* (Karadžić), sln. *svíba*, slč. *svib* 'crveni glog'), što je postalo asimilacijom od **svidvъ*, **svidva* (usp. polj. *świdwa*), od psl. **svidъ* (rus. *свидúна*, češ. *svíd*). Dublje je podrijetlo nejasno; zbog jarko crvenog lišća (u jesen) uspoređuje se s lit. *svidùs* 'sjajan' < ie. **sweyd-* 'sjati' (lit. *svìsti* 'zasjati', steng. *switol* 'jasan', možda i lat. *sīdus* ⟨G *sīderis*⟩ 'zvijezda').

Lit.: Skok III: 371f.; Gluhak 598; Vasmer II: 592.

svîbanj *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svîbań* (Varaždin)

TVORBA *svîbanjskī*

Poput sln. dijal. *svíben* izvedeno od ***svib***. Mjesec je tako dobio ime najvjerojatnije stoga što svib cvjeta u svibnju. Manje je vjerojatno da se tako zove zato što listovi sviba u jesen pocrvene (u nekim se slavenskim jezicima mjesec lipanj zove **čьrvьnь* (hrv. dijal. *červen*, polj. *czerwiec*, češ. *červen*), od korijena koji je u ***crven***.

Lit.: Skok III: 371f.

svȉdjeti se (14. st. Glasnik 24; 15. st. Marulić)

TVORBA *svíđati se*

Postalo od **sъviděti sę*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **viděti* (v. ***vidjeti***).

svíjati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvȋjati* (Varaždin), *zvīj'ati (se)* (Gola)

Postalo od **sъvijati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vьjati*, iterativa od **viti* (v. ***viti***).

svijéća *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svīćà* (Brač), *svīćà* (Vrgada), *svīćà* (Senj), *svę̑ča* (Varaždin), *sv'ę̑ča* (Gola)

TVORBA *svijȇćnjāk*, *svjèćica*

Postalo od psl. **světjà* ⟨a.p. *b*⟩ 'svjetlost, svijeća' (stcsl. *svěšta*, sln. *svę́ča*, rus. *свечá*, češ. *svíce*), što je izvedeno od glagola **světiti* 'svijetliti' (v. ***svijetao***).

Lit.: Snoj 713.

svijêst *ž* (13. st. Sava; 15. st. Vrbnički statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *svîst* (Brač), *svę̑st* (Varaždin)

TVORBA *svjèstan*

Postalo od **sъvěstь* (stcsl. *sъvěstь* 'vijest', sln. *svę̑st*, rus. *cóвecmь* 'savjest'), izvorno ista riječ kao ***savjest*** s drukčijom vokalizacijom poluglasa **ъ*.

svijêt *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svît* (Brač), *svît* (Senj)

TVORBA *svjètōvnī*, *svjètski*

Postalo od psl. **svȇtъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'svjetlost, svijet' (stcsl. *světъ*, sln. *svę̑t* 'svijet', rus. *свет* 'svjetlost', češ. *svět* 'svijet'), od korijena koji je u ***svijetao***. Izvorno je značenje 'svjetlost', očuvano u stcsl., no u mnogim se slavenskim jezicima razvilo i sekundarno 'svijet' (zacijelo preko 'osvijetljeno područje, sve što se vidi'). Slična je značenjska promjena u skr. *lóka-* 'svijet' < **lowko-* (od korijena koji je u ***luč***).

Lit.: Skok III: 368f.; Snoj 714; Derksen 476.

svijétao *prid.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Hrv. spom., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *svîtal* (Brač), *svȉtal* (Senj), *sv'ętli* (Varaždin)

Postalo od psl. **svȇtьlъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *světьlъ*, sln. *svétel*, polj. *światły*), što je izvedeno od psl. **světiti* 'svijetliti' (hrv. star. *svijétiti*, stcsl. *světiti*, sln. *svetīti*, rus. *свемúmь*, češ. *svítit*) < ie. **k'woyteye-* (lit. *švaitýti* 'osvjetljavati'), kauzativ od korijena **k'weyt-* 'sjati' (lit. *šviẽsti* 'svijetliti', skr. *śvetá-* 'bijel, sjajan', stvnj. *hwīz* 'bijel', eng. *white*), v. ***svanuti***, ***svitati***, ***svijet***.

svijétliti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *svītlȉt* (Brač), *svẽtiti, svẽtliti* (Varaždin)

TVORBA *svjètīljka* (*svjètīljčica*), *svjetiònīk, svjètlēćī, svjètlica, svjètlo, svjètlōst* (*svjètlosnī*), *svjetlùcati* (*svjetlùcav*)

Glagol izveden od **světьlъ* (v. ***svijetao, svjetlost***).

svíla *ž* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svīlȁ* (Brač), *svīlà* (Vrgada), *svīlà* (Senj), *sv'ila* (Varaždin)

TVORBA *svílac, svìlen*

Poput csl. *svila* posuđeno iz nekog nepoznatog izvora iz kojega su i stnord. *silki* 'svila', lat. *sērica* 'svila'. Riječ za svilu stigla je (kao i sama svila) iz Azije, a prvotni izvor je kin. *sei, sī* 'svila'. Početno *sv-* u hrvatskome je zacijelo zbog pučkoetimološkoga povezivanja sa ***svinuti, svijati***.

Lit.: Skok III: 372; Gluhak 599; Snoj 715.

svínuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zv'inuti* (Varaždin)

Postalo od **sъvinǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vinǫti* (v. ***viti***).

svínja *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Lopašić urb.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svīńȁ* (Vrgada), *sv'ińa* (Varaždin), *sv'īńa* (Gola)

TVORBA *svínjac, svìnjećī, svìnjetina, svinjogòjstvo, svìnjskī*

Postalo od psl. **svinьjà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *svinija*, sln. *svínja*, rus. *свинья́*, polj. *świnia*), što je izvedeno od **svinъ* 'prasac' (rus. dijal. *свин*), od ie. **suHino-* 'svinjski' (stcsl. *svinъ*, latv. *svīns* 'prljav', lat. *suīnus* 'svinjski', got. *swein* 'svinja'), što je pak izvedenica od **suH-* 'svinja' (lat. *sūs*, grč. ὗς, stvnj. *sū*, toh. B *suwo*). Ova se riječ obično izvodi iz korijena **sewH-* 'rađati' (skr. *sū́te*), od kojega je i ***sin*** (jer krmače rađaju mnogo mladunaca).

Lit.: Skok III: 372; Gluhak 599f.; Derksen 477; Vasmer II: 593; Snoj 715.

svinjàrija (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svińarîja* (Varaždin)

Izvedeno od ***svinja***; kalk prema njem. *Schweinerei* 'svinjarija' (od *Schwein* 'svinja').

svìrala *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *svirȁla* (Senj), *svirȁla* (Vrgada)

Izvedeno od ***svirati***, usp. i rus. *свире́ль* 'pastirska frula'.

svírati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svīrȉti* (Vrgada)

TVORBA *svìrāč* (*sviràčica*), *svírānje*

Postalo od psl. **sviràti* (stcsl. *svirati*, sln. *svîrati*, usp. i češ. *švířit* 'cvrkutati'), zacijelo izvorno iterativni glagol tvoren od neposvjedočenoga glagola **svьrati* ⟨prez. **sverǫ*⟩ (kao ***birati*** spram ***brati***) < ie. **swer-* 'zvučati, glasati se' (skr. *svárati*, velš. *chwyrnu* 'mrmljati', stnord. *svarra* 'bučati', možda i lat. *susurrō* 'šaptati'). Značenje se u hrvatskom proširilo od 'svirati na fruli' do 'svirati (na bilo kojem instrumentu)'.

Lit.: Skok III: 372; Snoj 716.

svȉrep *prid.* (18. st.) *reg.*

Posuđeno iz rus. *свире́пый* < psl. **sverěpъ* (stcsl. *sverěpъ*, sln. *sverẹ̑p*, češ. *sverepý*, usp. i polj. *świerzepa* 'kobila'). Dublje je podrijetlo nepoznato. Malo je vjerojatno povezivanje s lit. *svarùs* 'težak' i njem. *schwer* 'težak' jer **-ěp-* nije sufiks.

Lit.: Skok III: 373; Gluhak 600; Vasmer II: 594.

svítak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svĩtęk, zvĩtęk* (Varaždin), *sv'ītęk* 'posebno sašiven kolut za nošenje tereta na glavi' (Gola)

Tvoreno po uzoru na rus. *сви́ток* i češ. *svitek*, što je postalo od **sъvitъkъ*, od **sъviti* (v. ***sviti***).

svȉtati (15. st. Stojanović zap. i natp.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'itati* (Varaždin)

TVORBA *svȉtānje*

Postalo od psl. **svitàti (sę)* (stcsl. *svitati*, sln. *svîtati se*, brus. *світа́ць*, češ. *svítati*),

što je iterativni glagol od **svьtěti* 'svijetliti' (v. ***svanuti***, ***svijetao***).

Lit.: Gluhak 600; Snoj 716.

svȉti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Dž. Držić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zv'iti* (Varaždin), *zv'iti (se)* (Gola)

Postalo od psl. **sъvìti* (sln. *zvíti*, rus. *свить*, češ. *svíti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **viti* (v. ***viti***).

svízac *m* (19. st.)

Poput sln. *svîzec* postalo od **svizьcь*, što je izvedeno od glagola **svizati*, **svizdati* 'pištati, zviždati' (sln. dijal. *svízati*, hrv. star. *svizdati*), v. ***zvižd**ati*. Značenjska je motivacija u dugom zvižduku kojim se glasaju ove životinje.

Lit.: Snoj 716.

svjedòčiti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svidočȉt* (Brač), *svę-d'očiti* (Varaždin)

TVORBA *svjedočànstvo*, *svjèdočēnje*

Denominativan glagol od ***svjedok***.

svjèdodžba *ž* (14. st. Mon. serb. 'svjedočenje'; 17. st. 'pisani dokument')

DIJALEKTI I POTVRDE *svidȍžba* (Brač), *svęd'ožba* (Varaždin)

Izvedeno od ***svjedočiti***; kalk prema njem. *Zeugnis* 'svjedodžba' (od *Zeuge* 'svjedok').

svjèdok *m* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svidȍk* (Senj), *svidȍk* (Vrgada), *svędôk* (Varaždin)

TVORBA *svjèdokinja*

Postalo od **sъvědokъ* (ili posuđeno iz stcsl. *sъvědokъ*), što je izvedeno sufiksom **-okъ* iz glagola **sъvěděti* 'znati nešto zajedno (s drugima)' (usp. rus. star. *свéдать* 'doznati'), složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **věděti* (v. ***vidjeti***).

Lit.: Gluhak 600.

svjèstan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *svîstan* (Brač)

Izvedeno od ***svijest***, usp. sln. *svę́sten* (*zast.*).

svjètina *ž, zb.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ętina* (Varaždin)

Izvorno augmentativ (uvećanica) od ***svijet***. Značenje 'mnoštvo' je metaforičko, usp. fr. *monde* 'svijet' i 'ljudi', *tout le monde* 'svi'.

svjètlōst *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȉtlost* (Brač), *sv'ętlost* (Varaždin)

Postalo od psl. **světьlostь* (stcsl. *světьlostь*, sln. *svetlôst*, rus. *свéтлость*), što je izvedeno od **světьlъ* (v. ***svijetao***).

svjetonázor *m*

TVORBA *svjetonázōrnī*

Složeno od ***svijet*** i ***nazor***; kalk prema *Weltanschauung* (od *Welt* 'svijet' i *Anschauung* 'gledanje, nazor'), usp. i češ. *světozor* 'svjetonazor'.

svjèž *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *svěží* ili rus. *свéжий*, što je od psl. **svěžь(jь)* (usp. i polj. *świeży*, slč. *svieži*). Dublje je podrijetlo nesigurno, no moguće je izvođenje iz ie. **swoyg^{h}-yo-* 'gibak' (stnord. *sveigr*, lit. *svaĩgti* 'teturati, njihati se', rus. dijal. *свиzáть* 'lutati, žuriti se'). Značenje 'svjež' razvilo bi se preko 'nesasušen'.

Lit.: Skok III: 373; Gluhak 600f.; Snoj 715.

svláčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slą̃čiti* (Varaždin)

TVORBA *svláčēnje*

Postalo od **sъvolčìti* (stcsl. *sъvlačiti*, rus. *сволочúть*), što je iterativ od **sъvьlkti* (v. ***svući***).

svȍd *m* (13. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svǫ̑d* (Brač), *svôd* (Vrgada)

Postalo od **sъvodъ* (csl. *sъvodъ*, rus. *свод*), što je deverbalna imenica od **sъvoditi* (v. ***svoditi***). Izvorno je značenje bilo 'mjesto gdje se svode, dodiruju zidovi'.

svòditi (15. st. Marulić)

TVORBA *svȍđēnje*

Postalo od **sъvodìti* (rus. *сводúть* 'odvesti i vratiti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **voditi* (v. ***voditi***).

svȍdnīk *m* (19. st.)

Posuđeno iz rus. *сво́дник*, što je izvedeno od glagola *сводúть* 'odvesti i vratiti' (v. ***svoditi***).

svôj *zam.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svǫ̑j* (Brač), *svõj* (Vrgada), *svõj* (Senj), *svôj* (Varaždin)

Postalo od psl. **svõjь* (stcsl. *svojь*, sln. *svój*, rus. *свой*, polj. *swój*) < ie. **swoyo-* (stprus. *swais*, lat. *suus*, skr. *sváyam*), što je izvedeno od osnove **swe-* (grč. hom. *ὅς* 'svoj' < **swos*). Isti je korijen u ***sebe***.

Lit.: Skok III: 373f.; Gluhak 601; Snoj 717.

svòjevōljan *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *svojęv'oļęn* (Varaždin)

TVORBA *svòjevōljno*

Složeno od ***svoj*** i *voljan*, v. ***volja***; u novijem jeziku može biti i posuđeno iz rus. *своево́льный*.

svojìna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svoj'ina* (Varaždin)

Poput sln. *svojína* izvedeno od ***svoj***; može biti i kalk prema njem. *Eigentum* (od *eigen* 'svoj, vlastit').

svòjski *pril.* (18. st.)

Poput sln. *svójski* izvedeno od ***svoj***, usp. i rus. zast. *свóйский* 'svoj, blizak'. Izvorno je značenje 'onako kao što čini tko svojemu', odakle se razvilo 'dobro, valjano, pošteno' > 'jako, žestoko'.

svòjstvo *sr* (18. st.)

TVORBA *svòjstven*

U značenju 'osobina' posuđeno iz rus. *свóйство* (usp. i sln. *svójstvo*). Ova je imenica izvedena od zamjenice ***svoj***. U starijem je jeziku potvrđeno i značenje 'srodstvo'.

svôjta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *svǫ̑jta* (Brač), *svõjta* (Vrgada), *svôjta* (Varaždin)

Izvedeno od ***svoj***, usp. i stcsl. *svojtь* 'rodbina', sln. *svójta*. Za razvitak značenja usp. ***svak***.

svòta *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *sv'ota* (Varaždin)

Zacijelo izvedeno od *sve*, v. ***sav***, sufiksom kao u ***dobrota***, usp. i sln. *vsôta*. Izvorno je značenje 'sve zbrojene stavke, ukupnost'.

svrâb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srôb* (Brač), *sr^{o}âb* (Vrgada), *srâb* (Senj), *srập* (Varaždin), *sr'ā̀p* (Gola)

TVORBA *svrábac*, *svràbljiv*

Postalo od **svôrbъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *svrabъ*, rus. *свóроб*, češ. *svrab*), što je izvedeno od korijena glagola ***svrbjeti***.

Lit.: Skok III: 375; Vasmer II: 596f.; Derksen 477.

svráčak *m* (16. st.)

Izvedeno od ***svraka*** (jedan od rodova svračaka, *Corvinella corvina*, izgledom podsjeća na svraku).

svràka *ž* (16. st.) *(Pica)*

DIJALEKTI I POTVRDE *sr'aka* (Varaždin)

Postalo od psl. **s(v)órka* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *svraka*, sln. *sráka*, rus. *сорóка*, polj. *sroka*, češ. *straka*) < ie. **k'orH-k-* (lit. *šárka*, stprus. *sarke*, vjerojatno i alb. *sorrë*). Možda su etimološki povezani grč. *κορώνη* 'vrana' i lat. *cornīx* 'vrana' (tada ie. korijen valja rekonstruirati kao **k'orh$_3$-*). Oblik **svorka* zacijelo ima **-v-* analogijom prema **svьrčati* 'cvrkutati' (rus. *сверчáть*, v. ***cvrčati***).

Lit.: Skok III: 374; Gluhak 601; Vasmer II: 699; Derksen 477.

svràtīšte *sr* (17. st.)

Izvedeno od glagola *svrátiti* < **sъvortìti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vortiti* (v. ***vratiti***, ***vrata***).

svȓbjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *srbȉt* (Brač), *srbȉti* (Vrgada), *srbȉt* (Senj), *srb'ẹ̑ti* (Varaždin), *srb'ẹ̄ti* (Gola)

TVORBA *svȓbež*

Postalo od psl. **svьrbě̀ti* (sln. *srbẹ́ti*, rus. *сверби́ть*, polj. *świerzbieć*). Dublja je etimologija nesigurna. Povezivanje s latv. *svārpsts* 'šilo', stnord. *svarf* 'piljevina' ne objašnjava slavensko **-b-* (umjesto očekivanoga *-p-*). Moguća je i veza s lit.

skveřbti ⟨prez. *skverbiù*⟩ 'bušiti' (s neobjašnjenim *-k-*).

Lit.: Skok III: 375; Gluhak 601; Vasmer II: 589.

svȓdlo *sr* (16. st. *svrdao*; 19. st. *svrdlo*)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȓdal* (Brač), *svȓdᵒā* (Vrgada), *svȓdal* (Senj), *sv'rdlo* (Varaždin), *sv'ẹdẹr* (Gola), *svȉdr* (Pajngrt)

Analogijom prema imenicama za oruđa na *-lo* preobličeno od starijega *svȓdao* ⟨G *svȓdla*⟩ < psl. **svьrdьlъ* (srp. csl. *svrъdьlъ*, sln. *svẹ́der*, rus. *свёрдел*, polj. *świder*). Dublje je podrijetlo nesigurno; neki ovu riječ izvode iz **swer-dʰh₁o-* (stvnj. *swërt* 'mač', njem. *Schwert*), od ie. **swer-* 'raniti' (stvnj. *sweran* 'boljeti', av. *xᵛara-* 'rana') i korijena **dʰeh₁-* 'činiti' (v. ***djenuti, djelo***); druga je pretpostavka da valja poći od korijena **k'werdʰ-* (stvnj. *hwervan* 'okretati se', stnord. *hverfa*) i slavenskoga sufiksa **-ьlo*; nijedna od tih etimologija ne objašnjava praslavenski akut. Još je manje vjerojatno izvođenje iz **svьrb-dьlъ-*, od korijena koji je u ***svrbjeti***.

Lit.: Skok III: 375; Gluhak 601; Vasmer II: 589.

svȓgnuti (15. st. Marulić)

TVORBA *svrgávati*

Poput rus. *свёргнуть* postalo od **sъvьrgnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vьrgnǫti* 'baciti' (v. ***vrgnuti***).

svȓha *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȓha* (Brač), *svᵉrhȁ* 'svršetak' (Vrgada), *sf'rha, sv'rha* (Varaždin)

TVORBA *svrhòvit* (*svrhòvitōst*)

Postalo od **sъvьrxa*, što je izvedeno od glagola **sъvьršiti* (v. ***svršiti***). Značenjski je razvitak bio od 'dovršavanje' do 'cilj' i 'svrha'. Sln. *svrha* je posuđeno iz hrv.

svȓnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *svrnȕt* (Brač)

Poput rus. *сверну́ть* 'svinuti' postalo od **sъvьrtnǫti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vьrtnǫti*, od istoga korijena koji je u ***vrtjeti***.

svȓstati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvȓstati* (Varaždin)

TVORBA *svrstávati* (*svrstávānje*)

Postalo od **sъvьrstati* (usp. i sln. *zvrstīti*), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vьrstati*, denominativnoga glagola od **vьrstь, *vьrsta*, v. ***vrsta***.

svȓšen *prid.* (14. st. Žića sv. otaca *svršen* 'savršen; gotov; prošli'), v. ***svršiti***

DIJALEKTI I POTVRDE *svȓšen* (Brač)

svȓšiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svršȉt* (Brač), *svršȉti* (Vrgada), *sf'ršiti, zvrš'iti* (Varaždin)

TVORBA *svršávati, svȓšen, svȓšenōst, svršétak, svršòtina*

Postalo od **sъvьršiti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **vьršiti* (v. ***vršiti***[1]), usp. i sln. *zvršíti* (Plet.); značenje se razvilo od 'dosegnuti vrhunac' do 'postići cilj' i 'svršiti'.

svûći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *svûć* (Brač), *svûći se* (Vrgada), *sûć (se)* (Grobnik), *sl'ẹ̄či* (Varaždin), *sl'ẹ̄či* (Gola)

Poput rus. *своло́чь* 'svući, skinuti' postalo od **sъvelkti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **velkti* (v. ***vući***).

svȕd, svùdā *pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *svȕda, svȕdar, svȕdir* (Brač), *svȕd, svȕdᵒār* (Vrgada), *svȗd, svȗda* (Senj),

Postalo od **vьxǫdъ, *vьxǫda* (usp. sln. *povsǫ̑d* 'svuda' < **po-vьxǫdъ*), što je tvoreno od **vьx-* (v. ***sav***) analogijom prema **kǫda* (v. ***kud, kuda***).

svùkud(ā) *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *svȕkud, svȕkuda* (Brač)

Tvoreno od *svud* (v. ***svud, svuda***) i *kuda* (v. ***kud, kuda***).

Š

šàbāt *m* (20. st.)

Posuđeno iz hebr. *šabbāt* 'dan odmora'; iz istoga je izvora posredno i ***subota***.

Lit.: Kluge s. v. Sabbat.

šàfran *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'afran* (Varaždin)

Posuđeno preko mađ. *sáfrány* i njem. *Safran* iz stfr. *safran*, što je pak preko šp. *azafrán* posuđeno iz arap. *zaᶜfarān*. Dijal. oblici kao *cafaran, cafran* itd. došli su preko tal. *zafferano* i mlet. *zafràn*.

Lit.: Gluhak 602; Kluge s. v. Safran.

šàh *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šâh* (Varaždin)

TVORBA *šàhist, šàhistica, šàhovskī*

Posuđeno iz njem. *Schach*, što je pak preko stfr. *eschac* posuđeno iz perz. *šāh* 'kralj'. Igra je nazvana po glavnoj figuri, kralju; u dijalektima je riječ *šah* mogla biti posuđena i preko tur. *şah*, što je također iz perz. *šāh*. V. i ***mat***[2].

Lit.: Snoj 718; Kluge s. v. Schach.

šahóvnica *ž*

Izvedeno od ***šah*** zbog karakterističnoga grba na zastavi koji podsjeća na šahovsko polje.

šàka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šàka* (Vrgada), *šàka* (Senj), *š'aka* (Varaždin), *š'aka* (Gola)

TVORBA *šàčnī, šàkāč* (*šakàčica, šàkāčkī*), *šàkati se* (17. st.) (*šàkānje* (19. st.))

Podudarno sa sln. dijal. *šáka*. Dublja je etimologija sporna. Formalno je i značenjski nevjerojatna veza s glagolom ***skočiti***. Vjerojatno je *šaka* postalo od **čáka*, s početnim *š-* zacijelo analogijom prema ***šapa***, ili disimilacijom. Imenica **čáka* bila bi izvedena od psl. glagola **čákati* 'udarati' (bug. *чáкам*, češ. dijal. *čákat (vodu)* 'pljeskati', rus. dijal. *чáкать* 'udarati'; šaka je dio ruke kojim se udara). Psl. glagol **čákati* mogao bi biti onomatopejski, usp. lit. *čekšėti* 'mljaskati', latv. *čokat* 'grebati'.

Lit.: Skok III: 378; Gluhak 602; Matasović 2003.

šàkal *m*

Posuđeno preko njem. *Schakal* iz tur. *çakal*, što je pak preko perz. *šāgāl* posuđeno iz skr. *śṛgālá-* 'šakal'. Izravno je iz tur. *çakal* ova riječ posuđena kao ***čagalj***.

Lit.: Skok I: 287, III: 379; Snoj 718.

šàl *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šâl* (Senj), *šậl* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Schal* i fr. *châle* iz eng. *shawl*. Engleska je riječ pak preko urdskoga i drugih novoindijskih jezika posuđena iz perz. *šāl* 'ogrtač, šal'. Smatra se da je ovaj odjevni predmet dobio ime po pokrajini *Šāliāt*, poznatoj po proizvodnji tekstila.

Lit.: Skok III: 379; Chambers 994; Snoj 718.

šála *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šālà* (Senj), *šậla* (Varaždin), *šālà* (Grobnik)

TVORBA *šàljiv* (*šàljivac* (18. st.) (*šàljīvčev, šaljìvčina*), *šàljivica, šàljivo*)

Poput sln. *šála* izvedeno od korijena glagola **šaliti* (v. ***šaliti se***).

šalabàhter *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šalab'ahtęr* (Varaždin)

Riječ nejasne etimologije. Dovodi se u vezu s njem. *Scharteke* 'kupusara, stara i bezvrijedna knjiga', no formalno izvođenje iz toga izvora je teško. Vjerojatnije je ova riječ posuđena iz njem. *Schulwächter* 'školski čuvar' (od *Schule* 'škola' i *Wächter* 'čuvar'), zacijelo preobličena pod analoškim utjecajem imenice ***šala***. Značenjski je razvitak objašnjiv ironičnom metaforom

('zabranjene bilješke za prepisivanje na ispitu' kao 'školski čuvar'). Riječ se proširila iz učeničkog i studentskog žargona.

Lit.: Benković 2017: 272.

šàlica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šàlica* (Senj), *š'alica* (Varaždin)

Posuđeno (uz dodavanje deminutivnog sufiksa *-ica*) iz njem. *Schale* < **skēl-* (stnord. *skála* 'posuda za vaganje', od istoga korijena koji je u ***skala***[I]).

Lit.: Gluhak 603.

šàliti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šōlȉt se* (Brač), *š^{o}ālàti se* (Vrgada), *šą̄liti sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **šaliti (sę)* 'šaliti se' (sln. *šáliti se*, rus. *шалúть* 'ludovati, biti nestašan', češ. *ošálit* 'prevariti', polj. *szalić* 'izluđivati'). U starijem jeziku postoji i prijelazno *šàliti (koga)* 'zabavljati koga šalom' (Hektorović, Vrančić). Dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje iz ie. **skēlh$_{1}$-* 'cijepati' (lit. *skélti*, arm. *c^{e}elum*, stnord. *skilja* 'dijeliti') značenjski je teško. Moguća je veza s rus. *нахáл* 'bezobraznik, drznik', što se izvodi iz **skōl-*, istoga korijena koji je u ***ohol***. Glagol **šaliti se* bio bi denominativ od **šala*, što pak može biti pravilno izvedeno iz **skēlā* (iako prijevojna duljina ostaje nemotivirana).

Lit.: Skok III: 379; Vasmer III: 368; Snoj 718.

šàlter *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'altęr* (Varaždin)

TVORBA *šàlterskī*

Posuđeno iz njem. *Schalter*, što je izvedeno od glagola *schalten* 'preklopiti', izvorno 'pritisnuti' (stvnj. *scaltan*, nesigurne dublje etimologije). Izvorno je značenje njemačke riječi bilo 'zasun, kojim se otvaraju vrata ili okno na uredu'.

Lit.: Snoj 718; Kluge s. v. schalten.

šàman *m* (20. st.)

Možda preko njem. *Schamane* posuđeno iz rus. *шамáн* 'čarobnjak, poganski svećenik'. Ruska je riječ posuđena iz tunguskoga *šaman* 'budistički svećenik', što je najvjerojatnije posredstvom toh. B *ṣamāne* posuđeno iz jezika pali (*samaṇa-* 'budistički svećenik' < skr. *śramaná-* 'asket, budistički redovnik', od korijena glagola *śrāmyati* 'umarati se, vježbati').

Lit.: Vasmer III: 370; Chambers 992.

šàmar *m* (19. st. Karadžić)

TVORBA *šamàrati*

Posuđeno iz tur. *şamar* 'pljuska, šamar'; također u bug. *шáмар*.

Lit.: Skok III: 380.

šàmot *m* (20. st.) 'vrsta gline od koje se prave vatrostalne opeke za gradnju peći'

DIJALEKTI I POTVRDE *šam'ot* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schamotte*, što je postalo od starijega *Scharmotte* nejasnoga postanja.

Lit.: Snoj 718.

šampánjac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šamp'ańęr* (Varaždin)

Izvedeno od imena francuske pokrajine *Champagne*, gdje se karakteristično pjenušavo vino proizvodi od 17. stoljeća. Ime *Champagne* razvilo se iz vlat. **campania*, što je izvedeno od lat. *campus* 'polje', v. ***šampinjon***, ***kamp***.

Lit.: Picoche 80.

šampìnjōn *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šampińôn* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *champignon*, što je preobličeno od stfr. *champegnuel* < vlat. **campagniolus*, izvedenice od lat. *campus* 'polje' < ie. **kamp-* (grč. *κάμπτω* 'savijati', lit. *kam̃pas* 'ugao'), v. ***kut***, ***kamp***. Izvorno su šampinjoni, dakle, 'poljske gljive'.

Lit.: Picoche 80; de Vaan 86.

šampiōn *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šampijôn* (Varaždin)

TVORBA *šampiōnka*, *šampiōnskī*

Posuđeno iz fr. *champion*, što je postalo od galo-lat. *campio* 'vojnik', a to je pak izvedeno od lat. *campus* 'polje' (u prenesenom značenju 'bojno polje'). Sličan je značenjski razvitak u njem. *Kampf* 'borba, boj', što je posuđeno iz lat. *campus* 'polje'.

Lit.: Picoche 80; Snoj 718f.

šàmpōn *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šampôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Schampon, Shampoo* iz eng. *shampoo*, što je pak poimeničeni glagol *shampoo* 'prati glavu, masirati vlasište' posuđen iz hind. *cāmpnā-* 'masirati'. Hindska riječ nema razjašnjeno postanje (pretpostavlja se da je posuđena iz nekog mundskog jezika koji se govori u istočnoj Indiji).

Lit.: Snoj 719; Chambers 992.

šȁnac (16. st.)

Poput češ. *šance* i polj. *szaniec* posuđeno iz njem. *Schanze* nejasnoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 380f.; Kluge s. v. Schanze[1].

šȁnk *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šânk* (Senj), *š'ank* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schank*, što je izvedeno od glagola *schenken* 'nuditi (piće), točiti' < pgerm. **skankija-* 'naginjati, nakositi' (steng. *scencan*), a to je izvedeno od **skanka-* 'kos, nagnuť (stnord. *skakkr*). Značenje 'točiti' razvilo se iz 'naginjati posudu (da tekućina isteče)'.

Lit.: Benković 2017: 273; Kluge s. v. schenken.

šânsa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ansa* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *chance* 'prilika', izvorno 'sreća' < lat. *cadentia* 'padanje, ono što pada', a to je izvedenica od glagola *cadō* 'pasti'. Značenjski je razvitak razumljiv u kontekstu kockarskih igara ('sreća u kockanju' kao 'povoljno padanje kocki').

Lit.: Snoj 719.

šansóna *ž* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šans'ona* (Varaždin)

TVORBA *šansonìjēr* (*šansonìjērka*)

Posuđeno iz fr. *chanson* < lat. *cantiō* 'pjesma'. Latinska je riječ izvedena od glagola *canō* 'pjevati' < ie. **keh$_2$n-*, v. ***kancona, kantata***.

Lit.: Picoche 82; Snoj 719.

šápa *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'apa* (Varaždin), *š'apa* (Gola)

TVORBA *šàpica*

Podudarno s dluž. *šapa* i bug. *шап* 'šapa', što bi upućivalo na psl. **šapъ, *šapa* (sln. *šápa* je posuđeno iz hrv.). Vjerojatno izvedeno od glagola **šapati* 'udarati' (sln. dijal. *šápati* 'lupkati', dluž. *šapać (so)*.) Taj je glagol najvjerojatnije zvukopisnoga podrijetla. Veza s ***kopito*** formalno je nemoguća.

Lit.: Skok II: 381; Gluhak 603; Snoj 719.

šàpat *m* (15. st.)

Postalo od psl. **šьpъtъ* (stcsl. *šьpъtъ*, sln. *šepèt*, rus. *шёпот*, češ. *šepot*), što je najvjerojatnije postalo od **syup-uto-*, metatezom od **swip-uto-*, od istoga korijena koji je u rus. *шипéть* 'sikati', csl. *sipnǫti* 'hripati', češ. *sípat* 'hripati', zacijelo onomatopejskoga podrijetla (usp. slične onomatopeje u latv. *sīpa* 'bura, orkan', lat. *sībilus* 'zviždanje').

Lit.: Skok III: 381; Snoj 724.

šàpnuti, v. ***šaptati***

šàptati (14. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šapjȁt* (Brač), *šapljȁti* (Vrgada), *šapljȁt* (Senj), *šęp'ętati, š'ęptati* (Varaždin), *šępt'ati* (Gola)

TVORBA *šàpnuti*, *šàptāč* (*šaptàčica*, *šàptāčkī*, *šàptāčnica*), *šàptānje* (17. st.)

Postalo od psl. **šьpъtàti* (sln. *šep(e)táti*, češ. *šeptati*, rus. *шептáть*), što je denominativan glagol izveden od imenice **šьpъtъ* (v. ***šapat***).

Lit.: Skok III: 381; Gluhak 603; Snoj 724.

šapùtati (19. st. Karadžić)

TVORBA *šapùtānje*

Analogijom prema iterativno-intenzivnim glagolima na *-utati* (***kolutati***, *gugutati*) preobličeno od ***šaptati***.

šára *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *šą̄ra* (Varaždin)

TVORBA *šárati*, *šàren* (*šarènilo*)

Postalo od **šara, *šarъ* (stcsl. *šarъ* 'boja', bug. *шар* 'pjega', sln. *šára* 'šarenilo'). Dublje je podrijetlo nejasno. Može biti stara posuđenica iz nekog turkijskog je-

zika (zbog južnoslavenske rasprostranjenosti najvjerojatnije iz bulgarskoga), usp. čuvaški *sără* 'boja'.

Lit.: Skok III: 382; Gluhak 603.

šaraf *m razg.*

Posuđeno iz aust.-njem. *Schraufe* (njem. *Schraube*), što je posuđeno iz stfr. *escrou* 'matica (za vijak)' < lat. *scrobis* 'rupa (u zemlji)' < ie. **skreb^{h}-* 'grepsti' (polj. *skrobać,* steng. *screpan*).

Lit.: Benković 2017: 274; Kluge s. v. Schraube; de Vaan 547.

šàran *m* (17. st.) *(Cyprinus carpio)*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'aran* (Varaždin), *š'āran* (Gola)

Izvedeno od ***šara***. Semantička je motivacija u višebojnom, šarenom tijelu ribe. U dijalektima se ova riba zove i ***krap***[1].

šárati, v. ***šara***

DIJALEKTI I POTVRDE *šōràt* (Brač), *š^{o}āràti* 'postajati šaren (dobivati boju)' (Vrgada), *šą̑rati* (Varaždin), *šār'ati* (Gola)

šarènica *ž* (19. st.)

TVORBA *šarèničnī*

Izvedeno od *šaren*, što je pridjev izveden od ***šara***, zbog višebojnog izgleda toga dijela oka, usp. i sln. *šârenica* (što je vjerojatno posuđeno iz hrv.). U međunarodnoj medicinskoj terminologiji taj se dio oka naziva *iris*, što je preko lat. *iris* posuđeno iz grč. *ἶρις* 'duga' (nejasne dublje etimologije; malo je vjerojatna veza sa steng. *wīr* 'žica', eng. *wire*).

Lit.: Snoj 719; Beekes 598.

šàrgija *ž* (19. st.) 'orijentalno glazbalo sa 7 – 8 žica; vrsta tambure slične bugariji' *reg.*

Posuđeno iz tur. *şarkı* 'pjesma' ukrštanjem s *çalgı* 'glazbeni instrument'. Balkanski turcizam, usp. alb. *sharqi* 'tambura'.

Lit.: Skok III: 383; Škaljić 580.

šàrlah *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'arlah* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Scharlach*, što je pak posuđeno iz srlat. *scarlatum* 'skrletna, tamnocrvena boja'. U srednjovjekovni latinski je ova riječ posuđena iz perz. *saqirlāt*, a u perzijski iz hebr. *siqrā* 'crvenilo'. Bolest je dobila ime po srlat. *febris scarlatina* 'skrletna groznica' po skrletnom osipu koji izaziva. Iz istoga je izvora (ali drugim putem) i ***skrlet***.

Lit.: Kluge s. v. Scharlach.

šarlàtan *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šarlatą̑n* (Varaždin)

TVORBA *šarlàtānka*, *šarlàtanskī*

Posuđeno iz fr. *charlatan*, što je pak iz tal. *ciarlatano*, izvedenice iz *ciarlare* 'ćaskati, blebetati'.

Lit.: Kluge s. v. Scharlatan.

šȁrm *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šą̑rm* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *charme*, što je izvedeno od glagola *charmer* 'očarati, začarati'. Glagol je izveden od lat. imenice *carmen* 'pjesma' u značenju 'čarobna formula, bajalica', što je disimilirano od **canmen*, od korijena glagola *canō* 'pjevati', v. ***šansona***, ***kancona***.

Lit.: Picoche 82; Kluge s. v. Charme.

šȁrmer *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šarmę̑r* (Varaždin)

TVORBA *šȁrmerica*, *šȁrmerskī*, *šarmírati*

Posuđeno iz fr. *charmeur*, što je izvedeno od *charme*, v. ***šarm***.

šaròlik *prid.* (19. st.)

Složeno od ***šara*** i ***lik***.

šâš *m* (18. st.) *(Carex)*

DIJALEKTI I POTVRDE *š^{o}āšà* (Vrgada), *šą̑š* (Varaždin); *saš, šaš* (RKKJ)

Podudarno sa sln. *šâš*, ukr. *uáu*, češ. dijal. *šáš*. Postalo disimilacijom od *saš* (oblik zabilježen u Crnoj Gori i Slavoniji). Psl. **sašь* je pak podudarno s lat. *cārex* 'šaš, trska', što upućuje na praoblik **k'eh$_2$syo-*, zacijelo od ie. korijena **k'eh$_2$-* 'oštriti' (skr. *śitá-* 'naoštren', lat. *catus* 'oštrouman'). Semantička je motivacija u oštrom lišću ove biljke, koja se na češ. zove *ostřice*).

Lit.: Skok III: 383; Matasović 2016; Snoj 720.

šášav *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ašavi* (Varaždin), *šášāv* (Grobnik), *š'ašaf* (Gola)

Zacijelo turcizam. Može biti posuđeno iz tur. *şaşı* 'razrok', uz dodavanje hrv. su-

fiksa *-av* (kao u ***ćelav***, ***lukav***), s tim da je značenje promijenjeno pod utjecajem sličnozvučnoga regionalizma *šàškin* 'nevaljanac, smušenjak' (Karadžić) od tur. *şaşkın* 'začuđen, budalast'. Druga je mogućnost da je *šašav* izvedeno izravno iz tur. glagola *şaşmak* 'čuditi se', iz kojega je izveden i pridjev *şaşkın*. Potvrde u dijalektima (Grobnik, Varaždin) bit će posuđenice iz standardnoga jezika. Manje je vjerojatno da je *šašav* asimilirano od **šasav*, što bi bilo izvedeno iz tal. *chiasso*, dijal. i *schiasso* 'buka, graja, šala'.

Lit.: Skok III: 383.

šàtor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȁtor* (Senj), *š'ator* (Varaždin), *š'atọr* (Gola)

TVORBA *šàtorskī*

Poput sln. *šátor*, rus. *шатёр*, polj. *szatr* turkijska posuđenica. Izvor je ove riječi najvjerojatnije turskotatarski (usp. kirgiski *šatyr* 'šator'), no u hrvatski je zacijelo posuđena posredstvom drugih slavenskih jezika s vojnom terminologijom. Izravno je iz turskoga posuđen regionalizam *čàdor* (Karadžić), usp. tur. *çadır*. Izvor je turkijskih riječi perz. *čatr* 'šator'.

Lit.: Skok I: 286; Vasmer III: 379.

šȃv *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šôv* (Brač), *š°ãv* (Vrgada), *šâf* (Varaždin)

Postalo od psl. **šьvъ* (sln. *šȇv*, rus. *шов* ⟨G *шва*⟩, polj. *szew*), od korijena koji je u ***šiti***.

Lit.: Gluhak 603.

šćèpati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćep'ati* (Gola)

Postalo asimilacijom od **sъčępati*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od korijena glagola **čępati* (v. ***čepati (se)***). Slično je tvoreno i razg. i dijal. *šćãpiti* (Habdelić), v. ***čapati***.

Lit.: Skok III: 383.

šćućúriti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćučûriti sę* (Varaždin)

Ekspresivan glagol nesigurne etimologije; najvjerojatnije prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od istoga korijena koji je u *čučati*, usp. i oblik *ćućati* (s glasom *ć*, Mikalja, Došen). Sufiks *-uriti* mogao bi biti apstrahiran iz glagola kao *zuriti, kuburiti*.

Lit.: Skok I: 301.

šèćer *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *sečer, cukor* (RKKJ)

TVORBA *šećèrāna*, *šećèrāš* (*šećerášev*, *šećèrāšica*), *šèćeriti*, *šèćērnī*

Posuđeno iz tur. *şeker*, što je posuđeno preko perz. *šäkär* iz arap. *sukkar*. Balkanski turcizam, usp. alb. *sheqer*, bug. *шекέр*. Dijalektna riječ *cȕkar* u kajkavskome je iz njem. *Zucker*, a u čakavskome iz tal. *zùcchero* (ili iz srodne mletačke riječi). Svi ti oblici također izvorno dolaze, uz posredovanje grč. *σάχχαρον*, iz arap. *sukkar*. U arapski je riječ najvjerojatnije posuđena iz skr. *śárkarā-* 'šećer u prahu', izvorno 'prašak'.

Lit.: Skok III: 384f.; Gluhak 603; Škaljić 581; Kluge s. v. Zucker.

šȅf *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȇf* (Varaždin), *š'ȇf* (Gola)

Posuđeno iz fr. *chef*, što je postalo od vlat. **capus*, a to je pak preobličeno od lat. *caput* ⟨G *capitis*⟩ 'glava', od istoga korijena **kap-* koji je u steng. *heafod* 'glava' (eng. *head*), v. ***kapetan***.

Lit.: Picoche 92.

šègrt *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȅgrt* (Senj), *š'ęgrt* (Varaždin), *š'ęgrt* (Gola)

TVORBA *šègrtica*

Posuđeno iz tur. *şakirt*, što je pak iz perz. *šāgird* 'učenik'. Balkanski turcizam, usp. bug. *шегαр*, rum. *şagărt*, alb. *shegert*.

Lit.: Skok III: 386; Škaljić 583.

šèik *m* (19. st.)

Posuđeno preko njem. *Scheich* ili eng. *sheikh* iz arap. *šayḫ* 'poglavica', izvorno 'najstariji'. Ista je riječ u dijalektima (u Bosni) preko tur. *şeyh* posuđena kao *šeih* i *šȅh* 'derviški starješina'.

Lit.: Skok III: 386; Chambers 995; Kluge s. v. Scheich.

šȅpati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȇpati* (Varaždin), *šȅpat* (Grobnik), *šȇpl'ati* (Gola)

TVORBA *šȅpav* (*šȅpavac* (*šȅpāvčev*), *šȅpavica*)

Poput sln. *šȇpati* najvjerojatnije izvedeno od bav. njem. *schepp* 'kriv, izvijen' (srodno sa stand. njem. *schief*) odnosno *scheppenbeinig* 'krivonog' (od *schepp* i *Bein* 'noga').

Lit.: Skok III: 387; Gluhak 604; Snoj 724.

šepíriti se, v. ***šepuriti se***

DIJALEKTI I POTVRDE *šepȇr'iti se* (Gola)

šèprtlja *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šep'rtla* (Gola)

Izvedeno od glagola *šepȑtljati*, što je postalo ukrštanjem ***šepati*** i ***prtljati***.

Lit.: Skok III: 387.

šepúriti se

Postalo od **čepuriti se* (za sličnu promjenu v. ***šaka*** od **čaka*), što je srodno sa sln. *čepȇriti se*, rus. dijal. *чепе́рить*ся, sln. dijal. *čepurkat' sa*, no točna je prasl. rekonstrukcija nemoguća.

Lit.: Skok III: 387; Snoj 83.

šèrif *m*

Posuđeno iz eng. *sheriff* < steng. *scīrgerēfa*, što je složeno od *scīr* 'pokrajina' (eng. *shire*) i *gerēfa* 'upravitelj' (eng. *reeve*). Izvorno je šerif bio upravitelj grofovije, pokrajine, a poslije je dobio značenje i drugih vrsta dužnosnika (pa i zaštitnika zakona na američkom Divljem zapadu). U dijalektima u Bosni riječ *šerif* 'Muhamedov potomak po kćeri Fatimi' ima sasvim drugo podrijetlo (dolazi od arap. *šarīf* 'plemenit', od glagola *šarufa* 'biti hvaljen, uzvišen').

Lit.: Snoj 724.

šerȉjāt *m* (19. st.)

TVORBA *šerȉjātskī*

Posuđeno preko tur. *şeriat* i perz. *šariat* iz arap. *šarīᶜa* 'pravi put'.

Lit.: Skok III: 388.

šèsnaest *br.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šesnȁjest* (Brač), *šesnȁest* (Vrgada), *šešnâjst* (Senj), *šęsnȇjst* (Varaždin); *šestnajst(e)*, *šes(t)najest* (15. – 18. st.), *šesnes(t)* (16. st.), *šestnadest(e)* (16., 17. st.)

TVORBA *šesnaestérac*, *šèsnaestero*, *šèsnaestī*, *šesnaèstičnī*, *šesnaèstina*, *šesnaèstīnka*, *šesnaestòrica*

Postalo od psl. **šestь na desęte* ili **šestь na dьsęte* (sln. *šȇstnajst*, csl. *šestь na desęte*, rus. *шестна́дцать*, češ. *šestnáct*), v. ***šest***, ***deset***.

Lit.: Snoj 724f.

šêst *br.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȇst* (Brač), *šêst* (Vrgada), *šêst* (Senj), *šȇst* (Varaždin), *š'ȇst* (Gola)

TVORBA *šestérac*, *šèstero*, *šêstī*, *šèstica*, *šèstina*, *šestòrica*

Postalo od psl. **šèstь* (sln. *šȇst*, stcsl. *šestь*, rus. *шесть*, češ. *šest*), što je od ie. apstraktne imenice **swek's-ti-* 'šestica' (stnord. *sétt*), a to je pak izvedeno od ie. **(k)swek's* 'šest' (lit. *šeši*, got. *saihs*, lat. *sex*, grč. *ἕξ*, skr. *ṣáṭ*, velš. *chwech*, arm. *vecᶜ*).

Lit.: Skok III: 388f.; Gluhak 604f.; Snoj 724.

šèstār *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šèstar* (Senj)

Posuđeno (uz mletačko posredovanje) iz tal. *sesta, seste* ⟨mn.⟩ 'šestar, mjerilo', usp. i tal. *sestario* 'rimska mjera', izvorno poimeničeni pridjev *sesto* 'šesti' u ž. r. < lat. *sextus* ⟨ž *sexta*⟩ 'šesti'. Značenjska je motivacija u tome što je razmak među krakovima šestara jedna šestina opsega kružnice.

šêstī *br.*

Postalo od **šestь* (stcsl. *šestь*, sln. *šésti*, rus. *шестóй*, češ. *šestý*) < ie. **(s)uk'to-/ *swek'to-* (stprus. *usts, uschts*, av. *xštuua-*, grč. *ἕκτος*, stvnj. *sehto*).

šèšīr *m* (18. st.)

Riječ nejasne etimologije. Proširila se vjerojatno iz istočnoštokavskih govora. Moglo bi se pomišljati na izvođenje iz mađ. *csésze* 'šalica, čaška' (posuđeno iz češ. *číše* 'čaša', usp. hrv. ***čaša***) uz asimilaciju *č...s* > *č...š* > *š...š* i dodavanje sufiksa *-ir* (kao u *kosir* 'srp', *vodir* 'posuda za vodu', dijal. *tanjir* 'tanjur'). Semantička bi

veza bila u obliku šešira koji podsjeća na čašu ili šalicu (za sličnu vezu usp. lat. *capis* 'zdjela, šalica' spram *cappa* 'kapa, kapuljača'). Također je moguće izvođenje iz fr. *(chapeau de) chasseur* 'lovački šešir' jer se nošenje lovačkih šešira proširilo s modom u drugoj polovici 18. st. kada je riječ po prvi put potvrđena.

Lit.: Skok III: 389; MNTESZ I: 513.

šétati se (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *šẽtȁt (se)* (Brač), *šẽćȁti (se)* (Vrgada), *šẽćȁt* (Senj), *šę̃tati sę* (Varaždin)

TVORBA *šètāč* (*šetàčica*), *šétalīšte*, *šẽtkati (se)*, *šétnica*, *šétnja*

Postalo od psl. **šętàti (sę)* 'gibati (se)' (stcsl. *šętanie* 'frktanje', sln. *šę̃tati se* 'šetati se', strus. *шамаmu ся* 'lutati', rus. *шамáть* 'drmati', češ. *šátati* 'pokretati'), najvjerojatnije od ie. **sent-* 'kretati se' (stvnj. *sinnan* 'putovati', stir. *sét* 'put', av. *hant-* 'doći'). Početno *š-* umjesto očekivanoga **s-* vjerojatno je postalo iza prefiksa koji su završavali na **i* i **u*, npr. **pri-* i **u-* (v. ***hod***). Manje je vjerojatno povezivanje s lit. *skàsti* ⟨prez. *skañta*⟩ 'pomaknuti se' (od korijena **sket-*/**skot-* s prezentskim infiksom **-n-*).

Lit.: Skok III: 389; Vasmer III: 379 Snoj 725; Smoczyński 556; Rejzek 2008.

šéva *ž* (18. st.) *(Alauda arvensis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ę̣va* (Varaždin, novije)

Izvorno hipokoristik za dijal. *ševrljuga*, što je pak onomatopejski preobličeno od *čevrljuga, čavrljuga*. U drugim slav. jezicima nalazimo slične onomatopejske riječi za 'ševu' (sln. *škrjánec*, polj. *skowronek*, slč. *škovránok*, rus. *жáворонок*, rus. dijal. *сковорóнок*) no praslavenski se oblik ne da točno rekonstruirati (posvjedočeni oblici upućuju na **skVr-n-*, usp. kajk. *škrlec*); u hrvatskom je sufiks *-uga* u *ševrljuga* zacijelo analoški prema ***češljugar***.

Lit.: Skok III: 389; Matasović 2020; Snoj 730.

šéviti *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ę̣viti* (Varaždin)

Riječ nejasne etimologije. Možda u vezi s čak. *šẽvast* 'lud', srp. *šẽvast* 'šepav', što je vjerojatno izvedeno od ***ševa***. Druga je mogućnost da se radi o posuđenici iz tal. dijal. *schiavare*, tal. vulg. *chiavare* 'ševiti' (od *chiavo* 'klin, ključ' < lat. *clāvis*, v. ***ključ***), usp. i mlet. *chiavàr* 'ševiti', *chiavada* 'koitus'.

Lit.: Bezlaj IV: 38.

šezdèsēt *br.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *šezdesẽt* (Vrgada), *šezdesẽt* (Senj), *š'ęzdęsęt* (Varaždin)

TVORBA *šezdèsetero*, *šezdèsētī*, *šezdesetòrica*

Postalo od psl. **šestь desętь* (stcsl. *šestь desętъ*, sln. *šę̂stdeset*, rus. *шестьдесáть*, češ. *šedesát*) izvorno 'šest desetica', v. ***šest***, ***deset***.

šîba *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *šîba* (Senj), *šîba* (Grobnik), *š'iba* (Varaždin)

TVORBA *šîblje*

Poput sln. *šíba* postalo od **šíba*, što je deverbalna imenica od psl. **šibati* (v. ***šibati***).

Lit.: Gluhak 605; Snoj 725.

šîbati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šîbot* (Brač), *šîbati* (Varaždin)

Postalo od psl. **šibati* 'udarati' (stcsl. *šibati*, sln. *šíbati*, strus. *шибаmu*, rus. *шибáть* 'udarati, bacati', češ. *šibati*) < ie. **ksweyb-* 'bacati se' (srperz. *šēb-*, steng. *swāpan* 'mesti', eng. *sweep*, vjerojatno i skr. *kṣipáti* 'bacati' s nerazjašnjenim *-p-*).

Lit.: Skok III: 390f.; Derksen 487; Vasmer III: 396; Snoj 725.

šîbica *ž* (16. st. 'mala šiba'; 19. st. 'žigica')

DIJALEKTI I POTVRDE *šîbice* (Vrgada), *š'ibica* (Varaždin)

Poput sln. *šíbica* deminutiv od ***šiba***; usp. stariju složenicu *palidrvce* (od ***paliti*** i ***drvce***) kao kalk prema njem. *Zündholz* (od *zünden* 'paliti' i *Holz* 'drvo').

Lit.: Snoj 725.

šȋc *uzv.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ic* (Varaždin)

Onomatopeja kojom se tjeraju mačke, usp. slične onomatopeje u rus. *кыш*, češ. *kšá*, eng. *shoo*, itd.

šȋfra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *šȋfra* (Varaždin)

TVORBA *šifrírati*

Posuđeno iz fr. *chiffre* 'šifra, broj' iz srlat. *cifra* 'znamenka, ništica', što je posuđeno iz arap. *ṣifr* 'praznina, ništica'. Iz istoga je izvora (uz drugo posredovanje) i ***cifra***.

šȉja *ž* (14. st. Rog. reg. ben.)

Postalo od psl. **šíja* ⟨a.p. *a*⟩ 'vrat' (stcsl. *šija*, sln. dijal. *šíja*, strus. *шия, шья*, rus. *шéя*, polj. *szyja*); dublja je etimologija nesigurna. Izvodi se iz korijena koji je u ***šiti***, uz pretpostavku da je izvorno značenje bilo '(opšiveni) ovratnik'. Manje je vjerojatno povezivanje s lat. *sinus* 'krilo, grudi, udubina' i alb. *gji* 'grudi' < ie. **sey-* (uz pretpostavku da je izvorno značenje bilo 'nešto svijeno', usp. lit. *kãklas* 'vrat' od korijena koji je u ***kolo***).

Lit.: Skok III: 391; Gluhak 606; Vasmer III: 396; de Vaan 567; Snoj 725.

šȋk *m prid. pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ik* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *chic* 'pomodno, ukusno', što je pak posuđeno iz srnnj. *schick* 'pravilnost, ispravnost', od glagola *schicken* 'uređivati, poravnavati' (njem. *schicken* 'slati') nesigurna postanja.

Lit.: Kluge s. v. Schick.

šȉkara *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šikâra* (Varaždin), *šik'ara* (Gola)

Riječ nepoznate etimologije. Podudarno je sln. dijal. *šíkara*. Izvođenje iz korijena koji je u ***šiba*** glasovno je nemoguće jer nije objašnjeno *-k-* umjesto očekivanoga **-b-*. Moguća je veza sa ***šiknuti*** u značenju 'naglo se izliti, probiti se' (izvorno bi značenje bilo 'izboj divljeg raslinja'); za sufiks usp. *lùdara* (gljiva), *tìskara*, *gùžvara* (pita).

Lit.: Skok III: 390; Bezlaj IV: 42.

šȉkljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȋkļati* (Varaždin)

Postalo ukrštanjem ***sukljati*** i ***šiknuti***.

Lit.: Skok III: 391f.

šȋknuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'iknuti* (Varaždin), *šikn'oti* (Gola)

Glagol nejasne etimologije. Pretpostavlja se onomatopejsko podrijetlo, odnosno izvođenje iz onomatopeje *šȋk* (Karadžić) kojim se gone svinje. Usp. i sličnu onomatopeju u tal. *schizzare* 'šiknuti, izbijati, izliti se'.

Lit.: Skok III: 391f.

šȋlīng *m*

Posuđeno iz njem. *Schilling*, što je pak podudarno sa steng. *scilling* 'novčić'. Dublje je podrijetlo nesigurno, no pomišlja se na izvođenje iz pgerm. **skell-* 'odzvanjati, zveckati' (njem. *Schall* 'zvuk'). Iz iste je germanske riječi posuđeno sthrv. *clez* 'novčana jedinica' (Povaljska listina).

Lit.: Chambers 997.

šȋlo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȋlo* (Brač), *šȋlo* (Vrgada), *šȋlo* (Senj), *š'ilo* (Varaždin)

Postalo od psl. **šídlo* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *šílo*, rus. *шúло*, polj. *szydło*), što je sufiksom za oruđa (**-dlo-* < ie. **-dʰlo*) izvedeno od korijena koji je u ***šiti***.

šȋljak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'īlęk* (Gola)

Izvedeno deminutivnim sufiksom **-ъkъ* iz prezenta **šiljǫ* glagola **šiliti* (v. ***šiljiti***). Usp. i sln. *šȋljček*.

šȋljast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***šilo***, s *-j-* prema prezentu **šiljǫ* glagola **šiliti* (v. ***šiljiti***). Značenje se razvilo iz 'oštar poput šila'.

šíljiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šȋliti* (Varaždin), *šȉjat* (Grobnik)

TVORBA *šíljilo*

Poput sln. *šíliti* postalo od **šiliti*, denominativnog glagola od ***šilo***. Suglasnik *-j-* je dodan prema prezentu **šiljǫ*.

Lit.: Skok III: 392.

šìmšir *m* (18. st.) *(Buxus sempervirens)*

Posuđeno iz tur. *şimşir*, što je pak iz perz. *šimšäd*. Balkanski turcizam, usp. bug. *шимшир, цимшир*, ngr. *τσιμσίρι*, rum. *cemşir, simcir*.

Lit.: Skok III: 393.

šípak *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šīpȁk* (Brač), *šīpęk* (Varaždin)

TVORBA *šípkov*

Postalo od psl. **šipъkъ* 'šipak' (stcsl. *šipъkъ*, sln. *šīpek*, češ. *šípek*, usp. i rus. *шипóвник* 'šipak'), što je izvedeno od **šipъ* 'trn, bodlja' (rus. *шип*, polj. *szyp*) < ie. **sk'eyp-* (lit. *skiẽpas* 'mladica, cijepljenje', lat. *scīpio* 'palica'); vjerojatno je od istoga korijena (bez "s-mobile") i glagol ***cijepiti***. Formalno i značenjski je malo vjerojatna veza s lat. *cippus* 'nadgrobni stup, stećak', skr. *śepa-* 'rep, penis' < ie. **k'ep-*.

Lit.: Skok III: 393; Gluhak 606; Rejzek 2008: 98; Snoj 726.

šȋparica *ž* (19. st.)

Izvedeno od hrv. star. i dijál. *šìpār* 'moruna muškog roda, poodraslo muško dijete', što je najvjerojatnije izvedeno od **šipъ* (v. ***šipak***). Zabilježeno je i značenje 'sitna riba za prženje', usp. i *šipárac* 'klen manji od oke'.

Lit.: Skok III: 393; Gluhak 606.

šȋpka *ž* (17. st.)

Postalo asimilacijom od **šibka* < **šibъka*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***šiba***.

Lit.: Skok III: 390f.

šìprāg *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šibr'aga* (Gola)

Etimologija nije razjašnjena; uspoređuje se sa sln. *šipračje* (hrv. *šipražje*) i izvodi iz korijena koji je u ***šiba***, no zamjena *p* umjesto **b* i sufiks nisu objašnjeni. Moguće je i izvođenje iz **šipъ* 'trn, bodlja', od korijena koji je u ***šipak***, ali ni ono ne objašnjava tvorbu.

Lit.: Skok III: 390.

širìna *ž* (13. st. Sava; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *širinȁ* (Brač), *širīna* (Senj), *šir'ina* (Varaždin)

Postalo od psl. **širina* (sln. *širína*, rus. *ширина́*), što je izvedeno od korijena glagola ***širiti***.

šíriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šīriti* (Varaždin)

TVORBA *šírēnje*

Postalo od psl. **širiti* (sln. *šīriti*, rus. *ширúть*, češ. *šířiti*), što je glagol izveden od pridjeva **širъ* 'širok', v. ***širok***.

širok *prid.* (13. st. Spom. Stoj.; 15. st. Hrv. spom)

DIJALEKTI I POTVRDE *širȍk* (Brač), *širȍk* (Vrgada), *šīrok* (Senj), *širǫ̑ki* (Varaždin)

TVORBA *širòko, šīrom*

Postalo od psl. **širokъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *širokъ*, sln. *širȍk*, rus. *широкий*, češ. *široký*), što je izvedeno od **širъ* 'širok' (sln. star. *šīr*, rus. dijal. *широ́й*). Dublja je etimologija nejasna. Povezivanje sa srvnj. *schīr* 'čist, gol' (eng. *sheer*) semantički je teško (valjalo bi poći od značenja 'otvoren', odakle se u slavenskome moglo razviti značenje 'širok'), kao i povezivanje sa stvnj. *skiaro* 'brz'. Može se pomišljati i na izvođenje iz ie. **sk'ih$_2$-ro-*, izvedenice od korijena **sk'eh$_2$i-* 'rezati' (skr. *-chyáti*, grč. *σχάω* 'dubiti, otvarati', stir. *scían* 'nož') uz pretpostavku da je značenjski razvitak bio od 'izrezan, izdubljen' preko 'proširen (o rupi)' do 'širok'. Još je manje vjerojatno posuđivanje iz iranskoga (hotansko-sakskoga) *kṣīra-* 'zemlja, područje' (riječi koje znače 'zemlja, područje' često postaju od poimeničenih pridjeva koji znače 'širok', no obratan značenjski razvitak je znatno rjeđi). Komparativ *širi* stvoren je od korijena bez sufiksa *-ok-*.

Lit.: Skok III: 391; Vasmer III: 401; Beekes 1434f.; LIV s. v. **sk'eh$_2$i-*; Oguibénine

2016: 354; Snoj 727; Villnow Komárková – Blažek 2013.

širòko *m* 'južni i jugoistočni topao i vlažan vjetar'

Posuđeno iz tal. *sciròcco*, *scilocco* što je možda iz arap. *šuluq* 'južni vjetar' (usp. i hrv. star. *šilok* (Mikalja). Druga je mogućnost da je talijanska riječ posuđena iz arap. *šarqī* 'istočni'.

Lit.: Skok III: 392.

širokògrudan *prid.*

TVORBA *širokògrudnōst*

Složeno od ***širok*** i ***grudi*** (usp. rus. *широкогрýдый* 'širokih grudi, prsat'); značenje 'darežljiv' nastalo je pod utjecajem fr. *large* 'širok, obilan' i 'darežljiv' < lat. *lārgus* 'obilan'.

šîrom *pril.*

Izvedeno od osnove pridjeva ***širok***. Za tvorbu usp. ***diljem***.

šišārka *ž* (17. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***šiška***; za značenje usp. rus. *шúшка* 'kvrga, šišarka'. Formalno je moguće i da je riječ postala ukrštanjem između sličnoznačnoga ***češer*** i ***šiška***.

šíšati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'išati* (Varaždin), *šíšat* (Grobnik)

TVORBA *šíšānje*

Glagol nejasna postanja. Formalno je podudarno bug. *шúшам* 'bodem', ali ima različito značenje i zacijelo je izvedeno iz tur. *şiş* 'bodež'; rus. *шушáть* 'rovati' (također 'lijeno raditi') nema sigurnu etimologiju, no značenje 'rovati' moglo se razviti iz 'bosti', pa bi i to bio glagol izveden iz turkijske posuđenice u značenju 'bodež'; u hrvatskom *šišati* može biti istoga podrijetla, no značenjski promijenjeno pod utjecajem ***šiška*** (u smislu 'odrezani uvojak kose'). Naposljetku, moguće je izvođenje iz **šišъ* 'koža' (v. ***šišmiš***); tada bi **šišati* bio denominativan glagol izvornoga značenja 'guliti kožu, odirati'.

Lit.: Skok III: 395; Gluhak 607; Vasmer III: 404.

šîška *ž* (18. st.) 1. 'češer; tvrda loptasta tvorevina na biljkama', 2. *mn.* 'kosa koja se spušta preko čela'

DIJALEKTI I POTVRDE *šîška* 'glava' (Vrgada), *šîška* (Senj), *šîška* 'češer, šišarka' (Varaždin), *šîškę* 'posebno šišana kosa na čelu' (Varaždin), *šîška* 'bolesna izraslina oko nametnika na žiru' (Grobnik)

TVORBA *šîške*

Postalo od psl. **šíšьka* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *šišьka* 'oteklina', sln. *šîška* 'šiška', rus. *шúшка* 'oteklina, kvrga, šišarka'). Prvotno je značenje zacijelo bilo 'oteklina, kvrga', a zatim 'šišarka' (kvrga na zimzelenom stablu) i, u hrvatskome, 'šiška' (izbočina, gomila kose). Mogla bi biti riječ o staroj posuđenici iz turkijskih jezika (usp. tur. *şiş* 'oteklina'), no to nije sigurno. Malo je vjerojatno izvođenje iz korijena glagola ***šišati***, jer on vjerojatno nema praslavensko podrijetlo.

Lit.: Skok III: 396.

šišmiš *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'išmiš* (Varaždin)

Poput sln. dijal. *šîšmîš* složeno od **šišъ* i **myšь* 'miš' (v. ***miš***). Prvi je dio ove složenice najvjerojatnije povezan s lit. *šikšnà* 'tanka koža', latv. *siksna* '(kožni) pojas', usp. i lit. *šikšnỹs* 'šišmiš, netopir' iz istoga korijena. Značenjska je veza u tome što šišmiši imaju kožna krila.

Lit.: Snoj 727.

šištati

Onomatopejski glagol tvoren slično kao ***pištati***.

šîti (13. st. Sava tip. hil.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šît* (Brač), *šîti* (Vrgada), *šît* (Senj)

Postalo od psl. **šíti* ⟨prez. *šíjǫ* a.p. *a*⟩ (csl. *šiti* ⟨prez. *šijǫ*⟩, sln. *šíti* ⟨prez. *šîjem*⟩, rus. *шить* ⟨prez. *шью*⟩, polj. *szyć* ⟨prez. *szyję*⟩)

< ie. **syuh$_2$-* 'šiti' (lit. *siūti*, latv. *šūt*, skr. *sīvyati*, lat. *suō*, got. *siujan*).

Lit.: Gluhak 607; Derksen 487; Vasmer III: 402.

šívati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šĩvati* (Varaždin)

TVORBA *šìvàčica*, *šìvāćī*, *šìvàćica*, *šívānje*

Poput sln. *šívati* postalo od **šìvàti* što je nesvršeni glagol tvoren od korijena koji je u ***šiti***.

škàkljati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škakljȁt* (Senj), *škakjȁt* (Grobnik)

TVORBA *škàkljiv* (*škàkljivōst*)

Postalo od **skъkъljati*, usp. csl. *skъkъtati* 'škakljati'. Zacijelo onomatopejskoga postanja, kao i npr. lat. *titillare* 'škakljati'.

Lit.: Skok III: 398; Gluhak 607.

škâmp *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *škômp* (Brač), *škânp* (Senj)

Posuđeno iz mlet. *scampo* ili furl. *scamp*, što je pak najvjerojatnije posuđeno iz grč. *κάμπη* 'crv, gusjenica' (oljušteni škampi podsjećaju na crve). Početni *s-* možda je od ukrštanja s grč. pridjevom *σκαμβός* 'svijen'.

Lit.: Skok III: 398; Gluhak 608; Vinja III: 217f.; Snoj 727.

škànjac *m* (19. st.) *(Buteo buteo)*

Riječ nejasna postanja. Zacijelo je nekako izvedena od psl. **kanja* 'škanjac, *milvius*' (hrv. dijal. *kànja* (Gorski Kotar), sln. *kánja*, rus. *канюк, кáня*, polj. *kania*), no početno *š-* nije objašnjeno. Može se pomišljati na analogiju s dijal. glagolom *škanjȁt* 'zaklati stoku' (Smokvica, Boka), što je posuđeno iz mlet. *scanar* 'ubijati'. Psl. **kanja* se povezuje s lat. *cicōnia* 'roda', stvnj. *huon* 'kokoš' (njem. *Huhn*), što bi moglo biti izvodivo iz ie. **koh$_2$n-*, od korijena **keh$_2$n-* 'pjevati' (lat. *canō*, stir. *canid*), v. ***kantata***. Moguće je i da su sve te riječi posuđene iz nekog predindoeuropskog supstratnog jezika.

Lit.: Skok II: 36; Vasmer I: 520; Vinja III: 218.

škàre *ž, pl. t.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *škȁre* (Vrgada), *škàre* (Senj), *škârjẹ* (Varaždin), *šk'ārje* (Gola)

TVORBA *škȁrice*

Poput sln. *škârje* posuđeno iz srvnj. *schaere* (> njem. *Schere*) < ie. **(s)keyr-* 'rezati' (lit. *skìrti*, grč. *κείρω*).

Lit.: Skok III: 399; Gluhak 608; Snoj 728.

škàrpīna *ž* (17. st.) *(Scorpaena scrofa)*

DIJALEKTI I POTVRDE *škaŕpina* (Brač), *škarpîna* (Senj)

Posuđeno iz nekog sjevernotalijanskog, možda mletačkog dijalekta (usp. tal. *scorpena*). Riječ je postala od lat. *scorpaena*, što je posuđeno iz grč. *σκόρπαινα*, a to je pak izvedeno od *σκορπίος* 'škorpion' (v. ***škorpion***). Značenjska je veza u otrovnoj bodlji koju imaju i ova riba i škorpion.

Lit.: Skok III: 258; Snoj 728.

škíljiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škĩjȉt* (Grobnik), *škĩlẹti* (Varaždin)

TVORBA *škȉljav* (*škȉljavōst*)

Poput sln. *škíliti* posuđeno iz stvnj. *skilihen* 'škiljiti' (njem. *schielen*), od istoga korijena koji je u njem. *scheel* 'kriv' (izvorno je značenje bilo 'krivo gledati').

Lit.: Skok III: 400; Gluhak 608; Snoj 728.

škljoc *uzv.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škl'oc* (Varaždin)

TVORBA *škljȍcati*, *škljȍcnuti*

Onomatopeja, usp. sln. *šklôcati,* njem. *knacken* 'škljocati'.

škòditi (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škòdit* (Brač), *škòditi, škàditi* (Vrgada), *škòdit* (Senj), *škǫ̂dẹti* (Varaždin)

TVORBA *škòdljiv* (*škòdljivōst*)

Denominativan glagol od hrv. star. i dijal. *škòda* 'šteta'; poput polj. *szkoda* i sln. *škȍda* posuđeno iz stvnj. *scado* 'šteta' (njem. *Schaden*), nesigurna podrijetla.

Lit.: Skok III: 400f.; Gluhak 608f.; Snoj 428; Kluge s. v. Schaden.

škôla *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skȕla* (Brač), *škôla* (Vrgada), *škôla* (Senj), *škôla* (Varaždin)

TVORBA *školárac* (*školárčev*), *školàrina*, *škòlārka*, *škòlovati* (*škòlovānje*), *škòlskī*, *škòlstvo*

Posuđeno, možda preko mlet. *scuola* (i tal. *scuola*) iz vlat. *scola* < lat. *schola*, što je pak posuđeno iz grč. *σχολή* 'škola', isprva 'slobodno vrijeme, dokolica' (prema shvaćanju da se učenje može odvijati samo u vrijeme oslobođeno od fizičkog rada nedostojnog slobodna čovjeka). U grčkom je riječ izvedena od korijena **segʰ-* koji je u glagolu *ἔχω* 'držati, imati' (v. ***shema***). Grč. *σχολή* je dakle isprva značilo 'suzdržavanje (od rada)'.

Lit.: Gluhak 609; Beekes 1438f.; Snoj 734.

škôljka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škõljka* (Senj), *škõjka* (Grobnik), *šk'oļka* (Varaždin)

TVORBA *škòljkār*, *školjkárev*, *školjkàrica*, *školjkárstvo*

Postalo od **skoljьka* (rus. *скóлька*, strus. *сколия*, bug. *скóлка* 'skólka'), od korijena **skel-* koji je u steng. *sciell* 'lupina, školjka' (eng. *shell*), njem. *Schale* 'kora, lupina' (v. ***šalica***), vjerojatno i lit. *skalà* 'blanjevina, strugotina', v. ***skala***[1].

Lit.: Skok III: 264; Gluhak 609; Vasmer III: 643; Snoj 729.

škòpiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škopȉt* (Brač), *škopìti* (Vrgada), *škopȉt* (Senj), *šk'opiti* (Varaždin), *skọp'iti* (Gola)

Postalo od star. i dijal. *skòpiti* < psl. **skopìti* (stcsl. *skopiti*, sln. *skopíti*, rus. *скопúть*, češ. *skopiti*), vjerojatno od istoga korijena koji je u ***štap***, usp. i lit. *skõpti* ⟨prez. *skapiù*⟩ 'izdupsti', latv. *šķeps* 'koplje'. Moguće je i povezivanje s ie. korijenom **kop-* koji je u ***kopati*** i ***koplje*** uz pretpostavku da *skopiti* i *štap* imaju "s-mobile". Početno *š-* umjesto starijega *s-* može biti analogijom prema *štap*, ili asimilacijom s **-lj-* u 1. l. jd. prez. **skopljǫ*.

Lit.: Gluhak 609; Vasmer III: 645.

škorpìōn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škorpijôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Skorpion* iz lat. *scorpiō*, što je pak posuđeno iz grč. *σκορπίος* 'škorpion'. Grčka se riječ povezuje sa stvnj. *scarbōn* 'strugati', no vjerojatnije je da je posuđena iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Snoj 729.

škràbica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škrâbica* (Senj), *škràbica* (Grobnik)

Izvedeno deminutivnim sufiksom *-ica* od **skorbja* 'kutija, škrabica' (hrv. dijal. *škràbija* (Karadžić), sln. *škrâblja* 'kutija'); na početno *š-* moglo je analogijom utjecati hrv. dijal. *škàtulja* 'kutija', što je posuđeno iz mlet. *scatola* (usp. i tal. *scatola*) ili ***škrinja***, no usp. i sličnu smjenu u ***škripati*** pored *skripati*. Pojavljuje se i kao **korbьji* (bez "s-mobile"), usp. hrv. dijal. i star. *krabija* (Stulić), stcsl. *krabii*, stpolj. *krobia* 'mala pletena košarica', češ. *krabice* 'škrabica', rus. dijal. *коробья́* 'sanduk od luba za čuvanje odjeće', *коробея́* 'košara od luba', što je izvedeno od psl. **korbъ* 'korpa, košara', v. ***krabulja***.

Lit.: Skok III: 401; Gluhak 610.

škŕga *ž* (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *škŕge* (Senj), *šk'rga* (Varaždin)

TVORBA *škŕžnī*

Riječ nerazjašnjene etimologije, proširila se zacijelo preko Karadžićeva rječnika (sln. *škŕga* je posuđeno iz hrv.). Možda je postala ukrštanjem od psl. **(s)krělja* 'škrga' (hrv. star. *krȅlja*, polj. mn. *skrzele*, češ. mn. *skřele*) < ie. **skerH-* 'rezati' (lit. *skìrti*, stir. *scaraid*) i ***hrga***.

Lit.: Skok III: 402; Gluhak 610f.

škŕgūt *m*, v. ***škrgutati***

škrgùtati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škrgūtȁt* (Brač)

Glagol izveden ekspresivnim sufiksom *-utati* (usp. *škriputati, skakutati, šaputati*). U ishodištu je psl. onomatopejski korijen **skrъg-* (po prvoj palatalizaciji **skrъž-*) ili **škrъg-*, usp. sln. *škržât* 'škrgut', rus. *скре́жет* 'škr-

gutanje', usp. i (bez početnoga **s-*) sličnu onomatopeju ***čegrtati (čagrtati)***.

Lit.: Skok III: 402; Snoj 731f.

škríljevac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *škrîljẹvẹc* (Varaždin)

Poput sln. *skrílavec* izvedeno od psl. **skrídlъ* (sln. *skrîl* 'vrst kamena', rus. dijal. *скрыл* 'iver, komad kruha', stčeš. *skřidla* 'škriljevac', usp. i hrv. star. *škrílja* 'kamena ploča') < ie. **skreyd-* 'rezati' (got. *dis-skreitands* 'koji lomi', njem. dijal. *schritzen* 'trgati').

Lit.: Skok III: 403; Snoj 664.

škrȉnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *skrȉńa, škrȉńa* (Brač), *skrȉńa* (Vrgada), *škrȉnja* (Senj), *škr'ińa* (Varaždin), *škr'ińa* (Gola)

Postalo od psl. **skrínja* ⟨a.p. *a*⟩, što je posuđeno preko stvnj. *scrini* iz lat. *scrīnium* 'škrinja' (usp. i polj. *skrzynia* iz istog izvora). Postoji i oblik *skrȉnja* (Karadžić, Hvar, Dubrovnik) koji može biti iz dalmatorom. odraza lat. *scrīnium* ili iz tal. *scrigno*.

škrȉpa *ž* (17. st.)

Poput češ. *skřipec*, sln. *škrīpec* izvedeno od glagola **skripàti* 'škripati'. Izvorno je značenje bilo 'ono što škripi', potom 'stiskalica' (škripeći zvuk proizvodi se stiskanjem). Za smjenu *sk-* i *šk-* usp. ***škrabica***, ***škrgutati***.

Lit.: Snoj 730.

škrípati (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škrīpȁt* (Brač), *škrīpȁti* (Vrgada), *škrȋpati* (Varaždin), *škrīp'ati* (Gola)

TVORBA *škrípānje, škrȉpav, škrípiti*

Postalo od psl. **skripàti* 'škripati, cviliti' (csl. *skripati*, sln. *škripáti*, rus. *скрунéмъ*, dijal. *скрунáмъ*, češ. *skřipat*), što je postalo od onomatopejskoga korijena **skreyp-*, usp. latv. *skripstêt* 'škripati'. Za smjenu *škr-* i *skr-* usp. ***škrinja***, ***škrabica***, ***škrob***, ***školjka***.

Lit.: Skok III: 403; Snoj 730.

škrȍb *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škrôp* (Varaždin)

TVORBA *škrȍbnī*

Postalo od **skrobъ* 'vrsta kaše od žitarica' (hrv. dijal. i srp. *skrȍb*, sln. star. *skrǫ̑b*, češ. *škrob* 'škrob' i 'štirka'). Formalno **skrobъ* izgleda kao izvedenica iz glagola **skre(b) ti* 'strugati, glodati' (rus. *скрестú* ⟨prez. *скребý*⟩, usp. i polj. *skrobię, skrobać*) < ie. **(s)kreb-* 'strugati, grepsti' (latv. *skrabu, skrabt*, steng. *screpan*, velš. *crafu*). Izvorno bi *škrob* stoga bio neka vrsta kaše od struganih žitarica. Za početno **š-* usp. ***školjka***, ***škopiti***, ***škrinja***, ***škripati***.

Lit.: Snoj 730f.

škrȍpiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *škropȉt* (Brač), *štropȉti* (Vrgada), *škropȉt* (Senj), *škrop'iti* (Varaždin), *škrọp'iti* (Gola)

TVORBA *škropiònica*

Poput sln. *škropīti* postalo od **skropiti* (za smjenu *škr- i skr-* v. ***škrabica***, ***škrinja***), što je pak pomoću "s-mobile" izvedeno od psl. **kropiti* 'škropiti, prskati' (hrv. star. *krȍpiti*, sln. *kropīti*, rus. *кронúмь*, češ. *kropit*) < **krep-* 'pljuvati' (latv. *krẽpât* 'pljuvati gustu sluz'). Za oblik s početnim *s-* usp. lit. *skreplénti* 'pljuvati sluz'. Postoji i mišljenje da je korijen **krep-* onomatopejski (škropljenje bi se po tome izvorno odnosilo na zvuk padajućih kapi), pa se uspoređuje lat. *crepō* ⟨*crepāre*⟩ 'snažno se oglasiti' (odatle je, preko tal. *crepare* 'puknuti, crknuti', hrv. razg. *krèpati*) i het. *karpi-* 'bijes', no to je značenjski nategnuto.

Lit.: Skok II: 209; Derksen 2015: 208; Snoj 328, 731.

škŕt *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *škŕt* (Brač), *škŕt* (Senj), *škŕti* (Varaždin), *šk'rt* (Gola)

TVORBA *škŕtac, škrtáriti, škȓtčev, škȓtica, škŕto, škŕtōst*

Poput sln. *škŕt* postalo od **škъrtъ* (usp. iz istoga korijena češ. *škrtit* 'daviti, stezati oko vrata, škrtariti'), što bi bilo izvedeno od glagola **škъrtati* 'rezati, crčkati' (češ. *škrt* 'potez, crta kojom se prekriži', *škrtat* 'crčkati'). Značenjska bi veza bila kao iz-

među ***skup***[1] i *skopiti* (v. ***škopiti***). Manje je vjerojatno izvođenje iz vlat. **excurtiare*, što bi bio glagol izveden prefiksom *ex-* iz pridjeva *curtus* 'kratak, podrezan' (uspoređuje se rum. *a cruța* 'štedjeti', također od lat. *curtus*).

Lit.: Skok III: 403f.; Gluhak 610; Snoj 731.

šlâg *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šl'ak* (Varaždin), *šl'ak* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Schlag(-sahne)*, što je složeno od *Schlag* 'udarac' (glagolska imenica od *schlagen* 'udarati') i *Sahne* 'vrhnje', usp. prevedenicu *tučeno slatko vrhnje*. U medicinskom značenju ('moždani udar') ova je riječ također posuđena iz njem. *Schlag* (za sličnu značenjsku motivaciju usp. eng. *stroke* 'moždani udar' od glagola *strike* 'udarati') < pgerm. **slahan* (vjerojatno u vezi sa stir. *sligid* 'udarati').

Lit.: Benković 2017: 280.

šlàmpav *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šlàmpāst* (Grobnik), *šl'ampavi, šl'ampasti* (Varaždin), *šl'ampast* (Gola)

Posuđeno iz njem. *schlampig* 'neuredan, nemaran', što je izvedeno od *Schlampe* 'neuredna žena, prostitutka', iz korijena koji je u *schlaff* 'labav', v. ***slab***.

Lit.: Benković 2017: 281; Kluge s. v. Schlampe.

šlàpa *ž razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šlàpa* (Senj), *šl'apa* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schlappe*, što je izvedeno od pridjeva *schlapp* 'slab, labav, opušten', od istoga korijena koji je u ***slab***. Značenjska je veza u tome što je papuča (šlapa) mekan, labav komad obuće.

Lit.: Benković 2017: 281; Snoj 732.

šlàtati *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šlàtat* (Grobnik), *šlâtati* (Varaždin), *šlāt'ati* (Gola) 1. 'beskorisno premetati po stvarima'; 2. 'brbljati'

Glagol nesigurne etimologije. Podudarno je sln. *šlátati* 'pipati'. Može biti inačica od sln. dijal. *hlátati* 'pipati', hrv. star. *hlatati*, što bi pak bilo posuđeno iz stvnj. *scaltan* 'pritiskati' (njem. *schalten* 'uključiti, spojiti', v. ***šalter***). Budući da u dijalektima *šlatati* znači i 'klizati' (usp. u Grobniku *šlàtast* 'ljigav'), možda se odraz stvnj. *scaltan* ukrstio s odrazom aust.-njem. *schlitteln, schlitten* 'sanjkati se, klizati'.

Lit.: Skok III: 404; Snoj 732.

šlèper *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šl'epęr* (Varaždin), *šl'ęper* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Schlepper* 'tegljač' (izvorno vrst broda), što je izvedeno od glagola *schleppen* 'vući, tegliti', a to je pak posuđeno iz srnnj. *slepen* nejasnog podrijetla.

Lit.: Kluge s. v. schleppen.

šlȉc *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šl'ic* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schlitz* 'patentni zatvarač', što je izvedeno od glagola *schließen* 'zatvoriti', vjerojatno od istoga korijena koji je u ***ključ***.

Lit.: Snoj 732.

šljàkati *reg. razg.*

Izvedeno iz *šljàka* (*reg., razg.*) 'drozga, ostatci ugljena', što je posuđeno iz njem. *Schlacke* (nesigurnoga podrijetla); danas češće značenje u razgovornom jeziku i žargonu ('posao') je metaforičko.

Lit.: Benković 2017: 283; Kluge s. v. Schlacke.

šljàm *m. razg., reg.*

Posuđeno iz njem. *Schlamm* 'blato, mulj', u prenesenom smislu 'ološ'. Njemačka je riječ nejasnoga podrijetla.

Lit.: Benković 2017: 283; Kluge s. v. Schlamm.

šljàp *uzv.*

Onomatopeja.

šljèm *m* (13. st. Sava tip. stud.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *šlęm* (Varaždin)

Postalo od psl. **šélmъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *šlěmъ*, strus. *шеломъ*, polj. *szłom*). Praslavenska posuđenica iz zapadnogermanskoga **helmaz* (got. *hilms*, stvnj. *hëlm*), što je izvedeno od korijena **k'el-* 'sakriti', v. ***okultni***

(značenje 'šljem' razvilo se preko 'pokrivalo (za glavu)').

Lit.: Skok III: 405; Vasmer III: 388; Pronk-Tiethoff 2013: 95; Snoj 732.

šljîva *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *slîva* (Brač), *slîva* (Vrgada), *šljîva* (Senj), *sl'iva* (Varaždin), *sl'iva* (Gola)

TVORBA *šljìvīk, šljîvovica*

Postalo od psl. **slíva* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *slíva*, rus. *слúва*, češ. *slíva*), što je izvorno poimeničen ž. r. pridjeva **slivъ* 'plavkasť (sln. dijal. *slîv*) < ie. **sliHwo-* (lat. *līvidus* 'modar, plavkasť, stir. *lí* 'boja', velš. *lliw* 'boja'). Sličnog je postanja stvnj. *slēwa, slēha* 'divlja šljiva'. Voćka je ime dobila po boji ploda.

Lit.: Skok III: 405; Snoj 669.

šljùka *ž* (19. st.) *(Scolopax rusticola)*

DIJALEKTI I POTVRDE *šl'uka, šļuka* (Varaždin)

Postalo od psl. **slǫ́ka* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *slǭka*, rus. *слýка*, češ. *sluka*, dijal. *slúka*) < **slōnkā* (lit. *slánka*, latv. *sluõka*, stprus. *slanke*), što je vjerojatno baltoslavenskim prijevojnim duljenjem izvedeno od korijena **slenk-* (njem. *Schlange* 'zmija', *schlingen* 'ovijati se', lit. *slankà* 'kretnja, klizanje'). Ako je ova etimologija točna, izvorno je ime ove ptice značilo 'ona koja jede kolutićavce (crve)'.

Lit.: Skok III: 405; Snoj 670.

šljúnak *m* (19. st.)

TVORBA *šljùnčanī, šljùnčara, šljunkòvit*

Riječ nepoznate etimologije. Izvorno istočnoštokavska riječ koja se proširila preko Karadžićeva rječnika. Izvedena je od *šljun* (Šulek) deminutivnim sufiksom *-ak*. U starijem je hrv. i u dijalektima češća riječ *šóder, šódar* koja je posuđena iz bav. njem. *Schoder* (njem. *Schotter*), usp. i mađ. *sóder* iz istoga izvora. Izvođenje iz lat. augmentativa *sabulō* ⟨G *sabulōnis*⟩ 'krupan pijesak' (usp. *sabulum* 'pijesak', tal. *sabbione*) preko pra-rumunjskoga **ševlun* (sa sinkopom) nategnuto je. Moguće je pomišljati i na vezu sa sln. *sljudá* 'tinjac, gospino staklo', slč. *slieda*, bug. *слъ́да* i rus. *слю́з* 'sitna zrnca smrznute vode na ledenoj površini', pri čemu bi hrv. *šljun* bilo izvodivo iz **sljudьnъ* (> **šljudan*), s popćenom asimilacijom **-dn-* > *-n-* u kosim padežima (G **šludna* > *šluna*).

Lit.: Skok III: 405; Putanec 1999.

šmînka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *šmînka* (Varaždin)

TVORBA *šmînkānje, šmînkati (se), šmînker, šmînkerica*

Posuđeno iz njem. *Schminke*, što je preobličeno (možda pod utjecajem lat. *smēgma* 'čistilo, sapun' od grč. *σμῆγμα*) od starijega *smicke* 'sapun, krema', iz istoga korijena koji je u glagolu *schmeicheln* 'laskati', ranije 'mazati', usp. i isl. *smeikr* 'gladak' < **smeyg-*.

Lit.: Skok 612f.; Kluge s. v. Schminke.

šmŕcati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šm'rcati* (Varaždin), *šmŕcat* (Grobnik), *šmrc'ati* (Gola)

TVORBA *šmŕcānje*

Izvedeno od istoga korijena koji je u ***šmrkati*** sa smjenom *k/c* kao u ***maknuti/micati***, *taknuti/do-ticati, puknuti/pucati* itd.

šmrîka *ž*, v. ***smreka***

šmŕkālj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šmŕkalj* (Senj), *šmŕkāj* (Grobnik), *šm'r̄kẹl* (Gola)

Poput sln. *smŕkelj* izvedeno od *smrkati*, v. ***šmrkati***.

šmŕkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šmŕkot* (Brač), *šmŕkati* (Varaždin)

TVORBA *šmŕkānje, šmŕknuti* (17. st.)

Postalo od psl. **smъrkàti* (csl. *smrъkati*, sln. *smŕkati*, rus. *сморка́ться*, češ. *smrkat*); isti je korijen zabilježen i s **-g-*, usp. rus. *смогре́ть* 'šmrkati', dijal. *шмо́греть*, što je podudarno s lit. *smùrgas* 'šmrkalj', latv. *smuŗga* 'prljavština', možda i perz. *morg* 'šmrkalj' < ie. **smerg-* 'šmrkati'. Dočetak **-k-* u **smъrkati* može biti analoški prema glagolima ***hrkati, srkati***.

Lit.: Skok III: 406; Gluhak 613; Vasmer III: 675f.; Snoj 675.

šmŕkavac (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šmŕkavac* (Grobnik)

Poput sln. *smŕkavec* izvedeno od glagola *smrkati* (v. ***šmrkati***), usp. i njem. *Rotzbube* 'šmrkavac' od *rotzen* 'šmrkati' i *Bube* 'muško dijete;' izvorno je značenje 'šmrkavo dijete' (usp. ***balavac***).

šmùgnuti (19. st.) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šmug'oti* (Gola); *šmuknuti* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *schmuggeln* 'krijumčariti', što je pak posuđeno iz niz. *smokkelen*, od korijena koji je u njem. *sich schmiegen* 'priljubiti se', izvorno 'šuljati se'.

šnìcla *ž razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šn'icl* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schnitzel* 'odrezak', što je izvedeno od glagola *schneiden* 'rezati', usp. ***šnita***.

šnìta (18. st.) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šn'ita* (Varaždin), *šń'ita* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Schnitte* 'kriška', što je izvedeno od glagola *schneiden* 'rezati', usp. ***šnicla***.

šógor *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šôgor* (Varaždin)

TVORBA *šogòrica*

Posuđeno iz bav. njem. *Schoger* (možda preko mađ. *sógor*), njem. *Schwager* < stvnj. *swāger* < pgerm. **swēguraz*. Ova je imenica prijevojnim duljenjem izvedena od **swehura-* 'svekar' (njem. *Schwäher*, steng. *swēor*), što je podudarno s hrv. ***svekar***. Izvorno je značenje pgerm. **swēguraz* bilo 'onaj koji pripada svekru'.

Lit.: Skok III: 426; Kluge s. v. Schwager.

šôjka *ž* (18. st.) *(Garrulus glandarius)*

DIJALEKTI I POTVRDE *šôjka* (Varaždin), *šôja* (Grobnik)

Poput sln. *šójа* postalo od psl. **soja*, **sojьka* (rus. *cóя*, *cóйка*, češ. *sojka*) s neobjašnjenim *š-* umjesto **s-* (kod Karadžića i u dijalektima pojavljuje se i *sôjka*; možda je *š-* analoški prema ***ševa***). Moguće je izvođenje iz korijena koji je u pridjevu ***siv*** i ***sinji***, ako je ptica dobila ime po boji perja.

Lit.: Skok III: 301f.; Snoj 734.

šȍk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šôk* (Varaždin)

TVORBA *šokírati*

Posuđeno iz eng. *shock*, što je pak posuđeno iz fr. *choc* 'udar, potres'; francuska je riječ germanskoga podrijetla, usp. srnnj. *schocken* 'tresti se'.

Lit.: Chambers 998f.; Snoj 734.

šokàntan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *šok'anten* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *choquant* 'odvratan, sablažnjiv', što je izvedeno od *choc* 'šok, udar', v. ***šok***.

šȍpati

DIJALEKTI I POTVRDE *šôpat* (Senj), *šôpati* (Grobnik), *šôpati* (Varaždin), *šǭpati* (Gola)

Posuđeno iz njem. *schoppen*, što je intenziv od *schieben* < stvnj. *skioban* 'gurati, pomicati' < ie. **skewb*^{h}- (lit. *skubȇti* 'žuriti se').

Lit.: Skok III: 407; Kluge s. v. schoppen.

šovìnist *m*

TVORBA *šovìnistica*, *šovinìstičkī*, *šovinìzam*

Posuđeno iz fr. *chauviniste*, što je izvedeno od imena *Nicolasa Chauvina*, po predaji Napoleonova vojnika koji se previše isticao domoljubljem, ali čije povijesno postojanje nije sigurno dokazano. Ime se proširilo zahvaljujući komediji *La Cocarde Tricolore* ('Trobojna kokarda') koju su 1831. objavili Charles i Jean Cogniard i u kojoj je Chauvin jedan od likova.

Lit.: Mršić 279.

špàg *m* (17. st.) 'džep, vrećica za novac' *zast.*

Postalo od **čьpagъ* (stcsl. *čьpagъ* 'oklop na grudima', rcsl. *чьпагъ*, *чипагъ* 'vrećica za novac'). Dublje je podrijetlo nepoznato. Ako je prvotno značenje 'razrez, utor na odjeći' moguća je veza s korijenom koji je u ***cijepati***, ali sufiks ostaje nejasan. Postoji i mišljenje da je riječ posuđena iz nekog turkijskog jezika (možda avarsko-

ga ili bulgarskoga), no ono nije ničim potkrijepljeno.

Lit.: Skok III: 408; Gluhak 613.

špága *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *špôg* (Brač), *špᵒâg* (Vrgada), *špâg* (Senj), *špãga* (Varaždin)

Posuđeno iz mlet. *spago* (tal. *spago*) < kslat. *spacus* 'konopac' nepoznata podrijetla (pretpostavlja se veza s grč. *σπάω* 'vući'). V. i ***špageti***.

Lit.: Skok III: 408; Snoj 735.

špagèti *m, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *špagèti* (Brač), *špag'ẹ-ti* (Varaždin)

Posuđeno, uz mletačko posredovanje, iz tal. *spaghetti*, što je izvedeno od *spago* 'konopac', v. ***špaga***.

špȁroga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *spãroga, špãroga* (Brač), *špȁroga* (Vrgada), *špȃrga, šp'argl* (Varaždin)

Posuđeno iz mlet. *sparago* (usp. tal. *asparago*) < lat. *asparagus*, što je posuđeno iz grč. *ἀσπάραγος, ἀσφάραγος,* (nepoznatog podrijetla). Dijalektni oblici poput *šparga, špargl* posuđeni su uz posredništvo njemačkoga *Spargel*.

Lit.: Snoj 735.

špȁtula *ž*

Posuđeno iz mlet. *spatula* (tal. *spatola*) < lat. *spatula* 'lopatica'; to je pak deminutiv od *spatha* 'široka oštrica, lopata', što je posuđeno iz grč. *σπάθη* (nesigurna podrijetla).

špȉc *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šp'ic, šp'ica* 'šiljak, vrh' (Varaždin)

Kao naziv za vrstu psa posuđeno iz njem. *Spitz*, što je poimeničeni pridjev *spitz* 'oštar' (zbog oštrih ušiju te vrste psa). U kolokvijalnom i dijalektalnom značenju 'vrh, šiljak' dolazi od njem. *Spitze* 'vrh, šiljak' od istoga korijena. Vjerojatno je njem. *Spitze* izvedeno iz korijena **spey-* koji je i u lat. *spīna* 'trn'.

Lit.: Kluge s. v. *spitz*

špìjūn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *špijũn* (Brač), *špijũn* (Vrgada), *špijûn* (Varaždin), *špij'ū̃n* (Gola)

TVORBA *špijunírati* (*špijunírānje*), *špìjūnka, špìjūnskī*

Posuđeno iz tal. *spione* (možda djelomično i preko njem. *Spion* što je također izvorno iz tal. *spione*). *Spione* je izvedeno od *spia* 'uhoda' (odatle hrv. dijal. *špija*), a to je pak posuđeno iz langobardskoga **spaihōn* 'onaj koji motri, promatra' (od istoga korijena koji je u njem. *spähen* 'gledati' < ie. **spek'-*, v. ***specijalan***).

Lit.: Snoj 737; Kluge s. v. Spion.

špȉlja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *špȉla* (Brač), *špȉļa* (Senj), *špîļa* (Varaždin)

TVORBA *špȉljskī*

Posuđeno iz ngr. *σπηλιά* 'jama, spilja' < grč. *σπήλαιον*, što je izvedeno od *σπέος* 'jama, spilja' (nejasnoga postanja). Iz istoga je izvora i ***spilja***.

Lit.: Skok III: 311.

špìnāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *spinôt, špinôt* (Brač)

Posuđeno iz njem. *Spinat*, što je pak posuđeno iz tal. *spinace, spinacio* < srlat. *spinacium*. Srednjovjekovnolatinska je riječ posuđena iz arap. *isfināǧ* 'špinat'.

Lit.: Snoj 737; Kluge s. v. Spinat.

špȉrit *m* 'alkohol, etanol'

DIJALEKTI I POTVRDE *špȉrit* (Brač), *špȉrit* 'žesta' (Vrgada)

TVORBA *špȉritnī*

Posuđeno iz njem. star. *Spirit* (danas *Spiritus*), što je posuđeno iz lat. *spīritus* 'duh', od glagola *spīrō* 'disati'. Razvoj značenja od 'duh' do 'alkohol' objašnjiv je alkemičarskim shvaćanjem da alkohol snagu opijanja dobiva od duha koji se u njemu nalazi. U dijalektima uz obalu (Vrgada, Brač), riječ je zacijelo posuđena iz mletačkoga.

Lit.: Skok III: 410.

špȍrt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *šp'ort* (Varaždin)

TVORBA *špȍrtāš, špȍrtāšica, špȍrtskī*

Posuđeno preko njem. *Sport* iz eng. *sport* (v. ***sport***).

špríčati *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *špríčot* (Brač), *špríčat* (Senj), *špríčati* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *spritzen* 'prskati' < ie. **sprewt-* (lit. *spráusti* 'stiskati').

Lit.: Kluge s. v. spritzen.

štafȅlāj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *štafẹlâj* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Staffelei*, što je izvedeno od *Staffel* 'stepenica', izvedenice od stvnj. *stapfo* 'stepenica', što je od korijena koji je u ***stopa***. Izvorno je riječ označavala ljestve, a potom je prenesena na građevinske konstrukcije i slikarske stalke za platna.

Lit.: Kluge s. v. Staffelei.

štafȅta *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štaf'ẹta* (Varaždin)

TVORBA *štȁfetnī*

Posuđeno preko njem. *Stafette* iz tal. *staffetta* 'glasnik na konju', što je izvedeno od *staffa* 'stremen', a to je pak posuđeno iz stvnj. *stapfo* 'stepenica', usp. ***štafelaj***. Značenje se razvilo od 'glasnik na konju koji ne izlazi iz stremena' do 'lanac glasnika' i do konkretnog značenja 'predmet koji se izmjenjuje na utrci'.

Lit.: Kluge s. v. Stafette.

štȁgalj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'āgẹl* 'sjenik' (Gola)

Poput sln. *štágelj* posuđeno iz njem. *Stadel* < stvnj. *stadal*, iz istoga korijena od kojega je njem. *stehen* 'stajati' (v. ***stati***), usp. (za značenjski razvoj) i ***staja***.

Lit.: Skok III: 411; Kluge s. v. Stadel.

štȁka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'aka* (Varaždin), *štȁka* (Grobnik), *št'aka* (Gola)

Posuđeno iz mlet. *stacca* (tal. *stacca* 'motka'), što je pak iz langobardskoga **stahha* (got. *staks* 'ubod, žig'), a to je od ie. korijena **stog^h-* koji je u ***stog***. U novije doba i u kajk. dijalektima moguće je i posuđivanje iz njem. dijal. *Stake* (njem. *Staken*) 'motka', što je iz istog germ. i ie. izvora.

Lit.: Skok III: 411; Benković 2017: 297.

štȁkor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'akor* (Varaždin)

Riječ nejasne etimologije. Ako je oblik *stȁhor* (Karadžić) izvoran (za *st* > *št* usp. ***oštar***, ***štrcati***), moguće je izvođenje iz **strahor* (od imenice ***strah***), ali ono je semantički nategnuto i pretpostavlja disimilaciju (**str...r* > **st...r*) i nepravilan prijelaz *h* > *k*. Stoga je moguće pomišljati na vezu s polj. *szczur* 'štakor'; u hrv. je riječ mogla biti posuđena preko jidiškoga *štšur* 'štakor' (za sličan put posuđivanja usp. ***žohar*** iz jidiškoga *šoher*). Oblik *štakor* umjesto **ščur* tada bi bio rezultat glasovne i morfološke adaptacije jidiške riječi.

Lit.: Skok III: 324; Gluhak 613.

štȁla *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *štāla* (Brač), *štȁla* (Vrgada), *štàla* (Senj), *št'ala* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Stall*, što je izvedeno od korijena glagola *stellen* 'postaviti' < ie. **stel-* (grč. *στέλλω* 'slati, pripremiti', stprus. *stallīt* 'stajati'). U dijalektima uz obalu riječ je zacijelo posuđena iz mletačkoga. Za značenjski razvoj usp. ***staja***.

Lit.: Skok III: 411; Kluge s. v. Stall.

štâmpa *ž* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štômpa* (Brač), *št^{o}ãmpa* (Vrgada), *štậmpa* (Varaždin)

TVORBA *štàmpati*

Posuđeno iz mlet. *stampa* (tal. *stampa* 'tisak'), što je germanskoga (langobardskoga) podrijetla, usp. steng. *stempan* 'mrviti u mužaru', stvnj. *stampfōn* 'gaziti, pritiskati nogom' (v. ***stupica***).

štȁnd *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *štânt* (Varaždin), *štând* (Grobnik)

Posuđeno iz njem. *Stand* 'prodajno mjesto, stajalište', što je izvedeno od glagola *stehen* 'stajati', od istoga korijena koji je u ***stati***.

Lit.: Kluge s. v. Stand.

štâp *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćõp* (Brač), *šć°ãp* (Vrgada), *šćãp* (Senj), *šćập* 'prosjački štap' (Varaždin)

TVORBA *štàpić* (*štàpićast*), *štàpina*

Postalo od psl. **šćarъ* < **(s)kēp-* (stcsl. *štarъ*, sln. *štáp*, rus. *щан* 'zasjek stabla', polj. *sczapa* 'trijeska') < ie. **skep-* (latv. *šķèps* 'koplje', možda i stvnj. *skaft* 'koplje, štap'); veza s grč. *σκῆπτρον* 'štap', lat. *scāpus* 'držak' formalno je nemoguća (te riječi pretpostavljaju praoblik **skeh$_2$p-*). Možda je isti korijen u ***škopiti*** (ako je izvorno značenje bilo 'odrezani komad drveta').

Lit.: Skok III: 412; Gluhak 613; Vasmer III: 443.

štàpīn *m* 'fitilj za potpaljivanje mina i eksploziva'

Izvedeno od imenice ***štap***. Značenjska je veza u obliku štapina koji podsjeća na štap.

štàviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'aviti* (Varaždin)

TVORBA *štaviònica*, *štàvljēnje*

Glagol izveden od psl. imenice **šťáva* 'kiselina' (hrv. star. *štâva* 'kiselina za kože', sln. *šťâv* 'kiselica', rus. *щавéль* 'loboda, kiselica', češ. *št'áva* 'sok'). U hrvatskom je značenje promijenjeno zbog toga što se koža štavi u kiseloj otopini. Dublje je podrijetlo nejasno. Moguće je izvođenje iz ie. korijena **skewH-* 'bosti, rezati' (lit. *skiaurė̃* 'izdubljen čamac, čun', *kiáuras* 'izdubljen', skr. *ā-skunāti* 'zarezivati', stisl. *skora* 'rezati', možda i grč. *σκῦρος* 'otpaci pri klesanju kamena'). Značenjska bi veza bila u 'režućem, oštrom' okusu kiselih tvari (usp. i skr. *chaví-* 'koža', što je vjerojatno iz istoga korijena).

Lit.: Skok III: 412; Vasmer III: 442f.; Snoj 720.

štédjeti (13. st. Spom. sr.; 14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćēdȉt* (Brač), *šćēdȉti* (Vrgada)

TVORBA *štediònica*, *štèdiša*, *štèdljiv* (*štèdljivo*, *štèdljivōst*), *štêdnī*, *štédnja*

Postalo od psl. **ščęděti*, **ščęditi* (stcsl. *štęděti*, sln. *ščẹ́dẹti*, bug. *щáдя*, rus. *щадúть*, polj. *szczędzić*). Dovodi se u vezu s psl. **ščędrъ* 'darežljiv' (hrv. star. *štedar*, stcsl. *štedrъ*, rus. *щéдрый*, polj. *szczodry*), no to je formalno i značenjski teško. Valjalo bi pretpostaviti da je kod glagola nazal izvorno samo dio prezentske osnove, te da je značenjski razvitak bio od 'imati mnogo' do 'biti darežljiv' i 'štedjeti'. Formalno je moguće izvođenje iz ie. **(s)kend-* 'guliti' (stvnj. *scinten* 'derati (kožu)', steng. *skinn* 'koža', stir. *ceinn* 'kora', možda i av. *sciṇdaiieiti* 'razbiti'), no značenjska veza nije očigledna (ono što je oguljeno iznutra ostaje pošteđeno?). Od istoga korijena može biti i ***oskudan***.

Lit.: Skok III: 412f.; Gluhak 614; Vasmer III: 443.

štêdnjāk *m*

Izvedeno od ***štedjeti***. Djelomičan kalk prema njem. *Sparherd* (od *sparen* 'štedjeti' i *Herd* 'ognjište'). Iz njem. *Sparherd* je posuđeno hrv. dijal. *špàrhet*, *špàret*.

štêker *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'ęker* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Stecker*, što je izvedeno od glagola *stecken* 'ubosti' < stvnj. *stehhōn*, *steckōn*, v. ***stigma***.

Lit.: Kluge s. v. stecken.

štèktati

Onomatopejski glagol, usp. slične onomatopeje u rus. *щекотáть* 'cvrkutati', strus. *щекоть* 'pjev slavuja', češ. *štěkot* 'lajanje', polj. *szczekać* 'lajati', itd.

Lit.: Skok III: 413; Vasmer III: 446.

štȅne *sr* (14. st. Stojanović zap. i natp.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćenȁc* (Vrgada), *šćę̄ńę* (Varaždin)

TVORBA *štènād*, *štèniti*

Postalo od psl. **ščenę̀* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *ščenẽ*, rus. *щенóк*, češ. *štěně*) < ie. **(s)ken-* 'začeti se; biti mlad' (grč. *καινός* 'nov', lat. *recēns* 'nov', stir. *cano* 'vučić', skr. *kanyā́-* 'djevojka'); isti je korijen u ***konac***.

Lit.: Vasmer III: 448; Snoj 721.

štèta *ž* (15. st. glosa *šćeta*)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćèta* (Brač), *šćèta* (Vrgada), *št'ęta* (Varaždin)

TVORBA *štètan* (*štètnīk*, *štètno*, *štètnōst*), *štètiti*

Postalo od psl. **tъščeta* 'praznina, beskorisnost' (stcsl. *tъšteta*, rus. *мщемá*), od istoga korijena koji je u ***tašt***.

Lit.: Gluhak 614.

štètočina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *štetòčina* (Grobnik)

TVORBA *štètočinja* (17. st.), *štetočinac* (19. st.)

Složeno od ***šteta*** i ***činiti***; usp. njem. *Schadinsekt* 'štetočina' (od *Schade* 'šteta' i *Insekt* 'insekt').

štîglić *m (Carduelis carduelis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'iglęc* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Stieglitz* (uz zamjenu sufiksa hrv. deminutivom *-ić*). Njemačka je pak riječ posuđena iz zapadnoslavenskoga, usp. polj. *szczygieł* 'štiglić' < psl. **ščьglъ* (usp. i rus. *щегóл* i hrv. dijal. *staglic* (Dalmacija), *staglini* (Vetranić)). Izvorno je ime ove ptice zacijelo onomatopejskoga postanja.

Lit.: Skok III: 414; Vasmer III: 444f.; Kluge s. v. Stieglitz.

štîhati (18. st.) *reg., razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *štîhati* (Varaždin)

Izvedeno od reg. *štîh* 'ubod (lopatom)', što je posuđeno iz njem. *Stich* 'ubod', od istoga korijena od kojega je i **stechen* 'ubosti', v. ***šteker***. Imenica *štîh* 'bod (u kartanju)' iz istoga je izvora (za značenjski razvitak usp. ***poen***).

Lit.: Benković 2017: 302.

štikla *ž razg.*

Posuđeno iz njem. *Stöckel* 'cipela s visokom petom', što je izvedeno iz *Stock* 'štap, panj' < ie. **(s)tewg-* (skr. *tujáti* 'prodirati').

Lit.: Benković 2017: 302; Kluge s. v. Stock.

štípati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćípàt* (Brač), *šćípàti* (Vrgada), *šćípàt* (Senj), *šćípati* (Varaždin)

TVORBA *štípāljka*, *štípānje*, *štîpnuti*

Postalo od psl. **ščipàti* (csl. *štipati*, sln. *ščípati*, rus. *щипáть*, češ. *štípat*) < **(s)k'eyp-* 'sjeći, cijepati' (lit. *skiẽpti* 'cijepati, bušiti', stvnj. *scivaro* 'trska, iver'), zacijelo od istoga korijena koji je u ***cijepati***, ***cijepiti***, v. i ***šipak***.

Lit.: Skok III: 414f.; Snoj 721.

štípavac *m* (17. st.)

Izvedeno od ***štipati***). Značenjska je veza u kliještima kojima ovaj člankonožac (*Buthus occitanus*, ***škorpion***) štipa.

štîrak (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štîrka* 'škrob, škrobilo' (Senj), *št'ęrka* (Gola) *štirka* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Stärke* (izvorno 'snaga'), što je izvedeno od *stark* 'jak' < stvnj. *starc, starah* (vjerojatno od istoga korijena koji je u ***stereo***-). Značenjska je motivacija u tome što se voda za pranje 'osnaživala' škrobom.

Lit.: Skok III: 415; Kluge s. v. stark.

štît *m* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Isprava bos. bana Stipana)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćît, štît* (Varaždin)

TVORBA *štîtast*, *štîtnī*, *štîtnīk*

Postalo od psl. **ščitъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *štitъ*, sln. *ščît*, rus. *щит*, češ. *štít*) < ie. **skeyt-* 'štiť' (stir. *sciath*, stprus. *staytan*, lat. *scūtum* < **skoyto-*). Možda je iz istoga korijena got. *skaidan* 'dijeliti', njem. *scheiden* 'dijeliti, rastaviti'(ako je izvorno značenje bilo 'odrezana daska, komad drveta').

Lit.: Skok III: 415; Derksen 486; Snoj 722.

štîtārka *ž* (19. st.) *(Umbellifera)*

Izvedeno od ***štit***; ova porodica biljaka dvosupnica tako se zove jer im cvjetovi podsjećaju na štitove (usp. lat. naziv *umbelliferae* (mn.) od *umbella* 'kišobran, padobran' i *ferō* 'nositi').

štítiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'itiți* (Varaždin)

Poput sln. *ščítiti* izvedeno od psl. **ščitъ* 'štit' (v. ***štit***).

štîtnjača *ž*

Izvedeno od ***štit***, kalk prema grč. *θυρεοειδής* 'štitolik' (eng. *thyroid* 'štitnjača'), što je izvedeno od *θυρεός* 'dugačak štit u obliku vratnica' od *θύρα* 'vrata' (od istoga korijena koji je u ***dveri***); značenjska je veza u obliku ove žlijezde, koji podsjeća na štit.

Lit.: Chambers 1140.

štîvo *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štîvo* (Brač), *štîvo* (Varaždin)

Izvedeno od hrv. star. *štiti* 'čitati' < **čьtiti* 'brojiti, čitati', analoški preoblikovano od psl. **čisti* ⟨prez. **čьtǫ*⟩ 'brojiti, čitati, poštovati' (usp. stcsl. *čisti* ⟨prez. *čьtǫ*⟩, rus. *честь* ⟨prez. *чту*⟩), što je iz istoga korijena koji je u ***čitati***, usp. i sln. *čtívo*.

štȍ *čest., pril., vezn., zam.* (13. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štȍ* (Vrgada)

Postalo od psl. **čьto* 'što' (stcsl. *čьto*, strus. *чьто*, rus. *что*, usp. i slč. *ništ* 'ništa' < **ni-čьt(o)*). U prasl. je ova zamjenica postala spajanjem **čь* 'što' (čak. *čȃ*, strus. *чь*, polj. *zacz* 'čemu' < **za-čь*) i pokazne zamjenice **to* (v. ***to***). Prasl. **čь* je postalo od ie. **k*ʷ*id* 'što' (skr. *cid čest.*, lat. *quid* 'što', het. *kuit* 'što', stir. *cid* 'što'). Isti je korijen i u ***tko***.

Lit.: Skok II: 113f.; Vasmer III: 548.

štògod *zam.* (17. st.)

Složeno od ***što*** i imperativa **godь* glagola ***goditi (se)***, v. ***tkogod***.

štòperica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *št'opẹrica* (Varaždin)

Posuđeno (i prilagođeno) iz njem. *Stoppuhr* (od *stoppen* 'zaustaviti' i *Uhr* 'sat').

štòvati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *štovȁt* (Brač), *štûvati* (Varaždin)

TVORBA *štòvatelj*, *štovatèljica*

Postalo od **čьtovati*, što je durativni glagol izveden od **čьtiti* i **čisti* (usp. stcsl. *čisti* 'čitati, poštovati'), v. ***štivo***, ***čast***. Isti je korijen u ***čitati***.

štòviše *pril.*

Složeno od ***što*** i ***više***, usp. eng. *moreover* (od *more* 'više' i *over* 'preko').

štrȁjk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *štrệjk* (Varaždin)

TVORBA *štrȁjkāš*, *štrajkàšica*, *štrȁjkāškī*

Posuđeno preko njem. *Streik* iz eng. *strike* (izvorno *udar*) < steng. *strīcan* (vjerojatno od korijena koji je u ***strići***).

Lit.: Snoj 742; Chambers 1076.

štrajkolómac *m*

TVORBA *štrajkolómčev*, *štrajkòlōmka*

Izvedeno od ***štrajk*** i ***lomiti***, kalk prema njem. *Streikbrecher* (od *Streik* 'štrajk' i *brechen* 'lomiti', usp. kajk. *štrệjkbr'ẹher* (Varaždin)), odnosno prema eng. *strikebreaker*.

štřcati (15. st. glag. ruk. 1468.)

TVORBA *štřcalica*, *štřcāljka*, *štřcnuti*

Postalo od starijega *stŕcati* (Karadžić) < **strьcati*, što je izvedeno od istoga, zacijelo onomatopejskoga korijena kao srp. dijal. *stŕknut* 'pošpricati', hrv. dijal. *štrkniti* (Dugi otok). Iz istoga je korijena (s prijevojnim duljenjem) polj. *strzykać* 'štrcati'.

Lit.: Skok III: 343.

štrébati

DIJALEKTI I POTVRDE *štrẽbati* (Varaždin), *štrẽb'ati* (Gola)

Posuđeno iz njem. *streben* 'nastojati, truditi se', v. ***štreber***.

štréber *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *štrẽbẹr* (Varaždin)

TVORBA *štréberica*, *štréberskī*

Posuđeno iz njem. *Streber* 'pretjerano marljiv učenik', što je izvedeno od njem. *streben* 'nastojati, truditi se', izvorno 'protezati se', možda od korijena koji je u ***strm***.

Lit.: Kluge s. v. streben.

štřkljast *prid.* (19. st.)

Izvedeno od hrv. star. *štřk* 'roda' < **stьrkъ*, što je u vezi s njem. *Storch* 'roda' < stvnj. *storah* i (vjerojatno) latv. *stirka* 'dugonoga djevojka'. Nije jasno jesu li te riječi u prasrodstvu ili su u slavenski posuđene

iz germanskoga (ili su i u slavenskom i germanskom posuđenice iz nekog trećeg, supstratnog izvora). Izvorno je značenje pridjeva *štrkljast* u hrvatskome bilo 'koji ima duge noge kao roda'.

Lit.: Skok III: 417; Snoj 743.

štròjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *str'ojiti, štr'ojiti* (Varaždin)

Postalo od star. i dijal. *štròjiti* (s prijelazom *str* > *štr* kao u ***oštar***) < psl. **strojìti* 'raditi, prirađivati' (stcsl. *stroiti* 'uređivati, pripravljati', sln. *strojīti* 'obrađivati sirovu kožu', rus. *строúть* 'graditi, raditi', češ. *strojiti* 'pripremati'). U ishodištu je imenica **strojь* 'nešto priređeno, uređeno' (v. ***stroj***, ***strojiti***)

Lit.: Skok III: 347; Snoj 706.

štùcati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šćûcot* (Brač), *šćûcati (se)* (Vrgada), *šćûcat* (Senj), *št'ucati* (Varaždin)

TVORBA *štûcānje, štûcavica*

Prema glagolima sa smjenom *k/c* na kraju korijena (*puknuti/pucati, maknuti/micati*) preobličeno od *štúkati se, štûknuti* (Karadžić). Slična je onomatopeja u češ. *škytati* 'štucati', usp. i ***štektati***.

Lit.: Skok III: 419.

štùka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šč'uka, št'uka* (Varaždin)

Postalo od psl. **ščúka* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *ščúka*, rus. *щýка*, polj. *szczuka*). Slično je ukr. *ščúpa*, polj. *szczupak* 'štuka'; dublje su usporednice nepoznate. Dovodi se u vezu s korijenom koji je u ***štaviti*** i uspoređuje s gluž. *šćukać* 'štipati, trgati', sln. dijal. *ščúkati* 'trgati' uz pretpostavku da je izvorno značenje bilo nešto kao 'grabljiva riba, riba koja trga, gricka'. Može biti i posuđeno iz nekog predindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 419; Vasmer III: 454; Snoj 722.

štûr *prid.* (19. st.)

Postalo od **tъščurъ* 'prazan, oskudan' (usp. dluž. *šćurny* 'iscrpljen'), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***šteta*** i ***tašt***.

Lit.: Skok III: 419.

štúrak *m* (16. st.) 'zrikavac' *(Gryllus campestris)*

Postalo od psl. **ščurъ*, **ščurъkъ* (sln. *ščúrek*, rus. dijal. *щýр*, češ. *ščúr* 'škorpion'). Vjerojatno je izvorno ista riječ kao **ščurъ* 'štakor' (ukr. *щур*, polj. *szczur*), v. ***štakor***. Dublje je podrijetlo nepoznato.

Lit.: Skok III: 420; Vasmer III: 455; Snoj 722.

šùbara *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'ubara* (Varaždin), *šʉb'ara* (Gola)

Izvorno augmentativ od *šûba* 'duga (ženska) haljina od čohe postavljena krznom, krznen ogrtač' (Karadžić). Podudarno s rus. *шýба* 'krzno, krznen ogrtač', polj. *szuba*. Vjerojatno posuđeno iz srvnj. *schûbe, schoube* 'dugačak ogrtač', što je preko tal. *giubba* posuđeno iz arap. *ǧubba* 'dug ogrtač'.

Lit.: Skok III: 420; Vasmer III: 433.

šùga *ž* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'uga* (Varaždin)

TVORBA *šûgav*

Posuđeno iz tur. *şuga*. Balkanski turcizam, usp. bug. *шýга*, alb. *xhugë*, rum. *şuga* 'loša stvar'.

Lit.: Skok III: 421.

šûj *prid.* (15. st. glag. ruk. 1468.)

Danas zastarjelica (u značenju 'lijevi'), postala od psl. **šûjь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *šujь*, sln. *šûj*, strus. *шуюu*) < ie. **sewyo-* 'lijevi' (skr. *savyá-*, av. *haoya-*, velš. *aseu* < **ad-sewyo-*).

Lit.: Skok III: 421; Derksen 487f.; Vasmer III: 434; Boryś 2007a: 256f.

šukun-

DIJALEKTI I POTVRDE *šûkumbaba, šûkundid* (Vrgada)

U složenici *šukundjed* element *šukun-* izvodi se iz romanskoga (možda mletač-

koga) odraza lat. *secundus* 'drugi' (šukundjed je djed u drugom koljenu).

Lit.: Skok I: 412.

šûlj *m* (19. st.)

Danas zastarjelica u značenju 'panj, klada'; postalo od **šuljь, *šulo* (sln. *šûlj*, rus. *шýло*), što je srodno s lit. *šùlas* 'stup', lit. *sulis* 'postolje', možda i grč. *ξόλον* 'drvo, štap'. Veza s got. *sauls* 'stup', njem. *Säule* 'stup' formalno je teška. Sve ove riječi upućuju, čini se, na ie. korijen **(s)k'ewl-* ili **ks'ewl-*, no nema točnoga glasovnog podudaranja. U značenju 'hemoroid' riječ može biti istoga podrijetla, no vjerojatnije je izvedena od glagola ***šuljati se*** u značenju 'grepsti'.

Lit.: Skok III: 421f.; Derksen 488; Vasmer III: 435; Beekes 1037f.

šúljati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šūl̓àti se* 'tiho, polako hoditi' (Vrgada), *š'uļati sę* (Varaždin)

Podudarno sa sln. dijal. *šúliti* 'gladiti, grepsti'. Izvorno onomatopejski glagol s razvitkom značenja od 'proizvoditi zvuk trenja' do 'grepsti' i 'ići puzajući, šuljati se', usp. i varijantu *šúnjati se* (Karadžić).

Lit.: Skok III: 422.

šûm *m* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šûm* (Varaždin)

TVORBA *šûman, šûmnī*

Postalo od psl. **šûmъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *šumъ*, sln. *šûm*, rus. dijal. *шум*, polj. *szum*). Dublja je etimologija nesigurna, no moguće je izvođenje iz **k'ew-mo-*, što bi bilo iz korijena **k'ew-* 'glasati se, zvučati' iz kojega je lit. *šaũkti* 'vikati', možda i skr. *śúka-* 'papagaj' (< **k'ew-k-*).

Lit.: Skok III: 422; Vasmer III: 436; Snoj 744.

šùma *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šũma* (Brač), *šûma* 'granje sakupljeno po šumi' (Vrgada), *šùma* (Senj), *š'uma* (Varaždin), *šùma* (Grobnik)

TVORBA *šûmār* (*šûmārev, šùmarica, šûmārskī, šumárstvo*), *šumárak, šumàrija, šûmica, šumòvit, šûmskī*

Riječ nejasna postanja; čini se da je izvorno značenje 'granje, suho granje' (kao u dijalektima, npr. na Vrgadi). Jedina je podudarnica bug. *шýма* 'lišće, granje' i sln. star. *šûma* (Plet.). Izvođenje od glagola ***šumiti*** (zato jer u šumi šušti lišće) predstavlja pučku etimologiju, ali ne može se posve odbaciti. Nema ni jasnih argumenata da se pretpostavi supstratno ("ilirsko" ili tračko) podrijetlo. Malo je vjerojatna i veza sa ***šulj*** uz pretpostavku da je *šuma* izvedeno iz istoga korijena (**sk'ew-*) s drugim sufiksom (**-mo-*) jer takva tvorba nije zabilježena ni u jednom drugom slavenskom ili indoeuropskom jeziku.

Lit.: Skok III: 422; Bezlaj IV: 130.

šúmiti

DIJALEKTI I POTVRDE *šũmętі* (Varaždin); *šúmjeti*

Denominativan glagol izveden od ***šum***.

Lit.: Skok III: 423.

šùmōr *m*

TVORBA *šumòriti*

Analogijom prema ***žamor***, ***žubor*** izvedeno od ***šum***.

šûnka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šûnka* (Senj), *š'unka* (Varaždin)

Posuđeno iz aust.-njem. *Schunken* (njem. *Schinken*) < stvnj. *skinco* 'šunka', od istoga korijena koji je u njem. *Schenkel* 'bedro' < **skenk-* (možda je od istoga korijena i skr. *sákthi-* 'bedro' < **śakthi-*).

Lit.: Skok III: 423; Kluge s. v. Schenkel.

šùpa (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *š'upa* (Varaždin), *š'ʉpa* (Gola)

Posuđeno iz njem. *Schuppe, Schuppen*, aust.-njem. *Schupfen*, što je srodno sa

steng. *scypen* 'štala' (eng. *shop* 'trgovina'). Dublje je podrijetlo nesigurno.

Lit.: Skok III: 423; Chambers 999; Kluge s. v. Schuppen.

šúpak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šūpȁk* (Vrgada)

Izvedeno od *šup* 'šupalj', v. ***šupalj***.

šúpalj *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *šûpaj* (Brač), *šûpaļ* (Vrgada), *šûpalj* (Senj), *š'upli* (Varaždin), *š'ūpẹl* (Gola)

TVORBA *šupljikav*, *šupljìna*

Izvedeno od starijega *šup* < **šupъ*. Podudarno je bug. *шýплив* 'šupalj', no dublje su usporednice sporne. Najvjerojatnije je u vezi s psl. **ščuplъ* 'mekan, mršav' (strus. *щуплъ*, rus. *щýплый*, polj. *szczupły* 'mršav, oskudan'). Značenje 'šupalj' moglo se razviti iz 'mekan' (kroz šuplje predmete, kao i kroz mekane tvari, moguće je prodrijeti prstima i drugim predmetima), ili 'oskudan' (jedno od značenja polj. *szczupły*).

Lit.: Skok III: 423; Gluhak 616; Vasmer III: 454.

šùrjāk *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šurj°āk* (Vrgada)

TVORBA *šurjȁkinja*

Izvedeno od psl. **šurъ* 'šurjak' (csl. *šurinъ*, *šurъ*, sln. *šurják*, strus. *шуринъ*, rus. *шýрин*, polj. *szurzy*). Dublja etimologija nije sigurna. Uspoređuje se sa skr. *syālá-* 'ženin brat, šurjak', no to je glasovno teško jer ne objašnjava slavenski vokalizam. U nedostatku bolje etimologije, može se pomišljati na izvođenje iz **k'ewh$_1$-ro-*, iz istoga korijena iz kojeg je skr. *śū́ra-* 'snažan, junak', grč. *κύριος* 'gospodar' (< **k'uh$_1$-ro-*), skr. *śávīra-* 'snažan' < **k'ewh$_1$ro-*.

Lit.: Vasmer III: 437f.; Derksen 488.

šùrla *ž* (16. st.) 'istarska pučka svirala'

Posuđeno iz mlet. *surla*, što je iz istoga izvora kao i ***surla***.

šùškati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šûškot* (Brač), *šûškati* (Vrgada), *šûškat* (Senj), *š'uškati* (Varaždin)

TVORBA *šùškānje*, *šûškav*

Poput sln. *šûškati* postalo od **šušьkati* < **šustьkati*, što je iterativnim sufiksom *-kati* izvedeno od **šustěti*, v. ***šuštati***.

šúštati (18. st.)

TVORBA *šûšnuti*, *šûštav*

Postalo od **šustěti* 'šuštati' (*šustěti*), zacijelo onomatopejskoga podrijetla (za sličnu onomatopeju usp. ***šušuriti***).

Lit.: Skok III: 424f.

šušúriti (18. st.)

Izvedeno od dijal. *šušur*, što je posuđeno (preko mletačkoga) iz tal. *sussuro* 'žamorenje, šaputanje' < lat. *susurrus* 'žamor' (možda onomatopejskoga postanja, ali v. ***svirati***).

šût *prid. reg.*

Postalo od psl. **šutъ* 'bez rogova' (bug. *шут*, polj. *szuty*); dublje je podrijetlo nerazjašnjeno (v. i ***košuta***).

Lit.: Skok III: 167.

šùta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *š'uta* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Schutt*, što je izvedeno od glagola *schütten* 'tresti, udarati'; dublje je podrijetlo sporno, no moguća je veza s lat. *quatiō* 'tresti' < **(s)kwot-*.

Lit.: Kluge s. v. Schutt; de Vaan 504.

šùtati

TVORBA *šûtnuti*

Posuđeno iz eng. *shoot* 'pucati, udarati' (izvorno u značenju 'udarati u nogometnu loptu'), vjerojatno od korijena koji je u ***kidati***.

Lit.: Chambers 999.

šútjeti (18. st.)

TVORBA *šùtkē*, *šùtljiv* (*šùtljivac* (*šùtljīvčev*), *šùtljivica*, *šùtljivōst*), *šútnja*

Postalo disimilacijom od **tjutjeti* (v. ***ćutjeti***). Značenjski je razvitak bio od 'osjećati (ne govoreći)' do 'šutjeti'. Takva je promjena značenja zabilježena samo u srednjojužnoslavenskome, dok u drugim

slav. jezicima odrazi ovoga glagola znače samo 'osjećati'.

Lit.: Skok I: 367f.

švẽlja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *šv'ẹ̄lja* (Gola)

Postalo od **šьvelja*, od korijena koji je u ***šav*** i ***šiti***, usp. rus. *шва́ль* 'krojač', *швея́* 'krojačica' iz istoga korijena.

švẽrc *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *švẹ̑rc* (Varaždin), *šv'ẹrc* (Gola)

TVORBA *švẽrcati* (*švẽrcānje*), *švẽrcer* (*švẽrcerica*)

Posuđeno iz aust.-njem. *schwärzen* 'krijumčariti', što je izvedeno od *schwarz* 'crn' < stvnj. *swarz*, možda u vezi s lat. *sordēs* 'prljavština' < **sword-*. Značenjska je veza u izrazima poput *Schwarzhändler* 'trgovac na crno', *Schwarzmarkt* 'crno tržište' (krijumčarenje se odvijalo po noći).

Lit.: Kluge s. v. schwärzen.

švŕljati (19. st.)

Ekspresivan glagol nejasna postanja. Može biti izveden prefiksom **sъ-* iz korijena koji je u ***hrliti*** < **hvrliti* (usp. sličnoznačno *vŕljati, vŕljiti* u dijalektima).

Lit.: Skok III: 426.

T

tȁ *uzv.* (13. st. Mon. serb.;15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȁ* (Vrgada)

Poput sln. *tȁ* zacijelo izvorno nom. mn. sr. roda pokazne zamjenice ***taj***. Sličnu funkciju zamjenička osnova **to-* dobila je i u nekim drugim slav. jezicima, usp. rus. *в мóм-то и дèло* 'upravo o tome se radi'.

Lit.: Skok III: 432; Bezlaj IV: 144.

tàban *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tàban* (Senj), *t'aban* (Varaždin), *t'aban* (Gola)

Posuđeno iz tur. *taban*; balkanski turcizam, usp. alb. *taban*, bug. *мáбан*.

Lit.: Skok III: 427f.; Škaljić 325.

tàbati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'abati* (Varaždin)

Glagol nejasne etimologije. Može biti onomatopejski (s razvitkom značenja 'udarati' > 'ravnati nogom' pod utjecajem imenice ***taban***). Može biti i sekundarno tvoreno prema ***tapkati***, ako je pogrešno shvaćeno da je korijen toga glagola *tab-*.

Lit.: Skok III: 428.

tàbela *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *tabȅla* (Brač), *tabèla* 'ploča, tabla' (Vrgada), *tabȅla* 'tabla, ploča' (Senj), *tab'ẹla* (Varaždin)

TVORBA *tàbelārnī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Tabelle* iz lat. *tabella*, što je deminutiv od *tabula* 'ploča, daska'. Podrijetlo je lat. riječi nejasno. Moguće je izvođenje iz **sth$_2$-d^{h}lo-*, od korijena **steh$_2$-* 'stajati' (v. ***stajati***) bez početnoga *s-* kao u stir. *at-tá* 'jest, nalazi se'.

Lit.: de Vaan 604; Kluge s. v. Tabelle.

tábla *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tâbla* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko srvnj. *tavele* (njem. *Tafel*) ili mađ. *tabla*, iz lat. *tabula* 'ploča, stol' (v. ***tabela***).

Lit.: Skok III: 428f.

tablèta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tabl'ẹta* (Varaždin), *tablȅta* (Grobnik)

Posuđeno, možda preko njem. *Tablette*, iz fr. *tablette*, što je deminutiv od *table* 'ploča, stol' < lat. *tabula* (v. ***tabela***). Izvorno je značenje bilo 'pločica, komadić', a farmaceutsko se značenje razvilo tek u 20. st.

tàblica *ž* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tâblica* (Varaždin)

TVORBA *tàbličnī*

Deminutiv od ***tabla***, izvorno 'pločica (za zapisivanje)', usp. i sln. *tâblica*.

tâbor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tậbor* (Varaždin), *t'ābor* (Gola)

TVORBA *tâborīšte*, *tâborskī*

Posuđeno iz mađ. *tábor*. U mađarskom je riječ posuđena iz tur. *tabur* ili džagatajskoga *tapkur* 'vojska, utvrda'. Ista je riječ posuđena i u rus. *máбор*, sln. *tábor*.

Lit.: Skok III: 429; Vasmer III: 66; Snoj 746.

tàbū *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Tabu*, iz eng. *taboo*, što je pak posuđeno iz tonganskog *(tabu)*, jezika polinezijske grane austronezijske porodice. Izvorno je značenje ove riječi, koju je prvi zabilježio James Cook 1777., bilo 'nedodirljiv, posvećen' (u religijama domorodaca pacifičkih otoka).

Lit.: Chambers 1109; Kluge s. v. Tabu.

tȁčke *ž, pl. t.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tą̑čke* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *takati se* 'valjati se' (usp. *tākȁti se* 'valjati se' (Žumberak)), što je izvedeno od korijena koji je u ***teći***.

Lit.: Skok III: 451.

tȁći

Postalo od **tъkti*, od istoga korijena kao ***taknuti***.

tȁd, tàda *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȁd* (Brač), *tàd* (Vrgada), *tadȁ* (Senj)

TVORBA *tàdašnjī*

Poput sln. *táda* preobličeno od psl. **tъgъda* 'tada' (stcsl. *tog(ъ)da, tъgъda*, rus. *mogdá*, češ. *tehda, tehdy*) analogijom prema *kad, kada* (v. ***kad***[1]). Psl. **tъgъda* je pak zacijelo složeno od zamjeničke osnove **to-* (v. ***taj***) i korijena koji je u ***god***, ***godina***, usp. lit. *tadà* 'tada', skr. *tadā* < ie. **todoH*. Moguće je da se naslijeđeno psl. **toda* < **todoH* ukrstilo s izrazom **togo goda* 'u taj trenutak'.

Lit.: Skok III: 430; Vasmer III: 113.

tàhometar *m*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Tachometer*, iz eng. *tachometer*. Riječ je složena od grč. *ταχύς* 'brz' i *μέτρον* 'mjera' (v. ***metar***), jer tom se spravom mjeri brzina.

Lit.: Chambers 1110.

tâj *zam.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.) ⟨ž *tâ*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *tî, tîn, otî, otîn* (Brač), *otî, tî* (Vrgada), *tî* (Senj), *tâj, tę̑, t'oti* (Varaždin), *t'ę̄* (Gola)

Postalo od psl. **tъ* 'taj' (stcsl. *tъ*, sln. *tâ*, rus. *э́tot*, češ. *ten*). Izvorni je oblik u hrv. proširen osnovom odnosne zamjenice **jь* (stcsl. *i-že*), u rus. prefiksom *э́-* i zamjeničkom osnovom *-t*, a u češ. sufiksom *-n* (analogijom prema **onъ*, v. ***on***). U sr. rodu *to* pravilno dolazi od psl. **to* (sln. *to*, stcsl. *to*, rus. *э́mo*), a u ž. rodu *ta* od psl. **ta* (stcsl. *ta*, rus. *э́ma*). U slavenskom je poopćena zamjenička osnova **to-* kao i u baltijskom (lit. *tàs* 'taj', *tà* 'ta'), dok je u ie. osnova za m. i ž. rod glasila **so-* (skr. *sá-* 'taj', *sā-* 'ta'), a za sr. rod **to-* (skr. *tad* 'to').

Lit.: Skok III: 431; Snoj 746.

tâjan *prid.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

TVORBA *tâjnī, tâjno, tájnōst, tajnòvit* (*tajnòvitōst*)

Postalo od psl. **tajьnъ* (stcsl. *tajьnъ*, rus. *máйный*, češ. *tajný*), što je izvedeno od **tajiti* (v. ***tajiti***).

tajànstven *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *taj'anstvẹni* (Varaždin)

Izvedeno od imenice *tajanstvo*, što je izvedeno od pridjeva ***tajan***.

tàjfūn *m*

Posuđeno iz eng. *typhoon*, što je nastalo kontaminacijom kantonskoga *tai fung* 'veliki vjetar' i grč. *τυφῶν* 'vihor' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Chambers 1180.

tàjga *ž*

Posuđeno iz rus. *maйгá*. Ruska je riječ posuđena iz nekog altajskog jezika, usp. ojratski *taika* 'planinska šuma'.

Lit.: Vasmer III: 69.

tájiti (14. st. Žića sv. otaca *tajati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *tōjȁt* (Brač), *taj'iti* (Varaždin), *tājȉt* (Grobnik)

Postalo od psl. **tajìti* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *taiti*, sln. *tajīti*, strus. *maumu*, češ. *tajit*) < ie. **teh₂i-* 'kriti, krasti' (het. *tāyezzi* 'krade', skr. *tāyú-* 'kradljivac', grč. *τητάω* 'krasti'), v. ***tat***.

Lit.: Skok III: 434; Vasmer III: 69; Snoj 747.

tàjkun *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tajkȗn* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *tycoon*, što je isprva bila titula kojom su stranci oslovljavali japanskoga šoguna (namjesnika). U engleski je ova riječ posuđena iz jap. *taikun* 'knez, velikaš', a u japanski je posuđena iz kin. *tai* 'velik' i *kiun* 'gospodar, plemić'.

Lit.: Chambers 1179.

tâjna *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Mon. croat., Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ęjna* (Varaždin)

Postalo od psl. **tajьna* (stcsl. *taina*, rus. *máйна*), što je izvedeno od glagola **tajiti* (v. ***tajiti***).

tâjnīk *m* (15. st. Glasnik 11; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tãjnik* (Senj), *t'ęjnik* (Varaždin)

TVORBA *tâjnica*, *tâjničkī*, *tâjnīkov*, *tâjnīštvo*

Kalk prema fr. *secrétaire* (što je izvedeno od *secret* 'tajna') ili srlat. *secretarius* (od *secretum* 'tajna'). Isprva su tajnici bili službenici upućeni u tajne svojih nadređenih.

Lit.: Snoj 747.

tàkav *zam.* (14. st. Glasnik 15; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tãki*, *takǫ̑v* (Brač), *takvî* (Vrgada), *tą̃kof* (Varaždin); *taki*, *takov* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **takъ* 'takav' (stcsl. *takъ*, sln. *ták*, rus. *makóй*, češ. *taký*) < **teh*$_2$*-ko-* (lit. *tóks* 'takav'), pridjevska izvedenica od osnove ie. pokazne zamjenice **to-* (v. ***taj***). U hrvatskom je nastavak *-av* dodan analogijom prema pridjevima na *-av* (npr. *čupav*, *garav*); u starijem jeziku i dijalektima pojavljuje se i oblik *takov*, s nastavkom *-ov* kao u posvojnih pridjeva (*čovjekov*, *Petrov*).

Lit.: Skok III: 431f.; Snoj 747.

tàkmac *m* (17. st.)

TVORBA *takmàčev*

Postalo od **tъkъmьcь*, što je izvedeno od glagola **tъkъmiti (sę)* 'natjecati se' (v. ***takmiti se***).

tàkmičār *m reg.*

TVORBA *tàkmičārev*, *tàkmičārka*, *tàkmičārskī*

Srbizam (za hrv. ***natjecatelj***), izvedeno od *takmičiti se*.

tàkmičiti se *reg.*

TVORBA *tàkmičēnje*

Srbizam (za hrv. ***natjecati se***, v. ***takmiti se***).

tàkmiti se (16. st.) *zast.*

Izvedeno od pridjeva **tъkъmъ* 'jednak' (stcsl. *tъkъmъ*, *tъkъmo* 'samo, osim', bug. *тъкмо* 'upravo', rus. *мóкмо* 'samo' (u crkvenom jeziku), usp. i hrv. star. *takman* 'jednak' (Mikalja, Della Bella)). Izvodi se iz korijena **tьk-* koji je u ***taknuti***, što bi značilo da se značenje 'jednak' razvilo iz 'koji se dotiče', usp. ***podudaran*** (od *podudarati se*). Značenje glagola **tъkъmiti sę* 'natjecati se' razvilo se od 'ponašati se kao jednak, ravnopravan sudionik natjecanja'.

Lit.: Skok III: 436; Vasmer III: 114.

tàknuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *taknȕt* (Brač), *taknȕti* (Vrgada), *taknȕt* (Senj), *t'ęknuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **tъknǫ̀ti* 'dotaknuti, udariti' (rus. *ткнýть* ⟨1. l. jd. *ткнý*⟩ 'udariti', češ. *tknouti* 'udariti') < ie. **tewk-* 'udariti' (latv. *taucêt* 'mrviti', *tukstêt* 'udarati', grč. *τύκος* 'malj, kladivo', stir. *toll* < **tukslo-* 'rupa'). Za tvorbu usp. ***maknuti***.

Lit.: Skok III: 429f.; Vasmer III: 109; Snoj 747f.

tàkō *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tãko* (Brač), *tàko*, *takȏ* (Grobnik)

Izvorno sr. rod zamjeničkog pridjeva **takъ*, v. ***takav***.

takóđer *pril.* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od izraza **tako dje že*, v. ***tako;*** **dje* je čestica kao i u stcsl. *tъžde* 'isti' < **tъ dje*, a *že* čestica očuvana u rus. *že* 'pak, ta', polj. *że* 'jer' i u hrv. *jer* < **je že* (v. ***jer***). Za tvorbu usp. rus. *móжe* 'također' (< **to že*) i polj. *także* 'također' (< **takъ że*).

takòzvānī *prid.*

Složeno od ***tako*** i glagolskog pridjeva trpnog glagola ***zvati***. Za tvorbu usp. njem. *sogenannter* 'takozvani' (*so* 'tako' i *genannt* 'nazvan').

tàksa *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'aksa* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *taxe* 'pristojba', a to je pak posuđeno iz lat. *taxa* 'pristojba', od glagola *taxō* 'procijeniti', od istoga korijena kao i *tangō* 'dodirnuti' < ie. **teh*$_2$*g-* (grč.

τεταγών 'dodirnuvši', got. *tekan* 'dotaknuti'), usp. ***takt***.

Lit.: Skok III: 436; de Vaan 606f.; Snoj 748.

tàksi *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'aksi* (Varaždin)

TVORBA *tàksist*, *tàksistica*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Taxi*, iz fr. *taxi*, što je skraćeno od *taximètre, taxamètre*, složenice od *taxe* 'pristojba' (v. ***taksa***) i *mètre* 'mjera' (v. ***metar***). Ova je riječ isprva označivala spravu za računanje cijene prijevoza, *taksimetar*.

tàkt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'akt* (Varaždin)

TVORBA *tàktičan* (*tàktičnōst*)

U glazbenom značenju posuđeno iz njem. *Takt*, što je iz lat. *tāctus* 'dodir', od glagola *tangō* 'dodirnuti' (v. ***taksa***). Značenje se razvilo od 'udarac na početku takta'. U značenju 'obazrivost u ophođenju s ljudima' posuđeno iz fr. *tact*, što je također posuđeno iz lat. *tāctus* 'dodir' (takt se razumio kao pravi 'dodir' u komunikaciji).

Lit.: Snoj 748.

tàktika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'aktika* (Varaždin)

TVORBA *tàktičkī*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Taktik* iz fr. *tactique*, što je posuđeno iz grč. *τακτική (τέχνη)* 'taktička vještina'. Grč. *τακτική* je ž. rod pridjeva *τακτικός* 'koji se odnosi na (bojni) poredak', što je izvedeno od glagola *τάσσω* 'postavljati' (v. ***sintaksa***).

Lit.: Snoj 748; Kluge s. v. Taktik.

tàktīlan *prid.*

Posuđeno iz lat. *tāctilis* 'dodirni', što je izvedeno od *tāctus* 'dodir', v. ***takt***.

tàlac *m* (19. st.)

TVORBA *tàočev*, *tàokinja*

Poput sln. *tâlec* postalo od **talьcь*, što je deminutiv od psl. **talь* 'talac' (stcsl. *talь*, strus. *маль*, ukr. *маль*). Dublja je etimologija nesigurna, no najvjerojatnijim se čini da je **talь* postalo od ie. **teh$_2$-li-* 'toliko' (lat. *tālis* 'takav', grč. *τηλίκος* 'toliko star', lit. *tõlei* 'do tada'). Značenjska bi veza bila u tome što je zamjena talaca u arhajskim društvima promatrana kao financijska transakcija jednako i kao pravni postupak, usp. lat. *tāliō* 'osveta, dobivanje naknade' iz istoga korijena, v. i ***tolik***. Moguće je i izvođenje iz korijena **teh$_2$-* 'krasti' koji je u ***tat*** (značenje 'talac' bi se razvilo iz 'onaj koji je otet, ukraden'), a najmanje je vjerojatno da je ova riječ iz istoga korijena koji je u ***toliti*** 'utažiti, umiriti' (značenjska bi veza bila u tome što zamjena talaca dovodi do umirivanja suprotstavljenih strana, no to je prilično nategnuto).

Lit.: Skok III: 437; Gluhak 618; de Vaan 605; Snoj 748.

tàlent *m* (15. st. Bernardin, Zad. lekc. 'stari grčki novac'; 17. st. 'umni dar')

DIJALEKTI I POTVRDE *talènat* (Brač), *tal'ẹnt* (Varaždin)

TVORBA *talèntīrān* (*talèntīrānōst*)

Posuđeno preko njem. *Talent* iz fr. *talent*, što je pak posuđeno iz lat. *talentum*. Latinska je riječ posuđena iz grč. *τάλαντον*, što je označivalo mjeru težine, a izvedeno je od glagola *τλῆναι* 'podnositi, težiti', od istog korijena koji je u ***tlo***. Suvremeno značenje riječi *talent* u europskim jezicima pod utjecajem je biblijske priče o povjerenim talentima (Matej 25, 14–30) koji su protumačeni kao od boga darovane sposobnosti.

Lit.: Kluge s. v. Talent.

talìjānskī *prid.*

Izvedeno od *Talijan*, što je pak posuđeno iz mlet. *Taliano* (usp. tal. *Italiano* 'Talijan'). U ishodištu je lat. zemljopisni naziv *Italia* nejasnoga podrijetla. Izvorno je *Italia* označivalo samo južni dio Apeninskoga poluotoka, a još u antici se ovo ime dovodilo u vezu s lat. *vitulus* 'tele' (pretpostavljalo se da je pleme *Itali* izvorno značilo 'mladi junci', a gubitak početnoga *v-* pripisivao se grčkom utjecaju, no ova je etimologija posve nesigurna).

Lit.: Walde-Hofmann I: 723.

tàlīšte *sr,* v. ***taliti***

táliti, tàliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tālȉt* (Grobnik), *tal'iti* (Varaždin)

TVORBA *taliònica, tàlīšte, táljēnje*

Poput sln. *talīti* postalo od **taliti* (u hrv. je zabilježen i stariji naglasak *tàliti*), što je izvedeno od psl. **tálъ* 'otopljen, istaljen' (csl. *talъ* 'tekući', rus. *мáлый* 'otopljen', sln. dijal. *tâl* 'otopljen'). Izvorno je **tálъ* particip psl. glagola **táti* 'otapati se' (ukr. *ростáты* 'topiti se'), **tájati* (stcsl. *tajati*, rus. *мáять*, sln. *tâjati*, češ. *tát*, hrv. star. *tàjati*). Oblik **tájati* postao je od **táti* analogijom prema prezentu (**tájǫ* > stcsl. *tajǫ*), a korijen je ie. **teh$_2$-* (grč. *τήκω* 'topiti', stir. *táid* 'topiti', vjerojatno i lat. *tābeō* 'trunuti, propadati', s nejasnim sufiksom *-b-*).

Lit.: Skok III: 434; Vasmer III: 84; de Vaan 603f.; Snoj 747.

tálog *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tōlǫ̑g* (Brač), *t^{o}ālȍg* (Vrgada), *tą̄lok* (Varaždin)

Riječ nejasna podrijetla; najvjerojatnijim se čini izvođenje iz korijena koji je u ***taliti*** rijetkim sufiksom *-og* koji je u *ostrog* 'hridina' (od korijena koji je u ***oštar***) i psl. **tvarogъ* 'svježi sir' (rus. *твaрóг*, polj. *twaróg*) od korijena koji je u ***tvar***, ***tvoriti***.

Lit.: Skok III: 438.

táložiti se

TVORBA *táložēnje*

Denominativni glagol izveden od ***talog***.

tàljige *ž, mn.* 'zaprežna kola' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tal'iga* 'noga' (Gola) (*pejor.*)

Riječ nejasne etimologije. Može biti posuđena iz mađ. *talyiga*, no i mađarska je riječ slavenska posuđenica, usp. csl. *telěga* 'jednoprežna kola', rus. *телéга* 'seljačka kola', bug. *талúга*. Praslavenski je oblik teško rekonstruirati jer se u slav. jezicima ne slažu samoglasnici u prvom slogu. Pomišlja se na posuđivanje iz nekog turkijskog jezika (bulgarskoga ili avarskoga), usp. turskotatarski *tägäläk* 'kotrljati', no i ta je pretpostavka nesigurna.

Lit.: Skok I: 438; Vasmer III: 89f.

táma *ž* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tę̄ma* (Varaždin)

Postalo od psl. **tьmà* 'tama' (stcsl. *тьма*, sln. *temà*, rus. *мьма*, polj. *ćma*), po tvorbi podudarno latv. *tima* 'tama' < ie. **temH-* 'biti taman' (lit. *tamsà* 'tama, mrak', *témti* 'mračiti se', skr. *támas-* 'mrk', stir. *teim* 'mračan', stvnj. *demar* 'mrak', lat. *tenebrae* 'tmine' < **temHes-ro-*).

Lit.: Skok III: 439f.; Gluhak 619; Vasmer III: 162; Snoj 756.

táman[1] *prid.* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca) 'mračan'

DIJALEKTI I POTVRDE *t^{o}âman* (Vrgada), *t'amni, t'ęmni* (Varaždin)

TVORBA *támniti, támnjeti*

Postalo od psl. **tъmьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'taman' (sln. *temȅn*, rus. *мéмный*, češ. *temno* 'mrak'), što je izvedeno od **tьma* (v. ***tama***).

tàmān[2] *pril.* 'upravo, baš' *reg., razg.*, v. ***tamaniti***

tamániti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tamānȉt* (Grobnik)

Kovano deprefiksacijom od *utamániti* 'uništiti', što je pak izvedeno od priloga *ȕtamān* (Karadžić). Taj je prilog složen od ***u-***[2] i turcizma *tàmān*, što je poput ngr. *ταμάμ* i rum. *taman* 'upravo' posuđeno iz tur. *tamam* 'dovršen, spreman', s disimilacijom *m...m* > *m...n*.

Lit.: Skok III: 440; Škaljić 599.

tàmaris *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tãmaris, tamarȕs, tãmarin* (Brač)

Pod utjecajem njem. *Tamariske* i srlat. *tamariscus* (sa *-s-*) preobličeno od *tamariš* (Hektorović, Šulek) i *tamarič* (Mikalja), što je posuđeno iz tal. *tamarigi, tamerigi* 'tamaris'. U srlat. je ova riječ zacijelo posuđena iz arap. *tamār* 'tamaris'.

Lit.: Skok III: 440; Snoj 749.

tàmbura *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tambȕra* (Brač), *tànbura* (Senj), *t'ambura* (Varaždin), *tamb'ura* (Gola)

TVORBA *tambùrāš* (*tamburàšica*, *tambùrāškī*), *tàmburica*

Posuđeno iz tur. *tanbura*, što je preko perz. *tabyr* posuđeno iz arap. *ṭanbūr* 'vrsta žičanog instrumenta'. Balkanski turcizam, usp. alb. *tamura*, ngr. *ταμπουρᾶς*, bug. *мамбурá*.

Lit.: Skok III: 440f.; Škaljić 599 Snoj 749;.

tambùrīn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tamburîn* (Brač), *tamburîn* 'limena kanta' (Vrgada)

Posuđeno preko tal. *tamburino* (eventualno i njem. *Tamburin*) iz fr. *tambour* 'vrst bubnja', što je preko katal. *tambor* posuđeno iz perz. *tabīr* 'vrst bubnja, tamburin'. Izvorno možda ista riječ kao i arap. *ṭanbūr* 'žičani instrument' (v. ***tambura***), premda se radi o drugom instrumentu (povezuje ih to što se u oba instrumenta udara).

Lit.: Skok III: 441; Snoj 749.

tàmjan *m* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tamijȏn* (Brač), *tamʲ°an* (Vrgada), *tamjân, tamijân* (Grobnik)

Posuđeno iz stcsl. *тьмijанъ*, što je pak posuđeno iz grč. *θυμίαμα*, što je izvedeno od glagola *θύω* 'žrtvovati (žrtvom paljenicom)' < ie. **d^huh_2-* 'dimiti' (v. ***dim***). Iz istoga je izvora i njem. *Thymian* 'majčina dušica', hrv. ***timijan***.

Lit.: Skok III: 441; Kluge s. v. Thymian.

tàmnica *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'amnica, t'ęmnica* (Varaždin)

TVORBA *tàmničār* (*tàmničārev*, *tàmničārka*), *tàmničkī*

Poput stcsl. *тьмьnica* 'tamnica' izvedeno od ***taman***[1] (značenjska veza je što u tamnici vlada tama, tmina, budući da su često bile građene u podzemlju i bez prozora). Može biti i da je hrv. riječ posuđena iz stcsl.

tàmo *pril.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *tãmo* (Brač), *tàmo* (Senj), *tàmo* (Vrgada), *t'am* (Gola)

Postalo od psl. **támъ, *támo* (stcsl. *tamo*, sln. *tàm*, rus. *мам*, polj. *tam*) < ie. **teh_2-mo-* (latv. *nuo tām* 'odatle', grč. *τῆμος* 'tada'), od iste zamjeničke osnove koja je u ***taj***.

Lit.: Vasmer III: 74; Snoj 749.

tàmpōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tampôn* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tampon*, što je inačica od *tapon* 'svežnjić tkanine', iz frnč. **tappo* 'čep' (srodno s njem. *Zapfen* 'čep').

tànak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tãnak, tôŋk* ⟨ž *taŋkà, tōŋkà* sr *tôŋko*⟩ (Brač), *tànak* (Vrgada), *tȁnak* (Senj), *tę̑nki* (Varaždin), *t'ę̑nki* (Gola)

TVORBA *tànāhan*, *tànko*

Postalo od psl. **tьnъkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *тънъкъ*, sln. *tánek*, strus. *тынькъ*, rus. *мóнкый*, polj. *cienki*) < ie. **$tenh_2$-u-* 'tanak' (lit. *tę́vas* 'tanak', latv. *tiêvs* 'tanak', skr. *tanú-* 'tanak', grč. *ταναός* 'istegnut', lat. *tenuis* 'tanak, lagan', stir. *tanae* 'tanak', stvnj. *dunni* 'tanak', eng. *thin*). Vjerojatno izvorno iz korijena **ten-* 'napinjati', koji je u ***tetiva***.

Lit.: Skok III: 442; Gluhak 620; Derksen 505; Vasmer III: 119; de Vaan 613f.; Snoj 750.

tànčati (tànčati) (16. st. 'činiti da što bude tanko')

DIJALEKTI I POTVRDE *tančȉt* (Brač)

Postalo od **tьnъčati*, što je izvedeno od ***tanak***.

tančìna *ž* (16. st.)

Izvedeno od ***tančati***, usp. sln. *tančíca* 'tanka tkanina'.

tandȑkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tandarę̑k'ati, trandarę̑kati* (Gola)

Onomatopejski glagol, izveden od jednako onomatopejskoga *tandàrati* 'proizvoditi zvukove vožnjom po neravnu terenu', nejasna postanja.

tàne *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tânę* (Varaždin)

TVORBA *tànād*

Posuđeno iz tur. *tane* 'zrno, komad'. Balkanski turcizam, usp. bug. *маné*, rum. *tanea*.

Lit.: Skok III: 442.

tàngens, v. ***tangenta***

tangènta *ž*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Tangente*, fr. *tangente*), što je tvoreno prema lat. *līnea tangēns* 'crta koja dodiruje', od glagola *tangō* (v. ***taksa***).

Lit.: Snoj 750.

tàngo *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ango* (Varaždin)

Posuđeno iz šp. *tango*; danas naziv argentinskoga plesa koji je nastao u prvoj polovici 20. st., no isti je naziv označivao i latinskoameričke narodne plesove koji su se plesali uz zvukove bubnjeva. Stoga se pomišlja na posuđivanje iz nekog afričkog jezika (u jeziku ibibio nigersko-kordofanske porodice koji se govori u Nigeriji *tamgu* znači 'plesati').

Lit.: Chambers 114.

tànker *m*

Posuđeno iz eng. *tanker*, što je izvedeno od *tank* 'spremište za vodu', što je pak posuđeno iz nekog novoindijskog jezika (gudžaratski *tānkh* 'cisterna', marathski *tānkā* 'spremište za vodu'), možda uz posredništvo port. *tanque*. Dublje je podrijetlo ove riječi nesigurno, no možda je izvedena iz skr. *taḍāga-* 'jezero, ribnjak' (v. ***tenk***).

Lit.: Chambers 114.

tankòćutan *prid.*

TVORBA *tankòćutnōst*

Izvedeno od ***tanak*** i ***ćutjeti***, može biti kalk prema njem. *Feinfühlig* od *fein* 'fin, tanak' i *fühlen* 'osjećati, ćutjeti'.

tànjūr *m* (14. st. Daničić; 15. st. Sredovj. lijek. *tanur*; 18. sr. *tanjur*)

DIJALEKTI I POTVRDE *tańęr* (Varaždin), *tań'ęr* (Gola)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, usp. sttal. *tagliadore* < srlat. *taliatorium* (od *taliare* 'rezati', tal. *tagliare*). Hrvatski je lik postao disimilacijom (*lj...r* > *nj...r*) od *taljur* (Marulić), ili analogijom prema ***tanak***. Oblik *tànjīr* (Vitezović, Karadžić, u suvremenom jeziku srbizam) je prema mađ. *tányér* iz tal. *taglière* 'daska za sjeckanje mesa', usp. i njem. *Teller* 'tanjur' preko stfr. *tailleor* također iz srlat. *taliatorium*.

Lit.: Skok III: 439; Kluge s. v. Teller.

tanjùrača *ž*

Izvedeno od ***tanjur***. Ime je ovaj stroj dobio stoga što su mu dijelovi koji su u dodiru s tlom u obliku tanjura (usp. eng. *disc harrow* 'tanjurača').

tapecírati

DIJALEKTI I POTVRDE *tapęcęrati* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *tapezieren*, što je iz tal. *tappezzare*, a to je pak izvedeno od *tappetto* 'tapeta', v. ***tapeta***.

Lit.: Snoj 751.

tapèta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tap'ęta* (Varaždin)

TVORBA *tapètār* (*tapetárev*, *tapètārskī*, *tapetárstvo*)

Posuđeno iz njem. *Tapete*, što je iz srlat. *tapetia*, a ovo je pak od lat. *tapētum* 'pokrivalo, tepih'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *τάπης* 'tepih', v. ***tepih***, ***tapiserija***.

tàpīr *m*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *tapir*, fr. *tapir*) iz tupijskoga jezika koji se govori u Brazilu (*tapira* 'tapir').

Lit.: Chambers 1116.

tapisèrija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tapis'ęrija* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tapisserie*, što je izvedeno od *tapis* 'tepih', v. ***tepih***, ***tapeta***.

tapìsōn *m*

Posuđeno iz fr. *tapisson*, što je izvedeno od *tapis* 'tepih', v. ***tepih***, ***tapeta***.

tàpkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'apkati* (Varaždin), *tapk'ati* (Gola)

Poput sln. *tâpkati* izvedeno od psl. **tapati* 'udarati' (hrv. star. *tapati*, sln. *tāpati*, češ. *tápat*), što je zacijelo izvedeno od onomatopeje *tap* (usp. njem. *tappen* 'tapkati, pipati'); usp. i ***tabati***. Manje je vjerojatno izvođenje iz korijena **tep-* koji je u ***topot***.

Lit.: Snoj 751.

taràntula *ž*

Posuđeno iz tal. *tarantola* (usp. i eng. *tarantula*, njem. *Tarantel*), što je izvedeno od imena grada *Taranto* u južnoj Italiji gdje su navodno bili rasprostranjeni ti pauci.

Lit.: Skok III: 444; Chambers 1116.

tarífa *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tar'ifa* (Varaždin)

TVORBA *tàrīfnī*

Posuđeno, možda preko tal. *tariffa* iz srlat. *tarifa* 'popis cijena, cjenovnik', što je pak posuđeno iz arap. *taᶜrīf* 'informacija, obavijest' (od glagola *ᶜarafa* 'obavijestio je').

Lit.: Chambers 1116; Snoj 751.

tariònīk *m*

Postalo od **tьrilьnikъ*, što je izvedeno od korijena glagola ***trti***.

tàrtūf *m*

Posuđeno iz tal. *tartufo*, što je najvjerojatnije od vlat. **terrae tufer* 'zemljana gljiva' (od *terra* 'zemlja', v. ***teren***, i *tufer*, vlat. varijante imenice *tūber* 'gljiva' (v. ***tuberkuloza***).

Lit.: Snoj 752.

tâst *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tôst* ⟨G *tãsta*⟩ (Brač), *tâst* (Grobnik), *tậst* (Varaždin), *t'āst* (Gola)

Postalo od psl. **tьstь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *тъстъ*, sln. *tâst*, rus. *местъ*, češ. star. *test*, stpolj. *cieść*). Podudarno je stprus. *tisties* 'tast', no dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje iz ie. korijena **tek'-* 'rađati' (grč. *τίκτω*, skr. *tákman-* 'potomak, dijete') nije semantički uvjerljivo i formalno je teško, kao i povezivanje s ***teta*** (samoglasnik **ь* u **tьstь* ne može postati od starijega **e*). Možda valja poći od ie. **$h_2$ti-sth$_2$i-* 'gost', što bi se pravilno odrazilo kao psl. **tьstь*. Korijen bi bio isti kao u skr. *átithi-* 'gost', av. *asti-* (ie. **$h_2$et-* 'ići, obilaziti'), a sufiks bi bio kao u lat. *agre-stis* 'divlji' (od *ager* 'polje' i ie. **sth$_2$i-*, od korijena koji je u ***stati***). Značenjski razvitak od 'gost' do 'tast, ženin otac' razumljiv je u kontekstu slavenskih ženidbenih običaja (nevjesta se odvodi od oca koji "dolazi u goste" mladoženji).

Lit.: Skok III: 445; Gluhak 620f.; Vasmer III: 100; Snoj 752.

tastatúra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tastat'ura* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Tastatur* iz tal. *tastatura*, što je izvedeno od *tasto* 'tipka'. Ta je pak riječ izvedena iz glagola *tastare* 'dodirivati, pipati', zacijelo od istoga korijena koji je u ***takt***, ***taksa***.

Lit.: Snoj 752.

tâšt *prid.* (14. st. Žića sv. otaca *tašć*)

DIJALEKTI I POTVRDE *tâšć* (Brač), *tậšć* 'prazan' (Vrgada)

TVORBA *taštìna* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **tъščъ(jь)* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *тъштъ* 'prazan', sln. *têšč*, rus. *мóщий* 'mršav, prazan', polj. *czczy* 'prazan, dokon') < ie. **tus-sk'-* (lit. *tùščias* 'prazan', latv. *tukšs* 'prazan, siromašan', skr. *tucchyá-* 'prazan, isprazan').

Lit.: Skok III: 446; Gluhak 621; Derksen 502; Vasmer III: 130; Snoj 762.

tâšta *ž* (13. st. Mon. serb.; 19. st.)

Postalo od **tьstja* (sln. *tášča*, stcsl. *тъшта*, rus. *мёща*), što je ž. rod od psl. **tьstь* 'tast' (v. ***tast***).

tât *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tât* (Senj), *tật* (Varaždin), *tât* (Grobnik)

Postalo od psl. **tâtь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *тать*, sln. *tât*, rus. *мамъ*) < ie. **teh$_2$-ti-*, iz korijena koji je u ***tajiti***. Usp. i stir. *táid* 'kradljivac' < **teh$_2$-nt-* iz istoga korijena.

Lit.: Skok III: 434; Snoj 752.

tàta *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ata* (Varaždin)

TVORBA *tàtica* (*tàtičin*)

Riječ preuzeta iz dječjega jezika; slične riječi za oca postoje u mnogim jezicima, npr. ukr. *mámko*, eng. *dad, daddy*, velš. *tad*, lat. *tata*, usp. i gruz. *deda* 'majka'.

tàva *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ava* (Varaždin)

Posuđeno iz tur. *tava*. Balkanski turcizam, usp. alb. *tavë*, ngr. *ταβᾶς*, bug. *mавá*.

Lit.: Skok III: 447; Gluhak 621; Škaljić 603.

tàvan *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'avan* (Varaždin)

TVORBA *tàvanskī*

Posuđeno iz tur. *tavan* 'potkrovlje'. Balkanski turcizam, usp. alb. *tavan*, bug. *mавáн*, ngr. *ταβάνι*.

Lit.: Skok III: 448; Gluhak 621; Škaljić 603.

tê *vezn.* (14. st. Dušanov zakonik; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽr* (Senj)

Vjerojatno podudano ruskoj čestici *-me* (npr. u *нá-me* 'evo'). Ta je čestica vjerojatno apstrahirana iz 2. l. imperativa glagola (npr. *nosite, znajte*), no moguće je i da je izvedena od zamjeničkoga korijena koji je u ***taj*** (slična se promjena od zamjenice u česticu dogodila s česticom ***ta***).

Lit.: Vasmer III: 87.

tèātar *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tejôtar* (Brač), *tę'atęr* (Varaždin)

Posuđeno, eventualno preko njem. *Theater* i tal. *teatro*, iz lat. *theātrum*, što je pak posuđeno iz grč. *θέατρον* 'kazalište', izvedenice od glagola *θεάομαι* 'gledati', od istoga korijena koji je u ***teorija***.

Lit.: Kluge s. v. Theater.

tèčāj *m* (18. st. 'tečenje'; 19. st. 'tečaj novca')

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ečaj* (Varaždin)

TVORBA *tèčājnī*

Izvedeno od glagola ***teći*** ⟨prez. *tečem*⟩, zacijelo kalk prema tal. *corso* (od *correre* 'trčati, teći') i fr. *cours* (od *courir* 'trčati'). Iz francuskoga je posuđeno njem. *Kurs* 'tečaj', usp. hrv. razg. ***kurs***.

tẽčan *prid.* (18. st.)

TVORBA *tẽčno*

Izvedeno od glagola ***teći*** ⟨prez. *tečem*⟩; značenje 'bez zastoja' može biti kalk prema njem. *flüssig* 'tečan' (od *fließen* 'teći'), usp. i sln. *tẹ́čno*.

tẽći (14. st. Žića sv. otaca 'ploviti; trčati')

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽć* (Brač), *tẽći* (Vrgada), *tẽć* (Senj), *t'ęći* (Varaždin)

TVORBA *tèkūćī, tekùćica*

Postalo od psl. **tekti* ⟨prez. **tèkǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *tešti*, sln. *téči*, rus. *мечь* ⟨prez. *мекý*⟩, češ. *téci*) < ie. **tek^{w}-* 'trčati, teći' (lit. *tẽkti* 'teći, trčati', latv. *tecêt*, stir. *techid* 'trčati', skr. *tákti* 'cilja', het. *wa-tkuzzi* 'skače'), usp. od istoga korijena i ***tok***^{2}, ***otok***, ***tečaj***, ***tek***^{1}.

Lit.: Skok III: 449f.; Gluhak 622; Snoj 753.

tèflōn *m*

Posuđeno iz eng. *teflon*, što je komercijalno ime materijala patentiranoga 1961. Ime je kratica od *(poly)te(tra)fl(uoretilen)*, v. ***poli-***, ***tetra-***, ***fluor***, ***etilen***.

Lit.: Snoj 754.

tégla (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽgl* (Varaždin)

Posuđeno iz nekog romanskog izvora, usp. tal. *tegghia (teglia)* 'forma za pečenje' < lat. *tegula* 'poklopac' (izvedenica od glagola *tegō* 'pokriti', od istoga korijena koji je u ***tjeme***). Dijalektni lik *tegl* posuđen je preko aust.-njem. *Tegel* iz istoga izvora. Usp. i ***cigla***.

tẽgliti (15. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽgliti* (Varaždin)

TVORBA *tẽglēćī, teglènica, tẽglēnje, tẽgljāč*

Izvedeno od participa **tęglъ* glagola **tęgnǫti* > hrv. star. *tegnuti*, v. ***nategnuti***, od istoga korijena koji je u ***težak***^{1}. Izvorno je značenje bilo 'vući, potezati (tovar)'.

Lit.: Skok III: 452.

tegòba *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tegobȁ* (Brač), *tęgôba* (Varaždin), *teg'ǭba* (Gola)

TVORBA *tègoban*

Poput sln. *tegóba* izvedeno od korijena **tęg-* koji je u ***nategnuti, težak***[1], usp. stcsl. *tęgota* 'težina, tegoba'.

Lit.: Skok III: 452; Snoj 754.

tèhnika *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹhnika* (Varaždin)

TVORBA *tèhničār* (*tèhničārev*, *tèhničārka*), *tèhničkī*

Posuđeno preko njem. *Technik* iz fr. *technique*, što je pak apstraktna imenica izvedena od pridjeva *technique* 'tehnički', izvorno 'umjetan'. U fr. je riječ (preko lat. *technicus*) posuđena iz grč. *τεχνικός* 'umjetan, umjetnički, koji se odnosi na umijeće', što je izvedeno od *τέχνη* 'umijeće, vještina' < ie. **tek'-sneh$_2$*, od korijena koji je u ***tesati***.

Lit.: Beekes 1476; Snoj 754.

tehnològija *ž*

TVORBA *tehnòlog*, *tehnòloginja*, *tehnòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *technology*, njem. *Technologie*, fr. *technologie*). Riječ je složena od *tehno-* (v. ***tehnika***) i ***-logija, -log***.

tȅk[1] *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȅk* (Vrgada), *tȅkar* (Senj), *t'ẹkar* (Gola)

Posuđeno iz tur. *tek* 'jedan od para, jedini'. Balkanski turcizam, usp. alb. *tek*, bug. *мек*.

Lit.: Skok III: 454; Škaljić 607f.

tȅk[2] *m* (18. st.) 'volja za jelo'

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ̑k* (Varaždin), *tȇk* (Grobnik)

Poput sln. *tẹ̑k* postalo od **tękъ*, što je zacijelo srodno s ukr. *мякнути* 'koristiti'. Usporedba s lit. *tìkti* ⟨prez. *tinkù*⟩ 'prijati' i stvnj. *(gi)dīhan* 'uspjeti' upućuje na korijen **tenk- ili *temk-* (v. ***tuča***).

Lit.: Bezlaj IV: 162; Kluge s. v. *gedeihen*.

téka *ž* (bilježnica) *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tȇka* (Senj), *tẹ̑ka* (Varaždin), *tȇka* (Grobnik)

Posuđeno preko aust.-njem. *Theke* iz lat. *thēca*, što je od grč. *θήκη*, izvorno 'spremnica, spremište' < ie. **d^{h}eh$_1$-keh$_2$*, od korijena koji je u ***djelo***. Značenje 'bilježnica' razvilo se preko 'spremište za bilješke'.

Lit.: Skok III: 454.

-teka *suf.*

Sufiksoid posuđen iz grč. *-θήκη*, v. ***teka***.

tèkija *ž* (19. st.) *reg.*

Posuđeno iz tur. *tekke* 'kuća derviša', što je iz arap. *takya*, izvorno 'oslanjanje'. Balkanski turcizam, usp. bug. *текé*, alb. *teqe*.

Lit.: Skok III: 454; Škaljić 607.

tèklić, tèklič *m* (18. st.)

Izvedeno od participa **teklъ* psl. glagola **tekti* (u značenju 'trčati'), v. ***teći***.

tèkst *m* (16. st. (na jednom mjestu))

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹkst* (Varaždin)

TVORBA *tèkstnī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Text*, fr. *texte*), iz lat. *textus* 'građa', što je poimeničeni particip lat. glagola *texere* 'tkati, graditi', od istoga korijena **tek'-*, koji je u ***tesati***.

Lit.: de Vaan 619; Snoj 754.

tèkstīl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tękstȋl* (Varaždin)

TVORBA *tèkstīlnī*

Posuđeno preko njem. *Textil* iz lat. *textilis* 'tkanina, platno', što je poimeničeno od pridjeva *textilis* 'ispleten', izvedenoga od *textus* 'tkanje, građa', v. ***tekst***.

Lit.: Snoj 754f.

tèkstuālnī *prid.*

Posuđeno iz nlat. *textualis*, što je izvedeno od *textus* 'građa, tekst', v. ***tekst***.

tekùćina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tęk'učina* (Varaždin), *tekućĩna* (Grobnik)

TVORBA *tèkućnīk*

Izvedeno od glagolskog priloga *tekući* glagola ***teći***, za tvorbu usp. češ. *tekutina* 'tekućina'.

tekùnica *ž* (17. st.) *(Spermophilus citellus)*

Izvedeno od glagola ***teći*** u značenju 'trčati'. Ime je ova životinja dobila zbog velike brzine.

tèle *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tèle* (Vrgada), *telẽ* (Senj), *t'ęlę* (Varaždin)

TVORBA *tèlād*, *tèlećī*, *tèliti*

Postalo od psl. **telę* ⟨G **telęte* a.p. *b*⟩ (sln. *tę́le*, stcsl. *тельсь*, strus. *меля*, rus. *телёнок*, polj. *cielę*). Dublja je etimologija nejasna; u baltijskim jezicima povezuju se lit. dijal. *tẽlias* 'tele' i latv. *tęlēns* 'tele' (ukoliko te riječi nisu posuđene iz praslavenskoga). Moguće je da je psl. **telę* posuđeno iz nekog turkijskog jezika (možda bulgarskoga?) tijekom pretpovijesti (usp. tuvanski *tel* 'tele', kazaški *tel*, jakutski *tīl*). Baltijske usporednice morale bi tada biti posuđene iz praslavenskoga. Za sufiks usp. ***janje***, ***štene***. Postoji i mišljenje da je psl. **telę* posuđeno iz "tememskoga", neposvjedočenog indoeuropskog jezika, te da je izvodivo iz ie. korijena **$d^{h}eh_{1}i$-* 'sisati' (v. ***dijete***), no to nije uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 455; Gluhak 622; Vasmer III: 90; Holzer 1989: 99ff.; Matasović 2013; Snoj 755.

tele-

Prefiksoid posuđen iz grč. *τῆλε* 'daleko'.

tèlefaks *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ęlęfaks* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Telefax*, eng. *telefax*), složeno od ***tele-*** i ***faks***.

telèfōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *telefôn* (Senj), *tęlęfôn* (Varaždin)

TVORBA *telefônija*, *telefonírati* (*telefonírānje*), *telefônist* (*telefônistica*), *telèfōnskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Telephon*, eng. *telephone*), riječ je složena od ***tele-*** i ***-fon***.

telègraf *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tęlęgr'af* (Varaždin)

TVORBA *telegràfija*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *telegraph*, njem. *Telegraph*), riječ je složena od ***tele-*** i *-graf* (v. ***-graf, -grafija***).

Lit.: Skok III: 455.

tèlegram *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęlęgrâm* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Telegramm*, eng. *telegram*), riječ je složena od ***tele-*** i ***-gram***.

telepàtija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęlęp'atija* (Varaždin)

TVORBA *telèpatskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Telepathie*, eng. *telepathy*), riječ je složena od ***tele-*** i grč. *πάθος* 'osjećaj' (v. ***patetika***).

tèleskop *m*

TVORBA *tèleskopskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Teleskop*, eng. *telescope*), riječ je složena od ***tele-*** i grč. *σκοπός* 'stražar, nadglednik', izvorno 'onaj koji gleda', od glagola *σκοπέω* 'gledati' (v. ***skeptičan***).

Lit.: Snoj 756.

tèletina *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *telètina* (Grobnik), *tęlętina* (Varaždin),

Postalo od psl. **telętina* (sln. *telę̑tina*, rus. *теля́тина*, polj. *cielęcina*), što je izvedeno od **telę*, v. ***tele***.

televízija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęlęvīzija* (Varaždin)

TVORBA *televízījskī*, *telèvīzor*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *television*, fr. *télévision*); riječ je kovana od grč. *τῆλε* 'daleko' (v. ***tele-***) i lat. *vīsiō* 'viđenje,

gledanje' (izvedenica od *videō* 'vidjeti', v. ***vidjeti***).

Lit.: Snoj 756.

téma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ̑ma* (Varaždin)

TVORBA *temàtika*, *tèmatskī*

Posuđeno preko njem. *Thema* i lat. *thema* iz grč. *θέμα* 'datost, ono što je postavljeno'; grčka je riječ izvedena od glagola *τίθημι* 'postavljati, raditi', od istoga ie. korijena koji je u ***djelo***.

tèmelj *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tèmej* (Brač), *tèmeļ* (Vrgada), *t'ẹmẹļ* (Varaždin)

TVORBA *temẽljac*, *temèljit* (*temèljitōst*), *temèljiti*, *tèmēljnī* (*tèmēljnica*)

Posuđeno iz tur. *temel*; balkanski turcizam, usp. alb. *themel*, bug. *темéл*. Turska je riječ posuđena iz srgrč. *θεμέλιον*, što je izvedeno od glagola *τίθημι* 'postavljati, raditi' (od istoga korijena koji je u ***djelo***).

Lit.: Skok III: 456; Gluhak 622.

tèmpera *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹmpẹra* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *tempera*, što je izvedeno od glagola *temperare* 'miješati' (v. ***temperament***); tempera je smjesa boje (u prahu) i vode u pravilnom omjeru.

Lit.: Snoj 757.

temperàment *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹmpẹramẹ̑nt* (Varaždin)

TVORBA *temperamèntan*

Posuđeno preko njem. *Temperament* iz lat. *temperāmentum* 'pravilna smjesa', što je izvedeno od glagola *temperō* 'miješati' (izvedenica od *tempus* 'vrijeme', izvorno 'mjera' (v. ***tempo***)). U medicini 16. stoljeća, kada je ova riječ dobila suvremeno značenje (vrst ćudi), smatralo se da temperament osobe proizlazi iz smjese tjelesnih tekućina (odatle podjela temperamenata na sangvinike, kolerike, flegmatike i melankolike).

Lit.: Kluge s. v. Temperament.

temperatúra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹmpẹrat'ura* (Varaždin)

TVORBA *tèmperatūrnī*

Posuđeno preko njem. *Temperatur* posuđeno iz lat. *temperātūra*, što je izvedeno od glagola *temperō* 'miješati' (usp. ***temperament***). U 16. stoljeću riječ se upotrebljavala u značenju 'miješanje topline i hladnoće', odakle suvremeno značenje (stupanj topline).

Lit.: Kluge s. v. Temperatur.

têmpo *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹmpo* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *tempo*, što je od lat. *tempus* 'vrijeme', od ie. korijena **temp-* 'vući, natezati' (lit. *teñpti*). Suvremeno značenje razvilo se od 'vrijeme potrebno za izvođenje neke radnje' do 'brzina smjenjivanja radnji koje jednako traju'.

Lit.: Kluge s. v. tempo.

tên *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ̑n* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *teint*, što je poimeničeni particip glagola *teindre* 'obojati' < lat. *tingō* 'bojati', izvorno 'namočiti' < ie. **teng-* 'namočiti' (grč. *τέγγω*, stvnj. *dunkōn*).

Lit.: de Vaan 620; Snoj 758.

tênda (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ̑nda* (Brač), *tẽnda* (Vrgada), *tẽnda* (Senj), *tẹ̑nda* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *tenda* 'razapeto platno', izvorno 'šator' < srlat. *tenda*, particip lat. glagola *tendō* 'napeti, nategnuti' < ie. **ten-* (srvelš. *tannu* 'proširiti', skr. *tanóti*, grč. *τείνω*), v. ***tetiva***.

tendèncija *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Tendenz* iz fr. *tendance* 'težnja', što je izvedeno od glagola *tendre* 'težiti' < lat. *tendō* 'napeti', v. ***tenda***.

tênis *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹnis* (Varaždin)

TVORBA *tenìsāč* (*tenisàčica*)

Posuđeno iz eng. *(lawn) tennis* < sreng. *tenetz*, što je posuđeno iz fr. *tenez* 'držite', imperativ 2. lica množine glagola *tenir*

'držati'. Smatra se da je uzvik *tenez!* bio upozorenje kojim je igrač tenisa upozoravao suigrača da namjerava servirati, premda to nije zabilježeno u izvorima (zabilježeno je latinsko *accipe* 'primi').

Lit.: Chambers 1125; Snoj 758.

tènisica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹnisica* (Varaždin)

TVORBA *tênīskī*

Izvedeno od ***tenis***; izvorno su tenisice sportske cipele za igranje tenisa (eng. *tennis shoes*).

tènk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tệnk* (Varaždin)

TVORBA *tènkist* (*tènkistica*), *tènkovskī*

Posuđeno iz eng. *tank* 'tenk', isprva 'spremište za vodu ili gorivo, rezervoar', v. ***tanker***. U žargonu engleske vojske u Prvom svjetskom ratu tenkovi su tako nazivani jer su podsjećali na goleme rezervoare za vodu, a i kako bi se od neprijatelja prikrilo postojanje oklopnih vozila s gusjenicama.

Lit.: Chambers 1114.

tènōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹnôr* (Varaždin)

TVORBA *tènōrskī*

Posuđeno iz tal. *tenore* < lat. *tenor* 'trajanje, tijek, pravac'. Glazbeno se značenje razvilo još u srednjem vijeku, najvjerojatnije zbog toga što je 'smjer melodije' određivao visoki muški glas koji odgovara tenoru.

Lit.: Chambers 1125.

teòlog *m*, v. ***teologija***

teològija *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹol'ogija* (Varaždin)

TVORBA *teòlog* (*teòloginja*), *teòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Theologie*, eng. *theology*, fr. *théologie*); riječ je složena od grč. *θεός* 'bog' < ie. **dʰh₁so-* (arm. *dikᶜ* 'poganski bogovi', v. ***ferije***) i ***-logija, -log***.

teòrēm *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *theorem*, fr. *théorème*, srlat. *theorema*), što je pak posuđeno iz grč. *θεώρημα* 'teorem, dokaz, prizor', od korijena glagola *θεωρέω* 'promatrati', v. ***teorija***.

teōrija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ'orija* (Varaždin)

TVORBA *teorètičār* (*teorètičārev*, *teorètičārka*, *teorètičārskī*), *teoretizírati*, *teòretski*, *tèōrījskī*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Theorie*, eng. *theory*, fr. *théorie*); riječ je posuđena preko lat. *theoria* iz grč. *θεωρία*, što je izvedeno od glagola *θεωρέω* 'promatrati', izvorno denominativ od *θεωρός* 'promatrač' od imenice *θέα* 'pogled' nepoznata podrijetla.

Lit.: Chambers 1132; Beekes 536.

tẽpati (17. st. 'mucati'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽpati* (Varaždin)

TVORBA *tẽpānje*

Izvedeno od **terъ* 'mucavac, glupan' (sln. *tẽp*, polj. *cep*), što je možda izvedeno od korijena koji je u ***tepsti*** u značenju 'udariti' (značenje 'mucavac, glupan' razvilo bi se iz 'onaj koji je udaren po glavi (ili je doživio moždani udar)'. U hrvatskom je značenje 'govoriti nježno' postalo od 'govoriti onako kako se obraća djeci'.

Lit.: Skok III: 459; Snoj 758.

tẽpih *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹbih, t'ẹpih* (Varaždin), *tẽpih* (Grobnik)

Posuđeno iz njem. *Teppich* < stvnj. *teppih*, što je posuđeno iz srlat. *tapetia*. Isti je izvor kao i za riječ ***tapeta*** (samo što je srvnj. *teppih* iz latinskoga posuđeno znatno prije).

Lit.: Kluge s. v. Teppich.

tẽpsti (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽst, tepẽš* (Grobnik), *t'ẹpsti* (Varaždin), *t'ẹpsti se* (Gola)

Postalo od psl. **tepti* 'udarati' (stcsl. *teti* ⟨prez. *tèpǫ* a.p. *c*⟩, sln. *tépsti* ⟨prez. *tépem*⟩, bug. *ménам* 'hodati', rus. dijal. *menmú* 'udarati', usp. i češ. *tepati* 'udarati'). Najvjerojatnije srodno s lit. *tèpti* 'mazati', latv. *tept* 'mazati' (s razvitkom značenja 'udarcima nabacivati boju ili masť > 'mazati'), usp. i latv. *tapât* 'cijepati drva'.

Dublji su izvori nesigurni, a bsl. korijen **tep-* mogao bi biti i onomatopejski.

Lit.: Skok III: 459; Gluhak 623; Derksen 492; Snoj 758f.

teràpija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęr'apija* (Varaždin)

TVORBA *terapèut* (*terapèutkinja*, *terapèutskī*), *teràpījskī*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Therapie*) iz grč. *θεραπεία* 'ozdravljivanje', izvorno 'služba', što je izvedeno od *θεράπων* 'službenik' (nesigurna podrijetla).

Lit.: Beekes 541; Snoj 759.

tèrārij *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Terrarium*, fr. *terrarium*) u kojima je ova riječ izvedena od lat. *terra* 'zemlja', v. ***teren***.

Lit.: Snoj 759.

teràsa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *terãca*, *tarãca* (Brač), *tarãca* (Vrgada), *tęr'asa* (Varaždin)

TVORBA *teràsast*

Posuđeno iz fr. *terrasse*, što je pak posuđeno iz stprov. *terassa* 'izravnana zemlja', izvedenice od lat. *terra* 'zemlja' (v. ***teren***). U dijalektima uz obalu riječ je posuđena iz tal. *terrazza*.

Lit.: Snoj 759.

tèrca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ęrca* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *terza* < srlat. *tertia*, izvorno 'treća' (u glazbi je to treći stupanj ljestvice i interval između prvog i trećeg tona).

Lit.: Snoj 760.

tèrcijār *m*

Posuđeno preko njem. *Tertiär* iz nlat. *tertiārius*, što je izvedeno iz *tertius* 'treći' od *ter* 'tri puta', v. ***tri***. Značenjska je motivacija u tome što je tercijar treće razdoblje u razvoju Zemlje.

Lit.: HER 1320.

tercína *ž*

Posuđeno iz tal. *terzina*, što je izvedeno od *terzo* 'treći' (v. ***terca***). *Tercina* je strofa od tri stiha.

tèrēn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrện* (Varaždin)

TVORBA *tèrēnskī*

Posuđeno iz fr. *terrain*, što je postalo od lat. *terrēnum*, sr. roda pridjeva *terrēnus* 'zemaljski'. Pridjev *terrēnus* izveden je od lat. *terra* 'zemlja' < ie. **ters-* 'biti suh' (lat. *torreō*, skr. *tṛṣyāmi* 'žeđati'). Izvorno je značenje bilo 'suha zemlja, kopno (za razliku od vodene površine)', usp. i stir. *tír* 'zemlja' < **tērso-*. Zacijelo je isti korijen u ***trijezan***.

Lit.: Snoj 760; de Vaan 616.

tèret *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tèret* (Grobnik), *t'ęrẹt*, *tệrh*, *tŕh* (Varaždin), *t'ęrh* (Gola)

TVORBA *tèretiti*, *terètnjāk*

Zacijelo posuđeno iz mađ. *teher* 'teret, tovar', možda iz akuzativa jd. *tehert*, usp. (kod Vitezovića) *tereh* 'breme' od nominativa *teher* ili iz starijeg mađ. oblika *tereh*. Iz mađarskoga je posuđeno i ukr. *mepx* 'bisage', u starijem jeziku i 'tovar', slč. *t'arch* 'breme' i češ. *tĕrcha* 'breme'. U mađarski je riječ posuđena iz aust.-njem. *trächt* (standardni njem. *Tracht* 'tovar', izvedenica od glagola *tragen* 'nositi').

Lit.: Skok III: 500; MNTESZ III: 875f., Machek 640; ESUM V: 559.

terìtōrij *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrit'orij* (Varaždin)

TVORBA *tèritorijālnī*, *teritòrijskī*

Posuđeno iz lat. *territōrium* 'ozemlje, područje', što je izvedeno od *terra* 'zemlja' (v. ***teren***).

Lit.: Snoj 760.

tèrmālnī *prid.*

Posuđeno iz nlat. *thermalis* 'koji se odnosi na terme', v. ***terme***.

têrme *ž, pl. t.*

Posuđeno preko njem. *Therme* i fr. *thermes* iz lat. *thermae*, što je pak posuđeno iz grč. *θερμά* 'toplice' (nom.-ak. mn. sr. roda). Grčka je riječ poimeničeni pridjev *θερμός* 'topao', od korijena **g^{wh}er-* koji je u ***gorjeti***.

tèrmīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrmîn* (Varaždin)

Posuđeno iz srlat. *terminus* 'izraz točno određenoga značenja', kl. lat. *terminus* 'međa, granica', što je izvedenica od lat. *termen* 'kamen međaš' < ie. **ter-men-* (grč. *τέρμα* 'cilj', *τέρμον* 'granica'). U značenju 'točno dogovoreno vrijeme' hrv. imenica je posuđena preko njem. *Termin*, također iz lat. *terminus*.

Lit.: de Vaan 615; Snoj 760.

terminològija *ž*

TVORBA *terminòlog* (*terminòloginja*), *terminòloškī*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *terminology*, njem. *Terminologie*); riječ je složena od srlat. *terminus* (v. ***termin***) i grč. *-λογια* (v. ***-logija, -log***).

tèrmīt *m*

TVORBA *termìtnjāk*

Posuđeno preko njem. *Termite* iz lat. *termes, tarmes* 'šumski crv' < **terh$_1$-* 'trti, bušiti', v. ***trti***.

Lit.: Snoj 760.

termo-

Prefiksoid postao od grč. *θερμός* 'topao' < ie. **g^{wh}er-mo-*, v. ***gorjeti***, ***žar***.

termodinàmika *ž*

TVORBA *termodinàmičkī*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. eng. *thermodynamics*, fr. *thermodynamique*); složeno od ***termo-*** i ***dinamika***.

tèrmofōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrmofôr* (Varaždin)

Složeno od ***termo-*** i grč. *-φωρ* 'koji nosi', što je izvedenica od grč. *φέρω* 'nositi' (od istog korijena koji je u ***brati***).

tèrmometar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrmom'ętęr* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Thermometer*, fr. *thermomètre*); riječ je složena od ***termo-*** i ***metar***.

tèrōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tęrôr* (Varaždin)

TVORBA *teròrist* (*teròristica*, *terorìstičkī*), *terorìzam*, *terorizírati*

Posuđeno iz njem. *Terror*, što je pak iz fr. *terreur* < lat. *terror* 'strah'. Latinska je riječ izvedenica iz glagola *terreō* 'tresti', od korijena koji je u ***tresti***.

Lit.: Snoj 761; de Vaan 617.

tèsati (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tesȁt* (Senj), *tesàt* (Grobnik), *t'ęsati* (Varaždin)

TVORBA *tèsār* (*tesárev*, *tesàrica*, *tèsārskī*)

Postalo od psl. **tesàti* ⟨prez. **tešǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *tesati* ⟨prez. *tešǫ*⟩, sln. *tésati*, rus. *mecáть* ⟨prez. *meuý*⟩, polj. *ciosać*) < ie. **tetk'-* ili **tek'(-s)-* (lit. *tašýti* 'tesati', latv. *test, tèšu*, skr. *tákṣati*, lat. *texō* 'tkati, graditi', grč. *τέχνη* 'vještina').

Lit.: Skok III: 501; Gluhak 624; Derksen 491; Snoj 761.

tèsla *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȅsla* (Brač), *tèsla* (Vrgada), *t'ęslo* (Varaždin), *t'ęslo* (Gola)

Postalo od psl. **teslà* (sln. *tésla*, rcsl. *mecла*, rus. *мecль*, češ. *tesla*) < ie. **tek'sleh$_2$* 'tesla, sjekira' (stvnj. *dehsala*, stir. *tál* < **tok'sleh$_2$*), od korijena **tek'-s-* (ili **tetk'-*) koji je u ***tesati***.

Lit.: Skok III: 501; Derksen 491; Snoj 761.

tèst *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tȇst* (Varaždin)

TVORBA *testírati*

Posuđeno iz eng. *test* 'pokus' (u starijem jeziku i 'posuda za kušanje kovina'), što je pak posuđeno iz fr. *test* 'glinena posuda' < lat. *testa* 'glinena posuda'. Promjena značenja ('pokus' < 'posuda') je potaknuta izrazom *to put to the test* 'staviti u posudu, kušati'.

Lit.: de Vaan 617; Snoj 762.

testàment *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tastamȅnat, testamȅnat* (Brač)

Posuđeno iz lat. *testāmentum* 'oporuka', izvorno 'svjedočenje', što je izvedeno od

testāri 'svjedočiti', od istoga korijena koji je u ***testis***.

Lit.: Snoj 762.

tèstis *m*

Posuđeno iz lat. *testis* 'svjedok' i 'testis'. Nije sigurno objašnjeno odakle veza ovih dvaju značenja u latinskome (navodno zbog toga što testisi 'svjedoče' o muževnosti). Obično se *testis* 'svjedok' izvodi od **trsti-* < **tri-sth$_2$i-* u izvornom značenju 'treći prisutni' (svjedok je treći sudionik sudskog procesa uz suca i optuženoga), v. ***tri***, ***stati***.

Lit.: Chambers 1129; de Vaan 618.

testostèrōn *m*

Posuđeno iz eng. *testosterone*. Riječ je kovana (1935.) od lat. *testis* (v. ***testis***) i elementa *-stero-* koji je u ***kolesterol***.

Lit.: Chambers 1129.

tȅta *ž* (15. st. Mon. croat., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tetà* (Brač), *tetà* (Vrgada), *tetà* (Senj), *t'ẹta* (Varaždin), *t'ẹca* (Gola)

TVORBA *tétak*, *tètka*

Postalo od psl. **teta*, **tetъka* (stcsl. *tetъka*, csl. *teta*, sln. *téta*, *tétka*, rus. *мётя*, *мётка*, češ. *teta*), izvorno riječ dječjega jezika, usp. lit. *tetà* 'teta', šved. *titta* 'teta', usp. ***tata***.

Lit.: Skok III: 446f.; Gluhak 624; Snoj 762.

tètanus *m*

Posuđeno iz lat. *tetanus*, što je posuđeno iz grč. *τέτανος*, izvorno 'napetost, napinjanje', izvedenica od glagola *τείνω* 'napinjem' (v. ***tetiva***). Značenjska je motivacija u tome što je jedan od simptoma ove bolesti napinjanje, grčenje mišića.

Lit.: Snoj 762.

tetíva *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tętîva* (Varaždin)

Postalo od psl. **tętivà* (stcsl. *tętiva*, sln. *tetîva*, rus. *memuвá*, *мятuвá*, češ. *tětiva*). Lit. *temptýva* 'tetiva na luku' pokazuje da valja poći od korijena **temp-* 'natezati, napinjati' (lit. *tem̃pti* 'nategnuti'), što je vjerojatno postalo od **ten-p-* od ie. korijena **ten-* 'nategnuti' (grč. *τείνω*, lat. *tendō*), v. ***tanak***.

Lit.: Snoj 762.

tètošiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tetȍšit* (Grobnik), *tetọš'iti* (Gola)

Zacijelo izvedeno od ***teta*** u prvotnom značenju 'ponašati se kao teta (prema djetetu)'. Za tvorbu usp. hrv. star. *raskošiti* (od ***raskoš***).

tetovírati (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *tętovę̂rati* (Varaždin)

TVORBA *tetováža*

Posuđeno iz njem. *tätowieren*, što je iz eng. *tattoo* < *tattow* (zabilježeno u dnevniku kapetana Jamesa Cooka 1769.) U engleski je riječ posuđena iz nekoga polinezijskog jezika (usp. samoanski *ta* 'udarati' i *tau* 'znak, slika').

Lit.: Chambers 1117; Snoj 762.

tetra-

Posuđeno iz grč. *τετρα-* 'četiri', v. ***četiri***.

tètraēdar *m*

Posuđeno iz njem. *Tetraeder*, što je pak posuđeno iz grč. *τετράεδρον*, složenice od *τετρα-* 'četiri' (v. ***četiri***) i *ἕδρα* 'sjedište' (od korijena koji je u ***sjesti***).

tètrapak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹtrapak* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Tetrapak*, što je zaštićeni znak proizvoda, vrste pakiranja u obliku tetraedra. Ime je složeno od grč. *τέτρα-* (v. ***tetraedar***) i korijena koji je u ***paket***.

tètrijēb *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ẹtręp* (Varaždin)

Postalo od psl. **tetervъ* (rcsl. *мепрѣвъ*, bug. *мepeв*, rus. *мéмepeв*, polj. *cietrzew*) < ie. **tetr-* 'tetrijeb' ili 'jarebica' (lit. *tẽtervas*, latv. *teteris*, stprus. *tatarwis*, grč. *τέτραξ* 'biserka', *τετράων* 'tetrijeb', skr. *tittira-* 'jarebica', stir. *tethra* 'tetrijeb'). Izvorno zacijelo onomatopeja koja oponaša glas ptice. U hrv. je dočetak *-b* vjerojatno analogijom prema ***jastreb***.

Lit.: Skok III: 464f.; Vasmer III: 100f.

tetùrati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tetȕrot se* (Brač)

TVORBA *tetùrānje*

Ekspresivan glagol nesigurna postanja, bez usporednica u drugim slavenskim jezicima. Izvodi se iz korijena koji je u ***turati***, no početno udvajanje (*te-*) nije objašnjeno. Vjerojatnije je da je *-urati* sufiks (usp. ***koturati (se)***), a *tet-* može biti od *tept-*, od korijena koji je u ***tepsti***.

Lit.: Skok III: 525.

téza *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽza* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *These* iz srlat. *thesis*, što je pak iz grč. *θέσις* 'teza, tvrdnja', izvorno 'ono što je postavljeno', od korijena glagola *τίθημι* 'napraviti, postaviti', v. ***djelo***.

Lit.: Snoj 763.

tézga *ž* 'klupa na kojoj obrtnik radi ili za kojom trgovac prodaje'

Posuđeno iz tur. *tezgâh* 'tezga, tkalački stan', što je pak posuđeno iz perz. *dästgāh* 'radno mjesto, radionica' (od *däst* 'ruka' i *gāh* 'mjesto'). Balkanski turcizam, usp. ngr. *τεζιάχι*, alb. *tezgjah*, bug. *мезгя́ф* 'tkalački stan'. U novije se vrijeme u razgovornom jeziku ova riječ upotrebljava uglavnom u metaforičkom značenju ('dodatna zarada mimo redovne plaće').

Lit.: Skok III: 465; Škaljić 616.

tẽžak[1] *prid.* (14. st. Žića sv. otaca, Rog. reg. ben.) 'koji je velike težine'

DIJALEKTI I POTVRDE *tẽžak* ⟨ž *tẽškà* sr *tẽško*⟩ (Brač), *tèžak* (Vrgada), *tèžak* (Senj), *t'ęžęk* (Varaždin)

TVORBA *tẽško*, *teškòća*

Postalo od psl. **tę̑žьkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *tęžьkъ*, rus. dijal. *мя́жкий*, polj. *ciężki*) < ie. **teng^{h}-* (lit. *tingùs* 'trom, spor', stnord. *þungr* 'težak').

Lit.: Skok III: 452f.; Vasmer III: 166.

tèžāk[2] *m* (14. st. Žića sv. otaca) 'ratar'

DIJALEKTI I POTVRDE *težõk* (Brač), *tež°āk* (Vrgada), *tęžą̑k* (Varaždin), *tež'āk* (Gola)

TVORBA *težàkinja*

Poput sln. *težák*, csl. *tęžakъ*, češ. *těžký* izvedeno od **tęgъ* 'posao, rad' (hrv. star. *tẽg*, csl. *tęgъ*), što je izvedeno od **tęgъ* 'uteg, povlačenje', v. ***težiti***. Isti je korijen u ***težak***[1].

tèžīšte *sr* (19. st. Šulek)

TVORBA *tèžīšnī* (*tèžīšnica*)

Izvedeno od ***težiti*** (možda pod utjecajem češ. *těžiště*). Djelomičan kalk prema njem. *Schwerpunkt* 'težište' (od *schwer* 'težak' i *Punkt* 'točka').

tẽžiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tę̑žiti* 'željeti što, težiti čemu' (Varaždin), *tẽžȉt* (Grobnik)

TVORBA *težìna*

Postalo od **tęžìti* (usp. sln. *otežíti* 'otežati', češ. *těžiti* 'dobiti, iskorištavati'), što je izvedeno od **tęgъ* 'uteg, povlačenje' (polj. *ciąg*, hrv. star. *tẽg*, rus. *мя́га*), od korijena koji je u ***težak***[1]. Za značenje 'stremiti prema čemu' usp. ***težnja***.

Lit.: Skok III: 452f.; Derksen 493; Vasmer III: 166 Snoj 763.

tẽžnja *ž* (19. st.)

Može biti kalk prema njem. *Trachten* 'težnja' (od *Tracht* 'breme'), v. ***težiti***.

tȉ *m, zam.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca) ⟨G *tẽbe* D *tẽbi*⟩

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉ* (Brač), *tî* (Vrgada), *tȉ* (Senj), *tî* (Varaždin)

Postalo od psl. **ty* ⟨G *tebė*⟩ (stcsl. *ty* ⟨G *tebe*⟩, sln. *tî* ⟨G *tébe*⟩, rus. *мы́* ⟨G *меня́*⟩, češ. *ty* ⟨G *tebe*⟩) < ie. **tuH* ⟨G **tewe*⟩ (lit. *tù* ⟨G *tavę̃s*⟩, stprus. *tou*, skr. *t(u)vám* ⟨G *táva*⟩, grč. *σύ*, lat. *tū*, got. *þū*). U slavenskim je jezicima u gen. jd. uvedeno **b* analogijom prema dat. jd. **tebě* (stcsl. *tebě*, hrv. *tẽbi*, rus. *тебе́*, polj. *tobie*).

Lit.: Skok III: 466; Gluhak 624f.; Derksen 502f.; Vasmer III: 159f.; Matasović 2008: 236f.; Snoj 763.

tícalo *sr* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***ticati***.

tȉcati (14. st. Žića sv. otaca *tikati*; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tīcȁt* (Brač), *tīkȁt (se)* (Grobnik)

Postalo od psl. **tykati* (rus. *тыка́ть* 'udarati', sln. *tíkati* 'dodirivati', češ. *týkati se* 'ticati se') analogijom spram glagola kod

kojih se *k* pravilno smjenjuje sa *c*, npr. *kliknuti/klicati*, v. ***micati***. Glagol **tykati* je iterativ izveden od **tъknǫti*, v. ***taknuti***.

Lit.: Vasmer III: 161.

tícati se (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'icati sę* (Varaždin)

U značenju 'odnositi se prema čemu' može biti kalk prema češ. *týkati se* < **tykàti sę*, v. ***ticati***. Sličan je značenjski razvitak i u njem. *betreffen* 'ticati se, odnositi se' od *treffen* 'pogoditi', izvorno 'udariti'.

tîfus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ifus* (Varaždin)

TVORBA *tìfusār* (*tìfusārev*, *tìfusārka*), *tìfusnī*

Posuđeno iz nlat. *typhus (abdominali)* (usp. i njem. *Typhus*, fr. *typhus*), što je pak posuđeno iz grč. *τῦφος* 'dim, omaglica', izvedenice iz glagola *τύφομαι* 'pušiti', vjerojatno od istoga korijena koji je u ***dim***. Značenjska je motivacija u tome što jedan od simptoma tífusa mogu biti halucinacije, tj. duševna omaglica.

Lit.: Skok III: 467; Beekes 1522; Kluge s. v. Typhus.

tȉgar *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'igęr* (Varaždin)

TVORBA *tȉgrast*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Tiger*, fr. *tigre*, eng. *tiger*) iz lat. *tigris*, što je preko grč. *τίγρις* zacijelo iz nekog iranskog izvora (možda u vezi s av. *tiγri-* 'strijela', *tiγra-* 'oštar', usp. i izraz *tiži. asūra-* 'oštrim zubima').

Lit.: Beekes 1481f.; Kluge s. v. Tiger.

tȉh *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉh* ⟨ž *tihà* sr *tȉho*⟩ (Brač), *tȉh* (Senj), *tîhi* (Varaždin)

TVORBA *tȉho*

Postalo od psl. **tíxъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *tixъ*, sln. *tȋh*, rus. *múxuй*, polj. *cichy*). Dublja je etimologija nesigurna. Formalno je moguća veza s lit. *teisùs* 'pravilan, ispravan', *tiesùs* 'ravan', *tiẽsti* 'ispravljati', *tiesà* 'istina' (izvorno 'pravda'), što bi upućivalo na korijen **teys-*, no značenjska veza nije očigledna (uspoređuje se tal. *piano* 'tiho', izvorno 'ravno' od lat. *plānus* 'ravan'). U slavenskom bi (zbog akuta u korijenu) valjalo pretpostaviti prijevojnu duljinu (**tēys-*), što nije ničim motivirano. Od istoga korijena koji je u ***tješiti (se)***, ***utjeha***.

Lit.: Skok III: 468; Gluhak 625f.; Vasmer III: 109; Smoczyński 675f.; Snoj 763f.

tijȇk *m* (16. st.)

TVORBA *tijȇkom*

Poput sln. *tę̑k* postalo od **tękъ*, što je izvedeno od psl. glagola **tekti* 'teći', v. ***teći***.

Lit.: Snoj 754.

tijêlo *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *telesȍ, teleśȍ; tîlo* (Brač), *tîlo* (Vrgada), *têlo* (Senj), *tę̑lo* (Varaždin)

TVORBA *tjelẽšce*

Postalo od psl. **tȇlo* ⟨G **tȇlese* a.p. *c*⟩ (stcsl. *tělo* ⟨G *tělese*⟩, sln. *telǫ́* ⟨G *telę̑sa*⟩, rus. *méло*, polj. *ciało*). Dublja je etimologija nepoznata. Sličnozvučno latv. *tēls* 'slika, kip' smatra se slavenskom posuđenicom. Povezivanje s av. *taēra-, staēra-* 'vrh', lat. *stilus* 'zašiljeni komad kovine, drška' upućivalo bi na korijen **(s)teyl-*, no semantički je nategnuto: značenje 'tijelo' razvilo bi se iz starijega 'vrh'; kao usporednica se navodi skr. *varṣmán-* 'vrh, tjeme, gornji dio' od korijena koji je u ***vrh***, no *varṣmán-* ne znači 'tijelo' (u nekim se tekstovima može tumačiti kao 'površina'). Pođe li se od izvornog značenja 'mrtvo tijelo, trup', moguće je izvođenje iz korijena koji je u psl. **tъlěti* (i **tъlěti*) 'trunuti, gnjiti' (stcsl. *tьlěti*, *tъlěti*, rus. *млеть*, polj. *tleć*, hrv. dijal. *tlẽt* 'tinjati' (Grobnik)) < **telH-* (latv. *tilt* 'namakati se'). Psl. **tělo* bi bilo pravilno izvodivo iz praoblika **tēlHos*, ili sekundarnim prijevojem od **toylHos* (ako je **tъl-* prijevojna praznina korijena na dvoglas, **teylH-*/**toylH-*).

Lit.: Skok III: 468f.; de Vaan 587; Snoj 756, Vasmer III: 110.

Tijêlovo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *Tę̑lovo* (Varaždin)

TVORBA *tijêlovskī*

Izvedeno od ***tijelo***. Blagdan *Svetkovina presvetog tijela i krvi Kristove* ime je dobio prijevodom s lat. *Festum sanctissimi corporis et sanguinis Christi* (usp. lat. *cor-*

pus 'tijelo'). Ustanovio ga je papa Urban IV. 1264. g.

tijésak *m* (16. st.)

Postalo od **těskъ* (usp. csl. *těskъ*, sln. dijal. *tę̑sk* 'preša'), od korijena koji je u ***tiskati***, ***tiještiti***.

tijésan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tîsan* (Brač), *tîsan* (Vrgada), *têsan* (Senj), *tę̑sni* (Varaždin)

TVORBA *tijésno*

Postalo od psl. **tę̑snъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *těsnъ*, sln. *tésen*, rus. *мécный*, češ. *těsný*) < **těsk-nъ*, izvedeno od **těskъ* (v. ***tijesak***). Značenje 'tijesan' razvilo se iz 'stisnuť'.

Lit.: Snoj 762.

tijêsto *sr* (14. st. Dеč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tîsto* (Brač), *tîsto* (Vrgada), *têsto* (Senj), *tę̑sto* (Varaždin), *t'ę̄stọ* (Gola)

TVORBA *tjestenìna*

Postalo od psl. **tę̑sto* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *těsto*, sln. *testọ̑*, rus. *мécmo*, češ. *těsto*). Podudarno je stir. *táis* 'tijesto', velš. *toes* 'tijesto' < **teh$_2$is-to-*, usp. stvnj. *theismo, deismo* < **teh$_2$is-mo-*, stvnj. *theisk* 'blato' < **teh$_2$is-ko-*, sve vjerojatno iz korijena koji je u ***tiskati***, ***tiještiti***.

Lit.: Skok III: 469; Matasović 2009: 374; Snoj 762.

tijéštiti (18. st.)

Postalo od **těščiti*, što je denominativni glagol izveden od **těskъ*, v. ***tijesak***.

tȉk[1] *pril.* (18. st. *prij.*; 19. st. *pril.*) 'posve blizu'

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ik* (Varaždin)

Poput sln. *tík* postalo od imenice **tikъ* u značenju 'dodir'; imenica je izvedena od glagola **tykati* (sln. *tíkati*, v. ***ticati***), od istoga korijena koji je u ***taknuti***.

Lit.: Snoj 764.

tȉk[2] *m* 'grčevit trzaj mišića koji se ponavlja bez udjela volje'

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ik* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tic* 'tik', izvorno 'trzaj, grč (izvorno o konjima)'. U francuskom je ova riječ vjerojatno posuđenica iz nnjem. *tick* 'trzaj', no obje bi riječi mogle biti onomatopejskoga postanja.

Lit.: Gluhak 626; Snoj 764.

tȉkov *prid.*

TVORBA *tȉkovina*

Izvedeno od imena drveta *tik*, što je posuđeno iz eng. *teak*, a to je pak preko port. *teca* posuđeno iz malajalamskoga (dravidski jezik na jugu Indije) *tēkka* 'drvo *Tectona grandis*'.

Lit.: Chambers 1119.

tȉk-tȁk *uzv.*

Onomatopeja kojom se oponaša kucanje sata, usp. eng. *tick-tack*.

tȉkva *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉkva* (Brač), *tȉkva* (Vrgada), *t'ikva* (Varaždin)

TVORBA *tȉkvica*

Postalo od psl. **týky* ⟨G **týkъve*, a.p. *a*⟩ (sln. *tíkva*, strus. *тыкы*, polj. *tykva*). Dublje je podrijetlo nesigurno. Uspoređuje se s okcitanskim (Languedoc) *tüko* 'tikva', što bi mogla biti posuđenica iz galskoga **tukkos*. Tada bi galska i praslavenska riječ za tikvu bile izvodive iz korijena **tewk-* 'debljati se' (lit. *tùkti* 'udebljati se', rus. *мук* 'masť') no akut u **týky* u tom slučaju ostaje neobjašnjen. Možda valja poći od sličnoga korijena **tewh$_2$-* 'naduti se, biti snažan' (skr. *tavīti* 'biti jak', strus. *тыти* ⟨*тыю*⟩ 'debljati se') sa sufiksom **-k-*. Moguće je i da je slavenska riječ za tikvu posuđena iz nekog predindoeuropskog jezika, usp. i grč. *σικύα* 'tikva', *κύκον* 'vrst tikve', lat. *cucumis* 'krastavac'. Sufiks je isti kao u mnogim drugim riječima za voće i povrće, usp. ***mrkva***, ***rotkva***, ***smokva***.

Lit.: Skok III: 469f.; Gluhak 626f.; Vasmer III: 160.

tȉkvan *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ikvan* (Varaždin), *t'ikvan* (Gola)

Izvedeno od ***tikva***; značenje 'glupa osoba' razvilo se zbog metafore po kojoj glupe osobe imaju glave šuplje poput tikve. Metafora potječe još iz rimskoga doba

kada je povjesničar Tacit napisao satiru "Pretvorba božanskoga Klaudija u tikvu".

tȉlda *ž*

Posuđeno preko njem. *Tilde* iz šp. *tilda*, izvorno 'natpis', od lat. *titula* (varijanta imenice *titulus* 'naslov'), v. ***titula***.

Lit.: Snoj 764.

tîm *mn.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tîm* (Varaždin)

TVORBA *tîmskī*

Posuđeno iz eng. *team* 'momčad' izvorno 'zajedno upregnuti volovi' < pgerm. **taumaz* 'zaprega' (njem. *Zaum* 'uzda, orma').

Lit.: Chambers 1119.

timáriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *timȃriti* (Varaždin)

Izvedeno od imenice *tìmār* 'njegovanje i čišćenje konja', što je posuđeno iz tur. *tımar*, a to je pak iz arap. *timār* 'njegovanje'. Balkanski turcizam, usp. bug. *мимáр*, ngr. *τιμάρι*, arum. *timare*.

Lit.: Skok III: 470; Gluhak 627; Škaljić 617.

tìmijan *m razg.*

Posuđeno preko njem. *Thymian* 'majčina dušica' iz lat. *thymiāma*, što je pak posuđeno iz grč. *θυμιᾶμα* 'kadilo'. Grčka je riječ izvedena od *θυμός* 'dim', od istoga korijena koji je u ***dim***; v. i ***tamjan***.

Lit.: Snoj 765.

tìmpān *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *timpân* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *tympanum* iz grč. *τύμπανον* 'ručni bubanj', što je izvedeno od glagola *τύπτω* 'udarati', v. ***tip***.

tinèjdžer *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'inẹjžẹr* (Varaždin)

TVORBA *tinèjdžerica*, *tinèjdžerskī*

Posuđeno iz eng. *teenager*, što je izvedeno od *-teen* (drugi dio brojeva *thirteen* 'trinaest', *fourteen* 'četrnaest', itd. do *nineteen* 'devetnaest') i *age* 'dob, uzrast' (posuđeno iz fr. *âge* od lat. *aevus* 'dob, vijek').

tînta *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tẹ̑nta* (Varaždin), *t'īnta* (Gola)

TVORBA *tìntārnica*

Posuđeno preko njem. *Tinte* iz srlat. *(aqua) tincta* 'obojana (voda)'. *Tincta* je participa ž. roda glagola *tingō* ⟨*tingere*⟩ 'močiti, bojati' < ie. **teng-* 'umočiti' (grč. *τέγγω*, stvnj. *dunkon*), v. ***ten***.

Lit.: de Vaan 620; Snoj 765.

tìnjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tiȕàti* (Vrgada), *t'iȕati* (Varaždin), *tiȕ'ati* (Gola)

Glagol nejasne etimologije. Iz istoga je korijena izvedena imenica *tinjac* (sln. *tînjec* 'mačje zlato, liskun'). Neki ovaj glagol izvode disimilacijom (**t...l* > **t...n*) od **tiljati*, što bi bio iterativ od psl. **tьlěti* 'trunuti, propadati' (stcsl. *tьlěti*, rus. *млить*, polj. *tleć*) < **tilH-* ili **tlH-* (lit. *tylėti* 'šutjeti', latv. *tilt* 'venuti', v. i ***tijelo***), no to je tumačenje semantički nategnuto. Moguće je i da je glagol tvoren nepravilno prema *tihnuti*, od **tihnjati* s gubitkom *h* ispred *n*, što je često u dijalektima.

Lit.: Skok III: 472; Vasmer III: 110.

tîp *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tîp* (Varaždin)

TVORBA *tìpičan*, *tîpskī*

Posuđeno preko njem. *Typ* iz lat. *typus* 'kip, lik, oblik', što je pak posuđeno iz grč. *τύπος* 'dojam, primjer, utisak', izvorno 'udarac'. Grčka je riječ izvedena od glagola *τύπω*, *τύπτω* 'udarati' < ie. **(s)tewp-* (lat. *stupeō* 'biti omamljen, zadivljen', alb. *shtyp* 'slomiti'), v. ***timpan***.

Lit.: Beekes 1518; Snoj 765.

tȉpka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ipka* (Varaždin)

TVORBA *tȉpkalo*, *tipkóvnica*

Poput sln. *tîpka* izvedeno od glagola *tipkati*, što je intenziv od hrv. star. *tipati* 'dodirivati' (usp. rus. dijal. *мúнамь* 'udarati', sln. *tīpati*). Taj je pak glagol vjerojatno onomatopejskoga postanja, usp. i ***tepsti***. Na osobit razvitak značenja glagola tipkati

(po tastaturi) moglo je utjecati sličnozvučno njem. *tippen*, eng. *type* 'tipkati'.

Lit.: Snoj 765.

tipogràfija *ž*

TVORBA *tipògraf, tipògrafkinja, tipògrafskī*

Posuđeno iz srlat. *typographia*, što je složeno od *typo-* (od grč. *τύπος*, v. ***tip***) i *-graphia* (v. ***-graf, -grafija***).

tìranin *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'iran* (Varaždin)

TVORBA *tiránija, tìrānka*

Posuđeno iz lat. *tyrannus*, što je pak posuđeno iz grč. *τύραννος* 'tiranin' nepoznatoga podrijetla (dovođenje u vezu s imenom Etruščana (**Tursn-*) i Tirenskoga mora proizvoljno je).

Lit.: Beekes 1519f.

tiráža *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tirãža* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tirage* 'naklada', prvotno 'potezanje, povlačenje', što je izvedeno od glagola *tirer* 'vući, potezati' (nesigurnog podrijetla). Značenjska je veza u provlačenju papira kroz tiskarski stroj.

Lit.: Snoj 766; Picoche 490f.

tìrkīz *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tirkîs* (Varaždin)

TVORBA *tìrkīznī*

Posuđeno iz fr. *turqoise*, izvorno *(pierre) turquoise* 'turski (kamen)'. Dragulj (i boja koja je dobila po njemu) su tako nazvani jer su se uvozili iz turskih posjeda u srednjoj Aziji.

Lit.: Chambers 1176.

tȉsa *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'isa* (Varaždin)

Postalo od psl. **tísa, *tísъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *tisa* 'cedar', rus. *muc*, češ. *tis*). U vezi s lat. *taxus* 'tisa', možda i grč. *τόξον* 'luk (oružje)' i perz. *taxš* 'luk' (lukovi su se izrađivali od tisovine), što bi upućivalo na korijen **tVk'(s)-*, ali se vokalizam ne slaže. Najvjerojatnije su sve ove riječi posuđene iz nekog neindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 473; Snoj 766.

tȉsak *m* (18. st.)

TVORBA *tȉskovina, tȉskōvnī*

Tvoreno od glagola ***tiskati*** pod utjecajem češ. *tisk* 'tisak, štampa'.

tȉskati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉskot* (Brač), *t'iskati* (Varaždin), *tisk'ati* (Gola)

TVORBA *tȉskanica, tȉskānje, tȉskār* (*tȉskārev, tȉskarica, tȉskārskī*), *tȉskara, tiskárstvo*

Postalo od psl. **tískati* ⟨a.p. *a*⟩ 'stiskati, pritiskivati' (sln. *tískati*, rus. *мúскать*, polj. *ciskać*) < ie. **tih$_2$s-sk'-e-*, što je prijevojna praznina od **teh$_2$is-sk'-*, od istoga korijena koji je u ***tijesto***. Tehničko značenje 'tiskati (knjige)' razvilo se pod utjecajem češkoga *tiskat, tisknouti* 'štampati'.

Lit.: Skok III: 473f.; Derksen 494; Snoj 766.

tȉsnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉsnut* (Brač)

Postalo od **tísknǫti* (rus. *мúснуть*, polj. *cisnąć*), što je izvedeno od **tiskati* (v. ***tiskati***).

tȉsuća *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *tȉsūćī, tisùćica, tȉsućitī, tȉsućljēće, tȉsuću*

Postalo od psl. **týsǫtja* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *tysęšti, tysǫšti*, sln. *tîsoč*, rus. *мы́сяча*, češ. *tisíc*) < ie. **tuHs-(d)k'mtih$_2$* (lit. *tūkstantis*, stprus. *tūsimtons*, latv. *tūkstotis*, got. *þūsundi*), vjerojatno izvorno od **tewh$_2$s-* 'snaga, moć' (skr. *tavás-* 'moć') i **(d)k'mtis* 'stotina' (v. ***sto***). Izvorno je značenje zacijelo bilo 'moćna, velika stotina' (u mnogim arhaičnim sustavima brojanja ne postoji neizvedena riječ za 'tisuću').

Lit.: Skok III: 474; Gluhak 628; Snoj 766.

tišìna *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tišȉna* (Senj), *tiš'ina* (Varaždin)

Postalo od psl. **tišina* (stcsl. *tišina*, sln. *tišína*, rus. *мышинá*, češ. *tišina*), što je izvedeno od pridjeva **tixъ* (v. ***tih***).

tȉtrati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'itrati* (Varaždin), *tȉtrat* (Grobnik), *titr'ati* (Gola)

TVORBA *tȉtrāj*, *tȉtrānje*

Onomatopejski glagol, vjerojatno povezan sa stčeš. *tytrati* 'mrmljati'. Najranije je zabilježeno značenje (za povratni oblik *titrati se*) 'igrati se', usp. slične onomatopeje u sln. *trtráti* 'mrmljati', rus. *марамóрить* 'brbljati'.

Lit.: Skok III: 475.

tȉtula *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉtul* (Brač), *t'itula* (Varaždin), *tit'ьla* (Gola)

Posuđeno iz lat. *titula*, varijanta od *titulus* 'naslov' (nepoznata postanja), usp. i stcsl. *titlo*, što je vjerojatno posuđeno uz posredništvo grč. *τίτλον*.

Lit.: Skok III: 475; Snoj 767.

tjȅdan *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tj'ęden* (Varaždin), *tj'ęden*, *tj'ẽn* (Gola)

TVORBA *tjȅdnī*, *tjȅdnīk*, *tjȅdno*

Poput sln. *tę̑den* postalo od fraze **tъdje dьnь*, **tъdě dьnь* 'istoga dana', usp. stcsl. *tъžde* 'isti' i v. ***dan***, ***također***. Slično je podrijetlo češ. *týden*, polj. *tydzień* 'tjedan' < **tъjь dьnь* 'taj dan'. Značenje 'sedam dana' razvilo se od 'istoga dana u tjednu (u odnosu spram) danas'.

Lit.: Skok III: 475; Snoj 753.

tjȅlesan *prid.* (13. st. Glasnik 24; 15. st. Starine 23)

TVORBA *tjȅlesnī*

Postalo od psl. **tělesьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *tělesьnъ*, sln. *telę̑sen*, češ. *tělesný*), što je izvedeno od **tělo*, v. ***tijelo***.

tjelohrànitelj *m*

TVORBA *tjelohranitèljica*

Posuđeno iz rus. *телохрани́тель*, što je složeno od *мéло* 'tijelo' (v. ***tijelo***) i *храни́ть* 'čuvati' (v. ***hraniti***).

tjȅme *sr* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉme* (Brač), *tȉme* (Vrgada), *tȉme* (Senj)

TVORBA *tjȅmenī*

Postalo od psl. **tě̄mę* ⟨G **tě̄mene* a.p. *a*⟩ (stcsl. *tě̄mę*, sln. *tę́me*, rus. *мéмя*, polj. *ciemię*) < ie. **teg-men-*, od korijena **(s)teg-* 'pokriti' (lat. *tegō*, grč. *στέγω*, njem. *Dach* 'krov'). Značenje 'tjeme, vrh' razvilo se iz 'pokrivalo, poklopac'.

Lit.: Skok III: 476; Derksen 492; Matasović 2011.

tjȅrati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȉrot* (Brač), *tȉrat* (Senj), *t'irati* (Varaždin), *tir'ati* (Gola)

TVORBA *tjȅralica*, *tjȅrānje*

Postalo od **tě̄rjati*, **tě̄riti* (sln. *terati*, *tę̑rjati* 'goniti, mučiti', bug. *мèрам* 'tjerati', rus. *меря́ть* 'gubiti', gluž. *ćěrić* 'tjerati, goniti, trčati', usp. i stčeš. *potěřiti* 'goniti', strus. *мерямu* 'upropastiti, uništiti' (s neočekivanim *-e-* umjesto **-ě-*)). Dublja je etimologija nesigurna, djelomično i zbog toga što izvorno značenje ovoga glagola u praslavenskom nije jasno. Veza s glagolom ***trpjeti*** formalno je nemoguća i značenjski neuvjerljiva, a izvođenje iz ie. korijena **terh$_2$-* 'savladati' (het. *tarḫzi*, skr. *tárati*) bi pretpostavljalo prijevojnu duljinu u praslavenskome (**tē̆rh$_2$-*), što nije ničim motivirano. Isti problem nastaje ako se **tě̄rjati* poveže s korijenom **ter-* 'govoriti' (het. *tar-*, lit. *tarýti*), pri čemu bi izvorno značenje bilo 'kuditi, grditi', a potom 'tjerati'. Najvjerojatnijim se čini da valja poći od imenice **tě̄rъ* 'ribanje, trenje' (> češ. *těr* i *těrka* 'lopatica', rus. *мерка* 'ribež') gdje je prijevojna duljina od ie. korijenske imenice **tē̆rh$_1$-*, a korijen je **terh$_1$-* 'trti, bušiti' (lat. *terō*, grč. *τείρω*), koji je u ***trti***. Glagol **tě̄rjati* tada može biti denominativan, a značenje se razvilo od 'trti, ribati' preko 'grditi, kuditi' do 'tjerati' i 'upropastiti, uništiti' (u ruskom). Za značenjsku usporednicu usp. hrv. *naribati koga* u značenju 'izgrditi koga'. Značenje 'pozivati na spolni čin (obično o životinja-

ma)' glagola *tjerati se* također se razvilo iz 'trti se, trljati se'.

Lit.: Skok III: 476; Gluhak 629; Vasmer III: 99; Snoj 760.

tjeskòba *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***tijesan***; za značenjski razvitak, na koji su mogli utjecati europski jezici, usp. njem. *Angst* 'strah, tjeskoba' od istoga korijena koji je u *eng* 'uzak, tijesan', tal. *angòscia* 'tjeskoba' spram *angusto* 'tijesan'.

tjèsnac *m* (19. st.)

TVORBA *tjèsnačnī, tjèsnačnīk*

Izvedeno od pridjeva ***tijesan***. Za značenjski razvitak usp. njem. *Eng, Engpaß* 'tjesnac' (od pridjeva *eng* 'uzak, tijesan').

tjẽšiti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *tĩšit (se)* (Brač), *tj'ẹšiti* (Varaždin)

Postalo od psl. **těšiti (sę)* (stcsl. *u-těšiti*, sln. *tẹ́šiti*, rus. *мéшить*, češ. *těšiti*), što je izvorno kauzativni glagol izveden iz korijena koji je u ***tih***; izvorno je značenje bilo 'činiti da tko bude tih, umirivati'.

Lit.: Vasmer III: 102.

tkàlac *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tk'ālęc* (Gola)

TVORBA *tkàlačkī, tkálčev*

Postalo od psl. **tъkàlьcь* (sln. *tkâlec*, češ. *tkalec* i *tkadlec*), što je izvedeno od participa **tъkalъ* glagola **tъkati* (v. ***tkati***).

tkànina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tk'anina* (Varaždin)

Postalo od psl. **tkanìna* (sln. *tkanína*, rus. *тканúна* 'komad tkanine', češ. *tkanina*), što je izvedeno od glagola **tъkati*, v. ***tkati***.

tkàti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tk'ati* (Varaždin), *tkȁt* (Grobnik), *tk'ati* (Gola)

TVORBA *tkàlja, tkánje*

Postalo od psl. **tъkàti* (stcsl. *tъkati* ⟨prez. *tъkǫ*⟩, sln. *tkáti*, rus. *мкать* ⟨prez. *мку*⟩, češ. *tkáti*). Izvorno je značenje bilo 'udarati, ubadati (tkanje)', a korijen je zacijelo isti kao u psl. **tъknǫti* 'udariti' > hrv. *taknuti*, v. ***taknuti***.

Lit.: Skok III: 477; Vasmer III: 109; Snoj 767.

tkîvo *sr*

Izvedeno od ***tkati***; za tvorbu usp. ***gorivo*** od ***gorjeti***. Za razvoj značenja usp. lat. *textūra* od *texō* 'tkati', v. ***tekst***.

tkȍ *zam.* (12. st. Povelja Kulina bana; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *št'o* (Gola)

Postalo od psl. **kъto* (stcsl. *kъto*, sln. *kdọ́*, rus. *кто*, polj. *kto*), što je složeno od **kъ* < ie. **k^{w}o-* 'tko, što' (lit. *kàs* 'tko, što', skr. *kas* 'tko', lat. *quod* 'što', steng. *hwaet* 'što') i osnove pokazne zamjenice **to-* (v. ***taj***).

Lit.: Gluhak 630; Derksen 264; ESSJa XIII: 264; Snoj 267.

tkògod *zam.* (15. st. Mon. serb.)

Složeno od ***tko*** i **godь*, imperativa glagola ***goditi (se)***.

tlȁčiti (15. st. Bernardin, Marulić 'gaziti, pritiskati')

DIJALEKTI I POTVRDE *tl'ačiti* (Varaždin)

TVORBA *tlȁčênje*

Denominativni glagol izveden od ***tlaka***, usp. i sln. *tláčiti*, češ. *tlačit* 'stiskati'.

tlâk *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *tlậk* (Varaždin), *tlâk* (Grobnik)

TVORBA *tlâčnī*

Poput sln. *tlâk* posuđeno iz češ. *tlak*, što je od psl. **tolkъ*, od korijena koji je u ***tući***.

tlàka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tl'aka* (Varaždin), *tl'aka* (Gola)

Postalo od psl. **tolkà* 'dobrovoljna pomoć (u poljskim poslovima)' (sln. *tláka*, rus. star. *молокá*, polj. *tłoka*), podudarno s lit. *talkà* 'pomoć u poljskim poslovima', od korijena **telk-* 'udarati' (v. ***tući***). Izvorno je značenje vjerojatno bilo 'udarna grupa' (usp. *udarnik*, eng. *strike force*), od-

nosno 'skupina vršilaca pri vršenju, udaranju žita'.

Lit.: Snoj 768.

tlȍ *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tlȅh, tlȇ* (Brač), *tlȍh* (Vrgada), *tlę́, tlô* (Varaždin)

Postalo od psl. **tьlò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *tьlo*, sln. *tlà* ⟨nom. mn.⟩, rus. *мло*, polj. *tło*) < ie. **telh$_2$-/*tlh$_2$o-* (stcsl. *tìlės* 'podnice', lat. *tellūs* 'zemlja, tlo', stir. *talam* 'zemlja', njem. *Diele* 'daska, podnica').

Lit.: Skok III: 478; Gluhak 631; Derksen 504; Vasmer III: 110.

tlócrt *m*

Složeno od ***tlo*** i korijena glagola ***crtati***, usp. njem. *Grundriss* 'tlocrt' (od *Grund* 'tlo' i *Riss* 'crtež').

tmȅza 'rastavljanje prijedloga od riječi s kojom je sastavljen'

Posuđeno iz grč. *τμῆσις*, što je izvedeno od *τέμνω* 'rezati' < ie. **temh$_1$-* 'odrezati' (strus. *мѧти*, stir. *tamnaid*).

tmȉna *ž* (15. st. Bernardin; Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tmȉna* (Brač)

Izvedeno od **tьma* (v. ***tama***).

tmúran *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tm'ū̆ren* (Gola)

Vjerojatno izvedeno od nepotvrđene imenice **tmura* (za sufiks usp. *gadura*) ili od glagola *tmuriti se*; od korijena koji je u ***tama***.

tô *zam.*

Postalo od psl. **to* (stcsl. *to*, sln. *o*, rus. *mo*, polj. *to*), što je sr. rod od zamjenice **tъ* (v. ***taj***), postalo od ie. **tod* 'to' (lit. *tàs* 'taj, to', skr. *tad*, grč. *το* 'član srednjega roda', steng. *þaet* 'to').

toàlet (toalȅt), v. ***toaleta***

DIJALEKTI I POTVRDE *toal'ẹt* (Varaždin)

toalèta *ž*

TVORBA *toàletnī*

Posuđeno iz fr. *toilette*, što je deminutiv od *toile* 'veo, rubac' < lat. *tēla (< *tekslā)*, od istoga korijena koji je u ***tekst***. Rupčić koji se koristio pri pranju i šminkanju metonimijski je prenesen na samu radnju, odatle suvremeno značenje. Značenje 'prostorija za toaletu' postalo je eufemizam za 'zahod' još u francuskom.

Lit.: Kluge s. v. Toilette; Picoche 491.

tòbogān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'obogan* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *tobbogan*, što je preko kanadskofrancuskoga *tabagane* posuđeno iz nekog sjevernoameričkog indijanskog jezika algonkijske porodice, u kojem je riječ značila 'povlačenje' (usp. u mikmačkome jeziku *tobâkon* 'sanjke').

Lit.: Snoj 769; Chambers 1147.

tòbolac *m* (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tobȍlac* (Brač), *tobolȃc* 'drvena posuda s remenom koja se učvrsti oko pojasa, a služi za držanje brusa i tekućine kojom se brus vlaži pri košnji' (Grobnik)

Postalo od psl. **tobolьcь* (sln. *tobólec*, rus. *мобóлец* 'vreća', strus. *тобольць*, usp. i češ. *tobola* 'vreća'). Dublja je etimologija nepoznata. Neki ovu riječ smatraju ranom turkijskom posuđenicom u praslavenskom, iz istoga korijena od kojega je ***torba***, no točan izvor te riječi u turkijskim jezicima nije zabilježen.

Lit.: Skok III: 478; Vasmer III: 112.

tòbolčār *m*

Djelomični kalk prema njem. *Beuteltier* (od *Beutel* 'vreća, tobolac' i *Tier* 'zvijer').

tòbože *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tọb'ože* (Gola)

TVORBA *tȍbožnjī*

Najvjerojatnije postalo od zamjenice ***to***, čestice ***bo*** i čestice *že* (v. ***jer***); *-ž-* nije prešlo u *-r-* kao u *jer* < **je-že* jer se riječ pučkoetimološki povezala s vokativom *bože* (v. ***Bog***).

Lit.: Skok I: 176.

tȍčan *prid.* (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȍčan* (Brač), *tȏčan* (Senj), *t'očẹn* (Varaždin)

TVORBA *tȍčno, tȍčnōst*

Posuđeno iz rus. *мóчный* < **тъčьпъ* (usp. stcsl. *тъčьпъ*), od istoga korijena koji je u ***točka***. Za razvitak značenja usp. njem.

pünktlich 'točan' od *Punkt* 'točan' ('točan' je onaj hitac koji je pogodio u točku).

Lit.: Vasmer III: 129.

tòčiti (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *točît* (Brač), *točîti* (Vrgada), *točît* (Senj), *t'očiti* (Varaždin)

TVORBA *tòčēnje*, *točiònica*, *točiònīk*

Postalo od psl. **točiti* (stcsl. *točiti*, sln. *točíti*, rus. *точúть* 'brusiti', češ. *točit* 'okretati, vrtjeti'), što je kauzativ od **tekti* (v. ***teći***). Značenje 'točiti, lijevati' razvilo se dakle iz 'činiti da što teče'.

Lit.: Skok III: 450; Snoj 769.

tȍčka *ž* (18. st. Vitezović)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'očka* (Varaždin)

TVORBA *tȍčkast*, *tȍčkica*

Posuđeno iz rus. *мóчка*, što je postalo od psl. **tъčьka* (srp. csl. *tъčьka*, srp. *tâčka*, češ. *tečka*), od korijena **tъk-*, koji je u ***taknuti***.

Lit.: Vasmer III: 129.

tóga *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tǫ̑ga* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *toga*, što je izvedeno od glagola *tegō* 'pokrivati', od korijena koji je u ***tjeme***.

tôk[1] (14. st. Danilo; 15. st. Starine 23) 'put kojim protječe tekućica'

DIJALEKTI I POTVRDE *tôk* (Varaždin)

Postalo od psl. **tòkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *tokъ*, sln. *tȏk*, rus. *мок*, češ. *tok*) < **tokʷo-* (lit. *tãkas* 'put', latv. *taks* 'put', av. *taka-* 'tijek'), od korijena **tekʷ-*, koji je u ***teći***.

Lit.: Skok III: 450; Snoj 770.

tȍk[2] *m* (18. st.) 'korice (mača)'

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ok* (Varaždin)

Postalo od **tokъ* 'tobolac, futrola' (sln. *tȏk*, slč. *tok*). Etimologija nesigurna: riječ postoji i u rum. *toc* i mađ. *tok* u istom značenju, no ne zna se tko ju je od koga posudio. Možda je stari turcizam, usp. tur. *toka* 'kopča (za kosu)' (valjalo bi poći od značenja 'svežanj (strijela)'). Neće biti ista riječ kao ***tok***[1], s metaforičkim razvitkom značenja (uticanje mača u korice je poput ulijevanja vode u korito rijeke), jer se ne slaže naglasak.

Lit.: Skok III: 479; Snoj 770.

tȍkār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tokȃr* (Varaždin)

TVORBA *tȍkārev*, *tȍkarica*, *tokáriti*, *tȍkārskī*

Posuđeno iz rus. *мóкарь* 'tokar, strugar', što je izvedeno od korijena glagola **točiti* (v. ***točiti***) u značenju 'brusiti' (npr. kod Karadžića) usp. i polj. *tokarz* 'tokar'.

Lit.: Skok III: 450.

toleràntan *prid.*, v. ***tolerirati***

tolerírati

TVORBA *toleràncija*, *toleràntan* (*toleràntnōst*), *tolerírānje*

Posuđeno preko njem. *tolerieren* i fr. *tolérer* iz lat. *tolerō* 'podnositi', što je izvedeno od glagola *tollō* 'podignuti, pomaknuti' < **telh*$_2$- 'podnositi, podići' (stir. *tlenaid* 'podići', got. *þulan* 'izdržati', toh. B *tallaṃ* 'podići'). Isti je korijen u ***talent*** i ***tlo***.

Lit.: de Vaan 621f; Snoj 771.

tòlik *zam.* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tolîk* (Brač), *tolîkī* (Vrgada), *tulîk* (Senj), *t'uliki*, *t'ulki* (Varaždin), *t'ѣlik* (Gola)

TVORBA *tòliko* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **tolikъ* (stcsl. *tolikъ*, sln. *tǫ̑lik*, češ. *tolik* 'toliko', usp. i rus. *мóлько* 'samo'), što je izvedeno od **toli* (stcsl. *toli* 'toliko'), a to je pak izvedeno od zamjeničke osnove **to-* (v. ***to***). Za tvorbu usp. ***kolik***.

Lit.: Vasmer III: 117; Snoj 771.

tòliti (13. st. Domentijan; 16. st.)

Postalo od psl. **tolìti* 'umiriti, utažiti žeđ' (stcsl. *u-toliti*, rus. *молить*) < ie. **tel(H)-* (lit. *tìlti* 'zašutjeti', stir. *con-tuili* 'spavati', možda i het. *talliyē-* 'biti miran'). Formalno, ovaj glagol može biti kauzativ od psl. **tьlěti* 'trunuti' < 'omekšavati', v. ***tijelo***.

Lit.: Vasmer III: 114f.; Oguibénine 2016: 311.

tolstolòbik *m (Hypophthalmichthys)*

Posuđeno iz rus. *толстолоби́к*, što je izvedeno od *мо́лстый* 'debeo', usp. hrv. *tûst*, i *лоб* 'čelo' (zbog izgleda ribe).

tòljaga *ž* (17. st.)

Postalo od **tojaga* (s *-lj-* možda hiperkorekcijom prema govorima u kojima *j* postaje od **lj*, kao u čak. *jubav* < *ljubav*). Usporednice postoje u bug. *моя́га*, csl. *tojaga*, i strus. *моꙗга*. Rana posuđenica iz turkijskoga, usp. osm. tur. *dajak* 'toljaga', kazansko-tatarski *tajak* 'batina, štap'. U obzir bi došao i mongolski izvor, usp. mong. *tajag, tajaga* 'toljaga, batina'. U dijalektima (npr. u Bosni *tòjaga*) je ova riječ mogla ponovno biti posuđena iz suvr. tur. *toyağa* 'velika batina'.

Lit.: Skok III: 479; Škaljić 572; Vasmer III: 130.

-tom

Sufiksoid posuđen iz grč. *-τομος* 'rezan', od *τέμνω* 'rezati' (v. ***tmeza***).

tòmiti (13. st. Domentijan, Stefan kr.; 19. st.) *zast.*

Postalo od psl. **tomìti* 'pritiskati' (stcsl. *tomiti*, sln. *tomīti*, rus. *томи́ть*) < ie. **temH-/*tomH-* 'daviti' (skr. *tamáyati*), možda od istoga korijena koji je u **tęti* 'rezati, udarati' (v. ***tmeza***). Ime *Tomislav* kao prvi dio složenice sadržava korijen ovoga glagola. Glagol *tomiti* danas je zastarjelica, no upotrebljava se prefiksom ***za-*** izvedeni glagol *zatòmiti* (sa značenjskim razvitkom od 'prigušiti' do 'suspregnuti').

Lit.: Vasmer III: 118.

tôn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tộn* (Brač), *tôn* (Varaždin)

TVORBA *tônskī*

Posuđeno iz lat. *tonus* 'ton, napetost strune na glazbalu', a to je pak posuđeno iz grč. *τόνος* istoga značenja. Grčka je riječ izvedena od glagola *τείνω* 'napinjati', od istoga korijena koji je u ***tenda***.

Lit.: Snoj 772.

tóna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tôna* (Varaždin)

Posuđeno (možda preko njem. *Tonne*) iz fr. *tonne*, isprva 'velika posuda' < srlat. *tunna* 'posuda' (možda keltska posuđenica, usp. srir. *tonn* 'koža' < pkelt. **tundā*, od korijena koji je u lat. *tondeō* 'strići'; prvotno bi značenje bilo 'mijeh od kože za nošenje').

Lit.: Gluhak 632; Matasović 2009: 383; Snoj 772.

tonalìtēt *m*

Posuđeno iz njem. *Tonalität*, što je izvedeno od *Ton* 'ton' (v. ***ton***).

tònik *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'onik* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *tonic (water)*, dosl. 'tonička (voda)', što je pak posuđeno iz grč. *τονικός* 'napet'; tonik je izvorno bio napitak za koji se vjerovalo da vraća napetost tkivu i koži i ima blagotvorno djelovanje.

Lit.: Chambers 1150.

tònuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tonȕt* (Brač), *tonĩti* (Vrgada), *t'onuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **topnǫ̀ti* (sln. *tonīti*, rus. *тону́ть* 'daviti se', polj. *tonąć*), svršeni glagol od ***topiti*** u značenju 'potapljati (se)'.

Lit.: Vasmer III: 119; Snoj 772.

tòp *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tòp* (Senj), *tôp* (Varaždin)

TVORBA *tòpnica*, *tòpnīk*, *tòpnīštvo*, *tòpovskī*

Posuđeno iz tur. *top*. Balkanski turcizam, usp. alb. *top*, rum. *top*, bug. *mon*, ngr. *τόπι*.

Lit.: Skok III: 481; Gluhak 633.

tòpao *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȅpal* ⟨ž *teplà* sr *tȅplo*⟩ (Brač), *tȅp°ā* (Vrgada), *tȅpal* (Senj), *tȅpāl* ⟨ž *teplà* sr *teplò*⟩ (Grobnik), *t'opẹl* (Varaždin)

TVORBA *toplàna*, *tòplice* (*tòpličkī*), *toplìna* (*tòplīnskī*), *tòplo*, *tòplokrvan* (*toplokŕvnōst*)

Postalo od **toplъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *toplъ*, sln. *tópel*), što je analogijom prema glagolu **topiti* (v. ***topiti***) postalo od psl. **teplъ* 'topao' (rus. *мёплый*, češ. *teplý*, polj. *ciepły*)

< ie. **tep-* 'biti topao' (skr. *tápati* 'ugrijavati se', *tapas* 'žar', lat. *tepidus* 'mlak'), v. i ***topiti***.

Lit.: Vasmer III: 94; Snoj 773.

tòpiti (15. st. Marulić 'utapati', 16. st. 'rastapati, taliti', 18. st. 'grijati, topliti')

DIJALEKTI I POTVRDE *topȉt* (Senj), *top'iti* (Varaždin), *topȉt* (Grobnik)

TVORBA *tòpiv* (*tòpivōst*), *tòpljēnje*, *tòpljiv* (*tòpljivōst*)

Postalo od psl. **topìti* 'otopljavati, rastopiti' (stcsl. *ras-topiti*, sln. *topīti*, rus. *monúmь*, češ. *topiti*). Izvorno kauzativ od glagola izvedenog iz korijena **tep-* 'biti topao'; ista je tvorba skr. *tāpayáti* 'zagrijavati', v. ***topao***. U značenju 'utapljati, potapljati' glagol *topiti* po nekim mišljenjima ima drugu etimologiju (uspoređuje se s arm. *tʿatʿavem* 'potopiti', što bi upućivalo na ie. **tap-*). Druga je mogućnost da se značenje 'potapljati' (zabilježeno i u sln. *po-topīti*, stcsl. *utopiti*, rus. *monúmь*, češ. *topit*) razvilo od 'hodati ili tonuti u ledu ili snijegu koji se otapa', usp. ***tonuti***.

Lit.: Skok III: 482; Trubačev 1976; Snoj 773.

tòplomjēr *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'oplomẹr* (Varaždin)

Složeno od ***topao*** i korijena glagola ***mjeriti***; kalk prema ***termometar***.

tòpljiv *prid.*, v. ***topiti***

topo-

Prefiksoid apstrahiran iz grč. *τόπος* 'mjesto'.

topògraf *m*

TVORBA *topogràfija*, *topògrafkinja*, *topògrafskī*

Složeno od ***topo-*** i ***-graf***, ***-grafija***.

topòla *ž* (14. st. Deč. hris.; 15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'opola* (Varaždin), *topôl* (Grobnik)

Postalo od psl. **topòlь* (sln. *tópol*, csl. *topolь*, rus. *mónoль*, češ. *topol*). U hrv. je *topola* postala imenicom ž. roda vjerojatno analogijom prema ***jela***. Dublja je etimologija psl. **topolь* nesigurna, no najvjerojatnije je riječ postala disimilacijom od **popolь*, što bi bilo posuđeno iz vlat. **papulus* 'topola' (iz istoga je izvora stvnj. *papil*, njem. *Pappel* 'topola'), od lat. *pōpulus* (nepoznatog podrijetla). Moguće je i da su latinska i slavenska riječ posuđene iz istoga predindoeuropskog supstrata, iz kojega je i lit. *túopa* 'topola' (također disimilacijom od **pōpa*). Uspoređuje se i grč. *πτελέα* (mik. *pte-re-wa* 'brijest'), također supstratnoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 483; Gluhak 773; de Vaan 483.

topònīm *m*

Složeno od ***topo-*** i ***onim***.

tòpōt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'opot* (Varaždin)

Postalo od psl. **topotъ* (sln. *topȏt*, rus. *mónom*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***tepsti***.

Lit.: Skok III: 483; Snoj 773.

tòpuz *m* (18. st.) 'kraća toljaga s kuglom na jednom kraju'

Posuđeno iz tur. *topuz*. Balkanski turcizam, usp. alb. *topus*, bug. *monýz*, ngr. *τοπούζι*.

Lit.: Skok III: 484; Škaljić 620.

tôr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tǫ̑r* (Brač), *tõr* (Vrgada), *tôr* (Varaždin), *t'or* (Gola)

Izvorno pastirski termin. Zacijelo izvedeno iz istoga korijena koji je u ***trti***, usp. rus. *y-móp* 'žlijeb', ukr. *móp* 'kolosijek', polj. *tór* 'staza'. Izvorno je značenje vjerojatno bilo 'trag, utor na zemlji nastao povlačenjem ograde', a sačuvano je u posuđenicama iz južnoslavenskoga (meglenorum. *tor* 'trag', ngr. *τορός*). Glagol *tòriti* 'gnojiti' (usp. bug. *mop* 'stajski gnoj') vjerojatno je denominativ, a značenjska je veza u tragu koji stoka ostavlja u vidu gnoja.

Lit.: Skok III: 512.

tóranj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tôrānj* (Grobnik), *tǫ̑rẹ́ń*, *t'urẹ́ń* (Varaždin), *t'ur̃ẹ́ń* (Gola)

Posuđeno iz mađ. *torony*, što je pak preko slavenskoga posuđeno iz vlat. **turnus*, od lat. *turris* 'toranj, kula'. Latinska je riječ posuđena iz grč. *τύρρις* (star. *τύρσις*) nepoznata izvora. Vlat. **turnus* je izrav-

no posuđeno u hrv. čak. *tȕranj*, a isti je oblik posuđen i u njem. *Turm* 'toranj' < srvnj. *turn*.

Lit.: Skok III: 524f.; Gluhak 634; Beekes 1520f.

tórba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tõrba* (Vrgada), *tõrba* (Grobnik), *tôrba* (Varaždin), *t'ǫ̑rba* (Gola)

TVORBA *tòrbica*

Posuđeno iz tur. *torba*. Balkanski turcizam, usp. alb. *torbë*, bug. *торбá*, rum. *torbă*.

Lit.: Skok III: 484; Škaljić 620.

torèādor *m*

Posuđeno (možda preko njem. *Toreador*) iz šp. star. *toreador* (danas *torero*), što je izvedeno od *torear* 'boriti se s bikovima', od *toro* 'bik' < lat. *taurus* (od istoga korijena koji je u ***tur***[1]).

Lit.: Chambers 1151.

tòrnādo *m*

Posuđeno iz eng. *tornado*, što je posuđeno iz šp. *tronada*, a to je izvedeno od glagola *tronar* 'grmjeti' < lat. *tonō* ⟨inf. *tonāre*⟩. Engleska je riječ izobličena pod utjecajem šp. *tornar* 'okretati se'.

Lit.: Chambers 1152.

tòrpēdo *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *torp'ẹ̑do* (Varaždin)

TVORBA *torpedírati*

Posuđeno iz eng. *torpedo*, što je pak posuđeno iz lat. *torpēdō*, izvorno 'utrnulost', od glagola *torpeō* 'utrnuti, onemoćati', od istoga korijena koji je u ***trpjeti***. Riječ se isprva odnosila na električnu ražu, drhtulju (riba čiji dodir izaziva utrnulost), a prenesena je metaforički na podvodni projektil (imenovanje se pripisuje engleskom inženjeru Robertu Whiteheadu koji je koncem 19. st. u Rijeci usavršio torpedo, izum Ivana Vukića).

Lit.: Chambers 1152.

tôrta *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tǫ̑rta, tûrta* (Brač), *tõrta* (Senj), *tôrta* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *torta* < srlat. *torta* 'vrsta okrugloga kruha'; vjerojatno izvedenica od lat. *torqueō* 'izvijati' (riječ se odnosila na jelo od izvijenoga tijesta), v. ***tortura***.

Lit.: Chambers 1152; Kluge s. v. Torte.

tortúra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tort'ura* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *tortura*, što je izvedeno od glagola *torqueō* 'izvrtati, izvijati, mučiti', v. ***torta***.

Lit.: Snoj 774.

tòrzo *m*

Posuđeno iz tal. *torso*, od lat. *thyrsus* 'trup', a to je pak posuđeno iz grč. *θύρσος* (nepoznata podrijetla).

Lit.: Chambers 1152.

tòst *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tôst* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *toast*, izvorno glagol u značenju 'prepeći' posuđen iz fr. *toster* od vlat. **tostare* (frekventativ od lat. *torreō* 'sušiti', od korijena koji je u ***teren***).

Lit.: Chambers 1146.

tòtālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *totą̑lni* (Varaždin)

Posuđeno (eventualno preko njem. *total*) iz srlat. *totalis*, a to je izvedeno od pridjeva *tōtus* 'cio' nesigurna podrijetla (možda u vezi sa stir. *túath* 'pleme' (< **towto-*), ako je značenje isprva bilo 'cijelo pleme').

Lit.: de Vaan 562; Snoj 774.

tòtalitāran *prid.*

TVORBA *totalitàrist* (*totalitàristica*, *totalitarìstičkī*), *totalitarìzam*

Posuđeno iz eng. *totalitarian*, što je skovano u prvoj polovici 20. st. od *total* 'potpun' (v. ***totalan***) i *authoritarian* 'autoritaran' (v. ***autor***).

Lit.: Chambers 1152.

tòtem *m*

Posuđeno iz eng. *totem*, što je pak posuđeno iz nekoga sjevernoameričkog indijanskog jezika algonkijske porodice (možda odžibvanskoga). Izvorno *ototeman* je značilo 'znak roda ili obitelji'.

Lit.: Chambers 1153; Kluge s. v. Totem.

tòvar *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Spom. sr. (Dubrovnik) 'teret'; 16. st. 'magarac')

DIJALEKTI I POTVRDE *tovôr* (Brač) 1. 'magarac'; 2. 'riba *Merluccius merluccius*', *tov°ãr* (Vrgada), *t'ovar* (Varaždin); *tovor* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *tòvariti*

Postalo od psl. **tovàrъ* (sln. *tóvor*, rus. *мовáр*, bug. *мовáр*, polj. *towar*), što je rana posuđenica iz nekog turkijskog jezika (možda bulgarskoga), usp. ujgurski *tavar* 'imutak, stoka', osmanski *tavar* 'roba'. U obzir dolazi i mongolski izvor, usp. mong. *tawar* 'roba'. U dijalektima *tovar* znači i 'magarac', izvorno 'tovarna životinja', sa sličnom značenjskom vezom kao u ***magarac*** i ***samar***.

Lit.: Skok III: 485; Vasmer III: 112; Snoj 775.

tòvariti (14. st. Svetostef. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tov'ariti* (Varaždin)

Izvedeno od ***tovar***.

tòviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'oviti* (Varaždin)

TVORBA *tòvilīšte, tòvljēnje*

Izvorno kauzativ od psl. **týti* 'debljati se' (hrv. star. *tìti*, rus. *мыть*, polj. *tyć*) < ie. **tewh$_2$-* 'biti snažan' (skr. *tavīti*); isti je korijen u ***otava***.

Lit.: Skok III: 474f.; Vasmer III: 160.

trabùnjati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trabunjàt* (Senj), *trab'uńati* (Varaždin), *trabuń'ati* (Gola)

Poput hrv. dijal. i srp. dijal. *trabúniti* 'buncati' (Karadžić) izvedeno od slabo posvjedočene imenice *trabun* 'buncanje' (u izreci *govori u trabuni* (Karadžić)) nejasnoga postanja. Malo je vjerojatno posuđivanje iz nekog romanskog izvora (rum. *a turba* 'bjesniti', od korijena koji je u ***turbina***), kao i veza s ***buniti (se)***, ***buncati*** (time element *tra-* ostaje neobjašnjen). Može se pomišljati na ukrštanje odraza psl. **tortoriti* 'brbljati' (rus. *мopoмópumь*, slč. *trátoriť*, usp. i csl. *trъtorъ* 'zvuk', sln. *trtráti*) s ***buniti (se)***, ali ni za to nema čvrstih dokaza.

Lit.: Skok III: 487.

träč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ač* (Varaždin), *tr'ač* (Gola)

TVORBA *tràčati* (*tràčānje*)

Posuđeno iz njem. *Tratsch*, što je izvedeno od onomatopejskoga glagola *tratschen* 'ogovarati'.

Lit.: Kluge s. v. tratschen.

tráčak *m* (19. st.)

Deminutiv od ***trak***.

tráčnica *ž* (19. st. Šulek)

Izvedeno od *traka*, v. ***trak***; riječ se ukrstila s eng. *track* 'tračnica', isprva 'trag', što je posuđeno iz srfr. *trac* 'trag'.

Lit.: Chambers 1156.

tradícija *ž*

TVORBA *tradícījskī, tràdicionālan*

Posuđeno iz lat. *trāditiō*, što je izvedeno od glagola *trādere* 'predati, prenijeti'. Taj je pak glagol složen od *trā-* (od *trāns* 'preko') i korijena koji je u *dō* ⟨*dare*⟩ 'dati' (v. ***dati***).

Lit.: Snoj 775.

tràfika *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *traf'ika* (Varaždin)

Posuđeno iz aust.-njem. *Trafik*, što je pak posuđeno iz tal. *traffico* 'promet, trgovina', izvedenice iz *trafficare* 'trgovati'. U talijanski je ova riječ vjerojatno posuđena iz katalonskoga, a izvor je vlat. **transfaecare* 'odvojiti talog' (od *trāns* 'preko' i *faex* 'talog'), usp. katal. *trafegar* 'miješati vino'. Komercijalni je smisao glagola zacijelo nastao u trgovini vinom.

Lit.: Snoj 775.

trâg *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr°âg* (Vrgada), *trâg* (Senj), *trâg* (Grobnik), *trậk* (Varaždin)

TVORBA *tràgati*

Riječ nesigurne etimologije; od usporednica u slav. jezicima, usp. mak. *трае* 'trag'; kašup. *tragi, tregi* 'nazad' moglo bi biti srodno (usp. hrv. ***natrag***), no ta je riječ slabo posvjedočena i vjerojatnije je posuđena iz nnjem. *terug* 'nazad' (njem. *zurück*). Veza hrv. *trag* s lat. *trahō* 'vući' i stir. *tethraig* ⟨pret.⟩ 'povukao se' upućivala bi na korijen **treh$_2$g^h-*, no značenjski je

ta etimologija nategnuta, a pretpostavljeni korijen proturječi morfonološkim pravilima u ie. prajeziku. Stoga se najizglednijim čini izvesti hrv. *trag* iz **torgъ*, od korijena koji je u ***trgati***, u izvornom značenju 'povlačiti'; značenje 'trag' razvilo bi se tada od 'ono što je povučeno, povlaka (na tlu)'. Također je moguće poći od značenja 'čupati', te se značenje 'trag' moglo razviti od starijega 'ono iščupano, istrgano' (za tvorbu usp. ***tor***).

Lit.: Skok III: 487f.; Gluhak 634; de Vaan 626f.; Bezlaj IV: 210.

tràgēdija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trag'ędija* (Varaždin)

TVORBA *tràgičan*, *tràgičnōst*

Posuđeno iz lat. *tragoedia*, što je pak posuđeno iz grč. *τραγῳδία*. Grčka je riječ složena od *τράγος* 'jarac' i *ᾠδή* 'pjesma'. Značenjska motivacija nije sasvim jasna, ali tragedija se u Grčkoj razvila na Dionizovim svetkovinama, a jarac je bio kultna životinja posvećena tomu bogu.

Lit.: Snoj 775.

tràjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trajȁti* (Vrgada), *trâjat* (Grobnik), *tr'ajati* (Varaždin), *traj'ati* (Gola)

TVORBA *trâjan* (*trájnica*, *trájnōst*), *tràjānje*

Postalo od psl. **trájati* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *trajati*, sln. *trâjati*, stčeš. *tráti*). Dublja je etimologija nesigurna, ali najvjerojatnije je izvođenje iz ie. korijena **terh$_2$-* 'savladati, prevladati' (het. *tarḫzi* 'pobijediti', skr. *tárati* 'savladati, nadići', grč. *τρανής* 'obuhvatan, jasan', lat. *trāns* 'preko', stir. *tráth* 'vrijeme, trajanje'). Značenje 'trajati' moglo se razviti od 'prevladati, prijeći (vrijeme)', usp. sličan razvitak u stir. *tráth* 'vrijeme, trajanje', no prijevojni odnosi nisu jasni (za slavenski glagol valja pretpostaviti oblik korijena **treh$_2$-*).

Lit.: Skok III: 488f.; de Vaan 627; Matasović 2009: 388; Snoj 775.

tràjekt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trajȅkt* (Senj)

TVORBA *tràjektnī*

Posuđeno iz njem. *Trajekt* 'prijevoz, trajekt', što je pak posuđeno iz lat. *trāiectum*, participa sr. roda glagola *trājiciō* 'prebaciti, prevesti (preko rijeke)', složenoga od *trāns* 'preko' i *iaciō* 'baciti'

Lit.: Snoj 776.

trâk *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *trôk* (Brač), *trȃk* (Varaždin)

TVORBA *tràka*

Postalo od psl. **tôrkъ*, **torka* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *trakъ*, sln. *trâk*, rus. *mópок, moрокá* 'remenje na stražnjem dijelu sedla', češ. *trak*) < ie. **terk^{w}-* 'okretati' (stprus. *tarkne* 'remen za uprezanje životinja', het. *tarkuzi* 'plesati', lat. *torqueō* 'okretati', toh. B *tärk-* 'okretati'), v. ***tortura***. Značenjski je razvitak zacijelo bio od 'povoj, svijeni konopac ili konac' do 'trak'.

Lit.: Skok III: 489; de Vaan 624; Snoj 776.

tràka *ž*, v. ***trak***

tràkavica *ž* (19. st. Šulek) *(Cestoda)*

DIJALEKTI I POTVRDE *tràkavica* (Grobnik), *tr'akavica* (Varaždin)

Izvedeno od *traka*, v. ***trak***; ime su ovi crvi dobili po tijelu koje podsjeća na traku, usp. rus. *(mn.) лeнточные чepвы* (od *лéнта* 'traka') te lat. naziv *Cestoda* izveden od grč. *κεστός* 'šiven, vezen'.

tràktor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tràhtōr* (Grobnik), *tr'aktor* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Traktor*, što je pak posuđeno iz lat. *tractor* 'onaj koji vuče', od glagola *trahō* 'vući'.

tràljav *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'alaf* 'nestabilan na nogama, nespretan' (Gola)

TVORBA *tràljavōst*

Izvedeno od hrv. star. i dijal. *tràlje* 'prnje, dronjci', što je ekspresivna riječ nejasne etimologije. Izvodi se iz *tràlje* 'nosila' (Karadžić), što je posuđeno preko mađ. *taraglya* iz njem. *Tragel* (usp. *Trage* 'nosila' od *tragen* 'nositi'). Ta etimologija pretpostavlja metaforički razvitak značenja (otrcana odjeća je poput iznošenih nosila), no to je tumačenje nategnuto. Slična je ek-

spresivna riječ za staru odjeću *dronjci* (v. ***dronjak***, ***drolja***).

Lit.: Skok III: 490.

tramínac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tramĩnęc* (Varaždin)

Izvedeno od njem. imena *Traminer*, što je izvedeno od toponima *Tramin* u južnom Tirolu.

Lit.: Snoj 776.

tràmpa *ž*

Posuđeno iz tur. *trampa* 'razmjena robe', što je pak posuđeno iz tal. *tramuta* 'razmjena' od glagola *tramutare* 'razmjenjivati'. Balkanski turcizam, usp. bug. *мрáмна*, rum. *trampă*, alb. *trampë*.

Lit.: Skok III: 490.

tràmvaj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'amvaj* (Varaždin)

TVORBA *tramvájac*, *tramvájčev*, *tràmvājka*, *tràmvajskī*

Posuđeno iz eng. *tramway*, što je složeno od *tram* (od srniz. *tram* 'brvno, tračnica') i *way* 'put' (od korijena koji je u ***voziti***).

Lit.: Chambers 1158; Snoj 776.

trans-

Posuđeno iz lat. *trāns-* 'preko', vjerojatno od istoga korijena koji je u ***trajati***.

transformácija *ž*

TVORBA *transformácījskī*

Posuđeno iz srlat. *transformatio*, što je složeno od lat. *trāns-* (v. ***trans-***) i *fōrmātiō*, izvedenice iz *fōrma* 'oblik' (v. ***forma***).

transfòrmātor *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Transformator*, tal. *trasformatore*); riječ je složena od lat. *trāns-* (v. ***trans-***) i *fōrmātor* 'oblikovatelj', što je izvedeno od glagola *fōrmāre* 'oblikovati', denominativa od *fōrma* 'oblik' (v. ***forma***).

transparèntan *prid.*

TVORBA *transparèntnōst*

Posuđeno iz srlat. *transparens* 'proziran', što je složeno od *trāns-* (v. ***trans-***) i participa glagola *pāriō* ⟨inf. *pārere*⟩ 'pojaviti se'.

Lit.: Snoj 777.

transplantírati

TVORBA *transplantácija*, *transplàntāt*

Posuđeno preko njem. *transplantieren* iz lat. *trānsplantō* ⟨inf. *trānsplantāre*⟩ 'presaditi'. Latinski je glagol izveden od *trāns-* (v. ***trans-***) i *plantāre* 'saditi', što je pak denominativ od imenice *planta* 'sadnica, mladica' (v. ***plantaža***).

transvèstīt *m*

Posuđeno iz eng. *transvestite*, što je složeno od lat. *trāns-* (v. ***trans-***) i izvedenice od lat. *vestis* 'odjeća' (v. ***vesta***).

tranzícija *ž*

TVORBA *tranzícījskī*

Posuđeno iz lat. *trānsitiō* 'prijelaz', što je izvedeno od *trāns-* (v. ***trans-***) i korijena glagola *eō* ⟨*īre*⟩ 'ići' (od istoga korijena koji je u ***ići***).

tranzístor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tranz'istor* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *transistor*, što je skovano od elemenata *trans-(fer)* 'prijenos' i *(res)-istor* 'otpornik', po dijelovima od kojih se ovaj elektronski spoj sastoji.

Lit.: Snoj 777; Chambers 1160.

trànz**īt** *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tranzît* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *trānsitus* 'prolaz, prijelaz', što je izvedeno od glagola *trānseō* ⟨*trānsīre*⟩ (v. ***tranzicija***).

tràp *m* 'donji dio, osnova kola, kolsko postolje'

Riječ nejasne etimologije. Izvorno je značenje 'podnice kola' (odakle i *stajni trap* na zrakoplovu). Najvjerojatnije rana posuđenica iz njem. dijal. *Trapp(e)* 'šipka, prečka, stepenica' (stand. njem. *Treppe* 'stuba)'. Malo je vjerojatno da je hrv. dijal. *tràp* 'jama (za spremanje plodova)' (usp. stcsl. *трапъ* 'jama') u ikakvoj etimološkoj vezi s ovim riječima. Ta je imenica najvjerojatnije posuđena iz ngr. *τράφος* 'jama, mocira' (< grč. *τάφρος* 'jarak, graba'). Značenjski je neuvjerljivo povezivanje s njem. *Trapp* 'trag prljavih nogu'.

Lit.: Skok III: 491; Snoj 777f.; Kluge s. v. Treppe.

tràpav *razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'apaf* (Varaždin)

Izvedeno od dijal. glagola *tràpati* 'ići ne gledajući, tumarati' (Karadžić), *tràpati* 'hodati kojekako' (Vrgada), usp. i sln. *tráp* 'luda', od istoga korijena koji je u hrv. star. *trápiti (se)* 'mučiti se', sln. *trápiti*, što su kauzativi od psl. **tьrpěti* 'trpjeti' (v. ***trpjeti***). Prvotno je značenje imenice **torpъ* > *trap* bilo 'nešto otvrdnuto, ukočeno'.

Lit.: Bezlaj IV: 213.

tràper *m* 1. 'lovac na krznaše (u Sjevernoj Americi)'; 2. 'čvrsto pamučno platno'

Posuđeno iz eng. *trapper*, što je izvedeno od *trap* 'zamka' (nesigurna dubljeg podrijetla). Čvrsto pamučno platno nazvano je prema američkim lovcima na krzno jer se pogrešno vjerovalo da su oni nosili takve hlače.

Lit.: Chambers 1168.

tràperice *ž, pl. t.*

Izvedeno od ***traper*** 'čvrsto pamučno platno'.

tràpēz *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trapẽs* (Varaždin)

Posuđeno preko lat. *trapezium* iz grč. *τραπέζιον* 'stolić', deminutiv od *τράπεζα* 'stol' (od *τετρα-* 'četiri' i izvedenice iz korijena **ped-* 'stopalo', v. ***četiri***, ***pod***[1]). Usp. i ***trpeza*** 'stol' iz istog izvora.

Lit.: Skok III: 492; Snoj 778.

tràpist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trapîst* (Varaždin)

TVORBA *tràpističkī, tràpistkinja*

Posuđeno (eventualno preko njem. *Trappist*) iz fr. *trappiste* 'redovnik trapist (i sir koji ti redovnici pripremaju)'. Ime su ovi redovnici dobili po samostanu *Notre Dame de la Trappe* u Normandiji, gdje je red osnovan 1664.

Lit.: Snoj 778.

tràs *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *trâs* (Varaždin)

Onomatopeja, možda preobličeno od ***tres***, što je od glagola ***tresti***.

Lit.: Skok III: 492.

tràtina *ž* (14. st. toponim; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trat'ina* (Gola)

Poput sln. *trátina* izvedeno od *trata* 'ravnica, pašnjak', što je posuđeno iz srvnj. *trat* 'pašnjak' < stvnj. *trata* 'staza, pašnjak, izgažena površina zemlje', od korijena njem. glagola *treten* 'koračati' < pgerm. **treda-* (nepoznata podrijetla).

Lit.: Skok III: 493; Snoj 778; Kluge s. v. treten.

tràtīnčica *ž (Bellis perennis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *tratînčica* (Varaždin), *tratinč'ica* (Gola)

Izvedeno od *tratina* (zbog toga što ovaj cvijet raste na livadama, tratinama); usp. i sln. *trátinščica* (Plet.).

tràtiti (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *trãtit* (Brač), *tràtiti* 'trošiti' (Vrgada), *tr'atiti* (Varaždin), *trat'iti* (Gola)

TVORBA *tràćēnje*

Postalo od psl. **trátiti* 'trošiti' (csl. *trati-ti*, sln. *trátiti*, rus. *mpámumь*, češ. *tratiti*). Dublja je etimologija nesigurna, no ako je izvorno značenje bilo 'trošiti trenjem, brusiti, habati' može biti denominativni glagol srodan s lit. dijal. *trúotas* 'brus', latv. *truõts* < **troh$_1$-to-*. Ta se imenica izvodi sekundarnim prijevojem iz korijena **terh$_1$-* koji je u ***trti***.

Lit.: Skok III: 493; Vasmer III: 133; Snoj 778.

tràuma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'auma* (Varaždin)

Posuđeno iz grč. *τραῦμα* 'ozljeda, rana', što je izvedeno od *τρώω, τιτρώσκω* 'ranjavati, ozljeđivati' < ie. **terh$_3$-* 'raniti' (skr. *turá-* 'ozlijeđen, bolestan').

Lit.: Snoj 779.

tráva *ž* (12. st. Glasnik 25; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *trōvȁ* (Brač), *tr^{o}āvȁ* (Vrgada), *trāvȁ* (Senj), *trą̑va* (Varaždin)

TVORBA *trȁvār* (*trȁvārev*, *trȁvarica*), *trâvka*, *trȁvnat*, *trâvnjāk*

Postalo od psl. **travà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *trava*, sln. *tráva*, rus. *мравá*, polj. *trawa*), što je zacijelo postverbal od **travìti* 'hraniti (stoku travom)' (rus. *мравúть* 'trovati', češ. *tráviti* 'probavljati, trošiti', polj. *trawić* 'probavljati', hrv. star. *tráviti* 'hraniti (travom)'). Moguće je i da je izvođenje obrnuto, tj. da je glagol denominativ od **trava*, no u tom je slučaju teže objasniti akcentuaciju imenice **travà*. Glagol **travìti* može biti iterativ-intenziv od **truti* 'trošiti, koristiti' (csl. *truti* ⟨prez. *trovǫ*⟩, *na-truti* 'nahraniti'). Dublja je etimologija sporna: moguće je izvođenje iz korijena **terh$_3$-* 'ranjavati' koji je u ***trauma***, ali i iz **terh$_1$-* 'trti', koji je u ***trti***. Obje mogućnosti pretpostavljaju dodavanje sufiksa **-w-*, metatezu (**trH-w- > *trwH-*) i novu prijevojnu duljinu **trōwH-*, što je moguće, iako formalno nategnuto.

Lit.: Skok III: 494; Derksen 496; Snoj 778.

trâvanj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *travan* (15. st. Spom. sr.; 16. st.), *trą̑vań* (Varaždin)

TVORBA *trâvanjskī*

Izvedeno od ***trava***; mjesec travanj dobio je ime zacijelo po mladoj travi koja u njemu izrasta, usp. i rus. zast. i dijal. *травень* 'svibanj', polj. zast. *trawień* 'svibanj' (vegetacija na sjeveru kasni, pa se ondje ovaj naziv odnosi na peti mjesec u godini).

trážiti (16. st.)

TVORBA *trážēnje*, *trážilica*

Denominativni glagol izveden od ***trag***.

tr̀buh *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *trbȕh* (Brač), *trbȕh* (Vrgada), *trbȕh* (Senj), *trbûh* (Varaždin)

TVORBA *tr̀bušast*, *tr̀bušnī*

Postalo od psl. **trьbuxъ*, **trьbuxa*, **tьrbuxъ* 'utroba' (sln. *trẹ́buh*, rcsl. *мрибухъ*, rus. *требухá*, *требýх*, polj. *trybuch*, *terbuch*, češ. *terbuch* 'trbušina'). Dublja je etimologija nesigurna, a i rekonstrukcija praslavenskog oblika riječi ostavlja neke dvojbe. Usporedba s lat. *strebula*, *stribula* 'meso oko bedara (na govedu)' formalno je moguća i upućivala bi na ie. **(s)trib^{h}-* (u slavenskome prošireno sufiksom *-ux-*), no latinska je riječ vrlo slabo posvjedočena i također je bez etimologije ili izvedenica u latinskome. Povezivanje s glagolom **buxnuti* (rus. *бýхнуть* 'napuhati se') značilo bi da je **trь-* ili **tьr-* prefiks, no takva prefiksa u slavenskome nema: izvođenje iz korijena od **trьje* 'tri' (v. ***tri***) nije semantički uvjerljivo kao ni povezivanje s korijenom koji je u ***trti***.

Lit.: Skok III: 495; Gluhak 637; Vasmer III: 134; Snoj 779.

tr̂čak *m* (*Carabidae*)

Izvedeno od ***trčati*** zbog brzog kretanja ove vrste kukaca.

tr̂čati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trčȃt* (Brač)

TVORBA *tr̂čānje*, *trčkàrati* (*trčkàrānje*)

Postalo od **tьrčati*, što je izvedeno od ***trka***, usp. i sln. *tŕčiti* 'otrčati'.

Lit.: Gluhak 637; Snoj 779.

tr̂čka *ž* (*Perdix*)

Izvedeno od ***trčati***. Ime je ova ptica dobila zbog brzoga kretanja po tlu; usp. i sln. *tŕčka* (Plet.).

trèbati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trībȃt* (Brač), *trèbati*, *tr̀ìbati* (Vrgada), *trêbat* (Senj), *tr^{i}êbat* (Orbanići), *tr'ẹ̀bati* (Varaždin)

Izvedeno od psl. **terbà* 'potreba' (stcsl. *trěbě byti* 'treba biti', *trěbъ* 'potreban', sln. *trẹ́ba*, češ. *třeba* 'potrebno je'). Dublja je etimologija nesigurna. Povezivanje sa stprus. *enterpen* 'korisno', *enterpo* 'koristi', lit. *tarpà* 'rast, uspjeh', njem. *dürfen* 'smjeti' (stvnj. *durfan*), grč. *τέρπω* 'zadovoljavati, radovati' < ie. **terp-* teško je, jer slavensko **-b-* ne može odgovarati glasu **-p-* u drugim ie. jezicima. Veza s glagolom ***trijebiti*** moguća je samo ako se pretpostavi da je izvorno značenje bilo 'ono što je kultno očišćeno, posvećeno', a zatim 'ono što je vjerski opravdano činiti' i tek potom 'potreba' (sličan je značenjski razvoj u lat. *fās* 'ono što je dopušteno'). Možda treba poći od korijena **ter-* < ie.

*terh$_2$- 'pobijediti, savladavati', a *-ba- shvatiti kao sufiks. Značenje 'potreba' moglo se razviti iz značenja 'uspjeh, pobjeda' u izrazima poput stcsl. *trěbě* 'savladati je, pobijediti je' > 'potreba je'. Međutim, korijen *terh$_2$- u slavenskome je možda sačuvan s promijenjenim značenjem u glagolu ***trajati***. Ne može se isključiti ni mogućnost da je *terba* postalo od *terpa* (od gore navedenoga korijena *terp-*) s promjenom *-pa > *-ba analogijom prema apstraktnim imenicama sa sufiksom *-(ь)ba* (npr. *služba, tužba, dioba*).

Lit.: Skok III: 501; Snoj 779; Kluge s. v. dürfen.

trèćī *br.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *treti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *trèći* (Brač), *trèćī* (Vrgada), *trẽći* (Senj), *trẽči, trẽtji* (Varaždin)

TVORBA *trèćina*

Postalo od psl. **trẽtьjь* 'treći' (stcsl. *treti*, sln. *trétji*, rus. *mpémuй*, polj. *trzeci*) < ie. **trtiHo-, *tretiHo-* 'treći' (stprus. *tīrts*, skr. *tr̥tī́yas*, grč. *τρίτος*, velš. *trydydd*). U slavenskome i u litavskome *trẽčias* je prijevojna praznina (**trtyo-*) zamijenjena puninom **tretyo-* analogijom prema glavnom broju **treyes* 'tri' (skr. *tráyas*, lat. *trēs*, v. ***tri***).

trȅf *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trêf* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Treff*, što je pak posuđeno iz fr. *trèfle* 'djetelina' < lat. *trifolium* 'trolist' od *trēs* 'tri' (v. ***tri***) i *folium* 'list' (od korijena koji je u ***bilje***), usp. i grč. *τρίφυλλον* 'trolist' (identično kovana složenica).

Lit.: Vasmer III: 138; Kluge s. v. Treff.

tréma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ẹma* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *tréma* ili bav. njem. *Trema* 'strah, drhtanje', što je pak tvoreno prema lat. *tremor* 'drhtanje', izvedenici iz glagola *tremō* 'tresti se, drhtati' < ie. **trem-* 'drhtati' (grč. *τρέμω*, lit. *trìmti*).

Lit.: de Vaan 628; Snoj 780.

trȅn *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȅn* (Brač), *trȅn* (Vrgada), *tr'ẹn* (Varaždin)

Postalo od **trenъ* < **trepnъ*, od korijena koji je u ***trepnuti***, usp. sln. *trenīti* 'trepnuti'. Značenjski je razvitak bio od 'treptaj' do 'kratko vrijeme, tren', usp. njem. *Augenblick* 'trenutak' od *Auge* 'oko' i *Blick* 'pogled'.

trénīng *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ẹninк* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *training*, što je particip od *to train*, v. ***trenirati***.

trenírati

DIJALEKTI I POTVRDE *trenīrȁt* (Senj)

TVORBA *tréner* (*trénerica*)

Posuđeno preko njem. *tränieren* iz eng. *train* 'trenirati', izvorno 'vući' (zacijelo u smislu 'ulagati napor', usp. razg. *potegnuti* 'uložiti napor'). Engleski je glagol posuđen iz stfr. *trahiner* 'vući' < vlat. **traginare*, što je izvedeno od lat. *trahō* 'vući' (v. ***traktor***).

Lit.: Snoj 780.

trènīrka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *trẹn'irka* (Varaždin)

Izvedeno od ***trenirati*** (riječ označuje odjeću za treniranje).

trenútak *m* (19. st. (?))

DIJALEKTI I POTVRDE *trẹn'utẹk* (Varaždin)

TVORBA *trènutačan, trènūtan*

Poput sln. *trenûtek* izvedeno od **trenъ* (v. ***tren***).

trénje *sr*, v. ***trti***

trèpavica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȅpavica* (Brač), *trȅpavica* (Vrgada), *trȅpavica* (Senj), *tr'ẹpavica* (Varaždin)

Izvedeno od *trepati* (nesvršeni glagol od ***trepnuti***) u značenju 'žmirkati'; usp. sln. *trepâlnica* 'trepavica' iz istoga korijena.

trepèriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trẹp'ẹriti* (Varaždin)

TVORBA *trepèrēnje*

Izvedeno od korijena koji je u ***trepnuti***.

trepètljika *ž* (17. st.) *(Populus tremula)*

DIJALEKTI I POTVRDE *trepetl'ika* (Gola)

Poput sln. *trepetlíka* izvedeno od *trepetati* (sln. *trepetáti*), što je izvedeno od *trepet* < **trepetъ* (sln. *trepẽt*, rus. *mpénem*), od korijena koji je u *treptati* (v. ***trepnuti***). Značenjska je motivacija u resama na tom stablu koje 'trepeću', usp. lat. naziv *Populus tremula*, dosl. 'drhtavi jasen' i njem. *Zitterpappel* (od *zittern* 'drhtati, trepetati' i *Pappel* 'jasen').

Lit.: Snoj 781.

trẽpnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trẽnut* (Brač), *tr'ẹpnuti* (Varaždin)

TVORBA *trẽptāj* (*trẽptājnī*), *trẽptati*

Postalo od psl. **tre(p)nǫ̀ti* 'udariti' (sln. *trenīti*, češ. *třepnout*, usp. i rus. *mpenámь* 'udarati lan', hrv. star. *trepati*) < **trep-* 'udarati' (lit. *trepsẽti*, lat. *trepidō* 'biti uznemiren', skr. *tṛprá-* 'nagao').

Lit.: Skok III: 496f.; Snoj 780f.

trẽs *uzv.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ẹs* (Varaždin)

Onomatopejski uzvik, apstrahiran iz glagola ***tresnuti***.

trẽsak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ẹsk* (Varaždin)

Postalo od **trěskъ* (csl. *trěskъ* 'tresak, udar strijele', sln. *trẽsk*), što je izvedeno od korijena glagola **trěskati* (v. ***treskati***).

trèset *m* (19. st.)

TVORBA *trèsetīšte*

Riječ nesigurne etimologije. Izvodi se od **tręsetъ*, od korijena koji je u ***tresti*** ali semantička motivacija nije jasna. Možda je **tręsetъ* isprva značilo 'rastreseno drvlje i žbunje za ogrjev', a tek potom 'fosilno gorivo nastalo fermentacijom bilja'. Druga je mogućnost da je značenjska motivacija u tome što se na tresetištu tlo giba, "trese", usp. i polj. *trzęsawisko* 'močvara' iz istoga korijena.

Lit.: Skok I: 447; Brozović Rončević 1999: 35.

trẽskati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȋskot* (Brač), *trẽskati* 'tresti' (Vrgada), *tr'ẹskati* (Varaždin), *trẹsk'ati* (Gola)

Postalo od psl. **trěskati* (csl. *trěskati*, sln. *trẽskati*, brus. *mpéckaць*, češ. *třískat*), što je iterativni glagol izveden prijevojnom duljinom od ie. **tresk-* (lit. *treškėti* 'praskati', stvnj. *drescan*, njem. *dreschen* 'mlatiti'); izvođenje iz ie. korijena **terh$_1$-* 'trti' (v. ***trti***) formalno je nategnuto. Prijevojna duljina u praslavenskome nije razjašnjena.

Lit.: Skok III: 497; Snoj 781.

trẽsnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trẽsnut*, *trȋsnut* (Brač), *trȋsnūt* 'udariti zaušnicu' (Grobnik), *tr'ẹsnuti* (Varaždin), *trẹsn'oti* (Gola)

Postalo od **trěsknǫti* (usp. sln. *trẽsniti*), svršeni glagol od **trěskati*, v. ***treskati***.

trêsti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *trẽst* (Brač), *trẽsti* (Vrgada), *trẽst* (Senj), *trẹ̃sti* (Varaždin), *tr'ẹ̃sti (se)* (Gola)

TVORBA *trésēnje*

Postalo od psl. **tręsti* ⟨prez. **trę̂sǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *tręsti*, sln. *trẽsti*, rus. *mpяcmú*, češ. *třásti*) < **tremsti*, od ie. korijena **trem-* 'tresti se, drhtati' (lat. *tremō*, grč. *τρέμω*, lit. *trìmsti*, toh. A *träm-*), v. ***trusiti***, ***trema***.

Lit.: Skok III: 497; Snoj 781.

trẽšnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȋšnja* (Senj)

TVORBA *trẽšnjev*, *trẽšnjin*

Disimilirano od **črěšnja* < psl. **čeršьnja* (sln. *čẽšnja*, srp. csl. *črěšьnja*, rus. *черéшня*, polj. *trześnia*, usp. i hrv. čak. *čŕišńa* (Novi)). Posuđeno, vjerojatno preko stvnj. (starobavarski) *chersse*, iz vlat. *ceresia* 'trešnja', lat. *cerasus*. Latinska je riječ posuđena iz grč. *κέρασος* (nepoznata podrijetla). U slavenskom je na posuđenu osnovu **čerъš-* dodan sufiks **-nja* ili **-nji* (kao u **pustinji* 'pustinja', **bogynji* 'boginja') možda analogijom prema ***višnja***. Oblici poput *kriša* (Mikalja), *krîša*

(Smokvica) su posuđeni izravno iz vlat. *ceresia* ili iz dalmatoromanskoga.

Lit.: Snoj 85; Beekes 677.

tȓg *m* (13. st. Mon. serb. 'roba kojom se trguje, mjesto gdje se trguje'; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȓk* (Varaždin)

Postalo od psl. **tȏrgъ* ⟨G **tȏrgu*⟩ 'trg, tržnica' (stcsl. *trъgъ*, sln. *tȓg*, rus. *móрг*, polj. *targ*), podudarno s latv. *tìrgus* 'tržnica' (lit. *tuřgus* 'tržnica' vjerojatno je posuđenica iz slavenskoga). Dublje su etimološke veze nesigurne, kao i povezivanje s venetskim toponimima *Tergeste* (danas Trst) i *Opitergium* (danas Oderzo). Alb. *treg* 'trg' je vjerojatno posuđeno iz južnoslavenskoga, a šved. *torg* iz zapadnoslavenskoga. Možda je psl. **tъrgъ* moguće povezati s lat. *trahō* 'vući', got. *þragjan* 'hodati', stir. *tethraig* ⟨pret.⟩ 'povukao se' (v. ***traktor***). Ove bi riječi bile izvodive iz korijena **trHg-*, a u slavenskom bi se značenje 'trgovina' razvilo preko 'promet (robe)' iz izvornoga 'kretanje' ili sličnoga.

Lit.: Skok III: 498f.; Gluhak 637; Vasmer III: 123; Smoczyński 696; Snoj 782.

tȓgati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȓgot* (Brač), *tȓgati* 'brati grožđe' (Vrgada), *t'rgati* (Varaždin)

TVORBA *tȓgnuti*

Postalo od psl. **tъrgàti* 'čupati, trgati' (stcsl. *is-trъgnǫti*, sln. *tŕgati*, strus. *мърѣamu*, rus. *морѣámь*, češ. *trhati*, polj. *targać*). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatnim se čini izvođenje iz ie. **terg-* (lat. *tergō* 'brisati', možda i got. *þairko* 'rupa'). Povezivanje s grč. *τρώγω* 'glodati' i toh. A, toh. B *trāsk* 'žvakati' malo je vjerojatno zbog formalnih razloga. Iz istoga je korijena zacijelo i ***trzati***.

trgòvati (12. st. Povelja Kulina bana)

DIJALEKTI I POTVRDE *trgovȁt* (Brač), *trgovàti* (Vrgada), *trg'ovati* (Varaždin)

TVORBA *trgòvina* (*tȓgovīnskī*), *trgòvānje*, *tȓgovačkī*, *tȓgovac* (*tȓgōvčev*), *tȓgōvkinja*, *tȓgovīšte*

Izvedeno od ***trg***.

tȓh, v. ***teret***

trî *br.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *trî* (Vrgada), *trî* (Senj), *trî* (Varaždin)

Postalo od psl. **trьje* ⟨ž **tri* sr **tri*⟩ (stcsl. *trьje, tri*, sln. *tríje, trî*, rus. *трu*, češ. *tři*) < ie. **t(e)ri-*, **treyes*, **trih*$_2$ (het. *teri-*, skr. *tráyas*, grč. *τρεῖς*, got. *þreis*, stir. *trí*, arm. *erekᶜ*).

Lit.: Skok III: 500f.; Gluhak 638; Vasmer III: 138; Kloekhorst 873.

triàngl *m*

Posuđeno iz aust.-njem. *Triangel*, što je pak posuđeno iz lat. *triangulum*, od *tri-* (v. ***tri***) i *angulus* 'ugao' (od istoga korijena koji je u ***ugao***).

Lit.: Snoj 782.

tribína *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *trib'ina* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Tribüne* iz tal. *tribuna*, što je izvedeno od lat. *tribūnus* 'tribun' (jedan od magistrata u starom Rimu). Tribina je izvorno bio podij s kojega su se tribuni obraćali javnosti, v. ***tribun***.

Lit.: Snoj 782.

trìbūn *m* (17. st.)

Posuđeno iz lat. *tribūnus* 'tribun, jedan od magistrata u Rimu', što je izvedeno od *tribus* 'pleme, jedan od upravnih jedinica staroga Rima'. Lat. *tribus* nema sigurno utvrđenu etimologiju, no vjerojatnim se čini izvođenje iz ie. **tri-dʰh$_1$o-* 'podijeljen na tri dijela', od **tri-* (v. ***tri***) i **dʰeh$_1$-* (v. ***djenuti***). Ako je ova etimologija točna, *tribus* je isprva bio naziv za jednu od tri političke ili teritorijalne jedinice, doslovno 'trećinu' (tipološki je slična srednjovjekovna podjela Irske na pokrajine zvane *cóiceda*, doslovno 'petine').

Lit.: de Vaan 629.

trȉca *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *trȉca* (Brač)

TVORBA *tričȁrija*

Jednina *trica* sekundarno je napravljena prema množini *trice*, što je posuđeno iz lat. *trīcae* ⟨mn.⟩ 'komplikacije, trikovi, trice', što je možda izvedeno od participa *trītus* 'smrvljen' glagola *terō* 'trti, mrviti'

(v. ***trti***). Izvorno bi značenje bilo 'mrvice', potom 'trice, beznačajne stvari'.

Lit.: de Vaan 630.

tricìkl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tric'ikl* (Varaždin)

Tvoreno po uzoru na ***bicikl*** od *tri-* (v. ***tri***) i *-cikl* (v. ***bicikl***).

tričàrija, v. ***trica***

DIJALEKTI I POTVRDE *tričarîja* (Varaždin)

trídesēt *br.*

DIJALEKTI I POTVRDE *trîdeset* (Brač), *trīdesẽt* (Vrgada), *trãjset* (Senj), *trīdẹsẹt* (Varaždin)

TVORBA *tridesétak*, *trídesetero*, *trídesētī*, *tridesetòrica*

Postalo od psl. **tri desęte* 'trideset' < 'tri desetice' (stcsl. *tri desęti*, sln. *trîdeset*, rus. *трúдцать*, češ. *třicet*), v. ***tri***, ***deset***. Tvorba je podudarna s lit. *trìsdešimt* (od *trỹs* 'tri' i *dẽšimt* 'deset').

Lit.: Snoj 783.

trijébiti (14. st. Deč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trībȉt* (Brač), *trībȉt* (Senj), *trẽbiti* (Varaždin), *trębiti* (Gola)

TVORBA *trijébljēnje*

Postalo od psl. **terbìti* 'trijebiti, čistiti (od šume i grmlja)' (stcsl. *is-trěbiti* 'očistiti', sln. *trébiti*, rus. *мepeбúть* 'trgati, čupati s korijenjem', češ. *tříbit* 'čistiti, trijebiti'). Izvorno može biti denominativan glagol od **terbъ* > rus. *мépeб* 'očišćeno mjesto (od žbunja i drveća)'. Strus. *мepeба* 'žrtva' i stcsl. *trěba* 'žrtva' zacijelo su iz istoga korijena, s razvitkom značenja 'obredno očišćeno mjesto' > 'hram, mjesto za žrtvovanje' > 'žrtva' (usp. mnoge toponime od istoga korijena, npr. *Trebinje*, *Trebište* itd.), v. ***trebati***. Dublja etimologija nije sigurna. Povezuje se s got. *þaurp* 'naselje' (njem. *Dorf*), lit. *trobà* 'zgrada', stir. *treb* 'naselje', velš. *tref* 'naselje, grad', možda i lat. *trabs* 'greda' < ie. **terb-*/**treb-* (usp. *taberna* 'krčma' < **traberna*), no prijevojni odnosi u tom etimonu nisu razjašnjeni. Veza s grč. *τέραμνα, τέρεμνα* 'zgrada' formalno je teška (grčka riječ upućuje na **terHb-no-*). Izvođenje psl. **terbъ* iz korijena **terh*$_1$- 'trti' ne objašnjava sufiks (*-*b-* ili *-*b*^{h}-) (v. ***trti***), a veza s grč. *τρῖβω* 'mljeti, trti' formalno je nemoguća (obje etimologije pretpostavljaju da se značenje 'čistiti, krčiti' razvilo iz 'trti' ili 'rubiti').

Lit.: Skok III: 501f.; Gluhak 638; Vasmer III: 95f.; Matasović 2009: 388; Beekes 1508; Matasović 2014: 140f.; de Vaan 626; Snoj 779.

trijêm *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trẹ̑m* (Varaždin)

Postalo od psl. **têrmъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'dvorana, zgrada' (srp. csl. *trěmъ* 'toranj', sln. *trẹ̑m* 'krov (na štali)', rus. *мépeм* 'dvorana, visoka odaja'). Najvjerojatnije rana posuđenica iz grč. *τέραμνα, τέρεμνα* 'zgrada' nesigurna postanja (v. i ***trijebiti***).

Lit.: Skok III: 502; Vasmer III: 97; Beekes 1508.

trijéska *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trīskȁ* (Brač), *trīskȁ* 'cjepanica' (Vrgada), *trę̃ska* (Varaždin)

TVORBA *trijẽšće* (14. st. Žića sv. otaca *trešće*), *trjẽščica*

Postalo od psl. **trěskà* ⟨a.p. *c*⟩ (rcsl. *трѣска*, sln. *trę̣skȁ*, rus. *мpecкá*, polj. *trzaska*), izvedeno od **trěskъ* 'udarac' i **trěskati* (izvorno je **trěska* bila zbirna imenica 'nacijepano drvo'), v. ***tresak***, ***treskati***.

Lit.: Vasmer III: 137.

trijézan *prid.* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trīzan* (Brač), *trîzan* (Vrgada), *trêzan* (Senj), *trę̃zẹn* (Varaždin)

TVORBA *trijézniti*

Postalo od **terzvьnъ*, što je izvedeno od psl. **terzvъ* 'trijezan' (stcsl. *trězvь*, sln. *trézev*, rus. *мepёзвый*, polj. *trzeźwy*), vjerojatno od ie. **ters-* 'sušiti' (skr. *tṛ́ṣyati*, lat. *torreō*, grč. *τέρσομαι* 'sušiti se', stvnj. *thurst* 'žeđ', stir. *tart* 'žeđ'), s ne posve pravilnim odrazom **-rs-* > **-rz-*. Pridjev *trẽzven* (dijal. i srp.) je od praoblika **terzvenъ*. Isti je korijen u ***tost***.

Lit.: Skok III: 498; Vasmer III: 96 Snoj 782;.

trìjumf *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trijûmf* (Varaždin)

TVORBA *trijumfírati*

Posuđeno iz lat. *triumphus* 'pobjednička povorka', usp. i poklik *triumpe* (pozdrav vojskovođi). Latinske su riječi posuđene iz

grč. *θρίαμβος* 'pobjednička pjesma u čast Dionizu' (nepoznata podrijetla, vjerojatno u vezi s grč. *ἴαμβος* 'jamb, dvosložna pjesnička stopa').

Lit.: Gluhak 639; Snoj 784; Beekes 555.

trijùmvīr *m*

TVORBA *trijumvìrāt*

Posuđeno iz lat. *triumvir*, što je izvedeno od *trium* (gen. mn. od *trēs* 'tri', v. ***tri***) i *vir* 'čovjek, muškarac' < ie. **wiHro-* (lit. *výras*, skr. *vīrá-*, stir. *fer*).

trijumvìrāt *m*, v. ***trijumvir***

trȉk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trîk* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *trick*, što je pak posuđeno iz stfr. dijal. *trique* 'obmana, trik', vjerojatno od lat. *trīcae* 'sitnice, trikovi', v. ***trica***.

Lit.: Chambers 1166; de Vaan 629 Snoj 783.

trìkō *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trikô* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tricot*, što je izvedeno od glagola *tricoter* 'plesti', vjerojatno iz srniz. *strīken* 'lagano gladiti' (od istoga korijena koji je u ***štrajk***).

Lit.: Chambers 1166.

trȉler *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ilęr* (Varaždin)

TVORBA *trȉlerskī*

Posuđeno iz eng. *thriller*, što je izvedeno od glagola *thrill* 'uzbuditi', izvorno 'probiti, prodrijeti' < steng. *thyrlian*, izvedeno od *thyrel* 'rupa'.

Lit.: Chambers 1138.

trilògija *ž*

Posuđeno iz grč. *τριλογία* 'tri povezane tragedije koje su se izvodile u čast Dioniza'; riječ je složena od grč. *τρι-* (v. ***tri***) i *-λογια* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Chambers 1167.

trínaest *br.* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trinãdeste* (Brač), *trīnȁest* (Vrgada), *trinâjst* (Senj), *trinę̂jst* (Varaždin)

TVORBA *trínaestero*, *trínaestī*

Postalo od psl. **tri na desęte* (stcsl. *tri na desęte*, sln. *trînajst*, rus. *тринáдцать*, češ. *třínact*), što je složeno od **tri* (v. ***tri***), **na* (v. ***na***[1]) i **desęte*, lok. jd. od **desętь* (v. ***deset***). V. i ***osamnaest***.

Lit.: Snoj 783f.

trìper *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ipęr* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Tripper*, što je iz nnjem. *trippen* 'kapati' (u vezi s njem. *Tropfen* 'kap', eng. *drop*). Odatle i prevedenica *kapavac* kao naziv za tu bolest kod koje dolazi do kapanja, odnosno iscjetka iz spolovila, usp. i lat. *gonorrhoea* od grč. *γονή* 'sjeme, rod' i *ῥέω* 'teći' (odatle je hrv. star. *gonorèja*).

Lit.: Kluge s. v. Tripper.

trȉpice *ž, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *trȉpe* (Vrgada), *tr'ipicę* (Varaždin)

Hrv. deminutivnim sufiksom izvedeno od *trȉpe* (Rab), a to je pak posuđeno iz tal. *trippa*, što je poput fr. *tripe* 'tripice' i šp. *tripa* postalo od kslat. **tripa-* nepoznatog podrijetla (pomišlja se na posuđivanje iz arap. *ṭarb* 'loj').

Lit.: Skok III: 503; Picoche 501; Chambers 1168.

trìptih *m*

Posuđeno, eventualno preko europskih jezika (njem. *Triptych*, eng. *triptych*), iz grč. *τρίπτυχος* 'troslojni', što je složeno od *τρι-* 'tri' (v. ***tri***) i *πτυχός*, gen. jd. od *πτύξ* 'sloj', izvedenice od *πτύσσω* 'preklopiti, preslojiti' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Chambers 1168.

trȉsta *br.* (13. st.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

TVORBA *trȉsto*, *trìstōtī*, *tristotínjak*

Poput rus. *мрúста*, češ. *třista* postalo od **trisъta*, što je složeno od **tri-* (v. ***tri***) i **sъta* (v. ***sto***, ***dvjesto (dvjesta)***).

trȉvijālan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *trivial*, iz lat. *triviālis*, što je izvedeno od *trivium* 'raskrižje', od *tri-* (v. ***tri***) i *via* 'put, cesta'. Značenje se razvilo od 'običan, kakav se može naći uz cestu ili na raskrižju' do 'banalan, trivijalan'. U srednjem vijeku lat. *trivium* je i skupina tri elementarne discipline koje se uče, pa se *trivijalan* može shvatiti i kao 'onaj koji je jednostavniji, lakši'.

Lit.: Kluge s. v. trivial.

tŕka *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rka* (Varaždin)

TVORBA *tŕk, tŕkom*

Deverbalna imenica od ***trkati***, usp. i sln. *tŕk* 'trka, trk'.

tŕkāč *m*, v. ***trkati***

tŕkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trkȁt se* 'natjecati se u trčanju' (Grobnik)

TVORBA *tŕkāč* (*trkàčica, tŕkāčkī*), *tŕkāćī, tŕkalīšte, tŕknuti*

Postalo od psl. **tьrkati* 'gurati' (rus. *мóркать*, češ. *trkat* 'udarati, bosti (rogovima)') < ie. **(s)terHk-* (lit. *tùrkterėti* 'gurati, lupkati'). Značenje 'trčati' razvilo se iz 'pogurati (se), sunuti'. Postoji i mišljenje da je *tŕkati* 'lupkati, tući' izvorno različit glagol od *tŕkati* 'trčati', pri čemu bi samo ovaj potonji bio povezan s ***trka***, ***trčati***. Prihvati li se ovdje ponuđeno objašnjenje značenjskoga razvitka, takva je pretpostavka nepotrebna. Malo je vjerojatna veza glagola *trkati* s grč. *τρέχω* 'trčati', jer taj glagol dolazi od ie. **d*^{h}*reg*^{h}- 'okretati se' (usp. stir. *droch* 'kotač').

Lit.: Skok III: 504; Beekes 1506.

tŕljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trjȁt* (Brač)

Izvedeno od participa **tьrlъ* glagola **tьrti* (v. ***trti***).

Lit.: Gluhak 639.

tŕn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trnȏ* (Brač), *tŕń* (Vrgada), *tŕn* (Senj), *tŕn* (Varaždin)

TVORBA *tŕnci, trnòvit, tŕnje*

Postalo od psl. **tьrnъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *trъnъ*, sln. *tŕn*, rus. *мёрн*, češ. *trn*) < ie. **trno-* (skr. *tr̥ṇa-* 'trava', stvnj. *dorn* 'trn', možda i grč. *τέρνακα* ⟨ak.⟩ 'stablo artičoke'). Imenica *trnci* formalno je deminutiv od *trn*, ali na njezino značenje utjecao je glagol ***trnuti***.

Lit.: Skok III: 504f.; Gluhak 640; Derksen 505; Snoj 785.

tŕnci *m, pl. t.*, v. ***trn***

tŕnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *trnȗt* (Brač), *tŕnut* (Senj), *t'rnuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **tьr(p)nǫ̀ti* 'utrnuti, otvrdnuti' (sln. *o-tŕpniti* 'otvrdnuti', rus. *терпнýть* 'ukočiti se od straha', češ. *trpnouti* 'postati gorak', polj. *cierpnąć* 'otvrdnuti'). Izvedeno od istoga korijena koji je u ***trpjeti*** (u izvornu značenju 'biti čvrst, otvrdnuo'). Značenje 'postati gorak' u češkom, te u izvedenom pridjevu **tьrpъkъ* (v. ***trpak***), zasnovano je na metafori 'biti tvrda okusa' > 'biti gorak'.

Lit.: Vasmer III: 98f.

tròbōjnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'obojnica* (Varaždin)

Kalk prema fr. *tricolore* 'trobojna zastava (francuska zastava)', od *tri-* (v. ***tri***) i *couleur* 'boja' (v. ***kolorist***).

tròfēj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trofȇj* (Varaždin)

TVORBA *tròfējnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Trophäe* iz fr. *trophée* 'znak pobjede'. Francuska je riječ preko lat. *trophaeum, tropaeum* posuđena iz grč. *τροπαῖον* 'znak pobjede (obješen na stablo u čast Zeusu)', što je izvedeno od imena *Ζεὺς Τροπαῖος* 'Zeus pobjedonosni', gdje je *Τροπαῖος* izvedeno od glagola *τρέπω* 'okrenuti, obrnuti' (u smislu 'okrenuti bojnu sreću') < ie. **terp-*

(het. *tereppzi* 'orati', skr. *trapate* 'sramiti se').

Lit.: Snoj 785; Beekes 1503f.

trójac *m*, v. ***troje***

tr̀jāk *prid.*, v. ***troje***

tr̀je *br., prid.* (14. st. Žića sv. otaca *troji*)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̀je* (Brač), *tr̀je* (Vrgada), *trôję* (Varaždin)

TVORBA *trójac*, *tr̀ji*, *tr̀jica*, *trójka*, *tr̀jstvo*

Postalo od psl. **trojь* ⟨sr **troje*⟩ (stcsl. *troi*, sln. *trôj*, rus. *mpóe*, češ. *troje*) < ie. **treyo-* (lit. *treji*, latv. *treji*, skr. *trayá-*), iz istoga korijen koji je u ***tri***.

Lit.: Vasmer III: 140 Snoj 786;.

tr̀kūt *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̀kūt* (Grobnik), *tr'okut* (Varaždin)

TVORBA *tr̀kūtan*, *tr̀kutast*

Složeno od *tro-* (izvedeno od ***tri***) i ***kut***; usp. lat. *triangulus* (od *tri-* 'tri' i *angulus* 'kut'), njem. *Dreieck*.

tr̀lējbus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trol'ejbus* (Varaždin)

TVORBA *tr̀lējbusnī*

Posuđeno iz eng. *trolleybus*, što je složeno od *trolley* 'kolica' (od *troll* 'kotrljati', što je možda iz vlat. **tragulare* 'nositi' od lat. *trahō* 'vući' (v. ***traktor***), i *bus* (v. ***autobus***)).

tr̀ōm *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̀ōm* (Brač), *trôm* (Grobnik), *tr̨ōmi* (Varaždin), *tr'om* (Gola)

TVORBA *tr̀ōmōst*

Postalo od **tъromъ*, što je stari pasivni particip prezenta (kao ***pitom***, ***lakom***) od glagola **terti* (v. ***trti***). Značenjski je razvitak bio od 'satrt, koji se tare' preko 'koji se vuče' do 'teško pokretan, trom'. Na sličan je način postalo bug. *mpóмав* 'trom'.

Lit.: Skok III: 505f.; Gluhak 640.

tr̀ombōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trombôn* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *trombone* 'velika truba', što je izvedeno od *tromba* 'truba' (v. ***truba***).

tr̀omeđa *ž* (19. st.)

Složeno od *tro-* (v. ***troje***) i ***međa***, može biti kalk prema lat. *trifīnium* (od *trēs* 'tri' i *fīnis* 'međa, granica').

tr̀onuti (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'onuti* (Varaždin)

TVORBA *tr̀onūtōst*

Izvedeno od pridjeva *tronut* 'dodirnuť, što je posuđeno iz rus. *mpóнутый* 'dodirnuť, particip glagola *mpóнуть*, nesvršeno *mpóгать* (vjerojatno srodno s latv. *treksne* 'udarac', stnord. *þreka* 'pritisnuti').

Lit.: Skok III: 506; Vasmer III: 139f.

tr̀op[1] *m* (18. st.) 'talog, drop, komina'

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'op* (Varaždin), *tr'op* (Gola)

Postalo od **troръ* (usp. rus. dijal. *mpонáть* 'nabijati (nogom), gaziti, gnječiti, udarati') < ie. **trep-* 'gaziti' (latv. *trepsēti* 'gaziti', grč. *τραπέω* 'gaziti ili tiještiti grožđe'), usp. sln. *trôp*, *tropína* 'ostatak pri tiještenju voća i sjemenki'.

Lit.: Snoj 787.

trôp[2] 'stilska figura'

Posuđeno preko lat. *tropus* iz grč. *τρόπος* 'način, melodija, obrať, što je izvedeno od glagola *τρέπω* 'okretati', v. ***trofej***.

Lit.: Snoj 787.

tr̀ōpi *m, pl. t.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'opi* (Varaždin)

TVORBA *tr̀ōpskī*

Posuđeno iz njem. *Tropen*. Ta je riječ tvorena prema grč. *τροπή* 'okret, obrat (Sunca)', što je izvedeno od glagola *τρέπω* 'okretati', v. ***trop***[2].

tr̀oskōt *m* (16. st.) *(Cynodon dactylon)*

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̀oskot* (Brač), *tr̀oskot* (Vrgada)

Riječ nejasne etimologije; formalno je podudarno češ. *troskut* 'troskoť, usp. i rus. *mpóском* 'pucketanje', što je izvedeno od istoga korijena kao polj. *troskotać* 'razbiti' < **troskotъ*, vjerojatno od korijena koji je u ***trijeska***, no značenjska veza nije jasna (možda od izvornoga značenja 'lomljiva, pucketava trava'). Naziva se i *zubača* (od ***zub***, jer podsjeća na pseće zube, usp. njem. *Hundszahngras*) i *troska*, a sličan korov

Polygonum aviculare, hrv. *oputina* (izvedeno od ***put***[1], jer raste pored putova), na češkom se zove *truskavec* < **trǫskavьcь*, od korijena koji je u ***trusiti***.

Lit.: Skok III: 507; Vasmer III: 141; Vajs 2003: 268, 282.

tròstruk *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'ostruki* (Varaždin)

TVORBA *tròstruko*

Složeno od *tro-* (v. ***troje***) i ***struk***, usp. ***dvostruk***.

tròšak *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tròšak* (Brač), *tròšak* (Vrgada), *tr'ošęk* (Varaždin), *tr'ošęk* (Gola)

TVORBA *tròškōvnī*

Poput sln. *trǫ̑šek* postalo od **trošьkъ*, što je izvedeno od glagola **trošiti* (v. ***trošiti***).

tròšiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trošȉt* (Brač), *trošȉti* (Vrgada), *trošȉt* (Senj), *troš'iti* (Varaždin)

TVORBA *tròšan* (*tròšnōst*), *tròšēnje*, *tròšilo*

Postalo od psl. **trošiti* (csl. *trošiti*, sln. *trošīti*, rus. star. *мрошúть*), izvorno denominativni glagol izveden od **troxa* 'trun, iver' (sln. *tróha*, rus. dijal. *мрóха* 'malo', češ. *trocha*, polj. *trochę* 'malo', usp. hrv. star. *tròha* 'trun'). Dublja je etimologija nesigurna; ova se imenica povezuje s glagolom ***trgati*** što značenjski zadovoljava ('trun' kao 'otrgnuti dio'), ali je formalno teško (valjalo bi pretpostaviti da je korijenu **treg-* u prijevojnom stupnju **-o-* dodan sufiks **-s-*; **troxa* bi bilo pravilno izvodljivo iz **trogsā*.

Lit.: Skok III: 507; Gluhak 640; Vasmer III: 142; Snoj 785f..

tròvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trovȁt* (Brač), *trovȁti* (Vrgada), *trovȁt* (Senj), *tr'ovati* (Varaždin)

TVORBA *tròvānje*

Postalo od psl. **truti* ⟨prez. **trovǫ, *trujǫ*⟩ 'trošiti' (stcsl. *truti* ⟨prez. *trovǫ, trujǫ*⟩, rcsl. *мрутьı* 'koristiti') usp. i stcsl. *tryjǫ* 'ribati'. Ove su riječi zacijelo postale od ie. korijena **trewH-* 'strugati, potrošiti' (grč. *τρύω* 'strugati', lit. *trunėti* 'trunuti, propasti'), v. ***trava***. U hrvatskome je infinitiv *trovati* analoški prema prezentu **trovǫ*.

Lit.: Skok III: 507f.; Snoj 778.

tr̂p *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̂p* (Vrgada)

Riječ nepoznate etimologije. Povezivanje s pridjevom ***trpak*** nije značenjski motivirano. Formalno je moguće izvođenje od lat. *turpis* 'ružan, odbojan'; ova se morska životinja u romanskim govorima često naziva 'morskim penisom' (npr. ligurski *câsu maen* 'morski penis' = tal. *cazzo marino*, također ironično *belìn de mà* 'morski ljepotan'). Manje je vjerojatno izvođenje iz neke dalmatorom. izvedenice od lat. *torpeō* 'biti ukočen' (v. ***trpjeti***).

Lit.: Vinja IV: 281.

tr̂pak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rpki* (Varaždin), *t'rpęk* (Gola)

TVORBA *tr̂pkōst*

Postalo od psl. **tьrpъkъ* (csl. *trъpъkъ*, sln. *tŕpek*, rus. *мéрпкый*, češ. *trpký*, polj. *cierpki*), što je izvedeno od **tьr(p)nǫti* 'otvrdnuti, odrvenjeti, trnuti', v. ***trnuti***, ***trpjeti***.

Lit.: Vasmer III: 98f Snoj 788;.

tr̀pati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rpati* (Varaždin)

Postalo od psl. **trъpati* (bug. *мрупáм* 'nagomilati, koncentrirati', s *-u-* iz prezentske osnove), u vezi s lit. *trùpti* ⟨prez. *trumpù*⟩ 'drobiti'.

Lit.: Skok III: 508; Bezlaj IV: 235.

trpèljiv

Posuđeno iz rus. *терплúвый* 'strpljiv', od istoga korijena koji je u ***trpjeti*** i ***strpjeti se***.

tr̀peza *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trpèza* (Brač)

Posuđeno iz grč. *τραπέζα* 'stol', što je složeno od *τετρα-* 'četiri' (v. ***četiri***) i *-πεζα* < **pedya*, od imenice *πούς* ⟨G *ποδός*⟩ 'stopalo, noga', v. i ***trapez***.

Lit.: Skok III: 492.

tŕpjeti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *trpȉt* (Brač), *t^erpȉti* (Vrgada), *trpȉt* (Senj), *trp'ẹ̑ti* (Varaždin)

TVORBA *tŕpljẽnje*, *tŕpnī*

Postalo od psl. **tъrpě̑ti* ⟨prez. **tъ̑rpǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *trъpě̑ti*, rus. *mepnémь* ⟨prez. *mepnlю́*⟩, sln. *trpẹ́ti* ⟨prez. *trpím*⟩, češ. *trpěti*, polj. *cierpieć* ⟨prez. *cierpię*⟩) < ie. **terp-* 'otvrdnuti' (lit. *tiřpti* 'zaspati, otvrdnuti', latv. *tirpt* 'otvrdnuti, biti omamljen', stvnj. *derb, derp* 'grub, čvrst'). Izvorno stativni glagol poput lat. *torpeō* 'biti ukočen' (< ie. **trpeh$_1$-*) čije se značenje 'trpjeti, podnositi' razvilo iz 'biti otvrdnuo').

Lit.: Skok III: 508f.; Gluhak 640; Vasmer III: 98; de Vaan 624; Snoj 788.

trpútac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trep'ọ̑c* (Gola)

Postalo od **trьpǫtьcь* (usp. sln. *trpótec*, ukr. *мрипутник*), što je izvedeno od psl. **trь-* (v. ***tri***) i **pǫtь* 'put' (v. ***put^1***) Biljka je ime dobila po raskrižjima i putovima uz koje raste (pogoduje mu utabana zemlja), usp. njem. *Wegerich* 'trputac' (od *Weg* 'staza, put').

Lit.: Snoj 788.

tȓs *m* (15. st. Mon. croat., Bernadin)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȓs* (Brač), *tȓs* (Vrgada), *tȓs* (Varaždin), *t'rs* (Gola), *tȓs* 'Pajngrt'

TVORBA *tȓsje*

Poput sln. *tȓs*, češ. *trs* 'stabljika' i csl. *trъsьje* 'trsje' vjerojatno rana posuđenica iz lat. *thyrsus* 'stabljika', što je pak posuđeno iz grč. *θύρσος* 'štap, stabljika', v. ***torzo***. Manje je vjerojatno da valja rekonstruirati psl. **trъsь*, što bi bilo od istoga korijena koji je u ***trska***, ***trstika*** (očekivali bismo **trъšь* zbog prijelaza **s* u **š* iza **u* još u baltoslavenskome, pa bi valjalo pretpostaviti da je **s* očuvano analogijom prema **trъstьka* > *trska*, gdje je taj prijelaz pravilno izostao).

Lit.: Skok III: 509; Gluhak 640; Machek 654; Snoj 788.

tȓsiti se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rsiti sę* (Varaždin), *tȓsit se* (Grobnik), *tȓs'iti se* (Gola)

Podudarno sln. dijal. *tŕsiti se* 'truditi se' (Bela Krajina). Glagol nejasne etimologije. Uspoređuje se s lit. *triū̃sas* 'trud' i izvodi iz korijena koji je u ***trud***, no to je formalno nemoguće (očekivali bismo razvitak **trud-s-* > psl. **trys-* umjesto **trъs-*). Vjerojatnije je stoga da je glagol *trsiti se* izveden metaforičkom promjenom značenja iz ***trs*** (od 'bujati, rasti poput trsa' do 'snažno nastojati, truditi se', usp. i hrv. star. *tȓsati se* 'čvrsnuti' (Karadžić) zacijelo iz istoga izvora).

Lit.: Skok III: 509; Gluhak 640.

tȓska *ž* (19. st.)

TVORBA *tȓskin*

Poput mak. *трска* zacijelo postalo od **trъst-ьka*, što je izvedeno od **trъstь*, v. ***trstika***.

Lit.: Skok III: 510; Gluhak 640.

trstènjāk *m* *(Acrocephalus arundinaceus)*

Izvedeno od *trst* (v. ***trstika***). Značenjska je motivacija u staništima s mnogo trstike u kojima ova ptica obitava.

tȓstika *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *trskȉta, strtȉka* (Vrgada), *trst'ika* (Varaždin)

TVORBA *tȓščanī*

Postalo od **trьstika*, što je izvedeno od psl. **trьstь* ⟨a.p. *c*⟩ (hrv. star. *tȓst* ⟨G *tȓsti*⟩, sln. *tȓst*, rus. *mpocmь* ⟨G *mpócmu*⟩, polj. *treść*) < **trus-* (lit. dijal. *trùšis* 'trstika, *Phragmites commmunis*', lit. *triùšis* 'trstika', latv. *trusis*). Dublje su etimološke veze nesigurne: povezivanje s njem. *Strauch* 'grm' formalno je i značenjski teško (valjalo bi poći od korijena **(s)trew-* s različitim sufiksima u germanskom i baltoslavenskom), a veza s grč. *θρύον* 'trstika, šaš' (< **t^{h}ruso-*) moguća je uz pretpostavku da su i baltoslavenska i grčka riječ posuđene iz nekog neindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 510; Gluhak 640f.; Smoczyński 693; Snoj 788f.

tr̂ti (14. st. Lesekörn. šaf.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trît, tr̂t* (Brač), *tr̂ti* (Vrgada), *trît* (Senj), *trẽti, t'rti* (Varaždin), *t'rti* (Gola)

TVORBA *trénje*

Postalo od psl. **térti* ⟨1. l. jd.prez. **tьrǫ̀* a.p. *b*⟩ (csl. *trěti* ⟨prez. *tьrǫ*⟩, sln. *trẹ́ti* ⟨prez. *tárem*⟩, rus. *mepéть* ⟨prez. *mpy*⟩, češ. *tříti* ⟨prez. *tru*⟩) < ie. **terh$_1$-* 'trti, strugati' (lit. *trìnti* ⟨prez. *trinù*⟩, latv. *trît* ⟨prez. *trinu*⟩, skr. *turá-* 'ranjiv', lat. *terō* 'trti, brisati', grč. *tέρετρον* 'svrdlo'). U hrvatskom je infinitiv *trti* analoški prema prezentskoj osnovi (s prijevojnom prazninom), ali usp. hrv. dijal. *trijêti* 'trti', *trît* (Brač) < psl. **terti*.

Lit.: Skok III: 510; Gluhak 641; Snoj 781.

tr̀tica *ž* (18. st.)

TVORBA *tr̀tičnī*

Etimologija nejasna. Najstarije potvrđeno značenje je 'stražnji dio tijela u životinja i ptica, na kojem raste perje'. Možda izvedeno od onomatopeje *tr̂t* za puštanje vjetrova i besmislen govor (usp. sličnu onomatopeju u rus. *mapamópumь* 'blebetati'). Druga je mogućnost da je izvedeno od dijal. **tьrta* 'vitica', od lat. pasivnog participa *torta* 'izvijena', v. ***torta***.

Lit.: Skok III: 510f.; Bezlaj IV: 238f.

trúba *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Starine 22)

DIJALEKTI I POTVRDE *trûmba* (Brač), *tr'uba* (Varaždin)

TVORBA *trùbāč, trubàčica, trùbāčkī, trúbiti*

Postalo od psl. **trǫbà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *trǫba*, sln. *trǫ́ba*, rus. *mpyбá*, polj. *trąba*). Rana posuđenica iz germanskoga, usp. stvnj. *trumba* 'truba', vjerojatno onomatopejskoga podrijetla. Ista je riječ iz zapadnogermanskoga posuđena u romanskim jezicima (fr. *trompe*, tal. *tromba*, v. ***trombon***).

Lit.: Skok III: 513; Gluhak 641; Pronk-Tiethoff 2013: 124; Snoj 785.

trubàdūr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *trubadùr* (Varaždin)

TVORBA *trubàdūrskī*

Posuđeno iz fr. *troubadour*, što je pak posuđeno iz okcitanskoga *trobador* 'dvorski pjesnik, trubadur', izvedenice od glagola *trobar* 'skladati (stihove, rimu)'. To je izvorno denominativan glagol izveden od lat. *tropus* 'melodija, način', v. ***trop^2***.

Lit.: Snoj 789.

trȕckati (se) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr'uckati sę* (Varaždin)

Onomatopejski glagol, vjerojatno izveden od **trǫtьskati (se)* 'učestalo udarati, lupkati', usp. rus. *mpymúmь* 'udarati', polj. *trącić* 'udarati', češ. *troutiti* 'udarati' < psl. **trǫtìti*, usp. i hrv. dijal. *trûćiti* 'baciti'. Usporedba s lit. *treñkti* ⟨prez. *trenkiù*⟩ 'udarati' pokazuje da valja poći od korijena **trenk-* koji je u slavenskome proširen iterativnim **-t-*. Manje je vjerojatno izvođenje iz **truskati (se)*, što bi bilo izvedeno od ***trusiti***.

Lit.: Gluhak 642; Vasmer III: 145.

trûd *m* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *trũd* (Brač), *trûd* (Vrgada), *trût* (Varaždin), *tr'ūt* (Gola)

TVORBA *trúditi se*

Postalo od psl. **trûdъ* 'trud, posao' (stcsl. *trudъ*, sln. *trûd*, rus. *mpýд*, češ. *trud*) < ie. **trewd-* 'pritiskati' (lit. *triũsas* 'napor' (**trewd-s-*), latv. *traûds* 'krhak', lat. *trūdō* 'pritiskati', steng. *þreat* 'moć, pritisak' (eng. *threat* 'prijetnja'), velš. *cy-thrudd* 'smetnja, provokacija').

Lit.: Skok III: 514; Gluhak 641; de Vaan 630; Snoj 789.

trúdan *prid.* (13. st. Domentijan 'težak, naporan'; 14. st. Žića sv. otaca 'izmučen, posustao'; 18. st. 'koja nosi dijete u utrobi')

DIJALEKTI I POTVRDE *trũdan* (Brač) 1. 'mučan, naporan'; 2. 'umoran, iscrpljen'; 3. 'noseća', *trûdan* (Vrgada), *trũdẹn* 'umoran' (Varaždin) 1. 'umoran'; 2. 'koja je u drugom stanju' *(ž)*, *tr'ūdẹn* (Gola) 1. 'umoran'; 2. 'gravidna, noseća' *(ž)*

TVORBA *trûdnica* (*trûdničkī*), *trudnòća*

Izvedeno od ***trud***. Suvremeno značenje 'noseći' razvilo se od 'onaj kojemu je teško', a značenje 'umoran, iscrpljen' sačuvano je u dijalektima. Ovaj je pridjev u hrv. gotovo posve zamijenio naslijeđeni pri-

djev **bȅrdjь* 'noseći, trudan' koji se danas upotrebljava za ženke životinja, v. ***bređa***.

trúlež *m* (18. st.)

Postalo od starijega *truhlež*, što je izvedeno od **truxlъ*, v. ***truo***, ***trunuti***.

trȕliti, v. ***truo***, ***trunuti***

trȕljeti

DIJALEKTI I POTVRDE *truhliti* (19. st.), *trũljeti* (Varaždin)

TVORBA *trúlēnje*, *trúlež*

Izvedeno od participa **truxlъ* glagola **truxnǫti*, v. ***trunuti***. U razgovornom je jeziku izvorno stativni glagol *truljeti* gotovo posve zamijenio faktitivni *truliti* (upotrebljava se i u značenju 'truljeti').

trûn *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trûn* (Brač), *trûn* (Senj), *trûn* (Varaždin)

TVORBA *trûnje*

Poput rus. *мрун* 'krpa, resa' (usp. i zbirnu imenicu *мруньё* podudarnu hrv. *trûnje*) postalo od **trunъ* ili **tьrunъ*, što može biti iz istoga korijena kao u ***trti***, usp. lit. *tráunyti* 'trti, ribati, strugati', što izgleda kao denominativni glagol od neposvjedočenoga **traunas* 'trn'. Iz *trun* je u hrv. izvedeno denominativno *trúniti* (Karadžić).

Lit.: Skok III: 515; Vasmer III: 143.

trȕnuti (18. st. *truhnuti*)

Postalo od **truxnǫti* 'trunuti' (rus. *мру́хнуть*, usp. i češ. *trouchněti*), što je izvedeno od istoga korijena kao rus. *мрухá* 'trulo, smrvljeno sijeno', strus. *мрухъ* 'truo' < **trews-* (lit. *traũšti* 'razmrviti', latv. *trusêt* 'gnjiti, trunuti'), v. ***trusiti***. Dublja je etimologija nesigurna, no moguća je veza s korijenom **trewH-* 'trošiti, mrviti', koji je u ***trava***, ***trovati***, usp. lit. *trunėti* 'gnjiti' iz toga korijena.

Lit.: Skok III: 515; Vasmer III: 145.

trȕo *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trûl* (Grobnik)

Poput rus. *мру́хлый* 'truo' i slč. *trúchly* postalo od **truxlъ*, što je particip glagola ***trunuti***.

trûp *m* (13. st. Domentijan; 15. st. Starine 23, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *trûp* (Brač), *trûp* (Vrgada), *tr'up* (Varaždin)

TVORBA *trúpac*, *trúplo*

Postalo od psl. **trupъ* 'panj, trupac' (stcsl. *trupъ* 'stablo, truplo', strus. *мрупъ* 'stablo, truplo', češ. *trup*) < **trowp-*/**trup-* 'kršiti, mrviti' (lit. *trupùs* 'krhak', *trupėti* 'mrviti', stprus. *trupis* 'klada, trupac', možda i latv. *trupēt* 'gnjiti'), usp. iz istoga ie. korijena rus. *мрупúть* ⟨prez. *мруплю́*⟩ 'mrviti'. Veza s grč. *τρῡπάω* 'bušiti' malo je vjerojatna (grčko dugo *ῡ* ne može biti od ie. **u*), a veza s korijenom koji je u ***trpjeti*** je formalno nemoguća. Značenje 'truplo' razvilo se u nekim jezicima metaforom (mrtvo truplo kao posječeno stablo).

Lit.: Skok III: 516; Gluhak 642; Vasmer III: 143f.; Šapošnikov 2007.

trȕpa *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȕpa* (Brač)

Posuđeno preko njem. *Trupp, Truppe* iz fr. *troupe* 'postrojba', izvorno 'krdo' < frnč. **þropp-* 'gomila'.

Lit.: Picoche 502; Kluge s. v. Trupp.

trúpac *m*, v. ***trup***

DIJALEKTI I POTVRDE *trũpȃc* (Brač), *trupãc* (Senj), *trũpęc* (Varaždin)

trúplo *sr* (18. st.), v. ***trup***

DIJALEKTI I POTVRDE *trũplȏ* 'mrtvo tijelo' (Grobnik), *tr'uplo* (Varaždin)

trúsiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trũsȉt* (Brač), *trũsȉt* (Grobnik), *trũsiti* (Varaždin)

Postalo od **trǫsiti* 'tresti', što je zacijelo denominativni glagol od psl. **trǫsъ* 'potres' (hrv. star. *trûs*, stcsl. *trǫsъ* 'potres, oluja', sln. *trȏs*, strus. *мрусъ*), od istoga korijena (s prijevojnim stupnjem **-o-*) kao ***tresti***. Formalno se **trǫsiti* može tumačiti i kao kauzativ od **trę̀sti* (tj. kao 'činiti da se što trese').

Lit.: Vasmer III: 144.

trȕt *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *trȕt* (Brač), *trȕt* (Grobnik), *trût* (Varaždin)

Postalo od psl. **trǫtъ* (srp. csl. *trǫtъ*, sln. *trȏt*, rus. *мрýтень*, ukr. *мрут*, stčeš. *trút*, češ. *trout*), srodno s lit. *trãnas* 'truť, latv.

trans < **tron-*. Dublja je etimologija neizvjesna, no u germanskim jezicima postoji slična riječ za truta, njem. *Drohne* < stvnj. *treno* (eng. *drone*, odakle je u novije vrijeme posuđeno hrv. *drȍn* 'bespilotna letjelica'); germanski oblici upućuju na korijen **dʰren-*, usp. i grč. dor. *θρῶναξ* 'trut'. Možda su sve navedene riječi za truta izvorno onomatopejske, a izvor im je zujanje koje proizvode trutovi.

Lit.: Skok III: 516; Vasmer III: 145; Snoj 788; Kluge s. v. Drohne.

tr̂zati (14. st. Danilo; 15. st. Starine 41 – Čistilište Patricijevo)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rzati* (Varaždin), *tr̂zat se* (Grobnik)

TVORBA *tr̂zāj*, *tr̂zalačkī*, *tr̂zalica*, *tr̂zānje*, *tr̂znuti*

Postalo od psl. **tьrzati* ⟨prez. **teržǫ*⟩ (stcsl. *trьzati* ⟨prez. *trěžǫ*⟩, sln. *trzati*, rus. *мерзáть*), zacijelo od istoga korijena kao u ***trgati*** (**-z-* je umjesto **-g-* vjerojatno uvedeno analoški prema glagolima u kojima se **-ž-* < **-zj-* u 1. l. prezenta smjenjuje sa **-z-*, usp. ***mazati***). U hrvatskom je 1. l. jd. analoški preobličeno prema infinitivu (*trzam* umjesto **trězam*).

Lit.: Derksen 505f; Vasmer III: 97.

tr̂zavica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'rzavica* (Varaždin)

Izvedeno od ***trzati***; u značenju 'razmirica' može biti kalk prema njem. *Zuckung* (od *zücken* 'trzati').

tr̂žȉšte *sr* (15. st. Mon. croat.)

TVORBA *tr̂žīšnī*

Izvedeno od *tržiti*, što je denominativan glagol od ***trg***. U apstraktnom značenju 'mehanizam razmjene dobara i usluga za novac' riječ je kalk prema eng. *market* što izvorno znači 'tržnica, mjesto gdje se trguje'.

tr̂žnica *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tr̂žnica* (Varaždin)

Izvedeno od pridjeva *tržni* 'koji se odnosi na trg', što je pak izvedeno od ***trg***.

tsunàmi *m*

Posuđeno preko eng. *tsunami* iz jap. *tsunami* (od *tsu* 'luka' i *nami* 'val').

Lit.: Chambers 1173.

tû *pril.* (12. st. Mon. serb.; 14. st. (15. st.) Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tû, tūtȅ* (Senj), *tȕ, tȕka* (Grobnik), *tû* (Varaždin), *t'ꙋ* (Gola)

Postalo od psl. **tu, *tu-to* 'tu' (stcsl. *tu*, sln. *tú*, rus. *mym*, polj. *tu, tutaj*), što je izvedeno iz zamjeničke osnove **to-* (v. ***to***) vjerojatno dodavanjem čestice **-u-* 'ondje' (skr. *u*).

Lit.: Vasmer III: 157; Dunkel 2014: 817ff.; Snoj 790.

túba *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tûb* (Brač), *t'uba* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Tube* iz eng. *tube* 'cijev', što je pak preko fr. *tube* posuđeno iz lat. *tubus* 'cijev' (nejasne dublje etimologije). U značenju glazbenoga instrumenta riječ *tuba* posuđena je preko njem. *Tuba* iz lat. *tuba* 'vojna trublja', što je također izvedeno od *tubus* 'cijev'. Iz istog je izvora (preko tal. *tubo*) i čak. *tubo* 'dimnjak, cilindar' (Cres).

Lit.: Skok III: 517; Snoj 790; de Vaan 632.

tuberkulóza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *tubȩrkul'oza* (Varaždin)

TVORBA *tȕberkulōznī*

Posuđeno iz europskih jezika (usp. eng. *tuberculosis*, njem. *Tuberkulose*, fr. *tuberculose*). Riječ je tvorena od lat. *tūberculum* 'mala oteklina', što je izvedeno od *tūber* 'gljiva, guba (na stablu)', što je možda etimološki povezano s *tūmor* 'izraslina' (v. ***tumor***). Tuberkuloza je dobila ime po izraslinama na oboljelom tkivu koje ova bolest izaziva.

Lit.: de Vaan 632; Snoj 790.

tȕcati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȕcati* (Vrgada), *t'ucati* (Varaždin)

Izvedeno od korijena koji je u ***tući*** analogijom prema glagolima kod kojih je pra-

vilna smjena *k, č* i *c* (usp. ***vući*** – *vučem, vucite, vuku*). Vulgarno značenje 'spolno općiti' (uglavnom u srp.) ovaj je glagol razvio na sličan način kao eng. *bang* 'udarati' ili njem. *bumsen* 'udarati'.

tùce *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ucẹt* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. dijal. *dutzet* (stand. njem. *Dutzend*), što je pak posuđeno iz fr. *douzaine* 'dvanaest' < vlat. *duodecena*. Ta je pak riječ izvedena od lat. *duodecim* 'dvanaest', od *duo* 'dva' (v. ***dva***) i *decem* 'deset' (v. ***deset***).

Lit.: Gluhak 642; Picoche 155f.

tùča *ž* (15. st. Archiv f. slav. Phil. 29, 580)

DIJALEKTI I POTVRDE *tùča* (Grobnik), *t'oča, t'uča* (Varaždin), *t'oča* (Gola)

Postalo od psl. *tǫ́ča* ⟨a.p. *a*⟩ 'grad, tuča' (sln. *tǫ́ča*, rus. *mýča* 'crn oblak, oluja', polj. *tęcza*). Dublja je etimologija nejasna; može biti izvedenica (**tōmk-yeh$_2$*) od ie. korijena **temk-* 'biti gust' (lit. *tánkus* 'gust', het. *tamekzi* 'pritiskati', av. *taxma-* 'hrabar' (<'čvrst'), stnord. *þettr* 'gust', njem. *gedeihen* 'uspijevati'). Ako je ova etimologija točna, akut u baltoslavenskome može se objasniti samo prijevojnim duljenjem u imenskim izvedenicama (kao u ***vrana***).

Lit.: Skok III: 517; Gluhak 642; Snoj 769; Pronk 2013c: 13.

túčak *m* (16. st.; 19. st. 'dio cvijeta')

Poput rus. *молчóк* 'udar, udarac' izvedeno od korijena **tьlči*, v. ***tući***.

tûći (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tũć* (Brač), *tũći* (Vrgada), *tũć* (Senj), *tǫ̑či* (Varaždin)

TVORBA *tùčnjava*

Postalo od psl. **telkti* ⟨prez. **tьlkǫ*⟩ (stcsl. *tlěšti* ⟨prez. *tlъkǫ*⟩, sln. *tléči* ⟨prez. *tólčem*⟩, rus. *молóчь* ⟨prez. *молкý*⟩, polj. *tłuc* ⟨prez. *tłukę*⟩) < **telk-* (lit. *tìlkstu, tìlkti* 'biti krotak, pitom' (< **'biti istučen'), latv. *nuotalcît* 'izudarati', možda i velš. *talch* 'komadići' < **talk-sk-*), v. i ***tlaka***. U hrv. je u infinitivu *-u-* < **-ъl-* uvedeno analogijom prema prezentskoj osnovi.

Lit.: Skok III: 518f.; Gluhak 643; Vasmer III: 116f.; Matasović 2009: 367; Snoj 771.

tùd, tùdā *pril.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tùd* (Vrgada), *tũd, tũda* (Senj)

Postalo od psl. **tǫdy, *tǫda* (stcsl. *tǫdu* 'odatle', sln. *tǫ̑daj*, rus. *myдá*, polj. *tędy*), zacijelo od **tom* (akuzativ cilja pokazne zamjenice **to-*, v. ***to***) i čestice **d^{h}e-* (v. ***gdje***).

Lit.: Vasmer III: 148.

tûđ *prid.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca *tuj*)

DIJALEKTI I POTVRDE *tûj* ⟨ž *tūjà* sr *tûje*⟩ (Brač), *tũjī* (Vrgada), *tùđi, tùji* (Senj), *tûji, tûži* (Varaždin)

TVORBA *tùđin* (*tuđínac* (*tuđínčev*), *tùđīnka, tùđīnskī*), *tuđìna*

Postalo od psl. **tjudjь* 'tuđ, neobičan' (stcsl. *štuždь, tuždь*, sln. *tûj*, rus. *чужóй*, polj. *cudzy*). Dublja je etimologija nesigurna. Riječ može biti posuđena iz germanskoga **þiuda-* 'narod' (got. *þiuda*) sa slavenskim sufiksom **-jь* (za razvitak značenja usp. sln. *ljûdski* 'narodni, strani'), no moguće je i da je naslijeđena od ie. **tewtyo-*, izvedenice od **tewteh$_2$* 'narod' (stir. *túath* 'pleme', lit. *tautà* 'narod') s disimilacijom **t...t* > **t...d* (slično kao u ***tvrd***). I u tom bi se slučaju značenje razvilo od 'onaj koji ima običaje (drugog) naroda' do 'inozemni, tuđi'. U hrvatskom je oblik *tuđ* nastao disimilacijom od **ćuđ* što bismo očekivali po glasovnim pravilima.

Lit.: Skok III: 519; Gluhak 643; Vasmer III: 352; Pronk-Tiethoff 2013: 203f.; Snoj 790f.

tùđica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'užica* (Varaždin)

Izvedeno od ***tuđ***; djelomičan kalk prema njem. *Fremdwort* (od *fremd* 'tuđ' i *Wort* 'riječ'), usp. i sln. *tújka* 'tuđica' od *tûj* 'tuđ'.

túga *ž* (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tūgà* (Brač), *tūgà* (Vrgada), *tǫ̑ga, t'uga* (Varaždin)

TVORBA *tugàljiv* (*tugàljivōst*), *tugòvati* (*tugòvānje*), *túžan* (*túžno*)

Postalo od psl. **tǫgà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *tǫga*, sln. *tǫ́ga*, strus. *мѫга*, rus. *мугá*, polj. *tęga*) < ie. **tong-/*tng-* (lit. *tingùs* 'spor, lijen', stnord. *þungr* 'težak, naporan'). Izvedeno od istoga korijena koji je u ***težak***[1] (< **teng-*). Značenje 'tuga' razvilo se iz '(duševna) težina, napor'.

Lit.: Skok III: 452f.; Derksen 495; Vasmer III: 147; Snoj 769.

tùja *ž (Thuja occidentalis)*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'uja* (Varaždin)

Posuđeno iz nlat. *thuja*, što je pak posuđeno iz grč. *θυία* 'cedar, cedrovina' (izvedenica od *θύω* 'vršiti žrtvu paljenicu'). Ovo je sjevernoameričko zimzeleno drvo tako nazvano zbog sličnosti njegova mirisa s mirisom cedrovine.

Lit.: HER 1361.

tùlipān *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ulipan* (Varaždin), *tùlipān* (Grobnik)

Posuđeno preko tal. *tulipano* (ili njem. star. *Tulipan)* iz nlat. *tulipanus* 'tulipan', što je pak posuđeno iz tur. *tülbend* 'turban' (oblik tulipanova cvijeta podsjeća na turban). Uzgoj je tulipana u 16. stoljeću iz Turske u Europu prenio Ghislain de Busbecq (1522. – 1592.), habsburški ambasador u Carigradu, od kojega potječe i naziv *tulipanus*. Turska je riječ za 'tulipan' *lâle* (usp. hrv. dijal. i srp. *lala* 'tulipan'), no u turskom se pjesništvu često upotrebljavala metafora 'turban' za 'tulipan', v. i ***turban***.

Lit.: Skok III: 521; Snoj 791.

túliti[1] (19. st.) 'gasiti plamen (svijeće) gušenjem pomoću tuljca'

Danas zastario glagol u značenju 'gasiti, zatirati', postao od psl. **tulìti* 'sakriti' (csl. *za-tuliti* 'sakriti', sln. *túliti* 'motati, ugnijezditi se', rus. *мулúть* 'sakriti', češ. *touliti* 'pritisnuti', polj. *za-tulić* 'pokriti'). Zacijelo od istoga korijena kao ***tuljac***, možda denominativan glagol od psl. **tulъ* 'tobolac, tuljac' (s izvornim značenjem 'skrivati, spremati u tuljac'). Dovodi se u vezu i s lit. *tulis* 'klin', *tulẽlė* 'tuljac', steng. *þoll* 'klin' (< ie. **tewl-*).

Lit.: Skok III: 520f.; Snoj 791; Boryś 2007a: 159ff.

túliti[2] (18. st.) 'ispuštati dugačak i jednoličan zvuk, zavijati'

DIJALEKTI I POTVRDE *tūlȉt* (Senj), *tũliti* (Varaždin), *tūl'iti* (Gola)

Glagol nejasnoga, možda onomatopejskoga postanja. Glasovno i značenjski podudarno je sln. *tulīti*. Za sličnu onomatopeju usp. lat. *ululō* 'jadikovati'.

Lit.: Skok III: 521; Snoj 791.

tùlum *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'ulum* (Varaždin)

Starije je značenje 'mješina za vino' (usp. *tulumbaša* 'onaj koji toči vino'). Posuđeno iz tur. *tulum* 'mješina'. Značenje 'zabava, dobar provod' razvilo se metaforički.

Lit.: Skok III: 437.

túljac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tūlȁc* 'tobolac za brus (od kose)' (Brač), *tũlęc* (Varaždin), *tūlȁc* 'tobolac za brus od kose' (Grobnik)

Postalo od **tuljьcь*, što je izvedeno od psl. **tulъ* 'tobolac, tuljac' (stcsl. *tulъ*, sln. *tûl*, rcsl. *мулъ*, rus. *мул*, češ. *toul*). Vjerojatno izvedeno od korijena glagola ***tuliti***[1] u značenju 'spremati, skrivati'. Veza sa skr. *tūṇa-* 'tobolac' i grč. *σαννίον* 'koplje, penis' malo je vjerojatna, no upućivala bi na ie. korijen **teh$_2$w-*.

Lit.: Skok III: 520f.; Vasmer III: 150; Snoj 791.

tùljan *m* (19. st. Šulek)

Posuđeno iz rus. *тюлéнь*, što je posuđeno iz samojedskoga (usp. lap. *dullja*).

Lit.: Vasmer III: 163.

tùmāč *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tumȃč* (Varaždin)

TVORBA *tumáčiti* (*tumáčēnje*), *tumàčica*

Postalo od psl. **tъlmačь* (sln. *tolmáč*, strus. *тълмачь*, rus. *молмáч*, polj. *tłumacz*). Rana posuđenica iz nekog turkijskog jezika (možda protobulgarskoga), usp. kumanski *tylmač*, kirgiski *tilmäš*, osmanski *dilmač*, tur. *tılmaç*. Mađ. *tolmács* i njem.

Dolmetscher posuđenice su iz slavenskoga.

Lit.: Skok III: 521; Gluhak 643; Vasmer III: 115.

tumàrati (19. st. Karadžić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tumār'ati* (Gola)

TVORBA *tumārānje*

Glagol nejasna postanja, zabilježen i (s metatezom) kao *mutàrati* (Karadžić). Dovođenje u vezu s tur. *tuman* 'magla, dim' je proizvoljno. Ako je oblik *mutàrati* izvoran, moguće je izvođenje iz vlat. **movitare* 'kretati se' (arum. *mutà*, sttal. *mutare*, veljot. *moiturlo*), što je izvedeno od imenice **movita* 'pokret' (sttal. *motta*, fr. *meute* 'ustanak'), izvedenice od lat. *moveō* (v. ***motor***).

Lit.: Skok III: 522; REW 5704-5.

tùmor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tūmǫ̑r* (Brač), *t'umor* (Varaždin)

TVORBA *tùmorskī*

Posuđeno iz lat. *tumor*, što je izvedeno od glagola *tumeō* 'oticati' < ie. **tew-m-* 'naduti se, oteći' (lit. *tuměti* 'zgusnuti se', srvelš. *tyfu* 'naduti se', skr. *túmra-* 'snažan').

Lit.: Skok III: 523; de Vaan 633.

tùmul *m*

Posuđeno iz lat. *tumulus* 'humak', što je izvedeno od glagola *tumeō* 'oticati', v. ***tumor***. Značenje 'vrsta oblaka' razvilo se u suvremenim europskim jezicima zbog sličnosti tumula s humkom.

Lit.: de Vaan 633.

tùna *ž*, v. ***tûnj***

tùndra *ž*

Posuđeno iz rus. *мýндра*, što je pak posuđeno iz fin. *tunturi* 'visoko brdo bez šume' ili laponskoga *tundar* 'brdo'.

Lit.: Vasmer III: 152.

tùnēl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tunȇl* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Tunnel* iz eng. *tunnel*, što je pak iz fr. *tonnel*, izvedenice od *tonne* 'velika posuda, bačva', v. ***tona***. Značenje 'podzemni prolaz' razvilo se u engleskome, kad je izgrađen prvi moderni tunel (na Grand Trunk kanalu u Engleskoj, oko 1760.).

Lit.: Chambers 1175; Snoj 792.

tùnika *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tǫ̑nika, tùnika* (Brač), *t'unika* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *tunica* < **ctunica*, izvorno semitska posuđenica (usp. aram. *kithuna*, hebr. *kᵉtonet* 'košulja koja se nosi na golom tijelu').

Lit.: Snoj 792.

tûnj *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tûń* (Brač), *tûń* (Vrgada), *tûn* (Senj); *tun* (18. st.)

TVORBA *tùnjevina*

Posuđeno (vjerojatno preko dalmatorom.) iz lat. *thynnus, thunnus*, što je pak posuđeno iz grč. *θόννος*. U novije doba češće se govori *tùna* (prema američkom engleskome, što je također izvorno iz grč. *θόννος*). Grč. *θόννος* nema razjašnjeno podrijetlo (neki ovu riječ smatraju semitskom posuđenicom i povezuju s hebr. *tannīn* 'zmija, vodena neman', što je formalno i značenjski nategnuto).

Lit.: Skok III: 523; Chambers 1774; Beekes 564.

tûp *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tûp* (Brač), *tûp* (Vrgada), *tûp* (Senj), *tǫ̑pi* (Varaždin), *t'ȗp* (Gola)

TVORBA *tûpo, túpōst*

Postalo od psl. **tǫ̑pъ* ⟨a.p. *c*⟩ (srp. csl. *тѫпъ* 'gust, tup', sln. *tȍp*, rus. *мупóй*, polj. *tępy*) < ie. **temp-* 'natezati' (lat. *tempus* 'vrijeme' izvorno 'protega (vremena)', lit. *tampýti, teñpti*), v. i ***tempo***. Veza sa stvnj. *stumpf* 'tup, budalast' bila bi moguća uz pretpostavku (nepravilne) alternacije **(s)temb-/*(s)temp-* (usp. i grč. *στέμβω* 'tlačiti, udarati').

Lit.: Skok III: 524; Vasmer III: 153; Snoj 772.

tùpan *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *t'upan* (Varaždin)

Izvedeno od ***tup***, zbog metafore kojom se duševnim sposobnostima ograničena čovjeka smatra tupim po duhu ili pameti.

tûr[1] (14. st. Stefan kr.) 'divlji bik'

Postalo od psl. **tûrъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *tûr*, stcsl. *turъ*, strus. *turъ*) < ie. **tawro-* (lit. *taũras*, stprus. *tauris*, lat. *taurus*, grč. *ταῦρος*, stir. *tarb*). Ova je riječ možda semitska posuđenica u indoeuropskom (usp. aram. *tōr*, hebr. *šōr*).

Lit.: Vasmer III: 154; Beekes 1456.

tûr[2] (19. st.) 'stražnjica' *razg., reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *tûr, t'ura* (Varaždin), *t'ūr* 'gornji dio hlača' (Gola)

Izvorno je značenje 'gornji stražnji dio na gaćama', a zatim i 'stražnjica'. Zacijelo turcizam, apstrahiran iz tur. glagola *oturmak* 'sjesti'.

Lit.: Škaljić 623f.

túrati (17. st.)

Postalo od psl. **turati* 'tjerati, gurnuti' (rus. *mypúmь*, sln. *túrati*, bug. *mýрям* 'postavljati', polj. dijal. *turać się* 'klatiti se, lutati'); dublja je etimologija nesigurna, a veza s ***tvoriti*** i lit. *turėti* 'imati' značenjski i formalno nategnuta.

Lit.: Skok III: 525; Bezlaj IV: 249.

tùrbān *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Turban*, što je poput fr. *turban*, tal. *turbante* posuđeno iz tur. *tülbend* 'turban'. Turska je riječ pak posuđena iz perz. *dülbänd*, što je vjerojatno složeno od *dil* 'srce' i *bändän* 'vezati'; iz istoga je izvora i ***tulipan***.

Lit.: Snoj 792.

turbína *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *turb'ina* (Varaždin)

TVORBA *tùrbīnskī*

Posuđeno preko njem. *Turbine* iz fr. *turbine*, što je izvedeno od lat. *turbō* 'vrtlog'. Odatle je apstrahiran prefiksoid *turbo-* (npr. *turbomlaznjak*). Lat. *turbō* je izvedeno iz korijena imenice *turba* 'zbrka, nered', što je vjerojatno posuđeno iz grč. dijal. *τύρβη* 'buka, strka' (nepoznata podrijetla).

Lit.: Snoj 792; de Vaan 634.

tùrist *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *turîst, turîsta* (Brač), *turîst* (Varaždin)

TVORBA *tùristica, turìstičkī, turìzam*

Posuđeno iz eng. *tourist*, što je izvedeno od *tour* 'putovanje', a to je pak posuđeno iz fr. *tour* 'put, obilazak', izvorno 'kružni put' od glagola *tourner* 'okretati'. Ta je pak riječ preko lat. *tornus* 'lončarsko kolo' posuđena iz grč. *τόρνος* 'nož za rezbarenje', od glagola *τείρω* 'strugati, trti', iz istoga korijena koji je u ***trti***. U engleskom, *tourist* je isprva bio sudionik na putovanju *Grand Tour*, obilasku znamenitosti na europskom kontinentu u kojem su od 17. stoljeća sudjelovali pripadnici engleskoga plemstva.

Lit.: Chambers 1154; Snoj 792.

tùriti (18. st.)

Postalo od psl. **turìti* 'gurnuti, umetnuti' (bug. *mýpам*, rus. *mypúmь*). Dublja je etimologija nesigurna. V. ***turati***, ***teturati***.

Lit.: Skok III: 525; Vasmer III: 154f.

turnèja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *turnêja* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *tournée*, izvorno 'kružno putovanje', izvedenice iz *tour* 'put, obilazak', v. ***turist***.

tùrnīr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tūrnîr* (Grobnik), *turnêr* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Turnier*, što je izvedeno od srvnj. *turnieren* 'sudjelovati u viteškom natjecanju', a to je pak posuđeno iz stfr. *tornier* < lat. *tornō* 'okretati se', što je izvedeno od *tornus* 'lončarsko kolo', v. ***turist***.

Lit.: Kluge s. v. Turnier.

tùrnus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *t'urnus* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Turnus* iz srlat. *turnus* 'promjena, (novi) red' od lat. *tornus* 'lončarsko kolo', v. ***turist***.

Lit.: Kluge s. v. Turnus.

tùroban *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *turõbẹn* (Varaždin), *tur'obẹn* (Gola)

TVORBA *turobiti*

Podudarno sa sln. *turóben*, no dublja je etimologija nesigurna. Može biti od **turobьnъ*, što bi bilo izvedeno od imenice **turoba*, no takva imenica ne postoji. Možda valja poći od neposvjedočenoga **turъ* 'žalostan', što bi bilo disimilirano od **trurъ*, a to može biti posuđeno iz srvnj. *trūre* 'žalost' (njem. *Trauer*). Manje je vjerojatno izvođenje od **tmuroba* (v. ***tmuran***).

Lit.: Skok III: 527; Bezlaj IV: 250; Snoj 793.

tûst *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *tûst* (Brač), *tûst* (Vrgada), *tûst* (Senj), *tõsti, tũsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **tȏlstъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'debeo' (csl. *tlъstъ*, sln. *tôlst*, rus. *мóлстый*, češ. *tlustý*). Dublja je etimologija nesigurna, ali pomišlja se na izvođenje iz **tlgʰ-to-*, participa korijena **telgʰ-* koji je u lit. *tilžti* 'biti mekan', *tulžti* 'nateći, naduti se', latv. *tùlzt*.

Lit.: Skok III: 528; Gluhak 645; Snoj 771f.

tûš[1] *m* 'naprava za pranje tijela'

DIJALEKTI I POTVRDE *tûš* (Varaždin)

TVORBA *tušírati (se)* (*tušírānje*), *tûš-káda*

Posuđeno iz aust.-njem. *Tusch* (njem. *Dusche*), što je pak posuđeno iz fr. *douche*. Francuska je riječ izvorno značila 'natjecanje vode (na mlin)' i posuđena je iz tal. *doccia*, od lat. *ductiō* 'navođenje' (od glagola *dūcō* 'voditi', v. ***dužd***).

Lit.: Kluge s. v. Dusche.

tûš[2] *m* 'vodena boja od čađi i pigmenata'

DIJALEKTI I POTVRDE *tûš* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Tusche*, što je izvedeno od glagola *tuschen* 'crtati tušem', a to je pak posuđeno iz fr. *toucher* 'dodirivati' (u prenesenom značenju i 'crtati'). Francuski je glagol od vlat. *toccare* 'udarati'.

Lit.: Gluhak 646.

tùtnuti (19. st. Karadžić)

Nejasno, usp. i hrv. star. *tûšnuti* 'metnuti kradom nešto pod kreveť (Karadžić). Možda posuđeno iz tur. *tutmak* 'uhvatiti' (ali se značenje ne slaže).

Lit.: Skok III: 528.

tùtnjiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tutńȉt* (Brač), *tutńȉti* (Vrgada), *t'utńati* (Varaždin)

TVORBA *tùtnjava*

Izvedeno od *tûtanj* 'grmljavina' < **tǫtьnjь* (stcsl. *tǫtьnъ* 'zvuk', polj. *tętеn* 'tutnjava') < ie. **(s)ten-* 'grmjeti' (skr. *stanayati*, lat. *tonō*, steng. *þunor* 'grom', njem. *Donner*, stir. *torann*).

Lit.: Skok III: 529; de Vaan 623.

tûtor (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tũtor* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko eng. *tutor*, iz lat. *tūtor* 'nadzornik, čuvar', što je izvedeno od glagola *tueor* ⟨*tuērī*⟩ 'nadgledati, čuvati' < ie. **tewh₂-* 'biti moćan' (skr. *tavás-* 'moćan', grč. *σάος* 'siguran').

Lit.: de Vaan 632.

tû-tû *uzv.*

Onomatopeja, usp. njem. *tut*.

tužàkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tuž'akati* (Varaždin)

TVORBA *tužàkalo*

Iterativni glagol izveden od ***tužiti***.

tùžba *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tužbȁ* (Brač), *tužbȁ* (Vrgada), *t'užba* (Varaždin)

Poput sln. *tóžba*, češ. *tužba* 'želja, težnja' izvedeno od **tǫžiti*, v. ***tužiti***.

tùžibaba *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tùžibaba* (Senj), *t'užibaba* (Varaždin)

Složeno od ***tužiti*** i ***baba***.

túžiti (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *tūžȉt* (Brač), *tūžȉt* (Senj), *tūžȉti* (Vrgada), *tǫ̃žiti, tũžiti* (Varaždin)

TVORBA *tùžāljka, tûženica, tûženīk, túžēnje, tùžitelj* (*tužitèljica*), *tužitèljstvo, túžiti se*

Postalo od psl. **tǫžiti* (stcsl. *tǫžiti* 'strašiti se', sln. *tožíti*, rus. *мужúть* 'žaliti se', češ. *toužiti* 'čeznuti, željeti'), što je izvedeno od **tǫga* (v. ***tuga***) u izvornom značenju 'teret, težina'. Za značenje 'optužiti' usp. njem. *belasten* 'optužiti' od *Last* 'teret'.

Lit.: Skok III: 452f.; Snoj 775.

tvâr *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

TVORBA *tvârnī*

Postalo od psl. **tvarь* 'stvorenje, stvor' (stcsl. *tvarь*, bug. *тварь*, rus. *тварь*, polj. *twarz* 'lice'), zacijelo korijenska imenica prijevojnim duljenjem izvedena od korijena glagola **tvoriti*, v. ***tvoriti***, usp. lit. *tvorà* 'ograda' < **twōr-*.

Lit.: Skok III: 531; Vasmer III: 85; Snoj 793.

tvîd *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *tvît* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *tweed*, izvorno komercijalno ime proizvoda, u 19. st. preobličeno od *twilled* 'križno istkano', od *twill* 'tkati u križ' (posuđeno iz lat. *bilīx* 'dvostruko tkanje' sa zamjenom eng. *tw-* umjesto lat. *bi-* 'dvostruk'). Možda je na ime ove vrste tkanine utjecalo i ime škotske rijeke *Tweed*.

Lit.: Chambers 1177; Snoj 794.

tvôj *zam.* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tvǫ̃j* (Brač), *tvõj* (Vrgada), *tvõj* (Senj), *tvôj* (Varaždin)

Postalo od psl. **tvõjь* (stcsl. *tvojь*, sln. *tvój*, rus. *твой*, polj. *twój*) < ie. **two-yo-* (stprus. *twais*, usp. i grč. *σός*, skr. *tva-* < **two-*, lit. *tãvas*, lat. *tuus* < **tewo-*), izvedeno od korijena lične zamjenice **tuH-* 'ti' (v. ***ti***).

Lit.: Skok III: 530; Snoj 794.

tvòr *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tvǫ̀r* (Varaždin)

Postalo od psl. **dъxorь* (sln. *dihūr*, sln. dijal. *thǫ̀r*, strus. *дъхор, дохорь*, rus. *хорь*, češ. *tchoř*, polj. *tchórz*), što je izvedeno od glagola **dъxati, *dъxnǫti* 'vonjati, smrdjeti' (hrv. *dàhnuti*, rus. *дохнýть*, češ. *vzdechnout*), od istoga korijena koji je u ***dah***. U hrvatskom je zacijelo potrebno pretpostaviti praoblik **dъxvorь* sa smjenom **xv/*v* kao u ***vrganj*** (< **xvьrganjь*).

Lit.: Gluhak 645; Snoj 109.

tvórac *m*, v. ***tvoriti***

DIJALEKTI I POTVRDE *tvǫ̃ręc* (Varaždin)

tvòrba *ž* (17. st. 'tvorenje, činjenje')

TVORBA *tvòrbenī*

Poput sln. *tvǫ̀rba*, češ. *tvorba* izvedeno od ***tvoriti***.

tvòriti (13. st. Domentijan; 15. st. Mon. croat.)

TVORBA *tvórac* (*tvórčev*), *tvorènica, tvòrevina*

Postalo od psl. **tvorīti* (stcsl. *tvoriti*, sln. *s-torīti*, rus. *творúть*, polj. *tworzyć*) < **twerH-* 'primiti, stisnuti (rukama)' (lit. *tvérti* 'primiti', latv. *tvert*, s drugim prijevojnim stupnjem u korijenu lit. *turėti* 'imati', stprus. *turīt* 'imati', usp. i grč. *σορός* 'urna' < **tworHo-*, *σειρή* 'konopac' < **twerH-*). Slavenski **tvoriti* je izvorno kauzativ od toga korijena, a značenje se razvilo od 'stisnuti' preko 'oblikovati' do 'izrađivati, tvoriti' (zacijelo izvorno u grnčarskoj terminologiji). Drugoga je postanja *-tvoriti* u složenim glagolima poput *otvoriti* gdje je *t-* apstrahirano iz prefiksa **otъ* (v. ***otvoriti***), a korijen je **ver-*.

Lit.: Skok III: 530f.; Gluhak 645; Vasmer III: 87.

tvórnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tvõrnica* (Grobnik)

TVORBA *tvórničār* (*tvórničārev, tvórničārka*), *tvórničkī*

Izvedeno od ***tvoriti***.

tvȓd *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *tvȓd* (Brač), *tvȓd* (Vrgada), *tvȓd* (Senj), *t'rdi* (Varaždin), *t'r̄t* (Gola)

TVORBA *tvrdòća*

Postalo od psl. **tvьrdъ* (stcsl. *tvrьdъ*, sln. *trd*, rus. *твёрдый*, polj. *twardy*), što je disimilacijom **t...d* < **t...t* postalo od **twrH-to-* (lit. *tvìrtas* 'tvrd', latv. *tvîrts*), ili je **-d-* umjesto **-t-* uvedeno analogijom prema **moldъ* (v. ***mlad***). Izvorno je riječ o participu glagola **twer-* 'zatvoriti, stisnuti', od korijena koji je u ***tvoriti*** u izvornom značenju 'stisnuti, primiti'. Razvitak je značenja bio od 'pritisnuť do 'otvrdnuo, tvrd'.

Lit.: Skok III: 531; Gluhak 645; Vasmer III: 85.

tvȓditi (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȓdit* 'uporno tvrditi' (Grobnik)

TVORBA *tvȓdnja*

Izvedeno od ***tvrd***; na razvitak značenja utjecalo je tal. *affermare* 'tvrditi' (od *fermo* 'tvrd' < lat. *firmus*), usp. i rus. *утверждáть* 'tvrditi' (od *твёрдый* 'tvrd').

tvrdòglav *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *trdoglâvi* (Varaždin), *trdoglâv* (Grobnik), *trd'oglaf* (Gola)

TVORBA *tvrdòglavōst*

Složeno od ***tvrd*** i ***glava***, usp. češ. *tvrdohlavý* 'tvrdoglav'.

tvȓđava *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tv'ržava* (Varaždin)

Izvedeno od ***tvrd***; djelomičan kalk prema njem. *Festung* 'utvrda, tvrđava' od *fest* 'čvrst, tvrd'.

tvȓtka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***tvrd***. Kalk prema njem. *Firma* (izvorno od lat. *firmus* 'čvrst, tvrd', v. ***firma***).

U

û[1] *uzv.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *û* (Varaždin)

Slični uzvici postoje i u drugim slav. jezicima, usp. rus. *y* 'uzvik za izražavanje straha', ali i u drugim ie. jezicima, npr. njem. *uh*, tal. *uh*, itd. Kao i kod drugih uzvika, riječ je o ekspresivnim tvorbama koje se često podudaraju u jezicima.

Lit.: Skok III: 533.

u[2] *prij.*

Postalo od psl. **u* (stcsl. *u*, rus. *y*, češ. *u*) < ie. **h₂ew* 'od, iz' (latv. *au-*, lat. *au-*, skr. *áva* 'dalje, odatle', stir. *ó* 'od'). Ovaj prijedlog imao je u psl. dva značenja: ablativno 'od' i adlokativno 'kod, pri' (npr. u danas arhaičnom izrazu *u nas* 'kod nas'). U hrvatskom se, zbog glasovnih promjena, ovaj prijedlog pomiješao s ***u***[3]; usporedba s drugim ie. jezicima pokazuje da je ablativno značenje u slavenskom starije.

Lit.: Skok III: 533; Gluhak 648; Derksen 530; Snoj 804.

u[3] *prij.*

DIJALEKTI I POTVRDE *u* (Vrgada), *u* (Senj), *v, va* (Grobnik), *vu* (Varaždin), *v, vꙋ* (Gola)

Postalo od psl. **vъ* (stcsl. *vъ*, sln. *v*, rus. *в*, polj. *w*) < ie. **h₁n, *h₁en* 'u' (lit. *į*, lat. *in*, grč. *ἔν, εἰς*, stir. *i*[n]). Za razliku od prijedloga **u* (v. ***u***[2]) ovaj je prijedlog u psl. izražavao alativno značenje (kretanje prema cilju, kao u *Idem u grad*) i lokativno (ili inesivno) značenje (bivanje u nekom mjestu, kao u *Živim u gradu*). Oba su značenja sačuvana u hrv. (u alativnom značenju *u* stoji s imenicom u akuzativu, u lokativnom značenju s imenicom u lokativu).

Lit.: Skok III: 533; Gluhak 648; Derksen 530; Snoj 804.

u-[1]

Postalo od psl. **u-* (sln. *u-*, rus. *y-*, češ. *u-*), izvorno identično s prijedlogom ***u***[2].

u-[2]

Postalo od psl. **vъ-* (rus. *в-, во-*, polj. *w-*), izvorno identično s prijedlogom ***u***[3].

ùā *uzv.*

Ekspresivni uzvik koji izražava negodovanje, usp. ***u***[1].

ubáciti (19. st.)

TVORBA *ubacívati* (*ubacívānje*), *ùbačāj*

Složeno od ***u-***[2] i ***baciti***.

ùbav *prid.* (17. st.)

Postalo od *hȕbav* (16. st.) (usp. bug. *хубав*). U hrv. je oblik ove riječi poopćen iz govora u kojima se *h* gubi. Dublja je etimologija nejasna. Uspoređuje se rus. dijal. *хупáвый* 'spreman, iskusan' i strus. *хупавъ* 'ponosan', no to se ni značenjski ni formalno ne slaže. Hrvatska i bugarska riječ mogu biti rane posuđenice iz turkijskoga, usp. osmanski *xob* 'lijep', što je posuđeno iz perz. *xūb* 'lijep'.

Lit.: Skok III: 534; Vasmer III: 278; Tietze II: 332.

ùbirati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vb'irati, vub'irati* (Varaždin)

TVORBA *ùbirānje*

Poput rus. *убирать* složeno od **vъ* (v. ***u-***[2]) i **birati* (v. ***birati***), usp. ***ubrati***.

ùbiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ubȉt* (Brač), *ubȉti* (Vrgada), *ubȉt* (Senj), *vb'iti, v'ubiti, 'ubiti,* (Varaždin)

TVORBA *ubíjati* (14. st. Žića sv. otaca) (*ubíjānje*)

Postalo od psl. **ubìti* ⟨prez. **ubьjǫ*⟩ (stcsl. *ubiti*, sln. *ubíti*, rus. *убúть*, češ. *ubít*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **biti* 'udarati',

v. ***biti***[2]. Značenje koje je prvotno moralo biti 'udaranjem umoriti, umlatiti' već je u psl. promijenjeno u 'ubiti'.

Lit.: Snoj 795.

ublážiti (14. st. Mon. serb. 'učiniti koga blaženim'; 19. st. 'umekšati')

DIJALEKTI I POTVRDE *vbl'ažiti* (Varaždin), *ublāžȉt* (Grobnik)

TVORBA *ublažávati*, *ublažívati*

Složeno od ***u-***[1] i *blažiti*, što je glagol izveden iz pridjeva ***blag***, usp. i sln. *ublažíti*.

ùbod *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũbot* (Varaždin)

Izvedeno od glagola ***ubosti (se)***, usp. i sln. *ubòd* (Plet.).

ùbog *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũbog* (Brač)

Postalo od psl. **ubògъ* 'siromašan, ubog' (stcsl. *ubogъ*, slč. *ubộg*, rus. *убóгий*, polj. *ubogi*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **bogъ* (v. ***Bog***); u ovom se pridjevu vidi izvorno značenje psl. riječi **bogъ* 'udio, dobitak', jer *ubog* je onaj koji je bez dobitka, udjela, usp. i ***bogat***.

Lit.: Gluhak 648; Derksen 506.

ùbojica *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ubojica* (Varaždin)

TVORBA *ùbojičin*

Izvedeno od *uboj* (16. st.) < psl. **ubojь* 'ubojstvo' (stcsl. *ubojь*, sln. *ubòj*, rus. *убóй* 'klanje (stoke)'), što je izvedeno od glagola **ubiti*, v. ***ubiti***.

ùbojit *prid.* (19. st.)

Izvedeno od *uboj*, v. ***ubojica***.

ubòjstvo *sr* (14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ub'ojstvo* (Varaždin)

Izvedeno od *uboj*, v. ***ubojica***.

ùbosti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *ubȍst* (Brač), *ubȍsti* (Vrgada), *ubȍst* (Senj), *vb'osti* (Varaždin)

TVORBA *ubádati (se)* (14. st. Žića sv. otaca)

Poput sln. *vbósti* postalo od **vъ* (v. ***u-***[2]) i **bosti* (v. ***bosti***).

ùbrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ubrȁt* (Brač), *ubrȁti* (Vrgada), *vbr'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **ubьràti* (rus. *убрáть*, polj. *ubrać*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **bьrati* (v. ***brati***).

ùbrizgati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ubrîzgot* (Brač)

TVORBA *ubrizgávati* (*ubrizgávānje*)

Poput sln. *vbrîzgati* složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **bryzgati* (v. ***brizgati***). U tehničkom smislu (u automobilskoj industriji) zacijelo kalk prema njem. *einspritzen* (od *ein-* 'u' i *spritzen* 'brizgati').

ubròjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vbroj'iti* (Varaždin)

TVORBA *ubrájati*

Složeno od ***u-***[2] i ***brojiti***.

ubròjiv *prid.*

TVORBA *ubròjivōst*

Pridjev izveden od glagola ***ubrojiti***, u značenju 'pribran' može biti djelomičan kalk prema njem. *zurechnungsfähig* (od *Zurechnung* 'ubrajanje' i *fähig* 'sposoban').

ùbrus *m* (14. st. Glasnik 11; 15. st. Hrv. spom.)

Postalo od psl. **ubrùsъ* 'rubac' (stcsl. *ubrusъ*, sln. *ubrûs*, rus. *убрýс*, češ. *ubrus*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **brusъ*, a to je izvedeno od istoga korijena kao i ***brisati***. Imenica **brusъ* 'brusni kamen' (v. ***brus***) homonimna je izvedenica iz istoga korijena.

Lit.: Vasmer III: 170.

ubŕzati (19. st.)

TVORBA *ũbrzān* (*ũbrzāno*, *ubrzánje*), *ubrzávati* (*ubrzávānje*), *ũbrzo*

Složeno od ***u-***[1] i ***brzati***.

ucijéniti (14. st. Glasnik 12 'odrediti cijenu'; 15. st. Zad. lekc. 'biti ucijenjen')

TVORBA *ũcjena*, *ucjenjívati* (*ucjenjìvāč* (*ucjenjivàčica*), *ucjenjívānje*)

Poput rus. *уценúть* 'sniziti cijenu' složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i ***cijeniti***.

ùcvīljen *prid.*

Izvorno particip glagola *ucviliti*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **kviliti* 'jadikovati' (v. ***cviliti***).

ùčen *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùčēn* (Grobnik), *v'učęni* (Varaždin), *v'ꙗčen* (Gola)

TVORBA *ùčenōst*, *ùčēnje* (14. st. Žića sv. otaca)

Izvorno particip glagola ***učiti*** usp. njem. *Gelehrte* 'učenjak', od *lehren* 'poučavati'.

ùčenīk *m* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ùčenica*, *ùčeničkī*

Postalo od psl. **učenikъ* (rus. *ученúк*, usp. i polj. *uczennica* 'učenica'), što je izvedeno od pridjeva **učenъ* od glagola **učiti*, v. ***učiti***.

ùčesnīk *m* (14. st. Glasnik 13; 19. st.)

TVORBA *ùčesnica*

Poput rus. *учáстник* izvedeno od glagola **učęstvovati*, v. ***učestvovati***. U suvremenom je standardu ova riječ zamijenjena imenicom ***sudionik*** i smatra se srbizmom ili rusizmom.

učèstao *prid.*

TVORBA *učèstalōst*

Izvorno particip glagola *učestati*, koji je izveden od ***u-***[2] i pridjeva ***čest***[2].

ùčestvovati (19. st. Šulek)

TVORBA *ùčestvovānje*

Zacijelo posuđeno iz rus. *учáствовать*, što je izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **częstь* 'dio' (v. ***čest***[1], ***čestica***) za razvitak značenja usp. njem. *teilnehmen* (od *Teil* 'dio' i *nehmen* 'uzeti'). U suvremenom je standardu ovaj glagol uglavnom zamijenjen glagolom ***sudjelovati*** i smatra se srbizmom ili rusizmom.

ùčilīšte *sr* (14. st. Danilo; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vučil'išče* (Varaždin)

Poput češ. *učiliště* i rus. *учúлище* izvedeno od glagola **učiti* (v. ***učiti***).

ùčinak *m* (18. st.)

Vjerojatno posuđeno iz češ. *účinek*, što je kalk prema njem. *Einwirkung* (od *ein-* 'u-' i *wirken* 'činiti, djelovati').

učìniti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *učinĭt* (Brač), *učinĭti* (Vrgada)

Postalo od psl. **učinìti* (rus. zast. *учинúть*, češ. *učiniti*, možda i sln. *učíniti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **činiti* (v. ***činiti***).

učìniti se (15. st. Arkiv 9)

DIJALEKTI I POTVRDE *učinĭt se* (Brač)

Povratni glagol od ***učiniti***; značenje 'prikazati se komu' nastalo je kao kod glagola ***djelovati*** (u izrazu *djeluje mi poznatim* = *čini mi se poznatim*).

učinkòvit *prid.*

TVORBA *učinkòvitōst*

Izvedeno od ***učinak***.

učiònica *ž* (18. st.)

Poput sln. *učílnica* izvedeno od glagola **učiti* (v. ***učiti***).

učìtati

TVORBA *učitávati* (*učitávānje*)

Složeno od ***u-***[1] i ***čitati***. U starijem jeziku (18. st.) zabilježeno je značenje 'čarati, vračati, gatati'. U novije doba može biti kalk prema njem. *einlesen* 'učitati' (od *ein-* 'u' i *lesen* 'čitati').

ùčitelj *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùčitelj* (Senj), *učĭtelj* (Vrgada), *vuč'itęl*, *uč'itęl* (Varaždin)

TVORBA *učitèljica*, *ùčiteljskī*

Postalo od **učitelјь* (sln. *učítelj*, rus. *учúтель*, češ. *učitel*), što je izvedeno od glagola **učiti* (v. ***učiti***).

ùčiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *učĭt* (Brač), *učĭti* (Vrgada), *ūčĭt* (Senj), *vuč'iti* (Varaždin)

Postalo od psl. **učìti* ⟨prez. **ûčǫ* a.p. *c*⟩ 'poučavati' (stcsl. *učiti*, sln. *učíti*, rus. *учúть*, polj. *uczyć*) < ie. **$h_1$ewk-* 'naviknuti' (lit. *jaukìnti* 'pripitomiti', stprus. *jaukint* 'učiti', skr. *ucyati* 'biti naviknut', got. *bi-uhts* 'naviknut'). U drugim slav. jezicima ovaj glagol znači 'poučavati', dok povratni glagol (npr. rus. *учúться*) znači 'učiti, studirati'. Formalno je psl. **učiti* kauzativna tvorba (od ie. **$h_1$owk-eye-*

'učiniti da se tko navikne'), usp. od istoga korijena i ***naviknuti***, ***običaj***.

Lit.: Skok III: 534f.; Gluhak 649; Derksen 506f.; Snoj 795.

učlániti (19. st.)

TVORBA *učlanjívati*

Složeno od ***u-***[2] i glagolske osnove izvedene od ***član***; može biti kalk prema njem. *eingliedern* (od *ein-* 'u' i *Glied* 'član').

ùčmao *prid.*

Postalo od **učьmalъ*, što je izvedeno od istoga korijena kao u ***čamiti***.

učvŕstiti (16. st.)

TVORBA *učvršćívati* (*učvršćívānje*, *učvršćìvāč*)

Poput sln. *učvrstīti* postalo od **vъčьrstviti*, od prefiksa **vъ-* (v. ***u-***[2]) i istoga korijena koji je u ***čvrst***.

ûći (15. st. Starine 22)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũć* (Brač), *ũjti* (Vrgada), *ũć* (Senj), *'ujti* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъjьti* (rus. *войти* ⟨prez. *войдý*⟩, polj. *wejść* ⟨prez. *wejdę*⟩), što je složeno od prefiksa **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **iti* (v. ***ići***).

ûd *m* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũd* (Brač)

Postalo od psl. **udъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *udъ*, sln. *ûd*, strus. *удъ*, češ. *úd*); ova je slavenska riječ najvjerojatnije postala od ie. složenice **$h_2$ew-$d^h$$h_1$o-*, gdje je prvi dio isti kao u psl. **u-* (v. ***u-***[1]), dok je drugi dio iz korijena **d^heh_1-* 'napraviti, postaviti', v. ***djelo***. Značenjski je razvitak zacijelo bio od 'po strani postavljeno' do 'član, ud', usp. ***pod***[1].

Lit.: Skok III: 535; Gluhak 649; Snoj 795.

ùdāh *m* (18. st.)

Složeno od ***u-***[2] i ***dah***.

udàhnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *udahnût* (Senj), *udahnût* (Grobnik), *vd'ẹhnuti* (Varaždin)

Izvedeno od ***udah***.

ùdaja *ž* (18. st.)

Izvedeno od istoga korijena kao u glagolu ***udati***.

ùdālj *pril.*

Složeno od ***u-***[2] i ***dalj***.

událjiti (15. st. Starine 23)

TVORBA *udaljávati* (*udaljávānje*), *ùdāljen* (*ùdāljenōst*), *udaljívati* (*udaljívānje*)

Izvedeno od ***udalj***.

ùdār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'udar* (Varaždin)

Postalo od psl. **udàrъ* (sln. *udâr*, rus. *удáр*, polj. *udar*), što je izvedeno od **udariti* (v. ***udariti***).

ùdariti (14. st. Žića sv. otaca *udriti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vudr'iti* (Gola)

TVORBA *ùdarac*, *udàrāljka* (*udaràljkāš* (*udaraljkàšica*, *udaràljkāškī*)), *ùdarati*

Postalo od psl. **udàriti* (stcsl. *udariti*, sln. *udáriti*, rus. *удáрить*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **dariti*, što je izvedeno od istoga ie. korijena kao i psl. **derti-* (v. ***drijeti***). Potrebno je pretpostaviti prijevojnu duljinu (ie. **d^hōrH-*) kao u ***vaditi***.

Lit.: Skok III: 535; Snoj 795f.

ùdati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *udàti* (Vrgada), *'udati (sę), vd'ati (sę)* (Varaždin), *vd'ati (se)* (Gola)

TVORBA *udávati* (*udàvača*)

Poput češ. *vdáti se* složeno od **u-* (v. ***u-***[2]) i **dati* (v. ***dati***); značenjska je motivacija u tome što se mlada pri vjenčanju "daje" mladoženji, te u tradicionalnim slavenskim društvima nakon udaje živi s njegovom obitelji.

Lit.: Skok I: 382.

ùdāv *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'udaf* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *удáв*, što je izvedeno od istoga korijena kao u ***udaviti***. Zmija je tako nazvana jer davi svoj plijen stezanjem.

udáviti (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *udōvȉt* (Brač), *ud°āvȉti* (Vrgada), *udāvȉt* (Senj)

Postalo od psl. **udavìti* (rus. *удавúть*, polj. *udawić*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **daviti* (v. ***daviti***).

udèbljati (18. st.)

Složeno od ***u-***[1] i ***debljati***, usp. i sln. (*star.*) *udebelīti*.

ùdica *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕdica* (Brač), *ȕdica* (Vrgada), *ȕdica* (Senj), *'udica* (Varaždin)

TVORBA *udičáriti* (*udičárēnje*)

Postalo od psl. **ǫdica* (csl. *ǫdica*, bug. *вѣдуца*, češ. *udice*), izvorno deminutiv od **ǫda* 'kuka, udica' (csl. *ǫda*, rus. *удá*, polj. *węda*). Dublja je etimologija nesigurna. Obično se izvodi iz **h*$_1$*on-* (oblik prijedloga **h*$_1$*en-* 'u'), v. ***u***[3], i **d*^{h}*h*$_1$*eh*$_2$*-*, što bi bilo izvedeno od istoga korijena koji je u ***djelo***; 'udica' bi bila 'ono nadjenuto, udjenuto', no protiv te etimologije govori to, što se oblik prefiksa **h*$_1$*on-* inače ne pojavljuje u slavenskoj imenskoj tvorbi. Formalno je i značenjski moguće izvođenje iz ie. korijena **wend*^{h}*-* 'viti, svijati' (got. *bi-windan*, stvnj. *bi-windan*, možda i stir. *find* 'kosa', v. ***usi***). Psl. **ǫda* bi bilo pravilno izvodivo iz **und*^{h}*eh*$_2$, s korijenom u prijevojnoj praznini, a značenjski bi razvitak bio od 'svijena žica' do 'kuka, udica'.

Lit.: Skok III: 535; Gluhak 649f.; Vasmer III: 173.

udijéliti (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *udīlȉt* (Brač), *vdẹl'iti* (Varaždin)

TVORBA *udjeljívati*

Složeno od ***u-***[2] i ***dijeliti***.

ùdīlj (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vdȋl* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъ dyl(j)ь* (sln. *vdȋlj* 'neprestano'). Psl. **dylь ž* 'dalj, daljina' (rus. dijal. *дыль*, češ. *dýl*) vjerojatno je izvedeno od korijena koji je u ***dalj***, ali odnos prema istoznačnom psl. **dalь* ostaje nejasnim. Vokalizam je možda analoški prema psl. **vysь*, v. ***uvis***. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od korijena koji je u ***davni***, usp. skr. *dūrá-* 'dalek' od istoga ie. korijena.

Lit.: ESSJa V: 201.

ùdio *m*

Složeno od ***u-***[1] i ***dio***, može biti kalk prema češ. *uděl* i njem. *Einteil* (od *ein-* 'u-' i *Teil* 'dio').

ùdisati (19. st.)

TVORBA *ȕdisāj*, *ùdisānje*

Složeno od ***u-***[2] i ***disati***, tvoreno slično kao rus. *вдохнýть*, *вдыхáть*, sln. *vdíhniti*.

ùditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕdit* (Brač)

Glagol nesigurne etimologije, nema usporednica u drugim slav. jezicima. Malo je vjerojatno izvođenje iz **xuditi* (v. ***hud***), pri čemu bi bio poopćen oblik iz dijalekata bez *h*. Vjerojatnije je da je *uditi* apstrahirano iz glagola kao *raz-uditi* (Marulić, Belostenec) (sln. *razúditi* 'rastaviti'), što je izvedeno od ***ud***. Najmanje je vjerojatno da valja poći od prefiksa ***u-***[1] u značenju 'od' i korijena koji je u ***djenuti*** (čak. *dȉti*, npr. u Vodicama). Složenica **u-děti* ili **u-diti* < **h*$_2$*ew-d*^{h}*h*$_1$*-eye-* značila bi izvorno 'oduzimati, otklanjati što od koga, lišavati', iz čega se razvilo značenje 'škoditi, štetiti'.

Lit.: Skok III: 535f.

ùdjel *m*, v. ***udio***

údo *sr* (15. st. Bernardin)

Izvedeno od ***ud***; za sličan značenjski razvitak usp. njem. *(männlicher) Glied* 'penis' (dosl. 'muški član, ud').

ùdoban *prid.* (14. st. Domentijan; 19. st.)

TVORBA *ùdobno*, *udóbnōst*

Posuđeno iz rus. *удóбный*, što je od ***u-***[1] i korijena koji je u ***dob***.

udomáćiti se (19. st.)

TVORBA *udomaćívati se*

Poput sln. *udomačīti* izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **domatjiti*, glagola izvedenog iz ***domaći***.

udòmiti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ud'omiti, vdõmiti* (Varaždin), *udomìt se* 'osnovati dom' (Grobnik)

TVORBA *udomljávati, udomljívati*

Složeno od ***u-***[2] i *domiti*, što je izvedeno od ***dom***. Starija su značenja 'stvoriti dom, obitelj; oženiti, udati'.

udostòjiti (14. st. Domentijan; 17. st.)

TVORBA *udostòjiti se*

Poput rus. *удостóить* složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **dostoiti* (v. ***dostojan***).

ùdova (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *udovȁc, udovȉca* (Brač), *udovãc, udovȉca* (Senj), *udovȁc, udovȉca* (Vrgada), *dovȉca* (Grobnik)

TVORBA *udòvac* (*udóvčev*), *udòvica* (*udòvičin, udòvičkī*)

Postalo od psl. **vьdovà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *vьdova*, sln. *vdôva*, rus. *вдовá*, češ. *vdova*) < $*h_{2/1}wid^huh_2$, $*h_{2/1}wid^heweh_2$ (stprus. *widdewū*, got. *widuwo*, eng. *widow*, stir. *fedb*, lat. *vidua*, skr. *vidhávā-*, grč. *ἦἰθεος* 'neoženjen mladić'). Najvjerojatnije je ova imenica izvedena od ie. korijena $*h_{2/1}wid^h$- 'usmrtiti, udariti' (skr. *vídhyati*), a prvotno je značenje bilo zbirno 'obitelj usmrćenoga'; odatle se razvilo značenje 'žena usmrćenoga, udovica'.

Lit.: Skok III: 536; Gluhak 650; Derksen 536; Snoj 809.

ùdruga *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***udružiti***.

udrúžiti (16. st.)

TVORBA *udružénje, udružívati* (*udružívānje*)

Izvedeno od ***u-***[2] i ***družiti se***, usp. rus. *удружúть* 'biti na usluzi'.

udúbiti (17. st.)

TVORBA *ùdubina, udubljénje, udubljívati*

Složeno od ***u-***[1] i ***dubiti***[1], v. ***dupsti***.

udvárati se (15. st. Spom. Stoj.; 18. st.)

TVORBA *udvàrāč* (*udvaràčica*), *udvárānje*

Izvorno nesvršeni iterativni glagol od *udvoriti se*, što je poput sln. *dvọ̑riti* 'udvarati se' kalk prema njem. *den Hof machen* (usp. *Hof* 'dvorac') i fr. *faire la cour (à quelqu'un)*, usp. *cour* 'dvorac', usp. ***dvoriti***.

Lit.: Snoj 131.

udvòstručiti (19. st.)

TVORBA *udvostručávati, udvostručívati*

Pomoću prefiksa ***u-***[2] izvedeno od ***dvostruk***.

ùdžbenīk *m*

TVORBA *ùdžbeničkī*

Poput rus. *учéбник*, sln. *ûčbenik* izvedeno od pridjeva **učьbenъ* (rus. *учёбный* 'nastavni') od **učьba* 'učenje' (hrv. star. *udžba*, rus. *учёба*), od korijena glagola ***učiti***.

ùf *uzv.*

Poput većine uzvika ekspresivna tvorba, usp. rus. *уф* (uzvik koji izražava umor).

ùfati se (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûfot se* (Brač), *ùfati se* (Vrgada), *ùfat se* (Senj), *ûfati sę, vûfati sę, vûpati sę* (Varaždin)

TVORBA *ùfānje*

Postalo od psl. **upъvati (sę)* (stcsl. *upъvati*, sln. *ûpati*, rus. *уповáть*, polj. *ufać*). Dublja etimologija nije sigurna. Formalno je moguća veza sa skr. *punắti* 'čistiti' (od korijena koji je u ***piroman***, v. ***piro-***), no značenja su vrlo različita. Pomišlja se na posuđivanje iz germanskoga (usp. stvnj. *hoffen* 'nadati se' < **hup-*), no to je formalno teško (valjalo bi pretpostaviti da je slav. prefiks **u-* dodan na osnovu **pъ(h)-a-*, s gubitkom germanskoga **h* i metatezom). Izvođenje iz korijena $*pewh_2$- (lat. *putō* 'misliti' < 'obrezivati (granje), čistiti', *paviō* 'udarati', lit. *pjáuti* 'udarati', v. ***kompjutor***) formalno je i semantički malo vjerojatno.

Lit.: Skok III: 537; Gluhak 650; Vasmer III: 185.

ugànuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uganȕt* (Brač)

TVORBA *uganúće*

Složeno od ***u***[1] i **gъbnǫti*, v. ***ganuti***. U glagolu *uganuti* sačuvano je izvorno značenje glagola *ganuti* 'saviti, pomaknuti u stranu'.

ùgao *m* (14. st. Dеč. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ogęl, v'ugęl* (Varaždin), *vʉgęl* (Gola)

Postalo od psl. **ǫ̂gъlъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *ǫgъlъ*, sln. star. *ǫ̂gel*, rus. *у́гол* ⟨G *угла́*⟩, češ. *úhel*) < **h₂eng-ul-* 'kut, ugao' (lat. *angulus*, eng. *ankle* 'gležanj', skr. *áṅga-* 'uđ').

Lit.: Skok III: 536f.; Gluhak 650f.; Snoj 465.

ugásiti (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugōsȉt* (Brač), *ugºāsȉti* (Vrgada), *ugāsȉt* (Senj), *vgas'iti* (Varaždin), *vgas'iti (se)* (Gola)

TVORBA *ugàsiv*

Postalo od psl. **ugasìti* (sln. *ugasīti*, češ. *uhasiti*, usp. i rus. *угасáть* < **ugasati*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **gasiti* (v. ***gasiti***).

ùginuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugȉnut* (Senj), *vg'inuti* (Varaždin)

TVORBA *ugíbati, uginúće*

Postalo od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **gybnǫti* (v. ***ginuti***) usp. rus. *гибáть* 'uvijati, sagibati'.

ùglađen *prid.*

Pasivni particip od *ugladiti*, što je složeno od ***u-***[1] i ***gladiti***. Može biti kalk prema češ. *uhlazený*. Za razvitak značenja usp. fr. *poli* 'gladak' i 'uljudan', njem. *poliert*.

ùglās *pril.* (19. st.)

Složeno od ***u-***[2] i ***glas***.

ùglat *prid.* (18. st.)

Poput sln. *oglȁt* izvedeno od psl. **ǫgъlъ*, v. ***ugao***, usp. i rus. *углáстый* 'uglat'.

uglàvnōm *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vglâvnom* (Varaždin)

Složeno od ***u-***[2] i *glavnom*, v. ***glavni***.

uglàzbiti

DIJALEKTI I POTVRDE *ugl'azbiti* (Varaždin)

Složeno od ***u-***[2] i izvedenice od ***glazba***.

ùglēd *m*, v. ***ugledan***

ùglēdan *prid.* (17. st.)

TVORBA *ùglēdnica, ùglēdnīk, ùglēdnōst*

Zacijelo posuđeno iz češ. *úhledný*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i izvedenice od glagola **ględati*, v. ***gledati***. Za razvitak značenja usp. njem. *angesehen* 'ugledan' od *sehen* 'gledati, vidjeti'.

ùgledati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugjēdȁt* 'razgledavati, ogledavati' (Grobnik)

TVORBA *ùgledati se*

Postalo od psl. **vъględati*, što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i *ględati* (v. ***gledati***).

ùgljēn *m* (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùglen* (Vrgada), *ùgljen* (Senj), *v'uglęn* (Varaždin), *v'ʉglen* (Gola) *ugalj* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ugljènār, ugljenárev, ùgljenī*

Izvedeno od psl. **ǫ́glь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. **ǫglь*, sln. *ǭgel* 'nedogoreno drvo', rus. *у́гол*, češ. *uhel*); izvorna je psl. tvorba sačuvana u srp. *ùgalj*, a hrv. *ugljen* je poimeničen pridjev izveden iz nje. U drugim ie. jezicima srodni su oblici lit. *anglìs* 'ugljen', stprus. *anglis*, vjerojatno i skr. *áṅgāra-* 'ugljen'. Moguća je etimološka veza ovih riječi s korijenom koji je u ***oganj***, ali detalji izvođenja nisu jasni.

Lit.: Skok III: 537; Snoj 465.

ùgljīk *m* (19. st.)

TVORBA *ugljíkov*

Posuđeno iz (ili tvoreno prema) češ. *uhlík*, što je djelomičan kalk prema njem. *Kohlenstoff* (od *Kohle* 'ugljen' i *Stoff* 'tvar') i fr. *carbone*. Fr. ime elementa skovao je 1787. francuski kemičar Antoine Laurent de Lavoisier (1743. – 1794.), jer ugljen je po sastavu od ugljika (fr. *charbon* 'ugljen' < lat. *carbō*), v. ***karbon***.

Lit.: Kluge s. v. Kohlenstoff.

ugljikohìdrāt *m*

Kalk prema eur. jezicima (češ. *uhlohydrát*, eng. *carbohydrate*); složeno od ***ugljik*** i ***hidrat***.

ugnjetávati

TVORBA *ugnjetávānje*

Nesvršeni glagol od *ùgnjesti* (17. st.), što je poput češ. *uhnĕsti* složeno od **u-* (v. ***u-***[2]) i **gnĕsti* (v. ***gnjesti (se)***).

ùgoda *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ugoda* (Varaždin)

Izvedeno od ***ugoditi***.

ùgodan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ùgodno*

Postalo od psl. **ugodьnъ* (sln. *ugọ́den*, rus. *угóдный*), što je izvedeno od **ugoditi* (v. ***ugoditi***).

ugòditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugodȉt* (Brač), *ugodȉt* (Grobnik), *vgod'iti* (Varaždin), *vgọd'iti* (Gola)

TVORBA *ugáđati* (*ugáđānje*), *ùgođāj*

Postalo od psl. **ugodìti* (sln. *ugodīti*, rus. *угодúть*, usp. i polj. *ugodzić* 'pogoditi'), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **goditi* (v. ***goditi (se)***).

ùgor *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùgor* (Brač), *ùgor* (Vrgada), *ùgor* (Senj)

Postalo od psl. **ǫgorь* 'jegulja' (sln. *ogọ́r*, rus. *у́горь* ⟨G *угря́*⟩, polj. *węgorz*) < **h₂eng*$^{w(h)}$*-* (lit. *ungurỹs* 'jegulja', stprus. *angur(g)is*, lat. *anguilla*). U hrv. je ovo ime preneseno s jegulje na ugora (*Conger conger*) zbog sličnosti. Zacijelo je od istoga korijena i ***guž***.

Lit.: Skok III: 537; Gluhak 651; Snoj 466.

ugòstiti (14. st. Domentijan; 19. st.)

TVORBA *ugòstitelj* (*ugostitèljica*, *ugòstiteljskī*, *ugostitèljstvo*), *ugošćívati*

Postalo od psl. **ugostìti* (rus. *угостúть*, češ. *uhostiti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **gostiti* (v. ***gostiti***).

ùgovōr *m* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùgovōr* (Grobnik), *ugovor* (Varaždin),

TVORBA *ùgovōrnī*

Poput rus. *уговóр* 'nagovaranje' izvedeno od **ugovoriti*, v. ***ugovoriti***.

ugovòriti

DIJALEKTI I POTVRDE *ugov'oriti* (Varaždin)

TVORBA *ugovárati*

Složeno od psl. **u-* (v. ***u-***[1]) i **govoriti* (v. ***govoriti***).

ugráditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugrōdȉt* (Brač), *ugr°ādȉti* (Vrgada), *vgr'aditi* (Varaždin)

TVORBA *ugrađívati*

Poput češ. *uhraditi* 'podmiriti, naknaditi' izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **gorditi* (v. ***graditi***).

ùgristi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ugrȉst* (Brač), *ugrȉsti* (Vrgada), *ugrȉst* (Senj), *vgr'isti* (Varaždin)

Postalo od psl. **ugrỳzti* (rus. *угрызть*, češ. *uhrýzti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **gryzti* (v. ***gristi (se)***).

ùgriz *m* (16. st.)

Poput češ. *uhryz* izvedeno od psl. **ugryzti*, v. ***ugristi***.

ugúrati (19. st.)

TVORBA *ugurávati*

Složeno od **u-* (v. ***u-***[2]) i **gurati* (v. ***gurati (se)***).

ùh *uzv.*

DIJALEKTI I POTVRDE *'uh* (Varaždin)

Ekspresivan uzvik, kakvi postoje u mnogim jezicima, usp. eng. *uh, huh*, v. ***uf***.

ùhapsiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uh'apsiti* (Varaždin)

TVORBA *uhapšènica*, *uhapšènīk*

Složeno od ***u-***[2] i ***hapsiti***.

ùhititi (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uhȉtit* 'uhvatiti nakon uzastopnih pokušaja' (Grobnik)

TVORBA *uhićènica*, *uhićènīk*

Složeno od ***u-***[1] i ***hititi***. Značenje 'lišiti koga slobode' djelomični je kalk prema njem. *verhaften* 'uhititi' (od *haften* 'uhvatiti, prilijepiti se').

ùhljeb *m*

Nova kovanica; kalk prema grč. *παράσιτος* 'paraziť' (od *παρά* 'kod, uz, u' i *σῖτος* 'kruh, hljeb', v. ***hljeb***), v. ***parazit***.

ùho *sr* (13. st. Stefan kr.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùho* (Brač), *ùho* (Vrgada), *ŭho* (Senj), *ûho* (Grobnik), *vûho* (Varaždin), *v'ꙋ̄họ* (Gola)

TVORBA *ŭšnī*

Postalo od psl. **ûxo* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *uxo* ⟨G *ušese i uxa*⟩, sln. *uhọ̑*, rus. *ýxo*, polj. *ucho*) < ie. **$h_2$ews-* (lit. *ausìs*, latv. *àuss*, stprus. *āusins* ⟨ak. mn.⟩, lat. *auris*, got. *auso*, stir. *áu, ó*).

Lit.: Skok III: 538; Gluhak 651; Derksen 507.

uhòditi (16. st.)

TVORBA *ùhoda*, *ùhođēnje*

Poput rus. *ухоДи́ть* 'odlaziti', 'izmučiti, iscrpsti' i češ. *uchoditi* 'nahodati se' složeno od psl. **u-* (v. ***u-***[1]) i **xoditi* (v. ***hoditi***). Najstarije je značenje hrvatske riječi 'izviđati', što se razvilo od 'hoditi za, u pratnji (protivnika)', usp. lat. *indāgō* 'slijediti tragove, tražiti'.

ùholaža *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'uholaža* (Varaždin)

Složeno od ***uho*** i *laža*, što je izvedeno od ***laziti***. Djelomičan kalk prema njem. *Ohrwurm* (od *Ohr* 'uho' i *Wurm* 'crv'). Značenjska je motivacija u pučkom vjerovanju da uholaže ulaze u uši.

uhrániti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić 'sačuvati'; 18. st. 'ugojiti, othraniti')

TVORBA *ùhrānjen* (*ùhrānjenōst*)

Poput rus. *ухорони́ть* 'sačuvati' i češ. *uchrániti* 'sačuvati' složeno od psl. **u-* (v. ***u-***[1]) i **xorniti* (v. ***hraniti***).

ùhvatiti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ufātit* (Brač), *uvātiti* (Vrgada)

TVORBA *uhvàtljiv* (*uhvàtljivōst*)

Izvedeno od psl. svrš. **xvatiti* (hrv. starije *hvàtiti* (15. st. Mon. serb., Marulić), sln. *hvátiti* (posuđeno iz hrv.), strus. *хвамути* 'ugrabiti, uhvatiti', stpolj. *chvacić* 'uhvatiti'), v. ***hvatati***.

ùistinu *pril.* (13. st.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uĭstinu* (Brač)

Poput rus. *воúстину* 'doista, uistinu' postalo od fraze **vъ jьstinǫ*, v. ***u***[3], ***istina***.

ùjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ŭjac* (Vrgada), *ùjac* (Senj), *vûjęc* (Varaždin), *v'ꙋ̄jęc* (Gola); *ujac* (15. st.)

Sufiksom *-ak* (možda analogijom prema ***nećak***) izvedeno od psl. **újь* ⟨a.p. *a*⟩ 'ujak, majčin brat' (rus. *yй* ⟨G *yя*⟩, polj. *wuj*) < ie. **$h_2$ewh$_2$-* 'ujak, muški predak' (lit. *avýnas* 'ujak', stprus. *awis* 'ujak', lat. *avus* 'djed', *avunculus* 'ujak', arm. *haw* 'djed', het. *huhha-* 'djed'). U ie. prajeziku isti je korijen označavao bilo kojega muškog pretka starijeg od oca i majčina brata, a u slavenskim je jezicima to značenje ograničeno samo na ujaka, tj. majčina brata. Naizgled neobično značenje ie. korijena **$h_2$ewh$_2$-* ima usporednica u antropološkim opisima sustava srodstva u neeuropskim jezicima.

Lit.: Skok III: 540; Gluhak 651f.; Derksen 507f.; de Vaan 66; Snoj 797.

ujedíniti (17. st.)

TVORBA *ujedinjávati* (*ujedinjávānje*), *ujèdīnjen* (*ujedinjénje*), *ujedinjívati* (*ujedinjívānje*)

Složeno od ***u-***[1] i izvedenice od ***jedan***, usp. češ. *ujednati* 'dogovoriti'.

ujednáčiti (17. st.)

TVORBA *ujednačávati* (*ujednačávānje*), *ujednačívati* (*ujednačívānje*)

Složeno od ***u-***[1] i ***jednačiti***.

ùjedno *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ŭjedno* (Brač), *vj'ędno* (Varaždin)

Složeno od ***u-***[2] i *jedno,* v. ***jedan***.

ûjna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ūjna* (Vrgada), *vûjna* (Varaždin), *v'ꙋ̄ńs* (Gola)

Poput sln. *ūjna* postalo od **ujьna*, što je izvedeno od **ujь* 'ujak', v. ***ujak***.

ùkaz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ūkas* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *укáз* 'zapovijed', što je složeno od *y-* (v. ***u-***[1]) i korijena glagola **kazati* (v. ***kazati***), usp. i stcsl. *ukazъ* 'dokaz'.

ukázati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukȍzȁt* (Brač), *ukāzȁt se* (Senj), *ukȃzati* (Varaždin)

TVORBA *ukazívati*

Postalo od psl. **ukazàti* 'pokazati' (stcsl. *ukazati*, rus. *указáть*, polj. *ukazać*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **kazati* (v. ***kazati***). I u značenju 'zapovjediti, narediti' glagol ima stare potvrde te nije iz ruskoga poput imenice ***ukaz***.

ùkinuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uk'inuti* (Varaždin)

TVORBA *ukídati* (*ukídānje*)

Postalo od **ukydnǫti*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **kydnǫti*, svršenoga glagola od **kydati*, v. ***kidati***. Izvorno je značenje bilo 'prelomiti', zatim 'prekinuti, učiniti da što prestane postojati'.

ùklēti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uklȇt* (Brač)

Složeno od ***u-***[1] i ***kleti***.

uklòniti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *uklonȉt* (Brač), *uklonȉti* (Vrgada)

TVORBA *ùklanjati* (*ùklanjānje*)

Postalo od psl. **uklonìti (sę)* (stcsl. *ukloniti*, rus. *уклони́ться*, polj. *ukłonić się* 'nakloniti se'), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **kloniti (sę)* (v. ***kloniti se***).

uključiti

Poput sln. *vključiti* postalo od **vъključiti*, što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **ključiti* 'zatvoriti' (stcsl. *ključiti*), denominativnoga glagola od imenice **ključa*, v. ***ključa***, ***ključ***. Značenje 'pokrenuti uređaj' vjerojatno se razvilo od 'staviti ključ u bravu', a za značenje 'obuhvatiti' usp. njem. *einschließen* 'zaključati; uključiti; uvrstiti' (*ein-* 'u' i *schließen* 'ključati'), što je kalk prema lat. *inclūdō* 'zatvoriti; obuhvatiti' (od *in* 'u' i *claudō* 'zatvoriti'; isprva se ovaj glagol odnosio na zatvaranje ljudi ili stoke u zatvor ili obor).

ùknjižiti (19. st.)

TVORBA *ùknjižba* (*ùknjižbenī*)

U značenju 'uvesti u spis, knjige' zacijelo tvoreno pod utjecajem njem. *verbuchen* (od *Buch* 'knjiga'), *eintabulieren* (od *ein-* 'u' i *tabulieren* 'knjižiti').

ukóčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukǫ̑čȉt* (Brač), *ukōčȉti* (Vrgada), *ukôčit se* (Senj), *uk'očiti sę* (Varaždin)

TVORBA *ùkōčen* (*ùkōčeno*, *ùkōčenōst*)

Složeno od ***u-***[1] i ***kočiti*** u starijem značenju 'krutiti'.

ukòpati (14. st. Svetostef. hris.; 15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukopȁt* (Brač), *ukopȁt* (Senj)

TVORBA *ukápati*, *ùkop*, *ukopávati*

Postalo od **vъkopati* (rus. *вкопáть*, usp. i polj. *ukopać*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **kopati* (v. ***kopati***).

ukòpčati

TVORBA *ukápčati* (*ukápčānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***kopčati***, usp. njem. *einschalten* 'ukopčati' (od *ein-* 'u-', i *schalten* 'uključiti, ukopčati', *Schalter* 'prekidač'). Za razvitak značenja usp. ***uključiti***.

ùkor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũkor* (Senj), *'ukor* (Varaždin)

Postalo od psl. **ukòrъ* (stcsl. *ukorъ*, rus. *укóр*, češ. *úkor*), što je izvedeno od glagola **ukoriti* (v. ***ukoriti***).

ukorijéniti se (13. st. Sava; 16. st.)

TVORBA *ukòrījēnjenōst*

Izvedeno od ***u-***[2] i imenice ***korijen***. Zacijelo kalk prema njem. *sich einwurzeln* (od *ein-* 'u-' i *Wurzel* 'korijen').

ukòriti (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **ukoriti* (stcsl. *ukoriti*, sln. *ukorīti*, rus. *укорúть*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **koriti* (v. ***koriti***).

ukrásiti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukr'asiti* (Varaždin)

TVORBA *ùkrās* (*ùkrāsnī*), *ukrašávati* (*ukrašávānje*), *ukrašívati* (*ukrašívānje*)

Postalo od psl. **ukrasìti* (stcsl. *ukrasiti*, rus. *укрáсить*, polj. *ukrasić*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **krasiti* (v. ***krasiti***).

ùkrasti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukrȅst* (Brač), *ukrȅsti* (Vrgada), *ukràst* (Senj)

Postalo od psl. **ukràsti* ⟨prez. **ukradǫ*⟩ (stcsl. *ukrasti*, rus. *укрáсть*, polj. *ukraść*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **krasti* (v. ***krasti***).

ukr̀cati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ukrcȁt* (Brač), *ukrcȁti* (Vrgada), *ukrcȁt se* (Senj)

TVORBA *ȕkrcāj* (*ȕkrcājnī*), *ukrcávati* (*ukrcávānje*)

Poput sln. *vkrcati* složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **kъrcati* (v. ***krcati***).

ukròtiti (15. st. glag. ruk. 1468.)

Postalo od psl. **ukrotìti* (stcsl. *ukrotiti*, rus. *укроти́ть*, polj. *ukrocić*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **krotiti* (v. ***krotiti***)

ùkupan *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùkupnōst*

Postalo od **ukupьnъ*, što je prefiksom **u-* (v. ***u-***[1]) izvedeno od korijena glagola ***kupiti***[2]. Značenjski razvitak bio bi od 'prikupljen' do 'cio, sav, ukupan'.

ùkus *m* (14. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕkus* (Brač), *ũkus* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъkusъ* 'ukus, okus' (stcsl. *vъkusъ*, rus. *вкус*, češ. *vkus*), što je izvedeno od **vъkusiti* 'okusiti' (rus. *вкуси́ть*), a to je pak složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **kusiti* (v. ***kusiti***). U slavenskim jezicima posvjedočena su značenja 'ukus' i 'okus', no u hrvatskome je za potonje značenje kovana nova riječ (v. ***okus***).

ùkusan *prid.* (19. st.)

Postalo od psl. **vъkusьnъ* (rus. *вку́сный*, češ. *vkusný*), što je izvedeno od **vъkusъ* (v. ***ukus***).

ùlār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ulõr* (Brač), *ulār* (Senj)

Posuđeno iz tur. *yular*, što je pak posuđeno iz grč. *εὐῆρα* 'uzde'. Grčka je riječ nejasnoga podrijetla, no vjerojatno je srodna s lat. *lōrum* 'kožni pojas, uzda' (moguće je da su obje riječi posuđene iz nekog nepoznatog izvora).

Lit.: Skok III: 541; Beekes 480f.

ùlaziti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

TVORBA *ùlaz*, *ùlazak*, *ùlaznica*, *ùlažēnje*

Postalo od **vъlaziti*, što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **laziti* (v. ***laziti***).

ulètjeti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *uletȉt* (Brač), *uletȅt* (Grobnik), *vlẹt'ẹti* (Varaždin)

TVORBA *ulijétati*

Postalo od psl. **vъletěti* (rus. *влемéть*, češ. *vletěti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **letěti* (v. ***letjeti***).

ùlica *ž* (14. st. Glasnik 15; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕlica* (Senj), *v'ulica* (Varaždin), *vu̯l'ica* (Gola)

TVORBA *ùličica*, *ùličnī*, *ulijétati*

Postalo od psl. **úlica* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *ulica*, sln. *úlica*, rus. *у́лица*, češ. *ulice*), što je izvedeno od **úlь(jь)* 'procjep, panj' (csl. *ulii*, hrv. star. *ȕl*, rus. *у́лей*, češ. *úl*) < ie. **$h_2$ewl-* 'uzak prolaz, procjep' (lit. *aulỹs* 'košnica', latv. *aũlis* 'košnica', grč. *αὐλός* 'svirala, frula', arm. *uł* 'put', stisl. *jóli* 'šuplje deblo'). Akut u baltoslavenskom nije jasan (možda valja poći od prijevojne duljine **h_2ōwl-*, ili od analogije prema prijevojnoj praznini korijena **$h_2$ul-* > **uh$_2$l-*, v. ***jutro***).

Lit.: Skok III: 542; Gluhak 652; Derksen 508; Snoj 798.

ùlīšte *sr* (16. st.)

Izvedeno od **úlь(jь)* 'procjep, duplja', v. ***ulica***. Značenje 'košnica' razvilo se zbog toga što su pčelinjaci često u dupljama.

ùliti (14. st. Žića sv. otaca *vliti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ulīt* (Brač), *ulīti* (Vrgada), *ulīt* (Senj)

TVORBA *ulijévati* (*ulijévānje*)

Postalo od psl. **vъlìti* (stcsl. *vъliti*, sln. *vliti*, rus. *влить*, češ. *vlíti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **liti* (v. ***liti***).

ulízati se (19. st.)

TVORBA *ùlizica, ulizívati se*

Složeno od ***u-***[1] i ***lizati***. Značenje 'dodvoravati se komu (na vulgaran način)' razvilo se zbog metafore po kojoj ulizice nešto ližu onima kojima se dodvoravaju, usp. njem. *Speichellecker* 'ulizica' (od *Speichel* 'slina' i *lecken* 'lizati'), tal. *leccare* 1. 'lizati'; 2. 'ulizivati se komu'.

ùloga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'uloga* (Varaždin)

Izvedeno od glagola **vъložiti* (v. ***uložiti***), usp. i češ. *úloha* 'uloga; zadatak'. Izvorno je značenje bilo 'ono uloženo, dio' (usp. eng. *part* 'dio, uloga').

ùlomak *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ulòmak* (Brač)

Poput sln. *ulômek* izvedeno od glagola *ulomiti* (usp. i sln. *ulomīti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **lomiti* (v. ***lomiti***).

ulòviti (13. st. Domentijan; 14. st. Cvět)

DIJALEKTI I POTVRDE *ulovȉt* (Brač), *ulovìt* (Grobnik), *vlov'iti* (Varaždin)

TVORBA *ùlov*

Postalo od psl. **ulovìti* (stcsl. *uloviti*, rus. *уловúть*, polj. *ułowić*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **loviti* (v. ***loviti***).

ulòžiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *uložȉt* (Brač), *vl'ožiti, vul'ožiti* (Varaždin)

TVORBA *ulàgāč* (*ulagàčica*), *ulágati* (*ulágānje*), *ùlog, ùložak*

Postalo od **vъložìti* (sln. *vložīti*, rus. *вложúть*, češ. *vložiti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **ložiti* (v. ***ložiti***). U značenju 'uložiti novac (u banku ili imovinu)' može biti kalk prema njem. *einlegen* (od *ein-* 'u-' i *legen* 'položiti').

ultimátum *m*

Posuđeno iz nlat. *ultimatum* (usp. i njem. *Ultimatum*, fr. *ultimatum*, eng. *ultimatum*), što je poimeničeni particip lat. glagola *ultimō* ⟨inf. *ultimāre*⟩ 'biti zadnji', od istoga korijena koji je u ***ultra-***. U suvremenom značenju upotrebljava se od 18. st. (*ultimatum* je 'zadnji' zahtjev ili naredba, obično prije početka rata).

Lit.: Chambers 1181; Snoj 798.

ultra- *pref.*

Posuđeno iz lat. *ultrā* 's onu stranu, onkraj', što je izvedeno iz *uls* 'onkraj, s one strane', od korijena koji je u ***lani***.

Lit.: de Vaan 638.

ultraljùbičast *prid.*

Složeno od ***ultra-*** i ***ljubičast***, usp. eng. *ultraviolet*, njem. *ultraviolett*. Ultraljubičaste zrake tako su nazvane jer je njihova valna duljina "onkraj" ljubičaste svjetlosti.

ùltrazvūk *m*

Složeno od ***ultra-*** i ***zvuk***, usp. eng. *ultrasound*, njem. *Ultraschall*. Ultrazvučni valovi nazvani su tako jer je njihova valna duljina "onkraj" valne duljine zvuka koji ljudsko uho može čuti.

ûlje *sr* (15. st. Zad. lekc., Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûje* (Brač), *ūļē* (Vrgada), *ùlje* (Senj), *ùjī* (Grobnik), *õljẹ, ūļẹ* (Varaždin); *olije, oļe* (RKKJ)

TVORBA *ùljanī* (*uljànica*), *ùljār* (*uljárev, ùljarica*), *ùljara, ùljast, ûljnī*

Poput stcsl. *olějь*, sln. *ọ́lje*, rus. *олéй*, češ. *olej* posuđeno iz lat. *oleum* 'ulje', što je pak posuđeno iz grč. *ἔλαιον* (nepoznatog izvora). Moguće je da je u neke slav. jezike ova riječ dospjela uz germansko posredovanje (usp. njem. *Öl* < stvnj. *oli*, također iz lat. *oleum*), no to za hrvatsku riječ *ulje* nije potrebno pretpostaviti.

Lit.: Skok III: 543f.; Gluhak 653; Snoj 470.

ùljez *m* (19. st.)

Postalo od **vъlězъ*, što je izvedeno od psl. glagola **vъlězti* 'uvući se' (stcsl. *vъlěsti* ⟨prez. *vъlězǫ*⟩, rus. *влезть*, hrv. star. *ùljesti* 'ući', polj. *wleść*, usp. i stcsl. *vъzlěsti* ⟨prez. *vъzlězǫ*⟩ 'uspeti se'), a to je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **lěsti* ⟨prez. **lězǫ*⟩, ⟨a.p. *a*⟩ 'koračati' (rus. *лезть* ⟨prez. *лéзу*⟩, hrv. star. *ljȅsti* ⟨prez. *ljȅžēm*⟩, sln. *lésti*, češ. *lesti* ⟨prez. *lezu*⟩), od korijena koji je u ***laziti***.

Najstarije zabilježeno značenje je 'domazet, muž koji se useli u ženinu kuću'.

Lit.: Derksen 275f.; Vasmer II: 26f.

ùljudan *prid.* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕljudan* (Vrgada)

TVORBA *ùljudno, ùljudnōst*

Poput sln. *vljúden*, češ. *vlídný* postalo od **vъljudьnъ*, što je tvoreno od izraza **vъ ljudixъ* 'među ljudima', v. ***ljudi*** (uljudan je onaj koji boravi među ljudima, a ne u divljini). Za značenjski razvoj usp. lat. *cīvilis* 'građanski; uljudan' od *cīvis* 'građanin'.

uljúditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vl'uditi* (Varaždin)

TVORBA *ùljudba*

Poput sln. *uljúditi* (Plet.) složeno od ***u-***[1] i korijena koji je u ***ljudi***; za razvitak značenja usp. ***uljudan***. Imenica *ùljudba* tvorena je kao kalk prema nlat. *civilisatio*, v. ***civilizacija***, usp. sln. *uljûdba* (Plet.).

ûm *m* (12. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûm* (Varaždin)

Postalo od psl. **umъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *umъ*, sln. *úm*, rus. *ум*, polj. *um*) < **h₂ew-* 'opažati' (lit. *aumuõ* 'um', het. *uḫḫi* 'vidim', skr. *ud-avati* 'opaziti'). U baltoslavenskome je ie. korijen proširen sufiksom **-m(n)-*; zacijelo je od istoga ie. korijena i ***javiti***.

Lit.: Skok III: 544; Gluhak 652f.; Derksen 508f.; Snoj 798.

ùmaći, v. ***umaknuti***

ȕmāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *omak, omaka* (RKKJ)

Izvedeno od glagola **vъmakati*, v. ***umočiti*** (umak je ono u što se umače kruh ili drugi prilog); za tvorbu usp. sln. *omâka* 'umak', češ. *omáčka*.

umàknuti (14. st. Mon. serb. (Dubrovnik))

DIJALEKTI I POTVRDE *umaknȕt* (Brač), *vm'ęknuti* (Varaždin)

TVORBA *ùmicati*

Poput sln. *umaknīti* izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **mъknǫti* (v. ***maknuti***).

ûman *prid.* (13. st. Stefan kr.)

TVORBA *ûmnī, úmnōst*

Postalo od psl. **umьnъ* (stcsl. *umьnъ*, rus. *ýмный*, češ. *umný*), što je izvedeno od **umъ* (v. ***um***).

umanjènica *ž*

Kalk prema nlat. *diminutivus*, što je izvedeno od lat. *dīminuō* 'umanjiti', usp. i fr. *diminutif*.

umánjiti (19. st.)

TVORBA *umanjènīk, umànjitelj, umanjívati* (*umanjívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i *mánjiti* 'činiti manjim', što je izvedeno od ***manji***, usp. i sln. *umánjiti* (Plet.).

ùmetati (17. st.)

TVORBA *ùmetānje, ùmetnuti*

Poput rus. *вметáть* 'pričvrstiti' i stcsl. *vъmetati* postalo od **vъmetati*, što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **metati* (v. ***metati***), usp. i polj. *wmieść* ⟨prez. *wmiotę*⟩.

umijéšati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umīšȁt se* (Brač), *vmẹ̑šati* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъměšàti* (sln. *vmešáti*, rus. *вмешáть*, polj. *wmieszać*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **měšati* (v. ***miješati***).

umíliti se (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Žića sv. otaca 'poniziti se')

DIJALEKTI I POTVRDE *vmīliti sę* (Varaždin)

TVORBA *ùmiljat* (*ùmiljatōst, ùmiljato*), *umiljávati se, umiljènica*

Postalo od psl. **umilìti (sę)* (stcsl. *umiliti sę*, rus. *умили́ться* 'ganuti se', češ. *umiliti se*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **militi (sę)*, glagola izvedenoga iz pridjeva **milъ* (v. ***mio***). Pridjev *umiljen, humiljen* 'ponizan' u starijem (osobito dubrovačkom) pjesništvu nastao je ukrštanjem s lat. *humilis* 'ponizan' (od *humus* 'zemlja', v. ***zemlja***). Odatle i značenje 'poniziti se' za glagol *umiliti se* u starijem jeziku.

Lit.: Skok III: 544.

umíriti (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *umīrȉt* (Brač), *umīrìti* (Vrgada), *umīrȉt se* (Senj), *vmīriti* (Varaždin)

TVORBA *umirívati* (*umirívānje*)

Poput stcsl. *umiriti* složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **miriti* (v. ***miriti***).

umìrovljenī *prid.*

Izvedeno od *umìroviti*, što je tvoreno po uzoru na njem. *in den Ruhestand versetzen* 'poslati koga u mirovinu', usp. *Ruhestand* 'mirovina'.

umirovljènīk *m*

TVORBA *umirovljènica*, *umirovljènīčkī*

Djelomičan kalk prema njem. *Ruheständler* 'umirovljenik' (usp. *Ruhestand* 'mirovina' od *Ruhe* 'mir, spokoj').

ùmisliti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *um'isliti si*, *vm'isliti si* (Varaždin), *~~u~~misl'iti se* (Gola)

TVORBA *umíšljati*, *ùmišljen* (*ùmišljenōst*)

Postalo od psl. **umỳsliti* 'zamisliti' (stcsl. *umysliti*, sln. *umísliti*, rus. *умы́слить*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **mysliti* (v. ***misliti***). Pridjev *umišljen* izvorno je particip pasivni ovoga glagola (za razvitak značenja 'ohol' usp. češ. *domýšlivý* 'umišljen, ohol' od *domýšleti si* 'umišljati si').

ùmiti (se) (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *umȉt (se)* (Brač), *umìti* (Vrgada), *vm'iti (sę), hm'iti (sę)* (Varaždin), *vm'iti* (Gola)

Postalo od psl. **umỳti (sę)* (stcsl. *umyti*, sln. *umíti*, rus. *умы́ть*, polj. *umyć* ⟨prez. *umyję*⟩), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **myti (sę)* (v. ***miti***).

ùmjeren *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùmjerenōst*

Izvorno particip pasivni glagola *umjeriti* (Della Bella) u značenju 'odmjeriti, uzeti mjeru', koji je složen od **u-* (v. ***u-***[1]) i **měriti* (v. ***mjeriti***). Za razvitak značenja usp. njem. *mäßig* 'umjeren' od *Maß* 'mjera', lat. *modestus* 'umjeren' od *modus* 'mjera'.

ùmjestan *prid.* (19. st. Stulić)

TVORBA *ùmjesnōst*

Tvoreno prema rus. *умéстный* < **u mĕsta* 'na mjestu', za razvitak značenja usp. tal. *apposto* 'doličan' izvorno 'koji je na mjestu' (tal. *posto*).

ùmjesto *prij.* (16. st.)

Poput rus. *вмéсто* postalo od **vъ mĕsto* (v. ***u-***[2], ***mjesto***[1]), usp. i sln. *namẹ̑sto*, polj. *zamiast*.

ùmjetan *prid.* (17. st. 'učen, uman, mudar'; 19. st. 'načinjen ljudskom rukom')

DIJALEKTI I POTVRDE *'umjętni* (Varaždin)

Poput sln. *umẹ́ten* postalo od **umětьnъ*, što je izvedeno od glagola **uměti*, v. ***umjeti***. Izvorno je značenje bilo 'koji je umješno, s umijećem napravljen', usp. i češ. *umělý* 'umjetan' iz istoga korijena.

Lit.: Snoj 799.

ùmjeti (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umȉt* (Brač), *umìti* (Vrgada), *umȉt* (Senj)

TVORBA *umijéće*, *ùmješan*

Postalo od psl. **uměti* 'znati, umjeti' (stcsl. *uměti*, rus. *умéть*, češ. *uměti*), što je izvedeno od **umъ*, v. ***um***.

ùmjetničkī *prid.*, v. ***umjetnik***

ùmjetnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'umjętnik* (Varaždin)

TVORBA *ùmjetnica*, *ùmjetničkī*

Poput sln. *umẹ́tnik* izvedeno od **umětьnъ* (v. ***umjetan***), usp. i češ. *umělec* 'umjetnik'. Ove riječi dobile su značenje 'umjetnički stvaralac' pod utjecajem njem. *Künstler* 'umjetnik', što je izvedeno od *Kunst* 'umjetnost', od istoga korijena kao u *können* 'moći, umjeti'.

ùmjetnōst *ž* (18. st.)

TVORBA *umjetnìna*

Poput sln. *umẹ́tnost* izvedeno od **umětьnъ* (v. ***umjetan***), za razvitak značenja v. ***umjetnik***.

umnòžiti (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vmn'ožiti* (Varaždin)

TVORBA *umnážati* (*umnážānje*), *ùmnožak*, *umnožávati* (*umnožávānje*)

Postalo od **umъnožiti* (i stcsl. *umъnožiti*, rus. *умно́жить*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **mъnožiti* (v. ***množiti***).

ùmobōlan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umob'olẹn* (Varaždin)

TVORBA *ùmobōlnica*, *ùmobōlnīk*, *umobólnōst*

Složeno od ***um*** i ***bolan***, usp. njem. *geisteskrank* od *Geist* 'duh' i *krank* 'bolestan, bolan'.

umòčiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umočît* (Brač), *umočìt se* (Senj), *vm'očiti* (Varaždin)

TVORBA *umákati*

Poput stcsl. *umočiti* postalo od **umočiti*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **močiti* (v. ***močiti***).

umòliti (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **umodlìti* (csl. *umodliti*, rus. *умоли́ть*, češ. *umodliti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **modliti* (v. ***moliti***).

ùmor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ūmǫ̑r*, *ùmor* (Brač), *'umor* (Varaždin)

TVORBA *ùmōran* (*ùmōrno*)

Postalo od psl. **umorъ*, **umora* 'umor, malaksalost' (rus. *умо́ра*, češ. *úmor*), što je izvedeno od glagola **umoriti* (v. ***umoriti***).

ùmōran *prid.*, v. ***umor***, ***umoriti***

umòriti (13. st. Stefan kr.; 15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umorìt (se)* (Brač), *umorìti* (Vrgada), *um'oriti, vmor'iti* (Varaždin), *vmọr'iti (se)* (Gola)

TVORBA *umárati* (*umárānje*)

Postalo od psl. **umorìti* 'usmrtiti, umoriti' (rus. *умори́ть*, češ. *umořiti (se)*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **moriti* (v. ***moriti***). Po tvorbi je ovaj glagol kauzativ čije je prvotno značenje zacijelo bilo 'ubiti', a značenje 'iscrpiti' je sekundarno i metaforičko.

umòtati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *umotȁt* (Brač)

TVORBA *umátati*, *ùmotān*, *umotávati*

Poput rus. *вмотáть* složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **motati* (v. ***motati***).

ùmotvōr *m* (19. st.) 'djelo, produkt uma'

TVORBA *umotvòrina*

Zacijelo posuđeno iz češ. *umotvor*, što je složeno od **umъ* (v. ***um***) i korijena glagola ***tvoriti***.

ùmrijēti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *umrĩt* (Brač), *umrìti* (Vrgada), *umrĩt* (Senj), *vmrę̄ti, hmrę̄ti* (Varaždin), *vmr'ę̄ti* (Gola)

TVORBA *ùmirati* (*ùmirānje*), *ùmrīlī*

Postalo od psl. **umerti* (stcsl. *umrěti*, sln. *umrę́ti*, rus. *умере́ть*, češ. *umříti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **merti* (v. ***mrijeti***).

Lit.: Snoj 799.

umŕtviti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vm'rtviti sę* (Varaždin)

TVORBA *umrtvljívati*

Postalo od psl. **umьrtvìti* (stcsl. *umrьtviti*, sln. *umrtvīti*, rus. *умертви́ть* 'umoriti, umrtviti'), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i korijena pridjeva ***mrtav***.

ùmuknuti (13. st. Sava tip. hil; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *umȕknut* (Brač), *umȕknuti* (Vrgada), *umũknut* (Senj), *vmũknuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **umъlknǫti* (stcsl. *umlьknǫti*, rus. *умо́лкнуть*, češ. *umlknouti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **mъlknǫti* (v. ***muknuti***[1]).

unájmiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vn'ęjmiti* (Varaždin)

TVORBA *unajmljívati* (*unajmljívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***najmiti***.

unàprijēd *pril.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *unãprid* (Brač), *un'aprẹt, vnaprę̄* (Varaždin)

Složeno od ***u-***[2] i ***naprijed***, za tvorbu usp. rus. *внепе́д* od *в* 'u' i *непе́д* 'ispred, pred'.

unaprijéditi

TVORBA *unaprjeđénje, unaprjeđívati*

Izvedeno od ***unaprijed***; za razvitak značenja usp. fr. *avancer* 'unaprijediti' od *avant* 'naprijed'.

unátoč *prij.* (19. st.)

Postalo od izraza **u natoč*, što je od prijedloga **vъ* (v. ***u-***^{2}) i imenice izvedene od glagola ***nateći*** (kao hrv. dijal. *zátoč* 'oklada' od *zateći se (komu)* 'obvezati se komu', v. ***zatočiti***). Izvorno je značenje 'protiv struje, toka rijeke', a značenje 'usprkos' je metaforičko.

Lit.: Skok III: 450f.

ùnīći (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vn'iti* (Varaždin)

Postalo od **vъ(n)-* (v. ***u-***^{2}) i **jьti* (v. ***ići***), usp. rus. *войти* 'ući'.

ùnifōrma *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *'uniforma* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Uniform* iz fr. *uniforme*, što je pak poimeničen pridjev posuđen iz lat. *ūnifōrmis* 'uniforman, jednolik', od *ūnus* 'jedan' i *fōrma* 'lik, oblik', v. ***forma***. Značenje 'vojnička odjeća' ova je riječ u francuskome dobila početkom 18. st., kada su uvedene jednolike uniforme za sve pukovnije u francuskoj vojsci.

Lit.: Kluge s. v. Uniform.

ûnija *ž* (19. st.)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Union*, fr. *union*, tal. *unione*) iz lat. *ūniō* 'jedinstvo, unija', što je izvedeno od *ūnus* 'jedan', v. ***ini***.

ùnijēti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *unît* (Brač), *un'ęsti, vn'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъnesti* (rus. *внести́*, češ. *vnésti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***^{2}) i **nesti* (v. ***nesti***). U hrvatskom je oblik s *-ije-* u infinitivu nastao analogijom prema aoristu *unijeh*, v. ***donijeti (donesti)***.

unìkāt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *unikât* (Varaždin)

TVORBA *unìkātnī*

Posuđeno, možda preko njem. *Unikat* iz nlat. *unicatum*, što je izvedeno od lat. *ūnicus* 'jedinstven'. Riječ je tvorena analogijom prema *duplicatum* (v. ***duplikat***).

Lit.: Kluge s. v. Unikat.

ùništiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *unîštit* (Brač), *vn'ištiti* (Varaždin)

TVORBA *uništávati* (*uništávānje*), *ùništenōst, uništénje*

Složeno od *u-* (v. ***u-***^{1}) i *ništiti*, što je izvedeno od ***ništa***. Za tvorbu usp. stcsl. *uničižiti*, sln. *uníčiti*, rus. *уничто́жить* (od *ничто́* 'ništa').

unitarìzam *m*

Posuđeno, možda preko njem. *Unitarismus*, iz fr. *unitarisme*, što je izvedeno od *unitaire* 'jedinstven' sufiksom *-isme* (v. ***-izam***). Izvor je lat. *ūnitas* 'jedinstvo' (od *ūnus* 'jedan', v. ***ini***).

ùniverzālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *univęrz'ąlni* (Varaždin)

TVORBA *univerzálnōst*

Posuđeno, možda preko njem. *universal*, iz lat. *ūniversālis*, što je izvedeno od *ūniversus* 'svijet', od *ūnus* 'jedan' (v. ***ini***) i *versus*, particip od *vertō* 'okretati', v. ***verzija***.

ùnos *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûnos* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***unositi***; u značenju 'ono što je uneseno u knjige' zacijelo kalk prema njem. *Eintrag* (od *ein-* 'u-' i *tragen* 'nositi').

ùnosan *prid.*

Izvedeno od ***unos***; kalk prema njem. *einträglich* (od *ein-* 'u' i *tragen* 'nositi').

unòsiti (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *un'ositi* (Varaždin)

TVORBA *ùnošēnje*

Postalo od psl. **vъnosìti* (rus. *вноси́ть*, polj. *wnosić*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***^{2}) i **nositi* (v. ***nositi***).

ùnuk *m* (13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *unȕk* (Brač), *unȕk* (Vrgada), *unȕk* (Senj), *vn'uk*, *'unuk* (Varaždin), *vn'ok* (Gola)

TVORBA *ùnučād*, *ùnuče*, *ùnuka*

Postalo od psl. **vъnùkъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *vъnukъ*, sln. *vnúk*, rus. *внýк*, polj. *wnuk*). Dublja je etimologija sporna. Ova se riječ često izvodi iz ie. **h₂en(H)-* 'baka' (stprus. *ane* 'starica', lit. *anýta* 'svekrva', het. *ḫanna-* 'baka', lat. *anus* 'starica'), no polazeći od ie. *u*-osnove **h₂enHu-s* ⟨G **h₂n-How-s*⟩ (usp. lat. *anus* ⟨G *anūs*⟩) teško je objasniti akut u drugom slogu psl. riječi. Uz pretpostavku da bi akut mogao nastati i od prijevojne duljine, valjalo bi poći od nom. jd. **h₂enHōw-s* ⟨G **h₂nHw-os*⟩ i pretpostaviti da je akut poopćen iz nominativa, a osnova iz kosih padeža, uz dodavanje slav. sufiksa **-kъ* (izvorno bi značenje bilo 'onaj koji pripada baki'). Nategnuto je i izvođenje iz ie. **(h₁)n-h₁owko-*, gdje bi prvi dio složenice bio prijedlog 'u' (v. ***u***[3]), a drugi pridjev izveden iz korijena koji je u ***učiti***, ***naviknuti***. Značenje 'unuk' razvilo bi se iz 'onaj koji je rođen u kući', odnosno 'udomaćen, priviknut'.

Lit.: Skok III: 545; Gluhak 653f.; Derksen 530; Olsen 2019; Snoj 828.

ùnutar *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

Poput sln. *nôter* izvedeno od psl. **vъn ǫtrъ* 'unutar' (usp. stcsl. *ǫtrъ* 'unutar'), usp. ***unutra***.

ùnutārnjī *prid.* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

Poput sln. *notrânji* izvedeno od **vъn ǫtri*, v. ***unutra***.

ùnūtra *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *unũtra* (Brač), *unũtr°ā* (Vrgada)

TVORBA *ùnutrašnjī* (*ùnutrašnjōst*)

Postalo od psl. **vъn ǫtri* 'u unutrašnjosti' (usp. rus. *внутрú* 'unutra'), gdje je **vъn* > ***u***[2], a **ǫtri* je lok. jd. imenice **ǫtrъ*, od istoga korijena kao u ***utroba***. Završno *-a* umjesto *-i* (kao u hrv. dijal. *unutri* analoško je vjerojatno prema izrazu ***iznutra***, gdje je *-a* nastavak gen. jd. imenice muškog roda **ǫtrъ*, varijanta od **ǫtrъ* (v. ***unutar***).

ùoči *prij.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕoči* (Brač), *ȕoči* (Vrgada), *vj'ǭči* (Gola)

Složeno od ***u-***[1] i *oči* (v. ***oko***[1]). Prvotno je značenje prostorno ('pred očima'), a vremensko značenje ('neposredno prije, dan prije') rezultat je metaforičkoga prijenosa, usp. njem. star. *im Angesichte* 'uoči'.

uòčiti (19. st.)

TVORBA *uočávati* (*uočávānje*), *uòčljiv* (*uòčljivōst*)

Glagol tvoren analogijom prema ***predočiti***, ***suočiti*** od prijedloga ***u***[3] i ***oko***[1].

ùokolo *prij.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕokolo* (Brač)

Složeno od ***u-***[2] i ***okolo***, za tvorbu usp. *ȕokrug*, rus. *вокрýг*.

ùpad *m* (18. st.)

TVORBA *ùpadnī*

Postalo od **vъpadъ* 'upad, navala' (sln. *vpȁd*, češ. *vpád*, usp. i rus. *впадéние* 'utjecanje'), što je izvedeno od **vъpasti* (v. ***upasti***).

ùpala *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕpala* (Brač), *ȕpala* (Senj), *'upala* (Varaždin)

TVORBA *ȕpālnī*

Izvedeno od ***upaliti***, usp. češ. *úpal* 'vrućina, žega'. Kao medicinski termin može biti kalk prema njem. *Entzündung* 'upala' (od *entzünden* 'upaliti').

upáliti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upōlȉt* (Brač), *upālȉt* (Senj), *up'aliti* (Varaždin)

TVORBA *upàljāč*

Postalo od psl. **upalìti* (sln. *upalíti*, češ. *upáliti* 'spaliti'), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[1]) i ***paliti***.

ùpāmtiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upôntit* (Brač)

Složeno od ***u-***[1] i ***pamtiti***, usp. češ. *upamatovati se* 'sjetiti se'.

ùpasti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *upȁst* (Brač), *fp'asti, up'asti* (Varaždin)

TVORBA *ùpadati* (*ùpadānje*), *ùpadica, upàdljiv* (*upàdljivōst*)

Postalo od psl. **vъpàsti* (stcsl. *vъpasti*, sln. *vpásti*, rus. *впасть*, usp. i češ. *vpadati*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **pasti* (v. ***pasti***[1]).

ùpecati (19. st.)

Složeno od ***u-***[1] i ***pecati***.

upériti (13. st. Sava tip. hil.; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *up'ẹriti, fp'ẹriti, vup'ẹriti* (Varaždin), *vupẽr'iti* (Gola)

Poput sln. *upẹ́riti* složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i *-periti* 'prodirati' (csl. *naperiti* 'prodrijeti', sln. *pẹ́riti* 'usmjeravati') < ie. **per-* 'prodrijeti, pritisnuti' (skr. *píparti* 'prenijeti', grč. *πείρω* 'prodrijeti', got. *faran* 'putovati, prolaziti'), v. ***prati***, ***doprijeti***.

Lit.: Snoj 507, 799.

ùpirati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upȉrot* (Brač), *vupĩrati sę* (Varaždin), *vupīr'ati se* (Gola)

Poput rus. *упирáть* nesvršeni glagol od **uperti* (v. ***uprijeti***).

ùpis *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũpis* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***upisati***, usp. i češ. *úpis* 'obveznica, obveza'.

upísati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *upīsȁt* (Brač), *upīsȁt* (Senj)

TVORBA *upisívati* (*upisívānje*), *ùpisnica, ùpisnīk, upisnìna*

Postalo od psl. **vъpьsàti* (stcsl. *vъpьsati, vъpisati*, rus. *впucáть*, usp. češ. *vpisovati* 'upisivati'), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **pьsati* (v. ***pisati***). U značenju 'registrirati, upisati u knjige' usp. njem. *einschreiben* 'upisati, registrirati', *Einschreibung* 'upis, registracija', *Einschreibgebühr* 'upisnina' (od *ein-* 'u' i *schreiben* 'pisati').

ùpitan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***upitati***. U značenju 'dvojben' kalk prema njem. *fraglich* 'upitan, dvojben' (od *fragen* 'pitati' < ie. **prek'-* 'pitati, prositi', v. ***prositi***).

upítati (15. st. Bernardin, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upītȁt* (Brač)

TVORBA *ùpit, ùpitnī* (*ùpitnōst*), *ùpitnīk*

Složeno od ***u-***[1] i ***pitati***.

ùpiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upȉt* (Brač), *upȉt* (Grobnik)

TVORBA *upíjati* (*upíjānje*)

Poput sln. *vpíti* složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **piti* (v. ***piti***).

ùplašiti (14. st. Danilo; 16. st. jednom; 18. st.)

TVORBA *ùplašen* (*ùplašeno, ùplašenōst*)

Složeno od ***u-***[2] i ***plašiti***, usp. njem. *in Furcht setzen* 'uplašiti' dosl. 'staviti u strah'.

uplátiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uplātȉt* (Grobnik)

TVORBA *ũplata, ùplatnica*

Poput češ. *uplatiti* 'podmititi' složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **platiti* (v. ***platiti***).

ùplesti (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uplȅst* (Brač), *uplèsti* (Vrgada)

TVORBA *ùplesti se, ùpletati se* (*ùpletānje*), *ùplitati* (*ùplitānje*)

Postalo od psl. **uplesti* 'uplesti, oplesti' (rus. *уплecтú*, češ. *uplésti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **plesti* (v. ***plesti***).

ùpliv *m* (19. st.)

Poput sln. *upliv* posuđeno iz češ. *vplyv*; kalk prema njem. *Einfluss*. Standardna je hrvatska riječ ***utjecaj***.

uplòviti (19. st.)

TVORBA *uplovljávati* (*uplovljávānje*), *uplovljívati* (*uplovljívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***ploviti***, za tvorbu usp. rus. *вплыть, вплывать* 'uploviti'.

ùpomōć *uzv.*

Složeno od ***u-***[2] i ***pomoć***, usp. fr. *au secours*.

uporábiti (19. st.)

TVORBA *ȕporaba* (*ȕporabnī*), *uporàbiv* (*uporàbivōst*), *uporàbljiv* (*uporàbljivōst*), *uporabljívati* (*uporabljívānje*)

Složeno od **vъ-* (v. ***u-²***) i *pòrabiti*, što je pak složeno od ***po*** i *rabiti* 'raditi', denominativne imenice od **rabъ* 'rob, sluga', v. ***rob***, ***rabiti***.

ùpōran *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùpōrno*, *upórnōst*

Postalo od psl. **uporьnъ* 'čvrst, oslonjen, uporan' (sln. *upọ́ren*, csl. *uporьnъ*, rus. *упóрный*, češ. *úporný* 'žilav'), što je izvedeno od **uporъ* 'oslonac' (hrv. star. *úpor*, sln. *upȍr*, rus. *упóр*), a to je pak izvedeno od glagola **uperti* (v. ***uprijeti***).

Lit.: Snoj 800.

upotrijébiti (kr. 18. st.)

TVORBA *ȕpotreba* (*ȕpotrebnī*), *upotrèbiv* (*upotrèbivōst*), *upotrebljávati* (*upotrebljávānje*), *upotrèbljiv* (*upotrèbljivōst*)

Posuđeno iz češ. *upotřebiti*, što je izvedeno od *upotřeba* 'uporaba', a to je pak složeno od **u-* (v. ***u-¹***) i **poterba* (v. ***potreba***).

upòznati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upoznȁt se* (Brač), *upoznȁt (se)* (Grobnik), *up'oznati* (Varaždin)

TVORBA *upoznávati* (*upoznávānje*)

Složeno od ***u-¹*** i ***poznati***, usp. sln. *upozná́ti* (Plet.).

upozòriti

DIJALEKTI I POTVRDE *upoz'oriti* (Varaždin)

TVORBA *upozorávati*, *upozorénje*

Složeno od ***u-¹*** i *pòzoriti*, što je izvedeno od ***pozor***, usp. češ. *upozorniti* 'upozoriti'.

ùprava *ž* (13. st. Sava; 17. st. 'propis, pravilo'; 18. st. 'upravljanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *'uprava* (Varaždin)

TVORBA *ȕprāvnī*

Postalo od psl. **uprava* (rus. *упрáва* 'vlast', češ. *úprava* 'uređenje, vanjski izgled'), što je apstraktna imenica izvedena od **upraviti*, **upravjati* (v. ***upravljati***).

upràvitelj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *upr'avitẹ̀l* (Varaždin)

TVORBA *upravitèljica*

Posuđeno iz rus. *управи́тель*, v. ***uprava***.

ùpravljati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *upravījȁt* (Brač), *upr°āvl̥ȁti* (Vrgada), *uprą̃vlati* (Varaždin)

TVORBA *upràvljāč* (*upràvljāčkī*), *ùpravljānje*

Postalo od psl. **upravjati* (rus. *управля́ть*, usp. i češ. *upraviti* 'urediti', *upravovati* 'uređivati'), što je složeno od **u-* (v. ***u-¹***) i korijena koji je u ***pravi***. Za razvitak značenja usp. lat. *dīrigō* 'ispraviti, urediti' > fr. *diriger* 'upravljati'.

ùprāvnī *prid.* (15. st. Bernardin)

Izvedeno od *upraviti* (v. ***upravljati***) i ***uprava***.

ùpravo *pril.* (12. st. Mon. serb. 'u pravcu, ravno'; 19. st. Šulek 'točno, posve, baš')

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕprav* (Senj)

Poput češ. *vpravo* 'nadesno' postalo od **vъ pravo* (v. ***u-²***, ***pravi***). Za značenje 'sada, u ovom trenutku' usp. njem. *gerade* 'ravan, pravocrtan' i 'upravo, sada'.

uprégnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uprēgnȕt* (Brač)

TVORBA *uprézati*

Složeno od ***u-²*** i *-pregnuti* (v. ***napregnuti***, ***pregnuti***); za tvorbu usp. rus. *впрячь*, *впряга́ть* 'upregnuti, uprezati'.

ùprijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uprĩt* (Brač), *uprĩti* (Vrgada), *uprĩt* (Senj), *vuprẹ̑ti* (Varaždin), *vшp'rti se* (Gola)

Postalo od psl. **uperti* (sln. *uprẹ́ti*, rus. *упере́ть*, češ. *upříti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-¹***) i **perti* 'pritisnuti, prisloniti' (v. ***doprijeti***).

Lit.: Snoj 571, 800.

upríličiti (18. st.)

TVORBA *upriličívati*

Izvedeno od ***u-¹*** i ***prilika***, usp. njem. *veranstalten* 'upriličiti, prirediti' od korijena koji je u *Gestalt* 'lik, predodžba'.

upropástiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upropȍstīt* (Brač), *upropāstīt (se)* (Grobnik), *uprop'astiti* (Varaždin)

TVORBA *upropašćívati, upropaštávati*

Izvedeno od izraza *u propast* (v. ***u-²***, ***propast***), usp. i njem. *ins Verderben stürzen* 'upropastiti' (*Verderben* 'propast').

upùstiti se (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *upúštati se* (*upúštānje*)

Složeno od ***u-²*** i ***pustiti***, usp. češ. *vpustiti* 'pustiti unutra', rus. *упустúть* 'ispustiti'. U značenju 'usuditi se' može biti kalk prema njem. *sich einlassen* (od *ein-* 'u-', i *sich lassen* 'pustiti se').

upútiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *upūtīt* (Brač)

TVORBA *upućívati* (*upućívānje*), *ùputa, ùputnica, upútstvo*

Složeno od ***u-²*** i ***put¹*** (izvorno je značenje bilo 'poslati na put').

ûra *ž* (15. st. Spovid općena) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ûra* (Brač), *ûra* (Vrgada), *ûra* (Senj), *v'ura* (Varaždin), *v'ѡra* (Gola)

Poput sln. *ūra* posuđeno iz srvnj. *ūre* (njem. *Uhr*), što je posuđeno iz stfr. *(h)ore* < lat. *hōra* 'sat'. Latinska je pak riječ posuđena iz grč. *ὥρα* 'sat, doba', zacijelo od istoga ie. korijena koji je u ***jar***, v. ***jari***. U hrvatskim govorima uz obalu riječ *ura* je posuđena izravno iz romanskoga, usp. tal. *ora* < lat. *hōra*.

Lit.: Gluhak 654; Snoj 800.

uračùnati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrač'unati* (Varaždin)

TVORBA *uračunávati, uračùnljiv* (*uračùnljivōst*), *uračùnjiv* (*uračùnjivōst*)

Složeno od ***u-²*** i ***računati***, za tvorbu usp. njem. *einrechnen* 'uračunati' (od *ein-* 'u' i *rechnen* 'računati').

urádити (18. st.)

Složeno od ***u-²*** i ***raditi***.

ùragān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *rogõn* (Brač)

Posuđeno preko fr. *Ouragan* iz šp. *huracán*, što je pak posuđeno iz domorodačkoga jezika taino na Antilima (*huragan, huracan*), usp. i ***orkan*** iz istoga izvora.

Lit.: Picoche 360.

Ùrān *m*

Planet Uran imenovao je 1781. engleski astronom William Herschel (1738. – 1822.), koji ga je otkrio. Ime je planetu dao po grčkom bogu neba, grč. *Οὐρανός*, slijedeći tako konvenciju da se planeti nazivaju po grčkim i rimskim bogovima.

Lit.: Mršić 293.

ùrānij *m*

TVORBA *ùrānijev*

Posuđeno iz nlat. *uranium* (usp. i njem. *Uran*). Ovaj je radioaktivni element po planetu Uranu (v. ***Uran***) nazvao njem. kemičar Martin Heinrich Klaproth, koji ga je otkrio 1789. g.

Lit.: Kluge s. v. Uran.

ùrār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vurâr* (Varaždin)

TVORBA *urárev, ùrārica, ùrārnica, ùrārskī*

Poput sln. *urár* izvedeno od ***ura***.

ùrāsti (14. st. Danilo; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrậsti* (Varaždin)

TVORBA *urástati*

Postalo od psl. **vъorsti* (sln. *vrásti*, rus. *врастú*, polj. *wrość*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-²***) i **orsti* (v. ***rasti***).

urazùmiti (13. st. Sava; 17. st.)

TVORBA *urazumljívati*

Izvedeno od ***u-¹*** i ***razum*** kao kauzativni glagol ('učiniti koga razumnim') spram stativnoga ***razumjeti***.

ùrbānī *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *urban* iz lat. *urbānus* 'gradski', što je izvedeno od *urbs* 'grad' (nesigurne etimologije, možda iz istoga korijena koji je u het. *warpa-* 'ograđen prostor', toh. A *warpi* 'vrt').

Lit.: de Vaan 643.

urbanizácija *ž*, v. ***urbanizam***

urbanìzam *m*

TVORBA *urbànist* (*urbànistica*), *urbanìstičkī*, *urbanizácija*, *urbanizírati* (*urbanizírānje*)

Posuđeno iz njem. *Urbanismus*, što je izvedeno od *urban* 'gradski' (v. ***urbani***) i *-ismus* (v. ***-izam***).

ùrbār *m* (19. st.)

Posuđeno iz njem. *Urbar* 'popis zemljišta i dohodaka', što je iz srvnj. *urbar, urbor* 'korist, dobitak' (iz istoga je izvora i češ. *uřbár*), a to je pak složeno od *ur-* 'iz' i *beran* 'nositi' (sličan je značenjski razvoj u *iznos, prinos*).

Lit.: Snoj 800.

ùreći (13. st. Mon. serb.; 16. st. 'odrediti, dogovoriti'; 17. st. 'očarati, opčiniti')

DIJALEKTI I POTVRDE *urȅć* (Brač) 1. 'sazvati, dozvati, dogovoriti se'; 2. 'začarati koga (zlim očima)', *vr'ęći* (Varaždin), *urȅć* 'baciti čini' (Grobnik), *vr'ęči* (Gola)

Postalo od psl. **urekti* (sln. *uréči*, polj. *urzec*, usp. i češ. *uřeknouti* 'ureći'), a to je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **rekti* (v. ***reći***).

ùred *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕred* (Brač), *ũred* (Senj), *ũrẹt* (Varaždin)

TVORBA *ùredskī*

Tvoreno po uzoru na češ. *úřad* (usp. rus. zast. *ýpяд* 'red, raspored', polj. *urząd* 'ured'), što je izvedeno od **urędити* (v. ***urediti***).

ùredan *prid.* (16. st.)

TVORBA *ùredno*, *ùrednōst*

Izvedeno od ***urediti***, usp. češ. *úředně* 'službeno'.

ùredba *ž* (15. st. Mon. croat. 'uređenje'; 17. st. 'zapovijed, nalog')

DIJALEKTI I POTVRDE *'uredba* (Varaždin)

Poput sln. *urẹ̑dba* izvedeno od **urędити* (v. ***urediti***).

urédити (13. st. Domentijan; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *urēdȉt* (Brač), *urēdȉti* (Vrgada), *urēdȉt* (Senj), *vrẹ̑diti* (Varaždin), *vrẹ̑d'iti* (Gola)

TVORBA *uređénje*, *uređívati* (*uređìvāč*, *uređívānje*)

Postalo od psl. **urędìti* (sln. *uredíti*, rus. *упрáдить*, polj. *urządzić*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i ***rediti***, izvedenica od ***red***.

ùrednīk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũrędnik* (Varaždin)

TVORBA *ùrednica*, *ùredničkī*, *ùrednīštvo*

Poput sln. *uredník*, rus. *упрáвник* 'kotarski policajac u carskoj Rusiji, kozački podčasnik', češ. *úřednik* 'činovnik', izvedeno od **urędити* (v. ***urediti***). U hrvatskom je najstarije zabilježeno značenje 'upravitelj, glavar'.

ùres *m* (16. st.)

Izvedeno od glagola ***uresiti*** 'ukrašavati', za tvorbu usp. sln. *vrẹ̑s* 'biljka velika crnjuša, *Erica arborea*'.

urésiti (15. st. Marulić)

TVORBA *urešávati*, *urešívati*

Postalo od **vъręsiti*, što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **ręsiti*, denominativnoga glagola od **ręsa* (v. ***resa***).

ùrezati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *urȉzot* (Brač), *vr'ęzati* (Varaždin)

TVORBA *urezívati*

Postalo od psl. **vъrězati* (rus. *врéзать*, češ. *vřezati* 'urezati', usp. i sln. *vrẹ́zati*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **rězati* (v. ***rezati***).

urgèntan *prid.*

Posuđeno iz njem. zast. *urgent* 'hitan', što je iz lat. *urgēns*, participa od *urgeō* 'pritiskati, tjerati', v. ***urgirati***.

urgírati

DIJALEKTI I POTVRDE *urgȇrati* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *urgieren*, što je pak posuđeno iz lat. *urgeō* 'pritiskati, tjerati', vjerojatno od istoga korijena koji je u ***vrgnuti***.

ùrīn *m*

Posuđeno preko njem. *Urin* iz lat. *ūrīna* 'mokraća' < **uh$_1$r-iH-no-*, od korijena **weh$_1$r-* 'voda, tekućina' (skr. *vár* 'voda', steng. *ear* 'more', stir. *fír* 'mlijeko').

Značenje 'mokraća' razvilo se u latinskome vjerojatno pod utjecajem grč. *oǐpov* 'mokraća', v. ***urologija***. Moguće je da je ie. korijen **weh$_1$r-* u etimološkoj vezi s **wodr* 'voda' (v. ***voda***).

Lit.: de Vaan 644.

ùrlati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûrlati* (Varaždin)

TVORBA *ùrlānje*

Posuđeno iz tal. *urlare* 'vikati, urlati' < lat. *ululō* (onomatopejskoga postanja).

Lit.: Skok III: 547.

ùrlīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *'urlik* (Varaždin)

TVORBA *urlíkati*

Izvedeno od glagola ***urlati*** sufiksom *-ik* zacijelo analogijom prema ***krik***, *uzvik* (v. ***uzviknuti***).

ûrna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *ũrna* (Vrgada)

Posuđeno iz lat. *urna* 'posuda za vodu, lonac' (usp. i njem. *Urne* iz istoga izvora). Podrijetlo lat. riječi nije sigurno utvrđeno, no vjerojatno je izvođenje iz **urksnā*, od istoga korijena koji je u *urceus* 'vrč' (v. ***vrč***).

Lit.: Vinja III: 292.

ùrnebēs *m* (17. st.)

TVORBA *ùrnebēsan*

Riječ nesigurne etimologije. Najstarije su potvrde riječi *urnebes* kod dubrovačkih pisaca 17. st. i izvorno je značenje 'tutnjava, buka, lupa'. Misli se da je riječ o složenici u kojoj je drugi dio, *nebes*, genitiv množine imenice ***nebo***. Podrijetlo prvoga dijela, *ur-*, izvodi se od osnove glagola ***urlati***. Doslovno bi značenje bilo 'urlanje nebesa'. Mišljenje da početno *ur-* potječe od korijena koji je u glagolima ***riti***, ***rovati*** (**u-rъv-*), formalno je i semantički nategnuto. Najvjerojatnije je *urnebes* izobličeno od tal. **urlo besso* 'budalasto urlikanje' (od tal. *urlo*, v. ***urlati*** i tal. zast. *besso* 'glup, budalast' < kslat. *bessus* 'glup', što je u vezi s *bēstia* 'životinja, zvijer'). Promjena *-rl-* > *-rn-* može biti disimilacija, ili je *urnebes* postalo od **urlebes* pod analoškim utjecajem riječi *nebesa*.

Lit.: Skok III: 547; Bezlaj II: 217; Matasović 2020a.

ùrod *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũrot* (Varaždin)

Postalo od psl. **urodъ*, **uroda* (rus. dijal. *урóд*, češ. *úroda*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***^{1}) i korijena glagola **roditi* (v. ***roditi***).

ùrođen *prid.* (18. st.)

Izvedeno od ***u-***^{2}, što je glagolski pridjev trpni od ***roditi***. Kalk prema lat. *innātus* (od *in-* 'u' i *nātus* 'rođen'), usp. i eng. *innate* (posuđeno iz lat. *innātus*).

urođènīk *m* (19. st.)

TVORBA *urođènica*, *urođènīčkī*

Izvedeno od ***urođen***. Kalk prema njem. *Eingeborene* (od *ein-* 'u', i *geboren* 'rođen'), a to je pak kalk prema lat. *indigena* (usp. *endō* 'unutra' i *genus* 'rod').

ùrok *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *urȍk* (Brač), *ūrȍk* (Grobnik), *vũrok* (Varaždin)

Postalo od psl. **urȍkъ* (sln. *urȏk*, rus. *урóк* 'zadatak', češ. *úrok* 'kamatnjak'), što je izvedeno od glagola **urekti* (v. ***urećī***).

urolȍgija *ž*

TVORBA *urȍlog*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Urologie*, eng. *urology*, fr. *urologie*). Riječ je tvorena od grč. *oǐpov* 'mokraća, urin' (< ie. **worsom*, od korijena **wers-* (skr. *várṣati* 'kiši')) i *-logija* (v. ***-logija, -log***).

Lit.: Beekes 1128f.

urȍniti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr'oniti* (Varaždin)

TVORBA *urânjati*

Složeno od ***u-***^{2} i ***roniti***, usp. rus. *уронúть* 'ispustiti iz ruke'.

ùrota *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũrota* (Varaždin)

Glagolska imenica od ***urotiti se***.

urȍtiti se (17. st.)

TVORBA *ùrotnica*, *ùrotničkī*, *ùrotnīk*

Složeno od ***u-***^{2} i hrv. star. *rotiti se* 'prisegnuti kao urotnik', što je od psl. **rotìti sę*

'zaklinjati se' (sln. *rotīti se*, rus. *pómumьcя*, češ. *rotiti* 'zaklinjati'). Taj je pak glagol izveden od imenice **rotà* 'prisega' (stcsl. *rota*, rus. *pomá*, polj. *rota*) < ie. **wrot-* (skr. *vratá-* 'zapovijed'). Zacijelo je ova riječ nekako izvedena iz korijena **werh$_1$-* 'reći' (grč. *εἴρω* 'reći', het. *weriyezzi* 'zvati', v. ***retorika***), no gubitak laringala nije objašnjen. Manje je vjerojatno mišljenje da je psl. **rotà* izvedeno od **rokto-*, od korijena koji je u ***reći***, a postoji i mišljenje da je ova riječ posuđena iz iranskoga.

Lit.: Gluhak 531; Schlerath 2001; Snoj 630.

ùručak *m*

Izvedeno od ***uručiti*** u novije doba kao djelomični kalk prema eng. *hand-out* (od *hand* 'ruka').

urúčiti (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

TVORBA *uručívati*, *ùrudžba*, *ùrudžbenī*

Postalo od psl. **vъrǫčìti* (sln. *vročīti*, rus. *вручúmь*), što je izvedeno od **vъ-* (v. ***u-^{2}***) i korijena imenice **rǫka* (v. ***ruka***, za tvorbu usp. i njem. *einhändigen* 'uručiti' (od *Hand* 'ruka').

usáditi (13. st. Domentijan; 15. st. glag. rukopis, Bernardin, Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usōdīt* (Brač)

TVORBA *usađívati*

Postalo od psl. **vъsadìti* (stcsl. *vъsaditi*, sln. *vsadīti*, rus. *всадúmь*, polj. *wsadzić*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-^{2}***) i **saditi* (v. ***saditi***).

usàhnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *usahnȕt* (Brač), *usahnȕti* (Vrgada)

Postalo od psl. **usъxnǫ̀ti* (sln. *usahnīti*, rus. *усóхнуmь*), što je složeno od **u-* (v. ***u-^{1}***) i **sъxnǫti* (v. ***sahnuti***).

ùsāmljen *prid.*

TVORBA *ùsāmljenōst*

Izvorno glagolski pridjev trpni glagola *usamiti (se)* 'osamiti se, odvojiti se od svijeta' (17. st.), od **u-* (v. ***u-^{1}***) i pridjeva **samъ* (v. ***sam***), usp. sln. *osamīti*, *osâmljen*.

usavŕšiti (19. st.)

TVORBA *usavršávati* (*usavršávānje*), *usavršívati*

Složeno od prefiksa *u-* (v. ***u-^{1}***, ***u-^{2}***) i *savršiti* u izvornom značenju 'učiniti cijelim', zacijelo pod utjecajem stcsl. *sъvrъšiti* 'ispuniti, dovršiti' (rus. *совершúmь*), usp. i ***svršiti*** iz istoga izvora (bez vokalizacije poluglasa). Značenjski je razvitak bio od 'doseći vrh' preko 'ispuniti zadaću, dokončati' do 'učiniti cjelovitim, savršenim'.

USB

Kratica za eng. *Universal Series Bus*.

usèliti (12. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uselȉt se* (Senj)

TVORBA *useljávati* (*useljávānje*), *useljènica*, *useljènīk* (*useljènīčkī*, *useljenìštvo*), *useljénje*, *usèljiv*

Postalo od **vъse(d)lìti* (stcsl. *vъseliti*, sln. *vselīti*, rus. *вселúmь*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-^{2}***) i **se(d)liti*, usp. i ***naseliti***.

ùshit *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola ***ushititi***.

ushítiti (16. st.)

TVORBA *ùshīćen* (*ùshićenōst*, *ushićénje*), *ushićívati*

Poput csl. *vъsxytiti* 'natjerati u brzo gibanje' složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **xytiti* (v. ***hititi***). Sln. *vzhîčen* 'ushićen' je posuđeno iz hrv. *ushićen* (izvorno pasivni particip od ushititi). Za razvitak značenja usp. fr. *élan* (> hrv. ***elan***), izvedenica od stfr. *elancer* 'izbaciti (koplje)'.

ushódati se (19. st.)

postali od **vъzxodati sę* (usp. stcsl. *vъsxoditi* 'uspeti se', rus. *всходúmь* 'uzlaziti (o suncu)'), v. ***uz(a)***, ***hodati***.

ùsi *sr, pl. t.* (19. st.)

U značenju 'kosti koje kit ima u ustima umjesto zuba' posuđeno iz rus. *усú* ⟨nom. mn.⟩ 'brkovi' < psl. **ǫsъ* ⟨mn. **ǫsi*⟩ (sln. *vǫ̑s*, rus. *ус*, češ. *vous*) < ie. **wond^h-s-* (stprus. *wanso* 'brada', stir. *find* 'vlas', stvnj. *wintbrāwa* 'obrva', usp. njem. *Wimper*) 'trepavica'.

Lit.: Gluhak 654.

usìdjelica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usidȉlica* (Brač)

TVORBA *usìdjeličkī*

Zacijelo disimilirano od **usjedjelica*, što bi bilo izvedeno od glagola *usjedjeti se* 'zasjesti, dugo sjediti', v. ***sjediti***. Moguće je i izvođenje od *usijediti se* 'postati sijed' (usidjelica bi bila žena koja je osijedila prije no što se udala), v. ***sijed***.

Lit.: Skok III: 231.

ùsīljen *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *usȉljen* (Brač)

Izvorno glagolski pridjev trpni od *usiliti* 'prisiliti' (16. st.), usp. rus. *усúленный* 'povećan', češ. *úsilí* 'nastojanje, trud', v. ***sila***.

ùsisati (19. st.)

TVORBA *usisávati* (*usisávānje*), *usisívati* (*usisìvāč*, *usisívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***sisati***.

usisàvāč *m*

Izvedeno od glagola ***usisati***, usp. njem. *Sauger, Staubsauger* 'usisavač' (od *saugen* 'crpsti, usisavati').

ùsjev *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola *usijati* 'posijati, zasaditi', složenoga od ***u-***[1] i ***sijati***.

ùskladiti (18. st.)

TVORBA *usklađívati* (*usklađívānje*)

Poput sln. *uskladīti* složeno od ***u-***[2] i glagola izvedenog iz ***sklad***, usp. njem. *in Einklang bringen*, dosl. 'dovesti u sklad'. Za tvorbu usp. i češ. *uskladniti* 'smjestiti u skladište'.

usklíknuti (13. st. Domentijan; 17. st.)

TVORBA *ùskličnī*, *ùskličnīk*, *ùsklīk*

Postalo od psl. **vъzklìknǫti* (stcsl. *vъskliknǫti*, sln. *vzklíkniti*, rus. *возклúкнуть*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **kliknǫti* (v. ***kliknuti***).

uskòća *ž* (18. st.)

Izvedeno od ***uzak***.

uskògrudan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *voskogrûdęn* (Varaždin)

TVORBA *uskògrudnōst*

Složeno od ***uzak*** i pridjeva izvedenog od ***grudi***, usp. njem. *engherzig* 'uskogrudan' od *eng* 'uzak' i pridjeva izvedenog od *Herz* 'srce'.

ùskok *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùskok* (Senj)

TVORBA *ùskočkī*

Izvedeno od glagola *uskočiti* u prvotnom značenju 'izbjeći, uteći', što je pak složeno od ***u-***[1] i ***skočiti***. Uskoci su izvorno bili pretežno katolički bjegunci iz dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine pod osmanlijskom vlašću. Za tvorbu usp. češ. *úskok* 'doskočica, varka'.

Lit.: Skok III: 263.

uskomèšati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uskomešȁt se* (Brač)

Složeno od ***uz(a)*** i ***komešati se***.

ùskoro *pril.* (16. st.)

Složeno od ***u-***[2] i *skoro* (v. ***skori***), usp. rus. *вскóре* 'uskoro'.

uskrátiti (16. st.)

TVORBA *uskraćívati* (*uskraćívānje*)

Složeno od ***uz(a)*** i ***kratiti***, usp. ***sln.*** *vzkrátiti*. Značenjski je razvitak bio od 'učiniti neki dar ili privilegiju kraćima' > 'otkazati neki dar ili privilegiju'.

uskrísiti (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Zad. lekc.)

TVORBA *uskrisívati*

Postalo od **vъzkrisiti* (češ. *vzkřísiti*), od korijena koji je u ***krijes***, v. i ***Uskrs***.

Ùskrs *m* (14. st.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *Uskȓs* (Brač), *Uskȓs* (Vrgada)

TVORBA *ùskrsnī*, *ùskršnjī*

Izvedeno od glagola **vъzkrъsnǫti*, v. ***uskrsnuti***. U hrv. govorima Uskrs se naziva i *Vazam* (usp. *Vazâm* (Grobnik), *Vazȃn* (Orbanići), *Vēyzȅm* (Bednja)), od **vъzbmъ*, što je izvedeno od **vъzęti* 'uze-

ti, početi', od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i korijena glagola ***imati***.

Lit.: Gluhak 655.

ùskrsnuti (14. st. Mon. serb.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *uskrsnȕt* (Brač), *uskr̃snuti* (Vrgada), *uskrsnȕt* (Grobnik)

TVORBA *uskrsávati*, *uskrsnúće*

Postalo od **vъzkrъsnǫti* (stcsl. *vъskrъsnǫti*, usp. rus. *воскре́снуть*), usp. i stcsl. *vъskrěsiti* 'ustati iz mrtvih', češ. *vzkřísiti*, od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i korijena koji je u ***krijes***. Izvorno se ovaj glagol odnosio na oživljavanje prirode u proljeće, a poslije je prenesen na kršćansko vjerovanje u uskrsnuće mrtvih.

ùslijēd *prij.* (19. st.)

Složeno od ***u-***[2] i korijena glagola ***slijediti***. Značenjski je razvitak bio od 'za slijedom (tragom) čega' do 'iz toga razloga, zbog', usp. rus. *вслéд* 'za', *вслéдствие* 'zbog, uslijed'.

uslíšiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *usl̃išit* (Brač), *usl'išiti* (Varaždin)

TVORBA *uslišávati*

Preobličeno (s *-iti* na temelju imperativa i prezenta) od starijega **uslyšati* (usp. *usl̃išati* (Vrgada)) < psl. **uslȳšati* (stcsl. *uslyšati*, sln. *uslíšati*, rus. *услы́шать* 'začuti'), što je izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **slyšati* 'čuti, slušati' (rus. *слы́шать*), od korijena glagola ***slušati***.

ùsluga *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũsluga* (Varaždin)

TVORBA *ùslūžan* (*ùslūžnōst*, *ùslūžnī*)

Postalo od psl. **usluga* (rus. *услу́га*, češ. *úsluha* 'usluga, služba'), što je izvedeno od glagola **uslužìti* (hrv. *uslúžiti*, stcsl. *uslužiti*, rus. *услужи́ть* 'učiniti uslugu', polj. *usłużyć*), a taj je pak glagol složen od **u-* (v. ***u-***[1]) i **služiti* (v. ***služiti***).

ùsmenī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'usmẹni* (Varaždin)

Analogijom prema ***pismen*** preobličeno od *usnen* i *ustven* (Karadžić, Popović), što je oboje izvedeno od ***usta***.

ùsmina *ž* (19. st.)

Izvedeno od psl. **usma* 'štavljena koža' (stcsl. *usmĕnъ* 'kožni', csl. *usma*, rus. dijal. *усмá*), što je iz istoga korijena kao i **usnьje* 'koža' (sln. *úsnja*, *úsnje*, češ. *usně*). Oblik **usma* postao je zacijelo od **usmna*, no dublja je etimologija nesigurna. Moguće je izvođenje iz ie. **$h_1$usmōn* ⟨G **$h_1$ewsmn-os*⟩ od korijena **$h_1$ews-* 'gorjeti, paliti' (lat. *ūrō*, grč. *εὕω*, stnord. *ysja* 'vatra'); značenjska bi veza bila u tehnici obrade kože osmuđivanjem.

Lit.: Skok III: 549; Gluhak 565.

ùsmrtiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usmr̃tit* (Brač), *usmr̃tit* (Grobnik)

TVORBA *usmrćívati* (*usmrćívānje*)

Postalo od psl. **usmьrtiti* (sln. *usmrtíti*, češ. *usmrtiti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i denominativnoga glagola **sъmьrtiti* (usp. sln. *smrtíti* (Plet.)) izvedenoga iz **sъmьrtь*, v. ***smrt***.

ùsna *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùsna* (Brač), *ũsna* (Vrgada), *ũsnica* (Senj), *v'usnica* (Varaždin)

TVORBA *ùsnenī* (*ùsnenīk*), *ùsnica*

Postalo od psl. **ustьna* (stcsl. *ustьna*, sln. *ústna*), što je poimeničeni pridjev izveden od imenice **usta* (v. ***usta***). Vjerojatno treba poći od izraza **ustьna gǫba*, gdje je drugi dio značio 'nakupina tkiva, izraslina' (usp. rus. *гу́ба* 'usna'), metaforizacijom od istoga korijena kao i hrv. ***guba***.

Lit.: Skok III: 549; Gluhak 565.

ùsnača *ž* (19. st.)

Kalk prema nlat. *labiata* (od *labium* 'usna'); u današnjoj fitonimiji uobičajen je naziv *lamiacea*.

ùsnenī *prid.*, v. ***usna***

ùsnuti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *usnȕt* (Brač), *usnȕt* (Grobnik)

Postalo od psl. **usъnǫti* (rus. *уснýть*, češ. *usnouti*), što je izvedeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i korijena imenice **sъnъ* (v. ***san***).

uspávati (19. st.)

TVORBA *uspàvānka*, *uspavljívati* (*uspavljívānje*)

Postalo od **usъpavati*, što je durativni glagol tvoren od **usъpati* (rus. dijal. *ycnámь*, češ. *uspati*), a to je pak složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **sъpati* (v. ***spavati***).

ùspēti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uspȇt se* (Brač), *uspẽti se* (Vrgada)

TVORBA *ùspinjati se* (*uspìnjača*, *ùspinjānje*)

Postalo od **vъzpęti sę* (usp. sln. *vzpẹ́ti se*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **pęti (sę)* (v. ***napeti***). Za tvorbu usp. češ. *uspínati se* 'uspinjati se' i ***počinjati*** prema ***početi***.

ùspjeh *m* (14. st. Danilo; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũspjẹh* (Varaždin)

TVORBA *ùspješan* (*ùspješnōst*)

Postalo od psl. **uspě̀xъ* (stcsl. *uspě̀xъ*, sln. *uspẹ̀h*, rus. *ycnéx*, češ. *úspěch*), što je izvedeno od glagola **uspěti*, v. ***uspjeti***. Za tvorbu imenskim sufiksom **-xъ-* usp. ***smijeh*** spram ***smijati se***. Postoji i mišljenje da je hrv. riječ posuđena iz češkoga, no to je, zbog ranih potvrda, manje vjerojatno.

ùspješnica *ž*

Novotvorena riječ, nastala kao zamjena za anglizam ***hit***, izvedena od ***uspjeh***.

ùspjeti (13. st. Domentijan; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uspȉt* (Brač)

TVORBA *uspijévati*, *ùspio* (*ùspjelōst*)

Postalo od psl. **uspě̀ti* (stcsl. *uspě̀ti*, sln. *uspẹ́ti*, rus. *ycnéть* 'stići na vrijeme', češ. *uspěti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **spě̀ti* (stcsl. *spě̀ti* 'uspjeti', usp. ***dospjeti***) < **speh*$_1$- 'ispuniti' (lit. *spė̃ti* 'uspjeti, biti sposoban', latv. *spēt* 'moći', lat. *spēs* 'nada', het. *išpai-* 'ispuniti se', skr. *sphirá-* 'debeo').

Lit.: Snoj 801.

usplahíriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usplahīrȉt se* (Brač)

Složeno od ***uz(a)*** i glagola izvedena od pridjeva ***plah***.

ùspomena *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùspomena* (Brač), *ũspomẹna* (Varaždin), *ûspomena* (Grobnik)

Deverbalna imenica od glagola **vъzpominati* 'prisjećati se', usp. stcsl. *vъspominanie*, rus. *воспоминáние* 'uspomena', sln. star. *spomẹ̑n*, v. ***uz(a)***, ***spomen***.

ùspon *m* (19. st.)

Postalo od **vъzponъ*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **ponъ*, imenice izvedene iz korijena koji je u ***napeti***, usp. i ***napon***.

ùsporedan *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùsporedno*

Postalo od **vъzporędьnъ* (usp. sln. *sporẽd*), što je izvedeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **porędьnъ*, a to je pak prefiksom **po-* (v. ***po***) izvedeno od psl. **rędъ* (v. ***red***).

usporéditi (19. st.)

TVORBA *ùsporedba*, *usporèdiv*, *ùsporednica*, *uspoređívati* (*uspoređívānje*)

Postalo od **vъzporęditi*, v. ***usporedan***, usp. i sln. star. *vzporediti*.

uspòriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usporȉt* (Senj)

TVORBA *usporávati* (*usporávānje*), *ùsporen* (*ùsporeno*, *usporénje*)

Postalo od **usъporiti*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **sъporiti*, glagola izvedena iz pridjeva **sъporъ* (v. ***spor***[1]), usp. i češ. *uspořiti* 'prištedjeti'.

uspòstaviti (16. st.)

TVORBA *ũspostava*, *uspòstavljati* (*uspòstavljānje*)

Postalo od **vъspostaviti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **postaviti* (v. ***postaviti***).

ùsprāvan *prid.* (19. st. Šulek)

Postalo od **vъspravьnъ*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **pravьnъ*, što je izvedeno od **pravъ* 'ravan' (v. ***pravi***).

ùspraviti (16. st. *pren.* 'usmjeriti'; 19. st.)

TVORBA *ùspravljati* (*ùspravljānje*)

Postalo od **vъspraviti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **praviti* 'ravnati', usp. češ. *vpraviti se* 'uputiti se'.

uspŕkos *prij.* (19. st.)

Složeno od ***uz(a)*** i ***prkos***, usp. sličnu tvorbu u rus. *вопрекú* 'usprkos'.

usprotíviti se (19. st.)

Složeno od ***uz(a)*** i ***protiviti se***, usp. rus. *воспротúвиться* 'usprotiviti se'.

ùspūt *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uspũt* (Brač), *uspũt* (Senj), *uspût* (Varaždin)

TVORBA *ùspūtan*, *ùspūtno*

Složeno od ***uz(a)*** i ***put***[1], usp. eng. *by the way*.

ùsred *prij.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùsri, ùsrid, usrȉd, usr̂* (Brač)

Postalo od **vъ serdъ*, što je složeno od **vъ* (v. ***u***[3]) i **serdъ* 'sredina' (v. ***sredina***), usp. polj. *wśród* 'usred'.

usredotòčiti

TVORBA *usredotočávati* (*usredotočávānje*), *usredòtočenōst*, *usredotočívati* (*usredotočívānje*)

Složeno od (v. ***u***[3]), **serdъ* (v. ***sredina***) i korijena koji je u ***točka***. Tvoreno prema rus. *сосредомóчить* (usp. i *средомóчие* 'centar'), što je kalk prema fr. *concentrer*, v. ***koncentrirati***.

Lit.: Skok III: 320; Vasmer II: 702.

ústa *sr, pl. t.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *jũsta, ũsta* (Brač), *ũst^{o}ā* (Vrgada), *ũsta* (Senj), *vũsta* (Varaždin)

TVORBA *ùsnī*

Postalo od psl. **ustà* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *usta*, sln. *ústa*, rus. zast. *усмá*, češ. *ústa*), što je nom. mn. sr. roda neposvjedočenoga **usto* < ie. **h$_3$eh$_1$o(w)s-t-* (lit. *úostas* 'luka, ušće rijeke', latv. *uõsta* 'ušće', stprus. *āusto* 'usta', skr. *óṣṭha-* 'usna', lat. *ōstium* 'ušće'), a to je izvedeno od ie. **h$_3$eh$_1$os* ili **h$_1$oh$_1$os* 'usta' (het. *āiš*, lat. *ōs* ⟨G *ōris*⟩, usp. *oralan*, v. ***orator***).

Lit.: Skok III: 549; Gluhak 656; Derksen 509; Snoj 801f.

ùstajati (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ùstajānje*, *ùstajao* (*ùstajalōst*)

Poput sln. *vstájati* postalo kontaminacijom od psl. **stojati* (v. ***stajati***) i **vъstavati* (stcsl. *vъstavati* 'ustajati', rus. *вставáть*, polj. *wstawać*). Značenje 'ne biti svjež' razvilo se od 'dugo stajati'.

ustáliti (se) (19. st.)

Postalo od psl. **ustalìti (sę)* (sln. *ustalīti*, polj. *ustalić się*, češ. *ustáliti* 'učvrstiti', *ustáliti se* 'ustaliti se', usp. rus. *ýсталь* 'umor', *устáлый* 'umoran'), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i korijena koji je u ***stalan***.

ùstanak *m* (18. st.)

Izvedeno od glagola ***ustati***, usp. rus. *восстáние*, polj. *powstanie*. Slično je motivirano i njem. *Aufstand* 'ustanak' (od *aufstehen* 'ustati') i eng. *rising* (od *rise* 'ustati').

ùstanova *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ustanova* (Varaždin)

Poput češ. *ustanovení* izvedeno od glagola ***ustanoviti*** (češ. *ustanoviti*) usp. i njem. *Anstalt*; sve su te riječi zacijelo kalkovi prema lat. *institūtiō* 'institucija, ustanova', v. ***institucija***, ***institut***.

ustanòviti (14. st. Spom. sr.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ustan'oviti* (Varaždin)

TVORBA *ustanovljívati*, *ustanovljávati*

Izvedeno od ***u-***[2] i *stanoviti*, što je izvedeno od ***stati***, ***staviti***, usp. lat. *instituō* 'ustanoviti' od *in-* 'u' i *statuō* 'postavljati'.

ùstaša *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *'ustaša* (Varaždin); *ustaš*

TVORBA *ùstaškī*

Izvedeno od ***ustati*** u značenju 'pobuniti se', usp. ***ustanak***. Najstarije je zabilježeno značenje 'ustanik', po čemu je poslije naziv dobio ustaški pokret.

ùstati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ustȁt se* (Brač), *ustȁti se* (Vrgada), *vust'ati* (Gola)

Postalo od psl. **vъstati* (rus. *восстáть*, češ. *vstáti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **stati* (v. ***stati***).

ùstāv *m* (13. st. Stefan kr.; 16. st.)

TVORBA *ùstāvnī* (*ustávnōst*)

Poput rus. *ycмáв* 'statut, uredba', češ. *ústav* 'zavod, ustanova' postalo od psl.

ustavъ*, što je od **u-* (v. ***u-*[1]) i **stavъ* (v. ***stav***).

ustòličiti (19. st.)

TVORBA *ustoličávati*, *ustoličénje*, *ustoličívati*

Izvedeno od ***u***[2] i ***stolica***. Zacijelo kalk prema kslat. *installare* 'preuzeti javnu službu', što je izvedeno od *in-* 'u' i srlat. *stallum* 'stolica (kao simbol službe)', iz stvnj. *stal, stala* 'mjesto, položaj', usp. ***instalirati***.

ùstrajati (19. st.)

TVORBA *ùstrājan* (*ùstrājno*, *ùstrājnōst*), *ustrajávati* (*ustrajávānje*)

Složeno od ***uz(a)*** i ***trajati***. Može biti djelomičan kalk prema njem. *ausdauern* (od *aus-* 'iz' i *dauern* 'trajati'), usp. i sln. *vztrájati*.

ùstrašiti (13. st. Domentijan; 16. st.)

Složeno od ***u-***[1] i ***strašiti***, usp. i sln. *ustrášiti*.

ustrémiti (19. st.)

TVORBA *ustremljívati*

Posuđeno iz rus. *устремúть*, usp. i ***stremiti***.

ustrijéliti (14. st. Danilo; 16. st.)

Poput sln. *ustrelīti* složeno od ***u-***[1] i *strijeliti*, v. ***strijeljati***.

ùstroj *m* (12. st. Mon. serb. 'djelo'; 13. st. Stefan kr. 'uređenje'; 19. st. 'organizam')

U suvremenom značenju zacijelo posuđeno iz češ. *ústroj*, usp. i sln. *ustrój*. Izvedeno od glagola **ustrojiti*, v. ***ustrojiti***.

ustròjiti (13. st. Sava, Domentijan; 15. st. Glasnik 56)

TVORBA *ustrojávati*, *ùstrojbenī*

Složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **strojiti*, denominativnoga glagola izvedenog od psl. **strojь* (v. ***stroj***), usp. sln. *ustrojīti*, češ. *ústrojiti* 'pripraviti, obući', rus. *устроúть*. Moguće je da je u suvremenom značenju glagol posuđen iz češ. ili rus., jer je u starijem jeziku (Mikalja) zabilježeno značenje 'uškopiti'.

ustròjstvo *sr* (19. st.)

TVORBA *ustròjstvenī*

Zacijelo posuđeno iz rus. *устрóйство*, što je izvedeno od *устроúть* 'podići, izgraditi', v. ***ustrojiti***.

ustručávati se (18. st. *ustručavati*; 19. st. ~ *se*)

Durativni glagol izveden od starijega *ustručati se* (Mikalja, dijalekti), složen od ***u-***[1] i *stručati*, što je izvedeno od osnove koja je u ***struk***, ***struka***. Značenje se razvilo od 'stezati se u struku, susprezati se' do 'oklijevati'. Manje je vjerojatno da se značenje razvilo od 'odricati se od struke, smatrati se nestručnim' do 'oklijevati'.

Lit.: Skok III: 350.

ùstuknuti (19. st.)

Složeno od ***uz(a)*** i *tuknuti*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***tući***. Prvotno je značenje bilo 'naglo se odmaknuti kao udarcem'.

Lit.: Skok III: 550.

ùstupak *m* (19. st.)

Zacijelo posuđeno iz češ. *ústupek*, v. ***ustupiti***. Usp. i rus. *уступка* 'ustupak'.

ustúpiti (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ustúpati* (*ustúpānje*)

U suvremenu značenju zacijelo posuđeno iz rus. *уступúть*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i glagola **stǫpiti* (v. ***stupiti***).

ùsud *m* (19. st.)

Izvedeno od *usuditi* 'dosuditi, dodijeliti, odrediti, namijeniti', v. ***usuditi se***. Značenjski je razvitak objašnjiv shvaćanjem da sudbina 'dosuđuje' čovjeku prema zasluzi.

usúditi se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usūdȉt se* (Grobnik), *us'uditi sę* (Varaždin)

TVORBA *usuđívati se*

Postalo od **usǫditi sę* (sln. *usodīti se*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **sǫditi*, denominativnoga glagola izvedenog od **sǫdъ* 'sud' (v. ***sud***). Valja poći od značenja 'do-

suditi, donijeti odluku', potom 'odlučiti se, odvažiti se' i 'usuditi se'.

Lit.: Skok III: 356.

ùsūti (14. st. Glasnik 15; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usũt* (Brač), *usũti* (Vrgada)

Postalo od **vъsuti* < **vъsupti* ⟨prez. **vъsъpǫ*⟩ od istoga korijena koji je u ***nasuti***, usp. i češ. *vsypati* 'usipati, usuti'.

usvòjiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *usv'ojiti* (Varaždin)

TVORBA *usvájati* (*usvájānje*), *usvojènica*, *usvojènīk*, *usvojénje*, *usvòjitelj* (*usvojitèljica*)

Složeno od ***u-***[1] i *svojiti*, što je izvedeno od zamjeničkog pridjeva ***svoj***. Za sličnu tvorbu usp. sln. *zasvojīti* i njem. *sich aneignen* 'usvojiti' od *eigen* 'svoj'.

ûš *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûš* (Vrgada), *vûš* (Varaždin)

TVORBA *ùšljiv*

Postalo od psl. **vъšь* ⟨a.p. *c*⟩ 'uš' (sln. *ûš*, strus. *въшь*, rus. *вошь*, polj. *wesz*). Dublja je etimologija nesigurna: ako je slavenska riječ za 'uš' srodna s lit. *utė̃* 'uš', latv. *uts* 'uš', to bi upućivalo na korijen **ut-*, a psl. **vъšь* bi bilo izvodivo od **ut-s-y-*. Povezuje se i stvnj. *lūs* 'uš' (njem. *Laus*, eng. *louse*) i velš. *lleu-en* 'uš', no u tom slučaju nije jasno zašto bsl. riječ ne počinje s **l-*. Naposljetku, ako je **vъšь* srodno s lit. *vieveśà* 'uš', mogli bismo poći od korijena **wes-/*us-*, a slavenska bi riječ bila izvodiva iz **us-i-*. Moguće je i da su različite sličnoznačne riječi analoški utjecale jedna na drugu.

Lit.: Skok III: 550; Gluhak 656 f.; Derksen 532; Snoj 802.

ùšara *ž* (19. st.) *(Bubo bubo)*

Izvedeno od ***uho***. Ova sova je dobila ime po izrazito velikim ušima, usp. i njem. *Ohreule* 'ušara' (od *Ohr* 'uho' i *Eule* 'sova').

ùšata *ž* (17. st.) *(Oblada melanura)*

DIJALEKTI I POTVRDE *ušãta* (Brač), *ušȁta* (Vrgada), *ušàta* (Senj)

Preobličeno od *ùkljata* kako se ova riba zove u dijalektima (Dubrovnik, Kotor), usp. i *ukjata* (Mljet). Posuđeno iz dalmat. **ukjata* < lat. **oculāta*, od *oculus* 'oko' (ova riba ima velike i okrugle oči), usp. i mlet. *ociada*. Zamjena *-š-* za *-kj-* mogla se dogoditi analogijom spram ***uho*** ⟨mn. *uši*⟩ ili je *-š-* pravilno odraženo od neposvjedočenog dalmat. **osseata*, dosl. 'košćata (riba)', što je izvedeno od lat. *os* ⟨G *ossis*⟩ 'kost'.

Lit.: Skok III: 540; Vinja III: 293.

ûšće *m* (13. st. Domentijan; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûšće* 'glavni otvor na mijehu' (Brač), *ûšče* (Varaždin), *v'ȗstje* (Gola)

Postalo od psl. **ustьje* (sln. *ûstje*, strus. *устье*, rus. *ýстье*, polj. *ujście*), što je zbirna imenica izvedena od **usta* (v. ***usta***). Metafora kojom se ušće rijeke poistovjećuje s ustima česta je u jezicima, usp. stir. *bél* 'usta' i 'ušće', eng. *mouth (of a river)*, itd.

Lit.: Derksen 510.

ùšica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ušȉca* (Brač)

Deminutiv od ***uho***. Značenjska je motivacija u tome što ušica (obično na igli) označuje sitan otvor, kao na uhu.

ušićáriti (19. st.) *razg.*

Izvedeno od dijalektizma *šićar* (Bosna), što je posuđeno iz tur. *şikar* 'plijen', iz perz. *šiqar* 'plijen'.

Lit.: Skok III: 391; Škaljić 588.

ùšiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ušȉt* (Brač), *ušȉti* (Vrgada), *ušît* (Senj)

Postalo od psl. **vъšìti* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *všíti*, rus. *шить*, polj. *wszyć*), što je složeno od **vъ* (v. ***u-***[2]) i **šiti* (v. ***šiti***).

ùška *ž* (19. st.)

Postalo od **ušьko*, **ušьka* (rus. *ушко́*, polj. *uszko*), što je izvedeno od **uxo* (v. ***uho***).

uškòpiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *uškopȉt* (Brač), *uškopȉti* (Vrgada), *uškopȉt* (Senj)
TVORBA *uškopljávati*, *uškopljènīk*, *uškopljívati*
Složeno od ***u-***[1] i ***škopiti***.

ùštap *m* (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ušćȁp* (Grobnik)
Vjerojatno postalo od **uščьrъ*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **ščьrъ* 'komad', od korijena koji je u ***štipati***. *Uštap* bi izvorno značilo 'ono što nije otkinuto, što je cijelo'.
Lit.: Skok III: 414f.

uštédjeti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ušćēdȉt* (Brač)
TVORBA *ȕšteda*, *uštеđènvina*
Složeno od ***u-***[1] i ***štedjeti***.

ùštipak *m* (17. st.)
Postalo od **uščipъkъ*, što je izvedeno od **uščipnǫti*, v. ***uštipnuti***. Značenjska je veza u tome što je uštipak odlomljeni, "uštipnuti" komad jela, obično od tijesta, usp. i aust.-njem. *Zwickkrapfen* (od *zwicken* 'uštipnuti' i *Krapfen* 'krafna, uštipak').

uštípnuti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *ušćȉpnūt (se)* (Grobnik); *uštínuti*
Složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i **ščipnǫti* > *štipnuti* (v. ***štipati***).

ùštrcati (19. st.)
TVORBA *uštrcávati*
Složeno od ***u-***[2] i ***štrcati***, usp. njem. *einspritzen* (od *ein-* 'u-' i *spritzen* 'štrcati').

ušútjeti (18. st.)
Složeno od ***u-***[2] i ***šutjeti***.

ùšutkati (18. st.)
TVORBA *ušutkávati*, *ušutkívati*
Izvedeno od ***ušutjeti*** iterativno-deminutivnim sufiksom *-kati* < **-ъkati*.

utábati (19. st.)
Složeno od ***u-***[2] i ***tabati***.

ùtāboriti se (17. st.)
Poput sln. *utaborīti se* izvedeno prefiksom ***u-***[1] iz ***tabor***.

ùtaći, v. ***utaknuti***

ùtaja *ž*
Poput sln. *utâja* izvedeno od ***utajiti***.

utájiti (14. st. Rog. reg. ben.)
Postalo od psl. **utajìti* (sln. *utajīti*, rus. *умаúть*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **tajiti* (v. ***tajiti***).

ùtakmica *ž* (19. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *'utakmica* (Varaždin)
Prefiksom ***u-***[1] izvedeno od ***takmac*** i glagola (koji je u suvremenom hrvatskome srbizam) ***takmičiti se***.

utàknuti (14. st. Žića sv. otaca)
DIJALEKTI I POTVRDE *utaknȕt (se)* 'sresti (se)' (Grobnik)
Složeno od ***u-***[2] i ***taknuti***.

utàmničiti (18. st.)
Tvoreno prema izrazu *(baciti koga) u tamnicu*, v. ***tamnica***.

utážiti (16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *utãžit* (Brač), *utāžȉt* (Senj)
TVORBA *utažávati*, *utàživ*, *utažívati*
Složeno od ***u-***[1] i *tȁžiti*, glagola kojemu je u drugim slav. jezicima podudarno samo sln. *tážiti* (Plet.). Malo je vjerojatna veza sa sln. *tolažiti* 'tažiti, blažiti' i bug. *умалоżвам* 'umiriti' kao i ukrštanje glagola *blažiti* i ***toliti***. Najvjerojatnijim se čini da je *tažiti* posuđeno iz mlet. *tàser* 'šutjeti' (< lat. *taceō*), pa je *utažiti* 'učiniti da tko šuti'.
Lit.: Skok III: 488.

ùteći (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *utȅć* (Brač), *utȅći* (Vrgada), *utȅć* (Senj)
U značenju 'teći u što' složeno od ***u-***[2] i ***teći*** (rus. *втечь*), a u značenju 'pobjeći' složeno od ***u-***[1] i ***teći*** (rus. *умéчь*).

ùtēg *m*
Izvedeno od *utegnuti, utezati*, što je složeno od ***u-***[1] i *tegnuti*, v. ***nategnuti***.

utemèljiti (15. st. Mon. serb.; 16. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *utęm'ęljiti* (Varaždin)
TVORBA *utemèljitelj* (*utemeljitèljica*), *utèmeljenōst*, *utemeljívati* (*utemeljívānje*)
Složeno od ***u-***[2] i *temeljiti*, što je izvedeno od ***temelj***. Slična značenjska motivacija

vidi se i u drugim europskim jezicima, npr. njem. *gründen* 'utemeljiti' (od *Grund* 'temelj'), fr. *fonder* (od *fonds* 'temelj').

ùticati (19. st.)

Nesvršeni glagol tvoren prema svršenom ***utaknuti***. Suglasnik *-c-* (umjesto očekivanoga **-k-*) postao je analogijom prema slučajevima gdje se *c* i *k* pravilno smjenjuju (npr. ***kliknuti – klicati***), usp. ***utikač***.

ùtičnica *ž*

Izvedeno od ***uticati***, usp. njem. *Stecker* 'utičnica' od *stecken* 'utaknuti, uticati'.

utìkāč *m*

Izvedeno od **utikati* izvornoga oblika nesvršenoga glagola izvedenog iz ***utaknuti***, usp. ***utičnica***.

ùtisak *m* (19. st.)

Izvedeno od *utisnuti*, kalk prema češ. *vtisk*, njem. *Eindruck* 'utisak' (od *ein-* 'u-' i *drücken* 'tiskati'), lat. *impressiō* (v. ***impresija***).

ùtisnuti (16. st.)

TVORBA *utiskívati*

Složeno od ***u-***[2] i ***tisnuti***, usp. češ. *vtisknouti* 'utisnuti', *vtiskati* 'utiskati'.

ùtjecāj *m* (19. st.)

TVORBA *ùtjecājan*

Izvedeno od ***utjecati***; kalk prema njem. *Einfluß* (od *ein-* 'u' i *fließen* 'teći').

ùtjecati (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *utȉcati* (Vrgada), *ut'icati* (Varaždin)

Izvedeno od ***u-***[2] i **-těcati*, iterativa glagola ***teći***, usp. češ. *vtéci* 'utjecati'. U značenju 'imati utjecaja' može biti kalk prema njem. *beeinflussen* (od *Einfluss* 'utjecaj'). Starija su značenja 'bježati od koga' (Marulić) i *utjecati se kome* (16. st.).

ùtjeha *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũtjęha* (Varaždin)

Poput sln. *utêha*, rus. *yméxa* 'zabava, radost' izvedeno od **utěšiti*, v. ***utješiti***.

utjelòviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *utęl'oviti* (Varaždin)

TVORBA *utjelovljénje*, *utjelovljívati*

Izvedeno od ***u-***[2] i ***tijelo***, usp. češ. *vtěliti* 'utjeloviti', njem. *verkörpern* 'utjeloviti' (od *Körper* 'tijelo'), lat. *incarnāre* (od *carō* 'meso').

ùtjerati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *utȉrot* (Brač)

TVORBA *utjerávati* (*utjerávānje*), *utjerívati* (*utjerívati*)

Složeno od ***u-***[2] i ***tjerati***, usp. češ. *vtěřiti* 'utjerati'. Za izraz *utjerati strah* usp. njem. *Schrecken einjagen*.

ùtješan *prid.*, v. ***utješiti***

ùtješiti (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *ùtješan*, *utjèšiv*, *utjèšljiv*

Složeno od ***u-***[1] i ***tješiti (se)***, usp. sln. *utešíti*, rus. *yméшumь*.

ùtočīšte *sr* (16. st.)

Izvedeno od glagola *utočiti se* u značenju 'skloniti se kamo', što je složeno od ***u-***[2] i ***točiti***, od korijena koji je u ***teći***.

utòpija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ut'opija* (Varaždin)

TVORBA *utòpījskī*, *utòpist*, *utòpistica*, *utopìstičkī*, *utopìzam*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Utopie*, fr. *utopie*, eng. *utopia*), od imenice *utopia* koju je skovao engleski filozof i pravnik Thomas More (1478. – 1535.), koji je pod tim imenom podrazumijevao idealnu državu. Riječ *utopia* skovana je od grč. *οὐ-* 'ne-' i *τόπος* 'mjesto'.

Lit.: Kluge s. v. Utopie.

utòpiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *utopȉt* (Brač), *utopȉti se* (Vrgada)

TVORBA *utápati* (*utápānje*)

Poput sln. *utopīti*, rus. *ymonúmь* izvedeno od ***u-***[1] i ***topiti***.

utopljènīk *m* (18. st.)

TVORBA *utopljènica*, *utopljènīčkī*

Izvedeno od glagolskog pridjeva trpnog glagola ***utopiti***, za tvorbu usp. rus. *ymónленник*.

ùtor, útor *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ūtǫ̑r* (Brač), *utȍr* (Omišalj)

Postalo od psl. **ǫtorъ* (sln. *utȏr*, sln. dijal. *otȏr*, rus. *ymóp*, polj. *wątor*), što je vjerojatno izvedeno od **ǫ-* (varijante prefiksa

vъ-*, v. ***u-*[2]), i **-torъ*, imenske izvedenice od *-terti*, v. ***zatrti***. Druga je mogućnost da valja poći od osnove **ǫtr-* koja je u ***unutra***, s prijevojnim **-o-* u sufiksu.

Lit.: Vasmer III: 194; Snoj 902.

ùtorak *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *tȏrij, tȏrik, tuõrik* (Brač), *utȍrak* (Vrgada), *utȍrak* (Senj), *tôrk* (Varaždin), *t'ork* (Gola)

Izvedeno od psl. **vьtorъ* 'drugi' (stcsl. *vьtorъ, vъtorъ*, rus. *вторóй*, polj. *wtór*) < ie. **(h$_1$)wi-tor-* (skr. *vitarám* 'ponovno'), zacijelo disimilacijom od **dwi-tor-* (od korijena koji je u ***dva***). Malo je vjerojatna veza s lit. *añtras* 'drugi' jer bi **ntor-* u slavenskom dalo **ǫtorъ ili *ętorъ*. Utorak je izvorno 'drugi dan (u tjednu)', usp. rus. *вторник* 'utorak', češ. *úterý*, polj. *wtorek*.

Lit.: Skok III: 552; Gluhak 657; Derksen 532; Vasmer I: 237.

utòvariti (19. st.)

TVORBA *ùtovār, utovárati, utovarívati*

Složeno od ***u-***[2] i ***tovariti***.

utr̀čati (19. st.)

TVORBA *utrčávati, utrkívati se* (*utrkívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***trčati***.

ùtrka *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũtrka* (Varaždin)

Izvedeno od *utrkívati se*, v. ***utrčati***.

utŕnuti (16. st. 'ukočiti se'; 17. st. 'ugasiti')

DIJALEKTI I POTVRDE *utrnȗt* (Brač)

Složeno od ***u-***[1] i ***trnuti***.

ùtroba *ž* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *utròbica* 'jetra, iznutrica' (Brač), *utròba* (Vrgada), *'utroba* (Varaždin), *~~u~~tr'oba* (Gola)

Postalo od psl. **ǫtròba* (stcsl. *ǫtroba*, rus. *утрóба*, polj. *wątroba* 'jetra'), imenice izvedene iz pridjeva **ǫtrъ* 'unutarnji' (v. ***unutra***) < ie. **h$_1$ntro-* (*antrám* 'utroba', grč. *ἔντερον*, lat. *interior* 'unutrašnji').

Lit.: Skok III: 552f.; Vasmer III: 195.

ùtrošak *m*

Izvedeno od ***utrošiti***, v. ***trošak***.

utròšiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *utrošȉt (se)* 'učiniti si veliki trošak' (Grobnik)

TVORBA *ùtrošak*

Složeno od ***u-***[1] i ***trošiti***.

ùtva *ž* (16. st.) *(Anas boscas)*

Postalo od psl. **ǫ́ty* ⟨G **ǫ́tьve* a.p. *a*⟩ 'patka' (csl. *ǫty*, strus. *утьı*, rus. *у́тка*, dlužn. *hušica*) < ie. **h$_2$enh$_2$t-* 'patka' (lit. *ántis*, lat. *anas, anatis*, grč. *νῆσσα*, stvnj. *anut*, njem. *Ente*). U suvremenom je hrv. riječ *utva* gotovo posve istisnula imenica ***patka*** (usp. izraz *utva zlatokrila*).

Lit.: Skok III: 553; Gluhak 658; Vasmer III: 193; Kluge s. v. Ente.

ùtvara *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũtvara* (Varaždin), *~~ũ~~tv'ara* (Gola); *utvar* (19. st.)

Izvedeno od hrv. star. *utvarati se* 'pričinjati se', što je prefiksom ***u-***[1] izvedeno od korijena koji je u ***tvoriti***; za tvorbu usp. češ. *útvar* 'tvorba, sastav', rus. *у́тварь* 'pribor'. Prvotno je značenje bilo 'ono što se utvorilo, lik, prikaza'.

ùtvrda *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũtvrda* (Varaždin)

Izvedeno od ***utvrditi***. Utvrda je 'utvrđeno mjesto', usp. (u starijem jeziku i dijalektima) *tvŕđa*, češ. *tvrz* 'tvrđava, utvrda' usp. i ***tvrđava***.

utvŕditi (14. st. Žića sv. otaca)

TVORBA *utvrđívati* (*utvrđívānje*)

Poput rus. *утвердúть* izvedeno od ***u-***[1] i ***tvrditi*** u izvornom značenju 'činiti tvrdim' (v. ***tvrd***).

ùvala *ž* (19. st.)

Izvedeno od glagola *uváliti* 'saviti unutra', što je od ***u-***[1] i ***valiti***, v. ***valjati***[1], ***obala***. Usp. i češ. *úval* 'uvala'.

ùvāžen *prid. (19. st.)*

Izvedeno od glagola *uvážiti* 'ocijeniti važnim, promisliti' (Šulek; usp. češ. *uvážiti* 'prosuditi, uzeti u obzir'), od ***u-***[1] i ***važiti***. Za tvorbu i razvitak značenja usp. rus. *уважáемый* 'uvaženi, poštovani', što je particip glagola *уважáть* 'opažati, uzimati

u obzir', posuđenog iz polj. *uważać* i njem. *erwägen* 'uvažiti' (od *wagen* 'vagati').

Lit.: Vasmer III: 170.

ùvečēr *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûvečer* (Brač), *ùvečēr* (Vrgada)

Složeno od ***u-***[2] i ***večer***.

uvećànica *ž*

Izvedeno od ***uvećati***, djelomično kalk prema lat. *augmentatīvum*, što je izvedeno od lat. *augmentum* 'dodatak, povećanje', od glagola *augeō* 'rasti, povećavati se', v. ***aukcija***.

uvèćati (15. st. Hrv. spom.)

TVORBA *uvećávati* (*uvećávānje*)

Glagol izveden od ***u-***[1] i korijena koji je u ***veći***.

uvènuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvẽhnut* (Brač)

TVORBA *uvènuo*, *ùveo*

Postalo od psl. **uvędnǫti* (sln. star. *uvẹ́niti*, rus. *увя́нуть*, češ. *uvadnouti*), što je složeno od ***u-***[1] i **vędnǫti* (v. ***venuti***).

uvertíra *ž*

Posuđeno, eventualno preko njem. *Ouvertür* iz fr. *ouverture*, što je izvedeno od glagola *ouvrir* 'otvoriti' < lat. *aperiō* 'otvoriti' (v. ***otvoriti***). Izvorno je uvertira 'otvaranje' glazbena djela, osobito opere.

Lit.: Snoj 803.

ùvesti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvẽst* (Brač), *uvẽsti* (Vrgada)

Postalo od psl. **vъvesti* ⟨prez. **vъvedǫ*⟩ (sln. *uvésti*, rus. *ввести́*, češ. *uvésti*), što je složeno od **vъ-* (v. ***u-***[2]) i *-vesti* (v. ***navesti***[1]).

ùvez *m*

Izvedeno od *uvezati*, usp. njem. *Einband* od *ein-* 'u' i *binden* 'vezati'.

uvézati (15. st. Starine 23 'povezati, svezati'; 16. st. 'listove knjige učvrstiti u korice')

DIJALEKTI I POTVRDE *uvẽzati* (Varaždin)

TVORBA *uvezívati* (*uvezívānje*)

Složeno od ***u-***[2] i ***vezati***, usp. njem. *einbinden* 'uvezati' od *ein-* 'u' i *binden* 'vezati'.

ùvid *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûvit* (Varaždin)

Izvedeno od *uvidjeti*, može biti kalk prema njem. *Einsicht* 'uvid' (od *ein-* 'u' i *Sicht* 'vid').

ùvidjeti (13. st. Sava; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *uv'idẹti* (Varaždin)

TVORBA *uvíđati*, *uvíđānje*

Postalo od psl. **uviděti* (sln. *uvídeti*, rus. *уви́деть* 'ugledati', češ. *uviděti*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **viděti* (v. ***vidjeti***). U značenju 'pogledati u što, usredotočiti se na što' ovaj je glagol tvoren prefiksom ***u-***[2].

ùviđāj *m* (19. st.)

Postalo od **uvidjajь*, što je izvedeno od psl. **uviděti* (v. ***uvidjeti***).

uvìjāč *m* (19. st. 'onaj ili ono što uvija')

Izvedeno od *uvijati*, v. ***uviti***.

ùvijēk *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûvik* (Brač), *ùvīk*, *vàvīk* (Vrgada), *ûvik* (Senj)

Postalo od *vь věkъ* (usp. rus. *вовéк*, *вовéки* 'uvijek'), od psl. **vь* (v. ***u-***[2]) i **věkъ* (v. ***vijek***).

ùvīs *pril.*

Složeno od ***u-***[1] i *vis* (*zast.*) < **vysь* 'visina' (rus. *высь*), od korijena pridjeva ***visok***.

ùviti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvît* (Brač)

TVORBA *uvíjati*, *uvíjen*

Postalo od psl. **vьviti* (rus. *вить* 'saplesti', češ. *uvíti* 'zaviti'), što je složeno od **vь-* (v. ***u-***[2]) i **viti* (v. ***viti***).

uvjerénje *sr* (13. st. Domentijan; 19. st.)

Izvedeno od ***uvjeriti***; za značenje 'potvrda' usp. njem. *Beglaubigung* 'uvjerenje, potvrda' od *beglaubigen* 'potvrditi' (usp. *Glaube* 'vjera').

ùvjeriti (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uv'ẹriti* (Varaždin)

TVORBA *uvjerávati*, *ùvjeren*, *uvjèrljiv* (*uvjèrljivo*, *uvjèrljivōst*)

Poput rus. *увéрить* izvedeno od ***u-***[1] i **věriti*, glagola izvedena iz korijena koji je u ***vjera***, ***vjerovati***.

ùvjet *m* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

TVORBA *ùvjetan*, *ùvjetovati*

Složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **větъ*, elementa koji je u ***savjet***, ***zavjet***, ***vijeće***. U ishodištu je zacijelo glagol **vętiti* 'govoriti' (stprus. *vaitiāt* 'reći'). Za značenjsku motivaciju usp. lat. *condīciō* 'uvjet' (od *dīcō* 'reći, kazati').

Lit.: Gluhak 541.

ùvježbati (se) (15. st. Spom. sr.; 16. st.)

TVORBA *uvježbávati (se)* (*uvježbávānje*)

Složeno od ***u-***[1] i *vježbati* (v. ***vježba***), usp. sln. star. *uvẹ̑žbati*.

ùvod *m* (15. st. Hrv. spom. 'uvođenje')

DIJALEKTI I POTVRDE *ũvot* (Varaždin)

TVORBA *ùvodnī*

Izvedeno od glagola ***uvoditi***. U značenju 'uvod u knjigu ili koje drugo djelo' potvrđeno je od 18. st. i zacijelo je kalk prema češ. *úvod* i njem. *Einführung* (od *ein-* 'u' i *führen* 'voditi'), usp. i lat. *introductiō* (od *dūcō* 'voditi').

uvòditi (13. st. Sava; 16. st.)

TVORBA *ùvođēnje*

Složeno od ***u-***[2] i ***voditi***, usp. rus. *вводúть* 'uvoditi'.

ùvojak *m*

Izvedeno od glagola ***uviti***. Uvojak nastaje uvijanjem kose, usp. usp. njem. *Locke* 'uvojak' od *locken* 'uvijati, kovrčati'.

ùvoz *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ũvos* (Varaždin)

Poput sln. *uvòz*, rus. *ввоз* izvedeno od glagola ***uvoziti***.

uvòziti (18. st.)

Postalo od psl. **vъvoziti* (sln. *uvozīti*, rus. *ввозúть*), što je složeno od **vъ-* 'u' (v. ***u-***[2]) i **voziti* (v. ***voziti***). Za ekonomsko značenje usp. njem. *einführen* 'uvoziti (robu)' od *ein-* 'u' i *führen* 'voditi', usp. i ***import***.

uvrijéditi (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvrīdȉt* (Brač), *uvrīdȉti* (Vrgada), *uvrīdȉt* (Senj), *uvrẹ̄diti* (Varaždin)

TVORBA *uvrjèdljiv*

Složeno od ***u-***[1] i danas zastarjeloga glagola *vrijèditi* 'štetiti, škoditi' < **verditi* (stcsl. *vrěditi*, rus. *вредúть*), v. ***vrijeđati***.

uvrijéžiti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvrīžȉt se* (Brač)

Zacijelo složeno od ***u-***[1] i *vriježiti se* 'rasti' (Mikalja), što je denominativni glagol od imenice *vrijéža* 'stabljika, struk' < **vergja*, v. ***vriježa***. Značenjski je razvitak od 'neprekidno rasti (kao stabljika biljke)' do 'ustrajati u procesu, uvriježiti se'.

Lit.: Skok III: 628.

ùvrjeda *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùvrida* (Brač), *ũvrę̣da* (Varaždin), *ũvreda* (Grobnik)

Izvedeno od glagola ***uvrijediti***.

uvŕstiti (19. st.)

TVORBA *uvrštávati* (*uvrštávānje*)

Izvedeno prefiksom ***u-***[1] iz imenice ***vrsta*** (u izvornom značenju 'staviti u vrstu').

ùvūći (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uvũć* (Brač), *uvũć se* (Senj)

Složeno od ***u-***[2] i ***vući***.

uz(a) *prij.* (12. st. Mon. serb.; 13. st. Povaljska listina)

DIJALEKTI I POTVRDE *uz*, *uza* (Brač), *uz* (Vrgada), *ùz*, *ùza* (Senj), *'uz* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъz* (stcsl. *vъz* 'umjesto', rus. *из(о)-*, polj. *wz(e)* 'prema gore'), podudarno s lit. *už* 'pri, umjesto', latv. *uz* 'na, pri'. Dublja je etimologija nejasna. Moguće je da je baltoslavensko **uź* nastalo kontaminacijom ie. **ud-* 'gore' (skr. *ud*, got. *ūt* 'iz', lat. *ūsque* 'do' < **ud-s-k^{w}e*) i **(h$_{1}$)g^{h}s* 'iz' (stcsl. *jьz-*, lit. *iš*, lat. *ex*, v. ***iz***).

Lit.: Skok III: 553; Derksen 533; Dunkel 2014: 825.

ùzajāman *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùzajāmnōst*

Vjerojatno posuđeno iz češ. *vzájemný*. Češka je riječ posuđena iz polj. *wzajemny*, što je složeno od psl. **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **jęti* (v. ***imati***), usp. rus. *взаи́мный* 'uzajamni'.

ùzak *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûzak* (Brač), *ûsak* (Vrgada), *ùzak* (Senj), *võski, vũski, v'uzęk* (Varaždin), *v'ʒ̵ęk* (Gola)

Postalo od psl. **ǫzъkъ* (csl. *ǫzъkъ*, sln. *ózek*, rus. *у́зкый*, polj. *wązki*), što je sufiksom **-ko-* izvedeno od ie. **$h_2$emg^{h}u-* 'uzak' (skr. *aṃhú-*, got. *angwus*, lat. *angustus*, arm. *anjuk*), možda od istog korijena koji je u ***vezati***.

Lit.: Skok III: 553f.; Gluhak 658; Derksen 388; Snoj 484.

ùzalūd *pril.* (18. st.)

TVORBA *ùzalūdan* (*ùzalūdnōst*)

Postalo od izraza *u zalud*, što je složeno od ***u-***[1] i **zaludo* 'besmisao, ludost' (usp. sln. *zalúdǫ* (Plet.)), što je složeno od ***za*** i ***lud***.

ùzao *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûzal, ûzal* (Brač), *ûzaļ* (Vrgada), *ùzal* (Senj), *v'uzęl* (Varaždin), *v'ʒ̵ęl* (Gola)

Postalo od psl. **ǫzlъ* ⟨a.p. *a*⟩ 'čvor, uzao' (csl. *ǫzlъ*, rus. *у́зел*, polj. *węzel*), vjerojatno srodno s lit. *ąžuolas* 'hrast', latv. *uôzuõls* 'hrast' (hrast je stablo s mnogo izraslina, 'čvorova'). Dublja je etimologija nesigurna: veza s korijenom koji je u ***uzak*** moguća je samo ako se pretpostavi prijevojna duljina (ie. **h_2ōmg^{h}u-*) i pravilo po kojem korijeni s prijevojnom duljinom mogu biti akutirani u baltoslavenskome. V. i ***vezati***.

Lit.: Skok III: 554; Gluhak 658; Derksen 388.

uzástopan *prid.* (19. st.)

TVORBA *uzástopcē, uzástopno*

Pridjev izveden od ***uz(a)*** i ***stopa***, usp. njem. *auf dem Fuße* 'uzastopce' (*Fuß* 'stopalo').

ùzbrdica *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûzbrdica* (Brač), *ùzbrdica* (Senj), *ũzbrdica* (Grobnik)

Izvedeno od priloga *uzbrdo*, od ***uz(a)*** i ***brdo***, usp. njem. *bergauf* 'uzbrdo' (*Berg* 'brdo').

uzbúditi (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

TVORBA *uzbùdljiv, ùzbūđen* (*ùzbūđenōst, uzbuđénje*), *uzbuđívati*

Postalo od psl. **vъzbudìti* (rus. *возбуди́ть*, češ. *vzbuditi*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **buditi* (v. ***buditi***).

ùzbuna *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûzbuna* (Senj), *ũzbuna* (Grobnik), *'uzbuna* (Varaždin)

Izvedeno od *uzbuniti se*, što je složeno od ***uz(a)*** i ***buniti (se)***.

ùzbūrkati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vzb'urkati* (Varaždin)

TVORBA *ùzbūrkān* (*ùzbūrkānōst*)

Složeno od ***uz(a)*** i *burkati*, što je izvedeno od ***bura***.

ùzda *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzdà* (Brač), *ūzdà* (Senj), *ûzda* (Grobnik), *ûzda, v'uzda* (Varaždin), *v'ʒ̵da* (Gola)

Postalo od psl. **uzdà* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *ūzda*, rus. *узда́*, češ. *uzda*), što je složeno od ie. **$h_{1/3}$e$h_1$ows-t-* 'usta' (v. ***usta***) i **d^{h}eh_1-* 'učiniti, položiti' (v. ***djenuti***, ***djelo***). Uzda je 'ono što je položeno konju u usta'.

Lit.: Skok III: 555; Derksen 511; Snoj 803.

ùzdāh *m* (16. st.)

Postalo od **vъzdъxъ* (usp. češ. *vzdech*), što je izvedeno od glagola **vъzdъxnǫti* (v. ***uzdahnuti***).

uzdàhnuti (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzdahnût* (Brač), *vzd'ęhnuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **vъzdъxnǫti* (stcsl. *vъzdъxnǫti*, češ. *vzdechnouti*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dъxnǫti* (v. ***dahnuti***).

ùzdanica *ž* (17. st.)

Izvedeno od glagola ***uzdati se***.

ùzdati se (14. st. Spom. sr.; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕzdot se* (Brač), *ȕzdati se* (Vrgada), *'uzdati sę* (Varaždin)

TVORBA *ùzdanica*

Postalo od **vъzdati sę* (usp. rus. *воздáть* 'odati', češ. *vzdáti se* 'predati se'), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dati (sę)* (v. ***dati***).

ùzdići, v. ***uzdignuti***

ùzdignuti (14. st. Svetostef. hris.; 15. st. Hrv. spom, Zad. lekc.)

TVORBA *ùzdizati* (*ùzdizānje*)

Postalo od **vъzdvignǫti* (usp. sln. *vzdígniti*, *воздви́гнуть*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dvignǫti* (v. ***dignuti (se)***).

uzdržati se (14. st. Daničić; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vzdrž'ati sę* (Varaždin)

TVORBA *uzdržávati* (*uzdržávānje*)

Postalo od psl. **vъzdьržati (sę)* (sln. *vzdržáti*, rus. *воздержáться*, polj. *wzdzierżać*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dьržati* (v. ***držati***).

ùzdūž *prij., pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕzduž* (Brač), *ȕzdūž* (Grobnik), *vzdûš* (Varaždin)

Postalo od **vъzdьlžь*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **dьlžь* (v. ***duž***).

ùzdūžan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od priloga ***uzduž***.

uzèmljiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uz'ęmliti*, *vz'ęmliti* (Varaždin)

TVORBA *uzemljénje*

Izvedeno od ***u-***[1] i ***zemlja***.

ùzēti (14. st. Žića sv. otaca *vazeti, vzeti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzẽst, uzẽt, vazẽst, vazẽt* (Brač), *uzẽsti, vazẽsti* (Vrgada), *zẽt* (Senj), *vzẽti, zẽti* (Varaždin), *z'ẽti* (Gola)

TVORBA *ȕzēt* (*ȕzētōst*)

Postalo od **vъzęti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **jęti* ⟨prez. **jьmǫ*⟩ 'uzeti' (hrv. dijal. i star. *jeti* 'uzeti, zgrabiti', sln. *jẹ́ti*, stcsl. *jęti* ⟨prez. *imǫ*⟩, rus. dijal. *ять* 'uzeti, početi', polj. *jąć* 'početi') < ie. **h$_1$em-* 'uzeti' (lat. *emō* 'kupiti', lit. *ìmti* 'uzeti', het. *w-emiyezzi* 'naći', stir. *ar-foím* 'primiti, dopustiti').

Lit.: Derksen 158.

uzgòjiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vzg'ojiti* (Varaždin)

TVORBA *uzgájati* (*uzgájānje*), *uzgajìvāč* (*uzgajivàčica*), *ùzgoj*

Poput sln. *vzgojíti* izvedeno od ***uz(a)*** i ***gojiti (se)***.

ùzgon *m*

Izvedeno od glagola *uzgoniti*, što je složeno od ***uz(a)*** i ***goniti***. U tehničkom značenju kalk prema njem. *Auftrieb* 'uzgon' (od *auf-* 'prema gore, uz-' i *treiben* 'tjerati, goniti'), usp. i rus. *возгоня́ться* 'sublimirati (u kemiji)', *возго́нка* 'sublimacija'.

ùzgred *pril.* (19. st.)

Postalo od **vъzgrędъ*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **grędъ*, participa glagola **grędti* 'ići, koračati' (v. ***gresti***).

ùzica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ȕzica* (Brač), *ùzica* (Vrgada)

Postalo od **ǫzica*, što je deminutiv od **ǫza* 'kratki konopac' (stcsl. *ǫza*), od istoga korijena koji je u ***vezati***, ***uže***.

Lit.: Skok III: 583f.

ùzimati (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzȉmot, vazȉmot, vazīmȁt* (Brač), *uzȉmati* (Vrgada), *zim'ati* (Gola)

TVORBA *ùzimānje*

Izvedeno (prefiksom **vъz-*, v. ***uz(a)***) od psl. **jьmáti* 'uzeti' (stcsl. *imati* ⟨prez. *jemljǫ*⟩ 'uzeti, skupiti', rus. dijal. *имáть* 'uhvatiti; imati, posjedovati', polj. zast. *imać* 'uzeti, imati'). Taj je infinitiv naknadno tvoren prema prezentu **jьmamь* (hrv. *imam*) od ie. korijena **h$_1$em-* 'uzeti', v. ***uzeti***.

Lit.: Skok I: 716; Derksen 211, 158; ESSJa VIII: 224f.; LIV s. v. **h$_1$em-*.

ùzlaziti (14. st. Glasnik 11; 16. st.)
TVORBA *ùzlaz, ùzlaznī, ùzlažēnje*
Postalo od **vъzlaziti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)*** i **laziti* (v. ***laziti***).

uzlètjeti (15. st. Marulić)
DIJALEKTI I POTVRDE *uzletȉt se* (Senj), *vzlę-t'ęti* (Varaždin)
TVORBA *ùzlet* (*ùzletnī*), *uzlijétati* (*uzlijétānje*)
Postalo od psl. **vъzletěti* (sln. *vzletẹ́ti*, rus. *взлемéть*, češ. *vzletěti*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **letěti* (v. ***letjeti***).

ùzmaći, v. ***uzmaknuti***

ùzmāh *m*
Izvedeno od glagola *uzmahati se* (usp. češ. *vzmáhati se* 'jačati, širiti se'), v. ***mahati***.

uzmàknuti (15. st. Marulić)
TVORBA *ùzmicati*
Postalo od **vъzmъknǫti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **mъknǫti* (v. ***maknuti***).

uznemíriti (18. st.)
DIJALEKTI I POTVRDE *vznęm'iriti* (Varaždin)
TVORBA *uznemirávati* (*uznemirávānje*), *uznèmīrenōst*, *uznemirívati* (*uznemirívānje*), *uznemìrujūćī*, *uznemìrujūće*
Poput sln. *vznemíriti* izvedeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **nemirъ* (v. ***nemir***).

ùznīk *m* (14. st. Cvět; 15. st. Zad. lekc.)
TVORBA *ùznica, ùznīštvo*
Poput csl. *ǫzьnikъ* izvedeno od **ǫza* 'uže, okovi', v. ***uzica***. Može biti i posuđenica iz crkvenoslavenskoga, kao i rus. *ýзник*.

uznòsiti (14. st. Glasnik 11; 16. st.)
TVORBA *ùznošēnje*
Postalo od psl. **vъznositi (sę)* (rus. *взноси́ть*, češ. *vznositi*), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **nositi* (v. ***nositi***).

ùzor *m* (14. st. Danilo 'pogled, lice, obličje'; 19. st. 'primjer, izgled, ideal')
DIJALEKTI I POTVRDE *ȗzor* (Varaždin)
TVORBA *ùzōran*
Posuđeno iz češ. *vzor* 'uzor', što je izvedeno od psl. **vъ-* (v. ***u-***[2]) **zьrěti* (v. ***zreti***[1]) za značenje usp. *ugled* od *ugledati se*.

ùzorak *m* (19. st.)
TVORBA *ùzorkovānje*
Posuđeno iz češ. *vzorek* 'uzorak, primjer', što je izvedeno od *vzor*, v. ***uzor***.

ùzrāst *m* (13. st. Sava; 16. st.)
Postalo od psl. **vъzorstъ* ⟨a.p. *c*⟩ (rus. *вóзрacm*, češ. *vzrůst* 'porast, uzrast'), što je složeno od **vъz* (v. ***uz(a)***) i **orsti* (v. ***rasti***).

ùzrečica *ž* (19. st.)
Izvedeno od ***uz(a)*** i korijena koji je u ***riječ***, ***reći***. Djelomičan kalk prema njem. *Beiwort* 'uzrečica' (od *bei-* 'uz' i *Wort* 'riječ'), usp. i lat. *proverbium* (od *verbum* 'riječ').

ùzrok *m* (14. st. Žića sv. otaca)
DIJALEKTI I POTVRDE *uzrȍk* (Senj), *uzrȍk* (Vrgada), *zr'ok* (Varaždin), *zr'ok* (Gola)
TVORBA *ùzročnī, ùzročnīk, ùzrokovati*
Poput sln. *vzrȍk* i csl. *vъzrokъ* izvedeno od glagola **vъzrekti* (hrv. star. *uzreći* 'pokazati'), što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **rekti* (v. ***reći***). Značenjski je razvitak bio od 'ono što je pokazano' do 'ono što uzrokuje, uzrok'.
Lit.: Snoj 840.

ùzrujān *prid.* (19. st.)
TVORBA *ȕzrujān* (*ȕzrujānōst*), *uzrujávati* (*uzrujávānje*)
Složeno od ***uz(a)*** i hrv. star. **rujati* 'crvenjeti se', što je zacijelo glagol izveden od istoga korijena koji je u *rûj* 'crvena boja' (v. ***rujan***[1]). Prvotno bi značenje bilo 'zacrvenjeti se'. Može biti i od hrv. star. i dijal. *rujati* 'bučati, galamiti'. Manje je vjerojatno izvođenje iz **vъzruxati*, gdje je *-ruxati* od istoga korijena koji je u hrv. dijal. *runuti* 'nasrnuti' (Lika) (polj. *runać*, rus. *рýхнуть*), usp. češ. *vzruch* 'uzbuđenje'.
Lit.: Skok III: 168, 172.

ùzvanīk *m* (19. st.)
TVORBA *ùzvanica*
Izvedeno od zastarjeloga glagola *uzvati* (usp. stcsl. *vъzvati* 'zazvati, pozvati'), što je složeno od ***u-***[2] i ***zvati***.

uzvíknuti (19. st.)

TVORBA *ùzvīk, uzvikívati*

Složeno od ***uz(a)*** i *viknuti* (v. ***vikati***), za tvorbu usp. rus. *воскли́кнуть* (hrv. *usklíknuti* od ***uz(a)*** i ***kliknuti***).

uzvísiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzvīsȉt se* (Brač), *uzv'isiti, vzvīsiti* (Varaždin)

TVORBA *ùzvīšen, uzvisívati* (*uzvisívānje*)

Poput stcsl. *vъzvysiti* 'podignuti' i rus. zast. *возвы́сить* 'podići, povisiti' izvedeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i korijena koji je u ***visok***. *Uzvišen* je dobilo značenje 'veličanstven, blagorodan' pod utjecajem rus. *возвы́шенный*, usp. i njem. *erhaben* 'uzvišen' (od *erheben* 'uzdignuti').

uzvrátiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *uzvrōtȉt* (Brač)

TVORBA *ùzvraćati, ùzvrāt, ùzvrātnī*

Poput rus. *возврати́ть* 'povratiti, vratiti' (posuđenica iz csl.) postalo od **vъzvortiti*, što je složeno od **vъz-* (v. ***uz(a)***) i **vortiti* (v. ***vratiti***).

ùžagren *prid.*

Pridjev trpni od glagola *ùžagriti (sę)*, što je nastalo kontaminacijom od ***užariti*** i *užgati* (od ***u-***[2] i **žьgati*, v. ***žganci***).

užáriti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *užą̄riti* (Varaždin)

Poput rus. *ужа́риться* 'ispeći se' postalo od **užariti (sę)*, što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **žariti (sę)*, v. ***žariti***.

ùžās *m* (13. st. Stefan kr., Domentijan; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *ûžas* (Varaždin)

TVORBA *ùžāsan* (*ùžāsno*), *užasávati, užásnuti*

Postalo od psl. **užasъ* 'veliki strah, užas' (stcsl. *užasъ*, rus. *у́жас*, češ. *úžas*), što je izvedeno od glagola **užasiti, *užasnǫti* (hrv. *užásnuti* 'prestrašiti'), a to je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **žasiti* (stcsl. *žasiti* 'strašiti'), hrv. *žasnuti se* 'prepasti se'; dublja je etimologija nesigurna. Psl. **žasiti* izvodi se od korijena koji je u ***gasiti***, što je moguće pretpostavi li se prijevojna duljina (ie. **g^{w}ēs-*), no značenjski nije uvjerljivo (valjalo bi pretpostaviti da se značenje razvilo od 'ne gasiti se' > 'zastrašujuće gorjeti' > 'plašiti'). Povezuje se i s got. *us-gaisjan* 'strašiti', eng. *ghost* 'duh' što značenjski zadovoljava, no formalno je teško, budući da germanske riječi upućuju na ie. **g^{h}eys-, *g^{h}oys-*, što bi u slavenskom dalo **žis-* ili **zěs*. Malo je vjerojatno da je riječ o vrlo ranoj posuđenici iz germanskoga (riječ bi morala biti posuđena još prije prve palatalizacije). Postoji i mišljenje da hrv. *užas* nije naslijeđena riječ, već posuđena iz češkoga ili ruskog, no protiv toga govore rane potvrde.

Lit.: Skok III: 555; Gluhak 658f.; Derksen 511, 554; Chambers 431.

úže *sr* (13. st. Domentijan; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *úže* (Imotsko-bekijski), *ūžȅ* (Vrgada), *v'ū̆že* (Gola), *vōūžȅ* (Bednja)

TVORBA *ùžād*

Postalo od psl. **ǫžè* < **ǫzje* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *ǫže* 'lanac, uže', rus. *у́же*, polab. *vǫze*), od istoga korijena kao u ***uzica***, ***vezati***. U hrv. je u kosim padežima dodano *-t-* analogijom prema imenicama poput ***dijete***, ***tele***, a u dijalektima se čuvaju i oblici bez *-t-*.

Lit.: Vasmer III: 176.

ùžina *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùžina* (Brač), *ûžina* (Vrgada)

Postalo od psl. **úžina* ⟨a.p. *a*⟩ (rus. *у́жин* 'večernji obrok', dijal. *у́жина*, strus. *ужина* 'objed', polj. dijal. *juzyna* 'užina'). Zacijelo je **užina* izvorno označavala obrok u podne, objed, pa je vjerojatno izvođenje iz psl. **jugъ* 'jug' (v. ***jug***) (usp. srlat. *meridionālis* 'podnevni, južni', polj. *południowy* 'podnevni, južni'). U hrvatskom se može pomišljati i na ukrštanje s glagolom *užiti* (v. ***užívati***).

Lit.: Vasmer III: 176.

užívati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *užīvȁt* (Brač), *užīvȁti* (Vrgada), *užĩvati, vžĩvati* (Varaždin), *vž'iti se* (Gola)

TVORBA *užítak, užívānje*

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *ùžiti* (usp. i sln. *užívati*), što je složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **žiti* (sln. *žíti*, rus. *жúть*, polj. *żyć)*, v. ***živjeti***.

ùžīvo *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ùživo* samo u izrazu *grōdīt ùživo* 'graditi vezivnim materijalom, žbukom' (Brač)

Postalo od izraza *u živo*, v. ***u***[3], ***žīv***, usp. eng. *live*, tal. *vivo*.

ùžurbān *prid.* (19. st.)

TVORBA *ùžurbānōst*

Izvorno pridjev trpni glagola *užurbati se*, što je pak izvedeno od ***u-***[1] i imenice *žurba* (v. ***žuriti se***).

V

vábiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vą̑biti* (Varaždin), *vãbȉt* (Grobnik), *vãb'iti* (Gola), *vāōbȉti* (Bednja)

TVORBA *vábljēnje*

Postalo od psl. **vabìti* ⟨prez. **vabjǫ̀*⟩ (stcsl. *vabiti*, sln. *vabīti*, rus. *ва́бить*, češ. *vábiti*). Usporednice u germanskim jezicima (got. *wopjan* 'dozivati', steng. *wēpan* 'plakati') upućuju na korijen **weh$_{2/3}$b-*, ali protiv toga govori neakutirana intonacija korijena slavenskoga glagola.

Lit.: Skok III : 557; Gluhak 660; Derksen 511f.; Snoj 804.

vàdičep *m* (19. st.)

Složeno od ***vaditi*** i ***čep***, usp. slične složenice u njem. *Korkenzieher* i tal. *cavatappi*.

vàditi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vãdit* (Brač), *vàditi* (Vrgada), *vàdit* (Senj), *v'aditi* (Varaždin)

Postalo od **váditi* (sln. *váditi* (*zast.*), bug. *вáдя* 'vući van'). Dublja je etimologija nesigurna. Izvođenje iz korijena koji je u ***voditi*** moguće je samo ako se pretpostavi da je akut nastao na prijevojno dugom slogu (ie. **wōd^{h}-*), sa značenjskim razvitkom od 'voditi ovamo-onamo' do 'izvoditi' i 'vaditi'. Druga je mogućnost da je riječ izvedena od korijena **wed^{h}-* 'vezati, upregnuti' (stir. *fedil* 'zaprega', got. *gawidan* 'vezati', možda i skr. *vádhra-* 'kožni remen'), no i u tom slučaju u slavenskome valja pretpostaviti prijevojnu duljinu i složen značenjski razvitak ('upregnuti' > 'vući, vaditi'). Stoga možda treba pomišljati na izvođenje iz korijena **weh$_2$d^{h}-* 'gacati (u vodi), napredovati' (lat. *vādō* 'napredovati, ići', stvnj. *wat* 'gaz', *watan* 'gacati'), no i u tom slučaju značenjski je pomak u slavenskome morao biti znatan ('gacati' > 'vaditi noge (iz vode)' > 'vaditi').

Lit.: Skok III: 558; Gluhak 660; Snoj 804.

vága *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vāgȁ* (Senj), *vą̑ga* (Varaždin), *vâga* (Grobnik)

Poput sln. *vâga*, češ. *váha*, polj. *waga* posuđeno iz stvnj. *wāga* (usp. njem. *Wage*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u njem. *(sich) be-wegen* 'micati (se)' i *Weg* 'put, staza' < ie. **weg^{h}-* (v. ***voziti***). U slav. je jezike riječ *vaga* posuđena rano, zacijelo prije 11. stoljeća.

Lit.: Skok III : 558f.; Gluhak 660; Snoj 804; Pronk-Tiethoff 2013: 164f.

vagàbund *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vagabûndo, vakabûndo, fakabûndo* (Brač), *vagabûnt* (Varaždin)

Poput sln. *vagabûnd* posuđeno iz njem. *Vagabund*, što je pak iz lat. *vagabundus* 'lutalica', izvedenice iz glagola *vagor* 'lutati' (vjerojatno od istoga korijena kao i stvnj. *wankon* 'teturati').

Lit.: Snoj 804; de Vaan 651.

vágati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vāgȁt* (Senj), *v'agati* (Varaždin)

TVORBA *vágānje*

Denominativni glagol izveden od imenice ***vaga***, usp. i sln. *vâgati*.

vagína *ž*

Kao riječ iz medicinsko-anatomske terminologije posuđeno iz lat. *vāgīna* 'vagina; korice za mač'. Lat. *vāgīna* nema sigurnu etimologiju, a povezuje se s lit. *vóžti* 'pokriti', što bi bilo od ie. **weh$_2$g'-*, no značenjski je razvitak koji valja pretpostaviti

('pokrivalo' > 'korice' i 'vagina') složen. V. i ***vanilija***.

Lit.: Snoj 804; de Vaan 650.

vàgōn *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vagũn* (Brač), *vagôn, vagûn* (Grobnik), *vagôn* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Waggon* iz eng. *wagon*, što je pak iz niz. *wagen* 'kola', izvorno od istoga ie. korijena kao u ***voz***, ***voziti***. Značenje 'odjeljak vlaka' riječ je dobila tek u engleskome s razvitkom željeznice u 19. st.

Lit.: Snoj 804f.; Chambers 1215.

vákuum *m*

Posuđeno iz lat. *vacuum* 'praznina', što je poimeničen pridjev sr. r. *vacuus* 'prazan', od istog korijena koji je u glagolu *vacō* 'biti prazan', v. ***evakuacija***.

Lit.: Snoj 805.

vâl *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vºâl* (Vrgada), *vâl* (Senj), *vậl* (Varaždin)

TVORBA *vâlnī, valòvit*

Postalo od psl. **vâlъ* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *valъ*, sln. *vâl*, rus. *вáл*) < ie. **welH-* 'valjati' (lit. *vìlnis* 'val', stvnj. *wella*, lat. *volvō* 'okretati', stir. *fillid* 'svijati', arm. *egel* 'okrenuo je'), v. ***valjati¹***.

Lit.: Skok III: 562; Snoj 805; de Vaan 690.

vàlcer *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vâlcer* (Brač), *vãjsēr* (Grobnik)

Posuđeno iz njem. *Walzer*, što je izvedenica od glagola *walzen* 'vrtjeti, okretati'. Ples je tako nazvan zbog brzih okretanja plesača. Korijen je zacijelo isti kao u ***val***, ***valjati¹***.

Lit.: Snoj 805.

valèncija *ž*

TVORBA *valèncījskī, valèntnī* (*valèntnōst*)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Valenz*, eng. *valence*) iz kslat. *valentia* 'sila', što je izvedeno od glagola *valeō* 'vrijediti, biti jak'. U kemiji je izvorno značenje 'vezivna snaga (elemenata)'.

Lit.: Snoj 805.

váliti, v. ***navaliti***

válōv *m* 'korito'

Posuđeno iz mađ. *vályú* 'korito, čun', sa sufiksom *-ov* kao u ***lopov***. Mađarska se riječ smatra starom turkijskom posuđenicom (usp. tatarski *ulaq* 'cisterna, valov').

Lit.: Skok III: 562; Zaicz 2006: 788.

valúta *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *val'uta* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *valuta*, izvorno 'vrijednost', poimeničeni pasivni particip glagola *valere* 'vrijediti' < lat. *valeō*, v. ***valencija***.

Lit.: Snoj 806.

váljak *m* (19. st.)

TVORBA *vàljkast*

Izvedeno od glagola ***valjati¹*** < sufiksom *-ak* < **ъkъ-* kao u ***tučak***, ***vijak***.

váljati¹ (14. st. Žića sv. otaca) 'kotrljati'

DIJALEKTI I POTVRDE *vōjȁt* (Brač), *vºāl̓ȁti* 'nešto okruglo guranjem pomicati, ljuljati se (o brodu)' (Vrgada), *vāljȁt* (Senj), *vậlati* (Varaždin), *vāl'ati (se)* (Gola)

Postalo od psl. **valjàti* (stcsl. *valjati*, sln. *váljati*, rus. *валя́ть*, češ. *váleti*), što je iterativni glagol od **valiti*, v. ***navaliti***.

Lit.: Skok III: 652f.; Gluhak 661; Snoj 806.

vàljati² (15. st. Bernardin, Marulić) 'biti dobar, valjan, od koristi'

DIJALEKTI I POTVRDE *vajȁt* (Brač), *vaḷȁti* (Vrgada), *valjȁt* (Senj), *val'ati* (Gola), *v'alati, v'ẹlati* (Varaždin), *vàljat* (Bački Hrvati)

TVORBA *vàljān* (*vàljānōst*)

Glagol nesigurne etimologije. Vjerojatno je tvoren prema tal. imenici *vàglia* 'cijena, vrijednost, važnost' (usp. čak. *vãja* 'vrijednost' (Brač)), od korijena koji je u lat. *valeō* 'vrijediti', v. ***valencija***. Pomišlja se i da je tvoren prijevojnim duljenjem od istoga korijena koji je u ***voljeti***, premda je neobično što u drugim slav. jezicima nema

usporednica za takvu tvorbu, a time nije objašnjena ni akcentuacija.

Lit.: Skok III: 563f.; Gluhak 660f.

vàljda *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vôda* (Brač), *vàljda* (Senj), *v'alda* (Gola), *vàlda, vàljda* (donjosutlanska ikavica), *v'alda* (Mursko Središće)

Postalo stezanjem od izraza *valja da*, v. ***valjati*[2], *da***.

vàljušak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***valjuškati (se)***; vrsta tijesta naziv je dobila jer se oblikuje valjanjem.

valjùškati (se) (19. st.)

Izvedeno sufiksom *-uškati* (kao u *ljuljuškati se*) od glagola ***valjati*[1]**.

vam *zam.*

Postalo od dativa lične zamjenice 2. l. mn. (v. ***vi***), psl. **vamъ* (stcsl. *vamъ*, rus. *вам*, polj. *wam*).

Lit.: Matasović 2008: 237.

vàma *zam.*

Izvorno oblik za dativ i instrumental dvojine lične zamjenice ***vi*** (stcsl. *vama*), danas naglašeni oblik dat. mn. iste zamjenice, v. ***vam***.

Lit.: Matasović 2008: 237.

vàmpīr *m* (19. st.)

TVORBA *vàmpīrskī*

Riječ nejasne etimologije. Srodne su istoznačne riječi rus. *упы́рь*, češ. *upír*, što upućuje na psl. **ǫpyrь*, no strus. osobno ime *Упирь* (ako je srodno) upućuje na **ǫpirь*. Tumačenje prema kojem je to složenica od negativnog prefiksa **ǫ-* i imenice **pyrь* 'oganj' nije uvjerljivo (izvorno bi značenje bilo 'onaj čije tijelo nije predano ognju'). Hrv. *vampir* ne može biti izravno izvedeno od **ǫpyrь*, već treba pretpostaviti posredovanje nekog neslavenskog balkanskog jezika, možda albanskoga (*dhampir*) ili, što je vjerojatnije, rumunjskoga (*vampir*). Drugi su europski jezici posudili riječ za vampira iz hrv. i srp. (usp. njem. *Vampir*, eng. *Vampire*).

Lit.: Gluhak 661f.; Snoj 806; Vasmer III: 186; Chambers 1193.

vân *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *v°ân* (Vrgada), *vãn, vãnka* (Senj), *vân, vûn* (Varaždin), *v'ѣn* (Gola)

TVORBA *vànjskī, vanjštìna*

Postalo od psl. **vъnъ* (stcsl. *vъnъ*, rus. *вон*, češ. *ven*), vjerojatno od ie. ak. jd. **un-Ho-m* 'u šumu, neobrađeno područje' (skr. *vána-* 'šuma, stablo'). Druga je mogućnost da je psl. **vъnъ* povezano sa stprus. *wins* 'zrak', *winna* 'vani' (< 'na zraku'), možda od istoga korijena koji je u ***vjetar*** (od ie. **h_2u-n-h_1o-*)

Lit.: Skok III: 564; Gluhak 662; Derksen 531; Snoj 813.

vàndāl *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vandȃl* (Varaždin)

TVORBA *vàndālskī, vandalìzam*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *Vandal*, njem. *Vandal*) iz lat. *Vandalus*, što je naziv za pripadnika germanskoga naroda *Vandali*. Taj je narod na zao glas došao pošto je 455. g. opljačkao Rim. Metaforičko značenje 'barbarin, divljak' zabilježeno je po prvi put u 13. st. u starofrancuskome.

Lit.: Snoj 806; Chambers 1193.

vàni *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vàni* (Grobnik), *v'ani, v'uni* (Varaždin)

Preobličeno od **vъně* (stcsl. *vъně*, rus. *вне*, češ. *vně*), staroga lokativa imenice čiji je odraz očuvan u prilogu ***van***.

vànīlija *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vanîlija* (Grobnik), *van'ilija* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Vanille*, tal. *vanilla*) iz šp. *vanilla* < *vaynilla*, deminutiv od *vaina* 'korice' < lat. *vagīna* 'ovojnica, mahuna', v. ***vagina***. Ime je ova biljka dobila po plodu koji je u obliku male mahune.

Lit.: Snoj 806; Chambers 1193.

vápiti (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vapȉt* (Brač), *vȁpijati, vȁpiti* (Vrgada), *vāpȉt* (Grobnik), *vą̄piti* (Varaždin), *vàpit* (Bački Hrvati)

TVORBA *vàpāj*

Postalo od psl. **vъpiti* (stcsl. *vъpiti*, sln. *vpíti*, rus. *вопúть*) s vokalizacijom poluglasa **ъ* (usp. i stariji oblik *ùpiti* (13. – 19. st.) s razvitkom *vъ-* > *u-*) < **up-* (lit. *ùpas* 'jeka', latv. *ūpis* 'sova ušara', stvnj. *ûfo* 'sova').

Lit.: Skok III: 565; Gluhak 662; Vasmer I : 226.

vapnénac *m*

TVORBA *vapnènačkī*

Izvedeno od *vapneni*, što je pridjev izveden od imenice ***vapno***.

vápno *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vą̄pno* (Varaždin)

TVORBA *vàpnenī*

Postalo od psl. **varьno* 'boja, vapno' (strus. *вапьно*, rus. *вáпно*, polj. *wapno*), što je izvedeno od psl. **varь* 'boja' (strus. *вапь*) < **wāp-* (stprus. *woape* 'boja', latv. *vāpe* 'namaz, glazura'). Izvorno značenje 'boja' preneseno je na 'boja za zidove, vapno' u dijelu slav. jezika.

Lit.: Skok III: 565; Vasmer I: 168.

vàrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vàrati* (Vrgada), *vàrati* (Senj), *v'arati* (Varaždin)

TVORBA *vàralica, vārānje, vàrav, vârka, vàrljiv*

Poput sln. *vârati* ekstrahirano iz glagola s prefiksom **prě-varati* 'obmanuti prevarom', složenoga od **prě-* (v. ***pre-***) i **várati* 'gledati, paziti' (sln. *várati*, hrv. dijal. *vàrati* 'čuvati, paziti', *var* 'pažnja', strus. *варовати* 'čuvati'). Dublja je etimologija nesigurna, no najvjerojatnije je riječ o staroj posuđenici iz germanskoga, usp. stvnj. *warôn* 'čuvati', eng. *beware* 'čuvati se'.

Lit.: Skok III: 565f.; Snoj 806f.

varijácija *ž*

Posuđeno, možda preko tal. *variazione*, iz kslat. *variātiō* 'raznolikosť', što je izvedeno od pridjeva *varius* 'dvobojan, višebojan' nepoznate etimologije, usp. ***varijanta***.

Lit.: de Vaan 654.

varijànta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *varij'anta* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Variante* iz fr. *variante*, što je postalo od participa lat. glagola *variō* 'učiniti raznolikim, višebojnim', od istoga korijena koji je u ***varijacija***.

Lit.: Snoj 807.

varírati

Posuđeno iz njem. *variieren*, što je iz lat. *variō* 'učiniti raznolikim, višebojnim', v. ***varijanta***.

váriti (14. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *vōrȉt* (Brač), *v°ārȉti* (Vrgada)

TVORBA *várēnje, vȁrīvo*

Postalo od psl. **varìti* (stcsl. *variti*, sln. *varīti*, rus. *варúть*, polj. *warzyć*), što je podudarno latv. *vàrît* 'variti', izvorno kauzativ od **werh$_1$-* 'gorjeti' (het. *urāni* 'gori', *warnuzi* 'pali', arm. *vaṙem* 'palim'), od istoga korijena koji je u ***vreti***.

Lit.: Gluhak 662; Derksen 512; Snoj 807.

vároš *ž* (15. st. Mon. croat.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vōrȍš* 'dio naselja podalje od utvrde u mjestu' (Brač), *v°ār ȍš* (Vrgada), *vą̄raš* 'grad' (Varaždin)

TVORBA *várošanin, várošānka, vároškī*

Posuđeno iz mađ. *város* 'grad', što je izvedeno od *vár* 'grad'. Mađ. *vár* smatra se starom posuđenicom iz iranskoga (av. *vāra-* 'ograđeno mjesto', od korijena koji je u ***zatvoriti***). Izvorno je značenje mađ. *város* bilo 'naselje ispod vlastelinske utvrde'.

Lit.: Skok III: 567; MNTESZ III: 1090.

vâs[1] *zam.*

Postalo od psl. **vasъ* (stcsl. *vasъ*, rus. *вас*, polj. *was*), što je gen. mn. lične zamjenice **vy*, v. ***vi***.

Lit.: Matasović 2008: 237.

vâs² *ž* 'selo' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vâs* (Grobnik), *vậs, vệs* (Varaždin), *vîes* (Bednja)

Postalo od psl. **vьsь* 'selo, naselje' (stcsl. *vьsь*, sln. *vâs*, rus. *весь*, polj. *wieś*) < ie. **weyk'-* 'naseljeno mjesto' (skr. *víś-* 'naselje', lat. *vīcus* 'selo', grč. *οἶκος* 'dom, kuća', got. *weihs* 'selo'). U standardnom je jeziku i većini štokavskih govora imenicu *vas* istisnula imenica ***selo***.

Lit.: Skok III: 567; Gluhak 663; Derksen 539; Snoj 807.

vàš *zam.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vàš* (Brač), *vãš* (Senj), *vâš* (Varaždin)

Posvojna zamjenica 2. l. mn. izvedena (dodavanjem sufiksa **-jь*) iz gen.-ak. lične zamjenice 2. l. mn. **vasъ*, v. ***vas¹***.

vât *m*

Posuđeno iz europskih jezika (eng. *Watt*, njem. *Watt*). Fizikalna jedinica za snagu (W) dobila je ime po škotskom izumitelju i fizičaru Jamesu Wattu (1736. – 1819.) kojemu se pripisuje izum parnoga stroja.

Lit.: Mršić 297.

vàta *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vãta* 'pamuk' (Brač), *vàta* (Senj), *v'ata* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Watte* (aust.-njem. *Watta*). Njemačka je riječ posuđena iz niz. *watten*, ova pak iz srfr. *ouate* ili srlat. *wadda*, nepoznatog izvora. Pomišlja se da je srlat. *wadda* posuđeno iz arap. *baṭāna* 'podstavljena odjeća'.

Lit.: Snoj 808; Kluge, s. v. Watte.

vàterpolo *m*

TVORBA *vaterpòlist* (*vaterpòlistica*), *vàterpolskī*

Posuđeno iz eng. *water polo*, dosl. 'vodeni polo', v. ***polo***.

Lit.: Snoj 808.

vàtra *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vàtra* (Senj), *v'atra* (Varaždin)

TVORBA *vàtren* (*vàtrenī*)

Postalo od **vátra* ⟨a.p. *a*⟩ 'ognjište' (bug. *вáтра*, ukr. dijal. *вáтра*, češ. dijal. *vatra* 'ognjište', polj. dijal. *watra* 'ognjište'). Dublja etimologija nije sigurna. Riječ je zacijelo izvorno značila 'ognjište', a značenje 'vatra' je sekundarno, kao u razvitku od lat. *focus* 'ognjište' do 'vatra' u romanskim jezicima (usp. fr. *feu*, tal. *fuoco*). U hrv. se proširila iz istočnoštokavskih govora, a posvjedočena je i u neslavenskim jezicima Balkana (rum. *vatră* 'ognjište', alb. toskijski *vatër*, gegijski *votër* 'ognjište' i 'prostorija u kojoj je ognjište'). Neki ju izvode iz ie. korijena $*h_2eh_1$- 'biti topao' (palajski *hāri*), usp. i av. *ātər-* 'vatra', lat. *āra* 'oltar' (izvorno za prinošenje žrtve paljenice) i *ātrium* 'atrij', izvorno 'prostor oko ognjišta', stir. *áith* 'peć', no početno **v-* u tom slučaju ostaje nerazjašnjeno (očekivali bismo protetsko **j-*). Čini se vjerojatnijim da riječ nije izvorno slavenska, već da su je u slavenskim jezicima u srednjem vijeku proširili nomadski stočari s Balkana i Karpata (u ukrajinskom i zapadnoslavenskim jezicima potvrđena je uglavnom u prikarpatskim područjima). U albanskome je početno *v-* pravilna proteza za riječi koje su počinjale stražnjim samoglasnicima (usp. alb. *várfër* 'siroče' iz grč. *ὀρφανός*, alb. *vaj, voj* 'ulje' iz lat. *oleum*), stoga se čini najvjerojatnijim da se riječ *vatra* proširila upravo iz albanskoga. Alb. *votër* je pak zacijelo posuđeno iz lat. *ātrium* 'atrij', izvorno 'prostorija s ognjištem'.

Lit.: Skok III: 569; Gluhak 663f.; Demiraj 410f., Huld 1984: 124; Klepikova 1973: 149–169.

vatrogásac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vatrog'asęc* (Varaždin), *vatrogàsac* (Grobnik)

TVORBA *vàtrogāsnī, vatrogáščev*

Složeno od ***vatra*** i izvedenice od glagola ***gasiti*** (usp. sln. *gasilec*, češ. *hasič*).

vàtromēt *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'atromęt* (Varaždin)

Složeno od ***vatra*** i korijena glagola ***metati*** u izvornom značenju 'bacati'.

vàu *uzv.*

Onomatopeja kojom se oponaša glasanje psa, usp. i eng. *woof.*

váza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'aza* (Varaždin), *vâž* (Grobnik)

Posuđeno preko njem. *Vase* iz fr. *vase*, što je postalo od lat. *vās* ⟨G *vāsis*⟩ 'posuda, vaza', nepoznatoga podrijetla.

Lit.: Snoj 808; de Vaan 655.

vàzāl *m* (19. st.)

TVORBA *vàzālnī*

Posuđeno preko njem. *Vasall* iz stfr. *vassal*, što je iz vlat. *vassallus*, izvedenice od *vassus* 'sluga'. Smatra se da je ova riječ u vlat. posuđena iz galskoga, usp. stir. *foss* 'sluga', velš. *gwas* < kelt. **wasto-*.

Lit.: Snoj 808; Picoche 509; Matasović 2009: 404.

vàzda *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vãzda* (Brač)

Postalo od **vьzda* < **vьs-da*, što je izvedeno od psl. **vьsь* 'sav' (v. ***sav***) analogijom prema **kada* (v. ***kada***[1]), za tvorbu usp. rus. *вездé* 'svuda' < **vьs-dě*.

vážan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vãžni* (Varaždin), *vâžān* (Grobnik)

TVORBA *vážnōst*

Zacijelo posuđeno iz češ. *vážny* ili rus. *вáжный*. U oba su jezika pridjevi izvedeni iz imenice koja znači 'vaga' (v. ***vaga***), a značenjska je veza kao u njem. *wichtig* 'važan' i *Gewicht* 'težina' (važno je ono što u metaforičkom smislu ima težinu).

Lit.: Skok III: 558f.; Gluhak 664.

vážiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vãžiti* (Varaždin), *vāž'iti* (Gola)

Izvedeno od imenice ***vaga*** s promjenom značenja od 'teži, ima težinu' do 'vrijedi, ima vrijednost' (usp. i češ. *vážiti* 'vagati, mjeriti').

vȅčēr *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅčer* (Brač), *vȅčēr* (Vrgada), *vȅčer* (Senj), *v'ęčęr* (Varaždin); *vȅčē*

TVORBA *vèčērnjī*

Postalo od psl. **vèčerъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *večerъ*, sln. *večȇr*, bug. *вéчер*, rus. *вéчер*, polj. *wieczór*) < ie. **wekspero-* (lit. *vãkaras*, lat. *vesper*, grč. *ἕσπερος*, srvelš. *ucher*). Ie. **wekspero-* izgleda kao složenica, ali dijelovi te riječi nisu sigurno utvrđeni. Skupina **-ksp-* povezuje se sa skr. *kṣap-* 'noć', **-ro-* je imenski sufiks (kao u grč. *νύκτερος* 'noćni'), no element **we-* je nejasan. Moguće je izvođenje haplologijom iz **weg^{h}e-kspero-* 'koji vozi noć, noćovoža', gdje je prvi dio složenice iz korijena koji je u ***voziti***. Izvorno je psl. imenica **večerъ* bila m. roda, no u hrv. je standardnom jeziku postala *i*-osnovom ž. roda vjerojatno analogijom prema ***noć***. Dolazi i u sr. r. (*veče*) zacijelo analogijom prema ***jutro*** ili ***vrijeme***.

Lit.: Skok III: 570f.; Gluhak 664; Derksen 513; Beekes 470f; Matasović – Matasović 2019.

vèčera *ž* (15. st. Starine 23, Zad. lekc., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *večȅra* (Brač), *večȅra* (Vrgada), *večȅra* (Senj), *več'ẹ̄rja* (Gola)

TVORBA *vèčerati*, *večerávati*

Izvedeno od ***večer*** u značenju 'večernji obrok'.

večèras *pril.* (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *večerȁs* (Brač), *večerȁs* (Vrgada), *večerȁs* (Grobnik)

TVORBA *večèrašnjī*

Tvoreno od ***večer*** analogijom prema ***danas***.

vȅčērnjī *prid.* (14. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

Postalo od psl. **večerьnъ* (stcsl. *večerьnjij*, sln. *večẹ́ren*, rus. *вечéрний*, polj. **wieczorny*), što je izvedeno od **večerъ*, v. ***večer***.

vȅć *pril., vezn.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅć* (Brač), *vȅć* (Vrgada), *vȅć* (Senj), *v'ęč* (Varaždin)

Poput sln. *vȅč* postalo apokopom završnoga *-e* od psl. **vętje* (stcsl. *vęšte*, strus. *вяче*, češ. *více*), što je prilog izveden iz nepravilnoga komparativa **vętьjь*, v. ***veći***. U starijem se jeziku i dijalektima nala-

zi neapokopirani oblik, *veće* (Vrančić, Vitezović).

vȅći (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **vętjь* (stcsl. *vęštii*, stčeš. *věcí*), što je supletivni komparativ pridjeva **veljь* (v. ***velik***). Dublja je etimologija nesigurna, no najvjerojatnije je izvođenje od korijena **wenH-* 'željeti, žudjeti' (het. *wen-* 'spavati s kim', lat. *venus* 'ljubav', stvnj. *wunsc* 'želja', v. i ***Venera***). Značenjski bi razvitak bio od 'željen' prema 'valjan, dobar' i 'veći' (usp. rus. *бо́льшóй* 'velik' spram hrv. *bolji*).

Lit.: Skok III: 561; Gluhak 664f.; Snoj 809.

većìna *ž* (15. st. Mon. serb. 'povećanje'; 18. st. 'veći dio')

DIJALEKTI I POTVRDE *većinȁ* (Brač), *većîna* (Senj), *vęč'ina, vękš'ina* (Varaždin)

TVORBA *većìnōm*

Poput sln. *večína* imenica izvedena od nepravilnoga komparativa ***veći***.

vȅdar *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅdar* (Brač), *vẽdar* (Vrgada), *vȅdar* (Senj), *v'ędęr* (Varaždin), *v'ędęr* (Gola)

Postalo od psl. **vedrъ* 'jasan, sunčan' (stcsl. *vedrъ*, rus. *ведро* 'sunčano vrijeme', češ. *vedro* 'vrućina'). Dublja etimologija nije sigurna, no moguće je izvođenje iz ie. **we-d^hro-* (stvnj. *wetar* 'vrijeme', stnord. *weðr* 'vrijeme, zrak'), što bi bila sufiksom *-d^hro-* izvedena imenica iz korijena **$h_2$weh$_1$-* 'puhati' (v. ***vjetar***), no u tom slučaju gubitak **-h_1-* nije jasan, a **-d^hro-* inače nije posvjedočeno kao pridjevski sufiks.

Lit.: Skok III: 572; Gluhak 665; Snoj 809; Kluge s. v. Wetter; Kroonen 583.

vedùta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęd'uta* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *veduta* 'pogled', što je poimeničeni particip ž. roda od glagola *vedere* 'vidjeti' < lat. *videō*, od istoga korijena kao u hrv. ***vidjeti***.

vegetácija *ž*

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *vegetation*, njem. *Vegetation*) iz fr. *végétation*, što je iz srlat. *vegetatio* 'rast, bujanje biljaka', a to je pak izvedeno od lat. *vegetō* 'rasti, jačati', *vegetus* 'snažan', *vegeō* 'oživljavati' < ie. **weg'-* (skr. *vājáyati* 'poticati', stvnj. *wahhên* 'biti budan').

Lit.: Chambers 1196; de Vaan 657.

vegetarijánac *m*

TVORBA *vegetarijánčev, vegetarìjānka, vegetarìjānskī, vegetarijánstvo*

U novije doba posuđeno iz europskih jezika (njem. *Vegetarier*, eng. *vegetarian*). Riječ je nepravilno tvorena od eng. *vegetable* 'biljka, povrće' i *-arian* (kao u *agrarian* 'poljoprivredni' od lat. *ager* 'polje'). Za korijen v. ***vegetacija***.

Lit.: Chambers 1196.

vȅktor *m*

TVORBA *vȅktorskī*

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Vektor*, eng. *vector*) iz lat. *vector* 'nosač', što je izvedeno od glagola *vehō* 'voziti' < ie. **weg^h-* (v. ***voziti***). Izvorno je tehničko značenje riječi *vektor* bilo 'nositelj smjera ili vrijednosti'.

Lit.: Chambers 1195; Snoj 811.

vȅlār *m*

U značenju 'nepčani suglasnik' novija posuđenica iz europskih jezika (njem. *Velar*, eng. *velar*, fr. *vélaire*); riječ je poimeničeni pridjev od lat. *vēlum* 'pokrivalo, nepce', od istoga korijena koji je u ***veo***.

Lit.: Snoj 811.

vȅlēban *prid.* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *velebný* 'uzvišen', što je iz istog korijena koji je u ***velik***.

velečȁsnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vęlęčâsni* (Varaždin), *velečãsni* (Grobnik)

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik*** izvedeno od ***častan***, v. ***čast***.

vȅlegrād *m*

TVORBA *vȅlegradskī*

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik*** izvedeno od ***grad***[1], usp. češ. *velemĕsto* 'velegrad'.

veleìzdaja *ž* (19. st.)

TVORBA *veleìzdajica*, *veleìzdājnica*, *veleìzdājnīk* (*veleìzdājnīčkī*)

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik***, izvedeno od ***izdaja***, usp. češ. *veleizráda* 'veleizdaja'.

veleposlànstvo *sr* (19. st.)

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik***, izvedeno od *poslanstvo*, v. ***poslati***, usp. češ. *velevyslanectví* 'veleposlanstvo'.

velesájam *m*

TVORBA *velesájamskī*

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik***, izvedeno od ***sajam***, usp. češ. *veletrh* 'velesajam'.

veleštòvānī *prid.*

Prefiksoidom *vele-*, koji je apstrahiran iz ***velik***, izvedeno od *štovani*, v. ***štovati***, usp. češ. *velevážený* 'veleštovani'.

veličànstvo *sr* (15. st. Bernardin, Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vęlič'anstvo* (Varaždin)

TVORBA *veličànstven* (*veličànstvenōst*)

Poput sln. *veličânstvo* izvedeno od glagola ***veličati***.

velìčati (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *veličȁt* (Brač), *vęlîčati* (Varaždin)

TVORBA *velìčānje*

Postalo od psl. **veličàti* (stcsl. *veličati*, sln. *velîčati*, rus. *величáть*), što je iterativan glagol izveden od pridjeva **velikъ*, v. ***velik***.

Lit.: Snoj 812.

veličìna *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *veličinȁ* (Brač), *veličīnȁ* (Vrgada), *vęlič'ina* (Varaždin)

Postalo od psl. **veličinà* (sln. *veličína*, rus. *величинá*, češ. *veličina*), što je izvedeno od pridjeva **velikъ*, v. ***velik***.

vèlik *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅlik* (Brač), *vȅlik* (Vrgada), *vèliki*, *vęlki* (Varaždin), *vęlik* (Gola)

TVORBA *velìkāš*

Postalo od psl. **velikъ* (stcsl. *velikъ*, sln. *vélik*, rus. *велúкый*, češ. *veliký*), što je izvedeno od **velь* 'velik' (stcsl. *velii*, hrv. star. *vȅlī*, rus. star. *велиий*) < ie. **welh$_1$-* 'biti moćan, zapovijedati' (lat. *valeō* 'biti zdrav', toh. A *walo* 'kralj'). Zacijelo je isti korijen u ***velim***.

Lit.: Skok III: 573; Gluhak 665f.; Derksen 514; Snoj 812.

velìkān *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vęlikȃn* (Varaždin)

TVORBA *velìkānka*

Poput sln. *velikân*, češ. *velikán*, rus. *великáн* izvedeno od pridjeva ***velik***. Moguće je i da je riječ posuđena iz rus. ili češ., jer nema starih potvrda.

velikòdušan *prid.* (19. st.)

TVORBA *velikòdušnōst*

Poput češ. *velikodušný* kalk prema lat. *magnanimus* (od *magnus* 'velik' i *animus* 'duh').

vèlīm (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅlju* 'kažem' (Lika), *vęlîm* (Varaždin), *vel'īm* (Gola)

U starijem jeziku i dijalektima postoji i 1. l. jd. *vèlju* (s nastavkom kao u *hoću*, *mogu*) i infinitiv *veliti* (Della Bella, Voltić) < psl. **velěti* 'zapovjediti' (stcsl. *velěti* ⟨prez. *veljǫ*⟩, rus. *велéть* ⟨prez. *велю́*⟩, češ. *veleti*) < ie. **welh$_1$-* 'htjeti' (stlit. *velti* 'dopustiti', lat. *volō* 'htjeti', got. *wiljan* 'htjeti'), v. ***volja***, ***velik***.

Lit.: Skok III: 573f.; Gluhak 666; Derksen 514.

vèljača *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vejȁča* (Blato na Korčuli), *vejãča* (Brač), *veļãča* (Vrgada), *vȅljača* (Gacka čakavština), *v'ęļača* (Varaždin), *vèlača*, *vèljača* (kajkavska donjosutlanska ikavica), *vèljača* (Bački Hrvati), *véla* (Komiža)

TVORBA *vèljačkī*

Nesigurna etimologija. Izvodi se od glagola *veljati se* 'tjerati se (o mačkama)' ili *veljati* 'provoditi poklade' no oba su ta glagola slabo posvjedočena, a i njihova je etimologija sporna. Glasovno je teško izvođenje od korijena koji je u ***valjati***[2], a značenjska bi veza bila u prevrtljivom vremenu 'koje se valja, mijenja', što nije uvjer-

ljivo. Moguće je izvođenje iz korijena koji je u ***velik***, ali nije vjerojatno da dolazi od izraza *velja noć* za 'Uskrs' jer Uskrs nikad na pada u veljači. Nije uvjerljivo ni izvođenje iz *oveljiti se* 'oduljiti se' (tobože zato jer dani postaju dulji u veljači). Vjerojatnije je da je *veljača* ime dobila po velikom postu koji obično tada započinje, usp. *Od bijelijeh poklada do Velika dne zovu se "velje posti"* (Riječka nahija).

Lit.: Skok III: 574; Gluhak 666.

vèljotskī *prid.*

Ime romanskoga jezika koji se do konca 19. st. govorio na Krku, od tal. imena otoka Krka *Veglia*.

vêna *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vę̑na* (Brač), *v'ęna* (Varaždin)

TVORBA *vênskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Vene*, iz lat. *vēna*. Latinska je riječ sporne etimologije, no najvjerojatnije je povezana s av. *vaŋhu-* 'krv' (ie. praoblik bio bi **wesno-*).

Lit.: Snoj 813; de Vaan 660.

Vènera *ž*

Planet Venera dobio je ime po lat. imenu božice Venere, *Venus* ⟨G *Veneris*⟩ < ie. **wenh$_1$os* 'požuda, ljubav' (het. *wen-* 'spavati s kim', skr. *vánate* 'voljeti', stir. *fine* 'obitelj'), usp. ***veći***.

Lit.: Mršić 298; de Vaan 663.

vèntīl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęntîl* (Varaždin)

Posuđeno preko njem. *Ventil* iz srlat. **ventile*, što je izvedeno od lat. *ventilō* 'mahati (po zraku), ozračiti', od istoga korijena koji je u *ventus* 'vjetar' (v. ***vjetar***) i ***ventilacija***.

Lit.: Snoj 813.

ventilácija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęntilãcija* (Varaždin)

TVORBA *ventilácījskī*

Posuđeno preko njem. *Ventilation* iz kslat. *ventilatio*, što je izvedeno od lat. imenice *ventus* 'vjetar' (v. ***vjetar***, usp. ***ventil***).

Lit.: Kluge s. v. Ventilator.

ventìlātor *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęntilãtor* (Varaždin)

TVORBA *ventìlātorskī*

Posuđeno preko njem. *Ventilator* iz eng. *ventilator*, što je izvedeno od glagola *ventilate* 'ozračiti' (posuđenica iz lat. *ventilō* 'ozračiti', v. ***ventil***).

Lit.: Kluge s. v. Ventilator.

vènuti (vȅnuti) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅnut* (Brač), *vȅnuti* (Vrgada), *venùt* (Senj), *v'ęnuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **vędnǫti* (bug. *вя́на*, rus. *вя́нуть*, polj. *więdnąć*). Dublja je etimologija nesigurna, no moguće je izvođenje iz korijena **(s)wend^h-* 'iščeznuti' (stvnj. *swintan* 'slabjeti, venuti', njem. *schwinden* 'nestajati'). U stcsl. je sačuvan i oblik s početnim **s-* u *pri-svędnǫti* 'uvenuti'. Akut na prvom slogu u slavenskoj riječi nije objašnjen.

Lit.: Skok III : 576; Gluhak 666; Snoj 813.

vȅo *m* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vę̑l* (Brač), *vēlȍ* (Vrgada), *v'ęlo* (Varaždin)

Posuđeno preko tal. *velo* iz lat. *vēlum* 'pokrivalo' < ie. **weg'-s-lo-* (stir. *figid* 'tkati'), v. ***velar***.

Lit.: de Vaan 660.

veòma *pril.* (16. st.)

Postalo od *velma* (usp. i stcsl. *velьma*, češ. *velmi* 'veoma'), što je od istoga korijena koji je u ***velik***.

Lit.: Derksen 515.

vȅpar *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ępar* (Varaždin)

TVORBA *vȅprovina*

Postalo od psl. **veprъ* (sln. *vę́pr*, rus. *вепрь*, češ. *vepř*). Neposredna je usporednica latv. *vepris* 'vepar', usp. i lit. ime mjesta *Vẽpriai*. U drugim ie. jezicima zacijelo su podudarne riječi lat. *aper* 'vepar' i stvnj. *ebur* 'vepar', no ie. rekonstrukcija je nesigurna: bsl. riječi upućuju na **wepri-*, lat. *aper* na **apro-*, a stvnj. *ebur* na **(h$_1$)epro-*. Možda je riječ za vepra po-

suđena u europske jezike iz nekog predindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III : 576; Gluhak 666f.; Derksen 515; Snoj 813; de Vaan 46.

vèprina *ž* (19. st.) *bot. (Ruscus aculeatus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *veprĩna* (Grobnik)

Izvedeno od ***vepar***; ime je ova biljka dobila zacijelo zato što njezino lišće podsjeća na veprove čekinje.

vèrānda *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *verãnda* (Grobnik), *vęr'anda* (Varaždin), *ver'anda* (Gola)

Posuđeno preko njem. *Veranda* i eng. *veranda* iz port. *varanda*. Portugalska je riječ najvjerojatnije posuđena iz hind. *baraṇḍā* 'pokrivena terasa'. Postoji i mišljenje da je hindska riječ posuđena iz portugalskoga, a da je izvor portugalske riječi vlat. *barra* 'pregrada' (v. ***barikada***).

Lit.: Kluge s. v. Veranda; Chambers 1198.

vèrati se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *verȁt se* (Brač), *verȁti se* (Vrgada), *verȁt se* (Senj)

Etimologija nije posve sigurna. Ako je ovo isti glagol kao starije i dijal. *vẽrati* 'kriti, zavlačiti' (Karadžić), *verati se* 'tiskati se' (Mikalja), tada je vjerojatno postalo od **verati* (rus. *вéрамь* 'položiti, smjestiti, sakriti', usp. i polj. *wrzeć* 'pritisnuti', *zawrzeć* 'zatvoriti'), od istoga korijena koji je u ***otvoriti***, no semantički razvitak nije jasan (možda je razvitak bio od 'zavlačiti se' i 'povlačiti se' do 'puzati uzbrdo' i 'penjati se'). Nije jasno je li to isti korijen kao u lit. *varýti* 'tjerati', latv. *vert* 'trčati', što se značenjski bolje slaže.

Lit.: Skok III: 577; Vasmer I: 184; Smoczyński 722.

vèrbālnī *prid.*

Posuđeno iz lat. *verbālis* (usp. i njem. *verbal*, tal. *verbale*), što je izvedeno od *verbum* 'riječ' < ie. **werd^{h}om* (lit. *vařdas* 'ime', njem. *Wort* 'riječ').

Lit.: Snoj 814.

verificírati

Posuđeno iz njem. *verifizieren*, što je posuđenica iz srlat. *verifico*, a to je pak složeno od lat. *vērum* 'istinito' (v. ***vjera***) i *faciō* 'činiti' (v. ***djenuti***).

Lit.: Kluge s. v. verifizieren.

versifikácija *ž*

TVORBA *versifikácījskī*

Posuđeno iz srlat. *versificatio*, što je složeno od lat. *versus* 'stih' (v. ***vrtjeti***) i *faciō* 'činiti' (v. ***djenuti***). Lat. *versus* izvorno je značilo 'obrat, okret' (pasivni particip od glagola *vertō* 'okretati'). Značenje 'stih' je metaforičko, a nastalo je jer stihovi podsjećaju na 'obrate' koje učini orač kad izore jednu brazdu u polju.

Lit.: Kluge s. v. Vers.

vèrtikālan *prid.*

Posuđeno, možda preko njem. *vertikal* iz srlat. *verticalis* 'okomit', što je izvedeno od lat. *vertex* 'vrh', vjerojatno od istoga korijena koji je u ***vrh***.

Lit.: Snoj 814.

vèrzija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęrzija* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Version* iz fr. *version*, izvorno 'prijevod'. Francuska je riječ posuđena iz srlat. *versio*, što je izvedeno od glagola *vertō* 'okretati' (v. ***vrtjeti***), u prenesenom značenju i 'prevoditi'.

Lit.: Kluge s. v. Version.

vesèliti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *veselȉt se* (Brač), *veselȉt se* (Senj), *vęsęl'iti* (Varaždin)

TVORBA *vesèljēnje*

Postalo od psl. **veselìti (sę)* (sln. *veselīti se*, rus. *весели́ть, весели́ться*, češ. *veseliti se*), što je izvedeno od pridjeva **veselъ* (v. ***veseo***).

vesèljāk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *veseljõk* (Brač), *vesejâk* (Grobnik), *vęsęļâk* (Varaždin)

Poput sln. *veselják* (usp. i rus. *весельча́к* 'veseljak') izvedeno od pridjeva **veselъ* (v. ***veseo***).

vesélje *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vesẽljе* (Brač), *vesẽļē* (Vrgada), *vęsẽļę* (Varaždin), *ves'ẽljе* (Gola)

Postalo od psl. *veselьje* (sln. *vesélje*, rus. *весéлье*, češ. *veselí*), što je izvedeno od **veselъ* (v. ***veseo***).

vȅseo *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅsel* (Brač), *vȅsē* (Vrgada), *vȅsel* (Senj), *v'ęsęl* (Varaždin)

TVORBA *vȅselo*

Postalo od psl. **vèselъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *veselъ*, sln. *vesẽl*, rus. *весёлый*, stpolj. *wiesioły*, polj. *wesoły*). Najbliža je usporednica latv. *vęsęls* 'zdrav, cio'; ove su riječi zacijelo izvedene iz ie. **wesu-* 'dobar' (skr. *vásu-*, stir. *fíu* 'vrijedan').

Lit.: Skok III: 578; Gluhak 667; Snoj 815; Vasmer I: 191.

vèslāč *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęslą̑č* (Varaždin)

TVORBA *veslàčica*, *vèslāčkī*

Poput sln. *vesláč* izvedeno od ***veslati***, v. ***veslo***.

vèslati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *veslȁt* (Brač), *veslȁt* (Senj), *v'ęslati* (Varaždin)

TVORBA *vèslānje*, *veslàrica*

Poput sln. *vesláti* denominativan glagol izveden od imenice ***veslo***.

vèslo *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *veslȍ* (Brač), *veslȍ* (Vrgada), *veslȏ* (Senj), *v'ęslo* (Varaždin)

Postalo od psl. **veslò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *veslo*, sln. *véslo*, rus. *весло́*, polj. *wiosło*) < **vez-slo*, od korijena koji je u ***vesti***[2], ***vòziti***. Izvorno je značenje dosl. 'oruđe za vožnju (po vodi)'.

Lit.: Skok III: 579; Gluhak 667; Snoj 815.

vȅsta *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅšta* 'oprava, haljina' (Grobnik), *v'ęsta* (Varaždin),

Posuđeno preko njem. *Weste* iz fr. *veste*, što je iz lat. *vestis* 'odjeća' < ie. **wes-* 'odjenuti' (het. *wēšzi-*, skr. *váste* 'odijevati se'). U dijalektima (npr. u Grobniku) ova riječ može biti i iz tal. ili mlet. *veste* 'odijelo', što je također iz lat. *vestis*.

Lit.: Kluge s. v. Weste.

vèstern *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęstęrn* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *western (movie)* 'film s tematikom o divljem zapadu', što je izvedenica od eng. *west* 'zapad'.

Lit.: Chambers 1228f.

vêsti[1] ⟨prez. *vézem*⟩ (16. st.) 'ukrašavati, kititi vezom'

DIJALEKTI I POTVRDE *vę̑st* ⟨prez. *vę̑zȅn*⟩ (Brač), *vêsti* (Vrgada), *vę̑sti* (Varaždin)

TVORBA *vêz*, *vézēnje*, *vèzilja*

Postalo od psl. **vęsti* (csl. *vęsti* ⟨prez. *vęzǫ*⟩, sln. *vésti* ⟨prez. *vézem*⟩, stčeš. *viezti* ⟨prez. *vazu*⟩), što je od istoga korijena kao ***vezati***.

Lit.: Snoj 816.

vêsti[2] (18. st.)

Postalo od psl. **vezti* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *vesti* ⟨prez. *vezǫ*⟩, sln. *vésti* ⟨prez. *vézem*⟩, rus. *весмú* ⟨prez. *везý*⟩, polj. *wieść* ⟨prez. *wiozę*⟩) < ie. **weg^{h}-* 'vesti, voziti' (lit. *vẽžti*, skr. *váhati*, lat. *vehō*, got. *ga-wigan*). U hrv. se danas glagol obično upotrebljava s prefiksima (v. ***povesti***[2], ***odvesti (se)***).

Lit.: Skok III: 580; Derksen 518; Vasmer I: 178f.

veterìnār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *veterinȏr* (Brač)

TVORBA *veterinárev*, *veterìnārka*, *veterìnārskī*

Posuđeno iz lat. *veterīnārius* (usp. i njem. *Veterinär*, fr. *vétérinaire*), što je izvedeno od *veterīnum* 'zaprežna životinja (obično vol)', od pridjeva *vetus* ⟨G *veteris*⟩ 'star' (riječ se izvorno odnosila na stoku staru barem jednu godinu koja je mogla služiti za vuču kola).

Lit.: Chambers 1202.

véto *m*

Posuđeno preko njem. *Veto* iz fr. *veto*, što je pak posuđeno iz lat. *vetō*, dosl. 'zabra-

njujem' < ie. **weth$_2$-* (srvelš. *gwadu* 'poreći').

Lit.: Snoj 817; de Vaan 672.

vèza *ž* (19. st.), v. ***vezati***

DIJALEKTI I POTVRDE *vèza* (Brač), *v'ęza* (Varaždin)

vézati (12. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vẽzȁt* (Brač), *vẽzȁti* (Vrgada), *vẽzȁt* (Senj), *vęzati* (Varaždin), *vęz'ati* (Gola)

TVORBA *vèza, vézānje, vèzica, vezívati* (*vezívānje*)

Postalo od psl. **vęzàti* ⟨prez. **vęzjǫ* a.p. b⟩ (stcsl. *vęzati* ⟨prez. *vęžǫ*⟩, sln. *vézati*, rus. *вязáть*, polj. *wiązać*). Izvodi se od ie. **h$_2$emg'h-/*h$_2$mg'h-* 'vezati' (het. *ḫamank-*, grč. *ἄγχω* 'stisnuti, daviti', lat. *angō* 'daviti'). U slavenskom bi glagol **vęzàti* bio tvoren od prijevojne praznine (**h$_2$mg'h-*), no podrijetlo početnoga **v-* je nesigurno. Vjerojatnije je izvođenje iz korijena **weg'-* koji je u ***veo*** (s nazalom od prezentske osnove).

Lit.: Skok III: 583f.; Gluhak 667; Derksen 521; Snoj 817.

vèzīr *m* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

Posuđeno preko tur. *vezir* 'sultanov namjesnik' iz arap. *wazīr* 'namjesnik', prvotno 'pomoćnik, nosač', izvedenica od glagola *wazara* 'nositi'.

Lit.: Snoj 818; Škaljić 592.

vèzīvo *sr*

TVORBA *vèzīvnī*

Poput češ. *vázivo* 'vezivo' izvedeno od korijena koji je u ***vezati***.

vêznīk *m* (19. st. Šulek)

Izvedeno od ***vezati***; djelomičan kalk prema njem. *Bindewort* (od *binden* 'vezati' i *Wort* 'riječ'), usp. i lat. *coniunctiō* (od *coniungō* 'upregnuti zajedno, povezati').

vèža *ž*

Izvorno kajkavska riječ (s ekavskim odrazom jata) postala od **vẽža* 'pokretno prebivalište' (sln. *véža* 'trijem, kućica', rus. dijal. *вéжа* 'šator, nadstrešnica, koliba', češ. *věž* 'stup, zvonik'), zacijelo prijevojnim duljenjem izvedena od korijena koji je u ***vesti***[2]. Značenjska je poveznica u tome što je **vẽža* < **vẽzja* izvorno značilo šator ili kolibu koja se mogla prevoziti s mjesta na mjesto.

Lit.: Skok III: 584; Snoj 818.

vî *zam.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vĩ* (Brač), *vĩ* (Senj), *vî* (Varaždin), *v'ĩ* (Gola)

Postalo od psl. **vy* (stcsl. *vy*, sln. *vî*, rus. *вы*, polj. *wy*) < ie. **yuH-* 'vi' (lit. *jūs*, stprus. *joūs*, skr. *yūyám*). U slavenskome je početno **v-* dodano analogijom prema osnovi kosih padeža zamjenice 1. l. mn., usp. stprus. nom. *joūs* spram ak. *wans*.

Lit.: Skok III: 584f.; Gluhak 668; Derksen 533; Matasović 2008: 234f.

vibrácija *ž*

Posuđeno iz lat. *vibrātiō*, što je izvedeno od glagola *vibrō*, v. ***vibrirati***.

vibrírati

TVORBA *vibrírānje*

Posuđeno preko njem. *vibrieren* iz lat. *vibrō*, što je nepravilno izvedeno od ie. korijena **weyp-* 'drhtati' (skr. *vépate*, stisl. *veifa* 'njihati se').

Lit.: Snoj 818; de Vaan 674.

vîc *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ic* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Witz*, što je izvedeno od glagola *wissen* 'znati'; prvotno je značenje bilo 'mudrost, mudra izreka', a u 17. stoljeću je pod utjecajem fr. *esprit* 'duh' ova riječ dobila značenje 'duhovita izreka, pošalica'.

Lit.: Gluhak 668; Benković 2017: 341; Kluge s. v. Witz.

vîd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîd* (Brač), *vîd* (Vrgada), *vîd* (Senj), *vît* (Varaždin)

TVORBA *vîdan*

Postalo od psl. **vîdъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'lik, izgled' (stcsl. *vidъ*, sln. *vîd*, rus. *вид*, češ. *vid*) < ie. **weydo-* (lit. *véidas* 'lice', latv. *veîds* 'izgled', skr. *véda-* 'znanje, uvid'). Od istoga korijena koji je u ***vidjeti***. U gramatičkom značenju riječ je kalk prema lat.

aspectus (od *aspiciō,* izvedenice glagola *speciō* 'gledati'), usp. i njem. *Aspekt.*

Lit.: Skok III: 586f.; Gluhak 521.

vîdeo *m*

Posuđeno iz eng. *video*, što je pak pokraćeno od *video recorder* (v. ***rekorder***) i *video cassette* (v. ***kaseta***); engleska je riječ posuđena iz lat. *videō* 'vidjeti', od istoga korijena koji je u ***vidjeti***.

Lit.: Chambers 1203.

vȉdeodisk *m*

Složeno od ***video*** i ***disk***.

videotéka *ž*

Tvoreno prema ***biblioteka*** od ***video*** i ***-teka***.

vìdīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vidîk* (Varaždin)

TVORBA *vidíkovac*

Izvedeno od korijena koji je u ***vidjeti*** sufiksom *-ik* (usp. *borik, sjenik, zvonik*), usp. i sln. *vidîk*.

vȉdjelac *m* (19. st.)

TVORBA *vȉdiočev, vȉdjelica*

Izvedeno od glagolskog pridjeva od ***vidjeti***. Kalk prema njem. *Seher* 'vidjelac, prorok' (od *sehen* 'vidjeti').

vȉdjeti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉdit* (Brač), *vîti* (Vrgada), *vȉdit* (Senj), *v'idẹti* (Varaždin), *vid'ẹti* (Gola)

TVORBA *vȉđen* (*vȉđēnje*)

Postalo od psl. **víděti* ⟨prez. **vídjǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *viděti*, sln. *vídẹti*, rus. *видеть*, polj. *widzieć*) < ie. **woyd-* 'vidjeti, znati' (lat. *videō* 'vidjeti', grč. *οἶδα* 'znam', skr. *véda* 'znam').

Lit.: Skok III: 586; Gluhak 668; Derksen 521; Snoj 819.

vìdljiv *prid.* (17. st.)

TVORBA *vìdljivōst*

Poput sln. *vidljīv* izvedeno od glagola **viděti*, v. ***vidjeti***.

vîdnī *prid.* (19. st.)

TVORBA *vîdno*

Postalo od psl. **vídьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *víden*, rus. *видный*, češ. *vidný*); izvorno je značenje 'vidljiv', koje dijele i drugi slav. jezici, a značenje 'koji se odnosi na vid' je sekundarno.

vȉdokrūg *m* (19. st.)

Složeno od ***vid*** i ***krug***, zacijelo kao kalk prema njem. *Gesichtskreis* (usp. *Sicht* 'vid' i *Kreis* 'krug').

vidòvit *prid.* (19. st.)

TVORBA *vidòvitōst*

Izvedeno od ***vid*** sufiksom kao u ***cjelovit, glasovit***. Za sličan razvitak značenja usp. njem. *hellsichtig* 'vidoviť (od *hell* 'svijetao' i *Sicht* 'vid'). Riječ je zabilježena i u starijem liku *vjedovit* 'koji zna više nego drugi ljudi', koji je izveden od *vjedjeti* 'znati' (Della Bella, Belostenec, Stulić).

vidòvnjāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vidovńâk* (Varaždin)

TVORBA *vidovnjàkinja*

Izvedeno od starijega pridjeva *vidovan* 'sve videći, sve znajući (o Bogu)', koji je izveden od ***vid***, usp. ***vidovit***.

vȉdra *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'idra* (Varaždin)

TVORBA *vȉdrin*

Postalo od psl. **výdra* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *vīdra*, rus. *выдра*, polj. *wydra*) < ie. **ud-reh*$_2$ (izvorno 'vodena životinja') (lit. *ū́dra* 'vidra', av. *udra-* 'vidra', grč. *ὕδρα* 'vodena zmija', stvnj. *ottar* 'vidra'), zacijelo od istoga korijena koji je u ***voda***.

Lit.: Skok III: 587; Gluhak 668f.; Derksen 534; Snoj 819.

vȉđati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vīđȁti* (Vrgada), *vȉžati sę* (Varaždin)

TVORBA *vȉđānje*

Iterativni glagol tvoren od korijena koji je u **viděti* (v. ***vidjeti***), usp. rus. *видáть* 'viđati', češ. *vídati* < psl. **vídati*. U hrv. je *-đ-* uvedeno analogijom prema glagolima izvedenim od glagola na *-iti*, npr. ***rađati*** prema ***roditi***.

vȉganj *m* 'kovačko ognjište'

Postalo od psl. **výgnjь* ⟨a.p. *a*⟩ 'nakovanj' (sln. *vīgenj*, češ. *výheň*, gluž. *wuheń* 'dim-

njak'), što je zacijelo izvedeno od istoga korijena koji je u ***oganj***.

Lit.: Skok III: 587; Derksen 534; Snoj 819.

vìgvam *m*

Posuđeno preko amer. eng. *wigwam* iz nekog algonkijskog jezika (vjerojatno jezika abnaki).

Lit.: Chambers 1236.

vȉhōr *m* (16. st. *vihar*; 19. st. *vihor*)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ihęr, v'ihor* (Varaždin)

TVORBA *vihòriti*

Postalo od psl. **vixъrъ* (sln. *vihâr, vihár*, rus. *вихрь*, dijal. *вúхор*, polj. *wicher*) < ie. **weh$_1$i-s-* (lit. *víesulas* 'vihor', latv. *viẽsuls* 'vihor'), od istoga korijena koji je u ***viti***. U hrv. je stariji i pravilni odraz psl. imenice **vixъrъ* sačuvan kao *vȉhār*, a mlađi oblik *vȉhōr* dobio je sufiks analogijom prema imenicama poput ***govor***, ***žamor***, ***žubor***.

Lit.: Skok III: 588; Gluhak 669; Derksen 522; Snoj 820.

vìjača *ž (18. st.)*

Izvedeno od korijena glagola ***viti***, za tvorbu usp. sln. dijal. *vijâča* 'vijavica'.

vijàdukt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vijadûkt* (Varaždin)

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Viadukt*, eng. *viaduct*); riječ je tvorena analogijom prema lat. *aquae-ductus* 'vodovod' (v. ***akvedukt***) od lat. *via* 'put, cesta' i participa glagola *dūcō* (v. ***inducirati***).

Lit.: Chambers 1202.

víjak *m* (20. st.)

TVORBA *vìjčanī*

Posuđeno iz češ. *viják* 'čekrk, vitao', što je izvedeno od glagola **viti*, v. ***viti***.

víjati[1] **(vȉjati)** (16. st.) 'jako puhati (o vjetru); gusto padati (o snijegu)'

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉjot* (Brač), *vę̑jati* 'jako padati s vjetrom (o snijegu)' (Varaždin)

Postalo od psl. **vě̑jati* ⟨a.p. *a*⟩ 'puhati, vijati' (stcsl. *vějati*, rus. *вéять*, polj. *wiać*) < ie. **h$_2$weh$_1$-* (skr. *váti*, grč. *ἄημι*, stvnj. *wāen*); isti je korijen u ***vjetar***.

víjati[2] (16. st.) 'urlati, urlikati, zavijati'

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉjati* (Varaždin), *vīj'ati* (Gola)

Poput sln. *víjati* iterativni glagol tvoren od **viti*, v. ***viti***.

vȉjavica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉjavica* (Brač), *v'ijavica* (Varaždin)

Izvedeno od ***vijati***[1].

vijéćati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vę̑čati* (Varaždin)

TVORBA *vijéćānje*

Postalo od psl. **větjàti* 'izricati' (stcsl. *věštati* 'govoriti', rus. *ом-вечáть* 'odgovoriti', stčeš. *věcěch* ⟨1. l. jd. aor.⟩ 'rekoh'), što je srodno sa stprus. *waitiāt* 'govoriti', vjerojatno i s lit. *vaitėnti* 'suditi' < **woyt-*. Dublja je etimologija nesigurna. Ako je izvorno značenje korijena **woyt-* bilo 'suditi', formalno je moguće izvođenje iz ie. **dwey-* 'dijeliti, razdvajati' (skr. *dvitā-* 'dvostruk') s prezentskim sufiksom **-t-* (kao u ***plesti***) i disimilacijom dvaju dentalnih okluziva (za sličnu promjenu v. ***utorak***). Značenjski bi razvitak bio od 'dijeliti (presude)' do 'suditi' i 'svečano govoriti, vijećati'. Za usporednu promjenu značenja usp. njem. *urteilen* 'suditi' < 'razdvajati, dijeliti' (njem. *teilen* 'dijeliti').

Lit.: Skok III: 589f.; Gluhak 669; Derksen 520; Snoj 809.

vijéće *sr* (13. st. Mon. serb. (Dubrovnik))

DIJALEKTI I POTVRDE *vę̑čę* (Varaždin)

TVORBA *vijêćnica, vijêćnīk*

Postalo od psl. **větje* (stcsl. *věšte*, sln. *vę̑ča*, rus. zast. *вéче* 'narodna skupština'), od korijena koji je u **větjati*, v. ***vijećati***.

vijêk *m* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîk* (Brač), *vîk* (Vrgada), *vîk* (Senj), *vę̑k* (Varaždin)

TVORBA *vjȅkōvnī*

Postalo od psl. **vě̑kъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'životni vijek, doba' (stcsl. *věkъ*, sln. *vę̑k*, rus. *век*, češ. *věk*), podudarno s lit. *viẽkas* 'sila, život'; dublja je etimologija nesigurna, no

vjerojatno je izvođenje iz ie. korijena **weyk-* 'savladati' (stir. *fichid* 'boriti se', lat. *vincō* 'pobijediti', stnord. *vega* 'boriti se, ubiti', lit. *veĩkti* 'raditi'). Značenjski razvitak bi u baltoslavenskom bio od 'boriti se' preko 'djelovati, raditi' do 'živjeti'. Vjerojatna je i veza s got. *weihan* 'posvetiti', stvnj. *wîh* 'svet', što bi značilo da je ie. korijen imao i sakralno značenje, usp. i lat. *victima* 'žrtva' od istoga korijena. Tada bi značenjski razvitak u slavenskom bio od 'životna snaga' do 'životna dob, vijek'.

Lit.: Skok III: 590f.; Gluhak 669; Snoj 811; de Vaan 679f.

vijénac *m* (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. Sredovj. lijek., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȅnac* (Brač), *vẽnāc* (Vrgada), *venãc* (Senj), *v'ẹnęc* (Varaždin)

TVORBA *vjènčić*

Postalo od psl. **věnьcь* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *věnьcь*, sln. *vénec*, rus. *венéц*, polj. *wieniec*), podudarno s lit. *vainìkas* 'vijenac', od ie. korijena **weyh$_1$-* 'plesti, svijati', v. ***viti***.

Lit.: Skok III: 591; Gluhak 669; Snoj 813.

vijêst *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîst* (Brač), *vęst* (Varaždin)

Postalo od psl. **věstь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *věstь*, rus. *весть*, polj. *wieść*) < ie. **woyd-ti-*, zacijelo od istoga korijena koji je u **viděti*, v. ***vidjeti***. Isprva je **věstь* značilo 'ono što se doznalo, znanje', a potom 'vijest, nova spoznaja'. Moguće je i izvođenje od **woyt-ti-*, od korijena koji je u **vętjati* (v. ***vijećati***), no to je semantički manje uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 591f.; Gluhak 670; Snoj 816.

vijòriti (19. st.)

Izvedeno od *vijor*, dijalektne inačice od ***vihor*** (možda pod utjecajem ***vijati***[1]).

vìjuga *ž* (19. st.)

TVORBA *vijùgati*, *vijùgav*

Poput sln. *vijúga* i rus. *вьюга* 'snježna vijavica' izvedeno od glagola **viti*, v. ***viti***.

vȉka *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉka* (Brač)

Deverbalna imenica od glagola ***vikati***, usp. sln. (star.) *vīka*.

vìkār *m* (15. st. Mon. croat.)

TVORBA *vikárev*, *vikárica*

Posuđeno iz lat. *vicārius* 'zamjenik, poslanik', od korijena koji je u *vicis* ⟨gen. jd.⟩ 'put, prilika' i *vicissim* 'po redu', možda i *vinciō* 'vezati' i *vix* 'jedva'.

Lit.: Chambers 1202; de Vaan 674, 679.

vȉkati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vīkȁt* (Brač), *vīkȁti* (Vrgada)

TVORBA *víkānje*, *víknuti*

Postalo od **vykàti* (sln. *vīkati*, csl. *vykanije* 'vika'). Pomišlja se da je ovaj glagol izvorno onomatopejski, izveden od uzvika **ū* > psl. **y*, kao ***mukati*** od glasanja krave *mu*, a uspoređuje se i latv. *ūkšuot* 'vriskati', got. *auhjon* 'hroptati, vikati'.

Lit.: Skok III. 592; Gluhak 670; Snoj 820.

vìkend *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ikẹnt* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *weekend*, dosl. 'kraj tjedna' (od *week* 'tjedan' i *end* 'kraj', usp. i njem. *Wochenende*).

vìkēndica *ž*

Izvedeno od ***vikend***, usp. njem. *Wochenendehaus* od *Wochenende* 'vikend' i *Haus* 'kuća'.

vìkler *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'iklẹr* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Wickler* (skraćeno od *Lockenwickler*), što je izvedeno od glagola *wickeln* 'namatati'.

Lit.: Benković 2017: 342.

vȉknuti, v. ***vikati***

vìkunja *ž* 'vrsta ljame' *zool. (Vicugna vicugna)*

Posuđeno iz šp. *vicuña*, što je pak iz kečuanskoga jezika *vikúña*.

Lit.: Chambers 1203.

víla *ž* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vīlā* (Brač), *vīlă* (Vrgada), *v'ila* (Varaždin)

TVORBA *vilènjāk* (*vilènjāčkī*), *vìlīnskī*, *vilòvit*

Postalo od psl. **vila* (sln. *vîla*, bug. *вила*, strus. *вила*, češ. *víla*). Ovaj naziv za mitološka ženska bića koja žive u šumama i planinama nije etimološki sigurno razjašnjen. Polazi se od korijena **weyh*$_1$- 'slijediti, loviti' (lit. *výti, vejù* 'loviti', skr. *véti* 'slijediti', stnord. *veiðr* 'lov'), no moguća je i veza s lit. *vìlti* 'varati', *vỹlius* 'prijevara', latv. *vîlt* 'prevariti', stprus. *prawilts* 'izdan', usp. i rus. *виля́ть* 'mahati, vijugati se, oklijevati', što se značenjski bolje slaže (jer vile zavaravaju putnike u divljini). U tom se slučaju polazi od korijena **welh*$_1$- 'htjeti, željeti', koji je u ***volja***, no to je formalno i značenjski nategnuto.

Lit.: Skok III: 593; Gluhak 670; Snoj 821; Fraenkel 1254f.

vȉle *ž, pl. t.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉle* (Brač), *vȉle* (Senj), *v'ilę* (Varaždin)

Postalo od psl. **vídly* ⟨nom. mn. a.p. *a*⟩ (sln. *víle*, rus. *ви́лы*, češ. *vidle*), što je izvedeno od glagola **viti*, v. ***viti***.

Lit.: Skok III: 594; Snoj 821.

vȉlica *ž* (17. st. *mn*; 18. st. *jd*; 19. st. 'čeljust') DIJALEKTI I POTVRDE *vȉlica* 'rašljasti kolčić' (Brač), *vȉlica* (Senj), *v'ilica* (Varaždin)

Postalo od psl. **vídlica* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *vílice*, csl. *vilicę*, češ. *vidlice*), što je deminutiv od **vidla* (v. ***vile***).

vȉličār *m*

Izvedeno od ***vilica***, djelomični kalk prema njem. *Gabelstapler* 'viličar' (od *Gabel* 'vilica' i *stapeln* 'slagati').

vȉme *sr* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉme* (Brač), *vȉme* (Vrgada), *vȉme* (Senj), *vīmę* (Varaždin), *v'ime* (Gola)

Postalo od psl. **výmę* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *víme*, rus. *вы́мя*, češ. star. *výmě*) < ie. **(H)uHd^{h}r* ⟨G **(H)uHd^{h}n-os*⟩ 'vime' (skr. *ūdhar* ⟨G *ūdhnás*⟩, grč. *οὖθαρ*, lat. *ūber*, srvnj. *ūter*).

Lit.: Skok III: 594; Snoj 821.

vìnār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vinȃr* (Varaždin)

TVORBA *vìnara*, *vinárev*, *vinàrica*, *vinàrija*, *vìnārskī*, *vinárstvo*

Poput sln. *vinár* sufiksom *-ar* (od lat. *-ārius*) izvedeno od **vino* (v. ***vino***).

vȉno *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vīnȏ* (Brač), *vīnȏ* (Vrgada), *vīnȏ* (Senj), *vȉno* (Varaždin)

TVORBA *vȉnov*, *vȉnskī*

Postalo od psl. **vinò* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *vino*, sln. *víno*, rus. *вино́*, češ. *víno*), što je posuđeno iz lat. *vīnum*. Postoji i mišljenje da je slavenska riječ za 'vino' posuđena iz latinskoga uz germansko posredovanje, usp. njem. *Wein*. Izvor je latinske riječi nejasan, no ona je sigurno podudarna s grč. *οἶνος* 'vino', het. *wiyana-* i arm. *gin*, što bi upućivalo na ie. **woy(h$_1$)no-*, možda od korijena **weyh*$_1$- (v. ***viti***), zbog svojstva vinove loze da se savija, "plete". Međutim, postoji i mišljenje da su riječi za 'vino' u ie. jezicima posuđene iz nekog neindoeuropskog jezika koji se govorio u istočnom Sredozemlju (usp. i hebr. *yayin* 'vino').

Lit.: Skok 594f.; Gluhak 671; Snoj 822.

vìnogrād *m* (12. st. Mon. serb.; 13. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vinȍgrad* (Vrgada), *v'inograt* (Varaždin)

TVORBA *vinogràdār* (*vinogradárev*, *vinogràdārka*, *vinogradárstvo*)

Postalo od psl. **vinogordъ* (stcsl. *vinogradъ*, sln. *vinógrad*, češ. *vinohrad*). Praslavenska je riječ složena od **vino* (v. ***vino***) i **gordъ* (v. ***grad***$^{\mathbf{I}}$) u prvotnom značenju 'ograđen prostor'. Postoji i mišljenje da je psl. **vinogordъ* posuđeno iz got. *weinagards* 'vinograd', što je složeno od germanske riječi za 'vino' i imenice **garda-* 'ograđen prostor', od istoga korijena kao i hrv. ***grad***$^{\mathbf{I}}$ (usp. i eng. *vi-*

neyard 'vinograd', što je složeno od istih elemenata).

Lit.: Skok III: 594f.; Snoj 822; Pronk-Tiethoff 2013: 125.

vinotéka *ž*

Složeno od ***vino*** i ***-teka*** analogijom prema ***biblioteka***.

vínuti se (19. st.)

Poput češ. *vinouti se* 'vijugati se' postalo od **vinǫti (sę)*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***viti***. Izvorno je značenje bilo 'poviti tijelo u pripremi za skok'.

vȉnjāk *m* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîńak* (Varaždin)

Izvedeno od ***vino***, budući da se vinjak proizvodi od grožđa, kao i vino. Na tvorbu je utjecala posuđenica ***konjak***.

vìola *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vij'ola* (Varaždin)

Posuđeno iz tal. *viola*, što je pak posuđeno iz okcitanskoga *viola* nejasne etimologije (pomišlja se na onomatopejsko postanje imitacijom zvuka koji nastaje gudanjem po žici).

Lit.: Snoj 822.

violètnī *prid.*

Posuđeno iz europskih jezika (fr. *violet*, njem. *violett*, eng. *violet*); pridjev je tvoren od fr. *violette* 'ljubica', što je umanjenica od *viola* < lat. *viola* 'ljubica'. Latinska je riječ u vezi s grč. *ἴον* 'ljubica.' Moguće je da su obje riječi posuđenice iz nekog mediteranskog supstrata ili je latinska riječ deminutiv od posuđenice iz grčkoga. Usp. ***jod***, ***ljubica***, ***ljubičast***.

Lit.: Beekes 594; Walde-Hofmann II: 840.

violína *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vijolîna* (Brač), *vijol'ina* (Varaždin)

TVORBA *violìnist* (*violìnistica*), *vìolīnskī*

Posuđeno, možda preko njem. *Violine* iz tal. *violino*, što je umanjenica od ***viola***.

Lit.: Snoj 822.

violòn̄čelo *sr*

TVORBA *violončèlist* (*violončèlistica*)

Posuđeno iz tal. *violoncello*, što je umanjenica od *violone* 'velika viola, bas', a to je pak izvedeno od ***viola***.

Lit.: Snoj 822.

vȉr *m* (13. st. toponim; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîr* 'mjesto u riječnom koritu s većom količinom vode' (Grobnik), *vîr* (Varaždin)

Postalo od psl. **virъ* (sln. *vîr*, rus. dijal. *вир* 'vrtlog', češ. *vír*), što je izvedeno od **vьrěti*, v. ***vreti***, novom prijevojnom duljinom (kao u ***izvirati***, ***navirati***). Slična je tvorba u lit. *výrius* 'vrtlog' od istoga korijena.

Lit.: Skok III: 627f.; Gluhak 671f.; Derksen 522; Snoj 822.

virìlist *m*

Izvedeno od lat. *virilis* 'zreo, muževan' od *vir* 'muškarac', v. ***virtualan***.

víriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vīrȉti* (Vrgada)

TVORBA *vȉrkati*

Poput češ. *vířiti* 'okretati, vrtjeti (se)' izvedeno od psl. **vьrěti* (v. ***vreti***) slično kao ***vir***. Značenjski je razvitak bio od 'vreti' do 'izbijati na površinu (vode)' i 'stršati, viriti'.

Lit.: Skok III: 627f.

vȉrnjāk *m*

U množini (*virnjaci*) djelomičan kalk prema njem. *Strudelwürmer* (od *Strudel* 'vir' i *Wurm* 'crv', usp. i lat. *turbellaria* od *turba* 'nered, pomutnja'), skupnom nazivu za vrstu organizama koji žive u vodi.

virològija *ž*

Složeno od ***virus*** i ***-logija***, ***-log***.

viróza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vir'oza* (Varaždin)

Posuđeno iz njem. *Virose*, što je iz nlat. *virosis*, izvedenica od lat. *virus*, v. ***virus***.

vȉrtuālan *prid.*

Posuđeno iz srlat. *virtualis* 'moguć' (usp. i njem. *virtuell*, fr. *virtuel*), što je izvedeno od lat. *virtūs* 'vrlina, snaga, muževnost', od imenice *vir* 'muškarac, muž' < ie. **wiHro-* 'muškarac, muž' (skr. *vīrá-*,

lit. *výras*). Značenjski je razvitak bio od 'moćan' preko 'koji može biti, moguć' do 'nestvaran, virtualan'.

Lit.: Snoj 823, de Vaan 681.

virtùōz *m* (15. st. Starine 23 *vertuozь*)

TVORBA *vȉrtuōzan*

Posuđeno iz tal. *virtuoso*, što je poimenično pridjev izvornoga značenja 'obdaren vrlinom', a postao je od lat. *virtuōsus* 'obdaren vrlinom', od *virtūs* 'vrlina, muževnost', v. ***virtualan***.

Lit.: Snoj 823.

vírus *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'irus* (Varaždin)

TVORBA *vírusnī*

Posuđeno iz lat. *vīrus* 'otrov' (usp. i njem. *Virus*, fr. *virus*) < ie. **weyso-* 'otrov' (velš. *gwy*, skr. *viṣá-*). Suvremeno značenje 'virusni uzročnik bolesti' razvilo se u medicinskoj terminologiji u 18. st.

Lit.: Snoj 823; de Vaan 682f.

vísak *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vīsȁk* (Brač), *vīsȁk* (Grobnik)

Postalo od **visъkъ*, što je izvedeno od glagola **viséti*, v. ***visjeti***; za tvorbu usp. rus. *висóк* 'sljepoočnica'.

vìsibaba *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉsibaba* (Senj), *visibȁba* (Grobnik), *v'isibaba* (Varaždin)

Složeno od ***visjeti*** i ***baba***; cvjetovi visibabe vise, a za drugi dio složenice usp. njem. naziv *Weiße Jungfrau* 'bijela djevica'.

visìna *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *višìnȁ* (Brač), *višīnȁ* (Vrgada), *visīna* (Orbanići), *vis'ina* (Varaždin)

TVORBA *vìsīnskī*

Izvedeno od korijena pridjeva **vysokъ* (v. ***visok***), usp. i sln. *višina*.

vȉsjeti (14. st. Žića sv. otaca *visiti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉsit* (Brač), *vȉsiti* (Vrgada), *vȉsit* (Senj), *vīsęti* (Varaždin)

TVORBA *vȉsēćī*

Postalo od psl. **viséti* (stcsl. *viséti*, sln. *visę́ti*, rus. *висéть*, češ. *viset*). Dublja je etimologija nesigurna, no polazi se od ie. **weyp-s-*, dezideriativa od glagolskog korijena **weyp-* 'tresti se', usp. lit. *atvìpti* 'visjeti', skr. *vépate* 'tresti se', stvnj. *weibōn* 'lebdjeti, njihati se'. Isti je korijen u ***objesiti***, ***vješati***, v. i ***vibrirati***.

Lit.: Skok III: 596f.; Snoj 823.

vȉski *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'iski* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *whisky*, što je pak iz škotskoga geličkog *uisge beatha*, dosl. 'voda života' (usp. i stir. *uisce* 'voda'). U škotskom je naziv ovoga alkoholnog pića tvoren slično kao u fr. *eau de vie* 'rakija', dosl. 'voda života'.

Lit.: Snoj 823; Chambers 1233.

viskóza *ž*

Posuđeno iz njem. *Viskose* (usp. i fr. *viscose*), što je tvoreno prema lat. pridjevu *viscōsus* 'ljepljiv', a taj je pridjev izveden od imenice *viscum* 'imela' (biljka čiji su plodovi ljepljivi). Ista je latinska riječ iz nekog romanskog idioma posuđena u hrv. dijal. *biska* 'imela' (Istra).

Lit.: Snoj 823.

vìsok *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *visȍk* (Brač), *visȍk* (Vrgada), *vȉsok* (Senj), *visǫ̃ki, v'isoki* (Varaždin)

TVORBA *visȍko*

Postalo od psl. **vysokъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *vysokъ*, sln. *visȏk*, rus. *высóкий*, češ. *vysoký*), što je sufiksom **-kъ-* (kao u ***dubok***, ***sladak***) izvedeno od **ūpso-* 'visok', s neobjašnjenom duljinom: drugi ie. jezici upućuju na praoblik **upso-* ili **$h_3$upso-* (grč. *ὕψος* 'uzvisina', stir. *úasal* 'visok' < **owpselo-*), od korijena **up-* ili **$h_3$up-* (av. *upara-* 'viši', lat. *super* 'iznad' sa sekundarnim *s-*, got. *uf* 'na', vjerojatno i het. *upzi* 'uzdizati se (o Suncu)'). Moguće je da se radi o metatezi **h_3u-* > **uh_3-* > psl. **vy-*, usp. ***naviknuti*** (s **vyk-* < **uHk-* < **$h_1$uk-*).

Lit.: Skok III: 597; Derksen 535; Snoj 823; de Vaan 595.

vȉsorāvan *ž* (19. st.)

Složeno od osnove pridjeva ***visok*** i imenice *ravan*, v. ***ravan***, ***ravnina***.

vȉšē *prij., pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉšje* (Brač), *vȉšē* (Vrgada), *vȉše* (Senj), *v'išę* (Varaždin)

Izvorno sr. rod komparativa od ***visok***, tvoren bez sufiksa *-kъ-*, kao u stcsl. *vyše*, sln. *víše*, rus. *výše* < psl. **výsje*.

vȉšebōj *m*

TVORBA *višebójac*, *višèbōjka*

Složeno od ***više*** i ***boj***; može biti i kalk prema njem. *Mehrkampf* (od *mehr* 'više' i *Kampf* 'boj').

višèčlan *prid.* (19. st.)

Složeno od ***više*** i ***član***; usp. njem. *mehrgliedrig* (od *mehr* 'više' i *Glied* 'član').

višèglasan *prid.*

Složeno od ***više*** i ***glas***; usp. njem. *mehrstimmig* (od *mehr* 'više' i *Stimme* 'glas').

višèkratan *prid.* (19. st.)

TVORBA *višèkratnīk*

Složeno od ***više*** i *kratan*, izvedenice iz danas zastarjeloga *krat* 'put (uz riječi koje znače mnoštvo)', v. ***jednokratan***.

višèstruk *prid.* (19. st.)

TVORBA *višèstrukōst*

Složeno od ***više*** i izvedenice od psl. **strǫkъ* (v. ***struk***).

višèznačan *prid.*

TVORBA *višèznačnōst*

Složeno od ***više*** i *značan*, izvedenice od ***znak***.

vȉšnja *ž* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉšńa* (Brač), *víšńa* (Varaždin), *v'išńa* (Gola)

TVORBA *vȉšnjev*, *vȉšnjin*

Postalo od psl. **víšьnja* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *višnja*, rus. *вúшня*, polj. *wiśnia*). Riječ je nesigurne etimologije, no sigurno je srodna sa stvnj. *wīhsila* 'višnja'. Izvorno je značenje zacijelo bilo 'divlja trešnja' (uzgoj višanja proširio se s rimskim osvajanjima u 2. st. sjeverno od Alpa). Pomišlja se i na vezu s lat. *viscum* 'imela, ljepilo za ptice' i grč. *ἰξός* < **wikso-*, v. ***viskoza*** (neke vrste divlje trešnje koristile su se za izradu ljepila kao i imela).

Lit.: Skok III: 598f.; Gluhak 672f.; Kluge, s. v. Weichsel; de Vaan 683.

vȉtak *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉtak* (Senj), *vītęk* 'savitljiv', *v'itki* 'vitak' (Varaždin)

TVORBA *vȉtkōst*

Postalo od **vitъkъ*, što je pridjev izveden od korijena glagola **viti*, v. ***viti***. Prvotno je značenje bilo 'koji se može viti, savitljiv u struku' (sln. *vítek* je posuđeno iz hrv.).

Lit.: Skok III: 600f.; Snoj 824.

vȉtālan *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vitą̄lęn* (Varaždin)

TVORBA *vitálnōst*

Posuđeno, možda preko njem. *vital* iz lat. *vītālis* 'životan, pun života', što je izvedeno od imenice *vīta* 'život', od ie. korijena koji je u ***živ***, ***život***.

Lit.: Snoj 824.

vȉtāmīn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vitamîn* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *vitamin*, što je termin koji je skovao američki biokemičar Casimir Funk (1884. – 1967.). Riječ je tvorena od lat. *vīta* 'život' i eng. *amine* 'amin' (v. ***aminokiselina***).

Lit.: Snoj 824.

vȉtao *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉtal* (Senj), *v'itlǫ* (Gola)

Postalo od **vítъlъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *vitъlь*, sln. *vítel*), što je izvedeno od korijena glagola ***viti***. Podudarna je tvorba u lit. *výtulas* 'snop'.

Lit.: Snoj 824.

vȉtēz *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vītęs* (Varaždin)

TVORBA *vȉtēškī*, *vȉtēštvo*

Postalo od psl. **vítędzь* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *vitęzь* 'junak', sln. *vítez*, rus. *вúтязь*, češ. *vítěz* 'pobjednik'). Poput mnogih drugih naziva za vladare i moćnike (usp. ***kralj***, ***car***, ***knez***) i psl. **vítędzь* je stari germanizam, no nije sigurno iz kojeg je germ. jezika ova riječ posuđena, usp. stnord. *víkingr* 'viking, pi-

rat', steng. *wīcing* 'pirat'. Izvor germanske riječi također je nesiguran, no najvjerojatnije je da je ona izvedena od lat. posuđenice u germanskome *vīcus* 'selo, naseljeno mjesto' (stsas. *wīk* 'selo'), v. ***vas***[2]. Izvorno je značenje germanske riječi u tom slučaju bilo 'seljak'.

Lit.: Skok III: 599f.; Snoj 824; Pronk-Tiethoff 2013: 96ff.

vȉti (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **víti* ⟨prez. **vьjǫ*⟩ (csl. *viti* ⟨prez. *vijǫ*⟩, sln. *víti*, rus. *вúть*, češ. *víti*) < ie. **weyh$_1$-* 'viti, svijati' (lit. *výti*, latv. *vît*, skr. *váyati* 'tkati, plesti', lat. *vieō* 'vezati, plesti').

Lit.: Skok III: 600f.; Gluhak 673; Derksen 522; Snoj 824.

vȉtica *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vitȉca* (Brač), *vitȉca* (Vrgada), *vȉtica* (Senj), *v'itica* (Varaždin)

TVORBA *vȉtičast*

Poput sln. *vītica* izvedeno od **vitь* 'povoj, zavoj' (sln. *vît* 'vijak', usp. i hrv. star. *pȁvit* 'vinova loza' s prefiksom *pa-*), što je od istoga korijena kao u glagolu ***viti***. Slična je tvorba lat. *vītis* 'vinova loza'.

Lit.: Skok III: 600f.; Derksen 522; Snoj 824f.

vìtlati (19. st.)

Denominativan glagol izveden od ***vitlo*** i ***vitao***.

vȉtlo *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vītlȍ* (Brač), *v'itlo* (Varaždin)

Poput imenice ***vitao*** izvedeno od glagola ***viti***.

vìtrāj *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vitrâš* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *vitrail*, što je izvedeno od *vitre* 'staklo' < lat. *vitrum*, vjerojatno od **wed-ro-*, od korijena koji je u ***voda*** (staklo je prozirno poput vode).

Lit.: Snoj 825; de Vaan 684.

vitrína *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *veltrîna* (Brač), *vitr'ina* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *vitrine*, što je pak posuđeno iz lat. *vitrīnus* 'stakleni', a to je izvedeno od *vitrum* 'staklo', v. ***vitraj***.

Lit.: Kluge s. v. Vitrine.

víza *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vīza* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *visa* (usp. i eng. *visa*), što je posuđeno iz lat. *vīsa*, izvorno nom. mn. sr. roda pasivnoga participa glagola *videō* 'vidjeti', v. ***vidjeti***. Izrazom *visa carta* 'papir (dokument) je viđen' (ili *visum* 'viđeno', odakle njem. *Visum*) carinski su službenici potvrđivali da su pregledani putni dokumenti.

Lit.: Snoj 825; Chambers 1207.

vízija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'izija* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *vīsiō* 'vid, gledanje', što je izvedeno od participa *vīsus* 'viđen' glagola *videō* 'vidjeti', v. ***vidjeti***.

viziònār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vizijonâr* (Varaždin)

TVORBA *vizionárev*, *viziònārka*, *viziònārskī*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. tal. *visionario*, njem. *Visionär*); riječ je izvedena od lat. *vīsiō* 'vid, gledanje', v. ***vizija***.

vȉzuālan *prid.*

TVORBA *vȉzuālnī*

Posuđeno iz lat. *vīsuālis* 'koji se odnosi na vid' (usp. i eng. *visual*), što je izvedeno od participa *vīsus* 'viđen' glagola *videō*, v. ***vizija***.

vjȅčan *prid.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *višńî* (Brač), *v'ęčęn* (Varaždin)

TVORBA *vjȅčno*

Postalo od psl. **vě̑čьnъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *věčьnъ*, sln. *vẹ̑čen*, rus. *вéчный*, češ. *věčný*), što je izvedeno od psl. **věkъ*, v. ***vijek***.

vjèčit *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęčiti* (Varaždin)

Postalo od **věčitъ*, što je izvedeno od psl. *věkъ*, v. ***vijek***.

vjȅčnōst *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęčnost* (Varaždin)

Postalo od psl. **věčьnostь* (sln. *vẹ̑čnost*, rus. *вéчность*, češ. *věčnost*), što je izvedeno od psl. **věčьnъ*, v. ***vječan***.

vjèdro *sr* (14. st. Spom. Stoj.; 15. st. Zad. lekc., Hrv. spom)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉdro* (Vrgada), *vẹ̑dro* (Varaždin), *v'ẹ̑dra* 'mjera od 50 litara' (Gola)

Postalo od psl. **vědrò* ⟨a.p. *b*⟩ 'posuda za vodu' (stcsl. *vědro*, sln. *védro*, rus. *ведрó* 'mjera za tekućinu', češ. *vědro*) < **wēdro-*, vjerojatno od istoga korijena kao i ***voda***. Izvorno je značenje bilo 'posuda za vodu'. Možda su u vezi i lit. *vėdaras* 'kobasica', stprus. *weders* 'trbuh', skr. *udára-* 'utroba, trbuh'; za značenjsku vezu usp. eng. *bucket* 'posuda za vodu' od steng. *būc* 'trbuh'. U oba slučaja neobjašnjena je akcentuacija praslavenske riječi.

Lit.: Skok III: 590; Derksen 518f.; Snoj 810.

vjȅđa *ž* (13. st. Sava; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vẹ̑ja, vȉja* (Brač)

Postalo od psl. **vědja* (stcsl. *věžda*, bug. *вежда́*, strus. *вежа*). Dublja etimologija nije sigurna; formalno može biti od istoga korijena kao u ***vidjeti*** (od praoblika **woyd-yeh$_2$*), no to je značenjski nategnuto. Moguće je i izvođenje iz korijena **wed^h(h$_1$)-* 'udarati' (skr. *vadh-*, het. *wizzai*, grč. *ὠθέω*). Za značenjski razvitak usp. *poklopac* od korijena koji je u ***klopiti***, ***klopati***. U starijem je jeziku zabilježeno i u značenju 'obrva'.

Lit.: Skok III: 602; Gluhak 673; Vasmer I: 178.

vjènčati (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vinčȁti (se)* (Vrgada), *v'ęnčati* (Varaždin)

TVORBA *vjȅnčān, vjȅnčānī, vjenčànica, vjenčánje, vjenčávati*

Postalo od psl. **věnьčati (sę)* (stcsl. *věnьčati*, sln. *vênčati*, rus. *венча́ться*), što je izvedeno od pridjeva **věnьčatъ* 'ovjenčan' izvedenog od imenice **věnьcь*, v. ***vijenac***. Značenje 'stupiti u brak' postalo je zbog običaja da mladenci nose svadbene vijence.

vjȅra *ž* (14. st. Žića sv. otaca *vera*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȉra* (Brač), *vȉra* (Vrgada), *vẹ̑ra* (Senj), *v'ẹra* (Varaždin), *v'ẹra* (Gola)

TVORBA *vjèrskī*

Postalo od psl. **vě́ra* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *věra*, sln. *vẹ́ra*, rus. *вéра*, polj. *wiara*) < ie. **weh$_1$-ro-* (lat. *vērus* 'istiniť', stvnj. *wāra* 'ugovor, vjernosť, stir. *fír* 'istiniť'). Slavenski je oblik zacijelo poimeničen nom. mn. sr. roda pridjeva koji je značio 'istiniť'.

Lit.: Skok III: 620f.; Gluhak 673f.; Derksen 520; Snoj 813.

vjêran *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vîran* ⟨ž *vīrnà* sr *vîrno*⟩ (Brač), *vîran* (Vrgada), *v'ęrẹn* (Varaždin), *v'ęrẹn* (Gola)

Postalo od psl. **vě́rьnъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *věrьnъ*, rus. *вéрный*, češ. *věrný*), što je izvedeno od psl. **věra*, v. ***vjera***.

vjêrnīk *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęrnik* (Varaždin)

TVORBA *vjêrnica, vjêrničkī*

Poput sln. *vẹ̑rnik* izvedeno od pridjeva **věrьnъ*, v. ***vjeran***.

vjérnōst *ž* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęrnost* (Varaždin)

Poput rus. *вéрность* postalo od **věrьnostь*, što je izvedeno od pridjeva **věrьnъ*, v. ***vjeran***.

vjerodóstōjan *prid.* (19. st.)

TVORBA *vjerodóstōjnōst*

Složeno od ***vjera*** i ***dostojan***, može biti kalk prema njem. *glaubwürdig* (od *Glaube* 'vjera' i *würdig* 'dostojan').

vjeroìspovijēst *ž* (19. st.)

Složeno od ***vjera*** i ***ispovijest***, može biti kalk prema njem. *Glaubensbekenntnis* (od *Glaube* 'vjera' i *Bekenntnis* 'ispovijesť').

vjeròjatan *prid.* (19. st.)

TVORBA *vjeròjatno, vjeròjatnōst*

Posuđeno iz rus. *вероя́тный*, što je složeno od psl. **věra* (v. ***vjera***) i **jęti* 'uzeti'

(od istoga korijena koji je u ***imati***). Usp. sln. *verjéten*.

vjeronàuk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęronâuk* (Varaždin)

TVORBA *vjeronàučnī*

Složeno od ***vjera*** i ***nauk***; usp. češ. *věrouka* 'vjeronauk'.

vjèrovati (14. st. Žića sv. otaca *verovati*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vĩrovot* (Brač), *v'ęrovati, vęrûvati* (Varaždin), *verѡv'ati* (Gola)

TVORBA *vjèrovānje*

Postalo od psl. **věrovati* (sln. *verováti*, rus. *верова́ть*), što je denominativni glagol izveden od **věra*, v. ***vjera***.

vjeròvnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vęrovnîk* (Varaždin)

Kalk prema njem. *Gläubiger* (od *Glaube* 'vjera'), usp. i češ. *věřitel*. Značenjska je motivacija u tome što vjerovnik pozajmljivaču posuđuje novac vjerujući u povrat posuđenoga.

vjêsnīk *m* (13. st. Domentijan; 14. st. Statut zagrebačkog kaptola)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęsnik* (Varaždin)

TVORBA *vjêsnica*

Postalo od psl. **věstьnikъ* (sln. *vęstnik*, rus. *ве́стник*, češ. *věstník*), što je izvedeno od **věstь* (v. ***vijest***).

vjèšati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vĩšati* (Vrgada), *vĩšati* (Lika), *v'ęšati* (Varaždin, novije), *vęšãti* (Đurđevac)

TVORBA *vjèšala, vjèšalica, vjèšānje*

Postalo od psl. **věšati* (rus. *ве́шать*, polj. *wieszać*), što je iterativ od psl. svršenoga glagola **věsiti* 'objesiti' (hrv. star. *vjesiti* (17. st.)). Glagol **věsiti* je kauzativ od korijena koji je u ***visjeti***; izvorno mu je značenje 'učiniti da (što) visi'.

vjèšt *prid.* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

TVORBA *vještìna, vjèšto*

Postalo od psl. **věstjь* (csl. *věšть* 'iskusan, mudar', rus. *ве́щий* 'mudar, proročanski', češ. star. *věští* 'mudar'), što je izvedeno od istoga korijena koji je **věstь*, v. ***vijest***.

Lit.: Gluhak 674.

vjèštāk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vęštâk* (Varaždin)

TVORBA *vještáčēnje, vjèštāčkī, vještàkinja*

Izvedeno od ***vješt*** u starijem značenju 'mudar, iskusan'.

vjèštica *ž* (16. st)

DIJALEKTI I POTVRDE *vĩšćica* (Brač), *vj'ęštica* (Varaždin)

TVORBA *vjèštičin*

Postalo od psl. **věstjica* (sln. *vęščica*, češ. *věštice* 'proročica'), što je deminutiv od **věstja* 'proročica, vještica' (sln. *vęšča*), od istoga korijena koji je u ***vješt***.

vjètar *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vĩtar* (Brač), *vĩtar* (Vrgada), *vètar* (Senj), *v'ętęr* (Varaždin)

TVORBA *vjètrić, vjetròvit*

Postalo od psl. **větrъ* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *větrъ*, sln. *vętər*, rus. *ве́тер*, češ. *vítr*) < ie. **h₂weh₁-t-* (stprus. *wetro* 'vjetar', lit. *vėtra* 'snažan vjetar', skr. *vā́ta*, usp. od istoga korijena i lat. *ventus* 'vjetar', stvnj. *wint*). Isti je korijen u ***vijati***[1].

Lit.: Skok III: 588f.; Gluhak 674; Derksen 520; Snoj 817.

vjètrobrān *m*

TVORBA *vjètrobrānskī*

Složeno od ***vjetar*** i ***braniti***; djelomičan kalk prema njem. *Windschutzscheibe* (od *Wind* 'vjetar', *Schutz* 'zaštita' i *Scheibe* 'staklo, prozor').

vjetromètina *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***vjetar*** i korijena glagola ***metati*** u značenju 'bacati', usp. i ***mećava***.

vjètrōvka *ž*

Izvedeno od ***vjetar***, djelomičan kalk prema njem. *Windjacke* (od *Wind* 'vjetar' i *Jacke* 'jakna', usp. hrv. reg. *vindjakna*, što je posuđeno iz njem.).

vjèverica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ęvęrica* (Varaždin)

TVORBA *vjèveričjī*

Postalo od psl. **věverica* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *věverica*, sln. *vęverica*, rus. star. *ве́верица*, češ. *veveřice, veverka*) < ie. **wĕwer-* (lit. *vėveris, voveris*, stprus. *weware*, lat. *vīverra* 'lasica', škotski gelički *feorag*

'vjeverica', steng. *āc-weorna*). Možda je riječ o imenici tvorenoj reduplikacijom korijena **wer-* 'trčati, tjerati' (lit. *varýti*, latv. *vert*), ali ne može se isključiti ni da je ova imenica supstratnoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 603f.; de Vaan 685; Snoj 817; Smoczyński 722.

vjèžba *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȇžba* (Varaždin)

TVORBA *vjèžbati* (*vjèžbānje*, *vjèžbalīšte*, *vjèžbāč* (*vježbàčica*)), *vjèžbenica*, *vjèžbenīk*

Postalo od **vĕštьba*, od istoga korijena koji je u ***vješt***. Sln. *vȇžba* posuđeno je iz hrv., a za tvorbu usp. češ. *věštba* 'proročanstvo'.

vláčiti (18. st.)

Postalo od psl. **volčìti* (rus. *волочúть* 'vući', češ. *vláčiti*), od istoga korijena koji je u ***vući***.

vláda *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlōdà* (Brač), *vl^{o}ādà* (Vrgada), *vlậda* (Varaždin)

Postalo od psl. **voldà* (csl. *vlada*, sln. *vlâda*, češ. *vláda*), od istoga korijena koji je u ***vladati***.

vlàdār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vladậr* (Varaždin)

TVORBA *vladárev*, *vladàrica*, *vladárov*, *vlàdārskī*

Poput sln. *vladár* i češ. *vladař* izvedeno od glagola **voldati*, v. ***vladati***.

vládati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlōdàt* (Brač), *vl^{o}ādàti* (Vrgada), *vlậdati* (Varaždin)

TVORBA *vládānje*, *vlàdavina*

Postalo od psl. **voldàti* (csl. *vladati*, sln. *vlâdati*, brus. *валодáць*, češ. *vládat*) < ie. **wel(H)d^{h}-* 'vladati' (lit. *veldėti*, got. *waldan*, njem. *ver-walten* 'vladati'). Izvorno je **d^{h}* zacijelo sufiks za tvorbu prezentske osnove, a korijen je ie. **welh$_{1}$-* (lat. *valeō* 'vrijediti, biti zdrav', stir. *flaith* 'vlast, vladar', toh. A *walo* 'kralj'), v. ***velik***

Lit.: Skok III: 604; Snoj 826; Derksen 524.

vlàdika *m* (14. st. Žića sv. otaca)

Najvjerojatnije posuđeno iz csl. *vladyka*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***vladati***.

vlàga *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ùlaga*, *vlàga* (Vrgada), *vl'aga* (Varaždin), *vlàga* (Grobnik)

TVORBA *vlàžiti*

Postalo od psl. **vólga* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *vlaga*, sln. *vlága*, rus. dijal. *волóга*, strus. *волога* 'maslac', češ. *vláha*) < ie. **wolg-* (lit. *valgà* 'hrana', latv. *pa-valgs* 'dodatak hrani', stvnj. *wolchan* 'oblak', stir. *folc* 'poplava').

Lit.: Skok III: 606f.; Derksen 525; Snoj 826.

vlâk *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *vl'ak* (Varaždin)

Poput sln. *vlâk* posuđeno iz češ. *vlak* < psl. **volkъ* 'povlačenje', od istoga korijena koji je u ***vući***. Značenjska je motivacija kao u njem. *Zug* 'vlak' od korijena glagola *ziehen* 'vući', ili u fr. *train* 'vlak' od *traîner* 'vući'.

Lit.: Gluhak 675; Snoj 826.

vlákno *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlậkno* (Varaždin)

TVORBA *vlakánce*, *vlàknast*

Postalo od psl. **volkъnò* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *vlákno*, rus. *волокнó*, češ. *vlákno*), zacijelo od istoga korijena koji je u ***vući***. Značenjska je motivacija u napinjanju, navlačenju vlakana na tkalačkom stanu. Uspoređuje se i sa skr. *valka-* 'kora (drveta)' i izvodi iz korijena koji je u ***vlas*** (u tom bi slučaju *-k-* u *vlakno* bilo rezultat nepravilne depalatalizacije ie. **k'-*).

Lit.: Skok III: 609; Gluhak 675f.; Derksen 826.

vlakòvođa *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vl'akovoža* (Varaždin)

Složeno od ***vlak*** i ***vođa***, usp. i češ. *vlakvedoucí*, njem. *Zugführer* (od *Zug* 'vlak' i *Führer* 'vođa').

vlâs *ž* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlôs* (Brač), *vl°âs* (Vrgada), *vlâs* (Senj), *vlậs* (Varaždin)

TVORBA *vlâsīšte*

Postalo od psl. **vôlsъ* i **vôlsъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'vlas, kosa' (stcsl. *vlasъ*, sln. *lâs*, rus. *вóлос*, polj. *włos*). Dublja je etimologija nesigurna, no usporeduje se s av. *varəsa-* 'kosa, dlake', skr. *válśa-* 'grana', steng. *wlōh* 'vlakno', što bi upućivalo na korijen **welk'-*. Ženski je rod u hrv. sekundaran (možda analogijom prema imenici ***vlat***, ili krivim tumačenjem množine *vlasi* umjesto **vlasovi*). Muški je rod očuvan u dijalektima.

Lit.: Skok III: 609; Gluhak 676; Snoj 345.

vlásac *m (Allium schoenoprasum)*

Izvedeno od ***vlas***, preko izraza *luk vlasac*. Značenjska je motivacija u tome što stabljike vlasca izgledaju kao vlasi kose.

vlâsnīk *m* (14. st. Glasnik 24; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vl'asnik* (Varaždin)

TVORBA *vlâsnica*, *vlâsnīštvo*

Poput češ. *vlastnik* i sln. *lastník* izvedeno od psl. **volstь* 'vlast, posjed', v. ***vlast***.

vlâst *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlôst* (Brač), *vlâst* (Senj), *vlậst* (Varaždin)

Postalo od psl. **vôlstь* ⟨a.p. *c*⟩ (strus. *волость* 'oblast', češ. *vlast* 'domovina'), od istoga korijena koji je u ***vladati***.

vlastèlīn *m* (11. st. Rački doc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlastęlîn* (Varaždin)

TVORBA *vlastèla*, *vlastèlīnka*, *vlastèlīnskī*

Postalo od **volstelinъ* (usp. csl. *vlastelinъ*, bug. *властелúн* 'vladar') od istoga korijena koji je u ***vlast***. Sln. *vlastelîn* posuđeno je iz hrv. Riječ je tvorena singulativnim sufiksom *-inъ* kao u ***gospodin***, usp. zbirnu imenicu *vlastela*. Za tvorbu usp. rus. *жúтель* 'stanovnik' od glagola **žiti* 'živjeti'.

Lit.: Snoj 826f.

vlàstit *prid.* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlastît* (Vrgada), *vl'astiti* (Varaždin)

Izvedeno od ***vlast***; za značenjski razvitak usp. češ. *vlastní* 'vlastiť.

vlàsulja *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlasùja* '*Festuca duriuscula*' (Brač), *vl'asuļa* (Varaždin)

TVORBA *vlasùljār* (*vlasuljárev*, *vlasùljārka*, *vlasùljārskī*)

Poput sln. *lasúlja* izvedeno od psl. **volsъ* 'vlas', v. ***vlas***. Životinja *anemonia viridis* 'smeđa vlasulja' dobila je to ime zbog izgleda kojim podsjeća na vlasulju.

vlât *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlật* (Varaždin)

Postalo od psl. **vôltь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *vlât*, *lât*, rus. *вóлотьь* 'vlakno, klas', polj. *włoć*) < ie. **wolt-* (lit. *váltis* 'klas', stprus. *wolti* 'klas', srir. *folt* 'kosa', steng. *weald* 'šuma', njem. *Wald* 'šuma').

Lit.: Skok III: 609f.; Gluhak 676.

vlàžan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vlàžan* (Vrgada), *vl'ažęn* (Varaždin)

TVORBA *vlàžnōst*

Poput češ. *vlažný* 'mlak' postalo od psl. **volžьnъ*, što je izvedeno od **volga*, v. ***vlaga***.

vlàžiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vl'ažiti* (Varaždin)

Poput sln. *vlážiti* izvedeno od ***vlaga***.

vòće *sr, zb.* (15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *voćȇ* (Brač), *voćẽ* (Senj), *vȍćī* (Grobnik), *v'očę* (Varaždin)

TVORBA *vòćār* (*voćárev*, *voćàrica*, *vòćārna* (*vòćārnica*), *vòćārskī*, *voćárstvo*), *vȍćka*, *vȍćnī* (*vȍćnjāk*)

Postalo od psl. **votje*, **o(b)votjь* (stcsl. *ovoštije*, *ovoštь*, sln. *ovộčje*, ukr. *óвоч*, polj. *owoc*). Dublja je etimologija nesigurna. Neki smatraju da **o(b)votjь* sadrži prijedlog **ob-* (v. ***o***[1]), a korijen izvode iz ie. **$h_2$wog'-sti-*, usp. got. *wahsjan* 'rasti', lit. *áugti* 'rasti'. Vjerojatnijim se čini da je slav. riječ posuđena iz nekoga germanskog jezika (stvnj. *obaz* 'voće', steng. *ofet*, stniz. *ovit*). Germanska riječ za

'voće' rekonstruira se kao **uba-ēta-*, gdje je *uba-* prefiks, korijen je isti kao u eng. *eat*, njem. *essen*, v. ***jesti***, a izvorno je značenje bilo otprilike 'prilog uz jelo'. Ako je riječ uistinu posuđena iz germanskoga, u hrvatskom je početno *o-* pogrešno interpretirano kao prefiks.

Lit.: Skok III: 610f.; Gluhak 676; Pronk-Tiethoff 2013: 139.

vôd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vôt* (Varaždin)

TVORBA *vòdnīk*

Izvedeno od korijena glagola ***voditi***; za značenjski razvitak usp. njem. *Zug* 'vod' od korijena glagola *ziehen* 'vući'.

vòda *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vodà* (Brač), *vodȁ* (Vrgada), *vodà* (Senj), *v'oda* (Varaždin)

TVORBA *vòden*, *vòdenī*, *vòdnī*, *vodùrina*

Postalo od psl. **vodà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *voda*, sln. *vóda*, rus. *вода́*, češ. *voda*) < ie. **wodr* 'voda' (lit. *vanduõ*, het. *wātar*, grč. *ὕδωρ*, got. *wato*, lat. *unda* 'val'). U ie. prajeziku ova je imenica bila heteroklitska, s osnovom na **-r-* u nom. i ak. jd., a s osnovom na **-n-* u kosim padežima (usp. het. *wātar* ⟨G *wetenaš*⟩). U psl. je odražena osnova nom. jd., a u drugim ie. jezicima (lit., lat.) čuvaju se i tragovi osnove kosih padeža. Nastavak je u psl. od kolektiva (zbirne imenice) na **-eh*$_2$.

Lit.: Skok III: 611; Gluhak 676f.; Derksen 523; Vasmer I: 212; Snoj 828.

vódati (16. st.)

Iterativno-intenzivni glagol od ***voditi***.

vòdēćī *prid.*

Izvorno particip glagola ***voditi***; u značenju 'glavni, najznačajniji' kalk prema njem. *führend*, usp. i eng. *leading*.

vòdenbuha *ž (Daphniida)*

Složeno od *voden-* (v. ***voda***) i ***buha***; ovi se slatkovodni račići tako nazivaju jer izgledom podsjećaju na buhe, a žive u vodi.

vodènica *ž* (14. st. Mon. serb.; 18. st.)

TVORBA *vodènīčār* (*vodènīčārev*, *vodènīčārka*, *vodènīčārskī*), *vodènīčkī*

Izvedeno od *voden*, v. ***voda***, usp. i sln. *vodeníca*, njem. *Wassermühle* (od *Wasser* 'voda' i *Mühle* 'mlin') u istom značenju.

vodènika *ž* (19. st.) *(Impatiens)*

Izvedeno od *voden*, v. ***voda***, zbog toga što ova biljka voli jako vlažna tla.

vòdenkonj *m (Hippopotamida)*

Složeno od *voden-* (v. ***voda***); djelomični kalk prema lat. *hippopotamida*, što je izvedeno od grč. osnova *ἵππος* 'konj' (v. ***hip-, hipo-***[2]) i *πόταμος* 'rijeka'.

vodènjāk *m* (17. st. 'koji živi u vodi')

Kalk prema lat. *aquarius*, što je izvedeno od *aqua* 'voda', v. ***akva-***.

vòdica *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'odica* (Varaždin)

Poput sln. *vodíca* deminutiv od ***voda***.

vòdīč *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vodîč* (Varaždin)

Postalo od **vodičъ* (sln. *vodîč*, češ. *vodič*), što je izvedeno od korijena glagola ***voditi***.

vòdīk *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *vodîk* (Varaždin)

TVORBA *vodíkov*

Posuđeno iz češ. *vodík*, što je djelomični kalk prema njem. *Wasserstoff* (od *Wasser* 'voda' i *Stoff* 'tvar', usp. i eng. *Hydrogen* (od grč. *ὕδωρ* 'voda' i ***-gen***).

vòditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vodît* (Brač), *vodîti* (Vrgada), *v'oditi* (Varaždin)

TVORBA *vòditelj*, *vòditèljica*, *vòdljiv* (*vòdljivōst*), *vòdstvo*, *vòđēnje*

Postalo od psl. **vodìti* ⟨prez. *vodjǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *voditi*, sln. *vodīti*, rus. *водúть*, češ. *vodit*), što je intenzivno-iterativna tvorba od korijena koji je u **vesti* ⟨prez. **vedǫ*⟩ (v. ***navesti***[1]).

Lit.: Gluhak 677f.; Derksen 523; Snoj 828.

vòdnī *prid.* (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȍdni* (Brač)

Postalo od psl. **vodьnъ* (stcsl. *vodьnъ*, sln. *vóden*, rus. *вóдный*, polj. *wodny*), što je izvedeno od **voda*, v. ***voda***.

vodoinstalàtēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vodoinštalatȇr* (Varaždin)

Složeno od ***voda*** i *instalater*, što je posuđeno iz češ. *instalatér* ili njem. *Installateur*, a to je pak iz fr. *installeur*, od korijena koji je u ***instalirati***.

vodokòtlić *m*

Složeno od ***voda*** i *kotlić*, deminutiva od ***kotao***, usp. njem. *Wasserkasten* 'vodokotlić' (od *Wasser* 'voda' i *Kasten* 'škrinja, sanduk').

vȍdomār *m* (19. st.) *(Alcedo atthis)*

Složeno od ***voda*** i korijena glagola ***mariti***. Ime je ova ptica dobila jer joj je stanište uvijek blizu slatke vode.

vȍdopād *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'odopat* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *vodopád*, što je složeno od korijena koji su u ***voda*** i ***pasti***[1], usp. i njem. *Wasserfall*. Domaća riječ za 'vodopad' je ***slap***.

vȍdorāvan *prid.* (19. st.)

TVORBA *vodorávnōst*

Složeno od ***voda*** i ***ravan***; kalk prema češ. *vodorovný*.

vȍdoskok *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'odoskok* (Varaždin)

Složeno od ***voda*** i ***skok***; usp. i češ. *vodoskok*.

vȍdovōd *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'odovot* (Varaždin)

TVORBA *vȍdovōdnī*

Složeno od ***voda*** i korijena glagola ***voditi*** ili posuđeno iz češ. *vodovod*, usp. i njem. *Wasserleitung* (od *Wasser* 'voda' i *leiten* 'voditi').

vȍđa *m* (15. st. Marulić *voď*; 18. st. kajkavci *vođa*)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'oža* (Varaždin)

Postalo od psl. **vodjь* (stcsl. *voždь*, sln. *vȏj*, strus. *вожь*, polj. *wódz*), što je izvedeno od korijena glagola ***voditi***. Za značenjski razvitak usp. lat. *dux* 'vođa' od korijena glagola *dūcō* 'voditi'. U hrv. je stariji oblik *voď* preobličen u *vođa* zacijelo analogijom prema ***vojvoda***. Srp. *vožd* posuđenica je iz csl.

Lit.: Gluhak 678; Vasmer I: 213.

vòjārna *ž* (19. st.)

Izvedeno od korijena koji je u ***vojni***, ***vojevati*** sa sufiksom prema ***kasarna***.

vojèvati (16. st.)

Postalo od psl. **vojevàti* (sln. *vojeváti*, rus. *воевáть*), što je denominativan glagol od imenice **vojь* 'ratnik' (stcsl. *voinъ*), v. ***vojnik***.

vôjnī *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ojni* (Varaždin)

Postalo od psl. **vojьnъ* 'vojni' (sln. *vȏjen*, rus. *вóйный*), što je izvedeno od korijena koji je u ***vojnik***.

vòjnīk *m* (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vojnȋk* (Brač), *vojnīk* (Senj), *vojnîk* (Varaždin)

TVORBA *vòjnīčkī*, *vojnìkinja*

Sufiksom *-nik* (kao u ***četnik***, ***ratnik***) izvedeno od psl. **vojь* 'vojnik' (stcsl. *vojь*, češ. *voj* 'vojska', rus. *вóин* 'ratnik'). Izvorno je **vojь* najvjerojatnije značilo 'progonitelj, član vojnog pohoda, potjere', a riječ je izvedena od ie. korijena **weyh$_1$-* 'goniti' (lit. *výti* 'loviti', stir. *fían* 'vojnik', skr. *véti* 'slijediti', stvnj. *weidōn* 'loviti'); moguće je da je isti korijen i u lat. *vīs* 'sila, moć' (v. ***obilje***), ali značenjska je veza nesigurna.

Lit.: Skok III: 612; Snoj 829; de Vaan 683.

vójska *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vojskà* (Brač), *vōjskà* (Vrgada), *võjska* (Senj), *v'ojska* (Varaždin)

Postalo od psl. **vòjьsko, *vojьskà* (sln. *vójska*, rus. *вóйско*, češ. *vojsko*), što je izvedeno od korijena koji je u ***vojnik***.

Lit.: Gluhak 678.

vojskòvođa *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ojskovoža* (Varaždin)

Složeno od ***vojska*** i ***vođa***, usp. ***vojvoda***.

vòjvoda *m* (12. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vòjvoda* (Vrgada), *v'ojvoda* (Varaždin)

TVORBA *vòjvodskī*, *vòjvotkinja*

Postalo od psl. **vojevoda* (stcsl. *vojevoda*, sln. *vôjvoda*, rus. *воевóда*, češ. *vévoda*), što je složeno od **vojь* (v. ***vojnik***) i **voditi* (v. ***voditi***). Praslavenska riječ vjerojatno je kalk prema stvnj. *heri-zogo* (njem. *Herzog* 'knez', od korijena koji su u *Heer* 'vojska' i *ziehen* 'vući'). U hrv. i sln. je prvi dio riječi (**voje-*) pokraćen u *voj-* pod analoškim utjecajem drugih riječi s početnim *voj-*, npr. ***vojska***, ***vojnik***.

Lit.: Skok III: 612.

vòkāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vokâl* (Varaždin)

TVORBA *vokalizácija*, *vòkālnī*

Posuđeno iz lat. *vōcālis (sonus)*, što je izvedeno od korijena koji je u *vōx* 'glas', v. ***vokativ***.

Lit.: Snoj 829.

vòkatīv *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'okatif* (Varaždin)

Posuđeno iz lat. *(casus) vōcātīvus* '(padež) dozivanja' (usp. i njem. *Vokativ*, fr. *vocatif*), što je izvedeno od participske osnove glagola *vocō* 'zvati' < ie. **wok*^{w}- 'glas' (skr. *vâk* 'glas, govor', grč. *ὀπ-* 'glas, riječ').

Lit.: de Vaan 691f.

vôl (vô) *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vộl* (Brač), *võ* (Vrgada), *võl* (Senj), *vôl* (Varaždin)

TVORBA *vòlovskī*

Postalo od psl. **volъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *volъ*, sln. *vòl*, rus. *вол*, polj. *wół*). Izvorno *u*-osnova (gen. jd. glasio je **volu*). Dublja je etimologija nesigurna. Neki izvode iz korijena koji je u **velikъ* (v. ***velik***) smatrajući da se **volъ* izvorno odnosilo samo na krupnu, rogatu stoku (za razliku od ovaca i koza), no za to nema dokaza. Izvodi se i iz korijena koji je u ***valjati***^{I}, uz pretpostavku da je postojao glagol **voliti* u značenju 'stiskati (testise), kastrirati', što je nategnuto. U hrv. se završno *-l* pravilno izgubilo, ali je u obliku *vol* ponovno uvedeno analogijom prema kosim padežima.

Lit.: Skok III: 610; Gluhak 678; Vasmer I: 216; Trubačev 1960: 44; Snoj 829.

vólak *m* (18. st.) *(Bolinus brandaris)*

DIJALEKTI I POTVRDE *vōlàk* (Brač)

Ime ove vrste morskog puža zacijelo je posuđeno iz nekog romanskog idioma (u tal. dijalektima naziva se *bollo*). Riječ je pučkoetimološki povezana s ***vol***.

vòlān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *volận* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *volant*, što je isprva značilo dio vjetrenjače koji se okreće na vjetru. Tvorbeno, fr. *volant* je particip glagola *voler* 'letjeti' < lat. *volō*. Značenje se razvilo od 'koji leti, leteći' do 'koji se lako pomiče' i 'pokretna sprava za upravljanje'.

Lit.: Snoj 829; Picoche 523.

volòntēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *volontệr* (Varaždin)

TVORBA *volòntērka*, *volòntērskī*, *volontírati* (*volontírānje*)

Posuđeno, možda preko njem. *Volontär* iz fr. *volontaire* 'dobrovoljac', što je iz lat. *voluntārius*, izvedenice od *voluntas* 'volja', v. ***volja***, ***voljeti***.

vòlt *m*

Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Volt*, eng. *volt*); metrička jedinica električnog napona i potencijala dobila je ime u čast tal. fizičara *Alessandra Volte* (1745. – 1827.).

Lit.: Mršić 302.

voluhàrica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *vul'uharica* (Mursko središće), *voluharìca* (Grobnik)

Poput sln. *volûharica* vjerojatno izvedeno od **voluxъ* (csl. *voluxъ* 'pastir volova'), od istoga korijena koji je u ***vol***. Značenjska veza je nejasna, jer poljski miš nimalo ne nalikuje na vola. U njemačkom se taj glodavac naziva *Wühlmaus* (od *wühlen* 'rovati, kopati'), pa je moguće da je ta njemačka riječ pučkoetimološki povezana s **voluxъ*. Usp. i eng. *vole* 'poljski miš, voluharica'

volúmen *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vol'umęn* (Varaždin)

TVORBA *vòlūmnī*

Posuđeno iz lat. *volūmen* 'svitak papira ili pergamenta, knjiga', što je izvedeno od glagola *volvō* 'okretati, svijati', v. ***val***. Značenje 'prostor, zapremina' nastalo je u Francuskoj u 13. st. preko značenja 'veličina knjige'.

Lit.: Kluge s. v. Volumen.

vòlvoks *m (Volvox)*

Posuđeno preko eng. *volvox* iz nlat. *volvox* (ova vrsta algi otkrivena je u 18. st.). Latinska je riječ izvedena iz korijena glagola *volvō* 'okretati', v. ***val***.

vòlja *ž* (12. st. Povelja Kulina bana)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȍja* (Brač), *vȍļa* 'htijenje' (Vrgada), *vȍlja* (Senj), *vôla* (Varaždin), *v'ǫ̑la* (Gola)

TVORBA *vôljnī*

Postalo od psl. **võlja* (stcsl. *volja*, sln. *vǫ́lja*, rus. *вóля*, češ. *vůle*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***voljeti***. Značenje 'volja' razvilo se iz 'sposobnost izbora, htijenja'.

Lit.: Skok III: 614; Snoj 830.

vòljeti (14. st. Žića sv. otaca *voliti*)

DIJALEKTI I POTVRDE *volȉt* (Brač), *vȍlit*, *volìti* (Vrgada)

Postalo od psl. **voléti*, što je stativnim sufiksom **-ě-* izvedeno od glagola **volìti* 'htjeti, birati' (stcsl. *voliti* 'voljeti, htjeti', sln. *volīti*, češ. *volit* 'birati') < ie. **welh$_1$-* 'birati, željeti' (got. *waljan* 'birati', skr. *varáyati* 'birati').

Lit.: Skok III: 614; Snoj 830.

vôljka *ž* 'proširenje jednjaka ptica i kukaca'

Postalo od psl. **volja* 'voljka, guša' (hrv. star. *volja*, rus. dijal. *вóля*, polj. *wol*, češ. *vole*) dodavanjem deminutivnoga sufiksa *-ka*. Dublja je etimologija nepoznata, no moguće je izvođenje iz korijena **wel-* 'okretati' (v. ***val***); za značenjski razvitak usp. lit. *kãklas* 'vrat' od korijena **k^{w}elh$_1$-* 'okretati' koji je u ***kolo***, v. i ***vrat***.

Lit.: Skok III: 614; Vasmer I: 224.

vònj *m* (14. st. Žića sv. otaca *vonja*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vǫ́ń* (Brač), *vôń* (Vrgada)

TVORBA *vònjati*

Postalo od psl. **vonjь*, **vonja* 'miris, zadah' (stcsl. *vonja*, sln. *vǫ́nj*, rus. *вонь* 'smrad', polj. *woń*), vjerojatno sufiksom **-yo-* izvedeno od ie. korijena **h$_2$enh$_1$-* 'disati, puhati' (lat. *animus* 'duh', skr. *ániti* 'disati', grč. *ἄνεμος* 'vjetar'). Manje je vjerojatno izvođenje od **h$_3$ed-n-yo-*, od korijena koji je u grč. *ὄζω* 'mirisati', lat. *odor* 'miris', lit. *úosti, úodžiu* 'mirisati' (u slavenskom bismo očekivali duljenje ispred ie. **d*, te bi očekivan odraz bio **janjь*, a ne **vonjь*). U oba slučaja nije objašnjeno početno **v-*.

Lit.: Skok III: 516; Derksen 527; Snoj 830.

vòsak *m* (14. st. Žića sv. otaca *vosk*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȍsak* (Brač), *vȍsak* (Vrgada), *vȍsak* (Senj), *v'osak* (Varaždin)

TVORBA *vòštanī*

Postalo od psl. **voskъ* (stcsl. *voskъ*, sln. *vǫ́sek*, rus. *воск*, polj. *wosk*) < ie. **wosko-* (lit. *vãskas*, latv. *vasks*, stvnj. *wahs* (metatezom **-sk-* > **-ks-*)). Ova je riječ za 'vosak' zabilježena samo u baltoslavenskom i germanskome, a pomišlja se na izvođenje iz korijena **weg'-* 'plesti' (stir. *figid*, lat. *vēlum* < **weg'-slo-* 'tkanina, veo'). Značenjska bi veza bila u tome što saće s voskom izgleda ispleteno. Može biti i da je ova riječ posuđena iz nekog nepoznatog supstrata.

Lit.: Skok III: 615; Matasović 2009: 409; Snoj 831.

vòtka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *v'otka* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *вóдка*, što je umanjenica od *вода́*, v. ***voda***. Za značenjski razvoj usp. fr. *eau de vie* 'rakija', dosl. 'voda života', v. ***viski***.

vôz *m* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vôz* (Senj), *vôs* (Varaždin), *v'ǫ̑s* 'natovarena kola' (Gola)

Postalo od psl. **vôzъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'kola' (csl. ⟨ak. mn. *vozy*⟩, sln. *vǫ́z*, rus. *воз*, polj. *wóz*) < ie. **wog^{h}o-* 'kola' (grč. *ὄχος*, skr.

vāhas-, usp. i njem. *Wagen*), od istoga korijena koji je u ***voziti***. U suvremenom hrv. standardu *voz* znači 'kola (obično sa sijenom)', dok u srpskome znači 'vlak'.

Lit.: Snoj 831.

vòzilo *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ozilo* (Varaždin)

Zacijelo posuđeno iz češ. *vozidlo*, što je postalo od psl. **vozidlo* (izvedeno od **voziti*, v. ***voziti***).

vòziti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vozȉt* (Brač), *vozȉti* (Vrgada), *vozȉt* (Senj), *voz'iti* (Varaždin)

TVORBA *vòzāč* (*vozàčica*, *vòzāčkī*), *vózati (se)*, *vozìkati (se)*

Postalo od psl. **vozìti* (stcsl. *voziti*, sln. *vozīti*, rus. *возúть*, češ. *voziti*). Iterativni glagol izveden od psl. **vezti*, v. ***vesti***[2].

Lit.: Skok III: 571.

vôznī *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vôzni* (Varaždin)

Poput sln. *vózen* postalo od **vozьnъ*, što je izvedeno od korijena glagola ***voziti***.

vòžnja *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vôžńa* (Varaždin)

Poput sln. *vóžnja*, rus. *вóзня* 'vreva, strka' postalo od **vozьnja*, što je izvedeno od korijena glagola ***voziti***.

vrábac *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *rēbȁc, orēbȁc* (Brač), *rebāc* (Senj), *orēbȁc* (Grobnik), *vrȃbęc* (Varaždin), *vr'ābęc* (Gola), *vrȃbec* (Cerje)

TVORBA *vràpčić*

Postalo od **vorbьcь* (sln. *vrábec*, ukr. *воробéць*, češ. *vrabec*), što je umanjenica od psl. **vorbьjь* 'vrabac' (stcsl. *vrabii*, rus. *воробéй*). U drugim ie. jezicima nalazimo slične riječi za vrapca, npr. lit. *žvìrblis*, latv. *zvīrbulis*, grč. *ῥόβιλλος* 'vrsta ptice' no teško je rekonstruirati ie. praoblik (? **sworb-*). Steng. *spearwa* 'vrabac' i stprus. *spurglis* možda upućuju na oblik s metatezom **sborw-*. Vjerojatno stara posuđenica iz nekog predindoeuropskog supstratnog jezika Europe.

Lit.: Skok III: 615; Gluhak 680; Matasović 2013; Snoj 832.

vrâč *m* (13. st. Sava 'liječnik'; 17. st. 'čarobnjak, vještac')

DIJALEKTI I POTVRDE *vrâč* (Varaždin)

TVORBA *vràčati* (*vràčānje*, *vràdžbina*)

Postalo od psl. **vьračъ* ⟨a.p. *b*⟩ 'gatar, vrač, iscjelitelj' (stcsl. *vračь*, sln. *vrāč*, rus. *врáчь*). Izvedeno od glagola **vьrati* (rus. *врáть* 'lagati'), od ie. korijena **werh*$_1$- 'svečano govoriti', v. ***retorika***. Usp. i rus. *ворчáть* 'mrmljati', što upućuje na **vъrъčati*.

Lit.: Skok III: 616f.; Gluhak 680; Vasmer I: 234f.; Snoj 832.

vràčara *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr'ačara* (Varaždin)

Poput sln. *vrâčar* izvedeno od **vьračь*, v. ***vrač***.

vrȁćati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrȁćot, vrōćȁt* (Brač), *vrȁćati* (Vrgada), *vrȁćat se* (Senj), *vrȃčati* (Varaždin)

TVORBA *vrȁćānje*

Postalo od psl. **vortjati* (stcsl. *vraštati*, sln. *vrāčati*, rus. *ворóчать* 'okretati', češ. *vraceti*), što je iterativni glagol od istoga korijena kao **vortiti*, v. ***vratiti***.

Lit.: Snoj 832.

vrâg *m* (13. st. Mon. serb. 'neprijatelj'; 14. st. Mon. serb.; 16. st. 'đavao, sotona')

DIJALEKTI I POTVRDE *vrâg, vrôg* (Brač), *vrâg* (Vrgada), *vrâg* (Senj), *vrȃk* (Varaždin)

TVORBA *vràžjī*

Postalo od psl. **vôrgъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'protivnik, neprijatelj' (stcsl. *vragъ*, rus. *вóрог*, češ. *vrah* 'ubojica') < ie. **werg*^{h}- (stprus. *wargan* 'zlo', lit. *vařgas* 'bijeda, nužda', latv. *vārgs*, steng. *wearg* 'zločinac'). Značenje 'đavao' ova je riječ dobila tek nakon pokrštavanja Slavena, usp. ***sotona*** (u izvornom značenju 'protivnik').

Lit.: Skok III: 617; Gluhak 680f.; Derksen 527f.; Snoj 832f.

vragòlān *m* (19. st.)

TVORBA *vragòlānka, vragòlast*

Postalo od **vorgolanъ*, što je izvedeno od **vorgolъ* (usp. sln. *vragolîja*, hrv. *vragolija* i ime biljke *vragolić* (Karadžić)) iz psl. **vorgъ*, v. ***vrag***. Vjerojatno treba poći od deminutivnoga značenja ('vražićak') iz kojega se potom razvilo značenje 'nestašan (kao vražićak)'. Završetak *-olъ* zacijelo je analoški prema *dijavolъ*, v. ***đavao (đavo)***.

vrân *prid.* (15. st. Marulić *prid.*; 16. st. 'gavran')

DIJALEKTI I POTVRDE *vrôn* ⟨ž *vrônà, vrãna* sr *vrôno, vrõno*⟩ 'poput crne vrane, crnkasť (Brač), *vr°ân* 'vrsta ribe crne boje' (Vrgada)

Postalo od psl. **vôrnъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'gavran, *Corvus corax*' (stcsl. *vranъ*, sln. *vrân*, rus. *вóрон*) < **wor(H)no-* (lit. *vařnas* 'gavran', stprus. *warnis*), od istoga korijena koji je u ***vrana***. Zacijelo poimeničen pridjev značenja 'crn', usp. rus. *воронóй* 'crn', sln. *vrân* 'crn'; to je i najčešće značenje u suvremenom standardnom jeziku.

Lit.: Skok III: 618; Gluhak 381; Derksen 528; Snoj 833.

vràna *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrãna* (Brač), *vràna* (Vrgada), *vràna* (Senj), *vr'ana* (Varaždin)

Postalo od psl. **vórna* ⟨a.p. *a*⟩ 'vrana, *Corvus corone*' (sln. *vrána*, rus. *ворóна*, češ. *vrana*) < **wor(H)neh*$_2$ (lit. *várna*, latv. *vařna*, vjerojatno i toh. B *wrauña* 'vrana'). Za akut u baltoslavenskome postoje različita tumačenja, no najvjerojatnije se čini da je akutiranjem korijena imenica za 'vranu' izvedena iz imenice za gavrana (v. ***vran***), te da joj je prvotno značenje bilo 'koji pripada vrani'.

Lit.: Skok III: 618; Gluhak 681; Derksen 528.

vránac *m* (14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr'ānęc* (Gola)

Izvedeno od pridjeva ***vran*** u značenju 'crn', usp. i sln. *vránec*.

vrât *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrôt* (Brač), *vr°ât* (Vrgada), *vrât* (Senj), *vrật* (Varaždin)

TVORBA *vràtić, vràtina, vrȁtnī*

Postalo od psl. **vôrtъ* (stcsl. *vratъ*, sln. *vrât*, rus. *вóрот*, polj. *wrot*) < ie. **worto-* 'ono što se okreće', od istoga korijena koji je u ***vrtjeti***. Za semantički razvoj usp. lit. *kãklas* 'vrat' od korijena **k^{w}elh$_1$-* 'vrtjeti se', koji je u ***kolo***.

Lit.: Skok III: 618; Gluhak 681; Snoj 833.

vráta *sr, pl. t.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrõta* (Brač), *vr°ãt°ā, vrãta* (Senj), *vrậta* (Varaždin)

TVORBA *vratánca, vratášca, vrátnica*

Postalo od psl. **vorta* 'vrata' (stcsl. *vrata*, sln. *vráta*, rus. *воротá*, češ. *vrata*), izvorno zbirna imenica od **vorto*, što je izvedeno od glagola čiji je korijen u ***otvoriti***, usp. i lit. pl. *vařtai* 'vrata', latv. *vàrti* istoga postanja. Ie. korijen je **Hwer-* 'zatvarati, otvarati' (skr. *vṛ-*, lat. *aperiō* 'otvoriti', osk. *veru* 'vrata').

Lit.: Skok III: 619; Gluhak 681f.; Derksen 529; Snoj 833.

vràtār *m* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vratậr* (Varaždin)

TVORBA *vratárev*

Poput sln. *vratár*, rus. *врáтарь* izvedeno od psl. **vorta* 'vrata', v. ***vrata***.

vràtilo *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *vrat'ilǫ* (Gola)

Poput češ. *vratidlo* izvedeno od glagola ***vratiti***.

vrátiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrõtît* (Brač), *vr°ātîti* (Vrgada)

Postalo od psl. **vortìti (sę)* ⟨prez. **vortjǫ* a.p. *b*⟩ (stcsl. *vratiti sę* ⟨prez. *vraštǫ sę*⟩, rus. *вopомúть*, polj. *wrócić* 'vratiti se') < ie. **wert-* 'okretati' (lit. *vartýti* 'okretati', skr. *vartáyati* 'okreće'). Po tvorbi je psl. **vortiti* kauzativ ('činiti da se što okreće') od korijena koji je u ***vrtjeti***.

Lit.: Skok III: 631f.; Derksen 529; Snoj 832.

vrȁtolōman *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vratol'omẹn* (Varaždin)

TVORBA *vratolòmija*

Složeno od ***vrat*** i ***lomiti***. Možda tvoreno prema tal. *scavezzacollo* 'vratolomstvo' (*scavezzare* 'lomiti', *collo* 'vrat'). Usp. i njem. *halsbrecherisch* 'vratoloman' (od *Hals* 'vrat' i *brechen* 'lomiti').

vŕba *ž* (14. st. Glasnik 13; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrbȁ* (Brač), *vrbȁ* (Vrgada), *v'rba* (Varaždin)

TVORBA *vŕbīk*, *vŕbin*, *vŕbov*

Postalo od psl. **vьrba* (stcsl. *vrьbije*, sln. *vŕba*, rus. *вéрба*, češ. *vrba*) < **werb^h-* 'šiba, palica' (lit. *vĩrbas* 'šiba', latv. *vĩrbs* 'palica', lat. *verber* 'šiba, bič', možda i grč. *ῥάμνος* 'grm *Rhamnus*' < **wrb^{h}no-*).

Lit.: Skok III: 632; Gluhak 682; de Vaan 664.

vr̃cati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr̃cot* (Brač), *v'rcati* (Varaždin)

Vjerojatno postalo od **vьrtьcati*, od istoga korijena koji je u **vьrtěti*, v. ***vrtjeti***. Izvorno je značenje zacijelo bilo 'vrtjeti se ovamo-onamo, intenzivno i brzo se okretati'. U značenju 'špricati' vjerojatno je onomatopejskoga postanja kao i ***frcati***.

Lit.: Skok III: 620.

vr̃ckati (se) (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'rckati* (Varaždin)

TVORBA *vr̃ckast*, *vr̃ckav* (*vr̃ckavo*, *vr̃ckavōst*)

Deminutivnim sufiksom *-k-* izvedeno od ***vrcati***.

vr̃č *m* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr̃č* (Brač), *vr̃č* (Vrgada), *vr̂č* (Varaždin)

Postalo od **vьrčь*, što je poput sln. *vrč* posuđeno iz lat. *urceus* 'vrč'. Latinska je riječ vjerojatno posuđenica iz nekog nepoznatog jezika, zacijelo iz istog izvora kao i grč. *ὕρχη* 'glinen lonac za soljenje ribe', v. i ***urna***.

Lit.: Skok III: 620f.; Gluhak 682; Snoj 833f.

vrébati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrêbat* (Gacka čakavština), *vrẹ̑b'ati* (Gola), *vr'ẹbati* (Varaždin), *vrẹ̑b'ati* (Gola)

Nejasnoga podrijetla. Malo je vjerojatna veza s rus. *ворóба* 'kružna daska', *вóроб* 'vitao', što je od istoga korijena koji je u ***vrba***, jer značenja nisu povezana. Može se pomišljati i na posuđivanje iz srvnj. *werban* 'mamiti, nastojati, truditi se (oko čega)' (njem. *werben*); u lovačkom žargonu značenje 'vrebati, čekati u zasjedi' moglo se razviti iz 'mamiti (plijen)'. Pa ipak, nijedno od navedenih etimoloških tumačenja nije dovoljno uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 622; Kluge s. v. werben.

vrȅća *ž* (13. st. Spom. 5; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr̀ića* (Brač), *vr̀ića* (Vrgada), *vr̀ića* (Senj), *vr'ẹća* (Varaždin)

TVORBA *vrȅćica*

Postalo od psl. **vértja* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *vrěšta*, sln. *vrẹ́ča*, rus. dijal. *вepемá* 'vreća iz gruboga platna ili od trske', slč. *vrece*), što je vjerojatno izvedeno od ie. korijena **h$_2$wer-* 'objesiti, pričvrstiti' (grč. *ἀείρω* 'podignuti', alb. *vjerr* 'objesiti', možda i lit. *vérti* 'probušiti, umetnuti'). Izvorno bi značenje bilo 'obješen spremnik'. Manje je vjerojatno izvođenje iz korijena koji je u ***vrata***, ***otvoriti***.

Lit.: Skok III: 622; Gluhak 682f.; Snoj 834.

vrèlīšte *sr*

Izvedeno od *vrel-*, osnove pridjeva radnoga glagola ***vreti***, usp. i sln. *vrelíšče*.

vrȅlo *sr* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vr̀ilo* (Brač)

Postalo od **vьrědlo* (češ. *vřídlo* 'vrelo'), od istoga korijena koji je u ***vreti***, ***izvirati***, ***izvor***.

Lit.: Gluhak 683.

vrȅmeplōv *m*

Složeno od ***vrijeme*** i ***ploviti***. Usp. njem. *Zeitmaschine* 'vremeplov' (od *Zeit* 'vrijeme' i *Maschine* 'stroj').

vrèmēšan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***vrijeme***. Za sufiks usp. ***mašan***.

vrèo *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrîl* (Brač), *vrệli* (Varaždin), *vr'ẹl* (Gola)

Postalo od psl. **vьrělъ* (stcsl. *vьrělъ*, sln. *vrẽl*, češ. *vřelý*), što je izvorno aktivni particip glagola **vьrěti*, v. ***vreti***.

vretèno *sr* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vretenȍ* (Brač), *vretenȍ* (Senj), *vrẹt'ẹno* (Varaždin), *vret'ẹnọ* (Gola)

TVORBA *vretènast*, *vreténce*

Postalo od psl. **vertenò* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *vrěteno*, sln. *vreténo*, rus. *веретенó*, polj. *wrzeciono*) < ie. **wert-en-* (skr. *vártaṇa-* 'okreť'), od istoga korijena koji je u ***vrtjeti***. Značenjska je veza u tome što se vreteno vrti, okreće.

Lit.: Skok III: 622; Gluhak 683; Derksen 516; Snoj 834.

vrèti (15. st. Čistilište Patricijevo)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrȉjot, vrȉt* (Brač), *vrijȁti* (Vrgada), *vr'ẹti* (Varaždin), *vr'ẹti* (Gola)

TVORBA *vrèlīšte*, *vrénje*

Postalo od psl. **vьrěti* (stcsl. *vьręštę* ⟨part. prez. nom. mn. ž. r.⟩, sln. *vrẹ́ti*, rus. dijal. *времь* 'znojiti se', polj. *wrzeć*) < ie. **werH-* 'kuhati, paliti' (lit. *vìrti* 'kuhati', latv. *virt*, het. *urāni* 'gori'). Isti je korijen u ***izvor***, ***variti***, ***vreo***, ***vir***, ***vruć***.

Lit.: Skok III: 622; Derksen 537f.; Snoj 835.

vrèva *ž* (18. st.)

Postalo od **vьrjava*, **vьrěva* (bug. *врява*, polj. *wrzawa*), što je izvedeno od korijena glagola **vьrěti*, v. ***vreti***. Izvorno je značenje bilo 'ključanje', potom 'komešanje, gužva, vreva', usp. i ***vrvjeti***.

Lit.: Gluhak 683.

vřgānj *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrgậń* (Varaždin)

Riječ je posvjedočena i u sln. dijal. *vrgânj*; zacijelo izvedeno od istoga korijena koji je u ***hrga***, usp. i *vřg* 'tikva, *cucurbita lagenaria*' < **xvьrgъ*. Malo je vjerojatno mišljenje da je posuđeno iz mađ. *vargánya* jer se mađarska riječ smatra posuđenicom iz slavenskoga. Posve je nevjerojatno izvođenje iz mađ. *úrgomba*, što bi bila složenica od *úr* 'gospodin' i *gomba* 'gljiva' (slavenska posuđenica, v. ***guba***), usp. njem. *Herrenpilz* 'vrganj' (od *Herr* 'gospodin').

Lit.: Skok III: 624; MNTESZ III: 1092; Bezlaj IV; 358f.; Matasović 2018a.

vřgnuti (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vřć* ⟨prez. *vřžen*⟩ 'baciti' (Brač), *vȅřći* (Vrgada), *v'rgnuti* (Varaždin), *v'rči se, vrgn'oti se* (Gola)

Postalo od psl. **vьrgnǫti* 'baciti' (rus. *обéргнуть* 'odbiti', strus. *вьргнути* 'baciti', češ. *vrhnouti* 'baciti'), što je izvedeno od istoga korijena kao **vergti* ⟨prez. **vьrgǫ*⟩ 'baciti' (stcsl. *vrěšti* ⟨prez. *vrьgǫ*⟩, stčeš. *vrci* ⟨prez. *vrhu*⟩, hrv. star. *vrći*) < ie. **werg^{w}-* 'baciti' (got. *wairpan*, njem. *werfen*). Manje je vjerojatno izvođenje iz korijena **h$_2$werg-* 'vrtjeti' (skr. *várjati* 'vrtjeti, raditi', lat. *vergō* 'nagnuti se, spustiti se', het. *ḫurki-* 'kotač').

Lit.: Skok III: 621; Gluhak 683f.; Derksen 515, 538.

vřh *m* (13. st.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vřh* (Brač), *vřh* (Vrgada), *vřh* (Senj), *vȓh* (Varaždin)

TVORBA *vřhōvnī*

Postalo od psl. **vьrxъ* ⟨G **vьrxu* a.p. *b*⟩ (sln. *vŕh*, rus. *верх*, češ. *vrch*) < **wers-* 'vrh' (lit. *viršùs*, latv. *vìrsus*, lat. *verrūca* 'uzvisina', skr. *várṣman-* 'vrh'; od istoga korijena je i grč. *ἔρμα* 'potporanj, stup' i stir. *ferr* 'bolji').

Lit.: Skok III: 624; Gluhak 684; Snoj 835.

vřhnje *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vřhńę* (Varaždin)

Poput sln. dijal. *vȓhnje* izvedeno od *vrhnji* 'koji se odnosi na vrh, površinski', što je pak pridjev od imenice ***vrh***. Značenjska je veza u tome što se vrhnje obire s površine mlijeka, usp. aust.-njem. *Obers* 'vrhnje' od *ober* 'gore, iznad'.

Lit.: Bezlaj IV: 360.

vrhúnac *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrh'unęc* (Varaždin)

TVORBA *vȑhūnskī*

Poput sln. *vrhûnec* postalo od **vьrxunьcь*, što je izvedeno od **vьrxunъ* 'vrh' (sln. *vrhûn*), a to je pak izvedeno od **vьrxъ* (v. ***vrh***).

vrijêd *m* (13. st. Stefan kr.; 15. st.) 'otvorena rana, prišt, čir'

DIJALEKTI I POTVRDE *vrîd* 'gnoj na rani' (Vrgada)

Postalo od **vêrdъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'rana' (hrv. star. *vrijêd*, stcsl. *vrědъ*, sln. *vrȅd*, rus. dijal. *вepeдò* 'prišt, rana', češ. *vřed* 'prišť') < **werd-* (latv. *ap-vīrde* 'čir', eng. *wart* 'bradavica'). Ako je korijen imao "s-mobile" (tj. ako valja rekonstruirati **(s)werd-*), mogu biti srodni i lat. *sordēs* 'prljavština, nečistoća' i got. *swarts* 'crn' (njem. *schwartz*). Značenje 'rana, prišť moglo se razviti od 'mrlja, nečistoća (na koži)'.

Lit.: Snoj 834.

vrijédan *prid.* (14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrîdan* (Brač), *vrîdan* (Vrgada), *vrîdan* (Senj), *vrę̑dęn* (Varaždin), *vr'ę̑dęn* (Gola)

TVORBA *vrijédnōst* (*vrijédnosnī* (*vrijédnosnica*)), *vrjednòta*, *vrjȅdnovati* (*vrjȅdnovānje*, *vrjednòvatelj* (*vrjednovatèljica*), *vrjednòvateljskī*)

Postalo od **verdьnъ* (usp. stcsl. *vrědьnъ*), što je izvedeno od **verdъ* 'vrijednosť (sln. dijal. *vred*), a to je pak posuđeno iz stvnj. *wërd* 'vrijednosť (njem. *Wert*) < **wert-* (velš. *gwerth* 'cijena'), vjerojatno od korijena koji je u ***vrtjeti***.

Lit.: Skok III: 525; Snoj 834.

vrijéditi (13. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrīdȉt* (Brač), *vrīdìti* (Vrgada), *vrīdȉt* (Senj), *vrę̑dęti* (Varaždin), *vrę̑d'ęti* (Gola)

Glagol izveden od imenice **verdъ* 'vrijednosť (sln. dijal. *vred*), v. ***vrijedan***.

vrijéđati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrīđȁt* (Senj), *vrę̑žati* (Varaždin)

TVORBA *vrijéđānje*

Postalo od **verdjàti*, što je izvedeno od **verdъ*, **verda*, v. ***vrijed***. Izvorno je značenje bilo 'ranjavati', a potom u prenesenom smislu 'vrijeđati'.

Lit.: Skok III: 625f.; Gluhak 685.

vrijéme *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrîme* (Brač), *vrîme* (Vrgada), *vrîme* (Senj), *vrę̑mę* (Varaždin)

TVORBA *vrȅmenskī*

Postalo od psl. **vertmę* (stcsl. *vrěmę*, sln. *vréme*, strus. *вepeмя*), od ie. korijena **wert-* 'okretati se', v. ***vrtjeti***. Značenjska je veza u poimanju vremena kao okretanja, ponavljanja istih (godišnjih) ciklusa, usp. skr. *pari-varta-* 'period, razdoblje' od istoga ie. korijena.

Lit.: Skok III: 626; Gluhak 685; Snoj 834.

vrijês *m* (16. st.) *(Erica arborea)*

DIJALEKTI I POTVRDE *vrîs* '*Calluna vulgaris*' (Brač), *vrīsȁk* '*Solanum*' (Brač), *vrę̑s*, *vrę̑sęk* (Varaždin)

Postalo od psl. **vêrsъ*, *vêrskъ* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *vrę̑s*, rus. *вépeск*, *вépec*, polj. *wrzos*); zacijelo srodno s lit. *vìržis* 'vrijes', latv. *vìrsis*, stir. *fróich*, velš. *grug*, možda i grč. *ἐρείκη* '*Erica arborea*', no ie. rekonstrukcija je nemoguća (? **wVrVk'-*). Riječ je vjerojatno posuđena iz nekog predindoeuropskog supstratnog jezika Europe.

Lit.: Skok III: 626; Derksen 536; Matasović 2009: 431; Matasović 2013.

vrijeti, v. ***vreti***

vrijéža *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrīža* (Brač), *vrīža* (Vrgada), *vrę̑ža* (Varaždin)

Zacijelo postalo od **verža*, najvjerojatnije od istoga korijena kao csl. *vrъzǫ* 'vezati', strus. *vьrzati* 'vezati' < ie. **werg^{h}-* (lit. *veržti* 'vezati, stiskati', lit. *viržis* 'konopac', stsas. *wurgil* 'konopac', stvnj. *wurgjan* 'daviti'). U slavenskome treba poći od značenja 'vezati', a stabljika je ono čime je plod "privezan". Isti je korijen u ***uvriježiti se***. Moguće je i da je *vriježa* po-

suđeno iz lat. *virgea* (poimeničeni pridjev od *virga* 'grančica, šiba'), s metatezom likvida **ir* > *rě* kao u *Sirmium* > *Srijem*. Nije uvjerljivo da je od istoga korijena koji je u *vrći*, ***vrgnuti*** jer semantička veza nije jasna.

Lit.: Skok III: 628; Gluhak 685.

vrȉsak *m* (18. st.)

Postalo od psl. **verskъ* 'krik, vrisak' (sln. *vrȇsk*, rus. *вéрескъ*, češ. *vřesk*), srodno s lit. *veřkti* 'plakati', latv. *verkstêt*, što upućuje na korijen **werk-*. Sln. oblici *vrîsk*, *vrískati* pokazuju da *-i-* u hrv. *vrisak* nije ikavski odraz jata, već je zacijelo zamijenilo očekivano **vrijeskati* (usp. čak. *vrêskati*) analogijom prema ***pisak***.

Lit.: Skok III: 628; Gluhak 685; Snoj 834f.

vrȉskati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrȉskot* (Brač), *vrīskȁt* (Grobnik), *vrĩskati* (Varaždin)

TVORBA *vrísnuti*

Denominativni glagol od ***vrisak***, usp. ***vrištati***.

vríštati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrĩščati* (Varaždin), *vrīšč'ati* (Gola)

TVORBA *vrîštānje*

Postalo od psl. **verščàti* < **verskěti* (sln. *vreščáti*, rus. *вереща́ть*, polj. *wrzeszczeć*), iz korijena koji je u ***vrisak***. Vokalizam *-i-* analoški je prema ***pištati***.

vřlēt *ž* (19. st.)

Riječ nesigurne etimologije. Izvodi se iz korijena koji je u *vŕljati* 'bacati' (Karadžić) < **hvrljati* (bug. *хвърлям* 'idem'), v. ***hrliti***, ***vrludati***, no tvorba ostaje nejasna (usp. ***golet***).

Lit.: Skok I: 699.

vrlìna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrl'ina* (Varaždin)

Poput sln. *vrlína* izvedeno od **vьrlъ* 'snažan' (csl. *vrъlъ*, usp. hrv. star. *vrl*). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatno je riječ o pridjevu koji je izvorno značio 'kipuć, vreo' i izveden je od istoga korijena koji je u ***vreti***.

Lit.: Snoj 835.

vřlo *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓli prid.* 'vrijedan štovanja' (Varaždin), *vřlo pril.* (Varaždin), *vrl'ī, vrl'ǭ* (Gola)

Prilog izveden od danas zastarjeloga pridjeva *vrl*, v. ***vrlina***.

vrlùdati (19. st.)

Postalo od starijega **hvrludati*, što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***hrliti***, vjerojatno i *vŕljati* 'bacati', v. ***vrlet***, usp. i *vŕljat* 'kružiti tamo i amo, lutati, skitati se' (zapadnohercegovački).

Lit.: Skok I: 699.

vŕnuti (15. st. Mon. croat., glag. ruk. 1468., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'rnuti* (Varaždin), *vrn'oti (se)* (Gola)

Postalo od psl. **vьrtnǫti* 'okrenuti' (sln. *vrnīti*, rus. *вернýть*), od istoga korijena koji je u ***vratiti***.

vȓpca *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓpca* (Varaždin); *vrvca* (17. st.)

Postalo disimilacijom od **vьrvьca* (usp. sln. *vrvica*, *vrvca*), što je umanjenica od **vьrvь* 'vrpca, traka' (stcsl. *vrъvь*, sln. *vrv*, rus. *вервь*), usp. i rus. *верёвка* 'uže' < **vьrvъka*. Podudarnosti postoje u lit. *virvẽ* 'vrpca', latv. *vìrve*, no dublja je etimologija nesigurna.

Lit.: Skok III: 633; Gluhak 686.

vrpòljiti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓpoljiti se*

Nejasna etimologija. Izvodi se preoblikom od glagola ***vrtjeti***, zacijelo s istim sufiksom kao u ***migoljiti***, no podrijetlo glasa *-p-* ostaje nerazjašnjeno. Možda valja poći od imenice ***hrpa***, zabilježene u govorima i kao *vrpa*, usp. i sln. *vŕpati* 'kopati, grepsti'. U tom slučaju izvorno bi značenje bilo 'kretati se hrpimice'. Uspoređuje se i lit. *virpulỹs* 'drhtanje' i *veřpti* 'presti'.

Lit.: Skok I: 339; III: 629.

vrsnòća *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrsnôča* (Varaždin)

Izvedeno od ***vrstan***.

vŕsta *ž* (14. st. Mon. croat.) *vŕst ž* (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vŕst* (Brač), *vŕst* (Vrgada), *vŕsta* (Varaždin), *vȓst* (Cerje)

TVORBA *vȓstōvnī*

Postalo od psl. **vьrstь*, **vьrstà*, **vьrstva* (stcsl. *vьrsta* 'dob, starost', rus. *верстá* 'mjera dužine, 1066 m', češ. *vrstva* 'sloj'), od korijena koji je u ***vrtjeti***. Najstarije je značenje vjerojatno bilo 'okret', potom 'način' i 'vrsta', usp. i lit. *vařstas* 'okret pluga', lat. *versus* 'brazda, red', v. ***versifikacija***, ***verzija***.

Lit.: Gluhak 686; Derksen 538; Snoj 835f.

vŕstan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vŕstęn* (Varaždin)

TVORBA *vŕsnōst*

Poput sln. *vŕsten* izvedeno od **vьrsta*, v. ***vrsta***.

vŕša *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vŕša* (Brač), *vŕša* (Vrgada), *vŕša* (Senj)

Postalo od psl. **vьrša* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *vŕša*, rus. *вéрша*, češ. *vrš*, *vrše*). Podudarno s lit. *várža* 'vrša' s nerazjašnjenim *-ž-* (usp. i polj. *powróz* 'konopac' < **po-vorzъ*). Malo je vjerojatno izvođenje iz korijena **werg'-* 'činiti, raditi' (stvnj. *werc* 'rad', *wirken* 'šivati, tkati', arm. *gorc* 'posao', v. ***energija***) zbog nepodudaranja u značenju.

Lit.: Skok III: 630; Gluhak 539; Snoj 836; Smoczyński 725.

vŕšak *m* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *vŕšęk* (Varaždin)

Poput sln. *vŕhek*, češ. *vršek* deminutiv od ***vrh***.

vŕšiti[1] (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.) 'činiti, obavljati'

TVORBA *vŕšēnje*, *vȓšitelj* (*vršitèljica*)

Postalo od psl. **vьršiti* 'dolaziti do vrha' (csl. *vrъšiti* 'činiti', rus. *вершúть* 'rješavati, odlučivati'), što je izvedeno od **vьrxъ*, v. ***vrh***.

Lit.: Skok III: 625; Snoj 836.

vŕšiti[2] (17. st.) 'razdvajati zrnje od klasja'

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓšiti* (Varaždin), *vŕć* ⟨prez. *vŕšem*⟩ (Bački Hrvati)

TVORBA *vȓšalica*, *vȓšidba*

Postalo od starijega *vrijèći* ⟨prez. *vŕšēm*⟩ (Karadžić), što je od **verxti* ⟨prez. **vьrxǫ*⟩ (stcsl. *vrěšti* ⟨prez. *vrъxǫ*⟩, rcsl. *вьрху* 'vršem') < ie. **wers-* (lat. *verrō* 'brisati', het. *warši* 'žeti').

Lit.: Skok III: 625; de Vaan 666.

vŕšnjāk *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vršńõk* (i *vrsnĩk*) (Brač), *vršńºāk* (Vrgada), *vršnjāk* (Senj), *vršńą̑k* (Varaždin), *vršń'āk* (Gola)

TVORBA *vršnjàkinja*

Postalo asimilacijom od **vrstnjak*, što je izvedeno od ***vrstan***, v. ***vrsta***.

vȓt *m* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓt* (Varaždin), *vȓt* (Grobnik)

TVORBA *vȓtnī*

Poput sln. *vȓt*, stcsl. *vrъtъ* posuđeno iz lat. *hortus* 'vrt', izvorno od istoga korijena (**g^{h}erd^{h}-*) koji je ***grad***[1]. Izvorno je značenje lat. riječi bilo 'ograđen prostor', a *-t-* je (umjesto očekivanoga **-d-*) postalo obezvučivanjem ispred **-s* u nom. jd. korijenske imenice (**g^{h}ord^{h}-s*).

Lit.: Skok III: 625; Snoj 836; Matasović 2010a.

vȓtača *ž* (14. st. toponim)

Poput sln. *vrtáča*, mak. *ѓртача* posuđeno iz vlat. **hortacea*, što je izvedeno od *hortus* 'vrt', v. ***vrt***.

vȓtić *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓtić* (Grobnik)

TVORBA *vȓtićkī*

Umanjenica od ***vrt***; u značenju 'ustanova za čuvanje djece predškolske dobi' djelomičan kalk prema njem. *Kindergarten* (od *Kinder* 'djeca' i *Garten* 'vrt').

vȓtjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrtȉt* (Brač), *vrtȉti (se)* (Vrgada), *vrtȉt* (Senj), *vrt'ẹti* (Varaždin), *vrt'ẹti (se)* (Gola)

TVORBA *vȓtnja*

Postalo od psl. **vьrtěti* ⟨prez. **vȓtjǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *vrъtěti*, sln. *vrtẹ́ti*, rus. *вертéть*, češ. *vrtět*) < ie. **wert-* 'okretati, vrtjeti' (lit. *veřsti* ⟨prez. *verčiù*⟩, skr. *vartati*, lat. *vertō*, njem. *werden* 'postati').

Lit.: Skok III: 632; Snoj 836.

vȓtlār *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȓtlār* (Grobnik), *vȓtlar* (Varaždin)

TVORBA *vȓtlārev*, *vȓtlarica*, *vrtláriti* (*vrtlárēnje*), *vȓtlārskī*, *vrtlárstvo*

Postalo od **vrtnar* (usp. sln. *vrtnár*), što je izvedeno od pridjeva *vrtni*, a to je pak izvedeno od ***vrt***. Suglasnik *-l-* uveden je analogijom prema *kotlar*, *sedlar* i sl. Glasovno bi se *vrtlar* moglo izvesti i iz vlat. **hortularius*, što bi bilo izvedeno iz *hortulus*, umanjenice od *hortus* 'vrt'.

vȓtlog *m* (19. st.)

TVORBA *vȓtložast*, *vȓtložiti se* (*vȓtložēnje*)

Izvedeno od **vьrtъlo* 'kovitlac', što je iz korijena glagola ***vrtjeti***. Sufiks je kao u *ostrog* od pridjeva **ostrъ*, v. ***oštar***.

vrtòglav *prid.* (17. st. 'smušen, budalast')

DIJALEKTI I POTVRDE *vrtoglâv* 'neozbiljan, vjetropirast' (Grobnik), *vrtoglậvi* (Varaždin)

TVORBA *vrtòglavica*

Poput sln. *vrtoglȃv* izvedeno od ***vrtjeti*** i ***glava***. Izvorno je značenje 'koji ima vrtoglavicu', a značenja 'strm' i 'nagao' razvila su se iz 'koji izaziva vrtoglavicu'.

vrtúljak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrtūjȁk* (Brač), *vrtũlẹk* (Varaždin)

Izvedeno od *vrtulj* 1. 'greda na osovini kola koja se okreće'; 2. 'vrtlog', što je od korijena glagola ***vrtjeti***, usp. aust.-njem. *Ringelspiel* (od *ringeln* 'uvijati, motati' i *Spiel* 'igra').

vrûć *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrûć* (Brač), *vrûć* (Vrgada), *vrûć* (Senj), *vrǭči* (Varaždin)

Postalo od **vьry* ⟨G *jd.* **vьrǫtja*⟩ (sln. *vrȏč*, češ. *vroucí*), izvorno aktivni particip prezenta glagola **vьrěti*, v. ***vreti***.

Lit.: Gluhak 688.

vrùćica *ž* (19. st.)

Poput sln. *vročíca* izvedeno od **vьry*, v. ***vruć***.

vrućìna *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrućinȁ* (Brač), *vrućīnȁ* (Vrgada), *vrućīna* (Senj), *vruč'ina* (Varaždin)

Poput sln. *vročína* izvedeno od **vьry*, v. ***vruć***.

vrùlja *ž* (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrȕja* (Brač)

Postalo od **vьrulja*, što je od korijena glagola ***vreti***. Za semantičku vezu usp. ***vrelo***.

vȓvjeti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vrvȉti* (Vrgada), *vrvȉt* (Senj), *vȓvẹti* (Varaždin)

Postalo od **vьrvěti* (sln. *vrvẹ́ti*, bug. *връвя*), od istoga korijena kao polj. *wrzawa* 'komešanje, žamor', v. ***vreva***. Zacijelo srodno s lit. *virbėti* ⟨prez. *vìrbu*⟩ 'gmizati, vrvjeti', latv. *virbêt*. Dovodi se u vezu i s got. *wairpan* 'baciti', njem. *werfen*, no to je značenjski nategnuto kao i veza s ***vrpca***.

Lit.: Snoj 837.

vucàrati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vucār'iti se* (Gola)

Ekspresivan glagol tvoren od *vucati se*, što je pak od ***vući***.

vucibàtina *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *vucib'atina* (Varaždin)

Složeno od ***vući*** i ***batina***.

vùčica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'učica* (Varaždin)

Postalo od psl. **vьlčica* (rus. *волчúца*, polj. *wilczyca*), što je izvedeno od **vьlkъ* (v. ***vuk***). Usporedba sa skr. *vṛkī́-* pokazuje da valja poći od ie. **wlk^{w}ih$_2$* (usp. i lit. *vìlkė*, stisl. *ylgr*), na što je u slavenskom

dodan velarni sufiks *-*k*- (> *-*c*-) kao u ***jezik***, *kamik* (v. ***kamen***).

vûčjāk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vûčjak* (Varaždin)

Izvedeno od ***vuk***, usp. tal. *cane lupo* 'vučjak' (od *cane* 'pas' i *lupo* 'vuk'), njem. *Wolfshund* (od *Wolf* 'vuk' i *Hund* 'pas').

vûći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *vũć* (Brač), *vũći* (Vrgada), *vũć* (Senj), *vl'ęči* (Varaždin), *vl'ęči (se)* (Gola), *vlȉć* (Pajngrt)

TVORBA *vùča*, *vúčēnje*, *vûčnī* (*vúčnica*)

Postalo od **vьlkti* ⟨prez. **velkǫ*⟩ (stcsl. *vlěšti* ⟨prez. *vlěkǫ*⟩, sln. *vlẹ́či*, rus. *волóчь* ⟨prez. *волокý*⟩, češ. *vléci*) < **welk-* 'vući' (lit. *vil̃kti* ⟨prez. *velkù*⟩, av. *varəcainti* ⟨3. l. mn.⟩). U hrvatskom je vokalizam infinitiva analoški preuzet u prezentu.

Lit.: Skok III: 634f.; Snoj 827.

vúga *ž* (16. st.) *(Oriolus oriolus)*

DIJALEKTI I POTVRDE *vũga* (Varaždin)

Postalo od psl. **vьlga* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *vólga*, polj. *wilga*, češ. *vlha*, rus. *úволга*, s nerazjašnjenim *i*-). Najvjerojatnije posuđeno iz nekoga predindoeuropskog supstrata. Iz istoga je izvora zacijelo i lit. *volungẽ* 'vuga', latv. *vãluôdze*, možda i stvnj. *wite-wal*, njem. dijal. *Wiede-walch*. Veza s korijenom koji je u ***vlaga*** značenjski je nategnuta (vuga je navodno smatrana vjesnikom kiše).

Lit.: Skok III: 635; Vasmer I: 469; Smoczyński 767; Bezlaj IV: 339f.

vûk *m* (14. st. Žića sv. otaca *vlk*)

DIJALEKTI I POTVRDE *vûk* (Vrgada), *vûk* (Senj), *vǫ̂k* (Varaždin)

TVORBA *vùčić*, *vûčjī*

Postalo od psl. **vȏlkъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *vlъkъ*, sln. *vǫ̑lk*, rus. *волк*, polj. *wilk*) < ie. **wl-k^{w}o-* (lit. *vil̃kas*, grč. *λύκος*, skr. *vr̥ka-*, lat. *lupus*, alb. *ujk*).

Lit.: Skok III: 635f.; Gluhak 688f.; Derksen 536f.; Snoj 830.

vukòdlak *m* (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *v'ukodlak* (Varaždin), *vudlȁk* (Grobnik)

Postalo od **vьlkolàkъ* (sln. *volkodlȃk*, rus. *волколáк, волкодлáк*, polj. *wilkołak*), što je složeno od **vьlkъ* (v. ***vuk***) i nepoznate riječi **lakъ*, koja je možda srodna s lit. *lokỹs* 'medvjed' i stprus. *clocis* 'medvjed'. Manje je vjerojatno da je drugi dio složenice od psl. **laxъ* 'odjeća, koža' (polj. *łach* 'krpa', rus. dijal. *лахи* ⟨mn.⟩ 'odjeća') < **lak-* (lat. *lacina* 'krpa', grč. *λακίς* 'prnje'). U svakom je slučaju u hrvatskome drugi dio složenice pučkoetimološki povezan s imenicom ***dlaka***.

Lit.: Gluhak 689; Snoj 830.

vùlgāran *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *vulgãrẹn* (Varaždin)

TVORBA *vùlgārnī*, *vulgárnōst*

Posuđeno (možda preko njem. *vulgar*) iz lat. *vulgāris* 'narodni', što je izvedeno od *vulgus* 'puk, svjetina', nepoznate etimologije. Značenjski je razvitak od 'narodni' preko 'koji pripada prostom puku, svjetini' do 'prost, vulgaran'.

Lit.: de Vaan 686f.

vùlkān *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *vulkận* (Varaždin)

TVORBA *vùlkānskī*

Posuđeno iz lat. *Vulcānus* 'Vulkan, bog vatre i kovača', usp. i njem. *Vulkan*, fr. *volcan*. Misli se da je bog Vulkan, rimski ekvivalent grčkoga Hefesta, isprva bio eponimski bog-zaštitnik plemena Volka, lat. *gens Volca*. Značenje 'vulkan' zabilježeno je u europskim jezicima tek u 16. st.

Lit.: Chambers 1210.

vulkanizírati

DIJALEKTI I POTVRDE *vulkanizȇrati* (Varaždin)

TVORBA *vulkanizácija*, *vulkanìzēr*

Posuđeno preko njem. *vulkanisieren* iz eng. *vulcanize*, što je izvedeno od *vulcanite* 'piroksen, toplinski obrađena guma', što je pak izvedeno od lat. *Vulcānus* 'bog vatre i kovača', v. ***vulkan***.

Lit.: Snoj 838.

vùna *ž* (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. Zad. lekc.; Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *vȗna* (Brač), *vȕna* (Vrgada), *vȗna* (Senj), *v'una* (Varaždin)

TVORBA *vȕnast*, *vȕnenī*

Postalo od psl. **vólna* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *vlьna*, sln. *vọ́lna*, rus. dijal. *вóлна*, češ. *vlna*) < ie. **wlh$_2$neh$_2$* (lit. *vìlna*, skr. *ū́rṇā-*, lat. *lāna*, got. *wulla*, stir. *olann,* vjerojatno i het. *ḫulana-*).

Lit.: Skok 636f.; Gluhak 690; Derksen 537; Snoj 830.

Z

za *prij.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *za* (Brač), *za* (Vrgada), *za* (Senj), *za* (Varaždin), *za* (Gola)

Postalo od psl. **za* (stcsl. *za*, sln. *za*, rus. *за*, češ. *za*) < ie. **g^{h}oH* što je neki okamenjeni padež (ablativ ili instrumental) zamjeničke osnove **g^{h}e* posvjedočene u arm. *z-* (akuzativni prefiks) i lit. dijal. *a-ž, a-žù*, možda i lat. *ho-c* 'to'; možda je od iste osnove u dativu (**g^{h}ey*) čestica *-zi-* u oblicima *njezin*, dijal. *njoj-zi*.

Lit.: Skok III: 639; Gluhak 692; Derksen 540; Vasmer I: 435, Snoj 841, Dunkel 2014: II, 277.

zàbāčen *prid.*

Izvedeno od *zabaciti*, što je složeno od ***za*** i ***baciti***. U smislu 'nepristupačan' može biti djelomičan kalk prema njem. *abgelegen*.

zabarikadírati

DIJALEKTI I POTVRDE *zabarikadȇrati* (Varaždin)

Tvoreno prema njem. *verbarrikadieren*, v. ***barikada***.

zȁbat *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'abat* (Varaždin)

Etimologija nepoznata. Formalno može biti izvedeno od ***za*** i izvedenice iz hrv. star. glagola *bȁtiti* 'udarati' (što može biti i posuđeno iz tal. *battere*), usp. i rus. dijal. *бам* 'trupac'. Međutim, značenjska veza nije jasna. Također je malo vjerojatno da je izvor (eventualno uz romansko posredovanje) grč. *διαβατός* 'prijelazni, koji se može prijeći' (od *διαβαίνω* 'prijeći') – značenjska bi veza bila u tome što je zabat dio 'na prijelazu' s jedne strane krova na drugu – jer nema potvrda da je taj grčki pridjev u srednjem i novom vijeku korišten u građevinskoj terminologiji. Također, od grčkoga *δια-* očekivali bismo u hrv. *ž-* ili *đ-*, zavisno od vremena posuđivanja (kao u hrv. dijal. *žakan* i ***đakon*** od grč. *διάκονος* 'službenik').

Lit.: Skok III: 640.

zàbava *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z^{o}ābȁva* (Vrgada), *zą̃bava* (Varaždin)

TVORBA *zàbāvan*, *zàbāvnī*

Postalo od psl. **zabàva* 'ono čime se tko bavi' (stcsl. *zabava*, sln. *zabâva* 'razonoda', rus. *забáва* 'igra, zabava', češ. *zábava* 'veselje, zabava'), što je izvedeno od **za-baviti*, v. ***zabaviti***. Budući da su oba značenja, 'zabava, razonoda' i 'posao, ono čime se tko bavi', posvjedočena u svim slavenskim jezicima, oba su značenja pripisiva već praslavenskom. Značenje 'razonoda' razvilo se preko značenja 'ugodan posao'.

Lit.: Snoj 841.

zàbaviti (13. st. Mon. serb. 'spriječiti, zabraniti'; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabȃvit* (Brač), *zabȁviti* (Vrgada), *zabȁvit se* (Senj), *zab'aviti sę* (Varaždin)

TVORBA *zabàvljāč* (*zabavljàčica*), *zàbavljati* (*zàbavljānje*)

Složeno od **za* (v. ***za***), i **baviti*, kauzativnog ili iterativnoga glagola od istog korijena koji je u ***biti***[1], v. ***baviti se***, usp. i sln. *zabavati* 'animirati'.

zabezéknuti

DIJALEKTI I POTVRDE *zabezêknut se* (Gacka), *zabęz'ęknuti sę* (Varaždin), *zabezę̄k-n'oti (se)* (Gola), *zabezeknít se* (Bački Hrvati)

Vjerojatno hrv. prefiksom ***za*** izvedeno od mađ. *bezegg* 'očigledno, naravno'.

zabíjati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabījȁt* (Brač), *zabījȁt* (Senj), *zabȉjati* (Varaždin)

Iterativno-intenzivni glagol izveden od ***zabíti***.

zabìlježiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabilȉžit* (Brač), *zabilež'iti* (Gola)

Izvedeno od ***bilježiti***, v. ***biljeg***.

zȁbīt *ž* (16. st.)

TVORBA *zȁbītan*

Izvedeno od danas zastarjeloga glagola *zabiti* 'zaboraviti' (14. st. Žića sv. otaca) < psl. **zabyti* 'zaboraviti' (stcsl. *zabyti*, rus. *забы́ть*, polj. *zabyć*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **byti*, v. ***biti***[1].

Lit.: Skok I: 160; Vasmer I: 436.

zàbiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabȉt* (Brač), *zabȉti* (Vrgada), *zabȉt* (Senj), *zab'iti* (Varaždin), *zab'iti (se)* (Gola)

Postalo od **zabìti* 'zabiti, udaranjem usmrtiti' (rus. *забу́ть*, polj. *zabić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **biti* 'udarati', v. ***biti***[2].

zàbluda *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̄bluda* (Varaždin)

Poput sln. *zablǫ̑da* izvedeno od glagola ***zabludjeti***.

zablúdjeti (13. st. Domentijan; 14. st. Žića sv. otaca *zabluditi*)

DIJALEKTI I POTVRDE *zablǭditi* (Varaždin), *zablūd'ẹti* (Gola)

Postalo od **zablǫděti*, što je poput psl. **zablǫdìti* (stcsl. *zablǫditi*, sln. *zablodīti*, rus. *заблуди́ть*) složeno od **za*, v. ***za***, i korijena koji je u **blǫditi*, v. ***bluditi***.

zabòljeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabolȉt* (Brač), *zabolȉti* (Vrgada), *zabolȉt* (Senj), *zabol'ẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zabolěti* (rus. *заболе́ть* 'početi boljeti', polj. *zaboleć*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **boléti*, v. ***boljeti***.

zabòraviti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaborȃvit* (Brač), *zaborȃviti* (Vrgada), *zaborȃvit* (Senj)

TVORBA *zȁborāv*, *zȁborāvan* (*zȁborāvnōst*), *zabòravljati*, *zaborȃvljiv* (*zaborȃvljivōst*)

Izvedeno od ***boraviti***; značenje 'smetnuti s uma' razvilo se od 'bivati iza nečega', a semantička je motivacija slična kao u danas zastarjelom (i dijalektalnom) glagolu *zabiti* 'zaboraviti', v. ***zabit***.

zabrániti

DIJALEKTI I POTVRDE *zabrōnȉt* (Brač), *zabr°ānȉti* (Vrgada), *zabrānȉt* (Senj), *zabr'aniti* (Varaždin)

TVORBA *zȁbrana*, *zabranjívati* (*zabranjívānje*)

Izvedeno od ***braniti***. Slično su tvoreni glagoli rus. *заборони́ть*, polj. *zabronić* 'zabraniti'.

zabúniti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zabũniti sę* (Varaždin)

TVORBA *zȁbuna* (19. st.)

Etimologija nije posve jasna. Može biti izvedeno od ***buniti (se)***, no to se značenjski ne slaže dobro. Stoga možda valja poći od korijena koji je u ***bunika***, *bunovati* 'ludovati' (*zast.*). Vjerojatno su se u hrvatskom pomiješali odrazi korijena *bun-* 'dizati buku' i **bьln-* 'biti pod utjecajem bunike'.

zacijéliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zacīlȉt* (Brač), *zacēlȉt* (Senj)

Izvedeno od ***cijeliti***. Izvorno je značenje 'učiniti da što bude cijelo (zdravo)'.

zȁcijēlo *pril.* (19. st.)

Postalo od sintagme **za cělo*, v. ***za***, ***cijel (cio)***. U toj sintagmi *cijelo* treba shvatiti u danas zastarjelomu značenju 'čisto, pravo' (posvjedočeno npr. kod Mikalje).

zacijéljeti

DIJALEKTI I POTVRDE *zacẽljẹti* (Varaždin)

TVORBA *zacjeljívati*

Izvedeno od *cijeljeti*, v. ***cijeliti***. Izvorno je to stativni glagol značenja 'postati cijelim' usporedan kauzativnomu ***zacijeliti*** 'učiniti da što bude cijelo'.

zàčas *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *začȁs* (Grobnik), *začâs* (Varaždin), *zač'as* (Gola)

Postalo od sintagme *za čas*, v. ***za***, ***čas***.

záčēlje *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃čęļę* (Varaždin)

Postalo od **začelьje*, što je složeno od **za*, v. ***za***, i **čelo*, v. ***čelo***. Najstarije je značenje 'vrh stola; počasno mjesto kod stola'; usp. i *začelo* 'početo, početak'.

začèpiti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *začepȉt* (Brač), *začepȉti* (Vrgada), *začepȉt* (Senj)

TVORBA *začepljívati* (*začepljívānje*)

Izvedeno od ***čep***, usp. njem. *verkorken* (od *Kork* 'čep').

zàčēti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *začę̑t* (Brač), *začẽti* (Vrgada), *z'ačęti* 'začeti', *začę̑ti* 'početi' (Varaždin)

TVORBA *začéće*, *zàčetnīk*, *zàčetnica*

Postalo od psl. **začęti* (stcsl. *začęti*, rus. *зачáть*, češ. *začít*), što je tvoreno od **za*, v. ***za***, i **čęti* ⟨prez. *čьnǫ*⟩, od istoga korijena koji je u ***načeti*** i (u prijevojnom stupnju **-o-*) u ***konac***.

záčin *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃čȉn* (Grobnik), *zą̃čin* (Varaždin)

TVORBA *záčinskī*

Deverbalna imenica od glagola ***začíniti***.

začìniti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *začinȉt* (Brač), *začinȉti* (Vrgada), *začinȉt* (Senj), *začin'iti* (Varaždin), *začin'iti* (Gola)

Poput sln. *začíniti* izvedeno od **za*, v. ***za***, i **činiti*, v. ***činiti***. Slovenski i hrvatski dijele razvitak značenja 'prirediti (hranu za jelo)' > 'dodati začin'.

zàčinjati (15. st. Marulić 'pjevati'; 16. st. 'početi')

DIJALEKTI I POTVRDE *zač'ińati* (Varaždin)

U značenju 'početi' izvedeno od ***začeti*** (od korijena koji je u ***načeti***); u starijem značenju 'pjevati' vjerojatno je također od toga korijena, no postoji i mišljenje da je u tom značenju glagol izveden od korijena koji je u ***čin***. Značenjska bi veza bila kao u *skladatelj* od *skladati* (u prvotnom značenju 'slagati, sastavljati') ili grč. *ποίησις* 'pjesništvo' od *ποιέω* 'činiti, raditi'.

Lit.: Skok I: 326.

začínjavac *m* (15. st. Marulić) *zast.*

TVORBA *začínjāvčev*

Danas arhaična riječ za pjesnika, izvedena od ***začinjati*** u značenju 'pjevati'.

zàčuditi (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *začȕdit se* (Brač), *začȕditi* (Vrgada), *zač'uditi sę* (Varaždin)

TVORBA *záčudan* (17. st.) (*záčudnōst*), *zàčuđenōst*, *začùđujūćī*

Izvedeno od *čuditi* (v. ***čuditi se***, ***čudo***) prefiksom ***za***, usp. i sln. star. *začúditi se*.

zàčuti (16. st.)

Postalo od psl. **začȕti* 'početi slušati, začuti' (sln. *začúti*, polj. *zaczuć*, usp. i rus. *зачýять*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **čuti*, v. ***čuti***.

zâći (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zõć* (Brač), *zâć* (Senj), *zą̃jti* (Varaždin), *z'ājti* (Gola)

Postalo od psl. **za-jьti* (sln. *zaíti*, rus. *зайтú*, polj. *zajść*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **jьti*, v. ***ići***.

zàdaća *ž* (19. st. Stulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'adača* (Varaždin), *zàdaća* (Grobnik)

TVORBA *zàdaćnica*

Posuđeno iz rus. *задáча* 'zadatak, zadaća', što je izvedeno od glagola *задáть*, v. ***za***, ***dati***.

zàdāh *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'adah* (Varaždin)

Postalo od psl. **zadъхъ* (sln. *zadàh*, usp. rus. *задохнýться* 'izdahnuti'), što je složeno od **za*, v. ***za***, i psl. **dъхъ*, v. ***dah***.

zádak *m* (19. st.)

Postalo od psl. **zadъkъ* (rus. *задóк*, polj. *zadek*), što je deminutivnim sufiksom **-ъkъ* izvedeno od **zadъ* 'stražnji dio čega' (hrv. star. *zâd*, sln. *zâd*, rus. *зад*, polj. *zad*). Psl. **zadъ* je složeno od **za*, v. ***za***, i

*-dъ < ie. *$d^{h}h_{1}o$- (od korijena *$d^{h}eh_{1}$- koji je u ***djenuti***, ***djelo***), usp. ***nad***, ***pod***[2].

Lit.: Snoj 842.

zadátak *m* (19. st.)

Izvedeno od ***zadati***; djelomično kalk prema njem. *Aufgabe* (od *geben* 'dati').

zàdati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zad'ati* (Varaždin)

TVORBA *zadávati*

Postalo od psl. **zadàti* (sln. *zadáti*, rus. *задáть*, polj. *zadać*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **dati*, v. ***dati***.

zadáviti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadõvȉt* (Brač), *zad°āvȉti* (Vrgada), *zadāvȉt* (Senj), *zadą̃viti* (Varaždin), *zadāv'iti (se)* (Gola)

Postalo od psl. **zadavìti* (sln. *zadáviti*, rus. *задави́ть*, polj. *zadawić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **daviti*, v. ***daviti***.

zàdesiti (19. st.)

Izvedeno od *desiti* (v. ***desiti se***) prefiksom ***za***.

zàdimiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadȉmit* (Brač), *zadȉmiti* (Vrgada), *zadīmęti, zad'imiti* (Varaždin)

TVORBA *zàdimljen* (*zàdimljenōst*)

Postalo od psl. **zadymiti* (sln. *zadīmiti*, rus. *зады́мить*, polj. *zadymić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **dymiti*, v. ***dimiti***.

zàdirati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zad'irati* (Varaždin)

Izvedeno od ***dirati*** prefiksom ***za***; možda djelomično kalk prema njem. *berühren* 'zadirati, dodirivati' (usp. *rühren* 'dirati').

zadirkívati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadirkīvȁt* (Brač), *zadirkĩvati* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***za*** i durativnim sufiksom *-ivati* od *dirkati*, što je pak izvedeno od ***dirati*** iterativno-intenzivnim sufiksom *-kati*. Značenje 'podsmješljivo koga uznemiravati' razvilo se iz značenja fizičkog dodira kao u eng. *tease* 'zadirkivati, zafrkavati' < pgerm. **taisan* 'čupati, povlačiti'.

zadíviti (~ se 19. st. 'začuditi se')

DIJALEKTI I POTVRDE *zad'iviti* (Varaždin)

TVORBA *zadivljávati, zadivljívati*

Izvedeno od *diviti* (v. ***diviti se***) prefiksom ***za***, usp. i sln. *zadivīti se* 'začuditi se'.

zàdjeti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadȉt* (Brač), *zad'ęti* (Varaždin) 1. 'zametnuti, zagubiti'; 2. 'staviti tako da ne može ispasti'

TVORBA *zàdjenuti*

Postalo od psl. **zaděti* (sln. *zadẹ́ti*, rus. *задéть*, polj. *zadziać*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **děti* 'činiti', v. ***djenuti***.

zàdnjī *prid.* (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zôdńi, zôńi, zâjni, zôlńi* (Brač), *zàńī* (Vrgada), *zàdnji* (Senj), *zą̂dńi* (Varaždin)

Postalo od psl. **zádъnjь* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *zâdnji*, rus. *зáдний*, polj. *zadni*), što je izvedeno od **zadъ* 'stražnji dio, zadak', v. ***zadak***.

zàdovōljan *prid.* (14. st. Žića sv. otaca 'dovoljan; sposoban, kadar'; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadovȍjan* (Brač), *zadovȍļan* (Vrgada), *zadov'olęn* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom ***za*** od ***dovoljan*** u starijem značenju 'zadovoljan" (usp. rus. *довóльный* 'zadovoljan').

zadovòljiti (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadovôliti* (Varaždin)

TVORBA *zadovoljávajūćī, zadovoljávajūće, zadovoljávati* (*zadovoljávānje*), *zadòvoljen, zadovóljstvo*

Tvoreno analogijom prema pridjevu ***zadovoljan***, od glagola **dovoliti* (sln. *dovolīti* 'dopustiti', češ. *dovoliti*).

zadovòljština *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadov'olščina* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *zadovoljiti* apstrahiranjem sufiksa iz ***baština***.

zadrijémati

DIJALEKTI I POTVRDE *zadrīmȁt* (Brač), *zadrīmȁt* (Senj), *zadrę̃mati* (Varaždin)

Postalo od psl. **zadrěmàti* (sln. *zadrẹ́mati*, rus. *задремáть*, polj. *zadrzemać*), što je

složeno od **za*, v. ***za***, i **drěmati*, v. ***drijemati***.

zàdruga *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãdruga* (Brač), *z°ādrȕga* (Vrgada), *zậdruga* (Varaždin)

TVORBA *zàdrugār* (*zàdrugārev*, *zàdrugārka*), *zàdružnī*

Tvoreno kao apstraktna imenica od glagola *zadružiti* 'složiti, združiti' (Zoranić, Mikalja), koji je izveden prefiksom ***za*** od **drugъ*, v. ***drug***.

Lit.: Snoj 843.

zadȑžati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadržȁt (se)* (Grobnik), *zadrž'ati* (Varaždin), *zadrž'ati (se)* (Gola)

TVORBA *zádrška*, *zadržávati* (*zadržávānje*)

Postalo od psl. **zadьržàti* (sln. *zadržáti*, rus. *задержáть*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **dьržati*, v. ***držati***.

zadúbiti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadũbiti sę* (Varaždin), *zadūb'iti se* (Gola)

TVORBA *zadubljívati se*

Izvedeno prefiksom ***za*** od korijena koji je u ***dubok***. Usp. njem. *vertiefen* (od *tief* 'dubok').

zàdugo *pril.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zad'ugo* (Varaždin)

Poput rus. *задóлго*, postalo od izraza **za dьlgo*, v. ***za***, ***dug***[1].

zádušnica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zōdȕšnica* (Brač)

U značenju 'misa za dušu (pokojnika), *missa pro commemoratione defunctorum*' izvedeno od izraza *za dušu* (v. ***za***, ***duša***).

zadúžiti (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zadūžȉt* (Brač), *zadūžȉti (se)* (Vrgada), *zadūžȉt* (Senj), *zadūžiti* (Varaždin)

TVORBA *zàdūženōst*, *zadužénje*, *zadužívati* (*zadužívānje*)

Poput rus. *задолжáться* izvedeno od izraza **za dьlgъ* (v. ***za***, ***dug***[2]).

zafrkàncija *ž*

Izvedeno od ***zafrkavati*** sufiksom *-ancija*. koji je, djelomično uz posredništvo njem. *-anz* te tal. *-anza* i fr. *-ance,* posuđen iz lat. *-antia*.

zafrkávati (18. st. 'uvijati što, kovrčati')

DIJALEKTI I POTVRDE *zafrkāvȁt (se)* (Grobnik), *zafrkāv'ati (se)* (Gola)

TVORBA *zafrkávānje*, *zàfrknuti*

Poput sln. *zafrkâvati* izvedeno od ***frkati***. Značenje 'zadirkivati' razvilo se iz 'zavijati' slično kao u sln. *zavíhati*.

Lit.: Snoj 843.

zàgaditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zag'aditi* (Varaždin)

TVORBA *zàgađenōst*, *zagađénje*, *zagađìvāč*, *zagađívati* (*zagađívānje*)

Poput rus. *загáдить* izvedeno od glagola ***gaditi*** prefiksom ***za***.

zàgasit *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zag'asit* (Gola)

U značenju 'ugasle, tamne boje' izvedeno od glagola *zagasiti*, v. ***gasiti***.

záglavak *m* (17. st.) 1. 'klin kojim se što učvršćuje'; 2. 'naknadni dio teksta'; 3. 'epilog, zaključak'

Izvedeno od glagola *zaglaviti* 1. 'ispuniti šupljinu klinom; zabiti, zakovati'; 2. 'dovršiti, svršiti, zaključiti' koji je tvoren od izraza *za glavu* (v. ***za***, ***glava***).

zàglāvlje *sr* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'aglavję* (Varaždin)

Izvedeno od izraza *za glavu*, usp. ***zaglavak*** i češ. *záhlav* 'naslov'.

zàgledati se (15. st. Marulić *zagledati*; 16. st. *zagledati se*)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaglèdot se* (Brač), *zaglj̀ėdat se* (Senj), *zagl'ędati sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **zaględati (sę)* (sln. *zaglédati*, rus. *заглядéться*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **ględati*, v. ***gledati***.

zagnòjiti se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagńojȉt* 'posuti gnojem' (Brač), *zagńojìti* 'metnuti gnoj' (Vrgada), *zagnjojȉt se* (Senj), *zagn'ojiti sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **zagnojìti (sę)* (sln. *zagnojíti*, rus. *загноúть*, polj. *zagnoić*), što je

složeno od *za*, v. ***za***, i **gnoiti*, v. ***gnojiti (se)***.

zȁgonētan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od starijega glagola *zagonetati* (19. st.), koji je pak izveden od ***gonetati*** prefiksom ***za***.

zȁgonētka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'agonętka* (Varaždin)

Izvedeno od *zagonetati* (usp. sln. *zagonẽtka*), v. ***zagonetan***, usp. ***odgonetka***.

zȁgora *ž*

TVORBA *zágorskī*

Postalo od psl. **zagora* 'područje iza gore' (bug. toponim *Стара Загора*, polj. toponim *Zagóra*, češ. toponim *Zahora*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **gora*, v. ***gora***.

zagòrčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagorčȉt* (Brač)

Izvedeno prefiksom ***za*** od *gorčiti*, v. ***gorak***.

zágōrje *sr* (12. st. toponim; 16. st. apelativ)

DIJALEKTI I POTVRDE *Z'agorję* (Varaždin)

TVORBA *zágorskī*

Poput polj. *zagorze* izvedeno od ***za*** i ***gorje***, usp. ***zagora***.

zagovárati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagovōrȁt* (Brač), *zagovāràti* (Vrgada), *zagovȃrjati* (Varaždin)

TVORBA *zagovàratelj*, *zagovaratèljica*, *zàgovornica*, *zàgovornīk*

Tvoreno kao nesvršeni glagol prema *zagovoriti* 'početi govoriti' (usp. rus. *заговори́ть*), što je izvedeno od ***govoriti***. U značenju 'zastupati' glagol je tvoren prema njem. star. *fürsprechen* (usp. njem. *Fürsprecher* 'zagovornik').

zàgrabiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagrãbit* (Brač), *zagrȁbiti* (Vrgada), *zagr'abiti* (Varaždin)

Poput polj. *zagrabić* izvedeno od **grabiti*, v. ***grabiti*** prefiksom ***za***.

zàgrada *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãgrada* (Varaždin)

Postalo od psl. **zagòrda* 'ograđeno mjesto' (sln. *zagrâda*, polj. *zagroda*, usp. rus. *загоро́дка*), što je izvedeno od glagola **zagordìti* (hrv. *zagráditi*, rus. *загороди́ть*), koji je složen od **za*, v. ***za***, i **gorditi*, v. ***graditi***.

zagrèbati (17. st.)

TVORBA *zàgrepsti*

Postalo od psl. **zagrebàti* (sln. *zagrẽbati*, rus. *загреба́ть*, polj. *zagrzebać*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **grebati*, v. ***grebati***.

zàgrijati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagr'ẹti*, *zagrẹj'ati* (Varaždin), *zagr'ẹti se* (Gola)

TVORBA *zàgrijān*, *zagrijávati* (*zagrijávānje*)

Postalo od psl. **zagrěti* (sln. *zagréti*, polj. *zagrzać*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **grěti*, v. ***grijati (se)***.

zàgristi (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagrȉst* (Brač), *zagrȉst* (Senj), *zagr'isti* (Varaždin)

TVORBA *zàgriz*

Postalo od psl. **zagrỳzti* (sln. *zagrísti*, rus. *загры́зть*, polj. *zagryźć*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **gryzti*, v. ***gristi (se)***.

zàgrliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagr̀lit* (Brač), *zagr̀liti* (Vrgada), *zag'rliti* (Varaždin)

TVORBA *zȁgrljāj*

Izvedeno od ***grliti***, usp. i sln. *zagŕliti* (Plet.).

zagr̀mjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagrmȉt* (Brač), *zagrmẽt* (Grobnik), *zagrm'ẹti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zagrъmě̀ti* (sln. *zagrmẹ́ti*, rus. *загреме́ть*, polj. *zagrzmieć*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **grъměti*, v. ***grmjeti***.

zagùšljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zagušjȉv* (Grobnik)

TVORBA *zagùšljivōst*

Izvedeno od glagola *zagušiti*, koji je pak izveden od ***gušiti*** prefiksom ***za***.

zahláditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zahlōdȉt* (Brač), *zahl^{o}ādȉti* (Vrgada), *zahlādȉt* (Senj)

TVORBA *zahládniti*, *zahládnjeti* (*zahladnjénje*, *zahladnjívati*), *zahlađívati*

Izvedeno od ***hladiti***, usp. i sln. *zahladīti*.

záhod *m* (15. st. Mon. croat. 'zapad'; 16. st. 'zalazak (sunca)'; 19. st. 'nužnik')

DIJALEKTI I POTVRDE *zâhod* (Grobnik), *zãhot* (Varaždin), *z'ãhọt* (Gola)

TVORBA *záhodskī*

Postalo od psl. **zaxòdъ* 'zalazak sunca, zapad' (sln. *zahȏd*, rus. *заход*), što je izvedeno od glagola **zaxoditi* složenog od **za*, v. ***za***, i **xoditi* 'ići', v. ***hoditi***. Značenje 'toalet, nužnik' u hrvatskom se razvilo vjerojatno pod utjecajem češ. *záchod* sa značenjskim razvojem od 'mjesto gdje tko zahodi, skriva se (poput sunca na zapadu)' do 'skrovito mjesto, nužnik'.

Lit.: Snoj 843f.

zahtijévati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zahtīvȁt* (Brač), *zahtȇvati* (Varaždin)

TVORBA *zahtijévānje*, *záhtjev* (*záhtjēvan* (*záhtjēvnōst*))

Postalo od **zaxъtěvàti* (sln. *zahtévati*, usp. češ. *zachtít se*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **xъtěvati*, iterativnoga glagola od korijena koji je u ***htjeti***.

Lit.: Snoj 844.

zȁhvālan *prid.*, v. ***zahvaliti***

DIJALEKTI I POTVRDE *zafȃlęn*, *zȃhvalęn* (Varaždin)

zahváliti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zafōlȉt* (Brač), *zaf^{o}ālȉti* (Vrgada), *zafālȉt* (Senj), *zafȃliti* (Varaždin)

TVORBA *zȁhvālan* (*zahválnōst*)

Poput sln. *zahvalīti se*, rus. *захвали́ть* 'obasuti pohvalama' izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, iz ***hvaliti***.

zàhvatiti (15. st. Bernardin)

TVORBA *zȁhvāt*, *zàhvaćati*

Postalo od psl. **zaxvatiti* (rus. *захвати́ть*, stpolj. *zachwacić*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **xvatiti*, v. ***uhvatiti***, ***hvatati***.

zaìmača *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zaimač* (18. st.)

Izvedeno sufiksom *-ača* (kao u ***kuhača***) od glagola *zaimati* 'zahvatiti', koji je izveden od ***imati*** prefiksom ***za***.

zainátiti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zainádити se* (18. st.)

Izvedeno prefiksom ***za*** iz *inátiti se*, što je denominativan glagol izveden od ***inat***.

zàista *pril.* (19. st.)

Poput polj. *zaiste* izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, iz pridjeva **istъ* (v. ***isti***) u starijem značenju 'istinit'.

Lit.: Skok I: 733f.

zàjahati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zajãhot* (Brač), *zajãhat* (Grobnik), *zaj'ahati* (Varaždin)

Poput sln. *zajāhati* izvedeno prefiksom **za-* (v. ***za***) iz ***jahati***.

zájam *m* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zōjôm* (Brač), *z'ajam* (Varaždin)

Postalo od psl. **zajьmъ* (stcsl. *zaimъ*, rus. *заём*, polj. *zajem*), što je izvedeno od glagola **zajęti* 'uzeti, posuditi', koji je složen od **za*, v. ***za***, i **jęti*, v. ***uzeti***, ***imati***, usp. ***najam***.

Lit.: Vasmer I: 438.

zàjamčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaj'amčiti* (Varaždin)

Postalo od **zajьmьčiti*, što je izvedeno od **jьmьcь*, v. ***jamac***.

zajapúriti se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zajapûriti sę* (Varaždin)

Izvedeno prefiksom **za* (v. ***za***) od *japúriti se* 'crvenjeti se'; postoji i varijanta *zajapriti se* (Skok). Treba poći od glagola *pûriti se* 'grijati se' (zapadna Hercegovina), usp. i *zapuriti se* 'zacrvenjeti se'; slog *-ja-* dodan je zbog ukrštanja s glagolima *jariti se*

(*zajariti se* 'raspaliti se') i *jarebiti se* 'ljutiti se' (*zajarebiti se* 'zacrveniti se od jeda, naljutiti se'). Moguće je izvođenje iz korijena koji je u ***piriti***. Za alternaciju *i* – *u* u korijenu usp. ***stid*** – ***studen***.

Lit.: Skok I: 755; II: 661; Furlan 2016: 127.

zajèdljiv *prid.* (19. st. Šulek)

TVORBA *zajèdljivo* (*zajèdljivōst*)

Izvedeno od glagola *zajedati*, koji je tvoren od **za-*, v. ***za***, i iterativa glagola ***jesti***. Izvorno je značenje bilo 'koji puno ujeda, grize', a preneseno značenje može biti kalk prema njem. *bissig* 'zajedljiv' (usp. *Biss* 'ugriz').

zȁjedno *pril.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãjelno* (Brač), *zâjno* (Vrgada), *zȁjedno* (Grobnik)

TVORBA *zȁjednica* (*zȁjedničkī*), *zȁjednīštvo*

Poput rus. *заодно́* izvedeno od **za edьno* 'za jedno', v. ***za***, ***jedan***. Za značenjski razvitak usp. tal. *unione* 'unija, zajednica' < kslat. *unio* 'zajednica' < lat. *ūniō* 'jednost, jedinstvo'.

zàjutrak *m* (19. st.)

Izvedeno od *za jutro* (v. ***za***, ***jutro***); za značenjski razvitak ('jutarnji obrok') usp. njem. *Frühstück* od *Frühe* 'zora, rano jutro'. Zbog kasne potvrde bit će da je riječ skovana prema rus. *за́втрак*, usp. i sln. *zājtrk*.

zakázati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakãzati* (Varaždin)

TVORBA *zakazívati*

Izvedeno od ***kazati***. U najstarijim potvrdama riječ znači 'zapovjediti'. U značenju 'dogovoriti' riječ je vjerojatno rusizam (rus. *заказа́ть* 'naručiti'). U značenju 'prestati funkcionirati' može biti kalk prema njem. *versagen* (od *sagen* 'reći, kazati').

zàklada *ž* (17. st. 'oklada'; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃klada* (Varaždin)

Složeno od ***za*** i korijena koji je u ***kladiti se***. Izvorno je značenje bilo 'ono što je položeno, bačeno'. Najstarije je značenje 'oklada'. U značenju 'trajna zadužbina' riječ je tvorena prema češ. *základ m* 'zaklada'.

zàklati (14. st. Rog. reg. ben)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaklȁt* (Brač), *zaklàti* (Vrgada), *zaklȁt* (Senj), *zakl'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **zakòlti* (stcsl. *zaklati*, sln. *zakláti*, rus. *заколо́ть*, polj. *zakłuć*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **kolti*, v. ***klati***.

zàklēti (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaklẽt se* (Brač), *zakl̨ẽti (se)* (Vrgada), *zakljẽt se* (Senj), *zaklẽti sę* (Varaždin), *zakl'ẽti (se)* (Gola)

TVORBA *záklētva*, *zàklinjati*

Postalo od psl. **zaklęti (sę)* (stcsl. *zaklęti*, sln. *zaklẹ́ti*, rus. *заклясться*, polj. *zakląć*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **klęti (sę)*, v. ***kleti***.

záklon *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃klon* (Varaždin)

Izvedeno od glagola ***zakloniti***, usp. i sln. *zaklòn*.

zaklòniti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakl'oniti* (Varaždin)

TVORBA *zàklanjati*

Poput češ. *zakloniti*, sln. *zaklonīti* izvedeno prefiksom **za*, v. ***za***, od **kloniti*, v. ***kloniti se***.

zaključak *m* (19. st.)

TVORBA *zaključnī*

Izvedeno od glagola ***zaključiti***. Za značenjski razvitak usp. njem. *Schluss* 'zaključak' od *schließen* 'zatvoriti, zaključati' i *Schlüssel* 'ključ'.

zaključati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaključȁt* (Senj), *zakjučȁt (se)* (Grobnik)

TVORBA *zaključávati*

Izvedeno od imenice ***ključ***.

zaključiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakjūčȉt* (Brač), *zaklũčiti, zakl̨ũčiti* (Varaždin)

TVORBA *zaključívati* (*zaključívānje*)

Izvedeno od imenice ***ključ*** prefiksom ***za*** i sufiksom *-iti*; značenjski razvitak vjerojatno je utjecalo njem. *schließen* 'zaključati, zaključiti' što je od istoga korijena kao i *Schlüssel* 'ključ' i *Schloss* 'brava'.

zákon *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *z°ākõn* (Vrgada), *zą̃kon* (Varaždin), *zākôn* (Grobnik)

TVORBA *zákonskī*

Postalo od psl. **zakònъ* (stcsl. *zakonъ*, sln. *zákon*, rus. *закóн*, polj. *zakon*), što je prefiksom **za-*, v. ***za***, izvedeno od istoga korijena koji je u ***konac***, ***načeti***. Za značenjski razvoj usp. ***načelo*** od istoga korijena. Osnovno je značenje bilo 'ono od čega sve počinje, princip' (usp. ***princip***).

Lit.: Snoj 844f.; Vasmer I: 439.

zákonīk *m* (14. st. Dušanov zakonik; 16. st. 'zakonodavac'; 19. st. 'knjiga zakona')

DIJALEKTI I POTVRDE *zakonîk* (Varaždin)

Postalo od psl. **zakònьnikъ* 'zakonodavac' (sln. *zakoník*, stcsl. *zakonьnikъ*, rus. *закóнник* 'zakonodavac, zakonik'), što je izvučeno od ***zakon***. U novijem značenju 'knjiga zakona' riječ je u hrvatskom vjerojatno crkvenoslavenizam.

zákonit *prid.*

DIJALEKTI I POTVRDE *zakonîti* (Varaždin)

TVORBA *zákonito*, *zákonitōst*

Poput sln. *zakonît* izvedeno od **zakonъ*, v. ***zakon***.

zakonodávac *m* (19. st.)

TVORBA *zakonodávčev*, *zakonòdāvka*, *zȁkonodāvnī*, *zakonodàvstvo*

Složeno od **zakonъ*, v. ***zakon***, i izvedenice glagola **dati*, v. ***dati*** po uzoru na csl. *zakonodavьcь*. Za tvorbu usp. njem. *Gesetzgeber* od *Gesetz* 'zakon' i *geben* 'dati'.

zakòpati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakopȁt* (Brač), *zakopàti* (Vrgada), *zakopȁt* (Senj), *zak'opati* (Varaždin)

TVORBA *zakápati*, *zakopávati*

Postalo od psl. **zakopàti* (sln. *zakopáti*, rus. *закопáть*, polj. *zakopać*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **kopati*, v. ***kopati***.

zàkriti (14. st. Glasnik 11; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakr'iti* (Varaždin)

TVORBA *zakrívati*

Postalo od psl. **zakrỳti* (stcsl. *zakryti*, sln. *zakríti*, rus. *закры́ть*, polj. *zakryć*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **kryti*, v. ***kriti***.

zákrpa *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃krpa* (Varaždin)

Izvedeno od glagola ***zakrpati***, usp. i sln. *zakŕpa*.

zàkrpati (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zakŕpati* (Vrgada), *zakŕpat* (Senj), *zak'rpati* (Varaždin), *zakrp'ati* (Gola)

Izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, od ***krpati***.

zàkučast (16. st. 'nakrivljen, zakrivljen'; 18. st. 'nejasan, višesmislen')

Izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, od pridjeva *kučast* 'koji ima mnogo kuka', v. ***kuka***; preneseno se značenje 'kompliciran, nejasan' razvilo iz doslovnoga 'skriven iza mnogih kuka'.

zákup *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃kup* (Varaždin)

Poput sln. *zakûp* i polj. *zakup* 'čin kupovanja' izvedeno od glagola ***zakupiti***.

zakúpiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zak'upiti* (Varaždin)

TVORBA *zakupljívati*, *zakupnìna*

Postalo od psl. **zakupìti* (sln. *zakupīti*, rus. *закупи́ть* 'kupiti u velikoj količini'), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **kupiti*, v. ***kupiti***[1].

zákuska *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃kuska* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *закýска* 'predjelo', što je izvedeno od glagola *закуси́ть* 'užinati, (malo) jesti'. Taj je pak glagol izveden od **za-*, v. ***za***, i korijena koji je u ***kusiti***, ***kušati***.

zàlaziti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zal'aziti* (Varaždin)

TVORBA *zàlaz, zàlazak, zàlažênje*

Izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, od ***laziti***, izvorno 'puzati iza čega', usp. i sln. *zalázi ti* 'puzati iza čega' (Plet.).

zálēđe *sr* (19. st.)

Tvoreno u novije doba prema izrazu *za leđa* u značenju 'što se nalazi sa stražnje strane, iza', a potom kao sportski termin iskorišteno kao prijevod eng. *offside*.

zalètjeti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaletȉt se* (Brač), *zaletȉti (se)* (Vrgada), *zaletȉt se* (Senj), *zaletẹti sę* (Varaždin), *zalet'ẹti se* (Gola)

TVORBA *zálet, zalijétati se*

Postalo od psl. **zaletěti (sę)* (sln. *zaletẹ́ti*, rus. *залете́ть*, polj. *zalecać* 'preporučivati'), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **letěti*, v. ***letjeti***.

zàliha *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãliha* (Grobnik)

TVORBA *zàlihōst*

Prefiksom ***za*** izvedeno od pridjeva ***lihi*** u značenju 'suvišan'. Značenjska veza je u tome što zalihu čini ono što je suvišno, pa se može čuvati.

zàliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zalȉt* (Brač), *zalȉti* (Vrgada), *zalȉt* (Senj), *zalẹj'ati* (Varaždin), *zalẹj'ati (se)* (Gola)

TVORBA *zalijévati (zalijévānje)*

Postalo od psl. **zalìti* (sln. *zalíti*, rus. *залúть*, polj. *zalić*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **liti*, v. ***liti***.

zálizak *m*

Izvedeno od ***zalizati***, isprva 'zalizani dio kose', usp. i sln. *zalízek*.

zalízati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zalīzȁt* (Brač), *zalīzati* (Varaždin)

TVORBA *zalizívati*

Postalo od psl. **zalizàti* (sln. *zalízati*, rus. *зализáть*, polj. *zalizać*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **lizati*, v. ***lizati***.

zálog *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãlok* (Varaždin)

Postalo od psl. **zalògъ* (stcsl. *zalogъ*, rus. *зало́г*, usp. i sln. *zalôga*), što je izvedeno od glagola **založiti*, v. ***založiti***.

zȁlogāj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãlogoj* (Brač), *zȁlog°āj* (Vrgada), *z'alogaj* (Varaždin)

TVORBA *zalogájnica*

Poput sln. *zalogâj* (star. *založâj*) izvedeno od glagola ***založiti***, možda s *-g-* analogijom prema ***zalog***. Prvotno je značenje zacijelo 'ono što je postavljeno (na tanjur)'.

zalòžiti (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *založȉt* (Brač), *zal'ožiti* (Varaždin)

TVORBA *zalágati (zalágānje)*

Postalo od psl. **založìti* (stcsl. *založiti* 'prepriječiti', rus. *заложи́ть*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **ložiti*, v. ***ložiti***.

záljev *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaliv* (19. st.)

TVORBA *záljevskī*

Izvedeno od glagola *zalijevati*, v. ***zaliti***. Zaljev je područje koje voda 'zalijeva', odatle značenjska motivacija. Za tvorbu usp. sln. *zalív*, rus. *зали́в*, što je oboje izvedeno od glagola **zaliti*.

zaljúbiti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaljūbȉt se* (Senj), *zalj'ubiti sę* (Varaždin)

TVORBA *zàljūbljen (zaljubljènica, zaljubljènīk, zàljūbljenōst), zaljubljívati se*

Poput polj. *zalubić* izvedeno od **za*, v. ***za***, i **ljubiti*, v. ***ljubiti***; izvorno je značenje bilo 'početi ljubiti, zavoljeti'.

zàmah *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃mah* (Varaždin)

TVORBA *zȁmāšan*

Deverbal od ***zamahnuti***, usp. i češ. *zámach*.

zamahívati (17. st.)

Iterativni glagol izveden od ***zamahnuti***.

zamáhnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamāhnȕt* (Senj), *zam°āhnȕti* (Vrgada), *zamą̑hnuti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zamaxnǫ̀ti (sę)* 'pokušati udariti' (rus. *замахну́ться*, češ. *zamáchnouti*, polj. *zamachnąć się*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **maxnǫti*, v. ***mahnuti***.

zàmak *m* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *zámek* 'dvorac, zamak, brava'. U češkom je riječ izvedena od glagola *zamknouti* 'zaključati, zatvoriti' i predstavlja kalk prema njem. *Schloss* 'dvorac' (što je izvedeno od *schließen* 'zatvoriti, zaključati'), usp. i rus. *замо́к* 'brava'; isti je psl. korijen **mъk-* u glagolu ***maknuti***.

zàmalo *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zam'alo* (Varaždin)

Složeno od ***za*** i *malo*, v. ***mali***.

zàmāman *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑mamęn* (Varaždin)

Izvedeno od glagola *zamamiti*, v. ***mamiti***, usp. i sln. *zamámen*.

zamárati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamą̑rjati* (Varaždin)

Iterativno-durativna tvorba od glagola ***zamoriti***, usp. i rus. *замара́ть*.

zàmašnjāk *m* (19. st.) 'masivan kotač za održavanje i regulaciju kretanja stroja'

DIJALEKTI I POTVRDE *zamašńą̑k* (Varaždin)

Izvedeno od *zamašan*, v. ***zamah***, zacijelo djelomičan kalk prema njem. *Schwungrad* (od *Schwung* 'zamah' i *Rad* 'kotač').

zamátati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamą̑tati* (Varaždin)

TVORBA *zamátānje*

Iterativno-durativna izvedenica od ***zamotati***, usp. i sln. *zamâtati* (Plet.).

zàmbi *m*

Posuđeno iz šp. *zambo* 'mješanac, potomak crnaca i američkih Indijanaca'.

zàmesti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamèst* (Brač), *zam'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zamesti* (rus. *замести́* 'bacìti u stranu', češ. *zamésti* 'pomesti'), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **mesti*, v. ***mesti***.

zámet *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑męt* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***zametati***.

zámetak *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola ***zametnuti*** u značenju 'započeti, začeti'. Za tvorbu usp. sln. *zamȇtek*, a za razvitak značenja usp. njem. *Entwurf* 'skica, prvi nacrt' od glagola *werfen* 'baciti'.

zàmetati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamę̑tati* (Varaždin)

TVORBA *zàmetānje*, *zàmetnuti*

Postalo od psl. **zametati* 'pokušati udariti' (rus. *заметáть*, češ. *zametati* 'mesti, zametati'), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **metati*, v. ***metati***.

zàmetnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamètnut* (Brač), *zamȅtnut* (Senj)

Izvedeno prefiksom ***za*** od ***metnuti***.

zamijéniti (14. st. Dušanov zakonik; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamīnȉt* (Senj), *zamę́n'iti* (Varaždin)

TVORBA *zamjènljiv*, *zamjènjiv*, *zamjenjívati* (*zamjenjívānje*)

Postalo od psl. **zaměnìti* 'pokušati udariti' (rus. *замени́ть*, češ. *zaměniti*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **měniti*, v. ***promijeniti***.

zamijétiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamītȉt* (Brač)

TVORBA *zamjećívati*, *zàmjetan* (*zàmjetnōst*), *zamjètljiv* (*zamjètljivōst*)

Posuđeno iz rus. *замéтить*, što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **mětiti* 'označiti, ciljati' (rus. *мéтить*, bug. *с-мятам* 'mislim'). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatna je veza s lat. *mētior* 'misliti', grč. *μῆτις* 'mudrost', skr. *mā́ti* 'mjeriti' < ie. **meh$_1$-* 'mjeriti'.

Lit.: Skok II: 423; Vasmer II: 126.

zàmīsao *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃misęl* (Varaždin)

Postverbal od ***zamisliti***, usp. i stcsl. *zamyslь*, rus. *замысел* 'plan, zamisao'.

zàmisliti (14. st. Žića sv. otaca *zamisliti se*)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamȉslit* (Brač), *zamȉsliti se* (Vrgada), *zamȉslit* (Senj), *zam'isliti* (Varaždin)

TVORBA *zamìsliv*, *zamíšljati* (*zamíšljānje*), *zàmišljen* (*zàmišljenōst*)

Postalo od psl. **zamỳsliti* (rus. *замы́слить*, polj. *zamyślić*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **mysliti*, v. ***misliti***.

zàmjena *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'amjęna* (Varaždin), *zm'ęna* (Gola)

Postalo od psl. **zaměna* (rus. *замéна*, polj. *zamiana*), što je postverbal od **zaměniti*, v. ***zamijeniti***.

zámjenica *ž* (19. st.)

TVORBA *zámjeničnī*

Izvedeno od glagola *zamijeniti*. Tvoreno prema češ. *zájmeno* 'zamjenica'; usp. *zaime* (kod starijih hrvatskih leksikografa) i njem. arh. *Fürwort* (od *für* 'za' i *Wort* 'riječ') prema lat. *prōnōmen*.

zámjenīk *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola ***zamijeniti***, za tvorbu usp. rus. *замести́тель* (od *замести́ть* 'zamijeniti').

zàmjeriti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamȉrit* (Brač), *zamȉrit (se)* (Grobnik), *zam'ęriti* (Varaždin), *zamęr'iti (se)* (Gola)

TVORBA *zamjérati*, *zàmjērka*

Postalo od psl. **zaměriti* (sln. *zamẹ́riti*, rus. *замéрить*, češ. *zaměřiti* 'naciljati'), što je izvedeno od **za-*, v. ***za***, i **měriti*, v. ***mjeriti***. Prvotno je značenje zacijelo 'opaziti, primijetiti (nečiju krivnju, uvredu)'.

Lit.: Snoj 845.

zâmka *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãnka* (Grobnik), *z'amka* (Varaždin)

Postalo od psl. **zamъka*, što je prefiksom **za-*, v. ***za***, izvedeno od istoga korijena koji je u ***maknuti*** i u posuđenici ***zamak***. Izvorno je značenje 'nešto zatvoreno' (za razvitak značenja usp. ***zamak***).

Lit.: Skok II: 346.

zàmolba *ž*

Izvedeno od glagola ***zamoliti***.

zamòliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zam'oliti* (Varaždin)

Izvedeno od ***za*** i ***moliti***.

zámor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃mor* (Varaždin), *z'ām̨or* (Gola)

Izvedeno od ***zamoriti***.

zámorac *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'amoręc* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *zámořec*, što je izvedeno od *zá-*, v. ***za***, i izvedenice od psl. imenice **morje* 'more', v. ***more***; riječ je pučkom etimologijom protumačena kao 'životinja s onu stranu mora' (tj. životinja koja nije odavde).

Lit.: Snoj 846.

zamòriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zam'oriti* (Varaždin)

TVORBA *zámōran*

Postalo od psl. **zamorìti* (rus. *заморúть*, polj. *zamorzyć*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **moriti*, v. ***moriti***.

zamòtati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zamotȁt* (Brač), *zamotàti* (Vrgada), *zamotȁt* (Senj), *zam'otati* (Varaždin)

TVORBA *zamotávati* (*zamotávānje*)

Postalo od psl. **zamotàti* (rus. *замотáть*, polj. *zamotać*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **motati*, v. ***motati***.

zàmrznuti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zam'rznuti* (Varaždin)

TVORBA *zamrzávati* (*zamrzávānje*)

Postalo od psl. **zamьrznǫti* (rus. *замёрзнуть* 'zamrznuti', češ. *zamrznouti*, polj. *zamarznąć*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **mьrznoti*, v. ***mrznuti***.

zànāt *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zanȏt* (Brač), *zȁn°āt* (Vrgada), *zanât* (Senj), *z'anat* (Varaždin)

TVORBA *zanàtlija* (18. st.)

Posuđeno iz tur. *sanat*, što je iz arap. *ṣana'* 'vještina, znanje'. Balkanski turcizam, usp. bug. *занаят*, alb. *zanat*.

Lit.: Skok III: 642; Škaljić 597.

zanemáriti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zanęm'ariti* (Varaždin), *zanemār'iti (se)* (Gola)

TVORBA *zanèmārenōst*, *zanemàriv*, *zanemarívati* (*zanemarívānje*)

Prefiksom ***za*** izvedeno od *ne mariti*, v. ***ne, mariti***, usp. i sln. *zanemáriti*.

zànijēti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zan'ęsti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zanesti* 'ponijeti' (rus. *занести́*, češ. *zanésti*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **nesti*, v. ***nesti***. U infinitivu je *-ije-* analoško prema aoristu *zanijeh*, v. ***donijeti (donesti)***. Značenje 'zatrudnjeti' razvilo se iz izraza 'zanijeti plod' < 'početi nositi (plod)'.

zanímati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zan'imati* (Varaždin), *zanímat se* (Bački Hrvati)

TVORBA *zanímānje*

Postalo od **zanimati (sę)* (češ. *zanimati se*, rus. *занима́ться* 'baviti se čime'), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **jьmati*, v. ***imati***. Glagol je tvoren kao intenziv-iterativ od **zanjęti* (rus. *заня́ть* 'zauzeti'); *-n-* je analoško prema **sъn-jęti* 'skinuti', gdje je dio prefiksa, v. ***snimati***. Budući da je riječ potvrđena kasno i rijetka je u dijalektima, možda je posuđena iz češkoga.

zanìmljiv *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zan'imivi* (Varaždin)

TVORBA *zanìmljivo*, *zanìmljivōst*

Poput sln. *zanimīv* izvedeno od ***zanimati***.

zanòsiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zan'ositi* (Varaždin)

TVORBA *zános* (*zánosan*)

Postalo od psl. **zanosìti* (rus. *заноси́ть*, polj. *zanosić*), što je kauzativ od *zanesti*, v. ***zanijeti***.

zanovijétati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zanovētȁt* (Brač), *zanovētȁti* (Vrgada), *zanovêtat* (Gacka čakavština), *zanovétat, zanovétati* (Lika), *zanov'ętati* (Varaždin), *zanǫvętȁti* (Gola), *zanovętȁti* (Đurđevac)

Etimologija nejasna. Zacijelo izvedeno od korijena koji je u ***vijeće*** prefiksom ***za***. Podrijetlo je morfema *-no-* nesigurno, ali moguće je da se radi o čestici podudarnoj vezniku ***no*** (usp. od istoga korijena i ***nagovijestiti***). Nije jasno je li od istoga korijena i ime biljke *zanovijet* '*cytisus*, žučica' jer je značenjska veza nategnuta (češ. *janovec* 'zanovijet, žučica' upućuje da je u hrv. *z-* sekundarno). Formalno je moguće i izvođenje od korijena glagola **nyti* 'jadikovati' (rus. *ныть* 'jadikovati', češ. *nýti* 'umrijeti', usp. i češ. *unaviti* 'izmoriti'); valjalo bi poći od kauzativa **noviti*, u svršenom vidu **zanoviti*, iz čega bi sekundarno bio tvoren intenziv/iterativ *zanovetati*, ali to podrazumijeva složen formalni razvitak za koji nema dokaza.

Lit.: Skok III: 590, 642; Vasmer II: 233.

zȁo *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãli* ⟨ž *-o* sr *-ǫ*⟩, *zôl* ⟨ž *zlà* sr *zlò*⟩ (Brač), *zao* (Vrgada), *zlî* (Varaždin), *zl'i* (Gola)

TVORBA *zlȍćka*, *zlȍćko*

Postalo od psl. **zъlъ* 'zao' (stcsl. *zъlъ*, sln. *zȅl*, rus. *злóй* 'zao', *зол* 'gnjevan', polj. *zły*). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatna je veza s lit. dijal. *atžűlus* 'grub', lit. *pažvìlti* 'saviti se', skr. *hvárate* 'hodati pogrbljeno', *hváras-* 'iskrivljenost', možda i s lat. *fallō* 'varati'. Ako su te riječi uistinu povezane, ie. korijen bio bi **g^{h}wel-*.

Lit.: Skok III: 642f.; Gluhak 692; Derksen 551; Snoj 852.

zaòštriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *za'oštriti* (Varaždin)

TVORBA *zaoštrávati, zaoštrívati*

Postalo od psl. **zaostrìti* (rus. *заостри́ть*, češ. *zaostřiti*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **ostriti*, v. ***oštriti***.

zȁova *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z°âva* (Vrgada), *z'ẹlva* (Gola)

TVORBA *zȁovac* (*zȁovčev*)

Postalo od psl. **zъlỳ* ⟨G **zъlь̀ve*⟩ (csl. *zlъva*, sln. *zâlva*, rus. *золóвка*, stpolj. *złew*) < ie. **g'lh$_2$u-* (grč. *γάλως* 'muževa sestra, zaova', lat. *glōs*, vjerojatno i arm. *tal*).

Lit.: Skok III: 643; Gluhak 692; Derksen 551.

západ *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zōpǫ̑d* (Brač), *z°āpȁd* (Vrgada), *z'apat* (Varaždin)

TVORBA *západnī, západnjāk* (*zapàdnjāčkī*)

Postalo od psl. **zapadъ* (stcsl. *zapadъ*, rus. *зáпад*), što je izvedeno od glagola **zapadati*, složenog od **za-*, v. ***za***, i **padati*, v. ***padati***. Značenje 'zapadna strana svijeta' razvilo se od 'mjesto gdje sunce zalazi, zapada', usp. lat. *occidēns* 'zapad' od *occidere* 'zalaziti' (izvedenica od *cadō* 'pasti').

Lit.: Skok II: 652; Vasmer I: 441.

zapáliti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapālȉt* (Senj), *zap'aliti* (Varaždin), *zapālȉt (se)* (Grobnik)

TVORBA *zapàljiv*

Postalo od psl. **zapalìti* (stcsl. *zapaliti*, rus. *запали́ть*, polj. *zapalić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **paliti*, v. ***paliti***.

zàpāmtiti, v. ***za, pamtiti***

zapánjiti (18. st.)

TVORBA *zapànjujūćī*

Složeno od ***za*** i *panjiti* (*zast.*) < **pьnjiti*, glagola izvedenog od istoga korijena koji je u ***napeti***, ***napinjati***. Značenjski razvoj bio je 'napeti (osjetila)', usp. njem. *erstaunen* 'zapanjiti se', od korijena **stew-* 'ukrutiti se' (grč. *στύω*).

zàpeći (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapèć* (Brač), *zap'ęči* (Varaždin)

Postalo od psl. **zapekti* (rus. *запечь*, polj. *zapiec*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **pekti*, v. ***peći***.

zápēšće *sr* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapę̑šće, zapiêšće, zōpę̑šće* (Brač)

Postalo od psl. **zapęstьje* (rus. *запя́стье*, češ. *zápěstí*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **pęstь*, v. ***pest***.

zàpēti (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapẽti* (Vrgada), *zapẽt* (Senj), *zap'ẽti* (Gola)

TVORBA *zàpinjati*

Složeno od **za*, v. ***za***, i **pęti*, v. ***napeti***, usp. stcsl. *zapęti*.

zápis *m* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑pis* (Varaždin), *z'āpis* (Gola)

Postalo od psl. **zapisъ* (rus. *зáпись ž*, češ. *zápis m*), što je izvedeno od glagola **zapisati*, v. ***zapisati***.

zapísati (14. st. Mon. serb.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapīsȁt* (Brač), *zapīsȁt* (Senj), *zapĩsati* (Varaždin)

TVORBA *zapisìvāč, zapisivàčica, zapisívānje, zapisívati*

Postalo od psl. **zapьsàti* (rus. *запусáть*, češ. *zapsati*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **pьsati*, v. ***pisati***; kao i kod glagola *pisati*, *-i-* je uvedeno u infinitiv analogijom prema prezentu ⟨**zapišǫ*⟩.

zápisnīk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑pisnik* (Varaždin)

TVORBA *zápisničār* (*zápisničārev, zápisničārka, zápisničārskī*), *zápisničkī*

Zacijelo posuđeno iz češ. *zápisník* 'bilježnica, zapisnik', od istoga korijena koji je u ***zapis***.

zàplakati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaplãkot* (Brač), *zaplàkati* (Vrgada), *zaplãkat* (Senj), *zapl'akati sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **zaplàkati* (rus. *заплáкать*, češ. *zaplakati*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **plakati*, v. ***plakati***.

zàplesti (se) (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaplèst se* (Brač), *zaplèsti* (Vrgada), *zapl'ęsti (sę)* (Varaždin)

TVORBA *zàpletati se*, *zàplitati*

Postalo od psl. **zaplesti* (rus. *заплестú*, češ. *zaplésti*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **plesti*, v. ***plesti***.

záplet *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃plęt* (Varaždin)

Poput češ. *záplet* izvedeno od glagola ***zaplesti (se)***.

zápor *m* (15. st. Sredovj. lijek., Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'ãpọr* (Gola)

TVORBA *zápōrnī*

Postalo od psl. **zaporъ*, **zapora* 'prepreka' (rus. *запóр*, češ. *zápor* 'poricanje', *zápora* 'ograda', polj. *zapora*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i korijena koji je u ***napor***, ***uporan***, v. i ***doprijeti***.

zápōrka *ž* (18. st. 'zaključak'; 19. st. 'zagrada')

Izvedeno od ***zapor***. Suvremeno značenje ('lozinka') razvilo se preko 'prepreka pristupu (nekom sadržaju)'.

zapòsliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaposlît* (Senj), *zap'osliti* (Varaždin)

TVORBA *zàposlen* (*zaposlènica*, *zaposlènīk* (*zaposlènīčkī*), *zàposlenōst*, *zaposlénje*), *zapošljávati* (*zapošljávānje*)

Izvedeno prefiksom **za-* (v. ***za***) od **posliti*, što je pak izvedeno od imenice ***posao***; usp. i sln. *zaposlíti*.

zapòstaviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapost'aviti* (Varaždin)

TVORBA *zapòstavljati* (*zapòstavljānje*)

Izvedeno prefiksom **za-* (v. ***za***), od ***postaviti***. Možda djelomični kalk prema njem. *zurücksetzen*.

zȁpovijēd *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zȁpovīd* (Vrgada), *zȁpovēd* (Grobnik), *z'apovęt* (Varaždin)

Postalo od psl. **zâpovědь* (stcsl. *zapovědь*, rus. *зáповедь*, polj. *zapowiedź*), što je izvedeno od glagola **zapovědati*, v. ***zapovijedati***.

zapovijédati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapovīdȁti* (Vrgada), *zapovīdȁt* (Senj), *zapovędati* (Varaždin)

TVORBA *zapòvjediti*, *zȁpovjednī*

Postalo od psl. **zapovědati* (stcsl. *zapovědati*, rus. *заповéдать*, usp. i stcsl. *zapověděti*, polj. *zapowiedzieć*), što je izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, od **povědati* 'pripovijedati' (stcsl. *pověděti* 'pričati, priopćavati'). Taj je pak glagol složen od **po*, v. ***po***, i psl. **věděti* 'znati' (stcsl. *věděti*, sln. *védeti*, rus. *вéдать*, polj. *wiedzieć*, usp. i stcsl. oblik *vědě*, što je stari perfekt istoga glagola) < ie. **woyd-* 'vidjeti, znati', v. ***vidjeti***. Razvitak je značenja kao u ***zakazati*** (u starijem jeziku 'zapovijedati').

zapòvjediti (14. st. Žića sv. otaca), v. ***zapovijedati***

DIJALEKTI I POTVRDE *zapovîdit* (Brač), *zapovîdati* (Vrgada), *zapov'ędati* (Varaždin)

zapovjèdnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapovędnîk* (Varaždin)

TVORBA *zapovjèdnica*, *zapovjèdnīčkī*

Poput rus. *заповéдник* 'zabran (u šumi)' i stpolj. *zapowiednik* 'najava' izvedeno od **zapovědьnъ*, što je pridjev izveden od **zapovědь*, v. ***zapovijed***.

zàpravo *pril.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaprâf* (Varaždin), *zapr'af* (Gola)

Postalo od izraza **za pravo*, v. ***za***, ***pravi***.

zaprégnuti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaprẽči, zaprẽgnuti* (Varaždin)

TVORBA *zaprézati, zàprežnī*

Postalo od **zapręgnǫti*, što je izvedeno od **zapręgti* 'zapregnuti' (rus. *запря́чь* ⟨prez. *запря́гу́*⟩, polj. *zaprząc* ⟨prez. *zaprzęgę*⟩), a taj je pak glagol složen od **za-*, v. ***za***, i korijena koji je u ***pregnuti***.

zaprepástiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapręp'astiti* (Varaždin)

TVORBA *zaprepašćívati, zaprepàšćujūćī, zaprepaštávati, zaprèpāštenōst, zaprepaštènje*

Tvoreno od **za* (v. ***za***) i **prepastiti*, glagola izvedenog od imenice *prepast* 'stanje zaprepaštenosti', koja je, pak, izvedena od ***prepasti***.

zaprijéčiti (16. st.)

Tvoreno od **za* (v. ***za***) i ***priječiti***, usp. sln. star. *zaprẹ́čiti*.

zapròsiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaprosìti* (Vrgada), *zaprosȉt* (Senj), *zapr'ositi* (Varaždin)

Postalo od psl. **zaprositi* (rus. *запросúть*, polj. *zaprosić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **prositi* 'moliti', v. ***prositi***. Najstarije je značenje 'zamoliti', a značenje 'zaprositi djevojku' razvilo se od 'zamoliti za ruku'.

zápučak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapȕčak* (Senj)

Izvedeno od zast. glagola *zàpučiti* 'vezati, zatvoriti (pucetom)', što je prefiksom ***za*** i sufiksom **-ъk-* izveden od korijena koji je u ***puce*** i ***puto***.

Lit.: Skok III: 65.

zapúhati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zapūhȁt* (Brač), *zapūhàti (se)* (Vrgada), *zapūhȁt* (Senj), *zapũhati* (Varaždin), *zapūh'ati* (Gola)

TVORBA *zápuh*

Izvedeno prefiksom ***za*** od ***puhati***, usp. i sln. *zapūhati*.

zâr *čest., m* (18. st.)

Postalo od **za že* kao *jer* od **je že*, v. ***za***, ***jer***.

Lit.: Gluhak 296.

zàradi *prij.* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Kastavski statut)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãrad, zãradi* (Brač), *z'arad* (Varaždin), *z'arat* (Gola)

Postalo od izraza **za radi*, v. ***za***, ***radi***.

zaráditi (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zarōdȉt* (Brač), *zar'aditi* (Varaždin)

TVORBA *zàrada, zarađívati*

Izvedeno prefiksom ***za*** od ***raditi*** istim obrascem kao rus. *зарабóмать* 'zaraditi' od *рабóмать* 'raditi'.

zàraza *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãraza* (Grobnik), *z'araza* (Varaždin)

TVORBA *zȁrāzan, zaráziti, zàrāznī*

Posuđeno iz češ. *záraza* 'pošast, zaraza' (usp. i rus. *зарáза*), što je prefiksom ***za*** izvedeno od korijena koji je u ***poraz***, ***odraz***.

zarédити (19. st. 'ići redom')

DIJALEKTI I POTVRDE *zarẽditi* (Varaždin)

TVORBA *zaređénje, zaređívānje, zaređívati*

Izvedeno prefiksom ***za*** od ***rediti*** (od korijena koji je u ***red***, ***redati***); zacijelo kalk prema lat. *ordinō* 'rediti, zarediti' od *ōrdō* '(crkveni) red', v. ***ordinacija***.

zárez *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãrẹs* (Varaždin)

Poput češ. *zářez* 'zarez' izvedeno od ***zarezati***.

zàrezati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zarȉzot* (Brač), *zarèzat* (Senj), *zar'ęzati* (Varaždin)

TVORBA *zarezívati*

Postalo od psl. **zarězati* (rus. *зарезáть*, polj. *zarzezać*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **rězati*, v. ***rezati***.

zàriti (19. st.)

Poput rus. *зарыть* 'pokopati' i polj. *zaryć* ⟨prez. *zaryję*⟩ 'udubiti', složeno od **za*, v. ***za***, i **ryti* 'rovati, kopati', v. ***riti***.

zaròbiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zarobȉt* (Senj), *zar'obiti* (Varaždin)

TVORBA *zarobljávati*, *zarobljènica*, *zarobljènīk* (*zarobljènīčkī*, *zarobljeníštvo*), *zàrobljenōst*, *zarobljívati*

Tvoreno od ***za*** i *robiti* 'pljačkati, činiti koga robom', što je izvedeno od ***rob***. Za podudarnu tvorbu usp. polj. *zarobić* 'zaraditi'.

zarúčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zarūčȉti* (Vrgada), *zarūčȉt se* (Grobnik), *zar'učiti sę* (Varaždin)

Poput sln. *zaročíti* tvoreno od imenice ***ruka*** prema izrazu *uzeti za ruku*, usp. *dati ruku* kao metafora za 'stupiti u brak'. Usp. (s drugim prefiksom) rus. *обручи́ться* 'zaručiti se'.

Lit.: Snoj 848.

zasáditi (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zasādȉt* (Grobnik), *zasad'iti* (Varaždin)

TVORBA *zàsada*

Postalo od psl. **zasadìti* (rus. *засади́ть*, polj. *zasadzić*), što je složeno od **za*, v. ***za***, i **saditi*, v. ***saditi***.

zàseban *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃sębęn* (Varaždin)

TVORBA *zàsebno*

Poput sln. *zasêben* izvedeno prefiksom ***za*** od povratne zamjenice ***sebe***; usp. njem. *selbständig* 'samostalan' od *selbst* 'sam, osobno'.

zàsipati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zas'ipati* (Varaždin)

Postalo od psl. **zasypati* (rus. *засы́пать*, polj. *zasypać*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **sypati*, v. ***sipati***.

zàsititi se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zas'ititi sę* (Varaždin), *zasit'iti (se)* (Gola)

TVORBA *zàsićen* (*zàsićenōst*, *zasićénje*), *zásitan*

Poput češ. *zasytiti* izvedeno od **za-*, v. ***za***, i **sytiti*, faktitivnoga glagola tvorenog od pridjeva **sytъ*, v. ***sit***, ***sititi***.

zàsjeda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃sęda* (Varaždin)

Poput sln. *zasêda* izvedeno od glagola ***zasjesti***, sa značenjskim razvitkom kao u lat. *īnsidiae* 'zasjeda' od korijena glagola *sedeō* 'sjediti'.

zasjédānje *sr* (15. st.)

Postalo od psl. **zasědànьje* (rus. *заседáние*, češ. *zasedání*), što je izvedeno od **za-*, v. ***za***, i korijena glagola **sěsti*, v. ***sjesti***. U starijem jeziku potvrđeno je značenje 'zasjeda, opsjedanje', a u značenju 'sjednica' posuđeno je iz ruskoga u 19. st.

zàsjesti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zasȅst* (Brač), *zasȅsti* 'ostati sjediti' (Vrgada), *zasȅst se* (Senj), *zas'ęsti* (Varaždin), *zas'ęsti* (Gola)

TVORBA *zasjédati*

Postalo od psl. **zasěsti* (rus. *засéсть* ⟨prez. *засáду*⟩, polj. *zasiąść*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **sěsti*, v. ***sjesti***.

záslon *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaslõn* 'pregača' (Senj), *zą̃slon* (Varaždin)

Poput sln. *zaslȏn*, rus. *заслóн*, češ. *záslona* 'zastor' izvedeno od **za-*, v. ***za***, i korijena glagola **sloniti*, v. ***nasloniti***.

Lit.: Snoj 848.

zàsluga *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̃sluga* (Varaždin)

TVORBA *zaslužívati*

Poput rus. *заслу́га* izvedeno od glagola **zaslužiti*, v. ***zaslužiti***.

zaslúžiti (14. st. Spom. sr.; 15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaslūžȉt* (Brač), *zaslūžȉt* (Senj), *zaslȗžiti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zaslužìti* (sln. *zaslužíti*, rus. *заслужúть*, polj. *zasłużyć*), što je složeno od **za* (v. ***za***) i **služiti* (v. ***služiti***).

zasnívati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zasn'ivati* (Varaždin)

Postalo od **zasnyvati*, što je iterativno-intenzivna tvorba od **zasnovati*, v. ***zasnovati***.

zasnòvati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zasnovȁt* (Brač), *zasn'ovati* (Varaždin)

Tvoreno od **za-*, v. ***za***, i **snovati*, v. ***snovati***.

zàspati (14. st. Starine 7)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaspȁt* (Brač), *zaspàti* (Vrgada), *zaspȁt* (Senj), *zasp'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **zasъpàti* (rus. *заснáть*, polj. *zaspać*), što je složeno od **za-*, v. ***za*** i **sъpati*, v. ***spavati***.

zàstarjelica *ž*

Izvedeno od ***zastarjeti***; kalk prema ***arhaizam***.

zàstarjeti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zastā̆rẹti* (Varaždin)

TVORBA *zastarijévati*, *zàstario* (*zàstarjelōst*)

Postalo od **zastarěti* (usp. sln. *zastarẹ́ti*, polj. *zastarzeć*), što je složeno od **za-*, v. ***za*** i **starěti* (v. ***starjeti***), faktitivnoga glagola od pridjeva *starъ* (v. ***star***).

zàstati (14. st. Glasnik 15; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zast'ati* (Varaždin)

TVORBA *zàstajati* (*zàstajānje*, *zastajkívati*)

Postalo od psl. **zastàti* (rus. *застáть*, polj. *zastać*), što je složeno od **za-*, v. ***za*** i **stati*, v. ***stati***.

zàstava *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃stava* (Grobnik), *z'astava* (Varaždin)

Postalo od psl. **zastàva* (csl. *zastava*, sln. *zastâva*, rus. *застáва* 'mjesto gdje se radi kontrole zaustavlja tereť'), što je tvoreno od **za-*, v. ***za***, i korijena glagola **staviti*, v. ***staviti***. Izvorno je **zastava* bila oznaka, motka ili stijeg zaboden, 'zastavljen' u zemlju. U starijem jeziku zabilježena su i značenja 'ono na čemu što stoji' i 'zaustavljanje'.

zastíditi

TVORBA *zastídjeti se* (17. st.)

Postalo od **zastydìti* (rus. *застыдúть*, polj. *zawstydzić*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **styditi*, v. ***stidjeti se***.

zàstirati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zast'irati* (Varaždin)

Poput češ. *zastírati* 'prikrivati' postalo od **zastirati*, što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **stirati* intenzivno-faktitivnoga glagola od korijena koji je u ***prostor***, ***zastor***.

zástoj *m* (15. st. Kolunićev zbornik)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃stoj* (Varaždin)

Poput polj. *zastój* izvedeno od glagola **zastojati* (stcsl. *zastoěti* 'mučiti, dosađivati', rus. *застоя́ться*), nesvršenog glagola tvorenog od ***zastati***.

zástor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zōstǫ̑r* (Brač), *zā̃stor* (Varaždin)

Poput sln. *zástor* postalo od **zastorъ*, što je izvedeno od **zasterti* (v. ***zastrijeti***) kao **prostorъ* (v. ***prostor***) od **prosterti* (v. ***prostrijeti***).

zastrániti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zastrā̃niti* (Varaždin)

TVORBA *zastranjénje*, *zastranjívati* (*zastranjívānje*)

Postalo od **zastorniti*, što je izvedeno prefiksom **za-*, v. ***za***, od **storna*, v. ***strana***, u značenju 'smjer, predio'. Značenje 'zabludjeti' razvilo se iz 'krenuti u (krivu) stranu'.

zàstrašiti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zastrā̃šit* (Brač), *zastr'ašiti* (Varaždin)

TVORBA *zastrašívati* (*zastrašívānje*)

Poput polj. *zastraszyć*, prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od **strašiti*, v. ***strašiti***.

zàstrijēti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zastrĩt* (Brač), *zastrẽti, z'astrti* (Varaždin)

Postalo od **zasterti* (usp. češ. *zastře se* 'zastre se'), što je prefiksom **za* (v. ***za***) izvedeno od korijena **ster-* koji je u ***zastor***, ***prostor***, ***prostrijeti***.

zastúpati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zast'upati* (Varaždin)

TVORBA *zastúpānje, zástupstvo*

Postalo od psl. **zastǫpàti* 'stupiti na čije mjesto' (stcsl. *zastǫpati*, rus. *застумáть*, češ. *zastoupiti*). U značenju 'predstavljati koga (ob. na sudu)' riječ je zabilježena od 19. st. i zacijelo je kalk prema njem. *vertreten* (od *treten* 'koračati, stupati'). U starijem su jeziku potvrđena i značenja 'stajati na putu' te 'zaštićivati, pokrivati'.

zástupnīk *m* (13. st. Mon. serb.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃stupnik* (Varaždin)

TVORBA *zástupnica, zástupničkī, zástupnīštvo*

Postalo od psl. **zastǫpьnikъ* (stcsl. *zastǫpьnikъ* 'pomoćnik', rus. *застýпник*, polj. *zastępnik*), što je izvedeno od glagola **zastǫpati*, v. ***zastupati***.

zàsūti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zasũt* (Brač)

Poput stpolj. *zasuć* postalo od **zasuti*, što je složeno od **za-* (v. ***za***) i **suti*, v. ***nasuti***.

zàšiti (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zašĩt* (Grobnik), *zaš'iti, zęš'iti* (Varaždin), *zaš'iti* (Gola)

Postalo od psl. **zašỳti* < **zasjūti* (rus. *зашúть* ⟨prez. *зашью*⟩, polj. *zaszyć* ⟨prez. *zaszyję*⟩), što je prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od **šyti* (v. ***šiti***).

zàštita *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃štita* (Varaždin)

TVORBA *zaštìtār*

Postalo od psl. **zaščìta* (rus. *защúта*, češ. *záštita*), što je izvedeno od glagola **zaščititi*, v. ***zaštititi (se)***.

zaštítiti (se) (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zašt'ititi* (Varaždin)

TVORBA *zàštitnī*

Postalo od psl. **zaščitìti* (stcsl. *zaščititi*, rus. *защитúть*, polj. *zaszczycić*), što je složeno od **za-*, v. ***za***, i **ščititi*, v. ***štititi***.

zàštitnīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃štitnik* (Varaždin)

TVORBA *zàštitnica, zàštitničkī*

Postalo od psl. **zaščitьnikъ* (stcsl. *zaščitьnikъ*, rus. *защúтник*), što je izvedeno od glagola **zaščititi*, v. ***zaštititi (se)***.

zàšto *čest.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zõč* (Brač), *zȁšto* (Vrgada), *zâč* (Senj), *zãč* (Orbanići), *zâkaj* (Đurđevac)

Tvoreno od ***za*** i ***što***. Za sličan razvitak upitne čestice usp. dijal. *zač, zakaj*, češ. *zač, za co*, fr. *pourquoi* 'zašto' (od *pour* 'za' i *quoi* 'što').

zàtaći

Postalo od *zatъkti*, v. ***zataknuti***.

zatàknuti (13. st. Domentijan; 15. st. Spom. sr. (Dubrovnik))

DIJALEKTI I POTVRDE *zataknȕti* (Vrgada), *zataknût* (Grobnik), *zat'ęknuti* (Varaždin), *zatękn'oti* (Gola)

Poput češ. *zatknouti* tvoreno od **za*, v. ***za***, i **tъknǫti*, v. ***taknuti***.

zàteći (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatèći* (Vrgada), *zatèć se* 'zatrčati se' (Grobnik), *zat'ęči* (Varaždin), *zat'ęči* (Gola)

TVORBA *zàtjecati*

Poput rus. *замéчь* 'uliti se' tvoreno od **za*, v. ***za***, i **tekti*, v. ***teći***.

zàticati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zat'icati* (Varaždin), *zatīk'ati* (Gola)

Intenzivno-iterativna tvorba od glagola ***zataći***, ***zataknuti***.

zátiljak *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zotĩlak, zatĩjak, zōtĩjak* (Brač), *z°ātĩļak* (Vrgada), *zatĩljak* (Senj), *zāt'ilńak* (Gola)

Postalo od **zatyljьkъ* (usp. rus. *затылок*, češ. *zátylek* < **zatylъkъ*), što je izvedeno

prefiksom *za- (v. **za**), od *tylъ 'stražnja strana', v. ***potiljak***.

zàtīm *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatę̑m* (Varaždin)

Složeno od ***za*** i *tim* (instr. jd. zamjenice ***to***); za sličnu tvorbu priloga usp. rus. *nomóм* 'poslije', češ. *zatím* 'dok, dotle'.

zàtirati (13. st. Mon. serb.; 15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zat'irati* (Varaždin), *zatīr'ati* (Gola)

TVORBA *zàtirānje*

Intenzivno-iterativni glagol od ***zatrti***.

zàtō *pril.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *z°ãtō* (Vrgada), *zãto* (Senj), *zą̑to* (Varaždin)

Poput češ. *zato*, složeno od ***za*** i ***to***.

zatòčiti (14. st. Mon. serb.; 19. st.)

TVORBA *zatočènica*, *zatočènīk*, *zatočeníštvo*

Posuđeno iz rus. *zamочúmь* 'zatvoriti, prognati', što je složeno od *za, v. ***za***, i *točiti, kauzativnoga glagola od *tekti, v. ***teći***. Značenje 'zatvoriti' razvilo se od 'poslati u progon' odnosno 'prognati, učiniti da tko ide (u progonstvo)'. Domaća je riječ tvorena na sličan način *zatočnik* 'borac, junak, vitez' (*zast.*), sa značenjskim razvitkom 'onaj koji je poslan u boj'.

záton *m* (12. st. toponim; 18. st.)

Poput rus. *zamón* 'dugo i ravno ušće rijeke' postalo od *zatopnъ, što je izvedeno prefiksom *za- (v. ***za***), iz korijena koji je u ***topiti***. Zaton je zacijelo isprva bila specifična konfiguracija tla oko ušća rijeke, gdje se led najbrže topio.

Lit.: Skok III: 482; Vasmer I: 445.

zatòpliti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zat'opliti* (Varaždin)

TVORBA *zatopljénje*

Prefiksom ***za*** izvedeno od pridjeva *toplъ, v. ***topao***.

zátor *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑tor* (Varaždin)

Postalo od psl. *zatorъ 'prepreka' (rus. *zamóp*, polj. *zator*), što je izvedeno od glagola *zaterti, v. ***zatrti***.

zatráviti (16. st.)

Poput rus. *zampaвúmь* izvedeno prefiksom *za (v. ***za***) od *traviti 'probavljati' (rus. *mpaвúmь*, češ. *tráviti*), što je denominativni glagol od *trava, v. ***trava***, usp. i ***otrov***. Značenje 'očarati' razvilo se od 'otrovati, izazvati bunilo trovanjem'.

zatrážiti (19. st.)

Izvedeno prefiksom *za- (v. ***za***) od *tražiti (v. ***tražiti***).

zàtrēsti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatrę̑sti* (Varaždin)

Postalo od psl. *zatręsti (sę)* (rus. *zampяcmúcь*, češ. *zatřásti*), što je složeno od *za-, v. ***za***, i *tręsti (sę)*, v. ***tresti***.

zàtrti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatr̄t (se)* (Grobnik), *zatrę̑ti, zat'rti* (Varaždin), *zat'rti (se)* (Gola)

Postalo od psl. *zaterti* ⟨prez. *zatьrǫ⟩ (rus. *zamepémь*, češ. *zatříti*), što je složeno od *za-, v. ***za***, i *terti, v. ***trti***. U hrvatskome je u infinitivu *-ьr- > -r- poopćeno analogijom prema prezentu.

zatrúdnjeti (18. st.)

Prefiksom *za- (v. ***za***) izvedeno od *trudьněti, što je pak glagol izveden od pridjeva ***trudan***.

zàtūći (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatǫ̑či* (Varaždin)

Poput češ. *zatlouci* postalo od *zatъlkti, što je složeno od *za (v. ***za***) i *tъlkti 'tući' (v. ***tući***); slična je tvorba u rus. *zamолкámь* 'ozlijediti'.

zátvor *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *z°ât̄vor* 'zatvoreno mjesto, ili sredstvo za zatvaranje' (Vrgada), *zą̑tvor* (Varaždin)

Deverbalna imenica od glagola ***zatvoriti***, usp. i sln. zast. *zatvȍr*.

zatvòriti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zatvorȉt* (Brač), *zatvorȉti* (Vrgada), *zatvorȉt* (Senj)

TVORBA *zatvárati* (*zatvárānje*), *zàtvoren*, *zatvorènica*, *zatvorènīk*, *zàtvorenōst*

Postalo od psl. *zatvorìti* (rus. *zamвopúmь*, polj. *zatworzyć*), što je složeno od (v. ***za***) i

voriti* (v. ***otvoriti*, ***zavor***), s *-t-* umetnutim analogijom prema glagolu ***otvoriti***.

zátvōrnīk *m*

TVORBA *zátvōrnīčkī*

Izvedeno od glagola ***zatvoriti***; kalk prema lat. *occlusīvus* (od *occludere* 'zatvoriti').

zaùdarati (18. st.)

Izvedeno prefiksom **za* (v. ***za***) od *udarati* (v. ***udariti***). Značenje 'smrdjeti' razvilo se od 'probadati (smradom), udarati (intenzivnim smradom)'.

zaùstaviti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaustȁvit* (Senj)

TVORBA *zaùstavljati* (*zaùstavljānje*), *zȁustāvnī*

Složeno od (v. ***za***) i *ustaviti* (*zast.*), što je pak složeno od **u-* (v. ***u-***[1]) i **staviti* (v. ***staviti***), usp. sln. *zaustáviti*.

zàuvijēk *pril.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zaûvik* (Senj)

Postalo od izraza **za vъ věkъ*, v. ***za***, ***u***[3], ***vijek***.

zaùzēti (14. st. Spom. sr. (Dubrovnik))

DIJALEKTI I POTVRDE *zavzẽti* (Varaždin), *zavz'ẽti* (Gola)

TVORBA *zaùzimati* (*zaùzimānje*)

Tvoreno od ***za*** i ***uzeti***, usp. i sln. *zavzéti*.

zàuzvrāt *pril.*

Postalo od izraza *za uzvrat* (v. ***za***, ***uzvratiti***).

zàvada *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãvada* (Varaždin)

Poput češ. *závada* 'smetnja' deverbalna imenica od glagola ***zavaditi***.

zàvaditi (17. st.)

Poput češ. *zavaditi* 'zapeti (za što)' izvedeno od **za* (v. ***za***) i **váditi* (hrv. star. *vàditi* 'tužiti, optuživati' (18. st.), stcsl. *vaditi* 'optuživati', sln. *váditi* 'optuživati', rus. dijal. *ва́дить* 'zavaravati', polj. *wadzić* 'smetati' (*zast.*)). Dublja je etimologija nesigurna, no vjerojatna je veza sa skr. *vaditi* 'govoriti', grč. *αὐδή* 'glas' < ie. **h₂wedH-*. Izvorno bi značenje u slavenskome u tom slučaju bilo 'optužba' < 'riječ, glas'. Formalno moguću vezu s ***navada*** značenjski je teško opravdati.

Lit.: Derksen 512; Beekes 168.

zàvala *ž* (13. st. toponim; 19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zãvala* (Brač) 1. 'položaj iza uvale'; 2. 'zavalina'

Poput rus. *завáл* 'gomila, hrpa' izvedeno od glagola **zavaliti*, što je složeno od **za* (v. ***za***) i **valiti*, v. ***navaliti***. Moguće je da je na razvitak značenja utjecao dijalektizam *vala* 'dolina' što je od tal. *valle*, v. ***uvala***.

zavápiti (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavapȉt*, *zavõpīt* (Brač), *zavãpiti* (Varaždin)

Poput rus. *завопи́ть* složeno od **za* (v. ***za***) i **vъpiti* (v. ***vapiti***).

zàvarati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zav'arati* (Varaždin)

TVORBA *zavarávati*

Složeno od ***za*** i ***varati***.

zaváriti (18. st.)

TVORBA *zavarívati* (*zavarívānje*)

Postalo od psl. **zavarìti* 'zakuhati' (rus. *завари́ть*, češ. *zavařiti*), što je složeno od **za* (v. ***za***) i **variti* (v. ***variti***); u hrvatskom se značenje 'spojiti varenjem' razvilo sekundarno, kao i u rus. *завари́ть* što uz 'zakuhati' znači i 'zavariti'.

zàvesti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavȅst* (Brač)

TVORBA *zavòditi* (*zavòdljiv*, *závodnica*, *závodničkī*, *závodnīk*, *zàvođēnje*)

Postalo od psl. **zavesti* ⟨prez. **zavedǫ*⟩ (sln. *zavésti*, rus. *завести́*, češ. *zavést* 'dovesti', polj. *zawieść* 'razočarati'), što je složeno od **za* (v. ***za***) i **vesti* (v. ***navesti***[1]). Za razvoj značenja 'očarati koga, učiniti da tko zabludi' usp. njem. *verführen* (od *führen* 'voditi').

zavézati (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavēzȁt* (Brač), *zavēzȁt* (Senj), *zavẽzati* (Varaždin)

TVORBA *zavezívati*, *zàvežljāj*

Postalo od psl. **zavęzàti* (rus. *завязáть*, češ. *zavázati*), što je složeno od **za* (v. ***za***) i **vęzati* (v. ***vezati***).

zàvičāj *m* (17. st.)

TVORBA *zàvičājnī*

Postalo od **zavyčajь*, što je prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od korijena koji je u ***naviknuti***, usp. i sln. *zavičâj* (Plet.). Značenjski, razvitak je tekao od 'područje na kojem je tko naviknuo živjeti' do 'postojbina, zavičaj'. Za tvorbu usp. ***običaj*** < **ob-vyčajь*, polj. *zwyczaj* 'običaj'.

závidan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zāvȉdān* (Grobnik)

Postalo od psl. **zavìdьnъ(jь)* 'zavidan' (rus. *завúдный*, češ. *zavidný*), što je izvedeno od glagola **zaviděti* (v. ***zavidjeti***).

závidjeti (14. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavȉdet* (Grobnik)

Postalo od psl. **zavìděti* (češ. *zaviděti*, rus. *завúдовать*), što je prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od **viděti* (v. ***vidjeti***). Za značenjski razvitak usp. lat. *invideō* 'zavidjeti' od *in* 'u' (ili *in-* 'ne-') i *videō* 'vidjeti'.

zàvisan *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̄visẹn* (Varaždin)

Izvedeno od ***zavisiti***; možda kalk prema njem. *abhängig* 'zavisan' (od *abhängen* 'zavisiti') ili lat. *dēpendēns* 'zavisan' (od *dē-* 'od' i *pendeō* 'visjeti'). Usp. i rus. *завúсимый*.

zàvisiti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zav'isẹti* (Varaždin)

TVORBA *zàvisan* (*zàvisnōst*)

Postalo od psl. **zavìsěti* (rus. *завúсеть*, češ. *záviseti*), što je složeno od **za* (v. ***za***) i **viseti* (v. ***visjeti***). U hrv. je infinitiv na *-iti* analoški prema prezentu (*zavisi*) umjesto starijega *zavisjeti*. Za značenjski razvitak usp. njem. *abhängen* 'zavisiti' od *ab* i *hängen* 'visiti', tal. *dependere, dipendere*.

závist *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̄vist* (Varaždin)

Postalo od psl. **zavistь* (rus. *зáвисть*, češ. *závist*), što je izvedeno od glagola **zaviděti* (v. ***zavidjeti***).

zàviti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavȉt* (Brač), *zavìti* (Vrgada), *zav'iti* (Varaždin)

TVORBA *zavíjati* (*zavíjānje*)

Postalo od psl. **zavìti* (rus. *завúть*, češ. *zavýti*), što je složeno od **za-* (v. ***za***) i **viti* (v. ***viti***).

zàvjera *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'avẹra* (Varaždin)

TVORBA *zavjerènīk* (*zavjerènīčkī*, *zavjerènica*)

Deverbalna imenica od glagola hrv. *zàvjeriti (se)* (16. st.) < **zavěriti* (usp. rus. *завéрить* 'dogovoriti, uvjeriti'), izvedenog od **za-* (v. ***za***) i korijena koji je u ***vjera***, ***vjerovati***.

zàvjesa *ž* (14. st. Životopis starca Isaije; 18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavjes* (13. – 15. st.)

Postalo od psl. **zavěsa* (rus. *завéса*, češ. *zavěsa*), što je deverbalna imenica od glagola *zavjesiti* < **zavěsiti* 'objesiti zavjesu' (rus. *завéсить*), a to je složeno od **za-* (v. ***za***) i **věsiti* (v. ***vješati***).

závjet *m* (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *zōvȉt* (Brač), *z°āvȉt* (Vrgada), *zavẽt* (Senj), *zą̄vjẹt* (Varaždin)

TVORBA *závjetnī*, *závjetovati se*

Postalo od psl. **zavětъ* 'oporuka' (rus. *завéт*, češ. *závět*), što je prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od **větъ* 'savjet, ugovor' (stcsl. *větъ*, strus. *вѣтъ*), od korijena koji je u ***vijeće***.

zàvjetrina *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̄vẹtrina* (Varaždin)

Izvedeno od glagola **zavětrěti* (rus. *завéтреть* 'osušiti se na vjetru'), što je prefiksom **za-* (v. ***za***) izvedeno od imenice **větrъ* (v. ***vjetar***). Slična je tvorba u češ. *závětří* 'zavjetrina'.

zavládati

DIJALEKTI I POTVRDE *zavlōdȁt* (Brač), *zavlą̄dati* (Varaždin)

Prefiksom **za* (v. ***za***) izvedeno od ***vladati***, usp. i sln. *zavlādati*.

závod *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *zą̑vot* (Varaždin)

TVORBA *závodskī*

U suvremenom značenju posuđeno iz češ. *závod* 'ustanova, poduzeće', usp. i rus. *завóд* 'tvornica' što je oboje izvedeno od glagola **zavesti* (v. ***zavesti***). U starijem je jeziku zabilježeno značenje 'obilazak radi omeđašivanja zemlje ili posjeda' (12. st.) i 'mjesto u kojem se zavodi, zastrani (labirint)' (18. st.), što je domaća izvedenica od ***zavesti***.

závoj *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zā̃voj* (Senj), *zāvôj* (Grobnik), *zą̑voj* (Varaždin)

TVORBA *zàvojit*

Poput češ. *závoj* 'veo, koprena' izvedeno od glagola **zaviti* (v. ***zaviti***).

zavojèvāč *m* (19. st.)

Izvedeno od zast. glagola *zavojevati*, koji je složen od **za* (v. ***za***) i **vojevati* (v. ***vojevati***, od korijena koji je u ***vojnik***.

zavòljeti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavolȉt* (Brač), *zavòlit* (Senj)

Prefiksom **za* (v. ***za***) izvedeno od **voléti* (v. ***voljeti***).

závor (16. st)

Poput rus. *завóр* 'otvor u živici', češ. *závora* 'brava' izvedeno od psl. glagola **zaverti* 'sakriti, prepriječiti' (hrv. star. *zàvrijeti*, rus. *завере́ть* 'zametnuti', polj. *zawrzeć*), od korijena koji je u ***otvoriti***.

zavŕnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavrnȕt* (Brač), *zavrnȕti* (Vrgada), *zav'rnuti* (Varaždin)

TVORBA *zàvrtati*

Postalo od psl. **zavьrnǫ̀ti* (usp. rus. *завернýть*) što je od istoga korijena koji je u ***obrnuti***.

zavŕšiti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *završȉt* (Senj), *završ'iti* (Varaždin)

TVORBA *završávati*, *zàvršenōst*, *završétak*, *závr̄šnī* (*závršnica*)

Postalo od psl. **zavьršìti* (rus. *завершúть*, polj. star. *zawierszyć*), što je izvedeno od **za* (v. ***za***) i **vьršìti* (v. ***vršiti***[1]), denominativnoga glagola od **vьrxъ* 'vrh' (v. ***vrh***). Izvorno je značenje bilo zacijelo 'pristizati na vrh, dostizati cilj', usp. ***svršiti***.

závršnica *ž*

Izvedeno od *završni*, v. ***završiti***.

zavŕtjeti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavrtȉt* (Brač), *zavrtȉt* (Senj), *zavrt'ẹti* (Varaždin), *zavrt'ẹti (se)* (Gola)

Postalo od psl. **zavьrtěti* (rus. *завертéть*, češ. *zavrtěti*) što je složeno od **za-* (v. ***za***) i **vьrtěti* (v. ***vrtjeti***).

zàvūći (15. st. Marulić ~ *se*)

DIJALEKTI I POTVRDE *zavūć* (Brač), *zaūći se* (Vrgada), *zavūć* (Senj), *zavl'ẹči* (Varaždin), *zavl'ẹči (se)* (Gola)

Izvedeno od **za* (v. ***za***) i **vьlkti* 'vući' (v. ***vući***), usp. rus. *заволóчь* ⟨prez. *заволокý*⟩.

zàzvati (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zazvàti* (Vrgada), *zazvȁt* (Senj), *zazv'ati*, *zẹzv'ati* (Varaždin)

TVORBA *zazívati* (*zazívānje*)

Poput rus. *зазвáть* izvedeno od **za-* (v. ***za***) i **zъvati* (v. ***zvati***).

zazvúčati

Poput rus. *зазвучáть* i češ. *zazvučeti* 'zaoriti', izvedeno od **za-* (v. ***za***) i **zvǫčati* (v. ***zvučati***).

zažáriti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zažą̄riti* (Varaždin)

Poput rus. *зажарúть* izvedeno od **za-* (v. ***za***) i **žariti* (v. ***žariti***), denominativnoga glagola od **žarь* (v. ***žar***).

zažmíriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zažmīrȉti* (Vrgada), *zažmīrȉt* (Senj)

Izvedeno od **za* (v. ***za***) i ***žmiriti***, usp. rus. *зажмýрить*.

zbíjati, v. ***zbiti***

DIJALEKTI I POTVRDE *zbījȁt* (Brač), *zbĩjati* (Varaždin), *zbīj'ati (se)* (Gola)

zbílja *pril., ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbiļȁ* (Vrgada), *zb'iļam* (Varaždin)

Postalo od **sъbyľьja*, što je zbirna imenica tvorena od glagola **sъbyti (sę)*, v. ***zbiti se***. Izvorno je značenje 'ono što se zbiva', usp. rus. *собы́тье* 'događaj' < **sъbytьje*.

zbîr *m* (19. st.)

Imenica izvedena od glagola **sъbirati*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **birati* (v. ***birati***), usp. i sln. *zbîr*.

zbîrka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zb'irka* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *sbírka, zbírka*, v. ***zbir***.

zbȉti (15. st. Jireček Spom. sr.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbȉt* (Brač), *zb'iti* (Varaždin), *zb'iti (se)* (Gola)

TVORBA *zbíjati* (*zbíjānje*)

Postalo od **sъbìti* (usp. češ. *zbiti* 'prebiti, premlatiti'), što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **biti* (v. ***biti***[2]).

zbȉti se (13. st. Sava tip. hil.; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zb'iti sę* (Varaždin)

TVORBA *zbívati se* (zbívānje)

Postalo od psl. **sъbyti (sę)* (stcsl. *sъbyti sę*, češ. *zbýti* 'preostati'), što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **byti* (v. ***biti***[1]).

zbog *prij.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbộg* (Brač)

Zabilježeno u starijem jeziku i kao *zboga, zbogu*. Poput sln. *zbog* (dijal. *zboga*) postalo od **sъboga*, što je vjerojatno složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i čestice **bo* 'naime' (v. ***bo***), dok je **-ga* dodano analogijom prema **sъ toga* (v. ***stoga***). Postoji i mišljenje da je **boga* u **sъboga* gen. jd. imenice **bogъ* (v. ***Bog***) no to je značenjski manje uvjerljivo.

Lit.: Gluhak 693f.

zbȍgom *uzv.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbôgom* (Varaždin)

Poput sln. *zbộgom* postalo od izraza *s bogom* (v. ***s(a)***, ***Bog***), što je pak tvoreno slično kao tal. pozdrav *addio* (od prijedloga *a* i *dio* 'bog'), usp. i fr. *adieu* 'zbogom'.

Lit.: Snoj 851.

zbȍr *m* (15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbôr* (Varaždin)

TVORBA *zbôrnī*

Postalo od psl. **sъborъ* 'skup' (stcsl. *sъborъ*, rus. star. *собо́р* 'skupština', *сбор* 'skupljanje', polj. *zbór* 'protestantska vjerska skupina'), što je izvedeno od glagola **sъbьrati* 'sabrati, skupiti' (v. ***sabrati***).

zbòriti (18. st.)

Denominativan glagol izveden od imenice ***zbor*** u njezinu starijem značenju 'skup, skupština'; zboriti je dakle isprva značilo 'govoriti javno, na skupu'.

zbórnica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zb'ornica* (Varaždin)

Izvedeno od pridjeva *zboran* u značenju 'koji se tiče mjesta na kojem se skupljaju ljudi' (v. ***zbor***), usp. i sln. *zbộrnica*.

zbôrnīk *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *zbôrnik* (Varaždin)

Posuđeno iz rus. *сбо́рник*, što je izvedeno od *сбор* 'skupljanje, sabiranje', v. ***zbor***. U starijem je jeziku riječ zabilježena u značenju 'član zbora', što je domaća izvedenica od ***zbor***.

zbrájati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbrậjati* (Varaždin)

TVORBA *zbrájānje*

Postalo od **sъbrajati,*, što je iterativno-intenzivna tvorba od **sъbrojiti*, v. ***zbrojiti***.

zbȓka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zb'rka* (Varaždin), *zb'rka* (Gola)

Apstraktna imenica izvedena od glagola *zbrkati*, što je prefiksom **s-* (v. ***s(a)***) izvedeno od ***brkati***.

zbròjiti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbrojȉt* (Grobnik), *zbr'ojiti* (Varaždin)

TVORBA *zbrôj* (19. st. Šulek)

Prefiksom *s-* (v. ***s(a)***) izvedeno od ***brojiti***.

zbúniti (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zbũniti* (Varaždin), *zbũn'iti se* (Gola)

TVORBA *zbûnjen* (*zbûnjeno*, *zbûnjenōst*), *zbunjívati*

Prefiksom *s-* (v. ***s(a)***) izvedeno od *buniti*, v. ***buniti (se)***.

zdénac *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zd'ęnęc* (Varaždin), *zd'ęnęc* (Gola), *zdenȁc* (donjosutlanski ikavci), *zdènāc* (Pajngrt)

Poput sln. *zdénec* postalo od **stъdenьcь*, što je srodno s psl. **studenьcь* (v. ***studenac***), s prijevojnom prazninom korijena.

Lit.: Gluhak 694; Snoj 708.

zdèpast *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zd'ępasti* (Varaždin), *zd'ępast* (Gola)

Izvedeno od *zdepati* 'zbubati, slupati', od glagola *dépati* 'tući, udarati' posvjedočenog u dijalektima (Dubrovnik), usp. i *dèpiti, dèpnuti* (Karadžić). Izvorno je značenje pridjeva *zdepast*, dakle, 'nabijen, tust'. Dublja je etimologija nesigurna; glagolski korijen **dep-* neki smatraju onomatopejskim i uspoređuju s dijalekatskim *dékati* 'lupati' (Boka Kotorska), no postoji i mišljenje da je korijen praslavenski, usp. polj. *deptać* 'gaziti' < **dъpъtati* (ukr. dijal. *ɔonmámu* 'stupati'), s čim se ne slaže hrvatski vokalizam. Veza s grč. *δέψω, δέφω* 'omekšivati', arm. *topcem* 'udarati' malo je vjerojatna zbog formalnih razloga.

Lit.: Skok I: 392; Beekes 320; Boryś 2007: 112.

zdèsna *pril.*

DIJALEKTI I POTVRDE *zdèsna* (Brač)

Postalo od izraza **sъ desna*, što je od **sъ* (v. ***s(a)***) i **desnъ* (v. ***desni***[1]).

zdjèla *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdȉla* (Brač), *zdȉla* (Vrgada), *zdèla* (Senj), *zd'ęla* (Varaždin), *zd'ęla* (Gola)

Postalo od **skъděla*, što je posuđeno iz dalmatoromanskog odraza lat. *scutella* 'zdjelica'. Iz mletačkoga je posuđen dijalektizam *škùdela* (Dubrovnik), što je iz istog lat. izvora. U lat. je *scutella* deminutiv od *scūta, scutra* 'plitka posuda', što je možda izvedeno od *scūtum* 'štit' (naopako okrenut štit može služiti kao posuda), v. ***štit***.

Lit.: Skok III: 645f.; Gluhak 694; de Vaan 548.

zdjèlica *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zd'ęlica* (Varaždin), *zdęl'ica* (Gola)

TVORBA *zdjèličnī*

Deminutiv od ***zdjela***. U anatomskom smislu može biti djelomično kalk prema njem. *Becken* 'sudoper, zdjelica'. Značenjska je motivacija u obliku zdjelične kosti, koja podsjeća na posudu.

zdràv *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdrôv* (Brač), *zdr°ãv* (Vrgada), *zdràv* (Senj), *zdr'af* (Varaždin)

TVORBA *zdrâvlje*, *zdràvstvo* (*zdràvstvenī*)

Postalo od psl. **sъdòrvъ* (stcsl. *sъdravъ*, sln. *zdràv*, rus. *здоро́вый*, polj. *zdrowy*), što je složeno od **sъ-* < ie. **h₁su-* 'dobar' (grč. *εὖ-*, skr. *su-*) i izvedenice od korijena **derw-* (stir. *derb* 'siguran', njem. *treu* 'postojan, vjeran', možda i lit. *drū́tas* 'čvrst'). Samoglasnik **ъ* pravilno je ostao kratak ispred zvučnog okluziva u otvorenu slogu. Moguća je i veza s ie. **doru-* 'hrast', v. ***drvo*** (hrast je najčvršće i najtvrđe drvo).

Lit.: Skok III: 646; Derksen 478; Kluge s. v. treu.

zdràvica *ž* (15. st. Marulić)

Poput sln. *zdravíca* izvedeno od pridjeva ***zdrav***, zbog običaja da se ispijajući alkoholna pića "nazdravlja", odnosno želi zdravlje sudionicima na gozbi.

zdrâvlje *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdrôvje* (Brač), *zdr°ãvlē* (Vrgada), *zdrãvje, zdrãvlje* (Senj), *zdrâvję, zdrâvlę* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъdorvьje* (stcsl. *sъdravije*, sln. *zdrâvje*, rus. *здоро́вье*, zast. *здра́вие*, polj. *zdrowie*), što je izvedeno od **sъdorvъ*, v. ***zdrav***.

zdròbiti (13. st. Stefan kr.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdrobȉt* (Grobnik), *zdrọb'iti* (Gola)

Postalo od **sъdrobiti*, što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **drobiti* (v. ***drobiti***), usp. i sln. *zdrobīti*.

zdrúžiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdr'užiti* (Varaždin)

TVORBA *združívati* (*združívānje*)

Postalo od psl. **sъdružìti (sę)* (rus. *здружúть*, češ. *sdružiti se*), što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **družiti* (v. ***družiti se***).

zdvájati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdvãjati* (Varaždin), *zdvāj'ati* (Gola)

TVORBA *zdvájānje*

Postalo od **sъdъvajati*, što je prefiksom **sъ* (v. ***s(a)***) izvedeno od glagola **dъvajati* (v. ***drobiti***), tvorenoga od broja **dъva* (v. ***dva***). Za značenje v. ***zdvojan***.

zdvôjan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdv'ojęn* (Varaždin)

Postalo od **sъdvojьnъ*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **dъvojьnъ* 'dvojan', v. ***dvojni***. Značenjska veza između broja 'dva' i 'dvojiti, sumnjati' je kao u njem. *zweifeln* 'sumnjati', usp. *zwei* 'dva', lat. *dubitō* 'sumnjati', *dubium* 'sumnja', od *duo* 'dva'.

zèba *ž* (17. st.) *(Fringilla coelebs)*

DIJALEKTI I POTVRDE *zębа* (Brač), *zębа* (Varaždin)

Postalo od psl. **zéba* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *zéba*, polj. *zięba*, rus. *зя́блик*). Dublja je etimologija nesigurna. Povezuje se s korijenom koji je u ***zepsti*** zbog toga što se zebe navodno u prirodi pojavljuju i zimi, ali protiv toga govori različita akcentuacija imenice i glagola. Veza s lit. *žìbė, žibėlė* 'zeba' formalno je teška, jer nazal u slavenskome i akutska intonacija na korijenu ostaju nerazjašnjeni. Vjerojatno je riječ o posuđenici iz nekog predindoeuropskog supstrata.

Lit.: Skok III: 647; Vasmer I: 466.

zébnja *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zębńa* (Varaždin)

Postalo od **zębьnja*, što je izvedeno od glagola **zębti*, v. ***zepsti***.

zèbra *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *z'ębra* (Varaždin)

Posuđeno preko europskih jezika (njem. *Zebra*, tal. *zebra*, eng. *zebra*) iz šp. *zebra*, što je postalo od vlat. **ecifera* < lat. *equifera* 'divlja kobila', a to je složeno od *equus* 'konj' (v. ***hip-***, ***hipo-***[2]) i *ferus* 'divlji' (v. ***zvijer***).

Lit.: Snoj 852.

zêc *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zęc* (Brač), *zêc* (Vrgada), *zêc* (Senj), *zâjęc* (Varaždin), *z'ajęc* (Gola)

TVORBA *zèčica*, *zèčić*, *zèčina*, *zèčinjāk*, *zèčjī*, *zéko*

Postalo od psl. **zájęcь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *zajęcь*, sln. *zâjec*, rus. *заяц*, češ. *zajíc*), što je izvedeno od ie. korijena **g^{h}eyH-* 'skakati' (arm. *ji* 'konj', skr. *háya-* 'konj', možda i lit. *žáisti* 'igrati se'). Malo je vjerojatna veza sa stprus. *sasins* 'zec'. Značenje 'zec' razvilo se zacijelo iz starijega 'skakač'.

Lit.: Skok III: 647f.; Gluhak 694; Snoj 844.

zèlēn *prid., ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zèlen* ⟨ž *zelenà* sr *zèleno*⟩ (Brač), *zèlen* (Senj), *zelẽn* (Vrgada), *zęlę̃ni* (Varaždin), *z'ęlen* (Gola)

TVORBA *zelènilo*, *zelèniti*, *zèlenkast*, *zèlēnje*, *zelènjeti (se)*

Postalo od psl. **zelenъ* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *zelenъ*, sln. *zelèn*, rus. *зелёный*, polj. *zielony*) < ie. **g^{h}elh$_3$-* 'žutozelen' (lit. *žãlias* 'zelen', lat. *helvus* 'žućkast', stvnj. *gelo* 'žut', grč. *χλωρός* 'svijetlozelen', skr. *hári-* 'žutozelen').

Lit.: Skok III: 648f.; Derksen 541.

zelèndūr *m* (19. st.) *(Carduelis chloris)*

Izvedeno od pridjeva ***zelen*** zbog boje perja ove ptice, no detalji tvorbe ostaju nejasni; usp. i tal. *verdone* (od *verde* 'zelen').

zêlje *sr, zb.* (13. st. Sava tip. hil.; 14. st. Starine 23)

DIJALEKTI I POTVRDE *zę̑je* (Brač), *zę̑lē* 'blitva' (Vrgada), *zȅlje* 'kupus' (Senj), *zę̑ļę, zę̑ļę* (Varaždin), *z'ę̄lje* (Gola)

TVORBA *zȅljast*

Postalo od psl. **zelьje* 'trave, povrće' (stcsl. *zelije*, rus. *зе́лие* 'napitak, otrov', češ. *zelí* 'kupus'), što je izvedeno od istog ie. korijena koji je u ***zelen***.

Lit.: Skok III: 648f.; Derksen 542.

zèmlja *ž* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zemjȁ* (Brač), *zemļȁ* (Vrgada), *zemljȁ* (Senj), *z'ęmla* (Varaždin), *z'ęmla* (Gola)

TVORBA *zemàljskī*, *zèmljan* (*zèmljanī*), *zèmljišnoknjižnī*, *zèmljīšte* (*zèmljīšnī* (*zèmljīšnīk*))

Postalo od psl. **zemjà* (stcsl. *zemlja*, sln. *zémlja*, rus. *земля́*, češ. *země*) < ie. **dʰgʰōm/*dʰgʰem-* 'zemlja' (lit. *žẽmė*, latv. *zeme*, het. *tekan*, skr. *kṣam-*, grč. *χθών*, lat. *humus*). U baltoslavenskome je poopćena osnova kosih padeža **dʰgʰem-*.

Lit.: Skok III: 649f.; Gluhak 695; Derksen 542; Snoj 853.

zèmljopīs *m* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *z'ęmļopis* (Varaždin)

TVORBA *zèmljopīsnī*

Poput sln. *zemljepís* složeno od ***zemlja*** i osnove glagola ***pisati*** i kalk prema grč. *γεωγραφία* i njem. star. *Erdbeschreibung* (od *Erde* 'zemlja' i *Beschreibung* 'opis'), v. ***geografija***.

Lit.: Kluge s. v. Geographie.

zemljorádnja *ž* (19. st.)

Složeno od ***zemlja*** i *radnja* (v. ***raditi***); za tvorbu usp. rus. *земледе́лие*, i češ. *zemědělství* 'poljoprivreda'. U suvremenom standardu ovu je riječ uglavnom zamijenila riječ ***poljodjelstvo***.

zèmljotrēs *m* (18. st.)

Složeno od ***zemlja*** i osnove glagola ***tresti***; kalk prema njem. *Erdbeben* (od *Erde* 'zemlja' i *beben* 'tresti se'). U suvremenom standardu ovu je riječ uglavnom zamijenila riječ ***potres***.

zèmljovīd *m* (19. st.)

Posuđeno iz češ. *zeměvid*, v. ***zemlja***, ***vidjeti***. Djelomičan kalk prema njem. *Landkarte*.

zèmnī *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zę̑mni* (Varaždin)

Postalo od psl. **zemьnъ* (rus. *земно́й*, češ. *zemní*) što je izvedeno od istoga korijena koji je u ***zemlja***.

zemùnica *ž* (18. st.)

TVORBA *zemùničkī*

Izvedeno od pridjeva *zemun* < **zemlьnъ* (usp. *Semlin*, staro njemačko ime Zemuna), od istog korijena kao u ***zemlja***.

Lit.: Skok III: 649.

zènīt *m*

TVORBA *zènītnī*

Posuđeno preko europskih jezika (usp. njem. *Zenit*, fr. *zénith*, tal. *zenit*) iz arap. *samt (ar-ra's)* 'smjer (od glave gore)'. Oblik s *-n-* umjesto *-m-* nastao je zbog pogrešnoga prepisivanja riječi u srednjevjekovnim rukopisima. Od istoga je semitskog korijena i ***azimut***.

Lit.: Snoj 853.

zȇpsti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zę̑st, ziȇpst* (Brač), *zẽsti* (Vrgada), *zȇpst* (Senj), *zę̑psti* (Varaždin)

Postalo od psl. **zębti* ⟨prez. **zę̑bǫ* a.p. *c*⟩ (csl. *zębsti*, rus. dijal. *зябмú*, češ. *zábst*), vjerojatno od ie. **g'embʰ-* 'gristi, mrviti' (lit. *žem̃bti* ⟨prez. *žembiù*⟩ 'obrezati', skr. *jambhâyati* 'smrviti'), od istoga korijena koji je u ***zub***. U slavenskom se značenje zacijelo promijenilo zbog metafore 'studen grize', usp. eng. *frostbite* 'ozeblina' od *frost* 'mraz, zima' i *bite* 'ugriz'.

Lit.: Skok 650f.; Derksen 543; Snoj 852.

zȅrdāv *m* (19. st.) *(Mustela erminea)*

Posuđeno iz tur. *zerdeva*, vjerojatno od perz. *zerd* 'žut' (krzno je zerdava ljeti smeđežute boje).

Lit.: Škaljić 602.

zȅt *m* (13. st. Mon. serb.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zȅt* (Brač), *zȅt* (Vrgada), *zẽt* (Senj), *zę̑t* (Varaždin), *z'ęt* (Gola)

Postalo od psl. **zętь* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *zętь*, sln. *zȅt*, rus. *зя́мь*, češ. *zeť*). Poput lit. *žén-*

tas 'zet' izvedeno od ie. korijena **g'enh$_1$-* 'rod, roditi' (skr. *jñāti-* 'srodnik, rođak', lat. *genus* 'rod', grč. *γένος* 'rod'). Postoji i mišljenje da je psl. **zętъ* postalo od ie. **g'em-* (skr. *jāmatar-* 'zet', grč. *γαμβρός* 'šurjak'), no to je manje vjerojatno zbog akcentuacije, jer ostavlja nerazjašnjenim podrijetlo bsl. akuta.

Lit.: Skok III: 651f.; Gluhak 695; Beekes 259.

zȅzati

DIJALEKTI I POTVRDE *zȅzot* (Brač), *z'ęzati* (Varaždin)

TVORBA *zȅzānje, zȅznuti*

Postalo od **zevzati*, usp. *zevzekati* 'šaliti se' (Skok), što je posuđeno iz tur. *zevzek* 'šala'. U starijem jeziku zabilježeno je i *zezati* u značenju 'micati, tresti', no nije sigurno da se radi od istoj riječi, usp. i *zeza* 'vrsta ptice, *codatremula, cinclus*' (možda onomatopejskog postanja).

Lit.: Skok III: 653.

zgȁrīšte *sr* (19. st.)

Postalo od **sъgarišče*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) i sufiksom **-išče* (usp. ***dvorište***, ***gledište***) izvedeno od korijena koji je u ***gar***.

zgȁziti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgȁzit* (Senj), *zg'aziti* (Varaždin)

Postalo od **sъgaziti*, što je složeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **gaziti* (v. ***gaziti***).

zglȍb *m* (15. st. Sredovj. lijek.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgl'op* (Varaždin)

TVORBA *zglȍbnī*

Poput sln. *zglȏb* izvedeno od **sъglobiti*, što je prefiksom **sъ* (v. ***s(a)***) izvedeno od **globiti* (v. ***globiti***), usp. i sln. *zglobiti* 'sklapati'.

zgnjéčiti (18. st.)

Postalo od **sъgnęčiti*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **gnęčiti* (v. ***gnječiti***), usp. i sln. *zgnẹ́čiti*.

zgȍda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zg'oda* (Varaždin)

Postalo od **sъgoda*, što je izvedeno od psl. glagola **sъgodìti (sę)* 'dogoditi se' (hrv. star. *zgoditi se*, rus. *сгодúться*), a to je pak prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **goditi (sę)* (v. ***goditi (se)***), usp. i sln. *zgọ̑da*.

zgȍdan *prid.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zg'odęn* (Varaždin)

TVORBA *zgȍdno*

Izvedeno od ***zgoda***, sa semantičkim razvitkom od 'koji priliči zgodi, doličan' do 'ljepuškast, pristao'.

zgodítak *m* (19. st.)

Izvedeno od *zgoditi* 'pogoditi', v. ***zgoda***. Kalk prema njem. *Treffer* 'pogodak, zgoditak' (od *treffen* 'pogoditi').

zgràbiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgr'abiti* (Varaždin), *zgrab'iti* (Gola)

Postalo od psl. **sъgràbiti* (sln. *zgrábiti*, polj. *zgrabić*), što je izvedeno od **sъ-* (v. ***s(a)***) i **grabiti* (v. ***grabiti***).

zgràda *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgràda* (Vrgada), *zgr'ada* (Varaždin)

TVORBA *zgradùrina*

Postalo od **sъgorda*, što je izvedeno od glagola **sъgorditi* (hrv. star. *zgráditi, sln. zgradīti*), koji je pak prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izveden od **gorditi* 'graditi' (v. ***graditi***).

zgrànuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgr'anuti sę* (Varaždin)

Postalo od **sъgornǫti*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) tvoreno od **gornǫti* (v. ***granuti***). Razvitak je značenja bio od 'granuti, zabljesnuti' preko 'zaslijepiti koga' do 'sablazniti'. Možda je na promjenu značenja utjecao i sličnoznačni glagol ***zgražati se***.

Lit.: Gluhak 695f.

zgrážati se (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgrą̄žati sę* (Varaždin), *zgrāž'ati se* (Gola)

TVORBA *zgrážānje, zgražávati se*

Postalo od **sъgražati sę* što je iterativna tvorba od **sъgroziti sę*, v. ***zgroziti***.

zgr̂biti (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zg'rbiti sę* (Varaždin)

Postalo od psl. **sъgъrbiti* (rus. *сгóрбить*, polj. *zgarbić*), što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **gъrbiti* (v. ***grbiti se***).

zgŕnuti (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgrnȗt* (Brač), *zg'rnuti* (Varaždin)

Postalo od **sъgъrtnǫti*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **gъrtnǫti* (v. ***grnuti***), usp. i sln. *zgrnīti*.

zgróziti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgroz'iti sę* (Varaždin), *zgrǫz'iti se* (Gola)

Postalo od **sъgroziti*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od **groziti* (v. ***groziti se***), usp. i sln. *zgrozīti se*.

zgr̂tati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgr̂ćot* (Brač), *zg'rtati* (Varaždin)

TVORBA *zgr̂tānje*

Postalo od **sъgъrtati*, što je prefiksom **sъ-* (v. ***s(a)***) izvedeno od korijena koji je u ***grnuti***, usp. ***zgrnuti***.

zgrùšati se (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgr'ušati sę* (Varaždin)

TVORBA *zgrušávati se* (*zgrušávānje*)

Složeno od ***s(a)*** i ***grušati se***.

zgùsnuti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgȗsnuti se* (Vrgada), *zg'usnuti* (Varaždin), *zgūsn'oti se* (Gola)

TVORBA *zgusnúće*, *zgušnjávati* (*zgušnjávānje*), *zgušnjívati* (*zgušnjívānje*)

Postalo od **sъgǫstnǫti* (usp. i polj. *zgęstnieć* 'zgusnuti'), što je složeno od **sъ* (v. ***s(a)***) i **gǫstnǫti*, glagola izvedenog od pridjeva **gǫstъ*, v. ***gust***.

zgùžvati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zgȗžvot* (Brač), *zgūžv'ati* (Gola)

Postalo od **sъgǫžьvati*, v. ***s(a)***, ***gužvati*** (sln. *zgúžvati se* je posuđeno iz hrv.).

zíbati (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zībȁt* (Brač), *zībȁti* (Vrgada), *zībȁt* (Senj), *zîbati* (Varaždin)

TVORBA *zîpka*

Postalo od psl. **zybàti* (stcsl. *zybati*, sln. *zíbati*, rus. dijal. *зыбать*, češ. dijal. *zýbat*). Dublja je etimologija nesigurna. Uspoređuje se lit. *siūbúoti* 'zibati, njihati', no u tom slučaju početno **z-* u slavenskome nije razjašnjeno. Povezuje se i sa slč. dijal. *zubor* 'vrsta rešeta za presijavanje žita', sln. *zúbar* 'koš'. Značenjska bi veza bila u tresućem pokretu kojim se prosijava žito.

Lit.: Skok III: 653; Snoj 854; Bezlaj IV: 427.

zîd *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zîd* (Vrgada), *zîd* (Senj), *zît* (Varaždin)

TVORBA *zìdina*

Postalo od psl. **zidъ*, **zьdъ* (stcsl. *zьdě* ⟨lok. jd.⟩, sln. *zîd*, češ. *zed* 'kameni zid'), od istoga korijena koji je u **zьdati* (v. ***zidati***).

Lit.: Skok III: 653f.; Gluhak 696.

zídati (13. st. Mon. serb.; 14. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zīđȁt* (Senj), *zīdȁt* (Grobnik), *zîdati* (Varaždin),

TVORBA *zídānje*, *zìdār* (*zidárev*, *zidàrica*)

Postalo od psl. **zьdati* ⟨prez. **zidjǫ* a.p. *b*⟩ (csl. *zьdati* ⟨prez. *ziždǫ*⟩, strus. *зьдamu*, sln. *zídati*) < ie. **d^{h}eyg^{h}-* 'oblikovati (od gline)' (lit. *žiẽsti* ⟨prez. *žiẽdžia*⟩, grč. *τεῖχος* 'zid', lat. *fingō* 'oblikovati', got. *daigs* 'tijesto'). U baltoslavenskome se dogodila metateza **d...z* > *z...d*, a u hrvatskome je infinitiv *zidati* analoški prema prezentu *zidam*, usp. *sa-zdati* od **sъ-zьdati*.

Lit.: Skok III: 653; Gluhak 696; Derksen 551f.; Snoj 854.

zigòta *ž* 'stanica nastala spajanjem dviju spolnih stanica (gameta)'

Posuđeno preko europskih jezika (eng. *zygote*, njem. *Zygote*) iz grč. *ζυγωτός* 'upre-

gnut' > 'spojen', od istoga korijena koji je u ***igo*** 'jaram'.

Lit.: Chambers 1258.

zijévati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zīhȁt* (Brač), *zīhàti* (Vrgada), *zẹ̄hati, zẹ̄vati* (Varaždin), *zẹ̄v'ati* (Gola)

TVORBA *zijévānje, zijévnuti*

Postalo od psl. **zěvati* (csl. *zěvati*, sln. *zẹ́vati* 'zijevati, vikati', rus. *зевáть*, polj. *ziewać*) < ie. **g^{h}eh$_{1}$i-* ili **g^{h}eh$_{2}$i-* 'zijevati, biti otvoren' (lit. *žióvauti*, latv. *žàvât*, stvnj. *giwēn*, stisl. *gína*, lat. *hiō*). Psl. **zěvati* je iterativno-intenzivni glagol tvoren od istog korijena koji je u **zьjati* (hrv. star. *zjȁti*, usp. i rus. *зиять*, češ. *zeti*).

Lit.: Skok III: 655f.; Derksen 544; Snoj 853; de Vaan 285.

zíma *ž, pril.* (14. st. Spom. sr. (Dubrovnik), Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zīmȁ* (Brač), *zīmȁ* (Vrgada), *zĩma* (Senj), *zîma* (Varaždin)

TVORBA *zîmi, zímnica, zimòvati* (*zimòvānje, zimòvalīšte*), *zîmskī, zìmūs*

Postalo od psl. **zimà* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *zima*, sln. *zíma*, rus. *зимá*, polj. *zima*) < ie. **g^{h}eyōm* 'zima' (lit. *žiemà*, latv. *zìema*, skr. *hímā-*, grč. *χειμών* 'zimski vjetar', lat. *hiems* 'zima'). U baltoslavenskome je poopćena osnova kosih padeža ie. imenice (**g^{h}eym-*).

Lit.: Skok III: 655; Gluhak 696; Derksen 545.

zîmi *pril.* (14. st. Rog. reg. ben.)

Okamenjeni lokativ jednine imenice ***zima***.

zìmūs *pril.* (14. st. Spom. sr.; 18. st.)

Tvoreno od ak. jd. imenice ***zima*** dodatkom pokazne zamjenice **sь* 'ovaj', analogijom prema ***danas***, ***noćas***, usp. ***ljetos***, ***jesenas***.

zìpka *ž*, v. ***zibati***

DIJALEKTI I POTVRDE *zĩkva* (Brač), *zĩpka* (Varaždin), *z'īpka* (Gola)

zírak *m*

Postalo od **zirъkъ*, što je umanjenica od **zirъ* 'prozor, otvor', od korijena koji je u ***nazreti***, ***proziran***.

zjápiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zjậpiti* (Varaždin)

Glagol nesigurne etimologije. Povezan je s bug. *зя́нам*, stcsl. *zěpěti*. Vokalizam *-ja-* umjesto **ě* > *-ije-* može biti analoški prema glagolu *zjati*, v. ***zijevati***. Možda treba poći od istoga ie. korijena **g^{h}eyh$_{1/2}$-*, no podrijetlo je elementa *-p-* nejasno. Najbliža usporednica postoji u lit. *žiopsóti* 'stajati otvorenih usta, zijevati', *žiopúoti* 'hvatati dah', što se može zajedno sa slavenskim oblicima svesti na bsl. **źjāp-*. Sličan dvousneni element postoji u stisl. *gapa* 'otvor, klisura' (odatle je posuđeno eng. *gap* 'otvor'), njem. *gaffen* 'zijevati', no formalno je teško iz tih oblika rekonstruirati ie. korijen. Moguće je da su se u baltoslavenskome ukrstila dva sličnoznačna korijena, **g^{h}eyh$_{1/2}$-* i **g^{h}ep-*.

Lit.: Skok III: 656; Gluhak 697; Chambers 421; Kluge s. v. gaffen; BER I: 671.

zjèna *ž*

Postalo od psl. **zěna*, što je sekundarno u odnosu spram psl. deminutiva **zěnica*, v. ***zjenica***.

zjènica *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zènica* (Vrgada), *zènica* (Senj)

Postalo od psl. **zěnìca* (sln. *zenica*, rus. *зени́ца*, češ. *zenice*), što je vjerojatno izvedeno od korijena **g^{h}eyh$_{1/2}$-* 'biti otvoren, zijevati', v. ***zijevati***. Značenje 'zjenica' vjerojatno se razvilo od 'otvaralo (oka)'.

Lit.: Skok III: 656; Gluhak 697; Snoj 853.

zlátan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zlâtan* (Senj), *zlâtān* (Grobnik), *zlậtẹn* (Varaždin)

TVORBA *zlàćan*

Postalo od psl. **zoltьnъ* (sln. *zlatẹ̄n*, polj. *złotny*), što je izvedeno od **zolto*, v. ***zlato***.

zlàtica *ž (Ranunculus)*

Poput sln. *zlatica* izvedeno od **zolto* (v. ***zlato***); ime je biljka dobila zbog zlatnožutih cvjetova.

zlâto *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zlôto* (Brač), *zl°âto* (Vrgada), *zlâto* (Senj), *zlậto* (Varaždin)

TVORBA *zlàtār* (*zlatárev*), *zlàtast*, *zlátiti*, *zlâtnīk*, *zlâtov*

Postalo od psl. **zôlto* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *zlato*, sln. *zlatǫ̂*, rus. *зóлото*, polj. *złoto*). Poput latv. *zèlts* 'zlato' i njem. *Gold* izvedeno od ie. korijena **g^{h}elh$_3$-* 'žut, zelen' (v. ***zelen***). Praslavenski oblik riječi upućuje na ie. **g^{h}olh$_3$-to-*, latvijski na **g^{h}elh$_3$-to-*, a germanski na **g^{h}lh$_3$-to-*.

Lit.: Skok III: 656f.; Gluhak 697; Snoj 855.

zlȍ *pril., sr* (12. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca), v. ***zao***

DIJALEKTI I POTVRDE *zlȍ* (Brač), *zlȍ* (Senj), *zlô* (Varaždin), *zl'o* (Gola)

zlòba *ž* (13. st. Sava; 14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zl'oba* (Varaždin), *zlòba* (Grobnik)

Postalo od psl. **zъloba* (rus. *злóба*, polj. *złoba*), što je izvedeno od **zъlъ* (v. ***zao***).

zlòban *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st. Zad. lekc., Bernardin, Starine 22)

TVORBA *zlòbno*, *zlòbnōst*

Postalo od psl. **zъlobьnъ* (rus. *злóбный*, polj. *złobny*), što je izvedeno od **zъloba* (v. ***zloba***).

zlòčest *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zlȍčest* (Senj), *zlȍčest* (Vrgada), *zl'očęsti* (Varaždin), *zl'očest* (Gola)

Skraćeno od izraza *zle česti*, v. ***zao***, ***čest***[1], usp. i sln. star. *zločę̑st*.

zlòčin *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zl'očin* (Varaždin)

TVORBA *zlòčinac* (*zlòčīnčev*), *zlòčinačkī*, *zlòčīnka*

Poput polj. star. *złoczyn* i češ. *zločin* složeno od **zъlo-* (v. ***zao***) **činъ* (v. ***čin***). Za tvorbu usp. rus. *злодéйство* 'zločin'. U starijem je jeziku zabilježena imenica *zločinstvo* (Vrančić), a *zločin* samo kao pridjev (Vitezović). Budući da se kao imenica pojavljuje tek od Šuleka, moguće je da je posuđena iz češkoga.

zlòćudan *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zlȍćudan* (Vrgada), *zloč'udęn* (Varaždin)

Složeno od **zъlo-* (v. ***zao***), **tjudъ* (v. ***ćud***).

zlòdjelo *sr* (19. st.)

Složeno od **zъlo* (v. ***zlo***) i **dělo* (v. ***djelo***), usp. rus. *злодéйство*, češ. *zloděistvo* 'krađa' i njem. *Übeltat* 'zlodjelo' (od *übel* 'zao' i *Tat* 'djelo'), također u sln. zast. *zlȍdę́lo*.

zlòduh *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zl'oduh* (Varaždin)

Poput češ. *zloduch* 'zloduh, zlotvor' složeno od **zъlo* (v. ***zao***) i **duxъ* (v. ***duh***).

zlonámjēran *prid.* (19. st.)

TVORBA zlonámjērnōst

Posuđeno iz rus. *злонамéренный*. U ruskom je riječ složena od korijena koji su u ***zao*** i ***namjera***.

zlòstavljati

TVORBA *zlòstavljānje*

Složeno od *zlo-* (v. ***zao***) i *stavljati* (v. ***staviti***). Usp. u starijem jeziku *zlostaviti* (17. st.) od *zlo* i *staviti*. Vjerojatno treba poći od kauzativnog značenja 'činiti da stoji (zlo)', usp. i sln. star. *zlostávljati*.

zlùrad *prid.* (19. st.)

TVORBA *zlùradōst*

Postalo od izraza *zlu rad* 'koji se raduje zlu', usp. češ. *zloradostný* 'zlurad', rus. *злорáдство* 'zluradost', v. ***zao***, ***rado***.

zmȁj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zmôj* (Brač), *zm°ãj* (Vrgada), *zmâj* (Varaždin)

Postalo od psl. **zmьjь* ⟨a.p. *b*⟩ 'zmija, zmaj' (stcsl. *zmii*, sln. dijal. *zmij*, rus. *змéй*), što je muški rod prema ženskom **zmьja*, v. ***zmija***.

zmìja *ž* (14. st. Lesekörn. šaf.; 15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zmijȁ* (Vrgada), *zmȉja* (Senj), *zmîja* (Varaždin)

TVORBA *zmijȍlik*, *zmîjskī*

Postalo od psl. **zmьjà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *zmija*, rus. *змея́*, češ. *zmije*), izvorno od istoga korijena od kojega je ***zemlja***.

Lit.: Skok III: 657f.; Derksen 545; Snoj 856.

zmìjača *ž* 'razred morskih bodljikaša' *(Ophiuroidea)*

Izvedeno od ***zmija***. Na latinskom se *zmijače* nazivaju *ophiuroidea*, što je složeno od grč. *ὄφις* 'zmija' (v. ***guž***), *οὖρον* 'rep' i *εἶδος* 'lik' (v. ***ideja***). Tako se zovu jer im kraci izgledaju poput zmija.

zmòrac *m* (15. st. Mon. croat.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zmȍrac* (Vrgada)

Izvedeno od izraza *s mora* (naziva se i *smorac*), jer ovaj vjetar u priobalju puše s mora, v. ***more***.

znȁčāj *m* (19. st.)

Izvedeno od glagola ***značiti***. Za značenje 'važnost' usp. eng. *significance* 'važnost' < 'značenje'. Za značenje 'skup obilježja, karakter', usp. ***karakter***.

znȁčājan *prid.* (19. st.)

Izvedeno od ***značaj***; usp. eng. *significant* (od *sign* 'znak').

znȁčājka *ž* (19. st.)

Izvedeno od ***značaj*** u značenju 'karakter', kalk prema posuđenici ***karakteristika***.

znáčēnje *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *znač'ę́ńe* (Varaždin)

TVORBA *znáčēnjskī*

Poput rus. *значе́ние*, polj. *znaczenie* izvedeno od ***značiti***.

znáčiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *znāčȉt* (Grobnik), *znậčiti* (Varaždin)

Zacijelo posuđeno iz rus. *знáчить*, što je postalo od psl. **značiti* (sln. *znáčiti*, polj. *znaczyć*), denominativnoga glagola izvedenoga od **znakъ* (v. ***znak***).

znȁčka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zn'ačka* (Varaždin)

Posuđeno iz češ. *značka* 'oznaka', v. ***znak***.

znȃk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *znậk* (Varaždin)

TVORBA *znȁkōvlje*

Zacijelo posuđeno iz rus. *знак* ili češ. *znak* < psl. **znâkъ* (csl. *znakъ*), što je izvedeno od korijena koji je u **znati* (v. ***znati***). Razvitak značenja bio je od 'ono po čemu se što zna, poznaje' do 'oznaka, znak'.

znȁmēn *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zlãmen* (Brač), *zlamẽńē* (Vrgada), *zn'amęn* (Varaždin)

TVORBA *znàmēnka*, *znàmēnje*

Postalo od psl. **známę* ⟨G **známene*, a.p. *a*⟩ (rus. *знáмя* 'zastava', polj. *znamię* 'znak'), usp. i stcsl. zbirnu imenicu *znamenie* 'znak', češ. *znamení* 'znak'. Ie. korijen je **g'neh$_3$-*, kao u ***znati***, a tvorbeno podudarno je grč. *γνῶμα* 'znak' < **g'neh$_3$-men-*, usp. i lit. *žymẽ* 'znak' < **g'nh$_3$-mēn*.

Lit.: Derksen 546; Snoj 857.

znamènit *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *znamęnîti* (Varaždin)

TVORBA *znamènitōst*

Postalo od **znamenitь* (sln. *znamenît*, češ. *znamenitý*), što je izvedeno od **znamę* 'znak' (v. ***znamen***). Razvoj je značenja bio 'koji ima znak' > 'koji je po čemu poznat' > 'slavan'.

znàmēnka *ž* (18. st. 'bilješka, oznaka, oznaka na tijelu')

DIJALEKTI I POTVRDE *znȁmēnka* 'madež' (Grobnik), *znam'ęnka* (Varaždin) 1. 'madež'; 2. 'znamenka, brojka', *znam'ę̄nka* (Gola)

Izvedeno od ***znamen***. Značenje 'brojka' novije je i razvilo se od 'oznaka broja'.

znánac *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *znōnȁc* (Brač), *znậnęc* (Varaždin)

TVORBA *znáncev*, *znànica* (18. st.)

Poput sln. *znānec* izvedeno od *znan*, pridjeva trpnog glagola ***znati***.

znȁnōst *ž* (18. st.)

TVORBA *znànstvo*, *znànstvenī* (*znànstvenica*, *znànstvenīk*)

Poput sln. *znánost* izvedeno od *znan*, pridjeva trpnog glagola ***znati***.

znánje *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *znâńę* (Varaždin), *znãnjī* (Grobnik)

Postalo od psl. **znanьje* (rus. *знáние*, češ. *znáni*), što je izvedeno od izvedeno od **znati* (v. ***znati***).

znȁtan *prid.* (19. st.)

TVORBA *znȁtno*

Posuđeno iz rus. *знáтный*, od korijena koji je u ***znati***.

znàti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *znȁt* (Brač), *znȁti* (Vrgada), *znàt* (Senj), *zn'ati* (Varaždin), *zn'ati* (Gola)

TVORBA *ználac* (*znȁlačkī*)

Postalo od psl. **znáti* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *znati*, sln. *znáti*, rus. *знать*, polj. *znać*) < ie. **g'neh$_3$-* 'znati' (lit. *žinóti*, latv. *zināt*, skr. *jānā́ti*, lat. *co-gnōscō*, got. *kunnan*).

Lit.: Skok III: 658f.; Gluhak 698; Derksen 546; Snoj 857.

znatìželja *ž*

TVORBA *znatìžēljan* (19. st.) (*znatìžēljnica*, *znatìžēljnīk*)

Složeno od ***znati*** i ***želja***, usp. njem. *Wissbegierde* (od *wissen* 'znati' i *Begierde* 'žudnja, želja').

znôj *m* (13. st. Domentijan; 14. st. Starine 7)

DIJALEKTI I POTVRDE *znôj* (Varaždin)

TVORBA *znôjan* (*znôjnī*, *znójnica*)

Postalo od psl. **znòjь* ⟨a.p. *c*⟩ 'vrućina' (stcsl. *znoi*, bug. *зной*, rus. *зной*, polj. *znój* 'znoj'), imenica izvedena od glagola **znьjati* 'paliti, sušiti' (rus. dijal. *зниáть*, češ. dijal. *zňat* 'paliti, sjajiti'). Dublja etimologija nije sigurna. Povezuje se s psl. **gnojь* (v. ***gnoj***), no to ni značenjski ni formalno nije uvjerljivo. Starije značenje 'vrućina' potvrđeno je od 13. do 15. st., a od 16. st. prevladava suvremeno značenje.

Lit.: Skok III: 659; Gluhak 699; Snoj 858.

znòjiti se (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zn'ojiti sę* (Varaždin)

TVORBA *znòjēnje*

Poput sln. sln. *znojīti se* denominativan glagol izveden od ***znoj***.

Lit.: Snoj 857.

zôb *ž* (14. st. Svetostef. hris.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zôb* (Brač), *zôb* (Vrgada), *zôp* (Varaždin), *z'ǭp* (Gola)

TVORBA *zòbenī*

Postalo od psl. **zobь*, **zobъ* (rus. *зоб* 'urod', češ. *zob* 'ptičja hrana'). Izvorno je značenje zacijelo bilo 'ono što se zoblje', te je riječ o izvedenici iz korijena koji je u **zobati* (v. ***zobati***). U hrv. se značenje 'zob' razvilo sekundarno, te je riječ gotovo zamijenila stariju ***ovas***. Postoji i mišljenje da je riječ *zob* posuđena iz supstratnoga "tememathskoga" jezika te da je srodna s njem. *Hafer* 'zob' < ie. **k'op-*, no to nije uvjerljivo.

Lit.: Skok III: 659; Gluhak 699; Holzer 1989: 57f.

zòbati (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zobȁt* (Brač), *zobàt* (Senj), *z'obati* (Varaždin), *zǫb'ati* (Gola)

Postalo od psl. **zobàti* 'kljucati' (stcsl. *ozoba* ⟨3. jd. aor.⟩ 'proždrije', sln. *zóbati*, rus. dijal. *зобáть*, češ. *zobati*). Povezuje se s lit. *žẽbti* 'jesti suhu hranu, polako jesti', što bi upućivalo na prijevoj **g'$^{(h)}$ob^h-*/**g'$^{(h)}$ēb^h-*. Od istoga bi korijena moglo biti i stir. *gop* 'njuška' < pkelt. **gobbo-*, dok je povezivanje s njem. *Kiefer* 'čeljust', steng. *ceafl* formalno teško (germansko **-f-* upućuje na ie. **-p-*, a ne **-b^h-*).

Lit.: Skok III: 659; Derksen 547; Matasović 2009: 164.

zòbūn *m* (18. st.) 'krzneni topao prsluk' *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *zubun* (17. st.)

Posuđeno iz tur. *zobun, zıbın* 'ogrtač, obično bez rukava', što je posuđeno iz arap. *ǧubba*, v. ***šubara***.

Lit.: Škaljić 605.

zòdijāk *m* (17. st.)

Posuđeno preko europskih jezika (fr. *zodiaque*, njem. *Zodiakus*, eng. *zodiak*) i lat. *zōdiacus* iz grč. *ζῳδιακός* 'životinjski likovi iz horoskopa'. Grčka je riječ izvedena od *ζῴδιον* 'životinjica', što je umanjenica od *ζῷον*, v. ***zoologija***.

zóna *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zôna* (Grobnik), *z'ona* (Varaždin)

Posuđeno, možda preko njem. *Zone,* iz lat. *zōna*, što je posuđeno iz grč. *ζώνη* 'pojas' (< ie. **(H)yeh$_3$s-*, v. ***pojas***).

Lit.: Kluge s. v. Zone; Beekes 504.

zoològija *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *zol'ogija* (Varaždin)

TVORBA *zoòloškī*

Posuđeno, možda preko njem. *Zoologie*, iz fr. *zoologie*, što je složeno od grč. *ζῷον* 'živo biće, životinja' (< ie. **g^{w}eyh$_3$-* 'živjeti', v. ***žīv***).

Lit.: Kluge s. v. Zoologie.

zôr (19. st.)

TVORBA *zôran*

Postalo od **zorъ*, v. ***nazor***, ***nazreti***, usp. sln. star. *zȏr* 'zora'.

zòra *ž* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zorà* (Brač), *zorà* (Vrgada), *zorà* (Senj), *z'ora* (Varaždin)

Postalo od psl. **zorjà* (stcsl. *zorję* ⟨nom. mn.⟩, sln. *zóra*, sln. dijal. *zórja*, rus. *заря́*, polj. *zorza*, bug. *зорá*). Izvan slavenskoga podudarno je lit. *žarà* 'zora'. Zacijelo od istoga korijena koji je u ***nazor***, ***proziran***, ***zreti***[1]. Značenjska je veza u tome što u zoru svijet postaje vidljiv, može se *zreti*.

Lit.: Skok III: 660; Gluhak 699; Derksen 548; Snoj 859.

zóva (19. st.) 'bazga'

DIJALEKTI I POTVRDE *zóva* (bački Hrvati)

Postalo od **bъzova*, što je poimeničen pridjev **bъzovъ* od psl. imenice **bъzъ* 'bazga' (v. ***bazga***).

zráčiti (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zrāčȉt (se)* (Grobnik)

TVORBA *zráčēnje*

Izvedeno od ***zraka*** u značenju 'ispuštati iz sebe zrake, svjetlost'. Za sličan razvoj značenja usp. ***radijacija***.

zrâk *m* (15. st. Zad. lekc. 'zraka'; 17. st. 'zrak')

DIJALEKTI I POTVRDE *zdr^{o}âk* (Vrgada), *zrâk* (Senj), *zrậk* (Varaždin)

TVORBA *zrâčan* (*zrâčnī*)

Postalo od psl. **zôrkъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'zraka sunca, izgled' (csl. *zrakъ* 'gledanje', bug. *зрак* 'svjetlost', rus. dijal. *зóрок* 'izgled', češ. *zrak* 'lice'). Zacijelo od istoga korijena koji je u **zorja* (v. ***zora***). U hrvatskom se dogodila promjena značenja od 'zraka, svjetlost' do 'vidljivi, prozirni medij, zrak'. Starije je značenje sačuvano u ***zraka***.

Lit.: Skok III: 660f.; Gluhak 699; Snoj 859.

zràka *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zdràka* (Vrgada), *zr'aka* (Varaždin)

TVORBA *zràkast*, *zràkāš*

Postalo od **zórka* što je izvedeno od **zorkъ*, v. ***zrak***.

zràkoplōv *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *zrakoplav* (Šulek)

TVORBA *zràkoplōvnī*, *zrakoplòvstvo*

Složeno od ***zrak*** i ***ploviti***. Djelomičan kalk prema češ. *vzducholoď* (dosl. 'zračna lađa'), usp. i tal. *aereoplano* 'zrakoplov', *aereonave* 'zračna lađa', eng. *airplane*.

zr̂calo *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zr̂calo* (Brač), *zr̂calo* (Vrgada), *zr̂calo* (Senj), *zrc'alo* (Varaždin), *zrc'alọ* (Gola)

TVORBA *zr̂caliti se*

Postalo od psl. **zьrkadlo, *zьrcadlo* (stcsl. *zrьcalo*, sln. *zrcálo*, rus. *зéркало*, češ. *zrcadlo*), što je izvedeno od glagola **zьrkati* 'bacati pogled' (rus. *зéркать*) od istoga korijena koji je u ***nazor***, ***zreti***[1]. Može biti stari kalk prema lat. *speculum* 'zrcalo' (od korijena glagola *spectō* 'gledati').

Lit.: Gluhak 700.

zrȅo *prid.*, v. ***zreti***[2]

DIJALEKTI I POTVRDE *zdrîl* ⟨ž *zdrilà* sr *zdrîlo*⟩ (Brač), *zdrī* (Vrgada), *zrȅl* (Senj), *zrę̂li* (Varaždin)

zrèti[1] (13. st. Sava tip. stud.; 15. st. Starine 23) 'gledati'

Postalo od **zьrěti* ⟨prez. **zьrjǫ, *zьriši*⟩ 'buljiti, gledati' (hrv. star. *zrěti* ⟨prez. *zrêm*⟩, stcsl. *zьrěti* ⟨prez. *zьr'ǫ*⟩, sln. *zrẹ́ti* ⟨prez. *zrȅm*⟩, rus. *зреть* ⟨prez. *зрю*⟩, stpolj. *do-źrzeć* ⟨prez. *do-źrzeję*⟩) < ie. **g$^{\text{(h)}}$rH-* 'svijetliti' (lit. *žėrėti* 'sjajiti, blještati', *žérti* ⟨prez. *žeřia*⟩, *žìrti* ⟨prez. *žỹra*⟩ 'frcati, bacati iskre'), usp. ***nazreti***. Od istoga korijena v. ***zora***, ***zrak***, ***zraka***, ***zrcalo***. Samoglasnik *-e-* u hrv. prezentu preuzet je analogijom prema osnovi infinitiva.

zrèti[2] (15. st. Marulić) 'sazrijevati'

DIJALEKTI I POTVRDE *zdrȉt, zrȉt* (Brač), *zdrȉjati* (Vrgada), *zr'ẹ̀ti* (Varaždin)

TVORBA *zrȅo* (14. st. Žića sv. otaca) (*zrȅlōst*), *zrìoba*

Postalo od psl. **zьrěti* (csl. *zьrěti*, rus. *зре́мь* ⟨prez. *зре́ю*⟩, polj. *źrzeć*) < ie. **g'erh$_2$-* 'stariti' (skr. *járati*, grč. *γραῦς* 'starica'). Isti je ie. korijen vjerojatno u ***zrno***.

Lit.: Skok III: 662; Derksen 552f.; Snoj 860.

zríkati

TVORBA *zríkānje*, *zríkavac* (19. st.)

Onomatopejska tvorba za glasanje cvrčka, zrikavca. Za tvorbu usp. ***rikati***, ***vikati***.

zr̂no *sr* (15. st. Zad. lekc., Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *zr̂no* (Brač), *zr̂no* (Vrgada), *zr̂no* (Senj), *z'rno* (Varaždin)

TVORBA *zr̂nast*, *zr̀nat*, *zŕnce*, *zr̂nje*

Postalo od psl. **zьrno* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *zrъno*, rus. *зерно́*, polj. *ziarno*) < ie. **g'rh$_2$no-* (lit. *žìrnis* 'grašak', latv. *zir̃nis* 'grašak', lat. *grānum* 'zrno', stir. *grán* 'zrno', got. *kaurn* 'zrno'). Vjerojatno izvedeno od korijena **g'erh$_2$-* 'stariti', v. ***zreti***[2]. Zrno je sjeme koje 'stari, dozrijeva'.

Lit.: Skok III: 663; Gluhak 700; Derksen 553.

zûb *m* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zûb* (Brač), *zûb* (Vrgada), *zûb* (Senj), *zǫ̂p, zûp* (Varaždin), *z'ǭp* (Gola)

TVORBA *zúbac* (*zùpčanī*), *zùbalo*, *zùbār* (*zubárev*, *zubàrica*, *zùbārskī*), *zùbat*, *zûbnī* (*zûbnīk*)

Postalo od psl. **zǫ̂bъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *zǫbъ*, sln. *zǫ̑b*, rus. *зуб*, polj. *ząb*) < ie. **g'omb^{h}o-* (lit. *žam̃bas* 'oštrica', latv. *zùobs* 'zub', skr. *jámbha-* 'zub', grč. *γόμφος* 'čavao', eng. *comb* 'češalj'), usp. ***zepsti***.

Lit.: Skok III: 663; Gluhak 701f.; Derksen 549.

zúbac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zūbȁc* (Brač), *zūbȁc* (Vrgada), *zubãc* (Senj), *zǫ̑bęc* (Varaždin), *z'ǭbęc* (Gola)

Postalo od psl. **zǫbьcь* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *zǫ́bec*, rus. *зубе́ц*, češ. *zubec*), što je umanjenica od **zǫbъ* (v. ***zub***). Izvorno se značenje 'mali zub' razvilo preko 'ono što je poput zuba' do 'oštriji istaknuti dio raznih predmeta (češlja, pile, zupčanika...)'. Za sličan značenjski razvoj usp. njem. *Zinke* (v. ***cink***).

zùbatac *m* (16. st.) (*Dentex*)

DIJALEKTI I POTVRDE *zubãtac* (Brač), *zubȁtac* (Vrgada)

Izvedeno od pridjeva *zubat* od imenice ***zub***. Riba se tako zove zbog izražene zubne čeljusti, usp. tal. *dentice* 'zubatac', *dente* 'zub'.

zújati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zũjati* (Varaždin)

TVORBA *zújalo* (*zújalica*), *zújānje*, *zújiti* (*zújēnje*)

Onomatopejski glagol, usp. rus. *зуде́ть* 'zujati, dosađivati'. Zabilježene su i onomatopeje *zučati*, *zucati* s istim značenjem.

Lit.: Skok III: 664; Gluhak 702.

zùm *uzv.*

Onomatopeja, usp. njem. *summen* 'zujati, pjevuckati', eng. *zoom*.

zùmbul *m* (19. st.)

Posuđeno iz tur. *sümbül*, što je iz perz. *sünbül*. Balkanski turcizam, usp. alb. *zymbyll*, bug. *зъмбу́л*.

Lit.: Skok III: 665; Škaljić 574.

zumírati

DIJALEKTI I POTVRDE *zumę̑rati* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. *zoom*, što je glagol izveden od imenice *zoom (lens)* 'leća za zumiranje'. U engleskom se značenje optičkog termina razvilo prema onomatopejskom glagolu *to zoom* 'kretati se zujeći' (v. ***zum***). Do promjene je značenja došlo metonimijom, jer iz zrakoplova koji se kreće zujeći okvir slike se povećava ili smanjuje kao pri zumiranju. U hrvatskom je glagol prilagođen skupini glagola stranoga podrijetla na *-irati*, usp. ***parkirati***.

Lit.: Chambers 1257.

zupčànīk *m* (19. st.)

Izvedeno od pridjeva *zupčani* izvedenog od ***zubac***. Djelomičan kalk prema njem. *Zahnrad*, od *Zahn* 'zub' i *Rad* 'kotač'.

zvánje *sr* (16. st. 'pozivanje')

DIJALEKTI I POTVRDE *zvą̃ńę* (Varaždin)

Izvedeno od ***zvati***. U značenju 'zanimanje, služba' riječ je potvrđena od 19. st. i vjerojatno posuđena iz rus. *зва́ние*, što je kalk prema njem. *Beruf*, usp. *rufen* 'zvati'.

zvàti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvȁt* (Brač), *zvàti* (Vrgada), *zvȁt* (Senj), *zv'ati* (Varaždin)

Postalo od psl. **zъvàti* ⟨prez. *zòvǫ* a.p. *c*⟩ (stcsl. *zъvati* ⟨prez. *zovǫ*⟩, sln. *zváti*, rus. *зва́ть*, polj. *zwać*) < ie. **g^{h}ewH-* 'zvati' (skr. *hávate* 'zazivati', toh. B *kwātär* 'zove', možda i stir. *guth* 'glas').

Lit.: Skok III: 665f.; Gluhak 703; Derksen 551; Snoj 861.

zvẽckati (19. st.)

Postalo od **zvęcьkati*, što je izvedeno od istoga korijena kao i ***zvoniti***, ***zvuk***.

zvẽčka *ž* (19. st.)

Izvedeno od glagola ***zveckati***.

zvèkēt *m* (19. st.)

TVORBA *zvekètati*

Postalo od **zvękетъ*, od korijena koji je u ***zveckati***, ***zvuk***, ***zvoniti***. Za tvorbu usp. ***meket***.

zvijêr *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvîr* (Brač), *zvîr* (Vrgada), *zvę̑r* (Varaždin)

TVORBA *zvjèrād*, *zvjèrskī*

Postalo od psl. **zvě̑rь* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *zvěrь*, bug. *звяр*, rus. *зверь*, polj. *zvierz* 'divlje životinje'). Postalo od istoga ie. korijena kao i lit. *žvėrìs* 'zvijer', stprus. *swīrins* ⟨ak. mn.⟩, grč. *θήρ*, vjerojatno i lat. *ferus* 'divlji' i njem. *Bär* 'medvjed', no rekonstrukcija je korijena sporna: pretpostavlja se **g^{h}weh$_1$r-* ili **g^{h}wer-* (psl. **zvěrь* bi u tom slučaju bilo od korijenske imenice s prijevojnom duljinom korijena, ie. **g^{h}wēr*). Malo je vjerojatno, iako se često navodi, da je iz istoga korijena skr. *hvárate* 'iskrivljeno, zgrbljeno hodati' ('zvijer' bi izvorno bilo 'biće koje pogrbljeno hoda').

Lit.: Skok III: 666; Gluhak 549f.; Snoj 861.

zvijézda *ž* (15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvīzdȁ* (Brač), *zvīzdȁ* (Vrgada), *zvēzdȁ* (Senj), *zvę̑zda* (Varaždin)

TVORBA *zvijêžđe*, *zvjèzdanī*, *zvjèzdārnica*, *zvjèzdast*, *zvjèzdica*, *zvjezdòlik*, *zvjezdoznánac*, *zvjezdòznānka*, *zvjezdòznānskī*, *zvjezdoznànstvo*

Postalo od psl. **gvězdà* (stcsl. *dzvězda*, rus. *звезда́*, polj. *gwiazda*). Izravne usporednice postoje u lit. *žvaigždẽ* 'zvijezda', latv. *zvàigzne*, stprus. *svāigstan* ⟨ak. jd.⟩ 'sjaj, svijetlo'. Dovodi se u vezu s grč. *φοῖβος* 'sjajan' također *Φοῖβος* 'Feb, Apolon') i izvodi iz korijena **g^{h}woyg^{w}-*. Malo je vjerojatno da je riječ o složenici u kojoj je drugi dio korijen **steh$_2$-* 'stajati' (v. ***stajati***).

Lit.: Skok III: 667; Gluhak 702f.; Snoj 861; Vasmer I: 447; Beekes 1583.

zvíždati (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvîžńot, zvîžjot, zvîžd'ot* (Brač), *zvīžd̄ìti* (Vrgada)

TVORBA *zvìždāljka, zvíždānje, zvìždūk, zvíždùkati*

Postalo od psl. **gvizdati* (csl. *zvizdati*, sln. *zvízdati, zvízgati*, strus. *zvizdati*, polj. *gwizdać*). Dublja je etimologija nesigurna, no korijen je zacijelo onomatopejski.

Lit.: Skok III: 667; Vasmer I: 448.

zvíždùkati

Izvedeno od *zvížduk*, v. ***zvíždati***.

zvôn *m* (15. st. Marulić 'zvuk'; Starine 7 'zvono')

DIJALEKTI I POTVRDE *zvǫ̑n* 'zvono' (Brač), *zvôn* (Vrgada), *zvôn* (Varaždin) 1. 'zvono'; 2. 'zvonjava', *zv'ǫ̑n* 'zvono' (Gola)

Postalo od psl. **zvònъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'zvuk' (stcsl. *zvonъ* 'zvuk', sln. *zvôn*, polj. *dzwon*), od glagola **zvьněti* 'zvoniti, odzvanjati' (stcsl. *zvněti*, rus. *звенéть*, stčeš. *zvnieti*) < ie. **g^{h}wen-* (alb. *zë* 'zvuk, glas', arm. *jain* 'zvuk', možda i lat. *honos* 'čast' < **g^{h}wonos-* '(dobar) glas').

Lit.: Skok III: 668; Gluhak 703; Derksen 550.

zvônak *prid.* (19. st.)

TVORBA *zvònačnī* (*zvònačnīk*)

Posuđeno iz rus. *звóнкий*, što je izvedeno od *звон* (v. ***zvon***).

zvòniti (13. st. Mon. serb. (Dubrovčani))

DIJALEKTI I POTVRDE *zvonȉt* (Brač), *zvonȉti* (Vrgada), *zvonȉt* (Senj), *zvon'iti* (Varaždin)

TVORBA *zvònjava*

Denominativan glagol izveden od psl. **zvonъ* (v. ***zvon***), usp. sln. *zvonīti*.

zvòno *sr* (13. st. Mon. serb. (Dubrovčani))

DIJALEKTI I POTVRDE *zvonȍ* (Senj)

TVORBA *zvònār* (*zvonárev*), *zvónce, zvònčić, zvònīk, zvonòlik*

Postalo od psl. **zvonъ* 'glasan zvuk', v. ***zvon***, s prijelazom u imenice srednjeg roda.

zvûčan *prid.* (19. st.)

TVORBA *zvûčnī, zvûčnōst*

Poput sln. *zvǫ̑čen*, rus. *звýчный*, češ. dijal. *zvučný* izvedeno od psl. **zvǫkъ*, v. ***zvuk***.

zvúčati (17. st.)

Postalo od **zvǫčati* (rus. *звучáть*, usp. češ. *zvučeti)*, što je izvedeno od **zvǫkъ*, v. ***zvuk***.

zvûk *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *zvûk* (Brač), *zvûk* (Varaždin)

TVORBA *zvúčati, zvùkōvnī*

Postalo od psl. **zvǫ̑kъ* ⟨a.p. *c*⟩ (csl. *zvǫkъ*, rus. *звук*, češ. *zvuk*) od istoga korijena koji je u ***zvon***, ***zvono***. S obzirom na kasnu posvjedočenost, moguće je da je u hrvatski riječ posuđena iz drugih slavenskih jezika.

Lit.: Skok III: 668; Gluhak 703; Snoj 862.

Ž

žȁba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žãba* (Pitve i Zavala), *žãba* (Brač), *žȁba* (Vrgada), *žȁba* (Senj), *ž'aba* (Varaždin), *ž'aba* (Gola)

TVORBA *žábac*, *žȁbljī*, *žȁbnjāk*

Postalo od psl. **žába* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žaba, žěba*, rus. *жáба*, polj. *żaba*). Podudarno sa stprus. *gabawo* 'žaba', stsas. *quappa*, možda i s lat. *būfō* 'žaba, neka mala životinja', što je posuđeno iz nekog italskog jezika. Bsl. i germanski odrazi upućuju na korijen **g*^{w}*eb-*, što je vjerojatno posuđeno iz nekog supstratnog jezika.

Lit.: Skok III: 269; Gluhak 704; Derksen 553; Snoj 862.

žabokrèčina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *žabọkrẽč'ina* (Gola)

Izvedeno od *žabokrek* (17. st.), što je složeno od ***žaba*** i zvukoopisnoga korijena *krek-*, v. ***kreketati***.

žâgor (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'agor* (Varaždin)

Postalo od starijega *džagor* (usp. i mak. *џагор*). Pomišlja se na izvođenje iz tur. *çagır* 'dozivanje, buka' sa *ž-* analogijom prema hrv. ***žamor***. Sufiks *-or* je kao u ***govor***, ***žamor***.

Lit.: Skok I: 469.

žâl *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žôl* (Brač)

TVORBA *žálo*

Posuđeno iz neposvjedočenoga dalmatoromanskoga odraza grč. *αἰγιαλός* 'žal, morska obala', usp. i alb. *zall* 'pijesak' iz istog izvora, te *ìgalo* (Karadžić, Dubrovnik), oblik u kojem nije došlo do palatalizacije grčkoga *-g-*. Grč. *αἰγιαλός* nema razjašnjeno podrijetlo.

Lit.: Skok I: 709f.; Gluhak 704; Beekes 31f.

žȁlac *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žalãc* (Senj), *žą̂lęc* (Varaždin), *ž'ālęc* (Gola)

Postalo od **žędlьcь*, što je deminutivnim sufiksom **-ьcь* izvedeno od psl. **žędlo* 'žalac, bodež' (rus. *жáло*, polj. *żądło*), a to je vjerojatno disimilacijom postalo od **žel-dlo-*, od korijena koji je u ***žao***. Manje je vjerojatno izvođenje iz **gen-dlo-*, od ie. korijena **g*^{wh}*en-* 'udarati' (v. ***goniti***), jer time nije objašnjen akut u psl.

Lit.: Derksen 560.

žȁlār *m* (20. st.) *zool. (Calidris)*

Zacijelo izvedeno od ***žal***. Ova ptica ljetuje na morskoj obali, a na njemačkome se zove *Sanderling*, što je izvedeno od *Sand* 'pijesak'.

žȁlba *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žãlba* (Grobnik), *ž'alba* (Varaždin)

Izvedeno od *žalь*, v. ***žao***. Riječ je novija tvorba jer *-l* nije prešlo u *-o*. Za razvitak značenja usp. češ. *žaloba* 'tužba'.

žâlfija *ž* (17. st.) *reg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'alfija* (Varaždin)

Poput češ. *žalfie* posuđeno iz aust.-bav. *Salfei* (usp. njem. *Salbei*), što je iz tal. *salvia* ili lat. *salvia*; latinska je riječ izvedena od pridjeva *salvus* 'zdrav, cio' zbog ljekovitog djelovanja. Standardni je naziv za ovu biljku ***kadulja***.

Lit.: Kluge s. v. Salbei; Štebih Golub 2010: 382; Benković 2017: 351.

žȁliti (se)

DIJALEKTI I POTVRDE *žãlit* (Pitve i Zavala), *žãlit* (Brač), *žȁliti* (Vrgada), *žȁlit* (Senj), *ž'aliti* (Varaždin)

TVORBA *žȁljēnje*

Izvedeno od imenice **žalь*, v. ***žao***.

žalòpōjka *ž*

Izvedeno od *žalopoj*, što je složeno od **žalь* (v. ***žao***) i **pojь* (v. ***poj***).

žȁlōst *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȃlost* (Pitve i Zavala), *žàlōst* (Vrgada), *žàlost* (Senj), *ž'alost* (Varaždin)

TVORBA *žȁlostan* (15. st.) (*žȁlosno*), *žalòstiti* (14. st. Žića sv. otaca)

Postalo od psl. **žálostь* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *žálost*, rus. *жáлость*, polj. *żałość*), što je apstraktna imenica izvedena od **žalь* (v. ***žao***).

žȁlovati (15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȃlovat se* (Pitve i Zavala), *žȃlovot* (Brač), *žalûvati* (Varaždin)

TVORBA *žȁlovānje* (17. st.)

Poput češ. *žalovati* 'tužiti' i rus. *жáловать* 'pozajmiti' < 'dati iz sažaljenja' (usp. i rus. *жáлование* 'plaća') izvedeno od psl. **žalь*, v. ***žao***.

žȁmōr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȁmōr* (Grobnik), *ž'amor* (Varaždin), *ž'āmor* (Gola); *žamor* 'cvrkut ptica' (Mikalja)

Riječ nejasne etimologije, usp. i sln. *žamóriti* 'šaptati'. Tvoreno slično kao ***žagor***, ***žubor***. Moguće je izvođenje iz mlet. *ciamor* [čamor] < lat. *clamor* 'vika, žamor' uz pretpostavku da je početno *ž-* dodano analogijom prema ***žagor***, ***žubor***, usp. *čamorenje* (ARj), *džamor* (Dubrovčani); u tom je slučaju sln. *žamoriti* posuđeno iz hrv.

Lit.: Skok III: 670f.; Bezlaj IV: 437; REW 1961; Matasović – Matasović 2018: 408f.

žȁndār *m* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȁndar* (Senj), *žȃndār* (Grobnik), *žandâr* (Varaždin)

TVORBA *žȁndārev*, *žȁndārski*

Posuđeno preko aust.-njem. *Gendarm* iz *gendarme*, što je složeno od starijega fr. *gent* 'čovjek' (usp. fr. *gens* 'ljudi' od lat. *genus* 'rod', v. ***generacija***) i *d'arme* 'oružja', usp. ***armija***.

Lit.: Snoj 864; Picoche 236f.

žánr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'anr* (Varaždin)

TVORBA *žȁnrovskī*

Posuđeno iz fr. *genre* 'vrsta, žanr', što je postalo od lat. *genus* 'rod', v. ***geno-***, ***generacija***.

Lit.: Snoj 864; Picoche 236f.

žȁo *pril.* (14. st. Žića sv. otaca (imenica); 15. st. Marulić (prilog))

DIJALEKTI I POTVRDE *žºã* (Vrgada), *žâl* (Varaždin), *ž'al* (Gola)

Postalo od psl. **žálь* ⟨a.p. *a*⟩ 'tuga' (stcsl. *žalь* 'grob', sln. *žȁl*, rus. *жáль*, polj. *żal*). Psl. **žalь* je postanjem korijenska imenica od ie. **gʷelH-* (srnnj. *quāla* 'nasilna smrt', lit. *gėlà* 'snažna bol'). U hrv. je u izrazu *žao mi je* prva riječ pogrešno shvaćena i reinterpretirana kao prilog, no imenica *žal* zabilježena je u starijem jeziku i u dijalektima.

Lit.: Skok III: 761; Gluhak 704; Derksen 553f.; Snoj 863.

žâr *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žậr* (Varaždin)

TVORBA *žârnī* (17. st.)

Postalo od psl. **žârъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'žar, vrućina' (sln. *žâr*, rus. *жáр*, češ. *žár*), što je prijevojnim duljenjem izvedeno od ie. korijena **gʷʰer-* 'žaran, vruć' (stprus. *gorme* 'vrućina', grč. *θερμός* 'vruć', skr. *háras-* 'žar'). Ie. **gʷʰēr* > psl. **žarъ* vjerojatno je iskonski bila korijenska imenica.

žȁra *ž* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *žãra* (Pitve i Zavala), *žãra* (Brač), *žȁra* (Vrgada)

Posuđeno iz mlet. *zara* (usp. tal. *giara*), što je pak posuđeno iz arap. *ǧarra* 'glinena posuda, vrč'.

Lit.: Skok I: 470; Snoj 864.

žȁrgōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žargôn* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *jargon*, što je izvedeno od slične, izvorno onomatopejske osnove kao u glagolu *gargoter* 'grgljati, govoriti punim ustima'.

Lit.: Snoj 864; Picoche 233; Chambers 550.

žàrīšte *sr* (19. st. 'garište')

TVORBA *žàrīšnī*

Izvedeno od ***žar***; u značenju 'žiža, fokus' riječ je kalk prema lat. *focus* 'ognjište' i 'žarište', usp. i njem. *Brennpunkt* (od *brennen* 'gorjeti' i *Punkt* 'točka').

Lit.: Skok I: 592.

žáriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žārìt* (Senj), *žar'iti, žą̄riti* (Varaždin)

Postalo od **žariti* (sln. *žarīti*, rus. *жáрить*), što je izvedeno od **žarъ*, v. ***žar***.

žârkī *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žą̄rki* (Varaždin)

Izvedeno od ***žar***. Usp. sln. *žârek*, rus. *жáркий* 'vruć'.

žàrulja *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *žàruja* (Grobnik), *ž'aruļa* (Varaždin)

TVORBA *žàruljica*

Izvedeno od *žariti se*, v. ***žar***. Djelomičan kalk prema njem. *Glühbirne*, što je složeno od *glühen* 'žariti se' i *Birne* 'kruška'.

žbȉca *ž* (19. st.) 'jedna od metalnih ili drvenih prečki koje vezuju osovinu kotača s naplacima'

DIJALEKTI I POTVRDE *žbȉca* (Senj), *žbȉca* (Grobnik)

Poput sln. *žbíca* postalo od **stьbica* ili **stьbica*; zabilježeno i u oblicima *špȉca* (sa *š-* vjerojatno analogijom prema ***šipka***) i *zbica*. Zacijelo od istoga korijena koji je u ***stablo*** (< **stьblo*). Nije jasno početno *ž-*; možda se s domaćom riječi ukrstilo njem. *Speiche* 'žbica'.

Lit.: Skok III: 310f.; Snoj 864.

žbȉr *m razg.*

DIJALEKTI I POTVRDE *žbȉro* 'zao čovjek' (Vrgada)

Posuđeno iz mlet. *sbiro* 'stražar, čuvar' (tal. *sbirro*) < **ex-birrus*, što je izvedeno od lat. *birrus* 'crven' (zbog crvene uniforme stražara).

Lit.: Gluhak 704f.

žbȕka *ž* (19. st. Šulek)

DIJALEKTI I POTVRDE *žbȕka* (Senj, Grobnik)

TVORBA *žbȕkati*

Riječ nejasne etimologije. Moguće je izvođenje iz tal. *stucco* 'imitacija mramora, štuk, sadra' ako je riječ posuđena preko rom. govora s ozvučivanjem početnoga *st-* (za sličnu promjenu usp. čak. *ždāgȁt* (Grobnik) od rom. **zdagare* (tal. *staccare*). Početno *žb-* umjesto **žd-* u *žbuka* nastalo bi disimilacijom.

Lit.: Skok III: 672.

žbûn *m* (19. st.)

TVORBA *žbûnje*

Riječ nejasne etimologije. Postoji i varijanta *džbun* (Dubrovčani). Možda je ova riječ posuđena iz dalmat. **čezbone-* ili sttal. *cespone* (usp. tal. *cespo* 'grm, žbun') < lat. *caespes* 'busen'; za ozvučivanje u sredini riječi usp. dijal. *žbùgara* 'mala jamica, rupica' (Boka) od **exbucaria*; za odraz sufiksa usp. ***račun*** < vlat. **ratione-*.

Lit.: Skok III: 672; Gluhak 705; Matasović – Matasović 2018: 410f.

ždèrati (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žerȁt* (Pitve i Zavala), *žerȁt* (Brač), *žerȁt* (Senj), *ž'ęrati* (Varaždin), *žder'ati* (Gola), *žderȁti* (Vrgada)

Postalo od psl. **žerti* ⟨prez. **žьrǫ*⟩ (stcsl. *-žrěti* ⟨prez. *žьrǫ*⟩, rus. *жрать* ⟨prez. *жру*⟩, polj. *żreć* ⟨prez. *żrę*⟩), što je od ie. **$g^{w}erh_{3}$-* 'gutati, proždrijeti' (lat. *vorō*, grč. *βιβρώσκω*, lit. *gérti* 'piti'). U hrv. je starije *ždrijèti* ⟨prez. *ždrêm*⟩ (Karadžić) preobličeno u *žderati* ⟨prez. *žderem*⟩ analogijom prema glagolima s *-e-* u prezentu (npr. *berem*). Suglasnik *-d-* pravilno je umetnut između *ž* i *r* kao u ***ždral***, ***ždrijeb***, ***ždrijebe***.

Lit.: Skok III: 673f.; Vasmer I: 430; Holzer 2011: 78.

ždrâl *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ždrôl* (Pitve i Zavala), *ždrôl* (Brač), *ždr°âl* (Vrgada), *žẽrev* (Cerje), *žerjâv* (Mirkovec)

Postalo od psl. **žèravь* ⟨a.p. *c*⟩ (sln. *žerjȃv*, rus. *журáвль*, polj. *żuraw*), što je od ie. **$gerh_{2}u$-* 'ždral' (lat. *grūs*, grč. *γέρανος*,

arm. *krun-k*, srvelš. *garan*, lit. *gérvė*). U hrv. je stariji oblik *žȅrāv*, a oblik *ždral* mora biti od **žьravjь* s epentetskim *l* između **v* i **j* i s epentetskim *d* između **ž* i **r* kao u *ždrijeti*, v. ***ždrati***.

Lit.: Skok III: 672; Gluhak 705; Derksen 558; Vasmer I: 433f.; Snoj 867.

ždrijêb *m* (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *ždrîb* (Brač), *ždrîb* (Vrgada), *žrẹ̑p* (Varaždin)

Postalo od psl. **žerbъ*, **žerbьjь* 'ždrijeb, sudbina' (stcsl. *žrěbii*, rus. *жребий*, češ. *hřeb* 'čavao'), što je izvedeno od ie. korijena **gerb^{h}-* 'grepsti' (stprus. *gīrbin* ⟨ak. jd.⟩ 'broj', grč. *γράφω* 'rezbariti, pisati', steng. *ceorfan* 'grepsti, rezbariti'), v. ***grepsti***. U slavenskom je značenjski razvitak vjerojatno bio od 'štap za brojanje, rovaš' do 'ždrijeb', jer se pomoću rovaša, na koje su se urezima brojali dijelovi zemlje, dijelio posjed. Značenje 'čavao' u češ. minimalno se promijenilo. Druga je mogućnost da su urezani štapovi igrali ulogu u proricanju sudbine, gatanju.

Lit.: Skok III: 672f.; Gluhak 705; Derksen 558f.; Snoj 874.

ždrijêbe *sr* (15. st. Zad. lekc.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ždrẹ̑bę* (Varaždin), *ždrîbe* (Vrgada)

TVORBA *ždrijébac*, *ždrijébiti*, *ždrjèbād*

Postalo od psl. **žerbę* 'ždrijebe' (stcsl. *žrěbę* 'magare', sln. *žrebẹ̑*, češ. *hříbě*, rus. (s drugim sufiksom) *жеребёнок*), a to je izvedeno od ie. korijena **g^{w}erb^{h}-* (skr. *gárbhas-* 'maternica', grč. *βρέφος* 'zametak, mlado'). Izvorno je značenje zacijelo bilo 'mlado (životinje)', a poslije je u slavenskome suženo na mladoga konja. Sufiks je kao u ***tele***, ***janje***.

Lit.: Skok III: 673; Gluhak 705; Snoj 874; Vasmer II: 48.

ždrijélo *sr* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ždrīlò* (Brač), *žrẹ̑lo* (Varaždin)

Postalo od psl. **žerdlò* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *žrélo*, rus. dijal. *жерело* 'ušće rijeke', češ. *žrídlo* 'izvor'), što je izvedeno od korijena **g^{w}erh$_{3}$-* 'gutati, proždirati', v. ***žderati***, ***grlo*** (razlika u akcentuaciji između *ždrijélo* i *gr̂lo* nije objašnjena). Izvorno je značenje 'organ za gutanje', a značenja 'ponor' i 'izvor' u slav. jezicima su sekundarna, metaforička.

Lit.: Skok III: 673f.; Snoj 874.

žèći ⟨prez. *žèžēm*⟩ (14. st. Dušanov zakonik; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **žegtí* ⟨prez. **žègǫ*, **žьgǫ*⟩, ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *žešti* ⟨prez. *žegǫ*⟩, rus. *жечь* ⟨prez. *жгу*⟩, polj. *żec* ⟨prez. *żgę*⟩), što je od ie. korijena **d^{h}eg^{wh}-* 'gorjeti' (lit. *dègti* ⟨prez. *dẽga*⟩, skr. *dáhati*, lat. *foveō* 'grijati'). U slavenskom je promjena **d^{h}eg^{wh}-* > **deg-* > **geg-* > *žeg-* objašnjiva asimilacijom početnoga **d-*.

Lit.: Skok III: 674f.; Gluhak 706f.

žêdan *prid.* (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽdan* (Pitve i Zavala), *žẽdan* (Brač), *žêdan* (Vrgada), *žẽdan* (Senj), *žẽdẹn* (Varaždin), *ž'ęžẹn* (Gola)

Postalo od psl. **žędьnъ* 'željan, žedan' (stcsl. *žędьnъ*, sln. dijal. *žeden*, rus. *жáдный*), što je pridjev izveden od istoga korijena od kojega je ***žeđ***.

Lit.: Skok III: 674; Vasmer I: 409.

žêđ *ž* (14. st. Domentijan; 15. st. Marulić *žeđa*; 18. st. *žeđ*)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽj* (Pitve i Zavala), *žẽja* (Brač), *žẽđa* (Vrgada), *žẽđa* (Senj), *žẽžza* (Varaždin)

Postalo od psl. **žędja* 'želja, žeđ' (stcsl. *žažda*, strus. *жажа* 'žeđ', stčeš. *žáda* 'želja, zahtjev'), što je izvedeno od ie. korijena **g^{wh}ed^{h}-* 'moliti, tražiti' (lit. *pasigèsti* ⟨*pasigeñda*⟩ 'nedostajati', grč. *θέσσασθαι* 'moliti', stir. *guidid* 'moliti'). U slavenskome je nazal preuzet od infiksa iz prezentske osnove (ie. **g^{wh}e-n-d^{h}-*).

Lit.: Skok III: 675; Derksen 560; Snoj 865.

žèđati (15. st. Bernardin, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽjȁt* (Pitve i Zavala), *žẽžzati* (Varaždin)

Denominativni glagol izveden od ***žeđ***, usp. i sln. *žẽjati*. U drugim slav. jezicima glagol je tvoren izravno od korijena (**žęda-*

ti > stcsl. *žędati*, rus. dijal. *жадáть*, češ. *žádati*, itd.).

žȅga *ž* (15. st. Aleksand. Nov.; 17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȅga* (Pitve i Zavala), *žȅga* (Brač), *ž'ęga* (Varaždin), *ž'ęga* (Gola)

Postalo od psl. **žega* (sln. *žẹ̑ga*, bug. *жега*, rus. dijal. *жéга*), što je izvorno apstraktna imenica izvedena od istoga korijena koji je u ***žeći***.

Lit.: Skok III: 674f.; Bezlaj IV: 440f.

želatína *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žęlat'ina* (Varaždin)

TVORBA *želatìnast*

Posuđeno, možda preko njem. *Gelatine*, iz fr. *gélatine*, što je pak posuđeno iz tal. *gelatina*, od osnove participa *gelato* 'smrznuť glagola *gelare* 'smrznuti' < lat. *gelu* ⟨G *gelūs*⟩ 'led' < ie. **g'el-* 'hladan, leden' (got. *kalds* 'hladan'; malo je vjerojatna veza s hrv. ***hlad***).

Lit.: Snoj 866; de Vaan 256.

žèludac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žejȕdac* (Brač), *žęlộdęc* (Varaždin), *žel'ọ̄dęc* (Gola)

TVORBA *žèludčanī*

Poput sln. *želộdec* deminutivnim sufiksom *-ьсь izvedeno od istog korijena kao i psl. **želǫdъkъ* 'želudac' (rcsl. *želudъkъ*, polj. *żołądek*). Dublja etimologija nije sigurna; povezivanje sa sličnozvučnim psl. **želǫdь* 'žir' (csl. *želǫdь*, hrv. star. i dijal. *žȅlūd*, rus. *жёлудь*), od ie. **g^{wh}elh$_2$-* 'žir' (lat. *glāns*, grč. *βάλανος*) semantički je teško (izneseno je mišljenje da želudac sliči na žir), a usporedba s grč. *χολάδες mn.* 'utroba' (eventualno i s lat. *helluō* 'proždrljivac') moguća je ako se pretpostavi korijen **g^{h}el-*, no tvorba slavenske riječi ostaje nejasna. Slično je i s pretpostavkom da treba poći od korijena **gel-* 'gutati' (stir. *gelid* 'žvakati, pasti', *gaile* 'želudac', arm. *klanem* 'gutati', stvnj. *kela* 'grlo', njem. *Kehle*).

Lit.: Skok III: 675f.; Gluhak 707; Derksen 556; Snoj 866f.; Boryś 2007a: 133f.

žȅlva *ž* (16. st.) 'vrsta morskih kornjača'

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ęlva* (Varaždin), *ž'ęlva* (Gola)

Postalo od psl. **žely* ⟨G **želъve*⟩ 'kornjača, želva' (sln. *žẹ̑lva*, rcsl. *žely*, rus. *жолвь*, polj. *żółw*) < ie. **g^{h}elh$_3$-u-* (lit. *žélvė*, grč. *χέλυς*, *χελώνη*). Rekonstrukcija je nesigurna, jer litavska riječ upućuje na početno **g^{h}-*, a slavenska na početno **g^{h}-*, no to je moguće objasniti različitim analogijama. Praslavenska deklinacija **žely* ⟨G **želъve*⟩ vjerojatno je rezultat poopćavanja prijevojnog stupnja **-e-* u korijenu, dok je u ie. prajeziku nom. jd. glasio **g^{h}elh$_3$uh$_2$*, a gen. jd. **g^{h}lh$_3$ow-s*; u kosim se padežima velar pravilno depalatalizirao u baltoslavenskome, te je litavski poopćio oblik korijena iz nominativa, a slavenski iz kosih padeža. Ako je tako, moguće je da je riječ izvedena iz istog korijena iz kojeg je pridjev ***zelen*** (zbog zelene boje kornjačina oklopa).

Lit.: Skok I: 676; Derksen 557; Snoj 867.

žèlja *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȅja* (Pitve i Zavala), *žẹ̑ja* (Brač), *žẹ̀la* (Vrgada), *ž'ęla* (Varaždin)

Postalo od psl. **želja* (sln. *žẹ́lja*, strus. *желя* 'tužaljka'), deverbalna imenica od glagola ***željeti***.

Lit.: Skok I: 676; Derksen 556; Vasmer I: 418; Snoj 865f.

žȅljan *prid.* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȅjan* (Pitve i Zavala), *žẹ̑jan* (Brač), *žẹ̑lan* (Vrgada), *žȅljan* (Senj), *ž'ęlęn* (Varaždin)

Postalo od **željьnъ* (usp. sln. *žẹ́ljen, žẹljân*), v. ***željeti***.

žèljeti (13. st. (16. st.) Zak. vinod.)

DIJALEKTI I POTVRDE *želȉt* (Pitve i Zavala), *želȉt* (Brač), *želȉt* (Senj), *žęl'ęti* (Varaždin)

TVORBA *žȅljen*

Postalo od psl. **želěti* (stcsl. *želěti*, sln. *želẹ́ti*, rus. *желáть*, slč. *želet'*) < ie. **h$_1$g^{wh}el-* 'željeti' (grč. *ἐθέλω*). Manje je vjerojatno izvođenje od ie. korijena **g^{w}elH-* 'bosti' od kojega je ***žao***. U slavenskom bi se u tom slučaju dogodila promje-

na značenja od 'trpjeti bol' do 'žaliti (za čim)' i 'željeti'.

Lit.: Skok I: 676; Gluhak 707; Snoj 866; Vasmer 414; Beekes 377.

žèljezan *prid.* (13. st. Stefan kr.; 15. st. Marulić)

Postalo od psl. **želězьnъ(jь)* (sln. *želézen*, rus. *железный*), što je pridjev izveden od **želězo*, v. ***željezo***.

žèljeznica *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žęlęznica* (Varaždin)

TVORBA *žèljezničkī*

Djelomičan kalk prema njem. *Eisen-bahn* (od *Eisen* 'željezo' i *Bahn* 'put'), usp. i rus. *железная дорóга* 'željeznica' (dosl. 'željezni put'). U starijem jeziku riječ je potvrđena kao toponim (od 14. st.) te u značenju 'rudnik željeza' (17. st.).

žèljezničār *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žęlęznič̨ȃr* (Varaždin)

TVORBA *žèljezničārev*, *žèljezničārskī*

Izvedeno od ***željeznica***.

žèljezo *sr* (14. st. Rog. reg. ben.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žęl'ęzo* (Varaždin)

TVORBA *žèljezov*

Postalo od psl. **želězo* (stcsl. *želězo*, sln. *želézo*, rus. *железо*, polj. *żelazo*). Slavenska je riječ srodna s lit. *geležìs* 'željezo', latv. *dzèls*, stprus. *gelso*, a možda i s grč. *χαλκός* 'bronca, bakar', no rekonstrukcija je ie. praoblika nemoguća. Zacijelo je riječ o ranoj posuđenici iz nekoga neindoeur. jezika (usp. i het. *ḫapalki* 'željezo', što je vjerojatno posuđeno iz hurijskoga).

Lit.: Skok III: 676f.; Gluhak 707f.; Derksen 555f.; Snoj 866.

žȅmlja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȩ̨mla* (Varaždin)

Poput sln. *žȩ̨mlja* posuđeno iz srvnj. *sëmel(e)* (njem. *Semmel*), što je pak posuđeno iz lat. *simila* 'najfinije brašno', kasnije i 'pecivo od takvoga brašna'. Latinska je riječ semitskoga podrijetla (usp. asirski *samīdu* 'sitno mljevena pšenica'). Iz istog je semitskog korijena preko grč. *σεμίδαλις* i tur. *simit* posuđeno hrv. dijal. *sȉmit* 'bijeli pšenični kruh' (Karadžić).

Lit.: Skok III: 236; Snoj 867; Kluge s. v. Semmel.

žèna *ž* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *ženȁ* (Pitve i Zavala), *ženȁ* ⟨A *ženȕ*⟩ (Brač), *ženȁ* (Vrgada), *ženȁ* ⟨G *ženȇ*⟩ (Senj), *ž'ęna* (Varaždin)

Postalo od psl. **ženà* ⟨a.p. *b*⟩ (stcsl. *žena*, sln. *žéna*, rus. *жена́*, polj. *żona* 'supruga') < ie. **$g^{w}eneh_2$*, od starijega **$g^{w}enh_2$* 'žena' (stprus. ⟨V *genno*⟩, skr. *jáni-*, grč. *γυνή*, got. *qino*, stir. *ben*, *bé*). Riječ je u ranom indoeuropskom bila sr. r., a postala je ž. r. tek kad se razvio treći, ženski rod.

Lit.: Skok III: 677; Derksen 558; Snoj 867; Beekes 292; Matasović 2004.

žènidba *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ženȉlba* (Brač), *ženȉdba* (Senj), *žęnȉdba* (Varaždin)

Poput češ. *ženitba*, sln. star. *ženítba* izvedeno od glagola ***ženiti (se)***.

žènīk *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žęnȉk* (Varaždin)

Tvoreno slično kao rus. *женúх* 'ženik' i češ. *ženich* od psl. **ženixъ*, što je izvedeno od glagola **ženiti sę*, v. ***ženiti (se)***. Vjerojatno je naslijeđeno **ženih* analogijom prema imenicama na *-nik* (npr. *četnik*, *radnik*) zamijenjeno imenicom *ženik*. U starijim tekstovima hrv. oblik *ženih* je iz csl.

žèniti (se) (13. st. Domentijan; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ženȉt* (Pitve i Zavala), *ženȉti (se)* (Vrgada), *ženȉt se* (Senj), *žęn'it* (Varaždin)

Postalo od psl. **ženìti sę* (sln. *ženīti se*, rus. *жени́ться*, češ. *ženiti se*), što je denominativni glagol izveden od imenice **žena*, v. ***žena***.

žênka *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ęnka* (Varaždin)

Postalo od **ženъka* (sln. *žênka* 'ženica', rus. *жёнка* 'žena' (*reg.*), 'žensko' (*zast.*), češ. *ženka* 'žena'), što je izvedeno od **žena*, v. ***žena***.

žènskī *prid.* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽnski* (Brač), *žẽnskī* (Vrgada), *žẽnski* (Senj), *ž'ęnski* (Varaždin)

TVORBA *žẽnskast*

Postalo od psl. **ženьskъ* (sln. *žę́nski*, rus. *жéнский*, češ. *ženský*), što je izvedeno od **žena*, v. ***žena***.

žènstven *prid.*

TVORBA *žènstvenōst*

Vjerojatno posuđeno iz rus. *жéнственный* < psl. **ženьstvenьnъ(jь)*, što je izvedeno od **ženьstvo* (češ. *ženstvo*, hrv. star. *ženstvo* (17. st.)), a to je pak izvedeno od **žena*, v. ***žena***.

žèrava *ž* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žerãva* (Pitve i Zavala), *žerãva* (Brač), *žerȁva, ževàra* (Vrgada), *žerãva* (Senj)

TVORBA *žèravica*

Postalo od psl. **žeravъ, *žerava* (csl. *žeravъ* 'vreo', sln. *žerjâvica*, strus. *жераvъ* 'vreo', češ. star. *žeřavý*), izvorno poimenično pridjev izveden od korijena **g^{wh}er-*, v. ***žar***, ***gorjeti***.

žèstok *prid.* (13. st. Domentijan; 15. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽstok* (Pitve i Zavala), *žestȍk* (Brač), *žestȍk* (Vrgada)

TVORBA *žestòko*

Postalo od psl. **žestokъ(jь)* (stcsl. *žestokъ*, rus. *жестóкый*), pridjev na **-okъ* (kao ***dubok***, ***širok***) izveden od **žestъ* (usp. i denominativni glagol *žestiti se*, izvedenicu *žestina* i komparativ *žešći*). Psl. **žestъ* (strus. *жестъ* 'tvrd', stcsl. *žestъ*) nema sigurnu etimologiju. Moguća je veza sa srvnj. *kes* 'tvrda zemlja, glečer', što bi bilo od korijena **ges-*. Druga je, manje vjerojatna mogućnost, izvođenje iz korijena koji je u ***žeći***, na što upućuje rus. dijal. komparativ *жегче* (no taj bi oblik mogao biti i analoški). Značenjski bi razvitak bio od 'otvrdnuo kaljenjem' preko 'tvrd' do 'snažan, impulzivan, žestok'.

Lit.: Skok III: 677; Gluhak 709; Vasmer I: 421.

žètelac *m* (15. st. Bernardin *žatelac*)

TVORBA *žètelica*

Izvedeno sufiksom *-ac* od psl. **žętelьjь* (stcsl. *žętel'ь*, češ. dijal. *žatel*), što je pak od korijena koji je u ***žeti***. Za sufiks **-telьjь* usp. ***prijatelj***.

žèti (15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽt* (Brač), *žèti* (Vrgada), *ž'ęti* (Varaždin)

Postalo od psl. *žę́ti* ⟨prez. **žьnǫ*⟩ (sln. *žę́ti* ⟨prez. *žánjem*⟩, rus. *жать* ⟨prez. *жну*⟩, polj. *żąć* ⟨prez. *żnę*⟩). Dublja etimologija nije sigurna. Obično se izvodi iz ie. korijena **g^{wh}en-* 'udarati', v. ***goniti*** sa semantičkim pomakom od 'udarati (klasje žita)' do 'žeti, vršiti žetvu', no akut na korijenu u psl. upućuje na korijen s laringalom (usp. i lit. *gìnti* 'braniti' zacijelo od istoga korijena, s akutom). Stoga neki pretpostavljaju da je psl. **žęti* od ie. korijena **g^{w}yeh$_3$-* 'živjeti' (v. ***živjeti***), s nazalnim infiksom iz prezentske osnove. Premda je ie. **g^{w}i-n-h$_3$-* u slavenskome moglo dati korijen **žę́-*, značenjski razvitak koji treba pretpostaviti ('činiti da što živi' > 'priskrbljivati hranu' > 'vršiti žetvu') je nategnut.

Lit.: Skok III: 678; Gluhak 709; Snoj 868; Vasmer I: 411; Derksen 2015: 177f.

žètōn *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žętôn* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *jeton*, što je izvedeno od glagola *jeter* 'baciti' (žetoni se bacaju na kockarski stol umjesto novca). Fr. *jeter* dolazi od vlat. **jectare* (lat. *iactāre*), frekventativa od lat. *iaciō* 'baciti', v. ***injekcija***.

Lit.: Snoj 868; Dauzat 402.

žètva *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Bernardin)

DIJALEKTI I POTVRDE *žẽtva* (Varaždin), *žètva* (Brač), *žètva* (Vrgada)

Postalo od psl. **žę́tva* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žętva*, sln. *žêtva, žêtev*, rus. *жáтва*, češ. *žatva*), što je izvedeno od korijena koji je u ***žeti***.

Lit.: Vasmer I: 411.

žèzlo *sr* (13. st. Mon. serb. *žьzlo*; 16. st. *žazlo*)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ęzlo* (Varaždin)

U obliku *žezlo* zacijelo posuđeno iz češ. *žezlo* < psl. **žezlo, *žьzlъ* 'štap' (stcsl. *žьzlъ, žezlъ*, rus. *жезл*, slč. *žezlo*); dublja je etimologija nejasna. Uspoređuje se sa stvnj. *kegil* 'kolac', lit. *žãgas* 'kolac na stogu sijena', što bi upućivalo na korijen **geg'-* (u slavenskom i germanskom sa sufiksom **-(V)l-*), zacijelo supstratnoga podrijetla.

Lit.: Skok III: 679; Gluhak 709; Kluge s. v. Kegel.

žgánci *m, pl. t.* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žgą̃nęc* (Varaždin), *žg'ānęc* (Gola)

Izvedeno od pasivnog participa glagola *žgàti* ⟨prez. *žgêm*⟩ 'peći' (*zast.*) < psl. **žьgàti* (sln. *žgáti*, rus. *жгать*), od korijena koji je u ***žeći***. Žganci su izvorno prepečena kaša od kukuruza, usp. i sln. *žgánec*.

Lit.: Skok III: 674f.; Snoj 868.

žgòljav *prid.*, v. ***žgoljo***

DIJALEKTI I POTVRDE *žgòljav* (Gacka, bački Hrvati, Lika)

TVORBA *žgòljavōst*

žgóljo *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žgóljo* (zapadna Hercegovina)

Izvedeno od ***žgoljav*** kao *droljo* prema *droljav*, v. ***drolja***. Dublja je etimologija nejasna. Možda od **zgoljav*, v. ***gol***[1]; usp. češ. *žgol* 'dječak' (Kott), *žgolek* 'ogoljeni klip kukuruza' (Kott).

žîca *ž* (14. st. Mon. serb.; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîca* (Pitve i Zavala), *žîca* (Vrgada), *žîca* (Senj), *ž'ica* (Varaždin)

TVORBA *žičan, žičanī*

Postalo od psl. **žíca* ⟨a.p. *a*⟩ (sln. *žíca*, rus. dijal. *жúца* 'vuna za predenje', češ. dijal. *žičica* 'vrsta trave, kovilje'), što je ili od ie. korijena **g*^{wh}*eyH-*, od kojega je i ***žila***, ili od ie. korijena **g*^{w}*eyH-* (od kojega se izvode grč. *βιός* 'lûk, žica na luku', skr. *jyā́-* 'žica na luku'); značenje se u slavenskome nešto bolje slaže s potonjom etimologijom.

Lit.: Skok III: 679f.; Gluhak 709.

žìčara *ž*

Poput sln. *žíčnica* djelomičan kalk prema njem. *Seilbahn* (od *Seil* 'uže, žica' i *Bahn* 'staza'). Riječ je u 19. st. zabilježena u značenju 'talionica u kojoj se prave žice'.

žìdak *prid.* (16. st.)

TVORBA *žîtkōst*

Postalo od psl. **žídъkъ* ⟨a.p. *a*⟩ (csl. *židъkъ*, sln. *žídek*, rus. *жúдкий*, češ. star. *židký*). Dublja je etimologija nesigurna. Riječ se povezuje s arm. *gēǰ* 'vlažan', ali i s grč. *δεῖσα* 'blato', stnord. *kveisa* 'oteklina', što bi bilo izvodivo iz korijena **g*^{w}*eyd*^{h}*-* (sa sufiksom **-s-* u grčkom i staronordijskome, a sufiksom **-y-* u armenskome).

Lit.: Skok III: 360; Gluhak 709; Derksen 562; Snoj 869.

žìdov *m* (14. st. Starine 23; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *Ž'idof* (Varaždin), *Ž'idǫf* (Gola)

TVORBA *žîdōvka, žîdovskī, žîdōvstvo*

Postalo od **židъ, *židovъ* (stcsl. *židovinъ*, strus. *жидъ, жидовинъ*, polj. *żyd*), što je posuđeno iz nekog balkanskoromanskoga izvora (usp. tal. *giudeo* 'židov'). Romanske su se riječi za 'židova' razvile iz lat. *Iudaeus*, što je pak (djelomično uz posredovanje grč. *Ἰουδαῖος*) posuđeno iz hebr. *yəhudī* 'kraljevstvo Judeje', od imena *yəhūdāh* 'Juda, četvrti sin Jakovljev po kojem je ime dobilo pleme Judejaca'.

Lit.: Skok I: 737f.; Vasmer I: 423; Chambers 553.

žîg *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîk* (Varaždin)

TVORBA *žîgovati*

Postalo od psl. **žigъ* (rus. dijal. *жиг*, slč. *žih* 'vatra', sln. *žîg* je posuđeno iz hrv.), što je izvedeno od intenzivno-iterativnoga glagola **žigati* (hrv. dijal. *žígati* (Karadžić)), od istoga korijena kao u **žьgati* 'paliti' (v. ***žganci***). U hrv. se značenje razvilo zbog toga što su se stoci žigovi označavali vre-

lim željezom. Za semantički razvoj usp. ***pečat*** od ***peći***.

žȉgica *ž* (19. st.)

Izvedeno od intenzivno-iterativnoga glagola **žigati* (hrv. dijal. *žígati* (Karadžić)), od istoga korijena kao u **žьgati* 'paliti' (v. ***žganci***).

žȉgosati (19. st.)

Izvedeno od ***žig***.

žȉla *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȉla* (Pitve i Zavala), *žȉla* (Brač), *žȉla* (Vrgada), *žȉla* (Senj), *ž'ila* (Varaždin)

TVORBA *žȉlav* (*žȉlavōst*), *žȉlica*, *žȉlnī*, *žȉlje sr zb.*

Postalo od psl. **žíla* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žila*, sln. *žíla*, rus. *жи́ла*, češ. *žíla*), od ie. **g^{wh}iHslo-* 'žila' (lit. *gýsla*, lat. *fīlum* 'nit', arm. *jil* 'tetiva'). Može biti od istoga korijena kao u ***žica***.

Lit.: Skok III: 680; Derksen 562; Snoj 869.

žilēt *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žil'ęta* (Varaždin)

Posuđeno iz eng. tvorničkoga naziva sigurnosnih britvica *Gillette*. Sigurnosne britvice za brijanje izumio je potkraj 19. st. američki publicist King Camp Gillette (1855. – 1932.) te je po njemu nazvana i tvornica koja ih je proizvodila.

Lit.: Mršić 310.

žȉr *m* (15. st. Kastavski statut, Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȉr* (Pitve i Zavala), *žȉr* (Brač), *žȉr* 'voće, plodovi voća' (Grobnik), *žȉr* (Varaždin)

Postalo od psl. **žȉrъ* ⟨a.p. *c*⟩ 'hrana' (sln. *žȉr*, rus. *жир* 'mast', češ. *žír* 'krma'), a to je izvedeno sufiksom **-ro-* od korijena koji je u **žiti* 'živjeti' i **živъ* (v. ***živ***). U hrvatskom je značenjski razvoj bio od 'hrana' do 'hrana za svinje, žir'. Za sličan značenjski razvitak usp. stir. *bíad* 'hrana' < **g^{w}eyh$_3$-to-* (iz istoga korijena kao u psl. **žiti*), usp. i ***žito***.

Lit.: Skok III: 680f.; Snoj 870.

žìrāfa *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *žir'afa* (Varaždin)

Posuđeno preko tal. *giraffa* iz arap. *zurāfa* 'žirafa'.

Lit.: Snoj 870; Kluge s. v. Giraffe.

žìrī *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žirî* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *jury* 'žiri', što je pak posuđeno iz eng. *jury* 'porota'. Engleska je riječ posuđena iz stfr. *juree* 'prisegnuti suci', a ta je riječ postala od lat. *iūrāta*, što je nom. mn. sr. roda participa glagola *iūrō* 'prisegnuti'.

Lit.: Snoj 870; Chambers 560.

žìrō *m* 'prijenos mjenice ili vrijednosnih papira na drugu osobu'

Posuđeno preko njem. *Giro, Girokonto* 'žiroračun' iz tal. *giro* 'prijenos, promet' izvorno 'okret', od lat. *gyrus* 'krug', što je posuđeno iz grč. *γῦρος* 'krug', nepoznate etimologije.

Lit.: Kluge s. v. Giro; Beekes 293.

žìrondínac *m*

Posuđeno iz fr. *Girondin*, što je izvedeno od imena pokrajine *Gironde*, odakle su potjecali mnogi pripadnici toga pokreta za Francuske Revolucije.

Lit.: HER s. v. žirondinac.

žìroskop

Posuđeno iz fr. *gyroscope*, što je tvoreno od grč. *γῦρος* 'krug' (v. ***žiro***) i *σκοπός* 'promatrač'. Riječ je skovao fr. fizičar Jean Foucault (1819. – 1868.) koji je pomoću žiroskopa pokazivao da se Zemlja okreće oko svoje osi.

Lit.: Chambers 458.

žȉtnica *ž* (17. st. 'spremnica za žito')

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'itnica* (Varaždin)

Poput sln. *žítnica* izvedeno od ***žito***.

žȉto *sr* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȉto* (Brač), *žȉto* (Vrgada), *žȉto* (Senj), *ž'ito* (Varaždin)

TVORBA *žȉtarica*

Postalo od psl. **žíto* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žito*, sln. *žíto*, rus. *жи́мо*, češ. *žíto*) < ie. **g^{w}eyh$_3$-to-* (stprus. *geits* 'kruh', velš. *bwyd* 'hrana'),

što je izvedeno od korijena *$g^{w}eyh_3$-, koji je u ***živjeti***, ***živ***. Značenjski je razvitak bio od 'ono što je potrebno za život' preko 'namirnica, hrana' do 'osnovna hrana, žito'.

Lit.: Skok III: 681; Derksen 563; Snoj 870.

žîv *prid.* (12. st. Povelja Kulina bana)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîv* (Pitve i Zavala), *žîv* (Brač), *žîv* (Vrgada), *žîv* (Senj), *žîf* (Varaždin)

Postalo od psl. **žîvъ* ⟨a.p. *c*⟩ (stcsl. *živъ*, sln. *žîv*, rus. *живóй*, češ. *živý*) < *$g^{w}ih_3wo$-* (lat. *vīvus*, skr. *jīvá-*, grč. *βίος* 'život'), od korijena *$g^{w}eyh_3$- 'živjeti', v. ***živjeti***.

Lit.: Skok III: 681f.; Gluhak 710f.; Derksen 563; Snoj 870.

žîva *ž* (19. st.) 'kemijski element, *Hg*'

DIJALEKTI I POTVRDE *žîva* (Pitve i Zavala), *žîva* (Brač), *ž'iva* (Varaždin)

TVORBA *žîvin*

Izvedeno od pridjeva ***žîv***, djelomičan kalk prema njem. *Quecksilber* i lat. *argentum vivum*, dosl. 'živo srebro'. Naziv je motiviran time što je na sobnoj temperaturi *živa* tekuća, "živa" poput vode, a boje srebra. Usp. i tur. *civa*, što je zacijelo iz južnoslavenskoga.

Lit.: Skok III: 681; Kluge s. v. Quecksilber.

žívac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žîvȁc* (Pitve i Zavala), *žîvȁc* (Brač), *žîvęc* (Varaždin)

TVORBA *žîvčan*, *žîvčanī*, *živčanōst*

Poput sln. *žîvec* postalo od **živьcь*, što je izvedeno od pridjeva **živъ*, v. ***žîv***. Riječ je potvrđena od 17. st. u značenju 'živi kamen', a u suvremeno je značenje potvrđeno od 19. st. i razvilo se od 'ono što oživljuje'.

Lit.: Snoj 870f.

žîvāhan *prid.* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîvahān* (Grobnik)

TVORBA *žîvāhno*, *žîvāhnōst*

Poput sln. *živáhen* izvedeno pridjeva ***žîv***.

Lit.: Snoj 870.

živcírati

TVORBA *živcírānje*

Analogijom prema ***nervirati*** (od lat. *nervus* 'živac') izvedeno od ***živac***.

žívjeti (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîvît* (Pitve i Zavala), *žîvît* (Brač), *žîvîti* (Vrgada), *žîvît* (Senj), *žívęti* (Varaždin)

Postalo od starijega **živěti* (usp. sln. *živéti*), što je izvedeno od pridjeva **živъ*, v. ***žîv***. Taj je glagol u hrv. gotovo posve zamijenio stariji *žîti* ⟨prez. *žîjēm*⟩, što je od psl. **žíti* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žiti*, sln. *žíti*, rus. *жить*, češ. *žít*) istoga značenja. Psl. **žiti* je podudarno s lit. *gýti* 'živjeti', stprus. *giwa* 'živi', od ie. korijena *$g^{w}ih_3$-, v. ***žîv***.

Lit.: Skok III: 681f.; Gluhak 710f.; Derksen 562; Snoj 870.

žîvkati

Izvedeno od onomatopejskog uzvika *žîv*, kojim se oponaša glasanje vrapca. Za tvorbu usp. ***mijaukati***, ***mukati***, ***gakati***.

žívljēnje *sr* (14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *živjȇńe* (Pitve i Zavala), *živjȇńe* (Brač), *živlȇńę* (Varaždin)

Poput sln. *življénje* glagolska imenica glagola ***žívjeti***, od korijena koji je u ***žîv***.

žîvnuti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ivnuti* (Varaždin)

Inkohativni glagol izveden iz korijena koji je u ***žîv***.

živòpisan *prid.*

Izvedeno od *živopis* 'slika, slikanje, slikarstvo', što je kalk prema grč. *ζωγραφία* 'slikanje, slikarstvo', od *ζῷον* 'živo biće, životinja' (od korijena koji je u ***žîv***) i *γραφία* 'pismo', v. ***graf***.

žîvōst *ž* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žîvost* (Varaždin)

Postalo od psl. **žívostь* ⟨a.p. *c*⟩ (rus. *жúвость*, polj. *żywość*), što je apstraktna imenica izvedena iz korijena koji je u ***žîv***.

žîvot *m* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Žića sv. otaca)

DIJALEKTI I POTVRDE *živȍt* (Pitve i Zavala), *živȍt* (Brač), *živȍt* (Vrgada), *živȍt* (Senj), *ž'ivot* (Varaždin)

TVORBA *žȉvotan*, *žȉvotnī*

Postalo od psl. **životъ* (stcsl. *životъ* 'život, živo biće', sln. *živȍt*, rus. *жизнóм* 'trbuh', češ. *život* 'život') < ie. **g^{w}ih$_3$woto-*, **g^{w}ih$_3$woteh$_2$* 'život' (lit. *gyvatà*, grč. *βίοτος*, lat. *vīta*). Ie. usporednice pokazuju da je u slavenskome značenje 'život' prvobitno, a značenja 'trbuh' i 'živo biće' u nekim slavenskim jezicima razvila su se sekundarno.

Lit.: Skok III: 681f.; Gluhak 710f.; Snoj 871.

živòtinja *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *živ'otińa* (Varaždin), *životȉnja* (Grobnik)

TVORBA *živòtīnjskī*

Postalo od **životьni*, što je osnova na **-i* tvorena od psl. **životъ* (v. ***žívot***) kao **bogyni* 'boginja' od **bogъ* (v. ***Bog***). Slična je tvorba sa sufiksom **-ьn-* u stcsl. *životьnoe* 'životinja', rus. *жизóмное*.

žlàhtina *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *žlàht* 'profinjenost' (Grobnik)

Izvedeno od čak. *žlàht* 'profinjenost, plemenitost' (Grobnik), *žlahto* 'rod', što je poput kajk. *žlàkta* 'rod, srodstvo', sln. *žlâhta* 'srodstvo' i polj. *szlachta* 'plemstvo' posuđeno iz stvnj. *slahta* 'rod' (usp. njem. *Geschlecht*). U germanskom je riječ izvorno značila 'mladica, izbojak', a izvedena je iz korijena koji je u njem. *schlagen* 'udarati' < ie. **sleg^{h}-* (stir. *sligid* 'udarati', v. ***šlag***). U hrv. je naziv *žlahtina* dakle izvorno značio 'plemenita (loza)'.

Lit.: Skok III: 683; Snoj 871.

žlȉca *ž* (15. st. Mon. serb.; 16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žlȉca* (Pitve i Zavala), *žjȉca* (Brač), *zlȉca* (Vrgada), *žlȉca* (Senj), *žl'ica* (Varaždin)

TVORBA *žlȉčica*

Postalo od psl. **lъžica* 'žlica' (csl. *lъžica*, sln. *žlíca*, strus. *ложица*, češ. *lžíce*) usp. i rus. *лóжка* < **lъžъka*, polj. *łyżka*. Slavenske su riječi srodne s alb. *lugë* 'žlica', no ie. korijen nije sigurno utvrdiv. Pretpostavlja se izvođenje iz ie. **lewg'-* 'lomiti' (vjerojatno preko značenja 'dupsti'), no skr. *rujáti* 'lomiti, razbiti' i lit. *láužti* 'lomiti' upućuju na palatalizirani velar (**g'*) u korijenu, te bi u slavenskom valjalo pretpostaviti depalatalizaciju (koja nije objašnjiva glasovnom okolinom).

Lit.: Skok III: 683; Gluhak 711; Snoj 872; Vasmer II: 53.

žlȉčārka *ž* (19. st. Šulek) *zool. (Platalea regia)*

Izvedeno od ***žlica***. Ptica je dobila ime zbog oblika kljuna koji podsjeća na žlicu, usp. njem. *Königslöffler* 'kraljevska žličarka' od *König* 'kralj' i *Löffel* 'žlica', eng. *spoonbill* (od *spoon* 'žlica' i *bill* 'kljun').

žlȉčnjāk *m*

Izvedeno od ***žlica***; jelo se tako zove jer se komadi tijesta vade i oblikuju žlicom, usp. njem. *Löffelbiskuit* 'piškota' (od *Löffel* 'žlica' i *Biskuit* 'biskvit'); u botaničkom značenju, kao naziv za biljku *Cochlearia officinalis* hrv. *žličnjak* je kalk prema njem. *Löffelkraut* (značenjska veza je u žličastom obliku listova te biljke).

žlijêb *m* (14. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žlîb* (Brač), *žlîb* 'krovni žlijeb' (Grobnik), *žlęp* (Varaždin), *žl'ęp* (Gola)

TVORBA *žljèbast*

Postalo od psl. **želbъ* (csl. *žlěbъ*, sln. *žlęb*, rus. *жóлоб*, slč. *žľab*). Slavenska je riječ možda izvedena od korijena **gelb^{h}-* 'dupsti, rezati' (grč. *γλαφυρός* 'šupalj', stir. *gulban* 'kljun', možda i stnord. *golf* 'rupa u bačvi', v. ***golf***).

Lit.: Skok III: 683; Gluhak 711; Snoj 871f.; Vasmer II: 61.

žlijézda *ž* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žlēzdȁ* (Senj), *žlęzda* (Varaždin)

TVORBA *žljèzdanī*

Postalo od psl. **želzà* ⟨a.p. *b*⟩ (csl. *žlěza*, sln. *žlęza*, rus. *железá*, stčeš. *žléza*), što je izvedeno iz ie. korijena **g^{h}elg^{h}-* 'žlijezda' (lit. *gẽležuonys mn.*, arm. *geljk^{c} mn.*). U hrv. riječi *-d-* je zacijelo dodano analo-

gijom prema pridjevu **želzьna* (ž. r.), gdje je umetnuto između glasova *z* i *n*.

Lit.: Skok III: 683f.; Gluhak 711; Derksen 557.

žmȉgavac *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žm'igavęc* (Varaždin)

Izvedeno od korijena glagola *žmigati* 'treptati', što je metatezom postalo od **mьžigati* od istoga korijena kao u **mьžati* 'treptati' (hrv. dijal. *žmȁt* (Orlec, Grobnik), rus. dijal. *мжать*, polj. *mżeć*). Značenjska je veza slična kao u njem. *Blinker* 'žmigavac' prema *blinken* 'žmigati, svjetlucati, slati svjetlosne znakove', te hrv. *žmigavac* može biti i djelomičan kalk prema njemačkome *Blinker*.

žmíkati (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žmȉkat* (Pitve i Zavala), *žmīkati* (Varaždin), *žmīk'ati* (Gola)

Vjerojatno izvedeno od korijena koji je u ***sažeti*** ⟨prez. *sažmem*⟩ pri čemu je na korijen *žm-* dodan iterativno-deminutivni sufiks *-ikati* kao u *voz-ikati*. Možda se s naslijeđenim glagolom ukrstila posuđenica iz tal. *gemicare* 'curiti, kapati'.

žmíriti (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žmīrȉt* (Pitve i Zavala), *žmīrȉt* (Brač), *žmīrȉt* (Senj), *žmȇr'ęti* (Gola)

Nepravilno preoblikovano od *žmúriti* (usp. i srp. *žmúriti*, sln. *žmúriti*), što je od psl. **mьžuriti* 'gledati napola otvorenim očima' (rus. *жмýрить*, polj. *mrużyć*), od korijena koji je u *žmigati* (v. ***žmigavac***), ***migati***. Vokalizam u *žmiriti* može biti analoški prema ***škiljiti***, ***piljiti***.

Lit.: Skok II: 419f.; Gluhak 394; Snoj 872.

žmȉrkati

DIJALEKTI I POTVRDE *žmęrk'ati* (Gola)

Iterativno-deminutivna tvorba od ***žmiriti***.

žnȉrānci *m, mn.*

DIJALEKTI I POTVRDE *žnêranęc* (Varaždin)

Tvoreno dodavanjem hrv. sufiksa (*-anac*, mn. *-anci*) na njem. *Schnüre mn.* 'uzice'. Njemačka je riječ postala od stvnj. *snuor* 'uzica', od korijena **snewr-*, koji je u ***nerv***. Iz istog je stvnjem. izvora i hrv. reg. *žnora*.

Lit.: Skok III: 685.

žȍhār *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žôhar* (Senj), *žôhar* (Varaždin)

Najvjerojatnije posuđeno iz jidiša *schocher* 'crni', što je iz hebr. *šāḥōr*, vjerojatno preko jezika židovskih trgovaca u 19. st.

Lit.: Putanec 1999: 312ff.

žònglēr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žonglȇr* (Varaždin)

TVORBA *žonglèrica*, *žònglērskī*, *žonglírati*

Posuđeno iz fr. *jongleur*, što je postalo od lat. *ioculātor* 'šaljivac, zabavljač', a ta je lat. imenica izvedena od *iocus* 'šala' < ie. **yek-* (stvnj. *jehan* 'reći, izraziti', velš. *iaith* 'jezik').

Lit.: Snoj 873, de Vaan 308.

žȓtva *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȓtva* (Grobnik), *ž'rtva* (Varaždin)

TVORBA *žȓtvenī*

Postalo od psl. **žьrtva* ⟨a.p. *a*⟩ (stcsl. *žrьtva*, rus. *жéртва*, sln. *žȓtva*), što je imenica izvedena od glagola **žerti* 'žrtvovati' (hrv. star. *žrijeti*, stcsl. *žrьti*, strus. *жереmu*) < ie. **g^{w}erH-* 'svečano govoriti, slaviti' (lit. *gìrti* 'slaviti', stprus. *girtwei* 'slaviti', skr. *gṛṇā́ti* 'hvaliti, slaviti', velš. *bardd* 'bard, pjesnik pohvalnica'). Iz istoga je korijena i posuđenica iz ruskoga *žrec* (rus. *жрец*).

Lit.: Skok III: 684; Gluhak 712; Derksen 566; Snoj 874.

žȓtvenīk *m* (13. st. Domentijan; 18. st.)

Izvedeno od *žrtveni*, v. ***žrtva***.

žȓtvovati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žrtvûvati* (Varaždin)

TVORBA *žȓtvovānje*

Denominativni glagol od ***žrtva***, usp. i sln. *žrtvováti*.

žȓvanj *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žȓvan* (Vrgada), *žȓvanj* (Senj), *žȓvẹń* (Varaždin), *žȓnof* (Orbanići), *žȓnov* (Čižići), *žȓni* (Cerje)

Postalo od psl. **žъrny* ⟨G **žъrnъve*⟩ 'mlinski kamen' (stcsl. *žrъny*, rus. *жёрнов*, polj. *żarna*) < ie. **g^{w}erh$_2$-n* (lit. *gìrna* 'žrvanj, mlinski kamen', stprus. *girnoywis* 'žrvanj', got. *-quairnus* 'mlin', skr. *grā́van-* 'kamen za tiještenje'). U hrv. *žrvanj* došlo je do metateze *-n- i -v-*. Isti je korijen možda u ***gora***.

Lit.: Skok III: 685f.; Gluhak 712; Derksen 566.

žȕbōr *m* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ubor* (Varaždin)

TVORBA *žubòriti* (*žubòrēnje*)

Slična tvorba kao u ***žamor***, ***žagor***, no korijen nije poznat, usp. i varijante *žȕber* (Karadžić), Karadžić *džȕberiti* (Mikalja), *džumboriti* (Belostenec). Srodno sa sln. *žuborẹ́ti* 'šumiti', *žubȏr* 'žubor', rus. dijal. *жуборить* 'odjekivati', slč. dijal. *žuborit'* 'žuboriti'; slavenski oblici upućuju na psl. **žuborъ* i denominativni glagol **žuboriti*, a usporedba s lit. *žiaũberoti* 'zvečati' omogućuje rekonstrukciju **g$^{r(h)}$ewb^{h}-er-*(u slavenskom je **ž-* u tom slučaju postalo od **zj-*), no dublje su usporednice nepoznate.

Lit.: Skok III: 686; Snoj 875.

žûč *ž* (13. st. Domentijan; 15. st. glag. ruk. 1468.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žûč* (Pitve i Zavala), *žûč* (Brač), *žûč* (Vrgada), *žûč* (Senj), *žûč* (Varaždin)

TVORBA *žȕčan*, *žȕčnī*

Postalo od psl. **žьlčь* ⟨a.p. *c*⟩ 'žuč' (stcsl. *zlъčь*, sln. *žǫ̑lč*, rus. *жёлчь*, češ. *žluč*) < ie. **g^{h}elH-* 'žuč' (latv. *žults, žulks*, lit. *tulžìs*, grč. *χόλος, χολή* 'žuč', lat. *fel*, njem. *Galle*). Vjerojatno je isti korijen u pridjevu ***žut***.

Lit.: Skok III: 686; Snoj 873; de Vaan 209.

žúdjeti (14. st. Mon. serb.; 16. st.)

Postalo od **žьlděti* (usp. rcsl. *жльдѣти*), što je od istoga korijena kao psl. **goldъ*, v. ***glad***.

Lit.: Skok I: 564; Gluhak 713; Derksen 565.

žúdnja *ž* (19. st.)

Postalo od **žьldnja*, što je izvedeno od glagola **žьlděti*, v. ***žudjeti***.

žȕka *ž* (16. st.) *bot. (Spartium iunceum)*

Postoje i oblici *zȕkva, žȕkva* (Dubrovnik), *žȕk* (Rab); rana posuđenica iz vulgarnolatinskoga, usp. lat. *iuncus*.

Lit.: Skok III: 664f.; M. Matasović 2011: 110f.; Vinja III: 333f.

žûlj *m* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žũj* (Pitve i Zavala), *žũj* (Brač), *žũl* (Vrgada), *žûlj* (Senj), *žûl* (Varaždin), *ž'ȗl* (Gola)

TVORBA *žuljèvit*

Poput sln. *žūlj* postalo od **žuljь*, izvedenice od glagola *žuliti* 'rezati, guliti', što je od istoga korijena (s drugim prijevojnim stupnjem samoglasnika) kao i glagol **guliti* (v. ***guliti (se)***).

žùljati (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žuljȁti* (Vrgada), *žȗl'ẹti* (Gola)

Denominativni glagol od ***žulj***, usp. i sln. *žúljati* (Plet.).

žumánce *sr* (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žumônce* (Pitve i Zavala), *žumônce* (Brač), *žum^{o}āncȅ* (Vrgada), *žumāncȅ* (Bibinje), *žumãnce* (Pajngrt)

Vjerojatno postalo od **rumance* < **rumьnьce*, što je izvedeno od ***rumen***, usp. (bez deminutivnog sufiksa *-ce*) hrv. star. *ruman* 'trava *Amarella parthenium*'. Početno *ž-* je analogijom prema ***žut***.

žumánjak *m* (18. st.)

Od iste osnove kao u ***žumance*** izvedeno sufiksom *-anjak*.

žùmōr *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žumbor* (18. st. Vitezović)

TVORBA *žumòriti*

Vjerojatno postalo ukrštanjem ***žubor*** i ***žamor***.

žúna *ž* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žūnà* (Brač), *ž'una* (Varaždin), *žôna* (Đurđevac), *žōūnò* (Bednja)

Postalo od psl. **žьlnà* ⟨a.p. *b*⟩ (sln. *žólna*, rus. dijal. *желна́*, češ. *žluna*). Korijen je vjerojatno **g^{w}elH-* 'bosti' kao u ***žal***; značenjska je motivacija u tome što žuna kljunom kljuca, 'bode' koru stabla. Manje je vjerojatno da je **žьlna* izvedeno od **žьltъ* (v. ***žut***) zbog žućkaste boje perja ove ptice.

Lit.: Skok III: 686; Gluhak 713; Derksen 565.

žúpa *ž* (13. st. Mon. serb.; 14. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žūpà* (Brač), *žũpa* (Vrgada), *ž'upa* (Varaždin)

TVORBA *žûpnī*, *žûpnīk* (*žûpničkī*), *žûpskī*

Postalo od psl. **župà* 'okrug' (csl. *župa*, sln. *žúpa*, strus. *župa*, češ. *župa*). U praslavensko je doba **župa* bila osnovna jedinica teritorijalne organizacije, a nakon primanja kršćanstva riječ je dobila i značenje 'najmanja jedinica crkvene organizacije', kao prijevod grč. *παροχία*. Dublja je etimologija riječi nesigurna. Postoji mišljenje prema kojem je izvorno značenje bilo 'udolina, iskopano mjesto' (usp. polj. *żupa* 'rudnik soli', stcsl. *župište* 'grob'), a riječ bi bila izvodiva iz ie. korijena **gewp-* 'pokriti (zemljom), ukopati' (srvnj. *kobe* 'hlijev', eng. *cove* 'mali, zaklonjeni zaljev', možda i grč. *γῦπη* 'jama' (hapaks)). Značenjski razvoj od 'udolina' do 'župa' bio bi objašnjiv obrascem naseljavanja Slavena u srednjem vijeku u plodnim dolinama.

Lit.: Skok III: 687f.; Gluhak 713f.; Snoj 876.

žùpan *m* (9. st. Cod. dipl.)

DIJALEKTI I POTVRDE *župôn* (Brač), *žûpan* (Varaždin)

TVORBA *žùpanica*, *žùpanskī*

Postalo od psl. **županъ* (sln. *župàn*, češ. *župan*), što je izvedeno od **župa* (v. ***župa***) sufiksom **-no-* koji je još u ie. prajeziku služio za izvođenje naziva društvenih funkcija (usp. lat. *dominus* 'gospodar' spram *domus* 'dom'). U prijevojnoj praznini isti je korijen zabilježen u psl. **gъpanъ* (polj. *pan* 'gospodin', stčeš. *hpán*). Nije vjerojatno mišljenje da je riječ posuđena iz avar. *zoapán* (prije će biti da su Avari posudili tu titulu od Slavena), niti da je posuđenica iz iranskoga (od iranskoga **gupāna-* 'čuvar stoke').

Lit.: Skok III: 687f.; Snoj 876.

župànija *ž* (14. st. Spom. sr.; 15. st. Hrv. spom.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žup'anija* (Varaždin)

TVORBA *župànījskī*

Izvedeno od ***župan***, usp. i sln. *županîja*.

žúpljanin *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žûpļan* (Varaždin)

TVORBA *žúpljānka*

Postalo od **župjaninъ*, što je izvedeno od **župa*, v. ***župa***.

žúriti se (17. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žūrèt (se)* (Grobnik), *žur'iti sę* (Varaždin), *žur'iti se* (Gola)

TVORBA *žûran*, *žùrba*

Postalo od psl. **žuriti* 'bjesniti, divljati' (sln. *žúriti se* 'žuriti se', polj. zast. *żurzyć się* 'biti ljuť, rus. dijal. *журúться* 'žaliti, svađati se') < ie. **g^{h}ewr-* (skr. *ghorá-* 'strašan', got. *gaurs* 'tužan'). U južnoslavenskome je došlo do promjene značenja od 'mahnitati' do 'kretati se užurbano' i 'hitati, žuriti se'.

Lit.: Skok III: 688; Gluhak 654.

žùrnāl *m*

DIJALEKTI I POTVRDE *žurnâl* (Varaždin)

Posuđeno iz fr. *(papier) journal* 'dnevni list'. Fr. *journal* je izvedeno od *jour* 'dan' < stfr. *jorn*, što je od lat. poimeničenog pridjeva *diurnus* 'dnevni' (u izrazu *tem-*

pus diurnum 'dnevno vrijeme'), izvorno od istoga korijena koji je u ***dan***.

Lit.: Snoj 876; Picoche 151.

žûstar *prid.* (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *ž'ustęr* (Varaždin)

Etimologija nejasna. Vrlo je vjerojatno izvorno ista riječ kao rus. dijal. *шýстрый* 'pokretan, nadaren, spretan', no nije objašnjena razlika u početku riječi u hrv. i rus. Možda hrvatski ima *ž-* analogijom prema glagolu ***žuriti se***, usp. i rus. dijal. *жýстрый* 'živahan'. Ako je tako, onda valja poći od psl. **šustrъ* < **syews-tro-* (usp. lit. *siùsti, siuntù* 'poludjeti', latv. *šust, šùtu* 'naljutiti se, divljati'). Postoji (u dijalektima) i pridjev *žust* 'vjeran, točan' koji je iz tal. *giusto* (< lat. *iustus*), što nije u etimološkoj vezi sa *žustar*.

Lit.: Skok III: 688f.; Gluhak 714; Vasmer III: 439.

žût *prid.* (15. st. Marulić)

DIJALEKTI I POTVRDE *žût* (Pitve i Zavala), *žût* (Brač), *žût* (Vrgada), *žût* (Senj), *ž'ǭt* (Gola)

TVORBA *žûćkast, žùtilo*

Postalo od psl. **žьltъ(jь)* (sln. *žôlt*, rus. *жёлтый*, polj. *żółty*). Psl. pridjev je podudaran s lit. *gel̃tas* 'žut' i upućuje na ie. korijen **g^{h}el-*, koji je sa sufiksom **-wo-* posvjedočen u lat. *helvus* 'tamnožut', steng. *geolu* 'žut'. Moguće je da se izvorno radi o istom korijenu koji je u ***zelen***, ***zlato*** (< ie. **g^{h}elh$_3$-*), no tada je u bsl. riječima za 'žuto' potrebno pretpostaviti depalatalizaciju početnog velara (ispred **-lu-/*-lw-*).

Lit.: Skok III: 689; Gluhak 714; Derksen 565.

žutánce *sr*

DIJALEKTI I POTVRDE *žutãnce* (Senj)

Postalo od **žьlt-ьn-ьce*, od korijena koji je u ***žut***, s istim sufiksom kao u ***žumance***.

žutánjak *m* (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žutą̃ńęk* (Varaždin)

Izvedeno od ***žut***; za sufiks v. ***žumanjak***.

žùtica *ž* (15. st. Marulić 'žuta voćka'; 19. st. 'bolest')

DIJALEKTI I POTVRDE *žutĩca* (Brač), *žutĩca* (Senj), *ž'utica* (Varaždin)

Poput sln. *žoltíca* postalo od **žьltica*, što je izvedeno od **žьltъ*, v. ***žut***. Bolest je tako nazvana jer je jedan od simptoma žutilo kože i sluznica, usp. eng. *yellow fever*, njem. *Gelbfieber* (od *gelb* 'žut' i *Fieber* 'groznica').

žútiti (19. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žutĩti se* (Vrgada)

Faktitivni glagol izveden iz pridjeva ***žut***.

žútjeti (17. st.)

Postalo od psl. **žьltěti* (sln. *žoltẹ́ti*, rus. *желте́ть*), što je stativni glagol izveden iz pridjeva **žьltъ*, v. ***žut***.

žutokljúnac *m* (16. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žutoklũnęc* (Varaždin)

TVORBA *žutokljúnčev, žutòkljunī, žutòkljūnka*

Složeno od ***žut*** i ***kljun***, zacijelo kalk prema njem. zast. *Gelbschnabel* (od *gelb* 'žut' i *Schnabel* 'kljun').

žváka *ž*

DIJALEKTI I POTVRDE *žvākàt* (Grobnik), *žv'aka* (Varaždin)

Deverbalna imenica od ***žvakati***.

žvákati (18. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žv'akati* (Varaždin)

TVORBA *žvàkāćī, žvákānje*

Izvedeno od psl. **žьvàti* ⟨a.p. *c*⟩ (rcsl. *жьвати*, rus. *жева́ть* ⟨prez. *жую́*⟩, polj. *żuć* ⟨prez. *żuję*⟩, hrv. star. *žvati* ⟨prez. *žvem*⟩ (Belostenec)) < ie. **gyewH-* 'žvakati' (srperz. *žw-*, stvnj. *kiuwan*, toh. B *śuwaṃ*), usp. i lit. *žiáunos mn.* 'čeljusti' od istog korijena. Istim je sufiksom tvoreno i rus. dijal. *жва́кать* 'žvakati', sln. *žvekáti*.

Lit.: Skok III: 689f.; Gluhak 567; Snoj 876.

žvàla (16. st. 'usta (pogrdno)'; 18. st. 'dio uzde koji se konju stavlja u usta')

DIJALEKTI I POTVRDE *žvàle* (Grobnik), *žv'ala* (Gola), *žvàle* (Podravski Podgajci)

Postalo od psl. **žьvàdlo* (sln. *žvála*, rus. *жва́ло* 'gornja čeljust kod rakova', češ.

žvádlo), što je izvedeno od glagola **žьvati*, v. ***žvakati***.

žvrgòljiti (20. st.)

DIJALEKTI I POTVRDE *žvrgol'ęti* (Varaždin)

Ekspresivan glagol poput sln. *žvrgolęti*, polj. *świergolić*. Ako je izvoran početak **sv-* (kao u poljskom), ovaj glagol može biti izveden iz korijena koji je u ***svirati***.

žvrljati (20. st.)

Ekspresivan glagol, u osnovi podudaran sa ***švrljati***, v. i ***žvrgoljiti*** za smjenu *ž-* i *š-*.